

OPERA MORALIA

S. ALPHONSI MARIAE DE LIGORIO

DOCTORIS ECCLESIAE

II.

OPERA MORALIA
SANCTI ALPHONSI MARIAE DE LIGORIO
DOCTORIS ECCLESIAE

II.

THEOLOGIA MORALIS

EDITIO NOVA

CUM ANTIQUIS EDITIONIBUS DILIGENTER COLLATA
IN SINGULIS AUCTORUM ALLEGATIONIBUS RECOGNITA
NOTISQUE CRITICIS ET COMMENTARIIS ILLUSTRATA

CURA ET STUDIO

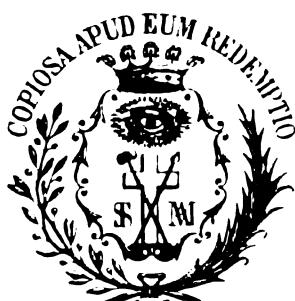
P. LEONARDI GAUDÉ

E CONGREGATIONE SANCTISSIMI REDEMPTORIS

TOMUS SECUNDUS

COMPLECTENS

TRACTATUS DE SEPTIMO ET OCTAVO DECALOGI PRAECEPTIS,
DE PRAECEPTIS ECCLESIAE,
DE STATIBUS PARTICULARIBUS, DE ACTIBUS HUMANIS ET DE PECCATIS

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA VATICANA

—
MDCCCCVII

APPROBATIONES

Opus inscriptum: *S. Alphonsi M.^{ae} de Ligorio, Doctoris Ecclesiae Theologia moralis, editio nova cum antiquis editionibus diligenter collata, in singulis auctorum allegationibus recognita, notisque criticis et commentariis illustrata, cura et studio P. Leonardi Gaud^e, sodalis nostri, cum plures theologi, quibus id commissum est, recognoverint, et notas ab editore textui subjectas oportunas judicaverint ac probaverint, libentissime annuimus, ut illud typis mandetur, si iis ad quos pertinet ita videbitur.*

Romae, ad S. Alphonsi, die 16 Maii 1905.

MATHIAS RAUS,
Congr. SS. Red. Sup. Gen. et Rect. Maj.

IMPRIMATVR:

FR. ALBERTVS LEPIDI O. P., S. P. Ap. Magister.

IMPRIMATVR:

JOSEPHVS CEPPETELLI, Patr. Constant., Vicesgerens.

Jura, quae a lege sunt, auctor sibi vindicat.

LIBER TERTIUS
DE PRAECEPTIS DECALOGI ET ECCLESIAE.

(SEQUITUR).

TRACTATUS QUINTUS

DE SEPTIMO PRAECEPTO NON FURTUM FACIES

« Cum hoc prohibeatur omnis injusta
damnificatio in bonis proximi, quae fit
1° per furtum et rapinam; 2° per omis-
sionem reparationis damni illati; 3° per
iniquitatem contractuum: - de his tri-
bus hic agendum ».

Antequam aggrediamur tres hos per-
difficiles sequentes Tractatus de *Furto*,
Restitutione et *Contractibus*; ad melius
intelligenda ea quae dicentur, aliqua ge-
neralia de *Justitia et Jure* expedit piae-
notare.

TRACTATUS PRAEAMBULUS

De Justitia et Jure.

486. Qualiter dividatur *justitia*, et qualiter *jus*. — 487. Quid sit *dominium* et *ususfructus*. — 488. Quot sint *peculia* *filiorumfamilias*. — 489. Quae sint bona *uxorum*. — 490. Quot bona *clericorum*. Et praesertim, 1. Quae sint *patrimonialia*. 2. Quae *industrialia*. 3. Quae *parsimonialia*. 4. Quae *ecclesiastica*. — 491. De his quaer. 1. An *clericus* teneatur *necessario pauperibus succurrere*. — Qu. 2. Qui veniant nomine *pauperum*. — Qu. 3. An *praefserendi pauperes loci*. — Qu. 4. An *superflua* possint *reservari*. — Qu. 5. An *clericus* *habens sua* possit *vivere ex bonis beneficii*. — Qu. 6. An *etiam pensionarii* teneantur *superflua erogare in usus pios*. — 492. Qu. 7. An *beneficiarii male* *expendentes reditus*, teneantur *ad restitutionem*. — Qu. 8. An *peccent graviter*, qui *dono accipiunt superflua a beneficiario*. — 493. Quot modis acquiratur *dominium*: Iº. Occupatione. — 494. IIº. Nativitate. — 495. IIIº. Alluvione. — 496. IVº. Specificatione. — 497. Vº. Accessione. — 498. VIº. Confusione vel Commixtione. — 499. An *idem quod currit in mixtione pecuniae, currat aliarum rerum*. — 500. VIIº. Aedificatione. — 501. VIIIº. Plantatione. — 502. IXº. Perceptione fructuum. — 503. Xº. Traditione. — 504. De *Praescriptione et conditionibus requisitis ad praescribendum*. Et 1. *De bona fide*. — 505. 2. *De titulo justo*; et an sufficiat titulus *coloratus vel existimatus*. — 506. 3. *De continuata possessione, et de tempore requisito ad praescribendum* (usque ad n. 510). — 511. *Quando praescriptio interrupatur*. — 512. An *haeres* *possessoris malae fidei* possit *praescribere*. (Sed vide etiam n. 516). — 513. An possit *praescribi libertas a solvendo debito aut multa*. — 514. Quibus detur *restitutio in integrum circa bona praescripta*. — 515. 4º *conditio ad praescribendum est*, ut res sit apta *praescribi*. — 516. *Decisio quatuor Aularum, facta Neapoli circa praescriptiones*. — 517. An in conscientia res *praescripta* possit *retineri*, etiam ubi lex *praescriptionis non viget*.

486. — *JUSTITIA* dividitur communiter in legalem, distributivam et commutati-
vam. — *Legalis* respicit jura legum et poenas. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad praemia et honores. *Com-
mutativa* autem respicit aequalitatem va-
loris rerum, juxta hominum aestimatio-
nem: ut tantum domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damni ei
illatum est.

Jus autem dividitur in *jus in re* et in *jus ad rem*.

*Jus, quo-
tuplex.*

Jus in re est, quando res ipsa habetur obligata; et ideo tribuit rei vindicationem, seu actionem in *rem ipsam*, v. gr. venditor, qui tradidit *rem*, actionem in *ipsam rem* habet pro pretio; beneficiarius, per collationem habet *jus in beneficium*; et similia. — *Jus autem ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantum *jus*

habetur ad eam acquirendam. Ideo jus ad rem tribuit tantum actionem personalem contra impedientem acquisitionem rei.

Dominium.

487. - Deinde jus in re dividitur in *dominium et usumfructum*.

Dominium aliud est *jurisdictionis* erga subditos: ut habet pater erga filios, episcopus erga dioecesanos, etc.; aliud, *proprietas* erga res, sive servitutes. — Item, dominium aliud est *directum*, ut habet princeps in feudis, et dominus in praedio dato ad emphyteusim; aliud est *utile*, quod habet feudatarius et emphyteuta.

Ususfructus differt ab usu.

Ususfructus autem est jus utendi et fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo. — Hic notandum, ab ususfructuario differre *usuarium*: qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere

¹ L. Plenum, ff. de usu, etc.

488. - a) Quae hic dicuntur a S. Alphonso de bonis filiorumfamilias, dicuntur secundum jura antiqua; sed ex novis codicibus, bona filiorumfamilias generatim dividuntur in duplum classem. Prior comprehendit bona, labore aut separata industria a filiis comparata, vel quae ipsis donantur cum expressa conditione, ut eorum ususfructus non obveniat parentibus. Posterior omnia alia bona complectitur quae filiis obveniunt, v. g. donatione vel alio simili titulo.

Porro in jure hodierno sedulo distinguitur dominium directum, administratio et ususfructus. — **Dominium directum** omnium bonorum, quae justo titulo filiis obveniunt, pertinet ad eos, licet minores sint nec emancipati, cum talis dominii sint capaces. Justus titulus est donatio, haereditas, industria separata, etc. — **Administratio** omnium bonorum est penes patrem vel tutorem, qui filiorum incapacitatem vel imperitiam supplere debet, donec ipsis majorennibus vel emancipati sint. Majorenni obtinent plenam; emancipati autem, restrictam bonorum suorum administrationem. — **Ususfructus** competit vel filiis vel genitoribus, prout jus positivum statuit. Jam vero,

IN GALLIA (Cod. civ., 384-387), ususfructus generatim pertinet ad patrem (vel, eo defuncto, ad matrem in viduitate permanentem), usque ad filiorum emancipationem vel annum 18° completum. Ex proventibus tamen debet proles, pro conditione sua, ali et educari. — **Diximus generatim**, quia excipiuntur: 1° bona quae filii proprio labore separatave industria sibi comparant; 2° bona quae ipsis donantur sub expressa conditione, ut eorum ususfructus non obveniat parentibus.

IN HISPANIA, ususfructus generatim patri (vel matri patriam potestatem habenti) con-

potest fructus pro sua familia et suis hospitibus; non autem potest illos alienare¹. Ita pariter habens domus usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum praeterea, quod *usufructuario* incumbit solvere expensas pro fructuum perceptione, et tributa seu collectas super rem impositas, ut ex 1. *Hactenus*, ff. de *usufructu*. Deinde tenetur rem bene colere, arbores mortuas substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius.

Adgit
tenent
usufruct
rius.

488. - **FILIUSFAMILIAS** dominium habet peculii castrensis et quasi-castrensis. — In quo notandum, quod peculum filiorumfamilias quadruplex est: *castrense, quasi-castrense, profectitium et adventitium* a).

Domin
filii fam
lias.

ceditur. Excipiuntur bona quae filiis, ut eorum educationi inserviant, dantur. Item bona quae filii industria separata acquirunt, si de patris consensu propriis expensis extra domum paternam vivant.

In ITALIA (Cod., 224, 239), ususfructus conceditur patri, vel matri habenti patriam auctoritatem, donec filii sint majorenni vel emancipati. Amittitur ab alterutro parente qui, post mortem compartis, ad novas nuptias convolat. Parentes fructuarii tenentur procurare prolixitatem educationem, quae ejus fortunae et conditioni sit consentanea. — Excipiuntur: 1° bona quae filii proprio labore et separata industria sibi acquirunt; 2° bona quae ipsis donantur cum adnexa conditione, ut parentes usumfructum non percipient; 3° bona quae ipsis, juxta legis dispositionem, dissentiente patre, obveniunt.

In AUSTRIA (Cod., 149-195), ususfructus competit filiis etiam minorenibus et non emancipatis, deductis tamen educationis expensis. Et licet suorum bonorum administrationem filius nondum emancipatus non habeat, libere tamen (ideoque et valide, si aliunde nihil obstat) disponere potest: 1° de bonis propria industria acquisitis, modo ipse a parentibus non accipiat alimenta; 2° de bonis quae ejus usui tribuuntur, modo sit puber.

In GERMANIA (Cod., 1649), jus novum distinguunt bona filiorumfamilias in libera et non libera. — **Libera** dicuntur: 1° quae filii proprio labore et separata industria sibi comparant; 2° quae dono acceperunt, exclusis parentibus ab usufructu; 3° quae, parce vivendo, seposuerunt ex bonis, quae erant ipsis extra paternam domum viventibus, ad victimum in plenam potestatem concessa. — **Non libera** dicuntur cetera omnia. Horum usumfructum

Peculium
astrense.

Peculium
quasi-ca-
strense.

Filius ha-
bet plenum
lominium
strisque.

I. Et I^o. *Castrense* dicuntur bona illa quae filius acquirit in castris et in militia: sive haec sint debita, ut stipendia; sive haec sint acquisita per donationem a praefectis militiae, vel a parentibus aut ab aliis occasione militiae: ut Lessius¹, Lugo².

II. II°. *Quasi-castrense* dicuntur bona quae filius acquirit in officiis publicis: judicis, advocati, lectoris, medici, etc.

Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem et usumfructum. Et hoc, etiamsi merces exigatur a privatis. Lugo³ cum Silvestro, Molina, etc. Idem ait Lugo⁴ cum Navarro, Molina, de notariis, sive publicarum causarum, sive privatorum contractuum. — Pro aliis vero artificibus, etsi publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi-castrense. Excipit tamen Sanchez, apud Lugo⁵, architectos principis vel communitatis.

Omnia autem bona donata intuitu exercitii praedictorum officiorum sunt quasi-castrensa. Lugo⁶. — Hujusmodi adhuc sunt omnia quae acquiruntur a filiosfamilias ex officio clericali: ex Authent. *Presbyteros* 6, C. *de episc. et cler.* Immo idem dicitur de omnibus quae clericu adveniunt ex quocumque titulo⁷. Lugo⁸ cum Molina, Sanchez et communi. Hocque recte dicit Lugo⁹, contra aliquos, de clericis etiam tonsuratis: cum textus citatus exprimat etiam cantores.

¹ Lib. 2, cap. 4, n. 7. — ² De Just. et Jure, disp. 5, n. 15. — ³ Loc. cit., n. 16. — ⁴ Silvest., v. *Peculium I*, qu. 10. — ⁵ Molina, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 231, n. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 17. — ⁷ Never., Man., cap. 17, n. 142. — ⁸ Molina, loc. cit., n. 2. — ⁹ Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 2, dub. 3, num. 14.

¹⁰ Loc. cit., n. 18. — ¹¹ Loc. cit., n. 19. — ¹² Loc. cit., n. 21. — ¹³ Molina, loc. cit., disp. 231, n. 4. — ¹⁴ Sanchez, Decal., lib. 7,

III. Peculium autem *profectitum* sunt bona quae proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando.

— Peculium hoc totum pertinet ad patrem quoad fructum et proprietatem.

EIAM dicuntur bona profectitia illa quae donantur filio intuitu patris. Secus vero, si donantur filio intuitu suipsius; etsi occasione patris filius cognitus sit a donante. Lugo¹⁵. — In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu patris vel filii, erit totum filii, si ipse bona fide incepit possidere; alias, dividendum pro rata dubii.

Bona vero donata filio a patre in patrimonium, ad suscipiendos Ordines sacros, non sunt numeranda inter profectitia. Sed bene sunt conferenda cum aliis fratribus, cum ille haereditatis portionem exposcit; ut Lugo¹⁶ cum Molina, et ut dicimus n. 956.

Dubium fit 1°. *An quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper profectitum?*

Affirmant Silvester¹⁷, Azor¹⁸, etc., apud Lugo¹⁹. — Dicunt vero Gomez, Bartolus, Tabiena, Angelus, etc.²⁰, esse partim profectitum, partim adventitium. — Lugo autem cum Molina tenet esse profectitum, si filius nomine patris negotiatur; adventitium vero, si nomine suo, puta, si ipse furatus sit pecuniam a patre, vel si pecunia otiosa erat apud patrem. Certum autem est, ut docet Lugo²¹, quod si filius

Peculium
profecti-
tum perti-
net ad pa-
trem.

Quid de
bonis datis
ad recipien-
dos ordines.

Lucrum
filii ex bo-
nis pater-
nis, modo
profecti-
tum, modo
adventi-
tium.

cap. 13, n. 31. — ¹⁵ Loc. cit., n. 22. — ¹⁶ Loc. cit., n. 37. — ¹⁷ Loc. cit., n. 37, v. f. — ¹⁸ Molina, loc. cit., disp. 238, n. 2. — ¹⁹ De Just. et Jure, disp. 5, n. 40. — ²⁰ Anton. Gomez, in leg. Tauri 29, num. 24. — ²¹ Bartolus, in leg. *Cum oportet*, C. de bonis quae liberis, etc. — Tabiena, v. *Peculium*, n. 18. — Angel., v. *Peculium*, n. 11. — ²² Ap. Lugo, loc. cit., n. 40. — Lugo, loc. cit., n. 40. — ²³ Molina, tr. 2, disp. 234, n. 3 et 9.

habet pater, usque ad tempus, quo filius e potestate paterna excedit. — Ususfructus bonorum liberorum competit filio; administratio vero, patri, vel tertio cui eam bonorum auctor commisit.

In ANGLIA ususfructus pertinet ad filios. Utrum vero educationis expensae ex bonis patris, aut ex bonis filiorum refundi debeant, solent tribunalia, pro casus adjunctis, decidere.

^b *Idem dicitur*, scilicet et clariss: Omnia quae respectu laicorum adventitia forent, fiunt quasi-castrensa clericu, si post clericatum acquirantur; et ita loquuntur Molina et Sanchez *locis citatis*.

^c Silvester, v. *Peculium I*, qu. 1 et qu. 12,

affirmat quidem, sed casu dumtaxat quo filius sub patris potestate sit. — Azor pariter, *part. 2, lib. 2, cap. 23, qu. 6*, affirmit, si filius cum suis parentibus habitet eorumque bonis sustentetur; secus, si non sit sub patris potestate, aut commoretur extra paternam domum, nec alatur a parentibus, et opera sua atque industria lucrificiat.

^d Lugo, loc. cit., n. 40, ita loquitur: «Cer-
tum imprimis videtur, inquit, si filius extra
patris domum habitans, propria negotiatione
et industria acquirat, id adventitium esse, non
profectitum. Idem est si in domo patris, non
tamen ex rebus aut circa res patris, sed di-
versa negotiatione acquirat ».

negotietur extra domum patris ex aliis bonis quam paternis, lucrum non erit profectitum. — In dubio tamen, an lucrum provenerit ex bonis patris vel alterius; tum tantum profectitum praesumitur, cum filius administrabat bona paterna. Lugo¹ cum Gomez, Bartolo², etc.

Dubium fit 2º. *An filius, pro labore praestito in beneficium patris, possit stipendium exigere?*

Affirmant Navarrus, Lessius, Angelus³, Lopez⁴, apud Sanchez⁵; et probabile putant Laymann⁶ et Busenbaum (infra, n. 544). Negant vero Molina et alii plures, cum Sanchez⁷ et Croix⁸. — Recte autem distinguit Lugo⁹, et ait quod si filius extra domum patris habitet, nec a patre alatur, id quod lucratur est adventitium; profectitum vero, si in domo paterna degat et a patre alatur, necnon obsequia illa sint patri debita: quae si tamen excedant, bene potest filius petere stipendium.

Sed hic Dubium fit 3º. *Utrum, si praedicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, praesumatur illud remisisse?*

Omnino affirmant Molina¹⁰ et Sanchez¹¹; quia hoc praestat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia iuria vitentur. — Sed probabiliter docet Lugo¹² cum Navarro, Lessio, Angelo¹³, etc. (ut supra), quod, si filius potens non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Seclusus, si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrahere alimenta a patre percepta. Vide etiam dicens n. 544, in fine.

Filius negotia patris gerens, aliquando jus habet ad stipendum.

Non potens stipendium censetur remittere,

nisi ex reverentia omissit petere.

¹ Disp. 5, n. 41. — *Gomes*, in leg. Tauri 29, n. 24. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 144. — *Less.*, lib. 2, cap. 12, n. 80 et 81. — ² Consil., lib. 1, cap. 2, dub. 8, n. 1; cfr. dub. 9, n. 2 et seqq. — ³ Lib. 3, tr. 4, cap. 8, n. 6. — *Molina*, disp. 234, n. 7 et 8. — ⁴ Loc. cit., dub. 8, n. 2. — ⁵ Lib. 3, part. 1, n. 1034. — ⁶ Loc. cit., n. 42. — ⁷ Loc. cit., n. 7. — ⁸ Loc.

⁹) Bartolus, *Tract. de duobus fratrib.*, n. 4, minus accurate a Gomez allegatur; dicit enim dumtaxat, veram sibi videri sententiam, « ut ex praesumptionibus judicetur esse profectitum vel adventitium ».

¹⁰) Angelus et Gregorius Lopez a Sanchez allegantur, non quasi hanc sententiam diserte teneant, sed similem dumtaxat, in quantum docent lucrum acquisitum a filio ex pecunia vel

IVº. Peculum tandem *adventitium* sunt bona quae filios familias proveniunt aliunde quam ex bonis paternis vel intuitu patris acquisitis. — Horum bonorum filius proprietatem habet; pater vero acquirit usumfructum, etiamsi sint bona majoratus. Lugo¹⁴.

Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit; nempe 1º. Quando praecise ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, patre contradicente. 2º. Si filius una cum patre succedit in haereditate fratris vel sororis. Ita Lessius¹⁵ et Lugo¹⁶ cum aliis. 3º. Addit Lugo¹⁷, si filius accipit dotem, patre non se obligante. (Vide alia apud Lugo). — Exceptis autem his casibus, filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu patris, nec testari, etiam cum suo consensu, nisi ad pias causas, ex cap. *Licet 4, de sepuli.*, in 6º. — Potest tamen universe testari de castrensi peculio, ut *ibid.*

Ususfructus autem peculii adventitii erit patris, quamdiu vivit, etiamsi filius exierit a patria potestate. — Nisi filius electus sit ad episcopatum vel ad magnam dignitatem, scilicet, si fiat cardinalis, praefectus urbis majoris, consiliarius regius, magister militum. Tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium: ut Lugo¹⁸, Salmant. ¹⁹, Holzmann²⁰.

Si vero pater emancipet filium, dimidia pars ususfructus erit patris, et dimidia filii. Lugo²¹ et Holzmann²². Hoc intellegitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria patris. — Nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure hispano tunc ususfructus erit totus filii: si vero ratione

cit., dub. 8, n. 2 cum n. 4. — ⁹ Loc. cit., n. 43. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 144 et 148. — *Less.*, loc. cit., n. 80 et 81. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 5, n. 30. — ¹¹ Lib. 2, cap. 4, n. 9 et seqq. — ¹² Loc. cit., n. 23. — ¹³ Loc. cit., n. 23. — ¹⁴ Loc. cit., n. 24. — ¹⁵ Tr. 12, de Just. et Jure, cap. 2, n. 128. — ¹⁶ De Jure et Just., n. 274. — ¹⁷ Loc. cit., n. 24. — ¹⁸ Loc. cit.

Filius
habet no-
dum domi-
nium ad-
ventitii.

Quando-
que etiam
usumfra-
ctum.

Gener-
tim usus-
fructus est pe-
nes patrem.
Exceptio-
nes.

Quid, si
pater eman-
cipet filium.

fundo patris, partim esse profectitum, partim vero adventitium, ratione scilicet operis a filio praestiti. Et hoc revera dicunt Angelus, v. *Peculum*, n. 11, et Gregorius Lopez, part. 4, tit. 17, l. 5, v. *Con los bienes*; Lopez tamen sententiam suam limitat: nisi filius nomine patris negotietur.

¹¹) Angelus, loc. cit., hoc non habet; sed vide notam superiorem.

status religiosi a filio assumpti, ususfructus erit totus patris. — Lugo¹.

Hic notandum¹. Quod si pater permittat filio discedere a sua domo, non censetur remittere praedictum usumfructum: nisi filius dimittatur ad quaerendum sibi victum; vel nisi filius, vidente et tacente patre, fructus expendat: ut Lugo². — Notandum². Quod si bona sint usu consumptibilia, tunc pater potest de illis disponere, cum obligatione redendi filio tantumdem. Lugo³ et Molina⁴.

¹ Disp. 5, n. 24. — ² Loc. cit., n. 27, ex l. Cum oportet, C. de bonis quae liberis. — ³ De Just. et Jure, disp. 5,

Quid si
perdet fa-
miliam
decendi.

Quid de
bonis con-
sumptibili-
bus.

⁴) Molina, tr. 2, disp. 7, n. 10 et 11, de usufructario in generali loquitur, quem dicit debere postea rerum consumptibilium aestimationem reddere. Quae quidem, et merito, Lugo applicat praesenti casui.

489. — ^{a)} Ea quae S. Alphonsus docet de bonis uxorum valebant juxta jus antiquum; sed in praesenti, jure diversarum nationum alia sancita sunt.

Et quidem: Jus **GALLICUM** (Cod. civ., 1387-1581) concedit sponsis, ante matrimonium, facultatem faciendi quoad bona sua, omnes quas voluerint pactiones, dummodo hae pactiones fiant coram publico notario, nec bonis moribus aut legibus, aut paternae maritalive auctoritati adversentur. Quodsi hujusmodi pactio fieri praetermittatur, sponsi censentur inire communitatem legalem. — Jam vero: I. **COMMUNITAS LEGALIS** sic se habet: 1º. *Propria* cuique conjugi manent bona immobilia acquisita ante nuptias, vel postea ex donatione aut successione obvenientia. Propria vero uxoris bona fiunt quasi-dotalia, et solus maritus habet eorum usumfructum et administrationem; ita tamen, ut sine consensu uxoris ea alienare non possit. — 2º. *Communia* evadunt tum bona mobilia ante matrimonium possessa, tum fructus immobilium aliisque redditus, tum etiam immobilia in matrimonio ex bonis vel ratione communitatis acquisita. Potest maritus haec bona absque uxoris consensu alienare, oppignerare, etc. De immobilibus tamen, vel de mobilium universalitate aut quotitate, non potest disponere titulo gratuito. — Dissoluta communitate, *bona et onera* dividuntur in duas partes, nisi uxor ejusve haeredes maluerint bonis renuntiare, atque ita ab oneribus se eximere. — II. Per **PACTUM CONJUGALE** constitui potest: 1º. Regimen communitatis *conventionalis*, quo extenditur vel restringitur, respectu bonorum, communitas legalis. — 2º. Regimen *excludens communiam* (at sine separatione) quo scilicet omnia bona uxoris fiunt quasi-dotalia, et traduntur marito in usum et in administrationem, abs-

489. — *Bona Uxorii* alia sunt *dotalia*; alia *paraphernalia*, quae sunt res quas uxor attulit vel sibi reservavit ultra dotem^{a)}. — Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium et usum^b. Bonorum autem *dotalium* proprietas spectat ad uxorem; ususfructus vero et plena administratio ad maritum^c. Hinc uxor, post mortem viri, omnibus creditoribus personalibus praefertur. Et adhuc vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetrere^d.

Bona uxo-
ris.

n. 35. — ^{a)} L. 8 *Hac lege*, C. de pactis. — ^b L. 1 *Dotis causa* et 1. 2 *Reipublicae*, ff. de jure dotium. — ^{c)} Ex ead. leg. 2.

que alienandi facultate. — 3º. *Regimen separationis*, quo omnia uxorii bona fiunt quasi-paraphernalia; uxor enim retinet usum et administrationem omnium suorum bonorum, nec confert ad onera matrimonii nisi tertiam partem suorum reddituum ad normam juris, vel aliam summam hancque determinatam, cuius plenum dominium in maritum transferatur. — 4º. *Regimen dotale*, quo dos stricte talis constituitur, fere ut in jure Romano. — *Notetur*: 1º. Nullum est regimen, in quo uxor sit penitus independens a marito; nullum scilicet, in quo possit alienare sua bona immobilia, aut se sistere in judicio civili, sine mariti vel judicis auctoritate. Potest tamen, marito etiam invito, testamentum facere. — 2º. In contractu antenuptiali, possunt sponsi mutuo a se, vel ab aliis, quasdam accipere donaciones, quae post nuptias lege prohibentur.

Jus **ITALICUM** (Cod., 1378-1446) haec habet sibi propria: 1º. Dos generatim constituitur juxta regulas juris Romani. Haec futura etiam sponsae bona complecti potest; sed post initum matrimonium, non potest amplius a conjugibus nec constitui nec augeri. — 2º. Possunt sponsi ante nuptias inire communitatem, non quidem bonorum, sed fructuum ex ipsis bonis sive mobilibus sive immobilibus, sive praesentibus, sive futuris provenientium. Sed non potest illa societas comprehendere debita et credita existentia ante conjugium. In ceteris, jus Italicum cum Gallico satis concordat.

Jus **HISPANICUM** (Cod., 315 et seqq.): dos constitui potest, sicut in jure Romano; item bona paraphernalia. Seclusa autem (quae institui potest) pactione antenuptiali, viget communitas legalis, sicut in jure Gallico. Dissoluta communitate, restitu prius debent dos et paraphernalia, dein solvi debita communia.

Jus **AUSTRIACUM** (Cod. 1217-1266): bona uxorum iisdem fere regulis subjiciuntur ac in jure Romano. — Haec solum notanda sunt: 1º. Communitas bonorum statui potest, sive ante sive post initum matrimonium, sub conditionibus tamen et in forma a lege praescriptis. Regu-

Deinde notandum quod si dos consistat in pecunia vel rebus usu consumptibili bus, tunc dominium dotis plene transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, matrimonio soluto¹. Deinceps notandum quod si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro aestimata, animo, ut aestimatio venditionem constituat; tunc vir etiam eorum dominium acquirit: et, soluto matrimonio, non tenetur nisi ad pretium reddendum². — Et in praedictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt³.

Bona clericorum.

490. - CLERICORUM bona quadrupliciter distinguuntur: videlicet 1º. Bona *patrimonialia*, quae dicuntur ea quae ipsis obveniunt ex quacumque causa profana. —

¹ L. 43 *Res in dotem*, ff. de jure dot. — ² L. 17 *Quoties*, ff. cod. tit. — ³ L. 43 *Res in dotem*, ff. cod. tit; cfr. L. 16, *Quod sit per eam*. — ⁴ *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 37, n. 2, et dub. 45. — ⁵ Lib. 2, cap. 4, num. 87. — ⁶ *De Just. et Jure*, disp. 4, num. 23. — ⁷ *Tr. 7, de Just. et Jure*, dist. 4,

2º. Bona *quasi-patrimonialia seu industria lia*; et dicuntur ea quae clerici acquirunt ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio, ut ex concionibus, Missis, etc. — 3º. Bona mere *ecclesiastica*; et sunt illa quae acquirentur ex beneficiis. — 4º. Bona tandem *parsimonialia*, quae sunt illa quae clericus ex redditibus ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione, vivendo parcious quam honeste vivere potuisset.

1º. Quoad bona *patrimonialia*, certum est quod clerici plenum eorum dominium habent, ex cap. *Relatum 12, de testam.*

IIº. Idem est de bonis *industrialibus*, ut communiter docent doctores, cum Sanchez⁴, Lessio⁵, Lugo⁶, Anacleto⁷, Viva⁸; Salmant.⁹ cum Palao, Coninck, etc. —

qu. 8, num. 26. — ⁸ *Opusc. de Beneficiis*, qu. 2, artic. 1, num. 1. — ⁹ *Tract. 12, cap. 2, num. 138.* - *Palau*, tr. 6, disp. 2, punct. 5, num. 3; et tr. 31, disp. un., punct. 7, § 3, n. 3. - *Coninck*, de *Virtutib.*, disp. 27, dub. 11, n. 173 et 174.

Clerics
habet pl
num dom
nium patr
monialium

Item, indu
trialium.

lariter, communitas pro casu mortis tantum inita censemur; ideoque, durante conjugio, proprietas bonorum communium est utriusque conjugis; ususfructus, illius ad quem pertinebat ante pactum, et administratio, solius viri. Soluto conjugio, bona dividuntur. 2º. Secluso speciali pacto, uterque conjux retinet jus proprietatis suorum bonorum, nec non jus exclusivum ad ea omnia, quae ipse sibi durante conjugio acquirit, vel quae sibi obveniunt. Uxor tamen bonorum usus atque administratio marito tradita censemur, quamdiu ipsa non contradixerit.

JUS GERMANICUM. Habetur regimen legale vel conventionalis. — I. **REGIMEN LEGALE** (Cod. 1363-1425) imitatur jus dotale Romanum. Bonorum dotalium administratio et ususfructus competit marito, qui tamen uxori id postulanti, statum rerum expondere tenetur (§ 1374), nec potest maritus ea bona alienare vel oppignerare sine consensu uxoris. Ut autem in tutto collocentur, competit uxori jus securitatem postulandi vel bonorum separationem. Bonorum vero paraphernalium dominium, eorumque libera administratio penes ipsam est. — II. **REGIMEN CONVENTIONALE** varias admittit pactiones, quae possunt *ante* vel *post* matrimonium iniri; et etiam post matrimonium dissolvi aut mutari (§ 1432). — 1º. Institui potest vel *communitas universalis*, qua fiunt communia omnia conjugum bona, tum ante matrimonium possessa, tum postea acquisita; in hac tamen bonorum communitate, uterque conjux potest aliquot bona sibi reservare, quod in regimine dotali et partiali communitate soli uxori conceditur (§ 1437-1518). Vel *communitas partialis*, qua pars tantum determinata

fit communis. Communitas ista duplex est: 1) *communitas quaestus*, in qua communia evadunt, tum lucra a conjugibus facta, tum bonorum illatorum reditus; bona vero sive mobilia sive immobilia ante matrimonium ab alterutro possessa eidem propria manent. Uxor, non vero maritus, paraphernalia sibi reservare potest; — 2) *communitas bonorum mobilium*, quae ultra communitatem quaestus, reddit communia mobilia ante matrimonium possessa: eisdem fere legibus subjacet quibus communitas legalis in jure Gallico (§ 1519-1557). Bonorum communium administratio competit marito, qui tamen nec de immobiliis, nec de mobilium universalitate aut quotitate disponere valet absque consensu uxoris. — 2º. Institui etiam potest *separatio bonorum*, vel ab initio, vel durante matrimonio, quo casu bona uxoris tamquam paraphernalia habentur. — Sub quovis regimine, uxor potest, absque consensu mariti, haereditatem, legata et dona sibi oblata acceptare vel repudiare. — In matrimoniis ante 1 Januar. 1900 contractis, bonorum conditio subsistere pergit secundum leges quae ad illud tempus vi guerant. (*Lex introd.*, art. 200).

JUS ANGLICUM. Ex anno 1870 (9 aug.) uxor ea bona, quae industria separata acquisiverit (separata arte, mercatura), sine consensu viri, pleno jure sua facere potest, ita ut et ususfructus et administratio ad eam solam pertineant. — Recentiori etiam jure (1 jan. 1883), mulier quae nupserit, circa sua bona possidenda, acquirenda, administranda, pleni juris manet, ut mulier innupta. Quare, quoad jus mariti, videndum est, quaenam forte bona in contractu matrimoniali marito collata sint.

Ex quo infert Anacletus¹ cum Lessio et aliis, quod si clericus vivat aut expendat de bonis his vel propriis in pias causas, possit tantumdem accipere de bonis ecclesiasticis, et de eis ad libitum disponere. Quia, cum jus habeat vivendi ex beneficio (ut infra videbimus in *Quaest. 5*), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. — Hoc tamen non admittendum puto, si clericus non habeat superfluum de bonis ecclesiasticis, atque hic et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secus autem, si hic et nunc non teneatur ad elemosynam, habeat tamen intentionem compensandi.

An vero *distributiones quotidianaæ canonorum computentur inter bona industrialia?* — Negant Navarrus², Sanchez³; quia (ut dicunt) distributiones vere sunt partes reddituum beneficii: et ideo eamdem naturam ac onus sortiuntur, quam alii beneficii fructus. — Sed probabilius affirmant Lugo⁴, et Salmant.⁵ cum Azor, Silvestro, Angelo, Bonacina et Covarruvias. Ratio, quia praefatae distributiones, licet ex titulo beneficii proveniant, non tamen dantur immediate pro titulo, sed pro servitio personali, tamquam personae stipendium.

III°. Idem, quod de bonis patrimonialibus et industrialibus, dicitur de *parsimoniis*: ut possit clericus ad libitum de eis disponere; uti docent Navarrus⁶, Lessius⁷, Cabassutius⁸, Anacletus⁹; Mazzotta¹⁰ cum Soto, Covarruvias et aliis (contra Petrocoreensem¹¹, et alios paucos). Et idem expresse docet S. Thomas¹², ubi ait: *De his autem quae sunt specialiter suo usui* (scilicet clericis) *deputata, videtur*

¹ Tr. 7, dist. 4, qu. 8, n. 27. — *Less.*, cap. 4, n. 88. — ² De Redit. Eccl., qu. 1, monit. 30. — ³ Loc. cit., dub. 46. — ⁴ Loc. cit., n. 25. — ⁵ Loc. cit., n. 140. *Azor*, part. 2, lib. 7, cap. 9, qu. 10. — *Silvest.*, v. *Clericus IV*, qu. 4. — *Angel.*, v. *Clericus XIII*, num. 3. — *Bonac.*, disp. 4, de Obligat. beneficiar., punct. 2, n. 18. — *Covar.*, de Testament., cap. 7, n. 14. — ⁶ Loc. cit., qu. 1, monit. 26. — ⁷ Loc. cit., n. 39. — ⁸ Theor. et prax., lib. 2, cap. 26, num. 8. — ⁹ Loc. cit., n. 28. — ¹⁰ Tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 2, § 1, *Dico 3*, qu. 2, v. *Ceterum*. *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 4, art. 3, concl. 3 et 6. — *Covar.*, de Testam., cap. 7, n. 9. — ¹¹ De Be-

esse eadem ratio, quae est de propriis bonis. — Ratio, quia praefata bona non dantur ut fructus beneficii, sed ut stipendia laborum iis qui Ecclesiae inserviunt.

Nec obstat textus in can. *Episcopi, caus. 12, qu. 1* (quem opponit Petrocorensis), ubi legitur: *Quidquid vero de provisione suae ecclesiae fuerit, sive de agris sive de fructibus..., omnia in jure ecclesiae reservare censuimus.* — Nam respondeatur ex praedictis, bona parsimonialia non esse de provisione Ecclesiae, sed de provisione seu stipendio laborum ministri; ut sancitum fuit in concilio Agathensi¹³, ubi dictum fuit: *Clerici... omnes qui ecclesiae fideliter deserviunt, stipendia sanctis laboribus debita, secundum servitii sui meritum, vel ordinacionem canonum, a sacerdotibus seu episcopis consequantur.*

IV°. Major difficultas est de bonis mere ecclesiasticis, quae propriae sustentationi supersunt: an de iis possint clericci, sine injustitia, male disponere? — Certum est quod beneficiarii tenentur sub mortali redditus superfluos suae sustentationi, in usus pios aut in pauperes elargiri. Ita S. Thomas¹⁴, Lugo¹⁵, Sanchez¹⁶, Salmant.¹⁷ cum Molina, Coninck, Palao et communi. — An vero ad id teneantur virtute justitiae vel religionis, infra dicetur.

Hic autem sedulo notandum quod in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multo major quam in furto; ut dicunt Lugo¹⁸ cum Molina, Coninck; Holzmann¹⁹ et alii: ex D. Thoma²⁰, qui requirit *multum excessum* ad malam fidem clericci constituendam. — *Quaenam autem sit ista notabilis quantitas?* Coninck^{a)}, Palaus^{a)} et alii, apud Mazzotta^{a)},

Redditus
superfluib-
eneficii in
usu pios
erogandi.

Quantifi-
tas gravis,
multo ma-
jor quam in
furto.

nefic., cap. ult., qu. 7, v. *Verum haec*. — ¹² 2^a 2°, qu. 185, art. 7, corp. — *Petrocor.*, de Benefic., cap. ult., qu. 7, v. *Verum haec*. — ¹³ Can. 36; ap. Labbe, tom. 5, col. 527. — ¹⁴ 2^a 2°, qu. 185, artic. 7. — ¹⁵ De Just. et Jure, disp. 4, num. 9. — ¹⁶ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 88, num. 1. — ¹⁷ Tr. 12, cap. 2, n. 141 et 144. *Molina*, tr. 2, disp. 144, n. 20. — *Coninck*, de Virtutib., disp. 27, dub. 11, n. 192. — *Palaus*, tr. 6, disp. 2, punct. 5, n. 6. — ¹⁸ Loc. cit., n. 42. — *Molina*, loc. cit., num. 20. — *Coninck*, de Carit., disp. 27, dub. 11, num. 193. — ¹⁹ De Just., num. 204. — ²⁰ Loc. cit., art. 7, corp.

490. — ^{a)} Coninck et Palaus a Mazzotta allegantur, quasi dicant materiam notabilem esse quintam superflorum partem. At re

vera Coninck, loc. cit., num. 193, dicit quantitatem notabilem esse « tertiam, quartam aut quintam partem »; Palaus vero, loc. cit.,

Vigesima
pars super-
fui,
gravis.

requirunt quartam vel quintam partem superfluorum. Sed verius sufficit pars vi- gesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem Mazzotta ^{b)}, et tenent Lugo ^{c)} ac Croix ^{d)}, qui cum Haunold merito sententiam Coninckii reprobant.

Hic obiter advertatur, Benedictum XIV (in sua bulla 29 *Universalis Ecclesiae*, edita die 29 Aug. 1741) declarasse quod si beneficiarius fructus beneficii vendit per totam suam vitam, sive una sive pluribus solutionibus, contractus est nullus. — Sed

491. — Quaeritur 1º. *An clericus teneatur ex superfluis necessario pauperibus succurrere?*

Negant Azor ¹⁾ cum Navarro; et Viva ²⁾, qui dicit cum Vasquez et communi posse clericum superfluum erogare sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libito; quia sufficit illud applicare in Dei cultum et non dissipare, ut loquitur Tridentinum ³⁾. — Sed excipiendum omnino mihi videtur, cum Lugo ⁴⁾ ac Lessio ⁵⁾, si adsint pauperes, in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti. Tunc enim non potest clericus superflua in alios usus pios expendere; quia tunc urget praeceptum naturale caritatis: ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam teneatur sub gravi iis illa elargiri. — Et hic advertit Viva ⁶⁾ cum Vasquez ^{a)}, pastores, ut episcopos et parochos, teneri insuper inquirere hujusmodi pauperes; non tamen beneficiarios non pastores.

Quaeritur 2º. *Qui veniant nomine pauperum?*

Venient quidem, non solum ostiatim mendicantes, sed etiam ii qui aliter nequeunt suum statutum conservare.

Satis est
superfluum
erogare in
quoslibet u-
sus pios,

nisi ad-
sint pau-
peres gravi-
ter egentes.

Pastores
tenentur in-
quirere pau-
peres.

Pauper
censetur qui
nequit sta-
tutum conser-
vare.

Haunold, de Just. et Jure, tr. 4, n. 91. — ¹⁾ Part. 2, lib. 7, cap. 10, qu. 2. — *Navar.*, de Reditib. Eccl., qu. 1, monit. 26, num. 2. — ²⁾ De Benefic., qu. 2, art. 4, num. 12. — *Vasq.*, de Eleemosyna, cap. 4, n. 9, 15 et 16. — ³⁾ Sess. 25, de Reform., cap. 1. — ⁴⁾ De Just. et Jure, disp. 4, n. 38 et 39. — ⁵⁾ Lib. 2, cap. 4, num. 47. — ⁶⁾ Loc. cit., num. 12. — ⁷⁾ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 88, n. 4. — ⁸⁾ Lib. 4, tr. 2,

punct. 5, *num.* 7, dicit: « tertiam vel quartam partem ».

^{b)} Mazzotta, *tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 2, § 1, Dico 3, qu. 2*, materiam gravem esse dicit, vigesimam partem omnium proventuum annuorum in usus profanos expendere.

^{c)} Lugo, *loc. cit.*, *n. 42*, contra dicit posse crita peccatum mortale expendi vigesimam

^{d)} Item, con-
sanguinei
in eadem
necessitate.

Venient etiam consanguinei, si vere pauperes sint, ita ut alias non possint proprium statutum sustinere; ut Sanchez ⁷⁾, Laymann ⁸⁾, Croix ⁹⁾ cum Azor, Palao, etc., communiter. Et patet ex Tridentino ¹⁰⁾, ubi interdicitur beneficiariis, *ne ex reditibus ecclesiasticis, consanguineos familiaresve suos augere studeant...* Sed, *si pauperes sint, tis ut pauperibus distribuant.* — Hos autem consanguineos indigentes potest clericus praeferre aliis pauperibus, etiam gravius egentibus (quidquid dicat Laymann ¹¹⁾). Ratio, quia, ut bene advertit Viva ¹²⁾ cum Molina et communi, subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statutum clerici servandum; cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. — Unde Tolletus ¹³⁾ sic scripsit: *Episcopus, subtractis his quae ad decentem victim... pertinent, et subtractis his etiam quae gratia pietas (nota) et caritatis potest in alios indigentes aut famulos distribuere; tenetur residuum dare pauperibus sub mortali.* Idque expressum habetur in decreto indicto a cardinali Polo, legato apostolico, anno 1566 (apud Thomassinum ¹⁴⁾), quo praecipsum fuit beneficiariis Angliae (prout etiam olim praeceperat S. Gregorius, instruens Augustinum, Anglorum apostolum): *Ne sumptuum moderatio avaritiae tribuatur, quidquid ex fructibus ecclesiarum, deductis iis quae earum oneribus sustinendis, et ipsis atque ipsorum familiariis necessaria sunt, supererit; id omne, juxta illa quae B. Gregorius Papa Augustino episcopo de fructibus ecclesiae dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi suscipiendos et alendos... distribuant.*

¹⁾ cap. 3, num. 3, i. f. — ²⁾ Lib. 4, num. 904. — *Azor*, loc. cit., qu. 2. — *Palau*, tr. 6, disp. 2, punct. 5, n. 6. — ³⁾ Loc. cit., cap. 1. — ⁴⁾ Loc. cit. — ⁵⁾ Loc. cit., artic. 2, num. 2. — *Molina*, tract. 2, disp. 146, num. 9. — ⁶⁾ Lib. 5, cap. 4, num. 10. — ⁷⁾ *Vetus et nova Eccl. discipl.*, part. 3, lib. 3, cap. 82, num. 13 (*al.*, part. 4, lib. 4, cap. 10, in edit. gallic.)

partem superfluorum, si haec mille adaequent aut superent.

^{d)} Croix, *lib. 4, n. 1358*, approbat sententiam quae docet materiam gravem esse vigesimam proventuum partem, si isti centum florenos excedant.

491. — ^{a)} Vasquez, quamvis non citetur a Viva pro hac distinctione, attamen, *Opusc. de*

Clericus
potest praef-
ferre suos
aliis, etiam
gravius e-
gentibus.

Ad victimum
pertinent
necessaria
ad susten-
tandam fa-
miliam.

Etiā
juxta no-
rum statum
beneficiarii.

modo as-
sumatur ad
dignitatem.

Congruen-
tia, non
necessario,
praeferen-
di paupe-
res loci.

Exceptio-
nes.

Hinc dicit Croix¹ cum Azor, Palao, etc., quod sub nomine *victus* beneficiario debiti, veniunt omnia necessaria ad se et familiam sustentandam; adque familiam spectant parentes, fratres, nepotes et alii consanguinei^{b)}. — Item advertunt Laymann², Roncaglia³ et Viva⁴ cum aliis, quod si beneficiarius statum suum mutet ex assumptione ad beneficium; tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam dignitatem^{c)}. Hoc tamen, recte ait Roncaglia⁵, procedere pro episcopis aut assumptis ad similem dignitatem; non vero pro parochis.

Quaeritur 3°. *An in distributione praef-
ferendi sint pauperes loci in quo est be-
neficium?*

Dicunt Salmant.⁶ et Holzmann⁷, quod, licet congruentius sit bona distribui pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio; nisi ibi sint pauperes, extrema vel etiam gravi egestate laborantes. — Sed Azor⁸, Bonacina⁹, et Molina¹⁰ cum Navarro hanc limitationem negant^{d)}; et censent, satis esse si bona superflua in quosvis pauperes (intellige, aequo egenites) erogentur: nisi testatores oppositum expresserint vel saltem tacite significa-

¹ Lib. 4, n. 904. - *Azor*, part. 2, lib. 6, cap. 10, qu. 9. - *Palans*, tr. 6, disp. 2, punct. 5, num. 9. - ² Lib. 4, tr. 2, cap. 3, n. 3, i. f. - ³ *Consil.* 6, n. 6. - ⁴ *De Benefic.*, qu. 2, art. 2, num. 2. - ⁵ *Loc. cit.* - ⁶ *Tr. 12, de Just. et Jure*,

Eleemosyna, cap. 1, dub. 3, n. 25, dicit praelatum teneri pauperes inquirere; quam obligationem, cap. 4, n. 14, ad quoscumque ecclesiasticos extendit.

^{b)} Si nempe indigeant hujusmodi consanguinei, uti limitant auctores laudati.

^{c)} Dummodo consanguinei patrimonialia bona non habeant, ut dicit Viva.

^{d)} Auctores allegati non expresse negant hanc limitationem, sed virtualiter tantum, dum scilicet absolute dicunt bona hujusmodi posse impendi in quorumlibet pauperum necessitates; quod tamen Azor, *loc. cit.*, limitat: Nisi constet de alia testatoris voluntate.

^{e)} Molina exceptionem istam hoc modo ponit, nempe: Congruentius esse, ut in pauperes loci impendantur: « quando tamen (ita pergit Molina, *disp. 145, n. 21*) aliud non postulat commune dioecesis, regni aut totius Ecclesiae bonum: ut si collegium in universitate a loco beneficii distante, ad ministros Ecclesiae educandos, aut aliud simile fiat ».

rint. Ratio, quia canones (praeceps in can. *Sancimus* 31, *caus. 12, quaest. 2*), indistincte praecipiunt, eleemosynam fieri sive in cives sive in exterios. Et hoc videtur satis probabile; quia pauperes loci non habent (saltem non constat habere) pecuniale jus ad illa bona. Excipit Molina^{f)}, si aliud exigat bonum commune illius dioecesis, puta, si subveniendum sit collegio educandorum, etc.

Quaeritur 4°. *An beneficiarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios?*

Negat Navarrus^{g)}, dicens ea statim esse distribuenda. — Sed verius docet S. Thomas^{h)} (quem sequitur Pater Holzmannⁱ⁾ cum aliis), dicens: *Si quis, ne-
cessitate non imminente providendi pau-
peribus de his quae superfluunt ex pro-
ventibus ecclesiae, possessiones emat, vel
in thesauro reponat in futurum utilitati
ecclesiae et necessitatibus pauperum, lau-
dabiliter facit.* Bene tamen advertit Holzmann^{j)}, quod eo casu cautio adhibenda sit, ne morte adveniente, tales reditus forte a consanguineis diripientur.

Quaeritur 5°. *An clericus qui habet ex
suo unde vivat, possit se sustentare ex
reditibus beneficii?* Negant aliqui pauci. —

cap. 2, n. 144. — ¹ *De Justit.*, n. 210. — ² Part. 2, lib. 7, cap. 10, qu. 2. — ³ *Disp. 4, de Obligat. beneficiar.*, punct. 2, n. 3. — ¹⁰ *Tr. 2, disp. 145, num. 21. - Navar.*, de *Reditib. Eccles.*, qu. 1, monit. 27, n. 1. — ¹¹ *2° 2°*, qu. 186, art. 7, ad 4.

Licite
reservatur
superfluum
ad usus pios
futuros.

Cautio ad-
hibenda.

^{f)} Navarrus, *de Reditibus Eccles.*, qu. 1, monit. 25, n. 2 et 3, non negat, immo ex presse concedit, sub quibusdam clausulis, posse in futurum ad usus pios ejusmodi superflua asservari. Sed S. Alphonsus videtur in errorem inductus esse ab Holzmann.

^{g)} Holzmann, *de Just.*, n. 207, id sane concedit: « quando non urget necessitas nec adest praetextus palianda avaritiae aut periculum mortis imminentis, ut deinde ab amicis vel consanguineis tales reditus diripientur ». Subdit etiam inferius: « Plerumque tamen tutius agunt clerici, et honori Dei suae que saluti melius consulunt, si in vita mature expendant et applicent ad pias causas, ne forsitan a morte, ut saepenumero fieri solet, praeventi, debeant ea, etiam inviti et sine ullo suo temporali vel spirituali emolumento, relinquere fisco in spolium vel consanguineis ad luxum ».

^{h)} Monitum istud clare sequitur ex verbis Holzmann hic supra relatis.

Clericus,
etsi dives,
potest se
sustentare
ex benefi-
cio.

Sed affirmandum cum Habert¹, Petrocörensi², Fagnano³, Anacleto⁴, Holzmann⁵, etc. communiter.

Recte enim ait Fagnanus, quod primis Ecclesiae saeculis nulli clerici admittabantur, nisi qui, relictis omnibus propriis bonis, de solis fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare solebant, permittebatur eis vivere ex proprio patrimonio: modo nihil de oblationibus exigerent. Tertio demum tempore, scilicet postquam clerici portionem suam a mensa episcopali separatam habere coeperunt, et beneficia fuerunt illis credita; mos inolevit, ut ipsi, separato patrimonio, de Ecclesiae bonis viverent.

Et hoc sane est rationi naturali omnino consonum. Justum enim est, ut qui altari servit, de altari vivat; juxta illud (I Cor., ix, 7): *Quis militat suis stipendiis unquam?* Fortene divites, qui reipublicae inservientes stipendia habent, injuste accipiunt? Per accidens autem est, quod sint divites vel pauperes. Et hanc sententiam expresse tenet D. Thomas⁶. — Recte vero limitat S. Doctor, si casus occurreret quod aliquis pauper esset in gravi necessitate; nam tunc ait: *In tali necessitate peccaret clericus, si vellet de rebus Ecclesiae vivere: dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere possit.* Ratio patet, quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quaeritur 6°. *An, sicut beneficiarii erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam pensionarii?*

¹ Tr. de Just. et Jure, part. 1, cap. 21, i. f. — ² De Benefic., cap. ult., qu. 8. — ³ In cap. *Si quis sane*, de pecul. clericor., a n. 6. — ⁴ Tr. 7, dist. 4, n. 27. — ⁵ De Just., n. 208. — *Fagnan.*, loc. cit., a n. 15. — ⁶ 2° 2°, qu. 185, art. 7, ad 3. — ⁷ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 47, n. 5 et seqq. — ⁸ Tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 2, § 1, *Dico* 3, qu. 4. — ⁹ Tr. 12, cap. 2, n. 146 et 147. — *Molina*, tr. 2, disp. 145, num. 5. — *Palau*, tr. 6, disp. 2, punct. 7, n. 2. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 4, n. 32. — *Vasq.*, Opusc. de Eleemo-

Affirmant Sanchez¹, Mazzotta²; et Salmant.³ cum Molina et Palao: modo pensio sit ecclesiastica, aut detur ecclesiasticis. (Secus, si sit mere laicalis ob titulum mere saecularem, et detur laicis ob obsequia praestita, puta principibus, equitibus, etc.; aut si detur clericis ob aliquod munus temporale, nempe cantoris, procuratoris, etc.). Ratio, quia, cum haec obligatio sit annexa redditibus beneficii, pensio illa ecclesiastica, ex fructibus beneficii detracta, transit cum eodem onere.

Satis tamen probabiliter negat Lugo⁴ cum Vasquez, Gigante, Covarruvias⁵, etc.; et ita decisum habetur in Rota Romana, apud Azor⁶). Ratio, quia, dum Pontifex justam ob causam extrahit pensionem ex fructibus beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem ut iterum pie applicentur. — Idem ait Mastrius⁷ cum Bonacina, etc. (contra Navarrum, Azor⁸), etc.) de equitibus commendatariis S. Jacobi Calatravae, Alcantarae et S. Stephani Florentiae, etc.; quibus a Gregorio XIII jam concessum est testari.

492. — Quaeritur 7°. *An beneficiarii, expendentes redditus superfluos beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem?* — Haec quaestio magnopere inter doctores agitur, et ideo in ejus discussione diutius immorabor.

Prima sententia probabilis, et valde communior inter recentiores, negat. — Hanc tenent S. Antoninus⁹, Lessius¹⁰, Molina¹¹, Cabassutius¹², Sporer¹³, Azor¹⁴,

Super-
fluum pen-
sionis eccl-
esiasticae in
usu pios
erogandum,
juxta alios.

Satis pro-
babiliter ne-
gatur.

Expendens
profane su-
perfluum
beneficii.

Probabi-
liter et con-
munius exi-
mitur a re-
stitutione.

Gigas, de Pensionibus, qu. 52, a n. 2. — ¹¹ Theol. mor., disp. 14, n. 70. — *Bonac.*, disp. 4, de Obligat. beneficiar., punct. 2, n. 24. — *Navar.*, de Re-
ditib. Eccles., qu. 3, monit. 12. — ¹² Part. 2, tit. 2, cap. 5, § 8, v. *In tertio*, [sibi contrarius in part. 3, tit. 15, cap. 1, § 19]. — ¹³ Lib. 2, cap. 4, n. 43. — ¹⁴ De Just., tr. 2, disp. 144, n. 8 et 19. — ¹⁵ Theor. et prax., lib. 2, cap. 26, n. 7. — ¹⁶ Tr. 6, (Complem. in VII praec.) cap. 1, n. 114. — ¹⁷ Part. 2, lib. 7, cap. 8, qu. 2, v. *Miki itaque*.

¹) Covarruvias hanc sententiam clare inculcat, *de Testam.*, cap. 7, n. 19, scribens « pensionarium posse proprio testamento disponere de redditibus ex pensione ecclesiastica perceptis, et eo intestato, eosdem redditus ad legitimos successores pertinere».

²) Rota Romana ab Azor, part. 2, lib. 7, cap. 9, qu. 12, allegatur ex Gigante; hic tamen auctor eam affert non directe pro hac

sententia, sed pro opinione quae docet pensiones in vita pensionarii non exactas, transire in ejus haeredes sive ab intestato sive ex testamento; « et ita saepe (pergit *Gigas*) consuli, et Rotam judicasse intellexi».

³) Azor, part. 2, lib. 12, cap. 11, qu. 4, huic sententiae contradicit, in quantum dicit ejusmodi equites posse pensiones expendere juxta limites statutorum vel regulae sui ordinis.

Viva¹, Mazzotta², Sanchez³, Anacletus⁴, Holzmann⁵; Salmant⁶ cum Palao, Coninck, etc.; Lugo⁷ cum Soto, Gersonio, Abulensi, Vasquez, Adriano, Tabiena, Covarruvias, Corduba, Aragon, etc. — Autatores hujus sententiae diversis rationibus utuntur.

Probatio
prima.

Major pars eorum sic ratiocinantur: Omnes clerici antiquitus in communi vivebant; et bona ecclesiastica singulis distribuebantur, prout opus erat ad cujusque sustentationem: reliquum vero applicabatur fabricae ecclesiarum et pauperum subventioni. — Sed Simplicius Papa⁸ (qui creatus est anno 468), eo quod, frigescente caritate, forte episcopi non tam fideles essent in tali distributione, fructus bonorum ecclesiasticorum in quatuor partes divisit: primam applicando episcopis, secundam clericis, tertiam fabricae ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit Gelasius⁹ et Gregorius¹⁰.

Hinc dicunt quod, licet ante hanc divisionem nullus clericorum ad ea bona jus haberet; post divisionem tamen eorum dominium ipsi adepti sunt, cum illa ab Ecclesia ad proprium usum fuerint eis deputata. — Idque confirmant ex concilio Tridentino¹¹, ubi praecipitur quod beneficiarius, omittens recitationem Horarum, privetur... dimidia parte fructuum, quos ratione etiam praebenda ac residentiae fecit suos. Ergo, ut arguunt, concilium supponit clericum vere dominium ipsorum fructuum acquisivisse.

Ex quibus concludunt: obligationem quam habent beneficiarii, erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute religionis, quae non obligat ad restitutionem.

¹ De Benefic., qu. 2, art. 3, n. 2 et 8. — ² Tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 2, § 1, Dico 3. — ³ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 37, num. 12. — ⁴ Tr. 7, dist. 4, num. 34 et 36. — ⁵ De Jure et Just., n. 196, v. Probatur 3. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, num. 156. — ⁷ Palau., tr. 6, disp. 2, punct. 6, num. 5. Coninck, de Virtutib., disp. 27, dub. 11, num. 185 et seqq. — ⁸ De Just. et Jure, disp. 4, num. 2. — ⁹ Sotus, de Justit., lib. 10, qu. 4, art. 3, post concl. 5, dubitat., et conclus. 6; et art. 4, concl. 1. — ¹⁰ Gerson., Regul. mor., § de Avaritia, num. 60, i. f. — ¹¹ Abulens. Testat., in Matth., cap. 6, qu. 74. — ¹² Vasq., Opusc. de Reditib., cap. 1, § 2, num. 27. — ¹³ Adriani., in 4,

Cabassutius vero¹¹ cum Azor, alia via incedens, hanc sententiam tuetur. — Dicit enim, hanc obligationem beneficiorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiae: quia fundatores beneficiorum libere et sine ullo pacto donant clericis eorum fructus; sed esse tantum de lege Ecclesiae, quae intendit ipsos obligare virtute religionis vel caritatis, ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tamquam bona dicata Deo et ex pietate donata. — Nec obstat quod ait Navarrus: hanc obligationem restitutionis oriri ex praesumpta mente testatorum, qui videntur bona reliquise cum tacito pacto, quod clerici, detracta sua sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim Cabassutius, noluisse quidem testatores ut sua bona luxui clericorum deservirent; sed non censendum, voluisse eos adstringere ad illam obligationem. Quemadmodum quicumque testator minime intendit ut haeres suus bona relictia dissipet: si tamen ille dissiperet, non ideo peccabit contra justitiam; quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expresse deducta.

Probatio
altera.

Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiam D. Thomam. Non jam in Summa, 2^a 2^{ae}, qu. 185, art. 7, ut censem Salmant.; quia ibi loquitur tantum de iis, quae sunt specialiter suo usui (scilicet beneficiarii) deputata, id est assignata suae necessariae sustentationi, ut contrarii explicant. — Sed expresse id docet in Quodlib. 6, art. 12, ad 3, ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab iis quae assignantur clericis, prout sunt praebendae: de quibus ait, ipsos nullam debere restitutionem. Haec S. Doctoris

de Restitut., § Pro clariori intelligentia., concl. 2; § Ex quibus infero; et § Pro solutione secundi. — Tabiena, v. Restitutio, n. 20, qu. 19. Covar., de Testam., cap. 7, num. 11 et 12. Corduba, Quaestionar., lib. 1, qu. 18, propos. 2, coroll. 4, v. Item. Aragon, in 2^a 2^{ae}, qu. 32, art. 5, dub. de Ecclesiastic., notab. 3, concl. 2. — ¹² Can. De redditibus 28, caus. 12, qu. 2. — ¹³ Can. Concesso 26, ibid. — ¹⁴ Can. Cognovimus 29, ibid. — ¹⁵ Theor. et prax., lib. 2, cap. 26, n. 7. — Azor, part. 2, lib. 7, cap. 8, qu. 2, v. Milistaque. — Navar., de Reditib. Eccles., qu. 2, monit. 7, n. 4. — Cabassut., loc. cit. — Salmant., tr. 12, cap. 2, n. 156.

verba: Aliter ergo dicendum est de illis ecclesiasticis bonis quae principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus ministrorum, sicut sunt bona hospitalium, etc.; et aliter de illis bonis, quae sunt principaliiter attributa usibus ministrorum, sicut sunt praebendae clericorum et alia hujusmodi. Nam in primis bonis, peccatum committitur non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum aliquis in suos usus assumit quod est alterius: et ideo tenetur ad restitutionem, tamquam defraudator rei alienae. In secundis vero bonis, non committitur peccatum, nisi per abusum: sicut et de bonis patrimonialibus dictum est. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad poenitentiam peragendam.

Secunda vero sententia tenet, beneficiarium obligari ad restitutionem. — Ita sentiunt Navarrus¹, Laymann², Bonacina³, Petrocorensis⁴, Habert⁵, Concina⁶; Roncaglia⁷ cum Petro Soto, Archidiacono⁸, Comitolo et Tanner; item Panormitanus, Armilla, Angelus, Major, Hostiensis et alii, apud Lugo⁹.

Dicunt autem hi quod ante suppositam divisionem, clerici minime quidem erant domini bonorum ecclesiasticorum, cum omnia tunc essent communia; unde quidquid ipsi praeter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. — Probari igitur deberet divisio praecepta per Simplicium; sed de hac di-

visione nullum probatur vestigium. Quintimmo (ait Habert¹⁰) multa suadent divisionem hanc non fuisse peractam, cum nullibi videatur sua portio pauperibus aut fabricis ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat: et usque dum non constat, pauperes jus primaevum retinent ad illa bona ecclesiastica; tenenturque beneficiarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec revera probabile videtur id quod adstruit Cabassutius: nempe, quod testatores intenderint bona sua in dominium clericorum relinquere¹¹. Potius enim prae sumendum, relinquere voluisse ea in manus Ecclesiae, ut ipsa postmodum per suos praelatos ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur et superfluum pauperibus erogarent. — Et quod haec fuerit intentio fundatorum, testatur concilium Aquisgranense, anno 816, ubi dicitur¹²: *Fideles..., ob animarum suarum medium..., suis propriis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam: ut his, et milites Christi alerentur, et ecclesiae exornarentur, pauperes recrearentur.* Unde plures auctores, ut Filliuccius¹³, Petrocensis, Thomassinus et Natalis Alexander, constanter sentiunt, nunquam beneficiarios dominium adeptos esse fructuum beneficiorum.

Sed quidquid sit de voluntate testatorum, de qua non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certe dici possit, eos dominium talium bonorum in cle-

¹ De Reditib. Eccles., qu. 2, monit. 7. — ² Lib. 4, tr. 2, cap. 3, n. 3. — ³ De Benefic., cap. ult., qu. 7. — ⁴ De Just. et Jure, part. 1, cap. 21, resp. 2. — ⁵ In Decal., lib. 1, dissert. 6, cap. 18, § 5, concl. 3. — ⁶ Tr. 13, de 7º Praec., qu. 1, cap. 6, regul. in praxi, n. 1. *Petr. Sotus*, de Institut. sacerdot., part. 2, de vita sacerd., lect. 8. — *Comitol.*, Respons. mor., lib. 1, qu. 70 et 71. — *Tanner*, tom. 3, disp. 4, qu. 6, n. 215. — *Panorm.*, in cap. *Cum esses*, de testam.,

n. 21, et in cap. *Cum secundum*, de praebend., num. 2. — *Armilla*, v. *Beneficium*, n. 41, et v. *Clericus*, n. 25. — *Angel.*, v. *Clericus III*, n. 4. — *Major*, in 4, dist. 24, qu. 17, concl. 4; et qu. 20, concl. 4. — *Hostiens.*, Sum., lib. 5, tit. de Poenitent., n. 61. — ⁷ De Just. et Jure, disp. 4, n. 1. — ⁸ Loc. cit., resp. 2, v. *Contra 2*. — ⁹ Cap. 116, ap. Labbe, tom. 9, col. 479. — *Petrocor.*, de Benef., cap. ult., qu. 7. — *Thomassin.*, Tract. beneficiar., qu. 4. — *Natal. Alex.*, lib. 2, cap. 5, reg. 9.

¹⁰ Bonacina oppositam sententiam tuetur, de *Obligat. beneficiar.*, punct. 4, n. 1. « Beneficiarius, inquit, qui beneficii fructus sibi superfluos expendit, non in pios sed in profanos usus, non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia beneficiarius est dominus fructuum beneficii ». — ¹¹ Archidiaconus, in cap. *Statutum*, n. 13, de *rescript.*, in 6º, rem clare innuit, dicens clericum qui aliter quam in usus pios, fructus superfluos expendit, furtum facere.

¹² Cabassutius, *loc. cit.*, id perspicue innuit, licet expressis verbis non significet.

¹³ Filliuccius, *tr. 41*, *cap. 6*, oppositum docet, scribens, n. 39: « Beneficiarios post divisionem bonorum ecclesiasticorum et erectionem beneficiorum, esse dominos fructuum beneficiorum »; et n. 40: « Quodsi dicantur bona Ecclesiae patrimonium Christi..., et clericos beneficiarios esse tantum administratores, etc.; intelligi debent pro tempore in quo non erant erecta beneficia, nec divisae portiones ». — *Contra 2*.

ricos transtulisse: saltem Ecclesia, quae bonorum ecclesiasticorum (ut omnes factentur) supremum dominium habet, noluit suos ministros eorum aliud acquirere dominium, nisi limitatum, cum onere scilicet superfluum reddendi pauperibus; ut valde probabiliter ex Tridentino¹ (ut supra) tenet Roncaglia, Bonacina, Laymann cum Paludano, et non dissentit Habert. — Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut quod superest pauperibus eroget; iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri: ita et beneficiarius.

Quod autem Ecclesia revera hoc dominium, si concessit, limitatum quidem concesserit beneficiariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus; pluribus probatur testimonii. — Gratianus²) quaerit an mensa communis scindi potuerit in plures praebendas. Respondet affirmando; eo quod, sicut superflua mensae communis olim erant pauperibus erganda, sic hodie superflua cujusque praebendae. Quo Gratianus ostendit, quod, sicut antiquitus ecclesiastici onus justitiae habebant, superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi: sic etiam habent postea, cum praebendas incepint possidere. *Ita et praebendae ecclesiarum* (verba Gratiani), *eadem caritate manente, pie et religiose possunt distribui: nec tunc rebus Ecclesiae, ut propriis, sed ut communibus utilitatibus deservituri.*

Ex quo patet, praebendas non jam in-

stitutas fuisse, ut essent totaliter propriae clericorum; sed eis reale onus aliorum piorum usum annexum esse. — Item in concilio Mediolanensi I, anno 1565, sub D. Carolo Borromaeo, sic dicitur³: *Ii vero qui... beneficia ecclesiastica quaecumque obtinent, quorum fructus ad eos... sunt attributi: si ubiores sint, quam ad tuendam vitam... requiratur, dubitare non debent, ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut praeter ea quae ad victimum et cultum eorum satis essent, suppeterent etiam quibus... pauperum inopia... sublevaretur.* — Et idem sancitum fuit de episcopis, in capitularibus Caroli Magni, ubi⁴: *Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes qui indigent...; participet autem et ipse quibus indiget.* — Item D. Petrus Damiani (apud Baronium⁵) sic quemdam episcopum monet: *An ignoras quia ad hoc ecclesiis praedia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur?* Deinde subdit quod prioribus saeculis, agri Ecclesiae donati vendebantur, et pretium distribuebatur pauperibus: sed postea, *procedente... tempore, sanctis ecclesiarum rectoribus visum est, ut ipsa potius praedia traderentur. Unde scilicet, non modo clericos... Ecclesia pasceret, sed et refrigerii stipem diversis indigentibus... ministraret.*

His tamen non obstantibus, nequit negari, primam sententiam esse satis probabilem: praesertim ex auctoritate S. Thomae (juxta ejus verba supra relata), qui supponit et asserit pro certo, factam fuisse praefatam divisionem bonorum; et ideo

Nihilominus prior sententia est satis probabilis.

¹ Sess. 25, de Reform., cap. 1. — *Roncaglia*, tr. 18, de 7º Praec., qu. 1, cap. 6, reg. in praxi, n. 1. — *Bonac.*, disp. 4, de Obligat. beneficiari., punct. 1, n. 5. — *Laym.*, lib. 4, tr. 2, cap. 3, n. 8. — *Paludan.*, in 4, dist. 24, qu. 3, v. *Sed dubium est* (num. 21). — *Habert*, de Just. et Jure, cap. 21, objic. 2,

v. *Resp. 2.* — ² Acta Eccles. Mediolanen., concil. provinc. I, part. 2, v. f. — ³ Capitular. Caroli, Benedicti collectio, lib. 3, cap. 76; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 97, col. 808. — ⁴ Ad ann. 1056, num. 2; cfr. Migne, Patrol. lat., tom. 144, col. 822, Epistolar. S. Petri Dam. lib. 4, epist. 12.

¹) Sic loquitur Gratianus in can. *Nulli 27, caus. 12, qu. 1.*: « Si ergo res Ecclesiae non quasi propriae, sed quasi communes habendae sunt, cum de communi nullus dicat: hoc meum est; nec de rebus Ecclesiae: haec est mea, potest aliquis dicere, ne videatur non imitari caritatem illorum, in qua nulli aliquid erat proprium, sed erant illis omnia communia. § 1. His ita respondetur: Sicut perfectione caritatis manente secundum discretionem ecclesiarum distributio fit ecclesiasticarum facul-

tatum, dum aliis possessiones hujus ecclesiae ad dispensandum committuntur, ex quibus licet res Ecclesiae omnibus debeat esse communes, primum tamen sibi et sua ecclesiae deservientibus necessaria subministret; reliqua quae supersunt, fidelium usibus ministraturus; ita et praebendae ecclesiarum eadem caritate manente, pie et religiose possunt distribui, nec tunc rebus Ecclesiae, ut propriis, sed ut communibus utilitatibus deservituri ».

absolute ipse eximit clericum a restitu-
tione, si bonis ecclesiasticis abutitur. — Praeterquam quod, ut scribit quidam do-
ctus neotericus, non jam Papa Simplicius
divisionem illam introduxit; sed ipsam in-
troductionem invenit, et dumtaxat ipse exse-
cutionem ejus preecepit. Prout clare erui-
tur ex ejus epistola, scripta anno 475 ad
Florentium aliosque episcopos, adversus
episcopum Gaudentium, qui, praeter por-
tionem propriam, tres alias partes sibi usur-
paverat. Unde Pontifex preecipit auferri
ab eo omnem talium bonorum administra-
tionem, ipsumque teneri ad restituendum
portiones quas per triennium exegerat:
*Simul etiam (verba sunt Simplicii) de re-
ditibus Ecclesiae vel oblatione fidelium,
quid deceat nescienti, nihil licere permit-
tat: sed sola ei ex his quarta portio re-
mittatur... Cui etiam hoc specialiter pree-
cipimus imminere, ut tres illas portiones
quas per triennium dicitur sibi tantum-
modo vindicasse, restituat*¹.

Quapropter, non incongrue fautores
primaे sententiae concludunt ex divisione
exsecuta, bona clericis attributa jam trans-
sisse in eorum dominium. — Quod videtur
confirmari a Tridentino² (ut supra), ver-
bis illis: *fructuum, quos ratione etiam
praebendae ac residentiae fecit suos*. In-
super ex concilio Lateranensi V, ubi dictum
fuit³, quod beneficiarius Officium
post sex menses a possessione beneficii
omittens, *fructus suos non faciat*; ergo,
si Officium non omittit, jam facit suos.

Quaeritur 8°. *An dono accipiens a be-
neficiario haec bona superflua, peccet gra-
viter, et teneatur ad restituendum?*

Quod ad restituendum pertinet, eum
teneri negant omnes auctores, qui in pra-
cedenti quaestione censem, beneficiarium
non obligari ex justitia ad talia bona in
pios usus eroganda.

¹ Ap. Harduin, Collect. concilior., tom. 2, col. 804; cfr.
Migne, Patrol. lat., tom. 58, col. 37. — ² Sess. 24, de Reform.,
cap. 12. — ³ Sess. 9, bull. *Supernae dispositionis*, § *Sta-
tuimus quoque*, 3 non. Maji 1514; ap. Labbe, tom. 19,
col. 888. — *Laym.*, lib. 4, tr. 2, cap. 3, num. 3. — *Bonac.*,

Nos tamen distinguendum putamus: — Si beneficiarius ob tales donationem, non redditur impotens ad satisfaciendum praefatae sueae obligationi, nihil tenetur restituere accipiens; cum valde sit probabile, ut docent Laymann, Bonacina, Paludanus et Roncaglia (ut supra retulimus), quod beneficiarius bene habeat dominium fructuum superflorum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo si eos donat, suum donat, et aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciat, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptatione donatarii, ut recte ait Lugo⁴. — Si vero per tales donationem clericus redditur impotens, dicimus probabilius accipientem teneri ad restituendum: juxta nostram sententiam, qua tenuimus beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus. Tunc enim donatarius accipiendo vere influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona (prout in simili casu dicemus n. 612, v. *Sed huic*, et fusius probabimus de *Contract.*, n. 722, v. *Secunda*). Dixi: *probabilis*; non enim nego, posse accipientem excusari a restituione propter probabilitatem contrariae sententiae: intellige quoad partem, juxta proportionem talis probabilitatis, si accepit cum dubia fide. Quod si vero in bona fide acceperit, probabilis est non teneri ad aliquid restituendum, juxta dicta *Lib. I*, n. 35, et *Lib. III*, n. 927.

Sed, admissa sententia contraria tamquam probabili, scilicet quod absit pecatum contra justitiam, — nunc Dubium occurrit: *An accipiens peccet, cooperando peccato donantis, contra religionem aut caritatem*, ut supponunt praefatae sententiae auctores? — Affirmant Mazzotta⁵; et Sanchez⁶, citans Navarrum⁷, Silvestrum⁸, etc. communiter (ut asserit). Ratio, quia accipiens vere cooperatur ad con-

Dono a
cipiens a
perfluo
benefici
modo lib
est a rest
tutione.

Modo t
natur ad i
stitutione

Probat
liter semp
excusati
saltē
parte.

Juxta
lios, salt
peccat et
tra cari
tem vel
ligionem.

disp. 4, de *Obligat. beneficiar.*, punct. 1. n. 5. — *Paludan.*, in 4, dist. 24, qu. 3, v. *Sed dubium est* (n. 21.) — *Roncaglia*, tr. 13, de 7° *Praec.*, qu. 1, cap. 6, reg. in *praxi*, num. 1. — ⁴ De *Just. et Jure*, disp. 4, num. 48.

⁵) Mazzotta, *tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 2,*
§ 1, Dico 3, v. Quaer. 2, asserit eos contra
Tridentini preeceptum peccare.

⁶⁾ Sanchez, *Consil.*, *lib. 2, cap. 2, dub. 38*,

n. 14, eos peccare affirmat, quia donantis peccato cooperantur; et *n. 1*, peccatum ejusmodi esse ait contra statuta conciliorum et Pontificum. — Navarrus autem et Silvester, quamvis

Probabi-
lis, nisi in-
heret ad
modum,

summationem peccati donantis, concur-
rendo ad translationem dominii rei dona-
tae, quod non transfertur nisi per acce-
ptionem. — Sed probabilis (juxta illam
sententiam) dicimus cum Lugo¹, Busen-
baum (*Lib. IV*, n. 183), Holzmann² et Sal-
mant.³, accipientem non peccare neque
contra religionem neque contra caritatem,
nisi petat vel inducat ad donandum. *Non*
contra religionem; quia tunc ipse minime
cooperatur peccato donantis. Licet enim
dominium rei non transferatur sine ejus
acceptione; tamen peccatum donantis jam
per ipsam oblationem, etiam externe, om-
nino consummatum est. Per accidens au-
tem se habet, quod oblatio effectum ha-
beat vel non, per acceptiōnem vel refu-
tationem donatarii; prout nihil minuit vel
addit ad peccatum homicidae, quod ex
vulnere lethali, ab ipso inficto, mors vul-
nerati sequatur vel non. *Neque contra ca-
ritatem*, ratione damni quod ex illa dona-
tione pauperibus obvenit. Quia caritas non
obligat hominem, ut cum suo aequali in-
commode alienum nocumentum evitet;
prout ait Lugo⁴ cum Lessio. — Semper
intellige, si acceptet cum bona fide, ut
mox supra limitavimus.

An autem regulares, facti episcopi, pos-
sint libere disponere de bonis ecclesiasti-
cis et patrimonialibus? — Probabilis ne-
gatur. Vide dicenda *Lib. IV*, *de Statu re-
lig.*, n. 2, *in fine*, ubi Salmant. cum aliis
secus dicunt de bonis parsimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINI.

498. — Tribus modis dominium acqui-
ritur: 1º. Jure naturali seu gentium. 2º. Jure
civili aut canonico, scilicet per praescrip-
tionem et usucaptionem. 3º. Voluntate pri-
vata hominum, per contractus. — Addi
posset alias modus, jure belli; sed iste
magis pertinet ad jus gentium.

Jure autem gentium, pluribus modis
dominium acquiritur.

¹ Disp. 4, n. 49. — ² De Just. et Jure, num. 211. —
³ Tr. 12, cap. 2, num. 148. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 4,
n. 50, i. f. — *Less.*, lib. 2, cap. 20, n. 168, i. f. — *Salmant.*,
tr. 15, *de Statu relig.*, cap. 5, num. 32. — ⁵ Decal., lib. 8,

Et Iº. OCCUPATIONE: ex § *Ferae, Institut.* Occupatio
de rerum divisione, ubi sic dicitur: *Quod*
enim ante nullius est, id naturali ratione
occupanti conceditur. — Quid de thesa-
uris inventis: vide infra, n. 602. Quid de
venatione et pescatione: vide n. 604 et
614. — Certum autem est, omnia bona
inventa restituenda esse domino certo, si
iste inveniatur. An vero post inquisitio-
nem, domino non invento, sit obligatio re-
stituendi res inventas pauperibus? *Triplex*
adest sententia. Vide *Dub. 5*, n. 603.

494. — IIº. Acquiritur dominium NATI-
VITATE: per quam nostra fiunt, quae na-
scuntur a propriis animalibus, ex § 19,
Item ea, eod. loc. Institut. — Hinc, ad usu-
fructuarium spectant partus ovium, equa-
rum, etc.; salvo semper numero matrum.

495. — IIIº. ALLUVIONE: per quam, si ali-
quid latenter et insensibiliter tuo fundo
adjicitur, tibi acquiritur. Secus autem, si
patenter adjiceretur pars de praedio alte-
rius; tunc enim ipsa ad eumdem pertine-
ret ex § *Praeterea, eod. loco.* — Statutum
etiam est *ibid.*, [§ 23] quod si alveus fluvii
divertat ad aliam partem, novus alveus
sit publicus; aut alterius, si iste erat flu-
vii dominus. Antiquus autem alveus ac-
crescit iis qui agros utrinque habent.

496. — IVº. SPECIFICATIONE: quando for-
ma datur in alienam materiam. V. gr., si
bona fide ex aliena lana vestem tibi confi-
cias, dominus illius efficeris, domino lanae
pretium solvendo, § *Cum ex aliena, eod. loc.*
(cum limitationibus tamen ibi expressis).
Idem, si facias pretiosam picturam vel
scripturam in vili tabula vel tela aliena;
ut ait Tamburinius⁶. — Secus tamen esset,
si de alienis uvis vinum faceres: illud enim
ad dominum uvarum pertinet. Ita Tam-
burinius; sed contradicit Croix⁷. Dicit
etiam Croix⁸, quod si ex alieno frumento
farinam facias, farina est tua. — Et idem
dicit, si de aliena queru facias navem⁹,
cum Haunold. Secus vero, si navem facias

⁶ Tr. 3, cap. 3, § 4, n. 18, ex § *Si quis in aliena* 34, Institut.
de rerum divis. — *Tambur.*, loc. cit., n. 14. — ⁷ Lib. 3,
part. 2, n. 121. — ⁸ Loc. cit., n. 123. — ⁹ Loc. cit., n. 124.
Haunold, *de Just. et Jure*, tr. 5, n. 108.

a Sanchez allegantur ut refert S. Alphonsus,
ipsi tamen, et quidem Navarrus, *de Reditib.
Eccles.*, qu. 3, monit. 26, n. 1; Silvester, v. Cle-

ricus IV, n. 11, dumtaxat asserunt accipientem
teneri ad restitutionem, si donans ipse nequeat
aut nolit pauperibus quod debet erogare.

Specifica-
tio probabi-
lius requi-
rit bonam
fidem.

Accessio.

Confusio
et commi-
xtio.

Res con-
fusa, quan-
do fiat com-
munis.

de asseribus alienis; quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset.

Probabilius autem addit Croix¹ cum Glossa² et Haunold, contra alios, ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri^{a)}.

497. - Vº. ACCRESSIONE: quando alicui rei accedit ornementum, licet pretiosius. Puta, si vesti tuae intexetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma; purpura et gemma a te acquiritur, § *Si tamen, eod. loco.* — Limitant DD., nisi ornementum facile diveni posset. Croix³ cum Lugo.

498. - VIº. CONFUSIONE vel **COMMIXTIONE.** — *Confusio* est, quando duo corpora liquida aut liquefacta (ejusdem sive alterius speciei) ita coeunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quae de utroque non participet: utpote, si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno, etc. — *Commixtio* autem est, quando miscentur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ita ut de quovis grano separato dici non possit, quod illud sit utriusque materiae. — Croix⁴. His positis, sciendum:

1º. Quoad *Confusionem*, quod si confusio consensu dominorum vel casu sit facta, tunc res erit communis, et judicis arbitrio dividenda, ex § *Si duorum 27, ead. Inst.* Vide Tamburinium⁵ cum Palao,

¹ Lib. 3, part. 2, n. 125. ² Ad § *Cum ex aliena 25, Instit. de rer. divis.*, ad v. *Ab aliquo.* - *Haunold*, tr. 5, num. 107. — ³ Loc. cit., num. 126. - *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 6, num. 160. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 116. — ⁵ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, num. 11. - *Palau*, tr. 31, punct. 21, num. 5. — ⁶ Loc. cit., num. 117. — ⁷ Loc. cit., num. 12. — ⁸ Loc. cit., num. 14 et 20. — ⁹ De Just. et Jure, disp. 6, num. 166.

496. - a) Ex novis legibus, in specificatione, res cedit domino materiae, nisi opus artificis materiam pretio longe supereret, uti esset pulchra imago in vili tabula vel aliena tela depicta.

498. - a) § *Cum ex aliena 25, Instit. de rer. divis.*, loquitur tantum de specificatione facta partim ex propria, partim ex aliena materia, et dicit: « Dubitandum non est hoc casu, eum esse dominum qui fecerit, cum non solum operam suam dederit, sed et partem ejusdem materiae praestiterit. At § *Si duorum 27, ibid.*, de rerum confusione loquens: « Quodsi casu, inquit, id [frumentum] mixtum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse... Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum retineatur, in rem quidem actio pro modo frumenti cuiusque competit; arbitrio autem judicis contine-

Croix.⁶ — Si vero confusio altero nesciente vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si opera tua facta sit confusio, et amplius sit tua major materiae pars; teneris tamen rei alienae pretium solvere^{a)}. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non vero, si tua pars esset modica. Tamburinius⁷ cum Azor^{b)}. Quod si res sint aequales, tunc tota materia erit communis. Tamburinius⁸.

2º. Quoad *Commixtionem* autem, si haec sit pecuniae, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua, animo dominium totius habendi, totius fit dominus, etiam altero inscio vel invito. Nam in l. *Si alieni, ff. de solutionibus*, sic dicitur: *Si alieni nummi, inscio vel. invito domino, soluti sunt, manent ejus cuius fuerunt. Si mixti. essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in libris Gaji scriptum est; ita ut actio domino cum eo qui dedisset, furti competere.* — Hinc etiam quando mixtio quae discerni non potest, facta sit mala fide, nummi fiunt accipientis sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniae sit miscentis; secus, si minor vel aequalis, quia tunc totus cumulus communis erit: ut Lugo⁹; Molina^{c)}, Vasquez^{c)} et Dicastillus^{c)}, apud Croix^{c)}. — Et idem esset, si commixtio casu vel consensu dominorum facta fuisset; ut diximus^{d)}.

⁶ Modo a
jor pars i
commisce
tis.

Quia
fiat confi
dentis.

pecu
commix
fit coma
scensis.

tur, ut ipse aestimet quale cujusque frumen
tum fuerit ».

^{b)} Azor, quem quidem Tamburinius ex Dicastillo allegat, hanc doctrinam, *part. 2, lib. 9, cap. 15, qu. 6*, haudquaquam habet.

^{c)} Croix, *loc. cit.*, n. 118, allegat Molinam, Vasquez et Dicastillum, pro sententia quae docet nummos fieri accipientis, quando major pecuniae pars miscentis erat; quod quidem Molina tenet, *tr. 2, disp. 326, n. 12.* — Vasquez, *Opusc. de Restit.*, *cap. 9, § 2, dub. 5, n. 27*, idem tenet non de pecunia, sed de rebus quae, licet eaedem remaneant, fuerunt tamen rebus ipsius furis ita permixtae, ut discerni nequeant. — Eidemque opinioni adhaeret Dicastillus, *de Restit.*, *disp. 5, dub. 9, n. 185*, loquens de rebus usu consumptibilibus.

^{d)} Ex legibus quae in jure hodierno vigent, res quae confusae vel commixtiae sunt, fiunt

499. - Quaeritur autem: *an idem quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, etc.?*

Alii se-
nt idem
ne de ce-
rebus
frumentis.

Alii af-
firmant.

Si res
stat in
cumulo,
domi-
nium pro-
mixta po-
sit sum-
cipere.

Probabi-
litas fur
est maxima
rei
mixtione.

Negant Glossa¹, Anacletus², cum Haunold apud Croix³. Quia dicunt id tantum de pecunia statutum fuisse, ob speciale rationem: quoniam pecuniae sunt in quotidiano hominum commercio, cui valde officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. — Sed Lugo⁴ et Dicastillus affirmant omnes res quae post mixtionem discerni nequeunt, a miscente acquiri, ob generalem rationem quam assignat Glossa⁵, scilicet, quod mixtio aequivalet rei consumptioni. Et hanc Tamburinius⁶ asserit esse communem, cum Lessio, Silvestro, Vasquez et aliis. Quandoquidem, ut advertit Tamburinius⁷, miscens habeat animum acquiri domini; vel saltem contrariam voluntatem non habeat, et pars sua sit principalior.

Notandum autem, quod si res exstat in cumulo permixta, sive apud furem sive apud alium; domino illius, prout habent ius in re, retinentique dominium una cum fure, pro sua parte praे omnibus creditoribus est satisfaciendum. Immo potest ipsemet ex cumulo accipere quantum suum est. Ita Lessius⁸, et Salmant.⁹ cum Palao¹⁰ et Trullench. Et probant ex l. 3, § Pomponius, ff. de rei vindicat., ubi sic: *Si quid, quod ejusdem naturae est, ita confusum est atque commixtum, ut... separari non possit; non totum, sed pro parte esse vindicandum.* Hoc quidem probabile est. — Sed non minus probabile est, ut dicunt Lugo¹¹, Sanchez¹² et Tamburinius¹³ (qui caeterum probabilem cen-

set sententiam Lessii), quod fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli; ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantum ait Palaus¹⁴, quod dominus rei permixtae habebit actionem implorandi a judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

500. - VII°. AEDIFICATIONE: ex § Cum in suo, ead. Inst. [de rer. divis.], ubi statuitur, quod si tu aedifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenaris reddere duplum pretii illius materiae: et si aedificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. — Vide Croix¹⁵.

E converso, in § 30, statuitur, quod si aedifices scienter ex materia tua in solo alterius, aedificium illius est, et tu materiae dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere; quia praesumptio fit, te donare voluisse. Secus autem, si constet noluisse donare, ex l. 2, C. de rei vindicat. Tunc enim, diruto aedificio, potes tuam materiam vindicare, et interim etiam pretium repetrere ex aequitate, juxta utilitatis aestimationem; ut Croix¹⁶, cum Illsung et Haunold, ex l. 41, ff. de petit. haered.

501. - VIII°. PLANTATIONE: ex § 31 [Inst. de rerum divis.], ubi statuitur, quod si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat: sic e converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quod planta posita prope confines fundi alieni, quae in illum radices jecerit, sit communis. Vide Croix¹⁷. — Notandum hic autem,

Aedificium
cedit solo.

Planta
cedit solo.

¹ In l. Si alieni, ff. de solutionib., in v. Accepti. — ² Tr. 7, dist. 5, qu. 3, num. 28 et 29. — ³ Haunold, de Just. et Jure, tr. 5, n. 118. — ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 119. — ⁵ De Just. et Jure, disp. 6, n. 164. — ⁶ Dicast., de Restitut., disp. 5, dub. 9, n. 185. — ⁷ In l. Si alieni, v. Accepti. — ⁸ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, n. 17. — ⁹ Less., lib. 2, cap. 14, n. 22. — ¹⁰ Silvestr., v. Usura VI, qu. 1. — ¹¹ Vasq., Opusc. de Restit., cap. 9, § 2, dub. 5, n. 27, ex l. Marcellus, § Pomponius,

ff. de rei vindicat. — ¹² Loc. cit., n. 17 et 18. — ¹³ Loc. cit., cap. 20, n. 157. — ¹⁴ Tr. 14, de Contract., cap. 9, n. 110. — ¹⁵ Trull., Decal., lib. 7, cap. 19, dub. 17, n. 2. — ¹⁶ Loc. cit., n. 166 et 172. — ¹⁷ Decal., lib. 2, cap. 23, n. 84. — ¹⁸ Loc. cit., n. 26. — ¹⁹ Tr. 31, punct. 21, n. 5. — ²⁰ Lib. 8, part. 2, n. 128. — ²¹ Loc. cit., n. 130. — ²² Illsung, tr. 4, disp. 2, n. 271. — ²³ Haunold, de Just. et Jure, tr. 5, num. 142. — ²⁴ Loc. cit., num. 182.

communes, et debent, nisi tamen inter dominos aliud convenerit, sub hasta vendi ac divedi. Sed si unius pars quasi principalis videri possit, et alias pretio multum superet, hujus dominus potest totum sibi vindicare, refuso pretio ceteris.

499. - ^{a)} Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 25, n. 5, quidquid dicant Salmant., id non habet; immo, tr. 31, punct. 21, n. 5, negat eo casu dari actionem in rem, quia actio in rem non conceditur, nisi res cum suis qualitatibus designari possit.

Excidere ramos aut radices alienae plantae, quando sit licitum.

non licere arboris, in alieno fundo positae, succidere radices aut ramos porrigenentes se in agrum proprium, nisi alter monitus eos tollere nollet; ut dicunt Schneidewinus et alii, apud Croix¹. — Idem quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, ex § 32. Et qui seminaverit mala fide, neque expensas repeteret potest; ut Croix^{a)} cum Haunold^{a)}.

Pariter in § 33 statuitur, ut litterae, licet aureae, cedant chartis: sed hodie ex consuetudine, asserit Croix³ cum Ilsung, Haunold et Tamburinio^{b)}, contrarium vige.

502. — IX°. PERCEPTIONE *fructuum*: si facta sit bona fide, et fructus sint consumpti, § *Si quis a non domino, ead. Instit.*

503. — X^o. TRADITIONE: per quam dominus vult in alterum alienare suae rei dominium, § *Per traditionem, ead. Instit.*

504. — Jure autem *positivo civili*, seu *canonico*, acquiritur dominium per PRAESCRIPTIONEM, seu *Usucaptionem*, quae proprius dicitur de rebus corporalibus fieri. — Ad *Praescriptionem* quatuor requiruntur conditions: 1°. Bona fides. 2°. Titulus justus. 3°. Continuata possessio. 4°. Ut res illa praescribi possit.

Prima igitur conditio est *bona fides* ex reg. 2 juris in 6°, qua quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc, qui ab initio dubitat an res sit sua, nequit inchoare possessio nem. — Si vero ad possessionem bonae

Perceptio fructuum.

Traditio rei.

Praescri pto et usu capio.

Praescri pto requiri bonam fidem.

Joan. Schneidew., in 4 libr. Institut., lib. 2, de rerum div., tit. 1, § *Si Titulus 31*, n. 4. — ¹ Lib. 3, part. 2, n. 132. — ² Loc. cit., n. 184. — *Ilsung*, tr. 4, disp. 2, n. 272. — *Haunold*, de Just. et Jure, tr. 5, n. 147. — ³ Tr. 7, dist. 6, qu. 2, n. 12. — ⁴ Loc. cit., n. 498. — ⁵ Loc. cit., n. 499. — ⁶ Disp. 1, de Restit., qu. ult., punct. 2, § 2, n. 28. — ⁷ Lib. 2, cap. 6,

fidei dubium supervenit, praescriptio non interrupitur: modo interim diligentia adhibetur ad veritatem inquirendam. Id tenet Anacletus³, tamquam communius et probabilius. Vide dicenda n. 511.

505. — Secunda conditio est *titulus justus*, puta emptionis, etc., saltem rationabiliter sive probabiliter praesumptus; etsi revera non intervenerit. — Notandum tamen quod titulus non semper requiritur, sed tantum quando praesumptio est contra possessorem, ut mox dicemus.

Ad praescribendum autem sufficit titulus *coloratus*^{a)}. Croix⁴, cum communi. Sufficit etiam titulus *existimatus*, puta, si existimes, rem patri tuo fuisse donatam^{b)}. Vide Croix⁵.

506. — Tertia conditio est *continuata possessio* per tempus a jure definitum.

Si enim adest titulus, res usu consumptibles seu mobiles, triennio praescribuntur: ex l. un. C. de usuc. transform., et ante § 1. *Instit. de usuc.*, ubi: *Cautum est, ut res quidem mobiles per triennium... usucapiantur.* — Bonacina⁶ tamen dicit hoc esse inter praesentes, sed inter absentes requiri quatuor annos. Sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec caeteri doctores: nam Lessius⁷ cum communi, Verde⁸, Anacletus⁹ indistincte dicunt sufficere triennium ad mobilia praescribenda. Idem dicit Croix¹⁰. — Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam; ut Molina, Laymann, Palaus, Sanchez, Lugo¹¹ (contra Silvestrum^{a)}, Covarruvias^{a)}, Les-

Dubio u perveniente non interrumpitur praescriptio.

Requiritur titulus justus, saltem probabilitate praesumptus.

Sufficit coloratus vel existimatus.

Requiritur continua possesso.

Pro mobiliis sat est triennium cum titulo.

Etiam pro rebus Ecclesiae.

num. 22. — ⁶ Tyrocin. jur. civ., lib. 2, lemma 8, num. 431. — ⁷ Loc. cit., qu. 3, num. 21. — ¹⁰ Loc. cit., num. 529. — *Molina*, tr. 2, disp. 68, num. 8. — *Laym.*, lib. 3, tr. 1, cap. 8, num. 13. — *Palaus*, tr. 31, punct. 22, § 11, num. 2 et 6. — *Sanch.*, Decal., lib. 2, cap. 23, n. 90. — ¹¹ De Just. et Jure, disp. 7, n. 69.

501. — ^{a)} Croix, loc. cit., n. 133, de eo qui malam fide seminaverit, scribit: « *Haunold...* putat idem esse dicendum, quod... diximus de aedificatore: si enim non possit praesumi voluisse donare, dicit posse repeterem impensis... Quod revera docet Haunold, tr. 5, n. 145; nec contradicit Croix.

^{b)} Tamburinius, *Decal.*, lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, n. 13, in universum loquitur « de pretiosissima pictura vel scriptura facta a te in vili tabula, vel tela aliena: tuum enim erit totum cum obligatione reddendi pretium tabulae vel telae illius domino ». — *Tamburinius*, *Decal.*, lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, n. 13, in universum loquitur « de pretiosissima pictura vel scriptura facta a te in vili tabula, vel tela aliena: tuum enim erit totum cum obligatione reddendi pretium tabulae vel telae illius domino ».

505. — ^{a)} Croix addit: « Excipe, nisi fundetur in ignorantia juris manifesti, quae in talia persona a jure non toleretur ».

^{b)} Croix limitat: « Dummodo non sit titulus pro emptore ».

506. — ^{a)} Silvester ex parte tantum contradicit, nempe quoad res mobiles *Ecclesiae Romanae*: « Quoad mobilia (ita ille, v. *Praescriptio I*, qu. 7, v. *Tertium*)..., contra Ecclesiam Romanam non habet locum usucatio triennalis; quae tamen habet locum quoad alias ». — Idemque tenet Covarruvias, *ad regul.* Possessor, part. 2, § 2, n. 5 et 6.

sium ^{b)}, etc.). — Busenbaum autem (*de Restit.*, n. 610, v. *Si tamen*) cum Trulench et Salon dicit, quod ad praescribendos fructus collectos ^{c)}, sufficit biennum inter praesentes, et quadriennum inter absentes.

^{a) Item pro}
^{b) titis ex}
^{c) mobilibus}
^{d) et fructis}

^{e) Aliae a-}
^{f) liones re-}
^{g) gressus tri-}
^{h) annos.}

^{i) Triennio}
^{j) possident}
^{k) beneficium sa-}
^{l) b.}

^{m) nisi adsit}
^{n) possessio}
^{o) pacificus}
^{p) vel intru-}

^{Quid re-}
^{r) mittatur ad}
^{s) ingressus}
^{t) monia.}

507. — Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia praescribuntur. Croix ¹, cum Dicastillo et pluribus: quia accessorium sequitur principale. — Aliae vero actiones non praescribuntur, nisi per triginta annos. Vide Croix ².

Si quis per triennium possedit beneficium ecclesiasticum vel ipsius fructus, jam praescribit: ex regula Cancellariae (relata in extensum apud Croix ³): etiamsi titulus fuerit nullus; ut Croix ⁴ cum Navarro ^{a)}, Soto ^{b)}, Sà ^{c)}, Lessio ^{d)}, etc., contra alios. — Modo absit ingressus simoniacus vel intrusio, ut dicitur in regula praedicta Cancellariae.

Ingressus autem *simoniacus* est, si quis sciens simoniam a se vel ab alio tertio commissam, ingrediatur beneficium. Croix ⁵. (Vide dicta *de Simon.*, n. 111, ad 2). — Secus vero, si fuerit a tertio, ipso contradicente, ac deinde ignorantie simoniam ^{e)}; ut dictum est n. 111, utque

Trull., lib. 7, cap. 11, dub. 2, n. 4. — *Salon*, in 2° 2°, qu. 62, art. 6, controv. 3, reg. 2, concil. 8. — ^{f)} *Lib.* 3, part. 2, n. 522. — *Dicast.*, de *Restitut.*, disp. 5, dub. 1, num. 11. — ^{g)} *Loc. cit.*, n. 539. — ^{h)} *Lib.* 4, n. 689. — ⁱ⁾ *Lib.* 4, n. 716. — ^{j)} *Lib.* 4, num. 709. — ^{k)} *Loc. cit.* — *Less.*, lib. 2, cap. 35, num. 140, i. f. — *Suar.* de *Relig.*, tr. 3, lib. 4, (*de Simon.*), cap. 57, num. 89. — *Sanck.*, *Consil.*, lib. 2, cap. 1, dub. 82, n. 2. — *Palau*, tr. 13, disp. 2, punct. 33, n. 11. — *Card. de*

dicit Croix ⁶ cum *Lessio*, *Suarez*, *Sanchez*, *Palao*, *Luca*, etc. Vel, si post simoniam supervenerit titulus coloratus ⁷). *Croix* cum *Gomez* et *Chokier* ⁸⁾; contra *Lugo* ⁹. — Ad excludendum autem beneficiatum, simonia debet esse utrinque completa. *Croix* ¹⁰. Vide dicta n. 106.

Intrusio deinde intelligitur, si ipse se immittit in beneficium sine vera collatione, aut institutione, aut expeditione Litterarum pontificiarum; vel, si post excommunicationem, suspensionem aut amotionem, per sententiam saltem declaratoriam, etc. Vide *Croix* ¹¹. — Possessio decennalis maiores favores habet. Vide ibi ¹².

508. — Res vero immobiles non praescribuntur, nisi per spatium decem annorum inter praesentes, et viginti inter absentes. Ita ex communi, *Bonacina* ¹³, *Anacletus* ¹⁴.

Notandum autem, quod *praesentes* dicuntur, qui in eadem provincia; *absentes*, qui in diversis provinciis habitant, sive res sita sit in eadem provincia sive alibi: ut *Anacletus* ¹⁵ ait. Sed *Lugo* ¹⁶ cum aliis dicit, censeri absentes etiam eos qui, esto in eadem provincia, in diversis tamen degunt locis, qui proprium gubernatorem habent, licet eidem principi vel senatu

Luca, *Theatr.*, de *Benefic.*, discurs. 91, num. 6. — *Croix*, lib. 4, num. 710. — *Ludov. Gomez*, in *reg. Cancellar.* 39, (al. 36) de triennal. possess., qu. 12, n. 12. — ¹⁷ *De Just. et Jure*, disp. 7, num. 127. — ¹⁸ *Lib.* 4, n. 712. — ¹⁹ *Loc. cit.*, n. 718. — ²⁰ *Loc. cit.*, n. 716. — ²¹ *Disp. 1, de Restitut.*, qu. ult., punct. 2, § 2, n. 28. — ²² *Tr. 7, dist. 6, qu. 3, n. 22.* — ²³ *Tr. 7, dist. 6, qu. 3, n. 28, ex 1. Cum in longi*, ult. C. de *praescr. longi temp.* — ²⁴ *De Just. et Jure*, disp. 7, n. 67.

Quid per
intrusionem
intelliga-
tur.

Immobi-
lia requi-
rant 10 vel
20 annos.

Quinam
dicantur
praesentes
vel absen-
tes.

^{b)} *Lessius*, lib. 2, cap. 6, n. 22, concedit usucaptionem triennalem pro mobilibus «etiam Ecclesiae». Sed v. *Petes utrum*, quaerit utrum valeat etiam contra Ecclesiam Romanam; et sententiam negantem valde probabilem appellat, subdens tamen: «Nihilominus altera quoque probabilis est, nimirum triennalem mobilium praescriptionem contra Ecclesiam Romanam locum habere».

^{c)} Si nempe adsit titulus, ut notat Busenbaum, *loc. cit.* Quodsi titulus non adsit, requiritur possessio triginta annorum, ut ipse S. Alphonsus notabit infra n. 509. — Trulench tamen requirit triennium inter praesentes, si adsit titulus; denique Salon generaliter tantum dicit requiri possessionem cum bona fide, «toto tempore a lege praescripto ad usucapiendos illos». Minus igitur accurate citantur hi auctores a Busenbaum.

507. — ^{a)} *Navarrus*, *Consil.*, lib. 3, tit. de *praebendis*, *consil.* 30; *Lessius*, lib. 2, cap. 6, n. 35, requirunt titulum coloratum.

^{b)} *Sotus nescio* an recte citetur a Croix; hanc enim sententiam apud eum reperire nequivi.

^{c)} *Sà*, v. *Beneficium*, n. 14, id clare significat, inquiens: «Triennio possidentis beneficium pacifice, etiam mala fide, fit ejus dominus... nec tenetur ostendere titulum».

^{d)} Auctores hic citati loquuntur solum de simonia quae fit, ipso beneficiario ignorante. Attamen card. de Luca dicit regulam Cancellariae possidenti prodesse, «ubi commissa est [simonia] per patrem vel conjunctum, eo non consentiente neque cooperante».

^{e)} «Per quem sit ingressus», ut subdit Croix.

^{f)} *Chokier*, in *reg. Cancellar.* 33 (al. 35).

subditum. — Si quis autem partim fuerit praesens et partim absens, anni absentiae sunt duplicandi. V. gr., si fuerit praesens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt; et inde duodecim anni ad praecriptionem requiruntur. Anacletus¹.

Sine titulo, res praescribuntur 30 annis.

509. — Quando autem non adest titulus ad praescribenda sive mobilia sive immobilia, requiruntur triginta anni. Est commune cum Anacleto et Bonacina. — Idem ait Tamburinius² (cum Molina et Lessio); qui notat deinde, quoad mobilia sine titulo praescribenda, nihil in jure

¹ Tr. 7, dist. 6, qu. 3, n. 24. — *Anacl. Reiffenst.*, loc. cit., n. 21 et 22. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., qu. ult., punct. 2, § 2, n. 21, ex I. 8. *Si quis empionis*, C. de praescr. 30 vel 40 annor. — ² *Decal.*, lib. 8, tr. 1, cap. 4, § 1, n. 3. — *Molina*,

esse constitutum. Unde videntur etiam triginta anni requiri^{a)}.

510. — Ad praescribenda bona Ecclesiae vel locorum piorum, requiruntur quadraginta anni, ex Auth. *Quas actiones*, C. de sacros. eccles. Immo quoad bona Ecclesiae Romanae, requiritur praescriptio centenaria, ut Anacletus³.

Dubitatur autem, *utrum res mobiles ecclesiistarum etiam triennio praescribantur*

Affirmant Bonacina⁴, Lessius⁵, cum Laymann apud Anacletum⁶. Et probant ex dicta Authent. — Negant vero Hostien-

Bona Ecclesiae et
clericorum
aut 100
nos.

Mobi
ecclesi
probab
liter pri
scribant
triennio.

tr. 2, disp. 68, num. 4. — *Less.*, lib. 2, cap. 6, dub. 7, i. f., ex authent. *Quas actiones*, C. de sacrosanct. eccles. — ³ Loc. cit., n. 25. — ⁴ Loc. cit., n. 28. — ⁵ Loc. cit., cap. 6, n. 22. — *Laym.*, lib. 3, tr. 1, cap. 8, n. 13, v. *Quarta*. — ⁶ Loc. cit., n. 27.

de trienn. possess., n. 60, non ponit hunc casum, sed alium, quem Croix ibidem exponit.

509. — ^{a)} Hucusque dicta de tempore requisito ad praescribendum, immutata habentur praesenti jure diversarum nationum.

Iº. Ex JURE GALLICO (Cod. 2260 et seqq.) dantur praescriptiones sequentes: 1º. Praescriptio 30 annorum, qua longior non admittitur. Est universalissima: omnes enim actiones, sive reales sive personales etiam personarum moralium, post 30 annos extinguuntur, quin defectus tituli vel bona fidei opponi possit. Possessio tamen debet esse legitima. — 2º. Praescriptio 10 vel 20 annorum, qua praescribuntur bona immobilia, cum titulo tamen et bona fide. *Decem* anni requiruntur et sufficient, si ille, contra quem praescribitur, sit praesens, i. e. si habitat in territorio Curiae *appellationis* in quo situm est immobile. Requiruntur autem *viginti* anni, si sit absens (vel pro rata, si fuerit partim praesens et partim absens). — 3º. Praescriptio 3 annorum, quae cum bona fide sufficit in omni casu, ad bonum mobile acquirendum. — 4º. Praescriptio quam aliqui vocant *instantaneam*, qua scilicet res mobiles, non furtivae nec amissae, statim post traditionem, legitime a possessore bona fidei possidentur et acquiruntur; quia pro mobilibus possessio est instar tituli, et quia lex non concedit spatium 3 annorum, nisi ad repetendam rem furtivam vel amissam. An haec in conscientia valeant, olim acriter disputatum est; hodie communiter affirmatur. Quare, in hoc casu non potest possessor bona fidei ad restitutionem adstringi.

IIº. Ex JURE ITALICO (Cod. 2133 et seqq.) praecriptio 10 annorum valet etiam inter absentes. Biennium, loco triennii, conceditur ad repetendam rem furatam vel amissam. — Cetera cum jure Gallico concordant.

IIIº. Ex JURE HISPANICO (Cod. 1940 et seqq.) admittitur praecriptio 30 annorum sicut in jure Gallico; item praecriptio 10 vel 20 annorum pro bonis immobilibus. Absentes reputantur qui vivunt extra regnum vel in regione ultramarina. Pro bonis immobilibus requiruntur tres anni cum bona fide, vel sex sine alia conditione. Cetera ut in jure Gallico.

IVº. Ex JURE AUSTRIACO (Cod. 1465-1478). 1º. Tempus *ordinarium*: a) quoad res mobiles usucapiendas, est triennium; b) quoad res immobiles et servitutes praediales, item triennium, si sint in publicis tabulis, nomine possessoris usucipientis inscriptae; secus 30 anni. — 2º. Tempus *extraordinarium*: a) contra fiscum, ecclesias, et alias communitates, quae jure corporationis gaudent, loco triennii requiritur sexennium; et loco 30 annorum, spatium 40 annorum; b) contra absentem voluntarie (at sine culpa) a provincia, ubi res sita est, annus absentiae computatur pro semestri; c) immediate sibi comparanti rem mobilem a possessore vitioso aut malae fidei, aut non valenti indicare suum auctorem, duplicatur spatium temporis ordinarii.

Vº. Ex JURE GERMANICO (Cod. 900, 937), ad rerum mobilium usucaptionem requiritur, ut quis rem bona fide per *decem* annos tamquam suam possederit. — Ubi lex de libro fundorum perfecte introducta est, praecriptio immobilium non admittitur, nisi cum quis, in dicto libro uti proprietarius fundi inscriptus, rem istam immobilem per spatium *triginta* annorum, tamquam suam, pacifice possederit.

VIº. Ex JURE ANGLICO admittuntur quidem aliquae praescriptiones respectu bonorum immobilium (et debitorum); atvero possessiones mobiles titulo praecriptionis acquiri non possunt.

sis ^{a)}, Panormitanus ^{b)} cum Anacleto ^{c)}. Probantque ex cap. 1 de *in integrum restitut.*, eo quod, ut isti dicunt, concessio locis piis facta a jure canonico, ut non praescribantur eorum bona nisi spatio quadraginta annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. — Utraque est satis probabilis ^{d)}.

511. — Dicitur autem: *Possessio continua.* — Nam praescriptio interrupitur: vel *naturaliter*, si praescribens amittat possessionem aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intimetur: nisi alter injuste hoc faciat ad interrumpendam praescriptionem.

— Lessius, ¹ Anacletus ² cum aliis.

Si vero bona fide possidere incepisti, et supervenit dubium, teneris inquirere an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendum et praescribendum. Ita Croix ³, Lugo ⁴, Lessius, Molina et communiter (contra Adria-
num). Et favent can. 5 *Si virgo, caus. 34,* *quaest. 2, et cap. fin., de praescr.* — Dicite que Croix ⁵, quod pro litis contestatione non interrumpitur praescriptio triennalis.

¹ Lib. 2, cap. 6, n. 50. — ² Tr. 7, dist. 6, qu. 3, n. 29 et 30. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 482. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 7, n. 17. — ⁵ Less., loc. cit., num. 11 et 12. *Molina*, tr. 2, disp. 68, num. 9. — *Adrian.*, in 4, de Restitut., de praescript., § *Quærerit utrum certioratus, v. Hoc supposito primo.* — ⁶ Loc. cit., n. 548. — *Lugo*, disp. 7, n. 32 et 33. — *Palaus*, tr. 31, punct. 22, § 8, n. 8. — ⁷ Loc. cit., n. 484. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 1, de Jure et Domin., disp. 1,

Notat etiam Dicastillus ^{a)}, posse quemque praesumi bona fide incepisse possidere. Et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt Lugo, Lessius ^{b)}, Palaus et alii, apud Croix ^{c)}; quia leges ideo tunc improbat praescriptionem, quoniam non praesumunt perfectam bonam fidem. — Sed tamen probabilius videtur sententia contraria, quam tenet Croix ^{c)} cum Dicastillo, Molina, etc. Ratio, quia ad praescriptionem non tantum requiritur fides theologice, sed etiam civiliter bona, cum tantum ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem Lugo apud Croix ^{d)}, quod, si fides tua sit solum venialiter mala, potes praescribere; et id deducitur ex concilio Lateranensi quarto ^{e)}, ubi damnatur sola fides cum peccato mortali.

512. — Haeres possessoris malae fidei probabilius non praescribit ^{a)}; ut ex communi tenent Molina ^{f)}, et Croix ¹⁰ cum Dicastillo etc. — Excipiunt Lessius, Palaus, Covarruvias, Crotus et alii ¹¹, si praescribens sit haeres haeredis; sed hoc probabilius etiam negat Croix cum Lugo, etc.

⁸ dub. 12, n. 199 et 201. *Molina*, tr. 2, disp. 64, n. 10. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 7, n. 37. — ⁹ Lib. 3, part. 2, num. 489. — ¹⁰ Cap. fin. de praescript. — ¹¹ Tr. 2, disp. 66, n. 4 et 5. — ¹² Loc. cit., n. 490. — *Dicast.*, loc. cit., a n. 212 ad 218. — *Less.*, lib. 2, cap. 6, num. 48. — *Palaus*, loc. cit., § 9, num. 4. — *Covar.*, in cap. *Possessor*, part. 2, § 9, n. 7, v. *Sexto*. — ¹³ Ap. *Croix*, loc. cit., n. 490. — *Croix*, loc. cit. — *Lugo*, loc. cit., n. 61.

Praesumi-
tur bona fi-
des in ince-
ptione,

modo non
sit ex igno-
rantia juris
manifesti.

Fides ve-
nialiter ma-
la non obes-
ta praescri-
ptioni.

Haeres
posse-
sori-
malae fidei
non pre-
scribit,

510. — ^{a)} Hostiensis, in cap. 1, de *in integrum restitut.*, n. 4, absolute et absque distinctione negat valere contra Ecclesiam praescriptionem trium aut quatuor annorum.

^{b)} Panormitanus, in cap. 1, de *in integrum restitut.*, n. 11 et seqq., hanc negativam sententiam aequiorem appellat, et ait eam posse teneri (et ita citatur etiam ab Anacleto), quia cedit in Ecclesiae favorem. Sed oppositam vocat communiorem et veriorem.

^{c)} Anacletus, loc. cit., n. 27, adducit Engel dicentem hanc sententiam esse recipiendum; quod Anacletus non reprobavit. Non tamen citat cap. 1, de *in integrum restit.*; sed solum Hostensem et Panormitanum dictum caput commentantes.

^{d)} Missarum onera, legata pia, dotes vel eleemosynae distribuendae, etc. non praescribuntur, ne immemorabili quidem consuetudine contraria, ut declaravit S. C. Concilii 13 aug. 1846. — Ceterum, pro conscientia, praescriptio bonorum Ecclesiae non legibus

civilibus subjacet, sed regulis juris canonici, ut sciunt omnes.

511. — ^{a)} Dicastillus, lib. 2, tr. 1, de *Jure et Domin.*, disp. 1, dub. 12, n. 195, ita tenet, limitans tamen: Nisi rei possessionem contra jus commune acquisierit; vel possessionis suae causam aut titulum non possit alium afferre, nisi longi temporis pacificam possessionem. Quas limitationes ipse Croix, lib. 3, part. 2, n. 482, ex Dicastillo notavit.

^{b)} Lessius, lib. 2, cap. 6, n. 17, id quidem admittit in praescriptione triginta annorum; secus vero, in praescriptione ordinaria, ut patet ex n. 14.

^{c)} Croix, loc. cit., n. 484, negat valere, « saltem in illis personis, in quibus non toleratur ignorantia juris manifesti (tolerari solet in milite et minorenni, quandoque etiam in muliere et rustic...»).

512. — ^{a)} Agitur hic de haerede universalis, qui nullum alium jus ad rem habet nisi ex titulo haereditatis; si enim alium titulum ha-

nisi sit
successor
particula-
ris.

Bona fi-
des prä-
scribit con-
tra debi-
tum.

Quid re-
quiratur ad
dimitte-
dam pos-
sessionem.

Quibus-
dam datur
restitutio in
integrum.

Secus vero dicendum de successore parti-
culari, ut emptore, legatario, etc. Croix¹.
513. - Per bonam fidem potest quisque
praescribere libertatem a solvendo debito,
si invincibiliter illud ignoret. Lugo² et
Croix³. — Et sic etiam präscribet li-
bertatem a solvenda mulcta, si intra cer-
tum tempus non exigatur, etsi sciat illam
debere. Croix⁴ cum Molina, Covarru-
vias, etc.

Notandum autem, quod si quis posses-
sionem dimittat, ut alter [eam] habeat, si
hic non acquirat, prior retinet; quia sem-
per inest conditio, ut alter acquirat. Ita,
ex *I. 34, ff. de acquir. possess.*, Croix⁵. —
Possessio autem nequit dimitti, nisi ani-
mus sit manifestatus; ut Lugo⁶, et Croix⁷
cum Suarez et Dicastillo. Ratio, quia, cum
possessio consistat in facto externo, non
nisi alio externo facto amittitur⁸.

514. - Sedulo insuper advertendum,
quod aliquibus personis privilegiatis da-
tur restitutio in integrum per quatuor
annos post praescriptionis tempus, ad re-

¹ Lib. 3, part. 2, n. 491. — ² Disp. 7, n. 49. — ³ Loc.
cit., n. 493. — ⁴ Loc. cit., n. 494. — *Molina*, tr. 2, disp. 66,
n. 8. - *Covar.*, in cap. *Possessor*, part. 2, § 11, num. 8; et
de *Matrim.*, part. 2, cap. 6, § 8, n. 21. — ⁵ Lib. 3, part. 2,
n. 517. — ⁶ *De Just. et Jure*, disp. 23, n. 59. — ⁷ Loc. cit.,
n. 517. - *Suar.*, de *Legib.*, lib. 8, cap. 38, n. 22. - *Dicast.*,

cuperanda ea quae per praescriptionem
amiserant: prout minoribus et ecclesiis,
aut aliis locis piis; item mulieribus et
rudibus, ut probabile putant *Palaus*⁹,
*Lessius*¹⁰, etc., apud Croix⁸. Item uxori-
bus, quoad bona dotalia. — Item iis qui
probent (ut alii opinantur) ideo se non
interrupisse praescriptionem, quia invin-
cibiliter ignorarunt. Sed hoc negant *Hau-
nold*, *Fachineus*; et merito de hoc dubi-
tat Croix⁹ cum Dicastillo. Alioquin sic
jurgia etiam saepissime manerent, et fa-
cile frustraretur lex praescriptionis.

515. - *Quarta* conditio est, *ut res sit
apta präscribi*; nam res furtivae aut vi
possessae, nunquam präscribuntur a fure. Res
autem, quas bona fide tertius posses-
sor a fure accepit, non präscribuntur
adhuc cum titulo, nisi spatio triginta an-
norum inter präesentes, et quadraginta
inter absentes. Si vero titulus non adsit,
res furtivae nunquam a quocumque prä-
scribuntur; ut notat *Verde*¹⁰, et annuit
*Anacletus*¹¹. Res fisci tantum präscribun-

Res f
tivae c
et qua
pраеси
бантur.

lib. 2, tr. 4, de *Promiss.*, disp. unic., dub. 7, num. 72. —
⁹ Lib. 3, part. 2, n. 558. — *Hauold*, de *Just. et Jure*, tr. 5,
n. 345. - *Fachin.*, *Controv. juris*, lib. 1, cap. 69. — ¹⁰ Loc.
cit., num. 559. *Dicast.*, lib. 2, tr. 1, disp. 1, dub. 13,
n. 271. — ¹¹ *Tyrocin. Jur. civ.*, lib. 2, lem. 15, n. 491, cum
n. 494.

beat, präscribere potest, ut notant auctores
laudati, et ipse S. Alphonsus hic infra. Quae
S. Alphonsi sententia conformis est juri prä-
senti diversarum nationum. Nam ex novis le-
gibus, successor particularis in possessione,
potest incipere praescriptionem, etsi anteces-
tor fuerit in mala fide.

513. - ^{a)} Apud auctores, präsertim ho-
diernos, distinguitur respectu liberationis: —
1º. Praescriptio *longissimi temporis*, seu 30
annorum, cui generatim subjiciuntur omnes
actiones, sive reales sive personales. Sic ex-
stinguuntur omnia debita per 30 annos non
repetita; item ususfructus, quando ille, qui
jus habebat, eo non utitur per 30 annos. Sic
etiam extingui possunt jus seu capitale. In
AUSTRIA tamen (Cod., 1472) 40 anni requirun-
tur contra fiscum et corporationes. — 2º. Prae-
scriptio *longi temporis*, seu 10 annorum, qua
extinguuntur actiones in nullitatem vel re-
scissionem contractus, quando lex terminum
breviore non constituit. — 3º. Praescriptio-
nes *brevis temporis*, seu 5 annorum [in Ger-
mania, 4 annorum] quae respiciunt summas
solvendas periodice per modum fructuum ci-
vilium. — 4º. Praescriptio-*nes brevissimi tem-
poris*, v. g. 2 annorum pro stipendiis pro-
cu-

ratorum, causa finita; unius anni, pro stipen-
diis medicorum, famulorum, mercatorum, etc.;
6 mensium, pro stipendiis operariorum, hospi-
tum, etc. Hae präsertim variae sunt in va-
riis regionibus. — Nulla in *jure Germanico*
(§ 194, 902) admittitur präscriptio contra jura
in libro fundorum relata, vel contra jura gen-
tilicia. — Porro präscriptions tum *longissimi*
et *longi*, tum *brevis temporis* valent in
conscientia, dummodo bona fides toto tempore
perseveraverit; präscriptions vero *brevissimi temporis* in conscientia non valent, nec
constituunt nisi präsumptionem factae solu-
tionis. Cfr. S. Alphonsum infra, n. 516.

514. - ^{a)} *Palaus*, tr. 32, disp. 1, punct. 19,
§ 1, n. 13, loquitur de restituzione in integrum
in generali; *Lessius* vero, lib. 2, cap. 17, n. 67,
de restituzione in integrum in contractibus;
eamque concedunt rudibus et mulieribus, abs-
que ulla mentione de präscriptione.

515. - ^{a)} *Anacletus* non loquitur de titulo;
et tr. 7, dist. 6, qu. 2, n. 18, negat res fur-
tivas präscribi tempore ordinario, a tertio
qui eas bona fide a fure accepit. « Nihilominus
(subjicit) ipsae ab illo tertio bonae fidei pos-
sessore präscribuntur tempore longissimo,
seu post triginta annos ».

**Res que
in quo am
praescri-
bitur.** tur per quadraginta annos. — Quaedam autem res nunquam praescribi possunt, ut sunt res publicae; jura spiritualia, prout jus decimorum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatus ^{b)}. Anacletus ¹.

516. — Probabile autem censet Verde ^a, quod haeres cum bona fide rite possit praescribere rem quam testator mala fide possedit. — Sed, ut diximus supra n. 512, id probabilius negant Molina, Croix, etc. communiter.

**Deciso
impalma
a quibus
probabilis.** Immo notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti decisione quatuor Aularum, edita anno 1738. — Quamvis caeterum admittatur ibi praescriptio legitima triginta annorum, a die natae actionis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore, in quo sancitum est praesumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantum praesumptionibus) ab actore probetur. — Item decisum fuit, advocatos et procuratores litium post biennium non posse agere pro suis laboribus; notarios, pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium; copia autem tradita, omnem actionem eis interdici; pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra haeredes autem, post duos menses; fabros, post annum; famulos et similes, post duos menses. — Notandum tamen, haec locum habere, ut ibi statuitur, nisi scripturae publicae vel privatee producantur; et insuper ibi dicitur, haec decerni non ope praescriptionis, sed vi praesumptae solutionis. — Quare infertur, quod debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta decisione minime ab obligatione solutionis eximitur.

¹ Tr. 7, dist. 6, qu. 2, n. 19. — ^a Lib. 2, lemma 12, a n. 468. — *Molina*, tr. 2, disp. 65, n. 4. — *Croix*, lib. 8, part. 2, n. 490. — ^b Loc. cit., n. 470. — ^c *De Just. et Jure*, disp. 7, num. 5 et seqq., et num. 11. — *Cajetan.*, Sum., v. *Praescriptio*. — *Sotus*, de Just., lib. 4, qu. 5, art. 4, concl. posterior, et v. *His verumtamen*. — *Covar.*, in cap. *Posse*, part. 1, § unic., n. 4 et 5; et part. 3, init., n. 1. — *Molina*, disp. 61, num. 6. — *Less.*, lib. 2, cap. 6, dub. 17. —

^{b)} Ex legibus civilibus, quae nunc vigent in diversis Europae nationibus, praescriptio non currit contra bona dotalia, contra bona pupillorum, contra bona minoris respectu tutoris vel curatoris, etc.

^{517. — a)} Galuppi in *Praxi*, part. 2, cap. 10, n. 15, asserit praescriptionem raro prodesse

517. — Communis autem est sententia apud jurisconsultos et theologos, quod etiam in foro conscientiae per praescriptionem acquiritur dominium; ut habetur apud Croix ⁸. Et eam tenet et fuse probat Lugo ⁴ cum Cajetano, Soto, Covarruvias, Molina, Lessio, Silvestro, etc. communiter, contra aliquos paucos. Id probat praesertim Lugo ⁵ ex concilio Lateranensi ⁶, ubi tantum reprobatur praescriptio malae fidei, et clare approbatur praescriptio bonae fidei, his verbis: *Unde oportet, ut qui praescribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienae*.

Ratio autem est, quia bene potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta.

Sed quaestio hic maxime utilis agitur apud Tamburinium ⁷: *An in locis ubi lex praescriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiae?*

Et primo loco ait Tamburinius, videri negandum, cum is tantum ex lege possit jus accipere rem retinendi. — Enixe tamen tenet ⁸, talem bene uti posse praescriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi jus commune praescriptio-nis lege municipali non sit explicite abrogatum; prout Neapoli expresse in decisione relata statutum est illud, quod haeres testatoris, mala fide rem possidentis, nunquam praescribere possit. Caeterum, quoad alias praescriptiones a jure communi statutas, nihil vere in nostro regno derogatum expresse invenitur. Immo Verde ⁹ cum Staibano, Galuppi ^{a)}, Prato et Amato, contra Ursillum ^{b)} et Rovitum ^{b)},

In foro
conscientiae
praescrip-
tio confert
dominium.

Praescrip-
**tio Juris
communis
valet, abi-**
**non expre-
se reproba-**
tur.

Silvest., v. *Praescriptio I*, qu. 18. — ^a Disp. 7, num. 5. — ^b Cap. fin. de praescript. — ^c *Decal.*, lib. 8, tr. 1, cap. 4, § 2. — *Tambur.*, *Decal.*, lib. 8, tr. 1, cap. 4, § 2, n. 4. — ^d Loc. cit., n. 8. — ^e *Tyrcin.*, *jur. civ.*, lib. 2, lem. 4, n. 424. — *Stabian.*, *Resolut. forens.*, resol. 5, num. 52; et resol. 40, n. 34. — *Prato*, *Ad Muscatelli Pract.*, part. 4, glos. et similia, addit. noviss., v. *Sed pulcra*. — *Anelius Amato*, *Consil.* 96, n. 20 et 21.

in sacro consilio, cum multa habeat requisita et praesertim bonam fidem; at n. 16 (a Verde cit.), satis esse ait in praxi centenariam praescriptionem, quae vim tituli habet.

^{b)} Ursillus et Rovitus non citantur bene a Verde; Ursillus enim, in suis *Addition. ad Matth. de Afflictis*, decis. 13, n. 9, v. *Quid*

tenet in regno servari quidem praescriptionem: *Juri enim standum* (ait Verde), *cujus oppositum non invenitur in regno sanctum.* — Quare concluditur (prout etiam me docuit **doctissimus episcopus**

Torni) licite nos uti posse in conscientia praescriptionibus juris communis in regno, et in omni loco ubi oppositum per municipalem legem expresse sancitum non habetur.

dicendum, asserit causam aliquam raro hodie per praescriptionem determinari, ex eo quod quasi nunquam requisita interveniant. — Ro-

itus autem, *lib. 2, consil. 40, n. 22*, disertis verbis ait: • Praescriptio locum habet in regno •.

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit Furtum, et quale peccatum.

518. *Quid est furtum?* — 519. *An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem.* — 520. *An, ob necessitatem.* — Qu. 1. *An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate.* — Qu. 2. *An pauper extreme indigens possit accipere antequam petat.* — Qu. 3. *An possit accipere rem magni valoris.* — Qu. 4. *An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam in extrema necessitate.* — Qu. 5. *An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives. Et hic quaeritur, an dives satisfaciat suae obligationi, si det mutuo rem pauperi.* — Qu. 6. *An dives, non subveniens, teneatur postea ad restitutionem.* — 521. *Quando liceat creditori facere compensationem.* — 522. *An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus.* (Sequitur idem n. 523 et 524). — 525. *An christiani possint auferre res Turcarum.*

Furtum
et rapina.

518. — « Resp. Est occulta et injusta rei alienae ablato, invito rationabiliter domino. — Quod si res sit sacra, dicitur sacrilegium, de quo supra. Si aperte, cum vi fiat, est rapina, a furto specie distincta. — Licet autem furtum, caeteris paribus, quam rapina, levius sit, et ex genere suo minimum inter ea quae circa proximum committuntur; est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. Ita communiter omnes. Vide Bonacina¹. »

« Unde resolves:

519. — « 1º. Qui alienum accipit per jolum, vel ob bonum aut commodum illius a quo accipit, non furatur. — V. gr., si uxor auferat marito pecunias, ne ludis aut comessationibus prodigat; aut vivum, ne inebletetur; aut librum haereticium, ne legat; aut famulus det eleemosynam non nimis magnam valde indigenti, in qua dominus rationabiliter non sit invitatus, a quo tamen, ob verecundiam vel aliam causam, non audeat petere. Vide Lessium². »

520. — « 2º. Qui pro se vel alio, in extrema necessitate constituto, alienum ac-

cepit quantum necessarium est, nec furatur, nec tenetur restituere postea sic absumptum, siquidem re et spe indigens fuit.

« Idem docent Lessius³, Malderus, Diana, etc., de necessitate gravi. — Verum id probabilius alii negant, cum Laymann⁴ ex S. Thoma⁵, Silvestro⁶, Angelio⁷. Vide Diana⁸, card. Lugo⁹. [Adverte hic prop. 36 damnatam ab Innocentio XI: *Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi*].

Certum est eum qui est *in extrema necessitate* constitutus, posse alienum surripere, quantum sufficit ad se a tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum D. Thoma⁸. — Ratio S. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia. Jus enim gentium, quo divisio facta fuit bonorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit sibi providendi, dum extrema necessitate laborat.

Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremae aut illi aequivalens. In tali enim necessitate, quae vocatur alias

Secus in
gravi ne-
cessitate.

Extreme
indigens po-
test alie-
num surri-
pere quan-
tum sufficit.

Item, in
gravissima
necessitate.

¹ Disp. 2, de Restitut. in part., qu. 8, punct. 1. — ² Lib. 2, cap. 12, dub. 1, num. 4. — ³ Loc. cit., dub. 12, num. 71. — ⁴ Malder., in 2° 2°, qu. 82, artic. 6, dub. 6. —

⁵ Diana, part. 2, tr. 17. resol. 29. — ⁶ Lib. 3, tr 3, part. 1, cap. 1, num. 8. — ⁷ 2° 2°, qu. 66, art. 7. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ De Just. et Jure, disp. 16, n. 163 et seqq. — ¹⁰ Loc. cit.

520. — ^{a)} Silvester male citatur a Busenbaum; nam, v. *Furtum*, n. 10, qu. 5, scribit: « Quamvis non sit in necessitate extrema, ex-

cusari tamen potest a toto furtive surripiendo, quando scilicet ille sic abundat et iste sic necessitatur, quod de pracepto sibi subvenire

gravissima seu quasi-extrema, potest etiam quis sibi providere per media ordinaria, non autem exquisita et extraordinaria. Ita communiter Lugo¹, Lessius², Sporer³; Salmant.⁴ cum Navarro⁵, Soto, Cajetano⁶, Prado, etc.; Viva⁷ cum Silvestro⁸, Azor⁹; Croix¹⁰ cum Cardenas, Haunold et Tamburinio, qui vocat sententiam certam.

Quae censetur gravissima necessitas.

Talis autem *gravissima* necessitas putatur: 1°. Quando quis est in probabili periculo incurriendi mortem; ut Roncaglia¹¹, Holzmann¹²; ac Vasquez, Valentia, Navarrus, Moya, Dicastillus, etc., apud Croix¹³. — 2°. Aut vero in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculum. Palaus¹⁴, Dicastillus et Tamburinius, apud Croix¹⁵. — 3°. Item, quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive poenam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infa-

miam. Lugo¹⁶, Sporer¹⁷, Roncaglia¹⁸, Elbel¹⁹. Non enim opus est, ut dicunt Lugo²⁰ et Elbel, ex D. Thoma et aliis, quod hujusmodi mala actu inferantur; sed sufficit quod proxime et moraliter certo imminеant; immo, ait Holzmann²¹, quod de eis adsit periculum certo probabile.

Sed dubitatur: *an putetur eadem necessitate laborare pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam?* — Affirmat Bonacina²²; et consentit Mazzotta²³ cum Cajetano²⁴, Suarez²⁵, etc. — Sed probabilius contradicunt Salmant.²⁶; quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alia via, saltem mendicando, suae necessitati subvenire.

Sed quid, *si aliquem virum honoratum valde puderet mendicare vel laborare: an posset ex alienis sibi providere?* — Negant²⁷ Salmant.²⁸, cum Soto²⁹ et Prado, dicentes, hanc potius judicari necessita-

Periculum propositum est gravissima necessitas.

Juxta illuc nec pudicicas aut laborandi.

¹ De Just. et Jure, disp. 16, n. 154. — ² Tr. 5, cap. 5, n. 108. — ³ Tr. 13, de Restitut. cap. 5, num. 38. — ⁴ Sotus, de Just., lib. 5, qu. 3, art. 4, concl. 3. — ⁵ Prado, cap. 22, qu. 4, n. 8 et seqq. — ⁶ In propos. 36 Innoc. XI, n. 14. — ⁷ Lib. 3, part. 1, n. 957. — ⁸ Cardenas, Cris. 2, dissert. 28, n. 17; et Cris. 1, disp. 80, num. 5. — ⁹ Haunold, de Just. et Jure, tr. 2, n. 347. — ¹⁰ Tambur., Decal., lib. 8, tr. 2, cap. 6, § 1. — ¹¹ Tr. 6, qu. 3, cap. 2, qu. 3; cfr. tr. 13, qu. 5, cap. un., qu. 2, resp. 1. — ¹² De Virtut. theor., n. 172. — ¹³ Vasq., Opusc. de Eleemosyna, cap. 1, dub. 8, num. 8. — ¹⁴ Valent.,

in 2^{am} 2^{ae}, disp. 3, qu. 9, punct. 4, § 1, v. *Secundum est.* — ¹⁵ Navar., Man., cap. 24, num. 5, v. f. — ¹⁶ Moya, tr. 6, disp. 6, qu. 4, num. 1. — ¹⁷ Dicast., lib. 2, tr. 2, de Restitut., disp. 9, dub. 9, num. 211. — ¹⁸ Lib. 2, num. 196. — ¹⁹ Dicast., loc. cit., n. 211. — ²⁰ Tambur., Decal., lib. 5, cap. 1, § 1, num. 13. — ²¹ Lib. 2, n. 196. — ²² Disp. 16, n. 154. — ²³ Tr. 5, cap. 5, n. 86. — ²⁴ Loc. cit., qu. 3. — ²⁵ De Restitut., n. 271. — ²⁶ Elbel, loc. cit. — ²⁷ D. Thom., 2^a 2^{ae}, qu. 66, art. 7, corp. — ²⁸ Loc. cit., n. 172. — ²⁹ Tr. 4, disp. 1, qu. 8, cap. 1, § 4, v. *Talis est.* — ³⁰ Tr. 13, cap. 5, n. 99. — ³¹ Prado, cap. 22, qu. 4, n. 12.

tenetur». — Et Angelus pariter, v. *Furtum* n. 37, concedit licitum esse furari quandoque in magna necessitate.

²⁰ Lessius, lib. 2, cap. 12, n. 71, concedit posse aliquem in gravi necessitate furari, quod his verbis explicat: « Per gravem intelligo non quovis modo gravem, sed valde gravem, etsi non extremam ».

²¹ Navarrus, Man., cap. 17, n. 5, excusare a furto ait extremam necessitatem, vel adeo gravem, « quae iudicio boni viri ad id sufficiat ».

²² Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 7, de sola extrema necessitate loquitur; sed Prado ejus mentem ita explicat, (quod notant Salmant.) ut sub extrema necessitate comprehendatur necessitas gravis in suo supremo gradu.

²³ Silvester, v. *Furtum*, n. 10, qu. 5; Azor, part. 2, lib. 12, cap. 8, qu. 7, hic citantur a Viva pro opinione, quae negat teneri postea ad restitutionem, eum qui in extrema necessitate aliena bona surripuerit.

²⁴ Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 2, n. 1, loquitur tantum de periculo « mutilationis membra ».

²⁵ Lugo, loc. cit., hanc rationem non adducit.

²⁶ Bonacina, de Restitut., disp. 2, qu. 8, punct. 3, n. 6, non loquitur de pueriae patre; sed quaerit in generali, utrum in extremo periculo amittendi honorem aut pudicitiam, licitum sit aliena bona surripere; et negat licitum esse, nisi fiat cum animo restituendi, casu quo amissio honoris aliter vitari nequeat.

²⁷ Cajetanus hoc non habet, et minus accurate a Mazzotta citatur, qui, cum plura simul exponat, auctores postea indiscriminatim allegat.

²⁸ Suarez, de Carit., disp. 7, sect. 1, n. 4, non aliud habet quam: « Possumus distinguere hanc extremam necessitatem etiam in aliis bonis, ut fama et honore ».

²⁹ Salmant., tr. 13, cap. 5, n. 39, loquitur de ipsa puerilla, quae ob inopiam versatur in periculo pudicitiam prostitundi.

³⁰ Salmanticenses et Prado tractant de solo casu quo mendicare quem puderet. Itemque Lessius, Palaus, Dicastillus et Croix, in opposita sententia.

³¹ Sotus, de Just., lib. 5, qu. 3, art. 4, v. *Quid autem*, non habet hunc casum, quid-

tem gravem, quam extremam; cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. — Affirmant vero Viva¹, Roncaglia², Mazzotta³; ac Lessius, Palaus et Dicastillus, apud Croix⁴; item Bañez⁵ et Serra⁶, apud Salmant.⁵ Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potius ille mortem subire vellet, quam mendicare.

Sed hic plures Quaestiones occurunt.

Quaeritur 1°. An dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima *ii qui sunt captivi apud Turcas*, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum?

Quaestio haec pendet ab alia: *An divites teneantur redimere tales captivos?*

Negant Hurtadus⁶ et Sporer⁷. Quia dicunt hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam; et alias requiretur magna summa ad ipsos redimendos, et facile pretium redemptionis augeretur. — Exciplunt tantum, nisi quis captivus esset interitus ex tristitia vel aliis aerumnis. Item addit Sporer, quod si captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro ejus redemptione. E converso dicunt Filiuccius⁸, et Azor⁹ cum Cajetano¹⁰ et Majore¹¹, quod divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse.

Caeterum, si absolute ajunt doctores (ut supra), et ipse Sporer fatetur, quod quisque possit alienum surripere ad se liberandum a perpetua captitate, vel etiam ab ejus periculo; cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? Et cur non pote-

¹ In propos. 36 Innoc. XI, num. 3. — ² Tr. 18, qu. 5, cap. un., qu. 2, resp. 1. — ³ Tr. 4, disp. 1, qu. 8, cap. 1, § 4, v. *Talis est.* — *Less.*, lib. 2, cap. 12, n. 66. — *Palaus*, tr. 6, disp. 2, punct. 9, num. 2. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 9, num. 249. — ⁴ Lib. 8, part. 1, n. 952. — ⁵ Tr. 18, cap. 5, num. 99. — ⁶ *Is est Petrus Hurtadus*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 159, sect. 3, § 21. — ⁷ Tr. 3 (in 4 Praec.), cap. 6,

rit ille alienum auferre, si nullam aliunde probabilem spem habeat suae redemptio-
nis? — Sed generaliter loquendo, hic ad-
jicere libet judicium perdocti Patris Con-
cina, qui, disserens de dubio, an divites
teneantur hujusmodi captivos redimere¹⁰,
sic ait: *Captivitas ex se grave malum est,
ad quod tollendum plus minusve divites
adstringuntur, pro majori aut minori di-
vitiarum abundantia.* Si captivitati jun-
ctum sit aliquod grave periculum amitten-
dae fidei aut vitae; si captivus utilis sit
reipublicae: tum gravior est divitium obli-
gatio, quando haec omnia illis perspecta
sunt. Si captivorum redemptio maximam
divitiarum summam exigeret, non aude-
rem cuique diviti onus imponere similes
captivos in libertatem redigendi. Hoc quippe
onere divitibus injecto, possent infide-
les extremis malis captivos torquere, chris-
tianorumque opes brevi expilare. Spe-
ctandae ergo sunt circumstantiae omnes;
et juxta istarum diversitatem, divites plus
minusve obligantur.

Attamen in hoc Dubio, quod mihi in-
gentem confusionem ingessit, et in quo
doctores tam obscure loquuntur, ipse nihil
decidere audeo. Sufficit utriusque partis
momenta proposuisse. Sapientiores decer-
nant.

Quaeritur 2°. *An pauper in extrema
necessitate possit occulte alienum surri-
pere, antequam petat?*

Coninckius¹¹ censet, pauperem peccare
mortaliter, si surripiat non petendo; quia
non dicitur extreme indigere, qui petendo
sibi subvenire potest. — Lessius¹² vero,
Laymann¹³ et Pater Concina¹⁴ dicunt eum

S. Doctor
dubius hac-
ret.

Clam sur-
ripere in
extrema ne-
cessitate,
juxta alios,
lethale.

Juxta a-
lios, venia.
ie.

n. 59. — *Sporer*, loc. cit. — ⁸ Tr. 28, cap. 3, num. 76. —

⁹ Part. 2, lib. 12, cap. 8, qu. 5. — *Sporer*, tr. 5, cap. 5, n. 85 et 103. — ¹⁰ In Decal., lib. 1, dissert. 6, cap. 9, num. 7. —

¹¹ De Carit., disp. 27, dub. 10, num. 158. — ¹² Lib. 2, cap. 12, num. 66. — ¹³ Lib. 3, tract. 8, part. 1, cap. 1, num. 7, post. med. — ¹⁴ In Decal., lib. 1, dissert. 6, cap. 9, num. 11.

succurrere, qui casus rarissimus est ». Cfr etiam Bañez, *in qu. 62, art. 6, dub. ult.* — Serra, *in 2am 2ae, qu. 66, art. 7, i.f.* responsum Bañezii adducit, neque illud reprobat.

¹⁰ Cajetanus, *in 2am 2ae, qu. 71, art. 1, ad 2 dub.*; Major, *in 4, dist. 15, qu. 7, v. Contra hanc conclusionem*, non loquuntur de eo qui inter Turcas est captivus; sed tractant de alio casu, de quo ibidem Azor disputat.

quid dicant Salmantenses; sed dumtaxat casum quo puella versetur in periculo pro-
stituendi pudicitiam ob victus inopiam, de quo
tractant etiam ibidem Salmant.; et Sotus ne-
gat necessitatem istam censeri extremam.

¹¹) Bañez, *in 2am 2ae, qu. 66, art. 7*, loquitur
tantum de eo quem valde puderet mendicare,
et ei quidem concedit aliena surripere « animo
restituendi, si tamen aliter non potest sibi

teneri ad petendum; sed non peccare nisi venialiter, si non petat. Quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona; sed tantum quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius quam veniale.

S. Doctor
distinguit.

Sed melius distinguendum cum Lugo¹, qui dicit: — Si res illa peculiaris non est absolute necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo. Nam alias omnes mendici possent impune accipere aliena non petita, eo quod perirent, nisi eis ab alio subveniatur: quod falsum est. — Si vero pauper peculiari illa re extreme indiget, ita ut dominus teneatur omnino eam dare, quia ipso non dante, pauper periret; tunc iste, ut ait Lugo, occulte accipiendo non peccat mortaliter. Nec venialiter, immo dico, cum ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta D. Thomam².

Quaeritur 3º. *An pauper extreme indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolute necessaria ad suam vitam servandam?*

Prima sententia negat. Hanc tenent Croix³, Concina⁴; et probabilem vocat Sporer⁵. (Croix autem citat Lugo⁶: sed non bene; quia Lugo loquitur tantum de obligatione divitis, dicens ipsum non teneri extraordinariam summam expendere

Extreme
indigens ne-
quirit, juxta
alios, surri-
pere rem
magni va-
loris.

¹ De Just. et Jure, disp. 16, n. 140. — ² 2º 2º, qu. 66, art. 7. — ³ Lib. 3, part. 1, n. 953. — ⁴ Decal., lib. 1, diss. 6, cap. 9, n. 6. — ⁵ Tr. 8, cap. 6, num. 54, v. f. — ⁶ De Just. et Jure, disp. 16, num. 147. — ⁷ Loc. cit., num. 54. — ⁸ Loc. cit., n. 953. — ⁹ 2º 2º, qu. 66, art. 7, ad 2. — ¹⁰ Loc. cit.,

ad pauperem sublevandum; in quo dispar currit ratio, ut infra videbimus). — Ratio autem hujus sententiae est: quia caritas, ex qua solum tenetur dives ad eleemosynam, ut supra diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantum ad ea quae ordinarie sufficiunt ad vitam sustentandam.

Secunda tamen sententia verior affirmat. Eamque tenet Sporer¹; consentitque Lugo², dummodo dives per talem ablationem non constituantur in aequali necessitate; et Croix³ putat practice probabilem. — Ratio, quia revera in extrema necessitate, cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id quod est necessarium ad suam vitam servandam, *quia* (sicuti docet D. Thomas⁴) *per talem necessitatem efficitur suum, id quod accipit aliquis*. Nec distinguit S. Doctor inter rem parvi vel magni momenti.

Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt Lugo⁵, Laymann⁶, Sporer⁷, Roncaglia⁸, Diana⁹ cum communia, et consentit Pater Concina¹⁰, nempe, quod dives non tenetur permagnam summagam erogare ad proximum liberandum a morte, maxime si ipse deberet e suo statu decidere; eo quod caritas non obligat cum tanto incommodo. Unde ajunt Lugo¹¹, et Palaus, Coninck ac Tamburi-

Veris
potest.

Objicitur.

n. 150. — ¹¹ Lib. 2, tr. 3, cap. 6, a. 4, v. *Dixi*. — ¹² Loc. cit., num. 51. — ¹³ Tr. 6, qu. 3, cap. 2, qu. 3, resp. 3. — ¹⁴ Part. 5, tr. 8, resol. 7. — ¹⁵ Loc. cit., n. 6. — ¹⁶ *Palaus*, tr. 6, disp. 2, punct. 2, n. 7. — ¹⁷ *Coninck*, de Carit., disp. 27, dub. 8, n. 143. — ¹⁸ *Tambur.*, Decal., lib. 5, cap. 1, § 1, n. 11.

¹⁰ Lugo, n. 146, ita loquitur: « An qui accipit rem alienam, quaecumque illa sit, in extrema necessitate, excusat semper a furto? Respondetur duplacet conditionem desiderari. Prima est, quod res illa vere sit ipsi necessaria... Secunda est, quod non sit domino necessaria ». Sed ista sic generatim dicta, ipse n. 159, his verbis explicat: « In extrema necessitate puto posse contingere, quod aliquis extreme indigens possit invito domino sibi accipere id quod dominus ex caritate dare non tenebatur: quando scilicet id sit ex mediis non exquisitis et extraordinariis, sed ordinariis et communibus, quibus necessitas illa communiter vitari solet; ipse enim indigens utitur jure sibi a natura dato, ut sua necessitati per talia media occurrat, et tamen domi-

nus fortasse non tenebatur dare, quia id erat cum magno suo dispendio respectivo; licet enim non esset ipse etiam in extrema necessitate, poterat tamen dispendium illud magnum excusare ipsum a subventione proximi ».

¹¹ Lugo, loc. cit., n. 151, ita docet non quidem absolute, sed proportionaliter et respective, juxta regulam quam ipse tradit: nempe in periculo vitae proximi non teneris illi cum dicta summa subvenire, quando respectu illius jactura tua aequalem proportionem servat, et consequenter non minus debet te ob obligatione excusare, cum sit eadem proportio jactrae ad jacturam; et caritas universaliter obliget vel non obliget cum tali proportione damni proprii ad damnum alienum.

Responde-
re projectio-

nus apud Croix¹, neminem obligari pro vita alterius expendere ter vel quater mille aureos, etiamsi non excideret a suo statu: nisi (exciplunt Sporer² et Croix³, cum Tamburinio⁴) pauper esset persona conjunctissima, puta pater vel filius. — Nam respondet quod, licet haec sententia et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis. Recte enim discurrit Lugo⁵: et dicit quod, sicut ab initio ante divisionem bonorum omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere quantum erat ei necessarium, sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare; sic etiam in casu extremae necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare.

Quapropter casu quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, juste potest eam accipere; quia jus habet ad illam arripiendam. Non ideo tamen dives tenetur dare; cum ipse tantum ex caritate obligetur, quae non obstringit cum tanto incommodo. — Quod autem dicit Sporer⁶, scilicet, quod eo casu dives, etiam impediendo quominus pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam, mihi non videtur probabile: quia pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda [ipsum] impedit.

Quaeritur 4°. *An fur, consumens rem ablatam in extrema necessitate, teneatur semper ad restitutionem?*

Prima sententia negat: quam tenent Palau⁷ cum Coninck et Petro Navarra, Diana⁸; et aequo probabilem vocat Sporer⁹, satisque probabilem putant Lessius¹⁰ et Tamburinius¹¹. Ratio, quia, cum in extrema necessitate omnia fiant communia, fur, sicut habet jus accipendi bona aliena,

sic habet consumendi, non secus ac de novo surripiendi. — Secunda vero sententia gravissima et communior affirmat; et hanc tenent Lessius¹², Silvester¹³, Armilla¹⁴, Azor¹⁵ et Pater Concina¹⁶. Ratio: tum quia obligatio jam contracta ex iusta acceptance, non extinguitur ex superveniente necessitate; tum quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienae; sed tantum dat jus utendi, et obligationem suscepit restitutionis.

His tamen non obstantibus, non puto improbabilem primam sententiam: quia pauper in tali necessitate, ut docet D. Thomas¹⁷, surripiens alienum, suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solum suspenditur, sed etiam vere extinguitur consumptione rei; quia dominus teneretur consentire consumptioni, adhuc si res apud ipsum inveniretur. — Hoc tamen limitandum dico: 1°. Si ille sit pauper, non tantum re, sed etiam spe; ut dicemus in Quaest. sequenti. 2°. Si pauper absolute indigeat re illa peculiari, nec aliter possit sibi subvenire; ut dixi in Quaest. praecedenti.

Quaeritur 5°. *An surripiens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante, teneatur illam restituere?*

Haec Quaestio ab illa alia pendet: *Utrum dives satisfaciat suaे obligationi, si pauperi extreme indigenti rem, qua ille eget, mutuet aut donet sub pacto restituitionis, si deveniat ad meliorem fortunam?*

— Adest triplex sententia.

Prima affirmat. Et hanc tenent Toleatus¹⁸, Navarrus¹⁹; item Lessius, Vasquez, Covarruvias, Adrianus, apud Croix²⁰. Et probabilem putat Lugo²¹, casu quo res data sit magni momenti. — Ratio, quia caritas, ex qua procedit hoc eleemosynae praeceptum, obligat tantum ad subveniendum proximo indigenti. Ergo sufficit ut

¹ Lib. 2, n. 201. — ² Tr. 3, cap. 6, n. 51. — ³ Loc. cit., n. 201. — ⁴ Decal., lib. 5, cap. 1, § 1, n. 11. — ⁵ Disp. 16, n. 143. — ⁶ Tr. 3, cap. 6, n. 54, v. f. — ⁷ Tr. 6, disp. 2, punct. 10, n. 3. — ⁸ Coninck, de Carit., disp. 27, dub. 10, n. 166. — ⁹ Petr. Navar., de Restit., lib. 4, cap. 4, n. 24 et 25. — ¹⁰ Part. 10, tr. 14, resol. 34. — ¹¹ Tr. 5, cap. 5, num. 102. — ¹² Lib. 2, cap. 16, n. 7. — ¹³ Decal., lib. 8, tr. 2, cap. 6, § 2, n. 8. — ¹⁴ Loc. cit., n. 6. — ¹⁵ V. *Restitutio V*, n. 2. — ¹⁶ V. *Resti-*

tutio, n. 27. — ¹⁷ In Decal., lib. 9, cap. 5, n. 9. — ¹⁸ 2°, qu. 66, art. 7, ad 2. — ¹⁹ Lib. 8, cap. 37, vel lib. 5, cap. 24, n. 7. — ²⁰ Man., cap. 17, num. 61. — *Less.*, lib. 2, cap. 16, num. 11. — *Vasq.*, Opusc. de Eleemosyna, cap. 1, dub. 6, num. 51 et seqq. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 2, § 1, n. 4. — *Adrian.*, Quodlib., qu. 1, art. 2, lit. G, v. *Ex quo concluso*. — ²¹ Lib. 2, num. 207. — ²² Disp. 16, num. 167 et 168.

Juxta a-
lios, tenetur
ad restitu-
tionem.

Prima sen-
tentia non
est impro-
babilis.

Quo sen-
tu intel-
ligenda.

Mutuans
extreme in-
digenti sa-
tisfacit ju-
xta alios.

^r) Azor, part. 2, lib. 12, cap. 8, qu. 7; et part. 3, lib. 4, cap. 39, v. *Altera difficultas*,

hanc profecto sententiam tenet; sed de debito in generali.

aliquo modo ei subveniatur, quo ille a sua necessitate eximatur, quin res absolute donetur.

Secunda sententia negat^{s)}; eamque tenet Azor¹, Sotus², Sanchez³, cum communi, ut asserit⁴; item Suarez, Bonacina, Palaus, Bañez, etc., apud Salmant.⁴. — Ratio: tum quia dives ex praecepto naturali tenetur eleemosynam dare extreme indigenti: obligatio autem dandi eleemosynam involvit obligationem donandi; cum vero datur res ad mutuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam. Tum quia in extrema necessitate omnia sunt communia; unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cum ille juste possit eam surripere, etiam invito domino, et suam facere: ut docet S. Thomas⁵.

Tertia sententia longe communior et verior, quam tenet Palaus⁶, Pater Holzmann⁷, Sporer⁸, Croix⁹ cum Valentia, qui vocat certam, et Bañez, qui primam sententiam putat falsissimam; ac Salmant.¹⁰ cum Reginaldo, Medina, Trullench, Villalobos, Diana, et omnibus aliis auctori bus citatis pro secunda sententia, distinguit. — Et docet, quod si pauper tempore necessitatis est absolute pauper, tunc dives tenetur omnino gratis ei succurrere; quia tunc absolute obligatur ad praestandum eleemosynam. Secus, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare: quia tunc ille non est absolute pauper, nec posset rem alterius absolute arripere et suam facere. — Et hanc

Juxta a-
lios, non sa-
tisfacit.

Verius
distingui-
tur:

Si pauper
est abso-
lute pauper,
mutuans non
satisfacit.

Si non
est abso-
lute pauper,
satisfacit.

¹ Part. 2, lib. 12, cap. 9, qu. 1 et 2. — ² De Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 4. — ³ Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 5, num. 46 et seqq. — ⁴ Suar., de Carit., disp. 7, sect. 5, num. 3 et seqq. — ⁵ Bonac., de 1º Praec., disp. 3, qu. 4, punct. 6, num. 15. — ⁶ Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 4, n. 5. — ⁷ Bañez, in 2º 2º, qu. 92, art. 6, dub. 3. — ⁸ Tr. 21, de Praec. decal., cap. 7, n. 8. — ⁹ 2º 2º, qu. 66, art. 7. — ¹⁰ Tr. 6, disp. 2, punct. 4, n. 5. — ¹¹ De Virtutib. theol., n. 182. — ¹² Tr. 5, cap. 5, n. 97. — ¹³ Lib. 2, n. 207. — ¹⁴ Valent., in 2º 2º, disp. 3,

sententiam expresse tenet D. Thomas¹¹, ubi, supponens quod pauper non sit carens bonis propriis, ut in resp. ad 1, sic inde ad 2 docet: *Unusquisque tenetur ad liberandum proximum a morte secundum suam conditionem et modum: et hoc quidem convenienter implevit ille qui pecuniam mutuavit: non autem tenebatur eam donare, in casu quo ille poterat per mutuum liberari.*

Sic igitur pariter dicendum in Quae stione primo loco proposita de surripi ente bona aliena in extrema necessitate. Nihil tenetur ipse restituere, si tempore neces sitatis erat absolute pauper; ut dicunt Lugo¹² et Salmant.¹³ (contra Laymann¹⁴) ac alios apud Salmant.¹⁴). Ratio: quia, ut docet D. Thomas¹⁵, qui est absolute pauper potest licite ex rebus alienis sibi sub venire, et efficit suum id quod accipit. — Recte autem excipiunt Salmant.¹⁶ si res accepta, cessante necessitate, exsistat in propria specie; tunc enim dicunt quod tenetur eam restituere. Ratio: quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. — Pauper autem, qui aliunde bona habuit vel spem habendi, ut supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam et con sumptam in necessitate; quia quando rem accepit, non fuit absolute pauper.

Quaeritur 6º. *An dives, non subveniens pauperi tempore quo ille erat in extrema ne cessitate, teneatur postea ad restitutionem?*

Prima sententia affirmat. Et hanc te nent Cardenas¹⁷ cum Hurtado¹⁸, Lay-

Extreme
indigena,
absolute
pauper, li
berata re
stitutione,

nisi red
accepta su
perat in
propria spe
cie.

Non abso
lute pauper
tenetur ad
restitutione.

qu. 9, punct. 4, § 1, v. *Septimo. - Bañez*, in 2º 2º, qu. 32, art. 6, dub. 3. — ¹² Tr. 21, cap. 7, n. 9 et seqq. — ¹³ Regin., lib. 4, n. 260 et 261. — ¹⁴ Joan. Medina, tr. 5, Cod. de Eleemos., qu. 6, concl. 1, 2 et 3. — ¹⁵ Trull., Decal., lib. 1, cap. 5, dub. 8, num. 7. — ¹⁶ Villal., part. 1, tr. 22, diff. 3. — ¹⁷ Diana, part. 5, tr. 8, resol. 5. — ¹⁸ Quodlib. 5, art. 17, ad 2. — ¹⁹ Disp. 16, num. 171. — ²⁰ Tr. 18, cap. 5, num. 35. — ²¹ Loc. cit. — ²² 2º 2º, qu. 66, art. 7, corp. et ad 2. — ²³ Tr. 18, cap. 5, n. 35. — ²⁴ Cris., disp. 20, cap. 3, n. 83 et 85, et n. 100 et 101.

^{s)} Auctores pro hac sententia citati revera tenent tertiam sententiam, ut infra notat ipse S. Alphonsus. — Suarez tamen n. 5, dicit subveniendum esse extreme indigenti per ab solutam donationem, casu quo illi subvenitur per res usu consumptibiles. Idemque tenet Sanchez, n. 56.

^{t)} Sanchez hoc modo loquitur: «Et sic com munis usus loquendi nomine eleemosynae do nationem gratuitam intelligit».

¹¹) Legendum est: Cum Laymann et aliis. Laymann enim, lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 7, sicut Salmantenses et ipse S. Alphon sus, scribit: «Qui rem ablatam, vel apud se depositam, commodatam, etc., urgente extrema necessitate absumpsit, nihil restituere debet, postquam ad meliorem fortunam pervenit».

¹²) Petrus Hurtadus, in 2am 2ae, disp. 159, sect. 3, § 36, probabiliorem existimat opinio nem quae dicit (§ 23) opitulationem deberi ex

^{subvenientia et necessitas non sunt causa iustitiae.}
mann ^{x)}; item Prado ^{y)} et Aragon ^{y)}, apud Salmant. ^{z)}; eamque putat probabiliorem Pater Concina ^{y)}. — Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis; et ideo si dives illa non tradat, peccat contra justitiam et tenetur restituere. Alias si non peccaret contra justitiam, sed tantum contra caritatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, ne in tali necessitate suum ariperet; nec teneretur ad restitutionem damnorum obvenientium filiis pauperis, qui ex illa impeditio mortem subiret: quod nemo dicit. — Hinc inferunt, quod si dives sive impedit sive negligit dare eleemosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata.

Secunda vero sententia probabiliior, quam tenent Lessius ^{y)}, Lugo ^{z)}, Holzmann ^{y)} (cum communi, ut asserit); et Salmant. ^{z)} cum Suarez, Coninck ^{y)}, Bañez ^{y)}, Sanchez, Vasquez, negat teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemosynam. — Ratio, quia talis obligatio est ex pracepto caritatis, quae ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium. Tunc enim non quoad dominium, sed tantum quoad usum, bona aliena communia evadunt.

Sed dices: Si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper juste rem ejus surripere ipso invito vel nesciente? — Re-

spondeo cum Lugo, eodem modo, ut diximus in *Quaest. 3*. Ante divisionem bonorum, omnia erant communia, et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium; sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremae necessitatis: cum omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis; sed dives non tenetur dare ex justitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat procul dubio dives contra justitiam, si illum impedit ab accipiendo; et tenetur ad omnia damna, filiis aliquis haeredibus necessariis ex tali impeditio obvenientia. Si vero non impedit, sed tantum negligit dare, ad nihil postea tenetur.

Unde concluditur quod pauper potest juste bona divitis accipere, sed dives non tenetur ex justitia dare.

Ultimo hic notandum, quod in sola gravi necessitate prohibetur surripere rem alienam: ex prop. damnata 36, mox supra relata. — Excipit Viva ⁴⁾, quando pauper, ad levandam suam non levem miseriam, quamvis non extremam, aliquid leve surriperet, probabiliter judicando, dominum opulentum ex pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Recte tamen advertit, hujus epikeiae usum non debere esse facilem nec in materia gravi, quia divites in hoc, etiam quoad substantiam, sunt rationabiliter invitati.

521. — « 3°. Nec item furatur, qui accipit in compensationem justam, si alter sibi debitum accipere nequeat; v. gr. si famulus justum stipendum non possit aliter obtinere, vel inique inductus

In gravi necessitate surripere alienum, illicitum.

Exceptio non facile ad usum descendens.

Justa compensationem non est fursum.

¹⁾ Tr. 19, cap. 5, n. 33. — ²⁾ Disp. 16, n. 144, v. *Ad secundum*. — ³⁾ Loc. cit., num. 34. *Suar.*, de Carit., disp. 7, sect. 6, n. 2. — *Sanch.*, Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 5, n. 61. —

Vasq., Opusc. de Eleemos., cap. 1, dub. 5, n. 38 et seqq. — *Lugo*, disp. 16, n. 143 et 144. — ⁴⁾ In propos. 36 Innoc. XI, num. 10.

justitia extreme indigenti, proindeque (§ 31) teneri divitem ad restituenda damna, quae ejus omissionem sunt secuta.

^{x)} Laymann, lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 7, i. f., negat quidem ad restitutionem teneri, praeterlapso necessitatis tempore (si nempe nullum indigenti damnum subsecutum sit): « Si tamen propterea... quod dives pauperi extreme indigenti necessaria negavit, pauper mortuus est; secundum rigorem justitiae... ad compensationem damni obligatur; quippe cuius causa iusta extitit ».

^{y)} Prado, cap. 22, qu. 4, n. 5; Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 32, art. 5, dub., concl. 2, et

qu. 66, art. 7, rationem tantum hujus opinonis afferunt, dicentes divitem teneri ex justitia subvenire extreme indigenti; et id ipsum Concina, in *Decal.*, lib. 1, diss. 6, cap. 9, n. 16, vocat probabilius. Aragon tamen negat ad restitutionem teneri praeterlapso tempore necessitatis. — Pariterque Lessius, lib. 2, cap. 12, n. 75; Holzmann, *de Virtutib. theol.*, n. 182, v. *Dices 2°*; Coninck, *de Carit.*, disp. 27, dub. 7, n. 104; Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 7, v. *Circa tertiam concl.*, pro opposita opinione allegati, rationem dumtaxat habent in quantum nititur; negant scilicet aliquem teneri ex justitia ad subveniendum extreme indigenti.

« sit ad serviendum iniquo pretio. — Vide « Laymann ¹ et Toletum ² ».

Nota quoad *compensationem*. 1°. Quod compensatio potest fieri etiam in alia specie, si non potest fieri in eadem. — Croix ³.

Nota 2°. Quod compensatio regulariter peti debet per judicium. — Sed hoc omittere, est tantum veniale peccatum; ex Salmant. ⁴ cum Lugo ^{a)}, etc., Viva ^b, ac Croix ^c, Tamburinio et aliis. Immo nullum, si alias timeantur inimicitiae, amissio expensarum et similia, ut recte docet Laymann ^{b)}.

Nota 3°. Quod, licet ad compensationem requiratur certitudo crediti, ex communissima apud Croix ¹; quamplures tamen et graves auctores apud Salmant. ^{c)}, admittunt posse fieri compensationem cum credito tantum probabili in tribus casibus: scilicet, quando compensatur fama cum pecunia; infamia, cum infamia data; et legatum relictum in testamento non solemnii ^{d)}. — Sed vide quae de his diximus de *Conscientia*, lib. I, n. 35.

522. — Nota hic propos. 37 Innocentii XI, quae dicebat: *Famuli et famulae domesticae possunt occulte heris suis surri-*

¹ Lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 1, num. 10. — ² Lib. 5, cap. 15, a n. 3. — ³ Lib. 3, part. 1, n. 967. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 313. — ^{a)} In propos. 37 Innoc. XI, n. 1. — ^{b)} Loc. cit., n. 966. — ^{c)} Tambur., Decal., lib. 8, tr. 2, cap. 5, § 1, n. 3. — ^{d)} Loc. cit., num. 962. — ^{e)} Tr. 24, de 4° Praec., num. 196. —

pere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.

Salmantenses ⁸ cum aliis, loquentes de hac prop. damnata, dicunt 1°. Quod si famulus sine necessitate libere conveniat cum domino de stipendio inferiori, postea nihil poterit sibi compensare. — Secus, si ex necessitate, ad levandam nimirum suam miseriam, conveniat de salario notabiliter minori justo. Ratio, quia decreta pontificia non intelligunt obligare famulum contra justitiam. Ita Salmant. ⁹, et Viva ¹⁰ cum Lessio ^{a)}, Suarez, Molina, etc.; contra Croix ¹¹, qui ait nihil penitus posse famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo. Sed respondetur quod famulus, cum cogitur ad sic convenientium a sua paupertate, tunc non cedit juri suo sponte, sed coacte; et ideo ipsius paupertas nequit excusare herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendum.

Quando autem famulus, coactus a necessitate, convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare usque ad premium infimum; ut ait Viva ¹² cum Lessio ^{b)}, Suarez ^{b)}, Molina et Dicastillo, et aliis (ut ait

⁸ Tr. 18, cap. 1, n. 317. — ¹⁰ Loc. cit., n. 12. — ^{a)} Suarez, in 3 P., de Sacrif. Miss., disp. 86, sect. 4, num. 4. — ^{b)} Molina, tr. 2, disp. 506, n. 4 et seqq. et n. 11. — ¹¹ Loc. cit., n. 975. — ¹² In propos. 37 Innoc. XI, n. 12. — ^{c)} Molina, tr. 2, disp. 506, num. 4. — ^{d)} Dicast., de Restitut., disp. 9, dub. 7, n. 144.

521. — ^{a)} Lugo, disp. 16, n. 91, distinctione uititur, et negat grave esse peccatum, si rem tuam accipias, quae ad tuum dominium adhuc pertineat, vel si rem tuam in aequivalenti seu in iis quae functionem recipiunt, accipias: ut pecuniam pro pecunia, oleum pro oleo, etc. Secus vero, si res sit alias generis, quia tunc cogeres alterum ad novum onus.

^{b)} Laymann, lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 9, requirit dumtaxat ut non possit « alio convenientiori modo... debitum facile consequi ». Quae quidem Croix, n. 965, his verbis explicat: « Tum... non potes facile obtinere, si deberes per item vel publicam potestatem cogere cum magnis expensis vel jactura amicitiae et gratiae tibi multum utilis ».

^{c)} Salmant., tr. 13, cap. 1, n. 319 et seqq., affirmant licitam esse compensationem *in omnibus casibus*, « quando datur major probabilitas ex parte creditoris, quod tale debitum sibi debetur ». Sed « cum solum datur opinio aequae probabilis pro utraque parte debitoris scilicet et creditoris », licitam esse dumtaxat in tribus relatis casibus. Notant prae-

terea in his casibus agi de probabilitate juris, nempe supposita probabilitate opinionis quod diffamato debeatur pecunia, quod liceat infamantem diffamare, quod valeat testamentum minus solemne; non autem de probabilitate facti ipsius debiti.

^{d)} S. Doctor, in *Hom. apost.*, tr. 10, n. 21, tres conditiones requirit ad licitam compensationem: « 1°. Ut non fiat cum damno debitoris; 2°. Ut creditum sit certum et liquidum; 3°. Ut satisfactio alio modo obtineri non possit; quare creditor debet prius in judicio postulare: quamquam si hoc negligitur, non erit peccatum grave; immo nec leve, si via judiciaria sumptus, odia aut alia damna subeunda essent ».

522. — ^{a)} Lessius, lib. 2, cap. 12, n. 63, ita quidem tenet, sed addit: « Hoc tamen intellige, si tali servitio [dominus] egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum; quod si non egebat, sed solum ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, merito potest minus offerre ac dare: *merces enim ultroneae*, ut dici solet, *vilescent* ».

^{b)} Lessius, lib. 2, cap. 12, n. 63; Suarez,

Compensa-
tio potest
fieri in alia
specie.

Compensa-
tio propria
auctoritate
facta, ve-
nialis.

Quando-
que nullum
peccatum.

Compen-
satio requi-
rit creditum
certum.

Fam
libere
senties
pendio
riori m
sibicos
scire.
Sec
ex ne
tate.

Incepio- communissime. — Hoc tamen currit, nisi dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam juste invenisset; vel nisi ipse famulus de se oblatus fuisset, et dominus **ex pietate sive indigentia ipso** uteretur. **Viva**¹, et **Salmant.**² cum **Molina**³, **Soto**⁴, **Navarro**⁵, **Villalobos**⁶.

Augens
ite ope-
r. nihil
est sur-
re.

Secus, si
geat ex
funtate
res.

523. — Dicunt **2°**. **Salmant.**, quod si famulus **ex electione propria** augeat operas debitas, nihil potest surripere; quia tunc censemur operam suam condonare ad conciliandam sibi domini gratiam. Secus autem, si ex voluntate domini expressa vel tacita; quia tunc servanda est regula illa, nempe quod quivis operarius dignus est mercede sua. — Ita **Salmant.**³ cum **Molina**, **Soto**⁴, **Villalobos**⁵, **Navarro**, **Diana**⁶, **Fagundez**⁷, **Bassaeo**⁸; et ita etiam **Corella**⁹ cum **Filguera**, **Torrecilla**, **Lastra**¹⁰ et **Hozes**¹¹. Consentitque huic **Croix**¹².

524. — An autem *famulus*, si evidenter sibi constet de injustitia sui stipendii, **posset tunc ex proprio judicio facere sibi hujusmodi compensationem?**

Negant **Croix**¹³, **Cardenas**¹⁴ et **Viva**¹⁵. Et dicunt quod famulus sive quicumque alias mercenarius non debet sibi compensare.

¹ In propos. 37 Innoc. XI, n. 12. — ² Tr. 24, n. 136. — ³ Loc. cit.; et tr. 13, cap. 1, n. 316. — **Molina**, loc. cit., n. 6. — **Never.**, **Man.**, cap. 17, num. 111. — **Filguera**, **Lucerna**... in propos. 37 Innoc. XI, v. *Imo hoc etiam*. **Torrecilla**,

sare, nisi ex judicio communissimo peritorum, aut viri valde docti et in re morali versati; ideoque, inquiunt, ad hoc non sufficere judicium confessarii mediocriter docti. — Attamen **Salmant.**⁸ dicunt famulum posse etiam ex proprio judicio sibi compensare suam operam, si ipse certe judicet majus stipendum mereri. Quod sane videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus: si hic famulus vel quicumque alias mercenarius sit vir prudens, timoratus et vere aptus ad recte judicandum, ac certus sit de justitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo. Sed haec rarissime evenient. Nec obstat supradicta propositio 37 damnata; quae merito proscripta fuit, quia nimis generaliter loquebatur.

525. — Quaeritur hic obiter: *utrum christiani possint licite surripere res Turcarum?*

Resp. Si christiani sint in locis Turcarum captivi, certum est posse eos surripere a dominis quantum sufficit ut redimantur et ad patriam redeant, in compensationem injustae servitutis, et damnorum quae ratione servitutis patiuntur. — Ita habetur ex decreto Congr. SS. Officii, die

Probabi-
liter licita,
sed in casu
rarissimo.

Captivi
apud Tur-
cas possunt
surripere
necessaria
ad libera-
tionem.

Consult. mor., trat. 5, cons. 21, num. 47. — ⁴ Lib. 3, part. 1, num. 976. — ⁵ Loc. cit., num. 974. — ⁶ Dissert. 28, cap. 2, num. 59. — ⁷ Loc. cit., num. 1. — ⁸ Tract. 24, num. 137.

in 3 P., de Sacrif. Miss., disp. 86, sect. 4, n. 4, innuunt tantum servum posse eo casu sibi compensare usque ad infimum pretium, in quantum dicunt dominum teneri usque ad aequivalentiam, vel famulum posse damnum sibi compensare.

^{c)} **Molina**, *tr. 2, disp. 506, n. 4*, ita quidem docet, et subdit: « Hanc tamen limitationem intelligerem, modo opera hujus non comperiret sibi ita utilia, ut propter lucrum quod ex illis perciperet, dignum illum stipendio deprehenderet; tunc enim *juxta perceptam utilitatem*, tribuere inde illi tenetur usque ad justum stipendium pro servitio ».

^{d)} **Sotus**, *de Just. et Jure*, *lib. 5, qu. 3*, *art. 3*; **Navarrus**, *Man.*, *cap. 17, n. 113*, id non habent; nec satis distincte a **Salmant.** citantur, qui cum plura simul ponant, auctores deinde acervatim allegant.

^{e)} **Villalobos**, *part. 2, tr. 25, diff. 13, n. 6*, id docet, quando ex dominorum paucitate minuitur pretium.

523. — ^{a)} **Sotus**, *loc. cit.*; **Villalobos**, *loc. cit.*; **Corella**, *tr. 10, a n. 138*; **Lastra**, *in*

prop. 37 Innoc. XI, n. 148, male citantur a **Salmanticensibus**; casum enim de quo hic disputatur non habent.

^{b)} **Diana**, *part. 3, tr. 6, resol. 16*, oppositam sententiam affert, cui, ut asserit, aliqui contradicunt; quamnam vero ipse amplectatur non explicat.

^{c)} **Fagundez**, *Decal.*, *lib. 4, cap. 15, n. 33*; **Bassaeus**, *v. Famulus*, *n. 3*, primam dumtaxat partem hujus distinctionis habent, negantes scilicet famulum posse sibi compensare, si sponte justo stipendio renuntiaverit.

^{d)} **Hozes**, *in propos. 37 Innoc. XI, n. 11 et seqq.*, huic sententiae aperte favet, dicens opinionem esse multorum, quod possit sibi compensare famulus, qui circa aliud officium occupatur, ad quod vi conductionis non obligatur; et adducit **Fagundez**, id affirmantem de eo qui servitum istud non praestitit gratis et liberaliter, sed animo mercedis; cui doctrinae favet **Hozes**, eo magis quod ipse, *n. 13*, explicat ejusmodi compensationem fieri debere, non quidem proprio judicio, sed consilio docti hominis aut prudentis confessarii.

23 Aug. 1630, apud Peyrinum ^{a)}, ubi sic fuit declaratum: *Qui captivi injuste detinentur ab infidelibus, possunt a dominis particularibus accipere sine injustitia... quantum sufficit ad congruam compensationem; etiam pro sufficientia redemptoris, ab illis vel aliis qui sunt partes reipublicae, sive Judaei sive Turcae.*

Dubium fit: *an quilibet christianus possit surripere bona Turcarum?*

Negant Azor ^{b)} et Filiuccius ^{b)}. — Sed affirmant probabiliter Molina ¹ cum Cajetano ^{c)}; item Victorelli, Naldus, Duval-

Probabiliter quivis christianus potest Turcas spoliare.

lius, Rebellus ^{d)}, Valascus ^{d)}, Covarruvias ^{d)} et alii, apud Diana ^{e)}, qui probabile putat. Ratio, quia sic recte praesumti potest ei concedi a principibus christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis ac locis ab ipsis usurpati. Consentit etiam Felix Potestas ^{f)}: modo (recte limitat) non adesset inter Turcas ^{e)} tempus treguae vel salvicodus; vel nisi aliquis Turca degat in locis christianorum, sive liber sive servus, maxime si adsit ut publicus negotiator sub fide regia.

Excep.
nes.

DUBIUM II.

Quae sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.

526. *Quae sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum vel ad diversas circumstantias.* — 527. *Id clarius elucidatur.* — 528. *Conclusio et probabilior sententia.* — *Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum et lignorum.* — 530. *Quae quantitas sit gravis in furtis minutis.* — 531. *Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem completem materiam gravem.* — 532. *An sit mortale furari parum reliquiae sacrae.*

526. — « Variae ea de re sunt sententiae. — Navarrus nimis scrupulose statuit medium regalem; alii nimis laxe 100 aureos; moderatius Toletus, Medina, Lessius, etc., duos regales, etsi minus sufficiat, si notabiliter noceat.

« Resp. Ea non mathematice, sed moraliter metienda est, non tantum ex valore rei ablatae, sed etiam ex circumstantiis personae cui aufertur: si nimi-

rum ei grave damnum inferatur, aut saltem caritas christiana graviter laedatur: quomodo respectu valde divitis, immo etiam regis, unus vel alter aureus notabile quid videtur; respectu vero mediocriter divitum, quatuor circiter regales sive medius imperialis; respectu mechanicorum, duo; respectu pauperis, unus. — Ita nunc plerique, cum Bonacina.

Ex
cumst
tiis pe
nac.

^{a)} Tr. 2, disp. 87, n. 1. — Victorel., Not. ad Em. Sa. v. Servus, n. 1. — Naldus, Sum., v. Servus, n. 1. — Duval., in 2^{am} 2^{ae}, de Fide, qu. 7, art. 10, concl. 4. — Part. 5, tr. 19, resol. 98. — Tom. 1, num. 2661 et seqq. — Navar., Man.,

cap. 17, n. 4. — Toletus, lib. 5, cap. 16, n. 1. — Barthol. Medina, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 88, art. 4, ad 3. — Less., lib. 2, cap. 12, n. 31. — Bonac., disp. 2, de Restit. in part., qu. 8, punct. 1, n. 7.

525. — ^{a)} Laurentius de Peyrinis, tom. 1, Additam., cap. 4, num. 43, dicit hanc esse resolutionem Consultorum in Congregatione S. Officii, 13 aug. 1630.

^{b)} Azor, part. 1, lib. 8, cap. 24, qu. 13; Filiuccius, tr. 22, cap. 4, n. 123, loquuntur de christiano captivo apud Turcas; et Azor adducit sententiam quae negat licitum ei esse surripere ea quae ad fugam ipsi sunt necessaria, et addit: « Aliis tamen videtur probabilius fas esse ». Filiuccius autem licitum esse asserit « secundum probabilem opinionem ».

^{c)} Cajetanus fere in omnibus consentit, ut dicit Molina; scribit enim, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 8, licitum esse christiano servum eripere

a Turcis injuste detentum; res vero ipsius Turcae surripere illicitum videri, « nisi forte tanta esset commoditas oblata, ut omnia inconvenientia cessarent, et deficiente spe judicis, liceret jus sibi facere contra hujusmodi, qui hostes sunt christianorum ».

^{d)} Rebellus, part. 1, lib. 1, qu. 12, n. 9; Alvarus Valascus, tom. 1, consult. 30, n. 8; Covarruvias, in cap. Peccatum, part. 2, § 11, n. 6, non aliud habent quam rationem in qua fundatur haec sententia: bellum scilicet ex parte Turcarum esse injustum, ex quo injuste terras christianorum occupaverint. Et pro hac ratione tantum a Diana allegantur.

^{e)} Inter Turcas nempe et christianos.

« Unde resolves:

« 1°. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valde proficuam; v. gr. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, qua se alat. — Lessius ¹.

« 2°. Grave item est (etsi non in specie furti), si fur sciat, ex jactura rei parvae domino secuturam valde magnam molestiam; v. gr., quia valde ad eam affiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen res sit nullius prorsus momenti. — Vide Bonacina ².

527. - Quoad hoc punctum, tam ad proxim scitu necessarium, nempe, *quae-nam sit materia gravis in furto*, operae pretium est plura hic elucidare.

Quidquid aliqui dicant, commune est apud DD., et non videtur posse negari, quod ad determinandam hujus materiae gravitatem non possit absolute pro omnibus eadem quantitas assignari; sed ipsa dimetienda sit respective ad circumstan-tias personae, rei, loci et temporis. Cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni quod proximo infertur, facile no-cumentum quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideo enim S. Thomas ³ dixit: *In ammissione unius gallinae, plus [pauper] gravatur, quam unus multum dives gravaretur in mille marcis.* Ideo etiam ait Laymann ⁴ cum Na-varro, Busenbaum et communi, quod au-ferre acum sartori, poterit aliquando esse grave furtum, si ille ea carens nequirit sibi de victu providere.

Caeterum, ad justam dimensionem fa-ciendam hujus gravitatis, recte dicunt Salmant. ⁵, magnopere conferre judicia

sapientium; quorum major auctoritas, in hoc punto, mihi videtur majorem consti-tuere probabilitatem. Quapropter diversas doctorum sententias sedulo hic congerere curavi; et ne pluries citationes eorum re-petam, omnes auctores quos observavi, hic simul refero. — Hi sunt videlicet Lessius ⁶, Lugo ⁷, Laymann ⁸, Bonacina ⁹, Fillucci-us ¹⁰, Salmant. ¹¹, Habert ¹², Pater Con-cina ¹³, Sporer ¹⁴, Holzmann ¹⁵, Roncaglia ¹⁶, Anacletus ¹⁷, Elbel ¹⁸, Wigandt ¹⁹, Croix ²⁰, Mazzotta ²¹, Tamburinius ²², Viva ²³, Tole-tus ²⁴, Felix Potestà ²⁵.

Et quoniam auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniae nomini-bus utuntur; ideo hic opus est referre plures pecuniae species, quas ipsi nominant, et earum aestimationem, secundum quod iidem doctores explicant. — *Pasius* sive *Paceus*, juxta Laymann ^{a)}, valet qua-tuor vel quinque asses sive grana nostra-tia. *Regalis*, juxta Tamburinium, valet ta-renum unum ac quinque grana monetae Siculae; et ad eumdem valorem circiter reducitur *julius*, *argenteus*, sive *carole-nus* noster. *Florenus*, juxta Lessium et Anacletum, valet quatuor regales; juxta Lugonem, valet quinque; juxta vero Fil-liuccium, sex regales. *Imperialis*, juxta Busenbaum, valet octo regales. *Aureus*, juxta Tamburinium ^{b)} et Felicem Pote-stà ^{b)}, valet 12 vel 13 julios; et ad idem reducitur circiter *scutus* sive *ducatus* no-ster.

Communiter DD. dicunt, in furto illam esse gravem materiam, quae alicui, juxta suam conditionem, in die sufficeret pro sui suaeque familiae sustentatione; in qua, ut bene advertit Croix ²⁶ cum Sporer ^{c)},

Diversae species pecuniae.

Opiniones de gravita-te materiae in furto.

¹ Lib. 2, cap. 12, n. 33. — ² Loc. cit., n. 8. — ³ Opusc. de Erudit. princip., lib. 7, cap. 8. — ⁴ Lib. 8, tr. 3, part. 1, cap. 1, num. 3, v. *Tria. - Natur.* Man., cap. 17, num. 2, v. *Secundo*; et num. 4, v. *Tertio*. — ⁵ Tract. 18, cap. 5, n. 15. — ⁶ Lib. 2, cap. 12, ex n. 31. — ⁷ De Just. et Jure, disp. 16, n. 27 et 28. — ⁸ Loc. cit., num. 8. — ⁹ Disp. 2, de Restit. in part., qu. 8, punct. 1, num. 7. — ¹⁰ Tr. 31, cap. 10, a n. 239. — ¹¹ Loc. cit., n. 15 et seqq. — ¹² Tr. de Injust. et Restit., cap. 9, § 5, qu. 4. — ¹³ Decal., lib. 9, cap. 3. — ¹⁴ Tr. 5, cap. 5, n. 29 et seqq. — ¹⁵ De Praec.

decal., n. 730 et seqq. — ¹⁶ Tr. 18, qu. 5, de Furto, cap. un., qu. 4. — ¹⁷ Tr. 9, de Praec. decal., dist. 5, qu. 1, n. 8. — ¹⁸ De Restitut., confer. 10, n. 288; cfr. n. 266. — ¹⁹ Tr. 9, exam. 8, qu. 2, n. 32. — ²⁰ Lib. 3, part. 1, n. 987. — ²¹ Tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 1, § 2. — ²² Decal., lib. 8, tr. 2, cap. 2, n. 2. — ²³ De Restitut., qu. 7, art. 5, n. 5. — ²⁴ Lib. 5, cap. 16, n. 1. — ²⁵ Tom. 1, n. 2618. — *Tambur.*, loc. cit., n. 2. — *Less.*, lib. 2, cap. 12, n. 30. — *Anacl. Reiffensst.*, tr. 9, de Praec. decal., dist. 5, qu. 1, n. 8. — *Lugo*, disp. 16, n. 27. — *Fili.*, tr. 31, cap. 10, n. 240. — ²⁶ Lib. 3, part. 1, n. 986.

527. - a) Laymann, *loc. cit.*, n. 3, dicit duos regales sive julios, id est quatuor vel quinque nostros pazios.

b) Tamburinius, *Decal.*, lib. 8, tr. 2, cap. 2, n. 2, de aureo scribit: « Tarenos duodecim

continet nostrae monetae Siculae ». — Potestà vero, *tom. 1, n. 2619*: « Regulariter, inquit..., importat 13 julios cum dimidio, seu tarenos decem et septem cum dimidio ».

c) Sporer et Gormaz neque hoc habent.

Gormaz ^{c)} et aliis, non solum computatur victus, sed etiam vestitus et habitatio.

Sed regula haec, cum sit valde obscura et confusa, nec universe possit pro omnibus valere; idcirco afferemus doctores, qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant.

Et 1º. Respectu *pauperum mendicantium*, assignant pro gravi materia paucos nummos Habert, Elbel, Sporer et Holzmann. — Alii vero communius assignant unum regalem, et aliquando etiam dimidium; sed in casu raro, ut dicunt Salmant. ^{d)}. Ita Busenbaum, Lessius, Bonacina, Viva, Anacletus, Escobar ^{e)}, Renzi,

Habert, tr. de *Injust. et Restit.*, cap. 9, § 5, qu. 4, v. *Communiter*. — *Elbel*, de *Restit.*, confer. 10, n. 267, i. f. — *Sporer*, tr. 5, cap. 5, n. 29. — *Holzm.*, de *Praec. decal.*, n. 732, i. f. — *Less.*, cap. 12, n. 31. — *Bonac.*, disp. 2, de *Restit.* in part., qu. 8, punct. 1, n. 7. — *Viva*, de *Restit.*, qu. 7, art. 5, num. 5. — *Anaclet.*, loc. cit., n. 8. — *Renzi*, in 7 Praec., cap. 2, qu. 12. — *Mazzotta*, tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 1 § 2, v. *Dico*. — *Serra*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 6, dub. 1, v. *Dicendum* 2. — *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 57. — *Lugo*,

Mazzotta, Wigandt ^{f)} cum Bañez ^{g)} et Serra. Item Navarra ^{h)}, Reginaldus ⁱ⁾ ac Diana, apud Lugo.

2º. Respectu *pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt Laymann et Lugo, eam esse gravem materiam, quae pertingit ad valorem victus diurni, sive ad mercedem mediocrem quae datur fossori pro uno die. — Alii tamen distinctius loquuntur: Roncaglia ^{j)} et Habert ^{j)} assignant pro materia gravi unum julium. — Alii vero communius dicunt esse duos regales, tam pro fossoribus quam pro artificibus sive mechanicis ^{k)}. Ita Laymann, Lessius cum Medina, Bonacina, Viva, Wigandt, Concina, Renzi, Escobar, Mazzotta,

Res
ctu pa
rum i
rantiu

disp. 16, n. 27. — *Laym.*, lib. 8, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 3. — *Lugo*, loc. cit., n. 28, i. f. — *Laym.*, lib. 8, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 3. — *Less.*, lib. 2, cap. 12, n. 30. — *Barthol. Medina*, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 88, art. 4, ad 3. — *Bonac.*, disp. 2, de *Restit.* in part., qu. 8, punct. 1, n. 7. — *Viva*, de *Rest.*, qu. 7, art. 5, n. 5. — *Wigandi*, tr. 9, exam. 8, qu. 2, n. 32. — *Concina*, Decal., lib. 9, cap. 3, n. 9. — *Renzi*, in 7 Praec., cap. 2, qu. 12. — *Escob.*, tr. 1, exam. 9, n. 81. (al. tr. 1, exam. 9, cap. 1, n. 3.) — *Mazzotta*, tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 1, § 2, v. *Dico*.

neque a Croix citantur ad hanc explicationem.

^{d)} Salmant., tr. 13, cap. 5, n. 15, hanc limitationem insinuant, in quantum scilicet adducunt auctores qui dicunt dimidium regalem esse materiam gravem respectu *pauperimorum*.

^{e)} Escobar, tr. 1, exam. 9, n. 81 (edit. Lugdun. 1644) vel, cap. 1, n. 3 (in alia Lugdun.), dicit quod si quis « duabus vel tribus vel quatuor vel uno regali indigeret, haec esset adaequata ad mortale materia. Si vero per accidentem quis tam pauper dimidio regali solummodo ad congruum victimum indigeat, haec minima quantitas erit sufficiens materia ad gravitatem furti ».

^{f)} Wigandt, tr. 9, exam. 3, qu. 2, n. 32: « Respectu pauperum, inquit, decem crucigeri ».

^{g)} Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 6, dub. 2, quantitatem non assignat pro mendicantibus; minus igitur accurate citatur a Wigandt.

^{h)} Petr. Navarra, de *Restit.*, lib. 3, cap. 1, n. 39, assignat pro pauperibus « unum vel duo regalia ».

ⁱ⁾ Reginaldus, lib. 23, n. 19: « Respectu pauperum, inquit, circiter septem assium »; quod, ut notat Lugo, fere ad unum regalem recidit.

^{j)} Roncaglia, tr. 13, qu. 5, de *Furto*, cap. un., qu. 4, in generali dumtaxat scribit: « Respectu pauperis..., cum grave nocumentum possit esse respectu illius ablatio unius julii et multo minus, hinc est etiam in parvo furto

respectu illius adinveniri non posse parvitudinem materiae ». — Habert vero, loc. cit., v. *Communiter*, respectu artificum, qui « suo se sustentant artificio », dicit communiter satis esse ad mortale, « si ars sit majoris lucri, qualis est mercatorum, asses viginti; si minoris, asses decem ».

^{k)} Auctores pro hac sententia allegati, non omnes eamdem tenent; nec satis accurate et distincte a Salmant. et a card. de Lugo allegantur. Alii enim nullo modo de opifice loquuntur, sed tantum de paupere, cui si duos regales surripueris (ut Tamburinius et Navarra), vel septem asses (ut Reginaldus), lethaliter peccabis; alii vero de solis mechanicis loquuntur, ut sunt Lessius, Busenbaum et Serra; alii, de artificibus, seu de iis qui ex quotidiano labore vicitant, vel artificio et opera se sustentant: hi sunt Viva, Wigandt, Renzi, Diana, Lugo; alii, de operariis in genere, ut Mazzotta, Holzmann. — Medina autem disserit de furtis famulorum minutissimis, et ait ea mortale peccatum esse, si accedatur ad summam duorum argenteorum. — Denique Concina, loc. cit., n. 9, scribit culpam mortalem *forte* esse, si a mercatoribus aut ab artificibus, qui sua industria commode vivant transigunt, duos auferas julios; sed n. 10 subdit: « Quot sunt artifices et operarii, qui per totum diem laborantes, nec julium lucrantur in laboris pretium! Quare vix ambigendum videtur, graviter peccaturum eum qui hanc pecuniae quantitatem ejusmodi personis surrieret ».

Tamburinius, Busenbaum, Holzmann, Serra, apud Salmant.; et Navarra, Reginaldus ac Diana, apud Lugo. — Verumtamen pro artificibus, Sotus¹⁾ et Petrus Navarra²⁾, apud Lessium, requirunt pro materia gravi plus quam duos regales, et idem dicunt Elbel³⁾ et Potestà⁴⁾; Filiiuccius⁵⁾ requirit tres julios; Lugo autem, quatuor argenteos.

Hinc probabiliter dico pro *fossoribus* sufficere duos regales; pro *artificibus* autem requiri ad materiam gravem, saltem duos regales cum dimidio, si similem aut maiorem mercedem ipsi quotidie lucentur. — Recte tamen advertit Habert, quod si quis operarius vix se sustentaret, lucrando septem vel octo asses singulis diebus, pro hoc talis summa erit equidem gravis.

<sup>Aspectu
rectiter
item.</sup> 3°. Respectu *communiter* sive *mediocriter divitum*, qui vivunt propriis redditibus, Concina et Roncaglia assignant pro materia gravi tres julios; Laymann, 12 vel 15 pazios, id est sex regales circiter. — Communius vero Busenbaum, Lessius, Bonacina, Gordon, Habert, Viva, Anacleto

cum Petro Navarra⁶⁾, Elbel, Tamburinius⁷⁾, Holzmann, Potestà, Wigandt cum Bañez⁸⁾; item Serra, Reginaldus⁹⁾, Diana cum Salmant., dicunt, pro his materiam gravem esse quatuor regales sive julios. Immo Filiuccius¹⁰⁾, Escobar¹¹⁾, Mazzotta, Renzi et Tamburinius extendunt usque ad quinque regales. Hoc tamen, recte advertit Viva¹²⁾, non intelligendum de illis qui, licet vivant propriis redditibus, tamen stricte vivunt; pro his enim certe puto tres regales esse gravem materiam; immo etiam minus, pro eis qui nimis misere se et familiam sustentant.

E converso pro persona absolute opulenta, Sporer requirit unum florenum; Lugo vero, 6 vel 7 argenteos. — Quoad mercatores autem tenuis fortunae, puto esse materiam gravem duos regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunae, puto cum Elbel¹³⁾, Viva, Anacleto et Croix, esse quatuor regales. — Pro mercatore vero valde divite, Croix¹⁴⁾ requirit unum imperiale sive octo regales; Tamburinius¹⁵⁾, Renzi¹⁶⁾ et Potestà¹⁷⁾

¹⁾ Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 5, qu. 3, art. 3, ad 3; Petrus Navarra, *loc. cit.*, n. 39, in universum dicunt mortale esse, si a paupere unum aut duos regales aut argenteos nummos surripias. — Elbel vero, *de Restit.*, confer. 10, n. 267, dicit mortale esse furari « ab opifice tres vel quatuor pazios; ab operario ex diurno labore victitante, unum vel alterum pazium ». — Potestà, *loc. cit.*, n. 2618, mortale peccatum esse, furari quatuor julios a persona media seu communi, quae scilicet plus uno die lucrari solet quam ad unius diei victum sufficiat. — Filiuccius denique, *tr. 31*, n. 240, requirit duos vel tres julios, pro pauperibus qui suis laboribus victitant.

²⁾ Petrus Navarra non recte citatur ab Anacleto; nam *loc. cit.*, sicut et Tamburinius, *loc. cit.*, requirit quatuor aut quinque argenteos seu regales.
³⁾ Bañez male citatur a Wigandt; hoc enim silentio praetermittit, *loc. cit.*

⁴⁾ Reginaldus, *lib. 23*, n. 19, dicit: « Respectu... personarum communium, circiter viginti assuum »; aureumque dividit in sextanta asses.
⁵⁾ Filiuccius, *loc. cit.*, n. 240, extendit usque ad sex julios. — Escobar autem, *loc. cit.*, scribit: « Eget mediocris medio aureo [ad congruam sustentationem, juxta status sui qualitatem]. Medius aureus est materia notabilis ». — Viva, *loc. cit.*, n. 5, dicit quatuor circiter regales esse materiam gravem pro communiter divitibus; quibus sic generaliter dictis hanc limitationem addit: « Dixi circiter, quia aliquis potest pati notabile damnum etiam a tribus regalibus ».

⁶⁾ Elbel, *loc. cit.*, n. 267, loquitur non de mercatore, sed in genere de cive mediocriter divite; et ait esse mortale, ab eo furari unum florenum.
⁷⁾ Tamburinius, *loc. cit.*, n. 2; Potestà, *loc. cit.*, loquuntur dumtaxat de valde divite

requirunt unum aureum; Laymann autem, Elbel, Holzmann; et Angelus^{s)}, Silvester^{s)}, Rodriguez^{s)}, Aragon^{s)}, Corduba^{s)}, apud Salmant., requirunt tres florenos.

4º. Respectu *magnatum* ditissimorum, Silvester, Angelus, Aragon^{s)}, Corduba^{s)}, Rodriguez^{s)}, apud Salmant., requirunt pro materia gravi plus quam duos aureos; Viva^{t)} autem, Elbel^{t)} cum Sporer^{t)} et Croix^{t)} requirunt saltem duos aureos. — Communius vero, sufficere ad materiam gravem unum aureum, dicunt Bonacina^{w)}, Gordon, Mazzotta^{w)}, Filiuccius, Anacletus, Tamburinius^{w)}; Lugo cum Navarra^{w)}, Reginaldo et Diana; Lessius cum Soto^{w)} et Petro Navarra^{w)}, Roncaglia, Holzmann.

Et hoc procedere, etiam respectu *regum*, dicunt Filiuccius, Roncaglia, Holz-

Laym., lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 8. — Elbel, de Restit., confer. 10, n. 267. — Holzm., de Praec. decal., n. 732, v. f. — Salmant., tr. 13, cap. 5, n. 15. — Silvest., v. *Furtum*, qu. 2, n. 5. — Angel., v. *Furtum*, n. 34, v. f. — Salmant., loc. cit. — Gordon, lib. 5, qu. 3, num. 5. — Fill., tr. 81, n. 299. — Anaci, *Reiffenst.*, tr. 9, de Praec. decal., dist. 5, qu. 1, n. 8. — Lugo, de Just. et Jure, disp. 16, num. 28, v. f. — Regin., lib. 28, num. 19. — Diana, part. 2, tr. 17, resol. 57. — Less., lib. 2, cap. 12, num. 90. — Roncaglia, tr. 18, qu. 5, de *Furto*, cap. un., qu. 4. — Holzm., loc. cit.,

in universum; Renzi autem, de divite, nulla facta mentione de mercatore.

^{s)} Quamvis auctores isti a Salmant. citentur ut refert S. Alphonsus, non tamen eam sententiam tenent. — Angelus enim, v. *Furtum*, n. 34, v. f., magnam esse summam asserit furari « ultra duos aureos... circa magnum dominum; secus, circa communes personas ». — Silvester, v. *Furtum*, qu. 2, n. 5, dicit magnam esse summam circa magnum dominum, « ultra duos aut tres » aureos; alias standum videri arbitrio boni viri. — Rodriguez, *Sum.*, part. 1, cap. 149, n. 6, ait mortale peccatum esse furtum duorum aut trium ducatorum. — Aragon addit, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 6, concl. 3, « etiam unius aurei ». — Corduba denique, *Sum.*, qu. 70, punct. 2, duos ducatos assignat, etiamsi, ut notant tres ultimi auctores, a rege fureris eos.

^{t)} Viva, de *Restitut.*, qu. 7, art. 5, n. 5; Elbel, de *Restit.*, confer. 10, n. 266; Sporer, tr. 5, cap. 5, n. 31, respectu cuiuscumque personae, etiam praedivitis aut regis, assignant ut materiam gravem unum aut duos aureos. — Croix vero, lib. 3, part. 1, n. 987, materiam respective gravem sic posse probabiliter statui asserit: « ut, respectu cuiuscumque, etiam ditissimi regis, sint duo ducati; respectu inferioris principis, unus duatus ».

mann et Lugo; quia, licet respectu ipsorum unus aureus videatur levis materia, revera tamen (ut ajunt) gravis est, spectatis regum oneribus et muneribus. Salmant. dicunt, saltem sufficere pro regibus unum aureum cum dimidio. — Alii vero probabiliter dicunt requiri saltem duos aureos; ut Croix, Bonacina^{w)}, Bussenbaum, Sporer^{t)}, Mazzotta^{w)}, Elbel^{t)}, Tamburinius^{w)}, Viva^{t)} et Serra^{w)}, apud Salmant. Immo Potestà pro regibus requirit plus quam duos aureos. Et plurimi alii extendunt usque ad tres aureos; ut Wigandt cum Bañez^{x)} et Serra; ac Laymann cum Petro Navarra^{w)}, Angelo^{s)}, Silverstro^{s)}, Soto^{w)}, Aragon^{s)}, Rodriguez, Corduba^{s)} et communi, ut asserit Laymann.

5º. Respectu tandem alicujus *communitatis*^{y)}, censent Sanchez et Cardenas,

num. 782, v. f. — Fill., loc. cit., num. 299. — Roncaglia, loc. cit. — Holzm., loc. cit. — Lugo, loc. cit., n. 28, v. f. — Salmant., tr. 18, cap. 5, num. 17. — Croix, lib. 3, part. 1, n. 987. — Salmant., loc. cit., num. 15. — Potestà, tom. 1, num. 2618. — Wigandt, tr. 9, exam. 3, qu. 2, num. 32. — Serra, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 6, dub. 1, v. *Dicendum*, 2. — Laym., loc. cit., num. 3, v. *Dico III*. — Rodrig., *Sum.*, part. 1, cap. 149, num. 6. — Laym., loc. cit. — Sanch., Decal., lib. 7, cap. 21, num. 17. — Cardenas, *dissert.* 23, num. 115.

Resp
commun
tias.

^{w)} Bonacina, *disp. 2, de Restit. in part.*, qu. 8, punct. 1, n. 7, respectu personarum illustrium, quae splendide alunt familiam, ait: « Nummus aureus, ut minimum, est materia notabilis et sufficiens ad peccatum mortale ». Inferius tamen sic loquitur: « Unum aut duos aureos esse absolute materiam gravem, respectu regis aut personae valde divitis ». — Mazzotta, loc. cit., § 2, v. *Dico*, requirit unum aureum respectu valde divitis, duos vel tres respectu ditissimi principis. Et consentit Tamburinius, loc. cit., n. 2. — Petrus Navarra, de *Restit.*, lib. 3, cap. 1, n. 39, mortale esse affirmit furari a divitibus, « etiamsi reges sint... duos vel tres, imo unum aureum ». Sed n. 35 scriperat: « Respectu principum et divitum, notabilis quantitas est duorum aureorum ». — Sotus autem, de *Just.*, lib. 5, qu. 3, art. 3, ad 3, mortale esse asserit furari duos tres aureos nummos, a quocumque, etiamsi a Caesare surripiantur.

^{x)} Serra citatur profecto a Salmant. ut asserit S. Alphonsus; sed in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 6, dub. 1, v. *Dicendum* 2, extendit usque ad tres aureos, uti refert S. Alphonsus paulo inferius.

^{y)} Bañez, quamvis a Wigandt pro hac sententia citetur, eam tamen non tenet.

^{y)} Sanchez (cui adhaeret Cardenas) loquitur, loc. cit., non de quacumque communitate,

apud Croix¹, unum aureum semper esse materiam gravem. — Sed Croix probabilius dicit, quod si communitas esset valde opulenta, posset materia gravis ulterius extendi: modo duos ducatos non excedat.

Regula
acti Al-
mosi.

528. — Ex his omnibus concludo, quid probabilius mihi videatur. — Et quidem 1°. Respectu *mendicantium*, puto esse materiam gravem unum julium, seu carolenum; et minus, si aliquis pauper minus quotidie eleemosynis lucretur. — 2°. Respectu *fosorum* et similium operantium, communiter loquendo, duos julios; pro *artificibus* vero, duos julios cum dimidio. — 3°. Respectu *communiter* sive *mediocriter divitum*, quatuor julios; et minus, pro iis qui ex propriis misere vivunt. Verum pro *absolute divitibus*, quinque vel sex julios; et idem censeo pro *mercatoribus* valde opulentis. — 4°. Respectu *magnatum* ditissimorum, unum aureum. Et idem puto pro *communitate* valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam aureum cum dimidio. — Respectu autem *regum*, duos aureos^{a)}.

529. — « 3°. Plus requiritur ad notabillem quantitatem in rebus quae ulti- « proveniunt, et sunt valde expositae;

« v. gr. fructus ad viam publicam. — Vide « Lessium^{b)} ».

Quaeritur 1°. *An caedentes ligna in silva velita peccant et teneantur ad restitutionem?*

Certum est licitum esse cuiilibet communitati prohibere sub aliqua poena etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur; ut communiter docent Molina^c, Sotus^d, Lugo^e, et Sanchez^f cum aliis. — Hoc tamen intelligendum dicunt, modo aliunde possint oppidani commode ligna asportare; ut Molina^g et Sanchez^h ex Sotoⁱ et Ledesma^j.

Communi-
tas potest
vetare li-
gnorum dis-
sipationem.

Item communiter DD. docent, quod si nemus est totius communitatis, incolae illius, qui contra prohibitionem ligna caedunt, non peccant saltem graviter (immonec venialiter, juxta Sanchez^k cum Soto^l, Salon, Angles, Corduba^m, etc.): et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem; sed tantum tenentur ad poenam post sententiam: talis enim prohibitio censetur pure poenalis, juxta dicta *Lb. I.*, n. 145. Ita Molinaⁿ, Sotus^o, Lugo^p, Laymann^q, Busenbaum (*infra*, n. 614, v. 2. *Qui in loco*), et Sanchez^r cum Aragon, Bañez, Manuele^s Palacios et aliis

Incolae
caedentes
ligna silvae
communis
non tenen-
tur ad resti-
tutionem,

nisi ma-
gnam stra-
gem facient.

Restit., qu. de *Caedentib. ligna*, concl. 2. — ^o Loc. cit., n. 3. — ^o Loc. cit., art. 4, v. *Dubium autem*. — ^o Loc. cit., n. 86. — ^o Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 18. — ^o Loc. cit., n. 19. — *Aragon*, in 2° 2°, qu. 62, art. 3, concl. 2. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 62, art. 3, dub. 4, concl. 2. — *Michael de Palacios*, de *Contract.*, lib. 2, cap. 9, v. f., v. *Solet quoque quotannis*.

sed de communitate, ut dicit, civitatis Eborense vel Conimbricensis, « vel alterius non minus populosae ». Quod non animadvertisit Croix.

528. — a) Hodie tamen, considerato praesenti pecuniae valore (qui saltem duplo minor est quam tempore S. Alphonsi), et attenta aestimatione communi recentiorum theologorum, sequentes gradus, pro norma generali in praecipuis Europae locis, statui posse videtur: 1) Respectu *mendicantium*, materia gravis foret valor unius franci, seu 20 assium; et minus, si quis pauper quotidiana sua mendicatione minus lucretur. — 2) Respectu *fosorum* et similiter *operantium*, circiter 2 franci; respectu autem *artificum* et *mercatorum* tenuis fortuna, 3-4 franci. — 3) Respectu *mediocriter divitum*, seu eorum qui ex propriis redditibus vivunt, 4-5 franci; respectu vero *absolute divitum*, v. g. respectu *mercatorum* sat opulentorum, 6 vel 7 franci. — 4) Respectu *magnatum*, vel communitatis

opulentae, 10 franci, aut etiam 15, si communitas sit valde opulenta. — *In dubio*, v. g. si ignoras cuinam damnum factum sit, grave reputatur furtum 5 vel 6 francorum; quia damnum praesumitur diviti illatum. — 5) Materia absolute gravis, etiam respectu *regum*, 20, et forsitan 30 franci.

529. — a) Lessius, *lib. 2, cap. 12, dub. 8*, non loquitur de praesenti casu, sed solum n. 48 de esculentis et poculentis, quae a famulis surripiuntur, ut ea consumant, « quae non solent accurate concludi ».

b) Sanchez profecto hanc moderationem colligi ait ex Soto et Ledesma; sed hi autores eam non apponunt.

c) Sotus, *loc. cit.*, art. 4, v. *Dubium autem*, ut animadvertisit ipse Sanchez, id clare significat, dicens satis esse si poenam luat, cum captus fuerit. — Idemque tenet Corduba, *Sum.*, qu. 71, ex usu generali, qui ejusmodi leges sic interpretatur.

d) Manuel Rodriguez, *Sum.*, part. 1, c. 38.

Quae di-
catur stra-
ges magna.

pluribus. — Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt Sotus ¹⁾, et Sanchez ¹ cum Salon, Lopez et Manuele, quod non est attendenda gravitas materiae in se, sed respectu ad damnum quod communitati infertur. Unde dicit Sanchez cum Henriquez ¹⁾, non peccare scindenter unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quod enim dives (ait Sanchez ² cum Salon ²) et Mercado ², et approbat Lugo ³) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat.

Idem di-
cendum, si
duo oppida
sint vicina.

Idem dicendum ajunt Sotus ⁴, Molina ⁵; et Sanchez ⁶ cum Ledesma, Salon, Lopez et aliis, si adsint duo oppida propinquia, et oppidani soleant ligna caedere ex silva alterius. Quod etiam expresse approbat Bonacina ⁷ cum Valentia, Rebello, Sayro,

¹ Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 1, num. 25. *Salon*, in 2° 2°, qu. 62, art. 3, controv. 2°, concl. 4. - *Ludov. Lopez*, Instruct. concs. part. 1, cap. 149, concl. 4. - *Manuel Rodriguez*, Sum., part. 1, cap. 88, n. 3. - *Sanchez*, loc. cit., n. 25. — ² Loc. cit., n. 24. — ³ De Just. et Jure, disp. 6, n. 89. — ⁴ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 4. — ⁵ Tr. 2, disp. 58, concl. 4, n. 5. — ⁶ Loc. cit., n. 20. - *Martin. Ledesma*, 2° 4°, qu. 18, art. 3, concl. 4, v. f. - *Salon*, loc. cit., controv. 2°, concl. 1, i. f. *Ludov. Lopez*, Instruct. concs. part. 1, cap. 149, concl. 2. — ⁷ Disp. 1, de Restitut. in gen., qu. 3, punct. 7, n. 26. - *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, quaer. 7, v. *Dixi etiam*. - *Rebell.*, part. 1, lib. 1, qu. 15.

Filliuccio, Turriano ⁸⁾ et Aragon (contra Lacroix ⁹, qui perperam citat pro se Bonacina). — Adduntque Lugo ¹⁰; et Dicastillus, Burghaber et Ilsung, apud Croix ¹⁰, nec teneri ad restitutionem nec peccare graviter, sed tantum teneri ad poenam ¹¹), qui scindit ligna a nemore propinquuo communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio. Quia tales communitates videntur esse contentae poenis quas a caedentibus exigunt: quod sic praesumendum ait Bonacina ¹¹ cum Vasquez, Molina, Filliuccio ¹², Reginaldo, Turriano ¹³) et aliis, si communitas laesa taceat, nec curet restitutionem.

Esti
ter se i
commu
cent.

Quid vero, si nemus sit alicujus privati vel alterius communitatis non propinquae?

Sentit Sanchez ¹² cum Navarro, Salon, Bañez, Henriquez et aliis, satis esse pro-

n. 2. - *Sayr.*, Clav. reg., lib. 11, cap. 10, num. 12. - *Fili.*, tr. 31, num. 161. *Aragon*, in 2° 2°, qu. 62, art. 3, concl. 3. — ⁸ Lib. 3, part. 2, n. 254. — ⁹ De Just. et Jure, disp. 6, num. 91. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 9, dub. 18, num. 350. *Burghab.*, Centur. 3, cas. 77. *Ils.*, tr. 4, disp. 2, n. 247. — ¹⁰ Loc. cit., n. 254. — ¹¹ Disp. 1, de Restit. in gen., qu. 3, punct. 7, n. 27. *Vasq.*, Opusc. de Restit., cap. 5, § 3, dub. 1, n. 6. - *Molina*, tr. 2, disp. 58, n. 6. - *Regn.*, lib. 10, n. 370. — ¹² Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 1, n. 35. - *Navar.*, de Lege poen., num. 33 et seq. - *Salon*, loc. cit., controv. 2°, concl. 4. - *Bañez*, in 2° 2°, qu. 62, art. 3, dub. 4, concl. 2. - *Henriq.*, lib. 7, cap. 35, n. 7, lit. c.

n. 3, citat. a Sanchez, dicit ad restitutionem teneri eos qui magnam stragem faciunt. Et n. 2, asserit legem, quae poenam caudentibus ligna imponit, ad restitutionem damni obligare, « nisi ex forma statuti aut conventionis partium colligatur esse suam intentionem obligandi solum ad poenam legis, quae debetur non ante, sed post sententiam latam ». .

e) Sotus, loc. cit., art. 4, ut notat Sanchez, ait magnam stragem eam esse, qua fit insignis aliqua depraeeditio.

f) Henriquez « a me consultus, inquit Sanchez, Granatae anno 1579 », ita censuit.

g) *Salon*, loc. cit., concl. 1; et Mercado, de Contract., tr. de Restit., cap. 16, n. 15, absolute tenent incolas illius loci posse ligna scindere, sive ad proprios usus, sive ad vendendum: « Ad suam utilitatem intellige, ait *Salon*, vel ad suos usus domesticos, vel ad vendendum ut sibi succurrant, servato moderamine; non enim audiendi sunt qui dicunt licere sumere ad proprios usus, non tamen ad vendendum ».

h) Turrianus, in 2° 2°, de Just. et Jure, disp. 38, dub. 1, n. 9, approbat quidem hanc sententiam, sed his verbis eam limitat: « Quodsi

constet, quod cum aliquis deprehenditur, non solum cogitur solvere poenam, sed etiam pretium illati damni: tunc qui ex monte alterius populi aliquid furatur, tenetur ad restitutionem, quia jam constat quod communitas hujus populi non remittit damna ab oppidanis alterius illata ».

i) Lugo et Dicastillus hanc suam sententiam sic limitant: Nisi ii qui ligna caedunt in alieno nemore, tantam ibi stragem faciant, quae damnum notabile inferat.

j) Filliuccius non satis accurate a Bonacina allegatur; loquitur enim non de alienae, sed de propriae communitatis silva, dicens, tr. 31, n. 160, eum qui in propriae communitatis silva magnam stragem faceret, ad restitutionem teneri; quam quidem sententiam his verbis limitat: « Quodsi constaret de contraria voluntate communitatis, quia videlicet tantum multa contenta sit in aliis similibus, tunc ad nullam restitutionem teneretur ».

k) Turrianus, loc. cit., n. 13, ita loquitur: « Si... communitas solum peteret ab his quos comprehenderet, poenam et recompensationem damni, non esset leve indicium ad judicandum reipublicam non obligare alios ad

*Cedens ligna sili-
- priva-
- pos-
- tener
- alio.*

*hinc te-
- atur ad
- mitio-*

*Hinc de-
- dicatur
- muni-*

*Concedere
- sive in vi-
- na aliena,
- non aliis
- sum.*

babile, quod caedentes non teneantur nisi ad poenam¹⁾. Quia (ut ait) res publica transferens silvam in communitatem aut personam, non majus dedit jus, quam ipsa res publica habebat; at quando silva erat reipublicae, caedentes tantum tenebantur ad poenam; ergo sic etiam, si silva translata est. — Sed huic rectius contradicunt Molina¹, Sotus², Bonacina³ cum auctoribus citatis, et alii plures apud Sanchez⁴. Ratio, quia dominus habet jus strictum ad silvam illam, ita ut possit libere eam vendere, aut locare arborum scissionem. — Hinc bene dicunt Croix⁵ cum Illsung, et Lugo⁶ cum aliis, quod si communitas silvam vendat, aut locet alicui privato, scindentes tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius communitatis partes. Quia tunc communitas, ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu administratores vendunt aut locant, totum jus suum in illum transferunt.

Quod autem dictum est de silvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia: ut dicit Lugo⁷, et Sanchez⁸ cum aliis.

Quaeritur 2^a. An liceat in vinea aliena comedere uvas?

*Affirmant Covarruvias, Valerus, Ripa, etc., apud Lugo⁹: modo quis uvas foras non asportet¹⁰). Adducuntque illud Deuter. xxiii, 24 et 25, ubi dicitur: *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit; foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segelem amici tui, franges spicas et manu conteres: falce autem non metes.* Et idem quod di-*

¹⁾ Tr. 2, disp. 56, concl. 5. — ²⁾ De Just., lib. 4, qu. 6, art. 4, ante med. — ³⁾ Disp. 1, de Restit. in gen., qu. 3, punct. 7, n. 27. — ⁴⁾ Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 1, n. 82. — ⁵⁾ Lib. 3, part. 2, num. 253. — ⁶⁾ Ills., tr. 4, disp. 2, n. 247. — ⁷⁾ De Just. et Jure, disp. 6, n. 88. — ⁸⁾ De Just. et Jure, disp. 6, n. 93. — ⁹⁾ Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 1, n. 84 et 87. — ¹⁰⁾ Covar., in cap. Peccatum, part. 2, § 1, n. 8. — *Valer.*, Different. utriusque fori, v. Peccatum, differ. 23. — *Ripa*,

non scindendum ligna ex sua silva, nisi sub pena imposta.

¹⁾ Auctores allegati hanc sententiam tenent, loquentes de silva quam ipse privatus aut ejus majores non plantaverunt.

¹⁰⁾ Covarruvias et Valerus unum alterumve racemum concedunt, quem dicunt posse etiam in via comediri.

citur de uvis et spicis, ait Abulensis (apud Cornelium a Lapide) intelligi de pomis ac aliis fructibus¹¹). Idque Josephus Hebraeus et plerique alii apud Calmet¹², dicunt intelligi non solum de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti ajunt ad refocillandas vires.

Sed Pater Holzmann¹³ (cui adhaeret Lugo¹⁴) sentit ex Lyrano¹⁵, illud concessum fuisse tantum Hebraeis ex speciali Dei permissione; vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimae interpretationi favent versio chaldaea et arabica (apud Calmet) ac etiam hebraea, quae verba illa: *foras tamen ne efferas tecum*, legit: *et non ponas in vas tuum*, id est *in calathum tuum*, ut Calmet explicat. — Caeterum, probabiliter ait Lugo de jure naturae licere comedere unum vel alterum uvarum racemum (id est unam vel alteram uvam); parique modo concedit comedere ex pomario alieno, unum vel alterum pomum¹⁶; id enim prohibere videtur durissimum et contra humanitatem. — Et huic secundae sententiae videtur accedere Hugo cardinalis, qui praefatum textum sic explicat: *Hoc non servatur ho- die ad litteram; sed in contrarium dispen- satum est, propter malitiam hominum.*

His tamen non obstantibus, satis probabilis videtur prima sententia. — Nam, quod permissio illa fuerit pro solis Hebraeis, nullo valido videtur niti fundamento. — Quod autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat¹⁷ auctoritas aliorum, ut supra, et maxime Josephi Hebraei, quae in hac materia multum valet, cum ipse prae aliis melius noscat He-

in 1. *Damnum*, n. 3, ff. de damno infecto. — ³⁾ De Just. et Jure, disp. 16, n. 83. — *Abulens.*, in Deut., cap. xxiii, qu. 7, v. *Si intraveris segelem.* — *Cornel. a Lapide*, in Deuter., cap. xxiii, v. 24. — *Joseph Hebr.*, Antiquit. judaic., lib. 4, cap. 6. — ¹⁰⁾ In Deuter., loc. cit. — ¹¹⁾ De Praec. decal., n. 758, v. f. — ¹²⁾ Disp. 16, n. 83. — ¹³⁾ In gloss. ordin., loc. cit. — *Calmet*, loc. cit. — *Lugo*, loc. cit., n. 83. — *Card. Hugo*, in Deuter., loc. cit., lit. n.

*Juxta a-
lio, non li-
cium nisi
Hebraeis
vel vinito-
ribus.*

*Prior sen-
tentia satis
probabilis.*

*Negatur
solis vinito-
ribus lici-
tum esse.*

¹¹⁾ Abulensis ita sane legem explicat; sed videtur suam explicationem coarctare ad fructus, quorum abundans sit copia ad modum frugum et uvarum. Quod non animadvertis Cornelius.

¹²⁾ Ex pomario scilicet, ut ipse Lugo explicat, habente fructus « in ea copia, qua uvae solent esse in vinea ».

braeorum mores. Obstant 2° verba textus: *Ingressus vineam proximi tui; quae magis proprie intelliguntur de viatoribus quam de in vinea laborantibus.* Obstat 3° factum Apostolorum (Luc. vi, 1), qui, juxta hanc legem, *cum transirent per sata, vellebant... spicas, et manducabant confricantes manibus.* Ipsi autem objurgati fuerunt a phariseis, non quia hoc illicite facerent, sed quia facerent in die sabbati; at Christus Dominus eos omnino excusavit.

In furtis minutis requiritur magna quantitas.

Auctorum opiniones.

580. - « Plus item, si quis a diversis, « vel ab uno interpolatim, parva et plura « furetur. — Vide Lessium¹. ».

Docent Lessius, Trullench, Villalobos, apud Salmant.², in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus: nempe, si materia gravis sit per se, v. gr. quatuor julii; per furtu minuta, ad materiam gravem requiruntur octo julii. — Eamdem quantitatem requirit Pater Holzmann³, si haec furtula fiant diversis; atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum.

Mihi tamen aequius videtur, ut dicunt alii apud Elbel⁴, quod, si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiruntur et sufficit ad materiam gravem, simplum cum dimidio, v. gr. sex julii. — Si vero utrumque concurrat, nempe, si fiant a diversis et discontinuatim, censio requiri duplo majus, scilicet octo. Hoc tamen intelligitur cum Lessio et Lugo⁵,

Regula
S. Alphonsi:
Si eidem
interpolatim,
vel di-
versis si-
mul.

Si diver-
sis et Inter-
polatim.

¹ Lib. 2, cap. 12, num. 46. — *Less.*, loc. cit. — *Trull.*, lib. 7, cap. 5, dub. 4, n. 5. *Villal.*, part. 2, tr. 18, diff. 3, num. 5. — ² *Tr.* 18, cap. 5, num. 19. — ³ *De Praec. decal.*, n. 745. — *Less.*, loc. cit. — ⁴ *De Just. et Jure*, disp. 16, n. 51. — *Laym.*, lib. 3, tr. 8, part. 1, cap. 1, n. 6. — *Bonac.*, de Restitu., disp. 2, qu. 8, punct. 2, n. 3. — *Lugo*, loc. cit., num. 51. — ⁵ *Ap. Salmant.*, loc. cit. — ⁶ *Decal.*, lib. 7, cap. 21, n. 10. — ⁷ *In propos. 29 Alex. VII*, n. 17. — *Rebell.*,

modo furta non fiant per partes ex industria; et modo inter furta non interponatur magnum intervallum.

Addunt Laymann, Bonacina, Lugo⁶, etc., furtu minuta non coalescere, si fiant a pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno⁷. *Immo Sanchez*⁸, Roncaglia⁹, *Viva*¹⁰ cum Trullench¹¹, etc. (contra *Rebellum* et *Croix*¹²) excusant a restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. Rejiciunt autem *Viva* et *Roncaglia*¹³ opinionem *Filiuccii*, *Dianae*, *Salas*¹⁴, *Vidal*¹⁵, *Toleti*¹⁶, apud *Salmant.*¹⁷; qui excusant, si adsit intervallum 15 dierum; vel mensis, ut admittit *Navarrus* apud *Sanchez*. Nisi, excipit *Viva*, materia sit valde modica. — Hinc magis mihi arridet quod sentit *Roncaglia*¹⁸, scilicet, saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agitur de materia, quae licet non sit gravis, tamen proxima est materiae gravi.

Furtu mi-
nuta, quer-
do non co-
lescant.

531. — Non est mortale, per se loquendo, surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem. *Croix*¹⁹ cum *Lessio*²⁰, *Lugo*, *Vasquez*, etc. — Idem est, si intra illud breve tempus, quis vult restituere tantum illam ultimam partem completem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. *Croix*²¹ cum *Vasquez*²², *Sanchez*²³, *Rebello*²⁴, *Reginaldo*²⁵, *Sayro*²⁶ et aliis plurimis.

Requiras-
tur duo mes-
ses, si mate-
ria sit pre-
ximigravi.

Intentio
statim re-
stituendi
dicitur a le-
thalii.

Item, re-
stituendi
quod com-
plet mater-
iam gra-
ven.

Item, di-
latio brevis.

part. 1, lib. 3, qu. 15, num. 37. — ⁸ Lib. 3, part. 1, n. 1011. — *Viva*, in propos. 29 *Alex. VII*, n. 17. — ⁹ *Tr.* 13, qu. 5, cap. un., quer. 5. — *Fill.*, tr. 31, n. 244. — *Diana*, part. 1, tr. 6, resol. 34, v. *Dico* 2. — ¹⁰ *Tr.* 13, cap. 5, num. 19. — *Navar.*, *Man.*, cap. 17, num. 139. — *Sanct.*, *Decal.*, lib. 7, cap. 21, n. 10. — *Viva*, loc. cit. — ¹¹ *Loc.* cit. — ¹² *Lib.* 3, part. 1, n. 1002. — *Lugo*, *de Just. et Jure*, disp. 8, n. 21. — *Vasq.*, in 1st 2nd, qu. 72, art. 6, n. 21. — ¹³ *Loc.* cit.

¹⁴ *Roncaglia*, *tr. 15, qu. 5, cap. un., quest. 5*, a restitutione excusat, duabus mensibus exactis, ut infra rectissime notat ipse S. Alphonsus.

¹⁵ *Trullench*, *loc. cit.*, neque id asserit, neque a *Viva* allegatur.

¹⁶ *Salas*, *Vidal* et *Toletus* male adducuntur a *Salmant.*; ii enim auctores non determinant intervallum, quo elapso, liber sit fur a restitutione.

¹⁷ 31. — ^{a)} *Lessius* videtur citari a *Croix* ex *Moya*; sed hic auctor adducit *Lessium*, *lib. 2, cap. 5, n. 37*, pro casu simili tantum.

^{b)} Ita quidem auctores a *Croix* allegan-

530. — ^{a)} *Elbel*, *de Restit.*, n. 290, hoc modo distinguit: « Quando furtu fiunt successi-
ve in quantitate modica, sive dein ab eodem
sive a diversis..., putant... doctores requiri ad
minimum plus dimidio »; deinde: « Dum quis
etiam eodem tempore modica surripit a di-
versis dominis..., Molina existimat, in hujus-
modi furtis factis a diversis dominis duplo
majorem quantitatem requiri, quam si fuissent
facta ab eodem ».

^{b)} *Laymann* quatuor annorum intervallum magnum esse dicit; ceteri vero non determinant quodnam censemendum sit magnum temporis intervallum.

532. - Quaeritur hic: an sit mortale furari parum reliquiae sacrae?

Nulli dubium, quin in districtu Romano sit mortale: cum Clemens VIII et Paulus V, excommunicationem indixerint contra eos, qui invitit rectoribus ecclesiarum, furantur reliquias etiam minimas.

Furto
parum
reliquiae
sacrae.

Secus probabiliter ait Croix¹ cum Sanchez, Bonacina, Castropalao, Diana et Baldelli, si quis furetur extra districtum aliquid minimum, ipsam reliquiam non deformans, neque minuens illius aestimationem: nisi sit aliqua reliquia insignis aut rara, ut puta sanctae Crucis, capillorum B. Mariae Virginis, etc.

Quando
veniale.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet qui multa minuta furta committit.

533. *Quid, si qui furatur non habeat animum ditescendi. Quid, si habeat. — 534. An furtula facta diversis coalescant. Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus. — 535. Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente. — 536. Quid, si mutuo sciant, et eodem tempore furentur. — 537. Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius. — 538. An sit mortale furari quid leve, post completam materiam gravem.*

Quantitas
dies est
tempus
et
materia.

538. - « Resp. Hic quoque quantitas laisionis vel damnificationis, quae fit proximo, et quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati. — Vide Lessium², Sanchez³.

« Unde resolves:

« 1º. Si quis ex occasione tantum furatur, sive uni sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere, singulis furtis non peccat graviter, neque ea simul sumpta unum mortale constituant. Postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenit, eam detinendo mortaliter peccare potest. Lessius⁴, Sanchez⁵, Bonacina⁶. [Etsi nunquam advertitur ad culpam gravem; ut Tamburinius, Croix, Cardenas, etc. communiter. Vide dicenda n. 553]. — « Verum et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulo post restituendi ea saltem quae tunc accipit. Granado, Diana⁷.

Furari
parca si
intendens
ditescen-
di veniale.

qui
detin-
tis
qua-
non.

Causae
excusantes
a mortali.

Clem. VIII, Paul. V, ap. Baldell., de Dei adoratione, disp. 15, n. 85. — 1 Lib. 3, part. 1, n. 1003. — Sanchez., Decal., lib. 2, cap. 48, n. 28. — Bonac., disp. 8, de 1º Praec., qu. 1, punct. 4, n. 9. — Castropal., tr. 8, disp. 1, punct. 6, n. 19. — Diana, part. 5, tr. 5, resol. 35. — Baldell., de 1º Praec., lib. 3, disp. 15, n. 25. — 2 De Just. et Jure, lib. 2, cap. 12,

« 2º. Si autem per plura parva furta, uni vel pluribus facta, habeat intentio nem paulatim ditescendi vel inferendi grave damnum, peccat graviter ea intentione; ac, licet executio singulorum sit tantum venialis ex se, ut tamen substat tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis (Lessius⁸, Sanchez⁹). Quia nocent graviter reipublicae, et praxis illa valde perniciosa est societati humanae: v. gr., si sartor particulatas panni a diversis surripiat; si mercatores utantur brevioribus ulnis, etc. » — [Nota autem hic propos. 38 damnatam ab Innocentio XI: *Non tenetur quis, sub poena peccati mortalis, restituere quod ablatum est per pauca (alias parva) furta, quantumcumque sit magna summa totalis*].

« Interim hi excusantur subinde a gravi peccato: 1º. Ex eo quod dictum est casu primo. 2º. Si id faciant, ut se servent indemnes; vel quia alias non lucrarentur, vel pretium augere deberent, et

dub. 8. — 3 Decal., lib. 7, cap. 21, n. 6. — 4 Loc. cit. — 5 Loc. cit., n. 15 et 18. — 6 Disp. 2, de Restit. in part., qu. 8, punct. 2, n. 2. — Tambur., Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 2, § 5, n. 6. — Croix, lib. 3, part. 2, n. 244. — Carden., dissert. 28, n. 88. — Granado, in 1º 2º, controv. 6, tr. 2, disp. 2, n. 51. — 7 Part. 8, tr. 6, resol. 25. — 8 Cap. 12, dub. 7. — 9 Loc. cit., n. 12 et 13.

Furari mo-
dicum cum
intentione di-
tescendi, le-
thale.

Causae ex-
cusantes a
mortali.

tur; sed Vasquez, de Restit., cap. 9, § 1, n. 78; Reginaldus, lib. 10, n. 8; Sayrus, Clav., lib. 9, cap. 15, n. 24 et 25, negant dumtaxat furem sub mortali teneri ad restituenda priora furta, si partem levem, quae grave furtum compleat, restituerit; idemque pariter tenent Sanchez.

in Decal., lib. 7, cap. 21, n. 9; et Rebellus, part. 1, lib. 3, qu. 15, n. 39, qui etiam addunt (Sanchez, n. 6; Rebell., n. 33) furem a mortali excusari, si, dum ultimum furtum admittit, animum habeat saltem virtualem restituendi (statim, ut notat Sanchez) priora minima furta.

« tunc non invenirent emptores. Rosella ¹. « 3º. Si alias non habeant unde se vel suos « alant ».

534. - Hic quaeritur 1º. *An furtula facta diversis personis coalescant, et gravem obligationem pariant restitutionis?*

Negant Hangestus, Medina ^{a)} et P. Navarra ^{a)}, apud Sanchez ^{b)}; et probabile putat Croix ^{c)} cum Esparsa. Nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset; vel nisi domini laesi unam communitatem constituerent. — Sed merito dicit Lugo ^{d)}, hanc opinionem ab omnibus rejici; cum contraria sit communis, et tenenda cum ipso Lugo, et Sanchez ^{e)}, Salmant. ^{f)}, Croix ^{g)} et aliis. Et verius videtur cum Salmant. ^{g)} et Milante ^{h)} oppositum expresse damnatum, cum praefata propositio generice loquatur. Ratio patebit ex Quaestione sequenti, quam apud nullum auctorem discussam inveni.

Quaeritur 2º. *Si furtula, quae simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis dominis certis, an fur tenetur sub culpa gravi eis restitutionem facere; vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo?*

Ex una parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse dominis, nisi excusat periculum famae amittendae, vel gravissimum damnum aut incommodum. Ratio, quia, licet domini non sint graviter laesi, fur tamen certe non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam, ut dicunt Sanchez ⁱ⁾, et aliqui alii apud Lugo ^{j)}, etsi in alio proposito ^{k)}: praeceptum non furandi non solum prohibet, ne quis alias graviter laedat, sed

¹ V. *Emplio*, n. 15. — *Hieron. ab Hangesto*, Moral., cap. 9. - ^a Decal., lib. 7, cap. 21, n. 11. — ^b Lib. 3, part. 1, n. 1013. - *Esparsa*, Curs. theol., lib. 8, de Just. et Jure, qu. 32, art. 12. — ^c De Just. et Jure, disp. 16, num. 48. —

etiam ne ditescat notabiliter ex aere alieno. — Quapropter, cum fur certe ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus; quia his restitutio facienda est tantum, quando creditores sunt incerti, non vero quando sunt certi. Propterea quod, restituendo pauperibus, cum restitutio sine magno incommodo possit fieri ipsis dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitum, sed alienis, ad quas nullum jus spectat; et ideo non videtur suam obligationem implere.

Sed probabilius mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quod hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat dominis certis, cum commode possit; et satisfaciat suae gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio: quia, ut docet Lugo ^{l)}, et consentit Sanchez ^{m)} cum Vasquez ⁿ⁾, Valentia ^{o)}, Petro Ledesma ^{o)} et Rebello ^{o)}; praeceptum non furandi non tam intendit vitare emolumentum proprium, quam damnum proximi. Si ergo singuli domini non fuerint graviter laesi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. — Attamen, cum ipse, notabiliter ditescendo ex bonis alienis, grave intulerit damnum reipublicae, ideo reipublicae damnum restituere debet. Eo igitur casu, sub gravi tenebitur reipublicae restitutionem facere; dominis vero tantum sub levi. Unde videtur quod sufficienter fur satisfaciat suae gravi obligationi ex praesumpto consensu reipublicae, si restituat pauperibus aut locis piis, qui sunt egentiores reipublicae partes.

^l Loc. cit., num. 12. — ^m Tr. 18, cap. 5, num. 19. — ⁿ Loc. cit. — ^o Loc. cit. — ^p Exercit. 20 sup. propos. 38 Innoc. XI — ^q Loc. cit., num. 15. — ^r De Just. et Jure, disp. 16, n. 49. — ^s Loc. cit., n. 49.

534. - a) Joan. Medina, *Cod. de Restit.*, qu. 10, ad 3 cas., id profecto negat; sed casu tantum, quo « homo ille id in fraudem legis de non furando non faciat, sed quia forte non habet alias, unde sufficienter ipse et familia sua vivat ». — Quam quidem sententiam Petrus Navarra, *de Restitut.*, lib. 3, cap. 1, dub. 7, n. 54 et seqq. dicit aliquibus non videri improbabilem (ex quo Sanchez concludit Navarra probabilem eam reputare); oppositam tamen veriorem esse asserit.

^{b)} Lugo hanc rationem ex aliquot auctoribus diserte ad praesentem materiam adducit.

^{c)} His verbis Sanchez utitur, *Decal.*, lib. 7, cap. 21, n. 15: « Septimum decalogi praeceptum, inquit, prohibens non solum notabile proximi damnum, sed etiam usurpari ac retineri notabilem quantitatem alienam ». Auctores vero allegat pro sententia, quae docet hujusmodi furem sub mortali ad restitutionem teneri; quod revera tenent Vasquez, *in Iam 2ae*, disp. 146, cap. 2, n. 6; Valentia, *in 2am 2ae*,

Sed dices: Nunquam praesumitur res-publica velle, quod fur restituat pauperibus cum culpa veniali; a qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum dominis restituere posset. Respondeo: Cum in hoc non censatur graviter invita respublica, ad quam (ut diximus) principalius tunc pertinet jus rei ablatae, si restituatur pauperibus: ideo probabiliter videtur dici posse, quod fur semper excusabitur a mortali, si pauperibus restituat; et etiam a veniali, si aliqua rationabilis causa adsit.

535. - « 3°. Si plures simul, vel successives, plura furta parva alicui faciant, quae simul sumpta graviter illi noceant; tunc, si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter: v. gr., si viatores ex vinea unam alteramve uvam rapiant et comedant; etsi hoc licere dicant Covarruvias, Valerus et Ripa » [Vide dicta n. 529, Qu. 2]. « contra Diana¹. « — Si autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. — Si denique de se mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est non esse mortale; ut docent Lessius, Tanner, etc., contra Suarez, Vasquez. Vide Bonacina².

Covar., in cap. *Peccatum*, part. 2, § 1, num. 3. — Valer., v. *Peccatum*, differ. 28. — Ripa, in l. *Damnum*, num. 3, fl. de damno infecto. — Part. 3, tr. 6, resol. 20. — Less., lib. 2, cap. 12, num. 52. — Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 9, num. 286. — Suar., de Censur., disp. 20, sect. 2, n. 3. — Vasq., in 1er 2da, disp. 146, cap. 2, n. 6, v. *Tertio*. — ³ Disp. 2, de Restit. in part., qu. 8, punct. 2, n. 6. — ⁴ Tr. de Injust. et Restit., cap. 9, § 6, qu. 6. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 16, n. 56. — ⁵ Tr. 18, cap. 5, n. 28. — Less., lib. 2, cap. 12, n. 52. — Sanch., Decal., lib. 7, cap. 21, n. 22. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Loc. cit., n. 22, ad 2, et n. 24. —

disp. 5, qu. 10, punct. 5, v. *Deinde*; Petrus Ledesma, *Sum.*, part. 2, tr. 8, cap. 21, diff. 2, dub. 2, propos. 2; Rebellus, part. 1, lib. 3, qu. 15, n. 43.

536. - ^{a)} Sotus, quidquid dicat Lessius, nihil habet in 4, dist. 22, qu. 1, art. 2, cas. 3, ex quo haec conclusio colligi possit.

537. - ^{a)} Oviedo, tr. 6, de *Vitis*, contr. 2, n. 96, tenet ut veriorem hanc sententiam.

^{b)} Lessius et Salas utique hic citantur a Croix; et Lessius, lib. 2, cap. 9, n. 111 et 112, negat eum contra justitiam peccare, qui opus malum ponit ex quo sequitur damnum tertii per accidens et ex malitia aliorum; sed cap. 12, n. 52, scribit: « Is qui alteri nullo modo suo exemplo velhortatione est causa accipiendo...»

536. - Probabilissima est haec sententia Busenbaum, scilicet, si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuo sciant grave damnum domino fieri: nisi ex communi consilio faciant. Ita etiam tenent Habert⁸, Lugo⁴, Salmant.⁵ cum Lessio, Sanchez, etc. Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur; ut, cum Busenbaum, censem Lessius⁶ cum Soto⁴), et Sanchez⁷ (contra Lugo). — Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quod per accidens ab aliis domino evenit.

537. - Si autem plures plura parva furantur, ita ut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio: Laymann, Oviedo⁴, Stephanus, etc., apud Croix⁸, dicunt omnes peccare contra justitiam. — Sed probabilius Lessius^{b)}, Lugo, Salas^{b)} et Tamburinius, ibid. ⁹, tenent, peccare tantum contra caritatem (et graviter, si materia est gravis) ratione scandali; non vero contra justitiam: quia exemplum non est causa positive influens in damnum alienum^{c)}, ut diximus Lib. II, n. 45, in fine, communiter cum Sanchez, Salmant., Molina, etc.

538. - Si quis, post completam materiam gravem, furatur adhuc aliquid aliud leve, Lugo¹⁰, et Croix¹¹ cum Sporer, Di-

Opinio
haec proba-
bilissima,

et iam si
eodem tem-
pore furen-
tur.

Solum e-
xemplum
probabilius
non obligat
ad restitu-
tionem.

Furari mo-
dicum post
completam
materiam
gravem.

Lugo, loc. cit., n. 58 et 59. — Laym., lib. 2, tr. 3, cap. 13, num. 5, v. *Porro*, et num. 6. — Stephan. a S. Paulo, de Jure et Just., tr. 4, disp. 7, dub. 2, num. 12; cfr. tr. 3, de Carit., disp. 8, dub. 7, n. 70. — ⁸ Lib. 8, part. 1, n. 1009. — Lugo, de Poenit., disp. 16, num. 159. — Tambur., Method. confess., lib. 2, cap. 1, § 17, a num. 101. — ⁹ Apud Croix, loc. cit. — ¹⁰ Sanch., Decal., lib. 1, cap. 6, num. 5. — Salmant., tr. 18, cap. 1, num. 114. — Molina, tr. 2, disp. 734, num. 2. — ¹¹ De Just. et Jure, disp. 16, num. 48 et seqq. — ¹² Loc. cit., num. 1007. — Sporer, tr. 5, cap. 5, num. 39.

non tamen peccat mortifere modicum accipiendo, neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem^{a)}. Quasi significet ad restitutionem teneri et peccasse contra justitiam, si suo exemplo alteri fuerit causa furti. — Salas non loquitur de eo qui furando dat alteri exemplum furandi; sed in 1er 2da, tr. 13, disp. 5, n. 128, ait: « Quando ex opere bono habente speciem mali aliquis movetur ad furtum..., constat... [circumstantiam istam] non conferre speciem furti, quidquid dicant aliqui, quia non peccat peccato injustitiae^{b)}. In casu tamen simili, n. 137, scribit: « Qui suo exemplo unum movet ut alium occidat, nequaquam peccat contra justitiam^{c)}.

^{a)} Magis consentaneum erit doctrinae S. Do-

Valde probabilitate,
veniale.

castillo, etc., tenent esse peccatum mortale toties quoties aliquid leve surripitur ^{a)}. — Sed Lessius ^{b)}, et Salmant. ¹ cum Tapia et Diana, hujusmodi furtum leve

dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem. Et hoc Bonacina ^{c)} merito putat valde probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis Domesticorum vel Amicorum.

539. *Quid de furto uxorum et virorum.* — 540. *An uxor possit dare eleemosynas, etc.* —
 541. *An aliquando possit expendere.* — 542. *An liceat ipsi subvenire parentibus, etc.* —
 543. *Quale furtum filiorum sit grave.* — 544. *An filius possit a patre mercatore subripere mercedem pro opera sua.* — 545. *Quid de furtis famulorum in esculentis, etc.* —
 546. *De restitutione facienda ab uxore et filiis.*

In furtis
domesticorum et a-
amicorum re-
quiritur ma-
jor quanti-
tas.

539. — « Resp. Licet vere furtum sit,
 « Si uxor, liberi, amici, servi, patrifamilias
 « invito quid auferant, plerumque tamen
 « major quantitas requiritur, ut sit mor-
 « tale; cum plerumque hic dominus aut
 « non rationabiliter invitum, aut saltem
 « minus invitum sit, ut ab his quam ab aliis
 « auferatur: vel, etsi valde invitum sit,
 « saepe tamen id fiat, non tam ratione rei
 « acceptae, quam modi accipiendi clam,
 « aut ratione finis ob quem accipitur, v. gr.
 « ad ludendum, potandum, etc. — Vide
 « Cajetanum ⁸, Lessium ⁸.

« Unde resolvest:

« 1º. *Uxor* graviter peccat, si notabi-
 « lem summam accipiat, invito marito,
 « etiam ex dote vel bonis communibus;
 « quia licet media pars ad eam spectet,
 « maritus tamen habet usumfructum illius

Uxoris
furta, quan-
do lethalia.

Dicast., de Restitut., disp. 9, dub. 3, n. 59. — ¹ Tr. 13, cap. 5, n. 23. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 9, art. 4, n. 8. — *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 48. — ² Sum., v. *Furtum*. — ³ Lib. 2, cap. 12, n. 76. — ⁴ Lib. 7, cap. 5, dub. 8, n. 7. —

ctoris, lib. II, n. 45 i. f., si dicantur fures isti, quamvis peccent contra justitiam, ad restitu-
tionem tamen non teneri, quia exemplum non
est causa directe influxiva.

538. — ^{a)} Lugo et Sporer hanc utique sen-
tentiam tenent, sed casu quo fur priorum fur-
torum recordatur; non quod leve illud furtum
sit novum peccatum mortale a priori distin-
ctum, sed quod sit pars illius prioris peccati.

^{b)} Lessius, loc. cit., cap. 12, n. 44, negat
utique fura ista levia constituere peccatum
mortale *per se*, nisi pertingant ad aliam quan-
titatem gravem; sed addit mortiferam esse
voluntatem retinendi illa minuta cum aliis.

^{c)} Bonacina, quem S. Alphonsus ex Croix
citare videtur, non loquitur de praesenti casu
loc. cit., nempe de *Restit.*, disp. 2, qu. 8,

« partis: ideoque tenetur ad restitutio-
 « nem ^{a)}. — Trullench ⁴, etc.

« 2º. Similiter peccat graviter *maritus*
 « contra justitiam, cum obligatione resti-
 « tuendi, si aliquid notabile uxori surri-
 « piat sine ejus consensu, ex bonis ipsius
 « paraphernalibus vel aliis propriis, si qui-
 « dem libera eorum administratio ipsimet
 « uxori competit; quia par est ratio ma-
 « riti et uxoris quoad bona propria. —
 « Vide Villalobos ⁵, Trullench ⁶.

540. — « 3º. Uxor potest dare eleemo-
 « synam et munera, secundum consuetu-
 « dinem aliarum mulierum illius loci et
 « conditionis: etiamsi maritus eleemosy-
 « nas omnes illi prohibeat, quia consue-
 « tudo hoc jus ei tribuit, quo maritus eam
 « privare non potest ⁷. [Ita Lugo ^{a)} com-
 « muniter cum Molina, Lessio, Coninck, Bo-

⁸ Part. 2, tr. 18, diff. 9, num. 1. — ⁴ Loc. cit., num. 21. —

⁵ Trull., ibid., n. 13. — *Molina*, tr. 2, disp. 274, a n. 6. — *Less.*, loc. cit., dub. 14, num. 85. — *Coninck*, de Virtutib., disp. 27, dub. 5, n. 52.

punct. 2, n. 5; sed de casu quo quis aufert
alicui levem quantitatem, posteaquam alii
eidem jam abstulerunt gravem quantitatem,
et dicit valde probabile esse sententiam quae
negat hunc furem lethaliter peccare.

539. — ^{a)} Uxor in his peccat fere eodem
modo quam filius; de quo vide infra, n. 543,
nota f.

540. — ^{a)} Lugo, disp. 16, n. 64 et 65, hanc
sententiam tenet, cum hac tamen limitatione:
Nisi maritus totam hanc curam in se susci-
piat, ut v. g. si maritus dicat: ego volo ut ex
nostris bonis fiant eleemosynae juxta nostrum
statum; eas tamen ego facio quantum statui
nostro congruit: alioquin duplicarentur sum-
ptus, si singuli ad eumdem finem donamus
et expendimus.

Furta m
riti.

Quan-
eleemosys
uxor fac-
quet.

nacina, Reginaldo, etc., apud Diana¹. Et hoc, etiamsi uxor habeat bona propria; ut Lugo², Bonacina³, Gobat, etc. cum Croix⁴] « Diana⁵, ubi cum Molina et decem aliis⁶ docet, posse eam, inscio mrito, dare vigesimam partem annui census vel lucri: eo quod hoc pertineat ad decentiam status, et maritus irrationabiliter sit invitus ». [Sed hoc ita universaliter dictum reprobant Lugo⁷, Sporer et Tamburinius cum Croix⁸. Id autem Tamburinius⁹ tantum admittit, quando dvitiae non multum excedunt].

« Hinc etiam potest cum Abigail moderatas eleemosynas dare, ut mariti con versionem impetrat, vel ne Deus illum puniat. — Vasquez, Bonacina, Reginaldus et alii decem; contra Coninck, etc. Vide Diana¹⁰ ».

541. — « 4º. Uxor potest bona expendere marito absente vel fatuo, quia tunc ad illam spectat administratio domus. — Item, quae acquirit sua industria ». [Dempto tamen labore, quem praestare debet familiae; ut bene advertit Croix¹¹]. — « Item paraphernalia, hoc est bona, quae praeter dotem marito allatam, sibi reservavit. Trullench¹², et caeteri com muniter ».

Item potest uxor libere disponere de iis, quae sibi reservavit de bonis a viro sibi assignatis pro vestitu aut sustentatione familiae ad certum tempus: modo honeste familiam jam sustentaráit. — Ita

Croix¹³ cum Paludano, Navarro, Lessio¹⁴, Molina, Bonacina, etc.

« 5º. Non peccat uxor, subducendo alii qua, vel compensationis causa, si vir sit prodigus; quia is tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profundendo: vel pro victu, vestibus, caeterisque sibi vel familiae necessariis, quae mariti saepe non intelligunt, et frusta ab illis petentur. — Bonacina, Trullench¹⁵.

542. — « 6º. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio matrimonio, sint pauperes, ita ut misere secundum statum suum vivant, et maritus eis nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex communibus (dummodo post mortem viri omnia computet in sua parte) eis subvenire: quia jure naturae tenetur eos alere, et maritus in id consentire. Navarra, Palaus, Lessius¹⁶; — Diana¹⁷, ubi illam potestatem extendit ad fratres et sorores: quod etiam Lessius¹⁸ et Trullench¹⁹ judicant probabile. [Cum Lugo²⁰, Molina, Sanchez, etc. ²¹].

543. — « 7º. Filius peccat graviter, in vitiis parentibus notabilem summam accipiens. Qualis non semper est, secundum Lessium²², si filius patri praediviti duos vel tres, immo, secundum Sanchez²³, quinque vel sex aureos furetur: eo quod parens sit minus invitus, et filius sit aliquid patris. Unde non tenetur ad restitutionem, nisi forte cohaereditibus graviter noceat ».

Quando que potest occulte surripere.

Uxor habens parentes pauperes vel problem ex alio marito.

Furta filiorum, quando letalia.

Bonac., de Restit., disp. 2, qu. 10, punct. 2, n. 6. — Regin., lib. 4, n. 282. — Part. 2, tr. 15, resol. 88. — Gobat, Quinari, tr. 5, cap. 5, n. 52. — Lib. 3, part. 1, n. 1025. — Part. 2, tr. 15, resol. 88; et part. 5, tr. 8, resol. 34, i. f. — De Just. et Jure, disp. 16, n. 64. — Sporer, tr. 5, cap. 5, n. 52. — Tambur., Decal., lib. 8, tr. 2, cap. 8, § 4, n. 2. — Lib. 3, part. 1, n. 1021. — Vasq., Opusac. de Eleemos., cap. 4, n. 4. — Bonac., de Restitut., disp. 2, qu. 10, punct. 2, num. 10, v. Tertio. — Regin., lib. 4, n. 278. — Coninck, de Virtutib., disp. 27, dub. 5, n. 55 et 56. — Part. 2, tr. 16, resol. 23; part. 5, tr. 8, resol. 34. — Lib. 3, part. 1, num. 1018. — Lib. 7, cap. 5, dub. 8,

n. 12 et 16. — Loc. cit., n. 1024. — Palud., in 4, dist. 15, qu. 8, art. 6, concl. 2 (num. 39). — Navar., Man., cap. 17, n. 154, v. Sexto. — Molina, tr. 2, disp. 274, n. 18. — Bonac., loc. cit., punct. 2, n. 10, v. Quarto. — Bonac., loc. cit., num. 9 et 10, v. Tertio et v. Sexto. — Loc. cit., num. 15 et 17. — Petr. Navar., de Restitut., lib. 8, cap. 1, n. 164 et 166. — Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 18, num. 16 et 17. — Lib. 2, cap. 12, n. 88. — Part. 5, tr. 8, resol. 34. — Loc. cit., num. 89. — Loc. cit., num. 18. — Disp. 16, num. 71 et 72. — Molina, loc. cit., disp. 274, num. 12. — Sanch., Consil., lib. 1, cap. 6, dub. 6. — Lib. 2, cap. 12, num. 76.

^{b)} Lugo et Bonacina, locis citatis, absolute loquuntur, neque ullam distinctionem apponunt inter uxorem quae habeat et eam quae non habeat propria.

^{c)} Diana non allegat Molinam pro hac sententia; nec pro ea decem, sicut asserit Busenbaum, sed sex tantum auctores adducit.

544. — ^{a)} Lessius, cap. 12, n. 84, loquitur de solis fructibus quos uxor sua industria lu-

cratur; sed, uti notat Croix, superfluum de quo hic disputatur, est veluti fructus industriae.

542. — ^{a)} Modo tamen (ita limitant suam sententiam Lugo et Molina) uxor alias eleemosynas non faciat, quae simul cum his sumptae, summam excedant quam sine mariti facultate expendere potest.

543. — ^{a)} Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 7, n. 6, concedit filiofamilias, cui a patre

Dicit Salas ^{b)} apud Croix ¹, non esse grave furtum filii, 20 vel 30 aureorum, a patre possidente annuos 1500 aureos. Et non improbat Lugo ², si pater non sit tenax, et filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos. — Lessius, Navarra ^{c)} et Filiuccius, apud Sporer ^d, dicunt, non pecare graviter filium furantem duos vel tres aureos a patre divite. — Bañez dixit, ad furtum grave filii parentis praedivitis requiri saltem 50 aureos. Sed hoc Lugo et Lacroix ⁴ rejiciunt; nisi forte esset filius principis. In quo consentit Holzmann ⁵, qui etiam dicit non esse grave, accipere a parente praedivite decem aureos ^{d)}.

Admittunt autem Navarrus ^{e)}, Sotus, Laymann, etc. ^f, quod si pater mittat centum aureos filio in studiis versanti, poterit filius insumere quinque aureos in recreationes honestas ex praesumpto patris consensu ^{f)}.

^{g)} 8°. Si filius notabilem summam excepte pendat in res turpes aut vanas contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, putat Lessius ⁷ eum peccare mortaliter: etsi excusat a restitutione, si pater rogatus facile condonaturus putetur.

544. - « 9°. Si filius, v. gr. mercatoris vel cauponis, administret bona parentis, potest a patre exigere salarium, quantum dare debet extraneo; et si id impetrare non possit, vel exigere non ausit; potest clam accipere. — Ita probabiliter Laymann ⁸, Diana ⁹ ».

Ita etiam sentiunt, apud Moya ¹⁰, Navarrus, Escobar, Angelus, Gomez, cum communiori, ut asserit Molina; et non improbabile putant Lessius ^{a)}, Villalobos ^{a)}, Lopez. Et hoc concedit Serra ^{b)}, etiamsi filius serviat gratis, ignorans quod possit servire cum mercede, si praesumatur, quod si non ignoraret, minime operam gratis impendisset. Et in dubio, ut censem Moya, tenendum est filium noluisse gratis servire. — Unde videtur, hic posse filius sibi compensare mercedem: eodem modo, quo clericus posset sibi compensare de fructibus beneficii, quod de bonis patrimonialibus ignoranter impedit in sui sustentationem (nisi expresse voluerit compensationi renuntiare); quia in dubio, nemo praesumitur velle se suo jure privari: ut dicunt Leander ¹¹ cum S. Thoma ^{c)}, Cajetano ^{c)}, Palao, Lessio, Molina et Navarro.

Verum Lugo ¹², et Moya ^{d)} cum Molina,

n. 1 et 2. - *Navar.*, *Man.*, cap. 17, num. 144. - *Escob.*, tr. 3, exam. 9, cap. 4, n. 31. - *Angel.*, v. *Peculum*, n. 11. - *Anton. Gomez*, ad 1. 29 Tauri, n. 24. - *Molina*, tr. 2, disp. 294, n. 2. - *Ludov. Lopez*, *Instruct. conc.*, part. 2, cap. 21. - *Moya*, tr. 6, disp. 4, qu. 1, n. 9. - ¹¹ *Tom.* 6, tr. 5, disp. 8, qu. 49. - *Palau*, tr. 6, de *Carit.*, disp. 2, punct. 5, n. 4. - *Less.*, lib. 2, cap. 4, dub. 6, n. 38. - *Molina*, tr. 2, disp. 145, n. 1. - *Navar.*, *Apoloq. libri de Reditib. eccl.*, qu. 1, monit. 77, n. 7. - ¹² *Disp.* 5, n. 42. - *Molina*, loc. cit., disp. 294, n. 8.

ad sustentationem centum aurei mitterentur, ut invito etiam patre, quatuor vel quinque aureos ludere possit.

^{b)} Salas ita tenet, non quidem in suis operibus, sed de hoc interrogatus, ut resert Lugo, a quo allegationem Croix mutuatus est.

^{c)} Petrus Navarra male citatur a Sporer; negat enim, *lib. 3, cap. 1, n. 72 et 73*, mortale esse, si filius quatuor argenteos excedat.

^{d)} In anno scilicet, ut subdit Holzmann.

^{e)} Navarrus, *Man.*, *cap. 17, n. 157*, in generali tantum loquitur, dicens filium posse licite accipere: « quando probabiliter conjicit patrem suum eo contentum fore, ut cum de ejus licentia... in peregrinis gymnasiis versatur; tunc enim probabiliter credere potest ratis habiturum patrem eleemosynas illas, quas instar sui simillimum facit ».

^{f)} Hodie vero, ex mutato pecuniae valore, dicendum est filium familias non peccare graviter furando patri diviti 20 vel 30 francos; vel etiam 50 vel 60 francos, si pater est valde dives.

544. - ^{a)} Lessius, *loc. cit.*, *n. 80 et 81*; Villalobos, *part. 2, tr. 13, diff. 6, n. 4*, non solum non improbabilem censem hanc sententiam; sed eam simpliciter tenent.

^{b)} Serra, *in 2am 2ae, qu. 66, art. 5, dub. 2, ad 3*, ita docet de casu simili, scilicet de famulo.

^{c)} S. Thomas, *2a 2ae, qu. 185, art. 7, ad 2*; Cajetanus, *in loc. cit.*, huic sententiae non repugnant, ut rectius loquitur Molina.

^{d)} Moya contra, *loc. cit.*, *n. 6*, oppositam sententiam tenet ut probabilissimam; eamdemque *n. 2*, probabilem appellat, « ne dicam (subdit) veram et communem ».

[¶] Medina ¹⁾, Silvestro et aliis, tenent, nullo modo filium posse hoc salarium a patre exigere: quia secundum jura filius debet patri suas operas et industrias ²⁾; et quidquid ex bonis paternis acquirit, patri acquirit ³⁾, ut probat Sanchez ¹. Et cum haec sententia sit valde probabilis, immo probabilior cum Croix ⁴; ideo, si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, merito ait Croix ⁵, minime posse filium occulte sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum: sed hic jus filii est valde dubium. — Dices: Prima opinio est saltem practice probabilis probabilitate juris, seu proxima; prout dicunt DD. de eo qui potest compensare famam sibi ablatam, cum pecunia, vel non restituendo famam alteri detrahenti (vide dicta ⁶⁾ Lib. I, n. 35). Sed respondetur, ibi supponi diffiamatum habere certum jus ad suam famam, et dubium est tantum de modo. Sed hic valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus sive creditum non est certum, omnes convenient ad dicendum, quod non licet compensare. Vide Salmant ⁴.

Si vero filius praestet in beneficium patris majora opera et obsequia quam tenetur; an eo casu possit exposcere stipendium a patre? — Vide dicta n. 488, ad III, in fine.

Silvest., v. *Pecutium* I, qu. 12. — ¹ Consil., lib. 1, cap. 2, dub. 9, n. 4 et 5. — ² Lib. 8, part. 1, n. 1084. — ³ Loc. cit., num. 1085. — ⁴ Tr. 18, cap. 4, num. 148. — Laym., lib. 8, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 5. — Escob., tr. 1, exam. 9, cap. 4, num. 26. — ⁵ Lib. 2, cap. 12, num. 48. —

^{545.} — « 10°. Etsi famuli, in esculentis et poculentis quae domo exportant aut dividunt, graviter peccent; quae tamen ipsi domi consumunt, in iis facilius (uti et religiosi) excusantur; cum in his dominus aut praelatus saepe tandem sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem. Quod tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur. Laymann, Escobar, — et Lessius ⁶, ubi docet, quod furta minorum famulorum ex comedibilibus, quae claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantum accipientur ». [Ita etiam Cajetanus, Navarrus, Bañez, Moya, Sanchez, apud Croix ⁶. Sed merito hoc non admittit Sporer ⁷, si magna esset quantitas].

^{546.} — « 11. Cum a gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernis, filius ex castrenibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem haereditatis (si quantitas rei ablatae sit valde magna, nec pater restitutionem tacite vel expresse dimiserit). Famuli vero, si sine magna difficultate restituere non possint, jubentur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt. Laymann ⁸ ».

Cajetan., Sum., v. *Furtum*. Navar., Man., cap. 17, n. 188. — Bañes, in 2° 2°, qu. 66, art. 6, dub. penult. Moya, tr. 6, disp. 4, qu. 4, n. 14. — Sanchez., Decal., lib. 7, cap. 21, num. 31. — ⁶ Lib. 8, part. 1, num. 1016. — ⁷ Tr. 5, cap. 5, n. 58. — ⁸ Lib. 8, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 5.

Famuli esculenta consumerentes facile excusantur,

nisi quantitas esset magna.

Furta domesticorum gravia, quomodo repandenda.

teneretur, et tacite vel expresse protestaret mercedem operarum sibi esse praestandum.

⁶⁾ Opinio ista, haud secus atque allata exempla reperiebantur utique lib. I, n. 35, in prioribus Theologiae moralis editionibus; hic autem desiderantur. A sexta enim editione et deinceps, prorsus deleta sunt ex novo tractatu de Conscientia.

¹⁾ Medina citatur a Moya ex Laymann; sed apud Laymann nomen Medinae ex incuria videtur irrepisse loco Molinae.

²⁾ Si nempe filius cum patre eommoretur et ab eodem sustentetur, ut notat Lugo; vel si filius sit in patris potestate, ut loquitur Silvester.

³⁾ Regulariter scilicet; et Sanchez, n. 5, excipit casum, quo filius patrem alere non

CAPUT II.

De Restitutione.

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio, et qui teneantur ad eam.

547. *Quid est restitutio; et an debeatur tantum ex laesione justitiae commutativa.* — 548. *Quae sint radices restitutionis.* — 549. *Quaenam est culpa theologica, et quae iuriæca.* — 550. *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi.* — 551. *Quid, si quis leviter alterum laedad, animo graviter nocendi.* — 552. *An culpa venialis inducat obligationem restituendi.* — 553. *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi.* — 554. *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica.* — 555. *An idem in officiis.* — 556. *Quid de injuria materiali et formali. Et vide ibi resolutiones.*

Restitutio,
quid.

547. — « Resp. Iº. Restitutio est actus « justitiae, ad salutem necessarius neces- « sitate paecepti, quo reparatur damnum « proximo illatum per injuriam; ita ut « radix restitutionis non sit quaevis laesio « proximi, v. gr. contra caritatem, etc., « in quibus non habet jus quod violetur; « sed ea tantum quae est contra justi- « tiā, in qua proprie injuria infertur, hoc « est, laeditur aliquod jus proximi, quod « is habet in re vel ad rem, in qua da- « mnum patitur. — Quod variis modis « fieri potest, v. gr. furando, defraudando, « destruendo, rem alterius negligenter cu- « stodiendo, occidendo, mutilando, de- « trahendo honorem, convitiando et simi- « libus ».

Tractatus
momentum.

Aggrediamur nunc ad hos duos discutiendos *Tractatus de Restitutione et de Contractibus*; qui, cum permultis impli- catissimis quaestionibus et dubiis, solutu difficultissimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut, si in his confessarii non bene sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat.

Facile continget, in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfactrum. — Ab illis enim qui rigidae vel benignae sententiae plus forte, quam par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia a multorum graviumque auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tamquam probabiles approbavi.

Quantum
studium ad-
hibuerit
S. Doctor.

Testor Deum, cuius honorem et ani- marum salutem mihi proposui, quod, quid- quid scripserim, non ab aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum auctorum addictus, vel austeriori aut benignitati nimis adhaerens, ad haec scribenda me induxi. — In qualibet quaestione, paevio diurno studio, curavi quidem veritatem investigare, praecipue in iis quae ad praxim magis faciunt. Et propterea, non so- lum diligentri trutina perpendere elaboravi rationes, quas doctores classici tradunt; sed etiam plures doctos recentiores con- sulere non neglexi; adeo ut aliquando, in recto judicio de aliqua quaestione fa- ciendo, multis dies consumpserim. Siquidem, non tamquam ovis (ut verbis utar rigoristarum) semitas scriptorum caeco ductu sectatus sum; sed operam dedi ut veritatem assequerer, aut sententias quae magis veritati accedunt amplexarer. — Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati paeponere; et ubi ratio me convictit, non renui auctobus plurimis contraire, etiam iis quibus magis forsitan adhaerere potuisse: utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt.

Hinc, benevole lector, ne putas me auctobus benignae sententiae omnino addictum, si eos saepius me citare obser- vas. — Nam ad hoc Opus conficiendum non paetermisi etiam rigidae sententiae auctores legere, et praecipue Merbesium, Contenson, Habert, Natalem Alexandrum, Juenin, Cabassutum, Continuatorem Tour-

nely, Genettum, Petrocoreensem, Patrem Concina, etc.: paratus quidem a sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam quod ipsi ut plurimum magis conviciis et subsannationibus, quam rationum, sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhaerere potuisse iis qui opiniones suas saepius veriores et Evangelio conformiores praedicant, nonnisi quia rigidiores sunt; et frequenter insultant in oppositas, tamquam falsas ac Evangelio adversas, nonnisi quia libertati favent?

Caeterum in dubiis discutiendis aequalis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes et a ratione alienas ut probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas quae valido quodam fundamento innixae mihi videbantur. Cum certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus Rev. P. Concina (quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor), in suo eruditissimo opere Theologiae dogmatico-moralis me instruit, quod hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat^{a)}. — Aequa enim nefas est a culpa excusare qui reus est, quam innocentem tamquam culpae reum judicare; ut sedulo monuit S. Antoninus¹, ubi disserens quando aliquid damnandum sit de mortali vel non, sic scripsit: *Nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturae sacrae, aut canonis seu determinationis Ecclesiae, vel evidens ratio, non nisi periculosisse determinatur. Nam si determinetur quod sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens; quia omne quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam... Si autem determinetur quod non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error suus non excusat eum a mortali..., quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si*

ex probabili, puta, quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur illud tale non esse mortale: videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis, quae excusat a toto. Et hoc, quantum ad ea quae non sunt expresse contra jus divinum vel naturale, ut contra articulos fidei, decem paecepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. — Item S. Bonaventura dixit: Cauenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta. Nam prima generat praesumptionem; secunda, desperationem...; prima saepe salvat damnum, secunda e contra damnat salvandum.

Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus aequa rationem a me exigeret, si opiniones laxas ut probabiles approbassem, quam si probabiles ut laxas reprobasse. Humanae conditionis praesenti fragilitate spectata, non est semper verum, tutius esse animas per viam arctiorum dirigere; cum videamus Ecclesiam tam nimiam libertatem, quam nimium rigorem saepe proscriptisse. — Unde Ger sonius², animadvertis damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit... ut per tales assertiones publicas nimis duras, generales et strictas, praesertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines a luto peccatorum; sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur.*

Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis; ubi in dubio, possessor bonae fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet exspoliari, nisi moraliter constet rem esse alterius; juxta regulam communiter receptam, etiam ab auctoribus rigidae sententiae, ut testatur Lugo³, et sic revera tenent Gonet⁴, Habert⁵, Natalis Alexander⁶, Wigandt⁷, Pater Henno, etc. (Vide dicta Lib. I, n. 35). — Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiae valere regulam illam, quod in dubio melior est conditio possidentis.

Principue
in materia
justitiae.

^{a)} Part. 2, tit. 1, cap. 11, § 28. — S. Bonavent., Compend. theol. verit., lib. 2, cap. 52. — ^{b)} De vita spirit., lect. 4, coroll. 11. — ^{c)} De Just. et Jure, disp. 17, n. 86. — ^{d)} Clyp. theol. them., dissert. de opin. probab., art. 3, n. 55 et 57. —

^{e)} Tr. de Just. et Jure, cap. 12, qu. 11, resp. 2. — ^{f)} Lib. 4, cap. 9, art. 4, reg. 39. — ^{g)} Tr. 2, exam. 1, qu. 7, n. 18. — ^{h)} Henno, de Restitut., disp. 1, qu. 7, art. 1, concl. 2; et de Consc., disp. 2, qu. 4, concl. 3.

S. Doctor
paratus ad
se retractandum.

De reliquo, tandem me protestor, quod, si in aliquo erravi, opto ut error mihi ostendatur. Nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam; prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua a pluribus recessi opinionibus, quae olim probabiles, sed postmodum vel nimis benignae aut nimis rigidae mihi visae sunt.

*Restitutio
definitur.*

Restitutio igitur est *actus justitiae*; sed addendum est: *commutativa*. Non enim debetur restitutio ex laesione justitiae *legalis*, quae respicit jura legum et poenas; neque ex laesione justitiae *distributiva*, quae respicit merita personarum. — Quare episcopus, conferens beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno; uti probabiliter dicetur *n. 585*, et *Lib. IV, n. 107*, i. f. Quid vero, si beneficium sit curatum? Vide eodem loco, *n. 109*.

*Ex sola
justitia com-
mutativa
oritur obli-
gatio resti-
tutionis.*

Tantum igitur ex laesione justitiae *commutativa*, quae respicit jus rei, oritur obligatio restitutio. — Ex laesione autem aliarum virtutum, nulla oritur obligatio restituendi: ut *Croix*^{b)} cum *Soto*, *Lugo*^{c)}, *Bañez*, *Tamburinio*, etc.; contra *Lessium*^{d)} et *Covarruvias*^{d)}. Quare dicunt praefati DD., quod si actio ex alia virtute quam ex justitia sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

*Radices
restitu-
tionis, duae.*

548. — Notandum est 1º. Quod *radices restitutio*nae duae communiter assignantur: Prima, *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix *ex injusta damnificatione*. — Secunda, *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui annexitur obligatio restituendi *ex contractu*.

Sotus, de *Just. et Jure*, lib. 4, qu. 7, art. 3, v. *Persi-
stendum*. — *Bañez*, in 2º=2º, qu. 62, art. 5, dub. 4, concl. 1.
Tambur., *Decal.*, lib. 7, cap. 5, § 3, num. 9 et seqq. —
¹ *Tr. 18*, cap. 1, num. 14. — *Less.*, lib. 2, cap. 7, num. 26. —
Bonac., de *Restitut.*, disp. 1, qu. 1, punct. 3, num. 11. —
Rebel., part. 1, lib. 2, qu. 10, n. 19. — ² *Loc. cit.*, n. 27. —
³ *Disp. 8*, n. 56 et seqq. — ⁴ *De Just. et Jure*, lib. 4, qu. 7,

549. — Notandum 2º. Quod alia est culpa *theologica*, quae respicit conscientiam; et est eadem, quam peccatum mortale aut veniale. — *Alia juridica*, quae dividitur in *latam*, scilicet quando omittitur diligentia quam communiter omnes adhibere solent; *levem*, si omittitur diligentia quam omnes diligentes adhibent; et *levissimam*, si omittitur diligentia quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur quod qui damnum minime praevident nec intendit, certo ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitae; uti fur, qui penitus fortuito domum alienam incenderet. — Ita *Salmant.*¹ cum *Lessio*, *Bonacina*, *Rebello* et aliis.

550. — His positis, Quaeritur 1º. *Ex quali culpa oriuntur obligatio gravis resti-
tutionis in delictis?*

Respondetur, oriri tantum ex culpa lata, conjuncta cum culpa gravi theologica. Ita *Lessius*², *Lugo*³, *Sotus*⁴, *Petrus Navarra*⁵, *Sanchez*⁶, *Viva*⁷; *Salmant.*⁸ cum *Laymann*, *Azor*, etc.; *Croix*⁹. Item *Cabassutius*¹⁰, *Roncaglia*¹¹ et alii communiter. Ratio, quia (ut docent *Lugo*¹² et alii) restitutio communiter accipitur ut poena. Et ideo dicimus quod, ut debita aequalitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis; *theologica*, quia, cum conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum; *gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.

551. — Quaeritur hic 2º. *Si quis com-
mittat culpam juridicam levem sive levi-
ssimam contra justitiam, sed cum animo*

art. 2, v. *Dubium autem est*. — ¹ *De Restitut.*, lib. 2, cap. 1, n. 47 et 48. — ² *Decal.*, lib. 2, cap. 23, n. 160. — ³ *De Restitut.*, qu. 1, art. 4, n. 2. — ⁴ *Tr. 18*, cap. 1, n. 16. — *Laym.*, lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 6, n. 2. — *Azor*, part. 8, lib. 4, cap. 8, v. *Quaestio et v. Dicendum*. — ⁵ *Lib. 3*, part. 2, num. 184 et seqq. — ⁶ *Lib. 6*, cap. 17, n. 2. — ⁷ *Tr. 18*, qu. 2, de *Restit.*, cap. 1, qu. 4. — ⁸ *Disp. 8*, n. 59.

^{b)} *Croix*, lib. 3, part. 2, n. 295, habet tantum id quod inferius a S. Alfonso dicitur; negat scilicet obligationem adesse restituendi pretium acceptum pro actione, quae ex alia virtute quam ex justitia debetur.

^{c)} *Lugo*, *loc. cit.*, *disp. 18*, n. 67, loquitur tum de actione ex alia virtute debita, tum de omissione ejusdem actus, et negat obliga-

tionem esse restituendi, vi scilicet justitiae; quandoque tamen ex alia virtute obligationem ejusmodi adesse asserit.

^{d)} *Lessius*, lib. 2, cap. 14, n. 69 et 72; *Covarruvias*, in *cap. Peccatum*, part. 2, § 3, asserunt restituendum esse pretium ab aliquo acceptum eo fine, ut iste actum virtutis jam debitum ponat.

nocendi graviter; an teneatur ad damnum ex illa secutum?

Affirmant Lugo¹, et Salmant.² cum Molina³, etc. Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. — Negant vero Sanchez⁴ cum Angles⁵; item Navarrus et Turrianus, apud Salmant⁶. Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus; sed requiritur etiam actus externus complete injustus.

Sed in hoc dubio, mihi videtur omnino vera sententia Lessii⁷, qui alia via causum resolvit, et sic distinguit: Si ille, prudenter dubitans an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem sive levissimam, omittendo eam diligentiam quam tenebatur adhibere; tunc peccat quidem graviter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. — Secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat; quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, et ideo ad nullam tenetur restitutionem: licet aliunde ob pravum animum peccet contra caritatem.

552. - Quaeritur 3°. *Utrum peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi?* — Resp. Si est veniale, ratione parvitatis materiae, certe obligat ad restitutionem sub levi.

Si vero est veniale, ratione inadvertentiae sive indeliberationis, hoc quaeritur: an obliget ad restitutionem?

Prima sententia affirmat; sed ejus autores sunt divisi apud Lugo⁸. — Nam

alii, ut Vasquez et Turrianus, dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicit, an sub gravi culpa vel levi. — Alii autem, ut Laymann⁹, Molina¹⁰, Croix¹¹ cum Soto¹², Bonacina, Reginaldo et aliis, dicunt esse obligationem restituendi pro ratione culpae. — Hinc Bonacina¹³ ait posse culpam ita levem esse, ut non obliget nisi ad centesimam partem damni; si vero sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem. Casu autem quo dubitatur an culpa fuerit venialis aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni. Ita Bonacina.

Secunda tamen sententia probabilior et communior, quam tenet Petrus Navarra¹⁴, Lessius¹⁵, Sanchez¹⁶, Lugo¹⁷ (qui omnino existimat veriorem, cum Henriquez, Sa, Rodriguez¹⁸, Salas¹⁹ et aliis pluribus), Roncaglia²⁰, Viva²¹, cum Azor et Filliuccio apud Cabassut²², docet in eo casu nullam esse obligationem restituendi. — Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideo non potest parere obligationem restitutionis. Sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non oritur obligatio; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione. Actus igitur non perfecte deliberatus nequit esse causa perfectae obligationis (Vide dicenda Lib. V, n. 3). Dixi: *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. — *Non sub gravi*; quia obligatio gravis non habet proportionem cum

Probabilis et communius, nula obligatio ex levi advententia.

¹ Disp. 8, n. 76. — ² Tr. 18, cap. 1, n. 22. — ³ Consil. lib. 2, cap. 1, dub. 49, n. 6. — ⁴ Navar., Man., cap. 17, n. 70. — ⁵ Turrian., in 2° 2°, de Just. et Jure, disp. 11, dub. 3. — ⁶ Loc. cit., n. 21. — ⁷ Disp. 8, n. 55. — ⁸ Vasq., Opusac. de Restitut., cap. 2, § 2, dub. 2, n. 20. — ⁹ Turrian., in 2° 2°, de Just. et Jure, disp. 11, dub. 2, n. 12. — ¹⁰ Lib. 3, tr. 8, part. 1, cap. 6, n. 4. — ¹¹ Tr. 2, disp. 696, n. 7. — ¹² Lib. 8, part. 2, n. 191 et 192. — ¹³ Bonac., de Restit., disp. 1, qu. 1,

punct. 8, num. 9. — ¹⁴ Regis., lib. 10, num. 73. — ¹⁵ Loc. cit. — ¹⁶ Lib. 2, cap. 1, n. 48. — ¹⁷ Lib. 2, cap. 7, n. 27 et seqq. — ¹⁸ Decal., lib. 2, cap. 28, n. 160. — ¹⁹ Loc. cit., num. 56. — ²⁰ Henriq., lib. 14, de Irregul., cap. 15, n. 7, i. f. — ²¹ Sa, v. Restitut., num. 57 (edit. genuin., num. 60). — ²² Tr. 18, qu. 2, de Restitut., cap. 1, qu. 4, resp. 1. — ²³ De Restitut., qu. 1, art. 4, n. 3. — ²⁴ Azor, part. 3, lib. 4, cap. 8, v. Dicendum. — ²⁵ Full., tr. 32, n. 31. — ²⁶ Lib. 6, cap. 17, n. 2.

551. - ^{a)} Molina, tr. 2, disp. 697, n. 18, dicit de eo qui servum alienum solvit «ex odio domini aut ex alia sinistra intentione; tunc si servus fugiat, ac se furto a domino subtrahat, is qui eum solvit tenetur domino de furto».

^{b)} Angles, Qu. de clericis restitutioni onoxiis, diff. 7, concl. 2, a Sanchez revera citatus, haec dumtaxat scribit: «Impediens dignum aut dignorem ut detur digno, ex odio vel invidia in illum, cui non erat beneficium conferendum, ad restitutionem non tenetur, dummodo collatorem non decipiat, sed preci-

bus ab illo impetrat ut alteri conferat; licet enim peccet contra caritatem proximi, contra justitiam tamen minime peccat».

^{c)} Lessius, lib. 2, cap. 7, n. 25, quamvis hanc distinctionem non formaliter proponat, attamen perspicue eamdem adumbrat.

552. - ^{a)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, concl. 4, requirit peccatum mortale.

^{b)} Salas et Rodriguez his verbis a Lugo citantur: «Quam etiam sententiam docuit Pater Salas in manuscriptis, et Pater Alphonsus Rodriguez».

illa culpa levi. *Non sub levi;* quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optime arguit doctissimus Lugo¹; qui, post D. Thomam, non temere inter alios theologos facile princeps dici potest: cum in dubiis discutiendis hic auctor saepe, nullo praeeunte, falcam ita ad radicem ponat, ut rationes quas ipse in medium adducit difficulter solvi valeant.

553. - Quaeritur 4°. *Utrum ex peccato levi, ob parvitatem materiae contra justitiam, possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi?*

Ex levi materia quandoque obligatio gravis restitutio-

Affirma. Et casus est, quando in ultimo furtulo, completere materiam gravem, non advertit fur ad furtula praeterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli. Ita Lugo², Viva³ cum Cardenas^{a)}, Tamburinio et Lacroix⁴; contra Diana, Oviedo, Petschacher, etc., apud ipsum^{b)}. — Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptance inusta: quae cum sit tantum culpa levis, non posset gravem obligationem parere; sed oritur ex inusta retentione gravis materiae, culpabiliter jam acceptae. Vel, ut ait Croix⁵, oritur ex gravitate materiae debitae, propter illas leves ablationes formaliter injustas. — Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantum materia illa parva, gravem materiam complens; ut probabilius

tenant Sanchez, Lessius^{c)}, Vasquez, Rebellus, Bonacina, etc. cum Croix^{d)}; contra Medina, Lopez, Esparsa, etc.

554. - Quaeritur 5°. *An etiam in contractibus^{e)} requiratur culpa theologica, pro obligatione restitutionis?* — Certum est, ut ait Lugo⁷, tam leges quam contrahentes, bene posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica.

Sed Dubium est: *an de facto obligentur?*

Affirmant Laymann⁸, cum Navarro, Molina, Vasquez, Turriano et aliis apud Lugo⁹. Et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam: et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam; latam, si in commodum alterius contrahentis; levem, si in commodum utriusque. — Ratio istorum, quia id postulat aequalitas contractus, ut ubi majus est commodum major apponatur diligentia.

Sed valde probabiliter negant Sotus¹⁰, Lessius¹¹, Filiuccius¹², Toletus¹³, Sa¹⁴, Lugo¹⁵, Croix¹⁶; Salmant.¹⁷ cum Tapia, Ledesma, Henriquez, etc.; Roncaglia¹⁸. — Ratio, quia ex una parte non est aequum aliquem obligare ad poenam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non praesumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfacendum pro damno facto cum sola culpa iuridica. — Leges autem quae adducuntur

¹ Disp. 8, n. 58 et 60. — ² Loc. cit., num. 62. — ³ De Restitut., qu. 1, art. 4, num. 6. — ⁴ Tambur., Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 2, § 5, n. 6. — ⁵ Lib. 3, part. 2, n. 245. — ⁶ Diana, part. 1, tr. 6, resol. 34. — ⁷ Oviedo, tr. 6, de Vitiae et Peccat., controv. 3, punct. 7, n. 102. — ⁸ Petschacher, de Restitut., I Radix in gen., qu. 3, art. 2, v. *Respondebit*. — ⁹ Loc. cit., n. 246. — ¹⁰ Sanch., Decal., lib. 7, cap. 21, n. 9. — ¹¹ Vasq., Opusc. de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 5, num. 78. — ¹² Rebel., part. 1, lib. 3, qu. 15, n. 39. — ¹³ Bonac., disp. 1, de Restitut., qu. 8, punct. 2, num. 2. — ¹⁴ Lib. 8, part. 2, n. 249. — ¹⁵ Joan. Medina, Cod. de Restitut., qu. 10, v. *Sed pone*. — ¹⁶ Ludov. Lopez, Instruct. conc., part. 1, cap. 93, ad 2 quaeas. —

¹⁷ Esparsa, Curs. theol., lib. 8, qu. 36, art. 4. — ¹⁸ Disp. 8, n. 100 et 101. — ¹⁹ Lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 6, n. 3. — ²⁰ Navar., Man., cap. 17, num. 184. — ²¹ Molina, tr. 2, disp. 296, n. 1 et 2. — ²² Vasq., Opusc. cit., cap. 2, § 2, dub. 6, n. 44 et seqq. — ²³ Turriani, in 2nd 2nd, disp. 11, dub. 5. — ²⁴ Loc. cit., n. 99. — ²⁵ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, post med. — ²⁶ Lib. 2, cap. 7, n. 43. — ²⁷ Tr. 34, cap. 1, n. 23. — ²⁸ Lib. 5, cap. 18, n. 1. — ²⁹ V. Culpa, n. 2. — ³⁰ Loc. cit., n. 106 et seqq. — ³¹ Loc. cit., n. 177. — ³² Tr. 18, cap. 1, n. 92. — ³³ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 29, art. 6, n. 9. — ³⁴ Martinus de Ledesma, 2nd, qu. 18, art. 6, v. *Sed dubitas*. — ³⁵ Henrig. lib. 14, de Irreg., cap. 15. — ³⁶ Tr. 13, qu. 2, de Rest., cap. 1, qu. 5.

553. - a) Cardenas a Viva hic non citatur; et asserit, *dissent.* 23, n. 88, furem teneri ad restituendum non id solum in quo factus est ditior; sed etiam omnes illas parvas quantitates quae consumptae sint.

b) Auctores isti a Croix dicuntur contradicere, eo sensu scilicet quod negant leves illas materias coalescere, nisi in se vel in aequivalenti apud furem extant; secus vero, si fur illas consumpsert.

c) Lessius, lib. 2, cap. 12, n. 45, simplificiter obligat ejusmodi furem ad restitutionem. Et rationem hujus asserti sequentibus verbis exponit: «Quia velle retinere illam quantitatem, sic partam per furta venialia, est peccatum mortale».

554. - a) Hic agitur non de universis, sed de aliquibus tantum contractibus, ut commodato, deposito, conductione, pignore; non vero de precario.

In a
ca
cibus
test d
bligat
titut
sine theo

Ju
llo,
d
adest

Val
tabili
garat

in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel praesumunt culpam theologicam, ut ait Viva¹; vel obligant solum pro foro externo; vel non sunt receptae in alio sensu, ut dicunt Lugo, Salmant.², etc. Illae vero leges quae in aliquibus casibus omnino praecipiunt restitutionem, istae quidem obligant, etiamsi absit peccatum; sed non ante sententiam judicis, ut communiter dicunt Salmant.³, Viva et alii: quicquid alii dicant. — Vide dicta Lib. I, n. 100, in fine, v. Quaero.

In officiis
culpam latam
cum theo-
logica gra-

Quando-
mena est
culpa levi-

huius
suum
damnoam
metur ad
restitu-

555. — Pariter in officiis, est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata, conjuncta cum gravi theologica. Ita Salmant.⁴ cum Vasquez^{a)}, Soto^{b)}, Lessio, Lugo, etc. — Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit Laymann; vel qui promittit diligentiam majorem communi debita; vel si officium de se exigat magnam diligentiam: ut Salmant.⁵ cum aliis. Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. — **« Resp. IIº. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos qui intulerunt injuriam damnosam. — Haec autem est duplex: scilicet materialis, ut v. gr. cum quis rem alienam destruit,**

¹ De Restitut., qu. 1, art. 4, n. 4. — *Lugo*, disp. 8, n. 106. — ² Tr. 13, cap. 1, n. 34. — ³ Loc. cit. — *Viva*, loc. cit., n. 4, i. f. — ⁴ Tr. 18, cap. 1, n. 27. — *Less.*, lib. 2, cap. 7, num. 31. — *Lugo*, disp. 8, num. 90 et seqq. — *Laym.*,

accipit bona fide, vel retinet: id est, probabiliter judicans id sibi licere, vel esse suam; et *formalis*, qua quis rem alienam destruit, accipit vel retinet mala fide: id est, cum sciat vel scire possit ac beat, id sibi non licere, et rem non esse suam. — Vide Laymann^{c)}, Lessium^{d)}, Bonacina^{e)}.

« Unde resolves:

« 1º. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut si adulterium commisit sine damnificatio ne alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem; cum haec sit reparatio damni. Potest tamen a judice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

« 2º. Quisquis intulit injuriam damnablem, etiam materialem tantum, tenetur restituere; sed non nisi id quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

« 3º. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat sive non, tenetur restituere; et quidem tantum quantum est damnum secutum. — An vero sufficiat culpa venialis, controvertunt auctores; et sententia ultraque probabilis videtur ac in praxi tuta: saltem quando non commode potest restituere. Vide auctores citatos, et Laymann^{f)}, Lessium^{g)}, card. Lugo^{h)}.

Ubi nul-
lum da-
num, ibi
nulla obli-
gatio resti-
tutionis.

Damni-
ficans ma-
terialiter,
quandoque
tenetur.

Damni-
ficans forma-
littere semper
tenetur.

lib. 8, tr. 4, cap. 7, n. 5. — ⁵ Loc. cit., n. 28. — ⁶ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 1, n. 1. — ⁷ Cap. 7, dub. 6. — ⁸ Disp. 1, de Restit. in gen., qu. 1, punct. 8. — ⁹ Lib. 8, sect. 5, tr. 2, cap. 1, a n. 2. — ¹⁰ Cap. 7, n. 27. — ¹¹ Disp. 8, n. 56.

555. — ^{a)} Vasquez, *de Restitut.*, cap. 2, § 2, dub. 5, n. 35, requirit quidem culpam latam in officio, ad obligationem restitutionis. Cum tamen lectorem remittat ad ea quae *dub. 2* jam dixerat: scilicet, si quis cum culpa lata, venialiter tantum peccaret, teneretur nihilo-

minus ad restitutionem; idem videtur in praesenti materia tenere.

^{b)} Sotus a Salmant. utique citatur ut asserit S. Alphonsus; sed loc. cit., id est, lib. 4, qu. 7, art. 2, ante resp. ad 1 arg., loquitur dum taxat de commodatario et depositario.

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius teneantur ad restitutionem.

557. *Quotuplices dicantur cooperantes.* — 558. *Quid de mandante.* — 559. *Quid de consulente.*
Quaer. 1. An praebens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem. — 560. *Qu. 2. Executo consilio, quisnam primo teneatur.* — 561. *Qu. 3. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset.* — 562. *Qu. 4. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni.* — 563. *Qu. 5. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tantum suadeas modum.* — 564. *Qu. 6. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili.* — 565. *Qu. 7. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus.* — 566. *Quando teneatur ad restituendum dans iniquum suffragium.* — 567. *Quando teneatur palpo.* — 568. *Quando praebens recursum.* — 569. *An emptor rei furtriae possit illam reddere furi ad recuperandum pretium.* — 570. *An idem possit emptor malae fidei.* — 571. *Quomodo teneatur participans. Quid, si cooperetur ob metum.* — 572. *Quid, si impediens alium, ne reparet damnum alterius.* — 573. *Quomodo teneantur causae privatae.* — 574. *Vide alias casus apud Busenbaum usque ad n. 578.*

Quinam
dicantur coo-
perantes.

557. — « Resp. Tenentur omnes illi, qui
 « quoquo modo sunt causa influens et ef-
 « ficax damni secuti; ac qui, ex officio et
 « obligatione justitiae obligati caverent dam-
 « num, non caverunt. Ita communiter do-
 « ctores. — Unde concludunt, teneri ad
 « restitutionem comprehensos sequenti-
 « bus verbis:
 « *Jussio, consilium, consensus, palpo,*
 « *recursus.*
 « *Participans, mutus, non obstans,*
 « *non manifestans.*

558. — « Patet ex sequentibus casibus:
 « 1º. Tenetur ad restitutionem **MANDANS**: sive expresse mandet, sive tacite,
 « dicto nimirum vel facto, ex quo v. gr.
 « famulus colligat hero gratum fore si fa-
 « ciat. — Non autem tenetur qui ratum
 « tantum habet opus suo nomine factum;
 « uti nec mandans, si ante executionem
 « mandatum retractet, idque mandatario
 « innotescat: quia tunc non est vera causa.
 « — Molina, Lessius¹, Filiuccius². »

559. — « 2º. Tenetur item **CONSULENS**, aut
 « precibus ac promissionibus ad damnifi-
 « cationem inducens ». [Juxta propos. 39

Mandans
quando te-
neatur ad
restitutio-
nem.

Consulens,
quando te-
neatur.

Molina, tr. 2, disp. 729 et 781. — ¹ Lib. 2, cap. 18, n. 11
 et seqq. — ² Tr. 32, n. 54. — *Bonac.*, de Restitut., disp. 1,
 qu. 2, punct. 7, n. 6. — ³ Tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 14,
 num. 394. — ⁴ V. *Consilium*, num. 3. — ⁵ Part. 2, tr. 16,
 resol. 15 et 16; et part. 3, tr. 5, resol. 88. — ⁶ De Injustit.

damnatam ab Innocentio XI]. — « Quod
 « si tamen ante executionem consilium
 « suum retractet, et quantum potest con-
 « trarium suadeat, etsi non persuadeat;
 « probabile est, excusari a restitutione:
 « maxime si eum, cui damnum paratur,
 « moneat ut caveat. — Vide Bonacina et
 « Tanner⁸, Sà⁴ et Diana⁵. »

Quaeritur 1º. *An consilium dans, si*
postea revocet illud, teneatur ad restitu-
tionem damni post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent Habert⁶,
 Lessius⁷, Lugo⁸, Croix⁹, Holzmann¹⁰,
 Sporer¹¹ cum Toletu^{a)}, Gomez^{a)}, Lay-
 mann, Molina^{a)} et aliis communissime,
 distinguit: Si consulens dederit simplex
 consilium, vel falsum, vel modo auctorita-
 tivo; tunc, consilium revocando vel falsita-
 tem ostendendo, excusatur a restitutione.
 — Secus, si insinuarit motivum, sive mo-
 dum inferendi damnum. Ratio: quia, adhuc
 revocato consilio, haec pergunt semper mo-
 vere. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alie-
 nam segetem injectit, tenetur ad damnum,
 etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem
 extinguere; ita et consulens.

et Restitut., cap. 4, § 2, qu. 3. — ⁷ Lib. 2, cap. 18, n. 15
 et 16. — ⁸ De Just. et Jure, disp. 19, num. 37. — ⁹ Lib. 3,
 part. 2, n. 28. — ¹⁰ De Restitut., n. 439. — ¹¹ Tr. 4, de
 Restitut., cap. 3, num. 21. — *Laym.*, lib. 1, tr. 5, part. 2,
 cap. 5, n. 7.

Juxta a-
lios, revo-
cans consi-
lium sim-
plex vel fal-
situdinem ex-
cusatur.

Secunda, si
 motivum
 vel modum
 insinua-
 verit.

559. — a) Toletus, lib. 1, cap. 85; Anton.
 Gomez, *Resolut. variar.* tom. 3, cap. 3, n. 44;
 Molina, disp. 731, non afferunt distinctionem
 quam exponit S. Alphonsus; sed absolute ne-

gant satis esse consilii revocationem, ut con-
 sulens a restitutione sit immunis; requiri ta-
 men, ut ait Toletus, persuasionem contrarium,
 ut consilium revocari censeatur.

Juxta a-
ias, revo-
me consi-
temper
tem.

Secunda autem sententia, quam tenent Pater Concina¹, Merbesius², Salmant.³ cum Reginaldo, Villalobos, etc.; Azor⁴; Diana⁵ cum Navarra et Salon⁶; Roncaglia⁷; item S. Antoninus⁸, Silvester⁹, Fillucci, apud Sporer¹⁰ (et probabilem putant Lessius¹¹, Sporer¹², Elbel¹³, Bonacina¹⁴, Viva¹⁵; Roncaglia¹⁶ vocat sententiam probabilissimam; et Laymann¹⁷ valde probabilem vocat) — excusat a restitutione, semper ac consulens conetur postea, meliori modo quo potest, damnum dissuadere; saltem adducendo rationem salutis aeternae, quae debet christiano praeponderare omnibus aliis rationibus mundanis. — Nec obstat paritas ignis alata: nam, eo casu, ignis necessario operatur. Sed, revocato consilio, damnum non amplius ex vi consilii evenit, sed ex sola malitia executorialis.

Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorem censeo. — Recte vero notant Salmant.¹⁸ et Sporer¹⁹ cum aliis, quod si consulens nequeat avertere executorialem a damno inferendo, tenetur ex justitia monere laendum ut sibi caveat.

500. — Quaeritur 2°. Secuto damno ex consilio, quisnam primo teneatur ad restitutionem?

Respondeo cum Croix²⁰, de Lugo et Lessio: Si consilium sit utile illud praebenti,

¹ De Restitut., cap. 9, § 2, num. 22 et 23. — ² Sum. christ., part. 2° 2°, qu. 182, concl. 2, n. 4, v. f. — ³ Tr. 13, cap. 1, n. 117. Regin., lib. 10, n. 108. — ⁴ Villal., part. 2, tr. 11, diff. 7, n. 6. — ⁵ Part. 8, lib. 4, cap. 11, quaer. 2. — ⁶ Part. 2, tr. 16, resol. 15. — ⁷ Petr. Navar., de Restitut., lib. 3, cap. 4, num. 27. — ⁸ Tr. 18, qu. 2, cap. 4, qu. 4, resp. 2. — ⁹ Fui., tr. 32, n. 58. — ¹⁰ Tr. 4, de Restit., cap. 3, n. 22. — ¹¹ Lib. 2, cap. 18, n. 18. — ¹² Loc. cit., n. 22. — ¹³ De Restitut., confer. 5, n. 148. — ¹⁴ De Restitut., qu. 8, art. 2,

ipsum primo teneri: secus, si soli executoriali. Si autem sit utile utriusque, utrumque teneri pro rata; et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. — In defectu autem alterius, tenentur in solidum.

581. — Quaeritur 3°. An teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset?

Respondeo cum Viva¹⁶, Lessio, Molina, Vasquez et communi, ac Busenbaum (hic, n. 574), quod, si executorial de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suauator ad nihil tenetur. Ratio, quia ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis; ut bene advertit doctus Pater Holzmann¹⁷ cum Patre Elbel, ex S. Thoma¹⁸, qui docet: *Si... aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis; sed tantummodo, secundum genus injuriae, facienda est emendatio per similem satisfactionem.* — Secus autem (recte ait Viva), si executorial etiam a consilio motus fuerit; quia tunc vere est efficax concusa damni.

582. — Quaeritur 4°. Utrum in dubio, an tuum consilium sive mandatum, consensus, recursus, palpacio, taciturnitas, etc., fuerit causa damni aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem? ^{a)}.

Prima sententia valde probabilis affirmat. Eamque tenent Habert¹⁹, Lugo^{b)};

Ordo res-
stitutionis
inter consu-
lentem et
executorial.

Si damnum
sine con-
silio evenis-
set, consu-
lens non te-
netur.

Secus, si
executorial
etiam con-
silio sit mo-
tus.

^a N. 8. — ¹⁶ Loc. cit., qu. 4, resp. 8. — ¹⁷ Tr. 10, de Censur., cap. 1, n. 158. — ¹⁸ Tr. 4, de Restitut., cap. 3, n. 22. — ¹⁹ Lib. 8, part. 2, n. 56. — ²⁰ Lugo, disp. 18, n. 9. — ²¹ Lessio, lib. 2, cap. 10, n. 41. — ²² De Restitut., qu. 8, art. 8, n. 8. — ²³ Lessio, loc. cit., cap. 18, num. 4. — ²⁴ Molina, tr. 2, disp. 549, num. 3. — ²⁵ Vasq., de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 1, n. 6. — ²⁶ De Restitut., n. 486. — ²⁷ Elbel, de Restitut., confer. 5, n. 119. — ²⁸ Opusc. 78, cap. 20, in med. — ²⁹ Viva, loc. cit., n. 8. — ³⁰ De Injust. et Restitut., cap. 4, § 2, qu. 4, resp. 1.

^b Salon, in 2am 2ae, qu. 62, art. 7, contr. 6, videtur potius contrariam sententiam tueri.

^c S. Antoninus et Silvester, a Sporer ex Laymann allegati, non loquuntur de restitutione neque pro ea citantur a Laymann, sed solum pro irregularitate; et re quidem vera, S. Antoninus, part. 3, tit. 28, cap. 2, § 3; Silvester, v. *Homicidium I*, n. 11, qu. 7, v. *Ter-tium*; et n. 12, qu. 8, negant irregularitatem incurri ab eo qui consuluit quidem homicidium, sed ante effectum securum, consilium revocavit, et firmiter credit satis esse solam revocationem.

^d Bonacina, disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 7, n. 6, priorem sententiam tantummodo tueri.

^e Laymann, loc. cit., hanc sententiam probabilem appellat.

^f Alphonsus hic de quibuscumque ad alterius damnum cooperantibus promiscue disserit, et recte quidem, cum eadem sit de omnibus ratio; autores tamen a S. Doctore allegati non omnes de singulis loquuntur, sed plerique de considente tantum; aliqui vero, de mandante aut suffragium ferente.

^g Lugo, disp. 19, n. 21, ita quidem docet de considente; eum autem qui dubitat an suo

Dubius
de efficacia
consilii pro-
babiliter te-
netur.

Sanchez¹ cum Covarruvias, Angelo, Bosio, Felino, etc.; Croix^{c)}, Roncaglia²; et valde adhaeret Lessius³ (licet prius⁴ expresse contrarium tenuerit). — Ratio 1^a. Quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii: cum enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio praesumitur ipsum fuisse causam damni. Prout si quis infigit alteri vulnus aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, praesumitur ex illo vulnero decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberrandum probare deberet, ex alia causa mortem aut aliud damnum provenisse. — Ratio 2^a. Quia pro eo stat possessio, pro quo stat praesumptio; non praesumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo praesumitur malus; saltem non praesumitur determinatus ad damnum inferendum: ergo possessio stat pro obligatione consulentis; et hoc casu ruit possessio quam ipse habet super bonis suis.

Exciplunt tamen Sanchez et Roncaglia, nisi adsint aliae conjecturae quae contrarium suadeant: puta, ut ait Sanchez⁵, si homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, et similia. Item, si executor fide dignus affirmaret se non esse impulsus a consilio; ut dicunt idem Sanchez, Habert et Mazzotta.

Commune autem est inter DD., cum Lessio⁶ et Roncaglia⁷, in dubio an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri.

¹ De Matrim., lib. 2, disp. 41, num. 17; Decal., lib. 1, cap. 10, n. 44. — *Covar.*, in clem. *Si furiosus*, part. 2, § 2, num. 1. *Angelus de Ubaldis*, in l. 1, in princ., num. 8. v. *Ultimo est*, ff. de eo per quem factum. — *Aegidius Bossius*, Tract. crimin., tit. de Mandato ad homicid., n. 59, i. f. *Felini*, in cap. 1, de off. deleg., n. 18, v. *Utrum autem*; et in cap. *Sicut dignum*, de homicid., n. 12, concl. 3. — ² Tr. 13, qu. 2, cap. 4, qu. 1, resp. 8, in med. — ³ Lib. 2, cap. 27, n. 18. — ⁴ Cap. 18, n. 38. — *Sanch.*, Decal., lib. 1, cap. 10, n. 44. — *Roncaglia*, loc. cit. — ⁵ Loc. cit. — *Sanch.*, loc. cit. — *Habert*, de Injust. et Rest., cap. 4, § 2, qu. 4, resp. 2. — *Mazzotta*, tr. 4, disp. 1, qu. 5, cap. 2, quer. 5. —

Secunda vero sententia satis etiam probabilis negat in tali dubio obligationem esse restitutionis. Ita, cum Busenbaum (infra, n. 575), Lessius⁸ cum Petro Navarra et Silvestro, qui vocat communem; Salmant.⁹ cum Henriquez, Dicastillo et Rebello; item Medina apud Sanchez¹⁰; et probabilem putat Elbel¹¹ cum Sayro^{d)}, Diana et aliis pluribus. — Et hanc videtur tenere D. Thomas¹², ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis, non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinae. Unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo... ad restitutionem, quando probabiliter aestimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta.* Ergo, juxta D. Thomam, probari debet, consilium certo fuisse causam damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quod consulens fuerit causa damni: ut bene explicat doctus Pater Concina¹³, dicens: *Tò probabiliter, S. Doctor in suo vero et genuino sensu accipit, pro morali scilicet persuasione et certitudine.* — Ratio hujus sententiae est illa regula generalis, quod nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quod ipse fuerit vera causa damni.

Ad 1^{am} autem rationem, quod praesumatur influxus quando consilium de se aptum est influere: respondetur ex D. Thoma¹⁴, quod ad obligationem restitutionis

⁶ Loc. cit., cap. 27, n. 13. — ⁷ Loc. cit., resp. 3. — ⁸ Loc. cit., cap. 13, n. 38. — *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 3, cap. 4, n. 58. — *Silvest.*, v. *Bellum I*, num. 11, qu. 10, concl. 6; et v. *Restitutio III*, qu. 6, v. *Secundum*. — ⁹ Tr. 13, cap. 1, n. 118. — *Henriq.*, lib. 14, cap. 8, n. 4. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 4, dub. 2, num. 99. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 14, num. 7. — *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 7, § *Ad secundum*, ante v. *Sicut autem*. — ¹⁰ De Matrim., lib. 2, disp. 41, n. 17. — ¹¹ De Restitut., n. 146. — *Diana*, part. 8, tr. 5, resol. 84; et part. 4, tr. 3, resol. 28 et 63. — ¹² 2^a, qu. 62, art. 7, corp. — ¹³ De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 9, § 1, num. 14. — ¹⁴ 2^a, qu. 62, art. 7, corp.

suffragio damnum alicui intulerit, dicit n. 22 teneri « ad restituendam partem pro ratione et mensura dubii ».

c) Croix, lib. 3, part. 2, n. 574, disserens de consulente, illum profecto ad restitutionem teneri asserit, scilicet « ad totum, vel saltem,

ut aliqui dicunt, ad partem, pro qualitate dubii ».

d) Sayrus, Clav., lib. 10, tr. 2, cap. 8, n. 1, hanc sententiam de consulente, non solum probabilem existimat, sed absolute tenet ac tueretur.

Dubius
de efficacia
consilii e
tis prob
abiliter ex
satur.

Ratio
bus oppo
detur.

non sufficit consilium de se aptum esse ad influendum; sed insuper requiritur quod revera influat. Cum autem ex D. Thoma, consilium non semper sit causa damni: *Non enim semper* (verba S. Doctoris) *consilium vel adulatio... est efficax causa rapinae*, influxus non praesumitur nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta; quia vulnus lethale de se necessario est causa mortis: non ita consilium. — Ad 2^{am} rationem, scilicet quod delictum executoris non praesumitur: respondet quod regula haec currit pro eo qui omnino innocens est; non autem pro eo qui jam delinquentem se prodidit. Cum enim ipse omnino voluntarie crimen traverit, vel praesumitur ipse ex sua mala voluntate fecisse, vel saltem de hoc positive est dubitandum; et in dubio suis bonis non est alter exsoliandus.

Pater Concina¹ addit *tertiam* sententiam, dicens quod in tali dubio consilior teneatur restituere tantum pro rata dubii. — Sed huic obstat: quod vel certo possidet consilium, et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certo possidet consilium, et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua: quod in materia justitiae certum esse omnes docent, ut vidimus n. 547, v. *Et hoc.*

Dicit autem Sanchez², quod in dubio an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis; quia cum homicidium sit certum, quisque in dubio an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex cap. *Ad audientiam* et cap. *Significasti, de homicid.* — Sed vide de hoc dicenda *Lib. VII*, n. 371.

Certum autem mihi est, quod si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad

damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certe alter non defuisset qui idem illi persuasisset. — Et ita Pater Concina³ cum communi, et Sporer⁴ cum aliis.

Certus de efficacitate consilii te- netur, et si alius consu- lens non de- fuisset.

563. — Quaeritur 5°. *Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantum modum: nempe, ut occidat veneno, non gla- dio; in illo, non in alio loco vel tempore?* — Adest duplex sententia probabilis.

Prima dicit te teneri ad restitutionem; quia suadendo modum, concurris ad substantiam damni. Suadendo vero quod damnum citius inferatur, totius es causa damni; cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. — Ita Cajetanus⁵, Viva⁶ cum Molina, Rebello, etc.

Suadens modum da- mni proba- biliter tene- tur.

Secunda sententia te absolute excusat a restitutione: modo ^{a)} certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita Lugo⁷, Laymann⁸, Lessius⁹, Sporer¹⁰, Holzmann¹¹; et probabilem ^{c)} putant Salmant.¹² cum S. Antonino, Prado, Silvestro, Navarro, etc. Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali, quoad substantiam damni. Et haec est mihi probabiliior.

Probabi- lius non te- netur.

Nec valet dicere, hypothesim illam suppositam, quod alter certe damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1°. quod in tali dubio, influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id quod mox supra diximus n. 562. Resp. 2°. (quod magis urget), possessionem hic stare pro determinatione prava voluntatis executoris.

Et sic pariter Holzmann¹³, et Laymann¹⁴

¹ De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 9, § 1, n. 18 et 15. — ² Decal., lib. 1, cap. 10, num. 44. — ³ Loc. cit., num. 4. — ⁴ Tr. 4, cap. 3, num. 7. — ⁵ In 2° 2°, qu. 62, art. 7. — ⁶ De Restitut., qu. 3, art. 3, n. 5. — ⁷ Molina, tr. 2, disp. 786, n. 3. — ⁸ Rebello, part. 1, lib. 2, qu. 14, n. 22. — ⁹ Disp. 19, num. 9 et 15. — ¹⁰ Lib. 8, sect. 5, tr. 2, cap. 5, num. 5. —

¹¹ Tr. 13, cap. 1, n. 112. — ¹² S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 12, § 12. — ¹³ Prado, cap. 17, qu. 6, n. 22. — ¹⁴ S. West., v. *Restitutio III*, qu. 6, v. *Tertium*. — ¹⁵ Navar., Man., cap. 17, num. 17. — ¹⁶ De Restitut., num. 437. — ¹⁷ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 5, v. f.

563. — ^{a)} Conditionem istam Lugo, Lessius et Sporer praetermittunt.

^{b)} Lessius, cap. 13, n. 6, sententiam hanc probabilem quidem existimat; oppositam tamen etiam probabilem, et hoc tempore in scholis magis receptam esse affirmat: « Unde sentio in praxi (ita concludit) ordinarie sequen-

dam; id enim isti iniqui cooperatores merentur, ut in posterum sibi caveant ».

^{c)} Salmantenses et Prado huic sententiae simpliciter subscribunt (eamdemque simpliciter insinuant S. Antoninus, Silvester et Navarrus), « si consilium, uti subjicit Prado, fuit conditionatum et ex suppositione ».

Excusatur materialiter cooperans, sine quo damnum accidisset.

cum Adriano^{a)}, S. Antonino^{a)}, Silvestro^{a)}, Paludano^{a)}, Molina, Navarro^{a)}, Lessio, contra Vasquez, probabilissime excusant a restitutione eum qui materialiter cooperatur ad damnum domini: quando scilicet alter sine sua cooperatione adhuc certe damnum intulisset; v. gr. si quis teneat scalam ei qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. - Quaeritur 6°. *An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi?*

Resp. cum Viva¹ ex Laymann, Holzmann², Lessio³, distinguendo: Si consilium dans, ex suo statu, v. gr. advocati aut confessarii, existimatur peritus, tenetur; quia tunc vere decipit. Contra tamen, si noscatur ut rudis; quia tunc damni illatio magis imputatur ei qui imprudenter sequitur ejus consilium: nisi cum consilio adfuit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit quando agitur de damno solius petentis consilium: nam secus dicendum, si agitur de damno tertii.

Notandum autem hic, quod dans consilium noxiū tenetur postea facere quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter laedatur. — Ita Viva cum Sanchez^{a)} et Lugo, et communi.

Qui habetur peritus in suo statu, teneatur de ignorantia culpabili.

Secus, si habeatur ut rudit, nisi adsit dolus.

Damnificans vel consulens tenetur impeditre effectum.

Molina, tr. 2, disp. 736, num. 5, i. f. - Less., lib. 2, cap. 18, num. 36. - Vasq., de Restit., cap. 9, § 1, dub. 2, n. 32. - ¹ De Restitut., qu. 3, art. 3, n. 7. - Laym., lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 4. - ² De Restit., n. 428 et 432. - ³ Cap. 7, n. 38 et 34. - Viva, loc. cit., n. 9. - Lugo, de Just. et Jure, disp. 8, n. 95. - ⁴ Loc. cit., n. 10. - Sanch.,

565. - Quaeritur 7°. *An parato inferre majus damnum, possit suaderi minus adversus eamdem personam;* v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi ut solum eum percutiat?

Affirma cum Viva⁴, Sanchez, Bonacina, Busenbaum (hic, n. 577) et communiori. — Dixi: adversus eamdem personam; quia adversus aliam in particulari, nequit suaderi damnum quantocumque minus. Ita Viva cum communi, apud Bonacina⁵.

Addit Viva, quod solum in genere potest suaderi illi, ut potius minus malum faciat; vel etiam suaderi, minus malum esse furari a Petro divite quam a Paulo paupere. Immo concedit, posse dici illi qui vult furari a Titio, ut furetur ab alio in genere; quia sic avertitur ab illo furto, et nulli e converso in particulari fit injuria. — Sed huic ego non acquiesco, cum Sporer^{a)}, quia sic jam suadetur damnum alterius.

Concedit idem Viva^{b)}, volenti furari a Petro aliquid, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi ut surripiat aliquantulum a Paulo ditissimo: qui aliter in hoc esset irrationaliter invitus.

566. - « 3°. Tenetur item, qui suo CONSENSU, calculo vel suffragio, est causa efficax damni. — Lessius⁶, Filiuccius⁷. »

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant; sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex conducto egerint.

Parat potest ut deri minima malum erit eundem. Secus, si versus aliam personam.

Ultima dans iniquum suffragium non tenetur.

de Matrim., lib. 7, disp. 11, num. 15. - Bonac., disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 7, n. 8. - Viva, de Restitut., qu. 3, art. 3, n. 10, v. f., v. Dubium. - ⁴ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 7, num. 14. - Viva, loc. cit., num. 10, i. f. - ⁵ Lib. 2, cap. 18, num. 22 et 23. - ⁶ Tract. 32, cap. 3, num. 63.

564. - ^{a)} Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 3, dub. 5, n. 2 et 3, hunc sane ad restitutionem obligat; sed ex caritate tantum, ut ipse Viva advertit.

565. - ^{a)} Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 27, non loquitur de eo qui alicui suadet ut furetur ab aliis in genere; sed haec scribit: « Si fur jam resolutus sit furari plus ab aliquo, nihil cogitans de aliis, illicitum erit et restitutioni obnoxium suadere ei, ut furetur minus ab alio, de quo ipse nihil cogitabat, aut si cogitabat, tamen furari solebat ».

^{b)} Viva, in propos. 36 Innoc. XI, n. 16, non habet hunc casum.

^{a)} Adrianus, in 4, de Restit., § De currentibus cum fure, v. Secundo dubitatur; S. Antoninus, part. 2, tit. 1, cap. 12, § 12; Silvester, v. Restitutio III, qu. 6, v. Quartum; Paludanus, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 3, n. 17, et art. 5, v. De serviente, n. 34; Navarrus, Man., cap. 17, n. 20, non tenent expresse doctrinam quae excusat a restitutione eum qui eo casu materialiter tantum damno cooperatur; sed eidem consentiunt, ut dicit Laymann, in quantum scilicet negant adjuvantem ad restitutionem teneri, si futurum esset ut eo non adjuvante, damnum nihilominus, et quidem totum, inferretur.

Sed quaeritur: *Utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus, et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem?* — Adest triplex sententia.

Neque, ut alio, an prioriter.

Prima sententia dicit ad nihil teneri. Et hanc tinentur ·Rebellus, Henriquez^{a)}, Tabiena^{b)}, Diana et alii, apud Lugo¹; et Sporer² vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis.

Juxta a. omnes i solidum tenetur.

Secunda sententia, quam tenent Salmant.³ cum Bonacina, Dicastillo^{c)}, etc., dicit, omnes teneri ad restitutionem in solidum; quia omnes isti fuerunt concusse totius damni: alias, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, et a nullo resarciretur damnum. Sed huic respondet quod hoc per accidentem se haberet.

Veritas ergo pro in teneri.

Tertia tamen vera sententia docet, singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum^{d)}. — Ratio, cur non teneantur

Rebell., part. 1, lib. 2, qu. 14, num. 7 et 31. — *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 84; et part. 4, tr. 8, resol. 28 et 68. — ¹ De Just. et Jure, disp. 19, num. 20. — ² Tr. 4, cap. 8, num. 84. — ³ Tr. 18, cap. 1, n. 128. — *Bonac.*, disp. 1, de

in solidum ad totum damnum, est, quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni: et in tali dubio, nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quod singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium praebentibus. — Ita Lugo^{d)}, Sporer^{e)}, Molina^{f)}.

Notandum autem hic cum Patre Concinna^{g)}, quod si ille qui debet ferre ultimo loco suffragium, praevideat alios se revocaturos, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. — In dubio autem, dicit hic auctor non praesumi alios non mutaturos consilium. Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

587. — « 4°. Item PALPO, ut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignaviae, aliterve alium ad damnum inferendum excitat, animat. Lessius, Filiuccius^{h)} ».

Palpo ad restitutio- nem tene- tur.

Restitut., qu. 2, punct. 8, n. 5. — ⁴ Tr. 4, cap. 8, n. 35. — ⁵ De Just. et Jure, tr. 2, disp. 786, num. 6. — ⁶ De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 9, n. 27. — *Less.*, lib. 2, cap. 13, n. 25. — ⁷ Tr. 32, n. 64 et 65.

588. — ^{a)} Henriquez videtur, juxta Lugo, pro hac sententia stare; et re quidem vera, loco citato a card. de Lugo, scilicet, lib. 14, cap. 3, n. 4, Henriquez, de casu simili disputat: id est de irregularitate ex homicidio, et scribit: « Si multi ex domo una conjecterunt incaute singulos lapides aut sclopos, et unus lapide percussit et occidit hominem praeter eum, nec sciri potest quis ille sit, omnes liberantur ab irregularitate et poena civili ». Et in comment., lit. e, negat in dubio sequendam esse tutiorem partem, « si post illam [diligentiam] aut per bonam rationem, aut sapientis consultationem, deponat practice dubium ».

^{b)} Tabiena a Lugo ex Sanchez allegatur; at sane Sanchez, *Decal.*, lib. 1, cap. 10, n. 44, hunc auctorem allegat ut qui doceat obnoxium esse restitutioni consulentes alterius damnum, quando probabiliter creditur consilium efficax fuisse; quod revera tenet Tabiena, v. *Restitut.*, n. 24, qu. 23.

^{c)} Dicastillus, *de Restit.*, disp. 4, dub. 5, n. 97, utramque opinionem probabilem esse existimat: « quamvis in hoc peculiari casu (ita subdit) pro parte affirmativa non leviter urgeant rationes ».

^{d)} Ab ista tamen sententia, quae reperitur in 2^a jam editione *Theologiae moralis* (1753), postea, in *Istruzione e Pratica* et in *Hom.*

apost., tr. 10, n. 50, (ab anno 1757 et deinceps), S. Doctor recessisse videtur: « Vera sententia... est, inquit, et quod quilibet tenetur tunc pro sua rata ad damnum reparandum; si [vero] alii non restituant, teneri ad totum. Nec obstat quod superius, n. 45, dictum est, quod cooperans non tenetur; quando nescit se fuisse certam damni causam; quia in nostro casu quilibet suffragium ferentium, saltem jus, quod habebat damnum patiens ad recuperandum ab aliis suffragatoribus damnum acceptum, deterius fecit, et ideo quilibet tenetur ad totum damnum, si alii non restituunt ».

— Et haec est opinio cardinalis de Lugo, qui *disp. 19*, n. 22, affirmat eum qui tali dubio detinetur, teneri ad restitutionem partis pro rata dubii, et in fine addit: « Restat videre an hi partiales cooperatores teneantur restituere in solidum totum damnum, an solum partem: de hoc tamen dicemus sectione sequenti, agentes de obligatione ex participatione in criminis ». Et dicta sectione sequenti, n. 85, scribit: « Hinc infero primo quid dicendum sit de concurrente per suum suffragium ad damnum injustum, quod solo suo suffragio inferri non poterat: de quo aliqui, ut vidimus, consequenter negant teneri ad integrum damnum. Ego tamen ex dictis dicendum puto, quod ad totum teneatur. alii non restituentibus ».

Praebens
recurrsum
tenetur.

— [Dummodo judicet sic ad damnum influere, licet non intendat. Salmant.¹].

568. — ^{a)} 5°. Item, qui inferenti damnum « praebet RECURSUM, illum receptat, illius « furta aut instrumenta occultat, vel ea « emendo rapinas foveat, etc.². — Hi enim « omnes, uti et is cui res furtivae tradi- « tae sunt in custodiam, tenentur (non « manifestato fure) restituere domino.

« Et sic peccare eos, qui a sartoribus « emunt fragmenta panni seu vestium, « docet Villalobos, apud Diana³. — Li- « cet ibidem Sanchez excusat eos qui ista « emunt a sartoribus magistris; eo quod « his plerumque detrahatur plus a justa « mercede, quam mereantur ista frag- « menta, ideoque licite ea retineant ». [Huic doctrinae non acquiesco; quia potius censeo plerumque oppositum acci- dere. Communiter tamen, nisi contraria indicia urgeant, sartor non praesumitur fraudasse].

« Neque hic a peccato excusari cau- « pones, qui a filiisfamilias acceptant pecu- « nias, aliasve res parentibus surreptas, « notat Laymann⁴, Bonacina, etc. — Qui « vero post delictum ipsum reum juvat « ad fugiendum (non concurrendo ad de- « lictum), non tenetur restituere: modo « non det illi spem refugii in posterum. « Tum quia non est causa damni, tum « quia reo licet fugere: ut infra dicetur « Lib. IV, cap. 3, dub. 7 ».

Receptans
tenetur, si
sit causa
furti.

Receptans igitur tenetur ad restitutio- nem, quando receptatio est causa furti. — Sic tenentur ad damna, domini non im- pedientes famulos damnificantes in con- fidentiam ipsorum. Ita Salmant.⁵ et alii communiter.

Non tenetur autem qui post furtum

¹ Tr. 18, cap. 1, n. 124. — ² *Filiuccius*, tr. 32, n. 66 et 67; *Lessius*, lib. 2, cap. 18, num. 26 et 27. — *Villal.*, part. 2, tr. 25, diff. 18, n. 6 et 7. — ³ Part. 4, tr. 4, resol. 176. — *Sanch.*, Consil. lib. 1, cap. 7, dub. 8, n. 4. — ⁴ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 6. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., qu. 2, punct. 9, n. 3. — ⁵ Tr. 18, cap. 1, n. 125. — ⁶ De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 9, n. 80. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Lib. 3, part. 2, n. 37. — ¹⁰ Part. 2, tit. 1, cap. 12, § 16, v. *Septimo*; et tit. 2, cap. 5, § 2. — ¹¹ Disp. 17, n. 29. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 9. — *Silvest.*, v. *Restitutio III*,

juvat furem ad fugiendum. Modo non in- fluat in damna futura; ut bene notat Bu- senbaum (*hic, in fine*), et consentit Pater Concina⁶. — Nec tenetur qui receptat furta vel furem, non qua furem, sed qua amicum, cognatum; vel ratione officii, ut stabularius, etsi recipiat furem ante deli- ctum. Ita Concina⁷, Salmant.⁸ ex com- muni. Hoc tamen intelligendum: modo, ut diximus, non influat in furtiva futura; ut bene advertit Croix⁹.

569. — Utrum autem *emptor rei furti- vae possit illam furi restituere, ad recu- perandum pretrum?*

Prima sententia tenet quod possit; quia in hoc non infert domino damnum, cum reponat rem in eundem statum in quo erat. — Ita S. Antoninus¹⁰, Lugo¹¹ cum Navarro, Silvestro, Angelo, Maldero, et aliis (ut asserit) recentioribus communi- niter. Ita etiam Lessius¹², Holzmann¹³; Salmant.¹⁴ cum Prado, Rebello, Bañez; Elbel¹⁵ cum aliis satis communiter.

Secunda autem sententia, quam tenent Cajetanus¹⁶, Concina¹⁷, et Croix¹⁸ cum Molina, Laymann et aliis, dicit teneri em- ptorem rem domino restituere^{a)}. — Quia res erecta e manu furis jam adepta est meliorem statum; et ideo si furi eam red- deret, illam in deteriorem statum dejice- ret, et sic injuriam domino irrogaret: ne- mini enim licet vestem alterius in ignem injicere ut suam salvet.

Haec sententia est quidem multum probabilis. — Sed non minus probabilis et forte probabilior est *prima*; et valde me urgent hae duae rationes quas subdo: *Prima*. Quia non teneris rem domino ser- vare cum tuo damno; et ideo potes per- mittere ut furem illam recipiat, ne pre-

Non ten-
tur java
furem ad
damnam.

Nec re-
piens fare
non ut
rem.

Modo non
influat
furia futu-
ra.

Res fa-
tiva pot-
tuta ali-
furi restit-
ad pretiu-
dum.

Juxta
lios, solidi
mino rest-
tuenda.

Ambae or-
niones, pi-
babiles; i-
ma, for-
probabilis.

qu. 7, v. *Quarto*. — *Angel.*, v. *Restitutio I*, n. 1, v. f. — *Molder.*, tr. 4, cap. 3, dub. 2. — ¹² Lib. 2, cap. 14, n. 14. — ¹³ De Restitut., num. 450. — ¹⁴ Loc. cit., num. 83. — *Prado*, cap. 17, qu. 2, num. 24. — *Rebello*, part. 1, lib. 2, qu. 9, num. 3. — *Bañez*, in 2nd 2nd, qu. 62, art. 6, dub. 1, concl. 2 et 4. — ¹⁵ De Restitut., num. 38. — ¹⁶ In 2nd 2nd, qu. 62, artic. 6, post princ. — ¹⁷ De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 7, num. 11. — ¹⁸ Lib. 3, part. 2, num. 100. — *Molina*, tr. 2, disp. 722, num. 1. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 17, num. 24.

569. — a) Modo scilicet, ut explicant Concina, Croix, Molina et Laymann, pruden- ter existimes rem a fure non esse domino restituendam; quinimmo eo etiam casu, Lay-

mann probabilem existimat priorem senten- tiam, ideoque eum qui bona fide illam se- cutus fuerit, non esse ad restitutionem obli- gandum.

tiuum tuum amittas. Prout, si rem alienam in via inventam abstulisti, et postea scias damnum te passurum si eam retineas; bene potes illam in eodem loco reponere, et permettere ut alter auferat, licet id faciendo in deteriorem statum rem immitas: tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantum permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. — Secunda ratio. Quia, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdictum actio illa quae per se est necessaria et directa ad suum damnum reparandum, licet indirecte et per accidens damnum alteri eveniat. Quemadmodum, si quis non possit vitare mortem ab hoste inseguente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licite quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur: ut communiter docent DD., cum Lessio¹, Corduba^{b)} et Cajetano^{c)}; item Busenbaum (supra, n. 393, ad 3) cum Lugo et Escobar; Salmant.^{d)} cum Sanchez^{d)}, Dicastillo^{d)}, Prado^{d)}, Tapia^{d)}, Villalobos^{d)}, etc. Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei rem reddere furi, ad suum recuperandum. Atque ideo tunc licite reddit, esto rem in deteriorem statum injiciat; quia rescissio contractus est ipsi directe licita ac necessaria, et damnum domino per accidens infertur.

Dices: Ergo, juxta sententiam hanc, casu quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas. — Respondetur: Hoc facere non possum; quia

non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem: et ideo si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio. Sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio; unde, si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens evenit; illudque licite praeter intentionem meam permitto, ut me servem indemnam: prout licite permitto mortem pueri (juxta mox dicta), ut consulam vitae meae, quia jus habeo ad eam servandam. — Tandem distinguere oportet terminos qui ab adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre: aliud, non servare. Aliud, damnum alteri inferre; aliud, damnum alterius permittere.

Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantum posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quam restituendo rem latroni.

570. - Majus autem Dubium urget: *An possit rem furi restituere emptor malae fidei?*

Negant hoc communius doctores, cum Lessio, Molina^{a)} et aliis, apud Busenbaum (*Dub. V*, n. 600); et Salmant.^{d)} cum aliis.

Sed adhuc affirmant Holzmann⁴, Elbel^{b)}; et Toletus, Diana, Prado, Silvester, Angelus, apud Salmant.^{e)}; item Alensis, Gabriel, apud Lugo^{f)}. Et hanc sententiam vocant non improbabilem Lessius^{g)} ac Malderus. Et quidem non immerito Busenbaum putat absolute probabilem; immo Lugo dicit forte probabilem. — Ratio, quia, licet iste peccaverit rem mala fide emendo; tamen post emptionem habet jus, aequa ac emptor bonae fidei, ad contractum rescindendum, rem furi reddendo,

Aliud est auferre; aliud, non servare; damnum inferre aut permittere.

Prior sententia, quando locum habeat.

Emptor malae fidei communius negatur posse rem furi restituere.

Probabiliter affir-matur.

¹ Lib. 2, cap. 9, num. 59. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 10, num. 127 et 128. *Escob.*, tr. 1, exam. 7, cap. 8, n. 52. — ^{b)} *T. 26*, de 6° Praec., cap. 1, n. 24; et tr. 18, cap. 2, n. 64 et 65. — *Less.*, lib. 2, cap. 14, n. 19. — ^{c)} *T. 18*, cap. 1, n. 87. — ^{d)} *De Restitut.*, n. 465. — ^{e)} *De Restitut.*, num. 39. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 17, i. f. • *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 4; et part. 5, tr. 14, resol. 87. — *Prado*, cap. 17,

^{b)} *Corduba*, lib. 1, qu. 38, dub. 2, non loquitur de puerō baptisato; in reliquis vero concordat.

^{c)} *Cajetanus*, in 2am 2ae, qu. 67, art. 2, v. *Ratio autem allata*, in textu adducto a Lessio, huic sententiae aperte favet, dum scribit: «Occidere innocentem per accidens, dando

^{d)} Vide notam b, ad n. 393 hujus libri, ubi iidem auctores citantur.

^{e)} *Molina*, tr. 2, disp. 722, absolute negat rem posse furi restitui, casu nempe

ut supra probatum est. — Nec obstat dicere (ut ait idem Lugo), quod hic intervenierit injusta acceptio emptoris. Nam ipsa, postquam retractatur, non est de facto causa ut dominus rem suam amittat; revera enim (ut diximus *n. 551*) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam ut realiter influat in damnum alterius. In hoc autem casu, acceptio emptoris, licet fuerit domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit; cum damnum jam illatum exsisteret per acceptationem furis, ut dictum est *num. praeced.*

Partici-pans.

571. - « 6°. Item, PARTICIPANS de praeda, « aut quoquo modo cooperans: ut agens « excubias, applicans scalas, parans in « strumenta, conficiens litteras, etc.; in « bello iniquo tormenta advehens, etc. — « Excusantur tamen (modo actio per se « non sit mala) qui ea non sponte, sed « justo metu coacti faciunt; ut v. gr. cum « rustici, furto a solis militibus facto, co- « guntur eorum praedas avehere, vel pe- « cora abigere. — Lessius¹ ».

Partici-pans in re furtiva, te-
nentur.

Partici-
pans in a-
ctione furti.

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata et in actione furti. — Participantes in re furata tenentur quidem restituere quantum de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes vero in actione furti, videndum an ipsi concurrant ad totum damnum vel ad partem; juxta dicenda *n. 579*.

Sed Quaestio est, si participatio sit in actione furti: *An excusentur a culpa et a restitutione, ii qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni ob metum gra-vis detrimenti?*

Juxta re-
centiores:
Remote co-
operans ex
metu gravi,
excusatur.

Prima sententia, inter recentiores communissima, quam tenent Salmant.², Sporer³, et Holzmann⁴, Viva⁵ cum Lessio⁶, Bonacina⁷, distinguit. — Si actiones cooperantis remote concurrant ad furtum, ut esset scalam tenere furi ascendentem, tradere ipsi claves sive instrumenta ad rese-

randam arcum, deferre praedam jam ablataam et similia: tunc cooperans ob metum mortis vel alterius gravis mali, excusatur tam a restitutione quam a culpa; quia istae sunt actiones per se indifferentes, neque laedunt dominum, nisi ex malitia furis. — Secus, si actiones sint proxime influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora e stabulo abjicere et similia; tunc cooperans non excusatur neque a culpa neque a restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hae, utpote intrinsece malae, non possunt ob quemcumque metum excusari. — Ita auctores citati.

Proxi-
cooperans
peccat
tenetur
restituti-
nem.

Immo Salmant.⁸ se revocantes, dicunt, etiam actiones prioris generis, primo loco relatas, pariter esse intrinsece malas. — Ratio, ut ajunt, quia istae actiones proxime influunt in peccatum injustitiae, quod fur committere intendit; et ideo evadunt intrinsece malae ac formaliter injustae, etiamsi ponantur ad mortem evitandam.

Salman-
tus obligat:
mote coop-
rante m.

— Et quamvis, ob tantum periculum, licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena (quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitus, si nollet consentire, ut tu, in necessitate extrema constitutus, sua bona acciperes vel perderes ad servandam vitam): non tamen potes, ob quemcumque metum, proxime cooperari injustae actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius, et justitiam laederes; ideoque, si id agis, peccas, et ad restitutionem teneris. — Tantum te excusant Viva et Roncaglia⁹, si malum quod tibi imminet sit magnum, et incommodum quod dominus est passurus sit leve; vel si damnum, adhuc te non adjuvante, pariter inferretur: cui quoque consentit Laymann¹⁰ cum S. Antonino¹¹, Paludano¹², Molina, Petro Navarra, Adriano¹³ et Silvestro¹⁴; juxta dicta *num. 563*, v. *Et sic.*

Limi-
tatio
assertum.

¹ Lugo, disp. 17, n. 37. — ² Lib. 2, cap. 13, n. 29 et 30. — ³ Tr. 18, cap. 1, n. 127 et seqq. — ⁴ Tr. 4, cap. 3, n. 41 et 42. — ⁵ De Restit., n. 448. — ⁶ De Restitut., qu. 3, art. 4, n. 10. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 10, n. 8. —

⁹ Tr. 21, cap. 8, n. 76. — ¹⁰ Viva, de Restitut., qu. 3, art. 4, num. 10. — ¹¹ De Restitut., cap. 4, qu. 9, v. f. — ¹² Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 5, v. f. — ¹³ Molina, tr. 2, diep. 736, n. 5. — ¹⁴ Petr. Navar., de Restitut., lib. 3, cap. 4, n. 49.

quo res domino periclitaretur. At nulli dubium esse potest, quin hac sua sententia Molina comprehendat etiam emptorem malae fidei, cum

de eo aperte loquatur in exponenda contraaria sententia.

571. - ^{a)} De his vide notam a ad *n. 563*.

*Alii omni-
to excu-
sat.*

Secunda vero sententia, quam tenent Busenbaum (vide *Lib. II*, n. 68, *in fine*), Sanchez¹ et Lessius², censem, ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocumenti praefatas actiones praestant.

*S. Doctor
Binguit:*

In hoc Dubio, ut meum judicium profaram, illud sapientibus submittens tamquam minus sapiens, nemine me praecedente, sic dico. — Peccatum hoc cooperantis considerari potest, vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis.

*Respectu
domini.
ti-
per damni
a bonis non
scimus.*

Secunda, ti-
per damni
superioris
damni.

1°. *Respectu domini*, dico, quod si tu solum times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem: nisi id facias animo compensandi, ut ajunt Bonacina, Viva et Lessius cum Navarro³). — Si autem times malum superioris ordinis, quam bonorum, nempe mortem aut mutilationem membra vel gravem infamiam: tunc poteris sine peccato, si praeter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius; ut dicit etiam Continuator Tournely⁴). Quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum, tu vitae aut honori tuo consulas; alias esset irrationaliter invitus⁵.

*Respectu
de coope-
rare
no-
tice
licita.*

2°. *Respectu* vero ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorem censeo. Ratio, quia omnes praefatae actiones, tam primi quam secundi generis, sunt revera indifferentes: cum, juxta fi-

nem quo fiunt, vel licitae vel illicitae esse possint. — Si enim tu praestas illas cum pravo fine nocendi domino, certe erunt tibi illicitae. — Si vero praestas, ad damnum tuum in vita vel honore praecavendum, tunc licitae tibi erunt; et quod fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exsequendam, hoc per accidens se habet; tuque solum materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quod ex justa causa licite permittis. Nec verum est, quod formaliter tunc concurris ad peccatum furis: nam hoc esset, si positive tu influeres in ejus malam voluntatem; quando autem tantum actiones illas praestas quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis (juxta quae fusius diximus de *Carit.*, *Lib. II*, n. 63, v. *Sed melsus*). Et quod actiones illae non sint formaliter influentes in peccatum furis nec intrinsece malae (ut adversarii autumant), mihi videtur indubitate. Nam alias, si fur te cogeret ad arcum tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperareris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanae mentis asserere audebit?

Expresse autem faveat mihi doctrina Patris Molina, qui⁶ sic docet: *Mortis metu aut amissionis membra, fas est ejusmodi captivis, nocumentum inferre christianis in bonis externis, ea ad infidelium imperium destruendo, capiendo... Quoniam*

¹ Decal., lib. 1, cap. 7, num. 30. — ² Lib. 2, cap. 16, num. 59. — ³ Bonac., disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 10,

⁴ Viva, de Restitut., qu. 3, art. 4, n. 10. — ⁵ Less., lib. 2, cap. 13, n. 30. — ⁶ Tr. 2, disp. 115, n. 7, concl. 5.

^{b)} *Navarrus, Man., cap. 17, n. 20*, silet de animo compensandi; in reliquis vero concordat.

^{c)} *Contin. Tournely, Decal., cap. 1, art. 3, de Carit., sect. 7, punct. 1, v. Quinta*, in genere negat licitum esse materiam alicui ministrare, qua iste contra justitiam sit abusurus, « nisi damnum, quod aliqui tibi ille comminatur, tam grave sit, ut non tenearis illud subire ad impediendum damnum tertio inferendum ».

^{d)} Haec tamen interpretanda sunt ex doctrina, quam ipse S. Doctor emendatam inseruit in 6ª editione operis *Istruzione e Pratica* (Neapoli 1765), cap. 10, n. 56: *Io nella mia Morale ho distinto il punto in altro modo, dicendo che l'asion del cooperante di-*

versamente dee considerarsi a riguardo del peccato del ladro. In quanto al danno, ho detto che niuno può cooperare al danno alieno per liberarsi dal proprio, quando il danno è dello stesso ordine. Ciò però corre quando la cooperazione è per se stessa causa del danno; ma non quando è materiale; poichè allora non son tenuto col mio egual danno ad evitare il danno altrui. Quae latine redditia sic sonant: « Ego, in mea Morali Theologia, de hoc quaesito aliam distinctiōnem adhibui, et dixi cooperantis actionem diversimode considerandam esse respectu peccati furis. Respectu damni, negavi licitum esse ad damnum alterius cooperari, ut quis a suo liberetur, quando damnum est ejusdem ordinis. Id tamen locum habet casu quo coope-

Juxta
dem di-
ctionem,
timere
tur.

in eo eventu, sunt in extrema necessitate illorum bonorum, ad vitam propriam conservandam. Ergo, quantum fas est cuique, in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam; tantum damni fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum ad vitam propriam tuendam. Haec Molina. — Idem mecum tuetur Continuator Tournely¹, ubi sic loquitur: *Non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam, ipse sane (nempe fur) malitiam suam sibi imputet; haec mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque a damno liberem.* — Idque expresse confirmatur a S. Thoma², qui ait: *Licet ei qui incidit in latrones, manifestare bona quae habet, quae latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur; exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismahel (Jer. xli, 8): Noli occidere nos: quia habemus thesauros in agro.*

Majus Dubium est: *An talis cooperans teneatur ad restitutionem?* — Afirmant omnes auctores pro prima sententia citati, ut supra diximus. Sed, spectata ratione intrinseca, cum Patre Milante mihi probabilius videtur, eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri.

Haec quaestio pendere videtur ab alia (relata n. 520, Qu. 5, v. Sic igitur), scilicet: An surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? — Ibi diximus, veram sententiam esse quod tenetur, si spe non fuerit pauper; secus, si pauper fuerit re et spe. — Atque sic videretur dicendum in praesenti casu; nempe, quod participans, si metu mortis vel gravis infamiae ad alienum damnum concurrat, tunc tantum eximatur a restitutione, quando tempore cooperationis erat absolute pauper, non solum re, sed etiam spe.

Sed hic sentio, eadem, ut supra, distinctione utens: — *Quod si participans*

adjuvat furem ad inferendum damnum, ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneatur ad restitutio-
nem: quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. — Secus puto, si is furem adjuvaret, coactus metu mortis vel gravis infamiae³). Ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutio-
nem, neque ex re accepta, neque ex injusta acceptance. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptance, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices: cur ille qui in extrema necessitate utitur re aliena tenetur restituere, quando non est absolute pauper? Respondeo: is ideo tenetur quia, cum possit ex proprio sibi subvenire; accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium quod alibi habet, tunc evadit ditior; et propterea tenetur. Sed in casu nostro, cooperans in nihilo fit ditior: et ideo nihil tenetur restituere; nec alias obligatur offerre et substituere bona propria, ad damnum alterius reparandum.

Mihi consentit doctus Pater Magister Milante⁴, ubi ait, quod is qui praestat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccat, nec tenetur ad restitutio-
nem. Sic enim scribit: *Ideoque iis innoxie cooperatur quicumque ex metu cadente in vi-
rum constantem ad ea concurrit. Ut quid enim aliena rapere... malum est, et qui-
dem ab intrinseco...? Procul dubio ex eo solum, quia dominus vel creditor invitus patitur malum... At in casu praefato do-
minus et creditor inviti non forent circa utrumque malum quod paterentur, abla-
tæ nimirum rei... Sicque praesumendum est..., cum nemo possit praesumi invitus in casu, quo proximo aut cooperanti in furtum... tam grave damnum et pericu-
lum immineret; nemo quippe potest post-
ponere vitam proximi, temporali bono,
ut est omnium sensus et naturae dicta-
men. Hinc asserit hunc cooperantem bene*

¹ De Restitut. in gen., cap. 2, art. 6, sect. 3, concl. 3. —

² 2^a 2^a, qu. 78, art. 4, corp. — *Milante*, Exercit. 28, in

propos. 51 Innoc. XI, v. *Magnum valde discriminem.* —

³ Exercit. 28, in propos. 51 Innoc. XI, loc. cit.

ratio sit per se ipsa causa damni, NON AUTEM casu quo MATERIALIS solum sit; tunc enim minime teneor alterius damnum cum aequali meo damno vitare. Cfr. etiam de hoc argu-

mento praesentem Theologiae moralis edi-
tionem, lib. II, n. 66, nota f.

⁴) Sed haec temperanda sunt secundum notam d, hic supra.

excusari tam a culpa quam a restitutione.
— Idem refertur ex sententia Laymann¹, qui cum Petro Navarra et Medina, in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abjiciat ne ipsem pereat, non tenetur ad ullam restitutionem; cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur, ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis; puta, si furi terga servaret (*vulgo guardasse le spalle*), vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia.
— Quia in his influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosorem reddendo; et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum: quod nunquam licet.

Secus etiam dicendum, si quis cooperationes illas praestaret occisuro, tradendo gladium, sive claves ad occidendum (vide n. 697, v. *Probabilissimum*), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. — Id tamen recte dicunt Salmant.² cum Soto, Lessio, Bañez, Tapia, Aragon³, Villalobos; et Lacroix⁴ cum Sanchez et Bonacina, intelligi si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut aequalis gravis damni; quia aliter non tenetur vitare damnum alterius (etiamsi alter sit in extrema necessitate damni patiënti) cum aequali proprio detrimento. — Hinc diximus de *Carit.*, *Lb. II, cit. n. 66*, quod, cum dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, praeterquam mortis imminentis, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo,

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 7, in med. *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 1, n. 382. — *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 8, in Causa prima, v. *Secundo homines*. — ² Tr. 18, cap. 1, n. 204. — *Sotus*, de Just., lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 1er arg. — *Less.*, lib. 2, cap. 16, n. 59. — *Bañez*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, dub. 1, concl. 2. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 80, art. 2, n. 6. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 13,

³) Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3um, post concl. 2, cooperantem morti alterius excusatum vult metu gravissimi proprii detrimenti; Croix vero, *lib. 2, n. 265*, eundem excusat ex metu gravis incommodi.

572. — ^{a)} Vel clarius, ut habetur in *Hom. apost.*, tract. 10, n. 58, si impediās alium, qui vellet avertere proximi damnum.

subjiciendo humeros, etc. Quia sola vita famuli praevalet virginis honori.

Miror hic autem, cur Pater Milante⁵, cum dixerit, praefatas actiones, quoad cooperationem ad furandum, non esse intrinsece malas; ibidem asseruerit easdem esse intrinsece malas quoad cooperacionem ad fornicandum: dum aequae in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut recte advertunt Salmant.⁶ — Sed nos, ex propriis principiis rem absumentes, censemus patenter probasse, quod in neutrō casu cooperations illae, justa et proportionata causa interveniente, sunt intrinsece malae.

572. — Hic obiter notandum, quod si tu precibus vel consilio impediās Titium, ne ipse reparet damnum Caji⁷), peccas contra caritatem (sicuti peccaret Titius, si malitiose permitteret damnum illud), non vero contra justitiam; unde non tenoris ad restitutionem⁸). Ita Croix cum Molina, Lessio, Lugo (contra *Navarrum*⁹ et Medina). — Secus dicendum, si impedi vi vel fraude.

573. — ^{a) 7°.} Item tenentur *causae*, quae ^{b) privative} ad damnum alterius concurrent, nimirum *MUTUS*, sive non clamans, ^{c) cum potest}; aut *NON OBSTANS*, *NON MARENTE*: sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, etc., tenentur ex justitia damnum cavere. — S. Thomas¹⁰.

^{a) Sic princeps, magistratus, belli dux, b) tenentur ad restitutionem damnorum c) quae a feris, latronibus, militibus, ob d) ipsorum culpabilem negligentiam danatur. — Item consiliarii, canonici tacentes, absentantes se, non impedientes}

n. 5. — *Sanch.*, Decal., lib. 1, cap. 7, num. 18. — *Bonac.*, disp. 1, de Restitut., qu. ult., punct. 1, n. 2. — ^{a)} Exercit. 28, in propos. 51 Innoc. XI, v. *Ex Ms.* — ^{b)} Tr. 21, cap. 8, num. 76. — *Croix*, lib. 3, part. 2, num. 44. — *Molina*, tr. 2, disp. 735, num. 4. — *Less.*, lib. 2, cap. 18, num. 66. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 19, n. 101. — *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 9, obj. 6. — ^{c)} 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 7, corp.

^{b)} Hoc tamen intelligitur (ita S. Doctor in *Hom. apost.*, loc. cit.), modo ille alias non tenetur ex justitia illud damnum impediare.

^{c)} Croix allegat *Nav.*; sed Petrus Navarra, eamdem ac Croix sententiam tuetur, *lib. 3, cap. 4, n. 136 et 137*, nedium contrarium tenet; Martinus vero *Navarrus* de hoc casu, quod sciām, non loquitur.

« iniquam constitutionem vel electionem.
 « — Item tutores, administratores bonorum, etc., non impedientes damna pueris, minoribus, ecclesiis provenientia.
 « — Item custodes montium, vinearum, silvarum, agrorum, piscinarum, qui damnna non impediunt, vel facta non manifestant. — Molina¹, Filiuccius². Vide supra, Lib. 3, tract. 3, cap. 2. »

Peccant etiam famuli, non custodientes bona domini; et tenentur ad restitutionem, si non impedian damna ab extraneis. Salmant. ^{a)} cum Lugo ^{a)}, Molina ^{a)}, etc. — Sed omnino vide dicta, hoc *Lib. III, n. 344*.

« Item principes et domini territoriorum, si sciant vias publicas infestari praedonibus, et cum possint, non impediant, tenentur mercatoribus et caeteris viatoribus damna quae ab istis accipiunt, compensare. — Diana³. »

574. — « 8°. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando non fuerunt causa efficax damni; ut v. gr., si fur, homicida, non fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilominus absolute erat facturus. — Item, si v. gr. in capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videoas te nihil impetratum, etsi neges; tunc enim non teneris restituere; licet pecces pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, etc. — Bonacina⁴. »

575. — « 9°. Probabile est, non teneri supradictos, si non sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium efficaciter influxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis, praesertim circa ma-

teriam justitiae. — Lessius⁵, Bonacina⁶, Diana⁷, Tanner⁸. [Vide dicta supra n. 562, v. Secunda].

576. — « 10°. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad circumstantias et modum actus damnosus; v. gr., si quis tantum impellat alium, ut citius vel animosius, hoc vel illo loco, vel modo noceat. Vide Laymann⁹. — [Vide dicta supra, n. 563].

577. — « 11°. Nec tenetur, qui deliberate volenti inferre magnum damnum, suadet ut minus eidem inferat; quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico eidem; quia non licet impedire damnum unius, cum injuria alterius ». — [Vide dicta hic, n. 565].

578. — « 12°. Non tenetur item (contra Navarrum^{a)}, Angelum, etc.) confessarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut parochus, etc., si ex negligentia vel ignorantia poenitentem non moneat, aut obliget ad restitutionem. Quia, etsi ex officio teneatur bene instruere poenitentem, ideoque peccet graviter, omittendo quando est necessarium; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus damnnum cavere, aut procurare ut hoc ei compensetur. — Secus tamen dicendum videtur, si positive restitutionem impediat ex malitia, immo etiam ex ignorantia crassa vel culpa lata; quia tunc consilio suo est causa efficax damni. — Vide Lessium et Bonacina¹⁰, Laymann¹¹, et infra Lib. 6, tract. 4, cap. 2, dub. 5. — [Vide dicenda *Lib. VI, de Poenit.*, n. 621].

Doctrina
Busebaum
de coope-
rantibus.

Doct.
Busebau
de conf
rio.

¹ Tr. 2, disp. 116, n. 2. — ² Tr. 32, cap. 3, qu. 12, n. 70 et 71. — ³ Part. 8, tr. 7, resol. 38. — ⁴ De Restitut., disp. 1, qu. 2, punct. 7, n. 3; et punct. 8, n. 3. — ⁵ Lib. 2, cap. 13, n. 38. — ⁶ Loc. cit., qu. 2, punct. 4. — ⁷ Part. 3, tr. 5, resol. 84. —

⁸ Tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 14, n. 396. — ⁹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 5. — Angel., v. *Restitutio null.*, n. 5, i. f. — ¹⁰ Less., lib. 2, cap. 13, a n. 77. — ¹¹ De Restitut., disp. 1, qu. 2, punct. 11, n. 15. — ¹² Lib. 3, sect. 5, tr. 4, cap. 7, n. 6.

573. — ^{a)} Molina, tr. 2, disp. 506, n. 16; et disp. 735, n. 5, ad restitutionem obligat famulum, cui cura specialis alicujus rei demandata sit, sive ab extraneis sive ab aliis famulis eam sinat auferri; secus vero, si res illa non fuerit illi specialiter commissa; dum contra Salmant., tr. 24, n. 138; et Lugo, disp. 19,

n. 105 et 106, dicunt famulum ad restitutionem teneri, si ab extraneis res auferatur, quamvis ipsi non fuerit specialiter demandata.

578. — ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 22, obligat eo casu confessarium ad restitutionem, sed tantum quando « negligentia praecepsi de restitutione est causa cur confessus non restituat ».

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.

579. Qui teneantur restituere in solidum. — 580. Qui teneantur primum restituere. — 581. Quid, si damnificatus condonet restitutionem.

579. — « Resp. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus minusve in damnum influere; hinc, ex tali ordine et mensura influxus, ordo et mensura restitutionis desumenda est. — Ita communiter doctores.

• Unde resolves:

• 1°. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim et casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam quod quisque per se damni intulit. — Laymann¹.

• 2°. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes, id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causa totius damni, cum unus juvet alterum, et procedat ex confidentia quam habet in auxilio aliorum. Unde si unus eorum restitutionem fecit, potest a reliquis, nimirum a principali totum; aut, si is nolit, a reliquis, pro rata singulorum, repetere. — Bonacina², ex Vasquez, Molina, Filliuccio³.

Quaeritur: an singulae causae ad damnum concurrentes teneantur in solidum?

— Distingue:

Si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, tradere navem, etc., tunc quisque cooperans tenetur in solidum: et hoc, etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter

totus effectus a singulis procedit; propter enim concursum, particularis cooperatio cuiusque unam actionem constituit contra justitiam. Unde, quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. — Ita probabiliter Salmant.⁴ cum Soto, Bonacina, Sanchez⁵, Cajetano⁶, etc. Et idem tenet Lessius⁷. (Excipit autem⁸, si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, praebendo instrumenta, juvando descendere, etc.).

Sed adhuc probabilis est sententia Navarri⁹, Silvestri¹⁰, Angeli¹¹; et satis probabilem eam vocant Lugo¹², et Sporer¹³ cum Dicastillo¹⁴ et aliis. Dicunt isti, teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. — Ratio (ut ait Lugo), quia, cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major quam est ipse influxus; ergo, sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. Prout enim qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur, ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrit partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis sive influxus, partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. — Et huic do-

Probabi-
liter solum
ad partem
suam, si da-
mnum sine
ipsis eve-
nisset.

Si res
sit indivi-
dua, singuli
teneantur in
solidum.

¹ Lib. 3. sect. 5, tr. 2, cap. 6, n. 1. — ² Disp. 1, qu. 2, punct. 10, a num. 10. — ³ Vasq., de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 2, a n. 30; et dub. 3. — ⁴ Molina, tr. 2, disp. 734, n. 2. — ⁵ Fill., tr. 32, cap. 3, qu. 2, n. 43 et 50. — ⁶ Tr. 18, cap. 1, num. 151. — ⁷ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 8. —

⁸ Bonac., de Restitut., disp. 1, qu. 2, punct. 10, n. 10 et 16. — ⁹ Lib. 2, cap. 18, num. 34. — ¹⁰ Loc. cit., num. 35. — ¹¹ Man., cap. 17, n. 17 et 20. — ¹² V. Restitutio III, quær. 6. — ¹³ V. Furtum, n. 16. — ¹⁴ Disp. 19, num. 88. — ¹⁵ Lugo, loc. cit.

579. — ^{a)} Sanchez, Decal., lib. 7, cap. 21, n. 19, sic loquitur: « Teneri sub mortali restituere in solidum, si ad id furtum concurrant ut una causa et consortes, quod unusquisque sit causa totius damni ». — Cajetanus pariter, omittens distinctionem de re individua aut dividua, affirmat in 2^{am} 2^{ac}, qu. 62, art. 7.

ad restitutionem in solidum teneri multos socios ad furtum concurrentes, similiter furis aut raptoris aut usurarii ministros.

^{b)} Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 66; Dicastillus, lib. 2, tr. 2, disp. 4, dub. 2, n. 29, non solum probabilem hanc opinionem existimant; sed eam simpliciter et absolute tuentur.

ctrinae non videtur dissentire Lessius in contrarium adductus. Nam, ipse¹ tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum *sine ipso, vel alio similem opem conferente, damnum non fieret* (verba Lessii).

Secus autem omnino dicendum cum Lessio², Salmant.³ et communi (quicquid dicant alii apud Salmant.⁴), si damnum sine ipsius ope non obveniret. Quia tunc certe tenetur ad totum, etiamsi, ipso non opitulante, alter eamdem opem certe praebuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum, etc., tunc motor principalis tenetur ad totum: cooperantes vero tantum ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita Lugo⁵, Salmant.⁶ cum Bonacina, Dicastillo^{c)}, Lessio, Navarro^{d)}, Molina^{d)}; contra Croix⁷, qui putat, in casu communis consilii quemque teneri in solidum. — Si vero omnes invicem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut, singulis non concurrentibus, damnum non eveniret, ut dicit idem Croix⁸), certe singuli tunc in solidum tenentur. Ita Busenbaum, Roncaglia et Salmant.⁹. — Cum autem dubitatur an quisque fuerit causa totius danni, non tenetur nisi ad partem suam; juxta id quod diximus supra, *Dubio II, n. 562.*

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit an socius restituerit?

Negant Salmant.¹⁰ et Roncaglia¹¹, dicentes quemque teneri tantum partem

¹ Lib. 2, cap. 18, n. 35. — ² Loc. cit., n. 1. — ³ Tr. 18, cap. 1, n. 151. — ⁴ Loc. cit., n. 149. — ⁵ Disp. 19, n. 90. — ⁶ Tr. 19, cap. 1, n. 147. — ⁷ Bonac., disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 10, n. 10 et seqq. — ⁸ Less., lib. 2, cap. 18, n. 36. — ⁹ Lib. 3,

suam restituere; quia presumendum alios socios jam restituisse. — Sed id mihi nomine probatur.

Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit eos obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant, se teneri ad restituendam partem a sociis ablatam. — Quinimmo satis presumi valet quod ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant ut illi restituant tantum partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum quod nihil restituant, si obligentur ad totum^{e)}.

^{580.} — ^c 3º. Quod si actio damnificans fuit lucrativa, et apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc exsistit, aut is eam mala fide absumpsit: tenetur is primo loco restituere ipsam vel aequivalens; et si ille non faciat, reliqui. — ^e Lessius¹².

^c 4º. Si actio damnificans non fuit lucrativa, ut quia res perii et destructa est (ut fit v. gr. in combustione, mutilatione, detractione): tunc ante alios primo tenetur restituere qui mandavit, vel quia causa fuit primaria, vel executor priarius (ut in bello princeps et dux); et si is non sit facturus, vel quia non vult, vel quia non potest, tenetur reliqui, v. gr. caeteri milites.

^c Quod, etsi de militibus speculative verum sit, practice tamen ii excusantur per accidens: tum quia non possunt totum restituere: tum quia dominorum voluntas non est, nec exspectatio, ut

part. 2, n. 62. — ⁸ Loc. cit., n. 53. — ⁹ Busenb., lib. 3, tr. 5, cap. 2, dub. 3, num. 2. — ¹⁰ Roncaglia, tr. 18, de Restitut., cap. 5, qu. 4, resp. 4. — ¹¹ Tr. 18, cap. 1, n. 127 et 148. — ¹² Loc. cit., n. 152. — ¹³ Loc. cit., qu. 5. — ¹⁴ Cap. 13, n. 39.

^{c)} Dicastillus, lib. 2, tr. 2, disp. 4, dub. 2, n. 30 et 31, disputat de multis vineam simul invadentibus; eosque negat ad restituendum teneri, nisi partem quam quisque acceperit; quod tamen intelligendum esse ait, « si... ingredientur non communicato consilio ». In ceteris vero concordat.

^{d)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 20, ita loquitur: « Juvans facientem delictum, cooperando..., aliquando tenebitur ad restitutionem totius damni per facientem illati, puta cum fuit causa, sine qua nihil damni fuisset illatum; aliquando vero, nonnisi ad restitutionem partis ejus, scilicet cuius est causa, sine qua non fuisset illa pars damni illata, licet reli-

In dubio de restitu-
tione, qualis
bet tenetur
ad totum.

Rudes ra-
ro obligan-
di ad totum.

Si actio
fuerit lucra-
tiva, quis
nam tene-
tur primus.

Si fuerit
destructi-
va.

Quid de
militibus.

quum sic ». — Molina non loquitur de damno ad quod multi communi consilio concurrunt, nisi inquantum loquitur de damno ab exercitu illato; et nihilominus (ita docet Molina, *disp. 734, n. 2 et 3*) singuli tenentur solum de parte sua, dummodo damnum singuli non intulerint, quatenus aliorum auxilio vel comitatu adjuti fuerint.

^{e)} Hinc expedit, secundum dicta S. Alphonsi in *Istruzione e Pratica*, cap. 10, n. 54, ut confessarius aliquando istos (praecipue si sunt conscientiae parum meticulosae) hortetur, ut restituant quod debent, quin quantitatem explicet, id remittens dictamini conscientiae illorum ».

plus restituant, quam partem suam; ideoque, si hanc possunt, ad id tenentur: uti et si quid adhuc reliquum habent ex iniquo. Laymann¹ ex Cajetano, Molina, etc. — Immo Bonacina², ex Navarro³, Vasquez et Lessio⁴, dicit, item gregarium qui alias non induxit, non teneri ad restitutionem totius damni illati a toto exercitu, sed tantum pro sua parte. Vide supra, *Tract. 4, cap. 1, dub. 5, art. 3.*

*Ordo in-
coope-
rat. in
S. Al-*
Ordo restitutionis est quoad cooperantes: 1º. Tenetur restituere mandans sive consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam sui: ut Salmant.⁵ cum Lessio et Lugo, ac Croix⁶ cum Navarro⁷; contra Vasquez⁸ et Turrianum⁹. — 2º. Te-

netur executor. — 3º. Tenentur aliae causae positivae, ut consilium dantes in gratiam alterius, etc. — 4º. Causae negativae. Salmant.⁷

581. — 4º. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur; non autem vice versa. Quia ruente principali, ruit accessorium; non contra. — Vide Laymann⁸.

Hic notandum, quod si creditor promittat alicui ex debitoribus aequa principalibus, se eum non molestatur, censetur remittere partem illius: nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustanea esset.

Quid, si
damnifica-
tus condo-
net restitu-
tionem.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedit a consecutione alicujus boni.

582. *Quid, si quis impedit, sine vi aut fraude, aliquem a consecutione justi boni.* — 583. *Quid, si quis impedit mendacis, ne fisco applicentur bona, propter gabellam non solutam.* — 584. *Quid, si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat.* — 585. *An suadens episcopo conferre beneficium minus digno, peccet, et teneatur ad restitutionem. Quid si beneficium debeatur alicui, ratione concursus. (Remissive ad Lib. IV, n. 109).* — 586. *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur. (Remissive ad n. 636).* — 587. *An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude, etc. — Quid, si precibus importunissimis aut metu.* — 588. *Quid, si religiosus suadeat testatori, relinquere bona suo monasterio, relicta ecclesia matrice.*

*Appedens
Bona a
Pecunio a
Bonis.*
582. — « Resp. Attendendum an laedatur jus alicujus, quod a natura, lege vel aliter habeat, et an per vim, fraudem, calumniam et mendacia, quis alium impediavit: num vero aliter. — Inde enim apud Laymann⁹, Bonacina¹⁰, resolvuntur sequentes casus:

« 1º. Qui alterum impedit a consecutione rei debitae ex justitia, tenetur ad restitutionem. — Lessius¹¹, Filiuccius¹².

¹ Lib. 3, tr. 2, cap. 6, n. 5. — *Cajetan.*, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 7. — *Molina*, tr. 2, disp. 784, num. 3. — ² Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 10, n. 18. — ³ *Man.*, cap. 17, n. 20, v. f. — *Vasq.*, de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 2, num. 36. — ⁴ Cap. 18, n. 37. — ⁵ Tr. 13, cap. 1, n. 141. — *Less.*, loc. cit.,

« 2º. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex libera voluntate, tunc qui sine vi, fraude et calumnia, collatorum inducit, ut v. gr. officium vel legatum, beneficium ecclesiasticum, et similia dona gratuita, non conferat cui apud se constituerat, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam minus digno; etsi saepe is possit graviter peccare, praesertim si id ex odio vel alio malo fine

num. 41 et 42. — *Lugo*, disp. 19, n. 128 et 126. — ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 55 et 56. — ⁷ Loc. cit., n. 142 et 145. — ⁸ Lib. 3, tr. 2, cap. 6, n. 3, l. f. — ⁹ Lib. 3, tr. 2, cap. 7. — ¹⁰ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 12. — ¹¹ Cap. 12, num. 122. — ¹² Tr. 32, cap. 7, num. 177 et 178.

589. — ^{a)} Petrus Navarra, *lib. 3, cap. 4, num. 101 et 102*, asserit causas damni secundarias teneri aequa primo ad restituendam damni partem. Et ita etiam a Croix allegatur.

^{b)} Croix ex Lugo asserit mandantem to-

tum onus in se suscipere, quamvis causa mandans non sit mandatarii superior, contra Vasquez, loc. cit., dub. 3, n. 57; et Turrianum, in 2^a 2^a, disp. 12, dub. 3, n. 8 et 9, negantes mandantem, qui non sit superior, primo ad restitutionem teneri.

« faciat; non tamen tenetur ad restitutio-
nem. — Azor ^{a)}, Vasquez, Sà, Bona-
cina ¹ ».

583. - Quaeritur hic 1°. *An qui frau-
dibus seu mendacis, aut falsis testibus
impedit, ne fisco applicentur bona quae
ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel
aliud, essent fisco addicta, teneatur ad re-
stituendum?*

Respondetur cum Lessio ², Sanchez ³,
Lugo ⁴; et Salmant. ⁵ cum Diana, Bañez,
Azor, Tanner ac aliis communissime, quod
post sententiam certo tenetur. — Secus
vero, ante sententiam. Quia ante senten-
tiam, nullum jus acquirit fiscus ad poenam,
quae non nisi post sententiam debetur; vel
quia sic saltem accipitur communiter hoc
fisci jus ad poenas.

584. - Quaeritur 2°. *An qui impedit
alium a consecutione justi boni ex odio,
sed sine vi aut calumnia, teneatur ad re-
stitutionem.* — Adest duplex sententia.

Prima sententia probabilis affirmat.
Hanc tenent Scotus ^{a)}, Cajetanus ^{b)}, Sal-
mant. ^{c)} cum Bañez ^{b)}, Lugo ^{c)}; item Co-
varruvias ^{b)} et Major ^{d)}, apud Lessium ⁷, et
alii apud Lugo. — Probant ex lib. 2,
§ Idem Labeo, ff. de aqua pluv. arc., ubi

Vasq., Opusc. de Benefic., cap. 2, § 8, dub. 19, n. 127. —
Sà, v. Restitutio, n. 21. — ¹ Disp. 1, qu. 2, punct. 12, n. 2
et 5. — ² Cap. 12, n. 184. — ³ Decal., lib. 2, cap. 22, n. 22. —
⁴ Disp. 18, n. 108. — ⁵ Tr. 18, cap. 1, n. 104. Diana, part. 3,
tr. 5, resol. 52; et tr. 6, revol. 35. — Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62,

dicitur: *Si vicinus flumen, torrentem aver-
terit, ne aqua ad eum perveniat, et hoc
modo sit effectum ut vicino noceatur, agi-
cum eo aquae pluviae arcenda non posse...,
si modo non hoc animo fecerit ut tibi no-
ceat, sed ne sibi noceat.* Probantque ra-
tione: quia animus injustus, quando con-
jungitur cum opere externo, efficit ut
idem opus, quod sine tali animo injustum
non erat, injustum cum illo reddatur. —
Idem videtur sentire D. Thomas ⁸, ubi ait:
*Ad quartum, dicendum quod aliquis po-
test impedire aliquem ne habeat praeben-
dam multipliciter. Uno modo, juste; puta,
si intendens... utilitatem Ecclesiae, procu-
ret quod detur alicui personae digniori:
et tunc nullo modo tenetur ad restituicio-
nem... Alio modo, injuste; puta, si inten-
dat ejus nocumentum, quem impedit pro-
pter odium vel vindictam.* Et tunc dicit
quod tenetur ei totum damnum resarcire,
si episcopus erat determinatus ei dare be-
neficium; si vero non erat determinatus,
tenetur tantum ad aestimationem spei
quam ille ad beneficium habebat.

Secunda vero sententia communis (ut
fatentur iidem Salmant. ⁹) et probabilior,
negat teneri ad ullam restitutionem. —

Prol
lius se
netur.

art. 3, dub. 2, concl. 6 et 7. — Azor, part. 1, lib. 5, cap. 8,
qu. 5. — Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 2, num. 76. —
⁸ Tr. 18, cap. 1, num. 103. — ⁹ Cap. 12, num. 128. — Lugo,
disp. 18, num. 98. — ² 2^{ae}, qu. 62, art. 2, ad 4. — ⁸ Loc.
cit., n. 102.

582. - ^{a)} Azor, part. 3, lib. 4, cap. 9, v. His
positis, et quaer. 2, ex parte tantum consen-
tit; nam quaer. 2, ad restitutionem utique
obligat eum, qui ex solo odio vel vindicta
alium impedit a consequenda re, ad quam
nullum jus ceteroquin habet; sed id locum
obtinere in eo « qui impedit bonum alterius,
solum ut noceat illi, non autem in eo, qui
aliquid facit secundum jus quod habet, quam-
vis malo animo et voluntate id faciat ».

584. - a) Scotus, in 4, dist. 15, qu. 2, n. 40,
sententiam hanc perspicue insinuat. Initio
enim quaestions argumentum hoc proposuer-
rat: « Aliquis potest beneficium ecclesiasticum
sibi procurare, auferendo per procurationem
suam alteri, sed non tenetur alteri illud re-
stituere ». Cui sic respondet: « Iste tenetur re-
stituere beneficium non totum..., sed aliquam
portionem correspondentem alicui parti valo-
ris beneficii: et hoc si directe abstulit sibi be-
neficium, intentione damnificandi eum. Si au-
tem indirecte, scilicet procurando sibi ipsi, et
cum hoc etiam damnificare alium intendebat,

tenetur ut dixi. Sed si tantummodo propriae
utilitati intendebat providere, et sic procurat
sibi, et ex consequenti aliis praeter intentio-
nem illius damnificatur, iste ad nihil tenetur illi ».

^{b)} Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2;
Covarruvias, in cap. Peccatum, part. 2, § 7,
n. 8, ita quidem docent de beneficiorum col-
latione; sed Cajetanus, ibid., v. Ad 6um po-
strem; Covarruvias, concl. 5, secundam sen-
tentiam tenent de donationibus, legatis, testa-
mentis, etc.; in quibus cum iisdem auctoribus
consentit Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2,
dub. 12, qui addit etiam idem esse de bonis
publicis principaliter destinatis ad communita-
tis bonum.

^{c)} Lugo, disp. 18, n. 98, adhaeret secun-
dae sententiae, quam S. Alphonsus commu-
nem et probabiliorem appellat. Cfr. de hoc
notam a ad n. 636 infra.

^{d)} Major, loc. cit. a Lessio, id est, in 4,
dist. 15, qu. 16, nihil habet quod possit huic
nostro casui applicari.

Eamque tenent Lessius¹, Petrocorensis²; Palau³ cum Vasquez, Gutierrez, Navarra et Rebello; Roncaglia⁴ cum Antonio a Spiritu S.; Sporer⁵, qui vocat sententiam veram et communem, cum Tamburinio⁶, Viva⁷, Laymann⁸, Hozmann⁹, Elbel¹⁰, Bonacina¹¹, Molina¹², Sanchez¹³; Croix¹⁴ cum Turriano, Esparsa, etc.; Mazzotta¹⁵. Eamdemque sententiam ut certam tenet Sotus¹⁶ (quem male citant pro se Salmant.¹⁷); nam Sotus sic expresse ait: *Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure, praebendam absque vi et fraude sibi vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, et contra caritatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem.* — Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni et in illud positive influat. Ad damnum autem afferendum non sufficit intentio; sed requiritur actio externa, quae non solum sit occasio (ut esset in praesenti casu), sed etiam sit vera et efficax causa damni: nam alias, si illud evenit, aliunde evenit et mere fortuito. — Unde, si tu hujusmodi documentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantum contra caritatem, vel tantum affective contra justitiam; non autem effective, cum ille non habeat jus. Et ideo opus externum cum pravo animo conjunctum, non erit effective sed tantum affective injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis. Falso enim dicitur is effective pati injustum damnum, qui privatur re, ad quam nullum jus habet.

Ad textum autem, ut supra oppositum, respondetur 1°. cum Lessio, Anacleto^{e)} et

Croix, illam esse legem poenalem, quae ante sententiam non obligat. — Deinde respondetur 2° cum Soto, quod lex illa juste prohibuit arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit; unde recte ait Sotus quod eo casu tu non habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quae negat actionem vicino, semper ac tu arcet aquam *ne tibi noceat*, etiamsi facis ut vicino noceas.

Nec etiam obstat doctrina S. Thomae supra allata. Nam explicat Sotus¹⁸, S. Doctorum intelligere, impedientem aliquem ab obtinenda praebenda tunc teneri ad restitutionem damni, quando impedit *injuste*, ut S. Doctor exprimit, nempe vi vel fraude.

Nec obstat, quod ibi dicat: *Puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam.* Nam Angelicus hic supponit in justitiam, cujus causa sit odium: *Facere enim ex odio* (ait Sotus)... *non te onere restitutionis gravat; sed facere injuste, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum.*

585. — Hinc infertur 1°. Quod si quis ex odio, sed sine vi vel fraude, suadet episcopo, etiam determinato ad conferendum beneficium digniori^{a)}, ut conferat minus digno (etiamsi probabilius sit, quod tam episcopus quam suasor graviter peccent, quamvis beneficium sit simplex, ut dicimus *Lib. IV, n. 93*): suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem; quia non laesit justitiam commutativam, avertendo

Avertens
episcopum
sine vi et
fraude, ne
conferat be-
neficium di-
gniori, non
tenetur ad
restitutio-
nem.

¹ Lib. 2, cap. 12, n. 126. — ² Lib. 4, de Just., cap. ult., qu. 6. — ³ Tr. 13, disp. 2, punct. 11, § 5, n. 8. — ⁴ Vasq., de Benef., cap. 2, § 3, dub. 19, num. 127. — ⁵ Gutier., Can. Quaest., lib. 2, cap. 11, a. n. 71. — ⁶ Petr. Navar., de Restitut., lib. 3, cap. 5, n. 7. — ⁷ Rebello., part. 1, lib. 3, qu. 1, n. 6. — ⁸ De Restitut., cap. 8, qu. 4. — ⁹ Anton. a Spir. S., Director. Confessar., tr. 10, disp. 8, n. 345. — ¹⁰ Tr. 4, cap. 2, n. 218. — ¹¹ Decal., lib. 8, tr. 8, cap. 4, § 2, n. 4. — ¹² De Restitut., qu. 2, art. 1, n. 5. — ¹³ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 7, n. 1. — ¹⁴ De Restitut., num. 539. — ¹⁵ De Restitut., confer. 4,

n. 108. — ¹⁶ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 12, n. 2. — ¹⁷ Tr. 2, disp. 727, num. 4. — ¹⁸ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 49, num. 6 et 27. — ¹⁹ Lib. 3, part. 2, num. 148. — ²⁰ Turriani., in 2ma disp., disp. 16, dub. 1, n. 8. — ²¹ Esparsa, Curs. theor., lib. 8, qu. 85, artic. 1. — ²² Tr. 4, disp. 1, qu. 2, cap. 3, qu. 4. — ²³ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 6 arg., v. f. — ²⁴ Tr. 13, cap. 1, num. 103. — ²⁵ Less., cap. 12, num. 128. — ²⁶ Croix, lib. 3, part. 2, num. 149. — ²⁷ Sotus, loc. cit. — ²⁸ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 6 arg.

^{e)} Anacleto, tr. 9, dist. 5, n. 91, ubi hanc interpretationem insinuat, de alio argumento tractat, et de aliis juris civilis legibus, non vero de praesenti lege loquitur.

585. — ^{a)} Ampliationem istam de episcopo jam determinato ad beneficium digniori conferendum, plerique auctores ex infra citandis praetermittunt; in reliquis vero concordant.

collatorem a conferendo beneficio, ad quod alter jus non habebat. — Ita Glossa^{b)}, Sotus¹, Silvester^{b)}, Lessius^{c)}, Laymann^{d)}, Roncaglia^{e)}, Holzmann^{f)}; Palaus^{g)} cum Vasquez, Gutierrez et Rebello; Sporer^{h)} cum Molinaⁱ⁾ et communi. Item Sà, Filliuccius, Navarrus et Dicastillus, apud Salmant.^{j)} (qui hoc probabile vocant, licet oppositum alibi probabilius putent^{k)}). — Vide dicenda Lib. IV, n. 106 usque ad 108.

Nisi aver-
tat post con-
cursum.

Dicendum tamen cum probabiliori sententia, teneri ad restitutionem, eum qui post concursum impedit digniorem a consequendo beneficio; juxta dicenda Lib. IV, n. 109.

Infertur II°. Propter eamdem rationem non teneri ad restitutionem qui sine vi vel fraude impedit testatorem, ne relinquit haereditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. — Laymann¹⁰, Elbel¹¹, Tamburinius¹², Sporer¹³ cum Sanchez, Soto, Molina, etc.

586. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens ut homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere quod ex imputatione ille passus fuerit? — Vide n. 636.

587. — « 3°. Si in re praedicta, ex libera voluntate conferenda, aliquis per vim, fraudem vel calumniam, collatorem induceret ne ei daret; aut eum a petitione

« (cum quivis habeat jus petendi); aut a consecutione talis rei, per vim, fraudem, calumniam vel mendacium impediret « (cum etiam quivis jus habeat ne inique impediatur): is teneretur ad compensationem damni, arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem vel probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui assecuturus fuisse existimaretur; dummodo tamen eo sit dignus: nam si indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi famae, si eam forte laeserit. — Lessius¹⁴, Molina¹⁵, Sà¹⁶; vide Bonacina¹⁷.

Censem Salmant.¹⁸, quod aequiparantur vi preces importunissimae, aut metus reverentialis, maxime si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces: ut dicunt¹⁹.

588. — Nota hic autem quod graviter peccat religiosus, qui suadet testatori, ut suo monasterio, potius quam ecclesiae matrici bona relinquit: ex Clem. I, de privil., in qua etiam adest excommunica^{a)}.

Non tenetur tamen ad restituendum, quia ecclesia nullum habet jus quaesitum: ita Sanchez²⁰, Lugo²¹, et Croix²², Molina. Immo Sanchez putat religiosum non pecare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate testantis, modo non petat pro se vel amicis.

Vi a
paras
preces
portus
mae et
tus revi-
tialis.

Rei
sus sua
ut leg-
fiat in
sterio,
viter
cat.

Non te-
tur ad
tatione

Qua-
que a
cato e
satur.

confer. 4, num. 108. — ¹⁰ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 4, § 2, n. 4. — ¹¹ Loc. cit., n. 219, cum n. 208. — ¹² Sanchez, Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 49, n. 27. — ¹³ Sotus, loc. cit., art. 3, v. f. — ¹⁴ Molina, tr. 2, disp. 727, n. 4. — ¹⁵ Lib. 2, cap. 12, n. 123. — ¹⁶ Tr. 2, disp. 186; et disp. 727, n. 2. — ¹⁷ V. Restituto, n. 21. — ¹⁸ Disp. 1, de Restituto, qu. 2, punct. 12, n. 2 et 6. — ¹⁹ Tr. 14, de Contractib., cap. 5, n. 80. — ²⁰ Tr. 9, de Matrim., cap. 9, n. 87. — ²¹ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 49, n. 28. — ²² Disp. 18, n. 96. — ²³ Lib. 8, part. 2, n. 74. — ²⁴ Molina, tr. 2, disp. 727, n. 3. — Sanchez, loc. cit.

^{b)} Glossa, in cap. 2 de off. custod., v. Sanctiores, haec habet: « Melior, justior et sanctior debet eligi; tamen si aliis eligatur, licet non sit melior, sufficit quod sit sufficiens: quia conveniens scientia sufficit in paelato ». — Silvester, v. Episcopus, n. 10, v. Septimum, pariter scribit: « In conferendo etiam beneficia, debet attendere ut conferat dignis ». Ex

quibus plane colligitur nullum jus digniori competere, proindeque nullam ei restitutionem deberi, si praetermissus fuerit.

^{c)} Sporer non dicit esse commune nec citat Molinam; qui tamen, tr. 2, disp. 727, n. 4, tuetur hanc S. Alphonsi sententiam.

^{d)} 588. — ^{a)} « Sub interminatione maledictionis aeternae », ut loquitur Pontifex.

DUBIUM V.

Cui vel quibus restituendum.

589. *Quid, si creditor sit incertus.* — 590. *An, tradita re pauperibus, sit restituenda domino comparenii.* — 591. *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis. (Usque ad n. 594.).* — 595. *Quid, circa furta minuta.* — 596. *An bona certa sint restituenda domino, vel possessori.* — 597. *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno.* — 598. *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei.* — 599. *Quid, si acceperis a possessore bona fide rem non suam.* — 600. *Emptor rei furtivae, an possit eam reddere furi. (Vide etiam dicta n. 569).* — 601. *An revendens rem emptam bona fide, teneatur pretium restituere emptori.* — 602. *Quid notandum circa thesauros inventos.* — 603. *An inventor rei perditae possit eam sibi retinere.* — 604. *Quid notandum circa res captas venatione.* — 605. *Quid, si quis venatur in locis reservatis.* — 606. *Quae venatio vetetur clericis et religiosis.*

589. — « Resp. Attendendum ad natum justitiae, et quis damnum patiatur, quidve ratio et leges ferant communiter. — Vide Lessium et Laymannn ¹.

« Unde resolves:

« 1º. Quando bona restituenda, sive debita quaecumque sunt incerta, hoc est, cum cui debeantur ignoras, aut adire non potes, aut illi restituere; tunc si ea habeas *sine delicto* (ut si invenisti, vel a mercatore v. gr. per errorem accepisti duas ulnas panni pro una, et jam is discessit, nec scis quo abierit), teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi. — Post quam, si spes non sit sciendi dominum, probabile est quod non tenearis ea dare pauperibus: licet ita plerique cum S. Thoma sentiant », [Quorum sententiam vocant communem Salmantenses ²; sed vide n. 603] « et sit magis pium ac practice suadendum; sed possis tibi retinere, ut docet Petrus Navarra, quem sequitur Laymann ³ et Lessius ⁴, idque Diana ⁵, dicit esse tutum in praxi ». [Cum

Palao et Dicastro, apud Salmant. ⁶: exceptis debitis ob usuram aut simoniam, ex textibus allatis in fine hujus numeri ⁷].

« Si vero ea habeas *ex delicto*, ut furto, usura, etc., teneris ea restituere pauperibus vel ecclesiae, hospitali, etc. Quia debet tunc fieri restitutio meliori modo quo potest: ut saltem, cum corpori domini non prosit, prosit ejus animae, dum in pauperes expenditur. — Ita communiter doctores, ut videbis apud Laymann ⁷ ».

Quaeritur 1º. *Quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus?* Distinguendum, et videndum an res accepta sit bona vel mala fide. Si mala fide, tunc iterum distinguendum est:

1º. Vel dominus incertus rei est *ignotus tantum in particulari*, prout si sciretur, rem spectare ad aliquem ex tribus vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus. Sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit. — Ita Silvius ⁸, Lessius ⁹; idem

Possessa
ex delicto.

Si domi-
nus sit igno-
tus in parti-
culari, res
nequit res-
titui paupe-
ribus.

¹ Less., lib. 2, cap. 14, dub. 6 et 7. — ² Lib. 8, tr. 2, cap. 9. — S. Thom., 2^a 2°, qu. 62, art. 5, ad 3. — ³ Tr. 18, de Restit., cap. 1, n. 214. — Petr. Navarr., lib. 4, cap. 2, num. 46 et 47. — ⁴ Loc. cit., cap. 9, num. 1. — ⁵ Loc. cit.,

cap. 14, n. 38. — ⁶ Part. 2, tr. 17, resol. 5, i. f. — ⁷ Palau, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 8, n. 1. — ⁸ Dicast., lib. 2, tr. 2, disp. 9, dub. 14, n. 381. — ⁹ Loc. cit., n. 218. — ¹⁰ Loc. cit., cap. 9, n. 2.

589. — ^{a)} Scilicet apud Salmant., loc. cit., n. 209, uti liquet ex prima edit. S. Alphonsi, lib. 3, tr. 5, cap. 2, dub. 5, resolv. 2, not. b.

^{b)} Silvius, in 2^a 2°, qu. 62, art. 5, quaer. 1, concl. 2, ait restitucionem faciendam illis esse: « vel sortem mittendo, vel inter eos dividendo, aut concordiam ineundo; quae si non potest iniri, auctoritate judicis fiat aqua distributio ». — Quibus fere consentit Cajetanus, in eundem loc., art. 5, ad 3:

« Quando, inquit, sciri non potest dominus in particulari, sed scitur quasi sub distinctione quod alicui istorum debetur, non est omnino ignotus dominus. Unde debet eis dari vel distribui eisdem, vel ut sorte aliquis accipiat, quando divisa res pluribus non prodesset, et unita aliquem relevaret. Et ne alicui fiat injuria, de eorum voluntate agendum est, quidquid agendum est ».

^{c)} Lessius, cap. 14, n. 32, negat bona in-

que dicunt Palaus, Molina, Cajetanus^{b)}, Petrus Navarra, etc.

2°. Vel autem dominus est *ignotus in generali*, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat: et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in cap. *Cum tu, de usuris*, ubi praecipitur usurariis, restitutionem facere dominis vel eorum haeredibus, vel, his non superstitibus, pauperibus.

Sufficit autem quod restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quod fiat locis piis; ut communiter docent Lessius¹, Navarrus², Salmant.³, Croix⁴; Bonacina⁵ cum Azor, Molina, Petro Navarra, Vasquez, Filliuccio, etc. — Id tamen locum habet, modo adhibita sit debita diligentia ut proprii domini invenirentur; nam, si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deinde domini comparerent, utique damnum ipsis resarcendum esset. — Praeterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res verosimiliter non sit ventura in manus proprii domini; et ideo restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci: ut communiter tenent Sil-

vester⁶, Bonacina⁷; et idem dicunt Salmant.⁸ cum Soto, Rebello et Tapia. Et quamvis Silvius⁹ dicat congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est; addit tamen id non esse necessarium.

Si autem plures et varii domini incerti alicujus communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restitutio facienda est pauperibus ejusdem communitatis laesae.

— Vide dicenda n. 595, v. *Alii vero*.

590. — Quaeritur 2°. *Si res, post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum, tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat; utrum ei restituenda sit?*

Negant Navarra, Sotus, Henriquez, Ledesma^{a)}, apud Croix¹⁰; item Cajetanus^{a)} et Bonacina, apud Sporer¹¹. Quia, cum debita diligentia est praemissa, pauper aut locus pius absolute acquirit dominium rei.

Dicitur: *quando debita diligentia est praemissa*; nam alias certum est apud omnes, rem domino comparenti restituerandam esse; quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus.

Communius vero Laymann¹², Salm.^{b)}, Palaus¹³, Lessius¹⁴, Sporer^{c)}; et Croix¹⁵

lib. 2, qu. 12, n. 14 et 16. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 3, num. 4. — ^{b)} In 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, quaser. 1, concl. 4. — *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 4, cap. 2, n. 56. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ante resp. ad 3, v. *Ex quo sequitur*. *Henrig.*, lib. 7, cap. 34, num. 8. — ¹⁰ Lib. 3, part. 2, num. 95. — *Bonac.*, de Restitut., disp. 1, qu. 3, punct. 4, n. 17 et 18. — ¹¹ Tr. 4, cap. 3, n. 104. — ¹² Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, num. 24, v. f. — ¹³ Tr. 81, punct. 19, n. 7 et 8. — ¹⁴ Cap. 14, num. 48. — ¹⁵ Loc. cit., num. 95.

modo

ligenzia

ad

hibita

si

di

ligentia

ad

hibita

si

de

fraude

cu

juvis

loci

si

de fraude

pauci

sunt

certa esse, quando constat ea alicui communitati, vel toti, vel majori ejus parti certe deberi. « Etsi enim in particulari non constet quid cui debeatur, tamen constat haec esse illius communitatis, ita ut ipsa tota vel major ejus pars jus in illa habeat, et singuli vel plerique censeantur habere aliquid in illo cumulo, ut quando exercitus expilat injuste pagum vel oppidum: tunc enim restitutio facienda communitati, opera magistratus, episcopi vel parochi, ut hi distribuant iis qui in eo hominum coetu majus damnum accepisse judicabuntur... Item, quando pauciores quidem ex illo conventu damno affecti sunt, tamen per aliquam industriad cognosci potest qui sint ».

590. — ^{a)} Martinus de Ledesma, 2^a 4^{ae}, qu. 18, art. 5, *Dubitatio*, v. *Sed haesitari so-*

let; et Cajetanus, *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3*, loquuntur non de ipso paupere cui res tradita sit, sed de debitore: « Si quis absque inquisitione (verba sunt Cajetani) rem alterius pauperi dedisset, non satisfecisset, sed tenetur invento domino restituere ». Igitur hi duo auctores non satis accurate citantur a Croix.

^{b)} Salmanticenses, *tr. 12, de Justitia et Jure*, cap. 2, n. 86, ita quidem tenent de ipso inventore; sed n. 87, loquuntur de pauperibus, quibus res inventa jam applicata esset, et negant eos teneri in foro interno ad restitucionem, etsi res inventa in se vel in aequivalenti adhuc perduret.

^{c)} Sporer, *tr. 4, cap. 3, n. 113*, de inventore loquens, haec dicit juxta opinionem quam

Secus, si dominus sit ignotus in generali.

Modo adhibita sit diligenter.

Restituti potest pauperibus cujuvis loci, si defraudati pauci sunt.

Secum plures fraudantur.

Si dominus conreat potest aliis neg restituendum esse.

modo diligenter habita si

Alii d.

cum Molina ⁴⁾, Diana, etc., dicunt, quod si res exstat, pauper debet eam restituere domino comparenti; si vero est consumpta, tantum id in quo factus est ditior. Ratio, ut ait Palaus, quia, licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc exstat tunc in aequivalenti. — Sed haec ratio non videtur congrua; nam si rei dominium vere translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res exstet sive non.

Melius igitur distinguendum cum Lugo ¹⁾, juxta ea quae de inventore rei perditae fusius dicemus infra n. 603 cum eodem Lugo, Holzmann ⁵⁾ et Croix ⁶⁾ (qui ⁷⁾ non sibi cohaeret): — Quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est amplius possibile quod dominus inveniatur; tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. — Quando vero adhuc post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium; et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere si compareat. Additque Lugo ⁸⁾, ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debitae circumstantiae ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. (Sed vide omnino dicenda dicto n. 603). Recte tamen excipiunt ⁹⁾ Sporer ⁵⁾ et Wigandt ⁶⁾, nisi pauper aut locus pius bona fide rem jam praescripserit; quia virtute praescriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquirit.

Diana, part. 11, tr. 8, resol. 12. — Palaus, loc. cit., n. 7. — ¹⁾ Disp. 21, n. 102. — Lugo, disp. 6, n. 104 et 140. — ²⁾ Lib. 8, part. 2, n. 89. — ³⁾ Loc. cit., n. 96. — ⁴⁾ Disp. 21, n. 102. — ⁵⁾ Tr. 4, cap. 8, n. 118. — ⁶⁾ Tr. 8, exam. 8, qu. 10, n. 50, resp. 4. — ⁷⁾ Tr. de bull. Cruciat., cap. 18. — ⁸⁾ De 13 april. 1744, § 25. — Corduba, Quaestionar., lib. 5, de Indulgent., qu. 44, v. Secunda opinio. — Turrian., in 2^{am} 2^{ae}, disp. 41, dub. 1.

591. — Notandum quod super his debitis incertis bene potest fieri compositio per bullam Cruciatae (quae refertur apud Tamburinium ¹⁾), pro regnis Hispaniarum, Sardiniae et Siciliae, et pro omnibus aliis particularibus, quibus bulla communicatur. — Potest etiam haec compositio fieri per S. Poenitentiariam: sed si ab ipsa obtineatur, constituit Benedictus XIV in sua bulla: *Pastor bonus* ²⁾, quod restitutio fiat, cum poterit commode fieri, iis in locis ubi furtum factum est.

An autem *valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa?* — Affirmant Corduba, Turrianus, Alensis ³⁾, apud Lugo ⁹⁾. Sed negant Covarruvias, Sotus, Navarrus, Molina et alii communiter ¹⁰⁾.

Verius tamen distinguendum cum Lugo, et dicendum eam valere, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, puta, ex fructibus ecclesiasticis male perceptis; secus, si restitutio aliunde sit debita. — Ratio primi, quia Pontifex in lege propria valide dispensat; ratio secundi, quia bonorum aliunde debitorum Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide Lugo ¹¹⁾; et vide Quaest. n. seq.

592. — Quaeritur autem: *an, compositione facta, debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat?*

Dicunt alii, teneri restituere id in quo factus est ditior. Ita Villalobos, Rodriguez, apud Tamburinium ¹²⁾; et Cajetanus ⁴⁾, So-

Compositio fieri potest super debitum in incertis.

Compositio sine causa, valet in debitis ecclesiasticis.

In reliquis non valet.

Quid, si dominus compareat post compositionem.

num. 6. — ¹⁾ Disp. 21, n. 96. — Covar., in cap. *Peccatum*, part. 3, § 1, num. 3. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 3. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 98. — Molina, disp. 748, num. 5. — ²⁾ Ap. Lugo, loc. cit., n. 96. — Lugo, loc. cit. — ³⁾ Loc. cit., num. 96. — *Villal.*, part. 1, tr. 29, num. 9. — *Rodrig.*, Explic. bull. composit., dub. 6, n. 8. — ¹²⁾ Loc. cit., cap. 18, § 5, n. 9.

compareat, et res adhuc exstet, vel in se vel in aequivalenti, illi restituiri debet».

¹⁾ De rebus inventis disputantes.

591. — ^{a)} Alensis, *Sum.*, part. 4, qu. 24, membr. 5, art. 2, § 1, satis perspicue innuit hanc opinionem; cum enim omnia bona (ita Alensis) sint Ecclesiae et membrorum Christi, «summus dispensator illa potest dispensare, quae non habent certos possessores».

592. — ^{a)} Cajetanus citatur hic a Renzi ex Diana, a Diana autem ex Villalobos; at vero loc. cit. in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 6, nihil de his habet.

projecto existimat probabilem; ipse vero n. 114, loquens tum de re inventa, tum de quacumque re incerti domini, sine delicto debita, sibi placere ait sententiam cardinalis de Lugo, cui S. Alphonsus infra adhaeret.

⁴⁾ Molina, *disp. 746*, i. f., asserit rem esse restituendam, si adhuc apud pauperem exstet; secus, si jam alienata sit aut consumpta.

⁵⁾ Holzmann, *de Just. et Jure*, n. 59, sic ait: «Inventorem non illico evadere rei inventae dominum, sed possessorem tantum, donec eam legitime praescripserit. Unde si durante praescriptionis tempore, dominus rei

tus, etc., apud Renzi¹. Ratio, quia non praesumitur Pontifex, dominos rebus suis expoliare voluisse. — Alii vero dicunt ad nihil teneri; ut Salmant.² cum Trulench, Dicastillo³, Tapia⁴, etc.; et idem tenent Lugo⁵ et Tamburinius⁶, semper ac praemissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per compositionem propter bonum publicum.

Notat autem Viva⁷ cum Villalobos, Diana et Mendo; idemque dicunt Trulench et Henriquez apud Croix⁸, cum Bussenbaum (infra, n. 696, ad 2), hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab episcopo; cum hoc nullo jure sit reservatum Papae, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono animarum suarum.

— Sed contradicunt verius Lugo⁹, ac Molina cum Rodriguez¹⁰, Turriano, Corduba¹¹, etc., apud Croix⁸. Ratio, quia id non potest efficere episcopus: nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos reges vel ad Pontificem; nec ratione supremae potestatis mutandi voluntates dominorum, cum haec pertineat ad solam Sedem Apo-

stolicam, ex clem. *Quia contingit, de religios. domib.*, ubi dicitur: *Quia contingit... Cum tamen ea quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicae auctoritate), converti.*

Sed quoad ultimas voluntates, vide infra n. 931, et Lib. VI, ex n. 329.

593. - Compositio haec solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis male perceptis. Croix¹². — Dicunt etiam Escobar¹³, Tamburinius¹¹; item Vasquez, Lopez et alii, apud Diana¹⁴, compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum Croix¹⁵, Diana¹⁴: quia talis restitutio omnino facienda est eisdem civibus defraudatis¹⁶. Vide mox dicenda n. 595.

594. - An vero, si creditor sit notus, sed tam longe absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? — Affirmant Turrianus, Covarruvias, Rodriguez¹⁷, et putat probabile Lugo¹⁸. — Sed videtur probabilius oppositum, cum Soto et Henriquez, apud Croix¹⁶: quia compositio conceditur tantum, quando creditor est incertus.

Sotus, in 4, dist. 21, qu. 2, art. 4, v. t. - ¹ In 7 Praec., cap. 8, sect. 7, qu. 26. - ² Tr. 13, cap. 1, n. 217. - *Trull.*, Exposit. bull. Cruciat., lib. 3, dub. 4, n. 8. - ³ Disp. 21, n. 98. - ⁴ De bull. Cruciat., cap. 18, § 5, n. 10. - ⁵ De Restitut., qu. 4, art. 8, num. 3. *Villat.*, part. 1, tr. 29, num. 11. - *Diana*, part. 4, tr. 4, resol. 112. - *Mendo*, in bull. Cruciat., disp. 32, n. 16 et seqq. - *Trull.*, loc. cit., dub. 1, n. 3. - *Henrig.*, lib. 7, cap. 83, n. 4. - ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 418. - ⁷ Disp. 21, n. 107. - *Molina*, disp. 748, n. 7. *Turriani*, disp. 41, dub. 2, n. 12. - ⁸ Loc. cit., n. 413. -

⁹ Loc. cit., num. 416. - ¹⁰ Lib. 37, num. 71. - ¹¹ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 3, num. 19. - *Vasq.*, de Restitut., cap. 5, § 4, num. 47. - *Ludov. Lopes*, Instruct. conc., part. 1, cap. 138 cum cap. 137, v. *Nequa necesse est*. - ¹² Part. 4, tr. 4, resol. 46. - ¹³ Loc. cit., num. 417. - ¹⁴ Loc. cit. - *Turriani*, in 2^a 2^a, disp. 41, dub. 3, n. 28. - *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 8, § 1, n. 3. - ¹⁵ Disp. 21, num. 139. - *Sotus*, in 4, dist. 21, qu. 2, artic. 4, v. f. *Henrig.*, lib. 7, cap. 34, num. 2. - ¹⁶ Lib. 3, part. 2, num. 418.

^{b)} Dicastillus male a Salmant. tamquam huic sententiae patrocinans allegatur; oppositum enim tenet, *de Restit.*, disp. 9, dub. 14, n. 396: « Probabiliter... existimo, inquit, quoties res exstat in se vel in aliquo sui, debere illi restitui in utroque foro, a quocumque possideatur, etiamsi per publicam potestatem, sive per bullam compositionis aut titulo paupertatis ea fuerit applicata ».

^{c)} Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 3, num. 11, non loquitur de bulla compositionis, sed de alio casu, de quo Salmant. simul tractant.

^{d)} Rodriguez, *Explic. bull. compos.*, dub. 4, n. 6; Corduba, *Quaestionar.*, lib. 5, de Ind., qu. ult., v. *Et si rursum queratur*, hanc utique secundam sententiam tenent, modo tamen contraria consuetudo non vigeat.

593.) a) S. Alphonsus, in *Istruzione e Pratica*, cap. 10, n. 68, rectius loquitur, et magis consentanea cum eis quae dicenda sunt n. 595 et quae jam dicta sunt n. 534, v. *Sed probabilius*, inquiens: « Nec licita est [compositio], quando facienda est restitutio furtorum minutorum ab eis qui vendunt vinum, oleum, etc., quia tunc necessario facienda est pauperibus loci; quinimmo, ex communiori sententia..., nec satis est eam fieri dictis pauperibus..., sed civibus ipsis est facienda, qui ad tabernam concurrunt. Quamquam, uti dimus n. 28, pariter non peccatur, si fiat pauperibus ». Cfr. *Hom. Apost.*, tr. 10, n. 68.

594.) a) Rodriguez, *op. cit.*, dub. 2, n. 3, ita tenet, casu quo res non sit debita ex delicto, nec domino transmitti queat, nisi cum expensis, quae ejus valorem superent.

*Dignatio
predicis
compo-
nendis
ob-
ligato-*

*Inditor
a forte
admit-
tenti-
tione.*

*Justa a-
proposita
dividere
pauperibus,*

An autem haeres qui compositionem obtinuit teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui testatoris? — Affirmat Molina ^{b)}. — Sed negat Lugo ^{b)}, et assentit Croix ¹, si concessio facta est illi, non ut haeredi, sed ut tali personae. Secus vero, si facta sit ei ex vi potestatis quam testator habuit.

595. — « 2º. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis, vini, etc., damnum intulit multis civibus; eum teneri restituere, non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo aut majore mensura, donec veniatur ad aequalitatem) dicit Molina. — At Vasquez ^{a)} et Escobar dicunt esse probabile quod possit dare pauperibus, praesertim civitatis ejusdem ».

Alii igitur dicunt, ut Escobar ², Anacletus ^{b)}; item S. Thomas ^{c)}, Vasquez ^{d)}, Lopez et alii, apud Diana ^e, quod pro hujusmodi furtulis commissis a venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cum regula sit generalis, de-

¹ Lib. 3, part. 2, n. 419. — Molina, disp. 745, n. 4. — Escob., tr. 3, exam. 2, cap. 6, n. 162. — ² Lib. 37, n. 71, cum n. 45. — Ludov. Lopes, Instruct. conc., part. 1, cap. 187. — ³ Part. 4, tr. 4, resol. 46, v. f. — ⁴ De Restit., disp. 1, qu. 8,

^{b)} Fusius et clarius Molina, *disp. 760, n. 3*, querit: « Quid si aliquis habeat debita aliqua certa, et alia incerta, neque habeat sufficientia bona, unde utrisque debitibus satisfacere possit, auctoritateque Summi Pontificis compositionem faciat circa bona incerta, poteritne tunc retinere sibi quantitatem illam, circa quam compositionem fecit, non solvendo de illa debita certa, sed eam sibi reservando ». Et deinde, de haerede qui ejusmodi compositionem circa bona incerta defuncti obtinuit, respondet: « Hunc etiam solvere teneri de ea summa debita certa defuncti ». Ratio autem quam affert est: « Quoniam compositionem eo modo efficiendo, agit negotium ac partes haereditatis ac bonorum defuncti, eaque de causa summa illa circa quam est facta compositione, manet pars bonorum defuncti, quae proinde restitutioni est obnoxia, quounque integre defuncti debita solvantur ». Quae ratio non obscure concordat cum responso disjunctivo S. Alphonsi. — Lugo vero, *disp. 20, n. 12*, casum eodem modo quam Molina proponit; sed respondet uti S. Alphonsus asserit.

595. — ^{a)} Vasquez, *de Restit.*, cap. 5, § 4, n. 47, a Diana citatur pro alio casu, qui forte huic affinis est; tractat scilicet de eo qui tempore necessitatis cuidam communitatibus tritum vendidit ultra pretium a lege taxatum.

bita incerta pauperibus esse restituenda: ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in cap. *Cum tu, de usur.* ^{d)} Advertunt tamen, restitutio faciendam esse pauperibus ejusdem loci ^{e)}; quia, cum communitas illius loci sit laesa, illi damnum resarcendum est. Nisi (excipit Bonacina ^{f)}) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis; quia tunc ait restitutio posse fieri pauperibus alterius loci. Et hanc sententiam Diana ^{g)} non audet dicere improbabilem, propter auctoritatem D. Thomae.

Alii vero, quorum sententiam tamquam communissimam suadendam puto, dicunt, talem restitutio omnino, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cum existant damnum passi et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnum compensari debet. — Ita Laymann ^{f)}, Concinna ^{h)}, Sporer ⁱ⁾ cum communi, ut asserit; Croix ^{k)}, Diana ^{l)}, Tamburinius ^{m)}, Salmant. ⁿ⁾ cum Dicastillo ^{o)},

punct. 4, n. 10. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Dissert. 2, de Restitut., cap. 13, n. 10. — ⁷ Tr. 4, cap. 3, n. 117. — ⁸ Lib. 3, part. 2, num. 417. — ⁹ Part. 4, tr. 4, resol. 46. — ¹⁰ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 8, n. 19.

sed paupe-
ribus ejus-
dem loci.

Limitatio.

Restitu-
tio facienda
ipsis civi-
bus.

Et dicit restitutio faciendam esse civibus qui postea panem carius emerunt, non vero communitatibus, quae laesa non fuit.

^{b)} Anacletus, *tr. 9, de Praec. decal., dist. 5, qu. 2, n. 20*, ait haec restituenda esse, quantum fieri potest, iis a quibus acceperunt; aut si ii ignorentur, vel amplius conveniri non possunt, talia pauperibus erogando ».

^{c)} S. Thomas, *in 4, dist. 15, qu. 1, art. 5, solut. 4, ad 1*, universaliter scribit: « Quando incertus est dominus rerum ablatarum, pauperes sunt haeredes; et ideo non deobligatur a debito restitutio, nisi det pauperibus pro anima illius, cui restitutio debebatur, adhibita tamen prius diligentia debita ».

^{d)} In defectu scilicet eorum qui defraudati sunt eorumque haeredum.

^{e)} Lopez tamen, *loc. cit.*, concedit restitutio fieri posse pauperibus alius loci.

^{f)} Laymann, *lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 9, n. 2, in med.*, ita scribit: « Si a multis ejusdem communitatis incolis bona ablata sunt, incumbere obligationem restitutio, si ea ita institui possit industria magistratus, ut particularibus personis, quae damnum passae fuerint, saltem secundum notabilem partem satisfiat; ideoque talem restitutio velle censeantur ».

^{g)} Salmant., *tr. 13, cap. 1, n. 215, i. f.*; et

Restituens
tamen pau-
peribus sa-
tisfacit obli-
gationi gra-
vi.

Si adsit
causa, excu-
satur etiam
a veniali.

Rebello et Tapia. Verumtamen censeo (juxta dicta n. 534, Qu. 2, v. *Sed probabilitus*), quod hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suae gravi obligationi, si pauperibus restituant. — Quapropter excusantur etiam a veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa; puta, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel si urgeat necessitas aliorum pauperum valde indigentium, quibus praesumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam Continuatorem Tournely¹, qui, loquens signanter de tabernario qui communitatem defraudavit, ita ait: *Deinde, ut quod vere furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est exsecutio quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiae: hoc, sive per parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter, in pauperes loci quem laesisti diffundi cures, vel in alia opera eidem loco utilia insumas.*

Bona cer-
ta, resti-
tuenda pos-
sessori vel
damnificato.

596. - « 3°. Quando bona sunt certa, ordinarie restitui debent possessori justo a quo accepta sunt, vel cui damnum illatum, etsi is non sit immediatus domino, minus. — Unde quod acceptum est a depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non domino, sed ipsis restitui; quia alioqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiae aut utilitatis spoliarentur; et damnum atque lucrum cessans compensari deberet.

Limitatio-
nes.

« 4°. Excipitur tamen hinc 1°. Si horum nihil interesseret, ut si sine illorum damno, infamia, domino restituatur. — 2°. Si pro-

Rebel., part. 1, lib. 2, qu. 12, num. 17. - *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 3, num. 5. - ¹ De Restitut. in partic., art. 4, sect. 2, i. f. - ¹ Lib. 2, cap. 14, num. 31 et 43. - ² Lib. 5, cap. 23, n. 2. - ² In 2nd 2nd, qu. 62, art. 5, ad 8, v. *Miki autem*, - *Vasq.*, de Restitut., cap. 10, dub. 1, n. 20

babiliter ipsi putarentur rem absumpturi vel ablaturi, cum injuria domini: quo modo bona Ecclesiae, non praelato dissipatori, sed potius capitulo restituenda sunt. Item, accepta a filiosfamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso; si sint ex iis bonis quorum administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt patri, tutori, marito, praelato. Sic etiam, si bona alicujus publicata, et fisco addicta sint: tunc enim depositum et similia debita fisco debent reddi.

« 5°. Cum quis, ignorato domino, cui restituendum erat, non praemissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit; non satisfecit domino postea comparenti. Seclusus, si diligentia sit praemissa. — Vide Lessium³.

597. - « 6°. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest sine sumptu: tunc, si res male accepta est, tenetur restituens alias expensas ex se facere; si autem bene accepit, non nisi expensis domini. Quando nullo modo potest mitti, exspectandum est ad tempus; et si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum. — *Toletus*⁴.

Quaeritur: *an fur teneatur restituere rem ablatam, cum qualicumque suo damno?*

Prima sententia affirmat cum Cajetano⁴; ac Vasquez, Navarro⁵, Covarruvias, Armilla, etc., apud Lugo⁶. Ratio, quia dominus debet servari indemnitis, cum qualcumque furis detimento, quod suae malitiae imputandum est. — *Secunda* vero sententia communissima et probabilior negat. Hanc tenent Busenbaum (vide n. 677), Bonacina⁶, Lessius⁷, Molina⁸, Holzmann⁹, Filiuccius¹⁰; Salmant.¹⁰ cum Palao; item

Cujus
expens
sit res
tuenda.

Alli
cunt re
tuenda
cum qu
cumque
ris dam

Com
nissime
probabil
negatur.

et 27. - *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 1, n. 9. - *Armill.*, v. *Restitut.*, num. 25, i. f. - ⁶ Disp. 20, num. 184. - ⁶ *De Restitut.*, disp. 1, qu. 5, punct. unic., n. 5. - ⁷ Cap. 15, n. 50. - ⁸ Disp. 762, n. 5. - ⁹ *De Restitut.*, n. 493. - ¹⁰ Tr. 13, cap. 1, n. 196. - *Palau*, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 6, n. 1.

Dicastillus, *de Restitut.*, *disput.* 9, *dub.* 14, n. 366, hanc sententiam tuentur, casu quo verisimile est eosdem iterum apud ejusmodi venditores empturos.

597. - a) *Navarrus*, quem Lugo hic allegat, generaliter scribit, *Man.*, cap. 17, n. 43, restitutionem faciendam esse domino in quo-cumque loco, « ita ut damnificatus nulla im-

pensa vel alio onere gravetur ». Et post allatum rationem, subdit: « Ex quo colligitur cuius impensis [scil. ipsis furis] suo domino sit suum mittendum ».

b) *Filiuccius*, *tr.* 32, *n.* 111, probabile esse ait • in re parvi momenti •, quod restitutio non sit necessario facienda, si expensae quadruplo excedant rei valorem.

Lugo¹ cum Scoto, Gabriele, Angelo, Salomon, Aragon, etc., cum communi, ut assentit Croix². Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter praecipiat aequalitatem servari, non potest obligare ad restituendum cum quocumque gravissimo damno debitoris: quod esset contra caritatem; et alias dominus esset irrationabiliter invitus.

Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno; fur potest et debet^{c)} eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt Lugo³ et Croix⁴.

Casu vero, quo creditor simile damnum vel paulo minus sit passurus, teneatur omnino debitor ei satisfacere; ut communiter ajunt Lessius⁵, Tamburinius⁶ cum Navarro^{d)}, Valentia, Cajetano^{d)}, etc.; ac Lugo⁷, qui dicit, in hoc attendendum non solum damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. — Bene tamen advertunt ipse Lugo⁸, et Croix⁹ cum Ill-sung et Haunold, quod damnum creditoris et debitoris pensandum est comparative ad subjectum. Fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longe majus quam dam-

¹ Disp. 20, n. 186 et 188. — *Scotus*, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 4, de 4^a (n. 82.). — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 2, concl. 2. — *Angel.*, v. *Restitutio II*, n. 9. *Salon*, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, controv. 5. — *Aragon*, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, post concl. 8, v. *In solutio ad 3.* — ^a Lib. 3, part. 2, n. 368. — ^b *De Just. et Jure*, disp. 20, n. 189. — ^c Lib. 3, part. 2, n. 370. — ^d *Cap. 16*, n. 28. — ^e *Decal.*,

^{c)} Lugo et Croix dicunt furem posse (non tamen dicunt debere) rem vendere et pretium domino transmittere. Sed si potest, videtur etiam utique teneri rem vendere.

^{d)} Nec Navarrus, *cap. 17*, n. 43; nec Cajetanus, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, ad 3, v. *Mihi autem*, id asserunt, quamvis a Tamburinio allegantur, ut refert S. Alphonsus.

598. — ^{a)} Lugo, *loc. cit.*, n. 191, haec dumtaxat scribit: « Multo minus detrimentum debitoris sufficere, ut possit restitutionem differre; tunc enim non est comparandum hoc detrimentum debitoris cum debito principali, sed cum eo quo aestimaretur dilatio restitutionis pro tanto tempore; quare, si ea dilatio aestimaretur tribus, et detrimentum debitoris excederet duodecim, posset ea de causa differri. »

^{b)} Lessius dicit duplo vel triplo majus; quod pariter dicit Dicastillus, addens idem esse si saltem major sumptus fieri debeat

num centum respectu creditoris opulent; et sic vice versa.

598. — Sed, caeteris paribus, Difficultas est: *quaenam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur a restituzione facienda creditori?* — Et in hoc distinguendum:

Si sit spes ut res vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus haeredibus, sine magno damno debitoris: et tunc probabiliter dicunt Bonacina¹⁰, Lugo¹¹, Lessius¹², restitucionem posse dif- ferri.

Si vero desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus: et tunc adhuc probabiliter dicunt Lessius¹³, et Dicastillus apud Croix¹⁴ (qui id non reprobatur cum Lugo¹⁵), quod si res *parvi* sit *momenti*, et damnum furis esset duplo majus^{b)}, tunc posset restitutio applicari pauperibus vel operibus piis; quia in hoc praesumitur dominus assentiri.

Si tamen esset res *magni momenti*, Silvester^{c)} et Petschacher^{c)} apud Croix^{c)}, et Busenbaum^{d)} cum Bonacina^{d)} (infra n. 677) excusant furem a restituendo domino immediate, casu quo expensae facienda esse aequivalentes rei valori.

^{a)} lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 8, n. 4. — *Valent.*, in 2^a 2^a, disp. 5, qu. 6, punct. 8, v. f. — ^{b)} *Loc. cit.*, n. 186 et 187. — ^{c)} *Loc. cit.*, num. 188. — ^{d)} *Loc. cit.*, n. 378. *Ils.*, tr. 4, disp. 3, n. 223. *Haunold*, tr. 2, n. 390. — ¹⁰ *De Restit.*, disp. 1, qu. 5, punct. unic., n. 5. — ¹¹ *Cap. 16*, n. 50. — ¹² *Loc. cit.* — *Dicast.*, de *Restit.*, disp. 11, dub. 9, n. 101. — ¹³ *Loc. cit.*, n. 365. — ¹⁴ *Loc. cit.*, n. 184.

quam res valeat; Croix vero scribit, sed non satis accurate: « Consentit Dicastillus... [sententiae Lessii], si saltem triplo plus deberet impendi ».

^{c)} Nec Silvester, v. *Restitutio IV*, qu. 4, nec Petschacher loquuntur de re magni momenti; sed Silvester absolute negat furem teneri ad restitucionem, et dicit rem posse pauperibus dari, si sumptus valorem rei aequarent; immo si parum ab eo valore deficerent. Quam sententiam Petschacher, *de Restit.*, qu. 2, de *Circumst.*, art. 4, i. princ., probabilem existimat. Et ita revera a Croix, *loc. cit.*, n. 365, allegantur.

^{d)} Busenbaum negat furem teneri restituere, sed ait posse pauperibus rem dari vel in usus pios impendi, si rem ipsam transferendo, deberet fur plus impendere quam res valeat; et ibi citat Bonacinam, qui tamen, *de Restit.*, disp. 1, qu. 5, n. 5, ad hoc requirit, ut expensae longe maiores sint, quam res ipsa valeat.

Mensura
damni excu-
santis a res-
titutione.

Sed hoc communiter non admittunt Tamburinius¹, Sporer^{e)}; et Croix⁸ cum Lugo, Vasquez et Illsung. — Excusant autem Scotus, Gabriel et Richardus, apud Croix⁸, si sumptus essent majores debito. Hujus sententiae est etiam Glossa in cap. *Cum tu, de usur.*, ubi dicitur fur non teneri rem mittere domino, si expensae deportationis excedant ipsius rei valorem. — Probabilius vero Sporer⁴, Tamburinius⁵ et Molina⁶ excusant solo casu, quo sumptus essent longe majores; immo Lugo⁷ obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus.

Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus; ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse Lugo, Sporer⁸, et Bonacina^{f)} cum Sayro^{f)} et Villalobos^{f)}, apud Salmant.^{f)}.

599. — « 7°. Cum quis accepit rem alienam a possessore bonae fidei, putante rem esse suam, cum non sit: tum, si quidem intervenerit aliquod justum pa-

ctum, ut depositi, commodati, pignoris, etc., illi restituendum est, et non domino. « Qui tamen ex caritate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, etc. « Vasquez^{a)}, Azor^{a)}. — Si autem aliter accepta est, tunc vero suo domino restitui debet, si eum novisti, et sine incommodo fieri possit ».

600. — « 8°. Quando a fure vel alio venditore quis emit, sive mala sive bona fide rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. — Ita communiter Molina^{a)}, Reginaldus^{b)}.

« Toletus^{c)} tamen, Silvester, S. Antoninus, Malderus^{d)} probabiliter sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet: quia non constituit rem perejore loco quam ante fuerat; et consequenter ipse non infert domino damnum ». [Vide dicta n. 569 et 570]. « Quod Navarrus^{c)}, Trullench^{c)} admittunt cum hac limitatione: si mox, et non post longum tempus, contractum rescindat;

Secundum
et non domino restituendum

Res factiva cum
a fure, restituenda

lit. i. v. *Non superstibus*. — ⁴ Tr. 4, cap. 3, n. 162. — ⁵ Loc. cit., num. 4. — ⁶ Disp. 752, num. 5. — ⁷ Disp. 20, n. 190. — ⁸ Lugo, loc. cit., n. 185. — ⁹ Loc. cit., n. 164. — ¹⁰ Lib. 5, cap. 17, i. f. — ^{a)} Silvest., v. *Restitutio III*, quer. 7. — S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 12, § 16. — ^{b)} De Just., etc., tr. 4, cap. 3, dub. 2.

^{e)} Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 162, restitutio nem differri posse asserit, si debitor in expensis faciendis patiatur damnum longe majus [v. g. in duplo, ut ipse ait], quam dominus patiatur ex carentia rei sua. Et n. 163, restitucionem faciendam esse affirmat, « per expensas proportionatas debito, non absolute et arithmeticice computando cum ipso debito...», sed respective attendendo ad damnum utrivilis securum, si restitutio fiat vel non fiat ».

^{f)} Salmantenses, tr. 13, cap. 1, n. 195, i. f., autores istos allegant, ut qui ita loquantur quando expensae facienda excederent rei valorem. Et ita sane loquitur Bonacina, *de Restit.*, disp. 1, qu. 5, n. 5. — Villalobos idem probabile putat, part. 2, tr. 11, diff. 18, n. 3, sive aequales sive majores sint expensae. — Sayrus denique, lib. 10, tr. 6, cap. 1, n. 15, idem tenet, quando res est modica respectu ejus cui debetur aut in ordine ad expensas facienda; sed si res sit magni momenti, et expensae vel majores, vel aequivalentes, vel paulo minores futurae sint quam res ipsa principalis valet, negat tunc debitorem suis expensis ad restitucionem teneri.

599. — ^{a)} Vasquez, *de Restitut.*, cap. 9, § 2, dub. 2, n. 12 et 13; Azor, part. 3, lib. 4, cap. 3,

quer. 1, id projecto habent, monendum scilicet esse rei dominum; sed ibi loquuntur de casu, quo quis bona fide rem ab ipso fure emit.

600. — ^{a)} Molina, tr. 2, disp. 722, n. 1, tractat de eo qui bona fide rem a fure emit; et concordat, dicens rem esse ipsi domino restituendam, quando secus domino periclitatur.

^{b)} Reginaldus, lib. 10, n. 41, dicit restituendam esse rem domino ab eo qui mala fide emit, « nisi aperte sciret eam esse nihilominus vero domino reddendam ». De emptore bonae fidei idem tenet quod Molina.

^{c)} Petrus Navarra, lib. 3, cap. 4, a n. 195, doctrinam expositam absque limitatione admittit quoad emptorem bonae fidei, nisi si possit alia via premium recuperare. Sed ab emptore malae fidei negat posse rem furi restitui, « nisi certo intelligeret esse illi [domino] reddendam ». — Trullench, *Decal.*, lib. 7, cap. 11, dub. 3, n. 2, loquitur de emptore bonae fidei, et dicit eum posse rem furi restituere, si dominus non compareat, vel quia sine haeredibus mortuus est, vel quia in longinquum abiit; n. 4, loquitur de emptore malae fidei, et docet quae ipsi a Busenbaum tribuuntur.

« vel si certo sciat furem redditurum rem
« domino; vel si dominus rei sit mortuus
« aut absit, ita ut conveniri non possit. —
« Quod si autem pretium suum recuperare
« non possit a venditore, tenetur reddere
« domino, et sibi damnum adscribere.

« Quod si porro sciens rem esse furti-
« vam, emat eo fine, ut invento vero do-
« mino restituat; tunc, si emit parvo pre-
« tio, tenebitur id ei dominus refundere,
« cum utiliter ejus negotium gesserit. Se-
« cus autem, si pretium esset fere aequale
« rei: tunc enim sufficit refundere ad ar-
« bitrium viri prudentis tantum quantum
« videtur meritus, rem domini utiliter re-
« dimendo. — Vide Lessium¹, Diana².

601. - « 9°. Si bona fide rem alienam
« v. gr. equum, emisti ab altero, v. gr. Pe-
« tro, et vendidisti tertio, v. gr. Paulo, et
« postea cognoscatur esse Joannis, eoque
« repetente a Paulo, Paulus repeatat pre-
« tium a te: existimat quidem probabile
« Navarrus, et Diana³ non teneri te Paulo
« id reddere (si in nullo factus sis ditior);
« sed sufficere, si tuam actionem quam
« habes in Petrum ei cedas. — Verum
« Sotus, Salon, Lessius, Sayrus⁴, Bona-
« cina⁵ rectius docent, teneri te, exigente
« Paulo, contractum rescindere et pretium
« restituere: tum quia vendidisti rem vi-
« tiosam; tum quia teneris de evictione
« emptori, nec eum potes remittere ad il-
« lum cum quo nihil habet negotii.

« Quod si tamen Paulus, cum possit,
« tibi non restituat equum, sed Joanni, et
« hoc ipso impedit quominus pretium
« tuum possis recuperare; nec tu teneris
« ei pretium ab ipso acceptum restituere.
« — Bonacina, Lessius, etc. Vide Trul-
« lench⁶.

Si igitur ab emptore dominus rem evin-
cat, omnino sequenda est sententia Busen-
baum (quam, praeter DD. ab eo citatos,

¹ Lib. 2, cap. 14, n. 20. — ² Part. 2, tr. 17, resol. 4. — ³ Navar., Man., cap. 17, n. 8. — ⁴ Part. 1, tr. 8, resol. 68. — ⁵ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu 7, art. 2, v. *Quid autem fieri*. — ⁶ Salon, in 2° 2°, qu. 62, art. 6, controv. 2. — ⁷ Less., cap. 14, dub. 5, num. 26. — ⁸ De Restit., disp. 1, qu. 4, punct. 2, n. 5. — ⁹ Bonac., loc. cit., n. 9. — ¹⁰ Less., loc. cit., num. 28. — ¹¹ Decal., lib. 7, cap. 11, dub. 5. — ¹² Loc. cit.,

doctent etiam Lessius⁶ et Salmant.⁷), nem-
pe, teneri venditorem pretium emptori re-
stituere, saltem in quo factus est ditior;
prout dicunt iidem Salmant.⁸ Vide di-
cenda infra, n. 800. — Si vero res non
evincatur, nulli tenetur vendor restitu-
tionem facere; ut ajunt Salmant.⁹

Secus ven-
ditor nulli
tenetur re-
stituere.

Nec tenetur (ut dicit Lessius¹⁰) monere
dominum, aut indicare emptori quod res
illa sit aliena, si post venditionem bona
fide factam id vendor resciscat, et non
possit amplius pretium quo ipse rem emit
recuperare. — Quia, cum rem illam am-
plius non habeat, nec sit causa quod do-
minus re illa privetur, non tenetur cum
magno suo damno curare, ut dominus
rem suam redipiscatur.

602. - « Quaeres 1°. Cui restituendi,
« sive dandi sint thesauri, et alia inventa
« quae habentur pro derelictis? — Resp.
« Quando nullius domini sunt, jure natu-
« rali et gentium fiunt primo occupantis.
« Potest tamen per consuetudinem et le-
« ges aliter quid ordinari, quod servan-
« dum est. — De quo vide Lessium¹¹, Lay-
« mann¹².

Thessauri
canim dan-
di jure na-
ture.

Circa thesauros, jura disponunt:

1°. Ut thesaurus, si inveniatur in loco
proprio, sit inventoris.

Quid le-
ges dispo-
nent de the-
saurois.

2°. Si in loco alieno, sed inveniatur
casu, dimidium sit inventoris, et dimidium
domini loci; et ad hoc dimidium praestandum
domino, inventor tenetur in conscientia
etiam ante sententiam judicis. Ratio,
quia jus positivum potuit hoc disponere,
non obstante jure naturae, ob bonum com-
mune. Ita Salmant.¹³ cum Lugo, Lessio,
Palao, etc.; licet de hoc dubitare videan-
tur aliqui, apud Tamburinium¹⁴. — Si vero
thesaurus inveniatur in loco alieno, non
casu, sed ex industria, inscio domino: tunc
statuit *I. unic. C. de thes.*, ut totus red-
datur domino loci. Sed quia lex haec est

num. 26. — ¹ Tr. 18, cap. 1, num. 88. — ² Tr. 14, cap. 2,
n. 31. — ³ Tr. 18, cap. 1, n. 88. — ⁴ Cap. 14, n. 30. —
⁵ Lib. 2, cap. 5, dub. 15. — ⁶ Lib. 8, sect. 5, tr. 1, cap. 5,
n. 23. — ⁷ Tr. 12, cap. 2, n. 98. — ⁸ Lugo, disp. 6, sect. 11,
n. 112. — ⁹ Less., loc. cit., dub. 15, num. 58 et 59. — ¹⁰ Palau,
tr. 31, punct. 17, n. 2 et 3. — ¹¹ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1,
§ 8, n. 86.

tium restituendi, ut probabiliorem et securio-
rem tuerit; oppositam tamen probabilem esse
et in proximā deduci posse affirmat.

poenalis, non obligat nisi post sententiam, ut dicunt Salmant.¹ cum Laymann, Lessio et aliis citatis.

Pars autem quae pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominum utilem et dominum directum, inter ipsos dividenda est; nihil vero debetur usufructuario. — Salmant.² cum Lugo, Palao et Rebello.

3°. Si thesaurus inveniatur in loco publico aut sacro, dividendus est inter inventorem et fiscum aut praelatum. — Viva³.

• 4°. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem pariter, ut poenalem, non obligare nisi post sententiam dicunt Salmant.⁴ cum Lugo, Lessio, etc. — Et adhuc post sententiam, dominum fundi innocentem non privari sua sorte in tali casu censem Salmant.⁵

Sed aliter disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos. — Si enim in-

¹ Tr. 12, cap. 2, n. 98. - *Laym.*, lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 23. *Less.*, cap. 5, n. 59. — ² Loc. cit., n. 97. - *Lugo*, disp. 6, n. 118. *Palao*, tr. 31, punct. 17, n. 8 et seqq. - *Rebel.*, part. 1, lib. 1, qu. 15, num. 18. — ³ De Restitut., qu. 2, art. 2, n. 3. — ⁴ Loc. cit., n. 91. *Lugo*, loc. cit., n. 112. - *Less.*, cap. 5, n. 66. — ⁵ Loc. cit., n. 91. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, a n. 89. — ⁷ De Just. et Jure, lib. 5, qu. 3, art. 3,

veniuntur in loco publico, et arte non propria; tunc toti applicantur fisco. Si vero inveniantur in loco privato et casu; tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi^{a)}. — Sed vide alia apud Salmant.⁶

603. - Quaeritur: *an inventor rei perdita, domino non invento, possit illam sibi retinere?* — Adsunt tres sententiae.

Prima sententia affirmat: modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc te-
nent Sotus⁷, Petrus Navarra⁸, Diana⁹, Sa¹⁰; item Mercado, Ledesma^{a)}, Escobar^{b)}, etc., apud Croix¹¹. Et probabilem vocant Lessius¹², Lugo¹³, Holzmann¹⁴, Salmant.¹⁵; Croix¹⁶ cum Vasquez, Maldero, Medina^{c)}, Salas^{d)}, Henriquez^{d)}, Rodriguez^{d)}, etc.; ac valde probabilem vocat Laymann¹⁷. — Ratio, quia, domino non invento, post omnem (ut dictum est) dili-

Res inv
ta, post
lignant
juxta all
est inves
ris.

ad 2. — ⁸ De Restitut., lib. 4, cap. 2, n. 75. — ⁹ Part. 2, tr. 17, resol. 5. — ¹⁰ V. *Thesaurus*, n. 4. — *Mercado*, de Contrabib., tr. de Restit., cap. 15, num. 14. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 89. — ¹² Cap. 14, n. 48, i. f. — ¹³ Disp. 6, n. 199. — ¹⁴ De Just. et Jure, n. 59. — ¹⁵ Tr. 12, cap. 2, n. 84. — ¹⁶ Loc. cit., n. 89. - *Vasq.*, de Restitut., cap. 5, § 4, dub. 4, n. 43. - *Malder.*, tr. 4, cap. 4, dub. 3. — ¹⁷ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 24.

602. - ^{a)} In novis codicibus, per *thesaurum* intelligitur quaecumque res pretio aestimabilis, abscondita vel infossa, quae casu reperiatur, et quam nemo suam esse probare potest. — Porro thesaurus ab ipso fundi domino inventus, totus ad eum pertinet. — Inventus autem fortuito, in fundo alieno, dividendus est aequabiliter inter fundi dominum atque inventorem; inventus in loco publico, dividendus est inter inventorem et fiscum, si nempe locus fuit profanus; si vero fuit sacer, inter inventorem et fabricam aut praelatum; et docent communiter AA. talem divisionem obligare in conscientia. Si inventio dolose facta est, non solum dimidia pars thesauri domino fundi restituenda est, sed totus thesaurus, in poenam delicti inventoris, debet restitui; attamen non ante sententiam judicis. Ita jus *Gallicum* (art. 716.); *Italicum* (714); *Austriacum* (398) *Hispanicum* (352, 614); *Germanicum* (914 et seq.) — Jus *Anglicum* omnes thesauros regi seu reipublicae adjudicat. Sed ista lex non obligat ante judicis sententiam. — *Observandum est*: ¹ Ille est thesauri inventor, qui eum detegit, non autem qui eum apprehendit. Quare si quis famulus, praesente hero, laborat et thesaurum visibilem reddit ac videt, herus injuste talem thesaurum sibi retineret, quia non est inventor. — ² Si quis dominus sus-

picatus thesaorum conductus mercenarium ad eum querendum, non mercenarius, sed dominus eum invenisse censetur. — ³ Qui emit agrum pretio communi, suspicione allectus in eo latitare thesaorum, nullam committit injuriam. Ita communissime theologi, quamvis alii secus sentiant. — ⁴ Juxta recentiores codices, parum refert utrum thesaurus in re mobili aut immobili, v. g. in veste vel in domus angulo repertus fuerit, modo constet esse vere thesaorum, i. e. rem non pertinere ad talem familiam.

603. - ^{a)} Martinus de Ledesma, *2a 4ae*, qu. 18, art. 5, v. *Haesitabis praeterea*, hanc sententiam probabilem esse asserit, quando bona jamdudum perdata sunt, « ita quod jam videntur derelicta ».

^{b)} Escobar, *lib. 7, sect. 1, n. 422*, admodum probabile dicit.

^{c)} Bartholom. Medina, *Sum.*, *lib. 1, cap. 14*, § 33, cap. 4, reg. 5, valde probabilem appellat hanc sententiam; sed citatur a Croix (ex Lugo tamen), ut refert S. Alphonsus.

^{d)} Salas, Henriquez et Rodriguez his verbis a Lugo, *loc. cit.*, n. 138, citantur (Croix enim hos auctores a Lugo mutuatus est): « Eamdem probabilem dixit Salas in manuscriptis, qui dicit in eadem sententia fuisse P. Henr. ab ipso consultum, et eamdem probabilem in-

gentiam adhibitam, res censemur domino carere; et ideo fit primi occupantis.

Secunda sententia valde communior censem, inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere elargiri in usus pios. Hanc ut probabiliorem tenent *Palaus*^o, *Lessius*¹, *Cajetanus*², *Laymann*³, *Salmant.*⁴ cum *Tapia* et *Rebello*. — Ratio, quia praesumitur voluntas domini esse, quod, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur.

Tertia sententia verior et sequenda, quam tuentur *Lugo*⁵, *Holzmann*⁶ et *Croix*⁷, distinguit, et dicit: Quando adhuc post diligentiam possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet. Quod si utrumque servari nequeat, res vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta praesumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus suas redire. — E converso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis vel distantiae loci, vel eo quod res non possit amplius a domino pro sua recognosci (ut accidit in nummis ordinariis), non videtur possibile ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius. Et ideo acquiritur a primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini; cum ille, per impossibilitatem eam recuperandi, ejus dominium prorsus amiserit. Et hanc sententiam expresse tenet *S. Thomas*⁸, ubi ait: *Et similiter, si (res) pro derelictis habeantur, et hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non com-*

mittit furtum. Ratio a priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc, quando est impossibile rem pervenire ad ipsorum usum, illa tamquam derelicta evadit nullius, et reddit ad primaevum jus naturae, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. — « Quaeres 2°. An et cui restituenda, quae capiuntur venatione juste prohibita? — Resp. Id aestimandum partim ex jure naturae, partim ex consuetudine et legibus, ac juribus particularibus; ut vide apud *Laymann*⁹, et *Lessium*¹⁰, et *Sà*¹¹. — Ex quibus resolvitur hic casus: « Venator iniquus tenetur restituere saltem damna quae segetibus fructibusque infert ».

Quoad venationem, quaeritur 1°. Si fera aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? — Ex 1. *Naturalem*, § *Illud, ff. de acquir. rerum dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capit. Ex qua ratione *Molina* et *Lessius* inferunt, pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse: si vero sit dubium, dividenda est. Ita *Laymann*⁹.

Quaeritur 2°. *Ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et [quam] alias capit?* — Probabilis *Laymann*¹⁰ cum *Molina*, *Sà*, (*contra Navarrum et Covarrubias*) dicit pertinere ad laqueum tendentem, qui certe avem capturus esset.

605. — Nota quod legem prohibentem venationes tantum reges ferre possunt, et

^o Cap. 14, n. 49. — ¹ Sum., v. *Furtum*, ad 4. — ² *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 4, n. 9. — ³ *Rebel.*, part. 1, lib. 2, qu. 12, n. 8. — ⁴ *Disp.* 6, n. 104 et 140. — ⁵ Lib. 3, part. 2, n. 89. — ⁶ 2^a 2°, qu. 66, art. 5, ad 2. — ⁷ Lib. 8, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 14. — ⁸ Cap. 5, dub. 9. — ⁹ V. *Venatio*,

n. 4. — *Molina*, tr. 2, disp. 42, n. 1. — *Less.*, cap. 5, n. 47. — ¹⁰ Loc. cit., n. 12, post med. — ¹¹ Loc. cit., n. 12, v. f. — *Molina*, loc. cit., n. 2. — *Sà*, v. *Venatio*, n. 1. — *Navar.*, *Man.*, cap. 17, num. 176, i. f. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 2, § 8, n. 13.

dicasse *P. Alfonsum Rodriq.*, virum doctrina et scriptorum suorum pietate ac gravitate satis notum ». — *Henriquez* in sua *Theol. mor.*, lib. 7, cap. 34, n. 1, valde probabilem hanc sententiam appellata.

^o *Palaus*, tr. 31, punct. 19, n. 4, piam et tuiorem dicit; « eamque reputo (subdit) in praxi sequendam ».

¹ *Laymann*, loc. cit., n. 24, in princ., sententiam hanc magis piam et tuiorem vocat.

² *Salmant.*, tr. 12, cap. 2, n. 85, cum aa. cit. probabiliorem quidem existimant secundam

hanc sententiam. At, n. 86, eamdem pluribus limitationibus coarctant, quarum sequentem haud inutile erit commemorasse, quae in sententiam ipsius *S. Alphonsi* ex parte saltem quadrat: « Si res possit conservari, inquit, et spes detur quod dominus compareat, tunc inventor potest et debet eam retinere, et non inter pauperes distribuere; vel si conservari non potest, vendatur, et pretium conservetur reddendum domino ».

³ *Holzmann*, de *Just. et Jure*, n. 51 et 54, secundam sententiam tuerit.

Quaenam
restituenda
ex venatio-
ne prohibi-
ta.

Avis vul-
nerata per-
tinet ad ca-
pientem.

Quando-
que ad vul-
nerantem.

Avis la-
queo capta
pertinet ad
tendentem
laqueum.

Quinam possint venationem prohibere.

Alii dicunt venantes in loco reservato teneri restituere.

Alii limitant obligationem.

alii, quibus rex tamquam privilegium tale jus concesserit. — Laymann¹.

Quaeritur 3°. *Utrum venatores, in locis a rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem?*

Affirmant Laymann² et Lessius³. Et dicunt [eos] teneri restituere regi, non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem quam rex habebat capiendo.

Diana⁴) tamen, cum Dicastillo et aliis apud Busenbaum (*num. 614, ad 4*), Sporer⁴ cum Soto, Molina, etc., excusant venatorem a restitutione et a peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit Lessius⁵, si damnum non fuerit notabile, cum ferae non sint magni pretii vel non sint multae: tunc enim dicit prohibitionem accipi, ex communi judicio, factam tantum sub veniali. Immo addit^{b)} cum Medina^{b)} quod semper excusari possint venatores a restitutione, quando poena injuncta est; quia illam tantum videntur tunc principes intendere^{c)}.

¹ Lib. 8, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 18. — ² Loc. cit., n. 14. — ³ Cap. 5, n. 44. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 9, dub. 10, n. 308 et 312. — ⁴ Tr. 6, cap. 1, n. 159. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 4, v. f. — *Molina*, tr. 2, disp. 51. —

605. — ^{a)} Diana, *part. 9, tr. 9, resol. 39*, opinionem istam tenet, si loca non sint conclusa, vel si, quamvis conclusa, adeo sint magna, ut in eis difficillime animalia capiantur.

^{b)} Lessius, *loc. cit.*, sic loquitur: « Potest tamen venator excusari a restitutione (ut notat Medina), quia principes non solent talem restitutionem curare; sed sufficit illis, ut deprehensi poenam luant ». Quod profecto docet Medina; *Cod. de Restitut.*, qu. 12, v. *Et hoc procedit*. Nec tamen auctores isti dicunt venatorem semper a restitutione excusari, quoties poena luenda sancitur; immo Medina oppositione diserte tenet.

^{c)} Ex legibus quae respiciunt venationem et punctionem, aliae se referunt ad externum regimen et ad bonum ordinem: v. g. decernunt quo tempore, vel quibus instrumentis venatio aut punctione permittatur. Hae leges, ex sententia communi et satis probabili, sunt mere poenales. — Sunt aliae, quae se referunt ad tuitionem juris alieni: v. g. lex prohibens, ne fundum *clausum* ingrediari ad laqueum ponendum, ne damnum inferas. Hae leges obligant vi juris naturalis, et nequeunt violari sine laesione justitiae commutativa. — Aliae demum leges tuentur jus venandi vel punctioni concessum alicui exclusive *vi con-*

tractus v. gr. locationis; et istae eadem justitia adeo stringunt, ut quis jure illo legitimo acquisito privari non possit. Jure autem suo privaretur, si alii tantam multitudinem v. g. piscium in flumine ipsi exclusive concessio caperent vel destruerent, ut jus punctionis inde notabiliter laederetur. — *Diximus vi contractus* concessum; quia si jus venandi esset merum *privilegium*, vel mera *licentia*, etsi pecunia comparata, alios minime obligaret ex justitia stricta, sed ex justitia legali tantum, et tunc locus non esset restitutioni.

606. — ^{a)} Lessius et Vasquez his verbis, et quidem rectius, a Lugo, *disp. 6, n. 51*, allegantur: « Vasquez, de Restitut., cap. 5, § 2, dub. 1, et Lessius, cap. 5, dub. 9, n. 42, dicunt frequentiam venationis, quae fiat cum magno strepitu canum et armorum, esse periculum mortale in clericis ».

^{b)} Palaus et Rebellus a Salmant. citantur ut asserit S. Alphonsus; et sane Palaus sententiam hanc perspicue declarat, *tr. 31, punct. 14, n. 1*. — Rebellus autem, *part. 1, lib. 1, qu. 14, n. 10*, minus diserte scribit: « Imo, etiamsi clamorosa esset ac causa recreationis, raro tamen fieret, non videbitur in clericis culpa lethalis; de mortali tamen timore deberent, si clamorosa et frequens esset, ratione videlicet scandali, quod resultare posset ».

Ven
ecclesi
sticis w
ta.

Intell
tur de vi
tatione cl
rossa.

No n
tur sub
vi, nisi
frequ
cum sc
dalo et
penais.

Idem tenent Sporer¹, et Molina apud Lugo²; et Cajetanus, Abbas³ ac Sà, apud Laymann⁴, qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facile clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut ajunt, quia talis venatio de se non est gravis deordinatio; idque arguitur ex ipso canone supra citato, ubi imponitur poena suspensionis ferenda et ad tempus: talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu.

Immo sentit Laymann⁴ cum Lessio, Sà⁴, Valentia⁴, etc., quod fieri potest ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara et moderata; vel si sit causa neces-

sitatis vel exercitii. — Proinde doctus neotericus auctor libri, cui titulus: *Istruzione per li novelli Confessori* ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorum sententiam, ratione canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur religiosis⁵. — Sed iis, praeciso scandalo, dicit Palaus, nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt Salmant.⁶, si bis vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

Strictius
vetatur re-
ligiosis.

DUBIUM VI.

De Rebus quae debent restituiri.

ARTICULUS I.

QUID DEBEAT RESTITUI AB INFERENTE INJURIAM MATERIALEM TANTUM, SIVE A POSSESSORE BONAE FIDEI.

607. *Ad quid teneatur possessor bona fidei.* — 608. *Quid, si accepit a fure, qui potens sit restituere.* — 609. *Vide alios casus.* — 610. *Quos fructus tenetur restituere possessor bona fidei.* — 611. *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis.* — 612. *Quid, si per illam acceptiōnēm sur factus sit impotens ad restituendum.* — 613. *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem, si illa valebat centum aureos.*

607. — « Resp. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo potestea melius cognoscit, tenetur, ne incipiat esse possessor malae fidei et detinere alienum, id tantum et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum ejus fructibus, si existent, vel quatenus inde factus est ditior; praeterquam, si dominium sibi comparavit per legitimam praescriptionem. Ita commun-

« niter doctores. Molina, Sanchez, Lessius⁷, Bonacina⁸, Laymann⁹.

« Unde resolves:

« 1.º Si vestem v. gr., bona fide donata tam a fure aut alio, portasti et fere at trivisti, ac postea dominus compareat; teneris eam aut aequalem ei restituere, et insuper persolvere quantum attrita est, si alias vestem aequalis valoris at trivisses. Si autem eam amisisti, aut

¹ Tr. 6, cap. 1, n. 156. — *Molina*, tr. 2, disp. 44, n. 1. — ² Disp. 6, n. 51. — *Cajetan.*, Sum., v. *Clericorum peccata.* — *Sà*, v. *Venatio*, n. 4, annot. Victorelli, v. *Clericis.* — ³ Lib. 8, sect. 5, tr. 1, cap. 5, num. 15. — ⁴ Loc. cit., num. 15. — *Less.*, lib. 2, cap. 5, n. 42. — *Istr. per li nov. Confess.*, part. 2, num. 398. — ⁵ Clem. 1, § 8, *Porro*, de statu monachor. —

Palaus, tr. 31, punct. 14, num. 1, i. f.; et tr. 16, disp. 4, punct. 18, § 6. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, n. 64. — *Molina*, tr. 2, disp. 718. — *Sanct.*, Decal., lib. 2, cap. 28, a num. 2. — ⁷ Cap. 6, dub. 2; et cap. 14, dub. 1 et 2. — ⁸ Disp. 1, de Restit. qu. 2, punct. 1. — ⁹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, num. 1.

^{c)} Abbas Panormitanus, in cap. *Episcopum*, dicta satis insinuat, negans clamorosam venationem grave peccatum esse, si fiat rarissime causa recreationis; venatio autem quae fit cum laqueo aut retibus « licita est, inquit, clericis, dummodo frequenter non insistant ».

^{d)} Sà, vel rectius Victorellus, in suis adnotat. ad Sà, v. *Venatio*, n. 4, vers. *Clericis*:

« Forte, inquit, nec veniale [erit venatio], si rara et moderata sit, ad reficiendas animi vires ». — Valentia vero, in 2am 2ae, disp. 5, qu. 8, punct. 1, in med., adducit sententiam, quam non reprobat, et quae asserit venationem « aliquando non esse veniale, ut si est moderata, recreationis gratia, non frequens, clamorosa, vaga ».

Res consumptibilis bona fide accepta et commixta.

« ablata tibi est, etc., ad nihil teneris. — « Bonacina¹, Laymann²; vide Trullench³. « Si autem res quam a fure bona fide accepisti (sive donatione sive emptione) « sit usu consumptibilis, eamque cum tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat; etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere. Navarra⁴, Silvester⁵, Sayrus⁶, Lessius, Bonacina⁷. Quia per istam commixtionem bona fide factam, est in te translatum dominium, ut colligitur ex l. Si alieni nummi, ff. de solutionib. — Neque est ratio cur haec potius quam illa pars censeatur aliena: atque adeo periit obligatio realis, et tantum manet personalis in venditore. Vide Diana⁸, Trullench⁹, Lessium¹⁰, ubi addit, esse valde probabile jurique naturae conforme, quod verus dominus rei illius ablatae et permixtae (quamdui totus cumulus exstat) retineat jus in re, ut ex isto cumulo sibi satisfiat ante alios, immo possit ex eo occulte accipere ».

608. - Hoc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris reddere domino id in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit restituere; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide Tamburinium¹¹ et Bonacina¹², qui hoc pro certo supponunt. — Sed quoad mixtionem, vide n. 498 et 499.

Dicunt Bañez¹³, Ledesma¹⁴ et alii, apud Salmant.¹⁵, quod accipiens rem consumptibilem, v. gr. pecuniam bona fide a fure, non tenetur illam, etiamsi exstet, do-

¹ Disp. 1, qu. 2, punct. 1, n. 8 et 15. — ² Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, n. 1. — ³ Decal., lib. 7, cap. 11, dub. 1. — ⁴ Less., cap. 14, n. 22. — ⁵ Loc. cit., qu. 8, punct. 1, n. 5 et 6. — ⁶ Part. 4, tr. 4, resol. 67. — ⁷ Loc. cit., dub. 3, n. 7. — ⁸ Cap. 14, num. 22; et cap. 20, num. 157. — ⁹ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, num. 25. — ¹⁰ Loc. cit., qu. 8, punct. 1,

mino reddere, si fur potens sit restituere. Quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni, pariter ac illa furtiva; cum dominus non habeat jus, illam specie pecuniam petendi a fure. — Sed haec opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur. Nam dominus nunquam censemt amittere jus in pecuniam suam in specie; cum nulla sit major ratio in aliis quam in rebus usu consumptibilibus.

609. - « 2°. Milites bona fide militantes, intellecta postea belli injustitia, id tantum restituere debent quod adhuc habent ex praeda, et quo facti sunt ditiores. — Bonacina¹¹.

« 3°. Qui bona fide, per inculpatam ignorantiam celebravit contractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non plus tenetur, quam factus est ditior. — Vide Laymann¹².

« 4°. Possessorem bonae fidei, si adhibita diligentia inclinet in eam partem, quod res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docet Coninck¹³. At Palau¹⁴ putat ad nihil teneri: quia possessio contrariis rationibus non convincentibus praeponderat. Idem docent Vasquez apud Escobar¹⁴, Diana¹⁵. — Si neglexit investigare veritatem, et deinde sciri non potest, dicit Palau¹⁶ ad nihil teneri ». [Vide dicta Lib. I, n. 35 et 37].

« 5° Si bona fide rem vendidisti dono tibi datam, teneris restituere pretium: quia factus es locupletior; et satis debet

Militi
telligent
belli.

Celeb
ignor
tetur co
ctuum ri
rium.

Poss
bonae f
incidens
contrari

Ven
bona f
rem al
nam sibi
tam.

n. 5, i. f. — ¹⁰ Tr. 13, cap. 1, n. 45, i. med. — ¹¹ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 1, num. 18. — ¹² Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, n. 1, i. f. — ¹³ Tr. 1, disp. 8, punct. 2, n. 11. — Vasq., in 1^{am} 2^{ae}, disp. 66, cap. 7, num. 42. — ¹⁴ Tr. 3, exam. 2, cap. 6, num. 154. — ¹⁵ Part. 4, tr. 3, resol. 26. — ¹⁶ Loc. cit., n. 9.

607. - a) Petrus Navarra, lib. 3, cap. 4, n. 216, loquitur de eo qui mala fide rem furtivam accepit. Praeterea supponit furem ex hoc non fieri ad restitutionem impotentem.

b) Silvester, v. Restitutio III, qu. 6, § Secundum... Sexto, docet quidem transferri dominium rerum usu consumptibilem, si fuerint cum aliis permixtae, proindeque non dari obligationem restitutionis: si fur est solvendo; alias sic, nisi ignoranter ex bona fide consumpsisset, nec factus esset locupletior...; securus, si existant, vel factus sit locupletior... Cfr. etiam v. Usura VI, qu. 1, ubi Silvester loquitur

iterum de translatione dominii rerum usu consumptibilem, quae cum aliis permixtae sunt.

c) Sayrus, in Clavi, lib. 10, tr. 2, cap. 3, n. 12 et 13, ita docet, etiamsi mala fide eam rem quis acceperit.

608. - a) Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 6, dub. 3, concl. 4; Petrus de Ledesma, Sum. part. 2, tr. 8, cap. 14, post concl. 4, dub. 3, Dico 4, loquuntur de fructuum restitutione; rationes tamen quas adducunt valent etiam pro ipsis rei restitutione.

609. - a) Coninck, de Sacram., disput. 34, dub. 10, n. 93, ad restitutionem obligat: « si

« esse tibi, non habere minus quam ante.
« Quod si tamen apud alterum res est, is
« reddere tenetur. — Ibid. ^{b)}, et Vasquez ¹,
« Molina ^{c)}, Lessius ^{d)}.

« 6°. Si bona fide rem ipse emisti, et
« vendidisti sine lucro, nihil teneris resti-
« tuere; sed solus is apud quem res est ^{d)}.
« — Molina ^{c)}, Lessius ^{d)}; contra Vas-
« quez ^{e)}, etc.

« 7°. Si rem alienam bona fide donasti,
« non donaturus aliam, si hanc non ha-
« buisses, ad nihil teneris; quia non es
« factus ditior. Secus, si aliam donaturus
« fuisses (quia tunc, parcendo tuae, fa-
« ctus es ditior); vel si aliquid accepisti
« in remunerationem. — Bonacina, Trul-
« lenc ^{f)}.

« 8°. Si aliena re lucratus es, tamquam
« instrumento (v. gr. frumentum alienum
« alio deportatum vendidisti, vel pecu-
« niam alienam negotiationi exposuisti);
« non teneris illud lucrum restituere: quia
« non est fructus rei alienae, sed tuae
« merae industriae. Tales enim fructus
« dicuntur merae industriae, quos ipsa
« natura ex se nullo modo gignit, sed
« tantum concurrit ut instrumentum ope-
« rantis. — Laymann ^{g)} ex S. Thoma »

¹ Opus. de Restit., cap. 9, § 2, num. 8. — ² Cap. 14, n. 5. — ³ Loc. cit., n. 4. — Bonac., disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 1, num. 11. — ⁴ Decal., lib. 7, cap. 11, dub. 1,

alterius jus esset multo probabilius. Tunc enim possidens, aut totam, aut saltem ejus partem teneretur restituere».

^{b)} Inconsiderate hic Busenbaum scribit:
« Ibid. et Vasquez »; nam auctores superius laudati, Vasquez et Lessio exceptis, non loquuntur locis citatis de hac parte.

^{c)} Molina, disp. 718, n. 2, hoc exemplum non adducit; generaliter tamen docet, ratione alienae rei acceptae, obligationem adesse restituendi id quod ex ea existat, vel in quo possessio factus est ditior, computando fructus rei; ad aliud vero non teneri.

^{d)} Ex JURE GALLICO (2280); ITALICO (709); AUSTRIACO (367); HISPAN. (464) qui rem in foro publico, vel de mercatore talia vendente mercatus est, is non tenetur eam domino reddere, nisi refuso sibi pretio, quod rei dominus dein vicissim a venditore repeteret potest. — Ex JURE ANGLICO, si res empta fuerit in nundinis (*market overt*), excepto casu evictionis per judicis sententiam, dominium pariter transfertur in emptorem bonae fidei. Et cum hoc ad commercii securitatem statutum sit, res potest retineri tuta conscientia. — Ex JURE

610. — « 9°. Fructus omnes rei, sive ii
« sint mere naturales, hoc est qui vix ullo
« hominum labore egent (ut fetus anima-
« lium, arborum, herbae et gramina); sive
« sint simul industrielles, sive mixti, hoc
« est, ad quos aequae aut magis hominum
« labor cum natura concurrit (ut v. gr.
« segetes, et quae serendo gignuntur: item
« vinum, oleum, lana etc.); quo etiam re-
« feruntur pretia locationis domorum, ju-
« mentorum, etc., qui fructus civiles appell-
« lantur: — hi, inquam, fructus rei, si per-
« cepti et extantes sint, domino restitui
« debent; deductis tamen expensis pro-
« priis et aestimatione laboris ».

Sed vide infra, n. 825, v. *Bene autem*, ubi dicemus cum Molina ^{a)}, Lacroix et communi, quod fructus mixti a possesse-
re tam bonae quam malae fidei, non debent restitui, nisi in quantum respon-
dant naturae; non vero in quantum re-
spondent industriae ^{b)}.

^{c)} Et quidem premium locationis ex re
« aliena debet domino restitui, licet is
« rem, si penes se habuisset, non fuisset
« locaturus. — Vide Laymann ^{g)}.

An tenearis *restituere premium libri
alieni locati?* Negat Laymann ^{c)}, quia liber

n. 6. — ¹ Lib. 8, sect. 5, tr. 2, cap. 3, n. 3. — ² S. Thom., 2° 2°, qu. 78, art. 3. — Croix, lib. 3, part. 2, n. 213. — ³ Loc. cit., n. 2.

GERMANICO (929-935, 1000), qui rem alienam a persona non suspecta acquisivit, potest eam retinere, donec constet eam esse furatam vel amissam.

^{e)} Vasquez, quicquid dicat Busenbaum, non est contrarius expositae doctrinae; etenim, loc. cit., haec scribit: « Si illam ipse emit bona fide, et eadem bona fide vendidit, tantum tenetur restituere lucrum, si quod ex iis contractibus reportavit: puta si vendidit carius quam emit, quia in eo factus est ditior ».

^{f)} 610. — ^{a)} De Molina, vide notam ^e, positi-
tam inferius ad n. 825.

^{b)} JUS GALLICUM (549); AUSTRIACUM (330); ITALICUM (703); HISPAN. (451); et GERMANICUM (987-989), transmovent ad possessorem bonae fidei *omnes fructus*, qui durante ejus pacifica possessione percepti fuerunt (exceptis in Germania fructibus e re gratis accepta perceptis): quae juris dispositio probabilius valet etiam in foro conscientiae, cum bono publico faveat, amovendo innumeratas difficultates ac querelas, quae jugiter circa restituendos fructus morari possent.

^{c)} Laymann, loc. cit.. n. 6. tenet oppositam

Fructus
naturales et
mixti.

Fructus
mixti ex
parte tan-
tum resti-
tuendi.

Premium
locationis
domino re-
stituendum.

Etiam pre-
mium loca-
tionis libri.

Fructus
reales, bona
nde praec-
scripti, non
sunt resti-
tuendi.

Accipiens
rem con-
sumptibi-
lem mixtam
cum rebus
furis.

non videtur de se aptus ad gignendos fructus. Sed verius tenendum oppositum ^{d)} cum Patre Concina ¹, Salmant. ², qui citant Lugo, Prado, Sanchez et Lessium. — Et idem dicendum de veste, torque aureo, equo et simili; quia, licet non sint aptae fructus gignere, sunt tamen per se locabiles.

« Si tamen fructus isti reales bona fide possessi fuerint tempore a lege p[re]a-
cripto ad usucapiendum illos (quod, si adsit titulus, est biennum inter p[re]a-
sentes, inter absentes quadriennium; si autem non adsit titulus, anni 30 cum bona fide), non sunt restituendi: quia usucatio transfert dominium. Salon, Trullench ³. — [Ita Lugo, Lessius, Cajetanus, Sotus, Molina et alii communiter. Vide dicta n. 517. — Quoad vero p[re]scriptionem et ejus requisita, vide quae fuse diximus hoc Lib. III, ex n. 504].

611 - « 10°. Si a fure accepisti (sive bona sive mala fide) rem usu consumptibilem, v. gr. vinum, oleum, triticum, etc., cum propriis ipsis furis rebus permixtum, ita ut discerni non possit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens: quia fur, per commixtionem istius rei cum propria, acquisivit ejus dominium atque adeo illud tamquam verus ejus dominus potuit transferre. — Navarra, Sanchez, Lessius, Bonacina ^{a)}, Trullench ⁴.

¹ Dissert. 2, de Restit. in com., cap. 7, num. 8. — ² Tract. 18, cap. 1, n. 70. *Lugo*, disp. 17, sect. 3, n. 51. — *Prado*, cap. 17, qu. 2, num. 42 et 44. — *Sanct.*, *Decal.*, lib. 2, cap. 28, num. 182. *Less.*, cap. 12, num. 114. — *Salon*, in 2me 2me, post qu. 61, tract. de Dominio rerum, qu. 5, art. 7, concl. 2. — ³ Lib. 7, cap. 11, dub. 2, n. 4. — *Lugo*, disp. 7, ex n. 4. — *Less.*, cap. 6, dub. 17. — *Cajetan.*, Sum., v. *Praescriptio*. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 4, v. *His verumtamen*. — *Molina*, tr. 2, disp. 61, n. 6. — *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 8, cap. 4, n. 216. — *Sanct.*, *Decal.*, lib. 2, cap. 28, num. 34. — *Less.*, cap. 14,

« Vide Diana ^{b)}. [Ita etiam dicunt Salmant. ^{c)} cum Sanchez, Rebello, Dicastillo, etc.].

612. — Sed quid, si recepisti a fure rem jam commixtam cum illius bonis, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?

Sporer ^{d)} et Tamburinius ^{e)} ajunt, probabile esse quod dicunt Lessius, Molina, etc., ad nihil teneri donatarium qui accepit rem a debitore non solvendo; quia debitor dat rem suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit. — Quapropter, cum debitor per illam commixtionem, quae aequivalet consumptioni, jam acquisierit totale dominium cumuli (ut dicunt Lugo ^{f)}, Sanchez ¹⁰ et Tamburinius ¹¹): ideo probabile esse dicunt Tamburinius et Sporer ¹², quod donatarius possit rem illam accipere et retinere.

Sed huic opinioni obstat primo, id quod valde probabiliter docent idem Lessius ¹³, et Salmant. ¹⁴ cum Trullench (ut dictum est n. 499, v. *Notandum*) contra Lugo ¹⁵, Sanchez ¹⁶, etc., nempe, quod cum cumulus ille exstat, sive apud debitorem sive apud alium, dominus rei permixtae habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo una cum debitore. Qua sententia posita, donatarius rem illam permixtam accipiens semper teneretur ad restitutionem; quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam ^{b)}. Sed magis obstat

Accip.
a fare:
sol ve
rem co
xtam.
jus
llos ne
netur e
tuere.

Haec
nro ref.
a S. fe
re.

num. 22. — ⁴ Loc. cit., dub. 3, num. 6. — ⁵ Part. 8, tr. 5, resol. 40. — ⁶ Tr. 18, cap. 1, num. 46. — *Sanct.*, loc. cit. — *Rebel.*, part. 1, lib. 2, qu. 5, n. 13. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 5, dub. 9, n. 185 et 186. — ⁷ Tr. 6, cap. 1, n. 250. — ⁸ *Decal.*, lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, num. 26, l. f. — *Less.*, cap. 20, n. 168. — *Molina*, tr. 2, disp. 328, num. 13 et 14; et disp. 329, num. 9. — ⁹ Disp. 6, num. 172. — ¹⁰ *Decal.*, lib. 2, cap. 23, num. 34. — ¹¹ Loc. cit., num. 26. — *Tambur.*, loc. cit. — ¹² Loc. cit., num. 250. — ¹³ Cap. 20, num. 157. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 3, n. 110. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 17, num. 2.

sententiam, quam scilicet ipse S. Alphonsus tenendam asserit. At videtur nomen Laymanni ex errore huc irreppisse loco Navarri (*Lay.* pro *Nav.*), qui revera, *Man.*, cap. 17, n. 25, negat premium locati libri alieni domino restituendum esse.

^{a)} Auctores hic citati, non de libro in specie tractant, sed in generali de rebus quae locari non solent, ut est torques aureus, equus aut mulus divitis, et similibus; quibus certe liber accensendum videtur.

^{b)} *III.* — ^{a)} Bonacina, disp. 1, de Restitut., qu. 3, punct. 1, n. 6, non distinguit utrum

fur ad restituendum potens sit necne; at omnes auctores isti videntur a Busenbaum citari dumtaxat pro ratione quam subdit, nempe quod per rerum permixtionem dominium earum transferatur.

612. — ^{a)} *Lugo*, disp. 6, n. 166 et 172; Sanchez, *Decal.*, lib. 2, cap. 23, n. 34, eo sensu dicuntur contrarii expositae opinioni, quod asserunt transferri dominium rerum, quae ita permixtae sunt.

^{b)} S. Alphonsus, loc. cit., probabilem utique existimat hanc sententiam; sed non minus probabilem esse ait contrariam: furem scili-

sententia, quam veriorem putamus (et referemus n. 722, v. Secunda) contra Lessium et Molina, ut supra, scilicet, omnino peccare contra justitiam accipientem rem a debitore non solvendo creditoribus; quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detimento.

Hinc dicimus in casu proposito cum Sanchez¹, Tamburinio et communi sententia apud Sporer², accipientem teneri domino rem permixtam restituere.

613. - Quaeritur hic: *ad quid teneatur qui in mare procerit gemmam, putans valere decem aureos, si illa revera valebat centum?*

Prima sententia dicit, teneri ad centum; quia injuste damnificans cum culpa mortali temetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. — Ita Lugo³; Pallavicini ac Illung, apud Croix⁴, et aliqui docti juniores.

Secunda tamen sententia, quam sequuntur Pater Holzmann⁵, Pontius⁶, Croix⁷ cum Dicastillo⁸, Mazzotta⁹, Esparsa¹⁰, Diana¹¹, et alii docti juniores, dicit teneri tantum ad decem: modo invincibiliter credit, gemmam non pluris valere, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore. Quia non censetur volitum damnum illud quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi.

¹ Less., cap. 20, n. 168. — *Molina*, disp. 328, n. 16. — ² Decal., lib. 2, cap. 23, n. 34. — *Tambur.*, Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, num. 26. — ³ Tr. 6, cap. 1, num. 260. — ⁴ Disp. 8, num. 63. — *Pallavic.*, *Assert. theol.*, lib. 4, cap. 7, n. 71. — *Ills.*, tr. 4, disp. 8, n. 22 et 26. — ⁵ Lib. 8, part. 2, num. 194. — ⁶ *De Restitut.*, num. 544. — ⁷ Is est

Secunda
sententia,
satis proba-
bilis.

Et satis probabilis haec sententia mihi videtur. Rationem enim a principiis penteo, dico quod secundum omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica. Et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur: ita ut ille qui proximo damnum infert, plus aut minus peccet, quanto plus vel minus aestimat damni valorem. — Juxta autem culpam, correspondere debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa est tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim Lugo¹⁰ fatetur, quod si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruat, non tenetur (saltem sub gravi) ad integre restituendum: quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eamdem ergo rationem, ille qui apprehendit invincibiliter rem valere minoris suo vero valore, non tenetur excessum suae aestimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud philosophos, quod *sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis*. — Nec obstat dicere quod damnificans tenetur ad omne damnum illatum. Hoc enim intelligendum est, modo damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut caeterum ordinarie accidit; non vero si prorsus invincibiliter fuit incongitum: ut advertunt Croix¹¹, Mazzotta¹² et Pater Holzmann¹³, Salmant.¹⁴

Joannes Pontius, *Theol. curs.*, disp. 52, qu. 2, concl. 2, n. 6 et 7. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Tr. 4, disp. 1, qu. 3, cap. 3, qu. 5. — ¹⁰ Lib. 8, qu. 34, art. 5 et seqq. — ¹¹ Disp. 8, n. 63. — ¹² Lib. 8, part. 2, n. 194. — ¹³ Tr. 4, disp. 1, qu. 8, cap. 3, qu. 5, i. f. — ¹⁴ *De Restitut.*, n. 592. — ¹⁵ Tr. 13, cap. 4, n. 118 et 124.

cet verum dominum esse rei permixtæ et in cumulo existentis. Hinc forte factum est quod S. Doctor hic ad aliam rationem configit, quæ totam vim suam retinet, etiamsi fur sit verus dominus rei permixtæ.

613. - ^{a)} Dicastillus, *de Restitut.*, disp. 3, dub. 2, n. 68, exemplum istud non adducit,

sed habet principium generale ex quo haec sententia deducitur: « Non teneri, inquit, aliiquid restituere, qui damnum intulit cum ignorantia concomitanti ».

^{b)} Diana, *part. 11, tr. 2, resol. 34*, hanc quidem sententiam exponit; de ea tamen nullum profert judicium.

ARTICULUS II.

QUID DEBEAT RESTITUI AB INFERENTE INJURIAM FORMALEM,
SEU MALAE FIDEI DAMNIFICATORE SEU POSSESSORE.

614. *Ad quid teneatur possessor malae fidei.* — *Vide resolutiones.* — 615. *Circa solutionem gabellarum.* Qu. 1. *Quis possit tributa imponere.* Qu. 2. *Quae requirantur ad justi tributi impositionem.* — 616. Qu. 3. *An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem.* Qu. 4. *An teneantur solvere gabellam subditi, deferentes res ad usum proprium.* Et an pauperes. — 617. Qu. 5. *An populi, in dubio de justitia tributi, teneantur ad ejus solutionem.* Qu. 6. *An creditor regis possit fraudare gabellam alteri locatam aut venditam.* Qu. 7. *An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam.* — 618. *An dominus possit retinere expensas utiles in re factas a fure.* Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse praevisa. — 619. *Cui crescat pretium rei ablatae.* — 620. *Quid, si apud furem pereat res, quae aequa periisset apud dominum.* — 621. *Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuerit.* Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus. — 622. *Quid, si quis se fingat pauperem.* — 623. *Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate.* — 624. *Quid, si consumat rem mutuatam.* — 625. *Quid, si quis emat rem alienam cum dubio.*

Doctrina
Busenbaum
de restitu-
tione pro
damno in-
justo:

si damni-
ficiatus ha-
bet jus in re
vel jus ad
rem;

pro ligno-
rum caesi-
ra vel pas-
cuo prohibi-
to;

614. — « Resp. Id juxta supradicta ae-
« stimandum a quantitate, tum juris quod
« alter habet, tum damni quod injuste in-
« fertur cui aequale reddi debet, nisi aliud
« de damnificati mente et consensu ratio-
« nabiliter praesumatur.

« Unde resolves:

« 1° Si damnificatus habeat jus in re
« in qua damnum est passus, restitutio ei
« facienda est in solidum. — Si autem tan-
« tum habeat jus ad rem, restitutio fa-
« cienda est pro quantitate juris, conside-
« ratis circumstantiis: quia non debetur
« solidus valor rei quae exspectabatur;
« cum tantum sit in spe, et multis modis
« possit impediri.

« 2°. Qui in loco publico suaee civitatis
« contra justam prohibitionem pascit, vel
« ligna caedit, non tenetur ad restitutio-
« nem: nisi communitati graviter nocue-
« rit, v. gr. stirpes incidendo, arbores ae-
« dificiis idoneas sternendo. Quia rationa-
« biliter praesumitur mens reipublicae non
« esse, suis membris usum publicorum lo-
« corum rigidius prohibere, quam sub
« mulcta solvenda, casu quo deprehendan-

« tur ». — [Cum Laymann¹. Hinc ad nihil teneretur ante sententiam. Vide dicta n. 529, Qu. 1, v. Item.]

« 3°. Gravius tamen peccaret et tene-
« retur ad restitutionem, si quis pasceret
« in loco alicujus privati; etsi etiam hic
« praesumi aliquando possit de consensu
« domini, qui saepe non intendit ut fiat re-
« stitutio, sed ut deprehensus poenam luat.

« 4°. Qui venantur vel piscantur in locis
« alteri locatis, vel alias prohibitis (saltem
« si ea conclusa vel circumsepta non sunt),
« non peccare mortaliter, nec teneri ad
« restitutionem, docet Diana^{a)} ex Lessio^{b)},
« Dicastillus^{c)}, etc.; contra Bonacina, etc. ».
— [Vide dicta n. 604 et 605].

« 5°. Etsi probabilius sit, et in praxi
« communiter tenendum, peccari mortali-
« ter circa vectigalium fraudationem, ex
« eaque oriri obligationem restitutionis:
« non omnino tamen improbabiliter id alii
« quidam negant, eo quod consuetudo in-
« terpretetur non esse mentem legislato-
« rum ad aliud obligare, quam ut depre-
« hensi multcentur. Vide Navarrum^d, Sá^e,
« Bonacina^f ex Navarro, Filiuccium^g,

pro vi-
tione et
secutione

pro vec-
tum i
datio

¹ Lib. 8, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 18. — ^a De Restit., disp. 9, dub. 10, n. 908 et 312. — ^b Bonac., de Restit., disp. 1, qu. 3, punct. 7, num. 22. — ^c Man., cap. 23, num. 56. —

^d V. *Gabella*, n. 6. — ^e Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 9, punct. 1, n. 5. — *Never.*, loc. cit., n. 55 et 60. — ^f Tr. 28, part. 2, n. 114.

614. — ^a De Diana, part. 9, tr. 9, resol. 39. vide notam a superius ad n. 605.

^b Lessius, lib. 2, cap. 5, n. 44, ita sane

docet, nisi damnum sit notabile; quo casu asserit peccari mortaliter, et venatorem ad damni compensationem teneri.

• Lessium, Molina¹, Diana², Laymann³.
 • — Vide etiam Diana⁴, ubi ex Cajetano
 • Medina, Soto, etc., docet non esse ne-
 • gandam absolutionem poenitenti qui de-
 • fraudavit gabellas seu vectigalia impo-
 • sita rebus iis quae emuntur, non ad ne-
 • gotiationem, sed ad usus proprios vel
 • familiae necessaria, v. gr. pani, carnibus,
 • piscibus, frumento, oleo, etc. ».

Circa hanc tributorum materiam, plu-
res hic Quaestiones sunt enucleandae.

615. - Quaeritur 1º. *Quis possit tributa imponere?*

Resp. Possunt imperatores, reges, res-
publicae, omnesque principes supremam
habentes potestatem. — Possunt etiam con-
cilia et Pontifex, ex potestate indirecta
disponendi de temporalibus, quando id
opus est ad regimen spirituale; ita com-
muniter Lessius⁵, Molina⁶, Lugo⁷. —
Possunt etiam ii quibus princeps gubernan-
di potestatem impertitur, et expresse
simul hanc dat facultatem tributa impo-
nendi; ut Lugo⁸ et Sanchez⁹. — Pos-
sunt item civitates et communitates adhuc
subditae aliquando imponere contributio-
nes sive *collectas*, ut vocant, ad sui gu-
bernationem, si princeps saltem non con-
tradicat, quo tacite consentire videatur:
Lugo¹⁰.

An autem *principi infideli debeantur tributa a christianis negotiantibus, vel transeuntibus?* — Resp. Debentur, si justo
titulo ille regnum possidet; secus, si injus-
to, nisi praecedat pactum de aliquo tri-
buto solvendo. — Sanchez¹¹ et Lugo¹².

Communissime autem docent Molina¹³,
Lessius¹⁴, Lugo¹⁵, Sanchez¹⁶ cum Silve-
stro, Panormitano, Angelo, etc., quod

Less., cap. 88, dub. 8. — ¹ Tr. 2, disp. 669. — ² Part. 1,
tr. 10, resol. 19. — ³ Lib. 8, sect. 5, tr. 3, part. 1, cap. 3,
n. 4 et 5. — ⁴ Part. 1, tr. 11, resol. 38; et part. 2, tr. 17,
resol. 28, i. f. - *Cajetan.*, Sum., v. *Vectigal*, § *Notanda*,
vera. *Secundo justia causa*, et i. f. - *Barthol. Medina*, in
l. 1° 2°, qu. 96, art. 4. - *Sotus*, de *Just. et Jure*, lib. 8, qu. 6,
art. 7, post concil. 3. — ⁵ Cap. 88, n. 10 et 12. — ⁶ Disp. 666,
n. 1. — ⁷ Disp. 86, n. 8 et 4. — ⁸ Loc. cit., n. 6. — ⁹ Consil.,
lib. 2, cap. 4, dub. 3, n. 2. — ¹⁰ Loc. cit., n. 8. — ¹¹ Loc. cit.,
dub. 5, n. 5, 7 et 8. — ¹² Loc. cit., n. 16. — ¹³ Disp. 666,

bene possit consuetudine ab aliquo prin-
cipe acquiri jus tam exigendi quam im-
ponendi tributa.

**Quaeritur 2º. *Quae requirantur conditio-
nes ad justi tributi impositionem?***

Prima conditio est *justitia causae*: quae
non est quidem abundantia vel utilitas
principis, sed necessitas boni communis,
ad quod merito pertinet etiam sustentatio
principis juxta ejus dignitatem. — Hinc,
si princeps nequeat alia via suae neces-
sitati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in
talem necessitatem devenerit, adhuc te-
nentur subditi contribuere, ut communiter
docent Molina¹⁷, Lessius¹⁸, Sanchez¹⁹; et
Lugo²⁰ cum Vasquez et aliis: contra S. An-
toninum²¹, Hostiensem, Henricum, etc. —
Notant tamen praefati auctores, debere
tunc principem moderari sumptus quan-
tum fieri potest; immo et resarcire da-
mnum subditis, si ad pinguiorem venerit
fortunam. Unde bene monet Molina²², pec-
care utique principes, si excessivis sum-
ptibus et largitionibus periculo se com-
mittunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *proprio tributi*
cum necessitate occurrente: nempe, quod
populus non magis gravetur quam ejus
bonum postulat. — Hinc ait Lugo²³, non
posse principem, ut regnum sibi conservet,
propter expensas belli subditos adeo gra-
vare, ut eos in magnam paupertatem conji-
ciat: non enim regnum est propter regem,
sed rex propter regnum. Nisi (bene exci-
pit) alter princeps qui regnum invadit, sit
infidelis vel haereticus; ita ut^{b)} sub ejus
regimine gravissima timeri possint reli-
gionis damna subditis imminere. — No-
tant autem Lessius²⁴, et Lugo²⁴ cum Vi-

Ad tribu-
tum requi-
ritur justi-
tia causae.

Requiri-
tur propor-
tio cum ne-
cessitate oc-
currente.

n. 1. — ¹⁴ Cap. 88, n. 14. — ¹⁵ Loc. cit., n. 14. — ¹⁶ Loc. cit.,
dub. 4, num. 2 et 3. - *Silvest.*, v. *Gabella III*, num. 1. -
Panormit., in cap. *Super quibusdam 26*, de verbor. signif.,
n. 1 et 2. - *Angel.*, v. *Pedagium*, n. 1. — ¹⁷ Disp. 667, n. 4.
— ¹⁸ Cap. 88, num. 48. — ¹⁹ Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 2,
n. 8. — ²⁰ Disp. 36, n. 19. - *Vasq.*, de *Restitut.*, cap. 6, § 1,
dub. 2, n. 23. — *Hostiens.*, in cap. *Conquerente 16*, de off.
jud. ordin., n. 17. - *Henricus Boich*, in cap. *Cum apostolus*,
de censib., n. 11. — ²¹ Tr. 2, disp. 667, n. 6. — ²² Disp. 36,
n. 21. — ²³ Lib. 2, cap. 38, n. 49. — ²⁴ Loc. cit., n. 22.

nem suam exigere a subditis; et si exigeret
totam vel partem, teneretur restituere eis».

^{b)} Lugo non scribit: ITA UT, etc.; sed om-
nino disjunctive ab iis quae praecedunt: VEL
sub ejus regimine, etc.

615. - a) S. Antoninus, *part. 2, tit. 1, cap. 13*,
§ 2, cas. 3, clare innuit opinionem quae negat
eo casu subditos teneri necessitati principis
subvenire; scribit enim: « Si in bello injusto
captus esset [princeps], non posset redemptio-

Potest imponi tributum subditum rebellibus.

Requiritur aequalitas in personis.

Assisium locale probabilius debetur ab exteris.

ctoria ^{c)}, juste posse principem subditis qui rebellarent, absque alia necessitate novum imponere tributum: partim ad compensandum damnum ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam crimini commissi poenam.

Tertia conditio est *aequalitas in personis*: nempe, quod ii qui majores vires habent plus solvant, et minus qui minores. — Vide Lugo ¹.

Sed dubitatur *an assisium, impositum ob utilitatem alicujus loci, juste exigatur etiam ab exteris*.

Negant Silvester, Cajetanus, Angelus, etc., apud Sanchez ⁸.

Sed communiter et probabilius affirman Sanchez ⁸, Molina ⁴, et Lugo ⁵ cum Vasquez et aliis. Tum, quia non apparent alius modus conveniens colligendi tributum; aliter difficulter poterunt exteri a civibus dignosci. Tum, quia sic in populis invicem consuetudo servatur; incolae enim hujus loci, cum ad alias confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616. - Quaeritur 3º. An fraudantes gabellas peccant et teneantur ad restitucionem?

¹ Disp. 36, n. 23. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, qu. 5, n. 15. — *Cajetan.*, v. *Vectigal*, § *Notanda*, v. f. — *Angel.*, v. *Pedagium*, n. 8, i. f. — ² *Consil.*, lib. 2, cap. 4, dub. 45, n. 6. — ³ *Loc. cit.*, n. 9. — ⁴ Disp. 669, num. 8. — ⁵ *Loc. cit.*, n. 28, v. *Secundo*. — *Vasq.*, de *Restitut.*, cap. 6, § 1, dub. 2, n. 32. — ⁶ *Decal.*, lib. 6, cap. 4, n. 62. — ⁷ Disp. 674, n. 3. — ⁸ *Lib.* 3, part. 2, n. 269. — ⁹ *Lib.* 1, de *Jure nat. et gent.*, dissert. 5, cap. 5, a n. 2. — ¹⁰ *De Restitut.*, qu. 7, art. 7, n. 1. — ¹¹ *De Restitut.*, cap. 10, qu. 4. — ¹² *Part.* 1, tr. 10, resol. 19. — *Suar.*, de *Legib.*, lib. 5, cap. 18, n. 6 et seqq. — *Petr. Navar.*, de *Restitut.*, lib. 8, cap. 1, n. 230 et seqq. — *Petr. Ledesm.*, *Sum.*, part. 2, tr. 7, cap. 2,

*Prima sententia communissima et probabilior affirmat. Hancque tenent Sanchez ⁶, Molina ⁷, Lacroix ⁸, Concina ⁹, Vi-va ¹⁰, Roncaglia ¹¹, Holzmann ¹²; Diana ¹³ cum Suarez, Petro Navarra, Ledesma, Graffio, Vega, etc.; Lessius ¹⁴ cum Cajetano, Armilla, Medina, Covarruvias, etc.; ac Lugo ¹⁴ cum Soto ¹⁵, Silvestro, Gabriele, Corduba, etc. — Probatur 1º ex illo Matth. xxii, 21: *Reddite ergo quae sunt Cæsaris, Cæsari*, etc. Et ex Apost. ad Rom. XIII, 6 et 7: *Ideo enim et tributa praestatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal*. Probatur 2º ratione, quia, sicut rex tenetur vacare saluti populi, administrationi justitiae et aliis oneribus: sic contra, tenetur populus ex justitia et de jure naturali, solvere principi vectigalia ad ejus sustentationem.*

Secunda vero sententia negat. Et eam tenent Navarrus ¹⁶, Angelus ¹⁷, Beja ¹⁸, Duardus ¹⁹, ubi fuse illam tuerit, et respondet ad contraria argumenta; et probabilem putant Bossius ²⁰ cum Sayro ²¹ et Sanchez ²²; ac Diana ¹⁷ cum Sà et Maldero ²³, qui dicunt, defraudantes vecti-

Alli
trang
gant.

concl. 25. — *Jacob. de Graffis*, *Decis. aur.*, part. 1, lib. 2, cap. 126, num. 30. — *Vega*, *Sum. nuev.*, part. 1, cap. 15, cas. 13. — ¹² Cap. 38, n. 56 et 57. — *Cajetan.*, v. *Vectigal*, vers. *Justorum autem*. — *Armilla*, v. *Gabella*, num. 6. — *Joan. Medina*, *Cod. de Restit.*, qu. 18, v. *Jam est quaestio*. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 2, § 6, n. 6. — ¹⁴ Disp. 36, num. 38 et 39. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, num. 21 et 22. — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 16, qu. 5, art. 2, concl. 7. — *Corduba*, *Sum.*, qu. 96, resp. ad 1 dub. — ¹⁵ V. *Pedagium*, n. 6. — ¹⁶ Cas. *consc.*, part. 1, cas. 18, v. *His suppositis*. — ¹⁷ Part. 1, tr. 10, resol. 19. — *Sà*, v. *Gabella*, n. 6, in edit. genuin.

^{c)} Victoria, *Select. 6, de Jure belli*, n. 57, haec utique docet, sed disputans de victis hostibus; quod videtur, et potiori ratione, dicendum de subditis rebellibus.

616. - a) Holzmann, *de Lege*, n. 358, ita sane docet, « si ejusmodi leges sint conceptae verbis praeceptivis, immediate directis ad tributorum et vectigalium solutionem ».

^{b)} Sotus, de *Just. et Jure*, lib. 3, qu. 6, art. 7, concl. 1, dicit quidem vectigalia in conscientia deberi; de obligatione vero restitutions non loquitur, nisi forsitan eam significet, dicens vectigalia deberi ad alendos principes et ad subveniendum necessariis sumptibus.

^{c)} Navarrus, *Man.*, cap. 23, n. 55 et 60. (Cfr. etiam cap. 17, n. 200); et Duardus, *in bull. Coenae*, lib. 2, in can. 5, qu. 12, n. 9,

negant profecto, ut dicit S. Alphonsus; sed loquuntur de iis vectigalibus, quae imponuntur cum adjunctione poenae temporalis fraudantibus luenda. At sane omnia vectigalia videntur quoad hoc ejusdem naturae esse.

^{d)} Bossius, *Moral.*, part. 1, § 24, n. 290, i. f., et n. 295, i. f., haec docet, casu quo dubitatur de justitia tributi aut gabellae. — Joannes Sanchez pariter, *Select. disp.* 33, n. 35, concedit licitum esse ea non solvere, ubi probabiliter sunt justa et probabiliter injusta.

^{e)} Sayrus non citatur a Bossio pro hac parte; et re quidem vera, in *Clav.*, lib. 9, cap. 16, n. 29, tenet ut veriorem primam opinionem.

^{f)} Malderus, tr. 5, cap. 6, dub. 15, concordat, sed non sine restrictione; nam: « Quan-

Fraud
gabell
probati
lius per
et tead
ad resti
tionem.

galia non esse a confessariis urgendos ad restitutionem. — Ratio, quia, licet subditi, per se loquendo, de jure naturae teneantur principi congruum subsidium ministrire; non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas quae ab ipso sub poena magna sunt impositae: cum juste praesumatur princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul et poenam. Nam *leges humanas* (ait Navarrus), *quae poenam temporariam constituant, in dubio ad aeternam non obligare, quatenus sunt leges ejus, qui eam poenam statuit.* (Cujus sententiae sunt etiam alii, citati *Libro I.*, n. 147). — Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia principi, quoties ea defraudant, compensatur illi cum obligatione poenae cui subditi subjiciuntur. Unde videtur principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento poena illa defraudantibus irrogetur. Quod eo magis praesumendum videtur, quo (ut quidam doctus recentior dicebat) solutiones gabellarum certo excederent principum necessitates, si subditi integras impositiones solverent.

Praeterea, adhuc in sententia (communiori quidem et probabili) non dari legem mixtam, nempe quae praecipit, et poenam imponit quae non obliget ad culpam; nihilominus, in praesenti casu, existente lege quae praecipit solvi gabellam, et poenam injungit non solventibus, dici potest quod tunc peccat fraudans, quando, non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solvere poenam. Lex enim haec videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id quod dicit ⁵⁾ Sanchez ¹ cum Salón, Corduba, Angles, Mercado, Medina et aliis), ut solvatur gabella aut poena. — Quod hic magis videtur praesumendum in hujusmodi poenis lucrativis pro rege, in cuius beneficium cedunt, quam in aliis tantum afflictivis. Saltem dubium est an

lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellae et poenae, vel tantum poenae; et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire.

Nihil autem obstat dicere, quod talis defraudatio esset in damnum ementium hujusmodi tributa. — Nam respondeatur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emptores, quam erga regem vendentem. Ipsius autem imputandum est, si non invigilent; nam sub tali conditione gabellas emunt: et, si in alio amittunt, in alio lucrantur propter poenam contraventionis.

Haec dici possunt pro hac secunda sententia. — An autem propter has rationes (quae caeterum non videntur contemnenda), ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto ⁶⁾.

Sentit autem Sanchez ², neminem, qui palam et recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitus per portam vel pontem, quae imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda haec statuta in portis vel pontibus. Et hoc probabile putat Sanchez ³ cum aliis, etiamsi quis consulto merces aut se occultet; quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. — Generaliter vero loquendo de omnibus vectigalibus, putat Lugo ⁴ cum Molina ⁵, monendos esse populos ad tributa solvenda; sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant, in tanta vectigalium multitudine aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quaeritur ⁶⁾. *An teneantur solvere gabellas subditi, deferentes res ad usum proprium? — Et an pauperes?*

Certum est de jure apud omnes, nullum deberi vectigal de rebus cuique de-

Non deberi tributa ratione transitus per portam, etc.

Genera-liter populi monendi de solutione vectigalium.

Post factum, non cogendis ad restituitionem.

¹⁾ *Navar.*, *Man.*, cap. 28, n. 55. — ²⁾ *Consil.*, lib. 1, cap. 5, dub. 1, n. 22. — *Salón*, in 2° 2°, qu. 62, art. 3, *controv.* 2, concl. 2 et 4. — *Corduba*, *Sum.*, qu. 71, vers. *Vero* 4, *come.* — *Angles*, *Flor.*, part. 2, *de Restit.*, qu. *de Caedentib. Igna*, etc. —

Mercado, *de Contractib.*, tr. *de Restit.*, cap. 16, n. 15. — *Barthol. Medina*, in 1° 2°, qu. 96, art. 4, v. *Ad tertium*. — ³⁾ *Consil.*, lib. 2, cap. 4, dub. 10, n. 7. — ⁴⁾ *Loc. cit.*, n. 11 et 12. — ⁵⁾ *Disp.* 36, n. 43. — ⁶⁾ *Disp.* 674, n. 9, concl. 5.

do, inquit, defraudatio plena fuit in quantitate notabili, et tributum ex omni parte liquido iustum, qualia nonnulla reperiri suppono; sic enim adhuc licere defraudare non est satis probabile ».

⁷⁾ De alia, sed simili tamen materia dis-

putans, cum aa. citatis, scilicet de lege quae sub poena prohibet caesonem lignorum in silvis.

⁸⁾ In *Hom. apost.*, tr. 10, n. 81, S. Doctor, addit: « Hoc tamen non obstante, ego non omitto primam sententiam suadere ».

Non deberi vectigal pro rebus ad usum proprium.

Nisi expresse imponatur.

servientibus ad usum proprium et familiiae; ut expressum habetur in l. *Universi, C. de vectigal.* Et confirmatur in cap. *Quamquam, de censib. in 6°, ubi: Quamquam pedagiorum exactiones... regulariter merito sint damnatae.* Quod tantum de rebus ad usus proprios forte dispositum putat Lugo¹⁾. — Unde refert Sanchez²⁾ cum S. Antonino, Jasone et Gabriele, hujusmodi vectigal non esse solendum, nisi³⁾ expresse imponatur etiam referentibus bona ad usum proprium; quia, cum sit res odiosa et contra jus commune, expresse indiget mentione.

Sed Dubium hinc oritur: *An solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem indui?*

Alii negant istud posse induci consuetudine.

Prima sententia negat; et hanc tenent Cajetanus⁴⁾, Sotus⁵⁾; et Hostiensis⁶⁾, Angelus⁷⁾, Tabiena⁸⁾, Ledesma⁹⁾ ac alii, apud eumdem Sanchez¹⁰⁾. Quia (ut ajunt) injustum est gravare pauperiores; cum isti pluribus indigeant ad usum proprium.

¹⁾ Disp. 36, n. 88, i. f. — ²⁾ Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 44, num. 2 et 3. - ³⁾ S. Antonin., part. 2, tit. 1, cap. 13, § 9. Jason, l. *Cautera*, § Sed et si quis ad opus, n. 7, de legat. 1°. — ⁴⁾ Loc. cit., n. 4. — ⁵⁾ Cap. 33, n. 52. — ⁶⁾ Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 44, num. 6. - *Navar.*, Man., cap. 17, n. 202, v. f. - *S. Anton.*, loc. cit., § 9, v. *Ex his sequitur.* - *Angles*, Flor., part. 2, qu. de Restit. vectigal., art., diff. 6,

— *Secunda vero sententia affirmat;* eamque tenent Lugo¹¹⁾, Lessius¹²⁾; et Sanchez¹³⁾ cum Navarro, S. Antonino, Angles, Silvestro, Gabriele et Rosella. Quia talis consuetudo (quae instar legis obligat) non esset quidem injusta. Non enim gravarentur magis pauperes quam divites; dum divites, ob majorem copiam famulorum quos alunt, et majorem sumptuum largitatem, plus emunt quam pauperes.

Dicunt tamen Lessius¹⁴⁾, et Sanchez¹⁵⁾ cum Corduba¹⁶⁾, etc., quibus adhaeret Lugo¹⁷⁾, ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam; et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia?

Dicunt Lugo¹⁸⁾ cum Bartolo¹⁹⁾ et Decio²⁰⁾, Lessius²¹⁾; ac Sanchez²²⁾ cum Silvestro²³⁾, Baldo²⁴⁾, Felino, Rosella²⁵⁾, Panormitano²⁶⁾, Gigante, Isernia²⁷⁾, Baeza²⁸⁾, etc., quod si paupertas in aliquo eo deveniret, ut hic

concl. 3. - *Silvest.*, v. *Gabella III*, qu. 5, num. 16, i. f. - *Gabr. Blei*, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, ante concl. 3. - *Rosell.*, v. *Pedagium*, n. 6. — ¹⁸⁾ Loc. cit., n. 7. — ¹⁹⁾ Disp. 36, num. 27 et 71. — ²⁰⁾ Loc. cit., n. 69. — ²¹⁾ Cap. 33, n. 62. — ²²⁾ Loc. cit., dub. 15, n. 2. - *Felini*, in cap. *Si quis testi*, de testib. et attestat., n. 10. - *Gigas*, de Pensionib., qu. 80, num. 8.

¹⁾ Haec limitatio est ipsius Sanchez, quam neque S. Antoninus, neque Jason apponunt.

²⁾ Cajetanus, *Sum.*, v. *Vectigal*; Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 3, qu. 6, art. 7, v. *Causa autem*; Martin. de Ledesma, 2a *4ae*, qu. 18, art. 3, v. *Unum hic silentio*, non loquuntur de consuetudine; innuit tamen non posse ejusmodi vectigal consuetudine induci, in quantum scilicet illud injustum reputant.

³⁾ Hostiensis, *in cap.* Super quibusdam, *de verbis. signif.*, n. 4 et 5, id clare significat; nam negat pedagia solvenda esse, nisi Romani Pontificis aut imperatoris auctoritate, *consuetudine immemorabili*, etc. Et subdit generaliter: « Nec sunt danda pro his rebus quae ad usum proprium vehuntur ».

⁴⁾ Angelus, v. *Pedagium*, n. 3; Tabiena, v. *Pedagium*, n. 4, negant quidem vectigal istud posse consuetudine induci; sed addunt subditos teneri illud solvere, si per modum collectae exigatur.

⁵⁾ Lugo, *disp. 36*, n. 71, tale tributum deberi asserit; « et communis usus (ita pergit) id probat in multis tributis ».

⁶⁾ Lessius, *cap. 33*, n. 51, assignat quidem publicam necessitatem urgentem, tamquam unam e causis, propter quas possit ejusmodi

vectigal imponi; sed aliam quoque rationem, et quidem ab illa diversam et independentem assignat, nempe consuetudinem.

⁷⁾ Corduba, *Sum.*, qu. 95, resp. *ad 2 dub.*, i. f., dicit scrupulum non esse facile injicendum iis, qui hoc tributum defraudant, specialiter si sint pauperes. Non aliud.

⁸⁾ Bartolus, *in l.* Omnes pensitaré, *C. de annon. et tribut.*; Decius, *in cap.* Ex epistola, *de probation.*, n. 215 et 216; Silvester, v. *Privilegium*, qu. 9, vers. *Tertium*, i. f.; Rosella, v. *Privilegium*, n. 10, non aliud habent quam quod infra S. Alphonsus notat, scilicet officiales publicos posse remittere tributa propter paupertatem.

⁹⁾ Baldus, loc. cit. a Sanchez, scilicet *in l. 2*, § *Si quis in judicio, ff. Si quis cautionibus*, n. 9, de gabelis non loquitur; alibi tamen concordat, scil. *in l.* Etiam, *C. de execut. rei judic.*, n. 17.

¹⁰⁾ Panormitanus, *in cap.* Cum instantia, 17, *de censib.*, n. 7, hanc sententiam innuit, negans visitatorem posse a pauperibus procurationem exigere. Et ita quidem a Sanchez citatur.

¹¹⁾ Isernia, *in Usus feudor.*, tit. *Quae sint regalia*, n. 55; Baeza, *de Inope debitore*,

Alii
mant.

Sed :
ri cat
urget
simam

Gr.
egent
tenet
vectig

non posset alere se et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios aut debita, vel propter alias necessitates; non tenetur solvere gabellas: quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prius alat se et suos, deinde tributa solvat. — Subduntque Sà et alii auctores citati, etiam ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse princeps remittere praesumitur.

617. - Quaeritur 5º. *An populi, in dubio de justitia tributi, teneantur ad ejus solutionem?* — Plures sunt sententiae: nam,

1º. In dubio negativo ^{a)}, affirmant teneri Lessius ¹; ac Sotus, Palacios ^b, Maderus, etc., apud Lugo ^c. — Ratio, quia in dubio praesumendum est pro justo praecepto principis, cuius auctoritas est in possessione praecipiendi.

Sed negant Molina ^d; Diana ^e cum Villalobos, Aragon, Filliuccio, etc., Lugo ^f; et Sanchez ^g cum S. Antonino, Hostiensi, Cajetano, Silvestro, Gabriele, Medina, Corduba, Armilla, Tabiena, Angelo, etc. — Id tamen intelligendum putat Lugo ^d, si adsit aliqua praesumptio de injustitia tributi; quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum praesumptio fundet partem contrariam. Quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabilius, non videtur (ait Lugo) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus

probandi justitiam tributi incumbit principi qui petit illud. — Hinc limitant praefati auctores suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causae, non vero de antiquis, quorum causa non est memoria, et ideo praesumenda sunt justa: nisi (ait Molina ^h) semper adfuerit gravis suspicio sive conjectura de ejus injustitia vel de cessatione causae.

— Probant autem dicti auctores praefatam secundam sententiam ex cap. *Per-venit, de censib.*, ubi dicitur census cuius causa ignoratur non deberi, his verbis: *Oportet quippe ut omnis census, ad quid et quando persolvi debeat, praesciat.* Item ex cap. *Quamquam, de censib.*, in 6º, ubi: *Quamquam pedagiorum exactio-nes.... regulariter merito sint damnatae, tanto tamen districtius, ne ab ecclesiis et personis ecclesiasticis talia exigantur, prohiberi oportet.*

Dices: Lex in dubio praesumitur justa; ita et tributum. — Respondet Lugo ⁱ, non eamdem fieri praesumptionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura a viris probis censentur injusta; quia (ut notat Molina ^h): *Rari sunt, qui verum illis ea de re loquuntur..., cupientes illis placere... Et quoniam populi... non audent se princi-pibus opponere ea in re, neque sufficienter audiuntur.* Non est ergo (subdit Lugo) praesumptio illa ita fundata in lege tri-

Quae ha-
betur in so-
lis tributis
novis.

Objectio-
nibus satis-
fit.

Sà, v. *Gabella*, num. 10 (in edit. genuin., num. 11). — ¹ Cap. 38, num. 64. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 4. - *Mader.*, tr. 5, cap. 6, dub. 4, v. *Dico* 5. - ^b Disp. 36, num. 86. — ^c Disp. 674, num. 6 et 7. — *Villal.*, part. 1, tr. 1, diff. 26, num. 3. - *Aragon*, in 2ma 2ta, qu. 62, art. 3, dub. de *vectigalib.*, concl. 3. *FUJ.*, tr. 28, part. 2, n. 117. — ^d Loc. cit., num. 89. — ^e *Consil.*, lib. 2, cap. 4, dub. 6, num. 6. - *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 18, § 7. - *Hostiens.*, Sum., lib. 8, tit. de censib., n. 10. - *Cajetan.*,

Sum., v. *Vectigal*, § *Notanda*, vers. *Secundo justa causa*. - *Silvest.*, v. *Gabella III*, n. 9, qu. 3. - *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, concl. 7. - *Joan. Medina*, Cod. de *Restit.*, qu. 13, v. *Tertium requisitum*. - *Corduba*, Sum., qu. 95, ad 1 dub., v. *Ad quartum tributum*. *Armil.*, v. *Gabella*, n. 18. - *Tabien.*, v. *Pedagia*, num. 8 et 9. *Angel.*, v. *Pedagium*, n. 6. — *Lugo*, disp. 86, n. 89. — ^g Disp. 674, n. 6. — ^h Loc. cit., n. 90. — ⁱ Disp. 674, n. 6. — *Lugo*, loc. cit., num. 90.

cap. 18, n. 9, concordant, dum negant pau-peres teneri ad tributa, nisi sint personalia. Cfr. etiam Baeza, *op. cit.*, cap. 12, n. 21, ubi idem docet quod Panormitanus hic supra.

617. - ^{a)} Non omnes auctores in hoc quaesito citandi loquuntur de dubio *negativo*; sed aliqui tractant de dubio in generali; alii vero, de casu quo non constat de justitia tributi.

^{b)} Paulus de Palacio, in *Sum.*, v. *Vectigal*, § *Ho 2 ponto*, distinguit, et dicit in dubio de justitia tributi, subditos posse solvere, quia obedientia excusat; non subditos vero non posse. Minus igitur recte a Lugo n. 88, ex Sanchez tamen, allegatur.

^{c)} Diana, part. 4, tr. 3, resol. 39, hanc sane opinionem exponit, quam tamen ipse nec reprobat nec tuetur.

^{d)} Lugo duo potius intendit: 1º subditos non teneri in vero dubio; 2º a fortiori non teneri quando aliqua praesumptio sit pro injustitia tributi. «Ego, inquit loc. cit., n. 89, hanc secundam sententiam probabiliorum existimo, stante vero dubio, et facta debita diligencia ad illud expellendum; si tamen aliqua praesumptio sufficiens sit pro injustitia tri-buti, jam non erit subditus in dubio proprio, cum praesumptio illa fundet partem contra-riam. Quando igitur sciri non potest, nec judi-

buti, ut dubia expellat; cum tot gravissimi DD. dicant pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum iustitiam necessariae de facto concurrant.

Neque obstar dicunt regulam illam, quod superiori praecipienti in dubio parendum est. — Omnes enim (dicit idem Lugo¹) fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando praeceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert. Et ita etiam docent Lessius², Sotus³, Corduba⁴; et Sanchez⁵ cum Aragon, Bañez, Tapia, Sayro, Medina, Lopez, Manuele Rodriguez, Henriquez, Salas, etc. — Ratio, quia in dubio favendum est ei de cuius damno agitur; tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi, praeponderat possessioni superioris.

Confirmant eamdem sententiam plures juristae apud Sanchez⁶, ut Bartolus⁷, Corneus, Decius, etc., dicentes quod, cum tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum.

Haec in dubio negativo.

2º. Quid in positivo, nempe, cum probabile est tributum esse injustum, *an tenetantur subditi illud solvere?* — Affir-

mant Suarez, Vasquez et Turrianus, apud Lugo⁸.

Sed communissime negat Lessius⁹, asserens esse communem sententiam doctrinum, cum Petro Navarra¹⁰. Item Sanchez¹¹, Laymann¹², Palaus¹³, Lugo¹⁴; et Sporer¹⁵ cum Azor¹⁶, Cajetano, Silvestro, etc., vocans pariter communem; aliique multi, quos congerit Diana¹⁷. Ratio, quia subditus juste tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. — Et huic sententiae tandem convenit etiam Suarez¹⁸, ubi fatetur non esse obligationem obediendi, quando saltem manifeste probabile est, mandatum esse supra potestatem praecipientis. Et expresse eam docet D. Antoninus¹⁹, ubi sic ait: *Non solventes... pedagia et telonia cum injusta sunt, quia... sunt instituta... ex injusta causa (quod tamen credi non debet, nisi probabilit sciatur)..., non percant, nec tenentur restituere, secundum Raymundum.*

An autem *peccent exigentes publica tributa, in dubio an sint justa?*

Affirmant Molina²⁰, et Sanchez²¹ cum Navarro, Silvestro, Cajetano, Angelo, Armilla, Hostiensi²², etc.: nisi ipsi sint sub-

de Legib., lib. 5, cap. 18, n. 20. — *Vasq.*, de Restit., cap. 6, § 3, dub. 5, n. 78. *Turrian.*, in 2° 2°, disp. 46, dub. 6, n. 5, juncto n. 3. — ¹ Disp. 36, n. 91. — ² Cap. 83, n. 67. — ³ Lib. 3, cap. 1, num. 266 et 270. — ⁴ Decal., lib. 6, cap. 8, num. 7. — ⁵ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 1, cap. 3, n. 6. — ⁶ Loc. cit., num. 91. — ⁷ Tr. 5, cap. 5, n. 164. — *Cajetan.*, Sum., v. *Vectigal*, § *Notanda*, *versa Secundo*. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, n. 9, qu. 3. — ¹⁴ Part. 1, tr. 3, resol. 21; part. 2, tr. 17, resol. 59. — ¹⁵ Part. 2, tit. 1, cap. 18, § 8. — *S. Raymund.*, Sum., lib. 2, tit. 5, § 10, v. *Mercatores* et v. *Caveant*. — ¹⁷ Disp. 674, num. 7. — ¹⁸ Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 7, n. 2. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 201. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, qu. 7. — *Cajetan.*, v. *Vectigal*, § *Notanda*. — *Angel.*, v. *Pedagatum*, n. 6. — *Armill.*, v. *Gabella*, n. 9.

cari etiam probabilit tributum esse justum, non videtur obligandus subditus ad illud solvendum.

e) Bartolus, *in l. Si pupillus, ff. Ad legem Falcidiam*, concordat quidem; sed de dubio positivo loquitur.

f) Palaus, *tr. 1, disp. 2, punct. 6, n. 5*, principium generale (quod sane tributorum solutioni applicare licet) tradit, negans subditum teneri ad obediendum praecepto, si opinionem probabilem habeat rem praeceptam illicitam esse, vel superioris potestatem excedere.

g) Azor, citatus utique a Sporer ut S. Alphonsus asserit, haec tamen scribit, *part. 3,*

lib. 5, cap. 22, qu. 7: « *Si subditus de justitia gabellae dubitat, et consultit doctos et bonos viros, quorum consilio gabellae injustitiam reprehendit, tunc in conscientia non tenetur eam solvere, quia opinione ducitur doctorum et bonorum virorum. Si tamen eis consultis injustitia non constat, sed res manet semper ex aequo dubia, tunc magis presumere debet... esse justitiam, et ideo solvere gabellam debet.* »

h) Suarez, *de Censur.*, *disp. 4, sect. 6, n. 5* et 6, haec perspicue insinuat, sed non diserte et expresse dicit.

i) Hostiensis, *Sum.*, *lib. 3, tit. de Censib.*, *n. 10*, non loquitur de subditis coactis (male

diti, et a principe ad has exactiones compellantur; ut iidem DD. limitant. — Sed Lugo¹ cum Vasquez² et Turriano excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. Immo Lugo³ sentit non peccare exactorem quando ei de injustitia non constat; potest enim presumere pro justitia tributi, praesertim in tanta opinionum varietate.

Quaeritur 6°. An creditor regis, si negat debitum recuperare, possit non solvere gabellam alteri locatam?

Negant Corduba, Reginaldus⁴ et Grafius, apud Lugo⁵. — Sed affirmant communiter Lessius⁶, Sanchez⁷, Molina⁸, et Diana⁹ cum Navarra, Vasquez, Silvestro¹⁰, Bonacina, Turriano, Molfesio, Maldoro, Vega¹¹, etc.; et consentit Lugo¹². Ratio, quia conductor non majus habet jus quam rex; si ergo rex injuste ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor.

Idem dicunt Lessius¹³, et Lugo¹⁴ cum Silvestro, Petro Navarra et Vega, si gabella fuerit alteri vendita. — Hoc tamen non procedit, ut recte ait Lugo¹⁵, quando

¹ Disp. 36, n. 98. — *Turrian.*, in 2nd 2nd, disp. 46, dub. 6, n. 4. — ² Loc. cit., n. 28. — *Corduba*, Sum., qu. 96, resp. ad 3 dub. — *Jacob. de Graffis*, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 125, n. 89. — ³ Loc. cit., n. 72. — ⁴ Cap. 88, n. 76. — ⁵ Consil., lib. 2, dub. 48, n. 2. — ⁶ Disp. 674, n. 10. — ⁷ Part. 2, tr. 16, resol. 14. — *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 3, cap. 1, n. 249 et seq. — *Vasq.*, de Restitut., cap. 6, § 3, dub. 3, num. 37. — *Bonac.*, de Restit., disp. 2, qu. 9, punct. 1, n. 12. — *Turrian.*, loc. cit., dub. 3, n. 2. — *Molfes.*, Sum., tr. 12, cap. 22, n. 142 et seq. — *Maldor.*, tr. 5, cap. 6,

debitum contractum fuit a rege, postquam gabella fuerit locata aut vendita.

Quaeritur 7°. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam?

Affirmat Silvester apud Croix¹⁶. — Sed negant Sanchez¹⁷, Lugo¹⁸, Sporer¹⁹; ac Molina, Lessius, Bonacina et Dicastillus, apud Croix²⁰. Ratio, quia gabella non est onus stricte reale, gravans mercem. Sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non a quovis habente rem illam; sed a solo venditore solvendum, qui facta venditione adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellae.

Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modo emptor non cooperetur positive ad defraudationem tributi. — Item excipiunt Lugo²¹ et Sporer²², si emptor adverteret, ex hujusmodi frequentibus exemptionibus fraudulentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, principi grave damnum evenire.

**618. - « 6°. Caeterum ordinarie injustus
« seu malae fidei damnificator aut pos-
« sessor tenetur non tantum restituere
« rem ablatam et fructus perceptos, ex-
« ceptis suis expensis », [Sed ex l. Adeo 7,**

dub. 16. — ⁸ Loc. cit., num. 76. — ⁹ Cap. 88, num. 77. — ¹⁰ Loc. cit., num. 82. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, num. 24. — *Petr. Navar.*, loc. cit. — *Vega*, Sum. nuev., part. 1, cap. 18, cas. 10. — *Silvest.*, loc. cit., n. 18, i. f. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 276. — ¹² Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 12, n. 3. — ¹³ Disp. 36, n. 65. — ¹⁴ Tr. 5, cap. 5, n. 151. — *Molina*, disp. 675, n. 1. — *Less.*, cap. 88, n. 69 et 72. — *Bonac.*, de Restit., disp. 2, qu. 9, punct. 1, n. 10. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 20, disp. 3, dub. 9, num. 149 et 154. — ¹⁵ Loc. cit., num. 276. — ¹⁶ Loc. cit., n. 151, i. f.

*Emens a
fraudan-
te gabelli-
am, ad eam pro-
babilius non
tenetur.*

*Limitatio-
nes.*

igitur quoad hoc a Sanchez allegatur); sed absolute scribit: « Novum nullatenus est recipiendum, nisi constet de causa propter quam impositum est ».

¹⁰ Vasquez citatur a Lugo ex Turriano; Turrianus vero eum citat in casu tantum simili, nempe in casu belli de cuius justitia dubitatur. Et ita Vasquez in 1st 2nd, disp. 66, cap. 9, n. 53, i. f., concordat, sed indirecte.

¹¹ Reginaldus, lib. 10, n. 383, hanc negantem sententiam, quam revera tuerit, sic limitat: « Nisi forte detrimentum esset tantum lucri cessantis sine damno emergente [pro exactore], eo quod non teneatur quis alienum commodum praeferre suo proprio ».

¹² Silvester, v. *Gabella III*, qu. 9, n. 24; Vega, Sum. nuev., part. 1, cap. 15, cas. 10, haec dicunt de gabellis alteri venditis. Ergo

censemur a fortiori idem tenere de gabellis locatis.

¹³ Haec limitatio est Lessii, loc. cit., n. 77. — Lugo vero, loc. cit., n. 80, ita scribit: « Compensationem fieri non posse a creditore regis, quando debitum contractum fuit a rege postquam jam gabella absolute debetur publicano qui eam conduxit; non dico: quando post conductionem gabellae contractum fuit, sed quando contractum fuit postquam gabella absolute debebatur; v. g., postquam contractus celebratus fuit, vel postquam merces introductae fuerunt, ex quibus gabella debebatur ». Idemque iterum asserit, licet brevius, n. 82, de vendita gabella.

¹⁴ Lugo citatur quidem a Sporer pro hac exceptione; sed eam, loc. cit., n. 65 et seqq., non habet.

Juxta a-
lios, domi-
nus justa
retinet ex-
penses uti-
les a fure
factas.

Probabi-
lius fur ju-
ste deducit
expensas.

Injustus
damni fi-
cator tene-
tur de da-
mino emer-
gente.

Si valor
rei crescat,
augmentum
restituendu-
mum.

Si res apud
furem
pereat.

§ Ex diverso, *ff. de acqu. rer. dom.* possessori malae fidei negatur actio ad repetendas expensas. Hinc probat Sanchez^{a)}, et Lugo putat tutam sententiam, posse dominum retinere expensas utiles in re factas a fure. Attamen Lugo, cum Molina, Lessio, Palao, Navarra, Covarruvias, etc. apud Croix¹, oppositam merito vocat probabiliorem^{b)}; praefata autem lex, prout poenalis, non obligat nisi post sententiam]. « et industria; — sed etiam sarcire damnum emergens et lucrum cessans, cum vere sit injusta causa talium damnorum ». [Etiamsi haec damna sint ignorata: modo sint praevisa, saltem confuse; ut advertunt Croix², Salmant. et alii citati n. 613, *in fine*].

« Unde si dominus, re sua retenta, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset ex agro suo aut pecunia centum florenos, et alter parum vel nihil, debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis: quamvis communiter solleant domini plurimum remittere, si res componatur. — Laymann³ ».

619. — « 7. Si res aliena, dum injuste detinetur, crescat, aut pretium ejus augeatur, domino crescit; ac proinde id ei praestari debet. — Vide Laymann⁴ ».

620. — « 8. Si res aliena, dum injuste detinetur, pereat aut deterior fiat, idque casu, vel justa hostium incursione, vel naturaliter, et certum sit apud dominum aequa perituram fuisse; non tenetur alter restituere: quia nihil novi detrimenti domino apud furem v. gr. accedit, quod non apud ipsum. — Si vero non fuisset peritura, apud dominum, vel

Lugo, disp. 17, num. 66. — *Lugo*, loc. cit. — *Molina*, disp. 725, num. 18. — *Less.*, cap. 12, dub. 17, num. 111. — *Palau*, tr. 31, punct. 24, § ult., num. 5. — *Petr. Navar.*, lib. 4, cap. 1, dub. 4, a n. 81. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 2, § 6, n. 3 et 4. — ¹ Lib. 3, part. 2, n. 221. — ² Loc. cit., n. 198. — *Salmant.*, tr. 18, cap. 4, n. 118 et 124. —

618. — ^{a)} Sanchez, *de Matr.*, lib. 6, disp. 38, n. 34, haec dumtaxat scribit: « Quoties lex humana justa negat actionem ad aliquam rem petendam, et simul concedit ejusdem rei possessori et debitori repetitionem si solverit, tunc licet possidenti in utroque foro retinere ». — Quae quidem dicta Croix adducit in confirmationem hujus doctrinae, quod nempe *si res ad dominum redierit*, non potest possessor malae fidei expensas reposcere, quia ne-

• saltēm nonnisi per injuriam; tunc injurias detentor adhuc tenetur ad restitu-
tionem, licet sine sua culpa res perierit.
— Laymann⁵.

« 9. Si res aliena apud iniquum deten-
torem pereat, idque ipsius culpa, aut
quia is absumpsit, alteri donavit, destru-
xit, etc.: tunc, etiamsi domino reicta fuisset certo peritura, nihilominus tene-
tur pro ea domino satisfacere; ut est com-
munis apud Laymann⁶, Lessium⁷, etc. ».

Pro majori claritate, quaeritur: *an te-
neatur fur ad restitutionem rei apud ip-
sum deperditae, quae aequa apud domi-
num peritura fuisset?* — Distinguendum:

Si res periit apud furem sine culpa sua neque alterius, et eodem tempore ac periculo quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem. Quia furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effective accidat. — Ita Busenbaum (ut mox supra), Laymann⁷ ex communi; Salmant.⁸ cum Lessio, Palao, Dicastillo, etc.; Sporer⁹, Holzmann¹⁰. Et confirmatur ex leg. 10, § 1, *ff. de leg. Rhod. etc.*, ubi dicitur non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navem deteriore, invito domino, transtulit mercem quae periit; pereunte prima navi in eadem tempestate.

Sed dices: Quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis, ex injusta acceptione jam contracta? — Respondeo: Extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit ut nullum damnum ex furto domino eveniat. Non enim facienda

⁸ Lib. 3, tr. 2, cap. 4, n. 7. — ⁴ Lib. 3, tr. 2, cap. 4, n. 4.

⁹ Loc. cit., n. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 2. — ⁷ Loc. cit. —

¹⁰ Tr. 18, cap. 1, num. 52. — *Less.*, cap. 12, num. 90 et 91. —

Palau, tr. 31, punct. 24, § 9, n. 4. — *Dicast.*, de *Restit.*, disp. 2, dub. 4, n. 66. — ⁸ Tr. 4, cap. 2, n. 162. — ¹⁰ De *Restit.*, n. 400, v. *Dixi* 9.

garentur in foro externo, cui dominus potest se conformare in interno ».

^{b)} Opinionem nempe, quae concedit possessor malae fidei, expensas deducere, ante judicis sententiam.

620. — ^{a)} Lessius, *cap. 12, dub. 15*, n. 96, tenet profecto opinionem quae ad restitucionem in isto casu obligat, dummodo tamen res consumpta fuerit alio loco vel tempore, quo apud dominum esset peritura.

Si p
casua
muni
culo,
satur
scitum

est reparatio damni quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum debeatur, ut damnum reparetur. Probavimus autem n. 561, ex D. Thoma, quod sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1°. *Sine sua culpa*. — Nam si fur rem consumpsit vel ex negligentia culpabili perdidit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem; ut dicunt Busenbaum (supra, *ad 9*), Salmant.¹, et Laymann cum Molina et communi. — Quamvis Sporer², et Lessius³ cum Vasquez et aliis, excusent furem a restitutione, si rem ipse consumpscerit eodem loco et intra idem tempus quo jam praeviderit rem apud dominum aequa perituram. Quod probabile recte putant Laymann⁴ ac Lugo⁵; quia revera fur eo casu nec etiam est causa damni.

Dixi 2°. *Sine culpa alterius*. — Nam, ut bene advertit Elbel⁶, tenetur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis. Unde remanet ad eam obstrictus fur qui prius obligationem contraxit. — Ita Elbel⁶, Holzmann⁷, Busenbaum⁸, Sporer⁹ et alii communiter.

D. Thom., Opusc. 73, cap. 20, i. med. — ¹ Tr. 13, cap. 1, num. 51. — Laym., lib. 3, tr. 2, cap. 4, num. 2. — Molina, disp. 726, n. 2. — ² Tr. 4, cap. 2, num. 168. — ³ Cap. 12, n. 92. — Vasq., de Restit., cap. 2, § 3, dub. 8, num. 9; et cap. 5, § 1, dub. 11, v. *Haec omnia*. — ⁴ Loc. cit., n. 2, v. *Alter casus*. — ⁵ Loc. cit., n. 51. — Dicast., de Restit.,

Dixi 3°. *Eodem tempore et periculo*. — Nam si, transacto periculo illo communi, fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo, dicunt Salmant.⁵ cum Palaio¹⁰, Dicastillo et Lessio, furem teneri ad restitutionem; quia non restituendo fuit in mora culpabili. — Sed adhuc probabiliter Croix¹¹ excusat furem a restitutione, semper ac evenit commune periculum, in quo aequa apud dominum res peritura fuisset. Recte enim ait Croix, teneri tunc quidem furem, ratione morae, ad restituendos fructus quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quod dominus damnum illorum fructuum pateretur. Non tamen tenetur rem restituere, cum non mora, sed periculum fuerit vera causa quod dominus rem amitteret¹².

621. — Si quis occidit agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt Sotus, Bañez¹³, Salon¹⁴, etc., apud Croix¹⁵, restituendos esse decem denarios. — Sed probabilius Lessius, Molina et Dicastillus, cum Croix¹⁶, tenent ex communi restituendos tantum quinque. Bene tamen excipit Croix cum Lugo, nisi dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel

Si novo periculo pereat, alii obligant ad restitutio nem.

Probabi liter excusa tur, si novum periculum sit commune.

Rem de struens tem pora minoris pretii, probabilius tenetur de minori.

Limitatio.

disp. 2, dub. 4, n. 68. — Less., loc. cit., n. 96. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 5, concl. 8. — Lib. 3, part. 2, n. 266. — Less., cap. 12, n. 187. — Molina, disp. 726, num. 4. — Dicast., de Restit., disp. 2, dub. 6, num. 117. — Loc. cit., num. 286. — Croix, loc. cit. — Lugo, disp. 18, num. 81.

riculo, similiter certo peritura apud dominum, injustus detentor non tenetur restituere valorem rei, sed tantum usum vel fructuum rei, quos dominus interea habuisse, quia injusta detentio non fuit re ipsa causa illius damni, quod independenter ab illa fuisset secutum sine cuiusquam culpa...; quod tamen dominus interea caruerit usu rei suae vel fructibus quos perceperisset, hoc tribui debet injustae acceptationi; ergo nascitur obligatio compensandi¹⁷.
¹⁷ Ex pluribus hodiernis codicibus, (Gall., 1302; Ital., 1298; Hispan., 1457) quocumque modo res perierit vel perdita fuerit, fur non eximitur ab obligatione restituendi ejus pretium; potest tamen judicis sententiam exspectare.

621. — ^{a)} Bañez, in 2^{am} 2ae, qu. 62, art. 4, concl. 4; Salon, in eund. loc., concl. 3, hanc tuentur sententiam, quando damnificator « voluntarie et directe [sunt verba Bañezii], et per se primo intendit dare damnum alteri».

¹⁰) Lugo, disp. 18, n. 77, ex parte tantum a restitutione furem in hoc casu excusat. Si nempe scias paulo post rem destructum iri, nec posse a domino liberari, et tu eam destruas, non teneris, juxta Lugo, totum valorem restituere, sed solum quanti res valebat, attenta illius futuri periculi notitia.

¹¹) Elbel, de Restit., n. 77, v. f.; Holzmann, de Restit., n. 400, v. *Dixi 2*; Busenbaum, loc. cit., resolv. 8; Sporer, tr. 4, cap. 2, n. 164, non loquuntur de casu quo res *apud furem* alias injuria periisset; sed de casu quo *apud dominum manens*, periisset quidem, sed alias injuria. Quo in sensu concordant.

¹²) Palau, tr. 31, punct. 24, § 9, n. 2, quidquid dicant Salmant., de hac parte non loquitur.

¹³) Croix, lib. 3, part. 2, n. 218, absolute, non autem de novo periculo superveniente, loquitur: « Si pereant [res vel fructus] absque culpa injusti detentoris, v. gr. in communi pe-

quia caret pecunia, vel quia non habet amplius opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si dominus reservaturus fuisse ad tempus incrementi.

Quid, si dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur vero consumpsit tempore incrementi?

Sentient Molina, Vasquez, Laymann^{b)}, Lessius, etc., apud Salmant.¹, furem non teneri nisi ad pretium vilius. Tum quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni domino illati; tum quia venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriae qui non debetur domino. Et hanc sententiam Salmant. probabilem putant.

— Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent Lugo^{a)}, Palaus^{a)}, Pater Concina^{c)}, et Salmant.^{d)} cum Silvestro^{c)}, Rebello et Villalobos. Ratio, quia res domino suo fructificat, licet dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriae, sed fructus rei: unde deductis expensis totus ei debetur.

Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem crevit valor, sed postea apud ipsum decrevit ad pristinum valorem?

Respondet Pater Concina^{e)}, furem teneri ad restituendum vilius pretium; quoniam restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati. — Sed id mihi videtur penitus improbare. Quoniam, cum pretium agni creverit ad quinque in beneficium domini, et eo tempore culpabiliter

Res consumpta dum pluris valet, a domino conservanda dum minoris valet.

Verius, restituendum majus pretium.

Si res crescat, deinde decrescat a- apud furem.

Restituendum pre- tium majus.

agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem: et mora furis fuit quidem causa hujus damni. Quapropter, non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. — « 10°. Qui, fingens se pauperem vel alium quam est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuit: qualis ostiatim mendicantibus datur. — Secus, si fuit magna. Tunc enim, quia subintelligitur conditio haec (si pauper es), tenetur restituere, secundum Molina, danti; secundum Palaus^{a)}, vel danti, vel aliis pauperibus. — Vide Escobar^{f)}.

623. — « 11°. Qui in extrema necessitate consumpsit quod ante acceperat commodatum, conductum, vel praecarium, non tenetur restituere^{g)}. Quia, nec ratione rei acceptae: cum ea, nec in se, nec in pretio exstet; nec ratione acceptationis, cum jure eam consumpscerit; nec ratione contractus, cum hic non obliget, nisi re pereunte tua culpa. Lessius, Hurtadus, Turrianus, Diana^{h)}. — Imo probabiliter ne id quidem quod ante illam necessitatem erat furatus et in ea consumpsit; quia furtum illi non ademit jus quod ad rem in tali casu habebat. Coninck, Palaus, Hurtadus, Diana^{h)}; contra Lessiumⁱ⁾ et Vasquez. — Sicut neque, si in ipsa necessitate accepisset et consumpsisset. Diana^{h)}, ex Azor et sex aliis; contra Lessiumⁱ⁾. — [Vide quae diximus n. 520, qu. 4].

— Less., cap. 16, num. 5. — Petr. Hurtad., de Carit., disp. 159, sect. 8, § 62. — Turrian., in 2^a 2^a, de Carit., disp. 82, dub. 7, cum dub. 6, v. Quarto. — Part. 5, tr. 8, resol. 10. — Coninck, de Virtutib., disp. 27, dub. 10, n. 166. — Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 10, n. 8. — Hurtad., loc. cit. § 63. — Loc. cit., resol. 8. — Vasq., de Eleemos., cap. 1, dub. 8, n. 68. — Loc. cit., resol. 9. — Azor, part. 2, lib. 12, cap. 8, qu. 7. —

Finge- pauperem, tem, quo do (tenent) restituere.

Extra indiget consummum alienum, nihil res tur.

Etsi n. antea; in- tis sit.

^{b)} Laymann, quamvis sic a Salmant. allegatur; loco tamen citato, id est, lib. 3, tr. 2, cap. 4, n. 5 et 6, non ita clare et expresse hunc casum proponit. Tradit enim, n. 6, hanc dumtaxat regulam generalem, quae pro rebus fungibilibus praesertim valet: « A debitore tum bonae tum malae fidei, per se loquendo restituendam esse vel rem ipsam numero, quae accepta fuit, non deteriorem redditam, vel aliam ejusdem generis ac bonitatis, vel denique ejusdem pretium sive aestimationem praesentem ».

^{c)} Silvester male a Salmant. hic allegatur; id enim non habet, v. *Furtum, qu. 16*.

622. — ^{a)} Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 14, n. 7, non distinguit inter parvam et magnam eleemosynam; quoad cetera vero concordat.

623. — ^{a)} Lessius et Turrianus limitant: Nisi re vel spe seu facultate propinquia dives sit.

^{b)} Lessius, cap. 16, n. 6, contradicit profecto; sed opinionem hic expositam adhuc probabilem existimat.

^{c)} Lessius, cap. 16, n. 8, contradicit: • Si

624. - Certum est autem, quod mutuarius, qui in extrema necessitate rem mutuatam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum. — Quia tunc consumit rem propriam; cum rei mutuatae transferatur dominium in mutuarium.

625. - Quaeritur: ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio an sit venditoris, et postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit.

Dicunt aliqui teneri ad totam rem red-

dendam, vel alteri, de quo dubitat an sit ejus; vel pauperibus, si ignoretur persona: — Sed probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii. Cum ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubia fide, et ideo nequit rem sibi totam retinere: ex altera parte non videtur aequum, teneri totam restituere, cum dubium est an res sit aliena. Ita Lugo¹, Lessius², Palaus³, Salmant.⁴ cum Dicastillo⁵ et Villalobos.

Res empta
cum dubio
an sit ven-
ditoris,
probabi-
lius divi-
denda pro
rata dubii.

ARTICULUS III.

AN ET QUID DEBEAT RESTITUI PRO INJURIA ILLATA CORPORI,
V. GR. PER MUTILATIONEM, OCCISIONEM, ETC.

626. *Ad quid teneatur occisor.* — **627.** *An impotens restituere in uno genere, teneatur in alio.* — **628.** *Quid, si quis, occidens Cajum, putarit occidere Titum. Et an iste incurrit irregularitatem, aut excommunicationem canonis.* — **629.** *Quid, si quis incenderit domum Caji, putans Titii.* — **630.** *An valeat remissio patris occisi, in praejudicium filiorum.* — **631.** *Vide alios casus. — Quibus haeredibus facienda restitutio.* — **632.** *An homicida teneatur restituere bona quae occisus aliis dedisset ex liberalitate.* — **633.** *Quid si damnum istorum intenderit.* — **634.** *Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi.* — **635.** *Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat.* — **636.** *Quid si hoc etiam intendat.* — **637.** *Ad quid teneatur invasus, excedens moderamen inculpatae tutelae.* — **638.** *Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem.* — **639.** *An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinueret pro lucro amiso.*

626. - « Resp. Injustus occisor aut mutilator in conscientia tenetur tantum restituere pro damnis bonorum fortunae, quae ex tali occisione, vulnere, etc., directe ab eo causata sunt, juxta prudentis arbitrium. Praecise autem pro vita, membro vel cicatrice nihil tenetur restituere secundum rigorem; cum sint bona altioris ordinis, quae pecunia aestimari non possunt. — Ita contra Sotum, Silvestrum, etc., probat Lessius⁶. Vide Laymann⁷.

627. - Quaeritur: *an impotens restituere in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori;* puta, si quis hominem occidit aut vulneravit, aut infamavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat

aliter damnum compensare? — Adest duplex probabilis sententia.

Prima affirmat cum Soto⁸, Cajetano⁹; item Silvestro, Mercado, Armilla, Aragon, etc., apud Lugo¹⁰. Et pro hac sententia videtur esse D. Thomas¹¹, ubi ait: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore.* Idem repetit¹², loquens de restitutione famae: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompen- sare.* — *Ratio*, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem quam potest.

Secunda vero communior et probabilius sententia negat. Eamque tenent Lessius¹³, Lugo¹⁴, Laymann¹⁵, Bonacina¹⁶, Sanchez¹⁷,

Impar re-
stitutioni
boni supe-
rioris pro-
babiliter te-
netur ad in-
ferius.

Commu-
nius et pro-
babilius ne-
gatur.

¹ Disp. 17, n. 81. — ² Cap. 14, n. 26. — ³ Tr. 1, disp. 8, punct. 8, n. 2. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 62. — ⁵ Villal., part. 1, tr. 1, diff. 20, num. 5. — ⁶ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 8, ad 8. — ⁷ Silvestr., v. Restitutio III, qu. 2. — ⁸ Cap. 9, dub. 23. — ⁹ Lib. 8, sect. 5, tr. 8, part. 8, cap. 6. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Sam., v. Restitutio, cap. 2. — ¹² Silvestr., loc. cit. — ¹³ Sam., v. Restitutio, cap. 2. — ¹⁴ Silvestr., loc. cit. — ¹⁵ Mercado, de Restit., cap. 6, n. 2 et 6. — ¹⁶ Armill.,

v. Restitutio, n. 21. — Aragon, in 2^{am} 2na, qu. 62, art. 2, v. *Hic tamen non obstantibus.* — ¹⁷ Disp. 11, num. 4. — ¹⁸ 2^{am} 2na, qu. 62, art. 2, ad 1. — ¹⁹ Loc. cit., ad 2. — ²⁰ Cap. 9, n. 141. — ²¹ Disp. 11, n. 6; et disp. 15, n. 28. — ²² Lib. 8, sect. 5, tr. 8, part. 8, cap. 6, n. 2. — ²³ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 1, n. 10. — ²⁴ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 1, n. 7 et 8.

Croix¹, Sporer²; Salmant.³ cum Bañez, Vasquez, Victoria⁴, Filliuccio, Petro Navarra, etc.; ac probabilem putat Pater Concina⁵. — Probatur 1°. Exod. xxi, 19, ubi dicitur quod, convalescente vulnerato, *innocens erit qui percusserit, ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat*. Ergo sufficit restituere tantum dampna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (bene arguit Lugo) percussor non diceretur innocens. — Probatur 2° ex *I. fin. ff. de his qui dejecerint vel effud.*, ubi dicitur vulnerans teneri ad expensas curationis, et mercedes quibus cariturus est vulneratus: *Cicatricum autem et deformitatis nulla fit aestimatio; quia liberum corpus nullam recipit aestimationem*. — Probatur 3° ratione. Quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta aequalitatem damni illati. Ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest aequalitas, nec ulla erit unquam compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam, damnum minime reparabitur, neque in toto, neque in parte. Et sic respondetur oppositae sententiae.

Communiter tamen praefati auctores monent, congruum esse ut confessarius imponat poenitenti pro poenitentia vel ex aequitate aliquid laeso elargiri.

¹ Lib. 3, part. 2, n. 299. — ² Tr. 5, cap. 8, num. 221; et cap. 4, n. 127. — ³ Tr. 18, cap. 2, n. 80 et seqq; et cap. 4, n. 142. — ⁴ *Bulles*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, dub. 4, concl. 2; et dub. 10, concl. 2. — ⁵ *Vasq.*, de Restit., cap. 2, § 3, dub. 6, n. 17. — *FULL*, tr. 32, n. 200 et 289. — *Petr. Navar.*, lib. 4,

appellat; sed *n. 118*, asserit posse rem totam retineri; quod ut probabile iterum dicit *n. 128*.

627. — ^{a)} Victoria a Salmant. citatur, ut qui hanc sententiam teneat in *Comment. manuscriptis ad 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, ad 1*. In his autem commentariis, quae inter MSS. Vatic. asservantur, (Ottobon., cod. 1015 a, fol. 144¹) loquitur Victoria de eo qui damnificavit aliquem v. g. in membro, et dicit eum ad restitutionem teneri ratione injuriae, etsi nullum damnum temporale secutum sit, sed ad arbitrium boni viri, « pensatis tamen qualitatibus personarum ». Deinde fol. 145, quaerens an homicida ad restitutionem teneatur: « Dico ergo, inquit, et tutius est tenere quod debet restituere; sed ego non condemnarem qui non restitueret; unde quomodocumque fiat restitutio ad arbitrium boni viri, satis est si satisfacit haeredibus, neque esset obligandus

« Unde resolves:

« 1°. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis et voluntaria; vel, licet fuerit talis, si tamen homicidium, vel non praevidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem. Tenetur autem, si praevidit et non cavit. — Bonacina⁶, ex communi ».

Ebrius et
cidens ali-
quem, qui-
do teneant.

628. — « 2°. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tenetur ad restitutionem: quia actio ista est Cajo injuriosa. — Bonacina⁶.

Occidens
aliquem er-
ranti in per-
sona.

Quaeritur 1°. *An occidens Cajum, putans occidere Titium, teneatur ad restitutionem?* — Affirmat Busenbaum hic, cum communi. At negant alii; quia homicidium, respectu Caji, est mere casuale et involuntarium. — De hoc, vide in Quaest. seq. dicenda, quae ad idem coincidunt.

Sed hic Dubium fit: *an incurrat excommunicationem canonis, qui volens occidere clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit clericum Paulum?*

Negat Diana⁷ cum Suarez⁸, Molina⁹; et probabile vocat Tamburinius¹⁰. — Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed mere casualis et affectiva. Solus autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius; sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicati-

Occiden-
tis clericum
ranti in per-
sona, non
excommuni-
cantes je-
sta alioz.

cap. 1, dub. 10, n. 80. — ⁴ Lib. 2, de Just. et Jure, dissert. 8, cap. 1, n. 7. — *Lugo*, disp. 11, n. 5, v. *Prob. I.* — ⁵ Disp. 2, de Restit. in partic. qu. ult. sect. 2, punct. 2. n. 7. — ⁶ *Loc. cit.*, punct. 2, num. 8. — ⁷ *De Censur.*, disp. 22, sect. 1, n. 54, v. *Ultimo vero*. — ⁸ *Decal.*, lib. 6, cap. 4, § 3, n. 29.

ad aliud. Dico ultimo quod valde rationabile est, quod satisfaciat spiritualiter in orationibus et sacrificiis...; et potest dividi satisfactio, pars ad haeredes, et pars ad sacrificia; sed facta haeredibus, in foro conscientiae non tenebitur ad aliud; aut facta in orationibus et sacrificiis, non tenebitur haeredibus».

628. — ^{a)} Diana, part. 9, tr. 4, resol. 31, exponit tantum hanc sententiam, nec vero eam amplectitur.

^{b)} Molina, tr. 3, disp. 53, n. 3, non videtur ad rem citari; loquitur enim de eo « qui credens se interficere Joannem clericum, interficit Petrum clericum, ignorando invincibiliter eum esse clericum »; dum plerique auctores hic allegati, et ipse Molina ad 2^{am} sententiam allegandus, loquuntur de casu quo interficiens errat quidem in persona, sed scit eum quem interficit esse clericum.

^{Probabi-}
^{l excom-}
^{municata.} tionem. — Probabilis tamen dicunt incurrire Sanchez¹⁾ cum Corduba et Covarruvias, Viva²⁾, Bonacina³⁾ cum Molina, Rebello et aliis communiter, ut fatetur ipse Tamburinius⁴⁾. Ratio, quia occidens clericum ideo incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui clericali; qui autem unum clericum pro alio percutit, licet erret in persona, jam laedit statum clericalem, quia clericum vult laedere et de facto clericum laedit.

Sed dices: Cur iste excommunicationem canonis incurrit, et non obligacionem restitutionis? — Respondetur: Differentia est, quia restitutio non debetur personae, nisi ob injuriam personae illatam; sed excommunicatio incurrit ob injuriam factam statui ecclesiastico, quae in hoc casu jam adest: et quamvis respectu Pauli sit accidentalis et materialis, respectu vero status est substantialis et formalis.

^{A fortio-}
^{nate irregu-}
^{la.} Tanto magis puto *occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate*: ut docet Sanchez⁴⁾, cum Covarruvias⁴⁾, Corduba⁴⁾, Ledesma⁴⁾, Vega⁴⁾, etc.; — contra Filiuccium⁴⁾, Sporer⁴⁾, et Tamburinium⁵⁾ cum Coninck⁵⁾, Henr-

quez⁵⁾, et Farinacio, qui afferunt pro se quamdam declarationem S. Congr. Concilii anni 1587, apud Diana⁶⁾, ubi declaratum fuit, quod mandans occidere Petrum non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidit Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideo mandantem non esse irregularē, quia respectu occisionis Pauli non potest dici quod ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarii, non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida.

Nec obstat dicere quod si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum, et occidit mere casualiter amicum, non incurrit irregularitatem; ut dicunt Bonacina⁶⁾ cum Suarez⁶⁾ et Sayro⁶⁾. Sic etiam dicendum de eo qui volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: in primo casu tantum adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cum occisio illa omnino accidat praeter voluntatem; at in casu nostro adest affectus et homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficiat, licet erret in persona.

^{Difficulta-}
^{tibus satis-}
^{fit.}

¹⁾ De Matrim., lib. 9, disp. 82, num. 27. — *Corduba*, Questionar., lib. 2, quer. 26, v. *Secundo probatur*. — *Covar.*, in cap. *Alma maior*, part. 1, § 10, num. 15, v. *Octavo*. — ²⁾ Disp. 1, de Censur., qu. 2, punct. 1, n. 20. — *Molina*, tr. 3,

disp. 53, n. 2. — *Rebel.*, part. 1, lib. 3, qu. 11, num. 19. —

³⁾ Decal., lib. 6, cap. 4, § 8, n. 28. — ⁴⁾ Tr. 5, cap. 3, n. 206. —

⁵⁾ Loc. cit., n. 36. — *Farinac.*, Declar. in Trid., sess. 14, cap. 7, de Reform. — ⁶⁾ Loc. cit., n. 20.

⁷⁾ *Viva*, de Restit., qu. 7, art. 1, n. 7, non tractat de clerici occisione nec de excommunicatione; sed de casu simili, docens irregularē esse eum qui Cajum occiderit, quem putabat esse Titum.

⁸⁾ Sanchez, loc. cit., n. 27; Covarruvias, loc. cit.; Corduba, loc. cit.; Barthol. de Ledesma, *Summar. de Poenit. Sacram.*, diff. 17, v. *Sed dubium oritur*; Vega, *Sum. nuev.*, part. 1, cap. 85, cas. 107, loquuntur de excommunicatione, non vero de irregularitate.

⁹⁾ Filiuccius, tr. 20, n. 81, non absolute negat, sed distinctionem adhibet: « Ut certo putet, inquit, se emittere sagittam in hominem, etiamsi ex intentione tantum velit occidere Petrum; et tunc, si occidat Paulum, irregularis erit.. Secundo, ut non putet ibi esse alium quam Petrum: unde si alius occidatur, erit praeter ejus intentionem et existimationem, et ita probabile est non fore irregularē ».

¹⁰⁾ Coninck, de Censur., disp. 18, dub. 9, n. 81, citatur utique a Tamburinio, sed ex Ga-

spare Hurtado. Atvero haec dumtaxat scribit: « Dantem operam rei prohibitae, quia periculosa est, si omnino casu aliquem occidat.., probabilis tamen credo talēm nunquam fieri irregularē ». (Quam doctrinam tenet etiam Henrique citatus, lib. 14, cap. 15, n. 1). « Nisi ipsius actio (ita pergit Coninck) hic et nunc ita sit periculosa, ut graviter peccet contra ius naturae, praecise ratione periculi occidendi, cui hic et nunc ita operando se exponit ».

¹¹⁾ Declaratio S. C. C. a Diana, part. 9, tr. 4, resol. 31, ex Farinacio affertur, non quasi declarat mandantem ejusmodi omnem effugere irregularitatem; sed eam tantum effugere, quae contrahitur ex homicidio voluntario; et ita etiam habetur ap. Pallottini, v. *Irregularitas*, § 3, n. 227 et 228.

¹²⁾ Bonacina citat Suarez et Sayrum his verbis: « *Vide Suar... et Sayr.* ». Et re quidem vera locis cit., id est: Suarez, de Censur., disp. 22, sect. 1, n. 54; et Sayrus, de Censur., lib. 3, cap. 27, n. 6, tractant de excommunicatione, non de irregularitate. — Suarez ta-

629. - Quaeritur 2º. *An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caji amici, teneatur Cajo restituere damnum?*

Damnifica-
cans, errans
in persona,
juxta alios
tenetur de
damno.

Prima sententia cum Bonacina¹, cum Haunold et aliis apud Croix², absolute affirmat. — Ratio, quia omnis actio contra justitiam, executioni mandata cum advertentia, parit onus restitutionis; nec excusat error personae domini, cum error sit tantum circa qualitatem, non circa substantiam.

Juxta a-
lios non te-
netur, nisi
voluerit cu-
juvis dam-
num.

Secunda sententia cum Leandro³, Molina⁴, Tamburinio⁵, Sporer⁶, Lugo⁷, Croix⁸ cum aliis doctis junioribus, et prae-
sertim doctissimo magistro meo Illustriss. episcopo Torni, negat teneri ad restitutionem; modo is non intenderit, ne confuse quidem, incendere domum alterius quam Titii; nempe, si non fuerit sic animo actualiter saltem implicite comparatus, quod, etiamsi scivisset domum esse Caji, adhuc incendisset, quia tunc censemur damnum intulisse Cajo, non ut Cajo, sed ut domino domus; et ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus vero, si nullum alium intenderit laedere quam Titium inimicum, invincibiliter credens domum esse Titii. — Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quae oritur ex damnificatione principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis. Nec sufficit injuria materialis et solum effectiva

Requiri-
tur injuria
materialis
et formalis.

¹ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 2, n. 8. — ² Haunold, tr. 2, n. 190. — ³ Lib. 8, part. 2, n. 200. — ⁴ Id est Emmanuel a Conceptione, Prosecutio Leandri,

sine animo; sicut nec sufficit injuria tantum affectiva opere externo non completa, ut esset haec. — Cardinalis enim de Lugo sic loquitur: Cum ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantum injuriam irrogandi, quocumque alio excluso: si postea per errorem invincibilem laedam Cajum, injuria respectu Caji non est formalis et affectiva, sed dumtaxat materialis et effectiva, ac mere accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum laedendi, nec in particulari nec in generali; et ideo non teneor illi restituere damnum quod oritur ex injuria.

Nec obstat dicere quod ad obligacionem restitutionis satis est intendere aliquam actionem injustam, et eam exsequi.

— Nam respondent doctores citati quod ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficit sola actio materialiter injusta; sed insuper requiritur actio formaliter seu voluntarie injuriosa in alterum qui laeditur. Haec autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro: cum accidat actio praeter intentionem, quae non est alicui formaliter injuriosa. Si enim intendo tantum laedere Titium, et quemcumque alium excludo, tunc neminem voluntarie offendeo: non Titium, quia de facto is non laeditur; non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsus involuntaria; et ideo error est circa substantiam.

Difficil-
tibus sat
fit.

in 5 Praec., tr. 10, disp. 1, qu. 26, v. Secundo dicendum. — ⁴ Disp. 18, n. 86; sed cfr. disp. 17, n. 77 et 78. — ⁵ Loc. cit., n. 200. — ⁶ Lugo, disp. 17, n. 72, 76 et seqq.

men, disp. 45, sect. 6, n. 18, loquitur de eo qui probabiliter putans alicubi non alium adesse, quam illum quem interficere intendit, occidit tamen alium qui forte aderat; et asserit esse satis probabile speculative eum non incurrire talem irregularitatem; sed practice consult ut petatur dispensatio.

629. - a) Molina, tr. 2, disp. 723, n. 4, v. *Secunda vero pars*; Tamburinius, *Decal.*, lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 6, n. 2, v. *Dixi*; Sporer, tr. 4, cap. 2, n. 139, non de praesenti casu loquuntur; sed de alio huic prorsus affini tractant, et concordant. — Tamburinius enim quaerit quid futurum sit, si respectu unius sit quis mala fide possessor, non vero respectu veri domini. Si possessor v. g. putans praedium esse Petri, consumat ejus fructus, utique mala fide; sed praedium vere est Pauli: eritne obligatio eos resti-

tuendi ex iusta acceptione? » Et respondet: « Si hoc animo explicito vel implicito quis affectus esset: Quia hi fructus sunt Petri v. g. principis, ideo eos accipio et consumo; nam si essent Pauli vel alterius privati non acciperem nec consumerem; tunc certe si fructus de facto sunt Pauli, non esset is injustus nec respectu Pauli nec respectu Petri.; et consequenter non esset obligandus ad restitutionem ex iusta acceptione ». — Et de eadem re et eodem modo loquitur Sporer. — Molina autem loquitur de eo qui rem aliquam emit, dubitans utrum sit ipsius vendoris an alicujus tertii, attamen dato quod illius tertii non sit, credit eam esse sibi tradentis; de quo ait: « Tunc si postea compiraretur non fuisse quidem illius tertii, ceterum esse cuiusdam alterius; sane... illi non teneri, nisi quoad id quod ex re illa et ex fru-

Et ob eamdem rationem idem dicunt^{b)} Sporer¹, Filiuccius², Croix^{c)}, Leander^{d)}, Tamburinius⁴ (contra Bonacina⁵ cum Co-varruvias, Gomez, et Sanchez^{d)}, Suarez^{e)}, etc.) de eo qui occidit amicum, invincibiliter credens esse suum inimicum.

Nec obstat textus in *I. 18*, *Eum qui, § Si injuria, ff. de injur.*, ubi dicitur, quod si quis laeditur ab aliquo qui putat eum esse alium, is habet in illum actionem damni. — Nam respondetur id procedere in foro externo, ubi praesumptio scientiae personae laesae stat contra laudentem, cui fides minime praestatur, si asserat se alium voluisse offendere; non vero in foro interno, ubi laedens certus est se alium offendisse, pro eo quem offendere intendebat.

Quidam dicunt de furto. Idem etiam dicunt de furto, Molina^{f)}, Lugo^{g)}, Sporer^{h)}; et probabile putant Leander^{j)} et Tamburinius^{k)}. Ait enim Lugo quod si fur, rem injuste accipiendo, vult illam absolute possidere; tunc saltem in confuso vult injuriam inferre domino, quicumque ille sit. Secus vero, inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit

¹ Tr. 5, cap. 3, n. 206. — ² Tr. 20, n. 81. — ³ Tr. 10, in 5 Praec., disp. 1, qu. 26, v. *Respondeo tamen*. — ⁴ Decal., lib. 6, cap. 4, § 8, n. 31. — ⁵ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 2, num. 8. - *Covar.*, in cap. *Alma mater*, part. 1, § 10, num. 15. - *Antonius Gomez*, Variar. resolut. tom. 8, cap. 3, n. 34. — ⁶ Disp. 728, n. 4, v. *Secunda vero*. — ⁷ Disp. 17, num. 78. — ⁸ Tr. 4, cap. 2, num. 189. —

v. gr. principis; quia tunc non intendit absolute possidere. — Sed huic doctrinae non acquiesco; et adhaereo sententiae quam tenet Sanchez¹⁰. In furto enim non attenditur cui volueris facere injuriam; sed an vere volueris rem accipere invito domino: cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem, a restitutione ob furtum. Nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessorie illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessorie injuria domini. Et ideo error domini, in casu furti, videtur esse circa qualitatem; in casu vero damnificationis, circa substantiam.

630. — « 3°. Si laesus ante mortem omnina remisit, ad nihil tenetur occisor: quia filii non fit injuria in bonis, nisi quatenus laeduntur in patre contra ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria); ergo, sicut per eum jus acquirunt, sic etiam amittunt: etsi non recte faciat parentis, si filii valde egeant. — Lessius¹¹ ».

Ita etiam Salmant.¹² cum Sanchez, Soto, Bonacina et communiter; contra Croix¹³

S. Doctor
negat idem
esse.

Quid si
laesus ante
mortem om-
nia remise-
rit.

⁹ Decal., lib. 8, tr. 8, cap. 3, § 6, n. 2, v. *Dixi*. — *Lugo*, loc. cit. — ¹⁰ Decal., lib. 2, cap. 28, num. 157. — ¹¹ Cap. 9, n. 158 et 159. — ¹² Tr. 18, cap. 2, n. 113. - *Sanct.*, Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 12, num. 5. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 8, v. *Ex his fit*. - *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 1, n. 16. — ¹³ Lib. 3, part. 2, n. 910.

ctibus illius remanet, et quantum ex non existentibus locupletior fuerit effectus». — Lugo denique loquitur *disp. 18*, n. 86, de eo qui dominum Petri ingreditur ad furandum, et casu incidunt dominum Pauli.

^{b)} *Idem dicunt*, scilicet negant adesse restitutionis obligationem, ut Sporer, Leander, Tamburinius; aut irregularitatem incurri, ut Sporer, Filiuccius, Tamburinius, n. 35.

^{c)} Croix, lib. 3, part. 2, n. 201, perspicue id significat a contrario; scribit enim: « Si actu saltem implicite fuerit sic comparatus, ut etiam occidisset Titium, si scivisset adesse, confuse cognovit Titium, ideoque fuit ei injurius et tenetur de damnis». Ex quibus recte colligi potest non teneri de damnis, si non fuit ita comparatus, seu si per errorem invincibilem Titium occidit.

^{d)} Sanchez, de Matrim., lib. 9, disp. 32, n. 27, non contradicit; immo idem etiam tenet quod Sporer et alii.

^{e)} Suarez, de Censur., disp. 45, sect. 6, n. 18, v. *Ad 2. duo casus*, non omnino con-

tradicit, sed distinguit duos casus: unum nempe, « quando is qui jaculum mittit, certo putans in hominem mittere, non tamen ex intentione occidendi quemcumque hominem, sed Petrum, quem ibi esse conjectatur, et sufficientem facit diligentiam ne sit aliis, casu vero contingit esse alium et occidit». Quo casu, « certum existimo, inquit, incurri irregularitatem». Alter casus est, « quando quis non certo existimat ibi esse hominem, sed tantum Petrum; quod si ille non sit, probabiliter credit nullum alium hominem ibi esse posse, sed vel feram aliquam vel nihil». Et probable existimat Suarez incurri in eo casu irregularitatem; speculative tamen satis probable esse non incurri: « practice vero (ita pergit Suar.) consulerem peti dispensationem propter dubium et horrorem facti».

^{f)} Leander, seu potius Emmanuel a Conceptione, in sua Leandri prosecutione, tr. 10, in 5 Praec., disp. 7, qu. 28, probabile quidem putat, si rem acceperit et consumpserit « ex affectu damnum inferendi».

Condonata injuria non condonatur dampna.

Pro vita praecise, nihil restituendum.

Consulenda eleemosyna et Missae.

Pro laeso servo vel animali, quid restituendum.

Expensae funeris, per se non resarcendae.

Impensa pro curatne, resarcendae.

Item, lucrum cessans ex vulneratione.

Quid, si homicida capite damnetur.

cum Lugo. — Facta autem remissione injuria, non intelligitur facta remissio dannorum. Vide Salmant.¹

631. — « 4°. Etsi praecise pro vita, membro, occisione, non sit obligatio restituendi; per sententiam tamen judicis cogitur injurians satisfacere pro injuria.

« 5°. Consilium est, ut confessarius pro his injungat eleemosynas, Missas, pro salute occisi.

« 6°. Si occisus vel mutilatus fuerit servus vel animal, tunc etiam pro vita et membris facienda est restitutio: quia horum vita pretio aestimatur; ac proinde tantum debet restitui quanti potuisse vendi; et pro mutilatione vel cicatrice, quanto pluris venderetur.

« 7°. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia illae aliquando facienda tandem fuissent: nisi forte occasione illatae necis, v. gr. extra patriam, mares fieri oportuerit.

« 8°. Restitui debent impensa factae in curationem et medicamenta vulnerati vel occisi. — Filliuccius².

« 9°. Item lucra quae ex mutilatione vel vulneratione cessarunt: non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisita; sed pro maiore aut minore spe quam Iesus habuit illa acquirendi. — Vide Trullench³.

« 10°. Si homicida a magistratu plectatur, verius est adhuc teneri ad damna resarcenda; cum morte sua tantum satisfactionem justitiae publicae, non haeredibus occisi. Qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti; ac proinde haeredes homicidae ad nihil tunc teneri. — Filliuccius⁴.

Lugo, disp. 11, n. 68. — ¹ Tr. 19, cap. 2, n. 112. — ² Tr. 32, n. 198. — ³ Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 3, n. 8. — ⁴ Disp. 11, n. 77 et seqq. - Less., cap. 9, n. 154, i. f. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 4. — ⁶ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 2, n. 10. - Panorm., in cap. 1, de injur. num. 6. - Anton. Gomes, Variar. resolut. tom. 8, cap. 8, n. 88; et cap. 6, n. 11. - Angel., v. Restitutio I, § Homicida. - Lupus de Palatiis Rubeis, Repetit. rubricae de Donationib., § 25, n. 5. —

631. — ^{a)} Filiuccius, loc. cit., n. 214, asserit homicidam, qui a magistratu morte plectatur, teneri adhuc ad resarcenda damna; non tamen loquitur de casu quo haeredes juri suo cedant.

^{b)} S. Thomas, 2a 2ae, qu. 62, art. 2, ad 1, lucrum istud restituendum esse ait, « conside-

« 11°. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus interficti, filiis et uxori; quia hi soli directe laeduntur: cum morali censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occideris animo etiam nocendi aliis; nam tunc etiam his restituere teneri dicit card. Lugo⁴, ex Lessio. — Vide Trullench⁵.

Quaeritur 1°. Quibus haeredibus teneatur homicida restituere damna? — Et quaenam damna restituenda sint?

Certum est 1°. Quod haeredibus necessariis, ut filii, parentibus et etiam uxori, restituendum est damnum et lucrum cessans: non tantum illud quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus quod defunctus verisimiliter vixit, creditur, attenta aetate, valetudine, etc.: ut recte docet Sanchez⁶ cum Panormitanico, Gomez, Angelo, Palacio, etc.

— Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem: ut idem Sanchez bene advertit cum S. Thoma⁷, Navarro, Soto, Salon, Aragon et aliis; contra Panormitanum, Gomez et alios.

Certum est 2°. Quod restituendum est haeredibus non necessariis omne debitum reale, contractum cum defuncto ante ipsius obitum: nempe, damnum ejus bonis irrigatum per occisionem, et lucrum quod amisit vulneratus tempore quo vixit; non autem lucrum quod cessavit a tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale cum defuncto contractum: ut dicunt Sotus⁸ et alii docti, apud Sanchez⁹; et consentit Croix¹⁰.

Dicit autem Croix¹⁰, quod si nullus superfuerit haeres, restitutio dictorum debitorum realium facienda est pauperibus.

— Addit etiam ^{d)} Croix¹⁰, quod si uxor (et

Sanch., loc. cit., dub. 2, n. 7. - Petr. Navar., lib. 4, cap. 1, dub. 10, n. 70 et seqq. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 8, ad 8, v. His ergo praetermissis. - Salon, in 2a 2ae, qu. 62, art. 2, controv. 6. - Aragon, in eundm. loc., § Certum 2, v. Secundo etiam. - Panorm., loc. cit. - Gomez, loc. cit., cap. 6, num. 9. — ¹ Loc. cit., dub. 8, num. 9. — ² Lib. 3, part. 2, num. 309. — ³ Loc. cit. — ¹⁰ Loc. cit.

Quibus nam parentibus restituendum.

Haeredi necessaria resarcenda damna et lucrum cessans.

Lucrum cessans, juxta spem.

Haeredi non necessario, debitum reale jam contractum cum occiso.

Quid, si nullus haeres super sit.

~~et si val-
na dam-
na patia-~~ idem dicendum esset de filiis et parentibus) postea aequa commode nupserit, vel si quis ipsi alimenta praestiterit, huic nihil restituendum; quia tunc reipsa non patitur damnum.

632. - Quaeritur 2º. *An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis vel aliis, bona quae occisus illis probabiliter daret, si vivaret?* — Tres sunt sententiae.

Prima universe affirmat. Quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona; habebant tamen jus ne vi impeditus fuisse defunctus ea ipsis elargiri. Ita Vasquez, Scotus, Azor et alii, apud Salmant.¹ — **Secunda** dicit restitutionem deberi tantum fratribus, praeter parentes, uxorem et filios.

Tertia, et quidem probabilius sententia, quam tenent Busenbaum^{a)} (infra, n. 634 ad 13) cum Lessio^{a)} et Trullench; item Pater Concina^{b)}; et Salmant.^{c)} cum Soto, Lugo, Filliuccio, Bonacina, etc., docet nihil deberi aliis, nisi parentibus, filiis et conjugi; etiamsi homicida illorum damna praevideret^{b)}. Nec obstare ajunt Salmant.^{d)} et Lugo^{e)} id quod dicit Sanchez^{f)}, esse semper contra justitiam impedire vi ali-

Vasq., de Restit., cap. 2, § 8, dub. 7, num. 24 et 25. — Scotus, in 4, dist. 15, qu. 3, art. 2, v. *De secundo*, n. 6. — Azor, part. 3, lib. 5, cap. 8, qu. 11. — ¹ Tr. 18, cap. 2, n. 105. — Trull., Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 4, n. 3. — ² De Jure et Just., diss. 8, cap. 1, n. 18. — ³ Loc. cit., n. 107 et 108. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 8, ad 8, v. *Restit. secundum*. — Lugo, disp. 11, num. 77. — Fill., tr. 82, num. 207 et 208. — Bonac., de Restit. in part., disp. 2, qu. ult.,

quem a consecutione boni, cum hujusmodi impeditio praevideatur. Nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens et remote sequitur aliquod damnum; quia tunc vis aut fraus non censemur esse illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem qua quis habet jus ne vi impediatur a consecutione justi boni, currit, quando directe intenditur illius damnum; non vero, si eveniat per accidens.

633. - Contra autem dicunt Salmant.¹ cum Cajetano^{a)}, Molina, etc., teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. — Sed concedunt^{b)}, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, tunc etiam ad nihil teneri; cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos: ut tenent Sanchez^{c)}, Sotus^{d)}, Trullench, Dicastillus, Bonacina^{e)} (juxta dicta supra n. 584). Sed huic sententiae nescio acquiescere. Nam occidens animo nocendi directe aliis, certe peccat contra justitiam erga illos; cum quisque habeat jus ne vi impediatur a consecutione justi boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo laedit illos; et

Nisi occi-
dens inten-
dat nocere
ceteris.

sect. 2, punct. ult., n. 8. — ⁴ Loc. cit., n. 108. — ⁵ Disp. 8, n. 77; et disp. 11, n. 79 et 82. — ⁶ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 3, n. 11. — ⁷ Loc. cit., num. 108. — Molina, tr. 2, disp. 697, num. 18; et tr. 3, disp. 83, num. 6. — Trull., loc. cit., num. 3. — Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 7, num. 79 et 80. (Loquens de creditoribus). — Bonac., loc. cit., num. 8, v. Secundo. — ⁸ Ap. Salmant., loc. cit., num. 108.

632. — ^{a)} Busenbaum, ut infra habetur, negat teneri occisorem ad aliquid restituendum eis quos defunctus ex liberalitate alebat. — Eodem modo loquitur Lessius, cap. 9, dub. 26, n. 154; sed n. 155, expressis verbis casum praesentem eodem modo solvit, dicens restituendum esse dumtaxat parentibus occisi, filiis et uxori; fratri vero, n. 156, nihil deberi, « nisi ratione juris quod defunctus ante mortem acquisivit ». — Idemque notat Filliuccius, n. 208.

^{b)} De praevisione damnorum Busenbaum, Lessius et Filliuccius non loquuntur. — Concina vero et Lugo videntur ad hujusmodi praevisionem alludere, dum ad restitutionem obligant tantummodo in casu, quo interficiens intenderit damnum inferre fratribus, etc. — Sotus de praevisione non loquitur; sed vide notam d, numero sequenti.

633. — ^{a)} Cajetanus, in 2am 2ae, qu. 62, art. 2, ad 6 dub., quidquid dicant Salmant., oppositum tenet in casu simili; negat scilicet

teneri ad restitutionem eum, qui ex odio et ex intentione damnificandi incitat aliquem ad revocationem legati, in alius favorem facti.

^{b)} Concedunt, scilicet Salmanticenses.

^{c)} Sanchez, loc. cit., cap. 4, dub. 5, n. 9, negat quidem in generali intentionem nocendi inducere obligationem restituendi, si externus actus non sit contra justitiam; sed *dub. 3, n. 11*, de praesenti casu disputans, oppositum tenet, et obligat ad restitutionem respectu eorum quos occisus ex liberalitate alebat, si occisor damnum eorum adverterit aut intenderit, quia eos a boni consecutione *per vim* proindeque *contra justitiam* impeditivit.

^{d)} Sotus, loc. cit., non loquitur de damni intentione; sed *ibid.*, v.f., § *Illa tamen sententia*, in universum scribit, uti notant Salmananticenses, non esse attendendum ad intentionem qua quis operatur: « Animus... nocendi potest quidem esse peccatum contra caritatem; sed tamen obligare ad restitutionem... non

ideo teneri eos indemnes reddere recte dicunt Pater Concina¹⁾, Tamburinius²⁾ cum Lessio, et Viva³⁾, Croix⁴⁾; Elbel cum Herincx et Illsung.

Neque hic valet dicere, quod si hic tenetur ad restitutionem; cur non tenebitur qui impedit alterum ex odio a consecutione justi boni, quem dictum est supra n. 584, v. Secunda, non teneri? — Respondetur quod ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravae voluntatis odientis. Sed hic prodiit in vim externe injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne per vim privetur justo bono: et ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

684. - « 12º. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea caede obvenit: contrarium tamen etiam probabile (saltem secundum limitationem casus praecedentis) est; cum occisio illa non sit directe causativa illius damni. — Vide Laymann⁴.

In hac Quaestione, scilicet, an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum, tres sunt sententiae.

Prima dicit teneri, si homicida praevidit eorum damnum. Ita Sanchez et Tapiá, apud Salmant.⁵⁾ — *Secunda* dicit teneri, sive praevidit sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. — Molina et Laymann, apud Salmant.⁶⁾

Tertia autem sententia, quam tenent Tamburinius⁷⁾ cum Lessio, Soto⁸⁾, Beca-

no⁹⁾, Dicastillo, etc.; Salmant.⁸⁾ et Viva⁹⁾, docet non teneri ad restitutionem, etiamsi praeviderit damnum, modo non intendet, quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secus, si damnum creditorum directe intendisset; ut Tamburinius¹⁰⁾ et Viva. — Et hoc recte vocat communius et probabilius Pater Concina¹¹⁾ juxta mox supra dicta *num. praeced.*

« 13º. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos occisus alebat ex liberalitate; quia damnum illorum per accidens sequitur. Vide Lessium¹²⁾, Trulench.¹³⁾. — [Vide dicta mox, n. 632].

685. - « 14º. Nec tenetur ad damna, quae v. gr. provenient ex morte alicuius innocentis, qui per errorem putatur homicidium fecisse, et sic captus plecteretur; quia hujus mors non directe causaretur ab ipso, sed per accidens et ex errore vel malitia accusatorum. — Vide Bonacina¹⁴⁾.

Quaeritur 1º. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe, si illi crimen imputetur? — Respondet Lessius¹⁵⁾ quod certe ad nihil teneris, si non advertas ad damnum illi eventurum.

Quid, si advertas?

Navarra apud Sanchez¹⁶⁾, aliique apud Lessium¹⁷⁾, dicunt teneri ad restitutionem; quia tunc fuisti causa efficax damni. — Probabilius tamen negant teneri Lessius¹⁸⁾ cum Soto¹⁹⁾, Lopez²⁰⁾ et aliis; item Sanchez²¹⁾, Tamburinius²²⁾. Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa ex qua pro-

nisi od
dens illi
tenderit.

De i
quos ob
sus libe
liter aleba

Damna
falsa hom
cidii imp
tatione.

Homic
da excus
tur, si in
advertis
tum impa
dum.

Si adve
tati, ali
obligant
restituti
nem.

Probab
ilius non
obligatur,

disp. 7, dub. 7, num. 82 et 88. - ¹⁸ Loc. cit., num. 111. — ¹⁹ De Restit., qu. 7, art. 1, num. 8. — ²⁰ Loc. cit., num. 18. Viva, loc. cit. — ²¹ De Just. et Jure, dissert. 3, cap. 1, num. 19. — ²² Loc. cit., num. 154. — ²³ Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 4, num. 3. — ²⁴ Disp. 2, de Restit. in part., qu. ult., sect. 2, punct. ult., num. 4. — ²⁵ Cap. 9, num. 110. — Petrus Navar., lib. 2, cap. 1, num. 79. — ²⁶ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 5, num. 6. — ²⁷ Loc. cit., num. 111. — ²⁸ Loc. cit., num. 111. — ²⁹ Loc. cit., num. 7. — ³⁰ Decal., lib. 6, cap. 4, § 1, n. 8.

¹⁾ Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, num. 18. - Less., cap. 9, n. 154, i. f. — ²⁾ De Restit., qu. 7, art. 1, n. 8. — ³⁾ Lib. 3, part. 2, n. 310. — ⁴⁾ Elbel, de Restit., num. 216. — Herincx, tom. 3, tr. 2, disp. 6, n. 73. — Ills., tr. 4, disp. 3, num. 78 et seq. — ⁵⁾ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 6, n. 4. — Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 4, n. 2. — Tapiá, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 2, num. 7. — ⁷⁾ Tr. 13, cap. 2, num. 110. — Molina, tr. 3, disp. 83, num. 8. — Laym., loc. cit., num. 4. — ⁸⁾ Loc. cit., num. 110. — ⁹⁾ Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, num. 12 et 18. — Less., cap. 9, num. 151. — Dicast., de Restitut.,

potest, nisi ubi fuerit contra justitiam. Videntum ergo est, quantum ad restitutionem res attinet, non quo animo id facias, sed quo jure.

¹⁾ Concina, loc. cit., n. 18, communiorem et probabiliorem appellat opinionem, quae occisorem eximit a damni compensatione.

684. - ^{a)} Sotus, loc. cit., non loquitur de creditoribus.

^{b)} Becanus, de Just. et Jure, cap. 62, qu. 14,

n. 2, simpliciter et absque restrictione negat homicidam teneri ad aliquid restituendum defuncti creditoribus; et ita etiam a Tamburinio allegatur. Attamen n. 5, loquens de iis quos occisus ex liberalitate alebat, negat pariter eis aliquid esse restituendum, nisi eorum damnum interfector intenderit.

685. - ^{a)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 4, v. Sed tamen; Ludov. Lo-

venit damnum non ex se, sed ex errore aliorum, licet error praevideatur. Modo tamen (ut bene limitant Lessius¹, Tamburinius² et Croix³) actio illa exterior non sit talis, ut ea ejusque circumstantiae proxime influant moraliter ad imputacionem in tertium; puta, ut dicunt Viva⁴, Tamburinius⁵ et Croix⁶, si occidas induitus vestibus vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen Lessius⁷ et Petschacher, apud Croix) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam: quamvis peccare possit contra caritatem, si tunc parum ipsius interstit jure suo uti.

636. - Sed majus Dubium fit, si non solum advertas, sed etiam intendas ut homicidium tuum alteri imputetur.

Lugo^{a)} cum Cajetano^{a)}, Richardo^{a)}, Corduba, Angelo^{a)}, etc. (et idem sentit Viva^{b)}, sibi non bene congruens cum a se dictis de Restit., qu. 2, art. 1, n. 5) affirmant tunc teneri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi

^{a)} Cap. 9, n. 114. — ^{b)} Decal., lib. 6, cap. 4, § 1, n. 4. — ^{c)} Lib. 3, part. 2, num. 157. — ^{d)} De Restit., qu. 7, art. 1, num. 5. — ^{e)} Loc. cit. — ^{f)} Loc. cit., num. 157. — ^{g)} Loc. cit., n. 114. — ^{h)} Petschacher, de Restit., I Radix in gen., qu. 2, v. *Inferius* 3, i. f. - *Croix*, loc. cit., num. 157. —

efficit ut sit causa moralis illius damni. — Verum adhuc probabilius puto nec etiam eo casu teneri; ut docent Lessius⁸, Sanchez⁹ cum Angles^{c)}, Tamburino; et Croix¹⁰ cum Diana, etc. Ratio, quia semper ac actio ex se vel ex suis circumstantiis non sit proxime causans imputationem (ut supra explicatum est), intentio prava, juxta communiorem sententiam, non efficit ut sit injustum illud opus quod de se externe graviterque non est injustum respectu tertii.

Sed dices: Sicut quis occidens hominem, ut noceat fratribus aut aliis quibus ille benefaciebat, licet ex liberalitate (prout diximus *n. 633*), tenetur eis damnum restituere; sic etiam tenetur qui alium occidit ut alteri homicidium imputetur. — Sed respondetur, differre casus. Nam ibi damnum fratrum illorum per se, necessario et proxime erat conjunctum cum morte benefactoris. At in casu praesenti, damnum ejus cui imputatur homicidium non est necessario, per se et immediate conjunctum cum morte occisi; sed remote et mere per accidens, cum proprie pen-

Proba-
bilius nec
tunc obliga-
tur ad resti-
tutionem.

Difficul-
tas.

Difficul-
tati satis-
fit.

Corduba, Quæstionar., lib. 1, qn. 81, art. 8, v. *Sed hoc ego*. — ⁱ⁾ Cap. 9, n. 118. — ^{j)} Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 5, num. 9. — ^{k)} *Tambur.*, Decal., lib. 6, cap. 4, § 1, num. 3. — ^{l)} Lib. 3, part. 2, num. 156. - *Diana*, part. 11, tr. 2, resol. 84, v. f.

pez, *Instructor. nov.*, part. 1, cap. 63, v. *In casu*, negant eum teneri ad restitutionem, nulla mentione facta de advertentia aut prævisione.

636. - ^{a)} Lugo, *disp. 8, n. 74 et 75*, affert sententiam generalem, quam sibi placere ait, et quae docet intentionem et pravum animum satis esse ad inducendam restitutionis obligationem, ex actione quae de se talem obligacionem non induceret, et adducit auctores relatos. — Et re quidem vera Cajetanus, *in 2am 2ae*, qu. 62, art. 2, ad 4, ad 2 dub.; Richardus de Mediavilla, *in 4, dist. 15, art. 5, qu. 4, ad 7*; Angelus, v. *Restitutio I, § Impediens*, eam sententiam tuentur in casu huic nostro simili, disputantes de eo qui, animo digniorem impediendi seu damnificandi, sibi minus digno officium aliquod procurat. — Praeterea Lugo, loc. cit., n. 82, approbat sententiam quae negat homicidam ad restitutionem teneri, etiamsi prævideat delictum alteri imputandum, « quando id non intendit »; his verbis satis perspicue significans eudem ad restitutionem teneri, si intenderit scelus suum alteri imputandum. Quae tamen accipienda sunt cum quadam distinctione, quam ipse Lugo, *disp. 18, n. 99*,

adducit, hanc bimembrem regulam statuens: « Ut, quando posses absque injustitia velle directe illud documentum inferre, tunc intentio ei nocendi et affectus odii non transferat illud peccatum in speciem injustitiae nec afferat obligationem restituendi. Quando vero, propter jus quod proximus adhuc habet ad vitam vel ad bona sua, non potes licite velle directe proximum in iis bonis laedere, aliquando voluntas directa nocendi faciet esse contra justitiam id quod ex alio fine licite velle posses, etiam præviso periculo nocendi proximo ».

^{b)} Viva, loc. cit., n. 5, loquitur de eo qui cum ante januam suam cadaver invenerit, illud ante alterius januam collocat, intendens ut huic alteri imperfectio hominis imputetur; et talem ad restitutionem teneri affirmat.

^{c)} Angles, quidquid dicat Sanchez, oppositam sententiam disertis verbis tuetur, *part. 2, de Restit., qu.* Quis teneatur restituere, art. 1, diff. 1, concl. 2, scribens: « Petrus interficiens hominem occulte animo nocendi Joanni, ut homicidium illi ascribatur ob inimicitias cum occiso, tenebitur damnum resarcire, quia animo deliberato damnificavit ».

deat ex judicio aliorum, putantium ob extrinsecas conjecturas, ipsum fuisse homicidam. Unde hic homicidium est tantum occasio imputationis; non vero causa, quia non influit proxime et directe.

637. - Quaeritur 2°. *An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatae tutelae?*

Negant Sotus^{a)}, Molina, Silvester, Angelus, etc., apud Lugo¹; et Tamburinius probabile putat^{b)}: quia tunc invasor censetur cedere juri suo. — Attamen Lugo², et Croix³ cum Sanchez, Navarro, Vasquez et aliis communiter, probabiliter putant teneri ad totum damnum^{c)}. Quia exce-
dendo, jam gravem injuriam alteri infert; et invasor utique habet jus ut a nemine ex privata auctoritate injuste occidatur.

638. - Censet autem Suarez^{a)} apud Croix^{a)}, quod si quis provocet alterum

ad pugnam, et illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. — Sed probabiliter contradicunt Lugo^{b)} cum Vasquez^{b)} et aliis; quia, licet provocans peccet contra caritatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. - Quaeritur 3°. *An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem, debeat detrahi pretium laboris quem ille pro lucro obtinendo impendere debisset?*

Affirmant Molina, Rebellus, Diana, etc., apud Croix⁴. Negant vero communius^{a)} DD. cum Stephano, ut asserit Croix. — Sed rationabiliter sententias conciliat Bonacina, dicens illud tantum detrahendum, quod praesumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris^{b)}.

Molina, tr. 8, disp. 81, n. 10. - Silvest., v. Restitutio III, qu. 2, v. Secundum. - Angel., v. Restitutio I, § Homicida. - ¹ Disp. 11, n. 50. - Tambur., Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, n. 15. - ² Loc. cit., n. 50 et 54. - ³ Lib. 3, part. 2, n. 306. - Sanchez., Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 9. - Navar., Man., cap. 15, num. 27. - Vasq., de Restit., cap. 2, § 8, dub. 4,

n. 11. - Molina, tr. 8, disp. 87, n. 4 et 5. - Rebell., part. 1, lib. 3, qu. 18, n. 2. - Diana, part. 3, tr. 6, resol. 58. - ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 312. - Stephanus a S. Paulo, de Just. et Jure, tr. 4, disp. 5, dub. 3, num. 23. - Croix, loc. cit. - Bonac., de Restit. in part., disp. 2, qu. ult., sect. 2, punct. 1, n. 8, i. f.

637. - ^{a)} Sotus minus recte a Lugo citatur; nam hoc non habet loc. cit., id est de Just., lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 3.

^{b)} Silvester et Angelus hanc opinionem intelligent de restitutione in integrum, negantes ad eam teneri; quam opinionem sic intellectam Tamburinius probabilem putat.

^{c)} Navarrus, Vasquez et Lugo suam coartant sententiam ad casum, quo culpa lethalis existat in interficiendo.

638. - ^{a)} Croix, loc. cit., n. 307, his verbis Suarezium allegat: « Cajo et Titio pugnantibus, ... si ... Cajus excitaret aliquem ad pugnam, pro se defendendo, et hic postea occidatur, secundum Suarez et alios, Cajus tenetur restituere, quia per suasionem fuit causa occisionis et damni ». — Atvero Suarez, de Censur., disp. 44, sect. 3, n. 18, v. *Hae diffi-*

cultates, de irregularitate disserens, irregulariter et homicidam esse pronuntiat eum, « qui alteri consilium dat, ut illicite et temere se exponat periculo mortis, si mors ejus sequatur, ut v. g., quod intret duellum, in quo occiditur, quod inimico insidias paret, et similia ».

^{b)} Lugo, disp. 11, n. 58, casum eodem modo proponit quam Croix supra. — Vasquez autem, in Jam 2ae, disp. 100, n. 45, loquitur de eo qui furtum alii suadet, cui scit mortem impendere; aut suadet ut alius se mortis periculo absque causa exponat; quem negat homicidam esse aut irregulariter.

639. - ^{a)} Stephanus et Croix hoc negant cum «communi».

^{b)} Et hanc interpretationem diserte tradunt etiam Molina ac Rebellus.

Provoc
ad pugn
et occidi
accepta
tem, os
tar rest
tuere jui
alio.
Proba
lius non
netur.

Pretium
boris ad
crum, qu
do que
trahend

ARTICULUS IV.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO ILLATO STUPRO.

640. *Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit. - Ad quid, si virgo consenserit.* — 641. *Ad quid tenetur deflorator, si non promittit matrimonium.* — 642. *Corruptor sicut promittens tenetur ad matrimonium.* — 643. *Limit. I. Quid, si puella potuit advertere fictionem. Dub. 1. Quid, si vir sit melioris conditionis. Dub. 2. Quid, si puella disparitatem ignoraverit. Dub. 3. An his casibus vir teneatur saltem ad damna.* — 644. *Limit. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum; et quid, si immineat dedecus familiae.* — 645. *Limit. III. Quid, si vir extorqueat solos tactus.* — 646. *Limit. IV. Quid, si femina jam sit corrupta.* — 647. *Limit. V. Quid, si non stet per virum quod matrimonium fiat.* — 648. *An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare.* — 649. *An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii.* — 650. *Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si sicut promisit cum pacto impetrandi dispensationem.*

Injunctus
stuprator,
quid te-
natur.

640. — « Resp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantum rependere damnum quod ei ex tali injuria est secutum; idque vel matrimonio, vel damni aestimatione ad arbitrium prudentis: ut talem nimirum inveniat, quamlibet manens virgo invenisset. Vide Sanchez¹, « Filiuccium². — [Hinc, si stuprator non possit dotare, tenetur ducere (Tamburinius³ cum Lugo⁴); nisi magnus sit excessus. — Vide infra, n. 642 et 649 in fine].

« Unde resolves:

« 1º. Praecise pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde si stuprum manus sit clam, aut non impedivit quin aequa laute nuberet, ad nihil tenetur stuprator. — Lessius, Bonacina⁵. — [At si virgo, antequam nubat, satisfactionem petat, tenetur stuprator satisfacere, licet stuprum sit occultum. Tamburinius⁶].

« 2º. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem absque vi et fraude, vel promissione matrimonii; quia non est facta injuria. — Ibid.⁶ et Trullench⁷.

« 3º. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur restituere; quia adhuc consensit libere. Nisi forte preces tales fuerint, ut cum vi et coactione aequi-parentur; ut, si conjunctae fuerint cum

« minis vel metu reverentiali, v. gr. si fuit illius dominus vel vir magnae auctoritatis. — Trullench⁸.

« 4º. Si per promissionem veram vel fictam matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere eam. Quia in omni contractu, ubi alter ex parte sua acceptavit et implevit, tenetur et alter implere, etiamsi sicut contraxerit; quia tenebatur ex justitia vere contrahere, cum alioqui omnia humana commercia fraudibus patent. Et id quidem verum est, etiamsi stuprator religionem vovisset. — Lessius⁹, Trullench¹⁰.

« 5º. Non tamen tenetur sicut promisit eam ducere, casu quo 1º. Is puerilam valde notabiliter conditione excepteret, vel verbis usus esset fictionem facile indicantibus. 2º. Si ipsa conscientia esset praedicti voti; quia tunc ipsa contraxisset mala fide. 3º. Si ipse putavit esse virginem, cum tamen non esset. « 4º. Si ex matrimonio grave damnum aut scandalum timeretur. 5º. Si ipse jam Sacris initiatus est aut alteri matrimonio copulatus; tunc enim his casibus solum teneretur curare ut aequa comode nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem vel aliter. — Vide Sanchez¹¹, Trullench¹².

Si promis-
sione matri-
monii, tene-
tur ducere.

Exceptio-
nes.

¹ De Matrim., lib. 7, disp. 14, n. 11 et 12. — ² Tr. 82, cap. 8, n. 219 et 220. — ³ Decal., lib. 7, cap. 5, § 8, n. 27. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 12, n. 18. — ⁵ Less., cap. 10, dub. 1, num. 5; et dub. 2, num. 9 et 15. — ⁶ De Matrim., qu. 4, punct. 17, n. 7 et 8. — ⁷ Id est Bonacina, loc. cit., n. 7. —

⁸ Decal., lib. 7, cap. 9, dub. 2, n. 1. — ⁹ Loc. cit., n. 4. — ¹⁰ Cap. 10, n. 20 et 32. — ¹¹ Loc. cit., dub. 3, n. 1 et 2; et dub. 4, n. 2. — ¹² De Matrim., lib. 1, disp. 10, a n. 5. — ¹³ Decal., lib. 7, cap. 9, dub. 3, num. 3 et seqq.; et dub. 4, num. 2.

640. — ^{a)} Tamburinius, loc. cit., n. 32, haec tantum habet: « Si per adolescentis culpam,

est patefacta violatio, unde difficultas major orta sit ad nuptias, restitutionem deberi ».

Omnia haec, cum agatur de rebus valde gravibus, et quae frequenter ad proxim deducuntur, sedulo hic discutienda et elucidanda sunt. — Et primo videndum de obligatione viri deflorantis virginem sine promissione matrimonii; secundo, de eo qui defloravit matrimonium promittendo.

§ I. — *Ad quid tenetur deflorator, si non promittit matrimonium.*

641. — In hoc distinguendum:

I^o. — Si virgo libere consentit, commune est deflorantem nihil teneri ei restituere.

Sed Dubium 1° fit: *An eo casu teneatur ille satisfacere injuriam parentibus puellae?* — Adest duplex sententia probabilis.

Prima negat. Et hanc tenent Sanchez¹, Lugo², Suarez³, Lessius⁴; et probabilem⁵ putant Croix⁶; et Laymann⁷ cum Soto, Petro Navarra et Vasquez. Ratio, quia, si ipsa puella, cum sit domina sui corporis, nullam irrogat injuriam patri si deflorationi consentit, utens jure suo; tanto minus irrogat deflorator. — Tantum illa peccabit, et consequenter etiam violator, contra pietatem patri debitam; et etiam contra obedientiam, si de tali criminis expresse prohibitionem a patre habuerit, ut ait Lugo⁸.

Secunda vero sententia affirmat. Et hanc tenent S. Antoninus⁹, Navarrus¹⁰,

Virgini
libere con-
sentienti ni-
hil debet de-
florator.

Probabi-
liter nihil
debet pa-
rentibus.

Probabi-
liter debet
eis satisfa-
cere.

¹ De Matrim., lib. 7, disp. 14, num. 11. — ² De Sacr. Poenit., disp. 16, n. 223 et 224. — ³ Cap. 10, dub. 1, n. 5; et dub. 2, n. 9. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 322. — ⁵ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 1 et 2. — ⁶ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2, v. *Atuero, vice versa.* — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 8, n. 431 et seqq. — *Vasq.*, de Restit., cap. 3, § 2, dub. 4. — ⁷ De Poenit., disp. 16, n. 226. — ⁸ Part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ⁹ Man., cap. 16, num. 18. — *Bañez*, in 2° 2^a, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 1, i. f. *Salon*, in eund. loc., controv. 5, concl. 1, v. f. — ¹⁰ De Matrim., lib. 7, disp. 14, n. 11. — ¹¹ Loc. cit., n. 2, i. f. — *Valent.*, in 2° 2^a, disp. 9, qu. 3, punct. 8, v. *An autem.* — ¹² Id

Corduba^{c)}; item Bañez et Salon, apud Sanchez^{d)}; et probabilem putant ipse Sanchez^{e)}; et Laymann¹³ cum Cajetano^{f)}, Silvestro^{g)} et Valentia, relatis ibi¹¹. Et idem tenet D. Thomas¹⁸, qui dicit: *Injuriam facit (deflorator) patri puellae; unde et ei secundum legem tenetur ad poenam;* nimis ex Deut. xxii, 28 et 29, ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere patri puellae 50 siclos. Id tamen bene advertit D. Antoninus locum habere tantum post sententiam judicis. — Caeterum docet praefata secunda sententia, tam puellam quam ejus violatorem dupliciter peccare, nempe contra castitatem et justitiam; ac teneri deflorantem restituere patri honorem ablatum, per aliquod signum honorationis, veniam petitionem aut per aliud simile: nisi presumatur pater talem nolle satisfactionem.

Dubium 2° fit: *An violator puellae consentientis restituere teneatur parentibus damnum bonorum ipsis obveniens*, propter dotem quam augere debent ad filiam in matrimonio collocandam?

Affirmant Azor¹⁴ et Corduba¹⁴ et alii. — Sed communissime negant Sotus¹⁵, Suarez¹⁶, Sanchez¹⁶, Lessius¹⁷; Lugo¹⁸ cum Vasquez; Roncaglia¹⁹, Molina²⁰; Laymann²¹ cum Silvestro^{g)}; et Salmant.²² cum Petro Navarra, Tapia, Rebello, Bañez, etc. Ratio, quia sicut puella, cum possit libere nuptias respuere, non facit inju-

Non debet comparsare parentibus a mentum datis,

est ap. Laym., loc. cit., n. 1. — ¹³ 2° 2^a, qu. 154, art. 6, ad 8. — *D. Anton.*, part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ¹⁴ Part. 3, lib. 5, cap. 5, v. *Nona difficultas*. — ¹⁵ Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 6. — ¹⁶ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2. — ¹⁷ De Matr., lib. 7, disp. 14, n. 11. — ¹⁸ Cap. 10, num. 9. — ¹⁹ De Just. et Jure, disp. 12, num. 8. — *Vasq.*, de Restit., cap. 3, § 2, dub. 4, n. 12. — ²⁰ Tr. 13, qu. 8, de Restit., cap. 2, qu. 1, resp. 2. — ²¹ Tr. 3, disp. 106, n. 2. — ²² Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 18, n. 2. — ²³ Tr. 13, cap. 3, n. 2 et 7. — *Navar.*, lib. 2, cap. 3, n. 437 et 438. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 4, n. 2. — *Rebell.*, part. 1, lib. 3, qu. 9, n. 6. — *Bañez*, in 2° 2^a, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 1.

641. — ^{a)} Suarez, in 3 P., de Poenit., disp. 22, sect. 4, n. 6, id tantum innuit, dum negat hanc circumstantiam in confessione esse necessario aperiendam.

^{b)} Croix absolute hanc sententiam tenet, sicut et Vasquez. — Sotus autem negat loc. cit., teneri defloratorem ad dotandam puellam.

^{c)} Corduba, Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 6, vers. *Ubi et isti*, id profecto affirmat

in casu quo puella, quae sub parentum cura sit, eo stupro sit infamata; secus vero, si nulla infamia sequatur.

^{d)} Sanchez, loc. cit., n. 11, probabilem appellat eam sententiam, quae docet restitendum esse damnum, quod parentibus in bonis temporalibus sit secutum.

^{e)} Cajetanus, in 2° 2^a, qu. 154, art. 6, ad 1 dub., sententiam istam perspicue innuit,

riam parentibus, si ad illas minus aptam se reddit, consentiendo in suam deflorationem; ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1°. Si vir deinde facinus propalando, puellam infamaverit: tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ex infamacione proveniens, puellae et parentibus resarcire; ut recte advertunt Laymann¹ et Salmant.² — Excipitur 2°. Si deflorator sit valde dives, et puella pauper: tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit; quia tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto, suae deflorationi consensisse. Ita Salmant.³ cum Bañez, Villalobos et Tapia. Quamvis Dicastillus et Rebellus dicant ad id teneri violatorem tantum ex consilio et aequitate.

— Excipitur 3° cum Laymann⁴, si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad poenam, propter injuriam parentibus illatam. Bene enim contra ipsum competit parentibus actio pro injuria; ut dicunt Lugo⁵; et Molina⁶ cum Gutierrez et Salcedo.

Caeterum, loquendo de legibus quae in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam aut dotandam (ut habetur in cap. 1 et 2, de adulter.), eo quod leges ordinarie praesumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, recte dicunt Salmant.⁷ ad ea non teneri⁸) in conscientia defloratorem, si puella vera sponte consensit. Leges enim quae fundantur in falsa facti praeumptione, non obligant in conscientia; ut diximus Lib. I, n. 100 in fine, v. Quaero.

Hic obiter adnotare juvat cum Continuator Tournely⁹, valde utile fore, ad

¹ Lib. 3, tr. 8, part. 8, cap. 13, n. 2, i. f. — ² Tr. 13, cap. 3, n. 7, i. f. — ³ Loc. cit., n. 6. — ⁴ Bañez, in 2ma 2ra, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 4. — ⁵ Villal., part. 2, tr. 11, diff. 30, n. 3. — ⁶ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 4, n. 3. — ⁷ Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 9, n. 114. — ⁸ Rebel., part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 3. — ⁹ Loc. cit., n. 2, i. f. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 12, n. 10. — ¹¹ Tr. 3, disp. 104, n. 18. — ¹² Gutierrez., Canon. quæst., lib. 1, cap. 87, n. 24. — ¹³ Ignatius Lopes de Salcedo, in Pract. crimin. Diaz, cap. 86, n. 6; et addit., lit. C. — ¹⁴ Loc. cit., num. 5. — ¹⁵ De 6ta Praec., artic. 2, concl. 2,

hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam forte juramento firmatae, invalidae declarentur ab episcopis: prout fert auctor praefatus in prædicta deductum in quadam dioecesi Gallicana cum magno profectu. — Praeterea notandum cum Silvio, ex Navarro et Sayro, apud eundem Continuatorum Tournely¹⁰, quod si vidua, habens bona relicta a viro cum conditione ut caste vivat, fornicetur, nequit bona illa retinere, propter conditio- nem non servatam.

Haec de viro deflorante virginem con- sentientem.

II.º — Si vero quis *vi, minis aut fraudibus violat*, hic tenetur tam pueræ quam parentibus omnia damna reparare honori- et fortunæ, ex cap. Si culpa, de injur.

— Hinc tenetur talem augere dotem, ut pueræ aequæ bene nubat ac si violata non fuisset. Ita communiter Lugo¹¹, Lessius¹², Sanchez¹³, Roncaglia¹⁴, Laymann¹⁵, et Salmant.¹⁶, qui addunt teneri defloratorem etiam aliquid aliud pueræ pru- dentum arbitrio; propter moerorem et periculum vexationis patiendæ a viro, si corrupta cognoscatur. — Satisfacit tamen stuprator dotando: non tenetur enim eam ducere, si matrimonium non promisit; ut Lessius¹⁷, Lugo¹⁸; Salmant.¹⁹ cum Bañez, Dicastillo et Rebello. Verumtamen judex (ut notant Salmant.²⁰) bene potest eum obligare ad ducendam in poenam sui cri- minis ex cap. 1, de adulter., juxta olim sancita in Exodo, xxii, 16, ubi: Si sedu- xerit quis virginem..., dormieritque cum ea: dotabit eam et habebit eam uxorem.

— Si autem ipse vellet ducere, at pueræ nuptias respueret, tenetur omnino dotare;

v. Quaeres. — Silvius, in 2ma 2ra, qu. 154, art. 2, quaer. 2. — Navar., Man., cap. 28, n. 62. — Sayr., Clav., lib. 8, cap. 2, num. 8. — ¹⁰ Loc. cit., art. 1, concl. 2, v. Quaeres 1, v. f. — ¹¹ Loc. cit., n. 13. — ¹² Cap. 10, n. 10 et 11. — ¹³ De Matrim., lib. 7, disp. 14, n. 12. — ¹⁴ Tr. 19, qu. 3, de Restitut., cap. 2, qu. 2. — ¹⁵ Loc. cit., n. 8. — ¹⁶ Loc. cit., n. 8. — ¹⁷ Cap. 10, n. 18. — ¹⁸ Disp. 12, n. 11 et 14. — ¹⁹ Loc. cit., n. 9. — ²⁰ Bañez, loc. cit., dub. 7, concl. ult. Dicast., loc. cit., n. 115. — ²¹ Rebel., part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 9. — ²² Loc. cit., num. 9.

Vidua
fornicans,
quando a-
mittat lega-
tum.

Violentus
deflorator
debet om-
nia damna
reparare.

Pueræ
satisfit eam
dotando,

nisi ju-
dex obliget
ad ducen-
dam eam.

Si pueræ
respuit nu-
ptias, do-
tanda.

dicens patri per stuprum injuriam irrogari; unde colligitur obligatio reparandi damna illi ex stupro obvenientia. — Silvester vero, v. Lu- turia, qu. 5, absolute pronuntiat defloratorem

jure naturali teneri virgini et patri satisfacere secundum taxationem jure positivo sancitam.

— Scilicet negant teneri ad standum judi- cis sententiae.

ut recte dicunt Lessius¹, Roncaglia²; Lugo³ cum Azor et Turriano; ac Salmant.⁴ cum Rebello et Dicastillo⁵). (Vide infra, n. 648).

Item, in
dubio de
virginitate.

Item, si
amittat fa-
mam.

Et idem dicendum etiam in dubio an puella fuerit prius, vel non, ab alio corrupta; quia praesumitur ipsa integra, donec certo oppositum probetur. Idem, si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestae famae, et ex suo injusto concubitu ipsae famae jacturam faciant. Secus vero, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur. — Ita Laymann⁶, Roncaglia⁷, et Salmant.⁸, ex communi doctorum.

Quaestio fit 1º. *Quid, si virgo injuste violata, postea aequa bene nubat?*

Respondetur, ad nihil teneri violatorem: nisi ante matrimonium, per sententiam vel pactum⁹, dos fuerit pueriae adjudicata. Nam alias nil tenetur praestare: non pro violatione virginitatis, quae irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit. Ita Navarrus¹⁰, Lessius¹¹, Lugo¹²; Laymann¹³ cum Vasquez, Corduba et Azor; ac Salmant.¹⁴ cum Dicastillo, Villalobos et Petro Navarra. — Qui tamen advertunt, quod si mulier male tractetur a viro ob cognitum defectum,

Limitatio.

¹ Cap. 10, n. 12. — ² Tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 2. — ³ Disp. 12, n. 12. - ⁴ Azor, part. 3, lib. 5, cap. 5, diff. 4 et 18. - ⁵ Turriano, in 2° 2°, de Just. et Jure, disp. 80, dub. 2, num. 10 et 11. — ⁶ Tr. 18, cap. 3, num. 10. - ⁷ Reb., part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 9. — ⁸ Loc. cit., n. 11. — ⁹ Man., cap. 16, num. 17 et 19. — ¹⁰ Loc. cit., num. 15 et 16. — ¹¹ Loc. cit., num. 16 et 17. — ¹² Lib. 3, tr. 8, part. 3, cap. 18, n. 4. - ¹³ Vasq., de Restit., cap. 3, § 2, dub. 8. - ¹⁴ Corduba, Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 4, cum 7. - ¹⁵ Azor, loc. cit., diff. 10. — ¹⁶ Loc. cit., num. 12. - ¹⁷ Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 9, n. 121 et seqq. - ¹⁸ Villal., part. 2, tr. 11,

tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Quaestio fit 2º. *An, qui precibus repetitis et importunitis, vel muneribus aut promissis, virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere vel dotare?*

Negant communissime Sanchez¹⁹, Lessius²⁰, Lugo²¹; et Salmant.²² cum Vasquez, Soto, Dicastillo, Diana et Petro Navarra. — Ratio, quia preces illae aut promissa non tollunt quod virgo vere sponte consentiat; cum possit facile, ut decet, molestiam illam excutere.

Excipliunt 1º praefati auctores, si una cum precibus junctae sint minae aut metus reverentialis. — Excipliunt 2º. Si preces essent adeo importunae et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quam virginitatis jacturam: tunc enim sollicitatio tam importuna vi comparatur²³, ex l. un., C. de raptu, et Glossa in cap. Scienti, de reg. jur., in 6º. Tametsi bene addant Salmant.²⁴ cum Sanchez et Lessio, rarissime id contingere; dum femina de facili possit, concepta ira vel aliter, a sollicitante se liberare. — Excipliunt 3º Roncaglia²⁵, et Salmant.²⁶ cum Bañez, Tapia et Villalobos, si vir

Preces
portantes
promis-
non ob-
gant ad
stituti-
nem.

Excep-
nes.

diff. 90, n. 14 et 15. - ¹⁹ Petr. Navar., lib. 2, cap. 3, dub. 4, a num. 450; cfr. n. 440. — ²⁰ De Matrim., lib. 4, disp. 10, n. 4. — ²¹ Cap. 10, n. 14. — ²² Disp. 12, n. 4. — ²³ Tr. 13, cap. 3, n. 14. - ²⁴ Vasq., loc. cit., § 2, dub. 1, n. 5. - ²⁵ Soto, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 8, concl. 8. - ²⁶ Dicast., loc. cit., n. 117 et 118. Diana, part. 2, tr. 16, resol. 48. Petr. Navar., lib. 2, cap. 3, num. 444 et seqq. — ²⁷ Loc. cit., n. 15. - ²⁸ Sanch., loc. cit., n. 5. - ²⁹ Less., cap. 10, n. 14. — ³⁰ Loc. cit. — ³¹ Loc. cit., num. 16. - ³² Bañez, in 2° 2°, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 3. - ³³ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 5, n. 1. - ³⁴ Villal., loc. cit., n. 12.

¹⁸) Dicastillus, loc. cit., n. 116, dicit stupratorem eo casu teneri «ad supplendam dotem», scilicet augendam, «ut aequa bene nubat ac si deflorata non fuisset», ut explicat n. 115.

¹⁹) Laymann, lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 4, non loquitur de dubio an fuerit virgo, neque de vidua honesta; sed scribit: «Si pueria ob illatum stuprum per vim, fraudem, etc., nullum aliud damnum passa fuit, quia facinus occultum mansit, et aequa honestum virum sortita fuit, probabile est ad nullam restitucionem obligari ante judicis sententiam».

²⁰) Roncaglia, loc. cit., non loquitur de casu, quo dubium sit an pueria adhuc virgo fuerit; in reliquis vero concordat.

²¹) Auctores hic citati omnes quidem ne-

gant eo casu violatorem ad aliquid teneri; non tamen omnes limitationem de sententia aut pacto contrario apponunt; quae ceteroquin per se intelligenda videtur.

²²) In l. un., C. de raptu virgin. habetur quod si raptiores metu poenae se ab eo scelebre temperaverint, «nulli mulieri sive volenti, sive non volenti peccandi locus relinquetur: quia hoc ipsum velle mulierum, ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducit. Nisi etenim eam sollicitaverit, nisi odiosis artibus circumvenerit, non facit eam velle in tantum dedecus sese prodere». — Et Glossa in cap. Scienti 27, de reg. jur., in 6º, adducens sanctionem illius legis civilis, qua raptor tenetur ad reparandum damnum,

incipiat tactibus et osculis vim puellae inferre, etiamsi illa postea libere consentiat deforari; quia per antecedentem illam violentiam, vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. — Excipiunt 4º Roncaglia ¹, et Salmant. ² cum Rebello et Dicastillo, si vir nolit discedere, et virgo consentiat, quia alias timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiatur.

In his tamen et similibus casibus, dicunt Salmant. ³ teneri violatorem tantum ad partem, non vero ad omnem damnum reparationem.

§ II. — *Ad quid tenetur deflorator, si matrimonium vere aut ficte promittat.*

642. — Quaeritur 1º. *An, qui per fictam promissionem matrimonii, copulam extorserit a virginе, teneatur eam ducere?*

Prima sententia dicit non teneri; sed satisfacere, si damnum reparet eam dotoando. Ita Gabriel et Bartholom. Ledesma, apud Salmant. ⁴; idem tenet Praepositus ^{a)} apud Tamburinium ⁵. Et probabile putat Dicastillus ^{b)} apud Salmant. ⁶ (qui citant etiam S. Antoninum, sed non bene; nam hic ^{c)} expresse tenet oppositum). — Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit con-

¹ Tr. 13, qu. 8, de Rest., cap. 2, qu. 2, i. f. — ² Tr. 18, cap. 8, n. 16. — *Rebell.*, part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 5. — *Dicast.*, de Rest., disp. 7, dub. 9, n. 119. — ³ Loc. cit., n. 16. — *Gabr. Biel.*, Suppl. in 4, dist. 28, qu. 1, art. 2, concl. 5. — *Barthol. Ledesma*, de Matr., diff. 19, v. *Sed hacten hoc verum sit.* — ⁴ Tr. 9, de Matr., cap. 1, n. 38. — ⁵ *Decal.*, lib. 7, cap. 5, § 8, n. 44. — ⁶ Loc. cit., n. 33. — ⁷ Part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ^{a)} Suppl., qu. 46, artic. 2, ad 4. — ^{b)} Loc. cit. — ^{c)} *Man.*, cap. 16, n. 18. — ^{d)} De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 8. — ^{e)} De Just. et Jure, disp. 12, num. 20. — ^{f)} Cap. 10, num. 20. —

etsi virgo consenserit, addit: « Sed hoc ideo, quia id voluit persuasione dolosa, quod plus est quam violenta ».

642. — ^{a)} Praepositus, *de Sacram. Matrim.*, qu. 9, dub. 4, n. 47, hanc sententiam admittit speculative et per se, « seposito scandalo et damno, quod aliter compensari non possit »; et id ipsum n. 48 vocat probabile, etiam « in casu petitionis ». Sed n. 46, (quod Tamburinus non notavit) de sententia quae asserit hunc ficte promittentem teneri ducere eam quam defloravit, scribit: « Hanc communem sententiam judico in praxi sequendam ». Et ita potius tenet opinionem quam S. Alphonsus infra tenendam esse ait.

sensus; tenetur tantum ex damno illato: ergo sufficit ei si damnum resarciat.

Secunda tamen communis sententia, omnino tenenda, docet ipsum obligari ad matrimonium. — Hanc tenet D. Thomas ⁸. Et sequuntur Busenbaum (ut supra); item S. Antoninus ⁹, Navarrus ¹⁰, Sanchez ¹¹, Lugo ¹², Lessius ¹³, Escobar ¹⁴, Tamburinius ¹⁵, Palaus ¹⁶, Elbel ¹⁷, Salmant. ¹⁸, Croix ¹⁹, Viva ²⁰, Laymann ²¹, Holzmann ²² et alii passim.

Praefatam sententiam probat Pater Holzmann *ex cap. 1º de adult.*, ubi dicitur: *Si seduxerit quis virginem nondum sponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam et habebit uxorem; si vero pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis quam virgines accipere consueverunt.* Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur; nam docent Laymann ²³ cum Navarro ^{c)}, Molina, Azor, Petro Navarra, etc.; et Continuator Tourney ²⁴, quod lex praefata non obligat in conscientia ante judicis sententiam. — Hic tamen notandum, quod omnes conveniunt apud Lugo ²⁵, defloratorem teneri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare ^{d)}. Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum Lugo ²⁶, omnino teneri ad eam ducendam: nisi (bene excipit ipse Lugo ²⁷ cum Molina ^{e)})

¹⁴ Lib. 87, num. 86. — ¹⁵ Loc. cit., num. 44. — ¹⁶ Tr. 28, disp. 1, punct. 2, num. 8. — ¹⁷ De Matr., num. 18, et 14. — ¹⁸ Tr. 9, cap. 1, n. 34. — ¹⁹ Lib. 6, part. 3, n. 69. — ²⁰ De Matr., cap. 1, art. 2, n. 3. — ²¹ Lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 1, num. 11. — ²² De Matr., num. 119. — *Holzm.*, loc. cit., v. *Prob. 1.* — ²³ Lib. 8, tr. 3, part. 3, cap. 18, n. 8, v. f. — *Molina*, tr. 8, disp. 104, num. 16. — *Azor*, part. 3, lib. 5, cap. 5, qu. 2, v. f. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 3, n. 440. — ²⁴ De Restit. in partic., cap. 3, art. 2, sect. 9, resp. 4. — ²⁵ Disp. 12, n. 11. — ²⁶ Loc. cit., n. 18. — ²⁷ Loc. cit., n. 18.

^{b)} Dicastillus, *tr. 10, de Matr.*, *disp. 1, n. 154 et 155*, revera probabilem appellat sententiam quae docet ejusmodi seductorem « teneri ex fidilitate ad eam ducendam in uxorem, non tamen ex justitia ».

^{c)} Navarrus allegatur utique a Laymann, ut refert S. Alphonsus; ipse tamen *in Man., cap. 16, n. 16*, rem tantum innuit, dum scribit: « In foro exteriori hujusmodi deflorator jubebitur eam dotare in uxoreunque sibi ducere ».

^{d)} In his (et hoc sit dictum etiam pro duabus sequentibus citationibus) Lugo disputat de ea quae vi, metu aut fraude, absque tamen matrimonii promissione, deflorata est.

^{e)} Molina citatur a Lugo, non pro ipso

Juxta S.
Doctorem,
omnino o-
bligatur ad
matrimo-
nium.

conditio viri multum excederet feminae conditionem; quia nemo tenetur restituere cum suo damno, nimis excedenti debitum, juxta dicenda *n.* 697.

Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsecis. — Ratio 1^a est, quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquam ei reddet aequale, nec damnum adaequate reficiet. — Ratio 2^a, quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias*, quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex justitia, quamvis ficte contraxerit. Ut enim humanum commercium recte servetur ob bonum commune, ipsum jus naturae exigit ut omnis fraus a contractibus absit; et propterea obligat decipientes, ut in poenam suae fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex. gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis ficte contraxerit (juxta communem sententiam, quam referemus de *Contract.*, *n.* 709); ita in casu praesenti, deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere ^{f).}

Deflorator
non tenetur
contrahere,
si deceptio
advertis
potuit.

643. — Haec vero sententia LIMITATUR I^o. Nisi femina ex verbis aut aliis conjecturis facile poterat advertere deceptionem promittentis. Tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare; cum ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter Sanchez ¹ cum D. Thoma, D. Antonino, Angelo, Silvestro, Tabiena, etc. Hinc docet Lessius ², quod si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes; tunc non tenetur ad ma-

¹ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 7. - ² D. Thom., Suppl., qu. 46, art. 2, ad 4. D. Anton., part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. Angelo., v. *Suprum*, n. 1. - Silvest., v. *Luxuria*, qu. 5, v. f. Tabena., v. *Restituto*, n. 23. - ³ Cap. 10, n. 24. - ⁴ Tr. 28, disp. 1, punct. 2, n. 3. - ⁵ De Matr., lib. 12, cap. 2, n. 15. - ⁶ Lib. 6, part. 3, n. 71. - ⁷ Lib. 5,

trimonium. — An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infra videbimus *Dubitatur 3*.

Sed hic dubitatur 1°. *An teneatur stuprator ad nuptias ficte promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem?*

Palaus ⁸, et Pontius ⁹, Croix ¹⁰; Laymann ¹¹ cum Navarro ¹², Vasquez ¹³, etc., tenent, non sufficere solam inaequalitatem ad liberandum virum a matrimonio promisso; sed insuper requiri ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere: cum non raro viri feminas disperserent.

Sed valde probabiliter eum excusant, cum Busenbaum (ut supra), Salmant. ¹⁴, Lugo ¹⁵ (cum communi, ut asserit); et Sanchez ¹⁶ cum S. Antonino, Navarro, Silvestro, Angelo, Armilla et aliis pluribus. — Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum prudenter dubitandi de veritate promissionis; quod si femina eo casu non dubitavit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suae negligentiae imputandum. Sicque expresse docuit D. Thomas ¹⁷, ubi dixit, quod sponsus extorquens copulam a virgine per fictam promissionem, *antequam aliam duxerit, tenetur eam ducere in uxorem...; sed si aliam duxerit..., sufficit si ei de nuptiis provideat: et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus (nota) sit multo melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit; quia prae sumi probabiliter potest quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* — Et in his casibus, vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit; ut dicunt Lugo ¹⁸; et San-

Sola disper
ritas condi
tionis, junct
alia, non
excusat.

Valid
probabi
liter exc
usat a co
trahendo.

etiam p
rimento li
mata si
promissio.

tr. 10, part. 1, cap. 1, n. 11. — ¹ Tr. 9, cap. 1, n. 37. — ² De Just. et Jure, disp. 12, n. 21. — ³ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 5 et 6. - S. Anton., part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. - Navar., Man., cap. 16, n. 18. - Silvest., v. *Luxuria*, qu. 5, v. f. - Angelo., v. *Suprum*, n. 1. - Armilla., v. *Restituto*, n. 22. - ⁴ Suppl., qu. 46, art. 2, ad 4. - ⁵ Loc. cit., n. 22.

asserto, sed tantum pro ratione adjecta, quam rationem Molina, *tr. 2, disp. 752, i.f.*, exponit.

^{f)} Leges hodiernae non obligant deceptorem ad matrimonium; sed plerumque obligant ad reparationem damni illati per non adimpietam promissionem (Cod. Austr. 46;

German., 825, 847). Si quis autem, addit. cl. Marc., *n.* 960, his legibus bona fide satisficerit, non videtur inquietandus.

643. - ^{a)} Petrus Navarra, *lib. 2, cap. 3, n. 442*; Vasquez, *de Restit.*, *cap. 3, § 1, dub. 3*, non videntur satis accurate a Lay-

chez¹ cum S. Antonino², Silvestro³, Cajetano⁴, Soto⁵, Navarro⁶ et aliis plurimis. Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis.

Quanta autem *debeat esse haec disparitas, ad liberandum virum a matrimonio?*

Lessius⁷ requirit ut vir sit longe nobilior; nempe, si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri. — Sed Sanchez⁸ cum S. Antonino⁹ et Navarro ait multo minorem disparitatem sufficere: nempe, si nobilis ducere debeat filiam agricolae, vel si ipse sit notabiliter opulentior; ut subdit Sanchez⁸ cum Navarro, Lopez, Corduba, Veracruz; et admittit idem Lessius⁴. Sic enim loquitur Navarrus⁵: *Obligatur ad explenda promissa..., nisi essent valde inaequales genere, potentia vel dvitias; puta, si ille esset nobilis, et illa agricolae... vel artificis... filia.* Idem docet D. Antoninus⁶, ubi: *Servet promissum..., nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis et potens.*

Dubitatur 2º. *An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit?*

Affirmant probabiliter Lessius⁷ et Bussenbaum (*de Matrim., Lib. VI, n. 847, ad 4*); quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. — At valde adhuc

probabiliter negant Lugo⁸, Viva⁹; Salmant. ¹⁰ cum Cornejo, Sanchez¹¹; et probabile putant ipse Lessius¹²; et Corduba¹³, Manuel¹⁴, Petrus Ledesma¹⁵, Veracruz, apud Sanchez¹⁶. Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad aequalitatem injuriae illatae; injuria autem illata in hoc consistit, quod ipse non servet id quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam, non tenetur vir reddere plus quam mulier petiit: mulier autem ignorans conditionem viri nihil aliud petiit, quam ut alter ejusdem suae conditionis vel parum excedentis, eam duceret. Si igitur vir multo melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quam aequale injuriae illatae; dum redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit. Et ideo non tenetur eam ducere; sed sufficit, si damnum reparet dotando vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3º. *Utrum casu, quo mulier, ob disparitatem cognitam vel ob alias conjecturas, potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum?*

Affirmant Sotus, Navarrus, Corduba et alii, apud Sanchez¹⁴; quia ipse jam injuste puellam defloravit. — Sed probabiliter negant Lessius¹⁶, Lugo¹⁶; Sanchez¹⁷

Valde
probabi-
liter non te-
netur con-
trahere.

Si dece-
ptio adver-
tit a
potuit, a
lii obligant
ad damna
compensa-
da.

¹ De Matr., lib. 1, disp. 9, n. 8; et disp. 10, n. 8. —

² Loc. cit., disp. 10, n. 6. - *Never.*, Man., cap. 16, n. 18. —

³ Loc. cit., n. 6. - *Navar.*, loc. cit. - *Ludov. Lopez*, Instruct. conc., part. 1, cap. 76, qu. 8; et Instruct. nov., loc. cit., v. *Porro adhuc*; cfr. p. 2, de Matrim., cap. 86, v. *Prae-terea circa illa verba.* *Corduba*, Quaestionar., lib. 1, qu. 18, dict. 2. - *Veracruz*, Specul. conjug., part. 8, art. 19, concl. 3. — ⁴ Cap. 10, n. 21. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ⁷ Cap. 10, num. 22. — ⁸ Disp. 12, num. 81

et 82. — ⁹ De Matr., qu. 1, art. 2, n. 4. — ¹⁰ Tr. 9, cap. 1, n. 38. - *Cornejo*, tom. 2, tr. 6, disp. 2, dub. 5, § *Dico 3*, v. *Sed instabis.* — ¹¹ De Matr., lib. 1, disp. 10, num. 21. —

¹² Loc. cit., n. 23. — *Veracruz*, Specul. conjug., part. 3, art. 19, concl. 4. — ¹³ Loc. cit. — *Sotus*, in 4, dist. 27, qu. 1, art. 3, v. *Alta praecipua.* - *Navar.*, Man., cap. 16, n. 18, i. f.; cfr. cap. 22, num. 77. - *Corduba*, Quaestionar., lib. 1, qu. 18, dict. 2, v. *Seconda pars.* — ¹⁴ Loc. cit., n. 18. —

¹⁵ Cap. 10, n. 25. — ¹⁶ Disp. 12, n. 80. — ¹⁷ Loc. cit., n. 19.

mann citari; negant enim stupratorem teneri ad eam ducendam, si tamen conditionis disparitas a puella non ignorabatur.

⁸) S. Antoninus, Silvester et Navarrus, loc. cit., hoc non expresse dicunt; sed, sicut Sanchez notat, videntur sic tenere: dicunt enim deceptorem teneri ad matrimonium; et multo magis, si promissionem juramento firmaverit, « nisi nimis distans esset eorum conditio ».

⁹) Cajetanus et Sotus a Sanchez allegant pro opposita sententia; et re quidem vera Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 89, art. 7, ad. 4; Sotus, de Just. et Jure, lib. 8, qu. 1, art. 7, v. *At vero profecto*, obligant ad servandum juramentum in generali, eum qui animo qui-

dem jurandi, licet non promittendi seu se obligandi, juraverit.

¹⁰) Lessius, cap. 10, n. 21, requirit quidem, ut vir « longe sit nobilior vel opulentior »; nullum tamen adducit exemplum.

¹¹) Vide infra ipsa S. Antonini verba.

¹²) Corduba, Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 2, dicit « valde probabile ». — Manuel Rodriguez, Sum., part. 1, cap. 206, n. 8, simpliciter eamdem sententiam tenet. — Petrus de Ledesma, de Matr., qu. 45, art. 4, dub. 1, concl. 2, videtur tenere, ut ait Sanchez, quia rationem, propter quam notabiliter dignior ad matrimonium non teneatur, hanc assignat: quod scilicet nemo tenetur inaequale restituere.

Probabi-
lius non o-
bligatur se-
ductor.

cum S. Antonino ^{a)}, Silvestro ^{b)}, Tabiena, Angelo, Armilla, Lopez, etc. Ratio: tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, vel prudenter percipere debuit, tunc recte praesumitur libere consensisse; tum quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed amplius requiritur actio externa injusta, per se apta ad damnum inferendum (ut diximus n. 584, v. Secunda). Hinc, si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expresse tenet D. Thomas ¹ (ut vidimus), ubi docet stupratorem ad nihil teneri, si sit melioris conditionis vel aliud signum dederit deceptionis. Et D. Thomam sequitur S. Antoninus ².

Timor
pessimi e-
xitus excusat a mat-
rimonio.

644. - LIMITATUR II°. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt Busenbaum (ut supra), Lugo ³; et Sanchez ⁴ cum Manuele et Henriquez. — Idem dicunt Sanchez ⁵ cum S. Antonino, et Salmant. ⁶ cum Dicastro, si timeantur magna scandala vel rixae inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum, vide quae dicemus de Matrim., n. 851, v. *Ad id autem.*

Dedecus
familiae ex-
cusat ficte
et vere pro-
mittentem.

Casu vero, quo ex tali matrimonio dedecus obveniret familiae viri, ratione disparis conditionis; puto ipsum minime teneri virginem violatam ducere, sive ficte sive vere promisit. — Nam si *ficte* promiserit, jam probavimus non teneri ad matrimonium, immo nec etiam ad damna, ut mox supra diximus. Si autem *vere*, nec etiam tenetur ducere; quia promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpote de ma-

Tabiena, v. *Restitutio*, n. 28, qu. 22; et v. *Matrimonium II*, n. 8, qu. 7. - *Angel.*, v. *Stuprum*, n. 1. - *Armill.*, v. *Restitutio*, n. 22. - *Ludov. Lopez*, de *Contractibus*, lib. 1, cap. 50, ad 5 arg. — ¹ *Suppl.*, qu. 46, artic. 2, ad 4. — ² Part. 3, tit. 1, cap. 19, § 1. — ³ *Disp.* 12, num. 23. — ⁴ *De Matrim.*, lib. 1, disp. 10, num. 10. - *Man. Rodrig.*, *Sum.*, part. 1, cap. 206, num. 8. *Henriq.*, lib. 11, cap. 11,

trimonio cum dedecore familiae, prout dicemus de *Matrim.*, dicto n. 851, v. *Nam si*, cum Laymann, Roncaglia, etc.

Sed dices: Si virgo deflorata condonat ^{Obj.} viro obligationem matrimonii promissi, valide condonat, etiamsi ex condonatione infamia suae familiae obveniat; quia jus ad matrimonium ipsi proprie competit, et ideo illi libere potest cedere: ut probabilius dicunt Lugo ⁷ cum Vasquez (contra Corduba ^{a)} et alios); Lessius ^{b)}, Laymann ^{c)}, Roncaglia ^{c)}. — Ergo a pari videtur dicendum, quod si vir promittat ducere feminam cum dedecore familiae, valide promittit. — Sed respondetur quod dispar est ratio inter promissionem et contractum consummatum. Nam *promissio* non potest esse valida, nisi sit de re licita, cum justitia non possit obligare ad illicitum (juxta dicenda n. 712). Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiae non est valida, quia est de re illicita. *Contractus* vero *consummatus* potest esse quidem illicitus et validus. — Cum ergo puella corrupta condonat matrimonium, valide condonat (quamvis illicite, si immineat familiae infamia), quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito. Sed si tantum promitteret cedere, nulla esset promissio, tamquam de re illicita propter infamiam suae familiae. E converso, si talis vir contrahit matrimonium cum puella, etsi illicite, valide tamen contrahit. At si matrimonium solum promittit, invalide promittit. Sicut si quis habens votum castitatis contrahit

ni res
detar.

num. 2. — ⁸ *Loc. cit.*, num. 9. - *S. Anton.*, part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ⁹ *Tr.* 9, cap. 1, num. 40. - *Dicast.*, tr. 10, de *Matrim.*, disp. 1, num. 161; cfr. de *Restit.*, disp. 7, num. 138. — *Laym.*, lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 1, num. 14. - *Roncaglia*, tract. 10, de 4 *Praec.*, cap. 1, qu. 3. — ¹⁰ *Loc. cit.*, num. 9. *Vasq.*, de *Restit.*, cap. 3, § 2, dub. 4, num. 12.

stupratori condonare, si ipsa sub parentum aut tutorum sit cura, et damnum illis ex stupro diffamato obvenerit.

^{b)} *Lessius*, cap. 10, n. 9, nulla promissionis mentione facta, negat in generali stupratorem ad aliquid teneri, si puella damni compensationem condonaverit.

^{c)} *Laymann*, lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 2; *Roncaglia*, tr. 13, qu. 3, de

^{a)} S. Antoninus, part. 3, tit. 1, cap. 19, § 1; Silvester, v. *Matrimonium IV*, qu. 8, id negant *secundum quosdam*, quos non reprobant.

644. - ^{a)} *Corduba* male hic adducitur a Lugo; nam lib. 1, qu. 13, dict. 6, v. *Ubi*, loquitur de casu diverso, scilicet de casu quo puella, absque matrimonii promissione, libere stupro consensit; et negat tunc eam posse

matrimonium, valide contrahit; si vero solum promittit, invalide promittit et ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut supra diximus.

645. - LIMITATUR III°. Si vir habeat solos tactus cum virgine. Ita Sanchez¹ cum Navarro; Lugo², Croix³. — Modo (ut bene excipiunt Lugo⁴, et Croix⁵ cum Sanchez⁶), qui adhaeret) ipsi tactus aut familiaritas cum femina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Haec tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit.

Ratio autem cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium est, quia tactus non afferunt tantam injuriam, quae proportionem habeat cum onere ducenti; et ideo mulier facile tunc potuerit fictionem promissionis advertere. — Recte vero advertit Lugo⁷ quod hoc procederet, si femina esset humilis conditionis. Secus, si esset nobilis et honesta, et ex illis tactibus multum deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minime eos praestasset: tunc enim probabilius tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis aequalis nuptiis promissis.

Idem censem dicendum Lugo⁸, etiam quoad feminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam⁹; quia tunc, ut ait, femina nequisset advertere fictionem. — Sed, pace tanti Docto-

ris, melius dicendum mihi videtur cum Tamburinio, quem sequitur Sporer¹⁰, eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii; quia tunc nulla adfuissest fictio promittentis, nec mulier praestit id quod vir petebat sub promissione conjugii. Et ideo, cum fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiae, quam forte ex illis tactibus mulier esset subitura. Ita Tamburinius¹¹. — Et hic mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quod auctor iste multum facilis fuit ad tribuendum probabilitatis pondus pluribus opinionibus, quae probabiles dici non Rebantur; unde, cum cautela legendus est. Caeterum, ubi ille ex sua sententia loquitur (ut verbis utar doctissimi et illustrissimi episcopi D. Julii Torni), sane theologicamente loquitur, et ex propriis principiis quaestiones resolvit: ita ut sententiae quas ipse probabiliores judicat, sapientum iudicio ut plurimum probabiliores sint.

646. - LIMITATUR IV°. Si vir feminam cognoverit, existimans esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita Salmant.¹²; Sanchez¹³ cum Lopez et Corduba; item Sporer¹⁴, Laymann¹⁵, Holzmann¹⁶, Roncaglia¹⁷, etc. communiter. — Idemque dicendum putat Sanchez¹⁸, pro quocumque alio notabili errore viri¹⁹.

His tamen casibus, putant Sanchez¹⁸, Sporer¹⁶, Lugo¹⁹, teneri virum aliquid compensare feminae ratione copulae tra-

Item, si habens solos tactus petit etiam copulam a muliere humiliis conditionis.

Si mulier falso putatur deflorator non tenetur contrahere.

Sed quidam obligant ad compensationem.

¹ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 14. — *Navar.*, Consil. 20, de sponsalib. — ² Disp. 12, num. 27. — ³ Lib. 8, part. 2, n. 339. — ⁴ Loc. cit. — ⁵ Loc. cit., n. 27. — ⁶ Loc. cit. — *Tambur.*, Decal., lib. 7, cap. 5, § 8, num. 46 cum n. 41. — ⁷ Part. 4, de Matr., cap. 8, num. 602, v. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Tr. 18, cap. 8, num. 19. — ¹⁰ De Matr., lib. 1, disp. 10,

n. 11. — *Ludov. Lopez*, Instr. consac., part. 1, cap. 76, qu. 1 et 8. — *Corduba*, Quaestionar., lib. 1, qu. 18, dict. 3. — ¹¹ Part. 4, de Matr., cap. 8, n. 602, iv. — ¹² Lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 1, n. 11, v. f. — ¹³ Tr. 21, de Matr., qu. 1, cap. 2, qu. 5, v. f. — ¹⁴ Loc. cit., num. 11. — ¹⁵ Loc. cit. — ¹⁶ Loc. cit.

Restit., cap. 2, qu. 1, resp. 2, negant tantum ullam fieri parentibus injuriam, si puella stupro consenserit, proindeque negant stupratorem teneri ad restitutionem.

645. - a) Lugo, num. 48, obligat ad eam ducendam, non obstante voto, si sub spe matrimonii cum virgine non corrupta, « ita familiariter actum est a promittente coniugium, ut magna suspicio sit, quod fuerit corrupta ».

b) Sanchez male a Croix allegatur; loc. enim cit., de Matr., lib. 1, disp. 45, num. 4, de alio casu, et quidem diverso, tractat; nec potest dici huic sententiae adhaerere in loco

allegato a Sancto Doctore, scilicet *disp. 10, num. 24*.

c) Et haberentur tantum tactus, sed valde turpes; nam si haberetur aliquis levis tactus aut amplexus, ex quo non sequeretur infamia puerae, Lugo eximit ficte promittentem, ab obligatione matrimonii.

646. - a) Holzmann, de Matr., n. 119, v. *Dixi præterea*, de ea loquitur, quae se virginem finxit, dum revera non esset.

b) Qui scilicet sit « sufficiens ad vera sponsalia dirimenda », ut addit Sanchez.

c) Lugo, disp. 12, n. 25, dicit « fortasse aliquid esse restituendum.

ditae: nisi femina deceperit, fingens se virginem; quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita praefati auctores.

Probabilis per se non obligatur.

— Sed probabilius docent Lessius⁴⁾, Roncaglia⁵⁾, Concina⁶⁾, in eo casu virum ad nihil teneri: nisi pactum praecessisset dandi aliquid, vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset. Nam alias pro damno violatae honestatis probabilius nihil debetur; cum tale damnum nulla pecunia compensari possit (prout diximus pariter de restitutione vitae et famae ablatae: vide dicta n. 627). — Immo probabilius ait Elbel⁷⁾, quod si puella ideo infamatur et a meliori connubio impeditur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat; ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni.

Quid, si vir ante copulam non ignoraverit feminam illam esse corruptam?

— Adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt Corduba⁸⁾, Manuel⁹⁾ et Lopez, apud Sanchez¹⁰⁾.

Sed melius distinguendum: — Si femina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum Sanchez⁸⁾ et Salmant.¹¹⁾ teneri virum tantum ad damna, non vero ad matrimonium, quia revera matrimonium cum femina inhoneste corrupta est longe majus quam copula exacta. — Si vero femina sit bonae famae et fuerit corrupta ex matrimonio, Sanchez⁴⁾ cum Henriquez¹²⁾ et Veracruz¹³⁾ censem virum tunc non teneri ad matrimonium, nisi femina infamiam ex copula contraheret. Sed verius dicendum cum Lugo⁶⁾ et Salmant.¹⁴⁾,

Si vir ante copulam sciat esse corruptam,

si illicite corruptam, tenetur solum ad damnam.

Si ex matrimonio corruptam,

verius tenetur eam ducere.

¹⁾ De Restit., n. 221. — *Ludov. Lopez*, Instr. consec., part. 1, cap. 76, qu. 3, v. *Sed quid jam*; Instr. nov., part. 2, de Matr., cap. 36, v. *Praeterea circa illa*. — ²⁾ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 22. — ³⁾ Loc. cit., n. 23. — ⁴⁾ Loc. cit., n. 23. — ⁵⁾ De Just. et Jure, disp. 12, n. 34. — ⁶⁾ Tr. 9, cap. 1, n. 39. — ⁷⁾ Loc. cit., n. 15. — ⁸⁾ Loc. cit., n. 28. — ⁹⁾ Loc.

virum semper teneri ad eam ducendam; quia tunc copula revera est aequalis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus Quaestione, n. 642.

647. — LIMITATUR V^o. Si non stet per virum quominus matrimonium fiat; sed stet per puellam, quae deflorationi consensit sub illa ficta promissione. Tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi vere promisisset; ergo tanto magis, si ficte promisit: ut Sanchez¹, et Lugo², ubi id habet ut certum. — Sed recte excipit Lugo³, si stuprator se finxerit melioris vel aequalis conditionis feminae, cum fuerit inferior; quia tunc obligatur eam dotare.

Dubium est, quando non stat per pueram, sed per ejus parentes: an eo casu vir ficte promittens teneatur damnum compensare?

Negant Sanchez¹⁰, et Lugo¹¹ cum Turriano. Ratio, quia tunc non tenetur ratione factae promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si vere promisisset: nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia parentum. — Sed verius mihi videtur tenendum oppositum cum Silvestro, Navarro, Henriquez, apud Sanchez¹², et Vasquez apud Lugo¹³. Ratio, quia si deflorator vere promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet quominus matrimonium ineatur, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem

cit. — ¹⁰⁾ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 15. — ¹¹⁾ Disp. 12, n. 29. — *Turrian.*, in 2^a 2^a, disp. 30, dub. 4, n. 18. — *Silvest.*, v. *Luxuria*, qu. 5, i. f. *Navar.*, Man., cap. 16, num. 18, i. f. *Henr.*, lib. 11, cap. 11, n. 2. — ¹²⁾ Loc. cit., n. 15. — *Vasq.*, de Restit., cap. 8, § 1, dub. 3, n. 22. — ¹³⁾ Loc. cit., num. 29.

¹⁰⁾ Lessius, cap. 10, n. 30: « Forte non est improbabile », inquit, eum non teneri pecunia compensare.

¹¹⁾ Roncaglia, loc. cit.; Concina, *de Restit.* in part., cap. 2, n. 6, negant ad aliquid teneri, si femina ex illa copula nullum damnum passa fuerit.

¹²⁾ Corduba, *Sum.*, qu. 49, male citatur a Sanchez; hanc enim opinionem non tenet.

¹³⁾ Manuel Rodriguez, *Sum.*, part. 1, cap. 206, n. 8, ita sane tenet, cum vir, sciens

feminam non esse virginem, ficte promisit matrimonium ei, repromittenti et facienti corporis sui.

¹⁴⁾ Salmant., tr. 9, cap. 1, n. 39, de damnis compensandis nihil habent; at revera negant virum teneri eo casu ad matrimonium.

¹⁵⁾ Henriquez, lib. 11, cap. 11, n. 2, v. f., lit. k, in comment.; Veracruz, *Specul.*, part. 3, art. 19, concl. 6, absolute sic tenent; neque apponunt limitationem de infamia, quae forte ex copula contracta foret..

Si
ma
tri
nium
dit,
nihil
tur.

Excep-

Ita
xta ali
pare
impedi

Veris
netur i
na com
sare.

promissio fuit facta, certe non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideo ad illud puto omnino teneri, ac si damnum compensare promisisset.

648. - Quaeritur deinde 2^a. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam datur? — Negant Molina, Covarruvias^{a)}, etc. — Sed probabiliter affirman Lugo¹, et Croix² cum Lessio, Azor, Bonacina et Turriano. Ratio, quia non est aequum ut puella, ob injuriam stupratoris, sua libertate privetur nubendi cum quo velit.

Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, Azor ad illud obligat stupratorem. — Sed communiter Lessius³ et Lugo⁴, cum Gobat^{c)} apud Croix⁴, dicunt satis esse ut ille dotando damnum compenset. Intellige autem, nisi interfuerit promissio saltem facta, ut supra diximus; aut nisi non possit alia via damnum reparari, quam per nuptias, ut notat Croix⁵ cum eisdem auctoribus^{d)}. Dummodo vero (ut advertunt Lugo⁶ et Tamburinius⁷) non sit magna disparitas; juxta supra dicta n. 643, v. Dubit. 1.

Molina, tr. 3, disp. 104, n. 16. — ¹ Disp. 12, n. 12. — ² Lib. 3, part. 2, n. 313. — ³ Less., cap. 10, n. 12. — ⁴ Azor, part. 3, lib. 5, cap. 5, diff. 4 et 13. — ⁵ Bonac., de Matr., qu. 4, punct. 17, n. 12. — ⁶ Turriano, in 2^a 2^a, disp. 80, dub. 2, num. 11. — ⁷ Azor, loc. cit., diff. 13. — ⁸ Cap. 10, n. 18. — ⁹ Loc. cit., n. 313. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Loc. cit., num. 21. — ¹² Decal., lib. 7, cap. 5, § 8, num. 46. — ¹³ Lib. 8,

649. - Quaeritur 3^a. An vir habens votum castitatis vel religionis, teneatur ducere virginem defloratam post veram vel factam promissionem matrimonii? — Si votum fuit emissum post promissionem, commune est doctorum apud Croix⁸, teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum, cum factum fuerit in injuriam puerae.

Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem^{a)}.

Prima sententia negat teneri. Et hanc tenuerit Laymann⁹ cum Navarro, Rodriguez; Diana¹⁰; Salmant.¹¹ cum Silvio, Prado et Dicastillo^{b)}; item Perez^{c)}, Hurtadus^{c)} et Gobat^{c)}, apud Croix¹². Et probabilem vocant Lugo^{d)}, ac Sanchez^{e)} cum Manuele^{e)} ac Vivaldo^{e)}; et probabiliorem putat Pater Concina¹³. Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illiciti; quia defloratio injusta sine promissione non obligat praecise ad matrimonium cum deflorata, sed ad alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis; cum illa fuerit nulla. — Nec obstat quod ficeret.

part. 2, n. 320. — ⁸ Lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 2, n. 5. — ⁹ Navar., Consil. 1, qui clerici vel voventes. — ¹⁰ Rodriguez, Sum., part. 1, cap. 206, n. 11. — ¹¹ Part. 3, tr. 4, resol. 280. — ¹² Tr. 18, cap. 3, n. 23. — ¹³ Silvius, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, quaer. 6. — ¹⁴ Prado, cap. 18, qu. 8, § 2, num. 7 et seqq. — ¹⁵ Loc. cit., num. 320. — ¹⁶ Dissert. 3, de Rest., in part., cap. 2, n. 10.

Vovens
castitatem
post stu-
prum et
promis-
sionem, te-
netur ad ma-
trimonium.

Vovens an-
te stuprum
et promis-
sionem, te-
netur voto
juxta alios.

648. - a) Covarruvias, *de Matr.*, part. 2, cap. 6, § 8, n. 19, male a Lugo allegatur; hoc enim non habet.

b) Lugo, *disp. 12, n. 14*, videtur quidem in eam sententiam inclinare, quae negat stupratorem eo casu ad matrimonium teneri; sed addit: Non caret tamen fundamento sententia Azorii.

c) Gobat, *tr. 10, n. 218*, id profecto docet, nempe non teneri ad matrimonium; hic tamen a Croix allegatur pro sententia quae negat teneri ad totam dotem, et quae affirmat satis esse si eam ita augeat, ut possit mulier maritum reperire, quasi violata non fuisset; quod habet Gobat *n. 219*.

d) Croix id asserit, non cum eisdem auctoribus, sed cum communi.

649. - a) Dubium istud movetur de casu quo puella ignoraret votum castitatis quo vir obstrictus erat.

b) Dicastillus, *de Restit.*, *disp. 7, dub. 9, n. 137 et seqq.*, utramque sententiam probabilem existimat.

c) Martinus Perez, *de Matr.*, *disp. 5, sect. 1.*

n. 4 et seqq., hanc negativam sententiam teneatur, cum damnum aliter reparari potest; si vero reparari non possit, nisi mulier in uxorem ducatur, teneri eam ducere ait *n. 8*. — Idemque prorsus tenet Gaspar Hurtadus, *de Matr.*, *disp. 1, diff. 21, n. 91 et 92*; Gobat, *tr. 10, n. 100*. Et ita etiam citantur a Croix.

d) Lugo, *disp. 12, n. 41*, probabilem putat hanc opinionem, « quatenus dicit praevalere votum praecedens, et stante illo, non debere nec posse duci defloratam; non tamen puto debere excusari ejusmodi defloratorem a peccata dispensatione vel commutatione voti, si commode eam possit obtinere, et aliter non possit damnum illatum resarcire ».

e) Sanchez, *de Matr.*, *lib. 1, disp. 45, n. 2*, valde probabilem appellat sententiam illam, quae negat posse ducere; pro qua sententia citat aa, qui revera eam tenent: Rodriguez scilicet, *Sum.*, part. 1, cap. 206, num. 11, ut magis probabilem (sicut et Concina); Vivaldus autem, *Candelabr. aur.*, part. 3, cap. 14, num. 65 (in edit. Brixien. 1590), simpliciter et absolute.

promittens obligatur ad matrimonium ratione delicti: nam respondent auctores citati, delictum ficte promittentis in hoc esse, quod, cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuit. In praesenti autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum consensum praestare; et ideo tenetur tantum ad damnum, eam dotando vel de nuptiis providendo, eodem modo ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Probabiliter tenetur ad matrimonium.

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent Lessius¹⁾, Sanchez¹; Lugo² cum Vasquez, Coninck³⁾, Reginaldo et Gutierrez; Tamburinius⁴, Sporer⁴, Croix⁵, docet talem stupratorem omnino teneri ad matrimonium. Ratio 1^a, quia (ut diximus) damnum deflorationis nunquam adaequate reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2^a, quia obligatio ducendi defloratam oritur, non ex eo quod tenebatur corruptor vere promittere et non promisit, sed ex ipso delicto fraudis: in cuius poenam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat aequitas naturalis contractuum propter bonum commune. — Et sic respondet rationi oppositae sententiae.

Objectio-
ni respon-
detur.

Nec obstat votum emissum, quo vi gente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. — Nam respondet Lugo communem esse sententiam, quod debita onerosa semper sint praeferrenda debitibus quae obligationem trahunt ex libera voluntate hominis, prout sunt

vota. Ita communiter docent Lessius⁶, Molina⁷, Bonacina⁸; Lugo⁹ cum Navarro, Medina, Rebello, Reginaldo. Et probatur ex l. *Inter eos*, § 15 quoque, ff. de re jud., ubi dicitur: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, et quidem is solus, deducto aere alieno.* Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio: *Dabo, si potero; vel, nisi status rerum mutetur.* — Et signanter loquendo de votis, id docent Laymann¹⁰, Sanchez¹¹, Bonacina¹², Palaus¹³; Salmant.¹⁴ cum Trullench et Leandro. Eo quod vota non sunt solvenda, nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola quae remanent, deducto aere alieno¹⁵. Hinc est quod si quis voverit dare bona sua Ecclesiae, et postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditio ne, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi.

Et hoc censem valere Lugo¹⁶, etiamsi virgo violata fuerit conscientia voti; et merito probabile putat Croix¹⁷ (contra Sanchez et Lessium) ex infra dicendis.

Et
virgo
consci-
ti.

Sed dices: Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere. — Non desunt auctores, qui dicunt posse; ut Lessius¹⁸, Sporer¹⁹, Tamburinius²⁰; et Trullench, Candidus, etc., apud Salmant.²⁰ qui censem dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum; sed tantum eam suadent, ut vir possit deinde etiam petere. — Sed

¹⁾ De Matr., lib. 1, disp. 46, n. 8. — ²⁾ Disp. 12, n. 42. — ³⁾ Disp. 12, n. 42. — ⁴⁾ Vasq., de Rest., cap. 3, § 2, dub. 6, a num. 16. — ⁵⁾ Regin., lib. 81, n. 258, ad 5. — ⁶⁾ Gutiér., de Matr., cap. 25, n. 7. — ⁷⁾ Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, num. 34. — ⁸⁾ Part. 4, cap. 9, n. 601. — ⁹⁾ Lib. 3, part. 2, n. 320. — ¹⁰⁾ Lugo, disp. 12, n. 42. — ¹¹⁾ Cap. 16, n. 85. — ¹²⁾ Tr. 2, disp. 760, n. 4. — ¹³⁾ Disp. 1, de Rest. in gen., qu. 8, punct. 2, num. 12. — ¹⁴⁾ Disp. 20, num. 140. — ¹⁵⁾ Navar., Man., cap. 17, num. 50 et 53. — ¹⁶⁾ Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 2, dub. 5, concl. 4. — ¹⁷⁾ Rebello, part. 1, lib. 2, qu. 19, num. 14. — ¹⁸⁾ Regin., lib. 10, num. 239. — ¹⁹⁾ Lib. 4, tr. 4, cap. 8, n. 13. — ²⁰⁾ Decal., lib. 4, cap. 15,

num. 89. — ²¹⁾ Disp. 4, de 2 Praec. decal., qu. 2, punct. 5, § 2, n. 16. — ²²⁾ Tr. 15, disp. 1, punct. 16, n. 10. — ²³⁾ Tr. 17, de Voto et Juram., cap. 1, n. 125. — ²⁴⁾ Trull., Decal., lib. 2, cap. 2, dub. 15, n. 11. — ²⁵⁾ Leon. a SS. Sacr., de Voto et Juram., tr. 1, disp. 25, qu. 18. — ²⁶⁾ Ex l. Muller 72, ff. de jure dotum (Juncta Glossa in v. *Alieno*). — ²⁷⁾ Disp. 12, n. 50. — ²⁸⁾ Sanch., de Matr., lib. 1, disp. 46, n. 5. — ²⁹⁾ Less., cap. 10, num. 89. — ³⁰⁾ Loc. cit., num. 34. — ³¹⁾ Part. 4, cap. 3, num. 601. — ³²⁾ Decal., lib. 7, cap. 5, § 8, num. 86. — ³³⁾ Trull., Decal., lib. 7, cap. 9, dub. 4, n. 3. — ³⁴⁾ Candid., disquisit. 25, art. 18, dub. 8. — ³⁵⁾ Tr. 18, cap. 8, num. 22.

¹⁾ Lessius, cap. 10, n. 32, sic tenet: « Si tamen ipsa votum ejus omnino ignoravit, et recuset omnem aliam satisfactionem ».

²⁾ Coninck, de Sacr., disp. 23, num. 24, pariter tenet hanc sententiam: Si « copulam aut eam familiaritatem obtinuit, ex qua gra-

vis imminet infamia, quae aliter averti nequit ».

³⁾ Croix, lib. 3, part. 2, n. 320, probabilem putat sententiam, quae defloratorem obligat ad petendam voti dispensationem; quod sane procedit ex obligatione ducendi defloratam.

praeterea respondeo cum Lugo¹, quod, licet talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem; et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii. Unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommmodo. Deflorator autem in hoc casu facililime potest dispensationem obtinere, et ideo tenetur. Prout si religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere laborando vel petendo a praelato facultatem, ad id tenetur.

Haec secunda sententia mihi certo et longe probabilius, videtur. — An autem prima sententia sit probabilis, dubitat Tamburinius²; immo Sporer ait non esse audiendum Diana, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem, nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni quam tenent Laymann³; et Navarrus⁴, Manuel⁵ et Vivaldus⁶, apud Lugo⁷, nempe, quod si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium; huic, dico, opinioni non valeo acquiescere. — Verius enim contradicit sapientissimus Lugo⁸, et sequitur Sporer⁹. Ratio, quia certum

Etsi ne-
scire
tenuer-
tur
matri-
monium

¹ Disp. 12, n. 41. — ² Decal., lib. 7, cap. 5, § 9, n. 36. — Sporer, part. 4, cap. 3, num. 601. — Diana, part. 8, tr. 4, resol. 280. — ³ Loc. cit., n. 41. — ⁴ Cap. 10, n. 10 et 18. — ⁵ Loc. cit., n. 11. — ⁶ Tr. 18, cap. 8, n. 9. — ⁷ Dicast., de Restitut., disp. 7, dub. 9, n. 115. — ⁸ Loc. cit., n. 21. — Innocent., in cap. Super eo, de condition. apposit. — Hos-

est apud omnes quod injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud tenetur, si non possit aliter damnum resarcire; ut docent communiter Lessius¹⁰, ipse Lugo¹¹; et Salmant. ¹² cum Bañez¹³, Dicastillo, Villalobos¹⁴, etc. — Tanto magis igitur stuprator, quando matrimonium ficte promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modo (bene excipit Lugo¹⁵) ipse non sit multo melioris conditionis, ut diximus.

650. — Quaeritur 4°. *Ad quid teneatur, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam?* — Duo casus in hoc sunt distinguendi.

1°. Primus casus est, si vir promisit matrimonium, expresse sub pacto impenetrandi dispensationem. — Et tunc,

1°. Quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex nunquam vel raro soleat dispensare (prout inter consanguineos in primo vel secundo gradu transverso), utique promissio erit omnino invalida; atque ideo non erit alia obligatio quam resarcendi damna.

2°. Quando vero impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat: — Alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam¹⁶; ut Innocentius, Hostiensis, Abbas, Praepositus, Silvester, Henriquez, Villalobos, Victoria, Ledesma, etc., apud Sanchez¹⁷, qui probabile putat. Et ita te-

Multo ma-
gis, si ficte
promisit.

Si viola-
vit consan-
guineam
cum pacto
dispensatio-
nem peten-
di.

Si dispen-
sari non so-
leat, tene-
tur solum
ad damna.

Etsi dis-
pensari so-
leat, pro-
missio inva-
lida, juxta
alios.

Hens., in cit. cap. - Abb. Panorm., in cit. cap., num. 8. - Praepos., in cit. cap., n. 5. - Silvest., v. *Matrimonium III*, qu. 9. — Henr., lib. 12, cap. 10, num. 4. — Joan. Bapt. Villalobos, Commun. opinion., lit. M, n. 41. — Victoria, Sum., de Sponsalib., n. 258. — Martin. de Ledesma, 2° 4°, qu. 45, art. 1, post init. — ¹⁶ De Matr., lib. 5, disp. 5, n. 5.

cum conferas cum n. 64, mens Vivaldi videatur esse de casu etiam, quo ille vovens pueram defloravit.

¹⁵ Sporer, loc. cit., n. 601, ducendam esse ait mulierem defloratam, ex contractu oneroso, et ex delicto injustae damnificationis. Nec aliud habet.

¹⁶ Bañez et Villalobos a Salmant. citantur utique pro sententia, quae docet vel matrimonium ineundum, vel damnum resarcendum esse; sed Bañez in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 2; Villalobos, part. 2, tr. 11, diff. 30, n. 9, nihil aliud habent, nisi defloratorem teneri ad resarcienda omnia damna, quae ex stupro violento subsecuta sint.

650. — ¹⁷ Omnes auctores hic a Sanchez allegantur, non pro casu de quo disputat

¹) Laymann, lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 2, n. 5, negat simpliciter virum teneri eo casu ad matrimonium; et ait potius servandum esse votum; subdit tamen teneri ad petendum voti dispensationem.

²) Navarrus, Rodriguez et Vivaldus a Lugo, loc. cit., n. 40, allegantur pro sententia, quae negat teneri ad matrimonium, etsi damnum aliter reparari non possit; at re quidem vera Navarrus, Consil. 1, qui clerici vel voventes; Rodriguez, Summa, part. 1, cap. 206, n. 11, negant simpliciter teneri ad matrimonium, sed pronuntiant votum esse servandum damnumque resarcendum. — Vivaldus pariter, in Candel. aur., part. 3, cap. 14, n. 65, illum qui prius votum castitatis emiserat, et postea cum puella contrahere juravit, obligat ad votum omnino servandum. Et si hunc lo-

uent omnes, qui excusant in casu praecedenti ab obligatione ducendi, stupratorem habentem votum castitatis; idque fortius dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio: tum quia haec conditio rejicitur a contractu matrimonii, tamquam impossibilis; ea enim quae a voluntate principis pendent impossibilia dicuntur¹. Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum. Et pro hac opinione Diana² adducit plures decisiones Rotae Romanae. — Alii tamen communius et verius docent talem promissionem satis obligare³. Ita Lugo⁴, Laymann⁵; Sporer⁶ cum Palao, Coninck et Dicastro; Salmant.⁷ cum Pontio, Bonacina, Rebello et Ledesma; Sanchez⁸ cum Molina⁹, Covarruvias, Lopez¹⁰, Gomez¹¹; Holzmann¹² cum aliis communiter, ut asserit. Ratio: tum quia matrimonium promissum sub

¹ Ex 1. *Continuus* 137, § 6, *Cum quis, ff. de verbis obligationis (Juncta Glossa in v. Relictae sint)*. — ² Part. 11, tr. 2, resol. 70; cfr. *Decis. Rotae 2, post part. 6. Rota Rom., Hispana*, 6 mart. 1687, coram Coccino, inter Recentior., tom. 5, part. 2, n. 603; *Valentina*, 10 nov. 1596, coram Seraphino, inter ejus impressas, n. 1156. — ³ Disp. 12, n. 58. — ⁴ Lib. 5, tr. 10, part. 2, cap. 7, n. 4. — ⁵ Part. 4, cap. 1, n. 215, n. — *Palau*, tr. 28, disp. 1, punct. 16, n. 7 et seqq. — *Coninck*, de Sacram., disp. 29, n. 18, 19 et 83. — *Dicast.*, de Matrim., disp. 1, dub. 38, num. 570. — ⁶ Tr. 9, cap. 2, num. 74. — *Basil. Pont.*, de Matr., lib. 12, cap. 7,

tali pacto revera est possibile; id enim quod princeps concedere solet minime impossibile reputatur¹². Tum quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus quo impedimentum auferitur; actus enim factus tempore inhabili valet juxta jurispritorum axioma, pro tempore habili ad quod refertur. Et sic respondet rationibus oppositis. — Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, et deinde ad matrimonium contrahendum.

II°. Secundus casus est, si promissio matrimonii est absoluta, nulla facta mentione dispensationis¹³.

Tunc, dicit Sanchez¹⁴ cum Covarruvias, Navarro, Gutierrez, Ledesma, Lopez, etc., promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex l. *Si stipuler 35, ff. de verb. oblig.* — Sed verius adhuc puto cum Lugo¹⁵, Croix¹⁶,

Si in
mentis
peccatis

pri
sio ma
moniti
lida, j
alios

n. 1. — *Bonac.*, de Matr., qu. 1, punct. 7, n. 10. — *Rebel.*, part. 2, lib. 2, qu. 10, num. 46. — *Petr. Ledesm.*, de Matr., qu. 47, art. 5, de conditione honeste, dub. 2, concl. 3. — ¹⁴ De Matr., lib. 5, disp. 5, n. 12 et 13. — *Covar.*, de Matr., part. 2, cap. 3, in princ., n. 8. — ¹⁵ De Matr., n. 191. — ¹⁶ Loc. cit., n. 26. — *Covar.*, de Matr., part. 2, cap. 3, in princ., n. 7. — *Navar.*, Consil. 5, n. 1, de consanguinitate. — *Gutier.*, Canon. quest., lib. 1, cap. 22, num. 17. — *Petr. Ledesm.*, de Matr., qu. 47, art. 5, v. f., dub. 2, ad 3 et 4. — *Ludov. Lopez*, Instr. nov., part. 2, de Matr., cap. 42, ad 3. — ¹² Disp. 12, num. 54. — ¹³ Lib. 8, part. 2, n. 821.

S. Alphonsus, sed pro sententia quae negat in generali valere sponsalia sub conditione: si Papa dispensaverit; quod quidem tenent auctores allegati, Praeposito excepto, qui ances remanet. — Sanchez deinde, n. 7, addit hanc sententiam valere etiam, quando virgo sub spe dispensationis deflorata fuerit; at ex allegatis, solum Henriquez citat, qui satis perspicue id significat loc. cit.

^b) Hic pariter auctores citati (praeter Lugo, qui de hoc nostro quaesito disputat) tractant in generali de sponsaliis initis sub conditione: si Papa dispensaverit; quae quidem valere affirmant.

^c) Ludovicus de Molina, *de Primogenitis*, lib. 2, cap. 13, n. 8 et seqq.; Antonius Gomez, *Ad leges Tauri* 9, n. 18, i. f., adducuntur a Sanchez, non quidem pro ipsa sententia, sed pro ratione eam confirmante: impossibile scilicet non censeri conditionem, quae pendet a principis voluntate, si id princeps concedere soleat.

^d) Gregorius Lopez, part. 4, tit. 4, l. 3, v. Casar, hanc opinionem supponere videatur, ut recte dicit Sanchez; negat enim in

hoc casu exigi novum consensum, adveniente conditione et data voluntatis perseverantia. — Sed idem Sanchez citat etiam Ludovicum Lopez, quasi hic auctor expresse eam teneat in *Instruct. nov., part. 2, de Matrim.*, cap. 42, ad 2 argum., sed perperam; nam Lopez aperte et diserte contrariam sententiam tueretur.

^e) L. *Cum servus legatus*, § 7 *Constat, ff. de legat. et fideicom.*, loquitur de bonis principis, quae negat posse legari: « Quoniam commercium eorum nisi jussu principis non est: cum distrahi non soleant ». — Et haec quidem verba commentatur Sanchez, dicens, loc. cit., n. 12, id quod pendet a voluntate principis reputari impossibile, quando princeps id concedere non solet; secus, quando solet.

^f) Sanchez silet de defloratione, et quae- nit solum « an valeat promissio matrimonii inter impeditos, non expressa ea conditione: si Pontifex dispensaverit ». Cui quaesito respondet negative, et auctores citat. Navarrus tamen, loc. cit., supponit deflorationem adfuisse.

Tamburinio¹; cum Molina², Tabiena³, Armilla⁴, apud Sanchez⁵ (qui vocat probabile), promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit⁶. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetranda, semper in tali promissione subintelligitur tacite apposita: prout si religiosus promittit aliquid dare, valet missio, quia subintelligitur conditio apposita de licentia praelati. Ideo in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem et ad matrimonium, cum taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quando stuprator fice promisiu[m] matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. — Hic recte distinguunt idem Lugo⁸ et Tamburinius⁴: Quod si mulier prudenter advertere potuit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur; quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secus, si mulier non potuit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam¹¹.

At quid, si deflorator fice, sed absolute conjugium promiserit consanguineae, non advertens ad impedimentum?

¹ Decal.. lib. 7, cap. 5, § 8, n. 37. — ² De Matr., lib. 5,

Respondeo: 1º. Si ipse culpabiliter non adverterit, tenetur pariter ad matrimonium; quia jam fraudulenter egit. — 2º. Si vero inculpabiliter, tunc dico quod quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommode, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc praecise non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti. Sed bene tenetur ad damnum compensandum, ratione deflorationis extortae; et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita Lugo⁴ et Tamburinius¹. — Quando autem dispensatio facile impetrari potest et sine gravi incommode, tunc dico omnino teneri virum ad matrimonium; eo quod qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria quae de facili adhibere potest (ut diximus mox supra n. 649, v. *Sed dices*, in praecedenti Quaestione, de eo qui habens votum castitatis, virginem violavit sub vera promissione matrimonii). Deflorator enim, fice promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis, eodem modo ac si vere promisisset, ut pluries repetivimus.

disp. 5, n. 25. — ⁸ Disp. 12, n. 55. — ⁴ Loc. cit., n. 37.

Culpabiliter non advertens impedimentum, tenetur.

Inculpabiliter non advertens, quando excusat.

Quando que tenetur ad matrimonium.

² Molina, *de Primogenitis*, lib. 2, cap. 13, n. 7, de casu simili loquitur, et asserit idem esse sive conditio haec: si Papa dispensaverit, adiecta sit, sive omessa.

³ Tabiena, v. *Sponsalia*, n. 9, qu. 8, asserit promissionem validam esse, si juramentum de contrahendo accesserit; nec loquitur de defloratione. — Armilla, v. *Sponsalia*, n. 11, idem tenet quod Tabiena, et subdit: « Si autem nesciebant requiri dispensationem, et si sciissent, non se obligassent, non tenentur ». Quae omnia notantur a Sanchez.

⁴ Lugo dicit: « Si impedimentum notum ipsis erat ». Croix vero: « Si... utrique fuerit notum ». — Tamburinius autem non requirit ut impedimentum ipsis sit notum, sed tantum ut sit dispensabile.

⁵ « Vel certe (ut addit Tamburinius), si fice promisit, resarciat damnum ».

⁶ Lugo, *disp. 12*, n. 55, paulo aliter causum proponit et solvit: « Si... verba, inquit, non significabant tamem conditionem [dispensationis] in iis circumstantiis, nec vir habuerit tamem animum, nec femina in eo sensu illa intellexit, nec cogitavit de impedimento, distinguendum rursus videtur: nam si vir inculpabiliter usus est eo modo promittendi,

non videtur incurrire obligationem restituendi, cum non fuerit causa injusta damni per vim vel fraudem. Si vero culpabiliter usus est illo modo promittendi, ut femina deciperetur, quae non advertebat ad impedimentum consanguinitatis, nec ipse habuit animum promittendi sub conditione dispensationis, nec eam procurandi; tunc non tenebitur determinate eam ducere nec dispensationem procurare, quia id nec interius promisit, nec exterius significavit: credo tamen quod tenebitur alio modo resarcire damna illata, quia per fraudem injuste obtinuit copulam, atque adeo involuntarie ».

¹¹ « Non obligabitur.., ait Tamburinius *loc. cit.*, n. 37, quando ipse stuprator inculpabiliter ad eam necessitatem petendi dispensationem non adverterit, vel impedimentum ei incognitum erat, et ex alia parte ejus verba non significabant promissionem de dispensatione petenda; tunc enim... abest vis vel fraus stupratoris. At si significabant, licet ipse non adverterit, tamen cum reipsa dederit causam deceptioni, obligabitur saltem damna puellae resarcire, si non matrimonio, quod non promisisset, certe subsidio dotis, quo resarciantur deceptio ».

ARTICULUS V.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO ADULTERIO.

651. *Ad quid tenentur adulteri.* — 652. *Ad quid tenetur adultera.* — 653. *An teneatur manfestare, prolem non esse legitimam.* — 654. *An tunc spurius teneatur credere matri.* — 655. *Ad quid tenetur adulter.* — 656. *An teneantur adulteri reficere expensas hospitalibus pro exposita prole.* — 657. *Ad quid tenetur adulter, si dubium sit an proles sit mariti.* — 658. *Quid, si dubium sit inter duos adulteros.* — 659. *Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis.* —

Uterque
adulter
tamen
damna
repara
re.

651. — « Resp. Cum ex adulterio damnificari possint conjux alter et proles legitimae circa sustentationem, haereditatem, etc.: patet quod uterque adulterans, nata eis prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detimento altioris boni et causatione majoris mali. — Est communis. Vide Laymann¹. »

652. — « Unde resolves:

« 1º. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinarie non tenetur prodere quod proles ejus spuria sit. Nam, et viro suo tristitiam, et sui odium, et discordias domesticas crearet, ac famam suam pro digeret; quibus damna fortunae merito cedunt. Accedit, quod proles matri non teneatur credere se esse illegitimam. — Filiuccius².

« 2º. Debet tamen, si potest, aliis indu striis damnum compensare: v. gr. 1º diligenter administrando rem familiarem; 2º de cultu corporis detrahendo; 3º si habet bona propria, plus legitimis quam spurio relinquendo; 4º eum inducendo,

ut, relictam haereditatem vel ejus parte, amplectatur statum ecclesiasticum vel religiosum, si idoneus sit; etc. — Trulench³.

653. — Quaeritur 1º. *An adultera teneatur se prodere, si sciat prolem non esse legitimam*, ad evitandum detrimentum mariti et filiorum legitimorum?

Affirmant Adrianus⁴, Paludanus⁵, etc., apud Croix⁶. — Sed negant Sotus⁷, Major⁸ et alii: nisi ingens sit damnum, nempe regni, principatus et similis. — Alii vero, ut Cajetanus, Lessius⁹, Scotus, Vasquez, Medina, Richardus¹⁰, etc., apud Lugo¹¹, negant ullo casu teneri matrem se infamare. Et probant ex cap. *Officii* 9, *de poen. et rem.*, ubi dicitur: *Mulieri quae, ignorante marito, de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est poenitentia deneganda.*

Ultima tamen sententia vera et satis communis: quam omnino sequendam putato, et tenent Lugo¹² cum Soto, Covarrubias, Molina, Toledo, Valentia, Turriano, etc.; Croix¹³; Roncaglia¹⁴ cum Azor¹⁵,

Opini
de obli
tionem
dendi.

Adi
ra, que
que ill
ab ista
gatione

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 14, num. 1 et 2. — ² Tr. 32, num. 225. — ³ Lib. 7, cap. 9, dub. 5, num. 9. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 822. — *Cajetan.*, Sum. v. *Adulterium*; et Opusc. tom. 1, tr. 31, resp. 14, qu. 2. — *Scotus*, in 4, dist. 15, qu. 2, v. *Ad illud de adultera*, (n. 39). — *Vasq.*, Opusc. de *Testam.*, cap. 5, § 1, num. 9. — *Joan. Medina*, Cod. de *Restitut.*, qu. 3, caus. 4. — ⁵ De Just. et Jure,

disp. 18, n. 45. — ⁶ Loc. cit., num. 45. — *Sotus*, de *Just. et Jure*, lib. 4, qu. 7, art. 2, v. *Dubium autem inter doctores*. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 1, in princ., n. 8. — *Molina*, tr. 8, disp. 102, n. 12 et 18. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 11, n. 8. — *Valenti.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 7, caus. 5, v. *Est autem apud doctores*. — *Turrian.*, in 2° 2°, disp. 30, dub. 3, n. 23. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 833.

653. — ^{a)} *Adrianus*, in 4, *de Restit.*, § *Quoad Ium*, ad 5, et § *Sed restant duo dubia*, utique affirmat, modo tamen probare possit et creditur ei.

^{b)} *Paludanus*, in 4, dist. 27, qu. 2, art. 1, concl. 3, (n. 6), affirmat adulteram teneri se prodere filio, non autem marito.

^{c)} *Sotus* minus recte a Croix citatur; potius enim tenet tertiam sententiam (ubi de solius famae dispendio agitur). — *Major* prorsus perperam ab eodem Croix allegatur; nam,

in 4, dist. 15, qu. 17, asserit adulteram teneri se prodere, ubi sola infamia timetur; secus vero, si periculum vitae timeatur.

^{d)} *Lessius* male citatur a Lugo pro sententia prorsus negativa; nam *Lessius*, ut recte notat *S. Alphonsus*, potius adhaeret tertiae sententiae. — *Richardus*, a Lugo ex *Molina* allatus, id non habet.

^{e)} *Roncaglia*, tr. 13, qu. 3, *de Restit.*, cap. 2, qu. 4, resp. 2, negat adulteram ordinarie teneri ad se prodendum; ibique citat auctores;

Filluccio⁴, Diana⁴ et Tamburino; Sporer¹, Elbel², Laymann³. Et huic se adjungit Lessius⁴. — Haec sententia distinguit: Si damnum famae multum praeponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire; secus vero, si infamia non sit tanta.

*Quando
mater se
merit.*

Hinc infertur, matrem teneri se prodere:

1º. Si ipsa sit perditae famae, ut Laymann, Roncaglia, Lugo, Croix, etc. Bene tamen advertunt Lugo⁵ et Elbel⁶ non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri ut alii vulgo de ea male sentiant. — Idem autem quod de femina malae famae dictum est, dicunt Lugo et Lessius de femina vili modo (addit Lugo) sit adeo abjecta, ut non esset longe magis aestimabilis fama sua, quam damnum aliis inferendum.

2º. Si alioquin timeatur publicum damnum: nempe, si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat regno vel principatu; — ut Roncaglia, et Laymann cum Lessio.

3º. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium crediturum, bonisque cessurum; nec timeretur ulterior magna infamia aut vexatio matris: ut docent Lugo⁷, Roncaglia cum S. Antonino⁸ et Lessio, Croix⁹, Holzmann, Sporer, Tamburinius¹⁰. — Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito. Sed bene ajunt Lugo et Sporer, raro ad hoc teneri

¹ *Tambur.*, Decal., lib. 7, cap. 8, § 4, n. 15. — ² Part. 4, cap. 2, n. 564 et seqq. — ³ *De Matrim.*, n. 457 et 458. — ⁴ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 14, num. 1, v. f. — ⁵ Cap. 10, n. 57. — *Laym.*, loc. cit. — *Roncaglia*, tr. 13, qu. 3, de Restitut., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — *Lugo*, disp. 18, n. 57. — *Croix*, lib. 8, part. 2, n. 882. — ⁶ Loc. cit., n. 57. — ⁷ Loc. cit., n. 458. — *Lugo*, loc. cit., n. 57. — *Less.*, cap. 10, n. 57. — *Roncaglia*, tr. 18, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — *Laym.*, lib. 8, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 14, a. 1, i. f. — *Less.*, cap. 10, n. 54. — ⁸ Disp. 18, n. 60. —

uxorem, eo quod raro ex tali manifestazione ipsa non sit subitura magnam vexationem: et hoc satis indicare videtur textus in cap. *Officii*, supra relatus.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere apud filium: quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detimento famae; quae est superioris ordinis. Et ideo, ex communiori et probabiliori sententia (ut dictum est n. 627), non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam cum pecunia compensare. — Ex altera vice, non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo apud filium: cum communius doceant DD. cum Lugo¹⁰, et Salmant.¹¹, Soto, Bañez, Prado, Rebello, Villalobos, Tapia, etc., quod infamatio apud unum vel alterum virum adhuc sit gravis ponderis.

Sed respondeatur: Aliud est teneri ad compensandam famam cum facultatibus: aliud, teneri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. — Non enim tenetur, qui alterum infamavit, pecunia famam compensare; quia fama nulla pecunia reparari potest. At cum quis damnum bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno aequali ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset quod, ad damnum resaciendum, longe maius detrimentum, ut diximus, in-

Objectio.

*Responde-
tur.*

⁹ *Roncaglia*, loc. cit., resp. 2. — *Less.*, cap. 10, num. 58. — ¹⁰ Lib. 8, part. 2, num. 338. — *Holm.*, de Praec. decal., n. 656. — *Sporer*, part. 4, cap. 2, n. 566. — ¹¹ *Decal.*, lib. 7, cap. 8, § 4, num. 15. — *Lugo*, loc. cit., n. 60. — *Sporer*, loc. cit. — ¹² Disp. 14, n. 52. — ¹³ Tr. 13, cap. 4, n. 48. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 10, art. 2, post concl. 4. — *Bañez*, in 2^a 2^a, qu. 73, art. 2, dub. 1, concl. 1. — *Prado*, cap. 26, qu. 2, n. 8. — *Rebello*, part. 1, lib. 4, qu. 3, n. 4. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 36, n. 8. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 14, art. 4, n. 8.

et re vera, Azor, part. 3, lib. 5, cap. 6, qu. 2, v. Altera difficultas; Fillucci, tract. 32, n. 225; Diana, part. 11, tr. 6, resol. 55, (Coord., tom. 2, tr. 6, resol. 234) negant adulteram teneri ad damnum reparandum, cum periculo famam amittendi. Quam sententiam Roncaglia pluribus limitationibus ita coarctat, ut plane tertiam sententiam, (quae ipsi a S. Alfonso tribuitur) amplecti censeatur.

¹⁴ S. Antoninus, part. 2, tit. 2, cap. 7, § 4, v. Sed numquid: Si filius, inquit, « crederet, non autem probabile est, quod propter hoc dimitteret dictam haereditatem.; nec hoc mater praesumere potest, nisi antea multum fuisse experta de bona voluntate filii sui; non ergo debet se exponere certo periculo diffamationis apud filium propter incertam correctionem illius ».

currere deberet. — In casu autem nostro, non est certum quod mater, se manifestando apud solum filium, gravem patiatur infamiam: dum satis probabilis est sententia, quod revelatio criminis apud unum vel alterum virum cordatum non sit gravis infamatio; juxta dicenda n. 973, v. *Sed opposita*; et in praesenti casu id dicunt Lugo et Sporer.¹ — Cum ergo, ex una parte, mater sit certe obstricta ad damnum viro et aliis filiis reparandum; et ex altera, non sit certa excusatio, quia certum non est quod ipsa, revelando suum crimen filio, tale longe majus damnum incurrat quod sufficiat ad eam excusandam: ideo possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater se prodere. Immo hoc puto dicendum, non solum si mater spem moraliter certam concipiatur praecavendi damnum, ut assentent Lessius, Roncaglia et Concinna; sed etiam si habeat spem tantum verisimilem, ut dicunt Sporer, Lugo et Holzmann ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secus, si nulla esset spes aut valde exigua. — Hinc ajunt Tamburinius², et Elbel³ cum Babenstuber, in praxi raro teneri matrem se manifestare marito aut filio; quia raro fieri potest quod ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna: et contra, raro contingit quod filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti Quaestione.

654. - Quaeritur 2°. An eo casu teneatur spurius credere matri?

Affirmant Pater Concinna⁴, Tamburinius⁵; et Hostiensis, Panormitanus⁶; Me-

Lugo, disp. 13, n. 60. — ¹ Part. 4, cap. 2, n. 566. — Less., cap. 10, n. 58. — Roncaglia, tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — Concinna, dissert. 8, de Restit. in part., cap. 3, n. 9. — Sporer, loc. cit. — Lugo, loc. cit. — Holm., de Praec. decal., n. 656. — ² Decal., lib. 7, cap. 8, § 4, n. 16. — ³ De Matr., n. 460. — Babens., Ethic, tr. 7, disp. 5, art. 3, n. 48. — ⁴ Loc. cit., cap. 8, n. 10. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 8, § 4, num. 10. — ⁶ Hostien., in cap. *Per tuas*, de probation., num. 2; et in cap. *Transmissione*, qui filii sunt legitimi, num. 2. — Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 8, caus. 4, dub. — Vasq., de Testamento, cap. 5, § 1, n. 21. — ⁷ Disp. 13, n. 61. — Turrian., in 2° 2°, disp. 80, dub. 8, num. 28. — ⁸ Lib. 8, part. 2, num. 834. — ⁹ Disp. 13,

dina, Adrianus¹⁰ et Vasquez, apud Lugo¹¹, si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis, nempe amore in filium et sua praesenti probitate: puta, si tunc poenitentem vitam ducat, Sacraenta frequentet etc.; aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento confirmet; — ut dicunt Toletus¹² et Turrianus, apud Croix¹³.

Sed communissime et probabilius filius non tenetur credere matri, etiamsi iuramento id asserat. Ita Lugo¹⁴, Salmant.¹⁵ cum Trullench, Dicastillo, Villalobos, etc.; Holzmann¹⁶ (cum communi, ut asserit); Lessius¹⁷; Laymann¹⁸ cum Abbat, Richardo, Sà, etc.; Roncaglia¹⁹ cum Azor, Filiuccio, Diana, etc.; Sporer²⁰, Croix²¹. Id probatur 1° quia filius est in possessione legitimatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur quod sit adulterinus vel illegitimus, ut habetur ex l. *Filium, ff. de his qui sui*, etc. Vide Lugo²². Probatur 2° quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo; ut patet ex cap. *Relatum, de testam.*, ubi dicitur etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes: *Tribus aut duobus legitimis testibus requisitis; quoniam scriptum est* (Deut. xix, 15): *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum*. Et ex cap. *Licet, de testib. et attest.*, ubi: *Licet quaedam sint causae, quae plures quam duos exigant testes: nulla est tamen causa, quae unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur*. Hoc enim dicunt Laymann et Holzmann, quod fuit necessarium pro communi bono, ad fraudes avertendas. — Secus tamen dicen-

Juxta
filius
tur qu
que cr
matri.

Pro
lius no
meture
re nec
ranti.

n. 62. — ¹⁰ Tr. 13, cap. 3, n. 39. — *Trull.*, lib. 7, cap. 9, dub. 6, n. 1 et 2. — *Dicast.*, de Restit., disp. 7, dub. 11, n. 196. *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 84, n. 9. — ¹¹ *De Praec. decal.*, n. 657. — ¹² Cap. 10, n. 51. — ¹³ Lib. 8, tr. 8, part. 3, cap. 14, n. 1. — *Abb. Panorm.*, in cap. *Per tuas*, de probat., n. 4; et in cap. *Transmissione*, qui filii sunt legitimi, num. 3 et 4. — *Richard. de Medialv.*, in 4, dist. 15, art. 5, qu. 4, ad 9. — *Sà, v. Adulterism.*, num. 3. — ¹⁵ Tr. 18, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — *Asor*, part. 3, lib. 5, cap. 6, qu. 4. — *Filiu.*, tr. 82, n. 226. — *Diana*, part. 11, tr. 6, resol. 56. (Coord., tom. 2, tr. 6, resol. 234). — ¹⁶ Part. 4, cap. 2, n. 566. — ¹⁷ Lib. 8, part. 2, n. 834. — ¹⁸ Disp. 13, n. 16. — *Layme*, loc. cit., n. 1. — *Holm.*, de Praec. decal., n. 657, v. f.

¹⁰ Adrianus, in 4, de Restit., § Sed res tant duo dubia, ad 2, pariter male allegatur a Lugo (ex Vasquez).

¹² Toletus videtur citari a Croix ex Turriano; sed re vera Toletus, lib. 5, cap. 11, n. 4.

654. - a) Abbas Panormitanus citatur quidem a Lugo (ex Molina tamen) ut assentit S. Alphonsus; sed contrarium omnino significat, in cap. *Per tuas*, n. 4; et in cap. *Transmissione*, n. 3 et 4.

i in-
m-
na-
la-
to-
tereo.
me adin-
pater
ma.

dum, ut bene ajunt Lugo¹, Holzmann², Roncaglia³, Sporer⁴, Lessius⁵, Salmant.⁶, Croix⁷, si adsint indicia ita vehementia, ut filius etiam in foro externo tamquam spurius condemnaretur⁸: prout, si mater clare ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis. Tunc enim tenetur ille ut spurius se habere; quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forum non nititur falsa praesumptione.

655. - « 3º. Quod attinet ad ipsum adulterum, spuri patrem, etiam ipse saepe excusatur vel in toto, vel ex parte: — sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur; sive quia [huic] restitutio non potest fieri sine periculo vitae, dispendio famae, turbatione et discordiis familiarium; sive quia non est certus filium esse suum. — Vide Lessium⁹, Bonacina¹⁰, Trulench¹¹. »

Tenetur
titue-
omnia
ma.

Caeterum, adulter tenetur restituere omnia damna: scilicet haereditatem relictam a viro adulterinae proli, et alimenta ab eo data pueru a tertio aetatis anno: nam usque ad tertium annum, mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*; nam ad alias expensas tenetur pater. — Si vero mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum; ut dicunt Salmant.¹² cum communi. Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

Quid, si
ter
re se-
at.

¹ Disp. 13, n. 62. — ² De Praec. decal., n. 657, i. f. — ³ Tr. 13, qu. 3, de Rest., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — ⁴ Part. 4, cap. 2, n. 555. — ⁵ Cap. 10, n. 52. — ⁶ Tr. 13, cap. 3, n. 59. — ⁷ Lib. 8, part. 2, n. 584. — ⁸ Cap. 10, n. 40. — ⁹ De Matr., qu. 4, punct. 15, n. 8 et seqq. — ¹⁰ Lib. 7, cap. 9, dub. 7. — ¹¹ Tr. 13, cap. 3, n. 28. — ¹² Molina, tr. 3, disp. 108, n. 4. — Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 4, n. 17. — ¹³ De Matr.,

656. - Quaeritur 1º. *An, si adulteri sint divites, et exponant prolem hospitalibus, teneantur reficere illis expensas factas pro nutrienda prole.*

Affirmat *prima* sententia, quam Salmant.¹¹ communem vocant cum Molina, Lessio¹², Sanchez, etc.; item Elbel¹³, Sporer¹⁴, Lugo¹⁵, etc. — Ratio, quia haec pia opera unice pro pauperibus sunt instituta.

Negat vero *secunda* sententia, quam tenent Henriquez, Dicastillus, Rodericus de Acunha¹⁶, apud Salmant.¹⁷; Renzi¹⁸. Et probabilem vocant Salmant.¹⁹, Elbel¹⁸, Sporer¹⁹ et Croix²⁰. Eamdemque sententiam docet Laymann²¹, si hospitale sit opulentum; secus, si pauper. — Sed universe praefatam sententiam ego puto probabiliorem. Ratio, quia hujusmodi hospitalia non solum sunt instituta ad subveniendum pauperibus; sed etiam divitibus in infamiae periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum vel prolem necare ne infamentur; et huic malo intendunt hospitalia occurrere. Imo dico ista potius quam pro pauperibus, erecta esse pro pueris spuriis, ad eos liberandos a discrimine mortis aeternae et temporalis: quam facile subirent ob infamiae timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

657. - Quaeritur 2º. *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit sua vel mariti?*

Laymann²², licet contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, teneri

n. 461. — ¹¹ Part. 4, cap. 2, n. 588. — ¹² Disp. 13, n. 5. — ¹³ Henríg., lib. 11, cap. 19, num. 8, lit. a, in com. · ¹⁴ Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 11, num. 171. — ¹⁵ Tr. 13, cap. 3, n. 29. — ¹⁶ De 6º Praec., cap. 4, qu. 8. — ¹⁷ Loc. cit., n. 29. — ¹⁸ De Matr., n. 461. — ¹⁹ Part. 4, cap. 2, n. 588. — ²⁰ Lib. 8, part. 2, n. 189. — ²¹ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 14, n. 4. — ²² Loc. cit., n. 3.

Adulter
dives, expo-
nens pro-
lem hospi-
tali, tenetur
de expensis,
juxta alios.

Probabi-
lius non te-
netur.

negat dumtaxat filium teneri credere matri; subdit tamen aliquem auctorem idipsum negare, etsi uterque parens affirmet, « nisi testimonia aut indicia sufficientia adducant ».

^{a)} Hanc eamdem limitationem suae opinio ni apponunt Trullench, Richardus, Laymann, Azor et Diana, *locis citatis*.

655. - ^{a)} Salmant., tr. 24, de 4º Praec. decal., n. 34, asserunt matrem lac solum debere filio, « etsi spurio », usque ad triennium. Quae vero hic adduntur, ipsi Salmant. dicunt de patre in generali, non vero de adultero.

656. - ^{a)} Lessius affirmat quidem adulterum divitem teneri ad restitutionem; sed lo-

quitur de gratitudine et decentia, non autem de rigore justitiae: « Teneretur tamen (ita ille cap. 19, n. 69), tunc parens hospitali illi compensare sumptus, etsi non ex rigore justitiae (nisi forte pro solis pauperibus sit institutum), tamen ex decentia et gratitudine ».

^{b)} Rodericus de Acunha, *in 1 part. decreti Grat., dist. 87, cap. 9, n. 13*, dicit quidem primo verius videri parentes divites non teneri expensas compensare; sed in fine subdit: « Sed forsitan dici potest tres classes hominum esse distinguendas... In tertia alii divites in re, impediti tamen propter metum vel aliam causam, filios alere nequeunt. Et hos teneri ad

Adulter
dubius an
proles si
sua excusas
tura a resti
tutione.

ad damnum pro rata dubii. — Communis vero est contraria sententia, quae excusat ab omni restitutione adulterum: modo non sit certus prolem esse suam. Ratio: tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, de quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita Continuator Tournely^{a)}; Elbel¹ cum Soto, Navarro, Sporer; Salmant.² cum Lessio, Palao, Sanchez^{b)}, Dicastillo, Trullench et aliis. Et est commune apud Croix^{c)}, cum Lugo^{d)}, Azor, Covarruvias, etc.

Item pro
babilius, si
dubium sit
inter duos
adulteros.

658. — Et ob eamdem rationem, idem tenent valere, *si dubium sit inter duos adulteros, cuius sit proles*. Ita Sanchez^{a)}, Zaccaria^{b)} cum Gobat^{b)}, Lessio^{c)}, Filliuccio^{c)} et Bonacina^{d)}; ac Salmant.^{e)} cum Soto, Trullench, Lopez, etc. (contra Dicastillum, Molina^{e)} et alios). — Quae utique sententia, spectata ratione et absolute loquendo, probabilior est. Nemo enim tenetur ad damnum, nisi certo moraliter constet, ipsum fuisse causam damni; ut probavimus supra *ex num. 562*, cum D. Thoma^{f)}.

^{a)} De Matrim., n. 448. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, ad 2. — *Navar.*, Man., cap. 16, n. 49. — *Sporer*, part. 4, cap. 2, n. 544. — ^{b)} *Tr.* 18, cap. 3, n. 30. — *Less.*, cap. 10, dub. 6, num. 40. — *Palau*, tr. 1, disp. 3, punct. 5, n. 8. — *Dicast.*, de Restit., disp. 7, dub. 11, n. 155. — *Trull.*, lib. 7, cap. 9, dub. 7, n. 5. — ^{c)} *Lib.* 3, part. 2, n. 335. — ^{d)} Disp. 13, n. 17. — *Azor*, part. 8, lib 5, cap. 6, qu. 8. — *Covar.*, de Matrim., part. 2, cap. 8, § 8, n. 10. — ^{e)} *Ia est Croix*, edit. *Zaccaria*, lib. 8, part. 1, n. 704. — ^{f)} *Tr.* 19, cap. 3, n. 32. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2,

Nec obstat dicere cum Roncaglia quod possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita. — Nam respondetur quod ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficit actio injuriosa, sed in super requiritur damnum ex actione certe secutum: ut docuit idem S. Thomas, cujus verba retulimus *n. 561*. Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem, non sufficit, posuisse actionem aptam ad damnum causandum; sed requiritur ut actu moraliter certo illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis: sicut non semper consilium est causa damni, juxta D. Thomam, cujus textum vide dicto *n. 562*. Per accidens vero est, ut prolem nullus alere teneatur, cum incertus sit pater.

Hanc sententiam Croix^{g)} (loquens de spurio nato ex muliere soluta) vocat probabilem cum Gobat, Lessio et Filliuccio (contra Bardi); et communem asserit Lugo^{f)}.

Attamen ipse Croix^{g)} cum Lugo^{f)}, loquens de prole adulterina, absolute dicit cum Ihsung, adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii. Quia, licet nemo teneatur ad damnum, in dubio an ab ipso sit illa-

ad 2. — *Trull.*, lib. 7, cap. 9, dub. 7, n. 5. — *Ludou. Lopez*, Instruct. conc., part. 1, cap. 90, § *Quibus autem casibus*; cfr. § *At in dubio*. — *Dicast.*, de Restit., disp. 7, dub. 11, num. 161. — ^{g)} *2^a 2^a*, qu. 62, art. 7. — *Roncaglia*, tr. 18, qu. 3, cap. 2, qu. 8, resp. 3. — *S. Thom.*, Opusc. 73, cap. 20. — *S. Thom.*, *2^a 2^a*, qu. 62, art. 7. — ^{h)} *Lib.* 3, part. 1, n. 704. — *Gobat*, *Quinar.*, tr. 5, cap. 28, n. 42. — *Less.*, cap. 10, n. 40. — *Fill.*, tr. 32, n. 223. — *Bardi*, de Consc., discept. 6, cap. 9, § 21, n. 8. — ⁱ⁾ *Lib.* 3, part. 2, n. 337. — *Ihs.*, tr. 4, disp. 3, num. 97.

restitutionem hospitalibus faciendam dicendum videtur^s.

657. — ^{a)} Continuator Tournely, *de Restit. in part.*, cap. 3, art. 2, sect. 9, qu. 2, non hanc, sed Laymanni sententiam tuerit.

^{b)} Sanchez male affertur a Salmant.; loco enim citato a Salmanticensibus, id est *Consil.*, lib. 4, cap. 3, dub. 1, n. 3, de hoc casu non loquitur.

658. — ^{a)} Sanchez non recte huc adducitur; nam casum istum *loc. cit.*, praetermittit, quamvis citetur non solum a S. Alphonso, sed etiam a Salmant.

^{b)} Gobat, *Quinar.*, tr. 5, cap. 28, n. 42, non quidem de adulteris loquitur, sed de casu huic prorsus simili, scilicet de duobus qui cum muliere soluta rem habuerunt. Nec Croix sermonem facit de *duobus adulteris*.

^{c)} Lessius, cap. 10, n. 40; Filliuccius, tr. 32, n. 223, negant in generali adulterum

ad aliquid teneri, si dubitet an proles sit sua necne. Quod profecto et jure merito valet de duabus adulteris.

^{d)} Bonacina perperam a Croix allegatur; nam oppositum omnino tenet, *de Matrim.*, qu. 4, punct. 15, n. 10: « Quando, inquit, duo adulteri cognoverunt unam et eamdem feminam conjugatam, quae concepit tunc temporis quo maritus absens erat, uterque tenetur alere et restituere pro sua parte; et altero nolente, tenetur alter in integrum ».

^{e)} Molina, tr. 3, disp. 103, n. 3, loquitur de adultero, qui dubitat an proles sit sua an mariti; item de eo qui carnaliter aliquam solutam cognovit, quae alium simul admiserit, proindeque dubitat an proles sit sua. Et vult utrumque teneri ad restituendum damnum et sumptus pro rata dubii. Quod certe intelligere censendus est etiam de praesenti casu.

^{f)} Lugo, disp. 13, n. 19, communem appell-

Diss
tibus
fit.

tum; tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni: nam unius-cujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videtur singuli consensisse, copulam patrando causantem hujusmodi damnum. — Sed haec ratio universe non suadet. Quia videtur tantum valere pro secundo adulterio, qui, sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet, advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis ne possint a primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet, si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adulterio anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus tenetur, requiritur ultra ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio: quia tamen rarissima erit haec advertentia, rarissima etiam erit haec obligatio adulteri. — Et ita mecum sentit Elbel¹, cum Petschacher et Baben-stuber. Vide dicta n. 562.

Secundus
adulteri
modo re-
tinetur.

659. - Quaeritur 3º. *An adulter, certus de prole, teneatur ad damna, si ipse non fuit causa suppositionis:* scilicet, si ipse non induxit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negative se habuit? — Tres sunt sententiae.

Centes de
potestate, sed
in sua
causa suppo-
nitionis,
aut de
filiis, ju-
stitia.

Prima sententia docet, teneri semper ad omnia damna. Quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quod proles credatur mariti: quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit,

¹ De Matrim., confer. 18, num. 453. - *Petschacher*, de Restit., 1 radix in part., qu. 4, art. 4, *Infero* 1. - *Baben-stuber*, tr. 7, disp. 5, art. 3, n. 89. — ² Cap. 10, n. 45. —

³ Disp. 18, n. 11 et 14. — ⁴ Tr. 3, disp. 108, n. 2. — ⁵ Tr. 13, cap. 3, n. 36. - *Cajetan.*, Sum., v. *Adulterium*. — ⁶ *Decal.*, lib. 7, cap. 3, § 4, n. 5 et 6. — *Tambur.*, loc. cit., n. 5.

lat sententiam, quae docet utrumque adulterum in hoc casu pro rata dubii ad alimenta teneri; ipse vero Lugo, loc. cit., n. 24, propendet, ut ait, in sententiam negantem ejusmodi adulteros ulla lege cogi ad alendum prolem illam dubiam.

659. - a) *Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, v. Sed molestior,* negat adulterum ad aliquam restitutionem teneri *ex justitia*; et subdit: « Nihilominus adjecerim, quod dum certissimum est filium genuisse, potensque est aliquam facere aut marito aut haeredi com-

ut constante matrimonio prolem suscipiat. — Hanc tenent Lessius⁸, Lugo⁹, Molina¹⁰; et Salmant.¹¹ cum Cajetano, etc., et vocant communem.

Secunda vero sententia excusat adulterum. Quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit; sed est mater: sicut non est causa abortus, qui fornicatur cum muliere, licet conjiciat eam in necessitatem abortus. — Ita Sotus¹², Trullenbach¹³, etc.

Juxta a-
lios, non te-
netur.

Tertia sententia, apud Tamburinum¹⁴, distinguit. Et dicit quoad alimenta, teneri patrem illa subministrare: et hoc Tamburinus supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium. Quoad haereditatem vero proli relictam, dicit non teneri; quia de hoc esset causa per accidens et remota.

Juxta a-
lios, distin-
guendum.

Et hanc tenent Sotus¹⁵ et Henriquez¹⁶; et probabilem vocant Tamburinius¹⁷, et Diana cum Bartholomaeo a S. Fausto, apud Lugo¹⁸.

Sed longe probabilius mihi est prima sententia, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta quam ad haereditatem, quam una cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licet adulter tantum permittat filium suum supponi; tamen filium procreando est causa proxima et directa moralis omnium damnorum: cum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem e domo ejicere, propter infamiam quam subiret. Ita Lessius¹⁹, Pater Concina²⁰, Croix²¹, Elbel²²; et Lugo²³ cum

Prima sen-
tentia longe
probabilius
S. Doctori.

⁸ Lib. 21, cap. 21, n. 8, in textu et in com. — ⁹ Loc. cit., n. 6. — *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 56. *Barthol.* a S. Fausto, Specul. confessar., disp. 28, qu. 8, num. 8. — ¹⁰ Disp. 18, n. 10. — ¹¹ Cap. 10, n. 44 et seqq. — ¹² *Dismart.* 8, de Restit. in part., cap. 3, n. 7. — ¹³ Lib. 8, part. 2, n. 896. — ¹⁴ De Matrim., confer. 18, n. 442. — ¹⁵ Disp. 18, n. 11.

pensationem, aut filium citra periculum atque scandalum nutrire, tenetur id *ob honestatem ac decentiam facere*.

¹⁶ *Trullenbach*, *Decal.*, lib. 7, cap. 9, dub. 7, n. 4, probabilem utique Soti sententiam estimat, nec pro alia re videtur a Salmant., tr. 13, cap. 3, n. 35 citari; ipse vero communem vocat et tenendam asserit oppositam opinionem, quae S. Alphonso probatur, et secundum quam adulter tenetur in solidum restituere... alimenta et haereditatem spurii a tertio anno aetatis et deinceps».

Vasquez, Cajetano, Silvestro, Navarro, Molina, Azor^{c)} et aliis communiter, qui (ut asserit Lugo) praefatas duas sententias rejiciunt.

Secus autem dicendum, ait Lugo¹ cum Vasquez, si adultera sine sua infamia et periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere et alere.

ARTICULUS VI.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO FAMA ET BONIS SPIRITALIBUS,
UT, INDUCTIONE AD PECCATUM, AVOCATIONE A RELIGIONE.

660. *An restitutio facienda in alio genere.* (*De restitutione famae, vide dicenda n. 988*). — *Vide hic alias resolutiones.* — 661. *Quid, si quis inducat alterum ad peccandum.* — 662. *Ad quid teneatur, qui abduxerit novitium vel religiosum a sua religione.* — 663. *De restitutione ob omissionem Officij divini.* — 664. *Qu. 1. Quid, si fructus beneficii non percipientur.* — 665. *Qu. 2. Quid, si omittatur Officium sine culpa.* — 666. *Qu. 3. An restituendi fructus intra primos sex menses.* — 667. *Qu. 4. An omittens Officium possit postea supplere altera die.* — 668. *Qu. 5. Quid, si omittatur pars minor, quam integrae Horae.* — 669. *Qu. 6. Quid, si recitantur Horae sine attentione interna.* — 670. *Qu. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus.* — 671. *Qu. 8. An omittens incurrat aliam poenam.* — 672. *Qu. 9. Cui facienda restitutio.* — 673. *Qu. 10. An omnes fructus restituendi. Et quid de beneficiario simplici.* — 674. *Qu. 11. An teneatur ad Officium habens tenue beneficium.* — 675. *Qu. 12. An canonici non assistentes vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum et praebendarum.* — *Dub. 1. An peccent graviter canonici qui choro non assistunt.* — *Dub. 2. Quid teneantur restituere, si choro non intersint.* — *Dub. 3. An satisfaciant choro qui tantum intersunt, et non recitant.* — *Dub. 4. An satisfaciant choro qui submisse recitant.*

660. — « Resp. Juxta dicta, si restitui « non possint bona ablata ex bonis ejus- « dem ordinis, non est obligatio faciendi « ex bonis diversi ordinis ». — [Vide di- cta n. 627].

« Unde resolves:

- « 1º. Pro fama restituenda est fama: « cum id non potes, non teneris ad pecu- « niam et bona fortunae, nisi per senten- « tiā a judice cogaris sic satisfacere. « Eadem est ratio de reliquis. Quod si ta- « men, laedendo famam, in bonis etiam « fortunae alteri damnum allatum esset, « constat ex supra dictis quid faciendum « sit. — Porro de laesione famae, etc., vi- « de » [dicenda n. 988].

661. — « 2º. Si quis alterum induxit ad « peccatum suasione vel exemplo suo, te- « netur quidem ex caritate, quoad potest,

« eum revocare ad meliorem statum, sed « non ex justitia. — Lessius², Laymann³.
« 3º. Si quis autem induxit fraude, dolo, « injusto metu, etc., tenetur ad id ex ju- « stitia; quia quisque habet jus ne injuste « laedatur in bonis spiritualibus. Unde, si « laedatur, debet id spirituale restitui, si « potest. Ibid. a).

An autem teneatur tunc ex justitia coo- perari ut alter convertatur? — Croix⁴ pu- pat probabiliter teneri; sed non negat oppo- situm esse etiam probabile cum Sanchez.

662. — « 4º. Si quis aliquem (etiam no- « vitium) abduxit ab ingressu religionis, « tamen sine vi et fraude, etsi graviter « peccarit id irrationaliter faciendo, ac « proinde teneatur ei rursus suadere in- « gressum ex caritate; non tamen ex ju- « stitia vel illi vel religioni tenetur, quae

Pro ali- ctione a religione.

^{a)} Vasq., de Testam., cap. 5, § 1, n. 22. — Cajetan., Sum., v. Adulterium. — Silvestr., v. Adulterium, num. 7, qu. 5. — Navar., Man., cap. 16, n. 48 et 49. — Molina, tr. 8, disp. 108, num. 2. — Lugo, disp. 18, num. 11. — ¹ Loc. cit., num. 18. —

² Vasq., de Testam., cap. 5, § 1, n. 23. — ³ Lib. 2, cap. 8, num. 7. — ⁴ Lib. 8, sect. 5, tr. 2, cap. 8, num. 1. — ⁴ Lib. 8, part. 2, num. 844. — Sanchez., Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 1, num. 5.

c) Azor, part. 3, lib. 5, cap. 6, qu. 7, di- stinctionem adhibet: « Si adulter, inquit, adul- teram induxit aut provocavit ad adulterium, in solidum obligari, quia est principalis causa adulterii... Si vero adulter non induxit aut provocavit, sed ambo communi consensu ad

adulterium convenerunt, tunc adulter non te- netur in solidum praedicta damna restituere, sed in partem dumtaxat».

661. — a) Ibid., id est Laymann, loc. cit., n. 1; Lessius autem, loc. cit., n. 7, diserte ait teneri ad hoc, non ex justitia, sed solum lege caritatis.

Pro fama, quid restituendum.

Pro scandalo.

• nullum adhuc in eum jus acquisivit. —
• Vide Laymann¹.

• 5°. Si quis religiosum ad apostasiam induixerit suasione aliave cooperatione, obligatur ex justitia religioni ad restitutionem: non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur; sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, et compenset monasterio commoda quae ex haereditate, bonis vel industria alterius exspectabantur².

Qui per vim, fraudem aut metum gravem impedit vel avertit aliquem a religione, graviter peccat contra justitiam. Est commune apud Croix³ cum Lessio, Dicastillo, Burghaber et Stephano. Probatur ex Tridentino⁴, ubi excommunicatur qui pueram a religione impedit. Fortius peccant parentes, si impedian (vide dicta n. 335, v. Praeterea). Probabilius autem est quod is qui hunc impedit non teneatur alium adducere ad religionem; ut ait Croix⁴ cum Sanchez, contra Navarrum⁵. Tenetur tamen reparare damna ob id monasterio provenientia; ut communiter dicunt DD. cum Lugo⁶. Et hoc dicendum probabilius, etiamsi ille aver-

¹ Lib. 8, sect. 5, tr. 2, cap. 8, n. 2. — ² Lib. 3, part. 2, n. 87. — ³ Less., de Statu vitae diligendo, qu. 8, a n. 89. — ⁴ Dicast., de Just. et Jure, lib. 2, tr. 2, disp. 7, dub. 2, n. 19. — ⁵ Burghab., centur. 3, cas. 80. — ⁶ Stephanus a S. Paulo, de Just. et Jure, tr. 4, disp. 5, num. 88 et 86. — ⁷ Ses. 25,

sus simplex erat novitus: ut Lugo⁶, et Lessius cum aliis apud Croix⁵; contra Sanchez, qui putat oppositum probable, dicens monasterium non acquirere jus in novitium, nisi post professionem.

Hic autem videndum

DE RESTITUTIONE OB OMISSIONEM DIVINI OFFICII.

663. — Ex decreto concilii Lateranensis sub Leone X, aucto a S. Pio V anno 1571, beneficiarii tenentur restituere fructus beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus a die possessionis beneficii. — In praefato enim concilio sic dicitur⁸: *Statuimus quoque..., ut quilibet habens beneficium..., si post sex menses ab obtento beneficio divinum Officium non dixerit, legitimo impedimento cessante..., fructus suos non faciat pro rata omissionis recitationis Officii et temporis.* — Deinde S. Pius V, in sua constit. 186, quae incipit: *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571, sic sancivit: *Statuimus, ut qui Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermisserint, omnes beneficii...fru-*

Decretum
Lateranen-
se.

Bulla
S. Pii V.

de Regulari., cap. 18. — ⁴ Loc. cit., num. 847. — ⁵ Sanct., Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 2, n. 11 et 12. — ⁶ Less., de Just. et Jure, lib. 2, cap. 8, n. 15. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Sanct. loc. cit. n. 22. — ⁹ Concil. Later. V, anno 1514, sess. 9, bull. reform., § Statuimus quoque. — S. Pius V, const. *Ex proximo*, § 1.

662. — a) Navarrus, *Man.*, cap. 12, n. 44: Sufficere, inquit, ... suadere alteri aequo bono, ut ingrediatur religionem, etiam si hoc illi omnino non persuadeat¹.

b) Lugo, *disp. 9, n. 40*, loquitur de eo qui professum per vim vel fraudem e religione extrahit, et asserit in hoc omnes convenire, ut talis ad restitutionem totius damni teneatur. At n. 33 et seqq., disputat de eo qui per vim aut fraudem aliquem *impedit ne religionem ingrediatur*, vel *novitium e monasterio extrahit*, quem sane ad restitutionem teneri asserit, sed pluribus adjectis distinctionibus: « Ad vero, inquit n. 34, ejusmodi emolumenta in duplice classe esse posse. Aliqua enim sunt connexa per se cum persona novitii vel ingressuri religionem, v. gr. si cathedram regebat in academia publica, quam in religione adhuc retineret, et cuius proventus ad monasterium pertinere deberent; quare emolumenatum illud connexum esse videtur cum persona, ita ut idem fere sit velle donare seipsum religioni, ac velle illud etiam emolumenatum cum persona connexum donare. Idem est de indu-

stria personae, ob quam magna utilitas monasterio advenit in bonis temporalibus, quorum curam habebit... Aliqua vero sunt magis per accidens connexa, ut si novitus vel ingressurus dives sit, vel haereditatem amplam speret, quod etiam emolumenatum ad religionem pervenire potest. Si ergo de emolumentis prioribus sermo sit, vera omnino videtur communis illa sententia [quod scilicet damna compensare teneatur]... — N. 35. Si vero sermo sit de emolumentis posterioris generis, ego rursus distinguerem. Nam vel impediens inuste vel extrahens novitium, id facit ex intentione tollendi talia emolumenta religioni...; et tunc puto veram esse illam secundam sententiam, quod teneatur ad restituenda ea damna religioni... — N. 36. Si autem absque ea intentione novitus extrahatur vel impediatur, tunc probabilem existimo sententiam..., quod non teneatur ad restituendum religioni pro ejusmodi emolumentis... — Demum n. 37, subdit Lugo: « In eo tamen casu, in quo priora vel posteriora emolumenta restituenda sunt, advertunt communiter doctores non esse resti-

ctus, qui illi vel illis diebus responderent...; qui vero Matutinum tantum, dimidiam; qui caeteras omnes Horas, aliam dimidiam; qui harum singulas, sextam partem fructuum ejusdem diei amittat: tametsi aliquis choro addictus, non recitans, omnibus Horis canonicas cum aliis praesens adsit, fructusque et distributiones forte aliter assignatas sola praesentia juxta statuta, consuetudinem, fundationem vel alias sibi lucrificasse praetendant, etiam praeter fructuum et distributionum amissionem; item ille qui primis sex mensibus Officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse, etc.

Hujusmodi autem restitutio certe debetur ante judicis sententiam; ut patet ex damnatione ab Alexandro VII propositionis 20, quae dicebat: *Restitutio a Pio V imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit poena.*

Super hoc puncto, plures Quaestiones occurunt.

¹ Disp. 1, de Offic. div., qu. 2, punct. 4, num. 25. *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 6. — *Bonac.*, disp. 1, de Off. div., qu. 2, punct. 4, num. 25. *Molles*, Sum., tr. 5, cap. 3, num. 39. *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 6. — *Laym.*, lib. 4, tr. 2, cap. 5, num. 4. — *Garcia*, de Benef., part. 8, cap. 1, num. 45. — *Suar.*, de Relig.,

864. — Quaeritur 1º. *An beneficiatus, fructus non percipiens, teneatur ad Horas recitandas?*

Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Viva*^{a)}, *Croix*^{a)}, *Bonacina*^{b)} et *Lugo*^{c)}.

— Ratio, quia non est aequum ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sine sua culpa.

Excipe 1º. Si beneficiatus juste privetur fructibus in poenam alicujus criminis: *Bonacina*¹ cum *Azor*. Secus, si injuste privetur; ut idem *Bonacina* cum *Suarez*^{c)}, *Mollesio*, *Azor*, *Laymann*, *Lopez*^{d)}, *Garcia*, etc. — Excipe 2º. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis; ut *Lugo*^{e)} cum *Suarez*, et *Croix*^{f)}.

Quid, si vertatur lis super beneficio? — Distinguendum:

1º. Si beneficiarius nondum acceperit possessionem beneficii, *Cajetanus*^{g)}, *Navarrus*^{h)}, et *Sanchez*ⁱ⁾ cum *Corduba* dicunt, teneri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam

Fruc
incipiat
ter non
cipiens,
ber est
Officiorum.

Nisi
ste per
tur ob
men,

vel
sit spe
stea pe
pendi.

Lite p
dente a
possem
nem, te
tur jux
tios.

tr. 4, lib. 4, de *Orat. publ. Eccl.*, cap. 20, num. 14 (non tamen a *Lugo* citatur). — ^g Lib. 4, num. 1198. — ^h Sum., v. *Horae canon. omisso*. — ⁱ De *Horis canon.*, cap. 7, num. 29. (al. num. 28, i. f.). — ^j Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 76, num. 6. *Corduba*, Sum., qu. 186, punct. 3, v. *Il quarto* e).

tuenda integre ejusmodi emolumenta. Sed ex parte, secundum spem praesentem et deductis expensis ».

664. — ^{a)} Auctores isti non eodem modo casum proponunt. — *Viva* enim, de *Restit.*, qu. 7, art. 9, n. 2, absolute scribit: « Quod omittens divinum Officium ad nullam restitutionem teneatur, si nullos fructus percipit ob onus recitandi Officium ». — *Croix* vero, lib. 4, n. 1193: « Si quis injuste, inquit, privetur fructibus sine spe eos recuperandi, putat cum aliis Bonac... teneri ad Horas; alii probabilius dicunt teneri, si habeat spem emolumendorum fundatam in titulo praesenti ». — *Lugo* denique, in suis *Respons. moral.*, lib. 5, dub. 5, n. 8, loquitur de beneficio litigioso post adeptam possessionem, et negat adesse recitandi obligationem, quando propter item beneficiatus fructus non percipit, si tamen « pro tunc nullum habet emolumentum ex obventionibus aut manualibus vel alio titulo, nec in futuro habet spem certam recipiendi fructus praesentes vel saltem futuros, ob certam spem vincendi item ».

^{b)} *Bonacina*, disp. 1, de Offic. div., qu. 2,

punct. 4, n. 24, haec dumtaxat scribit: « Beneficiarium, qui, capta possessione, fructus pro aliquo tempore non percipit, spem tamen habet alias recipiendi, teneri ad Horas canonicas ».

^{c)} *Suarez*, de *Relig.*, tr. 4, lib. 4, de *Orat. publ. Eccl.*, cap. 20, distinctionem adhibet, et quidem n. 15: « Videtur... mihi probabile, inquit, quodsi ablato fructuum non est perpetua, sed pro aliquo tempore, etiamsi sit violenta et injusta, et sine spe recuperationis, non sufficiat ad excusationem a recitando ». Secus vero esse ait n. 16, « si quis ita privetur fructibus, ut illa privatio sit quasi perpetua spoliatio beneficii ».

^{d)} *Ludovicus Lopez*, *Instruct. conc.*, part. 2, cap. 94, qu. 2, id clare significat, dum adhaeret opinioni, quae negat teneri ad recitandas Horas eum, per quem non stet quominus fructus percipiat.

^{e)} *Lugo*, *Resp. moral.*, lib. 5, dub. 5, n. 8, loquitur de beneficio super quod lis mota est post adeptam possessionem; et concordat, dicens beneficiatum teneri ad recitandas Horas canonicas, « quando spes est moraliter certa de victoria litis ».

esse sententiam. Ratio, quia beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominum beneficii¹. Quapropter, cum a die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est ut ipse onus Officii subeat.

^{Erema} Communis tamen et vera sententia docet hunc non teneri ad Officium. Ratio, quia beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum: is autem cui collatum est beneficium habet quidem jus in illo et ad possessionem accipendam; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos: tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita Habert¹⁾, Pater Concina², Continuator Tournely³; Salmant.⁴ cum Suarez, Palao, Lugo, Bonacina, Filliuccio, Rodriguez⁵, etc. Bene tamen excipiunt, nisi stet per beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quia ex reg. 25, in 6°: *Morsa cuiubet est noctiva*.

^{Exempio.}

¹ Ex cap. *Si Abi*, de praebend., in 6°. — ² De Horis canon., cap. 7, § 9, n. 26. — ³ Tr. 16, cap. 2, n. 36. — *Suar.*, loc. cit., lib. 4, cap. 19, n. 9. — *Palau*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 26. — *Lugo*, Resp. mor., lib. 6, dub. 5, n. 1. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 2, punct. 5, n. 2. — *Fili.*, tr. 23,

Nec obstat quod fructus reserventur proviso; nam respondet Habert⁴ etiam fructus beneficii vacantis saepe reservari beneficiario futuro; et tamen nemo dicet, hunc teneri ad Officium. Hoc autem beneficium, usquedum liti subjicitur, habetur pro vacante; ut ait Concina⁵. — Et sic respondetur rationi oppositae sententiae.

2°. Si vero beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem beneficii, tunc: Si ipse habet spem moraliter certam vincendi item, utique tenetur ad Officium; ut docent Lessius⁶, Suarez⁷, Lugo⁸, Concina⁹; Salmant.¹⁰ cum Palao¹¹, Filliuccio¹² et aliis communiter. — Secus, si absit haec spes, et dubium sit cui adjudicandi erunt praedicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita Lugo⁹; Salmant.¹¹ cum Sanchez¹³, Ledesma, Pellizzario¹⁴; et Tambu-

*Si sit spes
vincendi,
tenetur post
possessio-
nem.*

*Secus, si
absit spes
vincendi,*

n. 160. — ⁴ Tr. de Contract., cap. 11, § 1, qu. 7, i. f. — ⁵ De Horis canon., cap. 7, § 9, n. 26, i. f. — ⁶ Cap. 34, n. 173. — ⁷ Loc. cit., n. 8. — ⁸ Loc. cit., n. 27. — ⁹ Respons. mor., lib. 5, dub. 5, n. 8. — ¹⁰ Petr. *Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 6, dub. 9, v. *Dico* 9.

¹¹ Habert, *tr. de Contract.*, cap. 11, § 1, qu. 7, non loquitur de beneficio litigioso, sed in generali scribit: « Nullam esse recitandi obligationem ante initam possessionem, dummodo non stet per beneficiarium quominus possessionem adeat ». — Idemque scribit Contin. Tournely, *de Relig.*, part. 2, cap. 2, art. 8, sect. 2, concl. 2, qu. 2. — Rodriguez tamen magis diserte loquitur, *Sum.*, part. 1, c. 145, n. 1: « Notetur etiam, inquit, quod nullus beneficiarius tenetur recitare Horas canonicas ratione beneficii, nisi ejus habeat pacificam possessionem ».

¹² Suarez, *loc. cit.*, cap. 19, n. 10, non requirit ut adsit spes vincendi item; sed absolute: « Si alius [litigans] possidet, ille tenetur pro tunc recitare, quia tenetur ad totam administrationem beneficii, et quia necesse est ut saltem habeat titulum coloratum, et actu fruatur beneficio ratione possessionis et actualis ministerii ».

¹³ Salmant., *tr. 16*, cap. 2, n. 38, concordant quidem: « Si pendente lite ipse beneficium administret, cum morali spe et certitudine quod fructus sibi applicandi sunt, saltem debiti pro obsequio praestito ». — Id ipsum docet Palau, *loc. cit.*, n. 24.

¹⁴ Filliuccius citatur utique hic a Salmant.; atvero, *tr. 23*, n. 161, non loquitur de lite, sed solum de eo qui beneficium possidet absque fructibus, de quo dicit: « Si habeat spem mo-

raliter certam illos recipiendi, vel etiam si integre alteri solvat, administrationem tamen recipit beneficii, tenetur ad Officium ».

¹⁵ Salmant., *tr. 16*, cap. 2, n. 37, concordant, negantes beneficiarium ad recitationem teneri, in casu quo deficeret certitudo moralis sibi applicandos esse fructus, saltem servitio debitos ».

¹⁶ Sanchez, *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 76, n. 9, scribit: « Quando lis advenit post beneficium possessionem adeptam, tenetur possessor recitare, licet judicis auctoritate fructus reserventur seu sequestrentur usque ad litis finitionem. Ratio, quia tunc obvenientes vel manualia sunt possidenti, si beneficio inserviat ». Et addit n. 10, quod si eo casu « beneficium nullum habet servitium... et sic fructus omnes sequestrantur, nulla parte possessori relictus, judicandum est an hic teneatur recitare, sicut quando lis advenit ante possessionem ». At n. 7, negavit ad recitationem teneri, quando lis ante possessionem sit mota, et non sit verisimile sententiam pro eo esse ferendam.

¹⁷ Pellizzarius, *tr. 5*, cap. 8, n. 194, aperte hanc partem significat, scribens: « Beneficiarium habentem titulum beneficii, teneri ad Horas, sive habeat possessionem litigiosam (siquidem interim lite non obstante, [nota] beneficium ministret, et morali certitudine speret sibi applicandos esse fructus saltem servitio debitos) ».

etsi fructus percipiat ob manuale servitium.

rinius¹ cum Bonacina²). Et hoc dicendum, etiamsi beneficiarius emolumenatum ex fructibus beneficij jam perciperet; sed ob aliquod manuale servitium, ut recte notant Lugo³ et Salmant.⁴, ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret.

Si autem beneficiarius vincet litem, sentit Salas⁵ apud Croix, ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. — Sed melius censem Lugo⁶, et Salmant.⁷ cum Bonacina⁸, nullam esse obligacionem restitutionis, ei qui sine culpa sic omisit Officium. Unde licite eos retinere potest: sicut licet retinet fructus matratos a tempore vacationis beneficij, etsi Officium non dixerit.

665. — Quaeritur 2º. An omittens Officium sine culpa teneatur ad restitutionem?

Prima sententia affirmat cum Ledesma et aliis, apud Viva⁹, qui probabilem putat.

Negat vero secunda sententia probabilior, quam tenent Lessius¹⁰, Pater Concina¹¹; et ipse Viva cum Sanchez et communiori. — Ratio: tum quia, cessante culpa, cessat poena restitutionis fructuum; ut colligitur ex verbis concilii Lateranensis: *Si Officium non dixerit, legitimo im-*

Vincens
litem non
tenetur re-
stituere ob
omissum Of-
ficium.

Omittens
incipit
tenetur
restituere
juxta alios.

Probabili-
lius non te-
netur.

¹ Decal., lib. 2, cap. 5, § 1, num. 30. — *Croix*, lib. 4, n. 1199. — ² Resp. mor., lib. 5, dub. 5, n. 5. — ³ Tr. 16, cap. 2, n. 89. — *Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 21, dub. 1; et § *Sed est dubium*. — ⁴ De Restit., qu. 7, art. 9, num. 2, v. *Inferatur 2º*. — ⁵ Cap. 34, num. 181, v. *Quinto*; et n. 183. — ⁶ De Horis canon., cap. 8, n. 5. —

pedimento cessante, fructus suos non faciat. — Tum quia, ut censem Silvester¹² cum Innocentio¹³, Panormitano, Butrio¹⁴; et idem Lessius¹⁵ cum Paludano¹⁶ et Rossella (contra Angelum et Covarruvias, qui tamen fatetur contrarium esse commune), hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali; cum fructus beneficij non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiati, cum onere tamen Officij. Ante enim concilium Lateranense, ait Lessius, nullus erat canon, quo haec restitutio praecipiebatur. Bene autem potuit Ecclesia omittentibus restitutionem imponere ipso facto et ante omnem sententiam; sed cum haec restitutio procul dubio sit poena (ut non dubitat Viva¹⁷), ipsa omnino culpam requirit: et ideo satis a restitutione excusantur Officium inculpabiliter omittentes.

Sed dices: Si restitutio fructuum cul- Objectiv
pabiliter omittentibus est poena; cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit Alexander VII, damnando propositionem 20: dum (ut di- ximus Lib. I, n. 149) in omnibus poenis positivis requiritur sententia? — Respon- detur non requiri sententiam, eo quod

Viva, loc. cit. - *Sanct.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 86. — ¹² V. *Clericus IV*, qu. 23, n. 16. — *Panorm.*, in cap. *Presbyter*, de celeb. missar., n. 8. — *Rossella*, v. *Clericus IV*, n. 23. — *Angel.*, v. *Hora canonica*, num. 11. — *Covar.*, Variar. resol. lib. 3, cap. 18, num. 10. — *Less.*, cap. 34, num. 180. — ¹³ In propos. 20 Alex. VII, n. 3.

¹¹ Bonacina, *de Offic. div., disp. 1, qu. 2, punct. 4*, n. 26, id non habet, nec pro hac parte a Tamburinio allegatur.

¹² Lugo, *loc. cit.*, n. 8, teneri ad recitationem affirmat, « quando nunc percipit aliqua emolumenta ex obventionibus, vel stipendiis manualibus sui laboris, quae non perciperet nisi titulo beneficij ». — Et clarius Salmant., *loc. cit.*, n. 38: « Idemque est, inquit, [id est teneri], si interim recipiat emolumenatum aliquod ex functionibus et servitiis manualibus, vel aliquo alio modo, occasione beneficij quod possidet, quibus privari non timeat, si in lite vincatur ».

¹³ Salas refert a Lugo (ex quo citatur a Croix), tamquam id doceat « in manuscriptis tract. de Oratione et Horis canonicas, dub. 41 », quos quidem reperire nequivi.

¹⁴ Bonacina citatur utique a Salmant.; sed videtur allegari ad probationem dumtaxat, in quantum scilicet, *loc. cit.*, qu. 5, *punct. 2, n. 4*, negat ad restitutionem teneri beneficiarium,

qui ex ignorantia invincibili, oblivione, bona fide, vel absque culpa vel ex legitimo impe- dimento Horas non recitat.

¹⁵ 665. — ^{a)} Innocentius allegatur profecto hic a Silvestro, sicut et Butrius; sed allegatio fal- lax est, id enim non habent *in cap. Presbyter, de celeb. missar.*

¹⁶ Lessius, *cap. 34, n. 178 et 179*, distinc- tione utitur; et primo quidem de beneficiis curatis et capellis dicit: « Jure naturae non tenebitur quidquam restituere, vel saltem non nisi parum, etiamsi Horas omiserit; nam illa oratio est functio tantum secundaria talis beneficij ». De beneficiis vero, « quorum tota vel praecipua functio est precatio canonica, subest quidem ex natura rei sufficiens ratio, ut stipendium possit repeti, et beneficiarii cogi ad restitutionem; tamen non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle ». — Auctores vero citat Lessius, ut asserit S. Alphonsus; allegatio tamen Paludani, quam a Silvestro mutuatus est, fallax est; si-

haec restitutio est poena conditionalis, juxta dicta ibidem (dicto n. 149, v. *Poenae*); sive quia recitatio Officii est conditio sine qua non potest beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus n. 663) dicens: *Si post sex menses ab obtento beneficio, divinum Officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666. - Quaeritur 3º. *An omittens Officium infra sex primos menses, teneatur ad restitutionem?*

Affirmant Suarez^{a)}, et Valentia cum aliis apud Viva¹. — Sed negant probabilius Lessius², Concina³, et Viva cum Vasquez et communiori. Ratio est eadem quam mox adduximus: quia restitutio fructuum non debetur, nisi de lege Ecclesiae, quae hanc poenam injunxit tantum omnibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusantur a culpa gravi; ut habetur ex bulla S. Pii V (ut supra, n. 663).

667. - Quaeritur 4º. *An beneficiarius omittens Officium in uno die, possit supplere in alio?* — Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari a peccato mortali: ut diximus haberi etiam in praefata bulla S. Pii V.

Valentia, in 2° 2°, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 8, v. *Respondet per distinctionem*. — ¹ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 2, v. *Infertur* 6. — ² Cap. 34, n. 176. — ³ De Horis canon., cap. 8, num. 3. — *Viva*, de Restitut., loc. cit. — *Vasq.*, de Benefic., cap. 4, § 1, art. 1, dub. 8, n. 38. — ⁴ Sum., tr. 5, cap. 5, n. 17. — ⁵ Tr. 16, cap. 2, num. 65. — *Quintanadu.*, Singular., tr. 8, singular. 6, num. 11. — ⁶ Part. 2, tr. 12, resol. 24. — *Henriq.*, lib. 13, cap. 18, n. 2, lit. y. — *Fuji.*, tr. 28,

Dubium fit: *an ita supplens excusetur a restitutione fructuum?*

Prima sententia affirmat: quam tenent Molfesius⁴; Salmant.⁵, qui citant Paludanum⁶ et Quintanadvenas; item Henriquez⁷, Suarez et Filiuccium. (Sed Diana⁸ asserit Henriquez esse pro contraria sententia, et Filiuccium ac Suarez loqui tantum pro casu praecedentis quaestionis); ac probabilem vocat Bonacina⁹. — Ratio, quia in tali casu iste jam rependit aequale; prout si capellanus omittit Missam uno die, bene potest altero supplere.

Secunda vero sententia communissima, cui adhaereo, negat. Et hanc tenent Bonacina¹⁰, Viva¹¹, Roncaglia¹²; cum Navarra¹³, Pellizzario, Bassaeo, etc., apud Salmant.¹¹. Item Pater Concina¹⁴ cum Leandro¹⁵, qui dicit hanc omnino tenendam; et Croix¹⁶, qui contrariam non putat probabilem¹⁷. Ratio, quia onus Officii est ad dictum diei; unde qui illud non implet, non potest implere in alio. Et haec videatur fuisse vera mens S. Pii V, dum sanctivit non facere fructus suos, qui *Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermisserint*. Ubi notandum, non dixisse Pontificem *omiserint*, sed *intermisserint*: quo verbo satis significavit, non lucrari

Ita sup-
plens, juxta
alios non te-
netur resti-
tuere.

Juxta S.
Doctorem,
tenetur res-
tituere.

cap. 10, num. 307. — *Swar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 29, n. 11. — ¹ Disp. 1, de Offic. div., qu. 5, punct. 2, n. 5. — ² Loc. cit. — ³ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 2, v. *Infertur* 3. — ⁴ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 4, qu. 6, resp. 2. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, num. 221. — *Bass.*, v. *Horae canonicas V.* num. 6, (citatatur a Leandro, non a Salmant.) — ⁶ Tr. 16, cap. 2, num. 64. — ⁷ De Horis canon., cap. 8, n. 11 et 12. — ⁸ Lib. 4, n. 1209.

quidem Paludanus, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 3, concl. 9, (n. 40 et 41), diserte affirmat beneficium dari propter Officium.

668. — ^{a)} Suarez, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 29, n. 10, vult quidem ejusmodi beneficiarium, ex natura rei teneri ad aliquam restitutionem faciendam. Qualis autem debeat esse illa restitutio explicat n. 11: « Addo vero secundo non videri necessarium ex natura rei, ut haec restitutio fiat in bonis seu fructibus temporalibus beneficii; sed posse fieri in bonis spiritualibus, quae fuerunt omissa». Demum n. 12, addit non esse necessario faciendam in eadem specie actionis, seu in Horarum recitatione; sed posse fieri per alias preces aequales, prudentis arbitrio.

667. — ^{a)} Paludanus citatur a Salmant. ex Henriquez; sed loco ab Henriquez allegato,

scilicet, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, concl. 5, (n. 27), hoc innuit tantum, dicens confessarium posse Officium praetermissum in aliud commutare, cum restitutio soli Deo facienda sit.

^{b)} Henriquez allegatur a Salmant. n. 64, non quasi ipse hanc sententiam teneat; sed solum quatenus pro ea afferat Paludanum.

^{c)} Petrus Navarra a pluribus quidem auctoribus hic allegatur; non tamen potui hanc sententiam apud eum reperire.

^{d)} Leander, in Decal., part. 1, tr. 8, disp. 7, qu. 15, his verbis utitur: « Ego fere certum respondeo. Minime manere deobligatos a restitutione, sed omnino teneri».

^{e)} Croix revera dicit hanc sententiam omnino tenendam; ubi vero, *ibid.*, advertit contrarium non videri probabile, tractat de casu diverso, scilicet de eo qui per alium Horas canonicas recitaverit.

fructus qui uno die Officium intermitit, etiamsi in altero supplet; quia, licet is dici possit quod Horas non omiserit, nequit vero dici quod non intermisserit. Hinc bene arguit Roncaglia: quomodo ille qui uno die fructus sui beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere?

Omittens
Officium
non supplent
aliis operibus.

Non resti-
tutur suf-
fraginis pro
animabus.

Tanto minus deinde approbo id quod subdunt Salmant.¹, nempe, quod beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. — Nec etiam acquiesco ei quod dicit Roncaglia, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam animae purgatorii, si beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari a restitutione: non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

668. — Quaeritur 5°. *An omittens partem minorem quam integrae Horae, tenetur ad restitutionem?*

Levis o-
missio ex-
cusat a re-
stitutione.

Si partes omissae materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondentes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert chori usus, tum quia a S. Pio V tantum omittentibus aliquam Horam imposta est restitutio: qui autem partem levem illius omittit, non potest dici Horam omisisse. — Ita Suarez², Bonacina³, Salmant.⁴ et Pater Concina⁵.

Et hoc verum putant Palaus⁶, Salmant.⁶ cum Filiuccio, Petro Navarra⁶, Pellizzario⁶, Diana⁶, etc., ac probabile

Roncaglia, de Horis can., cap. 4, qu. 6, resp. 2. —
¹ Tr. 16, cap. 2, n. 65. — Roncaglia, loc. cit., qu. 7, resp. 2. —
² De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 30, n. 18.
— ³ Disp. 1, de Offic. div., qu. 5, punct. 2, n. 11. — ⁴ Tr. 16, cap. 2, n. 56. — ⁵ De Horis can., cap. 8, n. 8. — ⁶ Loc. cit. —

censem Bonacina, etiamsi partes in pluribus Horis constituerent simul gravem materiam; quia praeceptum recitandi integrum Officium, diversum est a praecepto restitutionis: quae (ut dictum est) non debetur de jure naturae, sed ex mandato Ecclesiae pro omissione singularum Horarum. — Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent Suarez⁷, Pater Concina⁸, Bonacina⁹ cum Garcia¹⁰, etc., nempe non excusari a restitutione qui in uno Officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex concilio Lateranensi absolute praecpta fuit restitutio fructuum pro rata omissionis Officii. Ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cuiuslibet Horae, sed Officii: ergo, ex concilio, omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. — Postea S. Pius V suam bullam emanavit, qua nihil quidem de illa constitutione concilii immutavit; sed expressius providere volens (ut dixit), solum definivit quantum fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum. Ex hac autem definitione perperam infertur quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii a restitutione jam a concilio illi imposta, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horae.

Tanto magis deinde rejicimus cum Salmant.¹⁰, Bonacina¹¹, Palao, etc., id quod dicunt Filiuccius, Pellizzarius¹² et Diana, et Viva putat probabile cum Navarro¹³ et Toleto¹⁴: nimirum, non teneri ad re-

Verius
lecasus
obligati
restitu-
nem.

A for-
ri omissio
notabile
minus Ha
obligat
restitu-
nem.

668. — ^{a)} Palaus, tr. 7, disp. 2, punct. 7, n. 6, satis probabile existimat; Pellizzarius vero, tr. 5, cap. 8, n. 213, probabile esse affirmat.

^{b)} Petrus Navarra male a Salmant. adducitur; loco enim citato, nempe, lib. 2, cap. 2, dub. 3, de casu diverso tractat; neque hunc nostrum alibi apud ipsum potui reperire.

^{c)} Diana, part. 2, tr. 12, resol. 26, affert tantum Bonacinae opinionem, neque ullum de eadem judicium ipse pronuntiat.

^{d)} Garcia non citatur a Bonacina; et re vera, de Benef., part. 3, cap. 1, n. 27, asserit

dumtaxat adesse restituendi obligationem, propter notabilem Horae omissionem, « sufficien tem ad peccatum mortale ».

^{e)} Bonacina, loc. cit., n. 13, ad restitutio nem obligat « etiam illum, qui aliquam Officii partem notabilem omisit cum peccato mortali ».

^{f)} Pellizzarius, loc. cit., n. 211, id dicit ut satis probabile.

^{g)} Navarrus, de Horis canon., cap. 10, n. 44, absolute sic tenet.

^{h)} Toletus non recte citatur a Viva; siquidem, lib. 2, cap. 12, n. 2 et 6, id non habet.

stitutionem qui omittit partem notabilem alicujus Horae.

Nam qui partem notabilem omittit, vere non recitat Horam: sicut vere Missam omittit, qui partem ejus notabilem non audit.

689. - Quaeritur 6°. *An teneatur ad restitutionem beneficiarius, qui recitat Officium sine debita attentione?* — Qui externe voluntarie se distrahit, certe non satisfacit Officio, et tenetur restituere.

Dubium est de se distrahente interius. — De hoc magna est Quaestio, de qua fuse agemus *Lib. IV*, n. 177, ubi probabilitorem esse sententiam dicemus, eum non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem: hinc dicimus non esse obligandum beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos percepit; quia, posito jure certo, quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem, nisi sit certus de obligatione restituendi.

Magnus rigoristarum princeps, Prosper Fagnanus, gravem scrupulum imponit confessariis absolventibus poenitentem qui non vult restituere juxta opinionem probabilitorem sui confessarii; quia ejus sententiae, tamquam sui judicis, poenitens ut reus parere debet.

Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris doctribus, etiam rigidae sententiae fautoribus, angere debere confessarios, damnantes ad restituendum poenitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem a restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus exscoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis, juxta dicta n. 547, v. *Et hoc.* — Praeterea diximus *Lib. I*, n. 83, v. *Nescio autem*, et fusius dicemus *Lib. VI*, n. 604, quod poenitenti qui habet pro se opinionem probabilem, nequit denegari absolutio: ut communiter docetur, et fatentur etiam plures inter probabilioristas, quos ibi retulimus et referemus.

Nec obstat dicere quod poenitens debet se conformare judicio confessarii. —

Confessa-
rius non est
judex o pi-
nionum.

Nam confessarius non est judex controversiarum, prout est Summus Pontifex; sed tantum judex dispositionis poenitentium et satisfactionis injungendae, ut habetur ex Tridentino¹, ubi dicitur: *Jesus Christus... sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tamquam praesides et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur..., qui, pro potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum sententiam prouuntient. Constat enim, sacerdotes judicium hoc, incognita causa exercere non potuisse, nec aequitatem quidem illos in poenis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac sigillatim, sua ipsi peccata declarassent.* En igitur patet poenitentem in hoc tantum sequi debere judicium confessarii, ut peccata apud eum deferat et poenitentiam acceptet. — E converso, poenitens post confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quae non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus. Neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem confessarii: ad quem certe non pertinet reprobare opiniones quas alii sapientes approbant; sed tantum judicare an poenitens rectam vel ne conscientiam sibi formet.

Sed instabit Fagnanus: Haec sunt principia probabilistica. — Ego nescio an sint probabilistica vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata est, ut sequamur principia magis recepta a sapientibus: prout sunt ista, quae invenio passim teneri a scriptoribus undique doctrina et pietate conspicuis, qui in facie Ecclesiae sua volumina ediderunt, et quibus adhaerere consultius tutiusque mihi esse judico. Quod enim docetur *ex unanimi theologorum consensu...* (ait Continuator Tourney²) *magni esse debet ponderis..., quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic auctor dixit hoc, loquens de opinione omnino communiter recepta; sed de quadam sententia, cui plures graves auctores contradicunt.

Poenitens
dispositus
habet jus ad
absolutio-
nem.

Sequen-
da princi-
pia magis
recepta.

Fagnan., in cap. *No innigeris* 5, de constitutionib., num. 304 et 305. — ¹ Sess. 14, de Poenit., cap. 5. — ² De

Just. et Jure, part. 3, de Restit., in gen., cap. 2, art. 6, sect. 2, concl. 3, in probat.

670. - Quaeritur 7°. *An excommunicatus teneatur restituere fructus beneficii?*

Excommunicatus tempore collationis tenetur restituere fructus.

Excommunicatus post collationem non tenetur,

Certum est, teneri excommunicatum tempore collationis, quae fuit nulla. — Viva¹.

Secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita Laymann², Continuator Tournely³, Palaus⁴, Sanchez⁵; Salmant.⁶ cum Henriquez^{a)}, Bonacina, Coninck, Avila, Hurtado et aliis pluribus (contra Suarez, Covarruvias, Filiuccium, Sayrum^{b)}, etc.). Et quidem probabilius: ratio, quia poenas quae actionem requirunt (ut diximus lib. I, n. 149), reus non tenetur subire nisi post sententiam. — Et sic videtur significare textus in cap. *Pastoralis* 53, § *Verum, de appell.*, ubi dicitur: *Illi proventus ecclesiastici merito subtrahuntur, cui Ecclesiae communio denegatur.* Tò autem *subtrahuntur*, ait Continuator Tournely⁷, potius indicat expoliationem quae fit ab homine, quam quae ipso jure inducitur, ut etiam explicat Glossa. Tanto magis, quia Pontifex respondet ibi interrogatori factae, an clericus excommunicatus potuisse privari a judice ecclesiasticis beneficiis.

modo muneris satisficerit.

Excommunicatus a choro absens.

Haec tamen sententia procedit, si beneficiarius per se vel per alium jam muneri suo satisficerit.

Si autem ob injustam excommunicacionem abesset a choro, posset percipere fru-

¹ De Restit., qu. 7, art. 9, num. 7. — ² Lib. 1, tr. 5, part. 2, cap. 2, num. 9. — ³ De Censuris, part. 2, cap. 1, art. 8, sect. 5, qu. 4. — ⁴ Tr. 29, disp. 2, punct. 11, n. 4. — ⁵ De Matrim., lib. 8, disp. 51, num. 12. — ⁶ Tr. 10, de Censur., cap. 8, num. 114 et 115. — ⁷ Bonac., de Excom., disp. 2, qu. 2, punct. 4, § 2, num. 2. — ⁸ Coninck, disp. 14, de Excom., dub. 9, num. 80 et 81. — ⁹ Avila, part. 2, cap. 6, disp. 6, dub. 1, concl. 2. — ¹⁰ Gaspar Hurtadus, de Censur., disp. 6, diff. 1. — ¹¹ Suarez, de Censur., disp. 18, sect. 2, n. 2, 4, 8 et 9. — ¹² Covar., Variar. resolut. lib. 8, cap. 18, n. 8, v. *Dmodectmo. VIII.*, tr. 12, num. 129. — ¹³ Loc. cit. — ¹⁴ Glossa, in cap. *Pastoralis*, de appellat., v. *Subtrahun-*

ctus beneficij et etiam distributiones; ut ait Viva⁸ cum Sa, Filiuccio, Avila, etc.

Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat choro, quia non stat per ipsum ne absolvatur? — Sa^{c)}, Henriquez^{c)} et Ugolinus concedunt huic distributiones. Sed negant communius et multo probabilius Viva⁹ cum Suarez^{d)}, etc.

671. - Quaeritur obiter 8°. *Omittens, ultra restitutionem, quamnam aliam poenam incurrat?*

Incurrit poenam privationis beneficij, si admonitus, saltem bis, post sex menses Officium omittat intra quindecim dies^{a)}; ut Suarez apud Viva¹⁰, ex concilio Lateranensi.

672. - Quaeritur 9°. *Omittens, cui debet facere restitutionem?*

Resp. Pauperibus, vel fabricae beneficij: ut ex decreto S. Pii V; sive ecclesiae sive domui beneficij, sive in augendis agris: ut Suarez et Vasquez, apud Viva¹¹. — Non autem (ait Viva) potest dare fabricae alterius ecclesiae, nisi fabrica sit in utilitatem pauperum; vel nisi ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliae ecclesiae eleemosynis indigerent ut reficerentur; ut ait Concina¹².

Nomine autem *pauperum*, intelliguntur pauperes cuiuscumque loci; et etiam intelliguntur ipsi defuncti. — Et etiam ipse clericus sibi potest applicare dictos fru-

Officium carrit per vationem beneficij

Restituendum paribus ecclesiae proprie

Quas possit retinere ecclesiae alienae.

Quis veniant per pauperum.

¹ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 8. — ² Sa, id est *Victorilli*, in suis adnotat. ad Sa, v. *Beneficium*, n. 48. — ³ *Filiuccio*, tr. 12, n. 188 et 140. — ⁴ *Avila*, loc. cit., dub. 1, concl. 1. — ⁵ *Ugolinus*, de Censur., tab. 2, cap. 12, n. 4. — ⁶ Loc. cit., num. 9. — ⁷ *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de *Orat. publ. Eccles.*, cap. 30, num. 10. — ⁸ Loc. cit. num. 10. — ⁹ *Concill. Lateran. V.*, (anno 1514), sens. 9, bulla *Reform.*, § *Statutus quoque.* — ¹⁰ *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 30, num. 20. — ¹¹ *Vasq.*, de *Benefic.*, cap. 4, § 1, art. 1, dub. 9. — ¹² De Restit., qu. 7, art. 9, num. 11, v. *Infestetur 1.* — ¹³ *Vivas*, loc. cit., v. *Infestetur 2.* — ¹⁴ *De Horis canon.*, cap. 8, num. 24.

670. - a) Henriquez adducitur quidem a Salmant. ut refert S. Alphonsus; sed hoc modo, lib. 13, cap. 13, n. 4, distinguit: « Excommunicatus beneficiarius, quandiu manet in mora et contumacia, hic in utroque foro non facit fructus suos... Si excommunicatus poeniteat, nec per eum stat quominus absolvatur, ex pia Ecclesiae voluntate, fructus facit suos in conscientia ».

^{b)} Sayrus non satis accurate citatur a Salmant.; etenim, de Censuris, lib. 2, cap. 5,

c) Sa, v. *Beneficium*, n. 50; Henriquez, loc. cit., id asservant de fructibus beneficij in generali, et non solum de distributionibus.

d) Suarez, loc. cit., pariter de fructibus beneficij in generali loquitur.

671. - a) Clarius: Qui, post sex menses ab obtento beneficio, per quindecim dies Officium, saltem bis, non recitaverit, incurrit post monitionem poenam privationis beneficij.

ctus, si vere pauper est^{a)}; ut dicunt Palaus¹ cum Navarro, Suarez, Bonacina, Toledo; et Viva² cum Lessio, ex communi. Excipitur tamen, si ille in fraudem Officium omittat, sciens posse retinere fructus ob paupertatem; ut bene adver-
tunt Palaus et Viva.

*Item m.
per o.
pro
posita.*

Addunt Palaus³ cum Suarez et Bonacina; et Salmant.⁴ cum Navarro^{b)}, Pellizzario, Reginaldo, Filiuccio, Quintanadvenas et communi, posse beneficiarium satisfacere restitutioni, si quaecumque alia pia opera pro defunctis offerat, aequivalentia recitationi omissae; nempe (ut explicat Quintanadvenas apud Salmant.⁵) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem indulgentiarum et similia. — Sed huic supra (*n. 667, qu. 4, in fine*) non acquie-
mitatio. vimus. Tantum admittendum videtur cum Concina⁶, posse beneficiarium fructus re-
stituere, ut celebrentur Missae, vel alia suffragia applicentur pro defunctis^{c)}.

673. - Quaeritur 10°. *An beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta Officia quae omisit?*

*Probabi-
er soli
tus re-
sidentes
noꝝ aux-
iliandi.*

Affirmant Suarez, Valentia, Azor: quia sic loquitur bulla. — Sed Sanchez⁷, So-
tus⁸, Lessius⁹, Viva¹⁰; et Salmant.¹¹ cum Pellizzario, Vasquez^{a)}, Ledesma, Villalobos, Diana, Henriquez, Rodriguez,

Bonacina, etc., probabiliter dicunt, ex be-
nigna interpretatione ipsos non teneri om-
nes fructus restituere; sed tantum eos qui
respondent ad onus Officii omissi. Ratio:
tum quia bulla S. Pii sic recepta est et sic
explicata usu, utpote conformiore aequi-
tati naturali; tum quia durum videtur,
eodem modo obligari episcopos, parochos
et capellanos qui ferunt alia onera, ac sim-
plices beneficiarios.

Quare dicunt episcopum vel parochum
teneri restituere tertiam vel quartam par-
tem fructuum, retinendo alios pro aliis
oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: cano-
nicos, dimidiā partem: habentes capel-
laniā, dimidiā vel tertiam partem. (Ca-
pellanus enim tenetur ad Officium; cum
quaelibet capellania conferenda ab epi-
scopo et ejus auctoritate erecta, sit vere
beneficiū, etsi sit ad nutum amovibilis:
secus, si non sit erecta auctoritate epi-
scopi, licet ab ipso conferatur. Ita Sal-
mant.¹² cum Suarez, Pellizzario, Villalo-
bos, etc.). Ratio, quia isti omnes recipiunt
fructus, non solum pro Officio, sed pro
aliis etiam oneribus. Henriquez autem
apud Sanchez¹³ dicit episcopum et paro-
chum teneri tantum ad quintam partem
(quod Viva¹⁴ etiam approbat); canonici-
cum, ad quartam (ut etiam Viva¹⁵).

¹ Tr. 7, disp. 2, punct. 7, num. 12. - *Navar.*, Man., cap. 25, n. 123; et de Horis canon., cap. 7, n. 34. - *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 80, n. 21. - *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 5, punct. 4, n. 8. - *Tolet.*, lib. 2, cap. 12, n. 5. — ² De Rest., qu. 7, art. 9, n. 11, v. f. - *Less.*, cap. 34, n. 177. - *Palaus*, loc. cit., n. 18. - *Viva*, de Rest., qu. 7, art. 9, n. 11, i. f. — ³ Loc. cit., n. 11. - *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 80, num. 19. - *Bonac.*, loc. cit., punct. 4, n. 4. — ⁴ Tr. 16, cap. 2, n. 60. - *Pell.*, tr. 5, cap. 8, n. 226. - *Regin.*, lib. 30, n. 45. - *Fili.*, tr. 23, n. 5. - *Quintanadav.*, tr. 8, singular, n. 4. - *Quinta-
nado.*, loc. cit., n. 5, i. f. — ⁵ Loc. cit., n. 66. — ⁶ De Horis canon., cap. 8, num. 26. - *Suar.*, loc. cit., cap. 80, n. 6. - *Valent.*, in 2° 2°, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 8, v. *Sed queri potest.* - *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 14, qu. 5. — ⁷ *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 88, n. 8. — ⁸ De Just. et Jure,

lib. 10, qu. 5, art. 6. — ⁹ Cap. 34, n. 177. — ¹⁰ De Rest., qu. 7, art. 9, n. 18. — ¹¹ Tr. 16, cap. 2, n. 59. - *Pell.*, tr. 5, cap. 8, num. 207. - *Petr. Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 21, dub., v. *Dico 1*, et v. *Dif-
ficultas est de beneficiis non curatis.* - *Villalob.*, part. 1, tr. 24, diffic. 17, n. 6. - *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 8. - *Henriq.*, lib. 13, cap. 18, num. 2, litt. u. - *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 145, n. 4. - *Bonac.*, loc. cit., punct. 3, n. 2. — ¹² Tr. 16, cap. 2, n. 27. - *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 22, n. 11. - *Pell.*, tr. 5, cap. 8, n. 196. - *Villal.*, part. 1, tr. 24, diffic. 8, n. 8 et 9. - *Henriq.*, lib. 13, cap. 13, n. 2, litt. u et z, in com. - ¹³ *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 84, n. 4. — ¹⁴ De Praec. decal., qu. 3, art. 3, n. 8, v. *Quarto* (Non tamen satis sibi consentiens in propria 20 Alex. VII, n. 6, nec de Restit., qu. 7, art. 9, n. 11). — ¹⁵ De Praecept. decal., qu. 8, art. 8, n. 8, v. *Quarto*.

672. - ^{a)} De consilio confessarii, ut dicunt Navarrus, Toletus et Suarez; vel etiam alterius viri docti, ut addit Suarez.

^{b)} Navarrus utique hic citatur a Salmant.; sed loc. cit., in meis saltem editionibus, hoc non habet.

^{c)} Et ita quidem docent etiam Suarez, Pellizzarii, Reginaldus et Filiuccius, qui prouide minus fideliter referuntur a Salmant.

673. - ^{a)} Vasquez perperam a Salmant. ci-
tatur; quamvis enim loc. cit., dub. 7, n. 38, ne-

gat beneficiarium qui Officium omiserit, te-
neri « de jure naturali et divino » ad resti-
tuendos omnes fructus; at vero *n. 42*, de jure
positivo tractans, plane contrarium tenet, et
diserte scribit: « Quod vero omnes auferat fruc-
tus ob non recitatas Horas, declaravit Pius V;
et non habet injustitiam, quod in poenam pec-
cati, omnibus priventur, qui jure naturali, ut
vidimus, aliquos ratione alterius ministerii
possent retinere ». Idemque clarius repetit Va-
squez in 1am 2ae, disp. 168, cap. 4, n. 34 et 35.

Simplex
beneficia-
rius debet
omnes resti-
tuere.

Limitatio.

Alii obli-
gant ad of-
ficium ha-
bentem te-
nue benefi-
cium.

Alii ne-
gant eum o-
bligari.

Quid de beneficiario simplici?

Recte Viva cum Bonacina¹ dicit, teneri ad omnes fructus; quia onus gestandi habitum, vivendi caste, etc., compensatur cum privilegiis clericalibus. — Attamen Henriquez apud Sanchez² dicit teneri tantum ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum Manuele et Medina, quorum opinionem ait Sanchez esse rationi consonam. At hanc opinionem merito ait Lessius³, esse laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos beneficiarios tantum, qui, praeter Horas canonicas, alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

674. - Quaeritur 11°. An teneatur ad Officium, habens tenue beneficium?

Salmant.⁴ cum Navarro, Laymann⁵, Palao, Suarez, etc., teneri censem: quia S. Pius V hunc non excludit.

Negant tamen, apud Moya⁶, Malderus⁷, Escobar, Quintanadvenas⁸, Diana et Aragon, qui testatur hanc esse communem recentiorum. Et idem sentiunt Lessius⁹, Sanchez¹⁰; item Rodriguez, Molfesius¹¹, Vega, Ledesma, Torre et Pellizzarius, apud Salmant.¹² (quamvis Lessius et Pellizzarius¹³ sentiant, teneri hunc be-

Viva, de Praec. decal., qu. 3, art. 3, n. 8, v. *Quarto*. -
¹ De Off. div., disp. 1, qu. 5, punct. 8, n. 2. - *Henrig.*, lib. 18, cap. 13, n. 2, lit. s. - ² *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 84, n. 4. - *Manuel Rodríg.*, Sum., part. 1, cap. 145, n. 4. - *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 11. - *Sanch.*, loc. cit., n. 6. -
³ Cap. 34, n. 177. - ⁴ Tr. 16, cap. 2, n. 48. - *Navar.*, Man., cap. 25, n. 102; et de Horis canon., cap. 7, n. 27. - *Palau*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 9. - *Smar.*, de Relig.. tr. 4, lib. 4, cap. 21, n. 9. - ⁵ Tr. 2, disp. 2, qu. 4, § 1, n. 8. - *Escobar a Corro*, de Horis canon., qu. 3, § 5, num. 23 et seqq. - *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 9; et part. 9, tr. 7,

674. - a) Laymann male citatur a Salmant.; quamvis enim, lib. 4, tr. 2, cap. 5, n. 4, qu. 5, hanc opinionem communem appellat, attamen n. 5, docet attendendam esse in hoc et sequendam consuetudinem ecclesiae, in qua talia beneficia conferuntur; addens in fine: « Si redditus beneficiati, quos a prima collatione sufficietes habuit, postea fortuito casu vel hostium incursione adeo minuantur, ut aestimabilem partem sustentationis non praebant, neque spes sit brevi tempore plus proventurum esse, tali casu valde probabilem videri sententiam...: non incumbere pro eo tempore orandi obligationem ».

b) Malderus, tr. 10, cap. 2, dub. 3, quaer. 1, v. *Nihilominus*, ejusmodi beneficiarium excusat ab integra Officii recitatione, adjungens

eneficiarum recitare saltem dominicis et diebus festivis). — Ratio, quia ex cap. *Is cui 19, de praebend.*, in 6°, in jure tenue beneficium non reputatur pro beneficio. In praefato enim canone, habens tenue beneficium non excluditur ab alio beneficio obtinendo; cum ibi prohibetur, ne de beneficio provideatur tantum obtinens aliud beneficium: *Is cui* (verba textus) *conceditur, ut auctoritate Apostolica possit uni personae idoneae in sua vel alia ecclesia providere: alicui aliud beneficium sufficiens obtinenti providere non potest*. Adit ibi Glossa: *Ergo si non est sufficiens, secus est*. Deinde infra rationem adducit: *Quia beneficiatus idoneus non est, et jure communi beneficiatus beneficiari non mandatur, supra eod. tit. Quia in tantum. Habens igitur tenue beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tamquam non beneficiatus: et proinde censetur eximi ab onere Officii*.

Quaeritur autem *quodnam beneficium judicetur tenue*.

Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari beneficium, quod non pertingit ad 20 vel 30 aureos. — Merito tamen Viva⁹, Sporer¹⁰, Elbel¹¹, Tamburinius¹²; et Salmant.¹³ cum

resol. 8. - *Aragon*, in 2° 2°, qu. 83, art. 12, dub. 3, concl. 2 v. *In secundo casu*. - ⁸ Cap. 34, n. 169. - ⁹ Loc. cit., dub. 66, n. 2 et 3. - *Rodrig.*, loc. cit., cap. 140, n. 3. - *Vega*, Sum. nuev., part. 1, cap. 128, cas. 18. - *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, concl. 6, dub. 4. - *Raph. de Torre*, in 2° 2°, post qu. 83, tr. de Horis canon., controv. 6, disp. 5, assert. 5. - *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, n. 187. - ¹⁰ Tr. 16, cap. 2, n. 46. - *Less.*, loc. cit., n. 169, i. f. - *Glossa*, ad v. *Sufficiens*, et v. *Non potest*. - ¹¹ In propos. 20 Alex. VII, n. 7. - ¹² Theol. sacram., part. 1, append. de Horis canon., cap. 1, n. 27. - ¹³ De Horis canon., n. 420. - ¹³ Decal., lib. 2, cap. 5, § 1, n. 25. - ¹³ Loc. cit., n. 47.

inferius clericum obligationi suae satisfacere, « aliquoties recitando Horas pro rata fructuum quos percipit, praesertim diebus festis ».

c) Quintanadvenas, tr. 8, singul. 19, n. 12, tuerit quidem hanc sententiam; sed n. 14, eam ex Vasquez limitat ad casum quo beneficiarius aliud officium habet praeter Horarum recitationem; quodsi nullum aliud spirituale officium habeat, non excusari a persolvendo divino Officio.

d) Molfesius, Sum., tr. 5, cap. 3, n. 26 et 29, approbat eatenus hanc sententiam, ut Officii recitationem ad dies dominicos et festos restringat; coartans eam insuper eadem limitatione ac Quintanadvenas.

e) Pellizzarius, loc. cit., n. 187, probabiliter quidem Lessii sententiam existimat; opi-

Dubius
ter-
per-
tum.

Item, si
dubium sit
obligatum.

Maldero ac aliis communiter censem probabile, tenue existimari illud beneficium, quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis¹⁾. Et adhaeret Sanchez²⁾ cum Suarez³⁾, putans beneficium tenue, illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentationem autem rationabiliter dicit Viva⁴⁾ mensurari juxta diversitatem patrimoniorum, quae in diversis locis solent clericis assignari. — Hinc Sotus apud Sanchez⁵⁾ obligat ad Officium beneficiarium qui percipit annuos aureos octo. Sed Sanchez excusat, etiamsi percipiatur 16 aureos. Verum huic minime acquiesco: communis enim sententia est apud Croix⁶⁾, nullo modo excusari ab Officio beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis.

Idemque recte censem dicendum Croix⁶⁾ cum Vasquez, si dubium sit an beneficium sit tenue. Quia, cum beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro beneficio, et proinde pro obligatione Officii. Merito addunt Lugo⁸⁾ cum Suarez⁴⁾ et aliis, Croix⁶⁾ et Tamburinius⁶⁾, neque excusari beneficium, si ob suam culpam beneficium factum sit

Melder., tr. 10, cap. 2, dub. 8, quer. 8. — ¹⁾ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 67, n. 4. — ²⁾ In prop. 20 Alex. VII, n. 7. — **Sotus**, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 3, concl. 2, v. *Dixerimus autem*. — ³⁾ Loc. cit., n. 5. — **Sanct.**, loc. cit. — ⁴⁾ Lib. 4, n. 1196. — ⁵⁾ Loc. cit., n. 1196. — **Vasq.**, in 1st 2nd, disp. 65, cap. 8, n. 11, v. *Primum de eo*. — ⁶⁾ Decal., lib. 2, cap. 5, § 1, n. 26. — ⁷⁾ Loc. cit., n. 1198. — ⁸⁾ Loc. cit. — **Suar.**, de Relig., lib. 4, tr. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 20, n. 11

nionem tamen, quae ejusmodi beneficiarios absolute eximit ab onere Horas recitandi, non improbabilem appellat.

¹⁾ Viva, Elbel et Malderus tenue beneficium existimant, quod non pertingat ad tertiam partem sustentationis alicujus *vulgaris* clericis. — Sporer autem tenue esse censem illud, « ex quo non provenit bona pars, nimirum tertia, aut ad minimum quarta pars honestae ac tenuis sustentationis clericis, prudentis iudicio, habita ratione personae ipsius clericis, et virtus honesti quo utuntur communiter alii clericis similis conditionis ».

²⁾ Suarez a Sanchez allegatur, ut qui dicat bonam sustentationis partem eam esse, quae est tertia pars, vel quae magis in tertiam declinat. At re vera, Suarez, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 21, n. 10, asserit illud censeri tenue beneficium, quod « non sufficiat saltem ad tertiam partem su-

tenue; vel si ipse speret in posterum ubiores fructus se habiturum; tunc enim unus annus compensatur cum alio (contra⁹⁾ Palaum). — Pariter addit Croix⁷⁾, teneri ad Officium, qui acceptat beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. — Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non residet; ut ait idem Croix⁸⁾ cum Suarez, Lugo, etc. Hoc tamen limitant Busenbaum et Sanchez, si absit cum licentia: sed id recte rejiciunt Tamburinius⁹⁾, et Croix¹⁰⁾ cum Azor¹¹⁾, cum ille possit fructus percipere si velit.

675. — Quaeritur 12°. *An canonici non assistentes, vel non psallentes in choro, teneantur ad restitutionem distributionum et praebendarum?* — Plura Dubia hic discutienda sunt.

Certum est quod clerici ecclesiarum cathedralium et collegiarum tenentur ad Officium in choro¹¹⁾. Atque tenentur quotidie assistere: nisi alibi alia sit institutio vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra ecclesiam Officium persolvatur, et adsit licentia episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait Viva¹²⁾. Immo probabiliter putat Bonacina (cui adhaeret Viva), canonicos bene distributiones lu-

Alli casus
in quibus
obligatur.

Clerici ca-
thedralium
et collegia-
tarum cho-
ro obligan-
tur.

Limitatio-
nes.

et 12. — **Lugo**, *Respons. mor.*, lib. 5, dub. 6, n. 4. — **Busenb.**, lib. 4, cap. 2, dub. 2, art. 1, resp. 8, n. 7. — **Sanct.**, loc. cit., dub. 72, num. 8. — ¹⁰⁾ Loc. cit., num. 28, i. f. — ¹¹⁾ Loc. cit., num. 1198. — ¹¹⁾ Ex clem. *Grati*, de celebr. missar.; can. *Sicut quis*, fin. dist. 92; et Trid., sess. 24, de Reform., cap. 12. — ¹²⁾ De Restit., qu. 7, art. 9, num. 14. — **Bonac.**, de Offic. divin., disp. 1, qu. 3, punct. 5, n. 8. — **Viva**, loc. cit., n. 14.

stantationis»; et n. 11, tenuia vocat, quae « non sufficiat ad sustentationem personae, etiam quoad tertiam vel quartam partem».

⁶⁾ Lugo, *Resp. mor.*, lib. 5, dub. 6, n. 5; Suarez, de Relig., lib. 4, tr. 4, cap. 20, n. 10 et 11; Croix, loc. cit., n. 1193, ultimum tantum casum exponunt, et dicunt ad recitationem teneri eum qui, etsi nunc fructus non percipit, spem tamen habet eos percipiendi sequentibus annis.

⁷⁾ Palaus, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 18, contradicit doctrinæ, quae ad recitationem obligat eum, qui spem habet fructus percipiendi annis sequentibus. De altero membro, nempe de eo ob cuius culpam beneficium tenue factum sit, ibi non tractat.

⁸⁾ Azor, part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 6, nullam facit mentionem de episcopi licentia, et simpliciter ad recitationem obligat eum, qui « sponte sua in ecclesia non commoretur

crari, si recitent in sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia episcopi, si ipsa licentia praesumatur^{a)}; in sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1º. *An peccent graviter canonici qui choro non assistunt?*

Negant plures DD. antiqui^{b)}, ut Navarrus¹, Silvester², Cajetanus³; item Angelus, Valentia, Barbosa, Pellizzarius, Reginaldus, Tamburinius^{c)}, apud Salmant.⁴ — Tum quia de hoc non adest praeceptum expressum; tum quia obligatio assistendi choro oritur ex distributionibus: ergo, cum his canonici renuntiant, omni obligatione se liberant.

Sed verius Suarez⁵, Bonacina⁶, Pater Concina⁷, Viva⁸, Continuator Tournely⁹; Salmant.¹⁰ cum Vasquez, Palao, etc., docent peccare mortaliter, qui a choro absunt notabiliter ultra tempus a Tridentino permisso. — Ratio, quia ex can. *Si quis presbyter, dist. 92*, depositioni subjicitur clericus non recitans in sua ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius beneficii. Tridentinum enim¹¹, loquens de canoniciis, praecipit: *Omnes...*

¹ De Oratione (seu de Horis canon.), cap. 5, n. 14. — ² V. Hora, quer. 10, n. 12. — ³ V. Horae canonicae, § 5. — ⁴ Angel., v. Hora canonica, num. 26. — ⁵ Valent., in 2° 2°, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 6. — ⁶ Barbosa, de Episc., alleg. 58, n. 181, i. f. — ⁷ Pelliz., tr. 5, cap. 8, n. 180. — ⁸ Regim., lib. 18, n. 176. — ⁹ Tr. 16, cap. 4, n. 2. — ¹⁰ De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 10, n. 17. Cfr. cap. 18, n. 6. — ¹¹ Disp. 2, de Offic. div. in choro, qu. 1, punct. 2, n. 1. — ¹² De Horis canon., cap. 11, § 1, n. 4. — ¹³ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 14, v. Dubium tamen. — ¹⁴ De Relig., part. 2,

compellantur... in choro ad psallendum instituto, hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudare.

Diximus autem 1º. *Notabiliter*; nam si absit canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia, non pecare graviter. Ita Salmant.¹², et Croix¹³ cum Silvestro^{d)}, Bonacina, Covarruvias^{d)}, Vasquez; et Suarez^{e)}, qui tamen dixit praefatam sententiam non videri certe improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. — Diximus 2º. *Ultra tempus permisso*; quia Tridentinum permittit canoniciis, sicut episcopis, per tres menses abesse. Recte autem docet S. Thomas¹⁴, quem sequitur Viva¹⁵ cum Valentia, Filiiuccio et Bonacina (contra Navarrum et alios), episcopos non obligari ad chororum: tum quia sic fert consuetudo; tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quae chori assistantiam non compatiuntur.

Dubitatur 2º. *Quid teneantur restituere canonici choro non interessentes?*

Certum est ipsos non posse lucrari distributiones, etiamsi alii consocii eas illis remittant; ut habetur ex Tridentino¹⁶, ubi dicitur: *Distributiones vero, qui statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quarvis*

cap. 2, art. 8, sect. 5, qu. 1. — ¹² Loc. cit., n. 3. — ¹³ Vasq., de Benefic., cap. 4, § 2, art. 2, dub. 1, num. 188. — ¹⁴ Palau, tr. 7, disp. 8, punct. 2, num. 3. — ¹⁵ Ses. 24, de Reform., cap. 12. — ¹⁶ Loc. cit., n. 1 et 8. — ¹⁷ Lib. 4, n. 876. — ^{d)} Bonac., loc. cit., n. 2. — ^{e)} Vasq., loc. cit., dub. 1, n. 180. — ¹⁸ 2º 2º, qu. 91, art. 2, ad 8. — ¹⁹ Loc. cit., n. 14, v. Dicitorio. — ²⁰ Valent., in 2º 2º, disp. 10, qu. 6, punct. 2, in med. — ²¹ Fill., tr. 23, num. 136. — ²² Bonac., disp. 1, de Offic. div., qu. 8, punct. 5, num. 9. — ²³ Navar., loc. cit., cap. 5, n. 14. — ²⁴ Ses. 24, de Reform., cap. 12.

et resideat», ob idque fructibus privetur. Citatur tamen a Croix, (ex Tamburinio, ut videtur) sicuti refert S. Alphonsus.

675. — ^{a)} Bonacina non requirit, ut saltem praesumatur episcopi licentia, sed solum ut fiat ob aliquam causam «bona fide».

^{b)} Nisi tamen ob contemptum vel contra particulare praelati praeceptum fiat; aut nisi ob absentiam cultus divinus notablem damnum patiatur, ut limitant Navarrus, Silvester, Cajetanus, Angelus, Barbosa, Pellizzarius, Reginaldus; vel etiam, nisi id in consuetudinem ducatur, ut iidem Silvester et Angelus.

^{c)} Tamburinius hanc sane opinionem, «ut pote benignorem», libentius admittit, *Decal.*, lib. 2, cap. 5, § 4, n. 6 et 7; non tamen a Salmant. allegatur.

^{d)} Silvester a Croix hic utique citatur; utrum vero recte, dubium mihi est; Silvester

enim, *loc. cit.*, requirit tantum ut absentia in consuetudinem non ducatur. — Covarruvias pariter limitationem istam disertis verbis non habet, *Variar. resol. lib. 3, cap. 13, i. f.*; sed videtur forte illam innuere, eo quod obligationem restituendi qua tenentur beneficiati non residentes et non recitantes Officium, ita interpretatur, «ut ad omissionem quamlibet Horarum, nempe unius aut duorum dierum, fieri non debeat restituiri».

^{e)} Suarez, *loc. cit.*, cap. 13, n. 8 et 9, ita loquitur: «Aliqui docti existimant etiam unius diei absentiam non esse rem gravem, quando regulariter servitum chori diligenter ac strenue fit; nam Graffius... ait semel aut bis deesse in choro non esse mortale... Quod certe non videtur improbabile. Ego vero nolo esse fautor hujus licentiae, neque in hoc judicium meum interponere».

A choro
abesse, non
est lethale
juxta alios.

Verius,
lethale.

Es
turabe
trium
quatuor
rum.

Item
mesti
Trides
concom

Epi
choro
obligas

Cas
choro
sentie
tant di
butioem

collusione aut remissione exclusa, his ca-
reant. — Nota: *Remissione exclusa.* Nam, ut bene advertunt Croix¹ et Concina², si portiones illae praesentibus jam sint praestitae, isti licite possunt donare eas absentibus: modo hoc non fiat ex pacto et ³) in fraudem legis, ut ait Croix⁴ cum Sanchez et Lugo; quia haec esset palliata collusio. — Non privantur autem distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus Lib. IV, ex n. 130.

Haec quoad distributiones.

An vero non assistentes teneantur etiam fructus praebendae restituere?

Sic habetur in Tridentino⁵: *Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum quos, ratione etiam praebendae ac residentiae, fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus quos eodem anno lucratus fuerit. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum canonum constitutiones procedatur.* Ex sacris autem canonicis, ut dicunt Salmant.⁶ illi exspoliantr ipsiis beneficiis. — Hoc vero ajunt Salmant.⁷ ex communi, non fieri nisi post sententiam: sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in Dubio sequenti.

Dubitatur 3°. An satisfaciant choro et lucentur distributiones canonici qui tantum assistunt et non canunt?

Affirmant Sanchez⁸ cum Medina, Aragon et Panormitano. — Et consentiunt Bonacina⁹; et Salmant.¹⁰ cum Palao, Suarez, Lessio, Pellizzario et Ledesma, pro iis ecclesiis, ubi talis viget consuetudo: quam asserunt ¹¹) adesse fere in omnibus ecclesiis.

Sed hodie, aliis omissis, causa finita est ex bulla *Cum semper oblatas*¹², ubi Summus noster Pontifex, postquam asserit praefatam opinionem absonam esse menti

concilii Tridentini, atque plures improbatam a Congregatione ipsius Concilii, dicit: *Equidem minime Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius ecclesiae canonici, se muneri suo satisfacere per simplicem in choro assistantiam, absque divinae psalmodiae cantu. Verum, nisi illis praestos sit Apostolicum, non praesumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium sive indulsum, jure ac merito verendum est ne isti, dum ita se gerunt, praebendarum ac distributionum fructus minime suos faciant, et consequenter ad eorum restitucionem teneantur.* — Ex quo verbo verendum, recte infert Concina¹³, ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non amplius probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, cum qua certe non licet operari.

Sed, quidquid aliqui dixerint super praefata bulla, idem Summus Pontifex omnia dubia abstulit novo brevi, quod direxit die 19 Januarii anno 1748 ad Emin. card. Delphinum, patriarcham Aquilejensem, incipiens: *Dilecte Fili*, etc. (Vide apud Concina¹⁴). — Ibi noster Pontifex consuetudinem canonorum tantum interessendi choro, extirpandam esse declarat; sic dicens: *Itaque a te, dilecte Fili noster, poscimus et flagitamus, ut non solum hujusmodi abusum et corruptelam ab ecclesiastica disciplina absonam, et canonice ordinationibus ac Nostrae quoque constitutioni contrariam, penitus evellere et eradicare admittaris; verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas..., ut in posterum ea qua decet et tenentur reverentia choro intersint assistantque, nec non parietate, attentione ac vigilantia omnino canere vel psallere cum caeteris studeant et contendant. Deinde iisdem edicas et no-*

¹ Lib. 4, n. 877. — ² De Horis canon., cap. 11, § 2, n. 4. — ³ Loc. cit. — ⁴ Sanck., Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 109. — ⁵ Lugo, Resp. mor., lib. 5, dub. 18, n. 5. — ⁶ Sess. 24, de Reform., cap. 12, [loquens de iis, qui ab ecclesiis suis ultra tres menses in anno absunt]. — ⁷ Tr. 16, cap. 4, n. 9. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Loc. cit., dub. 99, n. 2. — ¹⁰ Barthol. Medina, Sum., seu Instruct. confess., lib. 1, cap. 14, § 11, v. f. — ¹¹ Aragon, in 2° 2°, qu. 83, art. 18, v. *His tamen non obstantibus.* — ¹² Panorm., in cap. *Cum olim 12*, de sentent. et re judic.

¹³ n. 6. — ¹⁴ Disp. 1, de Offic. div. privat., qu. 3, punct. 2, § 1, num. 18. — ¹⁵ Loc. cit., num. 5. — ¹⁶ Palau, tr. 7, disp. 3, punct. 3, num. 5. — ¹⁷ Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 11 et 18. — ¹⁸ Less., cap. 84, n. 185. — ¹⁹ Pellis., tr. 5, cap. 8, num. 185. — ²⁰ Petr. Ledesm., Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 22, dub. 1. — ²¹ De die 19 Augusti 1744, § 24. — ²² De Horis canon., cap. 11, § 1, num. 28. — ²³ Loc. cit., num. 29: breve *Praeclarara decora*, § 7 et 8. Cfr. Bullar. Bened. XIV.

¹¹) Croix disjunctive loquitur, et ait: *Ex pacto vel in fraudem legis.*

¹²) Nempe Salmantenses, Pellizzarius et Ledesma id asserunt. — Palau vero dicit

tum facias, Nos (quemadmodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi declaramus et injungimus) decernere atque statuere, sicut in eadem constitutione Nostra innuimus, ipsos suosque successores canonicos, choro quidem interessentes assistentesque, minime vero canentes psallentesve, nullo pacto ex praebendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse ac fore. — Ex quo diplomate remanet tandem decissum quod canonici, vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in choro, nedum distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex praebendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4º. *An satisfaciant choro, qui submisse recitant psalmos, alteram partem audiendo?*

Loquendo de choro in generali, an isti satisfaciant Officio, adsunt duae sententiae:

Prima, quam tenent Cajetanus¹, Armillia², Navarrus³, et alii apud Salmant.⁴, dicit non satisfacere; quia non communicaunt cum aliis canentibus. — *Secunda* vero sententia, valde probabilis et communior, affirmat; hancque tenent Sanchez⁵, Lessius⁶, Suarez⁷, Filiuccius⁸, Concinna⁹, Bonacina¹⁰; Salmant.¹¹ cum Soto¹², Trullenbach, Villalobos, etc. Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in choro, non est necesse ut

Choro ab-sentes vel non canentes amittunt fructus praebenda.

Submissae recitantes sa-tisfacit Offi-cio,

¹ V. *Horae canonicae*, § 5, v. f. — ² V. *Horae canonicae*, n. 22. — ³ De Horis canon., cap. 10, n. 47. — ⁴ Tr. 16, cap. 1, n. 25. — ⁵ Consil. mor., lib. 7, cap. 2, dub. 14, n. 2. — ⁶ Cap. 34, n. 184, l. f. — ⁷ De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 8. — ⁸ Disp. 1, de Offic. div., qu. 3, punct. 2, § 1, n. 16. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 16, n. 8. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 10, n. 9. — ⁹ Consil. mor., lib. 2, cap. 2, dub. 99, num. 2. — *Less.*, loc. cit., num. 184. — ¹⁰ Tr. 23, n. 196. — ¹¹ De Horis canon., cap. 11, § 1, n. 9. —

quisque audiat omnes voces alterius partis: unaquaeque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicat.

Loquendo autem de choro canonico-rum, an ipsi submisse recitando satisfa-ciant choro, et lucentur distributiones?

Affirmat Sanchez¹² cum aliis. — Sed communiter et merito id negant Lessius, Filiuccius¹³, Concinna¹⁴, Continuator Tourney¹⁵; et Bonacina¹⁶ cum Suarez, Petro Navarra¹⁷ et Rodriguez. Ratio, quia distributiones debentur solum iis qui choro inserviunt: servitium autem chori¹⁸ in eo consistit, ut clerici convenient in ecclesia ad Officium psallendum. Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce re-citant, non possunt dici choro inservire.

Censet tamen Bonacina¹⁹ cum Suarez, Filiuccio, etc., quod canonici ita recitan tes possunt saltem percipere medianam par tem distributionum. — Sed SS. noster Pontifex Benedictus XIV (ut mox supra vidimus in praecedenti Dubio) expresse declaravit, canonicos non canentes vel psallentes, non solum amittere omnes distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus praebendae.

Dubitatur 5º. *An canonici, portionarii et similes, possint inservire choro per substitutos, vel alternativam unus pro alio?*

Negat Joan. Bapt. Ventriglia²⁰ cum Zerola, Barbosa et Garcia; ex praescripto

sed choro lucra distribuens.

¹² De Relig., part. 2, cap. 2, art. 8, sect. 5, qu. 1, v. *Ex dictis*. — ¹³ Loc. cit., n. 17. — *Suar.*, loc. cit., n. 9 et 10. — *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 145, n. 5. — ¹⁴ Clem. *Gravi*, de celebr. missar. — ¹⁵ Disp. 1, de Offic. div., qu. 3, punct. 2, § 1, n. 17. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 10. — *Fili.*, tr. 23, n. 196. — ¹⁶ *Prax.*... de resi-dentia canonico-r., annot. 19, § 8, n. 18. — *Zerola*, *Prax.*, part. 2, v. *Canonica*, 5. — *Barbosa*, de Canonicis, cap. 31, n. 3 et 4. — *Nicol. Garcia*, de Benefic., part. 8, cap. 2, n. 45.

Quand novici sint ins-
re per s

ejusmodi consuetudinem adesse in omnibus fere ecclesiis Hispaniae.

¹⁸) Filiuccius, tr. 23, n. 195, ita sane docet, « modo sint alii ex sua parte, qui possint exaudiri ab altera ». Eodemque modo loquuntur Salmant., loc. cit., n. 25. — Sed Filiuccius mentem suam his verbis explicat: « Non quia id necesse sit ad munus ipsius recitandi Officium; sed ad indicandum in praxi id non posse fieri, quando non essent alii qui possent exaudiri ».

¹⁹) Concinna, de Horis canon., cap. 11, § 1, n. 9, hanc opinionem satis perspicue signifi-cat, scribens: « Dum musici canunt aliquam

Horam, debent canonici submissa voce eam recitare; et consultius esset, ut ante musicam vel post, prout opportunius fuerit, ipsi canonici in choro recitarent ».

²⁰) Sotus, de Justitia, lib. 10, qu. 5, art. 4, v. f., rem satis innuit, dum requirit, « ut quando in choro canitur, ipse Officium solvat, ut cum aliis orare censeatur ».

²¹) Petrus Navarra perperam pro hac opiniione a Bonacina adducitur. Licet enim rationes hujus sententiae afferat, lib. 2, cap. 2, n. 213 et seqq.; at profecto, n. 216, addit: « Ego vero, salvo meliori judicio, existimarem nullam esse restituendi obligationem, suppo-

concilii Tridentini¹, ubi dicitur: *Omnis vero divina per se, et non per substitutos, compellantur obire Officia*. Hinc ait id vetari, etiam si adsit consuetudo vel statutum id permittens; ex declaracione S. Congreg. 25 Julii 1570: *Si factum est aliquod statutum, quod canonici possint inservire per substitutos, vel alternativam unus pro alio, non habeatur ejus ratio: quia est contra concilium*. — Tantum id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis et absentiae permissae.

Verumtamen advertunt Fagnanus², Monacelli³ et Mattheucci⁴, declarasse Sacr. Congreg. Concilii, quod episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat Monacelli) potest concedere facultatem capituloibus invicem se substituendi in servitio tum

ecclesiae tum chori. Modo non substituantur iis temporibus quibus servitio ecclesiae adstricti sunt; et modo curet episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: puta, si hujusmodi substitutiones sint nimium frequentes. Alias vero, (ut scribit idem Fagnanus) declaravit S. Congregatio, decretum hoc locum habere tantum inter praesentes. — Cumque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra moenia civitatis ubi est cathedralis, per medium milliare vel circiter in suburbis, unde canonicus opportune possit ad servitium accedere; S. Congregatio respondit non censi ser absensem⁵.

Omnes has declarationes colligit et refert card. Lambertini⁶.

DUBIUM VII.

De Circumstantiis restitutionis.

ARTICULUS I.

QUO TEMPORE, LOCO ET MODO DEBEAT RESTITUI.

676. Quando et ubi facienda restitutio. — 677. *An sumptibus furis.* — 678. **Quando et ubi facienda solutio ex contractu.** — 679. **Quando peccat differens restitucionem.** — 680. **Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum.** — 681. **An absolvendus, qui potens restituere, vult differre restitucionem.** — 682. **An absolvit possit debitor antequam restituat.** — Et an confessarius debeat monere de restituzione poenitentem qui est in bona fide, si praevideat monitionem non profuturam. — 683. **Quot peccata committat negligens restituere.**

modo et
facienda
restitutio-

676. — « Resp. Debet quamprimum, et « eo modo ac loco restitui, quo jus et in- « teresse damnificati requirit, et commode « ac moraliter fieri potest sine gravi in- « commodo, quod quis pateretur in re sua « propria, ultra debitum. — Vide Lay- « mann⁶, Filiuccium⁷.

« Unde resolves:

« 1º. Qui non potest commode resti- « tuere aperte, faciat clam; et qui non po- « test per se, faciat per aliam personam

« interpositam, v. gr. confessarium ». — [Quid, si confessarius non restituat? Vide dicenda n. 704].

677. — « 2º. Possessor malae fidei, v. gr. « fur, debet suis sumptibus ad eum locum « rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, « si non fuisset ablata, destructa vel inique « detenta, deductis expensis quas « alter eam servando vel deferendo de- « buisset facere. Excipe, nisi transferendo Excep- « deberet plus impendere, quam res valet;

Paciens
da sumptu-
bus furis.

num. 64. — « Official. curiae eccles., cap. 55, § 1, num. 9. - Monacel., loc. cit. - Fagnan., loc. cit., n. 29. — ⁸ Notific. 107, n. 17 et 18. — ⁹ Lib. 3, sect. 5, tract. 2, cap. 10. — ¹⁰ Tract. 32, n. 108 et sequent.

Non fe-
cunda vel
inter-
veniens.

¹ Ses. 24, de Reform., cap. 12. — S. C. Conc., ap. Ventriglia, Prax... de Resid. Canonico, annot. 19, § 8, n. 18. — Ventriglia, loc. cit. — ² In cap. Cum omnes, de constitution., num. 28. — ³ Formular., part. 2, tit. 13, formul. 2,

sitis, quae supra diximus, ut attente saltem ad verba, vel attentione quadam saltem ex- terna corporis assistant, et domi Officium per- solvant, capellanos habeant ».

⁴ Quaedam hic notanda sunt circa alle- gatas S. C. C. declarationes, ex his quae apud Pallottini habentur. — Et primo quidem decla- ratio, quae ex Ventriglia desumpta est, minime

« tunc enim plerumque, ex praesumpta
« mente domini, posset restituere paupe-
« ribus vel in usus pios. — Bonacina¹.

Quaestio est: *an fur teneatur rem red-
dere domino, etiam cum sumptu majori
quam res valeat?* — Affirmant Navarrus^{a)},
Valentia^{b)}, Dicastillus^{c)}, Cajetanus, etc.,
apud Salmant.^{d)} Sed negant Salmant.^{e)}
cum Soto^{f)}, Palao, Bonacina, Lessio^{g)},
etc., cum Busenbaum hic. — Vide dicta
supra n. 597 et 598.

« 3º. Bonae fidei possessor satisfacit, si
« restituat in loco ubi rem possidet^{h)}.

678. — « 4º. Debita ex contractu, eo loco
« et tempore solvi debent, de quo inter
« partes conventum fuit expresse vel ta-
« cite. — Vide Lessium et Bonacinaⁱ⁾.

Regulariter, praeccisis pactis, solutio,
in contractibus, quoad *locum*, fieri debet
in loco ubi contractus fuit initus, et expen-
sis illius in cuius favorem fuit contra-
ctus.

Quando.

Quoad *tempus* autem, si istud non sit
conventum, non peccat graviter debitor,
si non restituat donec moneatur ab altera

^{a)} Disp. 1, de Restit., qu. 5, punct. unic., n. 4 et 5. —
^{b)} Cajetan., in 2am 2ae, qu. 62, art. 5, ad 3, v. *De multum autem
distantia*. — ^{c)} Tr. 18, cap. 1, n. 196. — ^{d)} Loc. cit. — *Palau*,
tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 6, n. 1. — *Bonac.*, loc. cit., n. 5. —
^{e)} *Bonacina*, disp. 1, de Restit., qu. 5, punct. unic., n. 1. —

apud Pallottini reperitur. — Deinde, quod Faganianus asserit: posse scilicet episcopum licen-
tiam substituendi concedere, est paulo diver-
sum apud laudatum Pallottini. Canonici ni-
mirum possunt sibi aliquem substituere, sub
allatis conditionibus; episcopus vero invigi-
lare debet, ne ea facultate abutantur, scil. ut
ejusmodi substitutiones non sint frequentiores:
quod episcopi arbitrio judicandum est. — Pariter S. C. C. non loquitur de distantia
dimidii milliarii; sed ut praesentes agnoscit
eos, qui sunt in suburbis, vel etiam, ubi de-
sunt suburbia, si adsint intra urbis territo-
rium. Cfr. Pallottini, v. *Canonici*, § VII, n. 106
et seqq. — Denique advertendum est illas S.
C. C. declarationes non requirere consuetu-
dinem, unde mitius videtur esse interpretan-
dus Monacelli.

677. — ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 43,
id videtur innuere. Cfr. notam a superius ad
n. 597.

^{b)} Valentia, in 2am 2ae, disp. 5, qu. 6,
punct. 8, id revera affirmat, dummodo debitor,
attento ejus alioqui statu honesto, non patiatur
propterea grave damnum, atque adeo majus
quam ipse creditor ex dilata restitutione pas-
surus esset.

parte. Nisi illa ob timorem, oblivionem
aut impotentiam, omittat monere; vel nisi
debitor obligarit se cum juramento: quia
juramentum de se obligat quamprimum.
Ita Salmant.^{e)} cum Palao^{a)}, Covarruvias^{b)},
etc. — Monent autem^{c)} Lugo, Bonacina,
Trullench, etc., non esse damnandum de
culpa gravi, qui differt solvere debitum
ex contractu sine gravi damno creditoris,
licet iste petat; quia talis dilatio non vi-
detur tunc graviter ei injuriosa. Et adhae-
ret Busenbaum n. seq.

679. — « 5º. Si quis possit quamprimum
« restituere totum, ad id tenetur. Si ta-
« men alter dilatione non pateretur ulte-
« rius damnum aut non notabile, non fa-
« cile arguendus esset gravis peccati is
« qui cum proposito satisfaciendi differret,
« aut paulatim per partes solveret. — Vide
« Bonacina^{d)}.

Certe excusatur a peccato gravi qui
differt restitutionem per breve tempus, in
quo dominus nec damnum patitur grave
nec graviter censemur invitus. Ita Salmant.^{e)}
cum Lugo, Cajetano^{a)}, Bonacina^{a)}, etc. —

^{a)} Less., cap. 15, n. 52 et seqq. — ^{b)} Loc. cit., n. 9. — ^{c)} Tr. 18,
cap. 1, n. 254. — ^{d)} Ap. Salmant., ibid., n. 255. — *Lugo*,
disp. 20, n. 211. — *Bonac.*, loc. cit., qu. 6, punct. unic., n. 4. —
Trull., lib. 7, cap. 14, dub. 10, n. 4. — ^{e)} Loc. cit., qu. 6,
punct. unic., n. 4. — ^{f)} Loc. cit., n. 258. — *Lugo*, disp. 20, n. 211.

^{c)} Dicastillus, *de Restit.*, disp. 11, dub. 9,
n. 100, loquitur de casu quo non adsit spes
futurae occasionis, quae sineret restitutionem
sine sumptibus fieri; et asserit tunc faciendam
esse restitutionem, quantumvis magni fiant
sumptus.

^{d)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 7,
art. 1, post concl., negativam hanc opinionem
satis innuit, dum scribit restitutionem facien-
dam esse cum aliquo, sed non cum gravi de-
trimento.

• ^{e)} Lessius, cap. 15, n. 50, asserit posse dif-
ferri restitutionem, modo dominus nullum vel
parvum damnum inde patiatur, « si res non
potest sine magnis sumptibus restituiri ».

678. — ^{a)} Palau, tr. 32, disp. 1, punct. 18,
§ 7, n. 2 et 7, non loquitur de timore, obli-
vione, impotentia, quae ceteroquin a Salmant.
intra parenthesis ponuntur. In reliquis con-
cordat.

^{b)} Covarruvias a Salmant. allegatur pro
solo casu in quo debitor cum juramento sese
obligaverit; idque revera habet in *Variar.
resolut.* lib. 3, cap. 17, n. 5.

679. — ^{a)} Cajetanus, in 2am 2ae, qu. 62,
art. 8; Bonacina, loc. cit., qu. 6, punct. unic.,
n. 1, i.f., non aliud habent nisi: restitutionem

Palaus^{b)}, ordinarie loquendo, spatium vinti dierum putat esse breve.

680. - Utrum, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur? — Respondetur:

Si debitum non est ex delicto, non tenetur; ut ex communi docet Lugo¹ et Croix².

Si vero ex delicto est, nec etiam teneri si dilatio sit justa, dicunt Navarra^{a)}, Dicastillus^{b)}, Burghaber et Diana, apud Croix^{c)}, qui probabile putat. Quia, ut ajunt, tunc circa dilationem creditor esset irrationaliter invitus. — Sed communius et probabilius tenetur: ut docent Lugo^d, Lessius^e, et Molina^{f)}, Laymann^{g)}, Rebellus^{h)}, Tamburinius aliisque, cum Croixⁱ⁾. Ratio: quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio.

681. - « 6°. Qui scit se teneri ad restitutionem, et cum possit in vita, non vult

^{a)} Disp. 18, num. 35. — ^{b)} Lib. 8, part. 2, num. 252. — ^{c)} Burghab., Centur. 1, cas. 10. — ^{d)} Diana, part. 11, tr. 6, resol. 20. — ^{e)} Lib. 8, part. 2, n. 252. — ^{f)} De Just. et Jure, disp. 21, n. 17. — ^{g)} Lib. 2, cap. 11, n. 32. — ^{h)} Tamburinius, Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 2, § 6, n. 5. — ⁱ⁾ Loc. cit., n. 252. — Salow, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, controv. 1, post concl. 4, v. *Sequitur 2 et 3*. — Sayr., Clav., lib. 10, tr. 6, cap. 2, num. 30 et 31. — Bonac., disp. 1, de Restit. in gen., qu. 6,

restituere nisi in articulo mortis, vel post mortem per haeredes; absolvit non debet nec potest: quia semper est in actuali peccato et imponitens. — Sa- lon, Sayrus, Bonacina, Trullench^{j)}.

Certum est non posse absolvit qui, potens, non vult restituere nisi in morte vel per partes. — Limita 1°. Nisi ille sit in bona fide, et monitio praevideatur non profutura; ut Salmant.^{k)} cum Dicastillo, Petro Navarra, Silvestro, etc. — Limita 2°. Nisi adsit justa causa, nimurum scandalum, infamia et similia, si statim fieret restitutio. Salmant.^{l)} cum Lugo, Dicastillo, Bonacina, Bañez^{m)}, etc.

682. - Quaeritur hic 1.º *Utrum sit absolvens debitor antequam restituat?*

Prima sententia dicit, bene posse absolvit, non solum prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa doloris et propositi. Ita Vivaⁿ⁾ cum Navarro^{o)}, Valentia^{p)}, Ledesma^{q)}, Sayro^{r)}, etc.; Mazzotta. — Et probabilem putant Salmant.^{s)} cum Petro Navarra et Dicastillo, etiamsi poeni-

Nolens re-
stituere ni-
si in morte
non absol-
vendus.

Limitatio-
nes.

Debitor,
juxta alios,
absolven-
dus ante
restitutio-
nem.

num. 15. — ^{t)} Decal., lib. 7, cap. 14, dub. 10, num. 9 et 12. — ^{u)} Tr. 13, cap. 1, n. 256. — ^{v)} Dicast., de Restit., disp. 10, dub. 1, n. 8. — ^{w)} Petr. Navar., lib. 4, cap. 4, dub. 11, n. 70. — ^{x)} Silvest., v. *Restitutio* V, qu. 5. — ^{y)} Loc. cit., n. 259. — ^{z)} Lugo, disp. 20, n. 212. — ^{aa)} Dicast., loc. cit., n. 14, juncto dub. 3, n. 34. — ^{bb)} Bonac., loc. cit., n. 15. — ^{cc)} Mazzot., tr. 6, disp. 2, qu. 4, cap. 8, § 3, v. *Infers 2*. — ^{dd)} Loc. cit., n. 258. — ^{ee)} Petr. Navar., loc. cit., dub. 18, n. 77. — ^{ff)} Dicast., loc. cit., dub. 1, n. 17.

faciendam esse statim, scilicet, uti explicit, ubi tempus opportunum aderit.

b) Palaus, *loc. cit.*, § 7, n. 11, non assignat dictum spatium.

680. - a) Petrus Navarra ita sane docet, lib. 4, cap. 4, diff. 9, n. 56, disputans de restitutione in genere, non vero de restitutione ob delictum.

b) Dicastillus, *de Restit.*, disp. 10, dub. 3, n. 73, id quidem ut probabilissimum habet, quando adest extrema vel gravis necessitas, aut quando imminent spirituale periculum; at n. 75, asserit illum ad restitutionem hujus damni teneri, cum ad lautiorem fortunam pervenerit. Quae omnia a Croix notantur.

c) Molina, tr. 2, disp. 754, n. 3; Laymann, lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 12, n. 2; Rebellus, part. 1, lib. 2, qu. 17, n. 22, v. f., haec docent, tractantes de restitutione in generali.

681. - a) Bañez male citatur a Salmant.; id enim non habet in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, dub. 1, ad 3.

682. - a) Viva, *de Restit.*, qu. 1, art. 5, n. 6: Si tamen, inquit, iterum appareat magnus dolor et firmius propositum, potest secunda

vice benigne absolvit ex Navarro... Imo non nulli etiam concedunt cum Valent., Ledesma., Sayr., Navar., contra communiorum, quod possit etiam tertia vice, et aliquando adhuc quarta absolvit... In praxi tamen rarissime hac doctrina utendum est, quia nisi restituat, prius quam iterum ad sacramentum accedit, qui alias in proposito defecit, impossibile moraliter est, quod habeat verum propositum restituendi statim post confessionem. — Et re vera, Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 59, v. *Quarto*, loquens de eo qui, etsi jussus jam a confessario, nondum tamen restituit, ait posse occurrere tales circumstantias, ut confessarius solo restituendi proposito contentus esse debeat. — Quod Valentia, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 7, v. *Ex his causis*, magis determinat, dicens posse absolvit « secundo et forte saepius ». — Sayrus autem, *loc. cit.*, n. 26, posse absolvit dicit « eum qui primo vel secundo ad confessionem accedit cum debito [videtur legendum: proposito] restituendi », dummodo confessarius animadvertisit eum vere dolere et firmiter proponere statim restituere. — Denique Martinus de Ledesma, 2^{am} 4^{ae}, qu. 18, art. 8, v. *Du-*

Negat
S. Doctor,
si restitutio
sit possibi
lis.

Limitatio
nes ipsius
S. Alphon
si.

tens monitus prima vice, culpabiliter non restituerit.

Sed mihi omnino placet *secunda* sententia, quam tenet Pater Concina¹: regulariter non esse absolvendum debitorem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis: sicut non est absolvendus concubinarius, antequam concubinam abjiciat. Experientia enim satis compertum est, quod debitores post absolutionem rarissime restituunt: prout concubinarii rarissime concubinas dimittunt. Unde S. Thomas de Villanova² recte mouuit: *Prius ergo vadat et concubinam a domo pellat, pecuniam alienam restituat...; et tunc ad confessarium redeat et absolvatur.* — Caeterum bene ait Concina³, quod si revera prudens confessarius deprehendat, debitorem sincere paratum esse restituere cum primum poterit, et restitutio non possit fieri cito, recte poterit eum absolvere pro prima vice. Immo probabilissime id admittunt Salmant.⁴ et Lugo⁵, etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant circumstantiae, ut confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat.

Quaeritur 2º. *Utrum, si poenitens sit in bona fide, et confessarius praevideat monitionem restitutionis minime esse pro futuram, debeat monere?*

¹ De Restit., dissert. 2, cap. 3, num. 25. — ² Serm. in Feria VI post Dom. IV Quadragesimae, n. 11. — ³ De Restit., dissert. 2, cap. 8, n. 24. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 258. — ⁵ Lugo, de Poenit., disp. 22, num. 26. — ⁶ Sanchez, de Matrim., lib. 2, disp. 38, n. 10 (al. num. 11). — ⁷ Cano, Select. de Poenit., part. 6, v. *Atque id ego intelligit.* — Laym., lib. 5, tr. 6,

De hoc Dubio vide dicenda *de Poenit.*, Lib. VI, n. 614, ubi partem negativam probabimus cum Lugo, Sanchez, Cano, Laymann, Salmant., Roncaglia, Sporer et aliis communiter, contra paucos. — Si enim confessarius cum magna prudentia officio suo fungi debet, quomodo prudenter se geret, si poenitentem monebit, praevidentis quod ille animae detrimentum patietur, et e converso damnum creditoris non amovebitur?

683. - Quaeritur 3º. *Quot peccata committat negligens culpabiliter restituere?*

Prima sententia, quam Salmant. probabilissimam vocant, tenet tot peccata distincta committere, quot intersunt occasionses restituendi, et quoties proponit non restituere: immo, quoties per somnum aut per alia distrahitur.

Ita Bonacina, Vasquez, Dicastillus^{a)}, Trullench^{b)}, Bañez^{c)}, etc., apud Salman-tenses^{d)}.

Secunda sententia docet unum peccatum committere, licet per annum et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio, quia tale peccatum, quamvis physice interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractatur mala voluntas, quae virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita Lugo^e cum Navarro^{f)},

Moti
non pro
tura es
tatur.

Culpa
liter ne
gens re
taere, p
babilit
pluries
cat.

Proba
lius se
tantum,
et retro
malam i
luntates

cap. 18, n. 5, v. *Dico 2.* — *Salmant.*, tr. 6, cap. 12, n. 34. — *Roncaglia*, tr. 19, qu. 5, cap. 3, qu. 4, resp. 2. — *Sporer*, Sacramental., part. 3, cap. 6, n. 795. — *Salmant.*, tr. 13, cap. 1, num. 264. — *Bonac.*, disp. 1, de Restitut. in gen., qu. 6, num. 11. — *Vasq.*, in 1ma 2^{ae}, disp. 76, cap. 3.

^e Tr. 19, cap. 1, n. 262. — ^f De Poenit., disp. 16, n. 549.

dub. 10, n. 7, negat multiplicari peccatum nisi per actum contrarium. Cfr. etiam *cap. 5*, *dub. 13*, n. 6, ubi fusius idem docet.

^{c)} Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, *dub. 1*, ad 3, non loquitur de somno nec de distractione; sed asserit multiplicari peccatum, quoties quis retinendi propositum repetit; aut re aliena pretio aestimabili utitur; aut dominus rem suam vindicat, et detentor negat; aut dominus novum patitur detrimentum, et detentor, id sciens, non restituit.

^{d)} Navarrus a Lugo citatur ex Suar., qui, de Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 32, dicit Navarrum *videri* id concedere *cap. 6*, n. 16. Et re quidem vera, loc. cit., Navarrus negat generaliter « peccatum iterari aut multiplicari, etiam si durante opere exteriori, multoties voluntas interior interrumpatur et renove-

bitabis tamen, laxius docet posse absolves, etiamsi « millies » proposuit et nunquam fecit; conveniens tamen esse ait, ut confessarius eum non absolvat, nisi prius restituat, si potest, aut det cautionem.

^{b)} Lugo, de Just. et Jure, disp. 20, n. 213, loquitur de poenitente, « qui admonitus alias a confessario, restitutionem promisit et non observavit ».

683. - ^{a)} Dicastillus, de Restit., disp. 1, *dub. 5*, ex parte tantum concordat; negat enim *n. 66*, diversa committere peccata eum qui pluries repetit propositum non restituendi; sed *n. 67*, asserit multiplicari peccata, quando voluntas non restituendi interrumpitur per somnum aut per naturalem inconsiderantium.

^{b)} Trullench perperam pro hac sententia a Salmant. allegatur; siquidem, *lib. 7*, *cap. 14*,

Gabriele ^{a)}, Tanner; et Salmant. ¹ cum Petro Navarra, Aragon et Diana cum aliis. — Hinc dicunt sufficere poenitenti, confiteri omissionem restitutionis, quin tempus exprimat; quia diuturnitas tem-

poris non est nisi circumstantia aggravans.

Utraque sententia est probabilis; sed haec secunda videtur probabilior. — Vide Lib. V, de Peccat., n. 40, v. Infertur 2°.

ARTICULUS II.

QUO ORDINE RESTITUI DEBEAT.

684. *Cui facienda restitutio, si res exstet.* — 685. *An pretium rei venditae possit solvi creditori venditoris.* — 686. *An pecunia furtiva, immixta propriae, restituenda sit ante alia debita.* — 687. *An prius restituenda debita certa quam incerta.* — 688. *An prius solvenda debita ex delicto quam ex contractu.* — 689. *Quae alia debita prius solvenda.* — 690. *An semper praeferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita. An autem personales anteriores.* — 691. *An praeferri possit creditor pauperior.* — 692. *An prius exigens.* — 693. *An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere.* — 694. *An famuli possint accipere salarium a debitibus gravato.* — 695. *An uxor et filii, alimenta.*

<sup>tdo in
modo,
do ser-
m.</sup> 684. — « Resp. Certum est, non neces-
sario ordinem servari, quando debitor
omnibus solvere potest. — Quando vero
tantum non habet, aut haeredibus reli-
quit, sequentes regulae servandae:
« 1°. Si debitor rem alterius apud se
habet (quocumque titulo habeat, sive ex
furto, sive ex deposito, sive inventione,
etc.), debet prius restitui domino suo, vel
eo deficiente, pauperibus. — Similiter, si
res empta ad creditum, pretio non soluto,
adhuc exstet. Navarrus, Silvester, Bonacina ^{b)}. Hoc tamen Lessius ^{c)} (contra Bonacina ^{a)}, etc.) limitat, nisi venditor ab em-
ptore fidejussorem vel pignus accepit ».

685. — Quaeritur: *an venditor rei, ex-
stante re, sit praeferendus pro pretio altis
creditoribus emptoris?*

Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 14, num. 425. — ¹ Tr. 13, cap. 1, num. 264. — Petr. Navar., lib. 4, cap. 4, n. 9. — Aragon, in 2^{ae} 2°, qu. 62, art. 8, v. In secundo argumento. — Diana, part. 1, tr. 7, resol. 58; et part. 2, tr. 16, resol. 25. — Navar., Man., cap. 17, n. 49. — Silvest., v. Restitutio VI, qu. 6. — ^{c)} Disp. 1, de Restit., qu. 8,

Certum est 1° quod si venditor non acceperit ab emptore, nec pignus, nec fidejussionem, neque fidem de pretio: ipse debet praeferri; quia tunc adhuc retinet rei dominium ^{d)}. Vide Salmant. ^{e)} (Et vide infra, n. 796). — Certum est 2° quod si venditor acceperit pignus vel fidejussionem, nullam habet praelationem; quia tunc jam est securus de pretio. Ita Lugo ^{f)}.

Quaestio igitur est: quando venditor rem tradidit, et de pretio tantum fidem accepit.

Prima sententia dicit tunc praeferen-
dum esse venditorem. Et hanc tenent Sal-
mant. ^{a)} cum Silvestro, Bonacina ^{a)}, Ba-
ñez ^{a)}, Tapia ^{a)}, Villalobos. (Citant etiam Lessium, sed non bene: nam Lessius ^{b)}, ubi citatur, loquitur de casu quo non sit

Venditor,
quandoque
praeferen-
dus ceteris.

Quando-
que nemini
praeferen-
dus.

Venditor,
retradita et
fide pretii
accepta, ju-
xta alios
praeferen-
dus.

punct. 2, num. 8. — ^{b)} Cap. 18, dub. 2, n. 8 et 11. — ^{c)} Ex L. *Quod vendidi, ff. de contrahenda emptione; et ex § Venditiae 41, Instit. de rerum divis.* — ^{d)} Tr. 13, cap. 1, n. 231. — ^{e)} De Just. et Jure, disp. 20, n. 15 et 17. — Silvest., v. Re-
stitutio VI, qu. 6. — Villalob., part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 7. — ^{f)} Cap. 18, n. 11.

tur ». — Sed cap. 17, n. 54, de casu nostro in specie disputans, parum consentit cum dictis; quaerit enim: « Quando et quoties quis ob retentionem alieni nove peccet? ». Et respon-
det: « Pluries quam semel peccat communiter, qui illud multo tempore retinet; et... peccat quoties proponit non restituere illud. Et etiam credo quod quotiescumque utitur alieno, quod restituere tenetur, quamvis de restitutione non cogitaret...; et secundum aliquos, quoties com-
mode restituere valens non restituit; quod tamen intelligendum est, si id animadvertisit, quamvis non statuat illud non restituere ».

^{a)} Gabriel Biel citatur pariter a Lugo ex Suarez; sed in 4, dist. 15, qu. 2, art. 2, concl. 1, nihil habet quod hanc doctrinam sapiat.

684. — ^{a)} Bonacina, loc. cit., non expresse contradicit; sed censetur contradicere, quia quod Lessius limitat, ipse sine ulla limitatione docet.

685. — ^{a)} Salmant, tr. 13, cap. 1, n. 232, loquuntur solum de casu quo pretium creditum est emptori; sicut et Bonacina, disp. 1, de Restit., qu. 8, punct. 2, n. 8. — Bañez, in 2^{ae} 2°, qu. 62, art. 8, dub. 3, docum. 3, dicit praeferendum esse venditorem, quando

data nec etiam fides de pretio). — Ratio: tum quia hoc postulat aequitas naturalis; tum quia dominium rei, licet eo casu translatum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi: unde talis res manet hypothecata solutioni pretii.

Probabi-
lius nemini
praferen-
dus.

Secunda vero sententia probabilior, quam turgentur Molina^{b)}, Laymann¹, Palau^{c)}; Lugo^{d)} cum Vasquez, Petro Navarra, Covarruvias, Azor, etc., tenet nullam venditori praelationem deberi. Ratio, quia, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantum creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur quod res venditori hypothecata remaneat donec ei pretium solvatur. Alias, emptor non posset de illa pro suo libito disponere: quod nemo dicit.

Pecunia
furtiva mi-
xta pro-
priae, resti-
tuenda ante
cetera.

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriae, sit ante alia debita restituenda? — Affirmant rationabiliter Palau^{c)}, Rebellus et Croix^{e)}; quia totus cumulus est specialiter obligatus domino pecuniae ablatae. Vide dicta *n.* 499, v. *Notandum*.

Certa pro-
babiliter
restituenda
ante incer-
ta.

687. — « 2º. Si restitutio facienda ratio-
ne injustae actionis: prius restitui debent
certa (hoc est, quorum domini cognoscuntur), quam incerta. Bonacina, Les-

^{a)} Lib. 8, sect. 5, tr. 2, cap. 11, num. 2. — ^{b)} Tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 14, n. 5. — ^{c)} Disp. 20, n. 17. — *Vasq.*, de Restit., cap. 11, dub. 1, n. 19 et seqq. *Petr. Navar.*, lib. 4, cap. 6, n. 9 et 12. — *Covar.*, Variar. resolut. lib. 1, cap. 7, n. 8. — *Azor*, part. 3, lib. 4, cap. 36, qu. 1. — *Palau*, loc. cit., § 19, n. 2. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 19, n. 5. — ^{d)} Lib. 3, part. 2, n. 375. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., qu. 8,

« sius^{f)}. — Quia illa jure naturae debentur suis dominis; haec autem jure solo potestivo, pauperibus.

Quamvis probabilis sit sententia cum Busenbaum, Lessio^{g)}, etc., immo communis cum Salmant.^{h)} et Croix^{e)}, quod prius restituenda sint debita certa quam incerta: attamen etiam probabile est quod, si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent Bañez^{b)}, Molina^{c)}, Rebellus; et probabile vocant Tapia, Villalobos^{d)}, apud Salmant.^{h)}; et Lugo^{e)} probabilissimum putat. — Ratio istorum, quia praelatio creditoribus certis non debetur, neque jure positivo (quod est certum), neque jure naturae, ut supponit Busenbaum. Sed aequo de jure naturae, pauperes succedunt in locum creditorum incertorum; ut dicunt Cajetanusⁱ⁾; ac Covarruvias, Aragon et Tapia, apud Salmant.^{h)}. Talis enim praesumitur voluntas creditorum, ut quod ipsis nequit restituari restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — « 3º. Prius facienda est restitutio debitorum licite contractorum, quam usurarum; cum in his dominus non fuerit simpliciter invitus ».

punct. 2, n. 9. — ^{b)} Tr. 13, cap. 1, n. 230. — ^{c)} Loc. cit., n. 377. — *Rebel.*, part. 1, lib. 2, qu. 19, concil. 1. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 7, n. 4. — ^{d)} Tr. 18, cap. 1, n. 229. — ^{e)} De Just. et Jure, disp. 20, n. 6. — *Covar.*, in cap. *Pecatum*, part. 3, § 1, num. 3. *Aragon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, v. *Ceterum de jure*. — *Tapia*, loc. cit., num. 4. — ^{f)} Loc. cit., n. 210.

Probabi-
liter pos-
etiam pa-
peribus
stitali-

Ordo:
ter deb-
ex conti-
ctu et de-
cta ex de-
cto.

emptor pretium rei empta non solvit. — Tapia demum, tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 7, n. 6, absque distinctione, ponit inter debita prius solvenda, « in primis » rem venditam, « quae reperitur apud emptorem, non personaliter pretio ».

^{b)} Molina videtur satis innuere opinionem istam, dum, *tr. 2, disp. 536, n. 31*, asserit venditorem esse aliis praefерendum, quando pretium non est solutum neque oblatum; nec fidejussio data est neque pignus, neque venditor pro soluto habuit.

687. — ^{a)} Lessius, *cap. 15, dub. 1, n. 4 et seqq.*, haec utique docet; sed eo dumtaxat casu, quo res « non sunt in sua specie alienae ».

^{b)} Bañez male citatur hic a Salmant.; nam, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, *dub. 3, docum. 2*, diserte scribit: « Prius debent certa debita restitui quam incerta ». Fatendum praeterea est, incertum hic a Bañez diversimode intel-

ligi quam intelligitur a Salmant.; dicit enim incertum esse, « non quia ignoratur persona, sed quia non est liquidum an debeatur, quia non constat de jure vel facto ».

^{c)} Molina, *tr. 2, disp. 760, n. 2*, inclinat quidem, licet gravate, ut ipse dicit, in hanc sententiam, quae ait « postponendam non esse restitutionem bonorum incertorum, sed aequaliter locum esse illi tribuendum cum restituzione bonorum certorum ».

^{d)} Villalobos, *part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 4*, probabilem appellat priorem opinionem; sed non reprobavit hanc Molinae opinionem, quam refert, proindeque videtur eam etiam probabilem existimare.

^{e)} Cajetanus, *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3*, vult utique ejusmodi incerta bona, pauperibus esse eroganda; quoniam autem jure id fieri debeat, non explicat. Minus igitur recte a Salmant. allegatur.

Quaeritur: utrum debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? — Tres sunt sententiae apud Salmant.¹, quas ipsi vocant omnes probabiles et in praxi tutas.

Prima praefert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca vel pignus in contractu, aut non exstat res in propria specie; quia retinere rem injuriose ablatam est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu: ideo illa prius est reparanda. — Ita D. Thomas², Rebellus, Medina, etc.

Secunda praefert debita ex contractu, scilicet oneroso (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco; ut Busenbaum, n. seq.). Ratio, quia alias solverentur debita ex aere alieno; maxime cum creditor dederit aequivalens. Ita Cajetanus, Navarrus, Valentia, etc. — Sed hanc sententiam dicit Lugo³, nullam prae se ferre rationem magni momenti.

Tertia communior et probabilior dicit, praedicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua praelatio facienda. — Ita Lugo⁴, Lessius⁵; item Bonacina, Dicastillus, Villalobos, Palau, Laymann, etc., apud Salmant.⁶.

689. — « 4º. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt, quam quae debentur gratuito, v. gr. ex promissione; quia haec includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti

¹ Tr. 18, cap. 1, n. 284 et seqq. — ² Opusc. 78, cap. 18, in med. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 19, n. 8. — *Joan. Medina*, Cod. de Restit., qu. 2, dub. 5, concil. 4. — *Cajetan.*, Sum. v. *Restitut.*, cap. 8, in med. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 52. — *Valent.*, in 2^a 2^a, disp. 5, qu. 6, punct. 10, v. *Quarto*. — ³ De Just. et Jure, disp. 20, n. 34. — ⁴ Loc. cit., num. 36. — ⁵ Cap. 15, num. 16. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, n. 11. — *Dicast.*, de Restit., disp. 11, dub. 3, num. 24. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 24, num. 22. — *Palau*, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 19, num. 3. — *Laym.*, lib. 3, tr. 2, cap. 11, num. 6. — ⁶ Tr. 18, cap. 1,

« solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia. — *Navarra*, *Silvester*, *Bonacina*⁷.

« 5º. In reliquis debitis, servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturae. Si nullum sit, se- quendum est jus commune, secundum quod: 1º. Solvenda sunt debita ad quae bona debitorum expresse fuerunt obli- gata. — 2º. Dos uxoris extrahenda est ».

[*Dos*, ex Laymann, praefertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus.]

— « 3º. Debita ad quae bona debitorum sunt tacite hypothecata. — 4º. Deposita perditia in potestate debitorum. — 5º. Debita privilegiatorum. — 6º. Aliorum creditorum. Post quos omnes, sunt hi a quibus usurae acceptae sunt; et adhuc post hos, restituenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. Vide Laymann⁸. Ubi addit, ex bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quae ad confessio nem inventarii, apertio nem testamenti, item ad medicos et pharmacopolas pertinet⁹). — Vide Filiuccium¹⁰.

690. — Quoad creditores hypothecarios, nulli dubium est praferendos esse anteriores, etiam ex hypotheca tacita: qui, si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc praferendi sunt; ut tenent communius Lugo¹⁰ cum Molina, Vasquez, et alii apud Croix¹¹, contra Navarrum, Silvestrum et Angelum. — Notan-

In reliquis,
jus loci ser-
vantum.

Alias, jus
commune.

Inter cre-
ditores hy-
pothecar-
ios, ordo
temporis
servandus.

n. 236. — *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 4, cap. 6, n. 7; cfr. *Aspicnes. Navar.*, Man., cap. 17, num. 50. — *Silvest.*, v. *Restitutio VI*, qu. 6. — ⁷ Disp. 1, de Restit., qu. 8, punct. 2, num. 12 et 13. — *Laym.*, lib. 3, tr. 2, cap. 11, n. 5, iv. — ⁸ *Loc. cit.*, a n. 3. — ⁹ Tr. 32, n. 119. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 20, n. 41. — *Molina*, tr. 2, disp. 536, n. 34. — *Vasq.*, Opusc. de Pignorib. et Hypothec., cap. 5, § 2, num. 6. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, num. 392. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 50, in fine. — *Silvest.*, v. *Restitutio VI*, qu. 5, v. *Tertio*. — *Angel.*, v. *Restitutio II*, num. 16, post med.

689. — ^{a)} Lex positiva inter creditores ordinem induxit, qui obligat in conscientia, quoties non repugnat juri naturae. Varius est pro variis regnis. — Ex jure hodierno pri- mum locum obtinent creditores privilegiati, juxta ordinem a lege statutum; secundo loco veniunt reliqui creditores hypothecarii; tertio denique, chirographarii seu communes, qui nulla juris praerogativa fruuntur. — Inter

credita privilegiata generatim veniunt impenses judiciales, funerales, medicinales pro ultimo morbo, stipendia famulorum, debita pro alimentis, merces architectorum et operario rum pro aedificiis constructis, etc. — Ordo inter ipsos privilegiatos statuitur, non ex prioritate temporis, sed ex qualitate cujusque crediti, cui ipsa lex suum locum seu praelationis gradum assignat.

Habens
creditum
supra rem,
omnibus
praeferen-
dus.

dum tamen quod inter creditores hypothecarios semper omnibus est praferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex l. 5 ff. *qui potiores*, etc. ^{a)}. Vide Salmant. ¹

Dubium est quoad personales.

Credito-
ribus perso-
nalibus pro-
babiliter sa-
tis facien-
dum pro ra-
ta.

*Prima sententia tenet omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita Palaus³, Holzmann⁸; et Lessius, Bonacina, Vasquez, Azor, etc., apud Salmant.⁴ — Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quae aequa omnibus est obnoxia. Et probant ex l. 1, [§ 2, Ex contrario], ff. de separatione: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui conditionem facere deteriorem.* Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona.*

Probabi-
lius praefe-
rendi ante-
riores.

Secunda, quam tenent S. Antoninus⁵, Silvester^{b)}, Diana^a, Navarrus^{b)}, Angelus^{b)}, Aragon^{b)}, Bonacina^{c)}, Baldus^{b)} cum Lugo^{b)}, Bonacina^{c)}, Croix⁷, Concinna⁸; Salmant.⁹ cum D. Thoma^{d)}, Suarez, Valencia, Toledo, Sá^{e)}, etc.; — docet praferendos esse anteriores ex regula 54 juris

¹ Tr. 13, cap. 1, n. 241. — ² Tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 18, n. 5. — ³ De Restit., n. 477. — *Less.*, cap. 15, n. 44. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., i. gen., qu. 8, punct. 2, n. 18 part. 19. — *Vasq.*, de Restit., cap. 11, dub. 2, n. 49. — *Aov.*, part. 3, lib. 4, cap. 36, qu. 5. — *Loc. cit.*, num. 245. — ⁴ Part. 2, tit. 2, cap. 7, § 3, v. *Item nota*. — ⁵ Part. 3, tr. 5, resol. 10. — ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 408. — ⁷ De Restit. in com., dissert. 2, cap. 14, n. 18. — *Loc. cit.*, n. 246. — *Suar.*, disp. de *Justitia Dei*, sect. 3, num. 7. — *Valent.*, in

690. - ^{a)} Jus civile non loquitur de segatum collectione. Cetera vero habentur in 1. 5 *Interdum* et 1. 6 *Hujus enim*, ff. Qui potiores in pignore, etc. : et in 1. 7 *Licet*. C. eod. tit.

b) Silvester, v. *Restitutio VI*, qu. 5, v. *Sexto loco*; Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 51; Angelus, v. *Restitutio II*, n. 16, v. f.; Aragon, in *Zam 2ae*, qu. 62, art. 8, concl. 5; Baldus, in *l. Pro debito, C. de bonis auctoritate*, etc., n. 1, i. f., priorem sententiam tuentur, pro qua Lugo eos allegat; ipse vero Lugo hanc postrem tenet; vide Lugo, *disp. 20*, n. 146 et seqq.

c) Bonacina, *disp. 1, de Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, n. 19*, v. *Objicies*, hanc sane sententiam probabilem appellat; ipse tamen priorem tenet ut probabiliorem, pro qua etiam a Lugo citatur.

^a *Ego datur.*

^b S. Thomas, *Opusc. 73, cap. 18, v. f.*, haec scribit: « Si uni prius facta sit iniuria quam

in 6º: Qui prior est tempore, potior est jure. Licet enim jus civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis, jus tamen canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali. Creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet praejudicari a creditore superveniente.

Utraque est probabilis; sed secunda probabilior ^{f).}

691. - Quaeritur: *an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit praeferre pauperiorem diviti, vel non egenti?* — Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt Salmant.¹⁰

Prima affirmat. Ratio, quia obligatio restitutio-
nis datur ad reparandum dam-
num proximi; plus autem damnum patitur
pauper, si ei non fiat restitutio, quam non
indigens. — Ita D. Thomas¹¹; Molina, Sá,
Medina, etc.; et probabilem putant Les-
sius, Laymann, apud Salmant.¹².

Secunda sententia probabilior negat; quia nullo jure talis praelatio datur: hinc pro rata restituendum. Ita Lugo¹⁸, Palauus, Lessius¹⁹, Vasquez, Azor, Dicastil-

2^a = 2^a, disp. 5, qu. 6, punct. 10, v. *Septimo*. - *Tolet.*, lib. 5, cap. 26, n. 2, i. f. - ¹⁰ Loc. cit., n. 247. - ¹¹ *Opusc.* 78, cap. 18, v. f. - *Molina*, tr. 2, disp. 536, n. 46. - *Sæ*, v. *Restitutio*, n. 59, i. f. (in edit. genuina, n. 62.). - *Josæ Medina*, Cod. de *Restitut.*, qu. 2, dub. 5, concil. 5. - *Leym.*, lib. 3, tr. 2, cap. 11, n. 7. - ¹² *Tr.* 18, cap. 1, n. 247. - ¹³ *Disp.* 20, n. 161. - *Palau*, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 20, n. 2. - *Less.*, cap. 15, dub. 7, n. 46. - *Vasq.*, de *Restit.*, cap. 11, dub. 4, n. 92. - *Asor*, part. 3, lib. 4, cap. 86, qu. 3.

alteri, adhuc illi prius est restituendum ordine
juris naturalis, cui prius facta fuit injuria .

e) Sà, v. *Restitutio*, n. 60 (edit. genuin., n. 63): « In debitis ejusdem ordinis, inquit, ceteris paribus priora solvenda ». At n. 59, (in edit. gen., n. 62) post privilegiatos debitores, sic de ceteris loquitur: « Sexto ceteris pro rata ».

f) Ex novis legibus: 1º. Privilegium hypothecarium non valet, nisi a die inscriptionis apud conservatorem hypothecarum. — 2º. Nullus ordo servatur inter eos, qui eodem die (aut sub eodem numero) inscribuntur; sed singuli habent jus pro rata parte debiti. Pro aliis vero, qui diversis diebus (vel numeris) inscribuntur, valet regula: « Qui prior est tempore, potior est iure ».

691. - ^{a)} Lessius cap. 15, n. 47, eam opinionem dicit: non esse omnino improbabilem. Catur tamen a Salmant. ut asserit

Probabiliter pet
praefer pauperem

Probabilis neg
FHL

^{ni extre-}
^{vel gra-}
^{er indi-}
lus, etc. — Exciunt Salmant.¹ cum Lessio², si creditor esset extreme vel graviter indigens³: tunc certum esse dicunt istum esse praefferendum ex caritate. Et sic revera tenendum, casu quo creditor jam teneatur ex caritate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur⁴; alias non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. — « Quaeres utrum prius exigenti non liceat prius solvere.

« Resp. 1º. Solvens scienter posteriori, praeterito qui habet hypothecam priori rem vel privilegiatam, peccat; tenetur que priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum. — Lessius⁵, ex l. Scimus, § Et si praefatam, C. de jure delib.

« 2º. Si ex pluribus creditoribus personalibus aequalibus, aliquis exigat (sive in judicio sive extra), teneris ei integrum solvere; quia diligentia fecit eum potiorem. — Navarrus, Silvester, Bonacina⁶, ex l. Pupillus, ff. Quae in fraudem».

Si talis creditor petuit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere: ita Lugo⁷. Quia leges dant praelationem etiam in conscientia ei qui prius obtinuit sententiam. — Et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait Lugo⁸ cum Molina et Vasquez; eo quod lex dat creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici.

Si vero is petuit extra judicium et exigit, Lugo⁹ sentit non posse retinere ex-

Dicest., de Restit., disp. 11, n. 68. — ¹ Tr. 18, cap. 1, n. 247. — ² Cap. 15, n. 46. — ³ Loc. cit., n. 38. — ⁴ Navar., Man., cap. 17, n. 52, (al. n. 58) v. Secundo quod ego. — ⁵ Silvest., v. Restitutio VI, qu. 8. — ⁶ Disp. 1, de Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, n. 20. — ⁷ Disp. 20, n. 176. — ⁸ Loc. cit., n. 170. — Molina, tr. 2, disp. 586, n. 48 et 45. — Vasq., de Restit., cap. 11, dub. 5, n. 102. — ⁹ Loc. cit., n. 176. — ¹⁰ Loc. cit., n. 249. — Less., cap. 15, n. 89. — Bailes, in 2º= 2º, qu. 62, art. 8, dub. 8, concl. 2. — Villal., part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 18. — ¹¹ Dicest., loc. cit., dub. 7, n. 72. — ¹² Navar.,

actum; quia praejudicavit creditoribus anterioribus, quibus competit praelatio, juxta suam sententiam, ut diximus n. 690. v. Secunda. — Attamen Salmant.¹³ cum Lessio, Bañez, Villalobos, Dicastillo, Navarro, Silvestro, et Busenbaum (ut supra), et Cabassutius¹⁴ recte dicunt probabilius esse quod possit retinere; ex dicta l. Pupillus, ubi dicitur: *Sin vero juste exegerit, et caeteri credidores neglexerint exactiōnem.., id quod acceperit creditor revocari nullo pacto potest; quia alii credidores suaे negligentiae expensum ferre debent.* Idipsum clarius confirmatur in l. Si non, 6, § 2, ff. de bonis auctor. judic. possidet., ubi habetur: *Statuendum.. ne alterius aut negligentia aut cupiditas, huic qui diligens fuit noceat. Quod si, utroque instantे, tibi gratificatus tutor solverit, aequum est aut prius eamdem portionem mihi quaeri, aut communicandum quod accepisti.*

693. — « 3º. Debitor, sciens statum suum labentem, non potest non petenti integre satisfacere; sed debet omnibus personalibus solvere pro rata. (Si tamen iste solutionem accepisset, an posset retinere, controvertitur. Vide Bonacina, Lessium¹⁵, Trullench¹⁶). — Nec potest unisolvere, omissis aliis, nisi secundum ordinem supradictum».

Alii autem¹⁷, ut Lessius¹⁸; et Dicastillus, Diana, Villalobos, Ledesma, etc., apud Salmant.¹⁹ dicunt quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solutum non revocatur²⁰. — Card. de Lugo²¹ distinguit, et dicit quod si

Man., cap. 17, n. 52, v. *Advertendum tamen.* Silvest., loc. cit. — ¹³ Lib. 6, cap. 23, n. 14. — Bonac., disp. 1, de Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, n. 23. — ¹⁴ Cap. 15, n. 40. — ¹⁵ Lib. 7, cap. 14, dub. 12, n. 18, v. *Dico 3.* — ¹⁶ Loc. cit., n. 40 et 41. — ¹⁷ Dicast., de Restit., disp. 11, dub. 8, n. 76. — Diana, part. 3, tr. 5, resol. 10; et part. 5, tr. 13, resol. 79. — Villal., part. 2, tr. 11, diff. 24, n. 18. — ¹⁸ Petr. Ledesma., Sum., part. 2, tr. 8, cap. 17, concl. 5, dub. 10. — ¹⁹ Tr. 18, cap. 1, n. 250. — ²⁰ Ex 1. *Quod autem* (al. *Qui autem*) 6, § 7. ²¹ Scindum, ff. que in fraud. creditor. — ²² Disp. 20, n. 178 et 179.

Probabilis etiam tunc potest retinere.

Omnibus impar, personalibus pro rata satisfaciat.

Accipiens integrum, juxta alios, potest retinere.

S. Alphonsus. — Laymann autem, qui ab eisdem Salmant. allegatur, ut qui propendeat in hanc doctrinam, eam revera valde probabilem judicat.

²² Eamdemque exceptionem ponit Lugo, disp. 20, n. 158.

c) Idemque tenent Palau, Vasquez, Azor locis citatis:

693. — a) In hoc quaesito agitur de creditoribus personalibus non privilegiatis; proindeque ea quae hic dicenda sunt, ad ejusmodi creditores restringantur oportet.

Lugo distinguo
bonam et ma-
lam fidem.

Verius sic
accipiente-
natur ceter-
is pro rata
satisfacere.

creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus. Secus, si bona fide: quia is non tenetur ex injusta acceptance, eo quod bona fide accepit; non ex injusta retentione, quia per solutionem acquisivit dominium accepti.

Sed verius Pater Concina¹, Palaus², Continuator Tournely³; et Salmant.⁴ cum Bañez, Tapia, Bonacina⁵, Azor et Turriano, dicunt ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum rata satisfacere. Quia ex jure naturali nullum jus habet ut sibi integre solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus. Jure autem positivo, praedictae leges statuunt solutum non posse repeti in foro externo, sed non quod possit retineri. Praeterquam quod praeftatae leges (ut supra vidimus) intendunt solum praemio afficere diligentiam creditoris exigentis; non autem dare illi jus retinendi id quod injuste debitor solvit.

— Nec prodest creditori, quod acceperit in bona fide. Nam, licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus; facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem aequale jus habebant ad bona debitoris.

694. — Utrum famuli possint recipere salario a domino debitum gravato?

¹ De Restit., dissert. 2, cap. 14, num. 22. — ² Tr. 82, disp. 1, punct. 18, § 21, num. 6. — ³ De Restit. in gen., cap. 2, art. 6, sect. 2, concl. 7, v. f. — ⁴ Tr. 18, cap. 1, n. 261. — ⁵ Bañez, in 2° 2°, qu. 62, art. 8, dub. 3, i. f. — ⁶ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 7, n. 20. — ⁷ Azor, part. 3, lib. 4, cap. 36,

Recte possunt, si in bona fide famulatum praestiterunt.

An vero *ipsi teneantur discedere*, si advertant dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitum? — Affirmant Navarrus⁸, Adrianus⁹ et Angelus¹⁰, apud Laymann¹¹. — Negat tamen Molina (et non improbabiliter, ait Laymann). Nam ipsi neque contra justitiam peccant, si a domino rogati famulen-tur, et mercedem accipient; neque contra caritatem, si defuturi non sint alii ad famulandum¹². Sed vide dicta n. 612.

695. — Utrum filii et uxor possint accipere alimenta a debitum gravato?

Affirmant Laymann¹³ cum Sanchez¹⁴, et Croix¹⁵ (contra Henricum¹⁶ et alios); etiamsi paterfamilias alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitia teneatur: modo isti non habeant aliunde sustentationem.

Immo docet Laymann cum Navarro, Vasquez¹⁷ et Molina¹⁸, contra Silvestrum, quod uxor possit vivere ex bonis viri usurarii qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis vel propinquorum: quia vir non minus tenetur alere uxorem, quam usuras restituere. — Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiae pe-

quaer. 8, i. f. — ⁸ Turrian., disp. 19, dub. 4, n. 6. — ⁹ Lib. 3, tr. 2, cap. 11, n. 8. — ¹⁰ Molina, tr. 2, disp. 830, n. 14. — ¹¹ Laym., loc. cit., n. 8, v. f. — ¹² Loc. cit., n. 9. — ¹³ Lib. 3, part. 2, n. 387. — ¹⁴ Laym., loc. cit., n. 9. — ¹⁵ Navar., Man., cap. 17, p. 268. — ¹⁶ Silvest., v. Usura VIII, qu. 2.

¹³ Bonacina, loc. cit., n. 23, videtur potius sententiae cardin. de Lugo adhaerere, quidquid dicant Salmanticenses, a quibus S. Alphonsus allegationem mutuatus est.

¹⁴ Navarrus, Man., cap. 17, n. 270; Adrianus, in 4, de Restit., § Ex his alia ori-tur quaestio, v. Sed quid; Angelus, v. Restitutio I, n. 21, citantur utique a Laymann pro hac sententia; at revera eam, si forte innuant, non sine limitatione et distinctione.

¹⁵ In Istruzione e Pratica, cap. 10, n. 115, S. Alphonsus quaesitum hoc clarius ponit et solvit: « An possit servus, (verba S. Doctoris ex italico idiomate in latinum vertimus) qui non est praecise necessarius recipere stipendium a domino aere alieno gravato? Respon-detur quod potest retinere illud si jam in bona fide recepit. Si autem ille advertit dominum per istam solutionem se in posterum injuste (sine necessitate) impotentem redditum ad satisfaciendum creditoribus, dicimus... eum teneri ab illo discedere, nec posse prosequi ad

exigendum; nam alias fit causa damni creditorum ».

695. — a) Sanchez, de Matr., lib. 9, disp. 4, n. 29, non aliud habet quam: uxorem non teneri ex suis bonis solvere debita, a marito propter ejus sustentationem contracta. A Laymann vero citatur tantum ubi hic assedit nihil referre utrum vir nova debita contrahat.

¹⁶ Henricus Gandavensis, Quodlibet. 4, qu. 27, videtur profecto contradicere, eo quod negat usurarium, qui nihil praeter usuras habet, posse eas in instituendo filio impendere.

¹⁷ Vasquez ex parte tantum concordat; nam, opusc. de Restit., cap. 11, dub. 3, n. 80 et 81, limitat hanc opinionem ad casum quo uxor non habeat dotem, quam extrahere possit; si enim haberet, « teneretur, inquit, ex ea vivere, aut ex bonis paraphernalibus, si ea haberet ». Minus igitur recte a Laymann ci-tatur.

¹⁸ Molina, loc. cit., n. 8, hanc sententiam

Fam-
na fide-
vient
bitis g-
to.

Probab-
ter non
mentar
discede-

Fili-
uxor
accipie-
alimenta
debitum
gravato.

*Qui non
operari
ad sol
debi
tutio.*
cuniis a viro datis ad solvenda debita:
nisi in casu quo familia graviter egeret,
tunc enim huic prius vir succurrere te-
netur; ideoque uxor tunc utitur jure suo.

Ita Laymann. — Qui subdit, mercedes
operariorum ad necessarios usus debito-
ris praeferas esse etiam creditoribus
hypothecariis ⁴⁾.

ARTICULUS III.

QUAE A RESTITUTIONE EXCUSENT.

696. *Quae excusent ex parte debitoris.* — 697. *Quid, si non possis restituere, nisi cum gra-
viore damno. Quid si dominus aequale damnum sit passurus. Quid, si dominus sit
abusurus re restituenda.* — 698. *Vide alios casus.* — 699. *Quid, si debitor cedat bonis.* —
700. *Quando excusetur restitutio ex parte creditoris.* — Qu. 1. *An liceat rem alienam
retinere vel accipere ex praesumpto consensu domini.* — Qu. 2. *An debitor donans
immemor debiti excusetur a restitutio-*ne. — 701. *Quid, si debitor restituendo se con-
ciceret deberet in necessitatem extremam.* — 702. *Quid, si in necessitatem gravem.* —
703. *Quid, si creditor sit in eadem necessitate.* — 704. *An debitor differens restitu-
tionem ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor.* — 705. *An
haeres rei teneatur ad damna, quando reus cui successit, fuit capite damnatus.* —
706. *An possessor bonae fidei in dubio an factus sit ditior teneatur restituere.*

696. — « Resp. 1º. Ex parte DEBITORIS
« excusant ea quae faciunt ut creditor
« rationabiliter debeat esse contentus, etsi
« de facto non sit contentus. — Ita com-
« muniter doctores.

« Unde resolvuntur casus sequentes:
« 1º. Excusaris in foro conscientiae
« (juxta sententiam probabilem) a com-
« pensatione damni, si illud datum sit sine
« tua culpa theologica gravi, hoc est, mor-
« tali peccato: nisi aliud cum altero pa-
« ctus sis, vel inde sis factus ditior. Unde
« excusaris, si v. gr. aliquem occidisti ex
« subita ira (ut fuerit motus tantum primo
« primus, vel secundo primus); vel, si ex
« oblivione non extinxeris candelam, et
« hinc ortum sit incendium, etc. — Quod
« si autem advertens periculum in actio-
« nibus pericolosis, omittas eam diligen-
« tiam praecavendi, quam homines ejus-
« dem conditionis communiter praestare
« solent, graviter peccas et teneris resti-
« tuere damna secuta.

« Porro in foro externo proceditur se-
« cundum culpam juridicam, quae saepe

« non est peccatum; et dividitur in latam,
« levem et levissimam ». — [Vide dicta
549 et 550.]

« 2º. Excusaris a restitutio-
« rum, si fecisti compositionem cum epi-
« scopo vel Papa ⁵⁾. — Lessius ¹, Bonacina ².

Quod possit etiam episcopus compo-
nere, tenent Trullench, Villalobos, Henri-
quez, Diana. Sed oppositum tenendum
cum Lugo, Molina, etc., apud Croix ³. —
Vide dicta ex n. 592, v. Notat.

« 3º. Item, si in casu quo teneris rem
« restituere pauperibus, tibi ipsi revera
« indigenti eam des: et tunc quidem po-
« stea factus ditior, adhuc non teneris re-
« stituere. — Vide Laymann ⁴.

697. — « 4º. Si non possis restituere, nisi
« cum notabiliter graviore damno, tibi vel
« tuis, vel reipublicae inferendo, quam
« aestimari debeat commodum ex resti-
« tutione creditor obventurum; tunc enim
« differre potes, dum cesseret ista impo-
« tentia. Laymann ⁵ ex Silvestro, Navar-
« ro, etc. — Idque verum est, etsi debitum

Item, fa-
cta com-
positione pro
incertis.

Item, si-
bi pauperi
applicans
rem paupe-
ribus debi-
tam.

Item, si-
restitutio
gravius
damnum af-
ferat.

tr. 4, resol. 112, v. f. — Lugo, disp. 21, n. 107. Molina,
tr. 2, disp. 748, n. 7. — ² Lib. 3, part. 2, n. 418. — ³ Lib. 3,
tr. 2, cap. 12, n. 8. — ⁴ Loc. cit., n. 1. — Silvestro, v. Resti-
tutio V, qu. 3, v. Quarto. Navar., Man., cap. 17, n. 57.

admittit solum, « quando matrimonium con-
tractu arrharum et dotis fuit celebratum ».

⁴⁾ Laymann, loc. cit., n. 3, satis innuit
praeferas esse operariorum mercedes, etc.,

dum scribit id fieri in « quibusdam locis... se-
cundum aequitatis rationem ».

698. — ^{a)} Lessius et Bonacina loquuntur
de compositione facta cum Papa.

« sit ex delicto, uti et in sequentibus causa sibus ». [Vide dicta n. 597].

Teneris autem restituere etiam cum tuo damno, si, omissa restitutione, dominus *aequale* damnum sit passurus. Ita Salmant.¹ cum Palao, Lessio et Dicastillo. — Cessationem autem lucri dicunt Salmant.² non esse causam justam differendi restitutionem: nisi (excipit Beja apud Croix³) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur⁴). Vide alia, circa dilationem restitutionis apud Croix⁴.

Excusaris, si dominus sit re abusurus.

Si sit abusurus in damnum tertii, restitutio est peccatum.

Contra justitiam.

Probabilissimum autem est cum Lugo⁵, et Croix⁶ cum Navarro, Soto, Molina, Lessio, etc. (contra Azor⁷), Sanchez⁸, Bonacina, etc.), te non teneri⁹) restituere rem qua dominus est abusurus ad pecuniam. Immo, si ille praevidetur abusurus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses negare sine tuo graviori vel saltem aequali gravi damno; juxta dicta n. 571, v. *Secus etiam*. Idque expresse docet S. Thomas¹⁰, ubi dicit: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus cui restituitur.* — Et tunc peccares restituendo, non solum contra caritatem, ut dicunt Molina et Di-

¹ Tr. 18, cap. 1, n. 270. — *Palau*, tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 3, n. 5. — *Less.*, cap. 16, n. 31. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 10, dub. 3, n. 50. — ²Loc. cit., n. 271. — *Beja*, Resp. cas. consc., part. 1, cas. 36. — ³Lib. 3, part. 2, n. 424, v. f. — ⁴Lib. 3, part. 2, n. 425. — ⁵Disp. 21, n. 26. — ⁶Loc. cit., n. 426. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 62, i. f., et n. 63. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 1. — *Molina*, tr. 2, disp. 755. — *Less.*, cap. 16, dub. 4. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit. in gen., qu. ult., punct. 1, num. 4. — ⁷2^a 2^c, qu. 62, art. 5, ad 1. — *Molina*, loc. cit., n. 1. — *Dicast.*,

^{897. - a)} Et Salmant. etiam suam sententiam intelligent juxta hanc limitationem; et praeter istam, aliam adhuc subjiciunt, scilicet: « Nisi debitor hoc lucrum querat ad satisfaciendum aliis creditoribus, quibus alioquin non posset satisfacere; quia ad evitandum aliorum damnum hoc facere potest, cum non censeatur in tali casu dominus invitus rationabiliter ».

^{b)} Azor, part. 3, lib. 4, cap. 39, v. *Tertia causa*, dicit illum potius teneri restituere, quando peccando, dominus sibi tantum nocebit; sed subdit: « Si tamen commode fieri posset, ut etiam domino male petenti suam pecuniam, evitaremus damnum, ipsi probabilius eventurum, tunc licite possemus depositi restitutionem in aliud tempus differre ».

^{c)} Sanchez, de Matrim., lib. 9, disp. 6, de

castillus; sed etiam contra justitiam, ut docent Salmant.⁸, Concinia⁹ et Lugo¹⁰; cum Lessio, Palao, Bonacina, Soto aliisque communiter, apud Croix¹¹. Ratio, quia proximus habet jus ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

^{698. - b)} Si ad restituendum sis impotens; ut si vivere non possis secundum decentiam tui status juste a te acquisiti ». [Secus, injuste acquisiti. Salmant.¹²] — « Unde, si nobilis v. gr. non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, etc.; vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam; vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua quibus vivit, aut magnum damnum subeat: potest dif- ferre, et paulatim restituere sine jactura sui status. Laymann¹³, Bonacina ». [Est commune apud Croix¹⁴].

^{c)} « 6°. Quod si tamen tua culpa in illas angustias delapsus sis, v. gr. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium; tibi imputare debes, quod jam sine status tui amissione non possis satisfacere. Ibid. ^a).

^{d)} « 7°. Quod si item creditor ex dilatione aequale damnum subire debeat: tu potius quam is, sustinere debes, cum ejus

de Rest., disp. 10, dub. 5, n. 97 et 98. — ⁸Tr. 13, cap. 1, num. 204. — ⁹De Restit., dissert. 2, cap. 18, num. 3. — ¹⁰Disp. 21, num. 29. — *Less.*, cap. 16, num. 59. — *Palau*, tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 6, num. 1. — *Bonac.*, disp. 1, de Rest. in gen., qu. ult., punct. 1, num. 8. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, artic. 1, ad 1. — ¹¹Lib. 3, part. 2, num. 427. — ¹²Tr. 13, cap. 1, num. 269, v. f. — ¹³Lib. 3, tr. 2, cap. 12, num. 1 et 2. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit. in gen., qu. ult., punct. 1, num. 23. — ¹⁴Lib. 3, part. 2, num. 430.

simili tantum casu loquitur, scilicet de debito conjugali, et ait n. 7: « Quando exigere est culpa lethalis... ob circumstantiam personalem ipsius exigentis, ut si v. g. malo fine petat,... tunc tantum abest ut reddens peccet, ut potius reddere teneatur ».

^{a)} Quin etiam Lugo negat posse tunc restituiri, ut ipse S. Alphonsus infra diserte significat. — Croix vero, et Navarrus, Sotus, Molina, Lessius, quamvis dicant solum te restituere non teneri; ratio tamen quam afferunt, probat etiam quod non possis. « Quia caritas (sunt verba Croix) obligat ad impediendum damnum spirituale proximi, quando facile possum ». ^{b)} Busenbaum allegat hic Laym., loc. cit., n. 2; et Bonac., loc. cit., n. 24; sed allegatio fallax est; nam laudati auctores oppositum tenent.

Impotes
excusat.

Busen
baum lit
tat.

Si cri
tor aequ
damnum
tari, excur
sori.

extre- « conditio sit melior. Excipitur ^{b)} extrema
indri- « necessitas, in qua, quoad usum sunt
tiae non « omnia communia. Ibid. ¹⁾. — [Communi-
niter omnes cum Laymann, apud Croix ²⁾].

Sola ap- « 8º. Quod si item damnum quod time-
pro rei de- tur ex restitutione, non esset proprietorum
fact. bonorum, sed in hoc praecise tantum,
« quod spoliat se rebus debitibus, non potest
« ideo differre restitutionem. Quia hoc non
« est pati in suis rebus, neque suum sta-
« tum amittere; sed est dimittere alienum,
« et reverti ad statum proprium. — Say-
« rus, Bonacina.

ercentum « 9º. Item excusaris a restitutione, si
« fieri nequit absque periculo salutis ani-
« mae tuae vel tuorum; ut v. gr. si non
« possis absque peccato: ut, si sit pericu-
« lum ne uxor aut filiae se prostituant, ne
« filii se dent latrociniis, ne ipse per impa-
« tientiam incidas in desperationem. —
« Bonacina ex Lessio, Molina ^{c)}, Filliuccio.

hunc. pe- « 10º. Item, si non possis restituere
« absque periculo vitae vel notabili detri-
« mento famae: cum alias plus damni su-
« stineres, quam intulisti. Bonacina ³⁾. —
[Nisi jactura famae sit minima respectu
damni in bonis creditoris. Salmant ⁴⁾. Vide
dicta n. 653, v. *Sed dices*].

bono. « 699. — « 11º. Item, si cedas bonis; quia
« leges concesserunt, ut qui contraxit
« multa debita, nec habet unde solvat,

¹⁾ Laym., lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 2; Bonac., disp. 1, de Rest. in gen., qu. ult., punct. 1, n. 19. — Laym., loc. cit., n. 2. — ²⁾ Lib. 3, part. 2, n. 490. — Sayr., Clav., lib. 10, tr. 6, cap. 3, n. 36. — Bonac., loc. cit., n. 24. — Bonac., loc. cit., n. 12. — Less., cap. 16, n. 21. — ³⁾ Fill., tr. 32, n. 145. — ⁴⁾ Disp. 1, de Restit. in gen., qu. ult., punct. 1, num. 18 et seqq. — Tr. 18, cap. 1, n. 283. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 86. — Bonac., loc. cit., num. 86. — Less., cap. 16, dub. 8, n. 48 et 45. — ⁵⁾ Lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 5. — ⁶⁾ Lib. 7, cap. 15,

« possit cedere bonis, ea relinquendo in
« manibus creditorum; et tunc maneat
« liber, ita ut etiam in conscientia sit tu-
« tus, retentis instrumentis artis, et quae
« ad sustentationem sunt necessaria.

« Quod si tamen postea redeat ad pin-
« guorem fortunam, tenetur adhuc resti-
« tuere ^{a)}, ex l. *Cum et filiis familiis*, C. qui
« bonis cedere possunt. Navarrus, Bona-
« cina, Lessius ». [Immo ex Laymann ⁵⁾,
remanet obligatus ad laborandum et acqui-
rendum ut solvat]. « Ex quo Trullench ⁶⁾
« sic limitat: si acquirat plus quam ad de-
« centiam status est necessarium, ex dicta
« l. *Qui bonis*. Nisi tamen debita prove-
« niant ex delicto, v. g. furto. Eo enim
« casu tantum posse retinere quae sim-
« pliciter necessaria sunt ad victimum, do-
« cent Navarrus ⁵⁾, Salon, Lessius ⁷⁾: etsi
« hic concedat, ea quae post cessionem
« juste acquiruntur licite retineri, si ad
« statum sint necessaria. Vide Toletum,
« Laymann ⁸⁾, Lessium ⁹⁾, Bonacina, Trul-
« lench ¹⁰⁾. — Porro, etsi cessionem dictam
« non habere locum in bonis ex delicto
« provenientibus, communiter teneant DD.
« cum Laymann ¹¹⁾; contrarium tamen ex
« Lessio, Diana, etc. docet Trullench ¹²⁾.
« Denique, etsi debitor principalis ces-
« serit, non ideo liberantur fidejussores.
« — Card. Lugo, Diana ¹³⁾ et alii octo ^{c)} ».

dub. 5, n. 4, i. f. — *Salon*, in 2nd 2nd, qu. 62, art. 8, post
controv. 3, § *An qui cedunt bonis*. — ¹⁾ Cap. 16, n. 45. —
Tolet., lib. 5, cap. 26, n. 3. — ²⁾ Lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 5. —
³⁾ Cap. 16, dub. 3. — Bonac., disp. 1, de Rest. in gen., qu. ult.,
punct. 1, n. 36 et seqq. — ⁴⁾ Lib. 7, cap. 15, dub. 5, n. 3. —
⁵⁾ Loc. cit., n. 5. — Less., cap. 16, n. 43 et 45. — *Diana*,
part. 4, tr. 4, resol. 78, i. f.; cfr. part. 7, tr. 8, resol. 7.
⁶⁾ Lib. 7, cap. 15, dub. 5, n. 1. — *Lugo*, disp. 21, n. 39. —
⁷⁾ Part. 7, tr. 8, resol. 18.

^{b)} Exceptio ista, quae ceteroquin per se
intelligitur, non apponitur hic ab auctoribus
citandis.

^{c)} Molina, quidquid dicat Busenbaum, non
citat a Bonacina pro isto asserto; doctrinam
tamen hic expositam insinuat, tr. 2, disp. 754,
n. 2, ubi ait: *Sicut detrimentum notabile in bonis externis excusat ab obligatione restituendi statim, ita longe majori cum ratione notabile detrimentum in bonis altioris ordinis*, ut in
fama, vita ac corporis salute, excusat ». Quibus profecto accensendum est periculum
animae.

699. — ^{a)} Et hoc est conforme juri hodierno,
quod, in plerisque saltem Europae partibus
(Cod. Gall., 1270; cod. comm. Ital., 543; Hispan.,

1920, cod. comm. 900 et seqq., lex judic., 1130 et
seqq.; Austr., lex decembr. 1868), non intendit
remittere debitori illam debiti partem quam
nondum solvere potuit.

^{b)} Petrus Navarra videtur profecto sic te-
nere, lib. 4, cap. 4, n. 57, scribens: « Non
potest [qui eo casu bonis cessit] licite occul-
tare bona, ut decentiam sui status conservet;
nec cessio excusat a dicta reservatione ». Sed
n. 59, expresse contrarium tenet: « Fatentur
etiam omnes, inquit, quod ea quae lucratur
post cessionem, si necessaria sunt ad decentiam
status, non tenetur restituere. Et mihi
ita videtur in utroque casu »; scilicet sive de-
bita ex delicto, sive ex contractu proveniant.

^{c)} Circa bonorum cessionem haec etiam

**700. - « Resp. IIº. Ex parte CREDITORIS
« excusat:**

« 1º. Si is cui debet restitui, semel re-
« miserit, expresse vel tacite; v. gr. si
« laceravit tuum chirographum vel tibi
« reddidit. Remissio autem haec debet
« esse libera; non metu, fraude vel men-
« dacio extorta. — *Filliuccius*¹, *Lessius*².

« 2º. Excusat in foro conscientiae, si
« solvisti ei cui debebat tuus creditor³).
« — *Lessius*⁴, *Bonacina*⁵.

« 3º. Si compensatio facta est creditori
« per commodum aequivalens, v. gr. per
« procriptionem officii non gratis factam.

« 4º. Omitti aut saltem differri potest
« restitutio, immo aliquando debet, si cre-
« ditor sit abusurus; v. gr. si quis pecu-
« nias tibi mutuo datas repeatat ad forni-
« candum vel aliter peccandum. Item, si
« eas repeatat ad peccandum contra justi-
« tiam, sive inferendum damnum injustum
« tertiae personae: nisi tamen ex nega-
« tione restitutionis, timeretur majus ma-
« lum ». — [Vide dicta *n.* 697, v. *Proba-*
bilissimum, et *n.* 571, v. *Secus etiam*].

Quaeritur hic 1º. *An liceat tibi rem
alienam retinere vel accipere ex pree-
sumpta voluntate domini, nempe quod si
peteres, libenter ille donaret?*

Respondetur affirmative cum sententia
satis communi, quam tenent Sanchez⁶ cum
Angelo, Navarro, Aragon, Mendoza, Lopez; Lugo⁷ cum Silvestro, Tabiena, Sayro;

Remissio
libera cre-
ditoris ex-
cusat.

Item, re-
stitutio fa-
cta credi-
tori credi-
toris.

Item, ae-
quivalens
compen-
satio.

Item, si
creditor re-
sua sit abu-
surus.

Alienum li-
cite retine-
tur ex con-
sensu pree-
sumpto do-
mini.

Holzmann⁸; *Croix*⁹ cum *Lessio*, *Sà*, *Re-
ginaldo* et *Dicastillo*. Et expresse eam
docet *S. Antoninus*¹⁰, ubi, loquens de obli-
gatione restitutionis, ad quam tenetur qui
accipit alienum invito domino, sic subdit:
*Invito domino dicitur, quia, si credit do-
minum permissurum, et subest justa cau-
sa credendi, non tenetur.* — Ratio hujus
sententiae est, quia malitia furti non tam
consistit in ditescendo ex re aliena, quam
in ditescendo cum damno domini graviter
inviti; cum hoc preeceptum non furandi
tantum ordinetur ad caritatem erga pro-
ximum servandam (ut diximus *n.* 534,
qu. 2, v. Sed probabilius, et docet *Lugo*¹⁰
cum aliis). Unde, ut excuseris in tali casu
a peccato, sufficit ut dominus non sit po-
sitive invitus. — Id confirmatur ex *I. 47*,
§ *Recte, ff. de furtis*, ubi legitur: *Recte
dictum est, qui putavit se domini volun-
tate rem attingere, non esse furem; quid
enim dolo fecit, qui putat dominum con-
sensurum fuisse?* Confirmatur etiam ex
doctrina *S. Thomae*¹¹, qui ait non esse pro-
prietarium, religiosum qui donat aliquid,
ponens spem in ratihabitione praelati; ra-
tihabito autem semper de futuro est.

Oppones id quod ait *Suarez*¹², nempe
quod licentia interpretativa, quatenus da-
retur si peteretur, non est licentia, sed
esset si peteretur; ideoque non sufficit ad
valorem actus, v. gr. ad confessiones au-
diendas, ad assistendum matrimonii. —

¹ Tr. 32, num. 157. — ² Cap. 16, dub. 2. — ³ Loc. cit., dub. 5. — ⁴ Disp. 1, de Restit., qu. 4, punct. 3, n. 1. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 13. — *Angel.*, v. *Furtum*, n. 7. — *Navar.*, *Man.*, cap. 17, n. 188; et comment. 2, n. 20, de Regular. — *Aragon*, in 2^a 2^a, qu. 66, art. 3. — *Alphonsus Mendoza*, *Quodlib.* 8, num. 9, concl. 8. — *Ludov. Lopez*, *Instruct. consc.*, part. 1, cap. 93, v. *Excusatio quoque*. — ⁶ Disp. 21, n. 58 i. f. et seqq. — *Silvest.*, v. *Furtum*, n. 1, v. *Quinto*. — *Tabiena*, v. *Furtum*, num. 1. — *Sayr.*, *Clav.*,

Iib. 9, cap. 18, num. 2, v. Dicitur: invito domino. — ⁷ De Praecept. particul., num. 599 et 600. — ⁸ Lib. 8, part. 2, n. 462. — *Less.*, cap. 12, num. 49; et cap. 41, num. 79, v. f. — *Sà*, v. *Restitutio*, num. 31 (in edit. genuin., num. 38); cfr. v. *Furtum*, num. 3. — *Regin.*, lib. 23, num. 10. — *Dicast.*, de Restit., disp. 10, dub. 6, num. 112 et seqq. — ⁹ Part. 2, tit. 1, cap. 15. — ¹⁰ Disp. 16, num. 49. — ¹¹ In 4, dist. 15, qu. 2, art. 5, solut. 4. — ¹² De Relig., tr. 7, lib. 8, cap. 11, num. 5.

ex jure hodierno notanda veniunt: 1º. Decoctionis (status debitoris solvere cessantis) est vel *in-
culpabilis* vel *culpabilis*. — In priori casu,
si decoctus commercium exerceat, tota ejus
res agitur apud tribunal commercii ubi exsis-
tit, (faillite); secus, apud tribunal ordinarium
(déconfiture). — In posteriori casu, decoctionis
judicatur, vel ut delictum (banqueroute simple), vel ut crimen (banqueroute frauduleuse),
et inde proportionatis poenis plectitur. (Cod.
Gall., 1268; Ital., 2090; Hispan., 1912; Austr.,
lex decembr. 1868; Germ., lex de cessione
bonorum, 17 Maji 1898). — 2º. Creditores non

possunt recusare cessionem judicariam, nisi
in casibus per legem exceptis, si debitor nempe
sit extraneus, prodigus, fraudulenter deco-
ctus, de furo aut usura damnatus, etc. —
3º. Cessio judicaria non confert creditoribus,
ipso facto, dominium bonorum decocti, sed
jus, vi cuius illa, ipsorum nomine, adminis-
trantur ac dein in ipsorum utilitatem ven-
duntur.

**700. - ^{a)} Modo debitum tui creditoris sit
liquidum, ut limitant *Lessius* et *Bonacina*;
nec tuus creditor, ut addit *Bonacina*, damnum
inde patiatur.**

**Objectio
sexta.** Sed respondetur cum Lugo¹ et Holzmann², quod ad audiendas confessiones atque assistendum matrimonii, requiritur facultas praesens positiva, quae non habetur nisi de praesenti concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel retinendam, non requiritur positiva voluntas domini; sed sufficit, ut diximus, quod ipse non sit positive invitus, saltem ad te excusandum a culpa gravi. Nam, si putas dominum invitum quoad modum, tunc non excusaberis a veniali; ut recte docet Sanchez³ cum Navarro, Cajetano, Armilla⁴, Sà⁵, Rebello, Ledesma⁶, etc.

Quaeritur 2º. An debitor, aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur a restituzione?

**Donans
memor
sui, in
aliis
libera-
t.** Negat *prima sententia* cum Sanchez⁷, Laymann⁸, Sporer⁹, Bonacina¹⁰, Diana¹¹, Salmant.¹², etc. Ratio, quia, cum is sit debitor tum ex titulo justitiae tum ex titulo donationis acceptatae, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. — Nec obstat 1º, ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. — Nec obstat 2º quod donatio fuerit facta per errorem, sive propter ignorantiam debiti, dantem causam donationi. Nam, ut dicunt Lessius¹³, Sanchez¹⁴ et alii communiter, adhuc in contractibus gratuitis error non invalidat actum, etiam-

si causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi. Hinç si quis promiserit eleemosynam pauperi, quia pauperem eum judicavit, non tenetur illam praestare, si postea sciat eum non indigere; quia error hic fuit in substantia. Contra vero, si postea sciat pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si prius hoc novisset. Vide dicenda n. 714 et 715.

Limitant vero praefatam sententiam:
1º. Si obligatio restitutio proveniat ex praecepto ecclesiastico; puta, si beneficiarius, obstrictus ad restitutio fructuum ob omissionem Horarum vel residentiae, eleemosynas postmodum erogaverit immemor suae obligationis. Ita Laymann¹⁵, Sanchez¹⁶, Suarez¹⁷, Roncaglia¹⁸, Sporer¹⁹ et Diana²⁰. Et idem dicunt Roncaglia¹⁴ ac Bonacina²¹ de omni restitutio ob debita incerta. — Limitant 2º. Quando probabilitate praesumitur creditor libenter debitu remissurus si rem cognitam haberet. Laymann¹⁶ et Sporer¹⁶. — Limitant 3º. Si obligationes essent aliunde quam ex justitia, puta si quis immemor voti, poenitentiae sacramentalis aut praecepti ecclesiastici, opus debitum praestaret; quia tunc bene satisfaceret, ut docent Laymann¹⁷, Suarez¹⁸, Sanchez¹⁹, Roncaglia²⁰, et Busenbaum²¹ (*Lib. I, n. 163, ad 2, v. Is votum*) cum Azor²² et Lessio²³.

Secunda vero sententia, quam tenent Cardenas²⁴, Rodriguez²⁵, Mazzotta²⁶,

**Limita-
tur hanc
sententia.**

**Juxta a-
lios satisfa-
ct debito.**

¹ Disp. 21, n. 55. — ² De Praecept. particul., n. 600. — ³ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 13. *Navar.*, Man., cap. 17, num. 188. — *Cajetan.*, Sum., v. *Furtum*, § Secundum. — *Rebel.*, part. 1, lib. 3, qu. 15, sect. 8, n. 14. — ⁴ Decal., lib. 1, cap. 18, n. 11. — ⁵ Lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 9. — ⁶ Tr. 1, cap. 1, n. 90, iii. — ⁷ Disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 10, n. 18, v. *Hoc tamen.* — ⁸ Part. 3, tr. 6, resol. 57, v. f. — ⁹ Tr. 11, cap. 2, n. 146. — ¹⁰ Lib. 2, cap. 18, n. 129. — ¹¹ Lib. 1, tr. 4, cap. 4, n. 7, v. *Ceterum si quis*; cfr. lib. 8,

tr. 2, cap. 12, num. 9, ii. — ¹² Tr. 1, cap. 1, num. 90, iii. — ¹³ Part. 3, tr. 6, resol. 57. — ¹⁴ Tr. 8, de Legib., qu. 1, cap. 5, regul. in prax. iii. — ¹⁵ Lib. 3, tract. 2, cap. 12, num. 9, i. — ¹⁶ Tr. 1, cap. 1, num. 90, ii. — ¹⁷ Lib. 1, tr. 4, cap. 4, num. 7. — ¹⁸ De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 26, num. 6. — ¹⁹ Decal., lib. 1, cap. 18, n. 9 et 10. — ²⁰ Tr. 3, de Legib., qu. 1, cap. 5, qu. 6, et regul. in praxi iii. — ²¹ Cris., disp. 64, n. 24. — ²² Sum., part. 2, cap. 49, n. 2.

^{b)} Armilla, v. *Furtum*, n. 2; Sà, v. *Furtum*, n. 3; Petrus de Ledesma, *Sum.*, part. 2, tr. 8, cap. 21, post concl. 2, dub. 7, v. *Dico* 2, videntur significare id esse veniale, dum negant dumtaxat esse mortale.

^{c)} Sanchez, *Decal.*, lib. 1, cap. 13, n. 11, hoc non habet de gratuitis contractibus.

^{d)} Sanchez, *Decal.*, lib. 1, cap. 13, n. 9 et 10; Suarez, *de Relig.*, tr. 4, lib. 4, de *Oratione publica*, cap. 26, n. 8; Roncaglia, tr. 3, de Legib., qu. 1, cap. 5, qu. 6, non habent hanc limitationem.

^{e)} Bonacina, *disp. 1, de Legib.*, qu. 1, punct. 10, n. 14, oppositam sententiam tuetur.

^{f)} Busenbaum, lib. 1, tr. 2, cap. 3, dub. 2, n. 2 (cui consentit Azor, part. 1, lib. 7, cap. 2, qu. 6), concordat, « modo tamen non applicet ea pro alia re ». — Lessius autem, cap. 37, n. 59, satisfacere eum asserit, etsi contrarium animum habeat; unde satis ei erit, si animum mutaverit.

^{g)} Mazzotta, tr. 4, *disp. 1, qu. 7, cap. 3*, v. *Dico* 3... *Quaeres*, probabile quidem hoc esse concedit; ipsi vero magis probatur opinio sic

Croix⁸⁾ cum Rebello, Tamburinius¹ cum suo magistro Baldello (et probabilem censem Diana⁹, se revocans a prima sententia), affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia. (Et idem esse ait Mazzotta, si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod saeculare, quod sit pretio aestimabile). — Ratio, quia in omni liberali praestatione, quisque presumitur prius velle satisfacere obligacionibus justitiae. Idque probatur ex *I. Cum ex pluribus* 97, ff. de solution., ubi dicitur quod qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam, et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censemur solvere pro causa potiore. Haec sunt verba textus: *Cum ex pluribus causis* (nempe propter infamiam, vel poenam, vel hypothecam) *debitor pecuniam solvit, utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa ejus pecuniae quae sub infamia debetur, mox ejus quae poenam continet, etc.* Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia praesumitur quod si debitor fuissest admonitus, pro causa potiore solvisset: *Quod verisimile videretur, diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse.* Sic textus; ubi Glossa⁸ addit: [Id est] *sua discretione vel ab amicis.* — Accedit alia ratio: quia oblivio debiti efficit ut donatio fuerit omnino involuntaria; qui enim donat censemur semper hanc actuallem voluntatem (saltē implicitam) habere: *Dono, nisi teneat ex aliquo alio titulo potiore.*

Prior opinio, valde probabilis; posterior, non improbabili.

Prima sententia est communior, et quidem valde probabilis; sed haec *secunda* sua probabilitate non caret. — Ad rationem enim praecipuam primae sententiae, nempe, quod in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attenditur: respondetur quod in nostro casu

Rebell., part. 2, lib. 8, qu. 16, num. 25, v. *Verum major.* — ¹ *Decal.*, lib. 1, cap. 3, § 7, v. *Solutio*, n. 4. — *Baldell.*, tom. 1, lib. 5, disp. 25, n. 18. — ² *Part.* 5, tr. 13, resol. 94. — *Mazzotta*, tr. 4, disp. 1, qu. 7, cap. 8, v. *Dico* 3... *Quaeres.* — ³ In *I. Cum ex pluribus*, ad v. *Admonitum*. —

distinguens: « Si... donando eras ita animo dispositus, ut quamvis fuissest memor debiti, nihilominus dare voluisse », non satisfacis debito; « si vero ita eras dispositus, ut noluissest donare, sed dare pro debito », debito satisfacis. Et addit: « Talis autem animus col-

non sola voluntas conditionalis habetur, quae nunquam in actu adfuerit; sed habetur vera voluntas, ut supponimus, anterius absolute habita solvendi debitum, quae semper perseverat, quamdiu non revocatur. — Sed dices: debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur quod donans immemor debiti potius censemur velle solvere ex prima voluntate habita, quam velle donare.

Responstar radix prioria sententiae.

Tota igitur quaestio reducitur ad vindendum an in hac solutione praevaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi. Sed videtur satis probabile quod praevaleat prima voluntas, tamquam potior et precedens. — Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis. Concedunt enim Laymann⁴, Sanchez⁵ cum Ledesma, juxta etiam quae diximus n. 210, quod si quis emiserit votum non vovendi, et statuerit nolle futura vota valere, et postea immemor primi voti secundum emitat; tunc nullum erit hoc secundum votum: dummodo primum non retractet expresse vel virtualiter, nempe, si memor primi secundum faciat. Sic pariter Sanchez⁶ et Laymann⁷ dicunt non valere posterius testamentum, contra prius, habens clausulam ut per nullum aliud censeatur revocatum: nisi in secundo testamento per aliam clausulam expresse primum revocetur. — In his casibus quaero: Cur valeat primum votum, primum testamentum, et non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita praevalet secundae voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini?

Praeterea concedit Laymann⁸, quod si quis promittit aliquid dare, et promissio

⁴ Lib. 4, tr. 4, cap. 2, n. 5, v. *Dico* 3. — ⁵ *Decal.*, lib. 4, cap. 8, n. 17. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 10, cap. 2, dub. 5, v. *Dico* 3. — ⁶ *Loc. cit.*, num. 17. — ⁷ Lib. 3, tr. 5, cap. 4, num. 3. — ⁸ Lib. 1, tr. 4, cap. 4, num. 7, v. *Caeterum*.

ligendum est ex circumstantiis, considerata causa tunc dandi; et in dubio favendum est tibi ». — Eamdemque distinctionem admittit Croix, lib. 3, part. 2, n. 452, quamvis adducat Rebellum pro sententia qualis hic a S. Alphonso exponitur.

acceptatur, si postea illud donat, primae donationis immemor, ad nihil aliud teneatur. — Hic rursus rogo: Quare hic non teneatur ad primam donationem, cum prima et secunda donatio sint duo actus distincti; nisi quia praevalet anterior voluntas solvendi debitum, quam donandi? Nec valet dicere quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primae donationis, per secundam illi primae satisfacit, in quantum praevalet voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quam iterum donandi. — Id quidem fortius dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictius obligat quam debitum ex donatione.

Cardenas, Cris., disp. 64, num. 25. — Croix, lib. 3, part. 2, num. 462. — Mazzotta, tr. 4, disp. 1, qu. 7, cap. 3.

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, nimirum, quod debitum certum non compensatur probabili satisfactione.

Sed respondeatur cum Cardenas, Croix et Mazzotta, hoc procedere quando adest sola probabilitas facti; non autem quando accedit probabilitas juris.

Clarius explico: Quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certe ex probabili solutione debtor non liberatur; quia solutio probabilis aequare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factum solutionis; sed circa effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quod probabiliter adfuit satisfaciendi voluntas; haec enim est probabilitas juris sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *Lib. I, num. 33^{h)}*, cum Suarez,

Objic.: debito certo non satisfit probabili solutione.

Respon-
detur et ex-
plicatur.

v. *Dico 3... Quaeres, v. f. — Suarez, in 1^{am} 2^{am}, tr. 3, de Bonit. et Malit. actuorum, disp. 12, sect. 6, n. 8.*

^{h)} Numerus, qualis hic allegatur, minime convenit cum *n. 33, lib. I* hujus editionis; sed est ex editione secunda Neapolitana, anni 1753, et sequentibus usque ad quintam, anni 1757, inclusive, in quarum tractatu de *Conscientia, lib. I, n. 33*, haec legebantur:

« Sciendo est, quod nemo uti potest opinione probabili cum periculo damni vel injuriae proximi... At hic maxime advertendum, quod non possumus uti probabili cum damno proximi quando probabilitas est tantum facti, non autem si (in aliquibus casibus) adest probabilitas juris, quae reddit nos moraliter certos practice bene operari et prudenter, utendo opinione probabili de jure, vel probabilitate proxima ut communiter docent auctores nostri cum Suarez, 1. 2, t. 3, d. 12, sect. 6; et Soto, de *Just.*, lib. 3, qu. 6, art. 5, ad 4, qui ait: In omnibus negotiis magni momenti, etiam in magnam injuriam tertii, licitum est sequi opiniones probabiles. — Sed hic dices: Cur opinione probabili de jure in aliis materiis uti possumus, et non etiam in sacramentis, et pharmaco praebendo infirmis, cum in utroque damnum proximus pati possit? Egregie respondet Suarez, loc. cit., dicens distinctione utendum: interdum enim opiniones sunt circa jus, scilicet an hoc sit prohibitum, nec ne; interdum vero circa res ipsas, ut in sacramentis, an hoc modo facta teneant; et in medicina, an hoc pharmacum sit utile vel perniciosum. Dicendum 1º. Quotiescumque est opinio probabilis hanc actionem non esse prohibitam, potest aliquis formare conscientiam

certam tali opinione. Praeter auctores citatos favent huic conclusioni multa, quae adducit Navar. d. c. Si quis autem, *n. 48 et seqq.*, et in *Sum. c. 27, n. 288*; Silvest., Angel., verb. Opinio; significat s. Antonin., part. 1, tit. 3, c. 10. Ratio est, quia excedit ordinarium humanae facultatis majorem cognitionem obtinere in actionibus. Item, quia esset intolerabile onus obligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones. Praeterea existimo illam rationem sufficientem, quia quandiu est judicium, quod nulla sit lex prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita, donec certius de illa constet. Dicendum 2º. Quando opiniones versantur circa res ipsas, saepe tenetur homo praeferre certam probabili, quando scilicet ex justitia vel caritate vitare damnum tenetur quod in re ipsa subest. Unde confirmatur ex differentia de jure vel de re: nam primum dicit ordinem ad operantem, et omnino tollit periculum malitia; secundum vero dicit ordinem ad rem ipsam, et non tollit periculum detrimenti quod est in ipsa. Unde in priori est sufficiens excusatio sequendi probabile judicium, quia nondum lex est sufficienter proposita; hic autem nulla est sufficiens excusatio, cum satis constet periculum in re ipsa manere. Huc usque Suarez.

« Ad quod clarius explicandum dico quod opinio probabilis aliter se habet, quando versatur circa substantiam rei, hoc est an res existat vel non: aliter circa modum rei, nempe an res sive actio sit honesta vel non. Nam quando opinio versatur circa substantiam, rei

Soto¹⁾, Navarro, Silvestro, Angelo, Lugo, Salmant. et aliis.

701. - Quaeritur 3º. *Quando debitor, in necessitate constitutus, excusetur a restitutione?*

Periculum necessitatis extremae a restituitione excusat.

Hic distinguenda est primo necessitas gravis ab extrema, et dicendum quod si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quae restituere deberet; tunc non tenetur ea restituere et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur nisi debitum ei restituatur. Haec est sententia communis, ut testantur Salmant.¹. Et hoc, etiamsi exstet res debita in specie, ut docet Lessius² cum Cajetano, Soto et Toletto, ac Sporer³⁾, contra Navarrum. Ratio, quia tunc omnia fiunt communia; cessatque potestas dominii jure gentium introducta. — Excipe tamen cum Lessio et Palao⁴, nisi praecise ob subtractionem illam dominus in extremam necessitatem sit conjectus; quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam est idem ac eum occidere. Unde in eo casu melior debet esse conditio domini prius possidentis.

Nisi dominus ob fursum eamdem patiatur.

Navar., Man., cap. 27, num. 288. · *Silvest.*, v. *Opinio*, qu. 1. - *Angel.*, v. *Opinio*, n. 2. - *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 16, n. 96 et seqq. - *Salmant.*, tr. 18, cap. 4, n. 148; et cap. 1, num. 320 et seqq. - ¹Tr. 18, cap. 1, num. 272. — ²Cap. 16, n. 2 et 18. *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 62, art. 5, ad 4. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 4. - *Tolet.*, lib. 8, cap. 89, num. 2. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 60. — *Less.*, cap. 16, num. 12. — ³Tr. 32, disp. 1,

An autem, *transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem?*

Distinguit Lessius⁴. — Et ait quod si restitutio debebatur *ex contractu*, tunc, quando per illum fuerat dominium rei jam translatum in debitorem, certe debet tantum restituiri: quia tunc debitor consumpsit quod erat suum; unde debitum perseverat. Si vero res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario, etc.; tunc adhuc probabile esse dicit Lessius cum Petro Navarra, non teneri debitorem ad restitutionem⁵⁾.

Transacta necessitate quandoque restituendum.

Si autem restitutio facienda erat *ex delicto*, Lessius⁶ dicit probabile esse adhuc cum eodem Petro Navarra, non esse obligationem restituendi; sed probabilius recte ipse, cum Scoto, Richardo, Paludano⁷⁾, Silvestro, putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta n. 520, Qu. 4, ubi distinximus pauperem in re et in spe.

Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe uxoris, parentum et filiorum. — Ita Lessius⁸ cum Soto,

punct. 17, § 2, n. 6. — ⁴Cap. 16, n. 4. — *Less.*, loc. cit., n. 5. *Petr. Navar.*, lib. 4, cap. 4, n. 26. — ⁵Loc. cit., num. 7. - *Petr. Navar.*, loc. cit., num. 25 et 26. — *Less.*, cap. 16, num. 6. - *Scots*, in 4, dist. 15, qu. 2, § *Ad argumenta*, v. *Sed numquid*. (n. 37). - *Richard. de Mediavil.*, in 4, dist. 15, art. 5, qu. 4, ad 5. - *Silvest.*, v. *Restitutio V*, qu. 2. — ⁶Cap. 16, n. 14. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 4, dub. 2.

opinio quantumvis probabilis non potest sufficere ut sit quod non est; ex. gr. ut sit sacramentum, quod probabiliter videtur esse sacramentum, sed revera non est sacramentum; vel pariter ut sit medicina, quod est revera potius venenum, cum de facto noceat. Quando vero opinio versatur circa modum rei, an sit honesta vel non; tunc opinio probabilis bene efficit ut actio sit honesta, licet forte per se non sit. Ratio, quia (ut late probatum est in dissert. de usu opinionis probabilis...) in iis casibus, in quibus probabiliter opinamur legem prohibentem non adesse vel saltem non esse satis manifeste propositam, tunc lex non obligat; et ideo tunc operatio, eo quod non sufficienter inveniamus eam a lege prohibitam, utique remanet honesta et licta⁹⁾.

¹⁰ *Sotus*, de Just., lib. 3, qu. 6, art. 5, ad 4, non habet quod in loco citato priorum editionum ipsi S. Doctor tribuerat: « In speculabilibus namque scholarum disputationibus, (ita Sotus) nullum inde conflatur periculum, quod quispiam minus probabilia ingenii gratia de-

fendat; in practicis vero, quae aliena jura respiciunt, nefas est judici infirmiores opinionem sectari... Ubi pariles esse omnino contigerit opiniones, non est apertum scelus nunc unam nunc alteram opinionem amplecti; vix tamen carere potest scandalo».

701. - ^{a)} Sporer perspicue ampliationem istam innuit, dum, tr. 4, cap. 4, n. 77, absolute negat talem teneri restituere, « quia... creditor amittit jus suum privatum dominii ad illam rem, quae tunc omnino communis evadit, sicut fuisse ante rerum divisionem ».

^{b)} « Nisi re vel spe seu facultate propinquia dives sit », subdit Lessius; et id ipsum notat S. Alphonsus infra.

^{c)} Paludanus a Lessio ex Silvestro citatur; a Silvestro autem absque ulla loci indicatione; et re vera Paludanus, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 1, concl. 5, (n. 8), de casu simili dumtaxat loquitur, et negat amissionem rei alienae excusare a restituzione, quando res illa illicite erat accepta vel retenta tempore quo amissa est: « quia, subdit, in delictis tenetur delin-

Lopez et Toleto, qui admittit etiam pro necessitate fratrum.

702. - In gravi autem necessitate plura alia distinguere oportet, et dicendum

1º. Quod si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certe potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu; ut fatentur omnes apud Croix¹. Si vero ex delicto, negant posse differri restitutionem Sotus, Molina^{a)}, etc.^{b)}. Sed communiter affirmant Palaus^{c)}, Salmant.^{d)}, S. Antoninus^{e)}; et Croix^{f)} cum Lugo^{g)}, Scoto^{h)}, Navarro, Azor, Silvestroⁱ⁾, Laymann.

Quod si necessitas autem praevideatur perpetua, in eo casu putat Croix^{g)}, debitorum teneri restituere saltem diversis vicibus parcissime vivendo. Citat autem ibi Iclsung, qui dicit posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum a

debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit Lugo^{j)}; qui subdit tamen, quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum et damna creditor i obvenientia ex omissione restitutionis, ad quae fur procul dubio tenetur^{k)}.

Dicendum 2º. Quod pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit e suo statu juste acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Palaus^{l)}, Viva^{m)} cum Tamburinio et Bonacina; Salmant.ⁿ⁾ cum Prado, Bañez, Villalobos, Dicastillo, Tapia. — Dixo: *juste acquisito*; nam secus dicendum, si status injuste acquisitus fuisse ex usuris, etc.; ut communiter limitant Palaus^{o)}, et Salmant.^{p)} cum auctoribus citatis. Sicut etiam limitant Palaus^{q)} cum

Amissio
status ju-
ste acquisiti
excusat.

Secus, a-
missio sta-
tus injuste
acquisiti.

Ludov. Lopez, Instruct. conc., part. 1, cap. 53, i. f., v. *Si tamere*. — *Tolet.*, lib. 8, cap. 39, num. 2. — ¹ Lib. 3, part. 2, num. 490. — *Sotus*, de Just., lib. 4, qu. 7, art. 4, in med. — ² Ap. *Croix*, lib. 3, part. 2, n. 490. — ³ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 2, n. 4. — ⁴ Part. 2, tit. 2, cap. 8, § 2. — ⁵ Lib. 3, part. 2, n. 490. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 58 et n. 62, v. *Insertur* 6. — *Azor*, part. 3, lib. 4, cap. 39, diff. 8, § *Secunda opinio*, v. *In hac re*. — *Laym.*, lib. 3, tr. 2, cap. 12, n. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 431. — *Icls.*, tr. 4, disp. 3, n. 249. —

⁷ Disp. 21, n. 21. — ⁸ Loc. cit., § 2, n. 1 et 4. — ⁹ De Restit., qu. 6, art. 1, num. 8 et 6. — *Tambur.*, Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 9, n. 5. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., i. g., qu. ult., punct. 1, n. 24. — ¹⁰ Tr. 13, cap. 1, n. 269. — *Prado*, cap. 17, qu. 8, n. 16 et 17. — *Bañez*, in 2ma 2ta, qu. 62, art. 8, dub. 2, concl. 2 et 4. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 20, n. 6 et 7. — *Dicast.*, de Restit., disp. 10, dub. 8, n. 55 et seqq. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 81, art. 4, n. 2 et 4. — ¹¹ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 2, n. 5. — ¹² Tr. 13, cap. 1, n. 269. — ¹³ Loc. cit., n. 5.

quens emendare damnum, etiam si nihil sibi adsit^{s)}.

702. — ^{a)} Molina, *tr. 2*, *disp. 754*, *n. 2*, id sane docet, sed cum multis distinctionibus. — Et primo quidem de casu quo « detrimentum in eo solo sit positum, quod res restituenda sit magna, eique opportuna qui restitutionem est facturus »; tunc: « Quando restituendi obligatio ex eo oriatur, quod is qui restituere tenetur possideret aliena, quae furto, usuris aut simili alio delicto acquisivisset, non dubito teneri statim restituere totum, nihil impediens quod ipsi id esset necessarium ad conservandum suum statum...», nihilque impediens quod necessarium ipsi esset mendicare ». Excipit solum casum quo illa bona omnino vel magna ex parte dissipasset ei haberet bona patrimonialia cum spe probabili restituendi paulatim intra non admodum longum tempus. — Si vero quis « damnum magnum injuste dedisset, quod ob sui magnitudinem restituere integre non posset statim, nisi ad summam redigeretur paupertatem, sui status conditione spectata »; et sua culpa se in has angustias redegisset, eamdem opinionem tenet Molina quam in primo casu, cum eadem exceptione; si autem sine sua culpa in eum miserum statum dejectus esset, sed nulla spes superesset ex dilatione debitorem ali-

quando restituturum esse, teneri eum statim restituere integre; si adit ejusmodi spes, probabiliter in utramque partem posse disputari. — Denique, « quando detrimentum in eo quod debitor statim restituat, est in rebus suis propriis, atque est notabile », querit Molina « utrum etiam quando restituendi obligatio ortum habet ex delicto debitoris,... possit debitor licite differre solutionem ». Et ait: « Affirmanter est respondendum ».

^{b)} Salmant., *tr. 13*, *cap. 1*, *n. 272*; Lugo, *disp. 21*, *n. 6*; Scotus, *in 4*, *dist. 15*, *qu. 2*, *art. 4*, v. *De 5º* (*n. 33*); Silvester, v. *Restitu* *tio V*, *qu. 1*, *3* et *4*, absolute loquuntur, non distinguentes inter debitum ex contractu et debitum ex delicto. Lugo tamen videtur intelligere etiam suam opinionem de delicto, cum *n. 21* absolute excusat a restituendo propter detrimentum grave perpetuum, etsi debitum ex delicto contractum fuerit.

^{c)} Lugo, *loc. cit.*, *n. 22*, haec dicit non assertive, sed dumtaxat hypothetic: « Si ad omitendum omnino, inquit, solutionem debiti ex contractu, sufficeret detrimentum duplo excedens valorem debiti, ad omittendam omnino solutionem debiti ex delicto requireretur detrimentum quadruplo excedens valorem debiti et damnum emergens ex lucro etiam cessante creditori, propter omissionem solutionis ».

Silvestro^{a)} ac Petro Navarra, atque Croix¹ cum Laymann^{e)} et communi, si debitor propria culpa, nempe ludis et comessationibus, in illum miserum statum deve- nerit; sed in hoc casu, mihi et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debito rem ad restituendum, si ille statum juste jam acquisierit. Hic autem bene advertunt S. Antoninus², Elbel³, Holzmann⁴, et Sporer⁵ cum communi, quod, licet func debitor ad restituendum non teneatur tota- liter mutare statum; tenetur tamen illum diminuere quantum potest, scilicet di- mittendo splendorem equorum, famulo- rum, etc.^{f)}.

703. - Sed dubitatur 1º. *An in gravi necessitate debitoris et creditoris sit obli- gatio restituendi?*

Respondetur: Si creditor jam nec- cessitatem gravem patitur, et debitor tunc ea non laborat, sed laborabit restituendo; certe tenetur restituere, quamvis in nec- cessitatem gravem sit conjiciendus. Quia in aequali necessitate gravi praferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens, quam debitor; sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. — Ita com- muniter Lessius⁶, Salmant.⁷; et Croix^{a)} cum Azor^{a)}, Laymann^{a)}, Dicastillo^{a)}, Mo- lina, Sporer, etc.

Si vero debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, Dubium est: *an teneatur restituere, quando creditor eadem nec- sitate laborat?*

^{a)} Petr. Navar., lib. 4, cap. 4, num. 43 et 44. — ¹ Lib. 3, part. 2, n. 430. — ² Part. 2, tit. 2, cap. 8, § 3, v. *Si tertio modo.* — ³ De Restit., n. 347. — ⁴ De Restit., n. 507. — ⁵ Tr. 4, cap. 4, n. 68. — ⁶ Cap. 16, n. 19, juncto n. 20. — ⁷ Tr. 13, cap. 1, n. 270. - Molina, disp. 754, n. 2, v. *Quando vero absque Sporer, tr. 4, cap. 4, n. 71 (non citatur a Croix).* — Prado, cap. 17, qu. 8, n. 12. - ⁸ Tr. 18, cap. 1,

Prima sententia affirmat cum Prado, Trullench^{b)}, apud Salmant.⁸ Et hanc sequitur ut probabiliorem Roncaglia⁹, quando debitum est ex delicto. — Ratio istorum, quia, extra casum quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in aequali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis. Secus tamen censem Roncaglia, si debitum esset ex contractu.

Secunda vero sententia tenet, in eo casu posse debitorem etiam ex delicto dif- ferre restitutionem: dummodo res ablata non exstet in specie^{c)}, et modo non prae- cise per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita Lessius¹⁰, Palaus¹¹. Et probabilem vocant Roncaglia; et Trullench cum Silvio^{a)}, apud Salmant.¹², qui eam aequa probabi- lem putant. — Et revera videtur sua pro- babilitate non carere; quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantum aequale damnum debitor sustinere debe- ret, sed multo majus quam creditor. Cum enim in gravi necessitate jam laboret, certe non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam ne- cessitatem se conjicere videretur.

Dubitatur 2º. *An talis debitor, restitu- tionem differens ex justa causa, teneatur reddere creditori interesse quod hic pati- tur ex dilatione?*

Negat Palaus¹³ cum Petro Navarra, et Lessio ex parte. Quia, ut dicit, damnum

num. 273. — ⁹ Tr. 13, qu. 2, de Restit., cap. 9, qu. 2. — Roncaglia, loc. cit. — ¹⁰ Cap. 16, n. 20. — ¹¹ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 2, n. 7. — Roncaglia, tr. 13, qu. 2, de Rest., cap. 9, qu. 2. — Trull., lib. 7, cap. 15, dub. 2, num. 10. — ¹² Tr. 18, cap. 1, n. 273. — ¹³ Tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 10, n. 2. - Petr. Navar., lib. 4, cap. 4, n. 56. - Less., cap. 16, n. 32 et 33. —

^{a)} Silvester, v. *Restitutio V*, qu. 3, hoc non habet, quidquid dicat Palaus; neque alibi quod reperi potuerim.

^{e)} Laymann male citatur a Croix; contra- riari enim sententiam tenet, lib. 3, tr. 2 cap. 12, n. 2.

^{f)} Et hoc valet juxta auctores citatos, non solum quando ex sua culpa ad impotentiae statum redactus sit, sed etiam in casu prin- cipali hic exposito, scilicet quando debitor ex- cusatur a restituzione, ex eo quod dejiciendus foret a statu juste acquisito.

703. - ^{a)} Croix, loc. cit., n. 430; Azor, part. 3, lib. 4, cap. 39, diff. 3, v. *In hac re;*

Laymann, loc. cit., n. 2; Dicastillus, *de Rest.*, disp. 10, dub. 3, n. 30, absolute et absque ulla distinctione debitorem ad restitutionem obli- gant, si uterque, debitor nempe et creditor, sint in aequali necessitate gravi.

^{b)} Trullench, lib. 7, cap. 15, dub. 2, n. 8, absolute et absque ulla distinctione ad resti- tutionem obligat, quando creditor pari nec- sitate laborat.

^{c)} Hanc conditionem, ut scilicet res ablata in specie non exstet, Lessius non apponit.

^{d)} Silvius ita profecto citatur a Salmant.; sed loco citato, id est in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 8, quaer. 1, concl. 2, absolute scribit: • Pro-

~~Probabiliter dicendum.~~
creditori tunc non obvenit ex illa prima iusta acceptio; sed ex retentione posteriore quae juste fit. — Sed probabilius dicendum cum Viva^{a)}, Salmant.¹, Bonacina^{c)} et Villalobos^{f)}, quod si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando juste differtur solutio. Secus vero, si ex delicto; quia tunc prima iusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni. — Vide dicta n. 680.

704. — Quaeritur 4°. Si fur mittat domino rem ablatam per confessarium aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat; an teneatur iterum restituere?

Negant Castropalaus^{a)}, Scotus^{b)}, Gabriel^{c)}, Ledesma, etc. Et hanc opinionem probabilem vocant Trullench, Filiuccius, etc., apud Salmant.^{d)}, quibus olim adhaesi. — Eamdem enixe tuetur Felix Potestas^{e)}, dicens: *Sicut enim fur et debitor ad nil amplius tenetur, si ex consensu expresso creditoris, de restituendo per intermedium personam, rem restituendam traderet in-*

^{a)} Tr. 18, cap. 1, n. 274. — *Petr. Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 13, concl. 7, dub. — *Trull.*, lib. 7, cap. 14, dub. 11, n. 11. — *Fili.*, tr. 82, n. 136. — ^{b)} Tr. 18, cap. 1, n. 187. — ^{c)} Exam., tom. 2, n. 179. — ^{d)} Cap. 16, n. 66 et 66. — ^{e)} Disp. 21, n. 59. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 2, cap. 4, § 1. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 67. — *Sayr.*, Clav., lib. 10, tr. 6, cap. 6,

termediae personae, quae tamen pro se surriperet; ita ad nihil tenetur, si id faciat ex consensu tacito creditoris; quoniam taciti et expressi consensus eadem est vis, quia tacitus creditoris consensus habetur in casu, quo debitor seu fur non potest personaliter sine periculo infamiae restituere.

Sed oppositum docet sententia communis et tenenda, cum Lessio⁴, Lugo⁵, qui mordicus eam tuetur (et contrariam vocat parum probabilem, spectata ratione), et citat pro se S. Antoninum, Navarrum, Sayrum, Petrum Navarra^{d)}, Silvium, etc. Item Sporer⁶ cum Molina, Toleto^{e)}, Rebello, Fabro; Salmant.^{f)}, Croix^{g)}. — Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter et cum effectu reddere dominum indemnem. Et hoc, sive restituatur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, prout bene ajunt Lugo et Sporer cum aliis; sive restituatur valor rei, et mittatur ad credi-

S. Doctor
cum com-
muni adhuc
obligat.

num. 8 et 5. — *Silvius*, in 2me 2me, qu. 62, art. 5, quaer. 7, concl. 6. — ^{g)} Tr. 4, cap. 4, n. 15. — *Molina*, tr. 2, disp. 754, n. 2, v. f. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 18, n. 11 et 18. — *Philip. Faber*, in 4, dist. 15, qu. 2, disp. 50, n. 143 et 159. — ^{h)} Tr. 18, cap. 1, n. 188. — ⁱ⁾ Lib. 3, part. 2, n. 364 et 422. — *Lugo*, disp. 21, n. 59. — *Sporer*, tr. 4, cap. 4, n. 15.

babile est debitorem *valde* gravi necessitate naturae, licet non extrema, laborantem, posse differre restitutionem, etiamsi creditor in simili necessitate versetur. Quia talis necessitas est vicina extremae; in qua proinde etiam melior videtur esse conditio possidentis^{j)}.

^{j)} Viva de debito ex delicto plane concordat, *de Restit.*, qu. 6, art. 1, n. 7; sed in debito ex contractu, non eximit debitorem a solvendo interesse ob quamcumque justam solutionis dilationem, sed ob illam solum quae ex necessitate petitur; si autem debitor differat solutionem ad vitandum suum magnum incommodum, videtur obligandus ad restitutionem damni, quod creditor patitur ex dilatione restitutionis^{k)}. — Eamdemque sententiam tenet Bonacina, *disp. 1, qu. ult., punct. 1, n. 40*, quamvis a Salmant. citetur ut refert S. Alphonsus.

^{k)} Villalobos, citatus a Salmant. prout asserit S. Alphonsus, non tamen, part. 2, tr. 11, diff. 20, n. 12, distinguit debita ex delicto a debitis ex contractu; et absolute a solutione damni emergentis excusat eum, qui juste restitutionem differt.

704. — ^{a)} Castropalaus, tr. 32, disp. 1, punct. 17, § 9, n. 4, propendet quidem, ut

ipse dicit, et Salmant. referunt, in hanc sententiam; sed expresse tenet oppositam, quam S. Alphonsus tenendam esse asserit.

^{b)} Scotus, in 4, dist. 15, qu. 2, v. De quinto (n. 34), loquens de restitutione facienda propter *occultam* boni alieni ablationem, dicit restitutionem istam posse fieri, « per aliam personam secretam et fidelem, et expedire quod per confessorem, quia sibi est crimen detectum in confessione; et de ejus fidilitate, quod restitutus fidei suae commissum, satis debet credi ». Neque aliud habet.

^{c)} Gabriel Biel, quidquid dicant Salmant., in 4, dist. 15, qu. 2, art. 3, dub. 4 diserte oppositam opinionem tuetur, quae est opinio S. Alphonsi.

^{d)} Petrus Navarra, lib. 4, cap. 5, dub. 1, n. 7 et seqq., huic secundae sententiae adhaeret, sed casu quo res non amplius in sua specie exstat; si vero adhuc exstaret, idem tenet, sed sub formidine, n. 10 et seqq.; a qua demum sententia recedit, n. 13; et oppositae adhaeret, « ne nimis nobis, inquit, confidere videamus ». Minus igitur accurate pro secunda sententia a Lugo absolute adducitur.

^{e)} Toletus, lib. 5, cap. 24, n. 2, dicit, quodsi « obligatio restitutionis nascitur ex ratione acceptonis: quocumque... modo pereat, perit

torem. Quo casu fortius probatur nostra sententia, ex eo quod dominium pretii illius manet apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad suum libitum; si ergo perit, cur perire debet creditor i innocentia, et non furi, qui adhuc illius dominus est? — Ratio autem a priori est: quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud doctores) quod domino evenit ex sua iusta ablatione. Ergo quomodo cumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum domino resarciri.

Difficultas.

Dices: *Eo casu, cum fur non teneatur se prodere, praesumitur creditor consentire ut debitum per alium restituatur periculo sui; alias irrationaliter peteret ut fur restitueret per se ipsum.* — Respondeo: Non tenetur quidem fur per se ipsum restituere; sed tenetur vere et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum a novo peccato, non autem ad liberandum a restitutione. Creditor autem, licet praesumatur consentire in missionem, non tamen censetur nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationaliter quidem ipse peteret ut fur se proderet; sed non irrationaliter petit ut indemnem servetur. — Nec valet dicere quod si creditor expresse consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor, virtute sui expressi consensus, debitum haberet pro accepto,

Less., cap. 16, n. 67. — Sporer, tr. 4, cap. 4, n. 19. — Tambur., Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 5, n. 7. — Tambur.,

et periculum in se susciperet. Sed in casu nostro nec praesumitur, nec tenetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat.

Olim primam sententiam vere probabilem censebam; sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis, de illius probabilitate valde dubito. — At, quia Lessius, et Sporer cum Tamburinio, non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo¹⁾.

Quid, si, cum dominus sit certus, confessarius imponat furi ut det pauperibus pro anima domini, et ille dat?

Tamburinus dicit, quod si teneri potest prima sententia, potest etiam et haec²⁾: quia dominus non debuit esse invitus quod fur confessario bona fide judicanti obediat dando eleemosynam. Tanto magis quia, si denuo ille restituat, dominus plus recipiet suo credito, recipiendo creditum et bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. — Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare Sporer et Tamburinius.

Secus tamen esset, dicit idem Tamburinus³⁾, si confessarius mala fide sua serit furi restituere pauperibus; quia tunc videtur dominus nunquam consensisse in hoc casu, et rationaliter invitus praesumitur⁴⁾.

705. — Quaeritur 5º. Quando reus morte plectitur, an haeres ejus teneatur restituere damna causata per crimen?

Negant Scotus⁵⁾, etc., apud Croix⁶⁾. — Sed contrarium est dicendum cum Croix,

Restitu
pauperi
consili
confess

Non i
tisfacit,
dominus
certus.

loc. cit., n. 8. — Sporer, loc. cit., n. 20. — Tambur., loc. cit., n. 8. — ¹ Lib. 8, part. 2, n. 465. — Croix, loc. cit.

in damnum accipientis⁷⁾, qui proinde adhuc ad restitutionem obligatur.

⁸⁾ Debitor tamen, quicumque sit, ab omni onere eximitur: 1º. Si creditor (item, si lex aut judex) designaverit personam per quam, aut modum quo sibi rem debitam mitti velit. 2º. Si reliquerit libertatem eligendi personam, quam vellet, modo prudens et fidelis eligatur. — Confessarius igitur, qui onus restituendi pro poenitente in se assumpsit, *prudenter* creditorem interrogabit, qua ratione rem ad se mitti cupiat.

⁹⁾ Seu clarius cum Tamburinio: Posse te sequi primam opinionem in hoc casu, etiamsi in aliis casibus sequareis secundam. Et haec quidem dicit Tamburinus, si confessarius

bona fide ita consuluerit; quod satis innuit secus fore, si confessarius mala fide idem consilium dederit; sed Tamburinus hoc ultimum assertum non docet expressis verbis.

¹⁰⁾ S. Alphonsus, *in Istruzione e Pratica*, cap. 10, n. 106, alium addit casum, huic valde affinem: «Si vero dominus esset certus, inquit, et confessarius imprudenter Missas celebrare fecisset; ait Tamburinus quod si prima opinio opposita,.. est probabilis in primo casu, probabile est etiam in isto, debitorem ad nihil teneri. Sed neque huic acquiescere valeo, quia semper creditor petit suum, de quo disponere vult suo, non aliorum arbitrio».

705. — ^{a)} Scotus non videtur recte hic citari a Croix; et potius insinuat contrarium

*Si res
per ple-
na, ha-
eretur
damno.
Duplicio.
Limitatio-
ceptio.
Lando et
patent in
Res re-
stituenda.*

Sporer^{b)} et aliis communiter. Censem tam
probabile Croix¹⁾ cum Soto^{c)}, Lessio,
Filliuccio^{d)}, Busenbaum etc., excusari
haeredem a restitutione, si compensatio
damnorum non petatur; quia tunc partes
praesumuntur condonare. Nisi res adhuc
extaret, ut bene limitant Croix^{e)} et Spo
rer^{e)}; vel nisi, ait Lugo, damnum esset
valde^{f)} grave.

706. - Possessor bonae fidei, in dubio
an factus sit ditior, ad nihil tenetur; quia
tunc possessio est pro libertate. Ita Croix^{g)}
cum Sanchez, Tamburinio, Rosmer, etc.
— Pariter etiam in dubio an debeas plus
vel minus, teneristantur ad minus. Croix^{h)}.

¹⁾ Lib. 3, part. 2, n. 465. - *Less.*, cap. 9, dub. 22, n. 139. - *Busenb.*, lib. 3, tr. 5, cap. 2, dub. 6, art. 3, n. 10. - *Lugo*, disp. 11, n. 49. - ^{g)} Loc. cit., n. 568. - *Sanch.*, Decal., lib. 2, cap. 28, n. 36 et 37. - *Tambur.*, Decal., lib. 1, cap. 3, § 7, v. *Restitutio*, n. 10. - *Rosmer*, Concl. theol. de Actib. hum.,

— Sic quoque in dubio an sis cooperatus ad
damnum alienum, non teneris. Croixⁱ⁾. —
In dubio autem an res restituenda sit ma
teria gravis aut levius, teneris sub gravi
rem restituere, ne exponas dominum peri
culo grave damnum sustinendi. Ita Croix^{j)}
cum Cardenas.

An autem possessor bona fidei, super
veniente dubio an res sit aliena, et dubio
manente post debitam diligentiam adhi
bitam, teneatur aliquid restituere? — Re
spondetur negative. Vide quae super hac
quaestione fuse diximus, *Lib. I*, n. 35 et 36.

Et quid, si superveniente dubio negli
git inquirere? — Vide *ibi*, n. 37.

de *Consc. dubia*, § *Resolvuntur dubia circa alias mater.*,
v. *Colligitur 6°*; et § *Resolvuntur aliae similes quaest.*,
qu. 10, v. *Quodsi is.* — ^{h)} Lib. 3, part. 2, n. 568. — ⁱ⁾ Loc.
cit., n. 574. — ^{j)} Lib. 3, part. 2, n. 575. - *Cardenas*, Cris.,
part. 4, dissert. 23, n. 116.

opinionem, quae est opinio S. Alphonsi; scri
bit enim *in 4, dist. 15, qu. 3, art. 2, n. 6*,
poenam quidem capitatis esse restitutionem
aequivalentem vitae quam homicida abstulit,
sed subdit: « Nec hoc solum, sed si interfector
sustentabat aliquos, patrem vel matrem, vel
propinquos, tenetur interfector omnibus illis
ad tantam restitutionem, quantam illis abstu
lit per interfactionem illius ».

^{b)} Sporer, *tr. 5, cap. 3, n. 236*, id sane
tenet in rigore juris; in praxi tamen admittit
judicem censeri, per mortis sententiam, reum
ab omni compensatione absolvisse.

^{c)} Sotus querit utrum haeredes homicidae
teneantur de damno in conscientia, et respon
det *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 6, art. 3, de
3 argum., v. *Ex his fit*, et *in fine*: « Ipsos
teneri, si defunctus bona reliquit: alias minime.

Injuriam autem compensare non item convin
cuntur, nisi vivens homicida condemnatus
esset, transiretque in rem judicatam, ut pro
inuria tantum solveret ».

^{d)} Filliuccius, quidquid falso dicat Croix,
haec, *tr. 32, n. 214*, scribit: « Quando quis dam
natur morti [propter homicidium] ex officio
judicis, sive pars laesa instet, sive non, non
excusat a restitutione damnorum tempora
lium, si reliquit bona sufficientia ».

^{e)} Croix, *loc. cit.*, n. 465, his verbis limitat
istam sententiam: « Nisi adhuc extarent v. g.
res furto ablatae, vel haeredes essent per illas
ditiros facti; tum enim foret obligatio eas
restituendi, uti recte Sporer »; qui revera ita
docet, *loc. cit.*, n. 236, de casu quo haeredes
ditiros facti sunt.

^{f)} Lugo dicit: « satis » grave.

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus.

707. *Quid est contractus, et quotuplex?* — 708. *Quotupliciter contractus perficitur.* — 709. *Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi.* — 710. *Quid, si sine animo se obligandi.* — 711. *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia.* — 712. *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi. Et cui facienda tunc restitutio.* — 713. *An quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum.* — 714. *Quando dolus vel error irritet contractum.* — 715. *Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui.* — 716. *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto.* — 717. *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem aut per preces importunas.* — 718. *Quid, si per metum levem.* — 719. *An metum passus possit rem repetere a tertio possessore.*

Contractus, quid.

707. — « Resp. Est pactum sive consensus duorum, quo scienter, libere et legitime uterque se vicissim, vel minimum saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocumque signo externo id fiat. Ut v. gr. in contractu mutui, ex una parte mutuans se obligat non replete mutuum ante certum tempus; ex altera parte, mutuarius se obligat tunc illud reddere. Et sic de aliis. — In promissione autem vel donatione absoluta, una pars tantum obligatur post alterius acceptancem ».

Quotuplex.

Praenotandum, alios esse contractus *nominatos*, ut sunt emptio, mutuum, etc.; alios *innominatos*, quorum ex *I. Naturalis, ff. de praescript. verb.*, quatuor dantur species, scilicet: *Do ut des; Facio ut facias; Do ut facias; Facio ut des.*

Notandum deinde, alios esse contractus *nudos*; alios *vestitos*, nimirum stipulatione, juramento. — Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo.

708. — Sed quaeritur 1º. *Quot modis contractus perficiuntur?*

Resp. Quatuor modis: 1º. *Consensu*, ut in emptione, locatione, etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad

Quibus modis perficiatur.

¹ L. *Contractus 16, C. de fide instrumentor.*, juncta *Glo. in v. In scriptis.* — *Lugo*, disp. 22, n. 17. *Less., cap. 17, n. 7. Molina*, tr. 2, disp. 254, n. 14. — ² Tr. 14,

probationem, quam ad constitutionem deserviet, ex § un. *Instit. de obligat. ex consensu*, et ex l. *Cum te, C. de transact.* Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura convenient¹. — 2º. *Contractus perficiuntur verbis*, prout in stipulatione. — 3º. *Scriptura*, ut in contractu census. — 4º. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. — Ita communiter *Lugo*, *Lessius*, *Molina*, etc. cum *Salmant.*².

Hinc in contractibus qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, altera invitata, resilire. Secus, si contractus scriptura aut traditione indigeant. Caeterum in foro conscientiae contrahentium intentioni standum est. — Ita communiter DD. apud *Salmant.*³, cum *Lessio*⁴, *Covarrubias*⁵, *Gomez*⁶, etc.

709. — Quaeritur 2º. *An, si quis exterioris signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum?*

Resp. Negative, ex communi cum *Sanchez*⁷; et *Lugo*, *Silvestro*, *Prado*, cum

Contractus sine animo non tenetur.

cap. 1, n. 5. — ⁸ Tr. 14, cap. 1, n. 6. — ⁴ De *Matrim.*, lib. 1, disp. 9, num. 3 et 5. — *Lugo*, disp. 22, num. 45. — *Silvestr.*, v. *Pactum*, qu. 4. — *Prado*, cap. 26, qu. 2, n. 3.

708. — ^{a)} *Lessius*, qui revera citatur a *Salmant.* pro sententia hic a *S. Alphonso* expo-

sita, scribit dumtaxat, *cap. 17, n. 19*: « *Omnis contractus etiam nudus, sponte libereque fa-*

109. Salmant.¹. — Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam praestiterit: tunc enim teneris tu implere tuam, etiamsi ficte promiseris; juxta dicta de stupratore ficte promittente matrimonium. Vide dicta n. 642.

710. — Quaeritur 3°. *An qui, sciens obligationem contractus, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia?* — Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat cum Lessio^{a)}, Soto^{b)}, Dicastillo, Pontio, etc., apud Salmant.^{c)}. — **Secunda** vero sententia probabilior negat cum Sanchez^{d)}, Bonacina^{e)}; et Salmant.^{f)} cum Palao, Coninck, Aversa, Villalobos, Becano, Cornejo, etc. Ratio, quia conditio apposita contraria substantiae contractus, contractum invalidat; qua ratione, in cap. fin., de condit. appos., dicitur quod conditio contraria substantiae

Contractus sine debitibus solemnitatibus, probabilitate nullus.

^{a)} Tr. 14, cap. 1, n. 7. — *Dicast.*, de Matrim., disp. 1, n. 64. - *Ponfus*, de Matrim., lib. 12, cap. 2, n. 7. - ^{b)} Tr. 9, de Matr., cap. 1, n. 27. — ^{c)} De Matr., lib. 1, disp. 9, n. 5. — ^{d)} De Matr., qu. 1, punct. 1, n. 5. — ^{e)} Tr. 9, cap. 1, n. 28. *Palao*, tr. 15, disp. 1, punct. 8, num. 2. *Coninck*, de Sacram., disp. 21, n. 7. - *Aversa*, de Matr., qu. 8, sect. 2, v. *Potestque facile*. - *Villalob.*, part. 1, tr. 12, diff. 2, n. 1. - *Becan.*, de Sacram., cap. 43, qu. 6, n. 8. - *Cornejo*, tom. 2,

matrimonii ipsum annullat, licet adsit intentio contrahendi.

Vide dicta de *Juram.*, n. 172, v. *An autem*; et de *Voto*, n. 201, v. *Quaer. 2.*

711. — Quaeritur 4°. *Utrum contractus sine debitibus solemnitatibus celebratus, obliget in conscientia?* — Triplex datur probabilis sententia.

Prima negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in praesumptione non solum dolii, sed etiam periculi. Et ideo potest lex humana omnino tollere naturalem obligationem contractus initi: sic enim Ecclesia nullum reddidit matrimonium sine parocco et testibus contractum^{a)}. — Ita Lessius^{b)}, Lugo^{c)}, Salmant.^{d)} cum Vasquez, Trullench, Bonacina et aliis.

Secunda sententia omnino opposita, quam tenent Sotus^{e)}, Molina^{f)}, Sà^{g)}; item Abbas, Innocentius^{h)}, S. Antoninus et alii,

Probabiliter validus et obligans.

^{a)} tr. 6, disp. 2, dub. 5. — ^{b)} Cap. 19, num. 35. — ^{c)} Disp. 22, n. 252. — ^{d)} Tr. 14, cap. 1, n. 51. - *Vasq.*, Opusc. de Testam., cap. 3, dub. 1, n. 4; et in 1° 2°, disp. 164, cap. 3, n. 36. - *Trull.*, lib. 7, cap. 16, dub. 8, n. 3. - *Bonac.*, de Contractib., disp. 3, qu. 1, punct. 8, n. 2. — ^{e)} V. *Contractus*, n. 1. — *Abb.* *Panorm.*, in cap. 1, de restitut. in integr., n. ult.; et in cap. *Quia plerique* 8, de immunit. ecclae., n. 42 et 43. - *S. Anton.*, part. 3, tit. 10, cap. 9, § 14.

ctus, si contrahentes sunt habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiae, ita ut parte invita non possit rescindere, nisi jure positivo sit irritus, vel detur irritandi potestas^{a)}. Et pro hac sententia citat Covarruvias, qui tamen in cap. *Quamvis pactum, part. 2, § 4, n. 24* (al. 25), scribit solum: pactum nudum, si causam expressam habeat, parere actionem jure canonico. — Lessius citat etiam Antonium Gomez, qui, in tom. 2 *Variar. resolut.*, cap. 9, n. 2, non aliud habet quam pactum nudum parere naturalem obligationem.

710. — ^{a)} Lessius male hic a Salmant. allegatur; nam loquens de voto, cap. 40, dub. 1, n. 6, contrariam sententiam tenet, negans ut longe probabilius^{b)}, votum eo modo emissum obligare. Unde tueretur eamdem sententiam quam S. Alphonsus.

^{b)} Sotus, de *Just. et Jure*, lib. 7, qu. 1, art. 2, v. *Tertio*, ita sane docet, loquens de voto et juramento.

711. — ^{a)} Hujus sententiae auctores excipiunt quosdam contractus; et quidem Lessius et Lugo excipiunt testamentum; Salmant., matrimonium et professionem; Bonacina, testamentum in causa pia.

^{b)} Sotus ex parte tantum concordat, ita ut videatur tertiae potius sententiae adhaerere, ut ipse S. Alphonsus notat; Sotus enim

de *Just. et Jure*, lib. 4, qu. 5, art. 3, haec scribit: • Contractus cui deest essentialis solemnitas juris, licet in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus,... eatenus tamen est nullus, ut bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu uti. Exponitur conclusio: Ubi frater meus liberis orbus, per testamentum minus solemnem, puta cui ea solemnitas juris deest, cuius defectu in judicio merito pronuntiabitur tamquam nullum...; ego tuta conscientia possum haereditatem adire et defendere me nullitate testamenti, quamvis sciam absque fraude fratrem meum aliter disponuisse. Ac proinde, dum mihi in foro exteriori adjudicabitur, possum optima fide haereditatem possidere. Eodem modo, si pater meus per hujusmodi testamentum legata facit, (pia modo missa faciamus) ego non teneor in conscientia legata implore^{c)}.

^{c)} Molina, tr. 2, disp. 81, a n. 2, et n. 16, i. f., et seqq., ex parte tantum concordat, scilicet in testamentis, quae affirmat esse valida etsi debitibus solemnitatibus destituantur; reliquos vero contractus, sine debitibus solemnitatibus initos, dicit n. 25 irritos esse in conscientia.

^{d)} Innocentius, in cap. *Quod sicut, de elect.*, a n. 8, ita sane docet de electione quae secundum jus naturale, sed non servata positivi juris forma, fieret.

apud Cabassutum¹, et merito probabilem vocant Lugo, Lessius et Salmant.², affirmat hujusmodi contractus obligare; quia in illis humana lex, quamvis neget actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit.

*Tertia sententia, quam sequuntur Sanchez³ cum Henriquez⁴, Lopez, etc., Cabassutius⁵ cum Bañez et Beja (et his se postmodum adjungit Sotus⁶), docet in his contractibus praferendum esse possessorem, donec per sententiam judicis condemnetur ad restituendum. Et probatur ex cap. *Cum sunt de reg. jur.*, ubi: *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori.**

Probabilis possessor fave-
dum ante sententiam.

Haec sen-
tentia in
praxi omni-
no tenenda.

Hanc sententiam non solum puto probabilem, sed in praxi omnino tenendam: eo quod (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. — Haec autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem.

Sed primae sententiae auctores possent objicere exemplum supra relatum matrimonii clandestini, sine parocho et testibus initi: ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cum ab Ecclesia in Tridentino⁶ omnino invalidum declaratum fuerit. — Sed respondeatur, hujusmodi contractum multum differre ab aliis. Respectu enim ad matrimonii contractum, cum ipse ad Sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas a Deo impertita est Ecclesiae, solvendi scilicet ab omni obligatione sponsos, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia praescriptis nuptias ineunt. Etenim Ecclesia, licet nihil mutare possit circa Sacmentorum materiam, et ideo nullum potest invalidare matrimonium legitimo consensu contractum; attamen bene praescribere valet et declarare, illegitimum esse consensum illum, quem

sponsi apponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum christiana rei publicae sancitam.

Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiae judicis, si damnetur ad restituendum; ut bene addit Cabassutius⁷.

— An vero possit judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit judici opinio possessori opposita? Probabilis nego, juxta dicenda *Lib. IV, n. 210*, v. *Quaer. 2.*

Hic autem notandum id quod habetur in *I. Et si inutiliter, C. de fideicom.*, nempe, quod si haeres jam tradiderit rem ex fideicommisso relictam in testamento non solemnni, nequit postmodum eam repetere hac praecisa ratione: *cum non ex sola scriptura (verba textus), sed ex conscientia, relictii fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Hinc ponitur in argumento: *Agnoscens minus solemnem voluntatem, et solvens, non repetit.*

« Unde resolvuntur casus sequentes:

- « 1º. Si alteri promisisti aut donasti in-
- « terius tantum, aut si externo signo qui-
- « dem, alter autem non acceptavit; non
- « fuit contractus, nec obligaris.

« 2º. Invalidus est contractus, si con-

- « trahentes sint inhabiles ad contrahen-
- « dum, vel si jus positivum resistat. —
- « Vide Lessium⁸.

712. — « 3º. Item, si materia contractus

- « sit illicita, ut si sit peccatum; vel ille-
- « gitima, ut si fur vendat rem alienam ».

Quaeritur 1º. *An inducant obligationem pacta de re turpi*, puta, de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione et similia?

Certum est quod *ante patrationem* pec-
cati, nullus est contractus, et nullam parit
obligationem; quoniam justitia nullo modo
potest obligare ad illicitum. Unde certum
est quod eo casu nec promittens tenetur
dare pretium conventum, nec alter reti-
nere potest pretium acceptum.

Post se-
tiam, n
tuendum

Cor-
riam
haerede
daciari

Promis-
donatio
terna
non ac-
ceptata

Inhab-
ili-
ty in vali-
contrahendi

Com-
etus de
illicta
illegitimi

Pact
de re tu-
ri ante pa-
trationem
lum.

¹ Lib. 6, cap. 3, num. 2. — *Lugo*, disp. 22, num. 262. — *Less.*, cap. 19, n. 84. — ² Tr. 14, cap. 1, n. 52. — ³ Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 14, num. 5 et 6. — *Ludov. Lopez*, Instruct. conc., part. 2, cap. 14, qu. 2. — ⁴ Lib. 6, cap. 8, num. 5 et 7. — *Bañez*, in 2ma 2ra, qu. 62, de Dominio,

Praesambul., disp. 5, dub. 4, concl. 2. — *Beja*, Resp. cas., part. 1, cas. 58, per tot. cum § *Nec casus de electo.* —

⁵ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 8. — ⁶ Ses. 24, de reform. Matrim., cap. 1. — ⁷ Lib. 6, cap. 8, n. 5. — ⁸ Lib. 2, cap. 17, dub. 8.

^{e)} Henriquez a Sanchez absque loci indica-
tione citatur; neque apud ipsum reperi-
re

aliquid potui, quod ad hanc doctrinam refe-
rendum esse videatur.

Dubium est: an post opus illicitum praestitum sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere?

Quoad meretrices, commune est, et certum inter DD., quod possint retinere pretium meretricii praestiti. — Ita S. Thomas¹, ubi docet: *Cum quis dat meretrici propter fornicationem..., mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superflue ad fraudem vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.* Et ita Continuator Tournely^{a)}, et omnes alii communiter. Et probatur ex l. 14, ff. de *condict. ob turp. caus.*, ubi dicitur: *Sed et quod meretrici datur, repeti non potest...: illam enim turpiter facere quod sit meretrix, sed non turpiter accipere, cum sit meretrix.*

Pro aliis vero maleficiis, puta pro ferenda sententia injusta vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, etc., duplex est sententia probabilis:

Prima negat. esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri^{b)}. Ita Adrianus^{c)}, Comitolus^{c)}, Joannes Medina^{d)}, Navarrus^{e)} (quamvis Lessius et Lugo asserant Navarrum alibi mutasse sententiam); Continuator Tournely^{a)}, ac alii apud Concina^{f)}. Et probabilem vocant Lessius^{d)}, Roncaglia^{g)} et Diana^{h)}, atque

¹ 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, ad 2; cfr. qu. 32, art. 7, ad 2. — ^{a)} In 4, de Restit., § *Restat inquirere.* — ^{b)} Cod. de Restit., qu. 27. — ^{c)} Man., cap. 17, n. 38. — ^{d)} Lessi., lib. 2, cap. 14, num. 60. — ^{e)} Lugo, disp. 18, num. 58, i. f. — ^{f)} Navar., loc.

^{712. — a)} Continuator Tournely, *de Restit.*, cap. 3, art. 1, sect. 4, in generali loquitur de acceptione ob turpem causam, qualem praecipuum dicit esse meretricium. Et circa hanc quaestionem duas sententias contrarias affert; at videtur propendere in sententiam quae negat licitum esse meretricii pretium retinere; solvit enim argumenta contrariae opinionis, et ad arg. 2, concedit tantum « mulierem id retinere posse, quod sibi gratuito et per modum eleemosynae ad necessariam sustentationem donatur, si praecipue illud ipsi etiam legibus adjudicetur ».

^{b)} Sententiam hanc Navarrus et Medina, locis citat., intelligunt de maleficii pretio praeceps tali; secus vero esset, juxta illos, si alias titulus, v. g. liberalis donatio accederet, vel si quod datur, non daretur principaliter ob maleficium.

^{c)} Comitolus, *Resp. mor.*, lib. 3, qu. 5, quaerit utrum *debeat* solvi pretium, et negative respondet; at qu. 6, quaerit utrum pretium solutum retineri possit; et videtur illi

huic adhaeret Concinaⁱ⁾. — Probatur 1° haec sententia ratione: quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2° ex l. *Mercalem*, C. de *condict. ob turp. caus.*, ubi dicitur: [Ob turpem causam] ex hujusmodi stipulatione contra bonos mores interposita, negandas esse actiones. Item, ex l. *Pacta*, C. de *pact.*: *Pacta quae contra leges constitutionesque vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitate juris est.* — Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari; regula enim communis est, quod illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censentur autem leges istae non solum prohibere actiones ipsas illicitas; sed etiam solutionem pretii pro illis, eo quod solutio, formentum praeberet similibus sceleribus. Accedit quod leges quae non nituntur falsa presumptione bene obligant in conscientia. Unde S. Thomas^{j)} ait: *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem. Et*^{k)}: *Ille qui accepit contra legem..., non debet sibi retinere*^{l)}.

Juxta autem hanc sententiam, dubitatur *cuiam facienda sit restitutio accepti.* —

cit., num. 30 et 31. — ⁱ⁾ De Restit. in comm., cap. 10, num. 5. — ^{j)} Tr. 18, qu. 2, cap. 6, qu. 4. — ^{k)} Loc. cit., n. 12. — ^{l)} 2^a 2^a, qu. 32, art. 7, ad 2. — ^{m)} 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, ad 2.

sententiae adhaerere quae affirmat ejusmodi pretium retineri posse: « eo excepto quod certis legibus damnatum est, quale est simoniacum, et quod ob rem judicandam vel testimonium dicendum fieri solet ».

^{d)} Lessius, cap. 14, n. 60, et cap. 18, n. 20, opinionem istam ait esse probabilem in maleficiis quae legibus puniuntur, « ut est fornicatio, adulterium, homicidium », juxta ea quae dicit cap. 14, n. 51; vel cap. 18, n. 20, « pro homicidio, adulterio, furto et similibus »; quae sunt fere exempla S. Alphonsi, fornicatione excepta.

^{e)} Diana, part. 2, tr. 16, resol. 38, de solo meretricio loquens, id affirmat.

^{f)} In primo textu S. Thomas loquitur de legibus, quae lucrum ex ludo prohibent; in secundo autem tractat de eo qui contra legem aliquid accipit, ita ut ipsa datio sit illicita et contra legem, non vero de casu quo illicite quidem datur, nempe propter rem illicitam, licet ipsa datio non sit illicita, sicut cum quis dat aliquid mulieri ad fornicationem.

Sotus et Covarruvias ⁸⁾ censem faciem
dam esse illi qui dedit. — Sed probabilitus
et communius tenet Lessius ⁹⁾ cum S. An-
tonino ¹⁰⁾, Navarro ¹¹⁾ et aliis, erogandum
esse pauperibus vel locis piis; absurdum
enim est et contra mentem legum, ut illi
fiat restitutio, quem potius leges punire
quam juvare intendunt.

Probabi-
lius solven-
dum est et
potest reti-
neri.

Secunda vero probabilior sententia et
communis, quam tenent Sanchez ¹, Les-
sius ², Salmant. ³, Croix ⁴, Viva ⁵; Lugo ⁶
cum Vasquez, Soto ⁷, Molina, Turriano,
Covarruvias ⁸, Cajetano ⁹, Aragon ¹⁰ et
aliis communiter, docet teneri promitten-
tem solvere pretium, et contra recipientem
non teneri ad restitutionem. — Ratio, ut
quidam dicunt, quia opus malum, etsi
pretio dignum non sit quatenus est malum,
est tamen pretio dignum quatenus est
alteri utile vel delectabile. Sed haec ratio
tenuis mihi videtur: nam, ut docent com-
muniter DD. cum D. Thoma, nullum pre-
tium meretur res, quae cedit tantum in
utilitatem emptoris, et ejus privatio nul-
lum affert incommodum venditori pretio
dignum ¹¹⁾. Nec valet dicere quod praes-
tans opus illicitum juste pretium accipit
pro rectitudine qua privatur; hujus enim
rectitudinis privatio, cum sit res mere
spiritualis, nullo modo videtur esse pretio
aestimabilis. — Ratio potior mihi est: quia
in quocumque contractu oneroso, *do ut
des, facio ut facias*, (ut statuimus ex com-
muni sententia, *n. 642*), lex naturalis
dictat quod, cum quis partem suam prea-

stiterit, tenetur alter suam implere, quam
licite praestare possit. Unde, si alter opus
suum (etsi illicitum) jam praestitit, teneris
tu pretium promissum ei satisfacere.

Sed dices: Hoc currit quando utraque
pars est pretio aestimabilis; at hic actio
illicita praestita nullo pretio digna est. —
Respondeo: Actio illa peccaminosa nullo
quidem pretio est digna, qua illicita est;
sed bene pretium meretur, qua est tem-
poraliter laboriosa, vel ignominiosa, vel
periculosa illam praestanti: pretium enim
et actio tunc convenient saltem in genere
rei temporalis. Et quamvis ignominia illa
sive periculum nullo pretio compensari
possit, et ante pactum nihil compensare
teneatis, cum sint res diversi ordinis, inter
quas nulla datur proportio (et ideo qui
famam alteri abstulit, non tenetur pecunia
infamiam compensare, si nequeat famam
restituere, ut ex probabili sententia
diximus *n. 627*); posito tamen contractu,
et praestita ab altero actione peccami-
nosa, teneris tu pretium promissum sol-
vere, non jam ad compensandum damnum
alterius, sed ad implendam obligationem
naturalem, ex qua (ut diximus) quisque
tenetur suam partem promissam implere
postquam alter suam praestitit. Alias (re-
cite ait Lugo ¹²⁾) non videtur quomodo possit
obligari stuprator, qui virginem violavit
sub ficta promissione matrimonii, ad eam
ducendam; ut diximus *n. 642*, ex com-
muni sententia.

Ad leges autem civiles pro prima sen-

⁸⁾ *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2. —
¹ *Decal.*, lib. 8, cap. 9, num. 28. — ² Lib. 2, cap. 14, num. 52
et seqq.; et cap. 18, num. 18. — ³ *Tr.* 18, cap. 1, num. 154.
⁴ Lib. 8, part. 2, num. 692. — ⁵ *De Contractib.*, qu. 1,
art. 8, n. 10; cfr. de *Restit.*, qu. 2, art. 1, num. 3, i. f. —

⁶⁾ *De Just. et Jure*, disp. 18, nnm. 54 et 59. — *Vasq.*, de
Restit., cap. 7, dub. 11, num. 98. — *Molina*, tr. 2, disp. 94,
num. 8. — *Turriano*, disp. 14, dub. 2, num. 9 et seqq.; et
dub. 4, n. 11. — *D. Thom.*, 2^a 2^a, qu. 77, art. 1, corp. —
⁷⁾ Disp. 18, n. 59.

⁸⁾ Covarruvias, quidquid dicat Lessius
(a quo S. Alphonsus videtur allegationem ac-
cepisse), negat, *in cap. Peccatum, part. 2*, § 2,
n. 7, pretium restituendum esse ei qui illud
dedit; et in hoc cum S. Doctore consentit.

⁹⁾ Lessius, *cap. 14*, *n. 61*, addit hoc esse
non de paecepto sed de consilio; et ibi alle-
gat Navarrum, qui ita revera docet *in Man.*,
cap. 17, *n. 30 et 31*; et S. Antoninum, qui
tamen, *part. 2, tit. 2, cap. 5, in princ. et § 1*,
id admittit tantum quando acquisitio ipsa non
est illicita.

¹⁰⁾ Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 7, qu. 1,
art. 3, asserit profecto stipulationes turpes

esse jure naturae validas; sed *lib. 4, qu. 7,*
art. 1, ad 2, v. Secundus ergo modus, excipit
casum, quo stipulatio est utrinque injusta, ut
in homicidio et sacrilegio, in quibus negat
transfiri dominium, ideoque affirmat teneri
ad restitutioem. — Idemque docet Aragon,
in 2am 2ae, qu. 88, art. 2, dub. circa 5 concl.,
concl. 3.

¹¹⁾ Covarruvias, *loc. cit.*; et Cajetanus, *in*
2am 2ae, qu. 32, art. 7, excipiunt simoniam,
et casum quo aliquid datur ad justitiae sub-
versionem.

¹²⁾ Ut scilicet cariori pretio, quanti ipsa
valeat, vendatur.

tentia allatas, respondet Lessius¹, quod, licet ipsae rescindant hujusmodi pacta, et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum; tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quaestio[n]is relata, qua declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, quia, licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix.

Quaeritur 2º. *An, si vir donet feminae ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa?*

Si adfuerit pactum de copula explicitum vel implicitum, tunc certe tenetur restituere. Secus vero, si donum datum est ad animum alliciendum; quia datio illa fuit omnino liberalis: quemadmodum si quis det pecuniam episcopo tantum ad alliciendum ut conferat beneficium, juste potest episcopus retinere si non conferat. Ita communiter Lugo², Molina³, Roncaglia⁴; et Salmant.⁵ cum Prado, Tapia, Villalobos, Dicastillo⁶, Rebello etc. — Bene tamen advertunt Salmant.⁶, difficulter excusari mulierem accipientem tale munus a peccato scandali; quia, munere

accepto, vir ardentior et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit D. Thomas⁷ ex D. Hieronymo: *Matrona non est casta, quae cum rogatur munera accipit.*

713. — Quaeritur 3º. *Si actio sit debita ex alia virtute quam ex justitia, puta jejuniu[m] in Quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum?*

— Affirmant Lessius⁸, Medina, etc., apud Croix⁹. Sed communius et probabilius negant¹⁰ Sotus, Lugo¹¹, Bañez, Tamburinius, Diana et alii. Ratio, quia praebens pretium tunc acquirit jus quo antea carent.

Pretium actionis debitae non ex justitia, licitum.

714. — 4º. Item, si contractus sit factus ex vi, dolo, vel errore versante circa rei substantiam; v. gr. si acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

— 5º. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob injuriam possit rescindiri), si error vel dolus interveniat circa qualitatem aut circumstantiam accidentalem; v. gr. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum. — Nisi forte intentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se, nisi existente tali qualitate aut circumstantia: qualis vir-

Contractus ex vi, dolo, errore.

cap. 8, in med. — Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 26, in arg. 4, v. *Corollaria sequitur*. — ¹ Lib. 3, part. 2, n. 295. — ² Ap. Croix, loc. cit. — ³ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2, v. *Primus modus*. — ⁴ Bañez, in 2º 2º, qu. 62, art. 6, dub. 4, post concl. 4, v. *Sequitur etiam*. — ⁵ Tambur., Decal., lib. 7, cap. 5, § 8, num. 21. — ⁶ Diana, part. 3, tr. 5, resol. 55.

¹ De Just. et Jure, lib. 2, cap. 14, n. 57. — ² De Just. et Jure, disp. 18, n. 49. — ³ Tr. 2, disp. 735, n. 3. — ⁴ Tr. 18, qu. 2, cap. 6, qu. 2. — ⁵ Tr. 18, de Rest., cap. 1, n. 165. — ⁶ Prado, cap. 17, qu. 8, n. 20 et 21. — ⁷ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 6, n. 2 et 3. — ⁸ Villal., part. 2, tr. 11, diff. 16, n. 4. — ⁹ Rebello., part. 1, lib. 8, qu. 7, n. 6. — ¹⁰ Tr. 18, de Restit., cap. 1, n. 165. — ¹¹ Opusc. de Erudit. princip., lib. 4,

¹⁾ Dicastillus, de Restit., disp. 6, dub. 1, n. 24, in casu quo contractus est explicitus, omnino docet quod S. Alphonsus ex Salmant. refert; si vero contractus explicitus non sit, prae sumendum esse ait virum dedisse animo non obligandi, sed tantum alliciendi.

713. — a) Lessius a Croix male citatur, ut qui generaliter id doceat; distinguit enim, cap. 14, et quidem n. 69: « Si opus, inquit, debitum sit proximo ex caritate, non potest pro eo pretium exigi, nisi forte sit laboriosum vel sumptuosum »; at n. 70: « Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quae solum cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessario est restituendum, sed potest retineri ». Deinde, n. 71: « Hinc sequitur eum, qui aliquid accepit ab altero, ut fieret christianus, ut confiteretur in paschate, ut non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere ». Demum, n. 72: « Quando constat, vel prudenter prae sumuntur aliquid datum per

modum muneris liberalis, ad inclinandum eum qui accipit ad bonum opus ex justitia vel caritate debitum, vel ad eum a malo averendum, non esse restituendum », nisi lex positiva inhabilem reddat ad accipiendo.

b) Lugo, disp. 18, n. 67, distinguit, negans obligationem restituendi esse « ex debito justitiae: ex debito tamen aliis virtutis, aliquando restituendum erit, aliquando non ». Et n. 70 hanc generalem regulam statuit: « Quando acceptio pretii facit, quod opus ex aliqua alia virtute debitum, non ponatur secundum substantiam vel secundum qualitates debitas, obligatio erit ex vi ejusdem virtutis restituendi pretium, ad hoc ut opus fiat, quale ex illa virtute debitum erat. Quando vero pretii acceptio id non impedit, non erit talis obligatio pretii restituendi, v. g., si ex virtute temperantiae debes jejunare, pretii acceptio non tollit quod ponatur jejunium, quale ex praecepto debetur ».

« tualiter fuisse censeri potest, si error
« versetur circa circumstantiam valde im-
« mutantem objectum, et nimis exceden-
« tem ejus existimationem; ut notat Lay-
« mann¹.

Error cir-
ca substi-
tutum irri-
tum facit
contractum.

Contractus est nullus, si dolus vel error sit circa substantiam contractus. Est commune. Lessius², Salmant.³ cum Trullenbach, Bonacina, Villalobos⁴, etc., ex S. Thoma⁵. — Et hoc, etiamsi dolus aut error non dederit causam contractui, id est, etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset; quia semper deficit actualis consensus. Salmant.⁶ cum Sanchez, Bonacina, Coninck, Trullenbach, Aversa, etc.

Secus, er-
ror circa
qualitatem,
non dans
causam.

Communis e converso est sententia, quod si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, et non dederit causam contractui, contractus sit validus. Lessius⁶ cum S. Antonino⁷, Soto⁸, Cajetano⁹. — Hinc ait Lessius¹⁰ quod, licet una pars decepta fuisse in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, altera nolente; sed solum ad aequalitatem

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 5, num. 8. — ² Cap. 17, num. 27. — ³ Tr. 14, cap. 1, num. 19. — ⁴ Trull., lib. 7, cap. 16, dub. 3, num. 2. — ⁵ Bonac., disp. 8, de Contract., qu. 1, punct. 2, § 1, n. 2, et § 2, n. 3. — ⁶ Suppl., qu. 51, art. 2, ad 7. — ⁷ Tr. 14, cap. 1, n. 19. — ⁸ Sanchez., de Matr., lib. 7, disp. 18, n. 6. — ⁹ Bonac., disp. 8, de Contract., qu. 1, punct. 2, § 1, n. 8. — ¹⁰ Coninck., de Sacram., disp. 31, n. 9. — ¹¹ Trull., lib. 7, cap. 16, dub. 8, n. 2. — ¹² Aversa., de Matr., qu. 12, sect. 1, v. Non solum, et v. Nec obstant. — ¹³ Cap. 17, n. 28. — ¹⁴ De Contract., dissert. 1, cap. 5, n. 6. — ¹⁵ Basil. Ponticus,

reducendus esset. Salmant.¹⁶ tamen cum Molina¹⁷ dicunt posse rescindi.

715. — Sed majus Dubium est: Si dolus vel error fuerit tantum circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset; utrum validus contractus remaneat?

Negant Pater Concina¹⁸, Basilius et alii apud Salmant.¹⁹; et Praepositus²⁰ cum Medina apud Sanchez²¹; et Salmant.²² probabile putant. — Ratio, quia licet qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiae.

Oppositum tamen est communiter traditum a DD. et probabilius, cum Lugo²³, Sanchez²⁴, Lessio²⁵, Laymann²⁶, Palao²⁷, Roncaglia²⁸, [Continuatore] Tournely²⁹; Salmant.³⁰ cum Maldero, Prado, Trullenbach, etc. Ratio, quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali. — Non de jure positivo; cum ex Inst. lib. 4, tit. 13, de except., sic habeatur: Si metu coactus aut dolo inductus, aut

Si de-
sam,)
alios fi-
tum fa-

Pro-
lius n-
tur.

de Matr., lib. 4, cap. 21, n. 7 et 8. — ¹⁶ Tr. 9, de Matr., cap. 10, n. 12. — ¹⁷ Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 32, concl. 1. — ¹⁸ De Matr., lib. 7, disp. 18, n. 17. — ¹⁹ Tr. 14, cap. 1, n. 21. — ²⁰ Disp. 22, n. 73 et 92. — ²¹ Cap. 17, n. 29. — ²² Lib. 8, tr. 4, cap. 5, num. 8 et 6. — ²³ Tr. 14, disp. 2, punct. 5, num. 19. — ²⁴ Tr. 14, qu. 1, de Contract. i. g., cap. unic., qu. 5, resp. 2. — ²⁵ De Contract. in gen., cap. 3, art. 2, concl. 3. — ²⁶ Tr. 14, cap. 1, n. 21. — ²⁷ Malder., tr. 5, cap. 1, dub. 8. — ²⁸ Prado, cap. 26, qu. 2, n. 18. — ²⁹ Trull., lib. 7, cap. 16, dub. 8, n. 5.

714. — ^a) Villalobos, part. 2, tr. 19, diff. 6, n. 7, in generali asserit, contractum invalidum reddi in foro conscientiae per dolum dantem causam contractui.

^b) S. Antoninus, part. 2, tit. 1, cap. 17, § 6, rem clare innuit, scribens venditorem teneri patetfacere defectum rei venditae, si fraus sit in qualitate, et defectus reddat rem prorsus inutilem aut noxiā emptori; si vero defectus rem faciat solum minus utilem, non teneri defectum patetfacere, si de pretio demat quantum importet ille defectus. — Idemque docent Sotus, de Just., lib. 6, qu. 3, art. 2; et Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 3.

^c) Lessius, cap. 17, n. 28, de eo casu scribit: « Ipse contractus non potest rescindi, nolente empte, sed ad aequalitatem reduci ». — A qua doctrina Salmant. non videntur discrepare; dicunt enim, tr. 14, cap. 1, n. 20, contractum posse rescindere « ex voluntate ejus qui dolum patitur; vel ipso nolente contractum rescindere, debet a deceptore ad aequalitatem contractus reduci ». Quibus ita dictis, subdunt Salmant.: « Et in tali casu datur actio in foro

externo repetendi, si ultra dimidium est deceptus; non vero si infra dimidium, ad evitandas lites; licet in foro conscientiae, etiamsi deceptio fuerit infra dimidium, restitui debeat aequivalens ». Et hic citant Molinam, non tamen adeo recte; Molina enim, tr. 2, disp. 352, n. 10, concl. 4, scribit: « Datur actio decepto, etiamsi non ultra dimidium justi pretii sit deceptus, ad repetendum, quod ratione doli plus dedit ». Ceteroquin n. 12, idem Molina negat deceptum posse rescindere contractum, decipiente non consentiente; sicut nec decipientem rescindere posse, decepto non consentiente; sed teneri ad pretii excessum, quem dolo accepit.

715. — ^a) Praepositus, in cap. Litteras 3, de conjug. leprosor., in f., loquitur tantum de matrimonio; et ita etiam a Sanchez allegatur.

^b) Sanchez., de Matr., lib. 1, disp. 64, n. 5, hanc secundam sententiam revera tenet; sed eo dumtaxat casu, quo dolus dans causam contractui, ab altero contrahente non provenit; secus vero, si ab illo proveniat.

errore (intellige circa qualitatem) lapsus, stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere; palam est, iure civili te obligatum esse, et actio qua intenditur dare te oportere, efficax est: sed iniquum est te condemnari, ideoque datur ibi exceptio, quod metus causa aut doli mali, etc.

Exemptio. — Non de jure naturali; nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia: nisi (ut bene advertunt, cum Busenbaum *hic n. 5*, ut supra, [Continuator] Tournely¹, et Sporer² cum Sanchez ac Laymann) contrahens expresse consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia³; quia tunc qualitas transit in substantiam.

Initiari posse a decessione. Communiter autem DD., ut ait Concina, cum Busenbaum⁴, Lessio, Sporer, [Continuatore] Tournely⁵, etc., docent, semper posse irritari talem contractum a decepto, ratione injuria et defectus consensus; et teneri deceptorem ad damna ex deceptione orta, ex *I. 14, ff. de actionem empti et venditi.*

Et quando res adhuc *integra* est, ajunt Lessius⁶, Laymann⁷, Palaus⁸, Sporer⁹, quod si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veritatem, quae si ab initio ei nota fuisset, minime consensisset¹⁰. Ratio, quia haec est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt: idque dicit [Lessius]

¹ De Contract. in gen., cap. 3, art. 2, concl. 3, not. 2. — ² Tr. 6, cap. 2, n. 86 et 87. — *Sanch.*, Decal., lib. 4, cap. 2, n. 6 et 7; de Matrim., lib. 10, disp. 9, n. 13 (*al. n. 14*). — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 5, n. 8. — *Concina*, de Contract., disert. 1, cap. 5, n. 7. — *Less.*, lib. 2, cap. 17, n. 29. — *Sporer*, tr. 6, cap. 2, n. 98. — ³ De Contract. i. g., cap. 3, art. 2, concl. 3, in princ. — ⁴ Lib. 2, cap. 17, num. 38,

confirmari a consuetudine recepta. — Quando vero res *non est integra*, nempe si altera pars jam implevit: tunc, si illa non erat conscientia erroris, licet tu non habebas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti et deceptio fuit causa contractus; ut Silvester¹¹ et Navarrus¹² apud Lessium, cum Laymann¹³ et Busenbaum¹⁴ (dicto *n. 5, in fine*). Si autem altera pars conscientia erroris erat, tunc potes contractum irritare, ut supra, etiam in judicio.

Notandum tamen quod in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita Lessius¹⁵.

Intellige, modo non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit idem Lessius, loquendo de donatione. Vide infra n. 737, *in fine*.

¹¹ 716. — « 6°. Nec est invalidus contractus, sive onerosus sive gratuitus, ex metu, licet gravi, injuste incusso, cum adhuc simpliciter sit liber et voluntarius: licet possit a judice rescindi pro arbitrio metum passi. — Ita communiter apud Sanchez⁹, card. Lugo¹⁶, Laymann¹¹.

« Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui *ipso facto sunt irriti* (saltem ex jure positivo), si ex metu gravi fiant. Talis est 1°. *Contractus matrimonii*, etiamsi juramentum accesserit, ex cap. *Cum locum et cap. Veniens* ». [Utrum currat idem in sponsalibus? Affirmant Salmant.¹⁷

v. *Verius tamen*. — ¹² Lib. 3, tr. 4, cap. 5, num. 6. — ¹³ Tr. 14, disp. 2, punct. 5, n. 22. — ¹⁴ Tr. 6, cap. 2, n. 98. — *Less.*, lib. 2, cap. 17, n. 33. — *Less.*, loc. cit., num. 33. — ¹⁵ Lib. 2, cap. 17, n. 33. — *Less.*, cap. 18, n. 181. — ¹⁶ De Matrim., lib. 4, disp. 8, num. 4. — ¹⁷ Disp. 22, num. 115 et seqq. — ¹⁸ Lib. 8, tr. 4, cap. 6, n. 2. — ¹⁹ Tr. 9, cap. 1, num. 62.

Si res non sit integra, nec altera pars conscientia erroris.

Quid, si sit conscientia erroris.

Non teneat manifestare errorum,

modo ipsa non decipiat.

Contractus ex metu gravi injusto.

¹⁰ Satis tamen esse ajunt auctores citati, si ea conditio implicite seu virtualiter a contrahente apponatur.

¹¹ Busenbaum, *hic n. 5*, non dicit semper, sed « aliquando » ob injuriam rescindi posse ejusmodi contractum.

¹² Auctores hujus sententiae non plane inter se consentiunt; nam Lessius et Palaus, huic opinioni locum dant, casu quo deceptio provenit ab aliquo tertio, altero contrahente ignaro, vel etiam quando, ut Lessius addit, propria opinione contrahens deceptus est; Laymann vero et Sporer tractant de casu

quo unus e contrahentibus ab altera parte deceptus est.

¹³ Silvester et Navarrus his verbis a Lessio citantur: « Vide Silvestrum... et Navarrum ». — At Silvester, v. *Juramentum IV, qu. 8*, Navarrus, *Man.*, cap. 12, n. 13, v. f., tractant de juramento in quo dolus intervenit, et negant juramentum tunc obligare, si dolo cessante, jurans non jurasset; proindeque nulla relaxatione indigere.

¹⁴ Busenbaum, *l.c., n. 5*; et Laymann, *lib. 3, tr. 4, cap. 5, n. 3*, loquuntur de errore circa circumstantiam quae valde immutet objectum.

cum Sanchez, Aversa, Covarruvias, Be-
cano ^{a)}. At probabilius Coninck, Trul-
lench, Dicastillus, Hurtadus, Ledesma di-
cunt sponsalia esse tantum rescindibilia.
Vide *de Matrim. Lib. VI, n. 844*. —
« 2º. Professio religiosa, ex cap. 1, de his
« quae vi, etc. — 3º. In aliis quibuscumque
« votis ». [Etiam si vovens voluerit se obli-
gare. Salmant.¹ ex communi. Vide dicta
n. 197]. — « 4º. Contractus dotis promis-
sae vel solutae; qui in hoc sequitur na-
turam matrimonii, cui accessorius est:
« leg. Si mulier, § Si dos, ff. de eo quod
« metus causa. — 5º. Promissio vel tra-
ditio in rebus Ecclesiae. — 6º. Auto-
ritas tutoris per metum extorta, l. I, § 1,
ff. de auctor. et consens. tutor.

« His addunt alii plures, ut promissio-
nem et donationem gratuitam, renun-
tiationem beneficii, jurisdictionem per
metum extortam. Verum hi controver-
tuntur, ut vide card. Lugo ² ».

Quaeritur 1º. *An contractus per metum
gravem initus sit ipso facto invalidus?*

— Adest triplex sententia probabilis:

Prima sententia affirmat. — Ratio 1^a. Quia, si hujusmodi contractus naturaliter
esset validus, ex injustitia oriretur justitia;
cum ex contractu per injuriam extorto
oriretur obligatio, quae est actus justitiae.
Ratio 2^a. Quia, si contractus valeret, uti-

Probabi-
liter, ipso
facto inva-
lidus.

*Sanch., de Matr., lib. 4, disp. 21, num. 3. - Aversa,
de Matr., qu. 8, sect. 4, v. *Fatendum tamen. Covar.,
de Matr., part. 2, cap. 3, § 5, n. 1. - Coninck, de Sacram.,
disp. 28, n. 7. - Trull., de Sacram., lib. 7, cap. 1, dub. 8,
num. 8. - Dicast., de Matr., disp. 1, dub. 22, num. 315, 317
et 318. Gasp. Hurtad., de Matr., disp. 1, diff. 15. - Petr.
Ledesm., Sum. de Sacr. Matr., cap. 7, concl. 6, quaer. 3. -
¹ Tr. 14, cap. 1, n. 12. - ^b De Just. et Jure, disp. 22, n. 115
et seqq. — ^c Tr. 2, disp. 326, n. 14; et disp. 267, n. 1. —**

716. — a) Becanus citatur a Salmant. sine
distinctione; attamen, *de Sacram., cap. 43,
qu. 5, n. 6*, hanc sententiam limitat: « nisi
sit jurata » promissio illa sponsalium.

b) Diana non satis accurate allegatur a
Potestà; etenim, *part. 3, tr. 5, resol. 118*,
doctrinae hic exposita patrocinatur pro con-
tractibus lucrativis et promissoriis; sed *resol. 119*,
videtur contrariae sententiae adhae-
rere, pro onerosis contractibus. Postquam enim
exposuit opinionem quae affirmat hos esse
validos, addit: « Differentiam vero quare hi
contractus onerosi validi sunt jure naturali
et positivo, non autem contractus lucrativi...,
invenies *satis firmatam* apud Pontium ».

c) Silvester, v. *Metus*, qu. 8, concordat

que transferretur dominium rei traditae,
et metum incutiens eam retinere posset,
saltem usque ad judicis sententiam; sed
hoc omnes negant: ergo contractus per
se est nullus, saltem de jure positivo, ex
leg. *Qui in carcerem 22, ff. de eo quod
metus causa*, ubi dicitur, contractum ex
metu initum *nullius esse momenti*. — Ita
Molina ^a, Felix Potestà ^b cum Villalobos,
Diana ^b, Leandro. Item Silvester ^c, Re-
bellus et alii, apud Salmant. ^d, qui proba-
bilem vocant.

*Secunda sententia tenet contractus gra-
tuitos esse invalidos, non vero onerosos.*
Ita Sotus ^d, Pontius ^e cum Medina ^f, Ara-
gon ^e, Rebello ^f, etc. — Et quoad dona-
tiones, haec videtur esse D. Thomae ^g, ubi
ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem;
quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut
ei promissum non servetur*. Ratio, quia
ad liberalem donationem, ad differentiam
aliorum contractuum, requiritur de jure
naturali voluntas omnino libera.

*Tertia vero sententia, probabilior et
communissima, quam tenent Lugo ^h, Les-
sius ⁱ (qui vocat fere communem), Sal-
mant. ^j, Roncaglia ^k, Filiuccius ^l, Azor ^m,
Renzi ⁿ, Viva ^o et alii innumeri, docet
talem contractum esse quidem rescindi-
bilem; non vero invalidum, neque de jure
naturali, neque positivo. — Non natu-*

Pro
liter ac
gratuiti
invalidi

Prob
lius, i
dus sed
scindit

^a Exam., tom. 1, n. 2369. - *Villal.*, part. 2, tr. 19, diff. 5,
n. 18 et 14. - *Leand.* a SS. *Sacram.*, de Matr., disp. 16,
qu. 5. - *Rebel.*, part. 2, lib. 1, qu. 5, num. 9, 15 et 17.

^b Tr. 14, cap. 1, n. 10. — ^c *De Matr.*, lib. 4, cap. 6, n. 4;
et cap. 7, n. 2. — ^d 2º 2°, qu. 89, art. 7, ad 3. — ^e *Disp.* 22,
n. 115 et 118. — ^f Cap. 17, n. 36. — ^g Tr. 14, cap. 1, n. 11
et 13. — ^h Tr. 14, cap. unic., qu. 4, resp. 1. — ⁱ Tr. 33, n. 32.

^l Part. 1, lib. 1, cap. 11, quaer. 17. — ^m In 7 *Praec.*,
cap. 5, sect. 1, qu. 8. — ⁿ *De Contract.*, qu. 1, art. 3, n. 10.

quidem, sed dumtaxat, ubi « contractus re-
quirit liberum consensum ». Cfr. etiam v. *Re-
stitutio II*, vers. 7 et 8.

^a) Sotus, *in 4, dist. 29, qu. 1, art. 3, ad
2 et 3*, contractus sive onerosos sive gratuitos,
per metum initos, validos esse affirmat, sed
rescindibiles. Attamen, *de Just. et Jure, lib. 8,
qu. 1, art. 7, v. Sed arguis rursus*, promis-
sionem coactam negat vim habere.

^b) Joan. Medina, *Cod. de Restit.*, qu. 3,
caus. 2, v. *Si fiat remissio ex metu probabili;*
Aragon, *in 2am 2ae*, qu. 89, art. 7, concl. 1,
de solis gratuitis contractibus tractant (pro
quibus solum a Pontio allegantur); et revera
negant eos esse validos.

^c) Rebello a Pontio male citatur, nam

rati: quia metus non tollit simpliciter voluntarium; ut D. Thomas¹. Non jure positivo²: dum in leg. *Si mulier, ff. de eo quod metus, etc.*, praecipitur judicibus, ut tales contractus rescindant; ergo per se lex habet eos ut validos.

Excipio. Exerce tamen matrimonia per metum gravem inita, quae certe per se sunt nulla ex jure canonico. (Vide *de Matrim., Lib. VI, n. 1054*). — Cui adjunguntur: 1º Professio religiosa, cap. 1, *de his quae vi.* — 2º. Electio praelati, cap. *Ubi periculum, § Ceterum, de electione, in 6º.* — 3º. Auctoritas tutorum extorta per metum, *leg. 1, § 1, ff. de auctor. et cons. tutor.* — 4º. Traditio rerum ecclesiasticarum, ex cap. *Pervenit, de jurejur.* — 5º. Jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis³, *leg. 2, ff. de judiciis.* — 6º. Absolutio a censuris (non vero inflictio illarum). — 7º. Renuntiatio beneficiorum. — Vide Lessium⁴.

717. — Quaeritur 2º. *An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate judicis.*

Negat Croix⁵; et eum sequitur Mazzotta⁶, qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem reperire propria auctoritate. — Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt Lessius⁷ (et vocat communem), Sporer⁸, Filiuccius⁹, Laymann¹⁰, Palaus¹¹, Viva¹², Salmant.¹³ Renzi¹⁴; Roncaglia¹⁵

¹ 1º 2º, qu. 6, art. 6. — ² Cap. 17, n. 97. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 688. — ⁴ Cap. 17, n. 88. — ⁵ Tr. 6, cap. 2, n. 128. — ⁶ Tr. 38, n. 38. — ⁷ Lib. 3, tr. 4, cap. 6, n. 2. — ⁸ Tr. 2, disp. 1, punct. 12, n. 2 et 6. — ⁹ De Contract., qu. 1, art. 8, n. 10. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 1, n. 18 et 16. — ¹¹ In 7 Praec., cap. 5, sect. 1, qu. 3. — ¹² Tr. 14, cap. un., qu. 4, resp. 1. — ¹³ Tr. 2,

cum Molina¹⁶ et Rebello¹⁷. Unde inferunt, quod metum passus bene potest occulte sibi compensare: intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contra, qui metum incussit tenetur restituere rem extortam statim ac alter petat. Ita Palaus¹⁸, Viva¹⁹, Lessius²⁰, Filiuccius²¹.

Idem autem quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum Pontio²² de initis per *metum reverentiale*. (Etsi Pontius²³ teneat, contractus mere gratuitos, juxta suam sententiam ut supra in Quaest. 1^a, esse non solum irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos). — Alii tamen doctores tum tantum id admittunt, cum metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera aut minae, aut diurna indignatio sive torvus aspectus, dura verba et similia, quae vere gravis mali timorem immittant. Ita Sanchez²⁴, Viva²⁵; Salmant.²⁶ cum Palao, Dicastillo, etc. communiter. — Idem in substantia sentit Pontius. Sed merito ait²⁷ cum aliis metum reverentiale per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia superiori debita; aliud ex metu reverentiali, qui necessario induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non praestita, puta diurnae indignationis, etc., ut supra.

An autem *preces importunae constituent metum gravem?* — Affirmat Pon-

Idem de contractu ex metu reverentiali.

Metus reverentialis, per se gravis.

disp. 1, punct. 12, n. 2 et 6; et punct. 8, n. 5. — ¹⁴ Loc. cit., n. 88. — ¹⁵ Tr. 38, n. 85. — ¹⁶ De Matr., lib. 4, cap. 11, n. 3. — ¹⁷ De Matr., lib. 4, disp. 6, n. 14. — ¹⁸ De Matr., qu. 4, art. 3, n. 7. — ¹⁹ Tr. 9, cap. 9, n. 33 et 34. — ²⁰ Palaus, tr. 2, disp. 1, punct. 7, n. 6. — ²¹ Dicast., de Matr., disp. 4, dub. 2, n. 26. — ²² De Matr., lib. 4, cap. 5, a n. 3.

part. 2, lib. 1, qu. 5, n. 9, utrosque contractus pronuntiat esse in foro conscientiae invalidos, etiam (n. 9 et 17) lucrosos.

⁵ Lex *Si mulier, ff. de eo quod metus, etc.*, id sane praecipit, loquens de quasi contractu in haereditate adeunda, et de haereditatis repudiatione.

⁶ Lex *2, ff. de judiciis*, ita loquitur: « Si cum restitisset quis ex litigatoribus, viribus praefecturae compulsus est, nulla jurisdictio est ». Sed Glossa ibi addit: « Dic quod ibi non tractatur de jurisdictione concedenda, sed de potestate litigandi concedenda parti ».

717. — ^{a)} Mazzotta, tr. 3, disp. 1, cap. 7, v. *Infers ex dictis*, concordat quidem, sed subdit: « At si certo constet metus gravis et injustus, nec possit per judicem obtinere re-

scissio, licebit jure naturae occulta compensatio ».

^{b)} Molina et Rebellus a Roncaglia citantur ubi hic addit idem valere in contractibus metu levi initos; et re quidem vera Molina, tr. 2, disp. 267, n. 5; et Rebellus, part. 2, lib. 1, qu. 5, n. 16 et 17, dicunt contractus etiam ex metu levi initos, esse nullos.

^{c)} Viva, de Contract., qu. 1, art. 3, n. 11, i. f., id asserit de contractibus ex metu levi initos. Idem igitur opinari censendus est, et potiori ratione, si metus gravis fuerit.

^{d)} Pontius, de Matr., lib. 4, cap. 11, n. 3, asserit contractus *onerosos*, per metum reverentiale initos, rescindibiles esse; contractus vero *liberales*, absolute nullos esse pronuntiat.

Secus per
se preces
importu-
nae.

Aliud as-
siduum, a-
liud impor-
tanum.

Erga quo-
nam detur
metus rever-
entialis.

Contractus ex me-
tu levii, pro-
babiliter re-
scindibilis.

tius¹ cum Naldo, Lupo, etc. Sed verius negandum, nisi preces addantur metui reverentiae erga superiorem: ita Sanchez² cum pluribus; et Salmant.³ cum Palao, Bonacina⁴, Covarruvias, Dicastro, Hurtado⁵ et pluribus. Et bene advertit Sanchez⁶, non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantum quae sunt instantissimae et saepius inculcatae.

Quarum autem personarum respectu, detur metus reverentialis? — Ultra proprium patrem, episcopum, magistratum, dicit Sanchez⁷ cum aliis, dari etiam respectu socii, avi, curatoris, matris (si tamen sit austera, et minas soleat exsequi); et etiam fratri majoris aut patrui, si cum eis habitetur, et ab eis alimenta praebeantur.

718. - Sed quaeritur 3º. *Utrum contractus ex metu levii initus sit rescindibilis arbitrio metum passi?*

Prima sententia affirmat in foro interno (nam in externo non datur actio, ex leg. 6, ff., de eo quod metus, etc.). Ratio, quia quicumque metus injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet. Unde, sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contra, promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter Lessius⁸ cum Navarro, Soto,

Silvestro, etc.; item Sanchez⁹, Palaus¹⁰; et Salmant.¹¹ cum Molina¹², Trullench, Dicastro et Rebello¹³. — Bene tamen excipiunt matrimonium (juxta nostram sententiam: vide *de Matrim.*, Lib. VI, n. 1055), et professionem religiosam. An etiam votum? vide dicta *de Voto*, n. 197, v. *Utrum*.

Secunda vero sententia, mihi probabilior, quam tenent Pontius¹⁴, Tamburini¹⁵; et Viva¹⁶ cum Perez, Medina¹⁷, etc., dicit, neque in foro externo neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levii. Ratio, quia non praesumitur consensisse ex metu, sed vere sponte, qui novavit esse levem, et cum facile potuisse, non rejicit. — Excipienda tamen censem Salmant.¹⁸ omnino esse sponsalia; quae, etiam per metum levem contracta, rescindi possunt per judicis sententiam¹⁹, ex maxima libertate quam sponsalia requirunt.

719. - Quaeritur 4º. *Utrum, si interfuerit metus gravis injustus dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonae fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere?*

Negat Laymann²⁰. — Sed recte communius affirmant Salmant.¹⁸ cum Lugo, Sanchez, Silvestro, etc.; quia res semper

¹ De Matr., lib. 4, cap. 5, n. 17. - *Naldus*, Sum., v. *Metus*, n. 4. - *Joannes Lupus de Palat. Rub.*, Rubric. de Donat. inter vir. et uxor., § 81, n. 5. — ² De Matr., lib. 4, disp. 7, num. 7. — ³ Tr. 9, cap. 9, num. 37. - *Palaus*, tr. 2, disp. 1, punct. 7, n. 7. - *Covar.*, de Matr., part. 2, cap. 8, § 6, i. f. - *Dicast.*, de Matr., disp. 4, dub. 2, num. 28 et 29. — ⁴ De Matr., lib. 4, disp. 7, n. 8. — ⁵ De Matr., lib. 4, disp. 6, ex n. 24. — ⁶ Lib. 2, cap. 17, n. 46. - *Navar.*, Man., cap. 17, n. 15. - *Sotus*, in 4, dist. 29, qu. 1, art. 3, v. *Quaestiones hanc*. - *Silvest.*, v. *Restitutio II*, § *Septimo*. — ⁷ De Matr.,

lib. 4, disp. 19, n. 6. — ⁸ Tr. 2, disp. 1, punct. 12, n. 6. — ⁹ Tr. 14, cap. 1, num. 14. - *Trull.*, Decal., lib. 7, cap. 16, dub. 4, n. 7. - *Dicast.*, de Just. et Jure, lib. 2, tr. 3, de Contract., disp. 1, dub. 7, n. 99, 110 et 114. — ¹⁰ De Matr., lib. 4, cap. 10, n. 5 et seqq. — ¹¹ Decal., lib. 1, cap. 2, § 6, n. 8 et 4. — *Martinus Perez*, de Matr., disp. 17, sect. 6, n. 2. — ¹² Tr. 9, cap. 1, n. 60. — ¹³ Tr. 14, cap. 1, n. 15. - *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 22, n. 172 et 173. - *Sanct.*, de Matr., lib. 4, disp. 8, num. 7. - *Silvest.*, v. *Restitutio II*, v. *Septimo*.

¹⁴ Bonacina, *de Matr.*, qu. 3, punct. 8, n. 6; Gaspar Hurtadus, *de Matr.*, disp. 6, diff. 1, n. 2, paulo aliter quam S. Alphonsus rem proponunt; et negant metum reverentiale censeri gravem, si conjunctus non sit cum precibus importunis.

718. - ^{a)} Molina et Rebello a Salmant. utique citantur sicut refert S. Alphonsus; sed Molina, tr. 2, disp. 267, n. 5; Rebello, part. 2, lib. 1, qu. 5, n. 9 et 15, dicunt nullos esse in conscientia ejusmodi contractus, metu scilicet levii initios; et Rebello n. 17, addit: « In foro vero judiciali.., si per levem [metum contractus initi fuerint], rescindi posse, si constet metum fuisse eorum causam, sine qua non fierent ». — ^{b)} Viva, *de Matr.*, qu. 4, art. 3, n. 6, citat

Prob-
lius in t-
tro fore
scindibilis

Excipi-
tur spo-
lia.

quidem Perez et Medina, ut qui hanc sententiam probabiliorum appellant; ipse vero utramque hic recensitam opinionem probabilem esse existimat. — Medina vero, *Cod. de Restit.*, qu. 3, caus. 2, v. *Si fiat remissio*, (3º loc.), loquitur de contractibus lucrativis; et negat remissionem seu donationem invalidam fore, si metus levius fuerit.

^{c)} Salmant. concedunt etiam ejusmodi sponsalia auctoritate privata, ejus nempe qui metum passus est, rescindi posse.

719. - ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 6, n. 2, v. *Hoc tamen*, adeo non est hujus opinionis fautor, ut oppositam potius, saltem sub distinctione, propugnet: « In conscientiae foro, inquit, non esse ad restitutionem aut rescis-

transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus. Et patet ex l. 14, § 3, ff. *De eo quod metus, etc.*, ubi: *In hac actione non quaeritur, utrum is qui convenitur, an alius, metum fecerit. Sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum.*

« 7º. Non possunt contrahere, qui bo-
• norum suorum administrationem non
• habent: quales fere sunt prodigi, furiosi,
• filii familias, uxores, religiosi, pupilli, mi-
• nores; exceptis quibusdam casibus, de
• quibus vide Lessium¹, et infra hic cap. 4,
• dub. 1». [Ex n. 918].

Inhabiles
ad contra-
hendum.

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione et Donatione.

720. *An simplex promissio obliget sub gravi.* — Quid, si promissio reddatur nociva vel si accidat mutatio. — 721. Qui sint inhabiles ad donandum. — 722. An debitis gravati. — 723. Quid de donatione inter conjuges. — 724. Et inter patrem et filium. — 725. An obliget donatio ante acceptationem. — 726. Quid, si donatio sit facta ad pias causas. — 727. An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem. — 728. Quando obliget donatio facta absenti. — 729. An possit acceptari donatio post mortem donantis. — 730. Quid, si donatio fuerit mandata fieri a nuntio, et ipse omiserit. — 731. An mortuo donatario ante acceptationem, possit haeres acceptare. — 732. An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatae. — 733. An donatio ultra summam 500 solidorum teneat. — 734. An sit obligatio implendi modum sive finem donantis. — 735. An promissio prodiga sit valida. — 736. Quid, si donatio fiat ad alliciendum. — 737. Quid, si ob causam falsam. Et quid, si causa sit secundaria.

720. — « Resp. Quae huc spectant, fa-
• cile colliguntur ex dictis supra *de Voto*,
• lib. 3, tract. 2, cap. 3. — Ex quibus et
• doctrina praecedentis Dubii resolvitur:

« 1º. Promissio acceptata a promissa-
• rio, si materia sit notabilis, an sub mor-
• tali obliget secundum se spectata, non
• convenit inter doctores. — Cajetanus
• negat, quem sequitur Maeratius². Alii
• (forte probabilius) affirmant cum Vas-
• quez³, Filiuccio, Maldero, etc.

« Dixi: secundum se; quia certum est,
• quod per accidens possit obligare sub
• mortali, v. gr. ratione gravis damni,
• quod alias promissarius pateretur: ut
• si promisisses ei dare mutuum, et ille
• tibi confisus, aliunde sibi non prospe-
• xisset. — Vide Lessium⁴.

« 2º. Tota haec obligatio communiter
• dependet ab intentione promittentis. —

« Circa quod notat Sà, vix quemquam
• promittentium intendere se obligare,
• aut alteri dare jus exigendi, nisi addat
• juramentum aut faciat instrumentum:
• sed plerumque tantum intendere decla-
• rare suum propositum. Vide Escobar⁵
• et Molina. — Hinc, ut in foro externo
• censeatur valida promissio, requiritur
• praeter acceptationem, ut exprimatur
• causa propter quam promittitur; alio-
• quin praesumitur errore vel joco facta.
• Trullench⁶ ex Covarruvias et Villa-
• lobos ».

In hac Quaestione tres sententiae ad-
sunt, omnes satis probabiles.

Prima dicit quod quaevis promissio
acceptata obligat sub gravi et ex justitia;
quia fidelitas promissa jus praebet pro-
missario ad rem promissam. — Ita San-
chez⁷, Laymann⁸; cum S. Antonino, Co-

Promis-
sionis obli-
gatio, pro-
babiliter
gravis.

¹ Lib. 2, cap. 17, dub. 8. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 118, art. 1, v. *Ad quartam demum*. — ² *De Just. et Jure*, disp. 19, sect. 10, v. *Prima est*. — ³ *De Matr.*, disp. 6, cap. 1, n. 4. — *Fili.*, tr. 33, n. 28. — *Malder.*, tr. 1, cap. 9, dub. 8. — ⁴ Lib. 2, cap. 18, dub. 8. — *Sà*, v. *Promissio*, num. 1. — ⁵ *Tr. 8,*

exam. 3, cap. 6, n. 48. — *Molina*, tr. 2, disp. 262. — ⁶ *Decal.*, lib. 7, cap. 17, dub. 4, num. 8. — *Covar.*, in cap. *Quamvis pactum*, part. 2, § 4, n. 24. — *Villal.*, part. 2, tr. 20, diff. 2, n. 8. — ⁷ *De Matr.*, lib. 1, disp. 5, n. 20. — ⁸ *Lib. 3, tr. 4, cap. 12, n. 1.* — *S. Anton.*, part. 2, tit. 10, cap. 1, § 4.

sionem contractus eum obligandum, qui bona fide contraxit cum metum passo [quando scil. metus ab aliquo tertio incutitur], priusquam is actionem intentet, quae ex juris positivi beneficio ipsi competit: ea autem actione in-

tentata in externo foro contra quemvis rei per metum gravem alienatae possessorem, a judice restituendus erit, quia res metu injusto extorta, veluti vitio quodam affecta, ad alteram personam transferri censemur ».

varruvias^{a)}, Palao, Trullench, etc., apud Salmant.¹

Secunda sententia dicit, quod qualis sit obligatio, pendet ex voluntate quam promittens habuit. Busenbaum (*hic, n. 2*), et Lugo², Sporer³ et Holzmann⁴; Molina, Villalobos⁵, Rebellus, Reginaldus⁶, etc., apud Salmant.⁷ — In dubio tamen, ait Lugo, non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa (vide Lugo⁸); immo Sà apud Busenbaum, nisi addatur juramentum aut instrumentum. Caeterum, in dubio an quis voluerit se obligare ex justitia vel ex fidelitate, et an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum Lugo⁹, Molina¹⁰, Sporer¹¹, Holzmann¹², eum non esse obligatum nisi sub levi. — Et hic advertunt Sanchez¹³, Sporer¹⁴, et alii communiter apud Continuatorum Tournely¹⁵, ad constituendam materiam gravem in promissione, requiri materiam quadruplo maiorem quam in furto mortali; quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Probabi-
liter pendet
a promittente.

In dubio
cen-
setur
obligatio-
le-
vis.

Materia
requisita ad
obligatio-
nem gra-
vem.

Palau, tr. 82, disp. 2, punct. 8, n. 5. *Trull.*, lib. 7, cap. 17, dub. 6, n. 2. — ¹ *Tr. 14*, cap. 4, n. 79. — ² Disp. 23, n. 90. — ³ *Tr. 6*, cap. 2, n. 66 et seqq. — ⁴ *De Contract.*, n. 702. — *Molina*, disp. 262, n. 11. — *Rebel.*, part. 2, lib. 18, qu. 4, n. 2 et 5. — ⁵ *Tr. 14*, cap. 4, n. 80 et seq. — *Lugo*, disp. 22, n. 66. — ⁶ Disp. 23, n. 98. — *Sà*, v. *Promissio*, num. 1. — *Busenb.*, *hic*, resolv. 2. — ⁷ Disp. 28, num. 98; et disp. 22, n. 66. — ⁸ *Tr. 6*, cap. 2, n. 69. — ⁹ *De Matr.*, lib. 1,

Tertia sententia, quam tenent Salmant.¹¹ cum Bañez¹², Cajetano, Ledesma, Henriquez, Diana, etc., dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi; quia tantum obligat ex fidelitate. Et probant ex S. Thoma¹³, qui docet promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, id est secundum justitiam, ut explicant Salmant. Et insuper probant ex *l. Juris gentium*, § *Sed cum nulla, ff. de pactis*, ubi dicitur quod nuda pactio obligationem non parit. — Et huic adhaeret Pater Concina¹⁴, sentiens raro esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Pro-
sionis di-
pli-
cato, p-
tabiliter
via.

Notandum autem est ut certum quod quaevis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quae si praevisa fuisset, non fuisset facta promissio; quia semper promissio facta praesumitur sub tali tacita conditione. —

Muta-
objecto v
circumsta-
tia, em
obligatio-

disp. 5, num. 24. — ¹⁰ *Tr. 6*, cap. 2, num. 68. — ¹¹ *Tr. 14*, cap. 4, ex n. 82. — *Cajetan.*, in 2me 2^{ae}, qu. 113, art. 1, ad 4 dub. — *Petr. de Ledesm.*, de *Matr.*, qu. 48, art. 1, diff. 3, v. *Tertio. Quamvis.* — *Henrig.*, lib. 11, de *Matr.*, cap. 18, n. 2. — *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 9; et part. 4, tr. 4, resol. 122. — ¹² 2me, qu. 88, art. 8, ad 1. — *Salmant.*, loc. cit., n. 84. — ¹³ *Lib. 3*, de *Just. et Jure*, dissert. 4, cap. 20, n. 18.

720. — ^{a)} Covarruvias, *in cap. Quamvis pactum, part. 2, § 4, n. 21*, v. *Quidam autem, aperte innuit promissionem sub gravi obligare, ita scribens: « In observandis pactis nudis, agitur de peccato mortali, quod committitur ab eo qui pactum nudum violat ».*

^{b)} Villalobos, *part. 2, tr. 20, diff. 2, n. 6*, affirmat utique promissionis obligationem ex promittentis intentione pendere; cum tamen juxta ea quae docuit *n. 5*, promissio acceptata obliget sua natura ex justitia ad mortale, si quis sciens promissionis naturam, non habuerit speciale intentionem, promissio obligabit ad mortale, ut ipse dicto *n. 6* concludit. Non igitur satis accurate citatur a Salmanticensibus.

^{c)} Reginaldus, *lib. 25, n. 96*, negat promissionem nudam ullam producere obligationem; quod tamen, *n. 97*, ita limitat, ut promissio obligationem ex justitia pariat, cum promissio acceptata « adjunctum habet onus, quod impletum est ob conventionem, qua promissor et promissarius consenserunt in ejusmodi adjectionem ».

^{d)} Molina, *disp. 262, n. 11*, absolute docet

vim promissionis in foro interiori pendere ex intentione promittentis: « In foro vero exteriori, conjecturis est id judicandum, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus ».

^{e)} Holzmann, *de Contract.*, *n. 702*, hoc non tenet; scribit enim obligationem gratuitae promissionis pendere ex promittentis intentione; et subdit: « Secus est de promissione onerosa; in hac quippe debet adesse, et in dubio regulariter praesumitur adfuisse animus obligandi se ex justitia ».

^{f)} Continuator Tournely, *de Contract. in spec.*, *cap. 11*, *qu. 1*: « Fatentur tamen communiter, inquit,... quantitatem, quae in furto sufficit ad mortale, hic non sufficere, sed maiorem requiri; quam alii statuunt quadruplo ampliore ».

^{g)} Bañez non satis recte a Salmant. allegatur; nam *in 2am 2ae, ad qu. 62, de Dominio*, *disp. 5, dub. 2*, distinguit, et v. *Secundo nota*, asserit promissionem, quae fit praesenti, transferre dominium; sed *concl. 1a*, de promissione quae fit absenti, dicit: Spectato jure naturae et caesareo, « non transfert dominium, neque obligat ex justitia ».

Ita communiter Viva¹ et Salmant.² Continuator Tournely³. Idque expresse docet D. Thomas⁴, ubi loquens de obligatione promissoris, ait: *Si vero non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus: uno modo, si promisit id quod manifeste est illicitum... Alio modo, si sunt mutatae conditiones personarum et negotiorum: ut enim Seneca dicit: Ad hoc quod homo teneatur facere quod promisit, requiritur quod omnia immutata permaneant.*

721. - « 3°. Donare non possunt: 1°. *Ca-rentes usu rationis.* 2°. *Muti et surdi nati; secus, si tantum sint surdi vel muti, vel, licet utrumque, si norint scribere.* 3°. *Senes deliri, sive bis pueri; secus, si sint iudicio vegeto.* 4°. *Pupilli vel impuberis (nisi ad pias causas) donationes tamen eorum in foro conscientiae sunt validae.* (Vide infra cap. 4, dub. 1). 5°. *Damnatus criminis capitalis.* Vide Diana⁵.

« 4°. Qui praesunt civitatibus, universitatibus, rebus publicis, etc., non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas⁶. Sanchez, Diana⁷. — Immo, si reges et principes nimis sint profusi in donationibus, in praejudicium regni vel status (praesertim si, debitibus gravati, iis satisfacere non possint, vel subiti nimium graventur exactionibus),

¹ De Contract., qu. 8, art. 2, n. 16. — ² Tr. 14, cap. 4, n. 78. — ³ De Contract. in spec., cap. 11, qu. 3, n. 5. — ⁴ Part. 2°, qu. 110, art. 8, ad 5. Cfr. Senec., de Beneficiis, lib. 4, cap. 35. — ⁵ Part. 8, tr. 6, resol. 3 et 5. — ⁶ Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 6, dub. 2, n. 4; et dub. 8, n. 11 et 19. — ⁷ Part. 8, tr. 6, resol. 16. — Lugo, disp. 28, n. 148. — ⁸ Loc. cit., resol. 123. — ⁹ Cap. 20, dub. 19, n. 168. — ¹⁰ De Restit., lib. 3, cap. 4, num. 218 et seqq. — ¹¹ Trull., Decal., lib. 7, cap. 19, dub. 19, n. 8. — ¹² Diana, part. 8, tr. 5, resol. 89. — ¹³ Tr. 14, cap. 4, n. 91. — ¹⁴ Disp. 20, n. 116. — ¹⁵ Tr. 82, disp. 1, punct. 14, n. 7. — ¹⁶ Less., cap. 20, n. 168. — ¹⁷ Molina, tr. 2, disp. 328, n. 16. — ¹⁸ Loc. cit., n. 7. — ¹⁹ Disp. 1, de

« possunt eae revocari a successore. Bar-tolus²⁰, Lugo, etc., cum Diana²¹.

722. - Adde: Neque donare potest debitis gravatus.

Sed hic quaeritur: *utrum licite possis tu a debitis gravato accipere donum?*

Affirmant Lessius²², Molina²³, Navarra²⁴; item Trullench, Diana cum Laymann²⁵, apud Salmant.¹⁰; et probabile putant Lugo²⁶ et Palaus²⁷. — Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideo non teneri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum; esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille bene potest dominium transferre, cum adhuc sit verus dominus rei quae donatur. Et tu rem acceptando uteris jure tuo: *justitia enim non obligat ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum; cum illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantum permissiva, quae non obstringit ad restitutionem.* — Additque Lessius, cui adhaeret Molina, neque peccare contra caritatem; quia caritas non obligat ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes.

Secunda tamen sententia verior et communis, quam tenent Palaus²⁸, Bonacina²⁹, Lugo³⁰ cum Cajetano, Soto, Navarro, Silvestro, Paludano, Angelo, Covarruvias et Rebello; ac Salmant.¹⁶ cum S. Antonino, Prado, Salon et Aragon, docet, donata-

Debitis gravatus nequitdonare.

Accipere donum a debitis gravato, juxta alios licetum.

Verius, creditori-bus restituendum.

Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, num. 27. — ²⁰ Disp. 20, num. 116. — ²¹ Cajetan., Opusc. tom. 2, tr. 8, qu. 4, v. *Ad objecta.* — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 1, art. 4, ad 3. — ²² Navar., Man., cap. 17, n. 271. — *Silvest.*, v. *Usura VIII*, qu. 1; et v. *Restitutio III*, qu. 6, § *Secundum...* *Ei sexto.* — ²³ Paludan., in 4, dist. 15, qu. 2, art. 5, i. f. (n. 87). — ²⁴ Angel., v. *Restitutio I*, num. 17. — *Covar.*, Variar. resolut. lib. 3, cap. 3, n. 6, i. f. — ²⁵ Rebello., part. 2, lib. 1, qu. 7, n. 19 et seqq. — ²⁶ Tr. 14, cap. 4, n. 92. — ²⁷ S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 9, § 11 et 12. — ²⁸ Prado, cap. 29, qu. 5, n. 15. — ²⁹ Salon, in 2° 2°, qu. 78, art. 8, controv. 5, reg. 8; et controv. 6, v. *Decentio 5°.* — ³⁰ Aragon, in 2° 2°, qu. 78, art. 3, v. *Ex dictis.*

721. - a) Ad eleemosynas Sanchez et Diana requirunt consuetudinem, quam in his dicunt attendendam esse ab iis qui civitatibus, etc. praesunt.

b) Bartolus non directe pro hoc asserto citatur a Diana, sed solum pro ea parte qua negat donationem valere, si merita donatarii excedat, quia magnas donationes facere principi non licet. Et re quidem vera Bartolus, in l. 3, § *Plane, ff.*, *Quod vi aut clam, n. 5*, negat valere donationem a rege factam, quae

in magnam regalis jurisdictionis diminutionem cederet.

722. - a) Molina, tr. 2, disp. 328, n. 8 et seqq., concordat, si tamen res illa non petatur a creditoribus, vel si petatur elapsu anno a die scientiae talis alienationis.

b) Laymann minus recte citatur a Salmant.; nam, lib. 3, tr. 4, cap. 17, § 4, n. 30, probabilem utique et in praxi tutam hanc sententiam appellat; affirmat tamen sibi magis probari oppositam.

rium mala fide accipientem omnino teneri ad restitutionem damni quod obvenit creditoribus. — Ratio 1^a. Quia creditores etiam personales jus habent ad bona donata: nam, licet in debitis personalibus directe sit tantum persona obnoxia; tamen creditores indirecte habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris: ut probabiliter dicunt Lugo¹, Croix², Roncaglia³, Salmant.⁴ et alii, relati n. 690, v. Secunda, contra Palaum et alios, *ibidem*. Et quamvis debitor donans sit dominus rei quae donatur; attamen (ut ait Palaus⁵) habet illius dominium infirmum, nimurum sub onere solvendi quod debet, adeo ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere. Quapropter dominium illud, sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. — Ratio 2^a, magis urgens et convincens, est: quia, sicut donans laedit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat); ita etiam laedit accipiens, qui positive cooperatur actioni donantis injuste cum damno creditorum; et licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum. Contractus enim donationis (ut dicemus infra n. 725) non consistit in sola voluntate donantis; sed etiam in voluntate acceptantis, qua contractus constituitur, et sine qua nulla exsistit alienatio sive donatio.

Notandum autem hic 1° quod de jure positivo creditores infra annum a die scientiae habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex

¹ Disp. 20, num. 148. — ² Lib. 3, part. 2, num. 408. — ³ Tr. 18, qu. 2, de Restit., cap. 8, qu. 6, resp. 2. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 246. — *Palaus*, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 18, n. 5. — ⁵ Loc. cit., punct. 14, n. 7. — ⁶ Disp. 20, n. 107. — ⁷ De Matr., lib. 6, disp. 8, num. 8; et disp. 1, num. 8. —

723. — ^{a)} Palaus assertum hoc videtur innuere, tr. 32, disp. 2, punct. 25, § 2, n. 1, ubi scribit: «Donatio inter conjuges non est ita censenda nulla et prohibita, ut nunquam habere effectum possit: sed solum censetur nulla interim dum donans vivit, quia illius dominium penes se retinet, eamque pro libito revocare potest». Et § 4, num. 6: «Quodsi donans donationem revocaverit, obligatus est donatarius rem donatam restituere et omnes

1. Qui a debitore; 1. Quod autem [al. Qui autem], § Simili, ff. Quae in fraudem creditor. — Notandum 2° nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem a debitore in praejudicium creditorum, ex 1. Quod autem, ff. tit. cit. Vide Lugo⁶.

723. — Adde: Inter conjuges, quamvis alii contractus sint validi, ex leg. 5, ff. de donat. inter vir. et ux., donatio tamen est nullius momenti, ex leg. 3, § Sciendum, ff. egd. tit. Potest tamen conjux retinere vel distrahere rem donatam, si donans sciat et non contradicat. Ita Sanchez⁷, Salmant.⁸ cum Palao⁹ et Villalobos. — Semper tamen talis donatio juramento firmatur¹⁰; ut Lessius⁹, Sanchez¹⁰; Salmant.¹¹ cum Silvestro, Tapia, etc. Firmatur etiam morte donantis: modo iste ante donatarium decedat, et modo res in vita tradita sit. Salmant.¹² — Immo, ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel sit causa mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item, si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. Vide Salmant.¹³

724. — Praeterea invalida est donatio inter patrem et filium sub patria potestate adhuc manentem, l. 2, C. de inofficiosa donat. Sed est communis, quod firmatur juramento vel morte patris.

E contrario, similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causa studiorum (ut Busenbaum, *hic*, n. 5); vel si fiat causa matrimonii; vel si filius sit tantum naturalis; vel si pater fructus peculii adventiti filio donet. — Haec tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (vide

⁸ Tr. 14, cap. 4, num. 100. — *Villal.*, part. 2, tr. 20, diff. 11, n. 1 et 2. — ⁹ Cap. 18, n. 88. — ¹⁰ De Matr., lib. 6, disp. 11, n. 2. — ¹¹ Tr. 14, cap. 4, n. 101. — *Silvest.*, v. *Donatio II*, n. 5. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 20, art. 11, n. 2. — ¹² Loc. cit., n. 101. — ¹³ Loc. cit., n. 102.

Donatio
inter con-
ges, que-
sit validi

Donatio
ter patre
et filium.

fructus naturales ex ea perceptos, qui non fuerint consumpti. Nam consumptos, si ex eorum consumptione ditior non fuerit, fructus restituere non debet». Ex quibus legitime colligi potest mentem Palai esse, quod contra donatarius conjux possit rem donatam retinere si donans non revocaverit.

^{b)} Juramentum quo donatio haec firmatur est juramentum de ea non revocanda, vel de eidem non contraveniendo.

num. 740), scilicet laedens aliorum filiorum legitimas vel creditores. Salmant.¹ cum Navarro², Silvestro³, Tapia; et Lessius⁴, qui notat donationes factas a matre, vel a filiis⁵ parentibus, per se firmas esse.

F « 5°. Donatio patris filio facta studiorum causa, est valida, nec filius tenetur computare in legitimam: tum quia fuit loco alimentorum; tum quia, si detrahatur, jam non fuit donatio, contra hypothesis. Wadding et sex alii, cum Diana⁶. Sed Trullench limitat, nisi constet contraria intentionem patris fuisse. — Quod si tamen de ea non constet, praesumendum esse de pietate patris; ideoque tales expensas ordinarie post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commune, nisi pater protestatus fuerit se velle in legitimam computari. Ita etiam Wadding⁷, ex l. *Quae pater, ff. Familiae ercisc.* ». [Vide n. 955].

Pater cens offi- ficio. « 6°. Si pater officium filio emit, debet premium computari in divisione cum fratribus: non autem, si illud gratis a principe obtinuit; uti nec quae filio intuitu meritorum patris sunt donata, quia sunt quasi castrensis. — Molina⁸, Fagundez, Diana⁹ ».

¹ Tr. 14, cap. 4, n. 106. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 20, art. 11, n. 4, i. f. — ² Cap. 18, n. 90 et seqq. — *Wadding*, de Contract., disp. 8, dub. 10, num. 3. — ³ Part. 8, tr. 6, resol. 23. — *Trull.*, lib. 4, cap. 1, dub. 3, num. 14, i. f. — *Fagund.*, de Justit., lib. 4, cap. 8. — ⁴ Part. 8, tr. 6, resol. 127 et 128. — *Molina*, tr. 2, disp. 263, et disp. 264, n. 4. — ⁵ Loc.

^{724.} — ^{a)} Navarrus et Silvester non citantur a Salmant. pro hac limitatione; quamvis eamdem apponat Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 147.

^{b)} Si nempe filii dent parentibus de bonis castrensis vel quasi castrensis, uti notat Lessius, n. 90.

^{c)} Wadding, de Contract., disp. 3, dub. 10, n. 3, quando de patris intentione non constat, asserit praesumptione agendum esse ex variis circumstantiis: si v. g. filius propria habuerit bona a parente administrata, quibus accedit v. g., quod filius fuerit extra domum, parens non valde dives aut liberalis, nec filio extraordinarie addictus; si res fuerint pretiosae aut solum ad ornatum; si pater multos haberit liberos; si omnia quae filio misit, in libro rationum scripserit, etc. Deficientibus vero his vel aliis similibus circumstantiis.

725. — ^c 7°. Donatio ante acceptationem non parit obligationem, ne naturalem quidem; potestque revocari, etiamsi voluerit se absolute obligare. Praesenti autem et tacenti facta, censemur ab eo acceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu. — Molina et alii decem et octo, Diana⁵.

« Pro altero vero nemo potest acceptare sine speciali commissione, nisi donation fiat Ecclesiae vel causae piae; nam hanc sine acceptatione valere, et irreocabilem esse, est probabile. Laymann¹⁰, Diana⁶. — Multis tamen casibus, dummodo verba dirigantur in praesentem, potest pater vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore, filius familias pro patre, servus pro domino, monachus pro monasterio; immo etiam, secundum multos, quicumque alterius curam gerit, ut praelatus pro religioso, maritus pro uxore, dominus pro servo, etc., stipulari. Denique, idem jura permittunt judicibus et notariis publicis. — Sanchez, Molina, Trullench, etc., Diana⁷ ».

Communis est sententia, quicquid dicat Diana⁸, quod donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit. — Ita Lugo⁹, Continuator Tournely¹⁰, Habert¹¹,

cit., resol. 98 et 108. — ⁴ Part. 8, tr. 6, resol. 106; et part. 8, tr. 5, resol. 107. — *Sanch.*, de Matr., lib. 1, disp. 7, n. 6 et seqq. — *Molina*, tr. 2, disp. 264, n. 6 et seqq. — *Trull.*, lib. 7, cap. 16, dub. 5. — ⁵ Part. 8, tr. 6, resol. 97 et 98. — ⁶ Disp. 23, n. 96 et seqq. — ⁷ De Contract., part. 2, cap. 11, qu. 2. — ⁸ Tr. de Contract., cap. 18, qu. 1, v. *Dicitur* 3.

Donatio nondum acceptata non obligat.

Praesenti et tacenti facta, valet.

Quando possit acceptari pro acceptatio.

Donatio nondum acceptata non obligat.

dicit Wadding praesumendum esse de pietate patris, etc., ut asserit Busenbaum.

^{a)} Molina, de Just., tr. 2, disp. 8, n. 2, v. *Quintus est*, haec sane dicit de iis quae a rege, regina aut principe donata fuerunt filio, etiam intuitu patris.

725. — ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 1, n. 3, v. *Dubium vero*, non alio modo innuit esse probabile, nisi quatenus oppositam sententiam probabiliorum appellat.

^{b)} Diana, part. 3, tr. 5, resol. 116, dicit promissionem mere internam obligationem inducere. — Et pariter in sententia opposita, Habert, Concina, Cuniliati loquuntur non de donatione, sed de promissione, quae ceteroquin in hoc a donatione non differt. — Cuniliati tamen postea, scilicet cap. 3, § 1, n. 4, ait: « Donatio inter vivos acceptata irrevocabilis est ».

Concina¹, Wigandt², Antoine³, Cuniliati⁴, Franzoja⁵, Lessius⁶, Sotus⁷, Sanchez⁸; et Salmant.⁹ cum Palao, Prado, Tapia et aliis.

Et hoc verius est, ut probant Lugo, Sotus¹⁰, Lessius, Sanchez et alii (contra Molina, etc., apud Lessium), provenire, non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure naturae, vel saltem gentium; ut probatur ex *l. Absenti, ff. de donat.*, ubi dicitur: *Si nesciat (donatarius), rem quae apud se est, sibi esse donatam.., donatae rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit: nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* — Ratio est, quia nequit contrahi obligatio a contrahentibus sine alterutrius consensu. Ut enim sapienter rationatur doctissimus card. de Lugo, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis, absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam: et ideo, cum donans immunis remaneat a quacumque obligatione ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare¹¹.

Nec obstat *l. Si quis argentum, § Sin autem, C. de donat.* Nam ibi nihil aliud

Difficultas tibus satis fit.

¹ Compend. theol. christ., lib. 9, dissert. 5, cap. 5, n. 18.
² Tr. 8, exam. 4, qu. 2, n. 58, v. *Dixi* 3. — ³ De Contract, part. 2, cap. 1, qu. 2, n. 6. — ⁴ Tr. 10, cap. 2, § 1, n. 2. — ⁵ Cap. 18, n. 84. — ⁶ De Just. et Jure, lib. 8, qu. 5, art. 3, v. *De donatione autem.* — ⁷ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 2 et 10. — ⁸ Tr. 14, cap. 4, n. 68. — *Palau*, tr. 82, disp. 2.

¹² Franzoja, lib. 3, tr. 5, cap. 3, dub. 2, animadv. 2, perspicue significat donationem nullam inducere obligationem antequam acceptata fuerit, scribens: « Cum acceptata fuerit, in foro conscientiae obligat ex jure naturae et gentium ».

¹³ Sotus, loc. cit., satis innuit id esse ex jure naturae, seu ex natura rei: « Cum datio (sunt verba Soti) relationem dicat ad accipientem, non videtur oriri obligatio antequam alter acceptet ».

¹⁴ Ex Codice Gallico (1087); Italico (1062); Hispanico (1330), donatio facta in pacto nuptiali non potest ob defectum acceptationis impugnari. — Praeterea notandum venit, plures ex lege positiva relativa incapacitate prohiberi accipere donationes a determinatis personis vel in peculiaribus circumstantiis. Non est eadem ubique hac in re legum dispositio. Sat communiter tamen (Cod. Gall. 906; Ital., 1053; Hispan., 139; German., 1708 et seqq.)

dicitur, nisi quod donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. — Nec obstat *l. Nec ambigi, C. de donat.*, ubi habetur, donationem absentibus factam satis valere. Respondeatur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cum donatio acceptata fuerit per epistolam¹⁵, aut nuntium, aut servum; ut habetur in *l. Si aliquid 13, C. de don.*; *l. Etiam per interpositam 4, ff. de donat.*, et *l. cit. Absenti.* — Neque demum obstat jus canonicum in cap. *Qualiter, de pactis*, et cap. *Si tibi absenti, de praebend.*, in 6°. Nam in primo textu tantum dicitur quod donatio per nudum pactum tenet¹⁶, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur, quod si episcopus conferat clerico absenti aliquod beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare. Sed alia est collatio beneficiorum, circa quae episcopus aliam non habet facultatem quam ea conferendi, et ideo facta collatione, nequit ipsam revocare: alia vero est donatio, quae nullam habet vim ante acceptationem.

Advertendum tamen cum Sanchez¹⁷ et Villalobos¹⁸, quod si donatio facta sit in-

punct. 2, n. 1 et 2. — *Prado*, cap. 29, qu. 4, n. 11. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 20, art. 3, n. 1. — *Lugo*, disp. 23, n. 38. — *Less.*, loc. cit., n. 39. — *Sanct.*, de Matr., lib. 1, disp. 6, n. 10. — *Molina*, tr. 2, disp. 268, n. 12, v. *Nihilominus quod ex solo.* — *Less.*, loc. cit., n. 37. — *Lugo*, disp. 28, n. 39. — ¹⁵ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 15. — ¹⁶ Part. 2, tr. 20, diff. 3, n. 4.

filii incestuosi et adulterini non possunt accipere a propriis genitoribus nisi sola alimenta; et filii naturales recogniti, solam legitimam. — Denique, ex jure Austr. (425) et Germ. (929), translatio dominii per donationem perficitur sola rei traditione, quam si donator facere recusat, conceditur donatario actio in donatorem. Ex jure autem Gall. (938), Ital. (1062) et Hispan. (623) haec translatio perficitur etiam ante rei traditionem. Attamen, si bona mobilia, posthabita donatione, alteri donentur aut vendantur et tradantur, hic modo sit in bona fide, potest ea retinere. Donator autem infidelis tenetur de damno erga donatarium. ¹⁷) Glossa non loquitur de acceptatione per epistolam; in reliquis vero concordat.

¹⁸) Caput *Qualiter* haec dumtaxat statuit: « Studiose agendum est, ut ea quae promittuntur, opere compleantur ». Sed cap. *Antigonius 1, eod. tit.*, ita summarit: « Pacta quantumcumque nuda servanda sunt ».

fantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii; quia pro infantibus lex ipsa acceptat. — Idemque docent Lessius¹ et Laymann² de donatione facta *civitati ad aedificia reparanda*.

726. — Sed quaeritur 1°. *Utrum donatio facta ad pias causas, ante acceptationem valeat?*

Affirmat Lessius^{a)}; et probabile putat Busenbaum (ut supra) cum Laymann^{b)} et Diana; item Molina^{c)}, Felinus, etc., apud Sanchez^{d)}. Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo et civili; non autem de jure naturali et canonico. — Sed probabilius negant Sanchez^{e)} cum Covarruvias; ac Salmant.^{f)} cum Palao, Villalobos, Rebello, etc. Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturae, (ut mox dictum est supra), requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio.

Secus vero dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo dare tali ecclesiae, etc.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum; prout dicunt Sanchez, et Salmant.^{g)} cum Silvestro^{h)}, Rosellaⁱ⁾, Angelo^{j)}, etc. — Non autem, si promissio immediate sit facta ecclesiae. Notant tamen Salmant.^{k)}, quod donatio ecclesiae facta potest a quocumque particulari acceptari nomine illius.

¹ Cap. 18, num. 36. — ² Lib. 3, tr. 4, cap. 1, num. 3, v. *Porro*. — *Diana*, part. 8, tr. 6, resol. 106; et part. 8, tr. 5, resol. 107. — *Felinus*, in cap. 1, de pactis, num. 7. —

³ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 16. — ⁴ Loc. cit. *Covar.*, Variar. resol. lib. 1, cap. 14, n. 16; et de Testam., rubr. part. 8, n. 16. — ⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 69. — *Palau*, tr. 82, disp. 2, punct. 2, num. 5. — *Villal.*, part. 2, tr. 20, diff. 8, n. 5. — *Rebel.*, part. 2, lib. 18, qu. 8, n. 2. — *Sanch.*, de Matr., lib. 1, disp. 6, n. 17. — ⁶ Tr. 14, cap. 4, n. 69. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Disp. 28, n. 48. — ⁹ Loc. cit., n. 17. — ¹⁰ Lib. 8,

Notant praeterea Lugo⁸ et Sanchez⁹, in dubio de intentione donantis, praesumi habuisse animum vovendi; quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum.

An autem eo casu, possit episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? — Probabile est. Vide *de Voto*, n. 255, v. *Dubium*.

727. — Quaeritur 2°. *Utrum ante acceptationem revocari possit donatio jumento firmata?*

Negat Laymann¹⁰ cum Covarruvias; quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. — Sed communiter affirmant Sanchez¹¹, Viva¹² cum Trullench, Bonacina; Salmant.¹³ cum Palao, Gutierrez et Molina; quia juramentum sequitur naturam actus, scilicet donationis, quae de se revocabilis est donec acceptetur, ex *l. fin. C. de non numer. pecunia*.

In dubio
praesumi-
tur facta
Deo.

Nondum
acceptata,
etsi jurata
potest revo-
cari.

728. — Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari donec coram nuntio acceptetur; non enim sufficit si acceptetur coram aliis. Lessius¹⁴, Viva¹⁵ cum Sanchez et pluribus; contra Silvestrum¹⁶ et alios. — Si vero donatio offeratur per litteras, Viva¹⁷ dicit sufficere ut litterae ad donatarium perveniant: at

Facta
per nun-
tium quo-
que revo-
catur.

Facta per
litteras.

tr. 4, cap. 1, n. 8, i. f. — *Covar.*, in cap. *Quamvis pactum*, part. 2, § 4, n. 17, 26 et 27. — ¹¹ De Matr., lib. 1, disp. 7, n. 24. — ¹² De Contract., qu. 8, art. 2, n. 3. — *Trull.*, lib. 7, cap. 17, dub. 3. — ¹³ *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 12, punct. 2, n. 8. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 4, n. 70. — *Palau*, tr. 82, disp. 2, punct. 2, n. 6. — *Gutier.*, Repetit. 6, in cap. *Quamvis pactum*, n. 56. — *Molina JC.*, de Primigen., lib. 4, cap. 2, n. 65 et 66. — ¹⁶ Cap. 18, n. 48. — ¹⁷ De Contract., qu. 8, art. 2, num. 9. — *Sanch.*, de Matr., lib. 1, disp. 7, num. 35; cfr. disp. 6, n. 31.

sine causa, vel aliis a predictis etiam cum causa».

728. — ^{a)} Silvester scilicet, v. *Matrimoniūm V, qu. 12*, tractans de matrimonio, quod per litteras vel nuntium contrahitur, ad ejus valorem requirit, ut ille vel illa ad quem mittuntur, suum consensum notificet ipsi nuntio; et subdit: « Si autem notificet ipsi mittenti vel alii, volunt predicti quod valeat ».

^{b)} Viva, loc. cit.; et Lessius, loc. cit., n. 43, inter se revera non discrepant; nam distinguunt donationem gratuitam ab onerosis contractibus; et in gratuita quidem donatione uterque satis esse dicit ut litterae ad donatarium perveniant; et contra in onerosis contractibus uterque rarer requirit ut acce-

726. — ^{a)} Lessius, *cap. 18, n. 38*, hanc sententiam ut probabilem agnoscit.

^{b)} Vide notam ^a ad n. 725 supra.

^{c)} Molina, *tr. 2, disp. 263, n. 16*, non solum probabilem putat; sed absolute scribit: « Haec sententia mihi omnino placet ».

^{d)} Silvester, v. *Pollicitatio*, v. f.; Rosella, v. *Promissio*, n. 4; Angelus, v. *Pollicitatio*, n. 1, citantur utique a Sanchez (non a Salmanticensibus), ut qui teneant hanc sententiam; minus tamen recte videntur allegari; non enim aliud habent nisi quod quis ex pollicitatione obligatur, « quando pollicetur civitati, universitati, clero, ecclesiae vel pauperibus alicujus loci et ex causa, puta ad honorem Dei, et hujusmodi: secus si fiat predictis

Lessius^{b)} et Salmant.¹ dicunt requiri amplius ut remittantur litterae vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida^{c)}.

729. - Quaeritur 3º. *Utrum post mortem donantis possit donatio valide acceptari?*

Distinguit Lessius³ cum Molina^{a)}. Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium aut epistolam; tunc censem posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent Sanchez⁸ atque Salmant.⁴, Lugo⁵, Viva⁶.

Jam facta probabilitate valide acceptatur mortuo donante.

Probabiliter invalida acceptatur.

Corollarium pro praxi.

Sed probabilius hoc negant Lopez, Isernia, Tiraquellus, Decius^{b)} et alii, apud Sanchez⁷; et probabile censem Salmant.⁸. Quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur.

Hinc dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis. - Ex his sententiis, ambabus probabilibus meo iudicio, infero quod si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, juste potest retinere. Secus, si cum mala vel dubia fide: juxta dicenda n. 761, Qu. 2, ubi tenebimus, non posse cum dubio positivo inchoari praefatam legitimam possessionem.

730. - Si autem, ajunt Lugo⁹, Lessius¹⁰ et Sanchez¹¹, donatio nondum sit facta, sed

¹ Tr. 14, cap. 4, n. 78. - ² Cap. 18, n. 45. - ³ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 5. - ⁴ Loc. cit., n. 75. - ⁵ Disp. 23, num. 75 et 81. - ⁶ De Contract., qu. 8, art. 2, num. 10. - *Gregorio Lopez*, part. 5, tit. 4, 1. 4, glos. 1, ad v. *Non lo puede*. - *Isernia*, in *Usus feudor.*, tit. *Qualquier otim poterat feud. alienari*, n. 12. - *Tiraquel.*, de *Jure constituti possessori*, part. 3, limit. 30, num. 73. - ⁷ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 5. - ⁸ Tr. 14, cap. 4, n. 75. - ⁹ Disp. 23, n. 75, i. f. et n. 78. - ¹⁰ Cap. 18, n. 46. - ¹¹ De Matr., lib. 1,

mandata fieri a nuntio, per illum etiam munere misso; tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit: ex l. *Inter causas*, ff. *Mandati*, etc., ubi expresse declaratur mandatum exspirare post mortem mandantis. — Hoc tamen non obstante, dicit Sà^{a)} donationem posse acceptari; quia hic mandatum, cum sit quae-dam gratia facta, non exspirat morte mandantis. Et hoc Lessius¹² et Viva¹³, cum Sporer et Tamburinio apud Croix¹⁴, merito probabile putant.

Hinc, juxta primam sententiam, dicunt Sanchez¹⁵, Sporer¹⁶, Croix¹⁷, et Lessius¹⁸ cum Molina, quod si res culpa nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplēm restitutionem: nempe, haeredibus defuncti, ratione rei quae ad ipsos pertinet; et donatario, ratione damni illati.

Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario; ut dicunt Sà^{b)}, Tamburinius¹⁹; et probabile putant Sporer²⁰ et Lessius²¹.

Advertendum tamen cum Lugo²², Molina ac Sanchez²³ ex ead. l. *Inter causas*, quod si donatio facta fuerit a nuntio, inscio mortis mandantis tam nuntio quam donatario, tunc donatio valebit: ut clare colligitur ex ead. l. *Inter causas*, ubi subditur: *Sé tamen (mandatum) per ignorantiam*

Faci a nuntio
valide ac
ptatur si
tuo dom
te.

Prob
liter va
acceptu

Oblig
nuntii n
non tra
dis as
mortem
nuntiis.

Utrum
ignorai
mortem
nuntiis
natio est
lida.

disp. 6, n. 7. - ¹² Loc. cit. - ¹³ De Contract., qu. 8, art. 2, num. 11. - Sporer, tr. 4, cap. 4, n. 21. - Tambur., Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 5, n. 11. - ¹⁴ Lib. 8, part. 2, n. 220. - ¹⁵ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 8. - ¹⁶ Loc. cit. - ¹⁷ Loc. cit. - ¹⁸ Cap. 18, n. 46, v. *Hinc*. - Molina, tr. 2, disp. 263, n. 7. - ¹⁹ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 5, n. 11. - ²⁰ Tr. 4, cap. 4, num. 21. - ²¹ Loc. cit., num. 46, i. f. - ²² Disp. 23, n. 78, i. f. - Molina, tr. 2, disp. 263, n. 4. - ²³ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 9.

ptatio donatori per litteras aut nuntium innotescat.

^{c)} Et huic alteri sententiae adhaeret S. Alphonsus in *Hom. apost.*, tr. 10, n. 130, et in *Istrus. e Prat.*, cap. 10, n. 131.

729. - ^{a)} Molina JC. citatur a Lessio pro solo priori distinctionis membro, quod quidem tenet de *Primigenitis*, loc. cit., n. 77.

^{b)} Decius, in *Consil.* 225, n. 10, non de praesenti, sed de simili tantum casu loquitur. Et dicit quod si quis nomine alicujus donatarii absentis possideat, et hic a possessione dejiciatur antequam ratam habuerit donationem, invalide postea donationem acceptabit, «quia talis ratificatio non supervenit tempore

debito, videlicet tempore quo ille constituens potuit possidere, quia jam erat perdita possessio».

730. - Sà, v. *Donatio*, n. 21, non sine quadam formidine sic docet: «Mandatum donandi, inquit, exspirare morte mandantis ait Covarr. Ego non nihil dubito: est enim res favorabilis et gratia quaedam». Et remittit lectorem ad v. *Mandatum*, ubi n. 2, haec scribit: «Mandatum re integra finiri morte mandantis...; sed casus quidam excipiuntur a doctoribus; et quidem quod mandatur per modum constitutionis non exspirat; nec, ut ego puto, quod in gratiam alicujus. Vide supra *Donatio*».

^{b)} Plures sane auctores allegant Sà pro

impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.

781. - Quaeritur 4º. *An, mortuo donatario ante acceptationem, suus haeres possit donationem acceptare?*

Affirmat Sanchez¹ cum Molina^{a)}, Suarez^{b)}, Tiraquello^{c)}, Covarruvias^{d)}; quia haeres repreäsentat personam defuncti. — Negant tamen probabilius Lessius^e, et Salmant.^f cum Palao et Rebello^{g)}; quia haeres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen Lessius^h, quod si haeres sit filius donatarii, ex aequitate posset acceptare; cum talis prae sumenda tunc sit mens donatoris.

782. - « 8º. Etsi acceptes donationem verbalement, qua tibi Cajus v. gr. dat equum absentem; non acquiris jus in re, et dominium equi ante traditionem. Unde, si interea Cajus det aut vendat eum alteri eique tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria, ratione juris quod habebas ad rem. Ac sic donatio pure verbalis ante realem, hoc est, rei traditionem, vix differt a promissione; ut Lessiusⁱ ».

783. - « 9º. Donatio, uti et remissio debitorum liquidorum, una vice et uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summam 500 solidorum (quae summa hodie ad 700, vel secundum quosdam ad 800 aureos italicos excurrit, ut ex Claro^{a)}, etc. notat Laymann^k), non tenet

• quoad hunc excessum; sed, lege ita statuente ob commune bonum, potest a donatore pro arbitrio repeti. — Excipe: nisi judici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem aedium incendio vel ruina destructarum; aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in renuntiationem jurium, saltem speratorum; vel denique fiat militibus a belli duce, ex bonis propriis mobilibus vel hostium spoliis. Vide Lessium^l, Laymann^m, Tannerⁿ, ex Molina, Claro, Rebello, etc. — Quare, si tunc repetatur quod absque iis conditionibus vel ultra dictam sumam datum est, tenetur donatarius redere ipsi aut haeredibus repetentibus; si non repetatur, potest retinere. Vide auctores citatos ». — [Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salmant.^o].

784. - « 10º. Si donationi apponatur modus, tacite vel expresse, non quidem obligando, sed tantum desiderando, spe rando, etc., aliquid alterum facturum, vel animo eum ad hoc inflectendi; valet donatio, etsi finis non sequatur. V. gr. dat aliquis puellae, ad ejus consensum eliciendum; si postea non consentiat non tenetur datum reddere: nam, etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si vere intendisset eam obligare, et hac conditione dedisset. — Lessius^p ».

Exceptiones.

Modus appositus, quandoobligat.

¹ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 6. — ² Cap. 18, n. 35. —

^a Tr. 14, cap. 4, n. 74. — ^b Palaus, tr. 32, disp. 2, punct. 4, n. 8. — ^c Loc. cit. — ^d Cap. 18, dub. 2, n. 15. — ^e Lib. 8, tr. 4, cap. 12, n. 15. — ^f Cap. 18, dub. 18, n. 100 et seqq. —

^g Loc. cit. — ^h Tom. 3, disp. 6, qu. 2, dub. 2, num. 53. Molina, tr. 2, disp. 279. — ⁱ Clarus, Sentent. lib. 4, § *Donatio*, qu. 17, n. 1. — ^j Rebello, part. 2, lib. 18, qu. 7. — ^k Tr. 14, cap. 4, n. 97 et seq. — ^l Cap. 18, dub. 16.

ista sententia; sed eam non habet, nisi forte ex doctrina superioris relata de mandati expi ratione colligi possit.

781. - a) Molina, *disp. 264, n. 13*; Covarruvias, *de Testam., Rubric., part. 3, n. 21*, id quidem affirmant, sed casu quo donatio absenti facta, a tabellione fuerit acceptata.

b) Rodericus Suarez, *ad Repet. L.* Quoniam in prioribus, *declar. leg. regni, limit. 13, qu. 8, n. 7 et 8*, non videtur recte a Sanchez (ex aliis) citari; nam loc. cit., non loquitur de casu praesenti.

c) Tiraquellus, *de Jure constit. possessori., part. 3, limit. 30, n. 75*, male a Sanchez pro hac sententia adducitur; oppositam enim

tenet, negans donationem acceptari posse ab haerede donatarii. Et loquitur de eodem casu ac Molina et Covarruvias.

d) Rebellus, *part. 2, lib. 18, qu. 3, n. 6*, distinguit (sed, ut notat Palaus, inutilis vide tur distinctio), et vult examinandam esse donatoris voluntatem; « si enim ex indiciis concurrentibus appareat noluisse haeredibus donare, mortuo donatario », nullum jus acquirent haeredes; « secus vero, si per contraria indicia voluntas dandi etiam ipsis conjiciatur haeredibus ».

783. - a) Clarus in *Sententiar. lib. 4, § Donatio, qu. 15, n. 1*, affirmabat summam istam suo tempore ad 700 aureos excurrisse.

Ita Lessius¹ etiam; et Salmant.² cum Molina, Dicastillo, Lugo, Tapia, etc. (Vide dicta n. 712, v. Qu. 2). — Bene autem hic advertunt Salmant.³, quod puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur a peccato scandali: ex S. Thoma. Addit Lessius⁴ cum Molina, quod si legatum sit relictum puellae ut nubat, potest ab illa retineri etiamsi maneat caelebs; et si moriatur ante nuptias, legatum transit ad haeredes puellae.

Legatum
relictum ut
nubat.

Finis prin-
cipaliter in-
tentus a do-
nante.

Secunda-
rio inten-
tus.

Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum praestare, nisi ab alio impediatur. Si vero finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest a donante irritari. Ita Lessius⁵ cum Medina. — Immo addit quod si detur aliquid monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur^{a)}; sed tantum cogi monasterium ad implementum, si possit.

735. — Quaeritur. *Utrum promittens prodige aliquid feminae ob copulam, tenetur post copulam dare?*

Promis-
sio prodiga-
bo copulam,
probabilis
non obligat
post copu-
lam.

Sed est re-
ducenda ad
aequalita-
tem.

Affirmant Lugo, Molina, Sanchez, apud Salmant.⁶; quia, posita promissione, datus tunc est debita, non prodiga. — Negant autem probabilius Sotus, Bañez, Trulench, etc. cum Salmant.⁷, etsi adfuerit juramentum; quia promissio non tollit donationem prodigam esse illicitam. Ideo res promissa reducenda est ad aequalitatem, juxta communem aestimationem; et si res est indivisibilis, nihil debetur. (Vide dicenda de Matrim., Lib. VI, n. 851, v. Cum autem). Non negandum tamen quod femina honesta pro usu sui corporis potest recipere quanto plus; ut docet Lessius⁸.

¹ Cap. 18, n. 124. — ² Tr. 18, cap. 1, n. 165. — ³ Molina, tr. 2, disp. 735, n. 3. ⁴ Dicast., de Restit., disp. 6, dub. 1, n. 24. — ⁵ Lugo, disp. 18, n. 49. — ⁶ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 6, n. 2 et 8. — ⁷ Tr. 18, cap. 1, n. 165. — ⁸ S. Thom., Opusc. de erudit. princip., lib. 4, cap. 3, in med. — ⁹ Loc. cit., n. 124. — ¹⁰ Molina, tr. 2, disp. 208, n. 19. — ¹¹ Lib. 2, cap. 18, n. 126. — ¹² Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 24. — ¹³ Lugo, disp. 18, num. 60 et 61. — ¹⁴ Molina, tr. 2, disp. 271, num. 5. — ¹⁵ Sanchez, Decal., lib. 3, cap. 9, num. 27. — ¹⁶ Tr. 18, cap. 1, num. 166. — ¹⁷ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7,

¹⁰ In similibus donationibus
« alectivis, potest aliquis, v. gr. praedicta
« puella, acceptare, etsi non intendat pree-
« stare quod donator sperat; cum donatio
« sit absoluta, animo alliciendi, non obli-
« gandi. Unde si spe frustratus repeatat,
« dicens se non dedisse nisi sub tali obli-
« gatione, non tenetur puella credere;
« quia eo ipso quod donator non expressit
« conditionem, praesumitur sine ea de-
« disse, et repetere vel animo vindictae,
« vel ut consensum extorqueat. — Les-
« sius⁹, Diana¹⁰ ».

Dona-
tio
alecti-
potesque
ptari non
nimo per
standi
tentum.

737. — ¹¹ Non tenet donatio ob cau-
« sam praeteritam vel praesentem, quae
« vere non est; ut v. gr. si dem tibi ali-
« quid, quia apud principem meam causam
« transegisti: vel quia pauper es, et revera
« non ita est; teneris restituere, cum sit
« error in formalia causa et principali. Unde
« qui mentiuntur se pauperes, cum non
« sint, debent aliis pauperibus eleemosy-
« nas restituere. — Aliud est, si error sit
« tantum in causa secundaria; ut v. gr.
« si vere sint pauperes et simulent insu-
« per sanctitatem, ad hominum miseri-
« cordiam provocandam; quia tunc pri-
« maria intentio dantum est dare pauperi.
— Bonacina, Lessius. Vide Diana¹¹.

Dona-
tio
ob cau-
sam
tenet.

Docet tamen Lessius¹² quod si error
sit circa causam secundariam, licet dona-
tio non sit irrita, esset tamen irritabilis
a donante. Immo, si donatarius sit causa
erroris, tenetur ipse errorem detegere:
nisi donans ita sit affectus, ut censeatur
non revocare donationem, etsi errorem
agnosceret. — In dubio autem ait Lessius
restituendum esse pro rata dubii. Vide
Lessium¹³. Sed Croix¹⁴ adhaeret Busen-
baum cum Dicastillo, etc.

Tunc
irritabilis
donante.

art. 1, ad 2, v. *An vero contra.* — ¹² Bañez, in 2° 2°, qu. 62, art. 5, dub. 5, concl. 8. — ¹³ Trull., Decal., lib. 7, cap. 14, dub. 8, n. 2. — ¹⁴ Loc. cit., n. 167. — ¹⁵ Cap. 14, n. 53. — ¹⁶ Cap. 18, num. 125. — ¹⁷ Part. 2, tr. 16, resol. 38, v. f. — ¹⁸ Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 1, punct. 2, § 2, n. 8. — ¹⁹ Less., cap. 18, dub. 17. — ²⁰ Part. 8, tr. 6, resol. 89. — ²¹ Cap. 18, num. 129 et seqq. — ²² Less., loc. cit., num. 132. — ²³ Loc. cit., num. 130 et seqq. — ²⁴ Lib. 3, part. 2, num. 161. — ²⁵ Dicast., de Restit., disp. 6, dub. 5, n. 92, 95 et seqq.

donatione, vel nisi aliunde constet eam dona-
toris mentem fuisse ». Si tamen monasterium,
cum possit, nolit onus implere, « per senten-
tiā judicis potest privari ».

Dona-
tio
ob
causa
error
detegere
limitata.

DUBIUM III.

Quibus casibus Donatio possit revocari.

738. *Quid, si donatarius sit ingratus.* — 739. *Quid, si donanti nascatur proles post donationem.* — 740. *Quid, si donatio fuerit inofficiosa.*

*Donatio r. vivos
casibus*
738. — « Resp. Donatio inter vivos, hoc
est, qua quis vult, se vivo, rem absolute
alterius esse, potest revocari (etsi res
jam tradita sit) tribus casibus; nisi tamen
donatio fuerit remuneratoria, aut facta
sit ecclesiae vel monasterio.

« Sunt autem hi casus:

*donata-
rit et c.
meritis*
 « 1º. Si donatarius enormiter ingratus
sit: ut si donanti atroces injurias infe-
rat, si inopia pressum non alat, etc.
« Quod notandum pro filiis, quibus paren-
tes omnia donarunt, et eos postea negli-
gunt. Silvester, Lessius, Bonacina, Trul-
lench¹ ». [Adde, si donatarius adulter-
retur cum uxore vel filia donantis. Vide
Salmant.²] . « Neque valet pactum, ut do-
natio non possit ob ingratisudinem re-
vocari. Bartolus³ et alii octo, Lugo,
Diana⁴. — Debet tamen ingratisudo
coram judice probari; ante cuius sen-
tentiam donatarius non tenetur resti-
tuere. Molina, Lugo et alii quatuor,
Diana⁵. Post eam vero, etiam fructus
perceptos post item contestatam. Mo-
lina, Dicastillus, Diana⁶. — Ab haeredi-
bus autem non potest revocari ob eas
causas, ob quas donator ipse potuisset,

*Quando-
mit ab
item re-*

Silvest., v. *Donatio I*, n. 17, qu. 18. — *Less.*, cap. 18,
n. 104. — *Bonac.*, disp. 8, de Contract., qu. 18, punct. ult.,
n. 4. — *Lib.* 7, cap. 17, dub. 11, n. 2. — *Tr.* 14, cap. 4,
num. 107. — *Lugo*, disp. 28, num. 174. — ⁸ *Part.* 8, tr. 6,
resol. 57. — *Molina*, tr. 2, disp. 281, num. 5. — *Lugo*, loc.
cit., n. 172. — ⁴ *Loc. cit.*, resol. 58. — *Molina*, loc. cit., n. 6. —
Dicast., lib. 2, tr. 5, disp. 1, dub. 7, n. 159. — ⁸ *Loc. cit.*,
resol. 58, v. f. — *Anton. Gomez*, Variar. resol. tom 2, cap. 4,
n. 15. — *Gasp. Hurtad.*, de Jure et Just., tr. de Contract.,
disp. 11, de Donat., diff. 5, v. *Addimus*. — *Wadding*, de

« si eas ipse scivit, et tacuit; secus, si
ignoravit. Gomez, Hurtadus, Wadding,
Lugo, Diana⁸.

« 2º. Et quidem haec revocatio etiam
habet locum in legato respectu legatarii,
si defunctum testatorem gravi injuria
afficiat, v. gr. uxorem ejus carnaliter
cognoscat. — Molina, Dicastillus, Diana⁷.

« 3º. Non habet autem locum 1º. In do-
nationibus factis *ecclesiae*, tametsi pre-
latus vel clericus fuerit ingratus; quia
facta est ob bonum animae testatoris,
et principaliter Deo, qui ingratus esse
non potest. Lessius, Lugo, Hurtadus,
Hunnius, Wadding, Diana⁸. — 2º. In do-
natione *remuneratoria* (v. gr. pro bene-
ficiis alias non debitibus, et aliquo modo
aequivalentibus); quia potius est remu-
neratio quam donatio. Remuneratoria
autem censetur: 1) si donator in ipsa
donatione expresse meminerit merito-
rum; vel 2) si de meritis constet; 3) in
dubio. Diana⁹ ex Barbosa¹⁰, etc. ».

739. — « 4º. Si quis, prole carens, ma-
gnam partem bonorum donaverit, et
postea nascatur proles. — Quia ex juris
dispositione inest donationi haec tacita

*Legatum
item revo-
catur.*

*Facta Ec-
clesiae non
revocatur
propter in-
gratitudi-
nem.*

*Item nec
renumerata-
toria.*

*Donatio
quando re-
vocari pos-
sit superven-
iente pro-
le.*

Contract., disp. 8, dub. 13, § 1, num. 7. — *Lugo*, disp. 28,
num. 169. — ⁸ *Loc. cit.*, resol. 54, i. f. — *Molina*, tr. 2,
disp. 212, num. 7. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 5, disp. 1, dub. 7,
num. 169. — ¹ *Part.* 8, tr. 6, resol. 58, v. *Nola*. — *Less.*,
lib. 2, cap. 18, n. 105. — *Lugo*, disp. 29, n. 175. — *Hurtad.*,
de Contract., disp. 11, de Donat., diff. 5, v. *Revocatio*. —
Hunnius, Encyclop. juris univ., part. 3, tit. 26, cap. 6,
num. 9. — *Wadding*, de Contractib., disp. 8, dub. 13, § 1,
n. 2. — ⁸ *Part.* 8, tr. 6, resol. 56. — ⁸ *Loc. cit.*, resol. 115
et seqq.

tionem valere ut remuneratoriam, ubi donator
affirmat se donare propter merita et beneficia
sibi praestita, etiamsi de meritis aliter non
constet. Contra vero, si donator beneficia in
donatione non exprimat, quantumcumque be-
neficia dentur et merita probenturque mani-
feste, talis donatio non est censenda remune-
ratoria, sed simplex ac mere liberalis. — Qui-
bus dictis Diana adducit alios auctores dissen-
tientes a Barbosa in ultimo asserto, et negan-

738. — a) Ipse Bartolus hoc non habet; sed
auctor additionum ad Bartolum, *in l. ult. C.
de revocand. donat.*, ibi lectorem remittit pro
hoc sententia ad Jasonem.

b) Petrus Barbosa citatur a Diana *resol.*
116, ubi quaerit utrum donatio remuneratoria
valeat, si de ipsis meritis non constet nisi per
assertionem donantis; et ibi adducitur Barbosa,
de Matr., *in l.* Quae dotis, *ff.* *Soluto ma-
trimonio*. *n. 57*. distinguens, et dicens dona-

« conditio: nisi nascantur mihi liberi. Et
« quidem, si facta sit extraneo, revocari
« potest tota: si alicui ascendentium, ut
« patri vel avo, vel ecclesiae aut causis
« piis, tantum revocari potest, quantum
« necessarium est ut filii habeant legitimi-
« mam. Quamquam, recte notat Lessius,
« ad aedificationem expedire ^{a)}, ut quod
« ecclesiae vel monasterio datum est, pree-
« latus totum restituat. — Porro, etsi jura-
« verit se non revocaturum donationem,
« adhuc potest, liberis natis, revocare;
« quia hoc juramentum non excludit taci-
« tam conditionem dictam. Excipe, nisi
« expresse etiam hanc conditionem ex-
« cluserit: tunc enim ipse revocare non
« posset; possent tamen ejus liberi post
« mortem patris ^{b)}. — Bonacina, Lessius ¹.

« An autem haec revocatio locum ha-
« beat, si filii nascantur illegitimi, qui po-
« stea legitimenter? — Vide Diana ².

« Item, an in donatione remuneratoria?
[Vide Diana ³], « ubi cum Molina et aliis
« sex negat, nisi excedat causam ». —
[Potest tamen donatarius retinere rem,
donec illa a donante repetatur. Lessius ⁴;
Palaus, Villalobos ^{c)}, cum Salmant. ⁵].

740. — « 5°. Si donatio fuerit inofficiosa,
« contra officium paternae pietatis; ut si
« pater tantum donet, ut filii priventur
« sua portione legitima. — Tunc enim post
« mortem patris possunt filii revocare: Na-

Donatio
in officio;
sa potest re-
vocari.

Less., cap. 18, n. 109. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract.,
qu. 18, punct. ult., n. 9. — ¹ Loc. cit., n. 110. — ² Part. 8,
tr. 6, resol. 62. — ³ Loc. cit., resol. 65. *Molina*, tr. 2,
disp. 282, num. 11. — ⁴ Loc. cit., num. 110. — *Palaus*,
tr. 32, disp. 2, punct. 29, § 1, num. 5. — ⁵ Tr. 14, cap. 4,
num. 110. — ⁶ Loc. cit., num. 112 et 118. — *Megal.*, Instit.
confessar., 2° 2°, lib. 2, cap. 11, qu. 1, num. 37. — ⁷ Loc.
cit., resol. 66, v. *Et tandem*. — ⁸ Part. 8, tr. 6, v. *Non*

« varrus ^{a)}, Lessius ⁶; licet donatio fuerit
« juramento confirmata: Megalius et alii
« quinque, Diana ⁷. Immo etiam vivente
« patre; licet enim ante mortem patris
« non debeatur legitima ut tradenda, de-
« betur tamen ut conservanda. — Hinc,
« si pater bona dissipet, potest a filio per
« judicem cogi ut servet legitimam, ne is
« post mortem patris careat alimentis. Ita
« probabilitate Diana ⁸ ex aliis sex; contra
« Lessium, etc.

« An autem, et quando donatio rescin-
« denda in totum? — Vide Diana ⁹.

Notandum quod donatio, si est inoffi-
ciosa tantum re, infirmatur quoad partem
in qua filii fraudantur. Si autem re et
consilio, scilicet, animo fraudandi filios:
tunc tota infirmatur, quando fit extraneis;
quando vero fit aliis descendientibus vel
piis causis, etiam quoad partem tantum
infirmitur. Lessius ¹⁰, Salmant. ¹¹ cum Vil-
lalobos ^{b)} et Gomez ^{b)}; Diana ¹², Pater Con-
cina ¹³, Cabassutius ^{c)} et Bartolus ^{b)}. — No-
tandum autem quod donatarius in tali
casu ante sententiam judicis nil tenetur
restituere filii. Ita Salmant. ¹⁴ cum Palao
et Villalobos.

Deinde notandum cum Laymann ¹⁵, Na-
varro ¹⁶, etc., quod parentes, licet nequeant
donationibus minuere filiorum legitimas,
possunt tamen, contractibus onerosis et
donationibus remuneratoriis.

Inoffi-
cio in re.

Inoffi-
cio et co-
lio.

Qua de-
tione pa-
lmedi ieq-
ma.

deseram. — *Less.*, loc. cit., n. 113. — ⁹ Loc. cit., resol. 66.
— ¹⁰ Cap. 18, num. 112. — ¹¹ Tr. 14, cap. 4, num. 111. —
¹² Part. 8, tr. 6, resol. 66, v. *Sed ut mean*. — ¹³ Lib. 8,
de Just. et Jure, dissert. 4, cap. 21, num. 18. — ¹⁴ Loc.
cit., num. 111. — *Palaus*, tr. 32, disp. 2, punct. 29, § 2,
num. 4. *Villal.*, part. 2, tr. 20, diff. 7, num. 6, i. f.
— ¹⁵ Lib. 8, tr. 4, cap. 12, num. 18. — ¹⁶ *Man.*, cap. 26, n. 39,
v. *Ad tertium*.

tes necessariam esse mentionem meritorum
pro foro interno, si de his aliunde donatario
constet. Utrum vero Diana assentiat Barbosae
necne, ex ejus verbis non appetet. In reliquis
autem concordat.

739. — ^{a)} « Interdum » expedire ait Lessius.

^{b)} In quantum scilicet donatio a patre facta
laedit eorum legitimam, ut notant auctores
citat.

^{c)} Villalobos, part. 2, tr. 20, diff. 7, n. 6,
i. f., ita sane docet, sed in casu quo donatio
inofficiosa fuerit: quod non adverterunt Sal-
mantenses.

740. — ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 26, n. 39,
negat tantum parentes posse « iusta conscienc-

tia, minuere filiis partes bonorum suorum eis
jure debitas, per veras donationes ».

^{b)} Villalobos, part. 2, tr. 20, diff. 7, n. 6;
Gomez, *Variar.* tom. 2, cap. 4, n. 13; Bar-
tolus, in 1. Si ut allegatis, n. 3, et in 1. Si ma-
ter, *C. de inoff. donat.* non tractant de dona-
tione facta ob causam pliam; in reliquis autem
concordant. Salmant. tamen citant Villalobos
et Gomez absque ulla restrictione.

^{c)} Cabassutius, lib. 6, cap. 29, n. 1, haec
tantum scribit: « Ita distinguendum: ut si do-
natio sit inofficiosa re tantum, revocanda sit
usque ad legitimam necessariis haeredibus...
Si inofficiosa sit re simul et consilio, revocari
in totum debet ».

Immo Cardenas cum Lopez, Rodriguez, Navarro, Vega, Corduba, apud Croix¹, dicunt patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in praefiducium legitimae filiorum: modo illi non priventur alimentis jure naturae debitibus; quia jus civile nequit praefiducare causae piae.

Sed huic opinioni contradicunt² Sanchez, Gutierrez; idemque sentiunt Les-

sius³), Salmant.⁴, Diana⁵, Concina⁶) et alii, ut mox supra diximus. — Utraque sententia videtur probabilis.

« 6º. Per supervenientiam liberorum; « ut probabilius affirmat Diana⁷ ex aliis « quatuor, contra quosdam⁸). Si tamen « pater non revocaverit, non potest a filiis « postea natis revocari, nisi pro ratione « falcidiae: sive ex testamento, sive ab « intestato successerint⁹. »

Superveniente prole donatio potest revocari.

DUBIUM IV.

Quid sit Donatio mortis causa; et an possit revocari.
Quomodo et quibus competit.

741. *Quando donatio causa mortis censeatur revocata. — 742. An valeat haec donatio in absentem. — 743. Qui possint donare causa mortis.*

Donatio
mortis causa
et quid.

741. - « Resp. Iº. Donatio mortis causa, « qua quis sic donat, ut velit rem esse « alterius primum post suam mortem (ut « si dicas: *Do tibi hoc post mortem meam;* « vel *cum moriar;* vel *quia timeo me nunc* « *moriturum,*) revocari potest etiam tribus « casibus his ». [In dubio, donatio est cén- « senda inter vivos et irrevocabilis. Lugo, « Prado, Silvester, Villalobos, apud Sal- « mant.¹⁰]:

« 1º. Si donatorem poeniteat, sive ex- « presse sive implicite; ut si rem illam « donet alteri. — Lessius⁵.

« 2º. Si dedit intuitu alicujus instantis « periculi, ex quo metuit mortem; hoc « ipso quo periculum evasit, censetur ta- « cite revocata donatio: ut si quis det in « gravi morbo vel instante paelio. — « Bonacina⁶.

· *Carden., Crys., disp. 21, a num. 77. · Ludov. Lopes, Instr. cons., part. 2, cap. 20, concl. 7; et de Contract., lib. 2, cap. 42, v. Praeterea. · Rodrig., Sum., part. 1, cap. 93, n. 2. · Navar., Man., cap. 26, n. 89, v. Ad 4. · Vega, Sum., nueva, part. 2, cap. 22, cas. 5. · Corduba, Sum., qu. 125, punct. 5. · Lib. 8, part. 2, n. 812. — ⁸ Ap. Croix, loc. cit. · Sanchez., de Matr., lib. 6, disp. 36, n. 6. · Gutier., de Juram., part. 1, cap. 5, n. 28. — ⁹ Diana, part. 8, tr. 6,*

« 3º. Si donatarius moriatur ante do- « natorem, ipso jure revocata est: ut etiam « accidit in testamentis et legatis. Secus « est in promissione et donatione inter « vivos, quae transit ad haeredes. Quod « si autem donator promiserit se non re- « vocaturum, transit in donationem inter « vivos. — Vide Lessium⁷, Molina⁸, Azor⁹, « Bonacina¹⁰ ».

742. - « Resp. IIº. Haec donatio fieri « debet in praesentem. Diana¹¹, et alii « quinque. — Nec valet in absentem sine « nuntio ad hoc destinato vel epistola; « licet valeat ut fideicommissum, si fuerint « adhibiti testes. Diana¹², etc. — Valet « autem probabiliter, etsi donatarius praee- « sens tacuerit.

743. - « Respondeo IIIº. Donare mortis « causa possunt omnes et soli qui possunt

Fit praes-
sentiel per
nuntium
aut litteras.

Quinam
possint do-
nare mortis
causa.

resol. 78. — *Lugo, disp. 24, num. 321. · Prado, cap. 29, qu. 5, num. 31. · Stoest., v. Donatio IV, qu. 1. · Villal., part. 2, tr. 20, diff. 8, n. 2. · ⁴ Tr. 14, cap. 4, n. 118. — ⁵ Cap. 18, num. 114. — ⁶ Disp. 8, de Contract., qu. 18, punct. ult., num. 20. — ⁷ Loc. cit., num. 116. — ⁸ Tr. 2, disp. 287, a n. 9. — ⁹ Part. 8, lib. 11, cap. 11, quer. 8. — ¹⁰ Loc. cit., num. 20. — ¹¹ Part. 8, tract. 6, resol. 67. — ¹² Loc. cit.*

natione mortis causa; licet ipse in probatione de quacumque donatione loquatur.

« 8º. Jus positivum in hac re maximam ad- « mittit diversitatem. In jure Germanico nativi- « tas prolixis non est causa propter quam revo- « cari possit donatio. Contra vero idem jus Ger- « manicum aliam inducit causam, et est quando « donator seipsum pro conditione sua susten-

¹) Lessius, *loc. cit.*, n. 112, concedit patri facultatem insumendi bona in opera pia, etiam in praefiducium legitimae filiorum.

²) Salmant., *loc. cit.*, n. 111; Diana, *loc. cit.*, resol. 66; Concina, *loc. cit.*, non vindicant patri ejusmodi facultatem.

³) Diana, *loc. cit.*, resol. 78, cum dictis quatuor auctoribus, sic tenet, loquens de do-

« testari. — Excepto filios familias, qui, licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici; donare tamen mortis causa, cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus. Immo sine hoc donare eum posse, non tantum de castrenibus, sed etiam de adventitiis, probabile censem Diana¹. [Si nimirum filius ex concessione patris habeat de ipsis usumfructum et administrationem, ut Salmant.² cum Palao intelligunt³].

« Hinc donare sic possunt minores 25 annis, etiam sine consensu sui curatoris. « Diana⁴, ex Molina et aliis novem. — « Non autem usurarius, nisi prius usuris satisficerit vel cautionem praestiterit (potest tamen ad causas pias). Diana⁴, ex Fagundez et aliis sex. — Nec surdus et mutus a natura; secus, si a casu superveniente (vel si surdus sit aut mutus tantum): licet donare inter vi- vos possit, secundum quosdam⁵. Azor, Diana⁵.

DUBIUM V.

Quid sit Commodatum, Precarium et Depositum.

744. *Quid est commodatum.* — 745. *Precarium. Et quando cesseret precarium.* — 746. *Quid depositum.* — 747. *Vide casus de commodatario.* — 748. *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius, utens re deposita; et quid teneatur restituere.* — 749. *An isti teneantur ex culpa tantum juridica.* — 750. *Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur.* — 751. *An in dubio praesumatur culpa.* — 752. *Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam.* — *Vide alia ibidem.* — 753. *In quibus casibus depositarius possit rem denegare.*

Commodatum, quid.

744. — « Resp. COMMODATUM est con- tractus, quo res aliqua mobilis vel im- mobilis, quoad solum usum gratuito con- ceditur, idque ad aliquod certum tempus explicite vel implicite determinatum. — *Explicite*, ut si dicas: Commodo tibi hunc librum vel domum ad unum mensem. *Implicite*, ut si dicas: Commodo tibi li- brum, ut eum describas; quia tunc im- plicite tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commode describendum ».

Pecarium, quid.

745. — « PRECARIUM est, quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tem- pus (in quo differt a commodato); sed donec concedens repeatet, sive expresse sive tacite, ut si det alteri aut vendat. — Laymann⁶ ».

¹ Part. 8, tr. 6, resol. 68 et 69. — ² Tr. 14, cap. 4, n. 116. — ³ Palau, tr. 32, disp. 2, punct. 16, num. 4. — ⁴ Loc. cit., resol. 71. — Molina, tr. 2, disp. 277, num. 7. — ⁵ Loc. cit., resol. 78. — Fagund., de Just., lib. 4, cap. 5, n. 36 et 37. —

Pecarium cessat per mortem acci- pientis; non autem per mortem dantis, si ab haeredibus non revocetur. L. Cum pre- cario, ff. de precario, — Vide Viva⁷.

Quoniam cesseret.

746. — « DEPOSITUM est, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum rediatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, etc.

• Unde circa haec resolvuntur:

747. — « 1º. Commodator non potest repetere absque injustitia ante definitum tempus. — Laymann⁸.

Deponit, quod.

• 2º. Quod si tamen commodanti damnum impendeat, potest repetere, licet simile damnum impenderet commoda- tario ex rei ante tempus repetitione; ut habet Lessius⁹. Quia, ut ait Navar- rus¹⁰, in commendatione intelligitur ta-

Communiter, qui potest repetere.

Azor, part. 8, lib. 11, tit. de Donation., cap. 8, qu. ult. — ¹ Part. 5, tr. 6, resol. 12. — ² Lib. 3, tr. 4, cap. 14, n. 4 et 5. — ³ De Contract., qu. 9, art. 2, n. 9, v. f. — ⁴ Loc. cit., n. 3. — ⁵ Cap. 27, dub. 5.

tare, vel conjugi aut cognatis debitam sustentationem procurare non valet. (Cod. Germ., 528 et seqq.).

743. — ^{a)} Ipse Diana hoc eodem modo intelligit quaesitum.

^{b)} In jure Austriaco (956) et Hispan. (620) valet donatio mortis causa, modo fiat de parte disponibili, inter personas habiles, et morte

donantis confirmetur. In jure Gallico, Germanico et Italico non admittitur donatio mortis causa; sed in Germ., (Cod. 2301) admittitur promissio donationis mortis causa, seu donationis promissio, ea conditione facta, ut donatarius donatori supersit: valet ut ultima voluntas.

747. — ^{a)} Busenbaum hic longe a vero aberrat, et tribuit Navarro, quod Lessius, lib. 2,

« *cita haec conditio: nisi interea contigerit rem esse necessariam commodanti. — Laymann¹.*

Nota cum Viva² quod in re commodata expensae ordinariae debent fieri a commodatario, ut alere equum, etc.; expensae autem extraordinariae, a commodante, ex 1. In rebus, ff. Commodati.

748. — « 3º. Si depositarius bona fide existimet depositori non displiciturum, si re deposita utatur, licebit uti; alias non. — Lessius³.

« 4º. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triticum, vinum, pecunia, quae exponendo absumitur, eaque traxita sit certo numero, pondere et mensura, non videtur depositarius peccare saltem graviter iis utens; si certus sit, se tantumdem ejusdem bonitatis habeturum quando repetetur. Lessius⁴. — Secus, si pecunia tradita fuerit sacculo vel arca inclusa, vel munita sigillo. Silvester, Azor, Lessius⁵, Bonacina; vide Trullenbach⁶. [Ita etiam Viva⁷ cum Molina⁸].

Deinde notandum quod depositarius utens mala fide re deposita, tenetur restituere valorem usus; at si utatur bona fide, tenetur in quo factus est ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita Viva⁹ cum Hurtado. Quando autem dominus concesserit usum rei consumptibilis saltem tacite; tunc depositum transit in mutuum (ex communi, cum Lessio, Molina, etc.¹⁰, contra Hurtadum): saltem quando depositarius re actualiter utitur ex consensu domini.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 14, n. 3. — ² De Contract., qu. 9, art. 2, n. 7. — ³ Cap. 27, n. 5 et 7. — ⁴ Cap. 27, n. 8. — ⁵ Silvestr., v. Depositum, n. 10, qu. 9. — ⁶ Azor, part. 9, lib. 7, tit. de Deposito, cap. 7, qu. 8. — ⁷ Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 14, punct. 1, num. 3, i. f. — ⁸ Lib. 7, cap. 25, dub. 1, num. 4. — ⁹ De Contract., qu. 9, art. 2, num. 4, v. Notat. — ¹⁰ Tr. 2, disp. 523, n. 1, v. f. — ¹¹ Loc. cit., n. 3. — ¹² Gasp. Hurtad., de Jure et Just., de Contract., disp. 10, de Deposito, diff. 2. — ¹³ Less., cap. 27, n. 6. — ¹⁴ Molina, tr. 2,

749. — « Verum si is cui res commoda data, locata, deposita et pignorata est, negligenter custodiat, ita ut pereat, negligentia autem non sit theologica culpa mortal is; probabile est quod dixi ex Soto, Sà, non teneri ad restitutionem in conscientia ». [Ut etiam tenent Salmant.¹⁰ cum Lugo, Ledesma; Roncaglia, Cabassutius¹¹, etc. Vide dicta n. 554, v. Sed dubium].

Re pereunte, quando restituendum.

Alii tamen aliter sentiunt, nimirum teneri restituere, qui juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit lata; et subinde, si levis tantum; immo et aliquando, si levissima (nimirum quando depositio facta est in commodum utriusque; et si pretium pro custodia accidentiat). Vide Lessium¹², Laymann¹³, ubi docet depositarium tantum teneri de dolo, vel culpa crassa quae dolo aequi-paretur.

« Dicitur autem *juridica* culpa *lata* seu crassa, cum quis facit aut omittit quod ut plurimum non facerent vel omitterent in ea re homines suae professionis; ut v. gr., si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. — *Levis* autem dicitur, cum quis facit vel omittit quod non facerent vel omitterent homines suae professionis diligentes; ut si quis depositum relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. — *Levissima* dicitur, cum facit vel omittit quod non facerent homines diligentissimi; ut si quis ostium quidem obserarat, sed neglexerit tentare manu an esset bene clausum ».

Culpa Juridica, quid et quotuplex.

disp. 523, n. 1. — ¹² Ap. Viva, de Contract., qu. 9, art. 2, num. 8, v. In eo. — ¹³ Hurtad., de Contract., disp. 10, de Deposito, diff. 2. — ¹⁴ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, post med. — ¹⁵ Sà, v. Culpa, n. 2. — ¹⁶ Tr. 13, cap. 1, num. 32. — ¹⁷ Lugo, disp. 8, num. 106. — ¹⁸ Martin. Ledesma, 2^a 4ta, qu. 18, art. 6, v. Sed dubitas quaenam culpa. — ¹⁹ Roncaglia, tr. 18, qu. 2, de Restit., cap. 1, qu. 5. — ²⁰ Lib. 6, cap. 9, n. 2. — ²¹ Cap. 7, dub. 8. — ²² Lib. 3, tr. 4, cap. 25, num. 1.

cap. 27, num. 20, afferit ad refellendam Navarri rationem. Navarrus enim, *Man.*, cap. 17, n. 182, adducit quidem Angelum, ut qui teneat opinionem hic a Busenbaum expositam, deinde Silvestrum eamdem pro foro tantum interno et in quodam casu admittentem. Sed nostro iudicio (prosequitur Navarrus) in utroque foro peccat qui commodat et ante tempus revocat..

Nec ulla ratio in uno foro potius quam in alio concludit. Et quia licet quis (ceteris paribus) sibi magis quam alteri obligetur, ... in proposito cetera non sunt paria. Quia commodans sua voluntate propriae rei usum alteri concedit et suam fidem servare tenetur ».

748. — ^{a)} Lessius citatur (sicut et reliqui auctores) a Busenbaum ex Trullenbach: sed.

Quinam
teneantur
ex culpa le-
vi.

750. - « 5º. Sartores, moltores et cae-
teri artifices, quibus res traditur polienda
vel immutanda; item nautae, aurigae,
caupones, apud quos res deponuntur,
tenentur ex levi culpa; quia depositio
fit etiam in commodum ipsorum. Immo
Silvester ^{a)} vult eos teneri ex levissima,
ex l. 1, ff. *Depositii*, idque cautum esse
ad vitandas eorum fraudes. — Quod
etiam Lessius et Trullench ¹ putant esse
probabile in utroque foro, si quis eis
rem expresse tradiderit custodiendam:
si autem ipsis tantum videntibus depo-
suerit, v. gr. in diversorio, navi, etc., ne
ex lata quidem teneri ^{b)}. Vide Bonacina,
Trullench, Diana ^{c)}.

Dubius de
culpa, in
conscientia
non tene-
tur.

In foro ex-
tero quanto-
do dolus
praesumti-
tur.

In peri-
culo res de-
posita non
sempre
praeferen-
da proprie-
tate.

751. - « 6º. Si depositarius (idem est de
commodatario) dubitet an depositum sua
culpa perierit, non tenetur in conscientia
ad restitutionem ^{a)}. Sanchez ^{d)}; quia in
dubio non praesumitur delictum, ex l.
Merito, ff. pro socio. Vide Diana ^{e)}. — In
foro tamen externo, si res depositarii
manserint incolumes, praesumitur de
dolo: nisi depositarius probet depositum
casu periisse, et non potuisse simul cum
rebus suis (imminente v. gr. incendio)
servari. Tunc enim non teneretur, quia
praesumptio dolicessaret. Vide Palaum ^{f)},
Trullench ^{g)}.

752. - Hic pro regula generali distin-
guitur cum Viva ^{h)}. — Quando res perit
in incendio, naufragio, etc., si contractus
sit in favorem dantis, et res est minoris
vel aequalis valoris quam res tua, tunc
poteris rem tuam praeferre et salvare: at

Less., cap. 27, n. 10. — ¹ Lib. 7, cap. 25, dub. 1, n. 6. —
Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 1, punct. 6, num. 19. —
Trull., loc. cit. — ² Part. 1, tr. 8, resol. 74. — ³ De Matr.,
lib. 2, disp. 41, num. 18. — ⁴ Part. 3, tr. 6, resol. 49. —
⁵ Tr. 1, disp. 3, punct. 4, n. 4. — ⁶ Lib. 7, cap. 25, dub. 1,
n. 9. — ⁷ De Contract., qu. 9, art. 2, n. 2. — ⁸ Cap. 27,
a num. 27. — ⁹ Loc. cit., num. 2. — ¹⁰ Molina, tr. 2, disp. 29,

si res alterius sit longe pretiosior, ec-
casu potes petere compensationem pro
re tua desperita. — Si vero contractus
fuit in commodum tui; tunc teneris rem
domini praeferre, nec potes petere com-
pensationem. Lessius ⁸, et Viva ⁹ cum
communi.

« 7º. Si domino repetenti depositum re-
miserit per hominem qui fidelis habe-
batur, isque sibi retinuerit vel perdi-
derit; domino periisse dicit Molina, cita-
tus ab Escobar. — Vide Trullench ¹⁰.

Resiste
per alii
qui sibi in
retinet.

« 8º. Deponens rem usu non consum-
ptibilem potest a depositario pro ejus
usu aliquid accipere; quia is est pretio
aestimabilis (licet eo casu, non depositi,
sed locati et conducti contractus sit di-
cendus). — Secus, si sit usu consumpti-
bilis: tunc enim depositum, eo ipso quod
depositarius incipit eo uti, induit natu-
ram mutui; ex quo (seclusa ratione lucri
cessantis, etc.) nihil licet accipere: ut
vide *Dub. seq.*, et Bonacina ¹¹, Trul-
lench ¹².

Pretiam
cipere p
usu 'dep
ti, quan
que licet

Quan
que ill
tum.

753. - Notandum hic quod deposita-
rius in quatuor casibus potest depositum
domino denegare: 1º. Si per sententiam
sint addicta omnia bona depositoris. —
2º. Si comprehendat certo rem esse fura-
tam. — 3º. Si habeat ipse certam causam
compensationis. — 4º. Si prudenter certo
timeat illum abusurum re deposita contra
justitiam, puta gladio ad occidendum; quia
tunc peccaret gladium reddendo, contra
caritatem: ut Viva ¹³. Immo Lessius ¹⁴,
Salmant., et Viva ¹⁵ ac Tamburinius, (con-

Quan
de causa
positum i
gatur do
no.

Redd
est quan
que ini
tum.

num. 10 et 11. — ¹⁰ Escob., tr. 8, exam. 4, cap. 7, num. 39,
(al. n. 60). — ¹¹ Loc. cit., n. 8. — ¹² Disp. 8, de Contract.,
qu. 14, punct. 1, num. 3. — ¹³ Lib. 7, cap. 25, dub. 1, a
n. 3. — ¹⁴ De Restit., qu. 4, art. 5, n. 1. — ¹⁵ Cap. 16,
n. 59. — ¹⁶ Salmant., tr. 18, cap. 1, n. 204. — ¹⁷ De Restit.,
qu. 4, art. 5, num. 2. — ¹⁸ Tambur., Decal., lib. 8, tract. 4,
cap. 1, § 8, n. 5 et 6.

quidquid dicat Trullench, Lessius *loc. cit.*,
dub. 2, omnino praetermittit hanc asserti-
partem.

750. - ^{a)} Silvester, v. *Nauta*, qu. 1, id sane
docet pro foro externo; sed ad confirmatio-
nem suae doctrinae non allegat legem *1, ff. De-
positi*; et tantum negat hanc legem sibi ob-
stare; pro se autem allegat legem *Et ita,
ff. Nautae, caupo, stabula*. Unde parum accu-
rate citatur a Busenbaum. Dixi Silvestrum
ita docere pro foro externo; addit autem dispo-

sitionem juris fallere in conscientia, in qua
affirmat ejusmodi depositarios solum de levi
culpa teneri.

^{b)} Ex jure hodierno res apud caupones in
itinere depositae habentur ut depositum *ne-
cessarium*; ideoque caupones de illarum furto
vel detrimento tenentur, sive furtum aut detri-
mentum fiat a domesticis, sive ab extraneis:
non autem si fiat armis aut vi majore.

751. - ^{a)} Ubi scilicet depositarius « dubius
est aequaliter », ut notat Sanchez.

tra Molina) putant verius quod peccaret etiam contra justitiam: quia valde proxime cooperaretur ad homicidium (Vide dicta n. 697, v. *Probabilissimum*). — Dixi tamen: *certo timeat*; nam in dubio vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus: ut ait Viva¹. Sed illi *pari probabilitate* non acquiesco; nam proximus etiam possidet jus ne laedatur in vita: unde videtur po-

tius praecavendum malum ejus, quod est majus.

Dubium est an idem currat, si *dominus abusurus sit re*, non contra justitiam, sed *contra alias virtutes?* — Negant Sanchez² et Bonacina³. Sed adhuc peccare reddentem contra caritatem verius dicit Lessius⁴ cum S. Thoma⁵ (cujus verba retulimus n. 697): nisi non reddendo grave timeat incommodum.

Quando-
que contra
caritatem.

DUBIUM VI.

Quid sit Mutuum.

754. *Quomodo mutuum distinguatur a permutatione, pignore, etc.* — 755. *Quando restitui debet mutuum, si non est praefixus terminus.* — 756. *An repeti possit mutuum datum ecclesiae, universitati vel minori.* — 757. *Quid, si detur filiofamilias.*

Mutuum. 754. — « Resp. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere vel mensura constantis, dominium a mutuante in mutuarium transfertur, cum obligatione restituendi eamdem vel similem specie et bonitate. — Proprie autem mutuum fere est in rebus usu consumptilibus, inter quas etiam est pecunia: quae, licet non absumatur nec pereat in se, perit tamen exponenti.

« Distinguitur a permutatione, quod in ea reddatur res alterius speciei; item a pignore, hypotheca, deposito, commendo et locato, quod dominium in iis non transferatur, sed usus tantum. — Bonacina⁶.

« Unde resolves:

« 1º. Mutuans obligatur monere de vitiō rei; alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

« 2º. Item, non repeterem rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate».

755. — Si non est praefixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere

quando a mutuante interpellaris: intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum; nam alias mutuum potius tibi obesset quam prodesset. At teneris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam aut distantiam: mutuans vero non petens, cum facile possit, censemur indulgere dilationi. — Ita Laymann⁷, Palaus⁸, Rebellus⁹ cum Salmant.¹⁰

« 3º. Item praestare casum fortuitum mutuarius tenetur, cum penes hunc rei dominium sit; et rem eadem quantitate et qualitate reddere suo tempore.

« 4º. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura: de quo *Dub. seq.* ».

756. — Sed hic notandum Iº. Quod mutuum praestitum ecclesiae, causae piae aut universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *I. Civitas, ff. de rebus creditis.* — Et idem dicitur de mutuo dato minori; qui alias non tenetur, etiam major factus,

Praesti-
tum eccl-
esiae, etc.,
repeti ne-
quit.

Molina, tract. 2, disp. 755, n. 1. — ¹ De Restit., qu. 4, art. 5, n. 1. — ² Disp. 1, de Restit. in gen., qu. ult., punct. 1,

n. 4. — ³ Cap. 16, n. 58. — ⁴ 2^a 2°, qu. 62, art. 5, ad 1. — ⁵ Disp. 8, de Contract., qu. 8, punct. 1. — ⁶ Tr. 14, cap. 3, n. 4.

753. — ^{a)} Sanchez, *de Matr.*, lib. 9, disp. 6, n. 7, clare id significat, de casu simili disputans, scilicet de redditione debiti conjugalis, quam negat esse peccatum, quando exigens lethaliter peccat ob circumstantiam personalem tantum, non vero ob circumstantiam se tenentem ex parte actus.

755. — ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 15, n. 2; Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 1, n. 10; Rebellus, part. 2, lib. 8, qu. 1, n. 11, habent priorem tantum partem ejus quod in hoc numero asseritur, (etsi duo ultimi auctores simpliciter et absque ulla restrictione a Salmant. allegantur).

restituere ^{a)}, I. 3, C. *Quando ex facto tutoris.*

Exceptiones.

Si tamen praelatus cum consensu capituli (et idem dicitur de gubernatore cum consensu officialium) recipiat mutuum nomine ecclesiae, ipsa semper tenetur solvere ^{b)}; dum praelati cum capitulo recte alienare possunt res mobiles Ecclesiae. — Lessius ¹, Salmant. ² cum Laymann, Molina et Palao.

Filius non habens castrensanum tenetur restituere mutuum.

757. — Notandum pariter II°. Quod mutuum datum filiisfamilias, ut sic putatis, et parentibus bonis castrenibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, I. 1, ff. *de Senatuscons. Macedon.* — Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient ^{a)}. Lessius ³, Salmant. ⁴ cum Palao, Dicastillo et Bonacina.

Exceptiones.

Excipitur 1°. Si mutuum sit in aliis rebus quam in pecunia, de qua lex loquitur. — Excipitur 2°. Si filius juravit solvere; quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum: immo potest relaxationem juramenti sibi procurare. Salmant. ⁵ cum citatis DD. — Excipitur 3°. Si mutuum datum sit, sciente et non con-

tradicente patre; aut si conversum sit in utilitatem patris, aut filiorum in rebus quas pater eis praebere tenebatur. Item, si res mutuata adhuc exstet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum. Ita Salmant. ⁶.

Dubium est: *an filiisfamilias in primo casu posito liberi sint a restitutione mutui, non solum in foro externo, sed etiam interno?*

Negant Bonacina, Dicastillus, Covaruvias et Rebellus, apud Salmanticenses ⁷; quia jus civile non tollit obligationem naturalem.

At satis probabilius ^{b)} affirmant Lessius ⁸; et Sanchez, Laymann, Palaus, etc. cum Salmant. ⁹. Quia lex bene potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam feneratorum avertendam. Non videtur autem posse negari, quod potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, bene potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum; ut patet in lege praescriptionis. — Vide dicta n. 517.

Filia
milia
babili
tiam in
scientia
caserat

¹ Cap. 20, n. 13. — ² Tr. 14, cap. 8, n. 6. — *Laym.*, lib. 8, tr. 4, cap. 15, num. 7. — *Molina*, tr. 2, disp. 300, num. 3 et 6. — *Palaus*, tr. 38, disp. 4, punct. 5, n. 8. — ³ Loc. cit., n. 8. — ⁴ Loc. cit., n. 7. — *Palaus*, loc. cit., punct. 8, n. 2. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 10, disp. 1, dub. 3, n. 56 et 56. — *Bonac.*, disp. 8, de Contract., qu. 3, punct. 1, n. 8. — ⁵ Tr. 14, cap. 8, n. 8. — ⁶ Tr. 14, cap. 8, n. 9. — *Bonac.*, disp. 8, de Contract.,

qu. 3, punct. 1, num. 6. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 10, disp. 1, dub. 3, n. 47 et seqq. — *Covar.*, in cap. *Quamvis pactum*, part. 2, § 3, n. 6, v. *Ego vero difficilem.* — *Rebel.*, part. 2, lib. 8, qu. 1, n. 16. — ⁷ Loc. cit., n. 10. — ⁸ Cap. 20, n. 8. — *Sanct.*, Decal., lib. 7, cap. 31, n. 22. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 15, n. 5. — *Palaus*, tr. 38, disp. 4, punct. 8, num. 6. — ⁹ Tr. 14, cap. 8, n. 10.

756. — ^{a)} Lex 3 *Si in rem*, C. *Quando ex facto tutoris*, tractat de mutuo dato curatori vel tutori, quod ipse minor non tenetur restituere nisi probetur in suam utilitatem cessisse: « Si in rem minoris pecunia profecta sit, quae curatori vel tutori ejus, nomine minoris mutuo data est, merito personalis in eundem minorem actio danda est ».

^{b)} Si nempe mutuum ejusmodi valoris sit, ad cuius solutionem bona Ecclesiae mobilia sufficient, uti notant Lessius, Salmant., Laymann et Molina, locis citatis.

757. — ^{a)} Seu clarius: « Etsi prius ei renuntiaverint »; vel « quamvis velint eidem rennitiare ».

^{b)} In notis ad Medullam Busenbaum, seu prima editione hujus operis, S. Doctor scripsérat, ut et ipsi Salmant. quos allegat: « Satis probabiliter ». — In Hom. autem *apostol.*, tr. 10, n. 141, opinionem hanc affirmativam simpli- citer tenet; sed cum sequenti limitatione: « Excepto si cum juramento de satisfactione se obligasset; quod juramentum potest caetero- quin a superiori ecclesiastico relaxari ».

DUBIUM VII.

Quid sit Usura.

758. *Quando committatur usura.* — 759. *An usura sit mala de jure naturae.* — 760. *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem exspectare per longum tempus.* — 761. *De usura mentali.* — Qu. 1. *Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis.* — Qu. 2. *Utrum mutuans possit retinere id de quo dubitatur an gratis sit datum.* — 762. *An liceat dare mutuum ob spem lucri.* — 763. *An mutuans possit retinere quod mutuarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum.* — 764. *An obligatio antidoralis possit in pactum deduci.* — Vide alios casus apud Busenbaum. — 765. *An possit exigere aliquid ob periculum sortis.* — Quid de montibus pietatis. — 766. *An liceat pactum poena conventionalis.* — 767. *An dicta poena debeatur ante sententiam.* — 768. *An et quando possit aliquid exigere ob damnum emergens vel ob lucrum cessans.* — 769. *Quot conditions requirantur ad hoc interesse exigendum.* *An in contractu oportet monere mutuarium de damno emergenti vel alio justo titulo.* *An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum.* — 770. *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno vel lucro incerto.* — 771. *An possit exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam, ad negotium non destinatam.* — 772. *Quid, si diccas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes.* — 773. *Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium.* — 774. *Quae pacta liceant in mutuatione.* — 775. *An sit illicitum pactum legis commissoriae.* — 776. *An fructus pignoris debeant restituiri.* *Quid, si pignus datum sit pro dote.* — 777. *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia.* *An, ut desistatur ab injuria.* — 778. *An valeat pactum, ut injuria condonetur.* — 779. *An pactum, ut conferatur officium.* — 780. *An pactum, ut praestentur debita ex gratitudine.* — 781. *An pactum remutuandi.* — 782. *An pactum, ut res in eadem specie reddatur.* — 783. *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii.* — 784. *Quid de fructibus rei usu consumptibilis.* — 785. *Ad quid teneatur praebens consilium aut dans pecuniam pro mutuo usurario.* — 786. *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras.* — 787. *An principes, etc., cooperantes ut solvantur usurae, teneantur ad restitutionem.* — 788. *An liceat creditor i mutuantis exigere usuras.* — 789. *An peccent famuli cooperantes dominis usurariis.* — 790. *Quomodo haeredes usurarii teneantur ad restitutionem.* — *An liceat petere mutuum ab usurario.* (Remissive ad Lib. 2, n. 47, v. Secunda; et n. 77, v. 4.º Lictum). — 791. *Vide alios casus apud Busenbaum.* — 792. *Quae obligatio et poena usurariorum.*

- ^{Usura,} 758. — « Resp. Est lucrum immediate proveniens ex mutuo: ita ut mutuans supra sortem, id est summam capitalem, lucretur aliquid quod sit pecunia aestimabile, ita ut lucrum tale praecise intendatur ratione mutui. — Quod plane iniquum est, et grave peccatum contra jus humanum et divinum; cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non amplius sua: quia res mutuata jam transiit in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: Omne pactum vel gravamen, sive onus, additum mutuo praeter id quod ei proprium et intrinsecum est, reddit contractum usurarium. — Bonacina¹, card. Lugo ». ^{Et illud.} 759. — Certum est, quod usura etiam de jure naturali est illicita, nec pro usu

rei mutuatae potest aliquid ultra sortem exigere; ut communiter dicunt theologi et juristae cum S. Thoma², ex cap. *Super eo, de usuris.*

Ratio est, quia, ut docet S. Thomas³, licet in re quae usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus a re distinguiri: in re tamen usu consumptibili, ut in vino, tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus a dominio; cum usus rei sit ipsa rei consumptio. Et ideo in mutuo, ex sua natura transfertur rei dominium in mutuarium. Si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumptibilis, injuste quidem exigeretur, ait S. Thomas et omnes; quia exigeretur pro re quae non exstat.

Quidam autem neotericus, in libro re-

¹ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 2, n. 1 et 12. — Cardin. de Lugo, de Just. et Jure, disp. 25, sect. 2. —

² 2^a 2^a, qu. 78, art. 1. — ³ 2^a 2^a, qu. 78, art. 1. — S. Thom., 2^a 2^a, qu. 78, art. 1.

Opinio con-
traria, da-
mnata.

center edito ^{a)}, laboriose conatus est probare pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliae sunt res usu consumptibles; cum ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, praecisis justis titulis periculi, damni, etc. (de quibus infra dicemus), licite posse aliquid exigi a mutuo pecuniae ultra sortem: modo lucrum sit moderatum, et modo mutuatarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. — Sed merito haec nova opinio interdicta est a Summo Pontifice Benedicto XIV, in epistola encyclica edita anno 1745, quae incipit: *Vix pervenit.* Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quae, cum omnino sterilis sit, fructum parere haud potest; sed oritur ex mera industria hominum. Nec pro eo quod mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac si vendo rem quae emptori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, et alia declaratio non indiget.

Ad illud autem quod opponitur, Iudeis Deum permisisse (ex Deut. xxviii, 12). fenerari ab alienis: respondet S. Thomas, apud Salmant.¹, quod tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere gentium bona, quae Dominus Iudeis largitus est ^{b)}. — Lege Patrem Concina, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fuse et perdocte confutavit.

Hic autem notandae tres propositiones damnatae.

Prima, ab Innocentio XI, n. 41, dicebat: *Cum numerata pecunia pretiosior sit*

Proposi-
tiones
damna-
tae de
usu-
ra.

S. Thom., in 3, dist. 37, art. 6, ad 1. — ¹ Tr. 14, cap. 8, n. 27. - *Concina*, in epistol. encycl. Benedicti XIV, adversus usuram commentarius; seu lingua vernacula *Esposizione del dogma... intorno l'usura*, colla confutazione del libro *Dell'impiego del danaro*. — ^b Cap. 20, num. 127. — ^c In

numeranda, et nullus sit qui non majoris faciat pecuniam praesentem quam futuram; potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatorio exigere, et eo titulo ab usura excusari.

Secunda, ab eodem Innocentio, n. 42: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum, si exigatur tamquam ex justitia debitum.*

Tertia, ab Alexandro VII, n. 42: *Licetum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760. — Sed quaeritur: *an pro obligatione*, cui se submitteret mutuans, *non repetendi mutuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere*, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? — Adsunt tres sententiae:

Prima sententia communis negat; et hanc tenent Lessius², Viva³, Laymann⁴, Lugo⁵, qui vocat contrariam falsissimam et communiter ab aliis reprobamat. — Ratio, quia talis obligatio est intrinsece annexa mutuo, quod non repetatur statim. Sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo quod solutio exspectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; alias, dicunt, facile tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione exspectandi solutionem. — Et huic videtur favere damnatio secundae propositionis allatae.

Secunda sententia dicit quod, licet in mutuo sit obligatio exspectandi solutionem per aliquid tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo nisi post multum tempus, puta per triennium, tunc, cum illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licite exigi. Ita Medina⁶; Serra, Ledesma, apud Salmant.⁷; ibique proba-

Pret
pro dim
nitate i
tui, ill
tum j
alio.

Probabil
ter licet

propos., 42 Alex. VII, n. 10. — ⁴ Lib. 8, tr. 4, cap. 16, n. 8, v. *Ceterum*. — ⁵ Disp. 25, n. 17. — ⁶ Cod. de Restit., qu. 81 (al. 82), coroll. 1, v. *Inde infertur*. — *Serra*, in 2ma 2ma, qu. 78, art. 2, dub. 3, v. *Dicendum 2*. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 98, concl. 4, dub. 2. — ⁷ Tr. 14, cap. 8, n. 25.

759. — ^{a)} Is auctor est Nicolaus Broeder- sen, canonicus Traiectensis, qui opus scripsit: *De usuris licitis et illicitis*.

^{b)} Interpretationem istam revera tradit S. Doctor; sed aliam addit: « Vel dicendum,

inquit, quod sicut libellus repudii permissus est eis ad duritiam cordis eorum...: ita etiam permissum fuit eis fenerare extraneis, ne fratribus suis fenerarent; ad quod eos innata avaritia incitabat ».

bilem putant Trullench, Henriquez ^{a)} ac Bassaeus, atque non improbabilem putat Sporer ¹. — Et haec sententia vere non videtur sua probabilitate carere. Si enim licite aliquid exigere potest qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus (ut docent DD. communius cum Molina, apud Viva ²): cur non potest qui obligatur non repetere suum nisi post diuturnum tempus? Vide mox infra dicenda.

*Premissi ex
dennitatis
dictum.*

Tertia sententia, parum huic secundae dissimilis, quam tenent Salmant. ³ cum Bañez, Prado, Aragon et Caramuele, dicit quod, licet adhaerendo primae sententiae, exigere aliquid praecise pro tempore sit usura: attamen, cum sit moraliter impossibile quod per multum tempus exspectando mutuans non patiatur aliquid periculum, damnum vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis aut alterius decentis operationis; idcirco potest aliquid ultra sortem recipere et pacisci.

Sed dices 1°. Obligatio exspectandi per aliquid tempus inest cuilibet mutuo. Unde, sicut in mutuo ad 15 dies, adest obligatio non repetendi intra 15 dies; ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi: quia tunc obligatio illa exspectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo; alias mutuator venderet suam commoditatem. Nec talis obligatio exspectandi per tantum tempus dici valet pretio a estimabilis; cum ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate ex qua procedit beneficium mutuandi. — Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio exspectandi per aliquid tempus ordinarium: verumtamen mutuo in particulari, cum pacto exspectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omnino extrinseca talis obligatio; et ideo illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia, ratione pacti quod ex justitia obligat ad exspectandum pro

tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipit pro tali obligatione, rite accipit, non ratione commoditatis qua privatur, sed ratione onoris ex pacto sibi impositi: quod onus utique est pretio a estimabile, ut fatetur ipse Lugo ⁴ cum aliis.

Dices 2°. Obstat tertia propositio proscripta, mox supra relata; ex qua videtur omnino vetitum aliquid exigi pro obligatione exspectandi usque ad certum tempus? — Sed respondetur: Dicta propositio merito fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis exspectatio, etiam ea quae mutuo est intrinseca. Non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione exspectandi per tempus extraordinarium: quae obligatio est mutuo extrinseca.

Et hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones quae aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis; inepte putantes eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem vel justam interpretationem. Quod revera est contra naturam propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendae omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Caeterum, regulariter loquendo, propositiones damnatae intelligentiae sunt uti jacent, et in sensu rigoro, atque ab auctoribus illarum intento.

— Praeterquam quod quaedam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatae sunt, quia nimis generaliter loquebantur; et ideo non sunt extendendae ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

761. - « Unde resolves: 1°. Peccat graviter ex genere suo exercens tales usuram, etsi sit mentalis tantum sine externo pacto. Dicitur enim usura *mentalis*, cum quis intentionem habet accipiendi ali-

Objectio altera.

Respondeatur.

Propositiones damnatae, quomodo interpretandae.

Usura, peccatum grave ex genere suo.

Usura, mentalis.

Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 12. - *Bass.*, v. *Usura III*, sum. 9. - ¹ *Tr.* 6, cap. 4, num. 71. - *Molina*, disp. 308, num. 9. - ² In propos. 42 Alex. VII, n. 5. - ³ *Tr.* 14, cap. 3, n. 26. *Bailes*, in ² ², qu. 78, art. 1, dub. 1, ad 3.

Prado, cap. 28, qu. 1, n. 37 et seqq. - *Aragon*, in 2° 2°, qu. 78, artic. 1, dub. 1, ad 3 argum. *Caram.*, Theol. fundam., tom. 8, lib. 2, disp. 14, n. 765 et seqq. - ⁴ Disp. 26, n. 24, in med.

760. - ^{a)} Joannes Henriquez, accuratius citari poterat a Salmant.; nam in opere inscripto *Questiones practicas*, sect. 33, qu. 4,

n. 13, scribit se nec probare nec reprobare opinionem, quae dicit licitum esse aliquid in mutuo exigere, ratione parentiae pecuniae.

« quid ex mutuo ultra sortem, etsi exte-
rius pacto id non exprimat: sicut realis
« seu exterior usura dicitur, cum quis in-
tentionem illam per pactum aliquod ex-
« primit. — Quod aliquando tantum impli-
cite fit in aliquo contractu, et vocatur
« usura *pallia*; cum videlicet contra-
hentes praetendunt alium contractum
« exemptionis, locationis, etc., in quo tamen
« revera usurarium quid intervenit. Vide
« exempla apud Toletum¹ ».

Hic non est sermo de usura mentali
quae in solo animo sistit, sine datione
mutui; haec enim ad nullam restitutionem
obligat. Sermo autem fit de usura mentali
quae conjuncta est cum mutuo, sine tamen
pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid
supra sortem; ad distinctionem usurae
realis, quae oritur ex pacto.

Quaeritur 1º. *Quando ex hac usura
mentali oriatur obligatio restitutionis?*

Dicimus 1º. Quando usura mentalis est
ex parte utriusque, ita ut mutuans acci-
piat lucrum tamquam pretium mutui, et
mutuarius ut tale etiam solvat; tunc
certe lucrum restituendum est. — Dici-
mus 2º. Quando usura mentalis est ex
parte solius mutuatarii qui dat lucrum ut
pretium, et mutuator accipit bona fide ut
gratis datum; tunc non tenetur hic resti-
tuere ex injusta acceptance, sed tantum
ex re accepta, cum noverit mutuarium
non gratis praestasse. — Dicimus 3º.
Quando contra usura est solum ex parte

¹ Lib. 5, cap. 31. — ² 2^a 2^a, qu. 78, art. 2, ad 3. —
Tr. 14, cap. 3, num. 31. — ⁴ Tr. 6, cap. 4, num. 80. —
⁵ Cap. 20, n. 45. — ⁶ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3,

cui mutuans sese subjicit; addens tamen ne-
gari non posse quin illa pecuniae parentia sit
pretio aestimabilis.

761. — ^a) Lessius, *cap. 20, n. 45*, priorem
tantum distinctionis partem habet; scilicet
negat mutuantem posse munus illud retinere,
si cum dubio acceperit.

^b) Continuator Tournely, *part. 2, de Con-
tract.*, *cap. 3, art. 5, concl. 2, i. f.*; Salmant.,
loc. cit., *n. 31*; Bonacina, *disp. 3, de Contract.*,
qu. 3, punct. 2, n. 11; Covarruvias, *in reg. Peccatum, part. 2, in princ.*, *n. 4, v. f.*, de
dubio in generali loquuntur, non autem de
positivo. — Praeterea Bonacina et Covarru-
vias non citantur a Salmanticensibus.

^c) Sotus, *de Just. et Jure, lib. 6, qu. 1,*
art. 4, v. Tertio modo, tractat de casu quo

mutuantis, eo quod mutuarius dederit
gratis et mutuans recepit ut pretium; tunc,
si noverit illum liberaliter donasse, potest
retinere.

Quaeritur 2º. *In dubio an mutuarius
dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut
pretium mutui; utrum mutuator possit
illud retinere?*

Certum est licite posse mutuantem ac-
cipere a mutuario dona liberalia; ut do-
cent omnes cum D. Thoma⁸. — Si vero
dubium sit an mutuarius dederit gratis
vel non, respondent Lessius⁹ et Salmant.⁸
quod si mutuans accepit munus in bona
fide, potest superveniente dubio illud reti-
nere; secus vero, si accepit cum dubio.

Sed quid, *si acceperit cum dubio posi-
tivo, sive cum probabilitate verae donatio-
nis?* — Admittit Sporer⁴ posse retinere,
utens opinione probabili. — Sed communi-
ter et recte id negant Lessius⁶, Concinna⁶,
Continuator Tournely^{b)}; et Salmant.^{b)},
cum Soto^{c)}, Bonacina^{b)}, Covarruvias^{b)},
Prado^{c)}, Aragon^{c)}, etc. Ratio, quia cum
tali dubio nequit mutuator inchoare pos-
sessionem rei alienae. Item, quia in du-
bio mutuarius regulariter praesumitur
coacte dedisse; quia difficulter homines
gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsem
Sporer⁷.

Caeterum in hoc dubio deferendum est
illi parti pro qua est potior praesumptio.
Hinc ajunt Salmant.⁸; Sporer⁹, Lessius¹⁰,
praesumendum esse mutuarium mora-

cap. 16, num. 8, i. f. — ¹ Tr. 6, cap. 4, num. 76. — ² Tr. 14,
cap. 3, num. 81 et 43. — ³ Loc. cit., num. 80. — ⁴ Loc. cit.,
n. 45, i. f.

^a) generator non putat se recipere ultra sortem
ratione mutui, sed forte ratione benevolentiae,
nihilominus alter dat mutui causa ». Et ait:
« Quamdiu iste crediderit acceperit ratione
benevolentiae, et a culpa et a restitutione est
liber. Attamen cum primum resceiverit mu-
tuarium non dedisse nisi ratione mutui, te-
netur sub reatu peccati mortalis reddere ». Et
v. *Quarto modo*, tractans de casu quo « mu-
tuator corruptam habuit intentionem, sed tamen
alter non est largitus nisi gratis ex libera-
litate », dicit: « Neque de hoc ambigendum,
quin quamdiu mutuator habeat conscientiam
alterum ratione mutui dedisse, teneatur ad
restitutionem, non quidem simpliciter, sed
ratione errantis conscientiae... Et ideo ubi con-
stiterit alterum non dedisse ratione mutui,

Usura pal-
liata.

Menta-
lis, quando
obligat ad
restitutio-
nem.

Muta-
tie ad
piti dona
beralia.

Quid
dubia de
tione.

Quid
probab
donatio

In hoc si
bio, seqn
da poti
praesum
ptio.

liter certo donasse, si non sit pauper aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia vel petitione mutuantis. Idemque dicunt Salmant.¹ cum S. Antonino, si mutuatarius per scripturam asserat liberaliter se donasse: nisi constet in fraudem usurae id scripsisse. — Oppositum vero praesumitur cum Salmant.², si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum; aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facile praesumitur dare, ne cito cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt Navarrus³ et Medina⁴, apud Salmant.⁵, contra Dicastillum⁶, si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios; quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat praesumptionem quod ille omnino gratis donaverit.

762. — « 2. Non est usura, si mutuans nihil intendat ut pretium, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, et ea intentione illi aliquid donetur; licet illud ut finem principalem intendat. — Moline⁷, card. Lugo⁸. »

Quaeritur 1º. *An liceat dare mutuum sub spe lucri?*

S. Thomas⁹ sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata exspectet vel exigat,*

¹ Tr. 14, cap. 3, n. 43. - *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 7, § 7. — ² Loc. cit., n. 42. — ³ Loc. cit., n. 44. — ⁴ Disp. 305, a. 3. — ⁵ Disp. 25, n. 28. — ⁶ 2° 2^a, qu. 78, art. 2, ad 8. — *Cajetan.*, in 2° 2^a, qu. 78, art. 1, ad 4. — *Palau.*, tr. 33, disp. 4, punct. 9, n. 2. — *Prado*, cap. 28, qu. 1, num. 47. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 3, num. 2. — *Villal.*, part. 2, tr. 22, diff. 4, n. 8. — ⁷ Tr. 14, cap. 8, n. 34. — ⁸ Ap. *Salmant.*,

quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio vel a lingua, periinde est ac si exspectaret vel exigeret munus a manu.... Si vero munus ab obsequio vel a lingua, non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quae sub aestimationem pecuniae non cadit, licet hoc accipere, et exigere, et exspectare. — Hinc inferunt 1º Cajetanus, Palau, Prado, Trullenbach et Villalobos, apud Salmant.¹, in foro conscientiae non esse signum usurae mentalis, quod quis non mutuaret, si crederet mutuatarium nullam recompensationem redditum. Inferunt 2º iidem² Cajetanus, Prado, cum Trullenbach, Serra et Salon, posse mutuantem licite talem spem mutuatario etiam manifestare; sed bene advertunt Salmant.³ cum Lugo⁴, etc., hoc non carere vehementi suspicione usurae (juxta dicta de *Simonia*, n. 51, v. *Hinc, in fine*). — Unde recte dicunt Salmant.⁵ et Viva⁶, taliter mutuantes ordinarie censendos esse usurarios.

Sentiunt autem Busenbaum (ut supra), Salmant.⁷, et Lessius⁸ cum Petro Navarra ex Soto, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi⁹. — Sed verius puto cum Patre Concina¹⁰

loc. cit. - *Cajetan.*, in 2° 2^a, qu. 78, art. 1, ad 4. - *Prado*, loc. cit., n. 49. - *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 3, n. 4. - *Serra*, in 2° 2^a, qu. 78, art. 1, dub. 2. - *Salon*, in 2° 2^a, qu. 78, art. 2, controv. 2, n. 8 et 4. — ² Loc. cit., n. 34. — ³ Loc. cit. — ⁴ Loc. cit., n. 32 et 33. — ⁵ Cap. 20, n. 37. - *Petr. Navar.*, lib. 8, part. 2, n. 198. - *Sotius*, de *Just. et Jure*, lib. 6, qu. 1, art. 2. — ⁶ Lib. 8, de *Just. et Jure*, dissert. 8, cap. 16, n. 10.

Mutuum
sub spe lu-
cri, quasi ex
pacto, illici-
tum.

Quasi ex
benevolen-
tia, licitum.

Consecta-
ria.

Mutuare
principali-
ter ex spe
lucri, illici-
tum.

sed gratuito, quamquam depravatissima intentione illud receperit, nullo implicatur restituendi nodo». — Idemque tenent ac Sotius, Prado, cap. 28, qu. 1, n. 56 et 57; et Aragon, in 2° 2^a, qu. 78, art. 1, v. *Supposito jam*; nullum tamen ex his auctoribus Salmant. allegant.

^{a)} Etiamsi in schedula dicat mutuatarius se liberaliter et omnino gratis donare, ut adidunt Petrus Navarra, lib. 3, cap. 2, dub. 10, n. 325; et Medina, *Cod. de rebus per usu-ram acquisitis*, qu. 3, caus. 3, v. *Hinc ap-paret*; ita etiam a Salmant. allegati.

^{b)} Dicastillus, lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 13, n. 293, in tantum contradicit auctoribus citatis, in quantum affirmat valere signa expressa contraria, sicut et scripturam; ceteroquin con-cedit etiam necessitatem plerumque signum esse quod non datur liberaliter.

762. — ^{a)} Lugo, *disp. 25, n. 30*, haec scribit: Si illa spei manifestatio « antecedat, frequenter videbitur significare aliquod pactum im-plicitum, et mutuatarius intelliget se postea non ex mera liberalitate, sed ex tacita promis-sione dare id quod dat ultra sortem princi-palem ».

^{b)} Viva, *in propos. 42 Innoc. XI, n. 12*: Speculative tantum est probabile, inquit, quod possit mutuans excitare animum mutuarii ad gratitudinem debitam jure naturae; practice tamen hujusmodi excitatio fert quod-dam pactum implicitum, si antecedat mutuum. Et si subsequatur, tunc mutuatarius metu in-justo induci solet ad solvendum auctarium, timens ne sibi injusta nota ingratitudinis in-uratur ».

^{c)} Si nempe ita speratur non tamquam ex debito justitiae, sed ex debito amicitiae et

hoc esse omnino illicitum^{a)}, ex textu Lucae VI, 35, ubi praecipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes*. Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostrae sententiae est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri.

Id omnino confirmatur exemplo simoniae, quae incedit quidem pari passu cum usura. Circa enim *simoniam* jam probavimus (n. 51, v. *Caeterum*, et n. 54), quod si quis det temporale solo intuitu obtinendae rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam; ut patet ex propos. damnata 46 Innocentii XI, quae dicebat non esse simonianam dare temporale pro re spirituali, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale. — Idem dicendum in mutuo. Quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clare colligitur ex cap. *Consuluit* 10, de *usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit Nos tua devotio, an ille... usurarius beat judicari, qui (non alias mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credit, ut, licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat...* Verum, quia quid in his casibus tenendum sit, ex *Evangelio Lucae* manifeste cognoscitur, in quo dicitur: Date mutuum, nihil inde sperantes; *hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cum omnis usura... prohibeatur in lege, iudicandi sunt male agere, et ad ea quae taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi*. Hinc sapienter dixit

S. Raymundus¹: *Qui sub tali spe mutuavit pecuniam, quidquid postea (etiam gratis...) oblatum ultra sortem acceperit, usura est.*

Bene autem ait Concina², minime pecare mutuantem qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi haec benevolentia sit principale motivum mutuandi; quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Immo addo, etiamsi secundario speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum (non tamen si hac spe deficiente mutuum non daretur, quia tunc saltem praesumitur animus usurarius). — Ita ex D. Thoma³, ubi ait: *Si (mutuans)... accipiat aliquid hujusmodi, non quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat; quia, etiam antequam pecuniam mutuasset, licet poterat aliquod donum gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit. Recompensationem vero eorum quae pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta benevolentiam et amorem ejus cui mutuavit, vel aliquid hujusmodi.* Et⁴ dicit licere mutuanti adhuc hujusmodi donum *sperare*^{c)}, modo (intelligendum, ut diximus) haec spes non sit causa finalis mutui; nam, licet speculative loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, et sperare ex justitia, in praxi tamen facilime haec confunduntur.

763. - Quaeritur 2º. *An mutuans possit retinere quod mutuarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore ne alia mutuatio ei negetur in futurum, aut ne aestimetur ingratus?*

Negant Cajetanus^{a)}, Molina, Navarrus et alii, apud Diana; cum Viva^{b)}, qui oppositam sententiam putat speculative, non

Mut
ad cap
dam in
volenti
licitum.

Item :
t uare
cundari
spe luc

Prax
difficile
ferunt.

disp. 305, n. 6. - *Navar.*, *Man.*, cap. 17, n. 209, post med. - *Diana*, part. 1, tr. 8, resol. 62. — ^{b)} In propos. 42 *Innoc. XI*, num. 10.

liberalitatis et gratitudinis, ut explicant Salmant. et Lessius.

^{a)} « In praxi, spectata corrupta hominis natura ». Ita Concina.

^{c)} Dummodo, ut explicat Angelicus, munus istud speretur, « non quasi debitum, sed quasi gratuitum et absque obligatione praestandum »,

763. - ^{a)} Cajetanus non recte allegatur a Diana; nam in 2^{am} 2^{ae}, qu. 78, art. 1, ad 4, (uti citat Diana) non loquitur de timore mutuatarii, sed de spe mutuantis, et negat usuram peccatum admitti, « quando aliquis mutuat, nihil propter mutuum exspectans, sed exspectans ex gratitudine illius cui mutuatur quod non erit ingratus; sed sicut gratiam illi facit

^{ad da-}
^{et timo-}
^{principi-}
^{restat re-}
practice probabilem. — Sed affirmant Laymann ^{b)}, Lugo, Palaus, Sotus ^{b)}, Diana ^{c)} et Salas, apud Salmant. ¹. Quia, ex S. Thoma et communi, requiritur ad usuram, quod detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia; dari autem ex tali timore non efficit quod detur ut pretium: lex enim mutui non prohibet ut alter nolit ingratus apparere.

Salmanticenses autem, licet primo dicant talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissime praesumenda sit mere voluntaria; attamen revera postea secundae sententiae adhaerent, dicendo quod si donatio vere fuerit gratuita, bene potest retineri. Etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam vero tale involuntarium illam irritat; cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuatarii. — Ita Salmant. ² cum Serra ^{d)}, Trullench ^{e)}, Prado et Soto ^{f)}, qui advertit, discernendum semper esse an mutuans recipiat ratione amicitiae, vel an ratione mutui.

764. — ^{a)} 3°. Quod si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui;

Lugo, disp. 25, n. 36. — Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 9, n. 3. — Salas, tract. de Usuris, dub. 6, n. 2. — ¹ Tr. 14, cap. 3, n. 35. — S. Thom., 2° 2°, qu. 78, art. 2. — Salmant., tr. 14, cap. 8, n. 36. — ^{b)} Loc. cit., n. 36. — Prado, cap. 28,

« teneretur restituere quantum inde ditior
« evasisset: ut habet Sà ^{g)}, card. Lugo ^{h)}.

Adverte hic prop. 42 damnatam ab Innocentio XI, quae dicebat: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum si exigatur tamquam ex justitia debitum.* — Recete notat Viva ⁱ⁾ quod in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio; nam mutuarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cum possit satisfacere mutuantem laudando, pro eo orando, etc.

An autem *obligatio antidoralis*, seu gratitudinis, possit unquam in pactum deduci? — Omnino negandum, ut clare infertur ex praefata propositione; nam id quod in pactum deducitur jam dicitur debitum. Vide dicta de *Simonia, n. 53.*

« 4°. Nec est usura dare mutuum alterius
« amicitiae captandae causa, atque ulte-
« rius inde sperare officium; quia amicitia
« non aestimatur pretio. — Card. Lugo ^{j)}.

« 5°. Pactum tamen de obtinendo a
« mutuatario (vel ejus opera) officio ali-
« quo, illicitum est et usurarium. Ita com-
« muniter Molina ^{k)}, Lessius ^{a)}, Salas ^{b)},

qu. 1, n. 54. — ^{l)} V. *Usura*, n. 11. — ^{m)} De Just. et Jure, disp. 25, n. 31. — ⁿ⁾ In propos. 42 damnat. ab Innoc. XI, n. 6 et 7. — ^{o)} De Just. et Jure, disp. 25, n. 28. — ^{p)} De Just. et Jure, lib. 2, disp. 310, n. 12 et 18.

Proposi-
tio damna-
ta de obli-
gatione an-
tidorali.

Pactum
de obliga-
tione anti-
dorali, illi-
citem.

Mutuum
ad captan-
dam amici-
tiam, lici-
tum.

Pactum
de obtinen-
do officio u-
surarium.

mutuando, ita ille gratus vel in remutuando, vel in serviendo, vel in munusculis juxta conditionem suam erit, non ut usuram solvat, sed ut gratis se gratum exhibeat ».

^{b)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 4; et Sotus, de Just., lib. 6, qu. 1, art. 2, et art. 4, v. *Restat autem*, quidquid dicant Salmanticenses, non de timore mutuatarii, sed de spe ipsius mutuantis loquuntur.

^{c)} Diana, qui a Salmant. allegatur ut qui cum formidine hanc opinionem teneat, part. 1, tr. 8, resol. 62, dicit solum: « An sit etiam probabilis, ... judicent viri docti ».

^{d)} Serra, etsi a Salmant. citetur ut refert S. Alphonsus, haec tamen, in 2° 2°, qu. 78, art. 2, dub. 3, Dicend. 4, dumtaxat scribit: « Ratione praesumptae donationis posse mutuantem aliquid accipere ultra sortem... Advertendum est tamen hanc praesumptionem rarissime admittendam esse ».

^{e)} Trullench perperam citatur a Salmant.: propterea enim oppositum tenet, lib. 7, cap. 19, dub. 3, n. 5: « A fortiori, inquit, non videtur admittendum quod dixit [Salas, de Usur.] sup. dub. 6, n. 2, videlicet non esse usuram men-

talem auctitium velle recipere ab eo quem scio non daturum, nisi timore ne iterum negetur ei mutuum, aut ne videatur vel vocetur ingratus, quando nullus est animus extorquendi auctitium vel recipiendi illud ut debitum ex justitia seu ex vi pacti ».

^{f)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 1, art. 2, v. *Quid autem*, ait aliquid accipi posse ratione amicitiae, proindeque posse id ipsum sperari, addens (quod notat Salmant.): « Hoc tamen fatendum quod, cum sit valde subtile discernere, quando intentio subest recipiendi ratione amicitiae aut ratione mutui, semper est talis intentio suspecta. Sed ubi vir prudens id discernit, nulla subest culpa ». Cfr. etiam notam b hic supra.

764. — ^{a)} Lessius, cap. 20, dub. 9, n. 62 et seqq., id revera docet, quando pactum istud est justitiae. At n. 66: « In praxi non esse facile concedendum, inquit, pactum amicitiae in hujusmodi; nam facile sic palliaretur usura ». — Et cum Lessio in omnibus concordat Salmant., loc. cit., n. 58.

^{b)} Salas, de Usuris, dub. 13, n. 2, ita profecto tenet; sed n. 3, doctrinam hanc sic limi-

« card. Lugo¹; [Cum Viva^c et Salmant.^a] communiter] « contra Navarrum^d. Etsi « Salas^e eum excusat, qui mutuat aliquid « cum pacto ut statim praestetur aliquid « beneficium ex gratitudine. — Vide Trul- « lench^f ».

Excusatur quidem qui mutuat cum pacto ut alter remutuet in praesenti: se- cūs, in futurum. — Vide dicta de *Simonia*, n. 57, et dicenda n. 781, ex D. Thoma.

« 6º. Pactum ut a mutuatario conser- tur beneficium ecclesiasticum, est usura « (et simonia); quia cogitur is subire no- « vum onus.

« 7º. Non est usura, cum quis, non po- « tens sua recuperare, mutuat ut sibi red- « dantur sua, vel ne sibi inique noceatur: « quia haec jure jam ante debentur; et « sic non facit lucrum nec imponit novam « obligationem. Bonacina^g, ex Azor, Re- « ginaldo, etc. ». — [Vide dicta de Simo- « nia, ex n. 98, quae dicuntur etiam de « mutuo].

765. — « 8º. Nec est usura exigere ali- « quid ratione periculi recuperationis, dif- « ficultatum, vel expensarum, quae erunt « vel metuuntur in recuperanda sorte; « quia pretio aestimari potest quod quis « se in tale periculum et difficultatem « conjiciat. Bonacina^h. — Necessse tamen « esse ut periculum istud, etc., deducatur

¹ Disp. 26, num. 41. — ² Lib. 7, cap. 19, dub. 7. — ³ Disp. 8, de Contract., qu. 3, punct. 8, n. 15 et 16. - *Azor*, part. 3, lib. 5, de Usura, cap. 7, qu. 15. - *Regius*, lib. 2, n. 191 et seqq. — ⁴ Disp. 8, de Contract., qu. 8, punct. 5. — ⁵ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, num. 9 et 10. - *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 6, concl. 4. *Molina*, tract. 2, disp. 366. — ⁶ Lib. 5, cap. 88. — ⁷ Cap. 20, dub. 28. — ⁸ Disp. 8, de Contract., qu. 8, punct. 12. — ⁹ *Man.*, cap. 23, n. 81. — ¹⁰ *De Just. et Jure*, lib. 6, qu. 4, art. 1, ad 2. — ¹¹ Lib. 8, cap. 51, n. 2. — ¹² Lib. 3, cap. 7, art. 5, reg. 3. —

« in pactum expresse vel tacite, docet « Laymannⁱ ex Medina^j, Valentia, Mo- « lina, Lessio^k, etc. Item dicit card. Lugo^l.

« Et sic liciti sunt *Montes Pietatis*, ut « vocant, hoc est, thesauri quidam, qui « in refugium pauperum a republica vel « principe reponuntur, ut inde pauperibus « gratis mutuetur; ita tamen ut parum re- « tribuant pro expensis quae fiunt in mi- « nistros et conservationem talium Mon- « tium. — Vide *Toletum*^m, *Lessium*ⁿ, Bo- « nacina^o ».

Magna agitur Quaestio: *An, ratione periculi amittendae sortis, liceat aliquid supra sortem exigere?*

Prima sententia negat; eamque tenent *Navarrus*^p, *Sotus*^q, *Toletus*^r, *Natalis Alexander*^s, *Genettus*^t. — Rationes hujus sententiae infra exponemus in objectio- nibus ad secundam sententiam, quam se- quimur.

Secunda igitur sententia, probabilior et satis communis, quam tenent cum *Bu- senbaum* (ut supra) *Lessius*^u, *Silvius*^v, *Silvester*^w, *Continuator Tournely*^x, *Wi- gandt*^y, *Fagnanus*^z, *Petrocorensis*^{aa}, *Ca- bassutius*^{bb}, *Lugo*^{cc}; *Salmant.*^{dd} cum *Mo- lina*, *Valentia*, *Salon*, *Trullench* et alii innumeris, affirmat licite posse aliquid moderatum accipi propter periculum sor- tis: — *Dummodo*^{ee} 1º periculum sit verum

¹³ Cap. 20, dub. 13, n. 111 et seqq. — ¹⁴ In 2° 2°, qu. 77, art. 1, quaer. 4. — ¹⁵ V. *Usura I*, quaer. 34. — ¹⁶ Part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4. — ¹⁷ Tr. 9, exam. 8, qu. 2, n. 68, v. *Resp.* 9. — ¹⁸ In cap. *Naviganti*, de usur., n. 24. — ¹⁹ Theor. et prax., lib. 6, cap. 8, n. 2. — ²⁰ Disp. 26, num. 79 et seqq. — ²¹ Tr. 14, cap. 3, num. 88. - *Molina*, disp. 818, num. 4. *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 6, concl. 4. *Salon*, in 2° 2°, qu. 78, artic. 2, controv. 20. *Trull.*, in Decal., lib. 7, cap. 19, dub. 11, num. 1.

tat: « Ut quando obligatio non est periculosa aut incommoda mutuatario, illam in pactum deducere usura non sit ».

^{c)} *Viva*, in prop. 42 *Innoc. XI*, n. 15, con- cordat, loquens de ecclesiastico beneficio.

^{d)} *Petrus Navarra*, lib. 3, cap. 2, n. 268 et seqq., contradicit in eo solo casu, quo col- latio officii operas non excedentis, statim fieret.

^{e)} *Salas*, de *Usur.*, dub. 13, n. 3, excusa- tionem hanc, quam ex *Navarro* affert, non admittit, nisi « quando ea obligatio non esset periculosa aut incommoda mutuatario ».

765. — ^{a)} *Joannes Medina*, Cod. de Restit., qu. 37, v. *Ad 3^{am} causam*; *Lessius*, cap. 20, dub. 13, non requirunt ut periculum istud in

pactum deducatur; nec pro hac parte a *Lay- mann* autores citantur. — Pariter *Lugo*, disp. 25, n. 80, asserit tantum licitum esse aliquid exigere ratione periculi; sed non lo- quitur de necessitate illud in pactum deducendi.

^{b)} *Genettus*, tr. 4, cap. 7, qu. 3, dicit id « fere nunquam in praxi » licere.

^{c)} *Petrocorensis*, lib. 4, de *Justit.*, cap. 7, qu. 6, id concedit solum in casu quo quis mercatori naviganti pecuniam mutuo daret

^{d)} *Conditiones* istas silentio praetermittunt *Silvester*, *Fagnanus*, *Molina*. Quoad secundam autem, *Salon*, loc. cit., non solum requirit ut non recusetur fidejussio aut pignus; sed re-

Mutuare
ad recupe-
randum de-
bitum, lici-
tum.

Exigere
aliquid ra-
tione peri-
culi, etc., li-
citem.

Montes
tatis.

Peric-
sortis ju-
arios,
excusa-
usura.

Prob
lius et
sat.

modo sit
rem et
extraordi-
nare.
et modo
separatio
de non
metter.

et extraordinarium (non autem commune) amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis et laboribus; nempe si detur mutuum homini dubiae fidei vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuum praeter id quod tu praecise teneris ex pracepto illi mutuare ad ejus praesentem inopiam sublevandam). — Dummodo 2º non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus aut fidejussionem, et non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum; ut recte notant Lessius¹ et Salmant.² Caeterum, bene exigere potes a mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licet mutuum postmodum integre tibi redatur. Ratio, quia te exponere tali periculo vere est pretio aestimabile.

Probabil
ies sea-
ria.

Id confirmatur 1º. Ex concilio Lateranensi³, sub Leone X, ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumptus, aut periculi: *Quando vide-
lacet (verba concilii) ex usu rei quae non
germinat, nullo labore, nullo sumptu,
nullo periculo, lucrum fetusque con-
quiri studetur.*

Confirmatur 2º. Ex doctrina D. Thomae⁴ (apud Petrocoreensem⁵), ubi S. Doctor sic ait: *Res..., quae extra periculum pos-
sidentur ejusdem speciei, plus aestimantur
quam eaedem exsistentes in periculo; et
ideo ad naturam rei convertitur recom-
pensatio, quae propter periculum aesti-
matur plus vel minus valere.*

Confirmatur 3º. Ex declaratione S. Congreg. de Propaganda Fide, quam referunt Cabassutius⁶, et Continuator Tournely⁷, ac Bancel⁸. — Casus fuit hic: Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo

acciperentur 30 pro centum, sine respectu ad damnum emergens vel lucrum cessans: et quia in recuperanda sorte erat periculum fugae debitorum, aut tardae solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad judices, quaesitum fuit an hoc liceret. Respondit Sacra Congregatio, approbante Innocentio X (et haec declaraatio anno 1645 fuit Romae typis deman data): [Censuit S. Congreg. Cardinalium S. Rom. Ecclesiae⁹] *ratione mutui, im-
mediate et præcise nihil esse accipiendum
ultra sortem principalem. Si vero aliquid
accipiant ratione periculi probabiliter im-
minentis, prout in casu, non esse inquiet-
andos: dummodo habeatur ratio qualitatis
periculi et probabilitatis ejusdem, ac ser-
vata proportione inter periculum et id
quod accipitur.* — Deinde Pontifex praecepit omnibus missionariis sub excommuni catione latae sententiae, ut omnia hujus decreti observarent et illis uterentur.

Nec obstat dicere quod non constet de hac declaratione, ut ait Henricus a S. Ignatio¹⁰, apud Continuatorem Tournely¹¹. Nam Thomas Hurtadus¹² affert exemplar hujus declarationis authenticatum per notarium apostolicum. — Opponit deinde idem Henricus, praefatam declarationem non esse approbativam, sed tantum tolerativam. Sed respondeatur quod S. Congregatio dicit ibidem, mutuantes *non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio...probabilitatis [periculi]:* quae utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Praeterea quod Pontifex, ut diximus, positive praecepit observantiam hujus decreti: unde (bene ait Continuator Tournely) inaudita fuisset haec agendi ratio, si Pontifex prae-

Vindica-
tur declara-
tio S. Con-
gregatio-
nis.

¹ Cap. 20, num. 76. — ² Tr. 14, cap. 3, num. 85, i. f. — ³ Ses. 10, bulla *Intra multiplices*, anno 1515: habetur ap. Labbe, tom. 19, col. 906. — ⁴ Opusc. 73, cap. 6, i. f. — ⁵ Lib. 4, de Just., cap. 7, qu. 6. — ⁶ Lib. 6, cap. 8, num. 2. — ⁷ Part. 2, de Contract., cap. 8, art. 3, sect. 1, concl. 4. —

⁸ Moral. S. Thom., v. *Usura*, i. f. — *Declar.* S. C., Bullar. de Propaganda Fide, tom. 1, pag. 124 et 131. — ⁹ Ad calc. Resolut. orthodoxo-moral. de Martyrio fidei. — *Contin.* Tourn., part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4, v. *Ad secundum S. Congregatio.*

quirit etiam ut primo quidem mutuans enixe postulet ejusmodi pignus, etc.; postea vero, si mutuarius dare nequeat, faciat contractum separatum a mutui contractu, de aliquo recipiendo ratione periculi.

¹⁰ Seu potius: Censuerunt *Qualificatores S. Officii*, quorum responsa et resolutiones approbavit S. C. de Propaganda fide. Cfr. Bullar. S. C. de P. F., loc. cit.

¹¹ Objectiones istae apud Contin. Tournely, part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4, motae sunt ipsi Henrico a S. Ignatio, qui eas refert, tom. 2, lib. 9, cap. 31, n. 377 et segg. Et ita sane res se habet; et Henricus ad primam respondeat n. 377 ex testimonio Hurtadi; ad secundam, n. 379; et ad tertiam, n. 380, uti refert S. Alphonsus ex Continuator Tournely.

cepisset decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. — Demum opponit praedictus Henricus, id procedere in casu extraordinario periculi longe majoris quam periculi communis. Respondetur quod Sac. Congregatio respondit de periculis de quibus fuit quaesitum, nempe fugae, tardae solutionis et difficultatis exigendi: quae pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

**Objectio
prima.**

Овісітур Iº. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi; ergo tanto minus tenetur illud restituere mutuatarius. Si enim periculum amittendae sortis non est titulus qui furrem obstringat ad aliquid ultra sortem domino solvendum; nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi: nudum enim pactum titulum non praestat.

Responde-tur.

Sed respondetur: Nemo dubitat quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere; et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere: quia deest pactum (ut dicemus, *n.* 769, v. *Sed dubitatur*). Ergo damnum emergens nec etiam est titulus accipiendo ultra sortem; sed bene est titulus juste deducendi in pactum exactionem. Ita a pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem; sed bene est titulus juste pacisciendi, cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio aestimabile. Fur autem, quia inter ipsum et dominum nullum pactum intercessit, ideo nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. — Unde pro conclusione regula certa sit, quod ut mutuans licite possit aliquid ultra sortem exigere, requiritur ut pactum justum intercedat; ut autem pactum sit justum, requiritur ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergo ipse

potest juste pacisci aliquid exacturum ob
damnum emergens certum; sic etiam, ut
exigat aliquid (etsi minus) ob damnum pro-
babile, quemadmodum est damni pericu-
lum. Ideo bene ait Continuator Tournely¹,
quod creditum periculosum non potest
tanti vendi quanti creditum securum.

Овјијунт IIº textum in cap. *Naviganti* 19, de usuris, ubi sic dicitur: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniae quantitatem; pro eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.*

**Object
altera.**

Huic textui multipliciter respondetur.
— Respondent 1º Laymann, Barbosa, Palau et Cabassutius³, ibi mendum irrepsisse, et omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem bene fieri posse dicit Tournely, ex contextu canonis praefati, ubi, cum sermo deinde immediate fiat de mutuante granum aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei, etc. mensurae reddantur, non debet ex hoc usurarius reputari.* Idem igitur dictum censetur pro primo casu: particula enim *quoque* id satis ostendit; alias (ait Continuator Tournely⁴) potius debuisse Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. — Respondetur 2º cum Fagnano⁴ et Salmant.⁵, quod praefatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; et ideo non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quod *usurarius est censendum*. Prout pariter, ait Fagnanus, si episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert beneficium, in foro externo censembitur simoniacus; sed talis utique non erit in conscientia. — Respondetur 3º cum eodem Cabassutio⁶; item Lugo⁶,

Response

¹ Part. 2, de Contract., cap. 8, art. 9, sect. 1, concl. 4, v. *Probat.* 3. — *Laym.*, lib. 8, tr. 4, cap. 16, num. 18. — *Barbosa*, in cap. *Naviganti*, n. 2. — *Palau*, tr. 38, disp. 4, punct. 18, n. 4. — ³ Lib. 6, cap. 8, n. 3. — *Contin.* *Townsh.*

part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, post concl. 4,
obj. 1, resp. 1. — ³ Loc. cit. — ⁴ In cap. *Naviganti.*, n. 21
et 22. — ⁵ Tr. 14, cap. 2, num. 145. — *Fagnan.*, loc. cit.,
n. 22. — ⁶ Disp. 25, n. 78.

g) Cabassutius, *loc. cit.*, n. 3, hanc interpretationem ipse non habet; sed affert alios auctores, qui ex hoc textu colligunt a mutuante fuisse mutuatario impositam legem, ut

non alium quam seipsum eligeret adversus pericula obventura fidejussorem, et fortassis accepta (quod deterius est) a mercatore cui mutuabatur, pecunia ».

Lessio¹, Salmant.² cum Laymann³, Palaio, Covarruvias, Tapia, Villalobos, et aliis communiter, textum intelligi pro casu quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecrationis ineundum; vel casu quo (ut sentit Petrocorensis⁴) mutuans intendat omnino ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expresse sentit etiam D. Thomas⁵, apud eumdem Petrocoreensem⁶, ubi dicit: *Si vero [mutuans] non pro mutuo lucrum sperat, sed onus periculi quod in se sumit, petit sibi compensari; ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non suumeret; certe tunc non peccat.*

Circa autem Montes pietatis, quos meminit Busenbaum (ut supra), advertendum, hos approbatos fuisse a concilio Lateranensi sub Leone X, sub hac limitatione: Concedit tantum accessionem, *ad solas ministrorum expensas, et alias rerum ad illorum conservationem, ut praeferatur, pertinentium pro eorum indemnitate dum laxat ultra sortem, absque lucro eorumdem Montium.*

Hinc advertunt Pater Concina⁷ et Continuator Tournely⁸, quod, ut licite tales Montes erigantur, tres conditiones requiriuntur: 1°. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certae summae, pro tempore determinato restituenda. 2°. Ut pignus a debitoribus exhibeat, illudque custodiatur a ministris, et tempore praeferito vendatur sub hasta, ac retento pretio quod Monti debetur, reliquum restituatur domino pignoris; vel pauperibus (si hic inveniri nequit); vel etiam eidem Monti, ut ait Roncaglia⁹: quod etiam admittit Concina¹⁰, si Mons sit pauper, et premaritur¹¹ necessitate succurrendi pauperibus,

ut concesserunt aliquibus Montibus Sixtus V et Clemens X.

Hic autem notandum cum Concina¹², peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum a Monte, ut alias lucentur; et ideo tenentur illico pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si Mons esset pauper; quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti Montes sunt instituti. — Pasqualigo autem (apud Concina¹³) affert quasdam litteras Pauli III, quibus asseritur licite concedi posse aliquam annuam accessionem iis qui pecuniam otiosam in praefatis Montibus collificant. Sed Petrus Ballerini¹⁴ clare et merito evincit has litteras apocryphas. Adducit tamen Pater Concina¹⁵ alias litteras ejusdem Pauli III, Julii III et Pii IV, in quibus id conceditur: sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo caritatis erga pauperes, et alias paratas habeant emptiones, ex quibus licite lucrari possent.

An vero sit licitum etiam privatis hujusmodi Montes instituere? Affirmat Lessius¹⁶.

766. - « 9°. Nec est usura, si, timens difficultatem aut fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto, paciscaris ut, si tunc non solvat, aliquid det praeter capitale loco poenae: quae poena licite exigetur, dummodo non fiat alia intentione quam ut mutuarius sic quasi constringatur ne sua culpa fallat. Unde si mutuarius absque sua culpa non possit solvere, non licebit poenam exigere; ut habet Toletus¹⁷. — Qui ait manifestum esse argumentum pravae intentionis, si optes non solvi tibi prae fixo tempore, ut poenam recipias; ac simpliciter usuram fore, si certo sciens

Dives petens mutuum a monte pietatis.

quando peccet.

Pactum poenae conventionalis in mutuo, licitum.

¹ Cap. 20, n. 116. — ² Tr. 14, cap. 3, n. 92. — ³ Palau, (non cit. a Salmant.) tr. 38, disp. 4, punct. 18, num. 4. — ⁴ Cœsar, (a Salm. non citatus.) Variar. resol. lib. 3, cap. 2, n. 5, (al., n. 8.) — ⁵ Tapia, (item a Salm. non citatus.) tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 9, n. 2. — ⁶ Villal., (a Salm. pariter omisso) part. 2, tr. 22, diff. 10, n. 9. — ⁷ Lib. 4, de Just., cap. 7, qu. 6. — ⁸ Concil. Lateran., bullia *Inter multiplices*. — ⁹ Lib. 3,

de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 20, n. 4. — ¹⁰ Part. 2, de Contract., cap. 8, Append. — ¹¹ Tr. 14, qu. 3, de Mutuo et Usura, append. de Montib. piet., qu. 2, resp. 2. — ¹² Loc. cit., dissert. 3, cap. 20, n. 5. — ¹³ Loc. cit., n. 6. — ¹⁴ Pasqualigo, Decis. mor. 183. — ¹⁵ Loc. cit., num. 7 et 8. — ¹⁶ Opusc. de Montib. piet., cap. 3, § 3. — ¹⁷ Loc. cit., n. 9. — ¹⁸ Cap. 20, dub. 23, n. 194. — ¹⁹ Lib. 5, cap. 32, n. 2.

¹⁰ Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 13, hanc utique refert; sed ipse priori interpretationi, tamquam sibi magis placenti, adhaeret. Nec pro hac tertia a Salmanticibus adducitur.

¹¹ Haec sunt verba ipsius Petrocorensis loc. cit., sic interpretantis quod S. Thomas dicit in opusc. 73, cap. 6.

¹² Conditio 3^a apud Concina ita exponitur: • Ut tenuis supra sortem accessio exigatur in

• alterum non valitum solvere, adhuc
• tali poena oneres. — Vide Bonacina¹,
• Molina², Lessium³.

Licitum est igitur in mutuo pactum *poenae conventionalis*, ut tenent communiter Lugo⁴, Sotus⁵; Continuator Tournely⁶ cum Henrico a S. Ignatio; Holzmann⁷, Wigandt⁸, Cabassutius⁹, Lessius¹⁰, Anacletus¹¹; et Salmant.¹² cum Scoto, Trullenbach, Villalobos, etc. — Ratio autem cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis poena apponitur ut contractus firmitati consulatur et avertatur negligentia mutuatarii.

Conditiones requisi-tiae.

Ad licite vero hoc pactum apponendum, requiritur: 1º. Ut mora debitoris sit notabilis et culpabilis. — 2º. Ut absit animus lucrandi per poenam appositam: qui animus praesumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore quo scitur eum solvere non posse. Ita, cum Busenbaum, Salmant.¹³ — Adde 3º. Ut poena sit moderata et culpae proportionata. Vide Salmant.¹⁴.

767. — An autem dicta poena debeatur ante judicis sententiam?

Allii negant deberi poenam ante sententiam.

Probabi-litas debe-tur.

Negant Sanchez¹⁵; et Palaus, Diana^{a)}, etc., apud Salmant.¹⁶; quia ratio generalis de poenis est, ut non debeantur ante sententiam. — Oppositum tamen tenent probabilius Continuator Tournely¹⁷, Holzmann^{b)}, Lessius^{c)}; et Silvester, Villalobos et alii, cum Salmant.¹⁸; quia haec poena magis habet rationem pacti quam poenae.

768. — « 10º. Nec est usura, pacisci et accipere aliquid ratione *damni emer-*

« gentis

Quida
ponat d
lus in
cessanti

(siquidem mutuum vere illius
causa sit), aut *lucri cessantis* vel *cessa-*
turi, dummodo de hoc praemoneatur
mutuarius. Ut, si volebas domum re-
ficere, aut poteras nunc commodo tem-
pore emere triticum, privando autem te
tua pecunia in dando mutuo, corruvit
domus, et postea carius emes triticum.
Item non poteris lucrari cum tua pecu-
nia, quod poteras et volebas negotiando,
ita ut mutuatio sit vere causa lucri ces-
santis. — Ubi notat Toletus, supponen-
dum in hoc titulo lucri cessantis: 1º. Quod
vere volueris cum ea pecunia negotiari,
et non habeas aliam. 2º. Quod malis ne-
gotiando aliterve lucrari quam sic mu-
tuando, ita ut mutues tantum in gratiam
mutuarii. 3º. Ut minus exigas quam
lucrari poteras, et deductis expensis,
quia lucrum cessans non est actu, sed
in potentia, et variis adhuc eventibus
obnoxium. Unde ad arbitrium viri pru-
dentis, pro majore vel minore ejus cer-
titudine, aestimare id poteris, et sic cum
mutuatorio de eo pacisci. S. Thomas,
Molina¹⁹, Salas²⁰, card. Lugo²¹, Bona-
cina²². — Hinc qui non habuit animum
negotiandi, vel si non erant nec brevi-
sperabantur merces, vel non erat mo-
raliter certus de lucro, nihil potest acci-
pere ultra sortem: quia mutuatio ista
vere non fuit causa lucri cessantis.

« Eadem ex causa usura est, si mer-
catores credito vendentes, aliquid ultra
pretium rigorosum accipient titulo lucri
cessantis, v. gr. rem tantum valentem
100 vendant pro 105 numerandis post

part. 2, tr. 22, diff. 9, n. 1. — ^d Tr. 14, cap. 8, n. 76. —
^e Loc. cit., n. 76. — ^f De Matr., lib. 1, disp. 37, n. 4. —
Palaus, tr. 8, disp. 2, punct. 3, n. 4. — ^g Tr. 14, cap. 3, n. 77. — ^h Part. 2, de Contract., cap. 3, art. 4, sect. 3, v. *Poenam vero.* — Silvest., v. *Poena*, n. 14. — Villal., part. 2, tr. 22, diff. 9, n. 3. — ⁱ Loc. cit., n. 77. — *Tolet.* lib. 5, cap. 33. — S. Thom., 2° 2°, qu. 78, art. 2, ad 1. — ^j Tr. 2, disp. 314 et seqq. — ^k De Usuris, dub. 18 et seqq. — ^l Disp. 25, n. 70 et seqq. — ^m Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 4.

ministrorum mercedem, Montiumque expen-
sas, quae pro domorum conductione et aliis
rebus fieri debent ».

767. — ^{a)} Diana, part. 1, tr. 8, resol. 29,
ait hanc sententiam non carere sua probabi-
litate, licet contrariam, quae est opinio S. Al-
phonsi, probabilem appellat.

^{b)} Holzmann, loc. cit., quaesitum istud si-
lentio praetermittit; neque alibi apud ipsum
id reperire potui.

^{c)} Lessius, loc. cit., n. 135 et 136, hanc
profecto opinionem valde probabilem et ve-
riorem existimat, priorem tamen, ut proba-
bilem agnoscit.

annum; quia vendendo ad creditum (quod est virtualis mutuatio), plures habent emptores, pluresque res vendunt: et sic compensatur lucrum cessans, atque adeo illud non cessat ratione hujus venditionis. Diana¹, Trullench². Vide Dub. seq.³. — Hac in re, perlege propositionem 41 inter proscriptas ab Innocentio XI.

Damnum pergens & titulus

Certum est ob titulum *damni emergentis* licitum esse mutuanti exigere id quod sibi interest causa mutui. — Ita omnes cum D. Thoma⁴, qui rationem dat, inquiens: *Hoc enim non est vendere usum pecuniae, sed damnum vitare.*

An autem id liceat ob titulum *lucrcessantis*?

Dubit Sotus⁵; et absolute negant Scotus⁶, Durandus et alii, apud Azor. Hisque videtur adhaesisse idem S. Thomas⁷, ubi subdidit: *Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc quod de pecunia non lucrat, non potest in pactum ducere; quia non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo.* — Sed communiter alii doctores affirmant, ut Cajetanus⁸, Silvius⁹, Lessius¹⁰, Genettus¹¹, Petrocorensis¹², Wigandt¹³, Continuator Tournely¹⁴, Anacletus¹⁵; Salmant. ¹⁶ cum Petro Navarra, Laymann, Valentia, Bonacina, Rebello, etc. Hunc titulum approbat I. 13, ff. *Rem ratam hab.*; et expresse videtur approbasse SS. noster Pontifex Benedictus XIV, dicens¹⁷: *Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversae prorsus naturae a mutui natura contractus, recte col-*

locari et impendi: sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam (nota) ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.

Ratio nostrae sententiae est, quia, ut docet idem S. Thomas¹⁸, dupliciter potest aliquis damnificari: *Uno modo, quia affertur ei quod actu habebat. Alio modo..., impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi: et tale damnum non oportet recompensare ex aequo; quia minus est habere aliquid virtute quam habere actu.*

— Idque dicit S. Doctor¹⁹ valere etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia. En verba D. Thomae: *Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute; et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solum in virtute: et utrumque potest multipliciter impediti.* Nec officit quod S. Doctor id intelligat²⁰ de lucro cessante ob moram mutuatarii, non solventis tempore praefinito. Nam, sive lucrum cesseret ob moram mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans; cum tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu aequa illi obvenit.

Ad textum autem D. Thomae primo loco relatum, respondet Silvius²¹, S. Doctorem negare ibi quod mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non vero partem ejusdem. Et merito sic respondet; cum ipsem S. Doctor in secundo loco supra allato doceat furem te-

Respon-
detur objec-
tionibus.

¹ Part. 1, tr. 8, resol. 84. — ² Lib. 7, cap. 19, dub. 9, n. 3. — ³ 2° 2°, qu. 78, art. 2, ad 1. — ⁴ De Just. et Jure, lib. 6, qu. 1, art. 3, concl. 4. — Durand. a S. Portian., in 8, dist. 37, qu. 2, ad 1. — Azor, part. 3, lib. 5, tit. de Usura, cap. 5, in princ. — ⁵ 2° 2°, qu. 78, art. 2, ad 1. — ⁶ In 2° 2°, qu. 62, art. 4 (cfr. in qu. 78, art. 2, v. *Institutum audem.*) — ⁷ In 2° 2°, qu. 77, art. 1, quaer. 5. — ⁸ Cap. 20, dub. 11, n. 80. — ⁹ Tom. 1, tr. 4, cap. 4, qu. 1. — ¹⁰ Lib. 4, de Just., cap. 7, qu. 12. — ¹¹ Tr. 9, exam. 8, qu. 2, n. 68, v. *Resp.* 8. —

¹² Part. 2, de Contract., cap. 3, de Usura, art. 3, sect. 2. — ¹³ Tr. 8, de Contract., dist. 4, qu. 4, num. 36. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 3, n. 79. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, n. 288. — *Laym.*, lib. 8, tr. 4, cap. 16, num. 8. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 5, concl. 8. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 4, n. 12. — *Rebell.*, part. 2, lib. 8, qu. 5, n. 4. — ¹⁵ Encycl. *Vix pervenit*, § 3, n. 3. — ¹⁶ 2° 2°, qu. 62, art. 4. — ¹⁷ Loc. cit., ad 2. — ¹⁸ Loc. cit., obj. 2. — ¹⁹ In 2° 2°, qu. 77, art. 1, quaer. 5, ad 1 arg.

788. — a) Azor, loc. cit., in mea saltem editione Lugdunensi 1622, allegat Scotum, non Sotum; at revera, uti dicit S. Alphonsus, Sotus non affirmit, sed dubitat, scribens loc. cit.: « Quod hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci, non est adeo certum, ut patroni assertionis hujus arbitrantur; sed est tum minus probabile, tum quam plurimis

usurarum periculis expositum ». — Scotus vero, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 3, (n. 26), non tractat diserte de praesenti casu, sed solum objectioni respondens, « quod licet unicuique in contractibus se servare indemnem », scribit: « Si non vult damnificari, pecuniam sibi necessariam reservet, quia nullus eum necessitat ad faciendam misericordiam pro-

neri compensare damnum, *non autem ex aequo*; rationem adducens: *quia minus est habere aliquid in virtute, quam habere in actu*. Si ergo fur tenetur recompensare domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum aestimationem spei; cur, juxta eamdem aestimationem, mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? — Id maxime confirmatur ex bulla Benedicti XIV, ubi¹ dicitur juste posse aliquid exigi ex mutuo, si concurrent justi tituli, nempe, si pecunia alias collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

769. — Ad hujusmodi tamen interesse exigendum, tres conditiones requiruntur:

I^a. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur. — Nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno: nisi vi, metu vel fraude coactus sit a mutuatario (ut S. Thomas², Lessius³ et alii); vel nisi involuntarie coactus sit ad mutuandum, quamvis licite, v. gr. a rege ad bonum publicum. — Pariter tenetur mutuatarius ad damnum et lucrum cessans, si juste interpellatur ad solutionem; vel terminus praefixus elabitur, et ipse culpabiliter non solvat. S. Thomas⁴ et Salmant.⁵

Sed dubitatur hic: *an in contractu sit necesse praemonere mutuarium de vero damno vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem?*

Prima sententia negat, quam tenent Lugo⁶ cum Soto⁷, Salas⁸, Aragon⁹, Salon¹⁰, etc.; item Cajetanus¹¹, Tapia¹²,

Villalobos¹³, apud Salmant.¹⁴ — Ratio, quia mutuarius nequit rationabiliter allegare suam intentionem ad titulum injustum; sed debet contrahere juxta capacitatem materiae, et in titulum justum consentire. Maxime quia regulariter mutuarius non retardaretur a contractu ex eo quod nosset justo titulo lucrum exigi.

Secunda tamen verior sententia (licet olim contrariae adhaesi) docet monitionem esse necessariam. Ita, cum Busenbaum¹⁵, ut supra, Lessius¹⁶, Pater Concina¹⁷, Continuator Tournely¹⁸; Salmant.¹⁹ cum Laymann²⁰, Palao, Dicastillo, etc.

Veritas
necessaria

— Ratio, quia mutuarius putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem forte non consentiret si novisset justum titulum; putans enim titulum esse injustum, forte contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quod alter tempore mortis restituat. Alioquin, bene ait Concina, posset forte evenire quod ille majus detrimentum ex mutuo quam commodum retraheret. — Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa seu conditionalis (ut dicemus n. 773, v. Secunda), sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita et non retractata: juxta dicenda Lib. VI, de Sacrif. Missae, n. 335, Qu. 1. Ergo mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suea negligentiae; ait enim S. Thomas²¹: *Debebat... sibi cavisse ne detrimentum incurriteret;*

v. Quarta conditio. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 3, n. 83. — ¹¹ Palau, tr. 83, disp. 4, punct. 15, num. 4. — ¹² Dicast., lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 7, num. 188. — Concina, lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 14, § 1, n. 4. — ¹¹ De Malo, qu. 19, art. 4, ad 14.

ximo; sed si vult misericordiam facere, necessitatur ex lege divina, ut non faciat eam vitiatam²².

769. — ^{a)} S. Thomas, 2a 2ae, qu. 78, art. 4, non citatur ad rem: sicut nec, qu. 62, art. 4, corp. et ad 1 et 2, uti citatur a Salas.

^{b)} Auctores isti a Lugo non citantur pro casu sicut hic ponitur; sed pro casu quo mutuans coactus mutuavit; et tunc quidem negant necessariam esse monitionem. In eo autem qui libere mutuavit, requirunt omnino monitionem, ut Sotus, de Just., lib. 6, qu. 1, art. 3, concl. 3; Salas, de Usur., dub. 18, n. 6; Aragon, in 2am 2ae, qu. 78, art. 2, ad 1,

v. Dictum 2; Salon, in 2am 2ae, qu. 78, art. 2, controv. 8, n. 4, 11 et 14. Igitur non omnino discedunt a sententia quam S. Alphonsus veriore existimat et amplectitur; sed eam, ex parte saltem, tenent.

^{c)} Cajetanus non citatur hic a Salmanticensibus.

^{d)} Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 5, n. 3; Villalobos, part. 2, tr. 22, diff. 7, n. 4; et diff. 8, n. 10, a Salmant. citantur pro secunda sententia, quam revera tenent, et quae est sententia S. Alphonsi.

^{e)} Busenbaum requirit ut interesse initio in pactum deducatur. — Et Laymann pariter,

^{1^a} Conditio: de interesse ab initio paciendum.

Monitio
de titulo jux-
ta alios,
non neces-
saria.

nec ille qui mutuo accepit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.

Expositio. Secus vero dicendum; si revera existeret titulus justus, et tam mutuans quam mutuatarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent; ut mox dicemus in Quaest. 4, n. 773, v. *Nec obstat.*

Condicio: peresse mutuante lucro. II^a. Conditio est, ut non plus exigatur quam sit lucrum quod speratur ex alio contractu licto, juxta aestimationem spei et periculi, et deductis expensis. — Vide Salmant.¹.

An autem deducenda sit aestimatio laboris in tali lucro impendendi?

Affirmant probabiliter Cajetanus, Tapia, Villalobos. — Sed probabilitus negandum censem Lessius¹⁾ et Salmant.² cum Bonacina¹⁾, Trullenbach, Palao, Dicastillo, Salas; quia non tenetur mutuans detrahere aestimationem cessationis laboris quem ipse libenter subiturus esset. Alias, si labor compensandus esset, raro a mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. — Verumtamen ex aequitate censeo aliquam detractionem faciendam esse casu quo esset cessatio a magno labore, a quo mutuans, ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III^a. Conditio est, ut mutuum vere sit causa damni vel lucri cessantis. — Nam si mutuans aliam habet pecuniam, quam ad negotiandum substituit; vel si lucrum quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest et vult sibi comparare ex alia via aut arte, cui mercando non potuisse vacare: tunc nequit exigere aliquid,

¹ Tr. 14, cap. 8, n. 84. — *Cajetan.*, in 2nd 2nd, qu. 78, art. 2, ad 1, § *Sicut autem grammum, et § seq.* — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 6, n. 4. — *Vinal.*, part. 2, tr. 22, diff. 8, n. 9. — ² Loc. cit., n. 84. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 9, n. 5. — *Palau*, tr. 38, disp. 4, punct. 15, num. 8. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 5, num. 178. — *Salas*, de Usur., dub. 20, n. 9. — ³ Cap. 20, n. 84 et seq. — ⁴ Tr. 14,

*

lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 10, necessarium esse ait, « ut lucrum cessans, vel damnum emergens, vel sortis periculum in pactum deducatur expresse aut tacite ». Quod sane fieri nequit sine dicta monitione, quin etiam est virtualiter ipsa monitio.

¹⁾ Lessius, cap. 20, dub. 11, n. 98, hanc negativam sententiam sibi placere ait, « quando iste labor talis est, ut mercator non optet illum pecunia redimere, quia vel cupit illum subire, ut otium aliamve molestiam vitet, vel

nisi esset pro majori molestia subeunda in illa alia via lucrandi. — Vide Lessium³, Salmant.⁴ cum Palao, Trullenbach, etc.

An autem mutuans licite exigat interesse damni emergentis vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius pre-cibus, sed ipse se offerat ad mutuandum?

Negant Conradus et alii quidam, apud Lessium⁵. Quia cum mutuator, non ro-gatus, sed sponte mutuum offert, lucrum non cessat causa mutui vel mutuatarii; sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. — Sed probabilitus affirmant idem Lessius, Lugo⁶ cum Molina⁷, Navarro, Toledo⁸, Valentia, Bañez⁹, etc. Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolute, sed sub conditione ut ei compensetur lucrum cessans; et sic mutuarius, acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, vereque impedit quin mutuator ex sua pecunia juste lucretur. Prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licite exigit pretium spei jactus illius; quia alter est vera causa ut captio piscium sperata illi impediatur.

770. - Quaestio 1^a. An liceat mutuatori pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens vel lucrum cessans est incertum, seu tantum probabiliter futurum?

Distinguit Pater Concina¹⁰. Et dicit quod si est certum damnum eventurum vel lucrum cessandum, nempe, quia occasio-nes lucrandi sunt actu vel proxime praesentes, et dubitatur solum de ejus maiori vel minori quantitate; tunc bene

cap. 8, n. 86. — *Palau*, tr. 38, disp. 4, punct. 15, n. 6. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 8, n. 7; et dub. 9, n. 8. — *Conradus Summenhart*, de Contract., tr. 2, qu. 30, concl. 1. — ³ Cap. 20, n. 101. — *Less.*, loc. cit. — ⁴ Disp. 25, n. 107. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 212. — *Valent.*, in 2nd 2nd, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 5, v. *Tertia conditio*. — ⁵ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 14, § 2, n. 5; et cap. 15, § 8, n. 7.

Offerens mutuum ne-quie-t exige-re, juxta quosdam.

Probabi-lis potest exigere in-teresse dam-ni.

Interesse damni certi in se, dubii in quantita-te, potest exigi.

facili conatu cum ceteris negotiis eum prae-stabit». — Cui doctrinae favet etiam Bonacina (quamvis simpliciter a Salmant. citatur), cum, disp. 3, qu. 3, punct. 4, n. 13, v. *Re-spondeo*, scribat: « Tantum esse detrahendum quanti mutuator laborem et molestias rede-misset... Secus dicendum videtur, si mutuator non optasset laborem redimi; sed optasset illum potius subire, aut non difficuler illum cum ceteris negotiis subiisset ».

¹⁰ Molina, disp. 315, n. 12; Toletus, lib. 5,

Secus, au-
ctore Con-
cina, in-
teresse
damni pro-
babili.

Verius po-
test exigi.

Responde-
tur obje-
ctioni.

potest taxari arbitrio prudentum, et in pactum deduci quantitas solvenda. — Secus vero, si damnum non est certe eventurum, vel si occasiones lucrandi tantum probabiliter occurere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere quod damnum non eveniat, vel occasiones non occurant; et tunc mutuator ex solo mutuo lucraretur.

Sed verius censem Salmant.¹ cum Maledero, Villalobos^{a)}, Gutierrez^{a)}, Tapia^{a)}; Tamburinius^{b)} cum Navarro et Salas; item Silvius^{b)} et De Cocq^{b)}, apud [Continuatore] Tournely^{b)}, licite posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni vel spem lucri futuri. Ratio, quia sic debita aequalitas jam bene servatur; nam, sicut damno non eveniente, lucraretur mutuans, ita contra, eveniente damno, lucrabitur mutuarius. — Nec refert quod damnum eventurum postmodum non accidat: quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod forte non eveniet; sed pro periculo ejus probabili, quod actu supponitur et actu est pretio aestimabile. Prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui forte non capientur; sed vendit spem eorum probabilem, quae jam de facto existit. — Objicitur *I. Quemadmodum, § Item Labeo, ff. Ad I. Aquil.*, ubi statuitur, quod si quis

frangit retia, nihil tenetur solvere domino pro spe piscium capiendorum, sed solum damnum retium. Sed respondeatur cum Glossa^{b)}, quod tunc dominus praecise ex lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captus piscium; sed bene habet aliunde actionem, ex *I. Si jactum 13, [al. 12] ff. de act. empt. et vend.*, ubi sic dicitur: *Si jactum retis emero, et rete jactare pescator noluerit, incertum hujus rei aestimandum est.* Subdit Glossa: *Aestimatur quantum est verisimile quod esset captum.* — Unde apparet, licite posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eamdem rationem, probabiliter ait Bonacina^{c)}, mutuatorem qui non certo, sed tantum probabiliter erat destinatus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. — Sed dices: Si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniae, ergo posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem. Possibilitas est mera potentia seu non repugnantia applicationis: unde mutuator ex ea nullum habet actuale et positivum fundamentum lucri futuri, sed tantum negativum. E converso, probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri sive spei istius; et ideo est pretio aestimabilis.

Prob
liter &
litterarum
pecunia
test et.

¹ Tr. 14, cap. 8, n. 84. *Maled.*, tr. 5, cap. 3, dub. 13, *Dico* 5, condit. 1 et 7. — ^{b)} Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 8, § 3, num. 4, 13 et 14. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 211 et 212,

v. *Nona. Salas*, de Usuris, dub. 20, num. 7 et 8. — ^{c)} Ad v. *Fieri*. — ^{d)} Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 4, n. 18, v. *Secundo*.

cap. 33, n. 2: Bañez, in 2am 2ae, qu. 78, art. 2, v. Caeterum huic, citantur simpliciter a Lugo; sed ipsi hanc opinionem tunc solum admittunt, cum quis se ex caritate ad mutuandum obtulerit.

770. — ^{a)} Villalobos a Salmant. adducitur pro sententia quae negat posse aliquid accipi pro lucro cessante fictio aut in potentia remota; et quae affirmit requiri lucri cessantis probabilitatem. Et re vera Villalobos, *part. 2, tr. 22, diff. 8, n. 6*, negat posse percipi aliquid pro lucro ficto vel dubio, ut si esset tantum in potentia remota. At *n. 9*, satis innuit posse aliquid percipi pro lucro probabili, dum dicit solvendum esse lucrum non integrum, quia quod est in spe, non tanti valet quanti id quod est in re. — Gutierrez autem, *de Juram.*, *part. 1, cap. 2, n. 4*, ait casum in quo habetur ratio lucri cessantis, dari « in homine solito

negotiarri, quia si ex eo quod ex sua pecunia consuevit mercari, apparet quasi pro certo, quod ex ea lucratus fuisset, tunc poterit petere lucrum cessans ». — Tapia denique, *tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 6, n. 3*, affirmat licitum esse pacisci de lucro cessante, quod sit « in proxima spe moraliter certa et non impedibili »; negat vero *n. 4*, idem fieri posse pro lucro cessante dumtaxat possibili in potentia remota, quod esset contingens et dubium.

^{b)} Silvius et De Cocq a Continuatore Tournely, *loc. cit.*, *art. 3, sect. 2, i. f.*, adducuntur, quatenus affirmant posse pacisci de certa pecuniae summa, vi cuius velit mutuator quasi redimere periculum probabile, non autem eventum exspectare; et hoc esse licitum. Et revera id tenent Silvius, *in 2am 2ae, qu. 77, art. 1, qu. 5, v. Petes*; et De Cocq *de Jure et Just.*, *tr. 2, cap. 5, sect. 8, v. Ut interim.*

Quid, si mutuator solum animi pendeat, velit an non negotiari?

Aduh affirmant Tamburinius¹, et Lugo² cum Salas³, posse aliquid exigere; quia pariter est pretio aestimabile, privare se in gratiam mutuatarii hac potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cum non teneatur gratis ea spe et potestate privari. Prout si quis haeret, an cras possit aut velit vel ne piscari, bene potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. — Et hoc neque improbabile videtur, cum haec privatio obligatoria (cum teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus) est aliquo pretio aestimabilis.

Quamvis autem sub initio liceret in pactum deducere, ut diximus, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum; nunquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse⁴: ut communiter docent Lugo⁵, Azor⁶, Concina⁷. Ratio, quia si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta: privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniae mutuatae onus est, et illud imponere est usura. — Concedit tamen Azor⁸, posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie. Sed recte hoc etiam reprobat Concina⁹; quia privare mutuatarium illa re ante tempus, etiam onus est.

771. — Quaestio 2^a. *An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniae destinatae ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam, quam tamen negotiationi substituere posses?*

Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiae, nimirum

ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas: tunc licite exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. — Ita Lessius¹⁰ cum Navarro; et Salmant.¹¹ ut certum supponunt.

Sed Dubium est: *quid, si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere?*

Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere; quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. — Sed Lessius, Palaus¹², Tamburinius¹³; Sporer¹⁴ cum Molina, Laymann et Lugo; Croix¹⁵; item Valentia, Trullenbach, Villalobos (et merito probabile putant Salmant.¹⁶) affirmant, posito quod statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licite posse petere lucrum cessans. Quia vere tunc mutuatio est causa ut tibi cesseret lucrum speratum ex illa pecunia; nec teneris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere. — Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das, vere habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. — Quaestio 3^a. *Utrum, si pecuniam non destinaveris absolute, sed conditio- nate ad negotium (uti si dicas: vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum), tunc possis exigere interesse?*

Lessius¹⁷ dicit probabile esse quod possis. Nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis: attamen verum est quod tu, ut istis mutues, jam de facto lucro privaris; et ex alia parte, mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt Lay-

Etsi reser-
vetur alia
pecunia pro
familia, po-
test exigi
interesse.

Item pro-
babiliter, si
alia pecu-
nia possit
supponi.

Limitati

Condicio-
nate desti-
natae pecu-
niā nego-
tiationi,
potest exi-
gere.

¹ Lib. 9, de Contract., tr. 1, cap. 9, § 4, num. 3. — ² Disp. 25, n. 96. — ³ Disp. 25, n. 106. — ⁴ Part. 3, lib. 5, tit de Usura, cap. 5, qu. 3. — ⁵ Lib. 8, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 15, § 10, num. 4. — ⁶ Loc. cit., num. 8. — ⁷ Cap. 20, num. 87. — ⁸ *Navar.*, Man., cap. 17, num. 212, v. *Tertia*. — ⁹ Tr. 14, cap. 8, num. 86. — ¹⁰ Less., loc. cit., a. n. 87. — ¹¹ Tr. 33, disp. 4, punct. 15, n. 7. — ¹² Lib. 9, de

Contract., tr. 1, cap. 8, § 4, n. 2. — ¹³ Tr. 6, cap. 4, n. 44. — ¹⁴ Molina, disp. 316, n. 6. — ¹⁵ Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 8. — ¹⁶ Lugo, disp. 25, n. 90. — ¹⁷ Lib. 3, part. 2, n. 861. — *Valent.*, in 2nd 2nd, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 5, condit. 3, v. *Secundo hic*. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 9, n. 3. — *Villal.*, part. 2, tr. 22, diff. 8, num. 7. — ¹⁸ Loc. cit., num. 86. — ¹⁹ Cap. 20, n. 90 et 95.

^{c)} Salas, *de Usur.*, dub. 20, n. 2, v. *Sed quid*, idem habet ac Bonacina supra; et ita etiam a Lugo adducitur.

^{d)} Seu majoris claritatis gratia: Nunquam licebit per pactum exigere ut hujusmodi interesse ab initio solvatur.

^{e)} Azor, *loc. cit.*, concordat, non tamen sine limitatione; totam enim suam doctrinam concludit dicens anticipatam solutionem usurariam esse, quotiescumque solvitur et detrahitur vel ex ipsa mutuata summa, « vel ex aliqua alia re fructifera, quae interim, dum

mann¹, Tamburinius², Sporer³. — Sed dices: Iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et inefficaciter ex negotiatione. At responderi potest: Iste, quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter juste lucrari; et quia jam potest juste lucrari ex negotiatione, ideo juste lucratur ex mutuo, cum mutuum sit huic vera et efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesseret.

Non facie
le admittend
dum.

Recte vero advertit Lessius⁴, non facile hoc admittendum, ob periculum palliandi usuras^{a)}. Nam, ut notat Busenbaum hic cum Toleto^{b)}, ut quis ab usurae labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando quam mutuando; et mutuare debet tantum in gratiam mutuatarii.

773. - Quaestio 4^a. *Utrum, si quis bona fide ineat contractum usurarium et lucrum exigat, re postea cognita, possit illud retinere, si vere poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, etc.?*

Perceptum bona fide ex titulo vero sed ignorato potest retineri juxta alios.

Prima sententia affirmat; quia quisquis bona fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito quo potest. Ideo enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere quocumque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. — Ita Lugo^{a)}; et Sà, Diana, Tanner^{b)}, apud Salmant.⁵, et Tamburiñius⁶.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 8. — ² Lib. 9, de Contract., tr. 1, cap. 3, § 4. n. 4. — ³ Tr. 6, cap. 4, n. 44. — ⁴ Lib. 2, cap. 20, n. 96. — ⁵ Id, v. *Usura*, n. 8. — *Diana*, part. 1, tr. 8, resol. 47. — ⁶ Tr. 14, cap. 3, n. 38. — ⁷ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 8, § 3, n. 21. — ⁸ Tr. 14, cap. 3, n. 39. — ⁹ Cap. 20,

Secunda tamen verior sententia, quam tenent Salmant.⁷, Lessius⁸, Concina⁹, Continuator Tournely¹⁰, negat posse eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. — Ratio, quia minime dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse; cum non de alio contractu quam de usurario cogitaverit. Eo casu tantum habuisse voluntatem interpretativam, quae non sufficit ad contrahendum (ut diximus supra, n. 769, v. Secunda).

Veris
quit re
ri.

Nec obstat dicere quod mutuator iste potest retinere lucrum, tamquam possessor bonae fidei, qui tenetur tantum ad id in quo factus est ditior: nequit autem dici ditior factus ille, cui ratione mutui cessavit lucrum quod juste percipere poterat. — Nam respondetur quod ad juste exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omnino requiritur ut mutuarius de justo titulo moneatur; ut diximus supra (loco citato, n. 769, v. Secunda). Aut saltem, ut tam mutuator quam mutuarius expresse vel implicite consentiant in titulum justum, saltem explicite intendentis contrahere omni meliori modo quo possunt: quod e converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licite exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt Croix¹¹ et Salmant., Continuator Tournely¹², ac probabile putat Lessius¹³.

Nisi is
dant
contrahere
litori in
possibili

Caeterum, SS. noster Pontifex Benedictus XIV, in sua bulla *de Usuris*¹⁴, ubi,

Doct
na Bes
cti XIV

dub. 12, n. 104. — ¹⁰ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 17, n. 9. — ¹¹ Part. 2, de Contract., cap. 3, de Usura, art. 5, concl. 3. — ¹² Lib. 3, part. 2, n. 92a. — *Salmant.*, loc. cit., n. 40. — ¹³ Loc. cit., concl. 3, i. f. — ¹⁴ Loc. cit., n. 106 et seqq. — ¹⁵ Bulla *Vix pervenit*, § 3, n. 3 et 5.

mutuum redditur, fructum et lucrum edit ipsi mutuatori^{a)}. — Hanc vero limitationem non advertit Concina.

772. - ^{a)} Idemque notat Tamburinius, loc. cit.

^{b)} Toletus id satis perspicue innuit, dum lib. 5, cap. 33, n. 2, negat posse de lucro pacisci eum, qui sponte, id est non coactus nec rogatus mutuat; posse vero affirmat, si rogatus, vel, etsi non rogatus, ex caritate tamen ad proximo subveniendum, ei mutuat.

773. - ^{a)} Sententiam hanc Lugo tuetur, disp. 25, n. 180; sed cum limitatione, quam n. 182, his verbis exponit: « Vel mutuans scit onus quod suscepit ultra mercem mutuam, ratione cuius potest lucrum exigere, vel illud ignorat. In secundo casu requiruntur

conditiones a Lessio assignatae, ut lucrum exigere aut retinere possit [conditiones scilicet ex quibus censetur mutuans implicite velle ex justo titulo lucrari], quia non habuit ullam voluntatem etiam virtualem vendendi illud onus, sed solum habitualem et conditionatam, quam habuisse si scivisset; quae voluntas... non videtur ad verum contractum sufficere. In primo autem casu videtur jam dari sufficiens voluntas confusa; atque ideo quando bona fide contraxit, poterit exigere et retinere lucrum justum, licet tempore contractus ignoraverit se posse pro illo onere pretium exigere ».

^{b)} Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 7, dub. 3, n. 99, hoc utique admittit, « nisi aperte constet mutuarium nonnisi vi mutui, secluso

postquam dixit n. 3: *Per haec autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios (ut ajunt) titulos, eosdemque ipsimet universim naturae mutui minime innatos et intrinsecos, forte concurrere; ex quibus iusta omnino legitimaque causa consurgat quiddam amplius, supra sortem ex mutuo debitam, rite exigendi: deinde, ad significandum quales sint tituli justi aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversae prorsus naturae a mutui natura contractus, recte collocari et impendi: sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam... exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Tandem ait n. 5, falsum esse quod semper et ubique praesto sint justi tituli vel contractus; unde sic monet: *Quisquis igitur suaे conscientiae consultum velit, inquirat prius diligenter oportet, verene cum mutuo justus aliis titulus, verene justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quaerit lucrum, omnis labis expers et immune redatur.* — Postea sapienter sic instruit: *Qui ab omni usurae labe se immunes et integros praestare volunt..., admonendi sunt, ut contractum instituendum antea*

Bened. XIV, bulla cit., § 9. — Bened. XIV, bulla

omni alio justo titulo, qui reipsa ad petendum auctarium intervenisset, dare auctarium voluisse ».

c) Utrum vero praeter quatuor titulos hucusque excusso, lex civilis aut consuetudo haberi queat ut titulus justus, propter quem liceat aliquid supra sortem percipere, nullo alio titulo perpenso, acriter utrinque disputatum est; atvero stante controversia, id in praxi licitum esse constat ex sequentibus S. Poenitentiariae et S. Officii responsionibus. Et primo quidem a S. Poenitentiaria quaesitum fuerat:

1º An confessarius ille possit absolviri, qui, licet Benedicti XIV et aliorum Summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus praestito percipi posse, praeter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium, praeterquam legem civilem, titulum habent mutuo extrinsecum. — 2º An peccet confessarius qui dimittit in bona fide poenitentem qui ex mutuo exigit lucrum lege

declarant, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent.

Et hic sedulo animadvertisendum est id de quo in eadem bulla Pontifex monet confessarios: *Ab extremis... longe se abstinent. Etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tamquam illicitam, et cum usura conjunctam. Contra vero, nonnulli indulgentes adeo remissique sunt, ut quocumque emolummentum ab usurae turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhaerant; sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter caeteros praedicantur. Deinde eas partes suscipiant quas tum ratione tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullae omnino contumeliae in eos configantur qui contrariam sententiam sequuntur, neque illam gravibus censuris notandam asserant, si praesertim ratione et praestantium virorum testimonii minime careat.* — Hoc ut adverterent cuperem, qui in scriptores non humilis notae non dubitant plurimis conviciis saepius insultare, eo quod eorum sententiis contradicunt c).

cit., § 8.

civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo.

Quibus quaesitis Sacra Poenitentiaria, respondit die 16 Septembr. 1830: « Ad primum: Confessarium de quo in dubio, non esse inquietandum, quounque Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui paratus sit se subjecere, ideoque nihil obstare ejus absolutioni in sacramento Poenitentiae. Ad secundum: Provisum in praecedente, dummodo poenitentes parati sint stare mandatis Sanctae Sedis ».

Cum autem aliis Orator eidem S. Poenitentiariae sequentia dubia exposuerit:

« Quando S. Poenitentiariae dubia circa materiam usurae proponuntur, semper remittit ad doctrinam Benedicti XIV, quae revera sat clara et perspicua est pro iis qui bona fide illam perscrutari volunt. — Attamen sunt quidam presbyteri qui contendunt licitum esse percipere auctarium quinque pro centum, solum vi legis principis, absque titulo ullo vel

T14. - Quaestio 5^a. *Quaenam pacta licite apponi possint in mutuo?*

Onus pre-
tio aestima-
bile imponi
nequit in
mutuo.

Quod pe-
cunia non
mensuratur
exigi po-
test.

Item, res
jam debita
ex justitia.

Prae omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita a S. Thoma¹, quod omne onus pretio aestimabile impositum in mutuo, tamquam debitum ex justitia, vera sit usura. Secus, si exigatur res quae pecunia non mensuratur, ut benevolentia, amicitia et similia. Ita S. Doctor. — Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem alias ex

¹ 2^a 2°, qu. 78, art. 2. — ² Cap. 20, dub. 7, n. 47. — ³ Tr. 14, cap. 8, n. 54. - *Palau*, tr. 33, disp. 4, punct. 14,

justitia jam debitam; hinc licite in mutuo potest exigi ut alter casset a vindicta privata, a vexatione injusta, etc., (secundum dicta de Simon. ex n. 98). Ita Lessius², Salmant.³ cum Palao, Trullench, Cajetano, etc.

T75. - Sed dubitatur 1°. An in mutuo possit apponi pactum *legis commissoriae*, scilicet quod, non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur a mutuante?

n. 1. - *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 6, n. 7. Cfr. dub. 5, n. 2. - *Cajetan.*, in 2^a 2°, qu. 78, art. 2.

damni emergentis, vel lucri cessantis, quia, inquiunt, lex principis est titulus legitimus, cum transferat dominium auctarii, sicut transfert dominium in praescriptione, et sic prorsus annihilant legem divinam et legem ecclesiasticam quae prohibent usuras. — Cum res ita se habeant, Orator existimans nullo pacto licitum esse recedere a doctrina Benedicti XIV, denegat absolutionem sacramentalem presbyteris qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis. Quare Orator humiliter supplicat ut sequentia dubia solvantur:

• 1°. Utrum possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris praefatis.

• 2. Utrum debeat.

• S. Poenitentiaria eodem die 16 Septembris 1830, diligenter ac mature perpensis dubiis propositis, respondendum censuit presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos, quousque Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjecere, ideoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento Poenitentiae.

Idem Orator iterum ad S. Poenitentiariam recurrat, et haec exposuit:

• Ex responso Sacrae Poenitentiariae ad Oratorem... directo, die 16 septembris 1830, absolvendi sunt presbyteri qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo, absque alio titulo a theologis communiter admisso, donec Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subjecere, et huic responso humiliter et libenter acquiesco. — Attamen, salvo Sacrae Poenitentiariae responso praefato, consultis auctoribus probatis, et attenta doctrina omnium fere seminariorum Galliae, ac praesertim eorum quae a presbyteris Congregationis sancti Sulpitii diriguntur; sententia quae rejicit titulum legis civilis tamquam insufficiensem, videtur longe probabilior, securior et sola in praxi tenenda, donec Sancta Sedes definiverit. — Quapropter fidelibus qui a me

consilium petunt, utrum possint auctarium percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum a theologis communiter admissum praeter titulum legis civilis, respondeo eos non posse praefatum auctarium exigere; et denego absolutionem sacramentalem si exigant. Pariter denego absolutionem iis qui, perceptis hujuscenodi usuris, id est, vi solius tituli legis, nolunt restituere.

• Quaeritur 1°. Utrum durius et severius me habeam erga hujusmodi fideles, etc.

• 2°. Quae agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec Sancta Sedes definitivam sententiam emiserit.

Quibus S. Poenitentiaria, die 11 Novembris 1831 respondit: • Ad primum: *affirmative*, quandoquidem ex dato a S. Poenitentiaria responso liquet, fideles hujusmodi qui bona fide ita se gerunt non esse inquietandos. — Ad secundum: *Provisum in primo*, unde Orator priori Sacrae Poenitentiariae responso, sub die 16 sept. 1830, sese conformare studeat.

Quinimmo inquietandi non sunt ii qui dubia aut mala fide lucrum moderatum ex mutuo percepereunt. Cum enim quae sit fuerat: • An poenitentes qui moderatum lucrum, solo legi titulo ex mutuo dubia vel mala fide percepereunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam aut malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis Sanctae Sedis ». S. O., die 17 Januarii 1838, respondit: • *Affirmative*, dummodo parati sint stare mandatis Sanctae Sedis ».

Quae cum ita sint, nunc exponenda veniunt ea quae in diversis regionibus de hac re sancita sunt. Igitur.

In **GALLIA** (lex 12 Jan. 1886), taxa *legalis* 5% in materia civili superari nequit; in materia commerciali admittitur *conventionalis*.

In **AUSTRIA** (Cod. civ., § 994, 995), constitui potest taxa 5%, si mutuum detur accepto pignore; et 6% si sine pignore credatur. Si autem cuipiam auctarium sit debitum vi *solius legis*, taxa est 4% in materia civili, et

*Pactum
a com-
mercio.
modo lici-
tum.*

Communiter negant doctores: Palaus^{a)}, Navarrus^{a)}, Bonacina^{a)}, etc. cum Salman-ticensibus^{a)}. Nisi pignus non valeat pluris quam sors; vel nisi sit pactum (certe lictum) ut, si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantum suam sortem.

*Pactum
mutua-
lignore
penam.*

Utrum autem *valeat pactum, ut in poenam non impletae solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat?* — Negant Vasquez, Palaus^{b)} et Covarruvias. Sed probabiliter affirmatur cum Bonacina^{b)}. Trullench^{b)}, Azor^{c)}, Reginaldo^{d)}, etc., apud Salmant.¹, juxta dicta n. 766, ubi poena conventionalis licita jam fuit probata.

*Fructus
moris,
portem
putant.*

776. — Notandum est autem quod si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem computare; et ideo pactum quo creditor uti

Vasq., Opusc. de Pignorib., cap. 4, num. 8 et seqq. — Covar., Variar. resolut. lib. 3, cap. 2, n. 7 et 8. — ¹ Tr. 14,

possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *antichriseos* (vulgo *contratio a godere*), communiter rejicitur de se, praeciso alio titulo, tamquam usurarium. Est certum cum S. Thoma² et communi, contra Diana^{a)}; quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuatarii, illi soli fructificat, ex *cap. 1 et 2, de usuris.* — Immo tenetur, mutuans reddere fructus illos, quos sua culpa negligit colligere. Vide Salmant.³.

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum: cuius fructus non computantur in dotem ad onera matrimonii sustinenda; ut Concinna^{b)} et Petrocorensis⁴, ex *cap. Salubriter, de usuris*, ubi dicitur: *Generum ad fructus possessionum, quae sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatae, computandos in sortem, non credimus compellendum.* Et hoc cur-

*Fructus
pignoris
pro dote, in
dotem non
computan-
di.*

cap. 3, n. 48. — ² 2^a 2^c, qu. 78, art. 2, ad 6. — ³ Loc. cit., n. 46. — ⁴ Lib. 4, de Just., cap. 7, qu. 7.

6% in materia commerciali, inter mercatores et opifices legaliter uti tales recognitos.

In HISPANIA (art. 1756, 1108), admittitur taxa conventionalis, qua deficiente, nihil exigi potest. Ratione tamen morae culpabilis taxa legalis 6% viget.

In GERMANIA (art 246 et seqq.), taxa legalis, deficiente conventionali, est 4% in re civili, 5% in commerciali. Taxa conventionalis etiam admittitur, quae si 6% supereret, potest mutuans sortem restituendo se liberare, neque ullum pactum potest hoc jus tollere.

In ITALIA, praeter taxam legalem, quae deficiente conventione potest exigi (i. e. 4% in materia civili, 5% in commerciali, ex lege 22 junii 1905), admittitur *taxa conventionalis*, quam quidem lex civilis (art. 1831) liberam relinquit cuique definiendam; lex vero naturalis immodicam seu usurarium semper vetat.

775. — ^{a)} Auctores isti a Salmant., *loc. cit.*, n. 47, citantur pro sententia, quae negat per se licitum esse ejusmodi pactum; at postea ipsi Salmant. limitationes apponunt, quae apud S. Alphonsum reperiuntur. — Auctores autem citati, et primo quidem Palaus, *tr. 33, disp. 4, punct. 23, n. 2*, asserit ex jure positivo, ejusmodi pactum reprobari et irritari, quamvis pignus non excedat debitum; sed *n. 4*, ita leges explicat, ut dicat valere pactum de quo hic agitur, si pignus detur in solutum, justo tamen pretio emptum; secus vero, si minoris justo venditum sit. — Navarrus etiam, *Man., cap. 17, n. 204*, concedit posse fieri, « quando non in lucrum creditoris, sed in poenam debitoris sit pactum, ut pro vendito justo pretio habeatur ». — Denique Bonacina, *disp. 3, qu. 3, punct. 8.*

n. 2, dicit per se esse illicitum; sed fieri posse licitum, quando hujusmodi pactum in poenam apponitur; quod his verbis, *n. 3*, explicat: « Quando pignus non plus valet quam debitum, non committi usuram apponendo pactum, ut si debitor non solvat constituta die, pignus habeatur venditum justo pretio ».

^{b)} De Palao et Bonacina, vide supra notam *a*. — Trullench vero, *lib. 7, cap. 19, dub. 14, n. 14*, idem docet ac Bonacina.

^{c)} Azor, *part. 3, lib. 7, tit. de Pignorib., cap. 10, § Mea sententia, et § seq.*, id profecto affirmat, stando in jure naturae.

^{d)} Reginaldus, perverse a Salmant. adducitur; nam, *lib. 25, n. 597*, requirit ut « non accipiatur plus quam sit juste debitum, serveturque justum ipsius pignoris pretium...», et intervenerit mutuus contrahentium consensus aut judicis sententia, absitque *fraus* ».

776. — ^{a)} Diana, *part. 1, tr. 8, resol. 28*, parum dissentire videtur a S. Thoma; non enim id concedit, nisi sub duplice conditione: « Prima, inquit, ut lucrum cessen illi qui pecuniam tradit... Secunda, ut in dicto contractu apponatur pactum retrovendendi in favorem utriusque contrahentis, ita ut tradens pecuniam obliget se ad rem acceptam restituendam, si qui pecuniam accipit, restituerit pecuniam, et e contra ».

^{b)} Concinna, *lib. 3, de Just. et Jure, dis-
sert. 3, cap. 18, n. 6*, concordat, nisi tamen, ut ipse limitat, « mutua conventio fieret inter partes, ut pignus esset dumtaxat ad dotis securitatem; tum fructus pignoris gener recipere non posset, sed computandi in sortem forent ».

Exceptiones.

rit, esto fructus pignoris onera matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolute, et tempore quo dos constituitur. — Secus tamen, si detur tantum in dotis securitatem, aut dote jam constituta. Secus item, si gener onera matrimonii non sustineat. Vide Salmant.¹

777. — Dubitatetur 2°. *An possit in pactum deduci, ut reddantur a mutuatario quae ab eo sunt debita*, non ex justitia, sed ex caritate aut religione: nempe, ut medicus medeatur si alius non est; advocatus patrocinetur; dives succurrat in necessitate gravi; item, ut qui vovit eleemosynam, eam praestet; ut Missam preeceptam audiat, etc.?

Pactum de re debita non ex justitia, alii dicunt illud.

Allii dicunt illud.

Azor², Bonacina³; item Covarruvias⁴, Salas, Trullench, Reginaldus, etc., apud Salmant.⁴, negant id posse fieri sine labe usurae; quia pactum addit onus justitiae quod prius non aderat. Et hanc tenet Viva⁵, dicens omne pactum novum onus imponens mutuatario, usurarium esse. — Contradicunt tamen Lugo⁶, Lessius⁶, Concina⁷, [Continuator] Tournely⁷, Salmant.⁸ cum Valentia⁹, Palao, etc. Quia, ut inquiunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium; cum sit in utilitatem [non] tam mutuantis quam mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione quam jam habebat. Addunt: si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tanto magis ab injuria inferenda Deo.

His non obstantibus, huic secundae

¹ Tr. 14, cap. 8, ex n. 49. — ² Part. 8, lib. 5, tit. de Usura, cap. 7, qu. 15. — ³ Disp. 8, de Contract, qu. 8, punct. 3, n. 15. — ⁴ Salas, de Usur., dub. 9, n. 4. *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 6, n. 7. — *Regin.*, lib. 26, num. 191. — ⁵ Tr. 14, cap. 8, n. 55. — ⁶ In propos. 42 Innoc. XI, n. 15. —

Sententiae, pace tantorum doctorum, nunquam valui acquiescere. Quia omne onus quod imponitur mutuatario ex pacto, tenetur ipse praestare ex justitia, et ideo evadit quidem pretio aestimabile. Ita ut, si post tale pactum medicus ille non medeatur, advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelae vel patrociniis praestandi: ad quod damnum resarcendum prius certe non erat obligatus. Quid ergo refert quod pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuatarii, cum usura in hoc consistat, quod exigatur ex mutuo onus pretio aestimabile?

Et miror cur Salmanticenses, qui, loquentes de simonia¹⁰ (et ut diximus n. 59), tamquam certum asseruerunt ex D. Thoma, simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione praestandi aliquod opus spirituale, licet illud non sit in communione dantis, eo quod esset contractus onerosus; hic vero teneant non esse usuram similem imponere obligationem; cum ex communi axiomate dicatur: *Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura*.

Caeterum omnes recte docent, non inferre usuram pactum solvendi id quod jam prius erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio aestimabile, vel de quo mutuarius pretium petere potuisset. — Ita Concina¹⁰, [Continuator] Tournely¹¹ et alii.

S. De
negat &
licitum

Pac
praest
de deb
ex just
licitum

⁸ Cap. 20, dub. 8, num. 60. — ⁹ Cap. 8, de Usur., art. 4, sect. 1, v. *Dico 2*. — ¹⁰ Loc. cit., n. 55. — *Palau*, tr. 33, disp. 4, punct. 14, num. 8. — ¹¹ Tr. 19, cap. 1, num. 41. — *S. Thom.*, 2^a 2°, qu. 189, art. 9. — ¹² Dissert. 3, cap. 19, n. 1. — ¹³ Cap. 3, de Usur., art. 4, sect. 1, v. *Dico primo*.

777. — ^{a)} Covarruvias, *Variar. resolut.* lib. 3, cap. 1, n. 2, negat sane id fieri posse, si mutuator intendat ea pactione mutuatarium obligare nova obligatione eique novum onus imponere. Cfr. *ibidem*, lib. 1, cap. 20, num. 4.

^{b)} Lugo rem distinguit: « Considerandum, inquit *disp.* 25, n. 49, an promissio illa humana novum vinculum considerabile afferat mutuatario, cui grave sit promissione illa exterius obligari ad id, ad quod jam ex caritate tenebatur. Si enim grave onus hoc ei sit, pactum erit usurarium; secus, si hoc pro

nihilo reputet, posita jam obligatione preeudent strictiori ex alio capite, cui si desit, non curabit etiam de promissione illa invalida et fide mutuanti data ».

^{c)} Concina, *dissert.* 3, cap. 19, n. 2, concordat, « si pactum sincerum sit, et unice bonum mutuatarii vel proximi spectet ».

^{d)} Valentia citatur a Salmanticibus ex Bonacina, qui revera eum adducit, ut qui *videatur* sic tenere; sed quidquid investigare conatus sim, apud Valentia, *in 2am 2ae*, *disp.* 5, qu. 21, punct. 2, hanc opinionem reperire nequivi.

778. - Dubitatur 3º. *An possit deduci in pactum, ut mutuatarius faciat injuriae condonationem, ad quam neque ex caritate tenebatur, sed poterat juste satisfactionem petere?*

Affirmant Sotus, Navarrus et Silvester, apud Salmant.¹; quia laesio tunc ratione amicitiae naturaliter condonari solet. — Longe tamen probabilius et verius negant Lugo²; Laymann³; Bonacina, Palaus, apud Salmant.⁴; quia adderetur obligatio vere pretio a estimabilis. — Lessius autem⁵; et Salmant.⁶ cum Trullench, Serra, Prado, etc., adhaerent secundae sententiae, quando esset pactum justitiae. Secus vero, si esset foedus amicitiae (ut loquuntur), ex qua exigatur ut alter libenter injuriam remittat; sed bene advertunt hoc palliatae usurae periculo non carere.

779. - Dubitatur 4º. *An liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur?*

Alii dicunt quod si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura; et est communis cum S. Thoma⁷ et aliis, contra paucos apud Salmant.⁸. — Secus vero, si petatur ex amicitia aut gratitudine. Salmant. autem⁹ dicunt hoc practice non posse admitti, nisi forte in aliquo casu raro. Sed ego absolute nunquam admittendum esse dico; ex propositione 42 Innocentii XI (ut supra allata), ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigendi, tamquam ex gratitudine debitum. — Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuatarius hoc nolle presumatur; cum alias collatio jam valida existimetur. Vide Lessium¹⁰, Lugo¹¹, Salmant.¹².

780. - Dubitatur 5º. *An liceat obligare mutuatarium ad ea quae ex gratitudine tenebatur praestare, v. gr. ut emat sibi*

Sotus, de Just., lib. 6, qu. 1, art. 2, v. *Existit autem. - Navar.*, Man., cap. 17, n. 238. - Silvest., v. *Usura I*, qu. 11. - ¹ Tr. 14, cap. 8, n. 57. - ² Disp. 25, n. 38. - Bonac., disp. 3, qu. 8, punct. 3, n. 16. Palaus, tr. 83, disp. 4, punct. 10, n. 3. - ³ Tr. 14, cap. 3, n. 57. - ⁴ Cap. 20, dub. 7, n. 48. - ⁵ Loc. cit. - Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 5, n. 3. - Serra, in ²= 2°, qu. 78, art. 2, dub. 1. - Prado, cap. 28, qu. 2, n. 7 et 8.

778. - ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 2, v. *Simili*, concordat quidem; sed subdit: « Fateri tamen debemus raro in ejusmodi casu usuram timendam esse; quia plerumque presumi potest mutuatarium, si homo liberalis sit, propter praestitum sibi mutationis bene-

necessaria a mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, etc.?

Omnino negandum cum Busenbaum (n. 791, ad 12), non solum si haec exigantur ut debita ex justitia^{a)}; sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eamdem prop. 42, ut diximus. — Salmant. autem¹³ dicunt quod simpliciter rogare mutuatarium ad haec libere praestanda ex amicitia, de se non esset illicitum; et in hoc videtur expresse consentire S. Thomas¹⁴, ubi dicit: *Si vero munus ab obsequio vel a lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia quae sub aestimatione pecuniae non cadit, licet hoc accipere, et exigere, et exspectare*. Haec autem doctrina currit speculative loquendo; sed in praxi recte dicunt Salmant.¹⁴ esse valde periculosam.

Nec admittendum id quod ait Laymann¹⁵: lictum esse obligare mutuatarium ad haec praestanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum. Quia, acceptata conditione, reipsa jam onus imponitur et mutuatarius obligatur ad illud: quod nunquam licet ex D. Thoma. (Vide n. seq.).

781. - Si pactum autem sit remutuandi, S. Thomas¹⁶ sic docet: *Licet simul mutuanti unum, aliquid aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum*. — Lictum igitur est, mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui; quia potes ab altero petere officium amicitiae, quod ille a te postulat: modo illud non sit ipsi magis onerosum. Et sic pariter posses petere ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, etc. — Secus autem, si obligares in futurum. Ita cum S. Thoma, Lessius^{a)}, et Salmant.¹⁷ cum

Pactum de debito gratitudinis, illicitum.

Quidam excipiunt simplicem rogationem.

Exceptio ista. periculosa.

Imponere onus, ut conditio sine qua non, illicitum.

Pactum remutuandi eodem tempore, licitum.

In futurum, illicitum.

- ² 2°, qu. 78, art. 2, ad 3. - ³ Tr. 14, cap. 3, n. 58. - ⁴ Loc. cit. - ⁵ Cap. 20, dub. 9, n. 62 et 68. - ⁶ Disp. 25, n. 41 et seqq. - ⁷ Tr. 14, cap. 3, n. 59. - ⁸ Loc. cit., n. 61. - ⁹ 2°, qu. 78, art. 2, ad 3. - ¹⁰ Tr. 14, cap. 3, n. 61. - ¹¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 3, v. *Pro concordia*. - D. Thom., 2° 2°, qu. 78, art. 2, corp. et ad 4. - ¹² 2° 2°, qu. 78, art. 2, ad 4. - S. Thom., loc. cit. - ¹³ Tr. 14, cap. 3, n. 62 et seqq.

ficium, dictas obligations seu debita gratis remittere ac condonare».

780. - ^{a)} Busenbaum, loc. cit., dicit usuram esse, si haec exigantur « ex debito civili ».

781. - ^{a)} Lessius, cap. 20, n. 53, de pacto remutuandi in praesenti loquitur, et concor-

aliis; contra Bañez^{b)}, et Rodriguez^{b)}, etc., qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi: sed improbabiliter.

782. - Dubitatur 6°. *An liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie et quantitate, quando creditur pluris valitura?*

Pactum
ut restituatur eadem
specie et
quantitate,
quando licitum.

In hoc certum est 1°. Quod licet, si aequo dubium est an valor rei sit augendus vel minuendus: vide Lessium¹. — Certum est 2°. Quod si rem servaturus eras usque ad tempus quo ejus valorem augendum esse certo credas; potes petere ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen aestimatione periculi vel expensarum in re servanda. Ita Habert, Concin^{a)}; item Bonacina, Dicastillus, Rebellus, etc. cum Salmant.² — Certum est 3°. Quod licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum quod non credatur pluris valiturum nec melius veteri. Ita Salmant.³ cum Palao, Molina, Trullench, etc., cum Busenbaum (*n. 791*).

¹ Cap. 20, dub. 17, n. 145. — *Habert*, tr. de Contract., cap. 18, v. *Dixit nisi*. — *Bonac.*, disp. 3, qu. 3, punct. 8, num. 20. *Dicast.*, lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 2, num. 42 et 45. — *Rebell.*, part. 2, lib. 8, qu. 8, n. 9 et 4. — ² *Tr.* 14,

Quaestio igitur est: *an possis petere ut tibi reddatur res quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore quo credis eam pluris valituram?*

Affirmant Sotus^{b)} et Molina^{b)}, apud Lessium^{b)}; et his adhaeret Busenbaum^{c)} (hic infra, *n. 791, ad 18*). Quia, ut dicunt, haec est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur; et quia per mutuarium stat ne res reddatur ante illud tempus.

Sed docet Lessius^{b)} hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisse dubium an pretium foret augendum, vel an rem tu servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractione reddendam esse, juxta predicti dubii aestimationem, ne quid ex mutuo lucreris: posito quod non fuisse certo rem servaturus). Nam alioqui recte dicit Lessius [se] non videre, quo jure possis aequalem mensuram recipere. — Salmant. autem^{d)} cum Bonacina^{d)}, Azor^{e)} et Trullench^{d)},

cap. 3, num. 67. — ³ Loc. cit. *Palau*, tr. 33, disp. 4, punct. 18, num. 10. — *Molina*, tr. 2, disp. 311, num. 8. *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 15, n. 11. — ⁴ *Tr.* 14, cap. 3, num. 70.

dat. Sed *n. 56*, pactum remutuandi in futurum usurarium esse negat: « Modo tamen ad hoc te non obligem obligatione civili, sed solum gratitudinis ». Si vero obligatio civilis imponatur, tenendum esse in praxi ait *n. 58*, quod adsit usura: « Nisi, ut limitat *n. 61*, eo eventu quo onus carendi pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi civili; licitum enim est par onus exigere: unde etiam pro obligatione civili, quam subeo dum tibi mutuum promitto..., possum vicissim parem a te obligationem exigere ».

^{b)} Bañez et Rodriguez a Salmant. contra aliorum sententiam non recte adducuntur. — Bañez enim, *in 2am 2ae, qu. 78, art. 2, circa resp. ad 1, 2 et 3, concl. 1*, diserte affirmit usuram esse: « Si mutuat quis alteri pecuniam, obligando illum ut remutuet in posterum ». — Idemque omnino docet Rodriguez, *Sum. part. 1, cap. 112, n. 5*. — Fateor tamen Bañezium, *ibid., concl. 2*, concedere, obligationem illam ad remutuandum futuro tempore, vendibilem esse et liceat vendi posse: « Sed est observandum, subdit, quod sub hac specie et ratione solent mercatores et negotiatores palliare usuras ».

782. — ^{a)} Concin^{a)}, *cap. 19, n. 11*, satis innuit id fieri posse, dum scribit se hanc quaestionem missam facere; venditionem enim esse, ut ait, non mutationem.

^{b)} Sotus et Molina a Lessio, *loc. cit., n. 154*, non citantur ad hoc quae situm, prout a S. Alphonso exponitur: « Adverte tamen Sotum... et Molinam..., inquit, putare non esse contra justitiam, etiamsi exigat in hoc casu [quando scil. certum vel probabilis est rem pluris tempore traditionis valituram] parem mensuram, modo non obliget illum ut differat solutionem usque ad illud tempus ». Quod quidem tenent auctores citati: Sotus, *lib. 6, qu. 1, art. 2, v. Quaeris autem*; Molina, *loc. cit., n. 2*. — « Haec sententia, ita pergit Lessius, etiam probabilis est, si non erat certum pretium fore augendum, vel si mutuans constituerat eam servare, aut erat adhuc anceps; alioquin, si constabat pretium augendum, et constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus, non video quo jure possit aequalem mensuram repetrere ». — Et in hoc ultimo asserto consentit etiam Molina, *n. 4*.

^{c)} Vide textum Hermanni Busenbaum infra, *loc. cit.*

^{d)} Bonacina, *disp. 3, qu. 3, punct. 3, n. 24 et 28*; et Trullench, *lib. 7, cap. 19, dub. 15, n. 7*, citantur utique hic a Salmanticensibus; sed haec dicunt de pecuniae mutuo, quamvis Bonacina idem forte significet de aliarum rerum mutuo.

^{e)} Azor a Salmant. quidem adducitur, ut refert S. Alphonsus; sed non adeo clare lo-

Qui
res ne
serva
et cred
pluri
tura.

praedictam sententiam approbat, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam, praecisa consideratione valoris et incrementi. Sed haec praecisio non video quomodo licite posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certo vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessario semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto e converso cum Salmant.¹, quod si certo vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minus valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnum.

Haec dubia tamen locum habent, quando cogitatur et creditur res pluris valitura. — Si vero bona fide nulla habeatur consideratio de incremento vel decremente rei, bene potes pacisci ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita Lessius², Pater Concina³; ac Laymann, etc. cum Salmant.⁴.

¹ Tr. 14, cap. 3, n. 71. — ² De Just. et Jure, dissert. 3, cap. 19, num. 11. — ³ Laym., lib. 8, sect. 5, tr. 4, cap. 16, num. 14. — ⁴ Tr. 14, cap. 3, num. 72 et 73. — ⁵ Loc. cit., num. 78. — ⁶ Sà, v. *Mutuum*, num. 9. — ⁷ Palau, tr. 83, disp. 4, punct. 1, num. 6 et 7. — ⁸ Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 15,

Quid de pecunia.

Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniae, tenent Salmant.⁴ cum Sà, Palao, Trullench, Toletto⁵, etc.; quia in pecunia principaliter attenditur valor. — Sed Azor⁶, Navarrus⁷ et alii, apud eosdem Salmanticenses⁸, cum Busenbaum⁹ infra, n. 791, ad 17, ajunt bene valere pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie et numero monetarum, quando nullum cogitatur nec intenditur incrementum, et sic expresse sit conventum. Horumque sententia est mihi probabilior: saltem si commune¹⁰ sit periculum incrementi vel decrementi; ut sentit Pater Concina⁶. — Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie quam traditur, omnino usurarium est, quia imponitur onus pretio aestimabile; ut dicunt Salmant.⁷, Concina⁸ et alii communiter.

Usque adhuc de *pactis*. Circa quae bene advertit Anacletus⁹ cum aliis communiter, quod contractus in aliqua regione usitatus, et a viris probis celebrari solitus,

num. 6. — ⁵ Tr. 14, cap. 3, num. 72. — ⁶ De Just. et Jure, dissert. 3, cap. 19, num. 14. — ⁷ Tr. 14, cap. 3, num. 74. — ⁸ Lib. 3, de Jure et Just., diss. 3, de Usura, cap. 19, num. 14. — ⁹ Tract. 8, de Contractibus, dist. 4, qu. 4, num. 48.

quitur. Et primo quidem negat adesse in hoc ullam differentiam inter pecuniam et alias res: « Idem juris est (ita ille, part. 3, lib. 10, tit. de Cambiis, cap. 7, qu. 2, § Haec quaestio) de moneta, quod de caeteris rebus quae mutuae dantur, et in pondere et mensura constunt ». — Atvero non expresse loquitur de exclusione valoris; eam tamen forte innuit, quarens utrum pecunia mutuo data sit restituenda juxta aestimationem quam habet tempore mutui dati, an tempore solutionis, et loco citato respondet: « Haec quaestio locum non habet quando moneta ejusdem generis solvitur; quare tota in eo versatur, an quando solvitur alterius generis moneta... Et dicendum mihi videtur solvendam esse ejusmodi monetam secundum eam aestimationem quam habet tempore solutionis ». — Deinde, quaerens de casu quo probabiliter creditur plus valitura, ait, § Deinde quaeri: « Aut non erat servaturus vel interim consumpturus; et tunc absque usura mutuam dare non potest, quia perinde esset ac si mutua dedisset decem ut reciparet undecim ». Cfr. etiam lib. 7, tit. de *Mutuo*, cap. 10, qu. 1, ubi quaerit Azor: « An qui mutuo dat nummos aureos vel argenteos, possit sibi debitorem obligare ad solvendum in pecunia aurea argenteave? » Et respondet: « Posse »; neque ullam limitationem addit.

¹⁰ Lessius, cap. 20, n. 149, haec scribit: « Quid si in contractu non fuerit conventum de restituenda majore mensura, vel de exaequando pretio, sed tantum de restituendo mutuo: tenebiturne mutuatarius postea, cum pretium decreverit, majorem mensuram restituere? » Et sententiam affirmantem probabiliter appellat; sed n. 150, addit: « Contraria tamen videtur usu recepta ».

⁵ Toletus, lib. 5, cap. 34, n. 2, concordat profecto; sed subdit: « Haec intellige, quando qui dat pecunias, non petit sibi dari in eadem materia, in qua dat, sive minus sive plus valeant; tunc enim essent sic dandae, sive auctus sive minutus esset valor pecuniarum ».

⁶ Navarrus, Man., cap. 17, n. 294, videatur innuere totum quod habetur apud S. Alphonsum: « Qui centum ducatos mutuat ad annum, inquit, si intra illud crescat eorum valor auctoritate publica, debent solvi eidem totidem in fine anni, si eos eousque erat servaturus, vel mutuavit cum pacto, ut redde-rentur ei centum alii ejusdem metalli et formae, sive majoris sive minoris in fine anni valerent ».

⁷ Vide textum Hermanni Busenbaum infra, loc. cit.

⁸ Commune, id est: *aequale* periculum incrementi aut decrementi.

non est facile damnandus. — Sed procedamus ad alias Quaestiones quae supersunt.

783. - Quaestio 6^a. *Utrum usurarius acquirat dominium lucri usurarii?*

Affirmant Lugo¹; ac Scotus, Sà, Navarrus, etc., apud Salmant.² Quia mutuarius, quamvis coacte det (et ideo usurarius teneatur ad restitutionem), dat tamen libere et transfert dominium: sicut transfert qui metu coactus rem vendit. — Sed oppositum tenendum cum S. Thoma³, et communi cum Salmant.⁴, Concina⁵, [Continuatore] Tournely⁶. Et ratio est, quia contractus usurarius est omni jure nullus; nuda autem traditio rei dominium non transfert, ut habetur in *I. Nunquam*, ff. de *acquirendo rerum dominio*.

784. - Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet S. Thomas⁷, quod si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent; quia sunt fructus industriae. — Secus, si percepti sint ex re non usu consumptibili, puta ex domo, agro: *quia* (verba d. Thomae) *sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideo ei debentur*. Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si alias dominus perceperet.

¹ Disp. 25, num. 206. — *Scotus*, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 3, ad 2 (num. 26). — *Sà*, v. *Usura*, num. 2. (in edit. genuina tantum.) — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 265. — ² Tr. 14, cap. 3, n. 106. — ³ 2^a 2°, qu. 78, art. 3. — ⁴ Loc. cit., num. 107. — ⁵ Lib. 8, de Jure et Just., diss. 8, de Usura, cap. 23, num. 1. — ⁶ Cap. 8, de Usur., art. 5, concl. 1, v. *Dices... Resp.* — ⁷ 2^a 2°, qu. 78, art. 3, corp. — ⁸ Disp. 25, n. 209. — ⁹ Tr. 14, cap. 3, n. 118. — ¹⁰ Loc. cit., concl. 1, i. f. — ¹¹ De *Usura*, cap. 23, n. 5. — *Sà*, v. *Usura*, n. 12,

Quid de fructibus quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? — Lugo⁸ dicit non esse restituendos; quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, et tantum tenuetur mutuarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia, ut supra, dicendum putamus⁹ cum Salmant.¹⁰, [Continuatore] Tournely¹⁰ et Concina¹¹.

785. - Quaestio 7^a. *Utrum dans consilium pro usuris, aut praebens pecuniam usurario ut mutuet, teneatur ad restitutionem?*

Negant Lugo¹⁰; et Sà, Toletus, Silvester, Medina, etc., apud Salmant.¹² Quia hi non sunt causa efficax damni; cum possit postea debitor solutionem usurorum negare. — Sed respectu hujus rationis longe probabilius (saltem dico *quoad suadentem usuras*) teneri affirmant Bussenbaum *hic* cum Lessio, Lugo¹³; Salmanticenses¹⁴ cum Palao, Bonacina, Trulench, etc.; quia vere ipse tunc est causa injusti contractus; et licet debitor posset non solvere, si tamen solvet, ex causa sua injuste solvet. — Commune autem est¹⁴, quod non peccat nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii

(in edit. genuin.). — *Tolet.*, lib. 5, cap. 36, n. 2. — *Silvest.*, v. *Usura VII*, qu. 2. — *Joan. Medina*, Cod. de rebus per usur. acquisit., qu. 4, v. *De cooperantibus*. — ¹² Tr. 14, cap. 3, n. 118. — *Bussenb.*, cap. 3, dub. 7, v. *Quaeres.* — *Less.*, cap. 20, dub. 21, num. 178. — ¹³ Loc. cit., num. 115. — *Palao*, tr. 33, disp. 4, punct. 26, n. 4. — *Bonac.*, disp. 3, de *Contract.*, qu. 3, punct. 15, n. 12, v. *Secundo*. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 21, n. 2. — ¹⁴ Apud *Salmant.*, ibid., num. 115.

784. - ^a) Salmant. et Concina, contrarium revera, ut asserit S. Alphonsus, tenent; sed detractis expensis et labore seu industria.

785. - ^a) Lugo plures distinctiones in hac materia ponit; et quidem, *disp. 25, n. 217*, tractans de eo qui pecuniam apud usurarium deponit, negat huic imputari peccatum usurae, nisi tamen suaserit ut usuras exigeret. Et, *n. 216*, tractans de eo qui consultit mutuare sub usuris, aut pecuniam usurario tradit, ut iste mutuare possit, distinguit, dicens: « Aliquando enim horum actiones mutuatorio displicant graviter, et tunc peccabunt contra justitiam, ut si homini diviti consulas non nisi sub usuris mutuare, vel eum in hoc proposito confirmes... Aliquando ejusmodi actiones mutuatorio non displicant: quod des enim usurario pecunias quas mutuare possit, non dis-

plicet, sed placet mutuatorio, cum optet mutuum, et per consequens velit media necessaria et utilia ad mutuandum..; non ergo infers ei injuriam dando usurario pecuniam ut possit mutuare. Aliquando etiam non est invitus, eo quod consulas mutuare sub usuris: quando scilicet illud consilium necessarium vel utile existimatur, ut velit mutuare, quia sine usuris non mutuaret; quo casu consilium illud non displicant mutuatorio, qui primo loco optat mutuum; atque ideo gratum illi est quod inducas usurarium ad mutuandum etiam sub usuris, quando hoc consilium non est causa quod non mutuat gratis... Aliud esset, si consulens aeque posset persuadere mutuum gratis et mutuum sub usuris; tunc enim hoc consulendo peccaret contra justitiam, quia circa tale consilium merito esset mutuarius invititus ».

Usurarius,
juxta alios,
fit dominus
lucri usura-
rii.

Oppositum
est tenen-
dum.

Quid de
fructibus
lucri usura-
rii.

Quid,
minus
ctus
per se

Sus
usuras
tenem
stiven
xta ad

Pro
lius ti
tur,

nisi
in gra
mutuat

illa faceret ^{b)}; et ideo ex alia ratione prima sententia est satis probabilis; quia rationabiliter in illis mutuatarius praesumitur consentiens, ut ait Lugo ^{a)}.

Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, ajunt Concina ¹, Lessius ^{c)}; et Salmant. ² cum Bonacina ^{c)}, Trullenbach ^{c)}, etc., peccare et teneri ad restitutionem; quia proxime cooperaretur ad damnum mutuatarii. — Sed Lugo ^{a)} recte excipit ob eamdem rationem, nisi praestet pecuniam in gratiam mutuatarii. Vel nisi (addendum dico) non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatarii damnum ^{d)}; juxta dicta n. 571, v. Secunda.

786. - Quaestio 8^a. *An peccet et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum quem scit abusurum ad usuras?*

Respondent Lessius ^{a)}; Salmant. ⁴ cum Palao, Lugo ^{a)}, Bonacina ^{a)} et Trullenbach, quod is peccaret utique contra caritatem, si usurarius non haberet alias unde usuras exerceret: sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. — Teneri tamen sentit Pater Concina ⁵, ex D. Thoma ⁶, ubi dicit: *Quod si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hac intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam peccandi; unde et ipse esset particeps culpeae.* Unde si talis deponens est particeps culpeae, non erit quidem particeps alterius culpeae, quam injustiae quam perpetrat mutuator.

^{a)} De Usur., cap. 28, num. 7 et 8. — ^{b)} Tr. 14, cap. 3, n. 115. — ^{c)} Cap. 20, n. 184. — ^{d)} Loc. cit., n. 116. - *Palaus*, tr. 33, disp. 4, punct. 26, num. 5. - *Trull.*, lib. 7, cap. 19,

S. Doctor
cum excus-
sat a resti-
tutione.

Sed hoc non obstante, verius mihi dicendum videtur quod deponens non teneatur ad restitutionem. Sua enim actio non est injuriosa, sed potius gratiosa mutuator; cum hic potius gratam habeat, quam aegre ferat depositionem pecuniae, ut in necessitate sibi providere possit. — Posito ergo quod mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licet sit particeps injustiae, quatenus laedit virtutem justitiae in generali (juxta sententiam quam tenuimus in Tract. de Carit., Lib. II, n. 45, v. Tertia, ubi diximus praebentem occasionem peccandi, non solum laedere caritatem, sed etiam virtutem ad quam laedendam proximum inducit), non tenetur tamen ad restitutionem. Quia non laedit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat; cum ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest S. Thomas.

787. - Quaestio 9^a. *An principes, judices et advocati, qui sunt causa ut usurae solvantur, teneantur ad restitutionem?* — Respondet teneri: sicut tenentur etiam illi qui non excludunt a suis locis usurarios. Immo excommunicantur ipso facto in clem. *Ex gravi, de usuris;* nisi tamen ob bonum publicum ^{a)} hoc permittere expediret. — Ita Lessius ⁷, Salmant. ⁸ cum Palao, etc.

Principes,
etc., faven-
tes usurae,
tenentur re-
stituere.

788. - Quaestio 10^a. *An, si usurarius sit tibi debitor, possis tu licite exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas a mutuatario?* — Nega. Atque si exigis, teneris ad restitutionem: modo tamen

Quid, si
usurarius
sit tuus de-
bitor.

dub. 21, n. 7. — ^{b)} De Usur., cap. 28, n. 8. - ^{c)} Tr. 2^a, qu. 78, art. 4, ad 3. — ^{d)} Cap. 20, n. 179. — ^{e)} Tr. 14, cap. 3, n. 117. - *Palaus*, tr. 33, disp. 4, punct. 26, n. 6.

^{b)} Bonacina, Lessius et Trullenbach idem notant, *locis citatis*.

^{c)} Lessius, *loc. cit.*, n. 184, oppositum tenet, negans ad restitutionem teneri, modo tamen pecuniam deponens non consuluerit ut usuras exigeret, nec sit earum particeps; addit tamen eum posse peccare, quatenus usurario praebet materiam plurim iniquorum contractuum. — Bonacina, *disp. 3, qu. 3, punct. 15, n. 12, v. Ultimo*, pariter negat teneri ad restitutionem, nisi pecuniam tradat ad usuram exercendam, aut usuras consulat. — Denique Trullenbach, *loc. cit.*, n. 7, prorsus idem tenet ac Lessius; unde Bonacina et Trullenbach non recte citantur a Salmant.

^{d)} Sed vide etiam notam d, ad dictum n. 571, ubi ipse S. Alphonsus explicat et temperat suam doctrinam respectu cooperationis ad damnum proximi.

786. - ^{a)} Lugo, *loc. cit.*, n. 217, non loquitur de peccato contra caritatem; in reliquis vero concordat. — Bonacina, *loc. cit.*, v. *Ultimo*, pariter dicit illum « praestare rem de se licitam, consequenter non videtur peccare contra justitiam ».

787. - ^{a)} Salmant. et Palau ad hoc requirunt gravem reipublicae necessitatem. — Praeterea notandum est hanc excommunicationem non amplius vigere ex constit. *Apostolicae Sedis*.

tibi constet illud debitum esse pro usus
ris^{a)}. — Salmant.¹

789. - Quaestio 11^a. *An peccent famuli
cooperantes dominis usurarii?* — Cer-
tum est quod famuli minus principales,
qui tantum scribunt, numerant pecunias,
deferunt pignus et similia, non tenentur
ad restitutionem nec peccant. Ita Sal-
mant.², Croix³, Tamburinius⁴, et Busen-
baum^{a)} infra, n. 792.

Dubium est de iis qui exigunt usuras
et ad solutionem cogunt: an teneantur ad
restitutionem?

Sà^{b)}, Silvester^{b)}, Tabiena^{b)}, Vega^{b)},
apud Salmanticenses^{b)}, licet dicant pec-
care, excusant tamen a restitutione; quia
isti non sunt vere causa exactionis, vel tan-
tum sunt materialis et remota. — Salmant.
autem^{c)} cum Palao, Valentia, Medina, Sa-
las, etc., putant teneri; cum vere sint cau-
sae injustae proxime cooperantes. Et hoc
videtur probabilius cum Tamburinio⁷, si
ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus,
prout esset, si cogerent eos ad solutio-
nem, subscriberent apodixes. Secus, si in
re illis non ingrata: nempe, si eos horta-
rentur simpliciter ad solutionem, vel exi-
gerent usuras sine coactione; quia in hoc
debitores non censemur inviti. — Sed non
excusarem exigentem a peccato coope-
rationis ratione solius famulatus.

790. - Quaestio 12^a. *An haeredes usu-
rarii vel alterius debitoris teneantur ad*

restitutionem in solidum? — Distinguen-
dum: Si debita sint hypothecaria ex con-
tractu, communis est sententia, omnes in
solidum teneri.

Dubium est, si debita sint personalia
defuncti ex delicto.

Adhuc teneri in solidum docent canonici-
stae cum Silvio, Salas, Lopez, Majore, etc.,
apud Continuatorem Tournely⁸. Idque ar-
guunt ex cap. *Tua nos 9, de usur.*, ubi dici-
tur: *Fili i ad restituendas usuras ea sunt
districtione cogendi, qua parentes sui, si
viverent, cogerentur.* — Sed satis proba-
biliter [Continuator] Tournely⁹ cum Azor,
Cajetano, Tolet, Bonacina, Bañez, Me-
dina, Habert, Pontas, Sambovio, etc., dicit
hos haeredes teneri solum pro rata, nisi
ipsi delicto defuncti cooperati fuerint^{a)}.
Et probatur ex *I. un. C., ex delictis defunct.*,
ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo
qui vim (seu damnum) fecit.... defuncto,
successores ejus in solidum; alioquin..., in
quantum ad eos pervenit, conveniri juris
absolutissimi est.* Rationem dat Cajetanus
(respondens ad textum *Tua nos, supra*
oppositum), et dicit: *Fili tenentur, sicut
et pater, obligatione scilicet personali om-
nium bonorum suorum: sed in hoc est dif-
ferentia, quod pater est tota illa persona,
ac per hoc habet totam obligationem; qui-
libet autem haeres (scilicet filius) est pars
illius personae, et consequenter partem
tantum obligationis subit.*

Famuli
minus prin-
cipales ex-
cussantur a
peccato et
restitutio-
ne.

Famulos
exigentes u-
suras ali
excusant a
restitutio-
ne.

Probabi-
lius distin-
guendum.

Solus famu-
latus non
excusat a
cooperatio-
ne.

Haera-
teneri
solidum
debitis i
poterat

Iten-
xta alien
person
libas ex
lito.

Satis
probabilis
negatur.

nisi
cto coop
ti sint.

¹ Tr. 14, cap. 8, n. 119. — ² Loc. cit., n. 118. — ³ Lib. 2,
n. 268. — ⁴ Decal., lib. 5, cap. 1, § 4, n. 49 et 50. — ⁵ Tr. 14,
cap. 8, num. 118. — ⁶ Loc. cit. - *Palau*, tr. 38, disp. 4,
punct. 26, n. 9. - *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 21, punct. 3.
v. *Tertio sequitur. Joan. Medina*, Cod. de reb. per usur.
acquist., qu. 4, coroll. 2. - *Salas*, de Usur., dub. 44, n. 11. —
⁷ Decal., lib. 5, cap. 1, § 4, n. 50 et 51. — *Silvius*, in 2° 2°,
qu. 78, art. 3, quaer. 6, concl. 1, i. f. - *Salas*, de Usur.,
dub. 43, n. 3. - *Ludov. Lopes*, Instruct. conc., part. 2,
cap. 80, qu. 3. - *Major*, in 4, dist. 15, qu. 38, v. *Ecce quo-*

modo. — ⁸ Cap. 8, de Usur., artic. 5, concl. 5. — ⁹ Loc.
cit., concl. 5, i. f. *Azor*, part. 3, lib. 5, tit. de Usur.,
cap. 18, qu. 11. *Cajetan.*, Opusc. tom. 2, tr. 8, qu. 5.
Tolet., lib. 5, cap. 35, num. 8. *Bonac.*, disp. 3, qu. 3,
punct. 15, num. 14. - *Bañez*, in 2° 2°, qu. 78, art. 3,
dub. 4. *Joan. Medina*, Cod. de reb. per usur. acquist..
qu. 4, § *In 5 et ult. arg.*, et §§ seqq. - *Habert*, de Contract.,
cap. 14, qu. 23. - *Pontas*, v. *Restitutio*, cas. 112. - *Sambovi*,
tom. 4, cas. 325, ad 1 cas. — *Cajetan.*, Opusc. tom. 2, tract. 8,
qu. 5, ad 2.

788. - ^{a)} Scilicet, ut loquuntur Salman-
ticense: « Si tibi constet illas pecunias ob-
usuras [a mutuatorio] deberi tuo debitori ». .

789. - ^{a)} Textum Hermanni Busenbaum
vide infra, n. 792, resp. 1.

^{b)} Sà, v. *Usura*, num. 13; et Tabiena,
v. *Usura VII*, n. 6, qu. 5, i. f., negant dumta-
xat merum usurarii executorem ad restitu-
tionem teneri. — Silvester vero, v. *Usura VII*,
qu. 4, asserit eum, qui est minister tantum
seu merus executor, ut qui solum pecuniam
manualiter tradit, et recipit pignus ac pecu-

niam, peccare quidem mortaliter, non tamen
ad restitutionem teneri, nisi cooperatus sit ad
exactionem. — Vega denique, *Sum. nueva*,
part. 2, cap. 131, de *Usura*, cas. 38, eos utique
a restitutione excusat, modo tamen, iis etiam
deficientibus, usurarius usuras nihilominus
exigeret.

790. - ^{a)} Non omnes auctores citati hanc
limitationem expositae doctrinae apponunt.
Cajetanus autem et Bonacina eam alio modo
proponunt: « Modo aliquis (sunt verba Bona-
cinae) non sit causa cur oæteri non restituant;

Quaestio 13^a. Hic etiam pertineret quae-
rere *an licitum sit petere mutuum ab usu-
rario, et illas [usuras] ei offerre.* — Sed
de hac satis dictum est supra *de Carit.,*
Lib. II, n. 47, v. Secunda; et *n. 77, v.
4°. Licitum.*

*Alii ca-
ter Ba-
num.*

791. — « 11°. Mutuare frumentum vetus
cum obligatione ut restituatur novum
(praesertim certo tempore) est usura, si
mutuans sciat novum fore melius et ma-
joris pretii. — Silvester, Navarrus, Trul-
lensch¹.

« 12°. Est usura ex communi senten-
tia, si des mutuum ut postea mutuata-
rius ex debito civili obligetur tibi rursus
mutuare aut vendere, vel apud te in
tua officina emere merces, aut operas
suas locare. Quia talis obligatio est res
pretio aestimabilis; cum privet mutua-
tarium potestate alibi emendi et locandi
operas. — Lessius², card. Lugo³. Vide
Laymann⁴, Bonacina⁵.

« 13°. Usura est mutuare principi vel
reipublicae, eo pacto ut interim, dum
non solvitur, sis liber a tributis vel one-
ribus justis solvendis. — Salas, card.
Lugo⁶, ex communi.

« 14°. Item mutuare ea lege ut mutua-
tarius eam pecuniam exigat a debitore
mutuantis, a quo non facile extorquebit.
Quod addo, quia si sponte onus illud
suscipiat, eo quod facile possit obtinere,
non erit usura. — Ibid.⁶ et Bonacina⁶.

« 15°. Item, si frumentum quod alibi
habes, des mutuum, obligando ut tibi
reddatur hic vel alibi (cum majoribus
sumptibus vel laboribus), ubi plus valet.
— Ibid.⁷.

« 16°. Usura etiam est obligare mutua-
tarium ut partem mutui accipiat in mer-
cibus quibus non indiget. — Ibid.⁸.

« 17°. In mutuo pecuniario, nisi aliter
conventum sit, si quis det mutuos v. gr.
centum florenos, non potest exigere plus

*Silvest., v. Usura I, qu. 17. Navar., Man., cap. 17,
n. 224. — ¹ Lib. 7, cap. 19, dub. 15, n. 11. — ² Disp. 25,
n. 46 et 47. — ³ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 3. — ⁴ Disp. 3,
de Contract., qu. 3, punct. 3, num. 9 et 10. — ⁵ Salas, de
Usur., dub. 16, num. 4. — ⁶ Disp. 25, num. 64. — ⁷ Lugo,*

« quam eorum pretium et valor tunc fuerit.
Unde, si eorum valor tunc augeatur, non
potest repetere centum; quia reciperet
aliquid supra sortem. Quod si valor de-
crescat, debet mutuatarius reddere plus
quam centum; quia alias non restitueret
ad aequalitatem. Vide Lessium⁹, Lay-
mann¹⁰, Bonacina¹¹. — [Vide n. 782,
v. *Hoc tamen*].

« 18°. In mutuo tamen aliarum rerum,
ut vini, tritici, etc., aliter se res habet:
quia si quis v. gr. mutuet alteri decem
modios tritici, sive pretium crescat sive
non, potest repetere decem. — Ratio dis-
paritatis est, quia in pecunia non spe-
ctatur ordinarie (nisi aliter conventum
sit ob certas et licitas causas) nisi valor
sive pretium. Unde non debet restitui
nisi pretium aequale. At vero in fru-
mentis, etc., spectatur ipsa materia; quia
non petitur mutuum frumentum propter
pretium frumenti, sed propter ipsum
corpus et substantiam: ergo, etsi crescat
pretium illius, potest repetere tot men-
suras quot dedit mutuo. Interim tamen
quidam de his rebus eodem modo lo-
quuntur quo de moneta. — Vide Lay-
mann¹² et Bonacina¹³. — [Vide dicta
n. 782].

792. — « Quaeres: *Quae obligatio et poe-
na sit usurariorum et cooperantium?*

« Resp. 1°. Usurarius etiam non mani-
festus, ac haeredes tenentur restituere.
— Immo etiam omnes ii qui ex parte
usurarii cooperantur efficaciter: v. gr.
judices, domini temporales, notarii, fa-
muli, advocati, qui quovis modo juvant
vel cogunt mutuatarios ad solutionem
usurarum. Dixi: positive seu *efficaciter*; —
quia habendo se negative, possunt per-
mittere usurarios ob justam causam et
necessitatem pauperum.

« Praeterea in praxi, ex praesumpta
voluntate mutuatariorum, fere excu-

Obligatio-
nes usura-
rii et coope-
rantium.

*loc. cit., num. 66. — ⁷ Lugo, disp. 25, num. 67. — ⁸ Lugo,
loc. cit., num. 68. — ⁹ Cap. 20, dub. 17, num. 149 et seqq.
— ¹⁰ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, num. 15. — ¹¹ Disp. 3, qu. 3,
punct. 3, n. 21 et seqq. — ¹² Loc. cit., n. 14. — ¹³ Loc. cit.,
n. 20 et seqq.*

hic enim teneretur in solidum, utpote causa
efficax totius damni ». Et Cajetanus eodem
sensu loquitur.

791. — ^{a)} Ad hanc Lessii allegationem, vide
supra n. 781, not. a.

^{b)} Quidquid dicat Busenbaum, istud apud

« santur minus principales famuli ». — [Vide dicta supra num. 789, et Lib. II, num. 78].

Eorum
poenae.

« 2º. Usurarius publicus sive notorius non debet admitti ad Communionem altaris nec absolvit, donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro; et qui

« scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus ^{a)}.

« 3º. Addit Laymann¹, ejus testamen- tum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit ^{b)}. Vide Lessium, Bonacina, Trullenbach ² ». — [Item usurarii sunt infames. Salmant ³].

DUBIUM VIII.

De Emptione et Venditione.

ARTICULUS I.

QUID SIT EMPTIO ET VENDITIO.

793. *Quando venditio est justa.* — 794. *An requiratur determinatio pretii. An, data arrha, liceat a contractu resilire.* — 795. *An requiratur scriptura et traditio.* — 796. *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo.* — 797. *Ad quem spectent fructus, cum completetur conditio emptionis.* — 798. *Ad quem spectent fructus rei venditae, sed non traditae.* — 799. *Cujus sit res empta pecunia aliena.* — 800. *An valeat contractus, si vendatur res aliena.* — 801. *In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat.* — 802. *Quid de merce ultronea.* — 803. *An taxa obliget in conscientia.* — 804. *Quotupliciter pretium varietur. Et an res pretiosae habeant maiorem latitudinem.* — 805. *An deceptio semper obliget ad restitutionem.* — 806. *An liceat pluris vendere rem utilem emptori.* — 807. *Quid, si adsint alii justi tituli.* — 808. *An res extraordinariae possint vendi quanti plurimi. An communis aestimatio variet pretium. Et an venditio sub hasta, aut per venditrices.* — 809. *Quid, si res vendatur minutim.* — 810. *An res possit carius vendi ob dilatam solutionem. An ratione periculi, vel quia res pluris esset valitura.* — 811. *An res ad creditum carius vendi possit.* — 812. *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi.* — 813. *An licitum sit pactum reemendi ad arbitrium emptoris. Quid de contractu mohatra.* — 814. *De monopolis.* — 815. *Quot modis fit monopolium.* — 816. *An unus vel pauci, qui annonam emunt ut carius vendant, peccent contra justitiam.* — 817. *An mercatores inter se conspirantes ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an, factio monopolio a mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere.* — 818. *An irretetur contractum vitium occultum.* — 819. *Quid, si vitium sit circa substantiam.* — 820. *Quid, si venditur ut pura res mixta perfectior aliis. Quid de vino mixto cum aqua.* — 821. *An sit injustitia vendere quid pro quo.* — 822. *Quid, si vitium est circa quantitatem.* — 823. *Quid, si circa qualitatem.* — 824. *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum cuius debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam.* — 825. *An, tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum. Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno.* — 826. *Quid de sartoribus vilius pannum ementibus.* — 827. *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium.* — 828. *Si res pereat ante traditionem, cui pereat.* — *Quid, si post traditionem.* — 829. *An liceat vilius emere chirographa seu credita.* — 830. *Vide alia apud Busenbaum.*

Emptio,
venditio.

793. — « Resp. Est contractus quo pretium pro merce solvitur; completeturque mercis traditione. Venditio, contra. — « Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum sive exaequet valorem rei;

et contra. Alias, si sine legitimo titulo secus fiat, committetur injustitia, gravis vel levis pro gravitate excessus, qui proinde ad restitutionem in conscientia obligabit; etsi in foro externo ad resti-

Quid ju-
stitia requi-
rat.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 21. — *Less.*, de Just. et Jure, lib. 2, cap. 20, dub. 22. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract.,

qu. 3, punct. ult. — ² Decal., lib. 7, cap. 19, dub. 22. — ³ Tr. 14, de Contract., cap. 3, n. 125.

Bonacina, loc. cit., punct. 3, reperiri non potest.

792. — ^{a)} Excommunicatio ista, non amplius viget ex const. Apostolicae Sedis.

^{b)} « Nisi ante mortem restituerit quae per

usuras acquisita sunt, vel de eorum restituzione idoneam cautionem (per pignora vide- licet aut fidejussores) dederit ». Ita Laymann; et haec dicit de usurarii testamento et de qualibet alia ejus voluntate.

« tutionem fere non cogatur quis, nisi
« ultra dimidium defraudaverit. — Vide
« Laymann¹, Bonacina². »

794. — Notandum I^o. Quod, ut contractus emptionis sit validus, requiritur *determinatio pretii*: quae si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus: *l. Quod saepe, ff. de contrahenda emptione.* — Seclusi, si remittatur tertio: *l. ult., C. eod. tit.*; sive judicio prudentum, ut recte ait Dicastillus.

An autem valeat emptio facta pro justo pretio, *sine determinatione*? — Affirmat Palaus³; Salmant. autem⁴ negant cum communi, nisi pretium sit jam a lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) *res* debet esse determinata, saltem in spe: ut quando venditur hic jactus retis. Vide Salmant.⁵

Quaeritur hic: *an quando data sit arrha, liceat danti resilire a contractu cum jactura arrhae?*

Respondeo cum Patre Concina⁶, quod licite potest ex consuetudine, quae regulariter talis est^{a)}. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi.

Utrum autem *in dubio, an arrha data fuerit pro securitate*, liceat danti resilire?

— Videtur negare Lacroix⁷ ex Oñate⁸; quia natura hujus contractus arrhae est, ut detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum a contractu subpoena pignus amittendi^{b)}. Sed affirmit Concina^{c)}. Et hoc verum mihi videtur in

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 17. — ² Disp. 8, qu. 2, punct. 1 et 4. — ³ Dicast., tr. 9, disp. 1, dub. 1, num. 20. — ⁴ Tr. 88, disp. 5, punct. 1, n. 4. — ⁵ Tr. 14, cap. 2, n. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 3. — ⁷ Lib. 3, dissert. 2, cap. 1, n. 2. — ⁸ Lib. 6, part. 8, n. 134. —

794. — a) Apud vectores dumtaxat regulariter dari hanc consuetudinem, juxta Concina; de ceteris vero non loquitur.

b) Croix et Oñate, *locis, cit.*, ita definiunt arrhae contractum; unde, ut recte ait S. Alphonsus, *videntur* negare quod sit licitum resilire in dubio an sit data arrha pro securitate.

c) Concina, *loc. cit.*, n. 2, videtur innuere negativam: « *Absolute, inquit, dari arrha solet in majorem initi contractus securitatem. Quare, nisi expresse contrahentes patefaciant se nolle aliam subire obligationem praeter arrhae jacturam, dicendum videtur arrham datam, contractae obligationis et devinctae conscientiae testimonium esse.* »

iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim praesumitur velle contrahere juxta consuetudinem qua regulariter fiunt contractus.

795. — Notandum II°. Quod contractus emptionis *solo consensu* perficitur^{a)}: nisi ante emptionem convenientes partes conficerent scripturam, ex Instit. de obligat. et consensu, et Inst. de empt. et vendit. — Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi *facta traditione*; ut est communis, contra Petrum Navarra: et videatur certum esse ex § Cum autem, Inst. de empt. et vendit, ubi: *Qui rem nondum emptori tradidit, adhuc ipse dominus est.*

796. — Immo nec transfertur dominium rei etiam emptori traditae, donec ab emptore *pretium* solvatur vel offeratur, aut saltem praestetur pignus vel fidejussio, aut saltem fides de illo. Ex § Venditae, Instit. de rerum divisione, ubi dicitur: *Venditae vero res, et traditae, non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisficerit, veluti expromissore aut pignore dato... Sed si is qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emptoris fieri.*

Quaestio autem hic fit: *an gabella debita pro venditione, solvenda sit gabellario tempore contractus vel tempore traditionis?*

Vasquez, Petrus Navarra, etc., apud Salmant.⁹, dicunt, tempore traditionis; et probabile putant Salmant. — Sed recte

^{a)} De Contract., disp. 34, sect. 1, n. 3. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 1, n. 246; et cap. 2, dub. 13, n. 184. — *Vasq.*, Opusc. de Restit., cap. 6, § 2, dub. 6, n. 27. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 1, n. 247. — ⁹ Tr. 14, cap. 2, n. 4. — *Salmant.*, loc. cit.

795. — a) Effectus solius consensus, traditione rei non secuta, non sunt iidem in omnibus iuribus. — In jure AUSTRIACO (1053) et GERMANICO (Cod. 446), dominium rei per solam traditionem transfertur in emptorem; sed interim, quibusdam casibus exceptis, periculum et utilitas manent apud venditorem. Si de fundo agatur, ejusdem relatio in libro fundorum requiritur in jure Germanico ad transferendum dominium. — In jure GALLICO (art. 1583), ITALICO (art. 1448), HISPANICO (art. 1452, 1468) et ANGLICO, dominium rei ejusque periculum ac commodum transeunt, per solum consensum partium, ad emptorem, qui proinde actionem realem habet ad obtinendam ejus possessionem. — Attamen, si res praegustari

probabi-
lius solven-
da tempore
contractus.

probabilis censem oppositum, cum Palao ^{a)} Villalobos ^{a)}, Prado, Bonacina, Dicastro; et idem tenent Lessius ¹, Lugo ² et Continuator Tournely ³. Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur; ut habetur ex § un. Institut. de obligat. ex consensu, ubi dicitur: *Consensu fiunt obligationes in emptionibus..., locationalibus... Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura neque praesentia omnino opus est; at nec dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.*

797. - Notandum III°. Quod, quando venditio est conditionata, impleta conditio, contractus retrotrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis: secus, si potestativa, scilicet cuius impletio sit in potestate emptoris. — Ita Lessius, Malderus, etc. cum Salmant. ⁴.

798. - Notandum IV°. Quod periculum et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei. — Sed in contractu venditionis, emptione perfecta, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio vendoris, ut dictum est mox supra n. 796), nisi aliter conventum sit. Ita ex § *Cum autem 3, Inst. de empt. et vendit.; l. Id quod 7, ff. de peric. et commodo rei vend.; et l. Post perfectam 1, C. eod. tit.* Excipe tamen, si

Periculum
rei statim
pertinet ad
emptorem.

Exceptiones.

Prado, cap. 27, qu. 1, n. 5. *Bonac.*, disp. 3, qu. 2, punct. 1, num. 5. - *Dicast.*, tr. 9, disp. 1, dub. 1, n. 25. - ¹ Cap. 21, num. 8. - ² Disp. 26, num. 5. - ³ De Contract., part. 2, cap. 1, art. 1, i. f. v. *Ex hac*. - *Less.*, cap. 21, num. 128 et 129. *Malder.*, tr. 5, cap. 2, dub. 15, i. f. ⁴ Tr. 14, cap. 2, num. 25. - ⁵ Lib. 3, part. 2, num. 705. - ⁶ Cap. 21, dub. 13, num. 100. - ⁷ Tr. 6, cap. 5, num. 98. - ⁸ De Contract., part. 2, cap. 1, art. 5. - ⁹ Disp. 26, n. 209. - ¹⁰ Lib. 3, part. 2, num. 977. *Molina*, tr. 2, disp. 368, num. 1, 2 et 28. - *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 17, num. 17. -

solent, v. g. vinum; aut si traduntur ad probationem, v. g. equus, venditio non prius perficitur, quam res gustata vel probata fuerit.

796. - ^{a)} Palaus, tr. 33, disp. 5, punct. 1, n. 1; Villalobos, part. 2, tr. 21, diff. 1, n. 3, dictum istud praetermittunt; sed alia habent quae ibidem a Salmanticensibus indiscriminatim ponuntur.

798. - ^{a)} Molina, loc. cit., n. 23, satis inuit hoc assertum: « Fructus ex re empta,

vendor sit in mora tradendi; tunc enim ad ipsum pertinet periculum, ex l. 17, ff. de peric. et comm. Idem si culpa vendoris res fuerit destructa vel deteriorata, ex l. 2, ff. eod. tit. Vide Croix ⁵.

Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem; ut communiter docent Lessius ⁶, Sporer ⁷, Continuator Tournely ⁸, Lugo ⁹; Croix ¹⁰ cum Molina, Laymann, etc. Et hoc currit etiam pro foro conscientiae; ut Sporer cum Molina et communi. — Dicit tamen [Continuator] Tournely cum Lugo, quod hoc valet quoad aestimationem quam habent fructus tempore emptionis. Si vero fructus tempore venditionis erant immaturi, cum postea sunt maturi, certum est quod, re non tradita, eorum incrementum debetur vendori; ut Lessius et Molina ^{a)} apud Lugo ¹¹, ac [Continuator] Tournely ^{b)}. — Ita quoad fructus pendentes.

Quoad fructus vero futuros rei.

Dubitatur 1°. *Ad quem spectent ipsi, re non tradita, vel tradita sine pignore aut data fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem?*

Prima sententia, quam tenent [Continuator] Tournely ¹², et Bonacina ¹³ cum Covarruvias, dicit spectare ad venditorem: ex regula illa generali, quod res suo domino fructificat.

Secunda tamen sententia, communis et verior, quam tenent Lessius ¹⁴, Croix ¹⁵; Salmant. ¹⁶ cum Silvestro, Tapia, Maldero;

Sporer, tr. 6, cap. 5, n. 98. - *Molina*, tr. 2, disp. 368, n. 22, i. f. - *Contin. Tourn.*, de Contract., part. 2, cap. 1, art. 5, num. 2, v. f. *Lugo*, disp. 26, num. 210 et 211. - *Less.*, cap. 21, num. 100. - ¹¹ Disp. 26, num. 210. - ¹² De Contract., part. 2, cap. 1, art. 5, n. 4. - ¹³ Disp. 3, qu. 2, punct. 7, § 1, n. 4. - *Covar.* Variar. resolut. lib. 3, cap. 4, v. 14°. - ¹⁴ Cap. 21, n. 109. - ¹⁵ Lib. 3, part. 2, n. 978. - ¹⁶ Tr. 14, cap. 2, num. 18. *Silvest.*, v. *Usura II*, qu. 11. *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 15, n. 1. *Malder.*, tr. 5, cap. 2, dub. 15.

Fructus
pendentes
statim pe-
tinent
emptori

Immatu-
ad vendi-
rem, que
incremen-
tum.

Fructus
futuri.
nos tradit-
etc., ad ve-
ditorem j-
xta alio-

Veris
ad empti-
rem, nisi
liter sita
ventum.

inquit, pendentes tempore contractus, sive maturi jam essent, sive non, semper pertinent ad emptorem, quoad valorem quo tempore contractus aestimarentur».

^{b)} Continuator Tournely, loc. cit., n. 2, v. f., citat quidem Lessium, Lugo et Salmanticenses, ut asserit S. Alphonsus; ipse vero videtur ab ea doctrina refugere, dicens « mirum » esse « quod flores vineae, quam florescentem emo, mei sint; et incrementum quod

Sporer¹ cum S. Antonino², Armilla, Petro Navarra et Laymann, docet fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio: tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tamquam accessorii; tum quia aequum est ut ad eumdem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem spectat rei periculum, ut mox supra dictum est. — Nec obstat regula enuntiata, quod res domino fructificet. Nam respondetur hoc intelligi de domino absoluto; non autem de domino rei quae debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. — Nec deinde obstat dicere, inquit videri quod emptor percipiat fructus, et vendor non possit pretio frui. Nam respondetur, hoc commodum emptoris bene compensari cum periculo rei ab ipso assumpto. Caeterum pretium solvendum per se aequale est pretio personato: nisi ex mora solvendi vendor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis vel lucri cessantis; tunc enim emptor sane teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum Sporer³. — Certum autem est quod si vendor intenderet non ratam habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur: eo casu tam periculum rei quam commodum fructuum ad ipsum spectat; ut Sporer⁴ cum Petro Navarra et Laymann.

Quando-
ne perci-
bus et fra-
des perci-
nent ad ven-
ditorem.

Diximus autem: *Nisi aliter conventum sit.* — Nam, si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore aut fide de pretio, tunc,

Dubitatur 2°. *An possit vendor pacisci ut fructus ad ipsum spectent donec pretium solvatur?*

¹ Tr. 6, cap. 5, num. 94. - *Armill.*, v. *Usura*, num. 16. - *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, n. 148 et seqq.; et n. 152 et seqq. - *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 18. - ² Tr. 6, cap. 5, num. 96, 1. - ³ Loc. cit., num. 96, II. - *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, num. 157 et 158. - *Laym.*, lib. 8, tr. 4, cap. 17, num. 20. - *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 7, § 20. - *Silvest.*, v. *Usura II*, qu. 11. - *Armill.*, v. *Usura*, num. 15. - *Gabr. Blsel.*, in 4, dist. 15, qu. 11, art. 2, concl. 4, cas. 8. - ⁴ Part. 4, tr. 4, resol. 139. - ⁵ Tr. 2, disp. 368, n. 17. —

capiunt flores, meum non sit. Mirum, quod si equi pullum emero, incrementum ejus meum non sit deductis expensis.

^{c)} *S. Antoninus*, part. 2, tit. 1, cap. 7, § 20, dicit a theologis reprobari contractum, quo fructus rei ad venditorem pertinerent, quousque is pretium recipiat; et ideo consulendum est abstinere ab hujusmodi.

Prima sententia negat cum Patre Concina^d; et S. Antonino, Silvestro, Majore^e, Armilla, Gabriele, etc., apud Diana^f, qui probabilem putat. — Ratio, quia vendor concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore, si tempore praefinito fuerit in mora solvendi.

Pactum
ut fructus
sint vendi-
toris, pretio
non soluto,
juxta alios
illictum.

Secunda vero sententia, communior et probabilius, affirmat. Eamque tenent Molina^g, Filliuccius^h, Vivaⁱ, Sporer^j; Sanchez^k cum Navarro, Angelo, Tabiena, Castro, etc.; Bonacina^l cum Covarruvias, Gomez et Rebello; et idem tuetur Petrocorensis^m. — Ratio, quia vendor juste potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat usque dum pretium solvatur; et tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatae, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initiae. Hoc tamen casu, bene ait Petrocorensisⁿ, quod si praedium pereat vel deterioretur, non posset vendor exigere id quod ratione praefatorum fructuum emptor promiserit ei correspondere.

Communi-
tus et pro-
babilius est
licitum.

Limitatio.

799. - Quaeritur 1°. *Cujusnam sit res empia pecunia aliena?*

Respondetur, emptoris, si emat nomine suo; ex l. *Si ex ea, C. de rei vindicatione*, ubi dicitur: *Si ex ea pecunia quam deposueras, is apud quem collocata fuerat sibi possessiones comparavit, ipsique traditae sunt..., ab invito eo in te transferri injuriosum est.*

Res em-
pta pecunia
aliena,
quando sit
emptoris.

Excipe, si pecunia sit Ecclesiae, mi-

^d Tr. 86, cap. 8, n. 177. — ¹ De Contract., qu. 2, art. 6, n. 3. — ² Tr. 6, cap. 5, n. 96, IV. — ³ Consil. mor., lib. 1, cap. 7, dub. 21, n. 3. - *Navar.*, Comment. de *Usur.*, n. 56. - *Angel.*, v. *Emptio*, n. 5. - *Tabiena*, v. *Usura II*, n. 9. - *Paul. de Castro*, in l. *Julianus*, § *Ex vendita*, ff. de action. empti, etc. — ¹⁰ Disp. 3, qu. 2, punct. 7, § 1, n. 5. - *Covar.*, Variar. resolut. lib. 9, cap. 4, num. 5. - *Anton. Gomes*, Variar. tom. 2, cap. 2, n. 11. - *Rebell.*, part. 2, lib. 9, qu. 16, n. 5 et 6. — ¹¹ Lib. 4, de *Just.*, cap. 7, qu. 8, v. *Alii tamen*,

^{d)} *Concina*, lib. 3, de *Just. et Jure*, disser. 2, cap. 1, n. 11, concordat profecto; sed videtur loqui de solo casu, quo res jam sit tradita.

^{e)} Major citatur utique hic a Diana; sed loco citato, in 4, dist. 15, id non habet.

^{f)} *Petrocorensis*, loc. cit., v. *Certe aperti juris*, ita scribit: • Aequitati tamen consen-

noris et militis; ut Bonacina, Rebellus^{a)}, Silvester, etc., apud Salmant.¹: quia tunc illis res acquiritur.

800. - Quaeritur 2º. *An valeat contractus, si vendatur res aliena?*

Resp. ex *I. Rem alienam 28, ff. de contrah. empt.*, validum esse quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii. Unde vendens mala fide acquirit dominium pecuniae, sed tenetur emptori omnia damna restituere. — Qui autem vendit bona fide non tenetur ad damna neque ad evictionem (ut dicunt Salmant.² cum aliis, quibus consentit Palaus³); sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non teneri de evictione; ut exprimitur in *I. Emptorem*, § *Qui autem, ff. de action. empti*, ubi: *Idem esse dicendum, etsi aperte in venditione comprehendatur nihil evictionis nomine praestitum iri, pretium quidem deberi re evicta*. Aequum enim non est ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris: vide Palaum⁴.

Sed excipitur 1º. Nisi expresse fuerit conventum de non restituendo pretio; ut Palaus⁵. — Excipitur 2º. Nisi venditor in nihilo factus sit dittor, eo quod nimis bona fide in largitiones forte aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt Salmant.⁶ — Excipitur 3º. Nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit; tunc enim ipse, nisi expresse de evictione convenerit, in poenam sui criminis nec etiam pretium potest repeteret, ut sanctitur in *I. Si fundum*, C. *de evict.* Vide Palaum⁷, qui deinde bene advertit, ex hoc non inferendum quod pretium eo casu possit a venditore retineri. Nam in foro

Bonac., disp. 3, qu. 2, punct. 2, num. 29. - *Silvest.*, v. *Emptio*, n. 23, qu. 22. - ¹ Tr. 14, cap. 2, n. 29. - ² Tr. 14, cap. 2, n. 31. - ³ Tr. 33, disp. 5, punct. 28, § 5, n. 1. - ⁴ Loc. cit., § 4, num. 2. - ⁵ Loc. cit. - ⁶ Tr. 14, cap. 2,

conscientiae illud emptori restituendum est; in foro autem externo, fisco adjudicandum⁸.

Refert autem hic aliqua adnotare de obligatione evictionis⁹.

Debetur evictio, non tantum in venditione, si res ab emptore evincatur, ex *I. I.*, ff. *de evict.*; sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito, constitutione dotis aestimata, transactione, divisione haereditatis et in quolibet alio contractu oneroso (ut fuse probat Palaus¹⁰): non vero in contractu lucrativo: unde donans non tenetur ad evictionem, nisi forte donatio incepit a promissione rei indeterminatae, et postea tradat rem quae evincitur; vide Palaum¹¹. — Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probatum elabatur, venditori denuntiare, ex *I. Emptor*, C. *de evict.*, et *I. Si rem*, ff. *eod.* A qua tamen denuntiatione excusantur minores et Ecclesiae. (Palaus¹²). — Facta autem denuntiatione, tenetur venditor praestare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit. (Palaus¹³). Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit Palaus¹⁴ cum aliis, contra aliquos, ex *I. Si plus*, § *Mota*, ff. *de evict.*, et *I. Qui absentem*, ff. *de procurat.* Si vero malitia aut culpa judicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut recte ait Palaus¹⁵.

801. - « Unde resolves: 1º. Quod spe- « etat ad **EMPTOREM**, is potest emere vi- « lius quam res valeat, si ei non sit com- « moda, 'vel emat in gratiam venditoris,

num. 31. — ¹ Tr. 33, disp. 5, punct. 28, § 4, num. 16 et 18. — ² Loc. cit., § 1. — ³ Loc. cit., § 1, a num. 11. — ¹⁰ Tr. 33, disp. 5, punct. 28, § 3, n. 5 et 6. — ¹¹ Loc. cit., n. 9 et 10. — ¹² Loc. cit. — ¹³ Loc. cit., § 4, n. 11.

taneum esse non omnino negarem, ut vel omnes fructus vel illorum partem remitteret, si inevitabiliter casu praedium venditum periret, aut suam fertilitatem amitteret ».

779. - ^{a)} Rebellus citatur revera a Salmant. absque ulla restrictione; sed, *part. 2, lib. 12, qu. 4, n. 12*, responsum principale quidem habet, non vero exceptionem hic apposita.

800. - ^{a)} Jure positivo (Cod. Gall., 1635; Ital., 502; Austr., 932; Hispan., 1107, 1475 et

seqq.; German., 459), venditor mala fidei tenetur, et quidem semper, reddere emptorem indemnem. Eadem etiam obligatio incumbit venditori bonae fidei, excepto tamen casu quo de contrario conventum fuit. — Emptori autem mala fidei nulla debetur damnorum reparatio.

^{b)} Evictio est legitima deturbatio emptoris in possessione rei emptae, quae sive totaliter, sive partialiter, revindicatur a vero domino vel ab alio jus in eam habente.

Vendens alienum malam fidei fit dominus pretii.

Tenetur de damno emptoris.

Vendens bona fide, tenetur solum restituere pretium.

Quando excusatetur a restituendo pretio.

Evid debetur quolibet contractu oneroso.

Secus, lucrativa

Temp utile ad nuntiandum evictioem.

Facta d nuntiati one, ad qu te nextu venditor.

Empt quando po sit vilius mere.

• ac similes sint circumstantiae quae rem
• faciant viliorem. Nec obstat quod ven-
• ditor necessitate ductus vendat vilius;
• quia venditio manet voluntaria, inquit
• Cajetanus. Vide Bonacina¹. — Potest
• nihilominus graviter peccari contra ca-
• ritatem, si quando pauperculi extrema
• inopia res suas vendere coguntur, nimis
• viliter ab eis emas. Laymann^{a)}.

In manu
mercatoris
in pluris
suumatur.

Notandum est I^o. Quod res in manu
mercatoris, ratione sui laboris et opera-
rum, pluris aestimantur quam in manu
alterius. Propterea tamen non est illicitum
alteri rem vendere tanti quanti venditur
a mercatore. — Lessius², Salmant.³ cum
Lugo, Bonacina, etc.

Concur-
sus empo-
torum, qua-
ntitas mer-
cium min-
uit pre-
sumit.

Notandum II°. Quod concursus empo-
torum et penuria mercium auget pretium
rei; paucitas contra emporum et copia
mercium minuit pretium. — Salmant.⁴
cum communi, Pater Concina⁵, [Continua-
tor] Tournely⁶.

Rei pa-
rum utilis
emptori de-
reducit pre-
sumit.

802. — Notandum III°. Quod pretium
rei decrescit, quando res est parum utilis
emptori, et hic in gratiam venditoris emit.
Est communis sententia cum [Continua-
tor] Tournely⁷, et Salmant.⁸ cum Bo-
nacina^{a)}, Dicastillo, Reginaldo^{a)} et aliis.

Cajetan., Sum., v. Emere. — ¹ Disp. 8, de Contract.,
qu. 2, punct. 4, n. 21 et 23. — ² Cap. 21, n. 24 et 25. —
³ Tr. 14, cap. 2, n. 101. Lugo, disp. 26, n. 88. — Bonac.,
disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, num. 30. — ⁴ Tr. 14,
cap. 2, num. 102. — ⁵ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 2,
cap. 6, num. 18. — ⁶ Cap. 1, de Vendit., art. 4, not. 2. —
⁷ Loc. cit. — ⁸ Tr. 14, cap. 2, num. 108 et 105. Dicast.,
tr. 9, disp. 2, dub. 4, n. 44. — ⁹ Lib. 3, de Just. et Jure,
dissert. 2, cap. 6, n. 18. — ¹⁰ Part. 1, tr. 8, resol. 36. —
¹¹ Tr. 14, cap. 2, num. 108. — ¹² Tr. 14, qu. 2, de Contr.
emption., cap. 3, qu. 5, resp. 4. — Conradus de Perusia,

801. — ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 4°, cap. 17,
n. 10, v. f., satis innuit in hoc quandoque
peccari, inquiens: «Exinde tamen nequaquam
inferas, quod praecise ob necessitatem vendi-
toris, qua rem vendere cogitur, pretium im-
minuere... licitum sit, nisi liberalis donatio
interveniat, quae tamen in necessitatibus casu,
facile praesumi non debet».

802. — ^{a)} Bonacina, loc. cit., n. 28; Regi-
naldus, lib. 25, n. 273, hunc casum non ha-
bent, et pro alio asserto citantur a Salmanti-
censibus.

^{b)} Continuator Tournely, loc. cit., not. 2,
v. f., sententiam istam, quam amplectitur, ita
limitat: Esse scilicet contra justitiam et cari-
tatem, merces ultroneas viliori pretio emere,
modo id fiat cum pauperibus necessitate ad
vendendum coactis.

— Hinc fit quod merces ultroneae licite
possunt vilius emi; ut communiter docent
Pater Concina⁹, [Continuator] Tournely^{b)},
Diana¹⁰, et Salmant.¹¹ cum aliis commu-
niter: contra Roncaglia¹², qui ait, ex hoc
solo capite quod res ultro a venditore
offeratur, non esse causam ut premium rei
decrescat, nisi accedat alia circumstantia,
nempe paucitatis emptorum vel plurali-
tatis offerentium. Sed verius alii DD. com-
muniter, ut diximus, contrarium docent;
quia regulariter in hujusmodi ultroneis
venditionibus pauci inveniuntur emptores.

At dubitatur 1°. *Quanti vilescait res
ultra oblata?*

Magister Serra^{c)} cum Conrado; et
Rebellus, Salas, Palacius, Bartholom. a
S. Fausto et Megalius, apud Diana¹³, sen-
tiunt vilescere usque ad dimidium. — Sed
probabilius Cajetanus¹⁴, Bonacina¹⁵, Fil-
liuccius¹⁶, Sporer^{d)}, Diana^{d)}, Mazzotta^{d)},
Tamburinius^{d)}, censem vilescere tantum
pro tertia parte.

Dubitatur 2°. *An idem currat, quando
venduntur merces ob paupertatem?*

Prima sententia affirmat. Eamque te-
nent, cum Busenbaum, Cajetanus¹⁷, Con-
radus¹⁸; Bonacina¹⁹ cum Soto^{e)}, Sà, Vas-

Merces
ultroneae
vilescaunt.

Vilescaunt
pro tertia
parte.

Item, iuxta
quosdam,
revendita
ob pauper-
tatem.

Respons., cas. 180. — *Rebell.*, part. 2, lib. 9, qu. 1, n. 86. —
Salas, de Emptione, dub. 26, num. 3. — *Paul. de Palacio*,
Sum., v. *Emptio*, annot., § *Porem se por necessitate*. —
Barthol. a S. Faust., Specul. confess., de Contract., disp. 6,
qu. 10, num. 9. — *Megalius*, Instit. confess., 2° 2°, lib. 2,
cap. 6, num. 47; et Consil. 98, num. 3. — ¹² Part. 1, tr. 8,
resol. 78. — ¹⁴ In 2° 2°, qu. 77, art. 1. — ¹⁵ Disp. 3, de
Contract., qu. 2, punct. 4, num. 23. — ¹⁶ Tr. 35, n. 70. —
¹⁷ In 2° 2°, qu. 77, artic. 1. — ¹⁸ Respons., cas. 157. —
¹⁹ Disp. 8, de Contract., qu. 2, punct. 4, num. 23. — *Sà*,
v. *Emptio*, n. 4.

^{c)} Serra, in 2° 2°, qu. 77, art. 1, dub. 3,
v. *Advertendum hic*, dicit communiter viles-
cere pro tertia parte; quandoque tamen «pro
media parte... immo et quandoque plus, ut
patet in his quae post bella et devastaciones
venduntur».

^{d)} Sporer, tr. 6, cap. 5, n. 22; Diana,
part. 1, tr. 8, resol. 53 et 36; Mazzotta, tr. 3,
disp. 3, qu. 1, cap. 1, v. *Contra vero*; Tam-
burinius, *Decal.*, lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 4, n. 6,
ita quidem primo docent, sed subdunt viles-
cere etiam usque ad dimidium, iuxta alios
auctores quos referunt et non reprobant.

^{e)} Sotus, *de Just.*, lib. 5, qu. 3, art. 3,
ad 1; Vasquez, *Opusc. de Restit.*, cap. 5, § 1,
dub. 10, n. 61 et 62, loquuntur de famulo
qui, necessitate coactus, consentit ad famu-
landum alicui viliori pretio. Et Sotus negat

quez^{e)} et aliis; Diana,¹ cum Navarra^{f)}, Turriano et Villalobos. — Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem aestimationem; inopia autem vendoris non efficit ut pretium mutetur.

Negat autem *secunda* sententia, quam tenent [Continuator] Tournely²; et Salmant.³ cum Petro Navarra^{f)}, Reginaldo^{f)}, Dicastillo^{g)}. Quia hoc videtur adversari caritati et justitiae emere vilius a paupere, qui necessitate coactus vendit. — Exciplunt Salmant.⁴ et Concina^{h)}, si res ematur tantum in gratiam vendoris, ita ut alias non emeretur.

Haec secunda sententia est quidem aequior et omnino suadenda. — Sed spectata ratione, prima sententia non videtur improbabilis. Dummodo, excipio, res emenda non sit de iis quae communiter emuntur et offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: secus de aliis quae non ita facile venduntur. Neque in eo casu officit quod emptor re illa indigeret; quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Quando vero alter vendit coactus a necessitate, et tu non emis mere in gratiam sui, facile potes peccare contra caritatem (ut bene ait Mazzotta^{b)}), emendatam vili pretio quanto emeres mere in gratiam vendoris. — Qui autem venderet in gratiam emptoris, sentio non posse vendere plus pretio supremo: nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum vendoris, vel specialis ipsius vendoris affectus ad rem, ut dicimus infra. Alias, si adesset tantum com-

modum vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augere pretium; ut dicimus cum S. Thoma^{c)}.

Notandum IV°. Quod si tam emptor quam vendor ignorat pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod convenitur; quia uterque tunc exponit periculo jacturae. Ita [Continuator] Tournely⁷ cum Bañez. — Item notandum cum eodem [Contin.] Tournely⁸, quod si aliqua res minoris valeret in uno loco, et majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii: dummodo vendor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

« 2°. Emptor potest emere minoris, ex eo quod multa simul emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, et expediatum facit ad alia nova comparanda: unde merito pretium decrescit. Bonacina⁹ ex Lessio, Reginaldo ». — [Est commune cum Lessio¹⁰, Lugo, etc., apud Salmant. ¹¹].

803. — « 3°. Quoad VENDITOREM, is communiter debet vendere secundum pretium taxatum a lege vel magistratu; quod si nullum est, id censebitur justum, quod morali hominum aestimatione imponitur. Quod non consistit in indivisiibili, ut anxie scrupulari oporteat; sed dividitur in infimum, medium et summum, sive (ut alii vocant) pium, moderatum et rigorosum, ita ut intra latitudinem hujus pretii vendere et emere liceat, nunc summo, nunc infimo ».

Notandum est I^o. Quod taxa facta pretii a republica obligat in conscientia; ut

art. 4, concl. 1, not. 3. - *Bañez*, in 2° 2°, qu. 77, art. 1, dub. 4, n. 5. - *Villal.*, part. 2, tr. 21, diff. 6, n. 19, i. f. — ^{b)} De Vendit., art. 4, not. 2. — ^{c)} Tr. 14, cap. 2, n. 105, i. med. — ^{d)} Loc. cit., n. 105, i. f. — ^{e)} Tr. 3, disp. 3, qu. 1, cap. 1, qu. 1, v. f. — ^{f)} 2° 2°, qu. 77, art. 1, corp. — ^{g)} De Vendit.

hunc famulum posse sibi occulte compensare; Vasquez vero asserit dominum teneri quandoque, sed non semper, stipendiis defectum supplere.

^{f)} Petrus Navarra, lib. 3, cap. 2, dub. 5, n. 28 et seqq., tenet quidem hanc affirmatem sententiam; sed eam n. 32, sic limitat: « Quod si quis ita repente in aliquod grave malum incideret, et ad illud evadendum rem vendoret, v. g. gemmam vilissimo pretio; quia revera ita est tempore et loco astrictus, ut non inveniat, nisi unum aut duos, qui eum sic

videntes, ut lapidem lucentur, vilissimo pretio acquirunt. Tunc enim extorta esset et injusta commutatio ». — Et Reginaldus pariter, lib. 25, n. 278, v. *Primum est*, primam sententiam tenet cum eadem limitatione.

^{g)} Dicastillus non recedit a prima sententia, tr. 9, disp. 2, n. 44; sed solum de ratione qua ista nititur notat: « Non autem justificatur hoc pretium ex necessitate solum, quam patitur vendor, neque ex donatione, quae praesumi non potest, sed ex modo vendendi ».

^{h)} Concina, lib. 3, de Just. et Jure, dis-

Opposi-
ta senten-
tia, aequior
et omnino
suadenda.

Prior opini-
o non est
omnino im-
probabilis.

Limitatio.

Potest pec-
cari contra
caritatem.

Vendens
in gratiam
emptoris,
quando pos-
sit augere
pretium.

Quid.
terque
pretium
ig-
ret,

vel si
ris va-
lentibus
alibi in-
ris.

Ene-
mulans
potest
antere-
tium.

Ven-
datur
tenetur ad
taxam vel
ad pretium
commune.

Comme-
non sisti-
indivisi-
bili.

^{Res obligatae e deratio-} S. Thomas¹ cum communi; etiam ecclesiasticos (licet sit probabile alias leges ecclesiasticos non obligare). Salmant.² — Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutantur; ut Lessius³; Salmant.⁴ cum Reginaldo, Trullench, Dicastillo, etc.; vel nisi taxa a majori parte populi non servetur, sciente principe et non puniente⁴). Salmant.⁵; vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur.

^{Res optima potest et carius vendi vel pecunia usuali.} Utrum autem *tunc res optima possit carius vendi, vel misceri cum alia, ita ut fiat sicut aliae res communes?* — Affirmant⁶ probabilitate Salmant.⁶, Pater Concina⁷ et [Continuator] Tournely⁸. Ratio, quia princeps taxando pretium, respicit tantum valorem mercis ordinariae.

An vero *vendor possit cogere emptorem solvere in determinata specie pecuniae?* — Probabile esse quod possit, dicunt Salmant.⁹. Negat vero Pater Concina⁹. — Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali, nempe aenea pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris.

Probabile autem est in annis valde ste-

¹ 2^a, qu. 77, art. 2, ad 2. — ² Tr. 14, cap. 2, n. 118. — ³ Cap. 21, n. 14. — ⁴ Loc. cit., n. 115. — ⁵ *Regin.*, lib. 25, num. 270. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 2, n. 8. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 2, dub. 1, n. 17. — ⁶ Tr. 14, cap. 2, n. 116 et 136. — ⁷ Loc. cit., num. 128 et 130. — ⁸ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 2, cap. 6, n. 29. — ⁹ De Vendit., art. 4, concl. 2, n. 3. — ¹⁰ Dissert. 2, cap. 6, n. 28. — *Navar.*, Man., cap. 23,

ribus taxam non obligare, ut Navarrus, Bonacina¹⁰, Molina, Covarruvias¹¹, Palau¹², etc.: contra Ledesma, Bañez, Tapia¹³, Azor, etc. Vide Salmant.¹⁴.

In magna sterilitate taxa non obligat.

804. — Notandum II°. Quod pretium variari potest ratione temporis et loci; debet enim attendi tempus in quo res traditur, et locus ubi est res quae venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri. Salmant.¹⁵ cum Lugo¹⁶, Dicastillo, etc.; ac [Continuator] Tournely¹⁷ (ut supra, n. 802, v. *Not. IV*). — Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi aestimatur; et res vilis magni vendi, ubi magni aestimatur. (Vide dicenda n. 808). E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris quam ibi aestimatur, licet emerit carius, et multum expenderit ad illam vehendam; ut docent S. Thomas¹⁸, Lessius, Bonacina, etc. cum Salmant.¹⁹.

Premium variatur ratione temporis et loci.

Notandum III°. Quod pretium rerum vilium minorem latitudinem habet quam pretiosarum. — Vinum enim aut simile, quod valet 5, potest vendi 6 vel 4; aut si valet 10, potest vendi 12 vel 8, ut dicunt

Minor latitudo pretii in rebus vilibus.

n. 88, v. f. — *Molina*, tr. 2, disp. 364, n. 4. — *Petr. Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 32, dub. 19, et v. *Difficultas vero est.* — *Bañes*, in 2^a, qu. 77, art. 1, dub. 2, v. *Ad 2^a.* — *Azor*, part. 8, lib. 8, cap. 22, qu. 7. — ¹⁶ Tr. 14, cap. 2, n. 132 et 133. — ¹⁷ Loc. cit., n. 98 et 99. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 2, dub. 7, n. 109 et seqq. — *Less.*, cap. 21, n. 29. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, n. 29. — ¹⁸ Loc. cit., n. 100.

sert. 2, cap. 6, n. 18, hoc affert, non ut exceptionem, sed ut rationem propter quam possit minui pretium.

803. — ^{a)} Modo tamen posset absque incommodo princeps obstare vel punire, ut explicant Salmant., n. 116; secus vero, « si ob vitanda graviora mala, transgressionem sustineret impunitam ».

^{b)} Auctores citati concedunt posse majori pretio vendi, si nempe excessus qualitatis sit notabilis. — Continuator Tournely non loquitur de mixtione cum aliis rebus; et Concina, n. 30, negat ejusmodi mixtionem fieri posse.

^{c)} Salmant., tr. 14, cap. 2, n. 127, de hac opinione dicunt: « Non est omnino condemnanda ».

^{d)} Bonacina, disp. 3, qu. 2, punct. 4, n. 8, concordat profecto, si taxa tempore abundantiæ constituta sit; secus vero, si tempore sterilitatis, quod Salmanticenses, n. 132, non adverterunt.

^{e)} Covarruvias, quidquid dicant Salmant., n. 132, hanc sententiam non propugnat in *Variar.* lib. 2, cap. 3, n. 5: quin immo vide-

tur oppositam tenere, scribens: « Ut tempore publicae necessitatis quis cogatur vendere pretio statuto ab ipso reipublicae administratore, quamvis id pretium sit minus quam illud, quo res illa posset communiter vendi: hoc vero pretium taxatum a praetore iustum est ».

^{f)} Palau, tr. 33, disp. 5, punct. 4, n. 7, dicit taxam « regulariter » obligare sterilitatis anno, eo quod lata est infecunditatis tempore; sed n. 8, negat obligare in extraordinaria sterilitate. — Idemque tenet Tapia, tom. 1, lib. 4, qu. 14, art. 4, n. 4, et tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 4, n. 15, licet a Salmanticensibus simpli citer citetur uti refert S. Alphonsus.

804. — ^{a)} Lugo, disp. 26, n. 109, de tempore tantum loquitur, et concordat; et pro hac dumtaxat asserti parte a Salmanticensibus allegatur.

^{b)} Contin. Tournely, loc. cit., concl. 2, qu. 1, tractat de loco, ut videre est supra.

^{c)} S. Thomas, opusc. 67, negat posse in pannorum venditione recuperari expensas, quae incaute et imprudenter factae sunt.

[Continuator] Tournely⁴⁾, et Cajetanus apud Salmant.¹; aut si valet 100, potest vendi 105 et 95. Lessius⁸ et Concina⁹. — Domus autem aut villa, quae forte vendita est pro 20 mille, post annum emi poterit pro 12 mille. Vide Salmant.⁴ cum Lessio, Lugo, etc.

Decipiens
infra dimi-
dium tene-
tur resti-
tuere in
conscien-
tia.

805. — Notandum IV°. Quod, licet in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii: in foro tamen conscientiae etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omnino dicendum (contra juristas aliquos) cum S. Thoma⁵, Lessio⁶, Lugo⁷, et Salmant.⁸ cum communi. — Et hoc, etiamsi contractus fuerit initus bona fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id in quo factus est ditior.

Utroque
ignorante
prestitum et
se commit-
tente sorti,
nigatio resti-
tuendi.

Quod si (ut supra notavimus cum [Continuator] Tournely⁹ et Salmant.¹⁰) tam emptor quam vendor rei valorem ignorant, et uterque sorti se committant ut lucrum vel damnum spectet ad eum cui sors contigerit; tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio; quia tunc sibi invicem censemur cedere excessum, ut recte ajunt auctores citati.

Regulari-
ter non cre-
ditur men-
daciis ven-
dientium.

Hic etiam advertendum quod communiter non praestatur fides mendaciis vendientium, dum satis noscuntur haec esse communia stratagemata. Unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitucionem; ut Salmant.¹¹ cum Trullenbach, Bonacina et Rebello. — Dixi: *regulariter*; quia si aliquando vendor certe animadvertere ret emptorem mendaciis credere, et ideo majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

Quando
tenentur
ad restitu-
tionem.

Cajetan., in 2^{am} 2ra, qu. 77, art. 1, ad 1. — ¹ Tr. 14, cap. 2, n. 79. — ² Lib. 2, cap. 21, num. 11. — ³ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 2, cap. 6, n. 2. — ⁴ Tr. 14, cap. 2, n. 80. — *Less.*, loc. cit., n. 11. — *Lugo*, disp. 26, n. 89. — ⁵ 2ra, qu. 77, art. 1, ad 1. — ⁶ Cap. 21, n. 21. — ⁷ De Just., disp. 26, n. 81. — ⁸ Loc. cit., n. 86. — ⁹ De Vendit., art. 4, concl. 1, not. 3. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 2, n. 88. — ¹¹ Loc. cit., n. 84. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 3, num. 7. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, num. 31. — *Rebello*, lib. 9, qu. 7, n. 8, i. f. — ¹² Disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, n. 27. — ¹³ Cap. 21, n. 31. — ¹⁴ Tr. 85, n. 77. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 2,

806. — « 4°. Si quid emptori valde utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum; quia utilitas emptoris tota est ipsius, non vendoris. « Bonacina¹² ex Lessio¹³, Filiuccio¹⁴ ». — [Ut communiter Salmant.¹⁵ cum S. Thoma¹⁶, qui ait: *Si... aliquis multum juvetur ex re alterius quam accepit, ille vero qui vendit non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere*].

Tempo
non ex-
tio pre-
tium.

807. — « 5°. Licet autem vendere carius quam valet pretio currente, si alii boni tituli adsint, et simul de hoc emptorem moneas; quia tunc illi non fit *injuria*. — Tales autem sunt, v. gr. *lucrum ces-* sans aut *damnum emergens*, aut incommodum vel molestia tibi obventura ex rei venditione, aut affectus in eam singularis, ut si acceperis a majoribus, a principe. Item, si res sint novae, rarae et singulares: ut v. gr. *peregrini flores*, aves, ferae, monumenta antiqua, picturae, numismata. — Laymann¹⁷, Bonacina¹⁸ ex Lessio, Reginaldo, etc. ».

Ubique
alii boni
licet aq-
tur.

Certum igitur est posse rem pluris vendi ratione damni emergentis vel lucri cessantis causa venditionis (ex D. Thoma¹⁹): modo de his emptor moneatur^{a)}, ut communiter docent, cum Busenbaum (ut supra), Lessius²⁰, Lugo²¹, et Salmant.²² cum Bonacina, Soto, Trullenbach, Bañez, Maldero, etc.

Et hoc etiamsi pretium sit a principe taxatum: quia taxa respicit rem tantum secundum se; ut Salmant.²³ cum Trullenbach et Salon.

An vero possit hujusmodi interesse exigi a venditore, si ipsem et se offerat ad vendendum? — Negant [Continuator]

n. 91. — ¹⁶ 2ra 2ra, qu. 77, art. 1, corp. — ¹⁷ Lib. 3, tr. 4, cap. 17. n. 10. — ¹⁸ Disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, num. 16 et seqq. — *Less.*, cap. 21, dub. 4, a n. 24. — *Regin.*, lib. 25, a n. 274. — ¹⁹ 2ra, qu. 77, art. 1. — ²⁰ Cap. 21, n. 26. — ²¹ Disp. 26, n. 89. — ²² Tr. 14, cap. 2, n. 89. — *Bonac.*, loc. cit., num. 18, i. f. — *Sotus*, de Just., lib. 6, qu. 3, art. 1, concl. 3. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 6, num. 4. — *Bañez*, in 2^{am} 2ra, qu. 77, art. 1, dub. 2, concl. 1. — *Malder.*, tr. 5, cap. 2, dub. 2, v. *Dico* 3. — ²³ Tr. 14, cap. 2, n. 89. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 6, n. 4. — *Salon*, in 2^{am} 2ra, qu. 77, art. 1, controv. 9, num. 7, v. f.

^{a)} Continuator Tournely, *de Vendit.*, art. 4, not. 1, principium generale quidem habet ut S. Alphonsus; sed exempli causa haec adducit: « Si medium rei alicujus pretium sit

decem, infimum erit novem; supremum, undecim ».

807. — ^{a)} Bañez, loc. cit., silentio praetermittit conditionem istam.

Tournely¹; et Bañez ac Trullench apud Salmant.²; quia tunc ipse vendor, non jam emptor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum (juxta dicta de Usuris, n. 769, v. *An autem, in fine*). Ratio, quia emptor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni vendoris.

Quaeritur 1º. *An autem ratione specialis affectus quem habet vendor ad rem, possit eam pluris vendere?*

Negat Tapia apud Salmant.³; quia ob hoc res non fit magis aestimabilis, cum id nihil commodi afferat emptori. — Sed communiter et verius affirmant Lessius⁴, Lugo⁵; ac Salmant.⁶ cum Bonacina, Trullench, Villalobos et Maldero. Ratio, quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, vere est pretio aestimabilis⁷. Si autem valeret ratio Tapiae, nec etiam ob damnum emergens aut lucrum cessans posset res pluris vendi; quia neque illa afferunt emptori aliquid commodi.

808. — Quaeritur 2º. *An res, quae non sunt necessariae ad communem conviculum, ut gemmae extraordinariae, equi pretiosi, aves indiciae, picturae singulares et similia, possint vendi quanti plurimi?* Idem quaeritur de cantu, saltatione, abusu mulieris?

Affirmant Diana⁸ cum Soto, Toledo,

¹ De Vendit., art. 4, concl. 1, v. *Sed hic duo*. — *Bañez*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 1, dub. 2, concl. 1. *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 6, num. 7. — ² Tr. 14, cap. 2, num. 89. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 6, n. 2. — ³ Tr. 14, cap. 2, n. 90. — ⁴ Lib. 2, cap. 21, n. 27. — ⁵ Disp. 26, n. 90. — ⁶ Loc. cit. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, n. 15. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 6, n. 4. — *Villal.*, part. 2, tr. 21, diff. 6, num. 16. *Malder.*, tr. 5, cap. 2, dub. 2, Dico 3, v. *Dico integrum*. — ⁷ Part. 1, tr. 8, resol. 56. — *Sotus*, de Just., lib. 6, qu. 2, art. 3, i. f. — *Tolet.*, lib. 8, cap. 48, concl. 1. — *Bañez*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 1, v. *4 differentia*, ante dub. 1. — *Regin.*, lib. 25, n. 289. — *Valent.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 3, concl. 1. — *Aragon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77,

Bañez, Reginaldo, Serra⁹, Valentia, Aragon, etc.; et Salmant.⁸ recte probabile vocant. Ratio est, quia, cum res non habet pretium, nec legitimum, id est a lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum aestimationem; illud putatur justum, quod convenitur. — Attamen probabilius negandum puto; ut tenent Lugo⁹, Lessius¹⁰, [Continuator] Tournely¹¹; et Salmant.¹² cum Palao, Bonacina, etc. Quia, tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, aequum vero est quod habeat quamdam taxam juxta arbitrium prudentum. — Excipio tamen ex his mulieris honestae usum: qui, cum sit pretio inaestimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1º cum Lugo¹³, et Salmant.¹⁴ cum Palao, Bonacina et Prado, quod communis aestimatio rei in aliquo loco reddit justum qualecumque pretium; prout apud Japones magni aestimantur specula, cultelli, etc.

Notandum 2º cum Lugo¹⁵, [Continuator] Tournely¹⁶, Concinia¹⁷; Salmant.¹⁸ cum Dicastillo, Trullench, Bonacina¹⁹; Bañez²⁰, Diana, etc., quod res quae venduntur sub hasta aut per venditrices, possunt quanti carius vendi, et quanti minus emi²¹, ex l. 2, C. de rescind. vendit.; modo

art. 1, dub. 2, v. *Hucusque diximus*. — ⁸ Tr. 14, cap. 2, n. 92. — ⁹ Disp. 26, n. 47 et 49. — ¹⁰ Cap. 21, n. 16. — ¹¹ De Vendit., art. 4, concl. 1, v. *Quaeres iterum*. — ¹² Tr. 14, cap. 2, n. 98. — *Palau*, tr. 38, disp. 5, punct. 3, n. 3. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, num. 26. — ¹³ Disp. 26, n. 48. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 2, n. 94. — *Palau*, tr. 38, disp. 5, punct. 3, n. 4. — *Bonac.*, loc. cit., n. 5. — *Prado*, cap. 27, qu. 1, § 4, n. 26. — ¹⁵ De Vendit., art. 4, concl. 1, v. *Quaeres denique*. — ¹⁶ De Empt. et Vendit., cap. 6, n. 13. — ¹⁷ Tr. 14, cap. 2, n. 95. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 2, dub. 4, num. 50 et seqq. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 3, n. 1 et 2; et dub. 6, n. 9. — *Diana*, part. 1, tr. 8, resol. 55; part. 4, tr. 4, resol. 12; part. 9, tr. 8, resol. 57.

Res non necessariae probabilitate possunt quanti pluris vendi.

Probabilius negatur.

Exceptio.

Communis aestimatio facit justum quodlibet pretium.

Res venditae sub hasta quantitate carius venduntur et quanti minus emuntur.

^{b)} Debet tamen, ut notant Lessius et Trullench, affectus ille in justa aliqua ratione fundari; hinc non potest exigi majus pretium pro libito, sed quanti rationabiliter ille affectus aestimari potest; ut dicunt Lugo et Salmant.

808. — ^{a)} Serra, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 1, dub. 2, v. *Secundo quando*, affirmat utique, sed dumtaxat casu quo res istae « non sint venditioni expositae communiter; sed tanquam rarae res, pretio communi aestimatione constitutoarent ». Sed, « si hujusmodi res communiter sint venditioni expositae, pretium

communi aestimatione constitutum habent »; proindeque in hoc casu Serra secundae sententiae adhaeret.

^{b)} Lugo, *disp. 26, n. 45*; et Bonacina, *loc. cit.*, *punct. 4, n. 21*, tractant de rebus quae sub hasta venduntur, et concordant.

^{c)} Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 1, dub. 1, concl. 1, hoc dumtaxat habet: pretium rei visilescerre ex modo vendendi, quo scilicet merx emptorem quaerit.

^{d)} Lex *Rem majoris*, 2, C. de rescindenda vendit., ab auctoribus non citatur pro asserto hoc principali, sed pro alio addito, scili-

absit fraus, et pretium non sit a lege taxatum. Ratio, quia tunc potestas publica approbat pro justo pretium illud quod publice emptorum concursu probatur. Idem dicitur de reditibus beneficiorum, commendarum, etc., quae locantur sub hasta; quia tunc si emptores concurrant, res fit aestimabilior; si non concurrant, fit vilior.

Non satis probabi-
liter nega-
tur esse li-
citem.

— Et non satis probabiliter videtur huic contradicere Auctor Petrocorensis¹, qui enixe conatur probare quod si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adaequare. Nam si hoc esset, dico quod casu quo emptor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere, et hinc sequeretur quod res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset: sed hoc nemo dicet. Ergo si res adjudicatur ultimo offerenti ultra pretium summum, hoc certe evenit quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergo si dominus potest retinere excessum, etiam emptor potest rem pretio minori quam infimo emptam retinere.

Modo absit
fraus ex u-
traque par-
te.

Diximus: *modo absit fraus*; quae vel potest intervenire ex parte vendoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis aut precibus importunis impedit ne alii plus offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitucionem, donec ad justum pretium perveniantur: ita communiter [Continuator] Tournely², Lugo³, Diana⁴, et Salmant.⁵ cum aliis passim. — Idemque recte docent de proxenetis, vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas aut bona hastae exponunt eo tempore quo

sciunt paucos emptores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed Dubium 1° fit: *utrum, exposita re ad licitationem, possit emptor alios rogar* (precibus tamen non importunis), *ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat?*

Negat Pater Megalius⁶, cui adhaeret Cabassutius⁷; quia, dum alii parati erant plus offerre, vendor impeditur ne majus pretium consequatur. Et huic opinioni favet Lessius⁸, ubi ait: *Pari modo emptores contra justitiam peccant, quando conspirant, vel rogant alios ut non liceantur rem justo pretio, sed minoris. Ratio est, quia venditores (nota) jus habent ad pretium majus.* — Affirmant vero communissime [Continuator] Tournely⁹, Lugo¹⁰; Diana¹¹ cum Villalobos, Reginaldo, Vega, Rodriguez, Aragon, Conrado et Petro Navarra; ac Salmant.¹¹ cum Palao, Trullen, Tapia et Dicastillo. Ratio, ut ajunt, quia emptor licite hoc casu utitur sua diligentia, ut sibi consulat.

Dubium 2° fit: *an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus ne plus offerant?*

Videtur Diana¹² cum aliis citatis pariter affirmare, adducendo verba Petri Navarra¹³, qui sic tradit: *Non enim, iudicio meo, quodcumque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio vendant, est iniquum, si revera illud est justum pretium... Atque idem est, dum quis in publica licitatione rogat... amicos ne plus dent certa quadam quantitate, ut ipse justo pretio (infimo tamen vel mediocri) rem habeat, juxta illud forum... It enim... utuntur industria et diligentia, ut res sibi justo pretio detur; vel ipse justo pretio vendat, timens vel in vendendo vilitatem, vel in*

Espa-
juxta qu-
dam, seq-
rogare
alii plus
ferant.

Com-
muni-
nante:
firman-
tes posse.

Iust. J.
xta quo
dam, per
conven-
tione plus
ferant.

¹ Lib. 4, de Just., cap. 2, qu. 3, v. *His tamen.* — ² De Venditione, art. 4, concl. 1, i. f. — ³ Disp. 26, num. 45. — ⁴ Part. 4, tr. 4, resol. 12. — ⁵ Tr. 14, cap. 2, n. 96 et 58. — ⁶ Inst. confes., 2^a 2^a, lib. 2, cap. 6, qu. 5, n. 146. — ⁷ Cap. 21, n. 147, i. f. — ⁸ De Vendit., art. 4, concl. 1, i. f. — ⁹ Disp. 26, n. 45. — ¹⁰ Part. 1, tr. 8, resol. 76. — *Villal.*, part. 2, tr. 21, diff. 17, n. 4. — *Regin.*, lib. 25, n. 329. — *Vega*, Sum. nuev., part. 2, cap. 43, cas. 3, v. f. — *Rodrig.*, Sum., part. 2, cap. 84.

¹¹ Lib. 3, cap. 2, num. 84 et 86. — ¹² Tr. 14, cap. 2, num. 58. — *Palau*, tr. 33, disp. 5, punct. 34, num. 5. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 18, num. 2. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 11, n. 7. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 3, dub. 10, n. 196. — ¹³ Part. 1, tr. 8, resol. 76. — ¹⁴ Lib. 3, cap. 2, n. 84 et 86.

cet: Etiam si res sub hasta vendita, duplo vendatur, vel dimidio ematur quam revera valet, locum non dari huic legi, quae rescissionem venditionis concedit, si nec dimidia pars pretii veri solvatur.

⁸) Cabassutius, lib. 6, cap. 9, de *Emptione et Venditione*, uti citat S Alphonsus, istud non habet, quod mihi constare potuit; quin etiam omnino praetermittit quaestionem de venditione per licitationem.

S. Doctor
qui esse
est in
bhasta-
one per
sentiam.

emendo augmentum magnum in pretio.
— Sed mihi et aliis doctis junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam judicis res ad substationem exponitur. Ratio, quia tunc dominus rei tenetur omnino rem tradere plus offerenti; ideoque injuriam ei emptor irrogat, si, solum pretium infimum aut medium offerendo, impedit venditorem a consecutione pretii supremi ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alias emptor inveniatur plus offerens; ita jus habet ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui aemulatione ducti pretium augeant: id enim videtur requirere jus et natura licitationis, ut aequalitas servetur. Et idem videtur sentire Lugo¹⁾, ubi, licet permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809. — « 6. Qui res minutim et in parva quantitate vendunt, possunt aliquanto carius vendere quam qui in magna quantitate; quia debent majores labores, expensas, etc., impendere ad eas conservandas. Et sic quidam excusant capones et stabularios, qui avenam, foenum, paleas, etc., carius vendunt quam alii: dummodo pretium iis non sit taxatum. « *Salon, Trullench¹* ». — [Est commune apud Salmant.², cum Lessio³⁾ et Lugo].

810. — « 7. Non licet carius vendere praecise ob dilatam solutionem, aut viilius emere ob praecise anticipatam so-

lutionem: quia in venditione quae fit credito, vel in anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideoque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, nisi interveniat aliis titulus ex supra enumeratis de usura: vel nisi aliunde crescat pretium, v. gr. ex frequentia emptorum, etc. Bonacina⁴ ex Lessio, Reginaldo, Filliuccio, etc. Vide superiore « Dubio ».

Potest igitur de se res carius vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipata ratione damni emergentis vel lucri cessantis: dummodo de his emptor moneat. — Notant tamen Salmant.⁴ cum Bañez et Villalobos non excusari qui tantum habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniae, ut semper servent aliquid in deposito (sed de hoc vide dicta supra n. 771.). — Recte notant deinde, raro his venditoribus contingere hoc lucrum cessans; quia si venderent pecunia numerata, tantas merces non distraherent, et sic jam lucrantur pecunia credita, quod lucrarentur numerata. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id quod alias infimo vendituri essent, sed non amplius.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam carius res licite vendi potest, eodem modo ut dictum est supra *de Usur.*, n. 766. — Sed in venditione, certum est de his titulis monendum esse emptorem⁴⁾; Salmant.⁵ cum Serra.

Salon. in 2° 2°, qu. 78, art. 2, controv. 19, num. 7. — ¹⁾ Lib. 7, cap. 20, dub. 6, n. 3. — ²⁾ *Tr.* 14, cap. 2, n. 149. — *Lugo*, disp. 26, num. 44. — ³⁾ Disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 4, n. 17. — *Less.*, cap. 21, dub. 6 et 7. (non cit. a Bonac.) — *Regin.*, lib. 25, n. 227. (nec citat. a Bonac.) —

Nisi adsit
lucrum ces-
sans, dam-
num emer-
gens, etc.

Raro adest
in hoc lu-
crum ces-
sans.

Periculum
exigendie
ratio au-
gendi pre-
tium.

Fill., tr. 85, a num. 109. — ⁴⁾ *Tr.* 14, cap. 2, num. 141. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 77, artic. 4, dub. 5, i. f. *Villal.*, part. 2, tract. 21, diff. 7, num. 5. — ⁵⁾ *Tract.* 14, cap. 2, n. 142. — *Serra*, in 2° 2°, qu. 77, art. 1, dub. 4, v. *Dicendum* 2, i. f.

¹⁾ *Lugo*, *disp.* 26, n. 45, non omnino videtur sic tenere; licet enim scribat: « Emptor etiam peccat, si alios impedit ab augendo pretio, ut ipse emat vilius; imo et peccare contra justitiam dicit Megala... Alii tamen dicunt non peccare, si absque vi et fraude roget amicos ne supra certam summam offerant, ut ipse possit pretio infimo emere... Quando vero ejusmodi pacta vel fraudes absunt, et error aut deceptio non intervenit, non est facile injiciendus scrupulus iis qui sub hasta emunt aut vendunt. • Attamen pacta et fraudes quae hic excludit non sunt pactum de quo disputat S. Alphonsus; sed videntur ea esse,

de quibus *Lugo* ibidem locutus est: « Si venditor aliquos ex industria supponat qui pretium augeant, fingentes se velle emere, ut alii veri emptores augeant. Vel si aliquos subtrahat executor venditionis ab augendo, ut res minoris ematur ab amicis », etc.

809. — ^{a)} *Lessius*, *cap.* 21, *n.* 38, non tractat de praesenti casu; sed de alio, de quo pariter et simul tractant Salmanticenses; scilicet copiam mercium quae simul emuntur esse rationem emendi minori pretio, quam si paucae emerentur.

810. — ^{a)} *Salmant.* et *Serra* ita docent, ubi tractant de periculo amittendi pecuniam et

Item quandoque pretium tradendum tempore majoris valoris.

Obj
nibus
sponden

Certum est etiam rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore quo res pluris est valitura: modo a venditore usque ad illud tempus res esset servanda. Sicut contra potest vilius emi, si res tradenda sit tempore quo minoris valebit. — *Salmant.*¹.

811. — Quaeritur: *an juxta consuetudinem loci, praeciso quocumque alio titulo, liceat carius vendere rem ad creditum, quam vendoretur pecunia numerata?*

Prima sententia negat. Eamque tenent *Navarrus*²; item *Valentia, Medina, Garcia, Corduba, etc., apud Salmant.*³; quia quicquid exigitur ob dilatam solutionem est usura.

Secunda vero sententia probabilis, quam tenent *Lessius*⁴, *Lugo*⁵ cum *Molina*⁶, *Cano, Toleto, Victoria*⁷, etc.; *Sporrer*⁸; et *Salmant.*⁹ cum *Soto*¹⁰, *Palao, Sanchez, Trullench, Serra, Bañez, Rebello, Villalobos, etc.*, asserit licitum esse¹¹. Ratio, quia communis aestimatio justum reddit pretium rerum quae communiter ad creditum venduntur, cum plures emptores ad sic emendum convenient; et ideo

¹ *Tr. 14, cap. 2, n. 146, et 147.* — ² *Man., cap. 23, n. 82.*
— *Valenti.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 8, concl. 6. — *Joan. Medina*, *Cod. de Restit.*, qu. 87, (*ad. 38*) *Sexta causa*. — *Franc. Garcia*, *de Contract.*, cap. 23, concl. 1. — *Corduba*, *Sum.*, qu. 84, opin. 2. — ³ *Tr. 14, cap. 2, n. 150.* — ⁴ *Cap. 21, num. 56.* — ⁵ *Disp. 26, num. 107.* — *Melch. Cano*, *Comment. ms.* ad 2° 2°, qu. 78, art. 2 (MS. lat. Vatic., cod. 4648, fol. 185). — *Tolet.*, lib. 8, cap. 50, n. 4. — ⁶ *Tr. 6, cap. 5,*

res pretio augetur. — Nec obstat quod emptores cogantur ad sic emendum a sua necessitate; nam hoc per accidens se habet: caeterum verificatur quod eo casu concurrit emptorum multitudo, quae justam reddit talem adiunctam aestimationem. Tanto magis quia in multitudine emptorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi pretium. — Nec valet dicere quod tunc non multitudo emptorum, sed modus sic emendi augeret pretium, et hic modus est usurarius. Nam respondetur quod revera non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic emendum, licet multitudo ex tali modo oriatur.

Ex dictis pariter est probabile, licitum esse rem vilius emere numerata pecunia ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emptores qui emunt anticipata solutione; et contra multi sunt venditores tali modo vendentes: ex quo oritur quod merces de se decrescant. Ita *Lessius*⁸, *Lugo*⁹ cum *Molina*¹⁰, *Toleto, Cano*¹¹, *Turriano, Victoria*¹²,

Item, i
suetudo
mendi
lias su
rata pi
nia.

¹⁰ *Tr. 14, cap. 2, n. 151.* — *Palau*, *tr. 33, disp. 5, punct. 12, n. 8 et 10.* — *Sanct.*, *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 7, dub. 15. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 8, n. 11 et 12. — *Serra*, in 2° 2°, qu. 77, art. 1, dub. 4, v. *Dicendum 4*. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 77, art. 4, dub. 9. — *Rebello*, part. 2, lib. 9, qu. 14, n. 14. — *Vulal*, part. 2, tr. 21, diff. 7, n. 11. — ¹¹ *Lib. 2, cap. 21, dub. 7, n. 60.* — ¹² *Disp. 26, n. 110 et seqq.* — *Tolet.*, lib. 8, cap. 50, i. f. — *Turriani*, *disp. 61, dub. 10, n. 8 et seqq.*

expensas, quas facturus esset venditor in recuperando pretio.

811. — a) *Molina*, *tr. 2, disp. 357*, oppositum regulariter verum esse asserit; concedit tamen quandoque posse sic cariori pretio vendi, quando scilicet ex isto vendendi modo mercatores in majori numero occurront.

b) *Victoria* male citatur a *Lugo*, quasi opinionem hanc teneat in *lectura super 2° 2^oe*, qu. 78, art. 2; nam in suis *Comment. ms. ad loc. cit.*, *Victoria* negat id licere; et negat praeterea id fieri posse licitum ex consuetudine. MS. Vatic. Ottobon., cod. 1015 a, fol. 224 et 224t.

c) *Sotus*, *de Just.*, lib. 6, qu. 4, art. 1, ad 4, ex parte tantum concordat, id quidem concedens pro rebus quae peregre, et potissimum maritimis periculis inventae, in magna copia credito emi solent; nec vero id ipsum licere mercatoribus, qui merces in civitatibus dividuntur.

d) *Sanchez*, n. 8; et *Trullench*, loc. cit., duas conditiones huic affirmativae sententiae apponunt: modo scilicet pretium futurum non

multum excedat praesentis pecuniae pretium; nec pro dilatae solutionis ratione adaugeatur pretium.

e) *Molina*, *disp. 360, a. num. 5*, ita sane tenet: « Modo tamen, ut notat *num. 5*, pro circumstantiis concurrentibus non minuatur in pretio anticipata pecunia infra justum infimum, quod tunc currit in illo vendendi modo ».

f) *Melchior Canus* citatur a *Salon* (non a *Lugo*), sed praetermissa indicatione loci, quem ego frustra reperire conatus sum; nisi forte quis dicat hanc opinionem consequi ex altera hic superioris relata, quam revera tenet *Canus* in citatis *ms. Comment. ad 2° 2^oe*, qu. 78, art. 2: licitum nempe esse, ubi adest consuetudo, rem carius vendere ad creditum quam numerata pecunia vendoretur.

g) *Victoria* his verbis a *Lugo*, *disp. 26, n. 111*, citatur: « Quam sententiam subscriptionibus suis confirmarunt quamplurimi theologi, praesertim ex ordine Praedicatorum... *Victoria*, et alii, quorum subscriptionum exemplar ego habeo ».

Salon ^{h)}, **Rebello** ⁱ⁾, etc. Item **Salmant.** ^{j)} cum **Sanchez** ^{k)}, **Bonacina**, **Palao**, etc.; contra **Bañez** ^{l)}, **Azor**, **Valentia**, etc. — Nec obstat id quod objicit **Habert**, nempe quod ad hoc ut valeret ratio paucitatis emptorum, oporteret ut haec raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur haec supposita paucitas emptorum. Nam respondetur quod contractus emptionis non perficitur tempore traditionis (ut supponit **Habert**); sed tempore contractus initi, licet dominium rei non transferatur nisi post traditionem, juxta dicta *n.* 795.

An autem *chirographa* possint minoris emi ob anticipatam solutionem? — Vide infra *n.* 829.

812. — « 8. Licitum est vendere rem « cum pacto de retrovendendo, id est, ut « emptor teneatur tibi statuto tempore vel « cum volueris, eam revendere: modo vera « et non ficta emptio fiat, nec palliata « usura intercedat. **Molina** ¹, **Lessius** ², etc. « — Qui addunt, juxta aestimationem il- « lius operis ac pacti, pretium esse immi- « nuendum. Vide card. **Lugo** ³. ».

Plures conditiones requiruntur ut venditio cum pacto retrovendendi sit justa:

1^a. Ut pretium minuatur juxta aestimationem gravaminis quod sic emptori imponitur ^{a)}. Hinc pretium rei venditae cum pacto retrovendendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem; alii, usque ad tertiam; alii, ad arbitrium prudenterum, ut **Salmant.** ⁴ cum **Lessio**, **Bona-**

Bonac., disp. 8, de Contract., qu. 2, punct. 4, n. 20. — **Palau**, tr. 33, disp. 5, punct. 13, n. 3. — **Azor**, part. 3, lib. 8, tit. de Empt., cap. 10, qu. 2. — **Valent.**, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 8, concl. 6. — **Habert**, de Contract., cap. 12, § 2, qu. 12, i. f. — ¹ Disp. 375. — ² Cap. 21, dub. 14. — ³ Disp. 26, n. 189. — ⁴ Tr. 14, cap. 2, n. 69.

^{h)} **Salon**, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 78, art. 2, *controv.* 23, n. 5, hanc sane sententiam probabilem existimat; sed multo veriorem ac probabiliorem, ac simpliciter et absolute tenendam putat oppositam. — Idemque docit **Bañezius**, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 4, *dub.* 10, *concl.* 1 et 2.

ⁱ⁾ **Rebellus** contrariam sententiam, part. 2, lib. 9, qu. 11, n. 9, propugnat, pro qua etiam a **Lugo** adducitur.

^{j)} **Salmant.**, tr. 14, cap. 2, n. 153 et 154, probabilem utique hanc sententiam dicunt; sed oppositam *n.* 152, probabilissimam, secuiriorem et omnino consulendam.

^{k)} **Sanchez**, Consil. mor., lib. 1, cap. 7,

cina et communi. Sed dicunt ^{b)}, decrescere usque ad infimum pretium, non ultra: sed parum probabilitate; nam hoc revera decrementum dici nequit, quia emptor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet.

2^a. Conditio: Ut non apponatur pactum quod pluris vel minoris retrovendatur. — Licitum autem est pactum ut retrovendatur eodem pretio, licet res pretio augentur; ut **Lessius** ⁵; **Bonacina** et **Villalobos**, apud **Salmant.** ⁶. Ideo enim minoris emitur, quia vendor libertatem habet reemendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur.

3^a. Conditio: Quod non imponatur, ut periculum rei venditae sit apud venditorem; cum illud per se spectet ad emptorem: nisi augentur pretium juxta aestimationem periculi. — Ita **Salmant.** ⁷. Vide *n.* 842 et 847, v. *Dubitatur* 2°.

4^a. Conditio: Ut res retrovendatur sicuti traditur, vacua, vel cum fructibus. — **Salmant.** ⁸.

Probabile autem est quod ob pactum retrovendendi vendor habeat actionem in rem, etiamsi emptor alteri eam venderit. — **Vesselius** ⁹ et **Salmant.** ¹⁰.

Si in venditione apponatur *Retractus gentilitius*, sive pactum ut consanguineus proximior venditoris jus habeat infra certum tempus rem reemendi ^{c)}; non poterit is rem reemere ut aliis tradat: cum hic retractus tantum institutus sit ut bona conserventur in familia. Ita [Continuator]

Less., cap. 21, num. 114. — **Bonac.**, disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 3, num. 2. — ⁵ Cap. 21, num. 115. — **Bonac.**, loc. cit., num. 14. — **Villal.**, part. 2, tract. 21, diff. 18, num. 5. — ⁶ Tr. 14, cap. 2, num. 64. — ⁷ Loc. cit., num. 65. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Cap. 21, num. 121. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 2, num. 66.

Retractus gentilitius, quid.

dub. 16, n. 4, concordat, « dummodo non sit multo vilius illud pretium anticipatae solutio- nis, et dummodo non sit vilius, quo magis solutio pretii anticipatur ».

812. — ^{a)} Prima haec conditio locum dumtaxat habet, cum istud retrovendendi pactum in favorem solius vendoris initur.

^{b)} **Salmantenses**, loco hic allegato, scilicet tr. 14, cap. 2, n. 67 et seqq., tractant de contractu mohatra, quem iniri posse dicunt intra justi pretii latitudinem, modo non adsit pactum implicitum vel explicitum.

^{c)} **Retractus gentilitius** in solis immobili- bus bonis locum obtinet.

Quid re-
quirat.

Tournely ¹, Concina ², Sporer ³, et Cabassutius ⁴ cum aliis ⁵, ex l. *Dudum 14*, C. de *contrahend. empt.* — Si autem emptor velit rem vendere, tenetur monere consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere; ut Sporer. ⁴ — Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito, iste poterit rem retrahere intra annum et diem. Ita doctores *ibid.* ⁶ communiter, ex l. 2 *Feudorum*, apud Laymann ⁷.

813. — An sit *licitum pactum reemendi ad arbitrium emptoris?*

Prima sententia negat, quam tenent Habert ⁸, Continuator Tournely ⁹. Ratio, quia, licet hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, revera tamen res non videtur vendi, sed tantum in pignus dari, ita ut emptor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. — Eamdem sententiam sequuntur ¹⁰ Salmant. ⁶ cum Villalobos et Tapia: nisi tamen, limitant, de pretio tantum minuatur quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractus vendatur praedium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum.

Secunda vero sententia communissima affirmat. — Et hanc tenent Lessius ¹¹, Lugo ¹², Molina ¹³, Palaus ¹⁴, Sporer ¹⁵, Viva ¹⁶, Mazzotta ¹⁷; Bonacina ¹⁸ cum Covarruvias, Azor, Filliuccio et Garcia; item Petrus

Pactum
reemendi
ad arbit-
rium em-
ptoris, illi-
cium juxta
alios.

Certo pro-
babilius li-
cium.

Navarra, Malderus et Silvester, apud Salmant. ¹⁹

Hanc secundam sententiam certe probabiliorem puto, cum his tamen conditionibus: — 1°. Ut adsit verus animus emendi et vendendi, non autem fenerandi. — 2°. Ut emptor majus pretium solvat, juxta aestimationem hujus oneris quod imponit venditori, reemendi rem quando ipsi emptori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud Viva ¹⁶, aestimari usque ad tertiam partem pretii. — 3°. Ut non obligetur venditor reemere eodem pretio majori quod recipit; ut docet Lessius ¹⁷ (quicquid postmodum subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu et aestimatione hominum: quod mihi minime probatur). Hinc censeo, non posse emptorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium juxta valorem rei tempore venditionis; et si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reemptionis ¹⁸. Excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reemendi ad arbitrium emptoris.

His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur praefatum pactum reemendi. Sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium vendoris cum diminutione pretii: sic contra cum

¹ De Vendit., art. 8, sect. 1, punct. 1, append., qu. 3. — ² De Empt. et Vendit., cap. 5, num. 7. — ³ Lib. 6, cap. 9, n. 11. — ⁴ Tr. 6, cap. 5, n. 100. — ⁵ Ap. Sporer, loc. cit. — ⁶ Tr. 14, cap. 2, n. 61. — ⁷ Villal., part. 2, tr. 21, diff. 18, n. 10. — ⁸ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 14, n. 5. — ⁹ Cap. 21, n. 113. — ¹⁰ Disp. 26, num. 200. — ¹¹ Disp. 377, a num. 11. — ¹² Tr. 33, disp. 5, punct. 31, § 1, num. 1. — ¹³ Tr. 6, cap. 5, n. 101. — ¹⁴ De Contract., qu. 2, art. 3, n. 12. — ¹⁵ Tr. 3,

disp. 3, qu. 1, cap. 8, qu. 1. — ¹⁶ Disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 3, a num. 6. — ¹⁷ Covar., Variar. lib. 8, cap. 9, n. 3. — ¹⁸ Azor, part. 3, lib. 8, cap. 12, qu. 8. — ¹⁹ Vill., tr. 35, num. 157. — ²⁰ Franc. Garcia, de Contract., cap. 20. — ²¹ Petrus Navar., lib. 3, cap. 2, dub. 10, a n. 98. — ²² Mader., tr. 5, cap. 2, dub. 16, v. Dico 2. — ²³ Silvest., v. Usury II, quær. 15, ad 2. — ²⁴ Tr. 14, cap. 2, n. 60. — ²⁵ De Contract., qu. 2, art. 3, n. 12. — ²⁶ Cap. 21, n. 118.

^{d)} Sporer, tr. 6, cap. 5, n. 100, sententiam istam non habet; sed ea videtur sequi ex definitione ipsius retractus gentilitii.

^{e)} L. *Dudum 14*, C. de *contrahend. empt.*, nequit adduci pro hac sententia; reprobatur enim et irritat ejusmodi contractum, uti notat Cabassutius.

^{f)} Laymann, ut asserit S. Alphonsus, revera lib. 3, tr. 4, cap. 17, § 6, scribit: « Sicuti docent et colligunt DD. ex lib. 2 *feudorum*. At pace hujus auctoris, lib. 2 *feudorum*, tit. 55, non loquitur de retractu gentilitio, sed: « Si quis infidulus major quatuordecim annis, inquit, sua incuria vel negligentia per diem et annum steterit, quod feudi investituram a pro-

prio domino non petierit, transacto hoc spatio, feudum amittat et feudum ad dominum redeat ».

813. — a) Habert, de Contract., cap. 12, § 1, qu. 5, resp. 2: « Speciem habet, inquit, contractus usurarii [ejusmodi venditio], nec in praxi est consulenda ». — Continuator Tournely vero, loc. cit., punct. 1, concl. 2, de hoc contractu ait: « In praxi tutus non est, sed procul amandari debet ».

^{g)} Salmanticenses et Villalobos hoc docent de re quae perire non potest. Praeterea limitationes quas S. Alphonsus ex Salmanticibus adducit, omittuntur a Villalobos.

^{h)} Et contra, si res crescit, crescit ven-

Con-
nes re-
tace.

pretii augmento licitum dici debet pactum reemendi in beneficium emporis; cum ita gravamina utrinque compensentur. — Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cum sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam a natura mutui. In mutuo enim res oppignerata perit mutuatario; sed hic, si res pereat, empori perit aut deterioratur.

Nota hic vetitum esse contractum *Mohatra*, scilicet, quando quis emit a te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito vel implicito, ut tibi retrovendant minori pretio numerata pecunia. Adest de hoc propositio 40 damnata ab Innocentio XI: *Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personae, et cum contractu retrovenditionis praevie inito cum intentione lucri.* Ratio, quia patet esse palliatam usuram. — Caeterum, si res sine ullo praevio pacto retrovendantur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est: modo absit animus usurarius. Ita Lessius¹, [Continuator] Tournely²; Salmant.³ cum Toleto⁴), Navarra⁵, Palao, Bonacina et communi. — Addit immo Lugo⁶, non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem⁷, et dicat empori: *Si volueris eam viliori pretio vendere pecunia numerata, ego paratus sum emere.* Speculative loquendo, hoc neque videtur illicitum; sed practice puto difficillime hunc venditorem carere animo usurario.

814. - « 9. *Monopolia*, id est, cum unus vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cum mercatores conspirant non minoris vendere, non sunt contra

¹ Cap. 21, dub. 16, num. 180. — ² De Vendit., art. 8, sect. 1, punct. 1, append., qu. 2, v. f. — ³ Tr. 14, cap. 2, n. 70. — ⁴ Palau., tr. 33, disp. 5, punct. 33, n. 4. — ⁵ Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 3, n. 20. — ⁶ Disp. 26, num. 208. — ⁷ Rebell., part. 2, lib. 9, qu. 7, num. 6. —

« justitiam: modo non conspirent ultra justum pretium vendere. Ita, contra Regnum, Navarrum⁸, etc., docent Molina, Lessius, etc.: qui tamen concedunt esse contra caritatem. Vide card. Lugo⁹. — Porro principum vel magistratus est, cum uni vel paucis tale privilegium conceditur ut soli aliquid vendant, iis etiam pretium taxare, et sic providere ne subditi graventur. Vide Lessium¹⁰, card. Lugo¹¹ et Trullench¹². Ubi recte notat ex Navarro, etc., etsi alia monopoly ex justa causa, auctoritate principis vel reipublicae concessa, taxato pretio sint licita (v. gr. bibliopolis, ut nemo alias talem librum vendat, vel ut tantum sit unus aut duo tabernarii in aliquo loco); nihilominus, quando unus vel pauci propria auctoritate ea constituunt, v. gr. emendo merces certi generis, ut frumentum, vi num, oleum, etc., ut ipsi deinde arbitratu suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi ».

815. — *Monopolium* idem sonat ac venditio unius; nam *monopola* sonat unicus venditor.

Monopolium quid.

Quatuor igitur modis monopolium contingere potest: 1º. Si princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; et hoc certe licitum est. — 2º. Si mercator impediat ne aliae merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno reipublicae; et hoc est certe illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas aut similia mendacia. — 3º. Si unus

Quatuor modis contingere potest.

Molina, tr. 2, disp. 345, num. 6, concl. 2. — Less., cap. 21, dub. 21, num. 145. — ⁸ Disp. 26, sect. 12. — ⁹ Cap. 21, dub. 21, num. 148 et 149. — ¹⁰ Disp. 26, num. 171. — ¹¹ Lib. 7, cap. 20, dub. 18, num. 3 et 4. — ¹² Navar., Man., cap. 23, num. 92.

denti; uti subdit S. Doctor, in *Hom. apost.*, tr. 10, cap. 181. Cfr. etiam *Istruzione e Pratica* (edit. sexta. Neapoli, 1765) cap. 10, n. 182.

⁸ Toletus, lib. 5, cap. 31, n. 3, reprobat ejusmodi contractum, ex eo quod mercatores obligant ementem, ut ipsis vendat; nec aliter ei venderent ulnas [panni], nisi eisdem renderet. Ex quibus videtur satis clare significare eumdem contractum licitum fore, si absit illa obligatio sive pactum.

¹⁰ Petrus Navarra, lib. 3, cap. 2, n. 170, absolute negat contractum *mohatra* esse contra justitiam, si infra limites justi pretii consistat. Nec requirit ut absit pactum.

¹¹ Vendat scilicet credito, uti dicit Lugo. 814. — ¹² Navarrus, *Man.*, cap. 23, n. 92, asserit utique *monopolia* illicita esse; utrum vero sint contra justitiam non explicat, nisi forte quatenus hic loquitur de notabili populi damno.

vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi. — 4° Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. — Sed circa hos duos modos hic ultimo loco adnotatos dueae magnae agitantur Quaestiones.

816. - Quaeritur 1°. *An unus vel pauci mercatores, qui tempore messis aut vindemiae emunt omne triticum aut vinum pretio vili tunc currente, ut postea carius vendant, peccent contra justitiam?*

Certum est 1° id licitum esse, si emanter merces non necessariae ad vitae sustentationem, vel ad communem reipublicae statum; ut sunt gemmae pretiosae, equi generosi, ornatus mulierum et similia. — Certum est 2° licitum esse emere triticum, vinum, etc., ut postea vendantur reipublicae pretio communi, quo vendarent alii negotiatores ea de longe asportantes; vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria et convenientia. Ita Bonacina^{a)}, Salmant.¹ cum Trullench, Tapia ac Villalobos. Et sic etiam docet S. Antoninus^{b)}, ubi ait: Licite potest mercator annonas illas emere messis tempore, carius postea venditurus, ut sic honestum pro opera sua lucrum reportet.

Quaestio igitur est *de ementibus omnes illas res necessarias ad sustentationem,*

^{a)} Tr. 14, cap. 2, n. 45. - *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 18, n. 4 et 5. *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 10, n. 3. *Villal.*, part. 2, tract. 21, diff. 15, num. 2. — ^{b)} Disp. 345, num. 10. — ^{c)} Part. 2, tit. 1, cap. 23, § 16. — ^{d)} De Just. et Jure, lib. 6, qu. 2, art. 2, concl. 6, i. f., cum art. 3,

ut postea vendant carius ad suum libatum: an isti teneantur ad restitutionem?

Prima sententia negat, et hanc tenent Lessius^{c)} et Molina^{d)}. Ratio, quia hujusmodi emptores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen laedunt justitiam commutativam, cum emerint pretio currenti. Alias, ut dicunt^{e)}, etiam eam laederent emptores, qui concurrendo simul caritatem inducerent; quia sic etiam ipsi essent causa ut pretium augeretur. — Haec tamen sententia minime mihi videtur probabilis; quia constitutio pretii non pendet a privato arbitrio venditorum, sed a communi aestimatione civium. Nec obstat paritas adducta emptorum concurrentium; quia tunc auctio pretii evenit per accidens: at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde recte S. Antoninus^{f)} sic docuit: [Si] unus tantum emit de hujusmodi et congregat, quod postea compelluntur homines emere ab eo ad placitum suum, et ideo vendit care ut vult; et isti enormiter peccant contra proximum et communitatem.

Secunda igitur sententia, communis et vera, quam tenent Sotus^{g)}, Silvester^{h)}, Continuator Tournelyⁱ⁾, Viva^{j)}, Croix^{k)}; Salmant.^{l)} cum Trullench, Bañez^{m)} et Villalobos, docet, hos emptores teneri ad restitutionem damni, arbitrio prudentum,

concl. 4, v. f. — ^{g)} V. *Emptio*, qu. 10, i. f. — ^{h)} De Vendit., art. 8, sect. 5, concl. 3. — ⁱ⁾ De Contract., qu. 2, art. 4, num. 3. — ^{j)} Tract. 14, cap. 2, num. 44. *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 18, num. 4. - *Villal.*, part. 2, tr. 21, diff. 15, num. 2.

816. - a) Bonacina, *disp. 3, qu. 2, punct. 5, n. 4:* « Quando unus, inquit, vel pauci conveniunt emere omnes merces alicujus generis, ut eas ipsi asservent in tempus caritatis et inopiae, animo carius vendendi et lucrandi, graviter peccant. Probabile tamen est non teneri ad restitutionem ».

b) Haec verba referunt mentem S. Antonini, *part. 2, tit. 1, cap. 23, § 16*, ubi, loquens « de ementibus tempore messium blada, et tempore vindemiarum vinum et alios fructus, ut postea carius vendant in futurum », scribit quod si fiat « propter privatum commodum...», potest hoc fieri secundum justitiam commutativam, ut faciunt mercatores, et licite possunt pro opera sua recipere lucrum ut sustententur ».

c) Lessius, *cap. 21, n. 151*, affirmit hanc sententiam sibi non improbatum videri; et

Emere
cessaria
vita, ut
dat ca
pro libi
juxta, a
non tem
restitui

d. Do
repro
hanc
nitionem

Emens
modo i
tur re
tuere.

eamdem *n. 152, in resp. ad 2*, clarius explicans, ait: « Illos peccasse contra justitiam particularē, si arbitratio pretii spectatis circumstantiis temporis quo vendunt, fuerit irrationabilis, quomodo intelligenda est illa sententia ». Quam Lessii explicationem, etsi hic S. Doctor omiserit, eam tamen sedulo notavit inferius, *n. 838*. Sed *n. 150* opinionem quae eo casu ad restitutionem absque distinctione obligat, Lessius valde probabilem esse asserit.

d) Seu rectius: Ut dicit Lessius.

e) Croix, *lib. 3, part. 2, n. 946*, quaerit: « Si nunc bono pretio vendantur, v. g. salpae, et Titius omnes emat, ut facta earum penuria carius vendat: an hoc monopolium sit illicitum? » Et dicit affirmativam sibi probabilem videri; negativam vero, probabilem.

f) Bañez, *in 2am 2ac, qu. 77, art. 4, dub. 2, concl. 1*, hanc sententiam satis clare innuit,

caeteris emptoribus et reipublicae, si merces vendant carius quam juxta fori aestimationem pretium curreret, si ipsi monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa ut pretium injuste augeatur. Eamdem sententiam sequitur etiam Lugo¹, modo tamen pretium augeatur supra summum quo merces venderentur, si factum non fuisset monopolium.

Inven-
pretio
summo
curre-
monopolio

Caeterum probabiliter censem idem Lugo², Bonacina³, Filiuccius⁴, Holzmann⁵, Croix⁶, et apud Lugo⁷, Bañez⁸, Aragon⁹, Emmanuel et Vega, non peccare contra justitiam tales emptores, si vendant pretio summo quod curreret, si monopolium non praecessisset. — Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso.

An autem *hujusmodi venditor* (si unus sit qui merces illas congregarit) *peccet tunc saltem contra caritatem?* — Affirmant plures. Sed negant Holzmann¹⁰, et

¹ Disp. 26, n. 176. — ² Loc. cit., n. 177. — ³ Disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 5, num. 4. — ⁴ De Contract., n. 805, resp. 3. — ⁵ Loc. cit., n. 177. — ⁶ Emmanuel, Rodriguez, Sum., part. 2, cap. 84, num. 4 et 5. — ⁷ Vega, Sum. nuev., part. 2, cap. 43, cas. 3. — ⁸ Cap. 21, n. 147. (loquens de mercatoribus, non de artificibus.) — ⁹ Tr. 14, cap. 2, n. 54

dicens ejusmodi mercatores inique agere, et tale pretium non esse aestimandum licitum, sed potius esse impedimentum justi pretii, quod alias secundum communis fori aestimationem curreret. — Tapia pariter, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 10, n. 2 et 3, negat licitum esse sic emere magnam copiam mercium, praeveniendo populum, quia pretium crescat plus juste; et ait pretium justum esse illud quod taxatum fuerit a republica, vel secundum communem aestimationem et usum fori inter ipsos negotiatores et populum.

⁸) Filiuccius, tr. 35, n. 214, de tertio genere monopolii tractans, de eo scilicet quod fit « coemendo propria industria omnes merces easque supprimendo, donec pretium auctum erit »; ut exponit n. 211, scribit illud probabiliter esse contra justitiam: « Possunt tamen excusari, addit, ab injustitia speciali et proprie dicta, quamvis non ab injustitia legali et contra publicam utilitatem, neque a peccato contra caritatem proximi ».

⁹) Bañez, in 2am 2ae, qu. 77, art. 1, dub. 1; et Aragon, in eund. loc., art. 4, diff. 1, v. *Ultimus modus monopolii*, non satis accurate citantur a card. de Lugo: licet enim negant injustum esse hujusmodi monopolium, si pretium rei non augeatur supra justum; at profecto addunt pretium justum illud fore in quo

Lugo¹¹, cum Molina¹², et Lessius¹³, modo alios non inducat ad carius vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

Nec semper peccat contra caritatem.

817. - Quaeritur 2º. *An mercatores inter se conspirantes ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem?* — Certum est teneri, si convenient vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi et similes, qui inter se convenient de non locando operas suas nisi pretio summum exceedenti: ut Lessius¹⁴, Salmant.¹⁵ cum aliis communiter.

Quaestio igitur est, *quando conventio fit ut merces non vendantur nisi pretio summo: an peccetur contra justitiam?*

Prima sententia affirmat: quam tenent Laymann¹⁶, Sotus¹⁷, [Continuator] Tournelly¹⁸, Sporer¹⁹, Roncaglia²⁰; et Rebello ac Dicastillus, apud Salmant.²¹ —

Conspira-

rantes ut
vendant su-
pra sum-
mum, te-
nentur re-
stituere.

et 58. — ⁸ Lib. 3, tr. 4, cap. 17, num. 49. — ⁹ De Just. et Jure, lib. 6, qu. 2, art. 8, post med. — ¹⁰ De Vendit., art. 8, sect. 5, concl. 2. — ¹¹ Tr. 14, qu. 2, de Empt., cap. 8, qu. 2, resp. 1 et 2. — ¹² Rebello, part. 2, lib. 9, qu. 7, num. 6. *Dicasi*, tr. 9, disp. 8, dub. 10, n. 144 et seqq. — ¹³ Tr. 14, cap. 2, n. 55.

emptores cum venditore convenerint, si non sit a republica taxatum.

¹¹) Holzmann, *de Contract.*, n. 805, resp. 2, dicit regulariter esse contra caritatem.

¹²) Lugo, *disp.* 26, n. 178, sic loquitur: « Affirmant tamen communiter DD. peccatum hoc esse contra caritatem ». — Et id ipsum Molina tenet, *disp.* 345, n. 10, non tamen loquitur magis de uno quam de multis in id conspirantibus. Sed Lugo citat Molinam solum pro limitatione sue sententiae: « Sed Molina... id limitat (ita pergit Lugo), seclusa prohibitione legis, ad eum solum casum quo notabile admodum damnum reipublicae sequeretur. Et quidem si unus solus mercator, non inducendo alios hoc faceret, placet mihi limitatio Molinæ ».

¹³) Lessius, *cap.* 20, *n.* 168, de casu omnino diverso tractans, haec utique scribit: « Nec enim vel justitia vel caritas postulat, ut negligas tuum commodum, etiamsi inde per accidens sequatur alteri tantumdem damni ». Sed *cap.* 21, *n.* 151, de casu praesenti disputat, sive tandem unus sit, sive plures qui sic coemant omnes merces, ut eas postea pro arbitratu vendant; et affirmat eos peccare contra caritatem.

¹⁴) Sporer, *tr.* 6, *cap.* 5, *n.* 103, de hoc monopolii genere non loquitur.

Conspira-

entes ut ven-
dant solo
summo. pec-
cant contra
justitiam.

Ratio: tum quia, ex *l. un.*, C. de *monop.* hoc graviter prohibetur, sub privatione omnium bonorum et perpetuo exilio; tum quia hujusmodi mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo.

Non peccant contra justitiam.

Secunda tamen sententia dicit hos non peccare contra justitiam. — Et hanc te-
nent Lessius¹, Lugo², Viva³ (qui vocat
communem), Filiuccius⁴, Holzmann⁵;
Tamburinius⁶ cum Molina^{b)}, Bonacina^{b)};
et Salmant.⁷ cum Tapia, Bañez, Regi-
naldo; et probabilem vocat Laymann^{c)}
cum Petro Navarra^{c)}.

Prima sententia est quidem probabilis.
Secunda fort-
e probabi-
lia.

Prima sententia est quidem probabilis. Sed haec *secunda* non minus probabilis videtur, et forte probabilius, tum auctoritate DD., tum ratione; quia non apte dicitur quod venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cum isti voluntarie emant; et si coguntur, non coguntur a venditoribus, sed a sua propria necessitate, quae non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans. — Recte igitur loquendo, dicendum, per talem conventionem emptores potius impediri ab emendo pretio minori. Cum autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impedianter minis vel mendaciis, sicut accidit in omni alio contractu; aliter, etiamsi aliquis tantum suaderet venditori ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem: quod iidem contrarii negant. Haec ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *n. 582 et 584*. Sicut enim non infertur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impediatur ut testator relinquit haereditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam; ita in casu nostro. Licet igit-

tur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali.

Nec valet dicere quod ipsa conventio venditorum, cum ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emptores ad sic emendum. — Nam respondetur 1° quod hoc pactum, cum sit sponte initum, non est in illo nec vis nec fraud. Respondetur 2° quod hujusmodi conventio, cum sit illicita et contra caritatem, ut infra dicemus, nullam potest inducere obligationem; ex *regula juris 69 in 6°*, ubi: *In malis promissis fidem non expedit observari*: juxta dicta *n. 712*.

*Respon-
datur ei
culturā*

Hinc, posita probabilitate hujus secundae sententiae, probabilius est hos venditores non teneri ad restitutionem; prout diximus supra *n. 547*, v. *Et hoc*, et *n. 669*, v. *Magnus*. — Non dubitatur autem quod judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium; ut Lugo⁸.

Probabilius non tenetur i stituere.

Nec dubitandum, quin praefati venditores sic conspirando graviter peccent contra caritatem; ut docent Lessius⁹, Salmant.^{d)}, et Lugo¹⁰ cum Molina et communi, a qua ait Lugo non recedendum.

Judex i test redi re pretiu m

— Ratio, quia, licet caritas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis ne mitiori pretio vendant: sicut, esto caritas non te obliget ad dannam eleemosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios qui eam largiri volunt.

Sic et spirant peccata contra caritatem.

Sed hic aliud Dubium fit: *an, facto monopolio de pretio injusto a mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere?*

Negant Tapia, Rebellus et Dicastillus, apud Salmant.¹¹; quia pretium illud injustum est. — Sed affirmant Salmant.¹² cum

Facto nopolio pretio iusto,

¹ Cap. 21, n. 145. — ² Disp. 26, n. 172 et 173. — ³ De Contract., qu. 2, artic. 4, num. 2. — ⁴ Tract. 35, cap. 8, num. 212. — ⁵ De Contract., n. 806, resp. 2. — ⁶ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 12, num. 8. — ⁷ Tract. 14, cap. 2, num. 56. — ^{b)} Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 11, num. 3. — ^{c)} Bañez, in 2nd 2nd, qu. 77, art. 1, dub. 1, v. *Nihilominus*. —

⁸ Regin., lib. 25, num. 328. — ⁹ Disp. 26, num. 177, i. f. — ¹⁰ Cap. 21, n. 145. — ¹¹ Loc. cit., n. 175. — ¹² Molina, disp. 345, num. 6. — ^{b)} Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 16, art. 11, num. 8. — ^{c)} Rebell., lib. 9, qu. 7, num. 5. — ^{d)} Dicast., lib. 2, tract. 9, disp. 3, dub. 10, num. 158. — ¹¹ Tr. 14, cap. 2, num. 57. — ¹² Loc. cit.

^{b)} Molina, disp. 345, n. 6; Bonacina, disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 5, n. 2, hanc utique sententiam tuentur; sed a Tamburinio, n. 11, allegantur pro alio monopolii genere.

^{c)} Petrus Navarra, lib. 3, cap. 2, n. 85, opinionem istam simpliciter tenet; quam ipse

Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 42, i. f., probabilem existimat: « Negant [esse contra justitiam], inquit, non improbabiliter Pet. Nav... ».

^{d)} Salmant., tr. 14, cap. 2, n. 56, non loquuntur de peccato contra caritatem.

Bonacina ^{e)}, *Trullench*, *Reginaldo*, *Medina* et *Diana* ^{e)}. *Ratio*, quia illud pretium jam commune est et currens; et per accidens se habet, ut ex injustitia aliorum adiunctum sit. — At prima sententia mihi omnino melior videtur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. *Ratio*, quia pretium illud, per injustitiam adiunctum, semper et per se injustum est, et ad justitiam reducendum. Illa autem minime est dicenda justa aestimatio, quae injusta deprehenditur et ex injustitia est orta; immo neque aestimatio dici debet, sed potius deceptio et fraus. Ita recte *Concina* ¹.

818. — « 10°. Venditor debet emptorem praemonere de notabili vitio rei, quod ei obesse potest; v. gr. si equus sit fūriosus, domus ruinosa, oves morbidae, pannus adustus, etc. Alioquin tenetur de fraude et damno secuto: saltem si defecitus fuerit in substantia vel quantitate; v. gr. si deficiat in pondere vel mensura, aut vendiderit rem unam pro alia. — Et sic peccat mortaliter cum obligatione restituendi: 1°. Qui frumentum venditurus, ponit prius in loco humido ut intumescat. 2°. Qui vino Rhenano miscet Francicum. 3°. Qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, etc. — Vide *Lessium*, *Bonacina*, *Diana* ², *Trullench* ³.

« Quando autem venditor possit juste tacere vitia qualitatis rei quae venditur, sine obligatione restituendi pretium vel rescindendi contractum, vide card. *Lugo* ⁴

Trull., lib. 7, cap. 20, dub. 18, n. 4. — *Regin.*, lib. 25, num. 330. — *Joan. Medina*, Cod. de Restit., qu. 36, i. f. — ¹ De Empt. et Vendit., cap. 4, num. 6. — *Less.*, cap. 21, dub. 11, num. 83. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 6. — ² Part. 1, tr. 8, resol. 51. — ³ Lib. 7, cap. 20,

Venditor non monit, quan-
do tenetur
mutare.

Emptor
vendens
de vitio

seri pos-
ita
juxta
osdam
em pre-
vendere.
Alphon-
bon-
cam a-
negat
ne feri.

valorem manifestare). Ita Salmant.^{b)}, Lugo^{b)} et Tamburinius¹. Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facile pretium infimum acceptat. (Excipit Lessius, nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quam res vilius aestimatur). — Sed huic sententiae nescio acquiescere. Non nego quod ratione illius donationis^{c)} nihil emptor retinere possit, quia non est vera donatio; quicquid dicant Cajetanus et Armillia, apud Lugo. At nescio cur non valeat hujusmodi contractus ut vera venditio. Ex una parte enim emptor juste emit infimum pretium solvendo; ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positive decipit aut cogit ad vendendum: quod autem venditor ignoret pretium illud esse infimum, per accidens se habet, et ipsi imputandum est.

820. — Si vero res mixta venditur ut pura, quando vere sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi. — Salmant.^{a)},

S. Alphon-
sus distin-
guit: dona-
tio est nul-
la; vendi-
tio, valida.

Res per-
fectior mi-
xta cum a-
liis, quan-
doque po-
test vendi-
pretio com-
muni.

¹ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 11, n. 38. — Less., cap. 21, dub. 11, n. 86. — Cajetan., Sum., v. *Emptio 2.* — Armill., v. *Emptio*, n. 6. — Lugo, disp. 26, n. 137. — ^a Tr. 14, ca p. 2,

Lessius². Et consentit Pater Concina^{a)} cum sententia fere communi, ut asserit; modo, facta mixtione, merx vere adaequet alias quae communiter venduntur.

Sed dubitatur¹. *An idem possit dici de vino mixto cum aqua?*

Negant Salmant^{b)}. — Sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut revera admittit Lessius⁴ cum Lopez^{c)}, et alii, ut infra. Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acesceret, vel servari non posset ab emptore qui ad servandum emeret; ut ajunt Tamburinius⁵, Serra^{d)} cum Soto^{e)}; et Conradus^{f)}, Joannes de la Cruz^{g)} et Diana^{h)} apud Moyaⁱ⁾. Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat S. Antoninus^{j)}, dicens: *Cum aliqui sophisti-
sticant ea quae vendunt, ut se servent
indemnes, et cum aliquo lucro congruo,
quia si venderent puras res, et emptores
non vellent dare justum pretium, quia alii
vendunt talia sic... mixta minori pretio;
videtur posse excusari: dummodo non
fiant tales mixturae quod noceant huma-
nis corporibus, quod accidere potest in his
quae venduntur in cibum et potum... praecipue medicinalibus.* Confirmatur id etiam

Item i
babiles
num ge
rosus et
mixtum.
Limiti

Salt
non est i
vis inj
tia.

n. 129. — ² Loc. cit., n. 88. — ⁴ Loc. cit., n. 88. — ⁵ Loc. cit., n. 27. — ⁱ Moya, sub ficto nomine *Amedeo Guimenti*, tract. de Usuris, propos. 4. — ^j Part. 2, tit. 1, cap. 17, § 4.

^{b)} Salmant., tr. 14, cap. 2, n. 171; Lugo, disp. 26, n. 136, contra tenent sententiam quae ipsi S. Alfonso probatur, dicentes satis esse eo casu rem emi pretio infimo, nec requiri, ut emptor rei valorem vendori non interroganti patefaciat.

^{c)} Donatio illa, de qua in praecedenti casu sermo est, quando scilicet emptor petit a venditore ignorante, ut sibi condonet valoris excessum.

820. — ^{a)} Concina, *de Empt. et Vendit.*, cap. 6, n. 30, fatetur sane fere communem esse sententiam; sed cum raro conditiones requisitae existant, eam sententiam reprobat.

^{b)} Salmanticenses, loc. cit., n. 129, non absolute, sed plerumque negant esse licitum, « quia raro accidere potest, quod vinum aqua mixtum non reddatur deterioris conditionis ac alia pura, quae absque tali mixtione venduntur ».

^{c)} Ludov. Lopez, *Instruct. consc.*, part. 2, cap. 42, qu. 9, de tritico dumtaxat loquitur, non de vino; sed eadem de utroque videtur esse quaestio, et Lessius revera de utroque simul loquitur.

^{d)} Serra non loquitur de vino, quod ab

emptore servandum esset; sed solum ait, *in 2am 2ae, qu. 77, art. 2, v. Dicendum 2º, posse aquam vino misceri, et hoc vendi communi pretio, si vinum ita mixtum sit « vere tam bonum quam alii communiter vendunt ».* Ad cuius sententiae confirmationem adducit Sotum, qui, *de Just.*, lib. 6, qu. 3, art. 2, docet posse ita fieri, concurrentibus hisce conditionibus, videlicet: « Quod periculum et damnum evitaretur, et emptori esset merx secundum rationem pretii utilis ».

^{e)} Conradus, in suis *Respons.*, part. 1, qu. 51, concedit fieri posse, « remoto periculo atque damno, et res usui sit emptori, justoque sit empta pretio ». — Et pariter Diana, part. 1, tr. 8, resol. 51, nullam aliam conditionem afferens quam: *Modo non fiat deteriorius.* — Joannes de la Cruz, *Direct. consc.*, part. 1, *praeac.* 7, qu. 3, n. 9, *concl.* 2, de tritico loquitur, non de vino (Moya autem de utroque simul tractat). Advertendum est etiam Moyam his verbis suam propositionem exhibere: « *Licitum est tabernariis vinum aqua miscere, et agricolis triticum paleis, et communi pretio vendere, dummodo deteriora non reddantur eis quae communiter venduntur* ».

ex S. Thoma¹, qui ait: Cum usus rei, etsi non competit venditori, potest tamen esse conveniens aliis, et [si] ipse propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium.

821. - Dubitatur 2°. *An sit injustitia vendere quid pro quo, ut solent pharmacopole, si quod traditur sit aequa vel fere aequa utilia?*

Negant probabiliter Sporer², Salmant.³ cum Lugo, Soto, Dicastillo, Medina⁴, Salas, et Tamburinius⁵, dummodo exigatur justum pretium rei traditae. Ratio, quia tunc non adest diversitas substancialis quoad finem emptoris.

Recte tamen advertit Tamburinius, quod, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius, de tali aequalitate virtutis⁶.

822. - II°. Si vitium est circa QUANTITATEM, quaeritur: *an excusetur qui utilior mensura diminuta, ut consequatur justum pretium, alias non consecuturus ob injustum taxam vel injustum monopolium ementium?* — Valde probabiliter affirmanit Lugo⁷, Laymann⁸, Palaus⁹; Sporer¹⁰ cum Soto, Valentia et Toletto; et Salmant.¹¹ cum Rebello, Salas et Dicastillo.

¹ 2° 2°, qu. 77, art. 3, corp. — ² Tr. 6, cap. 5, n. 74. — ³ Tr. 14, cap. 2, num. 174. — *Lugo*, disp. 26, num. 124. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 3, art. 2. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 4, dub. 5, n. 58. — *Salas*, de Empt., dub. 35, n. 1. — *Decal.*, lib. 8, tr. 8, cap. 7, § 11, num. 9. — *Tambur.*, loc. cit. — ⁶ Disp. 26, num. 125. — ⁷ Lib. 8, tr. 4, cap. 17, n. 15, post med. — ⁸ Tr. 6, cap. 5, n. 76. — *Sotus*, de Just. lib. 6, qu. 3, art. 2. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 20, punct. 4, concl. 5, v. *Similiter si quis*. — *Tolet.*, lib. 8, cap. 49, n. 4. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 2, n. 175. — *Rebel.*, part. 2,

Ratio, quia tunc iste vexationem suam juste redimit.

823. - III°. Si vitium denique est circa QUALITATEM, quando est *de se patens*, non tenetur venditor illud manifestare; ut S. Thomas¹² cum communi. — Notant bene tamen Salmant.¹³ cum Lugo, Laymann, Dicastillo et Palao, quod si venditori constet ignorantia emptoris¹⁴, tenetur in conscientia vitium manifestare vel damnum compensare; quamvis caeterum, ut dicit Tamburinius¹⁵ cum Lessio¹⁶ et Molina¹⁷, contractus sit validus: nisi, excipit Lessius¹⁸, res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, puta si emptor expresse dixerit: *Nolo vinum, si non est vetus*. Tamburinius¹⁹ (cum Dicastillo); qui etiam notat¹⁸, quod venditor dolo decipiens emptorem circa qualitatem, si res aequa illi non sit vel fere aequa utilis, tenetur vel contractum rescindere vel damnum resarcire ad arbitrium emptoris. Et idem dicit Habert²⁰.

Quando autem vitium rei *occultum et nocivum* sit emptori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosa, recte dicit hic Bussenbaum cum Viva²¹, teneri ex justitia venditorem illum de vitio monere. — Notat etiam Viva²² cum Lessio²³, quod si

Venditor non tenetur manifestare vitium patens.

Exceptiones.

Ex justitia tenetur manifestare vitium occultum et nocivum.

lib. 9, qu. 10, n. 8. — *Salas*, de Empt., dub. 35, n. 4. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 4, dub. 8, n. 57. — ²⁰ 2° 2°, qu. 77, art. 3. — ¹¹ Tr. 14, cap. 2, num. 176. — *Lugo*, disp. 26, num. 130. — *Laym.*, lib. 8, tr. 4, cap. 17, n. 14. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 4, dub. 2, 8 et 4. — *Palaus*, tr. 83, disp. 5, punct. 22, n. 7. — ¹¹ Cap. 17, n. 33, v. *Verius tamen*. — ¹² *Decal.*, lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 11, num. 21. — *Dicast.*, tr. 9, disp. 4, dub. 1, num. 6, i. f. — ¹³ Loc. cit., § 11, num. 22. — ¹⁴ *De Contract.*, cap. 12, § 3, qu. 3. — ¹⁵ *De Contract.*, qu. 2, art. 5, n. 3. — ¹⁶ Loc. cit.

823. - a) Auctores hic citati loquuntur de ea ignorantia, quae, attentis personae circumstantiis, invincibilis censeri debeat.

b) Tamburinius, loc. cit., n. 19, in generali docet contractum fore validum, si adsit error in qualitate, sitque inductus a tertio, nihil scientibus contrahentibus, sive demum error fuerit necne causa contractus. Et cum Tamburino consentiunt Lessius, cap. 17, n. 28 et 33; Molina, disp. 252, n. 7, concl. 3.

c) Lessius a Viva ex Trullench citatur solum pro priori parte asserti: at re vera Lessius, cap. 21, n. 86, scribit: « Si emptor roget venditorem an res sit bona, an careat vitio, vel si petat ad certum usum, tenetur venditor ex justitia aperire rei vitia, maxime occulta, vel talem quallem ille desiderat offerre... Itaque si venditor affirmet rem vitio

Vendore
quid ae-
re utile
lo alio,
n est in-

Licite
Haec
mutatis
conse-
gendum
sit in-

821. - a) Joannes Medina, *Cod. de Restit.*, qu. 33, coroll. 3, loquitur de casu aliquantulum diverso, sed qui profecto praesenti aequiparari potest; tractat enim de pharmacopolis qui vendunt « medicinas non puras, sed quibus aliquid admixtum est »; de quibus dicit: « Nec peccant nec restituere tenentur, quando admixtio non facit rem minoris valoris aut bonitatis ad eum usum ad quem emitur ».

b) Idemque adnotant Sporer et Dicastillus locis citatis.

822. - a) Palaus, tr. 33, disp. 5, punct. 22, n. 5, ita plane docet, sed addit: « Verum ea hypothesis non est facile admittenda; neque enim praesumenda est iniquitas, tum in persona publica, tum in communitate; potius namque praesumi debet decipi pecuniae cupiditate ».

Item, si
interroge-
tur de vitio
certo.

Protestans
se nolle pa-
tencere de-
fectus, ad
nihil tene-
tur,

modo in
pretio ha-
beatur ratio
vitii.

Debitum
cujus debi-
tor non est
solvendo.

Res cu-
jus pretium
scitur mox
minuen-
dum.

emptor interroget an res habeat certum defectum, tenetur vendor manifestare: alias venditio est nulla. Secus autem si interroget in genere; tunc si res est utilis ad finem emptoris, venditio est valida.

Deinde notat Tamburinius¹ quod si vendor protestetur se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere uti vulgo dicitur: *A sacco d'ossa rotte*; tunc ad nihil tenetur. — Unde merito approbat Tamburinius consuetudinem quae alicubi viget, praesertim in nundinis magnis, quod ita vendantur animalia, etiam si vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestari potest a consuetudine: dummodo, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habita ratione illius vitii occulti.

824. — « 11°. Si scias occulte debitorem tuum non esse solvendo, injustum videatur, iis qui id nesciunt debitum illud vendere pretio ordinario; tum quia est dolus, tum quia vitium intrinsecum crediti non revelatur. — Bonacina² ex Lessio³, Filiuccio, etc.

« 12°. Etsi vendor sciat pretium mercis mox minuendum, licet tamen vendere pretio currente, et non dicere emptori (secluso tamen dolo, fraudibus et mendaciis, quibus emptorem allicere ad emendum ei non licet); quia pretium currens simpliciter adhuc est justum. — Bonacina⁴ ex Azor, Filiuccio, Lessio, etc. ».

Sed de hoc dubitatur inter doctores.

¹ Decal., lib. 8, tr. 8, cap. 7, § 11, n. 29. — *Tambur.*, loc. cit. — ² Disp. 3, qu. 3, punct. 10, num. 8. — ³ Cap. 21, dub. 10. — *Fili.*, tr. 85, n. 108. — ⁴ Disp. 3, qu. 2, punct. 5, num. 12. — *Azor*, part. 3, lib. 8, tit. de Emptio et Vendito, cap. 28, qu. 4. — *Fili.*, tr. 85, num. 73. — *Less.*, loc. cit., num. 40. — *Rodrig.*, Sum., part. 2, cap. 88, num. 10. — *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 34, concl. 3. — ⁵ Tr. 14, cap. 2, num. 107. — ⁶ Loc. cit., n. 107, i. 1. — *Palaus*, tr. 88, disp. 5, punct. 15, num. 3. — ⁷ Cap. 21, dub. 5, num. 40. — ⁸ De Vendit., cap. 1, art. 4, concl. 2, qu. 2. — ⁹ Loc. cit.,

— Alii enim, ut Rodriguez, Medina, Gabriel¹⁰, etc., apud Salmant.⁵, negant posse vendi pretio currenti rem quae scitur mox minoris valitura¹¹; quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet. Et hanc recte Salmant.⁶ cum Palao probabilem vocant. — Alii tamen affirmant, ut, cum Busenbaum, Lessius⁷, [Continuator] Tournely⁸; Salmant.⁹ cum Cajetano, Bonacina, Palao, Soto, Trullench; ex S. Thoma, qui¹⁰ expresse hoc docet inquiens: *Vendor qui vendit rem secundum pretium quod inventit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat*. Ratio, quia non est respiciendus valor futurus; sed praesens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi aestimatione. Et hanc sententiam veriorem censeo, si vere notitia sit particularis, non autem si communis.

Sic pariter contra, bene ajunt Pater Concina¹¹, [Continuator] Tournely¹² cum Bañez, Cajetano, Maldero, et Salmant., licere cuique emere merces pretio currenti, scienti pretium brevi augendum, quamvis hoc ignorent venditores; ut probatur exemplo Josephi (*Gen. xli*). — Item dicendum cum [Contin.] Tournely¹³ et Concina¹⁴, bene te posse emere pecunia quam private scis brevi prohibendam: modo, semper intellige, absint mendacia, vis aut fraus.

Utrum autem *emptor aut vendor eo casu peccet contra caritatem*, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno?

Resp. S. Thomas¹⁵ abundantioris esse virtutis, si pretium minuat. Sed si non

n. 108. — *Cajetan.*, in 2^{am} 2°, qu. 77, art. 3, ad 4. — *Bonac.*, disp. 3, qu. 2, punct. 5, n. 12. — *Palaus*, loc. cit., n. 3. — *Soto*, de Just., lib. 6, qu. 3, art. 2, ad 3. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 7, n. 1. — ¹⁰ 2° 2°, qu. 77, art. 3, ad 4. — ¹¹ De Empt., et Vendit., cap. 6, num. 19 et 20. — ¹² De Vendit., cap. 1, art. 4, concl. 2, qu. 2. — *Bañez*, in 2^{am} 2°, qu. 77, art. 3, dub. 4, concl. 3. — *Cajetan.*, in eund. loc., art. 8, ad 4. — *Malder.*, tr. 5, cap. 2, dub. 3. — *Salmant.*, tr. 14, cap. 2, num. 106 et 108. — ¹³ Loc. cit., qu. 2, v. *Objecies iterum*. — ¹⁴ Loc. cit., n. 21. — ¹⁵ 2° 2°, qu. 77, art. 3, ad 4.

carere eamque laudet, cum tamen occultum vitium habeat, injuriam facit emptori; et quidem si hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluisse, contractus est invalidus».

¹⁰ Gabriel Biel a Salmanticensibus male allegatur; nam in 4, dist. 15, qu. 11, art. 3, dub. 6, quem locum afferunt Salmant., de alio casu tractat; et dist. 15, qu. 10, art. 3, dub. 3,

de quo Salmant. non loquuntur, tractat de praesenti casu, sed ex S. Thoma tuetur opinionem quae affirmat rem posse eo casu vendi pretio currenti, et quam S. Alphonsus ex parte saltem amplectitur.

¹¹ Et quam vendor scit conservandam esse ab emptore aut aliis vendendam, ut explicant Rodriguez et Medina, locis citatis.

Mutatio
non
manu-
do cum
mo.

Excepio-

minuit, regulariter non peccat, ut dicunt [Contin.] Tournely¹ et Salmant.²; quia sic ille consulit rebus suis, licet damnum per accidens alteri eveniat. — Certum autem est non teneri cum suo damno rem manifestare; ut Contin. Tournely³, Roncaglia⁴; et Salmant.⁵ cum Lessio, Bonacina⁶, Trullench, etc. Ratio, quia ex una parte non laedit caritatem, qui utitur jure suo juste consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiatur; ex altera parte, non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt Lessius⁷, et iidem Salmant.⁸ cum Soto, Cajetano⁹, Bañez, Palao, Bonacina¹⁰, Navarra¹¹, etc. communiter.

Dictum est: *regulariter*. — Nam excipiunt 1º. [Continuator] Tournely et Roncaglia, si tali venditione emptor reduceretur ad extremam vel gravem necessitatem. Sicut enim caritas praecipit ut subveniamus proximo graviter indigenti: sic vetat ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. — Excipit 2º. Roncaglia, si ille causa talis notitiae vendoreret in majori quantitate quam foret venditus, cum gravi damno emptoris: nisi iste adhuc eamdem quantitatem eodem pretio empturus fuisse ab aliis. At Salmant.¹² merito sentiunt hanc exceptionem regulariter non valere. — Excipit 3º idem Roncaglia, si is posset mercem suam pluribus vendere, et vendit uni; vel si posset vendere alicui qui statim iterum vendoreret aliis rem consumpturis, et vendoreret alteri

¹ De Vendit., cap. 1, art. 4, concl. 2, qu. 2, v. *At, in-*
quies. — ² Tr. 14, cap. 2, n. 108. — ³ Loc. cit., qu. 2. —
⁴ Tr. 14, qu. 2, cap. 5, qu. 6, resp. 2. — ⁵ Loc. cit., n. 108. —
⁶ Less., cap. 21, n. 43. — ⁷ Trull., lib. 7, cap. 20, dub. 7, n. 1. —
⁸ Cap. 21, n. 49, in med. — ⁹ Tr. 14, cap. 2, n. 108. — ¹⁰ Sotus, de Just., lib. 6, qu. 8, art. 2, ad 3. — ¹¹ Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 3, dub. 4. — ¹² Palau, tr. 38, disp. 5, punct. 15, num. 9, i. f. — Contin. Tourn., de Vendit., cap. 1, art. 4,

¹³ Bonacina, loc. cit., n. 12, de sola justitia loquitur, et videtur a Salmanticibus citari dumtaxat pro asserto principali: licere scilicet eo casu rem pretio currenti vendere.

¹⁴ Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 77, art. 3; Petrus Navarra, lib. 3, cap. 2, dub. 8, a n. 72, hoc secundarium assertum praetermittunt, et solum habent dictum principale, nempe quod sit licitum eo casu rem pretio currenti vendere, pro quo dumtaxat videntur citari a Salmant. — Idem notandum est de Bonacina, disp. 3, qu. 2, punct. 5, n. 12, quamvis de

rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. — An autem in his omnibus casibus vendor semper graviter caritatem laederet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem auctoribus citatis, nempe quod caritas non vetat ne sibi quis consulat utendo jure suo, licet alteri per accidens damnum obveniat.

825. — « 13º. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. gr. infimo vel moderato, et is vendat rigoroso: probabile est, ut habet Angelus¹, non teneri restituere, sed posse retinere excessum; cum sua industria acquisiverit. — Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum quo possunt, in utilitatem domini. Vide Lessium², card. Lugo³ ».

Quaeritur: *an, tradita tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinere plus quod ex ea retrahes?* — Certum est nihil posse retinere, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. — Alioquin duae adsunt sententiae:

Prima, quam tenet Busenbaum (mox supra) cum Angelo, et probabilem putant Viva⁴ ac Mazzotta⁵, affirmat posse retinere, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum; quia excessus ille non rei, sed tuae industriae fructus est. — *Secunda* tamen sententia vera, quam tenent Lessius⁶, Lugo⁷, Sporer⁸, Roncaglia⁹, Tamburinius¹⁰, [Continuator] Tour-

concl. 2, v. *Fatendum tamen quod.* — Roncaglia, tr. 14, qu. 2, cap. 5, qu. 6, resp. 2. — Roncaglia, loc. cit. — Roncaglia, loc. cit. — ¹¹ V. Empio, n. 28. — ¹² Cap. 21, dub. 19. — ¹³ Disp. 26, sect. 9. — Angel., v. Empio, num. 28. — ¹⁴ De Contract., qu. 2, art. 3, num. 4. — ¹⁵ Tr. 3, disp. 3, qu. 1, cap. 2, qu. 4. — ¹⁶ Cap. 21, num. 198. — ¹⁷ Disp. 26, n. 180. — ¹⁸ Tr. 6, cap. 5, n. 36. — ¹⁹ Tr. 14, qu. 2, cap. 9, qu. 1, resp. 2. — ²⁰ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 9, n. 6.

casu correlativo scribat n. 13: « Emptorem qui pretio currenti sciens brevi futuram inopiam, posse reticere inopiam securam et emere pretio currenti; utitur enim jure suo et emit justo pretio ». At sane eadem prorsus ratio est quoad hoc de emptore et de venditore.

¹⁰) Salmanticenses, loc. cit., exceptionem istam paulo aliter afferunt: « Interdum posset esse contra caritatem, inquiunt, ut si ingentem copiam uni venderet, qui inde grave damnum incurreret. Sed regulariter non erit: quia po-

Vendens
rem ultra
pretium as-
signatum,

si sit fa-
mulus vel
conductus,
nihil potest
retinere;

alioquin,
juxta quos-
dam potest
retinere ex-
cessum.

S. Doctor
rejecit hanc
opinionem.

nely¹, Concina²; Salmant.³ cum Silvestro⁴, Palao, Villalobos⁵ et Fagundez⁶ (qui apud Renzi⁷ primam sententiam putat improbatum), negat te posse retinere illud pluris quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est a domino, ne infra, non autem ne supra res vendatur.

Excipliunt vero Salmant.⁸ et Roncaglia⁹ (consentitque Croix¹⁰), si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu, facta ibi diligentia, plus vendas in alio valde distanti. Sed merito id negant Lugo¹¹, Sporer¹², Tamburinius¹³ et [Contin.] Tournely¹⁴: tunc enim tantum potes retinere pretium tui laboris; non autem totum excessum retractum ex re¹⁵, quae semper domino suo fructificat. — Et idem dicendum sentio, quicquid dicant Salmantenses¹⁶, si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, et tu minoris emas, adhibita diligentia extraordinaria; eo casu, praeter valorem tui laboris, non poteris plus a domino exigere quam impendisti, cum nomine suo, non tuo rem emeris.

Bene autem poteris excessum ex re

¹ De Vendit., art. 8, sect. 4, qu. 1. — ² De Empt. et Vendit., cap. 5, n. 14. — ³ Tr. 14, cap. 2, n. 72. — ⁴ Palau^s, tr. 38, disp. 5, punct. 16, num. 2. — ⁵ In 7 Praec., cap. 6, sect. 6, qu. 10. — ⁶ Lib. 8, part. 2, num. 214. — ⁷ Disp. 26, num. 150, v. Quarto. — ⁸ Tr. 6, cap. 5, num. 38. — ⁹ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 9, num. 11. — ¹⁰ De Vendit., art. 8, sect. 4, not. 8. — ¹¹ Tr. 14, cap. 2, num. 76. — ¹² De Empt. et Vendit., cap. 5, n. 13. — ¹³ Loc. cit., not. 8. — ¹⁴ Tr. 14,

vendita retractum tibi retinere in sequentibus casibus:

¹⁰ Si res tua industria sit meliorata, et ideo pluris vendas; ut concedunt Pater Concina¹¹ et [Contin.] Tournely¹², cum Salmant.¹³. — Ratio, quia, ut communiter docent Molina, Dicastillus et alii cum Croix¹⁴, fructus mixti, scilicet provenientes tam ex natura rei quam ex industria, non debent restituiri domino a possessore tam bonae quam malae fidei¹⁵, nisi quantum respondent naturae, non vero quantum respondent industriae: fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tamquam instrumentum sibi lucrantis.

²⁰ Si tacite cum domino conveneris nihil ei dare ultra pretium designatum; ita Lugo¹⁶, et Salmant.¹⁷ cum Palao, Salas, Ledesma, etc. — Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium¹⁸.

³⁰ Si lucrum sit parvi momenti¹⁹; ut Sporer²⁰ et Tamburinius²¹. — Quia tunc facile praesumitur dominus consentire ut modicum illud lucrum tibi retineas.

cap. 2, n. 71. — ¹¹ Molina, tr. 2, disp. 719, n. 4. — ¹² Dicast., tr. 2, de Restit., disp. 5, dub. 8, n. 67 et 76. — ¹³ Lib. 3, part. 2, n. 213. — ¹⁴ Disp. 26, n. 150, v. Tertio. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 2, n. 71. — ¹⁶ Palau^s, tr. 33, disp. 5, punct. 16, n. 1. — ¹⁷ Salas, de Empt. et Vendit., dub. 45, n. 4. — ¹⁸ Petr. Ledesm., Sum., part. 2, tr. 8, cap. 32, concl. 17, dub. 2, v. Dico 1. — ¹⁹ Tr. 6, cap. 5, n. 38, i. f. — ²⁰ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 9, n. 10, i. f.

test quis suis rebus consulere, etiamsi per accidens inde damnum proximo veniat».

825. — ^{a)} Silvester et Villalobos non satis accurate citantur a Salmant. — Silvester enim, v. *Emptio*, n. 25, negat sane posse excessum istum retineri; sed loquitur de eo qui vendit mercede conductus. — Villalobos pariter, part. 2, tr. 21, disp. 20, n. 1, loquitur de eo qui sui laboris mercedem recipit. Si vero hanc non reciperet, nec se ad vendendum offerret, nec famulus vendoris esset, posset, juxta Villalobos, ex venditionis pretio, mercedem sui laboris sumere. Unde potius adhaeret sententiae quae ipsi S. Alphonso probatur.

^{b)} Fagundez, non a Salmant., sed a Renzi adducitur; et quidem Fagundez, *de Contract.*, lib. 5, cap. 16, n. 4, vocat valde infirmam ac debilem, sententiam quae docet excessum pretii posse a vendente retineri, etiamsi ille qui vendit famulus sit, vel mercede conductus.

^{c)} Salmant., loc. cit., n. 71, non loquuntur de civitate *valde* distanti; sed solum de eo

qui *in alio loco* rem pluris venderet. — Roncaglia vero, loc. cit., resp. 2, v. f., loquitur in generali de eo, qui « propter aliquam particularem et extraordinariam diligentiam, ad quam nullatenus teneretur », rem pluris venderet.

^{d)} Nisi tamen omnis excessus ille sit pretium proportionatum tuae industriae, ut dicunt Lugo, Sporer et Contin. Tournely; et ipse S. Alphonsus, *Hom. apost.*, tr. 10, n. 189, et *Istrus. e Pratica*, cap. 10, n. 190; vel etiam, ut limitat Tamburinius, nisi contrarius domini animus probabiliter praesumatur.

^{e)} Dicastillus et Molina tractant de solo possessore bonae fidei, *locis citatis*, quamvis pro possessore tam bonae quam malae fidei citentur a Croix.

^{f)} Nisi, ut etiam limitant Salmant. cum auctoribus qui ex ipsis hic allegantur, quod ultra pretium *praefixum* invenerit, multum excedat diligentiam et laborem.

^{g)} Sporer et Tamburinius pro hac exce-

<sup>si facta
potest,
ut e
bet po
tius
merit.</sup>
<sup>in est,
Lugo,
emendat
ri pre</sup>
4º. Si tu, facta communi diligentia, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et postea pluris vendas, solvasque domino solum pretium assignatum. — Ita Lugo¹, Lessius², [Contin.] Tournely³, Viva⁴; et Salmant.⁵ cum Villalobos et Maldero.

<sup>Hoc est
citum
in</sup>
Et idem ait Lugo⁶, si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu invenias rem pretio minori. Poteris tunc rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori: dummodo postea, adhibita diligentia ordinaria, non invenis occasionem rei emenda, nisi illo majori pretio. Additque Lugo⁷, tunc censeri quod tu volueris rem tibi emere aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, et simul assumendi periculum rei, si forte periisset. — Id tamen bene advertit Lugo, non esse licitum clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideo emant ut postea non mutatam carius vendant; ut in Art. seq. (n. 831), fusius declarabimus.

<sup>Quid de
rente se
litie ad
ndem.</sup>
Quid, si tu gratis te obtuleris ad vendendum vel emendum?

Nihil posse retinere dicunt Molina⁸ et Lessius⁹. — Sed Roncaglia¹⁰, Sporer¹¹ cum Fagundez, Tamburinio, dicunt posse tibi retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; sic enim fuisti quidem mendax et non fidelis, sed non fuisti injustus, cum tuus labor jam pretio dignus esset. Et hoc probabilius mihi videtur: modo dominus jam prius statuisset vendere rem illam; et modo alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet¹².

¹ Disp. 26, n. 150, v. *Quinto*. — ² Cap. 21, n. 189. — ³ De Vendit., artic. 8, sect. 4, qu. 2. — ⁴ Tr. 14, cap. 2, n. 75. — ⁵ *Villal.*, part. 2, tr. 21, diff. 20, num. 3. — ⁶ *Malder.*, tr. 5, cap. 2, dub. 6. — ⁷ Loc. cit., num. 181. — ⁸ Loc. cit., n. 152. — *Lugo*, loc. cit., n. 181, i. f. — ⁹ Disp. 363, n. 1. — ¹⁰ Cap. 21, n. 188. — ¹¹ Tr. 14, qu. 2, cap. 9, qu. 1, resp. 2, v. f. — ¹² Tr. 6, cap. 5, n. 41. — *Fagund.*, de Contract.,

<sup>Sartor e-
mens pan-
num pro a-
lio,</sup>
826. — « 14º. Quando sartoribus ementibus pannum pro iis quibus vestes conficiunt, minoris venditur quam aliis, eo quod sint parochiani mercatorum, vel saepe ab iis emant; possunt partem pretii remissam sibi retinere, dummodo alias fideliter agant; quia nulli fit injuria. Et cum mercatorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum potius quam ad aliorum officinas veniant, censemur in ipsorum gratiam remittere, iisque donare eam partem^{a)}. *Filliuccius*, *Diana*^{b)}. — Negat tamen Salas, eo quod mercatores falso dicant se remittere, ut alliciant».

<sup>raro po-
test aliquid
retinere de
pretio.</sup>
Caute igitur, ut bene advertit Continuator Tournely¹³, permittendum est sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere aliquid de pretio; nam aliquando mercatores revera potius simulant ipsis donare quam donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. — Caeterum, si sartor fideliter negotium domini gerat, et mercator ei aliquid donet vere gratis, quia suam officinam ille frequentat, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam; licite sartor posset retinere donatum: modo moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori^{c)}. — Ita [Contin.] Tournely¹⁴, Sporer¹⁵, cum Busenbaum (mox supra); et Salmant.¹⁶ cum *Filliuccio*, *Trullench*, *Diana*^{b)}, etc.

Praeterea advertunt Salmant.¹⁷, nihil posse exigere sartores ob lucrum quod iis cessat, cessando ab opere, causa adendi mercatores ad vestes emendas,

¹³ lib. 5, cap. 16, num. 6. — *Tambur.*, Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 7, 5 9, n. 6. — *Fill.*, tr. 35, cap. 6, n. 149. — *Salas*, de Empt. et Vendit., dub. 45, n. 6. — ¹⁴ De Vendit., art. 8, sect. 4, v. *Hinc colliges*. — ¹⁵ Loc. cit. — ¹⁶ Tr. 6, cap. 5, num. 37. — ¹⁷ Tr. 14, cap. 2, num. 76. — *Fill.*, tr. 35, cap. 6, n. 149. — *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 3, num. 8. — ¹⁸ Loc. cit., n. 76.

826. — ^{a)} *Filliuccius*, qui revera eam doctrinam tenet, addit: « Dissuadenda tamen est ejusmodi res ante factum ».

^{b)} *Diana* a Busenbaum, sicut etiam infra a Salmant. male allegatur; nam *part. 1, tr. 8, resol. 26*, sententias de hac materia profecto exponit, nulli vero earum adhaeret.

^{c)} Conditionem hanc non repertis, nisi apud Sporer et Salmanticenses, quamvis *Filliuccius* et *Trullench* citentur etiam pro ea a Salmanticibus. — Continuator Tournely tamen eamdem conditionem videtur his ver-

ptione loquuntur de eo qui extraordinariam diligentiam adhibuit.

^{h)} *Viva*, de Contract., qu. 2, art. 3, n. 4, paulo aliter casum exhibet, et concedit posse retineri illum excessum, si rem illam sibi eo pretio emisset, antequam ageret de venditione, unde exponatur periculo vendendi vi- lius; quod periculum compenset spe vendendi carius».

ⁱ⁾ Et hanc ultimam conditionem apponunt etiam auctores hic allegati pro secunda sententia.

quando ipsi ultro ad emendum se offerunt. Hoc intelligendum, si alioquin alter non deesset qui gratis domino emeret; ut diximus mox supra, *n. anteced. in fine.*

Res vendita duobus fit eius cui traditur.

Neutri tradita, est prioris emptoris.

Tradita secundo emptori, istius fit.

Exceptiones.

827. - « 15°. Cum res duabus in solidum est vendita, is dominium acquirit cui tradita est: dummodo is pretium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei qui prius tempore emit, et alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur aut detur Ecclesiae vel aliis piis locis, acquiritur dominium ante traditionem. — Vide Lessium¹ et card. Lugo².

Si res igitur sit vendita uni, et postea tradatur secundo emptori, istius fit.

Excipe 1°. Nisi hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis; ita Lessius³ cum Glossa⁴, Pater Concina⁵, Salmant.⁶ cum communi. Et hoc, etiamsi hic secundus emptor sit persona privilegiata; ut [Continuat.] Tournely⁶, Concina⁷, Salmant.⁸ cum Lessio⁹ et aliis communiter. Tunc enim iste tenetur rem tradere primo emptori: sed non ante sententiam, nisi forte ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam; ut Lessius⁹, Salmant.¹⁰ et [Continuat.] Tournely¹¹. — Excipe 2°. Si primus emptor sit privilegiatus, nempe locus plus aut universitas: [Contin.] Tournely¹², Concina¹³ et Salmant.¹⁴. — Excipe 3°. Si res sit tradita secundo titulo gratiose: nam hic debet rem sibi traditam restituere emptori, qui jus habet ad rem, ex *I. Ignoti, C. de revocand. his quae*, etc. Haec tamen restitutio non debetur, nisi alias emptor petat intra annum, ex *I. 1.*,

¹ Cap. 21, dub. 20. — ² Disp. 26, sect. 11. — ³ Loc. cit., n. 142. — ⁴ De Empt. et Vendit., cap. 1, n. 4. — ⁵ Tr. 14, cap. 2, n. 10. — ⁶ De Vendit., art. 7, sect. 1, concl. 2, v. f. n. 2. — ⁷ Loc. cit., n. 4, i. f. — ⁸ Loc. cit., n. 10. — ⁹ Loc. cit., n. 142. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 2, num. 10. — ¹¹ De Vendit., art. 7, sect. 1, concl. 2, v. f., n. 2. — ¹² Loc. cit., concl. 2, v. Porro. — ¹³ De Empt. et Vendit., cap. 1, num. 4. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 2, n. 9. — Less., cap. 21, n. 142, i. f., cum

D. Quae in fraud.: ita Lessius, [Contin.] Tournely et Salmant.¹⁵

828. - « 16°. Si res pereat ante traditionem, et sit certa ac determinata (v. gr. haec domus, hoc dolium vini), perit emptori: nisi aliter expresse conventum sit, aut vendoris culpa pereat. — Si autem res sit indeterminata (ut si quis emerit decem modios tritici ex granario, oves ex grege), aut si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut acervum totum tritici, uno floreno in singulas mensuras); tunc ante rei traditionem aut mensurationem, periculum spectat ad venditorem. Vide Lessium¹⁶, card. Lugo¹⁷, Laymann¹⁸, Bonacina¹⁹. [Excipe, si emptor sit in mora, ne res sit dimensa, ex *I. Lectos, D. de peric. et commod.* — Nota tamen quod incrementum et decrementum rei etiam indeterminatae spectat ad emptorem. Salmant.²⁰ cum Lessio, Bonacina, etc.].

• 17°. Si res vendita pereat aut deterior fiat post traditionem, perit emptori, licet pretium nondum persolverit; quia res dominio perit. — Laymann²¹, Bonacina²².

829. - « Quaeres: *an et quomodo liceat emere chirographa seu credita alterius?*

• Resp. Si credita in posterum exigenda (sive jus quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere, solutione anticipata, est usura; secluso tamen lucro cessante et damno emergente. Bonacina²³ ex Molina, Lessio, Toletto, Filiuccio; quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo; nam mutuat implicite minorem pecuniam,

cap. 20, n. 170. — Contin. Tourn., de Vendit., art. 7, sect. 1, concl. 2, i. f., n. 8. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 2, n. 10. — ¹⁶ Cap. 21, dub. 12. — ¹⁷ Disp. 26, n. 216. — ¹⁸ Lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 12 et 13. — ¹⁹ Disp. 3, qu. 2, punct. 8, n. 3. — ²⁰ Tr. 14, cap. 2, n. 18. Less., cap. 21, n. 98. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 2, punct. 8, n. 3. — ²¹ Loc. cit., qu. 3, punct. 10, n. 2. — Molina, disp. 361, n. 4. — Less., cap. 21, dub. 8, n. 71. — Tolet., lib. 5, cap. 31, n. 4. — Fili., tr. 35, cap. 5, n. 104.

bis insinuare: « Modo aliunde eorum, pro quibus emunt, negotium fideliter peragant ».

827. - ^{a)} Glossa, in cap. Si tibi absenti, de praebend. in 6°, ad v. Non acquiras, sic tenet de casu huic simili, nempe de beneficio, quod duobus sit collatum.

^{b)} Ampliatio ista apud Lessium, loc. cit., n. 142, non reperitur, nec pro ea Salmantenses Lessium adducunt.

Res ad dium tra- ta perfe- ptori, si determi- na.

Si im- termina- perit ve- tori.

Linnuci

Potest di- ditions perit a ptori.

Quom licet et rechirog pha.

828. - ^{a)} Laymann non satis recte a Busenbaum allegatur; nam lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 11, haec scribit: « Dominium mercis, quamvis traditae..., emptori non ante acquiritur, quam is pretium solverit, vel cautione pignoris aut fidejussoris satisfecerit, vel vendor alia ratione emptoris fidem secutus fuerit ». — Bonacina etiam, disp. 3, qu. 2, punct. 8, n. 2, male adducitur a Busenbaum; dicit enim

• pro exigenda majore. Dixi *certa*; quia
• si credita sint *incerta*, periculosa et litigiosa,
• ac cum difficultate exigenda, licite
• is qui non est causa istius difficultatis,
• minoris emit, prout difficultas vel incertitudo solutionis minor est vel major;
• quia cum tali periculo et difficultate minus valent. Bonacina¹, Trullench².

Creditum incertum vel difficilis exactionis licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integre exigere: quia pretium sumitur a communi aestimatione, non ex circumstantia particularis ementis; ut dicunt, ex S. Thoma³, Lessius⁴, Lugo⁵; Salmant.⁶ cum Molina, Bonacina, Trullench; contra alios.

Sed in dubium revocatur, *an creditum liquidum possit licite emi minori pretio quam infimo.*

Prima sententia affirmat⁷, quam tenent Cajetanus⁸, Armilla⁹, Navarrus¹⁰, Sanchez¹¹, Toletus¹², Auctor in addition. ad Anacletum¹³, Tamburinius¹⁴ cum Dicastillo¹⁵. Et probabilem putant Lugo¹⁶, adhaeretque Azor¹⁷ cum Abbat¹⁸ et S. Bernardino Senensi¹⁹; Diana²⁰ cum Sa²¹, Maldero, Philiarcho et Fabro; item Inno-

centius²², Bañez²³, Trullench et Serra, apud Salmant.¹⁸; refertque Lessius¹⁹ sic docuisse Lovanii card. Bellarminum. — Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emptionis, qua non emitur pecunia, sed actio ad illam; et ideo justum censetur pretium, quod communiter negotatores pro talibus chirographis solvere solent.

Secunda vero sententia negat. Eamque tenent S. Thomas²⁴, Lessius²⁰, Lugo²¹; Salmant.²² cum Palao, Silvestro, etc.; Croix²³, Laymann²⁴, Azor²⁵, Viva²⁶, Sporer²⁷ et alii plures. — Ratio, quia actio ad creditum liquidum revera, cum nullum adsit periculum, aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet quanti ipsa pecunia debita; unde emere vilius actionem illam anticipata solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura.

Haec sententia est quidem suadenda, ut communior et tutior. — Sed *primam*, tum ob auctoritatem DD., tum ob rationem, sicut Azor et Laymann reprobare non audent, ita nec ego: modo absit omnis animus usurarius. Res enim naturales, ut bene ait Petrocorensis²⁸, pretium non

Alli ne-
gant pos-
se minoris
emi.

Prima
opinio, su-
denda; se-
cunda, non
reproban-
da.

¹ Disp. 3, de Contract., qu. 8, punct. 10, num. 4. — ² Lib. 7, cap. 20, dub. 10, num. 3. — ³ Cap. 21, dub. 9, num. 76. — ⁴ Disp. 26, n. 94. — ⁵ Tr. 14, cap. 2, num. 156. — ⁶ Molina, disp. 361, n. 10. — ⁷ Bonac., disp. 3, qu. 8, punct. 10, num. 4. — ⁸ Trull., lib. 7, cap. 20, dub. 10, n. 3. — ⁹ Sum., v. Usura, cap. ult. — ¹⁰ V. Usura, n. 38. — ¹¹ Man., cap. 17, n. 231 et 222. — ¹² Consil. mor., lib. 1, cap. 7, dub. 17, n. 4 et 5. — ¹³ Lib. 5, cap. 81, n. 4. — ¹⁴ Tr. 8, de Contract., dist. 4, qu. 8, Append., addit. 5 et 6. — ¹⁵ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 7, § 8, n. 2. — ¹⁶ Disp. 26, n. 96. — ¹⁷ Part. 3, lib. 8, de Empto, cap. 10, qu. 5, v. *In hac.* — ¹⁸ In cap. *Ex parte*, n. 6, de alienat. mutand. judic. — ¹⁹ Tom. 2, serm. 34, art. 1, cap. 2. — ²⁰ Part. 1, tr. 8, resol. 49. — ²¹ Sa, v. Debi-

tum, n. 21. — ²² Malder., tr. 5, cap. 2, dub. 5, propos. 2. — ²³ Phillip., de Off. sacer., part. 2, lib. 5, cap. 13. — ²⁴ Philip. Faber, in 4, dist. 15, qu. 2, disp. 47, n. 113. — ²⁵ Trull., lib. 7, cap. 20, dub. 10, num. 4. — ²⁶ Serra, in 2^a 2^a, qu. 77, art. 1, dub. 5, v. *Dicendum* 2. — ²⁷ Tr. 14 cap. 2, n. 159. — ²⁸ Cap. 21, n. 66. — ²⁹ Loc. cit., n. 71. — ³⁰ Disp. 26, n. 96. — ³¹ Tr. 14, cap. 2, n. 160. — ³² Palau, tr. 88, disp. 5, punct. 18, num. 6. — ³³ Silvest., v. *Usura II*, qu. 14, ad 4. — ³⁴ Lib. 3, part. 2, n. 984. — ³⁵ Lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 88. — ³⁶ Part. 3, lib. 8, tit. de Empto, cap. 10, qu. 5. — ³⁷ De Contract., qu. 2, art. 3, n. 8. — ³⁸ Tr. 6, cap. 5, n. 49. — ³⁹ Azor, loc. cit., v. *In hac.* — ⁴⁰ Laymann., loc. cit. — ⁴¹ De Just., cap. 2, qu. 3, v. *Secundo*.

rem venditam, si post traditionem pereat, emptori perire, « modo pretium sit solutum vel habitum pro soluto ».

829. — ^{a)} S. Thomas, 2^a 2^a, qu. 77, art. 1, corp., hanc rationem non affert, sed aliam, qua Salmanticenses hic etiam utuntur.

^{b)} Navarrus, Auctor additionum ad Reiffenstuel, Abbas, Armilla hanc utique sententiam tenent, modo creditum liquidum ita ematur, non ratione temporis, sed ratione periculi, aut damni emergentis, aut lucri cessantis.

^{c)} Dicastillus, lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 20, n. 414, a Tamburino citatur solum ut qui existimet probabilem esse hanc sententiam; et ita sane dicit Dicastillus, loquens de creditis immaturis; oppositam tamen longe probabiliorem esse asserit, nisi accedat ratio lucri

cessantis et damni emergentis, uti n. 413, explicat.

^{d)} Innocentius, *in cap.* In civitate, *de usur.*, n. 2, non solum putat probabilem, sed simpliciter hanc sententiam tuetur; et ita etiam Salmant. eum allegant.

^{e)} Bañez contra, *in 2^a 2^a, qu. 77, art. 4, dub. 5, concl. 1 et 2*, negat posse fieri, eo quod sit usura palliata; sed *concl. 3*, negat obli- gandum esse ad restitutionem eum qui bona fide secutus fuerit opinionem quae vult esse licitum, quia est dubium utrum sit licitum necne.

^{f)} S. Thomas, in suo *Opusc.* 67, haec in universum scribit: « Ille qui ad certum terminum debet, si ante terminum solvit, ut ei de debito aliquid dimittatur, usuram committere

habent; sed tanti valent quanti ab hominibus aestimantur, ex *I. Pretia* 63, D. *ad leg. Falcidium*, apud Cabassutum. Constat autem (ait Laymann) quod, cum talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter aestimantur quam praesentes pecuniae; et haec diminutio aestimationis oritur ex difficii exactione, a qua communiter praefata chirographa solent non esse immunia. — Unde iudicem Lugo¹, Croix et Sporer, licet secundam sententiam sequantur, dicunt tamen quod ea speculative loquendo est vera, sed non practice²; nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera a periculo exactionis vel saltem a molestiis et sumptibus. Cum autem in praxi communiter haec credita sint obnoxia hujusmodi periculis et incommodis; idcirco non improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum aestimationem, et ideo minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emptionis: ex mutuo enim nihil praeter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedit; in emptione autem sola aestimatio hominum constituit justum premium rerum, hicque praebet titulum minoris emendi³.

830. - « Unde resolves:

- « 1º. Usuram committunt 1º. Ministri regum et principum, etc., qui, ut anticipatam faciant solutionem, aliquid accipiunt a creditoribus. 2º. Qui aliquid acci-

Allii casus
ex Busen-
baum.

Cabassut., lib. 6, cap. 9, num. 4. - *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 33. - ¹ *Disp.* 26, n. 96. - *Croix*, lib. 3, part. 2, n. 964. - *Sporer*, tr. 6, cap. 5, n. 49, i. f. - ² *Disp.* 3, qu. 3, punct. 10, n. 2, v. *Hinc*. - *Navar.*, Man., cap. 17, n. 245. - *Molina*, disp. 318, n. 1 et 2. - *Salas*, de Usuris, dub. 26. - ³ *Disp.* 3, qu. 3, punct. 10, n. 5 et 6. *Regin.*, lib. 25,

videtur, quia manifeste tempus solutionis pecuniae vendit: unde ad restitutionem tenetur⁴.

^{g)} Seu clarius et rectius: Controversiam hanc magis speculativam quam practicam esse ajunt, et in praxi communiter veram esse priorem sententiam.

^{h)} De hac quaestione S. Doctor in *Istrus. e Pratica*, cap. 10, n. 180, brevius loquitur, inquiens: « Probabiliter... chirographa, licet sint liquida, possunt minoris emi, quia aliud est habere pecuniam, aliud est emere actionem ad illam, quae actio communiter existimatur minoris, quia hae actiones in praxi non sunt immunes ab aliquo periculo exactionis aut saltem molestiae et expensae. Excipienda nihilominus esse dico chirographa mensurarum

- piunt a debitoribus, concessa dilatatione
- ad solvendum: quia accipiunt aliquid
- ultra sortem pro mutuo virtuali. — Bo-
- nacina⁵, Navarrus, Molina, Salas, etc.
- « 2º. Minoris emi possunt regulariter
- credita et stipendia, sive salario debita
- militibus aut famulis nobilium; quia ha-
- bent adjuncta incommoda, pericula et
- molestias in exigendo. Quam ob causam
- idem licet, etiamsi credita illa tempore
- praesenti vel etiam praeterito fuerint
- solvenda. — Bonacina⁶ ex Reginaldo,
- Molina, etc.

 « 3º. Qui ipse est causa difficilis solu-

- tionis, peccat contra justitiam emendo
- minoris, et tenetur ad restitutionem: tum
- quia ipse est causa damni, cum ipsius
- culpa creditum valeat minus; tum quia
- alioqui praemium ex delicto suo repor-
- taret. Molina⁴, Filliuccius, Bonacina⁵.

[Hoc certum est apud omnes; vide Sal-

- mant.⁶]. — « Hinc quaestores principum
- ad quos solutio pertinet, quando ipsi
- sunt causa difficilis et malignae solu-
- tionis, non possunt chirographa vel cre-
- dita emere minoris; ut docent auctores
- citati. — Additique Salas et Molina⁷, non
- esse liberum quaestoribus, etc., quibus
- incumbit solvere magnatum debita, uni
- potius solvere quam alteri (nisi quis forte
- jus pree aliis habeat, ut vide supra de Or-
- dine restit.). sed teneri omnibus solvere
- pro rata. Bonacina⁸. Vide Trullench⁹.

n. 318. *Molina*, disp. 361, n. 12. — ⁴ *Disp.* 318, n. 6. — *Fill.*, tr. 35, n. 107. — ⁵ *Disp.* 3, qu. 3, punct. 10, n. 6. — ⁶ *Tr.* 14, cap. 2, num. 157. — *Salas*, de Usuris, dub. 26, n. 3. — ⁷ *Disp.* 318, num. 3 et 4. — ⁸ *Disp.* 3, de Contract., qu. 3, punct. 10, n. 7. — ⁹ *Decal.*, lib. 7, cap. 20, dub. 10, num. 3.

nummulariarum, dicta *Fides crediti*, pro quibus nullum morale periculum adest; nisi tam dominus in loco distanti degat, et ille qui ad exigendum mittendus erit incommode vel periculum subeat¹⁰. Vides hic S. Alphonsum non amplius loqui *de minori pretio quam infimo*, quod forte difficile intelligitur; sed solum quaerit an chirographa liquida possint minoris emi. Et jam in *Medulla* (seu prima edit. Theologiae moralis), lib. 3, tr. 5, cap. 3, dub. 8, art. 1, nota E, scripserat: « An autem chirographa, anticipata solutione possint minoris emi: *Vide lit. L infra*. Et dicta nota L: « In dubium vocatur an creditum liquidum possit licite emi minori pretio ». Cfr. etiam hic n. 811, i. f.

ARTICULUS II.

QUID SIT NEGOTIATIO, ET QUIDBIS ILLICITA.

831. Quando clericis negotiatio sit graviter illicita. — **832. Quid, si clericus negotietur alieno nomine.** Et vide ibi sanctum ex bulla Benedicti XIV. — **833. Quid, si negotietur per alium.** — **834. An liceat clero aut religioso emere animalia, ad ea vendenda, saginata in pascuis suis.** — **835. An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis.** — **836. An liceat emere agrum cum fructibus.** An vendere carius ut ematur vilius. An emere lanas ad vendendum pannum. — **837. An liceat clero absolute negotiari pro necessitate sui vel familiae.** — **838. An aliquando laicus negotiatio sit illicita.** — **An liceat clericis gerere negotia sive procurations saecularium.**

831. — « Resp. Ea est, cum quis rem
• sibi comparat eo animo, ut integrum et
• non mutatum » [Secus, si in melius mu-
tatam: S. Thomas¹] « carius vendendo
• vel permutando lucretur.

« Quod, quia obnoxium est periculo
• multorum peccatorum, et valde distra-
• ctivum ac indecens statui clericali sic
• lucris inhiare, severe prohibitum est
• clericis constitutis in sacris » [Constitu-
tus in sacris tantum; ut Salmant.², Lugo³, Lessius⁴ et alii communiter, ex cap.
Secundum 6, ne clerici vel monachi⁵]
• et religiosis omnibus »: [Id affirmat etiam
de novitiis Turrianus apud Lugo; sed Lugo
merito de hoc dubitat, quia novitii in
odiosis non veniunt nomine religiosorum].
— « ita ut mortaliter peccent », [Ut habet
communis, sed non contra justitiam. Et

incurrunt suspensionem et excommunicationem, ferendae tamen sententiae: Salmant.⁶. De immunitate gabellarum autem, vide Salmant.⁶] « si multam negotiationi
• dent operam; ut ait Lessius⁷, et Lay-
mann⁸, Bonacina⁹, card. Lugo⁹.

Communis igitur est sententia, non
prohiberi negotiationem clericis in minoribus. — Ita Continuator Tournely¹⁰, Ha-
bert¹¹, Concina¹², Lugo¹³ et Salmant.¹⁴.

Dubitatur autem: *an vetetur beneficia-
tis in minoribus?*

Negant Molina¹⁵, et Trullenbach¹⁶, apud
Salmant.¹⁴, qui id probabile putant cum
Filiuccio¹⁷. — Sed melius tenendum oppo-
situm cum communi sententia; quam te-
nent Lugo¹⁸, Salmant.¹⁷, [Contin.] Tour-
nely¹⁸, Concina¹⁹, Habert²⁰; item Sà¹,
Tabiena, Bellettus, Salas, apud Lugo: ex

Non pro-
hibetur cle-
ricis in mi-
noribus.

Neque, ju-
xta quo-
dam, bene-
ficiatis in
minoribus.

His proba-
bilis veta-
tur.

n. 25. — ¹² Tr. 14, cap. 2, n. 37. — ¹³ Loc. cit. — ¹⁴ Tr. 36,
num. 20, v. f. — ¹⁵ Disp. 26, num. 26. — ¹⁶ Tr. 14, cap. 2,
n. 37. — ¹⁷ De Vendit., art. 8, sect. 2, concl. 2, n. 1. — ¹⁸ De
Empt. et Vendit., cap. 8, n. 5. — ¹⁹ De Contract., cap. 12,
§ 5, qu. 2, resp. 2. — ²⁰ Tabiena, v. Emptio, n. 16, qu. 15,
i. f. — ¹ Bellett., Disquisit cleric., part. 1, de discipl. cleric.,
§ 21, num. 19. Salas, de Empt., dub. 2, num. 6. — ²¹ Lugo,
disp. 26, n. 26.

**831. — a) Auctores id profecto colligunt ex cap. Secundum; sed ibi haec tantum haben-
tur: « Sub interminatione anathematis prohi-
bemus, ne monachi vel clerici causa lucri ne-
gotientur ».**

b) Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 39,
asserit negotiationem interdictam esse clericis,
et quidem sub mortali; sed non requirit,
ut multam illi dent operam.

c) Concina, de Empt. et Vendit., cap. 3,
n. 5, videtur potius contrariae sententiae fa-
vere: « Juniores, inquit, excipiunt ab hac pro-
hibitione clericum saecularem, minoribus tan-
tum ordinibus insignitum; imo probabile id
reputant Salmanticenses cum aliis, etiamsi
beneficiarius clericus ejusmodi sit. Sed gratis

et sine ullo fundamento: ubi enim lex non
distinguit, nec nos distinguerem debemus ».

**d) Molina, disp. 342, n. 2, rem injudicata
relinquit:** « De beneficiariis qui in sacris
non sunt constituti anceps est Silvester..., in-
clinareque videntur doctores alii citati illos
non peccare lethaliter ».

**e) Trullenbach minus recte a Salmant. alle-
gatur;** nam, lib. 7, cap. 20, dub. 19, n. 7, vo-
cat quidem probabilem hanc sententiam; sed
ipse adhaeret oppositae opinioni, quam S. Al-
phonsus amplectitur.

**f) Id sane videtur dicere Sà, (uti loquitur
Salas, loc. cit., ex quo Lugo allegationem
sumpsit) v. Clericus n. 2, ubi scribit: « Cum
clericis in jure aliquid prohibetur aut praeci-**

can. *Placuit 3, caus. 21, qu. 3*, ubi prohibetur negotiatio non solum presbyteris et diaconis, sed etiam *clericis*: quod saltem de beneficiariis in minoribus intelligendum est. Nec intelligi potest de subdiaconis; dum in quarto saeculo, quo peractum fuit concilium Carthaginense III, cuius est praefatus canon, nondum subdiaconatus ordo inter sacros connumerabatur. Etenim adhuc tempore Urbani II, qui vivebat anno 1091, tantum ordines presbyteratus et diaconatus erant sacri; ut patet ex concilio Beneventano¹, apud Tournely².

Ratio autem cur beneficiariis negotiatio sit interdicta, est: tum quia beneficiarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti ministerio ecclesiastico; tum quia ex bullis Pontificum, ut asserit Lugo, beneficiarii, non solum in majoribus, sed etiam in minoribus constituti, exspoliantur bonis acquisitis ex negotiacione³. Ergo etiam iis negotiatio est interdicta. — Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

« Unde resolves:

- « 1º. Si clericus semel iterumque tantum negotiatur, in materia non gravi, v. gr. libros, cruces, etc. emat, ut occulte iterum vendat carius; non est mortale.
- « — Lessius⁴, Malderus⁵, Filliuccius, Diana, card. Lugo⁶.

Non peccat graviter clericus, bis vel

Negotiari
bis terve,
non est le-
thalie.

Concil. Carthagin. (III nomine, sed revera II, anno 397 celebratum; cfr. Labbe, tom. 2, col. 1402. — ¹ Can. *Nullius* 4, dist. 60; cfr. Labbe, tom. 12, col. 796. — ² Praelect. theol. de Sacram. Ord., qu. 6, art. 4. — ³ Lugo, disp. 26, num. 26. — ⁴ Filli., tr. 35, num. 20. — ⁵ Diana, part. 1, tr. 8, resol. 72, v. *Limits*. — ⁶ Disp. 26, num. 24, i. f. — ⁷ Loc.

ter exercens negotiationem non turpem, nec in magna quantitate; quia jura loquuntur de exerceente. Ita Lessius⁴, Lugo⁵; Salmant.⁶ cum Filliuccio⁷, Trullenbach⁸, Villalobos⁹, etc.: ex cap. *Multa I, ne clericis vel monachi*, ubi prohibetur clericis *negotium injustum exercere*. — Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenent Cajetanus¹⁰, Salas¹¹, Delbene¹², apud Croix¹³.

Immo Cajetanus, Michael de Palacio et Rodriguez, apud Salmant.¹⁴ dicunt non esse grave etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, et negotiatio non sit turpis: nisi praecedat monitio. — Sed Salmant.¹⁵ hoc recte inquit minime admittendum; cum jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant. Monitio autem tantum requiritur ad poenas incurandas; non vero ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cum illud a lege interdicatur, utpote statui clericali per se indecens.

832. — Notandum hic ex bulla Benedicti XIV contra clericorum negotiacionem, edita Romae 25 Febr. anni 1741, quac incipit *Apostolicae*, statutum esse quod constitutiones et poenae contra clericos negotiantes intelligentur etiam pro clericis qui non suo, sed *alieno nomine*, quomodolibet illicitam negotiationem exercet. —

cit., num. 24. — ⁸ Tr. 14, cap. 2, num. 38. — ⁹ Lib. 3, part. 2, num. 1004. — ¹⁰ Cajetan., v. *Clericus*. — ¹¹ Mich. de Palacio de Contract., lib. 2, cap. 10, v. *Unde, videtur non esse*. Rodriguez., Sum., part. 2, cap. 1, num. 2. — ¹² Tr. 14, cap. 2, num. 38. — ¹³ Loc. cit. — ¹⁴ Bened. XIV, bulla *Apostolicae*, § 1 et 2.

pitur, intelliguntur solum qui sunt in sacris aut beneficiati¹. Sed n. 22 (in edit. correcta, n. 20), quem Salas non citat, innuit negativam: « Potest qui est in sacris aut beneficiatus advocare coram judice ecclesiastico... Non potest autem... lucri causa negotiari per se, sed ob suam aut suorum necessitatem ». Unde videtur idem revera tenere ac S. Alphonsus.

¹⁾ Scilicet: bona sic acquisita subjacent spoliis poenae.

²⁾ Lessius, cap. 21, n. 4, v. *Adverte*, non aliud habet quam ejusmodi clericos lethaliter peccare, « si multum negotiationi dent operam ».

³⁾ Malderus, tr. 5, cap. 2, dub. 4, dico 4, not. 1, a mortali clericum excusat, « qui semel

Nec led
le, semel
gotiar
in mate
gravi.

Frequ
ter nego
ri, etiam
ne scand
lo, lethali

Veni
negoti
etiam
no nomi

aliquid mercatus fuerit revendendi gratia, quando non multum negotiationi dederit operam ».

⁴⁾ Filliuccius, tr. 35, n. 20; Trullenbach, lib. 7, cap. 20, dub. 19, n. 7, v. f., fere concordant, excusantes a mortali eum, qui *semel* aut *iterum* negotiatur. — Villalobos pariter part. 2, tr. 21, diff. 3, n. 3, negat posse negotiato rem appellari eum, qui unam rem ad revendendum emit, quia negotiator dicitur ille, qui multas exercet negotiations.

⁵⁾ Cajetanus, Salas et Delbene non satis accurate citantur a Croix; non enim loquuntur de gravitate materiae; et Cajetanus, in Sum., v. *Clericus*, negat solummodo in his peccari lethaliter vi pracepti, si desit temeritas, contemptus et contumacia. — Salas au-

Item, quod negotia a laicis incepta, si ad clericum quovis titulo deferantur, statim sint ab eo dimittenda. Quod si non possint dimiti sine detrimento, permittitur continuatio; sed tantum ad tempus, et per interpositam laici personam, ac de licentia S. Congr. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italianam); alias incurret clericus eamdem spolii poenam.

833. - Plures autem auctores dicunt, non peccare graviter clericos qui *per alios* negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam: nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur^{a)}. Ita Salmant.¹, Lugo², cum Laymann et Castropalao apud Croix³. Sed hodie oppositum omnino tenendum ex bulla Benedicti XIV *Apostolicae*, edita 25 Febr. anni 1741, ubi statutum est, poenas inflictas adversus clericos illicitos negotiatores, extendi etiam ad *clericos illicite* (verba bullae) *sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac si per seipso, ac proprio eorum nomine, negotia ipsa illicita exercerent*. Quod intelligitur (ut ipse Benedictus clarius explicavit⁴) de clericis qui per laicos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem bulla, ubi Pontifex immediate post relata verba declarat quod bona sic a clericis alieno nomine sibi acquisita ad spolii poenam subjiciantur. — Praeterea, ex bulla Clementis XIII *Cum primum*, data 17 Sept. anni 1759, confirmatur bulla Benedicti; et rursus expresse prohibetur clericis ne negotientur per interpositam personam, et praesertim ne per alios *cambium activum* contrahant. Insuper in hac bulla Clemens

¹ Tr. 14, cap. 2, n. 40. — ² Disp. 26, n. 36. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 40. — *Castropal.*, tr. 16, disp. 4, punct. 18, § 8, num. 7. — ³ Lib. 9, part. 2, num. 1005. — *Bened. XIV.*, bulla *Apostolicae*, § 1. — ⁴ De *Synod.*, lib. 10, cap. 6, n. 4

praecipit quod, etiamsi adsit necessitas familiae, clericus nequeat negotiari sine dispensatione Sedis Apostolicae, si sit intra Italianam; episcopi vero, si extra Italianam. Praeterea addit quod si aliquis contractus negotiationis dubitatur an licite possit a clero iniri vel ne, expeditissimam, ait, esse viam scribendi ad S. C. Concilii, quae dubium decernet.

834. - «². Non est negotiatio ecclesiasticis vel religiosis prohibita, si emant pecora, quae pascuis suis saginata vendant; quia vendunt fructus suorum praediorum vel agrorum (Molina, Lessius, card. Lugo⁵); uti nec, si greges alant, ut fetus, lac, lanam vendant. Card. Lugo⁶. — Ubi tamen negat, licere iis conductere agros ut fructus vendant; eo quod, licet non sit negotiatio proprie dicta, specialiter illis sit prohibitum in concilio Carthaginensi⁷). Vide loc. cit. »

Certum est non esse licitum clericis vel religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita, cum Busenbaum (ut supra), Lugo⁷, Lessius⁸, Laymann⁹, Roncaglia¹⁰, etc. — Ratio, quia (ut dixit Busenbaum), quamvis haec proprie non sit negotiatio, tamen vetitum est a concilio Chalcedonensi (non Carthaginensi), ut habetur in can. *Pervenit 1, caus. 21, qu. 3*, ubi sic dicitur: *Pervenit in s. synodum, quia de eis qui in clero connumerantur, quidam propter turpis lucri gratiam, alienarum possessionum conductiones, et saeculares causas suscipiunt; et seipso quidem a ministeriis sanctis per desidiam separant; ad domos autem saecularium concurrunt, et substantiarum eorum gubernationes avaritiae causa suscipiunt*.

et 6. — *Molina*, disp. 842, num. 17. — *Less.*, cap. 21, n. 5. — ² Disp. 26, num. 29. — ³ Loc. cit. — ⁴ Loc. cit. — ⁵ Cap. 21, n. 6. — ⁶ Tr. 14, qu. 2, de *Empt.*, cap. 2, qu. 4, resp. 2.

Quaenam
negotiatio
sit licita
clericis.

Conducere
agros ad
vendendum
fructus, illi-
citum.

tem, *de Empt.*, dub. 2, n. 4; et Delbene, *de Immunit. Eccl.*, cap. 5, dub. 3, sect. 3, n. 3, solum negant peccatum mortale committi, si clericus semel aut iterum (Delbene addit: terre) negotietur.

833. - ^{a)} Soli Salmanticenses et Lugo, ex auctoribus citatis, afferunt hanc limitationem.

834. - ^{a)} Busenbaum hic, post cardinalem de Lugo, citat concilium Carthaginense; et revera Lugo huic concilio tribuit canonem *Pervenit*, quod habetur in Decreto Gratiani,

caus. 21, qu. 3; sed falsa est allegatio, errorque iste in Gratianum referendus est; nam, ut recte animadvertisit S. Alphonsus, canon *Pervenit* concilio Chalcedonensi, non Carthaginensi, tribuendus est, ut idem Gratianus, parum sibi consentiens, in *can. fin. dist. 86*, fatetur.

^{b)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 39, ex Glossa in cap. *Dilecti, de decimis*, ad v. *Conduxistis*, quam interpretatur, scribit: « Si monasterio propria praedia ad alendos fra-

Decrevit igitur s. synodus, neminem deinceps eorum, hoc est non episcopum sive clericum aut monachum, conducere possessiones aut misceri saecularibus procurationibus.

Secus, emere agrum cum fructibus ut vendantur.

E converso licitum est clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, et illos vendere; quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita Salmant.¹ cum Molina, Filliuccio, et Busenbaum (ut mox infra). — Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit Palaus² cum Gutierrez et Lassarte. Sed hoc parum mihi arridet.

835. — *An vero liceat clericu emere pecora vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut ex fetibus, lacte, lana lucrum faciat?* — Communiter id admittunt DD., si in propriis praediis animalia saginentur vel alantur; ut Lessius³, Lugo⁴, Palaus⁵, Laymann⁶, Salmant.⁷, Roncaglia⁸.

Sed dubitatur: *an liceat ea alere ex praediis alienis, ut postea vendantur?* — Si ad hoc conducantur praedia aliena, censeo omnino dicendum quod non liceat; ex citato concilio Chalcedonensi (nisi aliqui contraria vigeret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tanto magis videtur id vetitum ad animalia saginanda.

An autem liceat clericu emere fructus alienorum agrorum, ad animalia saginanda, et saginata vendenda? — Generaliter loquendo⁹, id concedunt Viva⁹ et Salmant.¹⁰, modo absit scandalum. Sed negant Laymann¹¹ et Sporer¹¹.

¹ Tr. 14, cap. 2, num. 42. — *Molina*, disp. 342, num. 10. — *Fili.*, tr. 35, n. 23. — ² Tr. 16, disp. 4, punct. 13, § 3, n. 3. — *Gutier.*, Pract. quaest. civil., lib. 6, qu. 98, n. 51. — *Lassarte*, de Decima, cap. 19, n. 56. — ³ Cap. 21, num. 5. — ⁴ Disp. 26, n. 29. — ⁵ Tr. 16, disp. 4, punct. 18, § 3, n. 3. — ⁶ Lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 40. — ⁷ Loc. cit., n. 41. — ⁸ Tr. 14,

Verumtamen nequeo intelligere cur hoc absolute sit illicitum; cum ex una parte, haec non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata carius vendatur, certum est non esse negotiari, *sed praemium sui laboris accipere*, ut docet D. Thomas¹² cum aliis. Ex alia parte, nullo canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quocumque non constat a lege prohibitum; ut fuse probatum est *Lib. I. n. 58 et seqq.* — Dicit Laymann, hoc prohiberi, quia dedecet statum ecclesiasticum. Sed respondeo: Vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum. Quod per se dedebeat, nequit dici; nam si hoc esset, etiam clericum dedecret animalia saginare in praediis propriis: quod communiter DD. cum ipso Laymann permittunt. Si vero ob scandalum; ergo, secluso scandalo, non est illictum c).

836. — *3°. Non peccat clericus 1°. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat; quia vendit fructus agri sui. Card. de Lugo¹³ ex Molina, Filliuccio, etc. — 2°: Si id quod ad proprios usus emerat, postea, vel quia non indiget, vel mutato consilio, carius vendat. — Ibid. 14.*

Notandum est deinde quod, ut negotiatio clericis vetita sit, requiritur animus vilius emendi, ut vendatur carius. Unde licet eis vendere carius, ut emant vilius. Salmant.¹⁵. — Sic pariter non est vetitum clericis vel monachis aliquid emere ut consumant, et postea vendere si pretium

qu. 2, de *Empt.*, cap. 2, qu. 4, resp. 1. — ⁹ De Contract., qu. 2, art. 4, n. 7. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 2, n. 34. — ¹¹ Tr. 6, cap. 5, n. 102. — ¹² 2° 2°, qu. 77, art. 4, ad 1. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 40. — *Laym.*, loc. cit. — ¹³ Disp. 26, num. 31. — *Molina*, disp. 342, n. 10. — *Fili.*, tr. 35, n. 23. — ¹⁴ *Lugo*, loc. cit. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 2, n. 42.

tres non sufficient, fas est conducere aliena, et inde perceptos fructus vel absumere vel etiam vendere».

835. — a) Caute accipienda sunt verba *generaliter loquendo*, quibus S. Alphonsus utitur; autores enim quos allegat non loquuntur de praesenti casu in specie: sed Viva generaliter scribit licitum esse clericis, secluso scandalo, «emere jumenta, ut nutrita carius vendant; emere oves, ex quibus vendant agnos et lacticinia». — Salmanticenses pariter generaliter concedunt licitam esse clericis

negotiationem, «qua aliquid emitur, ut per industriam vel artem melioratum aut immutatum carius vendatur, ut qui... emit animalia, ut postea saginata carius vendat».

b) Laymann, loc. cit., n. 40, videtur utique negare, quamvis non expresse. Negat enim licitum esse clericis, animalia emere, quae postea saginata, quaestus faciendi causa vendantur, et excipit dumtaxat hunc casum: «Si empta pecora et in propriis praediis nutrita vendant».

c) Hinc S. Doctor, in *Istruzione e Pratica*,

Empt. ui prim ad ales pecora, istea ve denda, si tum.

Aliac negotiacione licitae.

illius crescat, ut vilius simile emant; quia hoc non est propria negotiatio, ait S. Thomas^{a)}: *Non proprie pertinet ad negotiatores, sed magis ad oeconomicos vel politicos, qui habent providere vel domui vel civitati, de... necessariis ad vitam.* — Item, nec prohibetur iis emere plura pro securitate suae provisionis, et quod superest etiam carius vendere; quia emunt ne provisio deficiat: ut ajunt Lugo¹, Mazzotta².

Licitum etiam est clericis emere ferrum ad vendendos gladios; colores, ad vendendas picturas; lanas, ad vendendum pannum: modo tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem: ita Lugo³, Salmant.⁴ cum Molina et Maldero. — Et hoc affirmant^{b)}, etsi lanae essent propriae; de hoc tamen dubitat Lugo.

An vero liceat conducere equos ad eos locandos? — Negat adhuc Molina^{c)}; sed concedunt Lugo^{c)} et Salmant.^{c)}.

837. — « An vero, et quomodo clericis liceat negotiari per alias non famulos,

» praesertim in necessitate? — Vide card.
« de Lugo⁵, Trullench⁶, Barbosa⁷. »

Commune est apud DD., licitum esse clerico negotiari pro sua vel suorum necessaria sustentatione. Ita Lessius⁸, Lugo⁹; et Salmant.¹⁰ cum Molina, Sà, Navarro, etc.; ex cap. *Multa 1, ne cler. vel mon.*, ubi dicitur: *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas, etc.*

Sed hic dubitatur: *quaenam necessitas requiratur, vitae an status?* — Nimis rigide Laymann¹¹ requirit necessitatem ad vitam sustentandam. — Sed communius et probabilius Palaus¹², Sporer¹³, Croix¹⁴ et Mazzotta¹⁵ dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter clericus cum sua familia comode sustentari nequeat. Ratio: tum quia lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommmodo; tum quia, cum prohibitio facta sit ob decentiam status, non censetur prohiberi id quod necessarium est ad decentem statum servandum, suum vel suorum^{a)}.

Negotia-
ri pro ne-
cessaria su-
stentatione, licitum.

Probabi-
liusatis est
gravis ne-
cessitas sta-
tus.

* Loc. cit., num. 37. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 2, num. 39. - *Molina*, disp. 342, n. 11. *Sà*, v. *Clericus*, n. 20 (in edit. genuin., n. 22). *Navar.*, Man., cap. 25, n. 111. — ¹¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 17, n. 39. — ¹² Tr. 16, disp. 4, punct. 13, § 3, n. 8. — ¹³ Tr. 6, cap. 5, nu. 102. — ¹⁴ Lib. 3, part. 2, num. 1006. — ¹⁵ Tr. 3, disp. 3, qu. 1, cap. 3, quaer. 5.

cap. 10, n. 194, ait sibi videri valde probabilem opinionem, quae affirmat licitum esse clericis aliena praedia emere ad saginandum propria animalia, quae postea vendantur.

836. — «) S. Thomas negat sane, in *2a 2ae*, *qu. 77, art. 4, ad 2*, vetitum esse clericis aut monachis aliquid emere ut consumant, et postea vendere si pretium illius crescat; sed textus, quem S. Alphonsus in dictorum confirmationem adducit, reperitur apud Angelicum in ipso articuli corpore, nec directe refertur ad praesens assertum.

^{b)} Ex auctoribus allegatis, Malderus ampliationem istam praetermittit.

^{c)} Molina, *loc. cit.*, n. 17, loquitur non de *conducente*, sed de *emente* jumenta ad ea locanda. De dicto autem Molinae dubitat Lugo, *loc. cit.*, n. 34, et demum sub distinctione concludit, inquiens: « Fateor tamen, si frequenter emerentur alia et alia animalia ad eum usum, speciem aliquam negotiationis habere; si tamen semel empta fuissent, et postea diutius in eo exercitio haberentur, non video maiorem indecentiam, quam si semel domus empta fuisset ad locandam, vel grex ad vendendos ejus fructus». — Salmantenses vero

magis videntur Molinae favere quam cardinali de Lugo; nam, *tr. 14, cap. 2, n. 42*, afferunt Molinae sententiam de emente jumenta ad ea locanda, et dicunt: « Sed id displicet Lugo, quia potest propria praedia et jumenta locare; et postquam emit, jumenta jam sua facit; neque est ratio cur jumenta emere animo locandi non possit, et possit domum emere animo locandi ». Quibus sic dictis ex Lugo, concludunt Salmantenses: « Verum est prium esse magis indecens et indecorum, quae indecentia non ita appetit in secundo ».

837. — «) Haec denique circa negotiationem clericorum sedulo notanda sunt. Clerici non prohibentur acquirere *obligationes* societatum industrialium; nam potius mutui quam negotii rationem habent. — Praeterea ex declar. S. O. die 17 Novembr. 1875 et 15 April. 1885, non sunt inquietandi qui nomina seu *actiones* viarum ferruarum similiumque societatum aut arcarum publicae utilitati inservientium de sua pecunia acquirunt, dummodo parati sint stare mandatis Sedis Apostolicae, et certo sciant eas societates nullum habere propositum finem illicitum vel quomodolibet suspectum, et dummodo nullam in iis socie-

Negotia-
tio quando-
que illici-
ta lucis.

838. - Notandum est ultimo, quod negotiatio, licet tantum clericis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita erit: nempe, si unus vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori quam juxta fori aestimationem venderentur. Ita Salmant.¹ cum Trullench, Soto, Silvestro, etc. Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam et teneri ad restitutionem. — Sed oppositum non esse improbatum ait Lessius²: cui adhaerent Palaus^{a)}, Molina, Dicastillus et Diana, apud Salmant., dicentes, quod isti potius peccant contra caritatem, et contra justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen Lessius³, si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile. (Sed vide dicta n. 816).

Admittunt autem Salmant.⁴ cum communis, posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas antequam in urbem invehantur. Sicut etiam admittunt quod dives in urgenti necessitate civium possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hic ultimo loco quaerere *an liceat clericis gerere negotia, sive procurationes saecularium.*

Certum est illicitum esse clericis exer-

cere officium tutoris, curatoris aut procuratoris pupillorum; item tabellionis, et qualecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales clericis fiant irregulares, ex cap. un. *de obligat. ad ratiocin.* Advertit tamen Mazzotta⁵ cum Tamburino, Ugolino^{b)} et aliis, quod si a clero suscipiatur administratio post ordinacionem, non incurritur irregularitas; cum haec non inveniatur expressa in jure. — Deinde advertunt Salmant.⁶ cum Palao, Bonacina, Cornejo et Sayro, quod, ut clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit quod, deposita administratione, idoneam fidejussionem de gestis praebeat. Immo (ut addunt iidem Salmant.⁷ cum Palao, Suarez, Bonacina, etc.) sufficit quod reddat rationes et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. — Communiter autem DD. cum Salmant.⁸ docent quod administratores locorum piorum, aut viduae, aut pupilli indigentis, qui causa pietatis tale onus suscepint, bene possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex cap. 1, *ne clerici vel mon.*; can. *Monachi* 35, *caus. 16, qu. 1*, et clarius ex can. *Pervenit* 1, *caus. 21, qu. 3*, ac can. *Indicatum* 5, *dist. 89*.

Ad quae situm veniamus. — Communiter docent Lessius⁹, Palaus¹⁰, Bonacina¹¹; et Salmant.¹² cum Suarez, Laymann et aliis, illicitum esse^{c)} clericis procurationem gerere personae saecularis privatae

¹ Tr. 14, cap. 2, n. 44. - *Trull.*, lib. 7, cap. 20, dub. 18, n. 4. *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 2, art. 2, ante resp. ad 1 arg. Cfr. etiam art. 8, concl. 4, i. f. - *Silvest.*, v. *Emptio*, n. 11, qu. 10. — ² Cap. 21, n. 151. — *Molina*, disp. 345, num. 9 et 10. - *Dicast.*, tr. 9, disp. 2, dub. 10, num. 164. *Diana*, part. 1, tr. 8, resol. 27. - *Salmant.*, tr. 14, cap. 2, n. 44. — ³ Cap. 21, n. 152, i. f. — ⁴ Loc. cit. — ⁵ Tr. 8, disp. 5, qu. 2, cap. 7, n. 3, v. f. - *Tambur.*, lib. 10, de Censur., tr. 4, cap. 19, n. 7. — ⁶ Tr. 10, de Censur., cap. 9, n. 63. *Palaus*, tr. 29, disp. 6, punct. 18, n. 10.

Bonac., disp. 7, de Irregular., qu. 2, punct. 4, n. 6. - *Cornejo*, tom. 2, tr. 5, disp. 14, dub. 2, i. f. - *Sayr.*, de Censur., lib. 6, cap. 14, num. 11. — ⁷ Tr. 10, cap. 9, n. 63. - *Palaus*, tr. 29, disp. 6, punct. 13, n. 11. - *Suar.*, de Censur., disp. 51, sect. 3, v. f., v. *Satis ergo*. *Bonac.*, disp. 7, de Irreg.. qu. 2, punct. 4, n. 5 et 6. — ⁸ Tr. 10, cap. 9, n. 64. — ⁹ Cap. 21, n. 6. — ¹⁰ Tr. 29, disp. 6, punct. 18, n. 7. — ¹¹ Disp. 7, de Irregular., qu. 2, punct. 4, n. 4. — ¹² Tr. 10, de Censur., cap. 9, n. 62. - *Suar.*, de Censur., disp. 51, sect. 3, n. 20, v. *Unde sequitur*. - *Laym.*, lib. 1, tr. 5, part. 5, cap. 8, n. 3.

tatibus administrationis partem suscipiant, et se abstineant a qualibet negotiatione dictarum actionum seu titulorum, et praesertim ab omni contractu qui speciem habeat ut vulgo dicitur *dei giuochi di borsa* (jeux de bourse).

838. - a) Palaus, tr. 33, disp. 5, punct. 34, n. 7, ait: « Nihilominus, longe verius existimo hoc monopolium non esse illicitum ».

b) Ugolinus, de Irregul., cap. 58, § 1, n. 8,

ulterius progreditur, et asserit clericos ab hac irregularitate excipi, eo quod illud caput de laicis tantum loquatur.

c) Palaus, Bonacina, Salmanticenses, Suarez et Laymann (hic ultimus a Salmant. non allegatur), *locis cit.*, clare significant haec esse clericis vetita, dum scribunt irregulares eos esse, qui alicuius personae privatae non indigentis administrationi obligati sunt.

Offi-
ciorum
tutoris,
ratoris,
vetataris,
rica.

Talia ex
centes si
irregul.

Quoniam
titularis
regularis

Admi-
stratores
ci pri,
duae, i
non sunt
regulari

*Clericus
pro-
prio per-
de sac-
ra non
meritum.*

non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes; ut habetur ex cap. *Sed nec 4, ne clerici vel monachi*, ubi sic dicitur: *Sed nec procurationes villarum, aut jurisdictiones etiam saeculares...*, clericorum quisquam exercere praesumat. Si quis autem adversus haec venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis (II Tim., ii, 4): Nemo militans Deo implicet se saecularibus negotiis, saeculariter agit, ab ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quod, officio clericali neglecto, fluctibus saeculi, ut potestatibus placeat, se immergit.

Ex praefato autem textu infertur 1º talēm clericum incurrire suspensionem ab officio, sed non nisi ferendae sententiae,

a qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cum ibi appositum sit verbum *praesumat*, quod importat omnimodam contumaciam per scientiam censurae; ut dicemus *Lib. VII, n. 47.* — Infertur 2º cum Roncaglia¹, illum clericum serio increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procurationibus, ut sua ministeria cogeretur negligere; prout deducitur ex verbis textus allati: *officio clericali neglecto, fluctibus saeculi... se immergit*. Hinc non auderem damnare de mortali clericum, qui ob talem procurationem sua ministeria non neglexeret: maxime, si id non faceret avaritiae causa, sed ad decentius statum suum et familiae conservandum.

*Non esse
lethale, nisi
negligant
sua ministe-
ria.*

DUBIUM IX.

Quid sit Contractus Census, et an licitus.

839. *Quando census est licitus.* — 840. *An liceat census super persona.* — 841. *An pereat census, pereunte re censuata.* — 842. *An liceat apponere in censu pactum assecurationis.* — 843. *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte.* — 844. *An et quando liceat census vitalitius.* — 845. *Quae conditiones requirantur in bulla Nicolai V.* — 846. *Conditiones requisitae in bulla S. Pii V.* — Conditio 1a: *Ut census constituantur super re stabili et designata.* — 2a: *Ut pecunia numeretur.* — 3a: *Ut non fiat pactum de solutione anticipata.* — 4a: *Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.* — 847. Dub. hic 1º. *An, pereunte re, extinguatur census.* Dub. 2º. *An re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio.* Dub. 3º. *An pereunte re specialiter designata, maneant obligata alia bona hypothecata.* — Conditio 5a: *Ut censuarius non privetur rem alienare.* — 6a: *Ne apponatur poena pro pensione non soluta.* — 7a: *Ne census creetur ex pensionibus non solutis.* — 8a: *Ut censitor non possit pretium repetere, et ut censuarius possit redimere.* — 9a: *Ut non vendatur aliis census, majori vel minori pretio.* — 848. *An bulla S. Pii obliget in conscientia.* — 849. *Et an obliget ubi non est recepta.*

Census.

839. — « Resp. Is est, cum certa summa pecuniae, v. gr. centum florenis, emo a te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili sive fructifera, certam aliquam pensionem seu censem, v. gr. florenos quinque annos vel sex, prout consuetudine vel lege taxatum erit. Ita ut hic non sit mutuum et usura (si alias pravam intentionem non habeas); sed vera emptio et venditio, qua emitur non praecise ipsa pensio, sed jus eam percipiendi », [Ita Salmant.²] « quod longe minus valet, ideoque minoris emitur; licet post multos annos pretium longe superet. Molina,

« Lessius, Laymann³, et caeteri communiter. — Rectius tamen card. Lugo⁴ probat, ad excusandum censem ab usura, dicendum esse non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus; sed potius partem ususfructus talis praedii super quo census constituitur: ita ut dominium totum directum praedii maneatur apud venditorem, dominium vero utile seu jus ususfructus ex parte vendatur. — Unde resolvuntur sequentes casus, qui etiam ex natura emptionis et venditionis solvi possunt:

« 1º. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium justum, a lege vel con-

¹ Tr. 14, qu. 2, de Empt., cap. 2, reg. in praxi, n. 5.
² Tr. 14, de Contract., cap. 4, num. 24. — *Molina*, tr. 2, disp. 381; disp. 388, num. 14; disp. 385. — *Less.*, cap. 22,

dub. 1; dub. 2, n. 20 et seqq.; dub. 5, n. 34. — ³ Lib. 3, tract. 4, cap. 18, n. 2 et 3. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 27, num. 20.

Injustus,
si non ser-
vetur pre-
tium Ju-
stum.

Census
realis, lici-
tus.

Item, se-
clusa lege,
census per-
sonalis.

« suetudine probatum: quomodo pro Ger-
« mania constituit Carolus V, ut jus ad
« quinque tantum pro centum ematur ».
840. — « 2º. Non solum licitus est cen-
sus realis, id est, constitutus super re-
aliqua, ut supra dictum, ex cuius utili-
tate pensio extrahatur, ita ut ad quem-
cumque res transeat cum illa obligatio-
ne et onere; sed etiam (saltem ex natura
rei, et seclusa prohibitione legis posi-
tivae) personalis, et constitutus imme-
diate super persona, quae sua opera et
industria utilis sit, et fructum aliquem
pariat, vel bona in spe vel re habeat,
unde pensio duci possit: alioqui enim
jus quod venderet, non esset pretio aesti-
mabile, et sic contractus fictitius. Ita
probabiliter Covarruvias, Lessius, Sa-
las¹, etc. — contra Navarrum, Molina,
card. Lugo², ubi censum mere perso-
nalem illicitum esse docet esse proba-
bilis, et prolixe probat ».

*An census personalis sit licitus de jure
naturali?*

Prima sententia negat. Et hanc te-
nent^{a)} Lugo³ cum Molina, Angelo, Re-
bello, Lopez, etc.; Pater Concina⁴ cum
Panormitan^{b)}, Navarro, Silvestro^{c)}, etc.

Person-
alis, juxta
quasdam
jure natu-
rae, illici-
tus.

Covar., Variar. lib. 3, cap. 7, n. 5 et 6. — *Less.*, lib. 2,
cap. 22, dub. 4. — ¹ Tract. de Censib., dub. 8, num. 2. —
Navar., Comment. de Usur., n. 81. — *Molina*, disp. 387,
n. 3. — ² Disp. 27, n. 26. — ³ Loc. cit. *Molina*, loc. cit.,
n. 3. — *Angel.*, v. *Usura I*, n. 78. — *Rebel.*, part. 2, lib. 10,
qu. 3, n. 2. — *Ludov. Lopez*, de Contract., lib. 1, cap. 54,
concl. 1. — ⁴ Dissert. 4, de Camb., Censib., etc., cap. 10,
§ 8 et 4. — *Navar.*, Comment. de Usur., num. 81. — *Mor-
tin. V*, *Callixt. III*, extrav. 1 et 2 de empt. et vendit.,
in extrav. com. — *S. Pius V*, constit. *Cum onus*, § 1,
14 kal. Febr. 1569, in magno Bullar. Rom. — ⁵ Cap. 22,
n. 18. — ⁶ De Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, concl. 4.
— ⁷ Tr. 83, disp. 6, punct. 11, num. 2. — ⁸ De 7º Praec.
decal., § 12, n. 3. — ⁹ Sum., part. 2, quæstiunc. unic., ante
qu. 49. — ¹⁰ De Contract., cap. 17, qu. 3. — ¹¹ De Censib.,

— Probant 1º. Quia persona non potest
vendi, ex 1. *Ob aës alienum*, C. de action.
et obligat., et cap. 2 de pignorib. Probant 2º.
Ex extrav. 1 et 2 Martini V et Callixti III,
qui solos census reales approbarunt; et clari-
lius ex bulla S. Pii V, in sua extrav. de cen-
sibus, qui expresse statuit censem super
re immobili, et non aliter, constitui posse.

*Secunda vero sententia, communior et
probabilior, docet esse licitum.* Ita *Les-
sius*⁵, *Sotus*⁶, *Palaus*⁷, *Abelly*⁸, *Merbe-
sius*⁹, *Habert*¹⁰, *Cabassutius*¹¹, *Continua-
tor Tournely*¹², *Wigandt*¹³, *Roncaglia*¹⁴,
*Anacletus*¹⁵; et *Salmant.*¹⁶ cum *Covarru-
vias*, *Bañez*, *Trullench*, *Prado*, *Salas*, etc.
— Probatur 1º. Ex constit. Nicolai V, in
sua extrav. de censibus, ubi videtur clare
approbari census super personis; ut notant
*Palaus*¹⁶, [Contin.] *Tournely*^{e)}, *Salmant.*¹⁷
et *Wigandt*¹⁸. Haec sunt verba bullæ: *Cum
opportuna contrahentium securitate, tui-
tione, et indemnitate, ac potestate venden-
tis, personas earumque proprietates, redi-
tus, jura, etc., census, et omnia et singula
mobilia et immobilia bona obligandi, el
et obligari faciendi, etc.* Idemque confirmasse
Gregorium XIII testantur *Palaus* et *Wi-
gandt*. — Probatur 2º ratione: quia, si

cap. 6, concl. 1. — ¹¹ Tr. 9, exam. 8, num. 70, resp. 1. —
¹² Tr. 14, qu. 5, de Censib., cap. 1, qu. 4, resp. 1. —
¹³ Tr. 8, de Contract., dist. 4, qu. 6, num. 68. — ¹⁴ Tr. 14,
cap. 4, n. 26. — *Covar.*, Variar. lib. 3, cap. 7, n. 5, v. *Ego
sane*. — *Bañez*, in 2° 2° e, qu. 78, art. 4, de Censib., dub. 1. —
Trull., lib. 7, cap. 21, dub. 2, n. 3 et 4. — *Prado*, cap. 28,
qu. 6, num. 31. — *Salas*, de Censib., dub. 3, a num. 2. —
Nicol. V, bulla *Sollicitudo pastoralis offici*, prid. Kal.
Oct. 1452, apud Duardum, de Censib., tom. 1, fol. 7. —
¹⁵ Tr. 33, disp. 6, punct. 11, num. 8. — ¹⁶ Tr. 14, cap. 4,
num. 26. — ¹⁷ Tr. 9, exam. 8, n. 70, resp. 1. — *Palaus*,
tr. 83, disp. 6, punct. 11, n. 3. — *Wigandt*, tr. 9, exam. 8,
num. 70, resp. 1. Cfr. Duard., de Censib., tom. 1, fol. 4,
ubi reperitur bulla Gregorii: *Quæ a Romanis, de 7 Ja-
nuar. 1574.*

840. — ^{a)} *Ludovicus Lopez*, loc. cit.; et *Con-
cina*, loc. cit., ante § 1, n. 4, hanc negativam
sententiam tenent, sed in eo tantum casu quo
pretium non adaequat pensionem solvendam.

^{b)} *Panormitanus*, in *Quaest. 5*, n. 9, pro-
fecto negat; sed non satis sibi consentit; nam
in cap. In civitate, *de usuris*, n. 7, affirmat
licere censem annum, etiamsi constituantur
« ex laboribus liberae personæ vel servi ».

^{c)} *Silvester a Concina* utique citatus, v.
Usura II, qu. 12, § Quartum, hoc tamen non
dicit clare, sed refert opinionem « quod, quando
census constituitur non habita relatione ad
rem, ut quia obligo me tibi ad unum flore-

num, quia das decem, et vendo tibi hoc jus
percipiendi non relatum ad rem, tunc licita
est venditio, quia non venditur jus, immo de
novo oritur contractus feneratorius.. Sed ego
dico (ita pergit *Silvester*).. quod hic est vera
venditio, nec obligatio est personalis, sed realis,
cum obligentur omnia bona venditoris..

^{d)} *Cabassutius* videbitur forte sic tenere,
eo quod utramque sententiam cum suis pa-
tronis, lib. 6, cap. 12, n. 5 adducit, et hanc
affirmativam ultimo loco proponit.

^{e)} *Contin.* *Tournely*, loc. cit., concl. 1, citat
Nicolaum V, ad confirmandam sententiam
suam de censi reali.

Comme-
nus et pa-
bulum e
licitas.

quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu proprie non emitur persona, sed impropre; nam proprie emitur jus super industriam personae. Sicut enim in censu reali non emitur praedium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex praedio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriae et laboris personae.

Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale. Nam in mutuo cogitur mutuarius reddere eamdem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, et tantum reddi potest ad arbitrium vendoris. — An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utraque parte? Vide mox dicenda in seq. n. 843.

Ad bullas autem Martini V et Callixti III respondetur quod ibi minime reprobatur census personalis; sed, quia ibi tantum agebatur de censibus realibus, de quibus quaesitum fuerat an liciti essent, ideo Pontifices eos tantum approbarunt. Hinc bene ajunt Cabassutius¹, Lessius²; Salmant.³ cum Palao, Soto, Villalobos, Prado, etc., praesatas bullas non obligare; cum non sint praeceptivae, sed tantum approbatiae conditionum in iis expressarum. — In bulla autem S. Pii V praecipitur quidem non constitui censem nisi super restabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An vero haec bulla S. Pii sit ubique recepta, infra videbimus, n. 849.

« 3º. Iniqui sunt venditores seu censuarii, qui emptoribus sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot quot pensio exigit; aut redditem quidem, sed jam aliis censibus venditos. — Bonacina⁴. »

841. — « 4º. Sicut in emptione res perit damno emptoris; sic etiam in censu

¹ Lib. 6, cap. 12, n. 11. — ² Cap. 22, n. 74. — ³ Tr. 14, cap. 4, num. 29 et 33. *Palau*, tr. 33, disp. 6, punct. 15, n. 2. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 8, concl. 3 et 4. — *Villal.*, part. 2, tr. 28, diff. 7, num. 2. *Prado*,

reali, si res super quam impositus est census pereat, vel fructus ejus, absque culpa vendoris: tunc enim perit census, ita ut emptor sive censualista non possit amplius recipere fructus, sive census; quiq; qui emit, suo periculo emit. Bonacina⁵, *Filiuccius*⁶. [Vide n. 847]. — « Unde, ad hoc incommodum caven- dum inventus est sequens modus.

842. — « 5º. Licitum est (ut probat Toleto⁷, et Lessius⁸) contractui census adjungere aliud pactum assecurationis: ut, si res super quam fundatus est census pereat, id fiat damno vendoris, ideoque nihilominus obligatus sit, vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc pactum vendori compensi, augendo pretium census, vel, quod eodem recidit, minorem pensionem designando. Bonacina⁹. — [Vide infra, n. 847, *Dubit.* 2].

843. — « 6º. Ex natura rei licitus est non tantum census irredimibilis, sed etiam redimibilis, cum ex una parte, tum utriusque; ut patet ex terminorum explicatione. Quia *irredimibilis* census dicitur, cum vendor non potest illum pro suo arbitrio redimere; *redimibilis* autem, cum potest, reddendo emptori eamdem summam quam accepit, atque ita rursus sibi emendo quod ante viderat. *Utrinque redimibilis* dicitur, cum ita convenienter est, ut tam emptor quam vendor possit emptionem factam resolvere, et summam quam dedit repetere. — Lessius¹⁰, Diana¹¹. Vide dicta de pacto retrovendendi in empt: supra ». [Et reemendi, n. 812 et 813].

« 7º. Nihilominus, quia contractus census redimibilis ex parte emptoris est res periculosa, suaderi non facile debet: nam in constit. Martini V et Callixti III Ponti-

Re personae, vel ejus fructibus, census pe-

Adjungere pactum assecurationis, licitus.

Conditiones requisi-
tæ.

Census re-
dimibilis, e-
tiam utrin-
que, licitus.

Redimibi-
lis ex parte
emptoris.
pericu-
losus.

cap. 28, qu. 6, n. 17. — ⁴ Disp. 3, de Contract., qu. 4, punct. unic., n. 9 et 13. — ⁵ Loc. cit., n. 13, v. f. et 29. — ⁶ Tr. 35, part. 2, num. 256. — ⁷ Lib. 5, cap. 46. — ⁸ Cap. 22, n. 66. — ⁹ Cap. 22, dub. 10.

jussio fiat non aucto pretio, quamvis pactum fidejubendi sit pretio aestimabile; nam censualista jus habet consulendi suaee indemnati per fidejussores et alia licita media».

843. — ¹⁰ Diana, part. 3, tr. 5, resol. 75, loquitur de censu redimibili in favorem em-

842. — ¹¹ Bonacina non satis accurate a Busenbaum hic citatur; dicit enim *loc. cit.*, n. 30, licere contractui censuali assecurationis contractum apponere; sed inferius assert auctores, qui asserunt (et quibus assentiri videtur) usu receptum esse, ut hujusmodi fide-

• ficum, uti et Caroli V Imperatoris, usu-
• rarius contractus judicatur. — Verum
• id intelligi debet secundum praesum-
• ptionem fori externi: praeterquam quod
• illae constitutiones multis locis eatenus
• non sunt receptae, quatenus prohibent
• ea quae juri naturali non adversantur;
• ut notat Laymann¹.

Quaeritur: *an sit licitus census redi-
mibilis ex utraque parte?* — Adest duplex
sententia probabilis.

Census re-
dimibilis u-
trinque,
probabi-
liter illici-
tus.

Probabi-
liter est li-
citus.

Prima sententia negat, quam tenent
Sotus²; et Salmant.³ cum Covarruvias,
Tapia, Villalobos⁴, etc. Ratio, quia ubi-
cumque traditur pecunia cum pacto eam-
dem rursus recipiendi, est mutuum vir-
tuale; unde quidquid ex eo percipitur ultra
sortem, est usura.

Secunda vero sententia affirmat. Et
hanc tenent Lessius⁵, Laymann⁶, Palaus⁷,
Sporer⁸; item Valentia⁹, Salas¹⁰, Diana,
Bartholom. a S. Fausto¹¹, apud Salmant.¹²
— Haec sententia, spectata rei natura,
satis probabilis mihi videtur: modo obser-
ventur limitationes quas adnotavi circa
pactum redemptionis n. 813. Nam, revera

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 18, num. 6. — ² De Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 3, concl. 1. — *Covar.*, *Variar.* lib. 3, cap. 9, num. 4. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 18, art. 2, num. 9. — ³ Cap. 22, n. 56. — ⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 18, n. 5 et 8. — ⁵ Tr. 6, cap. 6, n. 12. — *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 75. — ⁶ Tr. 14, cap. 4, num. 40. — ⁷ Cap. 22, num. 60. — ⁸ Lib. 3,

non potest assignari ratio disparitatis in
venditione praediorum, et in hac vendi-
tione censum. — Gratis autem asseritur
hoc esse mutuum virtuale; cum hic con-
tractus omnino differat a mutuo: in mutuo
enim, si perit res oppignerata, mutuatario
perit; hic autem, si perit res censuata,
censore perit. (Vide omnino quae dixi-
mus, dicto n. 813). Idque dicunt Lessius⁷,
Laymann⁸ et Sporer⁹ valere non tantum
pro censu reali, sed etiam pro personali:
quod non est improbabile, si debita pro-
portio servetur. — Caeterum, ut bene ad-
vertunt iidem Laymann et Sporer, hujus-
modi contractus non caret periculo usu-
rariae intentionis¹⁰.

844. — ^{a)} *Census vitalitius*, quia est
virtualis sponsio, et nititur eventu for-
tuito, licitus est. *Filiuccius*, *Diana*¹¹.
— [Et communiter Lessius¹², Salmant.¹³
cum S. Thoma].

Premium hujus census vitalitii consti-
tuitur juxta rationem aetatis et sanitatis.
— Hinc dicunt Bonacina¹⁴ et Cabassutius¹⁴
quod si censor¹⁵ possit ad annum sexa-
gesimum pertingere, poterit quotannis exi-

Est us
pericula

Censo
vitalitius
licitus.

Quo
co
acti
tar pre
vitalitii.

ptoris census¹⁶; quem licitum esse dicit. Et
hoc multo magis dicendum esse videtur de
censu redimibili in favorem vendoris; nam,
ut ait Lessius, *loc. cit.*, difficultas est utrum
liceat ejusmodi pactum apponere in favorem
emotoris.

^{b)} *Salmant.*, tr. 14, cap. 4, n. 41, senten-
tiam negativam utique tenet; sed locum ha-
bere dicunt in casu quo pensiones acceptae
in sortem non computantur. Pro qua sententia
sic intellecta auctores allegant: et ita revera
eam intelligit Villalobos, *part. 2, tr. 23, diff. 5*,
n. 2. At Salmanticenses pactum ejusmodi in
favorem emotoris licitum esse asserunt, • com-
putatis pensionibus receptis in sortem¹⁷.

^{c)} Palaus, tr. 33, disp. 6, punct. 24, § 4,
n. 2, ait sententiam hanc probabilitate non
carere, spectato iure naturae, vel seclusa Pii V
constitutione; illicitum vero esse ejusmodi
pactum, ubi dicta constitutio recepta est. —
Valentia pariter, *in 2am 2ae, disp. 5, qu. 22*,
punct. 6; et *qu. 25, punct. 2, v. Tertius*; et
Bartholomeus a S. Fausto, *Specul. confess.*,
de Contract., *disp. 18, qu. 70*, licitum esse

tenent pactum de quo agitur, stando in jure
naturae.

^{d)} Salas, *de Censibus, dub. 25, n. 2 et 5*,
male a Salmant. allegatur; eamdem enim
sententiam tenet ac ipsi Salmanticenses, et eo
quidem modo quo Salmanticenses eam intel-
ligunt.

^{e)} Hinc S. Doctor, in *Hom. apost.*, tr. 10,
n. 200, sententiam negativam proculdubio
suadendam esse affirmat. — Ex jure tamen
civili (Cod. Gall., 1909 et seqq.; Ital., 1778 et
seqq.; Hispan., 1604 et seqq.; German., 1199
et seqq.), census *perpetuus* est essentialiter
redimibilis ex parte censuarii. Licet tamen
pacisci, ne redimi possit ante certum tempus,
quod protrahi nequit ultra limites constitutos
a lege. Censualistae non conceditur facultas
repetendi sortem et extinguendi censem, nisi
in casibus definitis, nempe si censuarius per
duos annos omiserit solvere censem, vel si
debitas assecrations non constituerit, vel
bonis cedere coactus fuerit.

844. — ^{a)} Qui nempe annos quadraginta
natus censem constituit.

gere aureos decem pro centum. Sed Lessius^{b)}, cui adhaerent Croix^{c)} et Mazzotta^{c)}, dicunt posse exigere unum pro septem vel octo, quod importat circa duodecim vel quatuordecim pro centum. Et alibi ait Lessius¹ posse exigere aliquando usque ad sexdecim pro centum^{d)}.

845. - Hic videndum quae conditions requirantur ad licitam censum constitutionem.

De jure naturali, ut ait Lessius², duae tantum conditions desiderantur: prima, ut sit aequalitas inter censem et pretium; secunda, ut pacta praeter naturam census adjecta, juste compensentur.

De jure autem canonico, duae habentur bullae, in quibus plures assignantur conditions pro censibus instituendis. — Prima est Nicolai V, incipiens *Solicitude*, edita anno 1452 pro utraque Sicilia. In hac approbatur census solitus institui in praefatis regnis, etiam cum pactis et poenis appositis pro securitate; modo serventur hae conditions: 1º. Ut census constituantur specialiter super re certa, et generali super omnibus bonis censuarii. 2º. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. 3º. Ut pensio solvenda non sit ultra decem

¹ Auctar., v. *Societas officiorum*, n. 4. — ² Cap. 22, n. 74. — ³ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 14. — ⁴ Loc. cit., n. 4. — ⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 90. — *Molina*, disp. 389, n. 9. — ⁶ Tr. 39, disp. 6, punct. 14, n. 2. — *Bonac.*, disp. 3, de Con-

pro centum. In hoc autem ait Viva³ standum esse consuetudini locorum.

846. - Secunda bulla posterior est S. Pii V, quae incipit *Cum onus, etc.*, edita anno 1569. — In hac plures aliae conditions praescribuntur:

Et Iº. Ut census constituatur super re stabili fructifera et designata. Unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur; ut verius tenent Viva⁴ et Salmant.⁵ communius, contra Navarrum^{a)} et Lopez^{a)}, apud Viva^{a)}, putantes in bulla praescindi a censu personali. — Res autem *stabilis* reputatur domus, ager, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredimibilis; immo etiam redimibilis, ut contra Molina et Azor^{b)} probabiliter tenent Palaus⁶; Bonacina, Rebello, Hurtadus, apud Viva⁷. — Notat tamen Viva quod, licet res debeat designari, hoc tam non tollit quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis: quae tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecata. Vide *n. seq. 847*.

IIº. Ut census ematur pecunia enumerata, coram notario et testibus. — Sed hic

Quaeritur 1º. *An haec conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in con-*

Ex bulla S. Pii V:

¹ Constituatur super re stabili, fructifera, designata.

² Quae datur res stabilis.

³ Ut ematur pecunia numerata.

tract., qu. 4, n. 17, v. *Dicendum igitur*. — *Rebel.*, part. 2, lib. 10, qu. 6, n. 4. — *Gasp. Hurtad.*, de Jure et Just., de Contract., disp. 4, de Censib., diff. 8, v. *Est tamen difficultas*. — ¹ De Contract., qu. 4, art. 3, n. 4. — *Viva*, loc. cit.

^{b)} Lessius, cap. 22, n. 41: « Hoc pretium, inquit, si census sit *ad vitam unius aetate* florentis, alibi esse octonum, alibi septennum nummum in singulos, si *ad vitam duorum, denum* ».

^{c)} Croix, lib. 3, part. 2, n. 1023; Mazzotta, tr. 3, disp. 3, qu. 2, cap. 4, n. 2, adhaerent Lessio quoad ea quae docet in *Auctario*, loco apud S. Alphonsum allegato.

^{d)} « In censu vitali (sunt verba Lessii), ubi sors morte certae personae extinguitur, facile sexdecim in centum accipi solent ». — *Census vitalitus*, ex jure civili (Cod. Gall., 1968 et seqq.; Ital., 1789 et seqq.; Austriac., 1284 et seqq.; Hispan., 1802; Germ., 1199 et seqq.) cum sit ad tempus incertum, est necessario aleatorius; sed constitui debet juxta probabilitatem longitudinis vitae, habita ratione aetatis, sanitatis et complexionis personae, cui pensio annua solvenda est.

846. - ^{a)} Navarrus et Lopez a Viva allegantur ex Gaspare Hurtado, *de Jure et Just.* l. citand., disp. 4, diff. 8. Et revera Hurtadus eos allegat tamquam negantes prohiberi per

hanc constitutionem censum personalem, eo quod dicunt extravagantem istam de solo reali censu tractare. Ita quidem Hurtadus; verum si haec de Ludovico Lopez asseri posse videntur; at sane de Navarro prorsus falso affirmantur. — Navarrus enim, in *Comment. de Usuris*, n. 85, primam conditionem explicans, ait: « Haec extravagans probat, quod non solum non potest constitui census super sola persona constituentis, juxta conditionem primam, ut supra *ead. n. 75*, contra Sotum probavimus sed neque, etc. ». Et dicto *n. 75*, idem docet, disputans de extrav. Callixti III et Martini V. — Lopez autem, *de Contract.*, lib. 1, cap. 57, condit. 1, circa primam conditionem ait plura esse notanda, quorum « primum est, quod census hic constituantur super rem immobilem; quod ad excludendum censum personalem dictum esse putat Navarrus... Igitur, quia de censu reali hic agitur,... oportuit praesignare primo rem immobilem ».

^{b)} Azor pariter male a Viva ex eodem Hurtado citatur; nam part. 3, lib. 10, de Censib., cap. 7, qu. 1, non loquitur de censu redi-

scientia constituere censum ex pecunia antecedenter debita?

Alii negant obligare in conscientia.

Alii affirmant.

Secunda opinio, probabilior; prima, in aliquo casu probabilis.

Affirmant Lessius¹, Navarrus²; Diana³ cum Megalio, Maldero^{c)}, Valentia, Joanne de la Cruz; et probabile putat Tamburinius⁴. — Negant vero Palaus^b cum Medina, Lopez, etc.; item Molina^b; Lugo⁷ cum Salon, Rebello^{d)} et aliis pluribus. Ratio, quia, cum bulla sit juste constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesseret fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum.

Haec quidem secunda sententia est probabilior. — Sed prima non videtur improbabilis, casu quo omnino absit in casu particulari frauds aut injustitia. Licet enim probabilius sit legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari; contraria tamen adhuc videtur probabilis cum Cajetano, Silvestro, Angelo, Valentia, Cardenas, Sà, Viva, Salmant. et aliis pluribus, ut diximus Lib. I, n. 199, v. *Quaestio*. — Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferae per pecuniam creditam certe est valida et justa; cur injusta cen-

senda est venditio census realis, quae procul dubio vera venditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur: ut bene arguit Lugo⁸ cum Soto, Salas^{e)}, etc., ad probandum, quod jure naturali minime sit illicitus census constitutus ex pecunia credita^{f)}.

Quaeritur hic 2°. *Utrum venditor census, si sit laesus in pretio, possit minuere pensionem*, aut ipsam integrum teneatur solvere, et censitor teneatur supplere premium? — Utraque videtur probabilis. Vide Viva⁹.

3°. Ut solutio pensionis non fiat anticipata, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait Bonacina¹⁰ cum Molina^{g)}, Filliuccio, Rebello^{h)}, Salas, Lessio^{e)}, Azor et Salon^{k)}, quod si censuarius sponte vellet solvere anticipate, hoc non prohiberi ex bulla. — Illicitum est autem obligare censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo censitoris: quia hoc onus esset extra naturam contractus; ut recte ajunt Viva¹¹, et Bonacina¹² cum Rebello, Salas et aliis, contra Rodriguez.

¹ Cap. 22, num. 80. — ² Comment. de Usur., num. 88, v. *Est autem*. — ³ Part. 1, tr. 8, resol. 44. *Megal.*, Inst. confess., 2° 2°, lib. 2, cap. 7, qu. 2, n. 57. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 22, punct. 2. *Joan. de la Cruz*, Director, consc., part. 1, praece. 7, qu. 6, n. 3, v. 2° *Conditio*. — ⁴ Lib. 9, de Contract., tr. 2, cap. 6, § 2, n. 4. — ⁵ Tr. 33, disp. 6, punct. 16, num. 8. *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 26, 2° *Condit.* *Ludov. Lopez*, de Contract., lib. 1, cap. 59. — ⁶ Disp. 390, claus. 2, n. 2. — ⁷ Disp. 27, num. 84. — *Salon*, in 2° 2°, disp. de Censib., art. 8, controv. 8. — *Cajetan.*, Opusc. tom. 1, tr. 12, qu. 2. — *Silvest.*, v. *Lex*, qu. 9, v. *Octavo*. — *Angel.*, v. *Lex*, n. 4,

cas. 7. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, cas. 8. — *Carden.*, Cris., disp. 62, n. 40. — *Sà*, v. *Lex*, n. 1; et v. *Ludus*, n. 1. — *Viva*, de Legib., qu. 6, art. 5, n. 5. — *Salmant.*, tr. 11, de Legib., cap. 4, num. 5. — ⁸ Disp. 27, n. 80. — *Sotos*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, v. f. — ⁹ De Contract., qu. 4, art. 8, n. 5. — ¹⁰ Disp. 3, de Contract., qu. 4, n. 26. — *Filli.*, tr. 36, n. 326 et 336. — *Salas*, de Censib., dub. 9. — *Asor*, part. 3, lib. 10, de Censib., cap. 9, qu. 2. — ¹¹ De Contract., qu. 4, art. 8, n. 6. — ¹² Disp. 3, de Contract., qu. 4, n. 35. — *Rebel.*, part. 2, lib. 10, qu. ult., diff. 2. — *Salas*, de Censib., dub. 30, n. 3. — *Rodriguez*, tract. de Censib., dub. 7.

mibili, sed solum negat censum posse constitui in [alio] censu qui perpetuus non est.

^{c)} Malderus, tr. 5, cap. 5, dub. 6, in generali negat bullam S. Pii V (ubi non est recepta) obligare, nisi quatenus declarat aut innovat ea quae aliunde obligant.

^{d)} Rebellus minus recte a Lugo allegatur; non enim absolute negat esse licitum in conscientia; immo, part. 2, lib. 10, qu. ult., diffic. 1, negat videri improbandam quoad forum saltem conscientiae, sententiam quae docet esse licitum; sed subdit: « Non tamen puto in Lusitania post receptionem idem diploma eam omnino securam; atque adeo re integra, non consulerem ejusmodi contractum.... Post initum tamen ejusmodi contractum, cum res dubia sit, dissimularem, praesertim si ab initio pecunia soluta sit ea lege, ut pro ea postea census crearetur ».

^{e)} Salas, de Censib., dub. 8, n. 3, proba-

bilem, ut notat Lugo, sententiam hanc existimat, ex argumento citato quod affert Salas n. 2; sed contrariam probabiliorem affirmat.

^{f)} Etsi pensio integre sit solvenda, ut subdit Lugo, seu etsi census statim integre currat.

^{g)} Molina, disp. 390, claus. 3; Rebellus, loc. cit., qu. 6, n. 10; Lessius, cap. 22, n. 81, non satis distincte hic a Bonacina citantur; nam locis citatis, omittunt hoc assertum, et dicunt solum a Pio V prohiberi ne in pactum deducatur anticipata solutio, vel ne venditor cogatur ad solutionem anticipatam.

^{h)} Salon pariter a Bonacina parum accrete adducitur; nam de Censib., art. 3, controv. 12, non loquitur de ipso facto anticipate solvendi, sed negat in locis ubi S. Pii V constitutio recepta est licite fieri id posse etiam per pactum ex mutuo et libero utriusque contrahentis consensu, emptore premium a gente propter illam obligationem.

Quid
vendito
laeso imp
tio.

3° Ut
latio s
sit am
petita, nec
cali pac
tur.

Exci
tur spo
nea solut

Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV°. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos. — Hinc, si res hypothecata perit, nequit censitor petere ut alia substituatur.

Secus, si res reperiatur aliena, vel si redditus infrugifera culpa censuarii; ut Lessius¹⁾, Navarrus²⁾, etc.

847. — Sed dubitatur 1°. *An, praecisa bulla S. Pii, pereunte re, de jure naturali pereat etiam census?*

Prima sententia negat: et hanc tenent Palau¹ cum Soto, Covarruvias, Palacio; item Salmant.² cum Salas, Mercado, Rodriguez, Matienzo, etc. — Ratio istorum, quia in censu praecipue obligatio imponitur personae, et accessorie rei, quae tantum obligatur pro hypotheca sive pro assecuratione pensionis solvendae. Hinc asserunt quod, pereunte re hypothecata, non perit obligatio personalis censuarii.

Sed, venerando tot doctorum auctoritatem, mihi omnino tenenda videtur secunda sententia: quam tenent Lessius³, Lugo⁴, Toletus⁵, Molina⁶, Laymann⁷, Pater Concina⁸, Roncaglia⁹, Anacleto¹⁰; item Valentia, Rebellus, Medina, Villalobos, etc., apud Palaum¹¹ et apud Salmant.¹² Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cuius fructus jus venditur. Unde Lessius recte dicit falli Sotum et Covarruvias, dicentes rem ibi obligari tantum pro hypotheca debiti personalis; nam revera in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendae, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censita. Hinc sicut, pereunte

re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, puta transeundi, colligendi glandes, etc.; ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum census tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberatur. Ita Lessius.

Admitit tamen ipse Lessius¹³, et consentiunt Sporer¹⁴ et Tamburini¹⁵, pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustineri posse, si contractui census adjiciatur alter contractus assecurationis: dummodo pensio illa proportionate moderetur. — Sed neque opinioni isti acquiescere valeo. Licit enim probabilem censem sententiam Lugonis et aliorum (ut mox dicemus *v. seq. Dubitatur 2*), quod liceat pactum exigendi integrum pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modo pretium minuatur, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendae annis sterilibus, cum pensionibus majoribus quae solvendae fuissent pro annis fertilibus, et hae relaxantur; et sic jam adest aequalitas: attamen in nostro casu, cum pactum apponitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla aequalitas esse potest, dum pensiones solvendae remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacumque relaxatione facta, non possunt adaequare pensiones quae in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2°. An, si res per certos annos non det fructus, attenta bulla, debeatur integra pensio?

Negant Lessius¹⁶ et Molina¹⁷ ex hac bulla S. Pil, ubi prohibentur *conventiones directe aut indirecte obligantes ad casus*

Pactum solvendi pensionem, pereunte re, illici-tum.

¹ Tr. 33, disp. 6, punct. 31, n. 3. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, concl. 4, in probat. et i. f. — *Covar.*, *Variar.* lib. 3, cap. 7, n. 5 et 6. — *Mich. de Palacio*, de Contract., lib. 4, cap. 6, v. *Has porro conditiones*. — ² Tr. 14, cap. 4, n. 48. — *Salas*, de Censib., dub. 39, n. 2. — *Mercado*, de Contract., tr. de Camb., cap. ult., de Censib., num. 8. — *Rodrig.*, Sum. Hispan. (Salmant. 1612), tom. 3, cap. 66, num. 18. — *Joan. Matienzo*, Comment. in lib. 5 Recollect. legum Hispan., tit. 15, lex 1, glos. 1, n. 5. — ³ Cap. 22, n. 34. — ⁴ Disp. 27, n. 102. — ⁵ Lib. 5, cap. 39, n. 4. — ⁶ Disp. 383, n. 5; et disp. 394, dub. 3. — ⁷ Lib. 3, tr. 4, cap. 18, n. 4. — ⁸ Dissert. 4, de Censib., etc., cap. 18,

n. 4. — ⁹ Tr. 14, qu. 5, cap. 1, qu. 4, resp. 5. — ¹⁰ Tr. 8, dist. 4, qu. 6, n. 66. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 22, punct. 2, v. *Sexto*; et punct. 7, v. *Nona*. — *Rebel.*, part. 2, lib. 10, qu. 1, n. 7; et qu. 6, condit. 4. — *Joan. Medina*, de Censib., qu. ult., in resp. ad 1. — *Villal.*, part. 2, tr. 28, diff. 10, n. 2. — ¹¹ Tr. 33, disp. 6, punct. 31, n. 2. — ¹² Tr. 14, cap. 4, n. 47. — *Less.*, cap. 22, n. 84. — *Sotus*, loc. cit., in probat. concl. 4. — *Covar.*, *Variar.* lib. 3, cap. 7, n. 5 et 6. — *Less.*, cap. 22, n. 86. — ¹³ Loc. cit., n. 66. — ¹⁴ Tr. 6, cap. 6, n. 14. — ¹⁵ Lib. 9, de Contract., tr. 2, cap. 4, § 3, n. 1 et 2. — ¹⁶ Loc. cit., n. 82. — ¹⁷ Disp. 390, claus. 4. — *S. Pius V*, bulla *Cum onus*, § 4.

Ex re a-liquot annis sterili ali i negant de-beri integre censem.

¹⁸ Lessii et Navarri allegatio ad ultimum dictum dumtaxat refertur: « Si dolo aut culpa censuarii (ita Lessius, cap. 22, n. 91) res destruantur, teneri eum reddere pretium census,

aut illum super alia re immobili constituere ». Idemque docet Navarrus, in *Comment. de Usur.*, num. 118, v. *Vigesima quinta quaestio*, i. f.

Probabi-
liter debe-
tur integre,

modo com-
pensetur o-
nus.

Si pars
praedii fiat
perpetuo
steriliis,

probabi-
lius debe-
tur integre
census.

Limitatio.

fortuitos eum, qui alias ex natura con-tractus non tenetur. — Sed probabiliter affirmant Lugo¹ cum Soto^{a)}, Sà^{a)}, Valentia^{a)}, Salas, etc.; item Navarrus, Bonacina^{b)} et Rebellus, apud Viva^{c)}: modo compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui census realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censemur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minime videtur reprobatum a bulla; nam Pontifex ibi prohibet tantum pacta praeter naturam contractus qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractus censualis; est tamen juxta naturam alterius contractus adjecti assecurationi, ut dicetur infra de contractu trino.

Putat autem Lugo^{b)} quod si pars praedii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficiens ad pensionem. — Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam decisione Rotae Romanae (quam refert idem Lugo^{c)}, idque non negat^{c)} esse probabile), nempe, deberi totam pensionem ex parte praedii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficient. Et ita tenet Roncaglia^{d)} cum Duardo.

Dubitatur 3°. *An, pereunte re specia-
liter designata, de jure naturali maneant*

¹ Disp. 27, n. 71 et 72. - *Salas*, de Censib., dub. 10, n. 2; et dub. 41. — *Navar.*, Commentar. de Usur., n. 117. - *Rebel.*, part. 2, lib. 10, qu. 6, condit. 8, n. 10. — ^{b)} De Contract., qu. 4, art. 3, n. 7. — ^{c)} Disp. 27, n. 103. — ^{d)} Loc. cit., n. 105. — ^{e)} Tr. 14, qu. 5, cap. 1, qu. 4, resp. 5. — *Duard.*, de Censib., § 5, qu. 2; et qu. 1, n. 17. — ^{f)} De Contract., cap. 17, qu. 3, v. *Verum.* — ^{g)} Part. 3, lib. 10, de Censib., cap. 5, qu. 5. — ^{h)} Dissert. 4, de Censib., etc., cap. 13, n. 6. - *Concina*, loc.

847. — ^{a)} *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 1, concl. 4, ante coroll. 1; Sà, v. *Cen-sus*, n. 8 (in edit. genuin., n. 9); *Valentia*, in 2am 2ae, disp. 5, qu. 22, punct. 2, v. *Sed neque etiam*, hoc sane affirmant, sed absque ulla relatione ad bullam S. Pii V.

^{b)} *Bonacina*, disp. 3, qu. 4, n. 28, hanc sententiam, quam revera tenet, hoc modo li-mitat: Nisi « multis annis » res infructuosa permaneat.

^{c)} Immo, ait Lugo, videtur amplecten-dum in praxi, eo quod Rota consulta a SSño, responderit, et ipse responsum acceptaverit. •

obligata caetera bona venditoris, in con-tractu generaliter hypothecata?

Affirmat Habert^{e)}. Et videtur ei favere citata bulla Nicolai V, ubi conceditur posse constitui censum super re certa, et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. — Sed mihi videtur probabilius negandum cum Azor^{f)} et Patre Concina^{g)}; quia pereunte tota re, totus census perit, juxta mox supra dicta *Dubit.*^{h)}. Nec obstat quod in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona. Nam cautio haec solum valet ad reddendum fundum securum ab evictione (ut bene ait Concina, nempe si ille sit gravatus aliis censibus vel fideicomisso, etc.); non autem quod si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi ait Azorⁱ⁾ bullam Nicolai.

Dicit autem Roncaglia^{j)} ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliqua via aut villa; quin necessaria sit designatione alicujus fundi in individuo. Et testatur ita pluries decisum fuisse a Rota Romana, ex Clericato^{k)}.

V°. Ut non privetur censuarius rem vendere aut donare. Debet tamen iste si vendere vult, monere censitorem, num velit ipse emere eodem pretio. Et ideo debet exspectare per mensem; vide Viva^{l)}. — Praecisa vero bulla, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt Salmant.^{m)} cum Soto, Covarruviasⁿ⁾, Palao, Salas, etc. Sed

cit. — ^{e)} Tr. 14, qu. 5, cap. 1, qu. 4, resp. 1. — *Rota Romana*, Recentior, part. 4, tom. 1, decis. 686, num. 3 et 4; item ap. Cencium, Append. ad tract. de Censib., decis. 95, n. 6 et 7, et decis. 99. — ^{f)} Decis. miscell., decis. 73, a num. 7. — ^{g)} De Contract., qu. 4, art. 8, n. 8 et 9. — ^{h)} Tr. 14, cap. 4, num. 49. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 5, art. 2, ad 2. - *Palau*, tr. 39, disp. 6, punct. 24, § 6, n. 1. - *Salas*, de Censib., dub. 27, n. 2.

ⁱ⁾ Azor, loc. cit., qu. 5, i. f., quaerit • an Nicolai V constitutio permittat, ut quis cen-sum emat impositum in bonis omnibus ven-ditoris ». Cui respondet: • Quamvis Pontifex concedat, ut quis sua sponte in suis omnibus bonis censum imponat, non tamen negat cen-sum exstingui in totum vel ex parte, si bona ex toto vel ex parte perierint ».

^{j)} Covarruvias, quamvis a Salmanticen-sibus et a Palao pro hac sententia allegetur, allegatio tamen falsa videtur; istud enim in *Variar.* lib. 3, cap. 7, n. 6, non habet, quid-
quid investigare conatus sim.

Pere-
re desi-
ta. Ha-
obligat-
na gen-
ter hy-
thecata
Pro-
liu-
bligati-
jure
rue.

Qua-
design-
fundi re-
ratur.

⁵ Ut pi-
sit censu-
rius ren-
lienare.
Si vd
venend
monenti
est cens
tor.

quando tale pactum non adest, praedictam monitionem semper faciendam esse asserunt¹ cum Valentia¹⁾, Salas¹⁾ et Palao. Immo semper aequum esse putant, ut censor in emptione praeferatur.

^{1) De con-}
^{tractis a-}
^{poena}
^{suo so-}
^{nimento}

^{in foro}
^{terno te-}
^{ber de di-}
^{ctioe cul-}

^{Ne cre-}
^{r ex pen-}
^{soe non}
^{lata.}

VI°. Ne constituatur pro non soluta pensione alia poena aut interesse lucri cessantis, scilicet extrinseci: puta, si praestandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore quo valet uno; ut Molina²⁾ et Hurtadus²⁾, apud Viva³⁾. — Sed jure naturali appositi poenae proportionatae non est illicita. Salmant.³⁾ Item de jure naturali ex dilatione solutionis bene potest exigi interesse; sed ex bulla, ob fraudem usurariam, nequit illud in pactum deduci; ut docet Lessius⁴⁾. In foro tamen conscientiae, ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecum. Lessius⁵⁾.

VII°. Ne ex pensionibus non solutis novus census creetur. — An autem id sit

illicitum de jure naturali? Bene ait Lugo⁶⁾ hanc quaestionem pendere ex alia supra enuntiata (vide dicta n. 846, v. II. *Uit census*), nimirum, an liceat constituere censem ex pecunia debita.

VIII°. Ut censor non possit pretium unquam repeteret, et contra possit censuarius semper redimere censem, facta denuntiatione per bimestre. — Pactum autem quod census non possit unquam redimi a censuario, compensato pretio, per se non est illicitum. Ita Lessius⁷⁾ et Salmant.⁸⁾, qui ajunt hoc omnes docere. Sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum; sic etiam jus ad ipsius fructus⁹⁾.

Et ob eamdem rationem, licitum quoque est constituere censem cum pacto ut non possit redimi nisi infra certum tempus; ut communissime docent Lessius¹⁰⁾, Sotus¹⁰⁾, Palaus¹¹⁾; et Salmant.¹²⁾ cum Salas¹³⁾, Aragon et Rebello¹⁴⁾, contra aliquos: modo (intelligendum) pretium proportionate mi-

^{8) Ut cen-}
^{sutor ne-}
^{queat repe-}
^{tere pre-}
^{tium.}

Pactum
non redi-
mendi, per
se licitum.

Item, non
redimen-
di nisi infra
certum tem-
pus.

<sup>1) Tr. 14, cap. 4, n. 50. - Palaus, tr. 38, disp. 6, punct. 24, § 6, num. 7 et 8. - ^{2) De Contract., qu. 4, art. 3, num. 10. -}
<sup>3) Loc. cit., n. 38. - <sup>4) Cap. 22, n. 85. - ^{5) Loc. cit., n. 86. -}
^{6) Disp. 27, n. 98. - ^{7) Loc. cit., n. 53. - ^{8) Loc. cit., n. 43. -}}}</sup></sup></sup>

^{9) Valentia, in 2am 2ae, disp. 5, qu. 22, punct. 7, init., negat jure naturae aliam requiri conditionem, « nisi ut vendor absque consensu auctoris seu censualistae, non alienet rem censi subjectam, transferendo eam in aliquem alium, a quo difficile sit et periculoso sum pensiones extorquere ». — Cui consentit etiam Salas, *de Censib.*, dub. 28, scribens, v. *Dico 5o*: « Ex natura rei requiri ut censuarius non alienet rem censi subjectam transferendo in aliquem, a quo sit difficile pensiones extorquere, nisi consentiente censualista; secus in alium a quo aequae possint recipi pensiones ». Et pro hac sententia allegantur a Salmant.}

^{10) Quo melius hoc S. Alphonsi assertum intelligatur, exscribenda hic sunt verba auctorum quos allegat. Molina igitur, *disp. 390, claus. 6, n. 23*, ait: « Pensio solvenda erat in tritico, tempore quo mensura valebat duos aureos, et dominus census venditurus illam erat statim, aut si illa excusare debebat emptionem alterius illo eodem pretio, posteaque solvatur pensio, tempore quo solum valet dimidium aurei, non prohibet [bulla] exigere lucrum illud cessans, quoniam illud ex natura rei debetur, secluso quocumque alio pacto addito censuali contractui. Solum ergo prohibet accipere lucrum cessans extrinsecum rei solvendae; ut si dominus census mercator}

^{11) Gaspar Hurtadus, *de Jure et Just., de Contract., disp. 4, de Censib., diff. 8, v. Septimum*, negat utique vi bullae, id posse in pactum deduci; sed subdit: « Jure tamen naturali censuarius tenetur ad expensas factas in adipiscenda solutione pensionis et ad interesse lucri cessantis ex mora culpabili censuarii, et etiam ad interesse damni emergentis; immo pactum solutionis hujus damni non prohibetur jure dictae bullae ».}

^{12) In casu *affrancationis* fundi (cum scilicet fundus liberatur ab onere censem Ecclesiae vel loco pio praestandi), nova investitio fieri nequit in mensis nummulariis, capsis publicis vel parcialibus, neque in schedis debiti publici; quia non habetur ut canonicum ac stabile investimentum; sed fieri debet in bonis stabilibus tutis et fructiferis... Attamen, hisce temporibus, a S. Congr. CONCILII concidi solet, ut investitio fiat etiam in syngraphis nominativis *debiti publici*, cum aliter fieri nequeat.}

^{13) Salas, *de Censib.*, dub. 12, n. 2, ita tenet, seclusa S. Pii V constitutione; quod ceteroquin S. Alphonsus satis innuit, dum initio hujus paragraphi loquitur de iis quae *per se* sunt licita.}

^{14) Rebellus non recte a Salmant. adducitur;}

Item, non redimenter per partes.

^{9o} Ut alii non vendatur aliis auctio-
nibus nisi per pretio.

Census non liquidus potest minoris emi.

Quidam negant bullam obligare in conscientia.

nuatur. — Communiter etiam docent Pater Concina, et Salmant.¹ cum Lugo, Soto, Palao, Prado, etc., contra Navarrum ^{b)}, licet tum esse pactum ut census non per partes redimatur, sed totum simul. Justum enim est ut, sicut emptor totam summam numeravit, ita etiam totam simul recipiat.

IX°. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio quam ab initio constitutus fuit. — De jure autem naturali certum est, ut dicunt Salmant.², censem non liquidum posse minoris emi. Et etiam attenta bulla, probabilissimum videtur hoc fieri posse; ut ait Viva ³ cum Lessio ⁴, Molina et Bonacina.

848. - Quaeritur 1°. *An haec bulla S. Pii obliget in conscientia?*

Negant Habert ⁴ (dicens bullam obligare in solis locis Sedi Apostolicae subjectis), Sà ^{a)}, Megalius ^b; item Navarrus ^{b)}, Salas ^{c)}, Molina, apud Bonacina ^d. Et probabilem putant ipse Bonacina et Tamburinius ^{d)}. — Ratio, quia in foro interno illae tantum conditions requiruntur, quae jure naturae ad constitutionem census sunt necessariae: bulla autem est consti-

Concina, dissert. 4, de Censib., cap. 18, n. 8. — ¹ Tr. 14, cap. 4, n. 44. - *Lugo*, disp. 27, n. 115. - *Sotus*, de Just., lib. 6, qu. 5, art. 8, concl. 4. - *Palau*, tr. 98, disp. 6, punct. 24, § 2, n. 2. - *Prado*, cap. 28, qu. 6, n. 45. — ² Loc. cit., n. 35. — ³ *De Contract.*, qu. 4, art. 8, n. 13. - *Molina*, disp. 392, n. 4. - *Bonac.*, disp. 3, de *Contract.*, qu. 4, n. 43. — ⁴ *De Contract.*, cap. 17, qu. 8, v. *Verum*. — ⁵ *Instit. confess.*, 2^a 2^a, lib. 2, cap. 7, qu. 2, num. 57. — *Molina*, disp. 392, n. 2, i. f. - ⁶ Loc. cit., n. 46. - *Bonac.*, loc. cit. — ⁷ Tr. 14, cap. 4, n. 81. — ⁸ Disp. 27, n. 83. — ⁹ Loc. cit., n. 46. — ¹⁰ Cap. 22, n. 100. — ¹¹ *De Contract.*, qu. 4, art. 8, n. 8. - *Salon*, de Censib., art. 8, controv. 4, concl. 1, 2 et 3. - *Trull.*, lib. 7, cap. 21, dub. 8, n. 19. - *Gasp. Hurtad.*, de Just. et Jure,

tuta ad tollendas fraudes; unde, ubi fraudes absunt, bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum judices, ne in foro externo contractum admittant.

Probabilius tamen affirmant praefatam bullam obligare etiam in foro interno Salmant.⁷, Lugo ⁸, Bonacina ⁹, Lessius ¹⁰; et Viva ¹¹ cum Salon, Trullench, Hurtado et communi, ut asserit. — Ratio, quia, licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva bene potuit illicitum eum reddere ob periculum usurae. Vide dicta supra, n. 846, v. II. *Ut census*.

849. - Quaeritur 2°. *An praedicta bulla obliget ubi non est recepta?*

Negant communiter Lessius ¹², [Conti-
nuator] Tournely ¹³, Molina ¹⁴, Bonacina ¹⁵; Lugo ¹⁶ cum Soto ^{a)}, Navarro, Salas et aliis. Et sic tenendum censeo, quidquid dicant Salmant.¹⁷. — Ratio, quia, licet verius sit leges pontificias non indigere subditorum acceptatione, prout (contra Lessium ¹⁸ et Cabassutum, Valentia, Bonacina ac alios) tenuimus Lib. I, de Leg., n. 97, in fine, et n. 138, v. *Quaestio*, cum Suarez, Laymann, Croix, etc. — attamen communis

de Contract., disp. 4, de Censib.. diff. 8, i. f. — ¹² Cap. 22 num. 98. — ¹³ Cap. 6, de Censib., concl. 1. — ¹⁴ Disp. 390, n. 25 et 26. — ¹⁵ Disp. 3, de *Contract.*, qu. 4, n. 8 et 4. — ¹⁶ Disp. 27, n. 61. — *Navar.*, Man., cap. 23, n. 41; et Comment. de *Usur.*, n. 108. - *Salas*, de Censib., dub. 6; dub. 7, n. 12; dub. 8, num. 12 et 18, v. *Adverte*; et dub. 13. — ¹⁷ Tr. 14, cap. 4, n. 32. — ¹⁸ Cap. 22, n. 98. — *Cabassu*, lib. 1, cap. 4, n. 5. — *Valent.*, in 2^a 2^a, disp. 7, qu. 5, punct. 5, quaest. 4. — *Bonac.*, disp. 1, de *Legib.*, qu. 1, punct. 4, num. 27. — *Suar.*, de *Legib.*, lib. 4, cap. 16, num. 2 et 4. — *Laym.*, lib. 1, tr. 4, cap. 3, num. 1. — *Palau*, tr. 8, disp. 1, punct. 18, num. 8. — *Croix*, lib. 1, n. 591, v. f.

nam part. 2, lib. 10, qu. 6, condit. 5, haec non dicit, neque alibi, quod reperire potuerim.

^{b)} Navarrus, *Comment. de Usur.*, n. 78, v. *Quinta*, contrarius revera est huic assertio, nisi tamen pretium augeatur, ut ipse limitat.

^{c)} Lessius male a Viva allegatur, nam, cap. 22, n. 47 et 95, ubi praesentem conditionem exponit, haec non habet.

848. - ^{a)} Sà, v. *Census*, n. 2 (in edit. genuin., n. 3) rem innuit, dicens: « Quaedam in dicta bulla prohibentur ob praesumptionem fraudis: quae si absit, licent ».

^{b)} Navarrus, loc. cit., n. 106 et seqq., concordat quidem, sed plures distinctiones adhibet. Distinguit igitur in bulla ea quae juris naturalis et divini declaratoria sunt; item ea quae nituntur praesumptione quod aliqui censuales contractus sunt usurarii: et haec quidem ubique in conscientia obligare affirmat;

neminem tamen in conscientia judicandum esse usurarium, propter has praesumptiones, si contrarium coram Deo verum sit. Denique apponuntur quaedam in bulla, quae nec continent jus naturale aut divinum nec praesumptionem usurae in contractu, sed tantum aequa et digna quae serventur. Et haec Navarrus negat obligare in conscientia, extra ditionem Pontificiam.

^{c)} Salas, dub. 13, refert dicta Navarri, neque ibi ea reprobatur; sed dub. 6, n. 5, improbat Navarrum negantem obligare in conscientia ea quae sunt tantum juris humani, etiamsi ob praesumptionem usurae sancita fuerint.

^{d)} Tamburinius, lib. 9, de *Contract.*, tr. 2, cap. 6, § 2, n. 4, id sane dicit; sed loquitur de bulla Nicolai V et de brevi Gregorii XIII.

849. - ^{a)} Sotus a Lugo ex Salas utique citatur; sed apud eum, id reperire non potui.

Probabilius
tamen affirmant
praefatam
bullam obligare etiam in foro interno Salmant.

Bulla non obligat in foro interno Salmant.

est sententia, quod ubi lex non est recepta, et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, praesentes vero ad eam non obligantur; ut tenent ipsi Salmant.¹ cum Azor, Bonacina, Granado. Item Suarez², Palaus³, et Lessius⁴, ubi cum Covarruvias, asserit certum esse quod lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta; ut pariter diximus dicto Lib. I, n. 139, v. Limitant² cum Busenbaum, Navarro et Azor.

Bulla autem S. Pii non est recepta in duobus regnis Siciliae; ut testantur Lessius⁵; Salas apud Viva⁶; item Verde⁷ cum de Marinis, de Ponte, etc. — Nec est recepta in Hispania; ut dicunt Salmant.⁸ — Nec in Belgio; ut Sporer⁹ et Lessius¹⁰. — Nec in Germania; ut idem Lessius, Habert¹¹; ac Tanner¹², Illsung, Pirhing et Platel¹³, apud Croix¹⁴. — Neque in Gallia; ut Lessius et Platel¹⁴, apud Croix¹⁵. — Nec etiam Romae observatur, ait [Continuator] Tournely¹⁶.

DUBIUM X.

Quid sit Cambium.

850. *Quid sit cambium, et quotiuplex.* — 851. *An liceat cambium minutum.* — 852. *An, cambium per litteras.* — 853. *An, cambium reale.* — 854. *Quid de cambio factio, seu sicco.* *An liceat cambium cum recambio.* *Quid de cambio Francofurtensi.* — 855. *An liceat pecuniam adulterinam expendere.* — 856. *An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini.*

Cambium,
per litteras.

850. — « Resp. Cambium, quod permutationem significat, hic accipitur pro sola permutatione pecuniae. — Et est contractus quo campsor aliquis campsario volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo praeter sortem. Quod si sine intentione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro aestimabiles, patet non esse malum. — Unde, cum quatuor sint cambiorum genera, nimirum 1º. Cambium minutum seu manuale, 2º. Cambium per litteras, 3º. Cambium reale, 4º. Cambium siccum, seu fictum: — circa ea resolvuntur:

851. — « 1º. Licitum est cambium minutum, in quo dantur pecuniae minores

« pro majoribus, vel contra. — Quia hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimis labor campsoris in numeranda pecunia; item diligentia in pecunia omnis generis conquirenda, ut campsariis quibusvis sit paratus; item puritas materiae et commoditas, ut cum aurum vel alia moneta commoda datur pro minuta et incommoda. Laymann¹⁷ ».

Idque licet etiam eis qui officium cambiandi non habent. — Salmant.¹⁸ cum Palao, Navarro.

852. — « 2º. Licitum est item cambium per litteras: cum scilicet campsor hic, v. gr. Monasterii, prior accipit pecunias,

Item, cambium per litteras.

et 2392. — *Donat. de Marin.* Resolut. juris, lib. 1, cap. 100, n. 11; et cap. 281, n. 9. — *Franc. de Ponte*, Consil., tom. 2, consil. 41, n. 37. — ⁸ Tr. 14, cap. 4, n. 82. — ⁹ Tr. 6, cap. 6, n. 11, i. f. — ¹⁰ Loc. cit., n. 99. — *Less.*, loc. cit. — *Ils.*, tr. 4, disp. 2, n. 447, i. f. — *Pirhing*, Jus canon., lib. 5, tit. 19, n. 84. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 1010, v. f. — *Less.*, loc. cit., n. 99. — ¹² Loc. cit. — ¹³ Cap. 6, de Censib., concl. 1, v. *Sed illae*. — ¹⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 19, n. 3. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 4, num. 8. — *Palaus*, tr. 88, disp. 7, punct. 2, num. 4. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 288.

¹ Tr. 11, de Legib., cap. 1, n. 106. — *Azor*, part. 1, lib. 5, cap. 4, qu. 4. — *Bonac.*, disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 4, num. 47. — *Granad.*, in 1° 2°, controv. 7, tr. 8, part. 1, disp. 7, n. 7. — ² De Legib., lib. 4, cap. 16, n. 9. — ³ Tr. 8, cap. 1, punct. 18, n. 5. — ⁴ Cap. 22, n. 98, i. f. — *Covar.*, *Variar.* lib. 2, cap. 16, n. 6. — *Busenb.*, lib. 1, tr. 2, cap. 1, dub. 8, n. 8. — *Navar.*, Consil. 1, qu. 5, n. 24, de constitut. — *Azor*, part. 1, lib. 5, cap. 4, qu. 4. — ⁵ Cap. 22, n. 99. — *Salas*, de Censib., dub. 6, n. 3, i. f. — ⁶ De Contract., qu. 4, art. 4 (ult.), n. 1. — ⁷ Tyrocin. juris civ., lib. 8, n. 2891

⁸ *Habert* videtur loqui de Galliis potius quam de Germania; *Habert* enim erat natione Gallus, et scribit, *de Contract.*, cap. 17, qu. 3, v. *Verum quidem*: « Haec autem in usu non sunt in regionibus istis ». Addendum tamen est eum paulo superius scripsisse bullam hanc non obligare, « nisi in locis temporaliter Sedi Apostolicae subjectis ».

⁹ *Tanner*, tom. 3, disp. 4, qu. 7, dub. 4, n. 134, id dicit non universaliter, sed « quoad alias saltem conditions »; quod non satis accurate notatum est a Croix.

¹⁰ *Platel*, *de Just. et Jure*, n. 186, i. f., ita sane docet, loquens tamen de sola personalis census prohibitione; quod neque notavit Croix.

Regiones
in quibus
non est re-
cepta.

« quas postea litteris datis alibi, v. gr.
 « Francofurti, refundit per suos factores.
 « — Quia hic etiam sunt justi tituli, sci-
 « licet virtualis trajectio pecuniae et ejus
 « assecuratio. Tantumdem enim facit ac
 « si campsario pecuniam ejus Francofur-
 « tum transferat sine periculo. Minus ta-
 « men campsor exigere debet quam si
 « realiter transtulisset. — Laymann¹, Bo-
 « nacina², Navarrus³, Lessius, etc. ».

S. Pius V, in bulla de cambiis, ad usuras amoendas statuit non protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas nundinas⁴; et solutiones esse faciendas ubi determinatae sunt, ac juxta tempus communiter taxatum cambiandi de uno in alium locum. — Vide Salmant.⁵

853. — « 3°. Item licitum est cambium *reale*: cum campsor hic Monasterii prior
 « dat pecunias, ut per suos alibi eas re-
 « cipiat a campsario, qui alibi habet pe-
 « cunias, sed eget nunc eis hic. — Titulus
 « hujus cambii est item translationis et
 « assecurationis: tantumdem enim facit
 « campsor ac si pecunias campsarii ab-
 « sentes sisteret hic praesentes, vel, ut
 « alii ajunt, ac si praesenti pecunia eme-
 « ret absentem, quae utique minus valet.
 « — Laymann⁶, Bonacina⁷. ».

Probabiliter ait Croix⁸ cum Lessio, Laymann et Sporer, quod licite potest campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniae sit ipsi utilis. Quia in communi aestimatione haec translatio est digna pretio; cum communiter in ea incommodum adsit, commodum autem campsoris tunc per accidens se habet.

854. — « 4°. Illicitum est cambium *fictum*
 « seu *siccum*, quod nihil aliud est quam
 « titulus lucrandi. — Ut v. gr., Titius in-
 « digens pecuniis petit a campsore sibi
 « dari centum. Campsor autem non aliter

« dat, nisi Francofurti, v. gr., vel alio loco
 « distante solvendos, petitque ab eo pre-
 « tum quod solet dari pro locis similibus.
 « Titius ergo accipit, et tamen vere non
 « cogitat reddere in istis locis, immo for-
 « san nec habet istic correspondentem,
 « idque constat campsori. Contractus hic
 « est cambium fictum, ac revera mutuum,
 « ideoque palliata usura. — Excusabitur
 « tamen campsor, si lucrum illud exigit
 « titulo lucri cessantis. Plura vide apud
 « Toletum⁹, Bonacina⁸. ».

Quaeritur hic: *an sit licitum cambium cum recambio*, vulgo *Cambio collaricorsa*?

— Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos a campsore solvendos in Sicilia; sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem qui pro te solvat, rogas campsorem ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi campsori cum lucro cambii. Campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tamquam procurator tuus solvat sibi campsori cambium cum lucro, et tamquam procurator ipsius debitum recipiat; at quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescritb campsori, ut hic exigit tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii.

Tamburinius¹⁰ dicit hunc contractum probabiliter esse licitum, citatque Navarrum, Sà, Lessium, Lugo. — Sed merito hujusmodi contractum reprobant Pater Concina¹¹, Cabassutius¹² et Sporer¹³, qui ait saltem practice hoc esse cambium siccum duplicatum. Atque ego censeo etiam speculative: cum revera in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contra campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quo-

Cambi
cum rec-
bio, quid

Omnis
reprobatur

Item, cam-
biuum reale,

etsi trans-
latio pecu-
niae sit uti-
lis ipsi cam-
psori.

Cambium
siccum est
illicitum.

¹ Lib. 8, tr. 4, cap. 19, n. 6. — ² Disp. 8, de Contract., qu. 5, punct. unic., n. 7. — ³ Less., lib. 2, cap. 23, dub. 3, n. 21. — ⁴ S. Pius V, bull. *In eam*, 5 kal. Februar. 1571, § 2, in magno Bullar. Rom. — ⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 12. — ⁶ Loc. cit., n. 7. — ⁷ Disp. 8, de Contract., qu. 5, punct. unic., n. 6. — ⁸ Lib. 8, part. 2, n. 1031. — ⁹ Less., cap. 23, n. 32. — ¹⁰ Laym.,

loc. cit., n. 6. — ¹¹ Sporer, tr. 6, cap. 6, n. 38. — ¹² Lib. 5, cap. 52. — ¹³ Disp. 8, qu. 5, punct. unic. — ¹⁴ Lib. 9, de Contract., tr. 3, cap. 5, § 3. — ¹⁵ Navar., Consil. 31, de usur., n. 3. — ¹⁶ Sà, v. *Cambium*, n. 8. — ¹⁷ Less., cap. 23, n. 61 et seqq. — ¹⁸ Lugo, disp. 28, a n. 77. — ¹⁹ Dissert. 4, de Cambio, cap. 2, n. 2. — ²⁰ Lib. 6, cap. 10, n. 7. — ²¹ Tr. 6, cap. 6, n. 44.

²² a) Navarrus, *loc. cit.*, n. 289, requiri quidem, ut campsor non accipiat plus justa mercede; quod tamen minus exigere debeat, quam si pecuniam realiter transtulisset, ut ait Busenbaum, id non habet Navarrus.

²³ b) Ubi scilicet nundinae celebrantur: • Ubi vero non celebrantur (ita pergit bulla), pro primis terminis, juxta receptum locorum usum... Curandum autem erit in terminis, ut ratio habeatur longinquitatis et vicinitatis lo-

modo a labe usurae manifestae id excusari possit.

855. - « 5°. Quod attinet ad cambium *François de la Roche*, quo mercatores, dantes cambium ad proximas nundinas, quo magis eae distant eo plus exigunt; si ideo praeceps plus exigatur quia solutio diutius differtur, usura est. — Si autem ratione alterius tituli justi, v. gr. lucri cessantis, cum pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, carent lucro, et quo longius est tempus, eo plures cambium petunt, ideo que crescit valor pecuniae: tunc lucrum est justum. — *Laymann*¹ ex *Molina*, *Lessio*, etc. ».

Hoc cambium puto licitum, dummodo campsor vere patiatur interesse. Sola autem dilatio solutionis non erit certe causa justa augendi pretium; ut recte notat *Pater Concina*².

856. - « 6°. Qui cambiando (vel aliter) pecuniam adulterinam accepit, sive ex ignorantia aut inadvertentia, non potest illam expendere; quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non detecto. (Vide supra, *de Vendit.*). — Neque ex eo quod ipse deceptus est, potest decipere alios; cum actio qua deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuat. Bonacina³ ex Azor, Sanchez, etc. ».

« lum ad hoc jus tribuat. Bonacina³ ex Azor, Sanchez, etc. ».

Sed alii distinguunt: Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si impressa sit signo principis, et materia sit bona, ejusdemque ponderis, poteris eam expendere; cum nullum alteri inferas damnum. Ita Sporer⁴ et Croix⁵. — Si vero moneta adulterina sit etiam materialiter falsa, tunc certe non poteris illa uti.

Dubitatur autem: *an si eam expendere bona fide, teneris ad restitutionem?* — Negant *Silvester*⁶ et *Angelus*⁷ apud *Diana*⁸, qui probabile censem. Sed verius affirmant *Petrus Navarra* apud eumdem *Diana*, et *Croix*⁹ ac *Sporer*¹⁰, qui ait in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restitutionem teneris ex vi ipsius contractus, quo obligaris solvere justum pretium pro re empta; cum autem pecuniam stan- neam pro argentea tradis, minime justum pretium solvis.

856. - Utrum *famulus recipiens pecuniam auream a domino ut satisficiat creditoribus domini, possit lucrari, illam cum aenea commutando?* — Affirmatur; quia est fructus industriae: nisi sit contra expressam vel tacitam domini voluntatem. *Salmant.*¹¹ cum *Lugo*, *Palao*, etc.

potest ea uti, si non sit materialiter falsa.

Secus, si sit materialiter falsa

Si bona fide expenderit, teneris restituere.

Quid de famulo commutante pecuniam domini.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 19, num. 9. - *Molina*, disp. 404, num. 2 et seqq. - *Less.*, cap. 28, dub. 6, n. 54 et seqq. — ² Diss. 4, de Cambio, cap. 4, num. 2. — ³ Disp. 3, qu. 5, punct. unic. n. 4. - *Azor*, part. 3, lib. 7, de Mutuo, cap. 6, qu. in princ. - *Sanct.*, Decal., lib. 2, cap. 28, num. 28. —

⁴ Tr. 6, cap. 5, n. 30. — ⁵ Lib. 3, part. 2, n. 960. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 1, num. 315. - *Diana*, part. 3, tr. 6, resol. 3. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Tr. 6, cap. 5, n. 30. — ⁸ Tr. 14, cap. 4, n. 7. - *Lugo*, disp. 28, n. 26. - *Palams*, tr. 88, disp. 7, punct. 8.

corum in quibus solutio destinatur, ne, dum longiores praefiguntur, quam loca destinatae solutionis desiderant, fenerandi detur occasio».

855. - ^{a)} *Silvester*, v. *Falsarius*, qu. 6, n. 8, perspicue doctrinam hanc innuit, dum dicit ad damnum reparandum teneri, eum

qui falsam ignoranter recipit et scienter pro bona exponit ». Idemque dicit *Angelus*, v. *Falsarius*, n. 4. — Quae postquam retulit *Diana*, part. 3, tr. 6, resol. 3, concludit: « Igitur ex eorum sententia, si eadem bona fide in aliud transtulit, non tenetur ».

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio et Conductio.

857. *Vide diversos casus apud Busenbaum.* — 858. *Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum.* — 859. *An successor locatoris expellere possit conductorem.* — 860. *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis.* — 861. *An liceat pauperi elocare jus mendicandi.* — 862. *An nuntius proficiscens ad eundem locum, possit accipere a duobus duplicatam mercedem.* — 863. *An conductor obligatus ad meliorationes, illas beat facere expensis suis.* — 864. *An debeatur salario famulo aegrotanti. Et an expensae curationis.*

Locatio,
quid.

857. — « Resp. Est contractus quo quis
 « personam vel rem aliquam mobilem vel
 « immobilem alteri ad tempus utendam
 « vel fruendam concedit, certo pretio aut
 « mercede seu pensione constituta ^{a).} —
 « Utenda conceduntur, v. gr. elocata do-
 « mus, equus, servus, etc. Fruenda conce-
 « duntur, elocatae vaccae, caprae, fundus,
 « pomarium, etc.

« Unde, considerata hujus contractus
 « natura, et juris dispositione, resolvuntur
 « sequentes casus:

« 1º. Si res locata ante traditionem pe-
 « reat, contractus dissolvitur, et conductor
 « liberatur.

« 2º. Si, absque culpa conductoris, usus
 « vel fructus rei cesseret, v. gr. quia domus
 « ruinam minatur, infestatur spectris, vel

Quod
cesset.Conduc-
quando
beretur
solvet
pensionem

857. — ^{a)} S. Alphonsus nihil habet de locatione seu conductione operarum; opportunum tamen videtur quaedam de hoc argumento addere.

Et primo quidem conductor famuli, operarii, etc., tenetur justam mercedem operario tribuere. Qualis autem censeatur justa merces, explicatur in litteris Em. Card. Zigliara ad Em. Cardinalem Goossens, archiepiscopum Mechlinensem, die 25 Septembr. 1891, de mandato Leonis XIII directis: « Quod si quaeratur criterium quo statui debeat illa aequalitas rei inter opus manuale operarii et mercedem dandam a domino, respondemus: criterium illud in encyclica dicitur petendum esse ex operarii fine immediato, qui imponit ei naturale officium seu necessitatem laborandi, ex victu nempe et vestitu ad convenienter vitam sustentandam, et ad quem primo et principaliiter labor manualis ordinatur... Quoties igitur opus tale sit, quod operarius per ipsum satisfaciat praedicto suo officio naturali consequendi finem immediatum laboris sui, ac merces ad consequendum hunc finem, victum nempe ac vestitum convenientem, impar sit, per se loquendo et considerata rerum natura, habetur objectiva inaequalitas inter opus et mercedem, et ideo laesio justitiae commutativa». — Cum autem quaesumus fuisse: « An peccabit herus qui solvit quidem mercedem opificis sustentationi sufficientem, sed imparem ipsius familiae alendae, sive haec constet uxore et numerosa prole, sive haec non ita numerosa sit? in eadem epistola respondet: « Non peccabit contra justitiam; poterit tamen quandoque peccare vel contra caritatem vel contra naturalem honestatem.... Ex hoc ipso

quod, juxta declarata in responsione ad pri-
 munum dubium, aequalitas mercedis et operis
 observatur, plene satisfit exigentias justitiae
 commutativa. Opus autem est opus perso-
 nali operarii et non familiae ipsius, nec ad
 familialam ipsam refertur primo et per se, sed
 secundario et per accidens, quatenus mer-
 cedem acceptam operarius cum suis distribuit.
 Sicut ergo familia opus in casu non auget,
 ita ex justitia non requirit ut merces debita
 operi ipsi augeatur ».

Locator vero operarum obligatur exhibere laborem et operam fideliter juxta conventio-
 nem, et non discedere absque justa causa a
 servitio ante tempus locationis finitum. Hinc,
 ad quae sit utrum operarii sint licita ope-
 ristitia seu laboris cessatio ex composito (*grê-
 ves, scioperi, strikes*), respondendum est cum
 distinctione: THEORETIC^R loquendo et PER SE
 licita sunt, dummodo justitiae non adversentur
 nec in re nec in modo; justa habeatur causa,
 et nulla suppetat alia via finem consequendi.
 — Dicitur 1º dummodo justitiae non adver-
 sentur nec in re nec in modo. 1º) *Non in
 re*, quod ex sequentibus dijudicari poterit: *Si
 praecesserit contractus validus de opera ad
 tempus statutum praestanda nec irritus factus
 fuerit, tunc operistitia sunt prorsus injusta.*
*Ratio patet ex contractuum obligatione. Idcirco
 tenentur operarii quod libere et cum aequi-
 tate pactum operae sit, id integre et fideliter
 reddere.* (Leo XIII). Jamvero contractus po-
 test invalidus esse sive defectu consensus li-
 beri, v. g. si moraliter coguntur operarii infra
 justum pretium operam suam locare, sive ex
 in honesta conditione adjecta, e. g. si laborem
 non necessarium diebus dominicis praestan-

« ob periculum pestis (nisi tamen quoad
hoc consuetudo sit contraria) aut belli,
tutam habitationem non praestat; libe-
ratur conductor a solvenda pensione
pro tempore quo non potest inhabitare,
vel alia re conducta uti vel frui: ut vide
apud Laymann¹, Lessium², etc.

« 3º. Servo aut laboratori conducto non
debetur stipendium temporis notabilis
quo aeger decubuit; nec aegro, nisi ex-
pensae modicae: nisi tamen aliter sit
conventum, aut consuetudo ferat. Vide
Sà³. — [Vide n. 864].

« 4º. Propter modicum damnum vel in-
fortunium nihil remittitur colono de pen-
sione: secus, si magna sit clades. Quod
si tamen antecedentium vel sequentium
annorum fertilitate damnum compen-
setur, non remittitur. Laymann⁴, Les-
sius⁵. — [Vide n. 860].

« 5º. Si pluribus annis ob coeli clemen-
tiam (secus, si ob industriam colentis)
überiores fructus ex fundo elocato pro-

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 22, n. 8. — ² Cap. 24, dub. 2, n. 7.
— ³ V. *Conductio*, n. 6. — ⁴ Loc. cit., n. 7. — ⁵ Loc. cit.,
dub. 8, n. 15 et seqq. — ⁶ Loc. cit., num. 8. — ⁷ Loc. cit.,

veniant, potest colono pensio augeri. —
Laymann⁶.

« 6º. Expensas facere in rem condu-
ctam, quae duratura sunt, v. gr. con-
servare sarta tecta, tributa et onera pu-
blica praestare, ad locatorem seu domi-
num spectat: nisi aliter conventum sit
aut consuetudo ferat. — Laymann⁷.

« 7º. Si conductor in rem conductam
necessarias sive utiles expensas fecerit,
potest eas de pensione detrahere vel re-
petere a locatore; et dum non solvun-
tur, retinere rem conductam. — Lay-
mann⁸, Molina⁹.

« 8º. Etsi incendium plerumque accidat
culpa inhabitantium, et sic in dubio con-
tra illos praesumptio sit; quia tamen
saepe id fit culpa famulorum, quam pa-
terfamilias praestare non cogitur: hinc
conductor absolvendus est, nisi locator
ostendat culpam. — Vide Laymann¹⁰ et
Diana¹¹, ubi ex Hunnio^{b)} et Berlichio
docet, si constet accidisse culpa certi

Quaenam
expensae
pertinent
ad domi-
num.

Quid, si
conductor
expensas u-
tiles fecerit.

Quis te-
neatur de
incendio.

n. 4. — ⁸ Lib. 3, tr. 4, cap. 22, n. 4. — ⁹ Diap. 496, n. 3. —
¹⁰ Loc. cit., n. 6. — ¹¹ Part. 9, tr. 7, resol. 31. - *Berlich.*,
Conclus. practicab., part. 4, concl. 25, n. 102 et seqq.

dum suscepint. Potest etiam contractus irri-
tus evadere, videlicet casu quo herus condi-
tiones de quibus conventum est non servat.
Nulla tunc est obligatio contractus ac proinde
operarii jus habent, ceteris servatis conditioni-
bus, a labore cessandi ex composito. Postu-
lat tamen caritas, ut antea patronum mone-
ant ad vitandum ejus maximum damnum. —
Si nullus contractus praecesserit de opera
ad determinatum tempus praestanda, vel si
tempus elapsum est, jus operarii competit
pro libito cessandi a labore, idque etiam ex
conventione; alios autem non volentes ad hoc
inducere contra caritatem tum opificum tum
herorum est, nisi excusat gravis causa. 2º) *Nec*
in modo operistitia justitiae adversari debent.
Jamvero id fieret si moverentur seditiones,
si adhiberentur vis aut minae sive in ipsos
dominos ad extorquendum petita, sive in alios
operarios, eos fraude, minis vel mediis stricte
damnos a labore prohibendo; item, si noce-
rent operarii aliis civibus civitatem pertur-
bando. — Dicitur 2º *dummmodo nulla sup-
petat alia via*, et hoc etiam ob innumera mala
quae secum fert cessatione a labore ex composito.
Ex hac ultima conditione liquet veram insuper
requiri probabilitatem obtainendi bonum
finem intentum, si non immediate saltem in
tempus proxime futurum.

venientes de non locanda opera sua minori
pretio laedere videntur caritatem. 2) *Gravis*;
cum enim ex operistitiis pessimae plerumque
orientur sequelae, requiritur causa magni mo-
menti, qualis erit spectatis circumstantiis, di-
minutio laboris excessivi vel cessatio vexationum. — Dicitur 3º *dummmodo nulla sup-
petat alia via*, et hoc etiam ob innumera mala
quae secum fert cessatione a labore ex composito.
Ex hac ultima conditione liquet veram insuper
requiri probabilitatem obtainendi bonum
finem intentum, si non immediate saltem in
tempus proxime futurum.

PRACTICE LOQUENDO ET PER ACCIDENTS, illi-
cita plerumque esse operistitia, quia rarissime
constare potest de conditionibus supra dictis;
et multa accidunt incommoda, quae optime
sic declarat Leo XIII: « Genus istud cessatio-
nis non heros dumtaxat atque opifices ipsos
afficit damno, sed mercaturis obest reique
publicae utilitatibus; cumque haud procul esse
a vi turbisque soleat, saepenumero tranquil-
litatem publicam in discrimen adducit ». Atta-
men non sunt culpandi qui, nonnisi ob me-
tum gravem a sociis incussum, laborem ces-
sant passive se habendo.

^{b)} Hunnius a Diana non citatur pro doctri-
na, quae hic a Busenbaum exponitur, sed pro
alio ejusdem materiae punto. At re vera
Hunnius, *Var. Resolut. juris civ.*, lib. 3, tr. 7,
part. 2, qu. 7, de praesenti casu ait quod si

« et determinati alicujus de familia, isque
 « circa officium suum deliquerit, v. gr.
 « stabularii, qui lumen male custodierit in
 « stabulo, teneri patremfamilias (nisi fa-
 « mulus iste pro fidi ac diligenti fuerit
 « habitus) de damno. Secus si culpa alte-
 « rius; vel si non constet utrum casu an
 « culpa cuiusquam acciderit ».

Conductor
domus emi-
grans ante
tempus.

« 9°. Si conductor domus, v. gr. ante
 « tempus velit emigrare, id quidem licet,
 « potestque alteri locare: caeteroqui au-
 « tem de pensione nihil ei remittitur ».

858. — « 10°. Locator non potest ante
 « tempus praefinitum conductorem invi-
 « tum privare re conducta, nisi in his ca-
 « sibus: 1°. Si pensionem non solvat; ex-
 « spectare tamen debet biennium, si ultra
 « biennium res sit conducta. 2°. Si casus
 « improvisus accidat, ob quem domus v.
 « gr. ipsi domino sit necessaria. 3°. Si rem
 « locatam reficere necesse sit, nec possit
 « fieri altero inhabitante. 4°. Si conductor
 « in re conducta male versetur, v. gr. de-
 « struat, vel abutatur, ut alendo ibi mere-
 « trices. — Laymann ¹ ».

859. — « 11°. Successor universalis, sive
 « haeres, non potest ante completum tem-
 « pus conductorem expellere. Partialis
 « autem successor, ut emptor, donatarius,
 « legatarius, etc., non tenetur stare con-
 « tractui locationis, ut neque conductor:
 « nisi tamen aliter pactum sit, v. gr. ne
 « res locata durante tempore locationis
 « alienetur. — Vide Lessium ^{a)} et Lay-
 « mann ^b ».

Successor
locatoris.

Successor
universalis
nequit ex-
pellere con-
ductorem.

Commune est, et certum cum Busen-
 baum (ut supra), quod successor univer-
 salis non potest expellere conductorem;

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 22, n. 9. — ^{a)} Loc. cit., n. 10. —
 * De Just. et Jure, disp. 29, n. 16. — ^{b)} Tr. 6, cap. 7, n. 32. —

ut communiter dicunt Lugo^c et Sporer^d
 cum aliis ^e), ex l. Viam 10, C. de locat.

Certum est etiam et commune, quod
 possit eum expellere successor particu-
 laris, uti emptor, legatarius ^f, etc., ex l.
Emptorem, C. eod. tit. Conductor autem
 habet eo casu actionem pro interesse con-
 tra locatorem vel ejus haeredem, ex l. Si
merces 25 [al. 28] § Qui fundum, ff. locati, conducti. — Excipliunt tamen Sporer^g
 et Croix^h, si ager jam esset a colono elab-
 oratus vel seminatus; quia (ut dicunt)
 non patitur aequitas ut colonus jacturam
 illam patiatur. Sed dico hanc exceptionem
 esse contra expressam juris sanctionem;
 cum, ex praefatis textibus, successor par-
 ticularis habeat jus certum expellendi col-
 onum. E converso non video quomodo
 laedatur aequitas, cum colonus jam habeat
 actionem contra locatorem vel ejus haere-
 dem, repetendi damnum: expresse enim
 in lege *Qui fundum* [32 al. 35, ff. locati,
 conducti] ubi sermo fit de legatario expel-
 lente colonum fundi legati, dicitur: *Et hoc
 detrimentum* (id est ab expulsione prove-
 niens) *ad haeredem pertinere*.

Notandum autem hic quod minor te-
 netur stare locationi sui curatoris; bene-
 ficiarius, sui praedecessoris; et uxor, stare
 locationi sui mariti. — Vide Croixⁱ.

860. — Quaeritur 1°. *An ob jacturam
 causa sterilitatis possit colonus petere re-
 missionem pensionis?*

De jure naturae, jactura sterilitatis per-
 se spectat ad conductorem. — Ob aequi-
 tatem tamen juris introductum est, si in-
 gens sit damnum, ut aliquid remittatur:
 nisi sterilitas compensetur cum ubertate

Ob justi-
 ram in-
 gnam a
 quid rem
 titudine
 sione.

^{c)} Tr. 6, cap. 7, num. 34. — ^{d)} Lib. 3, part. 2, num. 1047. —
 * Loc. cit., n. 1046.

servorum negligentia incendium acciderit,
 « neque... continuo dominus in culpa erit, cum
 paterfamilias illorum tantum ministrorum cul-
 pam praestet, qui circa officium deliquerunt
 vel negligentes fuerunt ».

^{c)} Berlichius utique concordat; sed n. 112
 et seqq., excipit quosdam casus, in quibus,
 etiamsi famuli in suo officio non deliquerint,
 tenebitur tamen paterfamilias de damno: ut
 si domi retinuerit vel conduxit ebriosum,
 bona fama destitutum, vel solitum id commit-
 tere unde incendium possit accidere; si ejus
 mandato factum fuerit incendium; si dominus
 in culpa, etiam levissima, fuerit, ob quam fa-

mulus ignem injecit, qui non fuisset injectus,
 nisi illa culpa praecessisset.

859. — ^{a)} Lessius, cap. 24, dub. 7, non
 loquitur de successore universalis, sed solum
 de causis, ob quas licitum sit conductorem
 expellere.

^{b)} Sporer in confirmationem hujus asserti,
 allegat quidem l. Viam 10, C. de locato et
 conducto; attamen haec lex non videtur ad
 rem citari; in ea enim non de locatoris, sed
 de conductoris haerede fit mentio: « Viam
 veritatis ignoras, in conductionibus non suc-
 cedere haeredes conductoris existimans ».

^{c)} Locatio inita per actum authenticum,

aliorum annorum; ut ex leg. 8, C. de locat., et ex cap. *Propter sterilitatem, eod. tit.*, ubi Gregorius IX in quadam sua *Extravag.* sic sancivit: *Propter sterilitatem afficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiae... pro rata est pensionis remissio facienda: nisi cum ubertate praecedentis vel subsequentis anni, valeat sterilitas compensari.*

Hinc, si nulli fructus percipientur, nulla debetur pensio; ut docet Lugo¹. — Si autem aliqui fructus percipientur, ajunt Lessius², et idem Lugo³ cum Covarruvias, Bartolo et aliis, tunc tantum remissionem esse faciendam, quando, deductis semine et expensis, non supersit quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiā pensionem. Verumtamen putant Croix⁴ cum Laymann⁵ et aliis, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

861. - Quaeritur 2º. *An liceat pauperi elocare jus mendicandi?*

Affirmant Sanchez⁶ cum Henriquez⁷, et Sporer⁸. — Quia ex una parte contractus est justus, cum utrinque aequalis sit sors lucrandi et perdendi: et ex alia hoc idem esset ac si pauper mediate per alium eleemosynam peteret.

Sed merito negant Lugo⁹ cum Rodriguez et Corduba, Concinna¹⁰ ac Croix¹¹. Ratio, quia, tametsi hic contractus sit justus inter locatorem et conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles eleemosynam dantes, qui pauperi tantum volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. — Nec valet dicere quod fideles mediate dent pauperi. Nam bene

respondet Croix¹² quod vi juris empti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: et ideo nec mediate nec immediate eleemosynae illae pauperi dantur.

Secus autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum. — Quia hoc casu, licet eleemosynae illae hic et nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen ut eorum subventio sic manuteneatur. Alias non inventiretur qui pro paupere illo loca circumserint; et sic pauper destitutus maneret.

862. - Quaeritur 3º. *An nuntius, profiscens ad eundem locum, licite possit accipere a duobus duplicatam mercedem?*

De aurigis ait Pater Concinna¹³ nullam esse difficultatem quod possint; quia talis est consuetudo.

De *nuntio* vero opinatur aequum esse ut dimidiā tantum mercedem exigat a secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cum eo casu opera illius pro itinere quod non suscipit gratia illius secundi conductoris, non videtur valere quanti valeret si pro eo solo iter susciperet. — Caeterum satis etiam probabile est quod possit totam mercedem exigere; ut tenet Lessius¹⁴, cum communi sententia (ut asserit idem Concinna), et probabilem putat Croix¹⁵ cum Laymann et Palao. Ratio, quia per accidens se habet ut opera sua sit utilis duabus; de se autem ab uno quoque mercedem justam exigit, cum unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum: quod si non peragit, peccat quidem injustitiae contra jus utriusque. — Vide dicta de *Cambio*, n. 853, *in fine*.

nisi pau-
per nequeat
per se men-
dicare.

Auriga
potest acci-
pere a duo-
bus merce-
dem dupli-
catam.

Nuntius
proba-
biter id non
potest.

Probabi-
liter etiam
potest to-
tam merce-
dem exige-
re.

¹ Disp. 29, num. 40, ex 1. *Si merces*, cit. § 6 *Vis major*. — ² Cap. 24, dub. 3, n. 17. — ³ Loc. cit., n. 43. — *Conci.*, Pract. quæst., cap. 30, n. 1, v. f. — *Bartolus*, in 1. *Licet 8, C. de locato*. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 1049. — ⁵ *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 7, dub. 2, num. 2. — ⁶ *Tr. 6*, cap. 7, num. 23. — ⁷ Disp. 29, num. 8. — *Rodrig.*, in *bullam*

Composit., num. 51, v. f. — *Corduba*, Sum., qu. 98. — ⁸ *De Just. et Jure*, dissert. 4, cap. 19, n. 18. — ⁹ Loc. cit., n. 1044. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Loc. cit., n. 21. — ¹² Cap. 24, dub. 5, num. 28. — *Concinna*, *de Just. et Jure*, dissert. 4, cap. 19, n. 21. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 19, num. 7. — *Palao*, tr. 33, disp. 7, punct. 4, n. 2.

non solvit morte contrahentium, sed transit ad haeredes. — Si locator rem locatam donaverit, vendiderit, vel ipse occupare velit, non potest, ex hodierno jure, expellere locatarium, sed terminus constitutus exspectandus est.

860. - a) Laymann male a Croix citatur; non enim haec asserit lib. 3, tr. 4, cap. 22, num. 7.

861. - a) Henriquez, qui a Sanchez allegatur ut refert S. Alphonsus, revera sic te-

nere videtur; postquam enim lib. 7, cap. 35, num. 5, i. f., sententiam exposuit, quae negat licere, addit: «Quae sententia non est certa, quia expresso jure non prohibetur locare, nec fit inhabilis ut pretium locationis recipiat».

862. - a) Croix, lib. 3, part. 2, n. 1045, absolute huic opinioni adhaeret, sed subdit: «Et non improbabile dicunt Laym... Castr...»; qui revera ita loquuntur.

863. - Quaeritur 4º. *An conductor obligatus ad meliorationes, illas beat facere expensis suis a?*

*Condu-
ctor obliga-
tus ad me-
liorationes, de suo
debet face-
re.*

Negant Molina et Valascus apud Lugo¹. — Sed verius affirmant ipse Lugo² cum Lopez, et Croix³. Quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumptus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodo in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione; cum hoc onus meliorationum alienum sit a natura conductionis.

*Expenses
regulari-
ter cujus-
nam sint.*

Caeterum expensae modicae et ordinariae in re conducta facienda, regulariter spectant ad conductorem; extraordinariae vero, ad locatorem; ut Croix⁴ cum Sporer et Tamburinio.

864. - Quaeritur 5º. *An debeatur pen-
sio famulo conducto ad servitium annum,*

Molina, disp. 463, num. 1. - *Alvar. Valasc.*, tract. de jure emphyteut. qu. 25, n. 19 et 34. - ¹ Disp. 29, n. 69. - ² Loc. cit. - *Gregorius Lopez*, part. 5, tit. 8, 1, 24, glos. 3. - ³ Lib. 3, part. 2, n. 1062. - *Sporer*, tr. 6, cap. 7, n. 37. - *Tambur.*, lib. 9, de Contract., tr. 4, cap. 1, § 2, num. 6

si aegrotet per aliquot menses, puta per trimestre?

Affirmant Antoninus^{a)}, Graffius^{b)}, etc., apud Croix^{c)}. — Sed verius negat communis sententia, quam tenent Lugo^d, et Croix^{e)} cum Molina, Laymann et aliis. Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non praestito.

Putat autem Azor apud Lugo^f, teneri saltem dominum ad praestanda famulo alimenta et expensas necessarias pro curatione. — Melius tamen dicunt^{g)} Rebelius^{h)}, et alii cum Dianaⁱ⁾, non teneri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate. Quinimmo non immerito ait Lugo, neque ad id obligandum esse dominum, nisi forte aliquando ex caritate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. — Bene tamen excipit Roncaglia^{j)}, nisi alicubi esset consuetudo ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies aegrotet.

et seqq. — ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 1060. — ⁵ Loc. cit., n. 58. — *Molina*, disp. 493, num. 1. - *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 28, num. 3. - *Azor*, part. 3, lib. 8, de Locato, cap. 14, qu. 3, i. f. - ⁶ De Just. et Jure, disp. 29, num. 60. — ⁷ Loc. cit., n. 60. — *Lugo*, loc. cit.

863. - a) Quo major claritas ipsi quaesito affulget, et ut auctorum allegationes rite intelligantur, citanda sunt ipsa verba quibus card. de Lugo *loc. cit.*, quaesitum proponit: «Dubitatur, inquit, quando locator obligat in contractu conductorem ad meliorationem rei conductae faciendam, cuius expensis fieri beat». Et respondet: «Certum est, si in pacto explicetur ut conductor ex suo faciat, ita esse observandum; si hoc vero non explicetur, ex conjecturis indaganda est mens contrahendum; quibus cessantibus, Molina... cum Valasco putat locatoris sumptibus meliorationem faciendam. Ego verius puto cum Gregorio Lopez.... intelligi, quod fiat ex bonis conductoris». Ita Lugo, et revera Molina, *loc. cit.*, asserit in dubio censeri meliorationes factas locatoris impensis, idemque clare significat Alvarus Valascus, *loc. cit.*

b) Croix, *loc. cit.*, n. 1053, utramque sententiam circa quaesitum, ut ex Lugo explicatum est, exponit, neque ullum de alterutra judicium profert.

864. - a) Marius Antoninus, in suis *Variis Resolut.*, lib. 1, resol. 92, n. 7, generaliter dicit salarium deberi famulo in infirmitate levi, et brevi tempore duratura; non autem in longa et inveterata.

b) Jacobus de Graffius utique a Croix ex Lugo citatur; a Lugo autem ex Diana (*part. I.*,

*Fam
aegrot
tionis
ter atq
diuin.*

*Qd
aliment
expens
rationis*

*tr. 8, resol. 86); sed quidquid dicat Diana, Graffius, *Decis. aur.*, *part. I, lib. 3, cap. 8, n. 7*, tenet sententiam oppositam, quae est opinio S. Alphonsi: «Etsi dominus, inquit, teneatur famulo aegrotanti cibaria exhibere et modicas expensas, non tamen mercedem». Cujus dicti rationem *num. 8* his verbis affert: «Cui [famulo] solum debetur merces propter laborem personalem».*

c) Croix auctores quidem citat, ut refert S. Alphonsus; ipse tamen *loc. cit.*, n. 1050, neutri sententia adhaeret; «sed, inquit, spectanda est consuetudo locorum».

d) Rebellus et Diana a Lugo citantur pro sententia quae simpliciter negat dominum ad curationis sumptus teneri. — At Rebellus, *lib. 14, qu. 15, n. 1*, id tantum negat in casu infirmitatis gravis; «quamvis (ita pergit *n. 2*), honestas contrarium suadeat, ut solent facere religiosi ac nobiles; et interdum caritas exigit etiam sub mortali, si videlicet in extrema vel gravi necessitate sint, nec sit alius qui succurrat». — Diana vero, *part. I, tr. 8, resol. 86*, id asserit quod ipsi a Lugo tribuitur.

e) Roncaglia, *tr. 14, qu. 6, de Conducto, cap. 3, qu. 3, resp. 2, v. f.*, absolute docet injustum esse, mercedis partem subtrahere famulo ad annum conducto, eo quod aliquot dies aegrotaret; cuius asserti duas rationes affert, e quibus una ex consuetudine peti-

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi et Libelli.

865. *Quid de emphyteusi.* — 866. *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum.* — 867. *Quid de feudo.* — 868. *Quid de contractu libellatico.*

865. - « Resp. I^o. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilia, quae cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem quam ad decenium. Ita ut dominium ejus directum et possessio civilis maneat apud dominum, qui tradit in emphyteusim; dominium autem utile transferatur in emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat. — Quam si totam solvere negligat 26 annis continuis in emphyteusi ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiae vel pii loci); vel in saeculari, 36 annis, incidit ipso jure in poemam commissi, ut dominus eum expellere possit »), [Etiam auctoritate propria, ut multi cum Palao^{b)}; sed Lessius^{c)} dicit praecedere debere monitionem. Vide Croix¹⁾ « etsi de solutione interpellatus non fuerit. Licet enim Bartolus et alii quidam apud Diana^{d)} dicant, si per 30 vel 40 annos non solverit, eum praescribere immunitatem in futurum; id

« tamen Wesembeck^{a)} et alii quinque negant.

« Porro, quid juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quae varia est; et ex ipsa conventione contrahentium, quae scripto instrumento concipi debet, ut valeat. — Vide Laymann^e, Lessium^f ».

866. - Utrum emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum?

Dicit Palaus^g, de juris rigore et [seclusa] consuetudine, integrum pensionem esse solvendam: ex l. 1, C. de jure emphyt., ubi sancitur quod, praedio manente in parte, solvenda est pensio^{h)}. — Lessiusⁱ tamen ac Lugo^j recte sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum; et magis datur in recognitionem dominii directi quam ad fructus compensandos. Secus vero, si sit magna et fere aequalis fructibus; nam tunc ex aequitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magna sterilitate adveniente.

Emphyteuta debet pensionem etiam in gravi jacturam.

Quomodo sit intelligendum.

¹⁾ Lib. 8, part. 2, n. 1062. — *Bartolus*, in leg. *Competit.*, C. de *prescriptione*. — ²⁾ Part. 8, tr. 7, resol. 36, v. f. —

³⁾ Lib. 8, tr. 4, cap. 28. — ⁴⁾ Cap. 24, dub. 9. — ⁵⁾ Tr. 33, disp. 10, punct. 7, n. 5. — ⁶⁾ Loc. cit., n. 49 et 50. — ⁷⁾ Disp. 29, n. 88.

tur: « Quia, inquit, contractus juxta consuetudinem locorum regulandi sunt.; apud omnes autem, seu fere apud omnes, credo esse consuetudinem, ut propter breve impedimentum famulis merces non minuatur ».

865. - ^{a)} In *Hom. apost.*, tr. 10, n. 211, S. Doctor non consentit cum Hermanno Busenbaum, et ait: « Qui canon si non solvatur per tres annos, dominus potest sibi vindicare fundum, si hoc erit saecularium; duos, si est Ecclesiae ». Cum S. Alphonso concordat Ferraris in sua *Bibliotheca*, v. *Contractus emphyteusis*, n. 9, et 10.

^{b)} Scilicet: « Multi apud Palaum, tr. 33, disp. 10, punct. 10, n. 1, qui hanc sententiam communio rem appellat, quamvis ipse n. 2, contrariam veriore existimet.

^{c)} Lessius, a Croix citatus uti refert S. Alphonsus, id tamen in *Auctar.* v. *Contractus*.

cas. 4, i. f., affirmat de perpetuae elocationis contractu, quem ab emphyteusi diversum esse asserit.

^{d)} Wesembeck sic a Diana citatur: « *Lib. 1, tit. 45, n. 4 et seqq.* ». Verum quinam sit ille liber nescio; sed quidquid de hoc sit, Wesembeck, in *Comment. ad Pandectas*, *lib. 6, tit. 3, v. f.*, expresse contrarium tenet, scribens: « Libertatem a canone poterit hoc modo praescribere 30 annis ». — Praeter Wesembeck, Diana, *part. 8, tr. 7, resol. 36*, quatuor tantum auctores hic allegat; non autem quinque, uti scribit Busenbaum.

^{e)} Lex 1, C. de jure emphyteut., ita loquitur: « Sin vero particulare vel aliud leve contigerit damnum, ex quo non ipsa rei penitus laedatur substantia, hoc emphyteutarius suis partibus non dubitet adscribendum ».

Utrum autem *emphyteuta gaudeat privilegiis quae dominus directus in re habebat?*

Emphyteuta probabilitate non gaudet privilegiis domini.

Affirmant Bartolus, Jason, Tiraillus, etc., apud Croix¹. — Sed negant probabilitate Lessius, Laymann, Palaus, etc.². Ratio, quia cum transfertur in emphyteutam utile dominium rei, res [non] fit sua; unde, si nimur ipse sit laicus, non potest gaudere privilegiis Ecclesiae, ad quam spectet dominium directum.

Feudum, quid.

867. — « Resp. II°. Feudum est contractus similis emphyteusi, quo res immobiles alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retenta: sub onere, non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem et obsequium personale directo domino. Quod si item non

« faciat vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit feudum. — Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet in recognitionem dominii directi; sed tunc ex ea parte deficit a puro feudo, et declinat ad emphyteusim.

« Porro, quid juris sit circa feuda, pen-det item a locorum consuetudine, quae juris communis sunt. Vide loc. cit.³.

868. — « Resp. III°. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum dicitur, cum emphyteuta vel feudatarius rem illam quam in feudum vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio (ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur domini consensus): ita ut sit quasi subfeudum et subemphyteusis. — Ita Lessius ».

Contractus libellaticus.

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio et Ludus.

869. *Quid est sponsio, et an sit licita.* — 870. *An liceat spondere circa peccatum committendum.* — 871. *Quid ludus, et quando licitus.* — 872. *An sit restituendum lucratum a filiosfamilias aut religioso.* — 873. *Quid, si religiosus ludat illicite, per licentiam generalem.* — 874. *An religiosus possit plus lucrari quam perdere.* — 875. *An si exponat majorem summam quam possit, teneatur restituere lucratum.* — 876. *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo.* — 877. *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere.* — 878. *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam quam alter.* — 879. *An, si unus rem certo sciat, et manifestet. Vide alia ibidem.* — 880. *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum.* — 881. *An teneatur restituere praesciens se victurum ob suam peritiam.* — 882. *An, qui utiliter astutiis licet. Quid, si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris.* — 883. *Agitur de ludo vetito.* — 884. *Quae sint leges hunc ludum prohibentes.* — 885. *An et quomodo peccent 1° Laici, hoc lusu ludentes.* — 886. *An peccet graviter ludens ob lucrum.* — 887. *An victor ludo vetito possit retinere lucratum.* — 888. *Quid, si impedit judicem ne ipsum condemnet. Et an teneatur fateri veritatem judici interroganti.* — 889. *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi.* — 890. *An victus teneatur solvere.* — 891. *Quid, si uterque renuntiaverit legi.* — 892. *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti.* — 893. *An victus possit sibi compensare solutum.* — 894. *An possit transigere, si fice minitetur repetere in judicio.* — 895. II°. *Quoad clericos, quinam clerici comprehendantur.* — 896. *An certe peccenti graviter clerici ludentes frequenter et in magna quantitate.* — 897. *Quid, si solum frequenter.* — 898. *Quid, si solum in magna quantitate.* — 899. *Quando non peccent graviter nec leviter.* — 900. *An haec procedant in omni ludo chartarum.* — 901. III°. *Quoad religiosos, an et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes.* — 902. IV°. *Quoad episcopos, quomodo ipsi peccent.* — 903. *An peccent graviter clerici et religiosi his lusibus assistentes.*

Sponsio, quid.

869. — « Resp. SPONSIO est contractus, in quo duo, de veritate aut eventu aliquius rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit qui veritatem

« assecutus fuerit; v. gr. certo tecum decem imperialibus, hanc vel istam civitatem obsessam, captam, etc.

« Ut licite fiat, requiritur a) 1°. Ut fiat

Bartol., in 1. *Privatae*, C. de excus. muner. - Jason, in Auth. *Quas actiones*, n. 42, C. de sacros. eccles. - Tiraq., du Retr. lignagier, § 1, glos. 18, n. 8. - ¹ Lib. 3, part. 2, n. 1064.

- Less., cap. 24, n. 44. - Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 23, n. 5. - Palaus, tr. 33, disp. 10, punct. 2, n. 4. - ² Ap. Croix, loc. cit., n. 1064. - ³ Less., loc. cit., n. 58. - Less., loc. cit., n. 6.

869. — a) Molina, Lessius, Lugo, hic a Bussenbaum citati, dicunt licitas esse sponsiones

sub certis conditionibus, sed non afferunt omnes has conditions.

• super re dubia. — 2º. Ut sit aequalitas
• in re quae spondetur, cum aequali incer-
• titudine ». [Aequalitas tunc adest, quan-
do res est proportionata probabilitati alte-
rius partis. Lugo¹]. — « 3º. Dubius even-
tus in utroque. — 4º. Ut uterque eodem
sensu accipiat id de quo certatur. —
• Molina, Lessius, card. Lugo² ».

Sed queritur: *an sint licitae hae spon-
siones, vulgo dictae Scommesse?*

Negant S. Antoninus³, Silvester⁴, et
Concina⁵ cum Gabriele, etc. — Ratio,
quia leges civiles has sponsiones repro-
bant: nisi forte fiant causa exercendae
virtutis, puta in palaestra luctando, etc.

Affirmant vero communiter Azor⁶,
Sanchez⁷, Lugo⁸, [Continuator] Tour-
nely⁹, Roncaglia¹⁰, Wigandt¹¹, Salmant.¹²
cum aliis pluribus. Ratio, quia hic est con-
tractus fortunae, quo uterque spondens
exponitur pari periculo jacturae et lucri.
Neque verum est leges prohibere spon-
siones; nisi fiant circa corporis certamina,
causa odii, libidinis et similis. Aliae vero
sponsiones indifferentes potius approban-
tur, ut in 1. Si quis ita, ff. de verbor. obli-
gat. — Hanc sententiam per se veram
puto; quia sponsio per se est res indif-
fers. Tamen in individuo (cum, ex mea
sententia, non detur actio indifferens), regu-
lariter censeo hujusmodi sponsiones
non excusari a peccato veniali; quia in
eis deest motivum honestans licitae re-
creationis, sicut adest in ludo honesto. Et
sic videtur intelligere S. Antoninus¹³, vo-
cans tale lucrum turpe, utpote nulli de-
serviens utilitati, sed vanitati et prodi-
galitati.

Nemo autem dubitat, reprobandas esse

¹ Disp. 31, n. 77. — Molina, disp. 508. — Less., cap. 26,
dub. I. — ² Disp. 31, sect. 6. — ³ Part. 2, tit. 1, cap. 28,
§ 9. — ⁴ V. *Negodium*, quaer. 4, i. f. — ⁵ De Just. et Jure,
dissert. 4, cap. 15, n. 20 et 21. — *Gabr. Biol.*, in 4, dist. 15,
qu. 13, art. 3, dub. 8. — ⁶ Part. 3, lib. 11, de Sponsonib.,
cap. 1, dub. 1. — ⁷ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 32,
n. 2. — ⁸ Disp. 31, n. 73. — ⁹ De Contract., cap. 10, v. f.,
v. Sponso. — ¹⁰ Tr. 14, qu. 11, de Ludo et Sponsonib.,
cap. 3, qu. 1. — ¹¹ Tr. 8, exam. 4, n. 76, v. Resp. 2. —

sponsiones circa ingluviem aut potum. —
Vide Lugo¹⁴.

Sic etiam per bullam Pii IV *In eligen-
dis, etc.*, prohibentur sponsiones circa du-
biā electionem Pontificis, sive super ejus
vitam et mortem¹⁵, ut refert Azor¹⁶. —
Item testatur Roncaglia¹⁶, Gregorium XIV,
per aliam bullam quae incipit: *Cogit nos*,
ampliasse praefatam bullam Pii, etiam ad
electiones cardinalium; et adhuc extra
Urbem sub excommunicatione latae sen-
tentiae Papae reservata, respectu ad elec-
tionem Pontificis; et respectu aliarum
sponsonum, ipsae¹⁷ annullantur in utro-
que foro, adeo ut quisque teneatur ad
restitutionem ante omnem sententiam. —
Sic etiam, ut testatur Sanchez¹⁷, prohiben-
tur sponsiones scholasticorum Salmant-
corum circa electiones ad cathedras.

870. — Dubitatur 1º. *An sit licita spon-
sio circa peccatum committendum?* —
Bene distinguit Lugo¹⁸:

Si sponsio est de peccato patrando *ab
alio tertio*, licita est, nisi spondens optet
peccatum, vel opem ferat ad peccatum
committendum. Ita Lugo¹⁹ et Sanchez²⁰.
Advertunt tamen iidem Lugo, et Sanchez
cum Alcocer, quod eo casu optans pecca-
tum peccaret quidem, sed non teneretur
ad restitutionem; quia laederet quidem
virtutem quam laedi optat, sed non laede-
ret justitiam. — Si vero sponsio est de pec-
cato patrando *ab uno ipsorum sponden-
tium*, licita erit, si tu v. gr. sponderes alterum
commissurum fore peccatum; quia tunc
sponsio eum avertit a peccato. Secus,
si sponderes te commissurum peccatum,
aut alterum non commissurum; quia tunc
sponsio ad peccandum induceret.

Quaedam
sponso-
nes illicitea.

Sponsio
de peccato
alius tertii,
quando lici-
ta.

De pec-
cato alteru-
rius spon-
tentium,
quando lici-
ta.

¹² Tr. 14, cap. 4, n. 64. — ¹³ Loc. cit., § 9. — ¹⁴ Loc. cit.,
n. 78. — *Pius IV*, bulla *In eligendis*, 9 Octobr. 1562, § 21,
in magno Bullar. Rom. — ¹⁵ Part. 3, lib. 11, de Sponsonib.,
cap. 2, dub. 1. — ¹⁶ Tr. 14, qu. 11, de Ludo et Sponsonib.,
cap. 3, qu. 3, resp. 2. — *Gregor. XIV*, bulla *Cogit nos*,
21 Martii 1591; in magno Bullar. Rom. — ¹⁷ Consil. mor.,
lib. 1, cap. 8, dub. 32, n. 4. — ¹⁸ Disp. 31, n. 75. — ¹⁹ Loc.
cit. — ²⁰ Loc. cit., n. 6. — Lugo, loc. cit. — Sanchez, loc. cit. —
Alcocer, trat. del Juego, cap. 46, concl. 6; et cap. 47, concl. 4

^{b)} Bulla Pii IV tractat de sola sponsione
circa Romani Pontificis electionem (et sic etiam
ab Azor allegatur); sed postea Gregorius XIV
addidit sponsiones circa Pontificis vitam et
mortem.

^{c)} Bulla *Cogit nos* excommunicationem

sancivit contra eos omnes qui sponsiones fa-
ciunt sive de electione aut morte et vita Pon-
tificis, sive de cardinalium creatione; omnes-
que illae (et non solum *aliae*, quae videlicet
de cardinalium creatione fiunt) sponsiones in
utroque foro annullantur.

Sed dubitatur 2º. *An hoc casu quod sic illicite sponderes, tenearis ad restituitionem?*

*Illicite spondens in
hoc casu,
non tene-
tur resti-
tuere.*

Recte negant Lugo¹, Sanchez², Azor³ et Roncaglia⁴. — Ratio, quia, licet spondendo pecces, non tamen laedis justitiam; cum tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponzionis. Et in hoc consentit etiam S. Antoninus⁵, ubi ait: *Non tamen restituere oportet de ne-cessitate; sed pauperibus erogandum.., et hoc magis ex consilio quam ex pae-cepto*⁶.

*Ludus,
quid.*

*Licitus ju-
re naturae.*

*Qui non
est rei do-
minus ne-
quit de ea
ludere.*

*Lucrana
a filio vel
ab uxore,
quando de-
beat resti-
tuere.*

871. - « *Ludus vero est contractus quo ludentes inter se paciscuntur ut victori cedat quod uterque depositit. — Hi con tractus jure naturae liciti sunt, modo debitae conditiones adsint, et aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio. Quia, sicut quivis suae rei dominus potest alteri eam doneare absolute; sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat. — Lessius⁶, Bonacina⁷* ».

872. - « *Unde resolves: 1º. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere aut deponere. Et sic deberet restituere, qui lucratus esset a religioso et filiofamilias non potente alienare. — Laymann⁸* ».

Quod lucratur quis ludo a filiofamilias debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensis, etc., vel nisi ludus sit mode-

ratus juxta decentiam, vel adsit tacita licentia parentum. Salmant.⁹ Idem dicendum de uxore et religioso; ut Lugo, Molina, Azor, cum Salmant.¹⁰ — Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis a jure, a regula vel a paelato: uti sunt ludi alearum et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis religionibus ubi usu permittitur ad recreationem; ut Salmant.¹¹ cum Dicastillo, Peyrino, etc. At in religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem regulae prohibitionem¹², ut communiter dicunt Salmant.¹³ cum Lugo, Diana, Dicastillo, etc. Et tunc lucratum omnino restituendum ipsi religioso vel monasterio. — Vide fusiis infra dicenda super hoc punto, n. 901, ubi etiam agetur de quantitate quam alii religiosi possunt ludo exponere.

873. - Hinc quaeritur 1º. *Si religiosus, obtenta licentia generali a paelato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, puta in ludis vetitis, aut cum meretricibus, etc., utrum tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse quam accipiens teneantur ad restituendum monasterio?*

Prima sententia, cum Salmant.¹⁴ cum Nazario, Sanchez, Lessio, Silvestro, etc., affirmat. — Ratio, quia talis licentia a superiori nec praesumitur data, nec dari poterat; cum ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii.

Secunda tamen sententia, quam tenent plures auctores graves, ut Suarez¹⁵, Lugo,

*Reli-
giosos
ludentes*

*Si reli-
giosus,
licentia
generali
expendi-
dat,*

*juxta d
quos, a
pendens
accipiei
teneantur
restituere.*

*Graves
auctores id
gant.*

¹ Disp. 31, n. 76. — ² Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 82, n. 9. — ³ Part. 8, lib. 11, de Sponsion. cap. 1, dub. 6. — ⁴ Tr. 14, qu. 11, cap. 3, qu. 8, resp. 1, i. f. — ⁵ Part. 2, tit. 1, cap. 23, § 9. — ⁶ Cap. 26, dub. 1. — ⁷ Disp. 2, de Restit. i. p., qu. 8, punct. 1. — ⁸ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 5. — ⁹ Tr. 14, cap. 4, n. 54 et 55. — ¹⁰ Lugo, disp. 3, n. 144. — Molina, tr. 2, disp. 520, n. 1 et 3. — Azor, part. 3, lib. 5, cap. 26, qu. 8 et 10. — ¹¹ Tr. 18, cap. 6, n. 94. — ¹² Loc. cit., n. 95. — Dicast.,

lib. 2, tr. 18, de Ludo, disp. 2, dub. 2, n. 22. — *Laur. de Peyrinis*, de Offic. subditi, qu. 2, cap. 2, § 7, v. f., qu. 2. — ¹³ Loc. cit., n. 96. — ¹⁴ Lugo, disp. 31, n. 12. — *Diana*, part. 7, tr. 9, resol. 4. — *Dicast.*, loc. cit., n. 21. — ¹⁵ Tr. 18, cap. 6, n. 85. — *Nasar*, Opusc. de Statu et Oblig. religios., de Voto paupert., dub. 8, concl. 11 et 12. — *Sanct.*, Decal., lib. 7, cap. 19, n. 30. — *Less.*, cap. 41, n. 78, v. *Nono*. — *Silvest.*, v. *Religio VI*, qu. 7, v. *Secundum*. — *Lugo*, disp. 3, n. 142.

870. - ^{a)} S. Antoninus haec scribit de quilibet sponsione, et non solum de ea quae fieret de committendo peccato.

872. - ^{a)} Lugo, Diana, Dicastillus hanc rationem praetermittunt; concordant tamen quoad propositionem: esse scilicet peccatum grave in religionibus reformatis.

873. - ^{a)} Suarez, *de Relig.*, tr. 7, lib. 8, cap. 11, n. 16, male citatur a Salmant.; id

enim dicit non de praesenti casu, sed de licentia data aliquid *accipendi* absque justa causa. Contra vero, *cap. 15, n. 4*, ut religiosus aliquid *expendens* de bonis religionis excusat a violatione voti paupertatis, requirit licentiam legitimam ex parte causae, ita ut si fuerit injusta, sit etiam nulla. Accensendus itaque est auctoribus, qui sententiam ipsi S. Alphonso probatam tuentur.

Hurtadus, Medina, Salas, Lopez, Pellizzarius, Rebellus, etc., apud Salmant.¹ (quibus Croix^{b)} adhaerere videtur), censem nec religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem monasterio deberi ab ipso aut ab accipiente. — Ratio istorum: tum quia, ut ait Croix^{b)}, tunc licentia habetur ut data, non a praelato administratore, sed a religione domina, quae in tali casu, licet sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; et religio praesumitur, ut ait Rebellus^{c)}, saepe in eam consentire, ne periclitetur fama subditi vel superioris. Tum quia eo casu superior aufert de se impedimentum quantum potest; et ideo, cum universaliter licentiam praebet, non est cur credatur eam limitasse ad usus tantum licitos; ut dicunt Croix^{d)} et Lugo cum aliis.

Sed, his non obstantibus, censeo pri-
mam sententiam absolute probabilem.

— Vide quae fusius dicentur, Lib. IV, n. 31.

874. — Quaeritur 2º. *An religiosus pos-
sit in ludo plus lucrari quam perdere
possit?* — Distingue:

Potest, si eodem jactu (exponendo v.
gr. quinque argenteos) totidem a quatuor
personis lucretur; vel si ludus moraliter

Thomas Hurtadus, Resol. mor., tr. 8, cap. 8, resol. 87,
a n. 880. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 29. —
Salas, de Ludo, dub. 21, a num. 4. — *Ludov. Lopez*, de
Contract., lib. 2, cap. 40, v. f., v. *autem religiosus*. —
Pelliz., tr. 4, cap. 2, sect. 4, n. 347. — *Rebell.*, part. 2, lib. 12,
qu. 4, n. 6. — ¹ Tr. 13, cap. 6, n. 84. — ^b Lib. 4, n. 114. —
Lugo, disp. 8, num. 189 et 142. — ^c *Decal.*, lib. 7, cap. 19,
n. 83 et 84. — *Valent.*, in 2^a 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5,

non interrupatur. Quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam, una cum sua exposita; ita bene potest plus lucrari, saltem duplum suae pecuniae expositae^{a)}. *Sanchez*^{b)}; et *Valentia*, *Rebellus*, etc. cum Salmant.^{c)} — Si vero ludus moraliter interrupatur, vel si lusores sint omnino diversi, non potest pecuniam lucratam integre exponere; quia illa non est sua, sed monasterii. Concedunt tamen Salmant.^{d)} cum *Lugo* et *Villalobos*^{b)}, non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; aut si in altera die, urbanitatis causa ludatur cum iisdem.

Idem de filiisfamilias docet *Sanchez*^{e)}; et idem de similibus ait *Rebellus*.

875. — Quaeritur 3º. *An religiosus, qui
sine licentia exponit ludo majorem sum-
mam quam possit, teneatur restituere lu-
sori summam lucratam uno jactu supra
illam quam perdere poterat?*

Negant^{a)} *Navarrus*, *Gabriel*, *Armilla*,
Graffius, *Toletus*^{b)} et alii, apud *Sanchez*^{c)}. Ratio istorum, quia contractus aliquando bene potest esse validus *ex parte unius*, et invalidus *ex parte alterius*; ut sunt contractus cum pupillo et Ecclesia sine so-

Quando
non possit.

Ludus,
quando cen-
seatur non
interru-
pius.

Exponens
ma jore m
summam
quam pos-
sit,

non te-
netur, juxta
quosdam,
restitu-
re exces-
sum lucri.

§ 2, v. f., *Dubium*. — *Rebell.*, loc. cit., n. 5. — ⁴ Loc. cit.,
num. 97. — ⁵ Tr. 18, cap. 6, num. 97. — *Lugo*, disp. 8,
n. 145. — ⁶ *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 8. — *Rebell.*,
part. 2, lib. 12, qq. 4, num. 5. — *Navar.*, *Man.*, cap. 20,
num. 12. — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 18, art. 3, dub. 6. —
Armilla, v. *Ludus*, n. 8. — *Jacob. de Graffius*, *Decis. aur.*,
part. 1, lib. 2, cap. 122, num. 6. — ⁷ *Decal.*, lib. 7, cap. 19,
num. 85.

interpretatione citatur; de ea enim non loquitur, part. 2, tr. 28, diff. 5, n. 14 et 15.

875. a) Auctores citati a *Sanchez* (praeter *Toletum*), etsi forte non expresse hunc casum ita solvant, id tamen docent, unde conclusio ista plane colligi debeat. — *Navarrus* enim et *Graffius*, *locis citatis*, dicunt filiisfamilias (cui *Navar.* aequiparat monachum) posse a collusore plura lucrari quam collusorem ab ipso. — *Gabriel* autem negat dari recompensationem, si unus haberet administrationem rerum pro quibus luditur et non alter; tunc enim habens administrationem tenetur restituere lucrum, et non e converso. — Idemque dicit *Armilla* expresse de filiisfamilias et de religioso, quia, inquit, filiisfamilias ludendo potest patri acquirere, sed non potest acquisita distrahere sine licentia patris.

b) *Toletus* male citatur a *Sanchez*; nam lib. 5, cap. 27, n. 4, aperte contrarium tuerit,

^{b)} *Croix*, loc. cit., rationem hanc affert pro alio casu, quando scilicet superior licentiam subdito concedit pecunia utendi etiam ad usus illicitos et superfluos: « Nec obstat, inquit, quod superior non sit dominus, sed tantum administrator...; nam 1º saltem monasterium est dominus et disponere potest de rebus suis, etiam ad usus illicitos; praesumitur autem saepe consentire ».

^{c)} *Rebellus*, loc. cit., non dicit saepe; sed simpliciter ait esse praesumendum quod religio consentiat, propter rationem a S. Alphonso allatam.

^{d)} *Croix*, loc. cit., n. 114, id dicit secundum sententiam card. de Lugo aliorumque, quos ceteroquin ipse non reprobavit.

874. — a) Auctores citati non loquuntur de duplo expositae pecuniae; in reliquis vero omnibus concordant.

^{b)} *Villalobos* male a *Salmant.* pro ista

lemnitate init^{c)}, ex *I. Julianus*, § *Si quis, ff. de action. empti et vend.*, et can. *Si qua de rebus, caus. 12, qu. 2*. Hanc opinionem Sanchez¹, licet oppositam vocet longe probabiliorem, putat tamen probabilem.

— Sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur. In adducta enim paritate, supponit lex adesse in contractu aequalitatem, et tantum respectu deficientiae solemnitatum favet Ecclesiae et pupillo; at in casu nostro deficit aequalitas et justitia contractus, cui nescio quomodo lex favere possit, cum sit in substantia injustus.

Hinc adhaereo secundae sententiae, quam tenent Salmant.² cum Sanchez, Lessio, Villalobos, etc., nimirum, quod eo casu omnino teneatur religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inaequali et injusto. — Et hoc congruit doctrinae Molinae, Sanchezii^{d)} et Lugonis apud Croix^{e)}, qui recte dicunt quod si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nihil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum^{f)}; quia contractus fuit nullus, cum exposuerit pecuniam quam collusor acquirere non poterat.

¹ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 86. — ^{a)} Tr., 13, cap. 6, n. 98. — ^{b)} Sanchez., loc. cit. — ^{c)} Less., cap. 26, num. 82 et 88. — ^{d)} Villal., part. 2, tr. 28, diff. 5, n. 18. — ^{e)} Molina, disp. 518. — ^{f)} Lugo, disp. 31, n. 17. — ^{g)} Lib. 8, part. 2, n. 1079. — ^{h)} Loc. cit., n. 98. — ⁱ⁾ Sayr., Clav., lib. 11, cap. 12, n. 9. — ^{j)} Henrig., lib. 7, cap. 95, n. 6. — ^{k)} Salon, in 2nd 2nd, post qu. 61, de Dominio, qu. 5, art. 6, i. f., concl. 8, ad 1. — ^{l)} Sà, v. *Ludus*, n. 6.

scribens dari casus in quibus qui lucratus est tenetur restituere ante condemnationem, et 1° cum qui perdiderit non posset rem tales alienare, «puta quia erat filiusfamilias.., vel monachus», et subdit: «Ex quo fit ut contra, si isti lucentur, teneantur etiam restituere: sicut enim non possunt perdere, sic nec lucrari».

^{c)} Haec de pupillo habentur ex lege *Julianus* 14, § 29, *Si quis a pupillo, ff. de actionib. empti et venditi*. De Ecclesia autem colliguntur ex can. *Si qua de rebus* 42, *caus. 12, qu. 2*, ubi sancitur: «Si qua de rebus Ecclesiae, cum episcopus non est, presbyteri vendiderint, placuit rescissio contractu, ad jus ecclesiasticum revocari».

^{d)} Sanchez a Croix citatur utique ut refert S. Alphonsus; at ipse loc. cit., n. 86, non loquitur de pecunia furtiva, sed in generali dumtaxat de iis, qui expositam quantitatem, aut saltem totam illam perdere nequeunt.

^{e)} Molina, loc. cit., dicit restituendam esse lucri partem juxta discriminem maius vel mi-

Dicunt tamen Salmant.⁴; et Sayrus,⁵ Henriquez, Salon, Sà, etc., apud Sanchez⁶, quod si alter lusor sciat religiosum vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. — Sed hoc verius negant Salas apud Lugo⁷; et Sanchez⁸, cum Soto, Lopez, Rebello⁹, etc. Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, et non lucrari.

— Recte tamen id admittit Sanchez cum Lopez, solo casu, quo ex conditione colludentis et ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter praesumatur animus donandi; vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratia ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam bene subdit Sanchez cum Rebello.

876. — « 2°. Si tamen filiusfamilias (et idem de religioso ait Navarrus^{a)} apud Lessium^{b)} alatur in distanti loco a parentibus, poterit ex alimentis moderate aliquid insumere in honestum lusum, v. gr. quinque ex centum. Quia talis communiter praesumitur voluntas parentum; ut habet Sotus^{c)}, Lessius^{d)}, Laymann, etc.

^{a)} Loc. cit., n. 87. — ^{b)} Salas, de Ludo, dub. 18, n. 3, v. f.

^{c)} Disp. 31, n. 59. — ^{d)} Decal., lib. 7, cap. 19, n. 87. — ^{e)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, v. *Aliud dubium est*. — ^{f)} Ludov. Lopez, de Contract., lib. 2, cap. 21, v. *Jam circa*. — ^{g)} Sanchez., loc. cit., n. 87. — ^{h)} Lopez, loc. cit. — ⁱ⁾ Sanchez., loc. cit. — ^{j)} Rebello., part. 2, lib. 12, qu. 4, n. 4. — ^{k)} Cap. 26, n. 37. — ^{l)} Loc. cit., v. *Dubium*. — ^{m)} Laym., lib. 8, tr. 4, cap. 21, n. 5.

nus, cui objiciebatur colludens non potiendi lucro, si ipse lucratus esset; unde, « si aperto discriminis objiciebant colludentem nihil omnino retinendi de lucro, cogendi essent restituere totum lucrum quod eo ludo comparassent ».

^{f)} Rebello, part. 2, lib. 12, qu. 4, n. 4, etsi non expresse, perspicue tamen significat satis non esse cognoscere conditionem collusoris. Negat enim hunc collusorem teneri restituere, quando perdens donare censetur... « Censetur autem donare (ita pergit) non solum quando pro injuria ducet oblatam restitutionem; sed etiam quando non lucrandi sed recreationis causa ludere voluit, non ignorans alterius impotentiam ad plus perdendum, nec bona perdita sunt magni momenti ».

876. — ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 20, n. 12, utique concordat, sed addit: « Modo id honestae recreationis causa faciat ». Quod et Lessius adnotat.

^{b)} Lessius ita sane docet, loc. cit., n. 37; ratio autem quam affert non petitur ex praes-

« — Ac praeterea potest etiam filius depo-
nere quidquid lucratus fuerit; cum ad
hoc etiam parens censeatur tacitam fa-
cultatem dare. Laymann¹, Bonacina². »

Probabile tamen est, ut mecum sen-
serunt juniores valde docti, quod eo casu,
si filiusfamilias nolit solvere amissum in
ludo, licite potest exceptionem opponere,
nec tenetur solvere reservando aliquid ex
alimentis.

Utrum autem filiusfamilias possit una
vice exponere, quod per totum annum
perdere potest? — Negant aliqui; sed proba-
bilis affirmant Sanchez et Diana. —
Nec victor tunc tenetur inquirere an filius
potuerit necne illam summam exponere:
nisi sciat quod iste solet cum aliis ludere.
Ita Sanchez, Lugo, etc., apud Croix³.

877. — « 3°. Tenetur restituere qui vicit
faciendo contra conditiones ludi et deci-
piendo; aut fraude ac per injuriam alte-
rum pertraxit ad ludendum (v. gr. si
simularet se plane ignarum lusus, et sic
alterum multo imperitiorem provocaret,
qui alioqui ludere noluisset); aut si con-
viciis lacesseret, ad quae vitanda alter
consensisset in lusum, alias non consen-
surus. — Molina⁴, Laymann⁵, Bona-
cina⁶. »

878. — « 4°. Si in re quae spondetur sit
inaequalitas, et haec alteri parti (v. gr.
cujus pecunia major est) sit nota, isque
nihilominus spondere velit, valet con-
tractus probabiliter; quia scienti et vo-
lenti non fit injuria, ut dicit Navarrus,
Medina, Sanchez, Diana. Contrarium

• tamen probabilius docet card. Lugo⁷
ex Molina, Lessio⁸ et Bonacina⁹. —
Si autem ignota sit, non potest alter lu-
crari; quia non est aequalis conditio
utriusque, et alter nulli se exponit peri-
culo. Vide Azor¹⁰, Bonacina¹¹, Salas¹²,
Escobar et card. Lugo¹³. »

879. — An valeat sponsio, si quis ma-
nifestet certo rem scire, et hoc non obstante
alter perseveret in sponsione?

Prima sententia cum Viva¹⁴, Salmant.¹⁵,
et (ibid.) Sanchez, Trullench, Diana, Villa-
lobos, affirmat valere; quia alter suae per-
tinaciae detrimentum imputare debet. —
Sed secunda sententia mihi multo proba-
bilior, quam sequuntur Lugo¹⁶ et Croix¹⁷,
tenet contractum esse nullum: pari modo
ac si quis pertinaciter emere velit gem-
mam falsam pro vera. Tunc enim, quam-
vis venditor manifestet illi veritatem, si
tamen ille pro vera emat; adhuc em-
ptio est nulla, cum ibi non aliis contra-
ctus interveniat, quam emptionis; nec
empor animum habet transferendi domi-
nium suae pecuniae alio titulo quam em-
ptionis: quae cum sit injusta quoad sub-
stantiam, nulla est.

Excipitur 1°. Si ille qui a principio cer-
tus videbatur de aliqua re, postea, altero
contradicente ac spondere volente, inci-
piat dubitare, advertens jam alias se de-
ceptum deprehendisse, etiam in iis quae
sibi certa apparebant; tunc enim poterit
lucrari. Ita Lugo¹⁸, [Continuator] Tour-
nely¹⁹, Roncaglia²⁰, Anacletus²¹ cum Mo-
lina. — Praeterea ego exciperem, si spon-

Si unus
dicat rem
scire, et al-
ter velit
spondere,
juxta quo-
dam valet
sponsio.

Multo pro-
babilius est
nulla.

Exceptio-
nes.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 5 et 6. — ² Disp. 2, de Restit. i. p., qu. 8, punct. 2, n. 10 et 11. — ³ Saseck, Consil. lib. 1, cap. 8, dub. 7, n. 6. — ⁴ Diana, part. 7, tr. 9, resol. 10. — ⁵ Sanchez, Consil. mor., loc. cit., n. 6, i. f. — ⁶ Lugo, disp. 31, n. 22. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 1078. — ⁸ Disp. 517. — ⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 8. — ¹⁰ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 3, punct. 2, n. 3. — ¹¹ Navarr., Man., cap. 20, n. 18 (al. cap. 19, num. 18). — ¹² Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 22, v. f. — ¹³ Sanchez., Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 13, num. 11. — ¹⁴ Diana, part. 4, tr. 4, resol. 186. — ¹⁵ Disp. 31, n. 81 et 82. — ¹⁶ Molina, disp. 508, n. 1. — ¹⁷ Part. 3, lib. 5, cap. 25, qu. 7. —

¹⁸ Loc. cit., punct. 1, num. 18. — ¹⁹ De Ludo, dub. 13, num. 8. — ²⁰ Escob., Compend., tr. 8, n. 82 (al. tr. 8, exam. 14, cap. 1, n. 10). — ²¹ Loc. cit., n. 78 et seqq. — ²² De Contract., qu. 9, art. 4, n. 2. — ²³ Tr. 14, cap. 4, n. 64. — ²⁴ Sanchez, loc. cit., dub. 13, n. 11. — ²⁵ Trull., lib. 7, cap. 27, dub. 6, n. 1. — ²⁶ Diana, loc. cit., resol. 186; et part. 7, tr. 9, resol. 68. — ²⁷ Villal., part. 2, tr. 28, diff. 6, n. 2. — ²⁸ Loc. cit., n. 81 et seqq. — ²⁹ Lib. 3, part. 2, n. 1068. — ³⁰ Loc. cit., num. 79. — ³¹ De Contract., cap. 10, v. f., v. Sed quid. — ³² Qu. 11, cap. 3, qu. 1, resp. 2. — ³³ Tr. 8, de Contract., dist. 4, qu. 9, n. 116. — ³⁴ Molina, disp. 508, n. 1.

sumpta parentum voluntate; sed • quia ad
alimenta pertinet etiam honesta recreatio,
aetati et statui conveniens, et aequalibus pas-
sim concessa, sine qua non posset decorum et
libere cum sociis versari ».

878. — ^{a)} Lessius hic perperam (et quidem
duplici capite) a Busenbaum allegatur; nam
^{1°} Lessius, nec cap. 26, n. 2, nec dub. 5, de

hac sententia loquitur; et 2° pro ea non addu-
citur a Lugo, qui contra asserit Lessium male
pro eadem a Bonacina citari.

^{b)} Bonacina male pariter a Busenbaum
allegatur; nam loc. cit., punct. 1, n. 18 prior-
rem sententiam tenet; et praeterea citatur a
Lugo non tamquam fautor secundae senten-
tiae, sed uti falso plures auctores allegans.

sor deceptus suam assertionem haberet pro dubia; quia tunc sponte vult perdere. Quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertione sua incipit dubitare, et tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, et ipse vere vult perdere, casu quo res se habeat ut alter asserit. Prout si vendor asserat gemmam esse falsam, et emptor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, bene poterit vendor pretium illud retinere.

• lis absolute voluntarie lusit. — Bona-
• cina⁸ ex Molina et Garcia^{a)}, contra Azor,
• Lessium, Reginaldum, Filiuccium, etc.
• communiter ».

Quaeritur igitur: *an si quis cogat injuriose alterum ad ludendum, possit postea retinere quod lucratur?*

Prima sententia negat; quia damnum ex injuryia secutum omnino est restituendum. — Ita Lessius⁴, qui vocat communem cum Maldero^{b)}, Stephano et aliis, apud Croix⁵.

Secunda vero sententia, quam tenent

Molina⁶; cum Trullench^{c)}, Hurtado, Dicastro et Diana, apud Croix⁷, ac Garcia^{a)} apud Lessium⁸ (et probabilem putant ipse Lessius et Busenbaum ut supra), affirmat posse retinere; quia tunc non coactio aut ludus, sed potius casus aut peritia cogentis fuit causa damni. Si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, et alter posset retinere^{d)}, ut communiter docent^e S. Thomas, S. Antoninus, Lessius, etc. Ergo vice versa, si vincit potest retinere. — Haec sententia, per se loquendo, mihi probabilius est (nisi collusor qui coagit, superaret coactum in peritia ludendi; eo enim casu sentio teneri ad restituendam saltem partem lucratii, juxta mensuram peritiae qua praecelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuryia metus incussi, fuit satis utrinque voluntarius et validus; juxta communiorem sententiam relatam n. 716,

^{a)} Disp. 31, n. 74. — *Sanct. Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 82, n. 8 et 9. — *Lugo*, loc. cit., n. 75. — ^{b)} Part. 7, tr. 9, resol. 69. — *Molina*, disp. 516, num. 8. — ^{c)} Disp. 2, de Restit. in part., qu. 8, punct. 2, num. 9. — *Molina*, loc. cit. — *Azor*, part. 3, lib. 5, cap. 25, qu. 1, v. f. — *Less.*, cap. 26, n. 9. — *Regin.*, lib. 10, n. 385. — *Fili.*, tr. 87, n. 62 et 97. — ^{d)} Cap. 26, dub. 2, n. 9. — *Stephanus a S. Paulo*, tr. 4, disp. 9, dub. 4, n. 51. — ^{e)} Lib. 3, part. 2, n. 1080. —

^{f)} Trullench citatur utique simpliciter a Croix (ex Diana tamen loc. cit.) pro hac sententia; sed lib. 7, cap. 27, dub. 2, n. 2, probabilem quidem existimat secundam hanc sententiam; « probabilem tamen et veriorem... priorem sententiam ».

^{g)} Non teneri restituere, scilicet ipsi colludenti, sed profecto teneri lucrum hujusmodi in eleemosynam erogare, dicunt S. Thomas et S. Antoninus, stante jure positivo (ut subdit S. Thomas), quod talem ludum prohibeat; minus igitur recte a Croix citantur hi duo autores.

Sponsio
de eventu
conjuncto
cum damno
proximi,
per se lici-
ta.

Spondens
cum condi-
tione illici-
ta non tene-
tur resti-
tuere.

Cogens
alium inju-
riose ad lu-
dum,

880. — ^{a)} Franciscus Garcia, *de Contract.*, cap. 43, n. 11, hoc modo distinguit: Si quis coegerit ad ludendum per vim et timorem, ita ut contractus sit omnino involuntarius, tenetur ad restituendum quod lucratus fuerit; secus vero, si per importunitatem coegerit, ita ut alter, ne contempnatur aut pro vili habeatur, ad ludendum inducatur.

^{b)} Malderus, tr. 1, cap. 12, dub. 3, v. *Quarto*, loquitur de eo qui injuriose alterum cogit ad *prosequendum* ludum; quod certe a praesenti quaestione diversum esse non videtur, ut notat S. Alphonsus in fine hujus numeri.

jux-
tios in
retin-
quod h-

Pro-
tius p-
retin-

v. *Tertia*. — Neque obstat dicere cum [Continuator] Tournely^{a)}, quod eo casu teneatur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alterum patiatur. Nam respondetur ex D. Thoma¹ (cujus verba retulimus n. 562,

v. *Secunda*), quod irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se est conjuncta cum damno: sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuria, cum metum passus, sicut perdidit, ita aequo potuisse lucrari; ergo damnum non provenit ex injuria sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu.

Dixi: *per se loquendo*; nam si metum passus petat restitutionem pecuniae amissae, recte docet Lessius^{b)}, teneri inquietum metum lucratum restituere (juxta dicta n. 717).

Quid vero, si ille cogat tantum per preces importunas? — Sanchez^{c)}, Navarrus^{d)}, Silvester, apud Croix^{e)}, adhuc tenent non posse retinere. Sed longe probabilius contradicunt Lessius^{f)}, et pluri-
Cogen-
recibus
spora-
lo lange
probabi-
litas re-
tine-
re.
mum cum Diana^{g)}: quia preces non tol-

^{a)} 2^a 2° qu. 62. art. 7, corp. — ^{b)} Cap. 26, num. 10. — Silvest., v. *Ludus*, qu. 11, v. *Tertio*. — ^{c)} Lib. 9, part. 2, num. 1080. — *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in part., qu. 3, punct. 2, num. 9. — *Molina*, disp. 516, num. 3. — ^{d)} Lib. 8,

lunt voluntarium, sicut nec minae; ut ex communi asserit Busenbaum (hic) cum Bonacina et Molina.

Quid, si *victus cogat injuriose vincen-tem ad ulterius ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinere?*

Negat Croix^{h)}: nisi vicit ex more lusus haberet jus cogendi alterum ad ulterius ludendum. — Sed alii DD., ut Adria-nus, Toletusⁱ⁾, Molina, Garcia^{k)}, etc., apud eundem Croix^{l)}, dicunt non teneri ad restitutionem. Et hos sequor juxta mox supra dicta; nam idem est cogere ad ludendum, quam ad ulterius ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881. — « 8°. Communior sententia est, « teneri restituere, qui lusit vel certavit, « certo praesciens se victurum esse. Con-« trarium tamen, nempe non teneri, dum-« modo dolus absuerit^{m)}, tenent Toletus « et Sàⁿ⁾; quia non tenetur quis ex justitia « suam peritiam vel scientiam adversario « declarare; sed is suae temeritati impu-« tet, quod ausus fuerit cum eo deponere,

Victus
cogen-
cogen-
inju-
riose vin-
centem ad
ulterius lu-
dendum,

potest re-
tinere to-
tum quod
lucratur.

Quid de
ludente cer-
to de victo-
ria.

part. 2, num. 1080. — *Adrian.*, in 4, de Restit., § *Quia in superioribus*, v. *Pro solutione*. — *Molina*, disp. 516, n. 3. — ^{h)} Loc. cit. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 27, n. 5. — ⁱ⁾ V. *Contractus*, num. 10.

malis rem tuam periclitari, quam tantis molestiis affici, quod rarum est ».

^{j)} Scilicet: plerique auctores, teste Diana, part. 7, tr. 9, resol. 34, hanc opinionem tenent.

^{k)} Toletus, lib. 5, cap. 27, n. 4, v. *Unde evenit*, dicit restituendum esse, « non quidem quod suum erat et quod perdidit, sed totum quod supra suum ab altero lucratus fuerit, quia vis intercedit ».

^{l)} Garcia non aliud habet quam quod supra, initio hujus numeri notatum est. Et quoad omnes auctores hic a Croix citatos, animad-vertendum est eos sic ab eo allegari, tamquam negent eum, qui ad ulterius ludendum coagit, teneri restituere, nisi ad summum ea quae, praeter amissa recuperata, a collusore lucratus fuerit. Addo etiam Adrianum et Molinam loqui de eo qui alterum ad ludendum coagit, nulla facta mentione de ludi prosecutione.

881. — ^{a)} Toletus et Sà, *locis citatis*, de sponsione loquuntur et concordant; sed ubi de ludo tractant, scil. Toletus, loc. cit., n. 4, v. *Quartus*; Sà, v. *Ludus*, n. 8, ad restitutionem obligant eum, qui alterum valde excedit in ludendi peritia, quia tunc, ut ait Toletus, *fraus quaedam adest*. Igitur isti auctores non satis accurate a Busenbaum alle-gantur.

^{c)} Continuator Tournely, *de Contract.*, cap. 10, n. 5, id asserit de eo qui minatur se non soluturum, nisi alter in ludo persistat.

^{d)} Sanchez, *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 9, n. 6, tenet hanc sententiam; sed n. 8 eidem ait locum dari dumtaxat, « quando his importunitatibus et exprobrationibus infestatur is qui alias ludum exercere renuit, quia illum exosum habet, vel quia sibi detrimentum honoris vel bonorum parat; secus, quando sunt hae importunae preces... hominibus qui valde proclives sunt ad ludum, illumque crebro exercent; et si aliquando renuunt ludere, id non est quia desit ludendi voluntas, sed quia pro tunc aliis intendunt, vel ludere non vacat, quia alias parati sunt ludere ». Quod non notavit Croix.

^{e)} Navarrus, *Man.*, cap. 20, n. 13, non loquitur de importunitis precibus, sed de invitatione, « quae fit justo metu, vel tam grandi reverentiali, vel cum ejusmodi exprobratione, ut invitatus et rogatus, si non luderet vel a ludo discederet, vilis et abjectus reputaretur ». Notandum est tamen apud Sanchez (ex quo videtur a Croix citari) sermonem esse de ni-mis importunitatibus et exprobrationibus.

^{f)} Lessius, loc. cit., n. 12, contradicit priori sententiae, « nisi tanta sit importunitas, ut tu

Utens astutis recipiis non tenet restituere.

« cuius scientiam non norat. — Vide Bonacina¹, Diana². »

882. — « 9°. Non tenetur restituere, qui utitur astutis illis quas regulae lusus et consuetudo recepta patitur; cum uterque sciat tales astutias esse solitas, et sic tacite in illas libere consentiat. Azor, Filiuccius, Lessius, Bonacina³. — V. gr. 1°. Si potiores chartas habens, et securus de victoria augeat sponsonem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. — 2°. Si sciens se inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsonem, ut sic relinquatur sibi quod erat appositorum. Card. Lugo, Sanchez, Salas, Diana⁴. — 3°. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia et absque fraude; secus, si ita se collocet ut possit videre, vel si alium constituat a quo admoneatur. — 4°. Si chartas a tergo discat nosse inter ludendum, quas ante non signarat nec noverat. Trullench⁵, Sanchez⁶, Lugo⁷, Diana⁸.

Secus, utens fraudibus insolitus.

« 10°. Qui vero utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti ignotis (v. gr. suffuratur chartas, vel signis a tergo notat, vel utitur notatis, aut iis quas ante novit, ignorante socio, vel arte quadam eas componit, etc.), tenetur restituere non tantum lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lucrandi^c; immo etiam colludenti. — Reginaldus, Amicus, Trullench, Diana^b et Bonacina^a. »

^a Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 8, punct. 2, n. 4. — ^b Part. 7, tr. 9, resol. 62. — Azor, part. 8, lib. 5, cap. 26, qu. 2. — Full., tr. 87, n. 92. — Less., cap. 26, n. 14. — ^c Loc. cit., n. 2. — Lugo, disp. 81, n. 34. — Sanch., Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 12, n. 4. — Salas, de Ludo, dub. 7, n. 2. — ^d Part. 7, tr. 9, resol. 43. — Regin., lib. 10, num. 386. — Amicus, tom. 5, disp. 28, num. 26 et 27. — Trull., lib. 7,

Certum est quod fraudator tenetur restituere non solum id quod lucratus est, sed etiam quod alter juste lucratus erat, si fraus abfuisset. — Ita Lessius⁹, et Salmant.⁸ cum Bonacina, Villalobos et Trullench.

In dubio tamen an alter fuisse lucratetus, non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius an juste lucratus sit. Sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis: cum alter non esset certo lucratus; ut dicunt Lessius⁹, et Salmant.¹⁰ cum Silvestro^d, Diana, Villalobos^e et Trullench.

Sed melius sentit Continuator Tourney¹¹ cum aliis, teneri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriae quam colludens cessante fraude habuisset: modo (intelligendum dico) in collidente potior fuisse spes lucrandi quam periculum perdendi. Ratio, quia eo casu spes illa qua alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter monitus fuit ab altero qui vidit socii chartas, certe lucrum restituere tenetur: nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgo *posta*) ludere statuisset. — In dubio tamen an fuisse lusurus si monitus non fuisse, alii dicunt teneri restituere totum lucratum; sed probabilius teneri^f tantum pro rata dubii, judicat communis sententia cum

cap. 27, dub. 2, n. 4. — ^d Part. 7, tr. 9, resol. 48. — ^e Disp. 2, de Rest. in part., qu. 8, punct. 2, n. 6 et 7. — ^f Cap. 26, n. 18. — ^g Tr. 14, cap. 4, n. 58. — Bonac., loc. cit., n. 6 et 7. — Villal., part. 2, tr. 28, diffic. 4, n. 5. — Trull., loc. cit., n. 3. — ^h Loc. cit., n. 18. — ⁱ Tr. 14, cap. 4, n. 58. — Diana, part. 4, tr. 8, resol. 76. — Trull., lib. 7, cap. 27, dub. 2, n. 3. — ^j De Contract., cap. 10, n. 3.

In dub
fraudans
netur re
tuere i
quid.

Lode
monitus
tertio, te
tar rest
tuere.

In dub
tenetur i
rata dubi

882. — ^a Trullench, lib. 7, cap. 27, dub. 2, n. 4, id tantum habet quod a Busenbaum sub 3 ponitur; et Sanchez pariter, loc. cit., n. 9; qui tamen n. 10, de iis quae a Busenbaum sub 4 ponuntur scribit: « Si quis... sit adeo ingeniosus, ut facile cognoscat chartas, et alter hoc ejus ingenium ignorat, tenetur restituere, quod ratione hujus lucratur.... Si vero... ambo sunt pares vel fere pares industria facile cognoscendi chartas, vel chartae nimio usu ita signatae sunt, ut facile ab utroque cognoscantur, non tenetur restituere, quia ex utraque parte est aequalitas, nisi alter eorum prius chartas noverit; tunc enim, quia notabiliter alium excedit, tenetur restituere ». —

Lugo, disp. 31, num. 37, cum Sanchez consensit.

^b Diana, part. 7, tr. 9, resol. 50 et 52. refert dumtaxat opiniones de hoc argumento, nec judicium de illis profert.

^c Amicus affirmit, teneri eum restituere etiam quae alter certo lucratus fuisse.

^d Silvester id non habet loco a Salmant. allegato, scilicet v. Ludus, qu. 13, v. Tertia opinio.

^e Villalobos, loc. cit., n. 5, illud affert ex Lessio, quem non reprobavit; unde videtur ei consentire.

^f Sanchez dicit « tutius » esse « ut partem aliquam restituant ».

Croix¹, et (ibid.) Bonacina, Sanchez; et Diana².

Quid, si post monitionem adhuc even-
tus ludi erat dubius? — Sanchez³ dicit
non teneri ad restituendum aliquid; alii
dicunt teneri ad totum. Probabilius dico
tunc teneri etiam pro rata dubii, cum
dubia sit illatio damni; sed quia adfuit
certa injustitia ob illam majorem fraudu-
lentam probabilitatem vincendi, ideo te-
netur ad aliquid.

Nota hic, non teneri lusorem monere
alterum de suo errore, puta, si det ma-
num, si numeret pro se minora puncta.
— Croix⁴ cum Sanchez, quia sic fert com-
munis mos lusorum.

« 11°. Si ludens habeat animum non
• solvendi, vel, si perdat, repetendi, non
• potest lucrari, atque adeo nec retinere
• quod est lucratus; quia fraudulentem de-
• cipit, nec alter vellet cum eo ludere si
• id sciret. — Lessius⁵, Reginaldus⁶, Bo-
• nacina⁷.

« 12°. Peccant graviter, et communiter
• mortaliter, qui totos se lusibus tradunt,
• cum sciant in gravia se inde peccata
• labi, aut impotentes reddi ad solvenda
• debita vel alendos liberos et uxorem, etc.
• — Sanchez, Trullench⁸.

« 13°. Ludere pro psalmo vel oratione
• dominica recitanda, non est peccatum
• nec irreverentia. — Navarrus, Rebellus,
• Sanchez, Diana⁹.

Quaeritur hic: *an liceat ludere preci-
bus sacris, applicandis pro victore?*

Negant Habert, ac Lopez, Vega, etc.,
apud Concinna¹⁰; quia non licet miscere
sacra profanis. Immo dicunt esse simo-

niam, si vellent victos civiliter obligare¹¹.

— Sed merito affirmant licere idem Con-
cina¹², et [Continuator] Tournely¹³ cum
Henrico a S. Ignatio. Ratio, quia malum
quidem est adhibere spiritualia propter
profana; adhibere vero profana propter
spiritualia licitum et bonum est: idque
probat piorum usus. Sicut autem licitum
est permutare spirituale cum spirituali (ut
diximus de Simonia, n. 72): sic etiam
licet, nec est simonia, invicem se obligare
ad praestanda spiritualia. Si vero unus
luderet pecunia, alter precibus, haec certe
esset simonia.

883. — « 14°. Peccat item ludens, si lu-
• sus lege positiva sit prohibitus, ut lu-
• sus alearum et similes, qui magis in for-
• tuna et casu quam in industria fun-
• dantur. At laicis, ratione circumstantia-
• rum, sub veniali, clericis sub mortali
• prohibentur. Lessius¹⁴. Intellige, si cle-
• ricus crebro perque longum tempus lu-
• serit; non autem si per breve tempus
• et causa recreationis, et absit scanda-
• lum: quia canones id prohibentes non
• videntur recepti, nisi quatenus id fieret
• cum periculo scandali; ut habent Les-
• sius¹⁵, Laymann¹⁶. — Notat autem Dia-
• na¹⁷ ex Lugo, Dicastillo, Amico¹⁸, Trul-
• lench¹⁹, etc., praedictis legibus per con-
• trariam consuetudinem ita derogatum
• esse, ut non tantum laicus, sed etiam
• clericus non peccet, si principaliter pro
• recreatione, et simul pro lucro mode-
• rato ludat chartis vel aleis: in religiosis
• tamen (apud quos disciplina regularis
• viget) uti et episcopis, a peccato gravi
• excusari vix posse. Ibid. ²⁰, et Molina²¹,

Merito di-
citur lici-
tum.

Limitatio.

Ludens
ludo prohi-
bito peccat.

Quali pec-
cato.

Contract., cap. 19, § 2, qu. 3, i. f. — *Ludov. Lopez*, Instruct. conc., part. 2, cap. 82, i. f. — *Vega*, Sum. nueva, part. 2, cap. 18, cap. 14. — ²⁰ De Just. et Jure, dissert. 4, cap. 15, num. 4. — ¹¹ Loc. cit. — ¹² De Contract., cap. 10, v. *An-
nictum*. — *Henric. a S. Ignat.*, Ethic. amor., tom. 2, lib. 9, num. 617. — ¹³ Cap. 26, num. 5 et 6. — ¹⁴ Cap. 26, num. 5. — ¹⁵ Lib. 8, tr. 4, cap. 21, num. 1. — ¹⁶ Part. 7, tr. 9, resol. 2 et 3. — *Lugo*, disp. 31, num. 9 et seqq. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 18, disp. 2, num. 13, 14 et 23. — ¹⁷ *Diana*, loc. cit., resol. 4.

¹ Lib. 8, part. 2, n. 1085. — *Bonac.*, disp. 2, de Rest. in part., qu. 8, punct. 2, n. 8. — *Sanch.*, Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 17, n. 2. — ² Part. 7, tr. 9, resol. 42. — ³ Loc. cit., num. 1. — ⁴ Loc. cit., num. 1084. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 14, n. 2. — ⁵ Cap. 26, n. 31. — ⁶ Lib. 10, n. 388, i. f., v. *Restat*. — ⁷ Disp. 2, de Restit. in part., qu. 8, punct. 8, num. 9. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 24, num. 8. — ⁸ Lib. 7, cap. 27, dub. 1, num. 2. — *Navar.*, Man., cap. 20, num. 7. — *Rebell.*, part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 11. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 24, n. 15. — ⁹ Part. 7, tr. 9, resol. 41. — *Habert*, de

¹⁰ Vega, loc. cit., ita sane docet; sed subdit in facto veram non subesse simoniam, quia non intendunt isti se civiliter obligare.

883. — ¹¹ *Amicus*, tom. 5, disp. 28, n. 9 et 10, concordat quidem; sed de clericis dicit: « Non puto illos *graviter saltem* peccare ».

¹² *Trullench*, lib. 7, cap. 27, dub. 1, n. 3, negat laicos aut clericos mortaliter peccare; deinde affert Dianam et Sanchez, qui dicunt laicos ne venialiter quidem peccare; quam sententiam non reprobant.

¹³ *Molina*, disp. 521, n. 6, hanc opinionem

« Dicastillo ^o, Lugo, etc.; etsi Sanchez conetur excusare si urgeat necessitas, « v. gr. excitandi aut recreandi infirmum, « vel si parum ludat ob solam recreationem.

Ludens
ludo vetito
non tenetur
restituere
lucrum.

« 15°. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta sententiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem ante judicis sententiam: quia jura non annullant contractum, nec impediunt acquisitio nem dominii, sed tantum concedunt ut possit repeti. — An vero qui tali lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere? Alii negant, ut Lessius ¹, Molina, Reginaldus, Filiuccius, etc. Alii affirmant, ut Azor, Rebellus, Valentia, etc., apud Bonacina ². Vide Diana ³.

884. - Omnia haec operae pretium est singula fusius et sedulius ad trutinam revocare.

Ante omnia hic praenotandae sunt leges quae tam de jure canonico quam civili prohibent ludos vetitos. — De jure canonico, in can. 41 et 42 Apost., qui referuntur in can. 1, dist. 35, sic habetur: *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleae atque ebrietati deserviens, aut designat aut certe damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor, similia faciens, aut designat aut communione privetur: similiter etiam laicus.* Item, in cap. *Clerici, de vita et honest. cleric.*, dicitur: *Ad aleas et taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Item, in cap. *Inter dilectos, de excess. praelat.*, Pontifex declaravit indi-

Lugo, disp. 31, n. 12. — *Sanct.*, Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, num. 9. — ¹ Cap. 26, dub. 4. — *Molina*, disp. 515, n. 8. — *Regin.*, lib. 10, n. 388. — *Fili.*, tr. 37, num. 76. — *Azor*, part. 3, lib. 5, cap. 24, qu. 7. — *Rebell.*, part. 2, lib. 12, qu. 2, n. 7. — *Valent.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, quaer. 8, v. *De eo sicutur.* — ² Disp. 2,

gnum beneficio quemdam clericum *publicum aleatorem*; et proinde consuetudinem talis lusus in clericis penitus improbavit, eamque dixit *pravam ac corruptelam*. Item concilium Tridentinum ⁴, quoad hanc materiam et clericos, antiquos canones eorumque poenas in usum revocari praecepit, non obstantibus quibuscumque consuetudinibus. — De jure autem civili, in leg. *Alearum*, C. de relig. et sumpt. fun. [al. de aleator.], generaliter prohibitur usus alearum, adeo ut nulli licet in publicis vel privatis domibus vel locis ludere, neque inspicere; et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio (id est victi ad solvendum), sed solutum reddatur, et actionibus competentibus repatur ab iis qui dederunt. Idem sancitur in lege 1, C. de aleator. Idem statutum est jure Hispano pro ludentibus pecunia credita. Vide Salmant. ⁵.

Hinc videndum an et quomodo peccent laici, clerici, religiosi et episcopi, aleis ludentes.

885. - Et I^o. Quod ad LAICOS pertinet, commune et certum est inter doctores, quod hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi; ut cum Busenbaum tenet Sanchez ⁶, Lugo ⁷, Molina ⁸, Hurtadus ⁹ et Diana ¹⁰, cum aliis communiter. — Immo probabilissimum est cum Busenbaum, quod; respectu ad leges supra relatas, laici ne venialiter quidem peccant; ut dicunt Lessius ¹¹, Sporer ¹², et Sà ¹³, Valentia ¹⁴ et alii communiter, apud Croix ¹⁵.

Leges
stae noi
obligan
laicos se
mortali.

de Restit. in part., qu. 8, punct. 3, n. 2. — ² Part. 2, tr. 17, resol. 8; et part. 7, tr. 9, resol. 21. — ⁴ Sess. 22, de reforma, cap. 1. — ⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 68. — ⁶ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 25, n. 5. — ⁷ Disp. 31, n. 9. — ⁸ Disp. 521, n. 1 et 2. — ⁹ Part. 7, tr. 9, resol. 2. — ¹⁰ Cap. 26, n. 6. — ¹¹ Tr. 6, cap. 6, n. 81. — ¹² Lib. 8, part. 2, n. 1086.

aperte innuit. — Dicastillus vero, loc. cit., de episcopis non loquitur, sed *n. 21*, de religiosis apud quos viget observantia, scribit: « Ego putarem omnino grave fore peccatum, viam et aditum hujusmodi ludis, etiam titulo recreationis, aperire. Quare, si quis auderet ejusmodi ludum in religionem inducere, ludens ipse, aliis exemplum praebens, et superiores etiam id scientes et non impedientes, nedium coniventes, vix, immo ne vix quidem, excusarentur a peccato mortali ».

885. - ^{a)} Gaspar Hurtadus, *de Contract.*, disp. 8, *de Ludo*, diff. 3, de laicis dicit absolute: « Non videntur peccare ».

^{b)} Sà, v. *Ludus*, *n. 1*, haec dumtaxat scribit: « Ludere ludo prohibito non est peccatum, si fiat [corrector hic addidit: *moderate*] causa recreationis aut alia honesta: cessat enim ratio legis ».

^{c)} Valentia, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, quaer. 8, v. *Ubi duo sunt*, primo quidem in generali negat ludos his legibus prohiberi, si principaliter propter recreationem instituantur; deinde vero de laicis in specie addit: « Non peccare saltem mortali, etiam si pro magna quantitate ludant, seclusis aliis pravis circumstantiis contra jus naturae ».

Quia (ut dicunt auctores praefati) leges civiles prohibentes obligant laicos tantum ad poenam, non vero ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum ut ex dict. leg. *Alearum*, ut supra. Canon autem citatus *Episcopus*, quoad laicos est consuetudine derogatus; ut dicunt communiter doctores. Vide infra n. 895. — Dixi: *respectu ad leges relatas*; nam,

Ludere
et vetito
principaliter
propter
rem.

probabi-
lis est ve-
la lucis.

Utrum peccent venialiter laici, ludentes principaliter propter lucrum? — Negant alii apud Lugo¹: quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergo lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpa caret. Sed probabilius, prae-cisis circumstantiis, puto cum Patre Concina², non excusari a culpa veniali; quia, ut docet D. Thomas³, omnis negotiatio propter lucrum cupiditati deserviens, quam-dam turpitudinem habet. Idque clare probatur ex can. *Quicumque, caus. 14*, qu. 4, ubi dicitur: *Quicumque tempore messis vel vindemiae, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam...*, hoc turpe lucrum dicimus.

886. — Sed dubitatur 1º. *An peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum?*

Affirmant Silvester⁴; et Abulensis⁵, Gabriel, Richardus⁶ ac Comitolus, apud

¹ Disp. 51, n. 4. — ² De Just. et Jure, dissert. 4, cap. 15, n. 3. — ³ 2º, qu. 77, art. 4, corp. — ⁴ V. *Ludus*, qu. 4. — ⁵ Gabr. *Biel*, in 4, dist. 15, qu. 2, concil. 8. — *Comitol.*, Resp. mor., lib. 3, qu. 7. — ⁶ Part. 7, tr. 9, resol. 1. — ⁷ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, num. 6. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Disp. 511, n. 8. — ¹⁰ Disp. 51, n. 8. — ¹¹ De Contract., disp. 8, de Ludo, diff. 2. — ¹² Loc. cit. *Valent.*, in 2º 2º, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, quaer. 8. — *Rebel.*,

Diana¹²; et Cajetanus¹³, S. Antoninus¹⁴, Gutierrez¹⁵, etc., apud Sanchez¹⁶. Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mortalis quando ludus est licitus, mortalitatem est quando ludus est prohibitus: quia in illo ludens intendit exsoliare proximum medio illico. — Sed communiter et merito negant peccare graviter Sanchez¹⁷ cum Alcocer¹⁸; Molina¹⁹, Lugo²⁰, Hurtadus²¹; et Diana²² cum Valentia, Rebello et communi. Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalitatis, quando ludus est talis, ut per ipsum valide transferatur dominium; eo quod tunc ludens licito medio intendit lucrum, licet ludus sive modus lucrandi sit illicitus. — Immo Lugo et Diana²³ probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

Merito
negatur es-
se lethale.

Quando-
que nec ve-
niale est.

887. — Dubitatur 2º. *An victor tali lusu teneatur restituere lucratum, ante sententiam judicis?*

Affirmant Silvester, S. Antoninus, Armilla, Tabiena, etc., apud Sanchez²⁴: ex dicta leg. *Alearum*, ubi dicitur, quod si victus solverit, solutum reddatur, et actionibus competentibus repetatur. — Sed ne-gandum cum Busenbaum et communi sententia: quam tenent Laymann²⁵, Lugo²⁶, Salmant.²⁷, Sporer²⁸, Croix²⁹, Sanchez³⁰

Lucrum
ex ludo ve-
titio resti-
tuendum
ante sen-
tentiam ju-
xta alios.

Non est
restituendu-
mum,

part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 5 et 6. — *Lugo*, loc. cit., n. 4, i. f. — *Silvest.*, v. *Ludus*, qu. 18, vers. *Tertia*. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 23, § 8, v. *Teriti dicunt*, cum v. *Quarti dicunt*, i. f. — *Armilla*, v. *Ludus*, n. 5. — *Tabien.*, v. *Ludus*, n. 9, qu. 8. — ²⁴ *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 1, n. 2. — ²⁵ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 2, v. *Idem ludus*. — ²⁶ De Just. et Jure, disp. 51, n. 60. — ²⁷ Tr. 14, cap. 4, n. 61. — ²⁸ Tr. 6, cap. 6, n. 82. — ²⁹ Lib. 3, part. 2, n. 1086. — ³⁰ Loc. cit., dub. 1, n. 8.

deformitas immisceatur, non est peccatum mortale». De clericis vero dicit *ibid.* eis esse prohibitos quosdam ludos; at in v. *Clerici*, negat prohibitionem istam esse sub mortali, si temeritas, contumacia vel contemptus desit.

¹²) S. Antoninus, part. 2, tit. 1, cap. 23, § 2, concordat, si ludus fiat principaliter propter lucrum «notabile».

¹³) Gutierrez, de Juram., part. 1, cap. 53, n. 2, de clericis (de quibus solis hic Sanchez loquitur) ita tenet.

¹⁴) Alcocer, trat. del Juego, cap. 12, concl. 2, priorem sententiam tuetur, quidquid dicat Sanchez. Scribit enim eos qui taxillis ludunt lethaliter peccare, nisi id faciant recreationis causa, vel nisi ludo exponant modicam quantitatem.

¹⁵) Diana. loc. cit.. resol. 1. de hoc affert

888. — ^{a)} Abulensis, in Matth., cap. 6, qu. 53 et 54, utique affirmit lethale esse, sed si «hac sola intentione» lucri ludatur.

^{b)} Richardus a Mediavilla, in 4, dist. 15, art. 5, qu. 8 corp., hoc non dicit; sed solum affirmit ludentem ludo prohibito teneri ad restitutionem lucri ante sententiam judicis, et locus ab ipso Diana allegatus, idest dist. 8, art. 6, qu. fin., non existit.

^{c)} Cajetanus non citatur a Sanchez pro hac sententia; et re quidem vera, Cajetanus, Sum., v. *Ludus* i. f., oppositam sententiam tenet, eam scilicet quam S. Alphonsus amplectitur, et scribit primo: «Laicus... omnis lusus non secundum se malus licitus videtur, nisi ubi specialiter prohibitio servari consuevit». Deinde dicit ludere principaliter propter lucrum semper esse peccatum: «si tamen nulla alia

(qui merito dicit hanc sententiam omnino tenendam), Lessius¹, qui vocat veram²), cum Soto, Molina, Medina, Covarruvias et aliis communiter. Ratio, quia (uti patet ex verbis legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo actio ad repetendum. — Et idem dicunt Salmant.³ et Lugo⁴ de lege Hispana vetante ludum ad creditum.

Addunt tamen Salmant.⁴ hoc valere⁴⁾ solo casu quo victus libere solverit, sciens ad id non teneri. — Sed Lugo⁵, Diana⁶, et Dicastillus apud Croix⁷ probabiliter dicunt victorem posse retinere lucratum, etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem: quia recepit ex contractu valido, et victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licet ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. — Dubitatur 3°. *An, si victor impedit ne judex eum obliget ad restituitionem, teneatur restituere?* — Respondeatur affirmative, si impedit vi vel fraude; secus, si alio modo. Ita communiter Lugo⁸, Lessius⁹, Sanchez¹⁰ et Molina¹⁰. Quia victor non tenetur restituere nisi post sententiam.

An autem victor interrogatus a judice teneatur fateri quidquid ludo vetito lucratus fuerit, et alias obligetur restituere?

Negant Molina et Sanchez apud Lugo¹¹, et alii cum Diana¹²; et probabile putat Lessius¹³, si id probatum non sit saltem semiplene¹⁴). Ratio, quia, cum victor examinetur criminaliter, ut puniatur priva-

tione lucri in poenam criminis, non tenetur fateri quando crimen est occultum.

— Sed probabilius Lugo¹⁴, Lessius¹⁵ et Croix¹⁶ affirmant. Ratio, quia hic non agitur de punitione, sed de restitutione concessa a lege, quae est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem poenalis; si enim esset poenalis, restitutio non esset facienda victo, cum ipse etiam particeps fuerit delicti, sed fisco vel pauperibus. — Regula autem quod reus non tenetur fateri veritatem occultam judici interroganti sine semiplena probatione (ut docent Lessius¹⁷ et Lugo¹⁸), currit tantum in causis criminalibus, non in civilibus.

889. — Dubitatur 4°. *An qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in iudicio, possit retinere lucratum?*

Negant Lessius¹⁹; et Molina, Reginaldus ac Dicastillus, apud Croix²⁰; quia toleraret aequalitatem contractus, cum eo casu posset lucrari et non perdere. — Sed probabilius affirmant Lugo²¹, Sanchez²² et Sporer²³. Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cum intentio non adimplendi minime irritet contractum; et ex alia parte, contractus remansit aequalis: exceptio enim non solvendi utrique parti semper competebat. Hinc si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si vero perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890. — Dubitatur 5°. *An qui ludo vetito perdidit teneatur solvere?*

Prima sententia valde probabilis affirmat; et hanc tenent Sayrus²⁴; item Va-

Juxta quod a.m., v. i. citor non tenetur respondere iudici.

¹ Cap. 26, n. 17. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, post cond. 4. - *Molina*, disp. 514, n. 2 (non tamen citatur a Lessio). - *Joan. Medina*, Cod. de Restit., qu. 22, v. f. v. *Nec obstas*. *Covar.*, in reg. *Peccatum*, part. 2, § 4, n. 8. - ² Tr. 14, cap. 4, n. 68. - ³ Disp. 31, n. 67. - ⁴ Loc. cit. - ⁵ Loc. cit., n. 68. - ⁶ Part. 7, tr. 9, resol. 24. - *Dicass.*, tr. 18, disp. 3, dub. 4, n. 48. - ⁷ Lib. 8, part. 2, n. 1087. - ⁸ Disp. 31, n. 62. - ⁹ Cap. 26, n. 21. - ¹⁰ Disp. 514, n. 2, v. f. - *Molina*, loc. cit., post med. - *Sanct.*, Consil.

¹¹ Disp. 31, n. 68. - ¹² Cap. 26, n. 21. - ¹³ Loc. cit., n. 68 et 64. - ¹⁴ Loc. cit. - ¹⁵ Lib. 3, part. 2, n. 1090. - ¹⁶ Cap. 26, n. 21, i. f.; et cap. 31, n. 9. - ¹⁷ Disp. 31, n. 64, i. f. - ¹⁸ Cap. 26, n. 31. - *Molina*, disp. 515, n. 14, i. f. - *Regis.*, lib. 10, n. 388, i. f. v. *Restat.* - *Dicass.*, tr. 18, disp. 3, dub. 3, num. 25. - ¹⁹ Lib. 8, part. 2, num. 1088. - ²⁰ Disp. 31, n. 53. - ²¹ *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 5, n. 2. - ²² Tr. 6, cap. 6, n. 84. - ²³ *Clav.*, lib. 11, cap. 13, n. 21.

opinionem cardinalis de Lugo; sed ipse nullum de ea profert iudicium.

²) Lessius dicit: « *Omnino verius* ».

887. - ^{a)} *Hoc valere*, id est: eum qui vicit posse retinere quod lucratus est, si libere et voluntarie victus solverit, sciens nempe se ad solutionem non teneri.

888. - ^{a)} Sanchez hanc distinctionem, *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 2, non ponit, sed

²⁴ n. 2 negat illum ad restitutionem teneri, si « *judex inique non ferat sententiam* »; et n. 3, quaerens utrum is, qui coram iudice lucrum negat et ideo non condemnatur, ad restitutionem teneatur: Probabilis est, respondet n. 4, eum non teneri.

^{b)} Eamdem limitationem de semiplena probatione apponit etiam Molina; quod et Lugo, loc. cit., diligenter adnotavit.

lentia, Bañez et Rebellus, apud Bonacina¹; et probabilem vocant Lugo² et Salmant.³ Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus; et ideo victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem.

Secunda vero sententia, communior et probabilior, negat; eamque tenent Sanchez⁴, Lessius⁵, Lugo⁶, Viva⁷, Salmant.⁸; et Sporer⁹ cum Navarro, Toletto, Molina et Laymann. — Ratio, ut dicunt Salmant.¹⁰ ac Lessius¹¹, quia in citata lege *Alearum*, C. de *religios.*, etc., videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum ibi sancitur *ut victus non cogatur solvere*. At frusta (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiae alias cogeretur. — Sed haec ratio probaret *nimiris*. Probaret enim quod ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum; quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injuste ille reciperet. Sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi Salmant. et Lessius, ut vidimus supra in *dub. 2* [n. 887].

Ratio igitur potior est, quia lex, etsi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in poenam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum. Ad quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex lege *Creditori 5*, C. de *pactis*, ubi dicitur¹²: *Frusta solvitur quod statim repetendum est*. — Idque probabile putat Lugo¹³ (contra Molina), etiamsi victus ob verecundiam

non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.

891. - Dubitatur 6°. *An, si eterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem?*

Recte affirmant Lessius¹⁴ et Lugo¹⁵, si renuntiaverint sine juramento; quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideo invalida est cessio ludentium. Bente tamen advertit Lugo¹⁶, quod si post solutionem fieret illa cessio, valida videretur et irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens a ludo. — Si vero lusores renuntiaverint beneficio cum juramento, recte distinguit Lessius¹⁷, et dicit quod si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secus, si juraverint etiam non repetituros; quia, licet ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideo valet quidem tale juramentum, utpote de re licita, ut mox videbimus in Quaestione sequenti, contra Salmant.

892. - Quaeritur enim: *utrum eo casu poterit victus petere a praelato relaxationem juramenti?*

Affirmant alii apud Lessium¹⁸, prout dicitur de juramento de solvendis usuris. Sed verius negat Lessius¹⁹ cum Molina; quia hic intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. — Dicunt autem Salmant.²⁰, praedictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, revera non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cum ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed bene contradicit Sporer²¹, dicens, verum esse quod juramen-

Si eterque renuntiatur beneficio legis, victus potest negare solutionem.

Si renuntiatur cum juramento, distinguendum.

Juramentum de solvendo nequit relaxari.

¹ *Valent.*, in 2° - 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, v. f., v. *De eo igitur*. - *Bañez*, in 2° - 2°, qu. 82, art. 7, dub. antepenult., v. *Reliquum est*. - *Rebel.*, part. 2, lib. 12, qu. 2, n. 6 et 7. - ¹ *Disp. 2*, de *Restit.* in part., qu. 8, punct. 3, n. 2. - ² *Disp. 22*, n. 301. - ³ *Tr. 14*, cap. 4, n. 62, i. f. - ⁴ *Decal.*, lib. 2, cap. 23, num. 144. - ⁵ *Cap. 26*, num. 24. - ⁶ *Disp. 22*, num. 802; et *disp. 81*, num. 70. - ⁷ *De Contract.*, qu. 9, art. 4, n. 11. - ⁸ *Loc. cit.*, n. 62. - ⁹ *Tr. 6*, cap. 6, num. 88. - *Navar.*, *Man.*, cap. 20, num. 17, ad 5. - *Tolet.*,

lib. 5, cap. 27, num. 8. - *Molina*, *disp. 515*, num. 8. - *Laym.*, *lib. 3*, tr. 4, cap. 21, num. 8. - ¹⁰ *Tr. 14*, cap. 4, num. 62; et *cap. 1*, n. 71. - ¹¹ *Loc. cit.*, n. 24. - *Salmant.*, *tr. 14*, cap. 4, num. 61. - *Less.*, *cap. 26*, num. 17. - ¹² *Disp. 22*, n. 802. - *Molina*, *disp. 516*, n. 12. - ¹³ *Loc. cit.*, n. 26. - ¹⁴ *Disp. 31*, n. 66. - ¹⁵ *Loc. cit.*, n. 66, i. f. - ¹⁶ *Loc. cit.*, n. 26. - ¹⁷ *Cap. 26*, n. 27. - ¹⁸ *Loc. cit.* - *Molina*, *disp. 515*, n. 10. - ¹⁹ *Tr. 17*, de *Voto et Juram.*, cap. 3, n. 6. - ²⁰ *Tr. 3*, cap. 1, n. 51.

890. - ^{a)} Textus iste non habetur in citata lege; sed in 1. *Dolo 8*, ff. *de doli mali et mens except.*, et 1. *In condemnatione*, § *Dolo ff. de diversis regulis juris*, habetur: « *Dolo*

facit qui petit quod redditurus est »; ex quibus verbis Sanchez, *de Matrim.*, *lib. 6*, *disp. 38*, n. 34, scribit: « *Frusta petitur.., quando aliiquid statim restituendum est..* ».

tum contra id quod leges prohibent perse est irritum, ut probat Palaus¹. Sed in nostro casu advertendum quod lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed bene permittit solvere perditum.

Hinc concluditur quod juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc a lege non prohibetur^{a)}.

893. - Dubitatur 7°. *An victus qui jam solverit, possit occulte sibi compensare solutum?*

Affirmat Adrianus^{a)}, et probabile putat Angles apud Sanchez^b. - Sed oppositum est omnino tenendum cum eodem Sanchez^b, Aragon, Medina, Lopez, Sporer; et Lugo^{b)} cum Soto, Ledesma et communi. Ratio, quia dominium pecuniae solutae jam valide translatum est; unde repeti non potest nisi coram judice.

Sed quid, si victus repeatat solutum, petendo rescissionem contractus, et vicitor renuat restituere? — Perpende dicta n. 717.

Victus
qui solvit
nequit sibi
compensa-
re.

¹ Tr. 14, disp. 2, punct. 8, n. 7. — *Angles*, Flores theol., qu. de Ludo, dub. 9, i. f. - ^a Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 2, num. 5. — ^b Loc. cit. - *Aragon*, in 2° 2°, qu. 82, art. 7, concl. 8. - *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 29, reg. 1. - *Ludov. Lopez*, Instruct. conc., part. 2, cap. 33, v. *Praeterea*. - *Sporer*, tr. 6, cap. 6, n. 82. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, v. f., dub. ult. -

894. - Dubitatur 8° et ultimo. *Utrum, si victus facte minetur in judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere a victore?*

Negant Molina^c, Bonacina^d, et Lugo^e cum Salas; quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum qui revera non aderat, deficiente animo repetendi; et ideo victus nihil potest accipere, et si accepit, tenetur restituere. — Sed probabilius affirmant posse accipere Lessius^f, Sanchez^g, Palaus^h, Dianaⁱ; et Trullench^j ac Dicastillus^k, apud Croix^l. Ratio, quia, licet victus non habeat animum, habet tamen potestatem repetendi, quae se privat in posterum per talem transactionem; et vicitor revera non dat, ut illum animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout revera cedit.

895. - II°. Quod ad CLERICOS vero pertinet, aliter res se habet quam quoad laicos. — Sed praenotandum quod canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos clericos in majoribus constitutos, et beneficiatos; ut dicunt communiter Roncaglia^{a)}, Lugo^{b)} cum Lessio^{b)} et Salas;

Fic
nitatio
ciuum
potes
cipere
trans
actae, ja
alio.

Pro
lixi

Prohibi
tudi all
solos cl
cos in i
cris et i
beneficiato

Martinus de Ledesma, 2° 4°, qu. 18, art. 8, i. f. — ^a Disp. 514, n. 4. — ^b Disp. 8, de Contract., qu. 1, punct. 2, § 3, n. 13. — ^c Disp. 31, n. 72; et disp. 22, n. 902, i. f. - *Salas*, de Ludo, dub. 28. — ^d Cap. 17, n. 42. — ^e De Matrim., lib. 4, disp. 9, n. 9. — ^f Tr. 2, disp. 1, punct. 10, n. 5. — ^g Part. 4, tr. 4, resol. 34. — ^h Lib. 8, part. 2, n. 1086, i. f. — ⁱ Disp. 31, n. 12. - *Salas*, de Ludo, dub. 24, n. 1 et 2.

892. - a) In 2^a editione addebatur, quod deinceps est omissum (et quidem, ut videtur, ex typographi negligentia): « Et ideo relatio juramenti nequit peti ». Quod adhuc reperitur in *Hom. apost.*, tr. 10, n. 218, et *Istrus. e Pratica*, cap. 10, n. 220 (edit. Neapol. 1765): « Tunc neuter ludentium potest relaxationem quidem juramenti petere, quia adest praejudicium tertii ».

893. - a) Adrianus, quamvis non ita perspicue loquatur, videtur tamen, in 4, de Restit. in med. § Sed oritur ex his dubium, id revera affirmare, quidquid ex Molina asserat Lugo. Scribit enim: « Dico breviter ad quaesitum quod poenam quae in ipso facto seu jure inficta venit certae personae applicanda, potest de aequipollentibus compensare, servando videlicet de alterius bonis tantumdem ». Et ad rationem oppositam respondet: « Quia... alteri competit actio ex lege ad tantumdem, locus est compensationi ».

b) Lugo, disp. 31, n. 71, hanc utique sen-

tentiam tuetur: « Nisi forte vicitor impedit repetitionem coram judice petendam vel excequendam ».

894. - a) Trullench, lib. 7, cap. 27, dub. 3 n. 6, a Croix citatur, quasi hanc sententiam probabilem existimet; at re vera Trullench, loc. cit., eam sententiam ex Lessio aliisque refert; sed eam nec probat nec reprobavit.

b) Dicastillus, tr. 18, disp. 3, dub. 2, n. 16, hanc opinionem ut probabilem habet, et ita etiam a Croix citatur.

895. - a) Roncaglia, tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3, in generali loquitur, et dicit pensandum esse « ex laesione decentiae et honestatis ecclesiasticae », utrum clericus censeatur lethali peccare ludendo, et subdit: « Quoad clericum saecularem in sacris constitutum, ut graviter laedat hanc decentiam et honestatem, oportet ut sit consuetudinarius in ludendo ».

b) Lessius perperam a Lugo hic citatur; minime enim, cap. 26, dub. 1, (a Lugo alle-

item Sanchez¹ cum Navarro et Lopez², contra Alcocer. Ratio, quia (ut ajunt) canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios clericos saltē ex consuetudine derogatus est sicut quoad laicos. Quoad beneficiatos autem, vide dicta n. 831, v. *Dubilatur*.

896. - At dubitatur 1°. *An praedicti clerici in sacris aut beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter et in magna quantitate?*

Ludere
dia fre-
uenter et
ludere
notabili-
tate
dant.
Etc.

*Salmantenses*³, quamvis probabilem putent sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scando. Ratio eorum, quia praefatae leges vel ab initio non obligarunt nisi ad poenam, vel ex consuetudine sunt abrogatae; et citant pro sua sententia Sanchez, Lessium ac alios, apud Diana: sed Sanchez, Lessius et alii, apud Diana, ut infra videbimus, expresse oppositum tenent. — Unde omnino dicendum ipsos peccare mortaliter, cum communi sententia, quam tenent Sanchez⁴, Lessius⁵, Sporer⁶, Molina⁷, et alii infra citandi. Ratio: tum quia

¹ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 8. - *Navar.*, Man., cap. 20, n. 9 et 10. - *Alcocer*, tr. del Juego, cap. 11, concl. 5. - ² Tr. 14, cap. 4, n. 60. - ³ Tr. 6, cap. 6, n. 80. - ⁴ Disp. 521, n. 6. - ⁵ Part. 7, tr. 9, resol. 8. - ⁶ Cap. 26,

juxta canones (ut pro certo habet Diana⁸) damnantur de mortali clericī publicē et frequenter aleis ludentes; tum quia, licet canones prohibentes hodie non sint in tota sua observantia, ut concedunt Lessius⁹ et Lugo¹⁰, ac Filliuccius¹¹, tamen non sunt omnino aboliti, cum lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedebeat statum ecclesiasticum, ut mox dicemus Dubio sequenti.

897. - Dubitatur 2°. *An peccent graviter clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate?*

Prima sententia negat, quam tenent Silvester¹², Navarrus¹³; item Abulensis¹⁴, S. Antoninus, Gutierrez¹⁵, Lopez¹⁶, apud Sanchez¹⁷. Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licet aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale.

Affirmat vero *secunda* sententia communissima, quam sequimur, et tenent Cajetanus¹⁸, Angelus¹⁹, Armilla²⁰, Hurtadus²¹, Viva²²; Sanchez²³ cum Alcocer²⁴ et Palacio²⁵; Laymann²⁶, Molina²⁷, Les-

Ludere
frequenter
sed in par-
va quanti-
tate, non est
lethalē ju-
xta alios.

Juxta S.
Doctorem
est lethale.

num. 5, i. f. — ⁷ Disp. 81, num. 12. — ⁸ V. *Ludus*, qu. 4. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 23, § 2, v. *Nota 2*. — ⁹ De Contract., qu. 9, art. 4, n. 6. — ¹⁰ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 7.

gato) n. 5, ponit hanc restrictionem, et loquitur solum de clericis in universum. — Ludovicus Lopez, *Instruct. conc.*, part. 2, cap. 31, propos. 6, quamvis citetur a Sanchez, ut refert S. Alphonsus, eodem modo loquitur ac Lessius.

896. - a) Sanchez, *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 7; Lessius, cap. 26, n. 5, i. f., non loquuntur de quantitate exposita; sed dicunt hujusmodi clericos mortaliter peccare si crebro luserint; et Lessius, praeter frequentiam, requirit adhuc, ut « per longum tempus » fiat.

b) Filliuccius, tr. 37, cap. 4, n. 59, id sane concedit, non tamen assertive, sed quasi dubitative: « Quodsi, inquit, verum sit canones et alia iura positiva esse abrogata, stando in iure naturae, neque etiam clericis erit prohibitus ludus sub mortali, nisi adsint pravae circumstantiae ».

897. - a) Navarrus, *Man.*, cap. 20, n. 9, (edit. Antwerp. 1579: cap. 19, n. 9), praetermittit frequentiam, et dicit peccaturum mortaliter eum qui notabilem quantitatem in ludo exposuerit.

b) Abulensis, in *Matth.*, cap. 6, qu. 54; Gutierrez, de *Juram.*, part. 1, cap. 53, n. 2; Lopez, *Instr. conc.*, part. 2, cap. 31, propos. 6,

a Sanchez in suis *Consil. mor.*, lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 6, allegantur non pro lusus frequentia, sed solum pro opinione, quae docet peccatum lethale esse notabilem quantitatem principaliter ob lucrum in ludis prohibitis exponere.

c) Cajetanus, in *Zam Zae*, qu. 168, art. 3, ad dub. 3; Angelus, v. *Ludus*, n. 4; Gaspar Hurtadus, de *Contract.*, disp. 8, de *Ludo*, diff. 3; Alcocer, tr. del Juego, cap. 11, concl. 5; Lessius, cap. 26, n. 5, v. f.; Roncaglia, tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3, resp. 2, hanc sententiam perspicue insinuant, dum de quantitate exposita silent et solam frequentiam requirunt ad peccatum mortale. — Paulus de Palacio vero, in *Sum.*, v. *Ludus*, annot. 4, dicit simpliciter clericos, chartis, aleis etc. ludentes, mortaliter peccare.

d) Armilla, v. *Ludus*, n. 4, hoc non habet.

e) Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 1, scribit « esse mortale peccatum, si clericus magnam quantitatem aleae lusu deponat. Sed bene monet Less... clericos... non esse mortalisi peccati dammandos, nisi frequenter aut publice cum scandalo populi ludant ».

f) Molina, disp. 512, n. 17, ut clericus datur publicus aleator atque adeo poenas canonicas incurrat, negat satis esse, « si semel,

sius^{c)}, Roncaglia^{c)}, Sporer^{g)}, et Diana¹ cum aliis, ubi vocat hanc sententiam communem, aitque ab ea non discedendum. Idem sentit Busenbaum, ut supra (modo tamen ludus non solum sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur Lessius et Wigandt.^{g)}). — Ratio, quia, ut jam supra indicavimus, et ut docent Sanchez^g et Molina⁴, ac Roncaglia⁵, frequentia talis lusus de jure naturae decet valde Ecclesiae ministros. Neque consuetudo id excusare potest; quia, ut Pontifex declaravit in cap. *Inter dilectos, de excess. praelat.*, talis consuetudo, tamquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda.

Qualis autem sit haec frequentia mortalis? — Bordonus^{h)} putat esse ludere semel in hebdomada; sed Roncaglia^{h)} merito id putat nimis rigidum. Immo Lessius⁶ et Wigandt⁷ sentiunt non damnandos de mortali clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebro, recreationis causa: nisi propria statuta dioecesis vel ordinis id prohibeant.

898. - Dubitatur 3º. *An peccent graviter clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter?*

Affirmat Sporer^{a)}; et adhaerent Molina^{a)}, ac alii apud Navarrum^{b)}. — Sed

¹ Part. 7, tr. 9, resol. 8; part. 4, tr. 4, resol. 188. — *Less.*, cap. 26, n. 5. — ^g Tr. 8, exam. 4, n. 77, resp. 4. — ² Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 7. — ⁴ Disp. 521, n. 6. — ⁵ Tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3, resp. 2. — ⁶ Loc. cit.,

negat Salas apud Lugo⁸. Et consentit Laymann⁹, citans Lessium et Rebellum, nisi fiat publice et cum scandalo: dicit enim Laymann, quod canones (ut habetur in cit. cap. *Inter dilectos, de excess. praelat.*) loquuntur tantum de publico aleatore, et his lusibus dedito.

899. - Ex his omnibus, dico 1º. Non peccare graviter clericos qui raro, moderate et privatim sine scandalo aleis ludunt. Immo probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia, in loco ubi praefati canones non rigide observantur; ut dicunt Molina^{a)}, Laymann^{b)}, Sporef¹⁰; et Diana^{c)} cum Dicastillo et Amico^{d)}.

900. - Dico 2º. Praefatas sententias, quae damnant de mortali clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt merae sortis seu fortunae.

Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum: sed immerito; nam revera alea (ut magistri idiomatic latini docent) est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omnino a casu pendent, et hujusmodi sunt luditalorum, tesserarum et similium. — Hinc dico quod lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent a casu, ut sunt lusus vulgo vocati *Bassetta*, *Primiera*, et similes, pro

n. 5, i. f. — ¹ Loc. cit., n. 77. — *Salas*, de Ludo, dub. 24, n. 2. — ⁸ Disp. 31, n. 11, post med. — ⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 21, n. 1, v. f. - *Less.*, cap. 26, n. 5, i. f. - *Rebel.*, part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 10. — *Laym.*, loc. cit. — ¹⁰ Tr. 6, cap. 6, n. 80.

bis aut ter ludat, sed requiritur ut saepe id efficiat^e; et *disp.* 521, n. 6: « Cum poenae illae, inquit, solis publicis aleatoribus sint impositae, qui non semel aut raro ludunt, sed ludo sunt dediti, non judico condemnandos esse culpae lethalis eos clericos, qui sine aliquorum scando, recreationis gratia, chartis ludunt quantitates modicas, quae conditionem ac statum ipsorum, spectatis eorum redditibus ac bonis, non dedeant^f.

g) Sporer, *tr. 6, cap. 6, n. 80*, primo dicit mortaliter peccare clericos, « si notabilem quantitatem aleae lusu exponent^g; sed addit: Hoc praesertim tempore, « clericos non esse peccati mortalis condemnandos, nisi frequenter, nimis sumptuose aut publice, cum scandalo populi ita ludant; sin vero privatim sine scandalo, et quantitate modica, spectato statu suo et copia reddituum, ludant, et sine aliorum officiorum suorum neglectu, recreationis gratia, maxime permittente et quasi honestante loci consuetudine^h, non fore mortale.

^{h)} Bordonus, in suis *Variis resolut.*, resol. 33, n. 3, eam frequentiam requirit ad hoc, ut clericus dicatur consuetudinarius in ludo, per haec innuens id requiri ad mortale; quod Roncaglia *loc. cit.*, « fortasse » nimis rigidum esse dicit.

898. - a) De Sporer et Molina, vide notas f et g ad num. praecedentem.

b) Navarrus, *loc. cit.*, auctores citat pro sua sententia, quae exposita est in nota a ad num. praeced.

899. - a) Molina, *disp. 521, n. 6*, non aliud habet quam quae supra, nota f, ad num. 897, notata sunt.

b) Laymann, *loc. cit.*, num. 2, concordat, « si raro et moderate ludant propter recreationem ».

c) Diana, *part. 7, tr. 9, resol. 3 i. f.*; Dicastillus, *tr. 18, disp. 2, dub. 2, n. 23*, absolute id docent, nempe sine distinctione locorum.

d) Amicus minus recte citatur a Diana; nam, *tom. 5, disp. 28, n. 10*, negat profecto

his quidem valent sententiae praefatae. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriae quam fortunae, ut sunt illi qui dicuntur *Ombre*, *Tressette*, et similes. Pro his enim valde probabiliter puto cum auctore libelli cui titulus: *Istrus. per li novelli Confessori*¹ cum Passerino, valere sententiam Salmanticensem (ut supra), scilicet non peccare graviter clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitus aut scandalum. — Circa quod bene insuper advertit Molina², pensandam esse qualitatem personae, an sit magnae vel parvae aestimationis. Clerici enim qui vitam non tam exemplarem ducunt, revera grave scandalum non ingerunt si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modo propria ministeria non negligant; immo nec ullum praebent scandalum, si mera recreationis causa id faciant. Et hos vere dici potest excusari ab hodierna et universali consuetudine, quae certe differt ab illa antiqua arcta primitivae ecclesiae disciplina.

<sup>Religiosos
dicas alios
minus pec-
cato-
lentis.</sup> 901. — III°. Quod ad RELIGIOSOS autem pertinet, dicunt Lugo³, Sanchez⁴ et Molina⁵, ipsos propter eorum statum et scandalum aliorum facilius posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo.

Unde dicunt Roncaglia⁶, et Bañez⁷

¹ Part. 2, cap. 17, num. 397. — *Passerini*, de Homin. statib., qu. 187, art. 2, n. 309. — ² Disp. 521, n. 6, post med. — ³ Disp. 31, n. 12. — ⁴ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 9. — ⁵ Disp. 521, n. 6, v. f. — ⁶ Tr. 14, qu. 11, cap. 1, qu. 3, resp. 2. — ⁷ Loc. cit., n. 12, post med. — ⁸ Tr. 18,

apud Lugo⁹, quod religiosi reformati, ut Capuccini, Jesuitae, Discalceati et similes, peccant, si semel his lusibus ludant. Et tanto magis id dicendum cum Salmant.⁸, de eo qui in his religionibus viam talibus ludis aperiret¹⁰). — Roncaglia⁹ autem, et Sanchez¹¹ cum Medina¹² dicunt adhuc religiosos non tam arctae observantiae peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo. Sed Salmant.¹⁰ cum Peyrino, Dicastillo et Antonio a Spiritu S., dicunt quod, praeciso scandalo et pracepto in contrarium, hujusmodi religiosi excusantur a mortali, si ludant in modica quantitate; et etiam a veniali, si faciant ob rationabilem causam, puta ad solandum infirmum aut socium tristem. Et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non merae sortis, juxta id quod supra diximus de clericis. — Addunt Salmant.¹¹ id licitum esse etiam recreationis gratia, vel ubi consuetudine permititur. Sed huic non acquiesco: quia talis recreatio est per se indecens statui religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest.

Quantam vero summam possit religiosus ludo exponere?

Modo ludus non sit specialiter interdictus a regula, Sporer¹³ censet posse ex-

Rationes
excusantes.

Alia excu-
satio S. Do-
ctori non
probata.

Quantum
religiosus
possit expo-
nere.

de Restit., cap. 6, n. 96. — ⁹ Loc. cit., resp. 2. — ¹⁰ Loc. cit., n. 96. — Laurent. de Peyrinis, de Off. subdit., qu. 2, cap. 2, § 7, i. f. — ¹¹ Dicast., tr. 18, disp. 2, dub. 2, num. 20 et 22. Anton. a Spir. S., Director. relig., tr. 8, disp. 4, n. 322 et 328.

laicos peccare, si recreationis gratia et moderate ludant; clericos vero negat «graviter saltem peccare». Et loquitur absolute et absque locorum distinctione.

901. — a) Bañez his verbis a Lugo citatur: «Perdoctus P. Magister Bañez indubitanter aliquando asseruisse fertur, si hominem nostrae Societatis vidisset chartis semel ludentem, judicaturum eum peccati mortalis reum». Quod et ipse Lugo ad Capuccinos, Carmelitas discalceatos et similes extendit.

b) S. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 10, n. 220, et in *Istrus. e Pratica*, cap. 10, n. 222 (edit. Neap. 1765), de his religiosis reformatis addit: «Et idem ego dicendum puto, si quocumque chartarum ludo, etiam recreationis causa..., ludant; saltem si non semel ludant: tum propter scandalum quod laicis darent, tum propter abusum quem introducerent».

c) Sanchez, loc. cit., n. 9, i, f., negat peccare mortaliter religiosos ludentes ob ratio-

nabilem causam, ubi consuetum est et absque pravo saecularium exemplo; item negat esse mortale si aliquid parvum ludant ob recreationem, sed extra hunc casum ait esse mortale; et dicit id esse doctrinae Bartholomaei Medinae conforme, qui revera docet in *Sum.*, lib. 1, cap. 14, § 28, cap. 6, religiosos peccare mortaliter his ludis saepe ludentes; sed Medina subdit id esse ratione scandali.

d) Salmant., loc. cit., n. 95, haec asserunt non disjunctive sed copulative, et juncta cum iis quae praecedunt: ajunt enim religiosos (non reformatos) posse «etiam absque culpa veniali ex justa causa, v. g. ad recreandum socium et seipso ludere chartis lusoriis aliquam modicam pecuniam, in illis religionibus, in quibus jam sunt hujusmodi ludi usu et consuetudine permissi, praeciso scandalo et in contrarium pracepto».

e) Sporer, tr. 6, cap. 6, n. 71, haec dicit non quidem taxative, sed exempli gratia.

ponere tres florenos quotannis. — Alii autem, ut Lugo¹, Elbel²; Sanchez³ cum Navarro, Valentia, Graffio, Salon, et Molina⁴, etc., probabiliter opinantur quod si religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque: dummodo tantumdem in eodem anno non impendisset in alios usus non necessarios. — Alii tandem, ut Salmant.⁵ cum Lugo⁶, Molina⁷, Azor⁸, etc., dicunt posse expōnere quantum sibi subtraheret parce vivendo, de iis quae sibi ad usum sunt assignata.

902. — IV°. Et ultimo, quod ad Episcopos pertinet, isti, si ludant ales, cum hoc valde dedebeat statum episcopalem, vix possunt excusari a mortali; ut dicunt Sotus et Salcedo, apud Sanchez⁹, qui¹⁰ cum Alcocer absolute eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum¹¹. Extra tamen hanc vel similem causam, Alcocer apud Lugo¹² ait peccare mortaliter episcopum qui semel ludat. —

¹ Disp. 3, n. 144. — ² Decal., lib. 7, cap. 19, n. 79. — ³ Navar., Man., cap. 20, n. 12. — ⁴ Valent., in 2^a 2^a, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 2, qu. 8, v. *Tertio observandum*. — ⁵ Jacob. de Graffis, Dicis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 122, num. 6. — ⁶ Salon, in 2^a 2^a, post qu. 61, de Dominio, qu. 5, art. 6, dub. penult., concl. 2. — ⁷ Disp. 520, post princ. — ⁸ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, post concl. 8. — ⁹ Ignatius Lopes de Salcedo, in Diaz Prax. crimin., cap. 73, addit., lit. A. — ¹⁰ Consil. mor., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 5. — ¹¹ Loc. cit., n. 9. — ¹² Alcocer, tr. del Juego, cap. 11, concl. 5. — ¹³ Alcocer, loc. cit. — ¹⁴ Disp. 31, n. 12. — ¹⁵ Consil., lib. 1, cap. 8, dub. 28, n. 9, i. f. — ¹⁶ Barthol. Medina, Sum., lib. 1, cap. 14, § 28, cap. 6. — ¹⁷ Part. 7, tr. 9, resol. 4. — ¹⁸ Salas, de Ludo, dub. 24, n. 8, v. *Tertio*. — ¹⁹ Loc. cit.

Sed merito (praecisis circumstantiis) Lugo¹⁵ hoc putat nimis durum. Sanchez¹⁶ autem cum Medina, et Rebellus¹⁷ apud Diana¹⁸, excusat eum a mortali, si ludat semel ad recreationem; immo Salas apud Lugo¹⁹ eo casu excusat etiam a veniali.

Caeterum episcopum ludentem ludo merae sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse a scandalo gravi: sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omnino fortuitis.

903. — An autem peccent mortaliter clerici aut religiosi, qui assistendo inspi- ciunt ludentes ales?

Hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in cap. *Clerici, de vita*, etc., ubi eis praecipi- pitur ne *hujusmodi ludis intersint*. — Com- muniter tamen negant doctores in hoc ipsos peccare mortaliter: nisi essent causa ludi mortalis, vel negligenter lusores cor- rigere, vel nisi de tali ludo, quatenus mortali, sibi complacerent; secus, si assi- sterent causa tantum se delectandi de in-

Cles
velatim
spicere
deates
les;
non tan-
submet-
Limita-
des.

²⁰ *Elbel, de Voto paupertatis, confer.* 18, n. 655, videtur illud concedere; id enim ex Lugo et Sanchez habet, quos non reprobant; sed addit: « Sapienter tamen Babenstuber... ait tum ex consuetudine Ordinum, tum etiam ex constitutione monasteriorum esse colligen- dum, quaenam hic quantitas debeat censeri moderata ». — ²¹ Salmant., tr. 13, cap. 6, n. 94, asserunt posse religiosos aliquam moderatam pecuniae summam ludo exponere, tum quia supponitur praelati licentia, tum quia se habent ut filii; « unde ex his, quae sibi ad usum sunt con- cessa, vel quae ab aliis accipiunt, vel ex desti- natis ad suum victimum, possunt, parce vivendo, aliqua subtrahere ut ludo exponant ». Et hic citant autores, e quibus solus Azor, part. 3, lib. 5, cap. 26, qu. 8, v. *Tertio*, haec omnia tenet; Lugo autem disp. 3, n. 144; Molina, disp. 520, post princ., concedunt quidem religiosum posse aliquam pecuniae sum- mam ludo exponere, sed quoad hujus summae determinationem, tenent sententiam quam superius S. Alphonsus retulit. — At Salmant. sic prosequuntur: « Quam vero quantitatem de- terminatam possint exponere? Aliqui dicunt posse quatuor vel quinque aureos pro centum,

quotannis sibi ad usum concessis. Alii posse omnia, quae possunt liberaliter donare. Sed hoc melius relinquendum est arbitrio pruden- ti viri ».

902. — a) Scilicet, quando ipsi episcopi vel aliae nobiles personae sunt infirmi, aut in carcere coniecti, aut in alio spirituali vel corporali labore, ut dicunt Sanchez et Alcocer locis cit.

b) Lugo, disp. 31, n. 12 hoc modo loqui- tur: « Rebellus... putat... episcopos non posse excusari a veniali si vel semel ludant, nisi urgeat necessitas excitandi vel recreandi infirmum, vel alia similis, cui non possit aliter satisfieri: quod durum putat Salas. Sed du- riuss fortasse alii loquuntur, ut Alcocer..., qui dicit episcopos peccare mortaliter quando ludis vetitis ludunt, nisi causa infirmitatis, carceris, vel alterius spiritualis aut corporalis laboris id faciant ».

c) Rebellus, part. 2, lib. 12, qu. 1, n. 10, a mortali excusat ecclesiasticas personas, si non frequenter, sed semel aut raro ludant; a veniali autem, ut minimum, excusandi non videntur, etiam si domi et sine scandalo lu- dant, maxime si sint religiosi aut episcopi, « nisi forte propter urgentem necessitatem re-

dustria vel fortuna ludentium. Ita Sanchez¹ cum Cajetano^{a)}, Silvestro et Angelo, ac Diana^{b)}.

Qua de re improbabiliter sentit Bartholomaeus de S. Fausto apud Diana³, quod clerici et religiosi assistentes ludis alearum non excusentur a mortali, eo quod in bulla S. Pii hoc interdicitur iis sub pena excommunicationis.

Sed censeo, praefatum auctorem quoad hoc in magnum irrepisse errorem: nam

Sanchez⁴, loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali bulla; meminit vero de ea paulo post⁴. At ibi observatur, bullam S. Pii loqui tantum de clericis et religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum.

Episcopi autem, his lusibus ex proposito et frequenter assistentes, difficulter etiam excusari possunt a peccato scandali gravis^{c)}.

Quid de
episcopo in-
spiciente lu-
dentes.

DUBIUM XIV.

Quid sit Contractus Societatis.

904. *Quomodo fit societas.* — 905. *De conditionibus requisitis ad societatem.* — Quid veniat nomine damnorum. — 906. *Quid, nomine expensarum.* Et an socius possit sibi deducere expensas itineris. — 907. Qu. 1. *An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem.* — Qu. 2. *Quomodo deinde dividendum lucrum.* — Qu. 3. *An damnum sortis spectet semper ad dominum.* — Qu. 4. *An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune.* — Qu. 5. *Quando inter fratres censemur facta societas, et quid in ea servandum.* — Qu. 6. *Quibus modis finalitur societas.* — 908. *An per tres contractus possit exigiri lucrum certum, salvo capitali.* — 909. *De societate animalium.* — Qu. 1. *Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere.* — Qu. 2. *An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo.* — Qu. 3. *An liceat contractus ad caput salvum.* — 910. *Quid de filio negotiante cum patre.*

904. — « Resp. Is est cum aliqui inter se conveniunt, et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis sive fructiferis, ut pecunia, animalibus, industria, labore, etc., commune aliquod lucrum faciunt, quod, uti et damnum, pro ratione et rata cujusque dividunt inter se. — Vide Lessium, Laymann⁵, Bonacina⁶.

Unde, spectando id quod ratio et justitia natura hic requirit, resolvuntur hi casus:

« 1º. Plus lucrari debet qui confert pecuniam et operam suam, quam qui vel pecuniam, vel operam solam.

« 2º. Capitale seu sors quam quivis contribuit, si pereat casu vel culpa so-

Conditio-
nes requisi-
tae.

dub. 31. Cfr. in magno Bullar. Rom. bullam *De salute gregis*, 1 Novembr. 1567. — Less., lib. 2, cap. 25, dub. 1. — ⁵ Lib. 8, tr. 4, cap. 20. — ⁶ Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 1, n. 1.

creandi aegrotum luderent, aliamve similem, cui aliter satisfieri non posset». Et ita etiam a Diana affertur.

903. — a) Cajetanus, *Sum.*, v. *Clericorum peccata*, negat esse mortale per se, quantum ex praecepto juris positivi pendet, « si temeritas, si contumacia, si contemptus desit ».

b) Diana, *part. 7, tr. 9, resol. 40*, aliorum sententias dumtaxat exponit, neque ullum de iis profert judicium.

c) Operae premium erit hic pauca adnotare de ludis, quos vocant, sive speculationibus bursae. — Ad duplex genus hujusmodi operationes apte reduci possunt, videlicet ad emptionem venditionem veram, sive fiat cum

pacto accessorio, sive non, aut ad emptionem venditionem fictam, in qua proprie sistit quod ludum bursae nuncupant, et est sponsio vera de pecuniae augmento vel decremente. — Porro si operationum istarum intrinseca moralitas consideretur, dummodo rite serventur debitae ad liceitatem venditionis vel sponsionis conditiones, theoretice loquendo dannandae non sunt. Verum practice secus dicendum est, si mala innumera quae secum ordinaria fert consuetudo ludis bursae vacandi attendantur: 1) cum non raro de ingenti pecuniae summa agatur, periculum subit totam familiam in ruinam adducendi; 2) ut variorum titulorum valor crescat aut minuatur, falsa

« ciorum levissima, contribuenti perit. — « Ubi discrimen est inter hunc contractum « et mutuum: quia in mutuo sors data « alienatur, et dominium ejus transfertur « in mutuatarium, cuius proinde solius « periculum ac damnum est, si casu pe- « reat. In societate autem, qui sortem con- « fert, eam non omnino alienat a se; et « sicuti commodum ac lucrum ad eum « spectat, sic etiam periculum et damnum. « — Bonacina¹ ».

905. - Quatuor igitur sunt praecipuae conditiones licitae societatis: 1^a. Ut societas fiat in negotiatione honesta. 2^a. Ut damnum sortis spectet tantum ad dominum. 3^a. Ut servetur aequalitas, nempe ut aestimatio laboris unius aequiparet usum pecuniae alterius. Vide Salmant.², Viva³ et alios passim. 4^a. Conditio est, ut uterque socius subeat onus damnorum et expensarum.

Nomine autem *damnorum* veniunt tantum *damna* illa quae solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces, diripiatur a latronibus; ut habetur ex lege *Cum duobus*, § *Quidam*, ff. *pro socio*, ubi dicitur: *Damni partem dimidiām (alterum) agnoscere debere tam pecuniae quam rerum caeterarum, quas*

¹ Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 1, n. 8, v. *Quarta conditio*. — ² Tr. 14, de Contract., cap. 3, num. 96. — ³ De Contract., qu. 9, art. 3, num. 2. — ⁴ Loc. cit., punct. 4, num. 1. — ⁵ De Contract., cap. 4, qu. 2, v. *At socii*. —

secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas profici- sceretur. — Non tamen veniunt *damna* quae remote occasione societatis *socius* patitur, puta si occupatus in societate praetermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domus suae providere, etc. Ita Bonacina⁴, Continuator Tournely⁵ et alii, ex lege *Socium* § *Socius*, ff. *eod. tit.* Nec veniunt *damna* quae non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriae personae, obveniunt socio, ut legitur in eodem § *Socius*, mox citato. — Si autem causa societatis vulneretur *socius* vel ejus servus a latronibus, tunc solae expensae curationis debent esse communes, ex praedicta lege *Cum duobus*, § *Quidam*.

906. - Nomine autem *expensarum* ve- niunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mer- cium, etc.

Sed hic dubitatur: *an socius itinerans causa societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris?*

Negant Silvester⁶, Angelus⁷; item Pe- trus Navarra, Rebellus, apud Bonacina⁸; et probabile putat Lessius⁹. Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus quos alter socius domi fecisset; sed solum illos in quibus is damnificatur causa societatis.

⁴ V. *Societas I*, qu. 12. — ⁵ V. *Societas I*, n. 12. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, num. 465 et 466. — *Rebell.*, part. 2, lib. 15, qu. 7, n. 8. — ⁶ Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 4, num. 8. — ⁷ Cap. 26, n. 36.

passim evulgantur nuntia, v. g. de belli periculo, de penuria cuiusdam mercis, etc.; hoc autem mendacio decepti, plures cum non mediocri fortunae jactura ad contractus perniciosissimos inducuntur; 3) accedit ut magno numero valores coacerventur, ut cuiusdam monopolii ope, justum pretium sive deprimitur, sive plus aequo augeatur, et ita depereat aliorum fortuna. Quapropter exceptandum sane est ut ab illis penes quos est legifera potestas, hoc ulcus societatis domesticae et civilis radicitus evellatur. — In Italia (Cod. 1808) et Germania (Cod. 764) ludi bursae stricte dicti, (*Differenzgeschäft*) ceteris ludis assimilandi sunt, in quibus nempe non datur actio victori; in Gallia (lex 28 Mart. 1885) ista non dene- gatur.

Denique pro coronide totius argumenti de ludo, loquendum est de *loteria*, ut vocant, seu sortitione quaestuosa. Haec est contractus quo plures quamdam pecuniae summam in

commune ponunt, ac dein sortiuntur quisnam loteriae objectum sit accepturus. — Per se hujusmodi contractus non est illicitus, modo tamen serventur conditiones sequentes: 1° ut nulla sit *fraud* in schedulis educendis, nec in solvendo *praemio*, quod obtigerit; 2° ut dominus loteriae in lucro non excedat, nec plus moraliter lucretur, quam si alio contractu licito pecuniam suam impenderet, vel merces suas distribueret. Sed majus potest esse lucrum, si in bonum opus, vel publicam utilitatem instituta sit loteria; nam loteriae participantes censentur in hoc consentire. — Atamen Guberniorum publica sortitio, prout fieri solet, valde periculosa est; nimilam enim pecuniae cupiditatem excitat, apud pauperes praesertim laboris amorem extinguit, otiosae vitae desiderium acuit, ac fortunas frequenter assumit. Ideo omnibus iste ludus dissuadendus est; immo peccant, qui pecuniam familiae necessariam sorti exponunt.

Quid
mine
penuria

Alii
gant
cum id
rantem ei
sa soci
tis possi
pesca
decere.

Alii affirmant posse integras deducere.

tatis. — Alii vero, ut Roncaglia¹, Molina², Lessius³, Navarrus⁴; et Bonacina⁵ cum Reginaldo et Salon, concedunt posse integros deducere: modo aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo. Et probant ex lege *Si fratres*, § *Si quis, ff. pro socio*, ubi dicitur quod socius *viatica...*, *et stabulorum, et jumentorum, et carrulorum vecturas, vel sui vel sarcinarum suarum gratia...* (societati) *recte imputabili*. Unde, cum lex absolute concedat socio sibi recipere viatica cum caeteris expensis, non appetet ratio cur ea non integre recipiat.

Secunda opinio videtur probabilior; prima, non improbabilis.

Haec secunda sententia videtur probabilior, utpote juri conformior. — Sed quia primam non audeo dicere improbabilem, ideo censeo quod si bona fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinere. Secus, si mala fide; quia (ut *diximus n. 761, Qu. 2, v. Sed quid*) cum opinione probabili et non certa non potest inchoari possessio.

907. - Quaeritur 1°. Si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniae?

Uno concreto pecuniam; altero laborem, sortita quaecumque dividenda est.

Prima sententia, quam tenent Glossa⁶, et Bartolus, Accursius, Covarruvias, etc., apud Palaum⁷, negat; et non solum lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. — Ratio, quia in societate omnia debent communicari; unde, sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt quod sicut ad dominum spectat capitale et postea ejus lucrum; sic ad mercatorem prius pretium suae industriae, et postea pars lucri: quod in idem coincidit.

Juxta alios, sortita dividenda.

Secunda tamen vera sententia, quam tenent Palaus⁸, Azor⁹ cum Baldo et S. Bernardino Senensi; Lugo¹⁰, Petrocorensis¹¹, Bonacina¹², Cabassutius¹³, Escobar¹⁴, Roncaglia¹⁵, docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lu-

crum supersit. — Probatur 1°. Ex bulla Sixti V. *Extrav. Detestabilis*, § 2, ubi sic sancitur: *Si... finita societate ipsum capitale exstat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes super eo legitime conventum sit.* — Probatur 2°. Ratione: quia pecunia collata in societatem minime fit communis inter socios quoad dominium seu proprietatem, sed tantum quoad usum seu commoditatem; ut habetur ex D. Thoma¹⁶, ubi S. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifici per modum societatis cuiusdam, non transfert dominium pecuniae suae in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur.* Sicut ergo si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest.

Nec obstat dicere quod in societate fiunt communia tam industria quam pecunia. Nam respondetur (ut jam innuimus), quod in societate non communicatur pecuniae proprietas, sed tantum usus seu commoditas; unde sufficit ut uno conferente industriam, alter conferat pecuniae commoditatem. Et ideo, si finita societate solum remanet capitale, non erit injustitia si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suae industriae, sic iste amittit lucrum commoditatis sua pecuniae, quae cum sit negotiationi exposita bene apta est fructum reddere. — Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quod unus conferat operam, et alter pecuniam. Nam revera ex una parte confertur opera; et ex altera, non pecunia, sed pecuniae commoditas praestatur. Unde, non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, et sui laboris lucrum; sed tantum dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suae industriae, et dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis sua pecuniae negotiationi expositae, semper domino

*Difficul-
tati respon-
detur.*

¹ Tr. 14, qu. 12, de Contract. societ., cap. 2, qu. 2, resp. 2. — ² Disp. 418, n. 2. — ³ Cap. 25, n. 35. — ⁴ Man., cap. 17, n. 288. — ⁵ Disp. 8, qu. 6, punct. 4, n. 8. — ⁶ Regin., lib. 25, n. 398. — ⁷ *Salon*, in 2° 2°, disp. de Contract. societ., art. 4, controv. 8, num. 26. — ⁸ Ad leg. 1, C. pro socio. — ⁹ Bartolus, ad leg. 1, C. pro socio. — ¹⁰ Covar., Variar. lib. 3, cap. 2, n. 2, v. f., post concl. 1. — ¹¹ Tr. 33, disp. 8, punct. 8, n. 1. — ¹² Loc. cit., n. 2. — ¹³ Part. 8, lib. 9, cap. 8, quaer. 1. — ¹⁴ Lib. 2, v. 3, resp. 2. — ¹⁵ Tr. 14, qu. 12, cap. 2, qu. 3, resp. 2. — ¹⁶ Sixtus V, bulla *Detestabilis*, 21 Octobr. 1586, in magno Bullar. Rom. — ¹⁷ 2° 2°, qu. 78, art. 2, ad 5.

Baldus, in leg. 1 *Societatem*, C. pro socio, a num. 13. — *S. Bernard. Senen.*, part. 2, serm. 39, art. 2, cap. 3, v. *Se-
cundo quaeri posset.* — ¹⁸ Disp. 30, n. 24. — ¹⁹ De Just., cap. 8, post princ. — ²⁰ Disp. 8, de Contract., qu. 6, punct. 3, n. 3. — ²¹ Lib. 6, cap. 13, n. 3. — ²² Lib. 41, n. 82. — ²³ Tr. 14, qu. 12, cap. 2, qu. 3, resp. 2. — ²⁴ Sixtus V, bulla *Detestabilis*, 21 Octobr. 1586, in magno Bullar. Rom. — ²⁵ 2° 2°, qu. 78, art. 2, ad 5.

salvo suo capitali. Prout si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus; et lucrum deinde est dividendum.

Quaeritur 2º. Detracta sorte domino, quomodo dividendum est lucrum?

In hoc valde obscure et confuse doctores loquuntur. — Alii, ut Lessius¹, Viva^{a)} (et probabile putat Croix^{b)}) dicunt quod si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem aestimatam, tunc aequaliter dividendum est lucrum et capitale; juxta primam sententiam allatam in praecedenti Quaestione. — Alii vero, ut Cabassutius^{c)} cum Angelo, Silvestro, Navarro et Petro Navarra, etc., dicunt quod, deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum aequa dividendum sit, si valor operarum aequiparet valorem sortis.

Pace tantorum doctorum censeo, neutram praedictarum sententiarum aequitati conformem esse. Prima enim plus aequo tribuit ponenti operam (ut jam diximus in Quaest. 1^{a)}); secunda, plus ponenti pecuniariam. — Hinc omnino mihi dicendum videtur cum Roncaglia^{b)}, et Palao^{c)} cum Rebello, quod, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata; habitatione valoris industriae ex una parte, et ex altera commoditatis praestitae ex pecunia, juxta communem aestimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem.

Hinc bene advertendum cum eodem

Opiniones
de lucro di-
videndo,
post detrac-
tam sor-
tem.

S. Doctor
ait dividen-
dum pro ra-
ta.

¹ Cap. 25, n. 9. — ^a Lib. 8, part. 2, n. 1101. — ^b Lib. 6, cap. 18, n. 6. — ^c Angel., v. *Societas I*, n. 17. — *Silvest.*, v. *Societas I*, qu. 20. — *Martin. Navar.*, Man., cap. 17, n. 251 et 252. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, n. 449, 454 et 458. — ^d Tr. 38,

Roncaglia^{e)} et Sporer^{f)}, quod aliquando industria mercatoris plus valebit quam usus pecuniae, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui: ita ut aliquando licitum possit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, aequa interim distributo lucro: prout fit ex consuetudine in pluribus locis, in societate animalium, ut testatur Cabassutius^{g)}. — Insuper advertendum quod aliquando valor industriae decrescit ob multitudinem operariorum societatem potentum. Qua ratione poterunt forte excusari plures contractus qui primo aspectu videntur injusti; eo quod operariorum industria in societatem collata, juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi aestimatur.

E converso, injustum omnino esset pactum quod, empta merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale, et deinde quod superest aequaliter dividatur. Nam licet compensentur mercatori fructus quos interim non percipit, cum medietate sortis quam in fine societatis percipiet: tamen ponenti pecuniariam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subiacet periculo sortis et lucri. — Ita optime Roncaglia^{c)}.

Quaeritur 3º. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniariam, altero operam, pecunia casu perit?

Prima sententia, quam tenent Major^{h)}, Glossaⁱ⁾, et alii apud Azor^{j)}, sic distin-

^e disp. 8, punct. 1, n. 3; et punct. 8, n. 2. — ^f *Rebel.*, part. 2, lib. 15, qu. 8, n. 1. — ^g Tr. 14, qu. 12, de *Contr. societ.*, cap. 2, qu. 3, resp. 1. — ^h Tr. 6, cap. 6, n. 81, i. f. — ⁱ Lib. 6, cap. 13, n. 7, i. f. — ^j In 4, dist. 15, qu. 47, § *His dictis*, v. *Tertius*.

907. — ^{a)} Viva, *de Contract.*, qu. 9, art. 3, n. 5, supponit Titium v. g. apposuisse 100 in societatem; et Cajum, industriam pariter 100 aequivalentem, et finita societate 200 haberet; tunc: « Ex ducentis aureis (inquit)... extrahendi sunt centum, quos posuit Titius pro sorte, et extrahendus est valor operae et industriae, quam posuit Cajus, perinde ac si fuisset famulus, et quod superest, utrique dividendum.

^{b)} Roncaglia, tr. 14, qu. 12, de *Contr. societ.*, cap. 2, qu. 3, resp. 2, scribit: « Prius restituendum est capitale, si supersit, illi qui apposuit pecuniam, et postea dividendum lucrum juxta aestimationem industriae et laboris ».

^{c)} Roncaglia, tr. 14, qu. 12, cap. 3, reg.

in praxi, n. 3, videtur ita sentire, scribens: « Injustum pariter in praxi... reputandum est pactum quo socius apponens labore nil lucri debeat accipere, donec ex fetibus et fructibus extrahatur prius capitale restituendum apponenti, et dein quod superest aequaliter dividatur. Meo videri in hoc pacto manifesta habetur injustitia; nam apponens capitale habet illud salvum et integrum; qui vero reciperet animalia non ita facile compensabitur pro suis laboribus; antequam enim integrum restituat capitale, facilime tanti erunt ipsius labores, ut non satis compensentur, eo quod acquirat dominium medietatis gregis ».

^{d)} Azor, part. 3, lib. 9, cap. 3, qu. 3, haec

**Damnum
sors ali-
quando
damnum
in alio.**
guit: Si sors perit postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam. Si vero pecunia perit antequam socius operam praestet, damnum debet esse commune. — Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno aequaliter conferente operam, et altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra et damna.

Secunda tamen et vera sententia, quam tenent Glossa¹, Navarrus², Angelus³, Silvester⁴; Azor⁵ cum Bartolo, Baldo, S. Bernardino Senensi et aliis, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniae pertinere. — Ratio, quia non est verum quod, collata pecunia, etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniae commoditas (ut supra diximus in Quaest. 1^a). Unde cum, sorte pereunte in principio contractus, dominus illius nullam pecuniae commoditatem conferat; sic etiam ad nihil tenetur alter si nullam conferat operam. Et ideo diximus e converso quod, finita societate, prius reddenda est sors domino pecuniae, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

**Quaeritur 4º. An licet pactum quod,
sorte pereunte, commune sit damnum in-
ter ponentem pecuniam et mercatores?**

Respondetur: Si pactum sit ut, sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est. Quia, sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media

**Pactum
et damnum
sors sit
communis,
hiqua-
bitum.**

¹ In leg. *Si non fuerit* 29, ff. pro socio, ad v. *Solms.* — ² *Man.*, cap. 17, num. 252. — ³ V. *Societas I*, num. 10. —

⁴ V. *Societas I*, qu. 6. — ⁵ Part. 3, lib. 9, cap. 8, qu. 8, v. *Societas I*. — *Bartolus*, in legem 1, C. pro socio. — *Baldus*, in eamd. leg., n. 20 et 21. — *S. Bernard. Senen.*, part. 2, serm. 39, art. 2, cap. 8, v. *Tertio quaeritor.* — ⁶ Tr. 14,

pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet; sic aequum est ut, sorte pereunte, ipse subeat medianam partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita Roncaglia⁶; et Azor⁷ cum Angelo, Silvestro, Rosella et aliis. — Si vero pactum est ut sors non sit communis, commune vero sit damnum, tunc certe illicitum est et injustum; cum nulla hic detur justa recompensatio. Vide Azor, Roncaglia⁸.

**Quaeritur 5º. Quandonam censemur in-
ter fratres contracta societas, et quid in
ea servandum?**

Respondetur: Non censemur facta societas, nisi expresse vel tacite ex conjecturis id habeatur. Unde, non quia fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas: nisi vero omnes in aliquo negotio se exerceant; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita Azor⁹, Molina¹⁰; Bonacina¹¹ cum Filiuccio; Roncaglia¹². Idque clarius praesumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. — Hoc tamen intelligitur quando unusquisque confert etiam bona propria, praeter communia. Secus, si tantum unus sua propria bona confert, puta lucra alicujus officii vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt Azor¹³ cum Bartolo¹⁴ et Baldo¹⁵,

**Aliquando
illicitum.**

**Quando
censemur
contracta
societas in-
ter fratres.**

qu. 12, cap. 8, reg. in praxi, n. 8. — ⁷ Part. 8, lib. 9, cap. 3, qu. 4. — *Angel.*, v. *Societas I*, num. 10. — *Silvest.*, v. *Societas I*, qu. 6. — *Rosella*, v. *Societas*, n. 18, qu. 17. — *Azor*, loc. cit. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Loc. cit., cap. 19, qu. 1. — *Fili.*, tr. 38, num. 143 et seqq. — ¹⁰ Loc. cit., cap. 4, qu. 1.

scribit: « Eiusdem sententiae videtur fuisse Glossa in l. 1, C. pro socio ». — At revera Glossa illa haec tantum habet: « Quid si hic sors sit amissa, an tantundem debeat repnere, et an sit commune periculum? Respon.: non est commune periculum, ut ille qui operam ponebat aliquid conferat; sed finita est societas interemptione rerum...; et circa pecuniam consuevit exhibere operam, quam modo non habet ».

¹³) Molina concordat quidem; sed loquens de fratribus, qui bona indivisa possident, hoc modo, *disp. 421, n. 5*, mentem suam exponit: « Quando aliud non fuit expresse deductum in pactum, vel aliud tacite non colligitur sufficienter ex mutua communicatione omnium universim bonorum, ea societas censenda non

est omnium bonorum universim, sed solum quoad bona haereditaria et lucra ac damna ex illis, aut ex aliqua particulari negotiatione et administratione eorum bonorum, vel simul etiam quoad opera fratrum ac sororum, quae administrationem ac juvamen familiae concernunt ».

¹⁴) Bonacina, *disp. 3, de Contract.*, qu. 6, punct. 7, n. 2, principium generale, non vero exempla affert: « Utrum fratres, inquit, censemur societatem iniisse hoc ipso quod patrimonium commune habent et de communi mensa vivunt? Respondeo negative, quia ad contrahendum societatem requiruntur verba aut signa indicantia contractum societatis, praefata autem signa sunt indifferentia ».

¹⁵) Azor. *part. 3, lib. 9, tit. de Societ.*:

ac Bonacina¹ cum Navarro²). Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait Bonacina³, contra Molina), potest ille plus accipere, juxta aestimationem sui laboris.

Si autem aliquis frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquedum admoneatur ab aliis fratribus velle ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis. — Ita Roncaglia⁴ cum Giribaldo, contra aliquos.

Quaeritur 6°. Quibus modis finiatur societas?

1° Finitur completo tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione, ex leg. *Actione*, § *Item*, ff. *pro socio*.

2°. Per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiatur seorsim negotiari pro seipso, l. *Ita quoque*, ff. *eod. tit.* — Si vero quis, socio invito, renuntiet ante tempus, tenetur ad interesse. *Excipe 1°*. Si hoc est necessarium ad bonum publicum, ut si socius abesse debet causa reipublicae, nec alium comode subrogare possit. 2°). Quando nulla subest spes obtinendi id ob quod facta est societas. 3°). Quando alter non servat pacta. 4°). Quando alter grave damnum infert societati. Haec tamen debent esse certa; alias possessio stat pro observantia contractus. Vide Bonacina⁴.

3°. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad haeredes; et hoc etiamsi

¹ Disp. 3, de Contract., qu. 6, punct. 7, n. 8. — ² Loc. cit., num. 3. — ³ Molina, disp. 421, num. 6. — ⁴ Tr. 14, qu. 12, cap. 4, qu. 1. — *Gribaldi*, tr. 3, de Contract., cap. 12, dub. 8, num. 81. — ⁵ Loc. cit., punct. ult., num. 2. — ⁶ Ex leg. *Verum*, § *In haeredem*, ff. *pro socio*, et leg. *Actione*, § *Morte*, ff. *eod.*, cum *Glossa in leg. Actione*, ad v. *Nec*

conventum sit ut transeat societas ad haeredes mercatoris⁵. Ratio, quia in societate eligitur industria personae; ignoratur autem qualis sit industria haeredis. — Excepit tamen Bonacina⁶, nisi pactum jumento sit firmatum. Sicut etiam non finitur societas, circa negotia coepta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas⁷: ut Molina⁷, et Bonacina⁸ cum Filiuccio, etc. communiter.

4°. Finitur societas etiam per mortem civilem, id est per exilium aut professionem solemnem socii⁹.

5°. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus, non posset pecuniam vel labore promissum praestare. — Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam quam possit conferre. Bonacina¹⁰. — Item, si res ita sint mutatae, ut societas non sit amplius idonea, ex cit. leg. *Verum*, § *fin.*

906. — « 3°. Potest tamen fieri in hoc contractu, ut quis juste servet sortem suam indemnem, et insuper certum lucrum percipiat, si nimis ad contractum societatis adjungantur duo alii, assecutionis et venditionis: cuius tale exemplum ponit Laymann. — In his societatem cum mercatore, et contribuis ei 1000 florenos v. gr.; spes est quod in quotannis lucratus sit 300, cuius lucri dimidium v. gr., jure societatis tibi debetur una cum sorte. Sed quia ad te quoque pertinere deberet ejusdem sortis periculum: ut ipse id periculum in se

Contract
societatis
possunt si
adjungi.

haeres socii succedit. — ⁶ Loc. cit., num. 3. — ⁷ Disp. 414, num. 5. — ⁸ Disp. 3, qu. 6, punct. ult., num. 3, i. f. — *FU.*, tr. 38, n. 29. — ⁹ Ex leg. *Verum*, § *fin.* ff. *pro socio*, cum Institut. de capitibus diminut. — ¹⁰ Disp. 3, de Contract. qu. 6, punct. ult., num. 5. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 20, num. 2.

cap. 19, qu. 5, dicit fratrem, contracta cum altero fratre societate simpliciter, posse repetere bona castrensis vel quasi castrensis, quae in communem utilitatem impendit; pro quo citat Bartolum in leg. Si patruus 4, C. *Communia utriusque judicii*; at certe Bartolus hoc non dicit, nec de castrenibus loquitur. — Deinde Azor, qu. 6, loquitur de casu, quo duo fratres post patris obitum convivunt, communis utentes mensa, et unus eorum ex suo aliquid in communem victimum impendit; quem negat posse id repetrere, si est contracta so-

cietas victimus communis; bene tamen posse repetrere, si non sit contracta hujusmodi societas. Et hic citat Baldum (ex Silvestro) in leg. Cum duobus, ff. *pro socio*; at rursus Baldus ibi haec non habet.

¹¹ Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 161, non citatur a Bonacina pro hac sententia.

¹² Haec dicuntur a Molina et Filiuccio de vectigalibus vel aliis rebus publicis conductis, in casu quo conventum sit, ut societas ad haeredem transeat; supponunt vero omnes citati auctores idoneum esse haeredem.

« suscipiat et tibi sortem assecuret, in ius oneris compensationem relinquis ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet duae partes lucri ad ipsum, et tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri sperati, nempe 100 florenos in spe, vendis etiam eidem pro 50 vel 60 v. gr. annuis certis et in re. Et sic tandem id lucrum facis, et sortem servas indemnem. — Vide Laymann et Bonacina¹. »

Haec est celebris illa Quaestio *Trium contractuum*: an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali?

*Tractus
de aliis
casis.*

Prima sententia negat, quam tenent Sotus², Merbesius³, Habert⁴, Pater Concina⁵, Continuator Tournely⁶ (qui tamen⁷ admittit contractum duplicem, ubi sola sors vel solum lucrum assecuratur: in quo consentit etiam Cabassutius⁸); item Bañez, Rebellus, Prado, Tapia, Ledesma et Mercado, apud Salmant.⁹; et videtur adhaerere Azor¹⁰. — Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas destruitur; cum de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri et sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam Cabassutii et [Contin.] Tournely, ut supra. Destructo autem societatis contractu, deficit justus titulus ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia: et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium recipientem pecuniam. — Nec obstat dicere quod si contractus isti societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore et cum eodem socio. Nam respondent fautores hujus primae sententiae quod in iis casibus perseveraret societas: sed hic societas

destruitur, et sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi.

Praeterea tuentur praefati auctores, oppositam sententiam reprobatajam fuisse a Sixto V per bullam *Detestabilis*¹¹, editam anno 1586, ubi in § 1 sic dicitur: *Damnamus et reprobamus omnes... contractus, conventiones et pactiones posthac ineundos seu ineundas, per quos seu quas caverbitur personis, pecunias, animalia aut quaslibet alias res, societatis nomine tradentibus, ut, etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam, damnum aut amissionem sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit, et integrum a socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate... in singulos annos aut menses, durante societate respondeatur*. Et ideo huic sententiae videtur adhaesisse noster SS. Pontifex Benedictus XIV, in suo aureo libro *de Synodo*¹², ubi dixit quod, licet quaestio haec adhuc indecisa remaneat, *siquidem plures et non obscuri nominis posteriores theologi trinum contractum ab omni usurae reatu absolvunt*, hanc tamen sententiam sentit praefatae bullae magis congruere. — Accedit alia bulla S. Pii V, qui in sua extrav. *Cum onus, § 4, de Censibus*, sic dixit: *Conventiones, directe aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.*

Secunda vero sententia communior defendit licitum esse hunc trinum contractum: dummodo absit animus fenerandi, et omnino obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet. Hanc tenent Navarrus¹³, Lessius¹⁴, Toletus¹⁵, Lugo¹⁶, Laymann¹⁷, Palaus¹⁸, Bonacina¹⁹, Escobar²⁰, Roncaglia²¹, Mazzotta²², Sporer²³, Molina²⁴; Salmant.²⁵ cum Joanne Majore doctore Parisiensi, et Silvestro, Petro Navarra, Armilla, Medina, Lopez,

Communi-
nius affir-
matur esse
licitus.

Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 20, n. 2. — ¹ Disp. 8, qu. 6, punct. 3, n. 10. — ² De Just., lib. 6, qu. 6, art. 2. — ³ Sum., part. 2, qu. 48, decis. 9. — ⁴ De Contract., cap. 15, qu. 6, resp. 4. — ⁵ De Just., dissert. 3, cap. 21, § 4 et seqq. — ⁶ De Contract., cap. 4, art. 1, concl. 1. — ⁷ Loc. cit., concl. 2. — ⁸ Lib. 6, cap. 13, § 1. — ⁹ Bañez, in 2° 2°, qu. 78, art. 4, de Contr. societ., dub. 1, concl. 1. — ¹⁰ Rebel., part. 2, lib. 15, qu. 4, n. 1. — ¹¹ Prado, cap. 29, qu. 2, n. 24. — ¹² Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 14, n. 3. — ¹³ Petr. Ledesma, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 34, de Contr. societ., concl. 5. — ¹⁴ Mercado, tr. 1, de Contract., cap. 8, num. 15. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 3, num. 99. — ¹⁶ Part. 3, lib. 9, cap. 4, qu. 5, v. *Ex his*. — ¹⁷ Bulla *Detestabilis*, de 21 Octob. 1586, in magnō Bullar. Rom. —

¹⁸ Lib. 10, cap. 7, n. 4. — ¹⁹ S. Pius V, bulla *Cum onus*, 14 kal. Febr. 1569, in magnō Bullar. Rom. — ²⁰ Man., cap. 17, n. 254 et 258. — ²¹ Cap. 25, num. 23 et 32. — ²² Lib. 5, cap. 41, n. 2. — ²³ Disp. 30, n. 40. — ²⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 18, n. 11. — ²⁵ Tr. 33, disp. 8, punct. 5, n. 3. — ²⁶ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 11, n. 2. — ²⁷ Lib. 41, n. 88. — ²⁸ Tr. 14, qu. 12, cap. 3, qu. 2. — ²⁹ Tr. 8, disp. 3, qu. 4, cap. 4. — ³⁰ Tr. 6, cap. 6, n. 58. — ³¹ Disp. 417. — ³² Tr. 14, cap. 3, n. 100 et seqq. — ³³ Joan. Major, in 4, dist. 15, qu. 48 et 49. — ³⁴ Silvestr. v. *Societas I*, qu. 2, v. f. — ³⁵ Petr. Navar., lib. 3, cap. 2, num. 441 et 442. — ³⁶ Armilla, v. *Societas*, num. 6. — ³⁷ Barthol. Medina, Sum., lib. 1, cap. 14, § 27. — ³⁸ Ludov. Lopez, de Contract., lib. 1, cap. 65, v. *Expedita jam*.

Maldero. Et valde probabilem vocat Azor¹, saltem de jure naturali. — Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745, hoc titulo: *Examen théologique sur la société du prêt à rente*, in quo verbatim referuntur approbationes trini contractus, editae ab academiis et facultatibus theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Brisgoica et Moguntina. — Ratio praecipua hujus sententiae jam supra est tradita, nempe quod si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent.

Nec subsistere dicunt auctores hujus secundae sententiae duo illa praecipua fundamenta adversariorum, nempe quod cessante periculo destruitur societas; et quod de societate transit in mutuum.

Nam, quoad primum, negant Navarrus et Lugo, quod periculo in socium conjecto, societas destruatur. Sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de sui natura spectet ad dominum, justa tamen compensatione facta, potest illi adjici pactum ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de commodato*, neque tunc destruitur contractus commodati: sic etiam in contractu societatis, de cuius essentia non est ut sit commune periculum damni, prout asserunt adversarii, sed id probare deberent, cum immo potius oppositum clare probetur ex leg. *Si non fuerint*, § *Ita, ff. pro socio*, ubi dicitur: *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat; lucrum vero commune sit*, Cassius putat. — De essentia ideo societatis tantum esse dicunt ut utraque pars aliquid conferat ad communem usum et lucrum, et aequalia sint commoda et incommoda. Ex quo fit ut ex commodis aequalibus aequalia sint lucra, et ex aequalibus incommodis aequalia sint pericula. Unde

Maler., tr. 5, cap. 2, dub. 9. — ¹ Part. 3, lib. 9, cap. 4, qu. 5, v. *Ex his*. — *Navar.*, Commentar. de Usuris, n. 35 et seqq. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 30, n. 42. — *Serra*, in 2ma 2ta, qu. 77, art. 4, dub. 2, v. *Dicendum* 2°, i. f. — *Salmant.*, tr. 14, de Contract., cap. 3, n. 108. — *Bonac.*,

quando quis assumit totum periculum, socium assecurando tum de sorte tum de lucro, licet majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commodo majoris lucri. Contra vero, conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit aequalitas: ex qua principaliter constituitur societas. — Quantum autem lucrum possit exigi? Magister *Serra*, apud *Salmant.*, putat octo pro centum; *Bonacina* censem plus, si negotiatio esset lucrosior et minus periculosa. *Salmant.*^{a)} autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum vero fundamentum, nempe quod societas eo casu transiret in mutuum, quia, conjecto in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injurya posset ille pro libito de tali pecunia disponere; diverse respondent fautores secundae sententiae. — *Lessius*^{b)} et *Azor*^{c)} (quamvis hic contrariae sententiae adhaereat) dicunt quod hujusmodi contractus, licet non remaneret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractus, nempe conductionis operarum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractus innominati, ut ait *Azor*, qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. — Alii vero, ut *Lugo*, *Palaus*, *Escobar* et *Roncaglia*, respondent quod, non obstante periculo suscepto a socio, adhuc persistit societas. Sicut enim (inquiunt) in *commodato*^{d)}, si commodarius suscipit in se periculum rei commodatae, non acquirit illius dominium, cum permaneat contractus commodati, ut habetur ex cit. *cap. un. de commodato*, ita etiam in nostro casu socius, ob periculum in se susceptum, non acquirit dominium sortis sicut in mutuo: etenim, quam-

disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 11, n. 6. — ^d *De Just. et Jure*, lib. 2, cap. 25, n. 30. — ^e Part. 3, lib. 9, cap. 4, qu. 5, v. *His positis*, v. f. — *Lugo*, disp. 30, n. 43. — *Palaus*, tr. 33, disp. 8, punct. 5, n. 4. — *Escobar*, lib. 41, n. 88. — *Roncaglia*, tr. 14, qu. 12, de Contract. societ., cap. 3, qu. 2.

908. — ^{a)} *Salmant.*, loc. cit., utique dicunt: «Quinque pro centum sunt modo in usu regulariter». At videntur sententiam *Bonacinae* approbare; postquam enim eam expouerunt: «Addimus nos, inquiunt, et quo

magis fuerit certum lucrum et minus periculum sortem amittendi».

^{b)} Hoc de *commodato* exemplum omittit *Escobar*; *Roncaglia* autem exemplum adducit de deposito.

vis ille solvendo in fine contractus valorem sortis et lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis, faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait Lugo¹) posset juste cogi ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit Lugo quod si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; et contra, posset eam dominus sibi vindicare tamquam suam. — Sed quod hic contractus non transeat in mutuum, fortius probari dicunt ex textu supra relato in leg. Si non fuerint, ubi dicitur bene posse coiri societatem ut, suscepto a socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, et tamen lucrum communicetur.

Ad bullam autem Sixti V etiam multipliciter auctores istius secundae sententiae respondent. — Lessius et Salmant. dicunt prohibitionem bullae intelligi de eo qui cogeret socium ad sic contrahendum ex vi ipsius contractus societatis. Sed Lugo et Roncaglia² ajunt neque hoc illicitum esse; quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. — Hinc Lugo³ et alii dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria. Et sic respondisse vivae vocis oraculo eumdem Sextum, refert Lugo, ex Filliuccio et Comitolo⁴; qui auctor insuper testatur sibi retulisse Patrem Tucci quod cardinales Toletus et S. Severina, quibus commissa fuerat cura hanc bullam sanciendi, idem affirmassent. Item Lugo refert quamdam decisionem

Rotae Romanae sub die 3 Junii 1602 (ex Cherubino⁵), ubi decretum fuit, praefatam bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus poenis. — Demum respondent Salmant.⁶ cum Lessio et Maldero bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam⁷. Testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia et Italia, et fere per totam Ecclesiam.

Ad bullam autem S. Pii V, vide quae alii auctores respondent supra, n. 849.

Hanc secundam sententiam, tot auctoritatibus et rationibus roboratam, merito non reprobat Ludovicus Abelly⁸ et auctor Petrocorensis⁹ (quamvis contrariae sententiae adhaereant), et ego satis probabilem reputo. — Caeterum, quia non potest negari, hujusmodi contractum pericolo non carere animi usurarii; hinc censeo expedire ut prima sententia universe omnibus suadeatur¹⁰.

909. — « 4º. Societas etiam in pecoribus valide et liceo instituitur. Et interdum quidem ita ut tam pecora ipsa quae alteri pascenda et nutrienda traduntur, quam emolumenta et fructus, ipsaque detrimenta et damna, danti et accipienti communia sint. Interdum vero, ita ut per corum dominium, ideoque etiam periculum sive casus fortuitus spectet ad solum dantem; emolumenta autem fructuum, nempe fetus, lanae, lactis, ad utrumque. — Vide Lessium¹¹ et Laymann¹² ». Societas animalium.

¹ Disp. 30, num. 44. — Lugo, loc. cit., num. 49. — Less., cap. 25, n. 33. — Salmant., tr. 14, cap. 8, n. 104. — Lugo, loc. cit., n. 87 cum n. 40. — ² Tr. 14, qu. 12, cap. 3, qu. 2, post med. — ³ Loc. cit., n. 87. — Lugo, loc. cit. — Fili., tr. 28, num. 59. — Lugo, loc. cit. — ⁴ Compend.

Bullar., schol. 1, ad bullam 45 Sixti V. — ⁵ Tr. 14, cap. 3, num. 104. — Less., cap. 25, num. 88. — Malder., tr. 5, cap. 2, dub. 9, v. f. — ⁶ De 7º Praec. decal., § 18, n. 6. — ⁷ De Just., cap. 8, qu. 1, v. f., v. Quod si absolute. — ⁸ Cap. 25, n. 21. — ⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 20, n. 4.

¹⁰ Comitulus a Lugo citatur pro vivae vocis oraculo, quod cardinales Patri Tuccio testati essent. At revera Comitulus, *Resp. mor.*, lib. 3, qu. 12, n. 3, v. f., dicit dumtaxat cardinales illos testatos fuisse, Sextum sua lege prohibere notuisse nisi injustos societatis contractus.

¹¹ Lessius et Malderus dicunt bullam non esse receptam, « vel certe (addit Lessius) non vetare hanc formulam, sed alio spectare ».

¹² Haec S. Doctoris conclusio est ex 3º Theologiae moralis editione (anni 1757); eademque

fere, et quidem subrigidior, reperiebatur in 2ª editione (Neapoli 1753); sed in opere cui titulus est *Istruzione e pratica*, et praesertim in 6ª editione, anno 1765, Neapoli praelo subjecta, S. Alphonsus suam sententiam in mihiorem et aequiorem formam rededit: « Del resto diciamo, inquit in dicta edit. 6ª, cap. 10, n. 229, che un tal contratto non è lontano da ogni pericolo di usura; ond'è più sicuro l'astenersene. Almeno conviene, che tal contratto non si faccia mai senza il consiglio de' Teologi ». Quae quidem latine sic reddun-

Secunda
sententia,
satis proba-
bilis.

Animalia
domino pe-
reunt.

Hic operae pretium est aliqua valde utilia ad praxim adnotare *de societate animalium*. — Juxta naturam societatis, animalia quae pereunt, domino tantum perire debent. Iis autem pereuntibus, ad custodem pertinet probare quod illa sine sua culpa perierint; alias tenebitur restituere domino eorum aestimationem, ut bene ajunt Continuator Tournely¹ cum Sambovio, Pontas et aliis. Idque clare probatur ex lege *Cum duobus* 52, § *Damna*, ff. *pro socio*, ubi: *Quod si a furibus (pecus) subreptum sit, proprium ejus (id est custodis) detrimentum est; quia custodiam praestare debuit, qui a estimatum accepit.*

Quaeritur 1º. *Si rusticus petat a te pecuniam, ut par boum emat et ad negotium applicet, revera tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrum possis tu lucrum exigere?*

Bene distinguit Roncaglia² quod si tu mala fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses.

Si vero bona fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans: et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quaeritur 2º. *An sit licitum pactum, quod si ex grege aliquae oves pereant, suppleri debeant ex fetibus qui nascuntur, et interim caeteri fetus, lana et caseus aequae dividantur?*

Negant Tamburinius³; et Silvester, Angelus, Tabiena, etc., apud Azor⁴; quia dicunt in hoc non servari aequalitatem.

¹ De Contract., cap. 4, art. 2, i. f. - *Sambov.* (*Sainte-Bewue*), tom. 2, cas. 149. - *Pontas*, v. *Societas*, cas. 26. —

² Tr. 14, qu. 12, cap. 3, reg. in praxi, n. 2. — ³ Lib. 9, de Contract., tr. 8, cap. 11, n. 2. — *Silvest.*, v. *Societas II*, qu. 9, v. *Secunda*. - *Angel.*, v. *Societas II*, n. 8. - *Tabiena*, v. *Usura III*, n. 6, qu. 5, v. f. - ⁴ Part. 3, lib. 9, cap. 7,

— Filiuccius⁵ autem ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iudicem Filiuccius, Azor⁶ cum aliis; item Palaus⁷ et Roncaglia⁸, hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris quam ementis oves. Nec officit quod interim pastor amittere beat lucrum fetuum substituendorum; quia etiam interim socius amittit partem sui lucri.

His tamen non obstantibus, prima sententia omnino vera mihi videtur; quia, licet lucrum utrique prius diminuatur, et utrique postea compensetur; tamen fetus qui substituuntur, aequa dividendi essent inter pastorem et dominum. At quando substituuntur, id certe magis cedit in utilitatem domini, quam pastoris: cum dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut et pastor, sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem quae ipsi diminui deberet; et ideo in contractu non servaretur aequalitas.

Quaeritur 3º. *An liceat contractus societatis vocatus ad caput salvum, scilicet, quando traduntur pastori animalia cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi?*

Per se loquendo, hic contractus illicitus est, ut bene ajunt Roncaglia⁹, Viva¹⁰; Azor¹¹ cum Silvestro et Reginaldo^{a)}. — Quia sors debet stare periculo apponentis; res enim suo domino perit.

Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecuracionis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti. Ita idem Azor¹² cum Sil-

Pactum
ut oves pe-
reuntur
supplean-
tur ex fed-
ibus, illici-
tum juxta
alios.

Juxta a-
lios, liciti-
tum.

Prima
sententia e
rmano veri
S. Doctor.

Contractus
societatis
ad caput
salvum,
per se illi-
citus.

Probabi-
liter fit li-
citus, addi-
to contractus
assecuracio-
nis.

qu. 12. — ⁵ Tr. 38, n. 101, i. f. — *Filiu.*, loc. cit. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Tr. 33, disp. 8, punct. 6, n. 2. — ⁸ Tr. 14, qu. 12, cap. 3, reg. in praxi, num. 8. — ⁹ Loc. cit., cap. 3, qu. 3, cum qu. 1. — ¹⁰ De Contract., qu. 9, art. 3, n. 7. — ¹¹ Loc. cit., qu. 10, in med. - *Silvest.*, v. *Societas II*, qu. 9. — ¹² Part. 8, lib. 9, cap. 7, qu. 10, in med.

tur: « Caeterum dicimus ejusmodi contractum haud multum abesse ab omni usurae periculo; ideoque tutius est ab eo abstinere. Expedit saltem, ut nunquam, omisso theologorum consilio, ineatur ». Cfr. etiam *Hom. apost.*, tr. 10, n. 227. — Hodie tamen theologi de trino contractu fere jam non tractant; ex quo enim licitum est, permittente Ecclesia exigere auctarium occasione mutui, contractus hujusmodi in desuetudinem abierunt.

909. — ^{a)} Reginaldus, lib. 25, n. 405, paulo aliter quaesitum proponit: « An licitus sit, inquit, contractus quo aliquis centum oves, certo pretio aestimat, dat alicui cum pacto, ut de earum fetu aliquid ei tribuat, et adhuc reddit pretium, quo fuerint aestimatae, etiamsi nulla sua lata vel levi culpa, sed casu fortuito aut morte naturali perierint ». Cui quaesito respondet usurarium esse istiusmodi contractum.

vestro et Angelo^{b)}; Roncaglia¹ cum Palao, etc.; Viva^{a)} cum Navarro, Lessio, Trullench^{c)}, Rebello et aliis. Contra Bonacina et Reginaldum^{d)}, qui videntur docere talem contractum esse usurarium; quia, dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium: unde, si partem fructuum reddit, usurarie reddit. Sed Lessius^{e)}, et Viva^{e)} cum Navarro^{e)} et aliis, respondent, in eo casu non haberet contractum venditionis, sed permanere societatem, et lucrum licite exigi per aliud pactum assecuracionis; prout dictum est supra n. 908, in quaestione trium contractuum. — Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi? Ait Viva^{a)} standum esse judicio peritorum vel praxi timoratorum cuiuscumque loci; recteque addit consultius esse hos contractus seorsim inire. — Ad bullam autem Sixti V *Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur ut capitale semper domino salvum sit; vide quae respondent doctores citati dicto n. 908, v. *Ad bullam*, supra

Contra
injusti-
tate.

Bene autem advertit Roncaglia⁴ certe injustum esse contractum, quo dominus dat boves aestimatos juxta praesentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finita societate, idem valor restitui debeat; quia

^{a)} *Sloest.*, v. *Societas II*, quer. 9, § *Quinta*. — ¹ *Tr.* 14, qu. 12, cap. 8, qu. 8, v. *Tertio - Palau*, tr. 88, disp. 8, punct. 6, n. 2. — ^{a)} *De Contract.*, qu. 9, art. 3, n. 7 et 8. — *Navar.*, *Man.*, cap. 17, num. 260. — *Less.*, cap. 25, n. 82. — *Rebel.*, part. 2, lib. 15, qu. 6, v. *Allam regulam*. — *Bonac.*,

deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. — Quod si tamen adesset pactum, ut in fine societatis, non solum lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio: tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis; prout dictum est n. 907, v. *Qu. 4*.

910. - Hic ultimo quaeritur: *an filius negotians cum patre* ponente pecuniam, et ipse industria, *possit accipere partem lucri suo labore et industriae correspondentem?*

Affirmat Roncaglia⁵, casu quo filius nomine proprio negotietur. Secus, si nomine patris: tunc enim tantum potest accipere id quod pater pro tali labore alteri daret; et idem dixit Busenbaum (*de Furto*, n. 544), cum Laymann et Diana. — In eo tamen casu ait Roncaglia⁶ posse patrem detrahere sibi valorem alimentorum, quae non amplius debet filio, cum habeat unde se alat.

Sed cum valde probabiliter neget Croix⁷ cum Molina, Moya^{a)}, etc., posse filium familiars stipendum petere a patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus dicto n. 544, v. *Verum*; hinc dicimus, contra Roncaglia^{b)} et Busenbaum, nullo modo posse filium illud occulte accipere, dissentiente patre.

¹ *disp. 3, de Contract.*, qu. 6, punct. 5, n. 6. — ^{a)} *Loc. cit.*, n. 8. — ⁴ *Loc. cit.*, cap. 8, reg. in praxi, n. 8, v. f. — ⁸ *Tr.* 14, qu. 12, cap. 1, qu. 5, resp. 2. — *Laym.*, lib. 8, tr. 4, cap. 8, n. 6. — *Diana*, part. 4, tr. 4, resol. 66. — ⁴ *Loc. cit.*, resp. 2, i. f. — ¹ *Lib. 8, part. 1, n. 1084*. — *Molina*, tr. 2, disp. 234, n. 8.

Quid de
filio nego-
tiante cum
Patre.

^{b)} Angelus, v. *Societas II*, n. 3, allegatur ab Azor pro sententia quae negat eiusmodi pactum licitum esse in societate animalium: et ita revera tenet Angelus, loc. citato.

^{c)} Trullench non videtur recte a Viva citari, nisi forsitan (auctores enim de animalium societate obscurius loquuntur) quatentur, lib. 7, cap. 24, dub. 5, n. 12, tractat de casu quo « quis tradit alteri animalia hoc pacto ut, si pereant, aequaliter pereant apponenti et recipienti; si vero non pereant, capitale detur apponenti, fructus vero aequaliter dividantur »; quod negat licere, « nisi alter socius periculum sortis in se suscipere per contractum assecuracionis ». Et n. 9, jam dixerat: « Potest... pastor periculum rei apud se sumere per contractum assecuracionis ».

^{d)} De Reginaldo, vide notam a hic supra. Praeterea Reginaldus, *loc. cit.*, n. 409, loquitur de contractu de quo disputat Trullench hic

pariter nota c; eamdemque opinionem propugnat ac ipse Trullench.

^{e)} Lessius, cap. 25, dub. 3; Navarrus, *loc. cit.*, n. 251 et seqq., male a Viva hic, *loc. cit.*, n. 8, allegantur. Quod enim eis attribuitur frustra apud eos detegere conatus sum. Quin immo Lessius, *loc. cit.*, n. 31, scribit ex hoc contractu assecurationis (in quavis societate) « non esse contractum societatis purum..., sed mixtum alio contractu; utrum autem ratione illius admixti transeat in aliam contractus speciem, ita ut non debeat amplius dici contractus societatis, parum refert, modo in re servetur aequalitas ».

910. - ^{a)} Moya male citatur a Croix; oppositum enim tenet, *tr. 6, disp. 4, qu. 1, n. 2 et 6*; cfr. notam d ad n. 544.

^{b)} Roncaglia, *loc. cit.*, clare innuit filium posse sibi compensare, dum scribit illum posse salarium exigere.

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio et Fidejussio.

Asse-
curationis
contractus,
quid.

Condicio-
nes requisi-
tiae, ut sit
justus.

911. — « Resp. Iº. Contractus Asssecu-
« rationis est quo quis alienae rei peri-
« colum in se suscipit, obligando se, vel
« gratis vel pro certo pretio, ad eam com-
« pensandam, si perierit. Quod si gratis
« fiat, est gratuita promissio: si pretio, est
« quasi emptio, qua assecurans vendit
« suam obligationem praestandi alteri rem
« ejus indemnem. Ad ejus justitiam requi-
« ritur, ut eventus rei sit incertus utriusque,
« saltem quoad notitiam quam de eo ha-
« bent; quia alioqui non servaretur aequa-
« litas. — Bonacina¹, Lessius².

« Unde resolves:

« 1º. Si assecurans certus sit rem esse
« in tuto, inique pretium petit, et tenetur
« restituere. Ibid.³, Bonacina⁴. — [Cer-
tum est: Roncaglia⁵].

« 2º. Si res nondum est in tuto, etsi pri-
« vata scientia sciat non fore periculum,
« licere nihilominus pretium ordinarium
« assecurationis accipere, dicit Lessius⁶.
« Quia illa obligatio ob pericula ordinaria
« magni aestimatur; et causae occultae
« quae periculum minuunt, non imminuunt
« communem aestimationem. — Verum id
« Bonacina⁷ et card. Lugo⁸ rectius ne-
« gant.

« 3º. Si cupiens rem suam assecurari,
« certo sciat eam jam periisse, non potest
« pacisci de ejus assecuratione. — Vide
« Lessium⁹.

912. — « Resp. IIº. FIDEJUSSIO est contra-
« ctus quo quis alienam obligationem sus-
« cipit implendam, si debitor principalis
« non solverit. — Ita communiter doctores.

Fidejus-
sio, quid.

¹ Disp. 8, de Contract., qu. 9, punct. 8. — ² Cap. 28, dub. 4, n. 24. — ³ Loc. cit. — ⁴ Loc. cit., n. 3, v. *Quinto*. — ⁵ Tr. 14, qu. 10, de Assecrat., cap. 3, qu. 2. — ⁶ Loc. cit., num. 27. — ⁷ Loc. cit., num. 3, v. *Addit.* — ⁸ Disp. 81, n. 96. — ⁹ Cap. 28, n. 25. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 285, post med. — ¹⁰ Part. 3, lib. 11, de Fidejussione, cap. 1, dub. 5 et 6. — ¹¹ Tr. 38, n. 159 et 160. — ¹² De Contract., qu. 9, art. 1, num. 3. — *Covar.*, Variar. lib. 3, cap. 2,

« Unde resolves:

« 1º. Pro fidejussione licet accipere pre-
« tium, etsi nullum periculum timeatur^{a)}; pro
« sione tunc, nullum pericul

« quia ex se pretio est aestimabilis. Na-
« varrus, Azor¹⁰, Filiuccius¹¹. — [Est
commune apud Viva¹², et sic mihi omnino
videtur tenendum, quidquid dicant^{b)} Co-
varruvias, Moya, etc., apud Croix¹³: quia
assumptio talis oneris procul dubio est
pretio aestimabilis].

« 2º. Mulieres ex fidejussione (saltem
« si juramentum absit et instrumentum
« publicum) non tenentur, ut nec clerici:
« nisi quatenus solvere commode possunt,
« ut non egeant. — Vide Laymann, Bona-
« cina¹⁴, Lessium¹⁵.

« 3º. Fidejussor non obligatur plus
« quam principalis; et hujus obligatio, si
« sit invalida, erit etiam fidejussoris. —
« Card. Lugo, etc. communiter.

« 4º. Fidejussor regulariter non potest
« conveniri: nisi, facta excussione princi-
« palis debitoris, constet ipsum non esse
« solvendo. — Azor¹⁶, Filiuccius¹⁷.

« 5º. Debitor tenetur de omni damno
« sua culpa accidente fidejussori, etc. —
« Vide Azor¹⁸, Bonacina.

« 6º. Ex fidejussione religiosi propria
« auctoritate facta monasterium non obli-
« gatur, nisi quatenus in ejus utilitatem
« versum est. — Vide Lessium¹⁹ et Lay-
« mann²⁰.

« 7º. Qui fidejussit pro reo cui pericu-
« lum capitinis impendebat, si is aufugit,
« non est ejus loco plectendus: quia non
« praesumitur sic se obligare; immo nec

num. 6. — *Moya*, tr. 6, disp. 4, qu. 6, num. 22. — ¹² Lib. 3, part. 2, num. 1106. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 29, n. 7. — ¹³ Disp. 3, de Contract., qu. 9, punct. 2, n. 2, v. *Quarto* et *Quinto*. — ¹⁴ Cap. 28, n. 12 et seqq. — *Lugo*, disp. 32, n. 5 et 6. — ¹⁵ Loc. cit., dub. 9. — ¹⁶ Tr. 38, n. 158, i. f. — ¹⁷ Loc. cit., dub. 10. — *Bonac.*, loc. cit., qu. 9, punct. 1, num. 14. — ¹⁸ Loc. cit., num. 20. — ¹⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 29, num. 7.

913. — ^{a)} Ampliationem istam Navarrus et
Viva silentio praetermittunt.

^{b)} Negant scilicet fidejussionem pretio ae-
stimabilem fore, si non fuerit periculosa.

• potest, cum non sit dominus vitae. —
 • Silvester, Bonacina, Lessius¹.
 « 8°. Si debitor sua culpa non solvit,
 • tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit,
 • non tantum ipsum debitum, sed etiam

• damna et expensas omnes compensare.
 • Si vero sine culpa, v. gr. ob impoten-
 • tiā, non solvit, ad solum debitum vi-
 • detur teneri. — Azor, Silvester, Sa, Bo-
 • nacina, Trullench².

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus et Hypotheca.

913. *Quid est contractus pignoris.* — 914. *Quid, si quis utatur pignore.* — 915. *Quae liceant pignerari.* — 916. *De contractu antichriseos.*

^{Numb.} 918. — « Resp. PIGNUS est contractus
 • quo debitor dat creditori rem aliquam
 • mobilem vel immobilem, ut sit pro de-
 • bito obligata, ex eaque solutio peti possit.
 • Aliquando tamen pignus accipitur pro
 • ipsa re quae datur. Differt autem ab
 • hypotheca, quod pignus proprie sit rei
 • mobilis; illa, immobilis. — Molina^{a)}, Fil-
 • liuccius^{a)}, Bonacina^{a)}.

Hypotheca specialis impedit vendi bona; non autem generalis. — Viva³.

914. — « Unde resolves:

« 1°. Pignore non licet uti contra vo-
 • luntatem domini; quia est res aliena, ad
 • securitatem tantum et non ad usum tra-
 • dita. Bonacina⁴ ex Molina, Reginal-
 • do, etc. — Si tamen utatur, v. gr. equo
 • vel agro, debet valorem usus (uti et fru-
 • ctus omnes, si sit res ex se fructifera)
 • computare in sortem, deductis expensis;
 • quia alioqui committet usuram, cum res
 • domino suo fructificet. Navarrus, Bona-
 • cina, Trullench⁵.

Silvest., v. *Fidejussor*, qu. 7. - Bonac., disp. 3, qu. 9, punct. 1, n. 10. — ¹ Cap. 28, n. 41. — Azor, part. 3, lib. 11, de *Fidejussione*, cap. 1, dub. 10. — Silvest., loc. cit., n. 10, qu. 12. — Sa, v. *Fidejussio*, n. 8. — Bonac., disp. 3, de *Contract.*, qu. 9, punct. 1, n. 14. — ² Lib. 7, cap. 26, dub. 2, n. 6. — ³ De *Contract.*, qu. 9, art. 1, num. 8. — ⁴ Loc. cit., qu. 10, punct. 1, n. 10. — Molina, disp. 535, n. 1. — Regin-

Praesumitur autem dominus conser-
 • tire, si nullum damnum ei sequatur, puta
 • si alter utatur libro et simili. — Viva⁶.

915. — « 2°. Non possunt pignerari quae
 • non possunt vendi; v. gr. ecclesiae. —

Res quae
non possunt
pignerari.

Molina⁷, Lessius⁸, Bonacina⁹.

« 3°. Immobilia, uti et mobilia pretiosa,
 • cultui divino dicata, v. gr. calices, ca-
 • sulae, etc., non possunt oppignerari nisi
 • in necessitate: quia tunc etiam vendi
 • possunt, ut ecclesiae et indigentibus
 • subveniatur. — Vide Navarrum¹⁰, Les-
 • sium, Bonacina¹¹.

« 4°. Creditor qui pignus ab aliquo
 • accepit potest illud alteri oppignerare;
 • sed non pro maiore quantitate. Neque
 • potest vendere, debitore non solvente,
 • nisi post biennium, et eo prius monito.
 • Quidam tamen dicunt, posse vendere
 • post trinam monitionem. — Vide Lay-
 • mann¹², Bonacina¹³.

« 5°. Eamdem rem non licet oppigne-
 • rare, seu in hypothecam dare pluri-

Pignus
acceptum
quando pos-
sit alteri pi-
gnerari aut
vendi.

Eadem res
quando pos-
sit pluribus
pignerari.

lib. 26, n. 587 et 589. — Navar., Man., cap. 17, n. 206. Bonac., loc. cit., n. 10. — ⁵ Lib. 7, cap. 26, dub. 4, n. 22. — ⁶ De *Contract.*, qu. 9, art. 1, n. 9. — ⁷ Disp. 590, n. 1. — ⁸ Cap. 28, n. 39. — ⁹ Loc. cit., n. 8. — ¹⁰ Loc. cit., n. 205, i. f. — Less., cap. 28, n. 99, v. f. — ¹¹ Disp. 3, qu. 10, punct. 1, n. 5. — ¹² Lib. 3, tr. 4, cap. 30, n. 5 et 6. — ¹³ Disp. 3, de *Contract.*, qu. 10, punct. 1, n. 9 et 12.

913. — ^{a)} Auctores isti perperam a Busen-
 baum hic allegantur; Molina enim, tr. 2,
 disp. 528, n. 1, ait: « Pignus presse... esse
 omne id, quod ita praedicto modo obligatur [nempe ad crediti securitatem], ut tradatur,
 sive id res sit mobilis sive immobilis, tametsi
 frequentius res mobiles quam immobiles in
 pignora eo modo sumpta tradantur ». Hypo-
 theca vero sumitur saepissime presse, ut dis-
 tinguitur a pignore presse sumpto, nempe
 pro re ita subjecta et obligata pro debito, ut
 tradita creditori non sit, neque alteri loco

illius. Eoque modo non solum res immobiles,
 sed etiam mobiles hypothecae subjiciuntur,
 non facta traditione earum creditori ». — Et
 sic pariter Filiuccius, tr. 38, n. 165 et 166,
 definit pignus et hypothecam. — Neque ab his
 auctoribus, quos citat, videtur dissentire Bona-
 cina, disp. 3, de *Contract.*, qu. 10, punct. 1,
 n. 2 et 3; quamvis enim primo dicat pignus
 esse de re mobili, hypothecam vero de re im-
 mobilis, quae remaneat [nota] apud debitorem,
 subdit tamen: « Si vero res ipsa immobilis tra-
 datur pro securitate crediti, dicitur pignus ».

« bus: nisi sit sufficiens ad solvendum
« omnibus, vel posteriores de priore hy-
« potheca admoneantur ^{a)}. — Azor, Fil-
« liuccius, Bonacina ¹, Trullench ² ».

916. — « Quaeres: Quid sit contractus An-
tichriseos, germanice *eine Pfandschaft?* »
[Apud nos: *A godere*].

Antichre-
sis, quid.

« Resp. Is est, cum in contractu pigno-
ris convenitur ut creditor utatur pigno-
re, v. gr. agro, ac fructus inde tamdiu
lucretur, donec debitum ipsi restituatur.
« Unde circa hunc, ex supradictis re-
solves:

« 1º. Contractus hic videtur, juxta Ca-
jetanum, Sotum, etc. (contra quosdam
juristas), esse usurarius: quia creditor
ultra sortem aliquid lucratur, causa so-
lius mutui, quae est usura. — Vide Lay-
mann ³ ».

Et certum est cum Palao, apud Croix ⁴.

Azor, part. 3, lib. 7, tit. de Pignorib., cap. 7, in princ. — *Fill.*, tr. 38, n. 179. — ¹ Disp. 3, qu. 10, punct. 1, n. 8. — ² Lib. 7, cap. 26, dub. 4, n. 15. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 78, art. 2, v. *In resp. ad 6.* — *Sotus*, de Just., lib. 6, qu. 1, art. 2, v. f. — ³ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 17. — *Palao*, tr. 33, disp. 4, punct. 19, n. 2. — ⁴ Lib. 8, part. 2, n. 1115. — *Vasq.*, Opusc.

Quare tenetur fructus etiam illos reddere,
quos ex culpa levi neglexit percipere.
Vasquez, *Palaus*, etc. ⁵. — Quid, si agrum
incultum coluerit? Adhuc teneri fructus
restituere, dicunt *Molina*, *Bonacina*, etc.,
contra *Sá*, *Sotum* ⁶, etc. Vide *Croix* ⁶.

« 2º. Possunt tamen intervenire tituli
« justi lucrandi fructus ex pignore, sine
« diminutione sortis: ut si v. gr. fructus
« ex hypotheca percepti non superent
« quantitatem pensionis, quae jure census
« super eadem constituti exigi potest cum
« pacto redhibitionis (ut supra dictum est
« de censibus); aut si alioquin lucrum ces-
« set aut damnum emergat, dum debitum
« differtur. Unde non facile damnandi illi,
« qui a principibus in locum debitorum,
« agros, pascua, officia, etc., in antichrisin
« habent. — Vide *Laymann* ⁷ et *Binsfeld* ⁸;
« *Molina*, *Lessium* ⁹, etc. ^{b)} ».

de Pignorib., cap. 5, § 1, n. 32. — *Palaus*, loc. cit., n. 4. — ⁵ Ap. *Croix*, loc. cit., n. 1115. — *Molina*, disp. 320, n. 2. — *Bonac.*, loc. cit., punct. 1, n. 10, v. *Hinc sequitur*. — *Sá*, v. *Pignus*, n. 9. — ⁶ Loc. cit., n. 1112. — ⁷ Loc. cit., cap. 16, n. 17. — ⁸ In cap. 1, de *Usur.*, qu. 2, concl. 1. — *Molina*, disp. 320, num. 4. — ⁹ Cap. 20, dub. 16, a n. 187.

915. — a) Limitationes istae, quas affert Busenbaum, apponuntur solum a Bonacina et Trullench; Azor autem et Fillucci, *locis citatis*, easdem silentio praetermittunt.

916. — a) *Sotus*, *loc. cit.*, art. 2, ex parte tantum contradicit S. Alphonsi sententiae, scilicet quod fructus mediocres, « ut olera saltem inde colligat ». De aliis vero fructibus eamdem sententiam ac S. Alphonsus tenet; nempe si « emolumentum esset alicujus mo-

menti... , arbitror (ita *Sotus*) fructus in sortis solutionem annumerandos ».

b) Et doctrinae hic a Busenbaum traditae expresse adhaeret S. Alphonsus in *Hom. apost.*, tr. 10, n. 233: « Advertendum, inquit, quod contractus dictus *Antichriseos*, vulgo *a godere*, est illicitus..., nisi subasset justus titulus damni, aut lucri cessantis, aut poenae conventionalis ». Cfr. etiam *Istruzione e Pratica*, (edit. 6^a Neap.) cap. 10, n. 235.

CAPUT IV.

De Tutela et Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela et Curatela.

917. Quibus detur tutor, et quibus curator. — 918. Ad quae teneantur tutores et curatores. — An pupilli et minores possint se naturaliter obligare sine consensu tutorum, etc. (Vide infra vers. 6. Pupillus).

917. — « Resp. Sunt quasi contractus, quibus tutor et curator, ad procuranda bona et commoda minorum cuiuscumque sexus, qui vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt, obligatur ex justitia, perinde ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset; suppleente nimirum lege vel magistratu vim contractus.

Tutor et curator, in diffe-
« Differunt tutor et curator, quod *tutor* solum datur impuberibus, etiam invitis. Et principaliter datur personis, ut curet earum educationem et institutionem; secundario vero datur etiam bonis illarum respectu omnium negotiorum. — *Curator* vero datur minoribus, post annos expletos pubertatis, usque ad annum 25 completum; nec communis jure datur invitis, nisi in certis casibus, et datur principaliter rebus minorum, secundario personis.

Unde, pro directione in foro conscientiae, ex jure tum naturali tum positivo communis, resolves ex Laymann et Tanner¹, Bonacina²:

918. — « 1º. Tutores, sive sint testametri, hoc est relicti ex testamento aut codicillo patris; sive sint dativi, hoc est constituti a judice aut magistratu; sive sint legitimi, hoc est praescripti a lege (qualis prae caeteris est mater, si velit, et promittat se non transiuram ad alias nuptias, quin prius tutelam abdicet, et rationem reddat: dein avia et consanguinei proximiores idonei) tenentur, uti

et curatores, jurare se fideliter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem minoris salvam et integrum restituendam. Et universim tacite omnia eorum bona sunt hypothecata minori: ita ut ad quemcumque pervenerint, possit illa minor sibi vendicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum culpa est passus. — Vide Tanner³, Laymann⁴, Bonacina⁵.

« 2º. Bona minorum tenetur tutor vel curator administrare ea cura quam diligens paterfamilias propriis suis rebus adhiberet, tam impediendo et praecavendo damna, quam procurando commoda et lucra minoris; alioqui damnum et defectus congrui lucri ipsi imputatur, et tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. — Vide supra, Lib. II, tract. 3, cap. 2, dub. 3, resp. VI.

« 3º. Bona immobilia minorum, aut alia pretiosa quae possunt servari, non possunt alienari, saltem sine judicis decreto ». — [Sicut neque mobilia quae servari possunt, etsi adsit consensus tutoris. Salmant. 6].

« 4º. Tutori aut curatori, et personis eius subjectis, nihil licet emere, sive per se sive per alium, ex ulla bonis minoris, quamdiu illi tales sunt: nisi cum auctoritate judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publice, per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

« 5º. Sine decreto judicis non potest minor remittere, vel renuntiare haeredes ditati, legatis, fideicommissis aliisque

Actus qui bus minores et pupilli interdicuntur.

¹ Laym., lib. 3, tr. 4, de Pactis et Contract., cap. 9. —

² Theol. scholast., tom. 3, in 2° 2^a, disp. 4, qu. 7, dub. 10.

³ Disp. 3, de Contract., qu. 19. — ⁴ Tom. 3, in 2° 2^a,

disp. 4, qu. 7, dub. 10, n. 272, 278, 277 et 278. — ⁵ Lib. 3, tr. 4,

de Pactis et Contract., cap. 9, num. 8. — ⁶ Disp. 3, qu. 19, punet, 2 et seqq. — ⁷ Tr. 14, de Contract., cap. 1, n. 40.

« juribus sibi acquisitis. Si tamen religio-
« nem ingressus sit, potest bona alienare;
« quia moritur quasi.

« 6º. Pupillus dum infans est, hoc est
« minor septennio, vel infantiae proximus
« (ita ut, si masculus est, non expleverit
« annum decimum cum dimidio; si femina,
« nonum cum dimidio), nihil per se effi-
« cere potest, quo ullo modo vel alteri
« obligetur, vel alium sibi obliget. At pu-
« bertati proximus obligare quidem sibi
« potest alium, sed non se alteri, saltem
« civiliter. — Sanchez¹, Lessius², Lay-
« mann³.

Certum est 1º. Quod minor aut pupil-
lus, etiam sine consensu tutoris vel cura-
toris, possunt se obligare circa bona ca-
strensa, vel quasi castrensa; quia de his
liberam administrationem habent. — Vide
Salmant.⁴

Certum est 2º. Quod non possunt se
obligare circa bona immobilia sine judicis
auctoritate, ex lege *Lex quae* 22, C. de
administr. tut., quia jus omnino irritat
ipsorum conventiones, ut habetur in lege
Si ad resolvendam 7, C. de *praediis et*
aliis reb. minor.

3º. Circa autem *mobilia* nequeunt se
obligare, saltem civiliter, sine consensu
tutoris vel curatoris. — Salmant.⁵

Sed quaestio est: *an pupillus vel minor,*
circa praedicta bona mobilia, si contrahant
sine auctoritate tutoris vel curatoris, re-
maneant naturaliter obligati? — Certum
est quod si pupillus aut minor contrahant
cum tutore vel curatore, minime obligan-
tur, ex lege *Non licet*, ff. de *contrah. empt.*,
et lege *Pupillus*, ff. de *auct. et cons. tutor.*

Pariter idem communiter traditur a docto-
ribus, si pupillus non sit pubertati proxi-
mus; ut docent Sanchez⁶, Lugo⁷ et Sal-
mant.⁸; et patet ex lege *Pupillus* 58
[al. 59], ff. de *obligat. et action.*

Si vero *pupillus sit pubertati proxi-
mus, et contrahat cum extraneis*, hic quaer-
tur: *an maneant naturaliter obligatus?*

Prima sententia affirmat; et hanc te-
nent Lugo⁹, Lessius¹⁰, Sanchez¹¹, Lay-
mann¹², Palaus¹³; et Salmant.¹⁴ cum Na-
varro, Reginaldo, Filliuccio, Rebello, Tan-
ner et Diana. — Ratio 1^a istorum: quia
fidejussor pupilli remanet civiliter et natu-
raliter obligatus; ex communi sententia,
ut asserunt Salmant.¹⁵, ex lege *fin. ff. de*
jurejur., et lege *Marcellus* 25, ff. de *fide-
jussor.* Ergo, si fidejussor (arguunt) jam
obligatur, etiam pupillus obligatus intel-
ligi debet; nam, deficiente obligatione
principalis, deficere debet etiam obligatio
fidejussoris, ut docet communis sententia,
ex lege *Cum lex* 46, ff. de *fidejussor.* Sed
haec ratio non satis evincit, quia probat
nimis; probat enim quod pupillus etiam
civiliter teneatur. — Ratio potior est: quia
ex lege *Novatio*, ff. de *novation.*, habetur
pupillum obligari naturaliter, si promittit
sine auctoritate tutoris; cum in praefata
lege dicantur creditores esse satisfacien-
di^{a)}, dummodo sequens obligatio aut civi-
liter teneat, aut naturaliter, ut puta, si
pupillus sine tutoris auctoritate promi-
serit.

Secunda vero sententia negat, pupil-
lum vel minorem remanere naturaliter
obligatum. Et hanc tenent Bonacina¹⁶;
item Covarruvias^{b)}, Bañez^{c)}, Rodriguez^{c)},

*Pub-
ti provi-
ti contrah-
cum ei-
scis, in
alios e-
gatur u-
ratur.*

*disp. 1, punct. 4, § 4, n. 9. — 14 Loc. cit., n. 45. — Novar.,
Consil., lib. 4, de desponsat. impuber., consil. 4, n. 11. —
Regin., lib. 25, n. 149. — Fili., tr. 38, num. 48. — Rebel.,
part. 2, lib. 1, qu. 8, n. 27. — Tass., tom. 8, disp. 4, qu. 6,
dub. 11, n. 310. — Diana, part. 3, tr. 5, resol. 44. — Loc.
cit., num. 45. — 15 Disp. 8, de Contract., qu. 1, punct. 6,
num. 7.*

¹ De Matrim., lib. 6, disp. 38, n. 4. — ² Cap. 17, n. 61.
— ³ Lib. 8, tr. 4, cap. 9, n. 7 et 8. — ⁴ Tr. 14, de Contract.,
cap. 1, n. 99. — ⁵ Loc. cit., n. 41. — ⁶ De Matrim., lib. 6,
disp. 38, n. 24. — ⁷ Disp. 22, n. 286 et 298. — ⁸ Loc. cit.,
n. 42. — Lex *Pupillus*, de oblig. et act., juncta glossa. —
— Loc. cit., num. 288. — ¹⁰ Cap. 17, num. 61. — ¹¹ Loc. cit.,
num. 21 et 24. — ¹² Lib. 3, tr. 4, cap. 9, num. 7. — ¹³ Tr. 32,

*Juxta
los non
obligatur.*

per legem civilem, quae aliquem contractum
prohibeat eique resistat, tolli obligationem
etiam naturalem.

^{b)} Covarruvias, *in cap.* Quamvis pactum,
part. 2, § 4, n. 7 et 8, plane concordat, etsi
de pupillo in terminis non loquatur; dicit enim

^{c)} Bañez et Rodriguez citantur quidem
hic a Salmant.; sed nec Bañez, *in 2am 2a*,
qu. 32, art. 7; nec Rodriguez, *Sum.*, part. 1,
cap. 188, (al. 189), n. 1 et 3, hanc sententiam
tuuntur.

Dicastillus, etc., apud Salmant.¹; et vocant probabilem Sanchez² et Diana³. — Ratio, quia ex lege *Quod pupillus* 41, ff. de cond. indeb., et ex lege *Pupillus* 58, [al. 59], ff. de obl. et act., expresse negatur, pupillum naturaliter obligari; et praecise in dicta lege 58, sic dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur*. Sed haec ratio non videtur firma; nam ibi casus est de pupillo infante, ut exponit Glossa. Unde alia Glossa in dictam leg. *Novatio* ait tam relata legem *Pupillus* quam alias, tantum de pupillo infante intelligendas esse. — Hinc prima sententia verior mihi videtur.

Caeterum probabilissimum est quod pupillus non teneatur solvere quod promisit; ut tenet Lugo⁴ cum Soto⁵, Molina⁶, Covarruvias⁷, etc. Et probabile putant Salmant.⁸ cum Sanchez, Reginaldo, etc.⁹. — Ratio, quia cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex lege 8, ff. de doli mali except., et ex reg. juris 71 in 6°, ubi: *Qui ad agendum admittiuntur, est ad excipendum multo magis admittendus*. Vide dicta n. 890, v. *Ratio*.

« 7º. Eadem est ratio minoris, si curatorem habeat: quem, si semel suscepit, tenetur illi subesse jure communi

¹ *Dicast.*, lib. 2, tr. 3, disp. 1, dub. 14, num. 283. — ² *Tr.* 14, cap. 1, n. 44. — ³ *De Matr.*, lib. 6, disp. 38, n. 20, i. f. — ⁴ *Part.* 3, tr. 5, resol. 44. — *Glossa*, in leg. *Novatio*, ad v. *Promiserit*. — ⁵ *Disp.* 22, n. 300. — ⁶ *Loc. cit.*, n. 47. —

⁷ Auctores isti a Lugo citantur, non quidem pro casu de quo hic agitur, sed pro alio simili, de quo ibidem tractat Lugo: « Item, ait Lugo, in simili casu de debente pecuniam ludo amissam [posse scil. petenti negari], quam si solvisset, posset in judicio repeteare docent... Sotus, Covarr., Molina »; quod utique tenet Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 5, art. 2, v. *Urum autem*; Molina, *disp.* 515, n. 8; Covarruvias, *in Reg.* Peccatum, part. 2, § 4, n. 8, v. *Sed et semota*.

⁸ Si minor, praetermissis conditionibus quas lex apposuit, contraxerit, contractus est rescindibilis, et judex potest decernere restitutionem in integrum; sed non est ubique eadem de hac re legis dispositio. — In jure *Gallico* (Cod. 1305) et *Anglico* conceditur minori rescissio, non ad libitum, sed tantum si ex contractu sine debita assistentia inito laesus fuerit, ex adagio: « Minor restituunt non ut minor, sed ut laesus ». In jure *Italico* (Cod. 1303); *Austriaco* (Cod. 865); *Hispanicu-*

« usque ad annum 25 expletum; et si litem habeat, tenetur ad eam sumere curato- rem, exceptis tamen causis spiritualibus. « Quod si curatore careat, valent acta per illos, ita tamen ut si laesi sint, restituantur in integrum. — Vide auctores citatos, et Bonacina¹⁰.

« 8º. Etsi minores sine curatorum au- toritate donare non possint, nisi quae ejus conditionis adolescentes donare so- lent (in iis enim praesumitur tacitus con- sensus curatoris): qui tamen dona ab iis accepit non tenetur restituere, nisi repeatantur legitime; quia probabile est va- lere naturaliter, tametsi non civiliter. — Molina, Lugo, Trullench, Diana¹¹.

« 9º. Tenentur curatores et tutores singulis annis administrationis rationem reddere: ubi, si quis deses aut noxius reperiatur, amovendus est imposita sa- tisfactione, aliusque subrogandus.

« 10º. Si tutor vel curator, post ratio- nes officii redditas, fidelis deprehensus fuerit, debetur ei praemium: quod qui- busdam locis est vigesima pars redi- tuum bonorum omnium minoris, in aliis autem decima pars.

« 11º. Porro, qui non possint esse tuto- res et curatores, et qui a tutela et cura- tela excusentur, ne iis imponi possint,

Accipiens
dona a mi-
niore, quan-
do teneatur
restituere.

Curator
et tutor,
quando ra-
tionem red-
dere te-
neantur.

Qui ne-
queant esse
tutores vel
curatores.

Sanch., de *Matrim.*, lib. 6, disp. 38, n. 20, i. f. — *Regin.*, lib. 25, n. 151. — ¹⁰ *Disp.* 8, de *Contract.*, qu. 1, punct. ult. — *Molina*, *disp.* 277, n. 5. — *Lugo*, *disp.* 28, sect. 10, n. 143. — *Trull.*, lib. 7, cap. 17, dub. 8, n. 8. — ¹¹ *Part.* 8, tr. 6, resol. 4 et 7.

(Cod. 1300); et *Germanico* (Cod. 107-113), minor nullam potest civilem obligationem contra- here; ideoque potest rescindere contractum, quin se laesum fuisse probare teneatur. — Rescissionem petere possunt tum administrator bonorum minoris, tum ipse minor, tum ejus haeredes; minime vero illi qui cum minore contrixerunt. — A rescissionis beneficio excluditur minor qui se fraudulenter *majo-rem* asseruit; vel qui major factus approbavit contractum a se minore initum (*Gall.* 1310; *Ital.* 1305; *Austr.* 866; *Hispan.* 1302; *Germ.* 109). — Praeterea, tenetur ad restitutionem, si contrahendo alios deceperit, vel damnificaverit. Ita ex omni jure. In Germania tamen pars quae cum minore contraxit, quandiu consensus necessarius datus non fuerit, a contractu resilire potest, si consensus defectum vel minorenitatem ignoraverit (Cod. 108). — In variis locis (*Gall.* 1312; *Ital.* 1307-1309; *Hispan.* 1304, 1314), viget juris dispositio, ut in casu rescissionis minor non teneatur rem acceptam

« v. gr. habentes quinque filios superstites,
« pauperes, etc.: vide apud Tanner¹, et
« Sà², ubi sic habet: *Tutor non potest esse*
« *minor 25 annis, nisi forte mater; nec*
« *religiosus; nec femina, nisi mater aut*
« *avia [et uxor, casu ante dicto]; nec cle-*
« *ricus in sacris, si non vult; nec episco-*
« *pus, nisi miserabilium [personarum].*
« *Horum vero tutelam suscipere tenentur*

« *et episcopi, et clericorum, et religiosi: quod*
« *ego (inquit) de religiosis in universum*
« *non admitto. — Vide Laymann³.*

« 12°. Si tutor et curator, cum tene-
« rentur negotiari, omiserunt, possunt pu-
« pilli ab eis accipere quinque pro cen-
« tum. — Sà⁴. Vide etiam Navarrum⁵.

« Plura vide supra, *Lib. III, tract. 3,*
« *cap. 2, dub. 3.*

DUBIUM II.

Quid et quotuplex sit Testamentum.

919. *Quid sit testamentum. De requisitis ad codicillum, et quid importet clausula codiciliaris.* — 920. *Quotuplex est testamentum.* — 921. *Ex quibus capitibus testamentum est nullum.* — 922. *Quid, si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas.* — 923. *Quid, si constet haeredi voluntas testatoris.* — 924. *Quid, si non constet; an ipse teneatur credere uni testi. Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia.* — 925. *Quid, si testamentum factum sit ab hominibus rusticaniis.* — 926. *Quid, si tempore pestis.* — 927. *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia.* — 928. *Vide alios casus.* — 929. *Quid de testamento clericorum, novitiorum et militum.* — 930. *Dub. 1. An legatum relictum virginis, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa. — Dub. 2. An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis. — Dub. 3. An legatum relictum orphanis possit dari eis qui parentes habent inutiles. — Dub. 4. An legatum relictum pueris ut nubant, possit dari eis quae sine dote jam nupserint. — Dub. 5. An legatum relictum pueris nupturis, possit dari viduis ut iterum nubant. — Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virginis corruptae. — Dub. 7. An legatum relictum puerae ut remaneat virgo, debeatur ei si nubat. — Dub. 8. An legatum relictum puerae ut nubat, transeat ad ejus haeredes si ante nuptias moriatur. — Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica ecclesiae possit expendi in alia divino cultui necessaria. — Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus.* — 931. *Qu. 1. An ultimae voluntates possint commutari a Papa sine causa. — Qu. 2. An ab episcopis cum justa causa. Dub. 1. An tunc requiratur consensus haeredis et legatarii. Dub. 2. Quae sint causae justae ad commutandum.*

Testamen-
tum, quid.

919. — « Resp. I°. Testamentum est vo-
« luntatis justa sententia de eo quod quis
« post mortem suam fieri vult, cum dire-
« cta haeredis institutione. Quod additur,
« ut distinguatur a reliquis ultimis volun-
« tatis. — Nam differt a *legato*, seu fidei-
« commisso partiali, quod hoc sit donatio
« quaedam a defuncto reicta, et ab hae-
« rede praestanda ». [Legata accipienda

sunt a manu haeredis. Vide Salmant.⁶).

« A *codicillo* vero differt, quia codicillus
« est quasi testamentum imperfectum; et
« non fit ad instituendum haeredem (nisi
« ex privilegio, v. gr. in militia), sed ad
« aliquid in testamento explicandum, ad-
« dendum, mutandum, detrahendum, vel
« ad legata instituenda⁷). — Vide Lay-
« mann⁸, Tanner⁹, Lessium¹⁰, Bonacina¹¹.

Differt a
legato.

Codicil-
quid.

¹ Tom. 8, disp. 4, qu. 7, dub. 10, num. 275 et 276. — ² V. *Minor*, n. 11. — ³ Lib. 3, tr. 4, cap. 9, n. 4. — ⁴ V. *Cu-
rator*, n. 1. — ⁵ Man., cap. 25, n. 66. — ⁶ Tr. 14, cap. 5,

n. 178. — ⁷ Lib. 3, tr. 5, cap. 1. — ⁸ Tom. 3, disp. 4, qu. 7, dub. 11, in princ. — ⁹ Cap. 19, dub. 1. — ¹⁰ Disp. 3, de Contract., qu. 17, punct. 1.

restituere, nisi in quantum res adhuc existit in se vel in aequivalenti; dum altera pars totum, quod recepit, restituere tenetur.

919. — ^{a)} Ex jure hodierno non requiritur in testamento formalis institutio haeredis; sed admittitur quaecumque denominatio, dummodo clare exprimatur quomodo testator de

suis bonis, pro tempore suam mortem subsecuturo, disponere intendat. — Juxta leges hodie vigentes codicillus habetur communiter ad instar novi testamenti; secus tamen est in *Austria* (Cod. 552). — In jure *Gallico* (cod. 1002) nullum adest discriminus inter haeredem ex testamento et legatarium. Tres in dispositioni-

Ad codicillum, sive nuncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, et feminae (quamvis ad codicillum in scriptis requiratur testium subscriptio), ex lege *ult. C. de codicill.* — Ad codicillum vero inter liberos et milites sufficiunt duo testes. Vide Lugo¹.

Hic notandum cum eodem Lugo², quod clausula in testamento apposita, scilicet, quod si illud non valeat ut testamentum, valeat ut codicillus, importat ut, si testamentum sit nullum sive ob defectum solemnitatis sive ob praeteritionem haeredis necessarii, haeres ab intestato debeat solvere legata, ex authent. *Ex causa, C. de liberis praeterit.*; et insuper ipse teneatur haereditatem restituere haeredi in illo testamento instituto, retenta sibi quarta trebellianica, ut colligitur ex lege *Posthumus, § Si paganus, ff. de injusto rupto testam.*; et si est haeres necessarius, retenta sibi portione debita.

920. - « Resp. IIº. Testamentum est duplex:

« 1º. *In scriptis*, seu *clausum*: quod testamentum testator, sive sua sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, — non defectuosis, non caecis, non surdis, mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis qui in testatoris potestate sunt ». [Addit infames de jure, fratres, patrem testatoris, qui sunt in ejus potestate. *Viva*³, *Salmant.*⁴. Addit haeredem; sed non legatarios, non tutores, etc. *Viva* et *Salmant.*; nec religiosos, etsi isti peccent, si testentur ^{a)} sine

licentia. *Viva*⁵]; « quibus adde ipsum haeredem, et qui in ejus sunt potestate; — sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis et vocatis, coram offert, profiteendo id esse suum testamentum: tum, si possit, manu sua subscribit, alioquin octavus pro eo testis; dein omnes et singuli septem testes eodem tempore subscripti, si possint, per seipso, pro prioque vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant. — Laymann⁶, Bonacina⁷ ».

Nullum est testamentum scriptum ab ipso haerede; saltem post sententiam. — *Salmant.*⁸.

« 2º. *Nuncupativum*, quod minorem solemnitatem requirit, scilicet tantum ut septem testes idonei supradicti convocati audiant et intelligent testatoris voluntatem, coram eis scriptam vel voce articulata prolatam ». [Simul et eodem tempore, ut sint contestes. *Salmant.*⁹].

Per signa autem nequit haeres institui.

— Quid, si testator annuat? Probabile est posse sic institui (ex *Lugo*, *Vasquez*, etc. Vide *Salmant.*¹⁰), maxime ad causas pias. *Salmant.*¹¹ cum *Villalobos*, *Gomez*, etc., et *Croix*¹².

« Etsi vero talis nuncupatio coram testibus a notario in scriptum communiter redigi soleat; id fit, non ad actus substantiam servandam, sed ad meliorem probationem et securitatem, si testes decedant vel inidonei reddantur. — Si autem testamentum careat solemnitate debita, dubiteturque utrum testator value-

Ad testamentum nuncupativum.

¹ Disp. 24, n. 15. — ² Loc. cit., n. 17. — ³ De Contract., qu. 10, art. 1, n. 4. — ⁴ Tr. 14, cap. 5, n. 10. — ⁵ *Viva*, loc. cit. — *Salmant.*, loc. cit., num. 10. — ⁶ Loc. cit., n. 4. — ⁷ Lib. 3, tr. 5, cap. 1, n. 3. — ⁸ Disp. 8, de Contract., qu. 17, punct. 1, num. 9 et 10. — ⁹ Loc. cit., num. 15. — ¹⁰ Loc. cit.,

bus testamentariis distinguuntur species quae eosdem habent effectus, sive sub nomine institutionis haeredis fiant, sive sub denominatione legati, nempe: 1º. Legatum *universale*, quo testator universitatim bonorum suorum donat, cum onere legata particularia praestandi, vel absque hoc onere. 2º. Legatum factum *titulo universali*, quo testator *quotam* bonorum partem donat, v. g. dimidiā vel tertiam partem, universa mobilia vel immobilia, etc. 3º. Legatum factum *titulo particulari*, quo determinata bonorum pars donatur, v. g. mille aurea, bibliotheca, statua, etc. In jure *Italico* (cod. 760); *Hispanicus* (cod. 660) et *Germanicus* (cod. 2087), prima et altera species dispositio- nis qualitatem tribuunt haeredis; tertia dispositio, qualitatem legatarii. — In jure hodierno fideicommissum vel omnino excluditur (Cod. *Gall.*, 896; *Ital.*, 899; *Hispan.*, 774); vel pecu- liaribus legibus subjacet (Cod. *Austr.*, 604; *German.*, 2100). Verum recolendum est substitutionem fideicommissariam ad causas pias valere in foro conscientiae, nam ex jure canonico, a quo reguntur, validae habentur.

¹¹ 920. — ^{a)} Id est, si testium officium in se suscipiant.

« rit conficere clausum an apertum, valet
« ut nuncupativum: haec enim praesumi-
« tur testatoris voluntas, ne actus omnino
« corruat. — Sanchez¹, Lugo², Bardi³.

« Porrò praeter has solemnitates jure
« communi requisitas, aliae sunt particia-
« lium locorum, quas in singulis locis no-
« runt periti notarii: qui proinde, ne im-
« pingatur, utiliter adhibentur ».

Notandum 1º cum Lugo⁴, qui citat Vasquez, et Roncaglia⁵ cum communiori (contra aliquos), ex lege *Hac consultissima*, C. *Qui testam. facere possint*, et lege *Haeredes* 21, ff. eod. tit., non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quod testator declareret se in tali schedula, puta sigillo signata, vel tali loco clausa, nominare haeredem et alias dispositiones; sed requiri quod ipse coram testibus sufficientibus haeredem nominet; et quoad alias, sufficere quod se ad schedulam remittat^{b)}.

921. - Notandum 2º quod ex triplici capite testamentum potest esse nullum:

1º). Ob defectum *solemnitatum* substantialium; quae ab auctore explicantur.

2º). Ob defectum *complementi*; nam si testator moriatur vel loquela amittat antequam testamentum compleat, testamentum est nullum, etsi haeredem instituerit, ex lege *Si quis cum testamentum [al. Si is qui testamentum]*, ff. eod. tit. Hoc tamen currit, si constet testatorem voluisse instituere alios haeredes, vel legata ordinare. In dubio autem testamentum valet; sicut etiam valet, si haeres sit causa pia,

¹ Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 10. — ² Disp. 24, n. 18. — ³ De Consc., discept. 6, cap. 10, § 1. — ⁴ Loc. cit., n. 5. *Gabr. Vasq.*, Opusc. de Testamentis, cap. 1, § 8, n. 46 et seqq. — ⁵ Tr. 14, qu. 15, de Testam., cap. 1, qu. 3, resp. 2. — ⁶ Tr. 14, cap. 6, n. 27. — *Molina*, tr. 2, disp. 184.

vel si in eo sint scripta legata pia^{a)}. — Salmantenses⁶ cum Molina, Tapia, Dicastillo, etc.

3º). Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*: eo quod testator non libere egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali. Salmant.⁷. — Secus, si testator fuit inductus precibus simplicibus, suasione, etc. Vide Salmant.⁸.

922. - « Quaeres: *An testamentum suum validum, cui desunt solemnitates a jure civili requisitae?*

« Resp. 1º. Si testamentum factum sit
« ad causas pias, etiam in foro externo
« eas non requiri, sed sufficere eas quae
« sunt juris gentium, scilicet duo testes:
« in foro autem conscientiae, supposita
« potestate disponentis, sufficere scriptu-
« ram, nutum vel aliud signum testatoris,
« absque ullo teste. Quod si tamen manus
« testatoris non extet, requiruntur duo
« testes in foro externo, inter quos etiam
« semina esse potest. Covarruvias et alii
« duodecim. Diana⁹. [Cum Salmant.¹⁰].
« — Item confessarius vel parochus esse
« potest, licet legata sint pro sua ecclesia;
« idque ad hoc tantum, ut voluntas testa-
« toris probari possit, et judex pro ea sen-
« tentiam ferat. Vide Lessium, et card.
« Lugo¹¹, ubi etiam probat, in tali testa-
« mento ad pias causas non esse necessa-
« riam haeredis institutionem. At, licet
« morte interveniente non fuerit absolu-
« tum, valet tamen quoad legata pia in eo

n. 9. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 21, art. 8, n. 6. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 19, disp. 1, dub. 10, n. 124. — ¹ Tr. 14, cap. 5, n. 30. — ² Loc. cit., n. 31. — *Covar.*, de Testam., cap. 11, n. 7. — ³ Part. 7, tr. 6, resol. 16 et 17. — ⁴ Tr. 14, cap. 5, n. 17. — *Less.*, cap. 19, dub. 2. — ⁵ Disp. 22, n. 265 et seqq., et n. 271

^{b)} De testamento solemnii, quod fit coram notario et testibus, nihil addendum est; de testamento autem privato plura sanciuntur in jure hodierno, scitu valde necessaria. Privatum testamentum dicitur *holographum*, quod scilicet manu testatoris integre scribitur, cum indicatione anni, mensis, diei (in Germania etiam loci: cod. 2231) et nominis appositione in forma chirographi. Ista tres conditions requiruntur et sufficiunt ad ejus validitatem; et quaelibet charta, licet non obsignata, sufficit. Testamentum *holographum* admittitur jure *Gallico* (970); *Italico* (755); *Austriaco* (578);

Hispanico (688); *Germanico* (2231). Praeterea ius *Austriacum* admittit etiam testamentum *allographum*, ab alio scriptum, et *nuncupativum*, (Cod. 579 et seqq.). In jure *Anglico* requiritur ut scripto testamento apponatur testatoris nomen (aut rite appositum agnoscatur), praesentibus duobus testibus, qui et ipsi, tamquam testes recte confecti testamenti, nomina sua subscribere debent.

921. - ^{a)} Scilicet, ut dicunt Salmant., Tapia et Dicastillus, eo casu valet testamentum, dum taxat quoad pias causas in eo contentas, non vero quoad alia legata.

« jam expressa. Malderus ^{a)}, Laymann,
Diana ¹.
« An autem tale testamentum ad cau-
cas pias principaliter factum, si solemnni-
tates desint, valeat quoad legata pro-
fana? Controvertitur. Negant Bonacina ^{b)}
et Lugo. — Affirmant Covarruvias, Sà ^{c)},
Lessius, Villalobos, Sanchez, Barbosa,
Trullench ^d, Diana ^e ».

*Nou so-
ne pro-
mpter
illam
ad lega-
tia.*

Et hanc tenent Salmant. ⁴ et Viva ⁵ cum communiori, et Roncaglia ⁶ vocat communem; quia accessorium sequitur naturam principalis. — Attamen sententia Bonacinae ⁷ et Lugonis ⁸ cum Vasquez, Jasone, etc., est satis probabilis; quia respectu laicorum Papa nihil disponit. — Nec semper valet regula quod accessorium sequitur naturam sui principalis: nam ipsa non currit ubi diversa est ratio accessorii a principali, ut hic accidit. Et ideo, non obstante quod testamentum principaliter sit profanum, debetur legatum in eo relictum, etiam deficientibus solemnitatibus juris civilis, ex cap. *Relatum [11, de testam.]*

Laym., lib. 3, tr. 5, cap. 2, n. 6. — ¹ Part. 5, tr. 3, resol. 126. — Lugo, disp. 22, n. 274. — Covar., de Testam., cap. 11, n. 2. — Less., cap. 19, n. 9, v. *Tertio*. — Villal., part. 2, tr. 30, diff. 4, n. 7. — Sanch., Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 7, n. 2. — Barbosa, de Jure eccles., lib. 3, cap. 27, n. 96. — ⁸ Lib. 7, cap. 18, dub. 4, n. 2. — ⁹ Part. 7, tr. 6, resol. 4. — ⁴ Tr. 14, cap. 5, n. 19. — ¹⁰ De Contract., qu. 10, art. 2, n. 5. — ¹¹ Tr. 14, qu. 16, de Testam., cap. 2, qu. 6, resp. 2. — ¹² Disp. 8, de Contract., qu. 1, punct. 3, n. 18. — ¹³ Loc. cit., n. 274. — Vasq., Opusc. de Testam.,

Praeterea testamentum in favorem liberorum, licet valeat quoad liberos, non tam valet quoad alios, si solemnitates juris communis desint, ut habetur in lege *Hac consultissima, § Ex imperfecto, C. de testam.*

« Denique testamentum ad pias causas non solempne revocat aliud solempne, etsi ^{d)} hujus mentionem non faciat. Molina, etc. Diana ⁹ » [Cum Viva ¹⁰]; « idque, etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias (Molina et alii sex): licet hoc posterius quidam negent. — Vide Diana ¹¹ ».

*Testamen-
tum non so-
lempne ad
causas pias
revocat
quidlibet a-
liud.*

923. — Quoad dispositiones pias, certum est quod si constat haeredi voluntas testatoris, sive per verba sive per nutum aut scripturam, tenetur haeres in conscientia vel cedere haereditatem loco pio, vel legata solvere ^{a)}. Ita communiter Lugo ¹², Concinna ¹³, Laymann ¹⁴, Roncaglia ¹⁵; et Salmant. ¹⁶ cum Lessio ^{b)}, Dicastillo, Villalobos, etc. — Unde infertur quod si testator dedisset tibi aliquid, ut tamquam pauper retineres, vel ut in pias causas distriberes, tute id faceres, etiam ^{c)} inscio et

*Quid de
testamento
in favorem
liberorum.*

*Testamen-
tum non so-
lempne ad
causas pias
revocat
quidlibet a-
liud.*

*Quomodo
libet con-
stet volun-
tas testato-
ris, legata
pia solven-
da.*

cap. 3, dub. 1, n. 13. — Jason, in leg. *Hac consultissima, § Ex imperfecto*, n. 10. — Molina, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 158, in princ. — ¹² Part. 7, tr. 6, resol. 26 et 27. — ¹³ De Contract., qu. 10, art. 2, num. 4. — Molina, tr. 2, disp. 158, in princ. — ¹⁴ Part. 7, tr. 6, resol. 27. — ¹⁵ Disp. 22, num. 267. — ¹⁶ De Just. et Jure, dissert. 5, cap. 1, n. 9, v. f. — ¹⁷ Lib. 3, tr. 5, cap. 2, num. 5. — ¹⁸ Tr. 14, qu. 15, de Testam., cap. 2, qu. 2, resp. 1. — ¹⁹ Tr. 14, de Contract., cap. 5, n. 18. — Dicast., tr. 19, disp. 1, dub. 10, n. 114 et seqq. — Villal., part. 2, tr. 30, diff. 4, n. 6.

922. — ^{a)} Malderus, tr. 1, cap. 11, dub. 8, v. *Quarto*, plane concordat, et mentem suam uberioris his verbis explicat: « Si... dispositio quae jam facta est ad pias causas, impugnari nequeat, eo quod verisimiliter fuisse mutata in progressu, aut gravata onere, nondum expresso sed exprimento, habenda erit rata. Si vero eo modo impugnari verisimiliter possit, propter nondum satis expressam voluntatem, erit habenda irrita ».

^{b)} Bonacina, disp. 3, qu. 1, punct. 3, n. 18, hanc negativam sententiam utique tenet, ut probabilem; oppositam tamen valde probabilem appellat.

^{c)} Sà, v. *Testamentum*, n. 4, haec affirmit secundum quosdam, quos non reprobant.

^{d)} Haec ampliatio apud solum Dianam seperitur.

923. — ^{a)} Confirmatur S. Alphonsi sententia rescripto S. Poenitentiariae, die 19 Januarii 1901 declarantis: « Primum hujus S. Tribunalis esse ut generatim legata pia habeantur ut valida

et obligatoria in foro conscientiae. Facile tamen admittuntur haeredes ad compositionem cum Ecclesia vel pia causa cui legatum est ».

^{b)} Lessius, etsi haec diserte non habeat, at sane eadem perspicue innuit, dum lib. 2, cap. 19, disputans de testamento facto ad piam causam, quaerit: « Utrum necessarii sint duo testes, ut tale testamentum sit validum in foro conscientiae », et respondet, n. 7: « Non esse necessarios: sufficit enim in his testamentis id quod jure naturali est sufficiens...; neque etiam necessarii sunt duo testes jure canonico, quia jus canonicum non requirit eos ut dispositio sit valida in foro conscientiae, sed ut possit probari in foro externo ».

^{c)} Lugo clare significat posse id fieri inscio et invito haerede; loquitur enim de legatario cui aliquid occulite et sine teste datum est ad causam piam, quem dicit posse et debere expendere juxta mentem testatoris; neque eum teneri respondere ad edicta quae jubeant etiam sub censuris manifestari bona defun-

invito haerede; prout docent Lugo¹, Molina²; et Salmant.³ cum Dicastillo, Villalobos, Covarruvias⁴, Gomez⁵, etc.

924. - Caeterum, si contra non constet haeredi voluntas testatoris, docet Laymann⁶ quod ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur haeres in suo praejudicio credere uni testi, quamvis probatissimo; dum in cap. *Relatum, de testam.*, expresse dicitur: *Tribus aut duabus legitimis testibus requisitis.* Et in cap. *Licet, de testib.*, dicitur: *Licet quaedam sint causae, quae plures quam duos exigant testes; nulla est tamen causa, quae unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur; prout ajunt Laymann⁶, Holzmann⁶ et Croix⁷. — Hinc docet Laymann⁸ quod haeres non tenetur credere soli parocho, nisi alias adsit contestans; et idem dicunt Viva⁸ et Croix⁹ ut supra.

Hic autem quaeritur an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia. — Alii negant; quia corruente principali, corruit accessorium.

— Sed communior sententia affirmit; quia specialis ratio reperitur in accessorio, quae non est in principali, nempe favor religionis: et ideo ibi attenditur tantum jus canonicum. Ita Laymann⁹, et Roncaglia¹⁰ cum Covarruvias.

Testamen-
tum nullum
quoad pro-
fana, valet
quoad lega-
ta pia.

¹ Disp. 22, n. 268. — ² Disp. 134, n. 7, post med. — ³ Tr. 14, cap. 5, n. 18, i. f. - *Dicast.*, tr. 19, disp. 1, dub. 10, n. 118. - *Villal.*, part. 2, tr. 30, diff. 4, n. 6, i. f. — ⁴ Lib. 3, tr. 5, cap. 2, n. 4. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ De Praec. decal., n. 657. — ⁷ Lib. 8, part. 2, n. 1190, v. f. — ⁸ Loc. cit., n. 5. — ⁹ Loc.

cti. — Molina autem, Dicastillus et Villalobos, omissis iis quae de invito haerede dicuntur, aperte innuunt posse fieri inscio haerede, dientes sicut Lugo, legatarium posse et debere expendere juxta mentem testatoris quod accepit a testatore occulte, quamvis non adsit testis nec scriptura.

^{a)} Covarruvias et Gomez male citantur a Salmant: nam nec Covarruvias, *de Testam.*, cap. 10; nec Gomez, *in leg. 3 Tauri*, n. 110 et 113, id asserunt, neque alibi, quidquid investigare conatus sim.

924. - ^{a)} Viva, *de Contract.*, qu. 10, art. 2, n. 3, clare enuntiat assertum, inquiens: « Parochus etiam cum alio teste, sufficit ad testandum, quamvis legatum sit pro ecclesia sua ».

^{b)} Croix, loc. cit., scribit dumtaxat in universum: « Haeredem non teneri credere uni

925. - ^{a)} Resp. 2°. Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticis quinque testes sufficiunt, si plures haberi nequeant; nec subscriptione opus erit^{a)}, si litterati non sint. — Laymann¹¹, Bonacina¹².

926. - ^{a)} Resp. 3°. Tempore pestis non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti subscriptionem; sed sufficit si singuli separatim adhibeantur. Adde, aequitatem postulare ut quando testes vel notarius haberi non possunt, ultimae voluntates validae pronuntientur, si de voluntate defuncti liquido constet. Hinc in Camera imperiali valet testamentum, peste valde grassante, conditum coram duobus vel tribus testibus, inter quos confessarius esse potest. Atque haec vera sunt secundum jus commune caesareum, seclusis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis v. gr. et Viennae duo testes ad testamentum sufficiunt. — Vide Laymann¹³.

— Immo, absolute loquendo, tempore pestis sufficere solemnitates juris generalium, atque adeo tres vel duos testes, docet Diana¹⁴ et Sà^{a)}, Laymann, etc.; atque inter eos esse posse feminam et notarium ipsum (tametsi non sit imma-triculatus): modo non sit consanguineus vel affinis defuncti: [Diana¹⁵] ex Menochio^{b)}, etc.; — nec opus esse ut sint ro-

cit., n. 10, v. f. — ¹⁰ Tr. 14, qu. 15, cap. 2, qu. 6, resp. 2. - *Covar.*, de *Testam.*, cap. 11, n. 4. — ¹¹ Lib. 8, tract. 5, cap. 2, n. 16. — ¹² Disp. 3, qu. 17, punct. 5, n. 4. — ¹³ Loc. cit., n. 17. — ¹⁴ Part. 7, tr. 6, resol. 35. - *Laym.*, loc. cit. — ¹⁵ Loc. cit., resol. 36 et 37.

testi ». Sed in fine, pro Coloniensi archidiaconi addit quod: « Testamenta ecclesiasticorum facta sine notario vel pastore et duobus testibus sint invalida ».

925. - ^{a)} Solus Laymann loquitur de subscriptione, negans eam esse necessariam.

926. - ^{a)} Sà male citatur a Busenbaum; nam a Diana allegatur pro opinione docente sufficere *quinque* testes, pestis tempore. Et revera hoc asserit Sà, v. *Testamentum*, n. 12.

^{b)} Menochius his verbis a Diana citatur: « Vide etiam a fortiori Menochium ». Et re quidem vera, Menochius, *Consil.* 313, n. 40 et 41, non loquitur de peste, sed generaliter: « Est suspicio, quia pater haeredis instituti... erat perfamiliaris et stricta amicitia functus illi scriptori seu notario, apud quem extabat dicta schedula [non satis bene clausa]... Testa-

• gati, vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant), modo eum videant: [Diana^{c)}]; — neque invalidari, licet aegrotus convalescat. [Diana¹] ex aliis octo.

• Denique, si parochus scribat coram unico teste, habere vim testamenti, saltem nuncupativi, dicit Molanus et Marchinus cum Diana².

927. - « Resp. 4º. Etsi probabilis et secura sententia sit Covarruvias, Bonacinae³ et aliorum, testamentum factum ad causas non pias, sine solemnitatibus jure requisitis, invalidum esse in foro conscientiae praeterquam quoad legata pia: Molina, Lugo, Vasquez, Sanchez, Diana⁴, contra Barbosa: ita ut haeres per illud institutus et legatarius teneantur ad restitutionem haeredibus ab intestato; — contrarium tamen verius est, ideoque licite retinetur quod tali testamento possidetur. Ratio est, quia illae solemnitates tantum requiruntur ad cavadam deceptionem, et ad fidem in foro externo faciendam. Vide Lessium⁵, card. Lugo⁶.

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus n. 711), est pro testamenis conditis sine solemnitatibus.

Prima sententia tenet ea valere in conscientia, et naturalem parere obligationem.

¹ Part. 7, tr. 6, resol. 40. — *Molan.*, de Testam. piis, cap. 83, v. *Inde etiam*. — *Marchin.*, de Peste, part. 8, cap. 8, n. 3. — ^{a)} Loc. cit., resol. 38, i. f. et resol. 42. Vide etiam part. 5, tr. 8, resol. 123. — *Covar.*, de Testam., cap. 10, n. 12. — ^{b)} Disp. 3, qu. 1, punct. 3, n. 5. — *Molina*, disp. 134, n. 2, v. *Contra vero*. — *Lugo*, disp. 22, num. 278. — *Vasq.*, de Testam., cap. 8, dub. 1, n. 12. — *Sanch.*, Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 7, n. 3. — ^{c)} Part. 7, tr. 6, resol. 8. — *Barbosa*, de Jure eccles., lib. 8, cap. 27, n. 96. — ^{d)} Cap. 19, dub. 3. — ^{e)} Disp. 22, sect. 9. — ^{f)} Loc. cit., n. 12 et seqq. — ^{g)} Tr. 2, disp. 81, a n. 16. — ^{h)} V. *Testamentum I*, quer. 6 et 8; et v. *Haereditas III*, qu. 7. — ⁱ⁾ Tr. 14, qu. 15, cap. 1, qu. 4. — *Mader.*, tr. 1, cap. 11, dub. 5. — *Regin.*, lib. 25,

Ita, cum Busenbaum, Lessius⁷, Molina⁸, Sà^{a)} et Silvester⁹, Roncaglia¹⁰; item Maderus, Reginaldus, etc., apud Cabassutum¹¹. Et probant ex § *Per traditionem*, *Instit. de rerum devis.*, ubi: *Nihil... tam conveniens est naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberet.* — Hinc Lessius, Salas^{b)}, Sayrus et Molfesius^{c)}, ibid. ¹², dicunt, haeredem ab intestato, si certus sit de voluntate testatoris, teneri eam exsequi et restituere haereditatem.

Secundam vero sententiam omnino oppositam tenent Suarez, Bonacina, Covarruvias, apud Cabassutum¹³; et Salmant.¹⁴ cum Laymann, etc. Quia lex solemnatum non solum fundatur in praeceptione fraudis, sed etiam in ejus periculo. — Eamdem sententiam sequitur Lugo¹⁵ cum aliis; sed excipit fideicomissa, ex § *ult.* *Instit. de fideicom.*

Tertia sententia, quam amplectitur Cabassutius¹⁶ cum Soto, Sanchez, Bañez et Beja, tenet praefterri debere possessorem.

Primam et secundam sententiam probabilem censeo; sed hanc tertiam probabilem et in praxi omnino sequendam: quia potius omni jure est jus possessionis. Unde omnino dicendum puto quod haeres non tenetur solvere; et contra, legatarii, si bona fide legatum acceperint, non te-

Testamen-tum sine so-lemnitatibus proba-biliter valet in con-sciencia.

Probabi-ter non va-let.

Probabilis et in praxi favendum possessori,

n. 105. — ¹² Lib. 6, cap. 3, n. 4. — *Less.*, loc. cit., n. 13 i. f., et n. 20, i. f. — *Sayr.*, Clav., lib. 8, cap. 7, n. 9. — ¹³ Ap. *Ca-bassut.*, loc. cit. — *Suar.*, de Legib., lib. 5, cap. 24, n. 4. — *Bonac.*, disp. 3, qu. 1, punct. 3, num. 2 et 5. — *Covar.*, de Testam., cap. 10, n. 12. — ¹⁴ Loc. cit., n. 4. — ¹⁵ Tr. 14, cap. 1, num. 51. — *Laym.*, lib. 8, tr. 5, cap. 2, num. 10. — ¹⁶ Disp. 22, num. 254 et 256. — ¹⁷ Loc. cit., num. 5 et seqq. — *Soto*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 3, conclus., et v. f., § *Nunc igitur explicatio*. — *Sanch.*, Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 14, num. 5 et 6. — *Bañez*, in 2mo 2re, preamb. ad qu. 62, de Dominio, disp. 5, dub. 4, concl. 2. — *Beja*, Respons. cas. consc., part. 1, cas. 58, § *Nec casus de electo*.

mentum conscriptum a notario sanguine coniuncto, haeredi in ipso testamento descripto, falsi suspicione laborat».

^{c)} Diana non satis diligenter citatur a Busenbaum. Sane Diana, *resol.* 38, negat require ut testes sint rogati; sed *resol.* 39, contra eos qui necessarium esse perhibent, ut testes non solum audiant vocem testatoris, sed etiam illum videant et cognoscant, ipse statuit: «Tempore pestis sufficere testes audire vocem testatoris, si vocem notam habeant, videtur dicendum».

927. — ^{a)} Sà, v. *Testamentum*, n. 3, non amplectitur hanc sententiam; sed tertiam, quae ipsi S. Alphonso probatur.

^{b)} Salas, *de Legib.*, *disp.* 10, *sect.* 4, n. 22, male citatur a Cabassutio; non enim habet hoc corollarium.

^{c)} Molfesius, *Sum.*, tr. 13, cap. 2, n. 147, hoc dicit ut tutius; contrarium tamen probabile existimat, et concludit: « Melius tamen est, ut se conveniat cum legatariis, ut aliquid eis solvat et cessionem jurium obtineat, ut omnino sit tutus ».

nisi inter-
veniat judi-
cias senten-
tia.

mentur restituere. Observa attente quae diximus dicto n. 711. Id tamen intelligendum, nisi accedat sententia judicis; ut dicunt Roncaglia¹ et Cabassutius² cum aliis citatis. — Nec obstat dicere sententiam judicis non obligare, si nitatur legi fundatae in falsa praesumptione fraudis quae non adsit. Nam, praeterquam quod sententia tunc nititur legi quae fundatur in periculo generali fraudum, ut respondeat Roncaglia, quisque tenetur parere judici praecipienti, semper ac ejus sententia non sit evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus et jurgiis finis imponatur.

928. — « Unde, secundum hanc posteriorem sententiam, resolves sequentia:

« 1º. Haeres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere haereditatem, et solvere legata iis qui bus testamento minus solemnii, aut ex voluntate ejus debentur. Molina, Lessius, contra Bonacina³. — [Secus vero dicendum, juxta contrarium sententiam probabilem, mox supra allatam].

« 2º. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione dubii: quia, cum nec ipse nec alii cooperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. — Vide Bonacina⁴.

« 3º. Si haeres ab intestato retineat haereditatem et legata, possunt illi qui bus aliquid per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione; quia revera res illae erant ipsorum. Vide

¹ Tr. 14, qu. 15, cap. 1, qu. 5. — ² Lib. 6, cap. 8, n. 5. — ³ Roncaglia, loc. cit. — Molina, disp. 81, num. 22. — Less., cap. 19, n. 20, i. f. — ⁴ Disp. 3, qu. 1, punct. 8, n. 6. — ⁵ Loc. cit., num. 8. — ⁶ Loc. cit., num. 10. — Less., cap. 19,

« Bonacina⁵. — [Sed hoc negamus. Vide dicta Lib. I, n. 35, v. Attamen]⁶.

« 4º. Si haeres ab intestato fateatur mentem testatoris fuisse, ut haereditatem nomine fideicommissi alteri tradaret, vel legatum aliquod solveret; aut si, oblato juramento, jurare noluerit: cogendus est etiam in foro externo haereditatem tradere et solvere legatum.

« 5º. Ob eamdem causam idem dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut haereditas, non ut fideicommissum, sed immediate perveniret ad alium. Quia non est recurrendum ad fidem testium vel ad juris subtilitatem, quando is cuius interest, ipse confitetur voluntatem. — Vide Lessium et card. de Lugo⁷.

Ait Lugo⁷ quod si testator voce committat haeredi fideicommissum, et haeres tacet, tenetur haeres utique illud implere; securus, si testator committat ei legatum. Dicit tamen quod si haeres solverit jam legatum, non potest repetere.

929. — « Resp. 5º. Etsi probabile sit clericorum et novitiorum testamenta facta ad causas non pias, sine solemnitatibus juris, non valere⁸: Molina et alii tres; cum tamen contrarium etiam sit probabile ex Suarez, etc., potest haeres ex tali testamento haereditatem adire pro foro conscientiae. — Diana⁹.

« Resp. 6º. Milites hujus temporis gaudent iisdem privilegiis testandi quibus olim: dummodo in castris (vel in propinquuo ex causa legitima) versentur.

n. 24. — ¹ Disp. 22, n. 256. — ² Loc. cit., n. 257 et 258. — Molina, disp. 133, n. 8. — Suar., Defensio fidei (advers. Anglicanae sectae errores), lib. 4, cap. 16, i. f. — ³ Part. 9, tr. 9, resol. 16.

Testam
ta cleri
cum et si
vitiore.

Privile
gium militum.

928. — a) Locus ad quem S. Alphonsus remittit lectorem reperiebatur quidem in prioribus hujus Operis editionibus; pro sexta vero et sequentibus S. Doctor exaravit novum omnino tractatum de Conscientia, in quo locus allegatus prorsus desideratur. Porro in dictis prioribus editionibus, loc. cit., S. Alphonsus retulerat opinionem Salmanticensium aliorumque auctorum, qui probabile existimabant legatarium ex testamento non solemnii posse compensare legatum sibi relictum. Et v. Attamen, de hac opinione scripserat: In tertio vero casu, non valeo acquiescere relatae opinioni; gravissima enim est sententia (licet

alii probabiliter etiam contradicant), quod ex testamento nullo nullum jus acquiratur... Ideo cum jus legatarii sit prorsus incertum, nescio quomodo possit ipse compensare adversus haeredem possidentem. — Quodsi vero locus iste expunctus est e novo tractatu, minime tamen S. Doctor recessit ab ipsa doctrina ibi exposita, uti liquido constat ex dictis hic n. 927, et supra n. 711.

929. — a) Seu clarius: Probabile esse clericorum et novitiorum testamenta (casu quo secundum jus canonicum isti testantur), facta ad causas non pias, sine solemnitatibus juris civilis, non valere.

• Diana¹ ex aliis quindecim, contra Bal-
• dum^{b)}, etc. — Atque adeo sufficiunt iis
• duo testes (licet probabilitate nec hi re-
• quirantur: [Diana^{c)}] — etiam non rogati:
• [Diana^{d)}] et alii quatuor; contra Molina,
• Lugo, etc. — etiam alias inidonei, modo
• non sint impuberis, nec caeci vel servi:
• [Diana^{e)}], Lugo, Vasquius, etc.; — neque
• opus est eorum subscriptione, vel signo-
• rum appositione, vel ut sint in conspectu
• testatoris. Ibid.^{f)}.

• Immo miles jure militari (quo praesu-
• mitur esse testatus in dubio) potest te-
• stari solo nutu. [Diana^{g)}]. — Potest etiam
• plura simul testamenta valida facere;
• vel pro parte testatus, pro parte inte-
• status decidere. [Diana^{h)}]. — Valetque
• ejus testamentum etiam post missionem
• honestam, sed non ultra annum. Molina,
• Lugo, etc. [Dianaⁱ⁾]. — Denique possunt
• milites supradicto modo testari, tametsi
• sint surdi et muti (saltem si in castris
• auditum et vocem amiserunt). Diana^{j)}
• ex aliis ».

Testamentum inter liberos valet ut
dispositio facta ad causam piam. — Vide
Salmant.^{k)}

930. - Hic plura Dubia oportet adno-
tare circa materiam legatorum.

Dubitatur 1°. *An legatum relictum
puellis ut nubant, possit dari eis quae
fint religiosae?* — Resp. Si legatum sit

relictum personae determinatae, certum
est posse dari: nisi aliter constet de mente
testatoris. Ita ex Auth. *De sanctiss. episc.*,
§ Sed et hoc praesenti, [C. ad S. C. Trebel-
lian.]. Vide Salmant.^{l)}

Quid, si legatum relictum sit personis
indeterminatis?

Prima sententia negat deberi^{a)} illud
puellis religionem ingredientibus. Hanc
tenant Sanchez¹¹, Bonacina¹², Molina^{b)},
Barbosa¹³, Roncaglia¹⁴, Concina¹⁵, et Lu-
go¹⁶ cum communi, ut asserit. — Ratio,
quia mens testatoris servanda est in spe-
cifica forma semper ac servari potest; nec
recurrentum ad ejus voluntatem praesum-
ptam, quando habetur voluntas contraria
expressa. Tales enim testatores saepe et
pie providere sic intendunt solis puellis
nubere volentibus, ne exponantur periculo
prostitutionis. — Nec obstat praefata lex
in Authent. citata. Quia ibi sermo fit tan-
tum de legato facto personae determi-
natae: unde nullum aliis damnum infertur,
si ipsi ingredienti religionem tradatur. Sed
in casu posito praejudicium irrogaretur
aliis nubendis a testatore nominatis.

Secunda vero sententia, quam tenent
Diana¹⁷, Salmant.¹⁸ cum Pontio, Natta,
Boerio et Ochagavia, (ac adhaeret Les-
sius¹⁹) affirmat deberi legatum. — Quia
in dicta Authent. assignatur ratio^{c)}, cur
legatum relictum certae personae ad nu-

Legatum
relictum de-
terminatae
ut nubat.
dari potest
si hat reli-
gioosa.

Relictum
indetermi-
natis ut nu-
bant, juxta
alios non de-
betur reli-
gionem in-
gredienti.

Juxta alios
debetur.

lib. 1, disp. 83, n. 32. — ¹¹ Disp. 8, de Contract., qu. 17,
punct. 8, § 4, n. 6, cum qu. 1, punct. 4, n. 10, v. Addunt
aliquid. — ¹² De Off. et Potest. episcopi, alleg. 83, n. 26. —
¹³ Tr. 14, qu. 15, cap. 7, qu. 2, resp. 3. — ¹⁴ De Jure et Just.,
dissert. 5, cap. 9, n. 10. — ¹⁵ Disp. 24, n. 293. — ¹⁶ Part. 3,
tr. 5, resol. 57; part. 2, tr. 16, resol. 50, l. f. — ¹⁷ Tr. 14, de
Contract., cap. 5, n. 186. — ¹⁸ Basil. Pons., de Matrim., lib. 3,
cap. 7, n. 11. — ¹⁹ Natta, Consil. 296, n. 4 et 5. — ²⁰ Boerius, Decis.
aur., decis. 8, n. 14. — ²¹ Ochagav., de Matrim., tr. 1, qu. 15,
n. 17. — ²² De Just. et Jure, lib. 2, cap. 18, dub. 15, n. 123.

^{b)} Baldus a Diana absolute citatur, sed
revera distinctionem adhibet, *in leg.* In testa-
mento, n. 17, C. de testam. milit.; et primo
quidem, de militibus Tusciae, et maxime Flo-
rentinis, qui student magis mercationibus
quam gloriae militari..., quia isti non militant
causa reipublicae, sed ad pompam;... ergo nec
talia habent privilegia, sed tamquam privati
habendi sunt. Deinde de aliis ita scribit: « Hi
autem qui pro republica vel principe militant,
habent privilegia militum ».

^{c)} Diana non satis accurate a Busenbaum
hic citatur; etenim, loc. cit., resol. 46, non

aliud facit quam ceterorum opiniones referre,
nec de ulla suum profert judicium.

930. - ^{a)} Quin etiam Sanchez, Bonacina,
Concina et Lugo, locis citatis, negant posse
dari.

^{b)} Molina, disp. 207, n. 8, loquitur de le-
gato quod personae alicui determinatae reli-
ctum sit.

^{c)} En quae sunt hujus Authenticae verba:
« Si personae talibus conditionibus subjectae...
monasteria ingrediantur... Hoc autem solatio...
fruantur, si usque ad suam vitam in his per-
severaverint ».

bendum, ei debeatur si fiat religiosa: *Quod vitam profitentur religiosam*: scilicet ne puerilla relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cum autem in legato relicto puerilis indeterminatis idem legis motivum urgeat, ideo religiosae non sunt illo privandae. *Ubi enim* (ut dicitur in lege *Illud*, ff. ad leg. *Aquil.*) *eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio*^{a)}. Neque (ait Lessius) praefata lex Justiniani innititur praesumptae menti testatoris; sed absolute vult favere pietati, etiam contra expressam testatoris voluntatem: ita ut, si testator expresserit excludendas esse puellas religionem ingredientes, talis dispositio rejiciatur tamquam turpis.

Hanc sententiam reprobare non audeo. Sed prima mihi videtur certe probabilius^{e)}; quia dispositio *Authenticae* continet jus novum, quod, cum exorbitet a jure communi, non est extendendum de casu ad casum: maxime, quia talis extensio redundaret in praejudicium aliarum.

Probabiliter autem dicit Concina¹, quod si non extarent pueriae quae nubere vellet, tradendum esset legatum religionem ingredientibus: nisi ex mente testatoris expresse oppositum colligeretur. —

Quid, si non sint pueriae quae nubentur et velint.
Quid, si relinquat mille nuptiae et centum religionem in-gressuarie.

Praeterea addit Barbosa² cum aliis, quod si testator relinquat alicui pueriae mille si nubat, et centum si ingrediatur monasterium: debentur monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium religionis; quia tunc sic decernendum est in poenam te-

^{a)} *Less.*, cap. 18, n. 128. — ¹ *De Just. et Jure*, dissert. 5, cap. 9, n. 11. — ² *De Off. et Potest. episc.*, alleg. 88, n. 28. — ³ *Tr. 14, de Contract.*, cap. 5, n. 186. — *Lugo*, *de Just. et*

statoris. Secus, si id factum sit eo quod dotes religiosarum sunt minores ac nubentium.

Dubitatur 2º. *An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis?*

Negandum; nisi isti animum habeant ibi perpetuo manendi: tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel nisi sine tali animo^{f)} ibi per decennium manserint. — Ita Salmant.³ cum Lugo, Sanchez, etc., ac Concina⁴, ex *lege 2, C. de incolis*^{f)}.

Hic addendum id quod tradunt Sanchez^{g)}, Trullench^{h)} et Barbosa^{g)}, apud Patrem Ferraris^b, nempe, quod legatum relictum puerilis originariis non est datum eis quae casualiter natae fuerint in eo loco.

Dubitatur 3º. *An legatum relictum orphani possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles?*

Non concurrentibus vere orbatis parentibus, videtur receptum apud omnes quod dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas testatoris, qui vult opitulari filii non habentibus a quo alantur: et tales sunt qui habent parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud Glossam in can. *Admonere, caus. 33, qu. 2, v. Dici*: *Si re privatis, nec nomen habere mereris*; et ex Glossa in cap. *Inter corporalia, de translat. episc.*, v. *Inutilem*, ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic cohaeret id quod dicunt Covarruviasⁱ⁾, Baldusⁱ⁾, de Palatiisⁱ⁾, Perezⁱ⁾, etc., apud Sanchezⁱ⁾,

Jure, disp. 24, n. 296. — *Sanct.*, Consil. mor., lib. 4, cap. 2, dub. 19. — ⁴ *Loc. cit.*, dissert. 5, cap. 9, n. 14. — ⁵ *Biblioth.*, v. *Civitas*, n. 71.

^{d)} Haec verba exprimunt tantum sensum legis *Illud*; et Glossa, ad v. *Existimari*, dicit: « *Ubi est eadem ratio et idem jus* ».

^{e)} De modo loquendi quo S. Alphonsus hic utitur, vide ipsius S. Doctoris praelectionem, initio tomi primi positam, § *ult. Caeterum*.

^{f)} Salmant., Lugo et Sanchez clarius dicunt: Nisi per decennium ibi manserint, nec constet de animo non habitandi in perpetuum. — Lex autem 2, C. *de incolis*, haec statuit: « Nec ipsi qui studiorum causa aliquo loco morantur, domicilium ibi habere creduntur, nisi decem annis transactis, eo loco sedes sibi constituerint ».

^{g)} Sanchez et Barbosa hic quidem a Ferraris citantur; sed habent tantum generale principium, unde doctrina hic exposita colligitur: « Ut quis originarius dicatur, [ita Bar-

bosa, loc. cit., alleg. 4, n. 7] non solum requiritur ut sit natus in loco, sed quod parentes ibi domicilium contraxerint ». — Idemque tenet Sanchez, *de Matrim.*, lib. 3, disp. 23, n. 3.

^{h)} Trullench, loco citato a Ferraris, scilicet, lib. 7, cap. 18, dub. 12, n. 15, v. *Septimo*, dicit solum ex Diana: « Legatum relictum pro maritatio virginum, non posse dari expositae, quando haec concurrit cum originaria: nam haec est illi praeferenda, quod rationi et aequitati est conforme; sed tantum in casu quo non reperiuntur originariae ». At ipse jam dixerat, *ibid.*, v. *Quarto*: « Expositae censentur naturales illius loci ubi expositae sunt ».

ⁱ⁾ Covarruvias, in suis *Pract. quaestio-*, cap. 7, num. 2, v. *Est et in hoc*; Baldus, in *leg. Plagiarii*, C. *ad legem Flaviam de plagiari*; Lupus de Palatis Rubeis, in *Repetit.*

Legatum
relictum
civibus
quando
sit dari
traneis.

Relictum
orphani
potest
habentibus
parentes
inutiles;

nempe, quod pater dicitur orbatus filio, si filius est inutilis: ex Glossa in leg. *Plagiarii*, C. ad leg. *Flavium de plagiari*, [v. *Orbitates*]. Et ex eadem Glossa dicitur vidua quae virum inutilem habet. — Sic a pari dicendus orphanus qui parentes habet inutiles. Ita Roncaglia¹, Concina², Diana³, Salmant.⁴ cum Trullench, etc.; ac adhaeret Lugo⁵.

An autem, concurrentibus vere orbatis parentibus, hi sint praeserendi?

Affirmant omnes praeftati auctores cum Sanchez⁶, qui vocat commune⁷. Ratio, quia, cum voluntas testatoris possit impleri in sensu proprio, non debet impleri in impropio, ex clement. *Quia contingit, de relig. domib.*, et ex *Trident.*, sess. 25 [de Reform.], cap. 8. Sicut enim proprie vidua non est quae virum habet inutilem, sed quae viro caret, ut dicunt Silvester, Tabiena et Angelus, apud Sanchez; ita in casu nostro. — Attamen videntur non omnino improbabiliter negare Bonacina⁸ et Roncaglia⁹. Ratio, quia id, licet non congruat litteris dispositionis, oongruit tamen, immo magis accedit ad finem testatoris subveniendi paupertati filiorum: qui, cum parentes habent inutiles, egentiores sunt vere orphanis, dum non solum debent tunc propriae, sed etiam parentum indigentiae providere.

Dubitatur 4º. An legatum relictum puellis ut nubant, possit dari eis quae sine dote jam nupserint?

Resp. Affirmative, si sit relictum puellis determinatis. Quia praesumitur testator

¹ Tr. 14, qu. 16, cap. 7, qu. 5, resp. 1. — ² De Just. et Jure, dissert. 5, cap. 9, n. 16. — ³ Part. 2, tr. 16, resol. 50. —

⁴ Tr. 14, cap. 5, n. 187. — ⁵ Trull., lib. 7, cap. 18, dub. 12, n. 15, v. *Tertio*. — ⁶ Consil. mor., lib. 4, cap. 2, dub. 13, n. 2. — ⁷ Silvest., v. *Vidua*. — ⁸ Tabiena, cod. - *Angel.*, cod. - *Sanch.*, loc. cit., n. 2, v. f. — ⁹ Loc. cit., qu. 5, resp. 2. —

¹⁰ De Matrim., lib. 7, disp. 91, num. 68 et seqq. — ¹¹ Tr. 14,

voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptiae decenter vivant. — Secus, si indeterminatis; quia tunc censemur potius testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. — Quando vero legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, bene potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter Sanchez¹, Roncaglia², Salmant.³ cum Trullench et Diana, Concina⁴.

Relictum
puellae ut
nubat,
quando pos-
sit dari nu-
ptiae sine
dote.

Dubitatur 5º. An legatum relictum feminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis?

Resp. Affirmative, si non sint aliae feminae aetate nubiles. Secus, si adsint; quia nomine mulieris in matrimonium collocandae, proprie intelligitur ea quae nunquam nupsit, vel si nupsit, invalide nupsit, aut matrimonium non consummatum, ex lege¹²) *Boves*, § *Hoc sermone*, ff. de verb. signif. Ita communiter Sanchez¹³, Roncaglia¹⁴, Concina¹⁵; et Salmant.¹⁶ cum Bonacina, Trullench, etc. — Qui tamen recte addunt cum Roncaglia, quod si legatum sit relictum pro nubendis feminis pauperibus, viduis etiam dari potest; quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus quam viduis.

Dubitatur 6º. An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virginis etiam corruptae? — Distinguendum:

Si publice constet de ejus corruptione, non potest tradi; quia non adimpleretur

Relictum
feminae ma-
ritandae,
quando pos-
sit dari vi-
duae nu-
pturae.

qu. 16, cap. 7, qu. 8. — ¹² Tr. 14, cap. 5, n. 188. — *Trull.*, lib. 7, cap. 18, dub. 12, num. 15. — *Diana*, part. 2, tr. 16, resol. 50. — ¹³ De Just. et Jure, dissert. 5, cap. 9, n. 12. — ¹⁴ De Matr., loc. cit., n. 55 et seqq. — ¹⁵ Loc. cit., qu. 3, resp. 4. — ¹⁶ Loc. cit., n. 13. — ¹⁷ Loc. cit., n. 189. — *Bonac.*, disp. 3, qu. 17, punct. 8, § 4, n. 8. — *Trull.*, loc. cit., n. 16. — *Roncaglia*, loc. cit., resp. 4, i. f.

Relictum
virgini nu-
pturae ne-
quit dari
publice cor-
ruptae.

quendo ejusmodi liberos non esse orphanos, et legatum implendum esse in propria specie quoties id fieri potest; quibus verbis satis perspicue insinuat posse aliter fieri, si non possit in propria specie; ac proinde, veris orphanis non concurrentibus, legatum licite dari pauperibus qui parentes inutiles habent.

¹²) Sanchez, loc. cit., n. 2, tenet hanc sententiam; sed non dicit eam communem.

¹³) Bonacina, id non habet, qu. 17, punct. 8, § 4, n. 2, nec, quantum assequi potui, alibi.

¹⁴) Lex ista his verbis utitur: « Hoc ser-

cap. Per vestras, de donation., notab. 2, in princ., n. 12 et 13; Didacus Perez, Comment. in ordinat. regni Castellae, lib. 3, tit. 1, leg. 1, v. Cum jam sit visum, habent quidem de muliere quae nupsit viro inutili, quod dicatur vidua (et ita a Sanchez, Consil. mor., lib. 4, cap. 2, dub. 13, n. 1, citantur): non autem loquuntur de patre qui filium inutilem habet, quamvis Glossa de utroque casu loquatur.

¹⁵) Lugo, disp. 24, n. 303, eo sensu adhaerere dicendus est, quod affirmat in rigore lo-

finis testatoris, volentis tantum subvenire iis quae vere virgines sunt.

Secus, si clam sit corrupta; quia in communi aestimatione haec pro virgine reputatur, ut colligitur ¹⁾ ex lege *Librorum*, § *Quod tamen, ff. de legat.* [lib. 3]. Nec censetur testator voluisse quod puella manifestet suam turpitudinem ²⁾. — Ita communiter Concina ¹, Roncaglia ²; Salmant. ³ cum Trullench, Diana, Martino a S. Joseph, etc.

An autem *puella corrupta possit tale legatum petere?*

Affirmant Salmant. ⁴; quia in favorabilibus verba sunt large interpretanda, ut probant ⁵.

Sed probabilius negant Concina ⁶, et Martinus a S. Joseph apud Salmant. ⁷; tum quia verba testatoris servanda sunt in rigore quantum fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in praejudicium aliarum. Et idem videtur sentire Roncaglia ⁸, dicens illum cui data est facultas a testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam quam certo scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen Concina et Roncaglia ⁹ ad dicendum, posse illam petere et eligi, si desint aliae vere virgines.

Potest da-
ri clam cor-
ruptae.

Clam cor-
rupta pro-
babilius ne-
quit petere
legatum.

nisi de-
sint aliae
virgines.

¹⁾ De Just. et Jure, dissert. 5, cap. 9, n. 16. — ²⁾ Tr. 14, qu. 15, cap. 7, qu. 4, resp. 1. — ³⁾ Tr. 14, cap. 5, n. 190. — *Trull.*, lib. 7, cap. 18, dub. 12, n. 15, v. *Quinto. Diana*, part. 2, tr. 16, resol. 50. — *Martin. a S. Joseph*, Aviso de Confesores, lib. 2, de Testam., trat. 40, num. 15. — ⁴⁾ Tr. 14, cap. 5, n. 190, i. f. — ⁵⁾ Tr. 11, de Legib., cap. 4, n. 29 et 30. —

mone: dum nupta erit, primae nuptiae significantur ».

¹⁰⁾ Lex *Librorum* hic citatur non quidem pro exposita opinione, sed pro ratione qualitatis, et quam Salmanticenses, *tr. 14, cap. 5, n. 190*, ita exprimunt: « Sufficit quod in communi modo loquendi ita appelletur, ex lege *Librorum*, § *Quod tamen Cassius, ff. de legatis* ». Et sane id colligitur ex dicta lege, in qua sancitur quod: « Si quis forte chartas sic reliquerit: *Chartas meas universas*, qui nihil aliud quam libros habebat, studiosus studioso, nemo... dubitabit libros deberi: nam et in usu plerique libros *chartas* appellant ».

¹¹⁾ Nisi tamen constet legantem noluisse dare non habentibus virginitatis qualitatem, ut dicunt Trullench et Diana.

¹²⁾ Roncaglia, *loc. cit.*, omittit quod ipsa petere possit, et dicit tantum eam eligi posse.

Dubitatur 7º. *An legatum relictum puer- lae ut remaneat virgo, debeatur ei si nubat?*

Affirma. Sic enim statutum est in lege *Quoties 22, ff. de condition. et demonstrati-* one.; quia, ut habetur in alia lege 2, C. de *indicta viduitate*, multum interest reipublicae ut proles augeantur. Secus dicendum, si legatum relinquatur viduae, ad viduitatem servandam, Authent. *Cui relictum*, C. tit. cit.; quia honestum est a secundis nuptiis abstinere. — Ita Salmant. ⁹ et Concina ¹⁰.

Dubitatur 8º. *An legatum relictum pueriae ut nubat, transeat ad ejus haeredem, si ante nuptias illa moriatur?* — Recte distinguit Lugo ¹¹ cum Sanchez ⁹ et Molina:

Si legatum relictum sit pueriae intuitu subventionis illius personae, ut possit nubere, tunc transit ad ejus haeredem. — Secus, si nullo habito respectu ad personam, sed tantum ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem. Vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut pueria nubat, sine intentione faciendi operam piam; quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ae ideo transibit ad haeredem testatoris.

⁶⁾ Loc. cit., n. 16. — *Martin. a S. Joseph*, Aviso de Confes., lib. 2, de Testam., trat. 40, num. 15. — ⁷⁾ Tr. 14, cap. 5, n. 190. — ⁸⁾ Loc. cit., qu. 4, resp. 1. — *Concina*, loc. cit., n. 16, i. f. — ⁹⁾ Tr. 9, de Matrim., cap. 1, n. 109 et 110. — ¹⁰⁾ Loc. cit., n. 7. — ¹¹⁾ Disp. 24, n. 309. — *Molina*, tr. 2, disp. 249, n. 10.

Relic-
puellae
maneat
go poti-
dari si
bat.

Secun-
dum
relictum
duceat
neat vid-

Quid
legato
dotem pe-
iae, qu
moriatur
te nuptiis

⁹⁾ Etsi Lugo ea omnia habeat, quae affert S. Alphonsus, attamen suam distinctionem clariori modo exponit: « Ex conjecturis, ita Lugo, indagandum esse imprimis an nuptiae fuerint conditio necessaria; an potius legatum fuerit solum ut posset nubere, quo casu legatum transmittitur ad haeredes Titiae... Deinde, si non transmittitur, videndum erit an testator legaverit in bonum animae suae, quo casu legatum erit pium, et convertendum in dotem alterius pauperis; an vero legaverit ex affectu ad Titiam et ad eam remunerandam, quo casu legatum erit profanum et fiet caducum: videatur Sanchez et Molina ». — Et re quidem vera eodem fere modo procedit Molina. — Sanchez vero, *Consil. mor.*, lib. 4, cap. 2, dub. 4, n. 7, non proponit tria hujus distinctionis membra, sed solum: « Si testator, inquit, respexit ad animam et ad piam causam, potius quam ad puellam illam..., convertendum est in aliud

Dubitatur 9º. *An legatum relictum pro fabrica ecclesiae possit expendi in ornamento et alia divino cultui necessaria?*

Negant Panormitanus¹⁾ et Lopez²⁾, apud Sanchez³⁾. — Sed probabiliter affirmanit idem Sanchez et Lugo⁴⁾; quia nomine fabricae intelliguntur omnia necessaria ad servitium ecclesiae, nisi aliter constet de mente testatoris.

Dubitatur 10º. *Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus?*

Ordo seruidos in tribuens legatis. Resp. Si legati exsecutio reicta sit ad electionem haeredis, potest ipse dare cuiuscumque vere pauperi.

Si vero non est haeredi electio commissa, tunc praferendi sunt:

1º. Coniuncti testatoris; ut communiter DD. cum Barbosa⁵⁾ et Roncaglia⁶⁾. Et inter eos praferendi sunt proximiores; ut docet D. Thomas⁷⁾. — Id enim exposcit ordo caritatis: atque hoc (addit Roncaglia), etiam si adsint alii pauperiores⁸⁾.

2º. Pauperes concives testatoris praferendi sunt caeteris extraneis; ut Glossa⁹⁾,

¹⁾ Consil., lib. 4, cap. 2, dub. 14, n. 2. — *Sanchez*, loc. cit., num. 3. — ²⁾ Disp. 24, num. 304. — ³⁾ De Potest. episc., alleg. 83, n. 17. — ⁴⁾ Tr. 14, qu. 15, cap. 7, qu. 6, resp. 2, v. *Tertio*. — *Roncaglia*, loc. cit. — ⁵⁾ In cap. *Si pater*, de testam., in 6º, v. *Pauperes*. — ⁶⁾ Loc. cit., v. *Primo*.

opus pium; si vero fuit contemplatione personae, et non piae causae, legatum fit caducum et pertinebit ad haeredem¹⁰⁾.

¹⁰⁾ Panormitanus, in cap. fin. de testam., n. 2; Gregorius Lopez, part. 1, tit. 10, leg. 11, glos. 1; et part. 3, tit. 32, leg. 24, glos. 4, i. f., perspicue hanc de legatis negativam sententiam innuunt, dum negant reditus ad fabricam deputatos, posse pro aliis rebus expendi.

⁹⁾ S. Thomas in 2a 2ae, qu. 32, tractat de eleemosyna in generali, et art. 9, ait praferendos esse eos qui nobis sunt propinquiores. Deinde subdit: «Est tamen circa hoc discretionis ratio adhibenda secundum differentiam conjunctionis, et sanctitatis, et utilitatis. Nam multo sanctiori magis indigentiam patienti et magis utili ad bonum commune, est magis eleemosyna danda, quam personae propinquieri, maxime si non sit multum conjuncta». — Denique, art. 3, ad 1, non jam de propinquis, sed in universum scribit: «Dare magis indigenti melius est ceteris paribus».

¹¹⁾ Scilicet posse magis conjunctos praeferriri, etiam si alii majori inopia laborarent.

¹²⁾ Surdus, de Alimentis, tit. 1, qu. 93, n. 30, concordat, loquens de ordine in eleemosyna in generali servando, quamvis pas-

et Roncaglia⁶⁾ cum Menochio; atque colligitur ex lege Praeses, C. de servitut. et aqua.

3º. Magis indigentes; ut S. Thomas⁵⁾, Roncaglia⁷⁾. Et etiam nobiles; ut addit Barbosa⁸⁾ cum Surdo⁹⁾,

4º. Pauperes probatoris vitae: S. Thomas⁵⁾. — Hinc dicunt Laymann^{v)}, Roncaglia^{x)} cum Menochio^{x)}, praferendos esse religiosos qui ex eleemosynis vivunt. Recte vero censem Roncaglia, contra aliquos, non venire nomine pauperum religiosos qui habent reditus sufficientes unde vivant.

5º. In aequali paupertate praferendae sunt feminae, quatenus istae majori periculo peccandi sunt expositae: idem Roncaglia. — Cum autem testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi. Ita Roncaglia, et Barbosa⁹⁾ cum Menochio^{y)}, Bartolo, etc. communiter.

An vero eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? — Affirmant Lay-

Menoch., lib. 4, praeempt. 125, n. 5. — ¹⁾ Loc. cit., v. *Secundo*. — ²⁾ Alleg. 83, n. 18. — *Roncaglia*, loc. cit., v. *Quarto*. — *Roncaglia*, loc. cit., v. *Quinto*. — *Roncaglia*, loc. cit. — ³⁾ Alleg. 83, num. 19. — *Bartol.*, in leg. 1, ff. de optione legata.

sim *ibid.* de legatis inter pauperes distribuendis loquatur.

¹⁰⁾ Laymann, lib. 3, tr. 5, cap. 11, n. 6 (allegato a S. Alphonso), utique scribit religiosum testamenti executorem, posse suo monasterio applicare legatum, inter pauperes aut causas pias distribuendum. Sed n. 8, magis distincte loquitur, et videtur adhaerere limitationem quam S. Alphonsus ex Roncaglia habet et probat; scribit enim pauperes, quibus legatum aliquod relinquitur, «tales intelligendos esse, qui victimum incertum habent ex eleemosynis fidelium, non autem ea xenodochia, vel religiosorum monasteria quae ex fidelium eleemosynis collectum annum sufficientem victimum obtinent».

¹¹⁾ Roncaglia, loc. cit., v. *Quarto*, dicit posse praferri religiosos qui ex eleemosynis vivunt. — Sed Menochius, quem Roncaglia allegat, dicit loc. cit., n. 12: «Religiosi quidem ante alios, eodem ordine, quo supra diximus de feminis [scil. eligendo prius pauperiores], eligendi sunt».

¹²⁾ Menochius citatur quidem a Barbosa simpliciter, ut refert S. Alphonsus; ipse tamen, loc. cit., n. 25 et 26, distinguit, et negat posse uni pauperi legatum tradi, si bona testatoris distribuenda sint opulenta, ita ut inops ille

Executor pauper potest sibi applicare legatum.

mann¹, Sanchez²; et Barbosa³ cum Palacio⁴, Menochio, Gonzalez et aliis communiter. Excipiunt tamen Laymann et Sanchez, si testator noverit ejus paupertatem; quia tunc censemur quod si voluisse illi subvenire, aliquid expresse reliquisset. — Sed non improbabiliter Roncaglia⁵ hanc exceptionem non admittit. Quia non praesumitur testator eum voluisse inferioris conditionis facere quam alios pauperes; et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potius censendum vel ex oblivione vel inadvertentia, vel quod noluisset testator ruborem executoriali inferre, si inter pauperes eum numerasset.

931. - Quaeritur hic 1º. An Summus Pontifex possit sine justa causa valide commutare ultimas voluntates testatorum^{a)}?

Nulli dubium quod Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare; ut patet ex clem. *Quia contingit 2, de religios. domib.*, ubi dicitur: *Ea quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicae auctoritate) converti.*

Sed dubitatur *an id possit Papa sine causa*. — Tres sunt sententiae apud Sanchez^b:

Prima sententia affirmat: quam tenent Armilla^c, Angelus^d, Silvester^e; Tabiena, etc., apud Sanchez^f. — **Ratio**, quia omnia legata intelliguntur implicite relictam ad arbitrium Papae vel principis. — **Secunda** sententia, quam tenent Angelus, Rosella, Covarruvias^g, etc., apud Sanchez^h

Papa ex justa causa potest commutare ultimas voluntates.

Potest ceterum sine causa, juxta quosdam.

Id potest juxta alios, de potestate absoluta, non ordinaria.

¹ Lib. 3, tr. 5, cap. 11, n. 7. — ² Decal., lib. 6, cap. 11, n. 54. — ³ Alleg. 83, n. 22. — ⁴ Menoch., praesumpt. 126, n. 17. — ⁵ Hieron. Gonzales, ad reg. 8 Cancell., glos. 2, n. 56. — ⁶ Laym., loc. cit. — ⁷ Sanch., loc. cit., num. 55. — ⁸ Tr. 14, qu. 15, cap. 7, qu. 6, resp. 2, post med. — ⁹ Consil. mor., lib. 4, qu. 2, dub. 1. — ¹⁰ V. Legatum, n. 55. — ¹¹ V. Legatum II, num. 12. — ¹² V. Legatum IV, qu. 12 et 13. — ¹³ Tabiena, v. Legatum II, num. 12. — ¹⁴ Loc. cit., num. 1. — ¹⁵ Angelus de Ubaldis, in leg. 10, *Si testamentum*, C. de

(et cui adhaeret Croixⁱ), id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria.

Tertia sententia, verior et communis, quam tenent Busenbaum (infra, n. 939), Sanchez^j cum Bartolo^k, Socino; Laymann^l, Salmant.^m cum communi, Molinaⁿ et Lugo^o (qui praefatas duas sententias falsas vocat), omnino negat posse Pontificem aut principem sine justa causa commutare testatorum voluntates. — Probatur 1º. Ex Tridentino^p, ubi (ut sentit Laymann^q cum Molina^r) supponitur, tales commutationes posse fieri a Sede Apostolica *non nisi ex justa et necessaria causa*. Probatur 2º. Ratione. Quia, licet dispositiones testatorum censeantur commissae Papae (vel principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis aut piarum causarum dispensatori committuntur. Unde cum Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria neque extraordinaria convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quam a testatoribus sunt destinatae.

Vera gatui posse.

Si igitur legatum est profanum, poterit princeps, ob necessitatem publicam vel aliam justam causam, in aliud legatum profanum vel pium commutare. — Si vero legatum est pium, poterit Papa tantum, justa causa interveniente, in aliud pium convertere.

Quaeritur 2º. An episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones?

Prima sententia affirmat. Et hanc tenent Angelus^s, Silvester^t, Armilla^u; et

testam. — ¹⁶ Rosella, v. Legatus, n. 7. — ¹⁷ Loc. cit., n. 2. — ¹⁸ Lib. 4, n. 842. — ¹⁹ Loc. cit., n. 3 et 4. — ²⁰ Socius junior, lib. 2, consil. 65, n. 6 et seqq. — ²¹ Lib. 3, tr. 5, cap. 11, n. 11. — ²² Tr. 14, cap. 5, n. 194. — ²³ De Primogenitis, lib. 4, cap. 3, n. 10. — ²⁴ Disp. 24, n. 812. — ²⁵ Ses. 22, de Reform., cap. 6. — ²⁶ Loc. cit., n. 11. — ²⁷ De Just. et Jure, tr. 2, disp. 249, num. 5. — ²⁸ V. Legatum II, num. 12 et 14. — ²⁹ V. Legatum IV, qu. 12. — ³⁰ V. Legatum, n. 55 et 56.

dives efficeretur; affirmat vero posse dari unitum, si bona sint modici valoris, ita ut is pauper et inops electus non efficiatur dives, sed solum ab inopia sublevetur.

^{a)} Lopus de Palatis Rubeis, in *Repet. rubric. de donation.*, § 65, n. 42, dicit executorem pauperem posse sibi legatum applicare, « si ipse sit in summa necessitate.., quia in extrema necessitate omnia sunt communia ».

931. - a) Quaestio movetur de illis dumtaxat ultimis voluntatibus, quae respiciunt ad pia opera vel ad bonum commune, ut animadvertiscant Sanchez et plerique ex citatis auctoribus.

^{b)} Scilicet: alii auctores *apud* Covarruvias, *Variar.* lib. 3, cap. 6, n. 8.

^{c)} Bartolus, in *leg. fin.* C. *Si contra jus, aperte sententiam hanc innuit, dum negat*

Rosella, Tabiena, apud Sanchez¹; et Beja cum aliis apud Croix², qui huic sententiae adhaeret.

Ratio 1^a. Quia communis sententia (ut asserit Croix³) tenet, apud episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quaedam dispensatio in lege praescribente exactam impletionem ultimarum voluntatum. Unde quando dicitur fieri posse dispensationes, et non exprimitur a quo in Tridentino⁴, satis intelligitur fieri posse ab episcopis; uti cum pluribus docent Suarez⁵ et Sanchez⁶. — Hinc inferunt idem Sanchez⁶ et Lugo⁷, quod si testator reliquit alicui ecclesiae legatum pro festo anniversario, potest episcopus illud ad tempus commutare in reparationem ecclesiae, quae aliter non posset reparari.

Ratio 2^a. Quia, licet episcopus nequirit hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis Apostolicae delegatus: modo adsit justa causa, judicio episcopi. Idque probant ex Tridentino⁸, ubi dici-

tur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quae non nisi ex justa et necessaria causa fieri debent, episcopi, tamquam delegati Sedis Apostolicae, summarie et extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus, tacita veritate, vel suggesta falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes praedictae exsecutioni demandentur.* — Ita Barbosa⁹ cum Silvestro¹⁰, Menchaca, Beja¹¹, Graffio¹², Mandosio¹³; citatque etiam Rotam Romanam¹⁴. Et ita etiam Salmant.¹⁵

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent Molina¹⁶, Laymann¹⁷, et Sanchez¹⁸ cum aliis, negat posse episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. — Ratio, quia ex cap. *Tua nobis 17, de testam.*, et ex Tridentino¹⁸ imponitur episcopis exequi exacte ultimas voluntates. Et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt Barbosa¹⁴ cum Imola et Bonifacio; Laymann¹⁸; ac adhaeret Lugo¹⁵, ex cap. *Conquestus, de foro competenti*, et cap. *Quia nos, de*

Probabi-
lius non po-
test.

¹ Rosella, v. *Legatus*, n. 9. — *Tabiena*, v. *Legatum II*, num. 12 et 14. — ² Consil. mor., lib. 4, cap. 2, dub. 2, n. 3. — *Beja*, Resp. cas. conc., part. 4, cas. 22. — ³ Lib. 4, n. 846. — ⁴ Loc. cit. — ⁵ De Legibus, lib. 6, cap. 14, num. 8. — ⁶ De Matrim., lib. 8, disp. 5, n. 1. — ⁷ Consil. mor., lib. 4, cap. 2, dub. 7, n. 2. — ⁸ Disp. 24, n. 310. — ⁹ Sess. 22, de Reform., cap. 6. — ¹⁰ De Off. et Potest. episc., alleg. 83, n. 5. — *Vasquius Menchacensis*, Controv., lib. 1, cap. 25,

num. 26. — ¹¹ Tr. 2, disp. 249, num. 5 et 7. — ¹² Lib. 3, tr. 5, cap. 11, num. 11. — ¹³ Consil. mor., lib. 4, cap. 2, dub. 2, num. 5 et 6. — ¹⁴ Sess. 22, de Reform., cap. 8. — ¹⁵ Alleg. 83, num. 2. *Joan. ab Imola*, in clem. *Quia contingit*, de religios. domib., num. 9, v. *Pone testator*. — *Bonifacius de Vitalinis*, in clem. *Quia contingit*, de relig. domib., num. 110 et 111. — ¹⁶ Lib. 3, tr. 5, cap. 11, num. 11.

principem posse alii sine causa dominium rei meae transferre.

¹⁵ Suarez et Sanchez loquuntur non de solo Tridentino, sed de quacumque lege pontificia, in qua dicitur quidem dispensari posse, sed non exprimitur a quo facienda sit dispensatio.

¹⁶ Silvester, uti retulit S. Alphonsus ad primam sententiam, absolute tenet episcopum posse ultimas voluntates commutare, et ita pariter a Barbosa citatur. — Beja autem, loc. cit.; Jacobus de Graffiis, *Decis. aur.*, part. 1, lib. 2, cap. 53, n. 11; Mandosius, *Tract. de signatura gratiae*, § *Commutatione ultimae voluntatis*; ac Rota romana, *Decis. noviss. divisor.*, part. 3, lib. 3, decis. 1122, a Barbosa adducuntur pro sententia quae docet episcopum id posse tamquam Sedis Apostolicae delegatum: sed non satis accurate; nam ii autores simpliciter tenent primam sententiam, nec loquuntur de Sedis Apostolicae delegato. — Praeterea Mandosius suam sententiam limitat ad casum, quo legatum impleri impossibile est; si vero sit difficile dumtaxat: « Ego, inquit, non obstante praedictorum auctoritate

et ratione per eos adducta, vel hanc commutationem a Summo Pontifice obtainendam esse consulerem, vel saltem a Papa ad cautelam confirmandam esse ».

¹⁷ Salmant., tr. 14, cap. 5, n. 193 et 194, pariter tenuerunt primam sententiam absolutam, nec loquuntur de Sedis Apostolicae delegato.

¹⁸ Lugo, disp. 24, n. 307, eo sensu huic opinioni adhaerere dicendum est, quod concedit commutationem in melius fieri posse, quando legatum in propria specie impleri nequit. — Sed cap. *Conquestus, de foro compet.*, et cap. *Quia nos, de testam.*, non citantur a Lugo sed a Laymann, pro opinione quae negat executorem aut episcopum posse commutare, ne in melius quidem voluntatem defuncti, si haec possit juste et honeste impleri. At cap. *Quia nos*, non videtur ad rem citari; ait enim clericos posse libere disponere de bonis quae sibi obvenerint, paternae successionis vel cognationis intuitu, non habito respectu ad Ecclesiam; « de his tamen quae consideratione Ecclesiae percepserunt, nullum de jure possunt facere testamentum ». — Cap. *Conquestus*, aptius ad argumentum qua-

testam., contra Diana¹, ac Silvestrum², Beja³, Graffium⁴, Comitolum, Vasquez⁵, etc., apud Croix⁶, qui admittunt commutationem in melius. — Nec probari dicunt primam sententiam a Tridentino, in citato cap. 6. Nam ibi tantum committitur episcopis ut, quando commutations ultimae voluntatis a Sede Apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illae exsecuri demandentur, examinent an sint verae causae expositae. Concilium enim in cap. 5 immediate praecedenti locutum erat de exsecutionibus dispensationum a sola Sede Apostolica obtentarum. Et hoc ajunt esse conforme clementinae *Quia contingit*, citatae in prima Quaestione. Valde tamen probabiliter censem Laymann⁷; et consentiunt Salmant.⁸ cum Bonacina et Trullench, quod si aliqua causa superveniat, vel si fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset aliter disposuisset: tunc episcopus cum haerede potest ex epiceja interpretari voluntatem testatoris, et legatum in aliud usum convertere, puta, si legatum sit relictum pro vasis sacris confiendis, quibus ecclesia non egeat, sed potius casulis. — Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum a testatore intentum, illa non fiunt caduca, sed applicanda sunt in aliud pium usum,

Si aliqua
causa su-
perveniat,
potest in-
terpretari
cum haere-
de.

Item quoad
legata pia
impossi-
bilia.

¹ Part. 2, tr. 17, resol. 26. — *Comitol.*, Resp. mor., lib. 7, qu. 9, num. 2. — ² Lib. 4, num. 847. — ³ Lib. 8, tr. 5, cap. 11, num. 11, in med. — ⁴ Tr. 14, cap. 5, num. 194. *Bonac.*, disp. 3, qu. 17, punct. 8, § 9, n. 4. — *Trull.*, lib. 7, cap. 18, dub. 12, n. 30. — ⁵ Loc. cit., n. 10. — *Abb. Panorm.*, in cap. *Nos quidem*, de testam., n. 6 et 14. — ⁶ Disp. 24, n. 306, v. f., et 306, ex cap. *Nos quidem* 3, de testam. — *Abb. Panorm.*, in cap. *Nos quidem* 3, de testam., num. 6 et 14. — *Petr. de Ubald.*, de Canonica episc. et paroch., cap. 7,

drat: « Cum... valde sit iniquum, inquit, ut ea quae collata sunt pro remedio peccatorum venerabilibus ecclesiis vel relicta..., aliis usibus applicari ». — Demum Laymann addit *can. 4, caus. 13, qu. 2*, qui aptissime citatur. « Ultima voluntas defuncti modis omnibus conservari debet ».

^{h)} II auctores, nempe Silvester et Beja, *locis citat.*; et Graffius, *lib. 3, consil. 2, de Testamentis*, n. 10; Vasquez, *opusc. de Testam.*, cap. 8, § 5, dub. 3, n. 104, primam sententiam absolute tuerunt; et Beja expresse dicit legatum posse ab episcopo in aequale aut melius commutari.

ⁱ⁾ Petrus de Ubaldis, *loc. cit.*, n. 38 et 39, habet totam S. Alphonsi sententiam, quamvis a Barbosa, *loc. cit.*, n. 6, citetur solum pro

arbitrio episcopi et executorialis; ut docent idem Laymann⁶ cum Abbat, et Lugo⁶.

Sed dubitatur 1°. *An in commutatio-
nibus ab episcopis faciendis requiratur
etiam consensus haeredis et legatarum?*

Abbas et Petrus de Ubaldis, apud Barbosa⁷, dicunt requiri consensum haeredis, ex cap. *Nos quidem, de testam.* — Si haeres nollet consentire, episcopus solus potest commutationem exsequi; ut ait Rochus cum Felino, apud Barbosa⁸.

Dicit autem praedictus Petrus de Ubaldis¹ ex Bartolo¹, quod insuper requiritur consensus ecclesiae cui factum est legatum. Sed si neque ecclesia vellet consentire, episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2°. *Quae sint causae ob quas
episcopus ultimas voluntates commutare
valeat?*

Causa 1^a est, quando pecunia legata ad aliquem usum non sufficit. — Barbosa⁹, etc.

2^a. Quando usus legati non potest adimpleri: idem Barbosa¹⁰ cum Riccio. Vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti vel juris: ita Barbosa¹¹ cum Imola, Bonifacio¹², Abbat, Innocentio¹³, Ubaldo, Socino¹⁴, etc. — Hinc si non potest monasterium monialium construi, ubi voluit testator, puta

principali., n. 88. — ¹ De Offic. et Potest. episc., alleg. 88, num. 6. — *Rochus de Curie*, Repetit. in rubric. de Jure patronat., § Pro eo, num. 32. — *Felin.*, in cap. *Cum accessissent*, de constitut., n. 20. — ² Loc. cit., n. 6. — ³ Loc. cit., n. 7. — ⁴ Loc. cit., n. 8. — *Joan. Alois. Riccius*, Collectan., decis. 558, v. *Prima*. — ⁵ Loc. cit., n. 9. — *Joan. ab Imola*, in cap. *Nos quidem*, de testam., n. 3, 22 et 23. — *Abb. Panorm.*, in cit. cap. 3, n. 6 et 14. — *Petr. de Ubald.*, loc. cit., n. 38 et seqq.

Non sed
per requi-
sus con-
sus haer-
dis aut
gatari.

Cause
quibus ep-
scopus po-
test com-
mutare.

priore ejusdem parte. — Praeterea Bartolus a Barbosa (non ab Ubaldo) citatur, pro sententia docente episcopum solum commutare, si neque ecclesia neque haeres consentire velint; quod sane Bartolus, *in leg. Legatum*, ff. *de usufructu legato*, n. 5, aperte significat, dicens: « Quod si partes non possunt esse concordes in hac transmutatione,... judec erit mediis, cuius auctoritate transmutabitur ».

^{j)} Bonifacius de Vitalini male a Barbosa citatur; nam *loc. cit.*, *in clem.* *Quia contingit, de relig. domib.*, n. 110 et 111, id non habet.

^{k)} Innocentius, *in cap. Nos quidem, de testam.*, loquitur de impedimento in genere, nulla facta mentione de jure aut facto; Socius senior vero, *de Oblationib.*, *libell. 19*, n. 16, loquitur de impedimento facto.

in loco campestri, (contra praescriptum a concilio Tridentino¹⁾, potest episcopus alium locum destinare; ut Farinacius²⁾, Alexander³⁾, Riccius, cum eodem Barbosa⁴⁾.

Qui tamen notat cum Ubaldo et Genuensi, quod si impedimentum est facti, et non est perpetuum, debet exspectari tempus opportunum, ex cap. *Non est* et cap. *Quod super his, de voto*. Si vero impedimentum est juris, distinguit idem Petrus de Ubaldis, quod si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio. Secus, si ad usus in honestos, puta, ut in ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in cap. *Cum decorem, de vita et hon. cler.*;

tunc legatum est nullum, tamquam inutile, et fit cædum.

3^a. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium. — Tunc enim poterit episcopus commutare in alium pius usum magis eidem ecclesiae necessarium: ita Barbosa⁵⁾ cum Riccio et Genuensi⁶⁾: vide mox dicta in *Quaer. 2*. Immo etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita præsumatur mens testatoris; ut addit Genuensis apud Barbosa⁴⁾. — Sic pariter dicit idem Barbosa⁵⁾ cum Riccio, quod reditus aliquujus capellae deputatos pro Missis, episcopus potest commutare in paramentorum emptione pro una vice tantum.

DUBIUM III.

De Renuntiatione Haereditatum.

932. *Quando valeat renuntiatio haereditatis.* — 933. *An haec stricte interpretanda.* — *Vide ibi resolutiones.* — 934. *An sint irrita pacta de haereditate viventium.* — *Vide exceptiones.* — 935. *De constitutione Tridentini irritante renuntiationes ingredientium religionem.*

mentia futurae rediticiae
932. — « Resp. I^o. Renuntiatio futurae haereditatis, nisi juramento firmetur, nullius roboris est. — Ratio, quia ita jure cautum est propter bonum publicum.

sceptico — « Excipe I^o. Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis; vel post testamentum conditum, in quo praeteritus est, praeteritionem sui approbet. — 2°. Nisi haeres necessarius, post debitem sibi portionem integrum a patre ac-

cepitam, reliquæ haereditati renuntiet; qui tamen, si bona patris postea augeantur, legitimam eorum portionem potest exigere. — Ita Laymann⁶⁾.

933. — « Resp. II°. Renuntiatio haereditatis, cum odiosa sit, et contra jus commune, strictae interpretationis esse debet.

« Unde resolues casus sequentes:
« 1°. Non obstat renuntiatio haereditatis, etiam jurata a filio facta, quominus

Renuntiatio haereditatis stricte interpretanda.

Corollaria.

¹⁾ *Sess. 25, de Regular., cap. 5.* — *Riccius*, Collectan., decis. 558, i. f.; et decis. 1270, v. *Limita* 5°. — ²⁾ *Alleg. 88, n. 10 et 11.* — *Ubaldo*, de Canonic. episc. et paroch., cap. 7 principal., n. 36. — *Genuensis*, Prax. archiepiscop., cap. 19, n. 2. — *Ubaldo*, loc. cit., n. 36 et 37. Cfr. Barbosa, loc. cit.

n. 9. — ³⁾ *De Offic. et Potest. episc.*, alleg. 83, n. 12. — *Riccius*, Collectan., decis. 1270, v. *Limita* 6°. — *Genuensis*, Practicabil. ecclesiast., qu. 213, v. f. — ⁴⁾ *Loc. cit.*, n. 18. — ⁵⁾ *Loc. cit.*, n. 14. — *Riccius*, Collectan., decis. 558, v. *Quinta*. — ⁶⁾ *Lib. 8, tr. 5, cap. 7, n. 1.*

¹⁾ *Farinacius*, *Decis. Rotae CXL*, lib. 1, decis. 126, (in calce Consiliorum criminalium ejusdem) non de facultate generali loquitur, sed casum particularem affert, quo S. C. EE. et RR. commisit loci inspectionem ad extrendum quoddam monasterium industriae episcopi, qui locum approbavit. Unde non satis accurate allegatur a Riccio, a quo Barbosa suam allegationem mutuatus est.

²⁾ *Alexander Tartagni Imolensis*, in *lib. 7, consil. 73, n. 4*, loquitur de casu simili, scilicet de capellania et altari erigendis in qua-

dam ecclesia, in qua locus non erat aptus ad extruendam novam capellam.

³⁾ *Barbosa* hic citat Genuensem, *Prax. archiep.*; sed ibi, *cap. 19* (al. *cap. 20*), casus utique similes habet, minime vero præsentem; scribit enim n. 5: « Declara secundo, ut possit fieri commutatio in alium usum per episcopum, ad tempus et non perpetuo et ex aliqua causa ». Ex quo principio, n. 6, colligit resolutum esse in curia archiepiscopali Neapolitana, quod « reditus cujusdam capellæ, deputati pro missis celebrandis, poterant pro

« ab eodem patre, mutata iterum voluntate, possit institui haeres. — Molina, Sanchez¹.

« 2º. Si filius renuntiavit in favorem fratris, eo mortuo ante patrem, is qui renuntiavit, in prima haereditate succedere potest, immo etiam institui debet; quia causa renunciationis cessavit. — Molina².

« 3º. Filius post juratam renunciationem nihilominus succedere potest in iis bonis quae pater ad secundas nuptias transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio est, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renuntiavit; sed propter civiles constitutiones et favores. — Molina³.

« 4º. Etsi filia accipiens dotem a patre dicat se ea contentam, et renuntiare paternae haereditati; pactum tamen illud est invalidum, eoque non obstante potest postea petere complementum legitimae portionis suae⁴. — Molina, Sanchez⁵, Lugo⁶.

« 5º. Si parentes dent filiae dotem infra portionem legitimae debitae, inducant que eam coactione vel fraude seu dolo ad renuntiandum legitimae, non sunt in conscientia tuti, sed tenentur illi restituere libertatem. Sanchez⁷, Lugo⁸. — Ac licet filia, si renunciationem jumento firmaverit, eam servare teneatur; si tamen dolus vel metus intervenerit, licebit relaxationem juramenti injuste extorti petere: eaque obtenta, non tenetur pacto quod ex injusta coactione processit. Vide Sanchez⁹, Lugo¹⁰.

934. — « Resp. IIIº. Omne pactum vel donatio de alterius viventis haereditate ipso jure irrita est. V. gr. irritum est

Pactum de haereditate alterius viventis, nullum.

Molina, tr. 2, disp. 579, n. 23. — ¹ Decal., lib. 7, cap. 7, n. 11. — ² Loc. cit., n. 19. — ³ Tr. 2, disp. 579, n. 21. — ⁴ Ex leg. *Pactum donati* 3, C. de collation.; leg. *Si quando* 35, C. de inoff. testam.; et cap. *Quamvis pactum* 2, de pactis, in 6º. — Molina, disp. 149, n. 3. — ⁵ Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 34, n. 4 et seqq. — ⁶ Resp. mor., lib. 6, dub. 24,

« pactum quo Titius haereditatem quam sperat a Sempronio, promittit aut obligat Cajo. Ratio est, quia tales pactiones odiosae sunt et plenaे periculis, ob insidias quae parantur ejus vitae super cujus bonis fit pactio. — Laymann¹¹.

« Excipe 1º. Nisi consentiat is de cuius haereditate agitur, et in eo consensu usque ad mortem perseveret. — 2º. Nisi renuntiatio fiat in favorem communitatis seu collegii; hic enim cessat praesumptio vel periculum insidiarum. — 3º. Nisi quis ob constitutiones Ordinis de omnibus bonis et juribus acquisitis et acquirendis disponere debeat, idque in favorem communitatis piae, vel etiam certae personae pauperis. Sanchez¹², Laymann¹³. — 4º. Nisi fiat pactum circa haereditatem personae incertae; v. gr. si quae mihi haereditas obvenerit dum vixeris, tua esto; cessat enim periculum. Molina¹⁴, Sanchez¹⁴.

935. — « Quaeres: quousque se extendat constitutio Tridentini¹⁵, irritans donationes et renuntiationes etiam juratas, quae fiunt ab ingredientibus religionem, nisi fiant cum licentia episcopi sive vicarii, intra duos menses proximos ante professionem, et professio postea subsequatur?

« Resp. 1º. Hanc constitutionem non habere locum in codicillis, testamentis aut donationibus mortis causa: quia hujus constitutionis ratio est, ne per renuntiationem haereditatis novitiis imponatur necessitas profitendi; haec enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus, quippe quae usque ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum a novitio conditum; neque rumpi-

Exc.
nem.

Tride
num ir
tans de
tiones
cas ad
gredie
religion

non s
cit test
menta.

num. 1. — ¹ De Matrim., lib. 4, disp. 9, num. 13. — ² Loc. cit., n. 2. — ³ Decal., lib. 3, cap. 12. — ⁴ Loc. cit., dub. 24, n. 3; et de Just. et Jure, disp. 22, sect. 8, n. 195. — ⁵ Lib. 3, tr. 5, cap. 7, num. 3. — ⁶ Decal., lib. 7, cap. 2, num. 54. — ⁷ Loc. cit., num. 3. — ⁸ Decal., lib. 7, cap. 2, num. 31. — ⁹ Sess. 26, de Regular., cap. 16.

una vice converti in emptionem paramentorum pro dicta celebratione». — Atvero in *Practicab. eccles.*, qu. 213, n. 7, scribit ex alio quodam auctore, quem videtur approbare: Legatum factum ad pias causas in aedificio ecclesiae, si ecclesia non indigeat calice vel fabrica, poterit de consensu episcopi fieri conversio in alium casum».

934. — ^{a)} Molina, *disp. 579, n. 38*, hoc assertum non habet disertis verbis; idem tamen satis videtur insinuare: dicit enim invalidum pactum de futura haereditate certo modo dividenda, si sit alicujus certi et determinati hominis». Ex quibus utique videtur posse colligi validum futurum esse, si fuerit circa incertae personae haereditatem.

« tur, secuta professione, etsi monasterium in eo praeteritum fuerit. — Sanchez^{a)}.

« Qui autem licite a religione reddit, recuperat omnia bona cuicunque ante donata intuitu ingressus in religionem.

donationem modicam « Resp. 2º. Ea constitutione non prohiberi donationem modicam; quia cessat ratio. — Sanchez¹.

restitutionem beneficiorum factas in iure « Resp. 3º. Ea comprehendendi renuntiationem beneficii ecclesiastici. Ratio, quia haec est amissio magni juris, ob quam libertas egrediendi e religione impeditur. Sanchez².

restitutionem beneficiorum factas in iure « Resp. 4º. Per eamdem etiam irritantur renuntiationes quae fiunt ante ingressum religionis, intuitu vel causa impulsiva ingrediendi: qualis intentio in dubio praesumitur, si non multo ante ingressum factae sint. Ratio est, tum quia concilium absolute loquitur; tum quia alias non sufficienter consuluisse libertati novitiorum. — Navarrus, Lessius³; contra Sanchez cuius tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tuto reti-

« neri potest, donec per sententiam judicis rescindatur.

« Resp. 5º. Irritam etiam esse donationem seu renuntiationem bonorum, sub conditione professionis edendae factam, ita ut, ea non secuta, corruat. Navarrus, Sanchez⁴, Molina⁵, etc. — Ratio est, quia donantes seu renuntiantes aegre contristant donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant: et monasteria quae tales donationes acceperunt, omnes modos adhibent ut tales ad professionem inducantur. Laymann⁶.

« Resp. 6º. Non obstante hac constitutione, validas esse renuntiations aut donationes ante vel post ingressum Societatis Jesu factas, juxta ejus constitutiones. Ratio est, quia Tridentinum Societatem diserte excipit. — Dixi: juxta constitutiones; quia in iis donationibus quae contra constitutiones fiunt non videtur habere locum, quia Tridentinum id voluit in favorem Societatis. Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum. — Molina, Sanchez^{c)}, Laymann⁶.

Item donationem factam sub conditione professionis.

Non officiales factas Societati Jesu,

nisi sint contrariae constitutionibus.

DUBIUM IV.

Qui possint et debeant esse Executores Testamenti.

936. *Qui possint esse executores. Et qui sint de jure. Et an possint officio fungi per alios.*
 — 937. *An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata relictia ad pias causas.* — 938. *Quomodo relicita incerta sint exsequenda.* — 939. *An legata ad pias causas possint commutari.* — 940. *Vide resolutiones.* — 941. *Quomodo exsequenda voluntas testatoris.*

possunt esse executores teatatori 936. — « Resp. 1º. Illi a testatore nominari possunt, unus vel plures, ex haeredibus vel non haeredibus; nec tantum masculus, sed etiam femina (Sanchez, Wadding, Diana^{a)}); non tantum laicus,

« sed etiam clericus et religiosus. — Hic tamen non sine sui praelati licentia; et quidem Generalis, si sit Societatis Jesu; Fratres de Observantia, nullo modo.

« Quod si tamen religiosus, contra ca-

¹ Decal., lib. 7, cap. 5, n. 22. — ² Loc. cit., cap. 5, n. 37 et 38. — ³ Navar., Consil. 81 et 82, lib. 8, de Regular. — ⁴ Cap. 41, dub. 4, n. 40. — ⁵ Sanchez, loc. cit., cap. 5, n. 4. — ⁶ Navar., Consil. 82, lib. 8, de Regular., n. 2. — ⁶ Decal.,

lib. 7, cap. 5, n. 17. — ⁸ Lib. 3, tr. 5, cap. 7, n. 8. — Molina, disp. 189, n. 12. — ⁹ Loc. cit., n. 10, v. f., et n. 11. — Sanchez, Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 40, n. 5. — Petr. Wadding, de Contract., disp. 4, dub. 13, § 1, n. 1.

935. — ^{a)} Sanchez, loc. cit., cap. 5, n. 13, simpliciter, nullo alio addito, negat testamentum hoc decreto comprehendendi; hinc asserit testamentum posse a novitio condi, quandocumque voluerit.

^{b)} Molina perperam citatur a Busenbaum; oppositum enim, tr. 2, disp. 149, (ut citat Busenbaum) expresse tenet, scribens, n. 14. Crediderim tamen eam renuntiationem aut dispositionem, sive ante novitiatum, sive in

ipso novitiatu factam, vim habere, quae fieret sub conditione professionis».

^{c)} Sanchez hic pariter male (ex parte saltem) a Busenbaum citatur; nam, Decal., lib. 7, cap. 5, n. 10, dicit validas etiam esse renuntiations, quae fierent in Societate Jesu, non juxta ejusdem Societatis constitutiones.

936. — ^{a)} Diana, quidquid dicat Busenbaum, non tuetur hanc opinionem, part. 8, tr. 5, resol. 4; sed tantum affert aliorum opiniones.

« nonum decreta, exsecutor testamenti sit,
« acta ejus valent. Ita Laymann¹. — Et
« ratio est, quia, spectato jure naturali,
« sufficit voluntas testatoris exsecutoris;
« nec canones executionem religiosi in-
« firmant, sed prohibent tantum. Vide Bo-
« nacina², Diana³.

« Et licet impubes exsecutor esse non
« possit, potest tamen minor, si explevit
« annum decimum septimum⁴). — San-
« chez, Lugo, Wadding, Diana⁴.

Nemo in-
vitus fit ex-
secutor.

« Nullus autem cogi potest ut sit es-
« cutor. Diana⁵. — Detrectans tamen hoc
« ipso perdit legatum (saltem quod in prae-
« mium muneric ei relictum fuit); ceditque
« hoc aliis exsecutoribus. Molina, Lugo,
« Diana⁶, contra Wadding.

« Resp. II°. Si nullus a testatore nomi-
« natus est exsecutor, exsecutio pertinet
« ad haeredem, etiam quoad legata pia:
« quo tamen casu episcopus jure communi
« ad se pertrahere potest. — Laymann⁷.

« Resp. III°. Exsecutor non potest offi-
« cio fungi per alium, nisi testator id ei
« permiserit, aut nisi committatur exse-
« cutio nudi facti jam declarati. — San-
« chez, Lugo, Diana⁸).

937. — « Quaeres. I^o. An religiosus exse-
« cutor legatum in piis causas monaste-
« rio suo applicare possit?

« Resp. posse. Ratio est, quia, si quid
« obstareret, esset ex eo quod exsecutor
« etiam indigens eleemosynam sibi ex te-
« stamento applicare nequeat: nisi testa-
« tor indigentiam ejus ignoraverit, aut ea
« postmodum supervenerit; cum, si eam
« cognovisset, certum quid ei legaturus
« fuisse videatur. Sed haec ratio non ligat;
« quia causa monasterii distincta est a
« causa seu persona professi, sicut causa

Quando
exsecutio
pertineat ad
haeredem.

Exsecu-
tor, quando
possit exse-
qui per a-
lum.

Religio-
sus potest
legata pia
applicare
monasterio
suo.

« ecclesiae a causa beneficiati. Unde etiam
« quisvis jussus aliquid dare pauperibus,
« potest id tribuere cognatis vel filiis suis;
« quia evidens est distinctio inter donan-
« tem et accipientem. — Silvester, San-
« chez⁹. Vide Diana⁹.

« Porro ad piis causas legata dicuntur,
« quae intuitu pietatis relicta sunt, nimi-
« rum¹⁰. Loco vel personae sacrae. 2°. Ho-
« spitali. 3°. Confraternitatibus. 4°. Pupillis
« et orphanis. 5°. Quod causa alimento-
« rum, iis qui indigent. 6°. Quod causa
« studii, saltem theologici. 7°. Ad constru-
« ctionem monumenti. 8°. Ad utilitatem
« publicam, v. gr. pro munienda urbe in
« necessitate vel viis reficiendis. — Dia-
« na¹⁰ ex Baldo¹¹ et caeteris multis».

938. — « Quaeres. II°. Quomodo relicta
« incerta exsecutioni sint mandanda?

« Resp. 1°. — 1°. Si incertitudo sit ex
« parte legatarii, jure civili corruit lega-
« tum; v. gr. quia sunt duo ejusdem no-
« minis et amicitiae erga testatorem, jure
« civili corruit legatum. In foro conscienc-
« tiae tamen tenetur exsecutor inter eos
« dividere aequaliter, si in id consentiant.
« — Molina, etc. Diana¹¹, Trullench¹².

« 2°. Legata ad causas pias, ob incer-
« titudinem loci vel ecclesiae non fiunt
« caduca; sed plerumque pauperiori eccl-
« siae vel xenodochio danda erunt.

« 3°. Si incertitudo sit ex parte rei le-
« gatae, videndum an terminos a natura
« habeat, ut v. gr. bos et equus; vel ab
« arte et industria, ut domus, vestis, etc.
« Si a natura habeat, danda est una ex
« mediocribus; si ab arte, electio ad hae-
« redem pertinet, qui rem in eo genere
« minimam dando satisfacit. — Idemque
« dicendum est de legatis, in numero,

n. 928. — Silvest., v. *Testamentum II*, qu. 2, v. *Quintum*.
— ¹ Part. 6, cap. 11, n. 59. — ² Part. 8 tr. 5, resol. 46.
— ³ Part. 7, tr. 6, resol. 80 et 81. — ⁴ Baldus, in leg. 1, C. de SS. Eccles., n. 82; in leg. *Illud quod*, C. eod. tit., n. 1; in Authent. *Similiter*, C. ad leg. *Falcidiam*, n. 8 et seqq.; Consil., lib. 1, consil. 466, n. 1; lib. 6, consil. 820. — Molina, tr. 2, disp. 197, n. 1 et 2. — ¹¹ Part. 3, tr. 5, resol. 58. — ¹² Lib. 7, cap. 18, dub. 12, n. 23.

¹ Lib. 3, tr. 5, cap. 11, n. 5. — ² Disp. 8, de Contract., qu. 18, punct. 3. — ³ Part. 8, tr. 5, resol. 9 et 10. — ⁴ Sanch., Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 40, n. 10. — ⁵ Lugo, disp. 24, n. 324, v. f. — ⁶ Wadding, de Contract., disp. 4, dub. 18, § 1, n. 1. — ⁷ Part. 8, tr. 5, resol. 6. — ⁸ Loc. cit., resol. 27. — ⁹ Molina, disp. 248, n. 5. — ¹⁰ Lugo, loc. cit., n. 329. — ¹¹ Loc. cit., resol. 27. — ¹² Wadding, loc. cit., § 4, n. 5. — ¹³ Lib. 3, tr. 5, cap. 11, n. 1. — ¹⁴ Sanch., loc. cit., dub. 41. — ¹⁵ Lugo, loc. cit.,

^b) Nequit tamen minor, etsi expleverit de-
cimum septimum annum, esse exsecutor in
judiciis; ita limitat Diana.

^c) Diana, quidquid dicat Busenbaum, nul-
lum judicium profert de hac opinione, part. 8,
tr. 5, resol. 26, sed dumtaxat eam exponit.

Quae
dicantur
gata pia

Quid
legatis i
certis i
ne legal
rii.

Quid
legatis i
incertis i
tione loc
ata.

Quid
legatis i
incertis i
tatione rei
gatae.

937. — ^a) Baldus concordat utique in omnibus, praeterquam in legatis relictis confraternitatibus, quae negat habenda esse ut legata ad causas pias, in leg. *Illud quod*, C. de SS. Eccles., n. 2. — Pro hospitalibus, requirit ut sint erecta episcopi auctoritate. — De le-

« pondere et mensura consistentibus. —
« Vide Laymann¹.

<sup>Quid de
sum di-
tribuenda
peribus.</sup>
« Resp. 2º. Si acceperint summam pe-
cuniae distribuendam pauperibus, non
tenentur dare pauperioribus; possuntque
etiam dare hospitalibus, ecclesiis (quae
ornamentis vel fabrica indigent), mona-
sterii, vel iis qui secundum suum statum
non possunt vivere, sive ii sint opifices
sive altioris conditionis, etiam nobiles
(Vasquez, Molina^a) et alii octo): dummodo
tamen non constet vel ex signis colliga-
tur, aliam fuisse intentionem testatoris,
quae semper attendenda est. Diana². —
Si vero designaverint semel certos pau-
peres, non posse eos variare docet Wad-
ding; sed affirmat Lugo. Vide Diana³.

« Possunt etiam sibi ipsis vel suis co-
gnatis, si vere pauperes sint, et praeser-
tim si testator id ignoraverit, eam appli-
care. — Wadding, Dicastillus, Diana⁴.

939. — « Quaeres. IIIº. An legata ad cer-
tas pias causas possint ab executore
vel episcopo commutari in aliud pium
usum?

« Resp. 1º. Si voluntas testatoris impleri
potest juste et honeste, non licet eam
commutare in opus quantumcumque
melius, nisi ex dispensatione Pontificis,
et justa de causa. Molina, Wadding, Dia-
na^a, etc. communiter; — contra Vasquez
et aliquos, qui docent episcopum posse
commutare in aequale vel melius.

<sup>Si lega-
to imple-
potest,
sit com-
mutari.</sup>

¹ Lib. 3, tr. 5, cap. 11, n. 7, 8 et 9. — Vasq., Opusc. de Reditu, cap. 5, § 4, dub. 1, n. 10. — ² Part. 2, tr. 15, resol. 8. — Wadding, de Contract., disp. 4, dub. 13, § 4, n. 6. — Lugo, disp. 24, n. 888. — ³ Part. 8, tr. 5, resol. 50; et part. 2, tr. 16, resol. 19. — Wadding, loc. cit. — Dicast., tr. 19, disp. 3, dub. 12, n. 149 et seqq. — ⁴ Part. 8, tr. 5, resol. 46 et 47. — Molina, disp. 249, n. 5. — Wadding, de Contract., disp. 4, dub. 18, § 6, n. 3. — Vasq., Opusc. de

gatis autem relictis loco vel personae sacrae,
requirit ut non fiant intuitu consanguinitatis.

938. — Molina, tr. 2, disp. 747, n. 1, loqui-
tur quidem de pauperibus, qui secundum
suum statum nequeunt vivere, sed non in or-
dine ad testamenta; satis tamen perspicue
doctrinam hic expositam insinuat, asserens
bona incerta, quae pauperibus sunt distri-
buenda, posse in ejusmodi pauperes erogari.

939. — ^a Diana, part. 2, tr. 17, resol. 26,
videtur hanc opinionem admittere; sed part. 8,
tr. 5, resol. 63, probabiliorum dicit oppositam.

^b Molina, disp. 249, n. 7, hoc non habet.
Sed forte hic legendus erat Molanus non Mo-
lina; Laymann enim, ex quo videtur desumpta

« Interdum tamen ad episcopum, hae-
redes et executores pertinet secundum
epikejam interpretari, non alienum esse
a defuncti voluntate, si mutatio fiat; v.
gr. si testator pecuniam ecclesiae leget
ad calices comparandos, et ecclesia non
egeat calicibus, sed casulis. — Molina^b,
Laymann^c. Vide Vasquez^d, Trullench^e,
Barbosa^f. — [Vide dicta n. 931, Qu. 2].

« Resp. 2º. Si ad usum a testatore de-
stinatum applicari nequeunt, non ideo
fiunt caduca; sed arbitrio episcopi et
executoris ad aliam piam causam appli-
canda sunt: ita tamen ut^c, quoad fieri
potest, defuncti voluntas impleatur. Ra-
tio est, quia is principaliter intendit ea
in salutem animae suae ad Dei honorem
relinquere. Molina^g, Bonacina^h, Bar-
bosaⁱ. — [Ex Tridentino^j. Vide Sal-
mant.^k; et vide dicta n. 931, v. Qu. 2].

940. — « Ex dictis resolvuntur sequen-
tes casus:

« 1º. Si testator pauperi determinato ali-
quid legavit, hic autem ante solutionem
moriatur, haeres illud tenetur alteri pau-
peridare. Quia praesumitur legatum pium
factum in beneficium animae testatoris,
adeoque designatione pauperis demonstra-
tive, non taxative facta fuisse: nisi tamen
aliud constet, vel ex circumstantiis col-
ligatur de testatoris intentione; de qua
si maneat dubium, manet data resolu-
tio^a. — Molina, Sanchez, Bardi¹⁴.

Testam., cap. 8, § 5, dub. 3, num. 104. — ^b Lib. 8, tr. 5,
cap. 11, n. 11. — ^c Loc. cit. — ^d Lib. 7, cap. 18, dub. 12,
num. 30. — ^e De Offic. et Potest. episc., alleg. 83, n. 12. —
^f Disp. 249, num. 7. — ^g Disp. 8, qu. 17, punct. 8, § 9,
num. 4. — ^h Loc. cit., num. 8 et seqq. — ⁱ Seas. 25, de
Reform., cap. 8. — ^j Tr. 14, cap. 5, num. 198. — Molina,
loc. cit., n. 10. — Sanchez, Decal., lib. 4, cap. 11, n. 35. —
^k Discept. 6, cap. 10, § 5.

<sup>Si imple-
ri nequit,
applican-
dum alii
causae piae.</sup>

<sup>Quid de
legato reli-
cto pauperi
qui obiit an-
te solutio-
nem.</sup>

allegatio, in fine n. 11, ubi doctrinam hic a
Busenbaum expositam tradit, haec scribit:
« Vide... Joan. Molanum, tract. de testamentis
piis, cap. 72». Atvero opere ac loco citato,
Molanus dicit tantum executorem fidelem
esse oportere ac prudentem; fidelem scilicet,
non tantum erga animam testatoris, sed erga
omnia et singula quae ejus fidei commissa
sunt, ut omnia sincere, et, ut oportet, citissime
exequatur».

^c Conditio haec non apponitur a Bonacina
neque a Barbosa, qui ceteroquin concordant.

940. — ^a Scilicet: in dubio inclinandum
esse in favorem causae piae, proindeque le-
gatum alii pauperi deberi.

Quid de
legatis piis
quae deleta
sunt.

« 2°. Si legata pia inveniantur inducta^{b)}, « et non constet de testatoris intentione, « tenetur haeres ea solvere; quia praesu- « mitur id fortuito ac casualiter, et non ex « testatoris voluntate accidisse. — Bardi¹.

« 3°. Si testator legaverit summam pe- « cuniae pro certo numero Sacrorum; « haeres autem eam summam sacerdoti « cuiquam bono tradiderit, ac postea ob « mortem dicti sacerdotis aliamve ob cau- « sam dubitet prudenter an sacrificia illa « sint peracta; non tenetur curare ea ite- « rum celebranda: quia satisfecit testato- « ris voluntati. — Bardi².

941. — « Quaeres IV°. *Intra quod tem-
pus, quo ordine et modo haeredes et ex-
secutores defuncti voluntatem exequi
debeant; et quis cogere possit?*

« Respond. 1°. Teneri statim post adi- « tam haereditatem confectumque inven- « tarium, etiam intra annum, nisi justo « impedimento excusentur. Immo in lega- « tis piis, intra sex menses (Molina, Vas- « quez, Diana³): idque, etiamsi haereditas « non sit adita, eo quod haeres vel ante « fuerit mortuus, vel eam repudiarit. Co- « varruvias et alii tres. Diana⁴). — Unde « si differant notabiliter (praesertim solu- « tionem piorum legatorum) aut negligant « exequi, graviter peccant; tenenturque

¹ Discept. 6, cap. 10, § 17. — ² Loc. cit., § 21. — *Molina*, disp. 251, num. 2 et 3. — *Vasq.*, Opusc. de Testam., cap. 9, § 3, dub. 3. — ³ Part. 8, tr. 5, resol. 58 et 52. — *Covar.*, de Testam., cap. 18, § 3, n. 26. — ⁴ Disp. 8, qu. 18, punct. 4, num. 1. — ⁵ Tr. 14, cap. 5, num. 155. — *Lugo*, disp. 24, n. 296. — *Diana*, part. 8, tr. 5, resol. 52; part. 3, tr. 5, resol. 59. — *S. Anton.*, part. 3, tit. 10, cap. 3, § 12,

^{b)} Id est deleta.

941. — ^{a)} *Diana*, part. 7, tr. 6, resol. 26, refert tantummodo caeterorum opiniones.

^{b)} *Navarrus*, *Man.*, cap. 25, n. 65, dicit solum peccare eum, qui legata quidem solvit, « sed post moram notabilem ». — *Lugo* vero, disp. 24, n. 296, dicit peccare, etclare innuit peccatum esse contra justitiam; « quia illa sunt, inquit, vere debita legatariis; ergo sicut alia debita solvenda sunt illis, quando com- mode possunt ». — Denique *Diana*, loc. cit., resol. 52, expresse dicit peccare contra justitiam respectu legatarii; unde colligitur, quamvis ipse id non habeat, eumdem teneri compen- sare damna; contra caritatem autem respectu testatoris.

^{c)} *Sanchez*, de Matrim., lib. 6, disp. 22, n. 4, loquitur de purgatione morae in casu a praesi- senti valde diverso; disputat enim de arrhis

« damnum quod alii ipsorum culpa acce- « perunt, compensare. Bonacina⁴, Navar- « rus⁵, *Lugo*⁶, *Diana*⁷ ».

In foro igitur conscientiae haeredes et executores tenentur sub gravi statim implere legata, maxime pia, cum possunt. — Ita communiter Salmant.⁸ cum *Lugo*, *Diana*, S. Antonino, Trullench, etc.

« Resp. 2°. Ab utroque judice ecclesia- « stico et saeculari, compelli possunt (si « tamen laici sunt). Quod si post annum « a monitione judicis vel episcopi exequi « negligant, omni commodo (excepta tota « legitima, si haeredes necessarii sunt) ex « testamento ipsis proveniente privantur. « — Vide Laymann⁹, card. de *Lugo*¹⁰, « *Diana*¹¹, *Valerum*, *Trullench*¹².

« Immo, si intra annum negligent ex- « sequi, jus exsecutionis devolvitur ad epi- « scopum. Molina et alii octo. *Diana*¹³. — « Nec admittitur purgatio morae (San- « chez¹⁴), *Diana*¹⁵). Sed tenetur episcopus « exequi, removendo illos ab exsecutione, « et emolumentis spoliando; atque in de- « fectum episcopi, idem potest metropoli- « tanus. *Molina*¹⁶, *Merolla*¹⁷, *Diana*¹⁸.

« Resp. 3°. Executor tenetur omnia « exequi secundum mentem testatoris. « Ad hoc tamen executor particularis « non potest vendere bona defuncti, nisi

^{v. Tertio quaeritur. — *Trull.*, lib. 7, cap. 18, dub. 11, n. 7.}
^{— Lib. 8, tr. 5, cap. 11, n. 13. — ¹ Disp. 24, num. 336. —}
^{² Part. 8, tr. 5, resol. 59. — *Valerus*, Different. utriusque fori, v. *Legatum*, diff. 1, n. 3. — ³ Lib. 7, cap. 18, dub. 11, num. 7, v. f. — *Molina*, disp. 250, num. 5. — ⁴ Part. 8, tr. 5, resol. 40. — ⁵ Loc. cit., resol. 54. — ⁶ Part. 8, tr. 5, resol. 57.}

Exe-
tores ab
utroque ju-
dice compo-
nuntur.

Quan-
do exes-
tio devol-
tur ad ej-
scopum.

Omnia e-
sequend
secundum
mentem
testatoris.

quae in matrimonio interveniunt, et dicit si consummato matrimonio decadat sponsa vel sponsus, dari electionem sponsae vel ejus haeribus ut eligere possint arrhas vel sponsalitiam largitatem, si utraque in eo matrimonio intervenerint. Deinde addit n. 2: « Transactis iis diebus [a lege constitutis] ad electionem faciendam, purgationem morae non admitti ». Allegatur tamen a *Diana* pro casu hic exposito.

^{d)} *Molina*, disp. 251, n. 13, de metropolitano non loquitur; et ibi a *Diana* citatur dumtaxat pro sententia, quae docet exsecutionem ad episcopum devolvi, non solum quoad exsecutionem proprie dictam, sed etiam quoad simplicem electionem pauperis, cui dandum est legatum.

^{e)} *Merolla*, disp. 7, cap. 5, n. 126, non loquitur de metropolitano; quoad reliqua plane concordat.

« hic ita statuerit: universalis autem potest. Lugo¹, Diana²). — Neque potest unquam, invito haerede, rem legatam dare legatario; quia non potest nisi per judicem spoliare haeredem sua possessione, licet teneatur monere episcopum ut haeredem cogat. Sanchez, Lugo, Diana³.

« Quod si bona non sufficient ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus aequaliter pro rata (etiamsi sint pia; et licet uni res certa et in individuo sit legata); nec licet uni prae aliis gratificari; quia par omnium est ratio et jus. — Silvester, Sanchez, Bonacina, Diana, Trullench⁴.

« Resp. 4º. Tenentur executores reddere rationem exsecutionis (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc onere

liberasset), exceptis iis quae testator jussit erogari secreto. Diana⁵ et alii⁶. Possuntque ad hoc cogi ab episcopo, vel capitulo sede vacante [Diana⁷]: nisi sint regulares plene exempti⁸, quos cogi posse alii negant, affirmant alii, ut vide loc. cit.⁹. — Denique non debetur iis salarium, cum sit officium voluntarium amicitiae: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari a judice¹⁰. — Lugo¹¹. Vide Diana¹².

« Plura de exsecutione piarum et ultimarum voluntatum, vide [apud] Trulench¹³ et Diana¹⁴, et Barbosa¹⁵.

Nemo tenetur munus executoris exercere nisi jam acceptavit aut legatum accepit; alias legatum amittit. — Salmant.¹⁶ cum Dicastillo, etc.

Exsecutori non debetur salarium, sed quandoque compensatio.

Nemo tenetur executoris officium suscipere.

DUBIUM V.

De iis qui testari, et Haeredes institui possunt.

942. Qui testari possint. — 943. Qui possint haeredes institui. — 944. Vide resolutiones. — 945. Quae sit divisio haeredum. — 946. An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus et aliis propinquis indigentibus. — 947. Quantum debeatur haeredibus necessariis. — 948. Quae sint causae justae exhaeredandi filios. — 949. An ob nuptias cum indignis. — Et vide Dubia super hoc punto (v. Sed dubitatur). — 950. Vide alios casus, quando testamenta infirmentur. — 951. Quid possint petere spurii a matre et patre. — 952. Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio. — 953. Qui haeredes succedant ab intestato. — 954. Quomodo facienda sit collatio inter fratres. — 955. An debeant conferri sumptus pro studio, doctoratu, etc. — 956. An patrimonium datum ad suscipiendos ordines. — 957. An bona paterna, quae filius expendit in ludis, etc. — 958. An expensae factae in nuptiis. — 959. An vestes, et similia, data a parentibus. — 960. Quid, si conjuges transeant ad secundas nuptias. — 961. De falcidia et trebellianica debita haeredibus.

Quinam
modi te-
ni.

942. — « Resp. Iº. Omnes homines libera-ram de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali aut positivo jure prohibeantur.

« Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, amentes: nisi tamen lucida intervalla habeant, vel in una tantum materia delirent, et aliis non; ut

Quinam
prohibeantur.

¹ Disp. 24, num. 332. — Sanchez., Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 47 et 48. — Lugo, loc. cit., n. 333. — Silvest., v. Legitima portio, qu. 10. — Sanchez., Consil. mor., lib. 4, cap. 2, dub. 11, n. 5; et Decal., lib. 4, cap. 15, n. 40. — Bonac., disp. 3, qu. 17, punct. 8, § 6, num. 6 et seqq. — Diana, part. 3, tr. 5, resol. 60. — ² Lib. 7, cap. 18, dub. 12,

n. 28. — ³ Part. 8, tr. 5, resol. 34. — ⁴ Loc. cit., resol. 35. — ⁵ Loc. cit., resol. 86 et 62. — ⁶ Loc. cit., resol. 37. — ⁷ Disp. 24, n. 335. — ⁸ Loc. cit., resol. 89. — ⁹ Loc. cit., dub. 12. — ¹⁰ Part. 8, tr. 5. — ¹¹ De Jure eccles., lib. 3, cap. 27. — ¹² Tr. 14, cap. 5, n. 164. — Dicast., tr. 19, disp. 3, dub. 9, n. 98.

¹⁾ Diana, part. 8, tr. 5, resol. 32, affert tantum ceterorum opinionem.

²⁾ Diana, loc. cit., resol. 38, pariter citat tantummodo sententiam auctorum de hac materia.

³⁾ Seu clarius et accuratius: Diana, resol. 36, asserit religiosos testamenti executores, teneri ad rationem coram episcopo reddendas. — At in resol. 37, quaerit specialiter

de religiosis exemptis, et opiniones auctorum exponit, ipse vero sic concludit: «Et haec sunt placita doctorum circa praesentem quaestionem; ego vero judicium meum non interpono, quia nolo tragedias suscitare». — Denique, resol. 62, generaliter loquens de executoribus, dicit eos posse a capitulo, sede vacante, cogi ad rationes reddendas.

⁴⁾ Executor testamenti etiam in jure hodie

« Navarrus ^{a)}, Sanchez ^{b)}. — Quid autem sentiendum de eo qui ex morbo aliquan- diu delirat? Vide card. Lugo ¹.

« Positivo autem, surdus simul et mutus a natura, prodigus, servus, usurarius publicus; filius familias de bonis ad ventitiis ², [Etiam de consensu patris, nisi ad causas pias ³] « si quidem ante clericatum advenerint (ut vide card. de Lugo ³); impubes, captivus apud hostem, damnatus ad mortem, si bona ejus confiscentur (card. de Lugo ⁴); professus religionem ^{c)}.

Novitius
potest testa-
ri.

Item, pro-
fessus vot-
rum simpli-
cium.

« Dico: *professus*. Quia novitius, cum adhuc sui juris sit, absque superioris licentia valide testari potest, etiam non servata juris solemnitate (ut habet Trul- lench ⁵ ex Sà et Bonacina); et si quidem intestatus decebat, proximi consanguinei in bonis succedunt. — Similiter religiosus Societatis post emissa vota simplificia, etsi non licite, valide tamen potest testari; quia dominium bonorum suorum retinet impedimentum quasi voto paupertatis, quoad dispositionem sine licentia superioris: non tamen ulla constitutione canonica dispositio irritatur. Ita Molina ^{d)}, Sanchez, Laymann. — Qui addit, potestatem testandi, seu jure seu con-

¹ Disp. 24, n. 62 et 63. — ² Ex lege *Qui in potestate* 6, D., qui testamento facere possunt; et cap. *Licet*, de sepultur. in 6°. — ³ Loc. cit., num. 67. — ⁴ Loc. cit., num. 72. — ⁵ Lib. 7, cap. 18, dub. 5, num. 4. — *Sà*, v. *Testamentum*, num. 21. — *Bonac.*, disp. 3, qu. 17, punct. 2, num. 8, v. f. —

« suetudine, etiam religiosis Ordinum militarium concessam, frequenterque a Pontifice concedi iis solere qui extra claustrum beneficium vel episcopatum habent ».

943. — « Resp. II°. Omnes homines, etiam amentes, surdi, muti, servi, immo et communitas, haeredes institui possunt, nisi specialiter prohibeatur. Ita Bonacina ⁶. — Quia ad hoc tantum requiritur plena potestas in disponente, et capacitas in haerede.

« Incapaces autem secundum jura sunt

« 1°. Apostatae et haeretici, eorumque receptores, defensores, fautores: licet probabile sit eos ante sententiam judicis ad restitutionem non teneri; eo quod hoc jus in eo rigore non sit receptum. Lessius ⁷, Sanchez ⁸. — 2°. Civitas hostium et communitas Judaeorum. — 3°. Damnatus ad metalla; persecutores et percussores cardinalium, et qui ob crimen active intestabiles sunt. Lessius ⁹.

« Adde casus in quibus aliqui excludentur a bonis defuncti; ut 1°. Haeres (uti et legatarius), qui testatorem occidit ¹⁰. — 2°. Idem, si testatori prohibuit testari aut testamentum revocare; aut si ad uxorem testatoris accedat. — 3°. Si

Sanch., Decal., lib. 7, cap. 8, num. 22 et 25. — *Laym.*, lib. 8, tr. 5, cap. 3, n. 6. — ⁶ Disp. 8, qu. 17, punct. 3. — ⁷ Cap. 19, dub. 5, n. 50 et seqq. — ⁸ Decal., lib. 2, cap. 14, n. 31 et 34. — ⁹ Loc. cit., n. 52 et 58. — ¹⁰ L. *Cum ratio* 7, § 4, ff. de bonis damnator.

vigenti, excepta Germania (Cod. 2221), tene- tur munus quod acceptavit gratis implere, compensatis tamen suis expensis.

942. — a) Navarrus, in cap. Si quando, de rescript., except. 10, n. 5, hoc solum habet: furiosum et mente captum aequiparari.

b) Sanchez, de Matrim., lib. 1, disp. 8, a n. 15, haec omnia utique habet, sed in similitudinem, scilicet de matrimonii contractu disputans.

c) Ex jure hodierno nulla facultate, vel restricta tantum, gaudent minores, interdicti et quorundam criminum rei. Hic pauca de facultate minorum subjiciemus, utpote quae frequentioris usus sunt. — Ex jure Gallico (903, 904), nequit testari qui nondum sexdecim annos natus est. Ab anno decimo septimo ad vigesimum primum completum, minor potest per testamentum disponere de dimidia parte illorum bonorum, de quibus, si foret major, absolute disponere valeret. — Ex jure Italico (762, 763), testari nequit qui nondum decem et

octo annos complevit. Hoc autem anno completo, potest esse testator sicut ceteri omnes. — Ex jure Austriaco (569), testari nequeunt im- puberes. Pubertatis autem annos adepti, sed nondum decem et octo annos nati, possunt dumtaxat oretenus et coram judge testari. Ab anno autem decimo nono gaudent plena facultate. — Ex jure Hispanico (663), testari possunt minores utriusque sexus post annum decimum quartum completum. — Ex jure Germanico (Cod. 2238), testari nequeunt mi- nores nondum sedecim annos nati; ab hac dein aetate usque ad majorenitatem possunt facere testamentum oretenus coram notario. — Ex jure Anglici minores testari omnino prohibentur.

d) Molina perperam citatur a Busenbaum; nam, tr. 2, disp. 139, n. 11, non solum illici- tum id esse asserit et contra paupertatis votum; sed etiam diserte negat factum tenere, loquens de professis biennii (de quibus solis hic loquitur Busenbaum).

943.
post
rebus in
tu.

Quia
sunt inci-
ces.

« dum testator mente captus fuit, haeres
« illius curam non habuit; aut si captivum
« redimere neglexit ^{a)}. — Vide Molina ¹,
« card. de Lugo ² ».

944. — « Unde resolves:

« 1º. Haeredes institui possunt professi
« Ordinum, quibus permisum est bona
« immobilia in communi possidere; eorum
« que nomine monasterium succedit. —
« Tales autem sunt omnes fere religiones;
« excepto Ordine Minorum de Observan-
« tia et Capuccinorum. Ratio, quia illi sunt
« incapaces, secundum Tridentinum ³; uti
« et professi Societatis Jesu (vide San-
« chez ⁴, Bonacina ⁵, Laymann ⁶): licet
« contrarium probabilius esse putet Wad-
« ding ⁷. — Vide Diana ⁸.

« 2º. Collegia Societatis Jesu, et domus
« etiam professae, haereditates accipere
« possunt, modo bona immobilia, quae
« communi usui et habitationi non deser-
« viunt, vendantur, et non deferantur in-
« tuitu professi, aut vota formata habentis.

« Dixi: *haereditates*; quia, sicut Mino-
« res et Capuccini legata et alia donata
« admittere possunt; ita etiam Societas
« Jesu, etsi intuitu alicujus professi tan-
« tum ea deferantur. — Vide Laymann ⁹.

« 3º. Testator potest quemvis extra-
« neum instituere haeredem, nulla facta

¹ Tr. 2, disp. 178 et 212. — ² Disp. 24, n. 75 et seqq. —
³ Ses. 25, de Regular., cap. 3. — ⁴ Decal., lib. 6, cap. 18,
n. 14. — ⁵ Disp. 3, qu. 17, pauct. 3, n. 8. — ⁶ Lib. 3, tr. 5,
cap. 5, n. 2. — ⁷ De Contract., disp. 4, dub. 5, § 4, n. 5. —

« mentione consanguineorum collatera-
« lium, etiam fratris pauperis: dummodo
« absit scandalum et gravis necessitas
« illorum. Quia nullo jure prohibetur, et
« bona sunt ipsius, de quibus disponit li-
« bere. — Bonacina et alii quinque ^{a)}.
« Diana ¹⁰ ».

945. — « Quaeres. Iº. *Quae sit divisio
haeredum?*

« Resp. Haeres alius est ex testamento,
« alius ab intestato. Haeres ex testamento,
« vel est universalis, sive ex asse; vel par-
« tialis, seu ex parte tantum, v. gr. ex
« triente, vel dodrante, vel quadrante. —
« Uterque horum vel est haeres necessa-
« rius, qui necessario institui debet, ut sunt
« omnes in recta linea descendentes, et
« post hos ascendentis, nisi sit causa justa
« exhaeredandi ^{a)}; vel non necessarius,
« quem testator potest instituere, et non
« tamen cogitur. — Laymann ¹¹ ».

946. — An testator *teneatur sub gravi
obligatione relinquere bona cognatis, qui
non sunt haeredes necessarii, si ipsi gra-
viter indigeant?*

Loquendo de fratribus aut sororibus,
negant Salmant. ¹², et dicunt esse obliga-
tionem tantum sub levi, nisi illi sint in
extrema paupertate; et citant Lugonem ¹³
et Diana ¹⁴. — Sed ipsorum pace, nec Lugo

Extraneus
potest insti-
tui haeres,
sine men-
tione collate-
riuum.

Divisio
haeredum.

⁸ Part. 9, tr. 9, resol. 16, v. f. — ⁹ Lib. 8, tr. 5, cap. 5, n. 5. —
Bonac., loc. cit., n. 22. — ¹⁰ Part. 1, tr. 8, resol. 83 et 85;
part. 5, tr. 8, resol. 114. — ¹¹ Loc. cit., n. 9. — ¹² Tr. 14, cap. 5,
n. 87. — ¹³ Disp. 24, n. 175. — ¹⁴ Part. 1, tr. 8, resol. 83 et 85.

943. — a) Ex jure hodierno (Cod. Gall., 906 et seqq.; Ital., 964 et seqq.; Austr., 540 et seqq.; German., 2234 et seqq.) intervenientes in confectione testamenti institui prohibentur in bona per hoc testamentum relicita. In Germania, praeter illos nemo declaratur incapax. Ex aliis codicibus sat communiter prohibentur ii qui-
bus non conceditur accipere donationem inter vivos, scilicet: nondum concepti (nisi in quantum substitutio permittatur) et nati non vitales, ut fetus abortivi; quidam sontes, in poemam delicti; filii illegitimi et spurii, qui nihil ultra portionem a lege determinatam a propriis genitoribus accipere possunt. — In jure Gallico (Cod., 907, 909) et Hispanico (Cod., 744 et seqq.) pronuntiatur specialis inhabilitas in tutorem quoad bona pupilli, in medicum et ministrum cultus, quoad bona defuncti cui in ultimo morbo, artis vel ministerii (quoad confessionem) operam praebuerunt. — Item (Cod. Gall., 217 et 910) uxor absque consensu mariti,

instituta publica absque consensu gubernii, haereditatem sibi delatam acceptare nequeunt. — In jure Anglici institui prohibentur subditii nationis quae actualiter bellum in gentem Anglicam movet; item cessor bonorum, cuius cessio non est approbata.

944. — a) Diana plus quam quinque aucto-
res praeter Bonacinam allegat, quidquid in-
diligenter asserat Busenbaum.

945. — a) Jus hodiernum habet ut haeredes necessarios descendentes legitimos vel legitimatos; ipsisque deficientibus, ascendentis, sive paternos, sive maternos, sed in gradu solum propiori. (Cod. Gall., 915; Ital., 805; Austr., 762; Hispan., 955; German., 2303). — Ex jure Italico 812; Austr. (796); Hispan. (807-834) et German. (2303), conjux superstes etiam inter haeredes necessarios computatur. — In jure Anglici autem non dantur haeredes neces-
sarii; et, nisi de fundorum transmissione aga-
tur, testator gaudet plena libertate.

Fratri
graviter e-
genti relin-
quenda haec
reditas sub
gravi.

nec Diana hoc dicunt; sed isti cum Silvestro ^{a)}, Sà ^{a)}, Bonacina ^{a)} et Beja ^{a)} assertur absolute, esse obligationem relinquenti bona fratribus graviter gentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta praeceptum caritatis. Et cum haec sit materia gravis, non videmus qua ratione possit negari quod caritas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo quod communiter docent Laymann ^{b)} cum Angelo ^{b)}, Abbatе, Silvestro ^{b)}, Sà ^{b)}, etc., et iidem Salmant. ¹ cum communi, scilicet quod unusquisque tenetur fratribus alimenta praestare: adeo ut clericи beneficiati teneantur ex fructibus beneficii praeferre fratres graviter indigentes aliis pauperibus; prout dicunt Salmant. ² cum Azor, Silvestro, Fagundez, Angelo ^{c)}, etc. — Eadem igitur obligatio quae urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantum ex generali praecepto caritatis, sed ex obligatione speciali pietatis quam habemus erga fratres, et propter quam certum est laesionem in fratres habere specialem malitiam, in confessione explicandam; ut communiter dicunt DD. cum Lugo ^{d)} et Salmant. ^{e)}.

Abb. Panorm., in cap. *Pervenit*, de arbitris, n. 1. — ¹ Tr. 24, de 4° Praec., cap. 1, n. 69. — ² Loc. cit., n. 72 et 78. — *Azor*, part. 2, lib. 2, cap. 40, qu. 5. — *Silvest.*, v. *Clericus IV*, n. 11, qu. 15. — *Fagund.*, *Decal.*, lib. 4, cap. 17, n. 1. — ³ De Sacram. Poenit., disp. 16, n. 307. — ⁴ Tr. 6, de Sacram. Poenit., cap. 8, n. 82. — ⁵ Tr. 8, cap. 5, n. 66. — ⁶ De Just., disp. 24, n. 176. — ⁷ Qu. 15, de Testam.,

Hinc censemus omnino dicendum cum Sporer ^{b)} et Roncaglia ^{d)} (qui citat etiam Lugonem ⁸), quod idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non laedenbos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate prae omnibus aliis pauperibus sive operibus piis. — Addit Roncaglia ⁷ quod si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant, adhuc est saltem veniale eos praeterire.

Erga vero alios consanguineos remotores, putat Sporer ^{b)} adesse eamdem obligationem gravem eis succurrendi, si gravi vel adhuc ordinaria paupertate laborent; quia censem offensam adversus eos diversam etiam speciem afferre. — Attamen cum haec opinio sit singularis hujus auctoris, et communis sit sententia opposita, nempe quod peccata contra ipsos speciem non mutent, ut docent Lugo ⁹, Bonacina ¹⁰, Salmant. ¹¹, Croix ¹² cum Dicastillo, etc.: hinc non videtur adesse gravem obligationem ipsos praferendi aliis pauperibus. — E converso, quia, ut dicunt Lugo ¹³ et Salmant. ^{e)}, cum Tamburinio ¹⁴, offensa cognitorum, extra fratres, saltem aggravat

cap. 4, reg. in praxi, num. 1, i. f. — ⁸ Loc. cit., num. 66. — ⁹ De Poenit., loc. cit., n. 308. — ¹⁰ Disp. 5, de Sacram. Poenit., qu. 5, sect. 2, punct. 2, § 3, diff. 3, num. 15. — ¹¹ Tr. 6, cap. 8, num. 89. — ¹² Lib. 6, part. 2, num. 1009. — ¹³ Dicast., de Poenit., disp. 9, dub. 8, num. 586. — ¹⁴ De Poenit., disp. 16, num. 908. — ¹⁵ Method. confess., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 9.

946. — ^{a)} Lugo revera, *loc. cit.*, dicit peccare contra caritatem, fratrem qui omittet in testamento fratrem pauperem, « quando indigentia talis erat, ut ex caritate teneretur ei subvenire, juxta regulas quae tradi solent in tractatu de caritate ». — Diana pariter negat testantem posse collaterales omittere, quando adest « obligatio qua tenetur proximi necessitatem sublevare ». — Idemque ac Diana tenet Bonacina, *loc. cit.*, n. 22. — Silvester autem, v. *Haereditas I*, n. 2, i. f., hoc non dicit; et v. *Dos*, n. 6, tantum dicit fratrem teneri dotare sororem ex eodem patre procreatam, quia causa dotis favorabilior est quam alimentorum; unde sicut tenetur dare alimenta, sic et dotare casu necessitatis. — Sà vero, v. *Dos*, n. 1, eamdem tenet sententiam ac Silvester, sed v. *Legitima*, n. 1, dicit legitimam deberi fratribus ex eodem patre, quando testator, filios non habens, haeredem infamem instituit, dum fratres ejus ingrati non sunt. — Denique Beja, *Respons. cas. consc.*, part. 1,

cas. 57, negat quidquam collateralibus deberi, si « nec extreme indigeant, nullumque sit oriundum scandalum ».

^{b)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 13, n. 5, haec scribit: « Frater in defectum ascendentium, si dives sit, sorori inoppi dotem dare cogitur, saltem quae sit instar necessariorum alimentorum ». Pro qua sententia allegat autores citatos. — De Silvestro autem et Sà vide hic supra notam ^a. — Angelus vero, v. *Dos*, n. 5, idem habet ac Silvester.

^{c)} Angelus, v. *Clericus XIII*, n. 11, dicit clericum posse de redditibus ecclesiae indigentem sororem alere.

^{d)} Roncaglia, qu. 15, de *Testam.*, cap. 4, reg. in praxi, n. 1, dicit esse peccatum contra caritatem; et allegat Lugo, cuius opinionem et verba supra nota ^a retuli.

^{e)} Salmant., tract. 6, cap. 8, num. 89, asserunt circumstantiam hanc, in eo casu, distinctam quidem speciem addere, sed non gravem.

culpam, esto speciem non mutet; ideo puto non excusari a veniali praeteritionem ipsorum, si graviter indigeant, cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non ita stricta, obligatio pietatis.

947. - « Quaeres. II°. *Quantum haeredibus necessariūs debeatur?*

« Resp. Jure novo, legitimam portio nem descendantium esse trientem haereditatis, si non sint plures quam quartuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, etsi unus tantum sit, est triens haereditatis ». [Sive tertia pars, ex communi doctorum; ut Salmant.¹]; idque absque ullo gravamine, modo et conditione: alioqui pro non appositis habentur^{a)}. — Quod si autem alicui ascendentium vel descendantium portio legitima non relinquatur, competit ei actio ad petendum complementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum: maxime^{b)}, si causa idonea exhaerationis non sit inserta et probata. — Laymann^{c)}.

948. - Justae cause exhaeredandi filium sunt ex Salmant.^{d)}: 1°. Si filius, cum

¹ Tr. 14, cap. 5, num. 79. — ^a Lib. 3, tr. 5, cap. 5, num. 10 et 11. — ^b Tr. 14, cap. 5, num. 90. — ^c Baldus, in leg. *Si pater*, n. 5 et 6, C. de sponsal., et leg. *Nec filium*, C. de nuptiis. — ^d De Matrim., lib. 4, disp. 24, num. 2. — ^e Loc. cit., num. 3. — ^f Rodericus Suarez, in leg. 2, tit. de

peccato gravi, manus injiciat in parentem, aut contumeliam dicat, aut conetur occidere. — 2°. Si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiae aut damni gravis: nisi crimen sit haeresis vel laesae majestatis. — 3°. Si rem habeat cum uxore vel unica concubina patris. — 4°. Si nolit fidejubere ad liberandum patrem a carcere. — 5°. Si prohibuit patrem testari. — 6°. Si filia, recusato justo matrimonio, luxuriose ut meretrix vivat; non vero, si nubat contra parentum voluntatem^{a)}.

949. - Quaeritur hic autem: *an parentes possint exhaeredare filios nubentes cum indignis?*

Affirmant Baldus, Goffredus^{a)} et alii, apud Sanchez^{b)}: ex Authent. *Ut cum de appell.*, § *Aliud quoque*, ubi dicitur filium exhaeredari posse ob gravem injuriam patri illatam; et talem hanc esse dicunt. — Sed omnino negandum cum Sanchez^{c)}; ac Suarez, Soto, Molina, Paludano, Tabiena, etc., apud ipsum, ac Bonacina^{d)}. Ratio, quia in praefata Authentica expresse

Alli dicunt filios nubentes cum indignis posse exhaeredari.

Omnino negandum est.

Matrim., n. 28 et 29. — ^a Sotus, in 4, dist. 29, qu. 1, art. 4, ad 4. — ^b Molina, disp. 176, num. 14. — ^c Palud., in 4, dist. 28, qu. 2, n. 88, v. *Sed tunc est dubium*. Tabiena, v. *Dos*, num. 4, qu. 8. — ^d Disp. 6, de 4°. Praec. decal., punct. 6, § 8, n. 3.

947. - a) Ex jure *Gallico* (art. 913), portio filii legitimis reservata, si unus sit, semissis est bonorum; si duo sint, bistrois, i. e. $\frac{2}{3}$; si tres aut plures, dodrancs, i. e. $\frac{3}{4}$. — Ascendentibus in defectu descendantium, si adsint in utraque linea, semissis; si in una linea dumtaxat, quadrans. — Filiis illegitimis *recognitis* debetur pars, quae ipsis a lege tribuitur in successione ab intestato. — Ex jure *Italico* (art. 805), descendantibus legitimis debetur dimidia pars, quicumque sit eorum numerus. Illegitimis debetur pars, quam lex in successione ab intestato ipsis assignat. — Ascendentes, absque distinctione linearum, habent jus ad tertiam partem. — Conjugi superpestes, si venit cum filiis legitimis, computatur in eorum numero, et obtinet suam portionem, non quidem in proprietatem, sed solummodo in usumfructum; si venit cum aliis, obtinet eodem modo (i. e. in usumfructum) partem tertiam. — Ex jure *Austriaco* (§ 765 et seqq.), debetur descendantibus dimidia pars, et tertia pars ascendentibus. — Filii naturales habent definitam reservationem in bona solius matris. — Conjugi superstite, si est pauper,

debetur conveniens sustentatio, quamdiu ad secundas nuptias non convolaverit. — Ex jure *Germanico* (Cod. 2303), haeredes habent jus ad dimidiā partem portionis in successione legali ipsis assignatae. — Ex jure *Hispanico* (806-847, 930-955), conceditur parentibus disponere pro arbitrio de tertia suorum bonorum parte; tertia pars debetur descendantibus; pars remanens debetur familiae, ita tamen ut salvo jure uxoris, uni vel pluribus filiis, post habitis ceteris, eam pro arbitrio assignare possint. — Ascendentibus, si deficiunt descendentes, debetur e bonis filiorum dimidia pars.

b) Hoc verbum « maxime » deest apud Laymann, qui loquitur absolute.

948. - a) Causae exhaerationis non eadem ubique admittuntur; eas quisque debet ex jure proprio investigare. — Praeterea, in jure *Gallico* et *Italico* filius exhaeredari nequit, nisi ob indignitatem sententia judicis declaratam. In jure *Germanico* ad exhaerationem sufficit ut tempore conditi testamenti causa existat et in testamento exprimatur (Cod. 2336).

949. - a) Goffredus de Trano, *Sum.*, de desponsat. *impuberum*, n. 13, scribit: « Filia

declaratur eo solo casu posse filiam exhaeredari, quo filia minor 25 annis, rejectis nuptiis a patre oblati, luxuriose vixerit.

Utrum autem adhuc in hoc casu possit pater filiam exhaeredare?

Negant pariter Bonacina ^{b)}; et Sanchez ^{b)} cum Abbatе ^{b)}, Navarro ^{b)}, Suarez ^{b)}, Silvestro ^{b)}, Angelo ^{b)}, Henrico ^{b)} et aliis plurimis. Ratio, quia jus civile in hoc correctum est a canonico, arg. cap. *Gemma* 29, de sponsalib., ubi, ad servandam libertatem in matrimonio, irrita declaratur quaecumque poena in sponsalibus apposita. Cum autem in matrimonio, ratio Sacramenti sit dignior ratione contractus; ideo ad potestatem ecclesiasticam principalius pertinet de matrimoniis disponere, et refellere statuta illa civilia quae omnimodam libertatem in matrimoniis diminuunt. — Contradicunt tamen ^{c)} Sotus, Molina, Salon, Ledesma ^{d)}, Vega, Vigerius et alii, apud Sanchez ¹; horumque sententiam Bonacina vocat probabilem; et Sanchez, probabilissimam. Ratio, quia in dicto cap. *Gemma* sermo est de poena cui sponsi ultro se subjiciunt, et ad quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur matrimoni libetati. Sed in nostro casu agitur de poena quae filiis juste infligitur; juste enim ex omni jure filii privantur legitima, quando grave crimen contra parentes committunt: quale autem majus crimen, quam

Filia, luxuriose vivens reiectis nuptiis, probabiliter nequit exhaeredari.

Probabiliter potest exhaeredari.

^{a)} *Sotus*, in 4, dist. 29, qu. 1, art. 4, ad 4. - *Molina*, disp. 176, n. 26 et seqq. - *Salon*, in 2me 2do, post qu. 61, de Dominio, qu. 5, art. 5, dub. 9, v. *Possintne parentes*. - *Vega*, *Sum. silva*, lib. 5, cas. 559. - *Viger.*, *Institut.*, cap. 16, § 7, vers. 6, v. *Matrimonium adeo liberum est*. - ¹ *De Matrim.*, lib. 4, disp. 25, n. 1. - *Bonac.*, disp. 6, de 4° Praec. decal., punct. 6, § 8, n. 3. - *Sanch.*, loc. cit.,

rejicendo honestas nuptias velle filiam se prostituere?

Utraque sententia est probabilis; sed haec secunda videtur probabilior, juxta dicta n. 337. Tanto magis, quia etiam poena apposita in sponsalibus parti injuste resiliendi, valet ex probabili sententia; ut dicemus *de Matrim.*, Lib. VI, n. 853, Qu. I. — Alia vide apud Salmant. ².

Filii e contrario parentes exhaeredare possunt ob similes causas: quas videre poteris apud Salmant. ³.

Sed dubitatur 1°. *An in casibus enumeratis possint parentes filiis etiam alimenta denegare?*

Affirmant Vasquez et Silvester. — Sed communius et longe probabilius negant Salmant. ⁴ cum Trullench et Villalobos, si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria. Ista enim semper debentur, saltem ex jure canonico et naturali; et etiam dico de jure civili, ex quo tantum exhaeredare filium conceditur parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubitatur 2°. *Si pater justam causam habens, de facto tamen non exhaeredet filios, possint isti privari haereditate?*

Respondendum negative, cum communi. Ita Molina, Lugo, Dicastillus, Trullench et Salmant. ⁵ — Ratio, quia exhaeredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exhaeredationis, non solum in

n. 1, in fine. — ² *Tr. 14*, cap. 5, n. 90. — ³ *Loc. cit.*, n. 91. — *Vasq.*, *de Testam.*, cap. 6, § 3, dub. 4, n. 65. - *Silvest.*, v. *Haereditas II*, n. 5, qu. 4. — ⁴ *Loc. cit.*, n. 92. - *Trull.*, lib. 7, cap. 18, dub. 10, n. 4. - *Villal.*, part. 2, tr. 30, diff. 17, n. 8. — *Molina*, disp. 176, n. 44. - *Lugo*, disp. 24, n. 166, v. *Si parentes*. - *Dicast.*, tr. 19, disp. 1, dub. 33, n. 524. - *Trull.*, loc. cit., n. 6. - ⁵ *Loc. cit.*, n. 93.

patri danti sibi virum contradicere non potest; subaudio sine vitio ingratitudinis. Incurrit enim ingratitudinem, et poterit exhaeredari.

^{b)} Bonacina, loc. cit., negat filiam, quae nupserit invitis parentibus, posse exhaeredari attento jure canonico, quia in hoc correctum est jus civile. — Idemque tenent de eodem casu Sanchez, *de Matr.*, lib. 4, disp. 25, n. 2; Navarrus, *Man.*, cap. 14, n. 15; Rodericus Suarez, loc. cit., n. 20; Silvester, v. Lex, qu. 15; Angelus, v. Lex, n. 5, v. f.; Henricus Boich, in cap. *Gemma*, *de sponsal.*, n. 10 et 11. — Abbas vero, in cap. Ecclesia, *de constitut.*, n. 15, in generali dicit poenas, in odium matrimonii seu contrahentium appositas, sublatas esse;

et in cap. 1, *de sponsal.*, n. 8: Statutum, inquit, disponens circa poenam erga substantialia matrimonii, et si hoc facit apponendo poenam de novo, et sic inferendo damnum, non tenet.

^{c)} Scilicet negant leges civiles, quae exhaeredari permittunt filiam, invitis parentibus nubentem, fuisse jure canonico abrogatas.

^{d)} Bartholomaeus de Ledesma, in *Summar.*, *de Matrim.*, diff. 24, v. *Circa secundum*, dicit ante Tridentinum extitisse Authent. quamdam, quae sanciebat filiam minorem 26 annis, quae in proprium corpus peccasset, vel servo nupsisset, ingratitudinis ream futuram fuisse.

Ob ill
les cas
parentes
possunt e
haeredari

In dict
casibus, p
rentes si
queant e
negare al
imenta.

Parentes si
exhaeredante. si
nequeant
privarha
reditate.

testamento inseratur, sed etiam legitime probetur. Ita in Authent. *Non licet, C. de liberis praeteritis.*

Dubitatur 3º. *An pater possit exhaeredare filium ob causas similes enumeratis?*

Affirmant Tapia, Vasquez, Villalobos, etc. — Sed negant probabilius Salmant.¹ cum Lugo, Molina, Lopez, etc.; cum in penalibus non fiat extensio de casu ad casum: maxime, quia in jure prohibetur exhaeredatio ob alias causas quam expressas, ex Authent. *Ut cum de appellat., § Altud quoque.*

Dubitatur 4º. *An pater recipiens filium in suam gratiam, et injuriam remittens, possit adhuc exhaeredare?* — Negandum cum Salmant.², Trullench, Lugo, Molina, Villalobos, etc., communiter: quia, remissa injuria, pater non habet amplius justam causam exhaeredandi.

Dubitatur 5º. *An, si filius poenitentiam agat de crimen patrato contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exhaeredare?*

Negant Trullench, Sylvester, etc. — Sed probabilius affirmant Lugo³, et Salmant.⁴ cum Vasquez et Molina; quia poenitentia in foro humano a poena delinquentem non liberat.

Tapia, part. 2, lib. 5, qu. 21, art. 6, n. 10. — *Vasq.*, de Testam., cap. 6, § 3, dub. 4, n. 64, i. f. — *Villal.*, part. 2, tract. 30, diff. 17, n. 10. — ¹ *Tr.* 14, cap. 5, n. 94. — *Lugo*, disp. 24, n. 166, i. f. — *Molina*, disp. 176, a n. 46. — *Gregorius Lopez*, part. 6, tit. 7, 1, 8, glos. ult. — ² *Loc. cit.*, n. 55. — *Trull.*, lib. 7, cap. 18, dub. 10, n. 6. — *Lugo*, loc. cit., n. 167. — *Molina*, disp. 176, n. 54. — *Villal.*, loc. cit.,

950. — « His adde: 1º. Rumpi testamentum ob posthumi praeteritionem ^{a)}.

« 2º. Peccare parentes, si absque justa causa, ex inordinato affectu erga liberos, successionis inaequalitatem inter eos instituant. — Justae autem causae hujus inaequalitatis erunt: merita et obsequia majora; si pusilli magno sumptu in studiis ali debeant; si qui plus egere videantur (*Diana*^{b)}; si quis in studiis sustentatus sit doctor, possitque lucrari, et alii secus; immo pater id quod habet supra partes legitimas filiis debitas, potest de rigore relinquere extraneo.

— *Trullench*^{c)}, *Bonacina*^{d)}, *Diana*^{e)}.

« 3º. Liberos naturales, nisi legitimati sint, respectu patris non esse haeredes necessarios; respectu tamen matris, esse: idque aequali jure cum legitimis. Quod si tamen pater liberis caret, naturales potest instituere haeredes: modo parentes superstites legitima portione non priventur.

« 4º. Fratrem et sororem tunc tantum posse infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit. — *Laymann*^{f)}. Vide *Bonacina*^{g)}.

« 5º. Patrem non posse expensas factas pro filio in studiis litterarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit vel

num. 11. — *Trull.*, loc. cit., n. 6. — *Silvest.*, v. *Haereditas II*, n. 8, qu. 2, i. f. — ² *Loc. cit.*, n. 168. — ⁴ *Loc. cit.*, num. 96. — *Vasq.*, de Testam., cap. 6, § 3, dub. 5. — *Molina*, disp. 176, num. 57. — ³ *Part. 1, tr. 8, resol. 83*, — ⁵ *Lib. 7, cap. 18, dub. 10, n. 2*. — ⁶ *Loc. cit.* — ⁷ *Lib. 3, tr. 5, cap. 5, num. 14 et 15*. — ⁸ *Disp. 3, de Contract.*, qu. 17, punct. 8.

Praeterito posthumi rumpit testamen-tum.

Inaequa- lites inter liberos in successione, aliquando licita.

Quid de filiis natu-ralibus.

Quando fratres pos- snt infrimarre testa-mentum.

Quando ex p-ensa e factae pro studio repe-tantur.

cedenti, et nisi declaretur illi standum esse sive ex parte sive ex integro. — Testamentum ipsa lege revocatur, si, eo confecto, compareat haeres necessarius omnino praetermissus (*Ital.*, 888). — Jus tamen *Gallicum* et jus *Austriacum* non admittunt hanc dispositionem, sed utrumque jus *reducit* testamentum ad partem disponibilem. Ex jure *Germanico* ab haerede necessario impugnari potest testamentum (Cod. 2079). Ex jure *Hispanico* revocatur testamentum, sed firma manent legata nisi sint inofficia (Cod. 814 et seqq.). — Loco hujus dispositionis viget in jure *Anglico* haec altera dispositio, ut nempe testamentum, sive viri, sive mulieris, per subsequens matrimonium rescindatur.

^{b)} *Bonacina*, disp. 3, qu. 17, punct. 3, n. 21, haec scribit: « Ex justa causa et secluso scandalo, posse saltem in foro conscientiae

« donavit; secus, si habuit animum repe-
tendi, et computandi in legitimam. —
« Quod si pater non repetit quando potuit,
« non tenetur filius, eo mortuo, in divisione
« conferre in commune; quia praesumi
« potest liberaliter factas vel condonatas,
« nisi aliunde constet contrarium. Azor,
« Villalobos, Trullench¹. Vide supra,
« cap. 3, dub. 2, *de Donatione* ».

951. - Hic quaeritur 1°. *An filii illegiti-
mimi possint succedere parentibus?*

Ante omnia advertendum, filios illegiti-
mos alios dici *naturales*, alios *spurios*.
— *Naturales* dicuntur ii qui nascuntur ex
parentibus solutis, inter quos matrimo-
nium bene contrahi poterat vel tempore
conceptionis, vel tempore nativitatis. —
Omnes alii dicuntur *spurii*, nempe si na-
scantur ex parentibus incestuosis, vel adul-
teris, vel voto solemini ligatis. Istorum au-
tem aliqui dicuntur geniti ex damnato
concubitu, nimirum quando ob copulam
est imposta matri poena mortis, puta, si
ipsa coierit cum ascendentे, vel descend-
ente, vel si cum adulterio intercesserit
incestus, et in aliis casibus apud Salmant.².

Certum est autem quod parentes tenen-
tur *alimenta* praestare filiis, etiam spurii,
et adhuc ex damnato coitu natis, si isti
nequeant aliunde sustentari. Et in hoc
merito jus canonicum, in cap. *Cum habe-
ret, de eo qui duxit*, etc., correxit jus civile
in Authent. *Ex complexu*, C. de *incest.*
nupt., ubi vetitum erat spurii etiam ali-
menta praebere.

Quoad successionem vero, filii *natu-
rales*, si pater careat filiis legitimis³, de

¹ *Azor*, part. 2, lib. 2, cap. 4, qu. 18. — *Villal.*, part. 2,
tr. 41, diff. 7, num. 9. — ¹ *Lib.* 4, cap. 1, dub. 3, num. 14.
— ² *Tr.* 14, cap. 5, num. 48 et 49. — ³ *Auth. Licet*, C. de
naturalib. liberis. — ⁴ *Disp.* 24, n. 88. — ⁵ *Cap.* 19, n. 71. —
⁶ *Loc. cit.*, num. 88. — ⁷ *Loc. cit.*, num. 90. — ⁸ *Loc. cit.*,
n. 91. — ⁹ *Tr.* 14, cap. 5, n. 62. — ¹⁰ *Cap.* 19, n. 58. —

uni plus relinquere quam alteri, modo reliqui
filii non priventur legitima portione... Quam-
obrem pater filio studioso sibique morem ge-
renti, potest plus relinquere quam alteri, salva
legitima⁴.

951. — ^{a)} Et parente.

^{b)} Et eorum matri simul, ut ait Lugo.

^{c)} *Croix*, lib. 3, part. 2, n. 1164 et 1167,
negat quidem spurios posse quidquam, praes-
ter alimenta, recipere a patre; non tamen
addit eos teneri restituere, si quid hujusmodi

jure novo communi⁵ possunt succedere
patri in omnibus bonis; vide Lugo⁶ et Les-
sium⁷. — Si autem pater habeat filios legi-
timos, potest ipse relinquere naturalibus⁸
duodecimam partem bonorum. Lugo⁹. —
Et deficientibus filiis legitimis, naturales
succedunt ab intestato patri (non relin-
quenti tamen uxorem) in sextam partem
haereditatis, dividendam cum matre. Lu-
go¹⁰. — Ipsi vero filii naturales succedunt
matri aequae ac legitimi, non solum ex te-
stamento, sed etiam ab intestato. Lugo¹¹.

Filiii autem *spurii* praeter alimenta
nihil penitus ex quocumque titulo possunt
recipere a patre, neque inter vivos, neque
ex testamento aut ab intestato; et si quid
acceperint, tenentur in conscientia resti-
tuere haeredibus patris. Ita communiter
Salmant.⁹, Croix¹², Lessius¹⁰, Lugo¹¹ et
Sanchez¹³. Et vocant praedicti Lessius¹⁴,
Lugo¹⁵ et Sanchez omnino improbabilem
opinionem Soti, Ledesmae et Angles, di-
centium posse in conscientia spurios acci-
pere inter vivos aliquid a patre, modo
non sint filii clerici vel religiosi. — Ratio,
quia isti spurii effecti sunt per legem
omnino incapaces in odium genitorum;
ut habetur ex *Novella* 74, cap. 6, tit.
Quib. mod. naturales filii, ubi dicitur:
Neque participanda eis ulla clementia est;
sed sit supplicium etiam hoc patrum, ut
agnoscant quia neque quicquam peccatri-
cis concupiscentiae eorum habebunt filii.

An autem *spurius* possit succedere
matri?

Negant Covarruvias¹⁶ et Molina¹⁷,
apud Lessium¹⁸, qui hanc veriorem sen-

¹¹ *Disp.* 24, n. 92. — ¹² *Consil. mor.*, lib. 4, cap. 3, dub. 19,
num. 5. — *Sanch.*, loc. cit., n. 4. — *Sotus*, de *Just.* et *Jure*,
lib. 4, qu. 5, art. 1, ad 4; et in *4 Sent.*, dist. 41, art. 4,
concl. 2. — *Martin. de Ledesm.*, 2° 4ta, qu. 18, art. 1, dub. 16,
v. *Ad tertium*. — *Angles*, *Flor. theol.*, *quaest. de Dominio*,
art. 8, diff. 2.

recepient: quod ceteroquin ex praemissis
sequitur.

^{d)} Lessius, *loc. cit.*, non dicit opinionem
Soti, etc., improbabilem esse; Lugo vero, *loc.*
cit., n. 92: « Rejicitur, inquit, ab aliis tam-
quam omnino improbabilis ».

^{e)} Covarruvias, *de Matrim.*, part. 2, cap. 8,
§ 5, n. 21; Molina, *disp.* 167, n. 7, *concl.* 4,
id negant dumtaxat de spurio qui natus est
ex coitu damnato et lege humana punibili.

^{f)} Lessius, *cap.* 19, n. 64, eos auctores

Natura-
quando
quocumque
succede-
parentibus

Spuriipra-
ter alime-
ta nihil po-
sunt accipi-
re a patre

Quinam
dicantur fi-
lli natura-
les.

Quinam
spurii.

Parentes
tenentur a-
limenta
praestare
etiam spu-
riis.

*Spurius
babili
potest
cedere
et.*
tentiam putat. Sed dicit contrariam non esse improbabilem (et merito, cum textus citatus loquatur de solis patribus). — Sicut neque improbabilem [Lessius] censem sententiam, quam tenent Sà et Henriquez, scilicet, quod possit spurius retinere ea quae mater ipsi reliquit, donec a judice per sententiam illis privetur.

*Si pater
stitutus
haeredem
in pacto
non redi-
tum spuri-*
952. — Quaeritur 2º. *Si pater instituat haeredem amicum, cum pacto ut bona reddat spuri, et haeres acceptet; an iste teneatur reddere in conscientia?* — Adsunt tres sententiae probabiles, ut ajunt Salmant.¹.

*probabi-
liter pos-
sit reine-
re et spu-
rificari;*
Prima dicit, talem haeredem posse retinere; et pro suo arbitrio potest dare spuri ex sua gratuita donatione, et contra potest negare si velit. Quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat; et vice versa vere est haeres, et dominium acquirit haereditatis. Ita Sanchez², Molina³, Lessius⁴ et Lugo⁵, qui vocat hanc veriorem et communem^{a)} cum Vasquez, Diana, etc.

*probabi-
liter resti-
tuenda sunt
haeredi ab
testator:*
Secunda sententia mihi probabilius dicit haeredem teneri bona restituere haeredi ab intestato. Quia ex una parte non tenetur illa tradere spuri, cum non teneatur gravamen illud observare, utpote apudum contra legem; ex altera non potest haereditatem retinere contra voluntatem testatoris, qui nunquam intentionem habuit ut apud eum bona remaneant. — Ita Sotus^{b)}; item Salon, Ledesma^{b)}, Trulench, apud Salmant.^{c)}; et valde probabilem hanc vocat Sanchez.

Tertia vero sententia, quam ut non minus probabilem enixe tuerunt Salmant.^{d)} (et non immerito), tenet haeredem bene acquirere haereditatem, sed ex justitia

pacti initi teneri eam reddere spurio. — Ratio, quia promissio illa facta in premium haereditatis missae, satis obligat haeredem ex justitia, postquam haereditas est tradita; maxime, si ideo haeres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit.

Ad objectionem autem, quod illa promissio non obliget, tum quia facta est contra legem et in ejus fraudem, tum quia gravamen illud, sive conditio est turpis, et ideo rejicitur a lege; — respondent aliud esse, quod promissio sit contra legem; aliud, quod materia sive res fuerit promissa contra legem. Promissio enim facta ad obtinendam rem turpem, illicita quidem est ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam vero res turpis jam est tradita, promissio pretii valet et obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim qui promittit premium meretrici illicite promittit, et ante copulam non tenetur promissionem implere; at copula secuta, licite premium tradit, et ex justitia tradere tenetur (ut diximus n. 712): ita a pari, quamvis haeres illicite promittat tradere spuri haereditatem, et peccet promittendo, quia fraudat legem; licite tamen potest et debet ipsi tradere haereditatem ex pacto inito, postquam testator ipsi haereditatem reliquit.

953. — « Quaeres IIIº. *Qui haeredes succedant ab intestato, aut testamento rupto vel irrito?*

« Resp. 1º. Ante omnes alios patri succedere legitimos liberos; et in demoratuorum locum, nepotes.

« 2º. Deficientibus descendantibus, patrem et matrem defuncti; et in eorum locum, avos et avias.

Objectio-
ni responde-
tur.

Quinam
succedant
ab intesta-
to.

n. 106 et seqq. — *Diana*, part. 5, tr. 3, resol. 121. — *Salon*, in 2º 2º, post qu. 61, de Dominio, qu. 5, art. 5, dub. ult., concl. 1. — *Trulli*, lib. 7, cap. 18, dub. 7, n. 4. — ^{b)} Tr. 14, cap. 5, n. 70. — *Sanch.*, loc. cit., n. 4 et 11. — ^{c)} Loc. cit., n. 73 et seqq.

cit, tamquam negantes filium spuri posse matri succedere, ut refert S. Alphonsus; at n. 65 addit aliorum sententiam, quae dicit filium conjugati cum soluta, vel filium sacerdotis ex soluta, uno vel altero concubitu susceptum, posse matri succedere; de qua dicit: « Haec sententia non videtur improbabilis.... Contraria tamen est verior ».

952. — ^{a)} Scilicet, pro hac sententia, quam ipse vocat veriorem et satis communem, Lugo adducit Vasquez, Diana, etc.

^{b)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 5, art. 1, ad 4 argum.; Martinus de Ledesma, 2a 4ae, qu. 18, art. 1, dub. 16, v. *Ex quibus colligitur*, quidquid dicant Salmant., sententiam hanc tenuit de solo filio clerici in sacris aut religiosi.

« 3º. His quoque deficientibus, fratres et sorores ex utraque parte conjunctos; « idque aequis portionibus, exclusis iis qui ex solo patre vel matre conjuncti sunt.
 « 4º. Si ex fratribus vel sororibus utrinque conjunctis unus mortuus liberos relierit, succedunt hi loco parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. — Si tamen fratres et sorores utrinque conjuncti omnes mortui sunt: tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una tantum parte conjunctis, non in stirpes, sed capita, adeoque aequis portionibus succedunt; quia duorum fratum filii, non suorum parentum loco, sed jure propriae conjunctionis succedunt. Cum ergo aequaliter juncti sint, aequales etiam in portione haereditatis esse debent ». [Ita Salmant.¹ cum Lugo, Molina, etc., contra alios].

« 5º. Deficientibus fratribus et sororibus utrinque conjunctis eorumque liberis, succedunt fratres et sorores ex una tantum parte conjuncti; hoc tamen discri mine, ut qui ex parte patris sunt juncti, succedant in bona a patre provenientia, in reliquis aequaliter omnes.

« 6º. Si fratres et sorores eorumque filii deficiant, succedunt propinquiores collaterales, usque ad decimum gradum: et fit talis successio in capita, nulla habita ratione, an ex altera parte, an ex utraque sint conjuncti ». — [Authent. Post fratres, C. de legit. haered.].

« 7º. In horum defectu succedit uxor; et denique in illius morte, fiscus saecularis, in bonis omnibus laici ab intestato defuncti: fiscus autem ecclesiasticus, in bonis clerici. — Laymann².

954. — Hic quaeritur 1º. *Quomodo facienda sit inter fratres collatio bonorum, a parente defuncto provenientium?*

¹ Tr. 14, cap. 5, n. 106. — *Lugo*, disp. 24, n. 189. — *Molina*, disp. 164, n. 12. — ² Lib. 8, tr. 5, cap. 6, n. 1 et seqq. — ³ Ex leg. penult. et ult., ff. de dotis collat.; cum Auth. de imensis donation., § Posita igitur. — ⁴ Tr. 24, n. 75. — ⁵ Loc.

955. — a) Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 160, ita profecto docet; sed n. 159, excipit libros quos pater emit et tradidit filio, qui versabatur in litterarum studiis, si doctor effectus aut jam emancipatus non erat; quos Navarrus vult conferendos esse.

b) Silvester exceptionem hanc non uni-

Haec collatio, licet de jure antiquo locum haberet tantum, quando filii ab intestato patri succedebant; de jure tamen novo, ex Authent. *de triente et semisse*, § *Illud quoque bene*, tenentur semper filii conferre bona a patre obtenta: nisi pater expresse eos a collatione exemerit, vel nisi aliquis eorum nolit habere cum aliis portionem, contentus iis quae in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid a patre in dotem vel, causa matrimonii aut simili, ei fuerat promissum: nisi promissione illa aliorum legitima laesa fuerit³. — Salmant. ⁴ cum communi.

955. — Quaeritur 2º. *An sumptus a patre pro filii studio, libris, doctoratus gradu facti, debeant in collationem et portionem bonorum afferri?*

Resp. Negative cum communi; quia haec cedunt in bonum commune. Salmant. ⁵ cum Navarro^{a)}, Bonacina, Molina. — Nisi (dicunt Navarrus, Silvester^{b)}, etc.^{c)} in manu patris aderant bona propria filii, v. gr. castrenia vel quasi-castrenia. Tunc enim censemur de illis filium in studiis sustentasse.

Extendunt 1º hanc doctrinam ad expensas factas pro aliqua dignitate. Tunc enim praesumitur pater potius eas donasse: nisi aliud expresserit, aut sumptus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. — Extendunt 2º ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat beneficium, vel ut liberetur a vinculis aut a poena criminis. Ita Salmant.^d cum Molina, etc. — Extendunt 3º ad expensas factas pro filii honesta recreatione. Navarrus^e, Silvester^{f)}, cum Salmant.^g.

956. — Quaeritur 3º. *An conferri debeat patrimonium a patre filio donatum ad sa-*

cit., n. 76. — *Bonac.*, disp. 3, de Contr., qu. 6, punct. 7, § unic., n. 7 et 9. — *Molina*, disp. 239, n. 1. — *Navar.*, *Man.*, cap. 17, n. 160. — ^a Apud. *Salmant.*, loc. cit., n. 76. — ^b Tr. 24, n. 77. — *Molina*, disp. 240, n. 8; et disp. 241, n. 9. — ^c Loc. cit., n. 77, i. f.

versim apponit; sed casu quo apud patrem exstant bona filii castrenia vel quasi-castrenzia; • *in dubio*, inquit, praesumetur quod pater administratorio nomine egerit id de pecunia ipsius filii, et sic imputabitur in partem ejus ». Ita ille, v. *Peculium II*, qu. 8.

^d) *Navarrus*, *Man.*, cap. 17, n. 160, negat

Collatio
bonorum
tristis del
cti, quae
facienda

Sumpt
facti p
studio fil
non s
conferend

Alli se
plus ac
conferend

*cros Ordines suscipiendos, si donatio lae-
dat aliorum filiorum legitimam?*

Negant Gomez, Pereyra ^{a)} et alii, apud Salmant. ¹, ex concilio Tridentino ², ubi prohibetur omnis alienatio patrimonii. — Affirmant vero probabilius Lugo ³, Salmant. ⁴ cum Vasquez, Molina, Ledesma ^{b)}, Bonacina, etc.; quia donatio quae laedit aliorum jus est jure naturali illicita. Concilium autem (respondeatur) non absolute prohibet patrimonii alienationem, sed tantum quando clericus aliter decenter vivere nequit: hinc licite clericus potest sponte patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. Salmant. ⁵.

957. — Quaeritur 4º. *An filius conferre teneatur quae de bonis paternis male expendit in ludis, meretricibus, etc.?*

Affirmant Navarrus, Silvester, Bonacina, Vasquez, etc., apud Salmant. ⁶: modo expensae fuerint in magna quantitate, et pater eas non remiserit. — Negant vero Salmant. ⁷ cum Molina, Soto ^{a)}, Fagundez: modo filius plus non consumpsert male, quam pater contentus fuit, ut in suam sustentationem et honestas recreations expenderet. Secus, si expensae excessissent. — His autem limitationibus utrinque positis, facile hae duae sententiae conciliantur.

Gomez, in leg. 29 Tauri, n. 21, v. Ex quo. — ¹ Tr. 24, num. 78. — ² Ses. 21, de Reform., cap. 2. — ³ Disp. 5, n. 37. — ⁴ Loc. cit., n. 79. — Vasq., Opusc. de Testam., cap. 7, § 5, dub. 10. — Molina, disp. 288, n. 15; et disp. 241, num. 10. — Bonac., disp. 8, qu. 6, punct. 7, § unic., num. 5, v. f. — ⁵ Loc. cit., n. 81. — Navar., Man., cap. 17, n. 164. — Silvest., v. Peculum II, qu. 9. — Bonac., loc. cit., n. 10. —

958. — Quaeritur 5º. *An expensae factae a patre in die nuptiarum sint in collationem adducendae?*

Resp. Negative cum communi, etiamsi filius habeat bona propria: nisi aliud expresse constet de voluntate patris ^{a)}. Navarrus, Molina, Bonacina, etc. cum Salmant. ⁸.

959. — Quaeritur 6º. *An mobilia, vestes pretiosae et similia, data a parentibus, sint in collationem afferenda?*

Affirma, nisi parentes expresse aliud disponuerint, ex leg. Ut liberis, et leg. Illud, C. de collation. — Et idem de arrhis et muniberis. Salmant. ⁹ cum communi, Sanchez ^{a)}, Bonacina, etc.

Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis a viris uxoribus, constante matrimonio. — Secus vero dicendum de vestibus ordinariis.

960. — « His adde 1º. Si uxor, susceptis ex priori marito liberis, ad secundas nuptias transit, quidquid a priore marito, donatione, aut testamento acquisivit, ejusdem matrimonii liberis cedere. — Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

961. — « Adde 2º. Haeredem adeundo haereditatem, non commoda tantum et jura, sed etiam debita et onera realia

Expensae
nuptiarum
non sunt
conferen-
dae.

Mobilia,
vestes pre-
tiosae, etc.,
quandoque
conferenda.

Uxor ad se-
cundas nu-
ptias trans-
iens.

Haeres in
se suscipit
onera realia
defuncti.

Vasq., loc. cit., dub. 7, i. f. — ⁶ Loc. cit., n. 82. — ⁷ Loc. cit., num. 88; et tr. 18, cap. 5, num. 44. — Molina, disp. 242, num. 3 et 4. — Fagund., Decal., lib. 4, cap. 24, num. 2. — Navar., Man., cap. 17, n. 166. — Molina, disp. 238, n. 12. — Bonac., loc. cit., num. 11. — ⁸ Tract. 24, num. 86. — ⁹ Tract. 24, num. 86. — Bonac., disp. 8, qu. 6, punct. 7, § unic., n. 18.

conferenda esse ea quae pater pro filio, prae caeteris, impendit in vestitu, cibo, equitatu, nisi cum pater donavit ei aliquam summam, ut de ea pro libito disponeret, et ipse suo arbitrio in praedictis impendit ». — Silvester vero, v. Peculum II, qu. 8, i. f., postquam dixit conferendos esse sumptus pro studio factos, si pater haberet bona filii castrensis vel quasi-castrensis, subdit: « Quod tamen videtur limitandum, quando pater dedit pro causa necessaria, non autem pro voluntaria ».

956. — ^{a)} Franciscus de Caldas, Pereyra et Castro, in leg. Si curatorem, § 12, Laesis, n. 132, non satis accurate a Salmant. citatur; nam afferit quidem hanc sententiam, sed subdit: « Licit hoc controversia non careat, et contrarium asserat Covarruv..., qui censem hujusmodi donationem fore imputandam ».

^{b)} Petrus de Ledesma a Salmant. utique pro hac sententia adducitur; sed apud ipsum, Sum., de Sacram. Ordinis, cap. 7, concl. 6, id non reperitur.

957. — ^{a)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 2, satis perspicue sententiam negativam innuit, dicens pupilos et minores, qui in studio vel curia a patribus sustentantur, « posse parvam aliquando quantitatem respectu sui status ludere ».

958. — ^{a)} Auctores ex Salmant. hic citati praetermittunt ampliationem: Etsi filius bona habeat propria. — Et pariter Molina non admittit limitationem (quam Bonacina etiam praetermittit): Nisi aliud expresse constet de voluntate patris.

959. — ^{a)} Sanchez, de Matrim., lib. 6, disp. 25, n. 11 et seqq., id perspicue insinuat,

Duplici
beneficio
gaudet,

« defuncti in se transferre. — Interim tam
men duplici beneficio gaudere:
« 1º. Ut supra vires haereditatis non
obligetur.
« 2º. Quod deductis expensis funeris, et
solutis debitibus, quartam partem » [Quae
vocatur *falcidia* in legatis, sive donationi-
bus causa mortis, non vero in legatis piis;
ut Salmant.¹; *trebellianica* autem in fidei-
commissis] « haereditatis obtinere debeat
haeres vel haeredes; et si eam non ha-
bent, legatis (non tamen piis, ut notat
Trullench²) detrahere possunt, beneficio
legis Falcidiae. — Laymann³, Sanchez⁴).
« Ut autem hoc beneficio frui possit

¹ Tr. 14, cap. 5, n. 196. — ² Lib. 7, cap. 18, dub. 12, n. 2,
ex Auth. *Similiter*, C. ad legem Falcidiām. — ³ Lib. 8,

« haeres, conficere tenetur inventarium ». modo
ficiat inven-
tarium.
[Intra 30 dies, et per alios 60 concludere⁵,
nisi adsit legitimū impedimentum]; « ta-
metsi hanc obligationem testator pos-
sit remittere, respectu legatariorum et
fideicommissariorum, quibus ex mera
liberalitate aliquid relinquit: non tamen
respectu creditorum, quibus praejudi-
care non potest. Universim enim ab
onere inventarii et a rationibus redden-
dis, eos quibus potest relinquere bona,
sine onere dandi partem aliis, potest
liberare, iisque concedere ut eorum di-
ctis vel juramento stetur. — Molina,
card. de Lugo⁶ ».

tr. 5, cap. 6, n. 7. — ⁴ L. ult., § 2 *Sin autem dubius*, C. de
jure deliberandi. — *Molina*, disp. 219. — ⁵ Disp. 24, n. 236.

dicens munera ista, si sint quotidiana, censeri
donata; si vero sint pretiosa, censeri commo-
data dumtaxat ad usum.

961. — ^{a)} Sanchez, *Decal.*, lib. 4, cap. 15,
n. 36 et 37, negat haeredem teneri ad vota
defuncti explenda, ultra vires haereditatis.

TRACTATUS SEXTUS

DE PRAECEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO ET PRAECEPTIS ECCLESIAE

CAPUT I.

De Praecepto Octavo.

huius pro-
beatur
et praec-

« Prohibetur hic omnis injusta laesio
famae et honoris proximi: ac praecipue
omnis falsitas et mendacium; ac laesio
verbalis: quae fit tum in judicio, falso ac-

cusando vel verum celando, de quo supra;
tum etiam extra, perniciose mentiendo,
secreta revelando (de quo vide Bonacina¹,
Laymann²), ac denique detrahendo ».

DUBIUM I.

Quid sit Suspicio, Judicium temerarium et Dubitatio; ac quale peccatum.

962. *De judicio temerario, et quando est mortale.* — 963. *De suspicione et dubitatione temeraria.* — 964. *An haec pertingere possit ad mortale.* — 965. *Quomodo discernatur judicium a suspicione.*

Judicium,
Suspicio,
Dubitatio,

962. - « Suppono haec tria differre inter
se, quod *judicium* sit firma animi senten-
tia, seu assensus indubitatus; *suspicio*,
assensus inchoatus, quo quis inclinat
in unam partem, judicans probabiliter
latere aliquod fundamentum opinandi.
Dubitatio autem non est assensus (nisi
causaliter), sed quasi suspensio animi,
in neutram partem inclinando. — Quae-
ritur ergo hic, non de suspicione et judi-
cio prudenti, quod sufficientibus indicis
nititur; sed de imprudenti et temerario,
quod iis destituitur. Majora autem in-
dicia requiruntur ad judicium quam ad
suspicionem; et ad hanc, quam ad dubi-
tationem.

« Resp. I^o. *Judicium temerarium*, cum
plena advertentia, de gravi malo pro-
ximi, communiter est mortale contra
iustitiam. Ita Filliuccius, Lessius³, Lay-
mann⁴. — Ratio est, quia proximo fit
gravis injuria, dum sine causa improbus

habetur, cum habeat jus ad bonum no-
men et famam: praeterquam quod ex
his judiciis plerumque gravia mala se-
quantur. — In confessione tamen non
opus est explicare speciem mali judi-
cati; cum omnia uni iustitiae commu-
nativa in specie infima adversentur.
Escobar⁵.

« Dixi: *communiter*; quia si judicium
habeat magnam probabilitatem, etsi non
omnino sufficientem ad certitudinem,
erit veniale. Quia moralis certitudo et
magna probabilitas non adeo distant, ut
censeatur gravis injuria, judicare cer-
tum quod est valde probabile; v. gr. si
judices juvenem, solum cum puella in-
ventum in cubiculo, illicita tractasse.

« Ex quibus resolvitur, peccari tantum
venialiter, temere judicando, sequenti-
bus casibus (vide Tanner⁶):

« 1°. Si non sit grave malum quod pro-
ximo temere impingis. Et sic eum, qui

Si habeat
magnum
probabil-
item, ve-
niale.

Item, si
malum non
sit grave,

¹ Disp. 2, de Restitut. in partic., qu. 2, punct. unic. —
² Lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 5. — *Fili.*, tr. 40, num. 6. —
³ De Just. et Jure, lib. 2, cap. 29, n. 11. — ⁴ Lib. 3, tract. 8,

part. 2, cap. 2, num. 5. — ⁵ Tract. 1, exam. 10, cap. 4,
num. 36 (edit. Lugdun. s. d.). — ⁶ Tom. 8, disp. 4, qu. 3,
dub. 2, a num. 18.

vel si desit
plena ad-
vertentia;

item, ju-
dicium de
indetermi-
nato.

Suspicio
et dubita-
tio, ex ge-
nere suo,
venialia.

Si ex ma-
levolentia
procedit, le-
thalis.

« judicat alium esse spurium vel filium Ju-
daei, a mortali excusant Navarra, Azor
« et Lessius, contra alios, apud Diana¹.
« 2º. Si sit grave quidem, sed non per-
fecte advertas.

« 3º. Si advertas quidem te male judi-
care, non tamen advertas signa esse in-
sufficientia, nec de iis dubites.

« 4º. Si signa sint sufficientia ad opi-
nionem saltem probabilem.

« 5º. Mortale etiam non est (per se lo-
quendo), si de indeterminato tantum ju-
dices: quia nulli fit gravis injuria. —
« Escobar² ex Fagundez³ ».

963. — « Resp. IIº. Suspicio et dubitatio
temeraria ex genere suo videntur esse
peccata tantum venialia; maxime si pro-
cedant ex errore intellectus, quo indicia
ut sufficientia apprehenduntur⁴. Ita
Laymann ex S. Thoma, Navarro, Mo-
lina; Filiuccius⁵, Lessius⁶, etc. (contra
multos, qui putant esse mortale). — Ra-
tio est, quia communiter suspicio tan-
tum est concitatio quaedam ad assen-
sum; manet enim in mente suspicantis
aliquo modo bona existimatio proximi:
ergo non fit illi gravis injuria, cum non
totaliter deturbetur de possessione bo-
nae famae; fit tamen aliqua, quia temere
dubitatur.

« Dixi: *maxime si ex errore*; quia ta-
lis, cum non sit per se voluntaria nec
pertinax, meretur excusationem. — Si
vero ex malevolentia in suspicione gravi
persistas, erit mortale (ut docent Les-
sius, Filiuccius, etc.), ob injuriae gra-
vitatem. Atque idem est de dubitatione

Petr. Navar., de Restitut., lib. 2, cap. 4, n. 450. — Azor,
part. 3, lib. 13, cap. 11, dub. 4. — Less., cap. 29, n. 14. —
Part. 5, tr. 5, resol. 68. — ⁸ Tr. 1, ex. 10, cap. 4, n. 52 (edit.
Lugd. a. d.); al. (edit. Lugd. 1644, Venet. 1660), n. 91. —
Laym., lib. 3, tr. 8, part. 2, cap. 2, num. 6. S. Thom.,
2º 2º, qu. 60, art. 3. — Navar., Rubr. de Judiciis, n. 50. —
Molina, tr. 4, disp. 16, a n. 10. — ⁸ Tr. 40, cap. 1, qu. 5,
num. 10 et seqq. — ⁴ Cap. 29, dub. 3, num. 16 et 18. —
Less., cap. 29, dub. 3, n. 21. — Full., tr. 40, n. 19. — Cafe-

« positiva, orta ex malevolentia absque
causa: procedit enim ex contemptu al-
terius, proindeque gravis injuria repu-
tatur ».

964. — Quaeritur: *an suspicio sive du-
bitatio temeraria possit pertingere ad pec-
catum grave?*

Prima sententia negat. Et hanc tenent
Cajetanus et Petrus Navarra, quibus ad-
haeret Laymann⁷; cum Diana, Sa, Ar-
milla, etc., apud Salmant.⁸ — Ratio isto-
rum, quia suspicio, quantumvis temeraria,
nunquam graviter famam alterius laedere
videtur.

Secunda vero probabilior sententia af-
firmat, si suspicio sive dubitatio sine in-
dicis fieret de peccatis gravissimis: ut
esset, de pio religioso suspicari quod sit
haereticus, vel quod cum matre incesta-
rit; vel de viro communiter habito ut ca-
tholico, quod sit Judaeus vel atheus. Ra-
tio, quia forte major injuria iis irrogatur
alia suspicando, quam si certum judicium
haberetur illorum de delictis gravibus or-
dinariis. — Ita Lugo, Molina, Dicastil-
lus, etc., apud Croix⁹; et Salmant.¹⁰, qui
tenent hanc ut communem et veram.

965. — « Quaeres quomodo discerni pos-
sit suspicio a judicio firmo, quando for-
mido de opposito expresse non est con-
 juncta.

« Resp. Cajetanus censet eum judicare,
qui rogatus an habeat rem pro certo,
respondeat sibi certam aut fere certam
videri; eum vero suspicari, qui respon-
det se non esse moraliter certum, sed
facile posse falli. — Vide Bonacina¹¹.

tan., in 2º 2º, qu. 60, art. 8, ad 3. — Petr. Navar., lib. 2,
cap. 4, num. 454. — Diana, part. 3, tr. 5, resol. 81. — Sa,
v. *Judicium temerarium*, n. 1 (in genuin. edit.). — Armilla,
v. *Suspicio*. — ⁸ Tr. 13, cap. 4, n. 102. — Lugo, de Just.
et Jure, disp. 14, n. 14. — Molina, tr. 4, disp. 16, num. 10
et 11. — Dicast., lib. 2, tr. 2, disp. 12, part. 1, dub. 4, n. 48. —
Lib. 8, part. 2, num. 1177, v. f. — Loc. cit., num. 103. —
Cajetan., in 2º 2º, qu. 60, art. 3. — ⁸ Disp. 2, de Restit.
in partic., qu. 7, punct. 1.

Suspici-
et dubita-
tio, jux-
tatio, nequ-
esse letum.

Probabi-
lius leth-
alis, si si
sine indici
de peccati
gravissi-
mis.

Quomodo
discernatu
suspicio
judicio.

962. — ^{a)} Fagundez, quidquid dicat Escobar,
casum hunc silentio praetermittit in Decal.,
lib. 8, cap. 11, ubi de judicio temerario tractat.

963. — ^{a)} Lessius et Filiuccius explicatio-
nem hanc certe innuunt, dum scribunt
peccare graviter eum, qui peccatum grave
« ex malevolentia » suspicatur, prout inferius
ab ipso Busenbaum notabitur.

964. — ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 3, part. 2,
cap. 2, n. 6, distinguit suspicionem a dubi-
tatione; et primo quidem de suspicione adhae-
ret potius sententiae secundae, quae est opinio
S. Alphonsi. Dicit enim: « Temere de proximo
suspicari est ex genere suo peccatum dum-
taxat veniale ». Sed inferius addit: « Est tamen
valde probabile... suspicionem de gravi sce-

DUBIUM II.

Quid sit, et quam grave peccatum Detractio.

966. *Quid sit detractio, et quid contumelia.* — 967. *An excusetur a mortali, revelare defectus naturales alicujus, etc.* — 968. *Quando liceat crimina prodere.* — 969. *An id liceat ad vitandum damnum proprium vel aliorum.* — 970. *Quando secretum sit servandum.* — 971. *Et quando possit manifestari. Et an, ad vitandum damnum proprium.* — *Quomodo autem peccent alienas litteras legentes.* (Remissive, vide Lib. V, n. 70). — 972. *An liceat famam suam tueri, alterum infamando.* — 973. *An, alterum infamare apud amicum.* — 974. *An excusetur a mortali, propalare crimen, publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium.* — 975. *Quando crimen possit dici publicum.* — 976. *An infamatus de uno crimen possit infamari de alio.* — 977. *Quid, si detrahis ex loquacitate. Et quid, si referas auditia.* — 978. *Vide alias resolutiones apud Bussenbaum.* — 979. *Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur.* — 980. *Quid, si sit superior.* — 981. *Quid, si sit particularis, et cum possit, non avertit.* — 982. *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda.* — 983. *An liceat seipsum infamare.* — 984. *Quomodo restituendus sit honor ablatus.* — 985. *Quid, si dehonoratio fuerit secreta.* — 986. *Quae satisfactio praestanda.* — 987. *An semper sufficiat petitio veniae.* — 988. *Quibus casibus expedit confessarium omittere monitionem de hac satisfactione praebenda.* — 989. *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia.* — 990. *Quid, si offenditor puniatur a judice, vel damnetur ad satisfaciendum.*

Detractio.
Differt a contumelia.

Dupliciter
differt a
contumelia.

966. — « Resp. Detractio est alienae famae injusta violatio vel denigratio. « Differt a contumelia, quae est injusta honoris diminutio: 1º. Objecto; quia contumelia honor, detractione autem fama laeditur, quae est opinio seu existimatio de alterius excellentia: honor autem est testificatio alienae excellentiae animo conceptae. — 2º. Differt modo; quia contumelia, instar rapinae, fit aperte contra praesentem; detractio ut plurimum, instar furti, occulte et contra absentem. — Unde licet contumelia detractione gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex genere suo; etsi ex paritate materiae aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio, quia est gravius furto, quod est mortale, cum laedat proximi famam, quae est majus bonum quam opes ».

Hic quaeritur: *quando contumelia est peccatum mortale?*

Apud Mattheum (v, 22), habetur: *Qui... dixerit fratri suo, raca: reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennae ignis.* — Explicant interpres

apud Cornelium a Lapide verbum *raca*, significare hominem vituperabilem sive sputo dignum; illudque proferentem dici *reum concilio*, quia in concilio tantum gravia crimina deferebantur. Sub verbo autem *fatue*, intelliguntur cuncta convicia gravem injuriam irrogantia. Haec igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia: nisi excuset circumstantia personae, vel inadvertentiae, vel animi nolentis graver laedere. Ita praefatus Cornelius a Lapide et Concina¹. — Hic vero S. Thomas² sic recte advertit: *Dicendum quod, sicut licitum est aliquem verberare... causa disciplinae (puta patri, praelato, domino aut magistro); ita etiam et causa disciplinae potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviosum dicere.*

Omnis autem tenemur contumelias tolerare, animum vindictae abjiciendo. — Quandoque tamen expediens erit contumelias repellere, nempe cum tolerantia praevideatur adscribi obsistendi impotentiae aut stultitiae; vel si obesse possit bono communi, prout si praelatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic pe-

Toleranda
est contu-
melia.

Quando-
que repel-
lenda.

in Decal., dissert. 2, cap. 2, n. 2. — ^{• 2^a 2°}, qu. 72, art. 2, ad 2.

lere, v. g. prodigionis, incestus, levissimis in dictiis, ac magna animi temeritate, de persona honesta conceptam, ad mortale peccatum pertingere. — Quibus sic dictis de suspicione,

addit paulo inferius de dubitatione: « Caeterum de temeraria dubitatione constantius id asseri potest, per se loquendo, ad mortale peccatum eam non pertingere ».

tulantia subditorum augeretur: ut Con-
cina¹.

Detractio,
duplex.

Detractio alia est directa et formalis, quae fit ex intentione famam laedendi; alia, indirecta et materialis tantum, quae fit ex levitate et loquacitate aliqua.

967. — « Ex dictis resolvetur:

« 1º. Regulariter non est mortale (etsi per accidens ratione damni sequentis tale esse possit) revelare naturales defectus animi, corporis vel natalium^a); quia tales non sunt morales: nec infamia apud prudentes reputatur, quod quis, v. gr. sit stupidus, spurius, luscus. — Bonacina^b.

Revelare
naturales
defectus,
per se non
lethalis.

Ita Lessius^c, Salmant.^d cum Navarro^e, Dicastillo, etc. — Si vero dicantur in faciem, aliquando possunt esse mortalia. Salmant.^f. — Idem dicunt de defectus natalium propalatione, quae aliquando etiam potest esse mortalis; ut dicere de viro honorabili, exercuisse vilissimum officium, vel fuisse mancipium. Sed omnia haec maxime pendent a circumstantiis.

Quando-
que morta-
le.

Infamare
generalibus
nominibus,
plerumque
veniale.

« 2º. Plerumque etiam levis detractio habetur, si alium infames generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. gr. esse iracundum, superbum, etc. (etsi aliquando gravis esse possit); quia audientes plerumque interpretantur de naturali propensione et defectu involuntario, nec oritur grave damnum famae. — S. Antoninus^g, Silvester, Lessius^h, Laymannⁱ.

Item, re-
ferre morta-
lia non no-
tabiliter in-
famantia.

« 3º. Similiter non erit mortale communiter, referre peccata mortalia quae ob conditionem personae non notabiliter famam laedant; v. gr. si dicas militem habere concubinam, pugnassem in duello, cogitare vindictam; adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, etc. — Laymann^j.

Narrare
defectus na-
turales,
quandoque
lethalis.

« 4º. Fieri tamen potest ut narrando defectus etiam naturales, spectata con- ditione et statu illius, graviter noceas,

« et sic graviter pecces: ut si gravem et optimi nominis praelatum aut religio sum, mendaciis assuetum esse; virum gravem ac consularem, illegitime natum, « Judaeum, etc. dicas ». [Item Salmant.^k cum Lessio, Navarro, Dicastillo, etc.] — Idem est, etsi de altero nihil in particulari, sed tantum in genere dicas, v. gr. te scire aliquid de illo, quod si dicas, magno illum rubore sit affecturum. — Card. Lugo^l.

Justas
causes pro-
dendi cri-
men vel de-
fectum alie-
ni.

968. — « 5º. Crimen aut defectum aliquis, modo verum, saepe licet prodere ob justas causas: v. gr.

« 1º. Cum expedit superiorem scire suorum defectus, ut emendentur (de quo vide supra, de *Correctione fraterna*). — Et sic eos, qui crimen occultum filiorum parentibus, vel famulorum heris, [Vel religiosorum praelato, ut patri: vide dicenda Lib. IV, n. 243] in ordine ad correctionem (cavendo tamen ne ex revelatione majus damnum sequatur) significant, communiter excusari docet Trulench^m ex Bonacina, etc.; uti et uxorem loquentem cum marito (vel contra) de criminibus occultis filiorum vel famulorum.

« 2º. Causa consilii vel auxilii capienda: in quo tamen videndum ut cum minimo damno tertii fiat.

« 3º. Causa cavandi alterius damni, ut si alicujus aestimatio falso concepta de ejus doctrina, probitate, est aliis perniciosa. — Unde cum agitur de conferendo officio, de contrahendo matrimonio, de suscipienda religione, assumendo medico, praeceptore, famulo, famula, etc., licet manifestare (immo aliquando oportet) occultata alterius impedimenta, inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod in commodum merito timeretur: dummodo nulla alia sit ratio commodior impenediendi; et damnum quod proximo time-

¹ Lib. 10, diss. 2, cap. 2, n. 5. — ^a Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 2, n. 8. — ^b Cap. 11, n. 14. — ^c Tr. 18, cap. 4, n. 45. — ^d Dicast., lib. 2, tr. 2, disp. 12, part. 2, dub. 4, n. 111. — ^e Tr. 19, cap. 4, n. 45. — ^f Part. 2, tit. 8, cap. 3, v. Item. — ^g Silvest., v. Detractio, num. 2. — ^h Cap. 11, n. 18. — ⁱ Lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 8, num. 8. — ^j Loc. cit. — ^k Loc. cit., n. 43 et 45. — ^l Less., loc. cit., n. 14 et 18, i. f. Navar., Man., cap. 18, n. 24. — ^m Dicast., lib. 2, tr. 2, disp. 12, part. 2, dub. 4, num. 118 et 114. — ⁿ De Just. et Jure, disp. 14, num. 49 et 50. — ^o Lib. 7, cap. 10, dub. 11, n. 4. — ^p Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 3, num. 6.

967. — ^a) Bonacina, n. 11, loquitur de defectu natalium. At vero, si quis dicatur natus ex Judaeis, Saracenis, haereticis, adulterio,

incestu, sacrilegio, vult esse mortale, casu quo defectus sit occultus.

^b) Navarrus, Man., cap. 18, n. 24, tractans

« tur, sit majus aut saltem aequale damno
« quod ex manifestatione defectus aut cri-
« minis alterius ei obvenerit. — Lessius¹ ».

Maxime hic est advertenda doctrina S. Thomae², ubi docet illum proprie detrahere qui male loquitur de altero, intendens ejus famam denigrare. — Secus autem, si hoc non intendat, sed aliquid aliud. Ratio, quia (ut addit idem S. Thomas³): *Hoc... non est detrahere per se et formaliter loquendo, sed solum materialiter et quasi per accidens.* Unde infert S. Doctor quod *si verba... per quae fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter ali- quod bonum vel necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio.*

Hinc dicendum cum Patre Concina⁴, [Continuatore] Tournely⁵, posse revelari crimen alterius: 1º. Ut proximus emendetur, deferendo illud judici aut praelato, domino aut parenti. — 2º. Ad damnum publicum vitandum. — 3º. Ad tuendum innocentem; puta, si innocens accusetur de homicidio, potes manifestare auctorem; vel si scis furem habitare cum alio ignorante, potes eum certiorare, ut sibi caveat. Ita Concina⁶, [Contin.] Tournely⁷, Lugo⁸; et Salmant.⁹ cum Soto¹⁰, Bañez et Tapia, ex S. Basilio, qui¹⁰ ait bene posse crimen revelari, quando necessitas poscit ut periculo consulatur aliorum.

969. — 4º. Addunt Lugo¹¹, [Contin.] Tournely¹², Bonacina¹³, et Salmant.¹⁴ cum aliis citatis, quod unusquisque, ad evitandum grave damnum sui vel aliorum, etiam in

¹ Cap. 11, n. 57 et seqq., et n. 63. — ² 2°, qu. 73, art. 2. — ³ Loc. cit., art. 2, corp. — ⁴ Lib. 10, in Decal., dissert. 2, cap. 5, n. 17. — ⁵ De Restit. in partic., cap. 8, artic. 3, sect. 2, v. *Non peccat.* — ⁶ Lib. 10, in Decal., dissert. 2, cap. 5, n. 17. — ⁷ De Restit. in partic., cap. 3, art. 3, sect. 2, v. *Non peccat.* n. 5. — ⁸ Disp. 14, n. 107 et 108. — ⁹ Tr. 18, cap. 4, num. 64. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 73, art. 2, dub. 1, concl. 2. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5,

bonis fortunae, licite potest detegere grave crimen alterius. modo non intendat illum infamare, sed damnum proprium vel alienum vitare. Sufficit autem ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat diffamato; secus vero, si damnum vitandum sit leve vel longe minus. — Ita Salmant.¹⁵ cum Villalobos¹⁶, Dicastillo¹⁷, Tapia; item Elbel¹⁸, Mazzotta¹⁹.

Et hoc satis probabile puto cum Lugo²⁰, qui dicit eo casu te non teneri neque ex justitia neque ex caritate proximi crimen occultare cum gravi tuo damno. — Non ex justitia; quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere ad proprium damnum effugiendum. Si enim spectat ad bonum commune, quod sine sufficienti causa non manifestentur crima occulta; magis ad commune bonum pertinet illa revelare, quando hoc est necessarium, ne alii errent cum notabili suo dispendio. — Neque tenetur ex caritate; quia caritas non obligat cum tanto detrimento. Sicut enim non teneris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam teneris eo casu occultum crimen proximi celare. — Ita Lugo.

Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni; quia in tali dubio favendum est innocentem, uti dicunt Salmant.²¹ cum auctoribus citatis²².

Haec autem omnia intelligenda, modo non possit damnum aliter averti, et modo non amplius nec pluribus crimen mani-

etsi majus
damnum
immineat
infamato,

etiam in
dubio de
gravitate
damni.

Limitatio-
nes.

qu. 14, art. 6, n. 4 et 7. — ¹⁰ Regul. brevius tract., interrog. 25. — ¹¹ Disp. 14, num. 112. — ¹² De Restit. in partic., cap. 8, art. 3, sect. 2, v. *Non peccat.* — ¹³ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 8, n. 1. — ¹⁴ Tr. 18, cap. 4, n. 64. — ¹⁵ Loc. cit., n. 65. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 14, art. 6, n. 10. — ¹⁶ Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 1, qu. 6. — ¹⁷ De Just. et Jure, disp. 14, num. 97, 112 et 114. — ¹⁸ Loc. cit., num. 65, i. f.

de defectibus naturalibus, negat esse mortale ea revelare, « quae non pertinent ad bonam famam morum ».

968. — ^{a)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 5, qu. 7, art. 1, v. f., asserit in generali, posse et debere secreta revelari, « si sint in periculum grave tertiae personae, cui non potest aliter occurri ».

969. — ^{a)} Villalobos et Dicastillus indiligentius citantur a Salmant.; nam Villalobos, part. 2, tr. 11, diff. 36, n. 4, id non habet;

Dicastillus autem, lib. 2, tr. 2, disp. 12, part. 2, dub. 3, n. 93, asserit licitum esse aliquem infamare, quando id necessarium est ad impediendum damnum reipublicae vel tertiae personae; et n. 94, idem fieri posse, « si te aliquis injuste vexat ». Non aliud. — Elbel pariter, part. 4, confer. 12, *de Injusta laesione famae*, n. 353, solum asserit posse aliquem infamari, « causa avertendi mali aut damni a proximo innocentem ».

^{b)} Ex auctoribus citatis a Salmant., Villa-

festetur, quam oportebit ad reparandum
damnum quod timetur.

Sed hic magna Quaestio occurrit: *An, ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injuste per vim aut fraudem, puta aperiendo litteras, etc.?* — In hac plures sunt sententiae:

Sotus¹ dicit non posse, etiamsi mortem subire deberes; et fere^{c)} consentit Sanchez². — Navarrus³ autem dicit non posse, si damnum irreparabile alteri immineat ex illa infamacione; secus, si reparabile. — Molina⁴ censet tunc tantum posse revelare, quando longe majus detrimentum tibi times. — Lessius⁵ vero, Petrus Navarra⁶, Mazzotta⁷, Concina⁸ (et probabile putant Salmant.⁹) dicunt posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum. Quia, licet peccaveris notitiam accipiendo, in gravi tamen necessitate poteris illa uti; prout, quamvis injuste furatus sis equum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini.

Inter has tam varias sententias, mihi magis arridet sententia Lugonis¹⁰, quem sequuntur Croix¹¹, [Continuator] Tournely¹² et Sporer^{d)}. — Docet hic magnus theologus, te non posse, generaliter loquendo, uti notitia illa injuste accepta, cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta qua tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura. — Prout casu quo debitor est in extrema vel gravi necessitate, non tenetur restituere, etiamsi creditor eadem necessitate laboret; ut diximus *ex n. 701*. Sed omnes (vide *ibid.*)

¹ De Just. et Jure, lib. 5, qu. 10, art. 2, assert. 2, v. *Tertio id.* — ² Consil. mor., lib. 6, cap. 6, dub. 2, n. 6. — ³ Man., cap. 18, n. 54. — ⁴ Tr. 4, disp. 37, n. 18. — ⁵ Cap. 11, n. 55. — ⁶ Lib. 2, cap. 4, n. 190 et 191. — ⁷ Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 1, qu. 5. — ⁸ Lib. 10, in Decal., dissert. 2, cap. 5,

cum eodem Lessio dicunt quod teneris restituere, si praecise propter illam subtractionem proximum in eamdem necessitatem injeceris. Sic a pari in casu nostro, si tu secretum revelando damnum infers alteri, teneris ad restitutionem; cum per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum conjecisti in necessitatem tale damnum patiendi. — Et hanc sententiam tenet etiam Laymann¹³.

Tunc tantum recte admittunt Lugo¹⁴, Sporer^{d)} et Croix¹⁵, te posse crimen manifestare, quando esset tibi permisum etiam per vim aut fraudem illud exquirere, et litteras aperire: et casus esset: 1º. Si revelatio esset necessaria ad commune bonum reipublicae. 2º. Si alter teneatur ex justitia secretum revelare ad damnum tuum reparandum. 3º. Si ille injuste te vexaret. — Alias, non licet tibi alterius litteras aperire ad bonum tuum procurandum vel ad malum aliquod vitandum; quia hoc esset contra commune bonum humani commercii. Tantum enim id permittunt auctores ad se tuendum ab injusta vexatione inimici; ut Lessius¹⁶, Laymann^{e)}, Bonacina^f, et Salmant.¹⁷ cum aliis communiter.

An autem possis defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alijcujus, et tu ad illam admittaris? — Vide infra, *Lib. V, de Peccatis*, n. 72, v. *An citra*, ubi dicemus id illicitum esse.

970. — Quandonam autem *Secretum* sit servandum? — Praenotare oportet quod secretum triplex esse potest, scilicet: Ex sua natura, promissum, et commissum.

1º. Secretum *ex sua natura*, puta si casu aliquid scias, servare debes *ex*

Secretum quaque

Obligatio secreti naturale

n. 18. — ¹⁸ Tr. 13, cap. 4, n. 65. — ¹⁹ Disp. 14, n. 101. — ²⁰ Lib. 3, part. 2, n. 1233. — ²¹ De Restit. in partic., cap. 3, art. 3, sect. 2, v. *Sed si ex criminis.* — *Less.*, cap. 16, n. 20. — ²² Lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 5, n. 5. — ²³ Disp. 14, n. 108. — ²⁴ Lib. 3, part. 2, n. 1238. — ²⁵ Cap. 12, n. 133. — ²⁶ Tr. 13, cap. 4, n. 65.

lobos, *loc. cit.*, ampliationem istam silentio praetermittit.

c) Omnino consentit Sanchez.

d) Sporer, *tr. 5, cap. 4, n. 46, v. f.*, haec solum dicit: « Neque mortis, neque tormentorum metu revelare poterit, praesertim quando alter *ex revelatione aequale vitae discrimen subire deberet* ».

e) Laymann, *loc. cit.*, hanc partem non habet; sed absolute negat secretum per vim

aut fraudem acceptum, posse revelari ob meum tormentorum vel mortis periculum, quando alteri *ex revelatione aequale vitae discrimen subeundum erit*.

f) Bonacina, *disp. 2, de Restit. in part., qu. 2, punct. unic., n. 6*, dicit licitum esse aperire litteras « *ad praecavendum proprium periculum quod sibi [quis] timet.... Hac eadem de causa, excusat qui intercipit litteras sui capitalis inimici* ».

Quid, si
notitiam ac-
ceperis in-
juste.

Auctorum
opiniones.

justitia; dum ex manifestatione graviter alter laederetur in fama vel bonis. — Nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mortis, nisi damnum alias imminens sit commune et grave. Ita Sanchez¹, Salmant.² cum Bonacina, Dicastillo et Trulench. Sed vide mox dicenda *num. 971*, v. *Tertia*.

2°. Secretum *promissum* regulariter obligat graviter vel leviter juxta intentionem promittentis. Ita Salmant.³ cum Sanchez⁴ et Lugo. — In *dubio* autem dicendum puto, neminem censeri gravi obligatione obstrictum, nisi de illa constet. — Notandum autem est quod *promissio secreti*, etiam jurata, non obligat quando tu revelare teneris: unde judici legitime interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. — At si secretum sit tibi *commissum*, et alias non est publicatum, teneris servare etiam legitime interrogatus, et potes respondere te nihil scire, scilicet ad revelandum: quia judex nequit abrogare jus naturae, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut infra. Ita Lugo⁵; Bonacina, Dicastillus, Petrus Navarra⁶, cum Salmant.⁷

3°. Secretum autem *commissum*, quod alias dicitur *rígorosum* et *absolute naturale*, potest committi expresse vel tacite,

¹ Consil. mor., lib. 6, cap. 6, dub. 2. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 76. — ³ Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 2, punct. unic., n. 8. — ⁴ Dicast., de Restit., disp. 12, part. 5, app. 2, dub. 3, n. 590 et seqq. — ⁵ Trull., lib. 7, cap. 10, dub. 32, n. 9. — ⁶ Loc. cit., n. 77. — ⁷ Lugo, disp. 14, n. 140. — ⁸ Disp. 14, n. 141. — ⁹ Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 2, punct. unic., n. 9 et 10. — ¹⁰ Dicast., de Restit., disp. 12, part. 5, app. 2, n. 565 et seqq. — ¹¹ Tr. 18, cap. 4, n. 78. — ¹² Loc. cit., n. 79. —

970. — ^{a)} Sanchez male citatur a Salmant.; nam, *de Matrim.*, lib. 1, disp. 5, de promissione in generali loquitur *n. 19*, et refert quidem hanc opinionem; sed, *n. 20* scribit: « Sententia verior ait promissionem simplicem acceptatam ab altero, ex genere suo obligare ex justitia et sub mortali, nisi rei promissae parvitas excusat ».

^{b)} Petrus Navarra haec satis perspicue innuit, scribens, lib. 2, cap. 4, n. 159: « Videatur jus naturale et divinum quod non procedatur [a judice] ad inquisitionem sine intamia; naturale quidem, quia lex naturalis est servandi secretum. Peccata enim occulta aut peccatores occulti lege naturali et fraterno atque

prout medicis, advocatis, obstetricibus, theologis consultis. Et hoc secretum strictius obligat. — Vide Salmant.⁸

971. — Ex quadruplici autem capite potest manifestari secretum *commissum*, saltem sine peccato gravi:

1°. Ex praesumpto consensu principalis; ut Salmant.⁹ cum Lugo, Sanchez¹⁰, Valentia¹¹, etc.

2°. Ex parvitate rei sub secreto commissae; vel si aliunde res sit cognita vel publicata. Salmant.¹² — An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum Lugo¹³; Bonacina, Trullench, Azor, Salmant.¹⁴: dummodo non detegatur personae, cui creditur quod secretum committens specialiter voluerit celari. Et ita etiam Roncaglia¹⁵ et Mazzotta¹⁶. (Vide *n. 973*).

3°. Ex inadvertentia vel indeliberatione; sive ex suppositione quod res non sit gravis. — Notant tamen Salmant.¹⁷ cum Sanchez, quod, ut revelans excusetur a mortali, debet certo credere rem non esse gravem.

4°. Ex justa causa, nempe si servare secretum verteret in damnum commune, vel alterius innocentis, vel etiam ipsius committentis; quia tunc ordo caritatis postulat ut reveletur¹⁸: unde etiamsi jurasses, tunc detegere posses. — Ita commu-

⁸ Loc. cit., n. 79, i. f. — ⁹ Lugo, loc. cit., n. 147. — ¹⁰ Loc. cit., n. 80. — ¹¹ Loc. cit., n. 147. — ¹² Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 2, n. 2. — ¹³ Trull., lib. 7, cap. 10, dub. 32, n. 8. — ¹⁴ Azor, part. 3, lib. 18, cap. 31, dub. 2. — ¹⁵ Tr. 18, cap. 4, n. 80. — ¹⁶ Tr. 18, de 7° Praec., qu. 4, cap. 4, qu. 4. — ¹⁷ Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 1, v. *Qu. demum*. — ¹⁸ Loc. cit., num. 81, i. f. — ¹⁹ Sanch., Consil. mor., lib. 6, cap. 6, dub. 1, num. 6.

naturali amore tenemur obtegere, cum in communitatis damnum non vergunt.. Lex enim servandi secretum, ut doctores docent, non solum obligat servare secretum nobis commissum, sed etiam peccata seu peccatores occultos non revelare ».

971. — ^{a)} Sanchez, *Consil. mor.*, lib. 6, cap. 6, dub. 3, n. 1, hoc in casu simili asserit, scilicet tractans de eo, qui litteras legit ex consensu praesumpto mittentis vel ejus cui mittuntur.

^{b)} Valentia, *in 2am 2ae*, disp. 5, qu. 14, punct. 1, v. *Postremo*, non loquitur de causis excusantibus a secreto revelando.

^{c)} Non utique totum, sed quantum satis

Revelatio
secreti com-
missi non
est lethalis:

ex prae-
sumpto con-
sensu;

ex parvi-
tate rei, vel
si res sit co-
gnita, aut
dicatur uni
probo;

ex inadver-
tentia vel
indelibera-
tione;

ex justa
causa.

niter Salmant.¹ cum Molina, Dicastillo, Valentia, Bañez, Navarro, Bonacina, Trulench, Reginaldo, etc.

An autem *quis possit revelare secretum commissum, ad proprium damnum grave effugiendum?* — Loquendo de secreto *commisso*, sive rigoroso, negat de Alexandris² cum Scoto³, Silvestro⁴ et Reginaldo⁵.

Ratio, quia secretum servandum est semper ac sine peccato servari valeat. — Et huic sententiae adhaeret D. Thomas⁶, ubi dicit secretum commissum servari debere, *quod de se celari potest sine peccato*.

Secunda sententia, quam tenet Molina⁷, censet tunc posse tantum revelari secretum, quando ejus observantia vergeret in multo gravius damnum ipsius manifestantis.

Tertia vero sententia, communior et probabilior, quam tuentur Laymann⁸, Sotus⁹, Lessius¹⁰, Navarrus¹¹, Lugo¹², Roncaglia¹³, Sporer¹⁴, Elbel¹⁵, Bonacina¹⁶, tenet te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum, etiamsi inde alteri immineret periculum mortis: modo

¹ Tr. 13, cap. 4, num. 82. — *Molina*, tr. 4, disp. 5, num. 6 et 7. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 12, num. 576 et 580. *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 14, punct. 1, v. f. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 70, art. 1, dub. 4, ad 6. — *Navar.*, *Man.*, cap. 18, num. 54. — *Bonac.*, de Restit. in partic., disp. 2, qu. 2, num. 9. — *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 82, num. 10. — *Regin.*, lib. 24, n. 112. — ² *Confessar.* monial., cap. 6, § 1,

illud sine vi aut fraude excepereis¹⁷. Ratio, quia non teneris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare: et non praesumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certe appareat; ut addunt Lugo¹⁸ et Croix¹⁹. — Nec obstat dicere quod spectet ad bonum commune secreta commissa servare, ne humanum perturbetur commercium. Nam respondet Lugo²⁰, ut diximus supra, hoc verum esse, nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniat: eo enim casu magis ad bonum commune pertinet, ut unusquisque noscatur qualis est, ne alii ex ignorantia graviter errant, et perniciose decipientur cum damno innocentium. — Praeterea, si potest ille cui secretum est commissum, illud revelare ad vitandum damnum innocentis (ex communi doctorum, ut supra vidimus): cur debet ipse inferioris esse conditionis aliorum, ne possit revelare ad damnum proprium effugiendum? — Excipit tamen, ut communiter DD. docent, nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus: *grave*. Nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum

qu. 9. — ² Quodlib. 1, art. 15, v. f. — ⁴ Lib. 8, tr. 8, part. 2, cap. 5, n. 2, post med. — ⁵ De Just. et Jure, lib. 5, qu. 10, art. 2, assert. 2. — ⁶ Cap. 11, num. 53 et 54. — ⁷ Disp. 14, n. 115, 116 et 142. — ⁸ Tr. 13, de 7° Praec., qu. 4, cap. 4, num. 8, resp. 2. — ⁹ Tr. 5, cap. 4, n. 46, II. — ¹⁰ Confer. 13, num. 890. — ¹¹ Loc. cit., num. 8. — ¹² Loc. cit., num. 116. — ¹³ Lib. 8, part. 2, n. 1232, v. f.

est ad avertendum damnum, ut sapienter monet B. Doctor in op. *Istruzione e Pratica* (edit. 6, Neapoli 1765), cap. 11, n. 9: « Allora, inquit, tu ben puoi palesarlo (e talvolta anche lo dei), quanto basta a rimuovere il danno ».

⁴) Scotus citatur a Cajetano de Alexandris absque loci indicatione; Scotus autem in 4, dist. 21, qu. 2, concl. 5, minus clare de hoc casu loquitur.

⁵) Silvester, v. *Confessio III*, n. 13, et v. *Secretum*, § *Secundum*; Reginaldus, loc. cit., n. 112, hanc negativam sententiam videntur forte insinuare, inquantum silentio praetermittunt praesentem casum ubi exponunt rationes quibus liceat secretum revelare.

⁶) Molina, tr. 4, disp. 37, n. 10 et seqq., potius adhaeret, sub quibusdam conditionibus, tertiae sententiae, quam S. Alphonsus probabilorem et communiores appellat. Scribit enim n. 10: « Quando aliquis casu absque sua culpa novit crimen secretum alicujus aut aliud ejusdem secretum, vel ipsi commissum fuit aliquod secretum, non tenetur illud servare cum periculo propriae vitae, membra aut gra-

vium tormentorum... etiam si ex detectione periclitetur vita alicujus ». — Deinde n. 11: « Si ex revelatione secreti commissi, aut quod quis casu novit, periclitaretur vita alicujus; ex eo vero quod celaretur, solum periclitaretur honor aut fama, vel bona externa diuiniarum ejus qui illud novit, arbitror prudentis arbitrio esse judicandum.... num cum tanto suo detimento teneatur illud servare an non: quoniam, etiam si per secretum commissum illud accepisset, non censeretur cum tanto suo detimento intendisse se obligare ad illud servandum, si detrimentum esset magnum et sine spe quod foret reparandum ». — ⁷) Navarrus, *Man.*, cap. 18, n. 54, dicit licet tum esse revelare secretum etiam juratum, ad avertendum damnum reipublicae aut proximi.

⁸) Roncaglia et Elbel, in reliquis concordantes, limitationem hanc silentio praetermittunt.

⁹) Lugo, loc. cit., n. 112, i. f., ita sane respondet, loquens de alterius crimine cognito extra secretum commissum, ut apud ipsum S. Alphonsum superius videre est.

Quidam
negant da-
mnun grave
sufficere
ad liceit re-
velandum.

Alii re-
quirunt da-
mnun mul-
to gravius.

Probabi-
lius satis
estdamnum
grave.

revelare, ut grave damnum proprium vitares; ut dicunt Sanchez¹⁾, et Roncaglia¹, cum Trullench. Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune, te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum.

*Idem de
secreti pro-
missione.*

Quid, si sit promissum? — Quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare; cum nemo censatur ad secretum se obligare cum incommmodo gravi. — Ita Laymann², Roncaglia³, Sporer⁴ et Holzmann⁵.

Quid vero dicendum, si expresse promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitae, an revelare posses in periculo mortis?

Affirmat satis probabiliter Sporer⁶, dicens tunc posse et teneri; quia nulli est licitum propriam vitam prodigere. Et huic sententiae se adjungit Laymann⁷: juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam⁸, ubi tenet cum Petro Navarra (et idem tenent Sotus, Rodriguez et Vega, apud Salmant.⁹), non esse licitum alterius vitae propriam postponere, puta cedendo cibum in penuria aut tabulam in naufragio; quia ex pracepto caritatis quisque tenetur propriam vitam praeferre alienae. — Sed cum sit etiam valde probabilis et communior sententia opposita, quod liceat ob honestum finem, conservationem propriae vitae omittere ob alterius vitam servandam (ut tenent Lugo¹⁰, Lessius¹¹; et Salmant.¹² cum Victoria, Prado, Diana ac Trullench; quia hoc non est directe sibi mortem inferre, sed vitam non tueri, quod licitum est ob justam causam): ideo valde pro-

¹ Tr. 13, de 7º Praec., qu. 4, cap. 4, qu. 3, resp. 2, i. f. - *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 32, n. 9. — ² Lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 5, n. 2, v. *Tertia*. — ³ Loc. cit., resp. 2; cfr. qu. 2, resp. 2. — ⁴ Tr. 5, cap. 4, n. 46, III. — ⁵ De Praec. decal., n. 646. — ⁶ Loc. cit., n. 46, IV. — ⁷ Loc. cit., num. 4. — ⁸ Lib. 2, tr. 3, cap. 3, n. 4. - *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 2, cap. 3, num. 41. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 1, art. 6, ad 1. - *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 187, n. 1. (*al.* cap. 188, num. 1.). - *Vega*, Sum. nueva, part. 1, cap. 127, cas. 7. — ⁹ Tr. 13, cap. 2, n. 34. — ¹⁰ Disp. 10, n. 48. — ¹¹ Cap. 9, n. 29 et 31. — ¹² Loc. cit., n. 34 in med. - *Victor.*, Select. 10,

babiliter doctores cum Lugo¹³, Molina¹⁴, et Croix¹⁵ cum Haunoldo¹⁶, dicunt in casu proposito te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitae, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

Quomodo autem peccent aperientes et legentes litteras alienas? — Vide *Lib. V.*, n. 70.

972. - « 6º. Hinc quoque, si quis injuste laedit famam tuam, nec potes eam tueri nec recuperare alia via quam immittenudo quoque famam illius; id licet (dummodo falsa non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est, nec magis laedas, quam laedaris, collata tua et alterius persona. — Vide card. de Lugo¹⁶ ».

Ita Cardenas apud Croix¹⁷, et consentit [Continuator] Tournely¹⁸. Secus tamen, si agatur in judicio, et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omnino etiam peccas, si falsa dicas; ex prop. 44 damnata ab Innocentio XI, quae dicebat: *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat, etc.*

973. - « 7º. Si quis solatii tantum causas, et non intentione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat auctori; ea enim ipsi imputanda est ». [Est communissima^{a)} apud Salmant.¹⁹; et communis^{a)} cum Mazzotta²⁰ cum Navarra, Bonacina, Sayro^{b)}, Lessio, etc. — Hinc probabiliter

*Ad repel-
lendam in-
justam infa-
mationem
licet famam
laedere.*

*Limitatio-
nes.*

*Narrare
injuriam
acceptam
non est le-
thale.*

de Homicidio, num. 26. - *Prado*, cap. 20, qu. 2, num. 37. - *Diana*, part. 5, tr. 4, resol. 42. - *Trull.*, lib. 5, cap. 3, dub. 2, n. 10. — ¹³ Disp. 14, n. 115. — ¹⁴ Tr. 4, disp. 37, n. 10. — ¹⁵ Lib. 3, part. 2, n. 1232. — ¹⁶ Disp. 15, n. 48 et seqq. — *Carden.*, Cris. 2, dissert. 26, n. 48. - ¹⁷ Loc. cit., n. 1217. — ¹⁸ De Restit. in partic., cap. 3, art. 3, sect. 5, v. f., v. *Quia tamen*. — ¹⁹ Tr. 13, cap. 4, n. 46. — ²⁰ Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 1, qu. 6, post med. - *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 2, cap. 4, n. 346. - *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 3, num. 8. - *Less.*, lib. 2, cap. 11, dub. 12, num. 72.

¹⁾ Sanchez, *Consil. mor.*, lib. 6, cap. 6, dub. 2, n. 5, satis perspicue hoc innuit, dicens vitam potius esse exponentiam quam detegendum secretum, « si revelatio secreti verget in grave reipublicae malum ».

²⁾ Haunold videtur hic ex typographico

mendo irrepsisse loco Molinae, qui solus cum Lugo pro hac sententia citatur a Croix.

973. - ^{a)} Salmanticenses dicunt: « Apud omnes auctores »; Mazzotta vero scribit: « Se cundum omnes ».

^{b)} Sayrus a Mazzotta quidem citatur, sed

ait Mazzotta cum aliis, excusari posse saltem a mortali, famulos detegentes injurias illatas a dominis, uxores a viris, filios a patre, religiosos a praelato].

Quid tunc
cavendum.

« Cavendum tamen ne dicatur pluribus,
« vel apertius nominetur persona, quam
« necesse sit ad consilium vel solatium.
« Lessius, Laymann ^{c)}, Tanner ^{c)}, card.
« Lugo ¹⁾. — Et sic excusari posse famulos
« (saltem a mortali) qui injurias sibi ab
« heris suis, uxores quae a maritis, filios
« qui a patre, religiosos qui a praelato,
« illatas, doloris tantum mitigandi causa,
« referunt, docet Trullench ²⁾ ex Lessio,
« Laymann, Tanner, Navarra, Diana ³⁾.

Revelare
crimen oc-
cultum uni
vel alteri
viro probo,

« Idem putat Cajetanus dicendum, si
« crimen occultum reveles uni alicui viro
« prudenti et taciturno, cui dicere perinde
« sit ac si nulli diceretur; eo quod damnum
« illud censeatur leve. Et sic Trullench ⁴⁾
« cum Diana ⁴⁾ excusat poenitentem qui in
« confessione manifestat complicem. Di-
« cunctque cum Tanner ^{c)}, Bonacina, Esco-
« bar ⁵⁾, etc., eam sententiam esse proba-
« bilem. — Verum hoc universim non vi-
« detur satis tutum; quia laesio famae
« apud unam etiam personam censemur
« gravis: ut patet ex judicio temerario.
« Immo saepe quidam aegrius ferunt se
« laedi apud unam personam gravem,
« quam tres vel quatuor alios. Unde Sua-

Massot., tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 1, qu. 6. — *Less.*, cap. 11, n. 72. — ¹⁾ Disp. 14, n. 53 et 54. — ²⁾ Lib. 7, cap. 10, dub. 11, n. 5. — *Less.*, loc. cit. — *Laym.*, lib. 8, tr. 3, part. 2, cap. 8, n. 6, i. f. — *Tanner*, tom. 3, disp. 4, qu. 8, dub. 7, n. 145. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 4, n. 346. — ³⁾ Part. 3, tr. 5, resol. 32. — *Cajetan.*, in 2^{am} 2^{am}, qu. 78, art. 2. — ⁴⁾ Part. 2, tr. 17, resol. 22; et part. 3, tr. 5, resol. 88. — *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 3, n. 2. — ⁵⁾ Tr. 1, exam. 10.

absque ulla loci indicatione, nec potui istud apud eum reperire.

^{c)} *Laymann*, lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 3, n. 6, i. f.; *Tanner*, tom. 3, disp. 4, qu. 8, dub. 7, n. 145, a Busenbaum inconsiderate hic allegantur; hanc enim animadversionem non habent.

^{d)} *Trullench*, loc. cit., n. 1, afferit quidem hanc sententiam ex Diana, et videtur eam censere probabilem. « Nihilominus tamen, inquit, n. 2, verior est contraria sententia ».

^{e)} *Tanner*, loc. cit., n. 138, « non omnino improbabiliter » a mortali excusari ait illum qui crimen alterius « uni vel duobus... fidissimis, qui nullo modo obfuturi putentur », sub secreto temere narrat.

^{f)} *Lessius*, cap. 11, n. 70, primo quidem

« rez, Filliuccius, Lessius ^{f)}, Azor et Lay-
« mann putant communiter esse mortale.
« Vide card. Lugo ⁶⁾ ».

Sed opposita sententia, nempe quod revelare crimen alterius uni vel alteri viro probo non sit mortale, satis est probabilis; ut dicunt Lessius ^{f)}, Cajetanus ⁷⁾; item Navarrus, Trullench, Corduba ⁸⁾, Petrus Navarra, Reginaldus, Bonacina, Tamburinius ⁹⁾ et alii. Ratio, quia, cum fama consistat in communi aestimatione hominum, non censemur absolute diffamus, qui apud unum vel alterum tantum suam famam amiserit. — Et huic sententiae aperte adhaeret D. Thomas ⁸⁾, ubi dicit: *Ad 3 dicendum quod si aliquis re-ferat praelato culpam proximi, intendens vel cautelam in futurum, vel aliquid hu-jusmodi, quod ad emendam proximi vi-deret expedire, non peccat. Si autem hoc sive praelato sive alicui amico suo ex ma-litia refert, tunc peccat mortaliter. Quod si ex incautela alicui dixerit hoc (id est crimen alterius), ita tamen quod non pro-veniat inde aliud, vel infamia vel vitupe-rium proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licet incaute agat.* — Ergo S. Doctor putat non provenire illi infamiam, cuius crimen uni tantum reveletur: nisi aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturus. Secus

cap. 4, n. 63 (edit. Lugd. q. d.). — *Suar.*, de Poenit., disp. 34, sect. 1, n. 2. — *FVII.*, tr. 40, n. 90. — *Azor*, part. 3, lib. 5, cap. 9, qu. 2; cfr. lib. 13, cap. 6, dub. 5. — *Laym.*, lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 3, n. 6. — ⁸⁾ Disp. 14, n. 51. — ¹⁾ Loc. cit. — *Navar.*, Man., cap. 18, n. 83. — *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 11, n. 1. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 4, diff. 10, n. 333. — *Regi-nald.*, lib. 24, n. 75. — *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in part., qu. 4, punct. 3, n. 2. — ⁹⁾ Quodlib. 11, art. 13.

de sententia negante esse mortale, scribit: « Verum haec sententia non videtur ita uni-verso affirmando. Nam fieri potest, ut quis malit sua crimina multis externis et plebejis esse nota, quam praelato vel alicui viro gravi, cum quo assidue versatur vel a quo depen-det ». Atvero n. 71, ad illatam objectionem de judicio temerario, quod, licet famam in uno dumtaxat intercipiat, est tamen peccatum mortale, et proinde idem dicendum videri de revelatione criminis uni tantum facta: « Re-spondeo, inquit, negando consequentiam ».

^{g)} *Corduba*, tract. de *Detractione*, qu. 2, concl. 5, i. f., hanc sententiam simpliciter tenet, « nisi (excipit) aliunde talis infamia ag-gravetur ». — Et pariter Tamburinius, *Decal.*, lib. 9, cap. 3, § 2, n. 7, excipit casum, « quo

satis
babili
non est
thale.

autem, ait S. Thomas, si tu peccatum proximi amico revelares *ex malitia*, nempe ex pravo animo nocendi; tunc enim non poteris a mortali excusari. — Nec dicas verbum illud *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia. Ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omnino intelligitur imprudentia, sive levitas animi, quae tantum est venialis; et tunc tantum erit mortalis, cum ex ea *inde provenit delinquenti infamia aut vituperium*.

*Beque est
fictio cum
locis ut
maria*

Nec obstat paritas judicii temerarii, a Busenbaum allata. — Nam bene respondet Lessius¹, quod ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famae; sed ob gravem injuriam quae alteri irrogatur, cum quisque habeat jus ne falsum crimen ei imputetur. Et ideo judicium temerarium est mortale; ut docet D. Thomas², dicens: *Ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebitate contemnit ipsum, et ideo injuriatur ei*. — Idque patet ratione. Quia, si judicium temerarium esset mortale ob damnum famae alteri proveniens; etiamsi tu ex justis indiciis tibi tantum notis judicares de occulto illius criminis, adhuc graviter peccares: quod nemo dicet. Ergo malitia judicii temerarii non sumitur ex damno infamiae, sed ex contemptu sive injuria, quae proximo infertur.

¹ Cap. 11, num. 71. — ² 2^a 2^a, qu. 60, art. 3, ad 2. — Less., cap. 11, dub. 18, num. 78 et 79. — *Navar.*, Man., cap. 18, num. 26. — ³ Disp. 14, num. 59. — ⁴ De 2^a praec.

prudenter judicatur quis nolle rationabiliter, ut sua fama apud illum unum denigretur.

974. — ^a) Valentia, *in 2am 2ae, disp. 5, qu. 17, punct. 2, quaer. 2*, asserit esse contra justitiam et caritatem.

^b) Toletus, *lib. 5, cap. 65*, ita distinguit: primo *n. 4*, negat esse contra justitiam diffamare in aliquo alio loco eum, qui infamis est per judicis sententiam; *n. 5* autem, de eo qui est infamatus per facti notorietatem scribit: « In alio loco distantie non licet manifestare ».

^c) Cajetanus, *in Opusc., tr. 31, resp. 9*, in generali dicit publica peccata posse manifestari absque detractionis vitio.

^d) Villalobos distinctione utitur, *tr. 11, diff. 36*; et primo quidem *n. 13* tractat de eo qui est infamatus per juridicam sententiam; cuius scelus revelare in aliquo loco etiam longinquum, negat esse peccatum mortale contra justitiam; sed ait esse peccatum contra caritatem. Deinde *n. 14*, peccatum publicum (scilicet non per sententiam judicis) revelare in

974. — ^e 8^a. Crimen simpliciter publicum, « sive sit notorum jure, sive facto, manifestare iis qui nesciunt, non est peccatum mortale injustitiae; quia hoc ipso auctor amisit jus ad famam, cum ratio justi judicii et evidentia facti faciat ne de injuria juste queri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans historiae publica crimina.

« Dixi: *non est mortale injustitiae*; quia detegere eo loco, quo fama non erat perlatura, vel non nisi post longum temporis, vel aliter cum gravi moerore ejus qui commisit, saepe potest esse mortale contra caritatem: ut Lessius, Valentia^{a)}, Toletus^{b)}, contra Navarrum et Cajetanum^{c)}. — Vide cardinalem Lugo^d, Fagundez^e ».

Quaeritur: *an peccet mortaliter qui crimen, in aliquo loco publicum, manifestat in alio loco, ubi ejus notitia nondum pervenerit, nec perventura erit intra breve tempus?* — Circa Dubium hoc tres sunt sententiae:

Prima cum Dicastillo, Villalobos^d, Antoine^e, Contin. Tournely^d, Cuniliati, etc., tenet peccare graviter contra justitiam; quia peccator ille in eo loco adhuc est in suae famae possessione.

Secunda sententia cum Lessio^f, Bonacina^g et Silvio^h, tenet peccare gra-

Revelare
crimen sim-
pliciter pu-
bicum non
est mortale
injustitiae.

Quid de
revelatione
in loco ubi
est, vel diu
erit igno-
rum:

Alli di-
cunt esse
grave con-
tra justi-
tiam.

Alli, gra-
ve contra
caritatem.

Eccles., lib. 5, cap. 3. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 12, part. 3, append. 2, dub. 19, n. 808 et seqq. — *Cuniliati*, tr. 9, cap. 7, § 4, n. 4.

loco ubi ignotum est, peccatum esse ait tum contra caritatem tum contra justitiam. — Idemque ac Villalobos tenet Contin. Tournely, *de Restit. in partic.*, cap. 3, art. 3, sect. 2, v. *Dico 1 et Dico 2*.

^e) Antoine, *de Just. et Jure, part. 3, cap. 4, qu. 7, resp. 4 et 5*, id asserit de crimine quod notum est sola rei confessione aut testium testimonio, et de crimine publico sola publicitate facti vel famae. Ceterum, *resp. 2*, dicit esse mortale contra caritatem crimen alterius, alicubi publicum etiam per sententiam, detegere sine justa causa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, si auctor criminis ibi bona fama fruebatur.

^f) Lessius, *cap. 11, n. 78*, dicit « saepe » esse mortiferum contra caritatem, si ille in eo loco erat bonae famae. Et *n. 80* explicat verbum « saepe », negans scilicet esse mortale: « 1° Si ille parum curet se alibi infamari... 2° Si quis ob grave crimen fuerit publice punitus ».

^g) Bonacina, *disp. 2. de Restit. in partic..*

viter, sed tantum contra caritatem. — Ratio, quia, licet reus jam amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristaretur, si sciret crimen suum patefactum fuisse ubi erat occultum.

Tertia sententia communior, quam tenet card. de Lugo¹ (et hic vocat communem et veram) cum S. Antonino, Cajetano, Ledesma²) et Joanne Majore; ac Salmant.³ cum Navarro, Bañez⁴), Serra, Filliuccio, Fagundez, Machado et aliis, dicit non peccare graviter neque contra justitiam neque contra caritatem. Plures adducunt rationes praefati auctores pro hac sententia. — Ratio mihi probabilior videtur esse, quod publico bono conductit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum enim bonum sane preferendum est famae privati hominis. Haec tamen ratio valet tantum respectu illorum criminum quae reddunt hominem perniciosum et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii proditorii, latrocini, lenocinii, scandalosae impudicitiae et similium. — Nec obstat dicere, reum in eo loco suam famam possidere, et ideo non posse

S. Doctor
negat esse
grave con-
tra utram-
que virtu-
tem.

Responde-
tur objectio-
ni.

illa expoliari cum sola opinione probabili. Nam respondetur quod eodem tempore quo suum crimen fit publicum, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad suam famam; et ex alia, communitas aliorum acquirit jus ad eum agnosendum ut vitet: et cum suum jus tunc evadit incertum, redditur etiam incerta possessio illius.

Pater Concina⁵ in hac quaestione distinguit; et ait quod, cum delictum est publicum *notorietate facti*, id est si publice est patratum, tunc in omni loco manifestari potest; cum autem esset publicum tantum *notorietate famae*, respectu ad illius manifestationem sic concludit: *Cauti omnes sint oportet, quia facile fingitur haec publica fama*⁶).

Distinc.
Concina

Loqui
captivitate
alicuius
non est me-
talis injec-
tia.

Nec refu-
re crimen
publicum
cum possi-
tatio.

« 9º. Similiter non est peccatum contra justitiam, saltem mortale, querere causam captivitatis alicujus, vel de ea loqui: sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse facta publica. Sayrus, Bonacina, Trullench⁷. — Ubi eodem modo excusat eum qui refert delictum alicujus publicum, refe-

Machado, Perfeto confessor, tom. 1, lib. 2, part. 3, tr. 24, docum. 2, n. 12. — ⁸ Compend. theolog., lib. 6, dissert. 2, cap. 8, num. 10. — Sayr., Clav. regia, lib. 11, cap. 6, num. 28. — Bonac., dissip. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 6, num. 8. — ⁹ In Decal., lib. 7, cap. 10, dub. 12, n. 12 et 18.

¹ De Just. et Jure, disp. 14, n. 59. — S. Anton., part. 2, tit. 8, cap. 8, ante § 1. — Cajetan., Opusc., tr. 31, resp. 9. — Joan. Major., in 4, dist. 15, qu. 16. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 61. — Navar., Man., cap. 18, n. 26. — Serra, in 2^a 2^a, qu. 8, art. 2, dub. 2, v. Dicendum 3. — Filli., tr. 32, n. 234 et 236. — Fagund., lib. 6, cap. 8, de 2^a praecl. Eccles., n. 7 et 14. .

qu. 4, punct. 6, n. 2 et 3, negat peccari contra justitiam; sed fieri potest, (subdit) ut referre crimen alterius publicum sit peccatum mortale contra caritatem, ut si delinquens gravi moerore afficiatur ob sui delicti manifestationem». — Silvius pariter, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, qu. 17, concl. 2, scribit: « Etsi fortasse non peccet contra justitiam, saepe tamen peccat mortaliter contra caritatem ».

¹⁰) Martinus de Ledesma non satis accurate citatur a Lugo (ex Molina tamen); nam in 2^a 4^a, qu. 18, art. 2, dub. 7, scribit cum distinctione: « Vel ille qui est diffamatus in uno loco ita est publice diffamatus, quod ex natura rei non potest celari ad minus in proximis aliis locis...; et qui illum sic diffamat in tali loco denuntiat in alio, non peccat mortaliter, nec ad restitutionem tenetur... Quando factum non est ita publicum aut non in tali loco, quod facile derivetur ad alium..., est peccatum mortale illum diffamare in alio loco ubi non est diffamatus, et ad restitutionem tenetur ».

¹¹) Bañez, quidquid dicant Salmant., videatur potius contrarium innuere; scribit enim

in 2^a 2^a, qu. 73, art. 2, dub. ult., concl. 1: « Si verosimile est quod infamia illius hominis, moraliter loquendo, promanabit ab eo loco in quo est infamis, ad alium locum in quo non est infamis, non est peccatum mortale contra justitiam neque contra caritatem eum in alio loco infamare ».

¹²) In Hom. apost., tr. 11, n. 12, addit B. Doctor: « Adverte autem quod delictum publicatum in una tantum familia aut monasterio, non potest dici absolute publicum; unde non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem monasterio ipsius ordinis, quod cum illo non haberet frequentem communicationem ». Et n. 13: « Delictum vero alicujus publicum *uno tempore*, non potest *in alio in quo factum est occultum*, publicari sine gravi culpa, saltem contra caritatem: excipe tunc si delictum esset publicum, non solum *notorietate facti*, sed etiam *notorietate juris*, nempe per sententiam judicis aut rei confessionem in iudicio... Ceterum, hoc non obstante, non prohibetur quin historici delicta publica describant etiam *ex solo facto* ». Cfr. *Istruzione e Pratica*, cap. 11, n. 12 et 13.

*Item si
teatrar
miten.*

« rendo simul poenitentiam et emendatio-
nem. Secus, si taceatur poenitentia quam
fecit: et sic ait peccare historiographos,
describendo peccata mortuorum publica,
et non referendo poenitentiam vel emen-
dationem, si resipuerint ».

*Dilectio
men bre-
divul-
gandum
per mor-
tum.*

975. - « 10°. Similiter, manifestare cri-
men quod nondum est publicum, mora-
liter tamen certum est, brevi fore publi-
cum (sive per facti evidentiam sive per
sententiam judicis), non est mortale;
quia parum nocet. Nisi tamen ex ista
anticipatione sequerentur gravia damna,
v. gr. in officio, etc. — Card. Lugo¹ ».

*Quando-
men sit
Micum.*

Ut autem aliquod crimen possit dici
publicum, censem Molina, Lugo et Hau-
nold, apud Croix², et Elbel³ cum aliis,
sufficere, si in aliqua communitate octo
personarum, quatuor illud sciant; vel si
centum personarum, sciant quindecim;
vel si mille, sciant viginti^{a)} circiter diver-
sarum familiarum plusquam duarum: pu-
blicum autem esse in aliqua vicinia qua-
draginta personarum, si sciant octo ex di-
versis familiis; item si in oppido quinque
millium civium, sciant quadraginta^{b)} per
illud dispersi.

Addit Stephanus cum aliis, crimen dici
famosum^{c)}, si illius fama pervagatur per
majorem partem oppidi, communitatis,
viciniae vel parochiae^{d)}. Item dicunt Mo-
lina et Lugo, dici infamatum in regno,
qui jam infamatus est in curia vel in alio
illustri loco ex quo facile in regnum fama
dimanet.

976. - « 11°. Infamem in uno crimine
de altero valde affini infamare, est tan-

« tum veniale: ut v. gr., si de adultero
dicas quod miserit litteras amatorias;
quia tunc non notabiliter augetur in-
famia ». — [Nec si de publico fure dicas
esse perjurum; nec si de famoso lusore
dicas omisisse Missam, non curare fami-
liam. Ita Salmant.^e cum Lessio, Lugo^{a)},
Bonacina, Tapia, etc. — Vel si dicas de
milite, fornicationem vel duellum pa-
trasse].

« De disparato tamen et non connexo
crimine infamare, est mortale; quia in-
famis in uno genere vitii non amisit jus
famae in aliis virtutibus. Tanner^f ex
Navarro et Lessio », — [Sic etiam dicunt
Salmant.^e cum Lessio^{a)}, Lugo, Bonaci-
na^{a)}, etc., esse grave de femina diffamata
de uno adulterio, narrare aliud occultum.]
— « contra Silvestrum^g, Paludanum, etc. ».

977. - « 12°. Detractio materialis ex
loquacitate orta est mortale, si gravem
proximi laesionem importet, idque ad-
vertatur; quia, etsi non intendatur di-
recte laesio alterius, ea tamen indirecte
et implicite est volita, et aequivalet for-
mali. — Veniale autem tantum erit, si
non sequatur laesio gravis; quia scilicet
communiter non serio accipitur nec cre-
ditur ».

« Similiter erit veniale tantum, audita
referre ut auditum tantum, hoc est nihil
affirmando de rei veritate, sed dubita-
tionem potius suam de ea significando;
ita ut nulla inde secutura putetur infam-
mia, nec auditores rationabiliter sint
credituri. Ita contra Azor^{a)} docet Tan-
ner^{b)}, Escobar^{c)}: eo quod diffamatio, si

Infamem
in uno cri-
mine diffa-
mare de alio
valde affini
est veniale.

De dispa-
rato, est le-
thale.

Detrac-
tio ma-
terialis,
quandoque
lethalis.

Quando-
que venia-
lia.

Referre
peccata al-
terius, ut
audita ab
aliis,

qu. 4, punct. 7. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 14, art. 4,
num. 6. — ^e Tom. 3, disp. 4, qu. 8, dub. 7, num. 141. —
Navar., Man., cap. 18, num. 42. — *Less.*, loc. cit., num. 84.
— ^f Loc. cit., num. 52. — *Lugo*, loc. cit., num. 58. — ^g V. *De-
tractio*, quaer. 1, v. f. — *Paludan.*, in 4, dist. 19, qu. 4,
v. *Similiter*, (num. 8) — ^c Tr. 1, exam. 10, cap. 4, num. 40
(edit. Lugd. s. d.).

975. - ^{a)} Elbel: « Ubi civitas aliqua, in-
quit, constat *mille* incolis, sufficit famam facti
alicujus pervolasse ad *triginta* diversos, etc.
ex illa civitate ».

976. - ^{a)} Lugo, *disp. 14, n. 58*, manife-
stamente concordat; si enim non eadem, similia saltem
exempla affert. — Idemque dicendum de Les-
sio, *n. 84*, et de Bonacina, *n. 3*, qui princi-
pium generale habent, etsi non afferant exem-
plum de muliere adultera.

977. - ^{a)} Azor videtur utique doctrinæ

hic expositæ contradicere, eo quod *part. 3,*

lib. 13, cap. 6, dub. 6, alias requirit condi-
tiones, ad hoc ut non sit mortale.

^{b)} Tanner, *tom. 3, disp. 4, qu. 8, dub. 7*,

^{b)} Molina, Lugo, Haunold, pro civitate
5000 incolarum, requirunt ut infamia sit « inter
triginta sparsim de eadem civitate ». Et ita
etiam dixerat S. Alphonsus in 1^a et 2^a edi-
tione.

^{c)} Sitque « simul nixa [fama] sufficientibus
indiciis ». Ita Stephanus.

« forte sequatur, imputetur audienti, si credat. — Idem docet card. de Lugo¹, recte limitans, nisi grave damnum ex modo narrandi vel ex levitate audientium (qui temere credituri sint et vulgaturi) secuturum possis praevidere. Hinc peccas graviter contra justitiam, si referens grave crimen, addas id tibi dictum esse a viro fide digno; quia praebes sufficiens fundamentum credendi. — Vide Diana².

Quaeritur: *an referre tantum peccata occulta alterius ut ab aliis auditam sit mortale?*

Dicendum 1º. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eo quod alii non sint credituri.

Dicendum 2º. Si audita referas coram iis qui probabiliter sint credituri ex sola

sua levitate vel malitia, non peccas contra justitiam; quia non es causa efficax damni, sed mere per accidens. At peccas contra caritatem; quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantum commode potest.

Dicendum 3º. Si tandem ita referas, quando est contra justitiam

ut audientes probabiliter et merito sint credituri, puta si asseras audivisse a persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita Lessius³, Lugo⁴; Sporer⁵ cum S. Antonino⁶, Cajetano⁷, Silvestro⁸, Laymann, Tamburinio et communi; Croix⁹, Salmant.¹⁰ cum Soto¹¹, Trullenbach, Villalobos¹², Silvio¹³, etc. — Additque Lessius¹⁴ (et hoc Salmant.¹⁵ habent ut certum cum Bañez, Lugo et Bonacina), quod si referas crimen alicujus valde enorme, puta haeresis, rebellio-

lib. 7, cap. 10, dub. 5, n. 2 et 3. — ⁸ Loc. cit., n. 24. —

⁹ Tr. 13, cap. 4, n. 49. — *Bañez*, in 2^a 2^a, qu. 73, art. 2, dub. 2, concl. 2. — *Lugo*, disp. 14, num. 56, i. f. — *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 5, n. 1, v. *Quinta*.

n. 139, concedit probabile esse ejusmodi detrectatores non peccare contra justitiam. Sed n. 140, eam doctrinam approbat, quam S. Alphonsus infra, distinctius et clarius quam Bussenbaum hic ex Escobar, exponit.

c) S. Antoninus, Cajetanus et Silvester a Sporer (ex Laymann) citantur, pro ea dumtaxat parte, qua negat peccatum esse contra justitiam, si ex levitate audientium infamia sequatur, uti S. Alphonsus ait in *Dicend. 2*. Quod utique innuit Cajetanus, in 2^a 2^a, qu. 73, art. 2, ubi scribit: « Modus... dicendi scilicet assertive, vel ex auditu, aut dubitative, multam varietatem in hoc facit. Nam solus assertor proprie tollit famam. Propter quod reliqui non tenentur ad restitutionem famae, si falsum sit quod retulerunt aut dubia aestimatione narrarunt. Ex levitate siquidem audientis, non ex vi dicentis, laeditur fama, si laeditur, in his casibus ». — S. Antoninus pariter, part. 2, tit. 2, cap. 2, § 3, v. *Quantum ad tertium*, scribit: « Nisi ille ostendat aliquam certitudinem majorem quam ex relatione communis, non auferit ex natura actus illi famam in opinione audientium; quia si illi firmiter concipiunt et credunt ex hoc, illum de quo est sermo esse criminosum, leves sunt ». — Silvester denique, v. *Detractio*, qu. 1, i. f., negat esse mortale ex Scoto, « quando ex loquacitate dicuntur infamatoria recitative, quia ex natura talis actus, non auferitur fama in opinione audientis, quia cito credens levis est corde ».

d) Croix, lib. 3, part. 2, n. 1207, ita lo-

quitur: « Si quis referat audita ut audita, scilicet dubitanter et absque asseveratione, si sit quid grave, si audientes ex levitate vel malitia sunt credituri, aut tamquam indubitatum divulgaturi, est mortale, quia sic injuste causatur gravis infamia proximo; si autem non aliter credituri sunt vel divulgaturi quam audiant, ordinarie erit veniale tantum, quia fama absolute non tollitur, sed tantum quasi semiplene, uti per dubium, suspicionem vel opinionem temerariam ».

e) Salmant., tr. 13, cap. 4, n. 51, dicunt lethalem detractionem esse, ejusmodi crimen occultum referre, ut auditum coram multis, nisi a personis levibus et omnino fide indignis auditum referatur ». — Et Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 6, art. 3, de 4° arg., v. *Quartus denique*; ac Villalobos, part. 2, tr. 11, diff. 36, n. 6 et 7, absque distinctione dicunt se non admittere Cajetani sententiam, quae scilicet negat ad restitutionem teneri ejusmodi detractorem, si infamia acciderit ex audientium levitate.

f) Silvius, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, qu. 16, concl. 1, dicit veniale saltem esse contra caritatem, si fiat ex quadam loquacitate, secluso etiam animo diffamandi vel nocendi. Si fiat animo famam laedendi, et vere eam laedadat et notabiliter, mortale esse ait concl. 2, et ad restitutionem obligans. Quam eamdem obligationem urgere asserit concl. 3, si detractio fiat absque animo laedendi famam et absque declaratione crimen esse verum, dummodo alter graviter inde infamet.

nis aut sodomiae, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia haec sola suspicio horum valde infamat; juxta dicta n. 964. — E converso, si referas crimen tamquam auditum a personis fide indignis, v. gr. ab inimicis infamati, etc., tunc non peccas mortaliter respectu infamati; ut Salmant.¹

Dubucti
matio,
min.

978. - « 13°. Mortuum infamare, minus grave est quam vivum: mortale tamen et ad restitutionem obligans. — Les-

sius², Bonacina³.

Die loqui
igato
indeter-
minato
non
natur.

« 14°. Non esse mortale, de aliquo ignoto vel indeterminato male loqui, v. gr. in tali loco esse multos improbos, in tali collegio unum canonicum commisso grave crimen, v. gr. simoniam; docet Escobar⁴ ex Fagundez⁵: — quod Trullench⁶ ex Bonacina, Azor⁷, etc., limitat, si non sit tale quod in alios reduntet.

Detrahere
sunt rehi-
pus vel
monasterio,
avisisti-
m.

« 15°. Gravissime autem peccant qui ordini seu statui alicui religiosorum in communia vel monasterio detrahunt, dicendo v. gr. quod in eo male vivatur, non servetur observantia regularis, etc.: nisi id sit plane notorium. Quia gravissime nocent; tenenturque sub mortali ad restitutionem toti communitatibus, a qua superioris remissio non excusat. Sotus, Navarra, Trullench⁸. — Talem autem sufficienter confiteri, si dicat: Detraxi cuidam religioni, ordini vel monasterio, etc.; sive sit communitas nume-

¹ Tr. 18, cap. 4, n. 49. — ² Cap. 11, dub. 21, n. 114. — ³ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 2, num. 2 et 3. — ⁴ Lib. 7, cap. 10, dub. 3, n. 12. — Bonac., loc. cit., n. 10. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, de argum., v. Ex his autem. — Petr. Navar., de Restit.,

978. - ^{a)} Escobar, tr. 1, exam. 10, cap. 4, n. 54, (edit. Lugd. s. d.; al. edit. Lugd. 1644, et Venet. 1660, n. 91), limitat: « Modo dictione tua, talis loci nimium non minuas existimationem ». — Fagundez autem, ab Escobar utique citatus ut refert Busenbaum, rem tantummodo innuit, Decal., lib. 8, cap. 3, n. 15, dicens: « Tunc peccare mortaliter contra iustitiam detractores religionum..., quando detrahunt de persona particulari ».

^{b)} Azor, part. 3, lib. 13, cap. 7, dub. 6, perspicue limitationem hanc insinuat, dicens mortale esse peccatum, « si dicat omnes esse improbos ».

^{c)} Sanchez a Bonacina quidem citatur, ut asserit Busenbaum; sed tractat de scandalis,

« rosa sive non, docet Lugo, et Tamburius⁹.

« 16°. Similiter mortale est, tacita persona, nominare monasterium vel ordinem religiosum, ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. gr. adulterii vel fornicationis, commiserit. — Navarra, Trullench⁷.

« 17°. Explicandum est in confessione an apud multos et quot circiter, an vero apud unum tantum alicui detraxeris. Ita probabiliter Bonacina⁸ ex Sanchez⁹, Silvestro¹⁰, Adriano¹¹. Sed card. Lugo¹² ex Navarro¹³, Salas¹⁴, Coninck¹⁵, etc., negat, dicitque contrarium esse probabilius. — Nec omittendum, si quem infameris libello famoso; cum id sit genus detrahendi gravissimum, et ad plurimos pertinens. Non tamen necessario dicendum in quo genere infamaveris; quia fama semper est ejusdem speciei in generis moris. Card. Lugo¹⁶.

979. - « 18°. Peccat mortaliter contra iustitiam, et tenetur ad restitutionem, ratione cooperationis, is qui audit detractorem, excitando vel animando effaciter.

« Qui vero laetatur tantum detractione audita; aut, licet non laetetur, qui non impedit, cum commode possit, peccat pro ratione damni, mortaliter vel venialiter contra caritatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit superior, pater vel dominus: is enim ex officio

lib. 2, cap. 4, n. 355. — ⁴ Loc. cit., dub. 14, n. 5. — Lugo, de Poenit., disp. 16, n. 135. — ⁵ Method. confess., lib. 2, cap. 9, § 1, n. 4. — Petr. Navar., loc. cit., n. 268. — ⁶ Loc. cit., dub. 14, n. 5. — ⁷ Disp. 5, de Sacr. Poenit., qu. 5, sect. 2, punct. 2, § 8, diff. 8, n. 21. — ⁸ De Sacr. Poenit., disp. 16, n. 265.

in Decal., lib. 1, cap. 6, n. 8, et dicit in confessione fatendum esse « quot personis scandalum datum sit, etiamsi unica vice, ac unico peccato coram illis perpetrato detur ». — Silvester autem et Adrianus a Bonacina allegantur, quasi tueantur doctrinam a Busenbaum ex Bonacina expositam; at re quidem vera, Silvester, v. Scandalum, qu. 2, nihil habet quod possit hoc afferri; Adrianus vero, in 4, de Confess., qu. 4, v. Ex his, asserit confitendas esse circumstantias peccati, quae vises aut numerum mutant.

⁹ Lugo, loc. cit., n. 135 et 164, male hic a. Busenbaum citatur; nam tractat de ipsis personis quibus detrahitur. Ibidem tamen negat confitendum esse numerum eorum quibus quis

Explican-
dus in con-
fessione nu-
merus audi-
torum.

Audiens
detrac-
tio-
nem, quan-
do peccet.

Non semper tenetur corrigere detrahens tem.

• tenetur impedire subditum ne alteri in-
 • juste noceat. — Dixi: *si commode possit;*
 • quia non peccat qui putat monitionem
 • suam nihil profuturam; vel ex eo ma-
 • gnum incommodum metuit; vel qui ra-
 • tionabili verecundia prohibetur ob aucto-
 • ritatem detrahentis. Debet tamen tunc
 • discedere, si commode potest, faciem
 • tristiorum ostendere, vel alio sermonem
 • avertere. — Vide Lessium et Bonacina¹.
 • Hinc aequalis raro, inferior rarissime,
 • tenetur corrigere detractorem: 1º. Quia
 • audiens plerumque nescit an quod di-
 • citur sit notorium, tametsi ipse ignorar-
 • verit; et in dubio non est cur damnet
 • detractorem: in quo multi falluntur,
 • existimantes, simul ac aliquid audiunt
 • dici contra proximum, id sibi mox refu-
 • tandem ». [Excipe, si detrahens sit homo
 • peritus; ut recte ait Roncaglia²]. —
 • 2º. Quia, coepita detractione, saepe me-
 • lius consulitur proximo, si sinatur ab-
 • solvi quam si abrumpatur. Nam si di-
 • stincte explicetur, saepe non tam gra-
 • viter apprehenditur quam initio conce-
 • ptum erat. — 3º. Quia saepe sine gravi
 • offensione non potes corrigere. — 4º. Quia
 • saepe alter habet justam causam mani-
 • festandi, praesertim uni soli. — Card.
 • Lugo³. Vide Diana⁴.

Sed melius haec sunt explicanda.

Quaeritur: *quomodo peccet audiens de- trahentem?*

Inductio ad detra-
hendum, le-
thale con-
tra justi-
tiam.

Resp. 1º. Qui inducit alterum ad mur-
 murandum certe peccat graviter, et con-
 tra justitiam.

Less., cap. 11, dub. 4. — ¹ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 11. — ² Tr. 18, qu. 4, de Restit., cap. 2, qu. 11, resp. 4. — ³ De Just. et Jure, disp. 14, n. 128. — ⁴ Part. 2, tr. 17 (8 misc.), resol. 24; et part. 3, tr. 5, resol. 86. — *Less.*, cap. 11, num. 20. *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 11, n. 5. — ⁵ Tr. 18, cap. 4, n. 69. — ⁶ Part. 4, confer. 12, n. 368. — ⁷ Tr. 18, qu. 4, de Restit.,

Resp. 2º. Qui autem non inducit, sed tantum gaudet de detractione gravi, pec-
 cat graviter, non contra justitiam, sed contra caritatem, cum delectetur de gravi
 damno proximi. Ita cum aliis S. Thomas⁸.

Excipiunt Lessius et Bonacina, apud Salmant.⁹ si ille non gauderet de infamia proximi nec de detractione; sed de auditio-
 ne rei novae, seu de cognitione curiosa alienorum criminum.

Immo Elbel¹⁰, Roncaglia¹¹; Sporer¹² cum Molina, Lessio ac Laymann; Bona-
 cina¹³; et Salmant.¹⁴ cum Toletto, Dica-
 stillo et Reginaldo¹⁵, dicunt non pec-
 care graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causa odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate¹⁶, idque deducunt ex S. Thoma¹⁷, qui tunc tantum docet esse grave, quando placeat ei *detractio propter odium ejus cui detrahitur*.

Resp. 3º. Superior tam detrahentis quam detracti peccat graviter audiendo detrac-
 tionem, si eam non avertat, cum com-
 mode possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, ant damno infamati obviandi. — S. Thomas¹⁸,
 Lugo¹⁹, Sporer²⁰ cum communi.

980. — An autem superior tunc peccet contra justitiam, et teneatur ad restitu-
 tionem?

Prima sententia cum Busenbaum (hic) superi
 affirmat, si praelatus sit superior detra-
 hentis; quia (dicit) ipse tenetur ex officio
 obstare ne subditus alteri noceat.

cap. 2, qu. 11, resp. 2. — ⁸ Tr. 5, cap. 4, num. 106, v. f. ·
Molina, tr. 4, disp. 34, n. 2, v. f. · *Less.*, cap. 11, n. 20. ·
Laym., lib. 3, tr. 8, part. 2, cap. 3, n. 14. — ⁹ Loc. cit.
 num. 5. — ¹⁰ Tr. 18, cap. 4, num. 69, v. f. · *Tolet.*, lib. 5,
 cap. 67. · *Dicast.*, de Restit. disp. 12, part. 3, app. 2,
 dub. 20, n. 346. — ¹¹ 2º 2^a, qu. 73, art. 4. — ¹² Loc. cit. —
¹³ Disp. 14, n. 180 et seqq. — ¹⁴ Loc. cit., n. 107.

unico actu scandalum praebuit; quod quidem hic ad rem facit. Sed non affert Navarrum, Salas et Coninck pro praesenti doctrina.

979. — ^a) S. Thomas, 2^a 2^a, qu. 73, art. 4, scribit: « Si quidem inducat eum ad detra-
 hendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur, non minus peccat quam detrahens, et quandoque magis ». Inferius autem perspicue innuit eum cui pla-
 cet detractio, solum contra caritatem peccare, inquiens: « In culpam ei vertitur, si non re-
 sistit cum possit resistere, eadem ratione qua

tenetur aliquis sublevare asinum alterius jacentem sub onere ».

^b) Reginaldus citatur quidem hic a Sal-
 mant.; sed hanc partem, lib. 24, n. 95, a con-
 trario dumtaxat innuit, dicens mortaliter pec-
 care eum, qui detractionem audit, « si inter-
 ius complacet in tali auditione... quia... de
 malo proximi gaudet »; et dicit venialiter
 tantum peccare, qui ex negligentia non im-
 pedit, quia in eo est tantum « levitas animi
 in audiendo ».

^c) Elbel, Sporer, Molina, Lessius, Laymann

Gen-
 de de-
 cti-
 one
 vi.
 contra
 tatem.

Excip-
 iens.

Superi-
 detraha-
 et detra-
 non imp-
 diens leti-
 liter pecc-

superi-
 detraha-
 contra ji-
 stitiam. j
 xia alio;

superior
infamati.
in alios.

Parte pro-
pria n.
de so-
cia utra-
cum;

modoque
stra justi-
tia.

Secunda sententia cum Salmant.¹, Bañez^{a)} et Tapia, affirmat, si sit superior infamati; quia ex officio tenetur ad obvian-dum infamiae subditi, quae officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum.

Tertia tamen forte probabilius sententia negat peccare contra justitiam, neque superiorem detrahentis: cum ipse non tenetur in vigilare bono alterius non subditi (sed non excusat a culpa gravi contra caritatem; et etiam contra justitiam, si sit episcopus vel parochus, et non corrigat, quia hi tenentur ex justitia ad corrigen-dos subditos, juxta dicta n. 360, v. *Sed dubitatur*); neque superiorem infamati: cum ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quod autem infamatus impediatur sic promovere spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita Sotus^{b)}, Rebellus et Dicastillus^{c)}, apud Salmant.^{d)}; et consentit Lugo^{e)}. — Bene autem advertit Lugo^{f)} quod si infamatus et infamans sint subditi, et infamatus imploret praelati auctoritatem ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali.

¹ Tr. 18, cap. 4, n. 70. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 14, art. 9, n. 4. — *Rebell.*, part. 1, lib. 4, qu. 6, n. 9. — ^{a)} Tr. 18, cap. 4, n. 70. — ^{b)} Disp. 14, n. 131 et seqq. — *Lugo*, loc. cit., n. 125. — *Less.*, cap. 11, n. 21. — *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 11, num. 6. — *Dicast.*, de Restit., disp. 12, n. 347. — ^{c)} Loc. cit., num. 72. — *Lugo*, loc. cit., n. 126. — ^{d)} Loc. cit., n. 74. — ^{e)} Tr. 18, qu. 4, de Restit., cap. 2, Reg. in praxi, n. 7. — ^{f)} Loc. cit., n. 22. — ^{g)} Tr. 5,

981. — Dubium majus est: *An persona particularis peccet graviter, si detractio-nem, cum commode possit, non avertit?*

Affirmat Busenbaum (hic), cum Lugo, Lessio, Bonacina, Dicastillo, etc., apud Salmant.^{h)}. — Sed quia auctores relatae sententiae plures addunt limitationes (quas afferunt Busenbaum, Lugo, etc. n. 979, v. *Hinc*); censem absolute Salmant.ⁱ⁾, dicendum esse cum communi thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore vel negligenter detractioni non resistat, etiam cum commode possit: modo ^{a)} praeter infamiam aliud damnum ex detractione non accedit. Ita Roncaglia^j, Lessius^k, Sporer^l, Mazzotta^m, Elbelⁿ; Salmant.^{o)} cum Soto, Bañez, Tapia, Rebello, Tanner, Diana, etc.; ex S. Thoma^p, qui sic docet: *Si vero non placet ei peccatum, sed ex timore, vel ne-gligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem; peccat qui-dem, sed multo minus quam detrahens: et plerumque venialiter.* — Addit autem S. Doctor: *plerumque* (ut notant Salmant.); quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter: nempe 1° si esset superior; 2° si

Privatus
non impe-
diens detrac-
tionem ve-
nialiter pec-
cat.

In tribus
casibus, e-
tiam lethali-
liter.

cap. 4, n. 109. — ^{h)} Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 1, qu. 10. — ⁱ⁾ Part. 4, confer. 12, n. 873. — ^{j)} Loc. cit., n. 74. — ^{k)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 10, art. 4, concl. 2. — *Baffles*, in 2° 2°, qu. 78, art. 4, concl. ult. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 14, art. 9, n. 8. — *Rebell.*, part. 1, lib. 4, qu. 6, n. 8. — *Tanner*, tom. 8, disp. 4, qu. 8, dub. 7, n. 151. — *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 24; part. 8, tr. 5, resol. 85; part. 4, tr. 4, resol. 228. — ^{m)} 2° 2°, qu. 78, art. 4, corp. — *Salmant.*, loc. cit., n. 74.

et Bonacina negant esse mortale si sibi com-placeat de rei novitate, de detractoris facundia, eloquentia, lepido sermone et similibus.

980. — ^{a)} Bañez, in 2° 2°, qu. 73, art. 4, concl. 3, 4 et 5, docet utrumque superiorem contra justitiam peccare ac teneri ad restitutionem, cum hac tamen differentia: ut si sit diffamati superior, teneatur facere infamato restitutionem; si vero detrahentis tantum sit superior, ad aliquam restitutionem ipsi detrahentis, non vero infamato faciendam teneatur.

^{b)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 10, art. 4, concl. 3, ita docet de solo infamati superiore, quidquid falso asserant Salmant.; praelatum vero detrahentis ex justitia teneri; quod videtur dicere respectu tantummodo detrahentis.

^{c)} Dicastillus, de Restit., disp. 12, n. 350, id sane probabilissimum esse asserit, ut referunt Salmant.; sed n. 351, probabilius sic

distinguendum esse dicit: Si sit diffamati praelatus, ad restitutionem tenetur; si vero detrahentis sit praelatus, non tenetur.

^{d)} Lugo a Salmant. non satis accurate adducitur; etenim Lugo, disp. 14, n. 130, negat detrahentis praelatum teneri ex justitia; sed n. 131 affirmit infamati praelatum ex justitia teneri; quod n. 132 de civitatis gubernatore sic limitat, ut solum ex justitia teneatur in iis, quae communiter ad ejus forum pertinent, et de quibus interpellatus ab illo qui injuriam patitur, solet et debet providere: non autem quaelibet mortalis detractio deduci solet et debet ad forum talis gubernatoris; aliud vero dicendum (n. 133) videtur de praelato regulari, qui ad ejusmodi etiam injurias interpellari solet, et de iis etiam corrigere solet subditos.

981. — ^{a)} Conditionem hanc praetermittunt Mazzotta et Elbel, in reliquis cum S. Alphonso consentientes.

aliud damnum proximo immineret; 3º si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret.

Praeterea, praecisis his casibus, memoranda est alia doctrina S. Thomae¹ (relata per extensum *Lib. II*, n. 37), ubi docet excusari a mortali, qui ob timorem omittit facere correptionem: modo ei non constet quod correptio sit profutura. — At quia in hac materia detractionis difficilime constare potest correptionem proficere, et aliunde facilime offenduntur detrahentes coram aliis correpti, immo periculum est quod potius augeant vel confirmant detractionem: ex omnibus his motivis simul congestis, rationabiliter sustineri potest praefata communissima sententia excusans universe audientes a mortali, si correptionem omittant.

Probabiliter privata semper a mortali excusatur.

Quandoque etiam a veniali.

Excusantur autem apud omnes etiam a veniali, qui, advertendo detractionem, vel discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt aut tristem ostendunt; ex Prov. xxv, 23: *Dissipat... facies tristis linguam detrahentem*. Ratio, quia istae actiones sunt verae correptiones. — Vide Salmant.², Elbel³, Mazzotta⁴ et alios communiter.

982. — « Quaeres Iº. An liceat alium infamare ad tormenta gravia vitanda?

« Resp. 1º. Licet, si crimen sit verum; « quia nullam alteri facit injuriam, cum « habeat jus illud in necessitate revelandi.

« Resp. 2º. Si crimen sit falsum, non « licet; quia esset mendacium perniciosum. « Silvester tamen et Navarrus^{a)} putant « veniale tantum esse, si sola infamia se- « quatur, et post torturam revocetur; eo « quod non sit infamia efficax». — [Vide infra, *Lib. IV*, n. 277].

Infamare alium ad vitanda gravia tormenta, quando licitum.

Quando illicitum.

¹ 2º 2º, qu. 33, art. 2, ad 3. — ² Tr. 13, cap. 4, n. 72. — ³ Part. 4, confer. 12, n. 373. — ⁴ Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 1, quer. 10. — *Silvest.*, v. *Detractio*, num. 4, qu. 3. — *Less.*, lib. 2, cap. 11, dub. 6. — *Fili.*, tr. 40, num. 118. — ⁵ Lib. 8, tr. 3, part. 2, cap. 8, num. 15. — *Less.*, lib. 2, cap. 11, dub. 7, n. 41. — *Fili.*, tr. 40, n. 117

982. — a) Navarrus, *Man.*, cap. 18, n. 24, id generaliter insinuat, dicens mortaliter peccare eum, qui falsum mortale peccatum alteri imputat, « nisi per aliquam circumstantiam, damnum famae notabile et periculum ejus probabile excusetur».

985. — a) Laymann, *lib. 3*, tr. 3, part. 2, cap. 7, n. 6; et Molina, *tr. 4*, disp. 46, n. 7,

983. — « Quaeres IIº. An liceat seipsum infamare?

« Resp. Id non esse saltem mortale regulariter. — Ita Lessius, Filiuccius et Laymann⁵. Quia non est contra justitiam, cum sit famae sua dominus: nec contra caritatem; quia haec non obligat ad bona externa conservanda, nisi in quantum id exigit salus propria vel proximi. — Dixi: *regulariter*; quia per accidentem lethale.

Infamare seipsum, per se non lethale.

« Unde resolves:

« Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur; quia non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam tueri: nec talis dicitur se interficere, sed tantum ex justa causa vitam morti exponere. — Lessius et Filiuccius ». [Angelus, Silvester, Tanner. Vide infra, *Lib. IV*, n. 275].

Per acciden-tem lethale.

984. — Notandum autem est hic quomodo restituendus sit honor injuste ablatus. — Certum est quod, si honor publice sit ablatus per contumeliam, publice etiam restitui debet coram illis qui dehonorationi praesentes fuerunt; vel saltem per modum quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem ut satisfactio fiat per aliam personam, quae nomine dehonorantis veniam petat, etc. — Ita Salmant.⁶ cum Trullench et Petro Navarra.

Contumelia publica, publice re-paranda.

985. — Sed quaeritur 1º. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio?

Negant Molina⁷ et Laymann⁸; sed isti auctores diversa ratione ducuntur^{a)}.

Sufficit sa-tisfactio per alium.

et 118. — *Angel.*, v. *Detractio*, n. 6. — *Silvest.*, v. *Detractio*, quer. 3. — *Tanner*, tom. 3, disp. 4, qu. 8, n. 149. — ⁵ Tr. 13, cap. 4, n. 110. — *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 31, n. 11. — *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 2, cap. 4, n. 443. — ⁶ Tr. 4, disp. 46, num. 7. — ⁷ Lib. 8, tr. 3, part. 2, cap. 7, num. 6.

Contumelia occulta, justus lios non debet sati-factio.

etsi forte in exponentibus suaे sententiae rationibus verbis discrepare videantur, re tamen vera inter se concordant, dum Molina dicit de eo casu: « Quoniam in eo praecise quod sit aliquid factum contra honorem et reverentiam quae alicui debebatur, nullum damnum quod permaneat relinquitur, sed id ita esse injuste factum, transit in nudam injuriam ».

Ratio Laymanni est, quia in eo casu adest *injuria sine damno*; quo secluso, nullam ait esse obligationem *restitutionis*. — Ratio autem Molinae est, quia, licet *damnum adfuerit*, illud tamen *transiit et amplius non perseverat*, cum deinde *offensor jam solitam debitamque honoris testificatiōnem nunc offenso exhibeat*, ut supponitur.

Molina et de-
Sed affirmandum reor omnino cum *communi et vera sententia*, quam tenent Lessius¹; Salmant.² cum Rebello, Trullenbach, Villalobos, Prado et Serra; Sporer³; Roncaglia⁴ cum S. Antonino; Lugo⁵, qui dicit omnino *tenendam*, referens ex Rebello, contrariam reprobatam fuisse Romae a censoribus Societatis Jesu. Ratio, quia contra rationes primae sententiae probatur in tali casu quod bene adest *damnum*, et *damnum perseverat*. — Quod adsit *damnum*, non videtur posse negari. Nam, ut pro certo habet S. Thomas⁶, in omni contumelia, adhuc occulta, praeter injuriam adest *damnum honoris injuste laesi*; cum quisque habeat *jus ut debitus honor sibi servetur*. — Quod autem *damnum hoc perseveret*, pariter non est dubitandum; cum honor offensi remaneat laesus, usquedum per debitam satisfactionem reparetur. Non reparatur vero per signa communia postea exhibita, ut supponit Molina⁷, postquam *injuria est illata*: quia, ut bene arguit Lugo, qui alteri *injuriam irrogavit*, in aestimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet; immo potius videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin *veniam ei petat contumeliae irrogatae*.

¹ Cap. 11, dub. 27, n. 140. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 112. — ³ Rebello, part. 1, lib. 2, qu. 10, n. 8. — ⁴ Trull., lib. 7, cap. 10, dub. 31, n. 2. — ⁵ Villal., part. 2, tr. 11, diff. 42, n. 8. — ⁶ Prado, cap. 18, qu. 6, § 1, n. 8. — ⁷ Serra, in 2me 2me, qu. 62, art. 2, dub. 4, v. *Dicendum 3*. — ⁸ Tr. 18, qu. 4, de Restit., cap. 1, qu. 2, resp. 3. — ⁹ S. Anton., part. 2, tit. 2, cap. 2, § 8. — ¹⁰ Disp. 15, num. 88 et 54. — ¹¹ Rebello, loc. cit., num. 8. — ¹² 2me 2me, qu. 72, art. 1, ad 1. — ¹³ Lugo, disp. 15, num. 55. — ¹⁴ Molina, tr. 4, disp. 46, n. 7. — ¹⁵ Laym., lib. 3, tr. 8, part. 2, cap. 7, n. 6. — ¹⁶ Lib. 2, cap. 11, n. 144. — ¹⁷ Tr. 18, cap. 4,

Caeterum, ipsi Molina et Laymann non negant quod *offensor teneatur petere veniam ab offenso*, saltem ad reconciliandum animum illus exasperatum; juxta praeceptum Salvatoris (Matth. v, 23, 24): *Si... offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te..., vade prius reconciliari fratri tuo*.

986. — Quaeritur 2°. *Quomodo facienda sit honoris restitutio?*

Resp. illam satisfactionem requiri, quae censemur sufficiens ad manifestandam aestimationem, juxta conditionem personae offensae.

Si enim dehonorans fuerit superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secus, si fuerit aequalis vel inferior; tunc major satisfactio requiritur, nempe ut praeveniat in salutando, cedat locum, veniam petat: qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam. Caeterum talis petitio veniae non est necessaria, nisi quando aliter satisficeri nequeat. Ita Lessius⁸; Salmant.⁹ cum Cajetano, Trullenbach, Bonacina, Dicastillo, etc. — Ideo addunt, nunquam teneri praelatum veniam petere a subdito, herum a famulo, virum ab uxore, nobilem a plebejo.

987. — Quaeritur 3°. *An veniae petitio sit semper sufficiens satisfactio?*

Affirmant Lessius¹⁰; cum Bonacina, Trullenbach, etc., apud Salmant.¹¹ — Sed negant Salmant.¹² cum Soto, Serra, Lugo, Ledesma¹³; et Roncaglia¹⁴ cum S. Anto-

Modus sa-
tisfaciendi.

n. 118 et 114. — ¹⁵ Cajetan., in 2me 2me, qu. 72, art. 8, dub. — ¹⁶ Trull., lib. 7, cap. 10, dub. 81, n. 5, 6, 7 et 10. — ¹⁷ Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 5, punct. 2, n. 5. — ¹⁸ Dicast., de Restit., disp. 12, part. 4, dub. 1, n. 860 et seqq. — ¹⁹ Bonac., loc. cit., n. 5, v. *Secundo*. — ²⁰ Trull., loc. cit., n. 7 et 8. — ²¹ Loc. cit., n. 115. — ²² Loc. cit. — ²³ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 8, de 5 argum., v. *Sed de hac*. — ²⁴ Serra, in 2me 2me, qu. 62, art. 2, dub. 4, v. *Dicendum 3*. — ²⁵ Lugo, disp. 15, n. 57, v. f. — ²⁶ Tr. 18, qu. 4, de Restit., cap. 1, qu. 2, resp. 8.

Veniae pe-
titio juxta
alios sem-
per sufficit.
Probabi-
lius nega-
tur.

b) Petrus de Ledesma male citatur a Salmant.; nam dicit in *Sum.*, part. 2, tr. 8, cap. 7, concl. 8, dub., petitionem veniae communiter esse necessariam; et solum excipit casum, quo « usus patriae et provinciae non admittit hujusmodi restitutionem honoris per petitionem veniae; sed potius talis petitio veniae reputatur nova *injuria*: tunc enim alia

¹⁸ Sporer, tr. 5, cap. 4, n. 147, a Molinae sententia non discrepat.

¹⁹ Molina, ut notat inferius S. Doctor, requirit ut *offensor veniam petat*; unde non videtur supponere satis esse communia signa.

987. — ²⁰ Lessius, cap. 11, n. 145, utique affirmat satis esse *veniae petitionem*, sed « ante sententiam judicis ».

nino^{c)}, Laymann^{c)} et Antonio a Spiritu S.^{c)}. Quando enim injuria est gravissima, puta si subditus in honore superiorem, vel plegebus nobilem alapa percutiat; ultra petitionem veniae, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: quae quidem sententia probabilior est.

988. — Caeterum quoad praxim diligenter advertendum puto quod multoties expedire continget, ut confessarius omittat monere poenitentem in bona fide existentem, qui alium in honoreavit, de satisfactione praestanda, in pluribus casibus:

Et 1°. Si praevideat monitionem non profuturam, immo potius obfuturam (juxta regulam infra dicendam de *Sacram. Poenit.*, Lib. VI, n. 610): dum experientia constat quod poenitentes facile tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt vel apprehendunt.

2°. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare quam cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriae acceptae apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur; ut Lugo^{a)} cum Molina. — Tunc vero bene advertit Lugo¹ aliam esse quaerendam viam honorandi peculiariter offensum extraordina-riis actionibus, in quibus aptius contineatur petitio veniae.

3°. Idem dicendum, si probabile periculum sit quod in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur.

4°. Si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso; nempe si iste sponte ad offensorem accedat, atque valde familiariter et jocose cum eo tractet, et similia. — Notant autem hic Salmant.²

^{a)} Molina, tr. 4, disp. 46, n. 4. — ¹ Disp. 15, n. 68. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 116. — Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 5, punct. 2, n. 6. — Dicast., de Restit., disp. 12,

cum Bonacina, Dicastillo, Trullench, etc., non sufficere ad praesumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi. Multi enim odium deponunt et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam vel aliud damnum; sed satisfactionem vere non condonant.

989. — Quaeritur 4°. *Utrum, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata?*

Videtur quod non; quia non videris recuperare honorem tuum laesum per laesionem honoris offensoris tui. — Sed affirmandum cum Lugo³ et communis sententia. Ratio: tum quia per vindictam jam censeris tibi satisficeri; tum quia offensor tuus, tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere et satisfacere pro offensa prius tibi illata. Recte vero censet Lugo⁴, quod si injuria a te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, teneris tu saltem secundum excessum satisfacere.

990. — Quaeritur 5°. *Utrum, si offensor a judice publice punitatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibere?*

Probabilissime negat Lugo⁵ cum communis sententia. Ratio, quia ipsa poena inficta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. — Ita etiam, si offensor, a judice coactus, debitam satisfactionem tibi praestiterit; tunc enim, licet coacte, jam vere testificationem exhibuit aestimationis tuae dignitatis. Dixi: *debitam*; nam si satisfactione imposta a judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad aequalitatem resarciendi.

part. 4, dub. 1, num. 378 et 379. — Trull., lib. 7, cap. 10, dub. 31, n. 18. — ³ De Just. et Jure, disp. 15, n. 59. — ⁴ Loc. cit., n. 60. — ⁵ Loc. cit., n. 61.

via suavior est quaerenda, et restitutio honoris facienda juxta morem provinciae».

^{c)} Auctores isti a Roncaglia his verbis allegantur: « Inter alios legendi sunt D. Antonin..., Laym..., Anton. a Spir. S. ». — Et re quidem vera Antonius a Spiritu Sancto, in Director. Confess., tr. 11, disp. 4, a n. 126, tenet sententiam quae affirmat satis esse veniae petitionem. — Laymann vero, lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 7, n. 6, id negat; sed lo-

quitur de casu, quo illi qui contumeliam affecti sunt, « aegre ferunt postea aliquam ejus memoriam vel significationem denuo fieri, maluntque rem totam tacite dissimulari ». — Denique S. Antoninus, part. 2, tit. 2, cap. 2, § 3, haec scribit: « Si in publico contumeliam intulit, et contumeliatu s hoc exigit ut in publico veniam petat, tenetur ad hoc ».

988. — ^{a)} Lugo, disp. 15, n. 58, ita docet de satisfactione per veniae petitionem.

In praxi
omittenda
monitione de
satisfactione:

^{1°} si praevideatur
non profutura;

^{2°} si praevideatur
offensus re-
cusatur
satisfactione;

^{3°} si praevideatur
odia ex sa-
tisfactione
renovara;

^{4°} si ex
signis ma-
nifesta sit
remissio.

Offense
vindicta
causa illi
offensis
a satisfac-
tione.

Ex
vindic-
repar-
data.

Off-
a judic-
nitis
est a s-
factione.

ni-
na in
sit in
ciens.

DUBIUM III.

An et quomodo Fama restituenda.

- 991.** Quomodo debet fama restitui. Et an apud auditores etiam mediatos. — **992.** Quid, si verum crimen propalaveris. — **993.** Quid, si bona fide alterum infamaveris. — **994.** An tunc tenearis ad damnum, si advertens famam non restituas. An autem diffamans injuste de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum. — **995.** Quid notandum circa infamantem libello famoso. — **996.** An tenearis ad damnum ortum ex infamacione. — **997.** Quae excusent a restitutione famae. — **998.** Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam. — **999.** An et quando restitutio famae possit compensari, si alter renuat restituere. — **1000.** An tenearis infamiam pecuniis compensare. — **1001.** An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare. — **1002.** An excusat a restitutione periculum vitae vel propriae infamiae. — **1003.** Quid, si infamatus remittat restitucionem. Et an haec liceat remitti.

*Fama, ex
ilia re-
menda.**Quomodo,
verum
men nar-
rum est.**Quomodo.
falsum
men.*

991. — « Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex natura justitiae et ex dictis de restitutione, famam injuste ablatam restituere debere.

« Et quidem, si *verum* crimen quis narravit, debet opinionem conceptam, quantum potest, apud auditentes abolere; dicendo v. gr. se male dixisse, injuriam intulisse, deceptum esse, etc. Vel, si hac ratione parum proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen extenuando, honorem ejus in re alia procurando, etc.; sic enim sensim tantumdem fama ejus illustrabitur *ex* una parte quantum ex altera obscurata fuit.

« Quod si autem crimen *falsum* impugnisti, teneris id aperte retractare: adhi-

Never., *Man.*, cap. 18, n. 45. — *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 21, num. 1. — *Dicast.*, de Restit., disp. 12, part. 3, dub. 15, n. 259 et 260. — ¹ *Tr.* 18, cap. 4, n. 129. — *Lugo*,

« bito etiam, si opus est, juramento », [Sufficit autem juramentum, quin adhibeantur etiam testes ^{a)}, ut tenent *Navarrus*, *Trullench*, *Dicastillus*, apud *Salmant.*¹; contra *Lugo*, *Bonacina*, etc., qui etiam testes requirunt] « apud eos quibus dixisti; et (per se loquendo) ad quos infamia pervenit, sive apud auditores mediatos, ut, contra *Lessium*^{b)} et *Tanner*^{c)}, docet card. *Lugo*^{d)}: quia totum damnum famae cuius causa es teneris reparare; — licet aliquando sufficiat dicere, te penitus deceptum, rem aliter se habere, male te informatum fuisse. Vide *Laymann*^e, *Lessium*^f.

« Dixi: *per se*. Plerumque enim per accidens ab hac obligatione talis excu-

*Restitutio
apud audi-
tores me-
diatos.*

disp. 15, num. 26. — *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 15, num. 4. — ^{b)} Lib. 8, tr. 8, part. 2, cap. 7, n. 1 et 2. — ^{c)} Lib. 2, cap. 11, dub. 20.

991. — ^{a)} Nisi tamen, ut notant *Navarrus* et *Trullench*, suspicio esset, illum ad retractationem, precibus aut pretio, non vero conscientia inductum esse; vel nisi, ut dicit *Dicastillus*, haberent argumentum probabile, quo judicarent istum mentiri; tunc enim testes vel aliae diligentiae adhibendi essent. — Quamnam vero de hoc arguento opinionem ipsi *Salmanticenses* teneant, non satis liquet; scribunt enim *loc.*, *cit.*: « Immo, si retractatio et juramentum non sufficiant, tenetur testes veritatis si innotuerit, adhibere, quia efficacem revocationem debet apponere »; et citant auditores inter quos *Bonacina* et *Lugo*; deinde sic prosequuntur: « Quamvis aliqui hoc quod est testes adhibere, negent esse necessarium, etiamsi alii non credant; quia si retractationi et juramento non creditur, malitia auditorum debet attribui.... Et *D. Thomas* solum dixit debere se falsum dixisse asserere, non vero testium meminit ».

^{b)} *Lessius* non satis accurate a *Busenbaum* adducitur; melius autem et recte a *S. Alphonsus* allegabitur hic inferius.

^{c)} *Tanner* pari modo citatur indiligenter a *Busenbaum*; quamvis enim, *tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 6, n. 146*, probabile esse dicat, ad retractationem non teneri, nisi apud immediatos auditores; at *n. 147* subdit: « Si quis tamen sciret ex sua priori infamacione, de crimine praesertim falso et conficto aliquem palam traduci, auditoribus suis restitucionem negligentibus, talis utique saltem ex caritate tenebitur ad hoc malum avertendum... Immo non improbable est, eum ad hoc etiam ex justitia teneri, quia certe a parte rei, quomodocumque causam dedit injustae infamacioni ».

^{d)} *Lugo* denique, *disp. 15, n. 16*, non tenet hanc sententiam, sed eamdem ac *Lessius*, quamque *S. Alphonsus* primo loco inferius exponet, et quidem *per se* et « stando in vim

« satur respectu auditorum mediatorum :
 « tum ob moralem impotentiam; tum quia
 « eo ipso quod apud immediatos retrac-
 « ctavit, implicite illis commisit ut hanc
 « retractationem ipsi indicent aliis, si qui-
 « bus forte revelaverint. Idque confirmat
 « praxis confessariorum, qui tantum obli-
 « gant ut retractent apud eos quibus ipsi
 « revelarunt. — Vide card. Lugo¹ ».

Quaeritur: *an infamator teneatur famam restituere, non solum coram auditibus immediatis, sed etiam mediatis?*

Prima sententia, quam tenent Lugo², cum Navarra, Lessio et Turriano; Sporer³, Croix⁴, Salmant.⁵, Roncaglia⁶, Concina⁷, Contin. Tournely⁸, distinguit: — Si famam abstulisti apud auditores quos putabas non revelaturos, non teneris restitutionem facere apud auditores mediatos; quia, cum non praevideris damnum, non teneris illud reparare: tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit. — Secus, si praevideris alios facile evulgatus.

Secunda vero sententia, quam (practice loquendo) probabilem putant cum Busenbaum Lugo⁹ cum Fabro; Holzmann¹⁰, Croix¹¹, Sporer¹² et Salmant.¹³, tenet sufficere ut plurimum restitutionem facere apud immediatos. — Tum quia restitutio apud omnes mediatos saepe est moraliter impossibilis; tum quia per illam retractationem coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandi apud alios.

Sed his non obstantibus, prima sententia est mihi verior. — Quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se

retractent apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, teneris damnum reparare quantum est moraliter possibile. Prout, si incendisti segetem tui inimici, praevidens ignem facile extendendum ad segetes finitimas, teneris utique totum damnum resarcire: cum quisque teneatur restituere omne damnum quod alteri provenit ex sua injuria, semper ac illud fuerit praevisum.

992. — Notandum autem hic quod, cum fama sit restituenda ab eo qui verum crimen propalavit, tres modi a doctoribus assignantur:

Primus modus, ut docet S. Thomas¹⁴, si diffamator dicat: *Se malum dixisse*; vel *quod injuste eum diffamaverit*. — Sed hic modus, ut dicunt Cajetanus, Ledesma, Lessius, apud Salmant.¹⁵, vix hodie sufficiens est^{a)} apud rusticos et simplices.

Secundus modus, qui communiter aptissimus existimatur, est, quod si restitutio famae alio modo facta potius noceat quam prosit; tunc melius est indirecte occasione oblata, serio et pluries honorabiliter loqui de laeso, vel illum honorifice tractare. — Ita Salmant.¹⁶ cum Cajetano.

Tertius modus esset asserere: *Se falsum dixisse, errasse, se deceptum vel mentitum fuisse*. — Et licet hunc modum adhiberi posse negant Sotus, Cajetanus, Bañez^{b)}, Silvius, etc., apud Salmant.¹⁷, putantes haec esse vera mendacia; probabiliter tamen Lugo¹⁸, Sanchez¹⁹, Wiggandt²⁰, Lessius²¹, Roncaglia²², Mazzotta²³ cum communi (ut asserit) et Salmant.²⁴

responsiones. — *Petr. Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 7, concl. 3. — *Less.*, cap. 11, n. 110, v. *Tertio*. — ^m Tr. 13, cap. 4, n. 130. — ⁿ Loc. cit., n. 130, l. f. *Cajetan.*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, ad 2, *In eadem resp.* — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, de 4 argum., v. *Verum tamen hic*. *Cajetan.*, loc. cit. — *Sotus*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, quær. 22. — ^o Loc. cit., n. 181. — ^p Disp. 15, n. 80, v. f. — ^q *Decal.*, lib. 8, cap. 6, n. 18 et seqq. — ^r Tr. 8, exam. 5, n. 104, resp. 16. — ^s Lib. 2, cap. 11, n. 110. — ^t Tr. 13, qu. 4, de Restit., cap. 8, quær. 2, resp. 2. — ^u Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 2, v. *Dico 2*. — ^v Tr. 13, cap. 4, n. 183.

Non facienda, juxta alios; nisi praevisa sit revelatio.

Ut plurimum non facienda, juxta alios.

Prior sententia S. Doctori verior.

rationis et argumenti», quamvis «de facto» plerumque ab hac obligatione liberet, ut notabit S. Alphonsus in secunda sententia. Male ergo a Busenbaum allegatur Lugo.

992. — ^{a)} Ut S. Alphonsus cum auctoribus allegatis consentiat, legendum est: Modum istum vix sufficientem hodie esse, nisi forte apud rusticos et simplices.

^{b)} Bañez, quidquid dicant Salmant., non negat adhiberi posse hunc modum: «Contentimus, inquit in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, dub. 8, concl. 3, v. *Secundus modus*, quod isto modo absque mendacio potest fieri restitutio; tamen aliquando, secundum regulas prudentiae, non erit licitum vel obligatorium.: aliquando vero erit licitum et justum».

Tres reparat infamia de crim vero.

cum Villalobos, Trullench, Ledesma, Serra, Tapia, Prado, Sayro, Petro Navarra, censent praedicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias. Nam, ut S. Thomas¹ ait: *Ipsa peccata falsitates et mendacia dicuntur in Scripturis; secundum illud Ps. iv: Ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?* Et idem habetur in Jerem. viii, 10: *A propheta usque ad sacerdotem, cuncti faciunt mendacium*, id est peccatum. Pariter igitur qui peccavit, bene potest dicere *se mentitum fuisse, sive errorem fecisse.* — Hinc in nostro casu bene possumus, immo si opus sit, tenemur talibus verbis ambiguis uti; dum S. Thomas² docet famam proximi omni modo possibili reparandam esse³). Ita Salmant.⁴

« Unde resolves:

« 1º. Confessarii est, uti et concionatorum, bene instruere suos, et monere de restituzione ac fuga vitii tam communis».

993. — « 2º. Is qui bona fide vel probabili errore ductus, sine formali mendacio falsum de alio dixit, tenetur (intellecta postea materiali injustitia) ad restitucionem: licet non tam stricte, quam qui infamavit per injuriam formalem. Hic enim tenetur restituere cum detrimento famae sua, etiam aequali. Alter, non item; sed tantum quatenus sine suo notabili incommodo potest. — Molina, Lessius, card. Lugo⁴. Similiter, qui cri-

men narravit de uno, quod auditores ex errore intellexerunt de alio, licet non ex justitia (siquidem non ejus actio, sed error audientium causa fuit damni in justi); tamen ex caritate tenetur ad restitutionem, cum possit grave damnum proximi sine suo detimento praecavere. — Bonacina⁵.

994. — Notandum tamen quod talis materialis detractor, si commode possit, tenetur statim ac advertit, famam restituere ex justitia; pari modo quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia statim ignem extinguere. Alias damnum quod inde sequitur ipsi imputatur. — Ita communiter Lessius⁶, Lugo⁷; Laymann, Trullench, Bonacina, Dicastillus⁸, etc., cum Salmant.⁹

An autem *qui injuste alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, teneatur integre damnum quod inde secutum est restituere?*

Negat Sotus, dicens teneri tantum ad partem; cum damnum proveniat non solum ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso. Et hoc probabile putant Bonacina¹⁰ et Trullench, apud Salmant.¹¹

— Sed omnino oppositum tenendum cum Croix¹⁰, et Salmant.¹¹ cum Laymann, Lugo, Molina, Dicastillo, etc. Quia hic et nunc sua injusta revelatio est causa vera et unica damni; dum sine ipsa damnum omnino abfuisset.

Villalobos, part. 2, tr. 11, diff. 37, n. 6, v. f. - *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 21, num. 3. - *Petr. Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 7, coacl. 8. - *Serra*, in 2° 2°, qu. 62, art. 2, dub. 3, v. *Quartus modus*. - *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 27, art. 2, n. 3. - *Prado*, cap. 18, qu. 5, n. 6 et seqq. - *Sayr.*, *Clav.*, lib. 11, cap. 4, n. 24 et seqq. - *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 4, num. 379 et seqq. — ¹ P. 1, qu. 17. art. 1, corp. — In 4, dist. 15, qu. 1, art. 5, solut. 2, ad 1. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 188. — *Molina*, tr. 4, disp. 40, n. 8. - *Less.*, lib. 2, cap. 11, dub. 22, n. 115 et 116. — ³ Disp. 18, n. 4. — ⁴ Disp. 2, de

Restit. in partic., qu. 4, punct. 6, n. 12. — ⁵ Lib. 2, cap. 11 dub. 22, n. 118. — ⁶ Disp. 15, n. 4. — *Laym.*, lib. 3, tr. 8, part. 2, cap. 7, n. 1. - *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 25, n. 1. - *Bonac.*, loc. cit., n. 10. - ⁸ Tr. 18, cap. 4, n. 120 et 121. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, de 4 argum. — *Trull.*, loc. cit., dub. 20, n. 4. - ⁹ Loc. cit., n. 126. - ¹⁰ Lib. 8, part. 2, n. 1240. - ¹¹ Loc. cit., n. 126. - *Laym.*, lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 7, num. 4. - *Lugo*, loc. cit., num. 22. - *Molina*, tr. 4, disp. 46, num. 4. - *Dicast.*, de Restit., disp. 12, part. 3, dub. 17, n. 278.

Materialis
tenetur ex
justitia sta-
tim ac ad-
vertit.

Injuste
propalans
crimen ve-
rum,

tenetur re-
parare inte-
gre da-
num se-
cum.

^{c)} S. Doctor, in *Hom. apost.*, tr. 11, n. 18, alium insuper modum indicat, scribens: « Ego soleo hoc consilium dare, ut dicant: *Ex capite meo hoc erui*, vulgo: *Me l'ho cavato dal capo*, aequivocando, quia omnia verba e mente, pro qua accipitur caput, procedunt ». — At *ibid.* paulo inferius, circa universam de famae restituzione doctrinam haec sapienter monet: « Confessarius.... curet, ut hujusmodi famae compensationes, cum commode fieri possunt, ante absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur; licet ceteroquin hae mi-

nus difficultatis habeant quam pecuniae restitutio ».

994. — ^{a)} Dicastillus, *de Restit.*, disp. 12, part. 3, dub. 1, id ex parte tenet, ut notant Salmant, dum n. 163, dicit ejusmodi detraactorem probabiliter teneri ex caritate tantum; at n. 164, etiam probabiliter eum ex justitia teneri asserit.

^{b)} Bonacina, loc. cit., punct. 16, n. 1, insinuat esse probabile, ut dicunt Salmant., in quantum probabilius dumtaxat oppositum appellat.

995. — « 3º. Qui detraxit alteri libello famoso, tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis vel publica revocatione. — Sayrus, Bonacina¹. »

Libellus infamatorius quid.

Notandum 1º. Quod *libellus infamatorius* tunc conficitur, quando profertur scriptura, etsi brevissima, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. — Unde non esset talis, si confectus esset ad ingenium ostentandum, non autem ad malum publicandum; vel si infamia jam esset facta publica; vel si quis ob bonum publicum proferret defectum grassantem in communem perniciem: vel si quis jocosa non gravia conscriberet. — Ita Salmant.² cum Dicastillo, Bonacina et aliis.

Notandum 2º. Cum Molina et Dicastillo³, auctorem libelli censeri, et poenis subjici etiam illum qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domus alicujus, quo publice eum infamet. — Dicuntur autem libelli famosi etiam schedulae ad judices delatae contra aliquem sine nomine accusantis, ob quas prohibetur judicibus ad inquisitionem procedere, in cap. *Inquisitionis, § Tertiae, de accusat.*⁴).

Poenae contra confidentes tales libellos.

Notandum 3º. Quoad poenam contra tales libellos confidentes, adesse excommunicationem ferendam⁵, ex can. *Qui in alterius, caus. 5, qu. 1;* latam autem ipso facto, si libellus sit contra Papam aut cardinalem. Esset immo reservata, si libellus sit contra statum ordinum Minorum, aut Praedicatorum, aut aliorum communicantium (ut Bonacina, Molina⁶, Di-

Sayr., Clav., lib. 12, cap. 4, n. 9. — ¹ Disp. 2, de Restit. in part., qu. 4, punct. 9, n. 8. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 39. — ³ Dicast., de Restit., disp. 12, part. 5, app. 1, dub. 1, n. 430 et seqq. — ⁴ Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 9, n. 1 et seqq. — ⁵ Molina, tr. 4, disp. 35, n. 4. — ⁶ Dicast., loc. cit., n. 433. — ⁷ Apud Salmant., loc. cit., n. 40. — ⁸ Bonac., loc. cit., punct. 9, n. 9. — ⁹ Dicast., loc. cit., dub. 2, n. 440 et

castillus, etc., apud Salmant.⁴; non vero, si contra religiosum particularem⁴.

996. — « 4º. Si ex laesione famae ortum etiam est alteri damnum fortunatum, ut si privatus est officio, excidit spe di vitis matrimonii, amisit dotem, etc.: tunc et fama debet restitui, et damnum illud compensari, ad arbitrium prudentum ». [Juxta spei aestimationem; ut Lessius, Lugo, cum Salmant.⁵. — Notandum vero quod ad obligationem restituendi damna omnino requiritur praevisio ipsorum, saltem in communi. Salmant.⁶. Vide dicta n. 613].

• Et quidem obligatio restitutionis famae, cum sit pure personalis, non transit ad haeredes. Obligatio autem compensationis dicti damni, cum habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad haeredes. — Laymann⁷ [cum Lugo, Lessio, Bonacina, etc.].

997. — « Quaeres 1º. *Quae excusent a restitutione famae?* — Resp. Patere ex dictis de Restit. ». [Ex n. 696].

• Unde resolves:

• 1º. Excusatus es a famae restitutione, si plane sis impotens ». — [Qui autem nequit restituere totum, tenetur quoad partem quam potest. Salmant.⁸].

• 2º. Si crimen occultum quod dixisti, vel simile, alia ratione fiat publicum ». [Cum Lugo, Lessio, Bonacina⁹ et Salmant.¹⁰ etc.]. — Si auditores non credant. Salmant.¹⁰.

• 3º. Si fama aliis modis jam recuperata sit, ut infamati purgatione, vitae

seqq. — ⁴ Loc. cit., n. 41. — ⁵ Less., lib. 2, cap. 11, dub. 19, n. 103. — ⁶ Lugo, disp. 15, n. 21. — ⁷ Tr. 18, cap. 4, n. 124. — ⁸ Loc. cit., n. 124, i. f., et n. 118. — ⁹ Lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 7, n. 4. — ¹⁰ Lugo, loc. cit., n. 8. — ¹¹ Less., loc. cit., dub. 21. — ¹² Bonac., loc. cit., punct. ult., n. 15. — ¹³ Tr. 18, cap. 4, n. 134, v. f. — ¹⁴ Lugo, disp. 15, n. 37. — ¹⁵ Less., lib. 2, cap. 11, dub. 26, n. 137, v. *Quinto*. — ¹⁶ Loc. cit., n. 189. — ¹⁷ Loc. cit., n. 134.

995. — ^{a)} Decretalis ista loquitur de iis qui ejusmodi libellos « in occulto » porrigunt.

^{b)} S. Alphonsus, post Salmanticenses, cap. 4, n. 41, allegat canonem *Qui in alterius*; sed ibi tantum sancitur flagellandos esse autores libellorum ejusmodi. Atvero in canone sequenti *Quidam maligni*, statuitur si auctor se non propalaverit: « Ut sancti... corporis ac sanguinis participatione privatus sit ». Quod si etiam prohibitus, corpus Domini sumere praesumat, « anathematis ultione percussus sit ». Denique in can. 3, *Si qui inventi*,

dicitur: « Si qui inventi fuerint famosos libellos in ecclesia ponere, anathematizentur ».

^{c)} Molina, loc. cit., disp. 35, n. 4; et disp. 39, i. f., de aliis poenis dumtaxat loquitur, quamvis pro hac etiam, sed male, a Salmant. citetur.

^{d)} Excommunicationes latae sententiae, quas S. Alphonsus hic commemorat, non amplius vigent.

997. — ^{a)} Bonacina, disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. ult., n. 8, ita profecto docet, si tamen alia ratione « justa » factum fuerit publicum; secus vero, si factum sit pu-

Damnum fortunatum, quiescer fama, et parandus

Requiratur ut admodum praevisio.

Obligationem reparare famam et transit ad haeredes. Secus, obligatio et parandus est.

Impotens excusat restituendam famam.

Item, crimen evitabile est publicum.

Item, fama aliis modis si recuperatur.

« probitate, testimonio prudentum. Lessius¹. [Ita etiam Salmant.² cum Lessio, Dicastillo, Trullench, Navarro³ et communis]. — « Etsi tunc pro damno quod se-
« cutum est, debeat satisfieri. Cardinalis
« Lugo⁴. »

998. — « 4°. Si prudenter judicetur jam
« dudum rem oblivione deletam. Quo casu
« maxime prudentia opus est: nam ali-
« quando periculosius est retractare reno-
« vando memoriam. — Vide card. Lugo⁴. »

Quid agendum, si dubium sit an infamatio fuerit obliuioni data? — Distinguunt doctores:

Si crimen de quo alter est infamatus fuerit verum, ait Lessius⁵ non esse facile revocandum ad memoriam: nisi evidens sit periculum quod infamia illa ex alia via ad memoriam redeat.

Si vero crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de obliuione. Ita Lessius⁶; et Cajetanus ac Dicastillus apud Croix⁷. — Hoc tamen advertunt procedere, si nullum periculum sit ut per retractationem criminis memoria renovetur; nam Lugo⁸ et Holzmann⁹ dicunt aliquando multo magis periculum fore, quoad servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam renovando quae forte jam evanuerat, quam tacere. — Hinc ajunt Continuator Tournely¹⁰, Mazzotta¹¹, Holzmann¹²; et

¹ Cap. 11, dub. 26, n. 137. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 187. — ³ Less., cap. 11, dub. 17. — ⁴ Dicast., de Restit., disp. 12, n. 188. — ⁵ Trull., (a Salm, hic non citatus) lib. 7, cap. 10, dub. 19, n. 3. — ⁶ Disp. 15, sect. 8, n. 86. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Cap. 11, dub. 18, n. 100. — ⁹ Loc. cit. — ¹⁰ Cajetan., in 2° 2°, qu. 62, art. 2, ad 2 dub. — ¹¹ Dicast., de Restit., disp. 12, num. 196. — ¹² Lib. 8, part. 2, num. 1266. — ¹³ Loc. cit., num. 86. — ¹⁴ De Restit., num. 604, ad 4. — ¹⁵ De Restit. in partic., cap. 3,

Salmant.¹³ cum Lessio, Navarro¹⁴, Molina¹⁵, Valentia, Bonacina, Trullench et Dicastillo, sufficere ad omittendam retractationem, quod obliuio probabiliter creditur. Deinde censem Lessius¹⁶, et Salmant.¹⁷ cum Lugo¹⁸ et Bonacina, crimen praesumendum oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit.

Et in hoc insuper advertendum 1). Quod ad restitutionem famae requiritur moralis certitudo quod detractor fidem obtinuerit apud auditores; alias, ex regula generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum (prout diximus n. 562, v. Secunda). Nec raro de facto accedit quod his detractionibus fides non praeestatur; maxime si detractor loquatur ex ira vel alia passione, et detracatio testimoniis aliorum aut aliter non firmetur.

Advertendum 2) cum Lugo¹⁹, quod retractatio per se affert infamiam retractanti. Unde quando dubitatur de obliuione infamacionis, non videtur quis teneri damnum certum pati, ad reparandum incertum damnum proximi. Et licet injuria irrogata sit certa, et ideo possideat; attamen, quia restitutio non debetur ob solam injuriam, sed ob damnum vere illatum (ut diximus cum S. Thoma²⁰), non videtur esse obligatio resarcendi damnum dubium cum damno certo restituentis: nisi quando solum periculum infamiae alterius in ali-

Dubius an fidem obtinuerit non tenerur re-
parare.

Dubius
de obliuio-
ne non te-
netur cum
damno pro-
prio certo.

art. 8, sect. 5, v. Dico 4. — ¹¹ Tr. 4, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 2, quær. 5, v. Quartia. — ¹² Loc. cit. — ¹³ Loc. cit., n. 188. — ¹⁴ Less., cap. 11, dub. 18. — ¹⁵ Valent., in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 1, v. Excusat etiam. — ¹⁶ Bonac., disp. 2, de Restit. in partic., qu. 4, punct. 13, num. 2. — ¹⁷ Trull., lib. 7, cap. 10, dub. 19, num. 6. — ¹⁸ Dicast., de Restit., disp. 12, num. 198. — ¹⁹ Tr. 18, cap. 4, n. 138. — ²⁰ Bonac., loc. cit., n. 2. — ²¹ Disp. 15, n. 86, v. f. — ²² 2° 2°, qu. 62, art. 7, corp.

blicum injuste. Quod Salmanticenses non notaverunt.

b) Navarrus male a Salmant. citatur pro tertia hac excusationis causa, quam, *Man.*, cap. 18, n. 47, praetermittit.

998. — a) Navarrus, *loc. cit.*, excusat a retractatione, quando adest « tanta obliuio dictae infamacionis, ut perinde sit ac si nunquam dictum fuisset... Dixi: ac si nunquam dictum fuisset...; quia difficile est certo scire id in perpetuam obliuionem venisse ».

b) Molina, *tr. 4, disp. 41, n. 5*, refert sententiam, quae ad retractationem obligat etiam quando verisimile est, sed non certum, auditores oblitos esse; et ait: « Quamvis autem

id tutum sit ac regulariter amplectendum propter id periculum [ut scilicet auditores eo plus firmentur in existimatione illud verum fuisse]; quando tamen esset perexigua probabilitas eos adhuc recordari, atque ex retractatione sequeretur notabilis infamia ei qui se retractare deberet, arbitror eum non teneri tunc se retractare, sed satisfacere laudando illum quem infamavit, vel aliqua alia ratione ei compensando id infamiae quod remanere posse praesumitur, attento quod certum non sit eam remanere ».

c) Auctores a Salmant. non satis distincte citantur pro hoc aserto; et revera Lessius et Lugo, *locis cit.*, id praetermittunt.

quo casu magis aestimaretur, quam infamia certa sive damnum detractoris.

999. — « 5°. Si is cui detraxisti tibi similiter detraxerit, nec velit restituere; quia tunc potes jure compensationis seu retentionis uti: dummodo infamia illata non redundet in alios. — Ita probabiliter Toletus, Lessius, Silvius, Malderus, Diana¹, Molina; contra Cajetanum, Tanner², card. Lugo et Navarrum ».

Quaeritur igitur 1°. *An liceat compensare famam cum fama?*

Certum est 1) quod si alter tibi velit famam restituere, teneris tu pariter restituere famam ei ablatam.

Certum est 2) quod si alter famam tibi jam abstulerit, non potes deinde in compensationem famam illi auferre; quia tunc non esset haec compensatio, sed vindicta, cum fama tua non reparetur per infamiam illius. — Ita communiter DD. cum Salmant.³

Sed quaestio vertitur: *an, si alter nolit famam tibi restituere, possis tu compensationem facere, differendo restitutionem suae famae?*

Prima sententia negat; quam tenent Navarrus⁴, Lugo⁴; Sporer^{b)} cum Petro Navarra, Cajetano, Valentia et Tanner^{c)}. — Ratio, quia compensatio tantum conceditur ad reparandum damnum illatum. In nostro autem casu, tu, non restituendo alteri famam, non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam; et ideo non datur

Tolet., lib. 5, cap. 70, i. f. — Less., cap. 11, dub. 25, n. 183. — *Sifodus*, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, quer. 10, n. 6. — *Malder.*, tr. 7, cap. 2, dub. 14. — ¹ Part. 8, tr. 5, resol. 30, v. *Not. 2.* — *Molina*, tr. 4, disp. 49, n. 2. — *Cajetan.*, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, v. *Sed salva eorum.* — *Lugo*, disp. 15, n. 44. — *Navar.*, *Man.*, cap. 18, n. 47. — ² Tr. 18, cap. 4, n. 143. — ³ *Man.*, cap. 18, n. 47. — ⁴ Disp. 15, n. 44. — *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 2, cap. 4, num. 896. — *Cajetan.*, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, v. *Sed salva eorum.* — *Valent.*, in 2^a 2^a, disp. 5, qu. 6, punct. 5, § 1, assert. 5, v. *Sed duo vicissim.* — *Sporer*, tr. 5, cap. 4, num. 117. — *Lugo*, loc. cit. — ⁵ Cap. 11, dub. 25, n. 183. — ⁶ Lib. 8, tr. 8, part. 2,

compensatio, cum ipsa non reparet damnum illatum.

Secunda vero sententia, communior (immo communissima, ut fatetur idem Sporer) *et probabilius, quam probabilem* vocat Lugo, et tenent cum Busenbaum (ut supra) Lessius⁵, Laymann⁶, Contin. Tournely⁷, Molina⁸, Silvius⁹, Roncaglia¹⁰, Holzmann¹¹, Wigandt¹², Sotus¹³; et Salmant.¹⁴ cum Sà, Rebello, Dicastillo, Trulench, Villalobos, etc., concedit compensationem. — Ratio, quia hoc casu non fit compensatio in reparatione proprii damni, cum utriusque partis damnum permaneat; sed fit in retentione debiti, eo quod potes tu retinere famam alterius, donec ille famam tibi restituat: ait enim Laymann regulam esse generalem, *quod non cogeris jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum.* Licet ergo haec quomodo cumque dicta compensatio non auferat damnum tibi ablatum; auferat tamen sive suspendit obligationem resarcendi famam alterius, usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum Lugo, quod si posses retinere famam alterius cum illius damno, posses etiam famam illi tollere: quod nemo certe admittit. — Nam respondemus aliud esse damnum inferre, aliud illud permettere; aliud enim est positive auferre famam proximi, aliud omittere famam ei restituere, et negative se habere: quia pro his duabus diversis actibus di-

cap. 7, num. 5. — ¹ De Restit. in partic., cap. 8, art. 3, sect. 5, in med., v. *Quaeres.* — ² Tr. 4, disp. 49, n. 2. — ³ In 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, quer. 10, num. 6. — ⁴ Tr. 18, qu. 4, cap. 3, quer. 8, resp. 5. — ⁵ De Restitut., n. 604, i. f. — ⁶ Tr. 8, exam. 5, num. 108, resp. 4, sub 6. — ⁷ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, argum. 4, i. f. — ⁸ Tr. 13, cap. 4, n. 146. — *Sà*, id est *Vicorellus*, addit. ad *Sà*, v. *Restitut.*, num. 52. — *Rebell.*, part. 1, lib. 4, qu. 13, num. 4. — *Dicasti.*, de Restit., disp. 12, n. 246. — *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 29, n. 2. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 28, num. 10. — *Laym.*, lib. 8, tr. 8, part. 2, cap. 7, num. 5, i. f. — *Lugo*, disp. 15, n. 45.

Prob
lius lic
non res
tuere.

Infamanti
volenti re-
parare, fa-
ma resti-
tuenda.

Vindicare
in famiam
per infa-
miam, illi-
citum.

Noleti
famam re-
stituere, re-
stituenda
sua juxta
alios.

Aliud, si
fam. anfe-
re; aliud
omittere
stipula
nem.

999. — ^{a)} Tanner, quem Busenbaum contra expositum doctrinam allegat, re tamen vera ab ea non dissentit, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 6, n. 155, ubi haec scribit: « Mutua infamatio, quamvis aequalis, per se non excusat a restitutione, sed per accidens... Secus est, si ex mutuo consensu alter alteri suam obligationem condonet...; aut si infamantem infamet per modum justae defensionis, cum alia via non suppetit.... Item, ex probabili, si alius te

aequaliter infamaverit, quem noris nolle tibi famam restituere ».

^{b)} Sporer, tr. 5, cap. 4, num. 118, negat licere « per se et praecise per modum compensationis ». Quod num. 119 his verbis explicat: « Nam per accidens, indirecte et per modum defensionis, id licere aliquando libenter fatemur ». Idque sive intra sive extra iudicium.

^{c)} De Tanner vide hic supra notam *a*.

versa occurrit ratio. Tollerem famam alterius qui te infamavit, utique tibi non licet; quia infamia illius non reparat damnum infamiae tuae. Omittere autem famam alteri restituere, licitum est, si justam causam habes omittendi; justa causa autem est hic (ut diximus), quia non teneris reddere jus alteri debitum, donec ille ius debitum tibi reddat. — Praeterea ablato famae de se positive et principaliter tendit ad damnum proximi, et ideo est intrinsece mala; et quamvis id faceres ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractionem, cum tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis; quia haec omissio non tendit de se ad malum proximo inferendum: sed tantum ad servandum te indemnum, ne obligeris famam restituere alteri qui famam tuam renuit restituere.

1000. — Quaeritur 2º. *An, quando restitutio famae sit impossibilis, teneatur difformator infamiam pecunias compensare?*

Prima sententia probabilis affirmat; quia, cum fama sit pretio aestimabilis, debet compensari pecunia, si aliter resarciri nequit. Ita Silvius, Ledesma ^{a)}, Sotus, Aragon, Tapia, Covarruvias ^{b)}, etc., apud Salmant. ^{c)} — Et videtur clare hanc tenere

Si fama
nisi re-
stitui pos-
sider com-
pensanda
est.

Silvius, in 2º 2º, qu. 62, art. 2, quaer. 22, num. 4. — *Sotus*, de Justit. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 8, de 4 argum., v. *Quid autem*. — *Aragon*, in 2º 2º, qu. 62, art. 2, de Restit. famae, dub. 9, dict. 2. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 27, art. 4,

S. Thomas ^{d)}, ubi dicit: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut et in aliis dictum est*, scilicet pecunia, ut in solutione ad 1º jam dixerat.

Secunda tamen probabilior sententia negat; quia justitia tantum obligat ad reddendum ablatum vel aequivalens. Sed pecunia non est id quod per detractionem ablatum est, nec aequivalens famae ablatae, cum fama sit ordinis superioris ad pecunias; et ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisficeri potest. — Monent autem communiter doctores, quod si infamator sit dives, et infamatus pauper: tunc si nequit famam illi restituere, congruum est ut ille ex aequitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptet. Vide dicta n. 627, v. *Communiter*.

1001. — Quaeritur 3º. *An infamatus, si alter famam sibi restituere nolit vel nequeat, possit pecunias illius compensari?* — Alii negant; alii affirmant, ut Lessius ^{a)}, Molina, Bonacina ^{b)}, Trullench ^{a)}, Aragon, Diana.

Sed difficultas hic urget: *quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti?* — Sed jam diximus de *Consc.*, Lib. I, n. 35, v. *Hinc* ^{c)}, quod a generali regula hunc casum specialiter doctores

n. 2. — ^{d)} *Tr. 13, cap. 4, n. 141.* — ^{e)} *2º 2º, qu. 62, art. 2, ad 2.* — *Molina*, tr. 4, disp. 49, n. 5. — *Aragon*, in 2º 2º, qu. 62, art. 2, de Restit. fam., dub. 9, dict. 2. — *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 80, v. *Nat. 1*.

Probabi-
lius non est
compensa-
nda.

Quando-
que conve-
nit ut com-
pensetur.

Sese com-
pensare pe-
cunia infam-
antis, illi-
citum.

1000. — ^{a)} Petrus de Ledesma, in *Sum.*, part. 2, tr. 8, cap. 7, post concl. 7, dub. 2, v. *Dico* 2, utramque sententiam existimat probabilem.

^{b)} Covarruvias, *Variar. lib. 1, cap. 2, n. 8*, hoc solum asserit: posse nempe famam pecunia compensari; idemque habet *in reg.* Pecatum, part. 1, n. 8. Citatur tamen a Salmant. ut asserit S. Alphonsus.

1001. — ^{a)} Lessius, *lib. 2, cap. 11, n. 136*; Trullench, *lib. 7, cap. 10, dub. 29, n. 6*, id profecto affirmant, loquentes de eo qui famam restituere detrectat; secus vero esse ajunt, si famae restitutio foret impossibilis.

^{b)} Bonacina, *disp. 2, de Restit. in partic.*, qu. 4, punct. ult., n. 14, tractat de eo qui nequit famam restituere, et asserit posse fieri ut ex aequitate illam pecunia compensare teneatur, non tamen ex justitia.

^{c)} Locus ad quem S. Doctor lectorem re-

mittit habebatur utique in prioribus editionibus usque ad sextam; in posterioribus vero et in hac nostra editione, cum tractatus de *Conscientia* alia prorsus diversa ratione concinnatus sit, desideratur. In illis igitur antiquis editionibus ita S. Alphonsus scribebat: «Hinc 1º probabile dicunt posse diffamatum pecunia sibi compensare famam ablatam a diffamante, cum probabile sit diffamantem teneri cum pecunia compensare famam ablatam, si nolit vel nequeat famam restituere... Et quare in his casibus et non in aliis possit fieri compensatio cum probabili?.. In eodem tr. de *Restit.* cap. 4, n. 148, [Salmant.] rationem produnt, dicentes quod, cum DD. dicunt neminem posse sibi compensare debitum quod non est certum, intelligunt loqui in eo casu quo ipsum creditum est dubium; non autem quando creditum est certum, et dubium versatur tantum circa modum satisfactionis: an possit ille satisfacere

excipiunt apud Salmant.¹ cum Lessio, Molina, Aragon, Ledesma², etc. Et Salmant.³ probabile hoc esse ajunt, dicentes quod cum doctores doceant non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui, quando ipsum debitum est dubium; non vero quando debitum est certum, et dubium tantum versatur circa modum satisfactionis: tunc enim licet potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione vel aliter. Ita Salmant.⁴. — Sed vide dicta *Lsb.* I, n. 35, v. *Attamen*⁵, ubi contrariae sententiae adhaesimus.

1002. — « 6°. Si non possis absque periculo vitae ». [Nisi alter ob tuam infamatem sit in eodem periculo vitae. Salmant.⁴. Tenet tamen Croix⁶ cum Illsung, metum gravissimi damni temporalis in bonis, etiam excusare a restitutione famae: hoc tantum potest admitti⁷, si damnum bonorum sit respective majus quam famae].

« Vel si fama restituenda sit minoris « valoris quam fama detractoris. Sic v. gr. « praelatus non tenetur restituere vili ho- « mini, si aliter non potest quam cum « ammissione famae suaे multo majoris « momenti; sed sufficit tunc, si infama- « tum laudet aut pecunia compenset. Vide « card. Lugo⁸ ». [Ita etiam Lessius⁹, et Salmant.⁸ cum Bañez, Dicastro, Trulench, etc., contra aliquos: quia aliter non servaretur aequalitas].

1003. — « 7°. Si infamatus sponte remi- « serit (modo tamen ejus infamia non re-

« dundarit in alios, ut familiam, statum), « sive expressa sive tacita sit condonatio: « tametsi nihilominus ex caritate damnum « resarcire aliquando tenearis, si possis « absque gravi incommodo. Card. Lugo¹⁰. « — Immo aliquando etiam sufficit con- « donatio praesumpta, sive interpretativa « voluntas eius qui potest condonare, si « nimurum ille sit ita affectus, ut si roga- « retur facile condonaret: tunc enim non « est invitus, saltem quoad substantiam, « etsi fama non restituatur. Vide card. « Lugo¹⁰.

• Quaeres II°. *An restitutio famae licite condonetur?*

• Resp. Licite fit in iis casibus in qui- « bus seipsum licet infamare. In quibus « autem, et quam graviter peccat se in- « famando; in iisdem, et tam graviter « peccat condonando. — Navarra, Trul- « lench¹¹ ».

Per se loquendo, non est mortale infamare seipsum, exceptis casibus apud Busenbaum, ut infra¹²: ita Holzmann¹³ cum Laymann et communi; quia quisque est dominus suae famae. Est tamen veniale, si fit sine causa.

• Unde resolves:

• 1°. Condonans famae restitutionem « peccat mortaliter: 1) Si infamia redundat in alios. 2) Si inde sequatur scandalum. 3) Si sit vir valde utilis reipublicae, et ex infamia fructus impediatur. 4) Si fama sit necessaria ad munera « gubernationem. Sotus, Lessius, Trul- « lench¹⁴.

¹ Tr. 13, cap. 1, n. 821. — *Less.*, cap. 11, n. 136. — *Molina*, tr. 4, disp. 49, n. 5. — *Aragon*, in 2° 2°, qu. 62, art. 2, de Rest. fam., dub. 9, dict. 2. — ² Loc. cit., n. 148 (cfr. cap. 1, n. 321). — ³ Tr. 13, cap. 4, n. 148. — ⁴ Loc. cit., n. 136. — ⁵ Lib. 8, part. 2, n. 1251. — *Illsung*, tr. 4, disp. 3, n. 111, v. *Sexto*. — ⁶ Disp. 15, n. 40. — ⁷ Cap. 11, n. 138. — ⁸ Loc. cit., n. 186. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 62, art. 2, dub. 9, concl. 2. —

Dicast., de Restit., disp. 12, n. 221 et seqq. — *Trull.*, lib. 7, cap. 10, dub. 21, n. 4; et dub. 30, n. 8. — ⁹ Disp. 15, n. 38. — ¹⁰ Loc. cit., n. 39. — *Petr. Navar.*, de Rest., lib. 2, cap. 4, n. 386 et seqq. — ¹¹ Loc. cit., dub. 28, n. 1. — ¹² De Praec. decal., n. 644. — *Laym.*, lib. 8, tr. 8, part. 2, cap. 3, n. 15. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, de 4° argum., v. *Super his autem*. — *Less.*, lib. 2, cap. 11, dub. 24. — ¹³ Loc. cit., n. 2.

sibi per compensationem vel aliter; quia tunc bene potest uti opinione probabili circa modum... Attamen Croix, *lib. 3, part. 1, n. 962*, omnino negat in tribus casibus supra relatis posse fieri compensationem, cum nemini liceat compensare creditum nisi certum. Ego autem, ut fatear quid sentiam, dico quod in primo casu compensationis famae cum pecunia sequor quod tenet Croix. Contrariam vero opinionem non audeo improbabilem dicere ob rationem mox allatam, nempe quod ibi agitur

non de jure, sed potius de modo compensationis ».

¹⁴ Ledesma praecedentem casum habet et solvit, ut notatum est supra nota ^a, n. 1000.

1002. — ^{a)} Et idipsum dicit Illsung; cui videtur consentire etiam Lacroix.

1003. — ^{a)} In iisdem scilicet casibus in quibus mortale est condonare famae restitutionem. Cfr. etiam supra n. 983, ubi Busenbaum exponit casus in quibus mortale est seipsum infamare.

Periculum
vitae vel
gravissimi
damni
excusat a
restituenda
fama.

Item, si
sit minoris
valoris
quam fama
detractoris.

Item per
se, condona-
tio sponta-
nea,

etiam
cita. q
quando
praesup
pta.

Condi-
ratio, ne
semper id
ta.

Quan-
sit lethali

« Qui tamen notant condonationem
 « semper esse validam, quando fama non
 « redundat in alios; secus, quando redundat.
 « Unde parentes non possunt condonare,
 « quando redundat in filios; neque
 « filii, quando in parentes. Vide auctores
 « citatos.

« 2º. Ex eo vero praecise quod infamatus (vel contumelia affectus), conver-
 « sans cum infamatore, videatur remittere
 « injuriam, non censetur condonare resti-
 « tutionem famae vel honoris; sicut nec
 « alia debita, per familiaritatem. — Na-
 « varrus¹, Trullench² ».

Conversa-
 tio cum in-
 famatore
 per se non
 est condo-
 natio.

¹ Man., cap. 18, n. 47. — ² In Decal., lib. 7, cap. 10, dub. 29, n. 4.

CAPUT II.

Quid de Praecepto Nono et Decimo.

Quid prohibent nonum et decimum praeceptum.

- « Resp. Prohibent omnes internas con-
- « cupiscentias et delectationes voluntarias
- « illorum operum quae praeceptis secun-
- « dae tabulae, praesertim sexto et septimo,
- « vetantur. — Qua de re vide supra; et pate-
- « bit ex dicendis *de Peccatis, infra Lib. V.*

CAPUT III.

Quid de Praeceptis Ecclesiae.

- « Resp. Etsi ea sint plurima, praecipue
- « tamen toti christiano populo communia
- « quinque numerantur. — Ex quibus hic
- « agendum restat de tertio; quia de primo
- « et secundo actum est in Praecepto tertio

- « decalogi. De quarto et quinto, infra
- « *Lib. VI, de Sacramentis* ».

Contra porro hoc praeceptum ex solo contemptu peccari, propositio est proscripta ab Alexandro VII, propos. 23.

DUBIUM I.

Quid requiratur ad Jejunium ecclesiasticum, et quanta ejus obligatio.

1004. *De unica comedione.* — 1005. *De abstinentia a carnibus, ovis et lacticiniis.* — 1006. *An abstinentia a lacticiniis in quadragesima obliget sub gravi.* — 1007. *Dub. 1. An haec abstinentia obliget etiam in dominicis quadragesimae.* — 1008. *Quinam in quadragesima excusatetur ad edendas carnes aut lacticinia.* — 1009. *Dub. 2. An in jejuniis extra quadragesimam sit abstinentia a lacticiniis de jure communi.* Dub. 3. *An, ubi viget consuetudo abstinendi.* Dub. 4. *An liceat edere biscocatos ovis confectos.* — 1010. *Dub. 5. An liceat edere laridum, cui permittuntur ova.* — 1011. *Dub. 6. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis.* — 1012. *Dub. 7. Quibus pueris possint ministrari carnes.* — 1013. *An dispensati ad carnes teneantur ad unicam comedionem, et ad abstinentiam a piscibus.* — 1014. *Quid, in mensa privata.* — 1015. *Sancita circa hoc a nostro SS. P. Benedicto XIV. 1º. De obligatione sub gravi. 2º. De cibis in coenula adhibendis. 3º. De hora prandii. 4º. De epulis vetitis ad carnes dispensatis. 5º. De dominicis quadragesimae. 6º. De bulla Cruciatae. 7º. De jejuniis extra quadragesimam.* — *Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium.* An dispensatis ad carnes permittuntur tantum carnes salubres. — 1016. *De hora debita refectionis.* — *An antevertens notabiliter horam meridianam, graviter peccet.* — 1017. *De divisione prandii, etc., apud Busenbaum.* — 1018. *Qu. 1. An liceat in jejuniis sumere parum cibi ante potum.* — 1019. *Qu. 2. An electuaria frangant jejinium.* — 1020. *Qu. 3. Per quantum temporis prandium non interrumpatur.* Qu. 4. *An quis, postquam surrexit a mensa, possit ad eam redire.* Qu. 5. *Quantum liceat protrahere prandium.* — 1021. *An liceat sumere lac, juscum et similia.* — 1022. *Qu. 1. An liceat potus vini.* Qu. 2. *An potus cervisiae, ac limoniadis dictae sorbetto.* — 1023. *Qu. 3. An liceat potio chocolatis.* — 1024. *De collatiuncula vespertina.* — 1025. *Quaenam quantitas permittatur in coenula; et quae in vigilia Nativitatis Domini, et Paschatis aut Pentecostes.* — 1026. *Quaenam qualitas ciborum in coenula permittatur.* — 1027. *Dub. 1. An liceat sumere ova.* Et an parum casei. — 1028. *Dub. 2. An pisces.* — 1029. *Dub. 3. An panem coctum et juscum ex herbis.* An legumina. — 1030. *Quae sit parva materia carnium aut aliorum ciborum.* Et an sit vetitum saepius in die quid parum edere. — Qu. 1. *An bis comedens culpabiliter teneatur ad jejinium.* — Qu. 2. *Quid, si inculpabiliter.* — Qu. 3. *An liceat cauponibus ministrare carnes in die jejunii.*

Ad jejunium ecclesiasticum, tria requisita.

Unica comedione.

1004. — « Resp. Jejunium ex praecepto Ecclesiae, obligante sub mortali, requirit tres conditiones. — Laymann¹.

- « PRIMA est unica tantum comedio de die in ordine ad nutritionem. Quae ita necessaria est conditio, ut secunda co-

- « mestione pecces mortaliter; reliquis autem supra secundam, ad summum venialiter tantum. — Laymann².

1005. — « SECUNDA est abstinentia ab esu carnium; itemque ovorum et lacticiniorum, eo quod ex carne originem

¹ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, num. 2. — ² Lib. 4, tr. 8, cap. 1,

num. 12 et 13.

« trahant, multumque nutriant. Unde intra quadragesimam, jure communi prohibentur; extra eam permittuntur. Immo intra eam quibusdam locis consuetudo permittit: quae ubique notanda est. — Bonacina¹ ex Silvestro, Navarro, Lessio, Azor, Laymann², Filiuccius, Fagundez³. « Adde, dispensatum quoad carnes, etiam lacticiniis et ovis vesci posse; non tamen viceversa: et cui est permissus esus carnium, etiam secunda refectio permissa videtur; ut, contra Reginaldum, Lessium⁴, Navarrum⁵, etc., probabiliiter docent Azor⁶, Filiuccius⁷, Toleto, etc. [Sed haec opinio hodie non est amplius probabilis, ex declaratione nostri SS. Pontificis Benedicti XIV. Vide infra, n. 1013]. — Confirmatque Bonacina⁸, si esus carnium sit permissus ob debilitatem naturae, et non propter nauseam vel damnum tantum. Vide Lessium, Filiiuccium, Azor, etc. Ratio, quia de essentia jejunii est abstinentia a carnisbus».

1006. — Quaeritur: *an abstinentia ab ovis et lacticiniis in diebus jejunii obliget sub gravi?*

Damnata quidem fuit ab Alexandre VII propositio 32, quae dicebat: *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget.* — Unde certum est, praedictam abstinentiam in quadragesima obligare, et quidem sub

¹ Disp. ult., de praec. Eccles., qu. 1, punct. 2, n. 2. — *Silvest.*, v. *Jejunium*, n. 15, quer. 5. — *Navar.*, Man., cap. 21, n. 15. — *Less.*, lib. 4, cap. 2, dub. 2, n. 8. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 10, quer. 1. — ² Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 4. — *Fili.*, tr. 27, part. 2, cap. 8, a. n. 45. — ³ De 4° praec. Eccles., lib. 1, cap. 2, n. 38 et 45. — *Regin.*, lib. 4, n. 168. — ⁴ Loc. cit., quer. 8, v. f. — ⁵ Loc. cit., n. 51 et 52. — *Tolet.*, lib. 6, cap. 8, n. 2. — ⁶ Loc. cit., num. 8. — *Less.*, lib. 4, cap. 2, n. 45. — *Fili.*, loc. cit., num. 51 et seqq. — *Azor*, loc. cit., quer. 3. — ⁷ Tr. 23, de 8° praec. decal., cap. 2, num. 34. — *Fagund.*, de 4° praec. Eccles., lib. 1, cap. 2, n. 44. — *Mendo*, in bull. Cruciat., disp. 18, n. 29. —

1005. — ^{a)} Lessius a Busenbaum non satis accurate allegatur; a Bonacina enim non dissentit, loc. cit., dub. 6, n. 45, ubi scribit dispensatum ad carnes dispensatum etiam esse ad plures comedestiones, « si ratione debilitatis naturae vel corroboracionis id concessum sit; non autem si quia a piscibus abhorret, vel putantur nocere temperamento; tunc enim causa non subest cur gemina comedio concedatur».

^{b)} Navarrus, *Man.*, cap. 21, n. 22, sic loquitur: « Neque dispensatus, ut comedendo

gravi; ut communiter doctores apud Salmantenses⁷.

1007. — Sed dubitat 1°. *An abstinentia a lacticiniis obliget etiam in dominicis quadragesimae?*

Negant Pasqualigo⁸, Fagundez, Mendo, Machado, Gomez, Llamas, etc., apud Salmant.⁹. — Ratio istorum, quia in can. *Denique* 6, *dist.* 4, prohibentur lacticinia solum in diebus jejunii, ut refert ibi *Glossa*: dies autem dominici in quadragesima non sunt dies jejunii; ergo non est in eis abstinentia a lacticiniis. Neque constat, ut dicunt, contrariam consuetudinem fideliū animo se obligandi sub culpa gravi fuisse introductam.

Quamvis praefata sententia non sane comprehendatur sub propositione relata Alexandri VII, omnino tamen opposita est tenenda cum Viva¹⁰, Sanchez¹¹ cum Cajetano, Covarruvias, Medina, etc.; Salmant.¹². — Ratio, quia ex citato can. *Denique*, universe praecipitur in diebus quadragesimalibus abstinentia a lacticiniis. Certum autem est quod dies dominici, etiam quadragesimae dies sunt. — Quare prima sententia sat probabilis non videtur; cum plures eam improbabilem putent apud Sanchez¹³.

1008. — Notandum 1° cum Sanchez¹⁴ et Salmant.¹⁵, Trullench, Pasqualigo et Machado, quod pauperes¹⁶, qui non habent

Quidam excipiunt dominicas.

Domini-
cae quadra-
gesimae
non exci-
piuntur.

Machado, Perfeto confessor, tom. 1, lib. 2, part. 4, tr. 3, docum. 4, n. 4. — Antonius Gomez, in bull. Cruciat., claus. 7, n. 7. — Llamas, Method., part. 3, cap. 5, § 26, i. f. — ⁸ Tr. 28, cap. 2, n. 35. — *Glossa*, in exposit. casus. — ⁹ In propos. 32 Alex. VII, n. 9. — ¹⁰ Consil. mor., lib. 5, cap. 1, dub. 19, n. 8. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 147, art. 6, v. *Ex primi quidem*; et art. 8, i. f. — *Covar.*, Variar. lib. 4, cap. 20, n. 11. — *Joan. Medina*, Cod. de Jejunio, qu. 1. — ¹¹ Loc. cit., n. 36. — ¹² Consil. mor., lib. 5, cap. 1, dub. 19, n. 8, i. f. — ¹³ Loc. cit., n. 4. — ¹⁴ Loc. cit., n. 40. — *Trull.*, Decal., lib. 3, cap. 2, dub. 7, n. 6. — *Pasqual.*, Prax. Jejunii, decis. 83. — *Machado*, Perfeto confessor, tom. 2, lib. 6, part. 8, tract. 9, docum. 2, v. f.

carnes possit jejunare, videtur dispensatus, ut possit bis eas comedere».

1007. — ^{a)} Pasqualigo pro hac sententia a Salmant. utique allegatur; sed in *Prax. jejunii*, decis. 72, n. 5, tuetur oppositam sententiam, quam nempe S. Alphonsus omnino tenendam asserit, et scribit: « Opposita sententia tamquam certa tenenda est, nimirum prohiberi sub mortali ova et lacticinia in dominicis quadragesimae».

1008. — ^{a)} Hic sermo est, ut notant Salmant., non de pauperibus ostiatim mendican-

*Pauperes
aliud non
habentes
possunt ve-
sci lacticiniis.*

*Iter agen-
tes, quando-
idem pos-
sint.*

*Plures dies
solum pa-
nem habens
potest vesci
carnibus.*

*Oleo ca-
rens potest
uti larido.*

aut non possunt invenire aliud ad se alienum, quam lacticinia, licite in quadragesima possunt ea comedere et praebere domesticis ac operariis suis. Idem dicit Sanchez de pauperibus mendicantibus. — Et idem asserunt Sanchez¹, et Salmant.² cum Trullen³ et Pasqualigo, de iter agentibus, si in via non inveniant pisces ad emendum. Contradicunt tamen probabilius huic Diana⁴; et Leander ac Stephanus⁵, apud Croix⁶, si hoc accideret tantum per unum diem⁷: nisi, ajunt, sit persona quae aliter non valeat commode refici.

Notandum 2º cum Sanchez⁸, Holzmann⁹; Croix¹⁰ cum Diana¹¹, Pasqualigo¹²; et Salmant.¹³ cum Vega et Angles, quod in longa inedia per plures dies, ubi aliud quam panis haberi non possit, liceret vesci non solum lacticiniis, sed etiam carnis. — Sanchez¹⁴ tamen refert, ab Angles¹⁵ et aliis non excusari pauperes, qui oleo carentes, larido sibi herbas praepa-

¹ Sanchez, *Consil. mor.*, lib. 5, cap. 1, dub. 19, n. 5. — ² Loc. cit., n. 6. — ³ Tr. 23, cap. 2, n. 40, i. t. — ⁴ *Pasqual.*, Prax. Jejunii, decis. 84. — ⁵ Part. 10, tr. 14, resol. 59. — ⁶ *Leand. a SS. Sacram.*, de praec. Eccl., tr. 5, disp. 8, qu. 17. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 1323, i. f. — ⁸ Loc. cit., n. 7. — ⁹ Tr. 23,

rarent; sed hoc valde rigidum mihi videatur, si parentia esset per notabile tempus, puta per hebdomadam. Unde saltem in tali necessitate probabiliorem censeo sententiam Laymann¹, Holzmann², et Elbel³ cum Alensi⁴, qui laridi usum pauperibus concedunt.

Circa esum autem laridi extra quadragesimam, vide dicenda infra, n. 1010, *Dubit.* 5.

Notandum 3º Plures DD. censere quod qui in quadragesima per plures dies careret piscibus, posset licite jam lacticinia tunc comedere. Probabilius tamen dicit Roncaglia⁵, hoc tantum permittendum assuetis piscibus vesci; non vero rusticis, qui pane et herbis, aut leguminibus ordinarie aluntur, nisi tamen (ut recte notat Busenbaum, n. 1031, ad 11, v. *Denique*) etiam istis cibis carerent ad sufficientiam. — Cum autem tales tenues cibi parum sustentent, minime tenentur ii ad unicam comedionem; ut dicunt probabiliter Ron-

*Carens
scibus
res di-
minus sit lac-
nius en.*

*Quae
possit pli-
ties con-
dere.*

cap. 2, n. 19. — *Vega*, Sum. nueva, part. 1, cap. 14, cas. 28. — *Angles*, de Jejunio, qu. 9, art. 1, diff. 4. — ⁷ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 5. — ⁸ De praec. Eccl., n. 4, v. *Dices*. — ⁹ Part. 3, confer. 15, de Jejunio, n. 484. — ¹⁰ Tr. 9, de 8º praec., qu. 2, de Jejunio, cap. 2, qu. 4, resp. 1.

tibus; quia sine dubio, cum aliunde non habeant unde sustententur, licite possunt comedere frusta ovorum eis donata ratione necessitatis; sed de aliis pauperibus qui labore quotidiano victimum sibi et filiis comparant. Et Salmanticenses tenent sententiam quam refert S. Alphonsus; sed pro ea parte qua dicunt posse etiam domesticis et operariis praebere lacticinia, non citant Trullen¹, Pasqualigo nec Machado.

¹ Trullen², *loc. cit.*, n. 6, dicit excusari « a jejunio » iter agentes, « qui hora prandii non possunt invenerire alimentum sufficiens ». Et inferius subdit ex Sanchez, posse « pauperes agricolae et alios edere lacticinia in diebus prohibitis, si non possunt commode habere aliud quod comedant, et possunt ova et lacticinia facile invenire, non autem pisces ».

³ Stephanus a S. Paulo, *tr. 1, disp. 5, n. 96*, citatur utique a Croix tamquam contrarius expositae opinioni; sed revera Stephanus, *loc. cit.*, de ea et de aliis opinionibus ibidem relatis dicit tantum: « Caeterum requiritur major necessitas ut comedantur carnes quam ova et lacticinia; debetque in his omnibus semper caveri a scandalo. Vide circa haec Diana, *part. 10, tr. 14, resol. 59*, qui non audet admittere eum posse carnes comedere, qui per unum solum diem careret aliis cibis

praeter panem, quem in hoc sequor, nisi forte persona esset delicata et assueta epulari splendide, vel econtra robusta valde et enutrita vilibus escis ».

⁴ Leander citatur a Croix pro hac sententia absque ulla restrictione; sed ipse, in reliquis concordans, conditionem hanc silentio praetermittit.

⁵ Holzmann, *de praec. Eccl.*, n. 4, v. *Dices*, de hac sententia silet; neque alibi, quidquid investigare conatus sim, eam habet.

⁶ Croix, *lib. 3, part. 2, n. 1323*, ita scribit: « Qui pro sufficiente refectione non habet cibos esuriales, potest ova aut, his deficiens, carnes comedere ».

⁷ Diana, *part. 10, tr. 14, resol. 59*; Pasqualigo, *op. cit., decis. 49*, id concedunt etiam si uno tantum die id accideret, et foret persona nimis delicata, splendide epulari assueta; seu, ut dicit Pasqualigo, si solo pane uti esset ei extraordinaria maceratio.

⁸ Sanchez, *loc. cit.*, num. 7, id refert, non tamen ex Angles, qui hanc sententiam non habet, sed ex nonnullis doctis junioribus.

⁹ Alensis, *Sum., part. 4, qu. 28, membr. 6, art. 2, § 4*, principium generale exponit, quo nititur haec sententia, ut Elbel notat, scilicet: Pauperes qui non habent sufficienter unde

caglia¹, Sanchez² cum Angles et aliis, ac Salmant.³ Et idem recte docet Sanchez⁴ cum communi, si quis non haberet mane prandium sufficiens ad se pro tota die sustentandum. Vel si in die praecedenti inediam sit passus⁵; ut Tabiena et Sanchez⁶ cum S. Thoma, etc.

1009. - Dubitatur 2°. *An in diebus jejunii extra quadragesimam teneamur sub gravi abstinere a lacticiniis de jure communi?* — Certum est in quadragesima teneri ad abstinendum, ex propositione proscripta, supra relata.

Dubium est: *an teneamur extra quadragesimam?*

pteris
in an-
pidam
ta di-
ova et
ciniis. Prima sententia affirmit; eamque tenent Covarruvias⁷, Gomez⁸. Idque probant ex can. *Denique* 6, *dist. 4*, ubi Gregorius Magnus ad Augustinum, Anglo-rum episcopum, sic scripsit: *Par autem est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque quae sentinentiam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caseo et ovis.* Ubi notandum quod verba *par est*, non denotant hic consilium, sed praceptum; ut explicat ibi Glossa⁹, et tenent communiter DD. cum Diana¹⁰ et Elbel¹¹. Confirmatur ex can. *Rogationes* 3, *de consecr.*, *dist. 3*, ubi in concilio Aurelianensi dictum fuit quod in diebus Rogationum (in quibus olim jejunium servabatur) fideles *quadragesimalibus cibis utantur*: si ergo in qua-

dragesima vetantur lacticinia, vetantur etiam in aliis diebus jejunii. — Hanc sententiam videtur etiam tenere D. Thomas¹², ubi, loquens generaliter de jejuniis, sic ait: *Illos cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui... hominem ad venerea provocant. Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra nascentium et respirationum, et quae ex eis procedunt, sicut lacticinia ex gressilibus, et ova ex avibus...* Et ideo ab his cibis *praecipue jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinendum*. Ergo S. Doctor videtur sentire quod in cunctis jejuniis sola consuetudo, ubi vigeat, derogat obligationi abstinendi a lacticiniis.

Secunda vero sententia communis, quam sequimur, et tenent Laymann¹³, Sanchez⁹ cum S. Antonino, Navarro, Palatio, Henriquez, etc.; Bonacina¹⁴, Concina¹⁵; Salmant.¹⁶ cum concilio Toletano¹⁷ anni 1583; Sporer¹⁸, Viva¹⁹, Holzmann²⁰, Elbel²¹, docet de jure communi non vetari lacticinia et ova. — Ratio, quia contrarium, extra quadragesimam, nullo jure probatur. In citato enim can. *Denique* agebatur tantum de jejunio quadragesimali, de quo erat quae situm; ut patet ex Glossa, et ex ipso contextu canonis, ubi dicitur: *A quinquagesima propositum jejunandi suscipiant;* et deinde: *Hujus sacri temporis, etc.* Et sic intelligunt Panormitanus, Fagundez et alii communiter.

Jure com-
muni non
vetantur.

Refellun-
tur ratio-
nes opposi-
tiae.

¹ Tr. 9, qu. 2, de Jejunio, cap. 2, qu. 4, resp. 1. — *Angles*, de *Jejua.*, qu. 6, diff. 9, append. 8. — ² Tr. 23, cap. 2, n. 133. — ³ *Consil. mor.*, lib. 5, cap. 1, dub. 15, n. 1. — *Tabienna*, v. *Jejunium*, n. 20. — ⁴ *Loc. cit.*, n. 4. — *S. Thom.*, in 4, *dist. 15*, qu. 3, art. 2, solut. 4, ad 2. — ⁵ *Variar.* lib. 4, cap. 20, n. 15, v. f. — ⁶ In *bull. Cruciat.*, claus. 7, n. 8. — ⁷ 2° 2°, qu. 147, art. 8. — ⁸ *Lib. 4*, tr. 8, cap. 1, n. 8, i. f. — ⁹ *Loc. cit.*, dub. 20, n. 2. — *S. Anton.*, part. 2, tr. 6, cap. 2, § 3. — *Novar.*, *Man.*, cap. 21, n. 15. — *Michael de Palat.*,

in 4, *dist. 15*, disp. 8, post concl. 6, v. *At vero jejunium.* — *Henriq.*, lib. 7, cap. 13, n. 9. — ¹⁰ *Disp. ult.*, de *praecc. Eccles.*, qu. 1, punct. 2, n. 2. — ¹¹ *De praecc. Eccles.*, lib. 2, *dissert. 2*, cap. 5, n. 5. — ¹² *Tr. 28*, cap. 2, n. 33. — ¹³ *Tr. 8*, cap. 4, append., num. 9. — ¹⁴ In *propos. 32 Alex. VII*, num. 10. — ¹⁵ *De praecc. Eccles.*, num. 4, v. *Dixi autem.* — ¹⁶ *Part. 3*, confer. 15, de *jejunio*, n. 428. — *Panorm.*, in *lib. 8*, tit. de *observat. jejunior.*, rubric., n. 5. — *Fagund.*, de 4° *praecc. Eccles.*, lib. 1, cap. 2, n. 42, v. f.

sustententur, ad abstinentiam aut jejunium non teneri.

¹⁾ Sanchez, *loc. cit.*, *dub. 15*, n. 3, scribit: « Licit [pauperes] inveniant panem et pomorum fructus et olera, non tenentur jejunare, quia haec regulariter non sunt sufficiens prandium. »

²⁾ Si nempe ex praecedenti inedia adeo sit debilitatus, ut jejunium commode ferre non possit, uti dicit Sanchez de pauperibus.

1009. — ³⁾ Glossa, *in v. Par.*: « Id est, inquit, aequum et justum ». — ⁴⁾ Legendum est: *Apud Diana. Diana*

enim, *part. 3, tract. 6, resol. 80*, pro hac sententia plures auctores allegat; ipse vero sententiae oppositae, quam S. Alphonsus sequitur, adhaeret.

⁵⁾ Elbel, *confer. 15, de Jejunio*, n. 428, asserit quidem allegati canonis verba contineare praceptum, sed contendit praceptum intelligendum esse de quadragesimali jejunio, non autem de jejuniis extra quadragesimam. Tenet igitur eamdem sententiam ac S. Alphonsus.

⁶⁾ Concilium istud, prout apud Aguirre habetur, de jejunio non tractat, et a Salmant,

Nec obstat aliud cit. can. *Rogationes*; quia illud statutum fuit pro illa particuli ecclesia Aurelianensi.

Nec obstat D. Thomas, in loco citato. Nam¹ clare docet abstinentiam a lacticiniis extra quadragesimam non praecipi, et ideo non pertinere ad essentiam jejunii, dum ait: *Et ideo in quolibet jejunio interdicitur eus carnium; in jejunio autem quadragesimali interdicuntur universaliiter etiam ova et lacticinia*. Nota τὸ εἶα: ergo in jejunio extra quadragesimam lacticinia non vetantur. — Cur autem vetantur in quadragesima, plures rationes assignat S. Doctor: tum quia tale jejunium est solemnius; tum quia illud observatur ad imitationem Christi Domini; tum quia per ipsum disponimur ad redemptionis nostrae mysteria devote celebranda. — Hinc Viva² supponit ut certum, quod dispensatus ad lacticinia tenetur ad jejunium; cum non sit ob talem esum a jejunio solutus.

Dubitatur 3°. *An, ubi viget consuetudo abstinendi a lacticiniis in jejuniis extra quadragesimam, taliis consuetudo obliget sub gravi?*

Contraria
consuetudo
non obligat
sub gravi
juxta alios.

Prima sententia negat: quam tenent Sanchez⁴ cum aliis, Villalobos⁴; et probabilem vocat Tamburinius⁵ cum Portellio, Salas, Henriquez, etc. — Haec sen-

¹ 2° 2°, qu. 147, art. 8, ad 3. — ² In propos. 32 Alex. VII, n. 8. — ³ Consil. mor., lib. 5, cap. 1, dub. 21, n. 2. — ⁴ Part. 1, tr. 23, diff. 2, n. 7. — ⁵ Decal., lib. 4, cap. 5, § 1, n. 22. — ⁶ Portel., Dub. regular., v. *Jejunium*, in addit., n. 7, i. f. — *Salas*, de Legib., disp. 19, sect. 6, n. 68. — *Henriq.*, lib. 7, cap. 18, n. 9. — ⁷ Tr. 11, de Legib., cap. 6, n. 28. — *Suar.*, de Legib., lib. 7, cap. 14, n. 6; et cap. 16, n. 10 et seqq. — *Palau*, tr. 3, disp. 8, punct. 2, § 3, n. 12. — *Bonac.*, disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. ult., § 3, n. 17. — ⁸ 2° 2°, qu. 147,

tentia asserit, praefatam consuetudinem non obligare saltem sub gravi, etiam ubi viget: nisi constet esse introductam a populo scienter et animo se obligandi: nam alias censetur servata fuisse ex ignorantia vel ex devotione sine obligatione⁹). Ratio, quia ad se obligandum ex consuetudine, non sufficit credere aliquam esse obligationem; sed requiritur quod constet, maiorem populi partem habuisse animum graviter se obligandi: ut dicunt *Salmant.*⁶ cum Suarez, Palao, Bonacina, etc. Unde dicunt quod in dubio tunc judicandum est pro libertate: nulla enim lex obligat nisi probetur ut certa; et nemo praesumitur in dubio certum onus sibi impo- suisse.

Secunda tamen sententia communis, quam amplectimur, et docent S. Thomas⁷, Azor⁸, Lessius⁹, Laymann¹⁰, Viva¹¹, Roncaglia¹², Concina¹³, Salmant.¹⁴; Bonacina¹⁵ cum Navarro, Silvestro, Valentia, Fillucci, Reginaldo, etc., communiter tenet, esse obligationem abstinendi a lacticiniis in locis ubi ab immemorabili¹⁶ talis viget consuetudo. — Ratio, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis. Regula enim generalis est (ut pluries diximus), quod pro eo stat possessio pro quo stat pra-

S. De
tenet ob
lige ubi
get.

art. 8, ad 3. — ⁸ Part. 1, lib. 7, cap. 10, qu. 1. — ⁹ Lib. 4, cap. 2, n. 8. — ¹⁰ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 8. — ¹¹ In propos. 32 Alex. VII, n. 10. — ¹² Tr. 9, de 3° Praec., qu. 2, de Jejunio, cap. 1, quer. 3, resp. 2. — ¹³ De Praec. Eccles., lib. 2, dissert. 2, cap. 5, n. 5. — ¹⁴ Tr. 23, cap. 2, n. 33. — ¹⁵ Disp. ult., de Praec. Eccles., qu. 1, punct. 2, n. 2. — *Never.*, Man., cap. 21, n. 18, (edit. Venet. 1573). — *Silvest.*, v. *Jejunium*, n. 15, quer. 5. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 9, qu. 2, punct. 3. — *Fili.*, tr. 27, part. 2, n. 48. — *Regin.*, lib. 4, n. 147 et 149.

allegatur quasi negans vigere in Hispaniis consuetudinem obligantem abstinendi ab ovis et lacticiniis extra quadragesimam.

^{e)} S. Alphonsus refert hic Tamburinii potius quam ceterorum sententiam. Sanchez autem, Villalobos, Salas, Henriquez alia via procedunt, licet eodem recidant; loquuntur enim in specie de Hispania, quo haec consuetudo introducta est, non quidem animo se obligandi, sed ex ignorantia; vel saltem non constat introductam esse animo se obligandi; hinc autores citati negant eam consuetudinem in Hispaniis vim praecepsi habere. — Ceterum Sanchez, *dub.* 20, n. 2; Villalobos, *loc. cit.*, contendunt consuetudinem illam obligare, si alicubi vim praecepsi habeat. — Denique Portellius, *loc. cit.*, dicit probabilius esse « neque

de jure neque de consuetudine interdici in die jejunii lacticinia extra quadragesimam ». Non habet aliud; unde non satis accurate a Tamburinio citatur.

^{f)} Solus Viva, ex allatis auctoribus, requirit ut haec consuetudo sit immemorabilis. Ac S. Alphonsus, in *Hom. apost.*, tr. 12, n. 4; in *Istrus. e Prat.*, cap. 12, n. 4, et in *Confessore diretto*, cap. 12, n. 2, conditionem istam silentio praetermittit, et jure merito; non enim appareat qua ratione consuetudo haec debeat esse immemorabilis, dum satis est in ceteris consuetudinibus praescriptio decem annorum, ut dicit S. Doctor in *lib. I*, n. 139. — Praeterea Bonacina, Fillucci et Reginaldus volunt eam introductam cum animo obligandi, et non ex devotione solum; et Fil-

sumptio. Una autem ex conjecturis quae faciunt praesumere consuetudinem introductam animo se obligandi, est quando consuetudo constanter et cum gravi incommodo a majori parte populi observatur; ut dicunt Suarez¹, Palaus², Diana³ (utque diximus de Leg. n. 107, v. IV. Requiritur, cum Salmant. et Croix): quia non solet populus constanter convenire in obseruantiam alicujus consuetudinis graviter onerosae, nisi quando vere obligatum se sentit. — Si ergo presumptio stat pro consuetudine, quod animo se obligandi sit a populo introducta, pro ea quoque stat possessio.

Dubitatur 4º. *An in jejuniis quadragesimae liceat comedere in quacumque quantitate panes biscocatos ovis confectos, vulgo ciambelle?*

Affirmat Pasqualigo⁴; quia quantitas ovorum farinae immixta ita absorbetur in ejusmodi compositione, ut nullo modo censeatur cibus ex ovis. — Sed omnino negandum cum Palao⁵, Concina⁶ et Salmant.⁷. Ratio, quia substantia ovorum non desperditur per hoc quod farinae miscetur; alias quilibet posset in diebus prohibitis comedere cibum album, vulgo *mangiari bianco*, confectum ex carne et farina.

¹ De Legib., lib. 7, cap. 15, n. 13. — ² Tr. 3, disp. 3, punct. 2, § 3, n. 18. — ³ Part. 3, tr. 6, resol. 80. — *Salmant.*, tr. 11, de Legib., cap. 6, n. 30. — *Croix*, lib. 1, n. 571. — ⁴ Prax. jejuni, decis. 85, n. 8 et 4. — ⁵ Tr. 80, disp. 3, punct. 2, § 2, n. 6. — ⁶ Dissert. 2, de Jejun., cap. 5, n. 8. — ⁷ Tr. 23, cap. 2, n. 41. — ⁸ Loc. cit., n. 41, i. f. — ⁹ Part. 1, tr. 9, resol. 81. — ¹⁰ Sum., part. 2, tr. 27, cap. 2, post concl. 8,

Dicunt tamen Salmant.⁸ quod doctores communiter admittunt, sine jejunii laesione posse edi tantum duos biscocatos; et citant Diana⁹, Ledesma¹⁰, Villalobos¹¹. Sed Diana id tantum admittit ratione consuetudinis¹²; Ledesma¹³ vero et Villalobos¹⁴ dicunt duos biscocatos posse edi sine peccato gravi. — Hinc mihi probabilius dicendum videtur, hujusmodi cibi esum non excusari a peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat.

1010. - Dubitatur 5º. *An, cui licitum sit edere lacticinia, liceat etiam edere laridum et sagimen?*

Affirmant Hostiensis, Abbas, Silvester et Glossa in can. *Presbyter*, dist. 82, apud Laymann¹⁵, cum Fagundez¹⁶ apud Busenbaum (n. 1030, v. *Ob quam*). Ratio, quia dicunt laridum et sagimen revera non esse carnes, cum pinguedo crescat, etiam finito naturali augmento animalium; ideoque censem pinguedinem potius dicendam esse excrementum carnis (sicut est lac) quam veram carnem. — Viva¹⁷ id putat probabile cum Laymann et Azor, quos citat¹⁸. Sed Azor¹⁹ minime id asserit esse probabile; tantum non improbat. Laymann autem²⁰ dicit expresse praedictam sententiam non esse practice pro-

Cui licita
lacticinia,
licita etiam
juxta alios
laridum et
sagimen.

dub. 5. — ¹¹ Part. 1, tr. 23, diff. 7, n. 8. — *Hostiens.*, Sum., lib. 3, Rubric. de observat. jejuniior., num. 8, v. i. - *Abb. Panorm.*, in cap. *Consulenti* 7, de Judaeis, n. 2. - *Silvest.*, v. *Jejunium*, qu. 5, num. 16, v. *Secundum*. - *Glossa*, ad v. *Sagimenta*. - ¹² Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 5. — ¹³ De Praec. decal., qu. 10, art. 1, num. 2. — ¹⁴ Part. 1, lib. 7, cap. 10, quer. 8. — ¹⁵ Loc. cit., n. 5.

liuccius denique negat obligare ubi « non ab omnibus servatur, praesertim praelatis et principibus viris ».

¹²) Diana, loc. cit., loquitur de comedente *unum dumtaxat* de hujusmodi panibus, quem excusat a mortali, « et propter consuetudinem, et propter parvitatem materiae ».

¹³) Petrus de Ledesma, loc. cit., loquitur quidem, ut dicit S. Alphonsus, de eo qui unum alterumvis biscoccum ederet; in probatione tamen ulterius progreditur, et scribit: « Quantitas ovorum, quae in duobus aut tribus biscoccis reperitur, est valde exigua ». — Villalobos autem dicit posse *unum* biscoccum edi. — At Salmant. hos omnes auctores allegant, ut refert S. Alphonsus.

1010. - ¹⁴) Fagundez a Busenbaum, loc. cit., his verbis citatur: « Vide... Fagundez, *praec.* 4, lib. 1, cap. 2, num. 20, ubi dicit pinguedinem inter carnes non computari ». — Et re qui-

dem vera, Fagundez, loc. cit., in edit. prima, Lugd. 1626, quaerens an diebus quibus licet ova et lacticinia comedere, liceat etiam laridum vel sagimen: « Certe, inquit, id affirmat Glossa... et Hostiensis..., ubi dicit cui conceditur usus ovorum et casei, consequenter etiam concedi usum sagiminis ». Atvero in edit. Lugd. 1649, recognita et emendata, loc. cit., n. 49, idem quaesitum proponens, affert primo sententiam quae asserit licitum id esse, sed ipse subdit: « Verum si sagimen idem sit quod lardum; cum lardum idem sit quod porcina caro pinguior ac crassior et solidior, mihi quidem omnino videtur illicitus, et mortaliter illicitus illius esus; si vero idem sit sagimen atque adeps porcinus, etiam mihi videtur opinio Silvestri et aliorum laxior aliquantulum quam par est ».

¹⁵) Ex Diana, qui revera, part. 1, tr. 9, resol. 21, citat Azor ut refert Viva: Lavmann

babilem, ob contrariam consuetudinem. Quamvis concedat posse eam inservire 1º ad permittendum laridum pauperibus; 2º ut esus laridi et sagiminis non facile damnetur de peccato gravi^{c)}; 3º ut permittatur ancillis illa coquere et etiam vesci, si nequeant resistere dominis hoc jubentibus.

Tamburinius autem¹ distinguit: et dicit laridum sive pinguedinem nondum igne liquefactam omnino censendam esse carnem. Si vero illa sit liquefacta, et in *sagimen* reducta, dicit probabile esse cum Diana^{d)}, Henriquez^{d)}, etc., quod inter lacticinia numerari possit.

His omnibus igitur non obstantibus (quidquid sit de pauperibus et ancillis, ut supra dicit Laymann), omnino videtur non recedendum a sententia communi, quam docent Sanchez^e, Bonacina^e, Concina^e,

S. Doctor
dicit esse
veram car-
nem.

¹ Decal., lib. 4, cap. 5, § 1, ex n. 14. — Laym., lib. 4, tr. 8, cap. 1, num. 5. — ² Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 19, n. 7, i. f.; cfr. Decal., lib. 4, cap. 11, n. 48. — ³ Dissert. 2, cap. 3, n. 2. — ⁴ Part. 3, confer. 16, de Jejunio, n. 490. — ⁵ Tr. 9, de 3º Praec., qu. 2, de Jejunio, cap. 1, qu. 3, resp. 1. —

Elbel⁴, Roncaglia⁵, Milante⁶; Salmant.¹ cum Trullench, Henriquez, Rodriguez, etc. — Hi omnes dicunt laridum et sagimen veras esse carnes, *cum vere de substantia carnis participant*^{f)}.

Si vero adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit Busenbaum (1030, v. *Ob quam*).

1011. — Dubitatur⁶. *Quorum animalium carnes judicentur vetüae in die jejuniū?*

S. Thomas^g ait interdici carnes omnium animalium *in terra nascentium et respirantium*. — Sed ad discernendum quae animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve indicium sit attendere an illa diu extra aquam vivere soleant, magis tamen attendenda est communis aestimatio fidelium ac judicium medicorum, si reputent carnes vel pisces. Ita Lessius^{a)}, Concina^e,

Quae
animal
vetant
die jeju-

Attend
da com
mis senc
tio et je
cium me
corum.

⁶ Exercit. 28, super propos. 28 Alex. VII. — ⁷ Tr. 28, cap. 2, n. 15. — ⁸ Trull., Exposit. bull. Cruciat, lib. 1, § 4, dub. 3, num. 11, i. f. — ⁹ Henrig., lib. 7, cap. 18, num. 11. — ¹⁰ Rodriguez, Decision. sup. bull. Cruciat, § 6, num. 1, v. f. — ¹¹ 2º 2°, qu. 147, art. 8. — ¹² Loc. cit., n. 2.

autem his verbis allegatur a Diana: «Vide etiam Laymann».

^{c)} Et hoc etiam apud ditiores.

^{d)} Tamburinius his verbis utitur: «Ita multi *apud* Henrig... Diana...». — Et re vera, ipse Diana, *part. 1, tr. 9, resol. 21*, absque ulla distinctione, probabile existimat ex pluribus doctoribus sagimen ut lacticinia et ova habendum esse. — Henriquez autem, quamvis plures autores pro eadem sententia afferrat, *lib. 7, cap. 13, n. 11, lit. h*, oppositam tamen sententiam, a qua S. Alphonsus recedendum esse negat, tuerit, nisi contrarius mos alicubi invaluerit. — Eamdemque sententiam tenet Trullench.

^{e)} Bonacina, *disp. 4, de 2º Praec. decal.*, qu. 2, punct. 6, n. 23, loquitur de jure carnum, quod negat adhiberi posse diebus quibus lacticinia conceduntur.

^{f)} Huc referenda est S. Sedis declaratio, seu melius concessio, circa *margarinae*, quam vocant, usum. Quaesitus nempe fuerat a S. Officio: «An licet uti margarina per modum cibi aut condimenti, illis diebus quibus usus carnium aut adipis ex carne illicitus est, licito manente usu butyri». Cui quaeſito S. C. die 6 Sept. 1899 respondit: «Affirmative, facto verbo cum SSmo». Et hanc resolutionem Leo XIII die sequenti ratam habuit et confirmavit. — Aliae etiam adsunt hic pertinentes declarationes. Et prima quidem S. Poenit. de die 30 Januarii 1866, qua declaratum

est diebus Veneris et Sabbati, quibus indulgentur condimenta ex adipe: «sub terminis *condimenti di grasso* (condimenta ex adipe) non comprehendi jusculum carnis coctae». — Locutio autem illa *condimenta ex adipe*, adhibita in concessione indultorum pro quadragesima et condimentis infra annum, intelligenda est ex adipe *cujuscumque animalis*: ex declar. S. Officii, 25 Martii 1895. — Quando autem conceduntur condimenta ex adipe et lardi, si ipsum lardum adhibetur ad cibos condiendos, licite edi possunt lardi frustula in cibis ita conditis remanentia, «dummodo pergant esse pars condimenti»: ex S. Poenit, die 17 Novembr. 1897. — Sicut pariter licitus est diebus jejunii etiam stricti aut simplicis abstinentiae, olei usus in quo frixa est caro. Eos enim qui ita agunt S. Poenit. 16 Novem. 1897 declaravit «non esse inquietandos». — Denique, diebus jejunio consecratis, in quibus apostolica venia usus condimentorum ex adipe indulgetur, butyro quoque per modum condimenti uti licet: constat ex declaratione S. Officii 13 Maii 1896.

1011. — ^{a)} Lessius, *lib. 4, cap. 2, n. 8*, perspicue regulam hanc innuit, scribens: «Cibi a quibus abstinentum, sunt in primis carnes *vulgo* dictae, nempe ut carnes distinguuntur a piscibus; nam et pisces suam carnem habent, sed *vulgo* caro non vocatur». — Eodemque modo loquitur etiam Filiuccius, *tr. 27, part. 2, n. 45*.

Elbel¹, Holzmann²; et Bonacina³ cum Silvestro⁴, Navarro⁵, Azor, Valentia⁶, Laymann⁷, Filiuccio⁸ et Reginaldo.

Hinc dicunt Tamburinius⁹, Concina¹⁰, Bonacina¹¹, Elbel¹², Holzmann¹³; item Reginaldus et Gobat apud Croix¹⁴, non vetari carnes limacum, testudinum, ranarum, locustarum et concharum. Ratio, quia hujusmodi animalia saltem aequiparantur piscibus; cum vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum, vel nutriuntur piscibus aut in aquis ad instar piscium. — Idem ajunt Milante¹⁵ et Tamburinius¹⁶, de vi peris, quae similes sunt anguillis. — Idem dicunt Elbel¹⁷ et Holzmann¹⁸ de lutris, castoribus, fibris, et de anatibus cuiusdam generis.

Aves tamen (ut Milante¹⁹ et Concina²⁰), licet aliquae nutriantur in aquis, habentur ut verae carnes, prout sunt fulicae, corvi marini et similes²¹.

1012. — Dubitatur 7°. *Quibus pueris licite possint ministrari carnes?*

Certum et commune est posse pueris usu rationis parentibus ante septennium,

sicut et amentibus. Sanchez²², Salmanticenses²³ cum Panormitano²⁴, Bonacina, Trullenbach, etc. — Idem dicitur de pueris qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut Croix²⁵ cum communi. — E converso nequeunt carnes ministrari pueris statim ac, completo septennio, usum rationis adepti fuerint; ut omnino tenendum cum Sanchez, Laymann, Bonacina, Palao, Salmantic. etc., contra S. Antoninum²⁶, etc. Vide dicta Lib. I, n. 155, v. *Quaeritur*²⁷.

Dubium fit: *an possint dari carnes pueris qui ante septennium jam habent usum rationis?* Affirmant Sancius, Diana et Burghaber, apud Croix²⁸, et alii in pari casu allati n. 270; quorum sententia non videtur improbabilis, ex doctrina D. Thome. Quia, ut dicunt, lex positiva tantum respicit communiter contingentia. — Sed communius et probabilius negant Sanchez²⁹, Azor³⁰; et Salmant.³¹ cum Suarez, Bonacina³², Villalobos, Trullenbach³³, Filiuccio³⁴, etc. Ratio, quia Ecclesia pro hujusmodi abstinentiae obligatione non

Ratione
utentes,
post septen-
nium non
possunt.

Item pro-
babilius, ra-
tione uten-
tes ante se-
pennium.

cap. 12, n. 9 et 16. — ²⁸ Tr. 28, cap. 2, n. 20. — *Bonac.*, disp. 1, de Legib., qu. 1, punct. 6, n. 5 et 6. — *Trull.*, lib. 3, cap. 2, dub. 2, n. 11. — ²⁹ Lib. 8, part. 2, n. 1267. — *Sanct.*, loc. cit., n. 6. — *Laym.*, lib. 1, tr. 4, cap. 10, n. 4. — *Bonac.*, loc. cit., punct. 6, n. 8. — *Palao*, tr. 8, disp. 1, punct. 24, § 2, n. 5. — *Salmant.*, tr. 11, cap. 3, n. 52. — *Sancius*, is est Joannes Sanchez, Select. disput. 51, n. 81. — *Diana*, part. 10, tr. 12, resol. 87. — *Burghab.*, Centur. 2, cas. 24. — ³⁰ Lib. 1, n. 676. — *D. Thom.*, 2^a 2^a, qu. 147, art. 4. — ³¹ Part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 2, i. f. — ³² Tr. 28, cap. 2, n. 20. — *Suar.*, de Sacr. Poenit., disp. 86, sect. 2, n. 8. — *Villal.*, part. 1, tr. 28, diff. 8, n. 7.

Et si ita nec quid certi definiri potest, sub jungit idem Benedictus, rem deferendam esse ad Sedis Apostolicae judicium³³.

1012. a) Panormitanus, lib. 3, tit. de observ. jejuniior., rubr., n. 7, a Salmant. citatus, id non habet.

b) Nempe S. Antoninus, part. 2, tit. 9, cap. 8, § 2, v. *Quod autem*, negat pueros communiter usum rationis habere octavo anno; proindeque negat eos legibus hujusmodi adstringi.

c) S. Alphonsi doctrina confirmatur responsu S. Poenitentiariae, quae cum esset interrogata: « An pueri qui non teneantur observare jejunium, possint diebus jejunii edere carnes cum piscibus, aut potius obligentur ad observandam ciborum qualitatem », sub die 15 Martii 1837 respondit: « Pueros post septennium teneri observare qualitates ciborum ab Ecclesia praescriptorum ».

d) Thomas Sanchez, loc. cit., n. 6, scribit: « Pueri, dum ad usum rationis perveniunt;

¹) Silvester, v. *Jejunium*, n. 15; Valentia, in 2^a 2^a, disp. 9, qu. 2, punct. 3; Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 3, utique dicunt servandam esse consuetudinem; sed ibi loquuntur de ovis et lacticiniis; non igitur satis recte allegantur a Bonacina.

²) Navarrus, *Man.*, cap. 21, n. 15: « Sunt autem, inquit, cibi vetiti, carnes, quales non sunt limaces ».

³) Milante, loc. cit., ita sane de avibus docet; sed subdit in hoc attendendam etiam esse consuetudinem,

⁴) B. Doctor, in *Hom. apost.*, tr. 12, n. 2, addit: « In dubio autem an esus carnium aliquis animalis tempore jejunii sit licitus vel illicitus, nec adsit legitima consuetudo, videntum erit, ait Benedictus XIV (*de Synodo*, lib. 11, cap. 5, n. 12): ... an hujusmodi animal simile sit aut dissimile iis, quorum esus diebus jejunii interdictus est, et an illius carnes humano corpori validius nutritio et roborando idoneae dignoscantur... »

quidem determinat tempus septennii; sed tempus quo pueri sunt capaces praecepti: et hoc sane evenit quando usus rationis jam sunt compotes facti.

In dubio autem *an aliquis puer per-*
venerit vel non ad usum rationis, pos-
suntne ei carnes ministrari? — Distin-
guendum:

In dubio
de rationis
usu, post se-
ptennum
non pos-
sunt.

Ante se-
ptennum
possunt.

Lex de non
misericordia
epulis.

Si puer attigerit septennium, non pos-
sunt: quia tunc præsumptio stat pro usu
rationis, et consequenter pro obligatione;
ut recte dicunt Salmant.¹ cum auctoribus
citat. — Secus dicendum, si non atti-
gerit: quia tunc præsumptio stat pro op-
posito, et ideo possessio stat pro liber-
tate; ut Salmant.², Holzmann³.

1013. — Quoad eos autem qui in diebus
jejunii dispensantur ad carnes, attente
oportet hic advertere quae nuper sancta
sunt a SS. nostro Pontifice Benedicto XIV
in epistola encyclica quae incipit: *Non am-*
bigimus. Ibi Summus Pontifex, graviter
dolens de perniciosa licentia plurimorum,
hanc adeo invaluisse conqueritur, *ut, nulla*
apostolici instituti (verba sunt epistolae)...
habita ratione, jejuniorum tempore, palam
et impune ab iisdem agitantur convivia,
et epulae interdictae promiscue infe-
rantur; — sic respondet: *Sicque in con-*

viviis lautisque mensis promiscue carnes
ac legales cibos comedere... prohibetur. At,
si privatae sint mensae, nullumque sit
scandalum, dispensatos ad carnes, legales
etiam cibos cum illis edere, si debita cum
moderatione fiat, non ad satietatem, non
immodice, non ad gulæ delectationem, sed
ad stomachi appetitiam, minime censemur
hac bulla prohibatum. Nonne et actus pos-
set esse... temperantiae, ut, si quis, ne co-
mediat duo fercula carnis, unum carnis,
legale alterum edat? Nec enim illa sapien-
tissimus Pontifex vult esse vitanda, quae

¹ Tr. 28, cap. 2, n. 20, i. f. — ² Tr. 11, cap. 3, n. 52. —
De Lege, num. 402. — *Bened. XIV*, encycl. *Non am-*

bigrimus, die 30 Maii 1741 data, § 1, i. f. — *Bened. XIV*,

fieri necessario exigat), in quadragesimae
aliisque anni temporibus et diebus, quibus
carnium, ovorum et lacticiniorum esus
est prohibitus, dispensari contigerit; ab
omnibus omnino, nemine excepto, unicum
comestionem servandam, et licitas atque
interdictas epulas minime esse apponen-
das, tenore præsentium declaramus et
edicimus^{a)}.

1014. — Hic ab aliquibus dubitatum fuit:
an dispensatus ad carnes licite possit ali-
quem pisciculum, sive cibum legalem, non
in conviviis, neque cum scandalo, sed in
privata mensa aliquando moderate come-
dere?

Ad hoc dubium, quidam modernus au-
tor, de Petio⁴, animadvertis relata verba
SS. nostri Pontificis, quae sub initio primæ
bullæ praemittuntur ut supra: *Ut nulla*
apostolici instituti sacratissimique præ-
cepti habita ratione, jejuniorum tempore,
palam et impune ab iisdem agitantur con-
vivia, et epulae interdictae promiscue infe-
rantur; — sic respondet: *Sicque in con-*

Quid
negat ei
gare i
mensa ?
vata.

encycl. *In suprema*, die 22 Aug. 1741 data, § 2. — ⁴ Recen-

tissimae ad Felic. Potestà, Moralem Theolog. additiones,
append. 8, i. f.

quod communiter septennio completo accidere
solet, tenentur^{a).} — Eodem modo loquun-
tur Bonacina, loc. cit., n. 8; Trullench, loc.
cit., n. 11; Filiuccius, tr. 27, part. 2, n. 57.

1013. — ^{a)} Sub nomine piscium, in lege de
non permiscendis epulis, comprehenduntur
etiam pisces sale siccati; pariter testacea ma-
rina, quae improprie fructus maris dicuntur
(cancri, ostreæ, conchæ et similia), sed vulgo
pisces censentur, vetantur misceri cum car-
nibus, quoties carnis et piscium commixtio
vetita sit: ex duplice declaratione S. Poenit-
entiariae 16 Januarii 1834. — Ea lex de non
permiscendis epulis astringit non solum eos

qui jejunant, sed omnes etiam qui *vi indulti*
in diebus quadragesimæ carnes edunt, et eos
qui ad unicum comestionem non tenentur, ut
sunt juvenes ante 21 annum, aliosque ratio-
nabiliter ab eadem excusatos ob impotentiam
vel labore: ex declaratione S. Officii 24 Mar-
tii 1841 et 23 Junii 1875. — Astringit pariter
in diebus jejunii tempore adventus a Pio VI
præscripti, permissis tamen lacticiniis, eos
quibus propter infirmitatem licitus est usus
carnium: ex S. Poenit. 8 Januar. 1834. — Si
autem *vi morbi* carnes quis ederet, posset
carnes et pisces miscere, ut constat ex decla-
ratione S. Poenitentiariae die 9 Januar. 1899.

unanimis theologorum sensus probat; sed ea solum quae detestabilem redolent laxitatem.

Opinio ista probatur.

His tamen non obstantibus, attentis duabus bullis nostri SS. Papae Benedicti XIV, nempe bulla *Non ambigimus* et bulla *Libentissime*, praefata opinio non videtur probabilis. — Quia, licet in prima bulla fiat obiter mentio de conviviis, non ideo tamen infertur quod prohibitio fuerit facta tantum pro conviviis. Nam in primis bulla generaliter prohibet dispensatis ne piscibus vescantur; secundo, Pontifex asserit hanc bullam emanasse ad instar alterius sui rescripti eodem anno editi, quo, cum dispensasset generaliter ad carnes, expresse vetuit apponi promiscue licitas atque interdictas epulas. Quis autem dicet tunc Pontificem prohibuisse dispensatis esum piscium tantum in conviviis? — Deinde per alteram praedictam bullam *Libentissime*, et per insertam ibi constitutionem *Si Fraternitas*, videtur hoc dubium omnino ablatum. Ibi enim Pontifex praecepit medicis ne dent facultatem vescendi carnibus tempore vetito, nisi geminis affectis conditionibus, scilicet *unicae in die comeditionis, et non permiscendarum epularum*. Ergo dispensatis ad carnes interdicti fuerunt generaliter pisces, tam in conviviis quam in mensa privata; cum licentiae medicorum non dentur ad carnes edendas tantum in conviviis, sed etiam in mensa privata. — Tandem in praefata constitutione. *Si Fraternitas*, solis dispensatis ad ova conceditur esus piscium, et negatur dispensatis ad carnes; nec ullam ibi Papa mentionem facit de conviviis, sed generice loquitur.

Praeterea praefatus auctor de Petio^{a)} notat, in praefata et sequenti epistola nostri SS. Pontificis Benedicti XIV non reprobari opinionem, quod extra quadragesimam non sit obligatio de jure communi, in diebus jejunii abstinendi a lacticiniis;

Bened. XIV, encycl. *Libentissime*, die 10 Junii 1745 data. — *Bened. XIV*, Brev. *Si Fraternitas*, de die 8 Ju-

juxta dicta n. 1009, v. *Secunda*. Et quidem valde probabiliter. Nam, licet in praefata epistola *In supra*, ut supra, dicitur: *In quadragesimae, aliisque anni temporibus et diebus, quibus carnium, ovorum et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, etc.*; per haec tamen verba, assertive prolata, nulla appetat facta a Pontifice de hoc peculiaris sanctio; et illa prohibitio lacticiniorum rationabiliter intelligitur asserta relative ad tempora quadragesimae, in quibus procul dubio eorum esus est vetitus.

1015. — Insuper, alia epistola edita die 10 Junii 1745, quae incipit *Libentissime*, noster SS. Pontifex declaravit:

1°. Quod duo praedicta praecepta pro dispensatis ad carnes, scilicet de unica comedione in die facienda, et de non permiscendis epulis, obligant sub gravi. — 2°. Quod dispensati ad carnes, in vespertina refectiuncula uti debeant *eo cibo, eaque.... portione, quibus utuntur homines jejunantes rectae, meticulosae conscientiae*. — 3°. Quod iidem dispensati servare debent horam jejunantibus praescriptam. — 4°. Quod pro dispensatis ad carnes epulae licitae sunt ipsae carnes, interdictae vero sunt pisces, adeo ut utrumque simili adhibere non possint. — 5°. Quod praeceptum de dictis epulis non miscendis, dies quoque dominicos quadragesimales complectatur. — 6°. Quod lex non respiciat eos qui gaudent bulla *Cruciatae*. — 7°. Quod praedicta duo praecepta urgeant diebus jejunii, etiam extra quadragesimam^{a)}.

Hic autem notandum quod dispensati ad carnes minime prohibentur secundam comedionem facere, si sint dispensati ob debilitatem virium; ut Salmant.¹ cum Wigandt^{b)}. Et idem declaratur in epistola nostri Summi Pontificis verbis, ut supra: *Dummodo nulla certa et periculosa affectae valetudinis ratio intercedat, etc.*

Scribit autem Angelus Franzoja^{c)} quod

iii 1744, § 1, n. 1 et 4. — ¹ Tr. 23, cap. 2, n. 26. — ^c Lib. 3, tr. 6, cap. 3, dub. 2, animadv. 2, v. *At hic.*

1014. — ^{a)} Non reperi hanc adnotationem apud dictum auctorem.

1015. — ^{a)} Non vero feriis sextis et sabbatis per annum, in quibus obligatio jejunii non habetur. Ex S. Poenitent. 15 Febr. 1834.

^{b)} Wigandt, qui a Salmanticensibus citatur ut asserit S. Alphonsus, non loquitur hoc modo, sed tantum dicit, *tr. 5, exam. 4, n. 100, v. Dixi*, ejusmodi dispensatos posse in secunda comedione vesci carnibus.

*Aliae prae-
scriptiones
Benedicti
XIV.*

dispensatus ad carnes, si pulmentum vulgo *minestra*, carnium jure coctum comedit, licet vesci potest non tantum lacticiniis et ovis, sed etiam piscibus. — Ratio, ut puto, quia prohibitio Pontificis non miscendi carnes et pisces stricte intelligenda est, nempe, cum comeditur proprie ferulum carnium; sed jus carnium, magis quam edulii, condimenti rationem habet^{c)}.

Quaeritur hic: *an dispensati ad carnes possint sine laesione jejunii edere carnes non salubres, nempe porcinas et similes?*

Affirmant communissime doctores. Et quidem probabiliter: tum quia licentia ad carnes generaliter impertita, non est restringenda ad solas salubres; tum quia alias dispensati pluribus subjicerentur scrupulis, non raro dubitando quaenam carnes noceant vel prosint. — Ita Lugo¹, Sanchez², Croix³, Tamburinius⁴; et Salmant.⁵ cum Villalobos, Trullench, Diana, etc.

Verumtamen Pater Concina⁶ adducit quoddam edictum Clementis XI, Romae publicatum die 21 Febr. anno 1703, et confirmatum anno 1704, ubi dispensatis in quadragesima permittuntur tantum carnes salubres. — Sed advertendum cum Patre Viva⁷, et Copellotto ac aliis apud eundem Concina, edictum illud non fuisse generale pro tota Ecclesia, sed tantum pro Statu Romano⁸). — Idque declaratum fuit a nostro Summo Pontifice Benedicto XIV, prius in Libro *Notificationum*⁹, ubi testatur, hujusmodi edictum emanatum fuisse a Clemente tamquam episcopo Romae. Deinde expressius id declaravit in sua bulla de jejunio *Non ambigimus*,

Dispensi-
ti ad carnes
possunt e-
dere carnes
non salu-
bres.

Solvitur
ratio oppo-
sita.

¹ De Just. et Jure, disp. 9, n. 189. — ² Decal., lib. 4, cap. 11, n. 57. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 1313. — ⁴ Decal., lib. 4, cap. 5, § 1, n. 8. — ⁵ Tr. 28, cap. 2, n. 21. — ⁶ Villal., part. 1, tr. 23, diff. 8, n. 11. — ⁷ Trull., lib. 3, cap. 2, dub. 2, n. 9. — ⁸ Diana, part. 1, tr. 9, resol. 47. — ⁹ De Jejun., dissert. 2,

in qua, loquens de praefato^{c)} edicto (ubi, ut diximus, vetitum fuit dispensatis edere carnes insalubres, et insuper in eodem edicto simul praescriptum fuit dispensatos teneri ad unicam comedionem), dicit: *Nolumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate, et servandam esse potissimum unicam comedionem, sicut alias hic Romae, ac Nos ipsi hoc anno, urgentibus causis dispensantes, expresse praescripsimus.* Nota tò *sicut alias hic Romae*, ergo clare exprimit noster Papa Benedictus decretum illud, ubi simul praescripta fuit quoad dispensatos unica comedio et esus carnium tantum salubrium, fuisse particolare solum pro Roma. — Noster autem Pontifex tale decretum ampliavit quidem pro tota Ecclesia quoad partem unicae comedionis, non vero quoad prohibitionem carnium insalubrium.

Advertendum tamen quod in bulla *Liberissime* ejusdem Benedicti XIV dicitur quod, interveniente aliqua urgentissima necessitate dispensandi ad esum carnium cum universa quadam civitate aut gente, tunc tantum a Sede Apostolica *carmis, salubris tamen, edendae facultas concedetur*. Hoc enim aequum fuit sic disponere, et strictius procedere, cum ageretur de universo populo. — Quod autem in praefata bulla disponendum sancitur pro universo populo, non habetur sancitum quoad dispensationem pro singulis personis.

Sed loquendo in particulari de carne *porcina*, non videtur illa absolute possediri insalubris; cum ipsa, ut scribit celebris medicus Hoffmann, *maximam habeat convenientiam cum sanguine humano*.

cap. 4, n. 13. — ¹⁰ De Praec. decal., qu. 10, art. 1, n. 4. — ¹¹ Copellot., Dissert. teolog. morale-critica sul digiuno, § Clese Clemente XI. — Concina, loc. cit., n. 17. — ¹² Notific. 15, n. 24. — Encycl. *Liberissime*, § 21. — Hoffmann, dissert. de Diaetica sacrae Scripturae medicina, n. 21.

Caro por-
cina non est
absolute in-
salubris.

^{c)} Quae sententia confirmata est a S. Poenitent. die 8 Februar. 1828, dum declaravit illos, quibus licita est cibi qualitas, posse diebus jejunii vesci solo juscule carnis, ut suae prospiciant valetudini, ac praeterea uti cibis esorialibus, ut obtemperent, quantum fieri possit, ciborum praecepto. — Similiter possunt carnes edere et simul alios cibos jure piscium conditos. Ex ead. S. Poenitent. 14 Junii 1880.

^{d)} Et re quidem vera duo illa edicta, nihil

aliud sunt quam edicta Cardin. Urbis Vicarii, quibus norma praescribitur observandi quadragesimale jejuniū; et habentur in Archiv. Rom. Vicariat., in tom. qui complectitur annos a 1696 ad 1708, fol. 122^r et fol. 154. Ceteroquin exceptio haec de carnis quae insalubres dicuntur, in hodierna formula Romani indulti de quadragesimali observantia omittitur.

^{e)} Scilicet de quibuscumque decretis quae de quadragesimali observantia edita sunt.

Refertque Riverius¹ id quod sentit Galenus de carne suilla, et ait: *Galenus humanae carni similem esse asserit, et, si bene coquatur, omnium ciborum potentissime nutritre. Crassum et lendum habet succum, et ideo nutrimentum praebet firmum ac durabile, quod dissipari facile nequit.* — Dicet aliquis: Sed cur caro porcina vetita fuit Hebraeis, nisi quia nociva? Respondetur quod Palaestinae (regioni tam adustae) prohibita fuit illa, quia sues ibi magis quam alibi lepra laborant (ut scribit Calmet²): sicut ibi etiam leporina caro interdicta fuit, quae certe inter nos non habetur ut noxia. Praeterea ait S. Thomas, quod carnes Judaeis vetitae, aliae interdictae fuerunt ob nimiam humiditatem aut siccitatem; aliae, quia reputabantur immundae, prout carnes porcinae. Et de facto, ratio a Moyse prolata de tali prohibitione haec quidem fuit, quia carnes suillae immundae erant: *Horum carnibus non vescemini.., quia immunda sunt vobis.* (Lev. xi, 8). *Immunda autem appellantur; quia* (ut scribit Plutarchus) *nullum animal ita gaudet coeno ac sordidis locis.* Item

¹ Institut. medicæ, lib. 4, cap. 17, v. *Suilla caro.* — ² In Levit., cap. 11, v. 7. — S. Thom., 1° 2°, qu. 102, art. 6, ad 1. — Plutarch., Symposiacon, i. e. Quæst. convivales, lib. 4, qu. 5, in med. — Natal. Alexander, Hist. eccles., tom. 1, diss. 8, de Caeremonial. legis Mosaic. preceptis,

ait Natalis Alexander; et idem scripsit olim Tertullianus³, carnes suillas vetitas esse Hebraeis, ut eorum coerteretur in-gluvies, et incontinentia refraenaretur.

1016. — « **TERTIA** conditio est *certa hora refectionis*; quae est circa meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat. Idque non mathematice computandum, sed mora- liter. — Dictam autem horam notabiliter sine justa causa praevenire, mortale putat Navarrus et quidam alii. Sed probabilius docent esse veniale Toletus et Fillucci, eo quod non violetur substantia, sed tantum circumstantia. — Toletus, Lessius⁴. Vide Laymann⁵.

« Dux: *notabiliter, et sine causa*; quia praevenire ex justa causa, v. gr. si iter faciendum, si hospites dimittendi, etc., et absque ea, per medianum horam tantum, nullum peccatum videtur esse. — Dilatio in vesperam et licita est et laudabilis, si nihil ante sumas ».

* Tertia igitur conditio jejunii est hora refectionis⁶). Haec hora erat olim hora post occasum solis. Deinde anteacta fuit ad horam Nonae. Sed a saeculo XIV anti-

Tertia conditio jejunii: hora refectionis.

art. 5, § 2. — ⁶ Adversus Marcion., lib. 2, cap. 18. Ap. Migne, Patrol. lat., tom. 2, col. 306. — *Navar.*, Man., cap. 21, n. 27, v. *Septimo*. — *Tolet.*, lib. 6, cap. 2, n. 5. — *Fuji*, tr. 27, part. 2, a num. 70. — *Tolet.*, loc. cit. — ⁴ Lib. 4, cap. 2, n. 18. — ⁵ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, a n. 10.

1016. — a) Hic restituimus textum septimae editionis, qui quamvis in octava et nona desideretur, nostro tamen judicio, genuinam S. Doctoris mentem ejusque postremam opinionem refert. Consonat enim *Elencho 2 quaest. reform.*, ubi sub n. 13, S. Alphonsus scribit: « An in die jejunii notabiliter antevertens sine justa causa horam meridianam graviter peccet? Lib. 3, n. 1016 dictum fuit cum Lessio, Tolet, Bonacina, Laymann, Salmant., Castropalao, etc., probabiliorem esse negativam sententiam, sed re melius ad trutinam revocata, dicimus cum Azor, Sanchez, Navarro, Silvestro, affirmativam omnino tenendam ». Qui quidem *Elenchus* habetur in quatuor ultimis editionibus Theologiae moralis, ne exceptis quidem octava et nona. — Praeterea consonat editioni sextae operis *Istruzione e Pratica* (Napoli 1765), quae quanti sit facienda exposuimus in praefatione folio XLII; ibi enim, cap. 12, n. 21, S. Alphonsus tenet opinionem quae astruit obligationem gravem non notabiliter antevertendi horam prandii. Hanc eamdem opinionem in *Homine apostolico*, editione tertia (1770), quarta (1777)

et quinta (1782) defendit, tr. 12, n. 21, et de contraria opinione addit: « Re... melius animadversa, nunc... minime probabilem censeo ». — Ulterius, opinio hic tradita et ratio cui innititur magis convenienter cum assertis a S. Alphonso in lib. 1, n. 27, de dubia legis abrogatione. — Denique videtur magis consentanea responso Benedicti XIV in *Brevi Si Fraternitas*, 18 Julii 1744 et Encycl. *Libentissime*, 10 Junii 1745, post num. 8, ubi ad 3: « An [scilicet] qui jejunii tempore vesci carnibus permittuntur et unica comessatione uti debent, horam jejunantibus praescriptam servare opus tunc habeant? » Respondit: « Edicimus observandam iis esse ». — Quod vero in textu 8ta et 9ta editionis opinio ista desideratur, id tribuendum est non auctoris voluntati sed typographi incuriae vel culpae. Idem enim jam acciderat in 6^a editione, in qua, licet *Elenchus quaest. reformat.*, dicat esse obligationem gravem, textus tamen lib. 3, n. 1016 tradit nihilominus opinionem contrariam. Praeterea, S. Doctor, qui tam diligenter in 7^a editione lectorem de prima emendatione monuerat, illum profecto de hac nova correctione

cipata fuit ad horam *Sextae*, nempe *ad meridiem*. — Hinc,

Dubitatum fuit: *an notabilis hujus horae anticipatio in refectione sit gravis culpa?*

Affirmat prima sententia cum Azor¹, Silvio², Sanchez³, Natali Alexandre⁴, Antoine⁵, Franzoja⁶, Cuniliati⁷, Concina⁸; et alii apud Salmant. et Concina, qui pro hac sententia refert esse viginti quatuor auctores. Id probant ex canone *Solent 50, de consecr. dist. 1*, in concilio Cabillonensi, ubi dicitur: *Nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur Officium*. Ex quo clare deducitur, eo tempore (quo refectione praescripta erat ad horam Nonae) horam refectionis spectasse ad substantiam jejunii. Proinde S. Thomas⁹ scripsit: *Cum Ecclesia instituit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit*. — Alii vero negant, hodie culpam esse gravem anticipare etiam notabiliter horam refectionis. Ita sentiunt Busenbaum (ut supra), Lessius¹⁰, Toletus¹¹, Bonacina¹², Palau¹³, Laymann¹⁴, Holzmann¹⁵, Salmant.¹⁶ cum Innocentio¹⁷, Archidiacono¹⁸, Villalobos, Filiuccio et aliis. Dicunt hi quod juxta praesentem consuetudinem, refectionis hora ad substantiam jejunii minime

Notabilis anticipatio, lethalis iuxta alior.

Juxta alios, non est lethalis.

pertinet. Sed haec assertio (pace istorum auctorum) non probatur; nam ipsimet (ut Laymann¹⁸ et Salmant.¹⁹) non negant, olim praeceptum observandi horam fuisse grave, et quidem ad substantiam jejunii pertinuisse. Hoc posito, donec certo non probatur hodiernam consuetudinem antiquo pracepto gravi derogasse, illud sine dubio possidet; sed haec consuetudo non satis probatur, vel saltem non est certa, stante opposita auctoritate tot doctorum qui illam negant. — Quapropter, licet quandam secundae sententiae ipse adhaesi, re tamen melius animadversa, illa non satis probabilis mihi videtur.

Dubitatur autem: *quaenam anticipatio refectionis sit notabilis, ac vetita sub gravi culpa?* Hora enim jejunii moraliter mensuranda est, ut docet S. Thomas¹⁸, inquiens: *Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam aestimationem; sufficit enim quod sit circa horam nonam*. — Hinc,

Alii dicunt, anticipationem notabilem esse plus quam hora; idque asserunt Salmant.²⁰ ab omnibus admitti: sed Natalis Alexander reprobatur. — Alii vero communiter assignant ut gravem, anticipationem unius integrae horae: ita Natalis¹⁹, Silvius²⁰, Azor²¹, Holzmann²², Concina²³,

*S. De
tenet p
rem op
nem.*

*Anticipa
tio unius
horae, no
tabilis.*

¹ Part. 1, lib. 7, cap. 11, quær. 4. — ² In 2° 2°, qu. 147, art. 7, concl. 8. — ³ Decal., lib. 4, cap. 11, n. 51. Cfr. etiam Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 28, n. 4. — ⁴ Theol., lib. 4, cap. 5, art. 7, reg. 13. — ⁵ In Busenb., hoc loc., animadv. 8. — ⁶ Tr. 12, cap. 1, § 2, n. 2. — ⁷ De Eccl. praec., dissert. 2, de Jejunio, cap. 16, n. 2 et 5. — ⁸ Salmant., tr. 23, cap. 2, num. 86. — ⁹ Concina, loc. cit., num. 2. — ¹⁰ In 4, dist. 15, qu. 3, art. 4, solut. 3. — ¹¹ Lib. 4, cap. 2, n. 18. — ¹² Lib. 6, cap. 2, n. 5. — ¹³ Disp. ult. de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 4,

n. 3. — ¹⁴ Tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 3, n. 8. — ¹⁵ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 11. — ¹⁶ De Praec. Eccl., n. 7. — ¹⁷ Tr. 23, cap. 2, num. 87. — ¹⁸ Villal., part. 1, tr. 23, diff. 9, num. 3. — ¹⁹ Fili., tr. 27, part. 2, n. 72. — ²⁰ Loc. cit. — ²¹ Loc. cit., num. 10. — ²² 2° 2°, qu. 147, art. 7, ad 2. — ²³ Natal. Alex., lib. 4, cap. 5, art. 7, reg. 13. — ²⁴ Loc. cit. — ²⁵ In 2° 2°, qu. 147, art. 7, concl. 3. — ²⁶ Part. 1, lib. 7, cap. 11, qu. 4. — ²⁷ De Eccl. praec., diss. 2, de Jejunio, cap. 16, num. 6.

monuisset, si in 8^a editione ad antiquorem et benignam opinionem rediisset; at contra, nullo verbo facto de mutatione, 8^a editio nil aliud refert quam textum sextae editionis. Et haec quidem sunt quae nos movent ad restituendum textum septimae editionis.

^{b)} Antoine, *tr. de Virtutib. moral., append. de Jejunio*, qu. 2, dicit quaestionem hanc controverti; sed sententiam hanc affirmativam ultimo loco affert et fuse probat, unde videtur eidem adhaerere.

^{c)} Innocentius, *in 3 lib. Decretal., de obser. Jejunior.*, n. 4, videtur sane sic tenere, dum negat per ejusmodi anticipationem solvi jejunium. — Archidiaconus autem, *in can. Unum orarium*, § *Alias ea, dist. 25, n. 12*,

v. *Jejunantibus*, indicat quaenam sint minutae peccata, et scribit: « Quidam intelligunt de indictis jejunis, cum quis prandet ante horam. Sed tunc non debet prandere, sed coenare ».

^{d)} Salmant., *loc. cit.*, n. 87, hoc modo loquuntur: « Postponere per duas aut tres horas tempus refectionis, non est mutatio notabilis praecipi jejunii, et consequenter nec illius gravis transgressio, ut omnes fatentur; ergo nec anticipatio per simile tempus ».

^{e)} Holzmann, *loc. cit.*, n. 6, negat quidem notabilem esse anticipationem, eam quae fieret « per quadrantem horae vel semihoram »; sed n. 7, loquitur de eo qui « notabiliter, v. g. tribus vel quatuor horis » anticiparet.

Antoine ¹⁾, Cuniliati ¹ et Francoja ². — Aliqui autem auctores asserunt, Mendicantes obtinuisse privilegium a Leone X anticipandi refectionem per duas horas in hieme, et per tres in aestate. Sed Natalis Alexander ³⁾ et Francoja ajunt de hoc privilegio documenta desiderari, immo inquisitione adhibita non reperiri. — Dicunt vero Azor, Silvester, Paludanus et Navarrus, posse excusari a culpa anticipationem hanc, ob quamcumque rationabilem causam, nimirum urgentis negotii, debilis complexionis, concionandi, docendi, vel legendi in mensa, incipiendi iter, inserviendi hospitibus, exercendi urbanitatem cum amicis. Attamen mihi non probatur, quamcumque ex his causis satis esse ad excusandum a pracepto, reputato gravi etiam hoc tempore, ut supra dixi. *

1017. — « Ex dictis resolves:

« 1º. Non solvitur jejunium per divisionem prandii ob negotium incidens; « vel si quid sumatur per modum medicinae, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, ut apud religiosos faciunt ministri et lectores mensae: quia « non nisi unicam refectionem intendunt ».

¹⁾ Tr. 12, cap. 1, § 2, n. 2. — ²⁾ In Busenb., hoc loc., animadv. 3. — *Francoja*, loc. cit. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 11, qu. 4. — *Silvest.*, v. *Jejunium*, quaer. 4, v. *Ter-*
Num. — *Paludan.*, in 4, dist. 15, qu. 4, art. 4, concl. 1 (num. 31). — *Navar.*, Man., cap. 21, n. 27, v. *Septimo*. — *Cajetan.*, Sam., v. *Jejunium*, cap. 1, post med. *Less.*, lib. 4, cap. 2, dub. 2, num. 11. — *Palau*, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 2, n. 3. — ³⁾ Tr. 28, cap. 2, num. 51. — ⁴⁾ *Consil.* mor., lib. 5, cap. 1, dub. 24, n. 2 et 8. — ⁵⁾ Tr. 1, exam. 18, cap. 3, n. 29. (edit. Lugd. s. d.) — ⁶⁾ Part. 8, confer. 16, de

[Ita Cajetanus, Bonacina ^{a)}, Lessius, Palaus et Salmant. ^{b)} Et ita praescripsit ^{b)} S. Benedictus]. — « Et hinc Sanchez ^{c)}, Escobar ^{d)} excusant famulos mensae ministrantes, si aliquid praegustent, aut ex reliquiis gulose sumant, tum ut melius serviant, tum ut famem sublevent; intellige, si cum illorum refectione licita moraliter uniatur ». [Ut ait etiam Elbel ^{e)} cum Lessio, Tamburinio; Sporer ^{f)} cum Azor, Navarro, Diana, et Croix ^{g)}].

« Nec solvitur per sumptionem electuariorum, vel crebriorem haustum (ante quem modicum sumere ne potus noceat, permittit Azor ^{c)}, Escobar ^{d)}): et quidem toties quoties biberit, dummodo non in fraudem jejunii; v. gr. quinque vel sex amygdalas, vel quid simile. (Reginaldus ^{d)}, etc. cum Diana ¹⁰⁾). — Quia ordinantur potius ad alterationem corporis vel digestionem ciborum quam nutritionem ».

1018. — Quaeritur 1º. An liceat sine fractione jejunii, sumere toties quoties libuerit aliquid cibi ante potum, ne potus noceat?

Affirmant ^{a)} Pasqualigo, Fagundez, Diana et Leander (apud Salmant. ¹¹⁾), qui

Jejunio, n. 448. — *Less.*, loc. cit., n. 11. — *Tambur.*, Decal., lib. 4, cap. 5, § 2, n. 17. — ¹⁾ Tr. 8, cap. 4, append., n. 13. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 9, qu. 1. — *Navar.*, Man., cap. 21, n. 13. — *Diana*, part. 10, tr. 14, resol. 61; et part. 4, tr. 4, resol. 142. — ²⁾ Lib. 3, part. 2, n. 1280. — ³⁾ Tr. 1, exam. 18, cap. 3, n. 28. (edit. Lugd. s. d.) — ⁴⁾ Part. 1, tr. 9, resol. 24. — *Pasqual.*, Prax. jejunii, decis. 119. — *Fagund.*, de 4º Praec. Eccles., lib. 1, cap. 4, num. 15. — *Diana*, loc. cit., resol. 24, i. f. — *Leand.* a SS. *Sacram.*, de Praec. Eccles., tr. 5, disp. 5, qu. 10. — ⁵⁾ Tr. 28, cap. 2, n. 66.

¹⁾ Antoine loc. cit., non determinat qualis existimanda sit notabilis anticipatio.

²⁾ Natalis Alexander, loc. cit., scribit: « Privilegia nescio quae obtendentes! » Et re quidem vera, simile privilegium memoratur a Sorbo, in suo Compendio privilegior. Mendicantium, v. *Jejunium*, n. 5; at signatur litera o parva, quae indicat esse oraculum viae vocis non authenticum.

1017. — a) Bonacina, *disp. ult.*, de *Praec. Eccles.*, qu. 1, punct. 3, n. 10, v. f., id sane admittit; sed « solum... dum alioquin inservientes aut intenta voce legentes nimium defatigarentur vel debilitarentur, non praegustato aliquo cibo...», nisi forte cibus sit modicae quantitatis ».

^{b)} S. Benedictus, *Regul.*, cap. 38, ita praescripsit lectori hebdomadario, absque ulla di-

stinctione inter dies jejunii et alios. Unde vindicatur haec allegari dumtaxat ut exemplum ad confirmandam consuetudinem, in monasteriis existentem, quod lectores ante mensam aliquid comedant.

^{c)} Azor, part. 1, lib. 7, cap. 10, qu. 7, v. f., adducit Silvestrum, qui concedit aliquid cibi ante potum sumere, « dummodo tamen cibus non sit panis, herba, arboris fructus, sed exigua medicamenta portio sive frustum »; quam doctrinam Azor non reprobavit.

^{d)} Reginaldus, a Diana quidem citatus ut refert Busenbaum, negat tamen dumtaxat frangere jejunium eum, « qui per modum medicinae modicum cibi sumere compellitur, vel ne potus quo indiget ei noceat ».

1018. — a) Affirmant sane, modo non fiat in fraudem jejunii: ut si quis biberet, non ob

Sumere cibum quoties bibitur, illicitum.

citat D. Thomam, Silvestrum ^{b)}, Sanchez, Bonacina, etc. — Sed recte contradicunt Salmant.¹ cum Cajetano ^{b)}, Abulensi ^{b)}, etc.; qui dicunt, nequaquam D. Thomam nec alios citatos a Leandro, id permettere toties quoties, sed tantum vix pro una vice ^{c)}: in quo consentiunt ipsi Salmant. et Concina ^{a)}. — Alii vero, ut Elbel ^{a)} cum communissima (ut asserit), Sporer ^{d)}, Laymann ^{d)}, Croix ^{d)}, id permittunt si non fiat frequenter ^{e)}.

1019. — Quaeritur 2º. An electuaria frangant jejuniū?

Electuaria, quid.

Electuaria dicuntur ea quae ex electis rebus, puta ex saccharo et junipero aut cedro conficiuntur, vulgo dicta *conserve*; ut Concina ^{a)} et Elbel ^{a)}, cum D. Thoma ^{a)} (loco mox citando). — Non autem intelliguntur potionis de *caffè* et herba *thè*, quae omnino ad libitum quidem permittuntur, ut bene ajunt Croix ^{b)}, Holzmann ^{b)}, Milante ^{c)}, et Elbel ^{a)} cum communi.

De praefatis autem electuariis sic docet D. Thomas ^{a)}, ubi ait: *Electuaria, etiamsi*

^{a)} Tr. 23, cap. 2, num. 68 et 66. — *Salmant.*, loc. cit., n. 69. — ^{b)} Dissert. 2, de *Jejun.*, cap. 13, n. 8. — ^{c)} Part. 3, confer. 15, de *Jejunio*, num. 446. — ^{d)} Loc. cit., cap. 8, n. 8. — ^{e)} Lib. 3, part. 2, n. 1292. — ^{f)} De *Praec. Eccles.*, num. 21, v. *Dices I.* — ^{g)} Exercitat. 23, super propos. 23 Alex. VII, pag. 257. — ^{h)} Loc. cit., n. 438. — ⁱ⁾ 2º 2º, qu. 147, art. 6, ad 3. — ^{j)} Loc. cit., v. *Resp. 2.* — ^{k)} Loc. cit.,

aliquo modo nutrient, non tamen principali per assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio: nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi. — Hanc doctrinam S. Doctoris communiter sequuntur Holzmann ¹⁰, Elbel ¹¹, Sporer ¹²; et Salmant. ¹³ cum Cajetano ^{b)}, Lessio, Navarro ^{b)}, Laymann, etc.

An autem haec, ob solam delectationem sumpta, jejunium laedant?

Negant Salmant. ¹⁴ cum Abulensi et Silvestro: modo sumuntur in parva quantitate. Utuntur ratione D. Thome, scilicet quod electuaria non sumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem adjuvandam. Sicut vinum, etiamsi vere nutriat et ad delectationem sumatur; tamen, quia non est ad nutrimentum institutum, non frangit jejunium.

Sed oppositum tenendum cum Concina ¹⁵, qui citat Leandrum, Fagundez ^{c)}, etc.,

n. 447. — ¹⁶ Tr. 3, cap. 4, append., n. 14. — ¹⁷ Tr. 23, cap. 2, num. 52. — *Less.*, lib. 4, cap. 2, num. 11. — *Laym.*, lib. 4, tr. 8, cap. 1, num. 7. — ¹⁸ Loc. cit., num. 58. — *Abulens.*, in *Matth.*, cap. 6, qu. 169, v. f. — *Silvest.*, v. *Jejunium*, num. 9, i. f. — ¹⁹ Dissert. 2, de *Jejun.*, cap. 8, num. 8. — *Leand.* a *SS. Sacram.*, de *Praec. Eccles.*, tr. 5, disp. 5, qu. 15.

Neque juxta quamdam. neque pta ad delectationem.

Teneamus est oppositum.

senti quaestione, in 4, dist. 15, qu. 3, art. 4, *solut.* 1, citat. a Leandro.

^{a)} Sporer, tr. 3, cap. 4, *Append.*, n. 14; Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 7, aliquid comedendum concedunt, sed in parva quantitate. — Croix, lib. 3, part. 2, n. 1293, medium unciam tantum permittit.

^{b)} De eadem re ita B. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 12, n. 11, in fin.: « Nonnulli hoc permittunt toties quoties bibendum erit, ne potus noceat; sed hoc, ut recte dicunt alii, vix potest permitti semel atque iterum in die ».

1019. — a) Elbel, loc. cit., n. 447, dicit electuaria seu confecta. Nec citat pro horum definitione S. Thomam, cuius textum vide infra apud S. Alphonsum.

^{c)} Cajetanus, a Salmanticensibus ut S. Alphonsum asserit citatus, dicit solummodo, in 2º 2º, qu. 147, art. 6, dub. 2, fructus, herbas, panem, licta esse « per modum medicinae » in potu vespertino, fraude cessante. — Navarrus pariter, *Man.*, cap. 21, n. 13 (al. in edit. 1573, n. 12) negat universim eos jejunium frangere, « qui aliquid praesumunt causa medicinae..., quia non sumunt illud in cibum, sed in medicinam ».

^{d)} Fagundez, de 4º *Praec. Eccl.*, lib. 1,

situm sedandam, sed ut posset sumere illud parum cibi.

^{b)} Silvester, v. *Jejunium*, n. 9, v. Secundum; sicut et Cajetanus, in 2º 2º, qu. 147, art. 6, dub. 2, et Abulensis, in *Math.*, cap. 6, qu. 169, perspicue innuunt id licere una tantum vice. Et primo quidem Silvester ait: « Et si... lictus est *mane* potus etiam vini sine fraude, lictum etiam aliquid sumere pro strumento potus ne obsit, modo ccesset omnis fraus circa intentionem et indiscretio circa quantitatem ». — Cajetanus autem et Abulensis contra, id concedunt in potu vespertino: « An usus comedibilium (sunt verba Cajetani) sit per modum medicinae lictus *tam vespertina hora quam aliis horis?* » Et respondet: « Licet priscis temporibus non fuerit forte lictum sumere fructus, herbas aut buccellam panis, ne potus lavet stomachum...; hodie tamen omnia licta sunt per modum medicinae *in vespertino potu*, fraude cessante ».

^{c)} Sanchez, *Consil. mor.*, lib. 5, cap. 1, dub. 22, n. 3, requirit ut fiat in parva quantitate. — Bonacina autem, *disp. ult.*, de *Praec. Eccl.*, qu. 1, punct. 3, n. 4, cavendum esse ait, ne saepius in die fiat. — Denique S. Thomas, ut recte notant Salmant., non agit de praec-

ac Diana coordinat.¹ Ratio, quia ideo electuaria licite sumuntur in parva quantitate, eo quod, cum assumuntur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans a veniali; cum autem sumuntur ad delectationem, deficit causa, et propterea nequeunt sumi sine culpa. — Nec obstat ratio D. Thomae, ut supra opposita; quia, cum dicat S. Doctor non posse ea sumi per modum cibi, utique consequenter excludit posse sumi ad delectationem. Neque etiam valet paritas vini; nam vinum per se habet rationem potus, et non cibi, ut per se habent electuaria.

Quaevis
ma, nec
eo gra-
si, exca-

Caeterum ad excusandum sufficit quaelibet rationabilis causa, licet non tam gravis, puta ad digestionem ciborum, ut ait S. Thomas; sive ad confortandum stomachum, ad tollendum foetorem oris, ad conservandam vocem, et similia: ita Sporer² et Elbel³. — Et sic probabiliter excusantur ii qui aliquid sumunt ne vires deficiant, quando prandium differre debent ultra horam communem, ut docent Palaus⁴ cum Azor, Toleto, Sà⁴, Navarro; et Valentia, Lessius ac Laymann, apud Croix⁵.

1020. — Quaeritur 3º. *Per quantum temporis prandium moraliter non interrumpatur, ita ut illud continuari possit?*

Tamburinius⁶, et Filliuccius apud Diana⁷ dicunt, si nulla adsit causa, non in-

terrumpi prandium per quadrans cum diudio; etiamsi decreveris non amplius comedere. Immo Elbel⁸ concedit id etiam per semihoram. — Per horam vero procul dubio interrupitur prandium; ut Salmantenses⁹.

Quando vero intercedit negotium, Sanchez¹⁰ cum aliis, et Viva¹¹ dicunt nec etiam per horam prandium interrumpi. — Immo Joannes Sanchez extendit adhuc ad duas horas¹². Et quamvis hoc non admittant Salmant.¹¹; attamen Tamburinius¹³ cum Fagundez¹⁴; et Lezana¹⁵, Diana, apud Croix¹⁶, absolute concedunt: et sane probabiliter, quando quis non sufficienter se refecit, ut ait Holzmann¹⁷. — Immo Croix¹⁸ cum Leandro¹⁹, Stephano et Pasqualigo, adhuc probabiliter concedunt, quantumcumque sit sero, posse eum redire ad prandium: dummodo (addunt) retinuerit intentionem redeundi, et non sufficienter se refecerit. Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto etiam sine illa intentione posse redire; quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione. Et hoc concedere vindicant etiam ipsi Salmant.¹⁸ cum Lessio, Trullench et Filliuccio.

Quaeritur 4º. *An quis, postquam surrexit a mensa animo non amplius come-*

de Princip. moralit., cap. 12, n. 38. — ³ Consil. mor., lib. 5, cap. 1, dub. 24, n. 1. — ¹⁰ De Praec. decal., qu. 10, art. 2, n. 4. — ¹¹ Joan. Sanch., Select., disp. 52, n. 4, v. f. — ¹² Tr. 23, cap. 2, n. 49. — Diana, part. 1, tr. 9, resol. 32; et part. 10, tr. 14, resol. 62. — ¹³ Lib. 8, part. 2, n. 1279. — ¹⁴ De Praec. Eccles., n. 22. — ¹⁵ Loc. cit. — Stephan. a S. Paulo, tr. 1, disp. 5, num. 113. — Pasqual., Prax. jejunii, decis. 121, n. 5 et 6. — ¹⁶ Tr. 23, cap. 2, n. 50, i. f. — ¹⁷ Less., lib. 4, cap. 2, n. 18. — ¹⁸ Trull., lib. 8, cap. 2, dub. 8, n. 5. — ¹⁹ Fill., tr. 27, part. 2, n. 24

cap. 4, n. 2, idem habet quod Navarrus, in praecedenti nota relatus; et in sua doctrinae confirmationem adducit textum D. Thomae de electuariis, cum hac adjecta limitatione: Ne fiat in fraudem jejunii.

d) Sà male citatur a Palao; hoc enim, *v. Jejunium*, *n. 8*, non habet.

1020. — *a)* Elbel, *confer. 15, n. 438*, utique id concedit ei qui « vel necessitatis vel urbanitatis etiam causa » prandium interrupit, ut loquitur in casu, ante *n. 437* posito.

b) « Nisi tamen (addit) a mensa surgat cum voluntate non prandendi amplius ».

c) Tamburinius, *loc. cit.*, *n. 17*, adducit Sancii sententiam, quam ipse quidem non probat; « sed, inquit, nimis id esse putat Esco-

bar ». — Fagundez autem (a Tamburino non citatus), *loc. cit.*, *cap. 4, n. 3*, universaliter negat eos jejunium violare, « qui e medio prandio surgunt ad aliquid occurrens, et postea redeunt ad continuandum prandium: in iis enim circumstantiis, non est ex intentione nisi unica comestio ». — At Lezana, quem adducit Croix ut refert S. Alphonsus, ait in *Sum.*, *v. Jejunium*, *n. 4*, eum posse prandium perficere, absoluto negotio propter quod illud interrupit, « aliqua etiam mora temporis, prudentis arbitrio judicanda, interjecta.., si animo continuandi illud discessit ».

d) Leander citatur quidem a Croix ut asserit S. Alphonsus, sed haec tantummodo habet, *de Praec. Eccl.*, *tr. 5, disp. 5, qu. 33*: « Re-

*Interru-
ptio ex cau-
sa, quanta.*

Surgens
animo non
amplius e-
dendi, quan-
do possit re-
dire.

Sumens
jentaculum
causa itine-
ris, nec pro-
ficiens, te-
netur jeju-
nare.

Limitatio-

Protrahe-
re pran-
dium ad
duas horas,
licitum.

dendi, possit iterum ad comedendum redire?

Negat Navarrus. — Sed affirmant Lessius¹, Roncaglia²; ac Bonacina³, Trullenbach et Villalobos, apud Salmant.⁴, qui merito probabile putant, si convivae adhuc comedant⁵, vel si in mensa apponatur aliud ferculum, quod ille ignorabat apponendum⁶, ut ait Sanchez⁷, et Salmant.⁸ cum Villalobos; quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare.

Id autem quod dicunt Navarrus, Silvester et Paludanus, scilicet quod qui causa itineris⁹ mane jentaculum sumpserit, non tenetur ad jejunandum si postea non profiscatur; recte id negant Salmant., Lessius, Trullenbach et Filiuccius¹⁰: nisi quando per illam unicum comedionem non possit is reliquo die commode jejunare. Nam alias, cum essentia non adhuc sit destructa, tenetur utique jejunium servare.

Quaeritur 5°. *Quamdiu liceat protrahere prandium?*

Probabiliter respondent Tamburinius¹¹, et Croix¹² cum Fagundez¹³, licere usque ad duas horas. — Immo Elbel¹⁴ cum Gobat concedit usque ad tres vel quatuor

¹ *Navar.*, *Man.*, cap. 21, n. 14. — ² *Lib.* 4, cap. 2, n. 11. — ³ *Tr.* 9, qu. 2, de *Jejunio*, cap. 1, qu. 2, resp. 1, v. f. — ⁴ *Trull.*, lib. 8, cap. 2, dub. 3, num. 13. — *Villal.*, part. 1, tr. 23, diff. 6, n. 2. — ⁵ *Tr.* 28, cap. 2, n. 50. — ⁶ *Consil. mor.*, lib. 5, cap. 1, dub. 24, n. 5. — ⁷ *Loc. cit.*, num. 50. — *Villal.*, *loc. cit.*, n. 2, i. f. — *Salmant.*, *loc. cit.* — *Less.*, lib. 4, cap. 2, n. 18. — *Trull.*, *loc. cit.*, n. 5. — ⁸ *Decal.*, lib. 4, cap. 5, § 2, n. 15. — ⁹ *Lib.* 8, part. 2, n. 1283. —

horas, saltem pro Germanis, juxta eorum morem. Sed Croix merito dubitat an haec consuetudo sit approbata. Nisi (ut ait) post duas circiter horas apponantur sola bellaria vel cibi leviores; maxime si postea vesperi omittatur refectiuncula. Hocque ego nec approbo nec reprobo.

1021. — « Excipe tamen 1°. Si quis su-
meret lac, juscum et similia, quae, sive
sorbeantur sive comedantur, non habent
rationem potus, sed cibi, ac principaliter
referuntur ad nutriendum ». — [Est com-
mune apud Salmant.⁹ cum Sanchez, Trul-
lenbach, etc.]

• 2°. Si quis poma, pira, vel etiam uvas
in magna quantitate sumeret; quia ha-
bent rationem cibi. Dicastillus et alii
sex, cum Diana¹⁰. — [Etiamsi solum suc-
cum deglutias. Salmant.¹¹. Et idem de uva;
ex communi. Salmant.¹², contra Pasqua-
ligo¹³. — Et idem dicit Viva¹⁴ de pepo-
nibus, vulgo *melloni d'acqua*, ut est com-
munissima; contra quemdam *anonymum*,
qui improbabiliter contrarium scripsit].

• 3°. Nisi quis in magna quantitate ele-
ctuaria in fraudem jejunii sumeret. —
« Qui vero in potu valde excederet, con-
tra temperantiam quidem, non tamen

¹⁰ Part. 3, confer. 15, n. 487. — *Gobat*, *Quinar.*, tr. 5, cap. 26, n. 6 et seqq. — *Croix*, loc. cit. — ¹¹ *Tr.* 23, cap. 2, n. 57. — *Sanct.*, *Consil. mor.*, lib. 5, cap. 1, dub. 23, n. 1. — *Trull.*, lib. 8, cap. 2, dub. 2, num. 15. — *Dicast.*, tr. 4, de *Sacram. Euch.*, disp. 2, dub. 5, num. 86, 91 et 92. — ¹² Part. 9, tr. 6, resol. 14, v. *Relinquendo*. — ¹³ *Loc. cit.*, num. 64, i. f. — ¹⁴ *Tr.* 28, cap. 2, n. 65. — ¹⁵ *De Praec. decal.*, qu. 10, art. 1, n. 8, v. *Tertio*.

spondeo. Quod ille qui (etiam ob justam cau-
sam) interrupit per amplius quam per duas
horas prandium seu coenam, non possit abs-
que violatione jejunii, ad ipsam complendam
redire, si comedens alias in prima comedione
sumpsit cibi quantitatem sufficientem ad jeju-
num tolerandum.

^{e)} Bonacina, *disp. ult.*, *de Praec. Ecc.*, qu. 1, punct. 3, n. 10, id sane affirmit, modo redeat « intra breve tempus ». Quod et Trullenbach dicit: si nempe sint alii convivae et re-
ditus contingat intra breve tempus.

^{f)} Idemque dicunt Lessius, Roncaglia et Trullenbach.

^{g)} Roncaglia hanc eamdem clausulam habet.

^{h)} Navarrus, *Man.*, cap. 21, n. 27; Silve-
ster, v. *Jejunium*, n. 21, v. *Secundum*; Pa-
ludanus, in 4, dist. 15, qu. 4, art. 5, opin. 3, (n. 48); et Filiuccius, *loc. cit.*, n. 24, (pro oppo-
sita sententia inferius citandus) loquuntur in

universum de eo qui culpabiliter mane jen-
taculum sumpsit.

ⁱ⁾ Fagundez a Croix parum diligenter ad-
ducitur; negat enim solummodo, *lib. 1, cap. 3*, n. 5, aliquid determinatum esse, quoad tem-
pus in prandendo insumendum.

^{j)} Pasqualigo valde timide, ut ipsi Salmant.
notant, communi sententiae (quae est opinio
etiam S. Alphonsi) contradicit, immo potius
eidem adhaeret; siquidem, *de Jejunio*, deci-
cis. 136, n. 5, de sententia quae negat frangi
jejunium per uvarum comedionem, scribit:
« Haec ut probabilia proposui; ea tamen me-
liori judicio examinanda relinquo ». Et n. 6,
subdit: « Haec posteriora verba: *Ea tamen*
meliori judicio examinanda relinquo, suffi-
cienter poterant ostendere, prout ostenderunt
ut plurimum lectori, quod hanc sententiam
non teneam... Unde, ut clarius me explicem,
dico me supradicta solum proposuisse, tam-
quam ea quae videri possent probabilia, non

Quia
protra-
ne ad te
vel quod
tuor.

Quia
potus
beat in
sem cib.

Frac-
laident
jentium.

« contra jejunium peccaret, saltem mortali ter. Laymann¹. »

1022. Quaeritur hic 1°. *An potus vini frangat jejunium?*

Non dubitandum quod, ut testantur plures Patres, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Basilus, etc., juxta primam Ecclesiae disciplinam, antiqui christiani in jeuniis omnino vino abstinebant. — Sed nec etiam dubitandum quod hodierno tempore potio vini non est interdicta, si sumatur in comedione vel extra, ad sedandam sitim vel ad digestionem juvandam. Sic docet S. Thomas²: *Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinientiam* (alias sumptionem, juxta Billuart) *potus..., licet aliquo modo nutritiat*. Et patet ex can. *Dennique 6, dist. 4*, ubi Gregorius Magnus sic ait: *Vinum quoque ita bibere permititur, ut ebrietatem omnino fugiamus.* — Attamen

Dubium fit: *an vinum sumptum extra refectionem ad sedandam famem laedat praeceptum jejunii?*

Prima sententia affirmat: quam tenent Silvester³, Natalis Alexander⁴; item S. Antoninus⁵, Abulensis, Reginaldus, etc., apud Salmant.⁶ Et hanc videtur tenere D. Thomas⁷, his verbis: *Qui potat extra horam unicae comedionis, non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiae frangit: nisi fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid facit*. Ratio igitur hujus sententiae est, quia, licet bibens vinum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. — Haec sententia est probabilis.

Sed probabilius est mihi sententia opposita, quam tenent Sanchez⁸, Navarrus⁹, Azor¹⁰, Roncaglia¹¹ (qui hodie cer-

tam vocat); et Salmant.¹² cum Lessio, Laymann, Palao, Bonacina et aliis communiter. — Ratio, quia, ut ipse D. Thomas¹³ docet: *Statutum positivae legis non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum; eo quod modus virtutis non cadit in praecepto, sed est finis praecepti*. Si igitur modus virtutis seu finis praecepti non cadit sub praecepto: ergo non peccat contra praeceptum qui modum virtutis seu finem praecepti non observat; quia utitur jure suo.

Neque huic obstat dicere quod si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere (quod verum non est, ut dicemus in *Dub. seq., n. 1045*, v. *An autem*). — Sed respondetur, aliud esse apponere impedimentum contra praeceptum; aliud, contra finem praecepti. Quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii praeceptum; eo quod Ecclesia, praecipiendo jejunium, praecipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum. At in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra praeceptum jejunii; sed contra finem jejunii, qui non cadit sub praecepto. Et ideo talis potus non est saltem culpa gravis, et forte per se nec venialis; quia potu vini non omnino frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi qui ab Ecclesia vetatur.

Quaeritur 2°. *An frangat jejunium potus cervisiae*, ex hordeo et cerasis confectae; aut aquae mixtae saccharo et succo cinnamomi vel mali cedrini, vulgo dictae limonata sive sorbetto?

Certe, si cum parva aqua magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur. Secus, si parva quantitas cum ma-

Appositi
impedimen-
ti contra
praeceptum
et contra fi-
nem prae-
cepti.

Potus ex a-
qua et succo
fructuum.

¹ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 7. — *S. Chrysost.*, Ad popul. Antiochen., homil. 4, n. 6. Cfr. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 49, col. 68. — *S. Hieron.*, epist. C. Theophil. Alexandrini, D. Hieronymi interprete, n. 8. Cfr. Migne, Patrol. lat., tom. 22, col. 820. — *S. Basili.*, de Jejunio, homil. 1, n. 9 et 10. Cfr. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 81, col. 182. — ² 2° 2°, qu. 147, art. 6, ad 2. — *Billuart.*, de Temperantia, dissert. 2, art. 5, § 5, v. *Dico juxta*. — ³ Lib. 4, cap. 5, art. 7, reg. 14. — *Abulensis*, in Matth., cap. 6, qu. 164. —

Regin., lib. 4, num. 158. — ⁴ Tr. 28, cap. 2, n. 55. — ⁵ In 4, dist. 15, qu. 3, art. 4, solut. 1, ad 1. — ⁶ Consil. mor., lib. 5, cap. 1, dub. 23, n. 4. — ⁷ Man., cap. 21, n. 13. — ⁸ Part. 1, lib. 7, cap. 10, quaer. 7. — ⁹ Tr. 9, qu. 2, de Jejun., cap. 1, qu. 6, resp. 1. — ¹⁰ Tr. 23, cap. 2, n. 56. — *Less.*, lib. 4, cap. 2, n. 10. — *Laym.*, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 7. — *Palau.*, tr. 80, disp. 3, punct. 2, § 2, n. 4. — *Bonac.*, disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 1, n. 7 et 8. — ¹¹ In 4, dist. 15, qu. 8, art. 4, solut. 1, ad 3.

antem quia ita teneam... Ex ea autem ratione hanc opinionem non teneo, quia uva in morali existimatione habetur pro cibo». Cfr. etiam S. Doctorem, in fine n. 1022, v. *Instabis*.

1022. — ^{a)} Silvester, v. *Jejunium, num. 9*; S. Antoninus, part. 2, tit. 6, cap. 2, § 9, v. *Potus autem*, aliorum sententiam referunt, quam utique nec reprobant.

gna quantitate aquae; quia tunc judicantur isti veri potus: eo quod alia quae cum aqua miscentur ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. — Ita communiter Wigandt¹, Roncaglia², Elbel³ cum communissima, Concina⁴, Viva⁵, Mazzotta⁶; Croix⁷ cum Leandro et Stephano; Tamburinius⁸ et Salmant.⁹.

Nec obstat dicere quod aqua mixta saccharo, cum congeletur, mutet naturam. — Quia mutatio naturae importat privationem prioris esse, ad quod redire non possit: sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur; ergo naturam non mutat. Confirmatur: Si gelu mutaret naturam, accideret quod in speciebus congelatis vini post Consecrationem desineret ibi esse Christus; sed hoc est contra rubricam Missalis¹⁰, ubi praecipitur ut si sanguis congeletur, debeat igne liquefieri et sumi.

Instabis: Si quis uvam manibus exprimat, et succum tantum deglutiat, quippe jejunium frangit: unde non refert quod aqua illa liquefacta deglutiatur. — Sed respondetur: Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, et per masticationem deglutitur; sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, cito per se ipsius oris calore liquefit et ad pristinum statum redit, sicque naturam potus non amittit, et ut potus habetur.

¹ Tr. 5, exam. 4, num. 97. — ² Tr. 9, qu. 2, de Jejun., cap. 1, qu. 6, resp. 2. — ³ Part. 3, confer. 15, de Jejun., n. 433. — ⁴ Dissert. de Jejun., cap. 8, n. 9. — ⁵ De Praec. decal., qu. 10, art. 1, num. 8, v. *Hinc.* — ⁶ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 1, qu. 4, v. *Tertio.* — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 1292. *Leand. a SS. Sacrament.* de Praec. Eccles., tr. 5, disp. 5, qu. 4. — *Stephan. a S. Paulo*, tr. 1, disp. 5, num. 91. — ⁸ De Praec. Eccles., tr. 4, cap. 5, num. 8. — ⁹ Tr. 23, cap. 2, n. 57. — ¹⁰ De Defectu. X, 11. — ¹¹ Cardin. *Franciscus Maria Brancatius*, Dissert. de potu Chocolat. — ¹² Theol. mor., lib. 45, n. 212. — ¹³ Thomas Hurtadus, Resolut. mor., tr. 10, num. 13 et seqq. — ¹⁴ De Praecept. Eccles., n. 21. — ¹⁵ De Praec. decal., qu. 10, art. 1, n. 8,

1023. — Quaeritur 3º. *An potio chocolatensis frangat jejunium?*

Prima sententia, quam tuentur card. Brancatius¹¹, Escobar¹², Hurtadus¹³, Holzmann¹⁴, Viva¹⁵; item Machado¹⁶, Davila, Henriquez, Quintanadvenas, apud Guime-nium; et probabilem putant Felix Potestas¹⁷ et Tamburinius¹⁸ (qui testatur probabilem etiam censuisse card. de Lugo), negat jejunium frangere, modo fiat usus illius ut est in Mexico; non autem si su-matur ad instar densae pultis, puta si mi-sceatur aquae in majori aut aequali quan-titate. Fundamentum hujus sententiae est, prout aliqui ex citatis auctoribus dicunt, quia ratio potus sumitur a materia pra-e-dominante, quae hic est aqua. — Et hoc modo sentiunt citati auctores hanc potio-nem posse sumi toties quoties libuerit; feruntque Hurtadus et Ilsung apud Holz-mann, eam licitam declarasse S. Pium V, Gregorium XIII et Paulum V.

Secunda vero sententia, quam tenent Sanchez¹⁹, Silvius²⁰, Laymann²¹, Pater Concina²², Salmant.²³, Diana²⁴, Ronca-glia²⁵, Tamburinius²⁶ et alii plures, docet frangere jejunium. — Ratio, quia illa tan-tum potio habet rationem potus, quae inservit ad vehiculum alimenti; non vero quae ipsa alimentum est, ut est lac et jusculum: ita et chocolates. Alias, si quis pisces contunderet et in aqua mixtos su-meret, nec iste frangeret jejunium.

Choc
tes. Jus
tes, qui
quodam
non frang

Juxta
lios, fin
git.

v. *Circa.* — *Davila Padilla*, Historia de la Fundacion y discurso de la Provincia de Santiago de México de la Ord. de Predicad., lib. 2, cap. 84. — *Joannes Henriquez*, Quaestio. practic., sect. 16, qu. 17, n. 45. — *Quintanadvena*, de Praec. Eccles., tr. 3, singul. 86, n. 8. — *Gosman*, tr. de Jejun., propos. 2, n. 2 et seqq. — ¹⁴ Decal., lib. 4, cap. 5, § 2, num. 18. — *Thom. Hurtad.*, Resolut. mor., tract. 10, append., cap. 5, num. 74 et 75. — *Ils.*, tract. 4, disp. 1, num. 39. — *Holzm.*, de Praec. Eccles., n. 21. — ¹⁵ Dissert. 2, de Jejun., cap. 9, num. 4. — ¹⁶ Tr. 23, cap. 2, num. 60. — ¹⁷ Part. 4, tr. 4, resol. 194. — ¹⁸ Tract. 9, qu. 2, de Jejun., cap. 1, qu. 6, resp. 3. — ¹⁹ Decal., lib. 4, cap. 5, § 2, num. 9.

¹ Machado, *Perfeto confessor*, lib. 2, part. 4, tr. 3, docum. 1, n. 8, videtur utique huic opinioni favere; contrariam enim primo loco refert; postremo autem loco, opinionem quae negat chocolatem frangere jejunium, quia nempe in Hispania et in Indiis habetur ut potus usualis: quibus ipse addit hoc ita verum esse, ut fere nemo scrupulum sibi faciat positionem illam sumere die jejunii.

² Felix Potestas, in suo *Exam.*, tom. 1,

n. 2877, dicit hanc sententiam valde sibi pla-cere; et n. 2879, probabilem vocat eam sen-tentiam quae negat absque ulla limitatione, jejunium ejusmodi potionem violari.

³ Sanchez, *Consil. mor.*, lib. 5, cap. 1, dub. 23, n. 1; Silvius, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 147, art. 6, v. *Refectionis*; Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 7, generaliter dumtaxat loquuntur de liquidis quae, licet trajiciantur per modum potus, referuntur tamen ad nutrientum.

Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est (sub limitatioribus tamen, ut infra dicam). — Ratio, quia potus chocolatis eo modo quo admittemus, licet non habeat rationem potus, cum non deserviat ad extinguendam sitim (ut certe sentio), et licet aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinae, quatenus juvat ad vehendum cibum, sive ad caput ac stomachum confortandum.

Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus supra de electuariis n. 1019 cum D. Thoma¹, ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutrit, non tamen principaliiter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum, unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio*. Sed hac ratione medicinae non licebit sumere chocolatem nisi in parva quantitate, et cum aderit aliqua rationabilis causa, eo modo quo licitus est usus electuariorum. Hinc Pater Milante², loquendo de electuariis, recte ait: *Eoque etiam ex fine, in praesentiarum chocolatam ad consolidandum stomachum viri probi in moderata quantitate permittunt*.

Accedit alia ratio extrinseca universalior et forte potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptae, quae negari non potest; et quam etiam testantur Salmant.³, et Viva⁴, Tamburinius⁵, Holzmann⁶ ac Felix Potestà⁷, cum Roncaglia⁸, ubi sic ait: *Dixi chocolatum ex sua natura frangere jejunium. Habeo tamen rationem extrinsecam, qua certum mihi redditur potionem chocolaticam non frangere jejunium: haec autem fundatur in univer-*

sali consuetudine, quam sciunt et tolerant praelati Ecclesiae, quae consuetudo in hac parte legi derogavit. Haec autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex D. Thoma⁹, ubi disserens de operariis et peregrinantibus, an excusentur a jejunii, ait excusandos esse si immineat necessitas; et deinde subdit: *Videtur tamen in talibus recurrentum esse ad superioris dispensationem, nisi forte ubi est ita consuetum; quia ex hoc ipso quod praelati dissimulant, videntur annuere*. — Cum vero ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum Salmant.¹⁰, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantum cyatho in diem; non toties quoties, ut alii dicunt.

Quaenam autem *quantitas censeatur parva, et juxta usum hodie permititi possit?*

Sane improbabiliter Pasqualigo¹¹ putat nimiam medium unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, inepte dicens quod hujusmodi quantitas plus nutrit quam sex unciae alterius cibi: unde tantum admittit octavam vel sextam partem unciae. Et huic opinioni videtur adhaerere Pater Concina¹², ubi ait solum posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixta, ut aqua sapida efficiatur, et stomacho attemperetur: caeterum non dubitat chocolatem posse sumi per modum medicinae ad instar electuarii. — Contra vero, merito Salmant.¹³ rejiciunt Leandrum¹⁴ et Turrianum¹⁵, qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. — Alii, ut Pinelo¹⁶ apud Salmant.¹⁷, Felix Potestà, ac Auctor adnotationum ad Anacletum¹⁸ permittunt unam unciam

Quaenam
quantitas
concedatur.

¹ 2^a 2°, qu. 147, art. 6, ad 8. — ² Exercitat. 23, sup. propos. 23 Alex. VII, v. *Eadem ex causa*, fol. 257. — ³ Tr. 23, cap. 2, n. 62, i. f. — ⁴ De Praec. decal., qu. 10, art. 1, n. 8, v. *Idem*. Cfr. tamen in propos. 29 Alex. VII, n. 20. — ⁵ Decal., lib. 4, cap. 5, § 2, n. 13. — ⁶ De Praec. Eccles., n. 21. — ⁷ Exam., tom. 1, num. 2879. — ⁸ Tr. 9,

qu. 2, de Jejun., cap. 1, qu. 6, resp. 8. — ⁹ 2^a 2°, qu. 147, art. 4, ad 3. — ¹⁰ Tr. 23, cap. 2, num. 62, i. f. — ¹¹ Prax. Jejun., decis. 141, n. 5. — ¹² Diasset. 2, cap. 11, n. 5 et 6. — ¹³ Tr. 23, cap. 2, n. 68. — ¹⁴ De Praec. Eccles., tr. 5, disp. 5, qu. 5, § 4. — ¹⁵ Felix Potest., tom. 1, num. 2877. — ¹⁶ Tr. 10, de Praec. Ecc., dist. 2, qu. 1, n. 6.

¹⁷ Turrianus (non citatus a Salmant.), *Summor.*, part. 1, cap. 256, dub. 24, dicit chocolatis potum licere absque jejunii violatione, « si parum habeat admixtum sacchari vel alterius cibi similis »; violari autem jejunium, si ejusmodi potionem « tantum cibi admiscetur, ut non maneat in statu potus ». Et dub. 27, non amplius de chocolate, sed generaliter lo-

quens, negat quantitatem duarum unciarum communis cibi satis esse ad peccatum mortale.

¹⁸ Antonius de Leon Pinelo, a Salmant. loc. cit., allegatur, ut qui concedat unam unciam cum dimidia pastae chocolatis; at re vera Pinelo, *Question moral si el Chocolate, etc.*, part. 3, n. 20 et seqq., non ita perspicue loquitur, nec videtur rem plane determinare.

et dimidiam chocolatis cum dimidia sacchari¹⁾.

Rationabilius tamen card. Brancatius admittit potionem unius unciae chocolatis (cum quinque uncisi aquae, ut ait) non frangere jejenum; vel, ut admittunt Escobar²⁾, Salmant.³⁾, Viva⁴⁾, et Renzi⁵⁾ cum Hurtado⁶⁾ unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari.

Spectata autem hodierna consuetudine, Pater Milante¹⁾ sic scribit: *Dico... in praesentiarum esse absolute licitam chocolatae potionem in moderata sexquunciae quantitate* (id est unciae cum dimidia); *quia parvitas materiae ex consuetudine introducta et tolerata ab Ecclesia omnino excusat a culpa...* *Dixi:* ex tolerantia Ecclesiae, *quia ex laudata permissione hodie chocolata in praefata quantitate sumpta, communalis potus semel dumtaxat in die permissus evasit.* — Et quidem valde probabiliter: dum communis usus fert, ut mihi constat, non minus quam unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solere immitti.

Brancat., Dissert. de potu Chocol., fol. 197. — ¹⁾ Exercitat. 28, sup. propos. 23 Alex. VII, v. *Dico igitur*, et v. *Dixi ex tolerantia*, fol. 266 et 267. — *Viva*, de Praec. decal., qu. 10,

Dicit autem Viva, quod tunc chocolates habet rationem potus, quando uncia chocolatis et media sacchari miscentur septem uncisi aquae. — Sed hoc videtur contra communem usum; neque hoc congruit ei quod dicit ipse Viva¹⁾, et quod proferunt Leander²⁾, Diana³⁾, Escobar⁴⁾, Potestà, etc., nempe, tunc chocolate non habere rationem potus, cum illa aequat quantitatem aquae. Unde melius videtur sufficere quod praefata permissa quantitas sumatur cum aqua, quae de more solet in usualibus cyathis adhiberi.

1024. — « 2º Jejunium non solvit per « collatunculam vespertinam, etsi haec « non ad somnum, sed ad nutritionem or- « dinetur: quia consuetudo permittit^{a)}. « Addo: vespertinam; quia sine causa non « licet illam sumere mane vel meridie. « Ex justa tamen causa licet utrumque; « ut si fiat ratione debilitatis, negotiorum, « studiorum. Sine ea erit veniale tantum, « cum non violetur substantia jejunii ». [Ita Viva^a, et Salmant.^b cum Lessio, To- leto, Sanchez^b, Cajetano^c, Filiuccio^d]

Collatio
vespertina
non solvit
jejunium.

art. 1, n. 8, v. *Idem*. — *Potestà*, Exam., tom. 1, n. 2877. — ²⁾ De Praec. decal., qu. 10, art. 8, n. 5. — ³⁾ Tr. 28, cap. 2, n. 82. — *Less.*, lib. 4, cap. 2, n. 11. — *Tolet.*, lib. 6, cap. 2, n. 5.

¹⁾ Si nempe quantitas illa sex uncisi aquae misceatur.

²⁾ Escobar, lib. 45, n. 212, pro vasculo, quod *gitara* vocatur, concedit « posse unciam chocolate cum uncia sacchari admisceri ». — Idemque tenet Renzi, in 4 Praec. Eccl., cap. 2, qu. 18.

³⁾ Salmant., loc. cit., n. 63, admittunt « unicam unciam pastae chocolati », dummodo non addatur alia materia in notabili quantitate; « ita ut, tam pasta chocolati quam saccharum quo dissolvitur seu diluitur, ad duas uncias nunquam perveniat ».

⁴⁾ Viva, in propos. 29 Alex. VII, n. 20, communius ait esse et in praxi tenendum, quod potio chocolatis frangat jejenum; sed si quis vellet esse tantum potum usualem ideoque non frangere jejenum, rationem potus habituram esse ait: « quando sex uncisi circiter aquae... nonnisi uncia chocolatis admiscetur et media uncia sacchari ». Sed de Praec. decal., qu. 10, art. 1, n. 8, v. *Idem*, dictam potionem licitam esse ait, si « septem vel octo uncisi aquae addatur una uncia chocolatae et media sacchari ». Et ita fere etiam Hurtadus, Resol. mor., tr. 10, Append., n. 69, quamvis a Renzi citetur ut refert S. Alphonsus.

⁵⁾ Viva, de Praec. decal., loc. cit., et in

propos. 29 Alex. VII, n. 20, id praetermittit. Cfr. notam i hic supra.

⁶⁾ Leander, loc. cit., qu. 5 in princ.; Diana, part. 11, tr. 6, resol. 53bis; Escobar, loc. cit., n. 212, id asserunt, quando chocolatis quantitas excedit aquae quantitatem.

1024. — « Ex consuetudine etiam (ubi haec invaluit) licet aliiquid mane sumere. Quaesitum enim fuit a S. Poenitentiaria: « Utrum permitti possit (in regione Canadensi), ut mane diebus jejunii, parva quantitate sumatur caeum aut chocolatum, cum frustulo panis ». Cui S. Poenit. die 21 Novembris 1843, respondit: « Eos, qui talem usum sequuntur, non esse inquietandos ».

⁷⁾ Sanchez, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 27, n. 2, satis innuit id non plus esse quam veniale, dum negat comedionis horam, ad jejunii essentiam pertinere. In ceteris omnino concordat.

⁸⁾ Cajetanus, Sum., v. *Jejunium*, cap. 1, i. f. id negat fieri posse, nisi in necessitate cum episcopi dispensatione. In commentariis vero ad 2am 2ae, qu. 147, art. 6, v. *Terti* vero, episcopi dispensationem non requirit, nisi quando dubium esset de necessitate.

⁹⁾ Filiuccius, tr. 27, part. 2, n. 28, concordat, loquens de eo qui in meridie coenulam

et communi. — Ibidem dicunt Fagundez et Leander, quod venatio sufficit pro causa justa tempus commutandi).

Quantitas
cessans in
collatione.

« Quoad ejus *quantitatem*, communiter designatur quarta vel quinta pars inter grae coenae; ut contra Diana¹, Turrianum, etc. docet Reginaldus², Laymann³, Filliuccius⁴, dicens ita decisum esse in celebri academia theologorum, qui omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat Escobar⁵, si quidem coena ordinaria duarum librarum pondus non excedat; quia talis in reliquis praeceptis modica censetur: ac proinde tanto quis magis minusve peccat, quanto magis vel minus transgreditur. — Adde, quibusdam locis ex consuetudine plus permetti saecularibus quam religiosis; nobilibus quam plebeis; et in frigidis regionibus quam in aliis: ut notat Laymann⁶ et Bonacina⁷). — Plus item quibusdam in locis, in vigilia Nativitatis Domini (et alibi in Coena Domini) permitti ex consuetudine dicit Medina, Cajetanus⁸), et Sanchez⁹, Escobar¹⁰: quod Bonacina non improbat ubi ea consuetudo est recepta.

Qualitas
ciborum in
collatione.

« Quoad *qualitatem*, in ea prohibentur cibi ad nutritionem communiter ordinati, qui que inter fercula fere apponuntur. Permittuntur autem leviores, ut fructus aliave ex saccharo et melle confecta; et pro more regionis parum butyri et casei, ut in regionibus septentrionalibus, ob fructuum inopiam. — Laymann¹¹.

1025. — In serotina igitur refectione duo spectanda sunt: *quantitas* et *qualitas* cibi.

Fagund., de 4° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 4, n. 16, i. f. — Leand., de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 5, qu. 39. — ¹ Part. 1, tr. 9, resol. 1; et part. 4, tr. 4, resol. 117. — *Turrian.*, Censur. theolog., centur. 8, dub. 27. — ² Lib. 4. n. 186. — ³ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 9, v. f. — ⁴ Tr. 27, part. 2, n. 88. — ⁵ Tr. 1, exam. 18, cap. 8, n. 61. — ⁶ Loc. cit. — *Bartol.* *Medina*, Sam., lib. 1, cap. 14, § 10. — ⁷ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 26, num. 1. — ⁸ Loc. cit., num. 62. — *Bonac.*, disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 8, num. 2, i. f. —

vespertinam sumeret. Eum autem qui mane eam sumeret, peccaturum esse ait n. 27; non tamen lethaliter, n. 72.

^{e)} Bonacina, *disp. ult.*, de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 3, n. 2, id ex Laymann refert; sed ipse ait standum esse consuetudini receptae in singulis regionibus.

^{f)} Cajetanus, v. *Jejunium*, cap. 4, non loquitur de vigilia Nativitatis Domini, sed ap-

Sed hic ante omnia animadvertisendum, praecipue in his attendendam esse *consuetudinem* locorum; ut bene advertunt Cajetanus¹⁰ et alii passim. — Certum enim est quod ubi agitur de consuetudine, tam circa jejunium quam circa omnes alias Ecclesiae leges (quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse), auctoritas doctorum recentiorum, licet pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetudine testari possunt, pluris facienda est, et sine dubio preferenda auctoritati, etsi communiori auctorum antiquiorum, qui nihil de consuetudine imposterum introducenda scire poterant. Cum autem autores de aliqua consuetudine testantur, id non temere et sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est.

In his atten-
denda con-
suetudo.

His positis, omnibus patet quod antiquitus, praeter unicam comeditionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. — Tractu temporis introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum, aut dulcium ad medicinam, ne potus noceret; ut testantur D. Antoninus et Cajetanus¹¹ de suo tempore. — Postmodum consuetudo obtinuit, etiam ad nutriendum sumere aliquid panis et fructuum, usque ad tres vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel usque ad sex, ut alii putabant. — Recentiorum autem, quod ad quantitatem pertinet, alii, ut Holzmann¹² cum Laymann, Filliuccio, Reginaldo; Sporer¹³, Wigandt¹⁴; Croix¹⁵ cum Busenbaum; et Elbel¹⁶ cum Henno et aliis, Anacletus¹⁷, dicunt, ex consuetudine permitti jejunantibus quartam partem coenae^{b)}. Sed haec regula non

^{a)} Loc. cit., n. 9. — ¹⁰ In 2° 2°, qu. 147, art. 6, v. *Secundi autem dubii*. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 6, cap. 2, § 9. — ¹¹ De Praec. Eccles., num. 28, v. *Alterum*. — *Laym.*, lib. 4, tr. 8, cap. 1, num. 9, v. f. — *FILL.*, tr. 27, part. 2, num. 88. — *Regin.*, lib. 4, num. 186. — ¹² Tr. 8, cap. 4, Append., n. 26. — ¹³ Tr. 5, exam. 4, n. 99, v. *Resp.* 5. — ¹⁴ Lib. 8, part. 2, n. 1299. — ¹⁵ Part. 8, confer. 17, de Collact. vesp., n. 481. — *Henno*, tract. de Peccatis, disp. 4, qu. 6, concl. 3. — ¹⁶ Tr. 10, dist. 2, n. 27.

probat consuetudinem quam tenent curiales Romani sciente Pontifice, quos negat jejunium frangere diebus jejunii, « quamvis panem cum acetario seu salatatio comedant vesperi, prout ibi dari consuevit ».

1025. — ^{a)} Cajetanus, *loc. cit.*, testatur etiam panem in collatiuncula sumi posse ex consuetudine.

^{b)} Saltem requirunt ut refectiuncula non

multum mihi arridet: nam vel potest esse nimis indulgens, et ideo reprobant eam Salmant.¹ et Diana² cum aliis; vel saltem est valde obscura scrupulisque obnoxia.

Melius igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi. Ita Palaus³, Roncaglia⁴, qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum; Viva⁵, Tamburinius⁶, Elbel⁷, Felix Potestà⁸, Mazzotta⁹; Diana¹⁰, qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam; et Salmant.¹¹ (cum Villalobos¹², Turriano, Pasqualigo, Ledesma¹³, Trullench, Leandro, etc. communiter), qui dicunt sic hodie tenere communem piorum usum, et sic practicari ab eodem suorum Discalceatorum ordine; sicut (apud ipsos Salmant.) testatur Fagundez ex Suarez¹⁴, de Societate Jesu. — Idem confirmat Pater Milante¹⁵: qui auctor, licet rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere: *Ut igitur coenula ista innoxia sit, debet esse modica; ita nimirum ut octo unciarum pondus ordinarie haud excedat quantitas illa quae pro refactione sumitur: ita quidem universim viri, qua pie-*

¹ Tr. 23, cap. 2, num. 71. — ² Part. 1, tr. 9, resol. 1. — ³ Tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 2, num. 7. — ⁴ Tr. 9, qu. 2, de Jejun., cap. 1, qu. 5, resp. 1. — ⁵ De Praec. decal., qu. 10, art. 8, n. 1. — ⁶ Decal., lib. 4, cap. 5, § 8, n. 1. — ⁷ Confer. 17, n. 493. — ⁸ Exam., tom. 1, num. 2886. — ⁹ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 3, qu. 2. — ¹⁰ Loc. cit., resol. 1. — ¹¹ Tr. 28, cap. 2, num. 72. — *Turrian.*, Sum. mor., part. 1, dub. 58, concl. 1. — *Pasqual.*, Prax. Jejun., decis. 91, n. 4. — *Trull.*, lib. 8, cap. 2, dub. 3, n. 9. — *Leand.*, de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 4, qu. 13. — *Salmant.*, loc. cit., n. 72. — *Fagund.*, de 4° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 4, num. 18. — ¹² Exercitat. 23,

tate, qua doctrina pollentes, docent et ad praxim reducunt.... *Dixi*: ordinarie; quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis et quantitatis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento. Quod ultimum etiam communiter doctores admittunt. — Quapropter, cum censeant Salmant.¹⁸ cum Sanchez¹⁹; Viva¹⁴, Elbel¹⁶, Sporer¹⁷; et Vidal, Tamburinius, Leander ac Diana, apud Croix¹⁸, duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenere debent eum a culpa excusari qui majori indiget nutrimento, et per duas tantum uncias coenulam excedit.

Caeterum quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistincte permittatur etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiuntur; ut dicunt Sporer¹⁷; Croix¹⁸ cum Villalobos¹⁹, Fagundez et Bonacina²⁰; Tamburinius¹⁷, Elbel¹⁸, et Holzmann¹⁹ cum communi.

In vigilia autem Nativitatis Domini, ex consuetudine permittitur quantitas duplo major; ut dicunt Viva²⁰, Holzmann²¹, Mazzotta²², Roncaglia²³. — Immo San-

Vigilia
Natalis con-
ceditur du-
plo major,

sup. propos. 23 Alex. VII, v. *Ut igitur coenula*, fol. 266. — ¹² Loc. cit., num. 72. — ¹⁴ De Praec. decal., qu. 10, art. 3, n. 3, i. f. — ¹⁵ Part. 3, confer. 17, de Collatiunc., n. 494. — *Vidal*, Arca vital., v. *Jejunium*, n. 146. — *Tambur.*, Decal., lib. 4, cap. 5, § 8, num. 1, i. f. — *Leand.*, loc. cit., disp. 4, qu. 14. — *Diana*, part. 10, tr. 14, resol. 56, v. *Nota vero*. — ¹⁶ Lib. 8, part. 2 n. 1800. — *Fagund.*, de 4° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 4, n. 13. — ¹⁷ Decal., lib. 4, cap. 5, § 8, n. 1. — ¹⁸ Confer. 17, n. 493. — ¹⁹ De Praec. Eccles., n. 24, v. f. — ²⁰ De Praec. decal., qu. 10, art. 8, n. 2. — ²¹ Loc. cit., n. 23, v. *Alterum*. — ²² Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 3, qu. 2.

notabiliter quartam coenae partem excedat, ut Reginaldus, Laymann, Wigandt et Anacletus.

^{c)} Villalobos, part. 1, tr. 23, diff. 7, n. 4, concedit tres aut quatuor uncias panis, et paulo minus obsonii, ita ut totum, inquit, adaequat medium libram. — Petrus de Ledesma vero, tr. 27, cap. 2, de Jejunio, dub. 1, post concl. 4, concedit e conformiter ad usum inter fideles receptum..., si quis in coenula serotina sumeret quartam partem librae panis cum tribus aut quatuor olivis seu alia quapiam resimili.

^{d)} Saepissime, inquit Fagundez, in nostra Societate ex doctissimo Soario relatum audiui.

^{e)} Sanchez, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 25, n. 5; Sporer, tr. 3, cap. 4, Append., n. 28, negant mortale esse, nisi notabiliter excedatur justa collatiuncula.

^{f)} Sporer, loc. cit., n. 27, negat multum discedere a sua sententia eos qui sic tenent. « Et sane, subjungit, si constaret de ejusmodi consuetudine legitime introducta, haec sententia multum faceret ad eximendos scrupulos religiosioribus ».

^{g)} Croix, lib. 3, part. 2, n. 1299, affert quidem hanc sententiam, pro qua auctores relativos citat; sed ipse regulam aliam, quae sibi probabilius videtur, exponit, scilicet: restrin-gendam esse quantitatem ad quartam circiter vel quintam prandii partem. — Atvero Villalobos non aliud habet quam quod supra, nota c relatum est; et Bonacina, disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 3, n. 2, non determinat ipse quantitatem, sed dumtaxat ait standum esse regionis consuetudini.

^{h)} Roncaglia, tr. 9, qu. 2, cap. 1, qu. 5, resp. 2, concedit etiam triplo majorem collatiunculam.

chez¹ cum Medina¹⁾; Elbel¹⁾, Palau²⁾; et Salmant.³⁾ cum Medina, Barbosa, Ledesma, Fagundez, etc., dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis et dulciariis, non autem de pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiae ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem Mazzotta apud nos negat adesse; et ego, cum Pasqualigo¹⁾ et Renzi¹⁾, saltem de illa dubito. — Duplicem autem refectiunculam Sanchez, Azor⁴⁾, Diana, Tamburinius, etc., apud Croix⁵⁾; Mazzotta⁴⁾ et Roncaglia⁶⁾ admittunt, etiamsi vigilia Nativitatis adveniat in sabbato Quatuor Temporum, hoc est, etiamsi festum Nativitatis accidat in die lunae; quia id conceditur ratione laeti-

tiae et solemnitatis. Probabilius tamen Limitatio.
advertisit Sanchez⁶⁾, quod si quis in meridie anteverteret refectiunculam, non posset excedere octo uncias; quia tunc non adhuc festum incepit.

In vigilia autem Paschatis aut Pentecostes dicunt Viva⁷⁾ et Salmant.⁸⁾ non permitti duplarem coenulam; sed tantum posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias: cum Leandro⁹⁾, Pasqualigo⁹⁾ et Quintanadvenas⁹⁾. — Sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito¹⁰⁾.

1026. - Quoad qualitatem vero cibi in coenula sumendi, hodie commune est posse comedи panem, fructus, oleas, herbas et dulciaria, ut dicunt Viva⁷⁾, Salmant.⁸⁾ cum Laymann, Navarro, Azor, Palao, etc. com-

Quid de
vigilia Pa-
schatis et
Penteco-
stes.

In collatio-
ne licita
sunt panis.
fructus, dul-
ciaria.

¹⁾ Consil. mor., lib. 5, cap. 1, dub. 26, n. 6. — ²⁾ Tr. 28, cap. 2, num. 78. — ³⁾ Barbosa, in cap. Ex parte, de observ. jejuniis, n. 8. — ⁴⁾ Petr. Ledesma, Sum., part. 2, tr. 27, cap. 2, concl. 4, dub. 2. — ⁵⁾ Fagund., de 4° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 4, n. 19. — ⁶⁾ Mazzotta, tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 3, qu. 2.i. f. — ⁷⁾ Sanchez, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 26, n. 8. — ⁸⁾ Diana, part. 9, tr. 6, resol. 17. — ⁹⁾ Tambur., Decal., lib. 4, cap. 5,

§ 8, num. 8. — ¹⁰⁾ Lib. 8, part. 2, num. 1901. — ¹¹⁾ Loc. cit., qu. 2. — ¹²⁾ Tr. 9, qu. 2, cap. 1, qu. 5, resp. 2, i. f. — ¹³⁾ Loc. cit., n. 6. — ¹⁴⁾ De Praec. decal., qu. 10, art. 8, num. 8. — ¹⁵⁾ Tr. 28, cap. 2, num. 77. — ¹⁶⁾ Laym., lib. 4, tr. 8, cap. 1, num. 9. — ¹⁷⁾ Navar., Man., cap. 21, num. 18. — ¹⁸⁾ Azor, part. 1, lib. 7, cap. 8, qu. 7. — ¹⁹⁾ Palau, tr. 80, disp. 8, punct. 2, § 2, num. 6.

¹⁾ Bartholomaeus Medina citatur quidem a Sanchez et a Salmanticensibus ut refert S. Alphonsus; sed, Sum., lib. 1, cap. 14, § 10, dicit posse in serotina collatione vigiliae Nativitatis dominicae, comedи tres aut quatuor fructus, aut aliam rem similem, ubi consuetudo invaluit.

²⁾ Elbel, n. 496, dicit posse esse collatiunculam paulo majorem; et subdit generaliter licere tantum sumere quantum necessarium sit, ut jejunans honeste satisfaciat functionibus sibi incumbentibus.

³⁾ Palau, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 2, n. 7, concedit collatiunculam duplo majorem; et addit: « Quinimo absque ullo limite posse ea nocte refectiunculam sumi », juxta quosdam, quos nec approbat nec reprobat.

⁴⁾ Quin etiam Pasqualigo, decis. 92, n. 2, eam consuetudinem reprobat. Et n. 8 addit: « Quodsi alicubi adest consuetudo legitime praescripta, erit abrogativa jejunii ». — Renzi vero, in 4° Praec. Eccl., cap. 3, qu. 6, v. f., eam consuetudinem ex Sanchez refert, ut existentem in Hispania; ipse autem concedit coenulam duplo majorem.

⁵⁾ Azor ita sane a Croix citatur, sed male: id enim non habet, part. 1, lib. 7, cap. 8, qu. 8.

⁶⁾ Viva, de Praec. decal., qu. 10, art. 3, n. 2, i. f., dicit his vigiliis sumi posse refectiunculam duplo majorem, « in iis locis ubi est talis consuetudo, quae sane apud nostrates (inquit) non exstat ».

⁷⁾ Salmant., tr. 23, cap. 2, n. 75, dubitant de consuetudine in Hispania pro vigilia Re-

surrectionis; deinde negant etiam posse in vigilia Pentecostes sumi collatiunculam duplo majorem; posse tamen hac die sumi collationem decem vel undecim unciarum, pro quo citant Leandrum.

⁸⁾ Leander, de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 4, qu. 23, dicit posse in tribus dictis vigiliis sumi, etiam « seclusa consuetudine », decem vel undecim uncias, sed non duplo majorem collatiunculam. Male citatur a Salmant. pro vigilia Resurrectionis.

⁹⁾ Pasqualigo videtur idem concedere quam in vigilia Natalis Domini; nam in Praxi jejun., decis. 93, n. 2, licitam esse ait in vigiliis Resurrectionis et Pentecostes ampliore refectionem; quod autem possit esse eadem ac in vigilia Natalis, satis innuit n. 3 et 4, ubi opinionem suam inde probat, quod consuetudo possit de casu ad casum extendi.

¹⁰⁾ Quintanadvenas, obscuris verbis a Salmant. citatus, absolute negat, de Praec. Eccl., tr. 9, singul. 15, n. 5, i. f., refectiunculam posse esse ampliorem in duabus his vigiliis, quia, cum hujusmodi consuetudo « adhuc re vera introducta non sit, gaudere non valent illius effectu, scilicet ampliori collatione ». — Sed circa hoc recole ea quae S. Alphonsus initio hujus numeri dixit de auctoritate recentiorum, antiquiorum auctoritati preferenda, ubi quaestio movetur de consuetudine.

¹¹⁾ Uncia de qua agitur in argumento de jejunio, est uncia Romana, quae aequivalet 29 grammis et 20 centesimis novi ponderis; libra autem (12 unciarum), 350 grammis.

muniter. — Caeterum Sporer¹, Elbel² cum Marchantio, Tamburinio³ et Burghaber⁴, dicunt quod, spectata moderna consuetudine, tuta est sententia quod in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantum quantitas; adeo ut ex omnibus cibis qui die jejunii sumi possunt in prandio, etiam piscibus, leguminibus, ovis, etc., adhuc liceat sumere in coena. His videtur se adjungere Bonacina⁵, dicens: *Ex quo patet, in secunda refectiuncula.... magis servandam esse quantitatem quam cibi qualitatem.*

1027. — Huic opinioni non universe acquiescendum est; nam Dubitatur 1º. *An in coenula liceat sumere ova, cu haec sint permissa?*

Affirmant Sporer⁶; cum Pasqualigo et Vidal, apud Croix⁷. — Sed hoc omnino negandum; ut dicunt Viva⁸, Potestà⁹, Mazzotta¹⁰, Roncaglia¹¹; et Tamburinius¹² cum Sanchez, Filliuccio et Diana. Ratio, quia ova sunt maxima substantiae, et ideo a consuetudine communiter rejiciuntur.

Tantum permittunt Busenbaum (*num. 1024, in fine*), Laymann¹³, Holzmann¹⁴ et Elbel¹⁵, pro regionibus frigidioribus sumere parum casei vel butyri. — Verum tamen Viva¹⁶, Potestà¹⁷, Tamburinius¹⁸ et Mazzotta¹⁹ id indiscriminatum permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, et in usum deducitur a pluribus per doctis junioribus, et praesertim a doctissimo meo magistro ac Illustrissimo episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia: modo non sumatur plus quam una uncia casei, vel ad

¹ Tr. 8, cap. 4, Append., n. 82. — ² Confer. 17, de Collat. vesp., n. 483. — ³ *Marchant.*, Tribun., part. 2, tr. 12 (ult.), tit. 8, qu. 3, dub. 1. — ⁴ Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 3, num. 8. — ⁵ Loc. cit., num. 82. — ⁶ *Pasqual.*, Prax. jejun., decis. 115, n. 7. — ⁷ *Vidal.*, Arca vital., v. *De Jejunio*, n. 140. — ⁸ Lib. 8, part. 2, n. 1908. — ⁹ De Praec. decal., qu. 10, art. 8, n. 3. — ¹⁰ *Exam.*, tom. 1, n. 2886, v. f. — ¹¹ Tr. 2, disp. 1,

summum una cum dimidia. — Idem ait Palaus¹⁶ de biscotis cum ovis vel butyro confectis: modo eorum non sumatur plus quam una vel altera uncia.

Hic notandum quod nuper per quemdam confessarium supplicatus fuit Summus Pontifex Benedictus XIV, ut explicaret an revera liceret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis qui in quadragesima et vigiliis sunt dispensati ad lacticinia. — Pontifex supplicationem transmisit ad S. Poenitentiariam, quae sic rescripsit: *Sacra Poenitentiaria, optime conscientia mentis Sanctitatis Suae, ex speciali auctoritate ejusdem respondet non licere; rationem afferens quod illud jejunantes expressum in bulla *Libentissime* praefati nostri Pontificis Benedicti XIV (ubi dictum fuit, dispensatos ad carnes vel ad lacticinia, opus habere eo cibo eaque uti portione¹⁷ quibus utuntur omnes jejunantes rectae, meticulosae conscientiae), intelligitur de rigorose jejunantibus quadragesimali jejunio, in quo tam carnes quam ova et lacticinia vetantur.*

Deinde dubium subortum fuit, an S. Poenitentiaria illud *Optime conscientia mentis, etc.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio oraculo Pontificis. Idcirco idem confessarius iterum Papam supplicavit, ut ipsem mentem suam explicaret. — Venit responsum (quod ego ipse authenticum observavi, et nunc apud me est), in quo sic dicitur: *Sacra Poenitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipse oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, et pro veris habenda*

qu. 4, cap. 4, § 8, qu. 1. — ¹⁶ Tr. 9, qu. 2, cap. 1, qu. 5, resp. 2. — ¹⁷ *Decal.*, lib. 4, cap. 5, § 8, n. 5. — *Sanct.*, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 25, n. 4. — *Fili.*, tr. 27, part. 2, n. 80. — *Diana*, part. 1, tr. 9, resol. 1; et part. 4, tr. 4, resol. 117. — ¹¹ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 9, post med. — ¹² De Praec. decal., qu. 10, art. 8, num. 8. — ¹³ Loc. cit., num. 4. — ¹⁴ Loc. cit., qu. 1. — ¹⁵ Tr. 30, disp. 8, punct. 2, § 2, n. 6.

1026. — ^{a)} Tamburinius et Burghaber his verbis ab Elbel citantur: «Videantur de hoc [scil. de qualitate ciborum in collatione] Tamburini..., Burghaber...». At revera, hi duo autores: Tamburinius, *loc. cit.*, § 3, n. 3; Burghaber, *Centur. 1, cas. 74*, principium hoc generale non habent.

1027. — ^{a)} Holzmann, *de Praec. Eccl.*, n. 23, ait in iis frigidioribus regionibus attendendum esse tantum ad quantitatem, «ita ut quoslibet

Benedictus XIV prohibet caseum jejunantibus.

Ova non conceduntur.

Quid de caseo et butyro.

cibos in collatione vespertina licite sumamus, quos licite sumimus in coena meridiana».

^{b)} Elbel, *conf. 17, de Collat. vesp.*, n. 483, id sane habet; sed addit etiam generale principium, quod ei S. Doctor num. praec. tribuit.

^{c)} Potestà, n. 2886, concedit «parum casei».

^{d)} Ita exemplar ms. quod asservatur in Archivo Vat. (tom. 110, f. 647 et seqq., Bened. XIV, ad Princ.); Bullarium vero (edit. Venet. 1778 et Praten. 1845) mendose scribit *potione*.

quae constat ab eadem Poenitentaria fuisse rescripta. Datum Romae in S. Poenit., die 23 Iulii 1756.

Sed super hoc aliud dubium ab aliquibus factum fuit: *An hujusmodi declaratio Pontificis indigeat universalis promulgatione ut fideles obliget?*

Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt doctores, nimurum quod interpretationes sive declarationes, etiam authenticae, factae scilicet ab ipso legislatore vel a successore aut ejus superiore, indigent promulgatione ut vim legis habeant. — Attamen dicimus distinguendam esse declarationem pure talem, a declaratione non pure tali, sive ab interpretatione. *Declaratio pure talis* est illa quae clare a principio inest in ipsa lege, id est cum sensus declaratus totus jam in lege continebatur. V. gr. si lex loquatur de filio, et dubitetur an de filio legitimo vel spurio; si legislator declareret intelligi de legitimo, jam sensus clare in lege inest a principio. *Declaratio autem non pure talis* sive interpretatio, est illa cuius sensus non clare est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento: puta quod nomine patris veniat etiam avus; nomine mortis naturalis veniat etiam civilis; et similibus.

Hinc dicimus cum sententia communis tradunt Castropalaus¹ cum Suarez², Vasquez³, Salas, etc. (citatis ibidem), Holzmann⁴, Sporer⁵, Lacroix⁶, Salmant.⁷, quod declaratio *pure talis* illius sensus qui clare jam inest in lege, non indiget promulgatione, sed obligat omnes qui declarationem illam jam sciunt: cum ipsa non sit nova lex, sed a principio in lege sit imbibita. — Declaratio contra *non pure talis*, sive interpretatio alicujus sensus obscuri vel ambiguoi, qui dubius est an insit vel ne in ipsa lege, sed ex argumento infertur; hujusmodi declaratio ut obliget indiget promulgatione. — Unde recte ajunt Palaus⁸ et Suarez⁹ quod de-

Declaratio
pure talis,
et non pure
talis.

Pure ta-
lis non in-
diget pro-
mulgatio-
ne.

Non pure
talis indi-
get.

¹ Tr. 8, disp. 5, punct. 8, § 1, n. 6, cum § 3, n. 3. — Salas, de Legib., disp. 21, sect. 12, num. 26, coroll. 5. — ² De Leg., n. 548. — ³ Suppliem. decal., cap. 1, n. 330. —

⁴ Lib. 1, n. 574, cum n. 824. — ⁵ Tr. 11, de Legib., cap. 8, n. 30. — ⁶ Tr. 8, disp. 5, punct. 8, § 1, n. 2. — ⁷ De Legib., lib. 4, cap. 14, n. 6. — ⁸ Lib. 6, cap. 1, n. 8.

clarationes omnes quae non fiunt a legislatore, sed ab ejus successore aut superiori, semper indigent nova promulgatione ut obligent. Ratio, quia successor aut superiori non est tam aperta mens primi legislatoris, sicut ipsi legislatori nota est; ideoque, ut illi aliquid declararent, etiamsi explicarent aliquem sensum jam in lege existentem, semper opus habent recurrere ad argumenta et interpretationes; et propterea semper videntur aliquid novi constituere. Saltem (ut ait Pater Suarez¹) hujusmodi declarationes, prout sunt responsa declarativa Pontificum, obstringunt ad illam interpretationem tuendam, sive ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem. Verumtamen idem Suarez² sic addit: *Ut ergo authentica sit interpretatio, oportet ut habeat omnes legis humanae conditiones; atque adeo ut sit justa, procedens a legitima potestate, sufficienter promulgata, etc. Unde consequenter fit, ut haec ipsam et lex humana interpretativa alterius exposita sit dubiis et obscuritatibus, ac subinde ut etiam propter illam aliae interpretationes necessariae sint.*

His positis, concluditur in nostro casu quod, cum sensus explicatus a Pontifice, legis ipsiusmet conditore (nempe, verbum *jejunantes* accipiendum esse pro rigorose jejunantibus), jam totus insit in lege (totum enim quod significet abstinentiam tam a carne quam a lacticiniis, jam in verbo *jejunantes* continetur); propterea haec declaratio non indiget promulgatione: tum quia explicatus est sensus jam in lege imbibitus, tum quia ab ipso legislatore declaratus est.

Sed post haec scripta, regnans Pontifex Clemens XIII, per bullam quae incipit *Appetente*, sub die 20 Dec. 1759, in hoc puncto omnia sustulit dubia, dicens: *Sive nova infringendis jejuniti legibus, vel opinionum commenta, vel a vera jejunii vi-*

Declaratio
Benedicti XIV non
indiget pro-
mulgatione.

Dispensa-
ti nequeunt
uti lacticinii
in coe-
nula.

¹ Suarez, de Legib., lib. 6, cap. 1, n. 2 et 3, loquitur de quacumque declaratione a principe facta, et requirit ut promulgetur. — Vasquez a Palao hic non citatur.

² Suarez, de Legib., lib. 6, cap. 1, n. 2 et 3, utique hoc dicit; sed id ipsum dicit de quacumque legis declaratione, ut dictum est nota superiori.

et natura abhorrentes consuetudines, humani pravitate ingenii novissime sint inventa, ea omnia radicitus convellenda curretis. In quibus profecto abusum illum censemus omnino numerandum..., cum nonnulli, quibus ob justas et legitimas causas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit, licere sibi putant potionem lacte permixtas sumere. Contra quam praedicto Praedecessori Nostro visum fuerit, qui censuit tam dispensatos a carnium abstinentia, quam quovis modo jejunantes, unica excepta comedione, in omnibus aequiparandos iis esse quibuscum nulla est dispensatio; ac propterea tantummodo ad

¹ Tr. 28, cap. 2, n. 80. - Sanch., Consil., lib. 5, cap. 1,

unicam comedionem posse carnem vel quae ex carne trahunt originem adhibere. Quaenam autem sint quae ex carne originem trahunt, habetur in can. Denique 6, dist. 4, ubi dicitur: Ab omnibus quoque quae sementinam carnis trahunt originem, jejunemus: a lacte videlicet, caseo et ovis. — Itaque dispensatis non permittitur in collatiuncula aliis cibus nisi ille qui permittitur non dispensatis²⁾.

1028. — Dubitatur 2º. *An in coenula permittantur pisces?* — Hic plures concurrunt doctorum sententiae:

Id absolute negant Salmant.¹ cum Sanchez, Ledesma^{a)} et Palao, ex communi dub. 26, n. 4. — Palau, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 2, n. 6.

Auctorum
placita de
piscibus.

²⁾ *Li tamen qui ad jejunium tenentur licite uti possunt in serotina etiam refectione condimentis in indulto permissis, quia illa vi indulti, olei locum tenent: dummodo in indulto non sit posita restrictio, quod ea condimenta adhiberi possint in unica comedione. Ex declaratione S. Poenitentiariae, 16 Januar. 1834.*

Hic in edit. 7 S. Alphonsus aliud quaesitum ponebat: « An dispensati ad carnes in quadragesima possint vesperis diei dominicae in coena carnibus vesci?

*Ipse arbitror licite vesci posse, eo quod in dominicis permissa quidem est secunda comedio: contra vero, respectu ad carnes in quadragesima vetitas jam adest dispensatio; unde in hujusmodi casu nulla appetet lex id prohibens. — Quidam oppontunt responsum datum a Benedicto XIV archiepiscopo Compostellae, in Brevi *Si Fraternitas tua* (inserto in Epistola encyclica quae incipit *Libentissime*), ubi Pontifex, quaesitus: *An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula ea quantitate carnis vesci, quae jejunantibus permittitur?* Respondit: *Non licere, sed opus habere eo cibo eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes rectae meticulosae conscientiae.* Hinc ille arguebat, dispensatos nec etiam in dominicis posse in coena carnes edere. Sed respondet, prohibitionem Pontificis locum habere pro solo casu, quo dispensati ad unicam tenentur comedionem, juxta declaracionem ab eodem Pontifice peractam (ut supra vidimus), nempe, quod etiam ad carnes dispensati diebus extra dominicam tenentur ad unicam comedionem; quia ipsi etiam reputantur jejunantes ea parte qua possunt. Lex igitur qua carnibus vesci prohibetur in coena, non est pro iis quibus secunda comedio permititur. — Idemque puto dicendum pro senibus, pro mulieribus praegnantibus aut lachantibus, ac praeterea pro convalescentibus, et fabris sive operariis, atque aliis hujusmodi, qui ob*

laborem aut infirmitatem sunt ad carnes dispensati». — *Quam S. Alphonsi sententiam S. Poenitentiaria confirmavit. Ad quaesitum enim: « An illi qui dispensantur super observantia jejunii ob exercitium laboriosae artis in quadragesima, cum indulatum concessum est vescendi carnibus et lacticiniis (pro unica comedione), possint uti carnibus et lacticiniis quoties per diem edunt, sicut diebus dominicis, quibus jejunium non praecipitur? » S. Poenitentiaria, die 16 Januar. 1834, respondit: « Fideles qui ratione aetatis vel laboris jejunare non tenentur, licite posse in quadragesima, cum indulatum concessum est, omnibus diebus indulto comprehensis vesci carnibus aut lacticiniis per idem indulatum permissis, quoties per diem edunt».* Haec tamen resolutio non valet in dioecesi, cuius episcopus, auctoritate apostolica concedit fidelibus, ut possint semel in die vesci carnibus et ovis; iis vero qui ratione aetatis et laboris jejunare non tenentur, permittit ut ovis saepius in die utantur. Quod constat ex declaratione S. Poenitent. die 27 Maii 1863. Nec sunt isti aequiparandi infirmis: ex ead. S. Poenit. declaratione:

Praeterea eadem S. Poenit, ad quaesitum: « An ii qui ratione affectae valetudinis a lege jejunii dispensati sunt, possint iis diebus, quibus per indulatum esus carnium concessus est, saepius per diem carnibus vesci? » Respondit 16 Martii 1882 (reformans aliud responsum de die 27 Maii 1863): « Fideles qui ratione affectae valetudinis, a lege jejunii seu unicae comedionis eximuntur, licite posse in quadragesimae diebus, quibus esus carnium per indulatum permissus est, toties carnibus vesci quoties per diem edunt».

1028. — ^{a)} Petrus de Ledesma citatur utique a Salmant. ut refert S. Alphonsus, sed dicit tantum, *Sum., part. 2, tr. 27, cap. 2, concl. 4, dub.*, comedii posse in coenula panem cum aliquot fructibus, « seu alia quapiam re simili ».

(ut asserunt), etiamsi pisces sint parvi et siccata; quia, ut ajunt, nullibi est haec consuetudo. — Attamen Laymann^{b)} cum Azor^{b)} concedit pisciculum sale coctum. — Tamburinius¹ autem tenet pisces sale coctos, sive parvos sive magnos, hodie vetitos non esse; et assentit Viva^{a)}, putans hanc consuetudinem jam introductam esse.

Immo Sporer^{a)} et Elbel^{c)}; et Vidal^{d)}, Marchant^{d)}, Pasqualigo ac Burghaber, apud Croix⁴, dicunt, juxta hodiernam consuetudinem licitum esse vesci piscibus, prout in prandio: modo quantitas debita servetur.

Caeterum Bonacina^{b)}, et Viva^{a)} ac Mazzotta^{e)} probabiliter ajunt, hodie ex consuetudine jam apud nos recepta (quam mihi confirmarunt alii docti et probi juvenes) posse sumi in coenula exiguum partem, v. gr. duas vel tres uncias piscis majoris. — Hancque consuetudinem confirmat et approbat ut licitam Magister Milante^{f)}, ubi sic ait: *Nec scrupulosus quidem theologus audet inficiari* (licitum esse vesci pisciculis recentibus); *praeser-*

*Exigua
par mai-
ris piscis.
licita.*

¹ Decal., lib. 4, cap. 5, § 8, n. 8. — ^a De Praec. decal., qu. 10, art. 8, num. 8. — ^b Tr. 8, cap. 4, Append., num. 82. — ^c Pasqual., Prax. jejun., decis. 118, num. 2 et seqq. — ^d Burghab., Centur. 1, cas. 74. — ^e Lib. 8, part. 2, n. 1902. — ^f Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 8, n. 3. —

tim quia et viri prudentes ac docti, immo regularium communitates, eisdem vesci etiam in antepaschali jejunio consueverunt.... Ut ingenue meam hac in re proferam sententiam, attenta praesenti disciplina, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces in eadem quantitate permitti existimo.... Unde, sicut hodie in prandio licet grandes pisces comedere, licet pariter in coenula cum debito moderamine manducare.

1029. — Dubitatur 3º. *Utrum liceat sumere octo uncias panis cocti cum aqua et oleo?*

Prima sententia affirmat: quam tenent Diana^{a)}, Sporer^{b)} cum Bossio et Drexelio^{a)}, ac Bonacina^{b)} citans Azorium^{b)} (sed non bene: nam Azor^{b)} ibi nihil aliud admittit, nisi aliquid panis, ne alii cibi soli noceant); item Elbel¹⁰, qui probabilissimam vocat; et Laymann^{c)} dicit non carere aliqua probabilitate. — Ratio, ut dicunt, tum quia, si panis et liquor sejunctim sumi possunt, cur non una simul? tum quia, licet panis crescat pondere, non tamen acquirit rationem majoris substantiae quoad nutritio-

*Octo un-
ciae panis
cocti cum
aqua, etc.,
licitae juxta
alios.*

^a De Praec. decal., qu. 10, art. 8, n. 8. — ^b Exercitat. 23, super propos. 28 Alex. VII, v. *Sed num*, pag. 269. — ^c Part. 10, tr. 14, resol. 58, v. *Sed quia*. — ^d Tr. 8, cap. 4, Append., n. 81 et 82. — ^e Bossius, de Jubil., sect. 4, cap. 18, n. 128. — ^f Part. 3, confer. 17, de Collat. vesp., n. 499.

^{b)} Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 9, adducit Azor concedentem, part. 1, lib. 7, cap. 8, qu. 7, parvum pisciculum. Et ipse Laymann addit: « Puto autem loqui de pisciculo parvo, qui fumo siccatus vel acetato maceratus sit, qualis etiam inter leviores cibos numerari solet ».

^{c)} Elbel, n. 483, pro frigidioribus regionibus concedit « modicum.... piscium ». Sed addit praeterea generale principium de quo supra n. 1026 apud S. Alphonsum.

^{d)} Vidal, Arca vital., v. *De Jejunio*, n. 125 (Vivaldus enim videtur a Croix ex typographico mendo referri); et Jacobus Marchant, Resolut. pastoral., part. 2, cap. 5, negant esse mortale.

^{e)} Mazzotta, tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 3, qu. 1, negat sibi videri mortale.

1029. — ^{a)} Drexelius, in opusc. inscripto: *Aloe amarum, sive de Jejunio*, lib. 2, cap. 4, § 1, sub 3, concedit tres aut quatuor uncias panis, et potum non copiosorem quam qui concessio pani sufficiat in vehiculum; sub 4, addit posse adjungi modicum belliorum aut fructuum, aut etiam pisciculum aceto et oleo maceratum. Sed sub 5, loquens de eo qui diffi-

cile sic ingerit ac digerit: « Huic ergo permitimus: E pane et potu quem sumeret, offam aut juscum sibi coquat..., modo illam, quam statuimus quantitatem, comedendo non excedat ».

^{b)} Bonacina, disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 3, n. 3, id non habet, neque Azorium citat pro hac opinione. — Azor tamen, part. 1, lib. 7, cap. 8, qu. 7, negat panem posse sumi, « nisi ubi fructus defuerint vel soli nocuerint »; sed subdit consuetudine receptum jam esse, ut panis etiam sumatur, sive seorsum, sive una cum fructibus aliis cibis levioribus.

^{c)} Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 9, refert opinionem quae concedit juscum ex pane et herbis, aut aqua vel vino; quae quidem ait « non sine aliqua probabilitate dici videri », sibi tamen non placere; et addit: « Interim tamen mortale peccatum non est, si talia comedantur in quantitate modica; immo nullum peccatum erit, si causa aliqua subsit, v. g. stomachi infirmitas, cui calido juscule subvenitur ». — Palaus, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 2, n. 6, eamdem sententiam tenet.

Non sunt
licitae.

nem, sed solum rationem temperamenti quoad cibum vehendum.

Secunda vero sententia tenenda negat: eamque docent Palaus^{c)}, Laymann^{c)}, Fil-liuccius¹, Roncaglia², Croix³, Tamburinius⁴ (qui oppositam non audet vocare probabilem); item Salmant.⁵ cum Trullen-ch^{d)}, Villalobos^{e)} et Reginaldo^{e)}. Idemque sentit Viva^{f)}, qui asserit hanc esse communem, et contrariam non esse se-quendam, ut communiter rejectam. — Ratio 1^a, quia, esto panis coctus in aqua naturam non mutaret, tamen hujusmodi ferculum minime est consuetudine rece-ptum. Ratio 2^a, quia revera panis per decoctionem et fermentationem cum aqua, aliam naturam acquirit; et ita fit quid unum panis et aqua, ut evadat una sub-stantia major, et ab invicem separari ne-queant.

Infundere
panem vi-
no, etc., et
statim co-
medere, il-
licitum.

Tantum ipse censeo admitti posse cum Tamburinio⁷, ut quis actu quo se reficit, infundens panem in aqua aut vino, statim ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio, et liquor deseruit ad vehi-culum cibi. — Nec improbo quod ajunt Salmant.⁸, nempe, quinque uncias (aut saltem quatuor, ut ait Roncaglia) panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem.

Probabiliter autem licitum est in coe-nula edere jusculum ex herbis coctis cum

¹ Tr. 27, part. 2, n. 31. — ² Tr. 9, qu. 2, cap. 1, qu. 5, resp. 2. — ³ Lib. 3, part. 2, num. 1808. — ⁴ Decal., lib. 4, cap. 5, § 8, n. 2. — ⁵ Tr. 28, cap. 2, n. 77. — ⁶ De Prae-decal., qu. 10, art. 8, n. 4. — ⁷ Decal., lib. 4, cap. 5, § 8, n. 2. — ⁸ Tr. 28, cap. 2, n. 77. — *Roncaglia*, tr. 9, qu. 2, cap. 1, qu. 5, resp. 2. — ⁹ Tr. 30, disp. 8, punct. 2, § 2, n. 6. — *Leopd.*, de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 4, qu. 37 et 38. — *Bonac.*, disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 3, n. 8. — *Tamb.*,

^{d)} *Trullen-ch*, lib. 3, cap. 2, dub. 3, n. 8, priori sententiae potius adhaeret, et pro ea citatur a Salmanticensibus.

^{e)} *Villalobos* et *Reginaldus* his verbis a Salmant. citantur: « Legantur.... Reginald..., Villalob... ». At re vera, *Villalobos*, part. 1, tr. 23, diff. 7, n. 3, de quantitate sumenda non loquitur; et *Reginaldus*, lib. 4, n. 185, v. *Quartum*, concedit jusculum, dummodo non sit ex cibis vetitis, atque adeo sit tantum ex pane vel ex fructibus et herbis, « neque excedat eam quantitatem quae est in more posita ».

^{f)} *Diana*, part. 10, pr. 14, resol. 58, i. f., concedit herbas elixatas aqua et oleo. — *Laymann* vero, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 9, conce-

aqua et aceto, aut oleo, aut vino decocto; ut dicunt Palaus⁹; *Diana*^{f)} cum Lay-mann^{f)} et Leandro; *Viva*^{g)} cum Bonaci-na et Tamburinio; *Mazzotta*^{g)}; ac Sal-mant.¹⁰ cum Navarro^{h)} et Azor. Nec dis-sentit Wigandt¹¹, si adsit aliqua causa; alias ait esse veniale. — Bene tamen ad-vertit *Viva*¹² oleum et acetum compu-tanda esse in pondus; et ratio est, quia oleum et acetum revera non habent ratio-nem potus.

Jusculum
ex herbi-
coctis cui
aqua, etc.
probabi-
liter lici-
tum.

Oleum et
acetum in
pondus in
computan-
da.

Quid de
leguminis
bas.

Admittunt autem Salmant.¹³ octo un-cias ex leguminibus igne tostis. Negant vero posse sumi legumina cocta cum aqua: quia (ut dicunt) in hoc adversatur consue-tudo; sed id concedunt Escobar¹⁴, Spo-rer¹⁵ et Elbel¹⁶. — Caeterum, quod dictum est supra de pane decocto, fortius videtur posse dici de leguminibus, quae minoris sunt nutrimenti quam panis.

1030. — « 3°. In confessione non sufficit « dicere: *Non servavi*, aut *fregi jeju-nium*; sed addendum utrum refectione « multiplici, an esu carnium. Et si hoc, « utrum semel an saepius quantitatem no-tablem sumpserit; quia probabile satis « est etiam in hac materia parvitatem a mortali excusare (ut docet Bonacina¹⁷ « et Tanner¹⁸): v. gr. si coquus aut aegroti « minister parum carnis praegustent. Esco-bar¹⁹, Sanchez¹⁹; [Medium unciam car-nis, ait Pasqualigo esse materiam parvam.

Fractio
jejunii, quo-
modo con-
fienda.

Decal., lib. 4, cap. 5, § 8, n. 3. — ¹⁰ Tr. 28, cap. 2, n. 77. — ¹¹ Azor, part. 1, lib. 7, cap. 8, qu. 8. — ¹² Tr. 5, exam. 4, n. 99, v. Resp. 3. — ¹³ De Praec. decal., qu. 10, art. 1, n. 8, v. Se-cundo. — ¹⁴ Loc. cit., n. 78. — ¹⁵ Lib. 45, n. 293 et 294. — ¹⁶ Tr. 3, cap. 4, Append., n. 32. — ¹⁷ Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 8, n. 11. — ¹⁸ Tom. 8, disp. 8, qu. 8, dub. 5, n. 92. — ¹⁹ Tr. 1, exam. 18, cap. 8, n. 54. — ²⁰ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 22, n. 10. — *Pasqual.*, decis. 42, n. 6.

dit lactucas cum oleo et aceto mixtas; et ait nihil referre herbas illas prius aqua elixatas esse, ad cruditates earum tollendas.

^{g)} *Viva*, Decal., qu. 10, art. 3, n. 3; *Maz-zotta*, tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 3, qu. 1, pultes concedunt et minestras.

^{h)} *Navarrus*, *Man.*, cap. 21, n. 13, aliud habet, quod Salmant. ibidem exponunt, scilicet posse in collatione vespertina edi panem vel fructus juxta morem regionis, quia jejuna possunt consuetudine rationabili praescripta duriora vel blandiora fieri.

ⁱ⁾ *Elbel*, n. 483, pro frigidioribus regio-nibus concedit « modicum.... pultis amygdalinae ». Sed cfr. principium generale de quo supra, n. 1026.

Sed merito rejicitur a Salmant.¹, qui dicunt materiam parvam esse tantum octavam partem unciae, ut ajunt etiam Roncaglia et Diana^{a)}, apud Croix^{2]} — « vel ex aliis cibis, quartam tantum partem collationis serotinae, sive unam vel duas uncias sumat. Hanc enim esse materiam parvam, cum Turriano et Leon^{b)} docet Diana^{c)} esse probabile.

« Si autem saepius eodem die parum sumeret, peccaret graviter; quia materiae illae coalescerent in unam magnam: ut contra Salas^{c)} docet Diana^{c)}. — [Accedit auctoritas pontificia, damnans opinionem oppositam: vide propositionem 29 inter proscriptas ab Alexandro VII].

« Denique, si sit in quadragesima, utrum fregeris esu ovorum aut lacticiniorum. — Tametsi enim Diana^{c)}, citans multos doctores, dicat certum esse quod sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex consuetudine, in omnibus fere mundi partibus recepta, vesci ovis et lacticiniis in quadragesima: probabile tamen est et tutum, saltem in his Germaniae partibus, esse tantum veniale: Laymann^{d)}, Fagundez^{e)}, etc.; tum quia, licet consuetudo habeat, ea tamen non semper sub

¹ Tr. 28, cap. 2, num. 17. — *Roncaglia*, tr. 9, qu. 2, cap. 1, qu. 8, resp. 1, v. *Primo*. — ² Lib. 8, part. 2, n. 1806. — *Turrian.*, Sum. moral., part. 1, cap. 256, dub. 27, concil. 2. — ³ Part. 5, tr. 5, resol. 11; et part. 8, tr. 7, resol. 54. — ⁴ Part. 1, tract. 9, resol. 46; et part. 8, tract. 6, resol. 80. — ⁵ De 4^a Praec. Eccl., lib. 1, cap. 2, num. 15

peccato, praesertim mortali, obligat: vide *Filiuccium*^{f)}, Bonacina^{g)}; tum quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat: ut patet tum ex verbis ipsis, tum ex faciliore dispensatione in his quam in carnibus ». [Sed hodie hoc est improbabile, ex propositione 32 damnata ab Alexandro VII, relata supra n. 1006].

« Ob quam causam etiam laridi et adipis usum facilius concedi posse pauperibus docet Laymann^{h)}. — Immo ait nec divitem propter eum usum continuo damnandum esse peccati mortalis; praesertim cum Silvesterⁱ⁾ et alii dicant, ei cui ovorum et lacticiniorum usus permisus est, etiam laridi et sagiminis permissum videri; idque non improbat Azor^{j)}. Vide Laymann^{k)}, Fagundez^{e)}, ubi dicit pinguedinem inter carnes non computari. Vide Diana^{l)}. — Verum in his videndum ubique quid recepta piorum consuetudo ferat, a qua non temere recedendum. Azor^{j)}. [Vide dicta n. 1010].

« Dixi: si sit in quadragesima; quia extra eam licite vescitur ovis qui debet jejunare, v. gr. ob jubilaeum: Henriquez, etc.; vel ex poenitentia sacra-

et seqq. — ⁶ Tr. 27, part. 2, cap. 8. — ⁷ Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 2, num. 2. — ⁸ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 5. — ⁹ V. *Jejunium*, n. 16. — ¹⁰ Part. 1, lib. 7, cap. 10, qu. 8. — ¹¹ Lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 5. — ¹² Part. 1, tr. 9, resol. 21. — *Henrig.*, lib. 7, cap. 10, n. 4; et cap. 18, num. 18.

1030. — ^{a)} Diana citatur quidem a Croix ut asserit S. Alphonsus; sed part. 10, tr. 14, resol. 32, tantummodo refert ex Leandro hanc sententiam, nullo de ea prolato judicio.

^{b)} Antonius de Leon Pinelo, *Question moral si el Chocolate, etc.*, part. 3, n. 21, parvam materiam illam esse ait, quae non excedit quartam collatiunculae partem; et n. 20, approbaverat sententiam quae concedit collatiunculam sex unciarum.

^{c)} Nempe Salas, ut ait Diana, sententiam hic expositam limitat, et dicit in Iam 2^a, tr. 13, disp. 16, sect. 26, n. 85, peccatum fore mortale, quando quis vellet in die jejuni saepius comedere, semper tamen parum cibi sumendo; nam voluntas absoluta esset peccatum mortale; conditionata vero, in qua conditio interveniret, quod omnes sumptiones essent veniales, non esset peccatum mortale. Si vero nulla voluntate complecteretur omnes illas modicis cibi sumptiones, ultima esset peccatum mortale, juxta Vasquez, contra alios.

— Diana vero, part. 3, tr. 6, resol. 43, postquam retulit limitationem istam, addit: « Verum haec opinio aliquibus displacebit, quia non est in potestate comedentis facere ut ex omnibus illis modicis comeditionibus, eadem die habitis, non coalescat materia notabilis unde resultet peccatum mortale; et ex limitatione Salas sequitur quod quis posset eludere praeceptum seu votum jejuni centies in die modicum quid comedendo, et intendendo omnes illas modicas comeditiones tantum centum peccata venialia committere. Sed hoc dicere est absurdum. Ergo, etc. ». Ita Diana; sed utrum ipse adhaereat necne non explicat.

^{d)} Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 1, n. 3, esum ovorum et lacticiniorum in Germania permitti asserit.

^{e)} De Fagundez vide supra notam a ad n. 1010.

^{f)} Azor, loco citato a Busenbaum, id est part. 1, lib. 7, cap. 10, qu. 8, non dicit attendendam eas pitorum consuetudinem.

« mentali: Fagundez ⁸⁾; vel ex voto aut « in vigilia. Vide Diana ¹⁾. — [Vide dicta n. 1009].

Quaeritur 1º. *Utrum qui in die jejunii culpabiliter bis comedit in notabili quantitate, peccet graviter si iterum comedat?*

Affirmat *prima* sententia: quam tenent Wigandt ²⁾, Silvester ³⁾, Elbel ⁴⁾ cum Medina et Henno; item Major ⁵⁾ ac Montesinos ⁶⁾, apud Salmant. ⁷⁾. Ratio, quia, sicut praeceptum abstinendi a carnibus est negativum, ita ut qui eas quoties comedit toties peccet (prout omnes asserunt cum Salmant. ⁸⁾, Suarez, Diana, etc. communiter; contra Paludanum, Tabienam ⁹⁾, etc.): sic est illud per quod praecipitur abstinentia a secunda comestione.

Negat vero *secunda* communis et probabilius sententia: quam tenent, cum Bussenbaum (n. 1004), Sanchez ¹⁰⁾, Holzmann ⁷⁾, Anacletus ⁸⁾, Mazzotta ⁹⁾; Roncaglia ¹⁰⁾ cum Azor, Suarez, Fagundez; Palaus ¹¹⁾ cum Cajetano, Valentia, Sà, Toleto, Laymann, Henriquez, etc.; Salmant. ¹²⁾ cum Bonacina, Trullench, Fagundez et Lessio. — Ratio 1^a, ut alii dicunt, quia praeceptum jejunii est positivum, cum praecipiat prin-

¹⁾ Part. 1, tr. 9, resol. 5 et 6. — ²⁾ Tr. 5, exam. 4, n. 101, v. Resp. 3. — ³⁾ Part. 3, confer. 15, de Jejun., num. 426. — *Joan. Medina*, Cod. de Jejun., qu. 5. — *Henno*, de Peccat., disp. 4, Append. de Jejun., qu. 1, v. *Dixi* 4, resol. 2. — ⁴⁾ Tr. 23, cap. 2, num. 46. — ⁵⁾ Loc. cit., num. 29. — *Suar.*, de Relig., tr. 6, de Voto, lib. 4, cap. 7, num. 12. — *Diana*, part. 1, tr. 9, resol. 37 et 45. — *Paludan.*, in 4, dist. 16, qu. 4, art. 5, ad 2 (n. 42). — ⁶⁾ Decal., lib. 4, cap. 11, n. 42 et 46. — ⁷⁾ De Praec. Eccles., n. 8. — ⁸⁾ Tr. 10, dist. 2, n. 20. — ⁹⁾ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 2. — ¹⁰⁾ Tr. 9, qu. 2, cap. 1, qu. 2, resp. 2. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 9, qu. 2. — *Suar.*, loc. cit., num. 11. — *Fagund.*, de 4º Praec. Eccles., lib. 1,

cipaliter per se unicam comestionem: unde non obligat semper ad semper; et proinde qui semel illud fregit, non peccat saltem graviter iterum comedendo. Sed haec ratio non convincit: nam si hoc esset praeceptum mere positivum, peccaret qui prorsus nihil per diem comedeter. — Ratio 2^a potior est, quia essentia jejunii consistit in unica comestione, ut clare videtur docere D. Thomas ¹³⁾, dicens: *Ecclesiae moderatione statutum est ut semel in die a jejunantibus comedatur*. Quapropter, de-structa essentia jejunii, cessat praeceptum. Dispar autem est ratio praecepti abstinenti a carnibus: ibi enim essentia praecepti consistit in abstinentia carnium. Sed praeceptum jejunii, ut diximus, consistit in unica comestione; quia, facta secunda comestione, jam jejunium solutum est: ideoque bis comedens non tenetur deinde jejunare, cum amplius jejunium servare non possit. — Adde quod hoc praeceptum communiter sic doctores interpretantur; et hoc solum redderet probabiliorem sententiam nostram.

Dixi autem: *saltem graviter*. Nam Lessius ¹⁴⁾, Filiuccius ¹⁵⁾ et Croix ¹⁶⁾ cum com-

At probabilius est veniale.

cap. 4, n. 5 et 6. — ¹¹⁾ Tr. 80, disp. 3, punct. 2, § 2, n. 8. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 147, art. 8. — *Valeni.*, in 2° 2°, disp. 9, qu. 2, punct. 3. v. *Nihilominus*. *Sà*, v. *Jejunum*, n. 13. — *Tolet.*, lib. 6, cap. 8, v. *Quarto*. — *Laym.*, lib. 4, tr. 8, cap. 1, num. 13. — *Henrig.*, lib. 7, cap. 13, num. 18, lit. s, in comment. — ¹²⁾ Tr. 23, cap. 2, n. 47. — *Bonac.*, disp. ult., de Praec. Eccles., qu. 1, punct. 3, n. 7. — *Trull.*, lib. 8, cap. 2, dub. 3, n. 8. — *Fagund.*, de 4º Praec. Eccles., lib. 1, cap. 4, num. 5. — *Less.*, lib. 4, cap. 2, num. 15 et seqq. — ¹³⁾ 2° 2°, qu. 147, art. 6, corp. — ¹⁴⁾ Lib. 4, cap. 2, num. 17. — ¹⁵⁾ Tr. 27, part. 2, num. 24. — ¹⁶⁾ Lib. 8, part. 2, n. 1266.

⁸⁾ Fagundez ita quidem a Diana citatur; sed de 4º Praec. Eccles., lib. 1, cap. 2, n. 40 et 42, (edit. Lugd. 1649) adhaeret tantummodo opinioni quae in universum negat ova et lactescinaria prohiberi in jejuniis extra quadragesimam. Idemque jam dixerat in edit. prima Lugd. 1626, *ibid.*, n. 10.

⁹⁾ Silvester, v. *Jejunium*, n. 22, toties peccare mortaliter asserit, « si novo contemptu semper comedeter; alias autem verius et communius dictum Durandi, quod tantum semel peccat mortaliter ».

¹⁰⁾ Major potius videtur adhaerere sententiae quam S. Alphonsus tuetur: « An tertio comedens (ita ille in 4, dist. 15, qu. 6.) in die jejunii, frangat jejunum, hoc est peccet peccato fractivo jejunii? Et licet usitatus pars negativa teneatur; nulla tamen ratio currens

pro ea est peremptoria. Satis tamen verosimile est quod Ecclesia non intendit hominem obligare, nisi ad jejunium unum in die: hoc est si non intemperanter comedat, peccabit dumtaxat uno peccato ». — Montesinos vero, in Iam 2°, qu. 73, art. 2, disp. 5, qu. 4, n. 47, primam sententiam tenet, quam tamen his verbis limitat: « Quod intelligo, si interrumptur voluntas, ita ut non maneat nec formaliter nec virtualiter ». — Igitur auctores isti non satis accurate citantur a Salmanticibus.

¹¹⁾ Tabiena, v. *Votum III*, n. 9, a Diana citatur pro casu quo quis voveret jejunare tali die; et Tabiena ibi dicit eum qui frangit votum non bibendi vinum certis diebus peccare semel tantum in die; sed v. *Jejunium*, n. 10, Tabiena, quoad abstinentiam a carnibus in

munissima (contra Palaum, Anacletum et Salmant.¹⁾ dicunt id esse veniale, eo quod est contra finem legis, qui est carnis mortificatio. Et quidem probabilius; quia contraire fini legis est quaedam inordinatio quae ab omni culpa non videtur excusari.

Quaeritur 2°. *Utrum qui inculpableriter bis comedit in die, teneatur abstinere a tertia refectione?*

Negant Bonacina³, Holzmann⁴, Laymann⁵, Palaus⁶, Elbel⁷⁾ et Sporer⁸. Quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiae jam destructa est essentia jejunii. — Sed affirmant Azor¹⁾, Valentia⁹⁾, Sà, Navarrus¹⁰⁾, etc., apud Bonacina¹¹⁾. Ratio, quia is qui jejunium inadvertenter fregit, ma-

*Item pro
babiliter, si
inculpabili
ter bis co
medit.*

*Probabi
liter peccat
lethaliter.*

Palaus, tract. 80, disp. 3, punct. 2, § 2, num. 8. — *Anact.*, tract. 10, dist. 2, num. 20. — ¹ Tract. 28, cap. 2, num. 49. — ² Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. 8, num. 8. — ³ De Praec. Eccl., num. 8. — ⁴ Lib. 4, tract. 8,

terialiter tantum fregit et non formaliter. Unde cum primum advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare ne formaliter laedat. — Utraque sententia est probabilis; sed juxta dicta in praecedenti Quaestione, prima videtur probabilior^{11).}

Quaeritur hic 3°. *An liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos et carnes?*

Affirmat Viva¹² cum communi, etiamsi dubitent an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo praesumitur malus.

Immo, etiamsi certo sciant eum non excusari, concedunt tabernariis Sanchez¹³⁾; cum Navarro, Toletto¹⁴⁾, Medina¹⁵⁾, etc.,

*Caupones
indiscrimi
natim appo
nentes cibos
et carnes.*

cap. 1, num. 18. — ⁴ Loc. cit., num. 9. — ⁵ Tr. 8, cap. 4, Append., num. 39. — ⁶ Sà, v. *Jejunium*, num. 13. — ⁷ De Praec. decal., qu. 10, art. 4, n. 7. — ⁸ *Navar.*, Man., cap. 21, a num. 24.

die jejunii ex praecepto, sententiam communem tuetur, nedum ab ea discedat.

⁷⁾ Elbel, n. 425, dicit hanc sententiam esse probabilem; sed n. 426, longe probabiliorem, illam quae exigit abstinentiam ab aliis comessionibus.

¹⁾ Azor, part. 1, lib. 7, cap. 9, qu. 3, loquitur de eo qui ex Pontificis privilegio plus quam semel comedere potest; de quo tenet revera hanc sententiam. Atvero, qu. 2, disserens de eo qui comedit plus quam semel, (an culpabiliter necne non explicat), negat illum teneri ad abstinentiam eo die ab aliis comessionibus.

⁹⁾ Valentia et Navarrus non videntur ad rem citari. — Nam Valentia, loc. cit., v. *Probatur*, affiriens rationem sententiae quam tenet et quae relata est in praecedenti quaestione, scribit solam secundam comestionem ab Ecclesia prohiberi; « et consequenter per secundam tantum comestionem peccari contra eam legem ». — Navarrus pariter, *Man.*, cap. 21, num. 14: « Sola autem secunda comestio, inquit, peccatum est; non autem tertia neque quarta vel ulterior, quia illa sola jejunium frangit ».

¹⁰⁾ Posteriorius tamen, scilicet in *Hom. Apost.*, tr. 12, n. 20, B. Doctor probabilem sibi videri ait sententiam, quae affirmat illum teneri ait sententiam, quae affirmat illum teneri adhuc a tertia comestione abstinere.

Praeterea hoc notanda veniunt, quae Romani Pontifices de inversione prandii et coenulae sanxerunt. Quaesitum enim fuit: Potestne (diebus jejunii) ratione quacumque, v. g. studiorum, hora prandii et collationis interverti, ut, more Gallico, collatio sumatur hora undecima, prandium vero hora quinta post meridiem ». Et S. O. die 29 Julii 1857, respondit: « Inverti

posse rationabili de causa ». Deinde: « Proposito quae sit, utrum in diebus jejunii possit inverti tempus comestionis, sumendo serotinam refectioniculam infra horam 10 et 11 matutinam, prandium vero differendo ad 4 vel 5 horam vespertinam, S. Poenitentiaria, die 10 Januarii 1834, respondendum censuit: Si inversionis supradictae rationabilis aliqua existet causa, poenitentes qui hoc more utuntur, non esse inquietandos ». S. O. 17 Septembris 1862.

¹²⁾ Sanchez, *Decal.*, lib. 1, cap. 7, n. 34, loquitur de iis qui ministrant cibos prohibitos eis quibus non sunt liciiti.

¹³⁾ Toletus, lib. 6, cap. 5, n. 1 et 2; Joannes Medina, *Cod. de Jejun.*, qu. 11, v. *Si autem cibi*, male citantur a Viva; oppositam enim sententiam tenet. — Et quidem Toletus tum de ministrantibus, tum de invitantibus: « Tertiis est casus.... Caupones, et qui paratas habent mensas aut tabulas prandendi, peccant mortaliter ministrando cibos prohibitos iis qui non possunt comedere, et ministrando cibum quo alii solvunt jejunium; et peccant etiam mortaliter in eo solo quod parati sunt omnibus dare cibum, licet ipsi jejunium servent.. Quartus est eorum qui cum ipsis non jejunent, vel quia nolunt vel quia excusantur, invitant alios ad coenandum, ut faciant solvere jejunium quod aliter non solverent; hi enim causa peccati sunt, et consequenter peccant ». — Medina vero idem tenet de ministrantibus: « Si autem cibi per quos jejunium solvit exhibentur sanis et his quos certum est ad jejunandum teneri, peccatum est.... Et ex consequenti, qui indifferenter sanis et infirmis, nulla inter eos discretione facta, cibos per quos jejunia solvant ministrant, non dubium quin mortaliter peccant ». —

apud Viva¹, posse adhuc invitare ad prandium; quia, ut dicunt, illa invitatio intelligitur conditionata, hoc est, *si vultis comedere, comedite apud me*. Ad carnes vero dicit Viva non posse invitare hospi-

tes, nisi expresse sub dicta conditione nuper enuntiata. — Sed haec duo ultima non admittimus, nisi permissive, et accedit gravis causa excusans a peccato scandali; prout diximus Lib. II, n. 80.

DUBIUM II.

Quae Causae excusent a Jejunio.

1031. *Quatuor sunt causae excusantes a jejunio: 1^a. Dispensatio; 2^a. Impotentia; 3^a. Labor; 4^a. Pietas.* — *Vide omnia quae de his dicit Busenbaum.* — 1032. *I^a. causa est Dispensatio.* — *Possunt enim a jejunio dispensare 1°. Papa. 2°. Episcopi. 3°. Parochi. 4°. Praelati.* — *De quibus singulatim agitur.* — 1033. *II^a. causa est Impotentia.* — *Quinam excusentur de potentia physica.* Resp. *1° infirmi; 2° pauperes.* — 1034. *Quinam excusentur de potentia morali.* Resp. *Excusantur 1°. Qui laborant dolore capitis; vel qui 2° nequeunt dormire. An autem hi teneantur mane sumere coenulam.* — 3° *Milites.* — 4° *An uxores timentes indignationem a viris; et an viri non potentes reddere debitum.* — 1035. 5°. *Adolescentes.* — 1036. 6°. *Senes.* Dub. 1. *An sexagenarii robusti teneantur jejunare.* — 1037. Dub. 2. *An feminae quinquageneriae.* — 1038. Dub. 3. *Quid de senibus habentibus votum jejunandi.* — 1039. Dub. 4. *An religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia regulae.* — 1040. Dub. 5. *An jejunium subrogatum voto castitatis obliget sexagenarios.* — 1041. *III^a. causa est Labor.* Quae sint artes per se laboriosae. *An excusentur tonsores et sartores. An pictores, scribae et horologiarii. An molitores, argentarii et sculptores.* — 1042. Qu. 1. *An excusentur artifices divites.* — 1043. Qu. 2. *An excusentur artifices qui possunt jejunare sine gravi incommodo.* — 1044. Qu. 3. *An excusentur ipsi in diebus in quibus non laborant.* — 1045. Qu. 4. *An excusentur qui assumunt laborem in fraudem jejunii.* — 1046. Qu. 5. *An, qui laborant sine justa causa. Et an, qui laborant ob rarum lucrum.* — 1047. *De itinerantibus.* — Dub. 1. *Quale iter sufficiat ad excusandum.* Dub. 2. *An excusentur iter facientes equis vel rhedis.* — 1048. *IV^a. causa est Pietas.* *An ideo opera pietatis possint sponte suscipi.* — 1049. 1°. *Quando excusentur inservientes infirmis.* 2°. *Quando peregrinantes ad loca sacra.* 3°. *Quando concionatores.* 4°. *Quando cantores.* 5°. *Quando lectores.* 6°. *Quando advocati, judices, medici et alii professores.* 7°. *Quando confessarii.* — 1050. *An absentes a patria teneantur ad jejunium in illa praeceptum.* *Et an ad jejunium loci ubi sunt.* (Remissive ad Lib. I, n. 156).

Dispensa-
tio.

1031. — « Resp. Hae sequentes:

« 1^a. Superioris Dispensatio: qua tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in dubio tantum; idque, sive ad esum carnium sive ad secundam refactionem.

« Talis autem superior est episcopus, et parochus, etiam praesente episcopo, quando legitima consuetudo sic habet. Immo Silvester et Sanchez³ absolute affirmat posse dispensare praesente episcopo: quia, inquit, ad episcopum non recurrit in minimis, ut usus habet; quod episcopi sciunt et non contradicunt. Verum id totum pendet ab usu et consuetudine, sine qua non licebit.

« Vide Trullench⁴. — Item praelatus (et in ejus absentia vicarius illius, ut habet Sanchez⁴), respectu suorum religiosorum. — Non tamen confessarius, licet privilegiatus, si non sit parochus; quia non habet jurisdictionem in foro externo. (Sanchez⁵, contra Palatios). Unde tandem potest judicare de justitia causae». [Vel adesse causam ad non jejunandum. Viva⁶].

« Causa autem valida ad dispensandum erit, vel vera, vel quae talis putatur; sufficit enim credulitas inculpata. Item, cum quis bona fide putat se a jejunio excusari, etsi causa insufficiente sit, tantum venialiter peccare docet Ca-

¹ De Praec. decal., qu. 10, art. 4, n. 7. — *Viva*, loc. cit. — *Silvestri*, v. *Jejunium*, n. 20, v. *Quartuum*. — ² De Matrim., lib. 8, disp. 9, num. 27; et Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 5, num. 18. — ³ Lib. 8, cap. 2, dub. 7, num. 18. —

⁴ Consil., loc. cit., n. 20. — ⁵ De Matrim., loc. cit., n. 27, Consil., loc. cit., n. 18. — *Mick. de Palatio*, in 4, dist. 18, disp. 8, v. *Praesente igitur*. — ⁶ De Praec. decal., qu. 10, art. 5, num. 6.

« jetanus ^{a)}. At si vere bona fide putet se plane excusari, nullo modo peccare vi detur.

« II^a. causa est *Impotentia*: qua excusantur qui sine notabili damno non possunt jejunare; ut sunt juniores usque ad annum vigesimum primum completum: quibus tamen post septimum annum carnes dari non debent. Item debiles, infirmi, convalescentes, praegnantes, lactantes, etc. ». [Etiam si lactantes sint robustae; ut Viva ¹, Salmant. ² communiter. Idem Tamburinius ^{b)} dicit de muliere mox conceptura, si jejunium ei nocere probabiliter possit. Hinc probabilis metus gravis mali, ut ait Viva ³, aut gravis incommodi, ut dicit Croix ⁴ cum Bonacina, Tamburino et Pasqualigo, excusat a jejunio]. « Ratio est, quia hi omnes egerint alimento multiplicato: — uti et senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet posse jejunare sine damno. In dubio autem an possint, non tenentur cum periculo tentare fortunam; quia, cum de aetate constet, et robur sit dubium, non est exspectandum donec deficiat: tunc enim irrecuperabilis est defectus. Gránado ^{c)}, Escobar, Laymann ^d, Tanner ^{e)}, Filiucci ^{f)} et caeteri com-

¹ De Praec. decal., qu. 10, art. 5, n. 3. — ² Tr. 23, cap. 2, n. 126. — ³ Loc. cit., n. 2. — ⁴ Lib. 8, part. 2, n. 1324. — Bonac., disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., n. 15. — Tambur., Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 15 et 47. — Pasqual., Prax. jejun., decis. 290, n. 2. — Escob., tr. 1, exam. 18, cap. 2, post med. (edit. Lugd. a. d. n. 21, i. f.). — ⁵ Lib. 4, tr. 8, cap. 8, num. 2. — ⁶ Tr. 27, part. 2, num. 112. — ⁷ Sæ, v. *Jejunium*, n. 9. — ⁸ De Matrim., lib. 7, disp. 82, n. 17; Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 4, n. 6 et 7. — ⁹ Part. 1, tr. 9,

« muniter; contra Navarrum ^{e)}, Sæ, Sanctechez ^{f)}. Item Diana ^{g)}, etc., qui absoluunt, sine omni restrictione, sexagenarios omnes a jejunio liberant. Quam sententiam Trullench ^{h)}, tamquam communiorum et magis conformem temporis et imbecillitati humanae (ut ait), sequitur cum Molfesio, Ortiz, etc.; praesertim cum scrupulis, quibus exponit contraria, liberet.

« Quidam insuper id extendunt ad eos qui pro toto vitae tempore certis diebus voverunt jejunium; adduntque esse probabile quod sufficiat, si annus sexagesimus sit inchoatus; eo quod is in favorelibus habeatur pro completo. — Diana ⁱ⁾ ex Naldo et Sanchez; item ^{j)}, ex Trullenche et aliis sex.

« Eademque aetate (uti et ante annum vigesimum primum), regulares non teneri ad jejunia sui Ordinis, probabile affirmat Diana ^{k)} ex aliis quatuor. — Qui etiam probabile censem excludi feminas quinquagenarias ex aliis quatuor ^{l)}.

« Denique pauperes qui non habent alium cibum praeter prohibitum, vel non sufficientem pro unica refectione. Vide Sanchez ^{m)}, ubi, ex Navarro, Gabriele, Angles, excusat eos qui laborant

resol. 20. — ¹⁰ Lib. 8, cap. 2, dub. 7, num. 3. — *Molfez.*, Promptuar., part. 1, tr. 10, cap. 4, n. 37. — *Francisc. Ortiz.*, Compend. de todas las summas, cap. 19, prec. 2, § 6. — ¹¹ Part. 5, tr. 14, resol. 88. — *Nald.*, Sum., v. *Tempus*, n. 20. — *Joan. Sanchez.*, Select., disp. 54, n. 10. — ¹² Part. 9, tr. 7, resol. 73 ¹². — *Trull.*, lib. 8, cap. 2, dub. 7, n. 3. — ¹³ Part. 9, tr. 7, loc. cit. — ¹⁴ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 14, n. 8 et 10. — *Navar.*, Max., cap. 21, nu. 16. — *Gabr. Bel.*, in 4, dist. 16, qu. 3, art. 1, not. 4. — *Angles.*, Flor., de Jejun., qu. 6, diff. 8.

1031. — ^{a)} Cajetanus, v. *Jejunium*, cap. 3, post med.: « Et forte quandoque, inquit, nec venialiter peccant ».

^{b)} Tamburinius, *Decal.*, lib. 4, cap. 5, § 7, n. 17, i. f., a jejunio excusat mulierem mox concepturam, « si a medicis judicentur jejunia matris nocitura proli suscipienda ».

^{c)} Granado, in 1^{am} 2^{ae}, controv. 7, tr. 3, disp. 6, n. 39, non recte hic allegatur a Busenbaum; non enim loquitur de dubio, sed: « Si... in aliquo casu, inquit, censeatur lex notabilis documentum illatura senibus, ab illa excusabuntur propter moralem impotentiam obediendi illi; et ob hanc rationem nonnulli probabiliter opinantur sexagenarios non teneri ad jejunia ecclesiastica ».

^{d)} Tanner, tom. 3, disp. 3, qu. 3, dub. 5, n. 101, certe non expressis verbis id asserit, at

forte innuit, dum scribit: « Excusantur senes, ut plurimum, sexagenarii ob imbecillitatem, quamvis hic non ita praefinitus sit certus terminus, adeo ut si ea etiam aetate adhuc robusti sint, a jejunio non excusentur, id quod [nota] arbitrio prudentis praecipue superioris dijudicandum ».

^{e)} Navarrus male hic a Busenbaum allegatur; non enim absolute sexagenarios excusat; sed dicit eos eximi secundum communem sententiam, « licet S. Thomas nihil de hoc dicat, et merito; quia... alii citius fiunt ad id impotentes, et ideo arbitrio prudentis aut superioris id relinquendum est ».

^{f)} Diana pariter minus recte a Busenbaum citatur; nam, part. 9, tr. 7, resol. 73 ¹², refert hanc sententiam ex solo Pellizzario, sed eam nec probat nec reprobatur.

« tertiana vel quartana ⁸⁾; item, qui ex vacuitate stomachi notabilem capitis dolorum vel vertiginem patiuntur, vel tota nocte calefieri aut dormire non possunt. Neque hos teneri mane sumere colatunculam et vesperi coenam notat Diana ¹ ex Filiuccio ⁹⁾ et aliis tribus; quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.

Labor vel officium.

« III^a. causa est *Labor* vel officium, cum quo jejunium non possit consistere; qualis est agricolarum et multorum officium, ut fabrorum, pistorum, sutorum, etc. (etsi de sutoribus neget Angles: cuius sententiam Sanchez dicit esse veram, si non suant, sed tantum scindant corium et materiam praeparent); non tamen pictorum, sartorum, quorum labor exiguus est.

« Excusat etiam Laymann ¹⁰⁾ figulos, argentarios, ferrarios, lignarios, fullones, coementarios, coriarios et textores. — Diana ² et Gordonus ⁸, versantes praelum typographicum; non tamen typorum compositores. — Fossores autem, ferrarios et similes, etiam die uno vel altero quo non laborant, excusat Azor, etc. cum Diana ⁴. — Similiter excusatur qui *pedibus* facit iter per magnam diei partem; ut ait Sanchez ⁵. Vide Filiuccium ⁶.

« Ratio horum omnium est, quia communiter horum vires non sufficient ad hujusmodi labores cum jejunio.

¹ Part. 1, tr. 9, resol. 51. — *Angles*, Flor., de Jejun., qu. 6, diff. 10. - *Sancti. Consil.*, lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 5. — ² Part. 4, tr. 4, resol. 184. — ³ Lib. 6, qu. 18, num. 11, v. *Secunda*. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 8. — ⁴ Part. 1, tr. 9, resol. 9. — ⁵ Loc. cit., dub. 10, num. 3. — ⁶ Tr. 27, part. 2, num. 119 et 122. — ⁷ Disp. ult., de Praec. Eccl., cap. 8, n. 19.

⁸⁾ Sanchez non allegat auctores pro laborantibus tertiana aut quartana febre.

⁹⁾ Filiuccius a Diana citatur, tamquam hos eximens a jejunio; quod revera docet, *Tr. 27, part. 2, n. 130*, ubi scribit: « Qui bona fide credit se habere justam causam non jejunandi, et propterea non jejunat, is non peccat saltem mortaliter... Quo pacto excusari possunt multi solventes jejunium, vel excedentes in refectione: putant enim se non teneri ex variis causis, ut ob debilitatem vel ad capiendum somnum ».

¹⁰⁾ Laymann perperam a Busenbaum citatur pro hujusmodi operariis, quos nec nominat, *lib. 4, tr. 8, cap. 3, n. 3*.

¹¹⁾ Filiuccius, loc. cit., n. 121 et 122, ait

« Dixi: *pedibus*; quia multi non excusant equites. Longa tamen equitatio ad plures dies, ut docet Filiuccius ¹²⁾, merito excusat. — Ubi etiam concedit, ob labores praecedentes et subsequentes posse aliquem excusari, si probabiliter debilitatus vel debilitandus putetur, ita ut officio rite fungi nequeat. Vide Bonacina ¹³⁾. — Ex eodem capite doctores excusant conjugem, si debitum reddere non possit quando jejunat; uti et uxorem, quae ob maciem non possit cum jejunio se viro gratam praestare. Bonacina ¹⁴⁾. — Atque universim loquendo, nemo tenetur opus ad quod obligatur omittere ob paeceptum jejunii, ait Cajetanus. Quod intelligo, nisi ista obligatione sit valde levis, et rationabiliter postponenda obligationi jejuni.

« IV^a. Est *Pietas* vel majus bonum. — Unde excusantur qui cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus; v. gr. concionatores, paeceptores ordinarii, confessarii, cantores, et quotquot opera caritatis et misericordiae tam corporalia quam spiritualia exercent, etiam ob mercedem ¹⁵⁾, si ea cum jejunio peragere non possunt. Filiuccius ⁹, Azor ¹⁰, Fernandez ¹¹, Navarrus, Silvius, Fagundez, etc. — Atque hi quidem omnes intelligunt, et fere addunt, quando eorum labores cum jejunio non possunt consistere.

qu. 1, punct. ult., n. 11. — ⁸ Loc. cit., n. 14. — *Cajetanus*, Sum., v. *Jejunium*, cap. 3, ante med. — ⁹ Tr. 27, part. 2, num. 124. — ¹⁰ Part. 1, lib. 7, cap. 18, quer. 1. — *Navarrus*, Man., cap. 21, n. 17. — *Sitodus*, in 2° 2°, qu. 147, art. 4, v. *Majus bonum*. — *Fagund*, de 4° *Praec. Eccl.*, lib. 1, cap. 8, n. 19.

longam equitationem excusare, si probabiliter dubitetur superventuram debilitatem, vel experientia probavit quis alias non habere vires ad iter complendum ». Quid vero per longam equitationem intelligat Filiuccius satius colligitur, ex eo quod dicit brevem esse equitationem « sex vel octo dierum ».

¹²⁾ Azor et Fagundez non loquuntur de mercede; Navarrus autem limitat: Modo id principaliter ob mercedem non faciant.

¹³⁾ Fernandez de Moure, *Exam. theol.*, part. 2, cap. 8, § 2, qu. 12, utique concordat, sed cum hac limitatione: « Nota tamen quod hujusmodi non excusantur, nisi cum ex officio fecerint, aut ex obedientia, aut ex voto aliquo praecedente ».

Pietas ve
majus bo
num.

« Diana autem ¹ (absolute loquendo) praedicatores, qui diebus quadragesima libus (intelligo omnibus) concionantur, putat a jejunio excusandos; quia, inquit, summopere laborant: non item eos qui dominicis tantum concionantur, nisi sint debiles.

« Sanchez ² tamen et Trullench ³ putat, a jejunio quadragesimae communiter et regulariter excusari eos qui ter vel quater in hebdomada concionantur cum fervore ⁴).

« De lectoribus vero Diana ⁴ cum Fagundez ⁵ censet non omnes excusandos, sed eos tantum quorum labor est im probus; vel qui ita sunt debiles ut satisfacere non possint. — Idem fere sentit Sanchez ⁶: licet putet lectores eos qui quotidie quatuor lectiones legunt (ut in Societate faciunt paeceptores grammaticae) satisfacere, si media quadragesima, sive ter in hebdomada jejunent; eo quod sit magnus labor, et paucis annis sic fatigentur ut progredi non possint. Sic ille. .

« Verum praestat ut superiores ad tollendum scrupulum cum talibus dispensent; ut monet idem Sanchez ⁷. Nam in omnibus istis regula certa et universalis statui non potest alia, quam quod lex Ecclesiae non obliget cum magna difficultate; ut notat Laymann ⁸.

« V^a. Caritas, vel etiam urbanitas secundum quosdam, excusat etiam a veniali eum qui die jejunii rogatus ab amico, modicum cibi sumit: (Medina,

Fagundez, Filiuccius, Diana ⁹); vel qui ad excitandum infirmorum appetitum comedit parum, etiam carnis. Navarrus ¹⁰, Sanchez, Diana ¹⁰.

Quatuor igitur sunt causae excusantes a jejunio: 1°. Dispensatio. 2°. Impotentia. 3°. Labor. 4°. Pietas. — De his seorsim hic et accurate censeo disserendum, cum sint res omnes pertinentes ad primum et scitu necessariae.

Sedulo curavi super hoc punto quamplures auctores observare et hic recensere; eo quod doctorum auctoritas in hoc redundat in probabilitatem intrinsecam, cum agatur de re quae valde pendet ab aestimatione sapientum. Et quia pluries infra in singulis sententiis eosdem auctores saepe citare mihi opus erit; ideo, ne citationes iterum semper repetam, loca doctorum de hoc punto agentium, quos observavi, hic congero.

Hi sunt Sanchez ¹¹, Laymann ¹², Lessius ¹³, Azor ¹⁴, Petrocorensis ¹⁵, Escobar ¹⁶, Palaus ¹⁷, Bonacina ¹⁸, Pater Concina ¹⁹, Sporer ²⁰, Roncaglia ²¹ Salmant. ²², Wiggandt ²³, Holzmann ²⁴, Abelly ²⁵, Viva ²⁶, Anacletus ²⁷, Croix ²⁸, Tamburinius ²⁹, Elbel ³⁰, Mazzotta ³¹, Felix Potesta ³², Renzi ³³, etc. ut infra.

1032. - Prima causa est DISPENSATIO.

— Circa quam rogatur: quisnam possit in jejunio dispensare?

Resp. 1°. Papa habet potestatem dispensandi a jejuniis in universam Ecclesiam; et quidem valide, etiam sine justa causa, quamvis non licite.

Papa semper valide dispensat.

¹ Part. 1, tr. 9, resol. 10. — ² Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 13, n. 6. — ³ Lib. 8, cap. 2, dub. 7, n. 15. — ⁴ Loc. cit. — ⁵ De 4° Praec. Eccl., lib. 1, cap. 8, n. 19. — ⁶ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 18, n. 7 et 8. — ⁷ Loc. cit., n. 7, i. f. — ⁸ Lib. 4, tr. 8, cap. 8, n. 8, i. f. — Barthol. Medina, Sum., lib. 1, cap. 14, § 10. — ⁹ Fagund., loc. cit., cap. 4, n. 15. — ¹⁰ Full., tr. 27, part. 2, num. 41, i. f. — ¹¹ Part. 1, tr. 9, resol. 29. — ¹² Sanchez, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 22, n. 10. — ¹³ Part. 5, tr. 5, resol. 32, i. f. — ¹⁴ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 4 et seqq. — ¹⁵ Lib. 4, tr. 8, cap. 8. — ¹⁶ Lib. 4, cap. 2, dub. 6. — ¹⁷ Part. 1, lib. 7, cap. 17 per totum; et cap. 18, quer. 1. — ¹⁸ Lib. 4, tract. 1, cap. 3, qu. 8. — ¹⁹ Lib. 46, a num. 66 ad

num. 106, et n. 348 et seqq. — ²⁰ Tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, a n. 4. — ²¹ Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult. — ²² Dissert. 2, de Jejun., cap. 22 et seqq. — ²³ Tr. 3, cap. 4, Append., n. 47 et seqq. — ²⁴ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, qu. 4. — ²⁵ Tr. 28, cap. 2, punct. 7. — ²⁶ Tr. 5, exam. 4, n. 92 et 98. — ²⁷ De Praec. Eccl., disp. 1, cap. 3. — ²⁸ Tr. 2, cap. 5, de Jejun., § 2. — ²⁹ De Praec. decal., qu. 10, art. 5 et 6. — ³⁰ Tr. 10, dist. 2, n. 55 et seqq. — ³¹ Lib. 8, part. 2, a num. 1808. — ³² Decal., lib. 4, cap. 5, § 7. — ³³ Part. 2, confer. 18, de Causis excus. a Jejun. — ³⁴ Tract. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 4. — ³⁵ Exam., tom. 1, a n. 2890. — ³⁶ In 4° Praec. Eccl., cap. 4.

⁴⁰) Trullench eos absolute excusat, non loquens de fervore; Sanchez vero eosdem excusat communiter et regulariter, « et hoc maxime si cum fervore concionentur ».

⁴¹) Navarrus, Man., cap. 21, n. 13, excusat eos « qui aliquid praesumunt... causa praegu-

standi cibos dominorum vel infirmorum quibus inserviunt, etiam mane, et etiam si cibi praegustandi sint ova vel carnes, et etiam in quadragesima ». Allegatur tamen a Sanchez, loc. hic cit., ex quo Diana allegationem de sumpsit, uti refert Busenbaum.

Quomodo autem peccet dispensando sine causa?

Si dispenses sine causa, graviter peccat iuxta alios.

Satis probabilitatem, venialiter tantum.

Episcopi, quando possint dispensare.

Plures censent peccare graviter: ut Pater Concina¹; et Sotus², Covarruvias³, Gordon, Tapia, etc., apud Salmant.⁴ (qui id putant probabile); quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur. — Sed satis probabiliter dicunt peccare tantum venialiter Sanchez⁵, Laymann⁶; et Salmant.⁷ cum Basilio, Palao, Salas, Villalobos, etc.: modo tamen scandalum vel aliud damnum absit. Ratio, quia hoc quod non omnes conformentur in observantia legum humanarum non videtur tam gravis deordinatio, ut damnetur de mortali.

2º. *Episcopi* possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed non nisi ex justa causa; alias, dispensatio erit nulla⁸. Si vero causa non videatur omnino sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur an sufficiat, poterit

¹ Dissert. 2, de Jejun., cap. 26, n. 2. — *Gordon*, lib. 2, qu. 19, n. 18. — *Tapia*, tom. 1, lib. 4, de Legib., qu. 21, art. 2, n. 5 et 6. — ² *Tr.* 11, de Legib., cap. 5, n. 64 et 65. — ³ *De Matrim.*, lib. 8, disp. 18, n. 7. — ⁴ *Lib.* 1, tr. 4, cap. 22, num. 13. — ⁵ *Tr.* 11, cap. 5, num. 66. — *Basil. Pont.*, de Matrim., lib. 8, cap. 14, num. 4. — *Palau*, tr. 8, disp. 6, punct. 8, § 1, num. 5. — *Salas*, de Legib., disp. 20, sect. 5, n. 54 et 55. — *Villal.*, part. 1, tr. 2, diff. 41, n. 6, v. f. — ⁶ *Tr.* 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi num. 4. — ⁷ *De Prae. decal.*, qu. 10, art. 5, num. 4. — *Tambur.*, Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 60. — ⁸ *Lib.* 4, tr. 8, cap. 8, num. 9. — ⁹ Part. 1, lib. 7, cap. 18, qu. 5. — ¹⁰ *Tr.* 28, cap. 2, n. 160

episcopus partim dispensare, et partim commutare jejenum in aliud pium opus; ut ajunt Roncaglia⁹, et Viva¹⁰ cum Tamburinio.

Potest etiam episcopus ob aliquam specialem causam dispensare pro una vice in lege universalis jejunii aut commutare: cum ejus officium sit saluti suarum ovium invigilare, et scandala infirmorum tollere; puta si periculum sit alicubi jejuniun non observari. Ita Laymann⁸, Azor⁹; et Salmant.¹⁰ cum Cajetano, Armilla, Tabiena, Sanchez, Trullench. — Sed Summum Pontifex Benedictus XIV, in bulla *Prodigi jamdudum*¹¹ dixit sententiam oppositam (nimis non posse episcopos pro universo grege dispensare in lege jejunii) esse non modo communiorem cum Raynaud, Merati, Diana, Monacelli, Leandro et Ferraris; sed etiam magis rationi consentaneam¹². Et sic ait ipse respondisse quibusdam episcopis, rogantibus an pos-

et 161, . *Cajetan.*, v. *Jejunium*, cap. 3, v. f. — *Armilla*, v. *Jejunium*, n. 6. — *Tabiena*, v. *Jejunium*, n. 13, qu. 12. — *Sanct.*, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 5, num. 27. — *Trull.*, lib. 3, cap. 2, dub. 7, num. 18 et 21. — ¹¹ *Encycl. Prodigi jamdudum*, de die 80 Januar. 1751, § 9 et seqq. — *Raynaud*, Heteroclitia pietatis, lib. 1, sect. 3, punct. 3, num. 34. — *Merati*, in Rubric. *Breviarii*, sect. 7, cap. 4, n. 23, v. *Si vigilia*. — *Diana*, Coordin., tom. 3, tr. 8, resol. 88. Cfr. ipsum Diana, part. 10, tr. 16, resol. 7.). — *Monacelli*, Formular., part. 2, tit. 16, formul. 4, num. 12. — *Leand.*, de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 10, qu. 42. — *Ferraris*, v. *Jejunium*, n. 26. .

1032. — a) Sotus, citatus a Salmanticensibus ut refert S. Alphonsus, loquitur eodem modo ac plerique hic allegati auctores, de potestate quam habet Papa dispensandi in legibus positivis generatim; sed negat hoc fas esse sine justa causa, *de Just. et Jure*, lib. 1, qu. 7, art. 3, v. f.; et in 4, dist. 39, qu. unic., art. 2, v. *Ex hac secunda*; quin tamen dicat quale foret, deficiente hac justa causa, ejus peccatum.

b) Covarruvias, *de Matrim.*, part. 2, cap. 6, § 9, n. 15 et 16, ita esse ait « fortassis et frequentissime ».

c) Idemque dicendum est de quibuscumque superioribus hic infra nominandis, ut habet B. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 12, n. 22.

d) Et hoc quidem confirmatum est decreto S. Off. de die 12 Aprilis 1742, quod ad dubium: « An ob facultatem, quae Praefectis Apostolicis delegatur, Praefectus S. Dominici Americae meridionalis possit dispensare super esu carnium, ovorum et lacticiniorum, tempore jejuniorum praesertim quadragesimae, cum omni multitudine ac omnibus sui

districtus incolis », respondit: *Negative*. Hinc eadem S. C., per decretum 17 Mart. 1883, facultatem, quae a S. C. de Prop. Fide episcopis ad quinquennium conceditur (Form. I et II, n. 27; form. III, n. 17) « dispensandi scilicet, quando expedire videbitur, super esu carnium, ovorum et lacticiniorum, tempore jejuniorum et quadragesimae, ita commutandam esse jussit, ut verbo dispensandi, haec in posterum adderentur: « non tamen per generale indulatum, sed in casibus particularibus ». — Nihilominus per decretum S. R. et U. Inq. de die 2 Decembr. 1894 (quod deinde die 18 Mart. 1896 et 15 Decembr. 1897 explatum est), Leo XIII omnibus et singulis locorum Ordinariis facultatem in perpetuum concessit (facta tamen in singulis casibus mentione Apostolicae dispensationis) « anticipandi die sibi benevisa, atque ob gravissimas causas [inter quas assignari valet grave periculum, modo sit generale, quod abstinentia anticipanda non observetur] etiam dispensandi super lege jejunii ei abstinentiae, quando festum sub utroque pracepto servandum Pa-

sent vigiliam S. Mathiae occurrentis in ultimo die bacchanaliorum ¹⁾ ad praecedens sabbatum transferre. Hinc ipse Benedictus licentiam eis impertivit, ut pro illo anno praedictam vigiliam anticiparent.

Vicarius episcopi, non nisi ex speciali facultate.
Moniam saeprioris, quo modo dispensent.

Vicarii autem episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa; ut ait Viva¹.

Neque possunt dispensare *abbatissae* aliaeque superiores monialium, cum ipsae nullam habeant jurisdictionem spiritualem. Possunt tamen in aliquo casu declarare moniales subditas ad jejuniū non teneri. — Ita Concina², cum aliis passim. (Vide dicenda *Lib. IV*, n. 53 et 61).

3º. Parochi, licet dubitetur inter doctores, an ex vi juris communis possint dispensare in jejuniis, jure tamen consuetudinis certe id possunt ex justa causa cum suis subditis particularibus; non vero pro tota parochia³). Ita ex communi sententia, quam tenent Laymann⁴, Lessius⁵, Pater Concina⁶, Elbel⁷, Sanchez⁸, Holzmann⁹, (quamvis hic permittat tantum ad unum vel alterum diem¹⁰), sed alii absolute loquuntur); item Salmant.¹¹ cum Ca-

¹⁾ De Praec. decal., qu. 10, art. 5, n. 5. — ²⁾ Dissert. 2, de Jejun., cap. 26, n. 6. — ³⁾ Lib. 4, tr. 8, cap. 8, n. 8. — ⁴⁾ Lib. 4, cap. 2, n. 45. — ⁵⁾ Loc. cit., num. 4. — ⁶⁾ Part. 8, confer. 18, de Causis excusa a Jejunio, num. 504. — ⁷⁾ De Matrim., lib. 8, disp. 9, n. 27. Cfr. Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 5, n. 18. — ⁸⁾ De Praec. Eccl., n. 19, v. f. — ⁹⁾ Tr. 28, cap. 2, n. 155. — ¹⁰⁾ Cf. *Cajetan*, in 2° 2°, qu. 147, art. 4. — ¹¹⁾ *Suar.* de Legib., lib. 6, cap. 14, i. f. — ¹²⁾ *Silvestr.* v. *Jejunium*, qu. 7,

jetano, Suarez, Silvestro, etc. Ratio, quia hoc expedit ad suave regimen Ecclesiae; nimis enim grave foret, ex locis remotis adire episcopos ad obtinendam dispensationem, cuius necessitas occurrit in diem. (Vide *Lib. I*, n. 190, v. *Parochi*, et *Lib. III*, n. 288, ad 3°). — Immo valde probabiliter potest parochus in iis dispensare, etiam praesente episcopo. Quamvis enim parochi de jure hanc jurisdictionem non habeant, habent tamen, ut dictum est, ex consuetudine, quae satis potest jurisdictionem tribuere, ex cap. *Cum contingat, de foro compet.* Ita Sanchez, Concina; et Salmant.¹⁰ cum Lopez¹², Azor et aliis supra relatis.

Id possunt etiam *vicarii* parochorum qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes: nisi parochi expresse repugnant¹³; ut Salmant, cum Sanchez, Palatio, Pasqualigo, etc.

4º. Possunt etiam dispensare cum suis subditis, et adhuc cum semetipsis, omnes praelati religiosorum etiam inferiores, atque vicarii superiorum localium¹⁴: ita Concina¹¹, et Elbel¹⁵ cum aliis commu-

n. 20, v. *Quartum*. — *Sanct.*, loc. cit., de Matrim., n. 27, — *Concina*, disserr. 2, de Jejun., cap. 26, n. 4. — ¹⁰⁾ Tr. 23, cap. 2, num. 156. — *Azor*, part. 1, lib. 7, cap. 18, qu. 3. — *Salmant.*, loc. cit. — *Sanct.*, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 5, n. 18. — *Mich. de Palatio*, in 4, dist. 15, disp. 8, v. *Praesente igitur. — Pasqual.*, *Prax. jejun.* decis. 387, n. 6. — ¹¹⁾ Disserr. 2, de Jejun., cap. 26, n. 5. — ¹²⁾ Part. 8, confer. 18, de Causis excusa a Jejun., num. 508.

Etiam validiter, praesente episcopo.

Idem possunt vicarii parochiali. Limitatio.

Praelati regulares dispensant secum et cum subditis.

troni principalis aut Titularis, vel solempne aliquod festum [ut esset centenarium, peregrinatio et similia]; item magno populorum concursu [quod intelligi potest etiam de concursu civitatis et loci] celebrandum, incidet in ferias sextas aut sabbata per annum, excepto [quoad facultatem sive anticipandi sive dispensandi] tempore quadragesimae, diebus quatuor temporum et vigiliis per annum jejunio consecratis [sub qua exceptione numerandae sunt vigiliae per annum abrogatae, quarum jejunium translatum fuit in ferias sextas et sabbata adventus]; atque ut eadem anticipandi, seu etiam gravissimis de causis dispensandi potestate uti possint pro diebus, quibus nundinae extraordinariae, magno item populorum concursu habeantur». Et ex rationabili causa potest episcopus committere parochis, ut ipsi assignent diem in quo anticipari debeat abstinentia, ex dicta declaratione 18 Mart. 1896 ad 6.

¹⁴⁾ De qua sola loquuntur auctores a Benedicto XIV relati, negantes scilicet episco-

pum posse hac vigilia a jejunio dispensare; et ita etiam a Benedicto allegantur.

¹⁵⁾ Restrictionem istam omittunt Laymann, Lessius, Concina, Elbel.

¹⁶⁾ Si nempe dispenset omnes simul suos parochianos; si vero dispenset cum hac dumtaxat vel illa persona particulari, Holzmann ait parochum posse dispensare per integrum quadragesimam.

¹⁷⁾ Ludovicus Lopez, *Instruct. nov.*, part. 2, cap. 109, v. *Tertio dicitur*, id satis perspicue innuit; dicit enim parochum posse dispensare, quando dispensatio episcopi commode haberi non potest, et addit ex Silvestro, quem non reprobatur: « Immo ait S. Thomam.... tenere quod sacerdos proprius potest in hoc dispensare ». A Salmant. tamen citatur pro asserto quod parochus dispensare potest, quando ad episcopum facilis non patet aditus.

¹⁸⁾ Salmanticenses, Sanchez et Michael de Palatio limitationem hanc non habent.

¹⁹⁾ Elbel omittit vicarios superiorum localium.

niter. Ratio, quia regulares superiores veram habent jurisdictionem spiritualem supra subditos suos, ut eis provideant in illis quae ad ipsorum bonum regimen pertinent ^{k)}.

Doctrina notanda de dispensatione.

Hic autem maxime advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habitibus, doctrina communis, quam tradit D. Thomas ¹, nimurum: *Si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam praeterire, praesertim consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad superiorum haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorum recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.*

Impotenti

1033. — Secunda causa est IMPOTENTIA, sive physica sive moralis. — Ex potentia physica excusantur:

Infirmi, quales excusantur.

¹⁰. *Infirmi*, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre. Hinc dicunt Elbel ² et Viva ³ quod si quis sibi persuadeat ex experientia vel ex probabilitate jejunium graviter nocit, non tenetur jejunare. — Sic ideo etiam excusantur qui laborant febri tertiana vel quartana, vel qui ab ea immediate convaluerunt. Holzmann ⁴.

Item debiles, qui una vice alimentum sufficiens non possunt sumere; ut Sanchez ⁵ cum Silvestro et Angles, ac Holzmann ⁶ cum Laymann ^{a)}.

¹ 2° 2°, qu. 147, art. 4. — ² Part. 8, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 527. — ³ De Praec. decal., qu. 10, art. 5, n. 2, i. f. — ⁴ De Praec. Eccl., n. 14. — ⁵ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 14, num. 11. — ⁶ Silvestr., v. *Jejunium*, qu. 9, n. 24, v. *Sextum*. — ^{a)} Angles, Flor., de Jejunio, qu. 6, diff. 8. — ^b Loc. cit., num. 14. — ^c Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 1. — ^d Lib. 4, cap. 2, n. 40. — ^e Consil., lib. 5,

Item praegnantes et lactantes, quibus aliquando permittuntur etiam carnes, si puer sit infirmus aut ei imminet periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis; ut Roncaglia ⁷ et Holzmann ^{b)}. — Immopraegnantes peccarent, si plures jejunarent. Secus, si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet; ut Petrocorensis ^{c)} cum Navarro ^{d)}.

Praegnantes et lactantes excusantur.

². Excusantur *pauperes* qui non habent prandium perfectum pro unica congrua refectione. Ita communiter Lessius ⁸, Sanchez ⁹, Elbel ¹⁰, Sporer ¹¹, Holzmann ¹² et alii, ex D. Thoma ¹³, ubi ait: *Excusari videntur illi qui frustatim eleemosynas mendicant, qui non possunt stimul habere quod eis ad victum sufficiat.* — Hinc valde probabiliter dicunt Sanchez ¹⁴ cum Angles, Salmant. ¹⁵, et Roncaglia ¹⁶ (contra Mazzotta), quod si quis non haberet nisi panem et legumina aut herbas, non teneatur ad unicam refectionem. Licet enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus; tamen ideo se sufficienter sustentat, quia plures in die, et plures in magna quantitate, se reficere solet iis cibis qui sunt modicae nutritionis.

Pauperes quando excusantur.

1034. — Impotentia autem *moralis* etiam excusat a jejunio. — Et haec est quando jejunium non sine gravi incommode, sive sine magna difficultate extrinseca, quae magno incommodo aequiparatur, sustineri potest; ut dicunt Abelly ¹⁷, Viva ¹⁸, Tam-

Grave in commode excusat.

cap. 1, dub. 15, n. 1. — ¹⁰ Part. 8, conf. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 507, sub 5. — ¹¹ Tr. 8, cap. 4, Append., n. 56. — ¹² Loc. cit., n. 18. — ¹³ Loc. cit., art. 4, ad 4. — ¹⁴ Loc. cit., dub. 15, n. 3. — ¹⁵ Angles, de Jejunio, qu. 6, diff. 9, v. f. — ¹⁶ Tr. 23, cap. 2, n. 188. — ¹⁷ Loc. cit., cap. 2, qu. 4, resp. 1. — ¹⁸ Mazzotta, tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 4, qu. 4. — ¹⁹ De Jejunio, § 2, n. 2. — ²⁰ De Praec. decal., qu. 10, art. 5, n. 8.

^{k)} Regulares speciali voto abstinentiae non adstricti frui etiam possunt indultis, circa jejunium et observantiam ciborum tempore quadragesimae et per annum, pro fidelibus promulgatis ab Ordinariis locorum nomine Sanctae Sedis Apostolicae, quamvis episcopi in praefatis indultis de regularibus nullam faciant mentionem, ut constat ex declaratione S. Off. de die 20 Decembr. 1871 et 20 Jan. 1892.

1033. — ^{a)} Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 3, n. 1, non citatur ab Holzmann; clare tamen hoc assertum insinuat, dum loquens de senioribus et juvenibus, eos a jejunio excusari ait, quia frequiore cibo indigent ob virium imbecillitatem.

^{b)} Holzmann, de Praec. Eccl., n. 14, his verbis sententiam suam exponit: « Non tenentur, inquit, jejunare... lactantes et praegnantes; quae si jejunent, non habent pro se et sua prole sufficiens alimentum ».

^{c)} Petrocorensis, lib. 4, de Temperant., cap. 3, qu. 3, adducit Navarrum, qui in Man., cap. 21, n. 16, mulieres illas assertit peccataras esse, si jejunaverint, nisi ita robustae essent, ut una comedione sibi et infantibus sufficere possent. At ipse Petrocorensis dicit: « Consulendum est ut abstineant, nisi uno aut altero solum die jejunandum sit: quid enim mulieri robustae ab uno aut altero die jejunum timendum? ».

burinius¹; et Croix² cum Bonacina, etc.—
Hinc

1º. Non tenentur jejunare ii quibus jejunium affert gravem capitum dolorem; ut dicunt Holzmann³, Elbel⁴; et Sanchez⁵ cum Angles⁶, Navarro et Gabriele.

2º. Excusantur ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere⁷, ut communiter docent DD., ut Sanchez⁸ et Salmant.⁹, Palaus¹⁰, Sporer¹¹, Holzmann¹², Lessius¹³, Laymann¹⁴, etc.

An autem isti teneantur eo casu mane sumere collatunculam, ut sero possint comedere, et sic servare jejuniū?

Affirmant Roncaglia¹⁵, Concina¹⁶, Salmant.¹⁷, et Croix¹⁸ cum Sanchez¹⁹. Ratio, quia ille qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. — Sed valde probabiliter id negant Elbel¹⁸, Tamburinius²⁰, Filiuccius²¹, Viva²² cum Fagundez, Diana²³; item Lopez²⁴, Sanctius et Loth, apud Croix²⁵. Ratio, ut alii dicunt, quia nemo tenetur ordinem pervertere, sed potest communi aliorum consuetudini se uniformare. At haec ratio debilis est: nam refectionem ad vesperam transferre, revera non est ordinem pervertere, sed

¹ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 14 et 47. — ² Lib. 8, part. 2, n. 1824. — ³ Bonac., disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., n. 15. — ⁴ De Praec. Eccl., n. 14. — ⁵ Part. 8, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, num. 507, sub 6. — ⁶ Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 14, n. 10. — ⁷ Navar., Man., cap. 21, n. 16. — ⁸ Gabr. Biet, in 4, dist. 16, qu. 8, art. 1, Nota 4. — ⁹ Loc. cit., n. 10. — ¹⁰ Tr. 28, cap. 2, n. 126. — ¹¹ Tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 9. — ¹² Tr. 8, cap. 4, Append., n. 58. — ¹³ Loc. cit., n. 14. — ¹⁴ Lib. 4, cap. 2, n. 40. — ¹⁵ Lib. 4, tr. 8, cap. 8, n. 8. — ¹⁶ Tr. 9, qu. 2, cap. 1, reg. in praxi, n. 4. — ¹⁷ Dissert. 2, de Jejunio, cap. 22, n. 4. — ¹⁸ Loc. cit., num. 83. — ¹⁹ Lib. 8, part. 2, num. 1825. — ²⁰ Loc. cit., dub. 27, n. 4. — ²¹ Loc. cit., num. 507, i. f. — ²² Loc. cit., n. 14, v. f. — ²³ De Praec. decal., qu. 10, art. 5, n. 8, i. f. —

illum perfectius servare, cum haec fuerit antiqua disciplina. Ratio potior est, quia dilatio comestionis usque ad vesperam revera medium est, non solum extraordinarium, sed grave afferens incommodeum, cum in eo non leve perferatur incommodeum: qua ratione derogatum est antiquae disciplinae quae olim tam rigorose fuit observata.

3º. Excusantur milites, sive sint in castris sive in hospitiis²⁶, ut dicunt communiter Concina²⁷, Roncaglia²⁸; et Salmant.²⁹ cum Leandro, Pasqualigo et aliis. — Ratio: tum quia ipsi magnos labores perferunt: tum quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

4º. Excusantur uxores, quae alias jejunando magnam paterentur indignationem a viris; ut Lessius³⁰, Azor³¹, Viva³², Sanchez³³, Salmant.³⁴, Holzmann³⁵; et Sporer³⁶ cum Cajetano³⁷, Silvestro, Navarro, Laymann, etc.: modo jejunium a viro non prohibeat in contemptum religionis vel praecepti Ecclesiae.

Pariter Sanchez³⁸, Viva³⁹ et Tamburinius⁴⁰ excusant a jejunio puellam petentem nuptias, si timeat jejunando notabi-

Milites excusantur.

Item, uxor timens viri indignationem.

Fagund., de 4º Praec. Eccl., lib. 1, cap. 8, n. 19, i. f. — ²⁶ Part. 1, tr. 9, resol. 51. — Joan. Sanch., Select., disp. 64, n. 18. — Loth, tract. 19, qu. 8, art. 5. — ²⁷ Lib. 8, part. 2, n. 1825. — ²⁸ Dissert. 2, de Jejunio, cap. 24, n. 9. — ²⁹ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2, i. f. — ³⁰ Tr. 28, cap. 2, n. 141. — Leand., de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 8, qu. 91. — Pasqual., Prax. jejunii, decis. 311. — ³¹ Part. 1, lib. 7, cap. 18, qu. 7. — ³² De Praec. decal.. qu. 10, art. 6, n. 6, i. f. — ³³ De Matrim., lib. 9, disp. 8, n. 13. — ³⁴ Loc. cit., n. 127. — ³⁵ De Praec. Eccl., n. 16, ad 3. — ³⁶ Tr. 3, cap. 4, Append., n. 66. — Silvest., v. Jejunium, n. 26. — ³⁷ Navar., Man., cap. 21, n. 19. — Laym., lib. 4, tr. 8, cap. 8, n. 4. — ³⁸ Loc. cit., n. 12. — ³⁹ Loc. cit., n. 6, v. f. — ⁴⁰ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 45.

^d) Angles, Flor., de Jejunio, qu. 6, diff. 8, eos excusat qui noctes fere insomnes ducunt, ut infra dicetur ab ipso S. Alfonso; de utroque autem casu ibidem loquitur Sanchez.

^e) Sanchez, Salmant., Holzmann loquuntur de iis qui totam noctem insomnem ducerent. Lessius vero hunc casum praetermittit.

^f) De Filiuccio, vide notam h supra ad n. 1031, 2a causa, ubi hanc sententiam videtur innuere, eo quod eos a jejunio excusat. — Et idem habet Ludovicus Lopez, Instruct. nov., part. 2, cap. 111, v. Deinde de causis, citatus pariter a Diana, pro sententia quae negat eos teneri ad jejunium.

^g) Concina et Roncaglia excusant milites

qui degunt sive in castris sive in munitionibus; Salmant. vero addunt: Sive in hospitiis. At Leander et Pasqualigo eos excusat qui in munitionibus degunt, si « credant probabiliter [verba sunt Leandri] futuram esse occasioneum pugnandi ».

^h) Lessius, lib. 4, cap. 2, num. 44, uxorem excusat propter solum mariti praecipuum.

ⁱ) Cajetanus, a Sporer citatus ut asserit S. Alphonsus, haec dumtaxat, Sum., v. Jejunium, cap. 3, ante med., scribit: « Si uxor non potest se gratam viro servare, (puta quia propter jejunium macilenta aut pallida despiciunt a viro) non tenetur jejunare ».

Practice
non excusa-
tur puerilia
nupturientia.

Vir excu-
satur, si fiat
imponens
reddendi
debiti.

Non vero,
si fiat mi-
nus potens.

liter deformari. — Sed recte ait Croix¹ hoc practice vix esse probabile; cum vix accidat ex jejuniis ordinariis Ecclesiae hanc notabilem deformitatem causari.

Bene autem excusantur *viri*, si jejunando non possent uxoribus debitum reddere; quia praeceptum justitiae debet praevalere praecepto humano jejunii. Ita Sanchez² cum Cajetano, Armilla, Navarro, Sa, Valentia, etc.; Laymann³, Holzmann⁴, Tamburinius⁵; et Salmant.⁶ cum Lessio, etc. — Idem sentit Concina⁷; sed censem teneri virum prius precibus horari conjugem ut a petendo desistat. Si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter. — Si autem vir, servans Ecclesiae jejunia et alia moderata ex devotione, redderetur minus

¹ Lib. 8, part. 2, n. 1826. — ² De Matr., lib. 9, disp. 8, n. 10. — ³ Cajetan., Sum., v. *Jejunium*, cap. 8, ante med. ⁴ Armilla, v. *Jejunium*, n. 4, l. f. — ⁵ Navar., Man., cap. 21, n. 16, v. f. — ⁶ Sa, v. *Jejunium*, n. 9. — ⁷ Valent., in 2° 2°, disp. 9, qu. 2, punct. 5, v. *Necessitas*. — ⁸ Lib. 4, tr. 8, cap. 9, n. 4. — ⁹ De Praec. Eccl., n. 16, ad 2. — ¹⁰ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 37. — ¹¹ Tr. 29, cap. 2, num. 127. —

¹¹ Concina, *dissert. 2, cap. 23, n. 12 et seqq.*, id concedit ad vitandum incontinentiae periculum in altero conjuge petente, vel ad ejus fragilitati subveniendum. In reliquis concordat.

¹² Gabriel Biel et Sotus a Sanchez non satis distincte hic citantur; neque habent sententiam hic expositam, sed tantum generalius principium quod praemittit Sanchez, *loc. cit.*, ubi scribit: «Conjux se extenuans et debilitans absque fraude ex bona fide mediis honestis, ut servans Ecclesiae jejunia et alia moderata ex devotione, impendensque moderate tempus honestis studiis, vacat a culpa. Quia sic non efficietur impotens, sed minus potens; nec tenetur cum spirituali jactura a spiritualibus operibus abstinere, ut se potentiores et robustiores conservet... Ita... Gabr..., Sotus...». — At revera auctores isti rationem allatam a Sanchez praetermittunt, et solam propositionem habent. — Sotus quidem, *in 4, dist. 32, art. 1, i. f.*, expressis verbis scribens: «Non licere conjugi sese impotentem consulto reddere, ut conjugem contra monitum Pauli defraudet, atque adeo nec per illicita media potest se debilitare et extenuare... Attamen si absque fraude et bona fide honestisque mediis id faciat, nempe servando ecclesiastica jejunia et quaedam etiam ex devotione, impendendoque moderate tempora honestis studiis, nulla est culpa metuenda». — Gabriel vero, *Suppl. in 4, dist. 32, qu. un., art. 3, dub. 1*, refert utique solutionem Ri-

potens ad debitum reddendum, non tene-
retur ab eis abstinere; quia non tenetur
cum spirituali jactura illa omittere ut po-
tentiores se reddat; uti dicunt Sanchez²
cum Gabriele³, Soto⁴, Silvestro, An-
gelo, etc.; ac Croix⁵ cum Cornejo et Ste-
phano.

Non autem excusantur *conjuges* a je-
junio, si cum illo debitum petere non pos-
sint; ut Croix⁶ et Tamburinius⁷. — Qui
tamen⁸ probabiliter excusat conjugem
advententem in altero, nisi petat, pericu-
lum incontinentiae, vel gravem suspicio-
nem concipere quod ipse adulteratus fue-
rit vel aliam diligit⁹.

**1085. - 5°. Excusantur universe adole-
scentes usque ad annum vigesimum pri-
mum completum; ut docet D. Thomas¹⁰**

¹¹ Less., lib. 4, cap. 2, n. 44. — ¹² Loc. cit., n. 5. — ¹³ Silvest., v. *Debitum conjugale*, qu. 1. — ¹⁴ Angel., v. *Debitum*, n. 6. — ¹⁵ Lib. 3, part. 2, n. 1838. — ¹⁶ Cornejo, tom. 2, tr. 6, disp. 5, dub. 1, i. f. — ¹⁷ Stephan. a S. Paulo, tr. 1, disp. 5, n. 181, post med. — ¹⁸ Loc. cit., n. 1838. — ¹⁹ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 40. — ²⁰ Loc. cit., num. 41. — ²¹ 2° 2°, qu. 147, art. 4, ad 2.

Non excu-
satur con-
jux si fiat
imponens
petendi.

Limitatio.

Juvenes
ante 21 an-
num com-
pletum, ex-
casantur.

chardi, quae dicebat: «Contingit se facere im-
potentem modo illico, et hoc non licet. Et
modo licito per jejunia et orationes intentione
bona, dummodo rationabile fuerit obsequium,
et hoc licet. Sic enim fit impotens secundum
quid, non totaliter». — At subdit Gabriel: «Illa
solutio cum reverentia petit principium»; sed
paulo post ipse concludit: «Posset tamen ali-
quis sine notabili conjugis praejudicio etiam
juvenculae curare salutem propriam cum
moderata carnis castigatione, secluso scan-
dalo proximi... Verisimile est virum graviter
peccare si sua culpa sponte se facit impoten-
tem in fraudem redditionis debiti, dando per
hoc occasionem fornicandi mulieri, etiam per
nimiam abstinentiam, jejunium, etc.».

¹¹ Ex eadem *impotentiae* causa, (non autem
consentur dispensari vi dispensationis qua
gaudet paterfamilias), per simplicem confes-
sarium dispensari quandoque possunt perso-
nae, quae sunt in potestate patrisfamilias,
quando nempe paterfamilias a lege abstinen-
tiae a carnibus tempore quadragesimae dis-
pensatus, non potest aut non vult cibos utrius-
que generis, esuriales scilicet et carnes, pa-
rari, illique aliter se sustentare non possunt:
adjecta conditione de non permiscendis licitis
atque interdictis epulis, et de unica comedione
in die pro iis qui jejunare tenentur. Ex S. Po-
nitentiaria, die 16 Januar. 1863, 27 Maii 1863,
6 Augusti 1860. — Animadvertisendum praeterea
est patresfamilias, cum in familia adest
aliquis a lege abstinentiae a carnibus dispen-

cum aliis communiter. Hi enim indigent majori et crebriori cibo, tam ad augmentum naturae quam ad vires solidandas. — Sentit autem Durandus¹, quod si aliquis adolescens esset robustus, et in ipso natura jam attigerit terminum augmenti, is teneretur ad jejunia. Sed haec opinio est contra communem et contra D. Thomam², qui prorsus deobligat juvenes ante finem tertii septennii, et tantum subdit: *Conveniens tamen est ut etiam in hoc tempore se ad jejunandum exerceant.*

An vero aliquis adolescens compleps vigesimum primum annum, v. gr. hora tertia vel nona, teneatur eo die jejunare?

Négant Escobar³, Sporer⁴; et Trullenbach⁵, Diana⁶, etc., apud Salmant.⁷; quia, ut hi dicunt, praeceptum jejunii respicit totum diem integrum, tamquam unicum objectum praecepti. — Sed probabilius affirmant⁸ Pater Concina⁸, Sanchez⁹; et Salmant.¹⁰ cum Bonacina, etc. Ratio, quia praeceptum obligat statim ac tempus obligationis advenit; prout qui perveniens

¹ In 4, dist. 16, qu. 10, v. *Responsio*. — ² 2° 2°, qu. 147, art. 4, ad 2. — ³ Lib. 45, n. 364. — ⁴ Tr. 3, cap. 4, Append., num. 48. — ⁵ Dissert. 2, cap. 19, num. 8. — ⁶ De Matrī, lib. 2, disp. 24, n. 28. — ⁷ Tr. 23, cap. 2, n. 120. — ⁸ Bonacina, disp. ult. de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., num. 7. — ⁹ Loc. cit., n. 4. — ¹⁰ Lib. 4, cap. 2, n. 41. — ¹¹ Lib. 4, tr. 8, cap. 3, num. 2. — ¹² Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 4, a. 6. —

ad locum ubi tenetur ad jejunium, obligatur jejunare statim ac pervenit.

1036. — 6°. Excusantur *senes*. — Sed de his

Dubitatur 1°. *An sexagenarii indistincte sint ab obligatione jejunii immunes?* — Communiter DD. docent sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet. Ita Bonacina¹³, Lessius¹⁴, Laymann¹⁵, Sanchez¹⁶, Abelly¹⁷; Sporer¹⁸ cum Navarro¹⁹, Toleto²⁰, etc. Ratio, quia in istis praesumptio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut a jejunio excusati censeantur. — Sed

Dubium fit: *an teneatur jejunare, si quis certe robustus inveniatur?*

Prima sententia affirmat: eamque tenent Fillucci²¹, Elbel²²; Bonacina²³ cum Valentia, Abulensi, Rodriguez²⁴, Reginaldo; Laymann²⁵ cum Navarro, Cajetano, Toleto²⁶, Sà²⁷, etc. Ratio, quia illi qui in ea aetate vires validas habent, non reputantur ut *senes*. — Haec quidem est probabilis.

Sexagena-
rii excusan-
tur.

Certe ro-
busti proba-
biliter non
excusantur.

¹³ De Jejunio, § 2, num. 2. — ¹⁴ Tr. 27, part. 2, num. 112. — ¹⁵ Part. 3, confer. 16, de Oblig. jejunii, num. 458. — ¹⁶ Valentia, in 2° 2°, disp. 9, qu. 2, punct. 5, v. *Impoten-
ta. - Abulensis*, in Matth., cap. 6, qu. 147. — *Regina*, lib. 4, n. 209. — ¹⁷ Lib. 4, tr. 8, cap. 8, n. 1. — *Navar.*, Man., cap. 21, n. 16. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 147, art. 4, ad 1.

satus, dispensationem ad omnes familiae personas indiscriminatim extendere non posse; sed: « Infirmitatem et aliud quocumque rationabile impedimentum, de utriusque medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium, eximere posse a praecepto abstinentiae in diebus esuriaribus ». S. Poenitentiaria, 19 Januar. 1834.

1036. — ^{a)} Trullenbach, lib. 3, cap. 2, dub. 6, n. 1; Diana, part. 1, tr. 9, resol. 49, sententiam hanc tantummodo non improbant, uti notant Salmant., tr. 23, cap. 2, n. 120. Trullenbach tamen alteram opinionem, eam scilicet quam S. Alphonsus probabiliorem appellat, amplectitur, et existimat illum eo die ad jejunium teneri, si nondum plures refectiones sumpserit.

^{b)} Si nempe ante hoc punctum completi vigesimi primi anni, jejunium non fregerit, ut dicunt Sanchez, Salmant. et Bonacina.

1036. — ^{a)} Sporer, loc. cit., n. 50, a fortiori hoc significat, scribens: « Absolute sexaginta annorum completorum, secundum communem jam DD. sententiam, excusantur a jejunio ». Et auctores citatos allegat. — Pro Navarro tamen, vide notam e ad n. 1031. — Toleto

vero, lib. 6, cap. 4, n. 1, scribit: « Senes post sexagesimum annum, secundum communem sententiam excusantur; licet in hoc non sit regula certa: aliqui enim senilem contrahunt debilitatem ante sexagesimum; aliqui robusti sunt etiam post sexagesimum: ut plurimum tamen sexagesimus annus excusat ».

^{b)} Rodriguez et Toleto videntur hanc sententiam satis perspicue innuere. Rodriguez enim, Sum., part. 1, cap. 24, n. 1, postquam dixit senes non teneri ad jejunium, et senes haberi communiter sexagenarios et ultra, addit: « Quod secundum Cajet. debet relinqu arbitrio boni viri; nam aliqui in aetate quinquaginta annorum sunt debiliores quam alii in sexaginta ». — De Toleto, vide nota superiori ea quae scribit.

^{c)} Sà non citatur pro hac sententia a Laymann; citatur autem a Palao pro opposita, et quidem recte; nam v. *Jejunium*, n. 9, scribit: « Excusat a jejunio aetas.... major sexagesimo ». — Atvero Sà videtur hic irrepsisse ex mendo typographico loco S. Antonini, qui citatur a Laymann pro prima sententia, et qui eam revera tenet, part. 2, tit. 6, cap. 2, § 6, v. *Septimo*.

Eadem si
sit robu-
sti.

Quid, si
compleant
n. annum
die jejunii.

Aequo
probabi-
liter excu-
santur.

Sed non minus probabilis est sententia *opposita*: quam tenent Sanchez¹, Escobar², Holzmann³, Roncaglia⁴ (qui eam tutam vocat); Viva⁵ cum Trullenbach, Molfesio, etc.; Salmant.⁶ cum Villalobos, Leandro, etc. Et probabilem putant Azor⁷, Palaus⁸ cum Sa⁹ et Angles; Elbel¹⁰ ac Mazzotta¹¹. — Ratio: tum quia sic fert universalis consuetudo, ut testantur communius doctores apud Roncaglia; tum quia alias esset res multis scrupulis obnoxia, examinare an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejuniū sustinendum. — Sed ratio potior est: quia hujusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem quam ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; et licet nonnulli in tali aetate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum et inconstans, cum negari non possit, in hujusmodi senibus vires deficere et prolabi in interitum, ita ut si in morbum incidant, difficulter perfecte convalescant. Unde Galenus¹² sic dixit: *Senilis corporis statum..., simili ratione iis qui ex morbo convalescunt, in victu esse curandum.* Hinc commune adagium prodiit: *Senectus ipsa morbus est.*

Objectioni
satisfit.

Nec obstat dicere cum Elbel, quod senes ante sexagenarium annum certe tenentur ad jejuniū: unde cum dubium accedit an deinde ob aetatem excusentur, possidet praceptum. — Nam responde-

tur 1º. Quod cum dubitatur an lex comprehendat aliquem casum aut subjectum, non obligat; quia tunc prorsus perinde est ac si dubitetur an existat lex vel non pro illo casu aut subjecto: et ideo possidet libertas; ut docent Sanchez¹³, Palaus¹⁴ cum Salas, Salmant.¹⁴ et Tamburinius¹⁵. An vero sexagenarii comprehendantur a lege vel non, est quidem dubium, immo valde probabiliter negatur, ut ostendimus: unde hoc casu, non lex, sed libertas possidet. — Respondetur 2º. Quod, etiamsi eo casu possessio staret pro lege, sexagenarii nec etiam tenentur ad jejuniū. Quia, cum senes ad eam aetatem perveniant, duabus ipsis obligationibus obstringuntur: una, servandi praceptum Ecclesiae; altera, tuendi valetudinem. Unde, sicut in dubio prudens timor gravis incommodi excusat a recitatione Officii, ut communiter dicunt Holzmann¹⁶, Viva¹⁷; Salmant.¹⁸ cum Sanchez, Pellizzario, Trullenbach et aliis, ac ipse Elbel¹⁹: ita excusat etiam sexagenarios a pracepto jejunii. Praeceptum enim naturale servandi sanitatem praeponderat pracepto ecclesiastico jejunii; cum in talibus senibus adhuc robustis, ut ait Palaus¹⁹, semper adsit periculum moraliter certum gravis nocimenti aut diminutionis virium, quae semel amissae nunquam recuperantur²⁰.

An autem *annus sexagesimus beatus esse completus ad excusandum?*

Affirmant Sporer²¹ et Elbel²². — Sed

¹ De Matrim., lib. 7, disp. 32, n. 17. — ² Lib. 45, n. 367. — ³ De Praec. Eccl., n. 17. — ⁴ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, qu. 4, resp. 1. — ⁵ De Praec. decal., qu. 10, art. 6, n. 8. — ⁶ Trull., lib. 3, cap. 2, dub. 7, n. 8. — ⁷ Molfes., Sum., part. 1, tr. 10, cap. 4, n. 37. — ⁸ Tr. 23, cap. 2, n. 180. — ⁹ Villal., part. 1, tr. 23, diff. 4, n. 6. — ¹⁰ Lesnd., de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 8, qu. 17. — ¹¹ Part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 4. — ¹² Tr. 30, disp. 8, punct. 2, § 5, num. 6. — ¹³ Angles, de Jejunio, qu. 6, diff. 6. — ¹⁴ Part. 3, confer. 16, de Oblig. etc. jejunii, num. 458. — ¹⁵ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 4, qu. 1. — ¹⁶ Roncaglia,

loc. cit. — ¹⁷ De Sanitate tuenda, lib. 5, cap. 4. — ¹⁸ Elbel, loc. cit. — ¹⁹ Decal., lib. 1, cap. 10, n. 33. — ²⁰ Tr. 1, disp. 3, punct. 7, n. 2. — ²¹ Salas, in 1ma 2da, tr. 8, sect. 25, num: 256. — ²² Tr. 11, cap. 2, n. 110. — ²³ Decal., lib. 1, cap. 8, § 7, v. *Leyes*, num. 1. — ²⁴ De Praec. partic., n. 480. — ²⁵ De Praec. decal., qu. 8, art. 6, num. 8. — ²⁶ Tr. 16, de Horis canon., cap. 8, num. 86. — ²⁷ Sanct., Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 45, n. 6. — ²⁸ Pellassar., tr. 5, cap. 8, num. 115. — ²⁹ Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 27, n. 2. — ³⁰ Tr. 30, disp. 8, punct. 2, § 5, n. 8. — ³¹ Tr. 3, cap. 4, Append., n. 50.

²³ Elbel, part. 5, confer. 13, de Horis canon., n. 443: « In dubio, inquit, an infirmitas sit vere gravis, vel periculum gravis infirmitatis rationabiliter timendum, standum erit judicio periti et conscientiosi medici, vel a superiore, ubi id fieri potest, petenda dispensatio: in quo puncto superiores non debent esse nimis difficiles aut scrupulosi ».

²⁴ Huc referenda videtur dispensatio generalis quam SS. D. N. Pius PP. X, per litteras S. Off., ad archiepiscopum Toletanum die

31 Martii 1906 datis, presbyteris saecularibus sexagenariis in Hispania concessit, nempe: « Benigne declarare dignatus est presbyteros saeculares sexagenarios in Hispania vi bullae Cruciae et indulti pro carnibus vescendis, praecisione facta ab eorum majori vel minori robore, vel infirmitate, uti carnibus posse fieriis II et III Majoris Hebdomadae, sicut fideles laici ».

²⁵ Elbel, part. 3, confer. 16, de Oblig. etc. jejunii, n. 458, id utique requirit in op-

Sufficit an-
num 60 in-
cibus.

alii dicunt sufficere ut sit inchoatus: Viva¹, Mazzotta², Diana³ cum Naldo; et probabile putat Palaus⁴ cum Sà⁵, Angles⁶ et Llamas⁷. Ratio, quia communiter dicitur sexagenarius qui annum sexagesimum inchoavit⁸.

1037. - Dubitatur 2°. *An excusentur a jejunio feminae quinquagenariae?*

Prima sententia affirmat: quam tenent Escobar⁹, Renzi¹⁰; et Narbona, Machado¹¹ ac Pellizzarius¹², apud Diana¹³. Et hanc approbat etiam Sanchez, qui (licet in Tractatu de Matrim.¹⁴ in dubium revo- caverit), in opusculo tamen *Consiliorum*¹⁵, cum Cajetano¹⁶ et aliis eam absolute docet; et probabilem putant Viva¹⁷ et Mazzotta¹⁸. Ratio istorum, quia in feminis antecedit senectus, ita ut quinquagenariae nequeant amplius generare. — *Secunda* vero sententia, quam tenent Laymann¹⁹, Salmant.²⁰, Tamburinius²¹, Croix²², Holzmann²³, Elbel²⁴, Anacletus²⁵, negat quin- quagenarias excusari, nisi adsit specialis

Feminas
quinquage-
narias si-
qui excu-
san.

Allii ne-
gant per se
excusari.

¹ De Praec. decal., qu. 10, art. 6, n. 8. — ² Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 4, qu. 1. — ³ Part. 5, tr. 14, resol. 88. — ⁴ Naldo, Sum., v. Tempus, n. 20. — ⁵ Lib. 45, num. 372 et 373. — ⁶ In 4 Praec. Eccl., cap. 4, qu. 4. — ⁷ Narbona, Annal. tract. Juris, ann. 60, qu. 2, n. 18 et seqq. — ⁸ Lib. 7, disp. 32, n. 17, v. f. — ⁹ Lib. 5, cap. 1, dub. 4, n. 6. — ¹⁰ De Praec. decal., qu. 10, art. 6, num. 8. — ¹¹ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 4, qu. 1. — ¹² Lib. 4, tr. 8, cap. 3, num. 2. — ¹³ Tr. 28, cap. 2, num. 181. — ¹⁴ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7,

circumstantia infirmitatis vel debilitatis. Quia experientia constat quod feminae sine detimento valetudinis facilius jeju- nant; cum ipsae minori indigeant cibo.

Primam sententiam non audeo impro- bare; sed neque audeo probabilem dicere, dum video illam a Laymann, Tamburi- nio, Elbel et Lacroix²⁶ cum aliis omnino rejici, et Dianam dubitare de sua proba- bilitate.

1038. - Dubitatur 3°. *An qui voverit jejunare, puta semel in hebdomada, toto vitae suae tempore, teneatur ad jejunium in aetate sexagenaria?*

Prima sententia, quam tenent Sanchez²⁷; Bonacina²⁸, Renzi²⁹, Palaus³⁰, Escobar³¹; et Tamburinius³² cum Fagun- dez³³ ac Diana³⁴, negat, nisi quis ex- presse voluerit se obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. — Ratio isto- rum, quia votum, cum sit lex particula- ris, non obligat nisi ad instar legis eccl- iasticae.

Prior opi-
nio S. Do-
ctori non
probabilis.

Vovens
jejunium
pro tota vi-
ta.

excusatur.
juxta alios
a sexagesi-
mo anno.

n. 5. — ¹¹ De Praec. Eccl., n. 17. — ¹² Part. 3, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, num. 507, sub 4. — ¹³ Tr. 10, dist. 2, num. 64. — ¹⁴ Laym., loc. cit. — ¹⁵ Tambur., loc. cit. — ¹⁶ Elbel, loc. cit. — ¹⁷ Diana, part. 9, tr. 7, resol. 73. — ¹⁸ Decal., lib. 4, cap. 11, num. 54. — ¹⁹ Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., n. 4, i. f. — ²⁰ In 4 Praec. Eccl., cap. 4, qu. 6. — ²¹ Tr. 30, disp. 8, punct. 2, § 5, num. 8. — ²² Lib. 45, num. 379. — ²³ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 9.

nione, quam probabilem appellat; sed proba- bilius esse opinatur, ut S. Alphonsus supra notavit, sexagenarium robustum non eximi a jejunio.

^{a)} Palaus, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 6, valde probabilem vocat opinionem quae sexagenarios a jejunio excusat, et ibi auctores citat. — Et revera Sà, v. Jejunium, n. 9: « Excusat a jejunio, inquit, aetas... major sexagesimo ». — Angles, de Jejunio, qu. 6, diff. 6, probabile existimat senes excusari « post sexagesimum annum ». — Llamas denique, Method., part. 3, cap. 5, § 20, simpliciter sexa- genarios excusat. — Deinde vero Palaus, ex Joanne Sanchez, quem nec probat nec repro- bat, subdit satis esse sexagesimum annum in- ceptum.

^{b)} In Hom. apost., tr. 12, n. 25, S. Do- tor expresse amplectitur hanc secundam opinionem: « Ad excusandum sexagenarium a jejunio, inquit, sufficit annum sexagesi- mum esse incepsum: ita ajunt Castrop, An- gles, Sà... etc., quia in favorilibus annus incepitus habetur pro completo ». Cfr. etiam Istrus. e Pratica, cap. 12, n. 25.

1037. - ^{a)} Machado, *Perfecto conf.*, tom. 1, lib. 2, part. 4, tr. 3, docum. 9, n. 4, adducit Sanchez id probabile existimantem. — Pelliz- zarius, de Monialib., cap. 6, n. 25, eamdem sententiam probabilem putat. — Et Diana, part. 9, tr. 7, resol. 73, auctores istos affert tamquam probabilem eam judicantes.

^{b)} Cajetanus forte non citatur a Sanchez pro hac sententia, et revera neque in 2am 2ae, qu. 147, art. 4, ad 2, v. *Ad primum de seni- bus*, neque in Sum., v. Jejunium, § Jejunium quibus personis inexcusabiliter sit obligato- rium, id habet de feminis.

^{c)} Croix, lib. 3, part. 2, n. 1318, videtur quidem huic sententiae adhaerere, eam tamen non tenet expresse, nec contrariam expresse damnat aut rejicit.

1038. - ^{a)} Fagundez allegatur utique a Tamburinio, sed videtur esse mendum, cum Tamburinius indicet: « Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., n. 4, fin. », et ista indica- tio Bonacinae conveniat, non autem Fagun- dez. — Diana vero male a Tamburinio allega- tur, cum ipse, part. 1, tr. 9, resol. 20, i. f., utram- que sententiam afferat, at neutram dijudicet.

Verius,
per se non
excusatur.

Secunda tamen verior sententia, quam tenent Laymann¹, Sporer², Anacletus³, Holzmann⁴, Elbel⁵ et Roncaglia⁶, affirmat teneri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. — Ratio, quia votum, quamvis obliget ad instar praeepti ecclesiastici quoad modum, non tamen quoad personas. Unde, sicut adolescens ante vigesimum primum annum potest se obligare ad jejunandum, ita et senes post annum sexagesimum; et satis praesumitur ad id voluisse se obstringere qui vovit jejuniū usque ad mortem, sive *toto vitae suae tempore*.

Limitatio.

Secus autem dicendum cum Anacleto⁷, et Elbel⁸, si quis voveat sine tali expressione, et non advertat ad aetatem sexagenariam. — Tunc enim non tenetur: quia eo casu vel censemur se obligasse ad instar praeepti ecclesiastici, juxta primam sententiam; vel quia tunc supervenit notabilis mutatio, ad quam si advertisset, non intendisset se obligare, juxta dicta n. 226.

1039. — Dubitatur 4°. *An religiosi sexagenarii excusentur a jejuniis regulae?*

Alli di-
cunt reli-
giosos sex-
agenarios ex-
cusari a je-
junii regu-
lae.

Affirmant Sporer⁹, Holzmann¹⁰, Tamburinius¹¹; item Rodriguez¹², Pasqualigo et Sanctius, apud Salmant.¹³ Quia pariter dicunt praeeptum regulae obli-

¹ Lib. 4, tract. 8, cap. 3, num. 2. — ² Tract. 8, cap. 4, Append., n. 51. — ³ De Praec. Eccles., num. 26. — ⁴ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, qu. 4, resp. 1. — ⁵ De Praec. Eccles., n. 26, v. Dices 2. — ⁶ Pasqual., Prax. jejunii, decis. 269, n. 8. — ⁷ Joan. Sanct. [Sanchez], Select. disp. 54, num. 8. — ⁸ Tr. 23,

⁹ Anacletus, loc. cit., n. 78 et 79; Elbel, confer. 18, n. 528, asserunt easdem in generali causas, quae a jejunio ecclesiastico excusant, excusare etiam a jejunio quod ex voto debetur, dummodo non constet de alia voventis intentione. Quod quidem ab Elbel, n. 529, his verbis explicatur: « Minime dubitandum, inquit, quin aliquis possit sibimet ponere legem strictius obligantem: immo talem a quavis Fratre Minore vi professionis sibi poni constat... Cum enim quisque illorum voveat *toto tempore vitae suae servare regulam S. P. N. Francisci*, et vi hujus sanctae regulae jubeamur servare triplex jejunium, etc, sequitur plane quod.... et senes post completum sexagesimum adhuc teneantur ad observationem hujus, modo supponantur valentes et potentes viribus ».

1039. — ¹⁰ Sporer, tr. 3, cap. 4, Append., n. 51, probabilem; Hieronymus Rodriguez, Quaest. regular., resol. 75, n. 10, valde probabilem sententiam hanc existimant.

gare ad instar praeepti ecclesiastici. — Sed negant Azor¹⁴, Elbel¹⁵, Roncaglia¹⁶; et Salmant.¹⁷ cum Bordono, etc.

Alli ne-
gant.

S. Doc-
toras
distinguit.

Ego distinguendum puto, et dico non excusari, si in regula quam religiosi profitentur, expresse promittatur observantia usque ad mortem. Secus, si promissio fit sine illa clausula usque ad mortem, juxta id quod diximus in praecedenti Dubio. Et hujus sententiae videntur quidem esse Salmant.¹⁸; cum asserant in eorum regula (secundum quam loquuntur) observantiam usque ad mortem promitti.

1040. — Dubitatur 5°. *An jejunium subrogatum voto castitatis obliget voventem post sexagesimum annum?*

Negat Tamburinius¹⁹ cum aliis; quia in illa aetate, ut ait, ipsa senectus, utpote magnis infirmitatibus obnoxia, aequivalenter est morbus a jejunio excusans. — Affirmat vero Lacroix²⁰, dicens quod, sicut senes tenerentur in ea aetate ad castitatem, sic tenentur ad jejuniū illius vice impositum. Sed haec ratio non convincit; nam nimis probat: probaret enim quod si vovens gravi laboraret morbo, adhuc teneretur ad jejuniū.

Alli ne-
gant sex-
agenarios te-
neri jejuniū
subrogato
castitati.

Alius af-
firmat.

Quapropter, cum senectus morbo aequiparetur eisdemque aerumnis subjicia-

Opinio ne-
gans, S. Do-
ctori non
improbabi-
lis.

cap. 2, num. 132. — ¹¹ Part. 8, confer. 16, de Oblig. etc. Jejunii, n. 460. — ¹² Tr. 9, qu. 2, cap. 2, qu. 4, resp. 1. — ¹³ Loc. cit., n. 132. *Bordon.* Variar. resolut. 18, n. 6. — ¹⁴ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, ex n. 10. — ¹⁵ Lib. 3, part. 2, num. 1320.

¹¹ Ascanius Tamburinius, *de Jure abbatum*, tom. 2, disp. 12, qu. 5, n. 7, huic opinioni in ultima editione (anni 1680) adhaerere videtur, quatenus eam ultimo loco exponit; sed certe in prioribus editionibus, ut est Romana 1630, loc. cit., n. 4, oppositam expresse tuebatur.

¹² Azor, part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 3, loquitur de correlativo casu, dicens religiosos adolescentes teneri ante vigesimum primum regulae jejuniis.

¹³ Salmant., loc. cit., adducunt quidem Discalceatos, sed exempli gratia tantum, nec suam doctrinam ad eos coarctant; quin etiam, rationem omnino generalem afferunt: « Religiosi professi, inquit, tenentur ad regulae jejuniā ante vigesimum primum annum, ergo etiam tenentur post sexagesimum. Secundo promissio observationis regulae fuit voluntaria et perpetua, hoc est sine mitigatione usque ad mortem, sicut promittimus nos Carmelitae Discalceati; ergo quatinus vires sup-

Sed vide-
tur peten-
da dispen-
satio.

Propositio
damnata de
labore ex-
plicatur.

Quenam
artes excu-
sent.

tur, non omnino improbabilis videtur prima sententia. — Sed cum res sit valde dubia, putarem hunc teneri ad impetrandum dispensationem: pro qua aetas illa est quidem sufficiens causa.

1041. — Tertia causa est LABOR.

Ante omnia, hic est advertenda propos. 30 damnata ab Alexandro VII, quae dicebat: *Omnes officiales qui in republica corporatier laborant sunt excusati ab obligatione jejuniæ, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio.* — Merito Pontifex præfamat propositionem damnavit; quia secundum eam omnes laborantes, sive ob officium sive ob recreationem, sive labor esset compatibilis sive non cum jejunio, essent excusati: quod falsum est. Ideo igitur fuit illa proscripta, quia nimis generaliter loquebatur. — Ceterum omnes artes quae exerceri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, a jejunio excusant, eo quod in eis multi spiritus consumuntur.

Hujusmodi artes laboriosas exercere, et a jejunio excusari, ex communi sententia dicuntur *fossores, agricolae, lapi- cidae, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuti, aurigae, nautae remigantes, fabri lignarii, ferrarii et murarii.* — Ita communiter Salmant.¹, Concinna², Elbel³ et alii.

Iis merito adduntur *cursores*: cum Sanchez⁴, Wigandt⁵, Roncaglia⁶, Sporer⁷. — *Sutores* qui calceos conficiunt; non vero qui coria scindunt⁸: Sanchez⁹,

¹ Tr. 28, cap. 2, num. 186. — ² Dissert. 2, de Jejunio, cap. 24, n. 2. — ³ Part. 3, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 508 et 509. — ⁴ Consil. lib. 5, cap. 1, dub. 10, n. 6. — ⁵ Tr. 5, exam. 4, n. 92. — ⁶ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2. — ⁷ Tr. 8, cap. 4, Append., n. 58. — ⁸ Loc. cit., dub. 7, num. 5. — ⁹ Tr. 28, cap. 2, n. 186. — ¹⁰ Loc. cit., n. 509. — ¹¹ Part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 8. — ¹² Tr. 30, disp. 8, punct. 2, § 5, n. 10. — ¹³ Tr. 5, exam. 4, n. 92. — ¹⁴ Tr. 8, cap. 4, Append., num. 58. — ¹⁵ Loc. cit., num. 186. — ¹⁶ Loc. cit., n. 10. — ¹⁷ Loc. cit., qu. 8. — ¹⁸ Part. 3, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 509. — ¹⁹ Tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, num. 10. — ²⁰ De Praec.

Salmant.²¹, Elbel¹⁰, Azor¹¹, Palaus¹², Wigandt¹³ et Sporer¹⁴. — Item *furnarii*: Salmant.¹⁵, Holzmann¹⁶, Palaus¹⁷. — *Pistores*: Azor¹⁷, Elbel¹⁸, Palaus¹⁹, Holzmann²⁰. — *Coqui* plures dapes et multis personis praeparantes, si fere per diem laborent; ut Salmant.²¹ et Sporer²², Roncaglia²³ et Tamburinius²⁴. Secus, si pauca fercula parent, vel tantum praesideant inferioribus ministris. — *Typographi* prælum versantes, non vero typos componentes: Concinna²⁵, Salmant.²⁶, Holzmann²⁷, Elbel²⁸. — *Famuli* qui vehementer tota die incumbunt majoribus laboribus; ut Laymann²⁹ et Sporer³⁰. Non vero ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servitia domus exhibentes; ut Tamburinius³¹. — *Secantes* lapides; *percur- santes* urbem ad vendendas merces: Croix³². — *Ornantes* templo scalas circumferendo: Tamburinius³³. — Qui autem bene advertit omnes hos laborantes non excusari a jejunio, nisi laborent saltem per majorem diei partem; non vero, si per duas vel tres horas.

Barbitonsores communiter non excusantur; ut docent Lessius³⁴, Laymann³⁵, et Salmant.³⁶, etc. cum communi. — Excipe, nisi aliquis artem suam sine refectione exercere non valeret propter laboris molestiam vel propter complexionis debilitatem; ut dicunt Palaus³⁷, Sanchez³⁸, Mazzotta³⁹, Concinna⁴⁰; et Ledesma⁴¹, Fagundez⁴² ac Leander⁴³, apud Salmant.⁴⁴, ex Lessio⁴⁵.

Eccl., n. 15. — ²¹ Loc. cit., n. 186. — ²² Loc. cit., n. 58. — ²³ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2. — ²⁴ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 27. — ²⁵ Dissert. 2, de Jejunio, cap. 24, n. 7. — ²⁶ Loc. cit., n. 186. — ²⁷ Loc. cit., n. 15. — ²⁸ Part. 3, confer. 18, num. 509. — ²⁹ Lib. 4, tr. 8, cap. 3, n. 8. — ³⁰ Loc. cit., n. 58. — ³¹ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 25. — ³² Lib. 8, part. 2, num. 1380. — ³³ Lib. 4, cap. 2, n. 48. — ³⁴ Lib. 4, tr. 8, cap. 3, n. 8. — ³⁵ Tr. 28, cap. 2, num. 189. — ³⁶ Tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, num. 10. — ³⁷ Consil. lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 8. — ³⁸ Tr. 2, disp. 1, qu. 4, cap. 4, § 4, qu. 2. — ³⁹ Dissert. 2, de Jejunio, cap. 24, n. 6. — ⁴⁰ Loc. cit., n. 43, i. f.

petunt, ad regulæ jejunia tenentur; alias pecabunt juxta uniuscujusque regulæ obligationem.

1041. — a) Azor, Palaus, Wigandt et Sporer, locis citatis, simpliciter sutores excusant.

b) Holzmann, de Praec. Eccles., n. 15, furnarios praetermittit.

c) Tamburinius, Decal., lib. 4, cap. 5, § 7,

n. 30, in omnibus concordat, excepto quod non loquitur de eo qui scalas circumfert.

d) Martinus Ledesma, 2a 4ae, qu. 17, art. 3, dub. 9, propos. 2; Fagundez, de 4o Praec. Eccles., lib. 1, cap. 8, n. 16; Leander, de Praec. Eccles., tr. 5, disp. 8, qu. 70, a Salmant., loc. cit., n. 139, allegantur ut qui excusent simpliciter barbitonsores; Leander ta-

Item Palaus¹, et Ledesma ac Angles², apud Sanchez³, excusant etiam sartores. — Sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent; ut ait Concina⁴. Vel nisi aliquando deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere, ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, et non possent necessarias vestes confidere; ut dicunt Roncaglia⁵ et Salmant.⁶

Pictores et scribae sive notarii non excusantur; ut verius docent Salmant.⁶, Tamburinius⁷, Viva⁸, et Elbel⁹ cum communi, ut asserit; contra Henriquez, Machado¹⁰, Leandrum¹¹ et Pasqualigo¹², apud Salmant.¹³: nisi labor sit talis ut non posset exerceri cum jejunio sine magna difficultate. Neque horologiarii; ut ait idem Elbel. Sed excipe eos qui magna horologia conficiunt, ad quae construenda magnis viribus opus est.

Alii absolute excusant molitores, argentarios et sculptores; at Concina¹⁴ hos non excusat nisi ob debilitatem personae. — Sed melius puto dicendum, in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis et cum jejunio incompatibilis. Regula enim communiter recepta est cum Lessio¹⁵, quod qui sine magno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non la-

boriosam, exercere, vel propter debilitatem personae, vel propter aliam peculiarum circumstantiam, is non tenetur ad jejunium.

1042. - Hic quaeritur 1º. *An artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccant si in die jejuniū laborem assumunt?*

Prima sententia probabilis affirmat, quam tenet S. Antoninus¹⁶, Concina¹⁷ cum Gabriele, Durando et Armilla¹⁸. — Et hanc clare tenet etiam S. Thomas¹⁹, ubi sic ait: *Si operis labor commode differri possit aut diminui absque detimento corporalis salutis et exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis vel spiritualis vitae; non sunt proprius hoc Ecclesiae jejunia praetermittenda.*

Verum secunda communis sententia, quam tenet Silvester²⁰, Navarrus²¹, Salmant.²², Viva²³, Lessius²⁴, Roncaglia²⁵, Elbel²⁶; Sanchez²⁷ cum Toletto, Ledesma, Medina, et alii innumeri, dicit hos non peccare, quamvis non indigent pro sui vel suorum sustentatione. — Probatur ex decreto sive oraculo vivae vocis, prolatu ab Eugenio IV anno 1440; ut testantur omnes auctores²⁸ citati, utque habetur in *Compendio Privilegiorum Fratrum Minorum*²⁹). In illo enim sic fertur Pontifex

Artifices
di vites ex
officio labo-
rantes:

probabi-
ter peccant,
si laborent
die jejuniū.

Communi-
ter negatur.

¹ Tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 10. — *Martin. Ledesma*, 2^a 4ta, qu. 17, art. 8, dub. 9, propos. 2. — ² Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 7 et 6. — ³ De Jejunio, cap. 24, n. 6. — ⁴ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2, v. f. — ⁵ Tr. 23, cap. 2, n. 189. — ⁶ Loc. cit., num. 140. — ⁷ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 25. — ⁸ De Praec. decal., qu. 10, art. 6, num. 4. — ⁹ Part. 3, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 510. — ¹⁰ Joan. Henr., *Quæstiones practicas*, sect. 16, qu. 27, n. 62. — ¹¹ Elbel, part. 3, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 510. — ¹² De Jejunio, cap. 24, n. 6. — ¹³ Lib. 4, cap. 2, num. 48, i. f. — ¹⁴ Part. 2, tit. 6, cap. 2,

§ 6. — ¹⁵ Dissert. 2, de Jejunio, cap. 24, num. 4. — *Gab. Biel*, in 4, dist. 16, qu. 3, art. 1, nota 4, v. *Tertia causa*. — *Durand. a S. Portisso*, in 4, dist. 15, qu. 10, n. 6. (lit. D). — ¹⁶ 2^a 2ta, qu. 147, art. 4, ad 3. — ¹⁷ V. *Jejunium*, n. 24. — ¹⁸ Tr. 23, cap. 2, n. 184 et 186. — ¹⁹ In propos. 30 Alex. VII, n. 1. — ²⁰ Lib. 4, cap. 2, n. 42. — ²¹ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, num. 2. — ²² Part. 3, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 508. — ²³ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 4. — ²⁴ Tolet., lib. 6, cap. 4, n. 3. — *Martin. de Ledesma*, 2^a 4ta, qu. 17, art. 8, dub. 9, propos. 2. — *Joan. Medina*, Cod. de Jejunio, qu. 9, v. *De his qui*.

men eos excusat dumtaxat si per totam integrum diem artem suam exerceant.

^{c)} Angles, *de Jejunio*, qu. 6, diff. 10, negat sartores a jejunio excusari.

^{f)} Salmant, *loc. cit.*, n. 140, auctores istos allegant, ut qui scribas simpliciter excusent. — Atvero Machado, *tom. 1, lib. 2, part. 4, tr. 4, docum. 1, n. 3*, dicit tantum eximi a jejunio omnes qui manibus laborant. — Leander, *loc. cit.*, qu. 71, 123 et 124; et Pasqualigo, *decis. 335, n. 2*, et *decis. 306, n. 3 et 4*, scribas et pictores excusant, modo artem suam per totam diem exerceant.

1042. — ^{a)} Armilla, v. *Jejunium*, n. 4, insinuat hanc opinionem, eo quod excusat eos

qui ex necessitate cujuscunque debiti operis non possunt jejunare».

^{b)} Navarrus, *Man.*, cap. 21, n. 16, excusat artifices, « sive sint divites sive pauperes...», quia nullus eorum qui operi laborioso incumbunt, ut plurimum tam dives est, qui suo labore ad aliquid ex praedictis non indigeat », scilicet, ut ipse antea dixit: « Non potest [sine labore assiduo] se aut suam familiam sustentare, aut collocare suas filias, aut studiis filiorum necessaria suppeditare, nec sibi nec suis ad cultum decentem necessaria comparare ».

^{c)} Uno Roncaglia excepto.

^{d)} Habetur ibi v. *Jejunium*, n. 2; sed si-

declarasse: *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites sint sive pauperes, non teneantur jejunare sub pracepto peccati mortalis. Et quod absolvunt possunt, et induci ad eleemosynas et alia bona facienda.*

Respondetur objectio-
nibus.

Alicui^{e)} hujusmodi declaratio visa est apocrypha, dicenti: 1°. Inepta videri verba illa: *sub pracepto peccati mortalis*; ergone declarat pontifex teneri sub veniali? et cur? Sed respondetur: quia facile hujusmodi divites possunt venialiter peccare, assumendo laborem propter cupiditatem lucri; juxta dicta n. 885, v. *Utrum*. Et ob hanc causam rationabiliter monet Pontifex eos inducendos esse ad alia bona opera facienda. — 2° Inepta etiam videri alia verba illa: *et quod absolvunt*; si non peccant, a qua culpa absolvit debent? Sed hoc clare intelligitur; eo quod forte ii tamquam indispositi a confessariis dimittebantur, propterea Eugenius declaravit bene eos absolvit posse, non quidem a transgressione jejunii, sed ab aliis peccatis confessis.

Caeterum, usquedum mihi non constabit falsitas hujus declarationis, nunquam audebo eam apocrypham dicere, postquam tot classici auctores communiter pro vera illam habent, et super ea suam sententiam fundant.

Ratio autem hujus sententiae mihi videtur esse: quia valde interest reipublicae ne causa jejunii operarii intermittant exercere artes quibus ex suo officio incumbunt. Si enim in diebus jejunii tantum pauperes laborare possent sine jejunii obligatione, plures, quibus non est opus actualiter laborare ad se sustentandum, laborem intermitterent: quod certe verteret in notabile reipublicae detrimentum.

¹ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 18. — *Leand.*, de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 8, qu. 61. *Pasqual.*, Prax. jejunii, decis. 290, n. 4. — ² Dissert. 2, cap. 24, num. 8. — ³ Disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., n. 8 et 9. — ⁴ Loc. cit. — ⁵ In propos. 80 Alex. VII, n. 5. — ⁶ Lib. 4, n. 216. —

gnatur littera o parva, qua significatur oraculum esse vivae vocis non authenticum.

^{e)} Auctor iste est Concina, *dissert. 2, de Jejunio, cap. 24, n. 1.*

^{1044. — a)} Bonacina, *disp. ult., de Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., n. 9*; Azor, *part. 1,*

1043. — Quaeritur 2°. An artifices qui laborando sine gravi incommodo jejunare valent, teneantur ad jejunium?

Prima sententia negat, quam tenent Tamburinius¹; et Leander et Pasqualigo, apud Concinam². — Ratio: tum quia consuetudo communiter a jejunio eximit omnes qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt quod raro et per accidens evenit, sed quod communiter et per se contingit; tum quia ab Eugenio IV in praefata declaratione omnes hi fuerunt dispensati.

Alli excusant labentes, etsi jejunium non sit grave incommodum.

Secunda vero sententia, quam tenent Bonacina³, Concinam⁴, Viva⁵, Reginaldus⁶, affirmat teneri; modo tamen sit manifestum quod ipsi jejunando grave non subeant incommodum: cum ex una parte lex universe obliget omnes qui valent cum levi incommodo jejunare: et ex altera satis non constat Eugenium voluisse cum eis dispensare. — Secus vero dicendum, si dubium sit an jejunando grave perferant incommodum; quia ex communiter contingentibus, in dubio prae sumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis.

Alli affirmant tunc teneri,

nisi sit dubium de gravi incommodo.

Haec secunda sententia, speculative loquendo, videtur probabilius; sed in praxi vix reperietur unus qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur.

Secunda opinio. speculative probabilius; prima, practice.

1044. — Quaeritur 3°. An excusentur a jejunio exercentes artes laboriosas in diebus in quibus vacant a labore?

Commune est inter doctores, quod ii qui uno vel altero die non laborant non tenentur jejunare. Ita Sanchez⁷, Bonacina⁸, Azor⁹, Roncaglia¹⁰, Elbel¹¹, Tamburinius¹²; Croix¹³ cum Mendo et Diana. Ratio, quia in primo die excusantur ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumptum in die praecedenti: in altero,

Cessans ab opere uno vel altero die excusa tur,

¹ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 7, num. 10. — ² Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2. — ³ Part. 8, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, num. 518. — ⁴ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 24. — ⁵ Lib. 3, part. 2, num. 1883. — ⁶ Mendo, Statera, dissert. 8, qu. 7. — ⁷ Diana, part. 1, tr. 9, resol. 9.

lib. 7, cap. 17, qu. 8, hanc tuentur sententiam, si tamen isti artifices jejunando grave sentinent incommodum ob laborem praecedentis diei, aut si redderentur inepti ad laborem sequenti die suscipiendum, ut ipse S. Alphonsus inferius notat.

ad servandas vires propter laborem in subsequenti die assumendum.

Sed quid, si in illis duobus diebus posset aliquis sine gravi incommodo jejunare?

Bonacina¹; Ledesma et Medina, apud Viva², affirmant teneri: nisi experti jam fuerint ex praecedenti labore laxatos manere, vel minus aptos reddi ad laborem pro die sequenti. E contrario Elbel³, Sanchez⁴ cum Victoria⁵, etc.; Diana⁶ cum Fagundez et Hurtado, absolute excusant; quia ipse labor lassitudinem infert. — At ego sentio cum Viva⁶, pariter distinguendum, ut in praecedenti Quaestione: nempe, quod si manifeste ipsi grave incommode ex jejunio non sustinerent, tenerentur jejunare. Secus, si non manifeste: in dubio enim excusantur; quia ex communiter contingentibus praesumptio stat pro necessitate alimenti, ut vel reficiantur a labore exercito, vel idonei redendantur ad laborem exercendum.

1045. — Quaeritur 4°. *An qui laborem assumit ut eximatur a jejunio excusetur a culpa?*

Non videtur dubitandum quod hic, postquam graviter est defatigatus, etiam malo fine, et etiamsi praeviderit defatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, ad illud non tenetur; ut communissime docent Laymann⁷, Pater Concina⁸; Sporer⁹ cum Medina; ac Diana¹⁰ et Silvester, Paludanus, Sanchez, Palaus,

¹ Disp. ult., de Praec. Eccles., qu. 1, punct. ult., n. 9. — *Petr. de Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 27, cap. 2, dub. 8, post concl. 5, v. *Adverte*. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 10, v. *Per necessitatem*. — ² In propos. 30 Alex. VII, n. 9. — ³ Part. 3, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 518. — ⁴ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 10. — ⁵ Part. 1, tr. 9, resol. 9. — *Fagund.*, de 4° Praec. Ecc., lib. 1, cap. 8, n. 16. — *Thom. Hurtad.*, Resol. mor., tr. 10, Append., cap. 9, n. 136, 139 et 140 (non citatur a Diana). — ⁶ In prop. 30 Alex. VII, n. 9. — ⁷ Lib. 4, tr. 8, cap. 3, n. 6, v. f. — ⁸ Dissert. 2, cap. 22, n. 2. — ⁹ Tr. 3, cap. 4, Append., n. 61. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 10. — *Silvest.*, v. *Jejunium*, n. 24. — *Paludan.*, in 4, diat. 15, qu. 4, art. 2, concl. 5, (n. 19.) — *Sanct.*, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 12 et 18. — *Palaus*, tr. 80, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 10. — *Filiu.*, tr. 27, part. 2, n. 128. — *Pasqual.*, Prax. jejunii, decis. 820, n. 1. — ¹⁰ Lib. 3,

Filiuccius et Pasqualigo (qui asserit communem esse sententiam), apud Croix¹⁰. — Ratio, quia jam ille est factus moraliter impotens ad jejunandum.

An autem iste apponendo impedimentum peccet contra jejunii paeceptum?

Negant Salmant.¹¹; cum Pasqualigo, Sanctio et Rocafull, apud Croix¹² Ratio, ut dicunt, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest se extrahere ab obligatione legis: sicut se eximit ab obligatione jejunii qui egreditur e sua patria, ubi aderat obligatio jejunandi, ut alium locum aeat in quo tale paeceptum non adest. — Sed omnino affirmandum cum sententia communi, quam tenent Sanchez¹³, Azor¹⁴, Pater Concina¹⁵, Mazzotta¹⁶, et Diana¹⁷ (qui ait ab hac sententia non recedendum, quidquid prius alibi dixerit); item Viva¹⁸ et Croix¹⁹, qui dicunt contrariam sententiam communiter rejici. Ratio, quia licet is non peccet contra paeceptum jejunii, omittendo jejunium post defatigationem; peccat tamen, quia operatur in fraudem paecepti: omnis enim lex obligat ne quid fiat data opera ut lex eludatur; ex D. Thoma. Vide num. seq.

1046. — Quaeritur 5°. *An peccet contra legem jejunii qui sine justa causa laborem assumit, quamvis non in fraudem paecepti?*

Negant Roncaglia²⁰; Bonacina, Ledesma, Medina, Leander, Pasqualigo et alii, apud Croix²¹.

part. 2, n. 1384. — ¹¹ Tr. 11, cap. 2, num. 164. — *Pasqual.*, loc. cit., n. 3. — *Joan. Sanct.*, Select. disp. 54, num. 14. — *Rocafull*, Prax. theol. mor., tom. 2, tr. 6, lib. 8, cap. 9, n. 158 et 164. — ¹² Loc. cit., n. 1384. — ¹³ Loc. cit., dub. 7, num. 11 et 13. — ¹⁴ Part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 9, i. f. — ¹⁵ Dissert. 2, cap. 1, § 2, num. 1, ad 2. — ¹⁶ Tr. 1, disp. 2, qu. 2, cap. 4. — ¹⁷ Part. 10, tr. 14, resol. 11. — ¹⁸ De Praec. decal., qu. 10, art. 6, n. 7. — ¹⁹ Loc. cit., n. 1384, i. f. — *D. Thom.*, 1° 2°, qu. 71, art. 5. — ²⁰ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2. — *Bonac.*, disp. ult., de Praec. Ecc., qu. 1, punct. ult., num. 9, cum disp. 2, de Peccat., qu. 8, punct. 1, n. 16. — *Petr. de Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 27, cap. 2, dub. 5, post concl. 6, v. *Dico 2*. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 10. — *Leand.*, de Praec. Ecc., tr. 5, disp. 8, qu. 156. — *Pasqual.*, decis. 317, n. 4 et 5. — ²¹ Lib. 8, part. 2, n. 1384.

^{b)} Victoria, a Sanchez utique pro hac sententia citatur, absque tamen loci indicatione; et revera haec tantum scribit in suis Comment. manuscriptis *ad 2am 2ae*, qu. 147, art. 4: « Dico quod quicumque ex quacumque causa suscipit laborem, quo stante non potest jejunare, excusatur ». Et inferius: « Ego puto

quod quamvis accipiat laborem tamquam voluntarium et sine causa, non peccat mortali- ter, quia sine fraude iter arripit, cum quo non stat jejunium ». MS. Vatic. Ottobon., cod. 1015b, fol. 347^t.

1045. — ^{a)} Diana, part. 1, tr. 9, resol. 40, opiniones tantum de hac re exponit, nec de

nisi, juxta
quod am-
posset faci-
le jejunare.

Aiii abso-
lute excu-
sant.

S. Alphon-
sus distin-
guit.

Assumens
laborem ut
eximatur a
jejunio:

post gra-
vem defati-
gationem ex-
imitur;

apponen-
do impedi-
mentum, ja-
xta quos-
dam non
peccavit.

Omnino
affirman-
dum cum
peccasse.

Assumen-
tem labo-
rem sine ju-
sta causa.
alii negant
peccare.

Omnino
affirmant
cum eum
secare.

Objectioni
mitat.

Sed oppositum pariter omnino tenendum; ut censem Laymann^{a)}, Sanchez^{b)}; Palaus^{b)} cum Navarro, Cajetano, Toleto, Abulensi, Filluccio, etc. communiter; item Croix¹ cum Sanchez^{b)}, Diana ac aliis. Et hanc clare docet S. Thomas^a, ubi loquens de eo qui se occupat talibus, quibus ab eundo ad ecclesiam impeditur (nempe ad Sacrum audiendum), damnat de peccato omissionis; et rationem adducit: *Qui enim vult aliquid cum quo aliud simul esse non potest, ex consequenti vult illo carere.* — Nec obstat dicere quod, si quis obligatus ad Sacrum audiendum, alio pergit ubi non adest tale praecipsum, eo fine ut eximatur, vel praevidentis sic eximi ab obligatione Missae, non peccat. Nam bene respondet Mazzotta² quod hic talis alio eundo omnino eximitur a debito Sacri audiendi; sed qui opus assumit ad se liberandum, vel praevidentis se liberatum iri a jejunio, adhuc remanet ad illud obligatus, licet postea propter laborem assumptum a jejunio excusetur.

Notat autem Sanchez^{c)} cum Victoria et aliis, quod si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licet non necessarium, assumit laborem, non peccat contra praecipsum jejunii si postea non jejunet. Et

Quid, si
laboret ex
fine utili
non neces-
sario.

Navar., Man., cap. 21, n. 17. - *Cajetan.*, Sum., v. *Jeju-*
nium, cap. 8. - *Tolet.*, lib. 6, cap. 4, n. 4. - *Abulensis*, in
Matth., cap. 6, qu. 140. - *Fili.*, tr. 27, part. 2, n. 125. -
¹ Lib. 8, part. 2, n. 1884. - *Diana*, part. 10, tr. 14, resol. 11.
- ² 1° 2°, qu. 71, art. 5. - ³ Tr. 1, disp. 3, qu. 2, cap. 4,
v. *Dico* 2°. - ⁴ *Consil.*, lib. 5, cap. 1, dub. 7, num. 16. -
Victoria, in 2° 2°, qu. 147, art. 4 (MS. Vatic. Ottobon.,
cod. 1015 b, fol. 847¹). - ⁵ De *Jejunio*, § 2, n. 8. - ⁶ Tr. 8,

idem ait de itinerante ex aliqua causa honesta, etsi non necessaria, puta ad vi-sendos propinquos vel patriam, ad venandum, ad ludendum pila; tunc enim semel vel iterum excusat^{c)}. — Sed his non universe acquiesco: praesertim si sola delectationis causa iter sive alias labor suscipiatur; ut bene ajunt Abelly^d et Sporer^e.

Caeterum probabiliter Elbel^f; Sporer^g cum Laymann; et Sanchez^h cum Cajetano, Navarro, Angles et aliis communiter, excusant a culpa eos qui, licet ex proprio officio non laborent, tamen laborem aliquem magnum assumunt ob rarum lucrumⁱ). Sicut probabiliter non peccant qui ob hujusmodi causam laborant in die festivo; ut ait idem Sanchez, utque diximus de tertio Praecepto *n. 301* et *n. 332* cum aliis.

Laborans
ad rarum
lucrum pro-
babili ter
non peccat.

1047. - Ratione pariter laboris excusantur a jejunio *iter facientes pedestre* per majorem diei partem; ut probabiliter docent Sanchez^h, Lessius^{a)}, Holzmann¹¹, Palaus^{b)} et alii communiter. — Sicque pariter excusantur *muli ones* et *agasones pedestres* mulas aut asinos ducentes; ut Salmant.¹² cum Sanchez^{b)}, Palao^{b)}, Toleto^{b)}, Laymann^{b)}, etc.

Hoc tamen intelligitur 1°. Nisi per-

cap. 4, Append., n. 61. — ⁷ Part. 8, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 526. — ⁸ Loc. cit., num. 60. - *Laym.*, lib. 4, tr. 8, cap. 8, num. 8. - ⁹ *Consil.*, lib. 5, cap. 1, dub. 7, num. 2. - *Cajetan.*, Sum., v. *Jejunium*, cap. 3. - *Navar.*, Man., cap. 21, n. 16. - *Angles*, de *Jejunio*, qu. 6, diff. 12. - *Sanch.*, loc. cit., n. 2. - ¹⁰ Loc. cit., dub. 10, num. 8. - ¹¹ De *Praec. Eccl.*, num. 15. - ¹² Tr. 28, cap. 2, num. 187.

causa, nisi frequenter fiat; tunc enim peccatum esset contra jejunii legem.

^{c)} Sanchez, *Consil.*, lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 18, ludentem pila aut venantem, semel et iterum excusat, si id faciat exercitiu aut recreationis causa; illum vero, qui patriam vel propinquos inviseret, ne aliis dilebus a scholis abesset (ibi enim de scholari disputat), toties n. 17, excusat quoties libuerit.

^{d)} Sporer dicit: Ad « honestum lucrum ».

1047. - ^{a)} Lessius, lib. 4, cap. 2, n. 43, illos excusat qui ad nundinas vel ad alia negotia iter conficiunt, « praesertim pedites ». - Palaus vero, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 10, excusat iter pedibus facientes, « si quatuor vel quinque leucas pertransire debeat ».

^{b)} Sanchez, loc. cit., dub. 10, n. 6; Palaus,

Iter fa-
ciens pedi-
bus, quando
eximatur.

ulla judicium profert; unde non recte citatur a Sporer; quin etiam *resol.* 52, Diana, quamvis neget sibi displicere sententiam Sanchezii, attamen subdit recedendum non esse a sententia quae negat excusari illum qui ea intentione laborem assumit.

1046. - ^{a)} Laymann, lib. 4, tr. 8, cap. 3, n. 5, illicitum esse ait corporis exercitia haud necessaria, v. g. pilae lusum instituere, « cum proposito jejunium idcirco solvendi ».

^{b)} Sanchez, *Consil.*, lib. 5, cap. 1, dub. 7, n. 15, ex parte consentit, asserens peccatum esse contra jejunii legem, si talis labor sit injustus, scilicet si assumatur ob finem in honestum; idemque tenet Palaus, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 10. Secus vero ait accidere Sanchez n. 16 et 17, si labor sit honestus; etiam si, n. 18, assumatur solius recreationis

sona, completo itinere et alia refectione non sumpta in notabili quantitate, jam postea satis se reficiat: tunc enim nequit secundam comedionem facere, nisi die sequenti iter prosequi deberet. — Intelligitur 2º. Nisi iter commode differri possit; ut docet D. Thomas¹, dicens: *Si peregrinatio.... commode differri possit...., non sunt propter hoc Ecclesiae jejunia praetermittenda.* Et eum sequuntur Lessius²; et Laymann³ cum Silvestro, Toletto et Medina. Quando autem, incepto itinere jejunii dies intercurrit, non teneatur itinerans ab illo desistere ut jejunet; uti docent^{c)} Sanchez⁴ cum Abulensi, Laymann; et Sporer⁵ cum aliis communiter.

Sed dubitatur 1º. *Quale iter communiter loquendo sufficiat ad excusandum?*

Pasqualigo apud Croix⁶ dicit satis esse iter septem milliarium, id est duarum leucarum et mediae (leuca enim importat hic spatium trium milliarium, sive unam horam itineris). — Sed haec opinio ab aliis non recipitur: qui probabiliter dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum; ut Salmant.^{d)}, Palaus⁷; Viva⁸ cum Trullenbach et Diana: quamvis Lacroix^{e)} cum Bonacina, Filluccio^{f)}, etc., requirat iter ad minus quinque leucarum, id est quindecim milliarium. — Si tamen via esset tam ardua, aut tempus tam asperum, aut si

itinierans esset adeo debilis vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magna difficultate: ob has causas aliquando posset eum excusare a jejunio iter etiam sex milliarium vel minus.

Ita Sanchez^{g)}, Salmant.¹⁰, Roncaglia¹¹ et Croix¹². Sic pariter Tamburinius¹³ recte excusat famulos pedestres, comitantes dominum qui per totum diem equitaret per urbem. — Et sic adhuc probabiliter quidam doctus excusabat famulos qui jugiter per diem inserviunt, ambulantes ad emendum, ad comitandum, ad litteras ferendas, et similia.

Dubitatur 2º. *An iter facientes equis vel rhedis excusentur a jejunio?*

Damnata quidem fuit prop. 31 ab Alessandro VII, quae dicebat: *Excusantur absolute a paecepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei confiant.* — Caeterum communiter DD. excusant qui sic itinerantur per plures dies; ut Salmant.¹⁴, Sanchez¹⁵, Roncaglia¹⁶, Laymann¹⁷, et Viva¹⁸ cum Trullenbach^{f)}. (Viva tamen et Laymann requirunt ut tale iter sit saltem per octo dies; sed hoc videtur nimis rigorosum). — Bene autem advertit Viva quod hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare.

¹ 2º 2º, qu. 147, art. 4, ad 3. — ² Lib. 4, cap. 2, n. 48. — ³ Lib. 4, tr. 8, cap. 3, num. 8. *Silvest.*, v. *Jejunium*, n. 23, v. *Secondum*. *Tolet.*, lib. 6, cap. 4, n. 4. - *Joan. Medina*, Cod. de *Jejunio*, qu. 9, v. *Ad id reducitur*. — ⁴ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 11, num. 6. *Abulensi*, in *Mattth.*, cap. 6, qu. 140. *Laym.*, loc. cit., cap. 3, n. 5. — ⁵ Tr. 3, cap. 4, Append., n. 66. — *Pasqual.*, *Prax. jejunii*, decis. 313, num. 4. - ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 1344. — ⁷ Tr. 30, disp. 8, punct. 2, § 6, n. 10. — ⁸ De *Praec. decal.*, qu. 10, art. 6, n. 4. - *Trull.*, lib. 3, cap. 2, dub. 7, n. 12. - *Diana*,

part. 10, tr. 14, resol. 2. — *Bonac.*, disp. ult., de *Praec. Eccl.*, qu. 1, punct. ult., n. 11. — ⁹ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 10, n. 3. — ¹⁰ Tr. 28, cap. 2, n. 137. — ¹¹ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2. — ¹² Lib. 8, part. 2, n. 1344. — ¹³ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 25. — ¹⁴ Tr. 28, cap. 2, n. 198. — ¹⁵ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 10, n. 5. — ¹⁶ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2. — ¹⁷ Lib. 4, tr. 8, cap. 8, num. 8, i. f. — ¹⁸ De *Praec. decal.*, qu. 10, art. 6, num. 4. — *Viva*, loc. cit. — *Laym.*, loc. cit. — *Viva*, in propos. 31 Alex. VII, n. 6.

loc. cit., *Toletus*, lib. 6, cap. 4, n. 2; Laymann, *loc. cit.*, n. 3, non citantur pro his exemplis a Salmant.

c) Loquentes de peregrinatione devotionis causa.

d) Salmant., tr. 23, cap. 2, n. 137, excusant iter pedestre facientes « per magnam diei partem, quia est labor non parum debilitans, maxime si esset per quatuor aut quinque leucas ». Negant vero excusari, si breve sit iter, « ut per unam aut duas leucas ».

e) Croix, *loc. cit.*, n. 1344, citat quidem Bonacina pro hac sententia (non vero Fillucci-

Propositus
damnata &
iter agent
equitando.

Iter agens
equo vel
rheda per
res dies exi-
mitur.

cium, qui, tr. 27, part. 2, n. 122, dicit duo decim aut quindecim millaria excusare); at ipse Croix concludit: « His non obstantibus, probabilius est... regulam generalem in istis statui non posse, nisi hanc unicam: tum tantum excusari itinerantem a jejunio, quando cum labore itineris, quomodo cumque tandem illud fiat, non potest consistere jejunium sine magna difficultate et incommodo ».

f) Trullenbach, lib. 3, cap. 2, dub. 7, n. 12, negat equites communiter excusari, « praesertim si tempus longum non sit, ut si tantum sit sex aut octo dierum ».

ben quan-
que itine-
ans uno

Praeterea, recte dicunt Croix¹, Roncaglia²; et Salmant.³ cum Sanchez, Azor⁴, Toletto⁵, Trullench, etc., posse aliquando excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magna desatigatione, ut evenit cursoribus; vel si equitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter arduum aut extraordinarium. — Iter autem octo vel decem leucarum putant non esse extraordinarium⁶) Salmant. cum Sanchez, Toletto, Trullench, Lastra, Corella, etc.; contra Machado, Diana, Leandrum, etc.

Itineran-
tes, quomo-
do possint
ejunium
trahere.

Merito autem hic notat Viva⁷ cum Sanchez⁸, quod itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficietes ad sustentandum, potius debent refici lacticiniis, adhuc in quadragesima, et servare jejenum, quam aliis legalibus cibis levioribus vesci et jejenum frangere; quia observantia jejunii praestat abstinentiae a lacticiniis.

1048. — *Quarta causa excusans est PIETAS.* Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scilicet ob peragendam aliam piam caritatis aut religiosis operam, quae sit majoris boni quam jejunium. Ita Salmant.⁹ cum aliis passim; ex D. Thoma¹⁰, ubi sic ait: *Si autem immeiat necessitas statim peregrinandi et*

¹ Lib. 8, part. 2, n. 1844. — ² Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 2. — ³ Tr. 28, cap. 2, n. 188. — ⁴ Sanchez, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 10, n. 4. — ⁵ Trull., lib. 3, cap. 2, dub. 7, ann. 12. — ⁶ In propos. 31 Alex. VII, num. 11. — ⁷ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 82. — ⁸ Loc. cit., num. 142. — ⁹ 2^a 2°, qu. 147, art. 4, ad 8. — ¹⁰ Silvest., v. *Jejunium*, num. 26. —

magnas diaetas faciendi, vel etiam multum laborandi, vel propter conservacionem vitae corporalis, vel propter aliquid necessarium ad vitam spiritualem, et simul cum hoc non possint Ecclesiae jejunia observari: non obligatur homo ad jejunandum. Quia non videtur fuisse intentio Ecclesiae statuentis jejunia, ut per hoc impeditur alias pias et magis necessarias causas. — Subdit tamen S. Doctor: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad superioris dispensationem: nisi forte ubi est ita consuetum, quia ex hoc ipso quod praelati dissimulant, videntur annuere.* Sed facile S. Thomas dispensationem hanc potius requirit ad majorem cautelam vel de convenientia, non vero de necessitate; cum mox prius jam dixerat, ut supra: *Propter hujusmodi causas pietatis non obligatur homo ad jejunandum.*

Sed Dubium fit: *an hujusmodi opera a jejunio excusantia possint suscipi sponte, et non ex officio vel obedientia?*

Negant Silvester, Navarrus, Cajetanus¹¹ et alii, apud Salmant.¹² — Sed probabilius affirmant Sanchez¹³; et Salmant.¹⁴ cum Armilla¹⁵, Gabriele, Palatio et Villalobos¹⁶). Idque expresse docet D. Thomas¹⁷, ubi dicit: *Si etiam sit tanta abstinentia, quod homo ab operibus utilioribus*

Etiam,
probabi-
lius, sponte
suscepta.

¹¹ Navar., Man., cap. 21, num. 16 et 17. — ¹² Tr. 23, cap. 2, n. 142. — ¹³ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 18, n. 2. — ¹⁴ Loc. cit., num. 142. — ¹⁵ Gabr. Biel, in 4, dist. 16, qu. 8, art. 1, not. 4, v. *Nota.* — ¹⁶ Mich. de Palat., in 4, dist. 15, disp. 8, v. *Rerum poscente pietate.* — ¹⁷ In 4, dist. 15, qu. 8, art. 1, solut. 2, ad 3.

¹¹) Salmant. non satis distincte auctores allegant — Azor enim, *part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 9*, haec non concedit; Toletus vero, *lib. 6, cap. 4, n. 2*, cursores absque limitatione aut explicazione excusat.

¹²) Salmantenses, *loc. cit., n. 138*: « Difficultas est, inquit, de itinere unius diei, si in eo decem aut octo leucas conficiant ». Et pro sententia affirmante id satis esse ad excusandum, allegant Machado, Diana, Leandrum, etc.; et re quidem vera, Leander, *de Praec. Eccl., tr. 5, disp. 8, qu. 101 et 102*, ita docet; Machado autem, *Perfeto confess., tom. 2, lib. 6, part. 8, tr. 6, docum. 3, n. 1*, absolute excusat eos qui equitando itinerantur; quam Joannis Machado sententiam Diana, *part. 8, tr. 7, resol. 40*, solummodo refert, neque eam approbat aut reprobatur. — Salmant.

tamen addunt sententiam affirmantem communiter rejici, et iter octo vel decem leucarum per se non sufficere, nisi sit aliqua circumstantia specialis; et allegant auctores citatos, e quibus Lastra, *in propos. 31 Alexandri VII, n. 67*, ad amissum concordat; Sanchez vero, *loc. cit., dub. 10, n. 4 et 5*, negat equites per se et communiter excusari, nisi sit circumstantia particularis, vel nisi post multas diaetas et labores; Toletus autem, *loc. cit., cursores excusat*; Corella, *in Pratica, tr. 17, n. 193*, negat unum diem satis esse per se ad excusandum. — De Trullench denique, vide hic superius, notam f.

1048. — ¹³) Cajetanus, v. *Jejunium, cap. 3*, requirit utique pro peregrinatione, ut ex officio vel obedientia suscipiantur; non vero pro aliis misericordiae seu pietatis officiis. Idem-

impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, nisi non sit illicitum. Modo, intelligitur (ut infra explicabimus), opera illa ex justa causa assumantur, et differri non possint.

Servientes
infirmis,
quando ex-
cusentur.

1049. — Hinc. 1º. Excusantur qui pluribus infirmis cum magno labore inserviant in hospitalibus aut monasteriis; ut dicunt Palaus^{a)}, Bonacina^{a)}, et Salmant.¹ cum Ledesma^{b)}, etc.

Quando,
peregrinan-
tes ad loca
sacra.

2º. Excusantur peregrinantes ad loca sacra: — modo ipsi vero zelo peregrinationem suscipient in magnum Dei honorem aut magnam aedificationem communem, nempe si sint personae gravis auctoritatis (ut ait Cajetanus apud Laymann^{c)}); vel si peregrinatio vertat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem, ut dicunt Sanchez^d, Holzmann^e; et Salmant.^f cum Silvestro^{c)}, Abulensi^{d)}, Palao, Villalobos, etc. — contra Ledesma^{c)}, Palatio^{c)} et Medina^{c)}, apud Sanchez^{c)}, qui excu-

^{a)} Tr. 23, cap. 2, n. 148. — *Cajetan.*, v. *Jejunium*, cap. 8. — ^{b)} Lib. 4, tr. 8, cap. 3, num. 5. — ^{c)} Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 11, n. 5. — ^{d)} *De Praec. Eccl.*, n. 16, i. f. — ^{e)} Loc. cit., num. 144. — *Palaus*, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, num. 11. — *Villal.*, part. 1, tr. 23, diff. 4, num. 16. — ^{f)} 2^a 2^a, qu. 147,

que ac Cajetanus docent Armilla, v. *Jejunium*, n. 5; et Villalobos, part. 1, tr. 23, diff. 4, n. 15 et 16.

1049. — a) Palaus, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 11, excusat nosocomos, « quorum ministratio infirmis necessaria est ». — Bonacina vero, disp. ult., de *Praec. Eccl.*, qu. 1, punct. ult., n. 13, excusat eos, qui infirmos visitant, si cum his operibus nequeant jejunare.

b) Petrus de Ledesma, *Sum.*, part. 2, tr. 27, cap. 2, dub. 3, post concl. 5, v. *Tertia causa*, excusat eos qui infirmis adsunt etc.; « unde si quis ex obsequio infirmis exhibito, vel ex vigilia nocturna nimis esset debilis, non obligaretur ». Et haec etiam a Salmant. loc. cit., habentur.

c) Silvester casum hunc, v. *Jejunium*, n. 23, qu. 9, praetermittit; sed Salmant. autores indiscriminatim allegant.

d) Abulensis, in *Matth.*, cap. 6, qu. 140, addit: Si commode differri non possit.

e) Martinus de Ledesma, 2^a 4^a, qu. 17, art. 3, v. *Secunda causa*; Michael de Palatio, in 4, dist. 15, loc. cit.; Joannes Medina, cod. de *Jejunio*, qu. 9, v. *Secunda causa*, a jejunio eximunt eum qui piam peregrinationem instituit, quacum jejunium subsistere nequeat, et quae in aliud tempus differri non possit.

sant a jejunio etiam eos qui simplicis devotionis causa peregrinationem suscipiunt. Sed haec opinio non videtur satis tuta, semper ac ipsi commode peregrinationem differre possunt, ut docet D. Thomas^{g)}, ubi ait: *Si peregrinatio et operis labor commode differri possit aut diminui absque detrimento corporalis salutis..., vel spirituatis vitae, non sunt propter hoc Ecclesiae jejunia praetermittenda.* Et sic alii communiter, ut Lessius^{h)}, Laymannⁱ⁾, Holzmann^{j)} et Salmant. ^{k)}.

Quando vero peregrinatio jam suscepta fuerit, et interim dies jejunii occurrat, non est obligatio intermittendi eam ut jejunium servetur, prout communiter inquiunt Sanchez^{l)}; et Salmant.^{m)} cum Abulensi, Sporerⁿ⁾, et Laymann^{o)}, qui ait id ut certum tenendum.

3º. Excusantur concionatores qui praedicant quotidie sive frequenter in quadragesima, ut ex communi sententia dicunt Pater Wigandt^{p)}, Toletus^{q)}, et Salmant. ^{r)}

art. 4, ad 3. — ^{t)} Lib. 4, cap. 2, num. 44. — ^{u)} Lib. 4, tr. 8, cap. 8, n. 5. — ^{v)} Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 11, n. 5. — ^{w)} Tr. 28, cap. 2, num. 144. — *Abulensis*, in *Matth.*, cap. 6, qu. 140. — ^{x)} Tr. 3, cap. 4, Append., num. 66. — ^{y)} Loc. cit., num. 5.

Et ita etiam a Sanchez, loc. cit., dub. 11, n. 1, allegantur. — Eamdem igitur sententiam tenent, quae S. Alphonso probatur, dum ipse S. Doctor requirit, ut commode differri non possit illa peregrinatio.

^{z)} Holzmann, *de Praec. Eccl.*, n. 16, i. f.. « Quidsi, inquit, absit ejusmodi specialis utilitas, peregrinatio diebus jejunii omittenda et differenda est ».

^{aa)} Salmanticenses, loc. cit., n. 144, id non habent, nisi in quantum requirunt ad exemptionem, ut peregrinatio differri non possit: « Excusantur... a jejunio voluntarii peregrini, quando commode jejunare non valent, nec peregrinatio differri potest, ne amittant socios itineris, et alias peregrinatio est animae valde utilis ».

^{bb)} Wigandt, tr. 5, exam. 4, n. 92, eximit concionatores, « qui per integrum quadragesimam quotidie concionantur saltem per horam, quia labor est magnus ».

^{cc)} Toletus, lib. 6, cap. 4, n. 4, excusat concionatores, dummodo ex obedientia, officio aut voto concionentur.

^{dd)} Salmanticenses, loc. cit., n. 149, eos excusat eo die quo concionantur, si ter aut quater in hebdomada id faciant; pro qua sententia auctores allegant. At Navarrus, *Man.*, cap. 21, n. 16, simpliciter eximit eos qui ex

Peregr
natio in
suscep
non inten
mittend
proper je
junium.

Quotidi
vel frequen
ter concio
nantes ex
cusantur.

cum Navarro¹⁾, Cajetano²⁾, Trullenbach³⁾, etc. Quia actio concionandi est valde laboriosa, tum propter studium ad id necessarium, tum propter corporis agitationem. Et hoc maxime locum habebit pro missionariis, qui diebus missionis cum vehementi agitatione concionantur. — Caeterum decet quidem concionatores omnes, qui non solum verbo, sed etiam exemplo debent praedicare, ut quantum fieri potest, ad aedificationem populorum jejunia satagent observare, ut faciunt qui perfectio- nis amantiores sunt.

An vero excusentur qui tantum ter vel quater in hebdomada conciones ha- bent?

Affirmant absolute Sanchez¹, Roncaglia², Tamburinius³; et Henriquez, Trullenbach ac Pasqualigo, apud Salmant.⁴. Idem sentiunt Busenbaum (ut. supra), Elbel⁵ et Viva⁶: modo tamen, ut isti dicunt, cum magno fervore concionentur. — Sed melius ajunt Holzmann⁷⁾ et Salmant.⁸⁾ in hoc standum esse judicio pru- dentum: nempe si concionatores isti ob cor- poris agitationem et applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium

¹⁾ Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 18, n. 6. — ²⁾ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 8. — ³⁾ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 26. — ⁴⁾ Joan. Henriquez, Quaest. practic., sect. 16, qu. 80, n. 67. — ⁵⁾ Trull., lib. 8, cap. 2, dub. 7, num. 15. — ⁶⁾ Pasqual., Prax. jejuni, decis. 826, n. 6. — ⁷⁾ Tr. 23, cap. 2, n. 149. — ⁸⁾ Busenb., lib. 3, tr. 6, cap. 8, dub. 2, n. 4. — ⁹⁾ Part. 8, confer. 16, de Oblig. etc. Jejunii, num. 464. — ¹⁰⁾ De Praec. decal., qu. 10, art. 6, num. 4. — ¹¹⁾ Loc. cit., num. 149. — ¹²⁾ Tr. 8, cap. 4, Append., n. 68. — ¹³⁾ Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, num. 26. — ¹⁴⁾ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 18, num. 8.

officio concionantur, si jejunando id praestare non possent; idemque docet Cajetanus, in 2^{am} 2as, qu. 147, art. 3. — Trullenbach, lib. 3, cap. 2, dub. 7, n. 15, eos eximit, « qui concionantur saltem ter in hebdomada ». — De Toletto de- nique, vide notam superiorem.

¹⁰⁾ Holzmann, loc. cit., n. 15, absolute a jejunio excusari asserit « concionatores, qui tota quadragesima, singulis vel saltem tribus aut quatuor in hebdomade diebus, ad populum dicunt ».

¹¹⁾ Armilla a Sanchez male allegatur; nam v. Jejunium, n. 5, non habet hanc limita- tionem.

¹²⁾ Lessius, lib. 4, cap. 2, n. 44, de mer- cede non loquitur; hinc perperam a Salmant. citatur.

¹³⁾ Lessius, loc. cit., n. 43, generatim ex- cusat eos omnes qui officio suo fungi nequeunt cum jejunio; idemque habet Navarrus, Man.,

perfere, tunc possunt excusari. — Et hoc valet etiamsi ipsi concionentur causa lu- cri, ut dicunt Sporer⁸, Tamburinius⁹; Sanchez¹⁰ cum Navarro et Angles contra Cajetanum, Ledesma et Armilla¹¹; et Salmant.¹² cum Lessio¹³, Bonacina, etc. Ratio, quia hujusmodi lucrum, cum sit justum stipendium talis laboris, licite in- tenditur; et aliunde ex tali intentione non impeditur utilitas audientium.

4º. Excusantur *cantores* sive *musici* qui jejunium observando vocem amitte- rent nec possent suum officium exercere, ut dicunt Anacletus¹⁴, Sporer¹⁵, Elbel¹⁶; et Lessius¹⁷ cum Silvestro, Navarro¹⁸ et Tamburinio.

5º. Excusantur *lectores scientiarum* qui magno studio et labore indigerent; non vero qui dictant lectiones jam prius ordi- natas et saepius repetitas. Ita communiter Roncaglia¹⁹, Elbel¹⁶; et Salmant.¹⁷ cum Lessio¹⁷, Navarro¹⁷, Cajetano¹⁷, Toletto¹⁷, Azor¹⁷, etc. — Afferunt Salmant.¹⁹, con- trarium sentire Sanchez¹⁷, sed non bene. Nam hic auctor non loquitur de lectori- bus, sed de scholasticis qui propter stu- dium non possent jejunare; et dicit cum

Navar., Man., cap. 21, n. 17. — Angles, de Jejunio, qu. 6, diff. 14, l. f. — Cajetan., in 2^{am} 2as, qu. 147, art. 8, v. f. — Martin. de Ledesma, 2^{am} 4as, qu. 17, art. 2, dub. 7, v. *Quinto dico*. — ¹¹⁾ Tr. 23, cap. 2, num. 149. — Bonac., disp. ult., de Praec. Ecc., qu. 1, punct. ult., n. 18. — ¹²⁾ Tr. 10, dist. 2, num. 67. — ¹³⁾ Loc. cit., num. 68. — ¹⁴⁾ Part. 8, confer. 18, de Causis excus. a Jejunio, n. 511. — Silvestr., v. *Jejunium*, n. 26. — Tambur., Decal., lib. 4, cap. 5, § 7, n. 25. — ¹⁵⁾ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, num. 8. — ¹⁶⁾ Confer. 16, de Oblig. etc. Jejunii, num. 464. — ¹⁷⁾ Loc. cit., n. 147.

Intentio
lucri non
tollit ex-
cuseationem.

Cantores,
quando ex-
cusentur.

Quando,
lectores
scientia-
rum.

cap. 21, n. 16; et ipse Lessius addit: « Etiamsi labor non sit nisi ingenii ».

¹⁰⁾ Auctores istos Salmant. allegant ut re- fert S. Alphonsus; at Lessius, loc. cit., n. 44, dicit simpliciter: « docere »; Toletus, lib. 6, cap. 4, n. 4, « legere » causam esse excusa- tionis. — Navarrus, loc. cit., n. 16; Cajetanus, loc. cit., v. *Ad hoc dicitur*, eximunt a jejunio eos qui verbo aut scripto ita docent, ut ne- queant simul jejunare. — Idemque tenet Azor, part. 1, lib. 7, cap. 18, qu. 1, de magistris et doctoribus « qui publice alios docent », modo suum officium facere et jejunium simul ser- vare commode non possint; nec loquitur de tempore quod in docendo impendunt.

¹¹⁾ Salmanticenses, loc. cit., n. 148, afferunt utique Sanchez, obligantem scholasticos ad jejunium; at re vera Sanchez, loc. cit., dub. 13, n. 8, nec lectores « qui quotidie legunt unicam tantum lectionem », nec scholasticos a jejunio

Angles²⁾ hos potius debere omittere studium, etiam per totam quadragesimam, quam jejunium (contra Azor³⁾ et Palaum⁴⁾, qui censem scholasticos excusari, si per quinque horas utilibus studiis vacant).

An autem excusentur a jejunio lectores grammaticae?

Quid de
lectoribus
grammati-
cae.

Negant Salmant.¹⁾ — Sed affirmat Sanchez⁵⁾, si in die quatuor legant lectio-nes, sive si doceant per quinque horas, ut ait Azor⁶⁾. Palaus⁷⁾ autem et alii, apud Croix⁸⁾, dicunt magistros grammaticae qui per quatuor horas docent, non teneri jejunare plus quam tribus diebus in hebdomada.

Advocati,
judices, me-
dici, confe-
ssarii.

6º. Excusantur *advocati*, qui cum jeju-nio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent. Ita Roncaglia⁹⁾, Holzmann¹⁰⁾, Elbel¹¹⁾. — Idem ajunt Salmant.¹²⁾ de *judicibus*, qui egent studio¹³⁾ ad sententias ferendas. — Idem dicunt Sporer¹⁴⁾, Holzmann¹⁵⁾; et Elbel¹⁶⁾ cum Bonacina, de *medicis et confessariis* qui magno indigent studio, ut suis infirmis aut poenitentibus satisfaciant. Hi enim, licet non egeant majori cibo, cum labor sit mentis, opus tamen habent cibo fre-quentiori, ut in eis reparetur spirituum consummatio.

¹⁾ Tr. 28, cap. 2, n. 148. — ²⁾ Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 18, n. 7. — ³⁾ Lib. 3, part. 2, n. 1847. — ⁴⁾ Tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 8. — ⁵⁾ De Praec. Eccl., n. 15, v. f. — ⁶⁾ Loc. cit., n. 140. — ⁷⁾ Tr. 8, cap. 4, Append., n. 68; cfr. n. 59. — ⁸⁾ De Praec. Eccles., n. 15, v. f. — *Bonac.*, disp. ult., de

7º. *Confessarii* causa confessionum ex-
cipienda communiter non excusantur;
nisi extraordinarium labore subeant,
nempe si confessiones audiant fere per
totum diem, puta per septem vel octo
horas. Ita Palaus⁹⁾, Salmant.¹⁰⁾ et Ronca-glia¹¹⁾.

Sed melius Sanchez¹²⁾, Sporer¹³⁾, Viva¹⁴⁾, et Diana¹⁵⁾ cum Fagundez, ad eos excu-sandos, ultra laborem extraordinarium, requirunt ut ipsi sint ita debiles, ut cum jejunio non possent satisfacere frequen-tiae poenitentium. Et idem sentit Tam-burinius¹⁶⁾. — Ubi insuper notat quod praedicti professores, nempe lectores, can-tores, advocati, medici et confessarii, non per se, sed tantum per accidens a jejunio excusari possunt: nimur si ratione ali-cujus gravis circumstantiae suis officiis jejunando non possint satisfacere. — Et hoc maxime advertendum in hac materia. Nam ubi labor per se excusat, in dubio praesumptio stat pro exemptione jejunii; e converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstan-tiam debilitatis personae vel gravitatem laboris, excusat, in dubio praesumptio stat pro obligatione jejunii.

Hic autem ultimo animadvertisenda est

Praec. Eccl., qu. 1, punct. ult., n. 18. — ⁹⁾ Tr. 20, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 11. — ¹⁰⁾ Tr. 8, cap. 4, Append., n. 59. — ¹¹⁾ De Praec. decal., qu. 10, art. 6, n. 4. — ¹²⁾ Part. 1, tr. 9, resol. 10, i. f. — *Fagund.*, de 4º Praec. Eccl., lib. 1, cap. 8, n. 19. — ¹³⁾ Lib. 4, cap. 5, § 7, n. 25.

Conse-
ri, que
excusantur

Omnis
isti per ac-
cidens tan-
tum excus-
antur.

excusat. Sed de scholasticis addit: « At si ali-quis scholasticus sit ita debilis, ut perdat to-tum quadragesimae studium propter jejunium, excusabitur; at vero ob hoc quod sentiat ma-gnam lassitudinem, multum studendo et simul jejunando, non excusatur, sed potius minuet studii horas »; et hic citat Angles, qui revera-loc. cit., diff. 14, scribit: « Studentes qui pro-pria sponte adeo laborant in privatis studiis, ut simul jejunare non possint, tenentur labo-rem remittere et jejunia servare ». — Azor, part. 1, lib. 7, cap. 17, qu. 8, negat scholasticos excusari; Palaus vero, tr. 30, disp. 3, punct. 2, § 5, n. 11, de lectoribus, non de scho-lasticis loquitur.

9) Palaus, etsi a Croix ut asserit S. Al-phon-sus citetur, eos tamen loc. cit., n. 11, absolute, et non solum pro tribus diebus in hebdomada, excusat.

10) Elbel, confer. 16, de Oblig. etc. Jejunii, n. 464, professores excusat, de quibus haec scribit: « Quod vero de concionatoribus hic

dictum, pariter ob eamdem rationem de illis professoribus dicendum putant DD. qui con-tinuis studiis vacant, v. g. singulis diebus aut ferme singulis quatuor ad minus vel quinque horis; horum enim labor magis consumit spi-ritus animales quam labor corporis ».

11) « Per plures horas », ajunt Salmanti-censes.

12) Salmant., tr. 23, cap. 2, n. 150: « Qui per totum diem, inquiunt, frequenter confes-siones excipiunt, si jejunium observare non possunt, non sunt a confessionario retrahendi ». — Roncaglia autem, tr. 9, qu. 2, cap. 2, reg. in praxi, n. 3, haec scribit: « Si aliquis confessarius, vel propter exiguum valetudi-nem, vel propter extraordinarium laborem in confessionibus audiendis, non posset jejunare, non proinde teneretur a confessionibus ab-stinere ».

13) Sanchez, Consil., lib. 5, cap. 1, dub. 13, n. 11, negat confessarium ordinarie a jejunio excusari, sed subdit: « At ita debilis posset

Monitum
pro confes-
toribus.

quaedam doctrina, quam tradunt Sporer¹, et Laymann² cum Navarro³, Silvestro⁴, Cajetano et Toleto⁵, quod, si quis non habeat causam absolute sufficientem ad eum excusandum a jejunio quadragesimali, et aliqua ratio ipsi probabilis et ju-

sta appareat, qua tantum bis vel ter in hebdomada jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omnino sufficiat; sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse forte deinde omnia jejunia culpabiliter omittat⁶.

¹ Tr. 3, cap. 4, Append., num. 68. — ² Lib. 4, tr. 8,

cap. 3, num. 6. . Cajetan., v. *Jejunium*, cap. 8.

esse confessor, tanta frequentia in audiendis confessionibus et tantus labor, ut excusat⁷.

⁷) Navarrus, *Man.*, cap. 21, n. 20; Silvester, v. *Jejunium*, n. 21, qu. 8; Toletus, lib. 6, cap. 4, i.f., universaliter negant peccare mortaliter eum qui non jejunat, existimans bona fide sibi causam sufficientem esse non jejunandi, licet vere non sit sufficiens; et ita a Laymann citantur. Hinc, addit ipse Toletus, confessarius non debet illum a sua fide et conscientia deponere, sed solum exhortari ut experiatur jejunare⁸.

⁸) Non tractat S. Alphonsus de praecepto abstinentiae a carnis extra jejunium; hinc pauca de hoc addenda videntur. Et primo quidem praeceptum istud obligat sub gravi: 1º feria sexta cuiusvis hebdomadis in tota Ecclesia, nisi in hanc diem incidat festum Natalis Domini; 2º sabbato in multis locis Ecclesiae latinae. Multis etiam in locis habetur indultu quod ab hoc praecepto eximit fideles die sabbati. — Illi autem qui ejusmodi indultu fruuntur, eo uti nequeunt in locis ubi adhuc viget lex abstinentiae diebus sabbati. Quae sit enim fuit a S. C. Inq.: Utrum obtenta dispensatione, peregrinantibus extra Belgium liceat comedere carnes in locis in quibus viget ista lex? Et S. C. die 10 Jan. 1855 respondit: *Negative*. — Idem valet pro iis qui indultu quadragesimali vel privilegio bullae Cruciaiae fruuntur, ut constat ex declaratione S. Off. 22 Junii 1897. — In quibusdam etiam locis servanda est abstinentia diebus Rogationum et vigilie S. Marci; qua in re tenenda est loci consuetudo. — Hoc praeceptum obligat omnes baptizatos rationis compotes, saltem si septennium compleverint. Excusat tamen 1º impotentia sive physica sive moralis; 2º dispensatio superioris.

Pro coronide totius Tractatus de Jejunio, hic addendum ducimus novissimum S. O. decretum de Jejunii et Abstinentiae lege in Italia reformanda.

Feria IV die 5 Septembris 1906.

Frequentes pluribus abhinc annis preces Italiae praesules ad Sedem Apostolicam dirigere consueverunt, quibus ecclesiasticae legis jejunii et abstinentiae mitigationem temporum conditioni congruam pro dioecesi quiske sua petierunt. In quo temperamento efflagitando

illud etiam intenderunt ut, uniformi vicinarum saltem regionum disciplina constituta, non levibus incommodis quae ex varia legis observantia sponte sua consequuntur, remedium afferretur.

Re penes Supremam hanc S. Officii Congregationem discussa, Emi ac Rmhi DD. Cardinales in rebus fidei et morum Inquisidores Generales, omnibus mature perpensis, in plenario conventu habito feria IV, die 5 currentis mensis Septembris, haec statuenda decreverunt:

1º In omnibus et singulis Italiae regionibus, dioecesis quoque Melitensi et Gaudensi comprehensis, quae dispositionibus hac in re pro Italia latis uti solent, jejunium, seu lex unicae per diem refectionis, servandum erit:

Toto tempore quadragesimae, dominicis tantum diebus exceptis; feriis sextis et sabbatis adventus; feriis quartis, sextis et sabbatis Quatuor anni Temporum; vigiliis Pentecostes, SS. Apostolorum Petri et Pauli, Beatae M. V. in coelum Assumptae, Omnim Sanctorum et Nativitatis D. N. J. C.

Quibus vero diebus jejunium praecipitur, vetatur insimul semper et absolute, in quadragesima, ne diebus quidem dominicis exceptis, carnium pisciumque in eadem comeditione permixtio.

2º Praeter jejunium, in cunctis (ut supra) Italiae regionibus, servanda etiam erit lex abstinentiae a carnis ab iisque omnibus quae ex carne trahunt originem, lacte scilicet, butyro, caseo, ovis et ex quocumque animali adipe condimentis: feria sexta Quatuor Temporum in quadragesima; feria sexta in Parrocchie; vigiliis Assumptionis B. M. V. et Nativitatis D. N. J. C.

3º Prima vero die quadragesimalis jejunii; feriis sextis et sabbatis quadragesimae; feriis sextis et sabbatis adventus; feriis quartis, sextis et sabbatis Quatuor Temporum; vigiliis S. Joseph Sponsi B. M. V., Annunciationis ejusdem B. M. V., ubi haec festa sub praecepto recoluntur et, ad vigiliam Annunciationis quod spectat, dummodo ea intra quadragesimam incidat; Pentecostes, SS. Apostolorum Petri et Pauli et Omnim Sanctorum, abstinentia a carnis tantum et a jure a carnis quomodocumque expresso servanda erit; ita ut liceat pro lubitu in principali refectione vesci ovis et lacticiniis, et tum in eadem principali refectione tum in refectiuncula uti ex

Quid de
peregrinis.

1050. — An autem *peregrinus* teneatur ad jejuniū quod servatur in loco ubi reperitur non permanenter, sed per ali-

quod tempus aut transeunter? Et quid si ibi non servetur jejuniū quod servatur in patria? — Vide dicta *Lb. I.*, n. 156.

quovis adipe, butyro, margarina (quam vocant) et similibus condimentis.

4º. Haec eadem abstinentia a carnibus tantum et a jure carnis servanda pariter erit omnibus et singulis aliis sextis per annum feriis, absque tamen obligatione jejunii et, consequenter, nulla refractione facta distinctione quoad ovorum, lacticiniorum et condimentorum liberum usum.

5º. Quoties autem in aliquem ex supradictis diebus, jejuniū aut abstinentiae aut utriusque consecratis, inciderit vel festum aliquod ex solemnioribus in Ecclesia, vel festum Titularis aut Patroni principalis alicujus loci vel dioecesis, vel extraordinaria aliqua religiosa solemnitas (uti centenaria, piae peregrinationes et similia), vel publicae annuales nundinae quae in usitato populi concursu celebrantur, conceditur locorum Ordinariis, excepto tempore quadragesimae et adventus, ut tum jejuniū tum abstinentiam vel pro tota dioecesi vel, juxta diversos casus, pro determinatis aliquibus locis, in alium liberum diem sibi benevisum anticipare aut etiam, gravissimis tamen ex causis, super iis dispensare valeant.

6º. Jejunia et abstinentias in aliquibus locis ex peculiari voto servandas hoc decretum non respicit. Quod autem attinet ad regulares

utriusque sexus familias speciali abstinentiae aut jejunii voto non adstrictas, eas eadem ac simplices fideles lege uti posse decernitur.

7º. Praesenti decreto revocantur, abrogantur ac penitus abolentur quaevis in contrarium localia indulta, concessiones, privilegia, consuetudines etiam immemorabiles, ne *Bulla* quidem *Crucifata* (ubi et quavis sub forma nunc in Italia viget) excepta. Vehementer vero fideles sibi subditos hortentur Ordinarii ut Apostolicam indulgentiam aliis bonis operibus compensare studeant.

Et sequenti feria V, die 6 hujus mensis, SS^{II}hus D. N. Pius divina providentia PP. X, in solita audiencia R. P. D. Ad*ssessori* hujus Sacrae Supremae Congregationis impertita, haec omnia et singula Sibi relata suprema sua auctoritate approbare et confirmare dignatus est, mandans ad quos spectat, ut eadem, ad fidelium notitiam opportune deducta, inde a dominica 1° adventus currentis anni 1906 ad unguem servent atque ab omnibus servari satagant.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae ex Aedibus S. O. die 7 Septembris 1906.

PETRUS PALOMERILLI, S. R. U. I. Notarius.

LIBER QUARTUS
DE PRAECEPTIS PARTICULARIBUS
CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

DE PRAECEPTIS PARTICULARIBUS

CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS

« Cum omnes fideles, sicut praecepta decalogi, ita etiam alia praecepta quae pertinent ad statum et officium unius cuiusque, teneantur scire sub peccato mortali; ita ut ipsa eorum ignorantia vincibilis, licet non sequatur transgres-

« sio, sit peccatum mortale: Silvester, Sayrus, Sanchez, Baldellus¹; — hinc, post praecepta omnibus communia, agendum de praeceptis propriis certorum statuum in particulari ».

CAPUT I.

De Statu Religioso.

DUBIUM I.

Quae sit natura Status Religiosi.

1. Quid status religionis. Et qui sint religiosi. — 2. An religiosus promotus ad cardinatum vel episcopatum, maneat obstrictus votis. — 3. An teneatur ad observantiam suae regulae. — 4. An promotus ad parochiam teneatur ad habitum et regulam.

Status re-
ligiosi,
quid.

1. — « Resp. Status religionis est: Fideliū, ad divinae caritatis perfectionem tendentium, editis votis perpetuae paupertatis, castitatis et obedientiae, stabilis in communi vivendi modus, ab Ecclesia approbatus.

« Dico: ab Ecclesia. Quia, etsi olim episcopi religiones approbare poterant: postea tamen in concilio Lateranensi sub Innocentio III, statutum est ne nova religio inducatur, nisi approbata a Papa. Ratio est quia, cum religio sit communitas sacra, in qua debet esse spiritualis jurisdictionis, haec autem a Papa proveniat, decens est ut talis communitas ab eodem approbetur^{a)}. — Laymann².

Silvest., v. Ignorantia, n. 8. — Sayr., Clav., lib. 2, cap. 9, num. 81. — Sanchez., Decal., lib. 1, cap. 17, num. 11 et

« Unde resolvuntur hi casus:
« 1º. Ad essentiam religionis non requiriuntur vota solemnia. Ratio, quia qui in Societate Jesu vota simplicia edunt, sunt veri religiosi; uti definivit Gregorius XIII in bulla: Ascendente Domino. — Laymann³.

« 2º. Non sunt religiosi ii ordines militares qui conjugalem castitatem tantum vovent. Sunt tamen vere religiosi milites S. Joannis et Teutonici, eorumque similes; cum tria vota substantialia habeant. — Similiter, ex fratribus et sororibus tertiaris, sive ordinis S. Francisci sive aliorum, tantum sunt religiosi qui in religione approbata, secundum

Ad essen-
tiam non re-
quiritur so-
lemne vo-
tum.

Quid de
quibusdam
institutis
vel voven-
tibus.

seqq. — ¹ Tom. 2, lib. 1, disp. 9, n. 9. — ² Lib. 4, tr. 5, cap. 1. — ³ Loc. cit., n. 4.

I. — ^{a)} Idemque denuo sancitum est nuperime a SS. D. N. Pio PP. X, motu proprio *Dei providentis benignitatem*, de die 16 Iuli 1906, in quo decernitur ut: « Nullus episco-

pus aut cuiusvis loci Ordinarius, nisi habita Apostolicae Sedis per litteras licentia, novam alterutrius sexus sodalitatem condat aut in sua dioecesi condi permittat ».

« certam regulam tria vota substantialia
emittunt. Contra autem ii non sunt, qui,
licet tria ista emittant, et communiter
vel seorsim habitent, regulam tamen a
Sede Apostolica approbatam non pro-
fitentur. — Laymann¹.

« 3º. Religiosi non sunt qui, edito voto
perpetuae paupertatis et castitatis, obe-
dientiam vovent confessario aut epi-
scopo. Ratio, quia tali voto non subji-
ciuntur jurisdictioni spirituali, quae a
Deo, medio ejus Vicario, provenire de-
bet. — Laymann².

« 4º. Etsi Papa in votis solemnibus re-
ligionis dispensare possit, ut quis destinat
esse religiosus: non potest dispensare
tamen, ut quis, manens religiosus, sub-
stantialibus votis non teneatur; quia ad
essentiam religionis illa spectant. — Lay-
mann³ ex Navarro⁴, etc. ^c ».

2. — « 5º. Religiosus promotus ad car-
dinalatum vel episcopatum, obstrictus
manet votis essentialibus suae religio-
nis; etsi quoad aliquos effectus pauper-
tatis et obedientiae exemptus censeatur.
— Deinde, etsi jugo regulae absolutus
sit quoad culpam et poenam; tamen ex
obligatione moralis honestatis, ea ser-
vare debet quae eum decent, et cum
eius munere consistunt. Hinc quoad ha-
bitum, sui ordinis colorem deferre debet;
etsi quoad figuram episcopis saeculari-

bus se conformare possit, ut Clemens VIII
concessit, apud Sanchez^a.

« Immo, si episcopatum resignet, vel
ob culpam deponatur absque degrada-
tione, tamen non tenetur ad regularem
observantiam redire; quia retinet emi-
nentiam episcopalem, ob quam ab obe-
dientia regulari exemptus fuit. Ibid. ⁴ ex
S. Thoma^b, Rodriguez, Sanchez, etc. —
Secus est in cardinali religioso qui non
est episcopus; hic enim, relicto cardi-
nalatu, nihil retinet ex dignitate cardi-
nalitia. Ideoque, si Papa ejus renun-
tiem acceptarit, tenetur redire ad obe-
dientiam regularem sui ordinis. Palaus,
de Lugo⁵.

Quaeritur igitur 1º. *An religiosus as-
sumptus ad episcopatum maneat absolu-
tus a votis?* — (Intellige a votis obedien-
tiae et paupertatis; nam voto castitatis
remanet quidem obstrictus ratione Or-
dinis).

Prima sententia affirmat cum Vasquez,
Soto^c, Medina, Angles; et signanter quoad
votum paupertatis, tenent Palatio, Tambu-
rinius, Diana; et probabile putant San-
chez, Villalobos cum Salmant. ^e. — Pro-
bantque ex can. unic. Statutum, caus. 18,
quaest. 1, ubi dicitur: *Monachus quem ca-
nonica electio a jugo regulae monasticae
professionis absolvit, et sacra ordinatio
de monacho episcopum facit.* Ex hoc igitur

Absolvi-
tur a votis
juxta alios.

de Medina, de Sacr. homin. Continentia, lib. 5, cap. 26
et 27. - Angles, Flor., qu. de Voto, dub. 6, concil. 1. -
Mich. de Palatio, in 4, dist. 28, disp. 1. - Ascanius Tam-
burinus, de Jure abbatarum, tom. 8, disp. 8, qu. 9, n. 3. -
Diana, part. 8, tr. 2, resol. 50 et 61. - Sanchez., Decal., lib. 6,
cap. 6, num. 18. - Villal., part. 2, tr. 35, diff. 40, n. 6. -
^d Tr. 15, de Statu relig., cap. 5, n. 30.

¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 1, n. 3 et 5. — ² Loc. cit., n. 7. —
³ Loc. cit., n. 8. — ⁴ Ibid., id est Laym., loc. cit., n. 9. —
Rodrig., Quaest. regular., tom. 8, qu. 52, art. 26. - Sanchez.,
Decal., lib. 6, cap. 6, n. 29. — Palaus., tr. 16, disp. 4,
punct. 24, n. 25, v. f. — ⁵ Respons. moral., lib. 5, dub. 12,
n. 9. — Vasq., in 1ma 2ma, disp. 166, cap. 8, n. 91; cap. 9,
n. 104; et opusc. de Reditib. eccl., cap. 8, dub. 7. - Michael.

^b) Navarrus, *Man.*, cap. 12, num. 75,
dumtaxat asserit Papam in voto solemnii dis-
pensare posse; nec pro alio asserto a Lay-
mann allegari videtur: unde non satis accu-
rate refertur a Busenbaum.

^c) Circa vota simplicia, quae in religio-
nis vota solemnia habentibus, ante sole-
mnen professionem emituntur, notanda sunt
sequentia ex declaratione Pii IX, 12 Junii 1858,
art. 2 et 3: Eorumdem votorum simplicium
dispensatio reservata est Romano Pontifici;
sed eadem solvi etiam posse ex parte ordinis,
in actu dimissionis professorum, ita ut, data
dimissione, professi ab omni dictorum voto-
rum vinculo et obligatione, eo ipso liberi-
fiant.

2. — ^a) Sanchez, Decal., lib. 6, cap. 6, n. 22,
affirmat Clementem VIII id in Rituall con-
cessisse. Attamen in Caeremoniali Episcopo-
rum (quod intelligitur a Sanchez sub nomine
Ritualis), lib. 1, cap. 3, n. 4, prohibetur tan-
tum ne episcopi regulares colorem sui habitus
mutent.

^b) S. Thomas, locis citat., id est 2^a 2^{ae},
qu. 185, art. 8, corp. et ad 3; qu. 88, art. 11,
ad 4, non loquitur de episcopo resignante
aut deposito; sed nec pro hac parte citatur a
Laymann.

^c) Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 7, qu. 4,
art. 2, ad ult. argum., et lib. 10, qu. 5, art. 7,
id sane affirmat, sed mentem suam de hujus-
modi liberatione eo sensu explicat, quod haec

dicunt liberari a voto obedientiae. — Sequitur textus: *Velut legitimus haeres paternam sibi haereditatem postea jure vindicandi potestatem habeat*. Si enim dicunt, potest ut legitimus haeres sibi vindicare haereditatem paternam; ergo potest illius verum dominium acquirere, dum vindicare solis dominis competit. Et sic etiam liberatur a voto paupertatis.

S. Alphon-
sus negat
cum abso-
vi a votis.

Limitatio.

Secunda sententia, quam sequimur, et tenent cum Busenbaum, Lessius¹, Palaus², Sanchez³, Suarez⁴, Laymann⁵; et Salmant.⁶ cum Bonacina, Lezana, etc., ac Sporer⁷ cum communi, negat episcopos religiosos absolviri a votis, nisi in quantum ipsorum observantia repugnet muneri episcopali. — Ratio: tum quia religiosus factus episcopus remanet religiosus, ut omnes fatentur, utque obligatio deferendi habitum, ex cap. *Clerici, de vita et hon. clericor.*, ostendit: ergo manet obstrictus votis quae sunt de essentia religionis (juxta dicta *de Voto*, Lib. III, n. 256, v. *Majus*); tum quia vota personalia comitantur personam in quantum sunt compatibilia cum suo statu.

Et hanc sententiam expresse tenet S. Thomas⁸, ubi ait: *Religiosus qui fit episcopus, sicut non absolvitur a voto continentiae, ita nec a voto paupertatis; quia nihil debet habere tamquam proprium.... Similiter etiam non absolvitur a voto obedientiae, sed per accidens obedire non tenetur, si superiorem non habeat; sicut nec abbas monasterii, qui tamen non est obedientiae voto absolutus.* — Et alibi⁹ sic explicat textum in can. *Statutum*, ut supra oppositum: *Proprium autem (episcopi re-*

¹ Lib. 2, cap. 40, n. 148. — ² Tr. 16, disp. 4, punct. 24, n. 1. — ³ Decal., lib. 6, cap. 6, n. 2 et 8. — ⁴ De Relig., tr. 8, lib. 8, cap. 16, n. 6; et cap. 17, num. 1. — ⁵ Lib. 4, tr. 5, cap. 1, n. 9. — ⁶ Tr. 15, cap. 5, num. 31. — ⁷ Bonac., de Clausura, qu. 2, punct. 2, n. 28. — ⁸ Lessius, Sum., tom. 1, cap. 17, a n. 2. — ⁹ Suppl. decal., cap. 2, n. 165 et 167. — ¹⁰ 2^a 2^a, qu. 88, art. 11, ad 4. — ¹¹ Loc. cit., qu. 185, art. 8, ad 3. — ¹² In can. *Statutum est*, caus. 18, qu. 1, ad v. *Legitimus*. — ¹³ Tr. 15, cap. 5, n. 32. — ¹⁴ S. Thom., 2^a 2^a, qu. 185, art. 8, ad 3. — ¹⁵ Sanch., Decal., lib. 6, cap. 6, num. 14. — ¹⁶ Nover., Comment. 1, de Regular., n. 31; de Reditib. eccles.,

gulares) *nullo modo habere possunt: non enim paternam haereditatem vindicant quasi propriam, sed quasi Ecclesiae debitam*. Et deinde subdit: *Testamentum autem (episcopus) nullo modo facere potest; quia sola ei dispensatio committitur rerum ecclesiasticarum, quae morte finitur.*

Eodem modo praesatum textum explicat Glossa¹⁰, sic dicens: *Sed objicitur: si haereditatem vindicat, ergo potest habere proprium, cum tamen remaneat monachus: quod esse non debet... Sed dic: sibi, id est, ecclesiae suae.* — Et idem videtur expresse sancitum in ipso canone citato, ubi in fine dicitur: *Postquam enim episcopus ordinatur ad altare, ad quod sanctificatur ac titulatur, secundum sacros canones quod acquirere poterit restituat.*

Ex quo Salmant.¹¹ cum S. Thoma inferunt 1°. Episcopum regularem non posse de ulla bonis testari. — Inferunt 2° cum S. Bonaventura¹², Sanchez, Navarro et Lezana, quod praedicti episcopi regulares possunt quidem ut alii episcopi disponere de bonis Ecclesiae ad moderatam ipsorum sustentationem, sed non ad alia. Nam superflua debent in eleemosynas et pia opera erogare: nisi aliquid ipsi acquisierint parcius vivendo¹³; praesumitur enim tunc Ecclesia concedere quod de eo libere ipsi disponant. Ita Salmant.¹⁴ cum Navarro, Lessio¹⁵, Molina, Sanchez, etc.

3. — Quaeritur 2°. *Utrum episcopus regularis teneatur ad observantiam suae regulae?*

Resp. cum Busenbaum et Salmant.¹⁶, et (ibi) Cajetano, Valentia, Bonacina, Palaus, Sanchez, Soto, Suarez, Lessio, contra

qu. 1, monit. 40, num. 11; et qu. 3, monit. 33. — ¹⁷ Lessius, Sum., tom. 1, cap. 17, n. 5 et 6. — ¹⁸ Loc. cit., num. 32. — ¹⁹ Nover., de Reditib. eccles., locis cit.; et qu. 3, monit. 32. — ²⁰ Molina, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 276, n. 5. — ²¹ Sanch., Decal., lib. 6, cap. 6, n. 14. — ²² Tr. 15, cap. 5, num. 34. — ²³ Cajetan., Opusc., tom. 1, tr. 26, qu. 2. — ²⁴ Valentia, in 2^a 2^a, disp. 10, qu. 8, punct. 8, i. f. — ²⁵ Bonac., de Clausura, qu. 2, punct. 2, n. 26. — ²⁶ Palaus, tr. 16, disp. 4, punct. 24, n. 18. — ²⁷ Sanch., loc. cit., n. 17 et 19. — ²⁸ Soto, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. ult., dub., v. f. — ²⁹ Suarez., de Relig., tr. 8, lib. 8, cap. 17, n. 16. — ³⁰ Lessius, lib. 2, cap. 40, dub. 19, n. 148.

Corollaria
quoad bono-
rum dispo-
sitionem.

Episco-
pus regula-
ris probabi-
lius ex ho-
nestate tan-
tum regula
astringitur.

sit potius mutatio voti quoad objectum quam absolutio a voti obligatione.

¹⁰ S. Bonaventura, in 4, dist. 38, art. 2, qu. 3, n. 5, asserit episcopum regularem posse Ecclesiae bona dispensare, sicut abbas bona monasterii.

e) Limitationem hanc de iis quae acquisierint parcius vivendo omittit Molina; in reliquis vere concordat.

¹¹ Lessius, lib. 2, cap. 41, dub. 11, n. 93, affirmat generaliter religiosum beneficiarium, haud secus ac saeculare beneficiarium, posse

alios, probabilius esse quod ipsi sub nulla culpa sint ad regulam obligati, sed solum ex honestatis debito (quod autem debitum ne sub levi quidem obligat, ut docent ibidem Lessius, Sotus, Palaus ^{a)}, Sanchez, etc.).

Ratio, quia episcopus regularis absolute a jugo regulae liberatur ^{b)}, ut ex dict. can. unic., ubi dicitur: *Monachus, quem canonica electio a jugo regulae monasticae professionis absoluit, etc.*

Ab aliis autem votis propriis alicujus religionis episcopus regularis omnino liberatur; ut Salmant. ¹ cum Sanchez, Palao, Lezana, etc.

Nota quod abbates, propriam dioecesim habentes cum jurisdictione episcopali, sunt in omnibus episcopis similes. — Communiter Salmant. ² cum Palao, Sanchez, etc.

A votis
propriis alii-
cui religio-
ni libera-
tur.

Abbes
in his sequi-
parantur
episcopio.

Parochus
regularis
manet re-
gula adstri-
cta.

4. — « 6º Religiosus ad parochiam pro-
« motus, cum votis adstrictus maneat, te-
« netur deferrre habitum religionis, regu-
« lamque observare in omnibus quae cum
« suo munere consistere possunt. Idque,
« non tantum secundum moralem hone-
« statem, sed sub obligatione gravis cul-
« pae, si ad eam regula obliget ». [Ita pro-
babilius Salmant. ³ cum Sanchez, Pelliz-
zario, Bonacina, etc.; contra Suarez et
Palaum, dicentes teneri ad vota, sed non
ad observantiam regulae]. » Ita Laymann ⁴,
« — ubi addit quod etsi parochus religiosus
« in iis quae ad regulam spectant subjectus
« maneat superiori: jam tamen consuetu-
« dine multis locis observari, ut non tantum
« in pertinentibus ad disciplinam ecclesie-
« sticam, sed etiam in plerisque aliis, ab
« obedientia praelati eximantur et episcopo
« subjiciatur. Vide Silvestrum, Sanchez ⁵.

DUBIUM II.

Quae requirantur ad valorem Professionis religiosae.

5. *Quae conditiones requirantur ad professionem religiosam: 1º. Aptitudo voventis. Quid de aetate et exploratione puellarum suscipientium habitum religiosum. — 6. 2º. Requiritur consensus praelati Ordinis. — 7. 3º. Ut professio sit spontanea. — 8. Quomodo et quando professus possit reclamare de nullitate suae professionis.*

Ad valo-
rem profes-
sionis, re-
quiritur a-
pititudo vo-
ventis.

5. — « Resp. Ad valorem ejus tres re-
« quiruntur conditiones:
« 1º. Est qualitas seu aptitudo voventis,
« scilicet, ut, juxta Tridentinum ⁶, deci-
« mum sextum aetatis annum expleverit,
« annumque integrum cum religioso ha-
« bitu steterit in probatione, nullumque

« habeat impedimentum, quod per statuta
« a Pontifice confirmata, in isto ordine
« substantiale esse censeatur. — Azor ^{a)},
« Rodriguez ⁷.

Quoad moniales, Tridentinum statuit
quod puellae non suscipiant habitum re-
gularem ante duodecimum annum com-

Less., lib. 2, cap. 40, n. 148. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. ult., dub., v. f. — *Sanch.*, Decal., lib. 6, cap. 6, n. 17 et 19. — ¹ Tr. 15, cap. 5, n. 36. — *Sanch.*, loc. cit., num. 15. — *Palaus*, tr. 16, disp. 4, punct. 24, n. 5. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 17, n. 10. — ² Loc. cit., n. 29. — *Palaus*, loc. cit., n. 26. — *Sanch.*, loc. cit., n. 35. — ³ Tr. 15, cap. 5, n. 40. — *Sanch.*, loc. cit., n. 36. — *Pellizzario*, tr. 5,

cap. 7, n. 39. — *Bonac.*, de Clausura, qu. 2, punct. 2, n. 25. — *Suar.*, de Relig., tr. 8, lib. 8, cap. 19, num. 24 et 28. — *Palaus*, tr. 16, disp. 4, punct. 25, num. 8. — ⁴ Lib. 4, tr. 5, cap. 1, n. 11 et 12. — *Silvest.*, v. Religio VII, n. 11. — ⁵ Decal., lib. 6, cap. 6, num. 36. — ⁶ Ses. 26, de regulari, cap. 15 et 17. — ⁷ Sum., part. 2, cap. 8, num. 2 et 18. — *Trident.*, loc. cit., cap. 17.

Quid de
monialibus.

de fructibus beneficii disponere ad honestam
sui sustentationem et ad pias causas.

3. — ^{a)} Quinimo Palaus, loc. cit., num. 15, negat eum ullo morali debito ad regulam teneri.

b) At certe S. Congr. Epp. et Regg., die 6 Maij 1864, ad dubium: An et quomodo episcopus regularis teneatur ad regulam servandam, quam professus est, respondere censuit: « *Affirmative*, ad praescriptum constitutionis Benedicti XIII incipientis *Custodes*: nempe episcopus regularis tenetur observare regulas

suae religionis, quae materiam voti paupertatis determinant; item tenetur alias regulas et observantias dignitati et officio episcopali non repugnantes, eadem obligatione, gravi vel levi, observare, qua tenebatur antequam assequeretur dignitatem episcopalem: ita tamen, ut in peculiaribus casibus prudenter iudicium ferre possit, utrum cum dignitate et officio episcopali illae convenientia.

5. — ^{a)} Azor, part. 1, lib. 12, cap. 2, qu. 6 et 7, requirit annum integrum a susceptione habitus. Neque aliud habet.

pletum. — Unde nequeunt antea suscipere; ut tenet de Alexandris¹ cum Tamburino, Rodriguez^{b)}, Naldo (contra Sanchez^{c)}, Villalobos^{c)}, etc.), et affert declarationem S. Congregationis^{d)}.

Exploranda earum voluntas, quando et a quo.

Exploranda autem est voluntas puerorum ante susceptionem habitus et ante professionem, ab episcopo vel, eo impedito, a vicario vel alio deputato. Si utraque exploratio omitteretur, esset culpa gravis, sed valeret professio; ut de Alexandris^e cum Sanchez, Barbosa cum declaratione Sacrae Congr.^{f)}; et Salmant.^g, qui notant explorationem hanc ex consuetudine fieri semel, et tantum ante professionem intra quindecim dies^{h)}. — Episcopus autem explorare potest et debet voluntatem puerorum etiam in monasteriis exemptis; ut Salmant.ⁱ⁾.

¹ Confess. monial., cap. 2, § 1, qu. 10. — Ascensus Tamburinus, de Jure abbatisarum, disp. 4, qu. 2, n. 2. — Naldus, Sum., v. Habitus, n. 6. — ^c Decal., lib. 4, cap. 18, n. 84. — ^d Loc. cit., cap. 2, § 2, qu. 1. — Sanchez., Decal.,

6. — « II^a. Conditio est *consensus*, et *acceptatio expressa vel tacita praelati ordinis*; per hanc enim religioni incorporari debet ». [Error circa substantiam tam ex parte profitentis quam admittentis, vitiat professionem. Salmant.^{j)}] « Idque ordinarie, non tantum cum consilio, sed etiam cum consensu capituli, aut certe majoris aut principalioris partis, secundum cujuscumque ordinis statuta^{k)}. — Navarrus^{b)}, Lessius^{l)}.

Requiritur acceptatio praelati ordinis.

Error circa substantiam vitiat professionem.

7. — « III^a. Ut professio *sponte* facta sit, non cogente gravi metu, qualis esset incarcерatio, alimentorum subtractio, eo quod in professionem consentire noluerit. Itemque metus reverentialis, non quidem se solo, sed accidente precum, blanditiarum et imperii saepius repetita importunitate, aut gravi offensione,

Requiritur ut professio sit sponte facta.

lib. 5, cap. 4, n. 84. — Barbosa, de Offic. et Potest. episc alleg. 100, num. 9. — ^c Tr. 18, cap. 3, num. 14. — ^d Tr. 18, de Statu relig.. cap. 4, n. 27. — ^e Lib. 2, cap. 41, dub. 7, num. 61.

^{b)} Rodriguez a Cajetano de Alexandris male citatur; quamvis enim, *Quaest. regul.*, tom. 3, qu. 12, art. 2, afferat decretum Tridentini et decisionem cuiusdam Toletani concilii, quae vetant admitti pueram minorem duodecim annis; attamen ipse Rodriguez contrarium tenet, scribens: « At oppositam sententiam defendit noster Medina..., asserens in praedicto decreto concilii non prohiberi ne puellae duodecim annis minores possint ad habitum religionis assumi; et haec sententia est vere tenenda ».

^{c)} Villalobos, *part. 2, tr. 35, diff. 12, n. 2*, videtur sic tenere, eo quod sententiam hanc ultimo loco referat.

^{d)} Quin etiam, ex decreto Alexandri VII, per Sacr. Congr. super Statu Regularium, die 25 Maii 1659, edito, nequeunt novitii vel novitiae ad habitum religionis admitti, nisi habeant quindecim annos completos. Cfr. Pallottini, v. Professio religiosa, § 1, n. 15, et in nota.

^{e)} Fagnanus, lib. 3, tit. de Regular., cap. Sicut nobis, n. 7, loquitur de professione emissâ absque voluntatis exploratione, in mortis articulo et post annum probationis, et scribit: « Etsi [S. Cong. Concilii] visa fuerit sentire validam esse professionem, ut proponitur, emissam; nihilominus tam in judicio validitatis professionis quam restitutionis bonorum, satius putavit audire eos quorum interest ». Et n. 12 addit professionem non vitiare ex defectu explorationis voluntatis, « ut Sacra Congregatio declaravit ».

^{f)} Scilicet, ut dicunt Salmant., intra quindecim dies, « postquam monitus fuerit ».

^{g)} Salmant., tr. 18, cap. 3, n. 14, i. f., id non clare asserunt; sed certe et pluries idem declaravit S. C. C., explorationem scilicet voluntatis pueriae, ad episcopum pertinere etiam in monasteriis exemptis (cfr. Pallottini, v. Monasteria monialium, § 3, n. 3 et seqq.); et episcopum posse per censuras cogere regulares impidentes (Pallottini, loc. cit., n. 9 et 10). — Explorationem autem voluntatis novitiae profiteri volentis, episcopus exequi debet ante crates monasterii, et si aliqua justa causa existiterit, etiam in exteriori ecclesia, et non alibi. (*Ibid.*, n. 11). Vide etiam Pallottini, v. Professio religiosa, § 2, n. 72 et seqq.

^{h)} Huc videtur apponenda additio quae in corpore omnium editionum desideratur; sed quae in singularum indice (a secunda jam editione), v. Novitius, a S. Alphonso ponitur, et his quidem verbis: « Nota hic obiter quamdam doctrinam sequentem in corpore omisam: Religiosus injuste denegans suffragium novitio, peccat et tenetur ad restitutionem, ut dicunt Sporer, tr. 5 in Decal., cap. 1, n. 139 [et seqq.]; Lugo [de Just. et Jure], disp. 9, n. 54 [et 57]; et Holzmann, tom. I, [de Restit...] n. 571, cum aliis communissime. Nisi adsit gravis causa reprobandi, nempe infirmitatis, malae indolis, defectus talentorum et similium, ita ut putetur futurus gravis religione ».

ⁱ⁾ Navarrus a Busenbaum non satis diligenter citatur; non enim aliud habet, de Re-

« aut diu continuata indignatione consan-
« guineorum, adjunctis etiam minis de-
« subsidiis negandis, si ex religione egre-
« diatur: haec enim vel singula, vel certe
« simul juncta, considerata conditione ho-
« minis rudis, timidi, etc., metum justum
« incutere possunt, et professionem irri-
« tare; ut docet Laymann¹ cum aliis, Les-
« sius². — [Vide dicenda *de Matrim.*,
Lib. VI, ex n. 1054. Professio enim et
matrimonium aequiparantur; ac Salman-
tenses³].

« Unde resolvuntur sequentes casus:

8. — « 1°. Is qui professionem irritam
« edidit, ex defectu alicujus conditionis
« ex jam dictis, nisi eam postmodum ta-
« cite^{a)} vel expresse ratificaverit, egredi
« e religione et uxorem ducere potest
« (licet, ob evitacionem scandali, causam
« egressus dicere debeat, et, si ad forum
« externum causa deveniat, defectum pro-
« fessionis probare); idque, intra quin-
« quennium a die professionis: post illud
« enim non auditur, juxta Tridentinum⁴,
« quia praesumitur eam interea ratifi-
« casse.

« 2°. Quod si tamen sciret illam juris
« praeumptionem falsam esse (eo quod,
« vel ignorans impedimentum, vel metu
« gravi, aliave justa causa impeditus re-
« clamare intra quinquennium non potue-
« rit); vel impedimentum sit essentiale ac
« perpetuum, aut saltem ultra quinquen-
« nium duret: eo elapso potest reclamare,
« debetque audiri in judicio, saltem ex-

¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 5, n. 6. — ² Lib. 2, cap. 41, n. 60. —
■ Tr. 15, cap. 4, n. 26. — ³ Sess. 25, de regular., cap. 19. —
■ De Clausura, qu. 2, punct. 10, diff. 1, n. 2. — *Navarr.*, de
Regular., comment. 4, n. 76, v. *Secundo*; et n. 71, v. *Tertio*.
— ⁴ De Matrim., lib. 7, disp. 37, n. 22. — ⁵ Lib. 2, cap. 41,
n. 65. — ⁶ Part. 1, lib. 12, cap. 4, qu. 10. — ⁷ Part. 3, tr. 2,

« traordinario, vel in integrum restitu;
« ut contra Bonacina⁸, docent Navarrus,
« Sanchez⁹, Lessius¹⁰, Azor¹¹, Diana¹²,
« Barbosa¹³ (ubi plures alios citat). Et nisi
« aliud quid impedit, fugere potest, ut
« docet Laymann. Qui addit, quod si fuga
« sine gravi scandalo vel incommmodo ten-
« tari non posset, monendum a confes-
« sario ut professionem tacite ratificet:
« quod fiet, si professorum habitum pro-
« prium deserat, actusque iis proprios
« exerceat, cum intentione quod profes-
« sus talis ordinis esse velit. Vide aucto-
« res citatos, et Diana¹⁴, ubi ex Tridenti-
« no¹⁵ probat episcopum de nullitate pro-
« fessionis sine interventione superioris
« regularis sententiam ferre non posse; et
« si faciat, fore nullam^{b)}. [Ita Salmant.¹⁶,
communiter].

Dubius de sua professione nequit re-
clamare (Salmant.¹⁷ cum Pellizzario et
Lezana), quia religio possidet: intellige,
si dubium superveniat. Nec creditur recla-
manti, nisi probet ficte consensisse^{c)}, ex
cap. 2, *de regular.* Salmant.¹⁸.

Dubius
de profes-
sione nequit
reclamare.

Hic addenda quae nuper sancita sunt
a nostro SS. P. Benedicto XIV, in sua
bulla quae incipit *Si datum hominibus*¹⁹.
— Ibi statuitur 1°. Omnia quae decreta
sunt de viris religiosis, comprehendere
etiam feminas, ubi eadem causa militat. —
2°. Causas nullitatis professionis agnoscen-
das esse a praelato regulari locali tem-
pore motae litis, et simul ab Ordinario.
Pro monialibus vero non exemptis, a solo

Decre-
ta Benedi-
cti XIV de
causis nul-
litatis.

resol. 53. — ²⁰ In Trid., sess. 25, de regular., cap. 19, n. 8. —
Laym., lib. 4, tr. 5, cap. 5, n. 7 et 8. — ²¹ Part. 8, tr. 7,
resol. 2. — ²² Sess. 25, de regular., cap. 19. — ²³ Tr. 15, cap. 5,
n. 15. — ²⁴ Loc. cit., n. 8. — *Pelliz.*, tr. 8, cap. 5, n. 49. — *Le-
zana*, Sum., v. *Dubia regularium*, n. 16; et v. *Professo-*
n. 28. — ²⁵ Loc. cit., n. 9. — ²⁶ Data die 4 nov. Mart. 1748.

gular., comment. 4, n. 74, nisi professionem
duo requirere: unum, qui se obliget; alterum,
qui acceptet.

8. — ^{a)} Professio tacita non amplius admittit-
tur; ex decreto enim S. C. super Statu Re-
gularium, de die 12 Junii 1868, art. 11, haec
sanciuntur: « Ad valide emittenda vota so-
lemnia, post vota simplicia requiritur profes-
sio expressa, et ideo professio tacita omnino
abrogata est ».

^{b)} Et ita etiam declaravit S. C. C. apud
Pallottini, v. *Professio religiosa*, § 5, n. 26
et seqq. Et ibi intelligitur superior regularis,
ille qui praest immediate monasterio in quo

professionem religiosus emisit: *ibid.*, n. 27
et seqq.

^{c)} Cap. *Si quis 2, de regularibus*, vide-
tur hic a Salmant. citari pro ratione dum-
taxat hujus dicti: quod scilicet in foro externo
non creditur juranti in suum favorem, ma-
xime si extet gestum in contrarium et pra-
e-
sumptio juris. Et hoc sane colligitur ex dicto
capite, ubi sancitur quod « si.... post legitimos
[annos] per vim clericus [id est monachus,
addit Glossa] factus est, et nec ipse nec pa-
rentes ejus infra annum.... reclamaverint, in
clericatu permaneat ». Quia, subdit Glossa, ea
mora tanti temporis praesumitur consensisse.

Ordinario; et pro exemptis, simul ab Ordinario et a praelato cui regimen monasterii commissum est. — 3º. Non posse praelatum ejicere professum, nisi cognita causa per ipsum et Ordinarium, ut supra, casu quo agnoverit postea impedimentum; etiamsi de eo subditum interroga- verit, nullam alias professionem fore protestatus, et ille occultaverit. — 4º. Posse causam nullitatis agi etiam elapso quinquennio, si intra illud professus serio reclamaverit. — 5º. Cognitionem causae ad Sedem Apostolicam pertinere, si professio emissa fuerit extra novitiatum. — 6º. Apo- statas repelli a judicio, nisi habitum reli-

gionis reassumpserint. — 7º. Non posse professum praetendere annulationem suae professionis, ratione vis aut metus illati, si intra quinquennium non reclamaverit; tametsi allegaret vim et metum semper durasse. Concedi tamen huic restitutio- nem in integrum, dandam tantum per Sedem Apostolicam, praevio processu confecto a suo praelato et Ordinario cum assistentia defensoris professionis, qui de- bet etiam Romae assistere. — 8º. Post primam sententiam, professum non posse egredi a religione; sed debere exspectare secundam, post appellationem faciendam a defensore.

DUBIUM III.

Ad quid teneatur Religiosus vi suae Professionis.

9. *De obligatione religiosi tendendi ad perfectionem.* — 10. *Quando religiosus peccet graviter contra hanc obligationem.* — 11. *An peccet graviter, si intendat servare sola mandata obligantia sub gravi.* — 12. *An quilibet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia.* — 13. *An praelatus aliquando peccet graviter, negligendo corrigere defectus leviores subditorum.*

Religiosus tenetur ad tendere ad perfectio- nem.

9. — « Resp. Religiosus vi suae profes-
sionis tenetur ad progrediendum aliquo
modo in via perfectionis. Quia ex vi
professionis tenetur velle servare suum
statum, qui est perfectionis, sive tenden-
tium ad perfectionem (licet secundum
se non sit praecepti, sed consilii): hoc
autem est intrinsece velle tendere ad
perfectionem. — S. Thomas¹, Laymann²,
Suarez³, Bardi⁴.

« Unde resolves:
« 1º. Religiosus non tenetur actu esse
perfectus, sed tantum studere perfe-
ctioni. — Bardi⁵, etc.

« 2º. Tenetur tendere ad perfectionem
« 1º. Per media essentialia. — 2º. Per
vota. — 3º. Per auxilia secundaria, non
contemnendo ea. Laymann⁶. — 4º. Te-
netur aliquibus mediis uti; et, si omnia

¹ 2º 2º, qu. 186, art. 1 et 2; qu. 184, art. 5. — ² Lib. 4, tr. 5, cap. 1, n. 1. — ³ De Relig., tr. 8, lib. 1, cap. 4. — ⁴ De Conscient., discept. 7, cap. 6, § 6. — ⁵ Loc. cit., § 5, num. 4. — ⁶ Lib. 4, tract. 5, cap. 9, num. 13, in med. —

« media abijciat, non est in statu salutis.
« Suarez, Laymann⁷, dicens, si nullum per-
fectionis studium adhibeat, sed omnia
monita et regulas negligat, eo quod sub
mortali non obligent, peccare mortali-
ter. — 5º. Tenetur ad aliqua opera bona
supererogatoria, sive specialiter non
praecepta nec promissa: quia alias mo-
raliter loquendo, non potest habere de-
bitam intentionem salutis. Suarez⁸.

« 3º. Tenetur tendere ad perfectionem
per media suae religionis (non per alia),
hoc est servando suas regulas. Sanchez⁹.
— Hinc peccat 1º. Per contemptum regu-
lae, hoc est, si nolit subjici¹⁰. 2º. Si tantum
velit servare quae sub mortali obligant;
quia contemnit perfectionem. Ibidem¹¹.
3º. Per actum directe contrarium, hoc
est, nolendo perfectionem: quod esse

Quomodo
peccet con-
tra hanc ob-
ligationem.

Swarz., de Relig., tr. 8, lib. 1, cap. 4, num. 10 et seqq. —
⁷ Loc. cit., post med. — ⁸ De Relig., tr. 8, lib. 1, cap. 4, num. 12. — ⁹ Decal., lib. 6, cap. 5, n. 1 et 2. — ¹⁰ Sanchez., loc. cit., n. 6.

9. — ^{a)} Sanchez minus accurate a Busen-
baum allegatur; loco enim a Busenbaum ci-
tato, scil., *Decal.*, lib. 6, cap. 5, n. 7, refert solum

aliorum sententiam; at ipse n. 9, negat reli-
giosum illum peccare mortaliter contra prae-
ceptum tendendi ad perfectionem; sed aliunde

« mortale docet Sanchez¹, Pellizzarius et
« Bardi².

« 4º. Si quis non tantum intendat non
« esse sollicitus in observatione regulae,
« sed etiam nunquam servare, etiamsi fa-
« cile possit, est mortale, vel proxima
« dispositio ad illud, vixque potest fieri
« sine contemptu formalii. Suarez³.

« 5º. Si ex remissione animi et sine
« ullo justo titulo, per directam intentio-
« nem, velit aliquam regulam non ser-
« vare, erit saltem levis contemptus et
« peccatum veniale. Suarez⁴.

« 6º. Frequenter et ex consuetudine
« violare regulam, esse mortale dicit San-
« chez⁵: tum quia perturbat religiosam
« disciplinam; tum quia secundum quos-
« dam est contemptus interpretatus, vel
« saltem probabilissimum ejus periculum.
« Tenetur autem sub mortali ita vivere,
« ut non sit graviter perniciosus religioni,
« inducendo alios malo exemplo ad regu-
« lae laxitatem (Sanchez⁶, Laymann⁷):
« tum quia constituit se in eo statu, ut
« tamquam incorrigibilis sit expellendus.
« Tenetur autem quisque ratione votorum
« quibus se religioni addixit, ita se gerere,
« ut sit tolerabilis et non mereatur expelli.
« At qui nullum conatum perfectionis adhi-
« bendo regulas sine discrimine transgre-
« ditur, reddit se intolerabilem, ut debeat
« expelli, aut si toleretur plurimum no-
« cet: ergo per accidens et indirecte agit
« contra professionem peccatum mortali-
« ter. — Sanchez⁸. Vide auctores citatos.

« 7º. Religiosus Societatis Jesu peccat
« mortaliter, si non adhibet diligentiam
« in cavendis defectibus, ob quos se dimis-
« tendum vel ejiciendum praevideat. Et

Violatio
regulæ ex
consuetudi-
ne.

Religio-
sus Societa-
tis Jesu,
quomodo
peccet.

¹ Decal., lib. 6, cap. 5, n. 10. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 1, n. 12. — ² De Conscient., discept. 7, cap. 6, § 5, n. 8. — ³ De Relig., tr. 8, lib. 1, cap. 4, num. 24. — ⁴ Loc. cit., a. num. 16; et cap. 8, num. 12 et seqq. — ⁵ Loc. cit., cap. 4, n. 18. — ⁶ Loc. cit., n. 18 et 20. — ⁷ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, num. 18, post med. — ⁸ Decal., lib. 6, cap. 4, num. 18. — ⁹ De Clausura, qu. 2, punct. 12, § 1, n. 13. — ¹⁰ Loc. cit., cap. 9, n. 66. — ¹¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 18, i. f. — ¹² 2^a, qu. 186, art. 2 et 9. — ¹³ Tr. 15, cap. 1, num. 20. — *Sanck.*,

« licet ita dimissus sit liber in conscientia;
« si tamen sit dimissus ob fraudem vel
« peccata in eum finem commissa, irrita
« est dimissio, utpote obtenta per dolum
« dantem ipsi causam (sicut in matrimonio
« et caeteris contractibus): unde subjacet
« poenis apostatarum. — Bonacina⁹.

« 8º. Scholasticus Societatis Jesu qui
« pravis moribus de industria dimissionem
« extorsit, vel falsis allegationibus impe-
« travit, non est liber a votis. — Lessius¹⁰,
« Sanchez¹¹, Laymann¹².

10. — Pro majore hujus puncti intelli-
gentia

Quaeritur: *quandonam religiosus con-
tra obligationem hanc tendendi ad perfe-
ctionem graviter peccet?*

Resp. 1º. Peccat graviter quando re-
gulas, etsi ad culpam veniale tantum vel
nullam obligantes, ex contemptu transgre-
ditur. Est commune cum S. Thoma¹³, Sal-
mant.¹⁴, etc. — Tunc autem religiosus cen-
setur regulas praetermittere ex contem-
ptu, quando illas transgreditur animo non
subjaciendi illis vel praelatorum praeceptis.
Ita Busenbaum (supra, n. 9, ad 3), cum San-
chez, et Lessius¹⁴, Salmant.¹⁵ cum Lezana.

Item, si eas omittat servare tamquam
inanis; non vero, si omittat ex concipi-
scientia ductus, vel quia putat illas sibi
non esse necessarias ad salutem, vel si
judicet eas non praecipi sub gravi. Ita
S. Thomas¹⁶, Sanchez¹⁷; Salmant.¹⁸ cum
Palao, Antonio a Spiritu S. — Ideo trans-
gredi regulas in rebus parvae materiae,
etiam ex consuetudine, veniale non ex-
cedit; ut Salmant.¹⁹ cum Lezana, Azor,
Garcia²⁰; et de Alexandris²¹ cum S. Tho-
ma²². Sed vix unquam transgressio a ve-

Decal., lib. 6, cap. 5, num. 6. — ¹⁴ Lib. 2, cap. 41, dub. 9, n. 74. — ¹⁵ Loc. cit., n. 20. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 1, n. 10 et 12. — ¹⁶ 2^a, qu. 186, art. 9, ad 8. — ¹⁷ Decal., lib. 6, cap. 5, num. 6 cum n. 9 — ¹⁸ Tr. 15, cap. 1, num. 20. — *Palau*, tr. 16, disp. 4, punct. 8, num. 3 et 6. — *Anton. a Spir. S.*, Director. regular., tr. 3, disp. 6, n. 10; et disp. 1, n. 41. — ¹⁹ Loc. cit., n. 22. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 1, n. 18. — *Azor*, part. 1, lib. 4, cap. 9, qu. 11. — ²⁰ Cap. 1, § 2, qu. 2. — ²¹ 2^a, qu. 186, art. 9, ad 8.

Quaevis
regulæ, vio-
latio ex con-
temptu, le-
thalis.

Violatio
ex contem-
pta, quid.

Violatio
regulæ, le-
vis, etia ex
consuetudi-
ne, venialis.

tantum, scilicet: « ob periculum transgressio-
nis votorum et defectus perseverantiae ».

b) Lessius non loquitur de scholastico So-
cietas Jesu; haec tamen omnino docet lib. 2,
cap. 40, dub. 20, in universum de eo qui
yovit perpetuo servire monasterio sub hac

tacita vel expressa conditione: si superior vo-
luerit me retinere; et haec conditio tollatur
per vim vel fraudem voventis. Quae sane
applicari possunt scholastico Societas.

10. — a) Hieronymus Garcia, *Polit. re-
gul.*, tr. 5, diff. 2, dub. 7, n. 3, citatur qui-

niali excusabitur, etiamsi regula ad nullam culpam obligaret; ut recte notat de Alexandris¹; et Laymann² cum Vasquez³, Sanchez et Valentia: ex D. Thoma⁴, ubi ait: *Qui tamen possent venialiter vel mortaliter peccare ex negligentia vel libidine seu contemptu.* — E converso dicit Laymann⁵ cum auctoribus citatis quod si quis aliquam transgreditur regulam ex bono fine, puta regulam silentii, loquendo ut socium moestum soletur, nullo modo peccat.

Resp. 2º. Peccat mortaliter religiosus qui firmiter statuit non tendere ad perfectionem, vel nullo modo de ea curare. — Sanchez⁶; Salmant.⁷ cum Pellizzario, Lezana, Antonio a Spiritu S.; et de Alexandris⁸.

Resp. 3º. Peccat graviter ratione scandali si suo exemplo alios inducat ad regulae relaxationem. Salmant.⁹ cum Sanchez, Silvestro¹⁰, Lezana, Pellizzario. Sed hoc intelligendum si materia sit gravis, ut notant Salmant.¹¹ cum Antonio a Spiritu S. — Et hic expedit perpendere verba Sanchezii¹², ubi sit docet: *Religiosus tenetur sub mortali taliter vivere, ut non si graviler religioni suae perniciosus, in-*

¹ Cap. 1, § 2, qu. 1. — ² Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 8 et 9. — ³ Sanc., Decal., lib. 6, cap. 4, num. 14 et 15. — ⁴ Valent., in 2^{am} 2^{ae}, disp. 10, qu. 4, punct. 5, i. f. — ⁵ 2° 2^{ae}, qu. 186, art. 9, ad 1. — ⁶ Loc. cit., n. 8. — ⁷ Decal., lib. 6, cap. 5, n. 10. — ⁸ Tr. 15, cap. 1, n. 21. — ⁹ Pellizzar., tr. 5, cap. 1, n. 19. — ¹⁰ Lezana, Sum., tom. 1, cap. 1, n. 10. — ¹¹ Anton. a Spir. S., Direct. regular., tr. 8, disp. 1, num. 99. — ¹² Cap. 1, § 1, qu. 8. — ¹³ Tr. 15, cap. 1, num. 21. — ¹⁴ Sanc., Decal., lib. 6, cap. 4, num. 18. — ¹⁵ Lezana, loc. cit., n. 10, i. f. — ¹⁶ Pelliz.

ducendo alios religiosos suo pravo exemplo ad nimis relaxatam regulam....: (ut esset) si religiosus nollet unquam servare silentium, nec orare, nec modeste incedere, et ingredieretur omnium religiosorum cubicula, et similia religionis statuta transgredederetur.

11. — His positis, quaeritur 1º. *An peccet graviter religiosus qui intendit servare tantum mandata obligantia sub gravi; alia vero statuat omnia transgredi vel de iis non curare?*

Prima sententia probabiliter affirmat; quia ipsum propositum non curandi de regulis, etsi praecipientibus tantum sublevi, est virtualis de iis contemptus. — Ita Croix¹⁷, Elbel¹⁸; item Lezana¹⁹, Silvester, Barbosa²⁰, Escobar²¹, etc., apud Salmant.²²

Secunda tamen sententia, communior et probabilior, negat talem peccare graviter. Ita Sanchez²³, Salmant.²⁴ cum Azor²⁵, Palao, Valentia²⁶, Suarez, Peyrino, Pellizzario, etc. Et idem expresse docet S. Thomas²⁷, ubi S. Doctor tunc damnat de mortali religiosum, cum vel is transgreditur regulam ex contemptu (intelligitur quidem formalis); vel cum agit contra regu-

Nolle ser-
vare nisi
mandata
gravia, pro-
babiliter le-
thale.

Probabi-
lius, per se
non lethale.

loc. cit., n. 19. — ¹⁷ Loc. cit., n. 21. — ¹⁸ Anton. a Spir. S., loc. cit., n. 39. — ¹⁹ Loc. cit., cap. 4, n. 18. — ²⁰ Part. 6, confer. 17, de Statu regular. et de novit. in specie, n. 592. — ²¹ Silvest., v. Religio I, qu. 3, v. f. — ²² Tract. 15, cap. 1, n. 28. — ²³ Decal., lib. 6, cap. 5, n. 9. — ²⁴ Tr. 15, cap. 1, num. 24. — ²⁵ Palau., tr. 16, disp. 4, punct. 8, num. 5 et 6. — ²⁶ Suar., de Relig., tr. 8, lib. 1, cap. 4, num. 12. — ²⁷ Laur. de Peyrinis, tom. 1, qu. 1, cap. 5, v. Explicat. — ²⁸ Pelliz., tr. 5, cap. 1, n. 15 et 17. — ²⁹ 2° 2^{ae}, qu. 186, art. 9.

dem a Salmant.; id tamen apud illum reperire nequivi, saltem in editione Caesaraugustana anni 1648, quae apud me exstat.

b) Vasquez, in 1^{am} 2^{ae}, disp. 158, cap. 3, n. 16, habet id tantum quod inferius dicetur: transgressionem scilicet illarum regularum, peccatum esse solum ex pravo fine quo quis movetur: « Quare si aliunde moveretur, a solo fine virtutis ex causa, sicut fieri potest, esset quidem opus virtutis ».

c) Silvester hoc non habet, v. Religio I, qu. 3, quidquid Salmant. dicant.

II. — a) Croix hanc quidem sententiam, lib. 4, a n. 58, late refert; non tamen videatur eidem adhaerere; remittit enim lectorem ad lib. 5, n. 214, ubi, postquam utramque opinionem exposuit, sibi certum videri ait quod sit veniale; quae sententia est ipsius S. Alphonsi, hic inferius.

b) Auctores isti a Salmant. utique pro hac sententia allegantur; re tamen vera, Lezana, in Sum., loc. cit., n. 10, lethaliter peccare ait religiosum, « quando transgreditur regulam (etiamsi ad venialem solam, vel ad nullam culpam obligaret), eo fine ut impedit perfectionem ». — Barbosa autem, de Jure eccles., lib. 1, cap. 43, n. 112, expositam sententiam non habet. — Escobar denique, loquens de regulis quae ad culpam non obligant, tr. 6, exam. 7, n. 61, v. Non obligant, (al. cap. 3, n. 68): « Si quis frequenter transgrediatur, inquit, et advertens ideo religiosam disciplinam graviter perturbet, mortaliter peccat ».

c) Azor, part. 1, lib. 11, cap. ult. (25), qu. 11, asserit quidem esse peccatum, sed aperte innuit esse tantum veniale, per se sci-licet. — Valentia, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 10, qu. 4, punct. 5, v. Ex quo sequitur, docet illum com-

Violatio
ex bono fi-
ne, nullum
peccatum.

Statuens
non tendere
ad perfe-
ctionem,
peccat le-
thaliter.

Item, in-
ducens e-
xemplo ad
relaxationem,

modo ma-
teria sit
gravia.

lam, aut praelati expressum paeceptum obligans, ut intelligitur, sub gravi. — Ratio, quia eo ipso quod religiosus velit servare paecepta quae respectu ipsius obligant sub gravi, cum ista de se et respectu aliorum sint mera consilia, volens ea servare, jam tendit ad perfectionem.

Hoc tamen intellige, quod sic ille excusabitur a mortali, ratione hujus paecciae obligationis quam habet tendendi ad perfectionem. Nam difficilime excusabitur quidem ex aliis capitibus, nempe ratione periculi transgrediendi vota, vel grave damnum religioni inferendi quoad regularem disciplinam, etc.: quae omnia (ut docet Sanchez¹) est moraliter impossibile evitari ab eo, qui propositum habet transgrediendi vel negligendi omnia statuta sub gravi non obligantia.

12. — Quaeritur autem hic obiter 2°. *An quilibet christianus graviter peccet si proponat committere omnia venialia?*

Affirmant Sanchez³ et Bonacina; quia, ut docet S. Thomas, venialia de se disponunt ad mortale.

Negant vero probabilius Palaus et Antonius a Spiritu S., apud Salmant.⁴ (secluso tamen contemptu, vel periculo proximo labendi in mortale, habito respectu ad praeteritam experientiam). Ratio, quia revera tale propositum tantum remote conductit ad mortale.

¹ Decal., lib. 6, cap. 5, n. 9; et cap. 4, n. 18, v. f. — ² Decal., lib. 1, cap. 5, n. 4. — ³ Bonac., disp. 2, de Peccatis, qu. 9, punct. 5, n. 17. — ⁴ S. Thom., 1° 2°, qu. 88, art. 3. — ⁵ Palaus, tr. 2, disp. 2, punct. 9, § 8, n. 5. — ⁶ Anton. a Spir. S., Director regular., tr. 3, disp. 1, n. 42 et 43. — ⁷ Tr. 15, cap. 1, n. 29. —

mittere veniale per se, subdens: « Communi-
ter loquendo aliunde esse in peccato mortali ». Quod in ipsam S. Alphonsi sententiam reincident, ut ipse B. Doctor hic inferius eam explicat.

13. — ^{a)} Lorca ita sane a Cajetano de Alexandris citatur; sed potius eidem sententiae favere videtur, quam ipse S. Alphonsus tenet. Nam, in 2^{am} 2^{ae}, sect. 3, disp. 45, n. 4, ne-

13. — Quaeritur 3°. *An praelatus aliquando, defectus leves subditorum corriger negligens, ipse graviter peccet?*

Affirmative tenendum (contra ^{a)} Lorca) cum Lugo, Trullench, Peyrino, Diana et de Alexandris⁴ communiter, casu quo defectus plures sint, et tales (v. gr. circa silentium, jejunia, etc.), ut disciplinam valent relaxare. Ratio, quia, licet quisque religiosus deficiat in re levem regulam transgrediendo; superior tamen negligens impedire, cum possit, observantiae relaxationem, deficit in re gravi. Et ideo tenetur defectus subditorum in damnum totius communitatis vergentes non solum corriger, sed etiam inquirere ut corrigat, prout docet S. Thomas⁵: sine tamen nimia sollicitudine, ut notat de Alexandris⁶. — Expedit autem ut aliquando corrigerem dissimulet, si defectus scandalum non afferrant, vel si paevideat subditum ex correctione pejorem fieri, vel si tempus opportunius sit exspectandum. — Et hic advertendum quod, si oportet ad corrigendum, superior potest subditum etiam verberare et conviciis increpare (ex D. Thoma⁷): modo non agat ex ira, nec coram saecularibus aut novitiis. — Et sicut superior tenetur corriger, sic de transgressionibus aliorum tenetur ipsum admonere qui officium zelatoris habet. — De Alexandris⁸ cum Suarez⁹, etc.

¹ Lugo, de Just. et Jure, disp. 9, n. 21. — ² Trullench., Decal., lib. 1, cap. 5, dub. 14, num. 5. — ³ Peyrino., tom. 2, qu. 1, cap. 7, a n. 19. — ⁴ Diana, part. 3, tr. 2, resol. 38. — ⁵ Cap. 11, § 1, qu. 1. — ⁶ 2° 2^{ae}, qu. 32, art. 2, ad 4. — ⁷ Cap. 11, § 1, qu. 25, v. f. — ⁸ 2° 2^{ae}, qu. 72, art. 2, ad 2. — ⁹ Loc. cit., § 2, qu. 8.

Praelatus negligens corriger defectus leves, lethali-
ter peccat.

Quando-
que expedit
ut dissimu-
let.

DUBIUM IV.

Ad quid Religiosus obligetur vi Votorum.

14. *Ad quid obligetur religiosus ex voto paupertatis. An manuscripta, reliquiae et picturae sint propriae religiosorum.* — 15. *An possint habere peculium.* — 16. *Quae non repugnant voto paupertatis.* — 17. *An et quomodo peccet religiosus accipiens vel absumens sine consensu superioris.* — 18. *An excuset a mortali licentia praesumpta.* — 19. *An peccet religiosus absumens bona in alium usum, quam ei sunt data.* — 20. *An possit renuntiare vel non acceptare sibi debita.* — 21. *An facere donationes remuneratorias.* — 22. *An testari.* — 23. *An aliis largiri quod sibi substraxit ex sibi concessis ad usum.* — 24. *Quaenam quantitas in religioso sit gravis.* — 25. *An peccet graviter si accipiat parva usque ad magnam quantitatem.* — 26. *An impotens restituere teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum.* — 27. *An peccet mutuans res ad usum concessas.* — 28. *An abscondens res, ne superior de eis disponat.* — 29. *Quid, si praelatus det licentiam ad expendendum ad usus turpes aut vanos.* — 30. *An haec licentia sit de se invalida.* — 31. *An subditus, obtenta licentia generali, peccet contra paupertatem, et teneatur restituere, tam ipse quam accipiens, si expendat in usus turpes.* — 32. *An superior possit dare licentiam aliquid ludo exponendi.* — 33. *An excuset licentia petita et injuste negata.* — 34. *An accipiens aliquid a religioso sine licentia, possit aliquando id retinere.* — 35. *An votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari.* — 36. *An abbatissa possit libere bona monasterii administrare. An instituere beneficia, et ea auferre; necnon conferre capellianas, etc.* — 37. *De voto castitatis. Hic etiam agitur de clausura religiosorum.* — 38. *Ad quid obligetur religiosus ex voto obedientiae. Et an teneatur subditus obedire sub gravi, si praelatus non jubeat in virtute obedientiae vel sub poena gravi.* — 39. *An teneatur ad ea quae indirecte pertinent ad regulam.* — 40. *An ad ea quae sunt contra vel supra regulam. An teneatur assistere morbo contagioso infectis.* — 41. *Quid, si regula obliget sub peccato.* — 42. *Quid, si non sub peccato.* — 43. *An obligentur religiosi ad nova statuta capitulorum.* — 44. *An teneantur obedire praelatis regulam reformantibus.* — 45. *An praelati possint praecipere sub peccato actus internos.* — 46. *An religiosus non obediendo dupliciter peccet.* — 47. *An teneatur obedire, si dubitat utrum res praecpta sit licita. Quid, si habeat opinionem probabilem quod non teneatur.* — 48. *An religiosus valide voeat sine licentia praelati.* — 49. *An teneatur obedire praelato jubenti revelare secretum commissum.* — 50. *An religiosus teneatur ad vota in professione emissa, etiamsi superveniat aliqua notabilis circumstantia non praevista. An valeat licentia impetrata a praelato inferiori, si a majori fuerit prius denegata.* — 51. *Moniales quibus superioribus teneantur obedire.* — 52. *An abbatissa possit ipsis praecipere, obligando in conscientia.* — 53. *An, cum ipsis dispensare in regulis et votis.* — 54. *An, irritare vota emissa cum suo consensu.* — 55. *An, vota novitarum.* — 56. *Plura notanda circa obedientiam monialium debitam episcopo.* — 57. *An moniales in actu visitationis teneantur revelare transgressiones aliarum episcopo interroganti.* — 58. *De confessariis monialium, remissive.* — 59. *Plura notanda de electione abbatis.* — 60. *De privilegiis regularium et monialium. Et an moniales gaudeant privilegiis religiosorum ejusdem ordinis.* — 61. *Et 1º. An abbatissae possint dispensare in jejuniis, Officio, etc. 2º. An moniales possint absolvi ab episcopo. 3º. An omnes regulares possint divina peragere tempore interdicti.* — 62. *An laici possint sepeliri in ecclesiis monialium.* — 63. *De privilegiis regularium circa divinum Officium.* — 64. *An praelatus possit privilegia limitare.*

Votum
paupertatis, ad quid
obliget.

14. — « Resp. Iº. Religiosus ex voto PAUPERTATIS obligatur ut nihil habeat proprium. Nomine proprii autem intelleguntur bona temporalia pretio aestimabilia, quorum dominium, vel certe facultatem disponendi liberam et independentem, in perpetuum abdicavit¹. » Dicitur 1º. *Bona temporalia;* quia « retinet religiosus dominium bonorum

spiritualium, honoris, famae, et similium. Item jus eligendi, praesentandi, conferendi regulare beneficium, etc. — S. Thomas², Sanchez³, Lessius⁴, Laymann⁵.

Quaeritur hic: *an manuscripta sint propria religiosorum?*

Negat Henno cum aliis, apud Continuatorem Tournely⁶: tum quia, ut ait,

¹ Ex can. *Non dicatis 11*, caus. 12, qu. 1; cap. *Monechi 2*, de statu monachor. — ² 2º 2º, qu. 186, art. 7, corp. et ad 4. — ³ Decal., lib. 7, cap. 18, n. 25. — ⁴ Lib. 2, cap. 4.

n. 26. — ⁵ Lib. 4, tr. 5, cap. 7, n. 1 et 2. — *Henno*, de Statu religioso, qu. 9, art. 3, § 1, v. *Dicitur 8.* — ⁶ De Statu relig., cap. 2, art. 2, n. 9.

Quidam
negat ma-
nuscripta
esse propria
religiosi.

Probabi-
lius et com-
muni ssi-
me affirma-
tur.

manuscripta saepe sunt pretiosiora libris impressis; tum quia, sicut picturae et quaelibet arte facta a religiosis, etsi postulent multum ingenii, religioni cedunt, ita et manuscripta. — Sed probabilius affirmant communissime Lugo¹, Sporer²; et Salmant.³ cum Pellizzario, Diana, etc.: tum quia manuscripta sunt quid spirituale, cum sint partus ingenii, quamvis alieno studio elaborata; tum quia pertinent ad scientiam, quae non cadit sub voto paupertatis; tum quia talis est communis consuetudo. — Hinc (ut dicemus *n. seq.*, v. *Praefatam*) ex brevi Benedicti XIII, religiosi promoti ad episcopatum debent omnia bona suis superioribus resignare, praeter manuscripta. Et insuper Clemens VIII (apud Sporer⁴) expresse declaravit quod religiosi possunt ad suum arbitrium sua manuscripta alienare, etiam sine licentia. Idem sentit [Contin.] Tournely⁵: dummodo (excipit cum aliis) non sit aliter definitum in ordinis constitutionibus.

Idem quod de manuscriptis dicunt Salmant.⁶ de *reliquiis*.

Item de
reliquiis.

Quid de
picturis.

Quoad *picturas* vero, si religiosus eas elaboravit animo retinendi, illae sunt monasterii. — Idem dicendum, si religiosus sit conversus; quia tales conversi ad hoc tantum recipiuntur, ut artes externas exercitent: excipitur si conversus eas faciat die festivo, vel per unam aut alteram horam in die elaborando. Ita Salmant.⁶ —

¹ De Just. et Jure, disp. 8, num. 280. — ² Suppl. decal., cap. 2, n. 149. — ³ Tr. 12, de Just. et Jure, cap. 2, n. 196. — *Pellis.*, tr. 4, cap. 2, n. 318. — *Diana*, part. 1, tr. 6, resol. 26. — ⁴ Loc. cit., n. 149. — ⁵ Tr. 12, cap. 2, num. 194. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, num. 197 et 198. — ⁷ Loc. cit.,

Si autem religiosus sit chorista, distinguunt iidem Salmant.⁷ et Sporer⁸ cum Bonacina⁹, Pellizzario¹⁰ et Diana¹¹, apud Croix¹²: et dicunt quod si tabulae, tela, colores, etc. tradantur ei a monasterio, tunc picturae ad monasterium pertinent; secus, si illa praestentur ab aliis.

« Dicitur 2º. *Dominium vel facultatem disponendi*, propter religiosos Societatis Jesu, qui post emissa vota retinent et acquirere possunt dominium radicale bonorum temporalium. Non tamen habent jus actuale de iis pro suo arbitrio disponendi vel utendi: in cujus abdicatione essentia religiosae paupertatis consistit. — Sanchez, Laymann¹³. »

15. — « Dicitur 3º. *Independenter*; quia religiosus, etiam professus, potest habere peculium dependens et revocabile ad nutum superioris: quod nomine *propri* non comprehenditur. — Laymann¹⁴. »

An religiosis *licitum sit habere peculium ex superioris licentia?* — Et hic distinguendum jus antiquum a jure novo concilii Tridentini.

De *jure antiquo*, alii, ut Gersonius, Theodoricus¹⁵, Felinus¹⁶, Tapia¹⁷, etc., apud Sanchez¹⁸, negant licitum esse ullum peculium habere. Ratio: tum quia hoc est contra jus naturale, nempe contra votum paupertatis religiosae, cum ex administratione peculii religiosus jacturam faciat praecipuarum utilitatum paupertatis; tum

Peculium,
licitum ju-
re antiquo,
juxta alios.

num. 199. — ⁸ Lib. 4, num. 182. — *Sanck.*, Decal., lib. 7, cap. 18, num. 24. — ⁹ Lib. 4, tr. 5, cap. 7, num. 8. — ¹⁰ Loc. cit., n. 12. — *Gerson.*, Tract. contra proprietarios regulae S. August., part. 3, v. *Objiciunt.* — ¹¹ Loc. cit., cap. 22, num. 4.

14. — ^{a)} Contin. Tournely, *de Statu relig.*, cap. 2, art. 2, n. 9, manifeste innuit hanc sententiam; utraque enim relata opinione, concludit: « Alii, et forte melius, rem illam definiiri volunt ex ipsa ordinis constitutione ». —

^{b)} Sporer, *Suppl. decal.*, cap. 2, n. 150; Pellizzarius, tr. 4, cap. 2, n. 295; Diana, part. 1, tr. 6, resol. 6, in omnibus quidem his assertis concordant, nisi quod nullam distinctionem ponunt (saltem quoad praesentem casum) inter choristas et conversos.

^{c)} Bonacina a Croix citari videtur ex Diana; sed locus a Diana citatus, hoc est *Tract. var.*, disp. 3, punct. 1, n. 5, ad rem non facit.

15. — ^{a)} Apud Sanchez legitur Theodoretus, quod est falsum; nam Sanchez auctorem citat ex Dionysio Cartusiano, in opusc. *de Refor-*

mat. claustralium, art. 13, 14 et 15; at Dionysius non nominat Theodoretum, sed *art. 15* quemdam doctorem, « quem novi, inquit, eoque tempore quo in Colonia studui, fuit cancellarius universitatis illius, eratque doctor ille Theodoricus de Monasterio ». Et prosequitur citans quoddam hujus cancellarii assertum, quo prohibebatur praelatis ne subditis pro libito peculium concederent.

^{b)} Felinus et Carolus Tapia perperam a Sanchez allegantur; contrariam enim opinionem (quam nempe S. Alphonsus probabiliter vocat) tenent, et dicunt: Felinus, *in cap. Cum M. de constitut.*, n. 26, v. *Eadem reasumit*; et Tapia, *in Authent. Ingressi*, v. *Ipsa ingressu*, cap. 3, n. 36, religiosos posse cum superioris licentia peculium habere. Tapia

Probabilis licet tum.

quia est contra jus positivum, ab Ecclesia in concilio Lateranensi statutum in cap. *Monachi, de statu monach.*, ubi sancitum fuit: *Monachi non pretio recipiantur..., nec peculium permittantur habere.* — Alii vero probabilius tenent id non esse vetitum ex jure antiquo, ut censem Silvester¹, Navarrus², Palaus³, Sanchez⁴, Salmant.⁵, qui dicunt hanc esse receptam sententiam; et Felix Potestas⁶ ait esse communem cum S. Antonino⁷, Suarez, etc., ac Beato Humberto⁸ et Beato Jordano⁹. Ratio, quia hoc neque est contra jus naturale, cum, licet id aduersetur fini paupertatis, non tamen est contra paupertatis votum, quod solum religiosos obligat ne rebus ut propriis utantur: neque est contra jus positivum, cum ex ipso potius contrarium appareat; nam in cap. fin. *Insinuante, Qui clerici vel voventes*, approbatur professio facta sub conditione vivendi in propria domo, ibique retinendi administrationem bonorum in sui sustentationem. Ex quo infertur, retentionem peculii non esse contra votum paupertatis neque contra statum religiosum. — Nec obstat textus oppositus in dicto cap. *Monachi*. Etenim, ne dicantur canones inter se contradici, probabilius ait Pater Milante⁸, nomine *peculi* ibi intelligi appropriationem fundorum, quae tunc temporis monachi ex massa communi sibi abdicaverant, ut probat ex Petro Blesensi et Thomassino; idque solum vetitum fuisse ostendit a concilio Lateranensi.

Sed majus Dubium est: *an peculia sint vetita ex jure novo?*

Prima sententia affirmat; et hanc te-

Jure novo,
juxta alios
vetitum.

¹ V. *Abbas*, qu. 3, v. f. — ² De Regular., comment. 2, n. 14. — ³ Tr. 16, disp. 8, punct. 7, n. 2. — ⁴ Decal., lib. 7, cap. 22, num. 5. — ⁵ Tr. 12, cap. 2, num. 200. — ⁶ *Suar.*, de Relig., tr. 7, lib. 8, cap. 14, n. 8. — ⁷ *Vindiciae regular.*, num. 66. — *Petr. Blesen.*, Epist. 102, ad H. Radingensem abbatem, ap. Migne, Patrol. lat., tom. 207, col. 920. — *Thomassin.*, Disciplin. de Beneficiis, part. 8, lib. 2, cap. 27. — ⁸ Tr. 16, disp. 8, punct. 7, num. 5. — ⁹ Loc. cit., num. 8. —

tamen n. 54 (allegato a Sanchez) et Felinus, loc. cit., negant solum posse res immobiles haberi.

^{c)} Felix Potestas, n. 1083, negat vitam communem esse de jure divino aut de paupertatis essentia, et ibi auctores relatos citat; et n. 1084, suum dictum probat ex eo quod

mann¹⁰, Holzmann¹¹; et Salmant.¹² cum Vasquez, Valentia, etc. — Idem enixe tuetur Pater Concina¹³, ubi eruditus quidem loquitur, sed plus quam par est in vehit contra religiosos quodcumque minimum peculium habentes. Hos enim vocat (ut refert Pater Carratinus in alio libro contra Concinam edito) filios irae, filios perditionis, infames violatores paupertatis. Ac perinde dicit eos esse in aeternae damnationis periculo; et superiores gravissimi peccati reos esse, nisi studeant vitam communem, ubi collapsa est, restaurare; nec posse regulares in iis conventibus bona conscientia manere, ubi non viget vita communis, sed transire debere ad monasteria vitam communem observantia, sive proprii sive alterius ordinis, si aditus pateat; item juvenes religionem ingredientes, ubi vita communis obsolevit, se exponere periculo aeternae salutis: graviterque peccare superiores eos acceptantes, et qui consilio aut favore illos inducunt, ad ingrediendum, uti etiam parentes filios ab ingressu pro viribus non avertentes; quia (ut ait), ubi vita communis sublata est, religio non est religio nec status perfectionis, sed confusione et damnationis. Ita doctus praefatus auctor, sed nimis severus judex.

At veniamus ad quaestionem. — Haec prima sententia probatur ex decreto Tridentini¹⁴, ubi sic dicitur: *Nemini igitur regularium, tam virorum quam mulierum, liceat bona immobilia vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine conventus possidere vel tenere; sed statim ea superiori*

¹⁰ Variar. disputat. ex utraque theolog., qu. 9, scholastica, cap. 4, v. *Praeterea*. — ¹¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 7, n. 18. — ¹² De Praec. partic., n. 616. — ¹³ Tr. 12, cap. 2, n. 202. — *Vasq.*, opusc. de Reditib., cap. 8, dub. 2, n. 14. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 10, qu. 4, punct. 8, v. *Quarto*. — ¹⁴ Opusc. Disciplina apost. monastica, dissert. 1, cap. 13 et 14; dissertation. 8; dissertation. 5, cap. 11 et seqq. — *Carratin.*, Vita claustralium, dissertation. 5, i. f.; dissertation. 6, consecutar. — ¹⁵ Seea. 25, de regular., cap. 2.

jure antiquo peculium concedebatur. — Et pariter S. Antoninus, part. 3, tit. 16, cap. 1, § 11, v. *Nota 5°*; B. Humbertus, in *Regul. S. Augustini*, cap. 18; B. Jordanus a Saxonia, Ord. Erem. S. Aug., in *Libro qui dicitur Vitas fratrum* [sic], lib. 3, cap. 13, concedunt licitum esse peculium.

tradantur, conventuque incorporentur. Nec deinceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad usumfructum vel usum, administracionem aut commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum seu conventuum ad solos officiales eorumdem, ad nutum superiorum amovibiles, pertineat. Mobilium vero usum ita superiores permittant, ut eorum supellex statui paupertatis quam professi sunt conveniat, nihilque superflui in ea sit; nihil etiam quod sit necessarium eis denegetur. Quod si quis aliter quidquam tenere deprehensus aut convictus fuerit, is biennio activa et passiva voce privatus sit, atque etiam juxta suae regulae et ordinis constitutiones puniatur.

Juxta a.
lios, lici-
tum.

Secunda vero sententia, quam tenent Navarrus¹, Sà², Sanchez³, Barbosa⁴, Cabassutius⁵; de Alexandris⁶ cum Pelizzario, Rodriguez, Peyrino, Villalobos⁷, etc., et Pater Milante cum aliis, — dicit, concilium nihil novi statuisse quam quod de jure communi statutum erat. Praecepit quidem concilium (ut ajunt), nullum religiosum posse habere peculium cum dominio utili, ita ut illud sine licentia praelati distrahere possit, vel saltem nulli licere sine justa causa habere; sed non prohibuit ut superior ex justa causa possit usum peculii religioso concedere dependenter a suo arbitrio, sicut et usum aliarum rerum monasterii ipsi concedere potest.

His tamen non obstantibus, prima sententia probabilius videtur spectata sanctione concilii. — Ducor primo ex illis verbis: Nemini liceat bona immobilia vel

Prima sen-
tentia, pro-
babilius.

¹ De Regular., comment. 2, num. 15. — ² V. Religio, num. 48. — ³ Decal., lib. 7, cap. 22, num. 11. — ⁴ Cap. 4, § 2, qu. 1 et 4. — ⁵ Polita., tr. 4, cap. 2, num. 196 et num. 25. — ⁶ Rodriguez., Quaest. regular., tom. 3, qu. 29, art. 10. — ⁷ Laurent. Peyrin., tom. 1, qu. 2, cap. 2, § 1. — ⁸ Milante, Vindiciae regular., num. 80 et seqq. — ⁹ Lib. 4, tr. 5, cap. 7,

mobilia... etiam nomine conventus possidere. Ergo non licet qualecumque peculium tenere, nec etiam ex consensu superioris; non enim aliter poterit monachus dici bona habere nomine conventus, nisi ea concedantur ipsi a praelato, qui vices conventus repreäsentat. Quod autem dicitur hoc intelligi sine justa causa, id omnino gratis videtur asseri; tanto magis cum ibi subdatur, quod bona statim superiori tradantur, conventuque incorporentur: quod verbum incorporentur denotat bona illa fieri communia, et ad usum totius conventus destinari.

Item moveor ex verbis illis: *Administratio bonorum ad solos officiales pertineat; mobilium vero usum ita superiores permittant, ut nihil quod sit necessarium eis denegetur.* Ergo quoad stabilia omnis administratio religiosis interdicta; et quoad mobilia, tantum *necessarium* (non vero quod ad delectamentum, licet honestum, deserbiat) statuitur non denegari: quo verbo excluditur administratio etiam mobilium ad usus indeterminatos. Idque confirmatur ex rō: *Nec deinceps liceat, etc.*: quibus verbis videtur concilium novum jus statuisse; unde Laymann⁸ infert: *Propositum (concilii) fuisse, ejusmodi stabiles reditus, seu annuas pecuniarias portiones omnino interdicere.* — Ita respectu ad decretum concilii.

Sed ratione *consuetudinis* quae hodie fere in omnibus religionibus, saltem non reformatis, introducta est, puto cum eisdem fautoribus primae sententiae⁹, ut Sanchez¹⁰, Laymann¹¹, Lessius¹², Palaus¹³, Pontius¹⁴, Salmant.¹⁵; item Pater Milante¹⁶

Ex ho-
dierna con-
suetudine.
licitum.

num. 18, post med. — ⁸ Decal., lib. 7, cap. 22, num. 11. — ⁹ Lib. 4, tr. 5, cap. 7, num. 18, v. f. — ¹⁰ Lib. 2, cap. 4, num. 32. — ¹¹ Tr. 16, disp. 3, punct. 7, num. 6. — ¹² Var. disputat. ex utraque theol., qu. 9, scholast., cap. 4, v. *Sed quaeres.* — ¹³ Tract. 12, cap. 2, n. 208 et 204. — ¹⁴ Vindic. regular., n. 85.

¹⁰ Barbosa, in *Trid.*, sess. 25, *de regular.*, cap. 2, a n. 2, utramque sententiam affert; sed videtur huic secundae adhaerere, quatenus n. 4, remittit ad auctores pro causis justis ex quibus peculium concedi possit; quod utique non fecisset, si existimasset peculium, vi Tridentini concedi non posse.

¹¹ Cabassutius, lib. 1, cap. 22, n. 2; Vil-

lalobos, part. 2, tr. 35, diff. 29, n. 1 et 2, peculium concedunt, absque Tridentini concilii mentione.

¹² Scilicet: praeter auctores primae sententiae, qui negant Tridentinum aliquid novi hac in re induxisse, ut sunt: Milante, Navarrus, Barbosa, Suarez, Beja, Rodriguez, Miranda, de Alexandris. — Quibus addendus est

cum Navarro, Barbosa, Suarez, Azor ⁸⁾, Cabassutio ⁹⁾, Silvio, Wigandt, Beja, Luca, Rodriguez, Miranda, Corduba, de Ale-
xandris, Lopez, Conrado, Passerino, Ledesma ¹⁰⁾ et Mastrio, etc., rigorem concilii
hodie temperatum esse, et licere singulis
religiosis ex consensu superioris peculium
habere, ut sibi provideant ad usus neces-
sarios vel honestos: modo sint parati bona
a se abdicare ad superioris nutum semper
ac illis sufficienter subveniatur; nam alias
non tenerentur peculium dimittere, dicunt
Salmant. ¹ cum Sanchez ², Lessio ³, etc.
— Libet hic adnotare responsum datum
a card. Bellarmino (ut refert Pater Mi-
lante ⁴), qui, cum rogatus fuisset a car-
dinali Gesualdo, archiepiscopo Neapolitan-
o, an moniales, non obstante contraria
consuetudine, teneantur exacte vitam com-
munem servare, sic respondit: *Se... con-
suetudo inobservantiae est legitime pae-
scripta, videntur posse excusari illae quae
religionem sic relaxatam invenerunt;*
*nam.... talis religio sic relaxata, in qua
tamen servantur omnia substantialia, est
vera et bona religio. Ergo potest eligi; et
qui in ea vivunt sunt in statu perfectionis.*

Licet
etiam pro
immobilibus.

Praefatam autem administrationem pe-
culii ad nutum superioris, dicunt Palaus,
Salmant., Pontius et Sanchez, licitam esse
ratione consuetudinis, non solum de bonis
mobilibus, sed etiam de immobilibus. — Idque
videtur confirmatum ex quadam
brevi edito a Benedicto XIII, anno 1725,
incipiente *Postulat humilitati nostrae* (ac
in extensum relato ab eodem Patre Mi-
lante ⁵), in quo Pontifex, loquens de reli-
giosis promotis ad aliquam dignitatem,
praecipit ut omnia bona mobilia seu im-
mobilia, cuiuscumque generis et speciei,

Navar., de Regular., comment. 2, n. 15. - *Barbosa*, in
cap. *Monach.*, n. 2 et 3, de statu monachorum; et de Episcopo,
alleg. 108, n. 5 et 6. - *Suar.*, de Relig., tr. 7, lib. 8, cap. 14,
num. 9 et seqq. - *Silvius*, Resolut. var., opusac. 6, v. *Reli-
giosas* 3. - *Wigandt*, tr. 8, exam. 2, num. 23, v. *Resp.* 6. -
Beja, Cas. conc., part. 4, cas. 17. - *De Luca*, de Regular.,
discurs. 57, n. 17. - *Rodrig.*, Quesst. regular., tom. 8, qu. 29,
art. 10. - *Miranda*, Man., tom. 1, qu. 28, art. 8; et de Monial.,
qu. 9, art. 2. - *Corduba*, Sum., qu. 54. - *De Alexand.*, cap. 4,
§ 2, qu. 1. - *Ludov. Lopez*, Instruct. conc., part. 2, cap. 5. -

*quae eos tempore suae promotionis penes
se vel alios habere contigerit, exceptis
dumtaxat scriptis; propriis indumentis et
breviario... superiori locali... resignare te-
neantur.* Ergo Pontifex, licet expresse hic
non approbet, saltem praesupponit tam-
quam licitum peculium sive mobilium
sive immobilium quod religiosi penes se
habent.

Hoc quoad peculium bonorum etiam
immobilium. — Sed quoad peculium mo-
bilium, illud expresse approbatum habe-
tur a Clemente VIII, qui (ut refert Pater
Milante) anno 1602 per suum breve, car-
dinali Gesualdo declarandum injunxit (en
verba brevis), *quod liceat abbatissae cu-
juslibet monasterii permettere monialibus,
ut unaquaque earum ex subventionibus
quae eisdem monialibus dantur, aliquid
expendere possit, absque eo quod per ma-
nus officialium erogetur, et sine onere
aliam de eis rationem reddendi; summa
autem haec erit scuti unius quolibet mense
pro minutis causis, etc.* Praecepit tamen
ibidem Pontifex *ut in posterum neque ad
habitum, neque ad professionem aliqua
recipiatur, nisi sub integra reformatio-
nitate communis.* Sed, cum rursus ab hoc
ultimo moniales reclamassent, idem Cle-
mens aliud edidit decretum quo sic de-
claravit: *Moniales vero quae in posterum
admittentur in iis monasteriis, in quibus
subventiones retinentur, nullatenus invi-
tae cogantur ad vitam communem.* Ergo
ex hoc decreto Pontificis vita communis
non pertinet ad essentiam voti pauper-
tatis, et peculia ex consuetudine rite per-
mittuntur. — Id ipsum confirmatur pro re-
ligiosis ex alio brevi Innocentii XII, edito
anno 1691, approbante constitutiones ordi-

Licet
pro mobil-
bus.

Conrad., Respons. cas. conc., qu. 89, in Addit. - *Passerini*,
de Hominum statib., qu. 186, art. 7, num. 386. - *Mastr.*,
Theol. mor., disp. 14, qu. 1, art. 5, n. 42. — ¹ Tr. 12, cap. 2,
n. 204. — ² Decal., lib. 7, cap. 22, n. 15. — ³ Lib. 2, cap. 4,
n. 32. — ⁴ Vindic. regular., n. 112. — *Palaus*, tr. 16, disp. 8,
punct. 7, n. 6. - *Salmant.*, loc. cit., n. 208. — *Basil. Pontius*,
loc. cit., v. *Sed quaeares.* — *Sanct.*, loc. cit., n. 18 (ex jure
communi). — ⁵ Loc. cit., n. 94. — *Bened. XIII*, bull. *Postu-
lat*, § 5. — *Milante*, Vindic. regular., n. 87. — *Innoc. XII*,
breve *Ex infuncto nobis*, 7 Dec. 1691, in Buliar. Mainardi.

Petrus de Ledesma, *de Statib.*, cap. 4, concl. 3,
dub. 13, v. *Digo lo primero*, ubi negat pecu-
lium esse contra Tridentinum.

⁸⁾ Azor a Milante perperam citatur; nam,

part. 1, lib. 12, cap. 9, qu. 2, asserit peculium
contra Tridentinum esse, quod jus antiquum
in hac re correxit.

⁹⁾ De Cabassutio vide notam e hic superius.

nis S. Mariae de Mercede, jam prius approbatas a novem aliis Pontificibus¹⁾. In iis autem constitutionibus sic statutum erat: *Sancimus ne quis Fratrum professorum aliquid proprium habeat, neque pecunias, neque vasa aliqua aurea vel argentea, etc.; neque illa expendat neque consumat absque sui praelati licentia.... Attendant autem Fratres nostri quod singulis annis semel omnia quae in usu retinent commendatoribus suis exponant et realiter exhibeant, eorum dispositioni restringendo; et specialem licentiam utendi eis accipient a paelato. Ergo, cum licentia bene poterant retinere et expendere.*

Mala pro-
venientia
ex peculio.

Caeterum (ut proferam quid ego sentio super hac re), licet paelatam secundam sententiam probabilem censem, immo probabiliorem, ratione consuetudinis universaliter introductae: attamen in praxi omnes paelati tamquam certum sibi persuadeant, quod si usum peculii in monasteriis de novo introducent, vix nomen paupertatis ibi supererit; et ex hoc innumera mala communitat quoad observantiam supervenient. — Quapropter, etiamsi ipsi a peccato gravi excusari possunt, usum peculii concedendo, respectu voti paupertatis; non tamen excusabuntur ob regulae relaxationem, cui hac concessione procul dubio operam dabunt.

Si desit
vita com-
munis, po-
test conde-
peculium.

Omnis autem conveniunt quod in iis conventibus, in quibus non observatur vita communis ob paupertatem vel incuriam superiorum subministrandi subditis necessaria, possint concedi peculia ad nutum paelatorum. Ratio, quia Tridentinum

¹⁾ Distinct. 3, cap. 2, de Voto paupert., n. 1 et 6: dicto brevi insertae reperiuntur. — *Trident.*, sess. 25, de regul., cap. 2. — *Potestas*, tom. 1, n. 1088 et 1089. — ²⁾ Cap. 4, § 2, qu. 1. — *Ludov. Lopes*, Instruct. consac., part. 2, cap. 6, v. *Sed extra praesceptum*. — ³⁾ Loc. cit., num. 1078. —

tunc paecepit religiosis vitam communem, cum a conventu *nihil... quod sit necessarium, eis denegetur*. — Ita Potestas, Fagnanus⁴⁾, de Alexandris⁵⁾, communiter.

Hinc infertur 1º cum Pellizzario⁶⁾, Valentia⁷⁾, Lopez, et Potestà⁸⁾, in dicto casu non peccare (saltem graviter) religiosum qui peculium retinet non in communi deposito, sed in sua cella cum licentia paelati dependenter ab ejus arbitrio; quia tunc substantia paupertatis jam servatur.

Infertur 2º. Non posse regulares vitam communem recusare, si superiores illam erigere velint; ut de Alexandris¹⁾ cum Suarez⁹⁾, Lessio, Navarro, et Potestà⁴⁾ cum communi. Ratio, quia, licet vitam communem non servare non sit contra votum paupertatis; est tamen contra votum vitam communem respuere, quia est habere bona independenter a voluntate superiorum. — Dicunt tamen Lessius et Peyrinus cum de Alexandris⁵⁾ quod religiosus non tenetur tradere peculium suum paelato, qui velit illud in usum monasterii convertere, nisi ei constet quod paelatus suis necessitatibus sufficienter aliunde providebit.

Infertur 3º. Quod si religioso relinquatur legatum cum conditione ut illud possideat independenter ab arbitrio superiorum, tunc certe peccabit religiosus contra votum paupertatis si sic retineat; sed legatum valebit in favorem monasterii, quia illa conditio tamquam turpis rejicitur. — Ita de Alexandris⁶⁾ cum Graffio¹⁰⁾ et aliis communiter.

Less., lib. 2, cap. 4, num. 32, i. f. — *Navar.*, de Regular., comment. 8, n. 86. — ⁴⁾ Loc. cit., num. 1087. — *Less.*, loc. cit., num. 32. — *Laur.* de *Peyrinis*, tom. 1, qu. 2, cap. 2, § 1, collig. 4. — ⁵⁾ Cap. 4, § 2, qu. 3. — ⁶⁾ Cap. 4, § 2, qu. 5.

Peculium
tenere in
cella, an
tem non le-
thale.

Vitam
communem
recusare, il-
licitum.

Peculium
non semper
tradendum
paelato.

Quid de le-
gato cum
conditione
ut sit inde-
pendens.

superiori, si forte eas petat. — Valentia autem, in *2am 2ae, disp. 10, qu. 4, punct. 3, v. Se-
cundo*, scribit dumtaxat: « Religiosum, qui ex voluntate superioris aliqua ad usum habet, et paratus est relinquere ad arbitrium superioris, non esse proprietarium ».

⁶⁾ De Alexandris, loc. cit., qu. 2; Suarez, de *Relig.*, tr. 7, lib. 8, cap. 14, i. f., perspicue ita innuit, dum dicunt religiosos teneri ita animo esse paratos, ut ad nutum superioris se ab usu peculii abdicent.

⁷⁾ Jacobus de Graffiis, *Decis. aur.*, part. 1,

¹⁾ Constitutiones illius ordinis approbatae jam fuerant a quatuordecim Pontificibus, quorum Milante decem tantum commemorat.

²⁾ Fagnanus, in cap. Monachi, *de statu monachorum*, n. 66, id refert concessum a S. C. aliquibus monialibus.

³⁾ Pellizzarius, *de Monial.*, cap. 4, n. 29, haec habet de alio casu. Negat enim peccare contra votum paupertatis, monialem quae res acquisitas cum licentia superiorum postea occultat, solum ne patiatur confusionem aut recundiam; interim parata res illas tradere

16. - « Unde sequentes casus resolvuntur:

« 1º. Non repugnat voto paupertatis quod religiosi habeant bona in communione, etiam immobilia ». [Cap. *Exiit*^{a)}; vide Salmant.¹ Potest tamen Papa, justa urgente causa, dicta bona in aliud opus pium transferre. Salmant.² cum Palao, Lugo^{b)} et Lessio]. — « Immo sine consensu Papae non possunt se obligare communitati, quod ea non quam sint acquisituri; quia praejudicarent immunitati ecclesiasticae. Card. Lugo^{c)}. — Neque possunt fructus seu redditus, a donatore destinatos ad ea emenda, applicare ad usus alios, v. gr. solvenda debita, etc. Ibid.^{d)}.

« 2º. Non repugnat paupertati, si religioso detur villa vel alias locis admisstrandus nomine monasterii, idque in monasterii commodum. Immo nec repugnat, si detur in commodum vel incommodum ipsiusmet religiosi aliquod ecclesiasticum beneficium. Quo casu competit ei administratio reddituum quos ad suis sustentationem piasque causas applicare potest juxta canonum concessionem. Quod reliquum est, pertinet ad ecclesiam vel beneficium cui servivit: ac conse-

^{a)} Tr. 12, cap. 2, n. 164. — ^{b)} Loc. cit. - *Palau*, tr. 81, disp. un., punct. 7, § 3. n. 1, i. f. - *Less.*, lib. 2, cap. 4, n. 20. — ^{c)} Resp. moral., lib. 3, dub. 8. — ^{d)} *Lugo*, dub. 10. — ^{e)} De Relig., tr. 8, lib. 3, cap. 19; et cap. 16, num. 28 et seqq. — *Molina*, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 276, n. 5. — ^{f)} De Just. et Jure, disp. 4, num. 2. — *Petr. Wadding*,

lib. 3, cap. 5, n. 41, citatur a Cajetano de Alexandris pro sola priori assertionis parte, scilicet religiosum illum peccare et fieri propriarium: in quo concordat Graffius; at ipse de Alexandris subdit legatum tenere, quia conditio habetur ut turpis.

16. - ^{a)} Scilicet Tridentinum, sess. 25, de regularib., cap. 3, concedit bona etiam immobilia posse in communione a regularibus possideri; sed ab ea facultate excluduntur Fratres Minores Capuccini et de Observantia; quam exceptionem quoad Fratres Minores jam sanxerat cap. *Exiit* 3, de verb. *signif.*, in^{b)}.

^{b)} Lugo a Salmant. quidem citatur ut refert S. Alphonsus; ipse tamen de *Just. et Jure*, disp. 3, n. 74, asserit dumtaxat dominium illud religiosorum non esse omnino liberum et absolutum, « cum non possit conventus alienare immobilia, vel etiam mobilia pretiosa sine consensu Pontificis ».

^{c)} *Navarrus*, de Regular., comment. 4,

« quenter donationes de redditibus beneficii factae ab eo in usus non pios, invalidae sunt et contra justitiam; neque accipientes possunt tuta conscientia retinere. (Suarez^{b)}, *Molina*, etc. communiter). Ratio, quia non habet dominium dictorum reddituum. Card. *Lugo*^{c)}. — *Nihilominus Wadding* (apud Diana^{d)}) probabile censem quod, etsi illicitae, validae tamen sint istae donationes; idemque multo magis de donationibus episcoporum regulium censem cum eodem Diana^{e)}, etc., contra Sanchez, Suarez, etc.

« Ad monasterium vero omnia alia pertinent quae aliunde quam ex beneficio acquiruntur, nisi ex consuetudine cedant ecclesiae. — *Navarrus*^{f)}, *Azor*^{g)}, *Molina*^{h)}, *Laymann*ⁱ⁾. Vide Tridentinum^{j)}.

« 3º. Non tantum jure antiquo, sed etiam post Tridentinum, probabile est religioso in monasterio, vel juxta illud manenti, annuatim assignari posse redditum, ut ex eo vivat suo commodo et incommodo, revocabiliter tamen ad numerum praelati: similiter monialibus victrum paeberi posse, ita ut ipsae sibi labore manuum vestes comparent. — Ita, contra Azor^{k)}, Lessium^{l)} et Mo-

Peculium
Juxta Bu-
senbaum.

de Contract., disp. 2, dub. 3, § 2, num. 12 et 15. — ^{b)} Part. 8, tract. 6, resol. 188. — *Wadding*, loc. cit., § 2, num. 7. — ^{c)} Part. 8, tract. 6, resol. 132. — *Sanct.*, Decal., lib. 6, cap. 6, num. 18. — *Suar.*, de Relig., tr. 8, lib. 3, cap. 16, num. 29. — ^{d)} Lib. 4, tr. 5, cap. 7, num. 18. — ^{e)} Sess. 25, de regulari., cap. 2.

n. 68 et 69, ita docet de casu quo beneficium non habeat universitatem seu corpus bonorum separatum ab ecclesia; si vero habeat corpus bonorum separatum, omnia aliunde quaesita cedere in commodum beneficii, non autem in monasterii. Unde non satis diligenter a Busenbaum citatur.

^{d)} Azor perperam a Busenbaum allegatur; nam, part. 1, lib. 12, cap. 10, qu. 6 et 7, oppositum tenet, asserens religiosum beneficiarium, omnia quae ex beneficio sive aliunde acquirit, acquirere ecclesiae suae, non autem monasterio; pensionarium, vero illa acquirere non monasterio, sed Summo Pontifici.

^{e)} Molina pariter male a Busenbaum citatur; id enim non habet, de *Just. et Jure*, tr. 2, disp. 276, n. 6.

^{f)} Azor indiligenter quoque a Busenbaum citatur; ex parte enim dumtaxat contradicit, loc. cit., cap. 9, qu. 6, affirmans monialibus

« linea ⁵⁾, docent Sanchez ¹⁾, Tanner ²⁾, Laymann ³⁾: qui addit, talem consuetudinem, ubi viget, non damnandam; probat tamen tolli debere, si commode possit, monetque non sine urgentissima causa introducendam ».

17. — « Peccat contra paupertatem religiosus, si quid seu domi seu foris, etiam ex iis quae ad victimum et vestitum pertinent, sine superioris consensu expresso, tacito vel praesumpto, accipiat, retinet, absumat, permutet, alteri donet vel accommodet. — Ita Lessius ³, Sanchez ⁸, Suarez ⁴, Laymann ⁵, Azor ⁶.

« Duxi 1°. *Sine consensu tacito*; quia si paelatus sciat subditum aliquid accipere, retinere vel expendere, et non prohibet, cum facile possit, tacite consentre et approbare videtur. Unde Sanchez ⁷ ait, si in aliqua religione consuetudo viget aliqua recipiendi vel expendendi sine licentia, id excusari per tacitam licentiam paelati, qui id tolerando consuetudinem rationabiliter declarat. [Salmant. ⁸ cum Palao, Pelliario, Fagundez, Bassaeo, etc.]. « Et si paelatus subdito donet vel donari permittat imagines, rosaria, etc., sciens non indigere iis omnibus ad proprium usum, tacite facultatem concedere censemur do-

¹⁾ Decal., lib. 7, cap. 22, num. 11 et 14. — ²⁾ Lib. 2, cap. 41, n. 71 et 79. — ³⁾ Loc. cit., cap. 19, n. 53; et cap. 21, n. 30. — ⁴⁾ De Relig., tr. 7, lib. 8, cap. 11. — ⁵⁾ Lib. 4, tr. 5, cap. 7, num. 4. — ⁶⁾ Part. 1, lib. 12, cap. 12. — ⁷⁾ Loc. cit., cap. 19, n. 7, v. f. — ⁸⁾ Tr. 18, cap. 6, n. 25. — *Palau*, tr. 16, disp. 3, punct. 23, n. 7. — *Pellis.*, tr. 4, cap. 2, n. 378 et 379. — *Fagund.*, Decal., lib. 7, cap. 5, num. 12. — *Bass.*, v. *Pau-*

« nandi aliis; ut notat Laymann. — Monet tamen Lessius ⁹⁾, talem consensum non praesumendum, nisi in rebus parvis et crebro occurrentibus ».

18. — « Duxi 2°. *Vel praesumptio*; hic enim locum habet cum res urget, superiore non est praesens. Ad hunc autem, ut vult Sanchez et Bonacina, non sufficit quod superior libenter concederet, si peteres (alioqui omnes donationes a paelatis permitti solitae licerent sine venia: quod cederet in eversionem disciplinae regularis); sed requiritur ut ipse censeatur concedere, quamvis non petas, et nolit in iis circumstantiis te petere. — Addunt tamen Suarez et Lessius, excusari a mortali, si praesumatur affectus superioris libenter rem concessuri, si rogaretur ¹⁰⁾. Ratio, quia tunc censemur rem habere ex voluntate superioris saltem virtuali, quae in illo affectu latet, ideoque, si superior tantum sit invititus quoad modum, venialiter quidem peccari, non tamen contra paupertatem, docent Suarez, Sanchez, Laymann ⁹ ».

Quaeritur igitur: *an liceat religiosos alienare vel accipere ex licentia praesumpta?*

Affirmant DD. communiter, si licentia praesumatur de praesenti, ex voluntate

pertas religiosa, num. 2. — *Laym.*, lib. 4, tr. 5, cap. 7, n. 4. — *Sanct.*, Decal., lib. 7, cap. 19, n. 14. — *Bonac.*, Tract. var., disp. 3, punct. 6, n. 18. — *Swar.*, de Relig., tract. 7, lib. 8, cap. 11, num. 9. — *Less.*, lib. 2, cap. 41, n. 79, v. *Crediderim*. — *Swar.*, loc. cit., n. 11. — *Sanct.*, loc. cit., num. 16. — ⁹⁾ Lib. 4, tract. 5, cap. 7, num. 4, v. *Sufficit*.

concedi posse, ut pro vestitu impendant quod proprio labore et industria aut donatione sibi comparaverint. — Lessius pariter male a Busenbaum refertur; de monialibus enim, lib. 2, cap. 4, dub. 5, n. 30 non loquitur; et n. 33, generaliter asserit, religiosis concedi posse « etiam aliquam pecuniam ad usus certos et determinatos »; quin etiam « ad usus suos vel pios indeterminate ».

⁸⁾ Molina, tr. 2, disp. 276, n. 6, id clare significat: « Ubi.... ejusmodi concessiones, inquire, introductae non sunt, aut si introductae jam sint, extingui sine scandalo possent, sane expediret aboleri omnino, nulla ratione de novo permitti; idque decreto concilii Tridentini est longe consonantius ».

⁹⁾ Tanner, tom. 3, disp. 6, qu. 3, dub. 4, n. 108, scribit moniales nonnunquam, consentientibus superioribus, recipere census quo-

dam, a parentibus vel cognatis sibi assignatos ad necessarios vitae usus; quod ex rationabili causa permitti posse affirmat. Et n. 110, dicit ex quibusdam auctoribus monasterium posse religioso solum victimum praebere, ea ratione, ut aliunde sibi comparet quae ad vestitum, libros, etc. pertinent, cum dependentia a dispositione superioris; negat tamen hunc agendi modum consonum esse Tridentino, « saltem ubi necessitas non cogit ».

¹⁰⁾ Laymann, loc. cit., n. 4, id dumtaxat habet, quod ab eodem addi Busenbaum asserit.

17. — ^{a)} Lessii verba, lib. 2, cap. 41, n. 79, haec sunt: « In monasteriis tamen bene ordinatis non conceditur haec facultas passim omnibus, nisi in rebus minoris momenti et crebro occurrentibus ».

18. — ^{a)} Suarez tamen monet regulam hanc scrupulosam esse et incertam.

Licentia
praesum-
pta de praec-
sentis suffi-
ciat.

Quando
conseatur
adesse.

actuali vel virtuali superioris. Immo Lugo¹ et Salmant.² dicunt sufficere ad non pec-
candum, saltem graviter, contra votum
paupertatis, ut superior non habeat hic
et nunc voluntatem omnino repugnantem
quoad substantiam, licet sit invitus quoad
modum. Hinc infertur, excusari saltem a
mortali (ut ajunt Lessius³ et Salmant.⁴
cum aliis communiter) religiosum qui no-
verit superiorem erga ipsum ita esse affe-
ctum, ut, si hic sciret, libenter licentiam
concederet vel saltem non graviter re-
pugnaret. — Idem dicunt Salmant.⁵ et
Lugo⁶, si datio vel acceptio cederet in
utilitatem monasterii. Idem, si superior
non possit facile adiri, et urgeat causa
aliquid accipendi vel alienandi; ut Con-
tinuator Tournely⁷, Lessius⁸ et Salmant.⁹,
ac Holzmann¹⁰ cum communi. (Advertunt
tamen Elbel¹¹, et Lugo¹² cum Suarez et
Sanchez, quod religiosus post talem accep-
tionem tenetur, si commode potest, rem
praelato manifestare, ut deinde licite pos-
sit eam retinere). — Idem ait Elbel¹³, si
superior de facili soleat licentiam conce-
dere pro quibusdam rebus, maxime escu-
lentis et poculentis. Sed in monasteriis
bene ordinatis non solent passim tales
licentiae concedi, ut ait Lessius¹⁴, nisi
pro rebus minimis et crebro occurren-
tibus.

Haec docent praefati auctores, quando
agitur de licentia praesumpta de praec-
sentis.

¹ De Just. et Jure, disp. 3, n. 125. — ² Tr. 13, cap. 6,
n. 71 et 72. — ³ Lib. 2, cap. 41, num. 79, v. f. — ⁴ Tr. 18,
cap. 6, n. 71. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ De Statu et Oblig. relig.,
cap. 2, art. 2, num. 10, v. *Quae vero*. — ⁷ Lib. 2, cap. 41,
n. 79. — ⁸ Tr. 13, cap. 6, n. 71. — ⁹ De Praec. particul.,
n. 608. — ¹⁰ Part. 5, confer. 19, de Voto paupert., n. 644.
— ¹¹ De Just. et Jure, disp. 3, n. 128. — ¹² *Suar.*, de Relig.,
tr. 7, lib. 8, cap. 11, n. 3. — ¹³ *Sanck.*, Decal., lib. 7, cap. 19,
n. 8. — ¹⁴ Loc. cit., n. 640. — ¹⁵ Loc. cit., n. 79. — ¹⁶ Loc.
cit., num. 599. — ¹⁷ Loc. cit., n. 689. — ¹⁸ Tr. 16, disp. 3,
punct. 23, n. 8. — ¹⁹ *Navar.*, de Regular., comment. 2, n. 20. —

^{b)} Lugo, *disp. 3, n. 126*, casum hunc praetermittit.

^{c)} Azor citatur quidem a Palao ut asserit
S. Alphonsus; at, *part. 1, lib. 12, cap. 12,*
qu. 2, 3 et 4, dicit solum satis esse tacitam
licentiam. — Valentia autem, *in 2am 2ae,*
disp. 10, qu. 4, punct. 3, v. Primo et v. Quinto,
satis esse ait: « quando merito praesumitur
de voluntate superioris ». — Et Petrus Na-
varra, *de Restit.*, *lib. 3, cap. 1, n. 191*, dicit
sufficere praesumptam licentiam.

Sed magna Quaestio est: *an peccet reli-
giosus contra votum paupertatis, quando
aliquid accipit aut dat ex licentia inter-
pretativa, sive praesumpta de futuro, sci-
licet praesumendo quod superior annue-
ret si rogaretur?*

Prima sententia, quam tenent Holz-
mann¹, Elbel²; Palaus³ cum Navarro
Azor⁴, Suarez, Valentia⁵ et Petro Na-
varra⁶; item Toletus⁷ et Rosella⁸,
apud Sanchez⁹; et Pellizzarius, Rodri-
guez ac Bassaeus, apud Salmant.¹⁰, negat
talem religiosum peccare, saltem mor-
taliter. Hocque dicunt procedere Holz-
mann¹¹, Elbel¹², Sanchez¹³; et Palaus¹⁴
cum Suarez, Navarro, etc., non solum si
ille certe, sed etiam si probabiliter crede-
ret superiorem licentiam concessurum:
nisi (bene-excipit Sanchez) in aliqua com-
munitate observanti vigeat praeceptum,
ut licentiae expresse petantur. — Hanc
sententiam docet etiam D. Thomas¹⁵, ubi
ait: *Si vero non habet dispensationem* (religiosus a praelato commissam), *qua
nihil proprium habet; tunc non potest
facere eleemosynam sine licentia abbatis,
vel expresse habita, vel probabiliter praesumpta*. Idemque tradit¹⁶, ubi dicit non
esse proprietarium, religiosum qui donat
aliquid ponens spem in ratihabitione prae-
lati. Ratio, quia, ad non peccandum contra
votum paupertatis ea sufficit licentia, quae
efficit ut acceptio non fiat nomine proprio,
sed cum dependentia a voluntate supe-

Suar., loc. cit., n. 4 et 11. — *Pelliz.*, tr. 4, cap. 2, n. 407
et seqq. — *Rodrig.*, Quaest. regul., tom. 3, qu. 29, art. 10,
concl. 7. — *Bass.*, v. *Paupertas religiosa*, num. 2, v. *Potes
terio*. — ¹¹ Tr. 18, cap. 6, num. 67. — ¹² De Praec. partic.,
num. 599. — ¹³ Part. 5, confer. 19, de Voto paupert.,
num. 639. — ¹⁴ Decal., lib. 7, cap. 19, num. 13, v. f. —
¹⁵ Tr. 16, disp. 8, punct. 23, n. 8, i. f. — *Suar.*, loc. cit.,
n. 4 et 11. — *Navar.*, de Regular., comment. 2, n. 20; et
Man., cap. 17, num. 5. — *Sanck.*, loc. cit., num. 4, v. f.
— ¹⁶ 2^a, qu. 32, art. 8, ad 1. — ¹⁷ In 4, dist. 15, qu. 2, art. 5,
solut. 4.

^{d)} Toletus et Rosella a Sanchez, *Decal.*,
lib. 7, cap. 19, n. 13, citantur quasi hanc sen-
tentiam innuant, dicentes religiosum qui ali-
quid donet, proprietarium esse, nisi ponat
spem in ratihabitione [scil. futura] praelati.
Et re quidem vera, Toletus, *lib. 8, cap. 28,*
i. f., loquens de eleemosyna, dicit religiosos
eam facere posse, « cum cognoscunt superio-
rem suum gaudere de tali eleemosyna; et si
ipse adesset, utique facturum vel facultatem
daturum ». — Rosella, *v. Eleemosyna II, n. 1*,

Juxta quo-
dam, praes-
umpta de
futuro suffi-
cit.

rioris. — Idque confirmatur ex *leg.* 46, § 7, *ff. de furtis* (cujus verba retulimus *Lib. III*, n. 700, v. *Quaeritur hic*), ubi dicitur non esse reus furti qui aliquid accipit, probabiliter credens dominum consensum si peteret. Sicut igitur talis accipiens ex praesumpto consensu domini futuro non laedit justitiam: ita religiosus non laedit votum paupertatis; quia, accipiendo ex praesumpta ratihabitione superioris, jam dependenter accipit.

Secunda vero sententia tenet, religiosum accipientem vel dantem ex tali licentia interpretativa, peccare contra votum; et hanc sequuntur Sanchez¹⁾, Lessius¹, Lugo¹⁾; Salmant.² cum Bonacina, Villalobos et Garcia. — Ratio, quia aliud dicendum (ut ajunt) quando licentia requiritur ad honestatem actus; aliud, quando requiritur ad ejus valorem. Quando enim licentia requiritur ad honestatem, sufficit licentia superioris interpretativa, sive ratihabito de futuro. Quando vero consensus superioris requiritur ad valorem actus, tunc omnino requiritur voluntas superioris actualis vel saltem virtualis; nec sufficit ejus voluntas praesumpta de futuro: sicut non sufficit, ut quis confessiones excipiat vel ut carnes comedat in diebus vetitis, eo quod superiores licentiam concederent si peteretur. — Nec officit paritas furti. Respondet enim Lugo²⁾, quod ibi bene sufficit ad excusandum accipientem, ut rem accipiat non invito domino; sed ad valorem actus dandi vel accipiendi

¹⁾ *Lib. 2, cap. 41, n. 79.* — ²⁾ *Tr. 18, cap. 6, n. 70.* — *Bonac.*, *Tract. var.*, *disp. 3, punct. 6, n. 18*; *et de Rest.*, *disp. 2, qu. 10,*

ait religiosum aliquid modicum dare posse, « absente abbe sub spe ratihabitionis ». — Quod et ipse S. Thomas dicit, *in 4 sent.*, loco infra citando.

e) Sanchez, quamvis revera, ut dicit S. Alphonsus, hanc secundam sententiam teneat, *in Decal., lib. 7, cap. 19, n. 15*, attamen diluit rationes quibus nititur, et fatetur eas rationes dubiam quidem facere priorem sententiam, sed convincentes non esse.

f) Lugo, *de Just. et Jure, disp. 3, n. 124 et seq.*, ita sane tenet regulariter, quia regulariter in eo casu praelatus est invitatus, non solum quoad modum, sed etiam quoad substantiam. Sed *n. 126*, concedit aliquando esse invitum solum quoad modum, et aliquando neque etiam quoad modum.

requiritur in religioso licentia superioris de praesenti, cum tales actus a religioso exerciti non sint validi, nisi dependenter a praelati voluntate.

Sed his non obstantibus, probabilior mihi videtur *prima* sententia. Et pace tantorum doctorum hujus secundae sententiae, puto eos non attigisse punctum quaestio[n]is, in qua agitur non de valore, sed de honestate actionis. Confundunt enim adversarii valorem actus cum honestate illius. — Nam ratio ipsorum probat quidem actum religiosi non esse validum, nisi postquam praelatus illum ratum haberit; quia certum est (ut diximus *de Contract.*, *Lib. III*, n. 769, v. *Secunda*) quod ad valorem contractuum non sufficit voluntas interpretativa, sed requiritur voluntas contrahentium actualis, aut saltem virtualis de praesenti. Et ideo recte dicitur sacerdos non posse valide absolvire, nec aliis edere carnes in diebus vetitis, nisi habeant concessionem superiorum, saltem praesumptam de praesenti; eo quod revera nec sacerdos valide absolvit sine jurisdictione de praesenti collata, nec aliis licite vescitur carnibus die vetito, nisi jam per dispensationem sit a lege absolutus. — Non autem probat ratio allata, actum religiosi accipientis ex licentia interpretativa esse illicitum et contra votum paupertatis. Ad agendum enim contra votum, requiritur (ut ipsi contrarii fatentur) quod religiosus agat nomine proprio et independenter a volun-

punct. 8, n. 4. — *Villal.*, *part. 2, tr. 85, diff. 29, n. 5.* — *Hieron. Garcia, Politic. regul.*, *tr. 4, part. 8, diff. 6, dub. 1, n. 7 et 8.*

^{g)} Responsio haec apud Lugo, *loc. cit.*, *n. 127*, non habetur; imo rejicitur a Lugo qui expresse dicit de hoc casu: « Unde voluntas sufficiens ad impediendam rationem furti et injuriaie, sufficit ad impediendam violationem voti paupertatis ». Et *n. 126* fusius scriperat: « Non oriri [in furto] obligationem restituendi quando aliquis sciebat dominum condonaturum si petiisset condonationem; quam doctrinam aliqui applicant ad casum nostrum, ut ob paritatem rationis excusat religiosus a violatione gravi voti paupertatis. Sed haec doctrina, licet formaliter et cum debita proportione applicari possit ad hoc propositum, materialiter tamen differt propter circumstanrias diversas, quae faciunt ut facilius possit dominus quam praelatus praesumti invitatus

tate superioris: non autem agit nomine proprio et independenter qui accipit ex consensu praelati prudenter interpretato, quia tunc vere cum dependentia agit.

Nec obstat 1°. dicere quod, cum actus sit invalidus, ideo est illicitus; prout sacerdos ideo illicite absolvit cum facultate episcopi praesumpta de futuro, quia invalidus absolvit. — Sed dispar est ratio casus hujus a casu nostro. Nam ibi honestas actionis pendet ab ipsis validitate; sed hic honestas acceptanceis non pendet ab ejus valore, sed pendet a non agendo nomine proprio et independenter: hoc solum enim laedit paupertatis votum. — Et sic in nostro casu bene poterit esse licitus actus accipiendi hic et nunc, cum fiat dependenter a consensu praesumpto superioris; quamvis hic et nunc invalidus sit, et erit, si superior non annuet: sicut aliquis in bona fide contrahens matrimonium cum impedimento, licite quidem contrahit, quamvis invalide.

Nec obstat 2°. dicere quod, si nostra sententia in praxim deduceretur, locus dareatur relaxationi; vix enim esset casus quo non posset subditus facile praesumere concessionem licentiae, si peteret, saltem a praelatis majoribus, si inferior negaret. — Sed respondetur primo adverendum, in hujusmodi acceptanceibus ex licentia praesumpta, ut plurimum accipientes non excusari a culpa veniali; cum praelati plerumque sint inviti quoad modum, si non ad substantiam. — Praeterea advertendum, hujusmodi licentias non esse facile praesumendas, nisi habeatur certitudo vel saltem certa probabilitas de ipsarum concessione: dum recte notat [Continuator] Tournely¹, in illis summopere cavendum ne praesumantur quae praesumi non debent; immo nec semper quae sub oculis praelati fiunt, ab eo tacite approbata esse censenda: plerumque enim

Hic ho-
nestas non
pendet a
valore ac-
tus.

Acceptio
ex licentia
praesumpta,
saepe
venialis

Licentia,
non facile
praesumen-
da.

superiores aegre coguntur plura tolerare quae vident fieri contra suam voluntatem. — Praeterea licentiae quae a praelatis inferioribus negantur vix praesumti possunt concedi a majoribus: dum ipsi, ad justum regimen servandum communitatis, vix concedunt quae ab inferioribus denegantur. Ideo ipsi in talibus licentiis praesumendi sunt inviti etiam quoad substantiam. Nam, si res sint parvi momenti, cum praelati majores non se ingrant in hujusmodi levioribus causis, non adest prudens praesumptio de ipsarum concessione. Si autem res sint magni momenti, quoad eas (ut ait Holzmann²) non suffragatur licentia praesumpta; alias datur ansa ad res etiam majoris momenti sine expressa licentia accipendas et retinendas: quod cederet in grave detrimen- tum religiosae paupertatis.

19. — « 5°. Contra votum paupertatis
« peccas, si quid ex rebus in usum tuum
« concessis, in alium usum expendas, aut
« culpabiliter amittas vel destruas lata
« culpa. Ratio, quia in iis tantum habes
« usum facti, idque precario, quamdiu su-
« periori videbitur; estque actus dominii,
« posse rem arbitratu suo destruere. —
« Sanchez³, Laymann⁴, Lessius⁵. »

20. — Notandum I°. Quod religiosus, licet non possit donare, nec remittere sibi debita (ex communi cum Salmant.⁶), nec renuntiare legata sibi reicta, sive mercedes suis laboribus debitas, quia horum jus immediate monasterium acquirit (ut dicunt Sanchez⁷ et de Alexandris⁸): po- test tamen religiosus non acceptare mu- nera; nam votum paupertatis obligat ad non alienandum acquisita, non vero ad acquirendum quae nondum acquisivit. Ita Sanchez⁹; Salmant.¹⁰ cum Lugo et Pellizario. — Hinc volenti dare centum tibi religioso; bene potes eum rogare ut det tuo consanguineo vel amico. Salmant.¹¹

Mutare
usum rei,
violatio vo-
ti.

Religio-
sus nequit
donare nec
debita re-
mittere.

Potest mu-
nera non
acceptare.

¹ De Statu et Oblig. relig., cap. 2, art. 2, v. *Hanc tamen*. — ² De Praec. particular., n. 602. — ³ Decal., lib. 7, cap. 19, n. 115. — ⁴ Lib. 4, tr. 6, cap. 7, n. 6. — ⁵ Lib. 2, cap. 41, num. 78, v. *Decimo*. — ⁶ Tr. 18, cap. 6, n. 21. —

⁷ Loc. cit., cap. 12, n. 86. — ⁸ Cap. 4, § 2, qu. 7. — ⁹ Loc. cit., cap. 19, num. 75. — ¹⁰ Loc. cit., n. 22. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 3, n. 166. — *Pelliz.*, tr. 4, cap. 2, n. 230. — ¹¹ Loc. cit., n. 23.

quoad solum modum acceptanceis et non quoad substantiam. Fateor ergo regulam universalem aequem in utroque casu locum habere, ut sicut dominus, sic etiam praelatus, si solum sit

invitus quoad modum et non quoad substantiam, id sufficiat ad excusandum a culpa gravi. Addo tamen de facto non ita facile posse id de praelato praesumi sicut de domino temporali.

Quando in
hoc peccet
contra ca-
ritatem.

Donatio-
nes remune-
ratoriae ex
datis ad u-
sum, licet.

Remune-
ratio potest
esse major
dono.

Praelatus
promittens
exequi do-
num, tene-
tur promis-
so.

cum Lugo, Trullench, Sanchez, etc., et [Contin.] Tournely¹, — qui addit, religiosum nolentem sine justa causa acceptare quod sibi offertur, peccare contra caritatem impediendo bonum suae religionis, non vero contra justitiam.

21. — Notandum II°. Quod religiosus sine licentia potest facere donationes remuneratorias ex bonis sibi concessis ad usum; quia tales donationes sunt quasi debiti solutiones. Salmant.² cum Rodriguez^{a)} et Villalobos. — Immo potest plus donare quam accepit, usque ad excessum quartae partis (ut Salmant.³); quia postulat gratitudo, ut semper plus reddatur quam sit acceptum, prout dicunt Sanchez, Barbosa, Navarrus, Diana, etc., ex S. Thoma, apud Salmant.⁴.

22. — Notandum III°. Quod, licet religiosus non possit testari ullo modo (ut est commune cum de Alexandris⁵); si tamen petat licentiam donandi aliquid post suam mortem, et praelatus id promittat exequi, dicit de Alexandris⁶ tunc teneri praelatum stare promissis. Sicuti, si dominus aliquid promittit servo, teneatur servare, ut docent Lessius^{a)} et Molina, cum Sanchez⁷.

Lugo, disp. 3, n. 166. — Trull., Decal., lib. 7, cap. 5, dub. 9, n. 7. — Sanch., Decal., lib. 7, cap. 19, n. 74. — ¹ De Statu et Oblig. relig., cap. 2, art. 2, n. 10. — ² Tr. 18, cap. 6, n. 24. — Villal., part. 2, tr. 35, diff. 32, n. 4. — ³ Loc. cit., num. 24 i. f., cum num. 92. — Sanch., de Matrim., lib. 6, disp. 6, num. 7. — Petrus Barbosa, in leg. *Quae dots* 34, ff. Matrim. soluto, num. 60. — Navar., de Reditib. eccles., qu. 1, mon. 36, num. 2. — Diana, part. 1, tr. 6, resol. 16. — S. Thom., 2° 2°, qu. 106, art. 6. — ⁴ Loc. cit., num. 92. —

21. — ^{a)} Rodriguez, *Quaest. regul.*, tom. 1, qu. 27, art. 6, de solis praelatis loquitur, quamvis a Salmant. allegatur pro religiosis in generali.

22. — ^{a)} Lessius, lib. 2, cap. 4, dub. 4, n. 17, loquitur de rebus quas dominus ipse servo suo concessit; et assertit dominum eas auferentem, veram facere injustitiam, tenerique ad restitutionem.

23. — ^{a)} Rodriguez, *Quaest. regul.*, tom. 3, qu. 29, art. 10, concl. 3, habet quod a S. Alfonso dicitur initio praragraphi sequentis: *Ab auctoribus autem communiter.* — Et Silvester, v. Eleemosyna, n. 7, qu. 5; et v. Donatio I, qu. 1, v. Quinto, idem ac fere iisdem verbis tenet.

^{b)} Abulensis, in Matth., cap. 6, qu. 60, v. *Dicendum quod si*, concordat quoad priorem distinctionis partem; quoad alteram autem, si nempe nihil certi assignatum fuerit ad sustentationem, dicit religiosum posse « mode-

23. — Quaeritur hic 1°. *An religiosus possit sine licentia donare quae parcias vivendo sibi substraxit ex rebus sibi concessis ad usum?*

Affirmant Valentia, Rodriguez^{a)}, Aragon, Sylvester^{a)}, Diana, etc., apud Salmant.⁸ — At, licet id probabile putent Salmant., modo sit de rebus quae usu consumuntur, cum in iis usus et dominium minime distinguantur, probabilius tamen respondendum esse dicunt, quod si religioso ad suam sustentationem certa quantitas ita assignetur, ut nec monasterium teneatur aliud ei praestare, nec ipse rationem reddere; tunc sive is intra claustra commoretur sive extra, quidquid sibi de illa portione substraxerit, poterit ad suum beneplacitum erogare, modo eroget ad honestum usum. Secus vero, si nulla certa quantitas ei assignetur, sed omnia necessaria a monasterio subministrantur; quia tunc non praesumitur, sicut in primo casu, praelatus licentiam concedere. Ita Sanchez⁹, Salmant.¹⁰ cum Abulensi^{b)}, Palao, Garcia, Molina^{c)}, Villalobos^{c)}; ac Holzmann^{d)} cum aliis communiter^{e)}.

Ab auctoribus autem communiter permittitur religiosis qui cum debita licentia

^{a)} Cap. 4, § 1, qu. 2. — ^{b)} Loc. cit., § 4, qu. 11. — Molina, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 38, num. 5. — ^{c)} Decal., lib. 7, cap. 8, n. 18 et 16, i. f. — Valent., in 2° 2°, disp. 10, qu. 4, punct. 8, v. Quinto. — Aragon, in 2° 2°, qu. 32, art. 8, not. 3, differ. 8, cas. 2. — Diana, part. 1, tr. 6, resol. 19.

^{d)} Tr. 18, cap. 6, n. 26. — Salmant., loc. cit. — ^{e)} Decal., lib. 7, cap. 19, n. 100 et 101. — ^{f)} Tr. 18, cap. 6, n. 27 et 28. — Palao, tr. 16, disp. 3, punct. 22, n. 2. — Heron. Garcia, Polit. regul., tr. 4, part. 3, diff. 3, dub. 2, n. 7.

rate « facere eleemosynas, si in scholis sit aut peregrinetur.

^{c)} Molina, *de Just. et Jure*, tr. 2, disp. 276, n. 7, prius distinctionis membrum habet, et concordat. — Idemque dicendum de Villalobos, part. 2, tr. 35, diff. 32, n. 4; quamvis, diff. 29, n. 10, auctor iste negat religiosum posse aliquid dare de suo cibo.

^{d)} Holzmann, *de Praec. particular.*, n. 615, quaerit utrum contra paupertatem peccet religiosus, « qui res ad usum sibi concessas,... commutat cum aliis ejusdem aut majoris bonitatis rebus, vel donat aut commodat ». Et respondet sub hac distinctione: « Vel... res illi concessae sunt ad quoscumque usus suo statui non incongruos, vel ad usum dumtaxat unum et determinatum. Si primum, per se patet quod illas permutare, donare vel commodare possit. Si secundum, rursus patet quod non possit ». ^{e)} Bona accipere a religioso est pecca-

Donare
sustracta
ex datis ad
usum, pro-
babiliter li-
citem.

Probabi-
lis distin-
guendum.

Quaenam
eleemosynas
religiosus possit
erogare.

vivunt extra conventum, eleemosynas moderate facere ex iis quae a monasterio vel ab aliis eis subministrantur ad victum. — Item permittitur religiosis elargiri cui velint suas pitantias quae limitate eis praebentur, ut ova, carnes, etc. Ita Silvester ¹⁾, S. Antoninus ²⁾, Aragon ³⁾, etc. cum de Alexandris ⁴⁾: nisi superior expresse id vetaverit. — Praeterea permittitur eis succurrere pauperi magna paupertate laboranti ex bonis monasterii, quando aditus superioris non patet; item permittitur leves donationes facere amicis et consanguineis in signum gratitudinis vel debitae amicitiae, vel ad conciliandum aliorum amorem erga religionem. Ita Salmant. ¹⁾; et Croix ⁵⁾ cum Suarez ⁶⁾ et Palaio. — Permittit etiam Bordonus ⁸⁾ religiosis dare aliquid esculenti vel poculenti pauperibus; quia in his praelatus praesumitur consentiens.

• 24. — Quaeritur 2º. *Quaenam quantitas requiratur, ut religiosus eam expendens sine licentia peccet graviter?*

Ex Navarro ^{a)}, Azorio ^{a)}, Graffio ^{a)}, etc., Palaus ⁴⁾, Sanchez ^{b)} assignant pro materia

¹⁾ Tr. 13, cap. 6, n. 81. — ²⁾ Lib. 4, num. 128. - *Palams*, tr. 16, disp. 3, punct. 20, n. 8. — ³⁾ Religiosa paupertas reform., cap. 20, n. 32. — ⁴⁾ Loc. cit., n. 8. — ⁵⁾ Decal., lib. 7, cap. 20, n. 3. — ⁶⁾ De Just. et Jure, disp. 3, n. 173 et 174. —

gravi quatuor argenteos. Plus vero pro conventibus pinguibus; et adhuc plus, si res non sit ex pecuniis, sed ex vestibus, libris et similibus. — Card. de Lugo ⁶⁾ pro conventibus mediocriter opulentis assignat septem vel octo argenteos, si accipiuntur a religioso ex destinatis ad ejus usum; et plus si res surripiatur ad usum proprium, et remaneat in communitate. Si vero res surripiatur ex rebus communibus monasterii, et detur extraneis, putat sex argenteos esse materiam graveni.

Plus tamen requirunt Ledesma ^{b)} et Cenedo, apud eundem Lugo ⁷⁾; nam censent non esse mortale accipere octo vel novem argenteos ex rebus quae usu non consumuntur; modo id non plus quam semel aut bis fiat in anno. Alii, ut Sotus ^{c)} et Rodriguez ^{c)}, apud Salmant. ⁸⁾, (et Aragon ^{c)} putat probabile) dicunt requiri ad materiam gravem duos aureos.

Alii demum quoad gravitatem materiae putant, ut Rebelsus, Fagundez, etc., apud Croix ⁹⁾, idem dicendum esse de furtis religiosorum quod dicitur de furtis filiorum (juxta dicta de septimo Praecepto,

Joan. Hieron. Cenedo, Pobreza relig. declarada, dub. 20, n. 10. — ¹⁰⁾ Loc. cit., n. 170. — ¹¹⁾ Tr. 13, cap. 6, n. 46. — *Rebells*, part. 1, lib. 3, qu. 15, num. 22. - *Fagund.*, Decal., lib. 7, cap. 5, n. 1 et 2. — ¹²⁾ Lib. 4, n. 138.

tum Papae reservatum (sine censura), ut docet B. Doctor in *Hom. Apost.*, tr. 13, n. 8; et qui donum excedens decem scuta acciperet [exceptis rerum medicinalium seu devotionis muniberibus], posset ne a Sacra quidem Poenitentiaria absolvvi, nisi facta prius restitutione doni. Ex constit. Innocentii XII *Romanus Pontifex*, 3 Septembr. 1692, § 17, et constit. Benedicti XIV, *Pastor bonus*, 13 April. 1744, § 26.

¹¹⁾ De Alexandris, cap. 4, § 4, qu. 5, id utique habet; at auctores citat, ut videtur, dumtaxat pro asserti probatione: quod scilicet in rebus usu consumptibilibus, non potest usus a dominio secerni, ideoque cui unum conceditur, conceditur et alterum. Quod revera habent Silvester, v. Dominium, n. 3, qu. 2; S. Antoninus, part. 4, tit. 12, cap. 4, § 10; Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, *Materia de Dominio*, concl.

¹²⁾ Suarez a Croix quidem citatur ut asserit S. Alphonsus; sed, de *Relig.*, tr. 7, lib. 8, cap. 15, n. 12, de praelatis tantummodo loquitur, non de religiosis subditis; et concordat, ubi talis invaluerit consuetudo.

24. — ^{a)} Navarrus, *Consil. 3, de statu monachorum*, n. 18, negat mortalem esse quanti-

Opiniones de materia
gravi in
paupertatis
voto.

tatem minorem « quam trium solidorum sive quartarum regalis vel julii ». — Azor autem, part. 1, lib. 12, cap. 12, qu. 6; et Jacobus de Graffis, *Decis. aur.*, part. 1, lib. 3, cap. 5, n. 49, quantitatem non assignant.

^{b)} Petrus de Ledesma perperam a Lugo allegatur; nam in *Addit. ad Sum. (De Statibus)*, cap. 4, dub. 8, post 3 concl. v. *La segunda parte*, oppositum omnino tenet, dicens mortale esse surripere ex rebus communibus aut alterius religiosi octo vel novem reales. Quod vero addit: *modo semel aut bis in anno fiat*, non refertur ad hoc exemplum, sed ad regulam generalem prius a se traditam, scilicet: improbabile non esse religiosum posse maiorem quantitatem surripere quam extraneum, cum sit filius familias.

^{c)} Sotus, Rodriguez et Aragon a Salmant. citantur ut asserit S. Alphonsus; atvero Sotus, de *Just. et Jure*, lib. 5, qu. 3, art. 3, ad 3, loquitur de furto in universum, dicens materiam absolute gravem, scilicet absque respectu personae, esse duos tresve aureos ducatos. Quam Sotus sententiam probabilem vocat Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 66, art. 6, concl. 3. — Rodriguez denique, in *Sum. hispan.*, tom. 4,

Lib. III, n. 543. Et consentiunt Holzmann ^{a)}, ac Elbel ^{a)} cum Henno ^{a)} et aliis, dicentes quod religiosi furantes materiam communiter gravem, nisi furtum redundet in grave damnum monasterii, peccabunt quidem contra votum paupertatis, sed non contra justitiam; unde non erunt obstricti ad restitutionem.

Probabilis religiosi non aequiparandi filiis familiis.

Sed probabilius id negandum, scilicet requiri in religiosis ad peccandum graviter, ut eam surripiant quantitatem quae requiritur in filiis; ita Lugo ¹ et Sanchez ². Ratio: tum quia filii censentur quasi in spe domini bonorum parentis, non autem sic religiosi, qui non possunt monasterio succedere; tum quia parentes in furtis filiorum sunt inviti respectu ad detrimentum temporale, sed praelati in furtis religiosorum sunt inviti etiam respectu ad eorum detrimentum spirituale. Unde facilius prae-sumuntur inviti praelati quoad furta religiosorum, quam parentes quoad furta filiorum; tanto magis quia filii bene sunt capa-

¹ De Just. et Jure, disp. 8, n. 172. — ² Decal., lib. 7, cap. 20, n. 8, v. f. — ³ Tract. 18, cap. 6, n. 47. *Smar.*

ces possidendi, non autem religiosi, qui voto paupertatis obstringuntur.

Cum autem donatur res religioso ejusdem conventus, certe plus requiritur; ut censem Salmant. ³ cum Suarez. — Hinc dicit Coriolanus ^{c)} quod ex rebus ad usum concessis, donatio duodecim regalium tunc non esset materia gravis. Ledesma ^{c)} extendit ad viginti argenteos. Immo Lugo ^{f)}, Sanchez ^{f)}, Pellizzarius ^{f)}, Rodriguez ^{f)} et Antonius a Spiritu Sancto ^{f)}, apud Salmant. ^{f)}, ajunt quod, si res non sit pecunia, nec etiam valor quinque aureorum tunc erit gravis materia.

Si vero accipiatur aliquid ab extraneis ad aliis praestandum, adhuc plus requiritur; tunc enim Garcia ^{e)}, cum Palao ^{e)}, Leandro ^{g)}, Diana ^{g)}, etc., apud Salmant. ⁴, assignant pro materia gravi valorem maiorem sexaginta argenteis.

Regulariter autem non peccat graviter religiosus clam accipiens, v. gr. librum ad usum temporalem, etiam diuturnum ^{h)},

Donum factum religioso ejusdem conventus plus requirit.

Item, acceptum ab extraneis ad aliis datum.

Accipere ad usum non perpetuum non est lethale.

de Relig., tract. 7, lib. 8, cap. 16, n. 6. — ⁴ Tr. 18, cap. 6, num. 47.

cap. 118, n. 27 et 29, (edit. Salmant. 1612), negat grave esse religiosi furtum, quod duos ducatos non excedat.

^{d)} Holzmann, *de Praec. partic.*, n. 595: « Violatio paupertatis, inquit, vel est peccatum sacrilegii et injustitiae simul, vel sacrilegii tantum. Si primum, ea quantitas sufficit ad peccatum mortale contra paupertatem, quae sufficit in furto, cum tunc transgressio veram habeat rationem furti.... Id tamen advertendum, quod cum religiosi a religione habeantur ut filii a patre; ideo sicut major quantitas requiritur ad furta filiorum, ita etiam aliquanto major quantitas requiratur ad furta religiosorum, si haec fiant ex bonis monasterii... Si secundum, seu si violatio voti paupertatis solam importet culpam sacrilegii, regula prae-fata non tenet, cum gravitas sacrilegii non tam debeat desumi a gravitate damni illati, sicut in furto, quam a dissolutione et detri-mento disciplinae religiosae ». — Idemque omnino tenet Elbel, part. 5, confer. 19, *de voto Paupert.*, num. 646. — Henno autem citatur solum pro ea parte, qua Elbel eamdem quantitatem in religiosorum quam in filiorum furtis requirit: quod revera asserit Henno, *de Statu relig.*, qu. 9, art. 3, § 4, concl. 2.

^{e)} Coriolanus, *de Casibus reserv.*, part. 2, cas. 8, n. 4 et 6; Petrus de Ledesma, *de Statibus*, cap. 4, concl. 3, dub. 6, quamvis a Sal-

mant. ita citentur, quantitatem tamen non assi-gnant.

^{f)} Lugo, *disp. 3, n. 176*, ex Rodriguez, quem non reprobavit; Sanchez, *Decal.*, lib. 7, cap. 19, num. 66; Pellizzarius, tr. 4, cap. 2, n. 255; Rodriguez, *Sum., part. 1, cap. 90, n. 10*; Antonius a Spiritu Sancto, *Director. regul.*, tr. 3, *disp. 4, n. 195*, negant esse mortale, si quis religiosus alii ejusdem monasterii religiosum librum donet valoris quinque aureorum. Et ita etiam a Salmant., loc. cit., n. 47, alle-gantur. — Rodriguez tamen limitationem hanc addit: « Nisi religiosus cui tribuitur liber sit homo inordinatus et prodigus ».

^{g)} Auctores isti a Salmant. utique citantur, ut refert S. Alphonsus; attamen nec Palau, tr. 16, *disp. 3, punct. 21, n. 4*; nec Leander de Murcia, *cap. 6, super 6 praec. regulae S. Francisci*, quantitatem hanc assignant. — Garcia vero, *Polit. regul.*, tr. 4, part. 3, diff. 3, dub. 2, n. 3, loquitur de religioso qui recipit aliquid ab extraneis etiam ad usum proprium; et adducit Dianam dicentem, *part. 1, tr. 6, resol. 5*, eum peccatum furti facere, si sine praelati licentia, munus aliquod praebet duo-rum aureorum. Quae quantitas, teste Garcia, aequivalet 26 realibus.

^{h)} Verba haec: *etiam diuturnum*, ipsi Salmant. auctorum asserto addiderunt; au-tiores enim citati vel id non habent, vel ex-presse ad usum brevem restringunt.

sed non in perpetuum; quia tunc praelatus non censetur invitus quoad substantiam, sed tantum quoad modum¹⁾. — Ita Salmant.¹⁾ cum Suarez, Azor, Pellizzario, Villalobos, etc.

25. — Quaeritur 3º. *An religiosus res paulatim accipiens sine licentia, peccet graviter, si furtula ad magnam quantitatem perveniant, et teneatur ad restitucionem?*

Furtula
contra pau-
pertatem
alii negant
coalescere.

Verius af-
firmandum.

Negant^{a)} Navarrus, Toletus, Filliuccius^{b)}, Granado, Rodriguez, Diana^{b)}, etc.; atque probabile vocat Pellizzarius^{c)}. Consentique in aliquo Lugo, judicans raro contingere quod religiosus, modica accipiendo sine animo perveniendi ad magna, graviter peccet; quia praelati contra tales nunquam graviter offenduntur. — Attamen verius affirmant Salmant.^{d)} cum Sanchez, Bonacina, Villalobos^{d)}, Garcia, etc.;

¹⁾ Tr. 13, cap. 6, n. 49. - *Suar.*, tr. 10, lib. 4, cap. 8, n. 2. - *Azor.*, part. 1, lib. 12, cap. 12, qu. 8. - *Pelliz.*, tr. 4, cap. 2, n. 271. - *Villal.*, part. 2, tr. 86, diff. 29, n. 8. — *Navar.*, Consil. 3, de statu monachorum, n. 27. - *Tolet.*, lib. 5, cap. 16, num. 8. - *Jacob. de Granado*, in 1° 2°, controv. 6, tr. 2, disp. 2, n. 49. - *Rodrig.*, Sum. Hispan., tom. 4, cap. 118, n. 29, (Salmant. 1612). — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 8, num. 181. — ^{e)} Loc. cit., num. 58. - *Sanch.*, Decal., lib. 7, cap. 21, num. 80. - *Bonac.*, Tract. var., disp. 8, punct. 5,

quamvis majorem requirant quantitatem pro materia gravi.

Bene tamen admittunt^{e)} cum aliis haec furtula non coalescere, si inter ea intercedat magna interpolatio. Haec autem ut magna reputetur, Sanchez requirit spatium anni; sed Salmant.^{f)} cum Filliuccio^{e)}, Diana^{e)}, Garcia^{e)} et Antonio a Spiritu Sancto^{e)}, putant sufficere spatium mensis. (Vide dicta de Furto, *Lib. III*, n. 530, v. *Addunt*).

Admittunt item Salmant.^{g)} cum Sanchez, Palao, Bonacina, Lugo, Pellizzario, etc., non esse mortale surripere comedibilis per plures vices, etiam si perveniant ad magnam quantitatem (modo a religioso non reserventur, ut Salmant.^{h)}; et modo damnificatio conventus non sit nimia, et in re extraordinaria et pretiosioreⁱ⁾, ut notat de Alexandris^{j)} cum Suarez).

nisi ma-
gna interce-
dat interpo-
ratio.

^{f)} Quid de
furtulis co-
mestibili-
lium.

n. 7. - *Hieron. Garcia*, Polit. regul., tr. 4, part. 8, diff. 4, dub. 2, n. 3. — ^{e)} Tr. 18, cap. 6, n. 54. — *Sanch.*, Decal., lib. 7, cap. 21, num. 10. — ^{f)} Loc. cit., num. 58. - *Sanch.*, loc. cit., n. 31. - *Palau*, tr. 16, disp. 3, punct. 21, n. 2. - *Bonac.*, Tract. var., disp. 3, punct. 5, n. 7, v. f. *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 8, num. 178. - *Pelliz.*, tract. 4, cap. 2, num. 268 et 261. — ^{g)} Loc. cit., n. 57. — ^{h)} Cap. 4, § 1, qu. 5. *Suar.*, de Relig., tract. 7, lib. 8, cap. 11, num. 41.

ⁱ⁾ In peccatis contra votum paupertatis duplex inveniri potest malitia: altera, contra religionem, quae semper adest, utpote essentialis voti; altera, contra justitiam, sive injuria fiat communitatii in bona sua sive tertio cuiilibet; et haec altera malitia non raro abest. — Porro, ratione injustitiae, gravis materia censetur esse eadem quae requiritur in furto rei ad communitatatem pertinentis. (Vide *lib. 3*, n. 528, notam *a*). Inspiciendum ergo erit utrum monasterium, ad quod res ablata pertinet, sit opulentum necne aut mediocris tantum conditionis. — Ratione vero peccati contra religionem haec regula communius statuitur: Ea quantitas quae sufficit in furto ad constituendum peccatum mortale contra justitiam, sufficit etiam ad constituendum peccatum mortale contra religionem seu contra votum. Sed auctores non convenient in determinanda ea quantitate; alii volunt sumendam esse materiam absolute gravem, seclusis peculiaribus circumstantiis personae adversus quam committitur furtum; alii volunt materiam gravem relative ad monasterium ad quod pertinet religiosus; alii denique dicunt materiam gravem eam esse quae, pro conditione in qua ex sua professione versatur religiosus, existimetur esse notabilis pretii; et ita variare poterit secundum majorem vel minorem austeritatem quam profitentur diversae religiones.

25. — ^{a)} Nisi intendat ad gravem materiam pervenire, ut notant Navarrus, Toletus, Filliuccius, Rodriguez, Diana.

^{b)} Filliuccius, *tr. 31, n. 243*; Diana, *part. 1, tr. 6, resol. 34*, probabilem appellant hanc opinionem; contrariam tamen in praxi secuiriorem esse dicit Filliuccius; ac tenendam Diana: unde potius accedunt ad sententiam quae S. Alphonsus probatur.

^{c)} Pellizzarius, *tr. 4, cap. 2, n. 257*, alios ait putare probabilem hanc sententiam; ipse tamen contrariam probabiliorem, ut S. Alphonsus, et communem appellat.

^{d)} Villalobos, *part. 2, tr. 13, diff. 3*, hoc de furto in generali dicit, quamvis citetur a Salmant. pro furto religiosorum.

^{e)} Salmant., *tr. 13, cap. 6, n. 54*, pro magna interpolatione assignant « spatium unius mensis vel dimidii ». Et ibi auctores citant; et revera ita tenent Filliuccius, *tr. 31, n. 244*, de furto in generali; Diana, *part. 1, tr. 6, resol. 34, v. Dico 2*, de furto religiosi. — Garcia vero, *loc. cit.*, *diff. 4, dub. 2, n. 4*, statuit mensem unum; Antonius de Spiritu Sancto, *Direct. regular.*, *tr. 3, disp. 4, n. 157*, quindecim dies. Et notandum est sententiam hanc locum habere, juxta citatos auctores, in casu quo religiosus furatur comedibilia ad proprium usum.

^{f)} Eamdemque limitationem apponit Lugo *disp. 3, n. 178*.

Ratio, quia praesumitur tunc adesse tacita licentia praelatorum.

26. — Quaeritur 4º. *An religiosus, impotens ad restituendum aliquod debitum suo monasterio, teneatur sibi subtrahere aliquod ex rebus sibi dati ad usum?*

Affirmant Lugo, Bonacina ^{a)}, etc. — Negant vero Pellizzarius, Fagundez, Leone ^{a)}, etc., et probabile putant Salmant.¹; quia minime praesumitur velle praelatus obligare subditum cum tanto incommodo. Et vere est probabile, si res datae sint ad usum necessariae.

27. — Quaeritur 5º. *An peccet religiosus, si ad mutuum det sine licentia res sibi ad usum concessas?*

Affirma: sed non graviter si tutus sit de restitutione ^{a)}; ut tenent Laymann, Sanchez, Peyrinus ^{b)}, quos sequitur Diana ^{c)}, et de Alexandris ^{d)}.

28. — 6º. « Item peccas, si quid abscondendas, ut illud liberae dispositioni superioris subducas. Nec procuratores, oeconomi, administratores, praelati inferiores quidquam possunt expendere, contra quam regula ordinis, voluntas superiorum vel consuetudo postulat. Ratio, quia non sunt domini bonorum communium, sed tantum administratores. — Laymann ^{e)}, ex S. Thoma, etc. ».

29. — « 7º. Si praelatus permittat subdito, ut bona ex quacunque causa aut

Lugo, disp. 3, n. 168. — *Pelliz.*, tr. 4, cap. 2, n. 321. — *Fagund.*, Decal., lib. 7, cap. 5, num. 35. — ¹ Tr. 18, cap. 6, n. 108. — *Laym.*, lib. 4, tr. 5, cap. 7, n. 4, v. *Secundo*. — *Sanch.*, Decal., lib. 7, cap. 19, num. 66. — ² Part. 1, tr. 6, resol. 37. — ³ Cap. 4, § 1. qu. 9. — ⁴ Loc. cit., n. 8 et 9. — *S. Thom.*, 2^a 2^a, qu. 32, art. 8. — *Navar.*, de Regulari, comment. 2, n. 21, v. *Septimo*. — *Silvest.*, v. *Religio VI*, qu. 7, v. *Secundum* et v. *Quartum*. — *Valent.*, in 2^a 2^a,

26. — ^{a)} Bonacina male citatur a Salmant. Hi enim loquuntur de casu quo religiosus redditus non habeat; sed Bonacina, *de Restit.*, disp. 2, qu. 10, punct. 3, n. 7, obligat ad restitutionem religiosum qui proprios (ex superiorum licentia) redditus habet. — Similiter in contraria sententia, Alphonus de Leone male citatur a Salmant, cum ipse, *de Offic. confess.*, recoll. 11, n. 292, ad restitutionem astringat religiosum qui redditus habet; eum vero qui non habet, negat teneri, nisi inducere eum, cui donavit, ut restituat».

27. — ^{a)} Laymann, loc. cit., praetermittit conditionem hanc.

^{b)} Laurentius de Peyrinis, tom. 1, qu. 2, cap. 2, § 5, dicit peccare contra paupertatis

« titulo provenientia, in usus vanos, turpes aut illicitos expendat, aut superflua, pretiosa et statum suum dedecentia penes se habeat: peccat et praelatus et subditus contra votum paupertatis; estque talis donatio seu alienatio irrita et restitutio obnoxia. Navarrus, Sylvester, Valentina, Molina ^{b)}, Azor, Lessius ^{c)}, Sanchez, Laymann.

« Quia praelatus non potest dare veniam maiorem quam ipse habet: ipse autem, cum non sit dominus, non potest bona suo arbitrio et inutiliter expenditure, sed tantum in religionis necessitatem et utilitatem. — Vide cardinalem Lugo ^{d)}.

30. — Super hoc punto prima Quaestio est: *An licentia a praelato data religioso expendendi aliquid expresse ad usus illicitos, de se invalida sit?*

Affirmant cum Busenbaum (hic), Navarrus, Palaus, Sanchez, apud Croix ^{e)}; et hoc absolute tenent Salmant. ^{f)} cum communi, ut asserunt. Ratio, quia praelatus non est dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii. — Recte tamen concedunt Salmant. ^{g)} cum Palao ^{a)}, Suarez ^{a)}, Azor ^{a)}, etc., validam esse licentiam datam retinendi superflua sine notabili excessu; quia aliter res magnis scrupulis esset obnoxia.

At contra, Lugo ^{h)} cum Lessio ^{b)}, ⁱ⁾ loc. cit.

disp. 10, qu. 4, punct. 8, v. *Tertio*. — ⁸ Tr. 2, disp. 276, num. 5 et 7. — *Azor*, part. 1, lib. 12, cap. 12, qu. 5, i. f. — ⁹ Lib. 2, cap. 41, n. 78. v. *Nono*. — *Sanch.*, Decal., lib. 7, cap. 19, n. 21. — *Laym.*, lib. 4, tract. 8, cap. 7, n. 14. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 3, n. 181. — *Navar.*, loc. cit. — *Palaus*, tr. 16, disp. 3, punct. 23, n. 4. — *Sanch.*, loc. cit. — ¹¹ Lib. 4, n. 114. — ¹² Tr. 18, cap. 6, n. 82. — ¹³ Loc. cit., n. 89. — ¹⁴ Loc. cit., n. 187.

Alli dicunt eam invalidam.

Alli dicunt validam.

votum, religiosum qui absque licentia praelati aliquid mutuo dat; sed subdit censeri adesse tacitam licentiam, quando res commodatur personae de qua certum est quod eam restituet».

30. — ^{a)} Salmant. hoc utique assertum habent aliae simul ponunt, deinde dicunt: « Haec fere omnia docent... Pal... Azor... Suar... At nec Palaus, tr. 16, disp. 3, punct. 21, n. 3; neque Azor, part. 1, lib. 12, cap. 12, qu. 5; nec Suarez, tr. 7, lib. 8, cap. 12, a n. 4, hoc asserunt.

^{b)} Auctores isti non recte citantur a Lugo (ex Sanchez). — Lessius enim, loc. cit., n. 78, v. *Nono*, scribit: « Non potest expendere in res illicitas aut vanas, etiamsi superior id ei

Azor^{b)}, Tapia^{b)}; et S. Antoninus^{c)}, Silvester^{c)}, Turrecremata^{c)}, Tapia^{c)}, etc., apud Croix¹⁾, tenent licentiam esse validam, quamvis illicitam. Si enim, inquit isti, superior licentiam daret ad emenda superflua, quis dicet exemptionem esse invalidam? — Idem censem Elbel²⁾, et Holzmann³⁾ cum Illsung, dicentes, religiosum qui habet superflua ex licentia, peccare quidem contra paupertatem (cum votum paupertatis obliget non solum ad accipendum cum licentia, sed etiam ad non habendum superflua); sed non peccare contra justitiam, nec esse proprietarium, quando habet cum licentia, quae nullo jure habetur esse invalida, nisi vertat in grave damnum monasterii.

Hanc sententiam non audeo omnino reprobare propter auctoritatem tantorum doctorum. Sed prima sententia mihi omnino arridet. Nam, ut ajunt Lessius⁴⁾, Salmant.⁵⁾, Roncaglia⁶⁾ et alii plurimi, superior non est dominus, nec aliam habet facultatem super bona monasterii, nisi in quantum canones et religio ei concedunt. Sed non potest dici concedere ipsi facultatem dandi licentiam ad usus illicitos vel

¹⁾ Lib. 4, n. 114. — ²⁾ Part. 5, confer. 19, de voto Paupert., num. 666. — ³⁾ De Praec. particul., num. 604. · *Ils.*, tr. 4, disp. 2, num. 207. — ⁴⁾ Lib. 2, cap. 41, n. 78, v. *Noño*. — ⁵⁾ Tr. 18, cap. 6, n. 86. — ⁶⁾ Consil. mor., consil. 25, n. 4. — *Silvest.*, v. *Religio VI*, qu. 7. v. *Secundum*. — *Palans*, tr. 16, disp. 3, punct. 23, n. 5. — *Molina*, tr. 2, disp. 140,

Prima sententia omnino probatur
S. Doctor.

superfluos, neque sacros canones, cum ex iis contrarium eruatur (ut habetur ex *clem. I*, *de statu monachor.*, ubi expresse prohibentur omnia superflua); neque religionem, quae nunquam censetur id concedere in exitium spirituale suorum filiorum.

31. - Secunda Quaestio est: *An, cum praelatus dat licentiam generalem religioso ad expendendam aliquam summam ad suum libitum, si iste illam eroget in usus turpes aut vanos, peccet contra votum paupertatis, et teneatur ad restitucionem tam ipse quam accipiens?*

Prima sententia affirmit. Ratio, quia neque superior intendit tunc licentiam dare ad usus illicitos; neque ipse superior posset hanc licentiam concedere, cum sis sit merus administrator. Ita Silvester, Palaus, Molina, Sanchez, etc., apud Croix^{a)}. Et hanc probabiliorem putant Salmant.⁷⁾; et Lugo⁸⁾ vocat communem.

Juxta autem hanc sententiam, dicunt Sanchez, Pellizzarius, Molina, Rebellus, etc. cum Salmant.⁹⁾, quod ille qui male accepit rem a religioso, jam bene satisfacit si ipsi religioso rem restituit; quia ponit rem in eodem statu in quo invenit. Modo

n. 20, v. f.; et disp. 276, num. 5. — *Sanct.*, Decal., lib. 7, cap. 19, n. 30. — ⁷⁾ Tr. 18, cap. 6, num. 85. — ⁸⁾ De Just. et Jure, disp. 3, num. 140. — *Sanct.*, loc. cit., num. 110. — *Pelliss.*, tr. 4, cap. 2, num. 341. — *Molina*, tr. 2, disp. 520, num. 1. — *Rebel.*, part. 1, lib. 2, qu. 11, n. 9. — ⁹⁾ Loc. cit., num. 106.

Si detur
licentia ge-
neralis ex-
pendendi:

inhoneste
expendens
violat vo-
tum, juxta
alios.

Accipiens
a religioso,
quomodo
restituat.

permitteret.... Unde peccat regularis contra votum paupertatis, si in hujusmodi expendat. — Azor pariter, *loc. cit.*, qu. 5: « Religiosos, inquit, nihil donare, legare, vendere posse, tametsi ad ipsorum fuerit usum tributum; et multo minus aliquid ludo, a quo prohibentur religiosi, perdere; vel in alios usus inanies ac futiles, et maxime turpes et in honestos, insumere. Quo fit ut ii qui talia a religiosis accipiunt, ea restituere monasterio debeat. » — Carolus Tapia (Lugo enim et Croix infra citant per errorem *Tab.*: vide Sanchez, *loc. cit.*, in *Auth. Ingressi*, v. *Ipsa ingressu*, cap. 3, n. 50, scribit tantum: « Licet autem religiosus possidens aliquid ad voluntatem abbatis, careat vitio proprietatis; non tamen excusat a peccato tam ipse quam praelatus, concedens dispensationem absque rationabili causa ». —

c) Auctores a Croix citati, pariter minus accurate adducuntur. — De Carolo Tapia, vide notam superiorem. — S. Antoninus autem, part. 3, tit. 16, cap. 1, § 11, v. *Tertio nota*, dicit: « Quod si praelatus dispensat cum reli-

gio in proprio, ut scilicet aliquid habeat et ad placitum illud distrahat, dissipet et disperdat ut sibi videtur, etiam in damnum monasterii, non videtur posse excusari a peccato gravi et mortali, cum exponat ovem suam morti et damnificet monasterium, et usurpet [nota] potestatem quam non habet ». — Item Silvester, *loc. cit.*, v. *Secundum*, negat religiosum posse eleemosynam dare ex eo quod sibi datur ad necessitatem, « nisi habeat licentiam dandi, et tunc bene utatur; alias peccat, et tenetur restituere monasterio recipiens ex turpi causa ». — Turrecremata, *in can.* Non dicatis, caus. 12, qu. 1, ad 2, n. 4 et 5, loquitur de eo quocum sine causa rationabili dispensatur « circa usum rei alicujus », quem sane negat esse proprietarium; et in explicazione id intelligit non quidem de re expendenda, sed de re habenda et retinenda. Hinc vides istos auctores favere sententiae quae S. Alfonso arridet, nedum eam impugnant.

31. — a) Croix, lib. 4, n. 114, non citat pro praesenti casu Molina, nec Palaum, nec Silvestrum, quamvis de eo tractent isti auctores.

ipse (excipiunt Salmant.¹ cum citatis DD.) non timeat religiosum re illa abusurum.

Secunda tamen sententia contradicit. Et hanc tenent de Alexandris² cum Bordonio; Suarez³, Bañez, Lopez⁴, Hurtadus, Medina, Pelizzarius, Rebellus, Salas⁵, etc., apud Salmant.⁶; probabilemque hanc vocant Lugo⁷, Diana, Sayrus, Machado, etc. — Et huic adhaeret Croix⁸, dicens non obstat quod superior non sit dominus. Nam respondet cum Rebello⁹, saltem monasterium esse dominum, ut possit disponere de bonis suis ad omnes usus: et saepe praesumi, monasterium consentire quod subditi expendant in quibusvis usibus maluerint, id quod generliter est eis concessum ad expendendum, ne periclitetur fama subditi aut superioris, ut dicit Rebellus.

Deinde dicit Lugo quod, licet superior sit simplex administrator, nullo jure tamen scitur suam potestatem esse restrictam ad solos usus licitos concedendos¹⁰. — Et, ut dicunt Bañez¹¹, Lopez¹², Rebellus¹³ et Salas¹⁴, apud Lugo¹⁵ (et hoc

¹ Tr. 18, cap. 6, n. 106. — ² Cap. 4, § 4, qu. 9. - *Bordon.*, Relig. paupert. reform., cap. 17, n. 20. - *Bañez*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, dub. 5, concl. 8. - *Thom.*, *Hurtad.*, Resolut. mor., tr. 8, cap. 8, a num. 880. - *Barthol.*, *Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 29, reg. 4. - *Pellis.*, tr. 4, cap. 2, n. 847. - *Rebell.*, lib. 12, qu. 4, num. 6. - ³ Loc. cit., num. 84. - ⁴ Disp. 8, n. 142. - *Diana*, part. 3, tr. 2, resol. 98. - *Sayr.*,

⁵ Suarez male citatur a Salmant.; nam, tr. 7, lib. 8, cap. 11, n. 16, de veritate hujus sententiae dubitat; et aperte ei contradicit cap. 15, n. 10 et 11. Tenet igitur eamdem sententiam quam S. Alphonsus, nedum ei sit contrarius.

⁶ Ludovicus Lopez, *de Contract.*, lib. 2, cap. 40, v. *An autem religiosus*; Salas, *de Contract.*, *de Ludo*, dub. 21, n. 4, opinantur hanc sententiam esse probabilem.

⁷ Rebellus non satis recte hic a Croix citatur; etenim, loc. cit., non dicit monasterium esse dominum; attamen tenet expresse quae sequuntur.

⁸ Nisi tamen conventui aliquod detrimentum accrescat; quod Lugo negat regulariter eo casu accidere.

⁹ Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, dub. 5, concl. 3, v. *Advertisendum*; Ludov. Lopez, *de Contractibus*, lib. 2, cap. 40, v. *An autem religiosus*; Rebellus, loc. cit., n. 6; Salas, *de Ludo*, dub. 21, n. 4 et 5, negant eo casu religiosum et ab eo accipientem ad restitutionem teneri; explicationem vero hic datam solus Lugo, loc. cit., n. 142, proponit.

ipse non putat improbabile), non est censendum quod superior dans licentiam eam limitet tantum ad usus licitos; quia ipse dando licentiam generalem, vult et potest tollere impedimentum quod subditus habet ex licentiae defectu ad expendendum. Pari modo ac si Pontifex dispenset cum consanguineis ad matrimonium, non solum dispensat ad actum conjugii; sed tollit malitiam incestus, etiam quoad copulam illicitam (ut tenent Lugo⁸; et Sanchez⁹ cum Medina¹⁰, Gutierrez¹¹, Manuele¹², Ledesma¹³, Llamas¹⁴, etc. Modo episcopus cui commissa est dispensatio jam dispensarit, ut verius dicit Sanchez⁹, contra Majorem¹⁵ et Gallego apud¹⁶ Croix). Item, si Papa dispenset ad carnes in quadragesima cum aliquo, si iste comedet carnes nocivas, peccabit utique ex intemperantia; sed non contra praeceptum jejunii, quod per dispensationem jam sublatum est. (Sed quoad hoc obstat decretum¹⁷ Clementis XI relatum in *Tractat. de Jejunio*, lib. III, n. 1015, v. *Quaer. hic*). — Ita loquitur Lugo⁹ cum aliis, ut supra.

Clav., lib. 11, cap. 12, num. 15, v. f. — *Machado*, Perfeto confessor, lib. 5, part. 2, tr. 1, docum. 11, n. 3. — ⁸ Lib. 4, num. 114. — *Rebell.*, lib. 12, qu. 4, num. 6. — *Lugo*, disp. 3, num. 138. — ⁹ Loc. cit., num. 133. — ¹⁰ De Matr., lib. 7, disp. 67, num. 8 et 9. — ¹¹ Loc. cit., num. 9. — ¹² *Gallego*, de Cognat. spirit., cap. 24, n. 17, v. *Tertio*. — ¹³ Loc. cit., num. 138.

¹⁰ Bartholomaeus Medina, *Sum.*, lib. 1, cap. 14, § 18; Gutierrez, *Canon. quaest.*, lib. 1, cap. 23, n. 3; Manuel Rodriguez, *Sum.*, part. 1, cap. 207, n. 3, concl. 2; Petrus de Ledesma, *de Matrim.*, qu. 55, art. 3, dub. 5; Llamas, *Method.*, part. 3, cap. 8, § 19, a Sanchez pro hac sententia allegantur, quando impedimentum *lege generali* tollitur. — Rodriguez tamen, cap. 236, n. 7, idem tenet, casu quo impedimentum speciali dispensatione tollitur.

¹¹ Scilicet Major, in 4, dist. 40, qu. 2, v. Secundo principaliter, propos. 8, negat particularem dispensationem tollere rationem incestus; secus vero fore affirmat, si impedimentum per legem generalem ablatum fuerit.

¹² Croix, lib. 6, part. 3, n. 925, non citat Gallego, sed Gobat tractantem, tr. 9, n. 630, de aliquo qui, postquam impetrata est commissio, sed antequam commissarius dispenset, carnaliter cognovit eam quacum ligatus erat impedimento consanguinitatis; et hunc dicit n. 631, peccasse peccato incestus. — Gallego tamen id tenet quod S. Alphonsus ipsi tribuit.

¹³ Sed vide dicto n. 1015, S. Alphonsum

S. Doctor
amplectitur
prima m
tentiam.

Sed, his non obstantibus, quamvis hanc sententiam non audeam reprobare, *pri-
mam amplector*: cum non satis mihi probetur quod superior hanc facultatem habeat dandi licentiam, neque specialem, neque generalem, ad usus illicitos (prout dixi mox in prima Quaest., n. 30); aut quod monasterium in hujusmodi licentias consentiat in tantum detrimentum animalium suorum subditorum.

Accipiens quandoque excusari a restitutione eum qui pro usu turpi rem accepit a religioso, quando honor religionis vel religiosi alias periclitaretur; aut si v. g., cum mulier ob turpem causam aliquid accepit a religioso, iste mutet animum, et intendat donare gratis, quia mulier est pauper, vel ne damnum in fama patiatur: tunc enim jam in usum honestum impenderet. Et hinc, quando mulier talem consensum religiosi rationabiliter praesumere potest, saltem ex hoc capite facile excusabitur. — Ita Salmant.¹

32. — Tertia Quaestio est: *An possit superior licentiam subdito praebere, ut aliquam summam ludo exponat?*

Certum est quod potest si summa sit modica: in quo casu subditus potest uti licentia etiam tacita sive praesumpta^{a)}. Lessius, Molina, Azor, etc., cum Salmant.² — Quoad quantitatem autem, alii dicunt posse religiosum exponere quantum posset liberaliter donare; alii dicunt quatuor vel quinque aureos, pro centum quotannis ad usum sibi concessis.

¹ Tr. 13, cap. 6, n. 86. — *Palau*, tr. 16, disp. 8, punct. 23, num. 5. — ² Tr. 13, cap. 6, num. 86. — *Less.*, lib. 2, cap. 26, n. 37, i. f. — *Molina*, tr. 2, disp. 520, n. 1. — *Azor*, part. 8, lib. 5, cap. 26, qu. 8. — ³ Loc. cit., n. 94. — ⁴ *Sess.* 22, de reform., cap. 1. — ⁵ Tr. 13, cap. 6, num. 96. — *Dicast.*, de *Just.*, tr. 18, disp. 2, dub. 2, num. 22. — ⁶ Lib. 2, cap. 26, num. 32. — *Thom.* *Hurtad.*, Resol. mor., tr. 8, cap. 8,

negantem decretum istud habere vim universalem; vide etiam notam d ad cit. n. 1015.

32. — ^{a)} Lessius clare innuit sufficere eo casu licentiam praesumptam. Scribit enim loc. cit., n. 37, i. f.: « Filiumfamilias qui a parente sustentatur in aula vel universitate, posse particulam aliquam summae sustentationi destinatae ludo honesto insumere, quia ad alimenta pertinet etiam honesta recreatio aetati et statui conveniens, et aequalibus passim concessa, sine qua non posset decore et

Ludus autem debet esse licitus; non illicitus, prout est ludus alearum, taxillorum et omnes ludi mere fortuiti. Ex Tridentino⁴. — Caeterum in aliqua religione permittitur ex consuetudine, ludere modicam summam chartis lusoriis, ut Salmant.⁵ cum Peyrino^{b)}, Dicastillo, etc. — Vide dicta de *Ludo*, Lib. III, n. 873.

Dubium est: *an possit superior valide dare licentiam particularem exponendi ludo magnam summam?*

Affirmant Lessius⁶; cum Hurtado, Salas et Amico, apud Salmant.⁷; quia quaecumque licentia ad ineundum contractum per se quidem justum de se valida est. — Sed negant verius Salmant.⁸ cum Sanchez, Ledesma, Dicastillo, Villalobos; quia, ut dicunt, simplex administrator, qualis est superior conventus, non potest licentiam concedere tales ineundi contractus, proprios tantum dominorum, qui pro suo arbitrio res suas prodigere possunt.

Quid vero dicendum, *si licentia sit generaliter data?* — Haec quaestio comprehenditur sub Quaestione secunda, ut supra (n. 31) jam allata, quam relegere potes.

An vero religiosus possit ludo plus lucrari quam perdere? — Vide dicta Lib. III, n. 874.

33. — Quarta Quaestio est: *An licentia petita, sed indebite negata, excusat a transgressione voti paupertatis?*

Resp. non excusare. — Nisi periculum gravis damni sit in mora: tunc enim

num. 866. — *Salas*, de *Ludo*, dub. 21, num. 4. — *Amicus*, tom. 5, disp. 28, num. 85. — ⁷ Tr. 18, cap. 6, num. 96. — ⁸ Loc. cit. *Sanch.*, *Decal.*, lib. 7, cap. 19, num. 80. — *Petr. de Ledesma*, *Sum.*, part. 2, tract. 81, cap. 2, post concl. 10, v. *Utrum vero religiosus.* — *Dicast.*, loc. cit., disp. 4, dub. 6, num. 40 et 41. — *Villal.*, part. 2, tract. 28, diff. 5, num. 9.

Item, ju-
xta alios,
exponendi,
in agnam
summam.

Hoc verius
negatur.

libere cum sociis versari. Idem sentit Navarrus de religioso qui versatur in studiis impensis sui abbatis, vel in negotiis monasterii foris: modo tamen id honestae recreationis causa faciat». Et jam, cap. 18, n. 85, scripsérat: « Qui versantur extra monasterium in studiis, possunt facere eleemosynas aliasque expensas minutias quas usus receptus habet, quia censetur superioris adesse consensus, nisi constet de contrario».

^{b)} Laurentius de *Peyrinis*, tom. 1, qu. 2,

Licentia
indebite ne-
gata, per se
non excus-
sat.

praesumitur adessse consensum superio-
ris majoris; et si iste tunc etiam licentiam
neget, potest aliquando prudenter judi-
cari, legem sive votum in tanto discri-
mine non obligare. Ita probabiliter Pa-
laus¹, Holzmann² cum communi, ac
de Alexandris³. — Et hoc bene congruit
doctrinae D. Thomae⁴, qui, loquens de
lege, ait: *Si vero sit subitum periculum,
non patiens tantam moram ut ad supe-
riorem recurri possit; ipsa necessitas
dispensationem habet annexam, quia ne-
cessitas non subditur legi.* Idem dicen-
dum de *voto*, quod est quaedam lex par-
ticularis, et cuius obligatio non urget, tali
periculo imminente.

Limitatio.

Sed notat Holzmann cum Palao quod
licentia negata tum excuset, cum est de-
bita tam ex parte religiosi quam praelati;
non autem si solum ex parte praelati, ita
ut subditus non habeat jus ad concessio-
nem licentiae.

34. — Quinta Quaestio est: *An valeat
religiosus ex licentia dare aliquid alicui,
quem si scivisset superior, licentiam non
concessisset?*

Respondent Molina^{a)} et de Alexan-
dris^b, tunc videndum in quanam disposi-
tione sit superior. — Nam si praesumitur
quod ipse licentiam omnino revocaret,
tunc licentia non valet. Secus autem di-
cendum, si praesumitur praelatus non
velle revocare, licet ab initio licentiam
negasset si rem scivisset. — In dubio
autem praesumitur pro validitate actus,
id est licentiae datae; intellige, si non
possit superior adiri.

35. — Sexta Quaestio est: *An votum
paupertatis possit per consuetudinem ab-
rogari?*

¹ Tr. 16, disp. 8, punct. 28, num. 10. — ² De Praec.
particuli., n. 610. — ³ Cap. 4, § 3, qu. 6. — ⁴ 1^a 2^a, qu. 96,
art. 6, corp. — *Holzmn.*, loc. cit. — *Palau*, loc. cit. — ⁵ Loc.
cit., qu. 7. — ⁶ Cap. 4, § 1, qu. 16. — ⁷ Cap. 11, § 1, qu. 11. —

cap. 2, § 7, i. f., ad consuetudinem non al-
ludit; concordat nihilominus, dicens religiosos
posse etiam chartis lusoriis ludere ob hone-
stem causam, « modo non adsit scandalum
nec praeceptum religionis in contrarium ».

34. — ^{a)} Molina, *tr. 2, disp. 209, n. 2 et 3*,
de casu simili loquitur, scilicet de eo qui ali-
quid gratuito alicui donat, ob causam existi-
matam at non subsistentem.

Negant communiter doctores quoad
substantiam; affirmant vero quoad mo-
dum. Talis autem consuetudo justa pree-
sumitur, quando ipsa passim practicatur
a religiosis etiam timoratis, et scientibus
ac non contradicentibus praelatis, cum
facile contradicere possint. — Ita de Ale-
xandris^c.

36. — Septima Quaestio est circa mo-
niales: *An abbatissa habeat bonorum sui
monasterii administrationem?*

Resp. Habet quidem, si non obest re-
gula aut consuetudo.

Caeterum non potest concedere licen-
tiam donationes immoderatas faciendi; ut
de Alexandris^d cum Sanchez. — Sed bene
ipsa potest elargiri in eleemosynas bona
superflua, etiam sine consensu aliarum;
potest, sed non tenetur superflua in ele-
emosynas dispensare, si ea applicet in au-
gendo ecclesiam, vel habitationem, vel re-
ditus monasterii, ut monasterium plures
moniales alere possit, vel ut melius ser-
vetur vita communis: prout tenet de Ale-
xandris^e contra alios. — Superior autem
in dispensando bona suis subditis, debet
respicere necessitates, non dignitates per-
sonarum neque proprium commodum; ut
Peyrinus^f cum de Alexandris^g.

Potest abbatissa in rebus modicis con-
tractus per se inire; sed in gravioribus
requiritur consensus capituli, ex cap. *Ea
noscitur, de his quae fiunt a prael.*^h,
praesertim si recipientur pecuniae ad mu-
tuum, quae postea non applicentur in uti-
litatem monasterii: aliter enim monaste-
rium non remanet obligatum; ut *Tapia*,
Bordonus, de Alexandrisⁱ. — Interve-
niente tamen consensu abbatissae et ca-
pituli, saltem quoad majorem partem vo-

Sanct., Decal., lib. 7, cap. 19, num. 42 et 44. — ^g Cap. 11,
§ 1, qu. 23. — ^h Loc. cit., qu. 18. — *Carol. Tapia*, in au-
thent. *Ingressi*, v. *Sua*, cap. 18, n. 9. — *Bordon.*, Variar.
resol. 58, qu. 8, n. 49. — ⁱ Loc. cit., qu. 16.

36. — ^{a)} Laurentius de Peyrinis, *tom. 2,
qu. 1, cap. 7, n. 2*, dicit abbatissam, haud
secus ac praelatum, non in sui ipsius, sed in
subitarum utilitatem et commodum consti-
tutam esse.

^{b)} Cap. *Ea noscitur, de his quae fiunt a
prael.*, hic citatur a Cajet. de Alexandris,
qu. 14; sed negat tantum validam esse pree-
sentationem a praelato factam. nisi facta sit

Substantia
voti conser-
tudine non
abrogatur.

Secus,
quandoque
modus.

Abbatiss-
iae potestas
circa bona
monasterii.

Circa con-
tractus.

calium, monasterium debet stare contra-
ctui, ex cap. 2, de ord. cognit.^{c)}.

An autem valeat remissio debiti aut
renuntiatio legati, facta ab abbatissa et
capitulo?

Circa re-
missionem
debiti et re-
nuntiatio-
nem legati.

Affirmant probabiliter, justa causa in-
tercedente, Sanchez^{d)}, Lugo^{d)}, etc., apud
de Alexandris. — Sed non minus proba-
biliter ipse de Alexandris¹ cum Bonacina^{e)}, Molina^{e)}, etc., negant; quia non
possunt moniales laedere monasterium,
quod jam acquisivit jus ad rem. Et ideo
dicunt^{f)} non posse abbatissam et capitulum
alienare bona immobilia monasterii
(sive mobilia pretiosa quae servari pos-
sunt); neque ea locare ultra triennium;
neque transigere super bonis jam mona-
sterio incorporatis, nisi res sit litigiosa
vel praejudicialis; neque illa oppignerare,
nisi urgeat necessitas et non sit tempus
adeundi. S. Congregationem; neque super
iis imponere censum sive hypothecam
(de Alexandris^{g)} cum Novario^{e)}, Quar-
anta^{g)} et aliis); neque recipere pecunias
ad cambium cum solutione lucri cessantis
(ex decreto S. Congr.^{g)}); neque alienare

Circa alie-
nationes.

De Alexand., cap. 11, § 1, qu. 17. — ¹ Loc. cit. — ² Cap. 11,
§ 1, qu. 18. — ³ S. Congr. Concl., 21 Mart. 1626, apud de
Alexandr., loc. cit.; cfr. Peyrin., de Privil. regular., in
const. 8 Urbani VIII, num. 2; Petra, tom. 4, in const. 6
Bened. XII, n. 26; cfr. etiam pro alia simili declar. Pal-
lottini, v. *Regulares*, § 8, num. 96. — ⁴ Loc. cit. — ⁵ Loc.

etiam de consensu capituli aut majoris ejus
partis.

c) Ex cap. *Cum dilectus, de ord. cognit.*, seu rectius ex Glossa in dict. cap., quae, ad
v. *Ipsius dolum*, dicit dolum abbatis, cui totus
conventus consenserit, ecclesiae nocere.

d) Sanchez et Lugo citantur utique a Caje-
tano de Alexandris pro debiti remissione;
et revera Sanchez, loc. cit., n. 109; Lugo,
disp. 3, n. 168, loquuntur de restitutionis con-
donatione propter male expensa a religioso;
quam a superiori fieri posse dicunt, quando
praelatus summam illam donare potest ex re-
bus conventus, et adest justa condonandi causa.

e) Bonacina male citatur a Cajetano de Ale-
xandris; nam in *Tract. var., disp. 2, punct. 2*,
n. 33, Bonacina asserit probabilius sibi videri,
praelatum posse valide legatum ecclesiae re-
lictum repudiare, non servata solemnitate re-
quisita ad bonorum Ecclesiae alienationem;
peccare tamen contra justitiam. — Molina
pariter a de Alexandris non citatur ad rem;
siquidem, tr. 2, disp. 468, n. 12, quaerit de
legati repudiatione absque solemnitate et
consensu capituli.

greges, vel boves ad culturam agrorum
monasterii necessarios; bene vero fructus
gregum. Suarez^{h)}, de Alexandris⁴.

Excipitur tamen, si res non excedat
valorem viginti quinque scutorum mone-
tae Romanae, et alienatio sit in evidentem
utilitatem monasterii; vel si res sit mona-
sterio inutilis. — Vide alia apud de Ale-
xandris⁵.

Potest etiam abbatissa instituere bene-
ficia et capellanias conferre, quoad titu-
lum tantum et possessionem: non autem
quoad potestatem ecclesiasticam; ut Gon-
zalez, Felinus, etc., cum de Alexandris⁶.
— Ita etiam, licet non possit ipsa clericos
suos suspendere, potest tamen ab eis au-
ferre titulum et possessionem beneficio-
rum: qua ablatione posita, censetur Papa
auferre etiam jus spirituale. Ita de Ale-
xandris cum Pasqualigo. — Potest etiam
abbatissa cum justa causa amovere ca-
pellanum, adhuc invito patrono. Vide⁷
De Alexandris⁸.

37. — « Resp. II°. Religiosus voto Ca-
stitatis obligatur, ut abstineat se ab
omni voluntaria delectatione venerea,

Circa be-
neficia et
capellanias.

Votum ca-
stitatis ad
quid obli-
get.

cit., qu. 18 et 19. — *Hieronym. Gonsales*, in reg. 8 Can-
cellar., gloss. 22, num. 12. *Felin.*, in cap. *Dilecta filia*,
de majorit. et obedient., num. 1. — ⁴ Cap. 11, § 1, qu. 8. —
Cajetan. de Alexand., loc. cit., qu. 9. — *Pasqualigo*, Obser-
vat. in *Lauretum de Franchis*, n. 741. — ⁷ Cap. 11, § 1,
qu. 9, v. f.

f) Scilicet de Alexandris et alii quidam
auctores quos ipse citat; sed qui non referun-
tur hic a S. Alphonso.

g) Novarius et Quaranta citantur a Caje-
tano de Alexandris pro ultimo asserto de cen-
sus aut hypothecae impositione; quod utique
habent Novarius in *Singular. juris canon.*,
concl. 23; Quaranta, *Sum. Bullarii*; v. Alien-
atio rerum Ecclesiae, n. 17, loquentes de re-
bus Ecclesiae in generali. Addo tamen No-
varium videri ex errore citatum; siquidem
de Alexandris eum citat ex Ventriglia, v. Alien-
atio, § 2, n. 7, ubi reperitur Navarrus, non
Novarius. — Navarrus autem idem tenet ac
auctores citati, in suo *Comment. de Alienat.*
rerum eccl., n. 1 et n. 2.

h) Suarez, *de Relig.*, tr. 8, lib. 2, cap. 27,
n. 18, negat posse alienari absque Sedis Apo-
stolicae consensu *gregem integrum* ovium
aut similium rerum se moventium, quae fru-
ctiferae sunt, et immobilibus bonis communi-
aestimatione aequiparantur.

i) S. Alphonsus in hoc tractatu non distin-
guit votum solemne a simplici voto pauper-
tatis; hodie tamen omnino facienda est ista

« interna et externa: proindeque si quis
« contra castitatem peccet, duo peccata
« admittit, luxuriae et sacrilegii. Lessius
« et Laymann¹ ». — [Et probabilissime
peccat etiam contra bonum commune, si
periculum sit quod per suum peccatum
religio infametur. Salmant.² cum Pelliz-
zario, Diana³, etc.].

Clausura.

Ad majorem autem tutelam castitatis
intinctio, quoad validitatem et quoad licei-
tatem actuum.

Less., lib. 2, cap. 41, dub. 9, n. 77. — ¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 8,
n. 1. — ² Tr. 15, de Statu religios., cap. 6, n. 26. — *Pellizzario*,
tr. 4, cap. 8, num. 64. — ³ *Bullar. Rom.*, tom. 3, const. 60
Clement. VIII; habetur etiam in *Bullar. Rom.* Mainardi,

*cum socio, licentiaque singulis vicibus im-
petra... a superiore: qui non aliter eam
concedat, nisi causa probata, sociumque
exituro adjungat, non potestis rogatu, sed
arbitrio suo, neque eumdem saepius. Licen-
tiae vero generales exequendi nulli omnino
concedantur.*

Sed hic quaeritur quale peccatum sit
egredi sine licentia.

Communiter doctores (ut ait Sporer⁴
cum Pellizzario, Lezana, etc.) dicunt ex
genere suo id esse mortale, quia consue-
tudo omnium religionum fert ut tales
egressus tamquam graves culpae semper
puniantur. — Censem tamen rationabiliter
Anacletus⁵; et Sporer⁶ cum Navarro^{b)},

Egredi si-
ne licentia,
ex genere
suo lethale.

Quandoque
veniale.

constit. 242, data 25 Julii 1600, pro ord. Servorum B. M. V.,
§ 12. — ⁴ Suppl. decal., cap. 2, n. 188. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 6,
n. 10. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 16, n. 2. — ⁵ *Jus can.*,
lib. 3, tit. 36, de Statu monachor., § 2, n. 69. — ⁶ *Loc. cit.*

industria aut labore comparaverit, ut sunt
stipendia, eleemosynae pro ministeriis, con-
cionibus, fructus ex lectionibus, libriss, etc.
Haec enim omnia, non religioso, sed mona-
sterio sunt acquisita.

37. — ^{a)} Diana, part. 3, tr. 2, resol. 69,
absolute tenet peccatum contra castitatem in
religioso esse contra bonum commune, nisi
peccatum istud semel aut bis tantum admit-
tatur.

^{b)} Auctores a Sporer allegantur pro sen-
tentia quae in generali asserit violationem
clausurae esse per se veniale tantum, secluso
scilicet contemptu et praecepto superioris.
Quod profecto tenent Navarrus, *Comment. 4*,
de Regul., n. 35; Barbosa, *in Triad.*, sess. 25,
de regular., cap. 4, n. 3; Miranda, *Man.*,
tom. 1, qu. 32, art. 2, concl. 2. — Navarrus
tamen et Miranda addunt mortale etiam esse,
quoties fit cum notabili scandalo vel damno
monasterii. — *Pellizzarius* vero, *loc. cit.*, n. 11,
dicit futurum esse veniale, quando « duo reli-
giosi per communem januam sine licentia
exirent modo solito, paulo post reddituri »:
mortale vero fore, « si fugiat occulte vel quasi
violenter, invito praelato ad vagandum per
aliquid tempus, idque etsi tempus non sit
valde diuturnum, et vagatio non sit ad pec-
candum mortaliter, maxime si id fiat cum
scandalo ac infamia sive religiosi sive reli-
gionis, quae digni solent ex tali fuga ». —
Denique Lezana, v. *Clausura*, citat a Sporer,
id non habet; sed in *Sum.*, tom. 1, cap. 16,
n. 2, ait: Religiosus « ex suo monasterio sine
licentia superioris egrediens, graviter peccat
et saepius mortaliter, nisi parvitas materiae
egressus solum inducat culpam venialem ». —
Et n. 3: « Maxime, inquit, hoc verum est, lo-
quendo de egressu nocturno a monasterio

Barbosa ^{b)}, Miranda ^{b)}, Pellizzario ^{b)} Lezana ^{b)} et communi, contra Suarez ^{c)}, non peccare graviter religiosum semel vel iterum exeuntem de die sine licentia: nisi hoc agat ex contemptu vel cum scando. Secus vero dicendum de nocturno etfurtivo egressu.

Quoad excommunicationem autem ob violationem clausurae regularium vel monialium, vide dicenda *de Censur.*, *Lsb. VII.*, *ex n. 221.*

38. - « Resp. III°. Religiosus, ex voto « OBEDIENTIAZ, obligatur ad omnia quae « superior praecipit secundum regulas et « constitutiones ordinis, sive directe et « expresse, sive indirecte et implicite. Et « quidem, si praecipiat *in virtute sanctae* « *obedientiae, in nomine Domini nostri* « *Jesu Christi*, vel simili forma, tenetur « obedire sub mortali, quia intendit obli- « gare quantum potest; sub veniali autem, « si alia forma utatur, vel sub nullo: quod « consuetudo in Societate Jesu approbavit. « — Vide S. Thomam¹, Silvestrum, San- « chez², Lessium³, Laymann⁴ ».

Notandum quod, nisi praelatus mandatum explicet, v. gr. dicens: *Jubeo praecipio etc.*, subditus non tenetur obedire. Ita Salmant.⁵ cum Suarez, Pellizzario, etc. — Et, dicente praelato: *Jubeo, praecipio, etc.*, nec etiam tenetur subditus obedire sub gravi, ut docent Sanchez⁶ cum Medina, Vasquez, Suarez; et de Alexan-

dris⁷; — nisi addatur: *In nomine Domini Jesu Christi*, vel: *in virtute obedientiae*; vel nisi addatur poena excommunicatio- nis, non solum ferendae, sed etiam latae sententiae; ut dicunt Navarrus, Vasquez et alii, cum de Alexandris⁸.

39. - « Porro, quae indirecte pertinent « ad regulam, Silvester et quidam alii « ampliant ad illa quae faciunt ad plenio- « rem ejus observationem. — Sanchez « tamen arctat ad res valde necessarias, « sine quibus regula commode servari ne- « quit; alioqui enim superior quasvis cor- « poris macerationes praecipere posset: « ordinantur enim ad pleniorum observa- « tionem regulae. — Laymann⁹, Lessius¹⁰ ».

40. - « Unde resolves: « 1°. Non tenetur subditus obedire in « iis quae sunt, vel *contra regulam* (nisi « superior in ea possit dispensare, et legi- « tima causa dispensandi subsit) ». [Hinc constandum est, praelatum dispensasse sine causa, ut non teneatis obedire; prout Salmant.¹¹ cum Pellizzario^{a)}, Peyrino et communi]; — « vel *supra* regulam, ut « essent magnae macerationes (nisi in poe- « nam, vel ad obligationem votorum neces- « sariae), vel ut acceptet episcopatum ». [Ita Salmant.¹² cum communi. Vel ut ac- ceptet beneficium curatum aut simplex (Salmant.¹³); vel ut eat ad infideles cum manifesto periculo vitae aut servitutis (Salmant.¹⁴ cum aliis). Tenetur tamen ac-

¹ 2° 2°, qu. 104. — *Silvest.*, v. *Religio VI*, qu. 6. — ² Decal., lib. 6, cap. 1, a n. 5. — ³ Lib. 2, cap. 41, dub. 9, num. 74, v. *Tertio*. — ⁴ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 1 et seqq. — ⁵ Tr. 15, cap. 6, num. 47. — *Suar.*, *de Relig.*, tr. 7, lib. 10, cap. 4, num. 8. — *Pelliz.*, tr. 4, cap. 4, num. 29. — ⁶ Decal., lib. 6, cap. 4, n. 26, 30 et 48. — *Barthol. Medina*, in 1° 2°, qu. 96, art. 4, 2 regula Silvestri. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 158, cap. 8, a num. 20; et cap. 4, num. 85. — *Suar.*,

loc. cit., n. 11. — ⁷ Cap. 6, § 1, qu. 13 et 14. — *Navar.*, *Man.*, cap. 23, n. 58. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 158, cap. 5, n. 40 et seqq. — ⁸ Cap. 6, § 1, qu. 14. — *Silvest.*, v. *Re- ligio VI*, qu. 6. — *Sanch.*, *Decal.*, lib. 6, cap. 2, n. 9. — ⁹ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 2. — ¹⁰ Lib. 2, cap. 41, n. 75. — ¹¹ Tr. 15, cap. 6, n. 72. — *Peyrin.*, tom. 1, qu. 1, cap. 8, v. *Dico tertio*. — ¹² Loc. cit., n. 77. — ¹³ Loc. cit., n. 78. — ¹⁴ Loc. cit., n. 73.

sine licentia... propter periculum infamiae, scandali et detrimenti castitatis, quod ex tali egressione nocturna oriri potest».

^{c)} Suarez a Sporer citatur, quasi sit contrarius iis qui dicunt esse veniale per se; at re quidem vera Suarez, *de Relig.*, tr. 8, lib. 1, cap. 6, n. 6: « Haec obligatio, inquit, ex genere suo talis est, ut contra illam possit mortaliter peccari, ex eo solum [scil. secluso contemptu...] quod materia in illo genere gravis sit». Et ait esse grave peccatum in eodem casu ac Pellizzarius. Deinde n. 7, Suarez addit: « Censo etiam esse gravem materiam hujus trans- gressionis quemcumque nocturnum exitum

furtivum et sine licentia, etiamsi alias ex fine non sit ad peccandum mortaliter ». Denique, n. 9, asserit posse veniale fieri ex materiae levitate: quod explicat eodem modo ac Pelliz- zarius.

40. - ^{a)} Pellizzarius, tr. 4, cap. 4, n. 72, opinionem hanc insinuat, dicens superiorem id praecipere posse, quando habet facultatem et causam dispensandi, « cum praesumi possit dispensare, ideoque illi obediendum est ». At n. 124, dicit licitum esse obedire praelato praecipienti contra regulam, « quando ei [religioso] constaret illum habere potestatem dispensandi super iis, et non aliter ».

In quibus
subditus te-
neatur obe-
dire.

In quibus
non tenea-
tur.

ceptare munus intra ordinem, si praefatus praecipiat (communiter Salmant.¹⁾: etiamsi praecesserit pactum in contrarium, quia pactum rejicitur tamquam turpe; ut de Alexandris²⁾ cum S. Thoma³⁾]. « Diana⁴⁾ « et alii sex; — vel *infra* regulam, scilicet cet vana (nisi praecipiat ex causa quae sit secundum regulam, v. gr. ut obedientia exerceatur). — Nec refert quod regulae jubeant in omnibus obedire; id enim non de obligatione voti, sed obedientiae perfectione intelligitur. — Ita Suarez, Sanchez⁴⁾ et Laymann⁵⁾.

An autem *religiosus teneatur obedire praelato praecipienti quod assistat infirmis infectis morbo contagioso?*

Praecep-
tum ser-
viendi pe-
ste infectis,
quando ob-
liget.

Quando
non obliget.

Resp. Affirmative, si infirmi sunt religiosi ejusdem sui monasterii vel ordinis; quia hoc pertinet ad bonum commune ipsius communitatis, ut ipsi inter se invicem sibi subveniant⁶⁾. Secus, si infirmi sunt extranei: nisi deesset qui ipsis Sacra-menta necessaria ministraret; quia tunc debent postponere vitam temporalem saluti spirituali proximorum⁷⁾. — Ita Sanchez⁸⁾, Palaus⁹⁾, Elbel¹⁰⁾; et Sporer⁸⁾ cum Cajetano¹¹⁾, Lezana, Rodriguez et communi.

41. — « 2º. Si regula ordinis sub peccato obliget, ejus transgressio est contra vo-

¹⁾ Tr. 15, cap. 6, n. 79. — ²⁾ Cap. 6, § 1, qu. 10. — ³⁾ Part. 6, tr. 8, resol. 88. — *Swar.*, tr. 7, lib. 10, cap. 8, num. 5. — ⁴⁾ Decal., lib. 6, cap. 2, n. 16 et 16. — ⁵⁾ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 2. — ⁶⁾ Decal., lib. 6, cap. 2, a n. 56. — ⁷⁾ Tract. 16, disp. 4, punct. 4, n. 7. — ⁸⁾ Suppl. decal., cap. 2, n. 163. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 4, num. 19. — *Rodrig.*, Quaest. regul., tom. 3, qu. 31, art. 3 et seqq. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 10, qu. 4, punct. 5, v. *Haec assertio.* — ⁹⁾ Loc. cit., cap. 1, a n. 5; et cap. 4, n. 6. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 162, cap. 4,

« tum, et sacrilega. Ratio, quia talis regula non est minus praeeceptiva quam vox superioris; et subditus promittens observationem regulae, eo modo quo ipsa intendit, se obligare censem. Proinde deque Carthusianus v. gr. carnes edens, vel Franciscanus feria sexta non jejunans, et contra obedientiam et contra temperantiam peccat. — S. Thomas^{a)}, *Valentia*, Sanchez^{b)}, Vasquez, Rodriguez^{b)}, Laymann^{c)}, Escobar, etc. »

42. — « 3º. Si regula sub peccato non obligat, transgressor illius non peccat contra votum obedientiae. Ratio, quia talis regula non continet proprium praeceptum; sed tantum est ordinatio seu monitum obligans tantum ad poenam, si imponatur. — S. Thomas, Laymann^{d)}, etc.

« Hinc nec transgressio illius ex rationabili causa et bono fine, seu ex motivo virtutis facta (v. gr., si extra tempora loquatur cum socio ut moestum consoletur), est peccatum. — Erit tamen veniam, si ex negligencia, torpore animi aliove inordinato affectu fiat: [Ita S. Thomas^{e)}, Sanchez^{f)}; et Laymann^{g)} cum Vasquez et Valentia] quem ut plurimum concurrere, adeoque raro omni culpa vacare, putant Valentia, Sanchez et Suarez. — Qui addunt, quod si quis fre-

Transgres-
sio regule
obligante
sub peccan-
ti, violatio re-
ti.

Secus.
transgres-
sio regule
non obli-
gantis sub
peccato.

Transgres-
sio ex bono
fine, nul-
lum pecca-
tum.

Ex negli-
gentia, etc.
veniale.

n. 16. — ¹⁰⁾ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 6. — *Escob.*, Compend., tr. 6, exam. 7, num. 61, v. *Ordinis regula* (al., cap. 3, num. 66.) — *S. Thom.*, 2° 2°, qu. 186, art. 9, ad 1 et 2. — ¹¹⁾ Loc. cit., n. 7. — ¹²⁾ Loc. cit., ad 1. — ¹³⁾ Decal., lib. 6, cap. 4, n. 14 et 15. — ¹⁴⁾ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 8 et 9. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 158, cap. 3, num. 16. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 10, qu. 4, punct. 5, v. f. — *Valent.*, loc. cit. punct. 5, i. f. — *Sanch.*, Decal., lib. 6, cap. 4, n. 15, v. f. — *Suar.*, de Relig., tr. 8, lib. 1, cap. 3, a n. 12.

^{b)} S. Thomas citatur hic pro ratione adjecta, quod scilicet votum obedientiae se extendit ad omnia quae in regula sunt: quod utique S. Thomas habet in 2° 2°, qu. 186, art. 5, ad 4.

^{c)} Sanchez, Palaus et Rodriguez excipiunt religiosum tam tenui utentem valetudine, ut illud munus cum multo majori contagionis periculo esset obiturus quam alii, a quibus posset infirmo subveniri; sicut etiam religiosos egregiae conditionis, quorum vita esset valde utilis communi religionis bono.

^{d)} Sanchez et Rodriguez hic etiam omnino eximunt ab obligatione Sacra menta ministrandi, monachos quorum institutum non est vitae activae.

^{e)} Elbel, part. 5, confer. 18, de Profess.

regul., n. 624, negat generaliter superiorem posse subditis praecipere ut infectis contagiosa lue assistant, « nisi talem assistantiam exigat vel bonum commune monasterii vel religionis, vel nisi regula ad hoc obligat ».

^{f)} Cajetanus, *Opusc. tom. 3*, tr. 9, in generali docet subditum religiosum teneri « obedire ad serviendum aegris, etiam infectis epidemias morbo ». Et videtur illud asserer de solis infirmis ejusdem religionis seu ordinis.

41. — ^{a)} S. Thomas, in 2, dist. 44, qu. 2, art. 3, ait religiosum « ex obedientiae voto obligari solum ad ea quae ad regulam pertinent ».

^{b)} Rodriguez, *Quaest. regul.*, tom. 1, qu. 26, art. 4, quidquid falso dicat Busenbaum, contrarium omnino tenet, uti Laymann, loc. cit.,

Transgres-
sio frequens
et ex con-
suetudine.

« quenter et quasi per consuetudinem re-
« gulam transgrediatur, religiosam disci-
« plinam graviter perturbet, eaque ex cau-
« sa in periculo expulsionis se constituat,
« peccet mortaliter. — Laymann¹, San-
« chez². »

43. — « 4°. Etsi capitulares novum sta-
« tutum condere possint, quo ipsi aliquique
« postmodum professionem edituri obli-
« gentur; ante tamen professi, qui in illud
« non consenserunt, eo non obligantur, si
« ad regulam ordinis non directe nec indi-
« recte spectet. Laymann³. — Nisi tamen
« statutum fiat in capitulo generali vel sal-
« tem provinciali (juxta cujusque ordinis
« institutum), concurrente majore parte
« suffragiorum, et non sit regulae dif-
« forme. (Vide Escobar⁴). Ratio, quia
« quod omnes tangit, ab omnibus debet
« approbari, juxta reg. 29, in 6°.

« Addunt Laymann et Sanchez ex Sil-
« vestro, et Azor⁵, Lessius⁶, nec Ponti-
« ficem posse religiosos cogere ad arctio-
« rem vivendi rationem quam instituti
« prima forma postulat. Quia obligatio obe-
« diendi, etiam Pontifici, provenit ex voto
« quod factum fuit secundum proprium
« regulae institutum. — Si tamen regulae
« reformatio necessarium medium esset
« ad ordinis conservationem, ad eam pree-
« latus cum capitulo, multoque magis Pon-

¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 9, n. 9. — ² Decal., lib. 6, cap. 4, num. 18. — ³ Loc. cit., num. 10. — ⁴ Tr. 1, exam. 1, cap. 2, v. f. (al. cap. 2, num. 15). — Laym., loc. cit., num. 10. — Sanchez., loc. cit., cap. 2, n. 22. — Silvest., v. Religio VI, qu. 6. — ⁵ Part. 1, lib. 18, cap. 11, qu. 19. — ⁶ Lib. 2, cap. 41, n. 74. — Silvest., loc. cit. — ⁷ Loc. cit., n. 76. — Sanchez., Decal., lib. 6, cap. 2, num. 36. — ⁸ Lib. 4, tr. 5,

« tifex illos cogere potest, quando ad hoc
« se implicite quisque obligasse censem.
« Silvester, Lessius⁷, Sanchez, Laymann⁸.

44. — Quaeritur: *an religiosi teneantur obedire praelatis reformantibus regulam collapsam?* — Certum est quod, postquam regula per legitimam consuetudinem relaxata est, quamvis primi religiosi peccarent, secundi tamen non tenentur eam observare; ut fuse probant Salmant.⁹, et docent Sanchez¹⁰, etc., ac de Alexandris¹¹ cum Cajetano^a, Turrecremata^a, Palacio, etc.

Sed Dubium est: *si regula reformatur a capitulo generali, an professi teneantur obedire?*

Affirmant de Alexandris¹²; et Salmant.^b cum Corduba, Pellizzario^b, Suarez^b (citantque etiam Laymann, Vasquez, Azorium et Sanchez: sed non bene^c); nam Laymann est pro secunda sententia, ut infra, et citat pro se Vasquez, Azorium et Sanchez). Ratio hujus primae sententiae est, quia religiosi regulam profitentes, eam ut primitus institutam profitentur; unde saltem parati esse debent ad illam servandam, quando de ea instauranda tractatur. — Excipiunt tamen: nisi religiosus tempore professionis expresse intenderit non se amplius obligare quam ad illam regulam sic relaxatam^d.

cap. 9, 11. — ⁹ Tr. 15, cap. 6, num. 80; et tr. 11, cap. 6, n. 39. — ¹⁰ Loc. cit., cap. 2, n. 26. — ¹¹ Cap. 1, § 2, qu. 8. — Mich. de Palac., in 4, dist. 38, disp. 1, concl. 4, v. *Istis igitur*. — ¹² Cap. 1, § 2, qu. 4. — *Corduba*, Exposit. super regul. FF. Minorum, cap. 10, qu. 2, punct. 6; et cap. 2, qu. 16, punct. 8. — Laym., lib. 4, tr. 5, cap. 9, num. 12, v. *Quaestio 4*, et n. 18.

animadvertisit; scribit enim: « Caetera omnia praecpta [regulæ S. Francisci], exceptis praecceptis de castitate, obedientia et paupertate, minime inter solemnia vota esse computanda, sed solum esse praecpta Minoribus tradita, instar praecetti jejunii quadragesimalis christianis per Ecclesiam impositi ».

44. — ^a) Dionysius Cartusianus (de Alexandria per errorem allegat Cajetanum), in 4, dist. 38, qu. 2, v. *Insuper*; Turrecremata, caus. 17, qu. 1, § *Quod autem*, v. *Ad 4um*, n. 12, loquuntur de eo qui interpretative professus est, et dicunt eum ad tria substantialia teneri; nec vero eum obligandum videri ad alias observantias, quae ex paelatorum dissimulatione jam urgere cessarunt.

^b) Salmant., tr. 15, cap. 6, n. 82, afferunt sententiam affirmantem, pro qua citant au-

Relaxa-
tio legitime
praescripta
excusat.

Reforma-
tio capituli
generalis
professos
probabilit-
ter obligat.

Forte probabilitius eos non obligat.

Alii vero, ut Palaus¹, Laymann² cum aliis, ut supra, ac Sporer³, dicunt non minus probabilititer, ut loquitur [Continuator] Tournely⁴, et forte probabilitius, religiosos ad id non teneri: nisi reformatio appareat medium necessarium ad ordinis conservationem, nempe si cum praesenti observantia paucissimi ad perfectionem religiosam pervenire studeant, vel si cum scandalo saecularium vivant, ut expediret potius religionem dissolvi quam ita continuari. — Ratio, quia is qui professionem emittit, potius censetur juxta praesentem statum regulam profiteri quam juxta pristinum institutum⁵.

Ait autem Laymann³ cum Lessio et Sanchez, posse praelatum ob aliquam publicam necessitatem ad tempus imponere aliquam austeritatem, puta jejunium, etc. — Immo addunt Sanchez, Silvester⁶, Vega⁷ et Vasquez, apud Salmant.⁸, praelatos posse edere nova statuta, quando essent necessaria ut vota essentialia et alia religionis statuta serventur.

45. — « 5°. Etsi consuetum non sit nec consultum, ut praelati sub peccato praecipiant actus internos: probabile tamen est fieri posse; ut docent Laymann, Sua-

rez, etc. — Ratio, quia verisimile est quod aliqui religiosi ad id se obligare intendant, cum se quasi holocaustum Deo tradant ».

46. — Quaeritur hic: *quot peccata committit religiosus contra obedientiae praeceptum agens?*

Sotus, Ledesma, Laymann⁹, Tamburinius, etc., apud Salmant.⁸, dicunt unum peccatum committere contra votum obedientiae, quia tantum ex voto tenetur obedire. — Contradicunt tamen probabilitius Salmant.⁸ cum Suarez, Pellizzario, Palao, etc., qui tenent committere duo peccata: unum contra religionem ratione voti; aliud contra virtutem obedientiae, quam de se debet religiosus praelato suo ratione promissionis, et traditionis factae de se ipso in professione, ob quam per se etiam sine voto, tenetur legitimo superiori obedire¹⁰.

47. — « Quaeres: an subditus teneatur obedire, si dubitet utrum sit res licita quam praelatus jubet, vel justa causa imperandi?

« Resp. 1°. Communiter teneri; quia tunc melior est conditio superioris, qui est in possessione potestatis praecipiendi:

lib. 7, qu. 2, art. 3, ad 1. — *Petr. de Ledesm.*, Sum. de Sacram. Poenit., cap. 18, concl. 6, v. Circa hoc idem. — *Ascan. Tambur.*, de Jure abbatum, tom. 8, disp. 8, qu. 6, n. 11. — ⁸ Tr. 15, cap. 6, n. 100. — ⁸ Loc. cit., num. 101. — *Suar.*, de Relig., tr. 7, lib. 10, cap. 6, n. 3. — *Pellizzar.*, tr. 4, cap. 4, num. 146. — *Palaus*, tr. 16, disp. 4, punct. 1, n. 3.

Transgresio praecepti, juxta alios unum peccatum.

Probabilis duplex.

Præclatus
præcipiens
actus interno.

ut ad religionem similem illi collapsae, in qua professus est, transeat ».

³) Sporer, *Suppl. decal.*, cap. 2, n. 161, primæ sententiae adhaeret.

⁴) Contin. Tournely, *de Statu et Oblig. relig.*, cap. 2, art. 3, v. *Quaeres* 3, de sententia quae eum teneri affirmat scribit: « Tutor, nec certe minus probabilis opinio ».

⁵) Addit tamen Laymann: « Cum autem plerumque accidat, ut experientia nos edocet, si ordo aliquis a fundatoris sui institutis ac praeceptis recedat, paulatim ad deteriora tendere, cum Ecclesiae et ipsorum maxime religiosorum spirituali detimento; ideo plerumque professi reformationem regulæ collapsae factam a maiore parte capituli, multo magis a Summo Pontifice, acceptare tenentur ». Et hic subdit: « Quae est sententia Vasq..., Azorii..., Sanchez ».

⁶) Silvester, v. *Religio VI*, qu. 6, concedit capitulo facultatem aliquid addendi, quod sit necessarium ordinis conservationi; et regu-

lam arctiore reddendi, « quantum ad statutum reformans regulam antiquam, vel conferens ad pleniorum ejus observantiam ». — Vega, *Sum. nueva*, part. 2, cap. 86, cas. 22, concordat, loquens de Papa et capitulo generali.

48. — ^{a)} Laymann a Salmant. male citatur pro hac priori sententia; potius enim adhaeret sententiae quam S. Alphonsus probabilitorem existimat; loquitur autem loc. cit., n. 6, de casu quo regula aliquid injungit, quod aliunde nullo praecepto praescribitur, et dicit juxta aliquos duplex esse peccatum in hujus praecepti violatione: peccatum scilicet contra obedientiae votum et contra eam virtutem, cuius intuitu regulare statutum editum fuit. « Idemque (subdit) de praecepto superioris, sub utraque ratione obligare volentis, docent... Et est probabilis haec sententia ».

^{b)} Palaus tertiam malitiam ibi reperit, nempe « adversus veritatem et fidelitatem debitam ob promissionem in ipsa traditione

Sabditus
dubius as
res praece
pta sit lic
ita:

« in dubio autem nemo spoliandus est
• jure quod habet. Nec dicas, subditum
• etiam esse in possessione libertatis, cum
• habeat debitum parendi.

« Resp. 2º. Non teneri, si grave damnum
• obediendo timeat. Ratio, quia in dubio
• favendum est reo, eique de cuius damno
• agitur. Etsi enim subditus non sit in
• possessione libertatis, est tamen in pos-
• sessione juris, quo potest se a pericu-
• losis rebus conservare. — Lessius, San-
• chez ¹ aliique ».

Quaeritur 1º. *Utrum subditus, dubitans
an res praecepta sit licita, vel ne, possit
et teneatur obedire?*

Videtur negare Adrianus apud Lessium ², dicens: *Nullus dubitans de actu,
an sit mortalis an non, licite obedit, ipso
sic dubitante.* Idemque tenere Vasquez ³ et Rodriguez ⁴, refert Palaus ⁵.

Sed communis et certa est sententia opposita, quod subditus, licet dubio perse-
verante non possit obedire, cum omnino sit illicitum operari cum dubio practico (quod tantum ait Lessius intelligere Adri-
natum, et facile idem intelligunt Vasquez et Rodriguez): tenetur tamen eo casu du-
biū deponere, et sic potest et debet obe-
dire. — Ita Glossa in cap. *Ad aures 6, de*

Certe te-
netur obedi-
re.

Less., lib. 2, cap. 41, n. 76. — ¹ *Decal.*, lib. 6, cap. 3, num. 24. — *Adrian.*, Quodlib., qu. 2, punct. 2, lit. D. — ² Loc. cit. — *Less.*, loc. cit. — ³ Part. 1, lib. 2, cap. 19, qu. 9. — ⁴ Sum., v. *Bellum*; et in 2me 2^{ae}, qu. 169, art. 2, ad 4, ad dub. 2. — ⁵ Lib. 2, cap. 41, n. 76. — ⁶ In 1me 2^{ae}, qu. 19, art. 5, quaer. 8, concl. 2. — ⁷ Lib. 1, cap. 21, n. 17. — ⁸ Part. 2, de Statu et Oblig. relig., cap. 2, art. 8, qu. 5, resp. 2. — ⁹ Tr. 1, de Consac. dist. 8, num. 34. — ¹⁰ Tr. 1, disp. 3, punct. 18, num. 8. — ¹¹ Suppl. decal., cap. 2, n. 161. — ¹² De Praec. partic., n. 590. — ¹³ Part. 1, confer. 6, de Consac. dub., n. 172. — ¹⁴ Tr. 15, cap. 6, n. 67. — ¹⁵ Decal., lib. 6, cap. 8, num. 8. — ¹⁶ S. Bonav., in 2, dist. 39, art. 1,

inclusam ». Quod videtur parum differre (si quidem ab ea differat) a secunda malitia quam exponit S. Alphonsus.

47. — ^{a)} Palaus, tr. 1, disp. 3, punct. 13, n. 1, autores istos allegat, quasi absolute af-
firment posse subditum eo casu non obedire;
at falso. Nam Vasquez, in 1^{am} 2^{ae}, disp. 66,
cap. 9, n. 51, expresse docet oppositum, et
tenet sententiam quam S. Alphonsus com-
munem et certam appellat. — Idemque tenet
Rodriguez; nam licet in Sum., part. 2, cap. 9,
n. 3, neget subditum in hoc dubio obedire posse, « quando ex ejus obedientia timetur
majus periculum »; itemque n. 4, quando du-
bitat « probabilissime creditque esse mortale »;

temp. ord., v. *Obedientiam*, ubi dicit: *Si vero dubium sit praeceptum, propter bo-
num obedientiae (subditus) excusatur a
peccato, licet in veritate sit malum.* Azor ⁸, qui ait ^{b)} hanc sententiam esse *omnium
communi consensione receptam*, Cajeta-
nus ⁹, Lessius ¹⁰, Silvius ¹¹, Cabassutius ¹², Continuator Tournely ¹³, Anacletus ¹⁴, Pa-
laus ¹⁵, Sporer ¹⁶, Holzmann ¹⁷, Elbel ¹⁸, Sal-
mant. ¹⁹; Sanchez ²⁰ cum S. Bonaventura,
S. Antonino, Innocentio ²¹, Hostiensis ²², Ab-
bate, Paludano, Soto, Navarro, Toleto, Mo-
llina, Valentia, Sà, Silvestro, Angelo, Ar-
milla et innumeris aliis.

Probatur 1º. Ex Deut. xvii, 8, 10, ubi sic habetur: *Si difficile et ambiguum apud
te iudicium esse perspexeris...., facies
quodcumque dixerint qui praesunt loco,
quem elegerit Dominus.* Item ex can.
Quid culpatur, caus. 23, qu. 1, ubi dici-
tur subditus posse obedire, *si quod sibi
jubetur, vel non esse contra Dei praec-
ceptum certum est, vel utrum sit certum
non est.* Tò posse autem non quidem de-
notat libertatem, sed honestatem ope-
randi, nempe non laedi praecceptum de
cujus transgressione subditus dubitat. —
Idem confirmat S. Bernardus ²³, ubi: *Quid
quid vice Dei praecepit homo, quod non*

qu. 8, l. f. Cfr. Specul. discipl., part. 1, cap. 4. — *S. Anton.*, part. 8, tit. 16, cap. 1, § 9, v. *Secundo modo.... Tertio.* — *Abbas Panormitan.*, in cap. *Sicut 29*, de jurejurand., n. 16. — *Paludan.*, in 4, dist. 19, qu. 4, v. f., v. *Si autem sit
dubium*; et dist. 96, qu. 2, art. 2, post concl. 4, n. 14. — *Sotus*, de Secreto, membr. 3, qu. 2, concl. 1. — *Navar.*, in can. *Sit
quid autem*, de poenit., dist. 7, n. 114. — *Tolet.*, lib. 8, cap. 15, v. *Quartum.* — *Mollina*, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 118, concl. 3. — *Valent.*, in 1me 2^{ae}, disp. 2, qu. 14, punct. 4, qu. 4, v. *Peculiariter.* — *Sà*, v. *Bellum*, n. 1. — *Silvest.*, v. *Obedientia*, qu. 2. — *Angel.*, v. *Obedientia*, n. 6. — *Armilla*, v. *Obe-
dientia*, n. 4. — ^{c)} *De Praec. et Dispensat.*, cap. 9, n. 21.

at certe n. 5: « Si sit dubium probabile ex
utraque parte, inquit, et varietas opinionum
gravium doctorum, potest subditus [in *Tract.
ordinis judicialis*, cap. 7, n. 12, dicit *debet*],
praecipiente paelato, facere contra propriam
opinionem, dummodo intelligat quod obediens
in hoc casu non peccat ».

^{b)} Azor utique concordat; sed cap. 17,
qu. 9, ait: « Opus esse ut judicet superioris
sententiam esse probabilem, sicut etiam ne-
cessere est, ut existimet sibi jus esse juxta su-
perioris sententiam agere; nam alioqui contra
conscientiam delinquet ».

^{c)} Innocentius, in cap. *Sicut 29, de jure-
jur.*, n. 1, i. f.; Hostiensis, in *Sum.*, lib. 5,

sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est quam si praecipiat Deus. Ipse enim Christus Dominus dixit: *Qui vos audit, me audit.* (Luc. x, 16). Et Apostolus (Hebr. XIII, 17): *Obedite praepositis vestris, et subjecete eis.* — Item, in constitut. Societatis Jesu sic S. Ignatius praescripsit: Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur; id est (ut in *Declarationibus*) *in quibus nullum manifestum est peccatum.* Sic pariter habetur in regula Fratrum Minorum (apud Elbel): Obediendum *in omnibus quae... non sunt contraria animae et regulae.* Idem docuit B. Humbertus¹, ubi: *Nisi... aperte sit malum quod a superiori praecipitur, sic accipiendum est, ac si a Deo praeciperetur.* Item B. Dionysius Cartusianus² scripsit: *In dubiis... an sit contra praeceptum Dei, standum est praecepto praelati; quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiae bonum non peccat subditus.* Et idem docuit prius S. Bonaventura³.

Probatur 2°. Ratione. Quia superior est in possessione praecipiendi; unde ab ea non est exspoliandus, nisi constet quod res praecepta sit illicita. Confirmatur: quia, si in cunctis dubiis de bonitate actionis praeceptae possent subditi se exigere a jugo obedientiae, utique nulla communitas bene regi et consistere valeret. Hinc D. Bernardus⁴ merito objurgat religiosos, praecepta superiorum discutientes, dicens: *Porro imperfecti cordis et infirmae prorsus voluntatis indicium est... haerere ad singula quae injunguntur, exigere de quibusque rationem;* quoniam expedit profecto magis omnino non fuisse, quam nostros permanere: nam qui

Constit. Societ. Jesu, part. 3, cap. 1, n. 23; part. 6, cap. 1, in *Declarat.*, lit. B. — *Reg. FF. Minor.*, cap. 10. *Elbel*, part. 5, confer. 18, de Profess. regul., num. 612. — ¹ *Specul. religiosor.*, lib. 5, part. 1, cap. 1. — ² In 2° dist. 39, qu. 8, i. f. — ³ *Specul. disciplin.*, part. 1, cap. 4. — ⁴ *De Praec. et Dispensat.*, cap. 10, num. 23. — ⁵ *Decal.*, lib. 6, cap. 3, n. 6. — ⁶ Part. 1, lib. 2, cap. 19, qu. 9. — ⁷ Tr. 15,

voluerunt sui esse, utique sicut dii scientes bonum et malum, facti sunt non solum sui, sed etiam diaboli. — Neque hic currit regula pro subdito, quod in dubio melior sit conditio possidentis; nam, cum ipse jam se subjecerit potestati praelati, in dubio possessio stat pro superiore habente jus praecipiendi.

Hinc infertur I. Quod si diversae ad-
sint opiniones probabiles circa rem praec-
ceptam, quod sit licita vel non, subditus
tenetur obedire; ut communiter docent
Sanchez⁸, Azor⁹; et Salmant.¹⁰ cum Va-
lentia, Pellizzario, Lezana, Villalobos, Sa-
las, Corduba et Prado¹¹, contra Lessium;
Diana¹², Sancium ac Palaum¹³, qui pro-
babilem vocat eorum sententiam, sed fate-
tur contrariam esse communem, aitque
semper in praxi consulendam.

Nec obstat dicere quod superior non
habet jus imperandi quod illicitum est;
et ideo cum praecipit rem probabiliter
illicitam, probabiliter nequit eam praeci-
pere: ergo probabiliter nec tenetur sub-
ditus tunc obedire. — Nam argumentum
hoc claudicat ex duplice capite. Valeret
enim argumentum, si praelatus rem illam
praeciperet ut probabiliter illicitam; sed
nos dicimus quod eo casu rem illam praeci-
pit, non ut probabiliter illicitam, sed ut
probabiliter licitam: et ideo licite impe-
rat, ac proinde subditus tenetur obedire.
Praeterea, quamvis tunc sit probabile
quod praelatus non possit rem illam praeci-
pere, cum sit probabiliter illicita; non
ideo est probabile quod subditus non te-
neatur obedire. Esto enim superior non
habeat jus praecipiendi id quod certe
injustum est, habet tamen jus praecipiendi
id quod probabiliter est justum, vel quod

cap. 6, n. 67. *Valent.*, in 2° 2°, disp. 7, qu. 3, punct. 2, v. *Et haec quidem.* — *Pellizzar.*, tr. 4, cap. 4, num. 49. — *Lesana*, Sum., tom. 1, cap. 4, num. 26. — *Villal.*, part. 1, tr. 1, diff. 11, n. 3. — *Salas*, in 1° 2°, tr. 8, sect. 8, n. 76. — *Corduba*, *Quaestionar.*, lib. 8, qu. 9. — *Less.*, lib. 2, cap. 41, num. 76. — *Joan. Sanch.*, *Selectt.*, disp. 88, n. 32. — ¹⁰ Tr. 1, disp. 2, punct. 6, n. 5.

Item, in
opinione u-
trique pro
babili.

Objectioni
satisfit.

tit. de Poenitent., v. *Quid de rapina* (sicut et Cajetanus et Sa, ll. cc.) dicunt subditum eo casu posse obedire.

^{d)} *Prado*, cap. 1, qu. 7, § 8, n. 42, utique sic tenet, si opiniones sunt aeque probabiles; si vero « manifeste probabilius » esset rem

praeceptam illicitam esse, negat n. 35 teneri, secluso scandalo et per se ad obediendum.

^{e)} *Diana*, part. 2, tr. 13, resol. 10, affert quidem opinionem communis oppositam; ipse vero non recedit a sententia quae S. Alphonso probatur: « Tu, inquit, sequere primam opi-

certum non est esse injustum; idcirco subditus tenetur ei obedire in omni re quae vel est probabiliter justa, vel quae non constat esse injusta.

Etiam si res videatur probabilius illicita.

Hinc recte deducitur quod subditus tenetur obedire praelato, etiamsi res praecpta probabilius ei videatur illicita (quidquid dicant Salmant.¹; cum ipsi iidem² contrarium aperte asseruerint, dicendo praelatum habere jus imperandi quod vel est probabiliter justum, vel quod non est certe injustum). — Ratio, quia jus possessionis quod habet superior praevallet omni opinioni contrariae quae non habet rationes convincentes, fundantes certitudinem moralē: juxta dicta de *Conscientia*, Lib. I, n. 35, cum Lugo, Palao, Roncaglia, Sporer et aliis; utque tenent in praesenti casu Busenbaum³; et Laymann⁴ cum Vasquez⁵, Corduba⁶ ac Miranda⁷). Et idem docet Sanchez⁸, ubi non dubitavit se retractare a diversa opinione quam olim tenuerat⁹.

Infertur II°. Quod subditus, etiamsi habeat unicam opinionem probabilem quod

¹ Tr. 15, cap. 6, n. 70. — ² Loc. cit., n. 67. — *Lugo*, de *Just. et Jure*, disp. 17, n. 93. — *Palau*, tr. 1, disp. 3, punct. 2, n. 11. — *Roncaglia*, tr. 19, qu. 2, cap. 2, qu. 8, resp. 2. Cfr. notam b ad lib. 1, n. 36. — *Sporer*, tr. 1, cap. 1, n. 76. — ³ Lib. 1, tr. 1, cap. 8, § 2, n. 11. — ⁴ *Decal.*, lib. 6,

res praecpta sit illicita, et nulla sibi appareat probabilitas de illius honestate, adhuc tenetur obedire; ut dicunt idem *Palaus*¹⁰; et *Sanchez*¹¹ cum *Suarez*¹², *Silvester*¹³, *Angelo*¹⁴, *Valentia*¹⁵, *Tabiena*¹⁶, *Sayro*¹⁷, *Salas*¹⁸, *Rosella*¹⁹, et *Corduba*. — Ratio, quia, dum non constat de turpitudine actionis, praelatus habet jus praecipiendi omnia quae ipsi licita videntur, quamvis subdito illicita apparent, cum praelatus (ut diximus) non est exsoliandus suo jure imperandi, nisi constet quod res praecpta sit illicita. Idque patet ex cap. *Inquisitioni, de sent. excom.*, ubi sanctum fuit, quod conjux habens tantum probabilitatem, non autem certitudinem, de nullitate sui matrimonii, tenetur reddere debitum alteri qui adhuc possidet jus petendi.

Item, si sit unice probabile esse illicitam.

Hoc autem quod dictum est de dubio honestatis rei praecptae, dicendum etiam est in dubio an praecptum excedat potestatem praelati, vel an sit supra regulam; ut docent *Sanchez*²⁰; et *Salmant.*²¹ cum *Azor*²², *Valentia*, *Corduba*, *Villalobos*²³, *Salas*, etc.

Item, in dubio an excedat potestatem praecptati.

cap. 3, n. 6. — ⁵ Loc. cit., lib. 6, cap. 8, n. 6. — *Corduba*, *Quaestionar.*, lib. 8, qu. 9. — ⁶ *Decal.*, lib. 6, cap. 8, n. 4. — ⁷ Tr. 15, cap. 6, n. 67. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 7, qu. 8, punct. 2, v. *Et haec quidem*. — *Corduba*, *Quaestionar.*, lib. 8, qu. 6. — *Salas*, in 1° 2°, tr. 8, sect. 17, n. 152.

nionem [eam scilicet quae asserit teneri ad obediendum], tamquam communiorem et probabiliorem».

¹⁰) Vide verba Hermanni Busenbaum hic supra, initio n. 47.

¹¹) Vasquez, in 1° 2°, disp. 62, cap. 6, affirmat in generali subditum posse ac debere obedire, «contra propriam opinionem... praeposito praecipienti partem minus tutam, quando praepositus etiam praecerto suo sequitur opinionem probabilem».

¹²) *Corduba* et *Miranda* satis perspicue opinionem hanc insinuant. *Corduba* enim in *Quaestionar.*, lib. 3, qu. 6, dicit obediendum esse, «ubi.... non constat praelatum injuste praecipere»; et qu. 8: «Dummodo non constet valde probabiliter eos [praelatos] errare». — *Miranda* pariter, *Man.*, tom. 1, qu. 26, art. 5, obediendum esse ait: «quotiescumque subditus, convenienter inquisitione facta, certificari non potest de aliqua re».

¹³) Scilicet *Sanchez*, in *Decal.*, lib. 6, loc. cit., loquitur expressis verbis de praesenti casu. At *ibid.*, lib. 1, cap. 10, n. 9, exposuerat principium quo nititur praesens resolutio, nempe: possidens bona fide, nihil restituere tenetur, etiamsi magis propendeat rem esse

alienam; ibi retractans quod de *Matrim.*, lib. 2, disp. 41, n. 19, docuerat: restituendam scilicet partem, pro ratione majoris illius pensionis.

¹⁴) Auctores isti, praeter *Sanchez* et *Corduba*, qui expressis verbis doctrinam hanc tinentur, eamdem innuunt, et quidem perspicue, dicentes obediendum esse, quotiescumque subditus non est certus de rei praecceptae injustitia; et sunt *Suarez*, de *Censur.*, disp. 4, sect. 6, n. 6; *Silvester*, v. *Conscientia*, quer. 4; *Angelus*, v. *Conscientia*, n. 2; *Valentia*, in 2° 2°, disp. 7, qu. 3, punct. 2, v. *Tertio sequitur*; *Tabiena*, v. *Conscientia*, n. 4; *Sayrus*, *Clav.*, lib. 1, cap. 12, n. 4; *Salas*, in 1° 2°, tr. 8, sect. 8, n. 77; *Rosella*, v. *Conscientia*, n. 1. — *Palaus* tamen, tr. 1, disp. 2, punct. 6, n. 3, asserit subditum debere judicare practice probabilem superioris opinionem, et subdit: «Hoc autem judicium existimat supradicti DD., non debere subditum desumere ex eo quod superior sit...; sed quia aut subditus scit ab aliis doctoribus illud ut probabile haberet, vel superiore doctum et prudentem esse, qui nisi probabiliter ductus, rem illam non praeciperet».

¹⁵) *Azor*, part. 1, lib. 2, cap. 17, qu. 9; et

Non tene-
tur obedi-
re in re valde
difficili.

Limitant vero communiter doctores praefatam sententiam; et dicunt subditum non teneri obedire 1º. Si res sit valde difficilis et molesta; quia tunc difficultas operis simul cum opinione probabili quod res praecepta sit illicita, vel quod praeceptum excedat potestatem superioris, praevalet illius possessioni. — Ita Busenbaum ¹⁾, ut supra, et Lessius ¹⁾, Palaus ¹⁾; ac Salmant. ²⁾ cum Soto, Lopez, Medina ¹⁾, Hurtado, Prado, Pellizzario ¹⁾ et communi.

Nec si in o-
bediendo sit
periculum
grave.

Limitant 2º. Quando subditus obediendo exponeret se vel alterum periculo gravis incommodi subeundi in vita, fama, honore aut bonis. Ita Lessius ³⁾, Sanchez ⁴⁾, Palaus ⁵⁾, Holzmann ⁶⁾, [Contin.] Tournely ⁷⁾, Elbel ⁸⁾; et Salmant. ⁹⁾ cum Soto, Bañez, Hurtado, Ledesma, Prado, Rodriguez et Pellizzario. — Ratio, quia subditus non tenetur tunc se privare jure suo certo quod possidet circa talia bona magni mo-

¹⁾ Tr. 1, disp. 8, punct. 18, n. 18. — ²⁾ Tr. 15, cap. 6, n. 66. — ³⁾ Sotus, de Secreto, membr. 3, qu. 2, concl. 1. - ⁴⁾ Ludov. Lopez, Instruct. conc., part. 1, cap. 56, qu. 1. Thomas Hurtadus, Resol. mor., tr. 8, cap. 1, n. 28. - ⁵⁾ Prado, cap. 1, qu. 7, § 4, n. 20. — ⁶⁾ Lib. 2, cap. 41, n. 76, v. Adverte. — ⁷⁾ Decal., lib. 6, cap. 8, num. 24. — ⁸⁾ Tr. 1, disp. 8, punct. 18, n. 16. — ⁹⁾ De Praec. particular., num. 590. — ¹⁰⁾ De Actib. hum., cap. 7, art. 2, v. Porro supponimus, n. 4. — ¹¹⁾ Part. 1, confer. 6, de Consc. dubia, num. 178. — ¹²⁾ Tr. 15, cap. 6, n. 69. - Sotus, de Secreto, membr. 3, qu. 2, concl. 2 et 3. - Bañez, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 19, art. 6, v. Ex his principiis; Pellizzarius, tr. 4, cap. 4, n. 72, de gravi damno loquuntur.

¹³⁾ Sanchez, loc. cit., n. 7, in generali negat esse obediendum, « si daretur opinio probabilis dicens in aliquo casu non teneri subditum obedire superiori ».

¹⁴⁾ Salmant. multa hic simul exponunt, autoresque indiscriminatim citant; sed Thomas Hurtadus, Resol. mor., tract. 3, cap. 3, resol. 28, n. 148, casum praesentem silentio praetermittit.

¹⁵⁾ Prado, cap. 1, qu. 7, § 1, n. 2 et seqq., ita sane tenet; sed n. 5, limitat suam doctrinam, dicens esse obediendum, si probabilius sit latum esse praeceptum, vel non esse dispensatum, etc.

¹⁶⁾ S. Alphonsus de opinione circa promul-

menti, ne superior privetur sua possessione, quae in eo casu est aliquo modo incerta.

Sed dubitatur 1º. *An subditus teneatur obedire, quando probabilitas opinatur praeceptum non esse impositum, vel esse abrogatum?*

Resp. Negative; ut communiter docent Sanchez ¹⁷⁾; et Salmant. ¹⁸⁾ cum Hurtado ¹⁹⁾, Prado ²⁰⁾, etc. — Immo dicendum quod in dubio de impositione praecepti, nulla est obligatio parendi: nisi constet illud fuisse impositum ²¹⁾.

Dubitatur 2º. *An teneatur subditus parere, si dubium veritat, utrum qui praecipit sit legitimus superior?*

Negant Vasquez, Salas, Diana, etc., apud Salmant. ²²⁾; quia (ut dicunt) eo casu dubitatur etiam de possessione superioris. — Sed verius dicendum cum Lessio ²³⁾, Cabassutio ²⁴⁾, [Contin.] Tournely ²⁵⁾, Sanchez ²⁶⁾ et Salmant. ²⁷⁾, quod subditus tenetur

Quid in op-
tione an sit
latum pra-
ceptum.

Dubius de
legitimite
superioris
non tenetur
juxta alio.

Verius dis-
tinguitur.

Hurtad., tr. 3, cap. 1, a n. 23. - Petr. Ledesma, de Statib., cap. 4, concl. 8, dub. 4, v. Digo 3, et v. A esta difficultad. - Prado, cap. 1, qu. 7, § 6, n. 29. - Rodrig., Sum., part. 2, cap. 9, num. 3; et Quaest. regular., tom. 8, qu. 19, art. 4 et 6, i. f. - Pellizzari., tr. 4, cap. 4, n. 72. — ¹⁷⁾ Tr. 15, cap. 6, n. 68. — Vasq., in 1^{am} 2^{ae}, disp. 62, cap. 6, i. f. - Salas, in 1^{am} 2^{ae}, tr. 8, sect. 8, num. 78. - Diana, part. 4, tr. 8, resol. 8. - ¹⁸⁾ Tr. 15, cap. 6, n. 64. — ¹⁹⁾ Lib. 2, cap. 41, n. 76. — ²⁰⁾ Lib. 1, cap. 21, num. 17. — ²¹⁾ De Statu et Oblig. relig., cap. 2, art. 3, quer. 5. — ²²⁾ Decal., lib. 6, cap. 3, n. 29. — ²³⁾ Tr. 15, cap. 6, n. 65.

gationem et circa abrogationem praecepti hic eodem modo loquitur, tamquam una eadem que foret quaestio de utraque. Et ita quidem sentiebat S. Doctor in prioribus sui operis editionibus (dubium enim istud in 2^a jam editione habetur), cum scilicet suum morale systema nondum perfecisset. At certe haec non amplius consentanea sunt iis quae inde a 6^a editione, post perfectam systematis elucubrationem tenuit; et distinctione omnino utendum est, ne S. Doctor videatur sibi contrarius esse.

— Praeceptum de cuius *promulgatione* datur opinio probabilis non obligat, nisi probabilitas unice se teneat ex parte promulgationis, vel nisi sit certo probabilius illud esse latum (Lib. I, n. 54, 68, 74); contra vero, si probabilitas sit utrinque aequalis, praeceptum est dubium, proindeque nequit obligare (Lib. I, n. 27, 56). — Quodsi autem opinio versetur circa praecepti *abrogationem*, et utrinque detur probabilitas, de abrogatione non constat; et cum praeceptum tunc possideat, non desinit obligare; si vero sit unice probabile vel certo probabilius praeceptum esse abrogatum, ita ut quadam certitudine morali praesumi possit

tunc obedire, si communiter ille habetur ut superior^{a)}; quia stante tali communi aestimatione ex una parte, et probabilitate quod ipse legitimus sit superior ex alia, supplet Ecclesia jurisdictionem, ex leg. *Barbarius*, ff., de off. praetor. Eo igitur casu non erit tantum probabile, sed certum quod ille sit superior. Secus, si communiter non habeatur ut talis; quia (ut ait Cabassutius¹⁾) tunc in dubio melior est conditio subditi suam libertatem possidentis.

48. - Quaeritur 2º. An religiosus valide voveat sine superioris licentia?

Negant Paludanus, Valentia, Angelus, Rosella; quia religiosus per votum obedientiae privavit se voluntate. — Sed verius Navarrus, Cajetanus, Sotus, cum de Alexandris^{a)} et aliis, dicunt bene posse religiosum vovere quae non repugnant regulae aut pracepto praelati, neque obsequio illi debito. Quare possunt emittere vota personalia, vel circa res praceptas, et etiam non praceptas a regula, si a regula vetitae non sunt.

Potest tamen superior prohibere subditis ne voveant ipso inconsulto; ut apud de Alexandris^{b)} ajunt Suarez et Barthol. a S. Fausto. Qui autem probabiliter dicit valere aliter vota emissas, non obstante hoc pracepto^{a)}; quandoquidem materia sit Deo grata, quamvis modus Deo non placeat.

49. - Quaeritur 3º. An religiosus tenetur obedire praelato praecipienti revelare secretum sibi commissum?

Resp. Tenetur, si aliter damnum eveniret monasterio, aut alii tertio, sive ipsi

¹⁾ Lib. 1, cap. 21, n. 17. — *Palud.*, in 4, dist. 38, qu. 8, art. 1, concl. 7, (n. 11). — *Valent.*, in 2um 2as, disp. 6, qu. 6, punct. 6. — *Angel.*, v. *Votum II*, n. 3. — *Rosella*, v. *Votum II*, n. 14. — *Navar.*, *Man.*, cap. 12, n. 69. — *Cajetan.*, *Sum.*, v. *Votum*, cap. 3, post med. — *Sotus*, de *Just. et Jure*, lib. 7, qu. 8, art. 1, dub. 8. — ^{b)} *Confess. monial.*, cap. 6, § 1, qu. 4. — ^{b)} *Loc. cit.* — *Suar.*, de *Relig.*, tr. 6, lib. 3, cap. 6, num. 25. — *Barthol.* a *S. Fausto*, *Thesaur. relig.*,

abrogatio, praceptum desinit obligare. Cfr. lib. I, n. 27; et n. 29, ubi tractat de probabili legis adimplectione.

^{a)} *Salmant.* et *Sanchez* dicunt eo casu obediendum esse, si nempe superior sit in pacifica possessione; in quo dissentient a Diana, negante *loc. cit.*, obediendum esse, tametsi sit in pacifica possessione.

48. - a) Scilicet, qu. 24: « quando solus vovendi modus interdicitur ».

praelato; quia tunc, etiam sine pracepto, de se urget manifestandi obligatio, quae per secreti commissionem minime impeditur. Ita docent S. Thomas⁴, S. Antoninus, Navarrus, Reginaldus, etc. — Secus vero, si absit damnum praedictum; quia tunc urget fidem servandi naturalis obligatio, quae per praceptum praelati auferri nequit: ut S. Thomas⁵. En verba S. Doctoris: *Quandoque enim sunt talia quae... homo... manifestare tenetur; puta, si pertinent ad corruptionem multititudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personae..., quod quis propalare tenetur vel testificando vel denuntiando.... Quandoque vero sunt talia quae quis prodere non tenetur; unde potest obligari ex hoc quod sibi sub secreto committuntur: et tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex pracepto superioris.*

An autem possit religiosus revelare secretum commissum, ad vitandum damnum proprium? — Negat de Alexandris^{a)}, cum Soto^{a)}, Silvestro^{a)}, etc. — Sed probabiliter affirmanit communius Lessius, Laymann, Lugo^{b)}, Sporer, Roncaglia et alii plures, quos retulimus *Lib. III*, n. 971, v. 1. *An autem.*

50. - Hic operae pretium est videre, circa obligationem omnium votorum istorum, an religiosus, superveniente aliqua circumstantia notabili non praevisa, tenetur ad vota in professione emissas.

Loquendo de votis *simplicibus* (in *Tract. de Voto*, *Lib. III*, n. 226), diximus satis quidem probabilem esse sententiam,

lib. 2, qu. 23 et 24. — ^{a)} 2um 2as, qu. 70, art. 1, ad 2. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 22, § 8, v. *Si autem.* — *Navar.*, *Man.*, cap. 18, n. 54. — *Regin.*, lib. 24, num. 112. — ^{b)} 2um 2as, qu. 70, art. 1, ad 2. — ^{b)} *Confess. monial.*, cap. 6, § 1, qu. 9. — *Less.*, lib. 2, cap. 11, a num. 61. — *Laym.*, lib. 8, tr. 3, part. 2, cap. 5, num. 2, post med. — *Sporer*, tr. 5, cap. 4, n. 46, n. — *Roncaglia*, tr. 13, qu. 4, cap. 4, qu. 3, resp. 2.

49. - a) *Scotus*, in 4, dist. 21, qu. 2, concl. 5; *Silvester*, v. *Confessio III*, n. 13, et v. *Secretum*, § *Secundum*, non satis perspicue tenent hanc sententiam, quam *Silvester* tamen videtur insinuare. Cfr. *notas d et e ad n. 971 lib. III.*

b) *Lugo*, de *Just. et Jure*, disp. 14, n. 115 et 116, id sub quibusdam conditionibus concedit. Cfr. *S. Alph.*, lib. III, n. 971, v. 1. *An autem.*

Praecep-
tum reve-
landi secre-
tum com-
missum,
quando o-
bliget.

Quando
non obliget.

Vota re-
ligiosi sine
licentia
praelati, in-
valida ju-
sta alios.

Verius,
quaedam
valida sunt.

Praelatus
potest pro-
hibere ne
voveat.

Licet re-
velare ad
damnum
proprium
vitandum.

Adveniente circumstantia nova, vota simplicia non obligant.

Excipiuntur vota castitatis et religionis.

non esse obligationem implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, qua praevisa quis votum non emisisset. — Excepto voto simplici castitatis et religionis. Nam, licet Bonacina^{a)}; et Ledesma^{a)}, Leander ac Quintanadvenas, apud Salmant.¹, sentiant non teneri ad praefata vota eum qui illa emiserit agitatus stimulis carnis, cum evidenti periculo incontinentiae stante experientia lapsuum, si postea perseverent stimuli et pericula; quia (ut inquiunt) eo casu talia vota non sunt de meliori bono: — attamen melius dicunt Sanchez^{b)}, Pontius^{b)}; Salmant.^{c)} cum Suarez, Laymann, Palao, Moya, Diana^{b)}, etc., praefatam sententiam non esse practice probabilem; quia alias vix ullus esset casus quo praedicta vota firma remanerent: cum vix ullus inveniretur, qui, vel ob suam igneam complexionem, fragilitatem expertam, bravam consuetudinem, vel ob daemonis suggestiones, non ageretur stimulis carnis, et facile sibi persuaderet non esse talibus votis obstrictum.

Loquendo autem de votis *solemnibus* emissis in professione religiosa vel in susceptione sacrorum Ordinum, omnino tenendum cum communi doctorum, quod

Leander de Murcia, Disquisit. moral. in 1°—2°, lib. 2, disp. 2, resol. 28, num. 8 et seqq. — *Quintanad.*, tract. 9, singul. 12, num. 4 et seqq. — ¹ Tr. 16, cap. 6, num. 92. — ² Decal., lib. 4, cap. 8, num. 10; et de Matrim., lib. 7, disp. 11, n. 9. — ³ De Matr., lib. 6, cap. 12, n. 2. — ⁴ Loc. cit., n. 85. — *Suar.*, de Relig., tr. 6, lib. 4, cap. 19, n. 9. — *Laym.*, lib. 4, tr. 4, cap. 2, n. 12. — *Palau*, tr. 15, disp. 1,

nullo modo vota praedicta irritari possunt^{c)} ob quamcumque notabilem circumstantiam supervenientem, etiam non praevisam: modo non sit circumstantia versans circa substantiam votorum. Ita Sporer^{d)}, Roncaglia^{e)}, Sanchez^{f)}, Laymann^{g)}, Bonacina^{h)}, Holzmannⁱ⁾, Pichler^{j)}. Et idem dicunt, loquendo speciatim de solemni voto castitatis, Sanchez^{k)} cum Valentia^{l)}, et Salmant.¹¹. — Ratio, quia religiosus vel sacerdos in tali casu non consideratur ut persona particularis, cui melius tunc conveniat non esse voto obstrictum; sed ut pars et membrum communis Ecclesiae, cui praestat postponere suum bonum privatum bono communis. Nam alias innumera inconvenientia, scandala et perturbationes, cum ingenti damno christiana reipublicae, procul dubio sequerentur.

Et idem omnino dicendum, ob eamdem rationem boni communis, pro votis quae emituntur a viris aut mulieribus oblatis in aliquibus Congregationibus; maxime si addatur juramentum perseverantiae, prout fit in Ven. Congregatione Patrum Missionis S. Vincentii a Paulo, et in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris. — Quia (ut diximus *Lib. III.*,

punct. 8, § 5, n. 14. — *Moya*, tr. 2, disp. 1, qu. 1, n. 20. — ⁴ Tr. 8, cap. 3, num. 6. — ⁵ Tr. 8, qu. 2, de Voto, cap. 2, qu. 3, resp. 8. — ⁶ De Matrim., lib. 10, disp. 9, num. 18 et seqq. — ⁷ Disp. 4, de 2° Praec. decal., qu. 2, punct. 8, § 2, num. 5. — ⁸ De Praec. decal., num. 411. — ⁹ Jus can., lib. 3, tit. 34, num. 5. — ¹⁰ Tr. 17, de Voto, etc., cap. 1, n. 44 et 45.

Item. vota
emissa in
Congregationibus.

50. — ^{a)} Bonacina, disp. 4, de 2° Praec. decal., qu. 2, punct. 1, n. 26, dicit invalidum esse votum castitatis aut religionis, « factum ab eo, cui salubrius est matrimonium ob incontinentiam et lapsum in res venereas ». Putat tamen petendam esse dispensationem, ad evitanda multa incommoda. — Petrus de Ledesma, *Sum.*, part. 2, tr. 10, cap. 2, dub. 5, v. *Dico* 6. « Si Petrus, inquit, sentiat se valde fragilem ad resistendum tentationibus carnis, non tenetur servare votum quod emisit de intranda religione, si moraliter loquendo presumat religionem plus ipsi damni quam profectus fore allaturam, sed debet petere dispensationem ejusmodi voti ».

^{b)} Diana, part. 4, tr. 4, resol. 102, videtur utique sic tenere; quaerit enim: « An votum castitatis vel non nubendi factum a proclivi in venerem valeat ». Et refert opinionem Homoboni de Bonis, probabile existimantis

votum istud invalidum esse, cum ab eo sit factum cui, ob incontinentiam et in carnis peccatum lapsum, matrimonium salubrius sit. De quo Diana subjungit: « Sed tu cogita. Ego puto debere illum petere dispensationem ab episcopo, quam concedere potest, quia hoc votum alternativum est ».

^{c)} Seu melius et congruentius cum auctoribus qui hic citantur: *Nullo modo irrita esse aut censeri*. Eodemque sensu loquitur S. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 13, n. 19: « Loquendo de votis solemnibus..., nullam circumstantiam, licet novam et non praevisam, posse unquam ab illis excusare ».

^{d)} Laymann, lib. 4, tr. 4, cap. 8, n. 5, hoc praetermittit.

^{e)} Sanchez, Decal., lib. 4, cap. 8, n. 10, de voto castitatis in genere; Valentia, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 6, qu. 6, punct. 2, v. *Sed orbitur*... *Difficultas*, de simplici castitatis voto

n. 255, v. Sed not. 3°) hic intervenit contractus onerosus utrinque obligatorius; nulla enim circumstantia superveniens, etiam non praevisa, potest contractus onerosos irritos reddere. Unde, sicut Congregatio nequit oblatum dimittere ob circumstantias supervenientes (exceptis circumstantiis criminum), ita nec oblatus potest Congregationem relinquere.

Quaeritur hic: *an valeat licentia ab inferiori praelato concessa, quae a majori fuerit denegata?*

Probabiliter affirmant Holzmann¹, et Croix² cum Pellizzario. Ratio, quia superior major, denegando licentiam, minime reddit irritam potestatem inferioris. — Secus vero dicendum puto, si praelatus major positive prohibeat subdito exsequi rem petitam; quia tunc inferior nequit dispensare in mandato superioris.

Quid, si praelatus major interdicat inferiori concedere licentiam pro aliqua re? — Probabiliter adhuc dicunt auctores supra citati, quod si inferior licentiam concedit, valide concedit (quamvis illicite). Secus, si superior hujusmodi licentiam irritam declarasset.

Item advertatur hic quod habetur in Tridentino³: *Nec liceat regularibus a suis conventibus recedere, etiam praetextu ad superiores suos accedendi: nisi ab eisdem missi aut vocati fuerint.*

51. — Circa autem obedientiam monialium, praenotandum quod moniales ratione voti tenentur obedire 1°. Summo Pontifici. 2°. Episcopo loci, si non sunt exemptae; si vero sint exemptae, praelato ordinis, eodem modo quo sui religiosi illi obediunt. Etiam tamen exemptae tenentur obedire episcopo in iis in quibus ille se gerit tamquam delegatus Sedis Apostolicae, prout in observantia clausurae. 3°. Tenentur obedire abbatissae in iis quae ad regulam pertinent. — Sed de hac obedientia quam moniales debent episcopo et abbatissae, alia necessaria adnotare et discutere opus est.

¹ De Praec. particul., n. 612. — ² Lib. 4, n. 116. — ³ Petrus, tr. 4, cap. 2, n. 416 et 496. — ⁴ Ses. 25, de regul., cap. 4. — Spes, in 4, dist. 20, qu. 1, art. 4, concl. 8. — Caramuel,

52. — Quoad obedientiam debitam abbatissae.

I^o. Magna illa Quaestio hic occurrit: *an abbatissa possit praecipere monialibus in virtute obedientiae, obligando in conscientia?*

Prima sententia negat cum Soto, Caramuel, etc. — Quia, ut dicunt, abbatissa non est capax jurisdictionis spiritualis exercendae; sed tantum ipsa praecipere valet quae spectant ad oeconomicam monasterii gubernationem.

Secunda tamen sententia affirmat: quam tenent Pasqualigo⁴ et undecim alii auctores apud ipsum; et his adhaeret de Alexandris⁵. — Ratio, quia per votum obedientiae obligantur moniales ad obedientium omnibus suis legitimis superioribus. Legitima autem et vere superior dicenda est abbatissa in suo monasterio; cum enim Pontifex religionem approbat, approbat pariter inter moniales ordinem superioritatis et subjectionis: aliter, quomodo monasterium et observantia regulae servari potest? Quare, licet abbatissa jurisdictionem non possit exercere (ut certum est et commune); potest tamen, saltem tamquam ministra, exigere obedientiam per votum promissam circa res quae a regula sunt praceptae, vel quae ad profectum monialium juxta regulam convenientia. — Et haec secunda sententia mihi videtur absolute probabilior; cum talis obedientia videatur esse absolute necessaria ad observantiam regulae sustinendam: talis enim est in monasteriis observantibus praxis universalis.

53. — II°. Quaestio occurrit: *an possit abbatissa dispensare cum suis monialibus in regulis aut votis?*

Certum est quod abbatissa non potest auctorativo modo dispensare quoad observantias religionis, nempe quoad jejunia frangenda, ad edendas carnes, etc. contra regulam. — Sed bene potest dispensare ex commissione praelati; ut notant Lezana⁶, Tamburinius, cum de Alexan-

Abbatissa nequit, juxta alios, praecipere virtute obedientiae.

Juxta alios, potest.

Licentia negata a majori, concessa ab inferiori, quando valeat.

Quando non valeat.

Quid si praelatus major prohibeat ne concedatur.

Moniales, quibus obediuntur.

Haec secunda sententia, absolute probabilior.

haec docet. Potiori igitur ratione idem tenere censendi sunt de solemnis castitatis voto.

Theol. regul., disp. 88, resol. 5. — ⁴ Observat. in Lauretum de Franchis, a. 766. — ⁵ Confess. monial., cap. 6, § 1, qu. 7. — ⁶ Ascan. Tambur., de Jure abbatissearum, disp. 82, qu. 8, n. 2.

53. — ^{a)} Lezana, Sum., tom. I, cap. 26, n. 16, sententiam hanc, quam refert, non reprobavit.

dris¹. Vel potest ipsa de se declarare aliquando, jejunium vel aliud praeceptum non obligare.

Circa vota autem monialium, pariter certum est non posse abbatissam in illis dispensare vel commutare (uti potest cum eis dispensare episcopus, vel praelatus regularis, si sint exemptae). — Sed convenienter communiter doctores, quod abbatisa, ratione potestatis dominativae quam ob votum obedientiae habet supra suas subditas, sicut habent parentes super filios, possit irritare earum vota sive de re supererogatoria sive de re circa regulas; ut docent Navarrus^b, Sotus^b, Tamburinius, Silvester^b, cum de Alexandris^a. Et hoc, etiamsi votum fuerit transeundi ad strictiorem religionem; ut tenet Pasqualigo; et adhaeret de Alexandris^a contra Lessium^b, Pellizzarium^b, etc.

54. — Dubitatur autem: *an possit abbatisa irritare votum monialis emissum cum suo consensu?*

Negat Richardus^a. — Sed affirmant communius Silvester^a et Armilla^a. Quibus adhaereo cum Tamburinio, Pasqualigo, de Alexandris^a et Salmant.: modo adsit justa causa; alias sine causa, peccabit, sed probabiliter non plus quam venialiter. Vide dicta *de Voto*, Lib. III, n. 239, v. *Certum*.

55. — Vota *novitiarum* non potest abbatisa irritare, sed tantum suspendere eorum execusionem, si probationi officiant,

Quomodo,
in votis mo-
nialium.

Quid de
votis emis-
sis cum su-
o consensu.

Quid pos-
sit circa vo-
ta novitia-
rum.

¹ Cap. 11, § 1, qu. 4. — *Ascan. Tambur.*, de Jure abbatarum, disp. 32, qu. 6. — ² Cap. 11, § 1, qu. 5. — *Pasqual.*, Observat. in Lauret. de Franchis, num. 758. — ³ Loc. cit., qu. 5. — *Tambur.*, loc. cit. — *Pasqual.*, loc. cit., num. 756 et seqq. — ⁴ Loc. cit., qu. 6. — *Salmant.*, tr. 17, cap. 8, num. 66. — ⁵ Loc. cit., qu. 7. — ⁶ Loc. cit., num. 770.

^b) Quod de praelato regulari, vel de superiori in genere dicunt Navarrus, *Man.*, cap. 12, n. 64; Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 7, qu. 3, art. 1, v. *De usu autem*; Silvester, v. *Votum* III, qu. 3, et v. *Votum* IV, qu. 2; Lessius, cap. 40, dub. 13, n. 74 et 75; Pellizzarius, tr. 4, cap. 1, n. 109; hoc de Alexandris transfert ad abbatissam.

54. — ^{a)} Quod Richardus de Mediavilla, in 4, dist. 38, art. 4, qu. 3; et Silvester, v. *Votum* IV, qu. 2, v. *Sextum*, asserunt de praelatis in universum; et Armilla, v. *Votum*, n. 12, de iis qui potestatem dominativam habent; id pariter de Alexandris transfert ad abbatissam.

ut Lessius^a et Silvester^b). — Si vero vota emissa fuerint a novitia, dum adhuc erat sub potestate parentum, tunc dicit de Alexandris^a, posse abbatissam ea irritare; cum ipsa tunc succedat in eamdem potestatem dominativam erga novitiam.

56. — Quoad autem obedientiam a monialibus episcopo debitam, plura alia adnotare oportet.

Notandum 1º. Quod moniales non tentur obedire episcopo circa electionem officialium monasterii; cum haec electio omnino ad moniales spectet, ex decreto S. Congregationis^a, apud Pasqualigo^b. — Et predictae officiales possunt ad nutum eligentium amoveri; ut statuit Tridentinum^c.

Notandum 2º. Quod episcopus potest abbatissam ab officio suspendere, casu quo ipsa episcopum non praemoneat de professione facienda a novitia; ex Tridentino^c.

Episcopes
nihil potest
praecipere
circa elec-
tionem of-
ficialium.

Quando
possit sus-
pendere ab-
batissam.

Notandum 3º. Quod episcopus potest numerum monialium statuere, ut omnes admissae commode sustentari possint. Et hoc etiam in monasteriis exemptis: in his tamen debent intervenire etiam praelati ordinis. — Ita Salmant.^a, ex Tridentino^b et constitut. S. Pii V et aliis declaracionibus S. Congregationis.

Potest sta-
tuere nu-
merum mo-
nialium.

Notandum 4º. Quod episcopus singulis annis tenetur visitare monasteria monialium sibi subjecta, per seipsum vel per vicarium cum suo speciali mandato. —

Quotannis
visitat mo-
nasteria mo-
nialium.

Habetur etiam ap. Pallottini, v. *Montales*, § 1, n. 88. — ² Sess. 25, de regular., cap. 2. — ³ Loc. cit., cap. 17, i. f. — ⁴ Tract. 18, de Privileg., cap. 8, num. 14. — ⁵ S. Plus V, constit. *Circa pastoralis*, de die 29 Maii 1566, § 7 et 8. Habetur in Bullar. Rom. Mainardi. — ⁶ S. Congr. Conc., vide Pallottini, v. *Montales*, § 1, n. 49 et 50.

55. — ^{a)} Lessius, cap. 40, dub. 13, n. 80, loquitur de praelato; quod iterum de Alexandris transfert ad abbatissam.

^{b)} Silvester, v. *Votum* IV, qu. 7, v. *Ter-
tium*, haec scribit: « Quando aliquis est no-
vitius, excusat a voto personali, puta jeju-
niorum et hujusmodi, non autem a reali, puta
de dando eleemosynam ».

^{c)} Ita sane S. Congreg. Conc.; sed addit hanc limitationem: Ad Ordinarium scilicet spectare electionem officialium quae bona temporalia monialium ipsi Ordinario subjec-
tarum administrant. Ita apud Pallottini, v. *Mo-
niales* § 1, n. 55.

^{d)} Tridentinum, loc. cit., cap. 3, ita sta-

Monasteria autem Pontifici immediate subjecta etiam ab episcopo sunt visitanda, sed auctoritate apostolica; exempta vero visitantur a praelato ordinis. Ita ex clem. *Attententes, de statu monach.* — Sed quoad observantiam clausurae, etiam monasteria exempta visitari debent ab episcopo tamquam Sedis Apostolicae delegato, ita ut nullo modo possit episcopus impediri; ex decretis S. Congregationis, apud Barbosa¹. Et praesumentes impedire, post tres motiones, excommunicationem ipso facto incurront ex dicta clem., ut supra. Vide de Alexandris².

Etiam, quoad clausuram, monasteria exempta.

In visitatione, moniales tenentur reuelare defectus observantiae.

Casus quibus excusantur a revelatione.

57. — Notandum 5º. Quod in actu visitationis, moniales ab episcopo interrogatae vel a praelato ordinis, tenentur veritatem aperire circa observantias regulae (ut de Alexandris³ cum Texeda): etiamsi transgressiones sint leves; quia ordinarie ab istis incipit totius regulae relaxatio.

Excusant tamen Lezana⁴ et de Alexandris⁵ moniales a manifestando veritatem: 1º. Si crimen sit emendatum. Ex quo inferunt, non teneri aperire alterius crimen ab annis plurimis (puta tribus, ut censem Mascardus) commissum; quia jam emendatum censetur. Et ob eamdem rationem, ordinarie ad denuntiationem semper est praemittenda correctio. (Sed de hoc vide dicenda infra ex n. 240). — 2º. Excusantur moniales, si crimen sit occultum, et nulla praecesserit infamia vel indicium evidens. — 3º. Si constet praelatum nullum remedium fore adhibitum; vel si sciant moniales crimen jam denuntiasse alias, a quibus illud audierunt: quia ad opus inutile nemo tenetur. — 4º. Si manifestatio vergat in damnum proprium. —

¹ De Off. et Potest. episc., alleg. 102, n. 7. Habentur etiam ap. Pallottini, v. *Episcopus*, § 19, n. 867 et seqq.; et v. *Monasteria monialium*, § 2, n. 66 et seqq. — ² *Confess. monial.*, cap. 6, § 4, qu. 8. — ³ Loc. cit., qu. 5. — *Franc. Lopes de Texeda*, Controv. theol. mor., tom. 1, lib. 1, tr. 8, controv. 9, dub. 1, n. 17. — ⁴ Loc. cit., qu. 6. — *Mascard.*, de Probationib., concl. 466 n. 10. — ⁵ *Sess. 25*, de regular,

5º. Si crimen cognitum sit sub secreto naturali; excipitur tamen si crimen sit causa communis damni. (Sed haec vide fusius discutienda infra ex n. 236.).

58. — Quoad *confessarios* monialium ab episcopo approbandos, vide *de Sacram. Pénit.*, Lib. VI, n. 577.

Sed hic libet alia utilia adnotare, 1º quoad *electionem* abbatissae; 2º quoad *privilegia* monialium et regularium.

I. DE ELECTIONE ABBATISSAE.

59. — Notandum Iº. Quod ex Tridentino⁶ non debet eligi abbatissa minor quadraginta annis, et quae octo annis post professionem laudabiliter vixerit: alias electione est nulla, ut ex declaratione S. Congr., apud de Alexandris⁷. — Immo alias, aliqui dicunt, moniales privari facultate eligendi pro illa vice; sed probabilius putat oppositum Passerini.

Casu tamen quo desit in monasterio quae talem aetatem habeat, ex eodem Tridentino potest eligi monialis habens triginta annos, et quinque professionis; vel alia ex alieno monasterio ejusdem ordinis; et etiam alieni ordinis: sed hoc non nisi cum assensu Sacrae Congr., ut notat Pasqualigo⁸. — Si vero adest jam in monasterio monialis quadraginta annorum (nisi ista sit vere inhabilis), nequit eligi alia etsi habilius, sine dispensatione Sacrae Congr.; ut de Alexandris⁹ ex decreto S. Congr.

Et hic notandum, quod, sicut abbatissa, sic et procurator monasterii debet in quocumque triennio mutari; ex alio decreto S. C., apud de Alexandris⁹.

Notandum IIº. Quod non possunt eligi in abbatissas illegitima, infames; neque

cap. 7. — ⁶ Cap. 9, § 1, qu. 1. Cfr. etiam Pallottini, v. *Abba. Nissa*, § 2, n. 72 et 78. — *Passerini*, de Electione canon., cap. 40, num. 78. — *Trident.*, loc. cit. — ⁷ Observat. in Lauret. de Franchis, n. 680. Cfr. Pallottini, v. *Abbatissa*, § 2, n. 77. — ⁸ Loc. cit., qu. 2; cfr. Pallottini, v. *Abbatissa*, § 2, n. 73 et 74. — ⁹ Cap. 6, § 2, qu. 18. Cfr. etiam Pasqual., in Lauret. de Franchis, n. 772.

Qualita-
tes requisi-
tae in eli-
genda in eli-
batissam.

tuit: « In predictis... monasteriis et domibus tam virorum quam mulierum..., is tantum numerus constituatur ac in posterum conservetur, qui vel ex redditibus propriis monasteriorum, vel ex consuetis eleemosynis comode possit sustentari; nec de cetero similia loca erigantur sine episcopi, in cuius dioecesi erienda sunt, licentia prius obtenta ».

57. — ^{a)} Lezana, *Sum.*, tom. 1, cap. 27, n. 2, v. f., omittit tertiam et quintam exceptionem; in secunda autem excusat moniales, si nulla praecesserit « suspicio probabilis », quae faciat « plenam aut semiplenam probationem ». Quartam exceptionem limitat: « Nisi quando delicta essent in grave damnum communatis ».

corruptae, ut viduae (ex declarationibus S. C.): nisi corruptio fuerit occulta. Vide de Alexandris¹. — Item, neque caecae aut surdae, ex can. *Hinc, § Caecus, dist. 49*, et cap. *Constitutionem, de verbor. signif.*, [in 6°]. Item de muta dicunt doctores apud de Alexandris².

Elegentes sunt tantum choristae.

Votum infirme, quomodo recipiendum.

Quid, si electio ex discordia perfici nequeat.

Vox data revocari nequit.

Scrutini, quomodo faciendum.

Notandum III°. Quod ad electionem abbatissae non admittuntur conversae, sed tantum choristae professae. Suarez, Lezana, Tamburinius, de Alexandris³.

Notandum IV°. Quod si qua monialis est in lecto infirma, ejus votum etiam est recipiendum, vel per scriptum sigillo munatum, vel per duas moniales a praesidente electionis deputatas. — Ita de Alexandris⁴ ex decreto S. C.

Notandum V°. Quod si electio ob discordiam non compleatur, non potest praelatus praesidens dare suum suffragium, ut ex pluribus decretis S. C.; sed bene potest praefigere tempus ad electionem: quo elapsso, ipse abbatissa deputabit. — Ita plures declaravit Sacra Congr. apud de Alexandris⁵.

Notandum VI°. Quod monialis quae jam suam dedit vocem, nequit amplius illam revocare: communiter doctores. — Cum autem electio fit per scrutinium, praecepit Tridentinum⁶ quod vota secreta praestentur, notario et quatuor vel quinque assistantibus. Alias electio est nulla, ut dicunt Garcia^{a)}, Zerola, Rota et de Alexandris⁷: etiamsi aliter fiat ex ignorantia, ut Tamburinius et Riccius, ex decreto S. C.^{b)}. — Ad electionem autem

¹ Cap. 9, § 1, qu. 8. Cfr. etiam pro declarat. S. Congr., Paschal., in Lauretum de Franchis, n. 690; et Nicolium, Floscul, v. *Abbatissa*, n. 1, et v. *Vidua*, n. 6. — ² Cap. 9, § 1, qu. 6. — *Suar.*, de Relig., tr. 8, lib. 2, cap. 6, n. 18. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 26, n. 2. — *Ascan. Tambur.*, de Jure abbatissarum, disp. 28, qu. 5, n. 1. — ³ Cap. 9, § 2, qu. 1. — ⁴ Loc. cit., qu. 2. — *S. Congr. Conc. et Episc. et Regul.* Apud Bizzarri, Collectanea, (edit. 1^a) fol. 231, in nota. — ⁵ Loc. cit., qu. 3; cfr. etiam Bizzarri, loc. cit. — ⁶ Sess. 26, de regular., cap. 6. — *Zerola*, Prax., v. *Abbatissa*, ad 6. — *Rota Romana*, Coram Durano, decis. 232, n. 1. (14 Januar. 1600). — ⁷ Cap. 9, § 2, qu. 5. — *Tambur.*, de Jure abbatissarum, disp. 28, qu. 4, n. 2. — *Aloys. Ricci*,

sufficit major pars votorum; ut Miranda, Rodriguez, etc. cum communi, apud de Alexandris⁸ (contra Tamburinium et alios, qui requirunt duas tertias partes).

Notandum VII°. Quod in electione abbatisse, ut praecepit Tridentinum⁹, praelati qui praesident debent esse extra claustra. — Putant tamen Pasqualigo, Miranda et de Alexandris¹⁰, quod, urgente justa causa (puta, si timeantur rixae, etc., ut ait Miranda¹¹) possunt tunc praelati claustra introire.

Proinde hic notandum quod in monasteriis non exemptis vel Sedi Apostolicae submissis praesidet episcopus. In exemptis vero, praelatus regularis una cum episcopo (ex constitutione Gregorii XV): tunc tamen episcopus tantum assistit, sed vota non excipit. De Alexandris¹² ex decreto S. Congr.

Facta autem electione, nisi aliud obstet, debet in eodem loco electio confirmari a praelato praesidente: scilicet ab episcopo, vel a praelato regulari in monasteriis exemptis, vel a Sede Apostolica, si monasterium illi sit immediate subjectum. Vide de Alexandris¹³. — Et haec confirmatione potest fieri etiam a praelato absente, et adhuc etiam extra dioecesim degente, ut tenet Pasqualigo, contra Tamburinium: nisi adsit oppositio; apud de Alexandris¹⁴. — Item, abbatissa nequit officium exercere ante confirmationem. Ipsa debet etiam benedici in ecclesia exteriori ab episcopo vel praelato regulari intra annum; alias privatur officio: talis autem benedictio

Praesides extra claustra debent esse.

Quis electioni praesideat.

Electa, a quo et quando confirmanda.

A quo et quando benedicenda.

'Decis. aur., part. 4, decis. 197, n. 7. — *Miranda*, de Monial., qu. 7, art. 4, concl. — *Rodrig.*, Quaest. regul., tom. 2, qu. 54, art. 2. — ⁸ Loc. cit., qu. 6. — *Tambur.*, de Jure abbatum, tom. 1, disp. 5, qu. 6, num. 29. — ⁹ Loc. cit., cap. 7, i. f. — *Pasqual.*, Observat. in Lauret. de Franchis, n. 719. — *Miranda*, de Monial., qu. 2, art. 15, concl. 3. — ¹⁰ Cap. 9, § 2, qu. 7. — ¹¹ Loc. cit., concl. 3. — *Gregor. XV*, constitut. *Inscrutabilis*, § 5, de die 5 Februario. 1622; in Bullar. Rom. Mainardi. — ¹² Loc. cit., qu. 8; cfr. etiam Pallottini, v. *Abbatissa*, § 2, num. 58. — ¹³ Loc. cit., § 4, qu. 1. — *Pasqual.*, loc. cit., num. 702. — *Tambur.*, de Jure abbatissarum, disp. 29, qu. 1, in fine. — ¹⁴ Loc. cit., qu. 8.

59. — a) Garcia, *de Benef.*, part. 5, cap. 4, n. 183, quamvis de alia re tractet, recte tamen applicari hic potest ejus dictum, cum utroque sermo sit de decreto irritante.

b) Declaratio S. Congregationis Concilii, prout habetur apud Pallottini, v. *Abbatissa*,

§ 2, n. 45, absolute pronuntiat esse nullam electionem, quae per vota non secreta fieret; clausula vero: *Quamvis id ex ignorantia procederet*, ibi non habetur; sed videtur esse commentarium additum a Riccio et Tamburino.

potest alteri committi, etiam simplici sacerdoti ^{c)}. Pasqualigo et de Alexandris ¹.

Sed in his omnibus, ut notant Tamburinius, Azor, etc., cum de Alexandris ², attendenda est monasteriorum consuetudo.

Ad quantum tempus eligitar.

Notandum VIII°. Quod abbatissae possunt eligi per triennium, vel per singulos annos, sed non ultra triennium; alias electio est nulla. Et insuper abbatissa trienialis debet per triennium vacare: ex constitut. Gregorii XIII *Expositi*, etc. — Neque in vicariam eligi potest, si forte nova abbatissa deficiat; quia praecipit Pontifex ut abbatissa anterior *omni... prorsus careat auctoritate... per triennium*. Vide de Alexandris ³.

Dicit autem de Alexandris ⁴ cum Rodriguez, quod in collegiis oblatarum bene potest eligi superior perpetua; quia tantum de veris monialibus professis loquuntur bullae.

Alia hic addere expedit.

II. DE PRIVILEGIIS MONIALIUM ET RELIGIOSORUM.

Omnes ordines communicant in privilegiis.

60. — Hic praenotandum quoad privilegia regularium, quod omnes ordines regulares communicant in privilegiis aliorum ordinum, sive mendicantium sive non; ut constare ex privilegiis concessis asserunt Salmant. ⁵ cum Lezana, Tamburino, Miranda, Pellizzario, Rodriguez et communi. — Hinc,

Monialium et religiosorum eadem privilegia.

Notandum I^o. Quod moniales gaudent iisdem privilegiis (de quibus sunt capaces)

Pasqual., Observ. in Lauret, n. 715. — ¹ Cap. 9, § 4, qu. 4 et seqq. — *Tambur.*, de Jure abbatis, disp. 29, qu. 4, n. 3. — *Azor*, part. 1, lib. 18, cap. 10, qu. 4. — ² Loc. cit., qu. 5, i. f. — *Gregor. XIII*, bull. *Expositi debitum*, 1 Jan. 1588; in Bullar. Rom. Mainardi. — ³ Cap. 9, § 8, qu. 2. — ⁴ Loc. cit., qu. 4. — *Rodrig.*, Ques. regul., tom. 2, qu. 54, art. 6. — ⁵ Tract. 18, de Privileg., cap. 1, num. 90. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 8, num. 17. — *Ascas. Tambur.*, de Jure abbatum, tom. 1, disp. 17, qu. 1, num. 12 et seqq., et n. 28. — *Miranda*, Man., tom. 2, qu. 46, art. 5. — *Pellizzario*, tr. 8, cap. 1, num. 41. — *Rodrig.*, Ques. regular., tom. 1, qu. 55, ab art. 1. — ⁶ Cap. 10, qu. 1. — *S. Anton.*, part. 8, tit. 16, cap. 8, init., v. *Item nota*. — *Paluden.*, in 4, dist. 88,

religiosorum ⁷ ejusdem ordinis. Ita de Alexandris ⁸ cum S. Antonino, Paludano, Rodriguez, ⁹ Tamburinio, etc.; contra Sanchez ¹⁰, Barbosa et alios. Ratio, quia, cum ipsae vivant sub eadem regula, sunt pars ordinis, et ideo ordinis privilegiis merito gaudere debent. — Et hoc, etiamsi in privilegio exprimatur concessio fieri *viris aut masculis*; et etiamsi moniales sint episcopo subjectae: ut tenent Salmant. ¹¹ cum Suarez ¹², Pellizzario ¹³, Palao ¹⁴, Bonacina ¹⁵, Bordono; et de Alexandris ¹⁶. — Qui notat cum aliis gaudere etiam privilegiis aliorum ordinum suo ordini communicatis.

61. — Ex hoc infertur 1° cum Lezana, Pasqualigo et de Alexandris ¹⁷, abbatissam posse dispensare in jejuniis, Oficio, etc., juxta privilegia sui ordinis praelatis concessa. — Quia, licet ipsa non possit perse dispensare, defectu auctoritatis spiritualis; potest hoc tamen ex praelati commissione, quae praesumitur ei facta, statim ac fuit electa in abbatissam.

Infertur 2°. Moniales episcopo subjectas bene posse uti privilegio, v. gr. recipiendi absolutionem, etc. a proprio episcopo, quando cuicunque regulari privilegium est concessum. Secus tamen, si facultas absolvendi non est regularibus concessa, sed tantum praelato illius ordinis. — Ita de Alexandris ¹⁸ cum Cespedes.

Infertur 3° cum Salmant. ¹⁹, et Viva, Roncaglia, Rodriguez, de Alexandris ²⁰,

Abbatissa, quoniam modo dispensaret.

Privilegia monialium quoad absolutionem.

Privilegia regularium tempore interdicti.

qu. 2, v. *Undecima divisio*, (n. 17, l. f.). — *Rodrig.*, loc. cit., ab art. 13. — *Tambur.*, de Jure abbatis., disp. 17, qu. 1. — *Barbosa*, de Jure eccles., lib. 1, cap. 41, n. 217. — ¹¹ Tr. 18, cap. 1, num. 92. — *Bordono*, Variar. resol. 52, qu. 24, n. 69. — ¹² Cap. 10, qu. 2 et 3. — *Lezana*, tom. 1, cap. 26, n. 16. — *Pasqual.*, Observat. in Lauret de Francia, num. 749. — ¹³ Cap. 10, qu. 5. — ¹⁴ Loc. cit., qu. 4. — *Cespedes*, de Exempt. regular., cap. 28, dub. 344, num. 6. — ¹⁵ Tr. 10, de Censur., cap. 6, n. 54, 57, 58, 66. — *Viva*, de Censur., qu. 7, art. 2, num. 1. — *Roncaglia*, tr. 4, qu. 6, cap. 1, qu. 5, resp. 2 et 8. — *Rodrig.*, Ques. regular., tom. 2, qu. 112, ab art. 1, et qu. 113. — ¹⁶ Loc. cit., qu. 6.

^{c)} Pasqualigo et de Alexandris ajunt posse etiam forte committi simplici sacerdoti.

60. — ^{a)} Sanchez a Tamburinio quidem citatur ut refert S. Alphonsus; nec vero a sententia S. Alphonsi et aliorum multum dissentit; nam, *Decal.*, lib. 6, cap. 7, n. 116, negat moniales Minorum et Praedicatorum

esse mendicantes, sed subdit: « Etsi privilegia quaedam ordinum mendicantium habeant ».

^{b)} Auctores isti a Salmant. utique citantur pro hac sententia; sed Suarez, *de Legib.*, lib. 8, cap. 10, n. 7; Pellizzarius, loc. cit., n. 72; Palau, tr. 3, disp. 4, punct. 12, n. 1; Bonacina, disp. 1, *de Legib.*, qu. 3, punct. 7, § 2,

quidquid dicant Navarrus ^{a)}, Barbosa ^{a)}, etc., apud de Alexandris ^{a)}, omnes regulares utriusque sexus tempore interdicti generalis posse in suis monasteriis Divina peragere, prout Officia recitare, Missas celebrare, etc.: submissa tamen voce, jannuis clausis, sine campanis, et exclusis nominatim interdictis vel qui causam interdicto dederunt; ut concessum fuit in cap. *Alma mater, de sent. exc., in 6°*.

Item, posse Eucharistiam suspicere, Missas audire; ut Salmant. ¹ cum Palao, Laymann, Henriquez, Sayro. Item, suspicere Extremam Unctionem; ut Salmant. ² cum Palao, Avila, Henriquez, etc. — Et ad haec regulares ex privilegio possunt admittere omnes monasterii famulos, procuratores, operarios; ut concessit Alexander IV. — Et idem concessit Eugenius IV pro Beatis et Tertiariis. Exceptis tamen semper specialiter interdictis, etc., ut supra. Salmant. ³, de Alexandris ⁴, etc.

Et possunt etiam publice celebrare in pluribus festis, ut Paschatis, Pentecostes, Nativitatis Domini, Assumptionis B. V. Mariae. Item, SS. Sacramenti et octavae; Conceptionis, Annuntiationis et Nativitatis B. Virginis; Sanctorum titularium ecclesiae, et Sanctorum proprii ordinis. Item, in festis Circumcisionis, Epiphaniae, SS. Trinitatis, Apostolorum, S. Joannis Bapti-

stae, S. Lucae, S. Marci, Omnim Sanctorum, Omnim Defunctorum. — Vide Salmantenses ^{b)}.

Nec obstat dicere quod Tridentinum ^{c)} praeceperit interdicta etiam a regularibus in eorum ecclesiis servari. — Nam probabiliter respondet de Alexandris ^{d)} cum Peyrino, Sorbo, etc., mentem Tridentini fuisse tantum compescere aliquos Fratres, qui vi quorundam privilegiorum praetendebant nullo modo interdicta ab Ordinariis emanata servare; non autem abrogare privilegium religiosis et etiam clericis, in dict. cap. *Alma mater*, ad commune bonum concessum, ut supra, tempore interdicti ^{e)}.

62. — Notandum II°. Quod in ecclesiis monialium non possunt sepeliri personae laicales: nisi ibi habeant jus sepulturae, vel nisi obtineatur concessio a S. Congregatione; ut ex pluribus declarationibus Sacrae Congr., apud de Alexandris ^{f)}. — Et tunc Officia defuncti peragenda sunt, vel a confessario monialium ^{g)}; vel a regularibus ejusdem ordinis, si sint exemptae; non autem a clero: ut Barbosa, Lezana, etc., cum de Alexandris ^{h)}.

63. — Notandum III° circa *drivnum Officium*, plura privilegia regularibus fuisse indulta.

Laici non
sepeliendi
in ecclesiis
monialium.

Privilegia
regularium
quod Om-
nium.

Clemens VII ⁱ⁾ concessit monialibus

Jul. 1438, in Bullar. Rodriguez. — ^{j)} Loc. cit., num. 66. — ^{k)} Cap. 10, qu. 7. — ^{l)} Tr. 10, cap. 6, n. 61 et seqq. — ^{m)} Ses. 25, de regular., cap. 12. — ⁿ⁾ Cap. 10, qu. 9. — *Laur. de Peyrinis*, tom. 1, in constit. 2 Sixti IV, n. 51. — *Sorbo*, Comp. privilegior., v. *Interdictum III*, Capucini annotatio, v. *Sed alitis doctoribus*. — ^{o)} Cap. 10, qu. 10. Cfr. Pallottini, v. *Sepultura*, § 2, n. 46; et v. *Cadavera*, § 8, n. 281 et seqq. — *Barbosa*, de Parocho, cap. 26, a n. 81. — *Lezana*, Sum., tom. 2, cap. 1, n. 47. — ^{p)} Cap. 10, qu. 11.

n. 2, generaliter loquuntur, et dicunt privilegia concessa religiosis alicujus ordinis, censi concessa etiam monialibus ejusdem ordinis, in iis quae possunt feminis adaptari. — Pellizzarius tamen, *de Monial.*, cap. 9, n. 1, idem expresse docet de monialibus alicujus ordinis, quae episcopo sint subjectae.

61. — ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 27, n. 190, et *Consil.* 7, *de Privilegi.*; Barbosa, *de Offic.* et *Potest. episcopi*, alleg. 105, n. 44, et *Apostolic. decis. Collect.*, decis. 604, n. 16, affirmant abrogata esse per Tridentinum privilegia regularium, suspendendi interdictum, scilicet privilegium celebrandi publice, tempore interdicti, divina Officia in festis Sanctorum proprii ordinis et aliquot aliis diebus.

Et ita citantur duo illi auctores a Cajetano de Alexandris, loc. cit., qu. 9.

^{b)} Cajetanus de Alexandris, cum Sorbo et Laurentio de Peyrinis, sic utique interpretantur Tridentinum; sed ibi loquuntur non de cap. *Alma mater*, sed de privilegio quo gaudabant regulares, suspendendi scilicet interdictum, quod supra in nota ^a ad Navarrum explicatum est.

62. — ^{a)} Barbosa et Lezana de confessario nullam faciunt mentionem.

63. — ^{a)} Privilegium istud, Clarissis concessum, refertur etiam a Casarubios in suo *Compend. privilegior.*, v. *Moniales*, n. 30; sed signatur o parva, quae significat oraculum esse vivae vocis non authenticum.

Clarissim privilegium, uti refert de *Alexandris*¹ (at *Salmant.*² dicunt hoc privilegium concessum fuisse universis monialibus), quod possint satisfacere per Officium laicarum, si judicio praelati, vel confessarii, vel abbatissae, non sint satis instructae ad Officium chori.

Idem Clemens concessit omnibus regularibus infirmis vel eis qui infirmis incumbunt, satisfacere per septem vel sex psalmos a superiori assignandos, cum septem *Pater* et duobus *Credo*.

Item Innocentius IV³ concessit monialibus S. Clarae, et inde aliis per communicationem, satisfacere cum Officio laicorum, si non dicant Horas canonicas, ex quacumque rationabili causa, nempe si monialis sit scrupulosa, si sit extraordinarie defatigata, vel occupata in utilibus ministeriis. — Ita *Salmant.*⁴, de *Alexandris*⁵.

Et notant 1°. *Salmant.*⁶ hoc privilegio uti posse per se sine licentia superiorum. — Notant 2°. *Salmant.*⁷ cum *Pellizzario*, quod si moniales forte culpabiliter omittant dicere Officium laicale, non peccant graviter; quia tunc se habent ut laicae, quae ad talem recitationem non tenentur sub mortali⁸). — Notant 3° eodem privi-

¹ Cap. 10, qu. 13. — ² Tract. 16, de Horis canonicas, cap. 8, num. 61. — *Clemens VII*, bulla *Dudum pro parte vestra*, § 2, de die 7 Mart. 1588; in *Bullar. Rom. Mainardi*. — ³ Bulla *Solet annuere*, cap. 8, de die 9 Aug. 1258; in *Bullar. Rom. Mainardi*, const. 88 hujus Pontif. (in *Bullar. Cheru-*

legio uti posse omnes religiosos qui communicationem habent privilegiorum; quia ex communi sententia, sicut moniales privilegiis religiosorum uti valent, sic e converso. Et pro causa eis sufficiet, si concionentur in quadragesima (etsi non quotidie) cum magno labore⁹; si confluat multitudo poenitentium; si laxati sint ex itinere vel concione: item, si sint lectores aut studentes, qui pro maiore parte diei vident studio S. Scripturae, aut sacrorum canonum, aut theologiae scholasticae vel moralis. Ita *Salmant.*⁸ cum *Pasqualigo*, etc.

Item *Martinus V* concessit monachis S. Hieronymi, ut qui sine taedio Officium non valent dicere ob infirmitatem, etiam postquam convaluerint, satisfaciant recitando id quod suis confessariis visum fuerit¹⁰).

Item *Leo X*¹¹ concessit Fratribus Minoribus Officia prolixiora anticipare, et breviora reservare pro diebus, in quibus minus occupantur in concionibus et confessionibus, aut studio; ut putant *Salmanticen.*¹² cum *Rodriguez*¹³, *Tamburinio*¹⁴, *Pellizzario*¹⁵, etc.: contra tamen *Lezana*¹⁶.

Item *Leo X* concessit regularibus privilegiū recitandi Officium privatum men-

bini, edit. *Lugd. habetur sub n. 12*). — ⁴ Tr. 16, cap. 8, n. 62. — ⁵ Loc. cit., qu. 18. — ⁶ Loc. cit., n. 62. — ⁷ Loc. cit., num. 61. — *Pellizaro*, de Monialib., cap. 6, n. 16. — ⁸ Tr. 16, cap. 8, n. 56 et 57. — *Pasqual.*, Quæst. moral. canon., centur. 2, qu. 196, n. 4 et seqq. — ⁹ Loc. cit., n. 59.

⁸) Opinio ista, quam S. Alphonsus hic in prima jam sui operis editione tantummodo referebat (sicut pariter *Salmanticenses*), postea, a quarta scilicet editione, lib. 1, in *Append. de Privileg.*, n. 107, i. f., expressis verbis reprobavit, dicens: « Hoc non mihi placet; etenim ejusmodi privilegio monialis non transit in qualitatem laicæ, sed tantum Officium ejus choristæ transit et commutatur in illud laicæ ».

⁹) De concionatore *Salmanticenses* haec dicunt: « Quotidie in quadragesima concionantes possunt in hoc dispensari, modo conciones non ita memoriae retineant, ut sine ullo fere studio concionari possint ». — Idemque tenet *Pasqualigo*, qui addit etiam: « Qui aliquo die plures concionaretur, sed cum studio, posset pro illo die dispensari...; et regulariter omnes concionatores, pro illis diebus in quibus per totum fere diem occupantur in ordine ad concionandum ».

¹⁰) *Martinus V* dictis monachis concessisse fertur privilegium, quo possint, « dum fuerint

infirmi, et etiam senes et valetudinarii », satisfacere Officio divino, « recitando aliquos psalmos vel id quod suis confessoribus visum fuerit ». Aliud fere simile eisdem concessit *Eugenius IV*. Utrumque privilegium habetur apud Casarubios, v. *Infirmi fratres*, n. 11 et 12, at signatur o parva. — Sed *ibid.*, n. 8, referatur privilegium (signatum pariter o parva), quo *Eugenius IV* praelatis Ord. S. Benedicti Congr. Hispaniae concessit ut possint libere dispensare cum suis monachis, « qui sine taedio non possunt dicere Horas canonicas, quod tempore infirmitatis, vel postquam convaluerint, loco Horarum ac Officiorum ad quae alias tenentur, dicant aliquid certum ad arbitrium ipsorum monasteriorum superiorum ».

¹¹) Cfr. notam a ad cit. n. 107.

¹²) *Rodriguez*, *Quæst. regular.*, tom. 1, qu. 42, art. 5; *Ascanius Tamburinus*, *de Jure abbatum*, tom. 2, disp. 10, qu. 8; *Pellizzarius*, tr. 5, cap. 8, n. 121, a *Salmanti-*

taliter. — Et licet de Alexandris¹, cum Pellizzario, Lezana, Tamburinio², Lugo³, etc., apud Salmant.⁴, teneant hoc privilegium fuisse revocatum, a Gregorio XV et Urbano VIII (qui revocarunt omnia privilegia vivae vocis oraculo concessa, prout tale fuit hoc privilegium, ut communiter doctores asserunt): attamen probabilius contradicunt Salmant.⁵ cum Navarro, Hurtado, Henriquez, Villalobos, Tamburinio⁶, Rodriguez, Leander, etc. Quia, ut ajunt, praedicta revocatio respexit tantum privilegia oretenus concessa post S. Pium V; non autem hoc, quod a S. Pio confirmatum fuit per bullam, quam referunt Pellizzarius et Peyrinus. — Addunt, quia privilegium Leonis fuit declaratio juris communis in cap. *Dolentes*⁹, *de coll. Miss.*, ut idem Lezana¹⁰ concedit. At oracula vivae vocis, quae sunt declarationes juris communis vel bullarum, tunc minime revocata fuerunt; ut fere omnes dicunt, prout testantur Salmant.⁵. — Id autem quod objicit Peyrinus, nempe, quod dictum privilegium ad summum concessum fuit pro ea parte quae secreto dici-

tur in Officio publico vel in Missa (ut exprimunt verba privilegii relata a Salmant.⁶), minime obstat. Nam ibi in fine sic additur: *Et quod eodem modo possit facere, qui solum dicit Officium per se: cum prolatio verbalis sit praecipue, ut ab aliis intelligatur.* Ergo, recte arguunt Salmant.⁷, recitatio privata, ubi nihil dicitur ut ab aliis intelligatur, potest ex hoc privilegio tota mentaliter fieri.

64. — Sedulo hic notandum quoad omnia privilegia religiosorum, quod superior potest ex justa causa aliquando limitare privilegia subditorum; quia haec semper concessa intelliguntur, ut non praejudicent potestati dominative, quam ob votum obedientiae superior super subditos habet. — Poterit etiam abbatissa moderari poenitentiam a praelato moniali impositam, si adsit justa causa, et accessus ad supériorem non pateat. Ita de Alexandris⁸.

Ultimo notandum, quod ex bulla Pauli V⁹, omnes regulares professi (sicut et Ordinarii locorum) gaudent indulgentiis concessis cuicunque ordini religioso; ut notat de Alexandris¹⁰.

Superior potest limitare suum privilegii.

Regulares communicant in indulgentiis.

¹ Cap. 10, qu. 15. — *Pellissier.*, tr. 5, cap. 8, n. 71. — *Lezana*, Sum., tom. 1, cap. 12, n. 81. — ² Tr. 16, cap. 3, num. 62. — *Gregor. XV*, bulla *Romanus Pontifex*, de die 2 Julii 1622; in Bullar. Rom. Mainardi. — *Urban. VIII*, bulla *Alias felicis record.*, de die 20 Decembr. 1681; in Bullar. Rom. Mainardi. — ³ Loc. cit., n. 53 et 54. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 19, n. 88. — *Thom. Hurtadus*, Resol. mor., tr. 8, cap. 1, resol. 9, n. 48. — *Henriq.*, lib. 9, cap. 81, n. 1. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 10, num. 11. — ⁴ Method. celebrand. Miss., lib. 2, cap. 9, § 8. — *Rodrig.*, Quaest. re-

gular., tom. 1, qu. 42, art. 4. — *Leand.* de SS. Sacram., de Sacram., tr. 6, disp. 18, qu. 19. — *Pellissar.*, de Moniibus, cap. 10, n. 76. — *Peyrin.*, tom. 2, constit. 7 S. Ph V, § 81 (in Bullar. Mainardi, § 5) bulla *Etsi Mendicantium*, de die 16 Maii 1567. — ⁵ Tr. 16, cap. 3, num. 58, v. f. — *Peyrin.*, tom. 1, in constit. 28 Leonis X, n. 4. — ⁶ Tr. 16, cap. 3, num. 61. — ⁷ Loc. cit., num. 54. — ⁸ Cap. 11, § 1, qu. 28. — ⁹ Breve *Romanus Pontifex*, de die 28 Maii 1606, § 18; habetur in Bullar. Romano Mainardi. — ¹⁰ Cap. 10, qu. 18.

censibus citantur tamquam docentes privilegium istud adhuc persistere, contra Lezanam, qui in Sum., tom. 1, cap. 12, n. 30, tenet illud fuisse abrogatum.

²) Tamburinius, *de Jure abbatum*, tom. 2, disp. 10, qu. 9, n. 3; Lugo, *Respons. moral.*, lib. 3, dub. 17, negant privilegium istud valere

pro toto Officio. Et quoad hoc, cfr. notam a ad cit. *Append. de Privilegiis*, n. 107.

⁴) Lezana non satis accurate citatur a Salmant.; nam, tom. 1, cap. 3, n. 21, generaliter dumtaxat loquitur, negans oracula vivae vocis quae merae declarationes aut explicaciones sunt, fuisse revocata.

DUBIUM V.

Qui possint vel teneantur ingredi Religionem.

65. *Quibus non liceat religionem ingredi.* — 66. *In qua necessitate parentum prohibeatur filii religiosos fieri.* — 67. *Quando filii jam professi teneantur a religione egredi ad subveniendum parentibus.* — 68. *An peccent filii religionem ingredientes, invitis aut insciis parentibus.* — 69. *Quando prohibeatur parentibus religionem intrare ob necessitatem filiorum.* — 70. *An liceat relinquare fratres aut sorores in necessitate.* — 71. *An debitibus gravati possint religionem ingredi.* Quid, si jam sint professi. — 72. *Vovenles religionem, quando teneantur vel excusentur ingredi.* — 73. *Quando liceat ad aliam religionem laxiorem vel strictiorem transire.* — 74. *An parochi possint religionem ingredi, episcopo contradicente.* — 75. *An episcopus possit impedire clericos a religione.* — 76. *An et quando episcopi possint deserere ecclesias suas aut permutare.* — 77. *An peccent graviter parentes, avertendo filios a religione.* — 78. *An et quomodo aliquis vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplere.*

Quinam possint ingredi religionem.

Quinam prohibeantur.

65. — « Resp. I^o. Omnes illi et soli possunt ingredi religionem, qui sunt sui juris nec aliis obstricti. Qui vero aliis obstricti sunt non possunt sine eorum consensu. — Lessius¹.
- « Unde 1°. Non possunt ingredi religionem *impuberis*; quia subsunt parentibus vel tutoribus quoad vitae dispositionem. — 2°. Nec *fili*, si parentes sine illis se alere nequeant. Laymann² [et supra, Lib. III, n. 335, ad 4]. — 3°. Nec *servi* sine consensu dominorum. — 4°. Nec *qui decipit virginem* sub promissione matrimonii. — 5°. Nec *qui non est solvendo creditoribus*: modo, in saeculo manendo, possit intra paucos annos solvere. S. Thomas tamen, Silvester, Fumus³ et alii putant illum posse bona praesentia cedere creditoribus; quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. — 6°. Nec *episcopus* sine consensu Papae, cui jumento se obstrinxit: praeterquam quod sit obstrictus suaे ecclesiae, sicut *ritus uxori*. — 7°. Nec *conjuges* post matrimonium consummatum. Nisi vir per vim consummasset ante expletos duos menses qui eis a jure conceduntur; aut nisi alter conjugum commisisset adulterium: tunc enim innocens ingredi posset ».

66. — Notandum hic 1°. Quod si filius profiteatur religionem, relinquendo parentes in necessitate, professio, hoc non ob-

stante, bene valida est. — Notandum 2°. Quod si filius, in saeculo manens, nullo modo necessitati parentum possit subvenire, licite religionem ingredi potest. — Notandum 3°. Quod si filius in saeculo manere non possit sine gravi periculo labendi in aliquod grave peccatum, licite etiam ingreditur religionem, quacumque necessitate laborent parentes; quia temporali vitae parentum praeferri quidem debet spiritualis salus filii. Ita S. Thomas⁴, ubi ait: *Aut iste qui habet propositum intrandi religionem, videt se in saeculo non posse vivere sine peccato mortali, vel non de facili; si timet sibi periculum peccati mortalis, cum magis teneatur saluti animae suee providere quam corporali necessitatibus parentum, non tenetur in saeculo remanere.* Sanctum Doctorem sequuntur Sanchez⁵, Palaus⁶; et Salmant.⁷ cum Lezana, Garcia, Peyrino, etc. Intellige tamen (ut bene advertunt Salmant.⁸), si periculum sit proximum, et tale ut a filio, manendo in saeculo, moraliter vitari non possit.

Sed nunc quaeritur: *quaenam necessitas parentum prohibeat filios religionem ingredi?* — Et e converso, *quaenam necessitas filiorum prohibeat parentes religiosos fieri?*

Sic respondet et docet S. Thomas⁹, loquendo de filiis: *Parentibus in necessitate existentibus, ita quod eis commode*

Necessitas extrema vel gravis parentum prohibet.

¹ Lib. 2, cap. 41, num. 24. — ² Lib. 4, tr. 5, cap. 4, n. 1. — ³ S. Thom., 2° 2°, qu. 189, art. 6, ad 8. — ⁴ Silvest. v. *Religio II*, qu. 4. — ⁵ Armilla, v. *Religio*, num. 5. — ⁶ Quodlib. 10, artic. 9, corp. — ⁷ Decal., lib. 4, cap. 20, num. 11. — ⁸ Tract. 16, disp. 1, punct. 7, § 5, num. 7. —

⁹ Tr. 15, de Statu relig., cap. 8, n. 50. — *Lesana*, Sum., tom. 1, cap. 24, num. 40. — *Hieron. Garcia*, Politic. regul., tr. 2, diff. 2, dub. 7, n. 12. — *Laur. de Peyrinis*, tom. 1, qu. 1, cap. 9. — ⁸ Loc. cit., num. 50. — ⁹ 2° 2°, qu. 189, art. 6.

aliter.... subveniri non possit, non licet filii.... religionem intrare. Secus autem dicit, si parentes filiorum obsequio non multum indigeant. — Hinc dicunt Sanchez¹, Lessius²; Salmant.³ cum Suarez, Peyrino, Palao, Bonacina et communi, quod filius nequit ingredi religionem, relinquendo parentes in necessitate sive extrema sive gravi (non autem communis), etiamsi filius votum religionis emiserit. Secus autem, si necessitas sit communis, aut si illi tantum aliqualem patientur status diminutionem; ut videtur docere S. Thomas⁴, ubi: *Si sine ejus obsequio parentes nullo modo vivere possunt, sic tenetur eis servire, et alia opera perfectio- nis praetermittere...* *Si vero sine ejus obsequio possunt aliqualiter sustentari, non autem honorifice, non propter hoc tenetur opera perfectionis dimittere.*

67. — Hoc dicendum de filiis nondum in religione professis. Sed magna Quaestio est: *an, parentibus egestate pressis, filius jam professus teneatur egredi ut eis subveniat?*

In necessitate extrema, certum est teneri. Dicunt tamen Salmant.⁵ quod hoc non procedit, si filius e claustrorum possit subvenire quin egrediatur; nec si patris necessitas non sit evidens, et praelatus licentiam neget, judicans necessitatem non esse talem: quia in dubio standum est judicio superioris.

At Dubium majus est, *si necessitas parentum sit evidens, sed tantum gravis.*

— Adest triplex sententia:

Prima dicit teneri filium egredi; quia per votum non exstinguitur obligatio naturalis filii erga parentes. — Ita Henricus de Gandavo, Corduba, etc., apud Salmant.⁶

Necessitas extrema parentum obligat professum ad egrediendum.

Limitatio.

Necessitas parentum gravis obligat ad egrediendum juxta alios.

¹ Decal., lib. 4, cap. 20, n. 8. — ² Lib. 2, cap. 41, n. 34. — ³ Tr. 15, cap. 8, n. 58. — ⁴ Suar., de Relig., tr. 7, lib. 5, cap. 5, n. 11 et seqq. — ⁵ Peyrin., tom. 2, qu. 3, cap. 1, n. 69. — ⁶ Palau., tr. 16, disp. 1, punct. 7, § 5, n. 5. — ⁷ Bonac., de 4º Praec. decal., punct. 5, num. 4. — ⁸ Quodlib. 10, art. 9, corp. — ⁹ Tr. 24, de 4º Praec., num. 11. — ¹⁰ Henr. de Gandavo, Quodlib. 6, qu. 19. — ¹¹ Corduba, Exposit. super regulam FF. Minor., cap. 2, qu. 6, post 4 opin., concl. 3. — ¹² Tr. 24, num. 12. — ¹³ Part. 8, de 4º Praec., confer. 19, de Oblig. pietatis, n. 552. — ¹⁴ Less., lib. 2, cap. 41, dub. 3, num. 34.

Secunda sententia distinguit, et dicit quod si necessitas parentum antecedit professionem, filius tenetur egredi; quia obligatio jam contracta non exstinguitur per professionem. Secus, si professionem subsequitur. Ita valde probabiliter Elbel⁷ cum Lessio, etc.; Toletus⁸; et Navarrus, Suarez, Silvester, etc., apud Salmant.⁹

Tertia sententia probabilior, docet in tali casu non teneri nec posse filium egredi sine licentia, sive necessitas parentum praecedat professionem, sive non. — Et probatur ex D. Thoma¹⁰, ubi ait: *Ille vero qui jam est in religione professus, reputatur jam quasi mortuus mundo; unde non debet occasione sustentationis parentum exire claustrum.* Tenetur tamen, salva sui praelati obedientia et suaे religionis statu, media adhibere, quibus ejus parentibus subveniatur. — Probatur inde ratione. Quia, sicut filius conjugatus non tenetur relinquere uxorem, et adire parentes ut eos alat, sive necessitas matrimonium praecedat sive non; quia jam statum suscepit, in quo tenetur magis adhaerere uxori quam parentibus: sic neque religiosus tenetur claustrum deserere ad subveniendum parentibus. — Ita cum Busenbaum (de quarto Praec., vide Lib. III, n. 335, in fine, ad 5), S. Thomas¹¹; Sanchez¹² cum Cajetano, S. Antonino, Armilla, Tabiena, etc.; Bonacina¹³; Salmant.¹⁴ cum Fagundez¹⁵, Bordono, Rodriguez¹⁶, etc.

Nota hic obiter decretum SS. nostri P. Benedicti XIV, incipiens *Pontificia*, editum die 27 Maji 1746, ubi praecipitur quod regulares extra claustra degentes (sicut et in civilibus) sint subjecti Ordinario, qui eos etiam corrigere debet.

¹⁵ Si filius. — ¹⁶ Lib. 5, cap. 1, num. 5. — ¹⁷ Navar., Man., cap. 14, num. 14. — ¹⁸ Suar., de Relig., tr. 7, lib. 6, cap. 9, n. 9, 16 et seqq. — ¹⁹ Silvest., v. Religio VI, qu. 9. — ²⁰ Loc. cit., n. 18. — ²¹ 2º 2º, qu. 101, art. 4, ad 4. — ²² Loc. cit.; et Quodlib. 8, art. 16, et Quodlib. 10, art. 9. — ²³ Decal., lib. 4, cap. 20, n. 17. — ²⁴ Cajetan., in 2º 2º, qu. 101, art. 4, ad 4. — ²⁵ S. Anton., part. 8, tit. 16, cap. 2, § 1. — ²⁶ Armilla, v. Pietas. — ²⁷ Tabiena, v. Pietas, num. 8. — ²⁸ Disp. 6, de 4º Praec., qu. unic., punct. 6, n. 7. — ²⁹ Tr. 24, n. 14. — ³⁰ Bordone, de Profess. regulari, cap. 3, n. 141 et 142.

67. — ^{a)} Fagundez male ex parte citatur a Salmant.; nam, in Decal., lib. 4, cap. 2, n. 27, negat quidem teneri religiosum e claustrorum egredi; asserit tamen exire posse, « prae-

dicta facultate petita et non obtenta ». — Rodriguez pariter non satis accurate a Salmant. adducitur; negat enim solum in Quaest. regulari., tom. 2, qu. 57, art. 3, teneri eum exire.

Valde probabiliter distingendum est.

Probabiliter profes- sus nequit egredi.

68. - Quaeritur inde: an peccent filii religionem ingredientes, invitis aut insciis parentibus?

Dixit Lutherus (ut refert Bellarminus¹⁾) peccare filios, intrando in religionem sine parentum consensu; cum teneantur ipsis in omnibus obedire. — Sed hoc reprobatum fuit a concilio Toletano X, ubi² omnino concessum fuit filiis religionem suscipere sine genitorum licentia, modo annos pubertatis compleverint: *Parentibus (verbis concilii).... filios suos religioni contradere, non amplius quam ad decimum quartum aetatis eorum annum licentia poterit esse.* Postea vero, an cum voluntate parentum, an suae devotionis sit solitarium votum, erit filiis licitum religionis assumere cultum. Idem sancitum fuit per concilium Triburicense³. — Idem docuerunt S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Bernardus, S. Thomas et alii, cum S. Joanne Chrysostomo, qui generaliter loquendo scripsit: *Cum spiritualem (salutem) impediunt parentes, ne cognoscendi quidem sunt.*

Hinc communiter docent DD., non teneri filium religionem omittere causa vitudi scandala parentum. Ita S. Thomas⁴; Palaus^{a)} cum Suarez^{a)}, Vasquez^{a)}, etc.; Sporer^{b)} cum Valentia; Salmant.^{b)} cum Cano^{b)}, Ledesma^{b)}, Hurtado^{b)}, etc. —

Luther., de Votis monast., Ad patrem dedicatio. — ¹ *Controv. de Monachis*, lib. 2, cap. 86. — ² Cap. 6; celebratum est anno 666; cfr. Labbe, tom. 7, col. 476. — ³ *Can. 24*; celebratum est anno 896; cfr. Labbe, tom. 11, col. 642. — *S. Ambros.*, lib. de Virginitate, cap. 8, n. 18. — *S. Hieronym.*, epist. 14, ad Heliodor., n. 2; et epist. 117, de suspecto Contuberni., n. 4; apud Migne, Patrol. lat., tom. 22, col. 847 et 968. — *S. Augustin.*, epist. 248, ad Laetum, n. 7; Migne, Patrol. lat., tom. 33, col. 1057. — *S. Bernard.*, epist. 111, ex

Quamvis autem praefati auctores advertant, debere filium eo casu aliquantulum exspectare, donec parentes moneantur de eorum obligatione; immo, si ipse facile et tuto possit ipsorum consensum obtinere, par esse ut non discedat sine parentum benedictione: hoc tamen intelligendum (ut mox videbimus), nisi probabile sit periculum quod parentes injuste illi impediant executionem suae vocations. Ideo ut plurimum in praxi filii excusantur, si insciis parentibus domum relinquent.

Certum est quod circa status electionem non tenemus genitoribus parere; ut docet communis sententia doctorum cum S. Thoma^{c)}, qui ait: *Non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire, de matrimonio contrahendo vel virginitate servanda, aut aliquo alio hujusmodi.*

Dubium igitur fit: *an filius teneatur in his consulere parentes, ut ab ipsis rectum consilium accipiat?*

Quoad statum *conjugalem*, Sanchez^{d)} cum Covarruvias^{e)} et aliis, censem teneri filium parentes consulere; quia in tali negotio ipsi majorem experientiam quam juvenes habent. — Sed adhuc circa matrimonia, Castropalaus, Herincx et Salmant. cum aliis, auctoritati S. Thomae innixi (vide *de Matrim.*, Lib. VI, n. 849,

persona Eliae monachi ad parentes, n. 1; Migne, Patrol. lat., tom. 182, col. 263. — *S. Thom.*, in 4, dist. 38, qu. 2, art. 4, solut. 2, ad 2. — *S. Joan. Chrysost.*, homil. 85, in Joan., n. 2; cfr. Migne, Patrol. graeco lat., tom. 59, col. 462. — ^{f)} Loc. cit. — ^{g)} Tr. 5, cap. 1, n. 81. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 8, qu. 18, punct. 4, 9° regula, § *Tertio sequitur et seqq.* — ^{h)} 2° 2°, qu. 104, art. 5, corp. — ⁱ⁾ *De Matrim.*, lib. 4, disp. 28, n. 10. — *Castropal.*, tr. 28, disp. 2, punct. 12, n. 11. — *Herincx*, de Matr., disp. 8, n. 8. — *Salmant.*, tr. 9, de Matr., cap. 6, n. 22.

68. - a) Palaus, tr. 6, disp. 6, punct. 16, n. 6, in universum negat omittenda esse consilii opera propter scandalum aliorum. — Idemque tenet Vasquez, *opusc. de Scandalo*, art. 8, dub. 2, n. 21. — Suarez autem, *de Carit.*, disp. 10, sect. 3, n. 8, dicit opera consilii aliquando propter scandalum esse omittenda.

b) Salmant., tr. 21, cap. 8, n. 87, asserunt differenda interdum esse bona spiritualia non necessaria ad salutem, propter scandalum, ubi periculum non imminet, quounque redditia ratione scandalum cesseret. Non tamen allegant auctores pro hac sententia, sed pro quadam corollario: omittenda scilicet quandoque esse praecpta propter scandalum: quod revera

In eligendo
statu non
obedien-
dum paren-
tibus.

In eligendo
statu conju-
gali, paren-
tes consu-
lendi.

tenant Cano, *Select. de Poenit.*, part. 6, v. In tertio principali argum.; Petrus de Ledesma, in *Sum.*, part. 2, tr. 4, cap. 5, concl. 9; Petrus Hurtadus, *de Virtut. theol.*, disp. 173, sect. 20, § 256 et seqq., et § 262 et seqq. — Hurtadus tamen, sect. 21, n. 273, de ingressu in religionem disputans, negat tum exspectandum esse ad docendum patrem, tum differendum esse propter ejus scandalum.

c) Covarruvias a Sanchez adducitur, quasi dicat honestum esse, ut filiae parentum consensum ad matrimonium requirant; nemini tamen injuriam facere, si nubant absque patris licentia. Et ita sane docet Covarruvias, *de Matrim.*, part. 2, cap. 3, § 8, n. 1, v. Honestum, et n. 5.

v. *Tertia sententia*), excusant a culpa gravi filium, insciis parentibus matrimonium contrahentem.

In eligendo religioso statu, non expedit eos consulere.

Quidquid tamen sit de hoc, recte dicit Pater Pinamonti in aureo Libello, cui titulus: *La vocazione vittoriosa, cap. 3*, quod circa electionem *status religiosi*, nec tenentur, nec expedit quod filii consilium genitorum expertant. Quia in hoc non tantum ipsi nullam experientiam habent, sed etiam quia parentes ob proprium commodum mutantur in hostes; ut ait S. Thomas¹, loquens de vocatione religiosa: *Frequenter amici carnales adversantur profectui spirituali*. Etenim frequentius parentes malunt filios perire cum eis, quam salvare sine eis, ut dicit S. Bernardus². Unde exclamat: *O durum patrem, o saevam matrem! O parentes crudeles et impios! immo non parentes, sed peremptores; quorum dolor salus pignoris! quorum consolatio mors filii est*. — Hinc sic advertit Porrecta, apud S. Thomam³: *Si... vult Dominus, animam a se ad se vocatam oblivisci... patrem domumque patris ejus, suggerit utique per hoc, quod vocatus ab ipso.... ad religionem..., non debet suorum carnalium.... consilium interponere talis vocationis exsecutioni*. Et S. Cyriillus, apud eundem S. Thomam⁴, explicans illud: *Nemo mittens manum suam ad aratum, et respiciens retro, aptus est regno Dei* (Luc. ix, 62), inquit: *Aspicit.... retro, qui dilationem quaerit.... cum propinquis conferendi*. — Ideo S. Thomas⁵ absolute vocatos animadvertisit, ut diligenter caveant ne de sua vocatione consilium a parentibus accipient: *Ab hoc consilio primo quidem amovendi sunt carnis propinquai; dicitur enim: Causam tuam tracta cum amico tuo... Propinquai autem carnis in hoc proposito amici non sunt, sed potius inimici; secundum illud quod habetur Micheae, vii: Inimici hominis domestici ejus*.

¹ 2^a 2°, qu. 189, art. 10, ad 2. — ² Epist. 111, num. 2; Migne, Patrol. lat., tom. 182, col. 254. — ³ In 2^a 2°, qu. 189, art. 10, append. — S. Cyrill. Alex., in Luc., cap. 9, i. f.; cfr. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 72, col. 668. — ⁴ Loc. cit.

Ex his omnibus concluditur, non solum non peccare filios religionem assumentes, parentibus inconsultis; sed ordinarie loquendo, valde errare si participes eos faciant de sua vocatione, ob periculum cui se exponunt se ab illa averti. Et hoc utique confirmatur ab exemplo tot Sanctorum, quorum discessus, parentibus insciis aut invitis, Deus etiam miraculis approbavit et benedixit. Idemque sentit doctus Pater Elbel⁶, dicens: *Si filius se sentiat a Deo vocatum, v. g. ad statum clericalem aut religiosum, simulque advertat parentes id aegre laturos, et ex carnali affectu altiusse futilibus motivis sese opposituros, etc., non tenetur eos... consulere; quin consultius aget rem totam celando parentibus..., veluti haud obscure nobis innuit Salvator noster, dum, Matth. VIII, discipulum reprehendit, eo quod noluerit, intuitu patris sepeliendi, Christum vocantem illico sequi*.

An autem peccent graviter parentes avertentes filios a religione? — Vide infra, n. 77.

69. — E converso docet S. Thomas⁷, non licere parentibus religionem intrare, non solum cum filios in necessitate gravi relinquere deberent, sed etiam si omnino praetermittere deberent eorum curam, *id est, non proviso* (sunt verba S. Doctoris) *qualiter educari possint*. — Hoc tamen intelligitur, ut dicunt Salmant.⁸ cum Suarez, Palao⁹, Pellizzario, de filiis non emancipatis, quos parentes nequeunt in saeculo relinquere, quin eis provideant de necessariis tam ad sustentationem quam ad instructionem morum. Secus autem de filiis emancipatis, quos parentes, ordinarie loquendo, nec alere nec instruere amplius tenentur, nisi filii per accidens gravi necessitate laborent.

70. — Fratres autem et sorores non licet deserere in necessitate extrema. Sed licet in gravi; quamvis ratione caritatis

Parentes, quando pos-
sent religio-
nem ingre-
di.

Fratres
et sorores
extreme in-
digentes,
non relin-
quendi.

ad 2. — ⁵ Opusc. 17, cap. 9, v. f. — ⁶ Part. 3, de 4° Pracc., confer. 19, de Oblig. pietatis, n. 586. — ⁷ 2^a 2°, qu. 189, art. 6. — ⁸ Tr. 15, de Statu relig., cap. 8, n. 52. — ⁹ Smaar., de Relig., tr. 7, lib. 5, cap. 6, n. 1 et 2. — *Pellizzario*, tr. 2, cap. 4, n. 48.

69. — ^a) Palaus, quamvis a Salmant. hic revera citetur, haec tantum, *tr. 16, disp. 1, punct. 7, § 5, n. 11*, scribit: « Quae dicta sunt

de obligatione filii comparatione parentis, di-
cenda sunt efficacius de parente comparatione
filii in gravi necessitate existentis. Quia parens

Quid, si
graviter in-
digeant.

posset quis differre et etiam omittere statum religionis ad subveniendum fratribus graviter indigentibus. Si vero votum habeat religionis, in tali casu non posset differre per longum tempus sine dispensatione. — Ita Salmant.^{a)} cum Sanchez^{b)}, Suarez^{c)}, Palao^{d)}, Azor^{e)}, Pellizzario^{f)}, Bonacina^{g)}.

Gerson., opusc. *An hiceat debitis gravato intrare religionem.* — *Palaus*, tr. 16, disp. 1, punct. 7, § 4, n. 7. *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 6, punct. 7, v. *Praeter has.* — *Regin.*,

Aere gra-
vatus, Juxta
alios, ne
quit ingredi
religionem.

71. — Quaeritur inde: *an debitor aere alieno gravatus possit religionem ingredi?* — Adsunt tres sententiae:

Prima sententia cum Gersonio, Palao, Valentia, Suarez^{a)}, Reginaldo, Molina, Bonacina, etc., apud Salmant.¹, et Holzmann², absolute negat. — Quia hoc esset contra naturale praeceptum justitiae, lu-

lib. 10, n. 256. — *Molina*, de Just. et Jure, tract. 2, disp. 788, concl. 1. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., qu. ult., punct. 2, § 1, n. 1. — ¹ Tr. 18, cap. 1, n. 289. — ² De Restit., n. 518.

jure naturali debet filium alere et sustentare... Immo non solum tempore necessitatis, sed ante ipsam providere debet, ne filio necessaria in educatione desint ».

70. — ^{a)} Salmant., tr. 15, cap. 3, n. 54, haec dicunt de fratribus et sororibus, qui non amplius sub parentum cura vivunt; et negant propter horum gravem necessitatem differendum esse, tametsi differri possit et etiam omitti ingressus in religionem. Si vero quis votum religionis habeat, negant eum posse omittere absque dispensatione; bene tamen differre posse ajunt. Et auctores citant, praetermissio Bonacina.

^{b)} Sanchez, *Decal.*, lib. 4, cap. 20, n. 29, cum Salmant. consentit, casu quo ille non habeat religionis votum. Si autem habeat, ita distinguit: Si tempus non sit praefinitum executioni, necessitatem gravem fratrum aut sororum, justam praebere causam differendi, n. 31; si praefixum sit tempus, necessitatem magnam sororum, quae eis periculum impudicitiae afferat, justam pariter esse causam differendi, n. 32; at crita id periculum, sicut pro magna fratrum necessitate, negat se audere id concedere; esse tamen justam, n. 33, causam dispensandi in dilatione.

^{c)} Suarez, *de Religione*, tr. 7, lib. 5, cap. 6, n. 4, concedit posse eo casu differre vel omittere, non tamen teneri ad exspectandum longo tempore. Quod si votum ingrediendi habeat, esse justam causam dispensationis, sine qua non licet praetermittere, n. 5. — Idemque tenet Pellizzarius, tr. 2, cap. 4, n. 44 et 45.

^{d)} Palaus, tr. 16, disp. 1, punct. 7, § 5, n. 12, casu quo votum non adsit, cum Suarez consentit. Si autem votum adsit, scribit, n. 13: « Ob nullam fratrum vel sororum gravem necessitatem differri posse propria auctoritate votum pro determinato tempore factum... Si autem votum absque ulla temporis determinatione emissum est..., ex necessitate fratrum et a fortiori sororum extendi tempus obligationis potest, pro eo prudentis arbitrio. Unum tamen est omnino certum: supradictam fratrum necessitatem praestare sufficientem causam dispensationis concedendae ».

^{e)} Azor, part. 1, lib. 12, cap. 1, qu. 8, a Salmant. citat, negat pro fratrum necessitate

omittendum esse religionis ingressum; pro sororum vero necessitate, si periculum impudicitiae incurrit, ait caritatem suadere, ut earum pudicitiae consulatur, sive committendo eas alicui fidae et honestae personae, sive ingressum ad tempus differendo. At, part. 2, lib. 2, cap. 40, qu. 8, negat differendum esse propter gravem necessitatem fratrum vel sororum, « nisi forte propter alias circumstantias sit necessitas valde gravis »; differendum autem propter necessitatem extremam vel quasi extremam; et eodem casu posse differre, si votum ingrediendi habeat.

^{f)} Bonacina a Salmant. non citatur, et dicit, *de Praec. decal.*, disp. 6, punct. 5, n. 4: « Propter fratrum, sororum... necessitatem non extremam, sed tantummodo gravem, non teneri sub mortali a religione abstinere ».

71. — ^{a)} Suarez, tr. 7, lib. 5, cap. 7, n. 12, ex parte tenet secundam sententiam, quam scilicet S. Alphonsus infra probabiliorem judicat; scribit enim: « Prima... [opinio, quae hic exponitur] in rigore juris videtur vera, si tamen cum debito moderamine judicio viri prudentis accipiatur... Considerando... id quod est per se, videtur pro regula statuendum, ut debitum justitiae solvatur, si moraliter potest, priusquam per ingressum religionis homo fiat inhabilis ad illud solvendum. Quod etiam in debito pecuniae verum habet, quia hoc debitum in conscientia etiam cadit in ipsam personam: unde si non possit statim solvere, tenetur quamprimum possit; et licet actu non habeat, si habet in spe et potentia proxima, tenetur suam industriam adhibere ut solvat... Hoc autem ita moderandum est, ut necesse sit spem illam solvendi debitum esse moraliter certam; nam propter spem dubiam non debet quis obligari cum tanto onere ». Addit tamen non esse obligandum ad exercendam mercaturam, neque artes viliores aut sibi indecentes, neque ad mendicandum; deinde sic pergit: « Unde si aliter non posset solvere, censeretur simpliciter impotens; si tamen aliunde sit certa spes solvendi ordinaria industria, et decenti ac honesta actione, non video cur propter solam temporis dilationem admittenda sit excusatio per se loquendo: quod ideo addo, quia si interveniat speciale

crum spirituale quaerere cum damno creditoris, cui debitor ex justitia solvere tenetur.

Juxta alios, distinguendum.

Secunda sententia, quam tenent Sanchez¹ cum Majore², Navarro, Azor, et Salmant.³, distinguit. Et dicit quod si debitor in saeculo manens, brevi tempore probabiliter et sine magna difficultate acquirere sua industria possit quod debet, vel notabilem debiti partem ut solvat; tunc tenetur exspectare. Secus, si diu exspectare deberet, vel si sine notabili difficultate satisfacere non posset. — Quale autem tempus censendum sit breve? Major putat triennium; Sanchez autem cum Navarro, biennium.

Juxta alios, potest statim ingredi.

Tertia vero sententia absolute docet debitorem statim posse religionem ingredi, bona sua creditori cedendo. — Hanc tenet S. Thomas⁴; et eum sequuntur S. Antoninus, Silvester, Cajetanus, Paludanus, Tabiena, Angelus, Armilla, Aragon, etc., apud Sanchez⁵; ac probabilem putat S. Et hoc, etiamsi solutio promissa fuerit cum juramento; ut notant⁶ S. Antoninus, Silvester, Tabiena et S. — Ratio S. Thomae haec est: *Propter pecuniam... persona liberi hominis secundum jura civilia non obligatur, sed solum res: quia persona liberi hominis superat omnem aestimationem pecuniae. Unde licet potest, exhibitis rebus suis, religionem intrare; nec tenetur in saeculo remanere, ut procuret unde debitum reddat.*

Rationem hanc rejicit Sanchez⁶ cum Medina, dicens non esse verum quod per-

¹ Decal., lib. 4, cap. 19, num. 8. — *Navar.*, de Regular., comment. 1, num. 8, v. *Ad primum*, v. *Ad secundum*, et v. *Concludendum itaque*. *Azor*, part. 1, lib. 12, cap. 1, qu. 5. — ² Tr. 13, cap. 1, n. 287 et 290. — *Major*, in 4, dist. 38, qu. 17, concl. 3. — *Sanct.*, loc. cit., num. 8. — *Navar.*, de Regular., comment. 1, n. 8, v. *Quinto*. — ³ 2°, qu. 189, art. 6, ad 3. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 11, cap. 2, § 1, v. f.; et part. 3, tit. 16, cap. 2, § 3. — *Silvest.*, v. *Religio II*, qu. 4. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 189, art. 6, ad 3, i. f. — *Paludan.*, in 4, dist. 38, qu. 8, art. 2, concl. 3, (n. 15.)

periculum propriae animae, ratione illius excusabitur».

⁶) *Major*, in 4, dist. 38, qu. 17, concl. 3, prius membrum distinctionis habet, dicens: «Sortes cedendo bonis suis, quae praecise valent centum scuta, et debendo ducenta Platonii, quae Plato non remittit nec remittere tenetur; quae potest solvere manens in saeculo [labore, haereditate, dono, vel alia justa

sona debitoris non sit creditoribus obligata; alias, ait, inique debitor carens bonis in carcerem a judice detruderetur. — Sed respondet quod obligatio personalis quae inest debitori, non jam est ratione personae, sed ratione bonorum; ut docet S. Thomas⁷, et prout certum asserunt Salmant.⁸). Unde, supposito quod debitor in saeculo maneat, et liber potensque sit bona acquirere, bene remanet sua persona obstricta ad bona acquirenda, cum possit sine magno sui detrimento; et tunc remanet obligata persona debitoris, non jam directe ratione sui, sed indirecte ratione bonorum ad quae acquirenda potens est: cum teneatur tunc non solum dare quae habet, sed etiam procurare possibilitatem solvendi, dum potest acquirere sine magno damno suae libertatis. Secus tamen dicendum, supposito quod velit saeculum relinquere, et Deo se totum dicare in religione, ubi impotens redditur ad solvendum; tunc enim liberam habet personam, ut de ea in Dei obsequium disponere possit: et quoad debitum solvendum, sufficit si omnia sua bona creditoribus cedat. Alias, si in saeculo manere teneretur, esset directe et per se obligata persona debitoris ob pecuniam debitam: quod absolute negatur; quia libertas hominis omnem aestimationem pecuniae excedit, ut loquitur supra S. Thomas. — Adde (et sic respondet rationi primae sententiae) quod praeciput naturale non obligat quando debitor nequit satisfacere, nisi cum tanto detimento suae libertatis, et cum onere

Explicatur ratio S. Thomae.

Respondeatur ratione primae sententiae.

Tabiena, v. *Religio*, n. 12, qu. 11. — *Angel.*, v. *Religiosus*, n. 6. — *Armilla*, v. *Religio*, num. 5. — *Aragon*, in 2° 2°, qu. 62, art. 8, caus. 8 excusans a restitut.; et qu. 88, art. 12, v. *In solut. ad 1 argum.* — ⁴ Decal., lib. 4, cap. 19, n. 7. — *S. Anton.*, v. *Religio*, n. 1, in edit. genuina. — ⁵ Apud *Sanchez*, loc. cit. — *S. Anton.*, part. 3, tit. 16, cap. 2, § 3. — *Silvest.*, v. *Religio II*, qu. 4. — *Tabiena*, v. *Religio*, n. 12, i. f. — *S. Anton.*, v. *Religio*, n. 1, edit. genuina. — ⁶ Decal., lib. 4, cap. 19, n. 7. — *Joan. Medina*, Cod. de Rest., qu. 8, caus. 8, v. *Ad argumenta*. — ⁷ 2° 2°, qu. 189, art. 6, ad 3.

via», ut explicat in resp. ad object.] in duabus vel tribus annis, male agit religionem profitendo».

⁸) *Salmant.*, tr. 13, cap. 1, n. 224, id innunt, dicentes creditores personales eos esse, «qui solam personam debitoris obligatam habent, non vero ejus bona nisi indirecte, quia non habent hypothecam aut pignus in illis, sed solum actionem habent adversus

subeundi, in saeculo manendo, periculum aeternae salutis; nemo enim in contractu cum hoc onere praesumitur velle se obligare. Et sicut quis non tenetur in saeculo manere ad servandam promissionem matrimonii (nisi per eam copulam extorsebit); ita nec etiam qui debitum contraxit. Et hoc, etiamsi debitum sit ex delicto, ut tenent Salmant.¹ cum aliis; quia pariter iste debitor non est obstrictus cum tanto onere, ut religionis meliori statu privari debeat.

Hae tres sententiae sunt omnes probabiles. — Sed probabilior^{d)} mihi videtur secunda: modo ex illa brevi mansione in saeculo non immineat probabile periculum incidendi in peccata, vel amittendi vocationem ad religionem.

Conveniunt autem DD. ad dicendum quod praedicta quaestio currit, cum debita sunt certa. — At si incerta sint, procul dubio statim debitor religionem ingredi potest. Quia, cum obligatio elargiendi debita incerta pauperibus non sit ex justitia et jure naturali, sed ex pietate et jure ecclesiastico (ut probant Salmant.² cum Lessio, Vasquez, Bañez, Villalobos, Ledesma, etc., contra alios): ideo bene talis debitor potest, omissa restitutione, religionem petere; cum nihil sit tam pium, quam se suaque omnia Deo in religione dicare. — Ita Sanchez³; Lugo, Suarez, Palau, etc. cum Salmant.⁴.

Advertendum tamen quod haec locum habent de jure naturali. — At Sixtus V, per bullam datam anno 1587, reddit inhabiles ad religionem debitores qui dilapidaverunt sua bona, vel qui deponere de-

Tres opinio-
nes pro-
babiles; se-
cunda, pro-
babilior sub
modo.

Debita in-
certa non
prohibent
abingressu.

Decreta
pontificia
de aere a-
lienogra-
tia.

¹ Tr. 18, cap. 1, n. 290. — ² Loc. cit., n. 211. — *Less.*, lib. 2, cap. 14, dub. 6, a n. 35. — *Vasq.*, opusc. de Restitu., cap. 5, § 4, a n. 7. — *Bañez*, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, dub. 7. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 18, n. 7. — *Petr. de Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 12, post concl. 5, dub. 1. — ³ *Decal.*, lib. 4, cap. 19, num. 4. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 21, n. 62. — *Suar.*, de Relig., tr. 7, lib. 5, cap. 7, n. 1. — *Palau*, tr. 16, disp. 1, punct. 7, § 4, n. 2. — ⁴ Loc. cit., n. 286. — *Sixtus V*, bullia *Cum de omnibus*, de die 26 Novembr. 1587, § 4; in Bullar. Rom. Mainardi. — *Clemens VIII*, breve *In suprema*, de die 2 April. 1602, § 3; in Bullar. Rom.

personam, ut ex ejus bonis, ea sibi quae debentur, persolvantur».

^{d)} Scilicet paulo probabilior, ut expresse dicit B. Doctor in 6^a editione operis *Istruzione e Pratica*, cap. 13, n. 27: «Pare al quanto più probabile».

bent rationes, antequam debita solverint aut rationes reddiderint. Et licet Clemens VIII inhabilitatem abstulerit, reliquit tamen prohibitionem. — Hoc vero intelligendum, ait Croix⁵ cum Sanchez, Dicastillo et Illsung, de iis qui aliter non possunt satisfacere, nisi in saeculo manendo, et a quibus sperari potest solutio; item si magna sint debita, superantia facultates proprias, cum dicatur in bulla: *ingenti aere alieno* gravatis. — Praeterea dicit Croix cum Sanchez et Dicastillo, hoc non procedere pro monialibus, nec pro equitibus ordinum militarium; quia hi in odiosis non comprehenduntur nomine religiosorum. — Insuper, neque pro iis qui gravantur debitis tantum incertis; nec pro iis qui sine culpa gravi inciderunt in impotentiam (nam bulla est tantum pro dilapidatoribus, ut notat Croix⁶ cum Dicastillo); nec pro debtoribus ratione donationis. Croix cum Sanchez. — Praeceptum autem de reddendis rationibus intelligitur de rationibus valde litigiosis, intricatis, fraudulentis, daturis causam litibus. Croix cum Dicastillo et Illsung.

Si vero quis debitis gravatus jam religionem professus fuerit, valet professio; ut Croix⁷. — Nec praelatus tenetur tunc de justitia licentiam ei dare ad laborandum ut satisfaciat. Croix⁸ cum Lugo et Navarro⁹. Tenetur tamen ex caritate, si nullum inconveniens obstaret.

72. — « Resp. II°. Qui vovit religionem tenetur ingredi secundum sequentes regulas:

« 1°. Non tenetur, immo nec potest licite ingredi ordinem in quo collapsa est

Mainardi. — ⁵ Lib. 3, part. 2, num. 444. — *Sanct.*, *Decal.*, lib. 4, cap. 19, num. 24 et seqq. — *Dicast.*, de Just., lib. 2, tr. 2, disp. 10, dub. 8, n. 143 et 144. — *Ills.*, tr. 4, disp. 3, n. 275. — *Croix*, loc. cit., n. 444. — *Sanct.*, loc. cit., n. 22 et 23. — *Dicast.*, loc. cit., n. 140 et seqq. — ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 444. — *Dicast.*, de Just., lib. 2, tr. 2, disp. 10, dub. 8, n. 147. — *Croix*, loc. cit. — *Sanct.*, lib. 4, cap. 19, n. 28. — *Croix*, loc. cit. — *Dicast.*, loc. cit., n. 158. — *Ills.*, tr. 4, disp. 3, n. 280. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 444. — ⁸ Loc. cit., num. 450. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 21, num. 82, v. *Ultima*.

Quomo-
do intelli-
genda.

Professio-
gravati de-
bitis valet.

Ad quid
te ne atri-
tunc prae-
latus.

Regulae
sequendae
voventi re-
ligionem.

⁵) Navarrus a Croix non diligenter allegatus est; nam, *de Regulari, comment. 2*, n. 42, haec scribit: «Immo et si opus fuerit, superiorum debere sibi facere facultatem sic laborandi, etiam multis horis deputatis ad divina vel alia officia monasterii, quatenus

« disciplina regularis » : [Intellige, quoad observantias principaliores; ut Salmant.¹] « idque, ob periculum perversio[n]is. — « Laymann².

« 2°. Qui vovit laxiorem licite ingreditur strictiorem; non tamen contra, quia minus praestaret quam promisit. — « Quod si tamen profiteatur in laxiore, valida est professio, et liberatur a voto strictiorem ingrediendi. Ratio, quia votum solemne, quo fit personae traditio et religioni jus in personam acquiritur, derogat priori voto simplici, per quod nullum tale jus religioni strictiori erat acquisitum. — Laymann³ ex S. Thoma, etc.

« 3°. Is qui vovit experiri religionem strictiorem, potest id commutare in votum profitandi et perseverandi in laxiore. Ratio, quia hoc melius est. — « Laymann⁴ ex Sanchez, etc. ».

Communiter DD. dicunt quod si quis voverit religionem ingredi, non tenetur eam quaerere extra propriam nationem vel provinciam: vide Salmant.⁵ — Femina vero quae vovit religionem, non tenetur quaerere monasterium extra patriam, et longe a suis; ut ajunt Palaus⁶, Toletus⁷; et Salmant.⁸ cum Garcia⁹, etc. Ratio, quia regulariter non censentur feminae religionem voventes ad id se obligare; cum hoc gravem et novam involvat difficultatem. Ob quam Toletus⁸ et Garcia, ibid.⁹, excusant etiam viros votum religionis habentes.

Quaeritur 1°. *An is qui voverit religionem, et semel legitimate repellatur ab*

Vovens religionem, ubinam tenetur ingredi.

Vovens religionem et ab ea semel repulsus:

¹ Tr. 15, de Statu relig., cap. 2, n. 8. — ² Lib. 4, tr. 5, cap. 6, n. 5. — ³ Loc. cit., n. 6. — S. Thom., 2^a 2^a, qu. 189, art. 8, ad 3. — ⁴ Loc. cit., num. 7. — Sanchez, Decal., lib. 4, cap. 16, n. 18. — ⁵ Tr. 15, cap. 2, n. 8. — ⁶ Tr. 16, disp. 1, punct. 8, n. 6. — ⁷ Loc. cit., n. 8. — ⁸ Lib. 4, cap. 17, n. 6. — ⁹ Garcia, Politic. regul., tr. 2, diff. 1, dub. 7, n. 4. — Apud Salmant., tr. 15, cap. 2, n. 8. — ¹⁰ Lib. 4, tr. 5, cap. 6, n. 4. — ¹¹ Disp. 4, de 2^a Praec., qu. 2, punct. 5, § 6, n. 11. —

posset honeste illum ab eis excusare per praedicta, et quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum».

72. — ^{a)} Toletus, lib. 4, cap. 17, n. 6; Garcia, Politic. regul., tr. 2, diff. 1, dub. 7, n. 4, haec asserunt de quocumque, sive viro sive muliere, qui religionem voverit, ut notat ipse S. Alphonsus inferius.

^{b)} Garcia, loc. cit., n. 14, hanc sententiam exponit, neque eam reprobavit.

ea, teneatur iterum ingredi, si monasterium postmodum velit eum admittere?

Prima sententia affirmat; eamque tenent Laymann¹⁰, Bonacina¹¹; et Sanchez¹² cum Abulensi. — Ratio, quia votum non est factum in favorem religionis, sed in Dei obsequium; unde licet illa cedat juri suo nolendo eum admittere, non ideo tamen vovens liberatur a sua obligatione.

Secunda vero sententia negat: quam tenent Palaus¹³, Lessius¹⁴, Suarez¹⁵; et Salmant.¹⁶ cum Aragon, Pellizzario, Garcia¹⁷, Diana et Bartholom. a S. Fausto. Ratio, quia tale votum, quamvis emissum in honorem Dei, censetur tamen factum sub conditione: *si non repellar*; ergo, conditione non impleta, extinguitur obligatio. — Huic objicit Bonacina, nullam conditionem reddere votum conditionale, nisi explicite apponatur. Sed haec objectio non videtur subsistere; non raro enim in promissionibus conditio implicite apposita promittentes deobligat (juxta dicta Lib. III, n. 720, v. Notandum).

Caeterum in hac quaestione probabilius mihi videtur dicendum quod si talis vovens habeat probabilem spem se fore in posterum recipiendum, non liberatur a voto; secus, si nulla probabilis spes appareat.

Quaeritur 2°. *An qui simpliciter religionem voverit peccet mortaliter, si post ingressum sine causa ab illa egreditur?*

Prima sententia negat. Et hanc tenent Bonacina¹⁷; et Sotus^{c)}, Cajetanus^{c)}, Aragon^{c)}, etc., apud Sanchez^{c)}; et probabi-

Juxta alios tenetur voto si iterum recipiatur.

Juxta alios omnino liberatura voto.

S. Alphonso distinguit.

Vovere religionem, et egredi sine causa, non lethale, iuxta alios.

¹⁰ Decal., lib. 4, cap. 16, n. 71. — ¹¹ Abulensi, in Numeros, cap. 30, qu. 58. — ¹² Tr. 16, disp. 1, punct. 8, n. 10. — ¹³ Lib. 2, cap. 41, n. 44. — ¹⁴ De Relig., tr. 7, lib. 4, cap. 2, n. 7. — ¹⁵ Tr. 15, cap. 2, n. 11. — ¹⁶ Aragon, in 2^a 2^a, qu. 88, art. 8, § Circa solut. ad 2, v. Est aliud dubium. — ¹⁷ Pellizaro., tr. 4, cap. 1, n. 50. — Diana, part. 6, tr. 7, resol. 52. — Barthol. a S. Fausto, Thesaur. religiosor., lib. 1, qu. 200. — ¹⁸ Bonac., disp. 4, de 2^a Praec., qu. 2, punct. 5, § 6, n. 11. — ¹⁹ Loc. cit., n. 22.

c) Sotus, de Just. et Jure, lib. 7, qu. 2, art. 1, ad 3, v. Ex hac autem definitione; Aragon, loc. cit.; Cajetanus, in 2^a 2^a, qu. ult. (189), art. 4, ad 3 dub., non citantur a Sanchez, loc. cit., n. 90, pro hac opinione, neque eam tenent. Quin etiam Cajetanus oppositam tuetur, eam scilicet quae S. Alphonso videtur probabilius; scribit enim: « Peccat ergo uterque ingressus religionem, si ex sola libertate retrocedat. Sed ingressus sine voto

lem vocant Salmant.¹ — Ratio, quia qui vovet religionem censetur eam vovere sub conditione probationis a jure concessae; jus autem universe concedit ingredientibus, ut possint sine ulla causa pro libito religionem deserere, uti patet ex cap. 1, de regular., in 6°.

Probabilis lethale.

Secunda vero probabilior sententia, quam tenent Sanchez², Palaus³, Suarez⁴; et Salmant.⁵ cum Pelizzario, Garcia, Miranda⁶ et aliis, docet hunc a mortali non excusari. Ratio, quia votum religionis non tantum obligat ad suscipiendum habitum religiosum, sed etiam ad Deo toto vitae tempore obsequendum. Unde obstringit etiam ad profitendum: nisi justa adsit causa egressus, puta si ille inveniat religionem suis viribus imparem, ut ait Sanchez. — Ad textum autem oppositum respondeatur, illum loqui de iis qui religionem ingrediuntur tantum ad experientium, nullo tamen praemisso voto.

Nisi vovens intendit solum experiri.

Secus vero dicendum cum Azor⁶ et aliis citatis apud Sanchez (ut supra), si vovens non habuerit animum profitendi, sed tantum experiendi. Idque expresse tradit D. Thomas⁷, ubi sic docet: *Si ergo vovens intendit se obligare, non solum ad ingressum religionis, sed etiam ad perpetuo remanendum; tenetur perpetuo remanere. Si autem intendit se obligare ad ingressum religionis causa experiendi, cum libertate remanendi vel non remanendi; manifestum est quod rema-*

¹ Tr. 15, cap. 2, num. 23. — ² Decal., lib. 4, cap. 16, n. 90. — ³ Tr. 16, disp. 1, punct. 4, n. 2. — ⁴ De Relig., tr. 7, lib. 4, cap. 3, n. 2. — ⁵ Tr. 15, cap. 2, n. 24. — ⁶ Pelizzario, tr. 2, cap. 6, n. 22; et tr. 4, cap. 1, n. 59 et 60. — ⁷ Hieron. Garcia, Polit. regul., tr. 2, diff. 6, dub. 7, n. 6 et 7.

venialiter tantum peccat. Ingressus autem ex voto peccat mortaliter, quia ex voto intelligitur se obligasse ad bona fide probandum, quod non servat».

⁸ Miranda, de eo qui vovit simpliciter ingressum, nec cogitavit de libertate exitus vel de perpetuitate remanendi, scribit, tom. I, qu. 20, art. 4, ex D. Thoma: «Videtur obligari ad talem ingressum secundum formam juris communis, quae est ut ingredientibus detur annus probationis ad experientum difficultates et asperitates. Unde inquit quod iste talis non teneretur perpetuo in religione permanere». Supra quae Miranda dicit: «Hoc tamen intelligendum est cessante fraude. Nam ille qui vovet et intrat ut statim exeat, non

nere non tenetur. Si vero in vovendo simpliciter de ingressu religionis cogitavit, absque hoc quod cogitaret de libertate exitus vel de perpetuitate remanendi, videtur obligari ad ingressum religionis secundum formam juris communis, quae est ut ingredientibus detur annus probationis; unde non tenetur perpetuo in religione permanere. — Recte autem⁹ advertit: *Quod ille qui intrat ut statim exeat non videtur satisfacere voto suo; quia ipse in vovendo hoc non intendit. Et ideo tenetur mutare propositum, ut saltem velit experiri an ei expediat in religione remanere: non autem tenetur ad perpetuo remanendum.*

Quaeritur 3°. *An, si quis habeat votum profitandi, et religionem ingrediatur animo perpetuo manendi, sed a religione ejiciatur, quia judicatur ineptus ob inscitiam, aegritudinem et similia, liberetur a voto?* — Supponendum ut certum cum Sanchez¹⁰ et Salmant.¹⁰, quod si is remissee gesserit, tenetur mediocrem adhibere diligentiam ut se corrigat; aliter a voto non fit immunis.

Difficultas est, *quando jam diligentiam adhibuerit et repellatur: an maneat liber a voto?*

Prima sententia affirmat, quam tenent Palaus¹¹, Suarez¹², et Garcia apud Salmant.¹³, qui probabilem putant. Ratio, quia is qui promisit profiteri, non censetur se ad aliud obligasse quam ad media ordi-

Vovens profiteri tenetur ad diligentiam ut corrigitur.

Ejectus post diligentiam, iuxta alios liberatur a voto.

¹⁰ Sanch., loc. cit. — ¹¹ Part. 1, lib. 11, cap. 28, qu. 6, v. f. — ¹² Sanch., loc. cit., n. 88. — ¹³ 2^a 2°, qu. 189, art. 4. — ¹⁴ Loc. cit., ad 8. — ¹⁵ Decal., lib. 4, cap. 16, n. 108. — ¹⁶ Tr. 15, cap. 2, n. 26. — ¹⁷ Tr. 16, disp. 1, punct. 4, n. 10. — ¹⁸ Hieron. Garcia, Polit. regul., tr. 2, diff. 6, dub. 7, n. 9. — ¹⁹ Loc. cit., n. 26.

videtur voto suo satisfacere, quia ipse in vovendo non hoc intendit. Tenetur ergo mutare tale propositum, et religionem intrare animo ut saltem experiatur an expediat sibi perpetuo in tali religione permanere». Et in fine articuli addit: «De quibus videndus est ibidem Cajetanus, pulchra et mira de iis dicens quae ibidem videri poterunt». Sed, ut notatum est hic supra nota c, Cajetanus dicit esse mortale egredi sine causa.

¹⁹ Suarez, tr. 7, lib. 4, cap. 4, n. 16, potius adhaeret sententiae S. Alphonsi: «Si causa [ejectionis], inquit, pendet ex voluntate ipsiusmet voventis, tenetur illam auferre si potest, et illam ablatam esse religioni ostendere, ut iterum recipiatur et perpetuo reti-

naria apponenda, quae jam apposuit, nec per ipsum stat quominus profiteatur.

Secunda vero probabilius sententia negat; et hanc tenet Sanchez¹⁾, Laymann¹, Bonacina²⁾; et Salmant.³⁾ cum Pellizario. Ratio, quia hic tenetur procurare votum illud implere usque dum appareret probabilis spes implendi; idque non extraordinarium, sed ordinarium est medium adhibere. Unde si ab illa religione ejicitur, tenetur, mediocrem diligentiam apponendo, aliam religionem quaerere.

Quaeritur 4°. *An qui voverit profiteri, possit a religione exire ex causa non jam urgenti, sed justa, nempe, quia talem vitam expertus sit incommodam?*

Prima sententia affirmat; et hanc tenet Diana⁴⁾, citans Sotum, Reginaldum, Ledesma, Aragon, etc.; eo quod tale votum intelligitur emissum sub hac conditione, si talis status conveniens sibi videtur.

Secunda tamen vera sententia, quam tenet Sanchez⁴⁾, Laymann⁵⁾, Bonacina⁶⁾; et Salmant.⁷⁾ cum Cajetano⁸⁾, Azor, Valentia, etc., docet hunc teneri ad profitendum etiam cum incommodo, modo non sit tale ut intolerabile videatur. — Ratio, quia is ita videtur se voluisse obstringere, ut non possit egredi, si ratio vivendi esset tolerabilis. Nam e converso, si difficultatem valde gravem experiretur, non tenetur permanere; cum non videa-

¹⁾ Lib. 4, tr. 6, cap. 6, n. 13. — ²⁾ Tr. 15, cap. 2, n. 26. — ³⁾ Part. 2, tr. 17, resol. 10. — ⁴⁾ Sotus, de Just. et Jure, lib. 7, qu. 2, art. 1, ad 3. v. *Ex hac autem definitione.* — ⁵⁾ Reginald., lib. 18, n. 388. — ⁶⁾ Petrus Ledesma, Sum., part. 2, tr. 10, cap. 8, dub. 7, v. *Quartus casus.* — ⁷⁾ Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 88, art. 8, § *Circa solut.* ad 2, v. *Est alius dubium.* — ⁸⁾ Decal., lib. 4, cap. 16, n. 81 et 82. — ⁹⁾ Lib. 4, tr. 5, cap. 6, n. 18. — ¹⁰⁾ Disp. 4,

tur se voluisse obligare ad id quod sibi est moraliter impossibile. — Et hanc eamdem nostram sententiam tenent Lessius⁹⁾ et Palaus¹⁰⁾, qui non bene citantur a Salmant. pro prima sententia.

Per quantum autem temporis is qui votum habet religionis, differendo illud exequi, peccet graviter? — Vide dicta Lib. III, n. 221, v. *Dicunt.*

13. — « 4°. Professo licentiam trans-eundi ad ordinem laxiorem episcopus, vel praelatus ordinis exemptus cum consensu capituli, dispensative ex justa causa dare potest. — Laymann⁹⁾, Lessius¹⁰⁾, Sanchez¹¹⁾.

« 5°. Professus, ad ordinem strictiorem, petita (licet non concessa) praelati sui licentia, ex justa causa transire potest. Quod addo, quia hujusmodi transitus sine causa temere fieri non debet. — Quod si autem fiat, spectanda est austerioritas circa silentium et solitudinem; id que, non tantum secundum institutum regulae, sed etiam secundum observationem praesentem. Probatur ex cap. *Licet, de regularibus.* — Vide Laymann¹²⁾, Lessium¹³⁾, Sanchez¹⁴⁾.

« Ex dictis resolvuntur hi casus:

« 1°. Canonici regulares ad monachos transire possunt, non contra, cum religio monachorum anterior sit. — Laymann¹⁵⁾.

de 2° Praec., qu. 2, punct. 5, § 6, num. 22. — ⁹⁾ Loc. cit., num. 28. — ¹⁰⁾ Azor, part. 1, lib. 11, cap. 23, qu. 8. — ¹¹⁾ Valent. in 2^{am} 2^{ae}, disp. 6, qu. 6, punct. 4, quæst. 4, v. *Unde recte.* — ¹²⁾ Lib. 2, cap. 41, n. 46. — ¹³⁾ Lib. 4, tr. 5, cap. 6, num. 9. — ¹⁴⁾ Loc. cit., num. 103. — ¹⁵⁾ Decal., lib. 6, cap. 7, a n. 53. — ¹⁶⁾ Lib. 4, tr. 5, cap. 6, n. 9. — ¹⁷⁾ Lib. 2, cap. 41, n. 100 et 101. — ¹⁸⁾ Loc. cit., n. 19 et seqq., et n. 59 et seqq. — ¹⁹⁾ Loc. cit., n. 11.

neatur; hoc enim semper tenetur procurare vovens quantum in ipso est: ad hoc enim tenetur vovens, quamdiu obligatio voti non fuit extincta».

f) Sanchez, loc. cit., n. 108, priorem sententiam veriorem existimat.

g) Bonacina, disp. 4, de 2° Praec., qu. 2, punct. 5, § 6, n. 25, ita sane tenet, scribens: « Qui vero vovit professionem, tenetur seipsum corrigere, ut iterum recipiat. Si vero se correxit, et per ipsum non stat quominus recipiat, potest in saeculo licite permanere».

h) Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. ult., art. 4, hanc sententiam innuit; nam ad 1 dub. dicit votum profitandi aliquid superaddere voto in-

grediendi, quia vovens professionem « vovet perpetuam perseverantiam»; et ad dub. 3, dicit de vovente solum ingressum: « Non potest ex sola ratione libertatis in jure scriptae retrocedere; sed oportet aliquam adesse conditionem non gratam, saltem istam, scilicet quod probata religio parit sibi minorem fortitudinem roburque minus animi ad ipsius perseverantiam».

i) Palaus tamen, tr. 16, disp. 1, punct. 4, n. 9, negat votum profitandi aliquid addere voto religionis simpliciter; item negat ex perseverandi voto (ordinarie) obligationem nasci perseverandi in religione, « graviter difficili et incommoda».

Quid de
transitu ad
ordinem
strictiorem.

« 2º. Professus regulam strictiorem,
« si ea non servetur in suo monasterio
« aliove ejusdem ordinis, nec sit spes re-
formationis, potest transire ad ordinem
« laxiorem in quo regula servetur: ita
« ut, considerato praesenti statu, ducat
« vitam strictiorem. — Laymann¹ ex San-
chez, Rodriguez, etc. ».

Religio-
sus potest
transire ad
strictiorem,
petita at ne-
gata licen-
tia.

Bene potest religiosus ex suo ordine ad alium strictiorem transire, petita li- centia a suo praelato, quamvis negata. Ita S. Thomas² et doctores communiter, ex cap. *Licet 18, de regular.*, ubi Innocentius III sic praescribit: *Postquam (monachus) a praelato suo transeundi licentiam postulaverit..., libere potest sanctioris vitae propositum adimplere non obstante proterva indiscreti contradictione praelati.* — Debet tamen subditus praelati responsum exspectare usque ad tempus, quo superior valeat examinare an debeat vel ne licentiam impertire.

Negare li-
centiam si-
ne causa,
lethalē.

Contra vero, re perpensa, tenetur praelatus licentiam concedere, statim ac videt nihil obstat. *Praelatus* (addit Pontifex) *subdito sine difficultate et pravitate qua- libet debet transeundi licentiam indulgere, ne videatur propositum impedire divinitus inspiratum.* — Hinc communiter tradunt Suarez³, Silvester⁴, Pellizzarius⁵, Palaus⁶, Lezana⁷, Miranda⁸, Salmant.⁹, etc., quod praelatus graviter peccaret, si sine justa causa licentiam denegaret; quia gravem irrogaret subdito injustitiam, eum a perfectiori statu retrahendo. Idque confirmatur ex verbis Innocentii relatis, ubi dicitur proterva contradictione praelati qui injuste licentiam denegat: *Non obstante proterva indiscreti contradictione praelati.*

Justae cau-
sae negandi
licentiam:

Diximus: *injuste.* — Nam tres sunt justae causae, ex quibus superior valet denegare licentiam, juxta verba ejusdem Pontificis in citato cap. *Licet*.

¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 6, n. 10, v. f. - *Sanch.*, Decal., lib. 6, cap. 7, n. 24 et 25. - *Rodrig.*, Quaest. regul., tom. 3, qu. 52, art. 5. — ² 2^a 2°, qu. 189, art. 8. — ³ *De Relig.*, tract. 8, lib. 3, cap. 10, num. 17. — ⁴ Tr. 3, cap. 5, num. 139. — ⁵ Tr. 16, disp. 4, punct. 26, § 3, num. 1. — ⁶ Sum., tom. 1, cap. 22, num. 13. — ⁷ Tom. 1, qu. 31, art. 6, concl. 1. —

Et 1º. Si subditus *ex temeritate vel le- vitate* vellet transire, puta si duceretur *ex ira alicujus offensionis acceptae aut ex fine consequendi aliquod temporale commodum.* — In dubio tamen negativo praesumitur recto animo procedere, ut dicunt Suarez¹⁰ et Bonacina¹¹. In dubio autem positivo standum judicio superioris tam subditi, quam praelati conventus, nempe Generalis vel Provincialis; ut prae- cipit Pontifex in eod. cap. *Licet*. — 2º. Si transitus redundet in *jacturam vel injuri- am sui ordinis...*; *quoniam... communis utilitas* (verba textus) *speciali utilitati prafertur.* Sed pro hujusmodi jactura, non porro reputatur illa, quam perferret ordo ex privatione exempli illius boni reli- giosi; nam si talis sufficeret jactura, ne- mini transire ad arctiorem ordinem liceret. Nomine *jacturae* intelligunt Salmant.¹² cum Portellio, etc., si v. gr. monachus ille esset doctor, vel arte peritissimus, ita ut ex ejus deficientia religio notabile reciperet damnum. — 3º. Si *ex transitu ordo gra- vem pateretur injuriam* sive dedecus, ita ut deinde ab aliis notabiliter despiceretur: vide Salmant.¹³ Hoc dedecus ordinarie abesse censeo, si pateat alterum ordinem certe in regulae perfectione praecellere.

Temeri-
tas vel levi-
tas peten-
tia.

Quid in
dubio.

Jactura or-
dinis.

Injuria or-
dinis.

Altera re-
ligione non
acceptante,
transitus il-
licitus.

Addendum, non licere monacho hunc transitum intentare, si altera religio quam optat, nolle eum recipere; juxta praecep- tum Urbani VIII (ut in Bullario¹⁴), qui dixit: *Nullus permittatur ad arctiorem religionem transire, nisi prius superiori legitime constiterit eam religionem para- tam esse illum recipere.* — Sufficit au- tem, si nullum obstet impedimentum, li- centia praelati conventus a quo petitur transitus; ut Silvester¹⁵, Peyrinus¹⁶ et Sal- mant.¹⁷

Utrum autem *transitus sine petitione licentiae non solum sit illicitus, sed etiam*

¹⁰ Tr. 15, cap. 5, num. 68. — ¹¹ Loc. cit., num. 61. - *Portel.*, Dubia regular., v. *Religionis transitus*, n. 6. — ¹² Tr. 15, cap. 5, n. 61. — ¹³ Decreta S. C. Conc., de die 21 Sept. 1624, § 3; habentur in Bullar. Rom. Mainardi. — ¹⁴ V. *Reli- gio IV*, quaer. 3. — ¹⁵ Tom. 1, qu. 1, cap. 24. — ¹⁶ Loc. cit., num. 68.

73. — ^{a)} Silvester, v. *Religio IV*, *quaer. 1*, scribit: « Quae tamen [licentia] negari non potest, si constet illam [religionem] esse ar- ctiorem ».

^{b)} Suarez, lib. 3, cap. 9, n. 2 et seqq., de dubio *negativo* non loquitur, quod sciam. Pa- riter Bonacina, *de Clausura*, qu. 2, punct. 9, § 3, diff. 2, n. 2, dicit in dubio praesumen-

Transitus,
non petita
licentia, va-
lidus.

invalidus? — Affirmant Lessius^{c)}, Azor¹, Sanchez^{b)}, etc. — At valde probabiliter negant Suarez³, Silvester^{d)}; et Salmant.⁴ cum Bonacina, Pellizzario, etc. Quia nullum jus habetur irritans hunc transitum; et contra, ipse transitus de jure naturae valet, cum sit commutatio in melius.

74. — Hic plures utiles Quaestiones adnectere oportet.

Quaeritur 1º. *An parochus possit licite religionem ingredi contradicente episcopo?*

Omnino affirmandum, ex can. *Duae sunt, caus. 19, quaest. 2*, ubi habetur: *Si quis horum [clericorum] in ecclesia sua sub episcopo populum (scilicet proprium, ut explicat^{a)} Glossa) retinet, et saeculariter vivit; si afflatus Spiritu Sancto in aliquo monasterio, vel regulari canonica salvare se voluerit..., etiam episcopo suo contradicente eat liber nostra auctoritate.* Sic Urbanus II ad Rufinum^{b)}. Rationem autem hujus sanctionis dat D. Thomas^b, dicens: *Obligatio voti perpetui praefertur omni alti obligationi; obligari autem voto perpetuo et solemnii ad vacandum divinis obsequiis, competit proprio episcopis et religiosis. Presbyteri autem curati et archidiaconi non obligantur voto perpetuo et solemnii ad curam animarum retinendam, sicut ad hoc obligantur episcopi; unde episcopi praesulatum non possunt deserere... absque auctoritate Rom. Pontificis, ut habetur Extra, de regul. et transeun. ad relig., cap. Licet. Archidiaconi autem et presbyteri curati possunt libere abrennuntiare episcopo curam eis commissam, absque speciali licentia Papae.* — Deinde S. Thomas^c affert textum D. Hieronymi

^{a)} Part. 1, lib. 12, cap. 14, qu. 6. — ^{b)} Decal., lib. 6, cap. 7, n. 96 et 96. — ^{c)} De Relig., tr. 8, lib. 3, cap. 10, n. 22. — ^{d)} Tr. 15, cap. 5, n. 67. — Bonac., de Clausura, qu. 2, punct. 9, § 3, diff. 1, n. 7. — Pellizar., tr. 8, cap. 5, n. 100. — ^{e)} 2^a 2°.

ad Vigilantium, sic dicentis: *Dicis: Si omnes se cluserint,... quis saeculares homines lucrifaciet? quis peccantes ad virtutes poterit exhortari, etc.? Respondet S. Hieronymus: Rara est virtus, nec a pluribus appetitur.*

Haec omnia uti certa enuntiat noster Summus Pontifex Benedictus XIV in sua epistola quae incipit *Ex quo dilectus*, edita die 14 Januarii 1747. — Attamen non dubitat idem Pontifex quin parochus omnino teneatur, *non tam officio* (verba epistolae) et *honestate, quam naturalis legis preecepto*, certiorem facere episcopum de suo suscepto consilio, antequam religionem ingrediatur, ne grex sine custode deseratur. Si vero episcopus deinde dissentiat, *presbyterum non adstringe* (ait Pontifex) *quominus religionem ingredi valeat.* — Insuper decernit^f, beneficium non vacare nisi post professionem, et interim parochum fructus illius lucrari ac si legitimo impedimento detineretur. Et idem statuit de omnibus aliis beneficiariis, juxta opinionem traditam a Suarez^g et Sanchez^h, etc.

75. — Quaeritur 2º. *Quid dicendum de clericis aut aliis beneficiariis non curatis?*

Respondeo: Quamvis isti ex officio et honestate teneantur suos episcopos certiorare de suo religionem ingrediendi proposito; non peccant tamen (ut declarat noster SS. Benedictus XIV, in epistola mox citata), si id omittant ob metum reverentiale, ne forte ab ejus desiderii implemento revocentur.

Certum autem est, non posse episcopos impedire suos clericos ne religionem

qu. 189, art. 7. — ^{e)} 2^a 2°, qu. 189, art. 7, ad 2. Cfr. Migne, Patrol. lat., tom. 28, col. 351, lib. contra Vigilantium, n. 15. — ^{f)} Ibid., § Denique de. — ^{g)} De Relig., tr. 7, lib. 5, cap. 16, n. 12. — ^{h)} Decal., lib. 7, cap. 4, n. 8 et 18.

dum esse recto animo fieri. Si tamen eo casu superior licentiam deneget, recurrentum esse ait, n. 3, ad praelatum superiorem.

c) Lessius, lib. 2, cap. 41, n. 101, ex parte tantum S. Alphonsi sententiae contradicit: • Si, inquit, non petita facultate transeat, potest reduci ad prius monasterium, ut faciat quod jure debet... Si tamen non levitate animi, sed matura deliberatione transivit, non est redundus, ut alii tradunt».

d) Silvester, v. Religio IV, quaer. 1, v. Ad-

verte 4: « Non potest repeti, inquit, si transivit in casu lictio, licet modo non servato; secus, si in casu illicito ».

74. — a) Verbum *proprium*, non est ex Glossa stricte dicta, sed in margine additum est; et, ut notat Richter in sua edit. Corporis juris canonici, est correctio ex Polycarpo.

b) In titulo canonis haec ex Gratiano habentur: « Urbanus Papa II, in capitulo S. Rufini ». In quod notat Richter: « Caput incertum, et quod Urbano vix dicas congruere ».

Tenetur
episcopum
certiore
facere.

Quando
vacet bene-
ficium.

Clerici
quando ex-
cuserunt 'a
certiorando
episcopo.

Episcopus
nequit illos
impedire.

ingrediantur; ut habetur in can. *Clerici, caus. 19, quaest. 1*, ubi ex concilio Tole-
tano IV dicitur: *Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopis in monasteriis largiri oportet ingressus; nec interdici propositum eorum qui ad contemplationis desiderium transire nuntuntur.*
— Hunc et consimiles canones laudat et approbat praefatus noster Pontifex; nec non affirmat id non tantum intelligi de religionibus vitae contemplativae, sed etiam activae.

Grave detrimentum ecclesiae, justa causa revocandi clericum.

Declarat tamen quod episcopus bene posset revocare suum clericum a religione, si ejus ingressus gravi detrimento es- set ecclesiae cui erat addictus, his verbis: *Quod vero jus certis in casibus certisque de causis competit superiori ordinis laxioris, ut suum subditum regularem, ad strictiorem ordinem digressum, etiam post solemnem professionem in eo emissam, repetere et revocare valeat: idem simili- ter certis in casibus, justisque vigentibus causis, episcopo competit, ut suum clericum saecularem, ordini regulari adscriptum, repetere possit. Hoc tradit clarissimus canonum doctor Innocentius IV, ad saepe citatum cap. Licet, de regul., cuius haec sunt verba: Clericus... potest transire ad religionem non petita licentia, etiamsi contradicatur...; crederemus tamen quod posset eum repetere, si ex transitu suo prima ecclesia gravem sustineret jacturam... Satis itaque provisum est etiam episcopo, qui factum clerici sui, ad regularia claustra se invito digressi, impugnare velit.*

Caeterum, cum accidisset casus quod archidiaconus quidam ad Societatem Jesu transisset, et Em̄us card. Quirinus, conquerens quod se invito hoc fecisset, integrō libello typis edito contenderet, ut Papa declararet clericos non posse sine episcopi licentia religionem ingredi; noster Pontifex respondit (uti in simili casu D. Gregorius¹ cuidam alii episcopo responderat), tales clericos, nedum a suo

Concil. Toletan., cap. 50. Celebratum fuit anno 633; cfr. Labbe, tom. 6, et Aguirre, *Concil. Hisp.*, tom. 2. —
¹ Epistolar. lib. 12, indict. 5, epist. 55; cfr. Migne, *Patrol. lat.*, tom. 71, col. 1245. — ² 2^a Quo, qu. 186, art. 4; et qu. 189, art. 7. — *Angelicus*, loc. cit., qu. 186, art. 4. — *Concil. Nicaen.*, apud Labbe, tom. 2, col. 77. — *Concil. Chalcedon.*

proposito non esse impediendos, sed potius ad perseverantium hortandos et confirmandos.

76. - Quaeritur 3º. Quibus casibus licet episcopis ad religionem transire?

Jam supra dictum est ex D. Thoma², quod episcopi nequeunt deserere ecclesiam assumptam, ob votum perpetuum eam non relinquendi: nisi auctoritate Papae et ex justa causa, ut etiam exprimitur in dicto cap. *Licet.* — Justae autem causae, ut episcopus possit ecclesiae suae renuntiare (ut docet idem Angelicus, et habetur in cap. *Nisi, de renunt.*) sunt: 1º. Ob defectum proprium, scilicet si sit simoniacus, irregularis, vel indoctus, senex, infirmus. 2º. Ob defectum subditorum, si in eis non possit proficere. 3º. Ob scandalum aliorum; non vero si scandalum oriatur ex malitia aliquorum volentium justitiam conculcare. — Quapropter dicendum quod episcopi sine aliqua ex praeditis causis nequeunt ecclesias renuntiare, etiam ad finem religionem ingrediendi.

Et ita nec etiam possunt ecclesias *permutare*; uti expresse habetur ex can. 15 concilii Nicaeni I. Et idem habetur in can. 5 concilii Chalcedonensis et in epistola duodecima ad Anastasium. Rationem affert S. Hieronymus³, ubi memorans de praedicto canone 15 Nicaeni, ait: *Ne virginis pauperculae societate contempta, ditionis adulterae quaerat amplexus.* — Merito igitur ait Cabassutius⁴, has translationes vetitas fuisse, quia vitio cupiditatis adscribuntur; cum nemo reperiatur, qui a ditione episcopatu ad pauperorem transeat. — An autem translatio episcoporum vetetur de jure divino? Vide infra. n. 104.

77. - Hic autem oportet ad trutinam adducere duas alias Quaestiones summopere quoad proxim scitu utiles.

Quaeritur 4º. An peccant graviter parentes qui avertunt filios a statu religioso sine justa causa?

Si avertunt injuriouse, per minas, aut vim vel fraudem, nullus excusat eos a

**Episcopus
nequit reli-
giosus fieri
sine consen-
su Papac.**

Causae
dimitendi
episcopa-
rum

**Episcopus
nequit per-
mutare ec-
clesiam.**

peccato mortali. — Si vero aversio fit tantum precibus vel promissionibus, censem Pater Suarez¹ hoc ex genere suo non esse peccatum grave. Quia, ut ait, ex una parte ibi non intervenit injuria: licet enim filius grave damnum patiatur, non tamen patitur involuntarie, sed libere consentiens; ex altera, filius non inducitur ad malum, sed tantum abstrahitur a bono ad salutem non necessario.

Etsi avertant sine fraude aut vi.

Sed omnino tenendum cum communis doctorum sententia, hos parentes peccare graviter, qui sive fraude aut vi, sive precibus, promissionibus aut alio modo, filios a religione distrahunt. Ita Navarrus² cum S. Antonino³, Paludano⁴, Silvestro⁵, Angelo⁶, Tabiena⁷ et communi; item Molina⁸, [Contin.] Tournely⁹, Abelly¹⁰, Salmant.¹¹, Anacletus¹², Sporer¹³, Elbel¹⁴, Mazzotta¹⁵; Pater Concina¹⁶ cum Soto¹⁷, Petro Navarra¹⁸, Aragon¹⁹, Sayro et Ledesma²⁰; item apud Leandrum²¹, Trullenbach, Miranda, Fagundez, Bordonus et Dicastillus. Et plures horum auctorum damnant de mortali, non solum parentes, sed etiam extraneos qui alios avertunt a statu religioso. Ratio, quia hoc non potest esse sine gravi damno illius qui a religione distrahitur (ut fatetur ipse Suarez); unde sive id fiat vi aut fraude, sive precibus aut alio modo, non potest a peccato gravi excusari. — Et idem Suarez videtur

¹ De Relig., tr. 7, lib. 5, cap. 9, n. 9. — ² Man., cap. 12, n. 44. — ³ De Just. et Jure, tr. 4, disp. 51, n. 2, v. Secunda vero pars. — ⁴ De 4° Praec. decal., cap. 1, art. 1, sect. 2, post concil. 3, resp. 2. — ⁵ De 4° Praec. decal., § 7, n. 3. — ⁶ Tr. 24, n. 29, v. Tertio. — ⁷ Tr. 9, de Praec. decal., dist. 2, qu. 2, n. 19. — ⁸ Tr. 8, cap. 5, n. 21. — ⁹ Part. 3, de 4° Praec., confer. 19, de Oblig. pietatis, n. 538. — ¹⁰ Tr. 2, disp. 2, qu. 2, cap. 1, v. Circa obligationem. — ¹¹ Lib. 6, in Decal., cap. 6,

^{77.} — ^{a)} S. Antoninus, part. 2, tit. 2, cap. 2, § 1, v. Quantum ad 2, satis perspicue innuit esse peccatum lethale aliquem a religione avertere; dum asserit avertentem damnum causare, et debere ad religionem reducere alterum sic avocatum. — Et fere idem habent Paludanus, in 4, dist. 38, qu. 4, art. 1, concl. 4 (n. 13); Silvester, v. Restitutio III, qu. 1, v. Secundum; Angelus, v. Religiosus, n. 64. — Tabiena etiam id habet, v. Restitutio, n. 11, si nempe vel ille jam tenebatur ad religionem, vel eum dolo retraxit: si vero aliter et propter bonum temporale eum retraxit, peccavit quidem, sed ad nihil tenetur.

^{b)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 2, concl. 2; Aragon, in 2am 2ae,

tandem in nostram sententiam descendere, dum¹⁸ sic concludit: *Licet verum sit tunc id non esse tam grave peccatum; est tamen sine dubio peccatum multum repugnans ordini caritatis, et respectu Dei, a cuius majori obsequio homo separatur, et respectu ipsius proximi, quia a majori bono impeditur.* Si igitur tale peccatum multum repugnat ordini caritatis, quis dicet illud non esse grave? Haec autem ratio comprehendit non solum parentes, sed etiam extraneos.

Iam de extraneis.

Sed parentes avertentes filios a religione puto duplice peccato gravi delinquere. Nam, praeter peccatum contra *caritatem* (ut vidimus), committunt alterum peccatum contra *pietatem*: dum ipsi, ex officio eorum proprio educationis, tenentur sub gravi incumbere spirituali profectui suorum filiorum, ut bene advertit Bonacina¹⁹. — Non tamen propterea nego quod plures parentes excusari possunt a mortali, saltem per aliquod breve tempus, ratione ignorantiae vel inadvertentiae, quae de facili eis inesse potest ob vehementem carnis affectionem erga filios.

Parentes duplice peccato peccant.

78. — Quaeritur²⁰. *An et quomodo aliquis a Deo vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplere?*

Respondemus quod negligere vocationem religiosam per se non est peccatum; divina enim consilia per se non obligant

Quandoque est excusantur a mortali.

a. n. 11. — *Sayr.*, Clav., lib. 7, cap. 7, n. 2; et lib. 6, cap. 9, n. 5, v. f. — ¹⁹ In 4 Praec., tr. 1, disp. 6, qu. 17. — *Trull.*, Decal., lib. 4, cap. 1, dub. 3, n. 2. — *Miranda*, Man., tom. 1, qu. 16, art. 3, concl. 2. — *Fagund.*, Decal., lib. 4, cap. 1, n. 14. — *Bordon.*, de Profess. regul., cap. 12, qu. 32, n. 74. — *Dicast.*, de Just., lib. 2, tr. 2, disp. 7, dub. 2, n. 20. — *Suar.*, de Relig., tract. 7, lib. 5, cap. 9, num. 9. — ²⁰ Loc. cit. — ¹⁸ Disp. 6, de 4° Praec., punct. 6, n. 2.

Negligere vocationem, per se nullum peccatum.

qu. 62, art. 2, dub. 2, ad 4 argum., peccatum esse ajunt contra caritatem, si absque vi et fraude aliquis a religione avocetur; contra justitiam autem, si fiat cum injuria.

c) Petrus Navarra, de Restit., lib. 2, cap. 2, n. 15 et seqq., peccatum sane esse asserit, si importunis precibus fiat; mortale autem, si vi aut fraude.

d) Petrus de Ledesma, de Statib., cap. 5, concl. 9, dub. 2, v. Digo 2 et 4, dicit mortaliter peccare parentes qui vi aut minis filium a religione retrahunt, quando vocatione moraliter certa est; peccare autem peccato veniali gravi patrem qui persuasione id faciat. Alios vero peccare peccato veniali gravi, si quem a religione retrahant.

Per acci-
dens est cul-
pa.

ad culpam. — Id tamen, ratione periculi aeternae salutis cui vocatus se committit, electionem status faciens non juxta divinum beneplacitum, non potest ab aliqua culpa excusari. Et quidem, si quis crederet quod in saeculo manens damnationem incurret, tum ob suam fragilitatem quam inter saeculi occasiones expertus est, tum ob carentiam auxiliorum quae in religione haberet; non potest excusari a peccato gravi, cum in grave discrimen salutis suae se injiciat. Ita Lessius¹, qui prius dicit, eum qui nondum voto se obstrinxerit, non peccare si non ingrediatur religionem ad quam est vocatus; sic tamen subdit: *Sic conscientia dicit tibi (quod saepe accidit) te desertum iri a Deo, nisi divinae vocationi obtemperes; te peritum, si manseris in saeculo, etc.; tunc... peccatum est non sequi divinam vocationem.*

Utrum autem sit in malo statu conscientia eorum qui, certi moraliter jam facti de vocatione Dei ad religionem, minuntur sibi suadere, manendo in saeculo vel in illud redeundo, salutem suam aque facile facere posse?

Non videtur dubitandum quod isti magni discrimini salutis se exponunt. Nam Habert², loquens de eo qui non suscepit statum a Deo sibi destinatum, sic ait: *Non sine magnis difficultatibus poterit saluti suae consulere; manebitque in corpore Ecclesiae veluti membrum in corpore humano suis sedibus motum, quod obducto callo servire utcumque potest, sed aegre admodum et cum quadam deformitate.* Deinde recte concludit: *Licet absolute salvare possit..., difficile tamen ingredietur viam humilitatis et poenitentiae, qua sola ipsi patet ingressus ad vitam.* Ideo S. Gregorius³, scribens ad Mauritium imperatorem, qui per suum edictum prohibuerat ne milites fierent religiosi, scripsit hanc legem esse iniquam, cum pluribus coelum clauderet: *Nam plerique sunt (en verba et ratio S. Doctoris) qui, nisi omnia reliquerint, salvare apud Deum nullatenus possunt.* Ratio autem hujus periculi est, quia qui in saeculo manet contra Dei vocationem, non habebit congrua gratiae auxilia quae in religione Deus ipsi prae-

paravit: et ideo illis destitutus, difficulter saeculi temptationibus resistet, et sic succumbens damnationem incurrit. — Praeterea, si alter, qui vocato ad religionem dissuadet ingressum vel suadet egressum, etiam sine vi aut fraude, peccat mortali (ut vidimus supra in Quaestione praecedenti, n. 77, v. *Sed omnino*, docere communiter doctores, eo quod induceret vocatum ad subeundum grave damnum, licet is omnino sponte illud patiatur): si ergo qui alteri consulit ut damnum sibi inferat, non excusatur a peccato mortali; nescio quomodo poterit excusari ille ipse qui sibi tale damnum infert.

Caeterum nolo in hoc puncto absolutum judicium proferre: sapientibus illud remitto. — Interim Deum instanter rogemus ut ab hoc discrimine per suam misericordiam nos prorsus avertat; cum innumeris in eventibus funestis legamus in historiis tragicè executas minas quas proferunt Scripturae in hujusmodi divinae vocationis desertores. — In Isaia (xxx, 1) enim habetur: *Vae filii desertores.., ut faceretis consilium, et non ex me: et ordiremini telam, et non per spiritum meum.* — In Job, xxiv, [12, 13]: *Deus inultum abire non patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus.* — In Proverbiorum autem Libro id expressius legitur in cap. I, v. 23 [et seqq.], ubi singula verba animadvertisca: *En proferam vobis spiritum meum (ecce divina vocatio)... Quia vocavi et renui... Despexistis omne consilium meum... Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis advenierit. Cum irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit: (tempestas nempe temptationum et periculorum quibus saeculum abundat) quando venerit super vos tribulatio et angustia: tunc invocabunt me et non exaudiam. Mane consurgent et non invenient me: eo quod exosam habuerint disciplinam..., nec acqueverint consilio meo, (nota quod loquitur Deus, non de pracepto, sed de disciplina et consilio) et detraxerint universae correptioni meae.* (Hic improphanter qui, parvipendentes vocationem, dicunt in omni statu aequa

Testimo-
nia Scriptu-
rae.

Periculum
vocati ad
religionem
et manentis
in saeculo.

¹ Opusc. de Status vitae diligendo, qu. 8, num. 94. — ² Tract. de Sacram. Ordinis, part. 8, cap. 1, § 2, v. Nego

majorem. — ³ Epist. lib. 3, indict. 11, epist. 66; cfr. Migne, Patrol. lat., tom. 77, col. 668.

secure salutem consequi posse). *Comedent igitur fructus viae suae, suisque consilii saturabuntur.* (En punitio eligentium statum, non secundum divinum, sed proprium consilium). *Aversio parvorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos.* (Ruent isti ad quamcumque levem saeculi tentationem, et ipsa saeculi bona servient eisdem ad perditionem). Hinc S. Bernardus sic alloquitur vocatos ad religionem: *Quidni periclitetur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, caritas in saeculo nequam; de medio Babylonis fugite, et salvate animas vestras.* — Ex his omnibus velim ut sedulo perpendant ii qui vo-

cationem religiosam negligunt, an merito expavescere debeant, utrum exsistant necne in malo statu.

Sed dices: Omnesne igitur tenentur religionem ingredi ut salventur? — Respondeo, et distinguo: Si loqueris de non vocatis, utique non tenentur; quia Deus in saeculo praestabit eis auxilia opportuna ad salutem. Si vero loqueris de vocatis, dico teneri; quia Deus negabit ipsis auxilia quae in religione eis parata habebit, et quibus destituti, licet auxiliis ordinariis salvari possent, de facto tamen difficulter salutem adipiscuntur: cum proferat S. Cyprianus: *Ordine suo igitur, non nostro arbitrio, virtus Sancti Spiritus ministratur.*

DUBIUM VI.

Ad quid teneantur Religiosi ejecti et fugitivi.

79. *Ob quas causas possint religiosi e religione expelli.* — 80. *Quae possint acquirere ejecti. Quae, apostatae.* — 81. *Ad quid teneantur ejecti.* — 82. *Ad quid praelati teneantur erga apostatas vel ejectos.*

Causae justae expellendi religiosum.

79. — « Suppono religiosum justas ob causas e religione expelli posse: 1º. Si in gravi vel perniciose criminis existens, notorie incorrigibilis appareat: in quo tamen casu, moniales perpetuo potius carceri mancipandas quam ejiciendas putat Sanchez¹. 2º. Si ob criminis infamiam, sine gravi ordinis damno tolerari nequeat. 3º. Si in admissione reticuerit impedimentum, vel essentialie, vel saltem admodum grave, v. gr. lepram, etc.; ut docent Navarrus, Sà², Sanchez³. Ratio, quia in re admodum gravi decepit, ita ut fraudus dederit causam admissions. — Vide Diana⁴, ubi docet quod, licet hactenus ex communi sententia Sanchez, Suarez, Azor, Rodriguez, etc.,

S. Bernard., de Conversione ad clericos, cap. 21, n. 87; Migne, Patrol. lat., tom. 182, col. 855. — *S. Cyprian.*, de Singulari clericorum, v. f.; inter opera spuria S. Cypriani ap. Migne, Patrol. lat., tom. 4, col. 867. — ¹ Decal., lib. 6, cap. 9, n. 6, i. f. — *Navar.*, Consil. 48, de regulari, n. 3. — ² *V. Religio*, n. 34. — ³ Decal., lib. 5, cap. 4, n. 56 et 58. —

« religiosi propter delictum aliquod grave, etiam semel perpetratum, potuerint expelli; jam tamen propter declarationem Urbani VIII editam anno 1624, per nulla privilegia possint expelli e religione (excepta Societate Jesu), nisi sint incorrigibiles: tales autem non censeantur, nisi unius anni jejunio et poenitentia in carcere sint probati ⁴). — Hoc supposito »,

80. — « Resp. Iº. Professus e religione ob culpam ejectus, manet religiosus votisque adstrictus. — Laymann⁵ ex com-

muni. « Unde resolvuntur hi casus: « 1º. Ejectus, rerum quas acquirit usum et administrationem tantum sibi vindicare potest, non autem dominium. Neque

Ejectus
ad quid tenentur.

⁴ Part. 9, tr. 9, resol. 57. — *Sanct.*, Decal., lib. 6, cap. 9, num. 5. — *Suar.*, de Relig., tr. 8, lib. 3, cap. 4, num. 11. — *Azor.*, part. 1, lib. 12, cap. 16, qu. 3. — *Rodrig.*, Quaest. regul., tom. 1, qu. 80, art. 15. — *Urban.* VIII, decreta S. C. Conc., de die 21 Septembr. 1624, § 6, in Bullar. Rom. Mainardi. — ⁵ Lib. 4, tr. 5, cap. 18, n. 1, v. f.

79. — a) Haec juris dispositio, sicut et certae omnes contentae in decretis generalibus quibus methodus ordinatur a superioribus ordinum regularium servanda in expellendis propriis alumnis, nedum in suo robore ma-

nent, sed servandae imponuntur etiam superioribus institutorum votorum simplicium, quoties agatur de aliquo alumno, vota simplicia quidem sed perpetua professo, vel votis simplicibus temporaneis adstricto, ac in sacris

« illud acquiritur monasterio, cuius non
« est membrum amplius; sed ecclesiae in
« qua beneficium habet; vel Papae, si be-
« neficium non habet, et exemptus est;
« quod si autem non sit exemptus, epi-
« scopo loci. — Laymann¹ ex Molina^{a)}
« et Lessio^{b)}.

« Dixi: *ejectus*. Quia *fugitivos* et *apo-*
« *statas* (iis exceptis quae ex beneficio
« ecclesiastico accepta sunt), monasterio
« acquirere verius est, si illud dominii in
« communi capax sit; sin minus, Sedi
« Apostolicae. Ratio, quia monasterium,
« instar servorum, eos vindicare et redu-
« cere poterat. — Laymann^{c)} ex Azor^{b)},
« Silvestro^{c)}, etc. ».

81. — « 2°. *Ejectus per culpam*, non
« omnino solitus est voto obedientiae,
« etsi ejus executio magna ex parte ces-
« set: quia caret superiore, a quo diri-
« gatur. Debet tamen illud servare in pree-
« paratione animi, si recipiatur. — Lay-
« mann^{c)} ex Navarro et Lessio.

« 3°. Idem a reliquis monasticis obser-
« vantibus et regulis, ut a jejunis, vigiliis,
« delectu ciborum et similibus, liber est.
« Laymann^{d)}, Sà^{e)}, Navarrus et alii ». —

¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 18, n. 2 et 8. — ^{a)} Loc. cit., n. 8. —
^{b)} Loc. cit., n. 4. — *Navar.*, id est *Glossator Navarri*, in
consil. 77, de regular. — *Less.*, lib. 2, cap. 41, dub. 16, n. 115.
— ^{c)} Loc. cit., n. 6. — ^{b)} V. *Religio*, n. 40, in edit. genuinis-
tantum. — *Navar.*, de Regular., comment. 8, num. 46. —
Bonac., de Clausura, qu. 2, punct. 12, § 8, n. 5. — *Lesana*,
Summ., tom. 1, cap. 28, num. 17. — *Palau*, tr. 16, disp. 4,
punct. 28, n. 10. — ^{c)} Tr. 15, cap. 5, n. 94. — ^{d)} Tr. 16, cap. 2,
n. 10. — ^{e)} Apud *Salmant.*, tr. 16, loc. cit. — *Lesana*, loc.

[Cum Bonacina, Lezana, Palao et Salm. ^{e)}.
Nec tenetur ad Officium divinum, nisi sit
in Sacris; ut Salmant.^{f)} Idem dicitur de
damnato ad triremes. Idem dicunt^{g)} Le-
zana, Bonacina, Sotus^{h)}, etc., de perpetuo
de gente cum licentia extra monasterium;
sed probabilius hoc negant Palaus, Sua-
rez, Navarrus, cum Salmant.ⁱ⁾ — « contra
« Lessium^{b)}, Sanchez^{b)}, etc. — Ratio est,
« quia talium observatio non comitatur
« simpliciter professionem votorum sub-
« stantialium, sed statum regularem, e quo
« ille est expulsus.

« 4°. Etsi non sit improbabile quod do-
« cent Navarrus et Azor, probatque Ro-
« driguez, *ejectum tuto manere extra suum*
« *ordinem*, nec teneri receptionem petere,
« eo quod justae sententiae suae *ejectio-*
« *nis se conformare possit*: contrarium
« tamen communius est et probabilius.
« Ratio, quia, cum sit obligatus votis, te-
« netur se qualificare ut vota sua conve-
« nienter professioni exequi possit». [Ideo
tenetur se corrigere. Salmant. ^{j)}. « Quae
« ratio magis probat, si ordo ipsum revo-
« cet. — Laymann^{k)} ex Silvestro^{c)}, San-
« chez et Lessio.

Ejectus,
quanan ratione possit
manere in
saeculo.

cit., cap. 12, n. 7. — *Bonac.*, de Offic. divino, disp. 1, qu. 2,
punct. 2, n. 4. — *Palau*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 8, n. 4. —
Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 17, n. 8. — *Navar.*,
Horis canon., cap. 7, n. 20. — ^{f)} Tr. 16, cap. 2, num. 10. —
Navar., consil. 80, de regular., n. 2. — *Azor*, part. 1, lib. 12,
cap. 16, qu. 6. — *Rodrig.*, Quaest. regul., tom. 1, qu. 30,
art. 21. — ^{g)} Tr. 15, cap. 5, n. 102. — ^{h)} Lib. 4, tr. 5, cap. 18,
n. 6. — *Sanch.*, Decal., lib. 6, cap. 9, n. 25. — *Less.*, lib. 2,
cap. 41, n. 111.

insuper Ordinibus constituto, dimittendo; ita
ut horum neminem et ipsi dimittere valeant,
ut nunc dictum est, nisi ob culpam gravem,
externam et publicam, et nisi culpabilis sit
etiam incorrigibilis. Ut autem quis incorri-
gibilis revera habeatur, superiores praemitti-
tore debent distinctis temporibus trinam ad-
monitionem et correctionem; qua nihil pro-
ficiente superiores debent processum contra
delinquentem instruere, etc.. Decret. S. Cong.
Epp. et Reg. *Auctis admodum*, de die 4 No-
vembbris 1892.

80. — ^{a)} Molina et Lessius ad primum as-
sertum tantum a Laymann allegantur: scilicet
bona ejecti, quoad dominium, ad monasterium
pertinere; usum vero et commoditatem eorum
quaе comparavit ejectus, ad ipsum ejectum
pertinere; quod revera tenent Molina, *de Just.*
et *Jure*, tr. 2, disp. 140, a n. 32; Lessius,
lib. 2, cap. 41, dub. 15, n. 112 et 113.

^{b)} Azor, part. 1, lib. 12, cap. 16, qu. 8,

non distinguit utrum monasterium sit capax
dominii necne; in reliquis tamen concordat.

^{c)} Silvester, v. *Religio IV*, qu. 10, in uni-
versum asserit monasterio acquiri quidquid
fugitivus acquirat.

81. — ^{a)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 10,
qu. 5, art. 3, v. f., hoc plane insinuat, scribi-
bens: « Ea ratione qua quis est choro depu-
tatus, obligatur statas Horas persolvere; sed
quomodocumque inde amoveatur, ab eodem
fit vinculo liber ».

^{b)} Lessius et Sanchez hic a Busenbaum
perperam allegantur; nam Lessius, lib. 2,
cap. 41, n. 115; Sanchez, *Decal.*, lib. 6, cap. 9,
n. 52, non modo non sunt huic sententiae
contrarii, sed expresse dicunt *ejectum libe-*
rum esse ab observantibus et monasticis regulis
quas Busenbaum hic commemorat.

^{c)} Silvester rem satis innuit v. *Religio VI*,
qu. 12, ubi scribit de *ejectis et fugitivis*: « De-
bent requiri et compelli reintrare, salva tamen

« 5º. Ejectus potest tuto in saeculo manere, si in monasterio non recipiatur, nisi religionem laxiorem inire malit: quia aliam non vovit; neque per ipsum (ut suppono) jam stat quominus in sua recipiatur. Ita Rodriguez, Laymann¹, etc. — ubi addit praelatos posse aliquem sub conditione ejicere, ut vel aliam religio nem intret vel ad suam revertatur; immo etiam Ordinarii locorum ejectos ad hoc cogere possunt. Ratio est, quod tales non sine periculo et scandalo aliorum in saeculo vivant. — Vide Laymann².

82. — « Resp. IIº. Praelati ordinum fugitivos et apostatas requirere tenentur, si absque gravi ordinis damno possint, et non omnino incorrigibiles videantur. Ita Sanchez³. — Ratio prioris partis est, quia jure divino et naturali tenentur praelati prospicere eorum saluti. Ratio

Fugitivi
et apostatae, quando
a praelatis
requiriendi.

Rodrig., Quaest. regul., tom. 1, qu. 30, art. 21. —
¹ Lib. 4, tr. 5, cap. 18, n. 8. — ² Loc. cit., n. 9. — ³ Decal., lib. 6, cap. 9, num. 18. — ⁴ Loc. cit., num. 7. — ⁵ Loc. cit., num. 32. — ⁶ Part. 1, lib. 12, cap. 17, qu. 2. — *Navar.*

« posterioris est, quia si ob justam causam possint ejici, ob eamdem etiam, postquam malitiose exierunt, poterunt non recipi. Laymann⁴ ex Sanchez⁵, etc.

« Duxi: *fugitivos et apostatas*. Quia per sententiam justam ejectos, etsi se correrint, necessario recipiendos negant Sanchez⁶ et Azor⁷; affirmant Navarrus, Molina⁸, Lessius⁹. Utrique probabileiter¹⁰.

« Quaeres. An professus in uno monasterio possit cogi ut se transferat ad aliud?

« Resp. Posse, si plura monasteria faciunt unum corpus sub uno capite. — Secus, si singula subsint suis superioribus sub episcopo vel immediate sub Papa. Ratio, quia non vovit obedientiam nisi in hoc conventu. — Laymann¹¹. — Vide etiam Sanchez¹².

Quando
possit impo
ni transi
ad aliud mo
nasterium.

consil. 78, de regular., n. 8; et comment. 2, de regular., num. 36. — ⁷ De Just. et Jure, tr. 2, disp. 140, num. 36. — ⁸ Lib. 2, cap. 41, n. 112, v. *Verius tamen puto*. — ⁹ Loc. cit., n. 10. — ¹⁰ Decal., lib. 7, cap. 82.

ordinis disciplina, id est secundum convenientiam regulae».

82. — ^{a)} Sanchez hanc posterioris assertationem non affert.

^{b)} Hic addere juvat ea quae S. Alphonsus, in *Hom. apost.*, tr. 13, n. 4, de religiosis ejectedis et fugitivis docet: « Ad haec omnia [scil. vota et regulam] tenentur etiam religiosi fu-

gitivi; et notetur quod quidquid isti acquirunt, monasterio acquirunt. Ejecti vero obstricti remanent voto castitatis; sed quoad paupertatem, omnium quae acquirunt usus est ipsorum, dominium est monasterii. Et quoad obedientiam et regulas, ac etiam divinum Officium, ad ea non tenentur, usquedum erunt denuo acceptati».

CAPUT II.

De Statu Clericorum.

« Clerici generaliter dicuntur illi qui
« sacris Ordinibus vel prima saltem ton-
« sura sunt initiati. — Ad quorum statum

« cum multa pertineant, de quibus alibi
« agendum, hic agemus de beneficiis eccle-
« siasticis, Horis canonicis et aliis paucis ».

DUBIUM I.

De Beneficiis ecclesiasticis.

ARTICULUS I.

QUID ET QUOTUPLEX BENEFICIUM ECCLESIASTICUM.

83. *Quid est beneficium.* — 84. *Quotuplex est.*

Beneficium
ecclesiasti-
cum, quid.

83. — « Resp. Iº. Beneficium ecclesiasti-
« cum est jus perpetuum percipiendi fru-
« ctus ex bonis Ecclesiae, propter officium
« aliquod spirituale, auctoritate Ecclesiae
« constitutum. — Ita Laymann¹, Lessius².
« Dicitur 1º. *Jus perpetuum*: ad exclu-
« dendam vicariam et commendam tem-
« poralem: quae non sunt beneficia de
« quibus canones loquuntur.

« Dicitur 2º. *Propter officium*: quia
« in beneficio duo jura a se mutuo sepa-
« rabilia distinguuntur: — Primum est
« jus seu potestas exercendi muneric spi-
« ritualis; estque simpliciter spirituale. —
« Alterum est jus percipiendi redditus eccle-
« siasticos: quod, etsi secundum se sit
« temporale, quatenus tamen fundatur in
« officio spirituali, eique annexum est,
« spiritualitatem aliquam participat.

« Dicitur 3º. *Auctoritate Ecclesiae, etc.*:
« quia solius praelati est officia in Eccle-
« sia instituere, eisque sproventus eccle-
« siasticos annexere; ipsiusque est dispi-
« cere quot et qualibus ministris Ecclesia
« egeat ».

84. — « Resp. IIº. Beneficium dividitur:

« 1º. In *saeculare*, quod pro saecula-
« ribus; et *regulare*, quod pro regularibus
« est institutum. Unde sine dispensatione,
« nec saeculare regulari, nec contra con-
« ferri potest. — Porro omne beneficium
« praesumitur esse saeculare: nisi pro-
« betur esse regulare, vel ex prima sui

« institutione, vel per possessionem paci-
« ficam quadraginta annorum: per eam
« enim ex saeculari fit regulare, et contra.
« 2º. Beneficium aliud est duplex, aliud
« simplex.

« *Duplex* dicitur quod est cum admi-
« nistratione, ut papatus, episcopatus; et
« omnia quae dicuntur dignitatis, hoc est,
« quae habent praeminentiam cum juris-
« dictione in foro externo, ut praeposi-
« tura, decanatus, archidiaconatus, ab-
« batia sive saecularis sive regularis, prio-
« ratus claustralis. — Item personatus,
« qui est eminentia in Ecclesia sine juris-
« dictione, v. gr. locus honorificus in
« choro, in processionibus, suffragiis fe-
« rendis, ut cantoria, et similes. — Item
« beneficia quae dicuntur officia, habent-
« que administrationem rerum ecclesia-
« sticarum sine jurisdictione; ut custos,
« thesaurarius, primicerius, archipresby-
« ter. — Denique duplia dicuntur bene-
« ficia curata; haec enim omnia dupli-
« onere et cura constricta censentur, cum
« praeter recitationem precum omnibus
« communem, habeant aliquam admini-
« strationem et eminentiam.

« *Simplicia* dicuntur quae tantum sunt
« instituta ad Officia divina obeunda, ne-
« que administrationem vel eminentiam
« singularem habent; ut canonicatus sive
« saeculares sive regulares, capellaniae. —
« Vide Laymann³ et Lessium⁴.

Beneficium
duplex.

Benefici-
cum saecu-
lare et re-
gulare.

Beneficium
simplex.

¹ Lib. 4. tract. 2, cap. 1, n. 1. — ² Lib. 2, cap. 34,

dub. 1. — ³ Lib. 4, tr. 2, cap. 4, n. 4. — ⁴ Lib. 2, cap. 34, dub. 2.

ARTICULUS II.

QUOMODO ACQUIRANTUR ET CONFERANTUR BENEFICIA.

85. *Quibus modis acquirantur beneficia.* — 86. *Quinam sint proprii collatores beneficiorum.*
 — 87. *Quid et quotuplex sit jus patronatus.* — 88. *Quando patronus teneatur praesentare.*
 — 89. *An pendente lite currat tempus praesentationis.* — 90. *Quid faciendum, si multi praesententur.*
 — 91. *An peccent non praesentantes digniores ad beneficia.*
Certum est de promoventibus ad cardinalatus et episcopatus. — 92. *Id certum est etiam de episcopis non eligentibus digniores ad parochias.* — 93. *Quid, si electio fit ad beneficia simplicia.* (*Usque ad 96.*) — 97. *An patroni non praesentantes digniores peccent graviter.* — 98. *An ad idem teneantur resignantes.* — 99. *Verior sententia.* — 100. *An eligendi digniores ad praelaturas regulares.* — 101. *Vera sententia.* — 102. *An electio digni, omisso digniori, sit valida.* — 103. *Probabilior sententia.* — 104. *An episcopi digniores sint transferendi ad majores ecclesias.* *Et hic, an translatio episcoporum vetetur jure divino.* — 105. *Quid, si adsit justa causa.* — 106. *An eligentes minus dignum teneantur ad restitutionem.* *Et cui.* — 107. *An sententia negativa sit probabilis.* — 108. *An teneantur ad restitutionem id suadentes.* — 109. *Quid, si beneficium conferatur per concursum.* — 110. *An eo casu minus dignus electus teneatur resarcire damnum ecclesiae vel digniori.* — 111. *An examinatores teneantur denunciare digniores.*

Beneficium
tribus mo-
dis acquiri-
tur.

85. — « Resp. Iº. Beneficia ecclesiastica uno ex tribus modis communiter acquiruntur: 1º. Per *electionem*, v. gr. canonicorum; vel etiam *postulationem* (quae est electio ejus qui non erat de capitulo, vel de jure non erat capax); et *confirmationem* superioris, si electum vel postulatum idoneum esse intelligatur. — 2º. Per *praesentationem* patroni praeviam, et institutionem subsecutam a praelato ecclesiae factam, si praesentatus sit idoneus. Etsi vero patronus praesentato jus ad rem conferat, ita ut beneficium alteri conferri nequeat; jus tamen in re et collatio beneficii per institutionem datur. — 3º. Per *collationem liberam*, quando beneficium solo jure praelati datur, nec patronatus juri subest.

« Unde etiam beneficia ex modo conferendi dividuntur in *electiva, patronata et libera*.

86. — « Resp. IIº. In qualibet dioecesi, episcopus est proprius collator beneficiorum, nisi ex legitima praescriptione hoc jus alteri competit. Supremus autem et universalis collator omnium beneficiorum non patronatorum est Papa. Lessius¹. — Ratio prioris est, quia episcopus in sua dioecesi est moderator sacrorum: ergo ipsius est officia sacra

« conferre. Ratio posterioris, quia Papa est supremus dispensator bonorum ecclesiasticorum, et Ordinarius Ordinariorum.

« Potest autem Papa tribus modis beneficia conferre: 1º. Jure praeventonis; 2º. jure concursus; 3º. jure devolutionis: de quibus vide Lessium²; ubi notat, jure praeventonis et concursus, ad viandas lites, rarius Papam uti. — Immo, per concordata Germaniae inter Sedem Apostolicam et Fridericum Imperatorem, per constitutionem Nicolai V, quae incipit *Ad sacram, etc.*, alterni tantum menses Papae collationi reservantur, scilicet Januarius, Martius, etc.; reliqui vero ordinariis collatoribus relinquuntur. Immo, si per tres menses, a die notae vacationis, in loco beneficii nulla dispositio vel gratia Papae appareat, Ordinarius conferre potest. Similiter, mortuo Papa, quamdiu sedes vacat. Lessius³, Laymann⁴. — Quod si autem Pontifex et Ordinarius eodem die idem beneficium diversis contulerint, et neutrius collationis prioritas appareat; praferendus est qui invenitur in possessione, quia pro eo jus praesumit. Si neuter est in possessione, praefertur provisus a Pontifice, ob dignitatem provisoris. Barbosa et Bardi⁵. Denique, si ultima nocte mensis episcopalnis bene-

Papa tri-
bus modis
beneficia
conferit.

Episcopus
et Papa con-
ferunt bene-
ficia.

¹ Lib. 2, cap. 34, dub. 10, num. 43 et 44. — ² Loc. cit., n. 44. — *Nicolaus V*, constit. *Ad sacram*, 19 Mart. 1447, § 4; habetur in Bullar. Rom. Mainardi. — ³ Lec. cit.,

dub. 10. — ⁴ Lib. 4, tr. 2, cap. 10. — *Barbosa*, de Off. et Potest. episc., alleg. 57, a n. 12. — ⁵ *De Consc.*, discept. 6, cap. 6, § 10, ex cap. *Si a sede 31, de praebend.*, in 6º.

« ficum cooperit vacare, in dubio utrum
« ante an post medium noctem, qua inci-
« pit mensis papalis: si nemo sit in pos-
« sessione, nec ulla provisio, praesumptio
« juris est pro Ordinario. Gonzalez ^{a)},
« Barbosa ^{a)}, Bardi ¹⁾ ».

87. - « Quaeres I^o. Quid et quotuplex
« sit jus patronatus?

« Resp. 1°. Esse potestatem praesen-
« tandi ad beneficium ecclesiasticum va-
« cans. — Resp. 2°. Esse duplex, scilicet:
« jus patronatus ecclesiastici, quod alicui
« competit, quia ex bonis ecclesiasticis;
« et jus patronatus laici, quod alicui com-
« petit, quia ex bonis patrimonialibus ec-
« clesiam fundavit, vel dotavit, vel erexit.
« — Laymann ²⁾.

88. - « Quaeres II°. Quando patronus
« teneatur praesentare, beneficio vacante?

« Resp. Si patronatus sit laicus, teneri
« intra quatuor menses ». [Ex cap. ^{a)} *Quoniam, de jure patron.*] — « Si ecclesiasti-
« cus, intra sex: [Ex cap. un., § *Verum, de*
jure patron., in 6°]. — Si mixtus, etiam intra
sex, ut Salmant. ³⁾ « intra quos, nisi fiat
praesentatio, beneficium fit liberum, ejus-
que dispositio pro ea vice devolvitur ad
eum cuius est instituere praesentatum ».

89. - Quaeritur hic: *an currat tem-
pus praesentationis, quando vertit lis
super jure patronatus?*

Nega, si lis sit inter episcopum et pa-
tronum vel inter ipsos praesentatos. Se-

Jus patro-
natus, quid
et quo tu-
plex.

Patronus,
quando te-
nestur
praesen-
tare.

Lite verten-
te, quando
currat tem-
pus praes-
entationis.

¹⁾ De Consc., discept. 6, cap. 6, § 11, n. 4. — ²⁾ Lib. 4, tr. 2, cap. 18, n. 1 et 4. — ³⁾ Tr. 28, de Benef. cap. unic., n. 275. — ⁴⁾ Loc. cit., n. 277. — Azor, part. 2, lib. 6, cap. 21,

86. - ^{a)} Hieronymus Gonzalez, *in reg. 8 Cancell.*, gloss. 11, haec scribit: Quando du-
biū est utrum vacaverit beneficium mense ordinario an mense apostolico, praefertur pos-
sessor, n. 28; quando autem neuter possidet, uterque tamen pro visus est et constat de prioritate collationis ordinariae, praevalet collatio ordinaria, n. 30; et hujus dicti rationem af-
fert, subdens: « Quoniam, non solum praesu-
mitur reservatio ratione mensis, sed etiam debet concludenter probari vacatio de mense apostolico, ut pro visus a Papa obtinere possit ». — Barbosa, *de Episc.*, alleg. 57, n. 13, dicit judicandum esse pro possessore, quando du-
biū est de mense quo beneficium vacaverit.

88. - ^{a)} Praesens assertum probatur non quidem ex cap. *Quoniam*, quod S. Alphonsus refert; sed ex cap. *Si laicus*, § *Verum, eod. tit. in 6°*, quod S. Doctor hic infra allegat.

cus, si lis sit inter patronos, v. gr. si non conveniunt in praesentando; vel si contenditur cui competit jus praesentandi. Salmant. ⁴⁾ cum Azor, Zerola, etc., ex cap. *Quoniam, de jure patron.* — Notant tamen Salmant. ⁵⁾ cum Barbosa ^{a)}, episcopum tempus designatum posse per alios sex menses prorogare, sed non amplius ^{b)}, ex cap. 2, *de concess. praebend.*

90. - « Quaeres III°. Quid faciendum,
« si multi praesententur?

« Resp. 1°. Si patronus qui antea praes-
sentavit Petrum, praesentet postea Pau-
lum, velitque hunc praefterri, poterit
praelatus instituere utrum maluerit, si
patronatus sit laicus: quia tunc praes-
sentatio secunda non facit irritam pri-
mam, nec contra. Si tamen patronatus
sit ecclesiasticus, prior tempore erit po-
tior jure, ex cap. *Cum autem, de jure*
patron. — Resp. 2°. Si ex duobus patro-
nis, alter Petrum, alter Joannem praes-
sentet, potest collator conferre utri ma-
luerit ». [Sed praeferre debet dignorem,
etsi a minore parte patronorum praesen-
tatatum ^{a)}, ex cap. *Quoniam, de jure pa-*
tron. Vide alia infra, ex n. seq.] « Immo,
juxta Silvestrum ^{b)}, episcopus tunc tertio
conferre potest, eo quod patroni non
conveniant. — Resp. 3°. Si multi patroni
inter se sint discordes, is instituendus
in quem plures conveniunt. Vide Les-
sium ^{c)} et Laymann ⁷⁾.

Quid, si
plures ab
eodem praes-
tentur.

Quid, si
alii ab aliis
praesenten-
tur.

qu. 12. - Zerola, Prax., v. *Jus patronatus*, ad 5. — ⁵⁾ Loc. cit., n. 277. — ⁶⁾ Lib. 2, cap. 34, dub. 8. — ⁷⁾ Lib. 4, tr. 2, cap. 18, n. 18.

89. - ^{a)} Barbosa, *loc. cit.*, alleg. 72, n. 143, quem Salmant. allegant uti refert S. Alphonsus, dicit dumtaxat episcopum posse terminum prorogare.

^{b)} Cap. *Nulla 2, de concess. praebend.*, statuit beneficia providenda esse infra sex menses; quodsi episcopo competit pro visio et ipse differat, capitulum providebit; si vero capitulo competit pro visio et ipsum differat, providebit episcopus; denum si omnes ne-
glexerint, disponet metropolitanus.

^{c)} Cap. *Quoniam 3, de jure patron.*, haec decernit: « Si forte in plures partes fun-
datorum se vota divisorint, ille praeficiatur ecclesiae, qui majoribus juvatur meritis, et plurimorum eligitur et approbat assensu ».

^{d)} Silvester, v. *Jus patronatus*, n. 9, § *Quar-*
tum, id habet ex Panormitano, quem non reprobat.

91. — Hic oportet plures Quaestiones discutere scitu maxime necessarias circa collationem beneficiorum.

Quaeritur 1º. *An sit obligatio eligendi digniores ad beneficia.*

Digniores
sub gravi
ad episco-
patum eli-
gendi.

Certum est 1º nullo modo excusari a peccato mortali eos, qui promovent minus dignos ad *episcopatus* et *cardinalatus*. — Habetur hoc ex Tridentino¹, ubi declaratur: *Omnes vero et singulos qui ad promotionem praeficiendorum, quodcumque jus quacumque ratione a Sede Apostolica habent, aut alioquin operam suam praestant..., in primis meminerint, nihil se ad Dei gloriam et populorum salutem utilius posse facere, quam si bonos pastores et Ecclesiae gubernandae idoneos promoveri studeant; eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores et Ecclesiae magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis, praefici diligenter curaverint.* Ex quo patet peccare quidem graviter Pontifices et reges qui ad praefatas dignitates non digniores promovent. Ratio, quia, cum beneficia seu dignitates predictae sint instituta ad commune bonum Ecclesiae, multum ipsi detrahunt qui praetermittunt eligere magis idoneos ad ecclesiarum regimen. — Confirmatur ex proposit. 47 damnata ab Innocentio XI, quae dicebat: *Cum dicit concilium Tridentinum eos alienis peccatis communícantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores et Ecclesiae magis utiles ipsi judicaverint, ad ecclesias promovent: concilium vel primo videtur per hos digniores, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel secundo, locutione minus propria ponit digniores, ut exclu-*

dat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

92. — Certum est 2º quod episcopi ad beneficia curata pariter tenentur digniores eligere. — Ratio est eadem quae supra declarata est, cum ad parochos etiam pertineat salus animarum. Et hoc pariter constat ex Tridentino², ubi dicitur: *Ex hisque episcopus eum eligat quem caeteris magis idoneum judicaverit.* — Ex verbis autem Tridentini primo loco relatis: *quos Ecclesiae magis utiles ipsi judicaverint, recte inferunt cum S. Thomas³, Salmant.⁴ cum Soto, Cajetano, etc., quod major dignitas eligendorum non accipienda est absolute, sed respective ad utilitatem Ecclesiae et fidelium.*

Caeteris autem paribus, dicunt Salmant.⁵ cum Barbosa, Hurtado, etc., censendum esse dignorem: 1º. Qui est senior. 2º. Qui de suis bonis fundavit ecclesiam. 3º. Sacerdos in concursu non sacerdotis. 4º. Originarius respectu extranei. 5º. Graduatus in aliqua scientia. 6º. Qui praeditus est majori sanctitate aut prudentia praferendus est ei qui sola scientia praeeminet. 7º. Potens et nobilis, quia haec solent non parum conducere ad Ecclesiae bonum^{a)}. 8º. Pauper praferendus est diviti. — Ultimo notant Passerinus, Leurenus et Sigismundus, apud Croix⁶, quod si quis sit probabiliter dignior, sed dubie minus dignus altero^{b)}, qui est certe dignus, potest hic certe dignus praferri.

93. — Dubitatur 1º. *An peccent mortaliter episcopi, eligentes minus dignos ad beneficia simplicia, omissis dignioribus?*

— Adest duplex sententia:

Prima sententia probabilis negat; quia, cum beneficia non sint instituta (saltem primario) in bonum singulorum, sed in utilitatem communitatis, modicum

Item. ei
gendiad be
neficia ca
rata.

Quinam
dig niores,
ceteris pari
bus.

Elige
minus di
gnos ad be
neficia sim
plicia, pro
babilit
non lethak

¹ Ses. 24, de reform., cap. 1. — ² Ses. 24, de reform., cap. 18. — ³ 2º 2°, qu. 63, art. 2. — ⁴ Tr. 28, n. 307. — ⁵ Sotus, de Just. et Jure, lib. 8, qu. 6, art. 2, a concl. 4. — Cajetan., in 2° 2°, qu. 63, art. 2. — ⁶ Loc. cit. — Barbosa, de Offic. et Potest. episc., alleg. 60, a num. 101. — Thom. Hurtad.,

Resol. mor., tr. 12, cap. 1, resol. 22, a n. 1390. — Passerin., de Electione canon., cap. 25, num. 661. — Leuren., Forum benefic., part. 2, qu. 298, num. 2. — Sigismundus a Bononia, de Electione, dub. 83, num. 3, v. f. — ⁷ Lib. 4, num. 594.

92. — ^{a)} Ex auctoribus citatis, Barbosa silentio praetermittit septimum hunc casum de potente et nobili praferendo.

^{b)} Verba haec: *Sed dubie minus dignus altero, obscuritatem quamdam in textum affe*

runt, nec videntur necessaria, cum auctores citati dicant tantummodo, tutius esse eligere dignum quem electores certe sciunt esse tam, quam eum quem solum probabiliter credunt dignorem.

ei damnum infertur, si illa conferantur dignis, praetermissis dignioribus. Ita te-
nent Petrus Navarra¹, Sà², Sotus³, El-
bel⁴; Sanchez⁵ cum Salon^{a)}, Gabriele,
Alensi^{b)} et Abulensi^{c)}; item Dicastil-
lus^{d)}, Hurtadus, Vega et Diana, apud
Salmant.^e. Et probabilem putant Sal-
mant.^f et Cardenas^g. — Ad textum au-
tem qui adducitur ab adversariis, in cap.
unic. *Ut ecclesiast. benef. sine dimin. con-
fer.*, ubi dicitur: *Debusti... beneficium in
persona magis idonea dispensare*, respon-
dent cum Lugo^h, ibi reprehendi a Pon-
tifice episcopum, non quia non dispen-
savit digniori, sed quia dispensavit non
idoneo (ut colligitur, judicio Lugonis, ex
eiusdem canonis initio). — Ad alios textus
vero qui opponuntur, respondent in illis
non haberi praeceptum, sed tantum in-
structionem.

Non desunt qui asserunt nullum esse
peccatum eligere ad beneficia simplicia
etiam minus dignos; ut Petrus Navarra,
Ledesmaⁱ⁾, Gutierrez^{j)}, Garcia, Navarr-
rus^{k)} et Diana, apud Cardenas^{l)}, qui
adhuc probabile putat. — Sed puto in
hoc non recedendum a communi sen-
tentia, quae saltem a veniali id non ex-
cusat. Quinimmo recte Sanchez^{m)} et Con-
tinuator Tournelyⁿ⁾ cum communi, dam-

Saltem est
veniale.

¹ De Restit., lib. 2, cap. 2, n. 146 et 147; cfr. n. 172,
i. f. — ² V. *Beneficium*, n. 42. — ³ De Just. et Jure, lib. 3,
qu. 6, art. 2, v. l. § *Igitur conclusio*. — ⁴ Part. 5, confer. 9,
de Statu ecclesiast., num. 806. — ⁵ Consil., lib. 2, cap. 9,
dub. 2, num. 20. *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 7, art. 8,
dub. 1, propos. 2. — *Thom. Hurtad.*, Resol. mor., tr. 12,
cap. 1, resol. 28, § 8, n. 1540. — *Vega*, Sum. nueva, part. 2,
cap. 17, cas. unic., i. t. — *Diana*, part. 2, tr. 15, resol. 98. —

nant de mortali eligere minus dignum
ad canonicatus, quibus annexum est mu-
nus poenitentiariae, vel concionandi aut
docendi.

Secunda tamen sententia communior
et probabilior docet, sub gravi obliga-
tione etiam ad beneficia simplicia eligen-
dos esse digniores. — Ratio 1^a, quia, ut
ait S. Thomas¹⁸, *praelatus ecclesiasticus
non est dominus* (beneficiorum), *ut possit
ea dare pro libito, sed dispensator, etc.*
Unde peccat qui aliis beneficia distribuit
quam dignioribus, qui ad illa jus fortius
habent. Si enim verum est (ut doctores
communiter fatentur) quod beneficia non
solum sint instituta in bonum commune,
sed etiam (licet minus principaliter) in
praemia meritorum; patet inde ad illa
majus habere jus qui commune bonum
magis promovent. Saltem beneficia sunt
bona communia; et ut talia etiam deben-
tur iis qui meritis praestant. — Ratio 2^a,
potior mihi et Lugoni (qui praedictae
prima ratione minime acquiescit) ea est,
quia ipsa utilitas Ecclesiae, ob quam sunt
beneficia instituta, postulat de se ut di-
gniores promoveantur; alioquin clerici
parum incumberent ad digniores se red-
dendos, et sic valde deficeret Ecclesiae
utilitas: hoc autem damnum non leve,

¹ Tr. 28, n. 812. — ² Loc. cit., n. 824. — ³ Cris., dissert. 28,
n. 9. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 35, n. 11. — *Petr. Navar.*,
loc. cit., num. 147. — *Nicol. Garcia*, de Benef., part. 7,
cap. 16, num. 16 et 17. — *Diana*, loc. cit., resol. 38. — ¹⁰ Loc.
cit., num. 9. — ¹¹ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 2, num. 21. —
¹² De Benef., cap. 2, art. 1, sect. 2, v. *Dico 2*. — ¹³ 2^a 2^a,
qu. 63, art. 2, ad 1. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 35,
num. 20.

93. — a) Salon, in 2am 2ae, qu. 63, art. 2,
controu. 3, v. *Conclusio 1*, ita tenet « in sim-
plicibus quibusdam » beneficiis.

b) Alensis, in Sum., part. 2, qu. 119
(al. qu. 120), membr. 2, art. 3, i. f., haec as-
serit, non de simplici, sed de minori beneficio,
dicens quod si electio facienda sit ad episco-
palem dignitatem, requiritur quod secundum
conscientiam, eligatur utilior [al. melior]. In
minoris vero beneficio, sufficit quod bonus». —
Quod certe et potiori adhuc ratione de sim-
plici beneficio dicendum erit.

c) Abulensis rem clare significat in Matth.,
cap. 22, qu. 116, ubi, loquens de mortali pec-
cato, quod in hac re committitur, semper id
applicat beneficiis quae curam animarum ad-
junctam habent,

d) Dicastillus non satis recte a Salmant.

Probabi-
lius est e-
tiam lethale.

adducitur; nam, *de Just.*, lib. 2, tr. 2, disp. 8,
dub. 5, n. 97, negat esse mortale in bene-
ficiis minoris tantum momenti; asserit autem
esse mortale in beneficiis pinguibus, etsi sim-
plicibus, ut sunt: canonicatus, decanatus, etc.

e) Petrus de Ledesma, in Sum., part. 2,
tr. 7, cap. 2, concl. 7, dub. 15, v. *Dico 2°*,
id dicit « de beneficiis simplicibus quae sine
concurso et oppositione conferuntur ».

f) Navarrus a Cardenas male citatur;
nam, *de Oratione, miscellan.* 38, id non
habet. — Gutierrez pariter a Cardenas (ex
Diana tamen) perperam allegatur; nam in
Canon. quaest., lib. 2, cap. 11, n. 12, tenere
videtur sententiam communem, a qua S. Al-
phonsus negat esse recedendum: « Quid te-
nendum? inquit, ... Credo conferentem [mi-
nus digno] non peccare mortaliter ».

sed satis notabile videtur. Lessius¹, Lugo², Palaus³, Holzmann⁴, Croix⁵, Viva⁶, Roncaglia⁷ (qui spectata ratione, putat contraria carere probabilitate); item Salmant.⁸ cum S. Antonino⁸, Cajetano⁹, Azor, Filliuccio, Garcia¹⁰ et aliis plurimis.

Limitatur: 1º si semel aut bis fiat.

94. — Limitant tamen doctores, et dicunt non esse peccatum mortale: 1º. Si praetermittatur dignior, non passim, sed semel vel bis; ut Lugo⁹, Navarra^{a)}, Azor^{a)} et Filliuccius, apud Croix¹⁰. — Item Lessius¹¹ cum Alensi^{b)}, Soto^{b)}, Sa^{b)}, Gabriele^{b)}, Angelo^{b)}, Petro Navarra^{b)} et Aragon^{b)}, loquendo de beneficiis mere simplicibus, ut capellaniis et etiam canonicatibus; non autem de iis quibus annexa est jurisdictio vel functio magni momenti, ut supra: ratio, quia tunc parum damni infertur Ecclesiae. Hoc tamen nullo modo admittendum in beneficiis curatis, pro quibus damnum Ecclesiae, communiter loquendo, esset notabile. — Immo Vasquez, Covarruvias et

Limitatio non valet in beneficiis curatis.

¹ Lib. 2, cap. 34, dub. 14, n. 66. — ² Disp. 35, n. 10 et 20. — ³ Tr. 13, disp. 2, punct. 11, § 2, n. 8. — ⁴ De Praec. particul., num. 419. — ⁵ Lib. 4, num. 588. — ⁶ In propos. 47 Innoc. XI, n. 6 et 9. — ⁷ Tr. 5, qu. 1, de Benefic., cap. 5, qu. 8. — ⁸ Tr. 28, n. 314. — ⁹ Azor, part. 2, lib. 6, cap. 15, qu. 1 et 9; et cap. 21, qu. 5. — ¹⁰ Full., tr. 41, cap. 4, n. 177 et 179. — ¹¹ Loc. cit., n. 20. — ¹² Full., loc. cit., n. 179. — ¹³ Loc. cit., n. 588. — ¹⁴ Lib. 2, cap. 34, n. 66. — ¹⁵ Vasq., opusc. de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 8, n. 78. — ¹⁶ Covar., in cap. Peccatum, part. 2, § 7, n. 4. — ¹⁷ Cajetan., Sum., v. Acceptio perso-

Cajetanus tenent hoc esse mortale etiam in omnibus beneficiis simplicibus, quia etiam violaretur in re gravi justitia distributiva. E converso ait Lessius¹² cum aliis, quod dignior in his beneficiis non habet tale jus strictum, ut illud violare sit mortale; cum violatio justitiae distributivae, ut asserit cum Soto^{c)}, non sit semper mortale, nisi redundet etiam in violationem justitiae commutativa.

95. — Limitant 2º. Si excessus dignitatis sit parvus; quia tunc damnum leve censetur. Ita Lessius¹³, Lugo¹⁴ (qui vocat commune) cum Navarro, Soto, Gersonio, Pedro Navarra et Silvestro; Sanchez¹⁵ cum Aragon, Salon, Prado^{a)}, etc. Et in hoc casu dicunt electionem non excedere culpam veniale, etiamsi electores praestiterint juramentum eligendi digniores; ut Salmant. cum Soto^{b)}, Sanchez, Palao^{b)}; et Lugo^{c)}, qui hoc admittit in his duabus et sequenti limitatione. — Haec tamen limitatio nequaquam admittenda est quoad beneficia curata.

Limitatur 2º, si parum antecellat.

Limitatio non valet in beneficiis curatis.

narum. — ¹² Lib. 2, cap. 34, n. 67. — ¹³ Lib. 2, cap. 34, n. 64. — ¹⁴ Disp. 35, n. 21 et 22. — ¹⁵ Navar., Miscell. 88 de Oratione, n. 5. — ¹⁶ Sotus, de Just. et Jure, lib. 8, qu. 6, art. 2, post concl. 9, limit. 1, v. Altero antequam. — ¹⁷ Gerson., opusc. Regulæ morales, n. 68 et 66. — ¹⁸ Petr. Navar., de Restit., lib. 2, cap. 2, n. 162. — ¹⁹ Silvestr., v. Electio I, qu. 16, n. 19. — ²⁰ Comall., lib. 2, cap. 1, dub. 2, n. 17. — ²¹ Aragon, in 2º et 2º, qu. 68, art. 2, concl. 1. — ²² Salon, in 2º et 2º, qu. 68, art. 2, controv. 8, v. His positis. — ²³ Salmant., tr. 28, num. 286. — ²⁴ Sanch., loc. cit., n. 19; cfr. Decal., lib. 8, cap. 4, n. 23.

⁸) S. Antoninus, part. 2, tit. 1, cap. 20, § 1; Cajetanus, in 2º et 2º, qu. 63, art. 2, v. Nota 4; et qu. 185, art. 3, ita sane videntur tenere, cum loquantur de beneficiis in generali, nec distinguant inter simplicia et curata.

⁹) Nicolaus Garcia, de Benefic., part. 7, cap. 16, n. 10, refert utique communem, uti dicit, opinionem canonistarum, quae tenet esse mortale; ipse vero, ut supra visum est, oppositam tenet.

94. — ^{a)} Petrus Navarra, lib. 2, cap. 2, n. 148; Azor, loc. cit., cap. 15, qu. 1, v. Altera opinio, et qu. 7, id non habent, licet pro hac limitatione a Croix centur.

^{b)} Alensis, Sum., part. 2, qu. 119, (al. ut habetur in indice quaestionum, qu. 120) membr. 2, art. 3; Sotus, de Just. et Jure, lib. 3, qu. 6, art. 2, ad 5 argum., v. Igitorum conclusio; Sa, v. Beneficium, n. 42; Gabriel Biel, in 4, dist. 15, qu. 7, art. 3, dub. 1, propos. 2, v. Dicitur notanter, lit. k; Angelus, v. Electio, n. 21, et v. Acceptio, n. 6; Petrus Navarra, loc. cit.; Aragon, in 2º et 2º, qu. 63,

art. 2, concl. 1, non recte citantur a Lessio; non enim afferunt hanc limitationem.

^{c)} Ex Soto, loc. cit., art. 2, id forte colligi potest, etsi non expressis verbis asseritur, quidquid Lessius videatur affirmare.

95. — ^{a)} Prado non citatur a Sanchez; attamen, cap. 19, qu. 2, n. 4 et 10, clare tenet hanc opinionem de officiis saecularibus.

^{b)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 8, qu. 1, art. 7, dub. 1; Palaus, tr. 14, disp. 1, punct. 6, n. 8, principium generale tuentur, ex quo haec doctrina colligitur: scilicet juramentum promissorum rei levis, non injicere vinculum mortalis reatus.

^{c)} Lugo, disp. 35, n. 21 et 23, doctrinam istam de juramento applicat expresse ex Sanchez huic secundae limitationi dumtaxat, «quia frangit juramentum in re levi». Sed, ibidem n. 21, parvitatem materiae in eligendo minus digno, ex dupli capite provenire posse asserit: vel quia beneficium est parvi momenti, vel quia excessus dignitatis parvus est in eo qui omittitur.

Limitant 3°. Si beneficia sint parvi momenti; ut Lugo¹ communiter cum Navarro², Silvestro³, Gersonio⁴, Aragon⁵, Salon; Viva⁶. Item Lessius, Reginaldus, Rebellus, Malderus, apud Croix⁷; item Sotus, Valentia, Bañez, Rodriguez, apud Diana⁸.

4° Si lex fundationis eligendum designet.

5° Si praevideatur brevi dimissurus beneficium.

Digniores sub gravi ad episcopatum praesentandi.

Item, ad beneficia curata, a patronis ecclesiasticis.

Secus, juxta alios, a patronis laicis.

96. - Limitant 3°. Si beneficia sint parvi momenti; ut Lugo¹ communiter cum Navarro², Silvestro³, Gersonio⁴, Aragon⁵, Salon; Viva⁶. Item Lessius, Reginaldus, Rebellus, Malderus, apud Croix⁷; item Sotus, Valentia, Bañez, Rodriguez, apud Diana⁸.

Limitant 4°. Si ex lege foundationis debet eligi aliquis de aliqua familia, collegio vel oppido; ut [Continuator] Tourney⁹ cum Silvio.

Limitant 5°. Si praevideatur dignior brevi dimissurus beneficium; ut Holzmann¹⁰ cum Pichler.

97. - Dubitatur 2° *An patroni teneantur sub mortali praesentare digniores ad beneficia?* — Distinguendum inter beneficia curata et simplicia.

1°. Si sint *curata*, certum est 1° quod patroni episcopatum, ut sunt reges, ad id tenentur: ex relato cap. 1 Tridentini, sess. 24, de reform. (ut supra), ubi hoc declaravit concilium de omnibus promoventibus, ut vidimus n. 91. — Certum est 2° quod si patroni sunt *ecclesiastici*, tenentur etiam digniores praesentare; ut sancivit concilium⁹.

Sed Dubium est, si patroni sint *laici*.

Prima sententia, quam tenent Palaus¹¹; ac Garcia, Petrus Navarra et alii, apud Salmant⁸, negat teneri ad praesentandos digniores, sive beneficium sit simplex, sive curatum. — Probant ex Tridentino⁹, ubi dicitur: *Quod si jurispatronatus laicorum fuerit, debeat qui a patrono praesentatus fuerit, ab eisdem deputatis.... examinari, et nonnisi idoneus repertus fuerit, admitti*.

¹ Disp. 35, n. 21 et 22. — *Salon*, in 2° 2°, qu. 68, art. 2, contr. 8, v. *His positis*. — *Less.*, lib. 2, cap. 34, num. 64 et 66. — *Regis.*, lib. 90, n. 197, l. f. — *Rebell.*, part. 1, lib. 3, qu. 4, n. 12. — *Malder.*, tr. 9, cap. 2, dub. 7, v. *Dico 11°*. — ² Lib. 4, n. 588. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 8, qu. 6, art. 2, post concl. 9, limit. 1, v. *Atvero antequam*. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 7, punct. 2, 5 2, l. f. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 68, art. 2, dub. 8, concl. 1. — *Rodrig.*, *Sum.*, part. 1, cap. 6, n. 1. — ³ Part. 5, tr. 5, resol. 18. — ⁴ De Benef., cap. 2, art. 1,

Ergo concilium, ait Palaus, non aliud onus imponit laico, quam idoneum praesentare. — Confirmant ex can. *Monasterium* 33, *caus. 16, quaest. 7*, ubi dicitur: *Liceat... illi presbytero cui voluerit pro sacro officio illius dioecesis cum consensu episcopi, ne malus exsistat, commendare*. In quibus verbis *ne malus*, commentat *Glossa*: *Sufficit aliquem non malum esse*; ut notat etiam *Glossa* in can. *Licet ergo, caus. 8, qu. 1*.

Sed omnino tenendum cum *secunda sententia*, quod in beneficiis curatis teneatur sub gravi patronus adhuc laicus praesentare dignorem. — Hoc mihi certum videtur; quia in his beneficiis eadem utique ratio currit quae in episcopatibus, pro quibus jam declaravit Tridentinum (ut supra vidimus, n. 91) a quibuscumque patronis promovendos esse digniores. Idque videtur clare confirmari ex propos. damnata 47, ut supra (ut bene advertit Croix¹⁰): quae intelligenda est ex verbis *quando fit concursus*, non solum de episcopatibus, in quibus non fit concursus; sed etiam de beneficiis curatis, quae per concursum conferuntur.

2°. Si vero beneficia sint *simplicia*: prout probabile est episcopos non teneri sub gravi ea dignioribus conferre; ita probabile etiam est ad hoc non teneri patronos. Sed quia probabilius est (ut diximus) illa dignioribus conferenda esse; ita etiam probabilius censemus patronos teneri sub gravi digniores praesentare. Ratio potissima, ut bene ait Sanchez¹¹, quia alias evenirent eadem inconvenientia quae se-

sect. 2, v. *Alli sunt insuper*, sub 3. — *Silvius*, in 2° 2°, qu. 68, art. 2, quær. 4, concl. 8, num. 3 (a Collet tamen non citatur pro hoc asserto). — ¹ De Praec. partic., n. 421. — *Pichler*, *Jus canon.*, lib. 1, tit. 6, n. 29, l. f. — ² Sess. 24, de reform., cap. 18. — ³ Tr. 18, disp. 2, punct. 7, n. 6. — *Nicol. Garcia*, de *Benefic.*, part. 7, cap. 16, n. 19. — *Petr. Navar.*, de *Restit.*, lib. 2, cap. 2, n. 150. — ⁸ Tr. 28, n. 281. — ⁹ Sess. 24, de reform., cap. 18. — *Palaus*, tr. 18, disp. 2, punct. 7, n. 6. — *Glossa* in c. *Licet*, v. *Qui praestantior*. — ¹⁰ Lib. 4, n. 588.

Oppositum omnino tenendum.

Ad beneficia simplicia, probabiliter sublevi.

Probabiliter sub gravi.

98. — ^a) Lugo auctores allegat ex Sanchez, *Consil.*, loc. cit., n. 17; sed minus accurate a Lugo citatur Navarrus, *Miscell. de Oratione* 38, n. 5, qui expresse tenet oppositum; male pariter Gersonius, loc. cit., n. 62; et Aragon, loc. cit., concl. 1, qui non afferunt hanc limitationem; minus item recte Silvester, qui loc. cit., dicit tantum excusare rei

modicitatem, « ut quia pene nihil distat inter hunc qui eligitur et alium meliorem ».

^b) Viva, in propos. 47 *Innoc. XI*, n. 9 l. f., ita sane docet, « dummodo hoc idem raro admodum et non frequenter fiat ».

97. — ^a) Sanchez videtur id tenere de solis beneficiis curatis; nam, *Consil.*, lib. 2, cap. 1, dub. 5, n. 3, scribit: « Secunda sententia pro-

quuntur ex hoc quod electores non eliant digniorem (prout supra animadvertemus); cum episcopus non possit alioquin repellere praesentatum, si sit idoneus, etiamsi dignior omittatur. — Nostram sententiam tenent Sanchez^{a)}, Croix^{b)}, Viva¹, Roncaglia^{c)}; et Salmant. cum Molina, Bañez^{c)}, Vasquez, Azor^{d)}, Lessio^{e)}. Et eamdem tenet Lugo^{f)}; quamvis excipiat capellanias quas quis pro libito in aliqua capella sua familiae instituit: contra Molina, Azor^{g)} et Vasquez, apud Viva^{h)}, qui hoc concedunt tantum fundatoribus non autem successoribus.

98. — Dubitatur 3º. *An resignantes beneficia etiam debeant digniorem quaerere?*

— In hoc plures diversae adsunt sententiae:

Prima negat cum Sanchezⁱ⁾, Lessio^{j)} cum Cajetano, Palao^{k)}. Item Azor, Hurtadus, Mercado, Salon, apud Salmant.^{l)}. Et Lugo^{m)} vocat communem cum Malderoⁿ⁾, Sà^{o)} et Diana^{p)}; et ipse Lugo cum Vasquez probabilem vocat. — *Ratio*, quia

Resignatio
non sub gra-
vi facienda
digniori, ju-
xta alios.

¹ In propos. 47 Innoc. XI, n. 14; et opusc. de Benefic., qu. 4, art. 2, num. 6. — ^b Tr. 5, qu. 1, de Benefic., cap. 5, qu. 4 et 8, v. f. — ^c Salmant., tr. 28, num. 282. Molina, de Primogenitis, lib. 2, cap. 5, num. 69. — Vasq., opusc. de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 5, num. 74. — Molina, loc. cit., n. 68 et 69. — Vasq., loc. cit., § 3, dub. 4, n. 69. — ^d Opusc. de Benefic., loc. cit., num. 5. — ^e Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 7, n. 4. — ^f Lib. 2, cap. 34, n. 61. Cajetan., Sum., v. *Beneficia*, v. l. — ^g Tr. 13, disp. 2, punct. 11, § 2, n. 11. — *Azor*, part. 2, lib. 6, cap. 15, qu. 10. — *Thom. Hurtad*, Resol. mor., tr. 12, cap. 1, resol. 23, § 8, ampliat., 3, n. 1572. —

resignans sive commutans beneficium non est dispensator boni communis, sed boni sui; unde non peccat contra justitiam distributivam. Nec peccat episcopus tunc conferens beneficium resignatario idoneo; quia tunc non tenetur digniorem quaerere: decreta enim de eligendo digniore loquuntur de collatione per vacationem, non autem per resignationem. — Sentit tamen Lessius^{q)} quod si offeratur resignanti persona multo dignior, tenebitur ex caritate erga commune bonum illam praeferre.

Secunda sententia omnino opposita absolute affirmat teneri resignantem quaerere digniorem. Hanc tenent Sotus^{r)}, Viva^{s)}, Continuator Tournely^{t)}; item Vasquez et Palacio, apud Salmant.^{u)}. — *Ratio*, quia resignans, licet non peccaret tamquam collator beneficii, peccaret tamen quia esset causa illicitae collationis: cum alioquin collator, qui certe non tenetur acceptare hujusmodi resignationem, non excusaretur a peccato, si eam acce-

Juxta a-
lios, sub
gravi fa-
cienda di-
gniori.

Mercado, de Contract., tr. de Restit., cap. 17, i. f. — *Salon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 68, art. 2, controv. 3, § *Quid possit resi-
gnator beneficii?* — ^r Tr. 28, n. 380. — ^s De Just. et Jure, disp. 35, n. 49. — *Lugo*, loc. cit. — *Vasq.*, opusc. de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 7, n. 77. — ^t Lib. 2, cap. 34, n. 61, i. f. — ^u De Just. et Jure, lib. 8, qu. 6, art. 2, i. f. — *Dubismus alterum*. — ^v Opusc. de Benefic., loc. cit., n. 7; et in propos. 47 Innoc. XI, n. 18. — ^w De Benefic., cap. 2, art. 1, sect. 2, § *Alii sunt insuper*, sub 4. — *Vasq.*, loc. cit., num. 77. *Paul. de Palacio*, in Sum. Cajetani, v. *Benefi-
cium*, annotat. ad cap. 4. — ^x Loc. cit., n. 829.

babilior docet teneri etiam patronum laicum ex justitia distributiva sub mortali praesentare digniorem, EODEM MODO quo *supra dubio 2* diximus hoc de electoribus ». Et inter alias rationes affert eam quae hic a S. Alphonso commemoratur. Sed *dubio 2*, ad quem Sanchez lectorem remittit, et in quo, n. 16, dicit mortale esse eligere dignum ad beneficium, omisso digniori, haec verba n. 20 addit: « Secundo limitanda est haec sententia, ut intelligatur in beneficiis curatis; nam in aliis simplicibus, ut canonicatis, etc., personatis et dignitatibus, quae beneficia simplicia sunt, tantum est veniale omittere digniorem, modo dignus eligatur ».

^{b)} Croix, lib. 4, n. 584, id asserit de beneficiis curatis.

^{c)} Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 63, art. 2, dub. 4, concl. 4, hoc sane ut probabilius dicit; sed concl. 3, negat in praxi hujusmodi patronos damnandos esse de mortali, propter contrariae sententiae probabilitatem.

^{d)} Azor, part. 2, lib. 6, cap. 21, qu. 5, id asserit de patronis in universum, quamvis addat Tridentinum aliter definire de patronis laicis et ecclesiasticis, quoad beneficia curata.

^{e)} Lessius, lib. 2, cap. 34, n. 65, i. f., ita docet, loquens de beneficiis curatis, et de ceteris quae aliquam magnam functionem sibi adjunctam habent.

^{f)} Lugo, de Just. et Jure, disp. 35, n. 38 et seqq., mortale utique esse asserit; excipit tamen simplicia beneficia, quorum quis est patronus ex voluntate institutoris cui succedit et qui ex propriis bonis beneficium fundavit; tunc enim « probabile est posse ipsum, si ab institutore non alligatur, eligere solum dignum, ex iis ex quibus institutor voluit, et eo modo quo poterat institutor ».

^{g)} Azor male a Viva hic allegatur; nam loc. cit., non habet istam sententiam.

98. — ^{a)} Lugo auctores istos citat, ut qui sententiam hanc simpliciter teneant; et ita revera est de Maldero, tr. 9, cap. 2, dub. 7,

ptaret in aliquem qui vix est dignus, dum aliunde de facili inveniri posset magis idoneus cui beneficium conferatur; unde peccat etiam resignans cooperando pecato collatoris.

Juxta alios, distingendum.

Aequior opinio: Ratio culpae sumenda & damno ecclesiae.

Resignatio facta minus digno, raro licita in beneficiis curatis.

Tertia sententia, quam tenent Petrus Navarra^{b)}, et Salmant.¹ cum Vasquez, tum tantum admittit posse resignationem fieri non digniori, cum resignarius sit aequo dignus ac resignans; quia tunc nullum Ecclesiae damnum irrogatur.

99. - Sed de his omnibus sententiis, aequior^{a)} mihi videtur sententia doctissimi Lugonis, nempe, quod tota ratio culpae in hoc punto sumenda est a ratione damni quod Ecclesiae obveniret. Ratio, quia, cum finis intrinsecus principalis institutionis beneficiorum sit bonum commune, ut compertum est apud omnes (juxta dicta n. 93, et Lib. III, n. 492), Ecclesia illa conferendo, sub hoc onere confert, ut casu quo beneficiarii velint ea a se abdicare, nonnisi in bonum commune resignent; finis autem hic intrinsecus non potest neglegi sine culpa. — Hinc recte infert hujusmodi resignations, praesertim in beneficiis curatis, et praecipue in episcopatibus, raro esse licitas. Tum quia raro fiunt sine gravi boni communis detrimento; tum quia istae electiones non fiunt cum ea diligent inquisitione meritorum qua conferuntur beneficia praefata per vacationem; item quia ut plurimum fiunt cum retentione pensionis quae in

^{a)} Tr. 28, n. 881. - Vasq., opusc. de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 7, n. 77, i. f. — Lugo, de Just. et Jure, disp. 36, num. 50 et seqq. — Lugo, loc. cit., num. 53, v. f. — Thom. Hurtad., Resol. mor., tr. 12, cap. 1, resol. 28, § 8, ampliat. 5,

damnum pauperum vertit; tandem quia saepe fiunt a senibus in adolescentes: ex quo deinde provenit quod, ubi digniores in beneficiis post resignantium mortem electi fuissent, sint tantum electi minus digni. Omnia autem haec utique vertunt in grave damnum commune. Si autem ex circumstantiis censeri posset in aliquo casu nullum aut modicum detrimentum Ecclesiae inferri ob resignationem factam in aliquem minus dignum alio qui inveniri posset; tunc bene ait Lugo excusari posse resignantem et collatorem a culpa saltem gravi. Et huic sententiae adhaeret etiam Croix^{b)}.

100. - Quaeritur 2º. *An ad praelaturas regulares eligendi sint etiam digniores?*

Prima sententia negat cum Hurtado, Rodriguez^{a)} et Valero, apud Salmant.²: nisi agatur de generalatu aut praelatura perpetua. — Quoad tamen praelaturas amovibiles, dicunt non esse obligationem eligendi digniores. Tum quia in religione jam adsunt regulae: quapropter sufficit ut juxta eas subditi regantur, quod bene potest praestare praelatus dignus quin dignior exsistat; tum quia, si hic damnum aliquod afferret, facile amoveri potest. — Huicque sententiae adhaeret Lugo^b, casu quo subditi essent adeo observantes, ut praelatus non dignior, sed dignus, posset sine ullo periculo eis praefici.

101. - Sed omnino affirmandum cum sententia communi (ut asserit idem Lugo).

Ad praelaturas regulares, non semper eligendi digniores, juxta alios.

Digniores omnino eligendi.

num. 1561^a et 1568^b. - Valerus, Different. utriusque fori, v. *Electio*, differ. 1, n. 1, v. *Octavo*. — ^{b)} Tr. 28, n. 882. — ^{a)} De Just. et Jure, disp. 35, n. 56, i. f. — Lugo, loc. cit., num. 55.

v. *Dico 12*, (qui eamdem communiores appellant); item de Sà, vel rectius Victorello, in suis annotat. ad Sà, v. *Beneficium*, n. 61; Diana, *part. 2, tr. 15, resol. 41*. Ipse vero Lugo eamdem vocat communem.

^{b)} Petrus Navarra, *de Restit.*, lib. 2, cap. 2, n. 173, dicit eum teneri ad resignandum «digno, si simplicia; digniori, si curata sunt».

99. - ^{a)} In Summario hujus articuli S. Alphonsus scripsit: *Verior sententia*. Sed in *Hom. apost.*, tr. 13, n. 34, et in *Istruzione e Pratica*, cap. 13, n. 34, magis aequam dumtaxat vocat hanc sententiam, sicut in ipso textu *Theologiae moralis*.

^{b)} Id est Croix, lib. 4, n. 586, eam non reprobatur.

100. - ^{a)} Hieronymus Rodriguez videtur utique ita docere; nam in *Quaest. regul.*, resol. 58, n. 30, scribit: «Eligendi in priores et guardianos semper debent esse saltem idonei et digni, et ex his digniores, ut de provincialium electione, n. 20 jam superius diximus». At citato num. 20, non asservuit esse peccatum mortale eligere minus dignum, sed tantum dixit Generalem posse irritare electionem indigni, «non tamen digni praetermissio digniore, quidquid sit de peccato eligentium». Et inferius attulit Barbosam exponentem casus quibus, praetermissio digniore, potest dignus eligi et dicentem «aliter eligentes dignum peccare mortaliter». Quod tamen Barbosae dictum Rodriguez nec probat nec reprobatur.

Et hanc tenent Sotus¹, Navarra², Cardenas³ (qui id praenotat ut certum), Vi-va⁴, Roncaglia⁵, Sanchez⁶; et etiam ha-
bent tamquam certum Croix⁷, Salmant.⁸)
cum Vasquez, Peyrino, Villalobos, Fer-
nandez et aliis. Ratio, quia eadem valet
ratio in paelatis regularibus quam in epi-
scopis, incumbendi bono communitatis et
subditorum, erga quos paelati sunt quasi
episcopi. — Nec penitus valet dicere quod,
cum adsint regulae, sufficiet quod paela-
tus attendat dumtaxat ad ipsarum ob-
servantiam retinendam. Nam haec obser-
vantia difficillime vigebit, si minus digni
eligantur; quia minus digni facile tepe-
scunt et indigni evadunt, aut saltem mi-
nus diligenter observantiae incumbunt, et
deinde ex imperfecta observantia facile
ac cito regularum relaxatio succedet cum
damno irreparabili: nam experientia con-
stat quod ubi in aliqua religione abusus
aliquis vel semel intruditur, difficillime
postmodum avertitur. Et hujus gravissimi
damni profecto sunt causa paelati minus
diligentes, et ii qui tales paelatos eligunt.
Utinam hujusmodi detrimentum, ex hoc
capite derivatum in pluribus monasteriis,
saepè non lugeretur! Ideo nunquam au-
derem absolvere religiosum qui minus
dignum paelatum eligere vellet.

Atque recte Salmant. cum Antonio de

¹ De Just. et Jure, lib. 3, qu. 6, art. 2, post concl. 9,
v. *Sequitur post haec dubium.* — ² De Restit., lib. 2, cap. 2,
num. 159. — ³ Cris., dissert. 28, num. 5. — ⁴ In propos. 47
Innoc. XI, num. 10. — ⁵ Tr. 5, qu. 1, cap. 5, quer. 7. —
⁶ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 2, num. 27. — ⁷ Lib. 4, n. 582
et 589. — *Vasq.*, opusc. de Benefic., cap. 2, § 8, dub. 2,
n. 62. — *Laurent. de Peyrins*, tom. 1, qu. 1, cap. 31, § 4,
v. *Ex quo sequitur.* — *Villal.*, part. 2, tr. 8, diff. 8, n. 29. —
Fernand. de Corduba, Instrucción de confesores, part. 2,
cap. 4, num. 11. — *Salmant.*, tr. 28, num. 334. — *Anton. de
Spir. S.*, Director. regular., tr. 5, disp. 4, n. 2, — ⁸ Loc.
cit., num. 342. — ⁹ Tr. 18, disp. 2, punct. 11, § 8, num. 2. —

Spiritu Sancto hanc doctrinam exten-
dunt ad electionem diffinitorum, consilia-
riorum, procuratoris generalis et simi-
lium.

102. — Quaeritur 3º. *An electio digni
in beneficis, omisso digniori, sit valida?*

— Si beneficium est *simplex*, certum est
valere, ex communi doctorum. Vide Sal-
mantenses⁹.

Dubium est, si sit curatum.

Negant probabilitate Palaus¹⁰, Sanchez¹¹;
et Salmant.¹⁰ cum Gonzalez, Aragon¹²,
Hurtado, etc. — Ratio, quia in Tridentino¹³,
circa beneficia parochialia, postquam praeci-
pitur eligere digniores, sic additur: *Pro-
visiones omnes seu institutiones, praeter
supradictam formam factae, subreptitiae
esse censeantur.* Inter autem has formas
(dicunt), quaenam magis praincipua forma
est, quam ut dignior eligatur, prout ex-
presse concilium jubet? — Confirmant ex
bulla S. Pii V anni 1567, ubi declarantur
nullae omnes collationes factae praeter
formam Tridentini, praesertim in examine;
et insuper conceditur appellatio digniori
praeterito.

103. — Affirmant vero probabilius col-
lationem valere Lugo¹⁴ cum Garcia, Ugo-
lino, Filliuccio, Vasquez, Molina, Gutier-
rez¹⁵, Ledesma. Et idem tenent Holz-
mann¹⁶ cum Anacleto¹⁷ et Engel; Croix¹⁸

¹⁰ Loc. cit., n. 345. — *Hieron. Gonzales*, in regul. 8 Can-
cellar., glos. 4, a. n. 186. — *Thom. Hurtad.*, Resol. mor.
tr. 12, cap. 1, resol. 28, § ult., n. 181 et seqq. — ¹¹ Ses. 24,
de reform., cap. 18. — *S. Pius V*, bulla *In conferendis*, de
die 18 Mart. 1567; in Bullar. Rom. Mainardi. — ¹² De Just.
et Jure, disp. 35, n. 71. — *Nicol. Garcia*, de Benefic., part. 9,
cap. 2, num. 236. — *Ugolini*, de Offic. episcopi, cap. 50, § 13,
n. 4. — *Fili.*, tr. 41, cap. 4, n. 154. — *Vasq.*, opusc. de Benefic.,
cap. 2, § 8, dub. 17, i. f. — *Molina*, de Primogenitis, lib. 2,
cap. 5, n. 46 et 47. — *Petr. de Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 7,
cap. 2, concl. 6, *Dubium*. — ¹³ De Praecept. partic., n. 422. —
Engel, *Jus canon.*, lib. 1, tit. 6, n. 47. — ¹⁴ Lib. 4, n. 627.

Electio
gui, omisso
digniore,
valida in be-
neficio sim-
plici.

In benefi-
cio cura-
to, probabi-
liter invali-
da.

Probabi-
lius valida.

lidam fuisse collationem ex jure antiquo; sed
juxta hodiernum, posse revocari.

103. — ¹⁴ Gutierrez, *Canon. quaest.*, lib. 2,
cap. 11, n. 16, validam quidem esse asserit
hujusmodi collationem; sed n. 24, subdit hodie
ex bulla S. Pii V revocari per appellationem,
et beneficium magis idoneo conferri.

¹⁵ *Anacleto*, *Jus canon.*, lib. 1, tit. 6,
n. 248, ita docet, loquens in generali; sed
n. 250 negat collationem hanc validam esse
in beneficio parochiali, de quo est specialis
dispositio ex bulla S. Pii V; quod non ani-
madverterunt Holzmann neque Engel.

101. — ¹⁴ Salmant., tr. 28, n. 333, habent
hanc sententiam ut probabilem; et pro
ea citant auctores allegatos, qui revera eam
tenent.

102. — ¹⁴ Sanchez, *Consil.*, lib. 2, cap. 1,
dub. 6, n. 6, hanc sententiam tenet de bene-
ficiis curatis liberis, quae scilicet absque pa-
tronis praesentatione conferuntur.

¹⁵ *Aragon* non solum a Salmant., pro hac
sententia adducitur, sed etiam a Sanchez, Hur-
tado, Lugo; ipse vero, in 2am 2ae, qu. 62,
art. 2, v. Pro solutione horum; et qu. 63,
art. 2, dub. 3, v. *His constitutis*, asserit va-

cum Gonzalez^{c)}, Leurenio et Lotterio. — Ratio, quia *forma* revera non significat nisi modum seu ritum externum in hujusmodi collationibus a concilio praescriptum, nempe edictum, concursum, examen, etc. Quod autem alter dignior judicetur ab episcopo, non pertinet ad formam, sed ad internum episcopi judicium, a quo non debet pendere validitas collationis; nam alias, si episcopus elegerit eum quem minus dignum judicaverit, etiamsi ille revera sit dignior, electio erit nulla. — Praeterea S. Pius in sua bulla praescripsit appellationem interpositam *non impedire*, quominus electio per Ordinarium primo loco facta interim executioni mandetur; et provisus, causa pendente, ab eadem ecclesia *non amoveatur*. Ergo (bene arguit Lugo) electio facta erit valida donec judex appellationis eam revocet: alioquin, etiam appellatione non facta, electio nulla dicenda esset. Omnes autem convenient in dicendo quod difficilime poterit in eo casu judicari pro appellante; cum major dignitas electi non tantum pendeat a scientia, sed etiam ab aliis requisitis prudentiae, integratis, aptitudinis, etc. Et ideo prae sumptio semper est pro electione Ordinarii, nisi evidenter injusta et dolosa probetur; ut ajunt Lugo^{d)} et Salmant¹.

104. — Quaeritur 4º. An obligatio eligendi digniores ad beneficia curata, prae sertim ad episcopatus, ita urgeat, *ut debeat episcopus dignior ab una ecclesia ad alteram majorem transferri?*

Haec Quaestio tota pendet ab alia, nimurum, *an translatio episcoporum sit prohibita jure divino vel humano?* — Quapropter hanc discutere oportet.

^{c)} *Leuren.*, For. benefic., part. 1, qu. 198. — *Lotter.*, lib. 2, qu. 81, num. 116. — *Lugo*, disp. 35, num. 71. — ¹ Tr. 28, num. 347. — ² Epist. 14 (ad 12), ad Anastas. Thessalonic., cap. 8; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 54, col. 674. — ³ Epist. 9, ad episcopos Lucanise, cap. 23; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 59, col. 55. — ⁴ De Relig., tr. 7, lib. 1, cap. 16, n. 4

Prima sententia tenet translationem episcoporum esse tantum vetitam de jure ecclesiastico; ut disponunt Leo I^a, Gelasius^b, etc. — Ratio, quia alias, si esset vetita de jure divino, non sufficeret quaelibet utilis et honesta causa ad dispensandum. Sed in cap. *Nisi de renuntiat*, i. f. Pontifex, loquens de renuntiatione episcopatus, expresse dixit: *Ut..., si propter aliquam causam utilem et honestam in hujusmodi proposito perseveres, de licentia nostra cedas.* Ex quo infertur, Papam sine causa valide dispensare, et cum aliqua causa etiam liceat. — Ita mordicus tuetur Suarez⁴ cum Hostiensi et Majore; ac sequuntur Barbosa, etc., apud Salmant.⁵

Secunda vero sententia communior, et mihi longe probabilior, docet episcopos teneri jure divino permanere in suis episcopatibus; ideo nec licite nec valide posse Papam cum eis dispensare sine valde gravi causa. Probatur ex cap. *Inter corporalia, de transl. episc.*, ubi expresse declaravit Innocentius III quod, sicut Deus dissolutionem carnalis conjugii sibi reservavit, sic etiam conjugii spiritualis inter episcopum et ecclesiam; et addidit: *Non enim humana, sed potius divina potestate conjugium spirituale dissolvitur, cum per translati onem... auctoritate Romani Pontificis (quem constat esse vicarium Jesu Christi).... ab ecclesia removetur.* Ratio autem hujus naturalis indissolutionis est, quia alias innumerabilia inconvenientia evenirent: prae sertim quia episcopi multum deficerent in dilectione suarum ecclesiarum, et ipsae ecclesiae parum bene regerentur, si saepe mutarentur episcopi. Ita Vasquez⁶, Cajetanus⁷, Sanchez⁸ cum Salon⁹ et Soto¹⁰.

et seqq. — *Hostiens.*, Sum., lib. 1, tit. de translat. episc., num. 5. — *Major*, in 4, dist. 88, qu. 7, v. *Contra hanc*. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 119, num. 6; et in cap. *Inter corporalia*, n. 6. — ⁸ Tr. 28, n. 379. — ⁹ In 3 Part., disp. 241, cap. 8. — ¹⁰ In 2^{am} 2^{ae}, qu. 184, art. 6, v. *Ad objecta*. — ⁸ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 8, n. 1.

Transla
tio episcopi,
solo jure ec
clesiastico
vetita, ju
cta alios.

Longe pro
babilius ve
titia jure di
vino.

^{c)} Gonzalez, *in reg. 8 Cancell. loc. cit.*, male citatur a Croix; nam oppositum, et quidem expressis verbis, docet, quamvis postea addat appellationem non habere effectum suspensivum.

^{d)} *Lugo*, disp. 35, n. 73, clare rem innuit, scribens *majorem dignitatem ex multis circumstantiis desumi*, « propter quas episcopus dicere poterit judicatum a se magis dignum quem elegit; [hinc] impossibile fere erit in

praxi probare defectum electionis ex eo capite; atque ita experientia testatur fere nunquam electionem priorem ea de causa revocari ».

104. — ^{a)} *Salon* et *Sotus* a *Sanchez* allegantur pro sententia, quae negat expedire episcoporum mutationes, propter inconvenientia et nocumentum bono communi ex hoc provenientia. Quod revera tenent *Salon*, *in 2^{am} 2^{ae}*, qu. 63, art. 2, *controv. 3, § ult., ad 4,*

Item Bañez^{b)}, Aragon^{b)}, cum Salmant. — qui¹ recte addunt cum Cartusiano, Soto, Hurtado, etc., episcopis esse etiam vetitum suas deserere ecclesias, propter votum quod ipsi emittunt, dum ecclesiis praeficiuntur, curam habendi ovium ipsarum. Quod votum perpetuum est, et in eo solus Papa dispensare potest; ut docet S. Thomas⁸, ubi ait: *Presbyteri autem curati.... non obligantur voto perpetuo et solemni ad curam animarum retinendam, sicut ad hoc obligantur episcopi. Unde episcopi praesulatum non possunt deserere.... absque auctoritate Romani Pontificis.*

Papa ex
causa valde
gravi dis-
pensat.

105. — Advertendum hic vero quod, licet episcopatus comparetur matrimonio carnali, non tamen id ita verum est, ut non possit dissolvi hoc conjugium spirituale per dispensationem Pontificis, justa et valde gravi causa interveniente; ut omnes fatentur. Vide Salmant.⁸. Et ita respondetur ad textum oppositum a Patre Suarez. — Causae autem justae communiter a DD. censentur esse, nimirum: magna utilitas Ecclesiae universalis vel particularis, ab alio non supplebilis; vel necessitas episcopi, propter infirmitatem aut aeris malitiam; vel quia in sua dioecesi, ob plebis iniquitatem aut ob aliam causam, non potest bene suum munus exercere. Ita Salmant.⁴, Sanchez⁵ cum Soto^{a)} et Vasquez.

Hinc respondetur ad quaesitum, quod si translatio sit vetita tantum de jure ec-

Salmant., tr. 28, n. 381 et seqq. — ¹ Loc. cit., n. 384 et seqq. - Dionys. Cartus., opusc. de Vita et Regim. prae-sulum, art. 3. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 2, art. 4, concl. 1. — Thom. Hurtad., Resol. mor., tract. 12, cap. 1, resol. 23, § 9, limit. 2, n. 1604^m. — ² 2° 2°, qu. 189, art. 7. — ³ Tr. 28 n. 382. — Suar., de Relig., tr. 7, lib. 1, cap. 16, n. 6. — ⁴ Loc. cit., n. 388. — ⁵ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 3, num. 2. - Vasq., in 3 part., disp. 241, cap. 7. — ⁶ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 3, n. 2. — ⁷ Tr. 28, num. 390. — Thom. Hurtad., Resol. mor., tr. 12, cap. 1, resol. 23, § 9, limit. 2, num. 1628^m. — ⁸ In 2° 2°, qu. 62, artic. 2, v. *Ad confir-*

clesiastico (juxta primam sententiam), minor sufficit causa ad translationem; et adest obligatio eligendi episcopum dignorem, etiam ex iis qui aliis ecclesiis praesunt. — Si vero translatio sit prohibita de jure divino (juxta nostram sententiam), nulla erit obligatio eligendi dignorem ex episcopis qui actualem curam habent suarum ecclesiarum. Et si episcopus nolit transferri, ad id nequit Papa eum cogere, nisi interveniat causa valde urgens: quo casu potest etiam cogi episcopus ut ad aliam ecclesiam se transferat, ut dicit Sanchez⁶ cum Aragon^{b)}.

Et idem censem Salmant.⁷ cum Hurtado, de translatione parochi.

106. — Quaeritur 5°. *An qui eligunt ad beneficia dignum, omisso digniori, teneantur restituere damnum illatum ipsi aut ecclesiae?*

Prima sententia, quam tenent Cajetanus⁸, Silvester⁹, Vasquez¹⁰; et Salmant.¹¹ cum Bañez, Salon, Aragon, Tapia et Lopez, ait teneri compensare damnum digniori omisso. Quia, ut dicunt, sicut si aliqua bona essent a fundatoribus relictæ, ut distribuerentur magis benemeritis, aut indigentibus aut propinquis, isti jus strictum quidem haberent ad illa bona; ita jus habent digniores ad beneficia, quae hac lege universali instituuntur, ut sint non solum stipendia laborum, sed etiam praemia meritorum. — Alii vero, ut Salmant.¹² cum Bañez et Salon, putant damnum resarcendum non solum digniori, sed etiam

Quid de
episcopo
digniore
ad majo-
rem eccl-
esiæ trans-
ferendo.

Elegens di-
gnum pro-
babilitate te-
netur resi-
tuere di-
gniori omis-
so.

Juxta a-
lios, tenetur
etiam eccl-
esiæ.

*mationem; et Sum., v. *Acceptio personarum* — ⁹ V. *Re-
stitutio III*, qu. 12. — ¹⁰ Opusc. de Benefic., cap. 2, n. 117. — ¹¹ Loc. cit., num. 389. — *Bañes*, in 2° 2°, qu. 68, art. 4, dub. 2, concl. 5. — *Salon*, in 2° 2°, qu. 68, art. 4, controv. 8, concl. 3 et 4. — *Aragon*, in 2° 2°, qu. 62, art. 2, in resol. ad 4, v. *Cajetanus hic*, et concl. 8. — *Tapia*, part. 2, lib. 5, qu. 28, artic. 2, num. 1 et 3. — *Ludov. Lopes*, Instruct. conscient., part. 1, cap. 127, concl. 4. — ¹² Loc. cit., num. 367. — *Bañes*, loc. cit., dub. 2, concl. 4; et ad 6, v. *Ad confirmationem*. — *Salon*, loc. cit., concl. 3 et 4.*

et Sotus, de Just. et Jure, lib. 3, qu. 6, art. 2, post concl. 9, v. Verum ex hoc tamen.

^{b)} Bañez, in 2° 2°, qu. 63, art. 2, dub. 3, ad 8, dicit translationes illas prohiberi, « si attendamus naturam episcopatus.., sicut damnatur ascensus ad secundas nuptias, vivente priori uxore ». — Aragon vero, in 2° 2°, qu. 63, art. 2, dub. 3, concl. 2, coroll. 1, negat tantum commode posse dimoveri episcopos a suis ecclesiis, nisi ex rationabili causa.

Citantur tamen uterque a Salmant. ut asserit S. Alphonsus.

105. — ^{a)} Sotus hic a Sanchez utique citatur; at ipse, loc. cit., v. Verum ex hoc, scribit solum: « Quandoquidem expediens nonnunquam sit et condecens, ut episcopus ad aliam sedem commigret. Non enim vanus est titulus de postulando praelato ».

^{b)} Aragon id dicit de ipso electore, scribens in 2° 2°, qu. 63, art. 2, dub. 3,

ecclesiae^{a)}; quia hoc confertur electori jus eligendi ab ecclesia, ut eligat meliores. Unde dicunt teneri electorem ex justitia commutativa ad compensationem damni quod ipsi ecclesiae obveniat ob electionem minus digni.

Probabilis, neque digniori neque ecclesiae.

107. - *Secunda* vero sententia, non minus probabilis, quam tuerunt Navarrus^{a)}, Lessius¹, Sanchez², Palaus³, Lugo⁴, Toletus⁵, Croix⁶; et Canus cum Adriano Peña, Covarruvias, etc., apud Salmant.⁶, (qui probabilem vocant), docet electorem neque ecclesiae neque digniori teneri aliquid restituere. — Non digniori. Quia tunc digniores haberent jus strictum ad beneficia, quando principaliter, ut supra diximus, fundatores habuissent rationem meritorum; non vero quando minus principaliter (ut est in casu nostro), cum beneficia primario, prout omnes concedunt, immo etiam unice, prout tenet Lugo, sunt instituta in bonum commune, ut ecclesiae inserviatur a bonis ministris. Et licet secundario essent etiam instituta in praemia meritorum; ex hac tamen justitia nullum jus rigorosum ad illa acquirunt nec digni nec digniores.

Neque sub alio pacto seu lege inteligit Ecclesia electores obligare; neque ipsi intendunt se obligare sub onere restitutionis ad amplius quam ad ministros non indignos eligendos. Unde neque ecclesiae tenentur aliquid restituere, ut pro certo vel fere certo habent Palaus, Molina; et Sanchez⁷ cum Soto et Aragon. Secus vero, si eligatur indignus; quia tunc

¹ Lib. 2, cap. 34, dub. 16. — ² Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 45, n. 16. — ³ Tr. 18, disp. 2, punct. 11, § 4, n. 2 et 5. — ⁴ Lib. 5, cap. 4, n. 6, v. *Quarto*. — ⁵ Lib. 4, n. 591. — *Cannus*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2 (Ms. lat. Vatic., cod. 4648, fol. 54¹ et 55). — *Adrian.*, in 4, de *Restit.*, qu. de *Collat.* beneficior., concl. 1, § *Quia jam, v. Pro decisione. - Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 2, § 7, n. 6. — ⁶ Tr. 28, n. 351 et 364. — *Lugo*, disp. 36, n. 83. — *Palaus*, tr. 18, disp. 2, punct. 11,

tam ab electo quam ab electore deberetur ecclesiae restitutio damni.

Utraque sententia est valde probabilis. — Sed reddit mihi probabiliorem secundam sententiam id quod diximus *Lib. I*, n. 35, et *Lib. III*, n. 927, v. *Tertia*, nempe, quod nullus legitimus possessor sui ad restitutionem tenetur, qui pro se probabilem habet opinionem.

108. - Sic etiam resolvitur illa alia Quaestio (quam retulimus *Lib. III*, n. 585), scilicet: — *An qui suadent episcopo conferre beneficium simplex aut curatum digno, praetermissio digniore, teneantur ad restitutionem damni?*

Affirmant Salmant.⁸, consequenter ad sententiam quam ipsi tenent, ut supra. — Sed nos, consequenter ad secundam sententiam cui mox supra adhaesimus, dicimus cum Laymann, Navarro, Sà, Lessio, Valentia⁹, Filiuccio et aliis, apud Salmant.⁹ (ubi ipsi Salmant. probabile censem), eum qui episcopo sine vi aut fraude suadet beneficium conferre minus digno, ad nullam restitutionem teneri.

Secus vero, si vi vel fraude impedit beneficium conferri digniori. Tunc enim certe tenetur damnum ipsi illatum restituere, cum quisque jus habeat ne vi vel fraude impediatur a consecutione justi boni: ut dictum est *Lib. III*, n. 582, ad 1. — Secus etiam, si beneficium conferendum esset per concursum, ut in sequenti Quaestione dicetur.

An autem teneatur ad restitutionem is qui non vi vel fraude, sed *tantum ex*

Suadens episcopo ut conferat minus digno, non teneatur restituere.

Nisi vi aut fraude impedit conferri digniori.

⁷ 4, n. 2. — *Molina*, de *Primogeniis*, lib. 2, cap. 5, n. 57 et 58. — ⁸ *Consil.*, lib. 2, cap. 1, dub. 48, n. 10. — *Sotus*, de *Just. et Jure*, lib. 4, qu. 6, art. 8, ad 6, concl. 2. — *Aragon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, in *resol.* ad 4, v. *Certum* 4. — ⁹ Tr. 28, n. 371. — *Laym.*, lib. 3, tr. 2, cap. 7, n. 2. — *Navar.*, *Man.*, cap. 17, num. 72. — *Sà*, v. *Restituto*, n. 21 (in edit. genuin., n. 22). — *Less.*, lib. 2, cap. 12, dub. 18, n. 128 et 129. — *Fili.*, tr. 32, n. 180. — ¹⁰ Tr. 18, de *Restit.*, cap. 1, n. 106.

concl. 2, coroll. 1: « Immo poterit continere casus, in quo elector teneatur eligere digniorem ad unam ecclesiam, etiam ex illis qui in aliis minoris momenti fuerint occupati ».

108. - ^{a)} Si nempe damna revera ex hoc sequantur Ecclesiae; idemque tenet Tapia, loc. cit., art. 1, n. 3.

107. - ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 69 et seqq., negat sane restitutionem digniori esse faciendam; sed declarat eam faciendam

esse ecclesiae, si haec aliquid damni inde percepit. — Lugo pariter, *disp. 35*, n. 83, negat restitutionem faciendam esse digniori, nisi fundator intentionem habuerit ut beneficium conferatur tamquam meritorum praemium. Ecclesiae vero restituendum esse innuit, n. 76, si exinde mala ei obvenerint.

108. - ^{a)} Valentia a Salmant. hic utique allegatur, et satis perspicue sententiam hanc declarat, dum in 2^{am} 2^{ae}, *disp. 5*, qu. 7, punct. 2, § 6, v. *Ad secundum*, ad restitu-

odio impediret aliquem dignum a consecutione beneficii? — Probabilius negatur. Vide dicta Lib. III, n. 584.

109. — *Quaeritur 6°. An, quando beneficia conferuntur per concursum, eligens dignum omissio digniori teneatur huic damnum restituere?*

In concur-
su, omis-
tens dignio-
rem tene-
tur resti-
tuere juxta
alios.

Prima sententia communis affirmat: quam tenent Palaus¹, [Continuator] Tournelly², Holzmann³; Sanchez⁴ cum Molina et Medina; Croix⁵; Lugo⁶ cum Petro Navarra, Lessio, Cajetano⁷, Silvestro⁸, Vasquez⁹, etc., qui vocat verissimam sententiam. — Ratio, quia eo ipso quod dignior admittitur ad concursum, acquirit jus ad rem; cum in communi aestimatione adsit tunc pactum implicitum in edicto inter episcopum et oppositores, ut dignior praferatur. Quod procedit in omni praemio quod promittitur vocatis per concursum ad luctam, ad jactum, etc. Immo ait Lugo quod cum in edicto dicatur quod cuique servabitur jus suum, digniores ex pacto explicito ad beneficium jus acquirunt. Tanto magis quia in concursu ad beneficia curata datur ex Tridentino¹⁰ appellatio digniori, si praetermittatur; ergo dicit Palaus¹¹ quod digniores habent jus strictum ad beneficia. — Excipliant tamen Roncaglia¹² cum Garcia¹³; Lugo¹⁴ et Sanchez¹⁵, si excessus dignitatis sit parvus.

Juxta alios
non tene-
tur.

Secunda tamen sententia negat obligationem restitutionis; ut tenent Sotus¹⁶, Navarrus¹⁷; item Ledesma, Henriquez¹⁸

¹ Tr. 18, disp. 2, punct. 11, § 4, n. 6. — ² De Benefic., cap. 2, art. 1, sect. 2, § Quaeres, v. Resp. ad 2. — ³ De Praecept. partic., n. 419. — ⁴ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 46, n. 2. — ⁵ Molina, de Primogeniis, lib. 2, cap. 5, num. 58. — ⁶ Barthol. Medina, Summ., lib. 1, cap. 14, § 82, reg. 4. — ⁷ Lib. 4, num. 628. — ⁸ De Just. et Jure, disp. 36, num. 85 et 86. — ⁹ Petr. Navar., de Restit., lib. 2, cap. 2, n. 178.

tionem obligat eum qui vi aut fraude alium a beneficio impediret.

109. — ^{a)} Cajetanus, in 2am 2ae, qu. 62, art. 2, v. Ad confirmationem; et in Summ., v. Acceptio personarum; Silvester, v. Restitutio III, qu. 12, v. Secundum; Vasquez, opusc. de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 17, non satis accurate a Lugo citantur; nam haec docent de collatione facta minus digno in generali, nulla facta mentione de concursu.

^{b)} Seu rectius ex bulla S. Pii V In conferendis, 15 kal. April. 1567, § 7, in Bullar.

et alii, apud Sanchez¹⁹, qui probabilem censem. — Ratio istorum, quia praedictum pactum quod supponitur vel habetur in edicto, non est pactum rigorosum obligans juxta leges justitiae commutativae, sed est tantum promissio obligans dumtaxat ex fidelitate; immo potius est explicatio obligationis quam per se habet episcopus ex justitia distributiva, quae non obligat ad restitutionem. Procul dubio sub gravi debentur, ut ajunt, praemia promissa concurrentibus ad luctam, etc., ut supra, quia illa principaliter sunt instituta ut praemia meritorum; sed idem non currit de beneficiis, quae unice vel principaliter insti- tuuntur in bonum commune.

His non obstantibus, non audeo rece- dere a prima sententia communi et valde probabili. — Sed hanc secundam nec etiam audeo dicere improbabilem; quia revera non videtur constare quod inter episcopum et oppositores intercedat pa- ctum illud obligans rigorose ex justitia commutativa; et non constando de tali pacto non videtur constare de tali obli- gatione.

110. — *Quaeritur 7°. An dignus se oppo- nens per concursum digniori peccat mor- taliter, et teneatur ad restituendum illi- damnum, si beneficium obtineat? — Nulli dubium quod si concurrat indignus cum digno, peccet concurrendo; et acceptando beneficium, tenetur resarcire damnum ecclesiae illudque resignare. Vide San- chez²⁰ et Salmant.²¹*

Less., lib. 2, cap. 34, dub. 15, num. 75. — *Lugo*, loc. cit., n. 86. — ¹ Tr. 18, disp. 2, punct. 11, § 4, n. 6. — ² Loc. cit., n. 86; cfr. n. 21. — ³ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 46, n. 5. — ⁴ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 8, ad 6, concl. 2. — ⁵ Man., cap. 17, n. 74. — *Martin. Ledesma*, 2° 4°, qu. 18, art. 2, dub. 9, concl. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 1. — ⁷ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 48, et dub. 49, n. 9. — ⁸ Tr. 28, n. 378.

Prima o-
pinio, multo
probabi-
lior.

Quid de
secunda o-
pinione.

Indignus
concur-
sum digno-
peccat et te-
netur resi-
tuere.

Rom. Mainardi, qua providetur observatio Tridentini circa parochialium beneficiorum collationes.

^{c)} Roncaglia, tr. 5, qu. 1, cap. 5, qu. 2, negat peccatum grave admitti, si dignitatis excessus sit parvus. — Garcia, de Benef., part. 7, cap. 16, n. 2, videtur ciari a Roncaglia non pro asserto praesenti, sed pro aliis ibidem positis.

^{d)} Henriquez a Sanchez allegatur, tam- quam qui opinionem istam « in suis manu- scriptis » teneat.

Si vero concurrat dignus cum digniore, duo Dubia occurrunt:

Dubium 1um est: *An iste concurrendo peccet graviter?*

Dignus
concurrent
cum dignio
re, juxta a
lios non pec
cat gravi
ter.

Prima sententia negat: et hanc tenent Lessius¹, Cajetanus², Azor³; Salmant.⁴ cum Soto⁵, Bañez, Ledesma⁶, etc.; item Vasquez et Covarruvias⁷, apud Lugo⁸. — Ratio: tum quia non pertinet ad ipsum merita discutere, sed ad electores; ideo si ipse beneficium petit, petit sub conditio ne, si dignior videatur. Tum quia hoc est secundum mentem Ecclesiae, ut omnes digni concurrent; alias, si non liceret dignis se opponere dignioribus, pauci concurrent, et forte digniores a scrupulo territi se retraherent, idque in grave damnum Ecclesiae utique verteret.

Juxta a
lios, non
semper, sed
quandoque.

Secunda vero sententia, quam tenent Sanchez⁹, Palaus¹⁰, Navarrus¹¹; ac Lugo¹² cum Turriano¹³, dicit quod si talis concurrat gratia honoris, ut ad alios concursus gradum sibi faciat, et postea desistat petere ut eligatur, certe non peccat. — Secus, si praetendat electionem, aperte cognoscens alterum esse dignorem. Ratio, quia, licet episcopus non peccet ipsum eligendo ex errore inculpabili; peccat tamen ille, cooperando ad talem electionem saltem materialiter injustam: maxime quia injustitia illa vergeret in damnum dignioris, qui jus habet ad sui electionem.

¹ Lib. 2, cap. 34, dub. 14, n. 70. — ² In 2^{am} 2^{ae}, qu. 185, artic. 8. — ³ Part. 2, lib. 6, cap. 15, qu. 14. — ⁴ Tr. 28, n. 374 et 375. — ⁵ Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 68, art. 4, v. *Ad quartum*. — ⁶ Vasq., opusac. de Benefic., cap. 2, § 8, dub. 18. — ⁷ Disp. 35, n. 88. — ⁸ Tr. 18, disp. 2, punct. 11, § 5, n. 1. — ⁹ Disp. 35, n. 91. — ¹⁰ Loc. cit., n. 89. — ¹¹ De Restitut., lib. 2,

Haec sententia, speculative loquendo, apparet probabilior. — Attamen in praxi nunquam videtur locum habere posse. Nullo enim casu is qui est dignus, poterit esse certus quod episcopus, bona fide eum eligendo, non habeat aliquod rationabile motivum, ipsi concurrenti occultum, excludendi alterum quem ille putat digniorum. Hoc innuit ipse Lugo⁸.

Dubium 2um est: *An hic dignus, mani
feste cognoscens alterum se dignorem,
peccet acceptando beneficium, et teneatur
damnum illi resarcire?*

Prima sententia affirmat: quam tenent Petrus Navarra⁹, Palaus¹⁰; item Silvius¹¹, et Tanner, apud Salmant.¹² — Ratio, quia ipse acceptando beneficium, concurrit ad injustam electionem in damnum alterius.

Secunda tamen sententia, quam tenent Sanchez¹³, Sotus¹⁴; Diana¹⁵ cum Turriano, etc.; ac Salmant.¹⁶, dicit eum nec pecare nec teneri ad restitutionem.

Ratio cur *non peccet*: quia ex una parte, ut ait D. Thomas¹⁷ loquens de assumptione ad episcopatum, ille qui debet assumere, *tenetur assumere.... meliorem quoad regimen ecclesiae*. Pro eo vero qui assumitur, dicit quod *non requiritur quod reputet se alii meliorem....; sed sufficit quod nihil in se inveniat, per quod illicitum ei reddatur assumere praelationis officium*. — Ex alia parte non peccat

cap. 2, n. 163 et 164. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 8, n. 15. — ¹² Tr. 28, n. 873. — ¹³ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 18, n. 2. — ¹⁴ De Just. et Jure, lib. 3, qu. 6, art. 2, post concl. 9, v. *Contra haec*. — ¹⁵ Part. 8, tract. 5, resol. 110, v. *Nota 2*. — ¹⁶ Turrianus, in 2^{am} 2^{ae}, de Just., disp. 22, dub. 3, num. 8. — ¹⁷ Loc. cit., n. 874. — ¹⁸ 2^{am} 2^{ae}, qu. 185, art. 3.

¹⁰. — ^{a)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 3, qu. 6, art. 2, post concl. 9, v. *Contra haec*; Covarruvias, in cap. Peccatum, part. 2, § 7, n. 4, de acceptante loquuntur; ergo a fortiori idem tenere censendi sunt de concurrente.

^{b)} Petrus de Ledesma perperam a Salmant. hic allegatur; scribit enim in *Sum. part. 2, tr. 8, cap. 4, dub. 3, post concl. 1*: « Si dignus, sciens alium esse dignorem, contra illum sese opponit, et moraliter certus est quod sua oppositione impedit dignorem a consecutione beneficii, tenetur ad restitutionem ».

^{c)} Sanchez, *Consil.*, lib. 2, cap. 1, dub. 48, n. 4, videtur hanc sententiam innuere, scribens: « Quando ille scit esse minus dignum, et advertit certo dignorem esse impediendum propter suam oppositionem, vel rationabiliter

Secunda
opinio. spe
culative
tantum pro
babili.

Noscens
se minus di
gnum, juxta
alios, pec
cat, si acce
ptat.

Juxta a
lios, nec
peccat nec
penitus re
stituere.

dubitat de hoc, peccat, etiam si sciat se esse dignum; et quidem mortaliter, quando est mortale conferre beneficium minus digno; et venialiter, quando id est veniale... Sed si non credit se impedire digniores, nec rationabiliter de hoc dubitat, non peccat petendo beneficium vel cathedram ».

^{d)} Navarrus, *de Oratione, Miscellan.* 40, n. 10 et 12 concordat sane; sed n. 12 requirit, ut protestetur se « nolle sibi conferri beneficium cum praejudicio » dignioris; et alias etiam protestationes ab eo faciendas affert.

^{e)} Turrianus a Lugo non allegatur pro hac opinione, et re quidem vera ipse, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 22, dub. 3, n. 7, simpliciter negat illum posse praebendam petere.

^{f)} Silvius, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 63, art. 2,

cooperando peccato collatoris; cum per ipsam collationem jam episcopus peccatum consummaverit, et per accidens se habet quod ipse acceptet vel non: *juxta dicta in simili casu, Lib. III, n. 492, Qu. 8, v. Sed admissa.* Prout enim (ait Sanchez), si pater et extraneus sint in extrema necessitate, extraneus recipiendo panem a filio, licet filius peccet panem ei praebendo, ipse tamen non peccat acceptando; ita in casu nostro.

Ratio autem cur iste *neque tenetur ad restitutionem*, est, quia, cum beneficium jam est ei collatum, alter dignior nullum jus amplius ad illud habet, eo quod designit tunc beneficium esse inter bona communia. Prout, si res duobus vendita tradatur secundo emptori, non tenetur iste rem emptam primo emptori restituere; cum per traditionem adeptus sit illius dominium, et exstinctum sit jus ad rem primi emptoris. — Licet autem in nostro casu concedatur digniori appellatio, collatio tamen in utroque foro valida est, et electus non potest a beneficio acquisito amoveri, nisi per sententiam judicis collatio invalidetur; ut diximus *n. 103.*

Et haec sententia mihi probabilius videtur. Tanto magis quia, sicut dignus electus potest licite beneficium petere (*juxta dicta in praecedenti Dubio*), sic etiam potest acceptare, eo quod nunquam potest esse certus collationem fuisse injustum. — Hinc ait probabiliter Lessius¹, quod si certe existimes episcopum non judicio, sed favore te praetulisse, hoc tibi non imputabitur, si beneficium tibi non sollicitanti fuerit oblatum, vel si bona fide sollicitasti. Videtur enim Ecclesia ratas habere has collationes, in favorem con-

Sanch., Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 18, n. 2. — ¹ Lib. 2, cap. 34, dub. 14, n. 70, i. f. — ² Sess. 7, de reform., cap. 8. — ³ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 48, num. 3. — ⁴ Tr. 18, disp. 3, punct. 2, § 4, num. 9. — ⁵ Lib. 4, num. 626. — *Barbosa*, in Trident., sess. 24, cap. 18, n. 117, 121 et 123. —

qu. 4, concl. 4, de concurrente loquitur; ergo et majori ratione idem tenere videtur de acceptante.

III. — ^{a)} Lugo non sine distinctione huic sententiae adhaeret, et magna ex parte tenet secundam, quae S. Alphonso probabilius est; negat enim, *de Just. et Jure*, disp. 35, n. 66, examinatores ad hoc teneri «refragante epi-

currentium, ne ipsi deinde perpetuo scrupulis angantur; ut eruitur ex Tridentino², ubi praecipitur beneficia conferre *dignis..;*; *aliter autem facta collatio sive provisio omnino irritetur.* Ergo collationes dignis factas, pro assumptis jam ratas habet. — Caeterum, bene ait Sanchez³ quod communiter oppositores excusantur a peccato, quia nullus se reputat minus dignum, et bona fide existimare valet quod si alius excedat in uno, ipse excedat in alio.

111. — Quaeritur 8°. *An examinatores teneantur episcopo denuntiare digniores?*

Prima sententia negat cum Lugo⁴, Palao⁵, Croix⁶; et Barbosa, Garcia, etc., apud Salmant.⁶ — Et probant ex Tridentino⁷, ubi dicitur: *Peracto deinde examine, renuntientur quotcumque ab his idonei judicati fuerint, aetate, moribus, doctrina, etc.; ex hisque episcopus eum eligat, quem caeteris magis idoneum judicaverit.* Ergo, ut dicunt, ex verbis concilii colligitur quod solum ad examinatores pertinet denuntiare idoneos, ita ut episcopus invalide eligeret eum quem ipsi reprobarent; sed contra ad episcopum unice pertinet judicare quis eorum sit dignior. Hoc confirmat Lugo ex declaratione S. C. Concilii quam refert, ubi dicitur: *S. Congregatio censuit non pertinere ad examinatores, sed solum episcopum judicare, quis ex concurrentibus ad parochiale vacantem sit magis idoneus.* Et in concilio Tridentino⁸ tantum habetur, ut examinatores peracto examine renuntient episcopo quotcumque ab his idonei judicati fuerint. — Haec sententia est quidem probabilis.

Sed probabilius mihi est *secunda sententia opposita*, quam tenent communius

Examina-
tores proba-
biliter non
teneantur de-
nuntiare di-
gniores.

Probabi-
lius tenen-
tur.

Nicol. Garcia, de Benefic., part. 9, cap. 2, num. 108, 109 et 112. — ⁶ Tr. 28, n. 387 et 388. — ⁷ Sess. 24, de reform., cap. 18. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 35, num. 64, v. f. Cfr. etiam Pallottini, v. *Examinatores*, n. 78 et seqq. — ⁸ Loc. cit.

scopo»; at *n. 67*, haec subdit: «Aliquando etiam ipsi examinatores ex se, licet explicite non interrogantur, debent judicium de digniori explicare; quia quoties de contraria voluntate episcopi non constat, praesumere debent ipsum velle scire non solum dignitatem, sed etiam majorem dignitatem eorum qui examinati sunt».

Petrus Navarra ^{b)}, Roncaglia ¹; et Salmant. ^{a)} cum Azor, Ledesma, Medina, Villalobos, Lopez, Diana ^{c)}, Tapia ^{d)}, etc. — Ratio, quia ideo et praecipue concilium praescripsit concursum et examinatores, ut episcopus facilius et tutius dignorem agnoscere ac eligere valeret. Unde quamvis ex verbis concilii non inferatur obligatio examinatorum denuntiandi dignorem, infertur tamen ex mente concilii. — Nec obstat declaratio allata S. Congregationis, ut supra. Quia ibi nil aliud decer-

nitur nisi quod ad episcopum pertinet judicare de majori dignitate oppositorum, et hoc est certum; sed ibi non excluduntur examinatores teneri ad exponendum episcopo quem ipsi censeant magis idoneum, ut mens concilii servetur ^{e)}.

Demum hic notandum quod examinatores debent praestare juramentum de fidelitate in eorum officio, ut praecipitur in Tridentino ^{f)}. Alioquin concursus est nullus; ut declaravit S. Congr. Concilii die 12 Decembris 1628.

ARTICULUS III.

QUAE INTENTIO ET QUALITATES REQUIRANTUR AD BENEFICIUM ACCIPIENDUM.

112. *Quaenam qualitas requiratur in eo cui beneficium confertur.* — 113. *An requiratur in eo voluntas clericandi.* — *Quomodo peccet recipiens beneficium simplex cum animo ducendi postea uxorem.* — 114. *An peccet graviter recipiens beneficium curatum cum animo dubio suscipiendi sacerdotium intra annum.*

Qualitates
requisi-
tiae ad obti-
nendum be-
neficium.

112. — « Resp. Iº. Ut beneficium aliquod valide et licite obtineatur, requiritur ut sit persona capax et habilis: — hoc est ut sit clericus, non illegitimus (cum quo tamen episcopus dispensare potest ad Ordines minores, et beneficium simplex cui Ordo major non est annexus), non irregularis, non excommunicatus, non improbus aut facinorosus; ut habeat scientiam competentem ad munus beneficio annexum, — et aetatem legitimam (nisi dispensemur), scilicet, pro beneficio

« simplici, annos quatuordecim: sufficere tamen decimum quartum inchoatum docet Diana ⁴ ex Azor et aliis quinque ». [Cum Gonzalez, Palao, Filiuccio, Barbosa et Salmant. ⁵, communiter]. « Pro eo quod subdiaconatum requirit, vigesimum primum. Pro eo quod diaconatum, vigesimum secundum. Pro eo quod sacerdotium, vigesimum quartum inchoatum ». [Ut probabiliter Lessius et Azor, apud Salmant. ⁶. Quae aetas sufficit, si Ordinem suscipiat intra annum, juxta Tri-

¹ Tract. 6, qu. 1, cap. 6, qu. 9, resp. 1. — ² Tract. 28, num. 339. — *Azor*, part. 2, lib. 6, cap. 15, qu. 11. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tract. 7, cap. 2, post concl. 7, dub. 18, v. *Dico 2. - Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 32, v. f. — *Villal.*, part. 2, tr. 8, diff. 5, num. 7. — *Ludov. Lopez*, Instruct. conscient., part. 1, cap. 127, concl. 4. — ³ Sess. 24, de reform., cap. 18. — *S. Cong. Conc.*: habetur apud Pallottini, v. *Examinatores*, num. 60. — ⁴ Part. 8,

tr. 6, resol. 64. — *Azor*, part. 2, lib. 6, cap. 5, qu. 7, v. f. — *Hieron. Gonzales*, super regul. 8 Cancellar., gloss. 5, num. 90. — *Palau*, tr. 18, disp. 4, punct. 3, num. 19. — *Fili.*, tr. 41, cap. 5, n. 27. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 60, num. 76; et in Trident., sess. 23, cap. 6, num. 2. — ⁵ Tr. 28, n. 160. — *Less.*, lib. 2, cap. 34, dub. 20, n. 110. — *Azor*, part. 2, lib. 6, cap. 5, qu. 5. — ⁶ Loc. cit., num. 157.

^{b)} Petrus Navarra dictum istud, quod sciām, non tenet, quamvis a multis hic citetur.

^{c)} Diana allegatur utique a Salmant., sed ipse, part. 3, tr. 5, resol. 111, hanc sententiam simpliciter refert, et contrariam probabilem appellat.

^{d)} Tapia obscure loquitur, ut ipsimet Salmant. fatentur; quin etiam potius videtur primae sententiae adhaerere: « Peracto examine, inquit part. 2, lib. 5, qu. 5, art. 15, n. 3, renuntient episcopo quos idoneos judicaverint, aetate, moribus, doctrina, et aliis rebus ad vacantem ecclesiam gubernandam oportunitatis, ut ex his episcopus eum eligat, quem caeteris magis idoneum judicaverit ».

^{e)} Quidquid sit de allegata declaratione; at certe sunt aliae decisiones, quibus S. Cong. Conc. declaravit: « Examinatores debere denuntiare quot idonei reperti fuerint, non autem quis eorum dignior sit », ut habetur in Thesauro Resolut. S. C. C., in *Nullius Sublacen.*, 22 Julii 1741, et ap. Pallottini, v. *Examinatores*, n. 78, 79 et 82. — Et examinatores debere vota dare de idoneitate cujuscumque examinati ac de omnibus illius qualitatibus, tam quoad mores, aetatem, prudentiam, etc., quam quoad scientiam, ut saepius declaravit eadem S. Cong., et relatum habetur in Thesaur. Resolut. in *Caputaquen.*, 10 Junii 1741; cfr. etiam Pallottini, loc. cit., n. 73 et 74.

dentinum¹. Nota quod, aetate deficiente etiam quoad unam horam, provisio beneficii est nulla: est commune cum Sanchez, Palao, Azor et Salmant.²] « Colligitur ex « Tridentino³, etc. — In his tamen et si- « milibus casibus multi excusantur: vel « quia illud jus ubique non est receptum; « vel quia bona fide tres annos fuerunt « in possessione, quae veluti usucaptionem « et dominium parit. Ita Lessius⁴ ».

Voluntas
clericandi
quando re-
quiratur:

113. — « Resp. II°. Qui recipit beneficium « quocumque habens annexum Ordinem « sacram, tenetur habere voluntatem sal- « tem conditionatam clericandi, et sacram « Ordinem accipiendi intra tempus a jure « requisitum. Laymann⁵, Lessius⁶. — Ra- « tio, quia suscipiens officium cui obligatio « est annexa, omni modo se habilitare « tenetur.

« Immo, si curatum seu parochiale est, « habetque intentionem sacerdotium intra « annum non suscipiendi, sed parochiam « dimittendi; non tantum mortaliter pec- « cat, sed etiam ipso jure est privatus, et « ad fructum restitutionem tenetur: ut « patet ex cap. *Commissa*, § 4, *de elect.*, « in 6°. — Quod si tamen, mutata volun- « tate, ante finem anni sacerdos fiat, fru- « ctus retinere potest ». [Idem docent Na- varrus, Lessius, Sanchez, etc. cum Sal- mant.⁷] Et sic tenendum contra Sotum et Toletum⁸; ut probatur ex dicto cap. *Com- missa*, ubi dicitur quod recipiens benefi- cium curatum animo non suscipiendi sa- cerdotium, tenetur fructus restituere: nisi; « voluntate mutata promotus fuerit. Vide omnia verba textus citati, infra n. 114]. — « Immo et episcopus dispensare potest « ut, vicario substituto, studiis per septen- « nium vacet.

¹ Sess. 24, de reform., cap. 12. — *Sanct.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 16, num. 1. — *Palau*, tr. 18, disp. 4, punct. 8, num. 21. — *Azor*, part. 2, lib. 6, cap. 5, qu. 12. — ² Tr. 28, num. 162. — ³ Sess. 22, de reform., cap. 4, l. f. — ⁴ Lib. 2, cap. 34, dub. 20, n. 110. i. f. — ⁵ Lib. 4, tr. 2, cap. 14, n. 9. — ⁶ Loc. cit. dub. 26, num. 131. — *Navar.*, *Man.*, cap. 20, n. 118. — *Less.*, loc. cit., n. 133. — *Sanct.*, de Matrim., lib. 7, disp. 45, n. 7. — ⁷ Tr. 28, n. 190. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 6, post concl. 1. — ⁸ Lib. 4, tr. 2, cap. 14,

« Dixi 1°. *Habens annexum Ordinem sacrum*. — Quia, si is non sit annexus, et beneficium sit simplex; licet illud accep- ceptet animo fructus lucrandi, et deinde uxorem ducendi, non nisi venialiter pec- cat, si alias officio suo satisfaciat: ut docent Laymann⁸, Sanchez⁹, Vasquez. Ratio, quia illa perversio ordinis non videtur gravis, nec ullo jure vetatur, ideoque ad nullam fructuum restitutio nem tenetur. Unde Garcia¹⁰ talem ab omni culpa excusat.

« Dixi 2°. *Voluntatem saltem conditio- natam*. — Quia, si ex justa causa post modum status clericalis minus illi con- venire videatur, potest animum mutare, etiamsi beneficium sit curatum (v. gr., si primogenitus familiae aut frater uni- cus sine liberis decedat; si optimum ma- trimonium, ad conservationem familiae nobilis vel ad lites graves sopiendas ne- cessarium, offeratur). Ratio, quia non est mens Ecclesiae ita ad ecclesiasticum statum obligare, ut haec et similia bona impediatur. — Laymann, Lessius¹¹.

Quaeritur hic 1°. *Quomodo peccet qui recipit beneficium simplex, animo deinde uxorem ducendi, beneficio dimisso?* — Certum est peccare graviter, si beneficium habeat annexum Ordinem sacram; ut communiter docent Busenbaum (ut supra) et Sanchez¹², Palaus¹³; et Salmant.¹⁴ cum Soto, Toledo, etc.

Si vero Ordinem sacram annexum non habeat, tres sunt sententiae:

Prima, quam tenent Lessius¹⁵, Tole- tus¹⁶; et Salmant.¹⁷ cum Soto et Gutierrez, dicit adhuc peccare mortaliter; quia simili intentio est perversio ordinis naturalis et divini, statuentis beneficia recipienda

n. 12. — ⁹ De Matr., lib. 7, disp. 45, n. 19. — *Vasq.*, opusc. de Benefic., cap. 8, § 3, dub. 1, n. 38. — ¹⁰ De Benefic., part. 3, cap. 4, n. 42 et 43. — *Laym.*, lib. 4, tr. 2, cap. 14, n. 9. — ¹¹ Lib. 2, cap. 34, n. 131 et 183. — ¹² De Matrim., lib. 7, disp. 45, n. 14. — ¹³ Tr. 18, disp. 4, punct. 7, num. 15. — ¹⁴ Tr. 28, n. 200. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 6, v. *Sed est præterea*. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 5, n. 2. — ¹⁵ Loc. cit. — ¹⁶ Loc. cit., n. 199. — *Sotus*, loc. cit. — *Gutier.*, Canon. quæst., lib. 2, cap. 5, n. 25.

In benefi-
cio requi-
enti ordi-
nem ¹²-
crum.

Voluntas
saltem con-
ditionata.

Recipere
beneficium
simplex
cum inten-
tione su-
bendi:
si requirat
ordinem sa-
cram, letho
lata.

Etsi non
requirit or-
dinem sa-
cram, le-
thale juxta
alios.

113. — ^{a)} Toletus videtur ab exposita sen- tentia dissentire, dum lib. 5, cap. 5, n. 2, talem ad fructus restituendos obligat « pro toto illo tempore, donec animum mutet ».

^{b)} Lessius, lib. 2, cap. 34, n. 132, primam hanc sententiam utique tenet; sed sententiam quae dicit esse solum veniale (et quae S. Alphonso probatur) negat sibi improbari, præ-

esse tantum ad obsequium Deo prae-
standum.

Secunda sententia, quam sequuntur
Palaus¹, et Garcia apud Busenbaum (ut
supra), censet talem ne leviter quidem
peccare, quia nullum appetit praeceptum
hoc prohibens.

Tertia sententia media, quam tuentur
(cum Busenbaum) Sanchez²; et Laymann³
cum Navarro^{c)} et Vasquez, tenet hunc,
non quidem excusari ab aliqua culpa, cum
talis animus aliquam involvat inordinationem;
sed non peccare graviter, cum
hujusmodi inordinatio non sit tanta ut
damnari debeat de mortali: nullo enim
jure constat ipsam esse gravem. Nullum
autem praeceptum (ut recte docent S. An-
toninus et Pater Concina^{d)}, quorum verba
retulimus *Lib. III, n. 547, v. Caeterum*)
est hominibus sub gravi imponendum, nisi
evidens ratio id suadeat. — Et ex hoc
principio, tradito prius etiam a D. Tho-
ma⁴, praefata tertia sententia *probabilior*
mihi redditur.

114. — Quaeritur 2°. *An peccat graviter
et teneatur restituere fructus, qui recipit
beneficium curatum cum animo dubio vel
conditionato suscipiendi sacerdotium intra
annum?*

¹ Tr. 18, disp. 4, punct. 7, n. 15. — *Garcia, de Benefic., part. 8, cap. 4, num. 42.* — ² *De Matrim., lib. 7, disp. 45, num. 19.* — ³ *Lib. 4, tr. 2, cap. 14, n. 12.* — *Vasq., opusc. de Benefic., cap. 8, § 3, dub. 1, n. 38.* — *S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 11, § 28.* — ⁴ *Quodlib. 9, art. 15.* — ⁵ *De Benefic. eccles., cap. 4, n. 13.* — *Sotus, lib. 10, qu. 5, art. 6, post concl. 1.* — ⁶ *Tr. 28, n. 186.* — *Navar., Man., cap. 25, n. 118, v. Decimo;* et consil. 17, de clero non resident. — *Barbosa,*

sertim si causa studiorum vel simili fine ho-
nesto id fiat; secus, si beneficium recepit eo
animo ut splendide vivat.

^{c)} *Navarrus, de Oratione, cap. 21, n. 52,* negat solummodo hoc esse mortale; immo
innuere videtur nec esse veniale, dicens:
« Nullo... jure naturali, divino nec humano id
evinci potest [quod nempe sit mortale], et can-
ones liberum concedunt eis ad conjugia tran-
sum, modo beneficia relinquant. »

^{d)} Vide notam *a*, ad *lib. 3, n. 547.*

114. — a) Azor, *part. 2, lib. 6, cap. 9, qu. 3,* id profecto affirmat de eo qui beneficium cu-
ratur recipit dubio animo ascendendi ad sa-
cerdotium; sed *qu. 4, vers. Quaerat aliquis,*
quaerit utrum idem dicendum sit de eo « qui
parochiale beneficium accipit, habens in animo

Affirmant Concina⁵; et Sotus, Azor^{a)},
apud Salmant.⁶: quia lex exigit veram
intentionem suscipiendi, etc. Sic enim ha-
betur in cap. *Commissa, de elect., in 6°.*
Caeterum, si promoveri ad sacerdotium
non intendens, parochiale receptoris eccl-
esiastam, ut fructus ex ea per annum per-
cipias, ipsam postmodum dimissurus (nisi
voluntate mutata promotus fueris), tenebe-
ris ad restitutionem fructuum eorumdem;
cum eos receptoris fraudulenter. — Negant
vero Navarrus, Barbosa, Garcia, Graffius
(*ibid. 7*). Quia textus loquitur de eo qui
accipit fraudulenter beneficium; non au-
tem, dicunt, accipere fraudulenter, qui cum
animo dubio aut conditionali accipit. — Ve-
rumtamen alii opinantur (ut Busenbaum^{b)},
Lessius^{b)}, Sanchez², Palaus⁶; et Salmant.¹⁰,
qui citant Lopez, Manuelem, Bardi, etc.),
accipientem cum dubio peccare mortaliter
et teneri ad fructus perceptos restituendos,
quia dubitans revera non habet intentionem;
non vero accipientem sub condi-
tione, quia hic veram habet intentionem,
quamvis conditionatam.

Sed **prima** sententia est mihi proba-
biliar; quia intentio, ut non sit fraudulenta,
debet esse determinata absolute ad Ordini-
men suscipiendum.

⁵ *de Parocho, cap. 5, n. 14.* — *Garcia, de Benefic., part. 8, cap. 4, n. 48 et 49.* — *Jacob. de Graffis, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 97, n. 56.* — ⁶ *Apud Salmant., n. 186.* — ⁷ *De Matrim., lib. 7, disp. 45, n. 10.* — ⁸ *Tr. 13, disp. 4, punct. 7, n. 6.* — ¹⁰ *Loc. cit., n. 187 et 188.* — *Ludov. Lopes, Instruct. consac., part. 2, cap. 106, qu. 2.* — *Emmanuel Rodrigues, Sum., part. 1, cap. 30, num. 6, v. f.* — *Bardi, Select. mor., lib. 8, qu. 2, n. 4 et 5.*

*Accipiens
cum animo
dubio vel
conditionali
suscipiendi sa-
cerdotium:*

*Probabi-
lius peccat
graviter et
tenet re-
stituere fru-
ctus.*

ex ejus fructibus vivere, donec aut patrimo-
nium aut aliud commodius vitae subsidium
obtinuerit; vel statuens id beneficium dimit-
tere, si haereditas aut patrimonium sibi morte
fratris obvenerit ». Et ultimo loco afferit opi-
nionem (quam non reprobatur) eorum qui negant
illum peccare, si « statuit in ea ecclesia paro-
chiali commorari et inservire, donec commo-
diorem vitae rationem et genus assequatur ».
Quod Salmant. non animadverterunt.

^{b)} Busenbaum et Lessius secundum dum-
taxat membrum hujus opinionis expresse te-
nent; nempe Busenbaum supra *n. 113*, requiri-
rit intentionem saltem conditionatam; et Les-
sius, *lib. 2, cap. 34, n. 131 et 133*, ait requiri
intentionem determinatam, sed satis esse con-
ditionatam.

ARTICULUS IV.

AN LICEAT HABERE PLURA BENEFICIA ET QUINAM BENEFICIARIIS TENEANTUR AD RESIDENTIAM.

115. *An et quando liceat habere plura beneficia. Vide alia apud Busenbaum.* — 116. *Quotuplia sint beneficia. Et quae sint incompatibilia. Et an, obtento secundo beneficio quodocumque incompatibili, vacet primum.* — 117. *An pluralitas beneficiorum sit vetita de jure divino vel positivo.* — 118. *Quae cause cohonestent pluralitatem beneficiorum.* — 119. *De obligatione residentiae. Vide quae habentur apud Busenbaum.* — 120. *Quinam beneficiarii ad residentiam obligentur.* — 121. *Qu. 1°. An curati teneantur residere de jure divino.* — 122. *Quid notandum circa residentiam episcoporum.* — 123. *Quid circa residentiam parochorum. Dub. 1°. An parochi indigeant licentia in scriptis.* — *Dub. 2°. An parochi habentes justam causam, possint abesse per duos menses sine licentia. Quid, si urgeat aliqua necessitas. Quid, si absint per modicum tempus.* — 124. *Qu. 2°. Quo in loco beneficiarii teneantur residere. Et praesertim ubi episcopi. Et ubi parochi.* — 125. *Qu. 3°. Quaenam cause excusent pastores a residentia.* — *Et 1°. De causa caritatis. 2°. De causa necessitatis. 3°. De causa obedientiae. 4°. De causa utilitatis.* — 126. *Qu. 4°. Quando et quomodo pastores non residentes teneantur restituere fructus beneficiorum.* — 127. *Dub. 1°. Quid, si absint cum justa causa, sed sine licentia.* — *Dub. 2°. Quid, si eorum absentia sit sine culpa.* — *Dub. 3°. Quid, si residente inutiliter.* — *Et an parochi teneantur per se exercere munia principaliora.* — *Dub. 4°. An non residentes teneantur integros fructus restituere.* — 128. *Qu. 5°. Quibus debent restituiri fructus a non residentibus.* — 129. *Plura hic de residentia canonorum.* — 130. *Quaenam cause excusent canonicos ab assistentia chori.* — *Et 1°. De causa infirmitatis.* — *Dub. 1°. An per se excusentur septuagenarii.* — *Dub. 2°. An caeci et surdi.* — *2°. De causa necessitatis. Quid, si quis abest a choro ob excommunicationem incursam. Quid, si ecclesia sit interdicta. Quid, si polluta. An canonici irregularis amittant distributiones et fructus praebendae.* — *3°. De causa utilitatis.* — 131. *Quid de canonico poenitentiario. Quid de theologo, de examinatoribus, visitatoribus, etc.* — 132. *Quid de canonicis docentibus. An parochi docentes gaudeant eodem privilegio. Quid de canonicis et parochis studentibus.*

Pluralitas
beneficiorum, quo-
modo illici-
ta.

115. — « Resp. Plura beneficia possidere non est res simpliciter intrinsece mala nec omnino indifferens, sed speciem mali praeseferens; immo ordinarie illicita et naturali juri repugnans (si talia sint, quorum unum ad honestam sustentationem sufficiat): nisi justa causa ex circumstantia cohonestetur. Ita fere Laymann¹ ex D. Thoma, Lessio, Azor, etc. communiter. — Quia, ut docet Tridentinum², pluralitas hujusmodi magnam inordinationem involvit: dum minuitur cultus divinus; Ecclesia, operariis; fundator, pia intentione; pauperes utiliores Ecclesiae futuri, sustentatione privantur. Hinc beneficia distinguuntur in *incompatibilis primi generis*, in quibus, accepta pacifica possessione secundi, vacat prius: qualia sunt plura beneficia curata; item plures dignitates, personatus, duo beneficia uniformia sub eodem tecto: — et in *incompatibilis secundi generis*, quae, etsi sine peccato citra dispensa-

tionem obtineri nequeant, primum tam, altero obtento, non vacat: qualia sunt beneficia reliqua residentiam postulantia, v. gr. canonicatus duo diversorum ecclesiarum, in quibus recepta est constitutio Tridentini³, ut non liceat ultra tres menses canonicis ab ecclesia abesse. Unde Laymann⁴ docet, canonatus in cathedralibus ecclesiis Germaniae, quae ex immemorabili consuetudine requirunt tantum residentiam mediis anni vel trium mensium, inter compatibilia beneficia numerandos». — [Vide n. seq. 116, v. Sed dubium].

« Dixi: *Nisi justa causa cohonestetur.* — Quia qui per dispensationem plura beneficia obtinuit, nisi justa causa subsit, in conscientia non erit tutus, sed tenebitur alterum resignare; ut docet Lessius⁵.

« Porro justa causa dispensandi erit evidens necessitas et utilitas Ecclesiae; et quandoque etiam praerogativa et

Cause in-
stae dispe-
sandi.

Beneficia
incompati-
bilia, quo-
tuplicia.

¹ Lib. 4, tr. 2, cap. 8, n. 2. — ² D. Thom., Quodlib. 9, art. 15. Less., lib. 2, cap. 34, dub. 27, num. 187. — ³ Azor, part. 2, lib. 6, cap. 10, qu. 2 et 7; et cap. 11, qu. 5. —

⁴ Sess. 24, de reform., cap. 17. — ⁵ Sess. 24, de reform., cap. 12. — ⁶ Lib. 4, tr. 2, cap. 8, n. 6. — ⁷ Lib. 2, cap. 34, dub. 28, n. 161.

« merita personae, v. gr. insignis nobilitas,
« dignitas, scientia, auctoritas, virtus, etc.:
« modo caveatur ne beneficiorum coacer-
« vatio, facta etiam ob praerogativam per-
« sonae, ad privatum tantum, et non ad
« commune bonum referatur.

Quandoque dispensatio non requiritur.

« Immo sine dispensatione plura bene-
ficia sequentibus casibus haberi possunt:
« 1º. Si utrumque adeo sit tenue, ut
« neutrum sufficiat ad sustentationem:
« modo utrumque sit simplex, nec residen-
« tiam requirat ». — [Secus igitur, si bene-
ficia residentiam requirant, licet sint te-
nuia. Croix¹ cum communi].

« 2º. Quando parochia est annexa ca-
« nonicatu eique accessoria; tunc enim
« utrumque per modum unius possidetur,
« ita tamen ut teneatur vicarium perpe-
« tuum in ecclesia alere.

« 3º. Quando beneficia legitime sunt
« unita.

« 4º. Quando aliis idoneus et dignus
« non reperitur.

« 5º. Quando unum beneficium habetur
« in titulum; alterum, in commendam non
« perpetuam, sed ad aliquot menses, donec
« de idoneo provideatur. — Ita Reginal-
« dus ex Silvestro ».

116. - Beneficia alia sunt *simplicia*, prout sunt ea quae instituuntur tantum ad preces Deo persolvendas et ad altaris servitium; nimirum canonicatus, capellaniae auctoritate pontificia vel episcopali erectae, praestimonia quae dantur clericis ad studia prosequenda, et similia. — Alia sunt *duplicia*, scilicet quae habent aliquam jurisdictionem, praeeminentiam vel administrationem; ut sunt *dignitates*, etc., ut infra.

Item, alia beneficia sunt *compatibilia*; alia, *incompatibilia*. — Et horum alia sunt *incompatibilia primi generis*, prout sunt beneficia curata, vel uniformia sub eodem

¹ Lib. 4, n. 918. — *Regin.*, lib. 80, n. 275. - *Silvestr.*, v. *Beneficium IV*, n. 8, cum v. *Commenda*, num. 7, et cap. *Nemo*, de elect. in 6º. — ² Ses. 7, de reform., cap. 4, et ses. 24, de reform., cap. 17. — ³ Suppl. decal., cap. 2, num. 48, ad 9. — ⁴ Tr. 28, n. 664 et 665. - *Azor*, part. 2,

tecto, nempe quae ad easdem functiones concurrunt eodem loco et tempore; item *dignitates*, *personatus* et *officia*. *Dignitates* sunt quibus est annexa aliqua jurisdictione supra clerum aut populum; ut sunt *episcopatus*, *abbatiae*, *decanatus*, *praepositurae*, *archipresbyteratus*, *archidiaconatus*. *Personatus* autem sunt qui habent praeeminentiam aliquam supra clerum, sed sine jurisdictione; ut sunt *munera primicerii*, *praecentoris* sive *cantoris*, et *sacristae primarii*. *Officia* demum sunt *munera thesaurarii*, *praceptoris*, *custodis seu sacristae inferioris*, *oeconomi*, etc.; quorum aliquibus est annexa quaedam *administratio*, sine tamen jurisdictione aut praeeminentia. — Alia vero sunt *incompatibilis secundi generis*, ut sunt *canonicatus* et omnia quae residentiam requirunt.

In incom-
patibili-
bus primi
generis, se-
cundo ob-
tentio, vacat
primum.

Notandum autem quod si quis obtinet duo beneficia *incompatibilia*, obtento secundo, vacat ipso jure primum; et si ille utrumque retinere praesumat, ipso pariter jure, utroque beneficio privatur. — Haec certa sunt quoad beneficia *incompatibilia* primi generis: ex Tridentino⁵; item ex cap. *De multa, de praebend.*; extrav. *Exe-
crabilis, de praebend.*; cap. *Literas, de
concess. praebend.*; clement. fin. *de praebend.*

Sed Dubium fit: *an idem procedat in beneficiis incompatibilibus secundi generis*, nempe quod, obtento secundo, vacet primum?

Affirmant Continuator Sporerii⁶; Salmant.⁷ cum Gonzalez⁸, Azor et Garcia; ac Fagnanus⁹, ex declaratione Sacrae Congr.: idque dicunt Salmant. probari ex locis citatis Tridentini.

Item, ju-
xta alios,
in incompa-
tibilibus se-
cundi gene-
ris.

Sed negat Busenbaum (ut supra, n. *an-
teced. 115*, v. *Hinc*), ac Holzmann¹⁰ cum aliis. — Et idem sentit Navarrus¹¹, dicens quod si constaret S. Congregationem de-

Juxta a-
lios, nega-
tur.

lib. 6, cap. 18, qu. 2. - *Nicol. Garcia*, de *Benefic.*, part. 11, cap. 5, a num. 83. — ⁸ In cap. *De multa, de praebend.*, a num. 3. Cfr. etiam Pallottini, v. *Beneficia*, § 7, n. 31 et seqq., et § 14, n. 7. — *Salmant.*, loc. cit., n. 665. — ⁹ De *Praecept.* partic., n. 415.

116. - ^{a)} Gonzalez, *sup. regul. 8 Cancel-
lar.*, glos. 15, n. 15 et seqq., utrumque bene-
ficium vacare asserit.

^{b)} Navarrus potius adhaerere videtur eidem sententiae ac S. Alphonsus; scribit enim in

Consil., lib. 3, consil. 17, *de praebend.*, bene-
ficium non vacare ipso jure, « nisi eorum [cardinalium] me auctoritas, per S. D. N. de more probata, in praefatam sententiam [quod scilicet primum vacat ipso jure] traheret ».

clarasse quod Tridentinum ita sit intelligendum, talis declaratio a Pontifice fuisse confirmata, et tunc sic foret tenendum: sed quia id non constat, et alias ex verbis concilii id non videtur efficaciter probari, non est quod ad primam sententiam nos adstringat. — Revera enim concilium in priori loco citato (nempe *sess. 7, cap. 4*), loquitur quidem de praesumentibus retinere duo beneficia quomodo cumque incompatibilia, scilicet quae residentiam requirant, et eos dicit ipso jure privari utroque beneficio; sed nullum facit verbum de vacatione primi ob consecutionem secundi. In posteriori autem loco (nempe *sess. 24, cap. 17*), ubi praescribit vacare primum beneficium, obtento secundo, loquitur tantum de beneficiis curatis, nimirum episcopalibus et parochialibus.

Priori sententiae adhaeret S.
Doctor.

Hoc tamen non obstante, propter prae-laudatam declarationem S. C., cum ipsa a pluribus referatur, et praesertim a Fagnano, qui hujusmodi declarationum fuit diligens inquisitor, placet nobis potius primae sententiae adhaerere; sed secundam non improbamus.

Notat Laymann¹ quod habens personatum cum cura in ecclesia, bene potest etiam habere ibidem canonicatum, cui parochialis ecclesia annexa est, et quam per

¹ Lib. 4, tr. 2, cap. 8, n. 5, i. f. — ² Tr. 28, n. 666. — ³ Append. de Statu cleric., art. 3, qu. 4, n. 2. — ⁴ Sess. 7, de reform., cap. 5. — ⁵ Tr. 28, n. 666. — *Bellar.*, Instruct. ad Nepotem, controv. 6. — *Wigand.*, tr. 8, exam. 2, n. 36,

^{c)} Panormitanus, *in cap. Dudum, de elect.*, n. 16, sic loquitur: « Quodsi Papa dispensat cum aliquo, ut possit plura beneficia incompossibilia simul retinere, debet intelligi de beneficiis alias canonice adeptis. Solum enim operatur haec dispensatio, ut ei pluralitas non noceat, non autem conceditur titulus de novo ».

II. — ^{a)} Innocentius, *in cap. Cum jam dudum, de praebend.*, n. 2 et 4, negat simpliciter pluralitatem beneficiorum prohiberi, nisi ex consuetudine vel statuto requirant residentiam, ut limitat *in cap. fin. de cleric. non resident.*, n. 1. — Et Rebuffus, *Prax. benefic.*, tit. de dispensat. ratione aetatis, v. *In cathedralibus*, omnino adhaeret huic Innocentii doctrinae.

^{b)} Filliuccius hic utique a Salmant. citatur; sed *tr. 41, cap. 7, n. 4*, dicit rem esse in controversia, et negat ullam partem evidenter probari; attamen, n. 12, his verbis concludit: « Non videri pluralitatem beneficiorum rem

vicarium administrare debet, ex cap. *Super eo, de praeb.*, in 6°.

Praeterea notandum cum Salmant.² et Abelly³, quod in aliquo casu evidentis necessitatis sive utilitatis Ecclesiae, posset Papa dispensare ut aliquis obtineat plura hujusmodi beneficia incompatibilia, etiam curata; prout Gregorius Magnus fertur praefecisse Martinum, Paulinum et alios duobus episcopatibus. Idque patet ex Tridentino⁴. — Diximus: *casu evidentis necessitatis vel utilitatis*. Nam alias, habens plura hujusmodi beneficia, etiam cum dispensatione Pontificis, non erit tutus in conscientia; ut recte dicunt Salmant.⁵ cum Bellarmino, Panormitano^{c)}, Wigandt et Toletto.

Quando
Papa possit
dispensare.

117. — Hic autem magna vertitur Quæstio: *An pluralitas beneficiorum sit vetita, non solum de jure canonico, sed etiam naturali?*

Prima sententia negat cum Innocentio^{a)}; item Filliuccio^{b)}, Lapo, apud Salmant.^{c)}; et Valentia^{c)}, Ledesma^{c)}, Tuscho, Rebuffo^{a)}, etc., apud Croix^{d)}. — Quia, ut dicunt, si hoc esset contra jus naturae, Papa non dispensaret ita frequenter in hac pluralitate, ut videamus esse in consuetudine.

Secunda vero sententia, quam tenent [Continuator] Tournely^{d)}; et Azor, Panor-

Pluralitas,
juxta alios,
vetita solo
jure canonico.

Juxta alios, jure
naturali.

v. *Dicit I. - Tolet.*, lib. 5, cap. 81, n. 4. — *Lap.*, Allegat. juris utr., allegat. 38. — ² Loc. cit., num. 656 et 657. — *Tuschos*, Conclus. juris, concl. 61, lit. B. — ³ Lib. 4, n. 902. — *Azor*, part. 2, lib. 6, cap. 11, qu. 5.

intrinsece malam, nec omnino indifferentem; sed quae bonitate circumstantiarum cohonestari possit, etsi speciem quamdam mali praeseferat ».

^{c)} Valentia, *in 2am 2ae, disp. 5, qu. 7, punct. 2, § 4, assert. 1*, perspicue id innuit de beneficiis simplicibus, dicens quorumcumque beneficiorum pluralitatem jure canonico prohiberi; pluralitatem autem eorum quae residentiam requirunt prohiberi jure etiam divino. — Petrus de Ledesma, *Sum.*, part. 2, tr. 7, cap. 2, concl. 11, negat jure naturali prohibitam esse pluralitatem in beneficiis simplicibus.

^{d)} Contin. Tournely, *de Benefic.*, cap. 4, art. 2, id aperte significat, dicens mortaliter peccasse eum qui plura beneficia simplicia obtinuerit, quamvis ex dispensatione pontificia, quae sine causa data sit. — Et idem tenet Panormitanus, *in cap. Conquerente, de clericis non resident.*, n. 2: « An autem, in-

mitanus⁴⁾ ac Hostiensis⁵⁾, apud Salmanticen.¹, absolute affirmat tam de beneficiis duplicitibus quam simplicibus. — Ratio: tum quia nequit unus duabus ecclesiis satis bene deservire; tum quia intentio fundatorum talis est, ut plures sint qui ecclesiis inserviant. Et ideo pluralitatem beneficiorum dicunt fuisse expresse damnatam ex Tridentino⁶, ubi sic sancitum fuit: *Cum ecclesiasticus ordo pervertatur, quando unus plurium officia occupat clericorum; sancte sacris canonibus cautum fuit, neminem oportere in duabus ecclesiis conscribi. Verum quoniam multi improbae cupiditatis affectu seipso, non Deum decipientes, ea quae bene constituta sunt, variis artibus eludere, et plura simul beneficia obtinere non erubescunt; sancta synodus, debilam regendis ecclesiis disciplinam restituere cupens, praesenti decreto, quod in quibuscumque personis, quocumque titulo, etiamsi cardinalatus honore fulgeant, mandat observari, statuit ut in posterum unum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem, si ad vitam ejus cui confertur honeste sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. Haecque non modo ad cathedrales ecclesias, sed etiam ad alia omnia beneficia tam saecularia quam regularia quaecumque, etiam commendata pertineant, cujuscumque tituli ac qualitatis existant.*

Secunda sententia, tenenda

Tertia autem sententia, communis et tenenda, (etsi olim primam probabilitem censui) docet pluralitatem beneficiorum sive duplicitum sive simplicium (modo unum sufficiat ad congruam sustentationem), secundum se esse contra

¹ Tr. 28, n. 665. — ² Ses. 24, de reform., cap. 17. — ³ Quodlib. 9, art. 15. — ⁴ Lib. 2, cap. 84, n. 187 et 181. — ⁵ Lib. 4, tr. 2, cap. 8, n. 2. — ⁶ Tr. 18, disp. 6, punct. 4, num. 26. — ⁷ Part. 2, lib. 6, cap. 12, quaer. 1 et seqq. et qu. 7. — ⁸ Append. de Statu cleric., art. 8, qu. 4, n. 4. — ⁹ De Praecept. partic., n. 417. — ¹⁰ Tr. 28, n. 668 et 689. — *Bellar.*, Instruct. ad Nepotem, controv. 6. — ¹¹ De Bene-

lus naturale ob rationes mox allatas, et alia plura inconvenientia quae oriuntur a pluralitate beneficiorum, enumerata a Joanne XXII in extrav. [comm.] *Execrabilis, de praeb. et dignit.*, ita ut plura beneficia nec etiam cum dispensatione Pontificis valeant retineri sine peccato mortali; sed non taliter quod id non possit ex aliquibus circumstantiis cohonestari. — Ita S. Thomas⁸, quem sequuntur Lessius⁹, Laymann¹⁰, Palaus¹¹, Azor¹², Abelly¹³, Holzmann¹⁴, Salmant.¹⁵, ubi nostram sententiam ut certam habent cum aliis communiter. Item Bellarminus, apud [Contin.] Tournely¹⁶, qui ait dispensationem Pontificis neminem tutum reddere, nisi adsit urgentissima causa et Ecclesiae necessaria.

sub limita-
tione.

118. — Causae autem cohonestantes pluralitatem beneficiorum, ex communis doctorum sententia, sunt:

Causae
cohonestan-
tes plurali-
tatem.

1º. *Necessitas Ecclesiae*, nempe si de-
sint alii ministri idonei. — Ita Pater Con-
cina¹⁷, Anacletus¹⁸ et Salmant.¹⁹ et alii,
ex D. Thoma²⁰, qui docet tunc posse alicui
conferri plura beneficia, *si sit necessitas in pluribus ecclesiis ejus obsequio, et pos- sit plus servire Ecclesiae, vel tantumdem absens quam aliis praesens* (verba S. Do-
ctoris).

Necessitas
Ecclesiae

2º. *Utilitas Ecclesiae*, nempe si unus solus, licet absens, magis censetur pro-
futurus sua auctoritate, doctrina et pru-
dentia, quam alter sua praesentia. Ita Holzmann²¹, Concina²², et Anacletus²³
cum Pirhing. — Hinc ajunt Holzmann et Anacletus hac de causa conferri aliquando filiis principum plures episcopatus, etiam ante aetatem, ut ecclesiae contra haere-
ticos potentius defendantur.

Utilitas
Ecclesiae.

3º. *Evidens meritorum praerogativa*, scilicet si aliquis praestaret doctrina, con-

Excellen-
tia merito-
rum.

fici., cap. 4, art. 2, v. *At inquies*. — ¹² De Benefic. eccles., cap. 9, num. 7. — ¹³ Tr. 11, de Benefic., dist. 2, num. 15 et 16. — ¹⁴ Loc. cit., n. 661. — ¹⁵ Loc. cit. — ¹⁶ De Praecept. partic., num. 418. — ¹⁷ De Benefic. eccles., cap. 9, num. 7. — ¹⁸ Tr. 11, de Benefic., dist. 2, num. 17. — *Pirhing*, lib. 8, tit. 6, de praebend., n. 191. — *Holm.*, loc. cit. — *Anaci.*, loc. cit.

quit, excusetur propter dispensationem? Credo quod non quoad Deum, si fructus beneficiorum convertit in causam non piam».

⁴⁾ Hostiensis a Salmant. ex Azor citatur, sed non satis accurate; nam, *in cap.* Conque-

rente, *de clericis non resident.*, n. 2, negat plura beneficia incompatibilia posse simul retineri, « nisi consuetudo contraria sit...», vel nisi de licentia paelati, vel auctoritate indulgentiae Apostolicae».

silio, instructione aut scriptione. Ita Laymann¹, Anacletus² et Holzmann³, ex cap. fin. *De multa, de praeb.*, ubi dicitur: *Nullus plures dignitates aut personatus habere praesumat, etiamsi curam non habeant animarum; circa sublimes tamen et litteratas personas, quae majoribus sunt beneficiis honorandae, cum ratio postulaverit, per Sedem Apostolicam poterit dispensari.* — Et hoc est conforme doctrinae Apostoli, I. Tim. v, 17, ubi ait: *Qui bene praeſunt presbyteri, dupli- honore (id est munera oblatione, ut ex- plicat S. Hieronymus⁴) digni habeantur: maxime qui laborant in verbo et do- ctrina.*

Habens be-
neſicium
ſimplex ſed ſu-
ficiens,
ſi accipiat
aliud ſine
cauſa,

Quaeritur autem circa beneficia simplicia: *An, ſi quis habens unum be- neſicium jam ſufficiens ad ſuam congruam ſuſtentationem, accipiat ſecundum ſine cauſa cohonesta- nte, priuim ipſo jure vacet?*

Negant Holzmann^{a)}; item Gonzalez^{b)} et Flaminius (apud Salmant.⁵), dicentes hunc beneficio non privari; sed esse co- gendum per ſententiam judicis ut alte- rum dimittat. — Sed melius et communius affirman Barbosa^{c)}, Fagnanus^{d)}; et Sal- mant.^{e)} cum Garcia, ex quadam decla- ratione S. Congregationis (quam iidem Fagnanus et Garcia referunt). Hoc enim conformius videtur verbis aut ſaltem menti Tridentini.

primum
ipſo jure
vacat.

Episcopi
et curati,
quomodo re-
neantur re-
ſidere.

119. — « Quaeres an et quomodo clerici teneantur ad residentiam? »

« Resp. 1º. Episcopos, parochos, eosque qui curatum beneficium habent, jure

¹ Lib. 4, tr. 2, cap. 8, n. 2; cfr. cap. 8, n. 2, v. *Suppo- nendum* 3. — ² Tr. 11, dist. 2, n. 18. — ³ De Praec. partic., n. 418. — ⁴ In Matth., cap. 16, v. 4; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 26, col. 106. — ⁵ Flamin. Parisius, de Resign. benefic., lib. 3, qu. 1, n. 188. — ⁶ Tr. 28, n. 669. — ⁷ In cap. *De multa*, de praebend., num. 8. — ⁸ Loc. cit. — Garcia, de Benefic., part. 11, cap. 5, n. 283. — Fagnan, loc. cit., n. 4 et 5. —

« divino teneri. Nec ſufficit ſi per alios adminiſtrent, niſi majus bonum urgeat; « quia contra rationem eſt ut hic officium et fructus, alter onus habeat. — Bona- cina⁸.

« Resp. 2º. Ita teneri ad residentiam, ut, ſi episcopi intra annum ultra tres, et parochi ultra duos menses absque legitima cauſa per episcopum cognita et approbata, absint, mortaliter peccent, et fructus non faciant ſuos. Ita Tridentinum⁹. Vide Bonacina¹⁰. — Notat au- tem Diana¹¹ ex Bordono, supradicta etiam habere locum in ſuperioribus, ſive praelatis regularibus; ideoque eos teneri tempore pestis etiam cum peri- culo ſuīs assistere.

« Resp. 3º. Qui in ecclesiis cathedra- libus vel collegiatis obtinent dignitates, canonicatus, praebendas vel portiones »: [Item omnes mansionarii, et caeteri qui habent in collegiatis beneficium perpe- tum cum ſervitio annexo in choro; ut dicunt Salmant.¹²: contra Azor, qui eos excusat ſi alii ſint^{a)} qui ecclesiae inſer- viant] « ſi intra annum ultra tres menses absint, primo anno media parte fru- ctuum; ſecondo vero anno, omnibus fructibus quos illo anno lucrati ſunt, privandos. — Quae tamen poena eſt ſententiae ferendae, non latae; ut con- stat ex Tridentino¹³.

« Resp. 4º. Cauſas a residentia excu- ſantes eſſe: 1º. Doctionem theologiae, vel juris canonici; neque ad hoc licen- tiām praelati aut episcopi requiri; requiri autem ad doctiones litterarum humanio-

Quomodo
teneantur
beneficiarii.

Cauſe ex-
cuſantes a
residentia.

Garcia, loc. cit. Cfr. etiam Pallottini, v. *Beneficia*, § 7, n. 81 et seqq. — ⁸ Tract. var., disp. 5, de Onere et Obligat. beneficari, punct. 8. — ⁹ Sess. 28, de reform., cap. 1. — ¹⁰ Loc. cit., punct. 4. — ¹¹ Part. 9, tr. 7, resol. 53. - Bordoni, Variar. resol. 80, num. 47. — ¹² Tr. 28, num. 142. - Azor, part. 2, lib. 3, cap. 9, qu. 2. — ¹³ Sess. 24, de reform., cap. 12.

primum ſufficiens, referunt decisum Nicol. Garcia...; non tamen ipſo jure, Flamin...; ſed cogendum eſſe per ſententiam alterum eorum relinquere, ut observat Navar..., quia ſacrum concilium Trident. non inducit nullitatēm adeptionis, ſed incompatibilitatem respectu retentionis».

119. — a) Azor profecto eos a residentia excusat, ſi nempe ipſi alios ſibi ſubstituant ad ſervitium ecclesiae.

118. — a) Holzmann, de Praecept. partic., n. 415, id negat de beneficiis incompatibili- bus ſecundi generis.

b) Gonzalez, ſuper reg. 8 Cancellar., glos. 15, n. 26, id negat de beneficiis ſimplicibus, quae personalem residentiam non requirunt.

c) Barbosa, de Offic. et Potest. episcopi, alleg. 62, n. 3, ſcribit: « Habita possessione ſecundi beneficij [ſimplicis] ſufficientis, vacat

• rum et philosophiae, nisi contrarium
• habeat consuetudo. 2º Studium theolo-
• giae vel juris canonici; id enim per
• quinque annos etiam excusat. 3º Obse-
• quium Papae vel episcopi ad Ecclesiae
• utilitatem. 4º Licentiam legitimam ex
• quavis alia justa causa. 5º Honestam
• consuetudinem, ubi dispositio concilii
• non est recepta. — Vide Bonacina¹.

« Resp. 5º. Qui absque justa causa
• abest peccat mortaliter. — Non tamen
• tenetur ad restitutionem fructuum, si
• officio satisfecerit: nisi ad eam con-
• demnetur, vel nisi id aliquo jure sit
• expressum.

« Resp. 6º. Eos qui ex legitima causa
• absunt, non lucrari distributiones, iuxta
• Tridentinum. Nisi tamen absint ad cu-
• randa negotia ecclesiae ex commissione
• capituli; vel omnino involuntarie, ob
• morbum, captivitatem, injustam excom-
• municationem, etc. — Vide Lessium².

120. — Plura hic scitu et ad primum
necessaria sunt ad trutinam vocanda circa
hanc materiam *residentiae*: cuius nomine
intelligitur commoratio in loco beneficij,
ad obsequia ecclesiastica personaliter red-
denda. — Unde bene infert Silvester, quod
ii qui in loco beneficij degunt, sed debita
officia non praestant, non reputantur re-
sidere; ut infra melius explicabitur.

Ut certum autem sciendum quod olim
de jure communi omnia beneficia sim-
plicia residentiam exigebant, ut patet ex
can. *Clericus*, dist. 91 et cap. *Ex parte 8*,
de clericis non resid. Sed hodie, ex gene-
rali totius Ecclesiae consuetudine, ipsa
talem residentiam non requirunt; cum
sufficiat per vicarium servitium praestare,
nisi fundatores aliud expresserint. Ita com-
muniter Contin. Tournely³, Holzmann⁴;
Barbosa⁵ cum Sanchez, Azor, Reginaldo;
et [Continuator] Sporerii⁶, qui de hoc
refert decretum S. Congregationis. —
Tantum hodie ad residentiam obligantur

omnes pastores curam animarum habentes
et omnes canonici sive praebendati, etc.
cathedralium sive collegiatarum, de qui-
bus infra postea agemus.

121. — Quaeritur 1º. *An omnes curam
animarum habentes teneantur ad resi-
dentiam de jure divino?*

Negant Ambrosius Catharinus, Ulde-
ricus, etc. (apud Salmant.⁷); qui dicunt
teneri tantum de jure positivo.

Sed omnino tenendum ad id obligari
de jure divino; ut communiter cum Bu-
senbaum docent Lessius⁸, [Contin.] Tour-
nely⁹, Petrocorensis¹⁰, Anacletus¹¹, Ron-
caglia¹²; [Contin.] Sporerii¹³ cum Navarro,
Fagnano, Garcia, Barbosa, et Salmant.¹⁴
cum aliis innumeris. — Et probatur ex
concilio Tridentino¹⁵, ubi, licet hoc non
fuerit expresse definitum, fuit vero tam-
quam certum suppositum, his verbis: *Cum
praecepto divino mandatum sit omnibus
quibus animarum cura commissa est,
oves suas agnoscere, pro his Sacrificium
offerre, verbique divini praedicatione, Sa-
cramentorum administratione, ac bono-
rum omnium operum exemplo pascere,
pauperum aliarumque miserabilium per-
sonarum curam paternam gerere, et in
caetera munia pastoralia incumbere: quae
omnia nequaquam ab iis praestari et
impleri possunt, qui gregi suo non invigilant,
neque assistunt, sed mercenariorum
more deserunt, etc.; declarat S. Synodus,*
omnes.... cathedralibus ecclesiis.... praefectos,
*etiam si S. Romanae Ecclesiae car-
dinales sint, obligari ad personalem in
sua ecclesia vel dioecesi residentiam, ubi
in juncto sibi officio defungi teneantur, etc.*
Si ergo de jure divino est ut pastores
oves agnoscent et pascant exemplo; de
jure etiam divino est consequenter ut
resideant ubi oves morantur: alias, ea
nequaquam ab iis praestari et impleri
possunt, qui gregi suo non invigilant,
neque assistunt, sed mercenariorum more

Pastores
tenentur ju-
re divino.

Non resi-
dere. Pecca-
tum.

Non re-
sidentes,
quando a-
mittant dis-
tributio-
nes.

Residen-
tia, quid sit.

Quinam
teneantur
ad residen-
tiam.

¹ Disp. 5, de Onere, etc. benef. punct. 5. — *Trident.*,
sess. 24, de reform., cap. 12. — ² Lib. 2, cap. 34, dub. 29. —
Silvestr., v. *Residentia*, in princ. — ³ De Obligat. clericor.,
cap. 1, art. 8, sect. 1, concl. 1, i. f. — ⁴ De Praec. partic.,
n. 426. — ⁵ In Trident., sess. 24, cap. 17, n. 18. — ⁶ Sanch.,
Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 6, n. 22. — ⁷ Azor, part. 2, lib. 8,
cap. 8, qu. 6; cfr. lib. 7, cap. 8, v. *Quaerat aliquis*. — ⁸ Regin.,
lib. 30, tr. 8, num. 50. — ⁹ Supplim. decal., cap. 2, n. 22.
Cfr. etiam Pallottini, v. *Beneficia*, § 28, n. 29 et seqq. —
¹⁰ Ambr. *Cathar.*, opusc. de Residentia episcoporum. — ¹¹ Tr. 28,

n. 91. — ¹² Cap. 34, n. 153. — ¹³ Loc. cit., sect. 1, concl. 2. —
¹⁴ De Beneficiis, cap. ult., qu. 1. — ¹⁵ Tr. 11, dist. 1, qu. 5,
num. 68. — ¹⁶ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 8, resp. 2. — ¹⁷ Loc.
cit., num. 28. — ¹⁸ Navar., Man., cap. 25, num. 121, v. *Se-
cundo*. — ¹⁹ Fagnan., in cap. *Ex parte*, de clericis non resi-
dent., n. 26 et seqq. — ²⁰ Garcia, de Benefic., part. 3, cap. 2,
num. 16. — ²¹ Barrocha, de Offic. et Poteat. episc., alleg. 53,
num. 2; de Farocho, cap. 8, num. 1; in Trident., sess. 23,
cap. 1, num. 3. — ²² Loc. cit., num. 92 et 94. — ²³ Sess. 23,
de reform., cap. 1.

deserunt. — Idque clare ^{a)} declaravit Benedictus XIV in sua bulla *Ubi primum*, edita 3 Decembr. 1740. Postquam enim dixit ibi teneri pastores de jure divino suis ovibus assistere, ut eas pascant verbo et exemplo, mox subdit: *Itaque in statione vestra maneatis oportet, et personalem in ecclesia vestra vel dioecesi servetis residentiam, ad quam ex vi muneric vestri (nota) obligati estis.*

Quid in
hoc possit
Pontifex.

Hinc bene ajunt Contin. Tournely¹ et Croix² cum Lugo, non posse Pontificem in hoc dispensare, sed tantum posse aliquo casu declarare quod jus divinum non obliget, justis intervenientibus causis (de quibus vide infra, n. 125).

Episcopi
possunt ab-
esse per
tres men-
ses.

122. — Hic autem notandum 1°. Ab eodem concilio³ concessum esse episcopis per duos vel tres menses abesse a suis ecclesiis, his verbis: *Quoniam... qui aliquantisper tantum absunt, ex veterum canonum sententia non videntur abesse, quia statim reversuri sunt: sacrosancta synodus vult illud absentiae spatium singularis annis, sive continuum sive interruptum, extra praedictas causas, nullo pacto debere duos aut ad summum tres menses excedere.* — Unde opinantur Roncaglia⁴, Elbel⁵; et Anacletus⁶ cum Barbosa et Soto et aliis, sufficere pro tali absentia excusanda causam etiam relaxandi animum, vel consanguineos aut amicos invisendi. Attamen Palaus⁷, Vasquez⁸, et Mazzotta⁹ cum aliis, dicunt praefatas causas non sufficere, nisi forte ad mensem^{a)}, qui revera bene satis est ad annum relaxandum; dum e converso concilium judicium pro sufficientia causae aequae (id est proportionatae ad talem

Causae suf-
ficietes ad
hanc absen-
tiam.

Bened. XIV, encycl. *Ubi primum*, § 4. — ¹ De Obligat. clericor., cap. 1, art. 3, sect. 1, v. *Obij.* 2. — ² Lib. 4, n. 866, v. f. — ³ Lugo, *Respons. mor.*, lib. 5, dub. 18, n. 8. — ⁴ Sess. 23, de reform., cap. 1. — ⁵ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 3, resp. 2. — ⁶ Part. 6, confer. 11, de Oblig. beneficiat., num. 860. — ⁷ Tr. 11, dist. 1, n. 78. — ⁸ *Barbosa*, in *Trid.*, sess. 23, cap. 1,

absentiam) remittit conscientiis episcoporum, et sedulo monet ne salutis periculo ob hoc se committant. Sic enim immediate ad relata verba subditur: *Et haber rationem ut id aequa ex causa fiat et absque ullo gregis detrimento: quod an ita sit, abscedentium conscientiae relinquit, quam sperat religiosam et timoratam fore, cum Deo corda pateant, cuius opus non fraudulenter agere suo periculo tenentur.* — Notandum autem quod concilium¹⁰ monet episcopos ne absint a suis ecclesiis cathedralibus tempore adventus, quadragesimae, Nativitatis ac Resurrectionis Domini, necnon Pentecostes et festi Corporis Christi.

An vero causae supra allatae sufficient ad excusandam absentiam episcoporum pro tribus mensibus a Tridentino concessis, vel causae majores his requirantur? — Perpende id quod in duplice loco de hoc puncto dixit noster Summus Pontifex Benedictus XIV. Nam in uno videatur causam absolute gravem requirere ad excusandum; in altero vero solas causas futiles excludit. — En verba Pontificis in bulla quae incipit *Grave*, etc., edita die 15 Aug. 1741. Scribens ibi ad episcopos Hibernos, et conquerens quod aliqui ipsorum vix per mensem in suis dioecesibus residebant, deinde sic ait: *[Episcopi] sane residendi debito satis nequaquam faciunt, qui per alium a se substitutum seu vicarium ecclesiam regunt: nisi foret ad breve tempus, et gravi de causa id fieret.* — In alia autem bulla quae incipit *Ad universae*, edita die 3 Septembr. 1746, declarans qualis sit causa aequa requisita a Tridentino pro trimestri absentia episco-

n. 15 et 16. — ¹⁰ *Sotus*, de *Just.* et *Jure*, lib. 10, qu. 3, art. 4, v. *Negue vero solius valetudinis.* — ¹ *Tract.* 18, disp. 5, punct. 4, n. 1. — ² *Opus. de Beneficiis*, cap. 4, n. 147. — ³ Tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 2, § 1, v. *Dico* 2, num. 2. — ⁴ Sess. 23, de reform., cap. 1. — *Bened. XIV*, encycl. *Grave*, § 1. — *Bened. XIV*, bulla *Ad universae*, § *Quoniam vero.*

121. — ^{a)} Bullam istam Benedictus XIV profecto edidit; sed in opere *de Synodo*, lib. 7, cap. 1, n. 4, contendit Tridentinum intelligi posse, non de residentia corporali, sed de formalii. Addit tamen n. 6: « Ultero.... fatemur hanc sententiam [quod obligatio residentiae sit de jure divino] communiorum esse, eique fere omnes calculum adjecisse qui post Tri-

dentinum scripserunt, tam theologos quam canonistas ». Et revera, quidquid sit de disputationibus inter Patres habitis, ipsum concilium, in relato textu, ex pracepto divino passendi animas, etc. « declarat » pastores « obligari ad personalem... residentiam ».

122. — ^{a)} Palaus opinatur causas illas satis esse « ad mensem unum..., raro ultra ».

porum, dicit: *Amni levitas, oblectationum cupiditas aliaeque futilis cause penitus excluduntur.*

*Alia de-
creta ponti-
ficia de ab-
sentia epi-
scoporum.*

Insuper, quoad hanc episcoporum residentiam plura alia hic sedulo oportet adnotare quae habentur in bulla *Ad universae*, mox supra citata. — In ea ante omnia confirmantur et praecipiuntur servi in virtute sanctae obedientiae decreta super hac re edita per Pium IV, Gregorium XIII, Clementem VIII. — Et prae- sertim innovantur decreta Urbani VIII, ubi praescriptum fuerat: 1º. Quod in curia possunt episcopi ^{b)} manere Romae per mensem (qui tamen ex concessione Benedicti XIII, prorogari potest per alios quadraginta dies a vicario Pontificis). 2º. Quod episcopi accedentes ad Limina Apostolorum juxta tempora statuta, abesse possunt per quatuor menses; et per septem, si ipsorum ecclesiae sint ultra mare vel montes positae. 3º. Quod si episcopi occupari debeant in conciliis provincialibus aut congregationibus ecclesiasticorum, vel in officiis reipublicae quae ipsorum episcopatibus sint adjuncta, possunt abesse pro tempore ad ea necessario. 4º. Quod episcopi non possunt trimestrem absentiā a Tridentino concessam conjungere cum eo tempore quo ipsi commorari debent ^{c)}; sive cum eo quod ipsis conceditur ad sacra Limina visitanda; sive cum eo quo propter aeris insalubritatem ipsis extra dioecesim degere permittitur; nec possunt trimestre unius anni conjungere cum trimestri anni sequentis ^{d)}.

*Poenas e-
piscoporum
non resi-
dentiū.*

Deinde idem Benedictus XIV in pafata bulla renovat poenas episcopis non residentibus impositas a Tridentino ¹. — Item innovat poenam amissionis facultatis testandi et disponendi, si qua transgres-

Pius IV, bulla *In suprema militantis*, de die 25 Novembr. 1564, in Bullar. Rom. Mainardi. — *Gregor. XIII*, decret. consistorial., ut habetur in constitut. *Urbani VIII*, § 3. — *Clem. VIII*, decret. consistorial., ut in ead. constitut., § 4. — *Urban. VIII*, constitutio *Sancta Synodus*, de die 12 Decembr. 1684, in Bullar. Rom. Mainardi. — *Bened. XIII*, concil. Rom., tit. 17, cap. 2. — *Bulla Ad*

soribus ejusmodi competit, a Pio IV im- positam; necnon poenam inhabilitatis ad majores dignitates et ecclesias obtainen- das, indictam a Clemente VIII: quibus addit privationem omnium privilegiorum, quae transgressoribus tamquam Pontificio solio assistentibus concessa fuerint. — Praeterea declarat quinam comprehen- dantur nomine *transgressorum*, his ver- bis: *Decernentes, sub transgressorum no- mine comprehendи non solum eos qui praeter tres menses a concilio toleratos, absque legitima causa et expressa Ro- mani Pontificis licentia extra proprias dioeceses commorantur; sed eos etiam qui hujusmodi licentiam falsis simula- tisve causis dolose extorquere non dubi- taverint, vel, ea semel rite recteque obtenta, praesciptos in eadem limites ac praefi- nitum tempus praetergressi fuerint.* — Vide alia infra quae in hac bulla san- ciuntur.

123. — Notandum IIº. Quod sic pariter non excusantur a gravi culpa et a resti- tutione fructuum *parochi non residentes*, ut declaravit idem Tridentinum ². — Et hi tenentur residere, quantumcumque modi- cum sit beneficium; ut dicunt Salmant. ³ cum Barbosa, et Reginaldus ⁴.

*Parochi
non resi-
dentes gra-
viter pec-
cant et te-
nentur re-
stituere.*

Statuit autem idem Tridentinum ⁵, pa- rochos non posse discedere a suis ecclē- siis ultra bimestre, nisi ex gravi causa et cum licentia episcopi in scriptis; nec infra bimestre, nisi idem ipsorum episco- pus causam et vicarium substitutum ap- probaverit. — Verba concilii: *Eadem omnino, etiam quoad culpam, amissio- nem fructuum et poenas, de curatis infe- rioribus... Sacrosanta Synodus declarat et decernit: ita tamen ut quandocumque eos, causa prius per episcopum cognita*

*Absentia
ultra bime-
stre, solum
cum causa
gravi et li-
centia scri-
pta.*

universae, § Secundo loco. — ¹ Sess. 6, de reform., cap. 1: et sess. 28, de reform., cap. 1. — ² Sess. 28, de reform., cap. 1, v. *Eadem omnino*. — ³ Tr. 28, n. 109. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 58, n. 70. — ⁴ Lib. 80, tr. 8, num. 294, v. *S. objicias*, ex cap. *Conquerente*, de cle- ricis non resident. — ⁵ Sess. 23, de reform., cap. 1, v. *Eadem omnino*.

^{b)} H scilicet episcopi qui in curia promoventur.

^{c)} Nempe cum tempore quo episcopi, in curia promoti, post suam promotionem in Urbe commorari permittuntur.

^{d)} Non omnia quae S. Alphonsus hic com- memorat habentur in Urbani VIII constitu- tione; sed quaedam allegata reperiuntur in aliis decretis, quae referuntur in bulla Bene- dicti XIV *Ad universae*.

et probata, abesse contigerit, vicarium idoneum, ab ipso Ordinario approbadum, cum debita mercedis assignatione relinquat. Discedendi autem licentiam, in scriptis gratisque concedendam, ultra bimestre tempus, nisi ex gravi causa, non obtineant.

Hic autem dubitatur 1º. *An praefata licentia in scriptis omnino requiratur, ita ut non valeat si oretenus habeatur?*

Negant Lessius¹, et alii apud Bonacina², dicentes scripturam requiri tantum pro foro externo, non autem ad valorem concessionis. Affirmant vero Sanchez³, Palaus⁴; et Navarrus apud Bonacina⁵: nam, esto de jure naturae scriptura non sit necessaria ad valorem concessionis, hic tamen est necessaria, cum a Tridentino licentia in scriptis pro forma expostuletur.

At cum hoc non constet, non puto improbabilem opinionem Lessii: quam tenet etiam Viva⁶, et probabilem censem Croix⁷. — Immo Coninck⁸ et Reginaldus⁹ dicunt sufficere licentiam tacitam, saltem si talia concurrent signa, ut constet episcopum actu consentire. — Dicit autem Mazzotta¹⁰ sufficere etiam licentiam praesumptam; sed ait Croix¹¹ hanc licentiam praesumptam sive interpretativam a nullo admitti. (Vide dicta n. 18, v. *Secunda*). — Immo S. C. Concilii (ut notat Pater Zaccaria apud Croix¹²) declaravit talem licentiam oportere esse expressam.

¹ Lib. 2, cap. 34, n. 158. — ² Tract. var., disp. 5, de Onere et Obligat. beneficiar., punct. 5, n. 17. — ³ Decal., lib. 6, cap. 16, n. 81. — ⁴ Tr. 18, disp. 5, punct. 5, n. 8. — ⁵ *Navar.*, Consil. 23, de cleric. non resid., a n. 5. — ⁶ Loc. cit., n. 17. — ⁷ Opusc. de Benefic., qu. 3, art. 3, num. 7. — ⁸ Lib. 8, part. 1, num. 739. — ⁹ In dict. n. 739; cfr. etiam Benedict. XIV, Notific. 17, n. 11; Pallottini, v. *Parochus*, § 11, n. 104 et 105. — ¹⁰ Lib. 5, cap. 1, n. 4. — ¹¹ Rodriguez, Sum., part. 2, cap. 38, num. 5, v. f. — ¹² Tr. 28, num. 116. — ¹³ Loc. cit., n. 159. — ¹⁴ Lib. 8, part. 1, n. 742. — ¹⁵ Part. 2,

Dubitatur 2º. *An parochus habens justam discedendi causam, possit per dictos duos menses abesse sine licentia episcopi?*

Prima sententia affirmat; eamque tenent Navarrus¹⁶, Cabassutius¹⁷; item Bonacina¹⁸, Rodriguez, Lopez¹⁹, etc., apud Salmant.²⁰; probabilemque putant Lessius²¹, Croix²², Azor²³; et Palaus²⁴ cum Sa²⁵, Zerola²⁶, etc. — Ratio, quia (ut dicunt) hoc jam permisum erat ante concilium, ut patet ex can. *Praesentium*, [caus. 7], *quaest. 1*, ubi sacerdos, qui causa infirmitatis aberat a sua ecclesia per bimestre, ultra tamen tempus ei ab episcopo praeфиксum, et ideo fuerat a suo episcopo remotus, praecepit a Pontifice in locum suum restitui. Ad absentiam autem duorum mensium quaelibet causa honesta sufficit, ut patet ex verbis Tridentini supra relatis. Ergo licentia et probatio episcopi non requiritur pro tali absentia; sed tantum pro absentia ultra bimestre, pro qua episcopus debet causae gravitatem approbare.

Secunda tamen sententia quam sequimur negat; eamque tenent Barbosa²⁷, Elbel²⁸ (qui oppositam vocat vix probabilem), Roncaglia²⁹, Holzmann³⁰; et Salmant.³¹ cum Vasquez, Garcia, Gomez, Filiuccio, etc., ex quadam declaratione S. Congregationis apud Garciam. — Ratio, quia, licet ex concilio non exigatur gravis

Ad absen-
tiam bime-
stre, in-
xtra alios,
non requiri-
tur licentia.

S. Doctor
requirit li-
centiam.

lib. 7, cap. 4, qu. 10. — ¹⁶ Loc. cit., punct. 5, num. 3. — ¹⁷ De Offic. et Potest. episc., alleg. 58, n. 96. — ¹⁸ Part. 5, confer. 11, de Oblig. benefic., n. 362. — ¹⁹ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 3, resp. 2. — ²⁰ De Praecept. partic., n. 427. — ²¹ Tr. 28, num. 117. — ²² Vasq., opusc. de Benefic., cap. 4, n. 149. — ²³ Nicol. Garcia, de Benefic., part. 3, cap. 2, n. 22. — ²⁴ Anton. Gomes, in bullam Cruciat., clausa 4, num. 22. — ²⁵ Full., tr. 41, cap. 6, n. 26. — ²⁶ S. Cong. Conc., ap. Garcia, loc. cit., n. 23; cfr. etiam Pallottini, v. *Parochus*, § 11, n. 104 et seqq.

^{123.} — ^{a)} Croix, lib. 3, part. 1, n. 739, scribit: « Probabile tamen est secundum Nav., Bonac..., Less... ».

^{b)} Coninck, *de Sacram. Matrim.*, disp. 27, dub. 3, n. 31, ita sane docet, disputans de casu simili, scilicet de licentia parochi requisita ut quis possit valide matrimonio assisteret.

^{c)} Reginaldus a Croix male citatur; non enim haec habet, lib. 30, tract. 3, num. 54, v. *Quarta*.

^{d)} Mazzotta, tr. 4, disp. 2, qu. 1, cap. 2, § 1, v. Dico 2, n. 5, dicit satis esse in foro

conscientiae, modo tamen « causa esset evidens, vel periculum in mora ».

^{e)} Navarrus, *Man.*, cap. 25, n. 121, v. f.; Ludovicus Lopez, *Instruct. nov.*, part. 1, cap. 248, v. *Super quam litteram*, concedunt parochum eo casu posse abesse sine licentia *scripta*.

^{f)} Bonacina, *Tract. var.*, loc. cit., punct. 4, n. 9, censem hanc opinionem esse probabilem.

^{g)} Sa, v. *Residentia*, n. 7; Zerola, in *Praxi*, v. *Parochus* 2º; et v. *Privatio*, ad 4, dub. 3, simpliciter tenent hanc opinionem, quam ipse Palaus probabilem agnoscit.

causa ad discedendum per bimestre; absolute tamen requiritur ut causa ab episcopo agnoscat et probetur, ex illis verbis: *Quandocumque eos abesse contigerit, causa prius per episcopum cognita et probata*. Tanto magis quod parochus a concilio prohibetur discedere, nisi prius ab episcopo approbetur vicarius qui relinquitur. — Dicit tamen Anacletus¹, in hoc servandum esse usum dioecesum; et an rigor iste sit usu receptus, ait Lessius²: *Credo tamen non esse receptum*.

Si autem episcopus jam causam et vicarium approbaverit, nulla alia licentia requiritur ad discedendum; ut patet ex verbis concilii supra relatis, n. 123, v. *Statuit*.

Caeterum licite poterit parochus abesse per breve tempus sine licentia, si aliqua occurrat necessitas quae moram non patiatur episcopum adeundi, modo idoneum vicarium relinquit; ut recte ajunt [Contin.] Sporerii³, Elbel⁴ cum communi, et Anacletus⁵, qui hoc ut certum habet; et approbavit S. C. Concilii (ut notat Pater Zaccaria apud Croix⁶). — Debet vero episcopum certiorare de suo discessu et causa, ut ille causam agnoscat et licentiam saltem postea praebeat: nisi brevi fiat redditus. Elbel⁷ cum Garcia; et [Contin.] Sporerii⁸ cum Fagnano, Abbate⁹, Anacleto, etc.

Item, ex parvitate materiae poterit parochus excusari saltem a mortali, si discedat per modicum tempus (ut commun-

Ad absentiam brevem, quando licentia non requiriatur.

Modicum tempus excusat a mortali.

¹ Tr. 11, dist. 1, qu. 8, num. 77. — ² Lib. 2, cap. 84, n. 159, i. f. — ³ Suppl. decal., cap. 2, n. 30. — ⁴ Part. 5, conser. 11, de Oblig. beneficat., num. 379. — ⁵ Loc. cit., num. 78. — ⁶ Lib. 8, part. 1, num. 740; cfr. Bened. XIV, Notific. 17, n. 11; et Pallottini, v. *Parochus*, § 11, n. 106. — ⁷ Loc. cit., n. 362. — *Garcia*, part. 3, cap. 2, num. 34. — ⁸ Suppl. decal., cap. 2, n. 30, i. f. — *Fagnano*, in cap. *Relatum*, de cleric. non resident., n. 47. — *Anacl. Reiffenst.*, Jus canon., lib. 8, tit. 4, num. 76. — *Garcia*, de Benef., part. 3, cap. 2, n. 28. — ⁹ Tr. 28, n. 113. — ¹⁰ De Praecept. partic., n. 427. — ¹¹ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 3, resp. 2. — ¹² Suppl., decal., cap. 2, n. 31. — *Palau*, tr. 18, disp. 5, punct. 5, n. 2. — *Anacl. Reiffenst.*, Jus canon., lib. 3, tit. 4, num. 79. — ¹³ De obligat. clericor., cap. 1, art. 8, sect. 1, i. f. — ¹⁴ Lib. 6, cap. 1, num. 4. — ¹⁵ De Matrim., lib. 3, disp. 31, num. 11. — *Regin. Valer.*, lib. 1, n. 51. — ¹⁶ Loc. cit., num. 113. — ¹⁷ Tit. 17, cap. 6. — ¹⁸ Lib. 3, part. 1, n. 741. — ¹⁹ Loc. cit.

niter dicunt DD.): modo non relinquit infirmos in articulo mortis.

Quantum autem sit hoc modicum tempus?

S. C. Concilii apud Garcia (ut referunt Salmant.¹⁰) sic declaravit: *Parochum non posse abesse absque licentia per hebdomadam, etiam relicto vicario idoneo ab Ordinario approbato*. — Verum tamen communiter admittunt Holzmann¹¹, Roncaglia¹²; et [Contin.] Sporerii¹³ cum Palao, Barbosa¹⁴ et Anacleto, non peccare graviter¹⁵ parochum qui absit sine licentia per sex vel septem dies, relicto tamen vicario idoneo; immo [Contin.] Tournely¹⁶, Cabassutius¹⁷, Sanchez¹⁸, et Reginaldus Valerius apud Salmant.¹⁹, id extendunt usque ad quindecim et viginti dies. — Verum per synodus Romanam²⁰ sub Benedicto XIII, vetitum fuit parochis discedere a cura ultra biduum sine episcopi vel vicarii generalis licentia in scriptis: sed per aliquos viros probos tamquam certum mihi fuit affirmatum, praefatam synodus non fuisse in nostro regno receptam.

Caeterum non acquiesco opinioni quam tenet Lacroix²¹, ubi ait non peccare graviter parochum, si absit per bimestre sine licentia, sed cum causa et sine gravidamno ovium: quia (ut ait) id non est per se malum; alioquin concilium nunquam admisisset absentiam per bimestre etiam praevia licentia. Quod autem non petatur eo casu licentia, censem non esse materiam gravem. Immo afferit²² Navarrum²³, Gar-

Quid sit modicum tempus.

Abesse per bimestre ex causa sed sine licentia lethale.

rius quem sibi parochus substituerit, sit ab episcopo admissus, nisi absentia per sex vel octo dies fiat, quia tunc poterit substituere sine episcopo²⁴.

¹⁰ Auctores citati non solum negant parochum peccare mortaliter, sed expresse dicunt eum posse id facere.

¹¹ Croix perperam citat auctores istos, nam Navarrus, in *Man.*, cap. 25, n. 121; Garcia, loc. cit., n. 19 et seqq.; Barbosa, loc. cit., n. 96, requirunt causam justam.

¹² *Barbosa*, de *Offic. et Potest. episc.*, alleget. 53, n. 106, generaliter requirit ut vica-

cia^{a)}, Bonacina¹⁾, Barbosa^{b)} et alios, qui excusant parochum a mortali, etiamsi abesset sine causa; quia talis absentia per se censetur modica. Unde Navarrus^{m)}, Azor^{m)}, Castropalaus^{m)}, Bonacina et alii, apud Croix¹, eum tali casu non obligant ad restitutionem fructuum. — Quidquid tamen sit de his, bene poterit episcopus prohibere ne parochi omnino discedant a suis ecclesiis: esto nequeat eos obstringere per excommunicationem, ne perⁿ⁾ biduum quidem absint; ut dicunt Salmant.^s, Roncaglia^s, Bonacina^t, ex decreto S. Congregationis apud Garcia et Barbosa.

124. — Quaeritur 2°. *Quo in loco beneficiarii teneantur residere?*

Papa tenetur residere Romae; prout etiam cardinales. — Ita Roncaglia^s et Salmant.^t.

*Episcopos autem alii dicunt teneri ad residendum in sua cathedrali, nec satis esse si resideant in dioecesi; ut Salmant.⁷, Fagnanus^{a)}; Roncaglia^s cum Barbosa; et [Contin.] Sporerii⁹: ex cap. *Placuit ut nemini, [caus. 7], quaest. 1*, ubi ex concilio Carthaginensi¹⁰ sic statutum fuit: *Placuit ut nemini sit facultas, relicta principali cathedra, ad aliquam ecclesiam in**

Papa tenetur residere Romae; prout etiam cardinales.

Episcopi, juxta alios, in cathedrali.

Bonac., Tract. var., disp. 5, punct. 4, n. 8. — ¹ Lib. 8, part. 1, n. 743. — ² Tr. 28, n. 118. — ³ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 8, resp. 2. — ⁴ Tract. var., disp. 5, de Onera et Obligat. beneficior., punct. 8, n. 8. — *Garcia*, de Benefic., part. 3, cap. 2, n. 23. — *Barbosa*, de Parocho, cap. 8, n. 57; cfr. etiam Pallottini, v. *Parochus*, § 11, n. 100, 101 et 103. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Loc. cit., num. 96 et 97. — ⁷ Loc. cit., num. 98. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 58, num. 8. — ¹⁰ Suppliem. decal., cap. 2, num. 25. — ¹¹ Concil. Carthagin.: (V nomine, ordine vero temporis III) anno 398,

dioecesi constitutam se conferre, vel in re propria diutius quam oporteat, constitutum, curam vel frequentationem propriæ cathedralæ negligere. Si vero episcopus habeat duas cathedrales, potest ubi mavult residere; ut Salmant.¹¹, ex bulla Urbani VIII. — Alli tamen verius, ut Holzmann¹², Cabassutius¹³ (eisque adhaeret Bonacina¹⁴) dicunt posse residere episcopum in quocumque loco suae dioecesis. Idque videtur non posse dubitari; cum in Tridentino expresse dicantur episcopi obligari ad personalem in sua ecclesia vel dioecesi residentiam. Idemque declaravit Noster Pontifex in bulla quae incipit *Ubi primum*, edita 3 Decembr. 1740, dicens¹⁵: *Personalem in ecclesia vestra vel dioecesi servetis residentiam.*

Verius possunt in quovis loco dioecesis.

Parochi autem debent habitare in domo suae ecclesiae, si ibi adest. Si vero non adest, debent residere in alia domo quae sit intra limites parochiae, saltem moraliter, nempe quae sit ita propinqua ecclesiae parochiali, ut commode possit ei inseruire, et quo parochiani facile queant ad ipsum recurrere pro Sacramentis suscipiendis¹⁶. Ita Palaus¹⁶, Bonacina¹⁷; et Salmant.¹⁸ cum Navarro, Barbosa, Hur-

Parochi, ubi residere teneantur.

can. 5; apud Labbe, tom. 2, col. 1456. — ¹¹ Loc. cit., n. 98. — *Urban. VIII*, bulla *Sancta synodus*, § 17. — ¹² De Praecept. particul., n. 426. — ¹³ Lib. 5, cap. 1, n. 2. — ¹⁴ Loc. cit., punct. 8, n. 5. — *Trident.*, sess. 28, de reform., cap. 1. — ¹⁵ Encycl. *Ubi primum*, § 4. — ¹⁶ Tr. 18, disp. 5, punct. 2, n. 1. — ¹⁷ Loc. cit., punct. 1, n. 3. — ¹⁸ Loc. cit., n. 110. — *Navar.*, id est *Armeniaris*. Addition. ad recipil. legum Navarre, lib. 2, tit. 23, 1, 2, § 2, de Absentia vel Resident. parochor., n. 149 et 150. — *Barbosa*, de Parocho, cap. 8, n. 34; et de Offic. et Potest. episc., alleg. 58, n. 71.

¹⁾ Bonacina (citatus a Croix, uti refert S. Alphonsus), *loc. cit.*, *disp. 5, punct. 3, n. 6*, negat mortale esse, « si recedat ex legitima causa », et absque ovium damno. Et pergens subdit: « Immo, si absque rationabili causa, ultra bimestre non recedat, nonnulli DD... putant excusari posse a mortali culpa »; quos Bonacina non solum non reprobat, sed eis consentire videtur.

^{m)} Navarrus, *loc. cit.*; Azor, *part. 2, lib. 7, cap. 4, qu. 10*; Castropalaus, *loc. cit.*, n. 3, id non habent, quidquid dicat Lacroix. — Azor tamen, *loc. cit.*, vocat modicam, absentiam quae ad duos menses produceretur; et Palaus, *loc. cit.*, negat eamdem censeri absentiam.

ⁿ⁾ Auctores citati dicunt: Ne « *ultra biduum* »; et hoc idem dicit allegata S. Congr. Conc. declaratio. Attamen habetur alia ejus-

dem Congr. declaratio apud Pallottini, *loc. cit.*, n. 102, qua decernitur non posse dici contra concilium, statutum ab episcopo editum, quo parochis prohibetur, « ne absint a parochiae residentia, neque per unum diem, absque ipsius licentia ».

124. — ^{a)} Fagnanus ex parte tenet contraria sententiam, quae verior habetur a S. Alphonso. Scribit enim, *in cap. Qualiter, de clericis non resident.*, n. 27 et 34, episcopos teneri primo et principaliter in ecclesia cathedrali residere, idque tempore adventus, quadragesimae ceterisque solemnitatibus; deinde vero, scilicet reliquo tempore, satisfacere, si in dioecesi resideant.

^{b)} Ita etiam declaratum est a S. Congr. Epp. et RR. in una *Ariminen.*, de die 11 Martii 1579, apud Bizzarri, Collectan. fol. 247, edit. 1°.

Parochus
habens
duas paro-
chias.

tado et Garcia. — Hinc recte dicunt Bonacina¹ et Salmant.², nequaquam residentem censeri parochum qui habitaret procul a sua ecclesia per tria aut quatuor milliaria; immo etiam per duo, ut non irrationabiliter sentit Croix³. Immo⁴ addit cum Luca⁴, Leurenio⁵, Lotterio⁶, etc., non satis residere parochum, etiamsi habitet intra fines parochiae, si oves non facile ad eum accedere possint. — Parochus vero qui haberet duas parochias perpetuo unitas, quarum nulla sit dignior aut frequentior, aut existens in civitate, hic poterit habitare in ea qua velit; ut Salmant.⁷ cum Navarro, Palao, Hurtado⁸, Barbosa et Garcia: qui refert haec fuisse decissa ex variis declarationibus S. Congregationis.

125. - Quaeritur 3º. *Quae sunt cause excusantes episcopos et parochos a residentia?*

Cause ex-
cusantes e-
piscopos et
parochos.

Quatuor ex Tridentino⁹ assignantur cause, nempe, *christiana caritas, urgens necessitas, debita obedientia, ac evidens Ecclesiae vel reipublicae utilitas*. — Has tamen causas decernit concilium, quod ad *episcopos excusandos pertinet, approbandas esse in scriptis vel a Pontifice, vel a metropolitano; vel, eo absente, a suffraganeo episcopo antiquiori residente, qui metropolitani absentiam probare debebit. Sed nunc semper ad Papam recurrentum (ut n. 122, in fine).* — *Quoad parochos vero, causee approbari debent a suis Ordinariis; ut jam supra diximus.*

Sed de praefatis causis sigillatim agendum.

Thom. Hurtadus, de Resident., lib. 3, resol. 3, n. 3. - Garcia, de Benefic., part. 3, cap. 2, num. 179, v. Vigesima prima. - ¹ Tract. var., disp. 5, de Onere et Oblig. benefic., punct. 1, num. 4. - ² Tr. 28, num. 110. - ³ Lib. 3, part. 1, n. 745. - ⁴ Loc. cit. - ⁵ Tr. 28, n. 110. - ⁶ Navar., id est Armendaris, loc. cit., num. 142 et seqq. - Palaus, tr. 18, disp. 5, punct. 2, n. 2. - Barbosa, de Offic. et Potest. episc., alleg. 58, n. 82. - Garcia, de Benefic., part. 3, cap. 2, n. 179, declar. decima quarta et seqq. - S. Cong. Conc., vide etiam apud Pallottini, v. Parochus, § 11, num. 18 et seqq. - ⁸ Sess. 23, de reform., cap. 1. - ⁹ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. - ¹⁰ Loc. cit., n. 6. - ¹¹ De Praecept. particul., n. 428. - ¹² Part. 5, confer. 11, de Oblig. beneficiat., n. 368. - ¹³ Loc. cit., n. 101. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 3, art. 4, v. Ad hoc autem discreta. - Vasq., de Benefic., cap. 4, num. 189. - ¹⁴ Tr. 18, disp. 5, punct. 4, num. 4. - ¹⁵ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. - ¹⁶ De Praecept. particul., n. 428. - ¹⁷ Part. 5, confer. 11, de Oblig. beneficiat., num. 368. - ¹⁸ Palaus, tr. 13, disp. 5, punct. 4, num. 4. - Tolet., lib. 5, cap. 4, num. 3. - ¹⁹ Barbosa, de Offic. et Potest. episc., alleg. 58, n. 6. - ²⁰ De Benefic., cap. ult., qu. 1, v. Absentiam. - ²¹ 2º 2º, qu. 186, art. 5. - ²² Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. - ²³ In cap. Clericos, num. 25 et 26, de cleric. non resident. Cfr. etiam Pallottini, v. Parochus, § 11, num. 87 et seqq.

^{c)} Cardinalis de Luca, *Theatr. veritat., Annotat. ad concil. Trid., discurs. 4, n. 11*, id satis perspicue innuit, dicens parochum teneri ad residendum intra parochiae limites, « in loco commodo omnibusque opportuno...»

Et Iº. Ratione *christianae CARITATIS* excusantur pastores animarum, si abesse debeant ad componendas inimicitias, praesertim personarum potentium; ut Roncaglia¹, Barbosa², Holzmann³, Elbel⁴, [Contin.] Tournely⁵; Salmant.⁶ cum Soto, Vasquez, etc. — Vel ad opitulandum alteri ecclesiae quae indigeat eorum praedicatione, ut liberetur ab haeresi vel aliis gravibus flagitiis. Palaus⁷; item Roncaglia⁸, Holzmann⁹ et Elbel¹⁰. — Modo, advertit Palaus cum Toleti et Barbosa, non fiat cum notabili detimento propriae ecclesiae.

IIº. Ratione *urgentis NECESSITATIS* excusantur pastores, quando eis imminet periculum extrinsecum mortis ab inimicis (vel gravis damni in bonis, ut ait Petrocorensis¹¹). Dummodo praesentia pastoris non sit necessaria ad salutem subditorum, nempe ad confirmandos eos in fide, vel ad Sacraenta eis ministranda; et alias sufficienter ipsis per vicarios provideatur: ut docent communiter DD. cum S. Thoma¹² (cujus verba retulimus *Lb. III, n. 360, Dubit. 3*). — Dicit autem Roncaglia¹³ cum Fagnano¹⁴, ex decretis S. Congregationis, quod si aliquis parochus gravem haberet inimicitiam, posset discedere per sex menses, constituto idoneo vicario et licentia obtenta: quae posset prorogari, si inimicitia perduraret; sed transacto anno debet parochus induci omnino ad resignandam vel permutandam ecclesiam.

Insuper animadvertisendum quod talis absentia tum tantum permittitur, cum periculum est particulare ipsius pastoris, non vero quando est commune totius po-

Obligat. clericor., cap. 1, art. 8, sect. 1, v. *Quaeres.* — ¹ Loc. cit., n. 101. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 3, art. 4, v. *Ad hoc autem discreta.* - Vasq., de Benefic., cap. 4, num. 189. — ² Tr. 18, disp. 5, punct. 4, num. 4. — ³ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. — ⁴ De Praecept. particul., n. 428. — ⁵ Part. 5, confer. 11, de Oblig. beneficiat., num. 368. — ⁶ Palaus, tr. 13, disp. 5, punct. 4, num. 4. - Tolet., lib. 5, cap. 4, num. 3. - ⁷ Barbosa, de Offic. et Potest. episc., alleg. 58, n. 6. — ⁸ De Benefic., cap. ult., qu. 1, v. *Absentiam.* — ⁹ 2º 2º, qu. 186, art. 5. — ¹⁰ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. - ¹¹ In cap. Clericos, num. 25 et 26, de cleric. non resident. Cfr. etiam Pallottini, v. Parochus, § 11, num. 87 et seqq.

immo in domo prope ecclesiam, pro habitatione parochi destinata». — Idemque habent Leurenius, in *For. benefic.*, part. 1, qu. 371, n. 1; Lotterius, lib. 3, qu. 27, n. 39.

^{d)} Thom. Hurtadus, *de Residentia*, lib. 3,

Christia-
na caritas.

Urgens
necessitas
particu-
laris,

modo pra-
esentia pa-
storis non
sit necessa-
ria.

puli, prout accidit tempore pestis; ut docent communiter Fagnanus¹, [Contin.] Tournely², Roncaglia³, [Contin.] Sporerii⁴ et Elbel⁵. Et sic referunt Fagnanus et [Contin.] Sporerii declarasse S. Congregationem anno 1576 die 11 Octobris, instante S. Carolo Borromaeo. — Et idem dicendum ait [Contin.] Sporerii, de tempore incursionis hostium.

Periculum
infirmitatis.

Sic pariter excusantur pastores a residentia ob periculum intrinsecum infirmitatis, puta si eis oporteat abesse a suis ecclesiis propter insalubritatem aeris^a; ut communiter docent Cajetanus⁶, Petrocorensis⁷, [Contin.] Tournely⁸, Holzmann⁹, Salmant.¹⁰ et Laymann¹¹. — Modo tamen, ut bene advertunt [Contin.] Tournely¹², et Salmant.¹³ cum Bellarmino^b, Vasquez et Hurtado, infirmitas non sit perpetua, et absentia non sit ovibus graviter nocitura; nam tunc deberet pastor vel residere vel curam resignare.

Regulae
praescri-
ptae a Bene-
dicto XIV.

Hic autem advertendae sunt regulae quas super hac causa infirmitatis praescripsit Benedictus XIV in bulla *Ad universae*, supra relata; et quas mandavit servari ab iis ad quos spectat. — In ea sic loquitur: *Qui vero licentiam abessendi petierint, ratione infirmitatis extra dioecesim contractae, dum vacatione a concilio indulta uterentur, asserentes ea de causa regressum ad propriam dioecesim sibi prohiberi: exponere debebunt contractae infirmitatis qualitatem, et super ea testimoniū medici juramento firmatum exhibere. Atque ubi petita licentia ipsis indulgeatur, ea semper ad certum ac definitum tempus concedi debet, adjecta quoque clausula, si tamdiu infirmitas duraverit.*

Ab iis autem qui hujusmodi licentiam

¹ In cap. *Clericos*, num. 38. — ² De Obligat. clericor., cap. 1, art. 3, sect. 1, v. f. v. *Quod autem pastores*. — ³ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. — ⁴ Suppl. decal., cap. 2, n. 32. — ⁵ Part. 5, confer. 11, de Oblig. beneficiat., n. 370. — ⁶ Fagnan, loc. cit., n. 38. — ⁷ Cont. Sporer, loc. cit. Cfr. etiam Pallottini, qui, v. *Parochus*, § 11, num. 72, aliam similem declarationem afferit. — ⁸ Cont. Sporer, loc. cit. — ⁹ In 2^a 2^a, qu. 186, art. 5. — ¹⁰ De Benef., cap. ult., qu. 1, v. *Absen-*

postulaverint, eo quod aeris mutatione opus sibi esse dicant ad convalescendum ex morbis quos in suis ecclesiis residendo contraxerunt: exprimendum erit in pre- cibus, quo morbi genere et quam graviter laborent, ac proferendum testimonium medici, qui jurejurando testetur utile ac necessarium oratori esse, ut in aliam re- gionem atque aerem per aliquod tempus se transferat. — Nec illud silentio pree- tereundum, an scilicet orator, antequam morbo corriperetur, trimestri licentia a concilio permitta usus fuerit: si enim id nondum fecerit, et tempus a concilio in- dultum sufficiens ipsi non reputetur, poterit eidem concedi ut per quatuor menses, in quibus tamen conciliares menses com-prehendantur, a residentia absens per- maneat. At si predictos conciliares menses, remoto omni dolo et fraude, jam extra dioecesim transegerit, tantum temporis ipsi indulgeatur quantum ad confirman- dam ipsius valetudinem vere necessarium esse prudenter judicabitur.

Qui tandem licentiam commorandi ex- tra dioecesim postulabit propter maligni- tatem aeris, quem in sua dioecesi aliquo anni tempore insalubrem esse affirmet; is videat etiam atque etiam quid agat. — Et quidem pro veritate exponat, quibus anni mensibus perniciosus sit regionis aer; item, an eadem coeli temperies totam comprehendat dioecesim, ita ut nullus intra ejus tractum locus existat, in quo su- spectum illud tempus absque salutis de- trimento transigere valeat; postremo, an conciliaribus mensibus usus fuerit. Elenim si nondum eos sibi sumpserit, non aegre obtinebit indulsum abessendi per quatuor menses (quatenus periculum ab aere tam- diu durare censeatur), in quibus tamen

*tiam. — ¹⁰ Loc. cit., § *Quaeres*, v. 2. *Necessitas*. — ¹¹ De Praecept. partic., n. 428. — ¹² Tr. 28, n. 102. — ¹³ Lib. 4, tr. 2, cap. 6, n. 4, ex can. *Praesentium*, caus. 7, qu. 1, et cap. *Ad audiencem* 15, de clericis non resident. — ¹⁴ De Oblig. clericor., cap. 1, art. 3, sect. 1, § *Quaeres*, v. 2. *Nec- cessitas*. — ¹⁵ Loc. cit., n. 102. — *Vasq.*, opusc. de Benef., cap. 4, num. 186. — *Thom. Hurtad.*, de Residentia, lib. 2, resol. 12, n. 4 et 5. — Bulla *Ad universae*, § *Quod vero*, etc.*

resol. 3, n. 2, hoc non habet; sed Salmant. multa simul exponunt, et auctores indisci- plinate allegant.

125. — ^a) Attamen S. Congr. Conc. pluries declaravit aeris insalubritatem (per se, seclusa

scilicet actuali et sanabili infirmitate) non dis- pensare parochum ab onere residentiae. Cfr. Pallottini, v. *Parochus*, § 11, n. 73 et seqq.

^b) Bellarminus, in *Trid.*, sess. 23, cap. 1, *Declar. cardinal.*, v. *Item non licet*, et *Observ.*

tres illi a concilio permissi numerandi erunt. Si autem hujusmodi concilii indulgentia jam usus fuerit, frustra novum indultum praedicta de causa ab Apostolica Sede postulabit: sibique imputare debet quod, cum sciret certo anni tempore in sua dioecesi aerem insalubrem fore, concessos vacationis menses in tempus illud non reservaverit. — In omnibus autem absentiae indultis, quae ratione aeris insalubris in posterum concedentur, hanc clausulam adjici volumus: dummodo intra dioecesim aliquis locus non adsit, in quo aer salubris sit, et in quo episcopus commorari possit.

Obedientia
excusat.

III°. Ratione debitae OBEDIENTIAE excusantur episcopi vel parochi, si absunt ut obdiant Pontifici vel suis Ordinariis, ob bonum Ecclesiae vel reipublicae; ut dicunt Elbel¹, Salmant.² et Holzmann³; — vel ob quamcumque aliam gravem causam, ut ait [Contin.] Tournely⁴: dummodo absentia sit ad breve tempus; nam alias requiritur absoluta necessitas boni communis: ut Salmant.⁵ cum Cajetano⁶, Gonzalez⁷, Soto⁸, Vasquez⁹, etc.

¹ Part. 5, confer. 11, de Obligat. beneficat., n. 968. — ² Tr. 28, n. 108. — ³ De Praecept. partic., n. 428. — ⁴ De Obligat. clericor., cap. 1, art. 8, sect. 1, v. f., num. 8. — ⁵ Sylvest., v. Residens., qu. 7. — ⁶ Alphons. Oxeda, de beneficior. Incompatibilitate, cap. 17, n. 29, cas. 8. — ⁷ Loc. cit., num. 121. — ⁸ Tract. var., disp. 5, de Onere et Obligat. Beneficior., punct. 5, n. 14. — ⁹ Loc. cit., n. 8. — ¹⁰ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. — ¹¹ Loc. cit., num. 122. — ¹² Gonzales, sup. regul. 8 Cancellar., glos. 6, n. 258. — ¹³ Nicol. Garcia, de Benefic., part. 8, cap. 2, n. 42. — ¹⁴ De Benefic., qu. 8,

An autem episcopus possit retinere parochum, ut sit suus vicarius, visitator aut secretarius?

Affirmant Navarrus¹⁵, Silvester, Oxeda et alii, apud Salmant.¹⁶ — Sed melius id negant Bonacina¹⁷, [Contin.] Tournely¹⁸, Roncaglia¹⁹; Salmant.²⁰ cum Gonzalez, Garcia, etc.; ac Viva²¹, qui refert S. Congregationem²² sic declarasse: *Episcopus non potest uti opera parochi in visitatione vel in alio servitio suae dioecesis, nisi pro tempore illi permisso duorum mensium. Excipit Palaus²³ cum Vasquez, Azor et Barbosa, si talis sit indigentia, ut non sit aliis qui hujusmodi legitime praestare possit f).*

Parochus
nequit esse
vicarius e-
piscopi, nec
visitator.

Exceptio.

IV°. Ratione evidenter Ecclesiae aut reipublicae UTILITATIS excusantur pastores, si absunt causa assistendi synodis provincialibus vel dioecesanis; vel ut defendant se vel suos, aut ecclesiam apud curiam regiam in gravi negotio: ut dicunt Salmant.²⁴ cum Soto et Vasquez; Roncaglia²⁵ et Bonacina²⁶ (contra ²⁷ Navarrum) cum quadam decisione Rotae Romanae, ex cap. *Ex parte 13, de cler. non res.*

Evidens
ecclesiae
aut reipu-
blicae utili-
tas.

art. 2, n. 8. — ¹⁵ Tr. 18, disp. 5, punct. 4, n. 9. — ¹⁶ Vasq., de Benefic., cap. 4, num. 138 et 140. — ¹⁷ Azor, part. 2, lib. 7, cap. 4, qu. 5 et 6. — ¹⁸ Barbosa, de Offic. et Potest. episc., alleg. 58, n. 11 et 17. — ¹⁹ Tr. 28, n. 105. — ²⁰ Sotus, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 8, art. 4, *Causa secunda*, (non citat. pro hoc a Salmant.). — ²¹ Vasq., de Benefic., cap. 4, n. 137 (non citat. pro hoc a Salmant.). — ²² Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. — ²³ Tract. var., disp. 5, punct. 5, num. 12. — ²⁴ Rotae Rom., in una *Burgenses Jurisdictionis*, 4 Maij 1584; coram Seraphino, decis. 662.

doctr. 7, negat episcopum licite a sua dioecesi abesse posse, etiam propter morbum perpetuum.

^{c)} Salmant. nempe, loc. cit., n. 103, asserunt episcopum a dioecesi abesse posse, quando Pontifex eum ad se vocat ob aliquod negotium, modo hoc ad breve tempus sit. Et subdunt non esse causam sufficientem eum vocandi, ut sit Camerarius curiae Romanae, vel Summus Poenitentiarius, vel Vice-Cancellarius, vel Rotae Auditor, etc., quando alii absunt, qui aeque bene ejusmodi officiis fungi possunt, quia Papa dispensare nequit nisi sit necessarium; et ibi auctores allegant. — Et re quidem vera, Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 185, art. 5, hoc ultimum habet, loquens de ejusmodi servitio perpetuo exhibendo. — Sotus autem, lib. 10, qu. 3, art. 4; et Vasquez, de Benefic., cap. 4, n. 141, eadem docent ac Salmant.; sicut et Gonzalez, sup. reg. 8 Cancell., glos. 6, a n. 266, ubi negat subcollectorem

apostolicum a residentia dispensari, si sit parochus.

^{d)} Navarrus, *Consil. 15, de clericis non resid.* id affirmat, dicens episcopum posse licentiam parocco dare, ut sit alterius episcopi vicarius. Ergo multo magis poterit, ut sui ipsius sit vicarius.

^{e)} Haec utique S. Cong. Conc. declaratio habetur apud Pallottini, v. Parochus, § 11, n. 119; sed ibid. n. 120, alia mitior habetur, in qua pro visitatione statuitur: « Ultra quadrimestre singulis annis non debere parochum abesse, posito etiam pro eo tempore vicario idoneo pro curae exercitio ».

^{f)} Parochum non posse esse vicarium generalem declaravit etiam S. C. EE. et RR. in una *Senen.*, 20 Martii 1576, et in una *Oxomen.*, 4 Augusti 1578; ut habetur apud Bizzarri, Collectan., foll. 232 et 237 in edit. 1°.

^{g)} Navarrus aliis in hoc contradicit, quod eo casu requirit licentiam praelati; et ita ha-

ubi dicitur: *Quod si, te non absentando in fraudem, praepositurae tuae jura fideliter prosequeris..., ex hoc censeri debeas residens.* — Hoc tamen intelligendum (bene advertit Roncaglia¹⁾), modo non sit aliud qui aequo utiliter id implere possit.

Insuper praescribit Benedictus XIV in bulla supra citata, quod in hujusmodi litiis pro Ecclesia vel clero tuendo, episcopus exponere debet gravitatem litis et causas per quas necessaria creditur ejus assistentia; et an mensibus conciliaribus usus fuerit. Nam si nondum usus sit, describi debet ut iis ad hunc effectum utatur: si vero usus fuerit, concedatur illi licentia ut absit, non usque ad exitum cause, sed quamdiu necesse erit ad advocatos et judices instruendos. — Si autem lis pertineat ad suam familiam, alia licentia ipsi non concedetur, nisi pro mensibus conciliaribus.

Nullo autem modo poterunt abesse, etiam cum licentia Pontificis, ad fungendum officio proregis, consiliarii, etc., nisi id exigat bonum commune; ut dicunt Azor, Sotus²⁾, Barbosa, Diana, etc., apud Salmant.³⁾ — Sed melius id intelligendum, ut docent Vasquez, Barbosa, Garcia⁴⁾ et Molfesius⁵⁾, apud Bonacina⁶⁾, si non sint alii qui aequo utiliter et fideliter talia officia exercere valeant⁷⁾.

126. — Quaeritur 4°. *Quando et quomodo episcopi ac parochi teneantur ad restituitionem fructuum suorum beneficiorum?*

Ante omnia advertere oportet quae super hoc punto statuit Tridentinum. Nam⁸⁾ sic praescripsit: *Si quis a patriarchali, primatiali, metropolitana, seu cathedrali ecclesia sibi quocumque titulo... com-*

Quid ser-
vandum in
absentia ad
item defen-
dendam.

Quid de
officio pro-
regis, consi-
liarii, etc.

Tridenti-
ni decretum
de fructibus
restitu-
tuen-
dis.

missa..., rationabilibus causis cessantibus, sex mensibus continuo extra suam dioecesim morando absuerit: quartae partis fructuum unius anni, fabricae ecclesiae, pauperibus loci, per superiorem ecclesiasticum applicandorum, poenam ipso jure incurrat. Quod si per alios sex menses in hujusmodi absentia perseveraverit; aliam quartam partem fructuum, simili- ter applicandam, eo ipso amittat. — Deinde⁹⁾ declaravit episcopum ultra tres menses et sine justa causa absentem a sua ecclesia: *Praeter alias poenas adversus non residentes sub Paulo III impositas et innovatas, ac mortalis peccati reatum quem incurrit, eum pro rata temporis absentiae fructus suos non facere..., alia etiam declaratione non secuta;.. sed teneri, aut ipso cessante, per superiorem ecclesiasticum illos fabricae ecclesiarum aut pauperibus loci erogare, prohibita qua- cumque conventione vel compositione.* — Deinde respectu parochorum haec subdit: *Eadem omnino etiam quoad culpam, amissionem fructuum et poenas, de curatis inferioribus, etc. sacrosancta synodus declarat et decernit.*

127. — Sed dubitatur 1°. *An pastores animarum teneantur ad restituitionem fructuum, si absint sine licentia, sed cum justa causa?*

Negat Viva¹⁰⁾; et dicit quod si causa absentiae sit evidenter justa, non tenentur restituere fructus, nisi post sententiam judicis: modo per alios suis ovibus sufficienter providerint. Ratio, quia talis restitutio non debetur, nisi quando violatur jus naturale contractus, quod hic non violatur. Non vero quando laeditur solum

Absentia ex
causa justa
sed sine li-
centia, non
tenetur re-
stituere. Ju-
xta Vivam.

¹⁾ Tr. 5, qu. 1, cap. 2, qu. 4. — *Azor*, part. 2, lib. 7, cap. 4, qu. 6. — *Barbosa*, de Off. et Pot. episc., alleg. 58, n. 17. — *Diana*, part. 8, tr. 1, resol. 5. — ²⁾ Tr. 28, n. 105. — *Vasq.*, de

Benef., cap. 4, n. 189 et 140. — *Barbosa*, loc. cit. — ³⁾ *Tract. var.*, disp. 5, punct. 5, n. 9. — ⁴⁾ *Sess. 6*, de ref., cap. 1. — ⁵⁾ *Sess. 23*, de ref., cap. 1, v. *Si quis*. — ⁶⁾ *De Benef.*, qu. 8, art. 3, n. 7.

bet, *consil. 14*, de cleric. non resid.: quod etiam Bonacinae probatur.

⁷⁾ Garcia male citatur a Bonacina; nam, de *Benef.*, part. 3, cap. 2, a n. 389, absolute negat a residentia excusari eos qui apud regem aut principem officia obeunt.

⁸⁾ Molfesius, *Sum.*, tr. 6, cap. 11, n. 36, concedit episcopum posse ob Ecclesiae universalis utilitatem assumi ad officium legati vel nuntii apostolici (et pro hac parte auctores a Bonacina allegantur). Concedit etiam posse

assumi ad officium proregis, vel praesidentis alicuius provinciae; « quanvis (ita subdit) passim hoc fieri non debeat; nam reges per saeculares ministros, vel ecclesiasticos non obligatos ad residentiam, id consequi possunt ».

⁹⁾ Ab ista sententia, quae melior videtur S. Alphonso, revera non dissentunt auctores prima sententia allegati; dicunt enim posse assumi ad haec officia, si alii satis idonei non reperiuntur, quia eo casu id exigit bonum commune. Quod et ipse Sotus, loc. cit., art. 4,

Oppositorum
tenendum
pro episcopatu-

ius positivum; tunc enim requiritur sententia ut poena incurritur. — Sed quoad episcopos aliter hodie dicendum ex bulla supra relata nostri Summi Pontificis Benedicti XIV *Ad universae*, ubi sancitur quod si episcopus ultra menses conciliares absit *absque... expressa Romani Pontificis licentia*, habetur ut transgressor, et fructus non facit suos, et alias incurrit poenas in transgressores impositas. (Vide n. 122, *in fine*).

Dubitatur 2º. *An restituendi sint fructus, si absentia sit inculpabilis*, quia scilicet facta fuit bona fide, et cum existimatione causee excusantis a residentia?

Negant Viva¹, et Garcia apud Bonacina². Ratio, quia obligatio restitutionis vel est de jure positivo tamquam poena: et haec non debetur nisi post sententiam; vel est de jure naturali: et ex benignitate Ecclesiae praesumitur nolle ipsam damnare ad talem restitutionem beneficiarium qui inculpabiliter suaे obligationi non satisfacit. Prout beneficiarius inculpabiliter omittens recitationem Officii probabilius non tenetur restituere fructus beneficii; ut communissime docent doctores (vide dicta *Lib. III*, n. 665): esto plures autores sentiant beneficiarios de jure naturali ad Officium teneri.

S. Doctor
rejicit banc
opinionem.

Sed huic opinioni minime acquiesco. Nam ut certum habendum puto, quod haec obligatio non est de jure positivo, sed de jure naturali et divino: cum de jure naturali et divino teneantur pastores residere; ut ex Tridentino probavimus supra, n. 121. — Posito igitur quod pastores teneantur de jure naturali ad residentiam; ad eam quidem non alia ratione tenentur quam contractus initi inter ipsos et Ecclesiam, ex quo dantur eis fructus beneficiorum sub conditione residentiae: qua non impleta, etiam sine culpa, nullo modo pastores tales fructus acquirunt. Praesumptio autem illa quod Ecclesia fru-

ctus remittat illis qui sine culpa non resident, valde dubia est; immo potius prae sumitur Ecclesia oppositum velle, ne patet via ad eludendam hanc residentiam, tam rigorose ab ipsa Ecclesia requisitam. Tanto magis quod noster Pontifex Benedictus XIV in citata bulla *Ad universae* expresse declaravit haberit tamquam trans gressores, et fructus non facere suos, episcopos qui *absque legitima causa a suis ecclesiis absunt*. — Nec obstat paritas allata beneficiariorum inculpabiliter omit tentium Officium. Nam (ut diximus *Lib. III*, dicto n. 665, et dicemus infra n. 145, Qu. 1), communiter doctores docent, prout fatetur Covarruvias (contrariae sententiae fautor), quod beneficiarii non jam tenentur ad restitutionem fructuum de jure naturali, sed positivo, ex concilio Lateranensi, et ex bulla S. Pii V, ubi talis restitutio omit tentibus praecipitur.

Dubitatur 3º. *An teneantur restituere fructus pastores qui inutiliter in suis ecclésiis resident?*

Negant Garcia et Ledesma³, apud Viva⁴. — Quia (ut dicunt) absentia est rigorose explicanda; unde semper ac non absunt, possunt fructus lucrari, satis faciendo per alios suis obligationibus.

Sed verius affirmat Viva⁴. — Tum quia restitutio fructuum revera (ut diximus) ab his non tantum debetur de jure positivo ratione poenae; sed etiam de jure naturali ratione contractus, sive conditio nis residentiae in contractu appositae non impletæ: quae conditio quidem non potest intelligi de sola residentia corporali. — Tum quia, etiamsi restitutio fructuum non deberetur de jure naturali, sed ex sola lege poenali Tridentini, adhuc pastores inutiliter residentes tenerentur fructus restituere; dum concilium⁵, postquam declara vit ipsos obligari ad personalem resi dentiam, addidit: *Ubi injuncto sibi officio defungi teneantur*. — Atque in bulla *Grave*

Inutiliter
residentes
non tenentur
restituere,
juxta alios.

Verius te-
netur.

¹ De Benefic., qu. 8, art. 8, n. 10. — *Nicol. Garcia*, de Benefic., part. 8, cap. 2, num. 36. — ² Tract. var., disp. 5, punct. 4, n. 10. — *Covar.*, Variar. resol. lib. 8, cap. 18, n. 10. — *Concil. Later.* V, anno 1514, sess. 9, bull. reform.,

³ Statutus quoque. — *S. Pius V*, const. *Ex proximo*, § 1, anno 1571. — *Garcia*, de Benefic., part. 8, cap. 2, n. 58. — ⁴ De Benefic., qu. 8; art. 8, n. 8. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Ses. 28, de reform., cap. 1.

innuit, negans pastores ejusmodi munia assu mere posse, quia possunt inveniri saeculares, qui optime eadem obire queunt.

Benedicti XIV declaratur residentia non esse vera, nisi sit formalis.

Hinc communiter dicunt DD., ut Salmant.¹ cum Vasquez, Barbosa et Garcia, ex declaratione S. Congregationis, quod parochus non reputatur residere, si per seipsum non exerceat principaliora munera, nempe administrationem verbi divini, Sacramentorum, etc. — Et quoad episcopos, ait [Contin.] Sporerii² quod, licet ipsi regulariter, juxta consuetudinem, non teneantur per se praedicare et Sacra menta ministrare, debent tamen personaliter invigilare ut per alias id praestent, et insuper gregem bono exemplo instruere, ac pauperibus subvenire. Dictum est: *regulariter*; nam puto saltem aliquando episcopos teneri ad concionandum: dum ipsi (ut declarat Tridentinum³) de jure divino tenentur oves suas verbi divini praedicatione pascere. Hocque per idem concilium declaratur⁴: *Omnes episcopos et praelatos teneri per seipsum, si legitime impediti non fuerint, ad praedicandum... Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtae subjaceat ulti oni.*

Circa autem obligationem parochorum concionandi et Sacra menta ministrandi, vide dicta Lib. III, n. 269, v. *Hic obiter*, et n. 358.

Sentit autem Hurtadus⁵ (contra Sanctum), non esse tutum in conscientia parochum, qui degens in parochia, per duos menses Sacra menta per seipsum non ministraret, nisi in beneficio constitutus esset alius vicarius perpetuus; ut dicunt Salmant.⁶ cum Gonzalez, Barbosa et Garcia.

Censet tamen Viva⁷ cum Sanchez⁸,

*Bened. XIV, epist. Grave, § 2. — ¹ Tr. 28, n. 114. - Vasq., de Benefic., cap. 4, n. 133. - Barbosa, de Off. et Pot. episc., alleg. 53, n. 20. - Garcia, de Benef., part. 3, cap. 2, n. 58. - S. Cong. Conc., habetur apud Pallottini, v. *Parochus*, § 8, n. 6. — ² Suppl. decal., cap. 2, n. 27. — ³ Ses. 28, de reform., cap. 1. — ⁴ Ses. 5, de reform., cap. 2. — ⁵ De Resident., lib. 3, resol. 9. — ⁶ Sanctus, (Joannes Sanchez), Select., disp. 47, n. 5. — ⁷ Tr. 28, n. 114. - Hieron. Gon-*

esse valde probabile quod episcopus vel parochus absens cum justa causa, et tanto magis inutiliter residens in sua ecclesia per tres menses vel duos, ipsis respective a Tridentino concessos, non teneatur ad restitutionem fructuum. — Idque non omnino improbabile videtur; cum ex concilio⁹ praefatum spatium non reputetur gravis materia. Nam pro trimestri episcoporum absentia utitur verbo illo *aliquantisper*; et pro bimestri parochorum gravem non requirit causam.

Dicunt vero Bonacina¹⁰ et Barbosa¹¹, apud Croix¹², quod parochi qui tantum habitu sunt curati, possunt totam curam sacellanis committere. — Curati autem etiam actu peccant mortaliter, si semper per alias ministrent, cum ipsi commode possint. Secus, si aliquando ministrent per se, praesertim sacramentum Poenitentiae; et alias per sacellanos.

Dubitatur¹³. *An episcopus vel parochus non residens teneatur ad integrum restitutionem fructuum temporis absentiae respondentium?*

Affirmat Navarrus apud Bonacina¹⁴. — Quia (ut ait) Tridentinum indefinite absentes privat eos fructibus; propositio enim indefinita aequivalet universalis.

Negant vero probabiliter Bonacina¹⁵, Barbosa¹⁶, Croix¹⁷, et Viva¹⁸ cum Vasquez¹⁹ et communi (ut asserit). Idemque ait Viva de omnibus aliis beneficiariis ad residentiam obstrictis. Ac ejusdem sententiae ait Bonacina debere esse omnes doctores qui excusant ab integra restitu tione fructuum beneficiarios omittentes recitationem Horarum (ut retulimus Lib. III,

sales, sup. reg. 8 Cancell. glos. 6, n. 97 et seqq. - Barbosa, de Parocho, cap. 8, num. 18. - Garcia, de Benefic., part. 3, cap. 2, num. 176 et 177. — ¹ De Benefic., qu. 8, art. 8, n. 9. — ² Ses. 28, de reform., cap. 1. — ³ Navar., Man., cap. 26, num. 121. — ⁴ Tract. var., disp. 5, punct. 4, num. 5. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Lib. 8, part. 1, num. 787. — ⁷ De Benefic., qu. 3, art. 3, n. 8. — ⁸ Viva, loc. cit. — ⁹ Bonac., loc. cit.

v. *Digo lo primero*, adhaerere sententiae affirmativa cum S. Alphonso et ipso Viva.

b) Joannes Sanchez, *Select., disp. 47, n. 5*, perspicue eam sententiam innuit, dum scribit illum licite posse sic inutiliter per bimestre in sua parochia residere.

c) Bonacina, *Tract. var., disp. 5, punct. 2, n. 3 et 4*; Barbosa, *de Parocho, cap. 8, n. 41*,

asserunt ea quae hic dicuntur de eo qui est actu curatus (et ita a Croix allegantur); ipse autem Croix, *lib. 3, part. 1, n. 752*, omnia hic exposita tenet.

d) Barbosa, *de Off. et Potest. episc., all. 53, n. 101*, affirmat, ut Navarrus, fructus amitti « dumtaxat pro rata illius temporis ».

e) Vasquez, *de Benefic., cap. 4, n. 153 et*

Parochus,
quando cen-
seatur non
residere.

Quid de
episcopo.

Quid de
inutiliter
residente
per duos vel
tres men-
ses.

Curatus
actu tene-
tur sub gra-
vi aliquan-
do per se
ministrare.

Fructus
absentiae
responda-
tes, integre
restituendi
juxta alio.

Probabi-
liter non
integre
resti-
tuendi.

n. 673, Quaer. 10). — Ratio, quia fructus non solum dantur pastoribus pro oneribus residentiae, sed etiam pro recitatione divini Officii et aliis muneribus. Unde concilium Tridentinum, cum oppositum non expresserit, benigne interpretandum velle quod praefati pastores teneantur restituere fructus tantum residentiae respondentes: juxta rationem naturalem, quae dictat quod si quis duplaci onere gravatur, non est privandus integra mercede, cum unum adimplet.

128. — Quaeritur 5°. Quibus restitui debent fructus a non residentibus?

Hic notanda est differentia inter restitutionem faciendam a beneficiario ob omissionem Horarum et ob omissionem residentiae. — Illa enim potest fieri quibusque pauperibus et in fabricam domus beneficii; sive in emendis aut meliorandis agris beneficii. Quia omnia haec veniunt nomine *fabricae beneficium*; ut dicitur in bulla S. Pii V. (Vide dicta *Lib. III, n. 672*).

— Ob omissionem autem residentiae restitutio debet omnino erogari, vel in fabricam ecclesiae, vel in pauperes illius loci, ut sancitur in Tridentino¹. (Vide Bonacina² et Viva³). Nec satisfacit pastor non residens, applicando restitutionem in Missis vel aliis suffragiis pro animabus purgatorii illius loci; quia revera animae defunctorum non possunt amplius dici pauperes loci illius.

Dicit autem Viva⁴ cum Lessio et communi, ut asserit, quod bene posset beneficiarius sibi restitutionem applicare casu quo ipse vere esset pauper; cum non debeat inferioris esse conditionis quam alii pauperes. Modo id non faciat in fraudem, nempe si non resideat eo animo ut postea applicet deinde sibi fructus ratione paupertatis; fraus enim nulli debet patrocinari (ut diximus *Lib. III, n. 672*). Et sic

dicit Viva⁵: qui tamen excipit, si forte beneficiarius in gravem necessitatem postea incideret, et poenitentia ductus proponeret se emendare in futurum. — Insuper Viva⁶, et Bonacina⁷ cum Suarez⁸, Navarro, Azor, Menochio⁹, etc., communiter docent quod si pauperes donarent beneficiario fructus restituendos post ipsorum traditionem, tunc bene posset ille retinere. Secus vero, si donarent ante traditionem; quia tunc donatio est nulla: pauperes enim nullum jus certum et firmum habent ad illos fructus, sed tantum vagum et incertum, cum sit in potestate beneficiarii eligere pauperes quos velit.

129. — Hic ultimo plura adnotare oportet circa residentiam canonicorum in loco beneficii.

Ante omnia animadvertisenda sunt verba Tridentini quae circa id habentur. Ibi¹⁰: *Praeterea, obtinentibus in eisdem cathedralibus aut collegiatis dignitates, canonicatus,... non liceat vigore cuiuslibet statuti aut consuetudinis ultra tres menses quolibet anno abesse; salvis nihilominus earum ecclesiarum constitutionibus quae longius servitum tempus requirunt. Alioquin primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum quos ratione etiam praebendae ac residentiae fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus quos eodem anno lucratus fuerit. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum canonum constitutiones procedatur.* — Insuper ex diplomate nostri Summi Pontificis Benedicti XIV (quod retulimus *Lib. III, n. 675, v. Dubit. 3*), habetur quod canonicis choro non interessentes, sive non canentes psallentesve, non solum amittunt distributiones, ut jam statutum erat in eodem cap. 12 concilii (cujus verba retulimus¹¹ eodem loco citato); sed etiam fru-

Quando
possit fieri
condonatio
a pauperi-
bus.

Decretum
Tridentini
de canoni-
corum resi-
dencia.

Non resi-
dentes a-
mittunt fru-
ctus.

Restitutio
facienda fa-
bricæ vel
panperibus
loci;

non vero
animabuſ
purgatoriſ.

Fieri po-
test ipsi be-
neficiarii,
si sit paun-
per.

Modo fraus
non adfue-
rit.

¹ Ses. 23, de reform., cap. 1, v. *Si quis.* — ² Tr. var., disp. 5, punct. 4, n. 4. — ³ De Benef., qu. 8, art. 4, n. 1. — ⁴ Loc. cit., n. 4. — *Less.*, lib. 2, cap. 34, dub. 32, n. 177. — ⁵ De Benef., qu. 8, art. 3, n. 4. — ⁶ Loc. cit., n. 5. — ⁷ Disp. 1,

de Offic. divino, qu. 6, punct. 4, n. 10 et 11. — *Navar.*, de Oratione, miscell. 59, n. 4. — *Azor*, part. 2, lib. 7, cap. 7, qu. 9. — ⁸ Ses. 24, de reform., cap. 12. — *Bened. XIV*, encycl. *Cum semper oblatas*, de die 19 Augusti 1744, § 24.

seqq., ita sane docet, vi juris naturalis; sed addit, jure positivo Tridentini omnes fructus amitti.

128. — a) Suarez, *de Relig.*, tr. 4, lib. 4, cap. 30, n. 21; Menochius, *de Arbitrar. judic.*,

lib. 2, cas. 429, n. 6, locis a Bonacina citatis, id non habent.

129. — a) Tridentinum dicit compellendos esse canonicos ut Deum laudent. Vide ejus verba dicto *lib. 3, n. 675*.

ctus omnes praebendarum, cum non faciant suos. Si ergo non faciunt fructus suos non canentes, tanto magis non faciunt non residentes. — Praeterquam quod id clare eruitur ex eodem Tridentino¹ (quidquid dicat Bonacina²): dum ibi dicitur quod canonicus non residens ultra tres menses, *privetur dimidia parte fructuum quos ratione etiam praebendae ac residentiae (nota) fecit suos*. Ergo, si canonicus *ratione residentiae* facit fructus suos, non residendo suos non facit³.

Dicit autem Bonacina⁴ (et hoc valde probabile est) cum Carolo Macigno, ex quadam declaratione S. Congregationis⁵, canonicos non privari fructibus, si tantum per paucos dies ultra tres menses absint. Hujusmodi enim transgressio non videtur talis ut praedictam gravem poenam privationis medietatis fructuum mereatur.

Canonici autem tribus mensibus in quibus absunt, non lucrantur distributiones. — Sed bene lucrantur fructus praebendae: modo, ut bene ait Concina⁶ cum Garcia⁷, reliquo tempore anni resederint et chorum frequentaverint. — Contra Palaum⁸ et Bonacina⁹, qui dicunt canonicos absentes majori anni parte non ideo carere privilegio trium mensium ipsis concessum. Quia privilegium non datum est residentibus, sed obligatis ad residendum; alias canonici non possent eo privilegio frui, nisi prius per novem menses jam rese-

Absentia
trimestris
privati di-
stributioni-
bus, non
fructibus.

dissent: quod certe non esset juxta usum receptum, dum in qualibet anni parte tres menses privilegi accipere solent. — Sed huic opinioni non acquiesco; quia concilium praebendatos ultra tres menses absentes, absolute privat fructibus praebendae: atque etiam eos damnat ad restituendam medietatem fructuum quos ratione residentiae fecerant suos. Quapropter ipsi ex concilio post absentiam trium mensium privantur omnino praefato privilegio.

An autem canonicus qui inutiliter prodigit tres menses a Tridentino concessos, teneatur restituere fructus beneficii? — Affirmant Paludanus¹⁰ et Navarrus, apud Concina¹¹. — Sed probabilius negant ibid. Sanchez, Pellizzarius et Leander. Ratio, quia concilium absolute concedit canonicos per tres menses abesse, nulla speciali causa requisita.

Bene autem possunt canonici conjungere tempus trimestre concessum cum trimestri anni sequentis; ut dicunt Pellizzarius et Leander. Nisi (excipit Concina¹²) scandalum obveniat, aut cultus divinus minuatur. — Praeterea refert Concina¹³, S. Congregationem (apud Leandrum) declarasse quod non possint confici praefati tres menses ex horis quibus canonici residentes absunt a choro; item declarasse non posse canonicos computare punctaturas pro tribus mensibus ipsis concessis, ita ut nihil teneantur restituere, si omnes

Ultra tres
menses, pri-
vat fructi-
bus.

Inutiliter
transieas
trimestre
non temer
restituere.

Quomo-
do compe-
tendum tri-
mestre Tri-
dentini.

¹ Ses. 24, de reform., cap. 12. — ² Disp. 5, de Obligat. beneficiar. ad resid., punct. 4, n. 16. — ³ Loc. cit., v. *Addo. — Carol. Macign.*, Tratt. dell'Ore canon., cap. 68, n. 7. — ⁴ In Decal., lib. 2, de Horis canon., cap. 11, § 8, num. 82; cfr. Pallottini, v. *Canonici*, § 8, n. 144 et seqq. — ⁵ Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 10, n. 10. — ⁶ Disp. 2, de Offic. divino in Choro, qu. 5, punct. 4, n. 11 et 12. — ⁷ *Navar.*, de Horis

canon., cap. 5, n. 20; et cap. 21, n. 64. — ⁸ Loc. cit., n. 82. — ⁹ *Sanch.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 108, num. 2. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, num. 161. — *Leand.*, Decal., tr. 8, disp. 6, qu. 160. — *Pelliz.*, loc. cit., num. 162. — *Leand.*, loc. cit., qu. 163. — ¹⁰ Loc. cit., num. 88. — ¹¹ Loc. cit. *Leand.*, loc. cit., qu. 164. Cfr. etiam Pallottini, v. *Canonici*, § 9, n. 198 et 199.

^{b)} Attamen Tridentinum in relato textu loquitur tantum de privatione per sententiam judicis imponenda, non vero de ammissione fructuum ipso facto incurrienda. Et huic interpretationi consentit praxis universalis, saltem ubi fructus praebendae non in solis distributionibus consistunt.

^{c)} Declaratio quam affert Macigno non refertur ad hoc assertum.

^{d)} Garcia non videtur citari a Concina pro hoc praecise asserto. Scribit enim Concina, loc. cit.: « Tempus concessum canonicos non curatis exemptionis a choro, est trium mensium. Hoc vero tempore fructus percipiunt, non distributiones. Ut vero hoc privilegio

[scilicet, ut videtur, exemptionis trimestris] frui possint, oportet ut toto anno resideant et frequentent chorum, ut observat Garcias, *3 part. de Benef.*, cap. 2, num. 311». — Et revera Garcia, loc. cit., apposite scribit: « Si tamen constitutio aut consuetudo Ecclesiae requirit servitium totius anni, tunc locum habet absentia trium mensium a concilio permissa ».

^{e)} Paludanus, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 3, concl. 9 (n. 41), id habet disputans de alio simili casu, scilicet de canonico qui sine ratione et propter solum otium abest a choro, etiam si absit virtute alicujus statuti generalis.

puncturae anni non excederent quartam partem integrae residentiae.

Quid de canonico
absente ex
justa cau-
sa.

Caeterum, regulariter absentes a choro ex justa causa lucrantur et fructus et distributiones. Ita communiter Bonacina¹⁾, Salmant.²⁾, Concina³⁾, etc.: quidquid sit (ut alii negant) de distributionibus quae ex absentia reliquorum canonicorum ipsis deberentur. — Advertatur hic quod ex decretis S. C. Concilii apud Jordanum Pax⁴⁾, canonici nequeunt in mensibus conciliarii abesse dioecesi, nisi de licentia episcopi.

Cause ex-
cusantes ab
assistantia
chori.

130. - Causae autem excusantes canonicos ab assistantia chori tres sunt, ut constituit Bonifacius VIII in cap. *unic. de cleric. non resid.*, in 6°, nempe *infirmitas, rationabilis corporis necessitas, et evidens ecclesiae utilitas*. Et hic expedit praenotare quod ille qui non residet propter has tres causas in praefato textu expressas, non privatur neque fructibus praebendae neque distributionibus; ut patet ex eodem cap. citato. — Quibus addenda est quarta causa (ut censem Pichler⁵⁾) nempe, *consuetudo* introducta post Tridentinum; nam concilium antegressas abolevit. — Qui autem non residet propter causas diversas a tribus praedictis, sed etiam justas, puta ob studium, visitationem et alias, de quibus infra fiet sermo (ubi semper requiritur licentia episcopi vel praelati), is lucratur quidem fructus, sed non distributiones;

¹⁾ In Decal., lib. 2, de Horis can., cap. 11, § 2, num. 2.
²⁾ Lib. 10, tit. 40, n. 73. Cfr. etiam Pallottini, v. *Canonici*, § 5, n. 188 et seqq. — ³⁾ Candidat. abbreviat., lib. 8, tit. 4, num. 8. — ⁴⁾ Jus can., lib. 3, tit. 4, num. 207, i. f. — ⁵⁾ De Praecept. partic., n. 485. — ⁶⁾ Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 1, n. 2. — ⁷⁾ Disp. 2, de Offic. div. in Choro, qu. 5, punct. 1, n. 2 et 8. — ⁸⁾ Lib. 2, in Decal., de Horis canon., cap. 11, § 3, n. 2. — ⁹⁾ Tr. 16, cap. 4, num. 15. — ¹⁰⁾ *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 146. — ¹¹⁾ Loc. cit., n. 8. — ¹²⁾ Loc. cit., n. 7. — ¹³⁾ Loc. cit., n. 3. — ¹⁴⁾ *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 2, cap. 2, num. 239. — ¹⁵⁾ *Sanch.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 91. — ¹⁶⁾ Loc. cit., n. 16. —

ut Anacletus⁴⁾, ac Holzmann⁵⁾ cum aliis communiter.

I^o. Igitur excusat *Infirmitas*, non quidem levis, sed tantum gravis, vel quae gravis fieri potest per accessum ad ecclesiam; ut communiter dicunt Palaus⁶⁾, Bonacina⁷⁾, Concina⁸⁾; et Salmant.⁹⁾ cum Pelizzario, etc.

Infirmitas
gravis, e-
stiam ex pro-
pria culpa.

Excusantur autem etiam ii qui propria culpa infirmitatem contraxerint; ut pariter cum communi docent Palaus¹⁰⁾, Bonacina¹¹⁾, Concina¹²⁾ cum Navarra, Sanchez; et Salmant.¹³⁾ cum Garcia, Covarruvias et Pelizzario: quia jus indistincte excusat infirmos. — Et hoc, etiamsi quis data opera in morbum se conjecterit ut absit a choro; prout probabiliter dicunt Palaus¹⁴⁾, Salmant.¹⁴⁾, et probabile putat Concina¹⁵⁾ cum Bonacina¹⁶⁾. Ratio, quia lex ad infirmitatem, non autem ad intentionem respicit. — Et hoc, etiamsi iste ante infirmitatem consueverat abesse a choro; ut probabile putant Navarra¹⁶⁾; item Concina¹⁷⁾; et Salmant.¹⁸⁾ cum Palao, qui id vocat satis probabile (contra Bonacina¹⁹⁾ cum Covarruvias, Azor, etc.); et merito; quia infirmitas hic et nunc de se excusat. Nec officit quod ille nec vellet assistere, si esset sanus; nam leges non puniunt nisi culpabilem absentiam.

Secus vero ajunt Sanchez¹⁹⁾, Palaus²⁰⁾, Salmant.²¹⁾, et Concina²²⁾ cum communi (ut asserit), si canonicus sine legitima

Quid de
absente si-
ne causa et
infirmitate.

Garcia, de Benefic., part. 8, cap. 2, num. 363. *Covar.*, *Variar.* resol. lib. 3, cap. 18, n. 8, v. *Septimo*. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 145. — ¹⁴⁾ Loc. cit., n. 16. — ¹⁵⁾ Lib. 2, in Decal., de Horis can., cap. 11, § 8, n. 4. — ¹⁶⁾ De Restit., lib. 2, cap. 2, n. 209, 240 et seqq. — ¹⁷⁾ Loc. cit., n. 5. — ¹⁸⁾ Tr. 16, cap. 4, n. 17. — *Palaus*, tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 1, n. 5. — *Covar.*, *Variar.* resol. lib. 3, cap. 18, num. 8, v. *Sexto*. — *Azor*, part. 2, lib. 7, cap. 7, qu. 11. — ¹⁹⁾ *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 90, n. 6. — ²⁰⁾ Loc. cit., n. 6. — ²¹⁾ Tr. 16, cap. 4, n. 18. — ²²⁾ Lib. 2, in Decal., de Horis can., cap. 11, § 8, n. 6.

¹⁾ Bonacina, *disp. 2, de Offic. div. in Choro*, qu. 7, punct. 1, n. 6, distinguit, et scribit eum qui a choro abest titulo infirmitatis aliaque simili causa, qua fictione juris censemur praesens, « proprias distributiones, sibi ex communi massa debitas recipere, non autem lucrari distributiones aliorum absentium, quae personaliter inservientibus ex dispositione juris accrescunt ». — Salmant. pariter, *tr. 16, de Horis canon.*, cap. 4, n. 11, distinguunt, et dicunt illum lucrari distributiones quae sibi ob praesentiam obventurae erant; eas vero

quae ob aliorum absentiam inservientibus accrescunt, probabiliter quidem lucrari, sed probabilius amittere.

130. - a) Ampliationem istam praetermittit Palaus, loc. cit., n. 3.

b) Bonacina, loc. cit., punct. 1, n. 7, non solum probabilem vocat hanc sententiam, sed eamdem simpliciter et absolute tueretur.

c) Bonacina ex parte tantum contradicit, loc. cit., n. 10, negans eum lucrari distributiones tempore infirmitatis, nisi (ita limitat n. 11), « mutata efficaciter voluntate proxime

causa absit, et infirmetur; quia tunc pro toto tempore absentiae reputatur culpabiliter absens. — Contra hanc sententiam, quam audio vocari communem, nolo judicium ferre; sed durum mihi videtur, ut si quis, licet sine causa, alio accedit, et ibi contrahat perpetuum morbum, perpetuo debeat distributionibus et fructibus praebendae privari.

Dubitatur 1º. *An excusentur absolute septuagenarii ab assistentia chori?*

Affirmant Leander et alii. — Sed verius negat Pater Concina¹, si ipsi robusti sint et ad alia peragenda negotia ordinarie egrediuntur. Secus, si sint debiles et minus apti ad longum iter faciendum, ita ut commode interesse nequeant; ut ait Bonacina² cum Azor, Menochio³ et aliis. Unde probabiliter dicunt Salmant.⁴ quod hujusmodi senes regulariter non tenentur ad chorū, non autem nunquam.

Dubitatur 2º. *An excusentur caeci et surdi, et lucentur distributiones si absunt a choro?*

Affirmant Barbosa⁵, Pellizzarius, Diana, etc., apud Salmant.⁶ Idque inferunt ex leg. 1, C. *Qui morbo, etc.*, ubi dicitur: (*Quia*) utriusque oculi aciem amiserit, levamentum personalium munerum sentiet. — Sed melius negant Sanchez⁷; et Salmant.⁸ cum Suarez, Petro Navarra⁹ et Covarruvias¹⁰; quia chorus istis non

nocet, et ipsi assistendo saltem auctoritatem praebent. — Excusarem tamen caecum qui sine notabili incommodo non posset ad ecclesiam accedere.

IIº. *Excusat rationabilis corporis Necesitas;* sub qua intelligitur timor cujuscumque gravis damni in vita, honore aut bonis.

Unde non privantur distributionibus qui domi morantur ad medicinam sumendum, ad venam scindendam; vel proficiuntur ad balnea aut locum salubrioris aeris: item, qui ab hostibus capiuntur, aut qui patiuntur injustum exilium, aut detinentur per vim, aut ob timorem gravis nocturni ab inimicis. Ita Bonacina¹¹, Salmant.¹² et Concina¹³ cum communi. — Idem probabilius dicendum de absente ob metum belli, vel pestis grassantis in loco beneficii; ut tenent Bonacina¹⁴, Palau¹⁵; et Salmant.¹⁶ cum Vasquez¹⁷, Pellizzario, Covarruvias¹⁸, Garcia¹⁹, etc.: contra Concina¹⁸, Barbosa²⁰, etc., qui concedunt posse quidem talem percipere fructus praebendae, non vero distributiones.

Cum autem quis abest a choro ob excommunicationem, amittit distributiones, si justē sit excommunicatus; secus, si injuste, et curet ab excommunicatione absolvi. Concina¹⁴ et Salmant.¹⁶ — Idem de canonico suspenso probabilius esse cen-

Rationabilis corporis necessitas.

Septuage-
narii, quando
excusen-
tur a choro.

Quid de
caeco et sur-
do.

Excommu-
nicatus ab-
sens a cho-
ro, quando
lucretur.

Leand., Decal., tr. 8, disp. 6, qu. 62. — ¹ De Horis canon., cap. 11, § 8, num. 8. — ² Disp. 2, de Offic. div. in Choro, qu. 5, punct. 2, n. 6. — ³ Azor, part. 2, lib. 7, cap. 7, qu. 12. — ⁴ Tr. 16, cap. 4, n. 19. — ⁵ *Pell.*, tr. 5, cap. 8, num. 143. — ⁶ Diana, part. 6, tr. 6, resol. 14. — ⁷ Loc. cit., num. 18. — ⁸ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 90, n. 7. — ⁹ Loc. cit., n. 18. — ¹⁰ *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 28, n. 16

et 18. — ¹¹ Loc. cit., n. 4 et seqq. — ¹² Tr. 16, cap. 4, n. 19. — ¹³ De Horis can., cap. 11, § 8, n. 9. — ¹⁴ Disp. 2, de Offic. divino in Choro, qu. 5, punct. 2, n. 7. — ¹⁵ Tr. 7, disp. 3, punct. 9, § 2, num. 2, v. *Quinto et Sexto*. — ¹⁶ Loc. cit., n. 19. — ¹⁷ *Pell.*, tr. 5, cap. 8, n. 147. — ¹⁸ De Horis canon., cap. 11, § 8, n. 9. — ¹⁹ Loc. cit., n. 10. — ²⁰ Tr. 16, cap. 4, num. 21.

ante infirmitatem vel in ipsa infirmitate, efficaciter vellet interesse ». Quamquam (addit) ipsi in foro interno non facile credatur.

^{a)} Menochius, *de Arbitrar.*, lib. 2, cas. 60, n. 11 et 12, principium generale habet: senectutem nempe « non esse morbum, sed valedictinario et infirmo senem tunc equiparari, cum gravi senio confectus est »; addens ex jure civili « senio confectum excusari a munere personali ».

^{e)} Barbosa, *de Canonicis*, cap. 24, n. 30, ita tenet de caeco dumtaxat.

^{f)} Petrus Navarra, *lib. 2, cap. 2, n. 239*; Covarruvias, *Variar. resol. lib. 3, cap. 13, n. 8*, haec non docent, quidquid dicant Salmant.

^{g)} Vasquez, *de Beneficiis*, cap. 4, n. 226,

ita sane in generali docet « de eo qui ob necessitatem vitae tuendae fugit a populo ».

^{h)} Covarruvias, *loc. cit., n. 8*, v. *Nono et Decimo*; et Garcia, *part. 3, cap. 2, n. 362*, non satis accurate a Salmant. allegantur; negant enim lucrari distributiones, nisi consuetudine obtentum sit (verba sunt Covarruvias), eas absenti ex justa causa dari ». — Nec dissentit multum ab hac sententia Barbosa, qui, *de Jure eccles.*, lib. 3, cap. 18, n. 66, asserit eum qui propter bellum abest, lucrari distributiones; eum pariter qui ob pestem abest, n. 67, lucrari quotidianas distributiones, « si probaretur ex antiqua consuetudine eas dari solitas absentibus ex justa causa ». Non ergo bene allegatur Barbosa a Concina.

Excom.
municatus
choro assi-
stens, pro-
babiliter
omnia lu-
catur.

set Concina¹. — Si vero quis sit juste excommunicatus, etiamsi choro assistat, putat Pater Concina² cum Abbat³, Paludano⁴, Innocentio⁵, Navarro⁶, Suarez⁷, Toledo⁸, Fillucci⁹, Silvestro¹⁰, et communi, ut asserit, hunc amittere tam distributiones quam fructus beneficii. Sed probabiliter id negant Sanchez¹¹, Bonacina¹²; Palaus¹³ cum Coninck, Vasquez¹⁴ et Glossa¹⁵; ac Salmant.¹⁶ cum Petro Navarra, Pellizzario, etc. Et dicunt quod, licet iste peccaret assistendo, et merito deberet privari a judice distributionibus et fructibus; nullibi tamen constat hanc privationem ipso jure impositam esse.

Si abso-
luto injuste
negatur,
non amittit
distributione-

Qui autem esset juste excommunicatus, et resipiscens absolutionem peteret, non amitteret distributiones, si injuste absolutio ei negaretur; quia tunc per ipsum non stat quominus assistat. Ita Palaus¹⁷ cum Suarez, Vasquez, Silvestro¹⁸, Armilla¹⁹, Sà²⁰, Henriquez²¹, Sayro²², Lopez²³, etc. communiter.

Quid de
interdicto
et cessatio-
ne officio-
rum.

Quando autem ecclesia est interdicta, canonici non assistentes non ideo amittunt distributiones, dummodo non dede-

rint causam interdicto. Concina²⁴. — Se-
cundus est in cessatione divinorum Officio-
rum. Tunc enim etiam non dantes causam
cessationi privantur distributionibus; ut
Concina²⁵, Palaus²⁶; et Bonacina²⁷ cum
Suarez²⁸ et Sayro²⁹: ex cap. Si canonici,
v. Scituri, de off. ordin., in 6°, ubi sta-
tuitur quod ii qui causam dederunt cessa-
tioni, debent restituere canonicis omne
interesse quod ipsi amittunt ex omissa
assistantia divinis Officiis.

Sic pariter quando ecclesia est pol-
luta, non privantur distributionibus illi
qui causam pollutioni non dederunt. —
Ita Palaus³⁰, Concina³¹ cum Suarez³²,
Bonacina³³, Sayro³⁴, Trullench³⁵, Hen-
riquez³⁶ et communi.

Quaeritur autem hic: an canonici ir-
regularares assistentes amittant distribu-
tiones et fructus praebendae?

Si irregularitas est incursa post col-
lationem beneficii, certum est et com-
mune quod neutrum amittunt. Ita Con-
cina³⁷.

Sed Dubium fit, quando irregularitas
incursa est ante collationem. — Haec
quaestio omnino pendet ab alia: an col-

Quid de
pollutione
ecclesiae.

Irregula-
ris post col-
lationem ni-
hil amittit.

Swar., de Censur., disp. 18, sect. 2, n. 16, v. At vero, n. 20
et 21. · Vasq., de Benefic., cap. 4, dub. 4, n. 281. — ¹ Loc.
cit., § 8, n. 12. — ² Loc. cit. — ³ Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 2,
n. 4 et 5. · Coninck, disp. 14, de Excom., dub. 9, n. 80
et 81. — ⁴ Tr. 16, cap. 4, n. 21. · Petr. Navar., lib. 2, cap. 2,
n. 288. · Pellis., tr. 5, cap. 8, n. 150. — ⁵ Loc. cit., n. 4. ·

⁶ De Horis can., cap. 11, § 8, n. 12. — ⁷ Loc. cit., n. 11. —
⁸ De Matr., lib. 3, disp. 61, n. 12. — ⁹ Tr. 7, disp. 8, punct. 9,
§ 2, n. 4 et 5. · Coninck, disp. 14, de Excom., dub. 9, n. 80
et 81. — ¹⁰ Tr. 16, cap. 4, n. 21. · Petr. Navar., lib. 2, cap. 2,
n. 288. · Pellis., tr. 5, cap. 8, n. 150. — ¹¹ Loc. cit., n. 4. ·

¹² De Censur., disp. 18, sect. 2, n. 16, v. At vero, n. 20
et 21. · Vasq., de Benefic., cap. 4, dub. 4, n. 281. — ¹³ Loc.
cit., § 8, n. 12. — ¹⁴ Loc. cit. — ¹⁵ Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 2,
n. 11. — ¹⁶ Disp. 2, de Offic. div. in Choro, qu. 5, punct. 2,
§ 5. — ¹⁷ Loc. cit., n. 10. — ¹⁸ Loc. cit., n. 12.

¹) Abbas Panormitanus, in cap. Pastoralis, § Verum, n. 17, de appellat.; Paludanus, in 4, dist. 18, qu. 4, v. Secundus affectus (n. 4); Innocentius, in cap. Pastoralis, de appellat., n. 3; Suarez, de Censur., disp. 13, sect. 2, n. 2 et seqq. et n. 21; Toletus, lib. 1, cap. 13, n. 12; Fillucci, tr. 41, cap. 5, n. 16; Silvester, v. Clericus IV, n. 17, qu. 25, et v. Excommunicatio III, qu. 1, v. Nono, haec satis perspicue innuunt, dum absolute et absque distinctione asserunt fructus beneficii excommunicato subtrahi. — Navarrus tamen et Silvester addunt: Modo sit in mora petendae absolutionis, seu per ipsum stet quo minus absolvatur.

²) Bonacina, loc. cit., qu. 5, punct. 2, § 2, n. 2, hanc negativam sententiam tenet de excommunicato tolerato.

³) Vasquez, loc. cit., dub. 4, n. 229, rationem tantum hujus asserti affert, dicens ejusmodi excommunicatum non privari ipso jure fructibus beneficii.

⁴) Glossa pariter in cap. Pastoralis, de appellat., ad v. Subtrahuntur, universaliter

dicit beneficij proventus subtrahi, quando id in sententia exprimitur.

⁵) Silvester, loc. cit.; Armilla, v. Clericus, n. 28; Sà, v. Beneficium, n. 50; Henriquez, lib. 13, cap. 13, n. 4, lit. p; Sayrus, de Cen-
sur., lib. 2, cap. 5, n. 25; Ludov. Lopez, Instruct. nov., part. 2, cap. 18, de Excom., v. Praeterea privat, generaliter dicunt ex-
communicatum facere suos beneficij fructus, si non sit in mora petendae absolutionis. Et ita a Palao citantur.

⁶) Suarez, de Censur., disp. 39, sect. 3, n. 16; Sayrus, de Censur., lib. 5, cap. 19, n. 19, id satis innuunt, dum scribunt eum qui causam cessationi dederit, teneri ad omnia
damna et interesse clericis et canonicis illius ecclesiae.

⁷) Concina non citat auctores istos pro hoc aserto; quamvis Bonacina, loc. cit., punct. 2, § 6; et Trullench, Decal., lib. 1, cap. 8, dub. 11, n. 8, idem teneant.

⁸) Concina, loc. cit., n. 12, negat illum amittere distributiones; ergo et a fortiori idem te-
nere censendum est de aliis fructibus beneficii.

latio praebendae facta clero irregulari sit per se invalida?

Collatio
facta irreg-
ulari, vali-
da in con-
scientia, ju-
xta alios.

Negant Palau¹, Elbel², Roncaglia³; et Salmant.⁴ cum Silvestro, Felino, Leandro, Laymann, Lessio, Suarez, Coninck, Hurtado, etc., hanc sententiam probabilem⁵ putant. — Hi dicunt collationem istam illicitam quidem esse et nullam in foro externo; sed validam in conscientia. Ratio, quia, cum nulla irregularitas incurrit nisi in jure sit expressa; tanto minus incurritur ejus effectus, qualis est inabilitas ad beneficia obtinenda: hic autem effectus nullibi in jure reperitur expressus.

Probabi-
lius invali-
da.

Affirmant vero probabilius Concina⁶, Contin. Tournely⁷, Holzmann⁸, Bonacina⁹ cum aliis: et hanc sententiam ipsi Salmant. fatentur esse communem. — Probatur 1° ex cap. 2, de cler. pugn. in duello, ubi dicitur dispensari posse cum clero irregulari, ut beneficium possideat; ergo sine dispensatione ipse est inabilitis ad recipienda beneficia. Probatur 2° et fortius ex Tridentino¹⁰, ubi concilium, loquens de praebendatis, sic ait: *Ne altis in posterum fiat provisio, nisi qui jam aetatem et caeteras habilitates integre habere dignoscantur; aliter irrita sit provisio.* — Respondent Salmant. et Roncaglia ad praefatum textum (quem ipsi Salmant. fatentur difficultem esse solutione) et dicunt rō *caeteras habilitates* intelligi de habilitatibus ex jure naturali, non autem positivo. Sed haec responsio non satisfacit. Nam concilium, cum indistincte et integre habilitates re-

quirat, sane intelligendum est de omnibus habilitatibus, tam de jure naturali quam positivo necessariis. Idque videtur expresse ibidem declarari, cum dicatur: *qui jam aetatem, etc.*, id est aetatem requisitam ad Ordines recipiendos, ut concilium preeceperat: quae quidem habilitas certe est de jure positivo. — Hinc probabilius Pater Concina¹¹ sentit clericos qui post irregularitatem praebendas recipiunt, privari ipso jure etiam in conscientia distributionibus et fructibus beneficii.

III°. Excusat *Ecclesiae Utilitas*: modo utilitas sit gravis judicio episcopi vel capituli, et sit ecclesiae propriae vel universalis, aut totius dioecesis; non vero alterius ecclesiae particularis: ut Concina¹² et Salmant.¹³

An autem *qui propter utilitatem ecclesiae abest a loco beneficii lucretur distributiones?*

Negant aliqui ex cap. *Cum non deceat, de elect., in 6°*, ubi clericci, ad Sedem Apostolicam accedentes ob negotium suarum ecclesiarum, distributionibus privantur. — Sed probabilius affirmant Salmant.¹⁴ cum Palao, Pellizzario, etc. Idque satis probabile putat Concina¹⁵, ex cap. unic. de cler. non resid., in 6°, ubi absolute conceditur privilegium absentibus in utilitatem evidentem Ecclesiae. Alter autem textus intelligitur de solo casu quo praebendatus accedit ad Sedem Apostolicam ob instructionem electionis.

Item, ex hac ratione excusat canonicus qui mittitur (nam unus tantum

¹ Tr. 29, disp. 6, punct. 5, n. 7. — ² Part. 5, confer. 5, de Irregul., in genero, n. 168. — ³ Tr. 4, qu. 7, de Irregul., cap. 1, qu. 4. — ⁴ Tr. 10, de Censur., cap. 7, num. 84. — ⁵ Silvestr., v. *Excommunicatio IV*, n. 4. — ⁶ Felin., in cap. *Inquisitionis*, de accusatione, num. 6 et seqq. — ⁷ Leand., de Irregul., tr. 1, disp. 8, qu. 12. — ⁸ Laym., lib. 1, tr. 5, part. 5, cap. 1, n. 3. — ⁹ Less., lib. 2, cap. 34, dub. 22, n. 120. — ¹⁰ Suarez., de Censur., disp. 40, sect. 2, num. 36, v. *Dico 2.* — ¹¹ Coninck., de Censur., disp. 18, n. 6. — ¹² Gaspar Hurtadus, de Irregul., disp. 1, diff. 5, num. 21. — ¹³ De Horis canon.,

Eccle-
siae utili-
tas, qualis
excusat.

Absens ob
bonam ec-
clesiae pro-
babilius la-
craatur dis-
tributio-
nes.

Vicariato
ad Limina
excusat.

cap. 11, § 3, n. 12. — ¹⁴ De Irregul., cap. 3, v. *Gravis hic.* — ¹⁵ De Poenis Eccl., num. 820. — ¹⁶ Disp. 7, de Irregular., qu. 1, punct. 4, num. 6. — ¹⁷ Salmant., tract. 10, cap. 7, num. 84. — ¹⁸ Ses. 22, de reform., cap. 4. — ¹⁹ Salmant., loc. cit., num. 40. — ²⁰ Roncaglia, tract. 4, qu. 7, de Irreg., cap. 1, qu. 4. — ²¹ Salmant., loc. cit., num. 89. — ²² De Horis canon., cap. 11, § 3, num. 14. — ²³ Tr. 16, cap. 4, num. 23. — ²⁴ Loc. cit., num. 24. — ²⁵ Palau^s, tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 8, n. 2. — ²⁶ Pelliz., tr. 5, cap. 8, n. 155 et 156. — ²⁷ Loc. cit., n. 15.

²⁰ Felinus, Leander, Laymann et Silvester a Salmant. allegantur tamquam simpli- citer amplectentes illam sententiam; et ita revera est de Felino et Laymann (qui tamen eam coarctat ad casum, quo irregularis suam irregularitatem ignorat, vel collatio ei facta fuerit proprio motu). — Leander autem eam vocat probabiliorem pro foro interno tantum;

Silvester, veriorem. — Lessius vero clare innuit eam esse probabilem, vocans contrariam securiorem, etsi ejus rationes « non omnino convincant », ut ipse profitetur.

²¹ Concina, loc. cit., n. 12, id totum mani- feste insinuat, dum asserit irregularem illum distributiones amittere; « quia probabilius est collationem factam irregulari esse nullam ».

mitti potest) ab episcopo ad visitanda Limina Apostolorum; ut communiter omnes cum Concina¹. — Idem dicitur de canonico comitante suum episcopum ad eadem Limina: ex decreto² Sixti V apud Concina³, qui ait episcopum Limina visitantem posse etiam duos canonicos secum ducere. — Idem dicitur de canonico misso ad concilium provinciale tamquam theologo, canonista aut procuratore; ut probabilius sentiunt Concina⁴; et Salmant.⁴ cum Palao, Pellizzario⁵, etc.

Missio ad concilium provinciale.

Missio ad Pontificem vel principem pro negotiis ecclesiasticis.

Electio in vicarium capitulare.

Quid de vicario episcopi.

Poenitentiarius excipiens confessiones iuratur distributiones.

— Idem, si mittatur canonicus a capitulo ad Pontificem aut principem tamquam legatus pro agendis negotiis ecclesiae. Concina⁶. — Idem, si eligatur vicarius capitularis Sede vacante, ut communiter docent DD.; quia hic incumbit totius dioecesis utilitati. Secus, si eligatur vicarius episcopi; quia tunc episcopo, non ecclesiae inservit. Is enim iuratur quidem fructus praebendae, sed non distributiones. Palau⁶, Salmant.⁷, Concina⁸.

131. — Minime autem privatur distributionibus *canonicus poenitentiarius*, qui tempore Officii confessiones excipit; ex Tridentino⁹, ubi dicitur: *Poenitentiarius aliquis cum unione praebendae proxime vacaturae ab episcopo instituatur, qui magister sit vel doctor, aut licentiatus in theologia vel jure canonico, et annorum quadraginta; seu alius, qui aptior pro loci qualitate reperiatur: qui, dum*

¹ De Horis can., cap. 11, § 3, n. 16. — ² Loc. cit. n. 16. — ³ Loc. cit., n. 17. — ⁴ Tr. 16, cap. 4, n. 25. — *Palau*, Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 8, n. 8. — ⁵ Loc. cit., n. 17. — ⁶ Loc. cit., § 7, num. 2. — ⁷ Tr. 16, cap. 4, num. 25 et 34. — ⁸ Loc. cit., n. 18 et 22. — ⁹ Ses. 24, de reform., cap. 8. — ¹⁰ De Off. et Potest. episcopi, alleg. 55, n. 80. — *Garcia*, de Benefic., part. 5, cap. 4, num. 124. — *Ugolini*, de Offic. etc. episcopi, cap. 89, n. 8. — *Moneta*, de Distribution., part. 2, qu. 11, n. 66. — ¹¹ Tr. 16, cap. 4, n. 31. — *Bonac.*, disp. 2, de Offic. div. in Choro, qu. 5, punct. 8, § 5, n. 2. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8,

confessiones in ecclesia audiet, interim praesens in choro censeatur.

Sed hic dubitatur: *an lucretur distributiones poenitentiarius, qui tempore Officii manet in confessionario, exspectans poenitentes accessuros?*

Negat Barbosa¹⁰ cum Garcia, Ugolino, Salazar et Moneta: qui referunt decisum, non habendum esse pro praesente in choro poenitentiarium qui residet in confessionario pro tempore quo non audit confessiones, etiam ut opportunius confessiones audiat¹¹. — Sed verius Salmant.¹¹ cum Barbosa¹², Bonacina, Pellizzario, Roncaglia¹³; et Concina cum Palao et Leandro, affirmant, si poenitentes soleant accedere¹⁴, et poenitentiarius eo animo se detineat ut promptiorem illis se exhibeat: ex declaratione S. Congregationis, relata a Barbosa¹⁵ pro ecclesia Abulensi, ubi mandatur poenitentiario assistere in confessionario, ne poenitentes perquirere eum cogantur, et ob verecundiam ejus inquisitionis confessiones omittant.

Expectans in confessario, eas amittit iuxta alias.

Verius eas iuratur.

Et item dicitur de canonico subrogato poenitentiario, modo subrogatio non fiat in fraudem; et de aliis qui poenitentiarium adjuvant de mandato superioris in magno concursu. — Concina¹⁶ et Castropalaus¹⁷.

Praeterea addunt Barbosa¹⁸, Castropalaus¹⁷; et Bonacina¹⁹ cum Salazar et Garcia, ex alia declaratione S. Congregationis, poenitentiarium censeri prae-

num. 174. — ¹⁰ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 2, qu. 6, resp. 1. — *Concina*, de Horis can., cap. 11, § 8, num. 18. — *Palau*, loc. cit., § 5, n. 1. — *Leand.*, Decal., tr. 8, disp. 6, qu. 118. — ¹¹ In Trid., sess. 24, cap. 8, num. 24. — ¹² Loc. cit., n. 18. — ¹³ Loc. cit., § 5, num. 8 et 4. — ¹⁴ Loc. cit., cap. 8, num. 29. — ¹⁵ Loc. cit., num. 2. — ¹⁶ Disp. 2, de Offic. div. in Choro, qu. 5, punct. 8, § 5, n. 3. — *Garcia*, de Benef., part. 5, cap. 4, n. 125. — *S. Cong. Conc.*, in una Jannen., die 5 Sept. 1591; cfr. Pallottini, v. *Canonici*, § 7, num. 254.

etiam auctores citati, scilicet: Poenitentiarium neque haberi praesentem dum Missam celebrat aut privatum Officium recitat, etiam ut opportunius auditioni confessionum incumbat.

¹⁰ Barbosa male hic a Salmant. allegatur, cum, ut notavit S. Alphonsus, oppositam sententiam teneat.

¹¹ Auctores citati, excepto Concina, clausulam hanc: *Si poenitentes soleant accedere, silentio praetermittunt.*

¹²) Ex dicta Sixti V bulla *Romanus Pontifex*, die 20 Decembr. 1585 data, § 4, (quae habetur in Bullar. Rom. Mainardi), plane id colligitur, cum bulla statuat tales canonicos posse ad Limina mandari nomine proprii episcopi legitime impediti, si ceteroquin absentia illa sit ad bonum ecclesiae propriae.

¹³) *Pellizzarius*, loc. cit., non loquitur de canonico misso ad concilium provinciale.

¹⁴ 131. — ^a) Haec ampliatio: *Etiam ut opportunitus, etc.*, ad aliud refertur quod habent

sentem etiam processionibus, orationibus et exequiis defunctorum quae fiunt tempore quo ipse confessiones audit^{d)}.

Quod autem dicunt de poenitentiario, dicunt etiam de *canonico curato*, qui tempore Officii opera sui muneris exercet, Palaus¹; Salmant.² cum Barbosa, Garcia, Gutierrez^{e)}, et Concina^{f)}. — Qui sentit idem procedere, etiamsi ecclesia de qua is curam habet sit diversa ab ecclesia ubi est canonicus: dummodo illa sit intra propriam dioecesim. Sed huic contradicit Bonacina^{g)}.

Non amittit autem distributiones is qui abest ad tuenda jura sui beneficii: secus vero, si defendat jus suum ad beneficium adversus alterum. — Concina^{h)}.

Sic pariter lucratur distributiones *canonicus theologus*, qui tempore Officii legit aut concionatur, ut communiter docent omnes. — Et etiamsi in aliis horis ipsius diei (non vero praecedentis) se pararet ad legendum vel concionandum: ut Roncagliaⁱ⁾ cum communi, ex concessione^{j)} Gregorii XIII; et Concina^{k)} cum communiori, ex declaratione S. Congregationis (apud Garcia, qui contradicit).

Sentiunt autem Concina^{l)}, Palaus^{m)}, Roncaglia^{o)}; et Salmant.ⁿ⁾ cum Garcia, Pelizzario, etc. (contra Barbosa et Zechium, apud Palaum), quod *canonici examinatores*, dum absunt a choro (nisi alia

sit alicubi consuetudo) non lucentur distributiones^{o)}.

Idem ajunt de canonici destinatis ab episcopo ad visitanda hospitalia et ecclesias dioecesis, quia hi non occupantur in servitium propriae ecclesiae. — Episcopus autem potest duos canonicos in suo servitio occupare, ex cap. *De cetero* et cap. *Ad audiendam, de clericis non resid.*, qui lucrantur fructus praebendae, sed non distributiones; ut Roncaglia^{p)} et Salmant.^{q)}, ex declaratione S. Congregationis^{r)}. — Dicit tamen Pater Concina^{s)} quod canonici assistentes episcopo solemniter celebranti lucrantur etiam distributiones.

Canonici autem absentes a choro tempore Officii ut capitula celebrent, amittunt tam distributiones quam fructus praebendae. Quia tempore Officii vel Missae choralis ipsis vetitum est capitula celebrare, nisi urgeat grave negotium quod moram non patiatur. — Concina^{t)}.

132. — Ultimo notandum quod praebendati *docentes* in scholis publicis (non autem privatis) *sacram Scripturam*, licet non lucentur distributiones, acquirunt tamen fructus suorum beneficiorum: ex Tridentino^{u)}. Idem dicitur in cap. *fin. de magistris* de docentibus *theologiam*. — Idque communiter extendunt DD. ad docentes *jus canonicum*, ut Palaus^{v)}, Roncaglia^{w)}, Concina^{x)}; et Salmant.^{y)} cum San-

Quid de
canonicis
episcopo in-
servienti-
bus.

Quid de
canonicis
capitula ce-
lebranti-
bus.

Præben-
dati docen-
tes publice
lucentur
fructus, non
distributiones.

¹ Tr. 7, disp. 3, punct. 9, § 8, n. 8. — ² Tr. 16, cap. 4, num. 26. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episcopi, alleg. 53, n. 162. — *Garcia*, part. 3, cap. 2, n. 836. — ³ De Horis canon., cap. 11, § 3, n. 22. — ⁴ Disp. 2, de Offic. div. in Choro, qu. 5, punct. 8, § 7, n. 5. — ⁵ Loc. cit., n. 18. — ⁶ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 2, qu. 6, resp. 2. — ⁷ Loc. cit., n. 21. — *Garcia*, loc. cit., n. 120. Cfr. etiam Pallottini, v. *Canonici-
catus*, § 8, n. 443 et seqq. — ⁸ Loc. cit., n. 22. — ⁹ Loc. cit., § 7, num. 1. — ¹⁰ Tr. 5, qu. 2, de Horis can., cap. 2, qu. 6, resp. 3. — ¹¹ Tr. 16, cap. 4, n. 34. — *Garcia*, part. 3,

cap. 2, n. 354. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 178. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 53, num. 161. — *Zechius*, de Republic. eccles. (edit. 2.), tit. de Beneficiatis, num. 13, v. f. — *Palaus*, tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 7, n. 1. — ¹² Tr. 5, qu. 2, de Horis can., cap. 2, qu. 6, resp. 3. — ¹³ Tr. 28, n. 126. — ¹⁴ De Horis can., cap. 11, § 8, n. 22. — ¹⁵ Loc. cit., num. 20. — ¹⁶ Ses. 5, de reform., cap. 1. — ¹⁷ Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 9, num. 1 et 8. — ¹⁸ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 2, qu. 6, resp. 3. — ¹⁹ Loc. cit., n. 24. — ²⁰ Tr. 28, n. 129.

^{d)} Idemque declaravit S. R. C. die 28 Septembr. 1630: «Poenitentiarium et omnes alios habentes curam animarum et actu exercentes..., ut praesentes lucrari distributiones suarum praebendarum». Cfr. Collect. authent. decretor. S. R. C., n. 543.

^{e)} Gutierrez, *Canon. quaest.*, lib. 1, cap. 1, n. 145, a Salmant. citatus, id non habet.

^{f)} Scilicet Gregorius XIII id concessit, audit a S. Congr. Conc. relatione; cfr. Garcia, loc. cit., n. 120.

^{g)} Apud Pallottini, v. *Canonici*, § 7, n. 263

^{h)} Ita etiam apud Pallottini, v. *Canonici*, § 3, n. 28, 31 et seqq. — Si tamen omnes fructus consistant in quotidianis distributionibus, S. C. C. declaravit duas tertias partes percipere canonicos in episcopi servitio occupatos, amissa tertia, quae inservientibus accrescit. Pallottini, loc. cit., n. 39, 41, 48 et seqq.

chez^{a)}, Filliuccio, Garcia: qui de hoc affert declarationem S. Congregationis^{b)}. — Idem dicunt de docentibus *grammaticam* Palaus¹, Concina², Roncaglia³ et Salmant.⁴; necnon Salmant. idem sentiunt de docentibus *logicam* et *philosophiam*. Quia (ut ajunt) omnia haec sunt necessario praemittenda ad theologiam addiscendam.

An autem *parochi docentes* sacram Scripturam, theologiam aut jus canonicum *eodem privilegio gaudeant?*

Negat Pater Concina⁵; quia in Tridentino parochis absolute vetatur abesse ultra duos menses. — Sed probabiliter admittunt Palaus⁶, Salmant.⁷; et Roncaglia⁸ cum Gonzalez^{c)}, Barbosa^{c)}, etc. Ratio, quia in *cit. cap. fin. de magistris* indistincte omnibus facultatem theologicam docentibus conceditur privilegium *sive exemptio a residentia*: hocque privilegium non habetur in Tridentino quod ibi clare (ut oportebat) sit revocatum. Verba autem textus praefati haec sunt: *Docentes vero in theologica facultate, dum in scholis docuerint, et studentes in ipsa integre per annos quinque, percipient de licentia (nempe generali, concessa auctoritate hujus constitutionis, ut explicat ibi Glossa) Sedis Apostolicae proventus pree-*

Parochi
probabi-
liter eodem
privilegio
gaudent.

bendarum et beneficiorum suorum, non obstante aliqua alia consuetudine vel statuto; cum denario fraudari non debeant in vinea Domini operantes. Ratio, quia id redundant in bonum totius dioecesis, immo universalis Ecclesiae^{d)}.

Idem privilegium sane conceditur *praebendatis studentibus* in Universitate: ex Tridentino⁹, et ex *cit. cap. fin. de magistris*, et *cap. 2, de privil. in 6°*, ac *cap. Tuae, de cler. non resid.* Modo ipsi studiis operam dent saltem per majorem anni partem; ut ait Concina¹⁰; et Palaus¹¹ cum Bonacina, Barbosa, etc. Et modo habeant de hoc licentiam (quae vero non requiritur pro docentibus); ut dicunt Palaus¹², Roncaglia¹³, Concina¹⁴; et Salmant.¹⁵ cum Barbosa et Garcia, ex bulla^{e)} Pii IV *Ad aures*, edita 24 Novembr. 1564. — Haec autem licentia illis suffragatur pro quinquennio, si audiant sacros canones; pro septennio vero, si audiant sacram Scripturam seu theologiam. Salmant.¹⁶ cum Garcia^{f)} et Barbosa^{f)}.

An autem *parochi studentes theologiae excusentur a residentia post duos menses ipsis a Tridentino concessos?*

Affirmant Navarrus^{g)}, Toletus^{g)}, Lessius^{g)}, etc., apud Palaum¹⁷. Idque probabile putant Palaus¹⁸ et Salmant.¹⁹; quia

FUJ., tr. 41, cap. 6, num. 29, v. *Tertia*. — *Garcia*, de Benef. part. 8, cap. 2, n. 54, 118, 368. — ¹ Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 9, n. 8. — ² De Horis can., cap. 11, § 8, n. 24. — ³ Tr. 5, qu. 2, de Horis can., cap. 2, qu. 6, resp. 8. — ⁴ Tr. 16, cap. 4, n. 87. — *Salmant.*, loc. cit. — ⁵ Loc. cit., num. 26. — *Trident.*, sess. 23, de reform., cap. 1, v. *Eadem omnino*. — ⁶ Loc. cit., n. 4. — ⁷ Tr. 16, loc. cit., n. 87; et tr. 28, num. 180. — ⁸ Loc. cit., resp. 8. — ⁹ Ses. 6, de reform., cap. 1. — ¹⁰ De Horis canon., cap. 11, § 8, n. 27. —

¹¹ Tr. 7, disp. 8, punct. 9, § 9, num. 5. — *Bonac.*, disp. 2, de Offic. div. in Choro., qu. 5, punct. 3, § 9, n. 9. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 56, n. 24 et 25. — ¹² Loc. cit., n. 7. — ¹³ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 2, qu. 6, resp. 8. — ¹⁴ Loc. cit., num. 28. — ¹⁵ Tr. 28, num. 130. — *Barbosa*, loc. cit., num. 28; et in *Trid.*, sess. 6, cap. 1, n. 59. — *Garcia*, de Benefic., part. 8, cap. 2, n. 87. — ¹⁶ Loc. cit., n. 180. — ¹⁷ Loc. cit., n. 9. — ¹⁸ Loc. cit. — ¹⁹ Tr. 16, cap. 4, n. 39.

132. — ^{a)} Salmant. non allegant auctores pro extensione ad jus canonicum. Et re quidem vera Sanchez, *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 95, n. 5, de hac non loquitur.

^{b)} Declaratio illa non refertur a Garcia; reperitur tamen apud Pallottini, v. Canonici, § 3, n. 117.

^{c)} Gonzalez, sup. reg. 8 *Cancellar.*, glos. 6, n. 257; Barbosa, de Offic. et Potest. episc., alleg. 56, n. 30, id non asserunt, nec pro hoc assertio a Roncaglia allegantur.

^{d)} Attamen S. C. C. declaravit parochum non posse abesse, et episcopum non debere illi concedere ut absit, ne sacram quidem Scripturam docendi gratia aut jus canonicum. Cfr. Pallottini, v. Parochus, § 11, n. 122 et seqq.

Item, praebendati studentes in universitate.

Conditiones et du-
ratio pri-
vilegi.

^{e)} Constitutio *Ad aures* (al. *Sanctissimus*) reperiebatur quidem in veteri Bullario, Romae anno 1586 typis edito; sed non amplius habetur in Bullario Mainardi neque in Bullario Taurinensi.

^{f)} Garcia et Barbosa non satis accurate citantur a Salmant.; nam uterque, Garcia scilicet, loc. cit., n. 102; et Barbosa, in *Trid.*, loc. cit., n. 60, et de Offic. et Potest. episc., alleg. 56, n. 31, absolute et absque distinctione negant ejusmodi licentiam ultra quinquennium valere; quin etiam Garcia rejicit distinctionem, quam Salmant. inter jus canonicum et theologiam aut Scripturam sacram inducunt.

^{g)} Navarrus, *Man.*, cap. 25, n. 121; Toletus, lib. 5, cap. 5, n. 3, v. *Tertio*; Lessius,

Studium
probabilium
non excus-
at paro-
chos a resi-
dencia.

in cit. cap. fin. de magistris eodem privilegio gaudent docentes quo studentes. — Sed probabilius negant Concina¹, Roncaglia², Palaus³; Salmant.⁴ cum Gonzalez, Barbosa, Garcia, etc. Ratio: tum quia Tridentinum declaravit non posse parochos ultra duos menses abesse nisi ex gravi causa; et S. Congregatio (apud Garcia) declaravit hujusmodi causam studiorum nequaquam esse gravem⁵). Tum quia privilegium praefatum concessum est tantum addiscentibus; unde non concedendum parochis, qui jam edocti supponuntur.

Dicunt vero Salmant.⁶ ex declaratione S. Congregationis⁷, quod si a Papa detur alicui licentia ut absit causa studiorum, haec non valet nisi consensus Ordinarii accedat. — Et sic pariter referunt declarasse Pium IV de his qui studiis in curia Romana assistunt.

Hic autem obiter notandum quod in cap. fin. Ne cler. vel mon. prohibentur archidiaconi, decani, plebani, praepositi, cantores et alii clerici personatus habentes, necnon presbyteri, studere juri civili vel medicinae sub poena excommunicata.

Studium
juris civi-
lis, quibus
prohiben-
tur.

¹ De Horis can., cap. 11, § 3, n. 29. — ² Tr. 5, qu. 2, de Horis can., cap. 2, qu. 6, resp. 3. — ³ Tr. 7, disp. 3, punct. 9, § 9, n. 8. — ⁴ Tr. 16, cap. 4, n. 39. — ⁵ Gonzalez, sup. reg. 8 Cancell., glos. 6, n. 249 et seqq. — ⁶ Barbosa, de Offic. et Potest. episc., alleg. 68, n. 77. — ⁷ Garcia, de Benef., part. 3, cap. 2, n. 83. — ⁸ Garcia, loc. cit., n. 109. — ⁹ Tr. 28, n. 128. —

cap. 34, n. 163 et 159, non bene a Palao citantur; Toletus enim id non habet; Navarrus autem et Lessius id docent de beneficiatis in generali.

¹⁰) S. C. C. clare significat studium nequaquam esse causam gravem, cum deneget episcopo facultatem dispensandi cum parocho, ut ratione studii abesse possit. Cfr. Pallottini, v. Parochus, § 11, n. 129 et 130.

¹¹) Id habetur ex bulla seu constitutione Pii IV, supra memorata. Et male Salmant. afferunt declarationem ex Zerola, qui nullam S. Congr. declarationem ad hoc assertum refert.

¹²) Tabiena a Bonacina et Sanchez utique citatur; sed non potui, quae ei attribuuntur, apud eum reperire.

¹³) Bonacina, de Offic. div., disp. 2, qu. 5, punct. 3, § 9, n. 10; Barbosa, de Offic. et Potest. episcopi, alleg. 56, n. 26, asserunt ejusmodi studium illis prohiberi; ex quibus

tionis latae sententiae, si infra duos menses a tali studio non destiterint. (Dicit tamen Bonacina¹⁴ cum communi, hoc non intelligi de studio privato; nec si audiat lector domi, ut probabile putat cum Toledo, Calderino, etc.; neque intelligi de docentibus, ut sentiunt Sanchez¹⁵, et idem Bonacina cum Tabiena¹⁶. et aliis). — Unde tales studentes privatim fructibus suarum praebendarum; ut dicunt Palaus¹⁷; Salmant.¹⁸ cum Bonacina¹⁹ et Barbosa²⁰).

Diximus autem praefatos magistros aut scholares excusatos lucrari quidem fructus beneficiorum, non vero distributiones. — Si tamen beneficium constaret ex solis distributionibus, has etiam lucrari dicit Concina²¹ cum communi, ex declaratione S. Congregationis apud Garcia²², contra Bonacina²³; quia tunc distributiones succedunt loco fructuum. — Et idem ait Concina²⁴ de dispensatis a choro, quando beneficium tantum ex distributionibus confatur. Excipit tamen Concina (contra alios), si sint distributiones minutae pro anniversariis, quia testatores nolunt has dari nisi assidentibus.

Quid, si
beneficium
solis dis-
tributionibus
conster.

¹⁰ Disp. 2, de Excom. in partic. extra bull. Coenae, qu. 4, punct. 6, n. 5. — ¹¹ Tolet., lib. 1, cap. 87, n. 4. — ¹² Calderin., Consil. 2 de Magistris, n. 1, i. f. — ¹³ Decal., lib. 6, cap. 8, n. 91. — ¹⁴ Bonac., loc. cit., n. 7. — ¹⁵ Tr. 7, disp. 3, punct. 9, § 9, n. 6. — ¹⁶ Tr. 16, cap. 4, n. 88. — ¹⁷ De Horis canon., cap. 11, § 8, n. 81. — ¹⁸ Loc. cit., n. 35. — ¹⁹ Concina, loc. cit.

colligi potest eosdem, si illi studio incumbant, fructibus privari, cum eo casu absint absque justa causa; eo magis quod Bonacina, ad hoc ut privilegio fruantur, requirit licentiam peculiarem ad physicae studium.

²⁰) Garcia, quidquid dicat Concina, non dissentit a Bonacina; uterque enim, Garcia, part. 3, cap. 2, n. 114, 115 et 353; Bonacina, loc. cit., § 9, n. 2, concedit distributiones illis qui causa studii absunt, si praebenda solis distributionibus constat, desumpta tamen tercia harum parte. Et hoc congruit cum declaratione S. C. C., quae studii causa absentibus adjudicat, ut lucentur distributiones, si hae sunt unicus beneficii fructus, eo tantum casu quo aequaliter inter omnes, nulla habita ratione servitii, dividuntur; si vero in distributione ratio servitii habeatur, non lucrari nisi duas tertias partes, tercia dimissa. Cfr. Pallottini, v. Canonici, § 3, n. 111 et seqq.

ARTICULUS V.

QUIBUS MODIS BENEFICIA AMITTANTUR.

133. *Quibus modis amittuntur beneficia.* — 134. *Quid et quotuplex sit resignatio.* — 135. *Quid requiritur ut valeat resignatio conditionata.* — 136. *Quid de permutatione beneficiorum.*

Beneficia,
quomodo
amittan-
tur.

133. — « Resp. I^o. Beneficia quatuor modis amittuntur: 1°. Per mortem beneficiati. — 2°. Ex dispositione *juris*; idque, vel propter alterius beneficii incompositibilis consecutionem, vel per professio nem religiosam, vel per contractum matrimonii, vel per commissionem criminis (v. gr. haeresis, schismatis, sodomiae saepius exercitae), cui amissio beneficii ipso facto est annexa; ut vide apud Lessium¹. — 3°. Per sententiam *judicis*. — 4°. Per liberam *resignationem* nem: de qua,

134. — « Resp. II°. *Resignatio* est spontanea proprii beneficii dimissio, facta coram legitimo superiore id acceptante.

« Estque duplex, scilicet *tacita*, quae fit ex *juris dispositione*; ut dum quis religionem profitetur. — Et *expressa*, quae rursus est duplex, scilicet *pura*, quae fit sine conditione et pacto apposito, coram Ordinario, qui beneficium cuiilibet alteri conferre potest; et *conditionata* seu in favorem. Eaque vel est *simplex in favorem*, ut quando fit absque reservatione; vel est *qualificata*, quando scilicet fit reservato sibi jure regressus, vel pensione, vel fructibus aliquibus: quae, ob simoniam juris humani, non nisi in Pontificis manibus fieri potest.

« Et quamvis verius sit, etiam resignationem simplicem in Pontificis manibus faciendam, cum alioqui periculum sit ne beneficiorum resignationes speciem quamdam haereditariae successoris acquirant: quod jura canonica detestantur; — probabile tamen est in manus Ordinarii fieri posse, eo quod permutation in ejus manibus fieri possit».

¹ Lib. 2, cap. 84, dub. 84. — ² Tr. 19. de Simonia, cap. 3, n. 51 et 52. — S. *Pius V*, bulla *Quanta Ecclesiae*, de die

[Sed omnino contradicunt Salmant.³ cum communi. Vide dicta de *Simon*, Lib. III, n. 81]. « Idque a fortiori verum est si fiat sine modo obligatorio, quamvis addita depreciation ut personae certae conferatur. Idque observari potest ubi non est recepta bulla *Pii V*, quamlibet personae successuera designationem prohibens: quam citat Laymann⁴ ».

135. — « Porro, ut resignatio conditionata valida sit, requiritur: 1°. Ut beneficium sit resonans; cum resignatio sit juris sui dimissio. — 2°. Ut fiat libere. — 3°. Ut fiat in manibus ejus qui potest admittere, scilicet Pontificis, Ordinarii, collatoris vel institutoris, juxta dicta. — 4°. Ut acceptetur a praelato in cuius manibus fit; quia sine acceptatione jus suum resignans non perdidit. — 5°. Ut conferatur illi, in cuius favorem cum clausula consueta: *non aliter, nec alias*, est resignatum. — 6°. Ut is cui conferatur acceptet; alias enim resignans non perdit beneficium, propter clausulam *non aliter*. — 7°. Requiritur consensus patroni vel electorum, prout beneficium est patronatum vel electivum. — 8°. Si resignans sit infirmus, ut a resignatione supervivat viginti dies; alias enim per obitum vacare censebitur. — 9°. Ut si resignatio fiat in curia Romana, intra sex menses a supplicatione oblata computandos, in loco beneficii publicetur; sin autem extra curiam, intra mensem. Alioqui, si contingat resonantem mori antequam resonatarius cepit possessio nem, beneficium vacare censebitur. — Lessius et Laymann⁵ ».

136. — « Resp. III°. *Permutatio* beneficiorum (quae est quaedam species con-

Requisita
ad resigna-
tionem con-
ditionatam.

Permuta-
tio, quid.

135. — ^{a)} Laymann, lib. 4, tr. 2, cap. 17, a n. 3, non asserit omnia quae in hoc nu-

mero a Busenbaum referuntur; sed quaedam tantum ex his assertis habet.

« ditionalis resignationis) fit, cum duo beneficiati unum vel plura sua beneficia, Pontifici non reservata, in manus Ordinarii alteriusve episcopali auctoritate praediti resignant, cum conditione ut is postea vicissim alteri alterius beneficium conferat. — Quod quandoque epis copus instituere potest, si necessitas ita exigat; vocatis tamen iis quorum interest, scilicet patrono et collatore inferiore. Ad hanc autem omnia requiriuntur quae ad resignationem in favorem. Vide Lessium¹, Laymann², Bonacina³. — [Vide Lib. III, n. 72].

Permutatio in mensibus reservatis.

« Quaeres I^o. An licitae sint permutationes coram Ordinariis, in mensibus reservatis per concordata Germaniae?

« Resp. Affirmative; quia per reservationem concordatorum non censetur Pontifex voluisse conditionem Ordiniorum Germaniae deteriorem facere, quam episcoporum extra Germaniam, coram quibus id simpliciter licet.

« Quaeres II°. An licitum sit permutterare beneficia, compensata fructuum aequalitate?

« Resp. 1° Non licere, si beneficium copiosius, non separatis proventibus a titulo, permutetur cum tenui. — Ratio,

« quia excessus ille, eo ipso quo manet annexus titulo, est debitus titulo; ideo que pro eo nihil exigi potest quin etiam exigatur pro titulo.

« Resp. 2°. Posse peti compensationem, ob hujusmodi permutationem a Pontifice pro incommmodo temporali quod alter subit, spoliando se proventibus sui beneficii. Ideoque talis compensatio non est pretium beneficii aut proventuum annexorum, sed conditio ut se indemnem servet, sine qua conditione nollet se spoliare.

« Resp. 3°. Jura proventuum posse se parari a titulis; et primo nudos titulos, deinde alio contractu jura proventuum, utpote temporalia, permutari, compensato excessu opulentioris: idque auctoritate solius Papae. Vide Lessium⁴, Bonacina⁵. — [Vide Lib. III, n. 75 et 76].

« Quaeres III°. An licite permutetur beneficium hac lege, ut expensae litis vel bullarum refundantur per recipientem?

« Resp. Videri permutationem simoni aciam, si impensa sint causa impulsiva permutationis, sine qua actus non fuerit futurus. Idem de simili resignatione affirmarem. Vide Lessium⁶, Bonacina⁷.

Quid de conditione ut recipientem solvat expensas.

Compensatio ad fructum aequalitatem.

ARTICULUS VI.

QUID ET QUOTUPLEX SIT PENSIO.

137. *Quid et quotuplex pensio.* — 138. *A quo et quanta possit pensio designari.* — 139. *An pensionarius possit de illa libere disponere.*

Pensio, quid et quotuplex.

137. — « Resp. *Pensio* est jus percipiendi fructus ex alieno beneficio.

« Estque triplex: 1°. *Temporalis*, quae datur propter ministerium temporale; v. gr. cantori, aedituo, patrono et defensori ecclesiae. — 2°. *Spiritualis*, quae fundatur in titulo mere spirituali, ut quae datur concionatori, coadjutori epis copi, parocho, etc. — 3°. *Media*, quae fundatur in statu spirituali, non tamen officio spirituali: ut quae datur clerico

pauperi vel parocho seni ad sustentationem; vel quae datur causa resignationis et litis componendae.

« Duae posteriores dicuntur clericales, quia clericis; prima, laicalis, quia laici tantum datur ».

138. — « Porro circa pensiones Laymann⁸ et Lessius⁹ docent haec a):

« 1°. Etsi eam designare proprium sit Papae, id tamen etiam episcopum posse in causis specialibus et necessariis: v. gr.

Quis pensionem designet.

¹ Lib. 2, cap. 84, dub. 86. — ² Lib. 4, tr. 2, cap. 17, n. 6, post med. — ³ Disp. 1, de Simonia, qu. 4, § 12. — ⁴ Lib. 2, cap. 85, dub. 17, num. 102. — ⁵ Disp. 1, de Simonia, qu. 4,

§ 12, n. 11. — ⁶ Loc. cit., dub. 15, num. 94. — ⁷ Loc. cit., n. 8. — ⁸ Lib. 4, tr. 2, cap. 18, a n. 2. — ⁹ Lib. 2, cap. 84, dub. 88.

138. — a) Laymann non omnia haec habet; Lessius vero in omnibus concordat, uno dum-

taxat excepto, scilicet quod episcopus possit ex causis necessariis pensionem designare: id

Conditiones
requiri-
tiae ad
pensionem.

Obligatio-
nes penso-
narii.

« propter paupertatem et senium resignantis, vel litis compositionem, vel propter adaequandos fructus in permutatione beneficiorum ». — [Vide Lib. III, n. 73].

« 2º. Debere esse moderatam, ita ut beneficiato relinquatur sufficiens sustentatio; talis autem plerumque censetur tertia pars fructuum ». — [Cum Salmanticensibus¹].

« 3º. Ad pensionem non requiri consensum patroni, ut quidam volunt; quia id nullo jure statutum est. Neque ullum fit praejudicium per impositionem pensionis; cum is fructus non percipiat ex beneficio, sed tantum habeat jus instaurandi et praesentandi, quod ei non adimitur.

« 4º. Pensionarius post constitutionem Pii V (ubi ea est recepta) tenetur recipere Officium Beatae Virginis; nec facit fructus suos si omittat ». [Intelligitur de pensione quam quis ut clericus percipit. Vide Salmant.². — Item, ad tale onus non obligantur qui dicunt Officium majus; vel qui fiunt equites ordinis militaris, cum satisfaciant recitando preces a religione praecepsas. Ita Azor, Palaus, Bonacina, Ledesma³, cum Salmant.⁴].

¹ Tr. 28, n. 46. - *S. Pius V*, bulla *Ex proximo*, de die 20 Septembr. 1571; in Bullar. Rom. Mainardi. — ² Loc. cit., n. 64. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 8. - *Palaus*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 6. - *Bonac.*, disp. 1, de Offic. div., qu. 2, punct. 4, n. 9 et 10. - ³ Loc. cit., n. 64; et tr. 16, cap. 2, n. 28. — ⁴ Lib. 4, tr. 2, cap. 18, n. 2. — ⁵ Cap. 85, dub. 22. — ⁶ Disp. 1, de Simonia, qu. 4, § 13. — *Vasq.*, opusc.

autem refert Lessius tantum ex aliorum doctrina.

^{b)} Petrus de Ledesma, *Sum.*, part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 6, dub. 2, v. *Notaque*, id assertit de equitibus ordinis militaris.

« 5º. Pensionem extingui morte pensionarii, sicut ususfructus morte usufructuarii. Posset tamen Papa facere perpetuam ex plenitudine potestatis.

« De venditione et redemptione pensionis, vide Laymann⁴ et Lessium⁵, Bonacina⁶.

139. — Quaeritur: an pensionarius possit de redditibus pensionis pro libito disponere?

Affirmant Vasquez, Azor, Covarrubias, etc., apud Salmant.⁷; quia pensio, ut dicunt, est portio jam extracta ex fructibus beneficii. Et pro hac sententia adest decisio Rotae Romanae quam affert Azor⁸, in qua definitum fuit: *Pensiones decursas et non solutas non computari inter spolia* (sicut computantur fructus beneficiorum), *sed transire ad haeredes; quia pensio non est beneficium, sed consistit in mera temporalitate*. — Negant vero Navarrus, Molina⁹, Garcia; quia pensio eisdem regulis beneficiorum metiri debet, cum illis aequiparetur. — Verum Salmant.¹⁰ distinguunt, et affirmant de pensione laicali, negant de ecclesiastica.

Hae tres sententiae omnes sunt probabiles. — Vde Lib. III, n. 491, Qu. 6.

de Eleemosyna, cap. 4, n. 22. - *Azor*, part. 2, lib. 8, cap. 12, qu. 5. - *Covar.*, de Testament., cap. 7, num. 19. - ⁷ Tr. 28, n. 68. - ⁸ Part. 2, lib. 7, cap. 9, qu. 12. Habetur etiam apud Gulielm. Redoanum, Tract. de Spoliis eccles., qu. 9, § *Quod dicendum*, num. 12. — *Navar.*, de Reditib. eccles., qu. 1, mon. 32, n. 2 et 3. - *Garcia*, de Benefic., part. 1, cap. 5, num. 161. — ⁹ Tr. 28, n. 68.

Pensio,
quando ex-
stinguatur.

Opinio-
nes proba-
biles de dis-
positione
pensionis.

DUBIUM II.

De Horis Canonicae.

ARTICULUS I.

QUI OBLIGENTUR AD HORAS.

140. *Quinam clerci teneantur ad Officium. Qualem partem Officii teneantur dicere subdiaconi ea die qua ordinantur. Et an subdiaconus qui Officium recitavit ante ordinationem teneatur repetere. — 141. An teneantur ad Horas canonicas omnes religiosi et moniales. — 142. An religiosi non constituti in sacris et moniales, non dicentes Officium in choro, teneantur recitare privatim. — Dub. 1. An teneantur ad Officium religiosi ejecti. — Dub. 2. An profugi. — Dub. 3. An ad triremes damnati. An degentes extra claustra. — 143. Not. 1°. An et quando religiosi teneantur recitare in choro. Quid, si sint occupati. — Not. 2°. An peccent graviter praelati negligentes Officium recitari in choro. An teneantur episcopi recitare in choro. — Not. 3°. An teneantur supplere omissa, qui plura non percipiunt ut choro inserviant. An ad peccandum graviter in choro sufficiat omissio minoris partis quam in Officio privato. — 144. De obligatione beneficiariorum circa Officium. An beneficiarius ordinatus per metum gravem teneatur ad Officium. Vide alia apud Busenbaum. — 145. Qu. 1. Quot peccata committat sacerdos beneficiatus Officium omittens. — Qu. 2. An beneficiarius graviter peccet omittendo Officium, si velit fructus restituere.*

Clerici in
sacris te-
nentur ad
Horas.

140. — « Resp. 1°. Clerici majorum Ordinum, etiam suspensi, excommunicati, degradati, tenentur tum jure ecclesiastico, tum generali consuetudine Ecclesiae.

« Dixi: *majorum Ordinum*; quia minorum non tantum non ad Horas, sed neque ad psalmum *Miserere* tenentur, quem, vel simile quid, cum episcopus primam tonsuram conferens injungit, non videtur obligare, nisi ut vel tantum fiat aliquoties vel per modum consilii.

« — Lessius¹.

« Unde resolvuntur hi casus:
« 1°. Tenetur ad Horas qui cum dispensatione Papae duxit uxorem, nisi in hoc ipso sit dispensatus; quia dispensatio, utpote odiosa, stricte est explicanda, et characterem retinet. — Bonacina et Azor² contra alios.

« 2°. Clericus incipit obligari a puncto subdiaconatus suscepti: et quidem ad Horas respondentes horae qua ordinatur. — Bonacina³ ex communi».

Hinc dicit Croix⁴ cum Azor et Stoz,

¹ Lib. 2, cap. 87, dub. 9, num. 47. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 2, punct. 3, n. 5. — ² Part. 1, lib. 10, cap. 5, qu. 5. — ³ Loc. cit., punct. 5, n. 10. — ⁴ Lib. 4, n. 1187. — *Azor*, loc. cit., cap. 18, qu. 17. — *Stoz*, lib. 1, part. 3, n. 401, n. 11. — ⁵ De Horis canon., cap. 7, § 1, n. 5. — *Palau*, tr. 7,

teneri subdiaconum die quo ordinatur ad Horam quae tunc dicenda esset in choro. — Unde si ordinatur hora undecima, ait Croix cum Bonart, probabile esse teneri tantum ad Vespertas; cum eo tempore regulariter aliae Horae jam persolutae sint in choro. Sed huic opinioni non acquiesco, quia verius ordinatus tenetur ad Horam quae respondet ad horam in qua contrahit obligationem. Quapropter regulariter tenetur recitare ab Hora sexta; ut recte ait Pater Concina⁶, cui adhaerent Palau et Gobat.

An autem subdiaconus qui recitaverit partem illam ante ordinationem suaे obligationi satisficerit?

Negant Tournely⁷; et Croix⁸ cum Bonacina, Palao, etc. Tum quia debito nequit satisfieri antequam contrahatur, tum quia Ecclesia exigit Officium a subdiaconis, ut nomine ejus illud persolvant: at qui non est adhuc subdiaconus nequit nomine Ecclesiae Officium recitare. — Affirmant vero Tamburinius⁹; et Lugo, Trullench et Gobat, apud Diana¹⁰, et probabile putant

Recitas
ante ordi-
nationem
non satis-
fici-
citat, juxta
alios.

Juxta a-
lios, satis-
fici-

disp. 2, punct. 4, n. 8. — *Gobat*, Experim., tr. 5, n. 561. — ⁶ Is est Collet, Instit. theol., tr. de Relig., part. 2, cap. 8, art. 1, concl. 1, v. *Quaeres*. — ⁷ Loc. cit. — *Bonac.* loc. cit., punct. 5, n. 11. — *Palau*, loc. cit., n. 8. — ⁸ Decal., lib. 2, cap. 5, § 5, n. 9. — *Lugo*, de Euchar., disp. 16, sect. 2, n. 39. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 18, n. 8. — *Gobat*, loc. cit., n. 561.

140. — ^{a)} Ex auctoribus hic relatis, Diana, part. 6, tr. 7, resol. 38, solum Trullench alle-

gat, quamvis et ceteri eamdem affirmativam opinionem tueantur.

Croix¹ et Viva², quia bene potest debitum illud anticipate solvi quod certo moraliter est contrahendum.

Prima opinio, probabilior; secunda, probabilitas.

Prima sententia videtur probabilior; quia Ecclesia exigit Officium a subdiacono, ut nomine ejus illud persolvat: at qui non est subdiaconus neque ab Ecclesia ut publicus minister destinatus, non potest nomine Ecclesiae recitare neque orationem publicam efficere. — Sed huic posset responderi quod sacerdos excommunicatus nec etiam potest orare nomine Ecclesiae neque orationem publicam facere: et hic utique tenetur Officium recitare, et recitando bene satisfacit; ergo ad satisfaciendum, non est opus ut recitans nomine Ecclesiae oret. Unde adhuc probabilem puto *secundam* sententiam.

Obligatio religiosorum ad Horas.

141. — « Resp. II°. Omnes religiosi professi ad chorum destinati, utriusque sexus, obligantur ad Horas. Idque ex antiqua et recepta consuetudine: quam tamen quidam, ut Aragon^{a)}, putant non obligare tam stricte, ut peccent mortaliiter si bis terve omittant. Et de monialibus dubitat Cajetanus^{b)}, Medina^{b)}, Armilla^{b)}, Diana^{b)}. — Immo eas (atque adeo omnes religiosos sacris non initiatos) non teneri sub onere peccati, absolute, sed nimis laxe, docet Petrus Marchant^{c)} apud Diana^{c)}: contra aliorum communem et veram sententiam, quae docet teneri secundum suas re-

¹ Lib. 4, n. 1187. — ² De Praec. decal., qu. 3, art. 1, n. 8. — ^{a)} Disp. 1, de Horis canon., qu. 2, punct. 2, n. 5. — ^{b)} Azor, part. 1, lib. 10, cap. 6, qu. 1. — Less., lib. 2, cap. 37, n. 49. — Malder., tr. 10, cap. 2, dub. 8, v. *De montibus*. — ^{c)} Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 12, § 1, n. 2 et 5. — Sotus, de Just. et

« gulas et consuetudines. Bonacina^{d)} ex Azor, Lessio, Maldero, etc.

« Unde resolves:

« 1°. Non tenentur ad Horas: 1°. Novitii; 2°. conversi; 3°. religiosi Societatis Jesu, militantes, hospitalarii et caeteri chorus non destinati. — Trullench^{e)}.

« 2°. Is qui ex una religione transit in aliam in qua non est haec consuetudo, non tenetur, quia consuetudo non obligat ubi non est recepta. Ita Suarez^{d)} et Laymann^{d)}. — Idem dic de religioso ejecto, vel qui dispensationem obtinuit perpetuo vivendi extra monasterium; quia, etsi maneat religiosus, non tamen regularis. Ita probabiliter Sotus, Sanchez, Bonacina^{f)}, etc., contra Suarez ».

Hic confert aliqua praenotare de institutione divini Officii.

Horae canonicae, ut fertur, saltem quoad substantiam, institutae fuerunt tempore Apostolorum; ut indicatur Actor. II, [42], ubi narratur quod fideles erant perseverantes in... communicatione fractionis panis et orationibus; id est in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes, juxta Apostolum ad Ephes. v, [19]. Idque clarius significavit Clemens Papa I, ubi suis clericis sic praecepit^{g)}: *Precationes facite mane, tertia hora ac sexta et nona, et vespero, atque ad galli cantum. Pelagi^{h)} autem I, ut ferunt Azor et Filiuccius, publicam legem con-*

Quando fuerit institutum Officium.

Jure, lib. 10, qu. 8, art. 3. — Sanch., de Matrim., lib. 8, disp. 8, n. 11. — ^{g)} Loc. cit., n. 3 et 4. — Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 17, n. 8 et 9. — ^{h)} Constit. Apost., lib. 8, cap. 34. — Azor, part. 1, lib. 10, cap. 1, qu. 6. — Fili., tr. 23, cap. 3, n. 89.

141. — ^{a)} Aragon, in 2am 2ae, de Justit., qu. 83, art. 12, dub. 4, concl. 3, dicit: « Semel aut iterum ».

^{b)} Auctores isti citantur utique a Diana, part. 2, tr. 12, resol. 17, loquente tum de monachis deputatis ad chorum, tum de monialibus; attamen Cajetanus, Sum., v. Horae canonicae, 1°; Joannes Medina, Cod. de Oratione, tr. 6, qu. 7, v. *De his etiam*, de religiosis professis in genere tantum loquuntur. — Armilla, v. Horae canonicae, num. 4, approbat dictum Cajetani; et num. 5, de monialibus subdit: « Dic pariformiter sicut de religiosis professis tantum, quia non videntur teneri nisi ratione consuetudinis ». — Denique ipse Diana ab his auctoribus dissentit, affirmans moniales aut deputatos ad

chorum teneri sub mortali Horas canonicas persolvere.

^{c)} Petrus Marchant, Tribun. anim., tom. 2, tr. 2, part. 2, tit. 3, sect. 1, dub. ult., negat in generali consuetudinem hanc sub mortali obligare; et solum admittit obligare sub mortali, si in aliqua regula quae ad mortale obligat, sit ita statutum. Et sic a Diana, part. 9, tr. 6, resol. 7, citatur.

^{d)} Suarez, de Religione, tr. 4, lib. 4, cap. 17, n. 7; Laymann, lib. 4, tr. 1, cap. 4, n. 3, male citantur a Busenbaum; loquuntur enim de professo destinato ad chorum, qui annuelle praefato transit ad statum conversorum; quo in casu negant eum deinceps obligari ad Officium.

^{e)} Fortassis, ut loquuntur Azor et Filiuccius.

stituit qua clericci septies in die preces canonicas persolvere cogerentur. — Quod vero pertinet ad breviarii formam, refert Radulphus, ineunte saeculo XIII in aede Pontificia illud breviatum fuisse, et ideo *Breviarium appellari*. — Vide alia apud Thomassinum¹.

Primo loco oportet hic plura adnotare de obligatione religiosorum recitandi Officium, et deinde de recitatione in choro.

142. — Ante omnia illa magna Quaestio occurrit: *An religiosi non constituti in sacris et moniales teneantur sub gravi recitare quotidie Officium saltem private?*

Prima sententia negat: et hanc tenent Bordonus^a, Armilla^b, Sà^c; item Marchant^d, Martinus a S. Joseph^e, Castro, Antonius a Spiritu S.^f, Joannes Medina^g, apud Salmant.^h Et probabilem putat Lessiusⁱ. — Ratio, quia, licet in hoc adsit consuetudo, non tamen constat, ut dicunt Cajetanus, Ledesma^j, Palacio, etc., apud Sanchez^k, eam fuisse introductam a religiosis cum animo graviter se obligandi.

Secunda sententia censet non peccare graviter religiosos et moniales, quae aliquoties tantum et non frequenter Officium omittunt.

Tertia vero sententia communis, quam sequimur, et tenent Lessius^l, Sanchez^m,

Religiosi,
juxta alios,
non tenen-
tur sub gra-
vi quotidie
recitare.

Juxta a-
lios, omis-
sio non fre-
quent, non
lethalis.

Tenentur
quod tide
sub gravi.

Radulph., de Canonum observant., propos. 22; apud de la Bigne, Biblioth. max., tom. 26, fol. 518. — ¹ *Vetus* et nov. eccl. discipl., part. 1, lib. 2, cap. 84 (al. part. 4, lib. 1, cap. 40). — ² *Variar.* resol. 80, n. 1, 6 et 12. — *Castro*, de Potest. legis poen., lib. 1, cap. 8, fol. 68 (edit. Salmant. 1551). — ³ Tr. 16, de Horis canon., cap. 2, n. 16 et 17. — ⁴ *Auctar.*, v. *Horae canonicae*, cas. 14. — *Cajetan.*, Sum., v. *Horae canonicae*, 1°. — *Mich. de Palacio*, in 4, dist. 15, disp. 9, v. *Miki autem videtur*. — ⁵ *Consil.*, lib. 7, cap. 2, dub. 3, num. 4. — ⁶ Lib. 2, cap. 87, num. 49. — ⁷ Loc. cit., n. 6 et 12. — ⁸ Tr. 6, de Horis canon., dist. 1, n. 18. —

142. — a) Vide pro Armilla et Medina, notam *b*; et pro Marchant, notam *c* ad num. praecedentem.

b) Sà, v. *Horae canonicae*, n. 1, in edit. genuin., dicit probabile esse, quamvis non usu receptum. — Martinus a S. Joseph, *Aviso de Confessores*, lib. 2, de *Oratione*, tr. 5, n. 2, negat tantum de iis quibus regula non imponit onus recitandi, nec constat de consuetudine, quae eos obliget ad recitandum extra chorum.

c) Antonius a Spiritu Sancto, *Director regul.*, tr. 3, disp. 6, n. 343 et 1606, hanc opinionem probabilem vocat; sed ipse adhae-

Anacletusⁿ, Salmant.^o; et Pater Con- cina^p cum S. Antonino, Genetto, Palao, Tamburinio, Diana, Vasquez ac aliis; item Laymann^q, qui contrariam rejicit; et Reginaldus^r apud Tamburinum^s vocat temerarium; et Diana, prorsus improban- dam. Refertque Continuator Tournely^t, Patrem Mutium Vitelleschi, paepositum generalem Societatis Jesu, anno 1625 prohi- buisse ne quis suorum opinionem illam doceret ut probabilem; et eamdem repro- batam fuisse ab universitatibus Hispalensi, Conimbricensi, etc., necnon jussu Pontifi- cis ipsam erasam fuisse e libro Emma- nuelis Sà. — Nostra autem sententia do- cet quod ipsi tenentur sub gravi Officium quotidie recitare ex consuetudine jam praescripta. — Nec valet dicere quod non constet ipsam introductam fuisse a reli- giosis animo se obligandi sub gravi: nam ex regula generali, pro eo stat possessio pro quo stat praesumptio. Cum autem consuetudo haec universe a religiosis et monialibus cum magno incommodo con- stanter observata fuerit, et paelati gra- viter semper reprehenderint eam non ser- vantes; id sufficientem praebet praesum- ptionem, quod ipsi recitantes talem con- suetudinem vere introduxerint animo se obligandi: si igitur praesumptio stat pro obligatione, pro ea stat quidem etiam pos-

ⁿ Tr. 16, cap. 2, num. 19. — ^o De Horis canon., cap. 7, § 2, a num. 3. — ^p S. Anton., part. 8, tit. 18, cap. 4, § 1. — *Genettus*, tr. 1, de Benefic., cap. 10, qu. 30. — ^q *Palau*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 8, num. 1 et 3. — ^r *Tambur.*, in Decal., lib. 2, cap. 5, § 1, num. 18. — *Diana*, Coord., tom. 3, tr. 6, resol. 15, 16 et 17. (*Ipse Diana*, part. 6, tr. 8, resol. 12; part. 7, tr. 11, resol. 4; part. 10, tr. 11, resol. 45.) — ^s *Vasq.*, de Benefic., cap. 4, § 1, art. 1, dub. 11, n. 49. — ^t Lib. 4, tr. 1, cap. 4, num. 1 et 2. — ^u Loc. cit., num. 18. — ^v *Diana*, part. 6, tr. 8, resol. 12. — ^w Part. 2, de Statu et Oblig. relig., cap. 8, art. 1, concl.

ret, ut probabiliori, eidem sententiae ac S. Al- phonsus, illi scilicet quae eos sub mortali ad Officium obligat.

d) Martinus de Ledesma, 2a 4ae, qu. 16, art. 4, dub. 6, clare significat non constare de consuetudine, sribens: « Ex consuetudine declarata a paelatis, quod volunt omnes pro- fessos persolvere preces horarias sub pae- cepto, tenebuntur. Quando autem nihil dispo- nit de hoc paelatus, nec consuetudo sic decla- rata, dicendum est quod professus, solum quia professus, non tenetur ad preces horarias ». — *e)* Reginaldus, lib. 18, n. 140, temerarium esse ait de hac consuetudine dubitare.

sessio ¹⁾. — Vide dicta in simili casu de abstinentia a lacticiniis, *Lib. III*, n. 1009, v. *Dubit.* 3.

Concedunt autem communiter DD. 1º. Quod praelati, etiam inferiores, possint ex causa, puta studiorum et simili, dispensare sicut in aliis observantiis cum suis subditis, ut non recitent Officium. Ita Salmant.¹ cum Lessio, Gavanto, Villalobos, Tamburinio. — Concedunt 2º. quod si in aliqua religione constaret non esse talem consuetudinem, talis obligatio in illa non esset. Salmant.² cum Bonacina, Cajetano ³⁾, Sanchez, etc.

De privilegiis autem religiosorum circa divinum Officium, vide dicta n. 63.

Dubitatur 1º. *An religiosi ejecti per sententiam teneantur ad Officium?*

Affirmant Cabassutius ⁴⁾, Concina ⁵⁾; Anacletus ⁶⁾ cum Azor et Navarro; quia ipsi retinent statum, et adhuc religiosi reputantur. — Sed non improbabiliter negant, cum Busenbaum, Sanchez ⁷⁾, Lessius ⁸⁾ cum Soto; et Laymann ⁹⁾, qui hanc tutam

¹⁾ Tr. 16, cap. 2, n. 20. *Less.*, lib. 2, cap. 37, n. 51. — *Gavant.*, in Rubr. Breviar., sect. 1, cap. 5, tit. 1, num. 6, v. *Decimo*. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 9, n. 12. — *Ascas. Tambur.*, de Jure abbatum, tom. 2, disp. 10, qu. 1, n. 6. — ²⁾ Loc. cit., n. 20. — *Bonac.*, de Offic. divino, disp. 1, qu. 2, punct. 2, n. 7 et n. 1. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 3, n. 7. — ³⁾ De Horis canon., cap. 7, § 2, n. 16. — *Azor*, part. 1,

vocat sententiam. Ratio, quia in eis jam extincta est essentia status religiosi, cum non amplius teneantur ad vota, et supponit Sanchez ¹⁰⁾ tamquam certum; nec sit in potestate eorum ad religionem redire.

Dubitatur 2º. *An religiosi profugi obligentur ad Officium?*

Negat Bonacina ¹¹⁾, et probabile putat Tamburinius ¹²⁾; quia (ut dicunt) isti constituantur in statu cui non convenit recitatio Horarum. — Sed melius Lessius ¹³⁾ et Concina ¹⁴⁾ docent teneri. Ratio, quia, sicut ipsi non amittunt statum religiosum, ita ab illius oneribus non eximuntur.

Dubitatur 3º. *An religiosi ad triremes damnati teneantur Horas recitare?*

Affirmat Laymann ¹⁵⁾ cum Navarro ¹⁶⁾, Rodriguez ¹⁷⁾, Suarez, Azor, saltem pro diebus quibus non remigant; quia hi manent religiosi. — Sed communius negat Cabassutius ¹⁸⁾; qui tamen ait teneri clericos constitutos in sacris. — Sed de utrisque negant Sporer ¹⁹⁾, Lessius ²⁰⁾, Sotus ²¹⁾, San-

Profugi juxta alios, non tenentur.

Melius, tenentur.

Ad triremes damnata, juxta alios, tenentur.

Communius eximuntur, etiam sacrae iniciati.

lib. 10, cap. 6, qu. 6. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 7, n. 20. — ⁴⁾ De Matrim., lib. 8, disp. 8, n. 11. — ⁵⁾ Lib. 2, cap. 37, n. 50. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 9. — ⁶⁾ Lib. 4, tr. 1, cap. 4, n. 2, i. f. — ⁷⁾ Lib. 2, cap. 37, n. 50. — ⁸⁾ De Horis canon., cap. 7, § 2, n. 15. — ⁹⁾ Lib. 4, tr. 1, cap. 4, n. 2, i. f. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 17, n. 9. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 6, qu. 6. — ¹⁰⁾ Lib. 1, cap. 21, n. 18.

¹⁾ Quaesitus fuit an professi votorum simplicium, quae professioni votorum solemnium praemitti debent, teneantur ad Officium divinum. Cui quaesito S. C. super *Statu regularium*, mandante Pio IX, respondit die 6 Augusti 1858: «Eos non teneri ad privatum recitationem, debere tamen choro interesse ut solemniter professi». Idemque pro monialibus votorum solemnium decrevit Leo XIII decreto S. C. Ep. et Reg. *Perpensis*, 3 Maii 1902.

²⁾ Cajetanus, *Sum.*, v. Horae canonicae, 1º, scribit in generali de religiosis: «Nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio), non tenentur ex professione».

³⁾ Cabassutius contra, *Theor. et prax.*, lib. 1, cap. 21, n. 18, negat ejectum teneri ad Officii recitationem: «At vero religiosi nullatenus sacri, inquit, ad triremes amandati, aut ex monasteriis ejecti, ab hoc onere liberantur». Cui sententiae videtur ipse S. Alphonsus adhaerere.

⁴⁾ Anacletus, tr. 6, dist. 1, n. 23, utramque sententiam exponit, nec tamen aperit quamnam ipse amplectatur.

⁵⁾ Sanchez, cit. disp. 8, n. 11, id asserit de professo quocum dispensatum est ad nuptias.

⁶⁾ Bonacina, *de Offic. divino*, disp. 1, qu. 2, punct. 2, n. 6, satis probabile esse asserit, fugitivum ad Horas non teneri; at subdit: «In praxi tamen oppositam sententiam consulerem contra fugitivum». Unde favet eidem sententiae quam S. Alphonsus meliore appellat. — Tamburinius vero, *Decal.*, lib. 2, cap. 5, § 1, n. 18, postquam probabile dixit ejectum non teneri, sic pergit: «Addit Bonac.. etiam fugitivos, sed non approbat in praxi».

⁷⁾ Navarrus, *de Horis canon.*, cap. 7, n. 20; Rodriguez, *Sum.*, part. 1, cap. 140, n. 14, concl. 13, loquuntur de ejecto (de quo ibid. tractat Laymann). — Rodriguez tamen, *Sum. hispan.*, tom. 3, cap. 194, n. 15, (Salmant. 1612), ait clericum in sacris, damnatum ad triremes Officium recitare teneri, si commode potest. Et hanc clausulam: *Si commode, etc.*, addunt etiam ceteri auctores hic citati, qui de damnatis ad triremes loquuntur.

⁸⁾ Sporer, *Sacram.*, part. 1, Append. de Horis canon., cap. 1, n. 9; Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 45, id asserunt de clericis constitutis in sacris.

⁹⁾ Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 10, qu. 5, art. 3, v. *Impediti*, omnia haec satis innuit,

Praelati ex causa possumt dispensare.

Ubi non est consuetudo, neque est obligatio.

Ejecti per sententiam adhuc tenentur, juxta alios.

Non improbabiliter eximuntur.

chez^{a)}, Concina¹; et Salmant.² cum Pellizzario, Diana, etc. Ratio, tum quia talis recitatio videretur cedere in dedecus ordinis religiosi, si in illa damnatorum turba statum suum ostenderent; tum quia in eo tam miserabili statu non videntur ipsi hoc onere gravandi.

Ex licen-
tia extra
claustra de-
gentes te-
nentur.

Religiosi autem ex licentia degentes extra claustra ad Officium tenentur, ut Concina³ cum Suarez (contra Bonacina^{b)}, etc. apud Busenbaum): — sicut etiam in carcere detenti; ut Sporer^{c)}.

143. — Hic autem plura opus est adjicare quae pertinent ad recitationem religiosorum *in choro*.

Notandum I^o. Quod nullus religiosus aut monialis in particulari tenetur sub gravi Horas dicere in choro; ut communiter docent Concina^d, Anacletus^e, Viva^f; et Salmant.^g cum Suarez, Palao, Bonacina, Pellizzario, Tamburinio^{h)}, etc. Modo tamen chorus non tollatur, ut bene advertunt Viva et alii. — Paucitas autem religiosorum excusat totam communitem a choro. Ideo nisi adsint ad minus quatuor expediti, non est obligatio chori, ut dicunt Wigandtⁱ, Tamburinius^j, Holzmann^k, Roncaglia^l; et Salmant.^m cum Pellizzario, Bordonoⁿ, etc. Diximus: *ex-*

^{a)} De Horis can., cap. 7, § 2, n. 17. — ^{b)} Tr. 16, cap. 2, n. 4. — ^{c)} *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 61. — ^{d)} *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 40. — ^{e)} Loc. cit., n. 19. — ^{f)} *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 17, n. 8. — ^{g)} Append. de Horis canon., cap. 1, n. 9. — ^{h)} De Horis can., cap. 5, n. 4. — ⁱ⁾ Tr. 6, de Horis can., dist. 1, n. 21. — ^{j)} De Praec. decal., qu. 8, art. 1, n. 6. — ^{k)} Tr. 16, cap. 1, n. 5. — ^{l)} *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 10, n. 16 et 18. — ^{m)} *Palaus.*, tr. 7, disp. 3, punct. 1, n. 12. — ⁿ⁾ *Bonac.*, disp. 2, de Offic. divino in Choro, qu. 1, punct. 1, n. 9 et 10. — ^{o)} *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 7. — ^{p)} *Viva*, loc. cit., n. 6. — ^{q)} Tr. 10,

pediri; nam si sint infirmi vel legitime occupati, nec etiam si quatuor sint ad chorum obligantur. — Probabiliter autem putant Viva¹⁸; Salmant.¹⁴ cum Pellizzario et Antonio a Spiritu S., contra Wigandt^{c)}, sufficere ad satisfaciendum choro, ut soli novitii intersint; quia ipsi in favorabilibus reputantur ut religiosi.

Satis en-
ut soli so-
vitii inter-
sint.

Hic obiter nota cum Concina¹⁵ quod ex justa causa licet religiosis aliquando recitare Horas in sacristia.

Notandum II°. Quod graviter peccant praelati qui ex negligentia permittunt ut omittatur recitari pars notabilis in choro; ut communiter docent Suarez¹⁶, Concina¹⁷, Salmant.¹⁸ cum Palao¹⁹, Pellizzario, etc. (contra Bordonum et alios, quorum sententia non videtur mihi probabilis). Quia, si non dubitatur de praecepto dicendi Horas in choro, nec dubitari debet violari praecipuum si pars notabilis Officii omittatur. — Episcopi tenentur invigilare ut Officium a canonicis in choro persolvatur et rite.

Praelati
non cura-
tes recita-
tionem in
choro, gra-
viter pe-
cant.

Caeterum, per se loquendo, non tenentur episcopi choro interesse, ne festis quidem diebus; tum quia haec est consuetudo, tum quia ipsi gravioribus negotiis vacare debent. — Ita Viva¹⁹ cum Valentia^e, Filiuccio^f et Bonacina^g; ex

Episcopi
per se non
tenentur
choro.

exam. 5, n. 84, v. Resp. 2. — ¹⁸ De Praecept. particul., num. 471. — ¹⁹ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 1, qu. 1, resp. 2. — ²⁰ Loc. cit., n. 6. — ²¹ *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 50. — ²² De Praec. decal., qu. 8, art. 1, n. 6. — ²³ Tr. 16, cap. 1, n. 6. — ²⁴ *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, num. 49. — ²⁵ Anton. a Spqr. S., Director. regular., tr. 8, disp. 6, num. 1598. — ²⁶ De Horis canon., cap. 5, n. 17. — ²⁷ De Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 10, n. 8, cum cap. 18, n. 1 et 2. — ²⁸ Loc. cit., n. 19. — ²⁹ Loc. cit., n. 14. — ³⁰ *Pellis.*, loc. cit., n. 28 et 29. — ³¹ *Bordoni.*, Variar. resol. 30, n. 7. — ³² De Restit., qu. 7, art. 9, n. 14, v. Dico 3.

dum dicit constitutos in sacris excusari a recitatione Officii, si sint inter infideles, ubi breviarium haberi nequit.

^{a)} Sanchez, de Matrim., loc. cit., n. 11, de ejecto loquitur, ut supra.

^{b)} Bonacina, disp. 1, loc. cit., n. 4, utique contradicit, si licentiam habeat in perpetuum manendi extra claustra; si vero ad tempus dumtaxat, affirmat cum aliis, teneri illum ad Officii recitationem.

143. — ^{a)} Ascanius Tamburinius, *de Jure abbatum*, tom. 2, disp. 10, qu. 3, n. 3, sic videtur tenere, eo quod sententiam hanc ultimo loco et fusius exponit.

^{b)} Thomas Tamburinius, *in Decal.*, lib. 2, cap. 5, § 1, n. 12, religiosos a choro excusat, si sint solum « quatuor vel quinque ». Et ita

etiam « ut plurimum » Bordonus, Variar. resol. 30, n. 8.

^{c)} Wigandt, tr. 10, exam. 5, n. 84, resp. 3: « Soli novitii, inquit, non possunt constituere chorum, nisi ex justa et necessaria causa ».

^{d)} Palaus, loco citato a Salmant, id est tr. 7, disp. 3, punct. 5, n. 1, non est ad rem; sed punct. 1, n. 6, asserit praelatum graviter obligari ad sollicitudinem et curam habendam, « ne unquam omittatur » Officium in choro.

^{e)} Valentia, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 10, qu. 6, punct. 2, loquitur de praelatis religionum.

^{f)} Filiuccius et Bonacina a Viva citantur ut refert S. Alphonsus; sed Filiuccius, tr. 23, cap. 4, n. 136, negat episcopum ad chorum teneri, « per se loquendo, nisi forte certis diebus festis ex consuetudine et publica aedifi-

D. Thoma¹, qui sic docet: *Praelati... non debent cantibus insistere ne per hoc a majoribus retrahantur.*

Occupati
circa necessaria choro
non tenerunt supple-

Notandum III°. Quod in choro non tene-
nentur omissa supplere ii qui, dum alii
cantant, parant aut transferunt libros, per-
quirunt psalmos, pulsant organa aut cam-
panas, vel alia choro necessaria peragunt;
tunc enim per socios suppletur, quod ipsi
forte non satis percipiunt. Ita communiter
(cum Busenbaum, *infra n. 156, v. Ex hoc*),
Azor², Salmant.³, Anacletus⁴; Laymann⁵
cum Soto, Silvestro et Henrico; ac Croix⁶
cum Valentia⁷, Reginaldo, Escobar et
Gobat — contra Palaum⁸; Bonacina⁹
cum Navarro¹⁰, Vasquez¹¹, Sà¹², Fillucci-
cio¹³, etc., qui dicunt hos satisfacere qui-
dem assistentiae chori quoad distributio-
nes lucrandas, sed teneri ad supplendum,
si non attenderint ad ea quae interim sunt

¹ 2^a 2°, qu. 91, art. 2, ad 8. — ² Part. 1, lib. 10, cap. 18,
qu. 20. — ³ Tr. 16, cap. 1, n. 19. — ⁴ Tr. 6, dist. 1, n. 52. —
⁵ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, num. 7. — ⁶ *Sotus*, de Just. et Jure,
lib. 10, qu. 5, art. 8. — ⁷ *Silvest.*, v. *Horae canonicae*, n. 15,
qu. 12, v. *Secundum*. — *Henric. a Gandavo*, *Quodlib.* 11,
qu. 29, v. f. — ⁸ Lib. 4, n. 1900. — *Regin.*, lib. 18, n. 188. —
Escob., tr. 5, exam. 6, cap. 18, n. 187, edit. *Lugdun.* s. d.
(al.), edit. *Lugdun.* 1644 et *Veneta* 1660, cap. 5, num. 70.

catione ». — Et Bonacina, *de Offic. divino*,
disp. 1, qu. 3, punct. 5, n. 9, pariter negat eum
teneri per se loquendo, ne festis quidem aut
dominicis; quod tamen *n. 10*, his verbis ex-
pli-
citat, dicens: « Episcopum debere et teneri
ali quando choro assistere, quando scilicet id
exigit ratio sui muneris adimplendi, aut vi-
tandi scandali, aut exempli, aut alterius cir-
cumstantiae, quam episcopus prudentis sua-
mentis consilio perpendere et examinare de-
bebit ».

⁸) Valentia non citatur a Croix, sed Vas-
quez et male, ut *infra* patebit.

⁹) Auctores isti non satis accurate a Bo-
nacina allegantur. — Navarrus enim, *de Horis*
canon., *cap. 11, n. 36*, negat eos ad supple-
num teneri, si tamen antea non potuerunt
praeparare. Et *cap. 21, n. 15*, negat se audere
eos arguere peccati qui non suppleverint. —
Vasquez, *de Benefic.*, *cap. 4, n. 111*, excusat
a suppletione choro inservientem qui Officium
memoriter recitare non potest; pulsantem vero
organum excusat, si teneat tantum ut reli-
giosus; secus, si ratione Ordinis ad Officium
teneatur. — Sà, *v. Horae canonicae*, *n. 8*, obli-
git utique ad supplendum; atvero dictum istud
non est Emmanuelis Sà, sed ejus correctoris;
reperitur enim tantum in editione emendata.
— Fillucci denique, *tr. 23, n. 191, i. f.*, et
n. 192, a supplendo excusat, negans eum cen-

recitata; et idem sentit Holzmann⁹, qui
tamen excusat si modica sit materia, puta
quae ad integrum psalmum non pertin-
get¹⁴. — Sed satis probabilis est prima
sententia, eo quod, dum aliquis occupatur
in rebus ad Officii celebritatem pertinen-
tibus, totus chorus pro eo supplet. Prout
qui Missae inservit, censemur eam audire,
dum in re necessaria paranda attendit;
ut dicunt Toletus et Rodriguez¹⁵, apud
Laymann¹⁶. — Qui notat idem docere
*Sotum*¹⁷, *Navarrum*, *Aragon*¹⁸ et Rodri-
guez¹⁹, de eo qui choro alternatim re-
spondet organum pulsando, quin versicu-
lum suae partis proferat. Sed huic non
acquiesco; cum recte doceat Bonacina²⁰
cum Molfesio, Officium tunc integre non
recitari, quia organum verba non profert²¹.

Probabiliter vero satisfacit qui dum
alii recitant, tussit vel excreat, etiamsi

Satisfacit
qui tussit
vel excreat.

¹⁰ med.). — *Gobat*, *Experim.*, *tr. 5, num. 706*. — ¹¹ *Tr. 7,*
disp. 3, punct. 4, num. 7. — ¹² *De Offic. divino*, *disp. 1,*
qu. 3, punct. 2, § 1, num. 18. — ¹³ *De Praecept. particul.*
num. 471, resp. 8, ad 2. — *Tolet.*, *lib. 6, cap. 7, num. 2*. —
¹⁴ *Lib. 4, tr. 1, cap. 5, num. 7, post med.* — *Navar.*, *de*
Horis canon., *cap. 21, n. 15*. — ¹⁵ *De Offic. divino*, *disp. 1,*
qu. 8, punct. 2, § 1, n. 18. — *Molfes.*, *Sum.*, *part. 1, tr. 5,*
cap. 2, n. 23.

seri distractum. Quae vero addit, non viden-
tur ad praesentem casum se referre.

¹⁶) Holzmann ibi non excipit modicam ma-
teriam; sed eam excipit sub 4, ubi loquitur
de eo qui propter tussim, strepitum & aliudve
impedimentum & aliqua non perciperet, quae
ab aliis cantantur aut recitantur.

¹⁷) Rodriguez male citatur a Laymann;
nam, *Sum.*, *part. 1, cap. 142, n. 2*, non loqui-
tur de Missa.

¹⁸) *Sotus*, *de Just. et Jure*, *lib. 10, qu. 5,*
art. 3, dubitative loquitur: « Immo, inquit,
nescio an ille qui organis choro respondet,
teneatur postea Officium pendere ». — Aragon
autem, *in 2^am 2^oe, qu. 83, art. 12, v. f.*; et
Rodriguez, *loc. cit.*, tractant de casu posito
initio hujus notandi 3. Non igitur satis accu-
rate a Laymann citantur.

¹⁹) Hic inserendum est quoddam quaesi-
tum quod in textu omnium editionum desi-
deratur, sed in singulis, a 2^a usque ad 9^am, in
indice alphabeticō, *v. Musici*, ipse S. Alphonsus
repositum cum hac nota: « Id notatum est hic,
quia omissum erat in corpore »; et est istud:
« An autem devote audientes Horas, dum mu-
sici cantant, satisfaciant? — Affirmant aliqui
apud Pellizzarium, [tr. 5], *cap. 8, n. 42*. Sed
omnino negandum cum Croix, *lib. 4, n. 1299*;
et Mazzotta, [tr. 2, disp. 1, qu. 2, cap. 1, § 3,
qu. 4] *tom. I, pag. 302* ».

integer psalmus interim dicatur; ut ait Croix¹ cum Sanchez et Gobat. — Item probabiliter² Sanchez, Escobar et Diana excusant eum qui in choro perlegit lectionem, ne erret, alioquin erraturus³; haec enim causa satis excusat ab illa levi omissione.

Omissio
gravis in
choro, ea-
dem ac in
privato.

Sentient autem Salmant.⁴ cum Suarez, Pellizzario, etc., in omissione recitationis in choro minorem Officij partem sufficere ad peccandum graviter quam in recitatione privata. — Sed probabiliter id negant Bonacina⁵; et Holzmann⁶ cum Tamburinio et Babenstuber: qui dicunt illam tantum esse omissionem gravem in choro, quae gravis est in Officio privato.

Utentes
previario
Romano, a
quibus deo-
diligentur.

Notandum IV°. Quod ex bulla S. Pii V *Quod a Nobis*, omnes qui utuntur breviario Romano deobligantur recitare in choro Officium B. V. Mariae, defunctorum, et psalmos poenitentiales; praecipitur vero ibidem⁷ servari consuetudinem haec Officia recitandi in locis ubi viget. — Haec autem obligatio extra chorum non afficit singulos privatos, sed tantum communitatem; ut recte ajunt Concina⁸, et Holzmann⁹ cum aliis.

Beneficiati
quales et
quando te-
neantur ad
Horas.

144. — « Resp. III°. Beneficiati, quotquot habent jus in re et plenum dominium beneficij, si fructus percipient vel percepturi sint, tenentur ad Horas. Lessius et Laymann¹⁰, ex communi et concilio Lateranensi sub Leone X. — Ratio, quia beneficium datur propter Officium.

¹ Lib. 4, num. 1800. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 15, n. 8. — *Gobat*, Experim., tr. 5, n. 706. — ² Apud *Croix*, loc. cit. — *Sanct.*, loc. cit., dub. 15, n. 1. — *Escob.*, tr. 5, exam. 6, cap. 18, n. 187, edit. Lugdun. a. d. (al. edit. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, cap. 5, num. 70, v. med.). — *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 19, i. f. — ³ Tr. 16, cap. 1, n. 17. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 18, num. 2. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 28. — ⁴ Disput. 1, qu. 5, punct. 1, n. 3. — ⁵ De Praec. partic., n. 471, resp. 2. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 12. — *Babenst.*, tr. 5, disp. 2, art. 8, num. 13. — *S. Piae V*, bulla *Quod a Nobis*, de die

« Unde resolves:

« 1°. Non tenentur ante acceptam possessionem, nec si sine sua culpa fructus nullos percipient, nec percepturi sint (Laymann¹¹); quia non habent beneficium secundum omnem effectum ». [Hoc certum est. Vide dicta *de Restit.*, Lib. III, n. 664]. — « Videntur tamen pro ratione fructuum teneri ad aliquoties legendum. — Trullench¹².

« 2°. Tenetur is qui etsi (sive sine sive cum sua culpa) non recipiat omnes suos fructus, recipit tamen tantam partem quae sufficit ad sustentationem. — Bonacina¹³.

« 3°. Tenentur ii qui primo aut etiam secundo anno non percipiunt fructus, eo quod assignentur fabricae vel praedecessori mortuo: quia etiam ipsi mortui fruentur eodem privilegio, et sic pro tota vita satisfaciunt fabricae. Bonacina¹⁴, Laymann¹⁵, Suarez, Reginaldus, etc. — Contraria tamen sententia non est improbabilis¹⁶; [Et probabilem vocant Salmant.¹⁸ cum Filiuccio, Bonacina¹⁹, Villalobos²⁰] • et negat Lessius²¹ cum Cajetano²² se talem damnaturum: eo quod vel resignare vel mori ante possit, et sic non frui anno gratiae. Laymann¹⁴, Palaus, Trullench¹⁶.

« 4°. Tenentur et ii qui habent beneficium tenue, octo v. gr. vel decem auctorum; quia jura omnibus indistincte

⁹ Julii 1568, § 9; habetur in Bullar. Rom. Mainardi. — ¹⁰ De Horis canon., cap. 5, n. 21. — ¹¹ De Praecept. partic., n. 474. — *Less.*, lib. 2, cap. 84, dub. 30 et 31. — ¹² Lib. 4, tr. 2, cap. 5, n. 1 et 3. — *Concil. Lateran.* V, bulla reform., § Statuimus quoque. — ¹³ Loc. cit., n. 8 et 4. — ¹⁴ Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 12, § 3, num. 15. — ¹⁵ De Offic. divino, disp. 1, qu. 2, punct. 4, n. 22 et 23. — ¹⁶ Loc. cit., n. 4. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 20, n. 9 et 10. — *Regin.*, lib. 30, n. 99. — ¹⁷ Tr. 16, cap. 2, n. 45. — *Fili.*, tr. 23, n. 171. — ¹⁸ Lib. 4, tr. 2, cap. 5, n. 4. — *Palaus*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 19. — ¹⁹ Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 12, § 3, n. 21.

¹⁷) Croix ipse addit verba: *Alioquin erraturus*; auctores autem citati clausulam hanc omittunt, etiam Sanchez et Escobar, qui pro eadem a Croix allegantur.

¹⁸) Bulla S. Pii V id praecipit de solo Officio parvo B. M. Virginis.

144. — ^{a)} Bonacina, de *Offic. div.*, *disp. 1*, *qu. 6, punct. 3, n. 5*, rem perspicue innuit, scribens: « Beneficiarum, qui alios redditus ex suo beneficio non percipit praeter distributiones, teneri ad Horas canonicas recitan-

das, quia vivit de altari, et habet beneficium cui annexa est obligatio divini Officij ».

^{b)} Bonacina, *loc. cit. qu. 2, punct. 4, n. 23*, insinuat esse probabile, in quantum contrarium vocat probabilius. — Villalobos pariter, *part. 1, tr. 24, diff. 8, n. 12*, affert sententiam Lessii negantis improbabile esse quod non teneatur; sed mihi, inquit Villalobos, melius videtur contrarium.

^{c)} Lessius, *lib. 2, cap. 34, dub. 31, n. 171*, negat esse improbabile, ut supra notatum

« obligationem Horarum imponunt, sicut
 « iis qui sunt in majoribus Ordinibus. Ita
 « probabiliter Silvester, Azor, Suarez, Pa-
 « laus, Bonacina¹ et communis: — contra
 « Sotum², Lessium³, Rodriguez⁴ et
 « Diana⁵, Malderum⁶; qui dicunt, si ha-
 « bet beneficium tam tenuerit, ut tertiam
 « partem mediocris sustentationis alicujus
 « clericorum non adaequet, non teneri. Vide
 « Diana⁷, Escobar⁸, quorum sententiam
 « non damno». [Vide dicta *Lib. III, n. 674*].
 — « Vide Trullench⁹, ubi notat eum qui
 « habet plura beneficia tenuia, ex quibus
 « competentiam habeat, teneri ad Horas.

« 5º. Non excusatur qui primis annis
 « parum recipit, eo quod fructus expendat
 « in substitutum; quia Horarum onus be-
 « neficio annexum est, et personale, cum
 « quo sponte acceptatur. — Bonacina⁵ ex
 « Azor, Vasquez¹⁰, Filiuccio, etc.

Silvestr., v. *Horae canonicae*, num. 8, qu. 2. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 8, qu. 8. — *Suar.*, tr. 4, lib. 4, cap. 21, n. 8 et seqq., et n. 9. — *Palaus*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 9. — ¹ De Offic. div., disp. 1, qu. 2, punct. 4, n. 17. — ² Part. 2, tr. 12, resol. 9. — ³ Tr. 5, exam. 6, cap. 4, n. 87; et cap. 18, n. 100, edit. Lugdun. a. d. (al. edit. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, cap. 3, num. 56, v. f.). — ⁴ Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 12, § 8, n. 11 et seqq., et num. 16. — ⁵ Loc. cit., punct. 4, n. 19. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 8. — *Fili.*, tr. 28, num. 164 et seqq. — ⁶ Lib. 4, tr. 2, cap. 5,

« 6º. Si filius a patre coactus ad statum
 « ecclesiasticum, percipiat ipse fructus,
 « tenetur ad Horas. Secus, si percipiat
 « pater; hic vero ad restitutionem obli-
 « gatur. — Laymann⁶ ex Lessio».

Idem tenet Tournely⁷ et Concina⁸: modo metus sit gravis; quo cessante (ait Tournely) tenetur iste clericus quamprimum beneficium renuntiare.

Quaeritur autem hic: *an qui per me-
 tum injuste incussum Ordinem sacrum
 suscepit, teneatur Officium recitare?*

Affirmant Concina⁸ cum S. Antonino⁹, Silvestro¹⁰, Ledesma¹¹, Comitolo¹² et aliis; quia metus non tollit voluntarium. — Sed probabilius negant [Contin.] Tournely⁹ cum Suarez¹³ et Henrico a S. Ignatio¹⁴, Sanchez¹⁵; Palaus¹⁶ cum Navarro et Sa; Salmant.¹⁸ cum Bonacina, Azor¹⁹, Dicastillo, etc. Ratio, quia, licet metus

*Sacris ini-
 tiatus per
 metum, te-
 netur ad Of-
 ficium, ju-
 xta alios.
 Probabi-
 lius non te-
 netur.*

n. 2, i. f. - *Less.*, lib. 2, cap. 34, dub. 31, n. 174. — ⁷ Is est *Collet*, Institut., de Horis canon., art. 1, qu. 7. — *Collet*, loc. cit., art. 1, concl. 1, v. *Dicd 2*. — ⁸ De Horis canon., cap. 7, § 1, num. 4. — ⁹ De Relig., part. 2, cap. 2, art. 8, sect. 2, concl. 1, v. *Quaeres*; cfr. etiam Institut., loc. cit., qu. 7. — ¹⁰ De Matrim., lib. 7, disp. 29, n. 7. — ¹¹ Tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 1, n. 1. — *Navar.*, Man., cap. 22, n. 51, v. *Nonum*. — *Sa*, v. *Ordo*, num. 24. — ¹² Tr. 8, de Ordine, cap. 6, n. 80. — *Bonac.*, de Matrim., qu. 8, punct. 9, n. 12. — *Dicast.*, tr. 6, de Sacram. Ord., dub. 29, n. 489.

est. — Cajetanus vero, v. Horarum canonica-
 rum omissio, in generali negat beneficiarium
 ad Officii recitationem teneri, si fructus bene-
 ficii non percipiat nec per ipsum stet quominus
 percipiat, nisi postea eosdem percepturus sit.

^{a)} Auctores isti non recte citantur a Bu-
 senbaum; non enim loquuntur de tertia parte
 sustentationis. — Et quidem Sotus, *de Just.
 et Jure*, lib. 10, qu. 5, art. 3, negat benefici-
 um ad Officium teneri, si beneficium, « his
 temporibus summam saltem octo ducatorum
 non attingeret; nam si ditius est, quamvis
 non sufficiat ad victum, si tamen pauperi cle-
 rico bona esse posset pars sustentationis, non
 omnino possidens excusatur ». — Lessius,
cap. 34, n. 169, negat (ut probabile) teneri,
 nisi fructus beneficii superent octo aureos; et
 subdit nec quotidie teneri, si beneficium sit
 adeo tenuerit, « ut non suppeditet bonam par-
 tem tenuis sustentationis, v. g. quindecim vel
 sexdecim aureos. — Rodriguez denique, *Sum.*,
 part. 1, cap. 140, n. 3, concl. 2, negat teneri,
 si beneficium vix mereatur beneficii nomen;
 at vero teneri, quamvis non sit sufficiens ad
 sustentationem congruam, « si adjuvat saltem
 ad eam multum ».

^{e)} Diana, part. 2, tr. 12, resol. 9, refert
 tantum, quin eam approbet aut reprobet, Mal-

deri sententiam, qui, tr. 10, cap. 2, dub. 3,
 qu. 1, v. *Certum est* 2º, probabile esse ait
 beneficiarium non plene teneri ad Officii re-
 citationem, si beneficium non suppeditet ter-
 tiam sustentationis partem.

^{f)} Vasquez, *de Benefic.*, cap. 4, § 1, art. 1,
 dub. 6, n. 35 et 36, ita sane docet, nisi bene-
 ficiarius hoc faciat necessitate coactus.

^{g)} Concina, *de Horis canon.*, cap. 7, § 3,
 n. 3, concordat quidem, sed non addit: Modo
 metus sit gravis.

^{h)} Salmant. duas quaestiones connexas si-
 mul solvunt: continentiam scilicet et obliga-
 tionem divini Officii, et auctores indiscri-
 minatim adducunt. — At vero S. Antoninus,
 part. 3, tit. 14, cap. 16, § 18; Silvester, v.
 Ordo IV, qu. 1, v. *Et secundo*; Martinus de
 Ledesma, 2a 4ae, qu. 55, art. 4, (de ordinato
 ante usum rationis loquens); Comitolus, lib. 1,
 qu. 55; Azor, part. 1, lib. 13, cap. 14, qu. 8,
 de sola continentiae servandae obligatione
 tractant. — Idemque dicendum de Suarez,
de Relig., tr. 7, lib. 9, cap. 17, n. 26 et seqq.,
 qui proinde a Contin. Tournely non recte
 citatur.

ⁱ⁾ Henricus a S. Ignatio male citatur a
 Collet; nam, tom. 2, lib. 9, cap. 16, n. 197,
 expressis verbis asserit eo modo ordinatum

non tollat voluntarium, Ecclesia tamen rationabiliter non censetur velle obligare ad onus Officii, nisi eos qui omnino sponte Ordinem suscipiunt. — Et ideo tales per metum gravem ordinati nec etiam ad castitatem tenentur, ut dicunt Salmant.¹, cum auctoribus citatis (utque diximus *de Voto*, Lib. III, n. 197, v. *Sed quaestio*, et dicemus Lib. VI, n. 811).

« 7°. Probabile est eum qui non residet
• ex legitima licentia vel dispensatione,
• ideoque fructus non recipit, non teneri
• ad Horas; quia obligatio haec est pro-
• pter sustentationem datam. — Trullench²
• ex Sanchez, etc.

« 8°. Non tenentur qui habent *praestimonia* quae solent dari adolescentibus
• in subsidium studiorum; eo quod non
• sint proprie dicta beneficia. Ita Medina,
• Garcia³ et Lessius⁴; contra Navar-
• rum, Sotum et Rodriguez⁵. — Recte
• tamen monet Laymann⁶ considerandam
• rationem praestimoniorum. Quod si enim
• dentur in titulum perpetuum, et habeant
• annexum aliquod obsequium spirituale
• quod per laicum expediri nequit, esse
• beneficia ecclesiastica, proindeque obli-
• gare ad Horas. Secus, si consistant in
• solo temporali obsequio.

« Similiter non tenentur *pensionarii*,
• cum pensiones non sint proprie dicta be-
• neficia (ut Dubio praeced. videri potest).
• Quod limitat Escobar⁷ ex Palao si fruan-
• tur pensione ob saecularia obsequia; se-
• cus, si titulo clericali ». — [Vide n. 138].

« Denique neque tenetur coadjutor, si

« non administrat; quia obligatio tenet
• proprietarium. Palaus⁸, Escobar⁹. Vide
• Laymann¹⁰. — [Est commune cum Sal-
• manticensibus¹¹].

« 9°. Etsi habens plura beneficia satis-
• faciat unica recitatione Horarum, tene-
• tur tamen tot facere commemorationes
• quot sunt beneficia seu patroni benefi-
• ciorum; quia par est omnium ratio¹².
• Bonacina, Trullench¹³.

145. — Quaeritur 1°. *An qui tenetur ad recitationem Officii titulo beneficii et titulo Ordinis sacri, omittendo illud committat duo peccata?*

Tria hic ut certa supponenda: Certum est 1° quod iste peccat utique contra religionem, ratione Ordinis sacri, propter quem Ecclesia eum obligat ex motivo religionis ad Horas recitandas. — Certum est 2° quod beneficiarius omittens Officium semper peccat contra religionem, etiamsi non habeat Ordinem sacrum, et etiamsi velit fructus restituere, ut dicemus mox infra in Quaestione sequenti. — Certum est 3° quod talis beneficiarius, si omittit Officium et nolit restituere fructus, peccabit non solum contra religionem, sed etiam contra justitiam. Quia Officium negligendo, non potuit fructus acquirere, ut dicunt Salmant.¹⁴, juxta sententiam quam tenent ut veram Sotus, Suarez, Azor, etc., ac Croix¹⁵ (quidquid dicant alii¹⁶). Id enim patet ex concilio Lateranensi (relato dicto Lib. III, n. 663), ubi dicitur: *Si... divinum Officium non dixerit, legitimo impedimento cessante... fructus suos non faciat.*

Haben-
plura bene-
ficia unico
Officio satis-
facit.

Sacris ini-
tiatus omis-
tens Offici-
um peccat
contra reli-
gionem.

Beneficia-
tas semper
peccat con-
tra religio-
nem.

Si restitu-
re nolit, et-
iam contra
justitiam.

Quid de
pensiona-
riis.

¹ Tr. 8, cap. 6, n. 46. — ² Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 12, § 3, n. 20. — ³ Sanct., Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 72, n. 8. — ⁴ Joan. Medina, tr. 6, de Oratione, qu. 7, v. *Inde videtur*. — ⁵ Navar., de Horis canon., cap. 21, n. 9. — ⁶ Sotus, de Just., lib. 10, qu. 5, art. 8, concl. 2. — ⁷ Lib. 4, tr. 2, cap. 5, n. 6. — ⁸ Tr. 8, exam. 6, num. 88, edit. Lugdun. s. d. (*al. edit. Lugdun. 1644 et Veneta 1660*, cap. 3, n. 56, v. f.). — ⁹ Palaus, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 6. (non citatus ab Escobar). —

¹⁰ Loc. cit., n. 86, (*al. cap. 8, n. 86*). — ¹¹ Loc. cit., n. 9. —

¹² Tr. 16, cap. 2, n. 29. — ¹³ Bonac., de Offic. divino, disp. 1, qu. 2, punct. 4, n. 27 et 28, v. *Sed modo*. — ¹⁴ Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 12, § 3, n. 27. — ¹⁵ Loc. cit., n. 82. — ¹⁶ Sotus, loc. cit., art. 6, concl. 3. — ¹⁷ Suer., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 29, n. 7 et seqq. — ¹⁸ Azor, part. 1, lib. 10, cap. 14, qu. 7. — ¹⁹ Lib. 4, n. 1216. — ²⁰ Ap. Croix, loc. cit. — Concil. Lateran. V, sess. 9, bullia reform., § *Statimimus quoque*, apud Labbe, tom. 19, col. 888.

teneri ad Officii recitationem: « Non... verum est talem non obligari ad servandam castitatem Horasque recitandum.... Tametsi enim taliter ordinatus non teneatur voto, equidem tenetur Ecclesiae lege a matrimonio abstinerere, castitatem servare, Horas recitare ».

¹¹ Garcia a Busenbaum male citatur; dicit enim, *de Benefic.*, part. 1, cap. 2, n. 117, praestimonia esse beneficia ecclesiastica et obligare ad Horas canonicas.

²¹) Lessius, lib. 2, cap. 34, dub. 30, n. 166, dicit: « Aliqua praestimonia ».

²²) Rodriguez, Sum., part. 1, cap. 140, n. 6, male a Laymann allegatur; haec enim de praestimoniis non habet.

²³) Palaus, loc. cit., n. 7, absolute negat coadjutoriam ad Horas obligare, nullo facto verbo de administratione.

²⁴) Si nempe id commode fieri possit, ut notant auctores citati.

Sed difficultas est: *An beneficiarius volens fructus restituere, peccet contra justitiam, etiamsi Officium omittat animo restituendi fructus?*

Omittens
animo resti-
tuendi pec-
cat contra
justitiamju-
xta alios.

Prima sententia affirmat; et hanc tenent Laymann¹, Sanchez², Bonacina³ et Lessius⁴. — Ratio, quia, licet beneficium principaliter detur pro sustentatione beneficiarii, attamen datur cum pacto recitandi Officium; morale enim axioma est, beneficium propter Officium conferri. Unde beneficiarius omittendo Officium peccat contra justitiam, quia pactum non servat.

Probabi-
lius, nonni-
si contra re-
ligionem.

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent Palaus⁵ cum Henriquez et Garcia, Anacletus⁶, Holzmann⁷; Diana⁸ cum Salas et Homobono; Salmant.⁹ cum Salas, Antonio a Spiritu S. et Trullench, tenet peccare quidem beneficiarium contra religionem, cum Ecclesia, imponendo illi onus Officii, imponat ex motivo religionis, non autem contra justitiam. — Nam ut posset dici beneficiarium peccare contra justitiam, probandum esset pactum inter beneficiatum et fundatorem vel Ecclesiam. Sed hoc pactum neque habetur respectu fundatorum, ut recte dicunt Filiuccius¹⁰ et Holzmann¹¹: alias, ut ait idem Holzmann¹² cum Lessio¹³, non potuisse Ecclesia eximere beneficiarios non recitantes primo semestri ab obligatione restitutio- nis; neque habetur pactum respectu Ecclesiae, cum illud nullo jure aut ratione probetur. Donec igitur de hoc pacto non constet, nequit dici beneficiarium omit- tentem Officium cum intentione restituendi

fructus peccare contra justitiam. — Nec obstat beneficium dari propter Officium. Nam bene respondet Palaus quod beneficium non datur ab Ecclesia sub obliga- tione justitiae, sed religionis; cum obli- gatio Officii non oriatur ex beneficio, sed ex pracepto Ecclesiae ratione beneficii imposito ex motivo religionis.

Sed dices: Si nullum intercedit pactum cum beneficiario, qua ratione ipse pecca- bit contra justitiam, si fructus non resti- tuet, uti supra tamquam certum suppo- situm est? — Respondetur: Peccabit con- tra justitiam, non ratione pacti initi, sed ratione conditionis non impletae. Bene enim potuit Ecclesia beneficiariis impo- nere pensum Officii ob motivum religio- nis, vel sub conditione non faciendi fruc- tus suos si non recitaverint, vel sub poe- na negativa non acquirendi fructus si Offi- cium omiserint; juxta dicta Lib. III, n. 665, et ut tenent Viva¹⁴ et Lugo¹⁵, Holzmann¹⁶: quod valde probabile putat Azor¹⁷. — Ideo enim (ait Holzmann) bene- ficiarii non recitantes ante omnem sen- tentiam tenentur ad fructuum restitutio- nem, quia haec, licet sit poena, non est tamen poena positiva aut privativa, sci- licet quae privet fructibus acquisitis, et ad quam sententia requiratur; sed est poena negativa, nempe quae negat posse acquiri fructus a non recitantibus: prout si Ecclesia dicat, non concedo tibi fructus nisi Officium recitaveris. (Hoc tamen in- telligitur, si culpabiliter Officium omitta- tur; secus vero, si sine culpa gravi, ut docet Lugo¹⁸, utque diximus Lib. III,

¹ Lib. 4, tr. 1, cap. 4, n. 5. — ² De Matrim., lib. 9, disp. 15, n. 6. — ³ De Offic. divino, disp. 1, qu. 5, punct. 1, n. 4. — ⁴ Tr. 7, disp. 2, punct. 5, n. 3. — ⁵ Henrig., lib. 5, cap. 5, n. 6, lit. q. — ⁶ Garcia, de Benefic., part. 3, cap. 1, n. 12 et seqq., et n. 125. — ⁷ Tr. 6, dist. 1, n. 80. — ⁸ De Praecept. partic., n. 457. — ⁹ Part. 2, tr. 12, resol. 22. — ¹⁰ Salas, in 1° 2°, tr. 18, disp. 8, sect. 2, n. 17, i. f. — ¹¹ Homobonus,

Exam. eccles., tr. 4, cap. 5, qu. 42. — ¹² Tr. 16, cap. 2, n. 32. — ¹³ Salas, loc. cit. — ¹⁴ Anton. a Spqr. S., Director. regul., tr. 9, disp. 6, n. 1644. — ¹⁵ Trull., Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 28, n. 3. — ¹⁶ Tr. 28, n. 157. — ¹⁷ Loc. cit., n. 467. — ¹⁸ Palaus, loc. cit., n. 8. — ¹⁹ De Restitut., qu. 7, art. 9, n. 2. — ²⁰ Resp. mor., lib. 5, dub. 6, n. 6. — ²¹ De Praec. partic., n. 462. — ²² Part. 1, lib. 10, cap. 14, qu. 7. — ²³ Holzmann, loc. cit., n. 6.

145. — ^{a)} Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 52, v. Ex dictis, afferit utique opinionem quae- dicit beneficiarium omittentem Officium com- mittere peccatum mortiferum injustitiae; sed postea afferit opinionem quae negat omissio- nem Officii unius diei esse peccatum mortale injustitiae; quam profecto opinionem non re- probat, immo ei videtur adhaerere.

^{b)} Holzmann, loc. cit., n. 462, v. Instabis, negat Ecclesiam eximere posse a restituzione

beneficiatos non recitantes primo semestri, si obligatio restituendi est a jure naturali « abso- lute et antecedenter ad dispositionem juris positi- vi ecclesiastici ». — Lessius pariter, cap. 34, n. 180, v. Secundo, exemptionem illam ait signum esse eos « jure naturae non obligari, nisi Ecclesia velit; si enim absolute tenentur ad restitucionem jure naturae... non minus obligantur primis sex mensibus quam postea ».

n. 665, cum Lessio, Sanchez, Concina et communiori).

Unde concluditur, respondendo ad quae situm, quod si sacerdos beneficiarius omittit Officium nolens fructus restituere, peccat contra religionem et contra justitiam, cum retineat alienum, quod acquirere non poterat omittendo Officium. — Si vero omittit volens fructus restituere, tunc peccat tantum contra religionem, non vero contra justitiam, quia tunc alienum non retinet.

Quaeritur 2º. *An beneficiarius omittens Officium peccet graviter, si alias habeat animum restituendi fructus beneficii?*

Affirmandum utique cum Lugo¹. Ratio, quia datur duplex praeceptum: unum antiquum, quo obligantur beneficiarii ad Officium (hic enim fuit finis primarius Ecclesiae in institutione beneficiorum, scilicet, servitium Ecclesiae praestandum); aliud novum, ut omittens Officium fructus restituat. Beneficiatus igitur, etsi fructus restituat, non liberatur ab obligatione recitationis.

Quare qui Officium omittit sex primis mensibus a receptione beneficii, non tenetur fructus restituere; sed utique graviter peccat, ut declaravit S. Pius V in bulla relata *Lib. III, n. 663*.

ARTICULUS II.

QUANTA SIT HAEC OBLIGATIO.

146. *Quae culpa sit omittere Officium vel partem ejus notabilem* — 147. *Quae sit parva materia in omissione Officii*. — 148. *An omissio Horarum sit unum vel plura peccata*. — 149. *Quot peccata committit qui Officium in mare projiciens redditur impotens ad recitandum*. — 150. *Utrum dubitans an aliquid omiserit, teneatur id recitare*. — 151. *Quando beneficiarii Officium omittentes teneantur restituere fructus*. — 152. *Quibus sit applicanda fructuum restitutio*. — 153. *Quando possit beneficiarius a restituitione excusari titulo pecuniae expensae*.

Obligatio
recitandi
Horas, gra-
via.

146. — « Resp. Iº. Est tanta, ut peccet mortaliter quisquis habens hoc onus, Horas vel notabilem earum partem omittit. Ita communiter omnes (contra Angelum^a) et Richardum^a, qui dicunt non esse mortale, nisi quis habeat consuetudinem omittendi: quam sententiam Lessius non audet dicere probabilem quod sit contra torrentem doctorum). — Ratio, quia violat praeceptum in re gravi pertinente ad virtutem religionis».

Et haec est omnino tenenda cum communione: vide Salmant.². — Verius autem est, hanc obligationem magis provenire

Less., lib. 2, cap. 34, num. 181, v. *Quinto*, et n. 188. — *Sanct.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 86. — *Concina*, de Horis canon., cap. 8, num. 5. — ¹ Resp. moral., lib. 5, dub. 6, n. 2. — *Less.*, lib. 2, cap. 37, n. 52. — ² Tr. 16, cap. 2, num. 8. — ³ Loc. cit. — *Less.*, loc. cit., num. 45. — *Palau*,

ex recepta consuetudine quam ex jure positivo. Ita Salmant.³ cum Lessio, Palao, Suarez, etc.

« Ex dictis resolvuntur hi casus:

« Iº. Non est mortale omittere unum psalmum, lectionem vel quid simile, ut habet communis contra Navarrum^b; nec tertiam partem parvae Horae, contra Azor et Malderum; quia non censetur pars notabilis. — Talem autem dicit Palau⁴, esse in Matutino^c quod est aequale uni parvae Horae. Sanchez^d dicit tres lectiones cum responsoriis in feriali Officio esse materiam parvam. In

Quantius
levis vel no-
tabilis.

tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 1, n. 1. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 16, n. 2. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 7, qu. 8. — *Malder.*, tract. 10, cap. 2, dub. 8, v. *Ex his probable*. — ⁴ Tr. 7, disp. 2, punct. 5, n. 1. — ⁵ Decal., lib. 1, cap. 19, num. 7.

146. — ^a) *Angelus*, v. Hora canonica, n. 10, dicit esse humano rem sententiam, eum non peccare mortaliter, nisi consuetudinem habeat omittendi; contrarium tamen esse tutiorem. Et addit ex Richardo, duos actus consuetudinem inducere. Quae tamen apud Richardum, *Quodlib.* 1, art. 6, qu. 1, non reperi.

^b) *Navarrus*, de Horis canon., cap. 10, n. 44, mortalem esse asserit omissionem eorum quae recitantur in principio Horarum, usque ad primum psalmum fere finitum, cum haec sint tercia circiter pars Horae.

^c) Palau hoc dicit in generali, et non solum in Matutino.

Intentio
restituendi
non excusat
omittentes
a lethali.

« parvis Horis, dicunt Fernandez, Filiucci et Laymann ^{d)}, dimidium esse notabilem quantitatem. — Vide Escobar ¹, ubi docet unam parvam Horam non esse partem notabilem respectu totius Officii, quod per modum unius est praeceptum ^{e)}. Verum hoc merito rejicitur ab aliis.

« 2º. Est mortale, si omittas, vel unam integrum ex Horis (quae sunt septem: Matutinum cum Laudibus, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperae et Completorium); — vel dimidiad ex brevioribus, ut docent Fernandez, Reginaldus, Filiiuccius, Suarez, Laymann, contra Bonacina et Lessium ^{f)}; — vel ex Matutino, novem lectiones cum responsoriis, ut Sanchez ^{g)}; — aut partem aequivalentem Horae uni minima, ut Suarez ^{h)} et Gavantus; — vel, ut alii, unum nocturnum. Vide Bonacina ⁱ⁾, Diana ^{k)}.

147. — Quaeritur: *quaenam sit parva materia in omissione Officii?*

Azor, Navarrus, Villalobos, etc., apud Concina ^{l)}, tenent peccare mortaliter qui omittit dimidiad vel, ut alii dicunt ^{a)}, tertiam partem Horae etiam parvae; quia talis pars, respectu illius Horae, jam est

Fernandes de Moura, Exam. theol. mor., part. 3, cap. 12, § 7, qu. 8. — *Fili.*, tr. 28, n. 319, i. f., et n. 246. — ¹ Tr. 5, exam. 6, n. 107, i. f. — *Fernandes*, loc. cit. — *Reginaldus*, lib. 18, n. 145. — *Fili.*, loc. cit. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 25, n. 15 et 16. — *Laym.*, lib. 4, tr. 1, cap. 4, n. 5, i. f. — *Bonac.*, de Offic. divino, disp. 1, qu. 5, punct. 1, n. 2. — ^{g)} *Decal.*, lib. 1, cap. 19, n. 7. — ^{h)} *Loc. cit.*, n. 16, i. f. — *Gavant.*, in Rubr. Breviar., sect. 1, cap. 5, tit. 1, n. 4. — ⁱ⁾ *Loc. cit.*, n. 1 et 2. — ^{j)} Part. 2, tr. 12, resol. 26 et 41. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 7, qu. 3. — *Navarr.*, de Horis canon., cap. 10, num. 44. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 10, n. 1. — ^{k)} De Horis canon., cap. 9, § 6, n. 4. — ^{l)} Cap. 37, num. 52. — ^{m)} *Loc. cit.*, num. 2. — ⁿ⁾ *Collet*, Institut., de Horis canon., cap. 8, art. 4, v. *Dico* 2; et tract. de Relig., part. 2, cap. 2, art. 8, sect. 6, v. *Dico* 2. — *Suar.*, loc. cit.,

notabilis materia. — Sed probabilius id negant ^{b)} Lessius ^{o)}, Bonacina ^{p)}; Contin. Tournely ^{q)} cum Suarez, Pontas, Vanroy; item Palaus, Gavantus, Trullenbach, Pellizzarius, Ledesma, etc., apud Concina ^{r)}. Ratio, quia, licet illa pars sit notabilis respectu Horae parvae, est tamen levis in se et respectu totius Officii; unde circa gravitatem materiae, totius Officii quantitas respicienda est, non autem cuiuslibet Horae. Verius enim est, praeceptum Officii non esse septuplex ex septem Horis dividendis, sed unum praecipiens unicum Officium constans septem partibus; ut patet ex cap. *Dolentes* 9, de celebr. miss., ubi praecipitur sub uno pracepto Officium recitari, his verbis: *Praecipientes in virtute obedientiae, ut divinum Officium, nocturnum pariter et diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter et devote.* — Propter quod Palaus ^{s)}, Bonacina ^{t)}, Roncaglia ^{u)}, Sporer ^{v)}, Tamburinius ^{w)}, Elbel ^{x)}, Holzmann ^{y)}; Salmant. ^{z)} cum Trullenbach, Pellizzario, Leandro, etc.; Croix ^{aa)} cum Laymann ^{c)} et Filiuccio ^{e)}, probabiliter dicunt esse levem materiam omittere minus quam integrum Horam parvam.

Probabilis negatur.

Norma assignanda notabilis quantitatis.

Omissio minor quam integra Horae parvae, levius.

cap. 25, num. 15 et 16. — *Pontas*, v. *Officium breviarii*, cas. 5. — *Vanroy*, tract. de Relig., cap. 2, qu. 7, v. *Petes* 1. — *Palaus*, tr. 7, disp. 2, punct. 5, n. 1. — *Gavant.*, loc. cit. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 28, num. 2. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, num. 98. — *Petr.* de *Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 14, dub. 2. — ^{aa)} Loc. cit., n. 4. — ^{bb)} *Loc. cit.*, disp. 2, punct. 5, num. 1. — ^{cc)} De Offic. divino, disp. 1, qu. 5, punct. 1, num. 2, v. *Ego*. — ^{dd)} Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 5, qu. 5, resp. 2. — ^{ee)} *Sacram.*, part. 1, Append. de Horis canon., cap. 2, n. 94. — ^{ff)} *Decal.*, lib. 2, cap. 5, § 2, n. 10 et 11. — ^{gg)} Part. 5, confer. 12, de Horis canon., n. 397. — ^{hh)} De Praecept. partic., n. 455. — ⁱⁱ⁾ Tr. 16, cap. 3, n. 28. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 29, n. 2. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, n. 98. — *Leand.*, de *Sacram.*, tr. 6, disp. 18, qu. 31. — ^{jj)} Lib. 4, n. 1220.

^{d)} Laymann, lib. 4, tr. 1, cap. 4, n. 5, i. f., dicit « fortasse ».

^{e)} Escobar profecto, in editione Lugdunensi s. d., loc. cit., scribit: « Non possum non ingenuo profiteri subscriptissime Marchino, asserenti integrum Horam parvam non esse partem notabilem comparatione ad totum Officium, quod per modum unius praeceptum est ». Atvero in aliis editionibus, ut sunt v. g. Lugdunensis 1644 et Veneta 1660, loc. cit., cap. 3, n. 59, oppositum habetur. « Parvam notabilem assigna? inquit. Quaelibet Hora respectu totius Officii ».

^{f)} Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 52, negat

tertiam partem Horae parvae, materiam esse gravem.

147. — ^{a)} Et hi sunt Azor, Navarrus, Villalobos.

^{b)} Scilicet Lessius, Suarez, Vanroy, Ledesma negant tertiam partem esse quantitatem notabilem; Bonacina, Collet, Pontas Trullenbach idem negant de dimidia parte; Palaus autem et Gavantus idem negant de quacumque omissione, quae non pertingat ad quantitatem unius Horae parvae.

^{c)} Laymann et Filiuccius a Croix citantur pro casu quo quis careret breviario; hunc dicit Croix teneri ad recitationem si memo-

Item, o-
missio Ve-
sperarum
sabbati san-
cti.

Parva Ho-
ra integra,
materia
gravis.

Item, in-
tegrum no-
cturnum.

Universa
quantitas
non adae-
quans inte-
gram Ho-
ram, levius.

Sic etiam Elbel¹; et Croix² cum Merchant, Pellizzario, Tamburinio et aliis, ratione parvitatis materiae, probabiliter dicunt non peccare graviter qui omittent totas Vesperas sabbati sancti.

Caeterum, ut recte ajunt Busenbaum, ut supra, et Mazzotta (contra Sotum⁴), Escobar⁴, Philibertum, etc., apud Salmant.⁵) improbabilis est opinio quod una parva Hora, prout Tertia, Sexta, etc., sit levius materia.

Ita etiam tenendum peccare graviter, qui omittit unum nocturnum integrum; ut bene censem Wigandt⁶, Holzmann⁶, Elbel⁶, Croix⁶, et Concina⁷ cum communi; contra Leandrum⁸, Verricelli⁸, etc., apud Concina. — Qui putat etiam esse gravem materiam omittere tres lectiones cum responsoriis. Sed probabiliter huic contradicunt Sanchez⁸ et Diana⁹: intellige, si lectiones cum responsoriis sint tales, ut parvam Horam non adaequent.

Unde bene concludunt Sanchez⁸, Palau¹⁰, Lessius¹¹, Bonacina¹¹; et Salm.¹² cum Trullenbach, Pellizzario, etc., illam universe censeri parvam materiam, quae non pertingit ad quantitatem unius integrae Horae. — Immo Salmant.¹³ admittunt in Officio longiori, puta dominicae, adhuc maiorem materiam posse esse levem. Sed

¹ Confer. 12, n. 397. — ² Lib. 4, n. 1204. — ³ Jacob. Merchant, Resol. pastor., part. 2, tr. 7, cap. 2, qu. 1, i. f. — ⁴ Pelli¹², tr. 5, cap. 8, n. 98. — ⁵ Tambur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, num. 11. — ⁶ Massotta, tr. 2, disp. 1, qu. 2, cap. 1, § 3, quaer. 9. — ⁷ Philibert. Marchini, de Sacr. Ord., tr. 2, part. 6, cap. 12, diff. 8. — ⁸ Tr. 16, cap. 8, n. 28. — ⁹ Tr. 10, exam. 6, n. 68, resp. 3. — ¹⁰ De Praec. part., n. 456. — ¹¹ Loc. cit., n. 397. — ¹² De Horis canon., cap. 9, § 6, n. 5. — ¹³ Concina, loc. cit., n. 6 et 7. — ¹⁴ Decal., lib. 1, cap. 19, n. 7. — ¹⁵ Part. 2,

huic non acquiesco. Nam sic etiam omissio Horae parvae respectu totius Officii dominicalis posset dici parva materia: quod minime est admittendum, cum Hora etiam parva, ex communi doctorum sensu videatur materia absolute gravis respectu cuiuscumque Officii. — Necnon bene addunt Holzmann et Croix, censeri gravem omissionem, si de Hora parva aliquid nimis modicum diceretur.

148. — ^a 3°. Sive omissio Horarum (abs-
trahendo a multiplicatione actuum vo-
luntatis) sit unum numero peccatum, ut
vult Bonacina; sive sint plura formaliter,
ut docet Lessius; sive unum multiplex,
ut Suarez¹⁶; sive unum pluribus aequi-
valens, ut Filliuccius¹⁷ loquitur: proba-
bile tamen est in confessione explican-
dum quot Horae sint omissae, eo quod
sint circumstantia tenens se ex parte
objecti, et constituens actum in ratione
sua individuali. — Bonacina¹⁴, Lessius,
Suarez, Filliuccius.

Hic igitur quaeritur 1°. Quot peccata
committat qui totum omissit Officium?

Alii dicunt committere septem peccata;
quia pro singulis Horis diversum adest
praeceptum: hancque opinionem proba-
bilem putant Salmant.¹⁸ — Sed verius di-
cendum unum tantum peccatum commit-

Limitatio.

Omissio
Officii, que-
modo con-
tenda.

Omissio
totius Officii.
septem
peccata, ju-
xta alias.

Verius, u-
num dum-
taxat.

tr. 12, resol. 41. — ^b Tr. 7, disp. 2, punct. 5, n. 1. — ^c De Offic. div., disp. 1, qu. 5, punct. 1, n. 2. — ^d Tr. 16, cap. 3, num. 23. — ^e Trull., Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 23, num. 2. — ^f Pelli¹², tr. 5, cap. 8, n. 98. — ^g Loc. cit., n. 23. — ^h Holzmann, de Praecept. partic., num. 456. — ⁱ Croix, lib. 4, n. 1202. — ^j Bonac., de Offic. div., disp. 1, qu. 5, punct. 1, n. 8. — ^k Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 58. — ^l Loc. cit., n. 9. — ^m Lessius, loc. cit., n. 58. — ⁿ Suarez., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 25, n. 18. — ^o Filliuccius, tr. 23, n. 248. — ^p Tr. 16, cap. 3, n. 22.

riter sciat integrum parvam Horam: quod qui-
dem habent Laymann, loc. cit., cap. 6, n. 2;
et Filliuccius, cap. 9, n. 287; secus vero, si
memoriter non teneat integrum Horam, quod
Filliuccius pariter docet.

⁴ Sotus, de Just., lib. 10, qu. 5, art. 6,
concl. 4, dubitative loquitur: « Si matutinale
Officium, inquit, aut aliam Horam, seu ex cul-
pabili oblivione, seu dedita opera praetermis-
seris... forte semper est mortale ». — De Esco-
bar, vide notam ^e, ad num. praecedentem.

⁵ Croix, loc. cit., n. 1202: « Quodsi ex
Matutino, inquit, omittas quantum est parva
Hora, illis... damnat te mortalis ».

⁶ Leander et Verricelli a Concina alle-
gantur pro omissione trium lectionum cum
responsoriis, et re quidem vera, uterque: Lean-

der scilicet, in Decal., tr. 8, disp. 4, qu. 55.:
Verricelli, Quaest. mor., tr. 5, qu. 6, n. 109,
eam omissionem negant esse mortalem, nisi
(limitat Leander) in Officio Resurrectionis aut
Pentecostes.

⁸ Quin potius Sanchez, Consil., lib. 7,
cap. 2, dub. 11, num. 3, affirmat mortale
esse omittere partem notabilem unius Horae
parvae.

¹⁰ Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 52, scribit:
« Etsi omittere Sextam vel Nonam integrum,
sit peccatum mortiferum..., non tamen sequi-
tur mortiferum esse, si tertia pars Sextae vel
Nonae omittatur ».

148. — ^a Suarez, de Relig., tr. 4, lib. 4,
cap. 25, n. 18; Filliuccius, tr. 23, n. 248,
dicunt unum tantum esse peccatum.

tere. Ita communiter Lessius^{b)}, Sanchez¹, Palaus^{a)}, Bonacina^{b)}, Roncaglia^{c)}, Tournelly^{b)}, Concina^{b)}, Elbel^{b)}. Idemque expresse docet S. Antoninus^{b)}, ubi de hoc veram rationem assignat, dicens: *Si quis dimittat omnes Horas unius diei, ... non propterea committit septem peccata mortalia, sed unum, et tanto gravius quanto plus de ipso dimittit; quia totum Officium unius diei cadit sub uno pracepto.* — Bene tamen advertit Elbel^{b)} quod si quis omitteret plures Horas ex intentionibus moraliter interruptis, tunc plura committeret peccata.

149. - Quaeritur 2º. Quot committat peccata qui Officium in mare projiciens redditur impotens ad recitandum?

Haec quidem Quaestio pendet ab alia: *An omissio volita in causa sit in sese peccatum?*

In ea quaestione, *prima* sententia negat^{a)}: eamque tenent Laymann¹⁰, Azor¹¹, Bonacina¹²; item apud Salmant.¹³, S. Bonaventura, Paludanus, Vasquez, Filliucius, Covarruvias^{a)}, Sayrus, Granado, etc. — Ratio, quia talis omissio dum accidit non est voluntaria in se, sed in causa; ideo tantum in causa erit peccatum. Unde iuxta hanc sententiam talis committit

^{a)} Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 12, n. 2. — ^{b)} Tr. 7, disp. 2, punct. 5, n. 1. — ^{c)} Disp. 1, qu. 5, punct. 1, n. 8. — ^{d)} Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 5, qu. 5, resp. 8. — ^{e)} Id est Collet, Institut., cap. 8, de Horis can., art. 4, post v. *Dico* 2. — ^{f)} De Horis can., cap. 9, § 6, n. 18. — ^{g)} Part. 5, confer. 12, de Horis can., n. 88. — ^{h)} Part. 8, tit. 18, cap. 4, § 5. — ⁱ⁾ Loc. cit. — ^{j)} Lib. 1, tr. 2, cap. 3, num. 5. — ^{k)} Part. 1, lib. 4, cap. 3, qu. 4. — ^{l)} Disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 4, num. 6. — ^{m)} Tr. 20, de Princip. moral., cap. 10, num. 26. —

^{b)} Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 53, probat plura in hoc admitti peccata, iuxta Horarum numerum.

149. - a) Quando scilicet non est amplius in potestate ejus qui causam posuit, effectum impedire, cum re producitur, ut notant autores citati; Covarruvias excepto, qui, *in clem.* Si furiosus, part. 2, § 4, n. 10, sententiam hanc non habet.

^{b)} Navarrus, *Man.*, cap. 16, n. 8, disputans de pollutione volita in causa, dicit eam esse peccatum, vel saltem execucionem ejus, « eo modo quo percussio facta sagitta est peccatum, seu executio peccati quod perpetrat is qui eam ad percutiendum emittit ».

^{c)} Sanchez pariter de pollutione in causa volita tractans, *de Matrim.*, lib. 9, disp. 45, n. 27, scribit: « Est vere peccatum, et ita ap-

unum peccatum tantum, nempe cum project breviarium.

Secunda tamen verior sententia affirmat; et hanc tenet S. Thomas¹⁴, ubi ait: *Si autem actus praecedens fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusat a peccato sequenti, quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate praecedentis actus, in quantum scilicet aliquis dans operam rei illicitae incidit in sequens peccatum.* Et eum sequuntur Cajetanus¹⁵, Navarrus^{b)}, Sanchez^{c)}, Palaus^{d)}; et Salmant.¹⁶ cum Abulensi^{d)}, Soto, Medina, Lopez^{c)}, Villalobos^{c)} et aliis. — Ratio, quia, licet ad omissionem peccaminosam requiratur ut adsit voluntarium, sufficit tamen voluntarium in causa; ut patet ex Glossa in cap. *Mulieres, de sent. excomm.*, ubi dicitur quod si quis voluntarie se inebriat^{e)} praevident occisurum clericum, incurrit excommunicationem secuta occisione. Ergo occisio illa est vere peccatum; alias sine peccato externo non posset occisor excommunicationem contrahere.

Propterea quoad casum nostrum, respondetur projiciente Officium tot peccata committere, quot sunt omissiones quas praevident, nisi poeniteat primi peccati; nam alioquin perseverat voluntarium

^{a)} Bonavent., in 2, dist. 22, art. 2, qu. 3, ad 7. — ^{b)} Paludan., in 4, dist. 9, qu. 8, art. 1, concil. 1 (n. 10). — ^{c)} Vasq., in 1st 2nd, disp. 94, cap. 2, a n. 4. — ^{d)} Filli., tr. 21, n. 272. — ^{e)} Sayr., Clav., lib. 2, cap. 6, num. 15. — ^{f)} Jacob. de Granado, in 1st 2nd, controv. 6, tr. 4, disp. 3, num. 5 et 7. — ^{g)} 2nd 2nd, qu. 150, art. 4. Cfr. etiam 1st 2nd, qu. 76, art. 3, ad 3, et qu. 77, art. 7. — ^{h)} In 2nd 2nd, qu. 150, art. 4. — ⁱ⁾ Tr. 20, cap. 10, num. 26. — ^{j)} Sotus, in 4, dist. 12, qu. 1, art. 7. — ^{k)} Barthol. Medina, in 1st 2nd, qu. 77, art. 7, dub.

Verius est peccatum in se.

Corollarium pro projiciente breviarium in mare.

pellanda est; sed non est peccatum interius, ratione sui imputabile, sed exterius et imputabile ratione causae, in qua est praevisa et volita. Et ideo non addit novam malitiam, denuo imputabile malitia voluntis causae ». — Et ita etiam tenent Ludov. Lopez, *Instruct. nov.*, part. 2, cap. 105, de Horis canon., v. *Praeterea*, quia de his qui excusantur; et cap. 76, de *Euchar.*, v. *Quaeritur* 6; et Villalobos, part. 1, tr. 3, diffic. 6, num. 3.

^{d)} Palaus, tr. 2, disp. 1, punct. 3, n. 6, dicit peccatum esse « non in se, sed in causa, hoc est denominatione extrinseca a causa ». — Et ita etiam Abulensis, in *Matth.*, cap. 5, qu. 246, vers. fin.

^{e)} Glossa non loquitur de ebrio, sed textus dicit: « Personae quae sui juris non sunt »,

positum in causa. — Ita Sanchez¹, [Continuator] Tournely², et Elbel³ cum communissima. Vide dicenda *Ls. V, ex n. 49.*

150. — Quaeritur 3º. *Utrum, si quis dubitat an aliquid omiserit de Officio, teneatur id recitare?*

Resp. Scrupulosi non sunt obligandi ad repetendum; quia in his ut plurimum dubia non sunt vera dubia, sed inanes apprehensiones.

Quoad alios vero, distinguendum: Si dubium est mere negativum, utique tenentur; quia in dubio possessio stat pro praecepto. Ita Palaus⁴, Salmant.⁵ et alii communiter. — Si vero dubium est positivum, ita ut probabiliter judices dixisse, non teneris repetere⁶; prout docent communissime Palaus⁶, Sanchez⁷, [Contin.] Tournely⁸; et Salmant.⁹ cum Pellizzario, Trullench, Diana. Item Laymann¹⁰, Lugo¹¹, Roncaglia et Viva (quos adduximus *Lib. I, n. 76*). Item dicit Croix¹², cum Sanchez¹³, Laymann¹⁴ et Illsung¹⁵, male facere qui, habens conjecturam quod ali-

quam partem dixerit, eam repetit; quia viam scrupulis aperit. Et idem docet Navarrus (apud Concinna¹⁶), sic dicens: *Non solum non tenetur repetere id quod probabiliter credit se dixisse qui talia patitur*¹⁷; *verum etiam male ageret id faciendo, eo quod habitum et consuetudinem consipiendi scrupulos superfluos sibi quae reret.*

Unde docent Sanchez¹⁸ cum Navarro, Majore et Angles; Croix¹⁴ cum Azor, Suarez, Filiuccio, Bonacina, Tamburinio; ac Salmant.¹⁹ cum Angles, Trullench et Pellizzario, quod bene excusaris a repetendo, si non memineris dixisse aliquid, et habeas justam conjecturam credendi quod dixeris²⁰, puta, ut ajunt Sanchez cum aliis citatis, et Salmant.¹⁶ cum Navarro, Suarez, Bardi, etc., si recordaris te incepisse psalmum, lectionem, vel Horam²¹ et postea, non data opera distractus, vel non interruptus, te invenias in fine Horae, legendo vel memoriter recitando ea in quibus ordinarie non soles errare. — Et

Habens
praesum-
ptionem de
recitatione
non teatur
repetere.

¹ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 51, num. 2. — ² De Offic. div., sect. 7, v. *Quaerunt.* — ³ Part. 5, confer. 13, de Modo, etc. recitandi Horas canon., num. 442. — ⁴ Tr. 7, disp. 2, punct. 6, n. 1. — ⁵ Tr. 16, de Horis canon., cap. 3, n. 12. — ⁶ Loc. cit., num. 1. — ⁷ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 34, num. 2 et 3. — ⁸ De Offic. div., sect. 6, v. *Sed quid, post Dico 2.* — ⁹ Loc. cit., n. 12. — ¹⁰ *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 99. — ¹¹ *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 29, num. 5. — ¹² *Diana*, part. 4, tr. 8, resol. 68. — ¹³ *Roncaglia*, tr. 8, qu. 2, de Voto, cap. 2, qu. 4, resp. 2. — ¹⁴ *Viva*, de Sacr. Poenit., qu. 2, art. 2, n. 4. — ¹⁵ Lib. 4, n. 1238. — ¹⁶ Loc. cit., n. 4. — ¹⁷ *Navar.*, de Horis canon., cap. 18, n. 32. — ¹⁸ De Horis canon., cap. 9,

¹⁹ 3, n. 12. — ²⁰ Loc. cit., n. 3. — *Navar.*, loc. cit., n. 30. — *Major*, in 4, dist. 12, qu. 7, concl. 5. — *Angles*, Flor., de Oratione, qu. 5, diff. 4, concl. 8. — ²¹ Lib. 4, num. 1236. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 12, qu. 12. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 20. — *Fili.*, tr. 23, n. 256. — *Bonac.*, de Offic. divino, disp. 1, qu. 6, punct. 3, n. 12. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 8, n. 9. — ²² Tr. 16, cap. 3, n. 12. — *Angles*, loc. cit., concl. 3. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 29, n. 5. — *Pellis*, tr. 5, cap. 8, n. 99. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 34, n. 8. — ²³ Tr. 20, cap. 7, n. 7. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 18, n. 30. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 20. — *Bardi*, de Consc., discept. 7, cap. 6, § 4, n. 8.

150. — a) Opinionem hanc, quae ex prioribus editionibus et ex mera oblivione hic remansit, S. Doctor postea expresse reformativ, in *Elencho II quaest. reform.*, editioni sextae (1767) praemisso, scribens, qu. 1: « Si quis probabiliter judicet implevisse votum, *Horas canonicas*, sive poenitentiam, an teneatur eam satisfacere, si adhuc probabile sit vel dubium non implevisse? — Negant plures auctores, lib. 1, n. 29. Sed oppositum est tenendum, quia possidet obligatio jam contracta, donec certe non fuerit impleta ». Cfr. etiam *Hom. apost.* (edit. 3 et seqq.) tr. 1, n. 17; *Istruz. e Pratica*, (edit. 6, Neapol. 1765) cap. 1, n. 17; et *Theol. mor.*, lib. I, n. 29, ubi ad liberationem requirit ut « probabilitas esset talis quod praesumere faceret quadam certitudine moralis voto [vel Officio] jam fuisse satisfactum ». — Dixi antiquam opinionem ex mera oblivione hic remansisse: dictum ex eo liquet quod S. Alphonsus lectorem remittit ad lib. I, n. 76, ubi praesens quaestio nonnisi in prio-

ribus editionibus tractabatur, minime vero in posterioribus inde a 6ª editione.

b) Laymann potius adhaeret opinioni reformatiae S. Alphonsi, dum, lib. 1, tr. 1, cap. 5, n. 31, scribit: « Si quis probabilius esse arbitretur, adeoque opinetur se... canonicae orationis pensum absolvisse, arbitror eum obligatione immunem esse.... Neque in talibus conscientias nimis gravare oportet ».

c) Lugo, *de Poenit.*, disp. 16, n. 60, ita tenet de probabilitate voti adimpletione.

d) Illsung, tr. 5, n. 40, ita loquitur: « Praesertim scrupulosis etiam suadendum est ut nihil repeatant, sed dubium propter hanc ipsam rationem in consuetudine [scilicet quod non soleat aliquam partem omittere] sufficienter fundatam, deponant ».

e) Scilicet: Qui timet ne in recitando erraverit.

f) Aut tibi non constet te aliquid omisisse, ut dicunt Suarez et Filiuccius.

g) Salmant. et Bardi haec de scrupulosis

hoc locum habere dicunt Gobat¹⁾ et Tamburinius, apud Croix¹, etiamsi habeas rationem probabilem omissionis; quia praesumptio quod soleas perficere quod incepisti, efficit ut nihil teneris repetere: nisi sis moraliter certus quod non dixeris.

Si vero dubites an totam Horam dixeris vel non, censem Salmant.² quod si saepius tali dubio labores non teneris repetere; quia tunc facile praesumitur tale dubium oriri a scrupulis. Secus, si raro. — Caeterum, bene ait Croix³ cum Navarro⁴, Suarez⁵, Azor⁶, Bonacina⁷, etc., quod si ordinarie non soleas dicere Horam posteriorem nisi post priorem, prudenter potes credere nihil omisso.

151. — « Resp. II°. Tanta est obligatio, ut inducat ei onus restitutionis fructuum, pro rata omissionis Officii, qui titulo beneficii ad Horas tenetur, si elapsis sex mensibus post adeptam possessionem (iis enim, etsi graviter peccet omittendo, non tamen tenetur ad restitutionem) culpabiliter Officium non recitaverit. — Patet ex concilio Lateranensi sub Leone X.

Sed quia dubium fuit utrum hoc concilium esset receptum, Pius V bullam edidit quae est apud Navarrum⁸, qua hoc decretum confirmat; ac declarat sic, ut qui uno die totum Officium omiserit, teneatur restituere omnes fructus illi diei respondentes: v. gr., qui accipit annue 365 florenos, teneatur pro uno die restituere unum florenum; qui autem omiserit Matutinum tantum, medium partem fructuum unius diei; qui reliquas Horas, etiam medium partem; qui vero unam ex illis, sextam partem: eaque restitutio facienda est vel fabricae, vel

Tambur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 8, n. 9. — ¹ Lib. 4, n. 1286. — ² Tr. 20, cap. 7, n. 7. — ³ Loc. cit., n. 1286. — ⁴ Man., cap. 25, n. 122: habetur etiam in Bullar. Rom. Mainardi, et incipit *Ex proximo*, data 20 Sept. 1571. — Laym., lib. 4, tr. 2, cap. 5, num. 1. — *Fili.*, tr. 28, cap. 10, num. 306. — ⁵ Disp. 1, de Offic. divino, qu. 5, punct. 2 et 4. — *De la Cruz*, Direct. conc., part. 1, praecl. 3, art. 8, num. 19. *Ludov. Lopez*, Instruct. conc., part. 2, cap. 95, qu. 2,

pauperibus. Laymann, Filiuccius, Bonacina⁹, etc. — contra De la Cruz et Lopez, apud Diana¹⁰, qui dicunt, si beneficiatus intra annum per octo vel decem dies tantum omittat, non teneri ad restitutioinem, eo quod sit servus libera- lissimi Domini, qui multo minus quam domini temporales, ad pauca attendat. — [Vide dicta *Lib. III*, n. 663].

« Unde resolves:

« 1°. Clerici majorum Ordinum, qui solo titulo Ordinis, et quotquot alio titulo quam beneficii, ad Horas tenentur, non obligantur ad dictam restitutioinem; quia nullos percipiunt fructus propter onus recitandi Officium. — Bonacina¹¹.

« 2°. Nec ii obligantur qui ex naturali oblivione, justo impedimento, bona fide, invincibili ignorantia aut aliter absque culpa omiserunt. Ratio, quia in conscientia non debetur poena ubi non est culpa. Lessius, Suarez, Bonacina¹². — [Ita etiam Viva cum Sanchez. Vide *Lib. III*, n. 665].

« 3°. Valde probabile est quod qui alia onera habent quam precum; v. gr. patentes, episcopi, etc., omittentes Horas, possint retinere maiorem partem fructuum istius diei, ratione dictorum onerum; sufficiatque dare tertiam partem vel quartam fructuum: eo quod tantum obligentur ad restitutioinem fructuum respondentium oneri divini Officii. Navarrus¹³, Filiuccius, Bonacina¹⁴, Diana¹⁵, citans alios multos. — [Ita etiam probabiliter tenet Croix¹⁶ cum Sanchez et Gobat. Vide dicta *Lib. III*, n. 673, v. Qu. 10].

« 4°. Si talis pastor habeat tenues redditus ad sustentationem, videtur ad nihil

Omittens
sine culpa
non tenet
restituere.

Habens
aliud onus,
quantum
restituere
debeat.

Quid de
habente te-
nues redi-
tus.

v. *Secundo* *juxta*. — ⁶ Part. 2, tr. 12, resol. 34. — ⁷ Loc. cit., punct. 2, n. 3. — ⁸ Less., lib. 2, cap. 34, n. 183. — ⁹ *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 80, n. 16. — ¹⁰ Loc. cit., n. 4. — *Vita*, de Restitut., qu. 7, art. 9, n. 2. — *Sanck.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 86. — *Fili.*, tr. 28, n. 314. — ¹¹ Disp. 1, de Offic. divino, qu. 5, punct. 3, n. 2. — ¹² Part. 2, tr. 12, resol. 8. — ¹³ Lib. 4, n. 1214. — *Sanck.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 88, num. 3. — *Gobat*, tr. 5, n. 585 et 586.

dicunt; Navarrus autem et Suarez, de quibus cumque.

¹⁾ Gobat, *Experim.*, tr. 5, n. 621, hoc innuere videtur, scribens: « Certe Tamburinius requirit certitudinem moralem ad obligacionem iterationis ».

²⁾ Croix cum hoc exemplo multa alia simul

proponit, et autores indiscriminatim allegat: atvero nec Navarrus, nec Suarez, nec Azor, nec Bonacina, *locis cit.*, adducunt illud exemplum.

151. — ^{a)} Navarrus, *de Horis canon.*, cap. 7, n. 32, hoc non habet, quod apud eum reperiire potuerim.

« obligandus; cum ob alia onera illi de-
« beatur sustentatio. Laymann¹. — Immo
« Diana² et Malderus³ dicunt eum qui
« habet beneficium valde tenue, v. gr.
« cuius redditus tertiam partem mediocris
« sustentationis non adaequent, non teneri
« ob Horas aliquoties neglectas ad resti-
« tutionem ». [Et est probabile cum Les-
« sio⁴, Sanchez⁵, Pellizzario, Ledesma⁶,
Rodriguez⁷. Vide dicta Lib. III, n. 674].

Restitutio,
quibus et
quomodo fa-
cienda.

152. — « 5º. Restitutio haec fieri potest
« vel pauperibus amicis, vel aliis, vel ipsi
« etiam beneficiato, si pauper est. Item
« impendi potest in fabricam domus vel
« meliorandos agros beneficii; quia haec
« nomine fabricae etiam intelliguntur apud
« Suarez et Bonacina ». [Vide dicta Lib. III,
n. 672]. — « Denique aliquando compen-
« sari potest, offerendo suffragia pro defun-
« ctis aliisque precibus; ut vide Bona-
« cina⁸ ». [Idem dicunt Salmant.⁹ Sed vide
dicta Lib. III, n. 667 et 672, ubi huic
non acquievimus]. « Et sic etiam per alium,
« seu per Officium aut preces ab alio ad
« tuam intentionem recitatas, et a te de-
« functis applicatas, satisfieri posse docet
« Quintanadvenas¹⁰. — Nec continuo dam-
« nandum, qui ordinarie recitare solitus,
« semel v. gr. vel bis in anno omisit, et si
« nihil restituat, docent Sotus, Medina¹¹,
« Filiuccius¹². [Sed hoc non videtur posse
sustineri, ut merito dicunt Salmant.¹³ cum
S. Pius sua bulla dicat: *Ut qui omnes Ho-
ras uno vel pluribus diebus intermisserit*].

« 6º. Qui pecuniam, quam ob neglectas
« Horas tenetur restituere sive erogare

¹ Lib. 4, tr. 2, cap. 5, n. 5. — ² De Just. etc., tr. 10,
cap. 2, dub. 8. — ³ *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 187. — ⁴ *Suar.*, de
Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 80, n. 20. — ⁵ *Bonac.*, disp. 1, qu. 5,
punct. 4, n. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 4. — ⁷ Tr. 16, cap. 2, n. 60.
— ⁸ Tr. 8, singul. 6, n. 4. — ⁹ *Sotus*, de Just., lib. 10, qu. 5,
art. 6, concl. 4. — ¹⁰ Tr. 28, num. 816 et 817. — ¹¹ Loc. cit.,
num. 55. — ¹² Disp. 1, de Offic. divino, qu. 5, punct. 2

« in usus pios, impendit in alios quam vel
« in pauperes vel fabricam beneficii, non
« satisfecit (secundum jus commune, ubi
« concilium Lateranense vel bulla Pii V
« est recepta) obligationi suae: nisi aliud
« ferat consuetudo vel statutum alicubi
« receptum; quia diserte praecipitur re-
« stitui pauperibus vel fabricae beneficii.
« Vide Bonacina⁸. — [Vide dicta Lib. III,
n. 672].

153. — « 7º. Posse aliquando beneficia-
« tum excusari a restitutione ob Horas
« neglectas, titulo pecuniae expensae: in-
« tellige, post omissionem Horarum »;
[Nam si ante omissionem, non excusatur;
cum damnata sit propos. 33 ab Alexan-
dro VII, dicens: *Restitutio fructuum ob
omissionem Horarum suppleri potest per
quascumque eleemosynas, quas antea be-
neficiarius de fructibus sui beneficii fe-
cerit.*] « etsi non isto intuitu, in pauperes
« vel alias usus pios, censem Diana⁹ ex
« Laymann¹⁰ esse probabile: tum quod
« quidam auctores ita sentiant; tum quod
« videatur esse virtualis intentio omnium
« dantium eleemosynas, satisfacere per
« illas omnibus obligationibus quas suis
« peccatis contraxerunt; tum quod leges
« ecclesiasticae benigne debeant expli-
« cari ». — [Et probabile est juxta sen-
tentiam quam tenent Sanchez¹¹, Lugo¹²,
Laymann¹³; Salmant.¹⁴ cum Pellizzario;
et Croix¹⁵ cum Suarez, Gobat et aliis. Vide
dicta Lib. III, n. 700, v. *Limitant*].

« Addit Joannes de Salas¹⁶, Vasquez¹⁷:
« Si canonicus grossam, seu corpus sui

et 4. — ⁹ Part. 8, tr. 6, resol. 57. — ¹⁰ Lib. 8, tr. 2, cap. 12,
n. 9. — ¹¹ Consil., lib. 2, cap. 8, dub. 121. — ¹² De Just. et
Iure, disp. 4, num. 46. — ¹³ Loc. cit., num. 9. — ¹⁴ Tr. 16,
cap. 2, num. 68. — ¹⁵ *Pellis.*, tract. 5, cap. 8, num. 229. —
¹⁶ Lib. 4, n. 1215. — ¹⁷ *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 30,
num. 21. — *Gobat*, tr. 5, n. 592. — ¹⁸ De Legib., disp. 15,
sect. 2, n. 27.

^b) Cfr. notam e ad n. 144 supra.

^c) Lessius, lib. 2, cap. 34, n. 169, negat
eum qui valde tenues fructus habet, teneri
semper Horas recitare; Sanchez vero, *Consil.*,
lib. 2, cap. 2, dub. 66 et 67; Petrus de Le-
desma, *Sum.*, part. 2, tr. 9, cap. 4, post
concl. 6, dub. 4; Rodriguez, *Sum.*, part. 1,
cap. 140, n. 3, omnino excusat ab Officii re-
citatione eum qui beneficium adeo tenue obti-
nuerit, ut ei bonam partem sustentationis non
suppedet.

152. — ^a) Barthol. Medina, *Sum.*, lib. 1,
cap. 14, § 11, concedit octo vel decem dies,
quibus non teneatur ad Officii recitationem.

153. — ^a) Vasquez male a Busenbaum alle-
gatur; nam, in *Iam 2ae*, disp. 168, cap. 4, n. 35,
contrariam sententiam tenet, dicens: « Etiamsi
beneficiarius ut canonicus, certis diebus anni
jus adquisiverit ad grossam quam vocant fru-
ctuum, et illam jam acceperit et jure possideat,
postea tamen aliquo die anni non recitet, debet
restituere partem quae illi diei responderet,

Pecunia
expessa
quandoque
excusari
restituti-
do.

« canonicatus vere et absolute lucretur,
« prius quam omittat Officium, non teneri
« ad restitutionem propter omissionem
« sequentem; eo quod poena non sit ut
« fructus jam suos factos restituat, sed
« ut fructus non faciat suos. — Sic ille,

« apud Diana¹. Vide infra, Art. 4, § 6,
« in fine.
« 8°. Ubi bulla Pii V non est recepta,
« potest videri probabile, beneficiatum ad
« dictam restitutionem non obligari; ut
« habet Silvester²».

ARTICULUS III.

QUAE EXCUSENT A RECITATIONE HORARUM.

154. *Quomodo excuset infirmitas.* — Not. 1°. *An excuset gravis molestia.* — Not. 2°. *An excuset convalescentia.* — Not. 3°. *Quid in dubio an infirmitas sufficiat ad excusandum.* — Not. 4°. *Quid, si dubites an possis recitare partem.* — 155. *An excusentur laborantes febri tertiana vel quartana.* — 156. *Quomodo excuset justum impedimentum. Et an ideo excusentur concionatores, confessarii, peragentes necessaria in choro.* (Vide de hoc dicta, n. 143, v. Not. III.º). — 157. *Quomodo excuset caecitas et carentia breviarii.* — 158. *An impotens recitare totum Officium teneatur ad partem. Quid, si non habeas Officium proprium. An tenearis recitare cum socio, si nequis solus. An beneficiarius teneatur conducere socium, si non possit solus recitare.* — 159. *Quomodo excuset dispensatio.*

154. — « Resp. Haec sequentia:

« 1°. INFIRMITAS *gravis*, v. gr. dolor no-
« tabilis capitis, ita ut sine incommodo vel
« incremento morbi legi non possint. —
« Dux: *gravis*; quia levis, v. gr. dolor
« stomachi aut pectoris, vel etiam ali-
« quando febris tertiana aut quartana, non
« excusat; cum toto die non affligat ».
[Vel majore diei parte; ut Sanchez^a,
Trullench, Tamburinius^a, Pellizzarius^a,
cum Salmant.^b]. « Ita Navarrus, Filliuc-
cius, Laymann, Bonacina^b.

« Porro taliter excusatus non tenetur,
« ut quidam volunt, audire alium legen-
« tem nec alium substituere »; [Nec alias
preces: est commune apud Salmant.^c]
« ut habet Filliuccius, et Sa^b). — Si tamen
« commode potest et solet legere cum

« socio, tenetur; ut habet Lessius et Bo-
« nacina^c). Vide Diana^b. [Ita verius te-
nendum cum Sanchez, Roncaglia, Sporer,
Croix, etc., contra alios. Vide infra, n. 158,
v. Item].

Plura hic sunt notanda scitu neces-
saria.

Notandum 1°. Ratione infirmitatis excu-
sari ab Officio, non solum qui gravi labo-
rant morbo, sed etiam qui non possunt
recitare nisi cum gravi incommodo aut
probabilis talis incommodi periculo. — Unde
satis excusant qui prudenter credunt vel
timent, ob Officii recitationem eis fore pro-
venturam notabilem gravedinem capitisi,
vel cruditatem stomachi aut virium lassi-
tudinem; vel si credant febrim tardius
esse remittendam. Ita Sanchez^d, Holz-

Item, gra-
ve incom-
modum vel
ejus pericu-
lum.

^a Part. 2, tr. 12, resol. 8. — Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 27,
n. 2. — ^b Tr. 16, cap. 3, num. 88. — Navar., Man., cap. 28,
n. 100; et de Horis canon., cap. 11, n. 1 et seqq. — Fili.,
tr. 23, n. 292 et seqq. — Laym., lib. 4, tr. 1, cap. 6, n. 1.
— ^c De Offic. div., disp. 1, qu. 6, punct. 1, num. 1 et 2.
— ^d Tr. 16, cap. 8, n. 88. — Fili., loc. cit., n. 288 et seqq.

Less., lib. 2, cap. 37, dub. 9, num. 54. — ^e Part. 2, tr. 12,
resol. 48. — Sanch., Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 48, n. 2. —
Roncaglia, tr. 6, qu. 2, de Horis canon., cap. 6, qu. 4. —
Sporer, Sacram., part. 1, Append. de Horis canon., cap. 3,
n. 180 et seqq. — Croix, lib. 4, n. 1281. — ^f Consil., lib. 7,
cap. 2, dub. 45, n. 8.

ac si grossa per singulos dies divideretur et
adquireretur. Spoliatur igitur fructibus quos
jam pacifice possidebat ». Unde Diana, quid-
quid dicat Busenbaum, recte citavit: « Joan.
de Salas.... contra Vasquez ».

^g Silvester scilicet absolute negat clericum
Horas omittentem, ad restitutionem teneri,
v. Clericus IV, n. 16, qu. 23; nec loquitur
nec poterat loqui de bulla S. pii V, cum ipse
jam ante electionem hujus Pontificis obierit.

154. — ^a) Auctores isti non loquuntur de
hujusmodi febri; at Salmant. multa simul po-
nunt et auctores absque distinctione allegant.

^b) Nempe Sa, v. Horae canonicae, n. 3,
scribit: « Qui legitime excusatur, non tenetur
ad alium loco Officii ».

^c) Bonacina, loc. cit., punct. 2, n. 8, ad id
te astringit, etiamsi non consueveris cum so-
cio legere. Et idem expresse tenent Sporer et
Croix; idemque satis innuant Sanchez et Ron-

mann¹, Anacletus², Concina³; et Salmant.⁴ cum Trullench et Pellizzario, ex can. *Clericus* 3, *dist.* 91, ubi dicitur quod excusat⁴ ab Officio *inaequalitas corporis*; quod non significat morbum gravem, ut bene advertit Croix⁵. — Et hoc probabiliter admittitur, etiamsi infirmus per magnam diei partem⁶ aliquem legeret librum ad animum solandum; ut dicunt Sanchez⁶, Holzmann⁷, Sporer⁸, Elbel⁹; et Salmant.¹⁰ cum Trullench, Pellizzario, Diana, etc. Ratio, quia, licet iste posset legere librum recreationis, non tamen sequitur quod possit et teneatur Officium recitare: ad quod alia quidem major attentione requiritur, quae majorem affert difficultatem.

Etsi infirmus diutius legeret librum amoenum.

Convalescentes ex gravi morbo excusantur.

Etsi Missam celebrarent.

Dubius de sufficientia causae ac quiete prudenti.

Notandum 2º. Non solum actu aegrotantes, sed etiam convalescentes ex gravi morbo, excusari ab Officio per aliquot dies ad arbitrium prudentis, donec vires reficiantur. Ita communiter [Contin.] Tournely¹¹, Concina¹², Elbel¹³ et alii auctores supra citati. — Et hoc admittendum, etiamsi isti Missam celebrarent; ut Salmant.¹⁴ cum aliis.

Notandum 3º. Quod in dubio an infirmitas sufficiat vel ne ad excusandum, potest se committere judicio medici¹⁵, ex cap. *Fraternitatis, de frig. et malef.*, aut judicio superioris acquiescere, qui in tali dubio etiam dispensare potest; vel deni-

¹ De Praecept. partic., n. 477, v. *Excus.* 2. — ² Tr. 6, *dist.* 1, n. 77 et 78. — ³ De Horis canon., cap. 10, § 2, n. 6; et § 3, n. 28. — ⁴ Tr. 16, cap. 8, n. 85. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 27, n. 2. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 114. — ⁵ Lib. 4, n. 1224. — ⁶ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 45, n. 4. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Append. de Horis canon., cap. 3, n. 158. — ⁹ Part. 5, confer. 18, de Modo, etc. recitandi Horas canon., n. 462. — ¹⁰ Loc. cit., n. 35. — *Trull.*, loc. cit., n. 2. — *Pellis.*, loc. cit., n. 116. — *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 43. — ¹¹ De Offic. div., sect. 7, qu. 1. — ¹² Loc. cit., § 2, n. 5. — ¹³ Loc.

caglia, loquentes absolute, et dicentes ad id teneri si commode fieri possit.

¹⁴ Perspicue id significat jus, dum excommunicari et stipendio privari jubet illum, « qui absque corpusculi sui inaequalitate vigiliis deest ».

¹⁵ Ampliationem istam: *Per magnam diei partem*, silentio praetereunt Holzmann, Trullench et Diana.

¹⁶ Cap. *Fraternitatis* 6, *de frigid. et maleficiat.*, refert casum in quo inductae fuerant matronae ad inspiciendum corpus mulieris, in dubio de consummatione matrimonii; et ibi Glossa, ad v. *Matronas*, expresse dicit

que potest se remittere judicio probabili viri prudentis. Ita Sotus, Silvester, Sanchez, Tamburinius, etc., cum Salmant.¹⁵. — Et etiam stare potest judicio proprio, si tale judicium ipsem prudenter ferre possit; ut probabiliter ait Gobat, apud Croix¹⁶.

Sed quid, si his praemissis, adhuc dubium perseveret?

Respondetur: Si dubium sit quod recitatio graviter laederet, tunc certe non tenetur, immo nequit recitare: quia praeferrendum est jus naturale servandae valitudinis, accepto Ecclesiae; ut dicunt Viva¹⁷, et Salmant.¹⁸ cum aliis. Nisi id faceret amore virtutis, secluso periculo mortis; juxta dicta Lib. III, n. 371, cum Lugo, Salmant., Villalobos, etc. — Si vero dubium tantum sit an indispositio pertingat ad excusandum, ut supra; tunc, cum lex recitationis possideat, et dubium sit de exemptione, utique lex est implenda. — Hoc tamen currit quando sit purum dubium; secus, si sit probabile judicium. Ita Contin. Tournely¹⁸, Roncaglia¹⁹, Elbel²⁰, Anacletus²¹, Holzmann²², Viva²³; et Salmant.²⁰ cum Sanchez²⁴, Pellizzario, Trullench²⁵ et Diana²⁶.

Notandum 4º. Quod si quis ob suam infirmitatem certus est non posse totum Officium recitare, et dubitat an possit par tem, probabiliter ad nihil tenetur; ut do-

cit, n. 461. — ¹⁴ Loc. cit., n. 35. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 3. — *Silvest.*, v. *Hora*, qu. 4. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 45, n. 2. — *Ascan. Tambur.*, de Jure abbatum, tom. 2, disp. 10, qu. 12, n. 2 et 8. — ¹⁵ Loc. cit., n. 36. — *Gobat*, Experim., tr. 5, n. 716, cum n. 474. — ¹⁶ Lib. 4, n. 1226. — ¹⁷ De Praecept. decal., qu. 8, art. 6, num. 9. — ¹⁸ Loc. cit., num. 86. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 10, n. 32. — *Salmant.*, tr. 18, cap. 2, n. 30. — *Villal.*, part. 2, tr. 12, diff. 8. — ¹⁹ De Horis canon., cap. 6, qu. 2. — ²⁰ Tr. 16, ap. 3, n. 36. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 115.

« Talibus credendum est, si honestae sint et peritiae in arte illa ».

¹⁸ Contin. Tournely, de Offic. div., sect. 7, qu. 1; Holzmann, de Praec. partic., n. 480; Diana, part. 2, tr. 12, resol. 28, negant in dubio de gravitate documenti, obligationem esse Horas recitandi.

¹⁹ Elbel, part. 5, confer. 13, de Modo, etc. recitandi Horas can., n. 443; Anacletus, tr. 6, dist. 1, n. 77; Sanchez, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 45, n. 2, asserunt in eodem dubio, standum esse judicio viri prudentis.

²⁰ Viva, de Praec. decal., qu. 3, art. 6, n. 3; Trullench (quamvis a Salmant. citetur,

Quid, si dubium perseveret.

Dubitam an partes recitare possit, ad nihil testar.

cent Laymann¹, Sanchez² cum Navarro³, Viva⁴, Roncaglia⁵; item Suarez, Sanchez, Cardenas et alii, apud Croix⁶. — Nam rationabiliter iste a toto Officio excusatur, ne valde scrupulis angatur, nesciens quoisque possit et teneatur recitare. Haec enim anxietas magnum illi incommodum afferret; maxime si ex recitatione verisimiliter crederet contrahere capitis gravedinem, virium lassitudinem aut tardiorum febris remissionem.

155. — Quaeritur hic: *an excusat ab Officio laborantes febri tertiana vel quartana?*

Absolute excusat Leander. — Sed verius dicunt Sporer⁷; et Concina⁸ cum Navarro, Azor, Bonacina et Trullench, in hoc spectandas esse circumstantias; quando enim infirmus posset recitare sine gravi incommodo diebus quibus est immunis ab infirmitate, non appareat causa cur excusetur⁹.

An autem talis infirmus teneatur Horas anticipare vel postponere?

Negant Canus¹⁰; atque Henriquez et alii, apud Salmant.¹¹ et probabile id putant Sanchez¹², Lessius¹³ et Viva¹⁴. Ratio: tum quia quaelibet Hora suo correspontet tempori, extra quod non currit obligatio; tum quia anticipatio vel postpositio est privilegium favoris, quo nemo tenetur uti. — Sed melius affirmant Concina¹⁵, [Contin.] Tournely¹⁶, Lessius¹⁷, Croix¹⁸,

Laborans
febri tertia-
na non sem-
per excusa-
tur.

Juxta a-
lios non te-
netur anti-
cipare nec
postponere.

Melius af-
firmatur te-
neri.

¹ Lib. 4, tr. 1, cap. 6, n. 2. — ² In propos. 54 Innoc. XI, n. 16. — ³ De Horis can., cap. 6, qu. 2. — ⁴ Smer., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 28, n. 27. — ⁵ Sanchez., Decal., lib. 1, cap. 19, n. 8. — ⁶ Carden., Cris., dissert. 98, n. 19 et seqq. — ⁷ Lib. 4, n. 1228. — ⁸ Leand., Decal., tract. 8, disp. 5, qu. 28 et 24. — ⁹ Append. de Horis canon., cap. 8, num. 155 et seqq. — ¹⁰ De Horis canon., cap. 10, § 2, n. 2 et 4. — ¹¹ Navar., Man., cap. 26, n. 100; et de Horis can., cap. 11, n. 8. — ¹² Azor., part. 1, lib. 10, cap. 18, qu. 1. — ¹³ Bonac., de Offic. div., disp. 1, qu. 6, punct. 1, num. 2. — ¹⁴ Trull., Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 27, n. 2. — ¹⁵ Select. de Poenit., part. 6, v. f., v. *Sed quid.* — ¹⁶ Henr., lib. 4, cap. 4, n. 7. — ¹⁷ Tr. 16, cap. 8, n. 49. —

sicut Sanchez et Diana), lib. 1, cap. 7, dub. 27, n. 2, hoc non habent.

¹⁸) Sanchez, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 47, n. 4 et 5; Navarrus, de Horis canon., cap. 11, n. 15, v. *Septimo* et *Octavo*, excusant ab Officii recitatione eum qui ob impotentiam maiorem partem recitare nequit.

155. — ^{a)} Quamvis non omnes auctores citati adeo expresse loquantur; omnes tamen perspicue saltem innuunt hanc sententiam.

^{b)} *Modo*, si impedimentum (ita limitat

Roncaglia¹⁹; et Salmant.²⁰ cum Trullench, Sanchez, Azor²¹, Villalobos et Pellizzario. Ratio, quia Officium praecipitur recitari intra latitudinem totius diei; unde cum praeceptum jam urgeat, tenetur infirmus illud implere tempore quo potest: sicut si in die festo non potes circa meridiem Missam audire, teneris anticipare, ut ait Concina. Recte enim regulam assignat Busenbaum (*LB. I*, n. 157, ad 6), quod, cum quis manente vi praecepti est impe-diendus, tenetur praevenire. Hinc merito Salmant.²² contrariam opinionem laxam vocant.

Verumtamen valde probabile est cum Holzmann²³, Sporer²⁴ et Elbel²⁵, quod ille qui non potest recitare Matutinum die sequenti non tenetur in praecedenti anticipare. — Tunc enim est obligatio anticipandi Officium, quando obligatio praecepti jam est incepta; quod autem Matutinum possit dici praecedenti die, non est ex pracepto, sed ex privilegio a consuetudine introducta, quo nemo tenetur uti.

156. — « IIº. *Justum IMPEDIMENTUM*, v. gr. « metus proditoris inter haereticos. Item, « gravis vel repentina occupatio; vel opera « caritatis majoris momenti quam Horae, « quae sine scandalo vel gravi incommodo « tuo vel alterius omitti non possint. Quo « modo, etsi concionatores vel confessarii « aliquando excusari possint, idque ex be- « nigna Ecclesiae intentione (ut docent

Non tamen
Matutinum
die antece-
denti.

Justum
impedi-
mentum
excus-
at.

¹⁹ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 48, n. 7. — ²⁰ De Praecept. decal., qu. 3, art. 6, num. 4. — ²¹ De Horis canon., cap. 10, § 8, num. 11. — ²² Lib. 2, cap. 37, n. 43, i. f. — ²³ Lib. 4, num. 1226. — ²⁴ Tract. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 6, qu. 8. — ²⁵ Tr. 16, cap. 8, n. 50. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 27, num. 5. — *Sanzch.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 43, n. 4. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 16, n. 1 et 7. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, n. 119. — *Concina*, loc. cit., n. 11. — ²⁶ Loc. cit., num. 50. — ²⁷ De Praec. partic., num. 478, v. *Conformatur*. — ²⁸ Append. de Horis canon., cap. 8, num. 172. — ²⁹ Part. 5, confer. 18, de Modo, etc. recitandi Horas, n. 444.

Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 43, i. f.) cesseret ante duodecimam noctis, praetermissa recitet».

^{c)} Contin. Tournely, licet de anticipatione eodem die haec non asserat, attamen certo certius ejus dicta nostro casui applicanda sunt; dicit enim de *Offic. div.*, sect. 7, qu. 2, longe tutius esse tunc *pridie* Matutinum et Laudes recitare: « qui enim, (ita pergit) ad munus aliquod stricte obligatur, eo fungi debet cum potest».

^{d)} Azor, part. 1, lib. 10, cap. 13, qu. 1,

« Silvester, Suarez et Laymann, etc.); te-
« nentur tamen anticipare si possint: v. gr.
« si mane praevideas te tota die confes-
« sionibus occupandum quae differri non
« possint. — Ita ex Suarez et Azor, Bona-
« cina¹, etc. communiter ».

Item, oc-
cupatio ne-
cessaria to-
ta die deti-
nens.

Excusantur ab Horis qui occupantur tota die^{a)} in officiis religionis aut caritatis, quae sine scandalo aut magno detimento proprio vel alieno omitti non possunt. — Ita communissime Salmant.², Roncaglia³, Elbel⁴, Wigandt⁵, Holzmann⁶; et Sporer⁷ cum Silvestro, Navarro, Toletto, etc.

Conciona-
tores, con-
fessarii, no-
socomi, stu-
dentes, etc.

Hinc excusantur concionatores, si ne-
queunt omittere concionem sine scandalo,
aut nota^{b)}, ut dicunt Laymann⁸, Salmanti-
censes⁹, Viva¹⁰ et Wigandt¹¹. — Item excu-
santur confessarii qui per totum diem con-
fessiones excipiunt, quas differre non pos-
sint; ut Concina¹², Laymann¹³, Wigandt¹⁴
et Salmant.¹⁵. — Item, qui occupantur in
sedandis jurgiis aut assistendis infirmis.
Sanchez¹⁶ et Roncaglia¹⁷. — Item, qui ex
officio attendere debent publicis thesibus.
Sanchez, Salmant. et Roncaglia. — Item,
habentes publicam lectionem ad cathe-
draram aut lauream acquirendam, si occu-
patio esset totius diei, nec possit differri
sine damno proprio aut aliorum. Wigandt^{c)},
Concina¹⁸ cum Suarez. — Item scholares
qui debeant in aliquo die actum defende-
dere. Sanchez¹⁹. — Super autem hac ma-

Silvest., v. *Hora*, num. 18. — *Suar.*, de *Relig.*, tr. 4, lib. 4, cap. 28, n. 88 et 84. — *Laym.*, lib. 4, tr. 1, cap. 6, n. 1. — *Suar.*, loc. cit., num. 36. — *Azor.*, part. 1, lib. 10, cap. 18, qu. 15. — ¹ De Off. div., disp. 1, qu. 6, punct. 2, n. 1 et 2. — ² Tr. 16, cap. 3, n. 37. — ³ Tr. 5, qu. 2, de Horis can., cap. 6, qu. 3. — ⁴ Confer. 18, num. 444. — ⁵ Tr. 10, exam. 5, n. 96. — ⁶ De Praec. partic., n. 477. — ⁷ Append. de Horis can., cap. 3, n. 161. — *Silvest.*, v. *Hora*, n. 18. — *Navar.*, Man., cap. 25, n. 101; et de Horis canon., cap. 11, n. 34 et 35. — *Tolet.*, lib. 2, cap. 14, n. 2. — ⁸ Lib. 4, tr. 1, cap. 6, n. 1. — ⁹ Tr. 16, cap. 3, n. 87. — ¹⁰ De Praecept. decal., qu. 3, art. 6, n. 6. — ¹¹ Tr. 10, exam. 5, n. 96. — ¹² De Horis canon., cap. 10, § 3, num. 5. — ¹³ Loc. cit. — ¹⁴ Loc. cit. — ¹⁵ Loc. cit., n. 37. — ¹⁶ Consil., lib. 7, cap. 2,

teria advertenda est propos. 21 damnata ab Alexandro VII, quae dicebat: *Habens capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suae obligationi, si Officium per alium recitet.*

Bene autem advertunt Laymann²⁰, Roncaglia²¹ et Wigandt^{d)}, quod si omnes isti sine magna difficultate possint recitationem anticipare vel postponere, ad id utique tenentur. Unde bene concludit Pater Wigandt quod rarissime accidet casus, quod tales Officium sine culpa omittere poterunt.

« Ex hoc capite dicunt etiam aliqui non
« teneri te repetere quod neglexisti (nec
« recitando nec audiendo), dum thurifi-
« cando ad *Magnificat* vel *Benedictus*, vel
« libros necessarios circumferendo, vel le-
« ctionem mox cantandam praevidendo,
« vel alia in choro necessaria peragendo
« occupatus fuisti. Quia chorus totus pro
« eo qui in re ad Officii celebritatem per-
« tinente occupatur, videtur supplere; et
« non tantum suo, sed etiam aliorum mini-
« strantium nomine recitare aut canere. Ita
« Laymann²²; Henricus, Silvester, Azor,
« Sotus, Molfesius, Naldus^{e)}, Aragon, Re-
« ginaldus, citati a Diana²³. — Idem de eo
« qui choro, organis musicis, alternis ver-
« sibus respondet, dicunt Navarrus, San-
« chez, Aragon^{f)} et Rodriguez^{f)}, apud

Item, oc-
cupatio cir-
ca necessa-
ria Chori.

dub. 52, n. 1 et 2. — ¹¹ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 6, qu. 3. — *Sanch.*, loc. cit., n. 4. — *Salmant.*, loc. cit. — *Roncaglia*, loc. cit. — ¹² Loc. cit., § 8, num. 2. — *Suar.*, de *Relig.*, tr. 4, lib. 4, cap. 28, num. 85 et 86. — ¹³ Loc. cit., n. 4. — ¹⁴ Lib. 4, tr. 1, cap. 6, n. 1. — ¹⁵ Tr. 5, qu. 2, de Horis can., cap. 6, qu. 3. — *Wigandt*, loc. cit. — ¹⁶ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, num. 7. — *Henric.* a *Gandave*, *Quodlib.* 11, qu. 29, v. f. — *Silvest.*, v. *Hora*, n. 15, qu. 12, v. *Secundum*. — *Azor.*, part. 1, lib. 10, cap. 18, qu. 20. — *Sotus*, de *Just.* et *Jure*, lib. 10, qu. 5, art. 8. — *Molfes.*, *Sum.*, part. 1, tr. 5, cap. 2, n. 21. — *Aragon*, in 2me 2me, qu. 88, art. 12, v. f. — *Regim.*, lib. 18, n. 188. — ¹⁷ Part. 2, tr. 12, resol. 13. — *Navarr.*, de Horis canon., cap. 21, n. 15. — *Sanch.*, *Consil.*, lib. 7, cap. 2, dub. 16, n. 2.

concordat, « si... potest commode totum Offi-
cium persolvere...; secus, non item ».

156. — ^{a)} Vel, ut plures ex auctoribus citatis dicunt, si Officium incompossibile est cum occupatione qua quis detinetur.

^{b)} De scandalo aut nota non loquuntur Laymann nec Salmant.

^{c)} Wigandt, loc. cit., n. 96, loquitur de publica lectione, quae differri non possit sine gravi incommodo.

^{d)} Wigandt, loc. cit., breviter scribit: « Sed rarissimus est talis casus [occupationis], ut Horae non possint anticipari vel dici post negotium ».

^{e)} Naldus, *Sum.*, v. *Officium divinum*, n. 7, has utique causas excusationis habet ex Aragon, sed subdit: « Attamen tutius videtur esse repetendum ».

^{f)} De Aragon et Rodriguez, vide notam k ad n. 143.

« Laymann¹, scilicet eum non esse obli-
« gatum ut etiam voce proferat. Sed negat
« Escobar². Vide Trullench³. — [Vide
dicta de his, n. 143, v. *Notandum III°*].

157. - « III°. CAECITAS. — Bonacina⁴, etc.
« communiter.

« IV°. CARENTIA BREVIARII *inculpata*.
« Quod si tamen memoriter possis dicere,
« vel totum Officium vel unam Horam,
« teneris.

« Si vero tantum scias psalmos, vel
« lectiones, vel capitula, dicit Filliuccius⁵,
« citans Navarrum⁶ et Suarez; item Esco-
« bar⁷, probabile esse non teneri: quia
« psalmi, ut sic, non sunt Hora canonica
« ad quam tenetur clericus. Idem dicunt
« Garcia⁸, Malderus⁹ et Joannes San-
« ctius¹⁰, citati a Diana; eo quod lectiones
« et capitula sint pars (licet minor) ma-
« xime principalis, ita ut absque illis non
« sit Officium canonicum. Idem concedit
« Sanchez¹¹ in Matutino festi duplicitis vel
« semiduplicitis. Vide Bonacina¹², Diana¹³.
« — Verum haec probare non ausim; sed
« potius quod docet Bonacina¹⁴: impedi-
« tum ex aliqua dictarum causarum, si

« possit dicere partem notabilem, ad id
« teneri; alias, ad nihil.

« Denique si quis careret breviario quo
« uti solet, v. gr. Romano, tenetur legere
« aliud quod habere potest; quia per utrum-
« vis impletur substantia praecepti. — Crou-
« sers, Escobar, Diana¹⁵.

158. — Hic primo advertenda est pro-
pos. 54 damnata ab Innocentio XI, quae
dicebat: *Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem*. Hinc certum est
quod is qui caret breviario, et nihil aliud
scit memoriter quam Laudes aut Completorium, illud sub gravi tenetur reci-
tare, ut contra aliquos docent communiter Sporer¹⁶; Palaus¹⁷ cum Navarro¹⁸, Sua-
rez, Valentia, etc., Wigandt¹⁹; et Croix²⁰
cum Sanchez²¹, Bonacina et Cardenas. —
Unde caecus tenetur recitare partem quam
scit memoriter; non vero tenetur memo-
riæ mandare quod nescit. Concina²².

Dicunt autem Palaus²³ cum Torre et
Sanctio; ac Filliuccius, Garcia, Tambu-
rinus, etc., apud Sporer²⁴, quod si haberet

¹ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 7. — ² Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 16, n. 7. — ³ De Offic. div., disp. 1, qu. 6, punct. 2, n. 5. — ⁴ Tr. 23, cap. 9, n. 287. — ⁵ Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 28, n. 10, i. f. — ⁶ Tr. 5, exam. 6, n. 149, edit. Lugdun. s. d. (al. edit. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, cap. 5, n. 70). — ⁷ De Benefic., part. 3, cap. 1, n. 221. — ⁸ Select. disp. 15, n. 2. — ⁹ Diana, part. 2, tr. 12, resol. 30 et 48. — ¹⁰ Decal., lib. 1, cap. 19, n. 7. — ¹¹ Loc. cit., n. 6. — ¹² Loc. cit. — ¹³ Loc. cit., n. 7. — ¹⁴ Crouser, in cap. 3 Reg. S. Fran-
cisci, lect. paraenet. 1, ante med., v. *Non infector*. — ¹⁵ Escobar
a Corro, de Horis canon., qu. 8, § 1, num. 8. — ¹⁶ Part. 9, tr. 9, resol. 25. — ¹⁷ Append. de Horis canon., cap. 8,

n. 175. — ¹⁸ Suar., loc. cit., cap. 28, n. 10 et 27. — ¹⁹ Valent., in 2° 2°, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 7, *Ter Ha causa*. — ²⁰ Tr. 10, exam. 5, n. 89, ad 2; et n. 90, ad 4. — ²¹ Lib. 4, n. 1219 et 1220. — ²² Bonac., loc. cit., punct. 2, n. 7. — ²³ Carden., Cria., dissert. 33, num. 38 et seqq. — ²⁴ De Horis canon., cap. 10, § 1, n. 6 et 7. — ²⁵ Tr. 7, disp. 2, punct. 6, n. 7. — ²⁶ Raphael de Torre, tract. de Horis canon., controv. 7, num. 8. — ²⁷ Joan. Sanct., Select. disp. 15, num. 2. — ²⁸ Full., tr. 28, cap. 9, num. 287; cfr. etiam num. 294. — ²⁹ Garcia, de Benefic., part. 8, cap. 1, num. 221. — ³⁰ Tambur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 8, num. 10. — ³¹ Append. de Horis canon., cap. 8, n. 177.

²¹ Escobar indiligentius a Busenbaum ci-
tatur; nam, tr. 5, exam. 6, n. 137, (edit. Lug-
dun. s. d.) non tractat de casu praesenti, sed
tantum de precedenti; at certe non dissentit
a ceteris auctoribus: « Detinetur quis in pul-
sandis organis..., teneturne postea privatim
illas Officii partes recitare? Suarius asseruit...,
sed Torres negat; quia chorus cui servit pro
ipso satisfacit ». Et in edit. Lugdun. 1644 et
Veneta 1660, *ibid.*, cap. 5, n. 70: « Occupatur
quis dum Horae in choro canuntur pulsandis
organis..., teneturne ea recitare quae tunc a
choro dicuntur? Cum Laymano judico non
teneri; quia illud officium necessarium prae-
stare quasi canere est ».

157. — ^{a)} Navarrus, loc. cit., cap. 11, n. 16,
clare id significat, quamvis non adeo expresse
loquatur. Scribit enim: « Licit praeceptum de
Horis dicendis obliget ad dicendam partem

earum majorem, si eam dicere potest, esto
non posset totas, non tamen obligabit ad di-
cendas particulatas aliquas earum, quas dicere
potest si alias totas non possit ».

^{b)} Malderus, de Just., etc., tr. 10, cap. 2,
dub. 5, v. Quinto, ita asserit de illo qui scit
tantum aliquot psalmos.

158. — ^{a)} Palaus, tr. 7, disp. 2, punct. 6,
n. 9; et Navarrus, loc. cit., cap. 11, n. 15,
negant ad Officii recitationem obligari eum,
qui majorem ejus partem recitare nequit. Sed
n. 11, Palaus dicit recitandam esse « majorem
Officii partem, v. g. Laudes cum reliquis Horis,
si eas memoria fideliter teneas ». — Sanchez,
Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 46, n. 5, obligat
caecum ad Officium, si memoriter illud teneat,
et n. 6, subdit: « Etiamsi totam Horam non
sciat memoriter, si tamen scit magnam par-
tem, tenetur ad illam ».

Habens so-
los psalmos
Matutini te-
netur reci-
tare.

Regula
generalis.

Habens Of-
ficium com-
mune tan-
tum, tene-
tur.

Habens a-
liud brevia-
rium quam
Romanum,
tenetur ju-
xta alios.

psalmos, sed non lectiones Matutini, nihil teneris dicere; quia tunc deficit forma praescripta a S. Pio V. — At merito Busenbaum (ut supra) id non approbat; et Sporer¹ ait omnino in praxi amplectendam sententiam contrariam, quam tenent Croix²; et Bonacina, Gobat ac Leander³, apud ipsum Sporer. Ratio, quia, cum possis notabilem partem Officij recitare, non est cur ab ea excuseris. — Unde Busenbaum⁴ cum Bonacina; Holzmann⁵ cum Illsung; et Croix⁶ cum Laymann⁷ ac Filiuccio⁸ recte hanc regulam assignant, quod si potes recitare quantum est parva Hora, teneris sub gravi eam dicere, si vero minus, ne sub veniali quidem aliquid recitare obligaris; quia talis modica pars seorsim sumpta non censemur aestimabilis ad finem a lege intentum.

Praeterea, si haberes Officium commune et non proprium illius diei, teneris ex communi Horas recitare; ut verius sentit Croix⁹ cum Sporer¹⁰ et Gobat¹¹, contra aliquos. Idem tenent Concina¹² et Wigandt¹³, si careres breviario Romano, et haberes aliud, puta benedictinum aut simile, teneris ex illo recitare. Ratio, quia

¹ Cap. 8, n. 177. — ² Lib. 4, n. 1220. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 6, punct. 2, n. 7. — *Gobat*, tr. 5, n. 622. — *Sporer*, loc. cit., — *Bonac.*, loc. cit., n. 7, cum qu. 5, punct. 1, num. 2; et disp. 2 de Peccatis, qu. 8, punct. 1, n. 4 et 7. — *Ils.*, tr. 5, n. 41, v. *Hinc placet*. — ³ Loc. cit., n. 1220. — ⁴ Loc. cit., n. 1221. — ⁵ De Horis canon., cap. 6, n. 3. — ⁶ Tr. 10, exam. 5, n. 88. — ⁷ Tr. 16, cap. 1, n. 28. — ⁸ De Horis canon., cap. 6, n. 9. — ⁹ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 48, n. 2. — ¹⁰ De Horis canon., cap. 6, qu. 4. — ¹¹ De Praecept. partic., n. 478. — ¹² Append. de Horis

¹² Leander, tr. 8, disp. 5, qu. 60, distinguit, et asserit tunc obligationem adesse recitandi si sit Matutinum feriae vel festi simplicis; secus vero, si sit festi duplices aut semiduplicis, quia tunc psalmi sunt minor pars Matutini.

¹³ De Busenbaum, vide ejus verba supra, n. 157.

¹⁴ Holzmann, *de Praecept. partic.*, n. 479, ad minorem Officij partem obligat, « quotiescumque ex divino Officio recitare potes quantum sufficit ad omissionem mortalem.... Ita quando potes recitare omnes psalmos alicujus Horae, non vero capitulum, responsoria et collectas, ad illos recitandos obligaris. Ratio est, quia... sunt tamen pars notabilis totius Officij divisibiliter praeepti ».

¹⁵ De Laymann et Filiuccio, vide notam c, ad n. 147 supra.

¹⁶ Sporer, loc. cit., cap. 2, n. 121; Gobat,

duplex est praeceptum Officij: unum, universale de Horis persolvendis; aliud, de servanda formula cujuscumque diei: unde si non potes servare unum, teneris ad aliud. — Huic vero contradicunt Salmanticen.⁹, dicentes non teneri; quia, ut ajunt, praeceptum Officij est indivisible, id est illud recitandi et recitandi sub una formula. Idque inferunt ex verbis bullae S. Pii V, ubi dicitur: *nisi in hac sola forma satisfacere posse*. — Hoc tamen non obstante, prima opinio ut magis pia et rationabilis mihi sequenda videtur.

Certum est autem quod religiosus factus episcopus bene potest¹⁰ uti breviario suae dioecesis. — Concina¹¹.

Item, qui non potest solus recitare, tenetur adhibere socium gratuum¹²; si potest sine magno incommodo; ut verius censent cum Busenbaum¹³, ut supra, *Numer.* 154, Sanchez¹⁴, Roncaglia¹⁵, Holzmann¹⁶, Sporer¹⁷; Croix¹⁸ cum Bonacina et Suarez; Salmant.¹⁹; Concina²⁰ cum Navarro, Azor, Lessio²¹, Palao, Laymann²², Valentia²³, etc. (contra Leandrum, Joannem Sanctum, Diana, etc., apud eundem Concina). Ratio, quia quocumque praec-

canon., cap. 8, n. 181 et 182. — ¹² Lib. 4, n. 1231. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 6, punct. 2, n. 8. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 28, num. 13. — ¹⁴ Tr. 16, cap. 3, num. 44. — ¹⁵ Loc. cit., cap. 10, § 1, num. 5. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 11, num. 18. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 13, qu. 3 et 6. — *Palau*, tr. 7, disp. 2, punct. 6, n. 13 et 14. — *Leand.*, Decal., tract. 8, disp. 5, qu. 8. — *Joan. Sanct.*, Select. disp. 15, num. 2. — *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 43; part. 4, tr. 4, resol. 11, i. f. — *Concina*, loc. cit., num. 4.

loc. cit., n. 911 et seqq., licitum esse ajunt, quamvis a Croix citentur ut refert S. Alphonsus.

¹⁸ Quin etiam tenetur, ut ipse Concina dicit, et declaravit S. R. C. die 11 Jun. 1605. Cfr. Decreta authent. S. R. C., n. 181, ad 1 et 2.

¹⁹ Roncaglia et Azor non loquuntur de gratuito socio, in reliquis vero concordant.

²⁰ De Busenbaum et Lessio, vide supra n. 154.

²¹ Laymann, lib. 4, tr. 1, cap. 6, n. 2, ita sane docet; sed opinionem istam limitat hoc modo, ut qui antea cum socio recitare non consueverat, non teneatur socium stipendio conducere, « nisi facile id fieri queat ». Et haec dicit de quocumque, sive beneficiatus sit sive non.

²² Valentia rem clare innuit, dum in 2am 2ae, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 7, dicit infirmitatem ab Horis recitandis excusare, si

Alii con-
tradicunt.

Prima o-
pinio magis
pia et ratio-
nabilis.

Quid de
religioso fa-
cto episco-
po.

Si non po-
tes solus
adhibendum
socius si
commodet et
gratuito.

ceptum impleri debet, quod mediis ordinariis impleri potest. — Diximus: *gratuitum*; quia non tenetur socium adhibere stipendio soluto: ut dicunt Salmant.¹; et Bonacina² cum Suarez, Navarro, Filliuccio, etc.

An autem *beneficiarius teneatur socium conducere ex fructibus beneficii?*

Affirmant Bonacina³ cum Suarez, Laymann⁴, Molfesio, etc.; Contin. Tournely⁵, Holzmann⁶, Palans⁷; et consentit Sporer⁸, si beneficium sit pingue. Ratio, quia fructus beneficii dantur propter Officium; unde beneficiarius debet illos erogare ut Officium persolvat. — Sed contradicunt Gobat, Tamburinius⁹, Diana¹⁰, etc., apud eundem Sporer, qui merito id probabile putat. Ratio, quia (ut diximus *Lib. III*, n. 665, cum¹¹ Lessio, Innocentio, Panormitano, Silvestro, Paludano, etc.) obligatio Horarum probabilius non est de jure naturali seu ex justitia, sed de jure positivo Ecclesiae illam praecipiente ex motivo religionis (ut diximus supra, *num. 145*, v. *Quaer. I*); fructusque beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiarii. Quapropter ipse non tenetur Officium persolvere medio extraordinario, quale esset conductio socii; tanto magis quia concilium Lateranense (ut videre potes dicto *n. 665*) absolute excusat ab onere Officii *legitime impeditos*.

Utraque sententia est probabilis. — Hinc dico quod si talis beneficiarius omisit Officium, eo quod non adhibuit socium, et in bona fide fructus percepit, potest eos retinere; quia melior est conditio pos-

Beneficia-
rius proba-
biliter tene-
tur condu-
cere socium
ex fructibus
beneficii.

Probabili-
ter non te-
netur.

Corolla-
rium pro
praxi.

¹ Tr. 16, cap. 8, n. 42. — ² De Offic. div., disp. 1, qu. 6, punct. 2, n. 8. — ³ Suar., lib. 4, cap. 28, n. 15. — ⁴ Navar., de Horis can., cap. 11, n. 14; et cap. 21, n. 14. — ⁵ Fili., tr. 23, cap. 9, n. 289. — ⁶ Loc. cit., n. 8, v. *Addo*. — ⁷ Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 28, n. 14 et 15. — ⁸ Molfes., Sum., part. 1, tr. 8, cap. 4, num. 28. — ⁹ De Offic. div., art. 8, sect. 7, v. *Hic quaesumus*... 4. — ¹⁰ De Praec. partic., n. 478. — ¹¹ Tr. 7, disp. 2, punct. 6, n. 14. — ¹² De Horis can., cap. 8,

sidentis. Secus, si ille non adhuc perceperit, sed innexus probabilitati hujus secundae sententiae velit percipere; quia non potest inchoari possessio cuiuscumque rei, nisi cum certitudine juris, ut pluries diximus. (Vide *Lib. III*, n. 669 et n. 761, Qu. 2). Propterea dico quod si hic velit percipere fructus tenetur socium adhibere.

159. — « 5°. DISPENSATIO: quam sine causa solus Papa dat valide; cum causa, episcopi. — Et sic subdiaconum, qui ex dispensatione pontificia dicit uxorem, hoc ipso liberari ab onere Horarum (contra Bonacina et Azor), docet Sanchez⁸, « Diana ».

Papa potest dispensare in Officio, etiam cum beneficiario; ut recte ait Croix¹⁰, asserens esse commune. — Probabilius enim (ut diximus mox supra cum Silvestro⁹, Lessio¹⁰, Panormitano) onus Officii non est de jure naturali, sed de paecepto Ecclesiae; et ideo potest Papa adhuc sine causa valide dispensare.

Episcopus autem non potest dispensare nisi cum causa, et cum aliquo particulari, necnon ad breve tempus; ut dicit Wigandt¹¹, Holzmann¹², Concina¹³, et Croix¹⁴, qui cum Tamburinio¹⁵, inquit sic esse usu receptum. Causa autem justa dispensandi est, si dubitatur de morali impotentia clerici; ut Croix¹⁴ ex D. Thoma¹⁶. — Dicit autem Gobat apud Croix idem posse vicarium generalem; sed hoc intelligendum si habeat speciale mandatum ab episcopo, juxta dicta *Lib. III*, n. 1032, ad 2, v. *Vicarii*.

Dispensa-
tio excusat.

Papa dis-
pensat e-
tiam sine
causa et
cum benefi-
ciario.

Episcopus,
ex causa,
cum parti-
culari et ad
breve tem-
pus.

Item, vi-
carius gene-
ralis ex spe-
ciali man-
dato.

n. 188. — ¹² Gobat, tract. 5, n. 712. — Sporer, loc. cit., n. 183. — ¹³ Bonac., de Offic. div., disp. 1, qu. 2, punct. 8, n. 5. — ¹⁴ Azor, part. 1, lib. 10, cap. 5, qu. 5. — ¹⁵ De Matrim., lib. 8, disp. 8, num. 11. — ¹⁶ Part. 8, tr. 8, resol. 34. — ¹⁷ Lib. 4, num. 1233. — ¹⁸ Tr. 10, exam. 6, num. 94. — ¹⁹ De Horis canon., cap. 7, § 1, num. 6. — ²⁰ Loc. cit. — ²¹ Loc. cit. — ²² 2^a 2^a, qu. 147, art. 4, corp. — ²³ Gobat, tr. 5, n. 714. — Croix, loc. cit.

159. — « a) De his auctoribus, vide *lib. III*, n. 665, et ibi, notas a et b.

b) Holzmann, *de Praecept. partic.*, n. 477, v. *Porro*, concordat; sed addit idem posse fieri etiam in perpetuum..., quando laborant impedimento perpetuo vel diurno adeundi Romam. Sed hoc hodie non amplius locum habet.

c) Tamburinius sententiam hanc, *Decal.*, lib. 2, cap. 5, § 8, n. 24, utique tenet; non tamen dicit eam usu receptam esse, quidquid asserat Croix.

nullo modo recitare patiatur, « videlicet nec cum socio, nec totum simul aliqua hora diei ».

¹⁾ Tamburinius, *Decal.*, lib. 2, cap. 5, § 8, n. 12, generaliter asserit beneficium teneri ad socium adhibendum, « si facile et non cum gravi suo incommodo » possit. — Diana vero, part. 2, tr. 12, resol. 43, ulterius progreditur, et negat quemcumque (nullo facto verbo de stipendio) teneri ad socium adhibendum.

²⁾ De Lessio, Innocentio et Paludano vide citat. n. 665, et ibi, notas a et b.

ARTICULUS IV.

QUOMODO RECITANDAE SINT HORAE.

160. *Requiritur I^o. Ut recitentur juxta praescriptum breviarii Romani.* — 161. *Qu. 1. An sit obligatio recitandi litanias. Qu. 2. An Officium defunctorum. Qu. 3. An liceat Officium in brevius permutare. Qu. 4. An possis te conformare cum clero privilegiato. Qu. 5. An errans in Officio teneatur repetere.* — 162. *Requiritur II°. Pronuntiatio vocalis.* — 163. *Qu. 1. An satisfaciat legens, si se non audiat. An autem satisfaciat submisse recitans in choro.* (Remissive ad Lib. III, n. 675, v. Dub. 4). *Qu. 2. An si recites Officium in choro vel cum socio, tenearis repetere quae non percipis. Qu. 3. An satisfaciat surdus vel surdaster, recitans in choro.* — 164. *Requiritur III°. Pronuntiatio integra.* — 165. *Quomodo peccet mutilans verba. Quid, si recites cum socio mutilante.* — 166. *Requiritur IV°. Pronuntiatio continuata.* — 167. *An Matutinum possit separari a Laudibus. Et an tunc sit obligatio terminare Horas et Matutinum cum Pater et oratione Officii currentis. Et an nocturni possint invicem separari.* — 168. *An sit repetenda Hora, si magna intercedat interruptio. Quae sint causae justae interrumpendi.* — 169. *Requiritur V^o. Ne invertatur ordo.* — 170. *Causae invertendi ordinem.* — 171. *An in choro sit gravis obligatio recitandi Horas ordine debito et statim horis.* — 172. *Requiritur VI°. Ut dicantur Horae tempore suo.* — 173. *Quae sint causae justae anticipandi vel postponendi. Quo tempore dicendae sint Horae.* — 174. *Qu. 1. Quando possit dici Matutinum. Qu. 2. An Matutinum defunctorum possit pridie recitari. Qu. 3. An in vespera diei antecedentis possint recitari litaniae.* — 175. *Requiritur VII°. Ut Horae recitentur attente et devote.* — 176. *Quaenam intentio requiratur. Et quaenam attentio. Et I^o de attentione externa. 2° de attentione interna.* — 177. *An attentio interna sit necessaria ad satisfaciendum. Et an beneficiarius recitans sine attentione interna teneatur ad restitutionem.* (Remissive ad Lib. III, n. 669). *Regula ad scrupulos abjiciendos.* — 178. *An et quomodo peccet recitans Officium existens in peccato mortali.* — 179. *An liceat Officium dicere in loco indecenti. An extra chorū situs recitandi sit de preecepto.*

160. — a) Resp. In recitatione Horarum sequentes circumstantiae sunt servanda:

« I^o. Ut recitentur juxta praescriptum BREVIARII ROMANI, jussu Pii V editi, saltem publice. — Excipe religiosos qui habent peculiare breviarium ordinis; et ecclesias quae 200 annis ante institutionem breviarii per Pium V, peculiare habuerunt: eae enim sine consensu episcopi illud mutare non possunt. — Privatum tamen omnibus etiam regularibus, probabile est licere ex consuetudine ut Romano; ut docet Lessius¹, Rodriguez, et Sà², Bonacina³.

Horae recitandae juxta breviarium Pii V.

¹ Lib. 2, cap. 87, dub. 12, n. 74. — *Rodrig.*, Quaest. regul., tom. 1, qu. 42, art. 18. — ² V. *Horae canonicas*, n. 6. — ³ De Offic. div., disp. 1, qu. 3, punct. 1, n. 5.

« Adde quod qui eo utitur, ne in choro quidem obligetur ad psalmos poenitentiales, graduales, Officium defunctorum, excepto die animarum. — Officium tam B. Virginis in choro recitari debet ubi est consuetudo. Ita Filliuccius et Bonacina⁴, ex bulla Pii V et Clementis VIII. — Item tenetur ad litanias diebus Rogationum: tum quia sunt pars Officii eo die, tum quia peculiaris de ea re est constitutio. Ita Bonacina⁴ ex Filliccio, etsi contrarium probabile esse dicat Diana⁵ ex Vasquez^b; item Escobar^b.

⁴ Ill., tr. 28, cap. 6, n. 213. — ⁵ De Offic. div., disp. 1, qu. 3, punct. 1, n. 13. — ^a Ill., loc. cit., cap. 7, n. 243. — ^b Part. 2, tr. 12, resol. 42.

160. — a) Bonacina, *de Offic. div.*, disp. 1, qu. 3, punct. 1, n. 12, negat obligationem esse recitandi Officium B. M. V. extra chorū, exceptis ecclesiis, in quibus ex consuetudine recitatur. Et citat bullam S. Pii V et Clementis VIII; sed Clemens VIII in suo brevi, quod breviario Romano praemissum est, de hac obligatione omnino silet.

b) Vasquez a Diana utique citatur ut refert Busenbaum; sed ipse, *de Benefic.*, cap. 4, § 1, art. 2, dub. 1, n. 58, absolute et absque restri-

ctione de litanis tractans, de quibus locutus est Pius V, negat ullum ad eas extra chorū teneri. — Et hanc Vasquezii sententiam affert Escobar, *tr. 5, exam. 6, n. 112* (edit. Lugdun. s. d.), eique assentiri videtur, eo quod eam solam affert neque eam reprobat. Attamen in aliis editionibus, ut sunt apud me Lugdunensis 1644 et Veneta 1660, Escobar, *loc. cit.*, cap 5, n. 70, v. f., contrarium tenet scribens: « Circa litanias privatim recitandas ab eo qui processionibus in diebus Rogationum non in-

Quid de
mutatione
Omnici.

« Quod si autem ex inadvertentia vel
« necessitate, v. gr. quia lectiones de festo
« nullas habes, Officium mutes, ita ut dicas
« de feria quando erat dicendum de san-
« cto, vel contra; nullum erit peccatum,
« nec obligatio repetendi: licet consultum
« sit repetere ea quae ad proprium Offi-
« cium pertinent. Si vero studio idem mu-
« tes, aliud sentiendum videtur, cum ratio
« non sit eadem. — Quamquam quod eo
« casu venialiter tantum pecces, nec te-
« nearis repetere vel restituere quidquam,
« eo quod substantia praecepti sit impleta,
« probabile^{c)} esse censem Escobar¹⁾, Dia-
« na²⁾; item Cajetanus^{d)}, Silvester, Bins-
« feld, Azor, Valentia, Lessius, Filiuc-
« cius, etc., citati a Bonacina³⁾ et Diana⁴⁾
« (contra alias multos, quos citat et sequi-
« tur Barbosa). Laymann⁵⁾ vero cum Sua-
« rez limitat: nisi, per fraudem quasi,
« multo longius in multo brevius, v. g.
« paschale, mutetur (licet Caramuel apud
« Diana⁶⁾ contra communem sentiat etiam
« sic praeceptum impleri, et venialiter
« tantum peccari); aut idem pro libitu toto
« anno dicatur: quia est gravis inordi-
« natio. Vide Trullench⁷⁾. — Ubi docet,
« eum qui per errorem legit hodie de san-
« cto qui cras v. gr. colitur, posse cras
« legere de sancto qui hodie celebratur,
« ne is hoc anno omittatur; immo ita fa-
« ciendum esse vult Quintanadvenas⁸⁾.
« Verum contrarium rectius tenet Villa-

¹⁾ Tr. 5, exam. 6, n. 115, edit. Lugdun. a. d. (al. edit. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, loc. cit., cap. 8, num. 57). —
²⁾ Part. 2, tr. 12, resol. 8. — *Silvest.*, v. *Hora*, n. 15, qu. 12. — *Binsfeld*, Enchirid. theol. pastor., part. 4, cap. 9, concl. 7. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 10, qu. 2. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 8. — *Less.*, lib. 2, cap. 37, dub. 12, n. 77. — *Filiu.*, tr. 28, cap. 7, n. 227. — ³⁾ De Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 1, n. 17. — ⁴⁾ Loc. cit., resol. 8. — *Barbosa*, in cap. *Presbyter*, de celebrat. missar., n. 9. — ⁵⁾ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 5. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 23, n. 12 et 14. — *Caram.*, in Regul. S. Benedicti, disp. 109, n. 1387. —
⁶⁾ Part. 7, tr. 11, resol. 7. — ⁷⁾ *Decal.*, lib. 1, cap. 7, dub. 14, n. 11. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diffic. 13, n. 8. — ⁸⁾ Resp.

terfuit dixisti teneri ex Suario. Scio tamen Vasquez contrarium asserere. Attamen rursum assero me ab ejus sententia recedere, dum legam rubricam praescribentem, nec judicem hac in praescriptione adesse materiae parvitatem.

^{c)} Quin etiam simpliciter sic tenent ex au-
toribus citatis, Escobar, Binsfeld, Silvester,
Azor, Lessius.

^{d)} Cajetanus, *Sum.*, v. *Horae canonicae*,

« lobos: eo quod praestet semel quam
« bis errare; idque multis bene confirmat
« card. Lugo⁹⁾.

« Similiter eum qui per errorem vel
« oblivionem in festo dupli vel semidu-
« pli non recitat de proprio, posse de
« eo legere primo die non impedito no-
« vem lectionum Officio, docet idem Quin-
« tanadvenas⁹⁾ esse probabile. Verum et
« hoc merito rejicit card. Lugo¹⁰⁾; et ipse
« Quintanadvenas contrarium sententiam
« agnoscit probabiliorem. — Denique qui
« in aliquibus Horis erravit (legendo v. gr.
« de feria quando erat de festo, vel contra),
« agnoscens errorem non debet eum con-
« tinuare; sed reliquias Horas legere juxta
« Officium eo die currens, ut in iis saltem
« conformet se toti Ecclesiae vel commu-
« nitati cuius est pars, et observet legem
« quantum potest. Card. Lugo¹¹⁾ ».

161. - Quaeritur hic 1°. *An sū obligatio
sub gravi recitandi litanias in diebus
S. Marci et Rogationum?*

Prima sententia communior affirmat; eamque tenet Glossa¹²⁾, Palaus¹³⁾, Bonacina¹⁴⁾, [Contin.] Tournely¹⁵⁾, Concina¹⁶⁾, Viva¹⁷⁾, Sporer¹⁸⁾, Croix¹⁹⁾, Mazzotta^{a)}, Holzmann²⁰⁾; et Salmant.²¹⁾ cum Suarez, Bonacina, Trullench, Leandro, etc. — Ratio, quia in rubrica²²⁾ sic dicitur: *Qui non intersunt processioni Rogationum privatim post Laudes dicant litanias cum suis precibus et orationibus*. Verbum autem

Litaniae
diebus praec-
scriptis, re-
citandae
sub gravi
juxta alios.

moral., lib. 5, dub. 8. — ⁹⁾ Tr. 8, singul. 9. — ¹⁰⁾ Resp. moral., lib. 5, dub. 8, n. 5. — *Quintanadv.*, loc. cit. — ¹¹⁾ Loc. cit., n. 21. — ¹²⁾ In can. 8 de consecr., dist. 8. — ¹³⁾ Tr. 7, disp. 2, punct. 2, n. 18. — ¹⁴⁾ De Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 1, num. 18. — ¹⁵⁾ De Offic. div., sect. 8, qu. 6. — ¹⁶⁾ De Horis canon., cap. 5, num. 28. — ¹⁷⁾ De Praecept. decal., qu. 8, art. 2, n. 2. — ¹⁸⁾ Append. de Horis canon., cap. 2, n. 96. — ¹⁹⁾ Lib. 4, num. 1290. — ²⁰⁾ De Praecept. partic., n. 475. — ²¹⁾ Tr. 16, cap. 1, num. 23. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 8, i. f. — *Bonac.*, loc. cit., qu. 8, punct. 1, n. 18. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 14, num. 9. — *Leund.*, Decal., tr. 8, disp. 8, qu. 36; et de Sacram., tr. 6, disp. 18, qu. 32. — ²²⁾ Breviar. post fer. 2 domin. 5 post Pascha.

cap. 2, negat esse mortale; sed requirit cau-
sam rationabilem.

^{e)} Quintanadvenas, *de Septem. Eccl. Sa-
cram.*, tr. 8, singul. 10, ita sane loquitur juxta
sententiam, quam probabilem appellat; ipse
tamen, n. 1, sibi arridere ait sententiam con-
trarium Villalobos, utpote regulis breviarii
magis consentaneam.

161. - ^{a)} Mazzotta, tr. 2, disp. 1, qu. 2, cap. 1,
§ 3, qu. 3, v. *Quarto*, probabiliter, inquit, lita-

dicant importat grave paeceptum quando materia est gravis (qualis sine dubio est materia litaniarum); ut docet Sanchez¹. Idque confirmatur ex declaratione S. Congregationis apud Gavantum^b, qua dictum fuit, eos qui interfuerunt processioni, at non cecinerunt, teneri litanias repetere vel dicere privatum.

Juxta a-
lios, non sub
gravi.

Secunda vero sententia negat: quam tenent Diana^c cum Vasquez^c, Graffio^c et Homobono; item Machado^c, Pellizzarii, Mofsesius, Antonius a Spiritu Sancto, Philibertus Marchinus et Tancredi, apud Salmant.^d (qui probabilem putant, sicut censem etiam Mazzotta^e). Ratio istorum, quia nullibi adest de hoc praecisum paeceptum obligans sub gravi. — Nec obstare dicunt rubricam allatam. Nam verbum *dicant*, inquiunt non continere paeceptum; ut tenet Cajetanus^f, ubi dicit: *De modo vero loquendi, puta, quia lex utitur imperativo modo, clare liquet quod non inducit vinculum paecepti; modus enim hujusmodi imperium grammaticice denotat, non juridice*. Vel censem saltem non inducere paeceptum grave, ut docet Navarrus^g, dicens: *Leges etiam canonicae quae non habent verba paeceptiva vel prohibitiva, sed solum ordinativa vel constitutiva, etiamsi sint imperativi modi,*

¹ Decal., lib. 6, cap. 4, n. 24 et 39. — ² Part. 4, tr. 4, post resol. 242, Quaest. ult., v. *Tertio probatur. - Homobon.*, Consultat. et responsa, tom. 2, part. 5, resp. 244. — *Pellia.*, tr. 5, cap. 8, num. 47 et 48. — *Mofses.*, Sum., part. 1, tr. 5, cap. 2, n. 56. — *Anton. a Spir.* S. Director. regul., tr. 3, disp. 6, n. 1605. — *Philib. Marchin.*, de Sacr. Ordin., tr. 2, part. 6, cap. 12, diff. 12. — *Tancred.*, de Relig., tr. 3, lib. 4, disp. 12, num. 18. — ³ Tr. 16, cap. 1, num. 28. — ⁴ Tr. 2, disp. 1, qu. 2, cap. 1, § 3, qu. 3, v. *Tertio*. — In 2nd 2nd, qu. 186, art. 9, v. *In resp. ad 2.* — ⁵ *Man.*, cap. 28, n. 49, v. *Tertio*. — ⁶ 2nd, qu. 186, art. 9, ad 2. — ⁷ *V. Lex.*, n. 6, (in edit. corr., n. 5). — ⁸ *Clav.*, lib. 8, cap. 7, n. 26. — ⁹ De

qualia sunt illa.... faciant, dicant,... quae juxta communem intelligentiam non significant paeceptum. Et hoc videtur esse juxta doctrinam D. Thomae, qui¹ dicit: *Nec in lege Ecclesiae omnes ordinationes... obligant ad mortale.* Et idem dicunt SA² et Sayrus³.

Ideo hanc secundam sententiam improbabilem dicere non audeo. — Sed prima mihi magis arridet; quia, ut asserunt [Continuator] Tournely¹⁰ et Anacletus¹¹, ubique viget consuetudo recitandi litanias, quae est optima legum interpres.

Quaeritur 2°. *An sit obligatio gravis recitandi Officium defunctorum?*

Negant aliqui, quorum opinionem putant probabilem Mazzotta¹²; et Gobat ac Tamburinius, apud Croix¹³. — Sed verius affirmandum cum sententia communi, quam tenent [Contin.] Tournely¹⁴, Concina¹⁵, Palaus¹⁶, Bonacina¹⁷, Viva¹⁸, Sporer¹⁹; Holzmann²⁰ cum Anacleto, Stoz, etc.; Salmant.²¹ cum Antonio a Spiritu S. et Pellizzario, qui ait oppositam opinionem non esse practice probabilem; ac Croix²² cum Suarez^d et Diana^d, dicit non esse satis tutam. Ratio, quia haec obligatio jam introducta est ex consuetudine: quae, cum universe et constanter cum gravi incommmodo observetur, non est ab ea receden-

S. Alphon-
sus adhes-
ret prime
opinioni.

Officium
defunctorum
verius
sub gravi
recitandum.

Offic. div., sect. 8, qu. 6. — ¹¹ Tr. 6, dist. 1, num. 36. — ¹² Tr. 2, disp. 1, qu. 2, cap. 1, § 3, qu. 3, v. *Quarto*. — *Gobat*, tr. 5, n. 614. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 14. — ¹³ Lib. 4, num. 1289. — ¹⁴ Loc. cit. — ¹⁵ *De Horis canon.*, cap. 6, n. 21. — ¹⁶ Tr. 7, disp. 2, punct. 2, n. 18. — ¹⁷ *De Offic. div.*, disp. 1, qu. 3, punct. 1, num. 12. — ¹⁸ *De Praec. decal.*, qu. 3, art. 2, n. 2. — ¹⁹ *Append. de Horis canon.*, cap. 2, n. 56. — ²⁰ *De Praecept. partic.*, n. 476. — *Anaclet. Reiffenst.*, tr. 6, dist. 1, num. 36. — *Stos. Triban.* poenit., lib. 1, part. 3, n. 416. — ²² Tr. 16, cap. 1, n. 22. — *Anton. a Spir.* S. Director. regul., tr. 3, disp. 6, n. 1603. — *Pellia.*, tr. 5, cap. 8, num. 48. — ²³ Lib. 4, num. 1289.

niae non sunt sub gravi recitandae, « quamvis probabilius reputet oppositum Croix ».

^b) Gavantus, *sect. 6, cap. 16, n. 4*, hanc esse ait communem opinionem; pro qua tamen nullam allegat S. C. declarationem. Nihilominus duo sunt S. R. C. decreta, quae injungunt sub paecepto litaniarum recitationem in festo S. Marci et in Rogationibus; et quae habentur in Collect. authentica decretorum S. Rit. C., n. 2740, ad 8, et n. 3428.

^c) De Vasquez, vide notam c ad n. 160. — Et pariter Jacobus de Graffiis, *Decis. aur.*, part. 1, lib. 2, cap. 53, n. 24, absolute negat litanias esse extra chorum recitandas. — Ma-

chado autem, *Perfecto confessor*, lib. 2, part. 3, tr. 2, docum. 1, n. 5, dubium esse ait inter doctores utrum sit obligatio litanias recitandi, iis qui processioni non interfuerint. Ex quo satis perspicue insinuat obligationem revera non adesse.

^d) Scilicet ipse Croix negat sententiam contrariam esse satis tutam; at citat auctores pro sententia quae docet obligationem gravem esse Officium defunctorum recitandi. Et ita docet Suarez, *de Relig.*, tr. 4, lib. 4, cap. 25, num. 8 et 9. — Diana vero melius et rectius quam a Croix a S. Alfonso hic inferius citatur.

dum, juxta dicta *Lib. III, n. 1009*, v. *Dubit.* 3. — Et ob hanc rationem Diana¹, licet oppositam sententiam conatus sit patrocinari, tandem dixit non audere a communi sententia recedere.

Quaeritur 3º. An sū peccatum mortale, Officium diei in aliud brevius permuteare?

Ante omnia notanda est prop. 34 damnata ab Alexandro VII, quae dicebat: *In die Palmarum recitans Officium paschale satisfacit praecepto.* Et sic pariter excluditur Officium Pentecostes; ut bene ajunt Salmant.² et alii communiter. — E converso, qui ex inadvertentia dicit unum Officium pro alio, nihil tenetur repetere; ut communiter docent Busenbaum (ut supra, n. 160, v. *Quod si*), Lessius³, Anacletus⁴, Viva⁵, Contin. Tournely⁶, Concinna⁷; Laymann⁸ cum Silvestro, Cajetano⁹, Azor et Lessio¹⁰, Abelly¹¹, Croix¹²; et Salmanticenses¹³ cum Villalobos, Trullench, etc. Ratio, quia non praesumitur Ecclesia velle aliquem uno die bis ad tantum onus obligari. — Dicit autem Laymann¹⁴, consilium esse (non vero obligationem) subjungere propria Officii omissi. Immo rationabiliter advertit [Continuator] Tournely¹⁵ cum eodem Laymann, Bonacina, etc., quod si dictum fuerit Officium notabiliter brevius, puta Officium sancti loco dominicae, debet fieri compensatio, recitando novem psalmos ex primo nocturno.

Inadver-tenter mu-tans Officium non te-neret repe-tente.

Quando te-neatur sup-plierē.

¹ Part. 4, tr. 4, qu. ult. — ² Tr. 16, cap. 8, n. 19. — ³ Tr. 6, dist. 1, num. 62. — ⁴ De Praecept. decal., qu. 3, art. 2, num. 6. — ⁵ De Offic. div., sect. 8, qu. 4, v. *Si quis vero*. — ⁶ De Horis canon., cap. 9, § 6, n. 19. — ⁷ Silvest., v. *Hora*, qu. 12. — ⁸ Azor, part. 1, lib. 10, cap. 10, qu. 2. — ⁹ Medulla, Append. de Statu cleric., art. 4, qu. 2, n. 2. — ¹⁰ Lib. 4, num. 1261. — ¹¹ Tr. 16, cap. 8, num. 21. — *Villal.*, part. 1, tract. 24, diff. 18, num. 2. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 14, num. 11. — ¹² Lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 8. — ¹³ Loc. cit. — *Laym.*, loc. cit. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1,

Circa vero quae situm quatuor sunt sententiae:

Prima absolute negat esse peccatum mortale: hancque tenent Lessius¹⁴, Cajetanus¹⁵, Silvester¹⁶, Azor¹⁷; item Villalobos, Diana, Antonius a Spiritu S., etc., apud Salmant.¹⁸ *Ratio*, quia ad impletum praeceptum Officii sufficit ut in substantia impleatur, idque fit cum septem Horae dicuntur. Et hanc sententiam probabilem putant Salmant.¹⁹; et Cardenas ac Gobat, apud Croix²⁰. — Et hisce olim adhaesi. Sed nunc verius censeo cum Roncaglia²¹, eam sustineri non posse; quia, cum recitatur Officium notabiliter brevius, tum illud non impletur neque in ejus forma neque in substantia aequivalenti: juxta secundam sententiam, quam mox affremus.

Secunda igitur sententia, quam tueruntur Bonacina²² cum Suarez²³ et Filiuccio²⁴, Laymann²⁵, quem male citant Salmant. pro prima sententia, Anacletus²⁶; et probabilem putant Palaus²⁷ ac Holzmann²⁸, tenet non peccare graviter qui mutat Officium in aequale vel fere aequale. — *Ratio*, quia, ut dicitur in *I. fin. ff. Mandati*: Forma reipsa servatur, si per aequivalens id fiat. Hinc dicunt auctores citati quod Pontifex in assignanda forma specifica pro recitatione breviarii potius respexit ad quantitatem tamquam formam substantiam, quam ad qualitatem Officii, quae est forma accidentalis, sive modus reci-

qu. 8, punct. 1, num. 18. — ¹⁴ V. *Horae canonicae*, cap. 2. — ¹⁵ V. *Hora*, n. 15, qu. 12. — ¹⁶ Part. 1, lib. 10, cap. 10, qu. 2. — *Villal.*, loc. cit., n. 2. — *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 8; part. 7, tract. 11, resol. 10. — *Anton. a Spir. S.*, Director, regul. tr. 8, disp. 6, num. 1612. — ¹⁷ Loc. cit., n. 18. — ¹⁸ Loc. cit., num. 20. — *Carden.*, Cris., disp. 83, num. 42. — *Gobat*, tr. 5, num. 868. — ¹⁹ Lib. 4, num. 1260. — ²⁰ Tr. 5, qu. 2, cap. 5, qu. 6. — ²¹ Loc. cit., n. 18. — ²² Tr. 6, dist. 1, num. 61. — ²³ De Praec. partic., num. 466. — ²⁴ Sed petet.

Mutatio
Officii in a-
liud bre-
vius, non
lethalis, ju-
xta alios.

Opinio rej-
citur a S.
Doctore.

Juxta a-
lios, muta-
tio in ac-
quale, non
lethalis.

¹⁴ Lessius, cap. 37, n. 77, ita docet de quacumque Officii mutatione; nec distinguit brevius ab aequivalenti. — Laymann autem, lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 5, distinguit, id concedens si duo Officia sint aequivalentia; sin autem jam recitatum Officium est multo brevius, « obligatus esse videris, inquit, ad compensationem faciendam ». — De Cajetano, vide notam e ad n. 160 supra.

²³ Suarez, tr. 4, lib. 4, cap. 23, n. 15; Filiuccius, tr. 23, n. 228, concordant modo

« mutatio non fiat [sunt verba Suarez] ex contemptu, neque animo eam saepe faciendi pro libito, sed ex aliqua occasione levi minusque rationabili ». — Et fere item Laymann, loc. cit., n. 5. Cfr. etiam notam e hic supra.

²⁷ Palaus, tr. 7, disp. 2, punct. 2, n. 17, de Officii commutatione (sive in breve sive in aequale sit non explicat) dicit non deesse auctores, qui affirment in hac admitti veniale tantum; at n. 18: « Mihi, inquit, verius et probabilius est te non satisfacere praecepto ».

Venialis,
si fiat sine
causa.

Juxta a-
lios, muta-
tio in ae-
quale, eti-
semel, le-
thalis.

tandi. — Dicitur: *non peccare graviter*; nam mutans Officium adhuc in aequale sine causa nequit excusari a veniali. Causa autem excusans potest esse, v. gr. necessitas studendi, concionandi, docendi, itinerandi; ut dicunt Viva¹; et Sanchez, Navarrus ac Tamburinius, apud Croix².

Tertia sententia, quam tenent Palau³, Concina⁴, [Contin.] Tournely⁵, Holzmann⁶; et Salmant.⁷ cum Reginaldo⁸, Suarez⁹, Bellarmino¹⁰, Garcia, Trulench¹¹, Rodriguez¹², Filiuccio¹³, Ledesma¹⁴, Machado¹⁵, etc., docet esse mortale Officium mutare etiam in aequale, etsi semel. — Ratio, quia S. Pius V in sua bulla *Quod a Nobis* praecepit Officium recitandum in specie et in individuo sub forma unicuique diei assignata, dum dixit: *Statuentes... quoscumque qui Horas canonicas... dicere vel psallere debent..., ad dicendum et psallendum posthac in perpetuum Horas ipsas diurnas et nocturnas ex hujus Romani breviarii praescripto et ratione omnino teneri, neminemque ex iis, quibus hoc dicendi psallendique munus necessario impositum est, nisi hac sola formula satisfacere posse.* Unde dicunt auctores hujus sententiae praeceptum Officii non esse de recitando in genere, sed secundum formam praescriptam, nimirum tali die, de tali sancto, de tali dominica, etc.: quod ad substantiam pertinet.

¹ De Praec. decal., qu. 8, art. 2, num. 4. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 25, num. 2. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 19, n. 217. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 20 et 21. — ² Lib. 4, num. 1256. — ³ Tr. 7, disp. 2, punct. 2, n. 18. — ⁴ De Offic. div., sect. 3, qu. 4, v. *Resp.* 2. — ⁵ De Praec. partic., n. 466. — ⁶ Tr. 16, cap. 3, n. 20 et 21. — *Garcia*, de Benefic., part. 3, cap. 1, n. 150. — *S. Pius V*, bulla *Quod a Nobis*, § 7. — ⁷ Append. de Horis canon.,

Quarta demum sententia, quam tenent Sporer¹, Roncaglia², Viva³, Elbel⁴, Tamburinius⁵ (et probabilem putat Laymann⁶, cum aliis apud Salmant.⁷) docet peccare graviter, qui frequenter Officium mutat; venialiter vero, qui mutat raro, puta ter vel quater in anno: modo mutatio non fiat in Officium notabiliter brevius atque sine causa. Nam ex aliqua rationabili causa, nempe studii, itineris, infiriae valetudinis, magnae defatigationis vel specialis devotionis erga aliquem sanctum, nec etiam erit veniale; ut dicunt Viva⁸; et Navarrus, Cardenas⁹ ac Tamburinius, apud Croix¹⁰. — Rationem autem cur frequens mutatio Officii sit mortale, alii dicunt esse quia talis mutatio videtur virtualis contemptus ritus Officii. Sed haec ratio non convincit; nam verius negatur cum D. Thoma¹¹ (quem sequuntur Sanchez¹² et alii), quod frequentia transgressionum involvat contemptum legis. Sic enim ait S. Doctor: *Dicendum quod tunc committit aliquis vel transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regulae, et ex hoc procedit ad faciendum contra legem vel regulam. Quando autem e converso, propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis vel regulae, non peccat ex contemptu...*

cap. 2, n. 119. — ⁸ Tr. 5, qu. 2, cap. 5, qu. 6, v. *Fateri*. —

⁹ Loc. cit., num. 4. — ¹⁰ Part. 5, confer. 18, de Modo, etc. recitandi Horas, n. 438 et 438. — ¹¹ Loc. cit., num. 20. —

¹² Lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 5. — ¹³ Tr. 16, cap. 3, n. 21. —

¹⁴ De Praecept. decal., qu. 3, art. 2, num. 4. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 19, n. 217. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 20 et 21. — ¹⁵ Lib. 4, n. 1252 et 1255. — ¹⁶ 2^a 2^a, qu. 186, art. 9, ad 3. — ¹⁷ Decal., lib. 1, cap. 5, n. 8.

¹⁰ Concina, cap. 9, § 6, n. 11, loquitur de mutatione Officii longioris in aliud brevius; sed ratio quam affert, et quae desumitur ex praecepto per bullam S. Pii V injuncto, valet etiam pro mutatione in aequivalens.

¹¹ Reginaldus, lib. 18, n. 172; Suarez, lib. 4, cap. 23, n. 12 et seqq.; Trulench, lib. 1, cap. 7, dub. 14, n. 13; Rodriguez, *Quaest. regul.*, tom. 1, qu. 42, art. 8, v. f.; Filiuccius, tr. 23, n. 186, 226 et 228; Petrus de Ledesma, *Sum.*, part. 2, tract. 9, cap. 4, post concl. 16, dub. 1, v. *Dico* 2 et 3, ita suam sententiam coarctant, ut omnino vel saltem fere reincidunt in quartam, quae S. Alphonso aequior videtur.

¹² Bellarminus non videtur ad rem citari

Juxta a-
lios, mu-
tatio fre-
quens, le-
thalis, ran-
venialis.

Explicatio
et limitatio.

a Salmant.; etenim, *Controv. de bonis operibus*, lib. 1, cap. 18, loquitur de iis « qui Romanum breviarium eligunt, propriae ecclesiae vel ordinis breviario praetermissos ». Et refert opinionem quae negat esse mortale: « tamen (subdit) non est id usque adeo certum vel tutum ». — Machado pariter minus accurate citatur a Salmant.; tractans enim de mutatione Officii in aliud, *Perfeto confessor*, tom. 1, lib. 2, part. 3, tr. 2, docum. 6, n. 4, dicit duas esse de hoc oppositas sententias, ita ut videatur esse communis contra communem; aliis asserentibus, aliis vero negantibus esse mortale.

¹³ Cardenas, disp. 33, n. 42 et 73, non citatur a Croix pro his causis.

etiam si frequenter... peccatum iteret. Ratio aptior est, quia ipsa frequens Officii mutatio (ut ait Laymann) evaderet gravis perversio ordinis; nam licet quaelibet variatio seorsim sumpta sit venialis ratione parvitatis materiae, omnes tamen intra annum coalescunt, et graviter perturbant ordinem breviarii praecepti pro totius anni Officiis, quae simul sumptae unum complexum faciunt.

Ex his sententiis (ut meum proferam judicium) prima, pace tantorum doctorum qui eam tuentur, vix (ut dixi) sustineri potest; secunda et tertia satis probabiles videntur; sed *quartam aequiorem puto.*

Juxta autem omnes praefatas sententias, probabiliter excusant a mutatione Officii sequentes causae, videlicet:

1º. Si alio pergis, potes recitare Officium illius loci¹⁾; ut dicunt Laymann¹; Holzmann² cum Stoz; et Bonacina ac Tamburinius, apud Croix³. Excipit vero Holzmann⁴ cum Palao, Tamburinio, Cherubino, etc., religiosos; quia isti tenentur ad breviarium sui ordinis ex vi professionis, cuius vinculo obligantur quocumque

¹⁾ Laym., lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 5. — ²⁾ Loc. cit., n. 8. — ³⁾ De Praecept. partic., num. 466, v. *Diximus praeterea.* — ⁴⁾ Stoz, Tribun. poenit., lib. 1, part. 3, n. 886. — Bonac., de Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 1, n. 7. — Tambur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 25. — ⁵⁾ Lib. 4, n. 1258. — ⁶⁾ De Praecept. partic., num. 466, v. *Diximus praeterea.* — ⁷⁾ Palau., tr. 7, disp. 2, punct. 2, num. 6, i. f. — Tambur., loc. cit., num. 38. — Chernob. Mayr, Triagelist. doctr. christ. continuat., de Oratione, dist. 2, cap. 1, § 1, num. 100. —

ierint. — Probabiliter autem dicit Croix⁵ cum Suarez, Quintanadvenas et Gobat, quod si sis alicubi tamquam advena, potes recitare Officia tuae patriae. Additque⁶ Gobat quod si mutes domicilium, potes compensare Officia omissa in priori loco^{7).}

2º. Capellanus episcopi potest⁸⁾ illi se conformare in Officio. Holzmann⁹ cum communi, ex decreto S.C. Rituum an. 1605. Idque magis firmatur ex clem. *Dignum, de cel. miss.*, ubi commensalibus et domesticis cardinalium et episcoporum indulgetur uti Officio et breviario quo hi utuntur. — Idem dicitur de capellano monialium, qui, cum possit legere Missam de sancto ordinis, ita etiam potest de eo dicere Officium¹⁰⁾; rubrica enim monet Officium cum Missa concordandum. Holzmann¹¹; et Croix¹² cum Gobat, Stoz, Tamburinio et Quintanadvenas. — Idem probabiliter dicit Laymann¹³, et Gobat apud Croix¹⁴, de eo qui obit exercitia apud religiosos.

3º. Beneficiatus potest recitare sub ritu primae classis cum octava Officium sui tituli; ut Lugo¹⁵, et Holzmann¹⁶⁾ cum Tamburinio¹⁷, Gobat¹⁸, Clericato¹⁹, etc. —

⁵⁾ Lib. 4, num. 1244. — ⁶⁾ Suar., tr. 4, lib. 4, cap. 23, num. 7. — ⁷⁾ Quintanad., tr. 7, singul. 24, n. 1. — ⁸⁾ Gobat, Experim., tr. 5, n. 685. — ⁹⁾ Apud Croix, loc. cit. — ¹⁰⁾ Gobat, loc. cit., n. 649. — ¹¹⁾ De Praecept. partic., n. 466, v. *Diximus praeterea*, sub 2. — ¹²⁾ Loc. cit., sub 8. — ¹³⁾ Loc. cit., n. 1254. — ¹⁴⁾ Gobat, loc. cit., n. 626. — ¹⁵⁾ Stoz, Tribun. poenit., lib. 1, part. 3, n. 886, ad iv. — Tambur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 32. — ¹⁶⁾ Quintanad., tr. 8, singul. 7, n. 8. — ¹⁷⁾ Gobat, loc. cit., n. 637. — ¹⁸⁾ Loc. cit., n. 1268. — ¹⁹⁾ Respons. mor., lib. 5, dub. 8, n. 20.

¹⁾ S. R. C. casum hunc de Officio recitando ab eo qui versatur quacumque ex causa extra patriam vel dioecesim, in una *Marsorum*, die 12 Novembr. 1831, sic solvit: «Beneficiarii tenentur semper ad Officium propriae ecclesiae; simplices vero sacerdotes conformari possunt cum Officio loci ubi morantur». Vide Collect. authent. decretor. S. R. C., n. 2682, ad 46. — Religiosus vero qui vi suae regulae ad chorrum tenetur, «in itinere sequatur divini Officii calendarium coenobii ex quo discessit», uti declaravit eadem S. R. C. die 31 Aug. 1839. Quodsi vero praedicationis vel ex alia rationabili causa religiosi a suo conventu per aliquot dies absint, declaravit Sacr. Congr. die 27 Julii 1896: «Si in choro [Officium recitanti], standum calendario coenobii apud quod religiosi hospitantur; si privatim, servandum calendarium coenobii a quo discesserunt». Cf. Collect. authent., num. 2801, ad 1 et 2; et n. 3919, ad 13.

²⁾ «Dummodo non fias subditus loci hu-

Item, ca-
pellanus e-
piscopi.

Beneficia-
tus, ad qua-
le Officium
teneatur.

jes», limitat Gobat, id est loci ad quem devenieris.

¹⁰⁾ Quin etiam tenetur, ut dicit Holzmann vi decreti S. R. C. de die 11 Junii 1605, quod habetur in Collect. authent. decretorum S. R. C. n. 181, ad 3.

¹¹⁾ Atvero S. R. C. in contrariam abiit sententiam die 21 Mart. 1795, declarans capellanos, qui in ecclesia monialium quotidie Missam celebrant, non posse Officium monialium recitare. Vide Collect. authent. decretorum S. R. C., n. 2550, ad 3.

¹²⁾ Laymann, lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 3, praetermittit eos qui exercitia apud religiosos obeunt.

¹³⁾ Holzmann, loc. cit., v. *Diximus praeterea*... 3; Tamburinius, loc. cit., n. 32, asserunt beneficiarium posse (immo debere ex aliorum sententia, uti subdit Tambur.) Officium ecclesiae cui adscriptus est recitare, in quocumque ipse tandem loco resideat. Et idem insinuat Gobat, loc. cit., n. 626. — Clericatus, *Erotemat.*,

Beneficiarius autem qui habet duo beneficia, debet recitare Officium loci ubi residet⁴⁾. Concina¹⁾.

Recitans
cum socio
licite mutat
Officium in
aequale.

4°. Si recites cum socio: cuius ritui potes te conformare ex causa, ut dicunt alii; sed etiam sine causa²⁾, ut sentiunt Viva³ cum Quintanadvenas et Henriquez; Roncaglia⁸ cum Portellio, ac Diana⁴. — Et hoc satis probabile mihi videtur: modo Officium permutetur in aequale, vel quasi Juxta enim secundam sententiam circa permutationem Officii, quam supra probabilem diximus, quaelibet rationabilis causa sufficit ad mutandum Officium in aequivalens; satis autem rationabilis causa hic ipsa societas videtur, dum Clemens Romanus⁵ (apud Bonacina⁶) admonet fideles⁷⁾ ut saltem duo vel tres orent, juxta illud Matth. xviii [20]: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*⁸⁾.

¹⁾ De Horis canon., cap. 6, num. 10. — ²⁾ De Praecept. decal., qu. 3, art. 2, n. 8. - *Quintanadv.*, tr. 8, singul. 8, n. 9 et 10. - *Henrig.*, lib. 7, cap. 80, num. 4. — ³⁾ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 5, qu. 8. - *Portel.*, Dubia regular., v. *Horae canonicae*, num. 8. — ⁴⁾ Part. 2, tr. 12, resol. 36. — ⁵⁾ Constitut. apost., lib. 8, cap. 34, v. f. — ⁶⁾ De Offic. div., disp. 1, qu. 3, punct. 2, § 1, num. 7. — ⁷⁾ De Horis canon., cap. 6, num. 12. — ⁸⁾ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 5, qu. 8. — *Stos.*, Tribun. poenit., lib. 1,

Quaeritur 4°. *An possis te conformare cum clero privilegiato in Officio breviori?*

Absolute negat Pater Concina⁹⁾. — Affirmant vero, adhuc nulla accedente causa, Roncaglia⁸; Stoz apud Holzmann⁹; Diana¹⁰ cum Portellio; Tamburinius¹¹ cum Henriquez et aliis; item Trullenbach, Rodriguez¹²⁾ et Leander, apud Concina¹³. Ratio istorum, quia in correlativis eadem est habenda ratio; unde privilegium unius extenditur ad alium, ex *leg. fin. [ff.] de acceptilat.* Praeterea, cum quisque licite possit in Officio socium adhibere; si non posset Officium illud brevius cum socio recitare, videretur privilegium aliquo modo juri suo derogare. — Alii autem dicunt, ut Croix¹⁴, Holzmann¹⁴, Sporer¹⁵ et Gobat¹⁶, tunc posse socium conformari cum privilegiato saltem semel vel iterum¹⁷⁾, quando iste ob aliquam rationabilem causam, puta infirmitatem, debilitatem visus

Juxta a-
lios, esse
conforme
privilegio
in Officio
breviori,
semper lic-
tum.

Juxta a-
lios, licitem
semel et i-
terum ob
infirmita-
tem.

part. 3, num. 886, ad vi. — ⁹⁾ De Praec. partic., num. 466, v. *Diximus praeterea...* 4. — ¹⁰⁾ Part. 2, tract. 12, resol. 35. - *Portel.*, Dub. regular., v. *Horae canon.*, n. 8. — ¹¹⁾ Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 27. - *Henrig.*, lib. 7, cap. 30, n. 4. - *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 14, num. 7. - *Leand.*, Decal., tr. 8, disp. 8, qu. 16. — ¹²⁾ Loc. cit., n. 12. — ¹³⁾ Lib. 4, n. 1266. — ¹⁴⁾ De Praec. partic., n. 466, v. *Diximus praeterea...* 4. — ¹⁵⁾ Append. de Horis canon., cap. 2, n. 123. — ¹⁶⁾ Tr. 5, n. 911, ad 10.

cap. 17, n. 39, loquitur de advena qui, si sit clericus saecularis, potest « recitare Officium vel juxta ritum patriae suae, vel ecclesiae in qua habet beneficium, vel loci in quo moram trahit ». — Concina denique affirmat profecto beneficiarium qui duo beneficia habet debere recitare Officium loci in quo residet; sed hanc limitationem addit: Si ambae ecclesiae sint aequalis dignitatis.

¹⁷⁾ Henriquez, Roncaglia, Portellius et Diana causam non requirunt. — Sed S. R. C., die 27 Januarii 1899, ad dubium: « An satis facit obligationi suaे clericus in Ordinibus sacris constitutus, qui sponte vel invitatus se adjungit clero, Officium ab Officio ipsius clerici diversum canenti vel recitanti? respondit: « Generaliter negative ». Collect. authent. decretor. S. R. C., n. 4011, ad 3.

¹⁸⁾ Si fideles congregari non possunt, « psallat sibi unusquisque (sunt verba S. Clementis), canat, oret, saltem duo simul aut tres ».

¹⁹⁾ Tres declarationes S. R. C. hic addendae videntur; et 1^a quidem de die 7 Decembr. 1844, quae respicit sacerdotes saeculares, qui non sunt stricte et revera, sed censentur adscripti alicui ecclesiae, quia Missas ibidem celebrant, confessiones excipiunt aut aliud quodcumque sacram ministerium exercent; hi nimis

nequeunt Officia propria ejus ecclesiae recitare; sed tenentur sequi directorium suae dioecesis. Vide Collect. authent. S. R. C., n. 2872, ad *dub. I.* — Altera, de die 7 Septembr. 1850, juxta quam alumni seminariorum et magistri in ipso seminario degentes, quamvis plerunque in aliis ecclesiis Missam celebrent, confessiones audiant, etc., tenentur sequi calendarium ecclesiae ipsi seminario adiectae. Collect. authent., n. 2980, ad 1 et 2. — Tertia denique, de die 22 Julii 1848, vi cuius religiosi utriusque sexus, proprium calendarium non habentes, uti debent calendario dioecesano, additis Officiis peculiariter concessis regularibus in illa dioecesi commorantibus. Vide Collect. authent., n. 2964, ad 1.

²⁰⁾ Concina allegat Rodriguez *Sum. tom. 4*, cap. 68, ubi auctor n. 9 tractat de regularibus ad episcopatum assumptis, qui Officium ecclesiae suaे non autem ordinis recitare debent; et dicit eorum socios posse se eis in hoc conformare. Atvero Rodriguez, *Quaest. regul.*, tom. 1, qu. 42, art. 9, loquens de praesenti casu, hoc non concedit, nisi ex causa quam sciret ille qui privilegium concessit, et qua posita privilegium inutile redderetur, nisi privilegiatus socium adhibere posset.

²¹⁾ Clausulam istam: *Saltem semel vel*

S. Doctor
non probat
has opinio-
nes.

et similem, difficulter posset suo privilegio uti nisi juvetur a socio.

Verumtamen harum opinionum neutra mihi satisfacit. — Ratio enim correlatorum (ut supra) non convincit: cum ipsa quidem valeat pro correlativis necessariis, ut sunt viri et uxores; non vero pro voluntariis, nimirum pro sociis, qui pro eorum libito socii evadunt. — Ratio autem sola infirmitatis, seu difficultatis privilegiati in recitando, non videtur sufficiens ut possit excusare socium ad Officium permutandum in aliud notabiliter brevius.

Quaeritur 5°. An qui hodie ex errore recitavit de Sancto, omissis proprio illius diei, possit alia die de Officio praetermissis recitare?

Dicunt Pellizzarius ^{x)}, Quintanadvenas ¹ et Salmant. ² melius facere se conformando cum communi ritu Ecclesiae; sed probabiliter posse etiam recitare de Officio omissis. — Attamen Lugo ³ et Villalobos ⁴, cum Busenbaum (ut supra) tenent, omnino recitandum Officium diei currentis. Ratio, quia Ecclesia tum solum praescribit Officium transferri, cum est impeditum a dominica vel Officio majori.

Haec quidem sententia est probabilior ^{x)}. — Sed prima non videtur improbabilis, cum Felice Potestà ⁵ et Tamburinio ⁶. Ratio, quia, sicut rite transfertur Officium de Sancto ob impedimentum diei

¹ Tr. 8, singul. 9, n. 2. — ² Tr. 16, cap. 8, n. 21. — ³ Respons. moral., lib. 5, dub. 8, n. 2. — ⁴ Part. 1, tr. 24, diff. 18, n. 3. — ⁵ Tom. 1, n. 448. — ⁶ Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 29. — ⁷ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 5, qu. 6. — ⁸ Tr. 16, cap. 8, n. 21. — ⁹ Quintanadav., tr. 8, singul. 10,

Recitans
Officium pro
Officio po-
test, juxta
alios, alio
die recitar-
omissum.

Probabi-
lis omnino
recitandum
Officium m
dici.

iterum, Croix, Holzmann et Gobat silentio praetereunt, in reliquis concordantes.

^{x)} Pellizzarius, tr. 5, cap. 8, n. 74, id non habet.

^{x)} S. R. C. de hoc arguento interrogata: « Utrum, si in choro vel privatim omissum est per oblivionem aut inadvertitiam fieri Officium duplex vel semiduplex alicujus Sancti eodem die quo debebat secundum rubricas, debeat illud fieri in aliquo alio die, vel ejusdem mensis, vel alterius sequentis, non impedito Officio novem lectionum », respondit die 17 Junii 1673: « Negative ». Collect. authent. decretor. S. R. C., n. 1474.

^{y)} Lessius, lib. 2, cap. 37, n. 77, negat teneri repetere eum, qui per inadvertitiam aliquo modo aliud Officium recitavit. — Idem.

ad alium diem non impeditum; ita videtur rationabiliter posse Officium transferri ob impedimentum morale, quale censetur error vel ignorantia, ne Sanctus in illo anno suo honore privetur.

Si autem advertas errasse, postquam multum processeris in Officio indebito, puta si dixeris Matutinum; tunc potes vel prosequi, vel reliquum recitare de Officio debito: ut dicunt Lessius ^{y)}, Roncaglia ¹; et Salmant. ² cum Villalobos ³, Quintanadvenas, Trullench ⁴, etc. — Sed puto cum Croix ⁵ et Tamburinio ⁶, melius esse recitare de proprio, ne errorem prosequaris.

Si vero oblitus es aliquam partem Horae, sufficit illam recitare quin aliud repetas; ut recte dicit Croix ¹⁰ cum Navarro, Vasquez, Sanchez, Bonacina, Filliuccio, Abelly ^{aa)}, etc. — Secus tamen probabilius censent Armilla ^{aa)} et alii ¹¹, contra Vasquez ^{aa)}, totam Horam esse repetendam, si omiseris partem notabilem ex culpa; quia est obligatio (saltē sublevi) ut orationem continuatam secundum ritum praescriptum facias. Sed vide infra, n. 168.

162. - « II° PRONUNTIATIO VOCALIS exterritor; ea enim est de substantia pracepti. — Et si quidem cum socio legis (quod recte fit, et est conforme primae institutioni Ecclesiae ac publico orandi ritui, estque licitum, etiamsi ad eas non

n. 4. — ⁹ Lib. 4, n. 1266. — ¹⁰ Loc. cit., n. 1811. — *Navar.*, Man., cap. 25, n. 99, l. f. — *Vasq.*, de Benefic., cap. 4, n. 67. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 18, n. 2 et 3. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 3, punct. 4, n. 7. — *Fili.*, tr. 28, cap. 7, n. 282 et 288. — ¹¹ Apud Croix, loc. cit., n. 1811.

que tenent Villalobos, part. 1, tr. 24, diffic. 13, n. 2; et Trullench, lib. 1, cap. 7, dub. 14, n. 11, licet a Salmant. allegentur uti refert S. Alphonsus.

^{x)} Quin etiam Tamburinius, loc. cit., n. 31, negat se iis assentiri, qui dicunt posse continuari Officium ex errore incepturn.

^{aa)} Abelly, *Medulla, append. de Statu cleric.*, art. 4, qu. 2, n. 2, loquitur de Horarum interversione. — Armilla, v. Horae canonicae, n. 15, non distinguit an culpabiliter factum fuerit necne. — Vasquez vero, loc. cit., n. 68 et seqq., ei qui ex incuria omisit, satis esse ait si omissa suppleat; si vero scienter notabilem partem praetermisit, et statim suppleat, dicit illum tantummodo peccare sicut peccat intervertens psalmos in eadem Hora. Si

Quid de
eo qui ad-
vertit se er-
rare.

Quid de
eo qui obli-
tus est par-
tem Horae.

Requiritur
pronuntia-
tio vocalis.

« obligetur, nec interius attendat: Bona-
cina¹⁾, ea pronuntiatio adhibenda est ut
« ab eo exaudiri possis, eumque audire
« vicissim. — Sà^{a)} tamen putat satisfieri,
« etsi quaedam non percipias quae a socio
« dicuntur; neque ideo aliquid scrupulose
« repetendum esse.

« Si vero solus legas, ita legendas esse
« ut audire te ipsum possis, docent Regi-
naldus et Suarez. — Sed probabile est
« id non requiri, cum Ecclesia id non
« praecipiat; ut docent Azor², Bonacina
« et Diana^{b)}, admittitque Filliuccius^{c)} pro
« scrupulosis^{c)}.

Plures si-
mul reci-
tantes quo-
modo reci-
tare de-
beant.

« Si plures duobus recitent Officium si-
« mul, non debet unus unum, alter alterum,
« tertius tertium versum recitare: sed al-
« ternatim, facto duplice tantum choro,
« sive plures sint ex una parte sive pau-
« ciores: quia sic habet usus et praxis Ec-
« clesiae. Secus est de lectionibus, quarum
« primus primam, secundus secundam,
« tertius tertiam recitat; immo alicubi
« consuetudo permittit ut omnes ab uno
« recitentur, aliis audientibus. — Bona-
cina^{d)} ex Suarez, Azor et Laymann: ad-
dens etiam satisfaciere eum qui lectiones,
vel orationes, vel capitula, vel respon-
soria tantum audit et non recitat. Vide
Bonacina^{e)}, Trullenbach^{f)}.

¹⁾ Disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 1, n. 5 et 6. — Regis., lib. 18, num. 174. — Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 7, num. 6. — ²⁾ Part. 1, lib. 10, cap. 11, qu. 4. — Bonac., de Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 1, n. 24. — ³⁾ Tr. 23, cap. 8, n. 117. — ⁴⁾ Loc. cit., num. 10. — Suar., loc. cit., cap. 25, num. 2 et seqq. — Azor, loc. cit., cap. 7, qu. 9. — Laym., lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 8. — ⁵⁾ Loc. cit., n. 11. — ⁶⁾ Lib. 1, cap. 7, dub. 16, n. 7. — ⁷⁾ Tr. 16, cap. 3, num. 6. — Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 26, num. 3 et seqq. — Palaus., tr. 7, disp. 2, punct. 3, n. 8. — Pella., tr. 5, cap. 8, n. 91. — ⁸⁾ Lib. 4, n. 1298. — Bonac., disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 1, num. 11. —

Communis est sententia (ut tradunt cum Busenbaum mox supra, Salmant.⁷⁾ cum Suarez, Palao, Pellizzario; et Croix⁸⁾ cum Bonacina, Filliuccio, Reginaldo, Stoz, Tamburinio, etc.), bene satisfacere qui audit a socio lectiones, responsoria, capitula et orationes ac antiphonas, ut bene addit Croix⁹⁾ cum auctoribus citatis. — Et probabiliter sentiunt Pellizzarius et Antonius a Spiritu S., apud Salmant.¹⁰⁾ (contra Croix¹¹⁾ cum Gobat et Diana; ac Mazzotta), adhuc satisfacere eum qui solus dicit psalmos, et lectiones audit; vel qui partem psalmorum dicit solus et partem cum socio: quia satis communicat in ea parte quam audit, et cui ex recepto usu jam satisfit per auditum.

163. — Quaeritur autem 1º. *An reci-
tans Officium debeat se audire ut satisfa-
ciat?*

Affirmant Palaus^{a)}, Suarez^{a)}; item Pellizzarius, Reginaldus et Antonius a Spiritu S., apud Salmant.¹²⁾ — Quia (ut dicunt) ad hoc ut oratio sit vocalis debet voce proferri; verba autem quae tantum inter dentes modulantur, non sunt vox, sed potius inchoatio vocis.

Sed satis probabiliter dicunt satisfaciere Laymann¹³⁾, Azor¹⁴⁾, Sporer^{b)}, [Contin.] Tournely¹⁵⁾, Diana^{c)}, Salmant.¹⁶⁾ cum Ro-

Ante
partem si-
ctam a se-
cio satis-
cit.

Recitas
debet se au-
dire, junta
alia.

Satis pro-
ba-
biliter
negatur.

Fili., tr. 23, cap. 7, n. 241. — Regis., lib. 18, num. 158. — Stos., Tribun. poenit., lib. 1, part. 3, n. 404, ad V. — Tam-
bur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 3, n. 10. — ⁷⁾ Loc. cit., n. 1298. — Pella., loc. cit., n. 91. — Anton. a Spir. S., Director. regul., tr. 3, disp. 6, n. 1686. — ⁸⁾ Tr. 16, cap. 8, num. 6. — ⁹⁾ Lib. 4, n. 1298. — Gobat, tr. 5, n. 691. — Diana, part. 9, tr. 7, resol. 88. — Mazzotta, de 1º praec. decal., cap. 1, § 3, qu. 4. — Pella., loc. cit., n. 87. — Regis., lib. 18, n. 174. — Anton. a Spir. S., loc. cit., n. 1625. — ¹⁰⁾ Loc. cit., n. 5. — ¹¹⁾ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 8, i. f. — ¹²⁾ Part. 1, lib. 10, cap. 11, qu. 4. — ¹³⁾ De Offic. div., art. 8, sect. 6, in princ. — ¹⁴⁾ Tr. 16, cap. 3, n. 5.

vero non statim suppleat teneri ita supplere ut continua sit recitatio. Unde non satis accu-
rate hi tres auctores a Croix allegantur.

162. — a) Sà, v. Horae canonicae, n. 9, haec de choro asserit: « Qui in choro, inquit, suam partem dicit, et alteram etiam atten-
tus non potest percipere, non tenetur supplere, nisi, ut quidam addunt, surdus esset ».

b) Diana, part. 2, tr. 12, resol. 11, opini-
ones aliorum tantum refert.

c) Itemque Reginaldus.

163. — a) Palaus, loc. cit., n. 6: « Etsi, in-
quit, necessarium non sit teipsum audire, est
tamen necessarium, moraliter loquendo, verba
ita distincta et clare proferre, ut teipsum

audire possis, nisi aliquod impedimentum
adsit ». — Eodemque sensu loquitur Suarez,
loc. cit., cap. 7, n. 6.

b) Sporer, Append., de Horis canon., cap. 2, n. 110, id satis probabile existimat;
sed subdit: « Ego tamen... nolle absque ne-
cessitate hanc opinionem sequi, utpote quae
minus facit ad devotionem ».

c) Diana, part. 7, tr. 11, resol. 16, opinio-
nem istam refert; sed monet se eidem repu-
gnasse part. 6, tr. 7, resol. 10, ubi revera
eam pro solis scrupulosis admittit, pro aliis
vero: « Dicendum est, inquit..., esse necessa-
rium verba ita distincte et clare proferre, ut
teipsum audire possis; quia verba quae audi-
tu

driguez, Trullench, Leandro, etc. Et idem docet doctissimus Silvius¹ cuius doctrinam noster Summus Pontifex Benedictus XIV, in multis locis suarum bullarum magni aestimat; hic auctor sic suam sententiam profert et probat: *Eum qui solus recitat Horas canonicas... muneri suo satisfacere, sive seipsum audiat, sive non audiat...; quia nullo jure probatur recitantem Horas teneri ad se audiendum, cum praeceptum obliget ad dicendum, non audiendum Horas.* Quod autem sic recitans jam vocaliter oret, hanc rationem subdit: *Quia oratio potest ore et voce fieri, etiamsi non audiatur ab ipso recitante, et ex se sit sonus quidam formatus ex allisione aeris ad dentes et labia.* — Ratio igitur est, quia ad satisfaciendum Horis non praecipitur auditio, sed tantum recitatio sive pronuntiatio verborum quae dicitur vocalis. Ut autem pronuntiatio haec vocalis dicatur, et a mentali distinguatur, non certe requiritur elatio sive formatio vocis: alias non satisfaceret qui recitaret absque vocis sonitu; sed sufficit quod formetur aliquis sonitus verborum, licet modicus et vix sensibilis sit (recitando a frato, ut vulgo dicitur), prout communiter recitant qui privatim Officium persolvunt, et sicut dicenda sunt secreta Missae. Hic autem levius sonitus, quando verba proferuntur, ut bene ait Silvius, ex se semper fit; cum prolatio non possit fieri quin per linguam et labia fiat aeris compressio, ex qua necessario aliqualis sonitus formatur. Per

¹ *Rodrig., Quaest. regul., tom. 1, qu. 42, art. 4. - Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 11, num. 9. - Leand. de SS. Sacr., de Sacram., tr. 6, disp. 13, qu. 18. - ¹ Resolut. var., v. Horas canonicas III. - Silvius, loc. cit. - ² De Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 12, num. 8. - ³ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 14, num. 2. - ⁴ Lib. 2, cap. 34, num. 184. - ⁵ De Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 1, num. 16. - ⁶ Tr. 16, cap. 1,*

accidens vero se habet quod sonitus ille audiatur vel non⁴.

An autem *satisfacient choro qui submisce recitant psalmos, alteram partem audiendo?*

Loquendo de choro in generali, probabiliter satisfaciunt⁵; ut docent Suarez⁶, Sanchez⁷, Lessius⁸, Sotus⁹, Bonacina¹⁰; et Salmant.¹¹ cum Fillucci, Aragon, Trullench, Villalobos, Philiberto, etc. Ratio, quia non requiritur ut recitantes in uno choro audiant voces omnium recitantium in altero (quod supponit ut certum in *Quaest. 2 seq., in fin.*); cum una pars unum corpus cum altera constituat, et invicem communicent. — Secus vero dicendum de canoniciis, qui si non canunt, amittunt tam distributiones quam fructus praebendae; juxta dicta *Lib. III, n. 675, v. Dubit. 4, in fine.*

Quaeritur 2°. *An, si recites Officium in choro vel cum socio, tenearis repetere ea quae non satis percipis?* — Communiter omnes dicunt quod si propter strepitum aliorum non audis, bene satisfacis Officium.

Dubium est *an satisfacias, si non audis propter culpam chori vel socii.*

Prima sententia negat; eamque tenent Bonacina¹², Croix¹³, et Palaus¹⁴, qui ait te lucrari quidem distributiones chori, sed teneri ad repetendum: modo (ut dicit Bonacina) pars non audita sit notabilis; secus, si modica. — Ratio, quia audiens non potest communicare in iis quae non percipit.

Secunda vero sententia affirmat: et hanc tenent Sporer¹⁵, Sabinus¹⁶, Tambu-

num. 25. - *Filiu.*, tr. 23, cap. 6, num. 196. - *Aragon*, in 2° 2°, qu. 88, art. 12, dub. ult., concl. 2. - *Trull.*, loc. cit., dub. 16, num. 8. - *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 10, num. 9. - *Philib.* *Marchin.*, de Sacr. Ordin., tr. 2, part. 6, cap. 12, diff. 7, num. 3. - *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 1, num. 9. - ¹ *Lux moral.*, part. 2, tract. 54, num. 26.

Submiss
rectans
partem
suam, choro
satisfacit.

Excipiun
tur canonici.

Non satis
percipiens
ob strepitum,
nonte
natur repe
tere.

Non au
diens ob
culpam cho
ri aut socii,
non satisfa
cit, juxta a
lios.

Juxta a
lios, satisfa
cit.

percipi non possunt, impedimentis seclusis, non videntur verba, sed quidam motus in gutture seu inter dentes facti, qui potius sunt inchoatio verborum quam verba».

⁴) Monent tamen Laymann et Contin. Tournely, vix fieri posse prolationem veram et articulatam, et non solum in gutture aut inter dentes, absque eo quod qui sic profert semetipsum audire possit, si nullus sit obex.

⁵) Scilicet satisfaciunt obligationi Officii recitandi, in quo omnes citati auctores con-

veniunt, Soto excepto, qui, *de Just. et Jure*, lib. 10, qu. 5, art. 4, de hoc casu non loquitur.

⁶) Bonacina, *disp. 1, qu. 3, punct. 2, § 1, n. 9 et 20*; Palaus, *tr. 7, disp. 3, punct. 4, n. 6*, absolute sic docent, quidquid sit de causa ex qua proveniat impedimentum.

⁷) Croix, *lib. 4, n. 1295*, utramque opinionem affert; hanc tamen, ultimo loco; unde videtur eam tenere.

⁸) Sporer, postquam *n. 107*, hanc sententiam attulit, subdit eamdem a Tamburinio ad

rinus¹, Felix Potestas²; et Salmant.³ cum Trullench, Diana, Pasqualigo⁴ et Pellizzario⁵; item Sa et Major⁶, apud Laymann⁷ (qui non reprobavit); et probabilem putat Elbel⁸ cum Pellizzario⁹ et Gobat¹⁰. Idem censet Roncaglia¹¹ cum Trullench, loquens de recitatione in choro. — Hi censent bene te satisfacere, si atten-
dis quantum potes, et ob defectum chori
vel socii non percipis quae dicunt. Favet
non parum S. Antoninus¹², qui sic docet:
*Si quis.... lectionem vel altud quod in
choro legitur, non intelligat propter legi-
gentis ineptitudinem, non peccat: dum-
modo conetur intelligere saltem verba.*
Ratio, quia tunc per societatem ipsam,
et simul per illam tuam applicationem
censeris moraliter communicare in ora-
tione: dum intendis Deo exhibere omnes
laudes et preces quas chorus vel socius
profert. — Haecque opinio videtur satis
probabilis. Praeceptum enim hoc Officii,
ex benignitate Ecclesiae benigne est in-
terpretandum; cum e converso valde erit
anxietatibus obnoxium, quod socii in Of-
ficio semper solliciti esse debeant ad
quamnam quantitatem pervenerit omissio
auditus, ut teneantur vel non repetere.

Haec op-
nio satis
probabilis.

¹ Decal., lib. 2, cap. 5, § 4, n. 12. — ² Tom. 1, n. 444. — ³ Tr. 16, cap. 1, num. 24. — ⁴ Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 16, num. 9. — ⁵ Diana, part. 7, tr. 11, resol. 6. — ⁶ Sa, v. Horae canonicae, n. 9. — ⁷ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 8. — ⁸ Part. 5, confer. 13, de Modo, etc. recitandi Horas, n. 447. — ⁹ Trull., loc. cit. — ¹⁰ Part. 2, tit. 9, cap. 12, § 3, v. *Et prima.* — ¹¹ De Praecept. partic., num. 472, v. *Resp.* 2. — ¹² Tract. 5,

surgastrum extendi; sed eum qui est omnino surdus non satisfacere. Et omnibus sic dictis, concludit: « Ego hic nihil definire ausim ». Num autem conclusio ista ad omnia sit refre-
renda, an vero ad solum surdum aut surda-
strum, non satis liquet.

¹³ Pasqualigo, *Decis. moral.* 407; Major, in 4, dist. 12, qu. 6, v. *Tertio arg.*; Roncaglia, loc. cit., cap. 5, qu. 8, loquuntur de surdo qui suam partem utique cantat, sed alteram non audit.

¹⁴ Pellizzarius male citatur a Salmant.; nam, tr. 5, cap. 8, n. 39, negat quidem hanc opinionem esse omnino improbabilem; sed habet contrariam ut probabiliorem.

¹⁵ Gobat, tr. 5, n. 692, simpliciter tenet hanc opinionem, si « quaedam verba » non percepisti; at refert etiam opinionem absolute eximentem, neque eam reprobavit.

¹⁶ Azor, part. 1, lib. 10, cap. 7, qu. 7; Reginaldus, lib. 18, n. 158, perspicue omnia

Certum autem est cum Holzmann¹⁷, et Roncaglia¹⁸ cum Azor¹⁹ et Reginaldo²⁰, quod non oportet in choro audire omnes, sed sufficit unum audire, et sufficit audire in confuso saltem partem alterius chori, licet distincte nequeas audire; ut Salmant.²¹, qui testantur hoc docere fere do-
ctores omnes. — Sic pariter est certum, ut docet²² Innocentius IV, quod *si aliquem versum omittat ex negligencia* (intellige non ultiro), *non peccat*; chorus enim supplet.

Quaeritur 3°. *An satisfaciat Officio surdus qui ex obligatione choro assistit et suam recitat partem?*

Affirmant Suarez²³, Escobar²⁴, Ronca-
glia²⁵; et Sa²⁶ ac Rocafull, apud Diana²⁷, qui probabile putat. Ratio, quia hic ex una parte tenetur choro assistere; ex alia autem non stat per ipsum quin audiat. Unde sufficit ut praestet assistantiam quam potest, partem suam recitando: conditio enim quam aliquis ponere tene-
tur, censetur impleri quando per eum non deest quominus impleatur; et durum est tales ad duplex Officium obligare. — Magis tamen mihi placet sententia oppo-
sita cum Palao²⁸, Sanchez²⁹, Salmant.¹⁶

Audire in
confuso si
terram par-
tem, satis
est.

Sardo: as-
sistens cho-
ro suam
partem et
citans, sa-
tisfacit ju-
xta alias.

Tenetur re-
petere nos
audita.

qu. 2, de Horis can., cap. 5, qu. 8. — ¹⁷ Tr. 16, cap. 1, num. 24. — ¹⁸ In cap. *Dolentes* 9, de celebrat. missar. — ¹⁹ Escobar a Corro, de Horis canon., qu. 4, num. 66. — ²⁰ Loc. cit. — ²¹ Rocafull, *Prax. theol. mor.*, part. 2, lib. 3, cap. 6, num. 56. — ²² Part. 9, tr. 9, resol. 28. — ²³ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 18, num. 2. — ²⁴ Tract. 16, cap. 8, num. 5.

hic dicta insinuant, dum negant necessarium esse ad singulos attendere, sed satis esse ajunt, si audiantur verba « quae a pluribus pariter pronuntiantur ac si ab uno tantum dicerentur ».

²⁵ Suarez, tr. 4, lib. 4, cap. 28, n. 18, quam-
vis dicat surdum ab assistantia chori non ex-
cusari, quando ratione praebendae ad illum tenetur; asserit tamen n. 17 ex altera parte eum omnino ineptum esse qui cum socio Offici-
um recitet; « quia necessario omittit totam illum partem quam aliis profert et ipse non audit, et consequenter non recitat verum cano-
nicum Officium neque aliquam ejus Horam ».

²⁶ Sa male citatur a Diana ex Rocafull; nam, v. Horae canonicae, n. 9, tuetur oppositam sententiam, eam scilicet quae magis placet S. Alphonso. Cfr. notam a, ad n. 162.

²⁷ Palaus, tr. 7, disp. 3, punct. 4, n. 6, haec dicit in generali de eo qui non potest percipere illa quae alter chorus cantat.

et Elbel¹, qui dicunt surdum lucrari quidem distributiones², sed teneri ad repetendum non audita. Nec verum est quod ille sic obligabitur ad duplex Officium; nam tenetur tantum ad supplendam partem non auditam. Ultra quam quod bene potest eodem tempore satisfacere, submisce dicendo partem alterius chori. — Secus vero dicunt Salmant.³, Elbel⁴, Tamburinius⁵ cum Suarez⁶, de surdastro qui possit aliquoties audire, et praestet attentionem quam potest. Et hoc probabile est, saltem si advertat in breviario quae in confuso audit, ita ut bene percipiat quae dicuntur.

164. — « III°. PRONUNTIATIO INTEGRA,
« sine syncopa et abbreviatione verbo-
« rum et syllabarum, et absque praeci-
« pitantia. — Bonacina⁷.

« Ex hoc tamen defectu, in publico
« facilius peccari potest mortaliter, ra-
« tione scandali et severioris praecepti
« Ecclesiae, quam in privato. Azor⁸ et
« Filiuccius⁹, Escobar¹⁰, Diana¹¹. —
« Ubi addit 1°. Eum qui cum tali qui ulti-
« mas syllabas abscindit, recitat Officium,
« satisfacere suo Officio nec teneri repe-
« tere. 2°. Quando in cantu, propter ni-
« miam celeritatem et abscissionem syl-
« labarum (vel alia de causa), audientes
« non possunt verba percipere et atten-

¹ Part. 5, confer. 18, de Modo, etc. recitandi Horas, n. 448. — ² Tr. 16, cap. 1, n. 24. — ³ Loc. cit. — ⁴ Decal., lib. 2, cap. 5, § 4, n. 18. — ⁵ De Offic. div., disp. 1, qu. 3, punct. 2, § 1. — ⁶ Part. 2, tr. 12, resol. 82. — ⁷ In 2° 2°, qu. 88, art. 18, concl. 5. — ⁸ Lib. 1, cap. 7, dub. 16, n. 4. — Palau, tr. 7, disp. 2, punct. 8, n. 9. — ⁹ Lib. 2, cap. 37,

« dere, ordinarie tantum esse peccatum
« veniale, neque obligari ad iteratam reci-
« tationem Officii: nisi adsit contemptus
« vel grave scandalum, seu notabilis cor-
« ruptio et deformatio verborum in toto
« cantu. — Vide Diana⁶, Silvium⁷, et
« Trullench⁸, ubi, ex Navarro⁹, Azor¹⁰,
« Lessio¹¹ et Palao, negat satisfacere eos
« qui cum sociis recitant ita festinanter,
« ut, nondum expletis a socio versiculis,
« ipsi incipient; quia pars quae anticipa-
« tur non communicatur cum socio qui
« eam audire nequit. — Excusat autem
« ex Navarro¹², Sà¹³ et Suarez¹⁴ surdum
« qui alias in choro canentes non intel-
« ligit nec sequi potest ».

165. — Peccas tantum venialiter, si syl-
labas ita mutiles vel syncopes, ut verbo-
rum sensus non corrumpatur, vel si mu-
tiles in parva quantitate: immo nullo modo
peccas, si hoc facias involuntarie ob inad-
vertentiam, vel balbutiem, vel inveterata-
tam consuetudinem quae difficuler vinci
possit. E converso, non excusaris a mor-
tali, si mutilatio esset magna, et sensus
notabiliter variaretur. Ita communiter
Lessius⁹, Palau¹⁰, Laymann¹¹, Anacle-
tus¹², Sporer¹³, Croix¹⁴; Salmant.¹⁵ cum
Trullench, Pellizzario; et Viva¹⁶ cum
Azor¹⁷, Filiuccio, etc. Quo casu teneris
utique compensare partem in qua sensus

n. 56. — ¹⁰ Loc. cit., n. 2. — ¹¹ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 8. —
¹² Tr. 6, dist. 1, n. 50. — ¹³ Append. de Horis canon., cap. 2,
n. 100 et 102. — ¹⁴ Lib. 4, n. 1802 et 1808. — ¹⁵ Tr. 16, cap. 3,
n. 2. — ¹⁶ Trull., loc. cit., n. 5. — ¹⁷ Pellaia, tr. 5, cap. 8, n. 87 et 88;
et de Monial., cap. 6, n. 17, v. Mon. 5. — ¹⁸ De Praec. decal.,
qu. 3, art. 4, n. 4. — ¹⁹ Trull., tr. 28, cap. 6, n. 206, 209 et 242.

²) Distributiones omittunt Sanchez, Salmant., Elbel, quamvis in reliquis concordent.

⁹) Suarez, loc. cit., n. 15, quem citat Tamburinius, loquitur de caeco non de surdastro; sed Tamburinius tractat de utroque. — Suarez vero, n. 17, negat tantummodo surdastrum obligandum esse ad recitandum cum socio, tametsi solus recitare possit, eo quod hujusmodi recitatio institui nequeat sine magno socii gravamine.

164. — ^{a)} Azor, part. 1, lib. 10, cap. 7, qu. 11, hoc non habet, quod apud ipsum repere potuerim. — Filiuccius vero, tract. 23, cap. 6, n. 210; Escobar, tr. 5, exam. 6, cap. 13, n. 147 (al. cap. 5, n. 70, v. med.); Diana, part. 2, tr. 12, resol. 32, dicunt nimiam celeritatem (quae juxta Dianam et Filiuccium, reduci potest ad mutilationem) posse fieri mortale in propter scandalum.

^{b)} Navarrus, de Horis canon., cap. 13, n. 37, dicit attendendum esse ne sic fiat, idque esse magnum et frequentissimum abusum.

^{c)} Azor, loc. cit.; Lessius, loc. cit., id non habent, et male citantur a Trullench.

^{d)} Sà et Suarez male hic citantur a Trullench; vide notas n et q ad n. 163. — Navarrus autem male citatur a Busenbaum; nam refert quidem hanc sententiam, sed eam non satis firmam existimat et ipse statuit hanc conclusionem: « Beneficiarium non excusari a choro eo quod sit surdus, si ex eo quod videt vel audit, assequitur quando canere vel silere debeat; sed non satisfacere canendo solum pensum sui chori, nisi audiat pensum alterius, vel saltem recitet submisce ex breviario vel psalterio ».

165. — ^{a)} Azor, loc. cit., qu. 11, generatim negat teneri repete, eum qui scienter verba

Secus de
ardastro.

Pronuntia-
jo integra.

Parva mu-
tilatio, ve-
nialis.

Limitatio.

Mutilatio
notabilis,
mortalis.

Si servatur aliqua significatio, satisfit Officio.

Quid de recitatione cum socio mutilante.

Recitatio non interrupta unius Horae.

est corruptus, recitando quantitatem aequivalentem; ut bene ajunt Mazzotta^{b)} et Croix¹: et hoc, etiamsi involuntarie hoc feceris. — Caeterum probabiliter dicunt communissime Palaus², Sporer³ (qui dicit hoc omnes fateri), Anacletus⁴; et Croix⁵ cum Suarez, Gavanto et Gobat; ac probabile putant Salmant.⁶ cum Filiiuccio, Villalobos et Leandro, quod satis imples obligationem Officii, etiamsi verba notabiliter mutiles, quando servatur aliqua significatio verborum^{c)}.

Hinc probabile est quod nec teneris repetere, si recites cum socio qui obtruncat syllabas, sed ita ut sensus notabiliter non mutetur; ut ait Viva⁷. Qui bene addit^{d)} te non teneri ad repetendum, nisi tibi constet socium notabilem partem omisisse; quia praesumptio stat pro debita recitatione. — Putarem tamen te non excusari a veniali, si ultiro recitas cum tali socio mutilante: nisi adsit aliqua causa, nimurum si inviteris a superiore vel persona valde gravi, aut simili causa. — Certum autem est non satisfacere eos qui alternatim recitando non exspectant versus absolvi, si hoc fiat in magna quantitate. Vide auctores apud Busenbaum.

166. — « IV°. PRONUNTIATIO CONTINUATA unius Horae. — Si autem interruptio notabili tempore sine causa fiat, erit tamen veniale tantum; ut ajunt Fernandez^{a)}, Laymann et Lessius^b: quia

singuli psalmi suam completam significationem habent. Si justa ex causa fiat, nulla culpa erit, nec repetenda priora: quod verum est, etiamsi animo repetendi interrupisses; consilii tamen est, si interruptio longa esset, repetere ab initio psalmi vel nocturni. — Immo probabile est, nocturnos singulos separatim, saltem intra trium horarum spatium, dici posse (quod certum videtur, si justa causa concurrat): quia secundum quosdam antiquitus ita fiebat, ut docet Filliuccius^c et Bonacina^d, Escobar, etc. [Idem tenent Salmant.^e sine dubitatione]. Addit Quintanadvenas^f, lectiones, sive tres sint sive novem, posse absque culpa gravi, sine causa, et cum hac, absque ulla culpa, dividi a psalmodia ejusdem Matutini.

Divisio autem Matutini a Laudibus non dicit interruptionem Officii; unde privatim fieri potest sine causa. — Diana^{g)} ex Bonart, Filiiuccio, Sanchez, etc. Item Trullench^{h)}.

167. — Commune est quod Matutinum potest a Laudibus separari sine ulla causa; ut Salmant.ⁱ, Bonacina^j, Concinna^k cum Suarez, Sanchez, Navarro^l, Filiiuccio, etc.; Croix^m cum Lessio et Abelly. — Sed cum separantur, debet adjici *Pater noster*; ut bene ait Croixⁿ, ex rubrica quae praecipit dici *Pater* post quamcumque Horam, quando terminatur Officium.

Matutinum liceat separari a Laudibus.

^{a)} Lib. 4, n. 1808. — ^{b)} Tr. 7, disp. 2, punct. 3, n. 2. — ^{c)} Append. de Horis can., cap. 2, n. 102. — ^{d)} Tr. 6, dist. 1, n. 50. — ^{e)} Loc. cit., n. 1802. — ^{f)} Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 18, num. 10. — ^{g)} Gavant., in Rubric. breviarii, sect. 1, cap. 5, tit. 5, n. 2. — ^{h)} Gobat, tr. 5, n. 618. — ⁱ⁾ Tr. 16, cap. 3, n. 2. — ^{j)} Filii., tr. 28, cap. 7, n. 242. — ^{k)} Villal., part. 1, tr. 24, diff. 10, n. 7. — ^{l)} Leander a Murcia, in Regul. S. Francisci, in cap. III, cap. 1, § 2, n. 28. — ^{m)} De Praecept. decal., qu. 3, art. 4, n. 4. — ⁿ⁾ Laym., lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 7. — ^{o)} Lib. 2, cap. 87, dub. 10, n. 57. — ^{p)} Loc. cit., num. 202 et 288. — ^{q)} De Offic. div., disp. 1, qu. 3, punct. 3, n. 18. — ^{r)} Escob., art. 5, exam. 6, cap. 3, n. 88 (al. cap. 6, n. 49). — ^{s)} Loc. cit., n. 4. — ^{t)} Tr. 8, singul. 3. — ^{u)} Bonart, de Horis canon., lib. 2, cap. 17, n. 3. — ^{v)} Filii., tr. 28, cap. 6, n. 202; et cap. 7, n. 288. — ^{w)} Sanchez, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 20, n. 1. — ^{x)} Lib. 1, cap. 7, dub. 11, n. 6. — ^{y)} Tr. 16, cap. 3, n. 4. — ^{z)} De Offic. div., disp. 1, qu. 3, punct. 3, num. 11. — ^{aa)} De Horis canon., cap. 2, n. 9. — ^{bb)} Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 6, n. 9. — ^{cc)} Sanchez, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 20, n. 1. — ^{dd)} Filii., loc. cit. — ^{ee)} Lib. 4, n. 1808. — ^{ff)} Lessi., lib. 2, cap. 37, dub. 12, n. 79. — ^{gg)} Abelly, Medulla, Append. de Statu cleric., art. 4, qu. 2, n. 4. — ^{hh)} Loc. cit.

diminuit, syllabis abscissis et amputatis, quia etsi nonnihil ea in re peccetur, legis tamen substantia retinetur.

^{b)} Mazzotta, de 1° Praec. decal., cap. 1, § 3, qu. 4, id asserit de eo qui voluntarie sic egit.

^{c)} Quamvis non omnes allegati auctores adeo expresse loquantur, attamen perspicue saltem haec omnia insinuant.

^{d)} Apud Viva, loc. cit., non reperi id quod ab ipso addi refertur.

166. — ^{a)} Fernandez de Moure, Exam. theol., part. 3, cap. 12, § 7, qu. 5, de peccato non loquitur.

^{b)} Diana, part. 5, tr. 14, resol. 48, refert dumtaxat hanc opinionem, pro qua solum Bonart allegat. Caeteri tamen hic ab eo allati auctores eamdem tuentur.

167. — ^{a)} Navarrus, de Horis canon., cap. 3, n. 28, forte id insinuat dicens: • Laudes dif ferre a Nocturnis •; quamvis, n. 64, dicat licitum esse Matutinum a Laudibus separare

Matutinum
tunc concul-
dendum o-
ratione.

An autem addenda sit etiam Oratio? Affirmant Navarrus^{b)}, Bonart, Gavantus, etc., apud Croix¹, qui probabile putat; cum probabile sit Matutinum et Laudes esse duas Horas. Et colligunt ex rubrica, tit. 31, n. 4, ubi prescribitur quod *Te Deum* dicto, statim inchoantur *Laudes*; praeterquam in nocte Nativitatis Domini, quia tunc dicitur oratio, postea celebratur *Missa*, etc. — Negant vero etiam probabilitatem Salmant.^{c)} cum Sanchez et Azor^{c)}, Viva^{d)}, Mazzotta^{e)}; et Croix^{f)} cum Pelizzario, Stoz, Gobat, etc.; quia probabile est Matutinum et Laudes unam esse Horam. Illud autem quod praecipitur in rubrica citata currit tantum pro Officio illius noctis^{g)}.

An vero possint Nocturni invicem se-
parari?

Negat Thomassinus apud [Contin.] Tournely^{h)}. — Sed affirmant probabilitatem cum Busenbaum, Bonacinaⁱ⁾; Salmant.^{j)} cum Pelizzario, Filiuccio; et Viva^{k)}; saltem (ut ajunt Busenbaum et Viva) si

Bonart, de Horis canon., lib. 2, cap. 17, n. 4. — *Gavant.* in Rubric. breviar., sect. 4, cap. 2, num. 8. — ¹ Lib. 4, n. 1808. — ² Tr. 16, cap. 8, n. 4. — *Sanct.* Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 20, n. 2. — ³ De Praecept. decal., qu. 3, art. 4, n. 5. — ⁴ Tr. 2, disp. 2, qu. 2, cap. 1, § 8, qu. 4, v. *S. dñas*. — ⁵ Loc. cit. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, n. 81. — *Stoz.*, Tribun. poenit., lib. 1, part. 8, num. 410. — *Gobat*, tr. 5, n. 672. — *Thomassin.*, Discipl. eccles. de Benefic., part. 1, lib. 2, cap. 86, n. 5 (al. part. 4, lib. 1, cap. 43, n. 5). — ⁶ De Offic. div., sect. 4, qua. 5. — ⁷ Disp. 1, qu. 3, punct. 8, n. 13. — ⁸ Loc. cit., n. 4. — *Pellis.*, loc. cit., n. 82. — *Fili.*, tr. 23, cap. 7, n. 238. — ⁹ Loc. cit., num. 5. — *Viva*, loc. cit. — *D. Thom.*, in Ep. I ad Cor., cap. 14, lect. 6. — *Henric.* a S. Ignat., tom. 2, lib. 10, n. 186. — ¹⁰ Loc. cit., qu. 5. —

«justa de causa». Et dicto n. 28, quasdam rationes exponit propter quas ipse Navarrus frequenter, ut ait, solebat separare nocturnos a Laudibus.

^{b)} Navarrus a Croix male citatur; nam, de Horis canon., cap. 3, n. 64, non loquitur de oratione diei, sed de oratione dominica seu de *Pater noster*.

^{c)} Azor, part. 1, lib. 10, cap. 8, qu. 4, negat eo casu Matutinum concludendum esse cum oratione dominica, de qua etiam loquuntur Salmant.

^{d)} Attamen S. R. C. die 18 Maii 1883, decrevit: «Matutinum in casu concludendum oratione de Officio diei; Laudes autem inchoandas ut in Psalterio». Cfr. Collect. authent decretor. S. R. C., n. 3574, ad II. Et post orationem qua concluditur Matutinum in casu, addendum est *Dominus uobiscum*, *Benedicamus Domino* et *Fidelium animae*, etc., ut

quolibet nocturnum non distet ab alio plus quam tribus horis, juxta ritum antiquum; ut refert D. Thomas. Idemque tenent D. Thomas^{e)}, Henricus a S. Ignatio, Durandus^{e)}, etc., apud [Contin.] Tournely¹⁰, qui ait tutius esse oppositum; sed non reprehendendos qui ob justam necessitatem dividunt nocturnos.

168. — Quaeritur autem: *an, si in ea-
dem Hora vel psalmo magna fiat inter-
ruptio, tota Hora sit repetenda?*

Affirmant Vasquez^{a)}, Navarrus, Suarez^{a)}, Gavantus, etc., apud Croix¹¹; quia tollitur tunc unitas prescripta. — Negant vero probabilitatem et communius Palaus¹², Bonacina¹³, Lessius¹⁴, Sanchez¹⁵, Laymann¹⁶; Salmant.¹⁷ cum Villalobos, Pelizzario, Machado^{b)}; et Croix^{b)} cum Sporer, Barbosa, Tamburinio, Aragon, Quintanadvenas, Tanner, Diana et aliis. Ratio, quia singuli psalmi et singuli versus completam habent significationem; et satis uniuntur vel per intentionem continuandi vel per ipsam recitationem adjunctam. —

Hora vel
psalmus no-
biliter in-
terrupta,
probabiliter
non repe-
tenda.

Navar., de Horis canon., cap. 16, num. 76. — *Gavant.*, in Rubr. breviar., sect. 1, cap. 5, tit. 9, num. 4. — ¹¹ Lib. 4, n. 1806. — ¹² Tr. 7, disp. 2, punct. 8, num. 3. — ¹³ Disp. 1, qu. 3, punct. 2, § 1, n. 28. — ¹⁴ Lib. 2, cap. 37, n. 57. — ¹⁵ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 19, n. 6. — ¹⁶ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, num. 7. — ¹⁷ Tract. 16, cap. 8, num. 8. — *Villal.*, part. 1, tract. 24, diff. 11, num. 4. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, num. 78. — *Sporer*, Append. de Horis canon., cap. 2, num. 136. — *Barbosa*, in cap. *Dolentes* 9, de celebrat. missar., num. 17. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 8, num. 11. — *Aragon*, in 2me 2me, qu. 88, artic. 12, i. f. — *Quintanadven.*, tract. 8, singul. 2, num. 8. — *Tanner*, tom. 3, disp. 5, qu. 1, dub. 5, num. 156. — *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 4.

eadem S. C. die 1 Februarii 1886 decrevit, et habetur in laudata Collect. authent., n. 3653. Istae tamen declarationes omnino silent de obligatione recitandi *Pater noster*.

^{e)} D. Thomas, loc. cit.; Durandus, *Ration.*, lib. 5, cap. 3, n. 3, asserunt id antiquitus servatum fuisse, ut scilicet nocturni ab invicem separarentur. Et pro hoc tantum asserto, non autem pro praesenti videntur a Contin. Tournely citari.

168. — ^{a)} Vasquez, de Benefic., cap. 4, § 1, art. 3, dub. 6, id asserit dumtaxat de Officii recitatione in choro; negat vero de recitatione privata. — Suarez, lib. 4, cap. 24, n. 10 et 11, asserit quidem id esse peccatum, quod possit etiam ad mortale pertingere, sed negat repetendum esse. Male igitur isti auctores a Croix allegantur.

^{b)} Machado, lib. 2, part. 3, tr. 2, docu-
ment. 3, n. 6, dicit rem adeo esse controver-

Hinc dicunt Tamburinius, Gobat, Stoz, apud Croix¹, posse eum qui hodie incepit Matutinum, illud completere in crastino sine peccato gravi, etsi differat sine causa.

Causae
justae inter-
rumpendi.

Causae autem justae interrumpendi Officium sunt (ut dicunt Croix², Anacletus³; et Salmant.⁴ cum Navarro, Villalobos, etc.) quaelibet utilitas propria vel aliena, quae incommodo differretur. Item, urbanitas aut devotio, ut dicere Missam, exequi mandata superiorum; si excipias confessionem alicujus qui non libenter exspectaret; si velis aliquid agere aut notare, ut tollas distractionem sive sollicitudinem ne obliviscaris: modo, ut bene advertit Gobat⁵, hoc non fiat frequenter. — Licite etiam potest intermitti aliqua brevis oratio inter orandum vel affectus; ut dicunt Anacletus ac Gobat, etc., apud Croix.

Ordo Ho-
rarum non
inverten-
dus.

169. — « V°. Ne invertatur ordo Horarum absque justa causa: quod si tamen fiat, erit tantum veniale; quia ordo iste (saltem extra chorūm) non est sub pracepto, nisi secundario et tamquam circumstantia minoris momenti. — Quod si autem per inadvertentiam vel ex justa causa mutes, v. gr. ut amico vel aegro qui tecum legere cupit, satisficias, nullum erit peccatum; vel si in choro dicantur posteriores Horae, cum tu necdum dixeris priores; vel si inter orandum advertas te aliquid omisisse, vel priorem Horam nondum dixisse: perges enim et supplebis in fine. Si militer, si causa vel necessitas instet

Tambur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 8, num. 11. — *Gobat*, tr. 5, n. 678, Appendix. — *Stoz*, Triban, Poenit., lib. 1, part. 8, n. 410, l. f. — ¹ Lib. 4, n. 1306. — ² Loc. cit., n. 1807. — ³ Tr. 6, dist. 1, n. 54. — ⁴ Tr. 16, cap. 8, n. 4. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 16, n. 67 et seqq. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 11, n. 5. — *Anac.* *Reiffensi*, loc. cit. — *Gobat*, loc. cit., n. 696. — *Croix*, loc. cit., n. 1807. — ⁵ Disp. 1, qu. 3, punct. 4. — ⁶ Tr. 6, dist. 1, n. 57. — *Palaus*, tr. 7, disp. 2, punct. 4, n. 4. — *Bonac.*, disp. 1, qu. 3, punct. 4, n. 3. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, n. 108. — *Bass.*, v. *Horae canon. III*, n. 1. — *Stoz*, lib. 1, part. 8, n. 411. — ⁷ Lib. 4, n. 1309. — *Palaus*, tract. 7, disp. 2, punct. 4, num. 5. — *Gobat*, tr. 5,

« Horas dicendi, potes dicere Laudes, dilatis lectionibus vel aliquo simili, quod ad manus non est. — Vide *Bona-*
*cina*⁶. »

170. — Justae causae igitur invertendi ordinem recitationis probabiliter sunt: 1°. Si inviteris ab amico ad recitandum cum ipso; ut Anacletus⁶; ac Suarez⁷, Palaus, Bonacina, Pellizzarius, Bassaeus et Stoz, apud Croix⁷. — 2°. Si non habeas prompte breviarium, nec possis commode exspectare⁸; ut Palaus, Gobat et Tamburinius, ibid. ⁸. 3°. Si sero venias ad chorūm, Officio jam incepto; ut Sanchez, Laymann et Gobat, ibid. ⁹, ac Anacletus¹⁰. — Et sic etiam excusat a veniali quaelibet rationabilis causa; ut Concina¹¹; Salmant.¹² cum Suarez, Palao, Trullench, Reginaldo, etc.

Justae ca-
sae inver-
tendi ordi-
nem.

Et idem dicendum, si in eadem Hora invertatur ordo. Salmant.¹³ cum Suarez et Bonacina.

Docet autem communis sententia quod inversio ordinis non est mortale; ut testantur Salmant.¹⁴ et Concina¹⁵. Ordo enim Officii non cadit sub pracepto. — Dicit vero Concina¹⁶ cum Vasquez, contra Salmant.¹⁷, non excusari a culpa gravi qui frequenter ordinem inverteret; quia haec frequens inversio videtur gravis inordinatio, juxta dicta n. 161, Qu. 3, v. *Quarta*. Sed probabilius hoc videtur negandum: cum sit communis sententia, ut asserit ipse Concina, praefatum ordinem non cadere sub pracepto, prout alias cadit recitatio Officii currentis in quolibet die, ut dictum est loco citato.

Inversio
ordinis non
est lethala.

etiam fr-
quentatio.

num. 664. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 8, num. 12. — ⁸ Apud Croix, loc. cit. — *Sanch.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 18, n. 4. — *Laym.*, lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 7. — *Gobat*, loc. cit., n. 664. — ⁹ Ap. Croix, loc. cit. — ¹⁰ Tr. 6, dist. 1, n. 57. — ¹¹ De Horis canon., cap. 9, § 7, n. 5. — ¹² Tr. 16, cap. 3, n. 8. — *Suar.*, tr. 4, lib. 4, cap. 24, n. 3, i. f. et n. 4. — *Palaus*, loc. cit., n. 4 et 5. — *Trull.*, lib. 1, cap. 7, dub. 19, n. 1. — *Regin.*, lib. 18, n. 166, v. *Quarta*. — ¹³ Loc. cit., n. 10. — *Suar.*, loc. cit., n. 5. — *Bonac.*, loc. cit., punct. 4, n. 5. — ¹⁴ Tr. 16, cap. 8, n. 8. — ¹⁵ De Horis canon., cap. 9, § 7, n. 5. — ¹⁶ Loc. cit. — *Vasq.*, de Benefic., cap. 4, § 1, art. 2, dub. 4, n. 66. — ¹⁷ Loc. cit., n. 8. — *Concina*, loc. cit.

sam, ut sit communis opinio contra communem; opinionem tamen quae negat esse necessario repetendam Horam ultimo loco exponit.

⁵) *Gobat*, tr. 5, n. 848: « At, inquit, cave assuescas parere ejusmodi importunis sollicitationibus ».

170. — ^{a)} Suarez, lib. 4, cap. 24, n. 4, causam istam innuit, dicens justam esse causam, si id fiat « ad juvandum infirmum vel praelatum ».

^{b)} *Gobat* et *Tamburinius* solum requirunt carentiam breviarii; et *Palaus* addit: « Ma-

171. - Quaeritur vero: *an in choro sit gravis obligatio recitandi Officium ordine debito et statis horis?*

Affirmant Concina¹; et Salmant.² cum Suarez^{a)}, Azor^{a)}, Soto^{a)}, Palao^{a)}, Fililiuccio^{a)}, Villalobos^{a)}, Reginaldo^{a)} et Tamburinio: modo anticipatio vel postpositio sit notabilis, et desit aliqua legitima causa excusans. Ratio: tum quia canones pluries repetunt Horas recitandas esse statutis horis et temporibus: tum quia talis inversio gravem involvit deformitatem. — Negant vero Cajetanus^{b)}, Laymann^{c)}, Sanchez^{d)}, Bonacina^{e)}, Gavantus^{f)}; ac Trullench, Tancredi, Diana, etc., apud Salmant.^{g)}. Ratio, quia hujusmodi circumstantia temporis vel ordinis non pertinet ab substantiam praecepsi, sed est quaedam caeremonia accidentalis^{b)}.

Utraque est probabilis. — Sed haec secunda videtur probabilius; eo quod non constat de gravi pracepto super hac re imposito.

An sit licitum, *celebrare Missam ante recitationem Matutini?*

Probabilius est esse tantum veniale si fit sine causa. Concina^{g)}, cum aliis communissime. Vide dicenda de *Sacrificio Missae*, Lib. VI, n. 347.

172. - « VI°. Ut, nisi justa causa excusat, dicantur TEMPORE PRAEFIXO a jure

« vel consuetudine; quae nunc obtinuit
« ut Matutinum et Laudes, absoluto Com-
« pletorio in ecclesia, hora circiter quarta,
« et, secundum Bonacina, etiam tertia di-
« cantur. Et hyeme quidem, media hora
« ante solis occasum dici posse ait Filliucci-
« cius, ex communi sententia; cum etiam
« privilegium quibusdam concedatur ut
« hora ante occasum dicant. Quod tamen
« non est signum id sine privilegio fieri
« non posse; quia talia saepe dantur ad
« tollendos scrupulos et dubia quae se-
« quuntur ex varietate opinionum. — Juxta
« eamdem sententiam, non peccabit, ait
« Bonacina, qui Primam, Tertiam, Sextam
« et Nonam duabus vel tribus horis post
« ortum solis dicit: tum quia est mode-
« rata et consueta postpositio; tum quia
« tempus a jure praescriptum magnam
« latitudinem, teste consuetudine, habet.
« — Erit tamen veniale Matutinum sine
« causa ad vesperum differre, vel ante
« prandium sine causa Vespertas et Com-
« pletorium dicere; quia haec est insueta
« inversio. In Quadragesima autem Ve-
« sperae legi possunt privatim post pran-
« dium, cum rubrica breviarii feria quarta
« Cinerum non imponat praeceptum. —
« Navarrus, Sanchez, Trullench^{h)}.

« Dixi: *sine causa*; quia si iter aliave
« causa urgeat, secundum Cajetanum et

Justa cau-
sa excusat.

tract. 12, resol. 14 et 16; et part. 7, tract. 11, resol. 12. —
^{g)} Tract. 16, cap. 1, num. 10. — ^{h)} De Horis canon., cap. 9, § 8, num. 11 et 12. — *Bonac.*, loc. cit., punct. 3, num. 16. — *Fill.*, tract. 28, cap. 8, num. 274. — *Bonac.*, disp. 1, qu. 3, punct. 8, num. 9. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 8, n. 42. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 36, n. 5. — ⁱ⁾ Loc. cit., dub. 18, num. 6. — *Cajetan.*, Sum., v. *Horae canon.*, cap. 4.

xime • si postea non possit ita commode re-
citari.

171. - ^{a)} Suarez, lib. 4, cap. 15, n. 12, asserit gravem esse obligationem ex genere suo, non tamen gravem censeri mutationem, nisi vel grave scandalum sequatur, vel totum ecclesiasticum Officium ea de causa nimium perturbetur, quod rarissime contingit, pro una vel alia simili negligentia, quae in consuetudinem non beat. — Et Suarezio consentit Filliuccius, tr. 23, cap. 6, n. 217. — Azor, part. 1, lib. 10, cap. 9, qu. 1, asserit tantum canones praecipere, ut Officium statis horis in choro recitetur. — Sotus, *de Just.*, lib. 10, cap. 5, art. 4, concl. 2, sine ulla restrictione affirmit esse mortale. — Palaus, tr. 7, disp. 3, punct. 5, n. 1, notabilem inver-

sionem • absque gravi et publica causa • mor-
talem esse asserit. — Villalobos, *part. 1, tr. 24, diff. 12, n. 2*, mortale esse ait, si ordinarie fiat et notabilis sit mutatio; secus vero, si uno aut duobus diebus fiat. — Reginaldus denique, lib. 18, n. 180, negat satisfacere obligationi Officium publice recitandi, eos qui Horas sic intervertunt; sed n. 179, dixit posse sic fieri justa de causa; majores tamen esse debere causas pro publica quam pro privata Officii recitatione. Non igitur omnino diligenter au-
tores isti a Salmant. adducuntur.

^{b)} Cajetanus, Sanchez et Tancredi excipiunt casum quo ordinarie sic fieret; Laymann vero, Tancredi et Diana excipiunt casum quo scandalum inde proveniret. Quae Salmant. non animadverterunt.

Anticipatio vel post-
positio notabilis in
choro, pro-
babiliter le-
thalis.

Probabi-
lius, non le-
thalis.

Celebratio
Missae ante
Matutinum,
probabilis
veniale.

Horae,
tempore
praefixo re-
citandae.

« alios omnes Horae mane dici possunt,
« usque ad Vespertas inclusive.

« Denique ad vitandum mortale sufficit
« dici omnes a media nocte usque ad al-
« teram medium noctem; praeterquam
« quod Matutinum pridie possit anticipari.
[Nota hic propos. 35 damnatam ab Alexan-
dro VII, dicentem: *Unico Officio potest quis*
satisfacere dupli praecepto, pro die pree-
senti et crastino]. — « Quod si intra di-
« ctum tempus quis Horas non dixerit,
« peccavit quidem, non tamen tenetur
« postmodum dicere; quia sunt onus affi-
« xum diei: etsi supplendo possit secun-
« dum quosdam restitutionem subterfu-
« gere, eo quod rependat aequale. Mol-
« fesius¹; item Major^a, Paludanus^a,
« Ledesma, etc., apud Henriquez^b; Bona-
« cina^c, ubi dicit eam sententiam esse pro-
« babilem (citatque pro ea Suarez et Fil-
« liuccium: sed male; quia hi vel loquun-
« tur tantum de primo medio anno, vel
« spectato solo jure naturae, et secluso
« jure positivo). Expressa autem eam se-
« quitur Quintanadvenas^d, vocatque ve-
« riorem contraria. Vide etiam Diana^e.
[Sed huic opinioni non acquiesco. Vide
dicta Lib. III, n. 667, ubi diximus eum
teneri ad restitutionem].

173. — Ut quis licite possit anticipare
vel postponere debitum tempus Horarum,
sufficit quaevis causa utilis vel honesta,

Quaevis
causa utilis
vel honesta
sufficit.

¹ Sum., part. 1, tr. 5, cap. 5, num. 17. — Martin. de

Ledesma, 2^a 4°, qu. 16, art. 6, dub. 8^m, v. Ad hoc.

^a Lib. 19, cap. 18, n. 2, lit. x. — ^b Disp. 1, qu. 5, punct. 2,

num. 5. — ^c Tr. 8, singul. 6, num. 11. — ^d Part. 2, tr. 12,

resol. 24. — ^e De Horis canon., cap. 9, § 8, n. 5. — ^f Tr. 6,

dist. 1, num. 72. — ^g Lib. 4, num. 1813. — ^h Lib. 2, cap. 37,

nimirum concio paranda vel audienda, pe-
riculum supervenientis occupationis sive
laboris, major devotio sive quies, tempus
aptius ad studendum, et similes^a. Ita com-
muniter Pater Concina^c, Anacletus^d,
Croix^e, Lessius^f, qui admittit etiam pro
causa justa amicorum interpellationem.
— Merito tamen ait Concina¹⁰, non suffi-
cere ad excusandum solam majorem com-
moditatem, sine alio motivo honesto: con-
tra Pellizzarium^g, qui pro se citat San-
chez, sed non bene; nam Sanchez^h id
admittit tantum gratia studendi, ut admit-
tunt etiam Salmant.¹¹

Tempus Horarum incipit a puncto me-
diae noctis antecedentis diei, et terminat
ad punctum mediae noctis diei sequentis.
Concina¹², Holzmann¹³ et alii commu-
niter.

Horae autem parvae licite recitantur
a tempore aurorae usque ad meridiem;
ut Salmant.¹⁴, [Contin.] Tournely¹⁵ cum
communi. — Nona vero potest dici etiam
post meridiem, ut ait Croix^c; immo juxta
alios, etiam Sexta, ut asserit [Contin.]
Tournely. — Merito tamen Concina¹⁶; et
Salmant.¹⁷ cum Navarro rejiciunt opinio-
nem Molfesii^d et aliorum, dicentium posse
Horas parvas recitari a Vesperis diei an-
tecedentis; hoc enim nullibi est consue-
tudine receptum. — Vesperae autem dici
possunt a meridie usque ad medium no-

Major com-
moditas te-
la non suf-
ficit.

Quale sit
tempus Offi-
cium reci-
tandi.

Quaevis
tempore
parvae Ho-
ras recita-
nde.

n. 79. — ¹⁰ Loc. cit., n. 5. — ¹¹ Tr. 16, cap. 8, n. 14. —

¹² De Horis canon., cap. 9, § 8, n. 8. — ¹³ De Praecept. partic., n. 467, v. Dicitur 6. — ¹⁴ Tr. 16, cap. 8, n. 14. —

¹⁵ De Offic. div., sect. 4, dicend. 8. — Contin. Tourn., loc.

cit. — ¹⁶ Loc. cit., n. 4. — ¹⁷ Loc. cit., n. 18. — Navar., de

Horis canon., cap. 3, n. 60 et 61.

172. — ^a Major, in 4, dist. 12, qu. 6, v. Se-
xto capto, hoc innuit dicens ei qui officium
omisit, satis esse si poenituerit et aliquam
poenitentiam assumpserit. — Paludanus pa-
riter idem innuit; vide notam a ad lib. 3,
n. 667.

173. — ^a Anacletus haec dicit pro Horis
parvis; ut autem Vespere possint mane re-
citatari, requirit paulo majorem causam.

^b Pellizzarius non satis accurate a Con-
cina citatur; haec enim, tr. 5, cap. 8, n. 103,
asserit solum de anticipatione Matutini die
precedenti, adducens Sanchez, qui revera in
Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 37, n. 2, non re-
probabat opinionem, quae docet solam commo-
ditatem satis esse ad hanc Matutini anticipa-
tionem. Locus vero quem S. Alphonsus ex

Sanchez affert, scil. dub. 36, n. 3, tractat de
Horarum recitatione tempore non debito.

^c Croix, lib. 4, n. 1312, ait: « Pro Sexta et
Nona etiam fere usque ad meridiem, quamvis
pro Nona olim fuerit tempus circa prandium
aut etiam post illud ».

^d Salmant. male interpretantur mentem
Molfesii, qui revera non dissentit in hoc a
S. Alphonso neque a Salmant. • Notum est,
inquit, Sum., part. 1, tr. 5, cap. 2, n. 59,
praeceptum recitandi Officium divinum inci-
pere a Vesperis hujus diei usque ad medium
noctem diei crastinae; ita ut hodie, post horam
vigesimalm, possum recitare nocturnum una
cum Laudibus Officij diei crastinae; et crastina
die [nota] usque ad medium noctem inclusive,
possum Primam et alias Horas recitare ».

ctem. Holzmann^{a)}, [Contin.] Tournely^{c)}
et Croix^{a)}.

Matutinum
recitari
potest die
antecedentis.

174. - Matutinum hodie ex consuetudine jam praescripta bene potest recitari hora Vesperarum diei antecedentis. Ita communiter Salmant.¹, Croix^{a)} cum D. Thoma², ubi ait: *Quantum ad ecclesiasticum Officium et solemnitatum celebritates, incipit dies a Vesperis: unde, si aliquis post dictas Vespertas et Completorium dicat Matutinas, jam hoc pertinet ad diem sequentem.* Juxta enim ritum veteris legis, ad novam translatum, dies ecclesiasticus et omnia festa a Vesperis incipiebant, ut patet ex Lev. xxxiii, 32, ubi: *A vespera usque ad vespeream celebrabit sabbata vestra.*

Hic quaeritur 1º. *An possint recitari Matutinum et Laudes hora secunda post meridiem?*

¹ Tr. 16, cap. 8, n. 13. — ² Quodlib. 5, art. 28, ad 1. — ³ Consil. lib. 7, cap. 2, dub. 37, n. 4. — ⁴ Part. 4, tr. 4, resol. 9. — ⁵ Decal., lib. 2, cap. 5, § 5, n. 8. — ⁶ Loc. cit., n. 15. — ⁷ Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 18, n. 8. — ⁸ Quintonadu., tr. 8, singul. 2, n. 1. — ⁹ Martin. de Ledesma, 2^a 4ta, qu. 16, art. 5, dub. 1. — ¹⁰ Leand. a SS. Sacram., de Sacram., tr. 6, disp. 13, qu. 23 et 24; Decal., tr. 8, disp. 4, qu. 98. — ¹¹ An-

Prima sententia affirmat. Et hanc tenent Sanchez³, Diana⁴; et probabilem putat Tamburinius⁵, ac probabilissimam^{b)} vocant Salmant.⁶ cum Trullench, Quintanadvenas, Ledesma, Leandro, Antonio a Spiritu S., etc. — Ratio, quia (ut dicunt) jam in predicta hora solent Vesperae recitari; unde cum dies ecclesiasticus incipiat a primis Vespertas, pariter eo tempore Matutinum recitari potest.

Secunda tamen sententia mihi verior (licet olim oppositae adhaesi) negat. Et hanc tenent Concina⁷, Holzmann⁸, [Continuator] Tournely⁹; et Croix¹⁰ cum Palao, Filiuccio, Comitolo et Pellizzario; qui dicunt non posse recitari Matutinum, nisi cum sol propior sit ad occasum quam ad meridiem^{c)}. — Ratio, quia Matutinum, adhuc juxta hodiernam consuetudinem, non potest recitari nisi hora Vesperarum.

¹¹ a Spir. S., Director. regular., tr. 8, disp. 6, n. 1641. — ¹² De Horis canon., cap. 9, § 8, n. 6. — ¹³ De Praecept. partic., n. 467, v. Dixi: nisi. — ¹⁴ De Offic. div., sect. 4, dic. 8. — ¹⁵ Lib. 4, num. 1314. Palaus, tr. 7, disp. 2, punct. 4, n. 8. — ¹⁶ Fill., tr. 28, cap. 8, n. 275. Comitolo, Responsa. moral., lib. 1, qu. 50, num. 4. Pelliza., tr. 5, cap. 8, n. 108.

Juxta a-
llios, horae se-
cunda post
meridiem.

S. Doctor
id negat ut
verius.

^{a)} Verbo *Vesperae* intelligendum est etiam *Completorium*; scribit enim Holzmann loc. cit.: «Vesperae vero regulariter loquendo cum *Completorio* [sibi vindicant] tempus pomeridianum». — Et Contin. Tournely, loc. cit.: «Vesperae a meridie ad solis occasum... *Completorium* ad finem diei». — Croix, lib. 4, n. 1312: «Vesperae.... a meridie usque ad occasum solis. Pro *Completorio*, tempus est a tercia post meridiem usque ad medium noctis».

174. — ^{a)} Croix, loc. cit., n. 1314, dicit: «Vespere antecedente».

^{b)} Scilicet: ipsi Salmant. eam sententiam vocant probabilissimam; citant vero auctores ut qui eam simpliciter teneant, et ita revera est de Trullench, Quintanadvenas et Ledesma. Leander autem, loc. cit., de Sacram., eam habet ut probabilem; et in Decal., ut probabiliorum. — Denique Antonius de Spiritu Sancto affert hanc sententiam, neque eam reprobatur.

^{c)} Ex auctoribus citatis, Palaus dicit posse incipi Matutinum «hora quarta pomeridiana, immo tercia cum dimidia». — Filiuccius pariter (non bene citatus a Croix) dicit posse recitari «ab hora quarta post meridiem». — Ceteri autem auctores pro hac secunda sententia allegati, non dicunt non posse Matutinum anticipari nisi cum sol propior sit ad occasum quam ad meridiem, sed simpliciter posse recitari quando sol propior est ad occasum. — Et ipsa S. R. C. die 16 Mart. 1876, ad

quaesitum episcopi de Zacathecas, rescripsit: «Privatam recitationem Matutini cum Laudibus diei subsequentis, incipi posse quando sol medium cursum tenet inter meridiem et occasum». Cfr. Collect. authent. Decretor. S. R. C., n. 3391. Ad quaesitum vero: «An predicta responsio ita intelligenda sit, ut ille non satisfaceret obligationi sua, qui Matutinum cum Laudibus vespere diei praecedentis recitasset, priusquam sol medium cursum teneret inter meridiem et occasum», S. R. C. respondit die 13 Julii 1883: «Consultant probati auctores». At sane responsum istud, quod in Gardelliana Collect. n. 5883, ad 3, habebatur, ex Collect. authent. decret. S. C. expunctum est. Sed iterum de eadem re interrogata S. C.: «Utrum in privata recitatione, Matutinum pro insequenti die incipi possit hora secunda pomeridiana, aut standum sit tabellae directorii dioecesani omni tempore»; iterum respondit die 12 Maii 1905: «Consultant probati auctores». Sacra igitur Congregatio quaestionem directe dirimere noluit, relinquens cuique opinioni suam auctoritatem et probabilitatem. — Clerici vero in Officio divino recitando possunt sequi tempus medium, sed non tenentur, ut declaravit S. Poenit. die 29 Novembr. 1882. Quin etiam possunt «sequi tempus legale, tam anticipantes privatim Matutinum, quam recitantes Vespertas» ex declaratione S. C. C., de die 22 Julii 1893.

Hora autem Vesperarum, ut communiter traditur, est illa quae subsequitur horam nonam, quae est media intra meridiem et occasum, estque diversa pro diversis temporibus: in aestate enim est hora quarta post meridiem; et in hieme non advenit nisi ad minus post duas horas cum quadrante a meridie. Ergo, nisi terminata sit hora nona et incepta hora Vesperarum, non potest dici Matutinum. — Nec valet dicere quod Vesperae recitari soleant duabus horis post meridiem, ex quo fiat ut jam inceptus sit posterus dies ecclesiasticus. Nam etiam posito quod Vesperae tali hora soleant communiter dici (de quo adhuc dubito, et Concina penitus negat), non recte necessario infertur quod sit incepitus sequens dies ecclesiasticus. Consuetudo enim potuit quidem introducere ut in illa hora sine culpa dicerentur Vesperae (sicut licite recitantur in quadragesima ante meridiem); sed non potuit introducere ut hora nona sit vespertina.

Id autem quod contrarii supponunt, nempe quod consuetudo jam introduxit, sequentem diem ecclesiasticum hora secunda post meridiem jam incipere; hoc probandum esset, cum omne factum sit probandum. Sed usquedum id non certe probatur, possidet lex quae vetat recitari Matutinum priusquam incipiat dies ecclesiasticus: qui (ut ipsi adversarii sententur) non incipit nisi ab hora Vesperarum.

Caeterum impune potest privatum recitari Matutinum juxta directorium Romanum, quod tradunt Contin. Tournely¹ et Croix².

¹ Concina, de Horis canon., cap. 9, § 8, n. 6. — ² De Offic. div., sect. 4, dic. 8. — ³ Lib. 4, n. 1314. — ⁴ De Horis canon., cap. 5, n. 22. — ⁵ De Praecept. partic., n. 476. — ⁶ Lib. 6, part. 2, num. 2066. — ⁷ Lib. 4, num. 1292. — ⁸ In

Hinc tabellae nostrates ⁴⁾ dicunt sic posse privatum recitari Matutinum et Ludes, videlebet:

A die 1 Januarii	hora 21 ¹ / ₂ .
A die 1 Februarii	hora 21.
A die 25 Februarii	hora 20 ¹ / ₂ .
A die 17 Martii	hora 20 ¹ / ₂ .
A die 11 Aprilis	hora 20 ¹ / ₂ .
A die 1 Maii	hora 20.
A die 1 Junii	hora 19 ¹ / ₂ .
A die 13 Julii	hora 20.
A die 16 Augusti	hora 20 ¹ / ₂ .
A die 6 Septembris	hora 20 ¹ / ₂ .
A die 28 Septembris	hora 20 ¹ / ₂ .
A die 11 Octobris	hora 21.
A die 16 Nov. et Dec.	hora 21 ¹ / ₂ .

Quaeritur 2°. *An Matutinum defunctionum possit pridie recitari?* — Quoad recitationem in choro publicam, omnino quidem negandum; ut bene ait Pater Concina⁸, et patebit ex infra dicendis ⁹.

Dubium fit *quoad recitationem privata* — Adsunt duae sententiae:

Prima negat: quam sequuntur Holzmann⁴ et Croix⁵ (licet ipse prius⁶ oppositum tenuerat). Catur etiam pro hac prima sententia Gavantus; sed Gavantus⁷ videtur loqui de sola recitatione in choro, prout loqui videtur decretum mox afferendum. — Haec sententia nititur decreto S. C. Rituum edito 1 Septembr. 1607, in quo (ut refert Croix⁸) sic dicitur: *Matutinum defunctionum pro generali eorum commemoratione, recitandum est mane die secunda Novembris, non vero pridie vesperi.*

Secunda tamen sententia satis probabilis, quam tenent Tamburinius⁹; item Leander, Stoz, etc., apud Croix¹⁰, ac pro-

Rubr. brevar., sect. 9, cap. 2, n. 16. — ⁵ Lib. 6, part. 2, n. 2066, sub 38. — ⁶ Decal., lib. 2, cap. 6, § 6, num. 7. — ⁷ Leand. a SS. Sacra., Decal., tr. 8, disp. 4, qu. 94. — ⁸ Stoz, Tribun. poenit., lib. 1, part. 3, n. 416. — ⁹ Lib. 4, n. 1292.

Quid de
Matutino
defunction
rum in cho
ro.

In privata
non posse
anticipari.
juxta abho.

Vere po
test anti
cipari.

⁴⁾ Tabella ista, quae pro regione Neapolitana datur, non valet pro aliis regionibus. Consulat igitur unusquisque tabellam directorii propriae dioecesis.

⁵⁾ Sed in Collectione authent. decretor. S. R. C. duo habentur decreta quibus statuitur Officium defunctionum posse anticipari die 1^a Novembris, non solum in privata recitatione, sed etiam in choro. Habentur autem n. 2002, ad 15, et praesertim in decreto ge-

nerali 9 Julii 1895, n. 3864, ubi ad 1, haec leguntur: « Matutinum defunctionum, die 2 Novembris juxta rubricas recitandum, non solum privatum, sed etiam publice in choro anticipari posse die 1 ejusdem mensis post Completorium, in omnibus tam cathedralibus quam collegiatis ecclesiis, sive praesens sit sive absens episcopus ». Quo decreto revocari censendum est aliud quod infra S. Alphonsus refert de die 22 Januar. 1701.

babilem putat Viva¹, affirmat. — Cum enim rubrica dicat: *Dicto Benedicamus Domino, absolute incipit Matutinum defunctorum*: probabiliter infertur quod, sicut pridie undique ex consuetudine permittitur private recitare Matutinum diei sequentis, ita etiam Matutinum defunctorum. — Ad decretum autem oppositum non immerito respondet Tamburinius, illud intelligi tantum pro choro; cum ibi S. Congregatio prohibeat pridie Matutinum cantari: quo verbo videtur prohiberi dumtaxat publica recitatio, non autem privata. Et revera decretum relatum, ut habetur apud Merati, consultorem S. C. Rituum² (diverse ab eo quod affert Croix, ut supra), sic loquitur: *Matutinum defunctorum pro generali eorum Commemoratione prohibitum est cantari pridie vesperi in festo Omnium Sanctorum, sed recitandum est mane die secunda Novembris post Laudes diei. Die 1 Septembr. 1607.*

Alterum simile decretum habetur apud eundem Merati³, prius editum die 23 Maii 1603, ubi pariter vetatur Matutinum cantari. — Aliud simile affertur decretum⁴, ubi expressa fit mentio de choro: *Matutinum diei Commemorationis omnium fidelium defunctorum non potest recitari in choro in die festivitatis Omnium Sanctorum post Completorium; sed servandae sunt rubricae. Die 22 Januar. 1701.* — Certum est autem rubricas praecipere ut in choro mane ipsius diei recitetur Matutinum, non autem vesperi diei antecedentis.

Quaeritur 3º. *An autem is qui recitat vesperi Matutinum cum Laudibus, possit etiam recitare litanias?*

¹ De Praecept. decal., qu. 3, art. 5, n. 2. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 5, § 5, num. 7. — ² In Serie decretor. a Sum. Pontific., n. 28. — ³ Loc. cit., n. 7. — ⁴ Ap. Merati, loc. cit., num. 220. — ⁵ In Rubr. breviar., sect. 6, cap. 16, n. 6. — *Arnaud*, Theauri SS. Rit. Epitome, tr. 2, part. 4, tit. 16, n. 5. — *Lohner*, de Offic. div., part. 2, tit. 2, § 12, n. 8. — ⁶ Lib. 4, n. 1292. — ⁷ Tract. 5, n. 618. — ⁸ Rubric. breviar., tit. 30, n. 8. — ⁹ De Praecept. decal., qu. 3, art. 5,

Affirmant Gavantus¹⁰; et Arnaud ac Lohner, apud Croix¹¹; et hanc sententiam olim tenuit Gobat¹². — Ratio, quia rubrica conjungit litanias cum Laudibus, in quibus ideo omittitur versiculus *Fidelium animae*, et apponitur in fine litaniarum; ut habetur ex rubrica¹³. Ergo cum faciant quid unum litaniae cum Matutino, accessorium sequitur principale.

Sed contrarium communius et verius¹⁴ sentiunt Viva¹⁵, Tamburinius¹⁶, Holzmann¹⁷, Croix¹⁸; et Merati¹⁹ cum Stoz, Halden et Guyeto: hancque sententiam Gobat in posteriore editione²⁰ probabilior rem vocavit. — Ratio, quia verum non est quod litaniae conjungantur cum Matutino; sed sunt quid distinctum. Et hoc patet 1º ex eo quod ipsae possunt dividi, et de facto separantur, praecipue in iis ecclesiis ubi litaniae dicuntur vesperi. Patet 2º, quia illae recitantur loco assistentiae ad processionem: quae assistentia ipsis diebus naturalibus est affixa; et ideo si Officium S. Marci transfertur, non transferuntur litaniae, ut praescribitur in rubrica²¹.

Obiter hic notandum cum Salmant.²², Viva¹⁶ et communi, non esse audiendos Leandrum et alios, dicentes quod liceat incipere Officium hodiernum paulo ante mediam noctem diei sequentis, et illud prosequi post mediam noctem. Tunc enim jam transactum est tempus ad Officium praefinitum; nam Officium, cum sit pensum diurnum, cum die omnino terminatur.

175. — « VIIº. Ut DEVOTE et cum ATTENTione INTERNA, virtuali saltem, recitentur: sive ea ad Deum sit, sive ad sensum verborum, sive (ut ait Cajetanus) ad verba solum. Quam postremam suffi-

Litaniae,
juxta alios
possunt an-
ticipari.

Verius
non pos-
sunt.

Officium
devote et
attente re-
citandum.

n. 2. — ¹⁰ Decal., lib. 2, cap. 5, § 6, n. 7. — ¹¹ De Praecept. partic., num. 476. — ¹² In Rubr. breviar., sect. 6, cap. 16, Nov. observ., n. 5. — ¹³ Stoz, lib. 1, part. 8, n. 417. — ¹⁴ Halden, Ephemerolog., part. 1, tit. 27, v. *Triduo ante*; et part. 2, tit. 4, v. *Quia litaniae*. — *Guyet*, Heortologia, lib. 4, cap. 20, qu. 6. — ¹⁵ Lib. 5, n. 616. — ¹⁶ In festo S. Marci. — ¹⁷ Tr. 16, cap. 8, n. 17. — ¹⁸ Loc. cit., n. 8. — *Leand.*, Decal., tr. 8, disp. 4, qu. 109. — *Cajetan.*, Sum., v. *Hores canon.*, cap. 8.

¹⁾ Et hanc nostri S. Doctoris sententiam amplexa est S. R. C., dum ad quaesitum: « An ex sensu rubricae positae in breviario in festo S. Marci et in feria secunda, tertia et quarta post dominicam quintam Paschae, recte inferatur quod litaniae Sanctorum de pracepto recitandae in eodem festo S. Marci

et in triduo Rogationum anticipari possint atque recitari post Matutinum et Laudes die antecedenti, ab iis qui processioni sequentis diei non interveniunt »? S. R. C. respondit: « Negative », die 28 Martii 1775. Cfr. Collect. authent. S. R. C., n. 2503, ad 4.

²⁾ Croix, lib. 4, n. 1292, utramque opinio-

« cere, recte notat Lessius: supposito tam
men animo orandi et vacandi Deo. Unde
attentionem confusam », [Sive genera-
lem, ut Salmant.^{a)} cum DD. citatis] « sal-
tem ad Deum et ad verba includit; cum
alioqui attentio praecise ad sola verba
nihil ab externa attentione differre vi-
deatur. Ita communiter: — contra Na-
varrum^{b)}, Silvestrum et Coninck, qui
nullam attentionem internam requirunt,
sed tantum externam, quae excludat
omnem actionem incompossibilem cum
attentione interna, licet animo volun-
tarie interea distraharis. Quae senten-
tia, secundum Laymann et Lessium,
non est improbabilis; et utilis tum scrupu-
losis tum confessariis, ne beneficiatis
sine attentione Horas recitantibus im-
perent restitutionem fructuum: partim
ob doctorum auctoritatem; partim quod
hoc praecepto tantum materiales qua-
dam preces, earumque externa pronun-
tiatio (per quam, sicut per hymnos or-
gano cantatos, a Deo aliquid Ecclesia
potest impetrare) praecepi videantur;
devotio vero, tamquam finis praecepti
extrinsecus, ad ejus substantiam non
pertineat.

Verum nostra sententia est commu-
nior et probabilior. Et probatur: sine
oratione enim interna nulla est oratio;
ergo, hoc ipso quod sub mortali ad ora-
tionem obligaris, sub mortali item ad
aliquam attentionem ex predictis obli-
gaberis. — Nec refert quod Ecclesia
non possit per se actus internos prae-
cipere; potest enim eos praecepere, ut sunt
necessarii ad actus externos debite prae-

Less., lib. 2, cap. 37, dub. 11, num. 69. — *Silvest.*,
v. *Hora*, n. 13, qu. 11. — *Coninck*, de Sacram., qu. 89,
num. 291 et seqq. — *Laym.*, lib. 4, tr. 1, cap. 5, num. 10. —
Less., loc. cit., n. 63. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1,
qu. 3, punct. 2, § 2, n. 16. — ¹ Loc. cit., § 2. — ² Tr. 16,

standos, ut sint actus virtutis: quo modo,
cum possit praecepere confessionem, po-
test etiam contritionem.

Dixi: *cum attentione interna, virtuali-
saltem*. Etsi enim melior sit actualis,
sufficit tamen virtualis: quam Bonacina
et alii communiter dicunt manere ex
actuali, quamdiu non revocatur expres-
se, vel tacite per distractionem volun-
tariam, vel actionem cum debita atten-
tione incompossibilem. — Unde licet in
voluntarie distraharis, virtualiter tamen
attendis: 1°. Si in genere intenderis Of-
ficium dicere modo consueto, vel animo
laudandi Deum, vel satisfaciendi tuo
muneri; 2°. Si cum confusa aliqua ap-
prehensione, et proposito opus consue-
tum faciendo recites. — Vide Bonacina¹.

Ex dictis resolves:
1°. Is qui dubitat ob evagationem
mentis an aliquid omiserit, si probabilem
conjecturam habeat se dixisse, vel quia
proposuit initio attendere, vel quia se
reperit in fine v. gr. psalmi, praesumingere
potest se dixisse, si ex libro, vel memo-
ria caeteroqui non errare solita, dixit².
[Idem Salmant.³ cum Sanchez, Trullench,
Palao, etc. Scrupulosos autem dicunt obli-
gandos esse ad non repetendum in dubio
Salmant.⁴ cum auctoribus citatis. Quoad
caeteros autem, ajunt quemquam haben-
tem justam conjecturam quod dixerit, non
teneri aliquid repetere, nisi sciat non di-
xisse⁵]. — Proindeque melius erit, si
non repeatat, ad vitandas anxias consue-
tudines et scrupulos, et ut totum Offi-
cium sine perturbatione decurratur. Ita
Binsfeld⁶, Laymann⁷.

*Attentionis
virtualis
suffici.*

*Quid in
dubio de a-
liqua omis-
sione ob di-
stractio-
nem.*

cap. 8, num. 12. — *Sanct.*, Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 34. —
Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 29, n. 5. — *Palau*, tr. 7, disp. 2,
punct. 6, n. 1. — ² Tr. 16, cap. 8, num. 12. — ³ Enchirid.
theol. pastor., part. 4, cap. 11, concl. 18. — ⁴ Lib. 4, tr. 1,
cap. 5, n. 11.

nem affert et exponit cum suis rationibus;
neutri tamen adhaeret.

175. — ^{a)} Salmant., loc. cit., n. 25, satis esse
ajunt ad sola verba attendere, « cum intentione
saltem generali colendi laudandique Deum ».

^{b)} Navarrus non recte citatur a Busenbaum;
in *Manuali* enim, cap. 25, n. 106, postquam
tres dictas attentiones enumeravit, satis esse
asserit propositum virtuale attendendi, sed
subdit: « Quod tamen propositum... tollitur per
propositum actuale aut virtuale non atten-

dendi, quale habet expressum qui non vult
attendere; et tacite, qui advertit se evagari
[nota], cogitando res a sua precatione alienas,
et ad nullam dictarum [nota] attentionum ani-
mum revocare nititur...; et etiam qui delibe-
rate se occupat in rebus exterioribus, omnibus
tribus predictis attentionibus incompatibili-
bus, attenta saltem industria recitantis et ita
se occupantis ».

^{c)} Sed de hoc dicto vide etiam notam ^a,
ad n. 150 supra.

Nullam ha-
bere atten-
tionem, le-
thalit.

« 2º. Qui sponte distractus nullam ha-
rum attentionum habuit, graviter pecca-
vit, teneturque secundum sententiam
communem Horas repeteret, nec fructus
facit suos; quia non fecit opus praece-
ptum, quod erat ut devote oraret. Sotus¹⁾,
Navarrus, Reginaldus, Fernandez²⁾, Sua-
rez, Bonacina; et Trullench³⁾, ubi ex
Navarro addit non excusari a mortali
eum qui recitationem Horarum ita dif-
fert, vel ita se componit ut advertat
se somno praeoccupandum, v. gr. si
Completorium vesperi reservet dicen-
dum in lecto, sciens se tunc somno solere
obrui. — Quidam tamen doctores paulo
ante citati negant eo casu necessariam
esse repetitionem, eo quod substantia
operis sit impleta absque circumstantia
devotionis. Multoque magis ac probabi-
lius iidem negant obligationem restitu-
tionis, eo quod ad illam tantum tenean-
tur qui Officium omiserunt, non qui di-
stracte dixerunt. Vide Bonacina⁴⁾, Les-
sium, Laymann et Diana⁵⁾, Escobar⁶⁾.
— [Vide Lib. III, n. 669].

« 3º. Cum recitatione Officii conjungere
actiones quae notabiliter non impediunt
(v. gr. induendi, abluendi), veniale est
si fiat sine causa; alias, nullum. Esco-
bar⁷⁾. — Qui vero advertenter occupat
se in aliqua re incompossibili cum atten-
tione interna, v. gr. scriptio, lectio-
ne, etc., [Sive, si attendat ad specta-
cula vel ad fabulationes: Palaus⁸⁾, Bona-

Quid de a-
ctione com-
patibili aut
incompati-
bili.

Never., de Horis canon., cap. 18, n. 18 et 19; et cap. 20,
n. 32. — Regis., lib. 18, n. 147 et seqq.; et lib. 30, tr. 8,
n. 48. — Suar., de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 18 et 25. —
Bonac., de Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 2, n. 8. —
Lib. 1, cap. 7, dub. 17, n. 6. — Never., loc. cit., cap. 9,
n. 7. — Loc. cit., n. 10. — Less., lib. 2, cap. 87, dub. 11,
n. 68. — Laym., lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 10. — Part. 2, tr. 12,
resol. 1 et 2. — Tr. 5, exam. 6, n. 62. — Loc. cit., n. 51
(al., num. 69, i. f.). — Tr. 16, cap. 8, num. 26. — Never.,
loc. cit., cap. 18, num. 47 et seqq. — Suar., tr. 4, lib. 4,
cap. 26, num. 21. — Bonac., disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 2,
n. 12. — Lib. 1, cap. 7, dub. 17, n. 7. — Consil., lib. 7,
cap. 2, dub. 28, num. 10. — Never., Man., cap. 26, num. 106;
et de Horis canon., cap. 18, num. 16 et 17. — De Horis

cina⁹⁾, Suarez¹⁰⁾, etc. cum Salmant.¹¹⁾
« graviter peccat et praecepto non satis-
facit, atque adeo tenetur repetere. Na-
varrus, Suarez, Bonacina, Trullench¹²⁾.

176. - Ad Officium igitur persolvendum,
requiritur *Intentio* et *Attentio*.

1º. Circa INTENTIONEM, certum est non
requiri intentionem actualem explicitam,
sed sufficere virtualem implicitam, nimi-
rum si de more breviarium accipias, ut
Officium impleas uti soles; ut communi-
ter docent Sanchez¹³⁾ cum Navarro, Con-
cina¹⁴⁾, [Continuator] Tournely¹⁵⁾, Bona-
cina¹⁶⁾, Croix¹⁷⁾, Anacleto¹⁸⁾, et alii passim.
— Immo recte addit Croix¹⁹⁾ non esse
opus renovare intentionem ad singulas
Horas, etsi aliqua interruptio intercedat,
etiam sine causa; quia illa resumptio fit
ex prima intentione. Immo puto semper
adesse exercite intentionem actualem im-
plendi Officium.

Dubitatur autem: *an satisfaciat Officio
qui recitat sine intentione implendi?*

Negat probabiliter Concina¹⁸⁾ cum Na-
varro, Azor, Silvestro, Prado, Medina,
Ledesma, Rodriguez, etc. — Ratio, quia
ad implenda praecepta requiritur neces-
sario intentio implendi; si enim tu debe-
res alteri centum, et conscient debiti cen-
tum illi dones, certe non liberaris a debito.

Sed probabilius affirmant Suarez²⁰⁾ (licet
ab aliquo citetur in contrarium), Palaus¹⁷⁾,
Sanchez¹⁸⁾, Lessius¹⁹⁾, Croix²⁰⁾ cum com-
munissima; [Contin.] Tournely²¹⁾ cum

Intentio
virtualis
implicita
sufficit.

Non neces-
sario ren-
ovanda ad
singulas
Horas.

Recitas-
sine inten-
tione im-
plendi, pro-
babilius non satisfa-
cit.

Probabi-
lius satisfa-
cit.

canon., cap. 9, § 4, num. 2. — De Horis canon., sect. 6,
qu. 8, v. *Dico* 2. — De Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 2,
§ 2, n. 22. — Lib. 4, n. 1826. — Tr. 6, dist. 1, n. 41. —
Loc. cit., n. 1829. — Loc. cit., n. 5 et seqq. — Never.,
de Horis canon., cap. 16, n. 78 et 74; et cap. 20, n. 30.
Azor, part. 1, lib. 1, cap. 8, qu. 7. — Silvest., v. *Hora*,
num. 14. — Prado, cap. 30, qu. 8, num. 4 et seqq. — Joan.
Medina, Cod. de Oratione, tr. 6, qu. 16, v. *De tertio*. —
Petr. de Ledesma, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 20,
dub. 2. — Rodrig., Sum., part. 1, cap. 148, n. 8 (al. n. 2).
— De Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 8; cfr. in 3 Part.,
qu. 88, disp. 88, sect. 3. — Tr. 7, disp. 2, punct. 3, n. 10.
— Decal., lib. 1, cap. 13, num. 16. — Lib. 2, cap. 37,
n. 59. — Lib. 4, n. 1330.

part. 3, cap. 12, § 6, qu. 1, dicit satis esse
virtualem attentionem.

1º Auctores isti non satis distincte a Sal-
mant. citantur; nam etsi principium generale
habeant, non proponunt tamen exempla allata.

176. - a) Contin. Tournely, loc. cit., sect. 6,
post qu. 3, v. *Sed quaeres*, eum qui Horas reci-

d.) Sotus, de Just., lib. 10, qu. 5, art. 5,
concl. 7, negat quidem illum praecepto satis-
facere et obligat ad Officium repetendum; sed
negat fructus semper esse restituendos, sci-
licet, ut notat art. seq., concl. 4, si uno tantum
die aut duabus eo modo male recitet.

e) Fernandez de Moore, Exam. theol.,

Vasquez, Valentia et Pontas; Salmant.¹ cum Trullench, Tamburinio², Pellizzario, Garcia, Henriquez³, etc. — Licet enim utique is peccaret ob voluntatem non implendi praeceptum, jam tamen actu satisfacit. Ratio, quia qui sponte implet opus praeceptum vere exsequitur id quod a superiore praecepitur; ad implendum enim praeceptum non requiritur ut quis habeat animum implendi, sed sufficit ut actum praeceptum ponat. — Nec obstat paritas adducta. Nam respondetur cum Patre Suarez quod ibi, cum obligatio pendeat a voluntate propria, bene potest debitor illam de novo sibi imponere, et non obstante solutione debiti, remanere obligatus. At cum obligatio Officii pendeat a voluntate Ecclesiae, non potest clericus eam sponte sibi imponere; quapropter dum illam implet, nequit velle non implere.

II°. Circa autem ATTENTIONEM, haec potest esse externa et interna:

1°. *Externa* habetur, cum non ponitur actio incompossibilis cum attentione interiori; ut esset fabulari, scribere, attente audire alios loquentes, celeriter se vestire, magna applicatione aliquid agere: secus, ait Croix⁴, si actio non exigat magnam animi curam, etsi sit aliqua difficultas attendendi cum tali actione, potest compensari per majorem curam attendendi. E converso bene satisfacit qui ponit actio-

¹ Vasq., in 1^{am} 2as, qu. 100, art. 9, prior dub., n. 5. ² Valent., in 2^{am} 2as, disp. 6, qu. 2, punct. 10 (ult.), l. f. - Pontas, v. *Officium brevariarum*, cas. 18. — ³ Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 17, num. 2. - ⁴ Pelle., tr. 5, cap. 8, n. 97. - Nicol. Garcia, de *Benefic.*, part. 3, cap. 1, num. 198. - Suar., tr. 4, lib. 4, cap. 26, num. 8. — ⁵ Lib. 4, n. 1886. — ⁶ De *Offic. div.*, disp. 1, qu. 8, punct. 2, § 2, n. 12. - ⁷ Navarr., de *Horis canon.*, cap. 18, n. 47 et 49. - ⁸ Suar., de *Relig.*, tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 21. - ⁹ FVL., tr. 23, cap. 8, num. 260. — ¹⁰ De *Offic. div.*, sect. 6, quærer. 1. — ¹¹ De *Horis canon.*, cap. 9, § 3, n. 7. — ¹² Lib. 4, n. 1887. -

tasset cum intentione non satisfaciendi dicit « tutius et melius facturum », si de novo recitet. Allegat tamen auctores pro sententia, quae negat eum ad id teneri. — Henriquez pariter, lib. 9, cap. 25, n. 6, (non satis recte a Salmant. allegatus) dicit « tutius » esse ut repeatat.

²) Ascanius Tamburinius male a Salmant. citatur; nam, *de Jure Abbatum*, tom. 2, disp. 10, qu. 9, id non habet.

³) Sanchez ita sane citatur a Croix; sed, *Consil.*, lib. 7, cap. 2, dub. 32, n. 6, loquitur de eo qui lavat faciem aut manus, sese induit, exuit aut calceat.

nem satis compatibilem cum attentione interna; ut esset ambulare, se lavare, induere non omnino properanter (cum sacerdotes immo teneantur orare dum se induunt sacris vestibus); item colligere herbas, flores aut uvas, instruere focum, sternere lectum, pectere caput, respicere collem, flumen, etc. Ita communiter cum Busenbaum, Bonacina⁸ cum Navarro, Suarez, Filiuccio, etc.; [Contin.] Tournely⁴, Concina⁵; Croix⁶ cum Navarro et Gobat. — Idem ait Sanchez⁷ de similibus actionibus quae non fiunt valde festinanter.

Non permittit autem Croix⁷ aptare calatum ad scribendum; sed non immrito id permittunt⁸ Navarrus, Cajetanus⁹ et Beja, si recitans possit in eo retinere attentionem. — Recte enim advertit Bonacina¹⁰, quod aliquae actiones respectu alicujus forte sunt distractivae, respectu alterius non.

Communiter autem permittitur inter recitandum facere necessaria ad ipsam recitationem, ut perquirere psalmos, lectiones, etc., dum recitas memoriter; ut Croix⁹ cum Sanchez¹¹, Navarro¹¹, Silvestro et Gobat. — Sic pariter satisfacis si recitas dum alii fabulantur, canunt, etc.: modo his serio animum non applies; ut ait Croix¹⁰. — Item notant Sotus, Navarrus, Toletus, Valentia, Reginaldus, Diana¹² et Gobat, apud eundem Croix¹¹,

⁷ Navar., de *Horis canon.*, cap. 18, num. 47 et 49. - Gobat, tr. 5, n. 288. — ⁸ Loc. cit., num. 1887. — ⁹ Apud Croix, loc. cit. - ¹⁰ Navar., loc. cit. - Beja, *Respon. cas. cons.*, part. 2, cas. 82, v. *Unde colliges*. — ¹¹ Loc. cit. - Silvestr., v. *Hora*, num. 14. - Gobat, tr. 5, num. 819. — ¹² Lib. 4, num. 1888. — Sotus, de *Just. et Jure*, lib. 10, qu. 5, art. 5, concl. 7, v. *Rursus requiriatur*. - ¹³ Navar., *Man.*, cap. 26, num. 107. - Tolet., lib. 2, cap. 18, num. 6. - Valent., in 2^{am} 2as, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 4, v. *Sequitur tertio*. - Regin., lib. 18, n. 154. - Gobat, loc. cit., n. 820. - ¹⁴ Loc. cit., n. 1889.

¹¹ Cajetanus male citatur a Croix; nam, in 2^{am} 2as, qu. 83, art. 13, ad 3, non loquitur de hoc casu.

¹² Non quidem Bonacina, sed alii auctores, ut Navarrus, loc. cit., n. 50, id advertunt.

¹³ Sanchez et Navarrus, quamvis a Croix (ex Gobat) citentur ut asserit S. Alphonsus, attamen ipsi: Sanchez nempe, loc. cit., dub. 32, n. 2; Navarrus, de *Horis canon.*, cap. 13, n. 47 et 49, in generali tantum loquuntur de actionibus quae compatibles sunt cum attentione.

¹⁴ Diana, part. 7, tr. 11, resol. 30, refert Caramuelem, qui id probabile quidem, non

quod si exerceas aliquam actionem externam, et non advertas per illam impediri internam, non teneris postea repetere: hoc tamen intelligendum, si actio de se sit compossibilis cum attentione interna.

Quid de
recitatione
in loco di-
stractioni
exposito.

Praeterea notant Palaus¹ et Bonacina² cum aliis communiter apud Croix³, non excusari saltem a culpa veniali qui sine aliqua necessitate Officium diceret in loco distractioni exposito, ut in foro, platea. Immo addit Bonacina cum Navarro⁴, Suarez⁵, Molfesio⁶, ex concilio Basileensi⁷, hunc periculo se exponere non satisfaciendi pracepto: nisi is (adderem) magno conatu mentem applicet ad recitationem. — Probabilissime autem satis facit qui recitat dum Missam audit. Concina⁸ cum Busenbaum, Suarez, Palao et communissima. Vide Lib. III, n. 309.

Quid de
vexatio a
sommo.

Si quis autem vexetur a somno, sed adeo resistit ut pronuntiet suam partem et distincte audiat versiculos alterius partis, bene satis facit; ut Sanchez⁹ cum Navarro¹⁰, et Leander¹¹ cum pluribus theologis. — Ait tamen Sanchez¹² cum eodem Navarro¹³, non excusari a veniali: modo (intelligendum) possit recitationem differre ad tempus opportunius.

Attentio
interna.

2º Attentio autem interna habetur cum attenditur ad verba, ad sensum et ad Deum.

¹ Tr. 7, disp. 2, punct. 4, num. 7. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 8, punct. 5, num. 6. — ² De Horis canon., cap. 9, § 3, n. 10. — *Suar.*, in 8 Part., de Poenit., disp. 88, sect. 6, n. 6, v. *Addunt.* — *Palaus*, tr. 8, disp. 1, punct. 20. — ³ De Sacram., tr. 6, disp. 13, qu. 14. — ⁴ Loc. cit., n. 2 et 8. — ⁵ De Offic. div., sect. 6, Dico 3, v. *Attentio const. devata*. — ⁶ Tr. 16, cap. 3, num. 25. — *Concina*, loc. cit.

tamen verum, existimat. Sed Diana non dicit quid ipse de hac opinione sentiat.

^{h)} Bonacina, *disp. 1, qu. 3, punct. 5, n. 6*, ait Officium posse recitari quocumque loco, « modo non recitent in loco ubi impediatur attentio, sicut impediri solet in frequenti hominum conventu, clamore, tumultu et strepitu profano; alioquin exponerent se periculo non satisfaciendi pracepto ».

ⁱ⁾ Croix, *loc. cit.*, n. 1339, auctores citat scilicet Bonacina, Palaum et Stoz, pro sententia quae docet peccatum, eum qui in tali loco Officium recitaret.

^{j)} Navarrus, *de Horis canon.*, cap. 21, n. 32, dicit peccare beneficiatos qui privatim recitant extra locum sacram absque causa. — Suarez, *lib. 4, cap. 27, n. 1*, servandam esse ait decentiam quam naturalis ratio postulat. — Et allegat concilium Basileense, quod,

Attentio ad Deum est quidem omnibus perfectior, nimurum cum mens elevatur ad Deum, meditando v. gr. divinam beatitudinem, justitiam, etc., aut mysteria Passionis; ut Concina¹⁴, [Contin.] Tournely¹⁵, et Salmant.¹⁶ Croix¹⁷ cum communi. Sicut etiam gesta B. V. Mariae aut sanctorum ut ajunt Concina et Croix¹⁸; quia haec proximam habent relationem ad Deum. — Ad eam reduci etiam examen conscientiae dicunt Salmant.¹⁹ Sed huic non acquiesco.

Ad Deum,
perfectior.

Attentio ad sensum habetur cum attenditur ad percipiendam intelligentiam verborum.

Ad sensum.

Attentio tandem ad verba est cum attenditur ad recte illa proferenda, ne error fiat mutilando, transponendo, etc. — Et haec quidem, licet sit omnibus inferior, tamen bene sufficit, ut dicunt Lessius²⁰, Salmant.²¹, Anacletus²², Croix²³, Holzmann²⁴, Laymann²⁵ et alii communiter: quidquid dicat [Contin.] Tournely, qui ait cum attentione ad verba requiri etiam attentionem ad Deum; sed melius dicunt Laymann et Salmant, sufficere attentionem ad verba una cum intentione generali colendi Deum. Idque clare docet D. Thomas²⁶, ubi dicit: *Primo... est attentio ad verba quibus petimus, ad petitionem ipsam.... Et quaecumque harum attentio-*

Ad verba,
sufficit cum
intentione
colendi
Deum.

n. 8. — ¹ Loc. cit., n. 25. — ² Lib. 2, cap. 37, n. 69 et 70. — ³ Loc. cit. — ⁴ Tract. 6, dist. 1, num. 42. — ⁵ Lib. 4, n. 1844. — ⁶ De Praecept. decal., num. 270. — ⁷ Lib. 4, tr. 1, cap. 5, num. 9. — ⁸ Contin. Tourn., de Offic. div., sect. 6, v. *Dico 5*. — *Laym.*, lib. 4, tr. 1, cap. 5, n. 9. — ⁹ Salmant., tr. 16, cap. 3, n. 25. — ¹⁰ In 4, dist. 15, qu. 4, art. 2, solut. 5.

sess. 21, cap. 5, monet ut Officium recitetur « tali in loco, unde a devotione non retrahantur ». Cfr. Labbe, *tom. 17, col. 319*. — Molfesius demum, *Sum.*, *part. 1, tr. 5, cap. 2, n. 79 et 80*, dicit satisfieri in quocumque loco recitetur; decentius tamen et melius esse Officium in locis sacris recitari, indecenterque facere eos qui illud in locis non decentibus recitant. Igitur non satis accurate a Bonacina citantur isti auctores.

^{k)} Sanchez, *Consil.*, *lib. 7, cap. 2, dub. 33, n. 1*, eum negat peccare saltem mortaliter. Navarrus autem, *de Horis canon.*, *cap. 9, n. 9*, negat peccare, quamvis a Sanchez citetur uti refert S. Alphonsus.

^{l)} Croix, *lib. 4, n. 1333*, definit attentionem ad Deum: « Ut quis, dum recitat, cogitet de Deo aliove mysterio, aut saltem de re seu gratia, quam a Deo petit ».

num adsit, non est reputanda inattenta oratio; unde etiam illi qui non intelligunt petitionis verba, ad orationem attenti esse possunt. — Recteque addit Croix¹ non requiri attentionem ad singula verba, sed sufficere moralem et generalem, qua quis curet bene omnia dicere cum intentione orandi.

177. — Quaeritur 1°. *An attentio interna sit necessaria ad implendam recitationem divini Officii?* — Adest triplex sententia:

Prima communior et probabilior affirmat omnino requiri; eamque tenent Sanchez², Sotus³, Cajetanus⁴, Sa⁵, Azor⁶, Roncaglia⁷, Wigandt⁸, Anacletus⁹, Pater Concina¹⁰, qui fuse et perdocte hanc sententiam tuetur cum Navarro, Vasquez, Gavanto, Valentia, Maldero, Ledesma, Medina et aliis innumeris. — Diverse autem auctores hanc primam sententiam probant.

Alii probant ex cap. *Dolentes, de celeb. miss.* Sed ex hoc textu, sapienter ait Concina cum Suarez non bene hanc sententiam probari. Ibi enim nullum fit verbum de attentione interna; sed tantum praecipitur externa, opposita colloquitis ecclesiasticorum cum laicis in choro, quae colloquia causam dederant constructioni hujus canonis: unde Pontifex praecepit quod recitantes *Officium nocturnum pariter et diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrant et devote.* Et hunc canonem explicans, S. Antoninus¹¹ dixit: *Praecipimus ut unusquisque de die et de nocte dicat Horas suas; intentionem autem et devotionem in pracepto non ponimus, sed gratiae Dei, secundum quod ipse dare voluerit, duximus relinquendum.* Et hunc intellectum teneas, quia benignior est et quia non debet Ecclesia alicui laqueum injicere. — Alii probant ex prop. 14 damnata ab Alexandro VII, quae dicebat: *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit pracepto Ecclesiae.* Ergo (inferunt) bene potest Ecclesia actus internos pra-

cipere. Sed neque praefata sententia hacten satis probatur; nam sic non probatur Ecclesia praecipere actus internos, sed tantum praecipere confessionem validam, sicut Christus praecepit.

Ratio igitur potior est, quia sine attentione interna non constituitur oratio, quae universe definitur: *Elevatio mentis ad Deum.* Unde quamvis Ecclesia non impo- suerit speciale praecipuum positivum attentionis internae, tamen praeciپiendo recitationem Officii per modum orationis ad Deum colendum, veram praecepit orationem, quae sine attentione interna non est vera oratio. Nec Deus colitur per solam recitationem externam ab iis qui voluntarie se distrahunt; immo Deus de his conqueritur: *Populus hic labii me honorat: cor autem eorum longe est a me.* Matth. xv [8]. Et e converso, in Joan. iv [23] dicitur: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.*

Secunda sententia, quam tenent Salmant.¹², quaerit conciliare predictam primam sententiam cum tertia (quae tenet, ut infra dicemus, non requiri attentionem internam); et dicit quod, posito ex una parte quod attentio ad sola verba sufficiat ad satisfaciendum Officio; et posito ex alia quod omnino requiratur ad rectam recitationem attentio saltem ad verba cum animo (generali saltem seu confuso) Deum colendi: jam orabit qui tali modo ad verba attendet, cum non sit incompossibile aliquem ad alia distrahi et simul attendere ad verba recte proferenda; unde is bene satisfaciet semper ac per contrariam voluntatem non retractabit propositum attendendi. — Sed juxta primam sententiam quae requirit attentionem formalem et explicitam, merito dicit Pater Concina quod qui voluntarie se distrahit minime potest attendere ad rectam prolationem verborum; vel ejus attentio erit adeo tenuis, ut nequaquam pertingat ad debitam attentionis rationem.

Alii oscillant pri-
mam et ter-
tiam opinio-
nem.

¹ Lib. 4, n. 1844. — ² Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 28, n. 9. — ³ De Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 5, concl. 6. — ⁴ In 2° 2°, qu. 88, art. 18. — ⁵ V. *Horae canonicae*, n. 19, (in edit. genuin., n. 20). — ⁶ Part. 1, lib. 10, cap. 12, qu. 6. — ⁷ De Horis canon., cap. 5, qu. 7, resp. 2. — ⁸ Tr. 10, exam. 6, n. 82. — ⁹ Tr. 6, dist. 1, n. 43. — ¹⁰ De Horis canon., cap. 9, § 1, n. 14, 26 et seqq. *Navar.*, de Horis canon., cap. 18, n. 18. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 160, cap. 5,

n. 30 et 31. *Gavant.*, in Rubr. breviar., sect. 1, cap. 5, tit. 4, n. 8 et 6. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 4. — *Malder.*, tr. 10, cap. 2, dub. 2, v. *Inquirend. tertio*. — *Petr. de Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 20, dub. 1 et 2. — *Barthol. Medina*, Sum., lib. 1, cap. 14, § 11. — *Concina*, loc. cit., num. 12. — *Swar.*, tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 13. — ¹¹ Part. 8, tit. 19, cap. 4, § 7. — ¹² Tr. 16, cap. 8, n. 28 et seqq. — *Concina*, de Horis canon., cap. 9, § 1, n. 23.

Alii ne-
ant requi-
i attentio-
em inter-
am.

*Tertia sententia tenet, ad satisfacien-
dum substantialiter praecepto Officii non
requiri attentionem internam, sed sufficere
intentionem recitandi cum attentione ex-
terna. — Hanc tuentur Lugo¹ cum Palu-
dano, Angelo, Medina, Durando, Rosella;
item Coninck², Silvester³, Angelus⁴, Ma-
chado⁵, Gobat⁶, Croix⁷, Tamburinius⁸,
Elbel⁹. Et probabilem vocant Lessius¹⁰,
Laymann¹¹, Sporer¹², Pellizzarius¹³, Viva¹⁴,
Pater Zaccaria¹⁵ et alii plures¹⁶; et hanc
quoque expresse tenet D. Antoninus, ut
infra afferetur.*

Prima pro-
ratio.

*Ratio 1^a. Quia oratio, ut definitur a
Damasceno¹⁷ et a D. Thoma¹⁸, est *petitio
decentrum a Deo*. Non repugnat autem
posse a nobis Deo repraesentari nostras
petitiones etiam cum actuali mentis eva-
gatione. Sicut si quis recitaret coram rege
orationem compositam ad aliquam gratiam
impetrandam, certe quidem oraret illam
coram rege recitando, etiamsi esset tunc
ad alia mente distractus: sic etiam reci-
tans Officium, non obstante interna et vo-
luntaria distractione, adhuc potest Deum
orare; attentio enim externa, conjuncta
cum intentione recitandi, efficit ut reci-
tatio Horarum fiat quoad substantiam
vera oratio.*

*Et ita non potest negari tenuisse D. An-
toninum¹⁹, in explicando textum in cap.
Dolentes. — Verba S. Doctoris opus est
hic repetere: *Praecipimus ut unusquisque**

¹ De Euchar., disp. 22, n. 26 et seqq. - *Paludan.*, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, concl. 4, (n. 24). - *Angel.*, v. *Hora*, n. 27 et 28. - *Joan. Medina*, Cod. de Oratione, tr. 6, qu. 15, v. *Iaque secundum hunc*. - *Durand. a S. Porciano*, in 4, dist. 15, qu. 12, art. 2. - *Rosella*, v. *Horas canonicae*, n. 3. - ² De Sacram., qu. 88, num. 291 et 292. - ³ V. *Hora*, n. 14; cfr. v. *Missa II*, qu. 6. - ⁴ Loc. cit. - ⁵ Decal., lib. 4, cap. 2, § 1, n. 19. - ⁶ Part. 6, confer. 12, de Horis can., n. 404. - ⁷ Lib. 2, cap. 87, num. 68. - ⁸ Lib. 4, tr. 1,

*de die et de nocte dical Horas suas; in-
tentionem autem et devotionem in pra-
cepto non ponimus; sed gratiae Dei, se-
cundum quod ipse dare voluerit, duximus
relinquendum. Et hunc intellectum teneas,
quia benignior est et quia non debet Eccle-
sia alicui laqueum injicere. Ex quibus ver-
bis patet quod Sanctus non tantum ex-
pressit textum intelligendum de sola ex-
terna intentione; sed ex ratione generaliter
adducta, etiam probare intendit Ecclesiam
non requirere attentionem internam. — Immo D. Antoninus non solum asseruit
Ecclesiam hanc attentionem internam non
praecipere; sed deinde²⁰ docuit nec etiam
posse praecipere. Ibi enim, post relatum
doctrinam D. Thomae, quod attentio in
oratione semper debeat manere secundum
sui virtutem, sic subdit: *Non tamen requi-
ritur quod attentio comitetur actualiter
totam orationem...; requiritur tamen quod
orans scienter non distrahat mentem ab
oratione; hoc enim non potest esse sine
culpa mortali vel veniali.* — Deinde ex-
pli cat quod recitans tunc peccaret mor-
taliter, quando per contemptum internae
attentionis voluntarie se distraheret, vel
quando recitaret cum externa quoque dis-
tractione. En eius verba: *Sed si evagatio
est advertenter, et solum secundum actum
interiore, licet temeraria et gravis foret,
non tamen mortale, nisi per contemptum;
quia Ecclesia non habet judicare de actibus**

cap. 5, n. 10. - ¹⁰ Append. de Horis canon., cap. 2, n. 76. - ¹¹ De Restitut., qu. 7, art. 9, num. 6. - ¹² Id est *Croix*, in edit. quam curavit Zaccaria, lib. 4, num. 1842. - *D. Anton.*, part. 8, tit. 18, cap. 4, § 7. - ¹³ De Fide orthod., lib. 8, cap. 24; ap. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 94, col. 1090. - ¹⁴ In 4, dist. 15, qu. 4, art. 2, qu. 1, obj. 1. - ¹⁵ Loc. cit. - ¹⁶ Part. 8, tit. 18, cap. 4, § 8. - ¹⁷ D. Thom., in 4, dist. 15, qu. 4, artic. 2, solut. 4.

177. - ^{a)} Machado, *Perfeto confessor*, lib. 2, part. 3, tract. 2, docum. 5, num. 2, communius et receptum esse ait, require inter-
nam attentionem; multos tamen oppositum tenere.

^{b)} Gobat, tr. 5, n. 821, de oratione in ge-
nerali tractans, multo probabilius esse ait orationis vocalis essentiam consistere posse cum
perpetuis voluntariis distractionibus. Sed inferius, n. 838, de Horis in specie disserens, scri-
bit: *Omnibus consideratis existimo esse probabilius attentionem interiore sub mortali re-
quiri in recitatione precum canonicarum, quam*

non requiri

*». Quamvis denique n. 841 addat:
« Probabile est illas solas distractiones prohi-
beri ab Ecclesia, et consequenter graviter a
Deo, quae causantur per actiones externas
suapte natura incompatibilis cum attentione
interiore ».*

^{c)} Croix, lib. 4, n. 1342, probabilem esse
asserit hanc sententiam; « prior tamen est
(ita subdit) pro praxi suadenda ac merito se-
quenda ».

^{d)} Lessius et Pellizzarius negant esse im-
probabilem; et Laymann: « Non caret, inquit,
omni probabilitate ».

interioribus mere: propter quod minister Ecclesiae, licet dicendo orationem cogitet aliud, non videtur transgressor paecepti ex natura facti. Si autem evagatio mentis sit ex hoc quod aliquis scienter se occupat in actu exteriori qui non secum patiatur attentionem, videtur esse culpa mortalis, et directe contra paeceptum Ecclesiae, de celebr. miss., cap. Dolentes, ubi paeceptitur quod Officium celebretur studiose pariter et devote. Hoc non observant qui, occupantes se in actu exteriori, scienter sibi attentionem subtrahunt. — Ergo procul dubio supponit S. Antoninus, attentionem internam neque ab Ecclesia esse paeceptam, neque esse de essentia orationis; sed sufficere attentionem externam una cum intentione prius habita orandi: nam alias, si attentio interna esset de essentia orationis, illam Ecclesia non solum potuisse, sed etiam debuisse paecepere.

Et pro hac sententia clare videtur esse idem S. Thomas¹, ubi prima fronte videatur stare pro sententia opposita, cum dicat: *Dicendum quod attentio actualis requiritur ad orationem aliquo modo, vel ad evitandum transgressionem quae est in illa oratione quae est in paecepto, vel ad meritum in illa quae non est in paecepto.* Attamen inferius² explicat quod illa *attentio actualis omnino requisita ad orationem, intelligitur de sola attentione externa.* En eius verba: *Quando aliquis ex proposito mentem ad alia distrahit in orando, tunc enim sine culpa non est, et paecipue si in altis sponte se occupat quae mentem distrahit, sicut sunt exteriora opera: et si ad contrarium mens evagetur, etiam culpa mortalis erit.* Ubi nota S. Doctorem utique distinguere culpam in voluntaria distractione interna, quam ait non esse sine culpa (nempe veniali), ab illa culpa quae est in distractione externa incompossibili cum interna attentione; hancque culpam dicit esse mortalem. — Et ita hunc locum D. Thomae exponit S. Antoninus³, dicens: *Unde quod Thomas⁴ dicit ibi, quod in oratione, si sponte se quis occupat in his quae mentem distrahit, sicut sunt opera exteriora, si ad contrarium mens evagetur, etiam culpa mortalis erit. Exponit idem*

Petrus, et dicit quod, loquendo de oratione quae est paecepti humani, illud verbum contrarium non refertur ad orationem, quia bona opera exteriora etiam non sunt contraria orationi; sed est referendum ad attentionem, quando scilicet se exterius occupat circa aliquid incompossibile attentioni orationis. Ergo (sicut S. Antoninus explicat) Angelicus supponit tunc tantum deesse orationem, quando apponitur distractio externa per opus incompossibile cum attentione interna; dum tunc solum in transgressione orationis paeceptae culpam mortalem agnoscit.

Ratio 2^a. Quia, si attentio interna necessario requiretur ad essentiam orationis, ille qui involuntarie distrahit nec etiam Officio satisfaceret. Certum autem est apud omnes quod per distractiōē voluntariam minime impeditur impletio paecepti recitandi Officium; ex D. Thoma⁵, ubi docet: *Evagatio.... mentis quae sit paepter propositum, orationis fructum non tollit.* — Hoc concedunt adhuc auctores primae sententiae. Sed dicunt quod ille qui sponte se distrahit actu revocat primam attentionem et ideo non satisfacit, cum amplius non oret; qui vero involuntarie distrahit manet virtualiter attentus, et propterea orat et satisfacit. — Ego tamen fateor imbecillitatem meam, nunquam potuisse intelligere quomodo possit attentio virtualiter permanere in eo qui distrahit, licet involuntarie. Bene quidem intelligo quod intentio, cum pertineat ad voluntatem, quando semel est habita, et non retractatur, virtualiter perseverat in effectu, seu in mediis susceptis; quia haec media ex illa intentione procedunt: non intelligo autem quomodo potest dici virtualiter attentus orationi qui mentem alibi habet occupatam. Recte dicetur quod hic involuntarie distractus post intentiōē habitam attendendi et non retractatam, velit attendere; sed non poterit dici quod attendat, quando alibi est omnino evagatus. Sicut enim repugnat dici virtualiter intelligere quod legit, eum qui actu non intelligit, licet habuisse intentionem intelligendi; ita repugnat dici virtualiter attendere qui actu non attendit.

Seconda probatio.

¹ In 4, dist. 15, qu. 4, art. 2, solut. 4. — ² Loc. cit., ad 2. — ³ Part. 3, tit. 13, cap. 4, § 8. — ⁴ Loc. cit., ad 2.

Petrus Paludan., in 4, dist. 15, qu. 5, artic. 2, concl. 4, (n. 26.). — ⁵ 2^a 2^a, qu. 83, art. 13, ad 3.

— Unde bene concludit Lugo¹ quod si ad orationem requireretur attentio interna, is qui esset involuntarie distractus non effective, sed tantum affective oraret. In tantum igitur dicit hunc vere orare, in quantum intentionem internam prius habitam orandi conjungit cum externa attentione.

Ratio 3^a. Quia sacerdos conferens Extremam-Uncionem (cujus forma est deprecatoria) cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, etsi actu mentem divertat, valide confert; ergo sine attentione interna bene stare potest oratio.

Ad hanc difficilem objectionem diverse respondent fautores primae sententiae. — Alii apud Concina dicunt quod eo casu invalide Sacramentum conferretur, quia tunc sacerdos nullam haberet intentionem nec attentionem; cum enim quis alio mentem distrahit, utramque actu retractat. — Sed haec responsio nimis debilis videtur. Quia ad rationem universalem Sacramentorum exigitur sola prolatio formae super debitam materiam a ministro habente potestatem, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia; juxta illud celebre dictum D. Augustini²: *Accedit verbum ad elementum et fit Sacramentum*. Et magis patet ex concilio Florentino³, ubi fuit sancitum: *Haec omnia Sacraenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia*. Unde cum haec omnia concurrent, debet dici ministrum verba formae proferentem cum debita intentione in Extrema-Uncione, Sacramentum utique validum facere.

Aliter respondet Pater Concina, et ait quod in Sacramentis Deus elevat verba ministri, quamcumque ille perversam habeat intentionem, ad gratiam conferendam. — Sed huic opponit Lugo⁴ quod si attentio esset de essentia orationis, hac ablata, deesset oratio, et consequenter evanesceret forma sacramenti Extremae-Uncionis, quae est deprecatoria.

Replicat Concina quod eo casu, licet destruatur oratio moralis, remanet tamen

physica, scilicet illa externa verborum prolatio, quam ex sententia aliquorum asserit sufficere: ad implendam autem obligationem Officii, dicit requiri ut oratio sit moralis, et ut oratio moralis sit exigere essentialē attentionē. — Sed huic respondet 1° sententiam praefatam illorum improbabilem esse; ut probabimus Lib. 6, n. 23, v. Secunda, ubi dicemus omnino requiri ad valorem Sacramentorum, ut minister saltem intendat facere quod facit Ecclesia. Respondet 2° et petitur: Estne attentio de essentia orationis generice sumpta, vel tantum orationis moralis? Si dicis: Est de essentia orationis moralis, non autem physicae; conceditur quia talis oratio non esset meritoria; at esset satisfactoria, cum esset vera oratio: ergo recitans Officium voluntarie distractus, careret quidem merito, sed jam satisfaceret, cum Ecclesia praecipiat absolute orationem, non autem orationem meritoriam; saltem non constat hanc praecepere. Si vero dicis quod attentio est de essentia cujuscumque orationis: debet concedi orationem sine attentione neque moraliter neque physice posse dici orationem; attentio enim, si est de essentia cujuscumque orationis, oratio sine attentione erit mera prolatio verborum, non autem oratio, neque moralis, neque physica, cum deficiat constitutivum orationis. Quapropter cum de essentia formae sacramenti Extremae-Uncionis requiratur ut sit deprecatoria (juxta illud S. Jacobi, quod presbyteri orent super infirmum), Sacramentum erit nullum, si formam sacerdos proferet sine attentione. Etenim, posito quod forma hujus Sacramenti debet esse vera oratio, et oratio sine attentione non est oratio; non potest Deus elevare ad conferendam gratiam Sacramenti nisi formam aptam, qualis non esset illa mera prolatio verborum. Licit enim possit efficere Deus quod res non apta ad producendum aliquem effectum, illum producat; non potest tamen efficere quod sit oratio illa quae non est oratio.

His tamen non obstantibus, *prima sententia* probabilior videtur, saltem ob au-

Prima opinio, probabilior.

¹ De Euchar., disp. 22, n. 39. — Concina, de Horis canon., cap. 9, § 2, num. 4. — ² In Joan. Evang., tr. 80, n. 8; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 35, col. 1840. — ³ Decret.

Eugenii IV, v. Quinto; cfr. Labbe, tom. 18, col. 547. — Concina, loc. cit. — ⁴ De Euchar., disp. 22, n. 30. — Concina, loc. cit. — S. Jacob., cap. 5, v. 14.

Ultima, ass.
tis probabi-
lis.

ctoritatem extrinsecam, et omnino ut tutior consulenda. — Sed secunda, tum ob doctorum auctoritatem, quae non est contemnenda, tum ob rationes non levibus fundamentis innixas, satis probabilis apparet; saltem quia non constat adesse praeceptum de attentione interna in recitatione divini Officii. — Unde non audem ad restitutionem damnare beneficiorum qui bona fide Officium recitasset cum distractione voluntaria, et bona fide pariter fructus percepisset; prout ab ea excusant Croix¹⁾, et apud ipsum Sotus²⁾, Toletus, Azor³⁾, Bartholom. Medina⁴⁾, Garcia⁵⁾, Gobat, etc. Vide dicta Lib. III, n. 669.

Caeterum, ad scrupulos abjiciendos et ad animum levandum Horas recitantium, valde refert hic advertere id quod communiter DD., adhuc primae sententiae fautores docent, nempe quod, ut dicatur aliquis Officio non satisfacere, non solum requiritur ut voluntarie se distrahat, sed etiam ut plene advertat se distrahi; nam alias iste licet sponte se divertat, non tamen sponte se divertit a recitatione. Ita Sanchez⁶⁾ cum Suarez, Navarro, Soto et Armilla; Concinna⁷⁾; Croix⁸⁾ cum Filiiuccio, Gobat, etc.; Salmant.⁹⁾, et Cajetanus¹⁰⁾, ubi sic ait: *Si quis advertit se cogitare.... extranea..., sed non advertit*

¹⁾ Lib. 4, n. 1213. - *Tolet.*, lib. 2, cap. 12, n. 6. - *Gobat*, tr. 5, n. 842. - ²⁾ *Consil.*, lib. 7, cap. 2, dub. 28, n. 11. - *Suar.*, lib. 4, cap. 26, n. 20; cfr. in 3 Part. de Sacram., disp. 88, sect. 3. - *Navar.*, *Man.*, cap. 25, num. 107; et de Horis canon., cap. 18, num. 21. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 5, concil. 7, v. *Rursus requiritur*. *Armilla*, v. *Horae canonicae*, n. 20. - ³⁾ De Horis canon.,

quod ab Officio divino distractitur; quamvis voluntarie illa medietur, non tamen voluntarie animus ab Officio divino distractitur. Bene enim ait Concinna, has distractiones esse hominibus impossibile omnes vitare, maxime studiosis; quia hujusmodi exercitia sunt intellectus, qui, cum sit necessaria facultas, ex assiduis occupationibus ita inflectitur, ut veluti calcaribus adjectis in suas controversias abjiciatur. — Hinc notant Salmant.¹¹⁾, Sanchez⁷⁾ cum Navarro, Cajetano¹²⁾, et Croix⁸⁾ et alii communiter, quod si quis advertens se distrahi, habeat mediocrem diligentiam ad attendendum, nullo modo peccat. Additque Sanchez⁹⁾ cum Gersonio, Margarita¹³⁾ et pluribus aliis, non oportere ut homo semper tota conetur sollicitudine, quin tolerari possit aliqua divagatio ad caput refocillandum.

Dictum est: *ut plene advertat*. Quia, licet recitans semiplene adverteret ad distractionem et venialiter peccaret; adhuc tamen substantialiter Officio satisfaceret, cum prima attentio sive intentio attendendi semper perseveret, donec cum plena advertentia non revocetur. Intentio enim cum plena deliberatione prius concepta non desinit exsistere, nisi cum alia plena advertentia retractatur. Ita Sanchez¹¹⁾,

cap. 9, § 1, n. 35. - ⁴⁾ Lib. 4, n. 1346. - *Fili.*, tr. 28, cap. 8, n. 256. - *Gobat*, loc. cit., n. 840. - ⁵⁾ Tr. 16, cap. 8, n. 26. - ⁶⁾ V. *Horae canonicae*, cap. 3. - *Concinna*, loc. cit., n. 83. - ⁷⁾ *Consil.*, lib. 7, cap. 2, dub. 28, n. 18. - *Navar.*, de Horis canon., cap. 18, n. 21. - ⁸⁾ Lib. 4, n. 1346. - ⁹⁾ Loc. cit., num. 10. - *Gerson.*, tract. de Oratione, part. 3, v. *Orationem*.

¹¹⁾ Sotus hic non satis recte a Croix citatur; vide supra notam d, ad n. 175.

¹²⁾ Azor, part. 1, lib. 10, cap. 14, qu. 8, probabile quidem esse ait, sed oppositum sibi magis probari.

¹³⁾ Barthol. Medina male a Croix citatur; nam in *Sum.*, lib. 1, cap. 14, § 11, perspicue oppositum insinuat, negans praecepto satisfacere eum qui non recitat cum interna attentione, et inferius addens eum qui non recitavit eo modo quo tenetur, ad restitutionem teneri.

¹⁴⁾ Garcia, de Benefic., part. 3, cap. 2, n. 514, loquitur de iis qui, dum choro intersunt, nec cantant nec sunt attenti, et negat hos amittere distributiones.

¹⁵⁾ Salmant., loc. cit., n. 26: « Si tamen, inquietum, aliquem vel levem conatum ad hoc adhibeat [ut scil. distractiones repellat], satis-

facit praecepto; quia, licet negligens sit et non omnem adhibeat diligentiam ut attendat, non tamen omnino voluntarie distractus recitat ».

¹⁶⁾ Cajetanus, in 2am 2ae, qu. 83, art. 13; et v. *Horae canonicae*, cap. 3, hoc non habet, quamvis a Sanchez citetur.

¹⁷⁾ Margarita Confessorum, in *Quaest. util. de moral.*, § *Utrum dicens Horas canonicas teneatur esse attentus*, de actuali attentione scribit: « Ad hanc non tenetur per totum spatium quo dicit Officium, sed solum in principio tenetur habere intentionem satisfaciendi ».

¹⁸⁾ Sanchez, *Consil.*, lib. 7, cap. 2, dub. 28, n. 10, orationis praecepto satisfieri ait, « modo quis incipiat Horam intentione attendendi, quoties dedita opera mentem ab intentione non dimovet, licet sit per totam orationem

semiplene
ad distra-
ctionem in-
sistat Offi-
cio.

Salmant.¹, Croix²⁾ et Concina³. — Unde infert Sanchez⁸ cum Navarro⁴⁾ et aliis, quod tunc recitans graviter peccaret, juxta sensum primae sententiae, quando ex contemptu vel ex industria se diverteret: *Quamdiu ergo, sic concludit Cajetanus⁵⁾, eis non constilerit evidenter se mutasse propositum, vel advertendo et sciendo circa alia vagatos fuisse, credere possunt suae obligationi satisfecisse.* Subditque Croix cum Navarro quod non recte faciunt qui se occupant in cogitando an advertant nec ne; nam hoc ipsum est distrahi.

Remedia autem opportuniora ad repellendas animi distractiones sunt: 1º. Sub initium formare intentionem Deum laudandi. — 2º. Renovare intentionem ad *Gloria Patri* vel in principio cujuscumque psalmi. — 3º. Mysterium aliquod Passionis sibi repraesentare. — 4º. Sensus sedulo custodire; et alia hujusmodi, quae videri possunt apud Anacletum⁶ et Elbel⁷.

Pro scrupulosis vero advertit Croix⁸, eos nihil teneri ad repetendum, nisi certi sint mutasse intentionem orandi. — Ad ditque⁹ Gobat quod si quis pateretur graves anxietates, posset aliquando etiam ei interdici recitatio Officii, donec videatur posse recitare sine tanto incommodo; cum magnum incommodum excuset perse a praecepsis Ecclesiae.

178. — Quaeritur hic 2º. *An mortaliter peccet qui recitat Horas existens in peccato mortali?*

¹ Tr. 16, cap. 8, num. 26 et 28. — ² De Horis canon., cap. 9, § 1, num. 35. — ³ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 28, n. 14. — ⁴ Croix, lib. 4, n. 1346. — ⁵ Navar., de Horis canon., cap. 19, n. 30. — ⁶ Tr. 6, dist. 1, num. 48. — ⁷ Part. 5, conser. 12, de Horis can., num. 426. — ⁸ Lib. 4, num. 1350 et 1351. — ⁹ Apud Croix, loc. cit., n. 1354. — *Gobat*, tr. 5, num. 714. — *Adrian.*, Quodlib. 8, lit. B, v. Secundo; et

distractus..., quia reputatur distractio illa involuntaria¹⁰.

¹⁰) Croix, lib. 4, n. 1346, id silentio praetermittit.

¹¹) *Navarrus*, quamvis a Sanchez citetur, de Horis canon., cap. 13, n. 21 et 22, silet tamen de contemptu.

¹²) Seu rectius Suarez, tr. 4, lib. 4, cap. 26, n. 20, id asserens pro scrupulosis ex quadam doctrina quam ex Cajetano desumpsit.

178. — ¹³) Corduba, lib. 1, qu. 50, punct. 3.: « Ecclesiasticus, inquit, vel quilibet alias ad

Adrianus apud Sanchez⁸ absolute affirmat, quia exercet actum Ordinis; licet dicat satisfacere praecepto. — Alii, ut Medina et Ledesma, apud eumdem Sanchez, dicunt tunc peccare mortaliter quando habet actuale propositum peccandi; quia tunc irrogat Deo magnam irreverentiam, cum eodem tempore quo petit beneficium a Deo, intendat illum offendere. — Continuator autem Tourneley⁹ censet quod si recitans habet desiderium exeundi a peccato, tunc jam pie orat et satisfacit Officio: si vero habet actuale propositum peccandi, ad minus ait dubium esse an satisfaciatur, cum dubitetur an vere oret.

Verior tamen et communior sententia est quod iste satisfacit, et non peccat mortaliter; ut sentiunt Sanchez¹⁰ cum Navarro, et Croix¹¹ cum Corduba¹²). Ratio, quia ex una parte recitatio Officii non est actus Ordinis sacri, quamvis imponatur constitutis in sacris; ex alia, quamvis iste nihil sibi impetrat, cum tamen oret nomine Ecclesiae, bene potest obtainere pro aliis. Quod autem oret nomine Ecclesiae cum proposito peccandi, non videtur tanta irreverentia ut damnetur de mortali, licet non videatur posse excusari saltem a veniali; ut dicit Croix cum Corduba¹²).

Caeterum non auderem de peccato ullo damnare alium ex devotione orantem, qui actualem voluntatem peccandi haberet. Alias teneremur hos hortari ut ab omni oratione abstinerent.

lit. P, v. Tertio. — ⁸ Loc. cit., dub. 9, n. 1. — *Joan. Medina*, Cod. de Oratione, tr. 6, qu. 12, dub. 2, concl. 2. — *Martin. de Ledesma*, 2^a 4°, qu. 16, art. 18, v. f., v. Sed dubitatur. — *Sanct.*, loc. cit., n. 2. — ⁹ De Offic. div., sect. 6, v. Resp. 2. — ¹⁰ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 9, n. 3. — *Navar.*, de Horis canon., cap. 20, num. 25. — ¹¹ Lib. 4, num. 1348. — *Croix*, loc. cit.

Recitare Horas in mortalibus, i.e. thalite juxta quemdam.

Juxta alios, cum proposito peccandi, lethale.

Verius utrumque negatur.

Recitare
in locis im-
mundis, ve-
niale per se,
juxta alios.

Juxta a-
lios, nulla
culpa.

179. — Quaeritur 3º. *An sit licitum recitare Officium in locis immundis?*

Alii, ut Sotus^{a)}, Viva¹, Anacletus^{b)}, Concina^{c)}; et Sporer^{d)} cum Tamburinio et Gobat, sentiunt id esse veniale, si fiat sine causa; quia videtur hoc non carere aliqua irreverentia. — Alii vero, ut Sanchez^{e)}; Salmant.^{f)} cum Trullench, Angles, Leandro; et Diana^{g)} cum Escobar, Fausto, etc., nullam in hoc culpam agnoscunt; quia, cum Deus sit ubique, in nullo loco est irreverentia illum orare. Alias, si esset irreverentia, nec etiam licet ulla modo orare mente aut voce in loco indecenti: quod nemo dicet; immo Apostolus, I. Tim. n. [8], inquit: *Volo.... viros orare in omni loco.*

Quaeritur 4º. *An sit culpa non servare sicut in recitatione Officii, scilicet stando, genuflectendo, juxta rubricam?*

¹ De Praecept. decal., qu. 8, art. 5, n. 5. — ² Append. de Horis canon., cap. 2, n. 148. — ³ Tambur., Decal., lib. 2, cap. 5, § 6, num. 2. — ⁴ Gobat, tr. 5, num. 688. — ⁵ Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 44, num. 4. — ⁶ Tr. 16, cap. 8, num. 11. — ⁷ Trull., lib. 1, cap. 7, dub. 20, n. 2; cfr. dub. 6, num. 12. — ⁸ Angles, Flor., de Oratione, qu. 3, diffic. 5, concl. 2. — ⁹ Leand., de Sacram., tr. 6, disp. 13, qu. 26. — ¹⁰ Part. 10, tract. 11,

Alii negant, ut Salmant.^{h)}; et Sporerⁱ⁾ cum Zerola^{j)}; quia (ut dicunt) id non praecipitur, sed consulitur, et ordinatur majoris devotionis gratia. Et idem tenent Toletus^{k)}, Bonacina^{l)} et Fillucci^{m)}, apud Croixⁿ⁾, qui dicit, in hoc potius posse peccari ratione scandali quam omissionis. — Sed probabilius affirmant Viva^{o)} et [Contin.] Tournely^{p)}; quia id praescriptum est in rubrica: etsi omissio non excedat veniale, ut dicunt Navarrus^{q)} et Viva^{r)}, cum haec rubrica sit tantum directiva. Hoc autem intelligitur de choro; nam extra chorū, communiter docent praefati auctores (quidquid aliqui dicant) nullam esse culpam, sicutum praescriptum omittere; licet laudabile sit illum servare.

Censent autem Concina^{s)} et Viva^{t)}, non excusari a veniali qui sine causa Officium recitaret decumbendo in lecto.

resol. 88. — *Escobar a Corro*, de Horis canon., qu. 4, n. 108. — *Barthol. a S. Fausto*, de Horis canon., lib. 2, qu. 187. — ¹¹ Loc. cit., num. 11. — ¹² Append. de Horis can., cap. 2, num. 149. — ¹³ Lib. 4, num. 1821. — ¹⁴ De Praecept. decal., qu. 8, art. 5, num. 7. — ¹⁵ De Offic. div., sect. 6, qu. 2. — ¹⁶ Loc. cit., num. 7. — ¹⁷ Cap. 9, § 9, num. 2. — ¹⁸ Loc. cit., num. 6.

Situs nos
praescri-
bitur sub
praeccepto.
juxta alios.

Probabi-
lius praescri-
bitur sub
veniali
in choro.

Secus, ex-
tra chorū.

Recitare
in lecto sine
causa, ve-
niale.

officio obligata gravius peccat [quam persona privata], vel mortaliter vel venialiter: nam in hoc sunt opiniones».

179. — ^{a)} Sotus, lib. 10, qu. 5, art. 4, i. f., dicit: «Esse non potest absque culpa».

^{b)} Anacletus, tr. 6, dist. 1, n. 67, dicit esse «contra debitam reverentiam».

^{c)} Concina, cap. 9, § 9, n. 1. «Si rationalis causa adsit, inquit, neque culpa venialis eos inquinari existimo, qui in locis immundis Deo laudes persolvunt.

^{d)} Zerola male allegatur a Sporer; nam in *Praxi*, v. Horae canonicae, ad 4, v. *Tertio*, expresse scribit: «Ista in choro obligant».

^{e)} Croix loquitur de Officii recitatione in generali, quin etiam videtur potius loqui de privata recitatione. — Et Toletus, lib. 2, cap. 13, n. 6, loquitur expresse de privata recitatione. — Bonacina pariter, disp. 1, qu. 3,

punct. 6, n. 1, cum S. Alphonso asserit esse aliquam culpam in hoc, si sermo sit de recitatione in choro; secus, si de privata recitatione. — Et idem perspicue significat Fillucci^{m)}, ubi dicit regulas de situ in recitatione divini Officii servandas esse quantum commode fieri potest, quamvis non sit obligatio de praeccepto; «Navarrus tamen... agnoscit praecceptum et culpam consequenter veniale; sed forte loquitur de recitatione in choro, non autem privata». Et eodem modo Croix interpretatur Navarrum: «Unde, inquit, quando Navarrus dicit peccari venialiter si id non observetur, loquitur de oratione publica in choro, in quo peccatur venialiter potius ratione scandali quam ceremoniae praetermissae».

^{h)} Navarrus, de Horis canon., cap. 16, n. 7, dicit illum «peccare saltem venialiter».

DUBIUM III.

Quid clerici possint circa dispositionem Fructuum suorum beneficiorum.

180. *An beneficiarii sint domini fructuum quoad necessaria sustentationi.* — 181. *An, quoad non necessaria. (Vide etiam Lib. III, ex n. 490).* — 182. *Quid notandum circa congruam sustentationem clericorum.* — 183. *Quaequantitas in vanis expensis censeatur gravis.* — 184. *Quae teneantur clerici erogare in usus pios.* — 185. *Quid intelligatur nomine usus pii.* — 186. *Vide resolutiones.* — 187. *De alienatione bonorum ecclesiasticorum.* — Not. 1. *De poenis in alienantes bona Ecclesiae.* — Not. 2. *An possint alienari, si talis facultas data sit a donante.* — Not. 3. *Quid veniat nomine bonorum ecclesiasticorum.* — Not. 4. *Quid, si alienatio vetita sit a donante. Et quae sint causae justae alienandi.* — Not. 5. *Quae solemnitates requirantur. Et quid, si deficiat causa.* — Not. 6. *Quae bona possint alienari sine solemnitatibus, et in quibus casibus.* — Not. 7. *Quid de locatione bonorum ecclesiasticorum.*

Necessaria
ad sustenta-
tionem libe-
re expen-
duntur.

180. — « Resp. I^o. Clerici beneficiarii, quoad eam partem bonorum ecclesiasticorum quae necessaria est ad congruam sustentationem et decentiam statutus, ita fiunt domini, ut de iis possint libere disponere. — Ubi recte notat Navarrus hanc congruitatem et decentiam habere latitudinem et suos gradus; proindeque si infimum congruae sustentationis pretium sint floreni 300, medium 400, summum 500, clericus autem infimo vivat, de reliquo libere posse disponere. Ita communiter: quia id acquisivit ut stipendium sustentationis, quasi mercedem operis praestiti ». — [Vide dicta Lib. III, n. 490, v. III. *Idem*].

Quid de
expensis in
usu profanis.

181. — « Resp. II°. Probabilius etiam est, contra Navarrum et multos canonistas, beneficiarios non regulares (secus enim est de regularibus, ut ait card. Lugo¹) absolute esse dominos omnium suorum proventuum; ideoque, etsi in profanos usus expendant, non teneri ad restitucionem. Est communior inter recentiores, apud Binsfeld^a, Malderum et Bonacina^b, ex S. Thoma, Soto, Molina, etc.: tum quia fructus faciunt suos (ut supponit Tridentinum^c); tum quia alioqui

Never., de Reditib. eccles., qu. 1. mon. 46, n. 2. — *Never.*, loc. cit., qu. 2, mon. 7. — ¹ De Just. et Jure, disp. 4, num. 2. — *Malder.*, tr. 1, cap. 4, dub. 8, assert. 2. — ^a Disp. 4, de Obligat. beneficiar., punct. 1, num. 5. *S. Thom.*, 2^a 2^a, qu. 186, art. 7. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 4, art. 3, concl. 3 et 4. — *Molina*, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 143, num. 3. — ^b *Sess.* 24, de reform.,

non possent fructuum dominium in alios transferre (extra pios usus), omnesque eorum donationes et contractus essent invalidi, et ut tales a judice declarandi, et bona Ecclesiae restituenda: quod cum nunquam sit factum, praesumi non debet esse faciendum. Card. Lugo⁴. [Sed vide dicta Lib. III, n. 492].

Quo non obstante, teneri eos bona ecclesiastica, congruae sustentationi superflua, expendere in pios usus, tam est communis sententia, ut card. Lugo⁵ dicat nimis singularem esse sententiam Petri Hurtadi et Diana, dicentium eos satisfacere, si (seclusis gravibus necessitatibus) erogent in communibus necessitatibus quartam partem redditum ecclesiasticorum, vel certe dimidium ejus quod congruae sustentationi superest. — Vide card. Lugo⁶, ubi, plurimis pro se citatis auctoribus, ostendit Toletum, Molina et Bañez male citari pro contraria sententia; immo ipsummet Hurtadum et Diana in ea non perstitisse, atque nulla vel auctoritate vel ratione fulciri: ac denique suam multis probat, praesertim ex Tridentino⁷; ostenditque istam obligationem nasci ex jure non

cap. 12. — ⁴ Loc. cit., n. 2 et seqq. — ⁵ Loc. cit., n. 10. — *Petr. Hurtad.*, de Virtut. theol., disp. 160, sect. 7, § 106. — *Diana*, part. 5, tract. 8, resol. 27. — ⁶ Loc. cit., num. 11 et seqq. — *Tolet.*, lib. 8, cap. 38. — *Molina*, disp. 146, a. n. 8. — *Bañez*, in 2^a 2^a, qu. 32, art. 6, dub. ult., v. *Ex dictis omnibus*. — *Hurtad.*, loc. cit., § 110, i. f. — *Diana*, loc. cit. — ⁷ *Sess.* 25, de reform., cap. 1.

181. — ^a Binsfeld male citatur a Busenbaum; nam in *Theol. pastor.*, part. 4, cap. 13,

concl. 11, communem sententiam esse affirmat, quod teneatur ad restitucionem.

« tantum humano, sed etiam divino naturali. Vide etiam Bonacina¹. [Vide Lib. III, n. 490, v. IV. Major].

« Porro congrua sustentatio clericis censetur quae necessaria est ad status et familiae sustentationem, secundum conditionem status, gradus, dignitatis, qualitatis et regionis in qua habitat. Bonacina², Molina, Laymann, card. Lugo, etc. — [Vide Lib. III, n. 491, v. Qu. 2].

« Unde resolvuntur hi casus:

182. — « 1º. Congrua sustentatio non est aequalis respectu omnium: quia plus requirit episcopus quam decanus; decanus quam canonicus; canonicus in ecclesia principali quam parochus; debilis et tener quam robustus et valens: et quod sufficit in uno loco non sufficit in alio. Quapropter attendi debet ad usum aliorum timoratae conscientiae in eodem gradu, etc. Nec obstat quod beneficiarius emerget ex humili, quod minus possit statui suo convenientes sumptus facere; ut ex Molina docet card. Lugo³. — Vide Bonacina⁴.

« 2º. Nomine congruae sustentationis etiam intelligitur debita hospitalitas, non tantum in pauperes peregrinos (qui maxime commendantur clericis a Tridentino), sed etiam urbanos⁵. — Card. din. Lugo⁵.

« 3º. Debita quae clericus contraxit pro sua sustentatione vel ob piam causam potest solvere ex redditibus ecclesiasticis: non item, quae contraxit ante beneficium obtentum, nisi sit pauper. — Ibid.⁶.

Quid veniam nomine congruae sustentationis.

Non est aequalis respectu omnibus.

Debita pro sustentatione, quando solvi possint ex fructibus beneficii.

¹ Disp. 4, de Obligat. benefic., punct. 2, n. 2. — ² Loc. cit., n. 7. — Molina, tr. 2, disp. 146, num. 7. — Laym., lib. 4, tr. 2, cap. 8, n. 2. — Lugo, disp. 4, sect. 4, n. 52. — Molina, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 145, num. 18. — ³ De Just. et Jure, disp. 4, num. 55. — ⁴ Disp. 4, de Obligat. benefic., punct. 2, n. 8. — Trident., sess. 25, de reform., cap. 8. — ⁵ Loc. cit., n. 66. — ⁶ Lugo, loc. cit., n. 67. — ⁷ Lugo, loc. cit., num. 68. — ⁸ Disp. 4, de Oblig. benef., punct. 2, n. 13. — ⁹ Lib. 4, n. 1357. — ¹⁰ Loc. cit. — Molina,

« 4º. Potest clericus ex bonis superfluis licite in studiis alere suos consanguineos, si aliunde non habent; eo quod parentes vel nolint vel non possint alere in studiis. — Ibid.¹ et Bonacina².

« 5º. Si habet sorores pauperes vel filios spurios, ex fructibus beneficii dotare licet, si aliunde non potest. [Immo tenetur dotare sororem ex parte patris; ut dicunt Navarrus³ et Burghaber⁴ cum Croix⁵. A fortiori tenetur alere matrem, Croix⁶]. « Quia naturali jure debet illis alimenta, in quorum locum succedit dos. Molina, Binsfeld, etc. — Cavendum tamen sub mortali, ne vel illas notabiliter supra statum exaltet, vel hos legitimis aequet: etsi nobilis plus possit dare quam alius infimae sortis. Vide Laymann⁷.

183. — « 6º. Si bona superflua expendat in usus profanos, v. gr. in venationes, canes, equos, parasitos, ludiones, luxum, in amicos cognatosque ditandos, etc.: quod intellige de quantitate notabili in genere prodigalitatis, quae longe major est quam in genere furti; [Palaus apud Croix⁸ requirit tertiam vel quartam partem; Coninck requirit quartam⁹]. Sed Croix cum Lugo et Haunold hoc reprobant, et dicunt, vigesimam partem¹⁰ esse materiam gravem] « graviter peccat qui dem, non tamen tenetur ad restituendam, quia est dominus fructuum: et consequenter neque is qui accepit. — Ita contra Navarrum, etc., communiter doctores alii ex Tridentino¹¹, Azor¹². Vide Laymann¹³, Bonacina¹⁴, etc. — [Vide Lib. III, n. 492].

Quid de expensis pro communi- guinis.

Expendere fractas superflua in usus profanos, lethale.

disp. 146, n. 9 et seqq. — Binsfeld, Theol. pastor., part. 4, cap. 18, concl. 9, v. f. — ¹¹ Lib. 4, tr. 2, cap. 8, n. 4. — Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 5, n. 7. — ¹² Lib. 4, n. 1358. — Coninck, de Virtut. theol., disp. 27, n. 198, i. f. — Croix, lib. 4, n. 1358. — Lugo, disp. 4, n. 42. — Haunold, de Just. et Jure, tr. 4, n. 91. — Natur., de Reditib. eccles., qu. 1, mon. 42; et qu. 2, mon. 7. — ¹³ Sess. 25, de reform., cap. 1. — ¹⁴ Part. 2, lib. 7, cap. 8, qu. 2. — ¹⁵ Lib. 4, tr. 2, cap. 3, n. 3. — ¹⁶ Disp. 4, de Obligat. benefic., punct. 2, n. 9.

182. — ^{a)} Id est « hospitalitatem urbanam », ut ait Lugo.

^{b)} Navarrus, de Reditib. eccles., qu. 1, mon. 27, n. 5, in generali impendi posse ait « ad sorores vel consanguineas pauperes aequali connubio jungendas », si nempe dotem aliunde non habeant. — Et Burghaber eodem modo loquitur in Centur. 3, cas. 16, de sororibus.

183. — ^{a)} Coninck dicit: « Redditiuum superflorum... tertiam, quartam aut quintam partem ».

^{b)} Si nempe proventus excedant centum florenos, ut dicunt Croix et Haunold; Lugo vero (quem male adducunt isti) dicit vigesimam partem esse materiam gravem, « quando sermo est de numero millesimo vel supra millesimum; nam quando sermo est de mi-

184. - « Quaeres. 1º. Quae teneantur in pios usus expendere?

« Resp. Ea omnia quae acceperunt sive ab Ecclesia sive ab aliis, tamquam procuratores cultus divini; non autem illa quae vel in cultum divinum oblata non sunt, vel jam ab Ecclesia in cultum dividum sunt expensa. Card. Lugo¹. — Ratio, quia priora habent annexam obligationem religionis; posteriora, non: vel si habuerint, ea jam est extincta per expensionem in pios usus».

Animadverte hic doctrinam D. Thomae², ubi ait: *Non omnia bona ecclesiarum sunt pauperibus largienda, nisi forte in articulo necessitatibus, in quo etiam pro redemptione captivorum et aliis necessitatibus pauperum, vasa cultui divino dicata distrahuntur, ut Ambrosius dicit, et in tali necessitate peccaret clericus, si vellet de rebus ecclesiae vivere, dummodo haberet patrimonialia bona.* Vide dicta Lib. III, n. 491, v. Qu. 5. — Addit vero S. Doctor³: *Si quis necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quae superfluent ex preventibus ecclesiae, possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum, utilitati ecclesiae et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit.*

185. - « Unde resolvuntur:

« 1º. In profanos usus expendi possunt a clericis bona patrimonialia, eaque quae haereditate, industria, donatione aliove modo ut laici acquirunt, vivendo interim ex beneficiis. Item, quasi patrimonialia, hoc est, quae acquiruntur quidem ut clerici, non tamen ut redditus beneficii, sed ut stipendia alicujus officii clericalis, v. gr. ratione concionis, pro Missa, funere, Officio defunctorum, administratione Sa-

¹ Disp. 4, num. 16 et seqq., num. 25 et 32. — ² 2^a 2^a, qu. 185, art. 7, ad 3. — ³ Loc. cit., ad 4. — *Sanch.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 46, n. 4. — ⁴ Disp. 4, n. 28. — ⁵ Disp. 4, de Obligat. beneficiar., punct. 2, num. 19. — ⁶ Loc. cit., *Innocent.* IV, in cap. *Quia nos*, de testam. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 4, art. 8, concl. 8. — *Never.*, de Reditib. eccles., qu. 1, mon. 19. — *Hostien.*, in cap. *Quia*

« cramentorum, anniversarii, etc. *Sanchez*, card. Lugo⁴, Bonacina⁵. — [Et hoc vocat longe probabilius *Sanchez*⁶ (contra Innocentium) cum Soto, Navarro, Hostiensi, Silvestro⁷, Panormitano et aliis communiter. Vide dicta Lib. III, n. 490].

« 2º. Probabilis est in profanos usus posse expendi distributiones, sive praesentias (ut vocant), quae beneficiariis ob praesentiam in choro distribuuntur. Ita *Silvester*⁸, card. Lugo⁹, Bonacina¹⁰: contra *Sanchez*, etc. » — [Vide Lib. III, n. 490, v. *An vero*].

« 3º. Fructus qui dantur ob capellaniam vel vicariam non collativam, sed ad nutum amovibilem, possunt expendi in usus profanos; quia non sunt fructus beneficii (hoc enim confertur per collationem canonicanam), sed bona quasi patrimonialia. — Vide card. Lugo⁹.

« 4º. Probabiliter etiam pensionarius licite suam pensionem expendit in usus profanos; quia eam Papa extrahit ex redditibus beneficii, et dat alteri qui id beneficium non habet. Card. Lugo¹⁰, contra Bonacina, etc. — Secus est de eo qui beneficium habet in commendam; quia substituitur loco beneficiarii. Ibid.¹¹. — [Vide dicta Lib. III, n. 491, v. Qu. 6].

« 5º. Partem quam clericus parce vivendo sibi servat ex congrua sustentatione, licite expendit in usus profanos; quia expensa est jam ante in usus pios. Ibid.¹² et Bonacina¹³ ex Molina¹⁴. — [Vide Lib. III, n. 490, v. III. *Idem*].

186. - « Quaeres 2º. Quid intelligatur nomine usus pii?

« Resp. Qui vel ad cultum divinum, vel misericordiam spiritualem aut cor-

Quid ve-
niat nomine
usus pii.

nos (al. *Tua nos*), de testam. — *Abb. Panorm.*, in cap. *Cum essemus* 10, de testam., n. 26. — ¹ Loc. cit., n. 24 et 25. — ² Disp. 4, de Oblig. benefic., punct. 2, num. 18. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 46, n. 4. — ³ Disp. 4, n. 28. — ⁴ Loc. cit., n. 32. — *Bonac.*, loc. cit., n. 17. — ⁵ Lugo, disp. 4, n. 33. — ⁶ Lugo, loc. cit., n. 35. — ⁷ Loc. cit., n. 14. — *Molina*, tr. 2, disp. 146, n. 2.

nori summa, major ejus pars sufficiet aliquando».

185. - a) Silvester, v. Clericus IV, n. 6, qu. 8, ita sane docet de iis quae clericus pro Missis dicendis acquisivit. De iis vero quae pro poenitentiarum injunctione acquisivit, ad-

ducit tantum Innocentii sententiam, quod scilicet ea Ecclesiae debent esse, proindeque clericum non posse pro libitu de iis disponere.

b) Silvester, loc. cit., n. 3, qu. 4, perspicue id significat, dicens clericum posse de distributionibus testari.

« poralem ordinatur, v. gr. ad cultum templorum, necessitatem pauperum (hoc est eorum qui non habent necessaria sive ad naturam sive ad statum servandum); item in usum religiosorum, in capellanias, Missas, suffragia pro defunctis, hospitalia, etc. ». — [Vide *Lib. III*, n. 491, v. *Qu. 2*, et n. 672].

« Unde resolvuntur sequentes casus:

- « 1º. Si clericus superflua expenderit in usus profanos, v. gr. emerit sibi bona immobilia, non potest haec retinere; quia obligationi bonis iis annexae non satisfecit, et adhuc potest satisfacere, cum bona empta pretio aequivaleant. — Card. Lugo¹. Vide Bonacina².

« 2º. Qui in usum profanum a clero bona accipit dono ex superfluis, potest excusari a peccato, si eum non induxit ad talem donationem, neque per eam clericus redditur impotens ad superflua expendenda in usus pios (vide card. Lugo³). Quia clericus ex patrimonialibus vel quasi patrimonialibus potest substi- « tuere ». — [Vide *Lib. III*, n. 492, v. *Qu. 8*].

« 3º. Clerici quidem, ex consuetudine multis locis recepta, licite possunt testari de redditibus beneficiorum; non tamen nisi ad causas pias: etsi enim ubi consuetudo invaluit, etiam in usus profanos valide testentur, peccant tamen mortaliter. Vide Lessium⁴, Laymann⁵, Bonacina⁶, Tridentinum⁷; et sequitur ex dictis. — Nisi tamen fecerint cum facultate Papae; quae, licet superveniat testamento jam condito, facit tamen illud convalescere. Sanchez, Salas, Diana⁸. — Vide supra, *Lib. III*, tract. 5, cap. 4.

DE ALIENATIONE BONORUM ECCLESIASTICORUM.

187. — Circa hujusmodi alienationem refert hic plura adnotare.

Nota 1º. Quod Paulus II, in extrav. *Ambitiosae, de rebus eccl. non alienand.*

Obligatio
accipien-
tis ad usus
profanos.

Clericus,
quando pos-
sit testari
de redditibus
beneficii.

Quoniam
alienari ve-
tentur.

prohibet sub gravibus poenis alienari bona immobilia, et mobilia pretiosa ecclesiae quae servari possunt; atque alienationem omnino irritam declarat. Vide Lacroix⁹. Et idem declaravit Urbanus VIII, anno 1624, (apud Delbene¹⁰). — Idemque dicitur de loco pio, erecto auctoritate episcopi; ut dicunt Wadding¹¹, et Dicastillus apud Croix¹². — Praeterea declaravit S. Congregatio, religiosos non posse accipere mutuo pecunias cum solutione interesse. Vide Delbene¹³.

Nomine autem *alienationis* prohibetur etiam permutatio et transactio super re possessa, si pars ejus sit dimittenda. (Delbene¹⁴). Potest autem remitti caducitas emphytheusis (Delbene¹⁵). — Insuper notandum quod nomine *alienationis* venit etiam permutatio, traditio rei in pignus, et transactio, semper ac relaxatur pars rei jam possessae ab ecclesia; quia tunc est vera alienatio. Si autem ecclesia non possidebat, bene potest episcopus transactionem facere. Ita Delbene, et Barbosa cum Rebuffo, Quaranta, etc.

Poenae autem in alienantes bona ecclesiastica sine debitis solemnitatibus sunt privatio perpetua ab omni officio et excommunicatio. Croix¹⁶. Ibi tamen advertit Delbene cum communi doctorum, quod praefata bulla Pauli II in extrav. *Ambitiosae*, quoad has poenas paucis in locis est recepta; et quoad obligationem attendenda est consuetudo locorum. — Notandum vero quod in citata extrav. *Ambitiosae*, dicitur *praesumpserit*; unde excusantur ab his poenis eas invincibiliter ignorantes.

Nota IIº. Quod, licet aliquod bonum donatum sit monasterio cum expressa facultate illud alienandi propria auctoritate, non potest tamen alienari sine assenso pontificio (ut ait Lugo¹⁷); quia tunc res acquirit conditionem bonorum eccl-

Quid re-
nit nomi-
nati aliena-
tionis.

Poenae in
alienantes
sine sole-
nitatibus.

Quid de
bono don-
ato cum fac-
tate alie-
nandi pro-
pria auctor-
itate.

¹ De Just. et Jure, disp. 4, num. 43. — ² Disp. 4, de Obligat. beneficiar., punct. 2, n. 20. — ³ Loc. cit., n. 48 et seqq. — ⁴ Lib. 2, cap. 19, dub. 4, n. 41 et seqq. — ⁵ Lib. 4, tr. 2, cap. 3, n. 6 et 7. — ⁶ Loc. cit., punct. 3, n. 1 et seqq. — ⁷ Sess. 25, de reform., cap. 1. — *Sanch.*, de Matrim., lib. 8, disp. 1, num. 9. — *Salas*, de Legib., disp. 20, sect. 10, n. 90. — ⁸ Part. 8, tr. 8, resol. 99. — ⁹ Lib. 4, n. 1863. — ¹⁰ De Immunit. etc. Eccles., cap. 17, dub. 1, num. 7 et 8. Cfr. etiam Theasaar. Resolut. S. C. C., in *Neapolitana*, § *Jura*, 18 Decembr. 1728; et in *Fulginaten*, Jurisdictionis, 23 Julii 1803, § *Ex conciliis*. — ¹¹ De Contractib., disp. 2,

dub. 8, § 4. — *Dicast.*, de Just., lib. 2, tr. 8, disp. 1, dub. 15, n. 329. — ¹² Loc. cit., n. 1368. — *S. Cong. Conc.*, habetur apud Pallottini, v. *Regulares*, § 8, n. 96. — ¹³ Loc. cit., num. 12. — ¹⁴ Loc. cit., cap. 17, dub. 12. — ¹⁵ Loc. cit., dub. 12, n. 9. — *Delbene*, de Immunit. etc. eccles., cap. 17, dub. 12, num. 4. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 95, n. 68. — *Rebuffo*, Compend. alienationis rerum eccles., num. 30. — *Quaranta*, Sum., v. *Alienatio rerum Ecclesiarum*, n. 20 et 43. — ¹⁶ Lib. 4, num. 1869. — *Delbene*, loc. cit., dub. 22. — ¹⁷ Respons. mor., lib. 3, dub. 10, n. 2; et dub. 12, n. 3.

siasticorum. — Sed non immerito Croix¹ probabilem putat sententiam oppositam, quam tenet Delbene²; et Bonacina³, Covarruvias⁴, Armilla⁵ et Quaranta⁶, etc., apud Croix⁷. Ratio, quia sicut donans poterat de re disponere, ita etiam poterit donatarius ex illius potestate; neque res tunc absolute acquiritur ecclesiae, sed tantum ad beneplacitum donantis. Quod concedit etiam Lugo casu quo donator expresse voluisse ut res alienaretur; tunc enim certum est nunquam absolute acquisitam fuisse ecclesiae. Ita etiam neque res dici debet absolute acquisita ecclesiae, quando donata est cum tali facultate alienandi. — Sicut contra, si donator prohibeat posse ullo casu rem alienari, non poterit quidem alienari, etiam cum assensu pontificio et justa accedente causa: nisi causa sit talis ut faciat praesumere consensum donantis; juxta infra dicenda in *Nota IV°*.

Pariter videtur licitum esse repudiare

¹ Lib. 4, n. 1864. — ² Cap. 17, dub. 10. — ³ Loc. cit. — ⁴ Lugo, Resp. mor., lib. 3, dub. 10, n. 2; et dub. 12, n. 3. — ⁵ Loc. cit., n. 1864. — ⁶ *Siveest.*, v. *Alienatio*, qu. 19, n. 18. — ⁷ Abb. *Panorm.*, in cap. *Tua nuper 8*, de his quae sunt a praelato, n. 9. — ⁸ De *Immun.* eccl., cap. 17, dub. 5. — ⁹ Loc. cit., dub. 6. — ¹⁰ *Molina*, tr. 2, disp. 468, num. 12. — ¹¹ *Barbosa*, de *Offic.* et *Potest. episc.*, alleg. 96, n. 54. — ¹² *Ascan. Tambur.*, de *Jure abbatum*, tom. 3, disp. 18, qu. 2, n. 8. —

rem immobilem nondum acquisitam; ut dicunt Croix⁸ cum Silvestro et Abbatore, ac Delbene⁹. Qui tamen¹⁰ cum Molina, Barbosa, Tamburino, etc., ait praelatum vel religiosum non posse repudiare legatum, quia illud acquiritur ecclesiae vel monasterio etiam ante traditionem, ut habent jura; saltem acquiritur jus ad illud. Contradicunt vero Sanchez, Bonacina, Rebellus¹¹, Abbas¹², Menochius¹³, Gomez¹⁴ et alii, apud Croix⁷; quia ante acceptationem ecclesia nullum jus aut actionem ad legatum acquirit. — Sed verior mihi apparet prima sententia. Nam ad validitatem donationis requiritur quidem acceptatio; non autem ad legatum, quod statim acquiritur a legatario post mortem legantis.

Permittunt autem Abbas, Covarruvias, Molina, Delbene, etc., apud Croix⁸, posse sine assensu Pontificis hypothecari bona ecclesiastica¹⁵. — Sed probabilius contradicunt¹⁶ Vasquez, Rodriguez¹⁷, Qua-

Secus, ut
verius, de
legato.

Hypothe-
care sine as-
sensu Pon-
tificis, pro-
babilius il-
licitum.

¹³ *Sanct.*, *Decal.*, lib. 7, cap. 6, n. 4. — ¹⁴ *Bonac.*, de *Alienat.* bonor. eccl., disp. 2, punct. 2, n. 83. — ¹⁵ Lib. 4, n. 1864. — ¹⁶ *Abb. Panorm.*, in cap. *Nulli 5*, de rebus eccl. alien. etc., n. 2. — ¹⁷ *Covar.*, *Variar.* lib. 2, cap. 16, num. 7. — ¹⁸ *Molina*, disp. 466, num. 1. — ¹⁹ *Delbene*, de *Immunit. eccl.*, cap. 17, dub. 1, n. 30; et dub. 3, n. 6. — ²⁰ Loc. cit., num. 1864. — ²¹ Apud Croix, loc. cit. — ²² *Vasq.*, opusc. de *Reditib.*, cap. 2, § 2, dub. 8.

187. — ^{a)} Auctores isti perperam a Croix allegantur. Et primo quidem Bonacina, *de Contract.*, disp. 3, qu. 8, punct. 4, n. 8, in edit. Brixien, anni 1620, (in aliis edit: Lugdunen. 1639, et Veneta 1683 et 1705, *loco citato*, plane omittitur *punctum 8*, in quo tractatur haec quaestio) scribit: « Utrum res immobile vel mobilis pretiosa donata... loco pio capaci, sub conditione ut possit alienari absque praedicta solemnitate, possit revera alienari, non servata praedicta solemnitate. — Respondeo negative ». — Covarruvias, *de Testam.* cap. 17, Tua, n. 9, in generali scribit: « Quodsi illicita sit [voluntas testantis], servanda non est ». — Armilla, v. *Alienatio*, n. 16, id non habet. — Quaranta denique, loc. cit., n. 31, oppositam sententiam tenet, ut Bonacina, dicens: Hanc regulam quod in alienatione rei ecclesiasticae requirantur copulative causa et solemnitas, « amplia procedere etiam ubi ita donatur vel legatur ecclesiae, ut possit alienari sine solemnitatibus, quia requiruntur non obstante dicta voluntate, quae tamquam illicita servanda non est ». Quod tamen n. 32, intelligendum esse ait, « quando legatur ecclesiae capaci; secus, si incapaci, quae non po-

test retinere in communi, quia tunc potest alienari sine sollemnitate ».

^{b)} Rebellus, lib. 18, qu. 14, n. 5, scribit si legatum sit sub modo expresso, ut eo non adimpleto sit nullum: « Ecclesia illud non amitteret si culpa solius praelati modus adimpletus non fuisset, quia... antequam... modus ille deficeret, jam donatio sive legatum erat acquisitum. Si tamen donatio vel legatum factum foret proprie conditionale, satis esset si per culpam praelati conditio deficeret, ut ab Ecclesia amitteretur, quia pendet et non est acquisitum, quamdiu conditio non impletur ».

^{c)} Abbas Panormitanus, in cap. *Tua nuper*, de his quae sunt a praelato, n. 9, videtur in hanc sententiam inclinare, sed concludit: « Fateor tamen quod casus dubius est ».

^{d)} Menochius, *de Arbitrar.*, lib. 2, cas. 171, n. 52, loquitur de minori. — Antonius Gomez autem, *Variar. resolut.* tom. 2, cap. 14, n. 14, loquitur de debitore, quem dicit posse legato renuntiare, quia haec non dicitur alienatio; sed minorem hoc non posse.

^{e)} Hypotheca scilicet generali, non vero speciali, uti loquuntur auctores citati.

^{f)} Rodriguez, *Quaest. reg.*, tom. 1, qu. 27,

Quid veniam nomine bonorum ecclesiastorum.

Quid nomine rerum pretiosarum.

ranta, etc. Ratio, quia hypothecatio est vera alienatio.

Nota III°. Quod nomine *bonorum ecclesiasticorum* veniunt simul jura et actiones ad immobilia, necnon nomina debitorum ac servitutes. — Delbene¹; Croix² cum Wadding et Piasecio.

Nomine autem *rerum pretiosarum* veniunt vasa aurea vel argentea, gemmae, bibliothecae copiosae. Delbene³; et Croix cum Tamburinio. — Item, greges et armenta totaliter considerata. Delbene⁴. — Item, incisio arborum et silvarum, si fiat cum deterioratione; ut Laymann⁵, Delbene⁶; et Piasecius, Wadding, apud Croix. — Venit etiam magna pecuniae summa donata ac destinata ad emenda immobilia; tunc enim illa censemur quid immobile. Delbene⁶; et Vasquez⁷, Filiuccius, Lezana, apud Croix; contra Wadding et Tiraquellum⁸. — Etiam demum pertinent ad immobilia annui reditus perpetui. Croix⁹ cum Wadding¹⁰.

Quaranta Sum., v. Alienatio rerum Ecclesiae, n. 16 et 17. — ¹ Cap. 17, dub. 2, sect. 1. — ² Lib. 4, n. 1365. — *Petr. Wadding*, de Contractib., disp. 2, dub. 8, § 1, n. 6. — *Piasec.*, Prax. episcop., part. 2, cap. 5, art. ult., n. 9. — ³ De Immun. eccles., cap. 17, dub. 2, sect. 1, n. 8. — *Croix*, loc. cit. — *Ascan. Tambur.*, de Jure abbatum, tom. 3, disp. 13, qu. 2, n. 4 et 16. — ⁴ Loc. cit., dub. 2, sect. 4. — ⁵ Loc. cit., sect. 5. — *Piasec.*, Prax. episc., part. 2, cap. 5, art. ult., num. 11. — *Wadding*, loc. cit., § 2, n. 7. — *Croix*,

Nota IV°. Quod alienatio bonorum ecclesiasticorum facta cum causa et solemnitatibus, valet, etiamsi donans prohibuerit alienationem; quia prohibitio praesumitur facta si absit causa debita, ut probabiliter ait Croix⁸ cum Delbene et aliis. — Causae autem justae sunt *necessitas* vel *utilitas*, ex auth. *Hoc jus*, C. de sacros. eccles. Item *pietas*, puta pro redemptione captivorum vel alia gravi necessitate sublevanda. Item *incommoditas*, si res alienanda valde distat, etc. Ita Laymann⁹ cum Molina, Abbe, Silvestro¹⁰, Navarro¹¹, etc. communiter. Item quandoque *magna convenientia*; ut ajunt Croix et Delbene¹⁰.

Utrum alienatio facta sine justa causa a Pontifice sit licita et valida?

Resp. Si alienatio fiat in aliam ecclesiam, erit valida, sed non licita. Si vero fiat in usus profanos, erit illicita et invalida. Ita recte Laymann¹¹ cum Navarro. Ratio, quia Papa non est dominus bono-

Alienatio cum causa et solemnitatibus valet, etiam donans prohibuerit.

Cause justae.

Quid de alienatione facta a Pontifice sine causa.

lib. 4, num. 1366. — ⁶ Loc. cit., dub. 2, sect. 8, a num. 2. — *Fili.*, tr. 44, cap. 4, n. 26. — *Lezana*, Sum., tom. 2, cap. 19, n. 59. — *Croix*, loc. cit. — *Wadding*, loc. cit., § 1, n. 1. — ⁷ Lib. 4, n. 1366. — ⁸ Lib. 4, n. 1366. — *Delbene*, de Imm. eccles., cap. 17, dub. 11. — ⁹ Lib. 3, tr. 4, cap. 10, n. 3. — *Molina*, tract. 2, disp. 468, num. 2. — *Abb. Panormit.*, in cap. *Nulli*, num. 4. — *Croix*, lib. 4, n. 1366. — ¹⁰ Loc. cit., cap. 17, dub. 28, num. 1. — ¹¹ Loc. cit., n. 11. — *Navar.*, Comment. de spoliis clericor., § 8, n. 8.

art. 1, dicit alienationem in hac rerum ecclesiasticarum materia largissime accipi, et comprehendere conductionem ad longum tempus, donationem, venditionem, permutationem et emphyteuticum contractum perpetuum.

^{g)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 10, n. 2, silentio praetermittit arborum incisionem.

^{h)} Vasquez male ex parte citatur a Croix; nam, de *Redit.*, cap. 2, § 2, dub. 13, n. 44 et 45, negat pecuniam eo casu censeri rem immobilem, nisi proveniat ex venditione aliquius rei immobilis.

ⁱ⁾ Tiraquellus pariter male a Croix videatur citari; nam in opere *Du retract lignager*, § 1, glos. 7, n. 106, scribit: « Pecunia..., si... destinata sit emptioni praediorum, ea vicem rei immobilis obtinet ». Quamvis n. 108 et 109, contrariam opinionem afferat et expponat.

^{j)} Pariter, ex recentissima declaratione S. C. Concilii, nomine bonorum ecclesiasticorum quae, sine beneplacito apostolico alienari aut permutari non possunt, veniunt etiam tituli sine nomine (*titres au porteur*, *valori al portatore*). Quaesumus enim fuit a praelaudata S. C. C.: « 1°. An ad alienandos

titulos sine nomine (*valori al portatore*), qui ad collegia ecclesiastica spectant, vel ad domos pias sub ecclesiastica tutela constitutas, requiratur beneplacitum apostolicum, prouti pro alienationibus bonorum immobilium ac mobilium pretiosorum? — 2°. An eadem facultas requiratur pro earumdem permutatione in alias publicas versuras aut valores etiam immobiles? — 3°. An vendentes et ementes obnoxii sint ecclesiasticis poenis a concilio Trident. statutis cap. 11, sess. 22 de reform. et extrav. *Ambitiosae* et a constitutione Apostolicae Sedis? — Quibus quaesitis eadem S. C., die 17 Februarii 1906 respondit: Ad 1. *Affirmative*. — Ad 2. *Affirmative, excepto casu urgentis necessitatis, in quo periculum sit in mora, et tempus non suppetat recurriendi ad S. Sedem, habito tamen in his adjunctis Ordinarii beneplacito, et sub lege ut permittatio fiat in titulis quam maxime tutis*. — Ad 3. *Affirmative quoad poenas in extravaganti Ambitiosae ei constitutione Apostolicae Sedis statutas*.

^{k)} Silvester, v. *Alienatio*, n. 2, qu. 1, in communitatem ut causam justam assignat, « ut quia res alienanda est magis damnosa

rum ecclesiasticorum, sed administrator; juxta dicta *Lib. III*, n. 931.

Nota V^o. Quod debitae *solemnitates* sunt, videlicet: 1°. Communis consulta. — 2°. Consensus capituli vel cleri. — 3°. Consensus episcopi vel superioris regularis. Et etiam patroni, si alienatur beneficium patronatum, ut censem *Piascius*¹⁾; sed huic contradicit *Laymann*²⁾ cum aliis, apud *Croix*³⁾. — 4°. Subscriptio consentientium pro casibus a jure expressis. — 5°. Consensus Pontificis, sive S. Congregationis. Vide *Croix*⁴⁾.

Si autem alienatio fit sine causa, censem *Delbene*⁵⁾ eam esse invalidam, etiamsi fiat ex consensu Pontificis. Intellige, si fiat in usus profanos; secus, si in aliam ecclesiam, prout recte ait *Laymann*⁵⁾.

Si autem alienatio fit cum sufficienti causa, sed sine *solemnitatibus*, dicunt *Abbas*, *Silvester*, *Angelus*, *Navarrus*, *Filliucius*, *Rodriguez* et alii, apud *Croix*⁴⁾, qui probabile putat, valere pro foro conscientiae; contra *Covarruvias*, *Molina*, *Vasquez*, etc. cum *Delbene*⁵⁾, qui probabiliter tenent jura irritare hujusmodi alienationes ob damni periculum, si *solemnitates* omittuntur; easque dicunt invalidas esse omnino sine assensu pontificio, cum assensu ad formam praerequiratur.

¹⁾ *Lib. 4*, n. 1866. — ²⁾ *Loc. cit.* — ³⁾ *Lib. 3*, tract. 4, cap. 10, n. 11. — ⁴⁾ *Abb. Panorm.*, in cap. *Requiritus*, de restit. in integr., num. 19; cfr. in cap. *Quia plerique*, de immunit. eccles. — *Silvest.*, v. *Alienatio*, qu. 18, num. 12 et 18. — *Angel.*, v. *Alienatio*, n. 14. — *Navar.*, *Comment.* de alienat. rerum eccles., n. 17. — *Filli.*, tr. 14, cap. 7, n. 117. — *Rodrig.*, *Quaest. regul.*, tom. 1, qu. 27, art. 9. — ⁴⁾ *Lib. 4*, n. 1866. — *Covar.*, *Variar.* lib. 2, cap. 17, num. 2. — *Molina*, tr. 2, disp. 468, cochl. 6, num. 15. — *Vasq.*, de *Reditib.*, cap. 2, § 2, dub. 14. — *Quaranta*, *Sum.*, v. *Alienatio rev. eccles.*

quam utilis». — Itemque *Navarrus*, *Comment.* de alienat. *rev. eccles.*, n. 3.

¹⁾ *Piascius*, *Prax. episc.* part. 2, cap. 5, art. ult., n. 18, requirit utique consensum patroni; sed subdit: « Si tamen sine causa denegaret consensum patronus, cum faciendum esset aliquid in utilitate ecclesiae, et nullum sequeretur inde praejudicium juris patronatus, teneret alienatio sine consensu patroni ». — Ex parte tantum dissentit *Laymann*, scribens, *lib. 4*, tr. 2, cap. 13, n. 12. « Quod sine consensu patroni non possit episcopus disponere circa beneficia cum praejudicio sive derogatione juris patronatus... Excipitur tamen casus necessitatis, in quo, etiam contradicente patrono, mutatio fieri potest ».

An autem *hic assensus praesumatur concessus, per praescriptionem 30 vel 40 annorum?* — Negant *Quaranta*, *Fachin*, etc. — Sed *Croix*⁵⁾ cum *Macscardo*, *Dicastillo*, *Delbene*, *Riccio*, etc., ajunt probabiliter esse consensum praesumendum, ex generali axiomate quod omne factum rite praesumitur factum, si de jure faciendum erat.

Nota VI°. Sine autem causa speciali et sine *solemnitate* licite alienari possunt:

1°. Res quae verisimiliter ad triennium sine notabili deterioratione non perdurant; ut *fructus*, *vestes*, *singularia jumenta*. — *Laymann*⁶⁾; et *Piascius* apud *Croix*⁷⁾.

2°. Res exigui valoris respective ad possessorem, nempe si non attingat ad summam ducatorum centum; ut ajunt *Palaus* et *Zerola*, apud *Croix*⁸⁾. Attamen *Delbene* cum aliis communiter (ut ait *Croix*⁹⁾) restringunt summam ad 25 scuta aurea, quae faciunt 40 scuta monetae Romanae. — Et recte advertit *Delbene*, hujusmodi rem debere esse ab aliis disjunctam, ita ut pretium totius rei non excedat praefatam summam; alias posset totum praedium per partes modicas alienari¹⁰⁾.

^{num. 46.} — *Fachin*, *Controv.*, lib. 18, cap. 44. — ⁵⁾ *Lib. 4*, n. 1866. — *Mascard*, de *Probation.*, conclus. 416, num. 20 et 21. — *Dicast.*, de *Just.*, lib. 2, tract. 15, disp. 1, dub. 6, num. 211. — *Delbene*, cap. 17, dub. 4, sect. 1, num. 11. — *Aloys. Ricci*, *Prax. aurea*, part. 1, resol. 82 et 83. — ⁶⁾ *Lib. 8*, tr. 4, cap. 10, n. 2, v. f. — *Piasci.*, *Prax. episc.*, part. 2, cap. 5, art. ult., n. 22. — ⁷⁾ *Lib. 4*, n. 1867. — *Palaus*, tr. 12, punct. 18, § 1, n. 2. — *Zerola*, *Prax.*, part. 1, v. *Alienatio*, ad 6. — ⁸⁾ *Loc. cit.* — *Delbene*, loc. cit., dub. 2, sect. 1, n. 12. — ⁹⁾ *Loc. cit.* — *Delbene*, loc. cit., n. 18.

Assensus
Pontificis
probabiliter
ex praescri-
ptione praes-
umitur.

Alienatio,
quando non
requirat
causam nec
solemni-
tatem.

¹⁰⁾ *Delbene*, *loc. cit.*, *dub. 20*, hic silentio praeterit Pontificis assensum.

¹¹⁾ *Delbene*, *loc. cit.*, *dub. 21*, *sect. 1*, utramque sententiam satis probabilem existimat; videtur tamen propendere in secundam, cum aliarum sententiarum argumentis respondeat.

¹²⁾ Res exigui valoris, ex decisione *S. C. Epp.* et *Regg.* in *Faventina* 22 Martii 1711 et ex *stylo curiae*, apud *Bizzarri Collectanea*, fol. 332 (edit. 1^a) dicuntur eae quae non excedunt summam 25 scutariorum aureorum, hoc est scutariorum 41 cum obulis 25 monetae Romanae. Hodie tamen, mutato valore pecuniae, communiter censentur eae quae non excedunt summam 500 francorum. — Notandum hic

3º. Res academiae, seminarii, hospitalis, confraternitatis, modo non sint erecta auctoritate episcopi; ut limitant Palaus et Delbene, apud Croix¹.

4º. Res ad quam conservandam ejus redditus non sufficerent; ut Palaus, Bonaespei²). Si vero res sit sterilis, requiritur licentia Pontificis; ut dicunt Quaranta, Bonacina, etc. Sed Wadding dicit sufficere consensum episcopi cum capitulo.

5º. Si oportet vendere ad solvendum debitum, pro quo creditor urget apud iudicem. — Abbas, Quaranta et Bonaespei, apud Croix³.

6º. In casu magnae necessitatis quae non permittat exspectari consensum superioris. Delbene⁴; et Croix⁵ cum Quaranta. Item, in casu notoriae utilitatis ecclesiae, si exspectato consensu pontificio, transiret occasio. Delbene⁶; et Croix⁶ cum Baldo⁷, Bossio⁸ et Bonaespei⁹.

In his tamen duobus casibus necessitatis et utilitatis, requiritur saltem consensus episcopi; ut dicunt Felinus, Ab-

Palaus, tr. 12, punct. 14, n. 11. *Delbene*, cap. 17, dub. 1, a num. 14. — ¹ *Lib. 4*, num. 1867. — *Palaus*, tr. 12, punct. 15, § 2, n. 5. — *Quaranta*, v. *Alienatio rer. eccles.*, num. 37. — *Bonac.*, de Alienat. rer. eccl., punct. 2, n. 9, v. *Rursus*. — *Wadding*, de Contract., disp. 2, dub. 8, § 3, n. 2. — *Abb. Panorm.*, in cap. *Ad nostram 11*, de reb. eccles. non alienand. n. 3. — *Quaranta*, loc. cit., n. 36. — *Franc. Bonaespei*, de Just. et Jure, tr. 1, disp. 21, n. 50. — ² Loc. cit., num. 1867. — ³ Loc. cit., dub. 1, num. 26 et 27. — ⁴ Loc. cit. — *Quaranta*, loc. cit., num. 42. — ⁵ Cap. 17, dub. 23, n. 2. — ⁶ Loc. cit. — *Felin.*, in cap. *Cum accessisset*, de constitut., num. 22. — *Cardenas*, Cris., disp. 80, num. 46. — ⁷ Apud Croix, loc. cit. — *Delbene*, loc. cit., dub. 28, n. 2. — *Delbene*, cap. 17, dub. 7, n. 4. — *Barbosa*, de Offic. et Potest. episc., alleg. 96, n. 39. — *Alois. Ricci*,

bas¹⁰), et alii cum Cardenas, ibid.¹¹. Verum Delbene excipit regulares exemptos, quos ait tunc non teneri ad episcopum recurrere.

7º. Si donentur bona iis qui illa retinere non possunt¹²). — Delbene, Barbosa, Riccius et Quaranta.

8º. Si fiat remuneratio pro aliquo beneficio ecclesiae collato. — Barbosa, Delbene, apud Croix¹³.

Nota VIIº. Quod ad *locationem* autem bonorum ecclesiasticorum pertinet, si res fructificer annuatim, non potest locari ultra triennium; si vero fructificer alternis annis, ultra sexennium; si ternis, ultra novennium. Ita Croix¹⁴ cum Lessio, Azor, Vasquez, Covarruvias, Delbene, etc. — Non prohibetur tamen fieri locatio fructuum usque ad vitam beneficiarii, cum successor non teneatur stare tali locationi; ut Croix¹⁵ cum Molina, Palao, Silvestro¹⁶, Abbate, Covarruvias et Delbene.

— Putant autem Filiuccius, Molina¹⁷, Lugo, Gutierrez¹⁸, apud Croix¹⁹; et pro-

*Locatio
quae san
deri posse.*

Prax. aur., part. 1, resol. 64. — *Quaranta*, v. *Alienatio rer. eccles.*, n. 41, v. *Sexto*. — *Barbosa*, loc. cit., n. 62. — *Delbene*, loc. cit., dub. 23, n. 16. — ¹⁰ *Lib. 4*, n. 1867. — ¹¹ Loc. cit., n. 1868. — *Less.*, lib. 2, cap. 24, dub. 11, num. 69. — *Azor*, part. 3, lib. 8, tit. de *Locato*, cap. 3, quaer. 8, v. *Caeruleum*. — *Vasq.*, de *Reditib.*, cap. 2, § 2, dub. 6. — *Covar.*, Variar. lib. 2, cap. 16, n. 6. — *Delbene*, cap. 18, dub. 4. — ¹² Loc. cit., num. 1868. — *Molina*, tr. 2, disp. 466, num. 6, v. *In tertio autem eventu*. — *Palaus*, tr. 12, punct. 14, num. 12. — *Abb. Panorm.*, in cap. 2, de his quae fiunt a *praelat.*, num. 3 et 7; et in cap. *Ventens 8*, de *transact.*, n. 1. — *Covar.*, loc. cit., num. 6, i. f. — *Delbene*, cap. 17, dub. 24; et cap. 18, dub. 10. — *Fili.*, tr. 44, cap. 2, n. 19. — *Lugo*, *Responsa moral.*, lib. 3, dub. 12, n. 4. — ¹³ Loc. cit., num. 1868.

n. 50, omittunt conditionem (quae tamen per se videtur subintelligenda), si exspectato consensu pontificio, transiret occasio.

¹⁰) Abbas non satis accurate a Cardenas citatur, et dicit in *cap. fin. de eccles. aedicand.*, n. 8, fieri posse, « consensu Papae vel alterius superioris, cui fit juramentum taliter praestitum [scil. non alienandi eo in consulto] minime requisito ».

¹¹) Delbene et Barbosa haec docent de rebus immobilibus; secus vero ajunt esse de rebus mobilibus pretiosis, quae Ecclesiae acquirentur.

¹²) Silvester, v. *Simonia*, qu. 14, § *Secundum*, haec ex Rosella dicit, sed lectorem remittit ad v. *Alienatio*, § 15, ubi dicit fructus posse locari « ad modicum tempus », id est infra decennium; advertenda tamen esse circa haec, quae statuit extrav. *Ambitiosae*.

¹³) Assertum istud neque apud Molina, loc.

praeterea est quod ad alienationem bonorum modici valoris requiritur licentia episcopi. Quia licentia indigent et ipsi regulares, quantumvis exempti, nec sufficit licentia praelati regularis, ad alienationem bonorum *immobilium* exigui valoris, ad terminos can. *Terulas*, ut constat ex duplice declaratione S. C. Epp. et Regg., 10 Januarii 1653 et 11 Januarii 1692, apud Bizzarri, *op. cit.*, fol. 33*1*, et ex declaratione S. C. Concilii in una *Conversana Jurisdictionis*, 13 Martii et 8 Maii 1751, ad dub. 26, in Thesauro Resolut. S. C. C.

¹⁴) Franciscus Bonaespei, *de Just. et Jure*, tr. 1, disp. 21, n. 47, id manifeste intendit, dum scribit alienari posse absque solemnitatibus res ecclesiasticas, « quae magis ob reparations obsunt quam prosunt ».

¹⁵) Baldus, *in leg. Cum hi quibus*, § *Eam transactionem*, ff. *de transact.*; Bossius, *Moral. var.*, tit. 18, n. 97; Bonaespei, loc. cit.,

babile censem Delbene (contra Wadding), licite posse beneficiarium se obligare personaliter ad locandum fundum denuo post triennium. — Item, potest renovari locatio post duos annos, non autem prius. Palaus^{v)},

Molina^{v)}, Delbene^{v)}, etc., apud Croix^{v)}. — Hic autem dicta intelliguntur etiam de locatione bonorum cuiuscumque loci pii, qui auctoritate episcopi sit erectus. Croix¹ cum Palao et Delbene.

DUBIUM IV.

Quis sit habitus Clericorum: quae artes, officia, actiones illis prohibeantur.

188. *Quinam clerici teneantur ad habitum et tonsuram.* — 189. *Quae artes prohibeantur clericis.* — 190. *Quae officia.* — 191. *Quae actiones.*

Quinam
clericis te-
nentur ad
habitum et
tonsuram.

Artes cle-
ricis prohi-
bitae.

Officia cle-
ricis prohi-
bita.

188. — « Resp. I^o. Clericos majoribus ordinibus initiatos, vel etiam minoribus, si habeant beneficium, quoad habitum obligari ad ferendam tonsuram et vestem clericalem: quae non debet esse virgata, in qua diversi coloris virgae ducantur, nec partita, seu dissecta ».

Circa habitum et tonsuram, vide dicta de *Sacr. Ord.*, Lib. VI, n. 825.

189. — « Resp. II°. Quoad artes, prohibentur macellariorum, tabernariorum; joculatorum, quorum etiam ludis, uti et hastiludiis prohibentur interesse. — Item, medicorum aut chirurgorum, ubi opus est incisione aut adustione: nisi, ut habet Navarrus, erga pauperes aut propinquos, aut in necessitate ». [Vide Lib. VII, n. 384, ad 5 in fine, et n. 385].

190. — « Resp. III°. Quoad officia, prohibentur (si sint beneficiati vel initiati Sacris) officium judicis in causa sanguinis, advocatorum, patronorum, tabellionum seu notariorum, in placitis saecularibus. (Quod addo, quia in specialibus quibusdam casibus haec licent; v. gr. advocare pro Ecclesia, pro personis coniunctis, et miserabilibus). — Ratio autem

Delbene, cap. 18, dub. 2, n. 7. — *Petr. Wadding*, de Contract., disp. 2, dub. 8, § 2, n. 11. — ¹ Lib. 4, n. 1868. — *Palaus*, tr. 12, punct. 14, n. 11. — *Delbene*, cap. 18, dub. 9. — *Navar.*, Man., cap. 25, n. 111, v. *Clericus vero*. — ² Clav.,

« est, quia clericus non debet se immiscere negotiis saecularibus. Sayrus³ (qui tam men concedit instrumenta ab eo facta valere), Bonacina⁴, Laymann⁵; et notat consuetudine inductum esse, ut officio cancellarii, consiliarii, immo etiam judicis fungi possint in causis civilibus ».

An autem clericus possit exercere officium administratoris bonorum, vulgo fattore? — Vide Lib. III, n. 838, v. *Valde refert*.

191. — « Resp. IV°. Quoad actiones, prohibentur arma portare, nisi in itinere, tabernas intrare; venationi clamosae vacare (quod addo, quia venatio sine strepitu, recreationis causa, permittitur) »; [Vide dicta Lib. III, n. 606] « accipitres vel falcones alere pro venatione; aleis aut taxillis ludere; mercaturam aut negotiationem lucri causa (non tamen necessitatis) exercere »; [Vide dicta Lib. III, 831 et seq.] « cohabitare mulieri: nisi sit mater, soror, amita, aut certe talis quam cum nullum periculum aut scandalum immineat. — Lessius⁶ ».

« Cajetanus⁵ tamen, contra Angelum et Navarrum, docet horum et similium

Lib. 12, cap. 26, num. 6. — ³ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. ult., n. 8. — ⁴ Lib. 1, tr. 5, part. 5, cap. 8, n. 4 et 5. — ⁵ Sum., v. *Clericorum peccata*. — *Angel.*, v. *Clericus IV*, passim. — *Navar.*, Man., cap. 25, n. 109 et seqq.

Actiones
clericis pro-
hibitae.

cit., neque apud Gutierrez, *Canon. quaest.*, lib. 2, cap. 13, reperire potui; quamvis pro illo auctores isti citentur a Croix ex Filiuccio ut videtur.

v) Palaus, loc. cit., punct. 14, n. 4, ita loquitur: « Quid dicendum, si facta locatione pro triennio, ante illud finitum renoves locationem? Respondeo si post secundum annum renoves, credo valere contractum... At si ante coepit secundum annum, cum eadem persona

contrahas, eidemque res Ecclesiae conducas, probable satis est contractum nullum esse, tametsi pensio varietur ». — Idemque docet Delbene, cap. 18, dub. 3. — Molina pariter, disp. 466, n. 11, negat valere si locetur elapsio primo anno, etsi varietur pensio. — Et ita etiam a Croix, loc. cit., n. 1368, citantur auctores isti.

191. — a) Lessius, lib. 2, cap. 5, dub. 9, n. 42, quem citat Busenbaum, de sola vena-

Violatio
prohibi-
tionis, qua-
le pecca-
tum.

« transgressionem non esse mortalem, si
« absit temeritas, contumacia, contemptus
« et scandalum. (Vide Laymann ¹⁾). Nec
« refert quod transgressor sit excommu-
« nicandus; quia haec poena est senten-
« tiae ferenda, quam nonnisi contumax
« post monitionem incurrit. — Quod tamen
« universim Navarrus putat esse laxius,
« maxime cum canones utantur verbo
« *praecipio*. Unde ait esse mortale, si ha-
« bitum vel tonsuram non gestent. Quod
« restringit Bonacina ²⁾, si sint iniciati ma-

• joribus Ordinibus, aut habeant benefi-
• cium et tonsuram, vel habitum longo
• tempore absque justa causa non gestent:
• tunc enim peccare mortaliter; citatque
• pro se Reginaldum, Navarrum ³⁾, Hen-
• riquez ⁴⁾, Vasquez ⁵⁾. Negant tamen Sil-
• vester ⁶⁾ et Laymann ⁷⁾, si non sit nota-
• bilis excessus supra loci consuetudinem.
• Negotiari vero esse mortale, concedit
• idem Laymann ⁸⁾, et alii communiter. —
• Sed de hoc vide supra Lib. III, tract. 5,
• cap. 3, dub. 8, de *Emptione et Venditione* ».

¹⁾ Lib. 5, tr. 9, cap. 12, n. 2 et 8. — *Navar.*, *Man.*, cap. 25, n. 111, v. *Add.* — ²⁾ Disp. 8, de Sacram. Ordinis, qu. un.,

punct. ult., n. 3. — *Regin.*, lib. 30, tr. 8, n. 10 et seqq. —

³⁾ Lib. 3, tr. 4, cap. 17, § 7, n. 39.

tione disputat; et dicit eam prohiberi clericis,
praesertim si fiat magno strepitu canum et
armatorum.

^{b)} Navarrus, *Man.*, cap. 25, n. 110; et
comment. 4, de *Regular.*, n. 27, absque limi-
tatione dicit peccare mortaliter clericum non
deferentem habitum et tonsuram, si sit in sa-
cris aut beneficiatus. — Henriquez autem,
lib. 13, cap. 39, n. 3, eosdem clericos, si ve-
stibus partitis vel variegatis utantur, suspendi-
ait in sex menses, nisi forte ob ludicram lae-
titiam et festivitatem id faciant.

^{c)} Silvester, v. *Clericus II*, n. 2, haec dicit
de eo qui tonsuram non defert. — Et Laymann,
postquam Silvestri assertum retulit, lib. 5,
tr. 9, cap. 12, n. 2, i. f., sibi placere ait « tum
esse peccatum mortale, si spectatis circum-

stantiis personae, loci, diuturnitate tempo-
ris, etc., clericalis tonsurae et habitus negle-
ctus notabiliter repugnet honestati et bono
exemplo clericorum... Sin vero ex justa causa
vel ad tempus breve, sine honestatis detri-
mento habitus deponatur, nulla omnino culpa
erit ». — Quibus consentit Vasquez, nendum
eisdem contradicat, (ut falso asserit Busen-
baum) scribens in 3 Part., disp. 250, cap. 3,
n. 22 et 23: « Multo... melius Silvester putat
mortale non esse, nisi notabilis in hoc exces-
sus fiat ultra modum consuetum; nam licet
hoc praeceptum ex objecto obliget ad mortale;
tamen ex levitate materiae veniale reddi po-
test; levitas autem materiae in hoc casu ex
duratione temporis, arbitrio prudentis, non
aliunde expendi debet ».

CAPUT III.

De Statu et Officio Personarum saecularium quarumdam,
et praesertim judicialium.

DUBIUM I.

Quae requirantur ad legitimum judicium.

Ad legitimum judicium requiriatur jurisdictio.

192. - « Resp. Haec tria: Primum est « *Jurisdictio*, sine qua sententia nulla est »; [Nisi adsit titulus coloratus et error communis, ut communiter Salmant.^{1]}] « et pec- « catur mortaliter; ut ex S. Thoma² habet « communis. — Quare peccat judex sae- « cularis, si personas aut causas mere « ecclesiasticas ad se trahat; uti et eccl- « eisticus, si mere civiles: nisi forte per « accidens, ob defectum justitiae in foro « saeculari, aut nisi sint causae misera- « bilium personarum.

« Porro, quae causae dicantur mere « civiles, quae ecclesiasticae, quae mixtae, « nosse oportet judices et jurisperitos; « potestque videri apud Laymann³, card. « de Lugo⁴.

Rectus processus.

193. - « Secundum, *Rectus processus*, « v. gr. ut citetur reus et audiatur, etc. « — Nisi forte expedit aliquando, cum « delicta sunt atrocia, in flagranti cri- « mine reprehensos subito plectere, vel « in criminibus exceptis, communem pro- « cedendi modum mutare. Nam judici su- « premo, dummodo crimen sit publicum,

« aliquando licere, sine citatione, defen- « sione et omni processu, reum morti adju- « dicare, eo quod factum notorium et pu- « blicum sit loco accusatorum et testium, « neque reo jus defendendi se in judi- « cio relinquat, docent Navarrus⁵, Les- « sius, Filliuccius, Bonacina⁶. Vide etiam « card. Lugo⁷, Trullench⁸. — Ubi tamen « bene notandum quod, etsi talia crimina « excipientur a communi dispositione legis « positivae et juris communis, non tamen « legis seu juris naturae; ideoque graviter « peccare judicem qui in tali processu, « v. gr. contra sagas, quidvis licere putat. « Vide *Cautionem criminalem*, dub. 17, « 18, 37 et seqq. ».

194. - « Tertium, *Recta intentio*, ut sci- « licet procedatur ex intentione justitiae. « — Unde si judex procedat ex odio aliove « fine malo, v. gr. ob inanem gloriam, « peccabit, non quidem contra justitiam, « sed caritatem aliamve virtutem, mor- « taliter aut venialiter, prout finis il- « lius mortalis aut venialis erit. — Bona- « cina⁹. ».

Recta intentio.

DUBIUM II.

De potestate et officio Judicis.

ARTICULUS I.

QUID REQUIRATUR IN JUDICE.

In judice
requiri-
tur scientia.

195. - « Resp. I^o. Praeter tria dicta su- « periore Dubio, requiritur *scientia*, qua « sciat suo munere recte fungi. Ita com- « muniter doctores et Bonacina¹⁰. — Ratio « est, quia quilibet tenetur scire ea quae « pertinent ad proprium officium, et sine

« quorum cognitione munus suum et offi- « cium exercere non potest. « Unde resolvuntur sequentes casus: « 1°. Petens aut suscipiens officium ju- « dicis (idem est de medico et chirurgo, « ut vide infra, *Dubio IX*), quo indignus

Requiritur
sub gravi.

¹ Tr. 29, cap. 1, n. 14, ex leg. *Barbarus*, ff. de offic. praetor. — ² 2^a 2°, qu. 60, art. 6. — ³ Lib. 8, tr. 6, cap. 1. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 37, sect. 8. — ⁵ Man., cap. 25, n. 10. — ⁶ Less., lib. 2, cap. 29, dub. 11, n. 100. — ⁷ Full.

tr. 29, cap. 2, num. 27. — ⁸ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 2, punct. 2, n. 5. — ⁹ De Just. et Jure, disp. 37, sect. 6. — ¹⁰ Decal., lib. 8, cap. 1, dub. 18, n. 11. — ¹¹ Loc. cit., punct. 3, num. 2. — ¹² Loc. cit., punct. 3, n. 1.

« est, ita ut probabile sit inde notabile
« damnum proximi secuturum, peccat
« mortaliter. — Navarrus¹, S. Antoninus²,
« card. de Lugo³.

Consecta-
ria pro ju-
dice igno-
rante.

« 2º. Judex carens necessaria scientia
« non debet absolviri, nisi facta renuntia-
« tione officij, vel nisi firmum habeat pro-
« positum renuntiandi⁴. Ita S. Thomas⁵,
« Cajetanus⁶, Clavis regia⁷, Reginaldus⁸,
« Navarrus⁹, Farinacius¹⁰.

« Ratio, quia nullus potest officium,
« cuius munia obire non potest, retinere,
« praesertim cum damno vel periculo pro-
« ximi.

« 3º. Si judex ex magna imperitia male
« judicet, tenetur ad interesse parti laesae
« et ad expensas litis; uti etiam quoties-
« cumque notabile damnum, sive in sub-
« stantia litis sive in superfluis expensis,
« propter ejus culpabilem ignorantiam,
« partibus litigantibus accidit. Bonacina,
« card. de Lugo¹¹. — [Est commune cum
Salmant.¹², quidquid dicant aliqui juris-
periti].

« 4º. Si judex agnoscat errorem a se
« (etsi sine gravi culpa) commissum in
« praejudicium litigantis, tenetur, si potest
« citra infamiam, impedire errorem, v. gr.
« monendo occulte partem laesam, ut sibi
« appellatione vel aliter consulat; quia id
« pertinet ad debitam muneric exexecutio-
« nem. — Card. de Lugo¹³.

196. — « Resp. IIº. Judex tenetur causas
« judicare et celeriter expedire; quia ex
« officio tenetur cuique tribuere suum.
« Quod non facit si sententiam sine justa
« causa differt.

Causae ce-
leriter ex-
pediendae.

¹ Man., cap. 25, n. 12. — ² De Just., disp. 37, n. 1. — ³ I^e 2°, qu. 76, art. 2. — ⁴ Sum., v. *Judicis peccata*, v. f. — ⁵ Lib. 12, cap. 18, num. 1. — ⁶ Lib. 25, num. 657. — ⁷ In cap. *Inter verba II*, qu. 8, concl. 1, num. 18. — ⁸ Prax. criminal., qu. 111, art. 16, n. 436. — ⁹ Bonac., disp. 10, de 8º Praec., qu. 2, punct. 3, num. 1. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 37, n. 1. — ¹¹ Tr. 29, de Offic. ad judic. spectantib., cap. 1, n. 58. — ¹² Loc. cit., n. 8. — ¹³ V. *Judex I*, n. 17, qu. 12. — ¹⁴ Lib. 12, cap. 12, n. 8. — ¹⁵ Man., cap. 25, n. 14.

« Unde resolvuntur sequentes casus:

« 1º. Judex mortaliter peccat contra
« officium suum, differendo valde notabi-
« liter causarum expeditionem sine justa
« causa. — Silvester¹², Clavis regia¹³, Na-
« varrus¹⁴, etc., cum Bonacina¹⁵.

Dilatio no-
tabilis ei
sine causa,
lethalis.

« 2º. In casu dicto, idem judex tenetur
« parti laesae damna et expensas quae ex
« iniqua dilatione secutae sunt, restituere:
« quia est earum injusta causa. — Ibidem
« auctores¹⁶.

Dama ex
injusta dilati-
tione, com-
pensanda.

An autem *judex possit accipere pecu-
niam ad expediendam causam alicujus
prae alia?*

Dicit Laymann¹⁷ spectato jure natu-
rali, non audere id damnare; quia illa
nova obligatio quam suscipit est pretio
digna.

Sed verius contradicunt Salmant.¹⁸; quia judex ex justitia tenetur cito expe-
dire causas eorum qui aequale jus habent
ad expeditionem: nisi extraordinarium su-
sciperet labore, ad quem ex vi sui mu-
neris non teneretur.

Acceptio
pecuniae ad
expedi-
dam cau-
sam prae-
alia, inj-
sta.

« 3º. Si judex in exsequenda causa et
« proferenda sententia, negligens aut ini-
« quis sit, non tantum parti laesae, sed
« interdum etiam fisco tenetur, v. gr. si
« mulctam pecuniariam, quam ex consue-
« tudine vel lege communi debebat im-
« ponere reo, sine causa remisit. — S. Tho-
« mas^a, Silvester¹⁹, Salon, Laymann²⁰;
« contra Azor²¹.

Judex
remittens
mulctam,
quando si-
aco teme-
tur.

Et cum Azor probabiliter sentiunt Lu-
go²² cum Lessio, Salas, etc.; Salmant.²³
cum Gregorio Martinez, ad nihil teneri
judicem, si ad mulctam reus nondum sit

^a Loc. cit., n. 4. — ^b Bonacina, loc. cit. — Silvest., loc. cit. — Sayr., loc. cit. — ^c Lib. 8, tr. 4, cap. 4, n. 9. — ^d Loc. cit., n. 66. — ^e V. *Poena*, qu. 28. — ^f Salon, in 2° 2°, qu. 62, art. 7, controv. 5, concl. 1 et 2. — ^g Lib. 8, tr. 2, cap. 5, n. 7. — ^h Azor, part. 1, lib. 5, cap. 8, qu. 5, v. *Ad quartum*. — ⁱ De Just. et Jure, disp. 37, n. 97. — ^j Less., lib. 2, cap. 13, dub. 10, n. 78. — ^k Salas, de Legib., disp. 15, sect. 7, n. 105. — ^l Tr. 29, cap. 1, n. 81; et tr. 11, de Legib., cap. 2, n. 76. — ^m Gregor. Martinez, in 1° 2°, qu. 96, art. 4, dub. 14, concl. 3.

195. — ^a) S. Antoninus, *part. 2, tit. 1,*
cap. 19, § 4, rem hanc aperte innuit, dicens
judicem qui ex ignorantia crassa et supina
injustam sententiam tulit, teneri in foro ani-
mae ad restitutionem; « quia in culpa fuit, cum
sciverit vel scire debuerit se insufficientem,
et tamen judicare praeumpserit ». Idemque
iterum dicit *part. 3, tit. 9, cap. 2 in princ.*

^b) Non omnes auctores hic a Busenbaum
citati tenent expresse hoc assertum. — S. Thomas,
Cajetanus et Reginaldus assurerunt tan-
tum judges teneri ad sciendum ea quae per-
tinent ad officium suum. — Farinacius vero
dicit judicem ex imperitia male judicantem,
delinquere contra Deum, contra rempublicam
et contra litigatorem.

condemnatus. Ratio, quia ante sententiam nullum fisco jus acquiritur ad poenam; hinc si judex injuste reum absolvit, peccat contra justitiam legalem, non commuta-

tivam. Divus autem Thomas^{a)} loquitur tantum de poena corporali, et de damno reipublicae eventuro ex injusta remissione. — Vide dicenda *de Accusatore*, n. 237.

ARTICULUS II.

QUID JUDICI SERVANDUM CIRCA INQUISITIONEM.

197. *Quibus modis possit procedi contra reos.* — 198. *In quibus judex possit instituere inquisitionem generalem.* Et in hac ad quid teneantur subditi. — 199. *Quando judex possit procedere sine accusatore.* — 200. *Quando possit judex inquirere in particulari.* — 201. *Plura notanda de judice procedente per inquisitionem.*

Tribus modis proceditur contra reos.

197. — « Tribus modis procedi potest contra criminosos: 1º. Via *accusationis*, cum est aliquis actor qui spondet se objecta probaturum. — 2º. Via *denuntiationis*, cum deferens crimen non vult suspicere onus probandi. — 3º. Via *inquisitionis*, quae est triplex: 1) *Generalis*, quando in genere quaeritur a leges serventur; 2) *Specialis*, quando de certa persona et certo crimine quaeritur; 3) *Mixta*, quando vel sola persona, vel crimen solum est speciale, ut si quae ratur quis Cajum occiderit ».

198. — « Resp. Iº. Judex, sine ulla data occasione, ex solo officio suo, potest instituere inquisitionem generalem; in qua tamen ejus potestas non extendit se ad occulta elicienda de quibus nulla est fama.

« Ratio prioris est, quia id necessarium est reipublicae, nec cuiquam fit injuria. Ac licet quorumdam scelera detegantur, id fit per accidens praeter intentionem; cui *incommode bonum commune praevalat*. Ratio posterioris est, quia inde maxima sequentur incommoda. — Farinacius, Lessius¹.

« Unde resolves:

« 1º. In hac inquisitione subditus etiam rogatus sub juramento, non tenetur,

« immo nec potest prodere criminosum occultum. Laymann², Lessius³. — [Est commune cum Salmant.⁴ cum Trullench, Filiuccio].

« 2º. Si talem revelet, peccat contra justitiam (nisi forte cederet non tam in poenam, quam certam ejus qui deliquit emendationem, vel ad grave malum ab aliis avertendum); cum enim crimen, ut ponitur, probari non possit, ac proinde ex ejus revelatione non possit aliud sequi quam infamia, nullum habet jus revelandi. — Laymann⁵.

« 3º. Si in hac inquisitione ex revelatione duorum vel trium deprehendatur alicujus criminis auctor; potest per tales testes contra illum procedi, ut habet praxis communis. — Laymann⁶.

199. — Revera judex nullum condannare potest sine accusatore; ut communiter S. Thomas, Cajetanus, Sanchez, Sotus, Lessius, etc., cum Salmant.⁶. — Sed dicitur aliquando sufficere accusatorem virtualem, qui adesse censemur:

1º. Quando adest notorietas criminis, ita ut probabiliter negari haud possit; in quo casu dicitur in cap. *Ad nostram 21, de jurejur.: Manifesta accusatione non indigent, nec in eis est ordo judiciarius observandus*. Vide Salmant.⁷.

¹ Farinac., *Prax. criminal.*, qu. 9, num. 21 et 22. — ² Lib. 2, cap. 29, dub. 18, n. 108. — ³ Lib. 3, tr. 6, cap. 4, n. 9. — ⁴ Loc. cit., num. 109. — ⁵ Tr. 29, cap. 1, n. 150. — ⁶ Trull., lib. 8, cap. 1, dub. 18, n. 8. — ⁷ Fill., tr. 40, cap. 6, n. 185 et seqq. — ⁸ Lib. 8, tr. 6, cap. 4, n. 8. — ⁹ S. Thom.,

In inquisitione generali, revelatione criminis occulti iniusta.

Ex revelatione duorum vel trium processus iustus.

Sine accusatore, ne mo condemnandus.

Quandoque censemur adesse accusatorem virtualis.

2º 2º, qu. 67, art. 8. — *Cajetan.*, in 2º 2º, qu. 67, art. 3. — *Sanct.*, *Consil.*, lib. 6, cap. 1, dub. 20, n. 1 et 2. — *Sotus*, *de Just.*, lib. 5, qu. 4, artic. 3. — *Less.*, lib. 2, cap. 29, dub. 12, n. 104. — ⁸ Tr. 29, cap. 1, num. 47. — ⁹ Loc. cit., num. 48.

196. — ^{a)} S. Thomas, 2a 2ae, qu. 67, art. 4, ad 3, haec satis innuit, scribens: « Judex si inordinate poenam remitteret, documentum inferret et communitati, cui expedit ut maleficia puniantur, ad hoc quod peccata vitentur... ».

Nocet etiam personae cui est illata injuria, quae recompensationem accipit per quamdam restitutionem honoris in poena injuriantis ».

198. — ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 6, cap. 4, n. 9; et tr. 3, part. 2, cap. 4, n. 13, v. *Dico I*,

2º Quando adest infamia publica judicialiter contestata, saltem per duos testes; vel clamorosa insinuatio, id est rumor multorum de crimine. Haec tamen infamia sufficit tantum ad inquirendum. — Salmant.¹

An autem *ad inquirendum sufficientia indicia occulta*, scilicet quae particularibus personis nota sint; *vel an requirantur manifesta*, id est nota majori parti populi, sive collegii aut viciniae, aut majori parti hominum graviorum illius? — Primum tenent Sotus, Azor, Navarra, apud Salmant.² — Secundum tenent Salmant.³ cum Lessio, Suarez, Sanchez et communiter.

3º Quando crimen patratur coram iudice, aliis adstantibus; maxime si iudex sit in actu ministrandi justitiam. — Salmantenses⁴.

4º Quando delictum est contra rem publicam vel regem, prout in criminis haeresis vel laesae majestatis; quando delinquitur in ecclesia contra ecclesiasticos; quando intenditur vitari electio indigni, aut *impedimentum matrimonii*⁵; quando reus confessus sit coram pluribus, aut judicialiter coram duobus testibus; quando quis est accusatus; quando adest semi-plena probatio, id est unus testis omni exceptione major; quando crimina sunt connexa; quando invenitur occisus dominus (tunc enim inquire potest contra fa-

mulos); quando crimen pendet in futurum; et quando denuntiat minister fiscalis⁶; ut Silvester, S. Antoninus, Filiuccius, etc., contra Sanchez, etc.; et utramque esse probabilem ajunt Salmant.⁷ — In his omnibus casibus potest procedi ad inquirendum sine publica infamia aut rumore, et aliquando etiam ad sententiam. Vide Salmant.⁸

200. — « Resp. IIº. Quando crimen est manifestum, et ignoratur auctor, licet « judici quaerere in genere quis fecerit »; [Ut Sanchez, Filiuccius, Trullench, cum Salmant.⁹; contra Cajetanum¹⁰, etc.] « non « tamen in particulari, v. gr. an Petrus « fecerit: nisi infamia aliqua aut indicia « praecesserint. — Pars prior patet, tum « ex praxi judicum, tum ex incommodis « contrarii. Ratio posterioris patebit ex « sequentibus. Vide Bonacina¹¹ ».

Communis est sententia cum Busenbaum, quod, nulla praecedente infamia aut clamorosa insinuatione ut supra, non possit iudex inquire in particulari (licet possit in genere). Et tunc, si testis ab eo interrogatur, potest iste, immo debet reum celare; ut Busenbaum (*n. 198, ad 1*), et Salmant.⁸ cum aliis communiter. — Si tamen testis sponte reum manifestaret, tunc probabiliter posset iudex per inquisitionem contra reum procedere; ut Sotus¹², Lessius, etc. Quia iudex ex vi officii rite procedit contra reum qui sine suo dolo

Quid de
crimine na-
menato, au-
toris igno-
ti.

Infamia
non pra-
cedente, in-
quisitio
particula-
ris, injusa.

¹ Tr. 29, cap. 1, n. 49. — *Sotus*, de Just., lib. 5, qu. 6, art. 2, concl. 5; et de Secreto, membr. 2, qu. 6, dub. 1, v. *Azor*; et dub. 8, v. *Quodsi*. — *Azor*, part. 3, lib. 18, cap. 18, dub. 1. — *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 2, cap. 4, n. 168. — ² Tr. 29, cap. 1, n. 118. — ³ Loc. cit., a. n. 119. — *Less.*, lib. 2, cap. 29, dub. 15, num. 121 et 123. — *Swar.*, de Relig., tr. 10, lib. 10, cap. 12, num. 1. — *Sanct.*, Consil., lib. 6, cap. 3, dub. 17, n. 5. — ⁴ Loc. cit., n. 50 et 51. —

Silvest., v. *Inquisitio I*, n. 4. — *S. Anton.*, part. 3, tit. 9, cap. 7, § 3. — *Fili.*, tr. 40, cap. 6, n. 193. — *Sanct.*, loc. cit., dub. 19, n. 14. — ⁵ Loc. cit., n. 58. — *Sanct.*, loc. cit., dub. 20, n. 2. — *Fili.*, tr. 40, cap. 6, n. 184. — *Trull.*, lib. 8, cap. 1, dub. 18, n. 2. — ⁶ Tr. 29, cap. 1, n. 148 et 149. — ⁷ Disp. 10, de 8º Praec., qu. 2, punct. 5, n. 14. — ⁸ Tr. 29, cap. 1, n. 150. — *Less.*, lib. 2, cap. 29, dub. 14, n. 115; et dub. 15, n. 125.

negat istud esse contra justitiam, « dummodo ita peccarint, ut per indicia exterius prodita, in notitiam judicis per denuntiationem vel accusationem perveniri possit ». Quae perspicue innuunt contra justitiam peccari, si in judicis notitiam eo modo perveniri non possit.

199. — ^{a)} Clarius: Quando inquiritur *impedimentum matrimonii*, ad *impediendum* ne aliqui in gradibus prohibitis contrahant.

^{b)} Istae auctorum citationes referuntur ad ultimum casum, scilicet: quando denuntiat minister fiscalis.

^{c)} Salmant., loc. cit., n. 143, satis probabilem vocant sententiam, quae negat posse

fieri inquisitionem absque infamia, quando denuntiat minister fiscalis; sed affirmant oppositam tenetiam esse, maxime si in aliqua provincia practicatur.

200. — ^{a)} Cajetanus a Salmant. utique allegatur uti refert S. Alphonsus; sed, loc. cit., scilicet, in 2am 2ae, qu. 69, art. 1, v. *Sed occurrit*, loquitur de ipso reo, quem negat teneri eo casu seipsum denuntiare.

^{b)} *Sotus*, de Secreto, membr. 3, qu. 1, concl. 5, dub., loquitur de casu quo iudex crimen noverit per injuriam, non a se sed ab alio illatam; quo casu asserit posse illum procedere.

jam est juridice cognitus. — Secus vero, si judex notitiam rei a teste injuste extorserit; ut Salmant.¹ cum Navarro^{c)}, Sanchez, Lessio^{d)} et communi.

Procedens per inquisitionem quandoque debet minuere poenam.

201. - Notandum 1º. Quod judex procedens per inquisitionem, etiam crimen probato, poenam diminuere debet. — Intelligitur hoc tamen de judice ecclesiastico, non saeculari. Ita Salmant.^{e)}. Et intelligitur, nisi crimen sit tale quod per illud incurritur irregularitas; ut Salmant.^{f)}.

Praelatus dubius de indicio sufficienti, inquirere nequit contra religiosos.

Limitatio.

Notandum 2º. Quod praelati nequeunt inquirere contra religiosos^{g)} in dubio ad absint indicia sufficientia, ut supra, ad inquisitionem; quia in dubio possidet illorum fama, quae per inquisitionem inde deturparetur. Intellige tamen, nisi immineat periculum damni communis; tunc enim praevalet jus religionis. — Ita Bañez, Rodriguez, Salmant.^{h)}.

Requisita ad inquisitionem specialem.

Notandum 3º. Quod ad inquisitionem specialem plura requiruntur: 1º. Probatio corporis delicti: nisi sit crimen difficilis probationis. — 2º. Accusator, saltem virtualis, ut supra n. 199. — 3º. Probatio loci, temporis, etc. — 4º. Judex competens. — 5º. Ut fiat inquisitio antequam sint transacti viginti anni a die criminis. — Vide haec et alia apud Salmant.ⁱ⁾.

Modus efformandi processum per inquisitionem.

Notandum 4º. Quod processus per inquisitionem (etiam in causis religiosorum) sic efformandus est: 1º. Eligendus est a superiore secretarius actorum. — 2º. Examinandi sunt testes per distinctos articulos, praestito juramento. — 3º. Si ex testibus nulla semiplena probatio habeatur, nondum reus potest legitime interrogari; nec, si interrogatur, ipse tenetur respon-

¹ Tr. 29, cap. 1, n. 155. — ^{a)} Sanch., Consil., lib. 6, cap. 8, dub. 99, n. 2. — ^{b)} Lib. 2, cap. 29, dub. 14, n. 116; cfr. dub. 15, n. 125. — ^{c)} Loc. cit., n. 158. — ^{d)} Loc. cit. — ^{e)} Bañez, in 2° 2°, qu. 69, art. 2, dub. 2, coacl. 2. — ^{f)} Rodríg., Quaest. regul., tom. 2, qu. 5, art. 9. . — ^{g)} Tr. 29, cap. 1, n. 157. — ^{h)} Loc. cit., cap. 1, punct. 12. — ⁱ⁾ Suar., de Relig., tr. 10, lib. 10,

dere, nisi (ait Suarez) sufficienter infamia sit probata, et alia gravia indicia accedant^{b)}. — 4º. Demum si reus fatetur delictum, proceditur ad sententiam; si non, proceditur ad eum convincendum, vel ad torturam, si ille vehementer sit de crimen suspectus. — Haec et alia apud Salmant.^{j)}.

Quando
judex possit
inquirere
specialiter.

« Resp. IIIº. Ut judex faciat inquisitio- nem specialem, debet saltem regulariter praecedere infamia, vel quid aequipol- lens quod justam det causam. — Ratio est: tum quia alioqui diffamaret sine causa; tum quia judex procedere debet ex scientia publica, quam non habet nisi per accusationem, vel confessionem rei, vel evidentiam facti, vel per infamiam. Ad quam non sufficient duo testes qui jurent se vidisse crimen admitti, quia adhuc est occultum; sed requiritur ut rumor sit sparsus per majorem partem communitatis, id est civitatis, viciniae vel monasterii, neque a maledicis sit exortus: etsi hac in re tutum sit sequi praxim communem bonorum virorum et rerumpublicarum^{c)}; ut habet Lay- mann^{d)}, et Lessius^{e)} ex aliis. Bonacina^{f)}.

« Unde resolves casus:

« 1º. Antequam judex procedat ad inquisitionem specialem vi infamiae, ipsa infamia prius examinari debet et probari per testes, saltem per duos, qui nominent personas a quibus id publice audierint. — Navarrus^{g)}, Trullench^{h)}.

Infamia,
prior ex-
aminanda et
probanda.

« 2º. Judex infamatum de uno crimen, v. gr. adulterio, non potest interrogare de alio de quo non est infamatus, v. gr. furto; quia esset inquisitio specialis sine praevia infamia. Salon, Cajetanus, Trul-

Infamatus
de uno, non
interrogan-
dus de alio.

cap. 12, n. 30. — ⁱ⁾ Tr. 29, cap. 1, punct. 13. — ^{j)} Lib. 8, tr. 6, cap. 2, a n. 8. — ^{k)} Lib. 2, cap. 29, dub. 15, n. 121 et 123. — ^{l)} Disp. 10, de 8º Praec., qu. 2, punct. 5, n. 10 et 11. — ^{m)} In Rubr. de Judicis, n. 91. — ⁿ⁾ Lib. 8, cap. 1, dub. 17, n. 5. — ^{o)} Salon, in 2° 2°, qu. 69, art. 2, controv. 8. — ^{p)} Cestas, Opusc. tom. 1, tr. 31, resp. 5, ad 4; et in 2° 2°, qu. 62, art. 2.

^{c)} Navarrus, in cap. Inter verba, concl. 6, coroll. 63, n. 679, (edit. Venet. 1594), asserit judicem posse specialiter procedere, si injuria illata sit ab alio: « modo ipse [judex] non sit comprehensus in illa injustitia ».

201. — ^{a)} Salmant. loquuntur de praelatis regularibus in ordine ad suos religiosos. — Et sic etiam Rodriguez, quamvis iste non

addat limitationem de periculo damni communis. — Bañez autem loquitur de judicibus in universum.

^{b)} « Praesertim, ait Suarez, si accedant indicia gravia ».

^{c)} Ultimam hanc annotationem nec Laymann nec Lessius afferunt; in reliquis tamen concordant.

- Limitatio.** « lencḥ¹. — Nisi tamen crimina sint con-
« nexa, vel unum sit circumstantia alte-
« rius. Ibid.² et Sanchez³.
 • Dixi in resp.: *regulariter*; quia ad
 • speciale inquisitionem non requiritur
 • infamia praevia in casibus certis: quos
 • vide apud Lessium⁴, Bonacina⁵, San-
 • chez⁶, Trullench⁷.

ARTICULUS III.

QUID LICEAT JUDICI CIRCA QUAESTIONES SIVE TORTURAM.

202. *Quae requirantur ut possit procedi ad torquendum reum.* — 203. *Usquequo possit reus torqueri.* — 204. *An semel tortus possit iterum torqueri.*

Ad torturam, qualia indicia praerequirantur.

202. — « Resp. I^o. Ad torquendum reum
« (si tamen torqueri potest) requiruntur
« alicujus gravis criminis ea saltem in-
« dicia, quae faciant semiplenam proba-
« tionem, id est reddant rem plus quam
« probabilem. — Qualia habentur, v. gr.
« testis unus omni exceptione major; rei
« confessio extra judicium; item probabi-
« liter etiam assertio duorum vel trium
« criminis sociorum in criminibus exce-
« ptis; praeterquam beneficii (in quo, an
« ex sola denuntiatione complicum et quo-
« modo procedere liceat, vide Tanner⁸,
« Laymann⁹). Item, fama publica a viris
« honestis orta ac per testes probata, cum
« alterius indicii adminiculo (nam fama
« sola non probat, sed habet se instar accu-
« satoris). Laymann¹⁰ ex variis. — Ratio
« responsi est, quia tortura instituta est
« ad subsidium probationis, quando argu-
« menta et indicia sunt valde efficacia, ut
« sic plena probatio eliciatur; nam con-
« fessio rei (si eam ratificet extra tor-
« turam maneatque in ea usque ad se-
« quentem diem) ex semiplena probatione
« facit plenam. — Lessius¹¹, Delrio¹², Lay-
« mann¹³.

 • Dixi in responsive: *si tamen tor-
 • queri potest*; quia quaedam personae
 • prohibentur torqueri, nisi in criminibus
 • exceptis. Tales sunt viri in magna digni-
 • tate constituti, officiales principum, ur-
 • bium gubernatores, nobiles equestris or-

Quinam torqueri prohibeantur.

¹ Lib. 8, cap. 1, dub. 18, n. 6. — ² Trullench, loc. cit. —
Consil., lib. 6, cap. 3, dub. 21, n. 3. — ³ Lib. 2, cap. 29, a
n. 124. — ⁴ Disp. 10, de & Praec., qu. 2, punct. 5, n. 15. —
⁵ Loc. cit., dub. 19. — ⁶ Loc. cit., dub. 17, a n. 6. — ⁷ Tom. 3,
disp. 4, qu. 5, dub. 2 et 3. — ⁸ Lib. 3, tr. 6, cap. 5, n. 8.
¹⁰ Loc. cit., n. 9. — ¹¹ Loc. cit., dub. 17. — ¹² Disquisit.
mag., lib. 5, sect. 3. — ¹³ Loc. cit., n. 9. — ¹⁴ Loc. cit.,

« dinis, milites, doctores eorumque liberi;
« item, impuberis, senes memoria vacil-
« lantes, praegnantes, et nondum confir-
« matae e partu^{a)}. — Delrio¹⁴, Binsfeld¹⁵,
« card. de Lugo¹⁶,

 • Unde resolves:

 • ¹⁷ Peccat judex graviter, si non prius
« omnia alia media mitiora detegenda
« veritatis tentet quam ad torturam de-
« scendat.

 • ¹⁸ 2°. Tortura simpliciter abstinendum
« est, quando adest plena probatio crimi-
« nis; quia ad hanc ordinatur tortura. —
« Navarrus, Lessius¹⁹.

 • ²⁰ 3°. Insufficientia ad torturam indicia
« sunt: si cadaver occisi sanguinet ad
« praesentiam alicujus; si sagae non pos-
« sint lacrymari. Item, illicita est probatio
« per aquas, etc. — De quibus vide Delrio¹⁸,
« Lessius¹⁹, Trullench²⁰.

 • ²¹ 4°. Peccant judices qui in causis cri-
« minibus aut notabilis infamiae, reum
« comprehensum, antequam habeant pro-
« bationem contra ipsum, juramento ad-
« stringunt ad dicendam veritatem de
« omnibus pertinentibus ad casum ob
« quem comprehensus est. Navarrus²¹. —

 • Additque idem esse si (etsi sine jura-
« mento) minis, terroribus, tormentorum
« ostensione hominem turbent et impli-
« cent, ut sibi contradicens circumstan-
« tiā aliquam revelet, qua convincatur
« et puniatur. Vide card. de Lugo²².

sect. 9, v. *Quoad personas.* — ²³ Comment. in tit. Codicis,
de Maleficiis, etc., leg. 5, v. f. et leg. 7. — ²⁴ De Just. et Jure,
disp. 37, n. 156. — *Nover.*, Man., cap. 18, n. 59. — ²⁵ Loc. cit.,
n. 152. — ²⁶ Disquisit. mag., lib. 5, sect. 4, n. 20 et 25; et
lib. 4, cap. 4, qu. 5, sect. 3. — ²⁷ Lib. 2, cap. 29, n. 167. —
²⁸ Lib. 8, cap. 1, dub. 21, n. 13. — ²⁹ Man., cap. 18, n. 41; et in
cap. *Inter verba*, n. 757 (edit. Venet. 1594). — ³⁰ Disp. 40, n. 1.

Media mi-
tiora ante
torturam
adhibenda
sub gravi.

Ubi adest
plena pro-
batio, tor-
ta absti-
nendum.

Indicia in-
sufficiencia
ad tortu-
ram.

Juramento
obstrin-
gere ante
probatio-
nem ad de-
clarandam
veritatem.
illicitum.

202. — ^{a)} Delrio silentio praetermittit se-
nes memoria vacillantes, praegnantes et par-

turientes. In reliquis vero cum ceteris aucto-
ribus citatis concordat.

Ex confessione injurie extorta procedi non potest.

« 5º. Si judex extorserit confessionem per injuriam, v. gr. si torserit exemptos, si sine sufficientibus indiciis, si dolo malo, mendaciis, ficta impunitatis promissione induxerit ad fatendum, vel aliter (sive quoad substantiam sive quoad modum) notabiliter excesserit in tortura, confessio nulla est, nec potest ex ea procedi. Immo tenetur judex ad compensationem daminorum, ut docet card. de Lugo¹. — Vide Lessium², Laymann³: ubi etiam dolos bonos quos Delrio suggerit judici, plane rejicit. Vide Tanner⁴, Trullenbach⁵.

Etsi postridie confessio nullam.

« 6º. Licet reus confessionem injuste extortam postridie ratificet, nihilominus judex non potest procedere ad punitionem rei vel complicis occulti: quia, cum confessio fuerit irrita, consequenter etiam ratificatio ex ea orta^b, ex leg. penult., ff. de quaestione; atque adeo etiam cognitio per illud medium parta est injusta. — Navarrus, Salon, Lessius, Sayrus, Trullenbach⁶.

203. — « Resp. IIº. Gravius torqueri potest contra quem graviora sunt indicia; non tamen ita ut moraliter sit impossi-

Si tortura vires excusat, confessio nulla.

bile tormenta sustinere, habita ratione personarum. Unde si hic excedatur, confessio extorta erit involunta et habenda pro nulla; etiamsi extra tormenta coram judice ratificet metu novae torturae. — Laymann⁷.

204. — « Resp. IIIº. Semel tortus, si nihil est fassus, iterum torqueri non debet, nisi nova criminis indicia superveniant; quia per torturam priora elisit. — Si vero crimen in tortura fassus, extra eam repetit: tum quia indicia manent in suo vigore, tum ob inconstantiam. — Si vero tertio tortus ac confessus tertio retractet, absolvendus est: quia praesumendum est vi tormentorum coactam fuisse confessionem, ideoque nullam. Lessius⁸. — Excipiunt quidam, si indicia sint gravissima quae violentam praesumptionem pariant, crimen malitiose a reo negari. — Laymann⁹. Vide card. de Lugo¹⁰, Diana¹¹, Trullenbach¹². Vide infra hic, Dub. 6 et 7.

« An, quando et quomodo judex possit interrogare reum de complicibus, vide Trullenbach¹³.

Tortura, quando ite rari queat.

ARTICULUS IV.

QUID SERVANDUM JUDICI CIRCA SENTENTIAM ET POENAM.

205. Quandonam judex inferior possit poenam relaxare vel minuere. Quid, si judex sit supremus. — 206. An possit judex judicare in causa ubi fuit advocatus. — 207. An possit damnare nocentem qui juridice est innocens. — 208. Quid, si sciat innocentem et probatus sit nocens. — 209. Quid facere debeat judex si utrinque sententiae sint probabiles. — 210. Plura notanda super hac materia. — 211. An liceat judici accipere munera a litigantibus. — 212. An peccent munera dantes judici vel ejus ministris. — 213. Quibus poenis puniendus judex ob munera iniquam ferens sententiam. — 214. Ad quid teneatur judex ferens injustam sententiam. — 215. An sententia injusta obliget in conscientia. — 216. Ad quid teneatur judex qui munera accepit. — 217. Quid possint accipere commissarii sive executores.

Judex debet judicare secundum leges.

205. — « Resp. Iº. Judex debet judicare secundum leges. Unde inferior judex ordinarie non potest poenam relaxare vel minuere, etiamsi actor consentiat: nisi ali-

quando ad bonum reipublicae aliud necessarium esse dictaret epikeja; vel nisi de privata tantum injuria actoris ageretur. — S. Thomas¹⁴, Reginaldus¹⁵, Bonacina, etc.,

^a De Justit. disp. 37, n. 158. — ^b Cap. 29, dub. 18. — ^c Lib. 3, tr. 6, cap. 5, num. 13. — ^d Delrio, lib. 5, sect. 10, concl. 2. — ^e Tom. 3, disp. 4, qu. 4, dub. 4. — ^f Lib. 8, cap. 1, dub. 20, num. 6. — ^g Navarr., in cap. Inter verba, concl. 6, et coroll. 68, num. 673 (Venet. 1594). — ^h Salon, in 2° 2°, qu. 69, art. 2, controv. 9, concl. 2. — ⁱ Less., loc. cit., n. 156. — ^j Sayr., Clav., lib. 12, cap. 16, num. 26. — ^k Lib. 8, cap. 1,

— ^l Lib. 3, tr. 6, cap. 5, n. 11. — ^m Lib. 2, cap. 29, num. 168. — ⁿ Lib. 8, tr. 6, cap. 5, num. 10. — ^o De Just. et Jure, disp. 37, n. 156. — ^p Part. 4, tr. 6, resol. 16 et 23. — ^q Lib. 8, cap. 1, dub. 21, n. 14. — ^r Loc. cit., dub. 22. — ^s 2° 2°, qu. 67, art. 4, (cfr. qu. 60, art. 5). — ^t Lib. 25, num. 604. — ^u Bonac., disp. 10, de 8° Praecept., qu. 2, punct. 7.

^b) In lege penult. ff. de quaestione, quae citatur hic, istud sancitum habetur: « Quae-

stionis habendae causa neminem esse damandum D. Hadrianus rescripsit ». In quod,

« Trullench¹. — [Vel nisi juste interpretetur judex voluntatem superioris; vel nisi adsit alia justa causa, v. gr. si ex diminutione poenae speretur correctio; vel si reus sponte fateatur crimen, etc. Vide Salmant.²].

Judex supremus, quando posse sit minuere vel relaxare poenam.

« Dixi: *inferior*; quia supremus, ob « justam causam», [Puta, si reus sit bene meritus, vel sit occasio publicae laetitiae, etc.: excipe, si reus sit nocivus reipublicae. S. Thomas, Suarez, Sanchez, cum Salmant.³] id potest. — Sine causa tamen graviter peccaret secundum Ca- « jetanum⁴; quia animaret delinquentes « et concurreret ad peccatum.

Deprecari a judice rei liberacionem, quandoque licet.

« An autem *licet intercedere apud ju- dicem pro liberatione rei?* Vide Bonacina⁵ et Trullench⁶. — [Resp. affirmative, maxime^{a)} in iis quae judex licite facere potest. Sotus⁷, Lugo, Trullench, Salmant.⁷].

206. — « Resp. II°. Si in aliqua causa fuit advocatus, in eadem judex esse et sententiam ferre non potest^{a)}. 1. *Praetor*, ff. de *jurisdict.*: quia judicium ejus habetur suspectum propter affectum ad unam partem, ut ex communi doctorum docet Sanchez⁸, (additque^{b)} sententiam non fore validam: quod tamen alii ne-

¹ Lib. 8, cap. 1, dub. 12. — ² Tr. 29, cap. 1, n. 81. — S. Thom., 2° 2°, qu. 67, art. 4, corp. - Swar., de Legib., lib. 5, cap. 11, n. 9. - Sanchez., Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 21, num. 3 et seqq. - ³ Loc. cit., n. 29. — ⁴ Sum., v. *Judex*, 5 *Quartum*. — ⁵ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 2, punct. 7, n. 7. — ⁶ Lib. 8, cap. 1, dub. 12, n. 7. — ⁷ Lugo, de *Just.* et *Jure*, disp. 37, n. 96. - ⁸ Trull., loc. cit., n. 7. - ⁹ Loc. cit., n. 32. — ¹⁰ Consil., lib. 8, dub. 26, n. 1. — ¹¹ Loc. cit., n. 8. —

« gant si sit judex ordinarius). Card. de Lugo¹⁰. — Vide etiam Diana¹¹, ubi ex Corduba^{b)} sentit talem judicem in conscientia non peccare, si sine affectu secundum leges, altera^{c)} parte inscia, « judicet ».

207. — « Resp. III°. Quem judex privata scientia scit esse nocentem, si juridice sit probatus innocens, non potest condemnare; quia judicat ut persona publica. Ideoque sequi debet scientiam publicam, ac procedere secundum allegata et probata, praesertim in favorem rei. — S. Thomas¹², Navarrus^{a)}, Cajetanus, Filliuccius, Lessius, Bonacina¹³.

Nocens, iuridice probatus innocens, nequit condemnari.

208. — « Resp. IV°. Quem judex privatim scit esse innocentem, si juridice probatus sit nocens, tenetur omni modo liberare, si potest, v. gr. impediendo accusationem, extrahendo judicium, apriendo carcerem (si sine majori malo potest), remittendo causam ad superiorem. Et si sic nihil efficiat, probabiliter quidem plurimi doctores tenent cum S. Thoma¹⁴, [Cum Sanchez, Tamburino^{a)}, Valentia et Salmant.¹⁵] ob rationem paulo ante datam, quod possit condemnare. — Verius tamen videtur contrarium, quod cum aliis docent Lessius¹⁶,

Quid si innocens iuridice probatur nocens.

¹⁰ Disp. 41, n. 4. — ¹¹ Part. 8, tr. 5, resol. 56. — ¹² 2° 2°, qu. 67, art. 2. — Cajetan., Sum., v. *Homicidium*, in med. FUL., tr. 28, part. 2, cap. 8, n. 181. - Less., lib. 2, cap. 29, dub. 11. — ¹³ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 2, punct. 2, n. 5. — ¹⁴ 2° 2°, qu. 64, art. 6, ad 8. — Sanchez., Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 17, n. 12 et seqq. - Valent., in 2° 2°, disp. 5, qu. 11, punct. 2, v. *Est igitur*. — ¹⁵ Tr. 25, de 5° Praec., cap. 1, n. 29 et seqq. — ¹⁶ Lib. 2, cap. 39, dub. 10.

v. *Habendae*, Glossa ait: « Dic: id est habitae, q. d. confessus in tormentis non damnatur...; vel id est habitae, non praecedente indicio ».

205. — a) Verbum: *maxime* hic delendum est; auctores enim allegati, vel absolute loquuntur tantummodo de iis quae judex facere potest; vel nimis generaliter loquuntur, ut Sotus, qui, de *Just.* et *Jure*, lib. 5, qu. 4, art. 4, ad 1, scribit: « Illi qui pietatis obtentum procurant malefactores e judicem manibus eripere, non potent egregium pietatis opus exhibere; inferunt enim saepe justitiae violentiam ».

206. — a) Busenbaum, praeter legem *Praetor*, allegat etiam legem nescio quam: *Eos*, in princ. C. de *appellat*. Verum, si qua est lex in citato titulo quae hoc verbo incipiat, at certe nihil ad rem facit. Alleganda erat lex *Quisquis*,

in princ. C. de *postulando*, quae ad amussim in propositionum quadrat.

b) Corduba, *Sum.*, qu. 159, non satis ad rem a Diana hic citatur.

c) Diana scribit: *Etiam altera parte inscia*.

207. — a) Navarrus, *Man.*, cap. 25, n. 9 et 10, ait: « Non peccare eum qui secundum allegata et probata judicat, quamvis uti privatus oppositum justum esse sciatur; adeo quod eum quem private scit innocentem, juste condemnare possit probatum nocentem, saltem quando quoad ejus fieri potuit, omnia fecit ut veritatem cognosceret et ne de illo casu judicaret ».

208. — a) Tamburinius a Salmant. non satis accurate citatur; nam in *Decal.*, lib. 6, cap. 1, § 4, n. 13, hanc sententiam, extrinsece tantum probabilem existimat; sed contraria menteae, inquit, adeo certa se offert, ut haec... non sit mihi intrinsece probabilis ».

« Sà¹, Petrus Navarra, Filliuccius², Bonacina³, Toletus⁴, etc. ». [Idque valde probabile est, quia damnare innocentem est intrinsece malum: sicut esset cogere mulierem ad convivendum cum eo quem privatim scit judex non esse suum maritum. Ita fuse Holzmann⁵ cum Anacleto; Lessius⁶; item Navarra, Silvius, Angelus, Panormitanus, Hostiensis, Malderus, Corduba⁷, etc., apud Salmant.⁸]. « Vide card. de Lugo⁹. Quia directe occidere innocentem est intrinsece malum; ergo quod modicumque sciatur esse innocens, erit peccatum. Lessius¹⁰. — In causis tamen civilibus et criminalibus minoribus, ubi tantum agitur de poenis pecuniariis, potest etiam judex (secundum hos auctores) simpliciter procedere secundum allegata et probata. Tum quia innocens per appellationem potest restituiri in integrum; tum quia res publica habet potestatem in bona suorum civium, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc casu, ne forma publicorum judiciorum cum populi scandalo evertatur¹¹ ». [Cum Lugo, Lessio, Viva, Bañez, Bonacina⁸. — Ambae hae sententiae probabiles sunt]. — « Vide Laymann⁹, Lessium¹⁰, Bonacina¹¹ ».

¹ V. *Judex*, n. 18. — *Petr. Navar.*, de Restit., lib. 2, cap. 8, n. 161. — ² Disp. 10, de 8ª Praec., qu. 2, punct. 2, num. 2. — ³ De Praec. partic., n. 669. — *Anaci. Reiffenst.*, *Jus canon.*, lib. 1, tit. 82, n. 46. — ⁴ Cap. 29, num. 78. — *Petr. Navar.*, loc. cit., n. 164. — *Silvius*, in 2^a 2^a, qu. 67, art. 2, concl. 1. — *Angel.*, v. *Judicare*, n. 7. — *Panormit.*, in cap. *Pastoralis* 28, § *Quia vero*, de offic. judic. deleg., n. 8. — *Hostiens.*, in cap. *Pastoralis*, num. 23. — *Malder.*,

209. — « Quaeres 1º. *Quid faciendum judici cum utrinque sunt sententiae probabiles in quaestione juris*, v. gr. an ex testamento minus solemni debeatur haec reditas? »

« Resp. 1º. Debet ferre sententiam secundum opinionem de jure probabiliter, saltem si sit judex supremus. Neque tunc videtur tenendum quod quidam docent, eum satisfacere conscientiae, si causam adjudicet defendant se probabiliter, licet altera probabilius. — Ratio, quia judex est constitutus, ut secundum merita causae et sententiam quae ei maxime videtur rationi consona, causam decidat; quia alioquin esset acceptor personarum. »

« Dixi: *si supremus sit*; quia si sententia aliqua communiter sit recepta in tribunali superiore, judex inferior videtur secundum eam posse judicare, licet minus probabilem: quia videt probabilitatem cum honoris sui praejudicio revocandam in superiore tribunali. — Laymann¹², ex Silvestro¹³, Vasquez, etc. — Vide tamen card. de Lugo¹⁴ ».

210. — Adverte hic prop. 2 damnatam ab Innocentio XI, quae dicebat: *Probabiliter existimo judicem posse judicare*

tr. 6, cap. 1, dub. 18. — ¹ Tr. 26, cap. 1, n. 27. — ² Disp. 37, sect. 4. — ³ Loc. cit., n. 78. — *Lugo*, loc. cit., n. 44 et 45. — *Less.*, lib. 2, cap. 29, n. 84. — *Viva*, de Praec. decal., qu. 12, art. 3, n. 6. — *Bañes*, in 2^a 2^a, qu. 67, art. 2. — ⁴ Disp. 10, de 8^a Praec., qu. 2, punct. 2, n. 4. — ⁵ Lib. 3, tr. 6, cap. 2, n. 8. — ⁶ Loc. cit., dub. 10. — ⁷ Loc. cit., n. 2 et seqq. — *Vasq.*, in 1^a 2^a, disp. 64, n. 6. — ⁸ Disp. 37, sect. 10.

Quid in causa utrinque probabili in quaestione juris.

Propositio damnata.

^b) Filliuccius a Busenbaum non bene ctitatur; nam, tr. 29, n. 32 et 33; et tr. 40, n. 170, hanc utique satis probabilem judicat, sed ait priorem probabilitatem sibi videri; unde judex quam maluerit sequi poterit.

^c) Toletus omnino contrarium tenet, quidquid dicat Busenbaum; scribit enim, lib. 5, cap. 56, n. 3: « Cum civilis causa est, tunc fere omnes convenient judicem debere sequi scientiam judicis, et ferre sententiam juxta allegata et probata; tamen, cum causa criminalis est, et maxime mortis (quamvis in hoc opinione exsistant), tamen communior et exterior est, quod licite potest sequi judicis scientiam et damnare innocentem, quem cognoscit innocentem, tamen probatur in judicio sufficienter nocens ».

^d) Corduba male a Salmant. allegatur; tenet enim, *Quaestionar.*, lib. 1, qu. 37, i. f., judicem posse eo casu condemnare.

^e) In nonnullis regionibus inventa est institutione judicium juratorum, qui sunt viri selecti ex civibus. Jurati vocantur ob juramentum quod praestant de suffragio juxta conscientiam emittendo. Adhibentur tantum in causis criminalibus, et munus eorum est pronuntiare, non quidem secundum allegata et probata, sed juxta conscientiam intimamque convictionem circa existentiam facti et culpabilitatem accusati; postea judices proprie dicti poenam juxta legem decernunt. Iisdem fere hi astrinquentur obligationibus ac ipsi judices. Neque unquam possunt ferre votum contra accusatum quem privata scientia certe innocentem esse cognoscunt; sic enim pronuntiando peccarent contra proprium officium et juramentum.

209. — ^a) Laymann, lib. 1, tr. 1, cap. 5, § 3, n. 16, probabilitatem censeri ait eam sententiam cui lex eo loco recepta assistit», vel « quam loci consuetudo tuetur ». — Et

juxta opinionem etiam minus probabilem.

— Ratio damnationis est, quia judex a republica cum hoc pacto constituitur, ut unicuique jus suum tribuat; et quidem jus majus habet is cui probabilior opinio faveat.

Sequenda opinio probabilior secundum allegata.

Sed notant DD. 1º. Quod attendenda est illa opinio quae probabilior est secundum allegata et probata. Hinc dicunt non posse judicem aperire alteri parti quod ipsa posset pro se allegare; quia hoc esset agere munus advocati: quod judici non licet. Ita Salmantenses¹ cum Vasquez, Sanchez, Palao; contra Dicastillum. — Notant 2º. Propositionem damnatam loqui praecise de sententia. Quare dicunt, ex illa non vetari judici opinionem minus probabilem sequi quoad actus, prout examinare testes, etc., sententiam praecedentes. Salmantenses² cum Tapia³) et aliis cito-

Quaeritur autem hic 1º. *An in causis civilibus pars probabilitatis possit judex*

¹ Tr. 29, cap. 1, n. 40. - *Vasq.*, in 1^{am} 2^{ae}, disp. 64, n. 7. - *Sanch.*, Decal., lib. 1, cap. 9, n. 48. - *Palaus*, tract. 1, disp. 2, punct. 10, n. 9. — *Dicast.*, de Just., lib. 2, tr. 1, disp. 5, dub. 9, n. 285. — ⁴ Loc. cit., n. 40. — ⁵ Loc. cit., num. 2. - *Coninck*, de Sacram., disp. 34, dub. 10, n. 94. — ⁶ *Decal.*, lib. 1, cap. 9, num. 43 et 45. - *Valent.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5,

ferre sententiam pro parte pro qua maluerit? — In aequali probabilitate facti, si jus aequa faveat partibus, communiter dicunt DD. tunc omnino rem esse dividendam. Ita Lugo^{b)}, Sanchez^{c)}; Palaus^{d)} cum Suarez^{e)}, Coninck, Salon^{f)}, Bañez^{g)}, etc., contra paucos.

In aequa probabilitate facti, res dividenda.

Dubium fit, quando sub opinione est, cui partium jus magis faveat.

In dubio de parte cui jus faveat;

Prima sententia tenet in eo casu posse judicem rem adjudicare cui voluerit. Quia, cum utraque pars tunc habeat, juxta diversas doctorum probables sententias, integrum jus ad rem, bene poterit judex uni ex iis sententiis se conformare; et tunc nullam alteri parti injuriam infert. Ita Lugo^{b)}; Sanchez^{c)} cum Soto^{e)}, Valentia, Salas, Ledesma, Manuele, Medina; item Palaus^{d)}, qui vocat communem (sed immerito, ut videbimus).

Judex potest, iuxta alios, rem adjudicare cui maius.

Secunda vero sententia, quam probabiliorem putant Salmantenses⁶ cum Suarez^{c)}, Bañez^{g)}, Coninck^{f)}, Villalobos^{f)},

Rectius, res omnino dividenda.

qu. 7, punct. 4, dub. 3. - *Salas*, in 1^{am} 2^{ae}, tr. 8, sect. 12, num. 115. - *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 22, post concl. 11, dub. 1. - *Man. Rodríg.*, Sum., part. 1, cap. 6, n. 2, (al. n. 1). - *Barthol. Medina*, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 19, art. 6, concl. 2. — ⁷ Tr. 1, disp. 2, punct. 10, num. 5. — ⁸ Tr. 29, cap. 1, n. 41 et 42.

ita etiam Silvester, dicens in generali, *v. Opinio, qu. 2*, standum esse opinioni quae sibi faventem habet legem vel antiquam probatam consuetudinem.

210. — a) Tapia, *tom. 1, lib. 1, qu. 8, art. 17, n. 9*, sententiam hanc utique tenet; sed nullam de propositione damnata mentionem facit; quod profecto mirum non est, cum Tapia e vivis decesserit anno 1657, et propositio damnata fuerit anno 1679.

b) Lugo, *disp. 37, n. 113*, haec docet: Si dubium sit facti, favendum est potius reo; si vero sit dubium juris, « quando dubitatur quid praecipiat jus in tali casu, an lex extendatur vel non extendatur ad ipsum, etc., et utrinque sunt opiniones probabiles, de hoc itaque dubio procedit nostra quaestio: an tunc possit judex ferre sententiam pro libito pro hac vel illa parte, amplectendo unam opinionem probabilem relicta alia? » Et *n. 115* respondet: « Quando utraque sententia est aequa probabilis, judex melius quidem faciet procurando partes ad concordiam reducere; absolute tamen potest alteram ex illis eligere ». Et *n. 122*: « In causa.... quae utrinque est dubia dubio negativo, jam diximus favendum esse possessori et reo, quia in dubio melior est eorum causa ». Si vero neuter possideat, Lugo appro-

bat sententiam quae vult rem esse dividendam si sit divisibilis.

c) Sanchez, *de Matr.*, *lib. 2, disp. 41, n. 16*, haec docet, quando dubitatur cujusnam sit res quae ceteroquin a neutra parte possidetur. — Et ita etiam Suarez, *de Caritate*, *disp. 13, sect. 6, n. 4*.

d) Salon, *in 2am 2ae, qu. 63, art. 4, contr. 2, concl. 2*: « Quando duae opiniones, inquit, sunt aequa probabiles ex parte facti, quia uterque ex aequo probat factum suum, in causis debet judex componere partes inter se, vel si res de qua litigatur sit divisibilis, dividere illam inter partes ». — Idemque tenet Bañez, *in 2am 2ae, qu. 63, art. 4, dub. 1, v. Secundum*.

e) Sotus, ut notat ipse Sanchez, non ita clare loquitur: « Ubi pariles esse omnino contigerit opiniones (ita ille, *de Just.*, *lib. 3, qu. 6, art. 5, ad 4*), non est apertum scelus, nunc unam, nunc alteram opinionem amplecti; vix tamen carere potest scandalo ».

f) Coninck, *de Sacram.*, *disp. 34, dub. 10, n. 94*, hoc utique tenet, casu quo neuter rem possidet. — Villalobos, *part. 1, tr. 1, diffic. 15, n. 2*; Sayrus, *Clav.*, *lib. 1, cap. 11, n. 12*, loquuntur de aequali probabilitate facti, uti notaverunt ipsis Salmant.

Prado⁸⁾, Sayro⁹⁾, etc., et rectius omnino tenendam censem Roncaglia¹ et Anacleto², docet adhuc in eo casu rem esse dividendam.

Ratio, quia judex non est rerum dominus, sed distributor juxta jura partium; et ideo, si jura sunt aequalia, aequaliter inter eas rem dividere debet.

Quoniam tamen jus caeteris paribus magis favet possessori, propterea excipitur: 1º. Si in eo casu quo probations sunt aequales, vel utrinque adsint opiniones aequae probabiles, una pars bona fide possideat. Tunc enim ipsi favendum, ut recte ajunt Palau³, Salmant.⁴ et Sporer⁵. Et probatur ex cap. *Ex litteris, de probat.*, ubi dicitur quod si ambarum partium testes sint aequae idonei, possessoris testes praeferuntur. — Excipitur 2º. Si agatur de causis matrimonii, dotis, viduae, pupilli et aliis causis piis; nam tunc pro iis judicandum cum jura sunt aequalia, etiam si sint actores, ex cap. *fin. de sent. et re judic.* Secus vero, si pars opposita jus potius habeat, ex lege *Si pars, fl. de inoff. test.* — Excipitur 3º. Si agitur de causis criminalibus, maxime capitalibus; quia tunc omnino judicandum pro reo, etiam si pro ipso stet opinio minus probabilis. Ratio, quia nemo condemnandus nisi constet de suo crimine: ex lege *Absentem ff. de poenis*, et lege *Sciant, C. de prob.*, ubi, ad proferendam sententiam sanguinis, probations debent esse luce clariores. Et hanc fuisse mentem Pontificis, cum praedictam prop. 2 damnavit, dicunt Lumbier, Filguera et alii, apud Salmant.⁶.

Quaeritur 2º. *An in causis civilibus debeat judex judicare contra legatum*

⁸⁾ Tr. 16, de 8º Praec., qu. 2, de Judice, etc., cap. 1, qu. 9, resp. 2. — ⁹⁾ Tr. 1, dist. 8, n. 62. — ¹⁰⁾ Tr. 1, disp. 2, punct. 10, n. 3. — ¹¹⁾ Tr. 29, cap. 1, n. 44. — ¹²⁾ Tr. 1, cap. 1, n. 61, post med. — *Lumbier*, Sum. moral., tom. 3, n. 1781. — *Filguera*, Lucerna decret., in propos. 2 Innoc. XI, § *Imo in criminalibus*. — ¹³⁾ Loc. cit., num. 45. — ¹⁴⁾ De Matrim., lib. 2, disp. 41, n. 12 et 14. — *Sotus*, de Secreto, membr. 3, qu. 2, concl. 8, v. *Et quamvis*; et in 4, dist. 27, qu. 1, art. 3,

possessorem, si actori faveat opinio probabilior?

Certum est 1º. Quod si rationes sint aequales, judicandum pro legitimo possessore¹¹⁾; ut probat Sanchez⁷ cum Soto, Covarruvias, Silvestro, Molina et aliis innumeris: ex reg. 65, de reg. jur. in 6º, ubi dicitur: *In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis*. Ratio, quia, licet in dubio jus sit aequale quoad proprietatem, potius tamen est jus possidentis, qui certus est juris possidendi. — Certum est 2º. Quod in dubio possessionis et proprietatis judicandum est pro eo qui habet rationes probabiliiores. Id patet ex prop. 2 damnata ab Innocentio XI, quae dicebat: *Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem*. Ratio, quia judex est constitutus a republica, ut unicuique jus suum reddat secundum merita causae; unde ipse debet rem adjudicare ei qui pro se jus potius habeat. Vide Sanchez⁸, Lugo⁹ et Salmant.¹⁰.

Dubium fit: *si pro actore sint rationes probabiliiores, pro quo tunc judicandum?*

Tamburinius¹¹ respondet eo casu judicem teneri rem adjudicare actori ob eamdem rationem mox allegatam; quia jus possessionis praevallet in pari causa, non autem in causa minus probabili. — Cardinalis autem de Lugo¹² dicit quod judex non tenetur, sed potest pro actore ferre sententiam, eo quod potest sequi opinionem probabilem, nempe quod actor, rationes pro se probabiliores adducendo, satis jus suum probet.

Alii vero communius, ut Cardenas¹³ cum Diana¹⁴, etc.; item Croix¹⁵, Elbel¹⁶,

¹¹⁾ Item arguitur. — *Covar.*, in cap. *Possessor*, part. 2, § 7, n. 5. — *Silvest.*, v. *Praescriptio I*, qu. 3, v. *Tertium*. — *Molina*, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 86, num. 20 et 21; et disp. 86, n. 1. — ¹²⁾ *Decal.*, lib. 1, cap. 9, n. 47. — ¹³⁾ Disp. 37, n. 116. — ¹⁴⁾ Loc. cit., n. 89. — ¹⁵⁾ *Decal.*, lib. 1, cap. 3, § 4, n. 6. — ¹⁶⁾ Disp. 16, n. 99. — ¹⁷⁾ Disp. 16, n. 156 et 192; et dissert. 8, n. 88 et 99. — ¹⁸⁾ Lib. 4, n. 1485. — ¹⁹⁾ Part. 1, confer. 7, de Conscient., n. 198.

In aqua probabilitate, judicandum pro possessori.

In dubio de possessione et proprietate, secunda probabiliors.

⁸⁾ Prado, cap. 23, qu. 5, n. 3, adhaeret opinioni Suarezii et Bañezii casu quo opiniones sunt aequae probabiles, et concludit: «Quando utraque pars habet aequale jus ad rem et neutra eam possidet, judex agnoscit vere jus partium esse aequale; ergo suo modo tenetur ex justitia dividere».

⁹⁾ Sanchez, n. 12, cum auctoribus hic allegatis de ipso possessore bonae fidei loquitur; et dicit eum posse in hoc casu rem sibi retinere; et n. 14, ex dictis infert judicem teneri favere possessori.

¹⁰⁾ Diana, part. 4, tr. 3, resol. 26, de ipso possessore loquitur.

Rationes probabili-
res non
praejudi-
cant posses-
sori.

Holzmann¹⁾, et alias doctus scriptor neotericus, qui, cum Filguera²⁾, hanc sententiam vocat communem, satis probabiliter tenet quod judex non potest reum legitime possidentem re expoliare, si pro ipso stent rationes probabiles, etiamsi pro actore stent probabilius. Ratio, quia possessio dat jus certum possidenti ad rem retinendam, donec constet de jure alterius, ut loquitur Roncaglia, dicens³⁾: *Titulus possessionis, ex communiori theologorum sententia, elidit rationes probabilius*, Idque dicit Cardenas⁴⁾ probari auctoritate communissima doctorum⁵⁾ cum Bartolo, Innocentio, Abbat, Jasone, Felino, etc., et pluribus textibus. — Unde doctissimus cardinalis Sfondratus⁶⁾ scripsit, non esse procedendum contra possessionem nisi ex certitudine. Cum enim jus possessionis sit jus certum, non potest elidi nisi ab alio jure certo actoris et jam probato. Nequit autem dici actor jus suum probare, qui rationes probabilius, non autem convincentes, adducit contra possessorem qui probabile jus habet. — Huic sententiae se adjungit Bonacina⁷⁾, ubi, loquens de obligatione restitutionis, dicit quod possessor habens pro se rationem probabilem non tenetur ad ullam restitutionem, etiamsi jus alterius ipsi videatur probabilius; has rationes adducens: *Tum quia in foro externo non obligaretur ad ullam restitutionem; ergo neque obligandus est in foro conscientiae, cum idem esse debeat iudicium fori interni et externi, quando forum exterius non nimirum falsa praesumptione: tum quia possessio certa praevaleret rationibus inducentibus in partem oppositam, sed non generantibus assensum*. Ergo ut certum habet hic auctor quod, etiamsi

¹⁾ De Conscient., n. 172. — *Roncaglia*, tract. 18, de Praec., qu. 2, cap. 2, qu. 8, resp. 2. — ²⁾ Disp. 16, n. 143 et 144. — *Bartolus*, in leg. 1, ff. de acquirend. possess. — *Innocent. IV*, in cap. *Episcopi*, de rebus eccles. alienand. — *Abbas Panorm.*, in cap. *Episcopi*, eod.; et in cap. 1, de restit. in integr., n. 19. — *Jason*, in leg. 1, ff. de acquirend. possess., n. 31. — *Felini*, de *rescript.*, in rubric., n. 6. —

³⁾ *Filguera*, loc. cit., § *Si autem*, sententiam hanc, scilicet teneri judicem eo casu judicare « in favorem partis possidentis », simpli- citer tenet, non tamen vocat communem.

⁴⁾ Sensus quidem est, sed non textus Roncaglia.

⁵⁾ Auctores isti a Cardenas allegantur pro

actor habet pro se rationes probabilius, sed non convincentes, possessor non est judicio expoliandus re possessa.

Nec obstat textus supra oppositus: *In pari causa potior est conditio possidentis*. Ergo, ut ait Tamburinius⁸⁾, non est potior in causa non pari. — Nam responderi potest quod ex textu illo non necessario inferitur quod sententia ferenda sit pro actore habente rationes probabilius, contra possessorem legitimum qui pro se rationem probabilem habet. Hoc enim casu potius attendi debet illa alia regula juris 11, nimirum: *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori*. — Dixi: *possessorem legitimum*; quia aliquin (ut supra diximus) si possessio non esset certa aut non certe legitima, tunc judex debet jus dicere secundum opinionem probabilem de proprietate; ut omnes docent cum ipso Cardenas⁹⁾. Et ideo judices communiter res adjudicant habentibus jus probabilius; quia in foro externo difficulter bona fides possessoris probari potest.

211. — Quaeritur 3º. *An sit licitum iudi- dicis accipere aliqua munera a litigantibus?*

— Certum est non licere accipere munera magna quae vocant *sportulas*, scilicet pecunias, vestes et alias res pretiosas.

Dubium est: *an liceat accipere munera parva quae vocantur xenia*, id est escu- lenta et poculenta?

Affirmant Azor, Cajetanus, Silvester, Angelus et Menochius, apud Salmant.¹⁰⁾: ex lege Solent, § *Non vero, ff. de off. pro cons.*, ubi dicitur nomine munierum non ve- nire *xenia*. — Probant insuper ex cap. *Statutum*, § *Insuper, de rescript.*, in 6º, ubi Bonifacius VIII sic ait: *Insuper, ut gra-*

⁸⁾ Regale sacerdot., lib. 1, § 20, num. 11. — ⁹⁾ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 2, num. 6. — ¹⁰⁾ Dissert. 3, cap. 4, num. 40. — *Azor*, part. 8, lib. 18, cap. 28, dub. 2, i. f. — *Cajetan.*, Sum., v. *Judicis peccata*, i. f. — *Silvestri*, v. *Judex I*, num. 13, qu. 8. — *Angel.*, v. *Judex*, num. 8. — *Menoch.*, de Arbitrar., lib. 2, cas. 342, num. 36. — ¹¹⁾ Tract. 29, cap. 1, n. 73 et 74.

La dudit
de legitimis
possessionibus
se que adi-
probabile
de propri-
tate.

Accipi-
re munera
gra. judi-
licitum.

Accipi-
re munera
parva, scilicet
xenia, aliis
licitum.

hoc suo asserto: Possessionem scilicet esse jus retinendi rem. Quod utique expresse docent auctores allegati, Abbat, Innocentio exceptis, qui valde obscure loquuntur.

¹¹⁾ Apud Tamburinius, *Decal.*, lib. 1, cap. 3, § 3, n. 14; et § 4, n. 1 et 9, id non reperi.

tis... judicium... procedat, nullum munus.... (nisi forsan esculentum vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus, vel nisi cum ipsum propter causam sibi commissam contigerit extra suum domicilium proficiisci, moderatas expensas) recipere ab eisdem partibus qualitercumque praesumat.

Verumtamen contradicunt Salmant.¹ cum Navarra, Soto^{a)}, Corduba et aliis; et ajunt praedictam legem Solent, correctam fuisse ex auth. collat. 2, tit. 2, § *Scriptum est exemplar*. Textum autem in § *Insuper* ut supra, ajunt loqui tantum de judice delegato apostolico, non de aliis; ut constat ex cap. *Cum ab omni, de vita et honest. cler.*, et cap. *Romana, de censibus*, in 6°. — Excipi tantum dicunt episcopum, dum visitat dioecesim, aut ecclesiam consecrat, qui tantum expensas victus moderatas accipere potest; ex cap. *Romana*, § *Procurationes, de cens.*, in 6°. Vide Salmanticens.² His vero non obstantibus, primam sententiam cum Glossa^{b)} nescimus reprobare: dummodo esculenta illa a judice nec directe nec indirecte postulentur; nescimus enim agnoscerre in quo differant judices delegati ab aliis. — Sicut autem, ait praefata Glossa^{b)}, non reputatur simonia, si praelatus regularis gratis aliquid recipit ab eo qui petit religionem ingredi, ut habetur in cap. *Dilectus 30, de simonia*, in fin., cum nequeat supponi praelatum

¹ Tr. 29, cap. 1, num. 79 et seqq. - *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 4, cap. 2, num. 141. - *Corduba*, Quaestionar., lib. 1, qu. 86, v. *Ideo ad 7.* — ^a Loc. cit., n. 86. — ^b In cit. cap. *Statutum*, § *Insuper*, v. *Nisi forsan esculentum*. — ^c *Consil.*, lib. 8, dub. 8, num. 9. — ^d Disp. 37, num. 186. -

211. — ^a Sotus, lib. 4, qu. 5, art. 1, ad 4, interpretatur verba: *Neque suscipiant, quae quandoque in lege reperiuntur; et asserit per dicta verba statui incapacitatem et inhabilitatem omnimodam ad recipienda ea de quibus lex mentionem facit.*

^b Glossa, ad v. *Consumi*, remittit ad *caput Etsi* quaestiones 18, *de simonia*, ubi idem dicitur de xeniis quae episcopus ordinatio vel consecrationis causa recuperet.

^c « Saltem in hoc (concludit S. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 13, n. 66)..., non debet reprobari consuetudo, ubi reperitur legitime praescripta ».

212. — ^a Paludanus, in 4, dist. 15, qu. 3, art. 5, i. f., v. *De muniberis* (n. 37), potius loquitur de ipso judice accipiente, sed innuit

propter aliquod tenue donum gratis oblatum admissionem ad religionem vendere velle; ita nec supponi potest ob simile munus judicem velle injustam ferre sententiam^{c)}.

212. — Quaeritur 4°. *Utrum peccet qui munera dat judici aut ejus ministris?*

Distingue: Si det sine justa causa, equidem peccat cooperando injustae receptioni. Secus, si cum causa, nempe ad redimendam injustam vexationem: modo periculum sit probabile quod alias manifesta injustitia sibi inferretur; tunc enim haec non est corruptio, sed cautio ut jus suum sibi tribuatur. Ita communiter Sanchez^d, Lugo^e; Molina, Corduba, Paludanus^f, ac Salmant.^g; contra Ledesma, etc.^h. — Nec obstant huic leges prohibentes. Nam leges intendunt vitare ne dantes muniberis judices corrumpant; non autem ut justam sententiam obtineant.

Notandum autem quod *dans* munera posset post sententiam repetere in judicio quod dedit; et judex certe ante sententiam illud restituere tenetur, ex can. *Non sane, caus. 14, qu. 5.*

213. — Notandum denique quod judex *saecularis* baratriam committens (id est, pecunia corruptus iniquam ferens sententiam) ex legibus dignitate privatur, inhabilis redditur ad amplius judicandum, et relegatione punitur. *Insuper* reputatur infamis, et tenetur restituere triplum pro

^d *Molina*, tr. 2, disp. 88, num. 3. - *Corduba*, Quaestionar., lib. 1, qu. 82, ad 3 artic., dict. 1, v. *Sed utrum tunc licite.* -

^e Tr. 29, cap. 1, n. 89. — *Martin. Ledesma*, 2° 4°, qu. 18, art. 5, v. *Colligitur secundo.* - ^f *Apud Salmant.*, loc. cit., num. 90.

Dare munera, quando sit peccatum.

Poenae judicis pecunia corrupti.

casum quo immunis est a peccato ille qui dedit munera: « Ad crimen autem concussonis, inquit, pertinet si ille dedit, putans se non aliter posse justitiam obtinere, et judex turpiter recepit pretium pro eo quod debet gratis facere, et tenetur illi reddere qui noluit judicem corrumpere, sed a corruptione praeservare et suam vexationem redimere ». — Sed Salmantenses citant etiam, et quidem magis feliciter, Michaelm de Palacio, qui, in 4, dist. 15, disp. 7, v. f., v. *Unde munera*, scribit: « Porro... judex, qui alioqui tenetur ferre judicium justum, et non fert, nisi pecuniis oppignoretur, tenetur pecuniam illam restituere, et ex illa eleemosynam facere nequit, etiamsi elargiens illi non est in culpa, quia redimenda vexationis gratia fecit ».

poena, et omnia damna parti laesae. Hoc in causa civili. — Sed in causa criminali, ubi innocentem damnasset ad mortem, capitis poena mulctatur.

Judex autem *ecclesiasticus* suspenditur ab officio per annum, et potest alia poena puniri. — Vide Salmant.¹

Poena corrup-
tientis.

Corrumpens autem judicem ut iniquam sententiam proferat, punitur eadem poena qua judex ut supra. Ita communiter DD. cum Sanchez^{a)}. — Addunt Farinacius et Menochius, quod corrumpens amittit etiam actionem ad datum repetendum.

Dantes autem aut recipientes pro obtinenda gratia aut justitia apud Sedem Apostolicam incurrint praeterea excommunicationem ipso facto reservatam^{b)}, et accipientes ad restitutionem tenentur; atque clerici omni officio aut beneficio privantur. — Vide Salmant.².

« Resp. 2º. Si opiniones oppositae aequae probabiles videantur, non licebit uniuersitas eorum adjudicare totum pro suo arbitrio; cum uterque aequale jus habeat. Sed suadet compositionem, immo etiam imperabit in casu nimis intricato (alias enim non licet); vel uni dimidium, et alteri alterum dimidium juris aut rei de qua lis est, adjudicabit: memor interim axiomatis quod, si partium jura sint obscura, potius favendum sit reo quam actori. — Bonacina^{c)} ».

214. — « Quaeres 2º. Ad quid teneatur judex qui sententiam injustam tulit?

« Resp. 1º. Si dolo vel (ut dixi Dub. 2, art. 1), magna imperitia id fecit, litem fecit suam, id est damnum partis laesae

Obligatio
judicis inju-
ste judican-
tis.

¹ Tr. 29, cap. 1, num. 94. — *Farinac.*, Prax. crimin., qu. 111, n. 124. — *Menoch.*, de Arbitrar., lib. 2, cas. 343, n. 5. — ^b Loc. cit., n. 88. — ^c Disp. 10, de 8º Praec., qu. 2,

213. — ^{a)} Sanchez, *de Matrimonio*, lib. 1, disp. 54, n. 1, principium generale dumtaxat habet ex quo haec sententia colligitur, nempe: Quod in correlativis de uno disponitur, censetur et de altero disponi.

^{b)} Excommunicatio ista, quae lata fuerat a Bonifacio VIII, *extrav. com.* Excommunicatus, *de sent. excom.*, et deinde confirmata a Gregorio XIII, constit. *Ab ipso pontificatus*, 9 Novembr. 1574, non amplius viget; sed alia adest, huic ex parte similis, in constit. *Apostolicae Sedis*, et quae recensetur inter simpli- citer reservatas Romano Pontifici, sub n. 11,

« in se transtulit, cui tenetur restituere. — Bonacina^{b)}, ex S. Thoma^{c)}, etc. Vide supra, Dub. 2, art. 1.

« Resp. 2º. Si aliqui dignus suo munere (tametsi id petens impetraverit, aliis dignioribus neglectis) per oblivionem, ex humana fragilitate erraverit, non obligatur in conscientia ad restitucionem ex propriis; cum injuriam formalem non intulerit, neque aliquid commodi ex tali sententia acceperit, vel potius (secundum alios) cum culpam theologicam non commiserit. Debet tamen revocare sententiam, si potest sine gravi incommodo. — Laymann^{d)}.

215. — « Quaeres 3º. An sententia judicis inusta obliget in foro conscientiae?

« Resp. Sententia inusta ex natura rei aut ex omissione ordinis juris simpli- citer necessarii (sive feratur per falso allegata et probata, sive ex judicis ini- quitate), nullum habet robur in foro conscientiae; manetque parti laesae, tametsi non appellat, jus suum, licebitque, si absque scandalo possit, recuperare bona. S. Thomas^{a)}, Sayrus, Bonacina^{b)}, Trullench^{c)}. — Ratio, quia sententia eatenus obligat in conscientia quatenus habet rationem judicii, hoc est ut est de terminatio juris et definitio justi.

« Dixi: *in foro conscientiae*. Quia in foro extero, ubi non tam veritas facti quam probatio juridica spectatur, sententia prolata servanda est ad evitanda scandala et incommoda; neque elapsa termino (intra quem appellare licebat) actio ei conceditur, lege sic statuente tum in poenam pigritiae tum ob bonum

punct. 4, n. 1. — ^a Lib. 3, tr. 6, cap. 2, n. 10. — *Sayr.*, Clav. reg., lib. 12, cap. 9, n. 8. — ^b Disp. 10, de 8º Praec., qu. 2, punct. 4, n. 4 et 6. — ^c *Decal.*, lib. 8, cap. 1, dub. 7, n. 2.

Senten-
tia inusta
quando in
conscientia
non obligat.

In foro
externo ser-
vanda est.

scilicet: « Omnes qui, quaestum facientes ex indulgentiis aliquis gratis spiritualibus, excommunicationis censura plectuntur in constitutione S. Pii V, *Quam plenum*, 2 Januarii 1569 ».

^{c)} Bonacina, *disp. 2, de Peccat.*, qu. 4, punct. 9, n. 14, ita sane docet, loquens de aequa facti probabilitate.

214. — ^{a)} De S. Thoma, vide notam b, ad n. 195.

215. — ^{a)} S. Thomas, 2a 2ae, qu. 60, art. 5, ad 1, de lege inusta loquitur, et negat eam in conscientia ligare.

« publicum, ut litium sit finis. — Trul-
« lench¹ ex Sayro, etc.

« Unde resolves:

« 1°. Is cuius bona per sententiam ma-
« nifeste injustam adjudicata sunt alteri,
« potest (nisi alter juste praescriperit)
« per occultam compensationem ea reci-
« pere; quia recuperat jus suum. — Trul-
« lench².

« 2°. Qui sciens per injustam senten-
« tiam mala fide accepit bona, tenetur ea
« semper restituere, nec unquam praescri-
« bere potest; quia sunt aliena, et pos-
« sessor malae fidei nunquam praescribit.
« Immo tenetur expensas restituere et
« compensare damna, etiam si pars laesa
« non appellaverit, cum non renuntiet ideo
« juri suo.

« 3°. Qui bona fide rem postulavit a ju-
« dice et bona fide accepit, intelligiturque
« ante tempus praescriptionis finitum, fuis-
« se sententiam injustam, tenetur eam,
« non tamen expensas restituere. Si vero
« possedit rem bona fide, tempore ad praefi-
« scriendum necessario, non tenetur re-
« stituere; quia legitime praescripsit. —
« Salon, Sayrus, Trullenbach³.

216. — « Quaeres 4°. Quid licet judici
« circa munera?

« Resp. 1°. Etsi a partibus munera libe-
« ralia accipiens aliquando peccet, vel ob
« scandalum, vel ob periculum perver-
« tendi justitiam; acceptorum tamen do-
« minum comparat, spectato jure natu-
« rae ». — [Hoc est commune et certum.
Salmant.⁴].

¹ Lib. 8, cap. 1, dub. 7, n. 2 et 3. — *Sayr.*, Clav., lib. 12, cap. 9, n. 8, v. f., et n. 12. — ² Loc. cit., n. 4. — *Salon*, in 2° 2°, qu. 60, art. 5, controv. 2, concl. 2. — *Sayr.*, loc. cit., n. 9. — ³ Loc. cit., n. 5. — ⁴ Tr. 13, de Restit., cap. 1, n. 169. — ⁵ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 2, punct. 8. — ⁶ Lib. 8, tr. 4, cap. 4, n. 9 et 10. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 90, art. 6. — *Corduba*,

« Resp. 2°. Etsi lex positiva munera
« acceptancem prohibeat, accipiens tamen
« non tenetur ad restitutionem ante sen-
« tentiam judicis, nisi lex exprimat quod
« non illicita tantum, sed etiam invalida
« sit acceptio. — Vide Bonacina⁵, Lay-
« mann⁶.

Quaeritur hic: *an judex teneatur re-
stituere accepta ante sententiam judicis?*

Prima opinio, quam tenent Sotus^{a)}; et Tapia, Corduba, Rodriguez, Aragon, etc., apud Salmant.⁷, affirmat, ex leg. *Juris gentium*, ff. *de pactis*; leg. *Si flagitiis*, ff. *de verb. oblig.* etc., ubi tales conventiones nullae declarantur. Et favet huic sententiae D. Thomas⁸, qui dicit: *Et quia etiam ille qui accepit, contra le-
gem accepit, non debet sibi retinere.*

Secunda vero opinio negat. Et hanc tenent Lugo⁹, Lessius^{b)}; et S. Antoninus^{c)}, Palaus, Bonacina, Navarra^{d)}, Azor^{b)}, Trullenbach^{b)} et alii, apud Salmant.¹⁰, qui aequa probabilem vocant. — Ratio, quia haec restitutio non debetur de jure naturae (juxta dicta *Lib. III*, n. 712, *Qu. 1, v. Pro aliis*), nec de jure positivo: quia leges praefatae et aliae, vel intelliguntur pro foro tantum externo, vel de restitutione in poenam criminis, pro qua semper requiritur sententia, etsi non inflictiva poenae, saltem declaratoria cri-
minis.

Utraque sententia est satis probabilis.

« Resp. 3°. Si judex injuste extorqueat
« munera, nolens facere quod justum est
« et debet, nisi ea dentur, tenetur resti-

Satis pro-
babiliter te-
netur resti-
tuere ante
sententiam.

Satis pro-
babiliter
non tene-
tur.

Quid de
judice inju-
ste extor-
quente mu-
nera.

Quaest., lib. 1, qu. 82, ad 3 artic., dict. 4, v. *Secundo modo*. — *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 186, n. 1. — *Aragon*, in 2° 2°, qu. 71, art. 4, i. f.; cfr. qu. 62, art. 5, concl. 7. — ⁷ Loc. cit., n. 172. — ⁸ 2° 2°, qu. 62, art. 5, ad 2. — ⁹ Disp. 37, n. 134. — *Palaus*, tr. 92, disp. 2, punct. 21, § 2, n. 2. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., qu. 8, punct. 8, n. 8. — ¹⁰ Loc. cit., n. 170.

216. — a) Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2, ita docet casu quo judex aliquid accepit ad patrandam injustitiam.

b) Lessius, lib. 2, cap. 14, n. 56, generaliter disserit de pretio accepto pro opere iniquo, sive contra justitiam, sive contra aliam virtutem; quod utique negat esse restituendum (opere impleto) ante judicis sententiam. — Eodemque modo loquuntur Azor, part. 3, lib. 4, cap. 21, qu. 3 et 4; Trullenbach, lib. 7, cap. 14, dub. 6, quos Salmant. indiscriminatim allegant. — Attamen Lessius, n. 64, lo-

quens in specie de pretio accepto pro ferenda sententia, quando judex in alterutram partem, ob rationes pro utraque aequales, libere posset rem decidere, dicit vetitum id esse legibus, « quae etiam possunt ad restitutionem obli-
gare, immo et incapaces reddere dominii rei hoc titulo datae acquirendi ».

c) S. Antoninus, part. 2, tit. 2, cap. 5, loquitur de iis quae judici darentur ad cor-
rumpendum eum.

d) Petrus Navarra, *de Restit.*, lib. 4, cap. 2, n. 134, negat esse restituendum quod est ac-

Injuncte da-
manatus po-
test se com-
pensare.

Accipiens
la justa et
sceler, te-
netur de da-
mno et ex-
pensis.

Bona fi-
de acci-
piens, non
tenetur nisi
ante pra-
scriptio-
nem.

Quid de
muneribus
judici fa-
ctis.

« tuere: uti etiam, si quid datum sit ad re-
« dimendam vexationem, v. gr. ne injuste
« faveat parti adversae, ne causam nimis
« differat. Quamquam hoc casu interdum
« praesumi possit datorem remittere obli-
« gationem restituendi. — Laymann¹ ex
« Gabriele² et Rebello, etc. ».

Acceptum
propter ex
justitia de-
bito, resti-
tuendum.

Secus, pro
opere ex a-
lia virtute
debito.

Corolla-
rium pro
judice.

Certum est igitur et commune inter doctores quod quicumque accipit aliquid, ut faciat aut omittat id quod ex justitia facere vel omittere tenebatur, acceptum restituere debet. Ita S. Thomas, Palaus, Lugo, Bonacina, etc., cum Salmant.³ — Dixi: *ex justitia*. Nam qui non tenetur ad aliquid ex justitia, sed ex caritate aut alia virtute, bene potest pro eo pretium accipere, quandoquidem quod promittit est pretio aestimabile; ut recte censem Sotus, Bonacina, Bañez, Lugo⁴ atque Salmant.⁵, contra Lessium⁶, Trullench⁷, etc.

Judex igitur qui *ex justitia* tenetur justas ferre sententias, certe restituere tenetur pretium acceptum pro justa sententia ferenda: et hoc etiamsi acceperit, non ab una ex partibus, sed ab extraneo, puta illius amico, familiari; ut verius sentiunt Lugo⁸, Tapia, Rebellus et Salmant.⁹, contra Sotum, Bañez, Ledesma, Dicastilum¹⁰, Villalobos.

An autem judex teneatur restituere acceptum pro ferenda injusta sententia? — Vide dicta Lib. III, n. 712, Qu. 1, v. *Pro aliis*.

¹ Lib. 8, tr. 4, cap. 4, n. 10, in med. — *Rebell.*, lib. 18, qu. ult., num. 5. — *S. Thom.*, opusc. de Erudit. princip., lib. 4, cap. 4. — *Palaus*, tr. 32, disp. 2, punct. 21, § 1, n. 2. — *Lugo*, disp. 18, n. 68. — *Bonac.*, de Restitut., disp. 1, qu. 8, punct. 2, num. 1. — ⁸ *Tr.* 18, de Restitut., cap. 1, n. 177. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2, v. *Primi modus*. — *Bañez*, loc. cit., n. 1. — *Villalob.*, in 2° 2°, qu. 62, art. 5, dub. 4, art. 5, dub. 4, post concl. 4, v. *Sequitur etiam*. — ⁹ Loc. cit., num. 184 et 185. — ⁴ Disp. 87, num. 126. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 90, art. 7, n. 1 et 3. — *Rebell.*,

Sed hinc quaeritur: *An, cum justitia est dubia, sive paris probabilitatis, ita ut iudex possit ferre sententiam pro parte pro qua maluerit (juxta opinionem aliquorum quos retulimus n. 210, v. Quaeritur autem: quam vero opinionem ut probabilem non admisisimus), teneatur iudex restituere quod accepit ab una ex partibus, ut pro ea sententiam proferat?*

Si iudex
potest ferre
sententiam
ut maluerit:

Certum est talem acceptationem esse illicitam ex propos. 26 damnata ab Alessandro VII, quae dicebat: *Quando litigantes habent pro se opiniones aequae probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius prae alio.*

Acceptio
merita ab
una parte,
illicita.

Sed *prima* sententia negat acceptationem esse invalidam de jure naturali; quia iudex accipit ut faciat id ad quod ex justitia non tenebatur. Ita Lessius⁶; et probabilem vocant Trullench, Fagundez, etc. Et ideo dicunt, si non adsit lex particularis, non deberi restitutionem. — *Secunda* sententia vero, cui subscribo, contradicit; quia iudex, semper ac sententiam fert, exercet actum ad quem ex justitia teneatur; nihil igitur accipere potest pro sententia quam profert, cum ad id ex justitia teneatur. Ita Diana, Palaus, Molina, Covarruvias, cum Salmant.⁷

Sed, juxta
alias, vali-
da jure na-
turali.

Juxta S.
Doctorem,
invalida.

217. — Circa autem stipendum commissarii seu executoris, — quaeritur: *an si commissarius mittitur ad plures exse-*

lib. 18, qu. 20, n. 1. — ⁸ Loc. cit., num. 183. — *Sotus*, loc. cit., v. *Primus modus*. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 62, art. 5, dub. 4, concl. 4. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 11, post concl. 8, dub. 2, v. *Dico 4*. — *Villalob.*, part. 2, tr. 11, diff. 17, num. 1 et 3. — ⁹ Lib. 2, cap. 14, n. 64. — *Trull.*, lib. 8, cap. 1, dub. 6, n. 10. — *Fagund.*, Decal., lib. 8, cap. 26, num. 34. — *Diana*, part. 6, tr. 6, resol. 59, v. *Sed re melius*. — *Palaus*, tr. 32, disp. 2, punct. 21, § 1, n. 4. — *Molina*, tr. 2, disp. 89. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 2, § 8, n. 1. — ¹ *Tr.* 18, cap. 1, n. 181.

ceptum ad ferendam sententiam injustam. Et inferius loquens de muneribus gratis judicii oblati, inspiciendum esse ait utrum lex solum receptionem prohibeat, an etiam incapacem retinendi judicem reddit.

¹⁰ Gabriel Biel, *in 4, dist. 15, qu. 6, art. 3*, *dub. 5*, non loquitur de praesumptione quod quandoque haec munera gratis dentur, in reliquis vero concordat.

¹¹ De Lugo, vide notam b, ad lib. 3, n. 713.

¹² Lessius, lib. 2, cap. 14, n. 69; et Trullench, lib. 7, cap. 14, dub. 7, n. 5, ajunt restituendum esse quod acceptum est propter

opus jam ex caritate debitum, nisi opus illud sit laboriosum aut sumptuosum vel periculosum, uti limitant; secus vero (Lessius, n. 70; Trullench, n. 6), si opus debetur ex alia virtute. Cfr. etiam pro Lessio notam a, ad lib. 3, n. 713.

¹³ Dicastillus a Salmant. non satis recte citatur; dicit enim, *de Just.*, lib. 2, tr. 2, disp. 6, dub. 3, n. 54, probabile esse non esse restituendum id quod quis ab aliquo accepit, ne damnum inferret alii tertiae personae, non conjunctae nec devinctae consanguinitate aut amicitia cum ipso dante.

cutiones faciendas, possit a singulis debitoribus integrum stipendium diarium exigere?

Executor potest, iuxta alios, exigere salarium a singulis.

Verius non potest.

Affirmant Lugo¹ et Lessius²: eodem modo quo quis locans operam suam alicubi pro alicujus negotio, tantumdem ab alio pro alio negotio posset exigere. — Sed negant Sanchez³; Tanner, Diana, etc., cum Salmant.⁴, qui verius dicunt omnino tenendum oppositum. Quia (ut ajunt) salarium diurnum non datur commissario pro numero executionum, sed pro opere cujusque diei; ideo solum salarium ordi-

narium exigere potest, et aliiquid amplius quidem, si labor ob numerum executionum sit extraordinarius; ut bene notant Salmant.⁵ cum aliis⁶.

Certum autem videtur cum Sanchez⁶, Aragon, Salon⁷, Soto ac Salmant.⁷, non posse judicem dividere stipendium cum executore (et tanto minus posse executorem dividere cum alio, ut dicunt; sed hoc non placet). Quia judex ex officio tenetur eligere commissarium; idcirco pro tali electione nullum pretium recipere potest.

Judex nequit dividere stipendium cum executore.

DUBIUM III.

Quod sit officium Advocati.

218. *Quae requirantur in advocate.* — 219. *Quibus prohibeatur officium advocate exercere.*
 — 220. *Quid licitum sit advocate.* — 221. *Quos pauperes teneatur advocate tueri.*
 — 222. *An possit advocate tueri causam minus probabilem.* — 223. *Quando advocate teneatur ad restitutionem.* — 224. *An liceat advocate convenire de pretio, incepta lite.*
An, de quota litis. — 225. *Plura notanda circa advocate salariū.* — 226. *Quando peccet advocate contra suum officium.*

In advocate quatuor requiruntur.

Quibus prohibeatur munus advocate.

218. — « Suppono secundum omnes, in advocate quatuor requiri, scilicet: scientiam convenientem, justitiam causae, fidelitatem et pretium justum: quod si taxatum est, non licet ultra hoc accipere; ubi non est taxatum, sufficit justum naturale: ut vide apud Bonacina.

219. — Sed ante omnia notandum est, vetitum esse munus advocate exercere impotentibus, infamibus. Item, monachis, nisi interveniat utilitas monasterii et licentia paelati, ex cap. *Ex parte, de postu-*

lando. — Item, sacerdotibus, sive in foro laicali sive ecclesiastico⁸, nisi sit causa propria, vel propriae ecclesiae, vel pauperum, vel consanguineorum infra quartum gradum: modo isti alium advocatum ita idoneum non inveniant. In causa tamen criminali non licet unquam sacerdotibus advocare coram judge saeculari. Sanchez, Silvester, etc. cum Salmant.⁹. — Idem dicitur¹⁰ de clericis in sacris constitutis, sive in minoribus si sint beneficiati: nisi careant patrimonio sufficienti ad victim;

¹ Disp. 87, n. 198. — ² Lib. 2, cap. 24, dub. 5, n. 29, ad 4. — ³ Consil., lib. 8, dub. 28, n. 1. — ⁴ Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 7, dub. 6, num. 162. — ⁵ Diana, part. 8, tr. 5, resol. 77. — ⁶ Tr. 29, cap. 1, n. 96. — ⁷ Loc. cit., num. 97. — ⁸ Loc. cit., dub. 24, num. 1. — ⁹ Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 63, art. 2, concl. 2. — ¹⁰ Sotus, de Just. et Jure, lib. 8, qu. 6, art. 4,

concl. 4. — ¹¹ Loc. cit., num. 98 et 99. — ¹² Bonac., disp. 10, de Praec., qu. 3, punct. 4. — ¹³ Ex cap. *Sacerdotibus* 2, Ne clerici vel mon. Cfr. etiam cap. *Clerici* 1, et cap. *Cum sacerdotiis* 3, eod. tit. — ¹⁴ Sanchez, Consil., lib. 6, cap. 7, dub. 3, num. 2. — ¹⁵ Silvest., v. *Advocatus*, qu. 2. — ¹⁶ Tr. 29, cap. 4, n. 5.

217. — ^{a)} S. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 13, n. 68, distinguendum esse ait, scilicet: « Cum commissario taxatum est pretium pro occupatione sua cujusque diei; et tunc certe... non potest ille plus eo exigere. Sed cum commissiones essent disparatae, et assignatum esset salarium speciale pro qualibet procuratione..., posse commissarium exigere plura salario pro qualitate executionum; et hoc est quod sentit etiam Lessius ». — Et profecto haec videntur cum Lessio plane concordare, dum auctor iste concedit executorem posse plura salario pro

pluribus executionibus accipere « modo id non putetur esse contra mentem magistratus tale pretium taxantis ».

^{b)} Salon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 63, art. 2, *controv.* 8, id non habet, quamvis a Salmant. hic citetur; sed dumtaxat, *concl.* 4, generatim negat posse vendere officia publica eum qui habet tantum licentiam ad ea transferenda; et si illa nihilominus vendat, ait eum obligari ad restituendum pretium acceptum.

219. — ^{a)} Scilicet omnia quae hic supra de sacerdotibus dicta sunt.

ut Sanchez¹, Panormitanus, Lancellotus, Silvester et Salmant.² Si quis autem ex his semel vel bis causas advocaret contra prohibitionem, non peccaret graviter; se-
cūs, si ex professo; ut Sanchez, etc. cum Salmant.³

Clerici
non sacer-
dotes pos-
sunt advo-
care in cau-
sis eccle-
siae.

Sed notandum 1º. Ex communi senten-
tia, non esse vetitum clericis non sacerdo-
tibus advocare pro negotiis ecclesiasticis
(ratione vel personae vel rei ecclesiae) in
quocumque foro. Ita iidem auctores ibid.⁴.
Et constat ex cap. 1, de postulando, ubi
clericis tantum prohibetur advocare in
foro laicali pro causis saecularibus.

In mino-
ribus non
beneficiati
possunt in
quibusvis
civilibus.

Quid in
crimina-
libus.

Notandum 2º. Quod clerici in minori-
bus sine beneficio possunt quascumque
causas civiles in quolibet foro advocare.
— An vero possint in causa criminali?
Affirmant alii apud Salmant.⁵; sed tutius
negandum, ex cap. 9, *Ne clericī vel mon.*; et
can. 1, dist. 51. Probabiliter tamen licet
reum tueri (ut Sanchez⁶ cum Navarro);
cum textus loquantur de tuendo actore.

Susceptio
causae in-
justiae
graviter il-
licita.

Susceptio
causae pro-
babili, lici-
ta.

220. — « Resp. Iº. Non potest sub gravi-
peccato suspicere causam quam scit esse
injustam. — Ex causis autem civilibus,
in utramque partem probabilibus et du-
biis, potest utramvis, etiam minus pro-
babilem tueri: dummodo cliens de mi-
nore probabilitate moneatur. Vasquez,
Salas, card. de Lugo⁷, Diana⁸. Quia
utraque pars habet jus proferendi suas

¹ Consil., lib. 6, cap. 7, dub. 3, n. 7. — *Panorm.*, in cap. 1, de postulando, num. 4. — *Lancellot.*, Institut. juris canon., lib. 3, tit. 2, § 12. — *Silvest.*, v. *Advocatus*, qu. 2 et 4. — ² Tr. 29, cap. 4, n. 7 et 8. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 4, n. 2. — ³ Loc. cit., num. 10. — *Idem auctores*. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 3, num. 6. — *Silvest.*, loc. cit., qu. 4. — *Innocent.*, in cap. *Clerici*, de postulando, n. 3. — ⁴ Ap. *Salmant.*, loc. cit., n. 7. — ⁵ Tr. 29, cap. 4, n. 9. — ⁶ Loc. cit., dub. 3, n. 8. — *Navar.*, Comment. 2, de Regular., n. 66. — *Vasq.*, in 1er 2er.

rationes in judicio: ergo etiam advoca-
tus, patrocinandi; neque semper est ve-
rius quod videtur probabilius: et forte
aliud erit judicium judicis. — Bonaci-
na⁹; et supra¹⁰, *Lib. I, cap. 2, dub. 2*.
« Dixi: *civilibus*; quia in causa crimi-
nali dubia non licet tueri partes actoris,
qui in tali casu graviter peccat contra
reum; ergo etiam advocatus. Filiuc-
cius¹¹. Neque quando actor contra pos-
sessorem agens scit se nihil posse evin-
cere, sed rem mansuram semper du-
biā; quia tunc injuste vexatur posses-
sor, pro quo tandem judex debebit ju-
dicare: ut vide card. de Lugo¹², Salas¹³.

« Resp. IIº. In causa criminali potest
reum etiam sontem defendere, ut mor-
tem aliamve poenam evadat; quia reus
non tenetur ad poenam nisi convictus:
ergo potest per se vel alium eam aver-
tere, donec convincatur. — Bonacina¹⁴.

221. — « Resp. IIIº. Advocatus tenetur
pauperibus in extrema», [Etiam cum suo
incommodo gravi, non autem gravissimo,
ut S. Thomas¹⁵, quando non appareat in
promptu quomodo possit pauperi aliter
subveniri; item Sanchez, Palau¹⁶ et Salmant.¹⁷ communiter] « vel gravi neces-
sitate gratis patrocinari: sine notabili
tamen suo incommodo. Ratio est lex
caritatis. — Navarrus¹⁸, Cajetanus, Les-
sius, Filiuccius, Bonacina¹⁹.

⁷ disp. 64, n. 3. — *Salas*, in 1er 2er, tr. 8, sect. 11, n. 108. — ⁸ Part. 2, tr. 18, resol. 4. — ⁹ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 3, punct. 4, n. 8; et disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 9, n. 16. — ¹⁰ Disp. 41, n. 7. — ¹¹ Loc. cit., num. 108. — ¹² Disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. 4, n. 7. — ¹³ 2er, qu. 71, art. 1. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 1, n. 1 et 5. — ¹⁴ Loc. cit., n. 20 et 21. — *Cajetan.*, in 2er 2er, qu. 71, art. 1. — *Less.*, lib. 2, cap. 81, dub. 7. — *Fili.*, tr. 40, cap. 10, a n. 286. — ¹⁵ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. 4, n. 2.

In crimi-
nali dubia,
taeri partes
actoris illi-
cium.

Defendit
sontem in
criminali,
licet.

Quando ad
vocabus de-
beat paupe-
ri subveni-
re.

220. — a) Card. de Lugo, *disp. 41*, n. 7,
haec docet in minori probabilitate juris.

b) Busenbaum, *lib. 1, tr. 1*, scilicet in suo
tractatu de *Conscientia* (qui a S. Alfonso ex
duabus ultimis Theologiae moralis editionibus
expunctus est, ac proinde in hac nostra etiam
desideratur), *cap. 2, de Consc. dubia, dub. 2,*
resolv. 6, haec de advocate scripserset: « Potest
advocatus suspicere patrocinium causae pro-
babili, etsi judicet contrariam probabiliorem...
Ratio, quia utraque pars habet jus proferendi
suas causas in judicio ».

c) Filiuccius, *tr. 40, cap. 10*, n. 285:
« Quando grave damnum, inquit, ex eo im-

mineret reo, et parum interesset actoris causa
potiri, tunc esset contra caritatem defendere
actorem ».

221. — a) Palau, *tr. 6, disp. 2, punct. 2, n. 5*,
loquitur de praeecepto eleemosynae genera-
tum, quod gravem obligationem inducere ait
in extrema proximi necessitate, subveniendi
scilicet proximo ex bonis statui superfluis.

b) Navarrus, *Man. cap. 25*, n. 29, v. *Quin-
to*, eum peccare (scilicet mortaliter) ait qui
proximi causam in extrema ejus necessitate
non defendit, sed subdit: « Non tenetur magis
ad faciendam eleemosynam de sua arte, quam
dives de suis bonis ».

In necessitate gravi sub gravi tenetur.

Quid in necessitate communi.

In causa minus probabili defendere auctorem, licitum.

An autem in necessitate gravi teneatur pauperes tueri sub mortali? — Negant Navarrus et Cajetanus. Sed verius affirmant Sotus, Valentia, Toletus, etc., cum Salmant.¹, quando advocatus superfluum habet suo statui.

Tenetur etiam advocatus causas pauperum advocare in necessitatibus communibus. Sufficit tamen, si ipse in hoc aliquid largiatur ex superfluis: intellige, temporis et dicitarum.

222. - Magna est quaestio: *An possit advocatus tueri causam minus probabilem?*

Quod possit tunc reum tueri, commune est. Dicunt tamen Valentia^{a)}, Silvester, Martinez^{b)}, etc., apud Salmant.^{c)}, non posse cum opinione minus probabili defendere auctorem. — Alii tamen communius cum Busenbaum^{c)}, ut Lugo^{d)}, Sanchez^{e)}, Azor, Villalobos, Lorca, etc., indistincte concedunt advocatis tueri tam auctorem quam reum in causa minus probabili. Quia, si potest quisque cum jure probabili litigare, potest etiam aliis eum tueri: modo advertat suum clientem de minori probabilitate suaee cause.

Utramque sententiam Salmant.^{d)} vocant satis probabilem. — Sed revera huic secundae sententiae adhaerent, sicut et ego. Ratio: tum quia opinio minus probabilis decursu temporis potest probabilior evadere; tum quia multoties opinio quae ad-

Navar., Man., cap. 25, n. 29, v. *Quinto*. - *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 71, art. 1. - *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 8, art. 1, dub. 2. - *Valent.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 15, punct. 2. - *Tolet.*, lib. 5, cap. 60, n. 1. - ¹ Tr. 29, cap. 4, n. 23 et 24. - *Silvest.*, v. *Advocatus*, qu. 13. - ² Loc. cit., num. 87. - ³ Disp. 41, n. 8. - ⁴ *Decal.*, lib. 1, cap. 9, n. 58. - *Azor*, part. 1, lib. 2, cap. 17, qu. 12 (ult.). - *Villal.*, part. 1, tr. 1,

vocato minus probabilis appareat, ipsa iudici videtur probabilior.

Notant tamen 1°. Lugo, Malderus^{d)}, Diana^{d)} et Lorca^{d)}, apud Salmant.^{e)}, quod hoc currit si probabilitas sit juris; nam si sit facti, etiam in pari probabilitate (quia tunc omnino favendum est reo) communiter dicunt non licere advocato auctorem tueri. — Notant 2° Salmant.^{f)} cum Lugo^{g)}, quod in causa paris probabilitatis juris, commune est inter DD., licitum esse advocare sive pro reo sive pro auctore.

« Unde resolves:

223. - « 1°. Advocatus qui sciens patrocina causae injustae », [Sive qui culpabiliter ignorat causam esse injustam: Salmant.^{h)}] « tenetur ad compensationem omnium damnorum inde consequentium. « — Unde parti contrariae restituere debet ex peccato commissionis, quia fuit illi causa positiva damni (similiterque, si causam dubiam tueatur, eamque obtinet fraude; quia intercedit injustitia ratione partis adversae). — Clienti vero suo tenetur restituere ex peccato omissionis; quia ex officio tenebatur monere ignorantem causae injustitiam. Quod addo, quia, si clienti constabat causae injustitia, non tenetur illi restituere. — Bonacinaⁱ⁾, Lessius^{j)}, Fillucci, Laymann, Tanner^{k)}.

« 2°. Similiter peccare et ad restituitionem teneri, quando defendit articu-

Patroci-
nans causae
injustiae, te-
netur resti-
tuere.

diff. 14, n. 5. - *Lorca*, in 1° 2°, de Actib. hum., disp. 89, membr. 2, v. *Eadem dub.* - ¹ Loc. cit., n. 48. - *Lugo*, disp. 41, n. 7. - ² Tr. 29, cap. 4, n. 36. - ³ Loc. cit., n. 86. - ⁴ Loc. cit., n. 7. - ⁵ Tr. 29, cap. 4, n. 32. - ⁶ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. 4, n. 4. - ⁷ Lib. 2, cap. 81, dub. 8, n. 48. - *FVU.*, tr. 40, cap. 10, n. 282. - *Laym.*, lib. 1, tr. 1, cap. 5, n. 18. - ⁸ Tom. 8, disp. 4, qu. 4, dub. 6, n. 127.

222. - a) *Valentia*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 15, punct. 4, v. *Dico* 3°, negat utique posse auctorem ab advocate defendi, sed casu quo opinionem non solum minus probabilem, sed simul etiam falsam judicat; sed, v. *Dico* 4, dicit advocateum probabiliter posse causam suscipere sive rei sive actoris, si « de opinione quam judicat minus probabilem, non etiam habeat determinatum assensum quod sit falsa, aut talem assensum deponat ».

b) *Martinez*, in 1° 2°, qu. 19, art. 6, dub. 6, concl. 3, negat posse in criminalibus tantum, secus autem in civilibus, quidquid dicant Salmant.

c) *Busenbaum*, hic superius, n. 220, id

concedit in civilibus tantum, secus in criminalibus. Unde ejusdem sententiae est ac Martinez.

d) *Malderus*, *Diana* et *Lorca* a *Salmant.* contra hanc sententiam adducuntur, in quantum scilicet auctores illi concedunt absolute et sine ulla juris aut facti distinctione, advocateum posse actori patrocinari in causa dubia. Et re quidem vera ita sentiunt *Malderus*, in 1° 2°, qu. 19, art. 6, disp. 86, v. *Dico* 8, i. f.; *Lorca*, loc. cit.; *Diana*, part. 2, tr. 13, resol. 6. Quin etiam *Diana*, part. 4, tr. 3, resol. 47, expressis verbis asserit advocateum posse in causa etiam criminali, stante dubio facti, contra reum patrocinari.

Item, defendens articulum justum causae injustae.

Defendere causam vix probabilem, illicium.

Quid de defendente in possessorio.

« lum justum causae injustae, ut sic ad-
« versarium vexet, impedit, differat aut
« pervertat, docet Trullench¹ ex Cajeta-
« no, Sayro, etc. — Quia censetur defen-
« dere causam injustam.

« 3º. Quando causa nihil fere habet pro-
« babilitatis, ita ut vix moraliter sit spes
« obtinendi, eo quod apud judices semper
« rejiciatur, regulariter non licet susci-
« pere: tum quia facit ut cliens sine fru-
« ctu tempus et pecuniam perdat; tum
« quia talis communiter non habetur pro-
« babilis. — Card. de Lugo².

« Quando autem cliens habet bonum
« jus in causa possessionis, non tamen in
« proprietate, an liceat advocato eum de-
« fendere in causa possessoria (dum de
« proprietate non agitur), quidam affir-
« mant, negant alii. — Vide Fagundez³,
« Molina⁴, card. de Lugo⁵.

Alii igitur dicunt licere advocato talem
clientem defendere, quia tunc solum per-
missive cooperatur ad peccatum clientis,
cum eo casu exerceat munus consultoris
apud judicem. — Sed verius contradicit
Lugo⁶ cum Molina⁷, Fagundez⁸, Me-
dina⁹, etc. Ratio, quia, sicut peccat cliens
rem retinendo, sic advocatus in tali reten-
tione ei cooperando: advocatus autem non
se habet ex parte judicis, sed clientis.

« 4º. Advocatus, antequam patrocinium
« causae suscipiat, tenetur examinare ejus
« aequitatem et probabilitatem, eamque
« clienti indicare sincere. Si enim falsa

Aequi-
tas causae
prius ex-
aminanda et
clienti ape-
rienda.

¹ Lib. 8, cap. 5, dub. 3, n. 5. - *Cajet.*, Sum., v. *Advocatus*. - *Sayr.*, Clav., lib. 12, cap. 23, n. 14. — ² Disp. 41, n. 8. — ³ Decal., lib. 8, cap. 38, n. 39. — ⁴ Tr. 2, disp. 81, n. 22. — ⁵ Loc. cit., num. 10. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 9, num. 16. — ⁸ De Conscient.,

« promissione vel inani spe victoriae sum-
« ptibus involvat, tenetur ad restitutionem
« (Bonacina¹⁰); uti et si qualitatem ac sta-
« tum causae, seu periculum ejus per-
« dendae indicare neglexerit, et cliens, eo
« cognito, litigaturus non fuisset. Quod si
« dubium sit an eo casu item prosecu-
« turus fuisset, neque id ulla diligentia co-
« gnosci possit, non teneri advocatum ad
« damna resarcienda docet Bardi¹¹; quod
« melior sit conditio possidentis, dum de
« damno illato non constat.

« 5º. Si clientis causam minus proba-
« bilem dicat esse omnino justam, tenetur
« de damno, si cliens cognito causae du-
« bio, non fuisset litigaturus. — Bona-
« cina¹².

« 6º. Si in progressu causae iniquita-
« tem videat, tenetur mox monere clien-
« tem, et suadere ut desistat; alias ad re-
« stitutionem damnorum obligabitur: quia,
« cum stipendio sit conductus, tenetur ex
« justitia monere. Tanner¹³. — Neque po-
« test vel ipse vel judex suadere compo-
« sitionem cum damno partis; quia com-
« positio non habet locum nisi quando res
« est dubia. Si vero inducat ad transa-
« ctionem sine damno, deceptione, vi et
« metu, non tenetur; quia nulli facit in-
« juriam. — Valentia¹⁴, Azor, Lessius,
« Laymann, Bonacina¹⁵.

« 7º. Non potest absolviri qui paratus est
« quasvis causas defendendas suscipere.
— Sayrus¹⁶.

discept. 4, cap. 29, n. 18. — ¹⁰ Loc. cit., n. 16. — ¹¹ Tom. 3, disp. 4, qu. 4, dub. 6, num. 129. — *Azor*, part. 3, lib. 13, cap. 29, dub. 3, v. *Tertio*. — *Less.*, lib. 2, cap. 81, dub. 8, n. 49. — *Laym.*, lib. 1, tr. 1, cap. 5, n. 20. — ¹² Disp. 10, de 8º Praec., qu. 8, punct. 4, n. 6.

Decipies
clientem te-
netur de da-
mino.

Quid si
in progres-
su causa,
iniquitatem
videat.

Para-
tus quasvis
causas de-
fendere.

223. — ^{a)} Molina et Fagundez, *locis citatis*, videntur consentire, ut ait Lugo. Loquitur enim Molina de testamento minus solemnii, quod quidem negat irritari a lege, sed ait tantum non admitti ad probandam ultimam voluntatem defuncti in foro externo; hinc dicit Molina *loc. cit.* (cui Fagundez adhaeret): « Advo-
catos qui sibi persuaserint eam fuisse legumlatorum mentem..., teneri in conscientiae
foro interrogare clientulos qui eorum petunt patrocinium, ut ipsis tamquam haeredibus ab
intestato in exteriori foro adjudicentur bona
defuncti in minus solemnii testamento aut co-
dicio alii relicta, num sibi persuadeant illam
fuisse voluntatem testatoris: quodsi annuant,
aut ipsimet advocati, illis negantibus, id sibi

persuadeant, non posse illis praestare patro-
cinium, utpote ad rem injustam ». — Barthol.
Medina pariter, juxta eumdem card. de Lugo,
favit huic doctrinae, dum, in *Sum.*, lib. 1,
cap. 16, § 4, v. *Secundum peccatum*, damnat
de peccato advocatum qui in causa injusta
suscepit aliquod caput justum defendendum,
ut eo modo impedit, differat vel divertat cau-
sam principalem.

^{b)} Valentia, in *2am 2ae*, disp. 5, qu. 15,
punct. 4, qu. 2, ait desistendum esse, si ad-
vocatus in decursu causae, iniquitatem ejus
advertisat.

^{c)} Sayrus, lib. 12, cap. 23, n. 18, dictum
istud perspicue insinuat, dum affirmat advo-
catum illum peccare.

Quid de
pretio paci-
scendo.

224. - « 8°. Non licet cum cliente con-
« venire de pretio post inchoatam litem,
« sed vel ante coeptam vel post finitam,
« ex can. *Infames, caus. 3, qu. 7*; quia •
[cliens] • postquam sua instrumenta ostendit,
« dit, cogetur quolibet pretio stare ne pro-
« datur ». — [Si tamen advocatus proce-
dat sine dolo, et pretium sit justum, non
peccat conveniendo de illo etiam in me-
dio litis. Ita Salmant.¹ cum Navarro].

« Nec licet pacisci de parte aliqua, v. gr. dimidia, tertia vel quarta litis, pro
« pretio, si victoria obtigerit; quia id gra-
« viter prohibetur. Lex *Sumptus*, ff. de
« pactis; lex. *Litem*, C. de procurat.; can.
« *Infames*, § Arcentur; lex. *Si qui*, C. de
« postulando. Ratio est, ne praebeatur oc-
« casio, per fas et nefas, procurandi vi-
« toriam. Hoc tamen casu non obligatur
« ad restitutionem, si justum pretium non
« excedat, et dolus ac fraus absit. — Vide
« *Silvestrum*², *Navarrum*³, *Filiuccium*,
« *Laymann*, *Bonacina*, *Sanchez*⁴ et card.
« de Lugo⁵ ».

Quantum
pretium sit
justum.

225. - Notandum est 1°. Quod advo-
catus non potest exigere pretium quan-
tum vult; sed debet exigere moderate, et
respective ad gravitatem et difficultatem
causae, ad scientiam et dignitatem advo-
cati atque usum regionis. Si autem pre-
mium sit taxatum a lege recepta et non
abrogata, illi standum; alias advocatus
qui pretium notabiliter excedens recipit,
peccat et restituere tenetur. — Vide Sal-
mantenses⁶.

Si cliens
causam de-
serat, quan-
do possit
exigere totum
premium.

Notandum 2°. Quod si de pretio con-
veniatur, et cliens deserat causam, advo-
catus potest totum pretium petere, si per
ipsum non stet quominus litem prosequa-
tur; pari modo ac locans operam suam
pro aliqua mercede, illam bene exigere
potest, si per conductorem stat ne opera
compleatur, ut ^{a)} ex leg. *Si uno* ff. de locat.

¹ Tr. 29, cap. 4, n. 57. - *Navar.*, Man., cap. 25, n. 30,
v. *Sexto*. — ² V. *Advocatus*, n. 12, qu. 19. — ³ *Man.*, cap. 25,
n. 80, v. *Septimo*. — ⁴ *Fili.*, tr. 40, cap. 10, n. 291. — *Laym.*,
lib. 8, tr. 4, cap. 26, n. 10. — *Bonac.*, disp. 10, de 8° *Praec.*,
qu. 8, punct. 4, n. 10. — ⁵ *Consil.*, lib. 6, cap. 7, dub. 9,
num. 8; et lib. 3, dub. 42. — ⁶ *De Just. et Jure*, disp. 41,
n. 12, v. f. — ⁷ Tr. 29, cap. 4, n. 53 et 54. — ⁸ *Loc. cit.*

Ita Salmantic.¹ cum Sayro. (Vide dicta
Lib. III, n. 342, v. 2. Peccanti). — Hoc
tamen intelligendum dico, si nulla super-
veniat justa causa litem deserendi; haec
enim conditio semper subintelligitur ap-
posita in conventione facta.

Notandum 3°. Esse valde probabile
quod si advocatus conveniat de salario
cum aliquo per totum annum pro omni-
bus suis causis tuendis, possit salario
exigere, etiamsi nulla lis in illo anno oc-
currat. Ratio, quia, si altero anno plures
concurrent lites quae majus salario me-
rentur, nequit postea majus salario exi-
gere. Ita Gutierrez, Corella, cum Salman-
ticens.² — Hoc autem currit in litibus et
laboribus ordinariis; nam si occurrat ex-
traordinaria lis vel labor, non vetatur ad-
vocato majus salario exigere. — Bene
tamen advertunt e contrario Azor et Co-
rella, ibid.³, quod si dum agitur lis, advo-
catus in infirmitatem incidat, pro rata
temporis debet salario remittere: intel-
lige, si infirmitas fuerit longa.

226. - « 9°. Peccat advocatus: 1°. Si,
« cum non sit idoneus, officium advocati
« exerceat et patrocinetur. Lex *Nemini*,
« C. de *advoc.* S. Thomas¹⁰. Estque pecca-
« tum ex genere suo mortale. — 2°. Si de-
« fendat causam injustam, secundum dicta
« casu primo. — 3°. Si ob nimias dilatio-
« nes, illicitas subornationes testium, etc.,
« notabiliter officiat parti adversae, ha-
« benti alias justam causam, etc. — Vide
« *Navarrum*¹¹, *Filiuccium*¹². — 4°. Si utri-
« que parti patrocinetur; quia repugnat ut
« utramque partem aequa defendat. Sil-
« vester, *Sanchez*¹³. — In diversis tamen
« causis, secluso scandalo, non repugnat.
« — 5°. Si in eadem causa in qua est ju-
« dex vel assessor, agat advocationem; quia
« duo officia contraria in eadem causa
« exercere non licet. — *Silvester*¹⁴. — 6°. Si

Quid, si
paciscatur
de pretio
per totum
annum.

In quibus
peccet ad-
vocatus.

n. 58. - *Sayr.*, Clav., lib. 12, cap. 23, n. 38. — *Gutier.*, Pract.
quaest., lib. 1, qu. 82. — *Corella*, Prax., tr. 15, cap. 2, n. 28. —
¹⁰ *Loc. cit.*, n. 55. — *Azor*, part. 3, lib. 13, cap. 29, dub. 10. —
Corella, loc. cit., n. 28. — ¹¹ *Salmant.*, n. 56. — ¹² 2° 2°, qu. 71,
art. 2. — ¹³ *Man.*, cap. 25, n. 29. — ¹⁴ Tr. 40, cap. 10, n. 281.
— *Silvest.*, v. *Advocatus*, n. 7, qu. 18. — ¹⁵ *Consil.*, lib. 6,
cap. 7, dub. 7, n. 8. — ¹⁶ *Loc. cit.*, qu. 2, v. *Quarto*.

225. — ^{a)} S. Alphonsus allegat hanc legem
ex Salmanticensibus; sed in titulo *Locati con-
ducti* nulla habetur lex quae ita incipiat. Sal-

manticenses autem citant et aliam legem,
nempe *leg.* Sed addes, § 9, *Cum quidam*, ff.
ead., quae aptissime intento respondet.

« (tametsi defendat causam justam) pro-
ducatur scripturas vel testes falsos, aut
instrumenta. Non tamen peccat si in
causa manifeste justa adversarium de-
cipiat: dummodo nulla utatur falsitate,
v. gr. allegando falsa, etc. — S. Tho-
mas¹, Silvester, Sanchez², Trullench³.
— 7º. Si adducat leges falsas vel abro-
gatas, vel doctrinam reprobata; vel
leges bonas in falsos sensus sciens pru-
dens detorqueat. — 8º. Si in gravamen
alterius partis quaerat dilationes ad rem
non facientes. — Vide Filliuccium, Trul-
lench⁴. — 9º. Si accipiat mercedem in-
justam. Quando autem a lege pretium
nullum taxatum est, censetur illud ju-
stum quod habetur tale judicio pruden-
tum, attenta qualitate negotii, dignitate,
scientia et peritia advocati, et labore
quem impendit, ac demum consuetu-
dine approbata. — Vide Trullench⁵. —
10º. Si contractum usurarium vel aliter
iniquum suadeat aut probet. — 11º. Si
leges, statuta et consuetudines patriae
ignoret (unde si grave damnum clienti
obveniat, tenetur compensare) vel intel-
ligere non studeat.

— 10º. Peccat advocatus contra justitiam,
si rationes et fundamenta clientis quem
juste defendit, vel secreta causae dete-
gat adversario: ut ex aliis probat Fa-
gundez⁶; vide etiam card. de Lugo⁷.

¹ 2º 2a^e, qu. 71, art. 8, ad 3. — *Silvest.*, v. *Advocatus*, n. 6, qu. 12. — ² *Consil.*, lib. 6, cap. 7, dub. 8. — ³ *Lib. 8*, cap. 5, dub. 3, n. 8. — *FVII.*, tr. 40, cap. 10, n. 281. — ⁴ *Loc. cit.*, n. 11. — ⁵ *Loc. cit.*, dub. 5, n. 8. — ⁶ *Decal.*, lib. 8, cap. 47, n. 18. — ⁷ *Disp. 41*, n. 6. — ⁸ *Lib. 2*, cap. 81, dub. 8,

« Teneturque ad restitutionem, si eam ob-
causam cliens causam perdidit, victurus
alias; quia fecit contra officium, nec
adhibuit diligentiam ad causam obti-
nendam in favorem clientis. Azor⁸,
Filliuccius⁹, etc.

« Limitant tamen aliqui, nisi periculum
sit ne pars adversa grave damnum ini-
que patiatur; quia, ajunt, quilibet potest
sine suo damno grave damnum alterius
prohibere. Vide Lessium¹⁰, Azor¹¹, Regi-
naldum, Filliuccium, Laymann¹². — Ve-
rum hanc limitationem, cum S. Tho-
ma¹³ alii non admittunt, nisi forte reus
capite plectendus esset, et accusator in-
juste procederet; tunc enim, ajunt, ad-
vocatus accusatoris deberet falsitatem
prodere, si tamen spes esset profuturum,
accusatore prius monito, ut desistat.
Vide card. de Lugo¹⁴.

« 11º. Advocatus, si causarum expedi-
tiones cum praejudicio clientum diffe-
rat, postponat, vel plures acceptet quam
expedire possit, peccat ac tenetur ad
restitutionem; uti et omnium damnorum
quaes per ejus imperitiam, malitiam vel
negligentiam cliens aut actor incurrit.
Non tamen tenetur in omnibus causis
adhibere eamdem diligentiam, sed ma-
jorem vel minorem pro causae qualitate.
— Vide Filliuccium, Bonacina¹⁵, Les-
sium¹⁶, Laymann¹⁷.

n. 49. — *Regin.*, lib. 28, n. 674. — *FVII.*, loc. cit., n. 283. —
⁸ *Lib. 1*, tr. 1, cap. 5, n. 19. — ⁹ *Loc. cit.*, n. 6. — *FVII.*,
loc. cit., n. 280. — ¹⁰ *Disp. 10*, de 8º *Praec.*, qu. 8, punct. 4,
n. 3 et 16. — ¹¹ *Loc. cit.*, dub. 8, n. 47. — ¹² *Lib. 1*, tr. 1,
cap. 5, n. 17.

226. — a) Azor, *part. 3*, *lib. 13*, *cap. 29*,
dub. 3; Filliuccius, *tr. 40*, *cap. 10*, *n. 283*,
negant advocatum posse adversae parti se-
creta causae prodere; quod Filliuccius limitat:
« Nisi ad occurrendum gravi damno proximi
ex caritate ».

b) S. Thomas, in 2a 2ae, qu. 71, art. 3,

ad 2, limitationem hanc non expresse rejicit;
videtur tamen eam excludere eo quod, dispu-
tans de casu quo in progressu causae advo-
catus injustitiam ejus advertit, scribit abso-
lute: « Non debet eam [causam] prodere, ut
scilicet aliam partem juvet, vel secreta sua
causae alteri parti revelet ».

DUBIUM IV.

Quae sit obligatio Referentis, Secretarii, Notarii et Procuratoria.

227. *Ad quid teneantur referentes, etc.* — 228. *Quando peccent referentes.* — 229. *Quando secretarii.* — 230. *Quando tabelliones sive notarii.* — 231. *Plura notanda circa notarios et tabelliones.* — 232. *Quando peccent procuratores.* — 233. *Plura notanda de stipendio procuratoris.*

Eorum obligatio-
nea.

227. — « Resp. Tenentur ii omnes juste
« fideliterque exercere suum officium, sive
« ex debito muneris tantum, sive etiam
« ex juramento. Item, tenentur scire ea
« quae ad suum officium spectant, debi-
« tamque diligentiam adhibere, praestan-
« do omnia necessaria, terminos justos pe-
« tendo, et appellando, cum fuerit neces-
« sarium. — Bonacina, Escobar et com-
« muniter.

— Unde resolvuntur sequentes casus:
— 1°. Peccant, si odio vel amore, spe
« vel timore abutantur officiis suis; si se-
« creta servanda non servent; si partibus
« vel earum sollicitatoribus aliisve tra-
« dant processus vel scripturas originales
« quas non debent, accipiant stipendum
« majus justo vel ultra pretium taxatum;
« si lites iniquas suadeant, etc. ».

Eorum
peccata.

228. — « 2°. *Referens* peccat: 1°. Si de-
« fectu studii vel per incuriam male refe-
« rat, vel aliquid substantiale praeter-
« mittat. — 2°. Si sit partialis, coneturque
« unius partis justitiam magis quam alte-
« rius explicare. — 3°. Si sententiam al-
« terutri parti manifestet, priusquam evul-
« getur, unde possint gravia incommoda
« sequi, v. gr. *judex* recusari, etc. — Vide
« Escobar ».

Peccata
referentis.

229. — « 3°. *Secretarius* peccat: 1°. Si
« juramentum violet. — 2°. Si arcum
« prodat. — 3°. Si sententiam nondum
« publicatam manifestet. — 4°. Si proces-
« sus aut sententias non custodiat, vel
« partibus sine praescripto judicis ostен-
« dat. — 5°. Si testimonia non fideliter

Peccata
secretarii.

Bonac., disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. ult. — *Escob.*, tr. 6, exam. 6, cap. 5. — *Escob.*, tr. 2, exam. 3, cap. 14, n. 58, edit. Lugdun. s. d. (*al. edit.* Lugdun., 1644 et Veneta, 1660, n. 90). — *Escob.*, loc. cit., num. 59, edit. Lugdun. s. d. (*al. citatis edit.*, num. 91). — *Escob.*, tr. 2,

« transcribat, sive exaggerando vel immi-
« nuendo, sive immutando aut invertendo.
« — Escobar ».

230. — « 4°. *Tabellio* sive *notarius* pu-
« blicus peccat: 1°. Si sine sufficienti pe-
« ritia (v. gr. clausulas communes, etc.
« ignorans) suscipiat officium. — 2° Si ju-
« ramentum violet. — 3°. Si in depositione
« testium aliquid addat vel detrahatur non
« levius momenti. — 4°. Si ministro tran-
« scriptori (erroris periculo) examen com-
« mittat. — 5°. Si protocolla et acta ne-
« gligenter custodiat cum damno partium.
« — 6°. Si differat causarum expeditionem
« ut pecuniam extorqueat. — 7°. Si testa-
« mentum scribat hominis rationis usu de-
« stituti. — 8°. Si testes falsos admittat.
« 9°. Si solemnitates necessarias ex igno-
« rancia culpabiliter malitia praetermittat.
« — 10°. Si testimonium aliquod necessa-
« rium, unius rogatu et alterius damno,
« non exhibeat; si conficiat instrumentum
« usurarium vel falsum, praesertim in
« damnum tertii; si faciat ut processus
« et causae veniant ad alios judices vel
« referentes, etc., quam ordo illius tribu-
« nalis postulat: quia multum interest ha-
« bere hunc vel illum judicem. Escobar;
« vide Laymann ^{a)}, Bonacina ¹. — 11°. Si
« secretum violet, v. gr. aperiendo parti
« adversae dicta testium ante eorum pu-
« blicationem; quod esse mortale contra
« justitiam docet Trullench ² ex Navarro ³.
« — 12°. Si parti petenti instrumenta oc-
« cultet, praesertim quae continent le-
« gata. Navarrus ⁴, Silvester ⁵, Trullench ⁶.

Peccata
tabellionis.

exam. 8, cap. 14, num. 60, edit. Lugdun. s. d. (*al. edit.* citatis, n. 92). — ¹ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. ult. — ² Lib. 8, cap. 7, n. 8, i. f. — ³ Man., cap. 28, n. 52. — ⁴ Loc. cit., n. 58. — ⁵ V. *Tabellio*, quer. 8. — ⁶ Loc. cit., num. 4.

230. — ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 6, cap. 2,
ad quem Busenbaum remittit lectorem, haec

asserit non quidem de tabellionibus, sed de
judicibus tantum.

« — 13°. Si acta occultet, vel parti pertenti transumptum processus neget. — « 14°. Peccat graviter si amisso instrumento antiquo publico vel testamento, aliud simile configat ».

Quinam
arcentur
ab officio ta-
bellionis.

231. — Quoad notarium, notandum 1° quod infames infamia juris aut facti nul-liter instrumenta conficiunt. Salmant.^{a)}. — Nota 2°. Clericos in sacris vel beneficium habentes non posse exercere munus notarii, nec etiam in foro ecclesiastico publico. Salmant.¹ cum aliis. — Nota 3° quod tabelliones nequeunt recipere aliquid a litigantibus ultra pretium justum.

Sed Dubium est: *an lex taxam ipsis statuens obliget in conscientia?*

Affirmant Navarrus, Trullench, etc., apud Salmant.², cum sit lex justa. — Sed negant Machado et Fagundez^{b)}; quia haec lex est poenalis vel saltem mixta, ideoque non obligat in conscientia (ut de lege mixta tenent Villalobos, Diana et alii). — Negat etiam^{c)} Lugo cum Turriano et aliis, apud Salmant.³, sed alia ratione ductus, nempe quia, cum tabelliones et alii ministri justitiae vivere debeant ex stipendiis proprii officii, et tractu temporis augentur pretia rerum ac expensae, juxta modum circa victimum et vestitum, ideo non injuste ipsi aliquid exigunt supra taxam: maxime si attendantur circumstantiae laboris et peritia. Et hanc sententiam Lugonis dicunt Salmant.⁴ videri hisce temporibus conformiorem aequitati.

Lex sta-
tuens ta-
xam, Juxta
alias obli-
gat in con-
scientia.

Juxta a-
lias non ob-
ligat.

Exceden-
tes justum
pretium
peccant.

Caeterum communiter loquendo, docent DD. hos tabelliones peccare, si ultra justum pretium, aliud, etiam per modum

^{a)} Tr. 29, cap. 6, n. 4 et 5. — *Navar.*, Man., cap. 25, num. 54. — *Trull.*, lib. 8, cap. 7, num. 9. — ^{b)} Loc. cit., num. 18. — *Machad.*, Perfeto confessor, tom. 2, lib. 6, part. 3, tr. 2, docum. 5, n. 8. — *Villalob.*, part. 1, tr. 2, diff. 22, n. 7. — *Diana*, part. 1, tr. 10, resol. 20. — *Lugo*, disp. 41, n. 12. — *Turrian.*, in 2° 2°, qu. 71, art. 4, conclus. — ^{c)} Loc. cit., n. 19. — ^{d)} Loc. cit., n. 20. — *Navar.*, Man., cap. 25, n. 54. — *Rodrig.*, Sum., part. 2, cap. 2, num. 8. — ^{e)} Tr. 29, cap. 5, num. 22. — ^{f)} Loc. cit., num. 24 et 25. — *Ludov.* *Lopes*, de

doni, a partibus accipiant, quia talia munera coacte, non sponte praestantur. Ita Navarrus, Rodriguez, etc., cum Salmant.⁵.

— Advertunt tamen Salmant.⁶ cum Lopez et Mercado, Rodriguez, Petro Navarra, quod bene tabellio extraordinarium stipendium recipere potest, si extraordinarium praestet laborem, nempe si cogatur celerius quam par sit tradere transumptum, adire longinquum locum, vel labore noctu, etc.

Quando
possit re-
cipi extra-
ordinarium
stipendium.

232. — « 5°. *Procurator* peccat: 1°. Si litem procuret injustam. — 2°. Si plures causas suscipiat quam possit expedire. [Ita Panormitanus^{a)} et Cajetanus^{a)}, cum Salmant.⁷]. — « 3°. Si plus mercedis accipiat quam justum. — 4°. Si suadeat reo vel parti ut injuste veritatem neget. — « 5°. Si sua incuria, negligentia aliave culpa, causa sit ut lis perdatur. — 6°. Si nomine partis juret sine particulari ejus informatione, cum periculo pejerandi. — 7°. Si culpabiliter tribunali non adsit, futuri incommodi metu, etc. Vide Escobar, Laymann⁸, Bonacina⁹. — 8°. Si partes adducat ad concordiam iniquam. — 9°. Si differat causam, vel pervertat judicem, vel petat terminos impertinentes aut dilationes superfluas. — 10°. Si falsos testes inducat. Vide Sayrum¹⁰, Filliuccium¹¹, Trullench¹² ». [Vide Salmantenses¹³].

Pecca-
procu-
ratoria.

233. — Quaeritur 1°. *An procurator, si habeat advocatum aut tabellionem qui gratis inserviat, possit justum pretium illis debitum sibi retinere?*

Resp. Negative, si advocatus aut tabellio serviant magis in gratiam clientis,

Contractib., lib. 1, cap. 19, v. *Porro*. — *Mercad.*, de Contractib., tr. de Restitut., cap. 16, n. 12. — *Rodrig.*, loc. cit., num. 1. — *Petr. Navar.*, lib. 8, cap. 8, n. 19. — ^{f)} Tr. 29, cap. 6, n. 4. — *Escob.*, tr. 2, exam. 3, cap. 14, n. 61, edit. Lugdun. a. d. (al. citatis edit., num. 98). — ^{g)} Lib. 8, tr. 4, cap. 26, n. 7 et seqq. — ^{h)} Disp. 10, de 8° Praec., qu. 3, punct. 4, n. 16. — ⁱ⁾ Clav., lib. 12, cap. 24, n. 4. — ^{j)} Tr. 40, cap. 10, n. 294 et 295. — ^{k)} Lib. 8, cap. 6, n. 1. — ^{l)} Tr. 29, cap. 6, n. 4.

231. — ^{a)} Salmant., tr. 29, cap. 5, n. 2, de sola juris infamia id asserunt; instrumenta vero ab infamibus infamia facti confecta, irrita esse negant.

^{b)} Fagundez, *Decal.*, lib. 8, cap. 27, n. 8, v. *Primo*, non tractat de praesenti casu; sed de alio, et quidem valde affini, scilicet de le-

gibus quae vetant dona a tabellionibus accipi; easque negat in conscientia ligare.

^{c)} De advocatis loquens.

232. — ^{a)} Panormitanus et Cajetanus indiscriminatim citantur a Salmant. cum aliis auctoribus, pro tota doctrina quam ipsimet exponunt n. 4, at re vera nec Panormitanus, in

Habens gratis inservientem, quando posset sibi retinere premium.

ut Bonacina, Panormitanus^{a)}, etc., cum Salmant.^{b)}. — Si autem serviant in gratiam simul procuratoris et clientis, dicunt Bonacina et Bassaeus, *ibid.*¹, quod tunc nihil etiam retinere possit, quia in dubio melior est conditio clientis qui possidet. — Sed (addo) hoc currit in dubio. Nam si vere fiat remissio etiam intuitu procuratoris, cur iste retinere non poterit saltem partem pretii juxta prudentum arbitrium? modo, intellige, nisi donatio absolute fiat clienti, etsi in gratiam procuratoris.

Quaeritur 2º. *An, si procurator alium substituat procuratorem, possit partem salarii illi tradere et partem retinere?*

Affirmant probabilitate Salmant.^{c)} cum Sayro, Ripa^{c)}, Angelo^{c)}: modo illum admoneat de agendis, et insuper suscipiat ipse in se periculum causae, si forte ob negligentiam substituti causa amittatur. Procurator enim tenetur etiam ex culpa levi circa causae defensionem: hic enim intervenit duplex contractus justus, unus cum cliente, alter cum substituto.

Quaeritur 3º. *An, si procurator ipse se offerat ad causam tuendam, possit justum premium exigere?*

Alii negant. — Bassaeus vero affirmat: nisi ab initio animum habuerit suum opus donandi, vel nisi cliens sit amicus vel consanguineus, et procurator causam suscipiens nihil de pretio cogitaverit; tunc enim dicunt DD. censeri voluisse gratis defendere. — Sed ego tamquam minus sapiens dico quod procurator, nisi certe

Bonac., disp. 10, qu. 8, punct. 4, n. 18. — *Bonac.*, loc. cit. — *Bass.*, v. *Procurator*, in *Suppl.*, n. 4. — ¹ *Salmant.*, tr. 29, cap. 6, n. 6. — ² Loc. cit., n. 7. — *Sayr.*, Clav., lib. 12, cap. 24, n. 7. — *Bass.*, loc. cit., n. 8. — *Trull.*,

sciat donasse suum laborem, semper justum premium recipere potest: nemo enim praesumitur donasse nisi constet; quia donare est perdere. Immo, etiamsi interne donasset, nisi talis donatio ab alio fuerit acceptata, adhuc posset salarym exigere; *juxta dicta de Contract.*, *Lib. III*, n. 725.

Cliens autem, si procurator est amicus vel consanguineus, potest tunc juste prae-sumere donationem; ut dicunt Trullench et Bassaeus, apud Salmant.^{d)}. — Et huic doctrinae nec etiam acquiescerem, nisi aliae circumstantiae concurrerent, quae praeumptionem certam facerent donationis factae.

Quaeritur 4º. *Si quis litigans mittat procuratorem ad advocationem, ut iste efforet aliquam petitionem aut consilium, sed quia res est facilis, procurator ipse scripturam conficit, et advocatione tantum eam subscribit: utrum procurator possit inde ex pretio quod cliens mittit ad advocationem, partem sibi retinere?*

Affirmant Bonacina et Trullench. Quia, ut dicunt, tunc nemini fit injuria: non advocatione, quia pars illa jam ei sufficit pro sua mercede; non parti, quae jam habet quod quaerit. — Negant tamen Salmant.^{e)} cum Tolet. Quia procurator ageret contra voluntatem clientis, qui si scivisset scripturam a solo procuratore confectam esse, minus premium dedisset quam tradidit. Sed haec ratio non aliud probat, nisi quod procurator minorem pensionem sibi retinere debet, non autem nullam.

Se offerens ad causam tuendam potest premium exigere.

Cliens quando posset prae-sumere donationem.

Quid de procuratore partes advocatione.

² *Salmant.*, loc. cit., n. 6, manifeste id significant, dum dicunt premium illud posse retinere, si advocatione aut tabellio gratis inserviat gratia ipsius procuratoris; negant vero, si gratia utriusque.

^{c)} Quantacumque cura perquirere potuerim, haec reperire nequivi apud Ripa neque apud Angelum Ubaldum, locis a Salmant. et Sayro allegatis, scilicet, ut loquuntur Salmant.: Ripa, *de Peste, tit. de Remediis ad curandam pestem*, n. 703, citans Angelum in *leg. I, ff. Ad legem falcidiam*.

cap. 1, de juram. column., n. 5; nec Cajetanus, Sum., v. *Advocatus*, praesentem casum habent.

233. — ^{a)} Panormitanus, in *cap.* Finem litibus, *de dolo et contumacia*, n. 29, casum modo diverso proponit; quaerit enim utrum et quomodo condemnatus in expensis teneatur illas expensas reficere quas adversarius fecisset, si non habuisset advocationem gratis sibi patrocinantem; cui quae sit affirmative respondet, si advocatione illum habuit sub spe remunerationis; secus, si in dono. Quae forte doctrina hic applicari posse videbitur.

DUBIUM V.

Quod sit officium Accusatoris.

234. *Quae sint cavenda ad servandam justitiam accusatoris.* — 235. *Quae requirantur ad legitimam accusationem.* — 236. *An et quis teneatur alterum accusare vel denunciare.* — 237. *An teneantur ad restitutionem poenae obstricti ex officio ad denuntian- dum, prout custodes gabellarum, si non denuntiantur.* — 238. *Qui prohibeantur accusare.* — 239. *Quando illicitum est crimen denuntiare.* — 240. *An correctio fraterna debeat praecedere accusationem.* — 241. *Quando vero liceat accusare sine praevia monitione.* — 242. *Quid notandum circa denuntiationem evangelicam.* — 243. Qu. 1. *An liceat deferre praelato ut patri crimen occultum, omissa correctione.* — 244. Qu. 2. *An crimen possit praelato denuntiari si reus sit emendatus.* — 245. Qu. 3. *Quid in dubio an correctio melius fiat per praelatum.* Qu. 4. *An liceat renuntiare juri fraternae correctionis.* — 246. *Quid notandum circa denuntiationem judicialem.* — 247. *An possint cogi a praelato denuntiatores evangelici ad faciendam denuntiationem judicialem.* — 248. *Quid notandum de monitoriis.* — 249. *An sit obligatio denuntiandi haereticos cum periculo gravis damni.* — 250. *An teneamur denuntiare haereticos nobis con- juctos.* — 251. *Quae crimina denuntianda tamquam de haeresi suspecta.* — 252. *An et quando denuntiandi blasphemii.* — 253. *An denuntiandi superstitionis.* — 254. *An denun- tiandi sint negligentes denuntiare.*

In accusa-
tione tria-
cavenda.

234. — « Resp. Ut in accusatione ser-
vatur justitia cavenda sunt tria:
« Primum est *calumnia*, id est impo-
situs falsi criminis vel ejus quod suffi-
cienter probari nequit. — Et haec in-
ducit obligationem restituendi et sube-
undi vel poenam talionis ». [Sed haec
poena ex generali consuetudine vim ami-
sit, ut dicunt Covarruvias et Gomez, apud
Salmant.^{1]}] « vel aliam arbitrio judicis.

« Secundum est *praevaricatio*, id est
« collusio cum reo, et simulata tantum
« accusatio: quae in criminalibus, si rei-
« publicae damnum sequatur, obligatio-
« nem restitutionis inducit.

« Tertium est *tergiversatio accusatio-
nis inchoatae, absque justa causa.* —
« Quod addo, quia cum causa (v. gr. ob-
imperium principis vel judicis, quod in-
tersit reipublicae talem personam non
puniri vel infamari, vel quod in accu-
satione defectus substantialis sit com-
missus), potest desistere; immo tenetur,
si in progressu causae cognoscat se er-
rasse, si incipiat dubitare de crimen, si
videat se non posse probare. — Filiuc-
cius².

235. — Notandum quod ad legitimam accusationem quinque requiruntur: 1º. Ut fiat in scriptis, vel saltem scribatur a ta-
bellione. — 2º. Ut ibi exprimatur nomen

accusatoris et rei. — 3º. Ut exprimatur species delicti; et etiam nomen socii, si sit crimen adulterii, sodomiae et similis. — 4º. Ut exprimatur tempus, locus delicti et etiam hora, si reus id postulet. — 5º. Ut accusator accusationem subscribat, ut sic obligatus sit ad crimen probandum, alias ad poenam subeundam.

Et hinc notanda est differentia quae est inter denuntiationem fraternalm, denuntiationem judicialem et accusationem. *Denuntiatio fraterna* fit superiori tamquam *patri*, ut reus emendetur. *Denuntiatio juridica* fit superiori tamquam *judicii*, ut reus puniatur, sed sine obligatione cri-
men probandi. *Accusatio* autem fit *judicii*, ut reus mulctetur, cum obligatione deli-
ctum probandi; et ideo haec omnino fieri debet in scriptis. — Ita doctores commu-
niter. Vide Salmant.³

236. — « Quaeres: *An et quis teneatur alterum accusare?*

« Resp. 1º. Privatum raro ad id te-
neri: tum ex praxi timoratorum; tum
quia alias tribunalia essent plena ac-
cusationibus, cum perturbatione reipu-
blicae.

« Dixi 1º *privatum*. Quia, si quis a
republica stipendum ob hoc accipiat,
v. gr. fiscalis, etc., tenetur ex justitia, et
consequenter ad damna ex omissione

Denun-
tiatio frater-
na et judicia-
lis, accusa-
tio.

Privatum
raro te-
neri accusa-
tio.

Requisita
ad legiti-
mam accu-
sationem.

Covar., *Variar.* lib. 2, cap. 9, n. 1. - *Anton. Gomez*,
Variar. resolut. tom. 3, cap. 11, n. 3, v. f. - ¹ *Tr. 29, cap. 2, n. 5.*

num. 4. — ² *Tr. 40, cap. 7, num. 205 et seqq.* — ³ *Tract. 29,*
cap. 2, n. 5.

« accusationis secuta. — Filiuccius, Bo-
« nacina¹.

« Dixi 2° raro. Quia, si ita exigat bo-
« num publicum, v. gr. si proditio immi-
« nens vel grave damnum vitae innocentis
« aliter averti non possit, et crimen facile
« probari possit, tenetur etiam privatus
« accusare vel saltem denuntiare; id ta-
« men ex caritate tantum, quae restitu-
« tionem non importat. — Filiuccius, Bo-
« nacina².

Sed haec omnia fusius examinanda.

Quaeritur: *an aliquando teneamur a-
lium accusare vel denuntiare?* — Affirma
in sequentibus casibus:

Et I^o. Quando agitur de communi da-
mno vitando, et possit crimen probari; tunc enim docet S. Thomas³ obligationem esse accusandi. — Crimina autem contra bonum commune sunt haeresis, rebellio, falsificatio monetarum, homicidia, et furta ab assassinis aut viarum grassatoribus. Addunt alii subornationem suffragiorum in cathedris et in aliis electionibus. Et Lugo⁴ addit peccatum religiosi quod probabiliter damnum religioni afferet.

Si vero crimen probari nequeat, sufficit ut reus denuntietur. — Et communiter videntur doctores concludere satis esse in hisce temporibus delictum denuntiari, ne ob metum poenae incurrendae, si illud non probetur, deterreantur homines a denuntiatione criminum cum gravi damno communi. Ita Lugo⁴, Sanchez⁵, Cajetanus⁶, Sotus⁷, Bañez⁸, Trullench, Villalobos, etc., apud Salmant.⁹. — Et sic servi ac filii denuntiare tenentur etiam

FVII., tr. 40, cap. 7, n. 219. — ¹ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 3, punct. 1, n. 7. — FVII., loc. cit., n. 218. — ² Loc. cit., n. 7. — ³ 2° 2^a, qu. 68, art. 1. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 38, n. 1. — Trull., lib. 8, cap. 2, dub. 2, n. 2. — Villal., part. 2, tr. 15, diff. 2, n. 4. — ⁵ Tr. 29, cap. 2, n. 10. — ⁶ Loc. cit. — Tolet., lib. 5, cap. 57, n. 2. — FVII., loc. cit., n. 216. — Trull.,

delicta domini et patris¹⁰ in commune de-
trimentum vergentia; ut Salmant.¹¹ cum
eisdem.

Si vero crimen jam sit patratum, nec
ullum damnum exinde immineat, quia de-
linquentem jam constat esse emendatum:
tunc excepto crimine haeresis¹², non est
obligatio denuntiandi; ut Toletus, Filiuc-
cius, Trullench, etc., apud Salmant.¹³.

II°. Tenemur denuntiare delictum, si
immineat grave damnum innocentis. —
Quod autem tunc teneamur etiam reum
accusare, si crimen probare possumus, (ut
dicunt Toletus, Sotus, etc., apud Salmant.¹⁴),
hoc difficile accidere posse censeo; cum
haec obligatio sit tantum ex caritate, quae
non obligat cum gravi incommodo: hoc
enim accusantes ordinarie subire solent;
tanto magis si denuntiatio, pariter ac ac-
cusatio, damnum satis impedire potest.
— Immo addo quod nec etiam denuntiare
teneretur is qui ex denuntiatione grave
incommodum subire prudenter timeret;
nisi commune damnum imminaret.

III°. Tenantur crimen denuntiare vel
accusare qui ad id a republica vel a do-
minis stipendum accipiunt, ut sunt fisca-
les, aut custodes agrorum, gabellarum, etc.
Alias tenantur ad restitutionem damno-
rum quae reipublicae vel dominis ob omis-
sionem accusationis obveniunt. — Ita Bu-
senbaum hic, cum Filiuccio, Navarro,
Bañez, etc. communiter, apud Salmant.¹⁵.

287. — An autem *hi teneantur resti-
tuere valorem poenae, si non denuntiant?*

Affirmant valde probabiliter Sotus¹⁶,
Laymann¹⁷, Molina¹⁸; Sporer¹⁹ cum

Item, de-
lictu in gra-
ve damnum
innocentis.

Limitatio.

Accipien-
tes stipen-
dium tenen-
tur denun-
tiare.

Non denun-
tiantes val-
de probabi-
liter tenen-
tur de valo-
re poenae.

loc. cit., n. 8. — ¹ Loc. cit., n. 11. — Tolet., lib. 5, cap. 57.
n. 4. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 5, art. 1, coacl. 2,
l. f. — ² Tr. 29, cap. 2, num. 12. — FVII., tr. 40, cap. 7, n. 219. —
Navar., Man., cap. 17; n. 122; et cap. 25, n. 84. — Bañez, in
2° 2^a, qu. 68, art. 1, dub. 2, concl. 8 et coroll. 2. — ³ Loc. cit.,
num. 13.

236. — ^a) Lugo, disp. 38, n. 2, addit non
quodlibet peccatum, sed ^b peccatum aliquod
turpe in religioso, quod probabiliter publica-
bitur et cedet in magnum dedecus religionis.

^b) Sanchez, Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 26,
n. 4, haec omittit. — Cajetanus, in 2am 2ae,
qu. 68, art. 1; Sotus, de Secreto, membr. 2,
qu. 5, concl. 1, v. f., id forsitan significant,
negantes obligationem esse accusandi, si pos-
sit alia via bono communi subveniri. — Bañez
vero, in 2am 2ae, qu. 68, art. 1, dub. 2, ad 2,

dicit solummodo quandoque satis esse denun-
tiare.

^c) Salmant., loc. cit., loquuntur de solis
servis respectu dominorum; sed eadem est
ratio de filiis respectu parentis.

^d) Filiuccius et Trullench de haeresi si-
lent; Toletus vero ait idem de haeresi dicen-
dum esse quod de ceteris criminibus dicitur.

237. — ^a) Sotus, de Just. et Jure, lib. 1,
qu. 6, art. 6, ante concl. 5; Laymann, lib. 3,
tr. 2, cap. 7, n. 4; Molina, tr. 2, disp. 95,

Petro Navarra, Medina et Salon. — Ratio, quia, omittendo denuntiationem ad quam tenebantur ratione officii, sunt causa ut fiscus vel dominus non exigat poenam ad quam jus habebat.

Sed satis probabiliter negant Lessius¹, Lugo², Salmant.³; Sanchez⁴ cum Navarro⁵, Medina⁶, Angles⁷, Salon⁸, Bañez⁹, Lopez¹⁰, Manuele¹¹, Graffio¹²; item Diana¹³ cum Vasquez¹⁴, Tanner¹⁵, Azor¹⁶, Aragon¹⁷. — Ratio, quia lex poenalis non intendit ut fiscus vel domini multis ditentur, sed ut ipsi serventur indemnes, et transgressores puniantur. Indirecte autem et per accidens lex praebet jus ut inde mulctae exigantur, sed post sententiam; nam ante illam neque fiscus neque domini ad poenam jus ullum habent.

Petr. Navar., de Restit., lib. 8, cap. 4, n. 142. — *Joan. Medin.*, Cod. de Restit., qu. 12, dub. ult., concl. 3. — *Salon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 6, controv. 5, concl. 8 et seqq. — ¹ Lib. 2, cap. 18, n. 78. — ² Disp. 87, num. 102. — ³ Tr. 18, de Restit., cap. 1, n. 136. — ⁴ Part. 3, tr. 6, resol. 36. — ⁵ Lib. 2, cap. 18, num. 78. — ⁶ Tr. 4, cap. 8, num. 59. — ⁷ Disp. 87, num. 97. — *Suar.*, de Legib., lib. 5, cap. 11,

Unde, licet fiscales non denuntiando peccent contra justitiam legalem, non autem peccant contra commutativam respectu ad mulctam; et ideo tantum tenentur resarcire damnum vectigalium quae mercatores solvere debuissent.

Idem dicunt Lessius⁸; et probabile putant Sporer⁹, ac Lugo¹⁰ cum Salas¹¹, etc., contra Suarez, Angelum, Silvestrum, etc.¹², de judice non ferente sententiam de multcta contra reos convictos. Idem tenent Salmant.¹³

IV°. Tenetur aliquando quis denunciare, immo etiam accusare delinquentem, si hoc sit necessarium ad vitandum seu resarcendum damnum propriae familiae, quae alias remaneret dehonorata vel destituta alimentis. Ita Sanchez¹⁴; Sotus, Bañez, Navarrus, etc., apud Salmant.¹⁵ —

Delicta in damnum proprium & militare quandoque denuncianda.

n. 6. — *Angel.*, v. *Poena*, n. 18, i. f. — *Silvest.*, v. *Index I.* n. 16, qu. 11, v. *Quidatum*, . — ¹⁰ Ap. *Lugo*, loc. cit., n. 97. — ¹¹ Tr. 11, de Legib., cap. 2, num. 76. — ¹² *Consil.*, lib. 6, cap. 1, dub. 26, num. 7. — *Sotus*, de Secreto, membr. 2, qu. 5, concl. 2. — *Bañez*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 68, art. 1, dub. 2, concl. 6. — *Navar.*, in cap. *Inter verba*, concl. 6, coroll. 61, n. 640 (edit. Veneta, 1594). — ¹⁵ Tr. 29, cap. 2, n. 14.

n. 36, disputant de casu, qui praesenti huic nostro haud absimilis alicui forte videbitur; de reo scilicet aut teste juridice interrogato, qui crimen negat, propter quod poena multctandus esset; et hunc affirmant ad poenae solutionem teneri. — Idemque docet Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 59, de judice qui reum non damnat. — Laymann tamen, lib. 3, tr. 2, cap. 5, n. 7; Sporer, loc. cit., n. 58; et Molina, disp. 739, n. 5, disputant de casu praesenti; sed Laymann et Sporer sententiam negativam tuentur; Molina vero, affirmativam cum hac tamen moderatione, « ut non teneantur.... restituere quantum aestimarentur poenae, si integre jam essent solutae; sed quantum aestimarentur dum erant ita in spe, attento quod poterat emolumenitum illud impediri, et quod saepe remitti solet pars earum poenarum, et attentis aliis circumstantiis ocurrentibus ».

¹⁰) Sanchez, de Matr., lib. 10, disp. 8, n. 14, pariter disputat de reo legitime interrogato et negante delictum, quem negat teneri ad poenae restitutionem. Et ita etiam auctores a Sanchez allegati: Navarrus scilicet, *Man.*, cap. 18, n. 49; Barthol. Medina, *Sum.*, lib. 1, cap. 14, § 35; Angles, *Flor.*, *quaest. de Restit. legis poen.*, diff. 1, concl. 3; Salon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 3, controv. 1; Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 3, dub. 2, concl. 6; Ludov. Lopez, *Instruct. nov.*, part. 1, cap. 159, v. *At Navarrus*; *Man.* Rodriguez, *Sum.*, part. 1, cap. 185, n. 6; Jacobus de Graffis, *Decis.*

aur., part. 1, lib. 3, cap. 7, n. 25. — Ex quibus tamen Navarrus, op. cit., cap. 25, n. 51, de praesenti casu expresse loquitur et concordat — Bañez autem, loc. cit., qu. 67, art. 4, concl. 3, in universum scribit: « Judices et omnes alii ministri justitiae, si ex eo quod non recte faciunt suum officium, sequitur aliquod documentum fisco vel accusatori, tenentur ad restitutionem ».

¹¹) Vasquez, etsi a Diana pro reo tantum allegatur, de quo disputat in 1^{am} 2^{ae}, disp. 175, cap. 2, n. 13 et 14; at sane etiam de nostro casu expresse loquitur, cap. 1, n. 3 et 9, et concordat; excipit tamen n. 11, procuratorem fiscallem, quem obligat ad poenae restitutionem, « si non procuret ut crimina deferantur, ex quibus aliquid emolumenti fisco advenire potest. — Et omni huic doctrinae consentit Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 2, num. 80 et seqq.

¹²) Azor, pro solo reo a Diana citatus, de eo revera loquitur part. 1, lib. 5, cap. 8, qu. 5, et negat teneri ad solvendam poenam, etsi legitima interrogatus, delictum occultavit.

¹³) Aragon, etsi a Diana pro solo reo alle-gatur, de quo tractat in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 3; at certe, art. 7, v. f., coroll. 4, de agrorum vel vinearum custodibus loquitur, qui poenas non exigunt; et hos ad poenae solutionem obligat, si legitima sit prohibitio, et res non sit parvi momenti.

¹⁴) Quin etiam Salas, de Legib., disp. 15, n. 105, probabilius id existimat.

Et notat Sanchez cum Gomez ibid.¹, quod judex aliquando ob bonum commune compellere potest offendit, ut saltem declareret quis eum laeserit, ut inde procedere possit ad inquirendum; intellige, quando revera alias damnum commune imminet, puta conjurationis, erroris in fide et similium.

Sed, exceptis his casibus, nemo tenetur alium accusare. Et quamvis possit, si sine odio accuset, sed zelo justitiae; attamen difficile expers erit affectus vindictae is qui contra suum offensorem accusationem proferet, cum accusatio de se intendat punitionem rei: ut diximus *de Praec. Carit., Lib. II, n. 29, v. Licet.*

288. - « Resp. 2º. Accusare prohibentur: 1º. Excommunicati, proditores, infames; idque in poenam criminis. — 2º. Filii, servi, suos parentes vel dominos, ob reverentiam. — 3º. Clerici in causa sanguinis, ob indecentiam. — Les-sius², Bonacina ».

Quaeritur: *quinam prohibeantur accusare?*

Iº. Prohibentur excommunicati, infames, publici concubinarii aut usurarii, de majoribus criminibus accusati, nisi prius innocentes se demonstrent; item feminae, impuberes. — Excipe tamen 1º. Si isti prosequantur causam propriam vel suorum usque ad sextum gradum. 2º. Si crimen sit contra legem divinam aut humanam, cuius violatio cedat in damnum tertii. 3º. Si crimen sit contra bonum commune. — Quicumque autem, etsi non possit accusare, potest tamen denuntiare. Vide Salmant.³.

IIº. Filii non possunt accusare parentes, nec e converso; neque servi dominos: nisi crimen sit laesae majestatis vel haeresis. — Salmant.⁴.

IIIº. Laici nequeunt accusare clericos. Nisi clericus sit dilapidator bonorum ecclesiae, aut haereticus, simoniacus, sacrilegus, etc.; vel nisi laicus causam suam vel suorum prosequatur. — Item, nec clerici accusare possunt laicos; aut religiosos, qui tantum a religiosis ejusdem ordinis accusari possunt. — Salmant.⁵.

Sanct., Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 26, n. 5. - *Anton. Gomez*, Variar. resolut. tom. 8, cap. 12, n. 24. - ¹ *Ap. Salmant.*, tr. 29, cap. 2, n. 14. — ² *Lib. 2, cap. 30, dub. 5.* — *Bonac.*, disp. 10, de ^{8º} *Praec.*, qu. 3, punct. 1, num. 10. —

Sed hic quaeritur: *an religiosus possit accusare suum praelatum?* — Affirma, ex cap. *Ex parte tua, de accusatione*. Tria enim ibi habentur: 1º. Quod monachi non sunt repellendi ab accusatione praelati coram judge regulari aut competenti. 2º. Quod tunc expensae pro lite de bonis monasterii eis sunt subministrandae, si peculium ipsi non habeant. 3º. Quod monachi nequeunt accusare laicos sine licentia abbatis. — Vide Salmant.⁶.

IVº. Inimicus repellitur ab accusando delinquentem, ex cap. *Cum oporteat, de accusat.* Et hoc valet etiam in criminibus exceptis, ut supra, praeter haeresim. Est commune cum Salmant.⁷. — Ratio, quia tunc presumitur accusatio semper procedere ex affectu vindictae.

Vº. Pariter repellitur socius criminis, ex leg. fin. C. *de accusat.* Excipiuntur tamen quoad hoc, crima haeresis, laesae majestatis, falsificationis monetae, sodomiae, furti famosi, et omnia alia quae sine socio fieri non possunt. — Vide Salmant.⁸.

VIº. Nequeunt clerici accusare in causa sanguinis, ex can. *Sacerdotes, [caus.] 2, qu. 7.*

Sed Dubium est: *an valeant accusare ad resarcendam injuriam propriam, vel suorum, vel suae ecclesiae?* — Affirma: dummodo clericus (si sit causa sanguinis) praemittat expressam protestationem, se non intendere ut judex ad poenam sanguinis procedat; tunc enim, etiamsi reus ad mortem damnatur, irregularitatem effugiet. Hoc habetur *ex cap. 2, de homic.*, in 6º. Vide Salmant.⁹; et vide *Lib. VII, n. 468, v. Minime.*

Nomine autem *suorum* quinam veniant? — Alii censem venire consanguineos usque ad decimum gradum. Alii, usque ad septimum vel sextum. Alii, usque ad quartum. — Sed Salmant.¹⁰ tenet, nomine *suorum* tantum servos venire: quia textus, ut supra, concedit clericos accusare tantum *suos malefactores*; per τὸ *suos* igitur non venire inferunt malefactores propinquorum. Attamen ipsi Sal-

Quando-
que clericis
potest accu-
sare ad re-
sarcendam
injuriam.

Quinam
veniant ho-
mine suo-
rum.

¹ Tract. 29, cap. 2, num. 26. — ⁴ Loc. cit., num. 27. — ² Loc. cit., num. 28. — ⁴ Loc. cit., n. 80 et 81. — ⁵ Loc. cit., num. 35. — ⁸ Loc. cit., num. 87. — ⁹ Tr. 29, cap. 2, num. 39 et 40. — ¹⁰ Loc. cit., num. 42.

In aliis
casibus,
nulla obli-
gatio accu-
mandi.

Quinam et
in quibus
accusare
prohibeantur.

mant. alibi, et alii cum Patre Concina^{a)}, probabiliter permittunt accusare, ad reparandum damnum cognitorum usque ad quartum gradum. — Vide Lib. VII, dicto n. 468, v. Advertendum.

Denuntia-
tio, quando-
que illicta,
etsi praeci-
piente supe-
riore.

239. — « Resp. 3º. Non teneris, immo « nec debes, etiam posito superioris prae- « cepto, denuntiare crimen: 1º. Si delin- « quens emendatus est, sine periculo re- « cidendi, et parti laesae est satisfactum, « nec periculum imminet aliis, nec crimen « est notorium; quia sine causa, proximi « infamia sequeretur. (Vide supra, Lib. II, « tract. 3, cap. 2, dub. 4). — 2º. Si crimen « nosti sub secreto naturali, tamquam con- « sultor, advocatus, etc.: nisi tamen is qui « secretum commisit, innocentem vel rem- « publicam injuste vexaret, nec vellet de- « sistere. Card. de Lugo¹. — 3º. Si inde « immineat grave periculum honoris, vitae « et rerum tuarum. — 4º. Si etiam pro- « bare cogereris, nec posses. — Vide card. « de Lugo². »

240. — Quaeritur hic: *an accusationem
praecedere debeat correctio fraterna?* — Plura hic sunt distinguenda.

Et 1º. Si crimen est publicum, quia de eo adest infamia vel notorietas, nempe coram pluribus in platea, tunc nulla correctio est praemittenda. Ita S. Thomas³, Sanchez⁴, Sotus, Paludanus⁵ et Salmant.⁶ cum communi. — Ratio, quia tunc non est tantum (verba S. Thomae) *adhibendum remedium ei qui peccavit, ut melior fiat; sed etiam aliis in quorum notitiam (crimen) devenit*. Et ideo crimen publice est puniendum.

In crimi-
ne publico,
correctio
fraterna
non praec-
mittenda.

^{a)} Salmant., tr. 10, cap. 9, n. 17. — ¹ Disp. 14, n. 142. — ² Disp. 38, sect. 2, num. 24. — ³ 2º 2º, qu. 38, art. 7. — ⁴ Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 27, num. 5. — ⁵ Sotus, de Secreto, membr. 2, qu. 4, concl. 1. — ⁶ Tr. 29, cap. 2, n. 20. — ⁶ Sotus, de Secreto, membr. 2, qu. 5, concl. 4, dub. — Cajetan.,

IIº. Si crimen non est publicum, etsi paucis notum, tunc correctio est praemittenda si speratur fructus; quia tunc non resipiciendum est bonum commune, sed peccantis, qui facilius emendabitur per secretam monitionem quam per publicam punitionem, ut ex can. *Si peccaverit, [caus.] 2, qu. 1.* Ita Sotus, Cajetanus, Palauus, Lessius, cum Salmant.⁶

In crimi-
ne pano-
ta, quando-
que sit
praemittenda.

Advertit tamen Lessius⁷, et consentit Palauus⁸, quod si crimen probare possis in judicio (puta per duos testes), licet tunc tenearis ex caritate proximum monere ante accusationem ut a crimine desistat, non peccas tamen contra justitiam si accuses; quia semper prodest ad commune bonum crimina puniri. — Et tunc tenetur judex accusationem recipere, et in causa procedere, si alias timeat scandalum in republica eventurum. Secus, si scandalum absit; quia judex tunc teneretur ex praecepto naturali caritatis accusationem non admittere. — Ita Salmant.⁸

Quando-
possit omi-
ti salva ju-
stitia.

241. — Non peccas vero neque contra justitiam neque contra caritatem, si accuses sine praevia monitione in duobus casibus: 1º. Quando crimen est in damnum reipublicae, ut conjuratio, delictum laesae majestatis, etc., et signanter haeresis; pro qua maxime est notanda prop. 5 damnata ab Alexandro VII, quae dicebat: *Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse haereticum, non teneris denuntiare si probare non possis.* Ratio, quia in his criminibus nunquam aut rarissime ex correctione speratur fructus, et mora valde nocere potest. Ita Lessius⁹, Palaus, Sanchez¹⁰,

Quando-
possit omi-
ti salva ju-
stitia et ca-
ritate.

in 2º 2º, qu. 38, art. 7, ad 3. — Palaus, tr. 6, disp. 3, punct. 18, n. 6. — Less., lib. 2, cap. 30, dub. 2, num. 12. — ⁷ Tr. 29, cap. 2, n. 21. — ⁸ Lib. 2, cap. 30, n. 10 et 12. — ⁹ Loc. cit., n. 47 et 48. — ¹⁰ Loc. cit., num. 18. — Palaus, tr. 6, disp. 3, punct. 18, n. 5.

238. — a) Concina, *de Censur., dissert. 2, cap. 7, n. 16*, ait licere clericis accusare, « si agatur de damnis sibi aut propinquis suis, vel domesticis, vel Ecclesiae illatis ».

240. — a) Paludanus male hic a Salmant. adducitur; expresse enim ait in 4, dist. 19, qu. 4, n. 3, prius adhibendam esse secretam monitionem hoc in casu, « si verisimile est quod citius corrigeretur ».

b) Palaus, punct. 15, n. 4, distinguit, et scribit peccatum esse contra caritatem et contra justitiam « delictum accusare, quod etsi pro-

bari possit, infamia non laborat ». Excipit tamen delicta directe contra tertium patrata. Et n. 5, addit: « Quoties a jure tibi datur facultas accusandi, non peccas contra caritatem, etsi accuses ».

241. — a) Sanchez, Consil., lib. 6, cap. 2, dub. 5, n. 5, expresse ita docet; et quamvis n. 6 addat: « Quod si quis firmiter et certissime sciret hujusmodi peccatorem, etiam haereticum, per secretam monitionem omnino corrigendum esse, debere secrete admonere, et desistere a denuntiatione »; attamen, ut

Villalobos, Trullench, Bonacina, et Salmant.¹ cum communi. — 2°. Quando alia via non possis damnum passum tibi resarcire, nisi invasorem accuses; tunc enim potes accusare, ut saltem per poenam rei tibi injuria reparetur: modo absit affectus vindictae (quod autem difficilimum esse reputo). Salmant.² cum Sanchez, Palao, Trullench, Salon, etc.

Denuntiatione paterna et judicialia.

242. — Hic operae pretium est aliqua adnotare de *denuntiatione*, quae est duplex, ut supra dictum est. — Alia *evangelica*, quae defertur superiori ut *patri*, ad rei emendationem; alia *judicialis*, quae defertur superiori ut *judicii*.

Et primo, quoad denuntiationem *evangelicam sive paternam*.

Notandum 1°. Quod si crimen proximi est reipublicae vel communitati perniciosum, quamvis sit occultum, statim praelato denuntiari debet, nulla fraterna correctione praemissa; ut communiter docent DD. cum S. Thoma³ et Laymann⁴). — Si vero crimen non est communitati damnosum, sed tantum ipsi delinquenti, tunc servandus est ordo correctionis traditus in Evangelio Matth. xviii, 15 [et seqq.], ubi legitur: *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum; quod si non audierit eos, dic Ecclesiae.*

Paterna statim facienda in crimen pernicioso.

Notandum 2°. Quod si post secretam correctionem frater non emendatur, tunc crimen, antequam aliis manifestetur, denuntiandum est praelato tamquam patri, ut paterne corrigat. Ita S. Thomas⁴ cum S. Augustino⁵, cuius verba affert Lay-

In aliis, acienda est correctionem, emendatione non secuta.

Villal., part. 2, tr. 4, diff. 11, n. 4. — *Trull.*, lib. 8, cap. 2, dub. 8, n. 2. — *Bonac.*, disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. 1, n. 6. — ¹ Tr. 29, cap. 2, n. 22. — ² Loc. cit., n. 28. — *Sanct.*, Consil., lib. 6, cap. 1, dub. 27, n. 4. — *Palau*, tr. 6, disp. 8, punct. 18, n. 12. — *Trull.*, loc. cit., n. 4. — *Salon*, in 2° 2°, qu. 68, art. 1, controv. 2, concl. 4. — ³ 2° 2°, qu. 88, art. 7, ad 8. — ⁴ Loc. cit., art. 8, ad 1 et 4. — ⁵ Epist. 211, ad Monachas, n. 11; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 88, col. 962. —

mann⁶. — Ratio, quia superior, ut spiritualis pater, magis idoneus est ad juvandum fratrem quam alii: nec decet in Congregatione, ut alii crimen sciant prius quam praelatus, qui salubrius medelam afferre potest.

243. — Sed quaeritur 1°. *An liceat deferre praelato ut patri crimen occultum, communitati non perniciosum, secreta correctione omessa?* — Tres adsunt sententiae:

Prima generatim affirmat cum Angelo⁷; et Gabriele, Rosella, Turriano, apud Laymann⁸; qui dicunt hoc saltem in religionibus permissum esse ob bonum observantiae commune.

Secunda sententia huic omnino opposita, cum Adriano, Corduba, Soto, etc., apud Sanchez⁹, tenet necessario praemittendam esse correctionem secretam.

Tertia longe communior et longe probabilius sententia docet, bene posse denuntiari crimen occultum praelato prudenti tamquam patri, nulla praemissa correctione, si speretur sic melius emendatio fratribus obtineri. — Ratio patet, quia finis hujus praecetti fraternalae correctionis (ut dicunt S. Thomas et alii, ut infra) alius non est quam caritas erga fratrem; sed hic finis caritatis duplex est, alter principalis, alter minus principalis. Finis principalis est ut frater emendetur, et ideo praecipitur correctio: finis minus principalis est ut servetur, quantum fieri potest, fama fratribus, et ideo praescribitur ordo secretae correctionis praemittendae. Quare, cum creditur magis expedire ad finem principalem, scilicet ad emendationem fratribus, ut correctio fiat immediate a praelato, cessare debet finis minus principalis; et ideo recte omittendus ordo secretae correctionis.

In crimen occulto non pernicioso, licita, iuxta alios, omissa correctione.

Juxta alios, illicita, omissa correctione.

Longe probabilius, licita, major spectatur fructus.

⁶ Lib. 8, tr. 8, part. 2, cap. 4, n. 6. — ⁷ V. *Denunciatio*, n. 10. — *Gebr. Blei*, Exposit. canon. Miss., lect. 74, v. f. lit. T et U. — *Rosel.*, v. *Inquisitio*, init. — *Turrian.*, in 2° 2°, qu. 88, art. 7, disp. 89, dub. 4. — ⁸ Loc. cit., n. 5. — *Adrian.*, in 4, de Fraternali corr., § *Pro hujus decisione*. — *Cordub.*, Annotat. in *Sotum*, de *Secreto*, membr. 2, qu. 4, concl. 3, dub. 8. — *S. Thom.*, Quodlib. 11, art. 13.

scite notant Salmant, revera non dissentit a nostra sententia, quia his verbis concludit: « Regulariter tamen hoc credendum non est, et ita procedendum statim ad denuntiationem ».

242. — ^{a)} Ita sane Laymann, lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 4, n. 3; sed excipit casum quo « certa spes sit, privata monitione peccatum fratribus occultum, reipublicae perniciosum, im-

Ita S. Thomas¹, ubi S. Doctor distinguit inquisitionem, accusationem, et denuntiationem, in qua dicit observandum esse finem ejus, nempe ut frater emendetur: *Utrum autem (addit) statim cum quis scit fratrem suum peccasse, debeat denunciare praelato, dico quod in his distinguendum est de conditionibus subditi et praelati. Nam si ego scio quod frater per me corrigetur, tunc non debo hoc denunciare praelato. Si autem videtur quod hoc melius fiat per praelatum, et praelatus nihilominus sit pius, discretus et spiritualis, non habens rancorem seu odium adversus illum subditum, tunc licite potest hoc denunciare sibi: et tunc non dicit Ecclesiae, quia non ei sicut praelato, sed sicut personae proficiunt ad correctionem proximi et emendam.* Et paulo post sub-

¹ Quodlib. 11, art. 18. — ² Decal., lib. 6, cap. 18, n. 46. — ³ Anton., part. 2, tit. 9, cap. 6, § 4, v. Item queritur. — Gerson., de Corrept. proximi, v. Quare scandens. — Abul., in Matth., cap. 18, qu. 98, v. f. — Salmer., Comment. in histor. evangeli., tom. 4, part. 8, tr. 11, § Tertio si hoc servatur, et seqq. — Sá, v. Correptio, num. 5. — Silvest., v. Correctio, qu. 7. — Tabiena, v. Correctio, num. 2, qu. 1. — Richard. a Mediavilla, in 4, dist. 19, art. 8, qu. 1, corp., v. med. — Angel., v. Denunciatio, n. 10. — Armilla, v. Cor-

jungit: *Ideo tenendum est hoc pro regula, quod in omnibus istis semper servanda est caritas, et quod melius et magis expedire videtur. Et si hoc intendat, scilicet emendam proximi, servet quantum potest bonum caritatis, tunc denunciando non peccat.* — Idem docet S. Bonaventura in illud S. Lucae cap. xvii: *Si peccaverit, etc.* — Et ita dicunt Sanchez² cum S. Antonino, Gersonio, Abulensi, Salmeron, Sá, Silvestro, Tabiena, Richardo, Angelo, Waltero, Armilla, Graffio, Aragon^{a)}, Manuele, Philiarcho, etc.; ac Laymann^{b)}, cum Soto^{b)}, Henrico^{b)}, Paludano^{b)}, Navarro^{b)}.

244. — Quaeritur 2°. *An si reus sit emendatus, possit crimen praelato denunciari?*

Affirmant Angelus^{c)}; et Gabriel, Richardus, Turrianus, apud Laymann^{d)}; quia

rectio, num. 6. — Jacob. de Graffis, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 69, n. 30. — Man. Rodrig., de Ordine judicial., cap. 4, num. 9. — Philarch., de Offic. sacerdot., part. 2, lib. 4, cap. 14, v. Cum autem hucusque. — ^e V. Denunciatio, num. 10. — Gabr. Biel., Exposit. canon. Miss., lect. 74, v. f., lit. U. — Richard. de Mediavill., in 4, dist. 19, art. 3, qu. 1, concl., v. f. — Turrian., in 2° 2°, qu. 33, art. 7, disp. 89, dub. 4. — ^f Lib. 3, tr. 8, part. 2, cap. 4, num. 5.

pediri ac tolli posse». Quod tamen raro contingere fatetur, si peccatum sit valde perniciosum.

243. — ^{a)} Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 33, art. 7, dub. penult., v. *Dico* 2, dicit «quod si non sit aliqua spes quod secreta admonitio... profutura est, et est magna probabilitas quod praelati admonitio profutura est, possum praelato crimen manifestare ante secretam admonitionem».

^{b)} Laymann, lib. 3, tr. 3, part. 2, cap. 4, n. 5, negat crimen occultum et communitatii non perniciosum, posse praelato revelari, si per secretam monitionem aequa corrigi et emendari possit, et citat auctores relatos. — Et revera Sotus, loc. cit., ita tenet (ut notatum est a S. Alfonso in secunda sententia), et excipit solum casum quo «subditus certissimus esset nihil profuturam suam admonitionem». — Paludanus vero, in 4, dist. 19, qu. 4, v. *Si autem sit ita occultum*, n. 3, dicit quod «quamdiu operatur correctio, non debet denunciare; sed potest inter se et ipsum solum, postea cum illo unico alias sciente; postea vero debet denunciare secrete praelato, non tamquam judici, sed tamquam illi qui potest prodesse». Deinde loquitur de casu quo non speretur correctio, et n. 6, dicit: «Licit, ubi est omnino occultum et non potest probari, ostendere praeposito tamquam patri non judici, ut prosit alias nescienti». — Navarrus

pariter, *Man.*, cap. 24, n. 14, scribit: «Etiam peccat qui revelat illud [peccatum occultum] superiori, non servata forma praedicta, etiam in finem ut provideat ne illud iteret». — Deinde Laymann, n. 6, dicit «quod si quis se minus sufficientem animadvertis, ut occultum et nondum emendatum peccatum fratris per se solum emendare possit, plerunque... [debet] statim superiori manifestare tamquam patri». — Et contra hoc assertum citat Henricum Gandavensem (quem etiam citaverat pro primo asserto), qui revera, *Quodlib. 9*, qu. 28, de peccato occulto, quod non est nec reipublicae nec proximo nocivum, scribit: «Quando ergo peccatum sic est secretum quod non scit ipsum nisi unus, sive sit ille praelatus sive subditus, ultra secretam admonitionem per se solum non debet procedere, quoisque cognoverit alios scire quod scit. Licit enim, ut aliquibus videtur, praelato nescienti debet revelari quod unus subditus solus novit, quia magis proficit admonitus praelati quam subditi, quia tamen magis timendum est de ejus deterioratione, si propter verecundiam maiorem aut propter maiorem timorem poenae incipiat se excusare praelato, corripienti secreto post secretam monitionem subditi praecedentem, quam cum subdito solo corripiente; idcirco sicut non alii, sic nec praelato peccatum uni soli cognitum debet revelari». — Haec Gandavensis.

Reo indu-
bie emenda-
to, illicita
est denun-
tiatio pa-
terna.

dicunt semper praestare ut praelatus sciat vitia subditorum. — Sed negandum cum S. Thoma^{a)}, Laymann¹, Sanchez^{b)} et aliis. — Secus vero dicendum (ait Sanchez^{a)}), si dubium sit an frater sit plene emendatus, vel an frater sit in probabili periculo relabendi, aut an plene cessarit periculum relapsus. Quia tunc bene potest crimen praelato ut patri deferri; cum prius consulendum sit profectui fratris et bono religionis modico detimento famae illius.

245. - Quaeritur 3º. Quid, si dubium sit an correctio melius fiat per praelatum, vel an praelatus prudenter procedat?

Respondet Sanchez^{a)} quod, nisi crimen vertat in damnum commune vel alterius privati, praemitti debet secreta correctio.

Sed hic advertendum 1º. Quod in dubio, nisi constet de imprudentia praelati, in religionibus bene institutis (ut notat Laymann^{a)}) praelati prae sumuntur prudentes.

Advertendum 2º. Id quod notat idem Laymann^{b)}, nempe quod in talibus ordinibus crimina occulta fratrum, si nondum emendata sint vel relapsus timeatur, frequentius sine secreta monitione deferri possunt ad praelatum tamquam patrem: tum quia praelati sunt viri pii et prudentes, qui admonitione magis prodesse possunt; tum quia ipsi magis idonei sunt ad crimen emendandum et ad occasiones relapsus amovendas. — Nam, ut recte dicunt Suarez^{c)} et Sanchez^{a)}, vel peccatum religiosi est leve; et tunc, cum infamatio levissit, major plerumque utilitas ex denuntiatione proveniet, quam damnum fratris erit: praeterquam quod hujusmodi consuetudo denuntiandi praelato levia delicta (ut ait Suarez) est quasi necessaria ad religionis statum conservandum: — vel crimen fratris est grave; et tunc, aut frater peccavit ex fragilitate, et melius occurret superior occasio nes auferendo, quod alias nequit

¹ Lib. 3, tr. 8, part. 2, cap. 4, n. 5. — ^a Decal., lib. 6, cap. 18, num. 51. — ^b Loc. cit., n. 47. — ^c Loc. cit., num. 6, v. *Futor*. — ^d Loc. cit. — ^e De Carit., disp. 8, sect. 6, n. 12. — *Suar.*, loc. cit. — ^f Loc. cit., n. 50. - *Cajetan.*, opusc.

244. - a) S. Thomas dicit in *Quodlibet. 11, art. 13*, denuntiationis et correptionis finem esse peccantis emendationem.

b) Sanchez, *Decal.*, lib. 6, cap. 18, n. 49, etsi primo intuitu videtur solum negare obligationem denuntiandi in hoc casu; at sane,

praestare; aut ex malitia, et tunc rarissime ex monitione fratris speratur emenda, ut dicit Sanchez^{f)} cum Cajetano, qui asserit rectius dubitandum quod reus ex correptione secreta potius fingat se emendatum quam emendetur.

Addunt recte Suarez et Sanchez vix fieri posse quod crimina religiosorum non redundant in maximum religionis damnum; tum ob scandalum fratrum, tum ob religionis infamiam. — Hinc dicit Suarez omnia crimina gravia bene denuntiari posse praelato, tamquam communitati perniciosa; immo saepe obligationem esse denuntiandi, praesertim si praelatus interroget; saltem, inquit Sanchez, valde expidire quod praelatus sciat vitia fratrum ut melius amoveantur lapsuum pericula. — Addo et ego, quod maximum inconveniens facile eveniret, si praelatis crimina denuntiari non possent ante secretam monitionem. Nam si ex illa delinquens non emendetur (quod ut plurimum timendum est, ut supra notavimus cum Sanchez), aut crimen deferes ad praelatum, et tunc reus facile suspicans tuam denuntiationem, saepe odium adversus te conservabit; aut tu ob hujusmodi timorem omittes denuntiare, et sic crimen non emendabitur, scanda laugebuntur, et sic denique bonum communitatis corruet.

Quare ex his omnibus recte concludit Laymann^{g)}, rarum esse in congregazione religiosorum, ut subditi sint aequi idonei quam praelati ad corripiendum. — Et ideo in cap. *Qualiter et quando 24, de accusatione*, relato ordine servando in inquisitione, accusatione et denuntiatione, sic concluditur: *Hunc tamen ordinem circa regulares personas non credimus usque quaque servandum.*

Quaeritur 4º. An liceat renuntiare juri fraternae correctionis, ita ut possit deferriri

tom. 1, tr. 31, resp. 5, ad 1 dub. — *Suar.*, loc. cit., n. 12. — *Sanch.*, loc. cit., n. 50, v. *Tertio*. — *Suar.*, loc. cit., n. 11 et 12. — *Sanch.*, loc. cit., v. *Quarto*. — *Sanch.*, loc. cit., v. *Secundo*. — ^g Loc. cit., n. 5, v. *Verum*.

n. 60 eamdem denuntiationem negat esse licitam, quidquid lib. 2, n. 42, nota b, contra Bussenbaum dixerim.

245. - a) Sanchez, loc. cit., n. 50, non habet prius membrum hujus distinctionis, et de solis gravibus peccatis loquitur.

Crimi-
na gravia
praelato
statim de-
nuntianda.

crimen ad superiorem, nulla praemissa correctione? — Tres adsunt sententiae:

Prima communior sententia affirmat, Et hanc docent Sanchez¹, [Contin.] Tourney², Palaus³, Suarez⁴; item Valentia, Hurtadus, Diana et alii plures, apud Salmant.⁵ — Ratio, quia ob honestum finem quisque potest juri suo renuntiare; et ideo plurimi sancti viri suaem famae cesserunt. Confirmatur ex D. Thoma⁶, qui ait: *Sui arbitrii est detrimentum suae famae pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum.* — *Secunda* autem sententia absolute negat: eamque tenent Philiarchus⁷; item Rodriguez⁸, Lorca, Lopez, etc., apud Salmant.⁹ — Ratio, quia nemo potest prodigere jus quod habet ad suam famam. — *Tertia* vero sententia, quam tenent Salmant.⁹, cum Arauxo et Prado, censet quod, licet unusquisque possit ob honestum finem renuntiare ordini correctionis; ab alio tamen nequit talis ordo praetermitti, nisi prudenter credatur efficacius per praelatum coruptio fieri. — Sed huic sententiae recte contradicit Concina¹⁰. Si enim potest quisque isti juri cedere, bene poterit alter sua cessione uti. — His tamen non obstantibus, prima sententia omnino ut vera tenenda mihi videtur. — Ratio quae mihi sufficit est, quia in Societate Jesu adest constitutio hujusmodi renuntiationis; et ipsa fuit approbata a Paulo III et Julio III (ut testatur Palaus¹¹), qui approbarunt et confirmarunt institutum et omnes constitutiones praefatae Societatis, et praecipue eas quae contradictiones patiebantur. Immo Gregorius XIII, in bulla *Ascendente Domino*,

Juxta a-

llios, renun-
tiare juri
correctionis
fraternae,
licitum.

Juxta a-
*llios, liciti-*tum; sed or-*dono praec-*termitten-*dus.*****

*Prima sen-*tentia, ut
vera tenen-*da.***

Decal., lib. 6, cap. 18, n. 48. — *Decal.*, cap. 1, art. 3, de Carit., sect. 6, punct. 4, n. 5. — *Tr.* 6, disp. 8, punct. 9, n. 2. — *De Carit.*, disp. 8, sect. 6, n. 12; cfr. de Relig., tr. 10, lib. 10, cap. 7 et seqq. — *Valent.*, in 2° 2°, disp. 3, qu. 10, punct. 5, § 1, v. *Quintus casus*. — *Petr. Hurtad.*, de Virtut, theol., disp. 163, sect. 5, subsect. 9. — *Diana*, part. 7, tr. 8, resol. 46. — *Tr.* 21, de Praec. decal., cap. 7, n. 87. — *2° 2°*, qu. 73, art. 4, ad 1. — *Part.* 2, lib. 4, cap. 14. — *Lorca*, in 2° 2°, sect. 8, disp. 47, n. 12. — *Lopez de Texeda*, Controv. theol. mor., tom. 1, lib. 1, tr. 3, controv. 4. — *Loc. cit.*, n. 88. — *Loc. cit.*, n. 88. — *Arauxo*, in 2° 2°, qu. 38, art. 8, n. 20 et 21, concl. 3 et 4. — *Prado*, cap. 14, qu. 6, n. 5, 6 et 7. — *In Decal.*, lib. 1, diss. 7, cap. 4, n. 28. — *Paulus III*,

addidit excommunicationem contra tales constitutiones impugnantes. — Unde insipienter puto locutum fuisse Philiarchum. qui notam impietatis inurit huic constitutioni renuntiationis Societatis Jesu: cum Ecclesia non possit errare in approbatione religionum et suarum regularum; ut docent Bellarminus, Valentia, etc., apud Viva¹². Earum enim approbatio spectat ad materiam morum, in qua saltem impium et temerarium est dicere Pontificem posse errare, juxta nostram dissertationem adductam *Lib. I, ex n. 110.* — Advertit tamen Palaus¹³ quod talis renuntiatio non dat potestatem manifestandi delictum alterius, nisi in casu dubio de emendatione, id est (ut explicat¹⁴) si dubitetur an delinquens fuerit emendatus vel an sit relapsurus; quia e converso si constet de emendatione et nullum sit periculum relabendi, recte probabilius censet non posse crimen deferri ad superiorem, dum ex declaracione in congregazione septima ipsiusmet Societatis dicitur revelationem faciendam esse tantum iis qui remedium adhibere poterunt; ergo, cessante necessitate remedii, non poterit crimen manifestari. — Praeterea advertit idem Palaus¹⁵ cum Suarez et Sanchez, quod praedicta cesso fit ut crimen reveletur praelato, tamquam patri, non vero tamquam judici.

246. — Haec quoad denuntiationem evangelicam. Quod autem ad denuntiationem *judiciale* pertinet, haec ad triplicem finem fit: 1°. Ob publicam criminis punitionem. 2°. Ut damnum laeso resarcitur. 3°. Ut quis tamquam indignus offi-

Finis de-
nuntiationis judica-
lis.

Regimini militantis, de die 27 Sept. 1540; in Bullar. Rom. Mainardi et in Instituto S. J. — *Julius III*, bulla *Exposcit debitum*, de die 21 Jul. 1550; in Bullar. Rom. Mainardi et in Instituto S. J. — *Loc. cit.*, n. 4. — *Bulla Ascendente Domino*, § 24, ibid. — *Philiarch.*, loc. cit. — *Bellar.*, id est *Vindictae Bellarmin.*, (auctore *Vito Erberman, S. J.*) pro lib. 2, de Monachis, ad cap. 4. — *Valent.*, Controv., Analys. fidei cathol., lib. 8, cap. 8, v. *Ad attud quod de religionum.* — *Quest.* prodroma ad propos. damnat., n. 12. — *Tr.* 6, disp. 3, punct. 9, n. 6. — *Loc. cit.*, punct. 12, n. 4. — *Loc. cit.*, punct. 9, n. 7. — *Suar.*, de Relig., tr. 10, lib. 10, cap. 12, n. 8. — *Sanct.*, Decal., lib. 6, cap. 18, n. 48.

b) Hieronym. Rodriguez, *Compend. quaest. regul.*, resol. 36, n. 5, quaerens utrum sit licitum statutum religionis, disponens omittendam correctionem fraternalm, ait: « Nolo judicem gerere, videant hi ad quos spectat ». Et

n. 13, auctoribus n. 5 pro affirmativa allegatis alios addit, et de negativa scribit: « Negativam vero opinionem probabiliorem censuit nuper academia Salmanticensis ». Sed non explicat quid ipse sentiat.

cio privetur, aut ne indignus eligatur, aut ne ad Ordines promoveatur, aut ne Matrimonium contrahat. — Et de hac denuntiatione juridica praecipue hic tractandum.

Non semper praemittenda fraterna.

Evangelica potest transire in judiciale.

Quid facere debet praelatus.

Fraterne enuntians ostest esse certis.

Et notandum 1º. Quod fraterna monitio non est necessario semper praemittenda ad denuntiationem judicialem; juxta dicta mox supra n. 240. — Notandum 2º. Quod denuntiatione evangelica transire potest in judiciale, ex communi sententia, quando post evangelicam reus non corrigitur. Azor, Abbas^{a)}, cum Salmant.¹. — Notandum 3º. Quod si praelatus, aut per denuntiationem evangelicam, aut per se, aut per indicia sufficientia noverit subditi delictum, primo poterit clam eum monere, poenitentiam secretam ei injungendo, et etiam illum ab officio et a conventu amovendo; modo ex hoc nulla ei obveniat infamia. Deinde poterit ad alia remedia devenire; sed licet ista nec etiam profuerint, et crimen vertat in damnum solius rei, tunc non poterit judicialiter procedere, nisi crimen probari possit saltem per duos testes. Vide Salmant.². — Notandum 4º. Quod qui fraternam fecerit denuntiationem, potest inde ut testis adhiberi post denuntiationem judicialiter factam, ut tenent Salmaut.³ cum Soto, etc.; quia aliis est processus denuntiationis fraternalis; alias, denuntiationis judicialis.

247. — Sed quaeritur 1º. *Utrum, si crimen sit occultum nec laboret infamia, et fraternaliter denuntiatus non corrigitur, possit praelatus cogere denuntiatores evangelicos ut faciant denuntiationem judiciale, et inde juxta illam reum poenis juris punire?*

Azor, part. 3, lib. 18, cap. 21, dub. 10 (ult.). — ¹ Tr. 29, cap. 2, num. 54. — ² Loc. cit., num. 55. — ³ Tr. 29, cap. 2, num. 58. — *Sotus*, de Secreto, membr. 2, qu. 4, concl. 8, dub. — *Cordub.*, Annotat. in *Sotum*, de Secreto, loc. cit., concl. 7 et 8. — ⁴ Loc. cit., n. 59. — ⁵ Consil., lib. 6, cap. 2, dub. 11, n. 7 et seqq. — ⁶ Loc. cit., n. 60. — *Suar.*, de Relig., tr. 10, lib. 10, cap. 12, n. 41 et 48. — *Palau*, tr. 6,

Affirmat *prima* sententia cum Silvestro^{a)}, Corduba, etc., apud Salmant.⁴, quotiescumque crimen saltem per duos testes posset probari. Et huic sententiae consentiunt Sanchez^{b)}; et Navarra^{b)}, Sotus^{b)}, etc., apud Salmant.⁶, casu quo adsit spes quod delinquens ob poenas emendabitur. — Secus autem, isti dicunt, si talis spes non effulget; tunc enim vix permitunt posse reum clam excommunicari.

Fraterne denuntians potest, iuxta alios, cogi ad denuntiationem judicialem.

Probabilis tamen contradicit omnino *secunda* sententia cum Suarez, Palao, Ledesma, Bañez et Salmant.⁷, semper ac ex crimine nullum immineat damnum communitati aut particularibus. — Ratio, quia tunc delinquens adhuc possidet famam; nec punitio est necessaria ad bonum commune, quando crimen non est publicum.

Probabilis cogi non potest.

Sed hic notandum 1º cum Salmant.⁸, Palao, Torres et aliis, quod in tali casu poterit quidem praelatus aliquibus viris prudentibus crimen manifestare, si hoc judicet necessarium ad remedium subdito adhibendum. — Notandum 2º. Quod praelatus inferior, si ipse possit per se subditum corrigere, peccabit si crimen superiori manifestabit. Ita Salmantic.⁹ cum Palao¹⁰.

Praelatus potest manifestare crimen viris prudentibus.

248. — Quaeritur 2º. *Utrum, si per publicum edictum seu monitorium praecipiatur omnibus aliqua delicta denuntiare, teneamus?*

Praelato superiori non manifestetur nisi ex necessitate.

Resp. Quando crimina sunt notoria, procul dubio quilibet ea denuntiare teneatur. — Secus vero, si sint occulta, etiamsi probari possint per duos testes: nisi crimina vergant in damnum communitatis aut tertii. Cum hac tamen differentia, quod in criminibus in damnum tertii, tenemur

Edicto praecipiendi denuntiationem, quando permittendum.

disp. 8, punct. 11, n. 1 cum n. 11. — *Petr. de Ledesma*, Sum., part. 2, tract. 4, cap. 4, post concil. 26, dub. 3. — *Bañes*, in 2° 2°, qu. 89, art. 8, dub. 4, concl. 4. — ¹ Tr. 29, cap. 2, n. 61 et 62. — ² Loc. cit., n. 68. — *Palau*, loc. cit., n. 5. — *Torres* seu *Turrian.*, in 2° 2°, qu. 88, disp. 89, dub. 4, v. f., v. *Tertio notandum*. — ³ Tr. 29, cap. 2, num. 70. — ⁴ Tr. 6, disp. 3, punct. 11, n. 7.

248. — a) Abbas Panormitanus a Salmant. citatur tamquam asserens evangelicam denuntiationem posse in judiciale transire, non directe sed ex consequenti: et re quidem vera, Abbas, in cap. Novit 13, de judicis, n. 46, ait posse ex evangelica denuntiatione procedi ad beneficii privationem vel ad censuram.

247. — a) Silvester, v. *Correctio*, qu. 11, etsi hic a Salmant. allegatur, brevius scribit: « Quando... correctio non expedit delinquenti, immo forte nocet, et tamen communitati prodet, corrigere tenetur, quia bonum communitatis est melius bono istius ».

b) Petrus Navarra, *de Restit.*, lib. 2, cap. 4,

fraternam monitionem praemittere; et correctione obtenta, denuntiatio judicialis est omittenda; si autem reus non corrigitur, tunc judicialiter tenemur eum denunciare, dummodo possimus sine gravi nostro incommodo, ut Salmant.¹. In criminibus autem in *damnum commune*, nulla praevia monitione, et etiam cum gravi nostro damno, denuntiationem judicialem proferre tenemur. Quamvis etiam in his S. Thomas² sic doceat: *Nisi forte aliquis firmius a estimaret quod statim per secretam admonitionem possit hujusmodi mala impedire*. Sed hoc raro accidit. — Haec fere communiter a DD. docentur. Vide Salmant.³.

Notandum hic autem 1°. Quod qui delictum sub secreti sigillo noverit, ut remedium aut consilium delinquenti praaberet, nunquam tenetur illud denunciare⁴; quia jus positivum non potest juri naturae derogare. — Ita S. Thomas⁴, Sanchez⁵; et Salmant.⁶ cum Navarro, etc.; contra Sotum.

Notandum 2°. Quod si quis rem aliquam accepit in compensationem sui certi crediti, non tenetur manifestare; quia editum imponens denuntiationem intelligit loqui tantum de rebus injuste acceptis. Ita Sanchez⁷; et Salmant.⁸ cum Silvestro. —

¹ Tr. 29, cap. 2, n. 82. — ² 2°, qu. 38, art. 7, corp. — ³ Loc. cit., num. 79. — ⁴ Loc. cit., qu. 70, art. 1, ad 2. — ⁵ Consil., lib. 6, cap. 2, dub. 20, n. 4, 7 et 8. — ⁶ Loc. cit., num. 83. — *Navarr.*, *Man.*, cap. 18, num. 82, v. *Dico* 3. — *Sotus*, de *Secreto*, membr. 2, qu. 7, concl. 4. — ⁷ Loc. cit., dub. 24, num. 1. — ⁸ Tr. 29, cap. 2, num. 84. — *Silvest.*,

Idem dicunt Sanchez⁹, et Salmant.¹⁰ cum Navarro, de debitore rei furtivae, qui ob inopiam a restitutione excusetur.

Notandum 3°. Quod nemo, ut supra dictum est, tenetur denunciare cum gravi suo incommodo: nisi crimen redundet in *damnum commune* reipublicae aut religionis, ut crimen laesae majestatis, haeresis, etc.

249. — Sed hinc quaeritur 3°. *An si obligatio denunciandi haereticos cum periculo gravis damni?* — Distinguendum:

Si denunciandi sint tantum suspecti de haeresi, ut sunt sortilegi, blasphemi, confessarii sollicitantes, abutentes sacramentis, commune est non esse tunc obligationem. Ita Salmant.¹¹, Potestas¹². Nisi (dicunt Salmant.¹³) adesset *damnum commune*, nempe si sacerdos magnae auctoritatis frequenter poenitentes sollicitaret, etc. — Si vero denunciandi sint haeretici formales, etiam excusare periculum gravis damni, nisi illi dogmatizent, tenent Mazzotta¹⁴; Lessius¹⁵, Navarrus¹⁶, Filliucci¹⁷, etc., apud Salmant.¹⁸. Sed verius oppositum est tenendum cum Potestà¹⁹; et Salmant.²⁰ cum Suarez²¹ et Farinacio²². Ratio, quia haeresis formalis de se serpit ut cancer, et ideo semper in *damnum commune* vergit.

Grave incommodo non semper excusat a denuntiando.

Exempta de denunciandi suspectis & haereticis.

Non excusat a denunciandi haereticis formalibus.

v. *Furtum*, num. 19, qu. 15. — ⁹ Consil., lib. 6, cap. 2, dub. 24, num. 3. — *Navarr.*, in cap. *Inter verba*, caroli. 65, n. 796. (edit. Venet. 1594). — ¹⁰ Tr. 21, cap. 4, n. 87 et 89. — ¹¹ Exam., tom. 2, n. 267. — ¹² Loc. cit., n. 91. — ¹³ Tr. 2, disp. 1, qu. 1, cap. 2, § 3, qu. 7. — ¹⁴ Loc. cit., cap. 3, n. 108. — ¹⁵ Loc. cit., cap. 8, n. 109.

a n. 232, id non habet quod reperire potuerim, quamvis a Salmant. citetur. — Sotus, loc. cit., concl. 8, concordat profecto, sed excommunicationem in universum tantum negat fratri infligi posse, nisi fuerit Ecclesiae inobediens, et crimen ejus fuerit juridice probatum.

248. — ^{a)} S. Thomas, loc. cit.; et Sanchez, loc. cit., n. 1, limitant: Nisi delictum vergat in *damnum communis* vel tertiae personae; idemque insinuat Navarrus, loc. cit., scribens: « Qui promisit servare secretum, ex quo servato grave *damnum* alteri non infertur, non debet detegere illud, etiam praecipiente superiore.

^{b)} Salmant., loc. cit., n. 85, id asserunt de eo qui furtum novit, sed novit etiam furem a restitutione propter inopiam excusari. Quod multo magis dicendum sane erit de ipso fure.

249. — ^{a)} Lessius, cap. 30, dub. 6, n. 50, v. *Sexto*; Navarrus, *Man.*, cap. 25, n. 50; Filliucci, tr. 14, cap. 2, n. 37, asserunt universum periculum gravis damni excusare ab obligatione denunciandi. Lessius tamen et Filliucci limitant: Nisi bonum publicum denuntiationem necessario postulet.

^{b)} Suarez non citatur a Salmant.; doctrinam tamen hic expositam satis perspicue innuit, de *Fide*, disp. 20, sect. 4, n. 5 et 9, ubi dicit denuntiandos esse haereticos etiam occultos, quia haeresis est peccatum bono communi nocivum.

^{c)} Farinacius, de *Haeresi*, qu. 197, n. 53, scribit: « Non denuntians haereticum propter metum, utputa timens ob ejus terribilitatem ab eo aut interimi aut male tractari, excusat... Contrarium suadetur ex traditis per Joan. a Rojas..., ubi dixit non denuntiantem haere-

250. - Quaeritur 4º. *An teneamur denuntiare conjunctos quos haereticos formales noverimus?*

Fratres sine ullo dubio tenemur denuntiare. Filios vero a denuntiandis parentibus excusant Abulensis et Simancas^{a)}, apud Salmant.¹ Sicut ibidem, Bonacina^{b)}, Filliuccius^{b)}, Barbosa^{b)}, etc. excusant etiam uxores a denuntiando viros suos. — Sed dicendum omnes ad denuntiationem teneri, ex eadem ratione ut supra; quia haeresis est pestis ita noxia, quod difficile habet remedium, et facile in damnum vergit commune. Ita Roncaglia^{c)}; Bonacina^{c)} cum Farinacio, Azor; Salmant.^{d)} cum Cajetano, Palao, Sanchez^{c)}, Diana, etc. cum communi, ut testantur Potestas^{e)} et Viva^{e)}. — Hoc tamen dicitur quoad haereticos formales^{d)}.

Si vero denuntiandi sint tantum suspecti de haeresi, Salmant.^{f)} pariter obligant etiam filios ad parentes denuntian-

Conjuncti
suspecti de
haeresi, non
necessario
denuntian-
ti.

Abulen., in Deuteron., cap. 13, qu. 8; et in lib. III Reg., cap. 15, qu. 16. - ¹ Tr. 21, cap. 3, n. 106. — ² Tr. 6, qu. 1, de Fide, etc., cap. 6, qu. 1, resp. 3. — ³ Disp. 6, de Obligat. denuntiandi, punct. 2, num. 8. — *Farinac.*, de Haeresi, qu. 197, num. 40, 42 et 49. — *Azor*, part. 2, lib. 2, cap. 2, quaer. 13. — ⁴ Loc. cit., num. 106. — *Cajetan.*, in cap. 18

dos; sed nimis rigorose. — Satis enim probabiliter tunc a denuntiatione excusantur, non solum filii, sed etiam conjuncti usque ad quartum gradum; ut tenent Diana^{g)}, Bordonus, Lazarus^{h)}, Homobonusⁱ⁾ et alii, apud Potestā^{j)}. Ratio, quia denuntiare conjunctum idem est ac grave damnum sive incommodum subire; quod rationabiliter excusat, quando periculum abest damni communis, ut diximus mox n. 249, et dicunt ipsi Salmant.^{k)}

251. - Quaeritur 5º. *Quaenam sint crimina denuntianda tamquam de haeresi suspecta?*

Sunt 1º. Nuptiae contractae, vivente conjuge; ut Salmant.^{l)} cum communi.

2º. Nuptiae clerici in sacris constituti vel religiosi professi; etiam communiter Salmant.^{m)}.

3º. Si quis sine sacerdotio Missam celebrat, aut aliud sacramentum conficit: ita ex constitutionibus pontificiis. — Vide

Crimina
suspecta de
haeresi.

Deuteron., v. 6. - *Pal.*, tr. 4, disp. 8, punct. 4, n. 14 et 16. - *Diana*, part. 1, tr. 4, resol. 4 et 5. — ² *Exam.*, tom. 2, n. 269 et 270. — ³ In propos. 5 Alex. VII, n. 18. — ⁴ Tr. 21, cap. 4, n. 83. — *Bordon.*, Sacr. Tribunal S. Fidei, cap. 31, n. 18 et 14. — ⁵ Tom. 2, n. 271. — ⁶ Tr. 29, cap. 2, n. 82. — ⁷ Tr. 21, cap. 4, n. 6. — ⁸ Loc. cit., n. 7.

ticum minime excusari ex eo quod timeat ex denuntiatione sibi imminere aliquod periculumⁿ⁾.

250. - a) Simancas, *de catholic. Institutionib.*, tit. 29, n. 35 et 37, concordat, si pater fuerit occultus haereticus; secus vero, n. 45, « si pater haereticus pestifer sit, et ejus haereses perniciem et exitium afferre possint universae reipublicae »; quo casu tenebitur filius denuntiare, si alia media non sufficiunt.

b) Bonacina, *Tract. var.*, *disp. 6, punct. 1*, § 3, n. 4; Barbosa, *de Offic. et Potest. episc.*, alleg. 96, n. 59, universim excusant uxorem ab obligatione denuntiandi maritum. — Filliuccius pariter eam excusat, *tr. 14, cap. 2, n. 38*, sed: « Excipitur, inquit, in causa fidei vel laesae majestatis et similis. In iis enim etiam personae conjunctae denuntianda essent ». Quam exceptionem Salmant. non animadverterunt; et ita Filliuccius eamdem de uxoribus sententiam tenet ac S. Alphonsus.

c) Sanchez non satis accurate a Salmant. hic allegatur; scribit enim in *Consil.*, lib. 6, cap. 2, *dub. 19*, n. 9: « Regulariter non tenetur filius haeresim occultam patris vel matris prodere »; attamen n. 6: « Si haeresis perniciosa reipublicae valde esset, quia scilicet plures perverteret, tenetur filius, si alii non denuntient, denuntiare ». Et n. 3 dixerat pa-

trem et matrem teneri denuntiare filium haereticum, quando alii denuntiatores non essent.

d) Etsi decreta S. Inquisitionis de haereticis denuntiandis multis in locis obsoleverint, quia ob cultus libertatem omnibus assertam, haereticorum errores impune grassantur; clerici tamen semper sunt denuntiandi. Quin etiam vi legis naturalis, denuntiandi sunt haeretici vel de haeresi suspecti, quoties agitur de damno gravi animarum evitando, cui superior remedium afferre possit; quae quidem obligatio ex lege naturali obligare poterit etiam in locis ubi haeretici passim catholicis permixti sunt, v. g., si agatur de periculo insolito quod, inscio superiore, catholicae religioni imminet.

e) Diana, *part. 8, tr. 7, resol. 10*; et *part. 1, tr. 4, resol. 6*, hanc utique sententiam adducit, sed neque eam amplectitur.

f) Lazarus, *de Blasphem.*, qu. 12, n. 67, negat sane uxorem teneri eo casu ad denuntiandum; teneri tamen ait n. 57 filium et fratrem, quod Potestā non animadvertis.

g) Homobonus, *Exam. ecclesiast.*, *tr. 7, cap. 7, qu. 32*; et *de Casib. reservat.*, *part. 2, cap. 1*, utique eos excusat; sed in *Exam. eccles.*, loc. cit., subdit contrariam sententiam locum obtinere, « quando alia indicia concurserent, quae patrem, fratrem, maritum, domi-

Salmant.¹, qui extendunt ad sacerdotem celebrantem pluries in die, vel non jejunum, sine justa causa.

4º. Alii pariter censem suspectum esse de haeresi confessarium sigillum violantem; ut Viva, de Leone et Quintanadvenas. — At hoc negant probabilius Salmant.² cum Lugo, Bonacina³, Molfesio et communiori: nisi ille errorem teneat non adesse hanc obligationem sigilli, vel istud non ita rigorose obstringere.

5º. Extendunt etiam Salmant.³ cum pluribus ad crimen sodomiae et bestialitatis. Sed ipsi loquuntur pro regnis Hispaniarum; hoc tamen non viget in nostris partibus. — Hic tamen obiter advertendum quod clerici et regulares sodomitae ex constitutione S. Pii V privantur omni officio et beneficio. Modo 1) crimen sit consummatum. 2) Adsit hujus criminis exercitium: ideo non sufficit, si patratum sit bis vel ter. Salmant.⁴ cum Bonacina. 3) Adsit insuper sententia judicis; nam licet bulla dicat: *Praesentis canonis auctoritate privamus*, attamen sic videtur recepta, ut dicunt Bonacina, Sanchez⁵, Henriquez⁶, etc., apud Salmant.⁶.

252. - Quaeritur hinc 6º. *An sint denuntiandi blasphemii?* Distinguendum:

Qui proferunt blasphemiam haereticalem certe denuntiandi sunt. — Sed hic

¹ Tr. 21, cap. 4, n. 8. — *Viva*, in propos. 5 Alex. VII, num. 15, v. f. — *Alphons. de Leone*, de Offic. confessar., recollect. 22, num. 14, cas. 36. — *Quintanadven.*, de Praec. Eccles., tr. 8, singul. 28, n. 8. — ² Loc. cit., n. 9. — *Lugo*, de Poenit., disp. 23, n. 148. — *Molfestus*, Sum., part. 1, tr. 7, cap. 23, n. 68 et seqq. — ³ Loc. cit., n. 10 et 11. — *S. Pius V*, constit. *Horrendum*, 5 8, de die 30 Aug. 1568; in Bullar. Rom. Mainardi. — ⁴ Loc. cit., n. 11. — *Bonac.*, de Matrim., qu. 4, punct. 11, n. 2. — *Bonac.*, de Matrim., qu. 4, punct. 11,

advertisit Potestas⁸, quod prorumpens in blasphemiam haereticalem non advertendo ad significationem, non peccat graviter, ideoque nec denuntiandus. Secus vero, si blasphemet advertens, quamvis ex ira; quia tunc jam fit saltem suspectus de levi.

Caeterum probabiliter Bonacina⁹, et Roncaglia¹⁰ cum Navarro¹¹, etc., dicunt non esse denuntiandos quos constet per lapsum linguae errorem protulisse. Et huic videntur¹² expresse adhaerere Salmant.⁸, ubi ajunt ad obligationem denunciationis requiri pertinaciam hominis denuntiandi. Immo Sanchez, Trullenchi, etc. (contra Salmant.⁹) universe excusant ab obligatione denuntiandi blasphemias haereticales, semper ac ipsi per correctionem resipiscant.

Quoad autem simplices blasphemias, advertendum quod olim duae aderant obligationes: — Una increpandi; et haec abiit in desuetudinem, ejusque in loco successit obligatio correctionis, si fructus speratur, ut docent Sanchez¹⁰, Palau, Bonacina, etc. — Altera, denuntiandi judici ecclesiastico vel saeculari; et haec etiam per desuetudinem non videtur amplius obligare, ut dicit Viva¹¹ cum Tamburinio et Mazzotta¹². Vide dicta Lib. III, n. 123.

n. 2, v. f. — ⁸ Tom. 2, n. 219 et 220. — ⁹ Disp. 6, de Obligat. denuntiandi, punct. 1, § 8, num. 5, i. f. — ¹⁰ Tr. 6, qu. 1, de Fide, cap. 6, qu. 4, resp. 8. — ¹¹ Tr. 21, cap. 3, n. 117. — *Sanct.*, Decal., lib. 2, cap. 32, n. 47. — *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 12, dub. 8, n. 8. — ¹² Loc. cit., n. 129. — ¹³ Loc. cit., num. 46. — *Palau*, tr. 17, disp. 2, punct. 2, § 4, num. 3. — *Bonac.*, disp. 8, de 1º Praec., qu. 8, punct. 1, n. 5. — ¹⁴ De Praec. decal., qu. 6, art. 2, n. 11. — *Tambur.*, Decal., lib. 2, cap. 6, § 4, n. 6.

num vehementer de haeresi suspectos redenter, et maxime si in subsidium ad hoc ab Inquisitione vocarentur ».

251. - ^{a)} Bonacina perspicue insinuat hanc negativam sententiam, dum *disp. 5, de Poenit.*, qu. 6, sect. 5, punct. 1, n. 6, asserit crimen ejus qui sacramentale sigillum violaverit, pertinere ad judicem ordinarium ipsius confessarii, nisi conjunctum sit cum haeresi; tunc enim cognoscendum esset in tribunali S. Inquisitionis. Quibus verbis significat per se non esse deferendum ad Inquisitionem, ac proinde per se non injicere suspicionem de haeresi.

^{b)} Salmant., tr. 26, cap. 7, n. 125, auctores citant pro sententia quae negat constitutionem S. Pii V obligare in conscientia, et

quae affirmat requiri sententiam judicis ad incurandas ejusmodi poenas. Et ita tenet revera Henriquez, lib. 14, cap. 5, n. 1, lit. f, *in comment.* — Sanchez pariter (a Salmant. non allegatus), Decal., lib. 2, cap. 22, n. 20, requirit judicis sententiam, non obstante tenore verborum quo bulla utitur.

252. - ^{a)} Quamvis Navarrus a Roncaglia hic citetur, apud ipsum tamen id minime reperire potui.

^{b)} Quin etiam Salmant. expressis verbis haec omnia tenent.

^{c)} Mazzotta, tr. 2, disp. 1, qu. 3, cap. 2, § 3, qu. 4: « Probabile tamen est, inquit, praemittendam [denunciationi] fraternalm correctionem, si speretur emendatio ».

Blasphemias haereticas, non semper denuntiandas.

Simplices blasphemias non denuntiandas.

Rogabis autem: *infra quantum temporis blasphemii haereticales denuntiandi sint?*

Infra quantum tempus denuntiandi blasphemos haereticos.

Loquendo generice de criminibus suspectis de haeresi, juxta edictum Inquisitionis generalis Romanae, tempus assignatum ad denuntiationes est mensis a die scientiae legis⁴⁾ et cessantis impedimenti; ut asserunt Felix Potestas¹, Mazzotta², et auctor libri: *Istruzione per li novelli Confessori*³. — Loquendo vero praecipue de tempore requisito ad denuntiandos blasphemos haereticos, dicunt Sporer⁴ ex decreto Alexandri VII *de Suspect. de haeresi*, et Salmant.⁵ (sed forte hi loquuntur juxta edictum Hispaniarum) esse denuntiandos infra sex dies; ita etiam Viva⁶, qui idem ait de denuntiatione confessarii sollicitantis. Sed auctor praefatus (*Istruzione*, ut supra) pro hac denuntiatione assignat mensem.

253. — Quaeritur 7º. *An superstiosi sint denuntiandi?*

Superstitione de denuntiandi.

Affirmant DD., generaliter loquendo, si supersticio fiat cum conscientia peccati, et suspicionem fundet de haeresi. — Et hoc accidere dicunt: 1º. Quando intercedit pactum expressum cum daemonie. — 2º. Quando miscentur in ea res sacrae, ut chrisma, oleum sanctum, hostia sacrata. — 3º. Si daemon adoretur, vel ei porrigantur preces nefariae, vel aliqui psalmi qui in ejus honorem proferri videntur, ut psalmus cviii: *Deus, laudem meam ne tacueris, etc.* — 4º. Quando daemon rogaratur de his quae naturaliter nequit ipse scire. — 5º. Quando ex superstitione provenit effectus. — 6º. Quando quis ex professo alios instrueret. — 7º. Quando intervenit expressa daemonis invocatio (etsi, hac tantum intercedente, excusant alii ab

¹ Exam. confess., tom. 2, part. 1, cap. 8, n. 239. — ² Tr. 2, disp. 1, qu. 1, cap. 2, § 8, qu. 5. — ³ Part. 2, cap. 14, n. 276 et 284. — ⁴ Tr. 2, cap. 10, num. 12. — *Alex. VII*, decret. *Licet alias*, de suspectis de haeresi, in Bullar. Rom. Malignardi. — ⁵ Tr. 21, cap. 8, n. 129. — ⁶ De Praec. decal., qu. 6, art. 2, n. 11; cfr. de Poenit., qu. 8, art. 5, n. 7. — *Auctor Istruzione*, loc. cit., n. 275. — *Suar.*, de Relig., tr. 8, lib. 2, cap. 19, n. 10. — *Asor*, part. 1, lib. 9, cap. 26, qu. 4. — *Peña*, in Eymeric Director. inquisitor., part. 2, qu. 42 et 43.

⁴⁾ Forte rectius: a die scientiae delicti, ut habent autores citati, licet Giordanini, loc. cit., n. 284; et Potest., n. 633, pro sollicitatione, dicant mensem a die scientiae legis.

obligatione denuntiandi). — Ita Suarez, Azor, Peña et Simancas. Vide Salmant.⁷.

Dixi: *generaliter loquendo*; quia in hoc regno denuntiantur tantum superstitiones in quibus intervenit abusus hostiae consecratae vel olei sancti; non vero aliae. Et haec est praxis hodie. Horum enim criminum quae ad mixtum forum pertinent, praesens rex noster Carolus VI sibi animadversionem adjudicavit, quando sortilegus est saecularis; secus, si est ecclesiasticus.

254. — Quaeritur 8º. *An sint denuntiandi qui denuntiare tenentur et omittunt?*

Si agatur de denuntiando haeretico tantum suspecto, probabilius negatur cum Carena et Lupo, et Potest.⁸ Ratio, quia non oritur suspicio ex suspicione. — Si vero de denuntiando haeretico formaliter, dicit Potest.⁹ denuntiandos esse eos qui ex officio tenentur denuntiare et negligunt. Et idem dicit de teste crimen falso negante, vel de dissuadente denuntiationem debitam; quia isti vere censentur de haeresi suspecti: nisi omissio fiat ex causa amicitiae, consanguinitatis, etc. Ita Potest.¹⁰ cum communi. — Alios vero non denuntiantes, licet etiam ipsi fiant de haeresi suspecti si nullam habeant causam occulandi, ut dicunt Salmant.¹⁰, tenent tamen Lupus et Bordonus¹¹, apud Potest.¹², non esse denuntiandos, ne detur processus infinitum.

Notandum autem super hac materia. Iº. Neminem teneri denuntiare seipsum nec socios sui criminis; cum hoc esset idem ac seipsum denuntiare. Verum si quis de crimine legitime a judice interrogetur, tenetur tam se quam socios manifestare. — Salmant.¹¹ cum Cajetano, Suarez, Trullench, etc.

comment. 67 et 68. — *Simanc.*, de catholic. Institutionib., tit. 30, n. 15 et seqq.; et tit. 62, n. 2 et 8. — ¹⁰ Tr. 21, cap. 11, n. 208. — *Carena*, de Offic. inquisit., part. 2, tit. 9, n. 46. — *Lupus*, in edict. S. Inquisit., lib. 4, dist. 3, diff. ult. — ¹¹ Tom. 2, n. 284. — ¹² Loc. cit., n. 286. — *Potest.*, loc. cit., n. 286. — ¹³ Tr. 21, cap. 3, n. 116. — *Lup.*, loc. cit. — *Potest.*, loc. cit., n. 286. — ¹⁴ Loc. cit., n. 104. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 70, art. 1, in princ. — *Suar.*, de Fide, disp. 20, sect. 4, n. 18 et 19. — *Trull.*, lib. 1, cap. 2, dub. 6, n. 4 et 5.

Omittentes denuntiationem, quales de-
nuntiandi.

Nemo te-
netur se aut
socios cri-
minis de-
nuntiare.

254. — ^{a)} Bordonus, in suo *Man. consul-*
torum, sect. 18, n. 73, absolute et absque re-
strictione negat esse denuntiandos eos qui
haereticos non denuntiant.

Quando obliget praecipuum denuntiandi haereticos aut suspectos.

Notandum II°. Certum esse quod non tantum superiores regulares (quibus directe imponitur onus denuntiandi ex decreto Alexandri VII edito anno 1660), sed omnes fideles tenent ad denuntiandum criminosos de haeresi etiam leviter suspectos, ut loquitur decretum; dum in fine ejus statuit Pontifex: *Decretum hoc... omnes ubique existentes arctare et afficeret.* Et ita cum communi sentiunt Salmant.¹⁾

Sed bene hic advertunt 1° minime esse denuntiandum illum de quo habeatur suspicio ex levibus indiciis, v. gr. si audias crimen alicujus a testibus parum dignis. Ita Navarrus, Sayrus, Corduba, cum Salmant.²⁾ — Advertunt 2° quod ut sit obligatio ad aliquem denuntiandum, requiritur ut ille sit haereticus proprius et pertinax; non vero si nimis per ignorantiam, metum, incuriam, lapsum lin-

guae, fidei protulerit injuriam, de qua si secreto corrigitur, sine dubio censeatur abjuratus. Ita Salmant.³⁾ cum aliis. Hinc inferunt Bonacina et Farinacius, apud Salmant.⁴⁾ ac Potestā⁵⁾, minime esse denuntiandum hominem simplicem et pium, seu concionatorem aliquam propositionem haereticalem ex incuria proferentem; praesumitur enim non ex animo locutus esse.

Notandum III°. Juxta jus commune⁶⁾, eos qui advertenter negligunt haereticos denuntiare, incurrire excommunicacionem ferendam: etsi, juxta edictum Hispaniarum, ibi incurratur excommunicatio ipso facto et reservata. — Utrum autem in aliis regionibus haec excommunicatio sit reservata? Affirmant Salmant.⁷⁾ et Potestā⁸⁾, qui assert decretum S. Congregationis; sed negant Lupus⁹⁾ apud Potestā, et Bonacina¹⁰⁾.

Poena
contra e-
mitentes
denun-
tiationem.

DUBIUM VI.

De Testibus.

255. *Quomodo debeant esse et testificari testes ad probandum.* — 256. *Qui rejiciuntur.*
 1°. *Servi.* 2°. *Mulieres.* 3°. *Minores.* 4°. *Intimici et domestici.* 6°. *Infames.* 7°. *Perjuri.* 8°. *Socii criminis.* 9°. *Personae inopes et viles.* 10°. *Deliri et semi-fatui.* — 257. *In quibus casibus sufficit dictum unius testis.* — 258. *Quid, si unus testis deponat de una propositione haeretica, et alius de altera.* — 259. *An semper sufficient duo testes ad probandum.* — 260. *Quales debent esse testes, ut plene probent.* — 261. *An laici repellantur a testificando contra clericos.* Quid e converso. — 262. *An testes inepti, ut supra, faciant indicium.* — 263. *An religiosi probent in causa sui monasterii.* — 264. *An et quando quis testari teneatur.* — 265. *An testis teneatur fateri veritatem judici non legitime interroganti.* — 266. *Quando iudex legitime interroget.* — 267. *An testis teneatur manifestare crimen, si accusator unicum testem afferat.* — 268. *Non teneris manifestare judici etiam legitime interroganti:* 1°. *Si scias rem ex confessione.* 2°. *Sub secreto.* 3°. *Si tibi immineat damnum.* 4°. *Si accepisti a parum fide dignis.* 5°. *Si rem accepisti per injuriam.* 6°. *Si alter probabiliter non peccarit.* — 269. *Ad quid teneatur falsum testatus.* — 270. *Quando peccent testes.* — Dub. 1. *An peccent contra justitiam, si se abscondant ne citentur.* Dub. 2. *An, si fugiant post citationem.* Dub. 3. *An, si interrogati veritatem occultent.* — 271. *Quomodo facienda est depositio testium.*

Requisita
in testibus
ad proban-
dum.

255. — « Suppono, ad legitimam et plenam in judicio probationem requiri duos testes, eosque debere 1°. Externo sensu

- « percepisse id de quo testantur. 2°. De eodem facto et crimine, cum iisdem circumstantiis, deponere; alioqui erunt te-

¹⁾ Tr. 21, cap. 8, n. 96 et 102. — *Novar.*, consil. 3 de haereticis; cfr. *Man.*, cap. 25, n. 46, v. *Tertium*. — *Sayr.*, *Clav.*, lib. 12, cap. 14, n. 88. — *Cordub.*, *Sum.*, qu. 64, cas. 6. — ²⁾ Tr. 21, cap. 8, n. 117. — ³⁾ Loc. cit. — *Bonac.*, *Tract.*

var., disp. 6, punct. 1, § 8, n. 5. — *Farinac.*, *de Haeren.*, qu. 197, n. 89. — ⁴⁾ Loc. cit., n. 117. — ⁵⁾ Tom. 2, n. 258 et 259. — ⁶⁾ Tom. 2, num. 641. — *Decret. S. Inquisit.*, de die 3 Januar. 1623. — *Potest.*, loc. cit.

^{b)} Cap. *Excommunicamus 15, de haereticis*, prout in corpore juris jacet, hoc non habet; sed solum prout in extenso habetur tota haec constitutio apud *Pefia*.

^{c)} *Salmant.*, tr. 21, cap. 3, n. 116, reserva-

tam esse ajunt excommunicationem ex decreto S. Inquisitionis, quoque scilicet denuntiat. Eamdemque sententiam tenet *Lupus*, in *edict. S. Inquisit.*, lib. 7, dist. 2, art. 1, diff. 1.

^{d)} *Bonacina*, disp. 6, de *Obligat. denun-*

« stes tantum singulares, ut vocant, qui
« non faciunt plenam probationem. 3º. Esse
« omni exceptione maiores, in quibus sci-
« licet nulla desideretur conditio, quomni-
« nus testari possint; juxta versum vul-
« garem:

Conditio, sexus, aetas, discretio, fama,
Et fortuna, fides, in testibus illa requires.

Quinam
a testifican-
do rejiciantur.

256. - « Hinc a testando rejiciuntur:

« 1º. Servi.

« 2º. Mulieres ». [Intellige tamen hoc de jure canonico¹; non vero de jure civili, tam in causis civilibus quam criminalibus: ut Gomez, Sanchez, Trullench, apud Salmant.². — Verumtamen ad reum damnandum nec plures etiam mulieres sufficient. Vide Salmant.³].

« 3º. Minores viginti annis, in crimina-
libus: in civilibus autem, impuberes ». — [Isti tamen, etsi ad probandum non sufficient nisi in crimen laesae majestatis, fundant tamen indicium etiam ad tortu-
ram. Salmant.⁴].

« 4º. Inimici ». — [Licet sint reconciliati, sed de recenti; secus, si ex longo tempore. Et hoc etiam in delictis laesae majestatis: et etiamsi inimicitia non fuerit gravis, ut dicunt Salmant.⁵] cum communi.

« 5º. Sanguine juncti », [Usque ad quartum gradum; ut Salmant.⁶: nisi sit crimen haeresis. Vide alia circa hoc punctum apud Salmant.⁶] « et domestici »; [Ut famuli, coloni.] « exceptis quibusdam casibus apud Lessium⁷ ».

¹ Ex can. *Mulierem* 17, caus. 33, qu. 5. — *Anton. Gomez*, *Variar. resolut.* tom. 8, cap. 12, n. 18. — *Sanch.*, *Consil.*, lib. 6, cap. 5, dub. 14, n. 8. — *Trull.*, lib. 8, cap. 3, dub. 4, n. 2. — ² *Tr. 29*, cap. 8, n. 5. — ³ *Loc. cit.*, n. 7. —

« 6º. Infames ». [Sive de jure, id est per sententiam, sive de facto. — Quinam autem dicantur infames? Vide can. *Infames*, [caus.] 6, qu. 1, et Salmant.⁸].

« 7º. Perjuri.

« 8º. Socii criminis ». [Excipe si crimen sit haeresis vel maleficii, vel tale quod non possit sine socio patrari. Salmant.⁹ cum aliis. — An autem duo socii criminis faciant saltem semiplenam probationem contra tertium socium? Affirmat Lessius¹⁰; sed plures alii negant apud ¹¹ Salmant.].

« 9º. Personae inopes et viles ». — [Nisi sint probatae vitae. Vide Salmant.¹¹].

« 10º. Deliri et semifatui; ex quibus tamen ii qui solo jure positivo ad testandum sunt inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis ».

257. — Notandum quod unicus testis sufficit ad probandum in aliquibus casibus; etenim:

1º. Testimonium unius sat est ad impedendum matrimonium illegitimum, ex cap. *Praeterea* 12, *de sponsal.* — Debet hic tamen jurare se impedimentum certo scire; et non sufficit si testis sit de solo auditu, nisi impedimentum sit consanguinitatis, et adsit alius testis de certa scientia, licet hic deponat sine juramento. Ita Sanchez¹² et Salmant.¹³. — Sola tamen fama sufficit ad impedendum matrimonium.

2º. Testimonium solius episcopi sufficit ad probandum in judicialibus attinentibus ad suum munus, si testetur in scriptura

Quando u-
nicus testis
sufficiat.

⁴ Loc. cit., n. 8 et 9. — ⁵ Loc. cit., n. 21. — ⁶ Loc. cit., n. 21 et seqq. — ⁷ Lib. 2, cap. 30, n. 38. — ⁸ *Tr. 29*, cap. 3, n. 10 et 11. — ⁹ Loc. cit., n. 15 et 16. — ¹⁰ Cap. 29, dub. 17, n. 161. — ¹¹ *Tr. 29*, cap. 8, n. 17.

tiandi, punct. 2, n. 12, negat jure communi, et non obstante edicto S. Inquisitionis de die 3 Januar. 1623, incurri excommunicationem ipso facto ab iis qui haereticos non denuntiant.

258. — ^{a)} Salmant., *loc. cit.*, n. 12, dicunt inimicos a testando repellendi, « maxime si inimicidiae sint capitales aut graves ». Inferius tamen subdunt inimicum posse admitti judicis arbitrio, « quando inimicitia est levis, quia cum nequeat prudenter suspicari, quod falso jurabit, poterit ad testificandum vocari ».

^{b)} Apud Salmanticenses id reperire nequivi; immo, *tr. 29*, cap. 3, n. 16, Salmant.

plures auctores adducunt qui docent eo casu plenam probationem dari, unde reus damnari possit.

257. — ^{a)} Sanchez, *Consil.*, lib. 6, cap. 5, dub. 10, n. 1, ait satis esse ad impedendum illegitimum matrimonium unum testem, qui certo sciat impedimentum, « nisi sit probabilis conjectura in contrarium ». — Salmant., *tr. 9*, *de Matr.*, cap. 8, n. 106 et 107, concordant, nisi quod de consanguinitatis impedimento scribunt: « Si de consanguinitate deponat, certum gradum assignans, illi creditur si sub juramento affirmet se audivisse a duobus suis majoribus fide dignis ».

suo sigillo obsignata. — Salmant.¹ cum Baldo, Mascardo, etc.

3º. Ad delicta religiosorum punienda sufficit testimonium unius, si delictum sit tale ut aliter probari non possit. Et ita religiosus sollicitans poenitentem, per illam tantum denuntiatus potest puniri aliqua pena arbitraria; sed non ordinaria. Sanchez^{b)}, Salmant.^{c)} cum aliis. Et idem docent ibi Valentia et Sotus, pro culpis levibus. — Caeterum in criminibus gravibus quae gravem merentur punitionem, recte tenent et absolute Salmant.^{d)} cum Peyrino et Pellizzario (contra Sanchez et alios), requiri omnino saltem duos testes; quia fama religiosorum non debet minus aestimari quam fama saecularium.

4º. Credendum est officiali publico testificanti de aliquo crimine levi; secus, de gravi. Barbosa^{e)}, Farinacius, etc. cum Salmant.^{f)}. — Et idem dicunt de perito in sua arte, v. gr. si medicus testificetur mortem alicujus causatam fuisse a vulnere. Salmant.^{g)} cum aliis.

5º. Unicus testis probat quando agitur de laesione minoris. Barbosa^{h)}, Gabrielius, Salmant.ⁱ⁾. — Sic etiam probat interpres alicujus linguae ignotae. Sic etiam probat persona cui standum dixit testator in suo testamento. Unicus quoque testis probat miraculum. Salmant.^{j)} cum aliis.

258. — Sed quaeritur hic: *Si unus testis deponat de una propositione haeretica, et alius de altera; an isti plene probent aliquem esse haereticum?*

Gomez, Barbosa^{k)}, etc. affirmant pro-

¹ Tr. 29, cap. 8, n. 84. — *Bald.*, in leg. 22, *Si qua per calamitatem*, C. de episc. et clericis, num. 5. — *Mascard.*, de Probationib., concl. 991, n. 1 et 2. — ² Tr. 29, cap. 9, n. 86. — *Valenti.*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 14, punct. 2, i. f. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 7, art. 2, ad 1, i. f. — ³ Loc. cit. — *Peyrin*, Formular., lit. T, cap. 8, num. 7. — *Pelliz.*, tr. 9, cap. 4, num. 188. — *Sanch.*, Consil., lib. 6, cap. 5, dub. 12, num. 4. — *Farinac.*, Prax. criminal., de

bare illum esse haereticum in genere. — Sed longe probabilius Lessius^{l)}; Rodriguez^{m)}, Villalobosⁿ⁾, etc. cum Salmant.^{o)}, negant tales testes facere plenam probationem, licet faciant plus quam semiplenam. Ratio, quia, cum non probatur prius haeresis in specie, non potest probari haeresis in genere. — Excipe tamen crimen sollicitationis in confessione, quod per testes singulares comprobatur, concurrentibus tamen aliis indicis et praesumptiobibus.

259. — Exceptis autem supradictis casibus, ad probandum requiruntur et sufficiunt duo testes in causa tam civili quam criminali; ex Deuter. xvii, 6: *In ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur*. Et ex Joan. viii: *Duorum hominum testimonium verum est*. Ratio, quia ad humanas actiones probandas sufficit certitudo moralis et probabilis. Ita S. Thomas^{p)}, Lessius, Sotus et Salmant.^{q)} communiter.

Ab hoc tamen excipiuntur aliqui casus, in quibus jus positivum requirit majorem numerum testium, nempe ad probanda testamenta, ad damnandos episcopos vel clericos. Nam ad condemnandum episcopum requiruntur duodecim testes; et ad condemnandum sacerdotem seu clericum requiruntur saltem plus quam duo. Vide Salmant.^{r)}.

260. — Praeterea testes ut plene probent requiruntur: 1º. Ut sint contestes, ita ut convenient non solum in substantia actus, sed etiam in principalibus circum-

Duo testes de diversa propositione non probant haeresin.

Alias requiruntur et sufficiunt duo testes.

Quandoque requiruntur plures.

Requiruntur testes convenientes.

Testib., qu. 56, art. 11, n. 382 et 388. — ⁴ Loc. cit., n. 36. — ⁵ Loc. cit. — *Anton. Gabrie.*, Commun. conclus., lib. 1, tit. de Testib., concl. 1, n. 38. — ⁶ Loc. cit., n. 37. — ⁷ Loc. cit. — *Anton. Gomez*, Variar. tom. 3, cap. 12, num. 12. — ⁸ Lib. 2, cap. 30, n. 88. — ⁹ Tr. 29, cap. 8, n. 88. — ¹⁰ 2° 2°, qu. 70, art. 2. — *Less.*, cap. 30, dub. 4. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 7, art. 2. — ¹¹ Loc. cit., n. 48. — ¹² Loc. cit., n. 44 et 47.

^{b)} Sanchez, loc. cit., dub. 12, n. 4, quae-rens universim an testes singulares probationem faciant: « Quando, inquit, non proceditur ad integrum poenam, sed ad aliquam quae potius poenitentia sit et medicina ad delinquentis emendam, tunc sat sunt testes singulares de diversis factis similibus deponentes contra aliquam determinatam personam ».

^{c)} Barbosa, in cap. In omni negotio, lib. 2, tit. 20, n. 11, satis esse ait unum testem • in

officiali, cui solum dicenti se nuntiasse vel citasse creditur ».

^{d)} Barbosa, loc. cit., postquam negavit satis esse unum testem, suum dictum explicat, n. 6: « Limita, quando non agitur de alicujus praejudicio ».

268. — ^{a)} Barbosa, loc. cit., n. 32: « Causa haeresis, inquit, quae probatur per testes singulares ».

^{b)} Rodriguez, Quaest. regul., tom. 2, qu. 9,

stantiis, id est persona, loco, tempore, modo: nisi circumstantiae sint parvi momenti, puta si unus dicat casum contingisse hora tertia; alius, quarta: unus, tempus fuisse nubilosum; alius, serenum, et similes. — Ita S. Thomas¹, Salmant.²

Ut depo-
nunt cum ju-
ramento.

Requiritur 2º. Ut testes deponant cum juramento; alias non probant: ex cap. *Tuis quaestiomibus* 39, *de testib.*; et ex cap. 51, *de testib.*, ubi ait Panormitanus: *Etiam episcopo non creditur ut testi* (in praecuditum tertii), *sine juramento*.

Ut per se
immediate
rem perce-
perint.

Requiritur 3º. Ut testes per se immediate rem percepint externe eo sensu quo res percipitur, puta, ut ipsi viderint occidentem, audierint blasphemantem, etc.³. Vide Salmant.⁴ cum Silvestro, Panormitano, Tabiena et communi. — At in hoc notandum quod nec etiam sufficient ad plene probandum testes qui deponunt adivisse quidem per se, sed mediate, id est medio pariete, cortina, quin viderint etiam loquentem; ut Salmant.⁵ cum Farinacio et aliis. Hoc autem currit in causa criminali; non autem civili: excepto testamento, ubi requiritur ut testes non solum audiant, sed etiam videant testatorem loquentem, ex leg. *Si non speciali*, C. *de testam.* Salmant.⁶

Testes autem de auditu alieno, nempe qui crimen narrari audiverint ab uno vel duobus testibus de visu, non solum non probant, sed nec etiam semiplenam probationem faciunt; ut Salmant.⁷ cum Miranda, Farinacio⁸ et communi juristarum. — Quando vero adsint plures con-

testes pro reo, et plures contra, standum est pro reo; ut docet S. Thomas⁹. Etiam si testes contrarii sint majores dignitate; ut Salmant.¹⁰ cum Panormitano, Menochio, etc.

261. — Adde quod laici in criminalibus repelluntur a testificando contra clericos¹¹. — In aliquo tamen casu possunt episcopi uti laicis testibus probatae vitae ad probanda crimina suorum subditorum: e converso clerici et religiosi possunt testificari contra laicos, etsi ad hoc non possint compelli a judice saeculari, ex can. *Quamquam sacerdotum*, [caus.] 14, qu. 2.

— Ex praefato tamen textu clare deducitur, non posse clericum testificari coram judice saeculari, sine licentia sui superioris. An autem testimonium clerici sine licentia paelati valeat? Affirmandum probabilius cum Sanchez¹², Trullench, Azor, etc. ac Salmant.¹³; contra alios, qui dicunt non valere testimonium clerici, sed tunc tantum cum is vi compulsus deponit. — Clericis autem et religiosis non videtur esse vetitum testes esse in instrumentis, cum hoc nullibi interdicatur. Vide Sanchez¹⁴ et Salmant.¹⁵

262. — Notandum 1º. Quod testes inepti (numerati ut supra, apud Busenbaum), si deponant, faciunt aliquid indicium, sed non plenum nec sufficiens ad torturam; immo servi vel graviter inimici omnino repelluntur. Sed si crimen commissum est noctu vel in aliquo loco secreto, tunc facile admittuntur. — Deinde, si testes sint inepti principaliter ob favorem partis,

Quid de
laicis con-
tra clericos.

Testimo-
nium clerici
sine licentia
praelati, va-
lidum.

In quibus
clericis et re-
ligiosis pos-
sint esse te-
stes.

Testes i-
nepti, quale
indicium fa-
ciant.

¹ 2º 2^a, qu. 70, art. 2, ad 2. — ² Tr. 29, cap. 8, n. 46 et 48. — ³ Ex leg. *Solem* 4, C. de testib., juncta Glossa; et can. *Si testes*, § 32, *Solem*, caus. 4, qu. 3, adjecta Glossa. — ⁴ Loc. cit., n. 48 et 49. — ⁵ *Silvest.*, v. *Testis*, qu. 6, v. *Sexto*. — *Panorm.*, in cap. 2, de consuetud., n. 4; et in cap. *Cusm causam* 37, de testib., num. 8. — *Tabiena*, v. *Testes*, n. 5, § *Quarto*. — ⁶ Loc. cit., num. 50 et 51. — *Farinac.*, *Prax. criminal.*, de Testib., qu. 69, num. 189 et 199. — ⁷ Loc. cit., num. 50 et 51. — ⁸ Loc. cit., num. 53. — *Miranda*,

de *Ordine judiciar.*, qu. 17, art. 2, concl. 8. — ⁹ Tr. 29, cap. 8, n. 54. — *Panorm.*, in cap. *Ex litteris* 3, de probationib., n. 1. — *Menoch.*, de *Arbitrar. judic.*, lib. 2, cas. 98, n. 4 et 5. — ¹⁰ Ex can. 2 et seqq., caus. 2, qu. 7. — ¹¹ *Consil.*, lib. 6, cap. 5, dub. 17, n. 2; cfr. *Decal.*, lib. 6, cap. 18, n. 108 et 109. — *Trull.*, lib. 8, cap. 3, dub. 4, num. 17. — *Azor*, part. 3, lib. 18, cap. 28, dub. 1. — ¹² Tr. 29, cap. 3, n. 28. — ¹³ *Decal.*, lib. 6, cap. 18, n. 105 et 106. — ¹⁴ Tr. 29, cap. 3, n. 29.

art. 4, concl. 2; *Villalobos*, part. 2, tr. 17, diff. 3, n. 5, insinuant facere plus quam semiplenam probationem, in quantum assurerunt ex ejusmodi depositione imponi reo onus se purgandi.

260. — ^{a)} *Farinacius*, loc. cit., n. 88, negat utique testes de auditu probationem facere, quando scilicet unus ab aliquo, et alter ab alio sese audivisse testatur; si tamen unus

vel plures ajunt se a pluribus audivisse, v. g. si duo aut plures vel unus concordes dixerint se audivisse a Cajo et Sempronio, ceteri vero vel alter a Titio et Maevio, *Farinacius*, n. 89, affirmat probationem facere.

^{b)} S. Thomas, 2^a 2^a, qu. 70, art. 2, ad 2, asserit standum esse in judicio pro reo, quando scilicet testes aequales sunt numero, et dignitate pares.

ut inimici, domestici, etc., si pars eos admittit, judex non valet eos repellere. — Vide Salmant.¹

Religiosus
in causa mo-
nasterii, etc.
potest esse
testis.

263. — Notandum 2º. Quod religiosus in causa sui monasterii bene potest testificari, ex cap. *Insuper statuimus, de testib. et attestat.* Et idem dicitur de canonico in causa sui capituli, de clero in causa suae ecclesiae, et de collegiali in causa sui collegii, quotiescumque in causa ipsi nullum interesse habeant particulare. Advertendum tamen est istorum testimonium non esse omnino integrum; et insuper non esse admittendum quando alii testes haberi possint. — Salmant.² cum aliis.

264. — « Quaer. Iº. An et quando te-
« neatur quis testari? — IIº. Ad quid te-
« neatur qui non vult testari, aut qui
« falsa est testatus?

« Resp. Iº. Non tenetur quis testari,
« nisi vel ex caritate, cum ita necessa-
« rium est ad avertendum grande malum
« proximi aut reipublicae; vel ex pae-
« cepto, cum judex seu superior habens
« potestatem ita legitime praecipit. — In
« quo ultimo casu, si fugias aut occul-
« tes te antequam ad testandum citeris,
« non peccabis contra justitiam: ideoque
« nec teneberis restituere; ut contra mul-
« tos docent Valentia et Lessius. Ratio,
« quia tibi necdum est paeceptum: si
« quod autem jus nascatur parti ex tuo
« testimonio, id ex paecepto oritur. —
« Immo, etsi sit communis sententia, ad
« restitutionem teneri eum qui a judice
« citatus fugit, vel testimonium fraude de-
« clinavit (cum sit efficax et moralis causa
« ut judex sententiam ferat in alterius
« damnnum): non tamen est improbabile
« quod docent Molina et Lessius, non te-
« neris^{a)}. Ratio, quia citatio intimata non
« inducit obligationem justitiae, sed tan-
« tum obedientiae; proindeque non com-
« parens contumax tantum est et inobe-

¹ Tr. 29, cap. 3, n. 31. — ² Loc. cit., n. 41. — *Valent.*, in 2ma 2ta, disp. 5, qu. 14, punct. 1, assert. 3, v. *Sicut vero.* — *Less.*, cap. 30, dub. 8, n. 58. — *Molina*, de Just. et Jure, tr. 2, disp. 83, n. 9. — *Less.*, lib. 2, cap. 80, dub. 8, n. 59. — ³ Loc. cit., dub. 6 et seqq. — *Bonac.*, disp. 10, de 8º Praec., qu. 8, punct. 3, n. 12. — ⁴ Lib. 8, tr. 6, cap. 4, n. 8 et 9. —

« diens, non autem injustus. Lessius².
« Vide Bonacina, Laymann.⁴.

265. — Hic notandum, certum esse quod judici non legitime interroganti testis non tenetur fateri veritatem; tunc enim poterit licite respondere (etiam cum jura-
mento) *crimen nescire*, ita ut teneatur illud ei manifestare. Ita S. Thomas⁵, ubi ait quod eo casu *non tenetur accusatus respondere, sed potest vel per appellacionem vel aliter licite subterfugere.* — Et idem communis doctorum dicit etiam de teste. Vide dicta *de restrictione non pure mentali*, *Lb. III, n. 154.*

266. — Sed quaeritur 1º. *Quandonam judex legitime interroget?*

Resp. Quando adest semiplena probatio, puta unus testis de visu vel auditu proprio, ut supra; vel si adest notorietas aut infamia criminis, vel indicia eviden-
tia; vel si accusator se offerat ad delictum pluribus testibus probandum (alias, etiamsi plures testes adsint de aliquo cri-
mine, nemo eorum teneretur crimen reve-
lare). Omnia haec enim aequivalent semi-
plena probationi; qua interveniente delictum non dicitur amplius secretum: ideo judex tunc habet jus ut testis veritatem manifestet. — Ita communiter Lessius⁶; Navarrus et alii cum Salmant.⁷. Qui ad-
vertunt⁸ cum Sayro quod ut testis tene-
atur tunc respondere, requiritur ut infamia,
vel semiplena probatio, vel indicia (ut
supra) sint jam probata, et a judice testi
manifestentur: nisi constet judicem esse
probum, et asserat se legitime interrogare.

267. — Quaeritur hinc 2º. *Utrum, quan-
do non adest semiplena probatio, sive in-
famia, vel evidentia indicia criminis (ut
diximus), si accusator unicum testem tan-
tum afferat, teneatur hic testis veritatem
manifestare?*

Affirmant Salmant.⁹ cum Soto, Val-
entia, etc.; quia (dicunt) quando adest

² 2ta, qu. 69, art. 1, corp. — ⁶ Cap. 30, dub. 6. — *Navar.*, Man., cap. 18, n. 38 et 39. — ⁷ Tr. 29, cap. 3, n. 56 et 57. — ⁸ Loc. cit., n. 62. — *Sayr.*, Clav., lib. 12, cap. 20, n. 2. — ⁹ Tr. 29, cap. 3, n. 60 et 61. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 7, art. 1, ad 1. — *Valent.*, in 2ma 2ta, disp. 6, qu. 14, punct. 1, init.

Testis non
tenetur ju-
dici illegiti-
me interro-
ganti.

Quando-
nam judex
legitime in-
teroget.

264. — a) Molina profecto negat testem eo casu teneri ad restitutionem; sed hanc suam doctrinam ita limitat: Nisi veritatem celando,

in causa sit « ut is in cuius favorem verum dicere tenebatur, alios non adhibeat testes, eaque ratione jus suum non defendat ».

Ubi deest
semiplena
probatio,
unicus te-
stis illegiti-
me interro-
gatur.

accusator conscientius de crimine, et unicus testis, jam reus censetur aequivalenter infamatus. — Sed probabilitus negant Roncaglia¹ cum Lessio, Passerino; item Silvester, Navarrus et Bañez², apud Salmant.³, juxta supra posita. Et idem clare videtur docere S. Thomas⁴, ubi dicit tunc legitimate testem interrogari, quando *in manifestis et in his de quibus infamia praecessu* interrogatur. Ergo non legitimate interrogat judex, quando non praecessit vel notorietas (hoc enim significat *tù in manifestis*), vel infamia, aut alia semiplena probatio, ut supra.

268. — « Resp. II°. Etiam legitimate et juridice interrogatus, non teneris testari sequentibus casibus:

« 1°. Si scias rem ex confessione.

« 2°. Si accepisti sub secreto naturali »,

[Etiam sub secreto tantum commisso; ut S. Thomas⁴, et communis cum Silvestro et Salmant.⁵, contra Sotum: quia praeceptum naturale praferendum est praecepto judicis. Vide dicta *Lb. IV*, n. 49). Intellige tamen, nisi immineat damnum commune, vel nisi aliunde scias; tunc enim teneris ad manifestandum, ut communiter DD. cum Salmant.⁶] « ut consiliarius, advocatus, medicus, etc. — Modo tamen non sit necessarium ad magnum reipublicae vel proximi malum avertendum ». [Ut S. Thomas⁷, et Salmant.⁸ cum. communi]. « Tunc enim licet tale secretum detegere, etiamsi jurasses te nulli dicturum: quia tale juramentum non obligat, cum jure naturae tenearis ad contrarium. Vide Laymann⁹.

¹ Tr. 15, qu. 8, de Testib., cap. 1, qu. 4, resp. 2. — *Less.*, cap. 80, dub. 6, n. 49. — *Passer.*, Regular. tribun., qu. 8, art. 7, n. 81. — *Silvest.*, v. *Testis*, qu. 8, § *Primum*. — *Navar.*, in cap. *Inter verba*, concl. 6, coroll. 64, n. 708 et seqq. (edit. Veneta 1594). — ² Tr. 29, cap. 8, num. 59. — ³ 2° 2°, qu. 70, art. 1. — ⁴ Loc. cit., ad 2. — *Silvest.*, v. *Testis*, qu. 8, § *Secundum*. — ⁵ Tr. 29, cap. 8, n. 65. — *Sofus*, de Just., lib. 5, qu. 7, art. 1, ad 1. — ⁶ Loc. cit.

267. — ^{a)} Bañez, *in 2^{am} 2^{ae}*, qu. 70, art. 1, concl. 4, haec dumtaxat habet: « Quando accusator non tenetur accusare, et tamen licitum est illi accusare, non tenetur testis ultra se offerre ad testificandum ».

268. — ^{a)} Navarrus non videtur recte a Salmant. allegari; scribit enim in *Consil. 3 de haereticis*: Edicta quibus jubemur denun-

« 3°. Si ex testimonio tibi vel tuis im- mineat notabile damnum: nisi tamen damnum publicum vel privatum alienum praevaleat; ut notat card. de Lugo¹⁰. — Unde communiter non teneris testari contra consanguineum.

« 4°. Si a viris non sat fide dignis accipi; tunc enim potes te habere ac si nihil scires ». — [Immo Sanchez¹¹; et Navarrus¹², Sotus, Aragon¹³ et alii, cum Salmant.¹⁴, dicunt testes de auditu alieno non teneri ad manifestandum, quando judex nihil aliud ab eis exigit nisi ut dicant id quod sciunt. Quia, ajunt, scire proprie non est credere, sed veritatem perceptam visu vel alio sensu in mente retinere: quaecumque autem alia notitia pertinet ad judicium, non ad scientiam].

« 5°. Si factum intellexisti per injuriam, v. gr. aperiendo litteras, cogendo alium ad revelationem, etc. — Laymann¹⁵, Molina¹⁶.

« 6°. Si alter probabiliter in facto non peccaverit, vel propter ignorantiam, vel quia rem aliquam accepit in occultam compensationem debiti, ex quo tamquam de fure inquiratur. Ratio, quia mens judicis est inquirere de delicto. — Vide Azor¹⁷, Filiuccium, Bonacina¹⁸, Laymann¹⁹.

269. — « Resp. III°. Qui sciens falsum testatus est, per quod alteri fuit efficax causa damni, tenetur ad impeditonem vel reparationem omnium damnorum quae causantur. Item tenetur revocare cum pari suo damno, et periculo etiam vitae, si reus de ea periclitetur, et putetur revocando aliquid effecturus. Ita

n. 70. — ¹ Loc. cit., art. 1, ad 2. — ² Tr. 29, cap. 8, n. 68. — ³ Lib. 3, tr. 6, cap. 4, n. 9. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 39, num. 10. — ⁵ Decal., lib. 8, cap. 7, num. 8. — *Sotus*, in 4, dist. 18, qu. 4, art. 5, solut. ad 4. — ⁶ Loc. cit., n. 69. — ⁷ Lib. 3, tr. 6, cap. 4, n. 9, rv. — ⁸ De Just. et Jure, tr. 4, disp. 6, n. 5. — ⁹ Part. 3, lib. 18, cap. 27. — *Fili.*, tr. 40, cap. 8, n. 230. — ¹⁰ Disp. 10, de 8° Praeb., qu. 8, punct. 8. — ¹¹ Loc. cit., n. 9.

Testis fal-
sus ad quid
teneatur.

tiare delicta quae scimus, non ligare eos qui quoquo modo audierunt vel suspicantur; sed tantum eos qui sciunt illud per visum vel alium sensum corporeum, vel per confessionem ejus qui fecit illud, vel quod habetur pro indubitate..., vel saltem audivit ab aliquo fide digno qui sciebat illud».

^{b)} Aragon, *in 2^{am} 2^{ae}*, qu. 70, art. 1,

« communiter. — Ratio, quia in damno aequali potius habenda est ratio innoxie centis. Vide *Dub. seq.*, art. 1.

« *Dixi 1º sciens*: quia si ex ignorantia, inadvertentia aut oblitione inculpabilis falsum est testatus, etsi teneatur impeditus si possit, non tamen ad restitutio nem, etiamsi reus damnetur. — Ratio, quia neque tenetur ex re accepta neque ex delicto.

« *Dixi 2º causa efficax*: quia, si a parte rei falsum illud testimonium nihil efficiisset, v. gr. quia per falsa testimonia aliorum jam tota causa damni erat data, ita ut judex ex hoc testimonio nihil fuerit motus, ad nihil tenebitur. — Lessius¹ et Laymann², et alii ».

270. — « Testis peccat 1º. Si affirmet quod ignorat. 2º. Si veritatem quam debet bebat celare, aperiat. 3º. Si se occultet ne rogetur, casu quo tenetur testari. 4º. Si judici juste interroganti non obediatur. 5º. Si pretium pro dicenda veritate accipiat ».

Sed dubitatur 1º. *An pecchet contra justitiam, et teneatur ad restitutionem testis qui se abscondit ne culetur a judeice?*

Affirmant Sotus³ et alii apud Lugo⁴. — Sed communissime et verius negant idem Lugo⁵; Lessius⁶ cum Salon et Peña; ac Bonacina⁷ cum Navarro⁸, Filiuccio, Bañez, Rebello⁹, Sayro et aliis. Ratio, quia, licet possit ille graviter peccare contra proximi caritatem, non tamen peccat contra justitiam; cum nemo tenetur praecepto superioris parere, antequam ei imponatur.

¹ Lib. 2, cap. 30, dub. 7, num. 52. — ² Lib. 3, tr. 2, cap. 5, num. 6. — ³ De Just. et Jure, lib. 5, qu. 7, art. 1, concl. 4, post med. — ⁴ Disp. 99, n. 4. — ⁵ Loc. cit., n. 5. — ⁶ Lib. 2, cap. 30, dub. 8, n. 58. — *Salon*, in 2º 2º, qu. 70, art. 1, controv. 8, concl. 8. — ⁷ Disp. 10, de 8º Praec., qu. 8, punct. 8, n. 12. — *Filiu.*, tr. 40, cap. 8, num. 266. — *Bañes*, in 2º 2º, qu. 70, art. 1, dub. 3, concl. 2. — *Sayr.*, Clav., lib. 12, cap. 20, n. 26. — ⁸ Loc. cit., concl. 4, ante

Dubitatur 2º. *An teneatur ad restitutionem testis qui fugit post citationem?*

Affirmant Sotus⁹, Sanchez¹⁰; item Navarrus, Azor, Filiuccius, Salon et Reginaldus, apud Bonacina¹¹. — Quia eo ipso quod testis est citatus, tenetur ex justitia testimonium dicere. Prout si judex praecepit alicui ut proferat scripturam ad causam pertinentem, tenetur ipse ex justitia illam exhibere; alias debet damnum parti restituere.

Negant vero communius et probabilius idem Lugo¹² et Molina¹³; et probabile putant Bonacina¹⁴, ac Lessius¹⁵ cum Silvestro¹⁶. Ratio, quia citatio illa non imponit obligationem justitiae, sed tantum obedientiae.

Nec obstat paritas allata scripturae proferendae. Nam bene respondet Lessius quod scriptura illa sine dubio ex justitia proferri debet; cum sit res externa, de qua res publica juste potest disponere, sicut de aliis bonis civium, quando oportet ad jus illorum tuendum: non sic de obligatione testificandi.

Dubitatur 3º. *An teneatur ad restitutionem damni testis qui, legitimate interrogatus a judice, veritatem occultat?*

Certum est teneri si ipse positive falsum deponat circa factum, puta si dicat domum Petri scire esse Pauli; vide Lugo¹⁷. — Idem dicendum putat Holzmann¹⁸ de teste qui fuerit praesens in donatione mutui, et postea interrogatus id negat; quia jam iste infert injuriam alteri damnosam.

Sed quid, si testis veritatem celet, negative se habens circa factum, nempe

med. — ⁹ Consil., lib. 6, cap. 5, dub. 8, n. 4. — *Navar.*, Man., cap. 25, n. 41. — *Azor*, part. 3, lib. 18, cap. 27, dub. 4. — *Filiu.*, tr. 40, cap. 8, n. 258. — *Salon*, in 2º 2º, qu. 70, art. 1, controv. 8, concl. 1. — *Regin.*, lib. 24, n. 46. — ¹⁰ Disp. 10, de 8º Praec., qu. 8, punct. 8, n. 18. — ¹¹ Disp. 99, n. 5. — ¹² Tr. 2, disp. 88, n. 9, de Teste. — ¹³ Loc. cit., n. 18. — ¹⁴ Lib. 2, cap. 30, n. 59. — ¹⁵ Less., loc. cit. — ¹⁶ Disp. 99, n. 4. — ¹⁷ De Praec. partic., n. 710, v. f.

Fugies
jam citare
tenetur, ja
cta alia.

Probabi
lius non te
natur resti
tuere.

Peccata te
stium.

Se abacon
dens ne ci
tetur nonte
netur resti
tuere.

Legitime
interroga
tus, falsum
deponens,
tenetur re
stituere.

concl. 2, ita sane docet si testis injuste interrogetur; vel etiam juste, « nisi forte res adeo esset manifesta, ut negari non posset ».

270. — ^{a)} *Navarrus*, *Man.*, cap. 25, n. 41; *Rebellus*, *part. 1*, *lib. 2*, qu. 14, n. 63, affirmativam sententiam tuentur, quidquid dicat Bonacina.

^{b)} *Silvester* manifeste insinuat eum ad re-

stitutionem non teneri, dum *v.* Testis, *qu. 8*, asserit eum qui, auctoritate superioris requisitus, testificari renueret, lethaliter peccatum, « agens contra obedientiam et caritatem, non juvando proximum vel commune bonum cum debet ». Obligatio autem restitutionis oritur ex violatione justitiae, non vero ex violatione obedientiae aut caritatis.

si respondeat illud nescire, cum revera sciat?

Item, juxta
alios, falso
dicens se
nescire.

Affirmant etiam teneri ad restitutio-
nem Salmant.¹ Et idem dicere debent
omnes auctores citati pro prima sententia
Dubii antecedentis, ob eamdem rationem,
ut supra, quia testes, posito praecepto
judicis, tenentur ex justitia veritatem pate-
facere: et sicut judex contra justitiam
peccat si sententiam non proferat, sic
dicunt peccare testes qui veritatem non
manifestant.

Probabi-
liter nec te-
netur resti-
tuere.

Sed contradicunt Molina², et Lugo³
cum Raynaudo et aliis; ac merito proba-
bile putat Lessius apud eumdem Lugo.
Ratio, quia testis non tenetur veritatem
deponere, nisi aut ex praecepto judicis,
aut ratione juramenti praestiti; unde ta-
cendo veritatem non peccat contra justi-
tiam, sed tantum contra obedientiam, vel
etiam contra religionem. Dispar est autem
judex a teste. Judex enim, ex quasi con-
tractu cum republica inito ratione officii
assumpti, tenetur ex justitia justam sen-
tentiam ferre; testis vero non tenetur ex
justitia, sed tantum ex obedientia officium
testis peragere, et ideo tantum contra obe-
dientiam peccat, veritatem non manife-
stando. Huic sententiae adhaeret etiam
Bonacina⁴. — Hinc ait Ciera⁵ cum de
Januario talem testem reticentem verita-
tem, nec incurrire casum reservatum in
jurantes falsum cum damno tertii; quia
reservatio intelligitur lata in eum qui
jurat cum mendacio positivo, non autem
negativo.

Dicit vero Bonacina⁶, quod si testis
juravit se dicturum veritatem, tenetur
tunc ex justitia illam dicere; quia ex jura-
mento promissorio oritur obligatio justi-
tiae. — Sed probabiliter contradicit Les-
sius⁷; quia testis jurando se dicturum
veritatem, non intendit se obligare ex

Etsi (probabi-
lius) ja-
nivit se di-
xerunt ve-
ritatem.

¹ Tr. 27, de 8º Praec. decal., cap. 1, n. 20. — ² Disp. 39,
num. 5. *Theophil. Rayn.*, de Monitoriis, part. 1, cap. 8,
qu. 24. — *Less.*, cap. 80, dub. 8, n. 59. — *Lugo*, loc. cit.,
num. 5. — ³ Disp. 10, de 8º Praec., qu. 8, punct. 8, n. 14. —
⁴ Dissert. 7, n. 62. — *Jos. de Januario*, de Casib. reserv.,

justitia, sed tantum ex virtute religionis
ad illam manifestandam.

Sed dices: Qui fraude aut mendacio
impedit aliquem a consecutione justi boni,
tenetur utique ad restitutionem damni
illati (prout diximus *Lib. III*, n. 587). Sic igitur pariter tenetur damnum resti-
tuere testis qui dicendo se nescire quod
vere scit, jam impedit per tale menda-
cium proximum a consecutione sui juris.

— At respondetur hoc procedere quando
mendacium est causa positiva sive in-
fluxiva damni; secus, si tantum negativa.
Testis autem qui dicit se nescire verita-
tem quam scit, est causa tantum nega-
tiva damni, cum nullum apponat impedi-
mentum positivum ne alter suum jus conse-
quatur, sed solum non removet impe-
dimentum alteri obstans, scilicet defectum
probationis: ad quod removendum poterit
quidem testis ex obedientia et religione,
ut diximus, aut etiam aliquando ex cari-
tate esse obstrictus, sed non ex justitia,
nisi forte peculiare pactum cum parte
inierit de veritate manifestanda.

271. — Pro complemento hujus puncti
quaeritur: *an sufficiat depositio facta tan-
tum in scriptis et non oretenus?*

Affirmant aliqui, et Salmant.¹ proba-
bile putant, atque praelatos et visitatores
hac opinione bene uti posse dicunt ad
strepitum vitandum. Et hanc tenent ibi
Rodriguez, etc., saltem si causa sit levis
momenti. — Communis tamen sententia
et probabilior negat hoc sufficere in causa
criminali²; ut habetur ex can. *Testes*,
[caus.] 3, qu. 9, et cap. *A nobis, Qui matr.*
acc. etc., ubi: *Nullius momenti est conscriptio quoad sententiam proferendam.* Licet valeat haec ad probandam infamiam extrajudicialiter; ut Felinus et Fa-
rinacius, apud Salmant.³ — Debet igitur
depositio fieri oretenus, et tacta aliqua re

Depositio
scrita, ju-
xta alios
sufficit.

Probabi-
lius in cri-
minali ora-
lis requiri-
tur.

part. 1, resol. 52, n. 1 et 5. — ² Loc. cit., n. 14. — ³ Loc. cit.
n. 60. — ¹ Tr. 29, cap. 3, n. 72. — *Rodrig.*, Quæst. regular.,
tom. 2, qu. 14, art. 4. — *Felin.*, in cap. *De testibus*, n. 10,
v. *Fallit tertio*, de testib. et attest. — *Farinac.*, Prax. cri-
minal., de Testib., qu. 80, n. 41. — ⁴ Loc. cit., n. 74.

¹) De Molina, cfr. notam a ad num. 264;
vide etiam eumdem Molina, *tr. 2, disp. 700,*
num. 4, ubi dictam sententiam et sub eadem
limitatione docet.

²) Ex textibus hic allegatis, can.
Testes absolute et in quacumque causa lo-
quitur; sed cap. *A nobis* tractat de matri-
monii accusatione.

sacra, ut cruce, evangelio. Sacerdotes tamen sufficit quod jurent tacto pectore. Salmant.¹

Judex autem per seipsum debet testes examinare; ut docent communiter doctores cum Covarruvias et Salmant.² — Potest tamen judex examen alteri digno committere; prout Salmant.³ dicunt constare ex praxi omnium tribunalium, si judex sit impeditus, vel si testes non possint ob senectutem vel paupertatem judicem adire, ut patet ex cap. *Siquis testium, de testib.* — In causis vero criminalibus ipse judex examen solet excipere, ex *authent. de testibus*, [cap. 5], § *Haec omnia.*

Testis interrogandus est de sua aetate, nomine, cognomine et conditione; interrogandus inde per articulos de facto et ejus circumstantiis, nempe de loco, tempore, de aliis personis adstantibus ad factum; item de ratione suae notitiae, praesertim in causa criminali. Vide Salmant.⁴ — Item, debent scribi verba testis, prout ipse profert. Item, cavendum ne testis sciat depositionem ab alio teste factam. Salmant.⁵

Testi deprehenso in aliquibus falsum dixisse, in aliis non est credendum ^{b)}. — Salmant.⁶

Depositio demum debet denuo ante testem legi et ab eo ratificari; et in ratificatione notandum est id quod a teste additur vel mutatur. — Et in fine secretaria-

rius scribere debet: *Quae omnia affirmavit verissima esse juramento quod praestitit; et cum omnia quae deposituit, lecta ei fuissent de verbo ad verbum, illa ratificavit propriaque manu subscriptis.* Et in fine depositionis cuiuslibet testis, judex, testis et secretarius se subscribere debent. Et si testis scribere nesciat, signet crucem, et alius pro ipso subscribat, et secretarius ibidem hoc notet. — Sic autem ratificata depositione, nulla amplius habenda est ratio de iis quae testis aliter postea dicat, etiam in articulo mortis; ut dicunt Baldus, Felinus et Menochius. Vide Salmant.⁷

Facta autem rei citatione, vel ore tenus, vel realiter per incarcerationem rei, vel per edictum, si reus fugerit, ac lite sic contestata (quod certe est necessarium ad essentiam processus), iterum repetendi sunt testes cum juramento: excepto casu quo procedatur in reum absentem ut consumacem; vel si testes qui deposuerant, defuncti sint; vel si judex procedat ex officio et non ad instantiam partis. Ita communiter doctores apud Salmant.⁸; licet Rodriguez^{c)}, Suarez^{d)}, Lezana^{d)}, etc., apud Salmant.⁹, teneant in causis religiosorum hanc ratificationem non requiri. — In hac autem ratificatione magis credendum est tabellioni qui depositionem scripsit, quam testi asserenti aliud deposuisse quam scriptum est. Ita Covarruvias^{e)}, Baldus, etc., apud Salmant.¹⁰.

Testes quandoque repetendi.

A quoniam
testes excu-
tiendi sint.

Testis, de
quibus in-
terrogan-
dus.

Depositio
qu o m o d o
concluend-
da.

¹ Tr. 29, cap. 8, num. 76. — *Covar.*, *Variar.* lib. 2, cap. 18, n. 10. — ^a Loc. cit., n. 76. — ^b Loc. cit. — ^c Tr. 29, cap. 8, n. 78. — ^d Loc. cit., n. 80. — ^e Loc. cit., n. 82. — *Bald.*, in leg. *Generalller*, C. de non numerata pecunia, n. 31. — *Felin.*, in cap. *Cum in tua 44*, de testib., n. 6;

et in cap. *Exhibita*, de homicidio. — *Menoch.*, de Arbitrar. judic., lib. 2, cas. 108, n. 19 et 20. — ^f Loc. cit., n. 83 et 92. — ^g Tr. 29, cap. 8, num. 86. — ^h Loc. cit., n. 88 et 89. — *Bald.*, in *Authent. Sed cum testator*, C. Ad legem Falcid., n. 16. — ⁱ Loc. cit., n. 92.

^{b)} In aliis testi non esse credendum, quando scilicet testificatio est falsa «circa aliquam circumstantiam substantialem delicti, non vero quando est circa circumstantiam accidentalem», ut ajunt Salmant.

^{c)} Rodriguez, *Quaest. regul.*, tom. 2, qu. 18, art. 3, ait validum esse processum factum per viam inquisitionis, etiamsi nulla interveniat partis citatio; nullam tamen fore sententiam, si ante proferatur quam citetur pars et respondeat: «Quod in religionibus, in quibus

ut plurimum proceditur per viam inquisitio-
nis, video observari».

^{d)} Suarez, *de Relig.*, tr. 10, lib. 10, cap. 12, n. 31; Lezana, *Sum.*, tom. 1, cap. 27, n. 13, concordant, «quando de fide testium (sunt verba Suarii) moraliter constat».

^{e)} Covarruvias, *Variar.* lib. 2, cap. 13, n. 10, ita sane docet de causis civilibus; pro criminalibus vero adducit Panormitanum, qui contrarium tuerit; et Covarruvias videtur in Panormitani sententiam propendere.

DUBIUM VII.

De Reo.

ARTICULUS I.

AN ET QUOMODO REUS TENEATUR FATERI VERITATEM.

272. *Quid respondere potest reus non legitime interrogatus.* — 273. *Quando reus non tenebitur crimen fateri.* — 274. *An teneatur reus crimen fateri cum timore magnae poenae.* — 275. *An peccet graviter reus qui ad vitanda tormenta falsum crimen sibi imponit.* — 276. *Quando autem tenetur reus suam confessionem revocare.* — 277. *An reus ad se tuendum possit revelare crimina occulta testium aut accusatoris. Et an peccet graviter si crimina falsa eis imponat.* — 278. *An reus teneatur revelare complices.*

legitime
interroga-
non te-
tr fateri
lctum.

272. — « Resp. Iº. Si non interrogetur « legitime, non tenetur fateri suum cri- « men; sed potest judicem eludere, vel « ambiguis verbis, vel etiam negando cum « aliqua restrictione et in bono sensu, ut « mendacium absit. Ratio, quia tunc judex « non habet jus interrogandi aut obliga- « tionem imponendi reo. — Ita Lessius « et Laymann¹, Bonacina². »

Ita Cajetanus, Azor, Sanchez, Roncaglia et alii; juxta dicta Lib. III, n. 154, ex D. Thoma³, ubi sic ait: *Aliud est veri- tatem tacere, aliud est falsitatem propo- nere. Quorum primum in aliquo casu licet: non enim aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum quam ab eo potest... requirere judex secundum ordinem juris, puta cum praecessit... pro- batio semiplena.*

« Unde resolvetur:

273. — « 1º. Reus non tenetur fateri « crimen suum: 1º. Si judex non sit legi- « timus. 2º. Si a seipso litis processum « inchoet, sine praevia accusatione sal- « tem virtuali. 3º. Si non praecessit semi-

« plena probatio, nec infamia, nec mani- « festa criminis indicia existent. — Ratio, « quia in his judex non interroget legitime. Azor, Lessius, Filliuccius, Lay- « mann, Bonacina⁴, card. de Lugo⁵.

« 2º. Nec tenetur, si dubitet an judex « legitime interroget: quia non tenetur « parere cum gravi suo damno, nisi con- « stet superiorem posse praecipere. — Ita « Lessius, Filliuccius, Laymann⁶, San- « chez⁷, Salas, card. de Lugo, etc.; con- « tra Silvestrum, Bonacina et alios⁸.

Ita absolute tenent Salmant.⁹ cum Soto, Sanchez et Navarro; et Sanchez¹⁰ cum Soto, Corduba, Cajetano¹¹, Navarro, Palacio¹², etc. (contra Paludanum, Silvestrum et S. Antoninum). — Ratio, quia reus possidet suam vitam et famam; unde in dubio habet jus eam servandi, usque- dum constet de legitima interrogatione.

« 3º. Judex tenetur reo manifestare « statum causae, et quae sint indicia, quo- « modo probetur delictum, etc., ut reo « constet an legitime interrogetur; quia « non tenebitur respondere alioqui, et

Nec tene-
tur dubius
de legitimi-
na interroga-
tione.

Status
causae, reo
manifestan-
dus.

Less., cap. 81, dub. 8, n. 8. — ¹ Lib. 8, tr. 6, cap. 5, n. 4. — ² Disp. 10, de 8º Praec., qu. 8, punct. 2, n. 1. — *Cajet.*, Opusc. tom. 1, tr. 81, resp. 6, dub. 1 et 8. — *Azor*, part. 1, lib. 11, cap. 4, v. *Secunda regula*. — *Sanch.*, Decal., lib. 8, cap. 6, num. 26. — *Roncagl.*, tr. 15, qu. 8, cap. 2, qu. 1, resp. 1. — ² ² ², qu. 69, art. 2, corp. — *Azor*, part. 8, lib. 18, cap. 26, dub. 8. — *Less.*, cap. 81, dub. 8. — *Fill.*, tr. 40, cap. 9, n. 262. — *Laym.*, lib. 8, tr. 6, cap. 5, num. 4. — ³ Disp. 10, de 8º Praec., qu. 8, punct. 2, num. 2. — ⁴ Disp. 40, num. 1. — *Less.*, loc. cit., dub. 3, num. 10. — *Fill.*, loc. cit., num. 264. — ⁵ Loc. cit., num. 4, v. f. — ⁶ *Consil.*, lib. 6, cap. 8, dub. 81, n. 2. — *Salas*, in 1er 2°,

tr. 8, sect. 17, n. 155. — *Lugo*, loc. cit., n. 2. — *Silvest.*, v. *Inquisitio I*, num. 7, qu. 8, § *Tertium*. — *Bonac.*, loc. cit., punct. 2, n. 4. — ⁸ Tr. 29, cap. 7, num. 8. — *Sotus*, de *Secreto*, membr. 2, qu. 7, concl. 8, § *At vero*. — *Sanch.*, Decal., lib. 6, cap. 8, num. 24. — *Navar.*, Man., cap. 23, n. 37 et 38, cum cap. 25, n. 36. — ⁹ *Consil.*, loc. cit., n. 2. — *Sotus*, loc. cit.; cfr. etiam de *Just.* et *Jure*, lib. 5, qu. 6, art. 2, post concl. 5, § *Ex his esti*. — *Cordub.*, *Quaest.*, lib. 1, qu. 48, v. f., v. *Sed utrum ad hoc*. — *Navar.*, in cap. *Inter verba*, concl. 6, coroll. 58, num. 597 et 599 (Venet. 1594). — *Palud.*, in 4, dist. 19, qu. 4, v. f. (n. 7). — *Silvest.*, loc. cit. — *S. Anton.*, part. 8, tit. 9, cap. 7, § 6.

274. — ^{a)} Cajetanus, *in 2am 2ae*, qu. 69, art. 1, v. *Tertio*, rem manifeste insinuat, dum negat reum teneri respondere, nisi manifestentur ipsi merita causeae.

^{b)} Sanchez loquitur tum de teste tum de reo; at Paulus de Palacio, *Sum.*, v. *Testi-* munho, *annot. ad 8, 9 et 10*, qui locus a Sanchez allegatur, de solo teste loquitur.

« seipsum honore aliisve bonis quae bona
« fide possidet, spoliare. Cajetanus, Na-
« varrus¹, card. de Lugo². — [Idem
dicunt Sotus, Toletus, Lessius, etc., cum
Salmant.³ communiter].

Legitime
interroga-
tus ex falsa
praesum-
ptione non
tenetur.

« 4°. Si reum juridice quidem interro-
« get judex, sed nonnisi ex falsa praesum-
« ptione delicti, v. gr. an exierit ex
« tali domo stricto ense; potest reus (idem
« est de teste), licet sciat semiplene pro-
« batum esse, id negare si exit quidem,
« non tamen facto delicto, sed ob aliam
« causam: quia si judex veritatem sciret
« non posset interrogare. — Ita cum
« S. Thoma⁴, Sotus, Fagundez⁵, Diana⁶,
« card. de Lugo⁷.

Idem dicendum si quis occidit ob ju-
stam sui defensionem; tunc judici inter-
roganti potest respondere non occidisse,
hoc est cum culpa. — Ita Sotus⁸, Salon,
cum Salmant.⁹

Legitime
interroga-
tus non sem-
per tenetur
fateri.

274. — « Resp. II⁰. Etsi communior et
« verior sententia sit S. Thomae⁸, si
« reus legitime interrogetur a judice,
« teneri in conscientia aperte veritatem
« dicere; — probabile tamen est etiam
« quod ex Silvestro docent Sà et Lessius,
« non teneri, saltem sub mortali, in causis
« capitalibus et gravioribus, si sit spes
« evadendi, et nullum grave damnum rei-
« publicae timeatur. Tanner¹⁰, card. de
« Lugo⁹, ubi dicit esse sententiam valde

Cajet., in 2° 2°, qu. 69, art. 1, v. *Tertio*. — ¹ Man.,
cap. 25, n. 36. — ² Disp. 40, num. 2. — Sotus, de Secreto,
membr. 2, qu. 7, concl. 3, v. *At vero*. — Tolet., lib. 5, cap. 58,
n. 1 et 2. — Less., cap. 81, n. 10. — ³ Tr. 29, cap. 7, n. 8. —
Sotus, loc. cit., concl. 3, dub. 2. — ⁴ Decal., lib. 8, cap. 34,
n. 14. — ⁵ Part. 3, tr. 5, resol. 66. — ⁶ Disp. 40, num. 4.
— ⁷ Salon, in 2° 2°, qu. 69, art. 2, controv. 11, § *Quando judex*,
v. *Hinc colligo*. — ⁸ Loc. cit., n. 19. — ⁹ 2° 2°, qu. 69, art. 1,
— Silvest., v. *Confessio non sacramental*., n. 2, qu. 1. —
Sà, v. *Judiciales actus*, de Reo, n. 6 (edit. genuin.) — ¹⁰ Leas.,
cap. 31, dub. 8, n. 16. — ¹¹ Disp. 40, n. 15. — ¹² Disp. 10, de 8°.

« probabile et in praxi tutam. Ratio,
« quia lex humana communiter non obli-
« gat cum tanto periculo, v. gr. mortis;
« tum quia inhumanum videtur, ut qui
« convinci non potest, teneatur praebere
« arma contra se, quibus occidatur aut
« gravem poenam, v. gr. perpetui carce-
« ris, subeat; tum quia non videtur tam
« heroicus actus praecipi posse. — Bona-
« cina¹⁰.

Celebris est haec Quaestio: *An tenea-
tur reus fateri crimen judici legitime in-
terroganti, cum timore magnae poenae?*

Affirmat *prima* sententia cum S. Thoma¹¹, Soto, Lessio, Sanchez, Toleto, Sil-
vestro¹² et Salmant.¹³, qui dicunt hanc pro-
babiliorem et in praxi tenendam; quamvis
contrariam vocent probabilem intrinsece
et extrinsece. — Ratio, quia judex jus
habet praecipiendi, quando legitime in-
terrogat, ut reus crimen ei revelet; ideo-
que reus peccat contra justitiam si hac
in re gravi ei non obediatur.

Secunda tamen sententia, quam satis
probabilem etiam intrinsece puto (quamvis
primam censem probabilem) cum Bu-
ssenbaum, et Sà, Suarez¹⁴, Filiuccio, El-
bel¹⁵; Rodriguez, Villalobos, Henriquez¹⁶,
Peyrino, Fagundez, etc., apud Salmant.¹⁷,
et quam probabilem censem Lugo¹⁸. —
Haec sententia negat teneri reum crimen
suum revelare¹⁹, casu quo damnandus

Timor ma-
gnae poe-
nac proba-
bilis rev-
erentur.

Probabi-
litas rev-
erentur
delicto.

Praec., qu. 8, punct. 2, n. 7. — ¹² 2° 2°, qu. 69, art. 1, ad 2. -
Sotus, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 6, art. 1, concl. 1. - Less.,
lib. 2, cap. 31, dub. 3, n. 12. - Sanchez., Consil., lib. 6, cap. 3,
dub. 29, num. 4. - Tolet., lib. 5, cap. 58, n. 2. — ¹³ Tr. 29,
cap. 7, n. 8 et 9. — ¹⁴ Sà, v. *Judiciales actus*, de Reo, n. 6
(in edit. genuina). - ¹⁵ Fili., tr. 40, cap. 9, n. 266. — ¹⁶ Part. 3,
confer. 5, de Juramento ficto, etc., n. 144. — Rodriguez., de
Ordine judiciali, cap. 10, n. 1. - ¹⁷ Villalob., part. 2, tr. 16,
diff. 1, num. 12 et 14. - ¹⁸ Peyrin., tom. 1, qu. 1, cap. 16, § 1.
- ¹⁹ Fagund., Decal., lib. 8, cap. 31, a num. 11. - ²⁰ Loc. cit.,
n. 6. — ²¹ Disp. 40, n. 15.

c) S. Thomas, 2° 2°, qu. 69, art. 1, corp.,
negat universim accusatum teneri ad respon-
dendum, si legitime non interrogetur.

d) Sotus, loc. cit., dub. 2, exemplum hoc
praetermittit.

274. — a) Tanner, tom. 3, disp. 4, qu. 4,
dub. 5, n. 96, ait: « Non... omnino improba-
bile est ».

b) Silvester non satis accurate a Salmant.
allegatur; referens enim, v. *Confessio non
sacramental*., n. 2, qu. 1, sententiam quae
reum legitime interrogatum obligat sub mor-

tali ad respondendum, subdit: « Et hoc verum,
quando agitur ad poenam spiritualem..., non
aliam ». Ita explicans ea quae absque distinc-
tione scripserat, v. *Accusatio*, n. 10, qu. 13;
quod citant Salmant.

c) Suarez et Henriquez his verbis a Sal-
mant. allegantur: « Suarez etiam consultus
anno 1596, eam dixit probabilem, sicut et...
Henriquez ».

d) Reus eo casu non tenetur delictum fa-
teri, quandiu scilicet sit spes evadendi, ut
notant Filiuccius, Villalobos et Lugo.

foret ad mortem aut ad triremes, ad carcerem perpetuum, vel ad amissionem omnium bonorum vel totius famae et honoris. Ratio, quia videtur non adesse hanc duram legem, tamquam humano modo impossibilem, ut quis teneatur quasi ipsemet se condemnare ad gravissimam poenam, crimen suum confitendo. Nisi commune damnum immineat ex reticentia confessionis delicti, puta haeresis, laesae majestatis, etc.; tunc enim reus tenetur seipsum prodere, vel saltem socios, quantum opus est ad commune damnum averendum, etiamsi ipsi mors immineat ex revelatione sociorum, ex quibus evadet in judicio convictus. — Casu vero quo tale damnum non timetur, cum lex obligans ad crimen fatendum probabiliter non existet, probabiliter judex non habet jus veritatem in tali casu exigendi, nec reus obligationem eam manifestandi; et ideo reus, amphiboliis crimen celando, contra justitiam non peccat, juxta dicta *Lib. III, n. 156.*

Nec obstat dicere quod reus tunc tenetur damnum illud subire pro bono communis. — Nam si haec ratio valeret, reus ad poenam damnatus nec etiam posset e carcere fugere: in utroque enim casu viget ratio communis boni; et tamen reus licite potest fugere, ut fatentur ipsimet Salmant.¹ cum communi, ex D. Thoma², ubi ait: *Non tenetur (reus) facere id unde mors sequatur, quod est manere in loco unde ducatur ad mortem.* Et hoc, etiamsi judex praecipiat ut non aufugiat, ut pro certo habet Lugo³.

Omnis autem conveniunt, ut par est, ad dicendum quod si reus sit in bona fide, et censeatur quod difficile inducitur ad fatendum crimen interrogatus a judice, confessarius in sua bona fide eum relinquere debet, ut Sanchez⁴, Salmant.⁵, etc.

Reus in
bona fide
andoque
linquen-
t.

¹ Tr. 29, cap. 7, n. 57. — ² 2^a 2^a, qu. 69, art. 4, ad 2. — ³ Disp. 40, n. 15. — ⁴ Decal., lib. 8, cap. 7, n. 9. — ⁵ Loc. cit., n. 24. — ⁶ Loc. cit., n. 20. — ⁷ Lib. 8, tr. 6, cap. 6, n. 8, i. f. — ⁸ Loc. cit., n. 11. — ⁹ Tr. 29, cap. 7, n. 20. — ¹⁰ Disp. 40, n. 17. — ¹¹ Decal., lib. 8, cap. 7, n. 8. — ¹² Navar., Man., cap. 25, n. 36. ¹³ Bañez, in 2^a 2^a, qu. 69, art. 2, in 2 parte dub. 1, concl. 8. — ¹⁴ De Just. et Jure, lib. 5,

« Dixi 1° *in capitalibus*: quia aliud est de causis in quibus agitur de poena ecclesiastica, quae est medicinalis.

« Dixi 2° *si sit spes evadendi*: quia absque ea cessat ratio celandi veritatem.

« Unde resolves:

« 1°. Non semper opus est, juxta dicta Resp. II, ut confessarius reum urgeat ad crimen fatendum. — Card. de Lugo⁶.

« 2°. Post sententiam latam, reus non tenetur confiteri crimen quod ante in juste negavit; quia, finito judicio, finitur obligatio rei. Laymann.⁷. — [Idem dicunt Sanchez⁸ et Salmant.⁹. Idemque dicitur de teste. Vide Lib. III, n. 155].

« Immo probabile est nec ante sententiam ad id teneri, etiamsi adhuc sit in potestate judicis, donec iterum interrogetur. — Card. de Lugo¹⁰.

Ita etiam Sanchez¹¹ et Salmant.¹², etc.; contra Navarrum, Bañez, etc. Ratio, quia justitia legalis non obligat, nisi tunc tantum cum judex interrogat: nisi judex tempus ad respondendum praescribat, nempe si praecipiat ut reus infra mensem veritatem dicat, et mensis adhuc duret. — His tamen non obstantibus, probabilius [contrarium] docent Sotus¹³, Navarrus¹⁴; item Sayrus et Angles, etc., apud Sanchez¹⁵, qui fatetur communem sententiam. Ratio, quia quamdiu sententia pendet, adhuc censetur perdurare praecemptum judicis, ut justum servetur judicium.

275. — « Resp. III°. Si quis ad evitanda tormenta gravia mentitus, falsum sibi crimen imposuit, per quod sit mortale plectendus, non videtur mortale. Ita, contra Navarrum et alios, docet Anglus, Silvester, Lessius¹⁶, Tanner¹⁷. — Ratio, quia non est mentitus perniciose, cum non teneatur tantis tormentis vietam conservare. Vide card. de Lugo¹⁷.

Falsa ne-
gatio non
sponte re-
vocanda.

Nisi senten-
tia adhuc
pendeat.

Falso sibi
crimen ca-
pitale impo-
nens ad vi-
tanda tor-
menta.

qu. 6, art. 2, v. *Ex his autem.* — ¹² Loc. cit. — ¹³ Sayr., Clav., lib. 12, cap. 17, num. 18. — ¹⁴ Angles, Flor., qu. de Correcht. fraterna, art. 3, diff. 7. — ¹⁵ Loc. cit., num. 7. — ¹⁶ Navar., Man., cap. 18, num. 29. — ¹⁷ Angel., v. *Detracatio.*, n. 6. — ¹⁸ Silvest., v. *Detracatio.*, qu. 3. — ¹⁹ Lib. 2, cap. 11, dub. 7, n. 41. — ²⁰ Tom. 3, disp. 4, qu. 4, dub. 5, n. 99. — ²¹ De Just. et Jure, disp. 14, n. 169 et 174.

e) Salmant., tr. 29, cap. 7, num. 21, referunt opinionem hanc probabiliorem haberi

ab aliis auctoribus, quibus et ipsi adhaerere videntur.

Non peccat
lethaliter
juxta alios.

Probabi-
lius lethali-
ter peccat.

Quaeritur hic: *an reus, ad evitanda
gravia tormenta, peccet graviter confi-
tendo falsum crimen?*

Prima sententia negat, quam tenet, cum Busenbaum, Lessius¹ cum Angelo, Silvestro, Toletto et Soto²; et probabilem putat Lugo³. Ratio, quia nemo tenetur vitam servare cum tanto cruciatu, qui morte ipsa durior videatur; juxta dicta Lib. III, n. 372.

Secunda vero sententia probabilior affirmat; et hanc tenent Molina⁴, et Lugo⁵ cum Navarro et Covarruvias. — Ratio, quia, licet nemo teneatur tueri vitam adhibendo medium visum ipsa morte durius, nemo tamen potest positive cooperari suae injustae morti: quod est intrinsece malum, cum homo non sit dominus suae vitae. — Unde probabilius infert Molina⁶ (contra Busenbaum, ut infra), quod si causa sit adhuc in eo statu ut per retractationem possit mors impediri, debet reus se retractare; quia falsa illa confessio pergit influere ad suam injustam mortem: et ideo tenetur causam illam auferre. Sicut qui ignem culpabiliter accedit in domo aliena, tenetur etiam cum suo damno illum extinguere⁷.

Advertit hic autem Lugo⁸ cum Molina quod, etsi a principio peccasset reus confitendo crimen falsum cum infamia alterius, non tenetur postea se revocare ad reparandam alienam infamiam, se denuo exponendo ad sustinenda illa gravia tormenta; quia nemo tenetur famam restituere cum tam longe graviore suo damno.

¹ Lib. 2, cap. 11, n. 41. — *Angel.*, v. *Detractio*, n. 6. — *Silvest.*, v. *Detractio*, qu. 3. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 66, n. 4. — ² Disp. 14, n. 174. — ³ Tr. 4, disp. 37, num. 18. — ⁴ Loc. cit. — *Navar.*, Man., cap. 18, num. 29; et in cap. *Inter verba*, coroll. 42, num. 556. — *Covarr.*, Variar. lib. 1, cap. 2, n. 8. — ⁵ Loc. cit., n. 18. — ⁶ Disp. 14, n. 187. — *Mol.*, loc. cit.,

⁷ 275. — ^{a)} Sotus, qui revera sic tenet, *de Just. et Jure*, lib. 5, qu. 10, art. 2, v. f., suam sententiam hoc modo limitat: Nisi scelus istud esset • haeresis, aliave enormitate aut foeditate gravissimum •.

^{b)} S. Doctor, *in Hom. apost.*, tr. 13, n. 84, haec sapienter monet: • Si reus sit in bona fide, non debet confessarius eum obligare ut se retractet, cum periculo quod ille, ut vitet tormenta, peccet formaliter, denuo delictum quod non patravit sibi imponendo •.

276. — « Unde resolves:

« 1º. Talis non tenetur postea crimen revocare, quamvis antea perjurio confirmasset, si prudenter metuit ne ad tormenta revocetur: quia, etsi pejeratione graviter peccarit, hoc jam transiit, et non retractando nemini facit injuriam; ideoque sufficit coram Deo poenitere. — Vide Lessium, Tanner⁹.

« 2º. Si ex illa falsi criminis confessione grave damnum aliis sequitur, v. gr. bonum reipublicae, aut fama religionis vel familiae notabiliter laederetur, aut aliqui ideo in haeresin lapsuri essent; quaevis potius tormenta perferenda esse sent. — Tanner¹⁰.

« 3º. Si reus tormentis coactus denuntiavit alium innocentem, tenetur sub mortali ante suam condemnationem (et si tum non facit, etiam post sententiam damnationis) revocare: ad quod etiam a confessario est obligandus. Ita ex communi Toletus¹¹, Lessius¹², Tanner¹³. — Ubi subjungit: 1º. Si quis tamen sequatur, ipsaque praxi servari advertat eam sententiam, quae negat per revocationem in extremo vitae factam tolli vel infirmari denuntiationem ante factam, ut docent Delrio¹⁴, Valentia¹⁵, is consequenter existimare poterit denuntiationem in eo mortis articulo (saltem cum suo incommodo, et sub peccato mortali) obligatum non esse ad revocationem; quia inutilis. Ita Tanner¹⁶; licet ipse recte censeat fundamentum istius sententiae minus esse probabile. — 2º. Monet idem Tanner¹⁷ cavendum esse con-

n. 22. — *Less.*, lib. 2, cap. 11, n. 48. — ¹ Tom. 3, disp. 4, qu. 4, dub. 5, n. 99; et qu. 5, dub. 4, n. 101. — ² Lib. 5, cap. 66, n. 4. — ³ Loc. cit., qu. 5, dub. 4, n. 108. — ⁴ Lib. 5, sect. 5, n. 5. — ⁵ In 2° 2°, disp. 6, qu. 18, punct. 4, § 5. — ⁶ Tom. 3, disp. 4, qu. 5, dub. 4, n. 104. — ⁷ Loc. cit. num. 106.

276. — ^{a)} Tanner non recte allegatur a Busenbaum; loc. enim cit., scilicet qu. 5, dub. 4, n. 102, casum hunc non habet.

^{b)} Lessius, cap. 11, dub. 15 distinguit; et n. 86, negat eum teneri ad famae restitutionem cum propriae vitae dispendio, casu quo alteri nullum damnum in bonis superioris ordinis accidit; secus vero, n. 91, si alteri ex infamia vitae periculum immineat. Quam doctrinam in fine num. praeced. S. Alphonsus jam satis insinuaverat.

Quid si
ex falsa im-
putatione
damnum a-
liis sequi-
tur.

« fessario, ne vel importune saepius reo
« damnato inculget retractationem denun-
« tiationis inique factae, vel retractatio-
« nem factam, imprudenter et cum scan-
« dalo evulget ».

277. - Quaeritur hic: *An reus ad sui defensionem possit revelare crimina occulta testium vel accusatoris? — Et an peccet graviter si falsa crimina eis imponat?*

Hic ante omnia advertenda propositio
44 damnata ab Innocentio XI, quae dice-
bat: *Probabile est non peccare mortaliter qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in theologia.*

Accusatio
falsa ad sui
defensionem, lethala.
Resp. igitur 1º. Quod falsum crimen
testi vel accusatori opponere, ad suam
causam tuendam, illicitum semper est et
culpa gravis. Ita communiter S. Thomas¹, Sanchez², Sotus, Lessius et Sal-
mant.³. Et hoc, etiamsi accusatus esset
vere innocens, et injuste alias damnandus
esset ad mortem. Rationem assignant Sal-
mant.⁴: quia nunquam licet se defendere
cum gravi damno proximi innocentis. —
Sed haec ratio sic generice sumpta mi-
nime suadet. Nam juxta legem caritatis,
cum vita sit bonum ordinis majoris quam
sunt bona temporalia et fama; si quis in-
nocens est in necessitate extrema suae
vitae, bene potest suam vitam defendere
cum jactura bonorum vel famae alienae.
Et si ad hoc reus adhibeat mendacium,
erit quidem peccatum, sed non plus quam
veniale; quia ratione damni tenetur tunc
proximus damnum suae famae sufferre,
ad servandam vitam innocentis in extre-
ma necessitate constituti. Ratio quam
puto magis in hoc casu valere est: tum
quia injusta laesio famae alienae, vel non
est unicum medium ad tuendam vitam
rei, vel facile est obnoxium periculo hal-

lunicationis; tum quia mendacia gravia
in judicio dicere est contra bonum com-
mune, cum sit pervertere omnem justitiae
ordinem, et ideo illud quisque praeferre
debet privato bono etiam propriae vitae.

Resp. 2º. Quod opponere crimen verum,
sed occultum testis vel accusatoris, licitum
est reo; ut Sanchez⁵, Roncaglia⁶, Sal-
mant.⁷, Viva⁸ et Milante⁹. (Vide dicta
Lib. III, n. 969). — Dummodo hoc sit
absolute necessarium ad suae innocentiae
defensionem; item dummodo alias reus
non leve, sed grave damnum sit passurus,
licet majus damnum eveniat accusatori
vel testi; ut ait Sanchez¹⁰.

Sed quid, si reus vere commisit crimen,
sed occulte, ita ut nullo modo probari pos-
sit, utrum tunc possit dicere accusatorem
mentitum fuisse; vel possit opponere cri-
men illius occultum?

Affirmat Corella¹¹; et probabile recte
putant Salmant.¹² et Roncaglia¹³. Quia ac-
cusans reum de crimine omnino occulto,
censemur in jure ac si de crimine falso
accusaret, et calumniam afferret, ut dicit
Glossa¹⁴, his verbis: *Si denuntians non
probant quod intendit, calumniari praesu-
mitur.* — Et ob eamdem rationem dicunt
Sanchez¹⁵ et Salmant.¹⁶, casu quo crimen
rei est occultum et nequit plene probari,
posse eum revelare delictum occultum
testis ad sui defensionem: modo tamen
(addunt) testis sponte deponat et non coa-
ctus. Sed id admittunt Milante¹⁷ ac Viva¹⁸,
et expressius Lugo¹⁹, etiamsi testis sit coa-
ctus ad deponendum. Juxta enim commu-
nen doctorum sententiam traditam a
D. Thoma²⁰, et relatam *Lib. III, n. 968*,
(quam rogo ut relegas) nemo tenetur cum
suo gravi damno famam proximi servare.

278. - « Quaeres: *An reus teneatur re-
velare complices?*

« Resp. 1º. Si omnino occulti sint, nec
aliis indicis aut testimoniis convinci

Accusatio
delicti oc-
culti, licita.

Quid, si
ipse accusa-
tus sit oc-
culte reus.

Complices,
quando re-
velandi.

¹ 2º 2º, qu. 69, art. 2. — ² Consil., lib. 6, cap. 5, dub. 20, n. 4. — ³ Sotus, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 7, art. 3, ante med. · Less., cap. 11, dub. 7, num. 46. — ⁴ Tr. 29, cap. 7, num. 27. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Consil., lib. 6, cap. 5, dub. 20, num. 4. — ⁷ Tr. 15, qu. 8, cap. 2, qu. 4, resp. 2. — ⁸ Tr. 29, cap. 7, n. 30. — ⁹ In propos. 44 Innoc. XI, n. 11 et 12. — ¹⁰ In propos. 44 Innoc. XI, n. 11 et 12. —

¹¹ Exercit. 24, sup. propos. 44 Innoc. XI. — ¹² Loc. cit. — ¹³ Tr. 15, cap. 7, n. 87 et seqq. — ¹⁴ Loc. cit., n. 32 et 35. — ¹⁵ Loc. cit., cap. 2, qu. 6. — ¹⁶ In cap. Cum dilectus, de calumniantor., v. Calumnianti. — ¹⁷ Loc. cit., num. 30. — ¹⁸ Loc. cit. — ¹⁹ Loc. cit., n. 12. — ²⁰ Disp. 40, n. 23, i. f. — ²¹ 2º 2º, qu. 78, art. 2.

- possint, non potest nec tenetur. Si tamen
- vi tormentorum coactus prodat, ordi-
- narie non peccabit. Lessius¹ et Lay-
- mann².

« Resp. 2º. Si crimen sit exceptum, tenetur etiam non rogatus: ideoque si nolit, secundum Navarrum non erit absolvendus ».

ARTICULUS II.

QUID LICEAT REO CIRCA FUGAM POENAE.

279. *An liceat reo injuste damnato vim vi repellere aut positive resistere.* — 280. *An reus qui vere deliquit possit fugere a carcere.* — 281. *An damnatus ad mortem teneatur fugere si possit.* — 282. *An reo ad fugiendum liceat decipere custodes et effringere carcerem.* Et an tunc teneatur ad damnum carceris fracti. — 283. *An liceat aliis reum adjuvare ad fugiendum aut ad carcerem effringendum.* — 284. *An damnatus ut fame pereat teneatur sumere cibum oblatum.* — 285. *An et quando liceat reo appellare.*

Damnatus
injuste ma-
terialiter
nequit posi-
tive resiste-
re.

279. — « Resp. Quando sententia est materialiter injusta, lata tamen secundum allegata et probata; etsi in conscientia non obliget, non potest reus judici positive resistere: tum ob scandalum, tum quia tali casu judex habet jus sententiam exsequendi et ad id tenetur. — Ita communiter Lessius, Sanchez; contra Victoriam, Bañez, card. de Lugo³.

« Dixi: *positive*; quia reo, etiamsi vere reus sit, licet ante et post sententiam (quoad mortem vel poenam morti aequivalentem, v. g. perpetuum carcerem) fugere. Ratio, quia quilibet tam magnum jus habet ad vitae suae conservationem, ut nulla potestas humana obligare possit ad eam non conservandam, si spes commoda ostendatur: nisi tamen bonum publicum aliud postulet. — Lessius⁴ ».

Sed clarius distinguendum et dicendum:

1º. Si reus est damnatus injuste, non solum secundum rei veritatem, sed etiam secundum allegata et probata, non potest quidem vim vi repellere, occidendo, vulnerando, etc. Proscripta enim fuit prop. 18 ab Alexandre VII, quae dicebat: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.* — Ratio hujus est, quia, cum facile rei sibi persuadere

possint injuste esse damnatos, si eis occidere permitteretur, quamplura homicidia cum communi damno acciderent; ideo, ratione periculi facilis hallucinationis, fuit praefata propositio juste damnata.

Potest tamen tunc reus licite non solum fugere, sed positive resistere, v. gr. satellites pellendo, vel eos etiam armis terendo, ut e manibus eorum se eripiat. Ita S. Thomas⁵, Roncaglia⁶, Salmant.⁷: modo (ut iidem auctores advertunt) ex hoc non oriatur publicum scandalum et perturbatio.

Dicendum 2º e converso, quod si sententia est omnino justa, quia vere crimen reus patravit et satis fuit probatum, tunc non licet ei positive resistere; ut docet S. Thomas⁸, cum Busenbaum (hic), Salmant.⁹ et aliis communiter. — Ratio, quia sententia, cum sit justa, reum ad obedendum obligat, ut ait S. Thomas.

280. - Sed quaeritur hic 1º. *An reus qui vere deliquit potest a carcere fugere?*

Affirmatur 1º. Si reus nondum ad poenam sit sententia damnatus: quia nemo ante sententiam tenetur solvere poenam, ut Roncaglia¹⁰, Salmant.¹¹ cum Sayro, Salomon. — Affirmatur 2º. Si quis sit damnatus ad mortem aut ad aliam gravem poenam, ut infra: modo illi carcer non sit assignatus ad poenam, sed ad custodiam, ut docent S. Thomas¹², Cajetanus, Sotus,

Potest po-
sitive resi-
stere.

Damnatus
omnino je-
ste nequit
positively re-
sistere.

Et carce-
re fugere:
quando lici-
tum.

¹ Lib. 2, cap. 11, dub. 8, n. 54. — ² Lib. 8, tr. 6, cap. 5, num. 8. — ³ *Navar.*, Man., cap. 18, n. 58. — *Less.*, lib. 2, cap. 31, dub. 4, num. 29. — *Sanch.*, Consil., lib. 6, cap. 4, dub. 17. — *Victor.*, in 2as 2as, qu. 69, art. 4, (Ms. Vatic. Ottobon. 1018 a, fol. 189¹ et 190). — *Bañez*, in 2as 2as qu. 69, art. 4, dub., concl. 2. — ⁴ Disp. 40, n. 99. — ⁵ Cap. 81, dub. 5. — ⁶ 2as, qu. 69, art. 4. — ⁷ Tr. 15, qu. 8, cap. 2, qu. 7, resp. 1. — ⁸ Tr. 29, cap. 7, num. 50 et 51. — ⁹ Loc. cit. — ¹⁰ Loc. cit., n. 49. — ¹¹ Loc. cit., qu. 8, resp. 1. — ¹² Loc. cit., num. 58. — *Sayr.*, Clav., lib. 12, cap. 18, num. 7. — *Salon.*, in 2as 2as, qu. 69, art. 4, controv. 2, concl. 1. — ¹³ 2as, qu. 69, art. 4, ad 2. — *Cajetan.*, in cit. art., ad 2 dub., *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 6, art. 4, v. *An vero simul*

Toletus ^{a)}, Sà ^{b)}, Busenbaum (hic), Roncaglia ¹ et Salmant. ² cum communi. Ratio, quia sententia non damnat reum ad non fugiendum, sed tantum ad non resistendum ministris cum sententiam exsequuntur. — Idem autem quod de poena mortis, dicunt de poena mutilationis et flagellorum Salmant. Roncaglia ³. Et idem de poena triremium dicunt Lugo ⁴ et Roncaglia.

Quando illuc
mitum.

Exceptio-
nes.

Si vero carcer sit jam per sententiam assignatus ad poenam, etiam perpetuo, tunc negandum reo licere e carcere fugere; quia in execuzione sententiae justae tenetur utique reus obediens. Ita Navarrus, Silvester, Cajetanus, etc., cum Salmant. ⁵; et Roncaglia ⁶ cum communi; contra Busenbaum ^{c)}. — Excipiunt tamen aliqui, si in carcere non dentur ei necessaria ad sustentationem (ut Salmant. ⁷), vel si carcer esset nimis tristis; quia videotur supra vires humanas aliquem obligari ad se non liberandum, cum possit sine vi et resistantia, a poena valde dura. Ita Bonacina ^{d)} cum Palao ^{d)}. — Confirmat hoc illud quod dicit S. Thomas ^e, quod damnatus ut fame pereat, liceat cibum sumit.

^{a)} Tr. 15, qu. 3, cap. 2, qu. 8, resp. 3. — ^{b)} Tr. 29, cap. 7, n. 87. — ^{c)} Salmant., loc. cit. — ^{d)} Loc. cit., resp. 8. — ^{e)} Disp. 40, n. 48. — ^{f)} Roncaglia, loc. cit. — ^{g)} Navarr., Comment. 4 de regular., n. 64, v. Secundo infertur. — Silvest., v. Fugere. — Cajetan., in 2^{am} 2^{ae}, qu. 69, art. 4, ad 2 dub. — ^{h)} Loc. cit., n. 54. — ⁱ⁾ Loc. cit., resp. 2. — ^{j)} Loc. cit., n. 56. — ^{k)} 2^{am} 2^{ae}, qu. 69, art. 4, ad 2. — ^{l)} Lugo, disp. 40, n. 43. — ^{m)} Sanch., Decal., lib. 6,

280. — ^{a)} Toletus, lib. 5, cap. 58, n. 4, absolue et sine ulla distinctione pronuntiat reum, etsi iuste sit comprehensus, posse e carcere fugere.

^{b)} Sà, v. *Judiciales actus, de Reo*, n. 9, ita tenet, etiam si, n. 10, ad solum carcerem damnatus esset.

^{c)} Busenbaum contradicit hic supra, n. 279, et dicit reum posse fugere etiam post sententiam, si nempe ad perpetuum carcerem damnatus fuerit.

^{d)} Bonacina, *disp. 10, de 8° Praec.*, qu. 3, punct. 2, n. 14, dicit damnatum ad carcerem posse fugere si carcer sit perpetuus, quia « haec videotur valde gravis poena, quam reus non tenetur sponte pati »; sed non allegat Palauum pro hoc suo asserto.

^{e)} Navarrus, in suo *Comment. 4 de Regularib.*, n. 64, v. Secundo infertur, quidquid dicant Salmant., tenet oppositum; et scribit: « Tenetur... servare carcerem perpetuum vel temporem sibi impositum, vel permanere in triremibus, si ad eas fuerit iuste damnatus ».

Eadem ratione, probabiliter a Lugo, Sanchez et Navarro ^{f)} cum Salmant. ^{g)}, contra Sayrum ^{h)}, excusantur damnati ad triremes, si fugiant a carcere. Et etiam ab ipsis triremibus; ut tamquam probabilius tenent Sanchez ⁱ⁾; et Lugo, Lessius, Bañez, Ledesma, Corduba ^{j)}, Navarrus ^{k)}, cum Salmant. et Roncaglia ^{l)} (contra Vasquez et alios). — Item probabiliter Salmant. et Roncaglia ^{m)} cum Navarro ⁿ⁾, Salón ^{o)}, Lopez ^{p)}, etc., excusant debitorem damnatum ad carcerem donec solvat, si fugiat, sperans facturum solutionem quam in carcere exequi non posset.

281. — Quaeritur hinc 2°. *An reus iuste damnatus ad mortem teneatur fugere a carcere si possit?*

Prima sententia affirmat; quia alias videtur esse sui ipsius homicida. Ita Imola ^{a)} et Felinus ^{b)}, apud Salmant. ^{c)}; et asserunt sic colligi ex S. Thoma ^{d)}, qui dicit quod iuste damnatus ad mortem non tenetur facere id unde mors sequatur, quod est manere in loco unde ducatur ad mortem. — Quamvis hanc sententiam probabilem vocent Salmant. ^{e)}, longe veriorem tamen et tenendam puto secundam senten-

Dammatus
ad mortem
tenetur fu-
gere, juxta
alios.

Longe ve-
rius non te-
netur.

^{a)} cap. 8, n. 16. — ^{b)} Loc. cit., n. 60. — ^{c)} Loc. cit. — ^{d)} Lugo, loc. cit. — ^{e)} Less., lib. 2, cap. 31, dub. 5, n. 89. — ^{f)} Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 69, art. 4, concl. 5. — ^{g)} Petr. de Ledesma, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 24, post concl. 10, dub. 2^{am}, v. Dico 2. — ^{h)} Salmant., loc. cit., n. 60. — ⁱ⁾ Loc. cit., resp. 2. — ^{j)} Vasq., in 1^{am} 2^{ae}, disp. 174, n. 7. — ^{k)} Salmant., tr. 29, cap. 7, n. 56. — ^{l)} Loc. cit., — ^{m)} Loc. cit., n. 61. — ⁿ⁾ 2^{am} 2^{ae}, qu. 69, art. 4, ad 2. — ^{o)} Loc. cit., n. 63.

^{f)} Sayrus, *Clav.*, lib. 12, cap. 18, n. 8, negat damnatum ad triremes posse inde fugere.

^{g)} Corduba non satis recte hic a Salmant. allegatur; nam in Sum., qu. 195, ad 1, loquitur de casu praecedenti, de damnato scilicet ad triremes, qui fugit e carcere in quo detinetur, antequam ad triremes ducatur.

^{h)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 102; Ludov. Lopez, *Instruct. conc.*, part. 1, cap. 66, v. *Et quamvis*; et *Instruct. nov.*, part. 1, cap. 153, v. *Secundo*, concedunt illum posse fugere, si sit adeo pauper ut omnino impar sit solvendo. — Salón, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 69, art. 4, *controv. 3, concl. ult.*, idem fere tenet, dicens posse fugere eum qui nequit « revera solvere sua debita ». Unde non satis recte citantur isti auctores a Salmant. neque a Roncaglia.

281. — ^{a)} Imola, in *clem. Pastoralis*, n. 60, *de sent. et re judicata*; Felinus, in *cap. 1, de constitut.*, n. 46, non dicunt teneri ad fugiendum, quamvis a Salmanticensibus pro hac sententia citentur.

tentiam, quae docet tam detentum in carcere pro crimine capitali, quam juste damnatum ad mortem, fugere non teneri; ut dicunt Silvester, Sotus, Sà et plures, cum Salmant.¹. Ratio, quia, quamvis reus non possit facere actum immediate tendentem ad mortem, ut sua mutilare membra, e furca se dejicere, venenum potare, etc.; licet tamen ei actus mediati, ut ascendere scalam furcae, extendere collum ad patibulum, et sic in carcere manere; maxime si justum finem habeat ut criminis satis faciat, ut sua punitio aliis ad exemplum prospicit. Et sic intelligendus est S. Thomas ut supra, qui non dicit reum fugere teneri, sed tantum non teneri in carcere manere cum fugere possit.

Sed doctrinae quae usque adhuc relatae sunt loquuntur in casu quo sententia fuit omnino justa vel injusta. — At remanet Dubium, a Salmant. non satis distinctum, videlicet:

Quid dicendum, si sententia fuit tantum materialiter justa, nempe tantum iusta secundum allegata et probata, sed non secundum veritatem, quia revera damnatus esset innocens; an tunc ipse posset ad poenam vitandam, non solum fugere e carcere, sed etiam positive resistere?

Negat Busenbaum; et videntur assentire Salmant.², dicendo quod reus tenetur obediere sententiae justae secundum probata³. Attamen Roncaglia⁴ et Lugo⁵ sat probabiliter dicunt quod in hoc casu bene posset reus positive se defendere; quia praesumptio debet cedere veritati, et ipsa innocentia tunc ad defensionem jus praebet: modo ex ea non oriatur publicum scandalum et perturbatio, ut supra diximus cum S. Thoma et aliis supra.

Silvest., v. Fugere, num. 2. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 6, art. 4, v. *At vero ratio*. — *Sà*, v. *Judiciales actus*, de Reo, n. 9. — ¹ Tr. 29, cap. 7, n. 62 et 68. — ² Tr. 29, cap. 7, n. 51. — ³ Tr. 15, qu. 3, cap. 2, qu. 7, resp. 2. — ⁴ Disp. 40, n. 39. — ⁵ Tr. 40, cap. 9, n. 270. — *Azor*, part. 3, lib. 13, cap. 24, dub. 8. — ⁶ Lib. 2, cap. 81, dub. 5, n. 81. — ⁷ Disp. 10, de ⁸ *Præc.*, qu. 8, punct. 2, n. 18. — ⁸ Loc. cit., n. 81 et 82. — ⁹ *Bonac.*, loc. cit., n. 15. — *Less.*, loc. cit. — ¹⁰ Lib. 24, n. 148. — ¹¹ Loc. cit., n. 271 et 274. — ¹² Tom. 8, disp. 4, qu. 4, dub. 5, n. 108. — ¹³ Disp. 40, n. 44 et seqq.

« Unde resolves:

« 1º. Regulariter reo licet fugere, etiamsi custos carceris grave damnum inde passus sit (saltem nisi juraverit se manus surum); quia utitur suo jure et nulli facit injuriam. (*Filiuccius*⁶, *Azor*, *Lessius*⁷). Nisi tamen caritas aliud suadeat, ob damnum custodis præponderans. — Vide *Bonacina*⁸, *Lessius*⁹.

« 2º. Multo magis licet fugere ne capitatur; vel etiam a ministro apprehendente se excutere: non tamen illi vim inferre, vulnerando, percutiendo, etc. — *Ibid.*¹⁰. — et *Reginaldus*¹¹.

282. — « 3º. Licet etiam saltem in foro conscientiae, custodes (praecisa vi et injuria) decipere, tradendo v. gr. cibum et potum ut sopiantur, vel procurando ut absint; item vincula et carceres effingerentur. Quia cum finis est licitus etiam media sunt licita. — Et licet alii captivi per effractum parietem simul elabantur, non tenebatur de damno; quia tantum est ejus causa per accidens, cum jure suo utatur. — Nec refert quod leges et magistratus quidam tales effractores graviter puniant; id enim fit quod vel contrariam sententiam sequantur, vel ex praesumptione quod vim intulerint custodibus, vel quod propter bonum reipublicae ea poena statuta sit. *Fillicius*¹¹, *Tanner*¹², ex aliis multis. Vide *card. de Lugo*¹³.

Idem (id est quod liceat effringere carceres) probabiliter sentiunt cum Busenbaum, Cajetanus, Sotus, Valentia, Navarrus, Toletus, Lessius, Lugo, Sà et complures, cum Salmant.¹⁴ et Roncaglia¹⁵; contra Covarruvias, Silvestrum, Tabiena, etc.

Cajetan., in 2° 2°, qu. 69, art. 4, ad 3° quaest. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 6, art. 4, ad 2. — *Valentia*, in 2° 2°, disp. 5, qu. 18, punct. 4, v. *In proposito*. — *Navar.*, Man. cap. 17, n. 102. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 58, n. 4. — *Less.*, lib. 2, cap. 31, dub. 5, n. 36. — *Lugo*, loc. cit., n. 44. — *Sà*, v. *Judiciales actus*, de Reo, num. 9. — ¹⁴ Tr. 39, cap. 7, num. 67. — ¹⁵ Tract. 16, qu. 3, cap. 2, qu. 8, resp. 3. — *Covarr.*, *Variar.* lib. 1, cap. 2, num. 14. — *Silvest.*, v. *Accusatio*, qu. 16; et v. *Fugere*, num. 1. — *Tabien.*, v. *Accusatio*, num. 18.

Probabilitas
fugere et
positive re-
sistere.

Doctrina
Herman-
ni Basen-
baum de fu-
gia.

Carceres
effringere,
damnam
ad mortem
probabiliter
licitum.

^{b)} Salmant., loc. cit., n. 51, obiter quidem, sed expresse tenent eamdem sententiam, quae a S. Doctore sat probabilis habetur: « De reo innocentie, inquit, qui secundum allegata et

probata convictus est nocens, et propter hoc a judice ad mortis damnatur supplicium; licet enim iste se possit etiam defendere et resistere judicii, fugiendo, aut in aliquo conventu

Damnum carceris, probabili- ter non re- ficiendum.

An autem tunc *reus teneatur reficere damnum illatum in carcerem, ferra vel parietes frangendo, etc?* — Affirmant Lessius ^{a)}, Cajetanus ^{a)}, Sotus, cum Salmant. ¹. Sed probabile est oppositum cum Salmant. ², Bañez, Valentia, Sayro; quia illud damnum evenit per accidens. Cae- terum qui habet jus ad suam vitam tuen- dam habet etiam jus ad damnum alteri inferendum in bonis, si pro defensione vitae opus sit damnum illud inferre.

Consentient etiam cum Busenbaum, Salmant. ³ et Roncaglia ⁴ in dicendo quod liceat reo decipere custodem ut possit fugere: modo tamen (addunt) tales actus et verba adhibeat ut possit custos fraudem agnoscere. Secus tamen, si custos adver- tere nequeat; quia tunc nullo modo dici potest quod custos sciens et volens da- mnum ex fuga illi obveniens patiatur. Ita Salmant. ⁵, quorum auctoritati obsequium servo.

Sed non valeo intelligere cur reo, cui licitum est fugere, non liceat etiam artes adhibere ad fugiendum (dummodo mendacia non adhibeat), etiamsi illas custos non possit advertere, et ex fuga damnum ei sit obventurum; cum reus tunc utatur jure suo, et damnum custodi per accidens eveniat. Favet mihi doctrina quam cum Busenbaum et pluribus tenent iidem Salmant. ⁶, nempe quod damnatus

Sotus, de Just., lib. 5, qu. 6, art. 4, ad 2. - ¹ Tr. 29, cap. 7, n. 78. - ² Loc. cit., n. 77. - *Bañez*, in 2nd 2nd, qu. 69, art. 4, propos. 3. - *Valenti*, in 2nd 2nd, disp. 5, qu. 18, punct. 4, ante concil. 4. - *Sayr*., Clav., lib. 12, cap. 18, n. 22. - ³ Loc. cit., n. 68. - ⁴ Tr. 15, qu. 8, cap. 2, qu. 8, resp. 5. - ⁵ Loc. cit., n. 68. - ⁶ Tr. 29, cap. 7, n. 67. — *Cajetan*., in 2nd 2nd, qu. 69, art. 4, ad 1st dubitat. — ⁷ Loc. cit., n. 77. - ⁸ Tr. 15, qu. 8, cap. 2, qu. 8, resp. 5. — ⁹ Loc. cit., n. 64. - ¹⁰ Lib. 2, cap. 31, dub. 6, n. 40 et 41. — ¹¹ Tom. 8, disp. 4, qu. 4, dub. 5,

ad mortem bene potest effringere carce- res ad fugiendum, licet ex fuga damnum obveniat custodibus, ut expresse docet Cajetanus apud Salmant. ⁷. Ratio, quia tunc reus dat operam rei licitae.

Afferunt autem Roncaglia ⁸, et Sal- mant. ⁹ cum Tabiena ^{b)}, Angelo ^{b)}, etc., bene licitum esse reo carceris custodem corrumpere pecuniis; quia, ut dicunt, reus jus habet ad suam vitam servandam, et nullum praecceptum adest id prohibens. — Sed huic doctrinae nec etiam possum acquiescere. Nam, licet quisque jus habeat ad vitam, nemo tamen potest alterum in- ducre ad faciendam actionem intrinseca malam; actio autem custodis, si ostium reo aperiat ad fugiendum, certe est intrinseca mala, cum peccet contra suum officium; nescio igitur quomodo possit ad illam cu- stos positive induci.

283. - ^{c)} 4°. Illis qui non sunt ministri *« justitiae*, licet non solum consilio juvare *« reum ut fugiat, sed etiam suppeditatis *« instrumentis*, v. gr. funibus, lima, etc.; *« quia finem alteri licitum illi suadere, et *« ad eundem media proponere licet. — *« Lessius ¹⁰, Tanner ¹¹, Silvius, Turrianus, *« Vasquez ».*****

Ita etiam probabiliter tenent Cajetanus, Lessius, Sanchez, Lugo, Sà, etc., cum Salmant. ¹² et Roncaglia ¹³; contra Sotus, Sil- vestrum ^{a)}, Tabiena ^{a)}, Valentia, etc., apud

Pecunia corrumpe- re, illici- tum.

Juvare reum ad fu- gam licet; praeter- quam mini- stris justi- tie.

n. 106. — *Silvius*, in 2nd 2nd, qu. 69, art. 4, qu. 2, ad 3. — *Turr*., in 2nd 2nd, de Just., disp. 51, dub. 8. — *Vasq.*, in 1st 2nd, disp. 174, cap. 8, n. 26. — *Cajetan*., loc. cit., ad 5 dubitat. — *Less*., loc. cit. - *Sanch*., Consil., lib. 6, cap. 4, dub. 10, n. 1 et 5. - *Lugo*, disp. 40, n. 86. - *Sà*, v. *judi- ciales actus*, de Reo, n. 9. - ¹² Loc. cit. n. 71 et 72. - ¹³ Loc. cit., qu. 8, resp. 4. — *Sotus*, de Just., lib. 5, qu. 6, art. 4, ad 2. - *Valenti*, in 2nd 2nd, disp. 5, qu. 18, punct. 4, v. *Ad 2nd probationem*.

aut ecclesia se occultando, non tamen per vim et violentiam, judicem aut ministros vulne- rando et necem infligendo».

282. - ^{a)} Lessius, loc. cit., n. 37, v. f., ita sane docet; sed notat vix in usu esse hanc restitutionem; unde pro praxi fere reincidit in sententiam cui S. Alphonsus adhaeret. — Cajetanus vero, loc. cit., forte insinuat obligationem damnum reparandi his verbis: « Hic autem, non est quaestio de damno pretii vin- cularum aut serarum carceris; facile enim dici potest, quod effractor solvere tantumdem est paratus».

^{b)} Tabiena, v. Accusatio, n. 13; Angelus,

v. Fugere, n. 1, dicunt licitum esse reo *ali- quem* corrumpere pro vita servanda.

283. - ^{a)} Silvester, v. Fugere, n. 1, v. f., postquam dixit licitum esse ipsi reo fugere, non tamen vincula nec carcerem effringere, paulo inferius subdit: « Et idem dico de suf- fragantibus, quia licet, modo faciat bono fine et sine violentia alicujus et scandalo alicujus, maxime custodis». — Et cum Silvestro plane consentit Tabiena, v. Accusatio, n. 13, i. f.; sed v. Jurare, n. 11, § Quarta dubitatio, sese retrat- cat loquens de reo ad mortem damnato, et dicit verius videri licitum esse illi carcerem effringere.

Limitatio. *Salmant.*¹, et contra Elbel²). — Recte vero limitant Roncaglia³ et Salmant.⁴ cum Lugo, si fuga rei esset perniciosa reipublicae, puta si reus esset grassator viarum aut similis.

Juvare in effractione carceris, illicitum.

« 5°. Non tamen licet juvare in effractione carceris; ut habet communis ». [Cum Roncaglia⁴] « Tum quia exsecutio ipsa effractionis soli reo licita est, propter jus vitae conservandae; tum ne alioqui omnis securitas carceris pereat. — Lessius⁵; vide Bonacina⁶. »

284. — Quaeritur hic 1°. *An damnatus ut fame pereat teneatur cibum sumere si ei offeratur?* — Certum est quod potest, ut docet S. Thomas⁷ cum communi.

Damnatus ut fame pereat potest sumere cibum oblatum.

Allii tamen dicunt etiam sumere teneri; quia quilibet debet suam vitam servare omni licto modo quo potest. Ita Cajetanus, Bañez, Covarruvias, etc., cum Salmant.⁸ Et his consentit Lugo⁹, qui tamen admittit posse reum semel vel iterum respuere cibum clam oblatum. — Sed probabilius non tenetur; quia aliud est vitam positive perdere, aliud vitam negative non conservare: hoc enim licitum est reo ex recto motivo justitiae, ut poenam subeat sui criminis, sicut potest non fugere cum possit, ut diximus. Ita Roncaglia¹⁰, cum Sayro, Soto, Tabiena¹¹, Majore, apud Salmant.¹⁰, qui satis probabile vocant: et oppositum censendo probabilius non sibi convenient; cum in eodem *tractatu de Rest.*¹², teneant bene posse aliquem in naufragio cedere tabulam amico, ob eamdem ratio-

¹ Tr. 29, cap. 7, n. 71. — ² Tr. 15, qu. 8, cap. 2, qu. 8, resp. 4, i. f. — ³ Loc. cit., n. 78. — *Lugo*, disp. 40, n. 58. — ⁴ Loc. cit., resp. 4. — ⁵ Lib. 2, cap. 31, n. 44. — ⁶ Disp. 10, de 8° Praec., qu. 8, punct. 2, n. 19, v. f. — ⁷ 2° 2^a, qu. 69, art. 4, ad 2 dubit. — ⁸ Bañez, in eund. art., post concl. 6, v. *Sed major difficultas*. — *Covar.*, *Variar.* lib. 1, cap. 2, n. 10. — ⁹ Tr. 29, cap. 7, n. 80 et 88. — ¹⁰ Tr. 15, qu. 8, cap. 2, qu. 9. — *Sayr.*, *Clav.*, lib. 12, cap. 18, num. 28. — *Sotus*, de Just., lib. 5,

nem nostram, quia hoc non est directe se necare, sed vitam non tueri quod ex causa honesta licitum est.

Quaeritur 2°. *An liceat aliis cibos reo subministrare?*

Respondetur ex communi doctorum: Hoc licet omnibus, praeterquam ministris; sed nemo ad id tenetur, quia, eo ipso quod quis ad fame pereundum damnatur, privatur jure ut sibi ab aliis in extrema necessitate succurratur. — Ita S. Thomas¹³; Cajetanus, Sotus, Sà, etc., cum Salmant.¹³.

Offerre ei cibum licet, praeterquam ministris justitiae.

An autem reus ex pracepto judicis possit ipse se occidere? Duplex est probabilis sententia. Vide dicta de quinto Praec., *Lib. III*, n. 369.

285. — « Quaeres an reo liceat appellare.

« Resp. Si sciat sententiam esse justam et juste processum esse, non licet (licet tamen supplicare); quia id esset judici calumniam imponere. Immo injuste appellans tenetur de damno. Si vero putet sententiam iniquam esse, aut injuste processum esse, aut si diversae sint opiniones, potest appellare. — Vide Tanner¹⁴, card. Lugo¹⁵, Sanchez ».

Quando licet appellare.

Pro majori intelligentia dicimus licere quidem reo ad judicem supremum appellare, non solum si sententia inferioris fuerit injusta, sed etiam si secundum allegata fuerit justa, at reus habeat pro se novas probationes. Salmant.¹⁶ cum Navarro¹⁷. — Secus tamen, si sententia lata fuerit

qu. 6, art. 4, v. *Restas autem*. — *Majore*, in 4, dist. 15, qu. 22, § *Quaeritur* 4, i. f. — ¹³ Tr. 29, cap. 7, num. 81 et seqq. — ¹⁴ Tr. 18, de *Restit.*, cap. 2, n. 34. — ¹⁵ 2° 2^a, qu. 69, art. 2, ad 3. — *Cajetan.*, in 2° 2^a, qu. 69, art. 4, ad 8 dubit. — *Sotus*, loc. cit. — *Sà*, v. *Judiciales actus*, de *Ree*, n. 11. — ¹⁶ Tr. 29, cap. 7, n. 84 et 86. — ¹⁷ Tom. 3, disp. 4, qu. 4, dub. 5, num. 100. — ¹⁸ Disp. 40, num. 81 et seqq. — *Sanch.*, *Consil.*, lib. 6, cap. 4, dub. 2. — ¹⁹ Tr. 29, cap. 7, num. 88.

^{b)} Elbel, part. 4, confer. 1, de *Homicidio sui ipsius*, n. 17, ex parte dumtaxat contradicit; admittit enim cum S. Alphonso et ceteris, licere adjumentum, v. g. funem in ordine ad fugiendum reo praestare; sed omnino negat licitum esse fugitivo cooperari ad violandam ipsam custodiam principalem, seu ad effrigendum ipsum carcerem ».

284. — ^{a)} *Lugo*, disp. 10, n. 30, cum his revera consentit, casu quo modus esset illum clanculum sustentare, ita ut mortem illam eva-

dere posset ». Ceteroquin, ut notat S. Alphonsus, concedit reum posse semel aut iterum oblatum cibum respuere.

^{b)} Tabiena, v. *Accusatio*, n. 14, i. f., ita sane tenet; sed sibi non consentit, ut notant Salmanticenses: nam, v. *Jurare*, n. 11, § *Quarta dubitatio*, verius sibi videri ait illum non teneri ad comedendum.

285. — ^{a)} Apud Navarrum, quamvis a Salmant. auctor iste hic citetur, id reperire nequivi.

omnino justa, nec oppositum probari possit. Salmant.¹

Quid, si justitia sententiae latue sit dubia?

Resp. In causa criminali et capitali potest profecto reus appellare ad judicem superiorem; ut Salon, Sotus, Bañez, Salmant.² Et hoc etiamsi jus rei sit minus probabile; quia dicunt doctores citati cum Corella³, Lumbier, Torrecilla et Filguera, apud Salmant.⁴, quod existente pro reo opinione probabili, licet minus probabili, pro ipso est judicandum ex regula juris 11, in 6º: *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori.* — Vide dicta n. 210, Qu. 1, in fine.

Secus autem dicendum in causa civili,

In senten-
tia criminis
il dubio ju-
sta, licet item.

quando certe jus contra reum minus probabile est; quia tunc superior, si juxta opinionem minus probabilem pro reo judicabit, certe inique aget: ex propos. 2 damnata ab Innocentio XI; ut Salmant.⁴.

Secus, in
civili.

Sed quid, si dubium sit an judex superior juste latus sit sententiam pro reo?

In tali casu, probabiliter Salmant.⁵ cum Busenbaum dicunt posse reum appellare, etiam in causa civili. Quia, cum mentes hominum sint diversae, forte opinio quam judex inferior minus probabilem censuerit, superiori probabilior apparebit; et hoc experiri non sine justa causa licite potest reus, cum jus probabile jam pro se habeat; et ita esse praxis videtur omnium appellantium.

Exceptio.

DUBIUM VIII.

Quomodo Confessario agendum cum Reo.

Confessa-
rius quid a-
gere debet
cum reo.

286. — « Resp. Observanda sequentia:
« 1º. Instruat eum quod quae secum in
« foro conscientiae agit, cum judicibus
« non communicentur; ideoque sive sit
« nocens sive innocens, id ei nec prodesse
« nec obesse possit. — Ratio, quia alias
« multi conantur se falso probare inno-
« centes, ut a confessario juventur: alii
« contra, falso se innocentes dicunt, quod
« timeant ne confessarius conferat cum ju-
« dicibus, ipsique revocentur ad torturam.

« Unde expedit: 1º. Ut non temere evul-
« get confessarius accepta extra confessio-
« nem. — 2º. Ut ad confessionem sacra-
« mentalem reum non admittat, nisi post
« quam in foro profano res sunt liquidae;
« vix enim adigi poterit ut omnia fateatur,
« ob timorem ne vel deseratur vel cog-
« tur eadem fateri judici; ante tamen de-
« contritione agendum est. — Delrio⁶,
« Tanner⁷.

« 2º. Ne cogat importunis modis reos
« ut se tales fateantur: tum quia vere qui-

« dam rei non sunt, et victi illa importu-
« nitate, ne moriantur incommunicati, vel
« a confessario in extremis deserantur,
« confitentur sacrilege; tum quia frustra
« est confessio, nisi fiat ex contritione et
« vera ad Deum conversione: de hac ergo
« laboret, et sequetur bona confessio, non
« autem contra. — Tanner⁸.

« 3º. Caveat ne coram reo censeat mo-
« dum procedendi judiciale: proindeque
« communiter non admittat querelas de
« injuria facta, cum non sit confessarii ea
« judicare, sed ad poenitentiam disponere.

« 4º. Etsi quidam auctores permittant
« judici uti dolis bonis ad crimen elicien-
« dum: non tamen id licet confessario, ne
« ministerium ejus infametur.

« 5º. Non licet (secundum concilium Au-
« tisiodorensis⁹) palam interesse tormentis,
« aut suggerere modum torquendi, nisi
« mitiorem. — Vide Tanner⁹.

« 6º. Expedit habere cognita indicia
« et probationes, deprehensas in judicio

¹ Tr. 29, cap. 7, n. 42. — *Salon*, in 2° 2°, qu. 69, art. 9, dub. 1. — *Sotus*, de Just., lib. 5, qu. 6, art. 8, dub., ante ad 1. — *Bañez*, in 2° 2°, qu. 69, art. 8, concl. 8. — ⁶ Loc. cit., n. 46. — *Lumb.* Observat. 4, in 2 propos. Innoc. XI, n. 96. — *Torrecil.*, Consult. mor., tr. 1, cons. 8, n. 176 et 177. —

Filguer., *Lucerna decretal.*, in propos. 2 Innoc. XI, § *Imo-
ti criminibus*. — ⁷ Tr. 29, cap. 7, n. 48. — ⁸ Loc. cit., n. 47.
— ⁹ Loc. cit., n. 48. — ¹⁰ Lib. 6, cap. 1, sect. 3. — ¹¹ Tom. 3, disp. 4, qu. 5, dub. 4, n. 84. — ¹² Can. 83 et 84, celebrat. anno 578; cfr. Labbe, tom. 6, col. 645. — ¹³ L. c., dub. 5, n. 128

^b) Corella, tr. 15, cap. 7, n. 90, ait sententiam ferri posse in favorem rei, etiam cum opinione minus probabili.

286. — ^a) Tanner, loc. cit., qu. 4, dub. 5, n. 97, non asserit omnia quae hic a Busenbaum di-
cuntur, sed solum: Si reus se putet bene

« ipsumque modum processus: ut et prudenter possit in suo foro agere, et judicem, sicubi opus, prudenter admonere ».

In confessione, quid examinandum.

287. — « 7º. In confessione examinet: « 1º. An consortes criminis prodiderit (si secundum supradicta tenebatur); et quidem, si falso alios infamarit, inducat ad revocationem, etiam cum periculo torturae. Vide Tanner¹ et dicta Dubio superiore. — 2º. Si saga sit, quo tempore, qua occasione in magiam sit lapsa: ut, si postea neget, convinci possit in eodem foro. — 3º. In qualitatem superstitionis, an ex animo christiana fidei renuntiaverit, daemonem adoraverit, falsa de Deo et aeternitate senserit, rebus sacris abusa sit, hominibus nocuerit, praesertim coniunctis, ut marito, liberis; et an alias seduxerit. Item de peccatis carnalibus. Denique confessae aperiat fraudes daemonis, instruatque quomodo iis deinceps occurserit; atque inter caetera suadeat fidei professionem et frequentem Symboli repetitionem ».

Prudentia in usu confessionis.

288. — « 8º. Saepe non expedit post supplicium judici significare, reum in extremis denuntiationes revocasse: tum quia judices id parvi faciunt (quam recte, vide Laymann et Tanner²); tum quia frangit sigillum sacramentale, si non petita li-

centia, innocentiam denuntiati evulget, cum eo ipso revelet peccatum denuntiantis. — Quare, si aliquando judicem monere expediat, rogandus est reus ut id extra confessionem et coram testibus dicat, eo fine ut judex moneatur ».

289. — « 9º. Si alicujus innocentiam ex confessione colligeret (quod etsi difficile, non tamen impossibile esse docet Tanner³), id judici aperire, ac pro reo intercedere periculosum est: tum quia post publicatam rei confessionem, ei non creditur; tum quia, si plures audiat, hoc ipso aliorum nocentiam de illis tacendo videtur confirmare, cum fractione sigilli; tum quia, si rei cognoscant eum pro innocentibus intercedere, occasionem arripient eum callide sua facinora celandi. — Vide Laymann⁴, Tanner⁵.

Prudentia in intercedendo pro reis.

290. — « 10º. Etsi pro reis, etiam justedamnatis, intercedere aliquando possit, maxime apud magistratum supremum (juxta Scripturam, Prov. xxiv: Erue eos, etc.), valde tamen prudenter et moderate id faciendum; quia relaxatio potest esse illicita, judexque (non tamen confessarius, nisi ea praeviderit) fieri reus malorum omnium quae ex libatione sequuntur; immo et ipsi imputabuntur, cum ex officio debuerit impedire. — Vide Bonacina⁶, Tanner⁷ ».

DUBIUM IX.

Quae obligatio Medicorum, Pharmacopoeorum et Chirurgorum.

Scientia et peritia sub gravi re quisitiae.

291. — « Resp. Tenentur ii in primis, quando tale officium petunt vel suscipiunt, sub gravi obligatione sufficientem habere scientiam sive peritiam. — Navarrus⁸, S. Antoninus⁹, card. de Lugo¹⁰.

Servanda in curandis infirmis.

« Deinde in curandis infirmis, servare sequentes regulas:

« 1º. Ordinarie debent sequi opiniones medicorum securas et tutas. Ratio est

¹ Tom. 8, disp. 4, qu. 5, dub. 4, n. 103 et 104. — ² Laym., lib. 8, tr. 6, cap. 5, n. 25. — ³ Loc. cit., dub. 4, n. 101. — ⁴ Loc. cit., n. 28. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Loc. cit., dub. 4, n. 95 et seqq. — ⁷ Disp. 10, de 8º Praec., qu. 2, punct. 7, n. 7. —

periculum et damnum proximi. — Ita Bonacina, Laymann, Sanchez¹⁰.

« 2º. Quando certum aliquod est pharmacum, quod nimis certo infirmis profuturum est, tenentur illud adhibere, omisso eo de quo dubitatur; quia alias imprudenter proximum in periculo relinquarent.

« 3º. Si non sint certa pharmaca, debent adhibere probabiliora et tutiora;

⁸ Tom. 8, disp. 4, qu. 4, dub. 5, n. 109. — ⁹ Man., cap. 25, n. 60. — ¹⁰ De Just. et Jure, disp. 37, n. 1, v. *Ratio*. — ¹¹ Bonac., disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 9, n. 21 et seqq. — ¹² Laym., lib. 1, tr. 1, cap. 5, § 8, n. 15. — ¹³ Decal., lib. 1, cap. 9, n. 41.

agere negando, aut saltem graviter non pecare, posse confessarium dissimulare; quod in praxi notandum est ».

¹⁴ S. Antoninus, part. 3, tit. 9, cap. 2, in princ.; et part. 2, tit. 1, cap. 19, § 4, de casu plane simili, nempe de judice tractat.

« tum quia alioqui salutem proximi in
discrimen adducerent, tum quia tenen-
tur fungi officio, quantum possunt, cum
minimo proximi periculo et damno.

« 4º. Quando nulla est spes de salute
infirmi, nec adest remedium nisi dubium,
de quo scilicet dubitatur num profutu-
rum an nocitum sit, possunt, immo-
debent illud adhibere. — Ratio, quia sic
infirmi negotium utiliter geritur; et si
mors sequatur, ipsis non imputabitur,
cum alias spem vitae non habeat. Lay-
mann¹, Filiuccius², Bonacina³. [Est
probabile, juxta dicta *Lib. I.*, n. 46].

« Unde resolves:

« 1º. Medicus peccat: 1º. Si absque suf-
ficieni peritia gravem morbum curare
tentet. — 2º. Si occurrente gravi et in-
solito morbo speciali studio operam non
impendat. — 3º. Si det pharmacum in-
firmo, quod probabilius creditur noci-
turum quam profuturum. — 4º. Si medi-
camenta inexplorata explorandi gratia
adhibeat; praesertim quando de iis non
est opinio probabilis, et habet medica-
menta probabiliter utilia. — 5º. Si non
bene perspecta morbi natura, temere
adhibeat remedia obvia vel periculosa,
praesertim cum discrimine vitae vel gra-
vis laesionis. — 6º. Si agnito aegroti peri-
culo, opportune non adsit, aut necessa-
riam curationem negligat, aut medicos
alios adhiberi non permittat. — 7º. Si ali-
quid suadeat Dei honori vel praecepto

« contrarium, v. gr. incantationem, pollu-
tionem, superstitionem, etc. — 8º. Si fa-
cile et sine necessitate a jejunio absol-
vat, carnium esum permittat. — 9º. Si
aegrotantem pauperem in periculo con-
stitutum contemnat. — Vide Bonacina⁴,
Navarrum⁵, Azor⁶, Escobar⁷.

Recte hinc dicit Croix⁸, peccare me-
dicum qui omittit medicinas praescri-
bere pauperibus in gravi periculo consti-
tutis.

« IIº. Pharmacopola peccat: 1º. Si rudis
et ignarus munus exerceat. — 2º. Si sine
arte vel diligentia medicamenta confi-
ciat. — 3º. Si melle in potionibus pro sac-
charo utatur. — 4º. Si unum medicamen-
tum pro alio (nisi tamen esset aequa-
bonum et non majoris pretii), contra me-
dici praeceptum, cum gravis damni
periculo porrigat ». [Vide dicta de Con-
tract., *Lib. III.*, n. 821]. « Vide Salas⁹.
— 5º. Si medicamenta ad non pariendum
vel ad fetum expellendum vendat. —
6º. Si pharmaca vendat inutilia, etc. —
Vide Escobar¹⁰.

Peccata
pharmaco-
polarum.

« IIIº. Peccat chirurgus: 1º. Si sine sci-
entia et peritia sufficienti vulnera curare
tentet, cum periculo erroris. — 2º. Si
medicu[m], quando gravitas vulneris exi-
git, non consulat. — 3º. Si lucri amore
curationem protrahat. — 4º. Si merce-
dem justo majorem exigat. — 5º. Si abor-
tus causa venam aperiat, aliudre reme-
diuum adhibeat. — Vide Escobar¹¹.

Peccata
chirurgo-
rum.

DUBIUM X.

Quae obligationes Mercatorum, Opificum et caeterorum Saecularium.

292. — « Resp. Eae patent ex dictis
de septimo Praecepto. — Ex quibus re-
solves:

« 1º. Mercator peccat: 1º. Si venenum
vel alia prohibita vendat, cum suspi-
cione pravi usus ». [Vide dicta *Lib. II.*,
n. 71]. — 2º. Si paratus sit quodcumque
pretium, etiam injustum ab emptore ac-
cipere. — 3º. Si rem carius quam supremo
pretio vendat ob dilatam solutionem. —

« 4º. Si mercium defectum gravem occul-
tum non aperiat, pondus et mensuram
imminuat. — 5º. Si in emptorum injuriam
monopolium injustum instituat; merces
omnes unius generis sibi comparat, im-
moderato quaestu pro libito vendendas.
— 6º. Si merces ab eo qui non novit, emat
pretio minore, vel cariore vendat igno-
ranti. — 7º. Si merces veteres et inutiles
novis admisceat, et vendat eodem pre-

¹ Lib. 1, tr. 1, cap. 5, § 8, n. 15. — ² Tr. 21, cap. 4, n. 152.

— ³ Disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 9, n. 21 et seqq. — ⁴ Loc. cit., n. 20 et seqq. — ⁵ Man., cap. 26, n. 60 et seqq. — ⁶ Part. 1, lib. 2, cap. 17, quaer. 11. — ⁷ Tr. 2, exam. 3, de Peccat., n. 34, edit. Lugdun. s. d. (*al.* edit. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, num. 67). — ⁸ Loc. cit., num. 86 et 87, edit. Lugdun. s. d. (*al.* Lugdun. 1644 et Veneta 1660, n. 68 et 69).

n. 66). — ⁹ Lib. 4, n. 1534, i. f. — ¹⁰ De Contractib., tract. de Emptione, etc., dub. 34, a n. 4. — ¹¹ Loc. cit., n. 85, edit. Lugdun. s. d. (*al.* edit. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, num. 67). — ¹² Loc. cit., num. 86 et 87, edit. Lugdun. s. d. (*al.* Lugdun. 1644 et Veneta 1660, n. 68 et 69).

« tio utrasque. — 8°. Si justa tributa debet fraudet. — 9°. Si tempore debito cum possit, non solvat creditoribus, cum gravi eorum damno. — 10°. Si mercibus solvat quod pecunia debet contra creditoris voluntatem. — 11°. Si diebus festis publice emat vel vendat contra consuetudinem permissam. — 12°. Si juret falso se tanto pretio merces comparasse. — 13°. Si contractum ineat quemcumque, dubitans de ejus justitia. — 14. Si emat res furtivas, etc. Vide Escobar ¹ ». — [Vide dicta *de Restit.*, Lib. III, n. 569.]

« II°. Bibliopola peccat: 1°. Si vendat libri prohibitos vel lascivos. — 2°. Si librum defectu laborantem vendat pro integro, etc. — Vide Escobar ².

« III°. Argentarius sive aurifaber pec-

Peccata
bibliopola-
rum.

¹ Tr. 2, exam. 8, de Peccat., n. 48, edit. Lugdun. a. d. (a. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, n. 75). — ² Loc. cit., n. 46,

« cat: 1°. Si aes pro auro vel argento vendat. — 2°. Si auro vel argento plus aeris misceat quam ars requirit; et emptoribus mixtionem non significet, neque minuat pretium. — 3°. Si ex rebus furtivis aliquid emat mala fide. — 4°. Si communem lapillum pro pretioso vendat, vel pretiosum pro vili emat, etc.

« IV°. Sartor, sutor et caeteri opifices peccant: 1°. Si jurent se tali die opus perfecturos, quod sciunt vel dubitant non futurum. — 2°. Si plus materiae exigant quam ad opus sit necessarium; aut partes alicujus momenti quae super sunt, retineant sine voluntate domini. — 3°. Si diem festum sine gravi causa violent per se vel per suos famulos, etc.

« — Vide Escobar ³.

Peccata
argentario-
rum.

Peccata
ceterorum
opificum.

edit. Lugdun. a. d. (a. Lugdun. 1644 et Veneta 1660, n. 78). — ³ Loc. cit., n. 52. (a. n. 84).

LIBER QUINTUS
DE RATIONE COGNOSCENDI
ET DISCERNENDI PECCATA.

TRACTATUS PRAEAMBULUS

De Actibus Humanis in genere.

Finis au-
toris.

Mens mihi non est, benevole Lector, scribens de morali theologia, quae tota ad praxim est dirigenda, tractatum de Actibus humanis tibi exhibere, scholasticis quaestionibus refertum; sed potius, tuae animarumque saluti consulere cupiens, ea tantum seligere cogito quae in hac materia magis utilia quaeque scitu necessaria ad praxim existimantur. Nonne, si secus facerem, et ego oleum operamque in elucubrando perderem, et tu frustra tempus tereres, in hujusmodi inu-

tilia legendo? Ne igitur, quaeso, tractatum hunc omnibus pene numeris absolutum a me exspectes, quem utiliora et adhuc satis implicata manent. — Hanc tamen maximam adhibui diligentiam, ut doctrinas seligerem, quibus prodesse, non obesse valeam animarum profectui. Hinc est quod non recedendum puto a sana Doctoris Angelici doctrina, ubi haberi potest; ipso enim duce, in rebus theologicis inoffenso pede ambulatur.

Sit igitur

ARTICULUS I.

DE NATURA AC MULTIPLICI ACTUUM HUMANORUM DIVISIONE.

Actus
humanus.
mid.

I. — Actus humanus, strictissima acceptione sumptus, definiri potest: *Actus deliberatus procedens ab hominis voluntate.* — Etenim illae solae actiones vocantur *proprie humanae* (inquit S. Thomas¹), quarum homo est dominus: est autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem.... *Iliae ergo actiones proprie humanae dicuntur quae ex voluntate deliberata procedunt.* — Ut enim actio sit humana et moralis, necesse est ut intelligatur et ut libere agatur; alterum ubi deest, vel propter ignorantiam involuntariam, vel propter coactionem, potius mechanica quam moralis dicenda est.

II. — Hinc infertur, actiones omnes quae non procedunt a voluntate hominis deliberata, communiter appellari actiones hominis, non humanas.

III. — Actus humani multipliciter dividuntur. — Alii enim dicuntur actus eliciti, alii imperati: ex his quidam dicuntur boni, quidam vero mali. — Ex bonis, alii sunt naturales, alii supernaturales: ex supernaturalibus vero, alii sunt meri-

torii de condigno, alii de congruo. — Tandem alii actus humani sunt interiores; alii vero exteriores. — De quibus singillatim.

IV. — Actus humanus dicitur *elicitus*, qui immediate a voluntate procedit; cuiusmodi est amor et odium. — Dicitur *imperatus* ille actus qui ab ipsa voluntate proficiscitur mediate, ut ambulare, loqui, scribere, etc.: quae procedunt a voluntate imperante in alias potentias, nempe motrices ad hujusmodi actus elicendos.

Hi actus sive eliciti sive imperati, eo ipso quod libere procedunt a voluntate dicuntur actus morales, seu boni vel mali. — Li dicuntur *boni* qui sunt consentanei ad rectam rationem: qui vero dissentanei appellantur mali. — Actus boni *naturales* sunt qui solis naturae viribus fieri possunt; *supernaturales* vero nonnisi auxilio gratiae elici possunt, ut actus fidei, spei, amoris, etc.

Meritorii de condigno sunt quibus ex justitia merces debetur; de congruo vero

Elicitus et
imperatus.

Bonus vel
malus.

Naturalis
vel super-
naturalis.

¹ Summa theol., 1^a 2ra, qu. 1, art. 1.

sunt ii qui tantum ex decentia mercedem merentur.

Postremo actus interiores nullo sensibili signo patet; exteriores vero patent exterius.

Principia
intrinsecā
actus hu-
mani.

V. - His praenotatis, dicendum nunc est de principiis intrinsecis actuum humanorum.

Tria sunt haec principia, nempe intel-

lectus, voluntas et libertas. Intellectus influit in actionem moralem per conscientiam, sive cognitionem actionis et legis: ideoque in tractatu de Conscientia plura de intellectu dicuntur.

Nunc igitur dicendum superest de voluntario et involuntario, deinde de libero, quae sunt actuum humanorum potiora principia. — Hinc

ARTICULUS II.

DE VOLUNTARIO ET INVOLUNTARIO, EJUSQUE CAUSIS.

§ I. - *Quid et quotplex sit Voluntarium.*

Differentia
voluntarii a
spontaneo.

VI. - Praenotandum quod hoc vocabulum *voluntarium* aliquando accipitur in eodem sensu ac *spontaneum*, quod nempe fit sponte et ex voluntatis inclinatione, nullo cogente pracepto vel metu, vi aut dolo. — Sed revera aliud est voluntarium, aliud vero spontaneum. Etenim omne voluntarium est spontaneum; sed non e contrario omne spontaneum est voluntarium. Aliquando accipitur voluntarium pro libero; quamquam non omne voluntarium sit liberum, licet omne liberum sit voluntarium. Tandem accipitur hoc alio sensu in quo a nobis definitur et disseritur.

Volunta-
rium, quid.

VII. - Voluntarium sic definiri potest: *Actus procedens a principio intrinseco, seu a voluntate cum cognitione finis.* Ita S. Thomas¹, post Gregorium Nyssenum, Damascenum (quos ipse laudat), Gonet², Silvius, Salmantenses, Concinna, [Continuator] Tournely³ et alii communiter. — Duo igitur sunt necessaria ad constitutandam rationem voluntarii, nempe quod sit et *a principio intrinseco, et cum aliqua cognitione finis.*

Actions
non volun-
tariae.

VIII. - Hinc infertur 1°. Quod illae actiones quae fiunt ex principio tantum

extrinseco, ut sunt quae vi et coacte fiunt, non dicuntur voluntariae. — 2°. Similiter omnes actiones quae quidem procedunt a principio intrinseco, sed sine ulla cognitione intellectus, neque voluntariae dici possunt. — 3°. Ad hoc ut aliqua actio dicatur tota voluntaria, necesse est ut cognoscatur secundum omnes sui partes et circumstantias, quarum aliqua si ignoratur, actio non dicitur voluntaria quoad illam circumstantiam ignoratam. Sic, qui accedit ad mulierem quam nescit esse nuptam, non committit peccatum adulterii, sed simplicis fornicationis; cum involuntarie se habeat quoad circumstantiam matrimonii, quam ignorat. — 4°. Infertur quod ubi nulla est advertentia, nullum est voluntarium et peccatum; ut accidit in actionibus dormientium, quae sunt simpliciter involuntariae. Ubi vero est semiplena advertentia, ibi est semi-voluntarium et dumtaxat veniale peccatum; ut contingit semidormientibus.

IX. - Voluntarium multipliciter dividitur a theologis: 1°. In voluntarium *simpliciter*, et voluntarium *secundum quid.* — Illud procedit ex plena voluntatis inclinatione sine ulla repugnantia. Hoc vero procedit quidem ex voluntatis consensu,

Volunta-
rium sim-
pliciter &
secundum
quid.

¹ 1° 2°, qu. 6, art. 1. - *Gregor. Nyssen.*, id est *Nemesius Emedinus*, de Natura hominis, cap. 82; Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 40, col. 727-728. Cfr. ap. Migne, ibid., col. 495 et seq., editoris Oxoniensis praefationem in *Nemesii opus de Natura hominis.* - *S. Joan. Damasc.* de Fide

orthod., lib. 2, cap. 24; ap. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 94, col. 963-964. — ² Manual., part. 2, tr. 2, cap. 1, § 1. — *Silvius*, in 1° 2°, quæst. 6, art. 1. — *Salmani Scholast.*, tr. 10, disp. 1, n. 1. et 6. — *Concinna*, de Act. hum., cap. 5, n. 8.

³ VII. - a) Aliquantulum ab his differt voluntarii definitio a Continuator Tournely proposita; dicit enim hic auctor, *de Act. hum., cap. 2, art. 1.* esse actum a voluntate procedentem « ex praevia cognitione eorum in

quibus est actio »; sive, ut ipse ibidem explicat, « circumstantiarum in quibus est actio, seu quae ad eam pertinent ». At sane finis ad quem est actio, inter circumstantias, et quidem praecipuas, actum numeratur.

sed cum repugnantia. Hujusmodi est projectio mercium in mare facta metu naufragii.

Dividitur 2º. In *liberum* seu *contin gens*, et *necessarium*. — Primum fit a voluntate quae operatur cum indifferentia ad volendum et nolendum. Talis est amor viatoris in Deum. Secundum, a voluntate determinata ad unum, ut est amor beatorum in patria. — Gonet¹ docet contra Vasquez quod ratio voluntarii perfectius reperitur in actibus necessariis quam liberis. Ratio est, quia quo major est amor, eo majus est voluntarium, id est major voluntatis propensio et major cognitio intellectus. Talis est amor necessarius Dei erga seipsum, vel amor beatorum quo toto conatu feruntur in Deum.

Dividitur 3º. In voluntarium *in se* seu *expressum*, et *in causa et implicitum* seu *virtuale*. — Voluntarium *in se* illud dicitur quod est volitum *in se ipso* et immediate; ut cum quis aliquid furatur, quia habet *in se* voluntatem furandi. — Voluntarium vero *in causa* est volitum non *in se*, sed *in alio quod apprehenditur* saltem confuse uti causa alicujus effectus. Hoc modo dicitur voluntaria hominis occisio, patrata ab eo qui *se voluntarie* inebriavit, praevidebat saltem in confuso hujusmodi occisionem.

Dividitur 4º. In voluntarium *directum*, et *indirectum*. — Illud directe et immediate procedit a voluntate, tamquam a causa efficienti. Hoc vero, licet non procedat a voluntate immediate, ab ea tamen mediate dependet. — Sed nemo non videt hanc quartam voluntarii divisionem facile ad tertiam posse redire.

X. - Hic advertere oportet quod, ut aliquis effectus sequens suam causam jam voluntarie positam, dicatur et ipse voluntarius *indirecte in causa* (ut supra diximus), simulque imputetur ad meritum vel demeritum, tria concurrere debent: 1º. Quod agens ponendo causam advertat saltem in confuso, hujusmodi effectum fore ex illa causa sequuturum. 2º. Quod possit impedire talem effectum causam

tollendo. 3º. Quod teneatur tollere, vel illam non ponere.

Ita S. Thomas², ubi ait: *Eventus sequens... si est praecogitatus, manifestum est quod addit ad bonitatem vel malitiam (actus). Cum enim aliquis cogitans quod ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit, ex hoc apparet voluntas ejus esse magis inordinata.*

— Silvius in hunc articulum ait quod S. Thomas hic usurpat vocem *praecogitatus*, quatenus idem sonet ac *volitus* et *intentus*, seu *praevitus* et *intentus*: quemadmodum ipse Angelicus³ pro τῷ *praecogitatus* utitur vocabulo *praevitus* et *intentus*, dum ait: *Sicut etiam supra dictum est, cum de bonitate et malitia exteriorum actuum ageretur; eventus sequens, si sit praevitus et intentus (sed supra dixerat *praecogitatus*) addit ad bonitatem vel malitiam actus.* Tunc vero censetur... *eventus sequens*, addit Silvius, *esse volitus ac intentus, non solum quando ex proposito intenditur; sed etiam quando sic praevideatur secuturus, ut potuerit ac debuerit impediri, nec tamen est impeditus: tunc enim est interpretativa (seu indirecte) *volitus*.* — Tandem, concludit S. Thomas⁴: *Si autem eventus sequens non sit praecogitatus..., si per se sequitur ex tali actu et ut in pluribus..., addit ad bonitatem vel malitiam actus.* Secus, si per accidens, et ut in paucioribus occurrit. Hic Silvius docet quod *eventus sequens per se et ut in pluribus* ideo addit ad bonitatem et malitiam, quia, si non est *praecogitatus* in seipso, est certe *praevitus* et *intentus* in alio, scilicet in sua causa et virtualiter.

XI. - Eadem ratione dicendum est quod nempe omissione, ut sit voluntaria et culpabilis, tria requiruntur: 1º. Quod quis potuerit agere. 2º. Quod debuerit. 3º. Quod non egerit. — Ita Silvius, Gonet, Contin, Tournely aliique; ex S. Thoma⁵: *Scendum quod non semper id quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens, ex eo quod non agit: sed solum tunc cum potest et debet agere.*

*Requisita
ad omissionem voluntariam.*

¹ Manual., part. 2, tr. 2, cap. 1, § 1. — Vasq., in 1^{am} 2as, disp. 28, cap. 4. — ² 1^{am} 2as, qu. 20, art. 5. — Silvius, concl. 1. — ³ 1^{am} 2as, qu. 78, art. 8, ad 1^{am}. — Silvius, loc. cit., concl. 1, i. f. — ⁴ 1^{am} 2as, qu. 20, art. 5. — Silvius, in 1^{am} 2as, qu. 20,

art. 6, concl. 2. — Silvius, in 1^{am} 2as, qu. 6, art. 8, concl. 2. — Gonet, Clyp., part. 2, tr. 2, disp. 1, art. 8, praemb. et § 2. — Contin, Tourn., de Act. hum., cap. 2, art. 1, n. 4, v. f. — ⁵ 1^{am} 2as, qu. 6, art. 3.

Involunta-
rium, quid.

XII. - Ex definitione voluntarii supra tradita facile colligitur in quo posita sit natura *involuntarii*. — Si igitur voluntarium exigit 1° quod sit a *principio intrinseco*, 2° quod sit *cum cognitione finis* (ut diximus § 1, n. VII), — necesse est ut oppositum ejus, nempe *involuntarium*, fiat vel a *principio extrinseco* contra propensionem voluntatis, ut accidit agenti ex vi vel metu; vel fiat *sine cognitione intellectus*, quae aut tollitur aut saltem ligatur, ut accidit operanti ex ignorantia vel passione. — Ita communiter DD. ex S. Thoma.

Quotuplex.

XIII. - Multiplex est involuntarium.

Aliud dicitur involuntarium *privative*, quando solum deest actus volendi id quod potest velle.

Aliud dicitur involuntarium *positive et contrarie*, quando scilicet aliquid non solum non est volitum, sed positive non volitum et repugnans suae voluntati.

Rursum involuntarium *contrarie* duplex est: aliud *simpliciter*, aliud *secundum quid*. — Primum est illud quod ita displicet voluntati, ut nullo modo nulla que ratione id velit. — Secundum vero illud dicitur quod, licet sub aliquo respectu displiceat voluntati, sub alia tamen ratione eidem magis placet et acceptatur. Talis est projectio mercium in mari facta metu naufragii, quae respectu mercatoris est involuntaria *secundum quid*; respectu vero majoris mali imminentis est voluntaria *simpliciter*.

XIV. - Ex superius dictis plura colligimus ad proxim:

1°. Qui summo mane diei festi se inebriavit, non praevidens ex eo sequuturam Missae omissionem, non peccat propter illam omissionem Sacri. — Rationem attulimus § 1, n. X, ubi statuimus quod evenitus sequens non imputatur, nisi praevideatur in se vel in causa.

2°. Si causa quae ponitur, natura sua inducat talem effectum malum, tamen necessario poni debet; tunc effectus malus, licet praevisus, non tamen volitus et intentus, nullo modo est imputabilis, si

aliquam praecautionem operans adhibuerit. — Sic non imputatur chirurgo pollutio quam praevidit sibi sequuturam ex tactu necessario mulieris in partibus verendis: dummodo eam non intenderit. Nec imputatur studenti ob propriam et aliorum utilitatem materiis sexti Praecepti, si ipse hujusmodi effectum non intenderit: dummodo complacentiam repellat in actu quo sequitur pollutio. Ratio, quia tunc non tenetur causam illam tollere vel non ponere; et qui utitur jure suo, non dicitur causa effectus non intenti et per accidens sequuti, immo in tali casu videtur magis pati quam agere. — A fortiori, non imputatur effectus sequens ex causa alias honesta et licita, ut pollutio quae oritur ex equitatione vel cibo et potu moderato; tunc enim effectus non intentus est per accidens, et secundum S. Thomam¹ non est imputabilis.

3°. Nec facile confessarius credere debet poenitenti qui se excusat pejerasse, blasphemasse vel verba obscoena protulisse sine advertentia, et involuntaria tamquam ex habitu. Nam si habitum illum extirpare non studuerit aliqua adhibendo remedia, tunc est voluntarius in causa dum pejerat, blasphemavit, etc.; et ideo non excusatur a culpa. — Secus vero, si adhibitis diligentissimis inadvertenter blasphematis, in obscoena prorumpit, et similia agit.

Nunc progrediamur oportet ad causas quae involuntarium causant, ut sunt *vis, metus, concupiscentia et ignorantia*. — Sit igitur

§ II. - De Violentia et Metu.

XV. - Violentum definitur id *quod est a principio extrinseco, repugnante eo qui vim patitur*. Ita communiter DD., Damascenus, Nyssenus, S. Thomas, et Auctor Ethicorum.² — Hinc infertur quod ad naturam violenti duo requiruntur: 1°. Quod sit a principio extrinseco. 2°. Quod patientis resistat pro viribus, etiam positive et contrarie, agenti extrinseco. Non enim sufficit quod negative se gerat: alioquin

Violentum,
quid.

S. Thomas, 1^a 2ra, qu. 6, art. 1, 5, 6, 7, 8, passim. — 1^a 2ra, qu. 20, art. 5. — S. Joan. Damascenus, de Fide orthodoxa, lib. 2, cap. 24; ap. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 40, col. 719-720. — S. Thomas, 1^a 2ra, qu. 6, art. 4 et 5. — ²Auctor Ethicorum, id est Aristoteles, Ethic. Nicomacheor., lib. 8, cap. 1.

mesius Eumenius, de Natura hominis, cap. 80; ap. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 40, col. 719-720. — S. Thomas, 1^a 2ra, qu. 6, art. 4 et 5. — ²Auctor Ethicorum, id est Aristoteles, Ethic. Nicomacheor., lib. 8, cap. 1.

justificatio parvolorum esset violenta. Colligitur ex S. Thoma¹, ubi ait: *Cum actio inferatur ab aliquo exteriori, manente in eo qui patitur voluntate patienti, non est simpliciter violentum; quia, licet ille qui patitur non conferat agendo, consertamen volendo pati.*

Violentia simpliciter et secundum quid.

XVI. - *Violentia alia est quae dicitur simpliciter et absoluta; alia, secundum quid.* — Prima est quando quis omni quo potest modo resistit. Altera est cum pro viribus non resistit.

Violentia simpliciter causat involuntarium.

XVII. - Dico 1º. Quod violentia *absoluta et simpliciter* dicta causat involuntarium. — Ratio est, quia quando voluntas patientis resistit agenti extrinseco omnimoda resistantia, tunc actio agentis erit nulla ratione volita a paciente; quia erit contra omnem illius voluntatis inclinationem, et per consequens simpliciter involuntaria. — Id docet S. Thomas².

Hinc deducitur, feminam quae omnimode resistit violentiae quae illi infertur contra virginitatem, non peccare, etiam si stuprum patiatur invita. Hinc illud Augustini³, loquentis de mulieribus christianis quae, Roma a Gothis capta, vim perpessae fuerant: *Quidquid alius de corpore vel in corpore fecerit* (ait), *quod sine peccato proprio non valeat evitari, praeter culpam esse patientis.* — Idem dicimus in similibus contingentibus.

Violentia secundum quid minuit voluntarium.

XVIII. - Dico 2º. Quod violentia *secundum quid et insufficiens*, non tollit, sed dumtaxat minuit voluntarium. — Ratio est, quia ubi voluntas non resistit quantum potest, ibi remanet in parte aliqua ratio voluntarii. Et secundum majorem vel minorem quam adhibuit resistantiam, ejus actio erit magis vel minus voluntaria et culpabilis.

XIX. - Quaerunt hic theologi: *utrum voluntati possit inferri violentia?*

Quinam actus voluntatis violentiam patiantur.

Respondemus breviter, concedendo *quoad actus imperatos*, negando *quoad actus elicitos*. Ita S. Thomas⁴, de actibus elicitorum loquens. S. Anselmus⁵ ait: *Velle autem non potest invitus, quia velle non potest nolens velle.* — Neque ipse Deus cogere potest voluntatem *quoad actus eli-*

citos: tunc enim voluntas vellet et nollet simul. Velle enim ex hypothesi; nollet vero, quia ipsi sibi volenti repugnaret: quod implicat in terminis. Potest tamen Deus mutare voluntatem, et ex nolente facere volentem per gratiam efficacem. Sed tunc non est cogere, sed veteri inclinationi qua nolebat, novam suppetere inclinationem, qua velit quod antea nolebat. — Legatur S. Thomas⁶, Gonet, etc.

Nunc de metu.

XX. - Metus definitur *quod sit instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.* Lex *Ait praetor*, ff. *quod metus causa gestum erit.* Loquimur hic tantum de metu cadente in virum constantem, seu de metu majoris mali; ut ait Labeo, leg. 5, eod. tit.

Metus, quid.

Dividitur metus in *gravem seu justum, et levem.* — Dicitur *levis* metus ille qui leve malum timet, vel timet quidem malum grave, sed ex causa levi et improbabili. — Metus vero *gravis* dicitur ille qui timet malum grave ex causa valde probabili. Communiter censentur mala gravia: mors, mutilatio membrorum, enormia verbera, durus carcer, exsilium, servitus, magna infamia, proscriptio bonorum, ablatio instrumentorum artis suae, sine quibus non potest victimum sibi laborando quererere, etc. In caeteris pensanda est gravitas vel levitas metus; praesertim ob diversam indolem et personarum qualitatem; pueros enim et mulieres vehementer concutit quod viros ne leviter quidem tangit. — Hic loquimur de eo qui agit *ex metu*, tamquam causa unice moveante ad agendum; non autem de eo qui agit *cum metu concomitante*, qui certe non tollit voluntarium.

Metus gravis et levis.

XXI. - Dico quod metus non causat involuntarium *simpliciter*, sed tantum *secundum quid*: quod idem est ac dicere quod quae fiunt per metum, sive levem sive gravem, sunt *simpliciter voluntaria, involuntaria tantum secundum quid.* — Conclusio est D. Thomae⁷, communiter.

Causatio in voluntarium secundum quid tantum.

Ratio potissima est, quia illud est voluntarium simpliciter et involuntarium secundum quid, quod hic et nunc et in

¹ 1^a 2^a, qu. 6, art. 5, ad 2^m. — ² Loc. cit., art. 5.

³ De Civit. Dei, lib. 1, cap. 16; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 41, col. 30. — ⁴ 1^a 2^a, qu. 6, art. 4. — ⁵ Dialog. de

Libero arbitrio, cap. 5; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 158, col. 496. — ⁶ De Verit., qu. 22, art. 8. — Gonet, Manual, part. 2, tr. 2, cap. 2, v. *Quaerunt.* — ⁷ 1^a 2^a, qu. 6, art. 6.

praesentibus circumstantiis vere volumus, et solum nolumus, quando res consideratur absolute et abstracta a praesentibus circumstantiis. At quae fiunt ex metu sunt hujusmodi. Quae igitur fiunt per metum sunt simpliciter voluntaria; involuntaria, tantum secundum quid. — Res clare patet in exemplo projectionis mercium in mare propter imminens naufragium. Mercator enim simpliciter vult illam projectionem considerando praesentes circumstantias periculi vitae, quod est majus malum necessario vitandum: non vult illam secundum quid, nempe extra casum imminentis naufragii, si illam mercium projectionem consideramus ut est in se et absolute, quatenus displicet voluntati mercatoris.

Legantur S. Thomas¹, Gonet, Silvius, Contin. Tournely, et philosophi morales hanc materiam versantes.

Consectaria pro contractibus.

XII. — Ex dictis plura colliguntur ad primum: 1º. Contractus qui fiunt ex metu gravi de jure naturali sunt validi; quia simpliciter voluntarii. — 2º. Contractus hujusmodi per metum injuste incussum rescindi possunt, et in irritum revocari ab eo qui passus est injuriam. Ita Alexander III, cap. *Abbas*, tit. *de his quae vi, etc.*; Innocentius III, cap. *Ad audiendum*. — 3º. De jure tamen positivo plurimi contractus facti per metum gravem injuste incussum, sunt invalidi et irritati per Ecclesiam aut per legem civilem justis de causis. Hujusmodi sunt contractus matrimoniales, facti per metum gravem injuste incussum, etiam jumento firmati, cap. *Significavit, de eo qui duxit*; cap. *Cum locum*, cap. *Veniens, de sponsal*. Item, dotis promissiones et solutiones similiter extortae; vota et solemnies votorum professions per metum factae; absolutio excommunicationis, suspensions aut interdicti, per vim et metum extorta: cap. *Absolutionis*, tit. *de his quae vi, in 6º*; et similia.

¹ 1^a 2°, qu. 6, art. 6. — *Gonet*, Manual., part. 2, tr. 2, cap. 8, § 1. — *Silvius*, in 1^a 2°, qu. 6, art. 6. — *Contin.*

§ III. — *An Concupiscentia tollat aut magis augeat Voluntarium.*

XXIII. — Nomine *concupiscentiae* in praesenti intelligimus quedam motum appetitus sensitivi adversus spiritum rebellantis, qui tendit in bonum delectabile. — *Duplex* est: *antecedens* et *consequens* consensum voluntatis.

Concupiscentia quid.

Antecedens et consequens.

Concupiscentia *antecedens* antevertit consensum voluntatis eamque trahit et inclinat ad agendum; ut cum quis videt pulcherrimam mulierem, allicitur concupiscentia ad illam desiderandam.

Consequens vero sequitur consensum voluntatis, immo oritur ex praevio voluntatis consensu alicui rei jam praestito; ut cum v. gr. homo ardenter desiderat aliiquid, excitatur in eo passio vehemens concupiscentiae. Ita D. Thomas², ubi adjungit quod *non.... potest voluntas intense moveri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo*. Idem confirmat *quaest. 73, art. 6, ad 2*. Certissimum nunc est, concupiscentiam consequentem supponere voluntarium *magis intensum*, neque diminuere, sed *magis augere* voluntarium et peccatum. Auditur S. Thomas³: *Passio... consequens non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati*.

Circa vero *antecedentem* has statuimus conclusiones:

XXIV. — *Conclusio 1^a*. Concupiscentia antecedens non tollit voluntarium; sed potius facit aliquid voluntarium, et auget ratione majoris propensionis⁴. Sic in terminis concludit S. Thomas⁴. — Ratio quam affert est, quod voluntarium importat quamdam inclinationem voluntatis cum aliqua cognitione finis. Per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit: nec omnino offuscatur mens in cognitione rei. Et quia

Antecedens aliquo modo auget voluntarium.

Tourn., de Act. hum., cap. 2, art. 2, v. *Dico 3º*. — ² 1^a 2°, qu. 77, art. 6. — ³ Loc. cit. — ⁴ 1^a 2°, qu. 6, art. 7.

XXIV. — ^{a)} S. Thomas non dicit voluntarium ex concupiscentia augeri ratione majoris propensionis. — Silvius autem, in hunc S. Tho-

mae articulum, *concl. 3*, dicit assertum istud probabile esse. — In reliquis vero dictis Doctor Angelicus concordat.

voluntas, quando agit ex concupiscentia, fertur majori inclinatione in objectum; ideo non solum non tollit, sed etiam auget voluntarium.

Alliquo modo minuit et quandoque tollit voluntarium.

XXV. - Altera conclusio est quod concupiscentia antecedens minuit voluntarium, ratione cognitionis. — Immo aliquando tollit omnino voluntarium; quia auferit omnem omnino cognitionem.

Probatur prima pars; quia cognitio finis est essentialiter requisita ad naturam voluntarii; ut plures dictum est. Contra vero concupiscentia vehemens imminuit hanc cognitionem; impedit enim ne mens illecta ab objecto sensibili consideret turpitudinem actus et offensam Dei. Hac igitur ratione imminuit voluntarium pro imminutione cognitionis finis. — Vide S. Thomam¹.

Probatur altera pars, quod aliquando concupiscentia antecedens tollat omnino voluntarium: quia aliquando omne rationis judicium antevertit et omnem voluntatis consensum. — Ita S. Thomas affirmat, dum ait²: *Si concupiscentia totaliter cognitionem auferret, sicut contingit in illis qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur quod concupiscentia voluntarium tolleret.* Idem docet³ qu. 77, art. 7; qu. 10, art. 3.

Motus primo et secundo pri- mi.

Hinc colligimus quod motus concupiscentiae qui a theologis dicuntur *primo primi*, quique omnem prorsus voluntatis consensum et libertatem antevertunt, sunt omnino involuntarii et inculpabiles. — Motus vero *secundo primi*, qui saltem supponunt semiplenum consensum voluntatis, non tollunt omnino voluntarium, sed tamen minuunt.

§ IV. - Quaenam Ignorantia causet Involuntarium.

XXVI. - Ignorantia multiplex est, et dividit solet:

1º. In ignorantiam *simplicis privationis*, et ignorantiam *pravae dispositionis*. — Prior est carentia scientiae, cuius quis fuisse capax pro tali tempore et statu;

Ignorantia simplis privationis et pravae dispositionis.

¹ 1^a 2ma, qu. 6, art. 7, ad 3^m; qu. 10, art. 3; qu. 78,

XXV. — ^{a)} Ita sane docet S. Thomas, locis citatis; sed, qu. 77, art. 7, his verbis suam

ut si adultus ignoret ea quae noscere potuisset. — Secunda est positiva deceptio, et error contrarius veritati.

2º. Dividitur in ignorantiam *juris et facti*. — Ignorantia *juris* est cum quis legem seu aliquid esse praeceptum aut prohibitum ignorat; v. gr. si quis ignorat in vigilia Pentecostes esse praeceptum jejunium ex consuetudine. — Ignorantia *facti* est si quis nesciat factum ipsum esse prohibitum quod revera non licet; ut si quis ignoret esse carnem quam comedit die jejuni.

Ignorantia *juris et facti*.

3º. Dividitur in *concomitantem, consequentem et antecedentem*.

Concomitan-

ta.

Ignorantia *concomitantans* est illa qua quis ignorat id quod agit, sed adhuc ageret si non ignoraret. Talis est ignorantia illius qui ignorans occidit hostem, putans occidere cervum; tamen si sciret, etiam occideret. — Haec ignorantia non est causa actionis; sed tantum per accidens actionem comitatur.

Conse-
quens.

Ignorantia *consequens* dicitur illa quae sequitur determinationem voluntatis, in quantum ipsa ignorantia est voluntaria et procedit a libera voluntate. Haec ignorantia *consequens* subdividitur in *voluntariam directe seu affectatam*, in *voluntariam indirecte seu crassam*, et ignorantiam *malae electionis*. — *Prima* est illa *Affectata*. qua voluntas directe vult ipsam ignorantiam; ut cum aliquis vult ignorare, vel ut excusationem peccati jam commissi habeat, vel ut non retrahatur a peccato committendo (juxta illud Job. xxi, [14]: *Scientiam viarum tuarum nolumus*; et Ps. xxxv, [4]: *Noluit intelligere ut bene ageret*). Hac ignorantia laborant ii qui data opera, nec consilium petunt in dubiis, nec conciones et catecheses adeunt, ne in malam fidem incident et a suo proposito deterreantur. — *Ignorantia indirecte Crassa.* voluntaria seu *crassa* est quando quis non affectat ignorare, sed negligit addiscere ea quae scire potest et debet. Et secundum hunc modum ignorantia universalium juris quae quis scire tenetur

art. 6; qu. 77, art. 6. — ^{b)} Loc. cit., qu. 6, art. 7, ad 8^m.

doctrinam limitat: Dummodo « causa [hujus passionis] non fuerit voluntaria ».

Ignorantia malae electionis.

Ignorantia antecedens.

Antecedens facit involuntarium simpliciter.

dicitur voluntaria, quasi proveniens a negligentia. — Tandem ignorantia *mala electionis* est illa quae actu non considerat quod hic et nunc considerare potest et debet, et provenit ex passione vel ex habitu.

Ignorantia antecedens est illa quae omnino antecedit consensum voluntatis, ita ut nullo modo sit voluntaria, et tamen est causa volendi id quod alias non vellet si sciret: puta cum aliquis adhibita diligentia interficit hominem, quem credit esse feram. Haec ignorantia appellatur etiam *invincibilis*. — De hac tamen ignorantia invincibili, sicut et de ignorantia vincibili, hic non loquimur; quia de iis sermonem fecimus in Tract. de *Consc.*, ex n. 3.

XXVII. — Dico 1º. Quod ignorantia *antecedens* causat *simpliciter* involuntarium; quia nullo modo est volita, et vere invincibilis, quod nulla morali diligentia superari potest, ideoque est inculpabilis. Ita DD. communiter. — Utrum vero dari possit ignorantia hujusmodi invincibilis

de praeceptis juris naturalis, saltem de conclusionibus mediatis? Vide Tract. de *Leg.*, ex n. 170.

XXVIII. — Dico 2º. Quod ignorantia *concomitans* neque facit *voluntarium* neque *involuntarium*. — Quia haec ignorantia neque inducit ad volendum neque ad non volendum; neque est causa neque effectus voluntatis operantis, sed per accidens se habet sive ad actum voluntatis, sive ad opus quod agitur. Solum dici potest quod facit *non voluntarium*; non enim esse potest actu volitum quod ignoratum est. — Ita S. Thomas¹, Silvius, Gonet, Contin. Tournely aliisque communiter.

XXIX. — Dico 3º. Quod ignorantia *consequens* non causat *involuntarium simpliciter*. — Quia haec ignorantia est voluntaria, et habet voluntatem pro causa, non igitur dici potest *involuntaria simpliciter*; sed tamen causat *involuntarium secundum quid*, ut ait S. Thomas². Nam si operans sciret esse malum actum illum ad quem ex passione inducitur, certe non vellet illum facere.

Concomitans nec voluntarium nec involuntarium facit.

Consequens facit solum involuntarium secundum quid.

Liberum, quid.

XXX. — *Actum liberum* vocamus eum vel qui nullo cogente fit, vel qui omitti potest ad libitum. — Duplicem enim *libertatem* distinguere solent theologi in actibus humanis, nempe *libertatem a coactione seu sponte*, et libertatem *a necessitate intrinseca seu naturali*, quae vocatur etiam *electionis*, *indifferentiae* et *arbitrii*.

Libertas a coactione.

Libertas a coactione est immunitas ab omni violentia contra voluntatis inclinationem illata. Hac libertate beati Deum amant, et nos bonum in communi. — Hinc est quod omnis actus voluntatis est liber a coactione.

Libertas a necessitate.

Libertas vero a *necessitate* est ea quae omnem necessitatem excludit, sive interiorem et naturae, sive exteriorem et coactionis. Hoc modo dicitur liber qui potest agere vel non agere, eligere vel non eligere. — Hinc definitur *liberum*

arbitrium quod sit *vis electiva, seu facultas eligendi unum pree alio*.

Libertas a necessitate subdividitur in libertatem *contradictionis*, qua quis potest agere vel non agere; in libertatem *contrarietas*, qua nempe potest agere vel oppositum agere, v. gr. amare et odio habere; et in libertatem *disparitatis*, qua agere potest hoc vel aliud, sed non oppositum, v. gr. scribere vel ambulare.

XXXI. — Libertati opponitur *necessitas*, quae multiplex est:

Alia dicitur *necessitas coactionis*, quae idem est ac violentia. Alia, *necessitas naturae seu naturalis inclinationis*, quae consistit in quadam propensione insita voluntati ab ipsa natura, ad aliquod necessario prosequendum vel fugiendum. — *Coactio* est a principio extrinseco, et tollit voluntarium et liberum: *necessitas* vero

Necessitas coactionis et naturae.

¹ 1° 2°, qu. 6, art. 8. — *Silvius*, in 1° 2°, qu. 6, art. 8. — *Gonet*, *Manual.*, part. 2, tr. 2, cap. 8, § 3. — *Contin.*

Tourn., de *Act. hum.*, cap. 2, art. 3, concl. 1. — ² Loc. cit., art. 8.

naturalis est a principio intrinseco, et aufert liberum, non voluntarium.

Necessitas antecedens et consequens.

Rursus alia est *necessitas absoluta et antecedens*, quae vel antecedit usum rationis et voluntatis, vel ita consensum exprimit, ut voluntas non possit illum denegare. — Alia est *necessitas consequens et hypothetica*, quae sequitur consensum liberum et determinationem voluntatis, et minime laedit liberum arbitrium; v. gr. *necesse est me loqui, si jam ad loquendum me determinaverim.*

Sunt aliae necessitatis divisiones, nempe *specificationis et exerciti, physicae et moralis*: quarum subtilem inquisitionem ad theologos scholasticos amandamus.

XXXII. — Fuerunt olim Stoici, Astrologi, Manichaei, Wiclefistae, Calviniani, Lutherani, qui liberum arbitrium vocabant *figmentum in rebus et titulum sine re*; tandem Janseniani, qui evertere conati sunt hominis libertatem seu liberum arbitrium, omnia tribuentes vel fato vel cuidam siderum influxui, vel gratiae efficienti et concupiscentiae: non sine incredibili amentia, et fortasse eorum reclamante conscientia et intimo sensu. — Quos simul unico anathematis ictu percussit concilium Tridentinum¹, innixum Scripturae ac SS. Patrum luculentissimis testimonii et ipsi experientiae quotidiana, quae rerum est magistra.

Nolo ex professo rationes congerere ad tuendam libertatis in homine existentiam, cum supervacaneum sit in re minime dubia rationes haud necessarias studiose proferre. Satis est dicere quod, sublato semel ab homine libero arbitrio, frustra da-

¹ Ses. 6, can. 5. — *Andr. Vega, de Justificat.*, lib. 2, cap. 15, init. — ² Constat. *Cum occasione*, 81 Maii 1668, § 4; habetur in Bullar. Rom. Mainardi. — *Alexand. VII*, const. *Ad Sanctam B. Petri*, 16 Oct. 1666, § 8; habetur in eod. Bullar. — *S. Pius V*, constit. *Ex omnibus afflictionibus*,

rentur leges; objurgationes adhiberentur frustra; nemo vel laude vel vituperatione dignus esset; nec bonis deberentur praemia neque supplicia malis. Id est tam evidens, ut potius verberibus quam verbis convincendus sit quisquis liberum arbitrium negare audeat, ajebant Scotus³, Vega aliquique ex Aristotele⁴. — Hinc merito damnata fuit ut haeretica ab Innocentio X⁵ et ab Alexandro VII, tertia Jansenii propositio, quae negabat necessitatem libertatis indifferentiae ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae. Et a S. Pio V, propositio 67 Baji: *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit.*

XXXIII. — Tres tantummodo subiectimus propositiones ad libertatis materiam pertinentes, quam ignorare religio christiana vetat:

Prima est, quod homo, etiam post Adae lapsum, gaudet libero arbitrio seu libertate indifferentiae et electionis. — Ita Tridentinum⁶, contra novatores. Concilium Constantiense⁷, ubi damnata fuit haec Wiclefi 27^a propositio: *Omnia de necessitate absoluta eveniunt.* Augustinus⁸ scripsit: *Revelavit... nobis (Deus) per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium: et quisquis ne-gaverit, catholicus non est.* Et S. Thomas⁹: *Dicendum quod absque omni dubitatione hominem arbitrio liberum ponere oportet. Ad hoc enim fides adstringit..., ad hoc etiam manifesta industria inducunt..., ad hoc etiam evidens ratio cogit, etc.*

Altera est contra Jansenium, definita ab Innocentio X et Alexandro VII, — quod

Homo gau-det libero arbitrio.

¹ Oct. 1567, vulgata per constit. Gregorii XIII, *Providentias nostrae*, 29 Januar. 1579; in Bullar. Rom. Mainardi. — ² Ses. 6, can. 5. — ³ Ses. 8, artic. Wiclefi 27. — ⁴ De Gratia et lib. arbitrii, cap. 2, n. 2; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 44, col. 882. — ⁵ De Verit., qu. 24, art. 1, corp.

XXXII. — ^a Scotus, *in I. dist. 39, qu. un., n. 13*, disserens de rerum contingentia (quam n. 14 in humana voluntate reperiri asserit, ex eo quod sit libertate praedita) adducit Aristotelem scribentem, negantes talia manifesta indigere poena vel sensu: « quia (pergit Scotus) secundum Avicennam, 1 Metaph., *negantes primum principium sunt verberandi vel exponendi igni, quousque concedant quod non est idem comburi et non comburi, vel vapu-*

lare et non vapulare; et ita etiam isti qui negant aliquod ens contingens, exponendi sunt tormentis, quousque concedant quod possibile est eos non torqueri ». — Aristoteles vero, *Topic. lib. 1, cap. 11, n. 9*, in generali scribit de disputandis quaestionibus: « Nec vero oportet omne problema aut omnem thesim in quaestione revocare: sed eam de qua dubitare quispiam possit, egens rationis, non poenae aut sensus. Nam qui ambigunt utrum oporteat

Meritum
requirit li-
bertatem
indifferen-
tiae.

Indifferen-
tia contra-
dictionis
requisita ad
libertatem.

ad meritum vel demeritum in statu natu-
rae lapsae non sufficit libertas a coactione,
sed requiritur libertas a necessitate seu
indifferentiae: ut supra dictum est.

Tertia propositio est, quod essentia li-
bertatis in genere non consistit in solo vo-
luntario, sed requiritur de essentia illius
indifferentia contradictionis, seu potestas
ad agendum vel non agendum. Ita S. Tho-
mas¹: *Hoc ad libertatem arbitrii pertinet,*
ut actionem aliquam facere vel non fa-
cere possit. — Sed non requiritur de es-
sentia libertatis indifferentia contrarietas-
tis, id est potestas faciendi bonum vel
malum. Communis theologorum, contra

Gonet², Molina³, Ripalda⁴, etc., qui in
nobis viatoribus definiunt libertatem per
potestatem ad contrarie opposita. — Pro
nostra sententia stat S. Augustinus⁵: (Ar-
bitrium) eo potentius erit quo peccare non
poterit. S. Anselmus⁶: Si (posse peccare
et non peccare) ejus esset definitio, nec
Deus nec angeli... liberum haberent ar-
bitrium: quod nefas est dicere. S. Tho-
mas⁷, qui ait: *Ad rationem liberi arbitrii*
non pertinet ut indeterminate se habeat ad
bonum vel ad malum.... Et ideo ubi per-
fectissimum est liberum arbitrium, ibi in
malum tendere non potest. Idem ait in
1 p., qu. 62, art. 8, ad 3um.

ARTICULUS IV.

DE BONITATE ET MALITIA MORALI ACTUUM HUMANORUM, AC DE PRINCIPIIS MORALITATIS.

§ I. - *In quo posita sit Malitia vel Bonitas Actus moralis.*

Opiniones
de natura
moralitatis.

XXXIV. - Circa naturam moralitatis
actuum humanorum non convenient theologi.

Alii enim dicunt sufficere ad consti-

¹ In 2 sent., dist. 25, qu. 1, art. 1, ad 2um. — ² De Civitate Dei, lib. 22, cap. ult., n. 3; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 41, col. 802; item, edit. Parisien. Gaume, 1888, tom. 7,

tuendam moralitatem, quod actus sit
voluntarius, nec requiri libertatem in-
differentiae. Ita Gabriel⁸, Almainus⁹,
Ocham¹⁰, Major¹¹, etc. — Alii opinan-
tur moralitatem actus formaliter con-
sistere in libertate, et hanc cum illa con-
fundunt. Ita Franciscus Felix, qui Sco-

col. 1118. — ⁸ Dialog. de Libero arbitrio, cap. 1; ap. Migne,
Patrol. lat., tom. 168, col. 489. — ⁹ In 2 sent., dist. 25, qu. 1,
art. 1, ad 2um, i. f.

deos colere et parentes diligere necne, poena;
qui verum dubitant utrum nix sit alba necne,
sensu indigent».

XXXIII. - ^{a)} Abs re non erit hic verba
afferre quibus auctores isti suam doctrinam
proponunt. — Et primo quidem Gonet, in *Clyp.*,
part. 2, tr. 2, disp. 2, n. 218, docet peccandi
potentiam « non esse partem aut extensionem
libertatis creatae consideratae secundum suam
essentiam et rationem formalem; sed solum
status accidentalis, imperfectionibus involuti,
quem habet in viatoribus non confirmatis in
gratia ». — Ripalda autem, *de Ente super-*
naturali, tom. 3, lib. 2, disp. 17, n. 5, haec
scribit: « Sola contradictionis indifferentia mor-
alem libertatem [in genere] constitui posse....
Ad libertatem vero in specie creatureae rationalis
propriam et naturalem, et prout in via
ad salutem consideratur, secluso speciali pri-
vilegio et miraculo Dei, requiritur indifferentia
contrarietas ad bonum et malum; quia
ex nativa defectibilitate habet posse peccare;
et ex naturali perfectione rationalitatis, posse
amare bonum rationi conveniens ». — Deni-
que Molina, *Concord. liberi arbitri.*, disp. 2,
in art. 13, qu. 14, i. f.: « Voluntas, inquit, non

comparatione quorumcumque suorum actuum
[sortitur] rationem liberi arbitrii, sed compa-
ratione eorum tantum quos potest non elicere,
in quo libertas quoad exercitium actus cer-
nitur. Quodsi simul possit elicere indifferen-
ter vel hunc vel contrarium actum, cernitur
etiam libertas quoad speciem actus, ut vocant,
quae plenae et perfectae libertatis rationem
habet».

XXXIV. - ^{a)} Auctores isti non expresse hanc
sententiam tuerintur; sed, ut ait Francisc. Felix
in sua *Tentativa Complutensi*, tr. de *Bonitate*
et Malitia, cap. 1, diff. 1, n. 4, « pro hac op-
pinione [quod nempe satis sit ad moralitatem
libertas essentialis] aliqui recentiores citant...
Gabr.... Almain, Major et Ocham, ex eo quod
dicunt actum fruitionis Christi in via esse mer-
itorium ». — Et re quidem vera Gabriel Biel,
in 3, dist. 18, qu. unic., art. 2, concl. 2 et 4,
asserit Christum meruisse actu fruitionis beat-
ifico. Etsi, art. 3, resp. ad 1um, negat actum
beatificum esse necessarium, eumque asserit
esse libere elicitem ac contingentem; et in
resp. ad 2um, distinguit actum beatificum
qui a solo Deo est, et non est meritorius, ab alio
fruitionis actu a voluntate elicito, qui « est

tum^{b)} pro se laudat, pluresque Patres Societatis. — Alii, ut Suarez^{c)}, Vasquez, Salas, etc., asserunt illam esse praecise quamdam extrinsecam denominationem desumptam ab aliqua forma extrinseca. — Tandem thomistae sentiunt eam esse quid accidentale superadditum entitati et libertati actus, cuius ratione habet speciale relationem ad bonum vel legem.

Nos missas facientes hujusmodi obscuras scholarum loquendi formulas, luculentiter dicimus cum communi theologorum quod *bonitas moralis actus humani consistit in quadam conformitate et convenientia actus liberi cum recta ratione et lege*, ita ut ille actus dicatur bonus qui est conformis legi et rationi. Unde S. Augustinus^{d)} ait: *Nec recte factum esse ullo modo potest quod non a recta ratione proficiuntur*. Ex adverso *malitia moralis* actus humani *consistit in discrepancia seu dif-*

Sententia
auctoria.

formitate a recta ratione. Dicitur malus actus ille qui non est secundum dictamen rectae rationis, sive increatae, quae est lex aeterna; sive creatae, quod est lumen naturale hominis seu participatio legis aeternae secundum S. Thomam^{e)}.

Utraque haec ratio est regula actuum humanorum, ex qua mensura bonitatis vel malitiae actus humani desumitur. — Ita Contin. Tournely^{f)}, et philosophi morales, ut Genuensis^{g)}, Purchot, et Antonius Muratori^{h)} (ubi Aristippum, Epicurum, Carnadeum aliasque veteres philosophos, et etiam extra Italiam neotericos quosdam reprobant, qui naturam boni honesti *in sola utilitate* hominis ac reipublicae constituant; juxta illud Horatii: *Atque ipsa utilitas justi prope mater et aequi*). Docet ille vir clarissimus, naturam boni moralis sitam esse *in conformitate actionis cum legibus ordinis quem Deus ab hominibus*

Franc. Felix, Tentativ. Complut., de Bonit. et malit., cap. 1, diff. 4, n. 6 et seqq. — *Vasq.*, in 1er 2^{ae}, disp. 78, cap. 4, n. 15; et disp. 96, cap. 10, n. 60. — *Salas*, in 1er 2^{ae}, tr. 7, disp. 1, sect. 2, n. 14. — ¹ De Utilit. credendi, cap. 12,

n. 27; Migne, Patrol. lat., tom. 42, col. 85. — ² 1er 2^{ae}, qu. 91, art. 2. — ³ De Act. hum., cap. 6, art. 1, sect. 1, v. *Dico* 2°. — *Purchot*, Ethica, part. 2, cap. 4, initio. — ⁴ Filosofia morale, cap. 28. — *Horat.*, Satyr. lib. 1, sat. 3, vers. 98.

meritorius, et de illo intelligendae sunt conclusiones^{a)}; addit tamen secundum opinionem quae ponit in anima Christi unicum fruitionis actu a Deo creatum et beatificum «qui nihilominus fuit meritorius»: «Fuit in potestate voluntatis quantum ad tendentiam in objectum, non quantum ad esse elicitem. Nam voluntas per hunc actum increatum libere et complacenter tendit in objectum beatificum, licet non libere contradictorie, et haec libertas sufficit ad rationem meriti». — Almainus autem minus accurate citatur; nam in *Lect. in 3 sent., dist. 18, qu. unic., concl. 2 et 3*, concedit quidem Christum meruisse actu suo fruitionis; id tamen explicat non de ipso actu beatifico formaliter, sed de alio actu amoris voluntate libere elicto, qui est de eodem objecto de quo formalis beatitudo; vel quatenus ex amore Dei necessario libere eliciebat multas alias voluntiones, in quibus consistebat meritum. Addit et tertium modum explicandi, secundum opinionem quae docet in Christo unicum fuisse fruitionis actu; hunc nullo modo liberum fuisse libertate contradictionis, meritorium tamen existisse, quia a Deo libere acceptabatur. «Sed [ita concludit] primi duo modi videntur probabiliores». — Major, in 3 sent., dist. 18, qu. 2, asserit Christum fruitione beatifica meruisse; et postea id ita explicat, ut concedat hoc fieri posse quamvis actus beatificus liber non sit; sed non ita huic explicationi inhaeret, ut non aliam tradat qua distin-

guit fruitionem beatificam quae a solo Deo est, et non est meritoria, a dilectione Dei clare visi, libere a voluntate elicita, quae rationem meriti induit.

^{b)} Scotus, locis a Francisco Felix allegatis, scilicet *in 2 sent., dist. 40, § De secundo dico*: «Prima, inquit, ratio bonitatis ejus [actus] est ex convenientia actus ad efficiens, a quo actus dicitur moralis, quia libere elicitus». Et in *Quodlib. 18, § De secundo principali*, scribit: «Non ab eodem formaliter est actus bonus bonitate morali et imputabilis; sed primum habet ex convenientia ad regulam juxta quam elici debet. Secundum ex eo quod est in libera potestate agentis».

^{c)} Suarez, in 1^{am} 2^{ae}, tr. 3, disp. 1, sect. 2, n. 15, dicit: «Esse morale in actu voluntatis, praeter entitatem et substantiam ejus, nihil addere nisi modum cuiusdam emanationis seu cuiusdam moralis dependentiae a ratione advertente et a voluntate libere operante». Quae quidem n. 16, ita explicat: «Hic modus, inquit, non est aliquid physicæ et intrinsecæ inhaerens actui morali, sed in actu exteriori dicit denominationem ab actu libero voluntatis: in ipso autem actu voluntatis dicit praeter physicam emanationem a voluntate, denominationem a ratione dirigente, et a voluntate ex plena potestate ita operante, ut possit non operari».

^{d)} Genuensis de *Principiis legis natur.*, lib. 2, cap. 1, § 9 (seu totius tractatus cap. 15, § 9), haec tantum scribit: «Regula [morum]

exigit pro sui honore et universalis felicitate. Quidquid igitur tendit ad Dei gloriam et veram hominis felicitatem, est conforme ordini a Deo statuto, et per consequens honestum et virtuosum. E contrario judicandum de malo morali.

Nulla moralitas sine respectu ad legem.

XXXV. - Hinc infertur 1°. Quod nullum bonum morale, nullum malum intelligi potest sine respectu ad legem saltem naturalem. Hinc epicurei, qui omnes sustulerunt leges, dicebant justitiam adinventam esse metu mali physici ob vitae utilitatem; ut Lucretius¹ scripsit. — Cum vulgo dicitur quaedam esse prohibita quia mala, sic recte est intelligendum: quaedam esse per legem positivam vetita ut repugnantia legi naturali. Nihil enim est intrinsece malum, si non comparatur saltem juri naturae.

Moralitas requirit a-
liud praeter libertatem.

2°. Infertur quod libertas est necessarium requisitum ad moralitatem actus. Nam actus humanus et moralis debet procedere a ratione deliberata, proindeque debet esse liber. Ita S. Thomas². — Sed errant qui constituunt totam moralitatem actus humani in sola libertate. Verum est quod praeexigitur libertas uti fundatum moralitatis, secus qui omnia fato regi non verentur assere debent consequenter dicere nulla esse peccata (ut Spinoza³, qui tribuit phantasiae hominum et superstitioni originem peccatorum moralium). Sed falsum est solam libertatem formaliter constitueret bonitatem vel malitiam actus humani sine relatione convenientiae vel disconvenientiae actus cum recta ratione et lege, ut dictum est; ut probat Gonet⁴, Contin. Tournely⁵ aliique maximi nominis theologi.

§ II. - Quot et quae nam sint Principia moralitatis.

Principia moralitatis.

XXXVI. - Theologi vocant *principia moralitatis* ea ex quibus fit ut aliqua actio sit bona, vel mala, vel indifferens.

¹ De rerum natur., lib. 5, vers. 1140 et seqq. — ² 1° 2°, 18, qu. art. 9. — ³ Ethica more geometr. demonstr., append. ad 1° part. — ⁴ Manual., part. 2, tr. 8, de Act. hum.,

Tria recensentur hujusmodi principia, nempe *objectum*, *finis* et *circumstantiae*. — Ut enim actio dicatur bona ex integra causa, oportet sit consentanea legi et rectae rationi, tum *ex parte objecti*, tum *ex parte finis extrinseci* operantis, tum etiam *ex parte circumstantiarum*.

Objectum a quo actus accipit essentiam et primariam moralitatem, est illud circa quod versatur actus moralis, et primo et per se attingitur ab ipso actu: sic res aliena est *objectum* furti, Deus est *objectum* actus amoris. — Tale *objectum* non consideratur physice et secundum suam entitatem, secundum quam est semper bonum bonitate entis; sed consideratur moraliter; quatenus convenit vel disconvenit rectae rationi. Si *objectum* est intrinsece et natura sua conforme rectae rationi, ut est amor Dei, erit immutabiliter bonum. Sin extrinsece tantum et vi legis positivae est rationi conforme, uti jejunium; tunc potest esse aliquando bonum, aliquando vero malum, ex circumstantiis.

XXXVII. - Primum ergo principium moralitatis est *Objectum*, quod si est bonum vel malum moraliter, dat actui bonitatem vel malitiam essentialiem. Ita D. Thomas⁶. — Ratio D. Thomae ea est, quia, sicut in naturalibus prima bonitas rei attenditur ex sua forma, quae dat ipsi rei speciem seu essentialie et specificum; ita prima bonitas actus humani attenditur ex *objecto* convenienti in quod primario fertur. Si *objectum* sit indecens et inconveniens naturae rationali, ex eo consurget malitia essentialis actus.

Primum
est objec-
tum.

Alii, volentes strictiori loquendi formula uti, dicunt actum humanum desumere suam moralitatem, non ab ipso *objecto*, sed a modo tendendi in *objectum*, sive rationi consono, sive dissono. Ita Continuator Tournely⁷. — Et hoc modo expli-

cap. 9, v. *Moralitas*. — ⁶ De Act. hum., cap. 6, art. 1, sect. 1, v. *Dico 2°*. — ⁷ 1° 2°, qu. 18, art. 2. — ⁷ De Act. hum., cap. 6, art. 2, sect. 1, *Dico 1°*, i. f., v. *Unum addam*.

nequit esse nisi sola lex et quidem divina, aut quae ex ea, velut ex exemplari deducta est... Sed quoniam lex, ope conscientiae, actionibus applicatur, inde factum est ut conscientiam recentes theologi vocaverint *immediatam me-*

rum regulam; legem vero, *remotam*. Id vero sic intelligendum est, ut conscientia informata a lege et recte ratiocinans, pro morum regula, si ita loqui placeat, habeatur ». Neque aliud habet, quod ad praesens argumentum faciat.

cant primo [quomodo] odium Dei, quod habet objectum optimum, sit moraliter pessimum; quia voluntas fertur in Deum, omni amore prosequendum, modo rationi maxime dissono scilicet odio habendo.

Alterum :
finis ope-
ratiae.

XXXVIII. - Alterum principium moralitatis est *Finis*, non intrinsecus operis, quod coincidit cum objecto; sed *extrinsecus operantis*, qui, quatenus conveniat vel disconveniat cum regulis morum, dicitur bonus vel malus moraliter.

Hinc si objectum sit bonum, finis vero operantis sit malus, actus humanus est totus malus ex malitia finis, quae destruit omnem bonitatem. Ratio est, quia talis actus est simpliciter malus: improbat enim recta ratio, ut eligatur bonum ob finem pravum. — Ita S. Thomas¹: *Cum aliquis vult dare eleemosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, et hic actus totus est malus, licet nunquam ad omne id quod in eo est malitiam habeat.* Vide Gonet² et S. Thomam³.

Si vero objectum est bonum et finis etiam bonus, tunc actus humanus habet duplarem speciem bonitatis moralis; ut est dare eleemosynam in satisfactionem peccatorum. — S. Thomas⁴ cum communis theologorum, uno excepto Vasquez⁵.

Si vero objectum sit indifferens, tunc finis bonus facit actum moraliter bonum, ut est ambulare ex obedientia: finis malus facit malum, ut ambulare ad ostensionem luxus. Finis malus facit actum ex malo pejorem, ut furari ad concubinam alendam; et facit ex bono malum, ut eleemosynam dare ad vanam gloriam.

Tertium :
circumstan-
cie.

XXXIX. - Tertium moralitatis principium sunt *Circumstantiae*, quae dare solent actui aliam bonitatem vel malitiam accidentalem; quia hujusmodi bonitas vel malitia supervenit actui jam constituto in suo esse in genere moris. — Ita S. Thomas⁶ cum communi.

¹ In 2, dist. 38, qu. 1, art. 4, ad 4. — ² Manual., part. 2, tr. 3, de Act. hum., cap. 12. — ³ 1^a 2°, qu. 18, art. 4 et 6. — ⁴ Loc. cit., art. 4, 6 et 7. — ⁵ 1^a 2°, qu. 18, art. 8. — ⁶ Theol. mentis et cord., lib. 6, diss. 2, cap. 1, specul. 1. — ⁷ 1^a 2°,

Circumstantiae autem sunt, vel *personae*, quae saepe addit novam speciem malitiae: ut si conjugatus vel voto castitatis obstrictus fornicetur; et aliquando solum auget malitiam intra eamdem speciem. Hoc intelligitur tam de persona agente quam de paciente, ut si percutiantur benefactores. — Vel circumstantia *loci*, ut furari in loco sacro, quae speciem mutat. — Et sic de aliis circumstantiis *temporis*, *modi*, *auxiliorum* seu instrumentorum quibus actum exsequimur, quae (ut de aliis diximus) possunt vel mutare vel augere malitiam, vel notabiliter vel leviter intra eamdem speciem.

Nota quod circumstantia *leviter mala* adveniens actui, non aufert totam ejus bonitatem, nec delet omne meritum. — Ita communis opinio quam fuse adstruit Contenson⁸.

Hinc infertur pro praxi quod confessarius debet interrogare poenitentem qui se accusat furatum esse, de fine intento; nam si intenderit hoc furto, ut pecuniam haberet ad fornicandum, tunc erit nova malitia. Ita, si detraxerit proximo, quaerat an fortasse hac ratione intenderit impedire a lucro vel aliqua dignitate consequenda. — Ex fine enim intento, ut dictum est, facile mutatur species malitiae.

XL. - Quaeritur hic: *an actus externus addat aliquam bonitatem vel malitiam moralem actui interno?*

S. Thomas⁹ docet cum Gonet, Roncaglia, Contin. Tournely, quod actus exterior non addit bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam et per se supra actum interiore; sed gaudet tantum bonitate vel malitia extrinseca, desumpta ab actu voluntatis imperante. — Probatur auctoritate S. Thomae¹⁰, ubi ait quod *actus exterior nihil adjungit ad praemium essentiale* (consequenter ad bonitatem intrinsecam, quam sequitur praemium es-

Notandum
pro confes-
sarii.

Actus ex-
ternus, quid
addat inter-
no.

qu. 20, art. 4. — *Gonet*, Clyp., part. 2, tract. 8, disp. 7, art. unic. — *Roncaglia*, tract. 1, qu. 8, cap. 2. — *Contin.* *Tourn.*, de Act. hum., cap. 6, art. 2, sect. 8, concl. — ⁸ In 2 sent., dist. 40, qu. 1, art. 8.

XXXVIII. - a) S. Alphonsus, unum Vasquezium excipiens, inductus est in errorem a Contin. Tournely, qui, *tract. de Act. hum., cap. 6, art. 2, sect. 2, concl. 3*, asserit unum

actum posse simul habere duas bonitates, alteram scilicet ex objecto, alteram vero ex fine, et addit: «Est communis contra Vasquez, hic disp. 51, cap. 3». At vero Vasquez, in 1^a 2°,

sentiale). *Tantum enim meretur qui habet perfectam voluntatem aliquod bonum faciendi, quantum si faceret illud..., voluntate aequaliter perfecta manente... Adjungit tamen aliquid ad praemium accidentale.* Ut martyres qui revera pro Christo patiuntur, habent praemium accidentale, seu laureolam, supra illos qui aequali caritatis fervore mortem solummodo appetunt pro Christo.

Dixi quod actus externus non addit bonitatem vel malitiam moralem *intrinsecam et per se* supra interiores: nam per accidens addit, regulariter loquendo, aliquam bonitatem vel malitiam accidentalem. Propterea S. Thomas¹ subdit: *Nisi contingat ipsam voluntatem per actum exteriorem secundum se fieri meliorem in bonis, vel pejorem in malis.* — Nam actus externus saepe causa est et occasio ut actus internus fiat pejor: vel quia multiplicantur actus interiores, donec exse-

quamur actus extrinsece; vel quia actus interior habet majorem durationem quo usque perficiat opus quod statim perfici non potest; vel quia fit intensior per extrinsecitatem actus.

Praeterea per actum externum magis hebetantur sensus, et potentiae exteriores prioniores redduntur ad malum; scandala pariuntur; aliquando excommunicatio incurrit, vel irregularitas, vel obligatio ad restitutionem, quae per actum interiore non incurruuntur.

Scotus² tamen et scotistae omnes, ut refert Mastrius, nullum non movent lapidem, ut variis adstruant rationibus, actum externum addere per se aliquid bonitatis vel malitiae actui voluntatis; quia habet intrinsecam bonitatem vel malitiam supra actum interiore. — Vides Salmant. in hanc quaestionem, Mastrium aliosque scotistas. Nobis tantum otii non est ut fusius expendamus.

ARTICULUS ULTIMUS.

AN DETUR ACTUS INDIFFERENS IN INDIVIDUO.

XLI. — Oportet statum quaestionis explicatione terminorum clarius exponere.

— Actus humanus (de quo solo hic loquimur) dicitur *indifferens* vel *in specie* vel *in individuo*.

Actus in-
differens in
specie.

Actus *indifferens in specie* est actus spectatus in genere (abstrahendo a fine et circumstantiis individualibus) *comparare tantum ad objectum suum, quod neque est in se bonum, scilicet rationi consonum; neque malum, id est dissonum rationi, sed indifferens ad utrumque*, ut ambulare, festucam levare, colligere flores, etc.: quae ex sua specie seu objecto neque bona sunt neque mala, sed ratione finis aliarumque circumstantiarum honestari possunt vel vitiari. Actus vero *indifferens in individuo* est actus *consideratus prout est a parte rei, secundum suum objectum, finem et omnes circumstantias individuales*; qui

Indifferens
in individu-
o.

tamen neque bonus sit neque malus, sed *indifferens*.

XLII. — De fide certum est non omnes actus humanos esse secundum suam speciem seu objectum *indifferentes*; sed quosdam esse de se bonos ut actus fidei, spei et caritatis, etc.; quosdam vero de se malos, ut fornicatio, occisio innocentis, etc. Sunt enim quaedam objecta de se rationi consona; sunt etiam alia de se rationi dissona.

Non omnes
actus, indif-
ferentes in
specie.

XLIII. — Certum quoque est dari quosdam actus qui secundum suam speciem sunt *indifferentes*, quia secundum se neque sunt boni neque mali. Ita S. Thomas³ cum communi. Hinc S. Hieronymus scripsit⁴: *Bonum est continentia, malum est luxuria; inter utrumque indifferens ambulare.* — Huc redit damnatio articuli 16 Joannis Huss⁵), facta in concilio Constantiensi⁶,

Quosdam
indifferen-
tes in spe-
cie.

Mastrius, in 2, disp. 5, qu. 5. — ¹ 1° 2°, art. 4. — ² Quodlib. 18, art. 3. — *Mastrius*, Theol. mor., disp. 15, n. 83; et in 2 sent., disp. 5, qu. 5. — *Salmant. scolast.*, tract. 13, disp. 10, dub. 1. — ³ Epist. 112, ad S. August., num. 16; Migne, Patrol. lat., tom. 22, col. 926. — ⁴ Sess. 15.

disp. 51, cap. 3, n. 12, plures auctores allegat patrocinantes, ut ait, suae sententiae.

XLIII. — ^{a)} Joannes Huss, sin minus expressis verbis, at certe implicite negabat dari

affirmantis quod nulla sint opera indifferentia. Non potest intelligi de indifferentibus in individuo; quia hoc idem defendunt probabiliter plurimi boni catholici: igitur intelligendum de indifferentibus in specie.

Nullus actus humanus, in differens in individuo.

XLIV. - Ad Quaestionem propositam ut respondeamus, dicimus quod non dantur actus indifferentes in individuo. — Ita S. Thomas¹ et thomistae, Bellarminus, Suarez, Valentia, Durandus², Richardus, Major, Cajetanus, Medina, Becanus aliique; contra Scotum et scotistas, Alensem, S. Bonaventuram, Almainum, Vasquez, etc.

Ratio praecipua S. Thomae haec est: *Actus moralis... non solum habet bonitatem ex objecto..., sed etiam ex circumstantiis.... Oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi et habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem quod vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum.* — Haec nervose Angelicus.

Praeterea non potest contingere quod aliquis actus singularis ex deliberata voluntate procedens fiat sine circumstantiis. Aut igitur illae circumstantiae sunt rectae rationi consentaneae, ita nimur ut actus fiat quando, ubi, quomodo et propter quod deceat fieri, et sic est bonus: aut non sunt consentaneae rectae rationi, saltem omnes, sed aliqua deficit, et sic est malus. — Nul-

lus igitur actus, in individuo et secundum omnes circumstantias consideratus, potest esse indifferentes.

Ad haec, homo tenetur omnes actus suos ad Deum referre quando agit cum deliberatione et propter aliquem finem. Inquit enim Apostolus, I. Cor. x., [31.]: *Sive... manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite.*

Si ergo ad Deum refert saltem per intentionem virtualem, actus erit bonus; si non refert, erit malus: nullus igitur indiferens. — Scio adversarios dicere in verbis Apostoli contineri consilium, non praceptum; sed falso. Patres enim agnoverunt praeceptum, non consilium. Ita Augustinus, Coelestinus I, Maximus, S. Thomas³, quos legere est apud Contin. Tournely⁴, ad quem mitto, qui fusius hanc quaestionem, pertractatam cum adversariorum objectionibus et responsis, studiose quererit.

Hinc pro praxi colligimus: Oportet saepius in die, saltem mane, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimplatur praeceptum Apostoli, saltem intentione virtuali omnia faciendi in gloriam Dei. Hoc modo omnis actus etiam indiferens in specie, fit bonus et virtuosus in individuo. — Non requiritur quippe actualis relatio omnium sive verborum sive operum in bonum honestum: quod esset importabile pondus, et res sexcentis implexa scrupulis; sed sufficit virtualis, ut diximus. Unde quamvis aliquis accedens ad mensam, non cogitat de conservatione vitae, sed solum de cibi delectatione, ut ait Gonet, non propterea peccat; quia talis delectationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitae, sicque non inordinate illam appetit.

Hactenus de actibus humanis, eorumque principiis et moralitate.

Actus, saltem generaliter Deo offerendi.

¹ 1^a 2^a, qu. 18, art. 9. — *Bellar.*, Controv. de Grat. et Lib. arbitr., lib. 4, cap. 1. — *Suar.*, in 1^a 2^a, tr. 3, disp. 9, sect. 3, n. 3 et seqq. — *Valent.*, in 1^a 2^a, disp. 2, qu. 18, punct. 6. — ² In 2, dist. 40, qu. 1. — *Richard.*, a Medina, in 2, dist. 40, art. 2, qu. 8. — *Major.*, in 2, dist. 41, concl. 6. — *Cajetan.*, in 1^a 2^a, qu. 18, art. 9. — *Barthol.*, Medina, in 1^a 2^a, qu. 18, art. 9. — *Becan.*, part. 2, tr. 1, cap. 5, qu. 6. — *Scotus*, in 2, dist. 41, qu. unic. — *Alens.*, Summa, part. 3, qu. 86, membr. 8, resol. — *S. Bonav.*, in

2, dist. 41, art. 1, qu. 3, concl. — *Almain.*, Moral., cap. 14, § *Quantum ad altud dubium*. — *Vasq.*, in 1^a 2^a, disp. 52, cap. 2. — *S. August.*, lib. de Corrept. et Grat., cap. 3; Migne, Patrol. lat., tom. 44, col. 918. — *Coelestin.* I, epist. 21, ad episc. Galliar., cap. 8, n. 9; Migne, Patrol. lat., tom. 50, col. 533. — *S. Maxim.*, Taurin., homil. 89; Migne, Patrol. lat., tom. 57, col. 456. — ³ Lect. 3, in cap. III epist. ad Coloss., l. f. — ⁴ De Act. hum., cap. 6, art. 1, sect. 2, concl. 1, v. *Contra 1.* — *Gonet.*, Clipp., part. 2, tr. 3, disp. 5, n. 38.

TRACTATUS

DE PECCATIS

CAPUT I.

De Peccato in genere.

DUBIUM I.

Quid est Peccatum.

1. *Quid sit peccatum.* — 2. *Quae conditiones requirantur ad peccatum.* — 3. *Quid notandum circa advertentiam requisitam ad peccandum.* — 4. *An ad peccatum mortale requiratur formalis advertentia, vel sufficiat virtualis.* — 5. *Quid notandum circa consensum requisitum ad peccandum.* — 6. *An peccet graviter qui negative se habet quoad motus inordinatos.* — 7. *Quid, si sint motus carnales.* — 8. *Quae remedia quoad ipsos.* — 9. *An teneamur iis resistere, si adsit causa non resistendi.* — 10. *Quomodo et a quo tempore imputentur peccata omissionis.* — 11. *An peccatum veniale sit contra legem divinam.*

Peccatum,
quid.

Quenam
advertis-
requiratur.

1. — « Resp. I^o. Est transgressio legis, sive (ut ait Toletus) est voluntarius re- ccessus a regula divina: per quam *regu- lam* intelligitur praecipuum tam natu- rale et humanum quam divinum. — « Per recessum intelligitur actus (vel ejus omissio) qui sit non tantum voluntarius, sed etiam liber cum aliqua actuali ad- vertentia malitiae. Quod addo, quia, ut docet Sanchez¹ cum Vasquez, Bonacina², etc., non sufficit ad actum pecca- minosum libertas et advertentia quaeviis virtualis vel interpretativa, qua scilicet quis advertere poterat et debebat; nec quaecumque actualis, qua scilicet intel- lectus rationes commodi et incommodi in objecto attendat: sed requiritur ut advertat moralem malitiam objecti, aut saltem de ea dubium vel scrupulum concipiatur. Ratio est: tum quia sine ista advertentia non est voluntarium, cum non sit cognitum; tum quia, quamdiu talis cogitatio intellectui non occurrit, non est sufficiens principium deliberandi de malitia, ideoque nec libertas, ac proinde nec culpa; et censemur illa

« inadvertentia naturalis et invincibilis oblivio.

« Addit tamen Tanner³, non esse ne- cesse ut consideratio illa maneat actu dum peccatum durat; sed satis esse ut vel actu vel virtute maneat, ita ut cum ea vel actus peccati fuerit inchoatus, vel saltem causa data, ut fit in ebrio, qui peccat, non vi praesentis, sed praeteritae deliberationis. Vide Baldelli⁴. — Verum recentiores communiter docent talem, v. gr. ebrium, non peccare for- maliter quando usu rationis caret; sed malitiam eorum quae tunc flunt con- traxisse ante, dum praevidens malum quod commissurus erat, ejus causam dedit: ajuntque, dum quis actu peccat, semper esse ac manere advertentiam aliquam malitiae tenuem vel confusam (ut vide apud scholasticos): nam in ordine ad proxim, parum refert utrolibet modo loquaris ».

2. — « Resp. II°. Ad peccatum requiriuntur tres conditiones, ut patet ex prima responsione: 1°. Ut sit voluntarium, id est ut fiat a voluntate consen-

Conditiones
requisi-
tas ad pec-
catum.

Tolet., Instruct. sacerdotum, lib. 8, cap. 1, num. 1, i. f.
— 1 Decal., lib. 1, cap. 16, num. 21. — Vasq., in 1° 2°, disp. 107, cap. 8; et disp. 128, cap. 2, n. 6 et seqq. —

² Disp. 2, de Peccat., qu. 2, punct. 8, n. 8 et 12. — ³ Tom. 2, in 1° 2°, disp. 4, qu. 5, dub. 5, n. 106. — ⁴ Disputat. ex morali theol., lib. 1, disp. 26, n. 21.

« tiente. 2º. Ut sit liberum, id est ut sit
« in potestate voluntatis facere vel non.
« 3º. Ut advertatur malitia.

« Ex quibus resolves:

Corollaria.

« 1º. Defectu primae conditionis, nullus
« actus qui neque est in, neque a voluntate,
« est peccatum, nisi voluntas eum acce-
« ptet; ideoque nec impedit communio-
« nem: sive is sit internus, ut cogitationes
« contra fidem, blasphemae, obscoenae,
« motus carnis, etiam usque ad effusionem
« seminis; sive externus ac violentus, v.gr.
« stuprum virginis per vim illatum.

« 2º. Defectu secundae conditionis, sub-
« inde a peccato excusantur vehemen-
« tissimi motus irae aut concupiscentiae,
« quibus usus rationis perturbatur et li-
« bertas tollitur.

« 3º. Defectu tertiae, non peccat qui
« die jejunii, de pracepto nihil cogitans,
« coenat vel carnes comedit; etsi advertat
« eas sibi delectabiles. Item, qui lapidem
« projicit per fenestram, non advertens
« periculum laesioris; vel qui contractum
« usurarium celebrat, non advertens esse
« talem. — Sanchez ^{a)}, Reginaldus ^{a)}.

Eventus
ex ebrietate
secuti,
quando im-
putabiles.

« 4º. Damna et eventus (licet alioqui
« frequentes) ex ebrietate securti et nullo
« modo praevisi, inculpabiles sunt; quia
« nec in se nec in causis sunt liberi. Sunt
« vero culpabiles si sint praevisi, nec di-
« ligentia sufficiens ex praescripto pru-
« dentiae sit adhibita ne sequerentur. Ea
« vero adhibita, etsi postea eveniant, culpa
« vacant: uti etiam quando juxta loci et
« temporis circumstantias non appareat pe-
« riculum mali, ideoque nulla cautela est
« adhilita. Ita Vasquez ¹. — Quibus con-
« formiter Lessius ² docet, si negligentia
« ebrietatem aut eventus ex ea sequi so-
« litos praecavendi fuerit tantum venialis;
« etiam mala quae praevideri poterant
« tantum venialia fore: quia, cum non in

¹ In 1° 2°, disp. 127, cap. 8, n. 8 et 9. — ² De Just. et Jure, lib. 4, cap. 8, n. 26 et seqq. — ³ De Maio, qu. 7, art. 6, corp., ad 6° et 8°. — Cajetan., Sum., v. Delectatio, —

« se, sed tantum in causa sint libera, non
« possunt habere majorem culpar quam
« ipsa causa ».

Circa *adventiam et consensum* re-
quisitum ad peccatum, aliqua necessaria
adnotemus. — Et

I. CIRCA ADVENTIAM INTELLECTUS.

3. — Notandum 1º. Quod modus quo
peccatum perficitur hic est: Primo, obje-
ctum repraesentatur sensibus, et sua de-
lectabilitate physica commovet appetitum
sensitivum. Deinde intellectus ad illud
et ad suam malitiam advertit. Demum
voluntas in illud sic cognitum consentit.

Quoniam
perficiatur
peccatum.

Notandum 2º. Quod intellectus dupli-
modo advertere potest: vel *plene*, nimirum
quando nos mente expedita discernimus.
Vel *semiplene*, quando rem cognoscimus
mente non plene expedita, quia forte sum-
mus vel semidormientes, vel semiebrii, vel
alio distracti. Potest autem intellectus ita
rapi a delectabilitate objecti oblati ut nihil
malitiae moralis in illo advertat.

Adver-
tia plena et
semiplena.

Hinc triplici huic cognitioni corre-
spondent tres motus, videlicet: 1º. *Motus primo primi*, qui anteverunt omnem ad-
ventiam rationis; et hi sunt omnino
culpae expertes. — 2º. *Motus secundo primi*, qui fiunt cum semiplena adver-
tentia. Et hi culpam veniale non exce-
dunt; quia, cum in eis non praecesserit
plena advertentia, voluntas in eos non
consentit cum perfecta libertate requisita
ad mortale. — 3º. *Motus deliberati* deni-
que, qui fiunt cum plena advertentia in-
tellectus clare discernentis malitiam mo-
ralem, saltem confuse in genere, et cum
pleno consensu voluntatis; et hi sunt mor-
talia, si objecta sub gravi sunt vetita. —
Ita communiter S. Thomas ³; Cajetanus,
Vasquez, Sanchez, Azor ^{a)}, Bonacina, Na-
varrus ^{a)}, etc., cum Salmant. ⁴.

Motus pri-
mo et secun-
do primi.

Motus de-
liberati.

Vasq., in 1° 2°, disp. 107, cap. 1 et 4. — Sanchez., Decal., lib. 1, cap. 1, n. 10 et 11. — Bonac., disp. 2, de Peccat., qu. 2, punct. 3, n. 1. — Tr. 20, de Princip. moralit., cap. 18, n. 3.

2. — ^{a)} Sanchez, *Decal.*, lib. 1, cap. 16,
n. 21, utitur dumtaxat exemplo illius qui
projicit inscienter per fenestram lapidem in
plateam in quam multi confluent. — Regi-
naldus vero nullum ex exemplis a Busen-
baum hic propositis adducit, et, lib. 15, n. 75,

loquitur tantummodo de eo qui « nullo modo
cogitans aut dubitans de periculo, projiciat la-
pidem quem putat esse pomum et aliquem
occidat », quem negat esse reum homicidii.

3. — ^{a)} Azor de motibus primo et secundo
primis disserit, docens, part. 1, lib. 4, cap. 5,

4. - His praemissis,

Quaestio fit: An ad peccatum mortale requiratur advertentia actualis et expressa malitiae actus; vel sufficiat virtualis et interpretativa?

Advertentia interpretativa, satis ad mortale, iuxta alios.

Prima sententia, quam olim tenuere Cajetanus^{a)}, ac Medina^{b)}, Lopez, Serra, Prado et alii, apud Salmant.¹, atque enixe tuentur Concinna^{c)}, Continuator Tournely^{d)}, Angelus Franzoja^{e)}, Antoine et alii recentiores, — dicit minime requiri advertentiam actualem; sed satis esse virtualem et interpretativam: quae in hoc consistit quod homo teneatur et possit malitiam

Ludov. Lopes, Instructor. conc., part. 1, cap. 3, qu. 8. — *Serra*, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 74, art. 8, dub. 3, v. *Dicendum 5°*. — *Prado*, Theol. mor. quaest., tom. 2, cap. 2, de Peccat., qu. 6, § 2, n. 5 et 10. — ¹ Tr. 20, de Princ. moral., cap. 18, n. 5. — ^{c)} *Compend. theol.*, lib. 8, diss. 3, cap. 2, num. 18. — ^{d)} *De Peccat.*, part. 1, cap. 4, art. 1, v. *Dico*. — ^{e)} *Lib. 5*, cap. 2,

actionis cognoscere, quamvis actualiter non advertat. Alias (ut ajunt) reputandi essent immunes a culpa omnes scelesti homines qui a suis passionibus aut pravis consuetudinibus obcaecati plura mala patrunt ad nihil advertentes.

Secunda vero sententia communior affirmat requiri actualem advertentiam malitiae aut periculi illius, aut saltem obligationis illam advertendi. — Et hanc tenent Silvius^{f)}, Suarez^{g)}, Tapia^{h)}, Sanchezⁱ⁾, Sayrus^{j)}, Palaus^{k)}, Salas^{l)}, Bonacina^{m)}, Salmanticenses tam scholasticiⁿ⁾ quam morales^{o)}, Gamachaeus¹⁰, Ysam-

Communius requiri actualiter.

animadv. 1. — *Antoine*, de Peccat., cap. 4, qu. 7. — ^{f)} In 1^{am} 2^{ae}, qu. 76, art. 3, quer. 3, concl. 2, i. f. — ^{g)} *De Censur.*, disp. 4, sect. 8, n. 18. — ^{h)} *Decal.*, lib. 1, cap. 16, n. 21. — ⁱ⁾ Tr. 18, disp. 10, n. 143 et seqq., et n. 160. — ^{l)} Tr. 20, cap. 18, n. 7 et 8. Cfr. cap. 14, n. 9. — ¹⁰ In 1^{am} 2^{ae}, qu. 74, cap. 3, resp. ad obj. 1, 3 et 4.

qu. 2 et 3, motus primo primos omni prorsus culpa vacare; addens, *qu. 3*, distinctionem motus primo primi et secundo primi, et affirmat hunc esse culpam tantummodo venialem. — Navarrus vero, etsi a Salmant. allegatur, sicut et Azor, ut refert S. Alphonsus, haec solum habet, *Man.*, *praelud.* 9, n. 11: « In omni materia excusat [subreptio] a peccato mortali... Qualis frequenter invenitur in acediae materia, dum quis habet displicantias quasdam bonorum divinorum non satis delibera-tas. Cui addi potest parvitas judicii, qualem habent semidormientes, vel semiebrii, vel adeo turbati quod, licet sufficiat ad veniale, non tam men ad mortale ».

4. — ^{a)} Cajetanus non expressis quidem verbis tuerit hanc sententiam; eam tamen inculcat, scribens in 2^{am} 2^{ae}, qu. 88, art. 1, v. *Verum ne fallaris*: « Dupliciter contingit voluntarium actum esse ex collatione, scilicet actualiter vel virtualiter.... Actus quoque ex collatione virtualiter, dupliciter contingit.... Secundo actus ille voluntarius dicitur esse ex collatione virtualiter, qui sic volenti consonat, ut nolit conferre de illo, ut contingit quando quis operatur ex habitu seu consuetudine aut negligentia. Qui enim consuetudinem suam prosequitur in bono vel in malo, non delibe-rat actualiter, quando secundum illam ope-ratur, nec unquam forte proposuit ut illa consuetudine: sed quia refutat collationem, et illud opus acceptat ac si contulisset, dum sic acceptat illud quod fugit oppositum, conse-quens est quod ex collatione virtualiter ope-ratur ».

^{b)} Barthol. Medina non tenet hanc sententiam; at in 1^{am} 2^{ae}, qu. 19, art. 6, v. *Sed numquid*, haec habet: « Sed numquid ut quis di-catur operari contra conscientiam requiritur

quod judicium actuale sit? Respondetur mi-nime; sed sat est quod praecesserit et quod in virtute perseveret, verbi gratia: habuit quis istum errorem: non mihi licet audire theologiam scholasticam; et non revocato isto errore, audit theologiam scholasticam, pec-catum est illi ». — Salmant tamen, *loc. cit.*, minus diligenter de advertentia virtuali et in causa, et de advertentia interpretativa simul, quasi una eademque de utraque foret quaestio, tractaverunt.

^{c)} Tapia, scribens de advertentia ad mortale peccatum requisita, videtur oppositam sententiam tueri: « Praedicta... advertentia, inquit, tom. 1, lib. 3, qu. 7, art. 4, n. 3, non requiritur formalis et expressa; sed sufficit indirecta seu interpretativa et virtualis... Interpretativa au-tem advertentia seu virtualis nihil aliud est... quam posse et teneri advertere, quando ex-presse non advertit ». Et post pauca concludit: « Ergo absque expressa advertentia in speciali, cum aliqua tamen generali, potest dari peccatum mortale, cum sola interpre-tativa et virtuali aut indirecta advertentia ». At vero, nisi velimus hunc auctorem sibi ipse aperte contradicere, ista interpretanda erunt secundum illa quae inferius, *qu. 9, art. 11, n. 2*, de inconsideratione seu inadvertentia actuali scribit: « Ut ignorantia actualis, in-quit, seu inconsideratio sit vincibilis et culpa-bilis, requiritur aliqua actualis advertentia seu consideratio malitiae moralis, vel aliqua dubitatio aut scrupulus: quodsi nihil horum praecesserit, invincibilis erit ignorantia, in-consideratio aut oblivio ».

^{d)} Sayrus, *Clav.*, lib. 2, cap. 9, n. 11; Palaus, tr. 2, disp. 1, punct. 15, n. 5; Salas, in 1^{am} 2^{ae}, tr. 13, disp. 8, sect. 11, n. 87; Bonacina, *disp. 1, de Censur.*, qu. 2, punct. 1,

bert¹, Duvallius²; item Vasquez³ cum Lyrano⁴, Tostato⁵, Adriano VI⁶, Curiel, Victoria⁷, Corduba et aliis. Item, S. Antoninus⁸, Wigandt⁹, Sainte-Beuve et card. Gotti, quorum loca et verba infra afferentur. — Hi dicunt ad omne peccatum mortale requiri aliqualem advertentiam, sive suspicionem malitiae actus, vel in se vel in sua causa, saltem in confuso. Ratio eorum est, quia nihil volitum nisi praecognitum; unde nequit ignorantia imputari ad culpam, nisi de malitia objecti

habeatur saltem aliqua confusa apprehensione: ille enim qui nullo modo advertit malitiam suae actionis vel obligationem advertendi, nullo modo peccat adversus illam agendo.

His positis, meum proferam sensum: et dico quod sistendo intra limites justi, praefatae sententiae facile conciliari possunt. — Nam si dicatur ad omnia peccata mortalia necessario exposci actualem et expressam advertentiam, hoc utique falsum est; quia multiplicitate evenire potest

*Sententia
auctoria.*

¹ In 1er 2^{ae}, qu. 74, disp. 5, art. 2. — ² In 1er 2^{ae}, disp. 128, cap. 2, n. 6; disp. 107, cap. 3. — ³ Curiel, in 1er 2^{ae}, qu. 76, art. 8, dub. 3, § 3, concl. 2 et 3. — ⁴ Corduba, Quac-

sitionar., lib. 1, qu. 28, dub. 10, opin. 2. — ⁵ Sainte-Beuve, de Peccat., disp. 5, sect. 1, art. 8. (Ita S. Alphonsus). — ⁶ Gotti, Theol., tom. 2, tr. 4, qu. 1, dub. 4, § 8, n. 9 et 11.

n. 3, de ignorantia, non autem de inadvertentia actuali loquuntur; sed cum ignorantia et inadvertentia eodem prorsus modo sint causa involuntarii, rectissime hic a S. Alphonso allegantur isti auctores. Juvat Castropalai verba exscribere: « Mihi... inquit, magis probatur ad ignorantiam vincibilem et culpabilem non sufficere te ex statu vel officio obligatum esse, nisi aliqua cognitio, dubitatio vel scrupulus sit de tali obligatione ». — Victoria autem, loquens pariter de ignorantia, haec habet, *Select. 5, part. 2, n. 9*: « Ad hoc quod ignorantia imputetur, et sit peccatum vel vincibilis, requiritur negligencia circa illam materiam, puta quia noluit audire, vel auditum non credidit; et econtrario, ad ignorantiam invincibilem, satis est quod fecerit humana diligentiam ad sciendum ».

¹⁰ Duvallius non adeo expressis verbis sententiam suam enuntiat. Etenim, disserens de delectatione morosa, in 1er 2^{ae}, de Peccatis, qu. 5, art. 4, docet tria requiri ad peccatum mortale, nempe 2° ut: « Ratio plene et perfecte advertat turpem hanc delectationem in animo suo versari, quia si solum imperfecte adverteret, nonnisi peccatum veniale in hac delectatione reperiretur ».

¹¹ Lyranus et Tostatus a Corduba, non autem a Vasquez allegati, nonnisi indirecte doctrinae a S. Alphonso hic traditae patrocinantur. — Corduba enim, *loc. cit.*, asserit sensualitatis motus peccatum mortale non esse, « nisi quando vel dicti motus sunt scilicet voliti formaliter in se vel in sua causa, vel quando homo actualiter eos eorumque periculum advertit, et libere negligit, cum eos reprimere possit ». Ad cuius asserti confirmationem auctores adducit, docentes in sensualitate peccatum non dari, sed tantum in ratione, quatenus scilicet ratio eos motus imperat, vel ipsis consentit, aut in eis sibi complacet. — Et profecto Lyranus, in *Math. V, 28, Gloss.*, n. 6, de concupiscentia ex aspectu mulieris causata scribit: « Praeterit actum rationis, et sic non

est peccatum nec veniale nec mortale. Cujus ratio est, quia talis motus sensualitatis non est in potestate hominis ». — Tostatus vero, in *Matth. cap. IV, qu. 75*, ita loquitur: « In tentatione carnis peccatum duplum causatur: uno modo per consensum rationis ad ipsum motum illicitum; alio modo, per hoc quod ratio non cohibet illum motum inobedientiae quantum in se est ».

¹² Adrianus, quidquid dicat Corduba, difficile ita explicari potest, ut ejus dicta sententiae hic expositae suffragari queant. Nam, *Quodlib. qu. 4, qu. de pecc. ignor.*, lit. G, dicit de iis quae omnibus adultis necessaria sunt ad salutem: « Horum ignorantia in nullo est invincibilis, quin semper eam vincere posset, faciendo quod in se est ». Et *Quodlib. qu. 7, art. 1, lit. I*, de consensu haec asserit: « Est duplex consensus in opus aliquod mortale.... Interpretativus dicitur instar et ad similitudinem causae privativae. Sicut enim nauta dicitur causa submersionis navis per suam absentiam, quando potuit et debuit prohibere submersionem navis, et non prohibuit; ita quis dicitur in aliquod consentire interpretativus, quando potuit et debuit aliquid prohibere quod tamen prohibuit minime, et ita consensus negligentiae est consensus interpretativus, sine etiam quocumque actu positivo voluntatis ».

¹³ S. Antoninus, *Sum., part. 2, tit. 5, cap. 1, § 5, i. f.*, sententiam Petri a Tarantasia de complacentia in morosa delectatione adducit, et scribit: « Aut ergo manet talis complacentia post sufficientem deliberationem et animadversionem periculi, et tunc est mortale...; aut non manet, et sic est veniale ».

¹⁴ Wigandt, *tr. 4, exam. 2, n. 50*, haec quidem scribit: « Non excusatur [a culpa mortali] qui operatur inadvertentia affectiva: id est, cum quis potest et tenetur advertere ». Sed remittit lectorem ad *tr. 2, exam. 1, n. 23, resp. 3*, ubi loquitur de ignorantia antecedente, quae vocatur invincibilis, inculpabilis, « quia, inquit, morali diligentia superari ac tolli non

quod plura mala, quamvis actualiter et expresse non advertantur, bene tamen imputantur ad culpam ea patrantibus, si ipsorum ignorantia sit aliquo modo voluntaria, vel ob *negligentiam*, vel ob *passionem* aut *pravum habitum*, vel ob *voluntariam inconsiderationem* in operando.

Ignorantia voluntaria ob negligentiam.

Primo igitur modo ignorantia fit voluntaria ob *negligentiam*; ut docet S. Thomas, qui regulam ibi¹ praemittit, dicens: *Ignorantia quae est causa actus, quia causat involuntarium, de se habet quod excusat a peccato; eo quod voluntarium est de ratione peccati.* — Deinde subdit ignorantiam posse esse voluntariam duabus modis: *Vel directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua ut liberius peccet; vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem vel propter alias occupationes negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur.* Talis enim *negligentia* facit ignorantiam ipsam esse voluntariam et peccatum, dummodo sit eorum quae quis scire tenetur et potest. Et ideo talis ignorantia non totaliter excusat a peccato. Si vero sit talis ignorantia quae omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur; talis ignorantia omnino excusat a peccato. Nota: talis.. *negligentia* facit ignorantiam ipsam esse voluntariam. Praeterea nota hic Angelicum ultimis verbis relatis non dubitare quod bene possit dari invincibilis ignorantia etiam eorum quae quis scire tenetur. — Idem scribit alibi²: *Ignorantia quae est omnino involuntaria non est peccatum.* Et hoc est quod Augustinus³ dicit: Non tibi imputatur ad culpam si invitus ignores. Per hoc autem quod addit: sed si scire neglexeris, dat intelligere quod ignorantia habet quod sit peccatum ex *negligentia* praecedente, quae nihil est aliud quam non applicare animam ad sciendum ea quae quis debet scire. — Eodemque loco⁴ ait S. Thomas quod tum ignorantia reputetur voluntaria,

cum homo, propter laborem addiscendi, vel ne impediatur a peccato quod diligit, scientiam recusat; et sic ignorantia est a voluntate quodammodo imperata.

Hisce igitur locis S. Doctor minime quippe culpabilem reputat ignorantiam ejus qui non advertit; sed ejus qui negligit sive recusat actu quodammodo a voluntate imperato animum applicare ad ea addiscenda quae scire tenetur circa praeceptum quod urget: ut expressius declarat⁴, inquiens: *Causa ignorantiae est animum ad discendum non applicare; et hoc ipsum quod est non applicare animum ad sciendum id quod quis debet scire est peccatum omissionis.*

Secundo modo ignorantia fit voluntaria ob *passionem* quam quis vult deliberate sequi. — Illi enim qui secundum suam passionem operatur, bene imputabitur omnis pravus effectus tali passione connexus, licet in particulari non agnoscatur. Quia, cum homo passionem aliquam amplexatur, consequenter ipse amplectitur omnes effectus communiter ex illa passione provenientes, qui, etsi in particulari non praevidentur, praevidentur saltem in confuso: volens enim aliquam explere passionem, puta vindictam, admittit consequenter saltem in confuso quaecumque perversa media quae ad explendam passionem illam conducunt. Unde effectus provenientes, quamvis non sint voluntarii in se, sunt tamen voluntarii in sua causa, nimirum in adhaerendo passioni.

Ignorantia voluntaria ob passionem.

Ita etiam docet S. Thomas⁵, ubi ignorantiam hujus operantis per passionem vocat ignorantiam *malae electionis*, dicens: *Alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus quod quis potest scire et debet; sic enim non agere et non velle voluntarium dicitur... Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat quod considerare potest et debet: quae est ignorantia malae electionis, vel ex passione vel ex habitu proveniens.* —

¹ Summa theologica, 1° 2°, qu. 76, art. 8, corp. — ² De Malo, qu. 8, art. 7, ad 7^m. — ³ De Malo, qu. 8, art. 7, ad 8^m.

⁴ De Malo, qu. 8, art. 7, corp. — ⁵ Sum. theol., 1° 2°, qu. 6, art. 8, corp.

potest, vel quod nunquam in mentem venerit dubitare aut cogitare de opposito; vel, etsi in mentem venerit, tamen adhibita diligenti in-

quisitione, non potuit haberi cognitio veritatis, et depelli ignorantia⁶.

⁶ Ita sane apud D. Thomam; sed genui-

Idem repetit¹ ubi ait: *Si ligatio rationis per passionem in tantum procederet, quod non esset in potestate voluntatis hujusmodi ligamen removere..., non imputaretur ei ad culpam..., nisi forte quantum ad principium talis passionis, quod fuit voluntarium; poterat enim voluntas a principio impedire ne passio in tantum procederet.*

Praeterea alibi² dicit: *Quandoque vero passio non est tanta quod totaliter intercipiat usum rationis; et tunc ratio potest passionem excludere divertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum.*

Tertio modo ignorantia fit voluntaria ratione *pravi habitus*; ut etiam habetur ex S. Thoma³. — Et tunc actus mali qui ex malo habitu proveniunt sunt pariter voluntarii: vel in sua causa, scilicet cum in principio prava consuetudo voluntarie contrahitur; vel potius, quia, ut sentio cum Antoine et auctore libri cui titulus: *Istruzione dei novelli confessori*⁴), hujusmodi peccatores male habituati, quamvis habeant cognitionem minus expeditam quam alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales. Cum enim ipsi parvipendant peccatum, non fit in eorum animis illa sensibilis et memorabilis impressio quae fit in alio habente conscientiam minus depravatam: et hinc evenit quod in eorum memoria non remanet vestigium actualis illius cognitionis quam satis habuerunt antea de peccato; aut vestigium est adeo leve, ut interrogati de facili respondeant quod non adverterint: sed cautus confessarius non debet ipsis fidem praestare. — Et idem videtur dici etiam posse de operantibus secundum suas pravas passiones: quibus non jam defuit omnis cognitio malitiae suarum culparum,

Ignorantia voluntaria ex pravo habitu.

sed cognitio est in eis tam obscura ut vix discerni possit.

Quarto demum modo ignorantia fit voluntaria et culpabilis, ut dicunt Tanner⁵, Antoine⁶ cum S. Antonino, si homo in agendo *advertenter negligit adhibere considerationem* quam res agenda mereatur. — Illi enim qui jam advertit (ut recte ait Antoine) aliquid amplius considerandum, et tamen vult praecipitanter operari, merito imputantur omnes errores quos committit.

Ignorantia voluntaria ex praecipitatione.

Contra vero mihi omnino tenendum videtur, si ignorantia nullo ex praedictis modis fuerit voluntaria, et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitia vel periculi nec directe nec indirecte, neque in se neque in sua causa; tunc nullo modo imputantur ei errores quos non advertit. — Ratio, quia, ut imputentur alicui effectus cuiusdam causae, debet necessario praecedere (saltem in principio) advertentia actualis et expressa malitiae objecti. Advertentia enim interpretativa, ut recte loquuntur Salmant.⁶, fundatur super aliquam advertentiam expressam, sicut voluntarium indirectum fundatur super directum. Praeterquam quod advertentia interpretativa supponit obligationem et potentiam advertendi; sed deficiente omni advertentia expressa, non est potentia advertendi, et ideo nec obligatio, cum nulla obligatio liget nisi prius quodammodo agnoscatur.

Deficiente ignorantia voluntaria deest peccatum.

Dices: Omnis ignorantia in eo qui tenetur et potest suam obligationem advertere, est vincibilis et propterea culpabilis. — Sed recte respondent Silvius et Suarez quod ille qui omnino ignorat malitiam objecti, et adhuc obligationem advertendi, habet quidem potentiam remotam sive physicam ad advertendum; sed caret potentia proxima et expedita, quae homini necessaria est ad cognoscendam

Non sufficit potentia remota advertendi.

¹ De Malo, qu. 8, art. 10, corp. — ² I²4, qu. 77, art. 7, corp. — ³ Loc. cit., qu. 6, art. 8, corp. — *Antoine*, de Peccat., cap. 5, quaest. 4. — ⁴ Tom. 2, disp. 4, qu. 5, dub. 6, n. 106. —

⁵ De Peccat., cap. 4, qu. 7. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 5, cap. 11. — ⁶ Tr. 20, cap. 18, n. 7. — *Silvius*, in 1ma 2ra, qu. 76, art. 3, quer. 3, concl. 2. — *Suar.*, de Censur., disp. 4, sect. 8, n. 18.

nus Augustini textus, *de Lib. arbit.*, lib. 3, cap. 19, n. 53, est: « Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quaerere quod ignoras ». Migne, Patrol. lat., tom. 32, col. 1297.

^{k)} Auctor operis *Istruzione per li novelli confessori* de hac materia silet; sed loquens de rudibus qui saepe peccata admittunt, ignorantibus, ut ajunt, ea esse peccata, haec, *part. 1*, cap. 6, n. 112, advertit: « Ne facile existimet

deformitatem suarum actionum. *Quis... nesciat non esse in hominis potestate quid sciat?* ait S. Augustinus¹. Unde nequit ipse naturaliter ac humano modo suam vincere ignorantiam. Agnoscat quidem suam actionem qua actio est; sed ignorabit eam qua mala est: sola enim cognitio objecti in esse physico non est sufficiens principium ad discernendum, nec ad inquirendum objectum in esse morali, quod equidem prorsus differt a physico. *Quando nulla* (sapienter ait Pater Suarez²) *talis cogitatio in mentem subiit, qua possit voluntas excitari ad... quaerendam scientiam..., non est in potestate hominis se ad illam mouere; et consequenter non potest talis ignorantia homini imputari.* Et hoc est quod docet S. Thomas³, dicens: *Unde propter negligentiam ignorantia eorum quae aliquis scire tenetur est peccatum. Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea quae scire non potest: unde horum ignorantia invincibilis dicitur, quia studio superari non potest.* — Studium autem hoc, sive diligentia adhibenda ad expellendam ignorantiam, ut recte advertit Silvius⁴ cum Medina et Richardo, non debet esse summa; sed sufficit si sit moralis, et talis quam prudentes communiter adhibere solent in re gravi: superveniente enim dubio, indoctus debet consulere peritos; doctus vero, consulere libros vel cum aliis doctis rem conferre.

Diligentia
non requiri-
tur summa.

Auctores
commenten-
tes S. Doc-
tori.

Hanc denique sententiam observo communiter teneri ab auctoribus, non solum probabilistis, qui eam non jam ut probabilem, sed *tamquam certissimam apud omnes agnoscent*, sicut scribit Suarez¹, at etiam antiprobabilistis. — Etenim de Sainte-Beuve, doctor Sorbonicus, sic ait⁵: *Si advertatur tantum in actum materialiter sive physice consideratum, et non formaliter seu moraliter, erit tantum vo-*

¹ De Spiritu et Littera, cap. 85, n. 68, i. f.; Migne, Patrol. lat., tom. 44, col. 242. — ² De Censur., disp. 4, sect. 8, n. 18. — ³ 1° 2°, qu. 76, art. 2, corp. — ⁴ In 1° 2°, qu. 76, art. 8, concl. 1; et quaer. 3, concl. 1. — Barthol. Medina, in 1° 2°, qu. 76, art. 2, dub. ult. — Richard. Haltus,

litus actus iste, ut est quid physicum, et non ut est quid morale; ergo non ut malum; et in hoc non erit malitia. — Card. Gotti⁶ scribit: *Dico secundo, ad peccatum mortale sufficere advertentiam implicitam seu virtualem malitiae actionis vel ejus periculi. Etenim eo ipso quo quis dubitat aut suspicatur de malitia sua actionis vel malitiae periculo, et tamen rei veritatem inquirere negligens, actionem ponit, censetur interpretative et ipsam malitiam velle.* — Pater Wigandt pariter inquit⁷: *Dico 1°. Deliberatio seu advertentia est duplex: Una est plena et perfecta, quae adest quando homo advertit, non solum ad operationem quoad entitatem naturalem ejus, v. gr. ad esum carnium; sed etiam ad ejus... malitiam aut periculum transgressionis legis. Alia est imperfecta, etc. Dico 2°. Ut aliquid in individuo imputetur ad culpam mortalem, debet adfuisse plena et perfecta deliberatio.* — Consentit his S. Antoninus, qui ad peccandum mortaliter in delectatione morosa requirit non solum deliberationem, sed etiam animadversionem periculi, his verbis⁸: *Aut ergo manet talis complacencia post sufficientem deliberationem et animadversionem periculi; et tunc est mortale.* Alio loco inquit⁹: *Defectus recti judicii ad inconsiderationis vitium pertinet, prout scilicet aliquis in recte judicando deficit, eo quod contemnit vel neglegit attendere ea ex quibus rectum judicium procedit.* Consentit etiam Contin. Tournely, qui sic concludit¹⁰: *Itaque, ut intra veri... limites gradum sistamus, existimamus eum qui ita non advertit ad peccati malitiam, ut vel naturali raptus distractione, vel ob similem causam advertere non possit, peccato non teneri. Sic excusat... (poenitens) qui injunctam... poenitentiam praे oblitione non implet. Verum aliter dicendum de... actionsibus*

de Quinquepartita Consc., lib. 1, cap. 23. — ⁸ De Peccat., disp. 5, sect. 1, art. 3. (Ita S. Doctor). — ⁹ Theol., tom. 2, tr. 4, qu. 1, dub. 4, § 8, n. 11. — ¹⁰ Tr. 4, exam. 2, n. 50, v. Dico 1° — ⁶ Part. 2, tit. 5, cap. 1, § 5. — ⁷ Loc. cit., cap. 11, in princ. — ¹⁰ De Peccat., part. 1, cap. 4, art. 1, obj. 4, ad 2°.

confessarius eam quam isti allegant ignorantiam, ejusmodi esse ut merito invincibilis reputetur ».

¹¹ Suarez haec, de Censur., disp. 4, sect. 8, n. 17, scribit: « Ignorantia actualis per inconsiderationem aliquando est invincibilis. »

quas... eliciunt aut omittunt viri terrenis rebus absorpti, passionibus suis... servientes, assueti ut nequidem cogitent se non cogitare. Sed idem jam nos admisisimus, supra.

Consentit etiam Antoine, qui¹, agens de ignorantia, dicit inadvertiam sive inconsiderationem esse culpabilem in eo qui debitam diligentiam omittit; vel qui praecipitanter agit jam advertens rem indigere majori consideratione; vel qui actu positivo vult sequi passionem quae advertiam impedit: *E contra* (dicit) *si (inadvertentia) sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsus inculpabilis, et excusat a peccato ea quae ex illa fiunt contra legem; quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretativa quidem, est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse voluntio.*

Conclusio
auctoris de
advententia
requisita.

Hinc concludendum quod opinio eorum (si forte adsunt) qui dicunt operanti adversus legem imputandos esse omnes errores quos committit, etiamsi nulla unquam intercesserit actualis advertentia, nec directa nec indirecta, in se vel in causa, saltem in confuso, sed tantum adfuerit advertentia interpretativa, in hoc dumtaxat consistens quod ipse debuit et potuit sola potentia physica et remota malitiam advertere: haec opinio nullo modo sustineri potest. — Alias sequetur quod plurimi homines multis mortaliibus culpis gravatos se invenirent, quin circa illas ullam cognitionem unquam habuerint.

Dicent quod homines illi in poenam aliarum culparum, puta ob cupiditates suas non repressas, obligationes proprii status non impletas caeterasque negligentias, merentur subtractionem lucis, qua alioquin bene advertissent operationum suarum malitiam: et ideo omnes sui errores imputantur ad culpam. — Sed ut illatio haec valere posset, prius probanda esset supposita propositio, quae nobis mi-

nime probatur. Nam ratione aliorum defectuum Deus privabit aliquem sua ulteriori luce, qua temptationibus et passionibus propriis restitisset, nisi defecisset in aliis; itaque subtractio illa efficiet quod talis homo incidat in culpas quas satis advertit ut culpas: sed non efficiet quod ei imputentur errores quos nullo modo, neque expresse neque in confuso, ut culpas agnoscit; quia ubi non est cognitio, non est libertas; et ubi non est libertas, non est peccatum.

Instabunt: Sed S. Thomas² dicit: *Si... ignorantia causetur ex culpa, non potest subsequentem culpam ignorantia excusare.* — At hoc dicimus sane intelligendum de ignorantia voluntaria aliquo ex modis, ut supra ab eodem Angelico explicatis. Praeterquam quod S. Doctor loquitur ibi de infidelibus, quibus errantibus in fide, ob eorum certe culpabilem ignorantiam, merito imputantur ad culpam omnia mala quae patrant.

Praeterea, si absque ulla advertentia imputantur homini omnes sui errores, quamvis ipse, debita diligentia jam adhibita, recte operari judicet; sequeretur quod ad honeste operandum non sufficeret sequi sententias (si sint minus tutae) nec probabiliores, nec probabiliissimas, nec etiam moraliter certas. — Sed hoc dici nequit, cum ab Alexandro VIII damnata sit prop. 3, quae dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabiliissimam.*

Remanet objectionibus prolixis adversariorum satisfacere; sed nos brevi expediemus.

Opponunt¹ 1° illud in *reg. 13 juris, in 6°*, ubi dicitur: *Ignorantia facti, non juris, excusat.* — Sed huic bene respondeat Silvius² id intelligi de statutis forensibus; uti jam explicat Glossa. In foro enim judiciali post legis promulgationem ignorantia transgressorum ordinarie presumitur vincibilis: nisi adsit aliqua ratio quae contrarium presumere faciat, ut

¹ Theol. mor., de Peccat., cap. 4, qu. 7. — ² Lect. 7, in cap. 1. epist. ad Rom., init. — ³ In 1° 2°, qu. 76,

art. 8, quaer. 2, resp. ad object. 1. — Glossa in regul.

juris 13, in 6°.

habetur ^{m)} in cap. *Cum in tua*, tit. *Qui matrim. accus. possunt.*

Opponunt 2º quod si ad omnia peccata requireretur actualis advertentia, inculpabiles reputandi essent Judaei crucifigentes Dominum, pagani occidentes martyres, et haeretici innumera crimina perpetrantes. Sed uno verbo his omnibus respondetur, nempe quod horum omnium ignorantia fuit et est omnino crassa. Loquens enim Christus Dominus de Judaeis, dixit: *Sæ opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent* (Joan. xv, 24). Idem quippe dicendum de infidelibus et haereticis, quibus, ob suam malitiam vel supinam negligentiam, omnes sui errores juste imputantur ad culpam.

Opponunt 3º quod sententia requirens aliquam advertentiam actualem non differt ab ea quae peccatum philosophicum tuebatur a culpa theologica immune. — Sed respondetur quod ideo praefata opinio proscripta fuit ab Alexandre VIII, quia ille qui operatur contra rectam rationem (ut supponitur in peccato philosophico), etiamsi non reputet laedere Deum, re ipsa jam laedit: offendendo enim naturam rationalem, offendit simul ipsius naturae auctorem. Sed in tali peccato semper requiritur ut homo advertat suam actionem rectae rationi adversari. Quid ergo commune est inter peccatum philosophicum et actionem illam quam quis nullo modo,

ne in confuso quidem, advertit esse malam, et forte aliquando bonam reputat?

Hoc de advertentia; transeamus ad consensum.

II. DE CONSENSU VOLUNTATIS.

5. — Certum est *peccatum voluntate committi*, ut docent omnes cum S. Augustino et S. Thoma ¹⁾. Sed hic praenotandum 1º ad peccatum mortale requiri omnino perfectum consensum, sive deliberationem voluntatis. — Id commune et certum est apud DD. adhuc rigidioris sententiae. Ita enim rigidissimus Contenson ²⁾, Contin. Tournely ³⁾, Concina ⁴⁾, Wigandt ⁵⁾, Genetus ⁶⁾, ubi ait: *Cum peccatum ex voluntate tantum proveniat...., si deliberatio sit imperfecta tantum, peccatum erit tantum veniale.* Ita etiam Navarrus ⁷⁾, ubi: *Ad constituendum peccatum mortale judicium integrum requiritur...., cap. 1, de delict. pueror.* ⁸⁾. Item Salmant. ⁸⁾ cum Cajetano, Vasquez, Sanchez, Palao et aliis innumeris, ex D. Thoma ⁹⁾, ubi docet: *Potest.... quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfecte pertinet ad rationem actus mortalis, cum non sit deliberatus, sed subitus.* Idemque docet S. Doctor, ubi ait tunc pollutionem semidormientis esse mortale, quando est *cum deliberato consensu* advertenter acceptata ¹⁰⁾. Idem D. Antoninus ¹¹⁾. — Et rationem clarius explicat Con-

Lethale
requirit
perfectum
consensum.

S. August., *Retract.*, lib. 1, cap. 9, n. 4; ap. Migne, *Patrol. lat.*, tom. 32, col. 596. — ¹⁾ 1^a 2^a, qu. 74, art. 1. — ²⁾ *Append. de Peccat.*, diss. 1, cap. 2, spec. 8. — ³⁾ *De peccat.*, cap. 4, art. 1, i. f. — ⁴⁾ *De Peccat.*, cap. 8, n. 7. — ⁵⁾ *Tr. 4, exam. 2, n. 80, v. Dico 2.* — ⁶⁾ *Theol. mor.*, tr. 1, cap. 9,

quaest. 12. — ⁷⁾ *Manual.*, cap. 16, n. 8. — ⁸⁾ *Tr. 20, cap. 11, n. 5.* — *Cajetan.*, v. *Delectatio.* — *Vasq.*, in 1st 2^a, disp. 107, cap. 4. — *Sanch.*, *Decal.*, lib. 1, cap. 1, num. 6. — *Palau.*, tr. 2, disp. 2, punct. 6, num. 3. — ⁹⁾ 1^a 2^a, qu. 88, art. 6, corp.

^{m)} Seu potius *colligitur* ex dicto capite, ubi statuitur repellendum esse ab accusatione matrimonii eum qui tempore publicationum non prodit ad accusandum, nisi in ejusmodi circumstantiis tum versatus fuerit, quae eum vel ab accipienda notitia publicationum vel ab accusando impiderint; aut nisi juramento firmet se postea didicisse quae tunc objicit.

5. — ^{a)} Cap. *Pueris 1, de delict. pueror.*, quod Navarrus hic allegat, dicit tantummodo: « Pueris grandiusculis peccatum nolunt attribuere quidam nisi ab annis xiv, cum pubescere coeperint... Quis vero audeat affirmare furta, mendacia et perjuria non esse peccata? At his plena est puerilis aetas ». Et Glossa in exposit. casus dicit: « Nota quod pueri *doli capaces* peccare possunt in multis ». Sed praे-

ter hoc caput, Navarrus adducit etiam cap. *Omnis utriusque sexus 12, de poenit. et remiss.*, ubi habetur quemcumque fidelem teneri confiteri peccata sua postquam ad annos discretionis pervenerit ». Item can. *Inebriaverunt, caus. 15, qu. 1*, quem Navarrus hic etiam adducit, aperte declarat ad peccatum mortale requiri consensum perfectum.

^{b)} Verba S. Thomae in 4, dist. 9, *quaest. 1, art. 4, solut. 1, ad 5*, haec sunt: « Potest tamen contingere quod in ipsa evigilatione peccatum oriatur, si quidem pollutio propter delectationem placeat; quod quidem erit veniale peccatum, si sit ex surreptione talis placenta; mortale autem, si sit cum deliberante consensu ».

^{c)} S. Antoninus, *Sum., part. 2, tit. 6, cap. 5,*

tenson¹, dicens quod ad peccatum mortale requiritur perfecta deliberatio, quia motus nostri in tantum sunt culpabiles in quantum sunt voluntarii; in tantum autem sunt perfecte voluntarii in quantum sunt deliberauti: porro ad peccatum mortale, quod est plena et consummata culpa, requiritur perfectum voluntarium.

Consensus expressus et implicitus.

Praenotandum 2º consensum posse esse expressum sive directum; et implicitum sive indirectum, quando scilicet quis vult causam ex qua necessario oritur effectus: tunc enim si vult causam directe, indirecte vult etiam effectum.

Post advertentiam triplex status voluntatis.

Praenotandum 3º quod post advertentiam intellectus triplici modo potest se ferre voluntas erga objectum malum propositum: 1) positive consentiendo in illud; 2) non consentiendo nec resistendo, sed tantum negative se habendo; 3) positive resistendo.

6. - Hinc oritur magna illa Quaestio inter doctores: *An peccat graviter qui negative se habet et positive non resistit motui appetitus sensitivi circa objectum sub mortali prohibitum?*

Motus sensualitatis sine consensu, nec lethalis nec venialis.

Hic praemittendum, certum esse de fide, contra novatores, motus sensualitatis sine ullo voluntatis consensu non esse lethales; ex Tridentino², ubi dicitur: *Concupiscentiam, quam aliquando Apostolus*

¹ Lib. 7, Append. de Peccat., diss. 1, cap. 2, spec. 3. — ² Sess. 5, decret. de pecc. origin., n. 5. — *Cajetan.*, in 1° 2°, qu. 74, art. 4. — *Gonet*, Cyp., part. 2, tr. 5, disp. 5, n. 18. — ³ Loc. cit. — ⁴ Tr. 4, exam. 2, n. 44. — *Valent.*,

peccatum appellat, s. symodus declarat, Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere ei proprius in renatis peccatum sit; sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.

Immo, quidquid dicant Cajetanus et Gonet, videtur certum esse tales motus ne veniales quidem esse, ex eodem Tridentino³, ubi simul dicitur, quod concupiscentia nocere non consentientibus et viriliter per gratiam Christi repugnantibus non valet. Vide Wigandt⁴. — Hinc pro responsione ad quaesitum tres adsunt sententiae:

Prima, cum Valentia, Lessio, Vasquez, etc., apud Salmant.⁵, affirmat pecari graviter, etiam cessante periculo consensus. — *Ratio* istorum, quia voluntas tenetur non solum non consentire, sed etiam resistere motibus inordinatis appetitus sensitivi.

Secunda sententia, cum Tamburinio⁶ et aliis apud Croix⁷, dicit talem ne venialiter quidem peccare, remoto periculo consensus. — Sed hanc sententiam asserunt Salmant.⁸ communiter rejici; unde merito dicunt cum Croix⁸, in praxi nullatenus esse tenendam.

Tertia et vera sententia, cum S. Thoma⁹,

in 1° 2°, disp. 6, qu. 4, punct. 3, v. *Nihilominus*. — *Less.*, de Just. et Iure, lib. 4, cap. 3, n. 117. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 108, cap. 2, n. 2. — ⁵ Tr. 20, cap. 18, n. 18. — ⁶ Lib. 5, n. 111. — ⁷ Loc. cit., n. 14.

Non positive resistere motui sensualitatis lethali, lethale iuxta alia.

Juxta alios, secundus periculo, nullum peccatum.

v. *Secunda causa*, non quidem de semidormientis pollutione loquitur, sed de pollutione quae « in somnis » accedit. Quando autem « ex cogitatione praecedenti contingit aliquem dormientem pollui » ex cogitatione scilicet carnalium vitiorum: tunc « habet rationem culpae ex parte causae suaee, cum scilicet cogitatio praecedens fuit cum delectatione sensuali, fuit ibi veniale; mortale autem, si fuisse cum deliberativo consensu ».

6. — ^{a)} Tamburinius a Croix perperam allegatur; nam, in *Decal.*, lib. 10, cap. 2, n. 2, sententiae Castropolai adhaeret: « De hac re, inquit, non ego loquar, sed Castropalaus »; et adducit verba hujus auctoris docentis, tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 5, n. 3, sibi probabilius videri « non peccare mortaliter voluntatem quae non reprimit hos turpes motus, sed mere negative se circa illos habet, dummodo absit periculum pollutionis aut ulterioris gravis

consensus ». Quibus sic relatis, Tamburinius addit n. 3: « Illud fatetur [Castropal., loco cit., n. 6] cum communi esse veniale..., si cum possis, non reprimas, neque excusationem habeas cur non reprimas: quia negari non potest illos motus esse deprindatos et ad copulam incitare ». Tenet igitur tertiam sententiam, quam S. Alphonsus veram appellat.

^{b)} Croix asserit quidem hanc sententiam in praxi non esse tenendam; sed Salmant., loc. cit., n. 14, dicunt solum: « Haec sententia improbabilis est, proindeque ab omnibus rejicitur ».

^{c)} S. Thomas, *de Verit.*, qu. 15, art. 4, de delectatione morosa disputans, haec in resp. ad 10 habet: « Antequam ratio delectationem perpendat vel nocumentum ipsius, non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat; sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente et de documento conse-

Vera sententia: se-
dico pericu-
lo, venia-
le.

Sanchez ^{a)}, Gersonio ^{e)}, Palao, Rodriguez, Granado et Salmant. ¹, tenet, cessante periculo consensus, esse veniale non resistere positive motibus illicitis; sed non mortale. Idque videtur expresse confirmare S. Thomas ², ubi ait: *Peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed solum in ratione.* — Ratio igitur est: tum quia consensus ad graviter peccandum non provenit ex appetitu, sed ex voluntate, quae cum non positive consentit, non committitur mortale. Et ideo committitur veniale, in quantum homo cavere debet ne appetitus trahat post se voluntatem: sed haec obligatio, quando periculum consensus non est proximum, est tantum levius.

Palau, tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 5, n. 3. - *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 210, num. 1 et 3. - *Jacob. de Granado*, in 1° 2°, controv. 6, tr. 4, disp. ult., num. 2. — ¹ Tr. 20,

Tum quia, si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positive repellere, teneremur ad impossibile: impossibile enim est, ut ait Cajetanus ^{f)}, omnes hos motus collective sumptos positive coercere.

7. - Ex his tamen infertur quod quando delectatio venerea supervenit, tenemur sub gravi ei positive resistere; quia hujusmodi commotiones, quando sunt vehementes, plerumque, si positive non repellantur, saltem per actum simplicis disiplentiae, trahunt secum consensum voluntatis. — Ita Croix ^{a)} et Busenbaum (infra, n. 29, resp. 2), Holzmann ^{b)}, Silvius ^{c)}, [Contin.] Tournely ^{c)}, Sporer ^{d)}, et Salmant. ^{e)} cum communis doctorum.

Venerae
delectationi
non posi-
tive resiste-
re, lethale.

cap. 18, n. 15 et 16. — ² 1° 2°, qu. 74, art. 4, corp. — ³ In 1° 2°, qu. 74, art. 8, quaer. 1, concil. 4, *Tacita obj.* — ⁴ Tr. 1, cap. 6, n. 14. — ⁵ Tr. 20, cap. 18, n. 19.

quente, utpote cum percipit homo se totaliter per hujusmodi delectationem in peccatum inclinari et in praeceps ruere, nisi expresse resistat videtur consentire. Et tunc peccatum ad rationem transfertur per actum ejus».

^{a)} Sanchez hanc opinionem, quam, *de Matrim.*, lib. 9, disp. 45, n. 24, de venerea delectatione disserens, probabilissimam appellaverat, in *Decal.*, lib. 1, cap. 2, n. 13, de quo cumque pravo appetitus motu, vocat communio rem, satisque probabilem existimat, quin etiam in rigore metaphysico probabiliorem. Advertit tamen priorem [esse scilicet mortale negative se habere] practice fere semper esse veram, quando post plenam deliberationem, nullus actus contrarius est in voluntate, non quo conetur voluntas resistere ac appetitus delectationem reprimere; sed nomine actus contrarii, formalem illius delectationis disiplentiam intelligo..... Ducor, quia alias voluntas fere semper exponetur proximo consensus periculo».

^{e)} Gersonius a Sanchez hic utique citatur; sed haec dumtaxat in *Compend. theol.*, de *Delect.*, § *Ut negligens*, scribit: « Qui avisatus et deliberatus prohibere potest et non prohibet, consentire videtur. Qui quidem consensus interpretativus et aequivalens ipsius rationis superioris, quando est circa ea vel super eis quae de suo genere peccata mortalia existunt, est semper peccatum mortale; quia licet tunc non sit expressus Dei contemptus..., est tamen interpretativus, permissivus et aequivalens, permittens scilicet post talem sufficientem deliberationem talemque advertentiam seu animadversionem periculi et peccati, etc., teneri a ratione inferiori illa quae statim respui aut reprimi debuerant. Etenim ratio superior, quotiens non dirigit seu cohibet aliquem actum vel aliquam passionem interiore alicujus

peccati mortalis; et hoc post sufficientem deliberationem et advertentiam talis periculi talisque peccati quod sic imminet et incumbit...., dicitur consentire et contemnere».

^{f)} Cajetanus, in 1° 2°, qu. 74, art. 3, ita loquitur: «Quod voluntas possit et debeat semper singulos motus sensualitatis aut vanitatis praevenire, non videtur consonum, eo quod videtur quod sit obligatio ad impossibile in reali executione singularium praeventorum».

7. - ^{a)} Croix, lib. 5, n. 109, dicit in generali tantum, illum qui se habet negative circa delectationem morosam, maxime venereum, peccare mortaliter, pro gravitate objecti vel delectationis, « si per hoc se exponat periculo consensus ». At secluso periculo consensus, n. 111, fatetur sententiam docentem nullam adesse positive resistendi obligationem, videri quidem speculative loquendo probabiliorem; « in praxi tamen (subdit) tenenda non est, quia quando quis facile potest resistere positive...., qui hoc omittit, convincitur non illubenter habere tales motus, et esset praesumptio..... credere tum non adesse formale periculum consentiendi in delectationem; immo talis permissione saepe esset virtualis complacentia ».

^{b)} Holzmann habet rationem dumtaxat, quam S. Alphonsus ad sue sententiae probationem affert: quod scilicet commotiones carnales, cum sunt vehementes, plerumque, nisi eis resistatur, consensum voluntatis secum trahunt: « Quamvis delectationem rationalem (ita ille de *Praec. decal.*, n. 695) a sensibili realiter distingui certum sit; propter naturalem tamen connexionem et sympathiam quam habent inter se voluntas et appetitus sensitivus, difficillimum est illas ita separare, ut, data una, non detur reipsa et surgat etiam altera ».

^{c)} Contin. Tournely in hoc quidem consentit quod docet obligationem semper adesse

Modus
repellendi
tentationes
carnales
quoad sen-
sum.

Quoad men-
tem.

8. - Notandum autem hic: I^o. Quod ad repellendas tentationes carnales: quoad *sensum*, valde prodest, ut commotiones compescantur, partes commotas vestibus tegere ac comprimere; ut advertit quidam auctor modernus. Quoad *mentem* autem praeservandam a consensu, prodest sane cogitatio de Passione Jesu Christi, vel de poenis inferni, vel de morte, etc.: et etiam de cruciati remorsus quem patitur anima post peccatum patratum. Magis vero necessarium erit in hujusmodi concupiscentiis ad orationem recurrere; castitas enim non nisi a Deo obtinetur, ut fatetur Salomon (Sap. viii, 21): *Et ut sciri quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, etc.* Et ordinarie Deus non dat nisi pentibus, ex illo S. Joannis, xvi, 24: *Petite et accipietis.* Hinc tentatus auxilium tunc imploret a Domino, a Deipara Immaculata, a Sanctis puritatis amantioribus, ut a S. Aloisio Gonzaga, a S. Philippo Neri, etc. Prae omnibus autem sufficiet et erit remedium aptius, quia brevius et facilius, invocare confidenter et pluries veneranda et

¹ Tr. 1, cap. 6, n. 16, i. f. — ² Decal., cap. 8, de 6° Praec., art. 9, concl. 8, v. *Duplici porro.* — ³ De Peccat., diss. 1, cap. 2, spec. 8, v. *Non infactor;* et diss. 2, cap. 1, spec. 1,

potentissima nomina Jesu et Mariae. Maxime etiam juvabit ferventem actum amoris erga Deum elicere, propositum renovando mortem potius subeundi quam peccandi. — Sufficit etiam in actu commotionis animum ad alia divertere, cum hoc etiam sit positive resistere ^{a)}; ut bene advertunt Sporer ¹, [Contin.] Tournely ², Contentson ³ et Croix ⁴. Et si motus sint leves, melius erit eos contemnere sine positiva resistentia. Croix ⁵ cum Bonaespei ⁶.

9. - Notandum II°. Non esse obligacionem motibus carnalibus resistendi positive, si justa adsit causa non resistendi: nempe si quis expertus sit resistendo magis motus excitari et augeri; vel si motus ortum habeant ex actione necessaria vel utili, v. gr. ex auditione confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario ad medendum, et simil. Tunc enim ex una parte, causa motuum non tenemur operam relinquere, ut docent DD. communiter, cum Sporer ⁶, Contentson ⁷, et Salmant. ^{a)}, Croix ^{b)}, Suarez ^{b)} et aliis; et ex alia, neque tenemur tunc

part. 1, v. f. — ⁴ Lib. 5, n. 111, v. f. — ⁵ Loc. cit., i. f. — ⁶ Loc. cit., n. 18. — ⁷ De Peccat., diss. 1, cap. 2, specul. 3, v. *Non infactor.*

motibus venereis positive resistendi; atvero hanc obligationem non ex solo consensu periculo repetit; scribit enim, *Decal.*, cap. 3. de 6° *Praec.*, art. 9, concl. 2: « Quoties ex perseverantia motus carnalis imminet periculum consensus, tenetur voluntas sub peccato lethali eidem positive et efficaciter resistere; ac proinde peccat mortaliter, si se solum negative habeat ». At *concl.* 3, subdit: « Secluso etiam periculo consensus, tenetur voluntas motibus qui vel sua culpa vel naturaliter exsurgunt positive refragari, quando eos satis advertit; unde peccat si se habeat negative, nisi justa excusat causa ». Quod autem hic intelligat de peccato gravi, ex probatione luculenter colligitur cum in confirm. haec scribat: « Qui sine rationabili causa permitteret se ab alio, etiam non peccante..., impudice tangi, etiamsi non adverteret sibi inde imminere periculum positive consentiendi..., sine dubio peccaret mortaliter: atqui non magis licet tranquillum et inertem manere circa motus turpes seu a daemone seu a natura suscitatos, quam circa motus ab alio quopiam prodeentes ».

8. - a) De eodem argumento haec prudenter scribit S. Doctor in *Hom. apost.*, tr. 3, n. 43: « Prae ceteris eos moneant [confessari] ut in turpibus temptationibus, ne cum eis mente sermocinentur; sed propositum renoverent se

Cause je
stae non po
sitive resi
stendi mo
tui carna

mori potius esse paratos quam assentiri Dei offendae, et ut inde statim invocent plures cum fiducia SS. Nomina Jesu et Mariae... Dixi: *ne mente cum temptationibus sermocinentur;* omnes enim spiritus magistri advertunt quod in hujusmodi sensus temptationibus, sicut etiam in illis contra fidem, satius est mentem alio divertere, quam manu cum eis (ut dici solet) conflicti, contrariis voluntatis actibus obstante et rationes exirendo quibus sibi suadeat cur consentire non debeat ».

b) Franciscus Bonaespei hoc satis perspicue innuit; negat enim, *tom. 4, tr. 2, disp. 10, n. 23*, peccare mortaliter eum qui venereis motibus levibus positive non restiterit; quod assertum *n. 26*, his verbis probat: « Plerumque tales motus positiva ac reflexiva resistentia accrescunt, puraque consensus et dissensus negatione, ac sic non reflexione evanescunt, uti experientia docet. Denique, quia, cum motus illi habeant multas valde causas naturales, et ideo etiam in timoratis frequentes sint, si resistentia positiva continuo foret necessaria, non parum homines etiam pios et timoratos turbaret et scrupulis vexaret ».

9. - a) Salmant., *tr. 20, cap. 13, n. 20:* « Non tenemur, inquiunt, sub mortali occasione et opus inceptum omittere ».

b) Causa necessaria vel utilis quam S. Al-

motibus positive resistere, si non facile negotium sit illos repellere. — Sat est igitur tunc negative se habere cum firme proposito nunquam consentiendi: ipsa enim non consentiendi actualis cura sufficit tunc ad liberandum hominem a culpa, saltem mortali; etsi non a veniali, si resistentia sit tepida: ut dicunt Toletus^{c)}, Cajetanus^{c)}, Laymann^{c)}, etc. cum Salmant.^{c)}. Verum Croix^{d)} cum Azor^{d)} et Sanchez^{d)}, ut certum supponit quod in casu praedicto, quando tentatio diu durat, et nimis molestum foret jugiter motus positive repellere, nullum peccatum sit eos permittere negative se habendo. Et sic facere conslit [Contin.] Tournely¹ cum Silvio his qui sunt timoratae conscientiae.

Omissione re-
virit a-
tum pos-
itum vo-
nitatia.

10. — Hic demum adnotanda sunt aliqua circa peccata omissionum.

Et notandum I^o. cum S. Thoma et Salmant.^{s)}, ad quodlibet peccatum omissionis

¹ In Decal., cap. 8, de 6° Praec., art. 9 v. *Dixi si case-
sam. - Silvias*, in 1° 2°, qu. 74, art. 8, quer. 1°, concl. 2.
— S. Thom., de Malo, qu. 2, art. 1, corp.; et 1° 2°, qu. 71,
art. 5. — ^a Tr. 20, cap. 10, n. 11. — ^b Tr. 20, cap. 10, n. 12
et 18. — Cornejo, in 1° 2°, tr. 7, disp. 8, dub. 3 et 9. —
Montesino, in 1° 2°, qu. 71, disp. 2, qu. 3, n. 21 et 30. —
Swar., in 1° 2°, tr. 5, disp. 8, sect. 8, num. 4. — Jacob. de

requiri actum positivum voluntatis; voluntaas enim non exercetur nec peccat, nisi per actum.

Notandum II°. Actus omissionem concomitantes, ut ludere, edere, dum v. gr. omittitur Sacrum, non esse peccaminosos, nisi sint causa omissionis, puta cum lusus est causa omittendi Sacrum. Ita Salmant.^{s)}, Cornejo, Montesinos, etc. — Tunc autem actus influentes eamdem malitiam omissionis induunt, non vero diversam; ut (contra Suarez, Granado, etc.) tenent Contin. Tournely⁴, Lugo, Becanus, Bonacina, Azor, Filiuccius et Salmant.^{s)} cum aliis et communi. Quare sufficit tunc tantum omissionem confiteri.

Si vero actio quae est causa omissionis, sit etiam grave peccatum, nempe si quis omittat Sacrum ob furandum, tunc furtum potest dici in confessione seorsim ab omissione Sacri; quia tunc furtum non est nisi

Actus con-
comitans o-
missionem ,
quando pec-
caminosus.

Granado, in 1° 2°, controv. 6, tr. 2, disp. 3, sect. 3, n. 22.
— ^c De Peccat., part. 2, cap. 3, v. *Dico 2.* — *Lugo*, de
Poenit., disp. 16, n. 479. — *Becan.*, de Peccat., cap. 8, qu. 5,
n. 3. — *Bonac.*, disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 4, n. 27.
— *Azor*, part. 1, lib. 4, cap. 3, quer. 7°. — *Fili.*, tr. 21,
cap. 7, num. 270. — ^d Tr. 20, de Princip. moralit., cap. 10,
num. 19.

phonsus hic negat esse omittendam, relative et sub quadam distinctione intelligenda videtur; quod Suarez, in 1° 2°, tr. 5, disp. 5, sect. 7, n. 21, his verbis explicat: « Quanta vero et qualis debeat esse utilitas istius operationis, varie explicatur ab auctoribus, et non potest certa regula praescribi; solum sunt advertenda duo. Primo considerandum est an opus ex natura sua sit aptum natum ad excitandam istam concupiscentiam; nam tunc fere semper vitandum est, quando non est ingens utilitas vel necessitas.... Si vero opus non ex natura sua id habet, sed per accidens, raro tenetur homo illud relinquere, propter concupiscentiam suborituram; quia ea quae sunt per accidens proprie non cadunt sub lege.... Advertendum est secundo qualis sit concupiscentia quae sequitur: nam quanto illa fuerit gravior aut magis consummata, tanto majori studio excutienda; unde oportebit interdum omittere aliquam actionem, si sit periculum talis concupiscentiae, non vero si sit minoris; et eodem modo minori culpa vitanda sunt ista quando statim et in vigilia timentur quam si in futuro et in somno timeantur, quia illa sunt minus humana et minus certa, et minus periculum consentiendi, quod in hac materia semper nonnihil timendum est ». Idipsum, sed brevius, Croix asserit lib. 5, n. 110, Suarium allegans, et docet nullum esse

peccatum in his negative se habere, « si ideo necesse foret omittere actionem aliquam honestam et utilem..., maxime si opus agendum ex natura sua non sit excitativum talis concupiscentiae; tum enim homo non tenetur illud omittere propter concupiscentiam suborituram ».

c) Toletus, Cajetanus et Laymann non satis accurate citantur a Salmant, qui, tr. 20, cap. 13, n. 20, duo simul et eadem propositione tractant, nempe: veniale quidem esse negative se habere ob tepidam resistentiam, non tamen esse mortale; et deinde auctores indiscriminatim allegant. Atvero Toletus, lib. 5, cap. 14, n. 3; Cajetanus, v. *Delectatio*; Laymann, lib. 1, tr. 3, cap. 6, n. 7, negant dum taxat esse mortale negative se habere.

d) « In casu praedicto », id est delectationis morosae praesertim venereae, Croix, lib. 5, n. 110, negat ullum peccatum esse, si adsit causa rationabilis negative se habendi: « Causae autem rationabiles (addit) sunt hae:.... si nimis molestum foret continuo positive resistere, quod utique esset, quando tentatio diu durat; si conatus sit resistere et nil proficerit, ut habent Azor et Sanchez ». Et sane hoc ultimum dictum habet Azor, part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 5, v. *Ut propositam*; et ex ipso, Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 2, n. 12,

Omissio
imputatura
tempore po-
sitiae cau-
sae.

causa aggravans, non autem mutans spe-
ciem. — Ita Navarrus ^{a)}, Lugo, Diana,
Leander cum Salmant.¹; contra Cornejo,

Notandum III°. Quod peccatum omis-
sionis incipit imputari a tempore quo ad-
vertenter ponitur illius causa. — Ita di-
cendum cum Sanchez, Bonacina, Fillucci-
o, Becano, etc., apud Salmant.²; contra
Silvestrum, Palacio ^{b)}, etc., qui tenent, sed
improbabiliter, quod peccatum non com-
mittitur nisi vere Sacrum omittatur.

Dicendum praeterea quod omissio vo-
luntaria in causa etiam imputatur ad pec-

Etsi vo-
luntas po-
stea nequit
agere.

Lugo, de Poenit., disp. 16, n. 661. — *Diana*, part. 1, tr. 7,
resol. 23. — *Leand.* de SS. Sacr., de Poenit., disp. 8, § 6,
qu. 5. — ¹ Tr. 20, cap. 10, num. 21. — *Cornejo*, in 1ma 2da,
tr. 7, disp. 8, dub. 8. — *Sanch.*, Decal., lib. 1, cap. 17, n. 10.
— *Bonac.*, disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 4 n. 5. — *Fill.*,
tr. 21, cap. 7, n. 271. — *Becan.*, de Peccat., cap. 8, qu. 6, n. 5.
— ² Loc. cit. n. 23 et 22. — *Silvest.*, v. *Omissio*. — ³ Loc.

catum, etsi voluntas postea non possit
operari, puta si quis se ineblet, praevi-
dens causa ebrietatis se omissurum Mis-
sam; tunc tenetur confiteri causam et effe-
ctum illius, ebrietatem scilicet et omis-
sionem Sacri, ut melius dicunt Salmant.³
cum Soto ^{c)}, Sanchez ^{c)}, Palao, Ledesma ^{c)}
et aliis communiter (contra Vasquez, Bo-
nacina, Laymann, etc.). — Modo ante ef-
fectum sequutum non retractetur volun-
tas; ut probabiliter docent Sanchez, Azor,
Villalobos et Salmant.⁴, etc.: tunc enim
est probabile non teneri confiteri effectum

Modo an-
te effectus
non retrac-
ctetur.

cit., n. 26 et 28. — *Palau*, tr. 2, disp. 1, punct. 3, n. 6
et 7. — *Vasq.*, in 1ma 2da, disp. 94, cap. 3, num. 9; et cap. 4,
num. 15 et 16. — *Bonac.*, disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 4,
num. 6 et 8. — *Laym.*, lib. 1, tr. 2, cap. 8, num. 5, iii. —
Sanch., de Matrim., lib. 9, disp. 45, n. 29. — *Azor*, part. 1,
lib. 1, cap. 7, v. *In hac re*. — *Villal.*, part. 1, tr. 8, diff. 6,
num. 4. — ⁴ Tr. 20, cap. 10, num. 29.

10. — ^{a)} Navarrus rem satis videtur in-
nuere, etsi de alio argomento tractat: scribit
enim, *Manual.*, cap. 6, n. 5: « Infertur 5, quod
omnis circumstantia finis, prohibita per aliam
legem specialem, et diversam ab illa qua
principalis actus prohibetur, debet in confes-
sione explicari...». At, *ibid.*, n. 20, docet « eum
qui obliviscitur confiteri circumstantiam ne-
cessario confitendum, non obligari ad iterum
confitendum peccatum quod jam est confes-
sus; sed satis est ei ut solam circumstantiam
confiteatur: v. g. juravit quis se non injectu-
rum manus violentas in clericum, non fur-
aturum, non blasphematurum; deinde percussit
clericum, furatus est, blasphemavit: post quod
confessus est se illa fecisse, oblitus dicere quod
antea juraverat illa non commissurum, non
tenetur ad iterum confitendum illa, sed satis
est confiteri quod semel, bis, ter, vel toties li-
cita iuramenta fuit transgressus ».

^{b)} Michael de Palacio a Salmant. allegatur
ut asserit S. Alphonsus; sed non nisi sub qua-
dam distinctione hoc tenet; et ex parte in prior-
rem sententiam reincidit. Disputans enim *in*
2, dist. 35, v. f., § Est autem, de civitatis
custode qui, somno corruptus, a civitatis sibi
conceditae custodia inde destitut, adducit sen-
tentiam eorum qui dicunt illud omissionis pec-
catum fuisse commissum cum custos somno
se dedit, seu omissionis causam posuit. « Ego
vero, inquit, non possum ire in sententiam hanc,
nisi ad hanc traxero censuram quam
subdam, scilicet si ex industria custos hic fit
iners atque supinus, intendens debitum non
praestare obsequium. Nam hoc casu jam hic
omisit ante somnum vel ante quamvis aliam
occupationem, omisit sane non ex effectu omis-
sionis nondum subsequuto, sed ex affectu
seu consensus ad omissionem. Porro, quando
nulla est industria mala, sed solum incuria et

negligentia causam praestat omissioni vel
praestitura est, ego non video quomodo ex ne-
gligentia contrahatur omissio ».

^{c)} Sotus, Sanchez et Martinus de Ledesma
non loquuntur quidem de omissione, sed de
casu plane simili (de quo ibidem tractant Salmant.), de pollutione nempe nocturna: « Pol-
lution in somnis procedens, inquit Sotus, *in 4, dist. 12, qu. 1, art. 7, v. At quamvis*, ex causa
libera quae fuit peccatum, est peccatum ». Et
inferius, v. *Hinc fit*: « Si quis in vigilia causam
daret pollutioni futurae in somno; sed tamen
antequam dormiret eum legitime facti poeni-
teret, pollutio in somnis sequens non esset
peccatum, eo quod causa fuerit intercisa. Quae-
ris autem obiter utrum si tunc etiam confi-
tetur, post subsecutam pollutionem teneretur
iterum confiteri. Respondet quod si confessus
est eam ex proposito procurasse, forsitan
non esset opus confessione alia ». Cum autem
Sotus hanc moveat quaestionem de eo tan-
tum qui ante subsecutam pollutionem poeni-
teret, satis innuit eum, qui non retractaverit
causam ante effectum, teneri confiteri effectum
subsecutum in somnis. — Sanchez vero, *de*
Matrim., lib. 9, disp. 45, n. 27, disputat de
pollutione « nullo modo in se volita, sed indi-
recte in causa », qualis est nocturna, et de ea
dicit: « Est vere peccatum, et ita appellanda
est »; de qua n. 29, ait: « De se non [est] sa-
tis fateri causam pollutioni datam, sed etiam
fatenda ipsa pollutio..., tamquam vere et pro-
prie peccatum ». — Martin. Ledesma autem,
*in 1a 4ⁱ, qu. 21, art. 7, dub. 1, § Et ad argu-
mentum*, docet pollutionem volitam in sua
causa esse peccatum propriæ dictum, sed non
distinctum a peccato causæ ex qua sequitur;
explicandam tamen esse eam pollutionem in
confessione, quia alias non sufficienter explica-
ret causa ex qua secuta fuit pollutio.

Corolla-
rium pro
censuris.

sequutum. Vide dicta *Lib. IV*, n. 149. — Ex hoc etiam deducitur quod si effectus accidat post retractationem, non incurrit censura contra peccantes imposta; quia ista requirit contumaciam in actu peccati: vide dicenda *Lib. VII*, n. 40.

11. — Quaeritur hic: *an peccatum veniale sit contra legem divinam?*

Negare videtur S. Thomas, dicens¹: *Non... est contra legem..., sed facit praeter legem; quia non observat modum rationis quem lex intendit.*

Affirmant autem Estius et Vasquez, Sotus^{a)}, Medina, Azor, apud Salmant.^{a)} Et ratio istorum valde urget: quia peccatum veniale revera etiam est a Deo prohibitum; prout Eccli. vii, [14]: *Noli velle mentiri;* Matth. v, [34]: *Non jurare omnino.* Ergo veniale etiam est contra divinum praeceptum. Et haec est vera sententia. Nam, ut bene explicant Salmant.^{a)}, distinguit S. Thomas substantiam legis et modum legis. Quare, licet culpa venialis non sit contra legis substantiam, est tamen contra modum legis observanda: qui modus certe etiam a lege divina praecipitur, quando dissonat a recta ratione. Ideo semper verum est quod pec-

catum veniale sit contra legem Dei, si non substantiale, saltem (ut ita dicam) modelem.

Hic aliqui agunt de culpa originali et de ejus effectu; sed quia haec materia non est praesentis instituti, potes observare scholasticos de ea tractantes.

Super autem censuris, circa sententiam spectantem ad Conceptionem B. Mariae Virginis, vide Dissertationem in *Lib. VII*, de *Censur.*, ex n. 244.

Hic tamen notandum quod propositio quae dicebat non esse mortale, nec mereri poenam aeternam *peccatum philosophicum*, nimirum culpam illam quae agnoscitur esse quidem contra rationem, sed non contra legem divinam, his verbis: *Philosophicum, quantumvis grave, in illo qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offesa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque aeterna poena dignum:* haec propositio damnata fuit ab Alexandro VIII. Et merito: quoniam qui noverit opus suum adversari naturae rationabili, sat etiam agnoscit (saltem in confuso) injuriam quam irrogat Deo qui est auctor naturae.

Peccatum
philosophi-
cum, mor-
tale.

Veniale
est contra
legem divi-
na.

DUBIUM II.

An et quomodo Desideria et Delectationes sint peccata.

Deside-
rium et de-
lectatio.

« Per *desiderium* intelligitur voluntas,
« intentio vel propositum efficax rei malaie.
« Per *delectationem* vero, simplex amor
« et complacentia objecti cogitati, fruendo
« ejus dulcedine, absque desiderio ex-

« secutionis; solet dici *morosa*, non a
« mora temporis, cum momento possit
« perfici, sed quod voluntas, post ple-
« nam advertentiam rationis, ei immo-
« retur ».

¹ 1° 2°, qu. 88, art. 1, ad 1^m. — *Estius*, in 2 sent., dist. 36, § 2. — *Vasq.*, in 1^m 2°, disp. 148, cap. 8. — *Barthol. Medina*, in 1^m 2°, qu. 88, art. 1, post 6^m concl., v. *Sed si haec.* — *Azor*, part. 1, lib. 4, cap. 8, quer. 3°. — ² Tr. 20,

cap. 8, num. 8. — ³ Loc. cit., num. 6. — *S. Thom.*, 1° 2°, qu. 88, art. 1, ad 1^m; et de Malo, qu. 7, art. 1, ad 1^m. — *Alexand. VIII*, prop. 2; decret. *SSimus Dominus noster*, 24 Aug. 1690.

II. — a) Petrus Sotus, quidquid dicant Salmant, oppositam tenet sententiam: « Nec peccatum veniale, inquit, de *Instit. sacerd.*, de *Peccat.*, lect. 6, v. f., proprio esse contra legem aut praeceptum asserit [S. Thomas]. Quod quamquam nonnullis displiceat, recte tamen consideratum, et rationi et Patribus consentaneum est. Non est enim contra finem alicujus praecepti: finis enim omnium est caritas...; et ideo contra nullum praeceptum est. Nam praeceptum via quaedam est: viae vero pro-

prie contrarium est quod termino ipsius repugnat; unde non facit contra dirigentem in via, qui etsi parum divertit, non tamen in contrarium tendit.... Igitur non negamus mendacium omne prohiberi aliquo praecepto; sed praecepto ordinante caritatem Dei et proximi; contra quod non fit, si mendacium non sit contra caritatem Dei et proximi; sed est praeter praeceptum, et nonnulla declinatio a via et retardatio ». Ita Sotus; sed forte non adeo dissentit a ceteris auctoribus.

ARTICULUS I.

QUALE PECCATUM SIT DESIDERIUM MALUM.

12. *An desiderium sumat speciem ab actu exteriori.* — 13. *An sit peccatum desiderium objecti mali cum consensu conditionali.* — 14. *An delectatio de objecto malo sit illicitas, quamvis consensus sit conditionatus.*

Deside-
rium abso-
lutm.

12. — « Resp. Iº. Desiderium *absolutum*, sive cogitatio cum voluntate consente absolute in peccatum aliquando perpetrandum, aut in perpetrato commisce placente, habet eamdem speciem ac malitiam peccati, mortalem vel veniale, quam habet actus exterior in quem fertur. — Est communis; et constat ex Matth. v: *Qui viderit, etc.* Ratio est, quia actus interior habet suam bonitatem et malitiam ab actu externo, tamquam objecto. Ita communiter ».

Condicio-
natum.

13. — « Resp. IIº. Desiderium *cum consensu conditionali*, quo quis aliquid concupiscit sub tali conditione quae omnem malitiam objecti auferat, non est peccatum, saltem mortale: v. gr. vellem prædari, si a Deo mihi permitteretur; si judex essem, malefactorem istum occidere. — Valentia¹, Sayrus, Salas², Vasquez³.

« Si vero conditio malitiam non auferat, est peccatum; ut v. gr. si cogites: si non esset infernus, moecharer; si non essem religiosus, fornicarer; si non haberem rationem mei status, ulciscerer, occidere te: item, si id mihi fecisses in adolescentia, vel antequam religio nem ingrederer, vindicassem (intellige, si dum haec dicit, habeat affectum vindictae sumendae si esset in tali statu; secus enim est, si tantum ostendat quid

facturus fuisset in alio statu). Bonacina⁴. « — Ratio responsionis est, quia etsi consensus conditionatus nihil ponat in rerum natura ex parte objecti voliti; in voluntate tamen ponit affectum committendi illud peccatum, praecisa conditione non auferente malitiam: ac proinde talis erit culpa, qualis esset illud amare absque conditione. Cajetanus, Sanchez⁵, Vasquez⁶, Laymann⁷.

« Ex quibus resolvuntur hi casus: In omnibus solo jure positivo prohibitis, licitum est desiderium cum conditione hac: *Si prohibitum non esset*; v. gr. ederem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset. Ratio, quia conditio omnem malitiam, quae a sola prohibizione est, aufert. — Azor⁸, Sanchez⁹, Vasquez¹⁰.

« Idem valet in prohibitis quidem jure naturali; licitis tamen in aliquo casu aut statu, si is pro conditione apponatur; v. gr. occiderem Petrum si Deus mandaret; suspenderem furem si essem judex; ducerem uxorem si liceret, si non essem sacerdos, si essem liber a voto. Ratio, quia haec sub illo statu sunt licita. — Recte tamen monet Sa¹¹, hujusmodi desideria esse periculosa et vitanda, atque (ut ait Cajetanus¹²) esse fatuas et diabolicas tentationes. Ibidem et Laymann¹³. Etsi idem quidam, ut Cajetanus, Salas et

¹ In 1ma 2da, disp. 6, qu. 4, punct. 4, resp. ad 1. — Sayr., Clav. regia, lib. 8, cap. 7, n. 28 et 29. — ² In 1ma 2da, tr. 18, disp. 6, sect. 27, n. 178. — ³ In 1ma 2da, disp. 116, cap. 2, n. 3 et 4. — ⁴ De Matrim., qu. 4, punct. 8, n. 31. — Cajetan., v. Cogitationis peccata. — ⁵ Decal., lib. 1, cap. 2, n. 22. —

⁶ Lib. 1, tr. 8, cap. 6, n. 11. — ⁷ Part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 10. — ⁸ Loc. cit., n. 28. — ⁹ In 1ma 2da, disp. 116, cap. 2, n. 4. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Loc. cit., n. 10. — ¹² Cajetan., v. Cogitationis peccata. — ¹³ Salas, in 1ma 2da, tr. 18, disp. 6, sect. 27, n. 180.

13. — ^{a)} Vasquez non tenet hanc partem expressis verbis; videtur tamen posse haec sententia ei attribui a sensu contrario, eo quod docet, loc. cit. n. 3 et 4, non esse mortale optare aliquid sub conditione si licitum fuerit.

^{b)} Sa, quem Busenbaum hic adducit pro illis quae jure quidem naturali sunt prohibita,

licita tamen in aliquo statu vel conditione, loquitur etiam de iis quae nullo eventu sunt licita: « Non est mortale, inquit, v. Peccatum, n. 2, cogitare sic apud se: Si peccatum non esset furtum, aut adulterium, etc., illud facerem ». Quibus ita absolute dictis ab Emmauele Sa, ejus corrector haec addit: « Est tamen id periculosum et evitandum ».

« Vasquez^{c)}, universim affirment de omnibus iure naturae et simpliciter prohibitis, « si conditio impossibilis apposita tollat rationem peccati ab objecto (ut si dicas: « si non esset peccatum fornicarer, eo quod tunc consensus non videatur ferri in malum); probabilius tamen videtur quod docent Azor, Sanchez et Laymann, esse peccatum, eo quod sit intrinsece malum, nec malitia sua (quae in consensum circa tale objectum traheret, nisi Dei lex arceret) exui possit, ideoque voluntas feratur in malum. Quod tamen intellige, si efficaciter feratur; quia si tantum sit significatio propensionis naturalis in illud objectum, non est peccatum. — Sanchez¹, Laymann². Vide card. de Lugo³.

Quaeritur igitur: *an peccet qui optat aliquid objectum malum sub conditione: si liceret?*

Distinguendum:

Si conditio auferret malitiam objecti, tunc non peccaret saltem graviter. Hoc que accidere potest, non solum in vetitis de jure positivo (prout si dices: ederem carnes in quadragesima nisi Ecclesia prohiberet); sed etiam in vetitis de jure naturali, casu quo objectum posset esse licitum (nempe dicendo: si Deus permitteret, vellem rem illam Titii abripere; nisi essem

^{a)} Azor., part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 10. — Sanch., Decal., lib. 1, cap. 2, n. 23. — Laym., lib. 1, tr. 3, cap. 6, n. 11. — ^{b)} Loc. cit., n. 25. — ^{c)} Loc. cit. — ^{d)} De Poenit., disp. 16, n. 388. — ^{e)} Loc. cit., n. 24. — ^{f)} Loc. cit., n. 10. — ^{g)} Decal., tr. 1, cap. 6, n. 19. — ^{h)} Loc. cit., n. 28. — ⁱ⁾ Loc. cit., n. 20. — ^{j)} Loc. cit., n. 11. — Adrian., Quodlib. 10, art. 2, lit. K. — Azor., part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 10. — Laym., loc. cit.,

sacerdos, uxorem ducerem; et similia). Ita cum Busenbaum, ut supra, Sanchez⁴, Laymann⁵, Sporer⁶ et alii communiter. — Diximus: *saltem graviter*; nam ordinarie hujusmodi desideria non excusantur a veniali, cum communiter sint periculosa aut saltem otiosa.

Peccaret vero lethaliter quando conditio non auferret malitiam objecti, nimurum dicendo: peccarem si non esset infernus; occiderem inimicum siensem haberem; fornicarer si non essem religiosus, etc. — Hoc certum est apud omnes.

Secus, est lethale.

Sic etiam pariter dicunt Sanchez⁷, Sporer⁸, et Laymann⁹ cum Adriano et Azor, peccari in talibus desideriis conditionatis, quando malitia nequit sejungi ab objecto, puta si dices: si non esset peccatum vellem blasphemare, pejerare, moechari, fornicari, ulcisci, et similia; quia haec sunt intrinsece mala, et nunquam a peccato immunia esse possunt. Unde censem Laymann non excusari a culpa gravi qui deliberata et efficaci voluntate hujusmodi objecta desideraret, quamvis sub conditione, si licerent. — Verumtamen satis probabiliter sentiunt Bonacina¹⁰ cum Valentia et Suarez; Palaus¹¹ cum Sà¹², Vasquez, Sayro¹³; et Salmant.¹⁴ cum Cajetano, Tapia, Salas¹⁵, etc., quod cum vo-

Quid, si malitia sit inseparabilis.

num. 11. — ¹⁰ De Matrim., qu. 4, punct. 8, num. 21. Valent., in 1° 2°, disp. 6, qu. 4, punct. 4, v. *Ad pri- mum*. — ¹¹ Sà, de Legib., lib. 3, cap. 13, n. 10. — ¹² Tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 3, num. 4. — ¹³ Vasq., in 1° 2°, disp. 42, cap. 4. — ¹⁴ Tract. 20, cap. 18, num. 62. — ¹⁵ Cajetan., in 1° 2°, qu. 18, art. 5. — ¹⁶ Tapia, tom. 1, lib. 9, qu. 7, art. 7, num. 8.

^{c)} Consentit Vasquez, sed ex parte tantum. Cum enim, loc. cit., n. 4, adduxit sententiam dicentem esse peccatum optare ut id quod suapte natura malum et injustum est sit licitum, subdit: « Praedicta doctrina ita limitanda videtur, ut attendatur ex quo fine quis moveatur ad talem affectum: si enim quis id optaret ex eo quod videretur ob suam fragilitatem saepius incidere in peccatum, non esset mortale; et sic de aliis quae movent judicandum est».

^{d)} Bonacina, Palaus, Salmant. negant peccare lethaliter eum qui objectum, ceteroquin illicitum, sub conditione auferente ejus malitiam desideret; ad cujus asserti probationem dicunt talem non efficaciter, sed solum quadam propensione seu velleitate in objectum ferri. Quibus ita dictis, auctores allegant non pro asserto principali, sed pro ejus probatione, quam solam

S. Alphonsus hic exponit. Proinde mirandum non est, si ex auctoribus allegatis quidam cum S. Doctore non concordent. — Et primo quidem Sà, v. Peccatum, n. 2, haec omnino praetermittit. — Sayrus autem, Clav., lib. 8, cap. 7, n. 28, contrarium aperte supponit, scribens: « Si desiderium sit efficax et tendat ad executionem operis..., ex alia bonitate vel utilitate quae non sit ex se mortal, non erit peccatum mortale; ut si quis desideret opus matrimonii sub ea conditione, si fiat matrimonium; vel etiam sub ea conditione, si licitum esset extra matrimonium. Ratio est, quia voluntas efficax accipit malitiam ex opere exteriori quod habet pro objecto; unde cum proponitur sub conditione honesta non erit peccatum mortale». — Salas denique, in 1° 2°, tr. 6, disp. un., sect. 3, n. 7, ait: « Licet Angustus volitionem conditionatam merito ap-

luntas desiderat aliquod objectum malum impossibile, sub conditione *si liceret*, nunquam efficaciter in illud consentit; quando enim objectum illud tu optas, dicendo si liceret, et scis non esse nec posse esse licitum, non vere optas, sed tantum tuam propensionem ostendis. Aliud vero esset, si optares malum illud objectum non esse prohibitum; quia per se malum est velle inverti ordinem et legem naturae, ut recte dicunt Salmant.^{c)} cum aliis. — Et sic conciliari possunt diversae praefatae sententiae.

Delectatio
de objecto
sub condi-
tione si li-
ceret.

14. — « 4°. Gaudere et delectari de opere malo sub conditione *si liceret*, v. gr. in praedictis desideriis efficacibus illicitis, quando conditio est possibilis, etsi possit excusari a peccato, secundum quosdam doctores, si fiat tantum secundum appetitum rationalem, sive voluntatem (secluso omni alio periculo consensus illiciti et turpis motus; qui tamen quia communiter et connaturaliter sequitur, vix tutum videtur in praxi); non potest tamen excusari, si sit delectatio voluntaria appetitus sensitivi, quae proprie delectatio dicitur, fitque communiter cum aliqua alteratione corporis. — Ratio discribinis est, quia voluntas potest ferri

Laym., lib. 1, tract. 3, cap. 6, num. 10 et seqq. — ¹ De Matrim., qu. 4, punct. 8, num. 82 et 88. — ² Part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 10. — ³ Tract. 20, de Princip. moralit.,

in objectum abstractum a malitia, cum sequatur intellectum, cuius est abstractio here; appetitus vero, quia sequitur imaginationem, non fertur in objectum sub aliqua certa conditione status vel temporis apprehensum, sed ut est in se, ideo talis delectatio est de objecto absolute malo. — Vide Laymann et Bonacina¹.

Verius tamen dicendum quod adhuc semota delectatione appetitus sensitivi, quaelibet delectatio de objecto hic et nunc intrinsece malo sit per se illicita; ut tenent Sanchez^{a)}, Azor^{b)}, Salmant.^{c)} Roncaglia^{d)}; et Laymann^{b)}, Suarez^{b)}, apud Croix^{b)}. — Ratio, quia, ut bene ait Croix^{b)}, quamvis consensus sit conditionatus respectu ad objectum, respectu tamen ad delectationem est absolutus; et cum delectatio reddat objectum praesens, hic et nunc tale objectum, cum sit sejunctum a conditione honestante, est simpliciter malum; ergo voluntas delectatur de objecto hic et nunc simpliciter malo, et ideo non potest a peccato excusari. (Vide dicenda infra n. 24). — Secus vero dicendum, si quis diceret: Delectarer de hoc si non esset malum; ut recte ajunt Salmant.^{c)} cum Azor^{c)}, Palao^{c)} et communi.

cap. 13, num. 60 et 61. — ⁴ Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 3, qu. 8, resp. 1; et qu. 6, resp. 2, i. f. — ⁵ Tr. 20, de Princip. moralit., cap. 18, n. 61.

pellet inefficacem, quia ex ea non sequitur effectus nisi posita conditione, ex absoluta autem sola effectus sequitur, tamen etiam conditionatam, ad differentiam simplicis complacentiae, efficax dicitur, quatenus ex ea sequitur effectus posita conditione».

^{c)} Salmant, *tr. 20, cap. 13, n. 62*, tenent quidem hanc sententiam, nempe ut ipsi loquuntur: « Desiderare quod non sit prohibitio de aliquo opere jure naturae prohibito... est malum »; sed rationem hic a S. Alfonso adjectam non adducunt.

14. — ^{a)} Sanchez oppositam opinionem defendit; scribit enim, *Decal.*, lib. 1, cap. 2, n. 34: « Delectatio voluntatis de objecto conditionali, quod seclusa conditione esset peccatum mortale, non autem ea posita, non est illicita, secluso periculo consensus in aliquid illicitum aut delectationis in parte sensitiva; ut gaudium voluntatis de concubitu, si esset uxor ».

^{b)} S. Alphonsus allegat Laymann et Sua-

rez ex Croix, lib. 5, n. 82; sed Croix tractat de delectatione objecti semper intrinsece mali: « Probabilius videtur, inquit, quod delectatio de objecto semper intrinsece malo sub conditione, si liceret, si non esset malum, etc., sit peccatum grave vel leve, prout objectum in se est, v. gr.: si quis delectetur in his objectis: blasphemarem, si liceret; pejerarem, si Deus permetteret; odissem Deum, si non esset peccatum; mentirer, si non esset malum; ita... Laymann, Suarez ». — Et ita revera tenet Suarez, *de Peccat. disp. 5, sect. 7, n. 11*. — Laymann autem, *loc. cit., n. 11*, plane idem insinuat, dicens: « Si apposita conditio malitiam operis vere non auferit, mortale peccatum est opus ex se mortale sub tali conditione desiderare, vel in eo delectari ». — Deinde vero Croix in confirmationem suae sententiae affert rationem quam S. Alphonsus ab eo mutuatum se esse declarat.

^{c)} Azor et Palaus non citantur a Salmantensisibus pro hoc asserto.

Quaelibet
delectati-
on de objec-
to malo
illicita.

ARTICULUS II.

AN DELECTATIO MOROSA SIT SEMPER PECCATUM.

15. *In quo differant desiderium, gaudium et delectatio.* — *Quid, si quis delectatur de nupta, sed non qua nupta.* — 16. *Quando delectatio sit peccatum.* — 17. *In quo differat delectatio de re mala, et delectatio de cogitatione rei mala.* — 18. *An sit peccatum delectatio circa modum male operandi.* — 19. *An liceat gaudere de effectu bono sequuto ex opere malo.* — 20. *Quid, si opus fuerit formaliter malum, scilicet patratum cum peccato.* — 21. *An liceat delectari de malo proximi ob bonum finem.* — 22. *An liceat optare sibi mortem, ad vitandam vitam nimis duram.* — *Et an liceat optare mortem filiae, si non posset rubore ob inopiam, etc.* — 23. *An liceat conjugibus, sponsis et viduis delectari de actu conjugii.* — 24. *Quid praesertim de sponsis et viduis.* — 25. *An liceat conjugibus delectari de copula si conjux sit absens.* — 26. *Quot peccata committat factans se de peccato patrato.* — 27. *An liceat delectatio de re solo jure positivo prohibita.* — 28. *Quid explicandum in delectatione.* — 29. *An peccet exercens actionem ex qua intelligit delectationem carnalem orituram.*

15. — Praenotandum ante omnia circa pravas cogitationes, aliud esse *desiderium*, aliud *gaudium*, et aliud *delectationem morosam*.

Desiderium est voluntatis actus tempus futurum respiciens, quo quis deliberate intendit opus cogitatum, puta fornicationem, consummare. — Et hoc desiderium dicitur *efficax*, quando quis media suscipit ad ducendum illud ad effectum; *inefficax* vero, si non proponit exsequi, sed consentit quod exsequeretur si posset, cum v. gr. diceret: *Si possem furari thesaurum ecclesiae, furarer.*

Gaudium. E contrario, *gaudium* respicit praeteritum; et est cum quis sibi complacet de malo opere patrato.

¹ De Poenit., disp. 16, num. 384. — Vasq., in 1er 2er, disp. 111, cap. 4, cum disp. 112, cap. 2, n. 8. — Coninck, disp. 34, de Matrim., dub. 11, n. 108. — ² Decal., tr. 1, cap. 6, n. 24. — ³ Lib. 1, tr. 8, cap. 6, n. 15. — ⁴ Part. 1, lib. 4, cap. 6, quær. 8. — ⁵ Decal., lib. 10, cap. 8, num. 3

Delectatio morosa.

Delectatio morosa denique respicit tempus praesens; et est quando per imaginacionem phantasiae quis reddit sibi praesens opus peccati, nempe actum fornicationis, et de illa deliberato consensu delectatur, tamquam actualiter fornicaretur, sine tamen desiderio exsequendi.

Valde autem probabilis est sententia Lugonis¹, Bonacina²) cum Vasquez et Coninck; Sporer³, Laymann⁴, Azor⁵, Tamburini⁶, Palai⁶; item Vasquez, Sayri, Reginaldi, Diana, apud Salmant.⁷(qui contradicunt cum Cajetano⁸, Lessio⁹, Sanchez¹⁰, Bonacina¹¹, etc.). Hi tenent, quod si quis delectatur de copula cum nupta, non qua nupta, sed qua muliere pulcra, etc., non contrahit malitiam adulterii; circum-

Non respicit semper totum objectum.

et 4. — ⁸ Tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 4, n. 2 et 3. — Vasq., loc. cit. — Sayr., Clav. reg., lib. 8, cap. 7, n. 19 et 20. — Regn., lib. 22, num. 18 et 14. — Diana, part. 1, tract. 7, resol. 48; et part. 3, tr. 4, resol. 67, v. f. — ⁹ Tr. 20, cap. 13, num. 30.

15. — ^{a)} Bonacina, *de Matrim.*, qu. 4, punct. 8, n. 3, scribit revera ut asserit S. Alphonsus: « Cum actus inefficax qualis est delectatio.... non feratur in objectum ut exsecutioni mandandum, sed quatenus repraesentatur intellectui, sequitur actum internum habere solum illas conditiones, seu malitias secundum quas objectum intellectui repraesentatur; et cum possit secundum unam rationem repraesentari absque eo quod repraesentetur secundum aliam, sequitur actum internum inefficacem habere solum illam malitiam secundum quam repraesentatur ». Verum, *ibid.*, n. 19, non multum sibi consentiens, haec de venerea delectatione docet: « Venreas delectationes esse ejusdem speciei cum opere externo, id est habere eamdem specie mali-

tiam quam habet opus externum... Et n. 20: « Hinc sequitur in confessione explicandam esse circumstantiam personae circa quam fuit delectatio: nam delectatio de uxore alterius habet malitiam adulterii contra castitatem et contra justitiam ». Quibus tamen subdit, rediens ad priorem sententiam: « Non existimo tamen improbabilem sententiam.... nonnullorum recentiorum, qui putant delectationem de venerea non esse ejusdem speciei cum opere externo, sed esse illius tantum speciei cuius est motivum; unde secundum istos DD., delectatio quam quis sumit de uxore aliena... ex solo affectu libidinis, habet tantummodo malitiam simplicis fornicationis ».

^{b)} Salmant. contradicunt quidem n. 31 et 32 cum auctoribus citatis; excepto tamen uno

Ratione
periculi, ex-
plicandum
totum objec-
tum.

stantia enim adulterii tunc non intrat in delectationem; idcirco tantum castitas, non justitia laeditur. Et idem dicit probabiliter Tamburinius si quis affectu venereo, sine desiderio, nuptam aspiciat. — Hoc tamen non obstante, valde mihi placet id quod ait Holzmann^{c)}, nempe quod, licet ratione delectationis non sit obligatio explicandi circumstantiam adulterii; est tamen in praxi explicanda ratione periculi proximi concupiscendi (saltem inefficaciter) mulierem illam nuptam, in quod se conjicit qui de ea delectatur.

Gaudium,
desiderium
respiciunt
totum objec-
tum.

Nulli vero dubium, committi adulterium, quotiescumque habeatur gaudium seu complacentia de copula habita, vel desiderium de copula habenda cum conjugata; quia tunc voluntas amplectitur totum objectum pravum cum omnibus suis circumstantiis, nec ab illis praescindere potest, ideoque castitatem et justitiam laedit. Item, si quis delectetur de copula sodomitica. Item, si persona quae delectatur sit voto castitatis obstricta, etiam contra votum peccat. — Haec sunt certa cum Tamburinio¹ apud omnes.

16. — « Resp. I^o. Si terminetur ad cogitatum opus malum secundum se, est peccatum mortale vel veniale, prout ipsum opus mortale vel veniale est. — Ita com- muniter ex D. Thoma².

Tambur., Decal., lib. 10, cap. 3, n. 5. — ¹ Loc. cit.,

Cajetano, qui, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 154, art. 4, in resp. ad 2um, breviter et absque distinctione scribit: « Delectatio.... de fornicatione sequitur naturam fornicationis; et delectatio adulterii sequitur naturam adulterii, etc., quas luxuria species constat ex objectis specificari »; reliqui auctores falso a Salmant. allegantur. — Et primo quidem Lessius, qui, de Justit. et Jure, lib. 4, cap. 3, n. 123, de sententia docente in praesenti casu delectationem induere unam tantum malitiam, scilicet luxuria, dicit: « Haec sententia.... mihi semper visa est valde probabilis ». Subdit tamen: « Verum, quia altera est magis recepta et fere communis doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet ». — Sanchez autem, Decal., lib. 1, cap. 2, n. 11, absolute priorem sententiam tenet, inquiens: « Si delectatio non feratur in objectum secundum totam suam malitiam apprehensum, sed secundum partem, ut in feminam apprehensam ut non suam, non tamen ut est alii nupta..., non habebit integrum operis externi malitiam, sed solam apprehensam, et ea

17. — « Dixi: secundum se. Quia, si delectatio sit tantum de ipsa cogitatione, non autem de opere, non est peccatum; quia, sicut cogitatio, v. gr. de rebus obscenis, in ordine ad doctionem vel conceptionem, etc., bona est; cogitatio autem de iisdem rebus ex curiositate est mala venialiter: ita consequenter delectatio de tali cogitatione tamquam objecto non est mala, sed quandoque bona, quandoque venialiter mala ».

Alia igitur est delectatio de *opere* malo, ita ut opus malum sit objectum delectationis, quae semper est mala. — Alia est delectatio de *cogitatione* objecti mali, ita ut non opus malum, sed ipsa cogitatio de opere sit per se objectum delectationis. Et haec vel potest esse bona, si adsit justa causa cogitandi, v. gr. causa studii, consultationis, etc., cum abominatione objecti; vel potest esse venialiter mala, si fiat ex curiositate, etc., vel potest esse aliquando etiam graviter mala, si adsit periculum proximum consensus. Ita S. Thomas³, ubi ait: *Sic igitur aliquis de fornicatione cogitans, de duabus potest delectari. Uno modo de ipsa cogitatione, alio modo de ipsa fornicatione cogitata.... Cogitatio autem ipsa secundum se non est peccatum mortale; immo quandoque est veniale tantum, puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea; quan-*

n. 2 et seqq. — ² 1^a 2^{ae}, qu. 74, art. 8, corp. — ³ Loc. cit.

Delectatio
de opere et
de cogita-
tione.

Delectatio
de cogita-
tione, qua-
doque bona
vel ve-
nialis per le-
thalia.

sola latenda erit, et reducitur ad simplicis fornicationis speciem ». — Bonacina denique, quem Salmant. allegant quasi sua sententiae patrocinantem « loquendo, ut ajunt, de delectatione venerea », visus est supra ita Salmanticensem sententiam tenere, ut oppositam non improbabilem judicet.

^{c)} Holzmann, adducta opinione docentium circumstantiam personae in casu exposito non esse in confessione necessario exprimendam, de Praecept. Decal., n. 698, sic pronuntiat: « Sed oppositum est multo probabilius, atque in praxi omnino tenendum.... Ratio (ut alias omittam) haec esto: Siquidem delectatio venerea per se et suapte natura incitat ad motus libidinosos et opus externum; ergo per se et suapte natura delectantem exponit periculo proximo labendi in ipsum opus externum; ergo delectatio, prout est causa similis periculi, constituitur in eadem specie peccati in qua est ipsum opus externum; cum proximum periculum peccati et ipsum peccatum pertineant ad eamdem speciem.

doque autem sine peccato omnino, putum aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cum vult de ea praedicare vel disputare, etc. Dicit autem esse mortale, quando aliquis cogitans de fornicatione, delectetur de ipso actu cogitato. Et communiter S. Doctorem sequuntur S. Antoninus, Lessius, Sanchez, Bonacina, cum Salmant.¹

Delectatio
de modo
operan-
di, licita.

18. - « Similiter nec peccatum erit si delectatio versetur circa modum male operandi, non circa ipsum opus malum: quo modo sine peccato saepe nos delectant fabulae, comoediae, bella, homicidia, fraudes, furta, lapsus hominis (v. gr. ex equo), etc., non secundum se; sed modus furandi, rapiendi, artificiosus et industrius, modus cadendi inopinatus. Laymann². — [Ita Sanchez, Bonacina, Azor, Palaus et Salmant.³ communiter].

« Unde resolvetur:

19. - « 1°. Licitum est gaudere et delectari morose de effectu bono secuto ex opere malo; quia tunc delectatio non est de objecto malo.

« 2°. Si talis effectus secutus sit ex opere secundum se quidem malo, hic tamen et nunc culpa vacante (ut v. gr. quia factum est in somno, amentia, ebrietate, inculpibili ignorantia); tunc etiam de ipso

Delectatio
de effectu
bono actus
mali.

S. Anton., part. 1, tit. 2, cap. 8, § 4. - Less., de Just. et Jure, lib. 4, cap. 8, dub. 16, n. 108. - Sanchez., Decal., lib. 1, cap. 2, n. 4. - Bonac., de Matrim., qu. 4, punct. 8, n. 4. - Tr. 20, cap. 18, n. 27. - Lib. 1, tr. 8, cap. 6, n. 3. - Sanchez., Decal., lib. 1, cap. 2, n. 5. - Bonac., de Matrim., qu. 4, punct. 8, n. 7. - Azor., part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 1. - Palaus., tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 1, n. 8. - Tr. 20,

actu licere aliquando delectari, non quidem secundum se, sed ut est causa talis boni effectus, docent Lessius⁴ et Vasquez⁵: v. gr. de solutione naturae facta in somno. Ratio, quia objectum delectationis istius non est malum. Vide Bonacina⁶, Sanchez⁷, card. de Lugo⁸. — Immo addunt licere aliquando desiderare (affectu simplici et inefficaci desiderio) ut tale quid fiat sine culpa; v. gr. ut in somno eveniat naturae solutio, ob finem bonum; dummodo desiderium non sit tam intensum ut tale quid probabilitate causet, neque sit periculum consentiendi in talem voluptatem. Ratio est, ajunt, quia objectum hujus desiderii aut gaudii non est malum. Vide Lessium et, Bonacina⁹.

20. - Quaeritur igitur hic 1°. *An licet delectari de opere malo, ob bonum effectum inde secutum?* — Distingue:

Si opus fuerit *formaliter malum*, nempe quia cum peccato patratum fuit, peccat qui de illo delectatur; etiamsi delectetur de opere malo, non ut peccato, sed ut causa effectus secuti. — Ita omnino tenendum cum Soto¹⁰, Tapia, Roncaglia et Salmant.¹⁰; contra Vasquez¹¹, Lessium¹², Palaum¹³, Bonacina, ibidem.

Delectatio
de ipsa cau-
sa mala,
peccatum.

cap. 18, n. 89. — ⁴ De Justit. et Jure, lib. 4, cap. 3, n. 106. — ⁵ In 1°-2°, disp. 115, cap. 2, n. 4. — ⁶ De Matrim., qu. 4, punct. 8, n. 8. — ⁷ Loc. cit., n. 18. — ⁸ De Poenit., disp. 16, n. 399. — Less., loc. cit., n. 106 et 106. — ⁹ Loc. cit., n. 8. — ¹⁰ Tapia, tom. 1, lib. 3, cap. 7, art. 3, num. 2. — Roncaglia, tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 8, quaer. 4, resp. 2. — ¹¹ Loc. cit. n. 47. — Bonac., loc. cit., n. 8.

20. - ^{a)} Sotus non tenet expresse hanc sententiam; a fortiori tamen, ex eis quae docet de involuntaria pollutione, colligendum eum sic sensisse; quaerit enim *in 4 sent., dist. 12, qu. 1, art. 7, § Huic autem*: « Utrum... postquam absque culpa contigit, licet in illa praeterita pollutione complacere? » Cui quidem respondet: « Eiusmodi complacentiam et desiderium non licere ». Et *ibid.* inferius subdit: « Et pariter post pollutionem nocturnam... profecto doctius dicitur quod, etsi placere licet de sanitate, non tamen de delectatione aut pollutione, quia quod de se malum est, ob nullam causam placere debet aut concupisci ».

^{b)} Auctores istos S. Alphonsus ex Salmant., loc. cit., allegavit. — Attamen Lessius, lib. 4, cap. 3, n. 105, ex parte tantum hanc sententiam tenet, quoad scilicet opus quod, cum de se peccatum non esset, per accidens cum peccato factum sit: « Si autem, inquit, cum peccato per

accidens tantum factum sit, possumus de eo gaudere secundum se et praeciso peccato, quia secundum se peccatum non est ». De opere autem intrinseco malo sic distinguit: « Quod ob bonum effectum gaudeat illud opus esse, vel fuisse, vel a se factum esse, et hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsece peccatum, quia hoc est approbare peccatum, et illius habere complacentiam propter bonum finem.... Secundo potest intelligi quod gaudeat illud opus pravum talem effectum bonum habuisse vel habere, et sic est licitum gaudere de opere malo. Non enim gaudemus illud opus malum factum esse; sed supposito quod factum sit, gaudemus quod boni effectus causam dederit.... sed hoc est potius gaudere de effectu quam de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni quae tali operi competit ». — Palaus vero subobscure loquitur; sed si diligenter perpendantur ejus verba, liquet eum tenere senten-

Si vero opus malum patratum fuit *sine peccato*, sentiunt Lessius et Vasquez (quibus adhaeret Busenbaum), licitum esse de illo delectari, non per se, sed ut causa boni effectus. — Sed verius tenendum est oppositum cum Sanchez¹, [Contin.] Tournely², cum Azor³, Croix⁴, Roncaglia⁵ et Salmant.⁶ Ratio, quia, licet actio non fuerit peccaminosa, fuit tamen objective mala. Et hoc, ut recte notant Salmant.⁶, Roncaglia et Croix⁴, in dubium non videtur amplius revocandum post prop. 15 damnatam ab Innocentio XI, quae dicebat:

Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex haereditate consecutas.

Nec obstat doctrina S. Thomae⁷, ubi S. Doctor dicit: *Si autem placeat* (id est nocturna pollutio, de qua loquitur) *ut naturae exoneratio vel alleviatio, peccatum non creditur*. Et eum sequuntur Navarrus,

Less., lib. 4, cap. 8, n. 106. — *Vasq.*, in 1^{am} 2^{ae}, disp. 111, cap. 3, n. 10; et cap. 4, n. 14. — ¹ *Decal.*, lib. 1, cap. 2, 16. — ² *De Peccat.*, part. 1, cap. 4, art. 2, qu. 5. — ³ Lib. 5, n. 91. — ⁴ *Tr. 2*, de *Peccat.*, qu. 1, cap. 3, qu. 5. — ⁵ *Tr. 20*, cap. 13, n. 49. — ⁶ *Tr. 20*, cap. 13, n. 50. — ⁷ *Roncaglia*, tr. 2, de *Peccat.*, qu. 1, cap. 3, qu. 5. — ⁸ In 4,

Lessius, Sà, Sanchez, et ipsi Salmant.⁸ cum communi. Nam recte dicunt Sanchez⁹, Salmant.¹⁰ et Roncaglia¹¹ intelligendum esse S. Thomam loqui de pollutione pure naturali quae naturaliter provenit a natura se exonerante; et ideo, cum illa non sit objective mala, licet sibi complacere, non quidem de delectatione ex ea causata, sed de exoneratione ob illam obtenta. — E contrario non licebit delectari de opere objective malo, nimirum de pollutione nocturna quae evenerit ex tactu seu ex turpi somnio; quia tunc fuisset haec objective mala. — Secus, ajunt Salmant.¹², si evenerit ex moderato cibo aut ex studio utili, etc.; quia tunc pollutio etiam esset naturalis, et liceret de ea habita delectari, modo absit commotio spirituum. Sed hoc mihi non placet.

In quocumque casu tamen licet per se loquendo, cuique delectari, non de causa, sed de effectu secuto, nempe de exonerata.

⁸ *Loc. cit.*, n. 18. — ⁹ *Loc. cit.* — ¹⁰ *Loc. cit.*, qu. 5. — ¹¹ *Tr. 20*, cap. 18, num. 54.

*Delectatio
de effectu
bono, per se
licita.*

tiam quam reprobatur S. Alphonsus; quamvis enim, *tr. 2*, *disp. 2*, *punct. 10*, § 2, n. 10, de pollutione involuntaria loquatur, et n. 11, idem dicat de fornicatione, homicidio aliquis peccatis, licitam scilicet esse delectationem non illorum praecise, sed quatenus fuerunt causae alicujus boni effectus; attamen ibi differentiam assignans inter desiderium et delectationem, clare innuit licitam esse ejusmodi delectationem de opere formaliter malo, ob bonum effectum inde secutum: « Licitum enim est, inquit, gaudere quod aliquis fuerit interfactus, non ex displicentia personae, sed ob haereditatem inde provenientem, at interfectionem ejus desiderare non videtur licitum. Item nullo modo licet desiderare ut aliqui nefarie copulentur ad habendos filios, quia licet desideret finem bonum, desiderat illum medio peccato; at posito jam peccato, licitum esse videtur de illo, secundum quod causabit liberos, gaudere. Quare solum licebit desiderare ob bonum finem illud objectum quod sine peccato effici potest, licebit, inquam, desiderare pollutionem naturaliter contingentem, non voluntarie contingentem; mortem naturalem alicujus ut a peccato cesseret vel rempublicam non turbet ». — Vasquez demum aperte in sententiam abit quae a S. Alphonso reprobatur, nulla enim de voluntario aut involuntario facta distinctione,

absolute loquitur: « Non placet, inquit *in 1^{am} 2^{ae}, disp. 111, cap. 3, n. 10*, non placet id quod indiscriminatim docere videtur Navarrus..., videlicet eum peccare mortaliter qui gaudet de homicidio facto et caede ob aliquam sui utilitatem; eum vero qui gaudet propter bonum vel utilitatem quae ex illa morte procedit, non item: nam qui gaudet de utilitate gaudet etiam de morte, quae fuit utile medium; gaudet autem de illo non ex saevitia, vel odio, vel ex injustitia, sed ob utilitatem quam in ipso apprehendit ». Et *cap. 4, n. 14*: « Habemus autem ex duabus capitibus praecedentibus non pauca exempla, quae nemo inficiari potest, in quibus delectatio versatur circa opus mortalis peccati tamquam circa materiam sub aliqua ratione vel utilitatis, vel novitatis, vel commodi, et tamen non est mortale peccatum ».

¹²) Azor, quidquid dicat Cont. Tournely, non loquitur de delectatione operis mali quatenus istud est causa effectus boni; sed *part. 1, lib. 4, cap. 6, quaer. 9*, absolute quaerit: « An lethali crimen teneatur is qui delectatur peccatis a se per ignorantiam, violentiam, somnum, ebrietatem, amentiam admissis? » Et assentitur opinioni asserenti ejusmodi delectationem culpa mortali non vacare.

¹³) Croix minime ad propositionem damnam tam alludit.

tione causata a pollutione, etiam voluntaria; vel de consecutione haereditatis ob homicidium: modo causa detestetur. — Dixi: *per se loquendo*; nam hujusmodi delectationes aliquando non carent periculo, ut recte dicunt Roncaglia¹, Salmant.²

21. — Quaeritur 2º. *An liceat delectari de malo proximi ob bonum finem?*

Praenotanda hic sunt duae propositiones damnatae ab eodem Innocentio XI.

— Prop. 13 dicebat: *Sic cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex disperdientia personae, sed ob aliquod temporale emolumenutum.* Prop. 14: *Licitum est absolu-
to desiderio cupere mortem patris, non
quidem ut malum patris, sed ut bonum
cupientis; quia nimis ei obventura est
pinguis haereditas.* Hae propositiones juste quidem proscriptae fuerunt, quia secundum caritatis ordinem, vitam proximi circumque nostro temporali emolumento praferre tenemur. — Non damnandus tamen qui gaudet de effectu secuto, scilicet de haereditate obtenta ex morte alterius, si non gaudet de causa, hoc est de morte: licet materia sit periculosa, ut mox supra diximus cum Salmant. et Roncaglia.

Licitum est autem gaudere de malo proximi, ob majus bonum illius vel innocentis, nempe si delector de proximi infirmitate, et etiam de morte, ut sic desistat a peccatis, a scandalis, etc.; ut bene ajunt Contin. Tournely³, Roncaglia⁴ cum Bonacina, Reginaldo; et Salmant.⁵ cum Navarro, Bonacina, Toleto, etc. Idque expresse docet S. Thomas⁶, ubi ait: *Unde,*

¹ Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 8, reg. in praxi, n. 3. — ² Tr. 20, cap. 13, n. 46. — *Salmant.*, loc. cit. — *Roncaglia*, loc. cit. — ³ Decal., cap. 1, art. 9, de Carit., sect. 7, punct. 2, qu. 1, v. *Potest tamen.* — ⁴ Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 8, quer. 4, resp. 1. — *Bonac.*, disp. 8, de 1º Praec., qu. 4, punct. ult., § 1, n. 7. — *Regin.*, lib. 17, n. 119. — ⁵ Tr. 20, cap. 13, n. 43. — *Navar.*, Man., cap. 15, n. 10. — *Bonac.*, loc.

quia caritas ordinem habet, et plus debet diligere quisque se quam alium, et propinquos quam extraneos..., potest aliquis, salva caritate, optare malum temporale alicui, et gaudere si contingit; non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communis aut Ecclesiae. Item scribit S. Gregorius⁷: *Evenire plerumque solet ut, non amissa caritate, et inimici nos ruina laetificet, et rursum ejus gloria sine invidiae culpa contristet; cum et, ruente eo, quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo, plerosque injuste opprimi formidamus.* — Hoc tamen semper intelligendum, servato ordine caritatis, nempe quando malum quod evitatur preeponderat vel coaequat malum proximo optatum.

Sic pariter aliqui opinantur (et adhaerent Salmant.⁸ et Roncaglia) posse patrem optare mortem filii, si timet ex ejus flagitiis de honestandam esse familiam. — Licitum est autem gaudere de malo temporali personae privatae ob bonum temporale commune; ut Lessius⁹, Roncaglia¹⁰ cum S. Thoma (ut supra), et Salmant.¹⁰ cum Toleto¹¹, etc. Hinc licet etiam gaudere de suppicio malefactoris ad exemplum aliorum.

Et quod dictum est de delectatione, dicendum pariter est de *desiderio*; ut Salmant.¹¹.

22. — *An liceat sibi met mortem optare ad vitandam vitam nimis duram, causa infirmitatis, saevitiae viri, mendicitatis, et similium?*

Negant Salmant.¹² cum Navarro, Abulensi. Ratio, quia non licet velle mortem ob effugienda aliqua mala minoris mo-

Optare si-
bi mortem
ob vitam
nimis du-
ram.

cit. — *Tolet.*, lib. 4, cap. 11, n. 1; et lib. 8, cap. 66, n. 2. — ⁸ In 3, dist. 30, qu. 1, art. 1, ad 4m. — ⁹ Moral., lib. 22, cap. 11, n. 23. — ¹⁰ Tr. 20, cap. 13, n. 44. — *Roncaglia*, tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 3, qu. 4, resp. 1. — ¹¹ Loc. cit. — *S. Thom.*, in 3, dist. 30, qu. 1, art. 1, ad 4m. — ¹² Loc. cit., n. 44. — ¹¹ Loc. cit., n. 43 et 44. — ¹² Loc. cit., n. 46. — *Navar.*, Man., cap. 16, n. 11. — *Abulens.*, in 3 lib. Regum, cap. 19, qu. 4.

21. — a) Lessius tractat de alia, sed huic affini quaestione, scilicet de vindicatione, quam, *de Just. et Jure*, lib. 2, cap. 47, n. 21, fieri posse affirmat, « quia per se decens est malefactorum puniri, et poena per se congruit et quodammodo debita est malefactori, sicut laus

benefactori; idque ut rectus ordo servetur, et quod extra ordinem recti prolapsum est, ad ordinem revocetur: hac ratione est actus virtutis specialis, quia rationem specialem honesti respicit ». — Toletus pariter, lib. 4, cap. 11, n. 1, scribit: « Licet malum velle seu odio

Probabiliter licitum.

menti. — Sed non improbabiliter affirmanit Palaus^{a)}, Viva^{a)}, Felix Potestas^{a)}; item Sotus^{a)}, Granado^{a)}, Sanchez^{a)} et Trullenbach^{a)}, apud Busenbaum (*Lib. II*, n. 30, ad 2, v. *Etsi vero*): casu quo vita tam molesta aestimaretur durior ipsa morte.

An autem liceat *matri optare mortem filiae*, eo quod filia ob deformitatem vel inopiam nequit nubere, vel quia ob illam mater male tractatur a viro?

Affirmant Azor^{b)}, Palaus¹ et Bonacina². Ratio, quia tale desiderium non tam est de malo quam de bono inde secuturo. — Sed id recte rejiciunt Salmant.³ et Roncaglia⁴: tum quia nunquam licet ob bonum temporale mortem proximi optare (hocque videtur non dubitandum cum Roncaglia, post propositiones damnatias 13 et 14 supra relatas); tum quia malum matris non praeponderat malo filiae optato.

23. — « 3.º Non est peccatum, saltem mortale, si conjuges delectentur appetitu tantum rationali de actu conjugii prae terito, futuro vel possibili, respectu communis praesentis vel absentis. Item, si sponsus desideret copulam futuram, aut

¹ Tr. 6, disp. 4, punct. 1, n. 11. — ² Disp. 3, de 1º Praec., qu. 4, punct. ult., § 1, n. 7. — ³ Tr. 20, cap. 13, n. 46. — ⁴ Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 3, qu. 4, resp. 1. — ⁵ Lib. 4, cap. 3, n. 120. — *Bonac.*, de Matr., qu. 4, punct. 8, n. 13. — *Tanner*, tom. 2, disp. 4, qu. 8, dub. 7, n. 136. — *Palaus*, tr. 2, disp. 2,

de ea delectetur; vel vidua, de praeterita. — Ratio, quia hi actus habent objectum licitum.

« Dixi: *appetitu rationali*; quia sponsus aut vidua voluntarie consentiat in delectationem sensitivam et carnalem (quae ex recordatione copulae futurae aut praeteritae naturaliter oritur), mortaliter peccat; ut docent Lessius⁶, Bonacina, Tanner, Palaus: vide Diana⁶; contra Medina, etc. — Quia vero ad supradictam voluntatis oblectationem, sensitivam et carnalis ut plurimum, immo etiam periculum consensus in fornicationem consequitur, oblectationem illam voluntatis in praxi vix locum habere, saltem in vidua et sponsis; inter conjuges tandem, modo periculum pollutionis absit, etiam sensitivam et venereum delectationem non esse mortale, docent Filiucius, Bonacina⁷, Sanchez, Lessius⁸ et Diana⁹; tum quia status matrimonii haec excusat, ut etiam tactus impudicos, solius voluptatis causa institutos; tum quia haec tendunt per se ad opus conjugale, licet per accidens opus non exerceatur ».

punct. 10, § 2, n. 7. — ⁶ Part. 3, tr. 5, resol. 2. — *Barthol. Medina*, in 1º 2º, qu. 74, art. 8, dub. 2 et 3. — *Filiu*, tr. 10, part. 1, cap. 9, n. 353. — ⁷ De Matrim., qu. 4, punct. 8, n. 12. — *Sanct.*, de Matrim., lib. 9, disp. 44, n. 8. — ⁸ Loc. cit., n. 121. — ⁹ Part. 2, tr. 17, resol. 36.

habere aliquem... ob justitiam: licet enim per versis hominibus comprehensis a judice, desiderare suspensionem ob zelum justitiae; et ut a judice comprehendantur et castigentur, ut compleatur justitia ».

22. — « Ex iis auctoribus, unus Viva expressis verbis hujus sententiae probabilitatem restringit casui quo vita morte ipsa amarior videretur: « Potest aliquis, inquit in propos. 13 *Innoc. XI*, n. 3, circa mortale optare sibi mortem ad evadendam vitam quam experitur morte ipsa amariorem ». At Felix Potestas, *Exam. eccles.*, tom. 1, n. 298, loquitur quidem absolute de gravi infirmitate, miseria, vita acerba, etc., ob quae licere docet sibi mortem optare; sed ad probationem subdit: « Quia tunc tolerabilius est mors quam in tantis miseriis vivere ». — Itemque Granado affirmat, in 2am 2ae, *controv.* 3, tr. 6, disp. 2, n. 21, posse quem sibi desiderare mortem, « ut ab aliquo magno malo temporali liberetur »; pro cuius ratione n. 22, hanc adducit: « Quia prudenter censeri potest majus malum ejusmodi afflictio quam mors ». —

Joannes Sanchez, *Select.*, disp. 2, n. 9; et Trullenbach, lib. 1, cap. 6, dub. 2, n. 12, mortem esse prolongatam dicunt vitam miseriis repletam. — Palaus demum, tr. 6, disp. 4, punct. 1, n. 11; ac Sotus, in 4, dist. 50, art. 5, concl. 5, ne hanc quidem rationem afferunt, sed absolute docent licitum esse sibi mortem (a Deo utique inferendam) optare, ob illa gravia mala, de quibus S. Alphonsus hic disputat.

« Azor hanc sententiam non tenet, quam ei falso tribuunt Busenbaum, lib. 2, tr. 3, cap. 2, dub. 2, resp. 2, cas. 2; Palaus, Salmant., ac Bonac., loc. cit. Ipse vero rationes tantum enumerat quibus mors alicui de facto optetur, inter quas assignat odium non personae, sed rei alicuius. « Verbi gratia, inquit, part. 1, lib. 3, cap. 12, quaer. 2º, mater optat mortem filiarum, propterea quod eas, vel ob inopiam vel ob deformitatem, in matrimonium collocare ut vellet non potest; aut quia causa earum, persuadet sibi se a marito contemni et dure tractari ». Minime vero docet hoc desiderium esse licitum.

Quid de matre operante mortem filiae.

Delectatio de opere conjugii:

24. - Duo hic quaeruntur multum scitu necessaria:

Quaeritur 1º. An sponsis et viduis licet delectari de copula futura vel praeterita?

Sponsis et
viduis, illi-
cita etiam
rationalis.

Respondet Busenbaum, quod licet ipsis delectari: modo delectentur appetitu rationali, non autem carnali. (At recte addit in praxi vix hoc posse admitti, cum delectatio carnalis ut plurimum rationali adnectatur). Hanc tenent etiam Salmant.¹ cum Navarro, Cajetano^{a)}, Valentia^{a)}, Bonacina, etc., dicentes licere sponsis gaudere, non de copula ut praesenti, sed de futuritione copulae. — At, etiam secluso periculo delectationis sensitivae, verius dicendum cum Holzmann², Roncaglia³; et Sanchez^{b)} ac Vasquez, Azor, Laymann, Palao, Diana, etc., apud Salmant.⁴, quamcumque delectationem voluntatis in sponsis et viduis de copula futura vel praeterita esse malam. Ratio, quia delectatio reddit sibi objectum praesens; et ideo, semper ac objectum praesens hic et nunc est malum, cum absit hic et nunc conditio honestans matrimonii, mala etiam est omnis actualis delectatio de illo.

Aliud dicendum cum Roncaglia, de desiderio quo sponsus vult copulam futuram. Hoc enim licet; quia, cum voluntas

¹ Tr. 20, cap. 18, n. 58. - *Navar.*, Man., cap. 16, n. 9, v. *Sexto*. - *Bonac.*, de *Matr.*, qu. 4, punct. 8, n. 13 et 14. -

^{a)} De *Praecept. decal.*, n. 701. - ^{b)} Tr. 2, qu. 1, cap. 8, qu. 6, resp. 2. - *Vasq.*, in 1º 2º, disp. 114, cap. 2, n. 2. - *Azor*, part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 6. - *Laym.*, lib. 1, tr. 8, cap. 6, n. 12 et 13. - *Palaus*, tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 2, n. 7 et 9. - *Diana*, part. 8, tr. 5, resol. 2. - ^{c)} Tr. 20, cap. 13, num. 56. - *Roncaglia*, tr. 2, qu. 1, cap. 8, qu. 6, resp. 2, i. f. - ^{d)} Tr. 9,

^{e)} Loc. cit., n. 84. - ^{f)} Tr. 12, loc. cit., resp. 2. - *S. Anton.*, part. 2, tit. 5, cap. 1, § 9, v. *Permittere autem*. - *Coninck*, de *Sacram.*, disp. 34, dub. 11, n. 114. - *Diana*, part. 3, tr. 4, resol. 200.

fertur in objectum futurum, potest illud desiderare sub conditione qua objectum licitum erit. — At quia in tali desiderio adest etiam periculum delectationis, idcirco valde hortandi sunt sponsi, ut sedulo a se avertant hujusmodi turpes cogitationes.

25. - Quaeritur 2º. *An conjugibus licet delectari de copula, etiamsi alter conjux sit absens?*

Negant Salmant.⁵ et Roncaglia; cum Navarro, Sa, Rodriguez, etc., apud Croix⁶, quando delectatio habeatur cum commotione spirituum; quia dicunt talem commotionem non esse conjugibus licitam, nisi ordinetur ad copulam. — Sed Roncaglia et Salmant. non congruenter loquuntur. Nam ipsimet Salmant.⁷ admittunt, et Roncaglia⁸ cum S. Antonino, Coninck, Diana (et est communis, ut dicimus alibi, de *Matr.*, Lib. VI, n. 933), quod tactus impudici (qui certe nequeunt ut plurimum esse sine commotione) inter conjuges, absente periculo pollutionis, sint liciti, saltem non graviter illiciti; etiamsi ob solam voluptatem capiantur, et ad copulam minime ordinentur. Ideo ajo, cur non est idem dicendum de delectatione?

Quare vere probabilem censeo sententiam Busenbaum quae dicit licitum esse conjugibus delectari, etiam carnaliter de

de *Matr.*, cap. 15, num. 90. - *Roncaglia*, tract. 12, de

⁶ *Praec.*, cap. 1, qu. 6, resp. 8. - *Navar.*, Man., cap. 16, n. 10. - *Sa*, v. *Luxuria*, n. 13 (in edit. genuinis). - *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 210, n. 3. - ^{f)} Lib. 6, part. 3, n. 337. -

⁷ Loc. cit., n. 84. - ⁸ Tr. 12, loc. cit., resp. 2. - *S. Anton.*,

part. 2, tit. 5, cap. 1, § 9, v. *Permittere autem*. - *Coninck*,

de *Sacram.*, disp. 34, dub. 11, n. 114. - *Diana*, part. 3, tr. 4,

resol. 200.

Conjugi-
bus, licita
etiam car-
nalis:

24. - a) Cajetanus, *Sum.*, v. *Delectatio morosa*, § *Secundum*; et *Opusc. tom. 1*, tr. 14, dub. 2, de solis viduis loquitur et concordat; sed idem censendus est tenere de sponsis de futuro, tum quia eadem est ratio de utrisque, tum quia, *Opusc.*, loc. cit., expresse dicit: « Ejusdem moris est delectari de praesenti, praeterito vel futuro ». — Valentia autem, in *Iam 2^æ*, disp. 6, qu. 4, punct. 4, eodem modo concordat quam Cajetanus; addit tamen: « Quoniam motus saltem concupiscentiae facile excitatur cum illa delectatio in animo haeret, crediderim propter periculum consentendi directe aut indirecte in aliquam concupiscentiam mortalem, plerunque talem delectationem de actu praeterito conjugali in vidua esse mortale peccatum ».

b) Sanchez perperam citatur a Salmant.: nam, *de Matr.*, lib. 9, disp. 47, tenet quidem illicitam esse sensitivam ac venereum delectationem tam sponsis de futuro, n. 4, quam viduis, n. 7; licitam autem eis, *ibid.*, n. 1, docet voluntatis delectationem. — Duo tamen diligenter notanda hic veniunt: Primum aliud esse delectationem proprie dictam, complacentiam scilicet de copula, « ut est actus ille tactui conveniens et delectabilis », ut Vasquezii verbis utar, loc. cit., n. 3, quam S. Alphonsus, cum dictis auctoribus, peccati mortalitatem damnat; etiamsi solius voluntatis sit; aliud esse copulae approbationem sub ratione utilis vel honesti, de qua S. Alphonsus non disputat, quamque Palaus, Azor, Vasquez, *ll. cc.*, excusant. Alterum notandum est quod S. Alphon-

*Secluso
periculo
pollutionis.*

copula habita vel futura, semper ac absit periculum pollutionis. Ratio est, quia (prout dicunt Salmant.¹, loquendo de tactibus impudicis) ipse status matrimonii haec omnia licita reddit; alias status matrimonialis nimiis scrupulis esset obnoxius. — Hanc sententiam tenent (praeter Fil-liuccium, Bonacina, Sanchez, Lessium et Diana, apud Busenbaum ut supra, n. 23, in fine), S. Antoninus², Cajetanus³, Coninck⁴; Croix⁵ cum Gersonio, Suarez, Laymann et aliis plurimis; item Vasquez, Aversa, etc., apud Salmant.⁶, qui probabilem putant. Et favet D. Thomas⁷, ubi dicit quod conjugibus, sicut copula est licita, ita et delectatio de illa.

*Jactans se
de peccato
vero vel fi-
cto.*

26. — Ultimo hic notandum cum Salmant.⁸ cum Lugo⁹, Cajetano¹⁰, Navarro¹¹, Palao¹², Dicastillo¹³, etc., quod si quis se jactet de peccato gravi a se vere patrato, debet explicare in confessione etiam speciem peccati; quia tunc communiter jactantiae additur complacentia de peccato facto, quae sumit eamdem speciem peccati. — Secus autem, si jactantia sit de peccato factio.

¹ Tr. 9, cap. 15, n. 84. — *Fili.*, tr. 10, part. 1, cap. 9, n. 368. — *Bonac.*, de Matrim., qu. 4, punct. 8, n. 12. — *Sanct.*, de Matrim., lib. 9, disp. 44, n. 8. — *Less.*, lib. 4, cap. 8, n. 121. — *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 36. — ⁸ Part. 2, tit. 5, cap. 1, § 6, v. *Scindum*. — In 1er 2°, qu. 74, art. 8, ad 4°. — Disp. 34, dub. 11, n. 118. — ⁹ Lib. 6, part. 3, n. 837. — *Gerson.*, tr. de Pollut. diurna, notab. 7. — *Suar.*, in 1er 2°, tr. 5, disp. 5, sect. 7, n. 9. — *Laym.*, lib. 1, tr. 8, cap. 6, n. 14. — *Vasq.*, in 1er 2°, disp. 118, cap. 2. — *Aversa*, de Matrim., qu. 21, sect. 8, v. *Admittit tamen*. — ⁸ Tr. 9, cap. 15, n. 89

sus minus recte Palai, Laym. et Holzmann sententiam interpretatus est, dum addidit: « *Etiam secluso periculo delectationis sensitivae* »; ratio enim quam isti adducunt et propter quam in viduis et sponsis delectationem voluntatis reprobant, est ipsum delectationis sensitivae periculum.

26. — ^{a)} Plura eaque diversa hic ponunt Salmant., auctoresque indiscriminatim alle-gant; non omnes tamen doctrinam hic a S. Alphonso expositam tenent; et primo qui-dem Cajetanus et Navarrus de ea omnino silent; Palaus autem, tr. 2, disp. 2, punct. 11, n. 1 et 5; et Lugo, de *Poenit.*, disp. 16, n. 266, asserunt quidem duplex peccatum esse in jactantia, quando simul sibi complacet in peccato, in eoque casu explicandam esse speciem peccati de quo quis se jactaverit; Palaus tamen istud non refert ad peccatum vere patratum; Lugo vero innuit tantum his verbis: « Si simul cum jactantia aut etiam sine illa

27. — ^c 4°. Delectatio morosa, de rebus solo jure positivo prohibitis, non est illi-cita, modo non fiat sub ratione prohi-bitionis: v. gr. si Cartusianus vel alius die jejunii se oblectet de cogitato esu carnium; quia non est de opere malo, cum lex tantum vetet comedionem ex-ternam. Laymann⁹, Lessius¹⁰.

Et ita tenendum cum Salmant.¹¹, Pa-lao, Vasquez, Sanchez, Lessio communi-ter, et Roncaglia¹²; quidquid dicat Croix¹³. Non licet autem delectari de Missa ob oblivionem reicta, et simili; quia omissio est objective mala: ut Roncaglia¹⁴ cum Azor et Sanchez.

28. — ^c 5°. Qui delectationem morosam mortalem confitetur, addere debet cir-cumstantias operis de quo fuit delecta-tio: v. gr. in materia irae, an fuerit de occidendo fratre an alio; uno an pluri-bus: in materia carnis, an de conjugata, moniali, consanguinea. — Quod tamen limitant Azor, Sà¹⁵, Salas¹⁶, etc., si de-lectatio feratur in objectum appre-hendit secundum totam suam malitiam; non autem si tantum secundum partem,

et 88. — ¹ De Malo, qu. 15, art. 2, ad 17°. — ² Tr. 20, cap. 13, num. 66. — ³ Lib. 1, tr. 8, cap. 6, num. 9. — ⁴ Lib. 4, cap. 8, n. 114 et 115. — ⁵ Tr. 20, cap. 13, n. 37 et 38. — ⁶ *Palau*, tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 2, num. 3. *Vasq.*, in 1er 2°, disp. 110, cap. 2. — *Sanct.*, Decal., lib. 1, cap. 2, n. 10. — *Less.*, loc. cit. — ⁷ Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 3, qu. 3, resp. 2. — ⁸ Lib. 5, n. 81. — ⁹ Loc. cit., qu. 5. — *Asor*, part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 9. — *Sanct.*, loc. cit. — *Asor*, loc. cit., qu. 8. — ¹⁰ In 1er 2°, tr. 13, disp. 6, sect. 6, n. 59, i. f.

interveniat gaudium aut complacentia de pec-cato illo, debere explicari speciem peccati *praeteriti*. — Dicastillus perbelle rem ex-plicat; postquam enim, de *Poenit.*, disp. 9, dub. 8, n. 527, docuit parum referre ad ja-ctantiam praecise ut est jactantia (et idem asserit Lugo, loc. cit., n. 274) utrum vere an falso quis se jactet, subdit: « Dixi vero *praeci-se ut jactantiae*, quia solet in peccato vere commisso frequentius reperiri non solum ma-litia talis jactantiae, sed nova complacentia ejusdem antiqui peccati. Quodsi haec compla-centia reperiretur etiam in jactantia de pec-cato falso, ita ut complaceret quis etiam in tali objecto, quasi revera fuisse perpetratum peccatum, etiam tunc erunt duo peccata. Sicut e contrario, si in priori casu non esset com-placentia nova de antiquo actu, sed sola jactantia de peccato, non esset ibi duplex malitia ». — ¹¹ Sà, v. Luxuria, n. 13, sententiam aliorum potius quam suam exponit: « Dele-

*Delecta-
tio de prohibi-
tis jure
positivo,
quando li-
cita.*

*Delecta-
tio morosa,
quoniam mode
confitenda.*

« v. gr. in feminam apprehensam ut non suam, non tamen ut alteri nuptam vel ut monialem: tunc enim probabile esse ajunt delectationes tales reduci ad speciem simplicis fornicationis. Ita etiam Filiiuccius, Lessius, Bonacina, Diana, Palaus. Vide card. de Lugo¹.

« Aliud est de ipso opere externo, quod semper fertur in objectum secundum totam suam malitiam; aut etiam de desiderio efficaci, quod fertur in opus externum secundum se et ut est a parte rei, ac proinde est ejusdem cum illo speciei: ideoque ejus circumstantiae semper fatendae sunt. Vide auctores citatos». — [Vide dicta n. 15].

29. - « Resp. II°. Si quis sine causa et necessitate actionem exerceat, ex qua intelligit delectationem carnis naturaliter orituram (v. gr. ex curiositate legit vel audit turpia), tamen sine directa intentione et sine periculo consensus, peccat venialiter; si vero justam causam habeat, nihil peccat. — Vide supra in sexto Praec. ». [Lib. III, n. 481, ad 6. Si pollutio].

« Quaeres: An voluntas delectationem carnalem positive reprimere teneatur?

« Resp. 1°. Si voluntas plene eam adver- tens, negative et permissive se habeat, ita ut nec approbet nec repellat, (dum modo id non permittat ex ipsius delectationis complacentia, nec periculum sit ulterioris consensus), probabile est quod docent Cajetanus et Sanchez², non pecare mortaliter: tum quia non consentit in delectationem; tum quia moraliter est impossibile omnes illos motus evitare; tum quia ex justa causa illos licet permettere, etiam secundum adversarios.

« Resp. 2°. In praxi tamen verius videatur quod docent Vasquez, Azor, Lessius, Becanus³, sine justa causa eis non resistere esse mortale: quia fere semper voluntas est exposita periculo consensus; et contrarium credere est nimia sui confidentia et praesumptio. Moderate Laymann utramque sententiam probabilem fatetur. Et ait delectationem videri mortalem, nisi saltem actum similes displicantiae circa illam elicias: etsi efficaciter animum ad alia divertere negligas, cum facile possis, et spes te tali modo posse depellere. Vide Laymann⁴. — [Vide fuse dicta super hoc punto, Lib. V, n. 7].

Quid de negative se habente.

Ponens causam delectationis sine intentione.

DUBIUM III.

De Distinctione Peccatorum.

ARTICULUS I.

QUAE PECCATA DISTINGUANTUR SPECIE.

30. *Quomodo peccata differant specie quoad materiale, et quomodo quoad formale peccati. — 31. Ex quotuplici radice desumatur diversitas specierum. — 32. An peccata specie distinguantur ex oppositione ad virtutes, vel ex diversitate objectorum. — 33. An ex praecepsis diversis peccata specie distinguantur. — 34. An peccatum ex objecto levius possit excedere gravitatem peccati superioris speciei.*

30. - « Resp. Peccata, quoad materiale sive entitatem positivam, specie distinguuntur ex objectis formalibus et cir-

cumstantiis speciem variantibus, quatenus eae objecti formalis rationem habent. Quoad formale autem, proxime

Quod formale.

Fili., tr. 21, cap. 8, n. 902. — Less., lib. 4, cap. 8, n. 128, v. Haec sententia. — Bonac., de Matrim., qu. 4, punct. 8, n. 3 et 20. — Diana, part. 1, tr. 7, resol. 48; et part. 2, tr. 17, resol. 34. — Palaus, tr. 2, disp. 2, punct. 10, § 4, n. 2. — ¹ De Poenit., disp. 16, n. 368. — Cajetan., Sum.,

v. Delectatio, § Magna tamen. — Vasq., in 1° 2°, disp. 108, cap. 2. — Azor, part. 1, lib. 4, cap. 6, qu. 5°, v. Ut propositorum. — Less., lib. 4, cap. 8, num. 117 et 118. — ² Part. 2, tr. 2, cap. 5, qu. 5, concl. 4. — Laym., lib. 1, tr. 3, cap. 6, n. 7 et 8. — ³ Loc. cit.

ctatio de peccato carnali quae dicitur morosa mortale peccatum est et ejusdem cum peccato operis speciei. Quidam tamen dicunt non variari speciem, si quis de virgine cogitet, aut conjugata, non ut tales sunt, sed solum ut

feminae». Notandum tamen est hoc ultimum dictum ex opere Emmanuelis Sà expunctum fuisse, nec reperiri in editionibus correctis.

29. - ^{a)} De Sanchez, vide notam d ad num. 6, supra.

« distinguuntur ab oppositis formis, sive
« rectitudine virtutis qua privant; remote
« autem et fundamentaliter, ex objectis.
« Ita Tanner^{a)}. — Ratio primae partis
« est, quia omnes actus specie distinguun-
« tur ex objectis; peccata autem quoad
« materiale, dicunt ipsos actus. Ratio se-
« cundae partis, quia privationes proxime
« distinguuntur specie a formis quibus pri-
« vant; sed peccata formaliter sunt priva-
« tiones rectitudinum oppositarum. Ratio
« tertiae partis, quia rectitudo virtutis spe-
« cificatur proxime ex objecto: ergo pri-
« vatio rectitudinis, ex eodem remote.

« Ex quibus. resolves:

« Peccata specie differunt, non tantum
« quae diversis virtutibus, sed etiam quae
« eidem opponuntur extreme (ut prodiga-
« litas et avaritia), vel ratione diversae
« difformitatis, id est, quae adeo diversa
« ratione et malitia ejusdem virtutis ma-
« teriam attingunt, ut, quantum est ex
« natura ejusdem peccati, non sit eadem
« facilitas, moraliter loquendo, neque pro-
« pensio utrumque peccatum committendi:
« qualia sunt homicidium, furtum, adulte-
« rum, detractio ».

31. — Doct Tridentinum¹, circumstan-
tias illas in confessione explicandas esse
quae speciem peccati mutant. — Hinc

Quaeritur 1º. *Ex quotuplii radice de-
sumatur distinctio specifica peccatorum?*

Resp. cum Busenbaum et sententia
communiori, sumi ex duplii radice, nem-
pe: 1º. Ex oppositione ad diversas virtutes. — 2º. Ex diversa difformitate contra
eamdem virtutem, prout accidit in perju-
rio et violatione voti, sive blasphemia;
licet enim haec peccata sint contra eam-
dem virtutem religionis, specie tamen

Circum-
stantiae
mutantes
speciem,
confiten-
dae.

Duplex ra-
dix distinc-
tionis spe-
cificae.

¹ Sess. 14, cap. 5, de Confess. — ² 1º 2º, qu. 72, art. 1.
— ³ Tr. 20, cap. 12, n. 1 et 2. — ⁴ Loc. cit., art. 6, ad 2º. —
Scotus, in 2, dist. 87, n. 9, v. *Ex hoc patet secundum.* —
Becan., part. 2, tr. 1, cap. 5, qu. 2, concl. 2. — Valent.,
in 1º 2º, disp. 6, qu. 2, punct. 1, v. *Nunc remitti.* —

30. — a) Tanner, tom. 2, disp. 4, qu. 2,
dub. 1, n. 5 et seqq., disputat de peccato com-
missionis, et concordat.

32. — a) Bonacina, disp. 2, de Peccat.,
qu. 4, punct. 3, n. 4, rejicit tamquam insuf-
ficientem, distinctionem peccatorum specificam
juxta virtutes quibus opponuntur; et ipse n. 1,
scribit: « Peccata distinguuntur specie per

sunt diversa. Quoad hanc secundam radi-
cem consentiunt doctores.

32. — Sed quoad primam, scilicet, ex
oppositione ad virtutes, Quaestio magna
est inter S. Thomam et Scotum: *An di-
stinctio specifica proxime sumatur ab
objectis diversis peccatorum, vel a diver-
sis virtutibus quibus peccata opponuntur?*

S. Thomas², Salmant.³ et alii tenent
proxime desumi ab objectis specie diver-
sis. Ratio S. Thomae⁴, ut ait, quia *peccatum... non habet speciem ex parte aver-
sionis..., sed ex parte conversionis, secun-
dum quod est actus quidam.* — Scotus
vero, cum Busenbaum (hic), et Becanus,
Valentia, Bonacina^{a)}, tenent distinctio-
nem specificam desumi a virtutibus qui-
bus opponuntur peccata; quia peccatum,
formaliter sumptum, consistit in opposi-
tione ad virtutem qua privat.

Utraque sententia est probabilis, et
utraque revera in idem coincidit; ut bene
dicunt Salmant.⁵ — Sed secunda, distin-
guendo peccata per oppositiones ad vir-
tutes, planior est et facilior; ut recte fa-
tetur Tapia, quamvis thomista. Advertit
tamen Roncaglia⁶ quod, licet peccata com-
missionis distinguantur ex virtutibus op-
positis (ut ipse tenet); peccata vero *omis-
sionis* omnino distinguuntur per opposi-
tionem ad objecta, sive ad actus quibus pri-
vant: prout omittere Sacrum et jejunium
sunt peccata specie diversa contra obe-
dientiam Ecclesiae debitam; quia Sacrum
et jejunium sunt objecta specie diversa.

33. — Deinde quaeritur 2º. *An ex di-
versis praecepsis peccata specie distin-
guantur?*

Affirmant Navarrus, Granado, Tan-
ner^{a)}, etc. — Sed dicendum cum S. Tho-

² Loc. cit., num. 2. — Tapia, tom. 1, lib. 3, qu. 2, art. 1.
n. 5. — ³ Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 2, qu. 1, resp. 1
et 2. — ⁴ Navar., Man., cap. 11, num. 4. — Jacobus de
Granado, in 1º 2º, controv. 6, tr. 2, disp. 1, sect. 2,
num. 13, 17 et 19.

ordinem ad diversas specie perfectiones qui-
bus privant ». Sed non videtur haec sententia
differre ab altera, quam dicit insufficientem;
distinctio enim peccatorum ex oppositione ad
virtutes desumitur ex oppositione ad virtutes
specifice, non autem generice tantum acceptas.

33. — a) Tanner, quamvis a Salmant. n. 1,
citetur pro hac opinione, revera tamen non

Distinctio
specificā
proximā,
probabil-
iter ab objec-
tis.

Probabi-
liter a vir-
tutibus op-
ponit.

Distinctio
peccatorum
omissionis.
ab objectis.

*Distinctio specifica,
quandoque
ex diversi-
tate pae-
ceptorum.*

ma^{b)}, Cajetano^{b)}, Valentia^{b)}, Azor, Laymann, Coninck, Palao, Bonacina, Roncaglia¹, Croix², Salmant.³ ex communi, quod si pracepta distinguuntur tantum ex parte *legislatorum* (ut est in furto, quod prohibetur lege divina et humana) minime inducunt distinctionem specificam peccatorum; quia diversitas legislatorum non efficit praceptum esse formaliter diversum, sed tantum materialiter. Secus tamen, si pracepta distinguuntur ex parte *motivis* ad prohibendum; quia tunc diverse virtutes laeduntur. Prout si quis frangeret jejunium praceptum ab Ecclesia, et ad quod voto simul ipse se obstrinxerit: tunc enim laederet temperantiam, ex qua Ecclesia jejunium imperat, et religionem, ex qua Deus praecepit vota observari.

- Ad agnoscendum vero quandonam leges sint conditae ad diversos fines, dicunt Salmant.^{c)} videndum si praceptum humanum trahat actum ad specialem aliam virtutem, sive ad oppositionem cum alia speciali virtute. — Hinc infertur 1°. Si quis occidit sacerdotem, non solum peccat contra justitiam, sed etiam contra religionem, ex cuius motivo Ecclesia vetat sacerdotis laesionem. — Infertur 2°. Sacer-

Azor, part. 1, lib. 4, cap. 2, qu. 6. — *Laym.*, lib. 1, tr. 8, cap. 2, n. 1. — *Coninck*, de Sacram. Poenit., disp. 7, dub. 6. — *Palau*, tr. 2, disp. 8, punct. 1. — *Bonac.*, disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 8, n. 8 et seqq. — ¹ Tr. 2, qu. 1, cap. 2, qu. 1, resp. 8. — ² Lib. 5, n. 182 et seqq. — ³ Tr. 20, cap. 12, n. 5 et 6. — *Azor*, loc. cit. *Trull.*, Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 23, n. 8. — *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 22. — ⁴ Tr. 20, cap. 12, num. 12. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 18,

dos beneficiarius omittens Officium divinum, committit unum peccatum contra religionem, non autem contra justitiam, si velit restituere fructus beneficii; quia ex eodem motivo religionis Ecclesia praecepit recitationem ei qui est sacerdos et est beneficiarius, qui ex justitia tenetur tantum non facere fructus suos. — Ita Azor, Trullench, Diana, etc., cum Salmant.⁴; contra Suarez, Laymann et Bonacina. Vide dicta *Lib. IV*, n. 145, v. *Sed difficultas*.

34. — Quaeritur hic 3°. *An peccatum ex objecto levius possit, ratione circumstantiae, excedere gravitatem peccati superioris speciei?*

Negant Durandus, Vasquez^{a)} et alii. — Sed affirmit probabilius S. Thomas^b, ubi ait: *Nihil prohibet peccatum, quod est gravius secundum suum genus, esse minus grave secundum alias circumstantias*. S. Doctorem sequuntur Pater Concina^c; item Cajetanus, Suarez, Azor, Palaus, etc., cum Salmant.^d et aliis communiter. Quia, licet regulariter gravius peccatum est illud quod perfectiori virtuti opponitur, ut dicit S. Thomas^e; attamen, cum gravitas peccati superioris speciei sit finita, ideo, etsi physice non possit

*Pecca-
tum ex ob-
jecto levius
quandoque
excedit pec-
catum su-
perius.*

n. 5. — *Laym.*, lib. 4, tr. 1, cap. 4, n. 5, v. f. — *Bonac.*, de Off. divino, disp. 1, qu. 5, punct. 1, num. 4. — *Durand.* a S. *Porciiano*, in 4, dist. 22, qu. 1, n. 8, v. *Dicendum est*. — ¹ 2^a 2^a, qu. 10, art. 8, ad 1st. — ² De Peccat., diss. 1, cap. 6, n. 6. — *Cajetan.*, in 2^a 2^a, qu. 94, art. 2, ad 1st dub. — *Suar.*, in 1^a 2^a, tr. 6, disp. 1, sect. 2. — *Azor*, part. 1, lib. 4, cap. 19, qu. 4. — *Palaus*, tr. 2, disp. 3, punct. 4, n. 8. — ⁴ Tr. 20, cap. 12, n. 22. — ⁵ 1^a 2^a, qu. 78, art. 4.

dissentit a sententia quam ipse S. Alphonsus tenet: « Sola distinctio, inquit in *tom. 2*, *disp. 4*, *qu. 2*, *dub. 3*, *n. 38*, seu diversitas praceptorum materialis non inducit diversitatem specificam peccatorum... Sed nec diversitas (*n. 39*) praceptorum inter se subordinatorum, circa idem objectum inducit diversitatem specificam peccatorum, ut nec ulla diversitas praceptorum, si quae circa idem objectum formale versentur... Si vero (*n. 41*) pracepta sint diversa formaliter et ex parte objecti specie distincti, etiam in materia ejusdem virtutis..., tum peccata opposita etiam specie distinguuntur ».

^{b)} S. Thomas, *1a 2ae*, *qu. 72*, *art. 6*, *ad 2um*, negat peccata fieri specifica diversa ex oppositione ad pracepta affirmativa et negativa. — Cajetanus autem, illum commentans, adducit exempla diversitatis legislatorum, se-

cundum quam negat diversificari peccata; et ita etiam Valentia, *in 1am 2ae*, *disp. 6*, *qu. 2*, *punct. 1*, v. *Hoc posito*.

^{c)} Salmant., *tr. 20*, *cap. 12*, *n. 9*, regulam istam his verbis exponunt: « Quotiescumque praceptum trahit actum ad specialem actum virtutis in affirmativis, vel in negativis ad specialem oppositionem erga eamdem virtutem, vel aliquam ejus specialem rectitudinem, tunc appareat nova ratio seu motivum intrinsecum pracepti; secus vero, si ad id non trahat ».

34. — ^{a)} Vasquez, *in 1am 2ae*, *qu. 73*, *art. 3*, *n. 21*, negat quidem peccatum inferioris speciei fieri posse ex circumstantiis gravius peccato superioris speciei; at, *n. 23* addit: « In communi modo loquendi peccatum etiam inferioris speciei et ex objecto minus grave, dici aliquando majus alio superioris speciei pro-

excedi a malitia peccati speciei inferioris, potest vero moraliter. Hinc sodomia et bestialitas sunt graviora peccata quam perjurium, ut docet S. Thomas^{b)}, cum Salmant.¹ Et ideo regula praedicta metiendi gravitatem peccati ex oppositione ad superiorem virtutem currit tantum quando peccata sunt maxima contra unam-

quamque virtutem; non autem quando comparatio fit maximi peccati ad minimum.

An autem circumstantiae speciem tantum aggravantes sint confitenda, nimirum gradus incestus, quantitas furti, tempus durationis peccati? Vide *de Sacram. Poenit.*, Lib. VI, ex n. 467.

ARTICULUS II.

QUAE PECCATA DISTINGUANTUR NUMERO.

35. *Vide omnia quae super hoc punto dicuntur a Busenbaum.* — 36. *Ex quibus radicibus desumatur distinctio numerica.* — 37. *De prima radice, quae est multiplicitas actuum moraliter interruptorum.* — Et 1. *Quomodo interruptur actus interni circa peccata cordis.* — 38. *Quomodo circa peccata oris et operis.* — 39. *An malum propositum interruptur per diuturnum tempus.* — 40. *Quid, si tamen voluntas permaneat in aliquo effectu.* — 41. 2. *Quomodo interruptur aut uniantur actus externi.* — 42. *An explicanda omnia media apposita ad peccandum.* — 43. *Quid, si quis ab initio voluerit tangere, sed postea fornicetur.* — 44. *Quid, si quis centenis vicibus interpolatim furetur aureum ex intentione ab initio furandi centum.* Et quot sacrilegia committat celebrans tres Missas in die Nativitatis Domini. — 45. *De secunda radice, quae est diversitas objectorum totalium.* — 46. *Illationes hujus radicis.* — 47. Qu. 1. *Quot peccata committit qui eodem actu blasphemat duodecim Apostolos.* — 48. Qu. 2. *Quot, si quis detrahit vel conviciatur aliquem diversis contumelias.* — 49. Qu. 3. *Quot, si quis detrahit alicui coram pluribus.* — 50. Qu. 4. *Quot, si quis negat plures articulos fidei.* — Qu. 5. *Quot, si quis optat diversa mala inimico.* — Qu. 6. *Quot, si confessarius in mortali plures absolvat.* — *Quid, si sacerdos pluribus Eucharistiam ministret.* — *(Quid, si sacerdos projiciat breviarium in mare, praevidentis reddi impotentem ad recitandum. De hoc vide dicta Lib. IV, n. 149).*

Distinctio
numerica
ex duplice
radice.

35. — « Resp. Numero distinguuntur duobus modis: 1º. Ex diversis objectis numero totalibus, non materialiter et physice tantum, sed etiam formaliter et moraliter distinctis. 2º. Per interruptionem actuum moralem. — Filiuccius?

« Dico: *moram*; quia, etsi ad distinctionem numericam physice sufficiat quaevis interruptio, in ordine tamen ad confessionem non multiplicantur, nisi moraliter multi sint: quia, sicut in confessione actus moralis, ita etiam multiplicatio et distinctio moralis attendi debet.

« Porro actus moraliter interruptur, ita ut nec virtualiter nec interpre-

tative manere censeantur: 1) Per contrariam voluntatem et propositum. — 2) Per cessationem ab actu voluntariam et liberam. — 3) Per cessationem involuntariam et naturalem, sive ea fiat per somnum, sive per distractionem ad alia. — Per somnum quidem; quia, cum in illo cesset usus rationis, non continuatur actio libera et moralis: per distractionem vero, quia per illam prior cogitatio fit involuntaria, ideoque si ad eam redeatur, fit voluntaria, et moraliter multiplicatur. Ita Vasquez, etc. Quae sententia, etsi in peccatis externis tenenda sit, in *internis* tamen non habet locum, secundum Filiuccium⁸. Ratio, quia, etsi per hanc interruptionem physice

Interrup-
tio mora-
lis, quando
detur.

¹ Tr. 20, cap. 12, n. 22. — ² Tr. 21, n. 311 et seqq. — *Vasq.*,

in 1st 2nd, disp. 75, cap. 8, n. 11 et seqq. — ³ Loc. cit., n. 317.

pter circumstantias vel propter majorem rationem voluntarii, quia pluribus modis malum est, vel quia majus reipublicae documentum infert».

^{b)} S. Thomas, quem Salmant. allegant ut asserit S. Alphonsus, non de perjurio, sed de

sacrilegio loquitur: « *Vitia contra naturam*, inquit 2^a 2^{ac}, *qu. 154, art. 12, ad 2um, ... tanto sunt graviora quam sacrilegii corruptela, quanto ordo naturae humanae inditus, est prior et stabilior quam quilibet aliis ordo superadditus».*

« actus multiplicetur, non tamen moratur; quia hoc ipso quod animus involuntarie distrahitur, remanet interpretativa prior voluntas, cum non sit retrahita aut aliter interrupta. — Vide etiam Baldelli¹.

« Ex dictis resolves:

« 1º. Unum numero peccatum committit qui uno actu odii vel detractionis fertur in decem homines; qui uno ictu duos occidit; qui uno actu vult omittere Officium horarum per mensem, jejunium per quadragesimam. Quia, etsi haec objecta physice sint plura, sunt tamen unum moraliter et formaliter, quatenus in uno actu hic et nunc coniunguntur. Ita Navarrus, Filiuccius², Bonacina³; contra Azor, Vasquez, etc., qui satis probabiliter dicunt esse peccata distincta. — Verum, sive decem peccata dicas, odisse v. gr. decem homines, sive unum, parum refert: cum unum hoc illis decem aequivaleat, proindeque objecti gravitas in confessione exprimenda sit, quippe quae actum in suo esse individuali constituit; ut notat Filiuccius, Bonacina, Suarez⁴.

« 2º. Actus voluntatis internus saepius interruptus et repetitus, licet physice sit multiplex, moraliter tamen est unum numero peccatum in ordine ad confessionem, si consummetur in opere aliquo externo per eum intento et causato, aut etiam in pluribus actibus externis sibi invicem subordinatis ad eundem finem. Hinc v. gr., qui furatur bibliothecam per totam noctem, etsi saepius voluntatem furandi renovet, unum furtum;

¹ Lib. 2, disp. 21, n. 3. — *Navar.*, Man., cap. 6, n. 17. — ² Disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 2, num. 1. — *Azor*, part. 1, lib. 4, cap. 4, qu. 6. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 75, cap. 2, n. 10. — *Fili.*, tr. 21, cap. 8, n. 821. — *Bonac.*, loc.

35. — ^{a)} Filiuccius aliud de internis, aliud vero de externis peccatis asserit; et primo quidem, *tr. 21, cap. 8, n. 320 et 321*, docet ut « multo probabilius » unum numero peccatum committere qui uno actu odii fertur in decem homines, vel qui uno actu vult omittere Officium per mensem, jejunium per quadragesimam. Atvero quoad detractionem de pluribus et plurium occisionem uno actu, male a Busenbaum adducitur, quippe qui oppositum omnino tenet, *cap. 9, n. 325*, scribens: « Multiplicatur [peccatum oris] ea di-

« et qui ad occidendum alium pergens, saepe voluntatem renovat, unum hominem committit. Ratio, quia est una actio externa, ab internis intenta et causata, in qua internae omnes complicantur et moraliter uniuntur. — Vide Baldelli⁴.

« 3º. Actiones externae, licet numero distinctae, ad eundem tamen finem et actum principalem relatae, modo non habeant distinctam ab illo malitiam, non distinguuntur ab ipso fine et actu principali, moraliter loquendo et in ordine ad confessionem. Hinc oscula, tactus, verba impudica, etc., copulam carnalem praecedentia, immo etiam contumacia et subsequentia, tamquam complementa et appendices operis, unum numero peccatum sunt; ut docent Navarrus⁵, Azor⁶, Filiuccius, etc. — Ratio, quia sunt vel initia, vel partes, vel complementa et appendices operis, ejusdem actus humani et objecti in quo omnia predicta moraliter uniuntur.

« Dixi: *complementa*; quia, si similes actus non sunt initia vel partes copulae subsecutuae, aut ex actu praeterito ex natura rei non consequantur, distinguuntur numero, ut v. gr. si quis de fornicatione glorietur: proindeque illi in confessione explicandi sunt separatis, non autem priores; ut docet Suarez⁷.

36. — Ad intelligentiam hujus tam difficultis materiae de numerica distinctione peccatorum, circa quam valde doctores laborant et valde dissentunt; et ut clarius intelligantur omnia quae a Busen-

cit., n. 2. — ² De Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 36. — ⁴ Lib. 2, disp. 21, n. 4. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Part. 1, lib. 4, cap. 4, qu. 6. — *Fili.*, tr. 21, cap. 9, n. 334. — ⁷ De Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 26 et 27.

stinctione numerica objectorum de quibus in particulari detrahitur...; nam etiamsi sermonis actio una sit et continuata, si tamen in ea in particulari detrahitur contra plures personas..., satis est probabile esse diversa peccata numero». Et de occidente plurium uno ictu, *ibid.*, n. 331: « Multiplicari, inquit, numero [peccata operis...] ex multiplicatione objectorum quae numero distinguuntur, ut si quis uno ictu tres conficiat ex intentione, uno teli jactu vel bombardae tres occidat...; in his enim et similibus exemplis, probabilior ea

Species et
numerus
peccatorum
confitenda.

baum dicta sunt: — praenotandum constare ex Tridentino, non solum in confessione species peccatorum esse explicandas, sed etiam numerum; cum sic doceat¹: *Si quis dixerit in sacramento Poenitentiae... necessarium non esse jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia..., anathema sit.*

Distinctio
ex dupli-
caci-

Hinc videndum ex quibus radicibus desumatur distinctio numerica peccatorum. — Respondetur desumi ex duabus radicibus, nempe: I^o. Ex *multiplicitate actuum moraliter interruptorum*; et in hoc omnes convenient. II°. Ex *diversitate objectorum totalium*: quamvis de hac radice alii dubitent, ut infra videbimus n. 45.

37. — Et I^o. Loquendo de *prima* radice, Dubium magnum est: quandam actus voluntatis moraliter interruptur? — Et hic ad clariorem intelligentiam distinguendi sunt actus *interni* interrupti ab actibus *externis*.

Et I^o. Quoad actus *INTERNOS*, distin-

¹ *Sess. 14, can. 7. — Swar., de Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 11 et seqq. — Vasq., in 1° 2°, disp. 76, cap. 1, n. 2. — Azor, part. 1, lib. 4, cap. 4, qu. 4. — Palau, tr. 2, disp. 8, punct. 2, n. 2. — Tr. 20, cap. 12, n. 32. — ² Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 2, qu. 2, resp. 1. — ³ De Peccat., diss. 1, cap. 6, n. 13. — ⁴ De*

guere insuper oportet peccata *cordis* a peccatis *oris* et *operis*.

1) Si sunt enim peccata *cordis*, quae interne omnino perficiuntur, ut sunt odia, haereses, delectationes morosae, desideria turpia, etc., ista statim ac multiplicantur, interrumpuntur; ita ut tot sint peccata quot sunt actus voluntatis illi consentientis. Ratio, quia quoad tales actus, non pendet unus ab alio, et ideo nequeunt moraliter continuari. Ita communiter Suarez, Vasquez, Azor, Palau, Bonacina⁴, etc., cum Salmant.²; Roncaglia³, Pater Concina⁴, Contin. Tournely⁵. — Contra Lugonem⁶, Canum, Homobonum, etc., apud Tamburinium⁶; qui dicunt hos actus non interrumpi per somnum, distractionem, etc.; sed tantum per contrariam voluntatem. Et huic opinioni videtur adhaerere Busenbaum cum Fililiuccio (hic n. 35, v. *Porro, in fine*); et vocat probabilem Tamburinius⁷ (licet Tamburinius⁸) dicat semper explicandum esse tempus quo voluntas prava dura-

Peccata
cordis in-
terrumpan-
tur statim
ac multipli-
cantur.

Peccat., part. 1, cap. 8, art. 2, v. *Dico 2°*. — *Canus*, Select. de Poenit., part. 6, § de *Circumstantiis aggravantibus*, v. *Et per hoc. — Homobon.*, de Exam. eccles., tr. 5, cap. 13, qu. 88. — ⁴ Method. confess., lib. 2, cap. 1, n. 32. — ⁵ Full., tr. 21, n. 317. — ⁶ Method. confess., lib. 2, cap. 1, n. 32.

sententia videtur, quae multiplicat in eodem actu materiali peccati, malitias numero moraliter distinctas».

37. — ^a Bonacina, quidquid dicant Salmant., haec dumtaxat scribit, *disp. 2, de Peccat.*, qu. 4, punct. 2, n. 10: « Saepius et frequentius multiplicari peccata interna, quae interius consummantur, ut sunt peccata odii, inuidiae, etc., quam externa...; nam peccata quae interius consummantur, nihil exterius habent in quo virtualiter perseverare et continuari censeantur ».

^b Lugo male a Tambur. allegatur; quandoquidem non tenet hanc sententiam sine adjecta distinctione: « Aliquando enim, inquit, *de Poenit.*, disp. 16, n. 565, illae duas voluntates [internae malae] habent ordinem inter se, ita ut una dependeat ab alia; aliquando nullum habent inter se ordinem. Exemplum esse potest, si aliquis hodie cogitans de femina aliena, decernat illam procurare, et cras iterum de illa cogitans, et memor decreti hodierni decernat iterum eam procurare et sic deinceps; tunc posteriores voluntates dependentiam habent a prima, quia absque nova deliberatione aut consultatione ex vi primae voluntatis ponitur ista secunda... Aliquando vero una voluntas non dependet ab alia: sed,

sicut heri videns feminam illam, turpiter concupivit; sic hodie eam iterum videns, eam iterum turpiter concupiscit, non influente priori concupiscentia in secundam... Dico itaque quando voluntates se habent primo modo et cum illa dependentia et causalitate, probabilis videtur sententia..., quod nisi influxus ille interrumpatur per voluntatem contrariam, continuetur moraliter idem peccatum ». Quando autem voluntates illae secundo modo se habent, negat quidem Lugo interrumpi per naturalem distractionem, secus vero per voluntariam derelictionem: « Quando enim, inquit n. 569, objectum perseverat nobis praesens moraliter, quia non habuimus animum discedendi ab ea cogitatione, sed casu et naturali aliqua distractione interrumpitur, censemur adhuc moraliter idem congressus (ut ita dicam) cum objecto quod nunquam discessit... Quando vero discessimus jam voluntarie ab ea cogitatione, licet non per revocationem voluntatis praeterita, jam censemur congressus ille cum objecto finitus et completus, data nimirum objecto licentia discedendi et abeundi. Quodsi postea redeat, censemur novus congressus et alia jam occasione peccari, non prima, quae jam cessasse videbatur ».

^c Scilicet « quando [tempus] est notabile;

verit). Sed hanc opinionem ut falsam rejiciunt Concinna; ac Vasquez, Suarez, Diana, etc., cum Salmant.¹ Quare opinio Lugonis et Cani, saltem tamquam dubie probabilis, non est tenenda.

Et ideo poenitens quidem debet explicare, si potest, quot vicibus in voluntate consensit. Si vero non potest, quia pravus animus fuit diuturnus, tunc sufficit fateri tempus in quo cum tali animo perseveraverit; ut dicunt Roncaglia, et Viva² cum Vasquez. — Merito autem notant 1°. Coninck³ et Lugo⁴, apud Tamburinium⁵ (licet Tamburinius non assentiat) cum Viva⁶ et Antoine⁷, quod explicari debet si interruptiones fuerint notabiliter rarae vel frequentes. Notant 2°. Tamburinius⁸ cum Lugo et Viva⁹ quod,

¹ Concinna, de Peccat., dissert. 1, cap. 6, n. 14. — Vasq., in 3° Part., qu. 91, art. 1, dub. 5, num. 11. — Suar., de Poenit., disp. 22, sect. 5, num. 9 et 10. Diana, part. 8, tr. 4, resol. 96. — ² Tr. 20, cap. 12, n. 34. — Roncaglia, tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 2, regul. in praxi, num. 2. —

(si enim sit breve..., nec tempus esset necesse declarare).

³ Tamburinius, n. 33, his verbis exponit sententiam quam Coninckio et Lugoni tribuit: « Si quis raro interruptum turpem illam cogitationem, vel alias saepissime, propter urgentia sua negotia, hanc extraordinariam raritatem vel frequentiam esse explicandam (intellige in confuso, dicendo se frequentissime vel rarissime cogitasse...) ». — Atvero Coninck, disserens de casu quo interruptio peccati interni fit « quasi naturaliter ratione alicujus negotii aut alterius cogitationis occurrit, sine eo quod cogitans expresse eam velit interruptum pere », suam ipse sententiam, quam scilicet n. 51 « in praxi... esse veram et tutam » arbitratur, sic, de *Sacr. Poenit.*, disp. 7, n. 50, profert: « Illas interruptiones esse explicandas quando sunt notabiles, quia tunc facile notari et explicari possunt; secus vero esse, quando ita breves sunt ut vix notari possint; quia tunc in ordine ad confessionem et morale iudicium, videtur esse unicus actus ». — Lugo autem, de *Poenit.*, disp. 16, n. 570, disputans de peccatis mere internis, dicit quod « si revera interruptiones fuerint aequae breves, idem dicendum esse, sive actus malus duraverit per semihoram, sive per diem integrum: non debet enim attendi ad durationis mensuram, ut sit unus vel plures, sed ad carentiam interruptionis moralis. Caeterum, quia facilis contingit interruptio moralis in longiori spatio temporis quam in minori, ideo utilis est regula de longiori duratione explicanda, quia difficile est quod toto illo tempore

si plures hujusmodi actus ex eodem im- petu concupiscentiae procedant, unum peccatum morale constituunt, etsi aliquod breve intervallum inter actus intercedat.

38. — 2) Hoc currit quoad actus internos circa peccata *cordis*.

Quoad actus autem *internos* circa pec- cata *oris* et *operis*, quae externe consum- mantur, uti sunt blasphemiae, furta, etc., hi actus moraliter interrumpuntur: 1°. Per *retractionem voluntatis*. 2°. Per *liberam cessationem*, nimurum, si quis voluntarie et libere cesseret a proposito pravo: tunc enim si iterum redeat ad malam volun- tatem, novus actus erit moraliter diversus a primo, cum a primo non procedat; et ideo erit novum peccatum. — Ita Busen- baum, Roncaglia et Croix⁵.

Actus in-
terni pecca-
ti externi,
quomo do
interrum-
pantur.

⁴ De Sacram. Poenit., qu. 5, art. 6, n. 1. — Vasq., loc. cit., n. 35. — ⁵ Method. Confess., lib. 2, cap. 1, n. 48. — Lugo, de Poenit., disp. 16, num. 569. — ⁶ Loc. cit., num. 5. — Roncaglia, tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 2, qu. 2, resp. 1. — ⁷ Lib. 5, num. 173 et seqq.

duret idem quasi congressus cum objecto ». Addit deinde eamdem regulam aut mensu- ram tradi non posse pro omnibus actibus malis; alii enim brevius durant et facilius interrumpuntur, alii vero longius durare solent: « Regulariter ultra duas vel tres horas non videtur perseverare moraliter eadem volunta-
tas mere interna; quia difficile est quod homo velit longius perseverare in eadem cogitatione aut amore, et non attendere ad alia. Ideo, quando duratio est longior, solet explicari, quia regulariter habebit interruptiones aliquas morales, nec homo voluit toto die non discedere a tali cogitatione, sed voluit aliquoties, licet postea cogitatio iterum et iterum repulsa redierit ». — Et quidem Tamburinius negat sententiam a se expositam fide- libus de necessitate esse imponendam, nisi, ut ipse n. 34 excipit, « quando tanta est interrupcio, ut non judicetur adesse dicta persi- stentia », ut si quis post annum pravam voluntatem resumeret.

⁸ Viva, loc. cit., n. 5, hanc profecto sententiam exponit, cui favere dumtaxat videtur, eo quod eam non reprobavit; affert etiam Tamburini limitationem, (de qua in nota praec.), quam pariter injudicatam relinquit.

⁹ Antoine, de *Poenit.*, cap. 1, art. 2, qu. 3, resp. 1, v. *Nota*, suam sententiam his verbis exponit: « Quodsi propter lapsum multitudinem nequidem possit sic [cum aliqua latitudine verisimiliore] numerum exprimere, interrogandus est ex quo tempore talem consuetudinem habuerit, et quoties circiter per diem, vel hebdomadam, vel mensem consue-

39. - Utrum autem malum propositum interrumpatur per communes interruptiones, ut per somnum, distractionem, cōmētis, etc.? — Negat Lugo ^{a)}, et adhaeret Tamburinius ^{a)}, etiam si magna mora intercedat. Sed haec opinio est contra communem, et merito rejicitur, ut ait Croix ^{a)}.

Malum propositum quando interrumpatur communis interrupcione.

E converso probabilis est sententia omnino opposita, cum Henno ^{b)}, Vasquez, Nuñez, Diana, etc., apud Viva, qui dicunt actus internos interrumpi per quamlibet distractionem, etiam involuntariam. — Sed probabilius videtur dicendum cum Salmant.¹, Viva ^a, Roncaglia ^a, quod si intercedat tempus breve, actus non discontinuantur: secus, si intercedat tempus diuturnum.

Quale tempus censetur diuturnum.

Quale autem aestimandum sit tempus diuturnum? — Viva ^{c)} dicit annum; Salmant., mensem; Roncaglia, duos dies; Concina autem, unum. Sed ego puto impenitum unius actus difficulter posse protrahi (ordinarie loquendo) plus quam ad duos vel tres dies ad summum. Hinc qui perseverat in mala voluntate ultra duos

Vasq., in 1st = 2nd, disp. 75, cap. 3. - *Nuñez*, Addit. ad 3rd Part., qu. 9, art. 2, dub. 1, v. *Sed nimis*. - *Diana*, part. 3, tr. 4, resol. 96. - *Viva*, de Sacram. Poenit., qu. 5, art. 5, n. 9. — ¹ Tr. 20, cap. 12, n. 38. — ^a Loc. cit., art. 6, n. 5 et n. 6, v. *Notandum ultimo*. — ^a Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 2, qu. 2, resp. 1. — *Salmant.*, loc. cit. — *Roncaglia*, loc. cit. — *Concina*, de Peccat., dissert. 1, cap. 6, n. 19.

verit talem culpam admittere...; annon etiam aliquo tempore frequentius, alio rarius illam commiserit».

39. - a) Lugo, *de Poenit.*, disp. 16, n. 567; Tamburinius, *Method. Confess.*, lib. 2, cap. 1, n. 35 et 36, loquuntur de proposito quod in aliquo medio seu opere externo continuatur; et Croix, n. 178, dicit hanc opinionem esse contra communem et merito rejici. — Ceteroquin Lugo, *loc. cit.*, n. 570, de proposito mere interno disserens, non videtur dissentire a sententia quam S. Alphonsus probabiliorē appellat; vide notam *d* ad num. *praeced.* Et ipse Tamburinius, *Method. Confess.*, lib. 2, cap. 1, probabile esse affirmat non interrumpi per varias humanas occupationes pravum propositum; et n. 47, hanc statuit regulam generalem: «Si intermediet multum temporis inter actus, et ex alia parte actus posterior concupiscentiae v. gr., non habeatur ex vi prioris, judicabitur distinctus actus distinctumque numero peccatum. At si breve tempus interjiciatur, censebitur facere unum cum priore».

b) Henno sententiam omnino oppositam

vel tres dies, explicare debet tempus, ut sic intelligatur moraliter numerus actuum internorum circa peccata externa.

40. - Notandum tamen quod actus voluntatis, si ex prima voluntate procedant, et moraliter permaneant in aliquo effectu qui conduceat ad consummandum peccatum externum, per qualemque tempus duret prava voluntas, unum solum peccatum constituant.

Actus voluntatis permanentes in effectu, unum peccatum.

Hinc infertur 1º. Quod si quis proponat occidere hominem, et idcirco arma praeparet, viam arripiat, et inimicum occidat, unum peccatum committit; licet per multis dies illum quaesierit, et plures voluntatem repetierit. — Ita communiter S. Bonaventura, Vasquez, Cajetanus, Navarrus, Bonacina, etc., cum Salmant.⁴, et S. Thomas ^{b)}. Ratio (ut docet S. Thomas), quia omnes hi actus *non habent rationem peccati, nisi secundum quod per unam voluntatem in unum perversum finem ordinantur*.

Infertur 2º. Quod si quis statuit non restituere rem alienam, et in eadem vo-

Retentio diuturna alieni, unum peccatum.

— S. Bonav., in 2, dist. 42, art. 1, qu. 1, corp. Vasq., in 1st = 2nd, disp. 75, cap. 2, n. 10; et de Poenit., qu. 91, art. 1, dub. 5, n. 12. — Cajetan., opusc. tom. 1, tr. 31, resp. 15, ad 2nd. — Navar., Man., cap. 6, n. 16; et in cap. *Consideret*, in princ., n. 48, de poenit., dist. 5. — Bonac., disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 2, n. 8. — ⁴ Tr. 20, cap. 12, n. 96. — ^b In 2, dist. 42, qu. 1, art. 1, corp.

tuetur, dum in *tract. de Peccat.*, disp. 1, qu. 12, reg. 2, resol. 3, scribit: «Ad interruptionem moralē non sufficere cessationem ab actu involuntariam, quae accidere potest vel per naturalem inadvertiam, vel per somnum, quia licet cessatio sufficiat ad multiplicandos physice actus, non tamen ad multiplicandos moraliter... Unde potest fieri quod quis odio aut appetitu vindictae prosequatur aliquem per mensem integrum, et tamen unicum numero peccatum committat in ordine ad confessionem, si nempe toties quoties de eodem cogitat, semper odio aut appetitu vindictae in illum moveatur».

c) Viva eam sententiam non tenet: quin immo, *loc. cit.*, art. 6, n. 6, v. *Notandum ultimo*, asserit malum propositum plures per annum moraliter interrumpi: «Quodsi quis per annum verbi gratia meditatus est puellam cognoscere, hostem occidere, etc..., debet dicere se per annum fuisse cum ea mala intentione. Nam cum eo anno plures moraliter interruperit actum pravum internum, sic dicendo explicat eo modo quo potest numerum actuum internorum».

luntate semper (adhus per annum) maneat, unum peccatum committit: quia in illa retentione nunquam retractata virtualiter permanet prima voluntas; ut probabiliter dicunt Roncaglia¹, Lugo² cum Navarro³, Gabriele⁴ et Tanner; Salmant.⁵ cum Petro Navarra et Trullench; item Diana⁶ cum Maldero, Aragon et Sayro (contra Suarez, Vasquez, Bonacina, Tapia⁷), etc., apud Salmant.⁸, qui tenent interrumpi voluntatem per somnum, distractionem, etc.: quorum sententia etiam probabilis est). Immo Lugo⁹ dicit voluntatem non interrumpi, etiamsi retractatio, sed brevissima, interfuerit voluntatis. (Vide dicta *Lib. III, n. 683*). — Merito tamen censem Diana¹⁰ cum auctoribus ab ipso citatis, quod si fur redditur impotens ad restituendum, et deinde factus potens, data opportunitate, non restituit, novum peccatum committit. Ratio, quia eo casu per illud tempus impotentiae,

Nisi fur
fat impos
restitutio
nia.

¹ Tr. 2, de Peccat., qu. 1, cap. 2, qu. 2, resp. 1. — ² De Poenit., disp. 16, n. 549. *Tanner*, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 14, n. 426. — ³ Tr. 18, cap. 1, n. 264; et tr. 20, cap. 12, n. 37. *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 4, cap. 4, num. 9. — ⁴ *Trull.*, lib. 7, cap. 14, dub. 10, num. 7; et cap. 5, dub. 4, n. 1. — ⁵ Part. 1, tr. 7, resol. 58; et part. 2, tr. 16, resol. 25. — ⁶ *Malder.*, in 2nd 2nd, tr. 4, cap. 1, dub. 7, ad 3rd.

⁷ *Sayr.*, Clav., lib. 10, tr. 6, cap. 2, num. 14. — ⁸ *Suar.*, de Poenit., disp. 22, sect. 5, num. 83. — ⁹ *Vasq.*, in 1st 2nd, disp. 76, cap. 3, num. 15. — ¹⁰ *Bonac.*, disp. 1, de Restitut. in gen., qu. 6, num. 10 et 11. — ¹¹ Tract. 13, cap. 1, num. 262. — ¹² De Actibus hum., num. 681.

b) Tapia tenet quidem multiplicari peccatum in diurna alieni retentione; non tamen loquitur de interruptione per somnum aut distractionem: « Solet in eo statu, inquit tom. 2, lib. 5, qu. 31, art. 3, n. 5, saepe repeti propositum et complacentia retinendi alienum... Quod autem repetitio propositi non restituendi sit multiplicatio numerica hujus

voluntas non restituendi non perseverat in effectu.

41. — 2°. Quoad actus autem EXTERNOS peccatorum, tunc isti moraliter interrumptur quando non subordinantur ad aliquem actum principalem completum, puta cum quis habet plures tactus sine intentione copulae; vel si pluries percutiat sine intentione occidendi; vel si pluries furetur partes ex cumulo sine intentione totum cumulum auferendi: quia tunc quilibet actus habet suam completam malitiam. — Ita communiter omnes cum Holzmann¹³.

E converso actus externi duobus modis uniuntur, ita ut unum constituant peccatum:

Primo, si ex eodem impetu procedant: puta cum quis ex eodem impetu pluries percutiat, pluries in honeste tangat, eumdem Sanctum vel plures dies sanctos blasphemet, pluries aliquem in

Actus
externi, non
relati ad o-
pus comple-
tum, multi-
plicantur.

Proceden-
tes ex uno
impetu, u-
niuntur.

v. *Dico 3°. - Aragon*, in 2nd 2nd, qu. 62, artic. 8, v. In 2° argumento... *Dictum 2. - Sayr.*, Clav., lib. 10, tr. 6, cap. 2, num. 14. — *Suar.*, de Poenit., disp. 22, sect. 5, num. 83. — *Vasq.*, in 1st 2nd, disp. 76, cap. 3, num. 15. — *Bonac.*, disp. 1, de Restitut. in gen., qu. 6, num. 10 et 11. — ¹³ Tract. 13, cap. 1, num. 262. — ¹⁴ De Actibus hum., num. 681.

peccati, maxime si interrumpatur moraliter propositum (ut si revocavit illud intendens restituere, et iterum rediit ad contrarium propositum, nolendo vel negligendo restituere) quod sint diversa numero peccata appetienda in confessione, tenent communiter doctores.

c) Lugo hanc utique sententiam, *de Poenit.*, disp. 16, n. 552, tenet, non tamen sine formidine: « Potest... esse, inquit n. 551, tanta conjunctio inter partes, ut illa brevis interruptio per voluntatem contraria non possit fortasse tollere unitatem moralem actionis».

d) Diana, part. 2, tr. 16, resol. 25, non alludit ad impotentiam restituendi; ceterum affirmit peccatum dupliciter multiplicari in retentione alieni. « Tunc iniquum detentorem peccare de novo mortaliter, quando renovat de novo propositum non restituendi, ut si animo dicat [et ait hoc omnino requiri, nec satis esse propositum renovatum simplex et sine ista reflexione] etiamsi retinere non proposuisset, nunc omnino propono. Vel secundo, quando interrupit prius animum furitum firmo restituendi proposito, et postea data opportunitate non restituit. In omnibus autem aliis casibus..., puto... non esse novum peccatum».

eadem materia convicietur vel detrahatur; ut recte dicunt Salmant.^{a)} cum Navarro, Tapia, Leandro et Covarruvias; item Concina^{b)}, Viva^{c)}; cum Palao, Dicastillo, Bonacina^{d)}, apud Croix^{e)}. — Utrum autem unum peccatum committat qui una vice plures Santos blasphemant, aut plures eodem impetu aliquem contumeliis afficit in diversis materiis, aut confessarius qui in mortali successive plures absolvit? Vide infra, *ex num. 47. Qu. 1, 2 et 6.*

Item, re-lati ad idem peccatum compleatum.

Secundo modo actus externi moraliter uniuntur, si ad ejusdem peccati summationem diriguntur: sicuti diximus supra de actibus internis erga idem peccatum externum repetitis, qui ex prima voluntate procedant. — Hinc si quis ad homicidium patrandum emit arma, viam carpit, quaerit hostem et occidit, unum peccatum committit. Ita etiam si quis ad copulam consummandam praemittit tactus, oscula et sermones, sufficit si confiteatur tantum copulam obtentam.

Utrum autem *explicandi sint tactus qui statim copulam sequuntur?* — Ad sunt tres sententiae:

Prima absolute affirmat cum Suarez et aliis. — *Secunda* cum Dicastillo et Croix^{f)} negat, si hujusmodi actus intendantur velut complementum prioris voluptatis; secus vero, si in eis tamquam in nova voluptate sistatur. Haec est quidem probabilis. — Sed non minus probabilis est *tertia* sententia Busenbaum cum

Tactus sta-tim copu-lam sequen-tes, expli-candi, juxta alios.

Probabi-liter non explicandi.

Navar., *Man.*, cap. 6. num. 17 et 18. — *Tapia*, tom. 1, lib. 3, qu. 4, art. 2 et 3. — *Leand.* a *SS. Sacr.*, de Poenit., disp. 8, § 8, qu. 9 et 10. — *Covar.*, *Variar.* lib. 2, cap. 10, n. 8. — ¹ De *Sacram.* Poenit., qu. 5, art. 6, n. 6. — *Palau*s, tr. 2, disp. 8, punct. 8, n. 5. — *Dicast.*, de Poenit., disp. 9, dub. 2, n. 77. — ² *Lib.*, 5, n. 179. — *Stuar.*, de Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 26. — *Dicast.*, de Poenit., disp. 9, dub. 2, n. 75. — ³ *Lib.*, 5, n. 168. — ⁴ De Poenit., disp. 16, n. 558. — *Palau*s,

Lugo^{g)}, *Palao*, *Navarro*, *Azor*, *Viva*^{h)} et *Salmant.*ⁱ⁾; qui cum communi dicunt omnes hos actus, sicut et complacientiam de copula habita, non esse novum peccatum, si statim post copulam habeantur, et minime ad novam copulam intendantur: quia verosimiliter adhibentur tamquam complementum copulae obtentae.

42. - Notandum tamen 1°. Quod etiam explicanda sunt, tamquam distincta peccata, omnia media posita ad peccatum consummandum, si postea peccatum non consummetur; ut ait *Viva*^{j)} cum communi. — Et hoc, non solum si praedicta media per se sint mala, ut sunt tactus et sermones dishonesti; sed etiam si sint indifferentia, ut carpere viam, ascendere domum ad mulierem cognoscendam, parare arma ad homicidium, etc. Ita valde probabiliter dicit *Viva*^{k)}. Ratio, quia tunc peccatum non manet tantum internum; sed externatur in illis actionibus, quae omnes malae deveniunt, cum a malitia pravi finis omnes informentur.

43. - Notandum 2°. Quod si quis habens oscula, tactus, etc., noluissest ab initio copulam, sed postea ob libidinem auctam copulam perfecerit, non sufficit si tantum copulam confiteatur. Tunc enim omnes actus tamquam distincta peccata debent explicari; quia, cum in illis sistitur, quivis actus habet in se malitiam suam consummatam. Ita communiter [Contin.] *Tournely*^{l)}, *Lessius*^{m)}, *Dicastillus* cum *Croix*ⁿ⁾,

Limitatio.

Media pec-cati non consumma-ti, explican-da.

Etsi sint in-differen-tia.

Oscula, si-ne intentio-ne copulae quae se-qui-tur, expli-canda.

tr. 2, disp. 8, punct. 1, n. 5, resp. ad 3. — *Navar.*, *Man.*, cap. 6, num. 17; et in cap. *Consideret*, de poenit., dist. 5. n. 48. — *Azor*, part. 1, lib. 4, cap. 4, qu. 6. — ⁵ De *Sacram.* Poenit., qu. 5, art. 6, n. 6, v. *Secundo*. — ⁶ Tr. 20, cap. 12, num. 45. — ⁷ Loc. cit., v. *Notandum 1°*. — ⁸ De *Sacram.* Poenit., qu. 5, art. 6, num. 6, v. *Notandum 2°*. — ⁹ De *Peccat.*, part. 1, cap. 8, art. 2, collig. 7. — *Dicast.*, de Poenit., disp. 9, dub. 2, n. 76. — ¹⁰ *Lib.*, 5, n. 169.

41. - ^{a)} *Salmant.*, *tr.* 20, *cap.* 12, *n.* 41, dicunt unum committi peccatum, si eodem tempore eidemque homini in diversis materiis conviciaris, neque ibi loquuntur de contumeliis in eadem materia, quod sane a fortiori intelligendum videtur; auctores tamen quos allegant tuentur eamdem sententiam quam S. Alphonsus hic propugnat.

^{b)} *Concina*, *de Peccat.*, *dissert.* 1, *cap.* 6, *n.* 21, de quaestione sequenti dumtaxat loquitur, nempe de eo qui eodem impetu plures Santos blasphemant, vel eidem homini sed in

diversis materiis conviciatur, quem dicit plura admittere peccata.

^{c)} *Bonacina* hanc quidem sententiam tenet, *disp.* 2, *de Peccat.*, *qu.* 4, *punct.* 2, *n.* 11; a *Croix* tamen allegatur pro eo dumtaxat quod docet *ibid.* *n.* 12, scilicet probabile esse unum tantum committere peccatum qui eodem tempore injurias diversae rationis in eundem profert.

43. - ^{a)} *Lessius* a *Croix* hic utique citatur; sed non nisi indirecte hanc sententiam tenet, quatenus nempe haec de interruptione

et Salmant.¹ cum Navarro, Lugo, etc. — Et idem dicendum de eo qui animum habuit tantum hostem vulnerandi, et inde ira accensus occidit; is duo peccata committit; ut Salmant.² cum iisdem.

44. — Advertendum etiam cum Lacroix³ et Patre Mazzotta⁴, quo si quis ex intentione furandi centum aureos centenis vicibus moraliter interruptis ea subripiat, tunc centum peccata committit; quia singuli actus habent in se consummatam malitiam.

Tria etiam sacrilegia committit qui in die Nativitatis tres Missas celebrat in mortali; quia sunt actus de se completi. Dixi: *tria* sacrilegia; hoc tamen currit in sententia eorum (ut tenent Sporer⁵ et quidam neotericus) qui dicunt celebrare in mortali esse unum sacrilegium; quia actiones celebrantis, licet sint plures, tamen integrant unum ministerium Sacrificii. — Sed verius dicendum *saltē* haec esse novem sacrilegia; cum celebrans in mortali in unaquaque Missa verius tria sacrilegia committat; et quamvis unum offerat Sacrificium, attamen ad illud offe-

¹ Tr. 20, cap. 12, n. 45. — *Navar.*, *Man.*, cap. 6, n. 17; et in cap. *Consideret*, de poenit., disp. 5, num. 48. — *Lugo*, de Poenit., disp. 16, num. 566. — ² Tr. 20, cap. 12, num. 45, v. f. — ³ Lib. 5, n. 170. — ⁴ Tr. 1, de Consc., disp. 1, qu. 1, cap. 2, qu. 4, v. *Ex fine*. — ⁵ Part. 3, cap. 3, n. 436, ad 2. — ⁶ Lib. 5, num. 170, i. f. — ⁷ De Sacram. Poenit., qu. 5, art. 6, n. 7. — ⁸ De Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 38 et 34. —

actuum in *Auctar.*, v. *Confessio*, cas. 10, scribit: « Quod ad interruptionem attinet, si voluntas tendat ad executionem, non censetur interrumpi nisi per retractionem et mutationem propositi.... Si autem non sequatur executio, sunt diversa numero peccata ».

45. — ^{a)} *Lugo*, de Poenit., disp. 16, n. 135, negat quidem esse explicandum in confessione objectorum numerum; sed praescindit a speculativa quaestione, quamvis fateatur non carere difficultate, in universum negare quod propter ordinem ad plura objecta multiplicentur malitiae. — *Viva* pariter, de Sacram. Poenit., qu. 5, art. 6, n. 9; ac Tamburinius, *Method. Confess.*, lib. 2, cap. 1, n. 58, a quaestione speculativa praescindunt; ad proxim vero negant obligationem adesse explicandi numerum objectorum; necesse tamen esse pluralitatem in genere fateri, v. g.: uno ictu *plures* occidi.

^{b)} *Navarrus* scribit, *Man.*, cap. 6, n. 18, ter esse excommunicatum qui « uno impetu etiam unico ictu tres ferit clericos ». Et *ibid.*

rendum plures actiones per se complete sacrilegas operatur, nimirum indigne consecrando, ministrando sibi indigno, et indigne sumendo. Secus dicendum, si post sumptionem sumat particulas superfluas; quia haec ultima sumptio pertinet ad unum Sacrificium. Ita Croix⁸ cum Viva⁹. — Dixi: *saltē*; nam juxta nostram sententiam, *quatuor* sacrilegia committit celebrans in mortali. Vide *Lib. VI*, n. 35, v. *Hinc*.

45. — **II°.** Loquendo autem de secunda radice distinctionis numericae, scilicet: *An peccata multiplicantur ex diversitate objectorum totalium?* — celebris est quae-
stio inter doctores.

Prima sententia negat. Et hanc tenent cum Busenbaum (hic, n. 35, ad 1), Suarez⁸, Lugo^{a)}, Laymann⁹, Viva^{a)}; Anacletus¹⁰ cum Navarro^{b)}, Marchant, etc., ac Tamburinius^{a)}; item Bonacina, Filiuccius, Gobat, etc., apud Croix¹¹; probabilemque putant Vasquez, Rodriguez^{c)}, etc., apud Lugo¹². — Diversis autem rationibus praefati auctores hanc sententiam tuentur. Nam Suarez^{d)}, Laymann^{d)}, Fil-

Diversitas objectorum totalium, juxta alios non multiplicat peccata.

⁸ Lib. 1, tr. 3, cap. 3, n. 2. — ¹⁰ Tr. 3, de Peccat., dist. 1, num. 57. — *Petr. Marchant*, Tribunal, tom. 1, tr. 3, tit. 4, qu. 2, concl. 2. — *Bonac.*, disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 2, n. 1. — *Fili.*, tr. 21, cap. 8, n. 320. — *Gobat*, *Quinar.*, tr. 5, cap. 9, n. 73. — ¹¹ Lib. 5, num. 150. — *Vasq.*, de Poenit., qu. 91, art. 1, dub. 4, n. 8 et 8. — ¹² De Poenit., disp. 16, num. 135.

inferius: « Qui imprecatur mortem alicui et toti familiae ejus, duo tantum peccata committit, non tot quot sunt personae familiae. Tum quod tota familia pro una persona ficta accipitur..., tum quod familia, licet significet multos, eos tamen collective tamquam unum corpus fictum significat.... Qui blasphemando maledicit divo Petro et undecim Apostolis, duo tantum peccata videtur admittere, eisdem rationibus ».

^{c)} Rodriguez non solum ut probabilem tenet, sed a Lugo adducitur ut qui simpliciter teneat hanc sententiam, dum, *Summa*, part. 1, cap. 247, n. 27 (al. cap. 244, n. 26), scribit esse unum eundemque actum in genere moris « audire mille confessiones sedendo continue in loco ad id solito, aut per breve tempus sublevando ».

^{d)} Suarez, de Poenit., disp. 22, sect. 5, n. 36, his verbis rationem hujus sententiae exponit: « Tum quia non per modum relationum, sed privationum attendenda est eorum distinctio; tum etiam quia relatio transcen-

liuccius, etc. probant: quia in eodem actu entitative uno non possunt esse plures malitiae numero diversae, cum in eodem subiecto nequeant esse plura accidentia numero distincta. Alia ratione utuntur Lugo et Tamburinius, dicentes quod, licet in eodem actu possint esse plures malitiae, tamen ex pracepto Tridentini tene-
mur quidem explicare numerum peccatorum, non autem numerum malitiarum.

Juxta S.
Doctorem,
multiplicat.

Secunda vero sententia communior, quam sequimur, et tenent Contin. Tourneley¹, Concin², Croix³, Holzmann⁴; ac Salmant.⁵ cum Azor, Hurtado, Vasquez, Diana, Dicastillo⁶ et aliis innumeris, docet diversitatem objectorum totalium bene constituere diversa numero peccata. — Ratio 1^a: quia, sicut actus respiciens plura objecta specie diversa includit plura specie diversa peccata in confessione explicanda; ita actus respiciens plura objecta numero diversa includit plura diversa numero peccata. — Ratio 2^a, quae fortius probat, est, quia idem actus non solum potest includere plures malitias specie diversas, sed etiam numero. Id patet exemplo: si enim conjugatus copulam habet cum conjugata, nemo negat (ut ipse Lugo⁵ fatetur) duplum committere injustitiam: unam, quia violat jus suae uxoris; alteram, quia cooperatur ut illa violet jus sui mariti. Ergo cum eodem unico actu bene possunt esse plura peccata numero diversa contra eamdem vir-

Fili., tr. 21, cap. 8, n. 320. — *Lugo*, de Poenit., disp. 16, n. 134. — *Tambur.*, Method. Confess., lib. 2, cap. 1, n. 59. — ¹ De Peccat., part. 1, cap. 3, art. 2, v. *Dico* 1^a. — ² De Peccat., diss. 1, cap. 6, num. 29 et seqq. — ³ Lib. 5, n. 149 et 151. — ⁴ De Act. hum., n. 668. — *Azor*, part. 1, lib. 4,

tutem. Objicit Lugo quod tunc alio modo tendendi conjugatus ille justitiam laedit, quando violat jus suae uxoris; alio, quando cooperatur ut altera violet jus viri sui: et ideo duo peccata injustitiae committit. Sed haec responsio non subsistit; nam eadem virtus justitiae eodem modo (non diverso) quo obligat eum ad servandam fidem suae uxori, obligat etiam ut non cooperetur ne illa frangat fidem suo viro debitam.

Objectio-
nibus satis-
fit.

Nec obstat ratio Suarii, nempe quod in eodem subjecto nequeunt esse plura accidentia numero distincta. Nam respondetur hoc valere in physicis, non autem in moralibus. In his enim, licet actus physice sit unus, moraliter tamen bene potest esse multiplex, quando juxta prudentum judicium unicus ille actus aequivalet pluribus, habita ratione ad objecta totaliter diversa; prout patet exemplo copulae conjugati cum conjugata, et docet D. Thomas⁷. — Nec etiam obstat ratio Lugonis, nempe quod in confessione tenemur tantum explicare numerum peccatorum, non autem diversas malitias peccati. Nam respondetur, posito quod malitiae in illo actu sint plures, plura etiam esse peccata; cum peccata diversa non sint nisi diversae malitiae.

46. — Hinc infertur, diversa numero Corollaria. peccata committere:

1°. Eum qui uno ictu plures homines occidit, vel pluribus detrahit; ut dicunt

cap. 4, qu. 3, 5 et 6. — *Gasp. Hurtad.*, de Poenit., disp. 9, diff. 6. — *Vasq.*, in 1° 2°, disp. 75, cap. 2, n. 10. — *Diana*, part. 1, tr. 7, resol. 17 et 29; et part. 3, tr. 4, resol. 164. — ⁵ De Poenit., disp. 16, n. 140. — *Lugo*, loc. cit. — *Suar.*, de Poenit. disp. 22, sect. 5, n. 36. — *Lugo*, loc. cit., num. 134.

dentalis, fundata in indivisibili entitate, non multiplicatur propter materialem distinctionem terminorum seu objectorum: unde in tali actu neque augeri neque minui potest ille transcendentalis respectus, quia indivisibiliter tendit ad omnia illa objecta per modum unius. — Laymann vero nullam suae sententiae rationem adducit.

⁶ Salmant. tenent quidem hanc sententiam, *tr. 20, cap. 12, n. 39*, et auctores relatios allegant, exceptis Hurtado (qui tamen *loc. cit.* ejusdem opinionis est) et Dicastillo, qui revera hanc sententiam intelligendam esse asserit «de actibus exterioribus qui habent multiplicem effectum, ut de maledicto et occisione plurium uno verbo et uno ictu; atque

etiam de actibus interioribus efficacibus, de quibus omnibus dictum admissum et probatum hucusque est multiplicari in eis malitias pro multitudine effectuum diversorum». Ita Dicastillus, *de Poenit.*, *disp. 9, n. 255*, quibus *n. 256* subdit: «De actibus vero inefficacibus voluntatis, ut simplici affectu et complacentia, dicendum omnino est tantum esse unicum peccatum, quando plures personae per modum unius objecti adaequati, unico actu respiciuntur».

⁷ S. Thomas, *in 2, dist. 42, qu. 1, art. 1, corp.*, haec scribit: «Contingit aliquid quod est unum in genere naturae consideratum..., esse plures secundum quod ad genus moris retrorquetur, si voluntas in actu varietur».

[Contin.] Tournely¹, Concina², Bonacina³; et Salmant.⁴ cum Vasquez, Azor, Henriquez, etc. (contra Anacletum⁵, et Tamburinium⁶ cum Lugo⁷, etc.).

Et idem dicendum, si quis intendit occidere sive infamare totam familiam; ut tenent Salmant.⁸ [Contin.] Tournely⁹, Concina¹⁰ et Holzmann¹¹; contra Roncaglia¹² et Anacletum¹³. — Nec obstat dicere quod familia pro unica persona reputatur, *ex lege* 1, ff. *Si familia, etc.* Nam, licet fictione juris familia una persona dicitur, attamen occisio aut detractio illa, cum uniuscuusque jus laedat quod personae illius familiae distincte habent ad vitam aut famam, idcirco diversa peccata constituit. — Secus vero esset dicendum, ut bene censem Salmant.⁹, si quis laederet bona quae possidet aliqua civitas, mo-

¹ De Peccat., part. 1, cap. 3, art. 2, collig. 1. — ² De Peccat., diss. 1, cap. 6, num. 22 et 28. — ³ Tr. 20, cap. 12, num. 42 et 43. — ⁴ Vasq., de Poenit., qu. 91, art. 1, dub. 4, n. 8 et 10. — ⁵ Azor, part. 1, lib. 4, cap. 4, quaer. 5 et 6. — ⁶ Henrig., lib. 5, cap. 5, n. 4. — ⁷ Tr. 3, de Peccat., dist. 1, n. 57. — ⁸ Tr. 20, cap. 12, n. 49. — ⁹ De Peccat., part. 1, cap. 3, art. 2, collig. 8. — ¹⁰ De Peccat., diss. 1, cap. 6, n. 28. — ¹¹ Tr. 8, de Peccat., dist. 1, n. 57 et 58. — ¹² Loc.

nasterium aut capitulum in communi; tunc enim non competit jus individui in particulari, sed tantum toti communitati: unde unum jus laeditur.

². Qui unico actu optat ad plures feminas accedere contra Tamburinium¹⁴ cum Lugo¹⁵; vel pluries ad eamdem feminam contra Leandrum apud Tamburinium¹⁶. Tanto magis qui eadem nocte pluries eamdem feminam cognoscit; ut Salmant.¹¹ cum aliis communiter, contra Zanardum: quaelibet enim fornicatio habet suum terminum completum.

³. Qui a pluribus furatur; ut Salmant.¹⁷ cum Azor¹⁸ et Molina¹⁹, contra Lugo²⁰ et Tapia.

⁴. Qui pluribus unica vice scandalum praebet; ut recte ait [Contin.] Tournely²¹, contra Tamburinium²² cum Lugo.

cit. n. 51. — *Leand.* a SS. *Sacr.*, de Poenit., disp. 8, § 3, qu. 19. — ¹⁰ Method. confess., lib. 2, cap. 1, n. 59. — ¹¹ Loc. cit., n. 54 et 55. — *Zanard.* Director. theolog. ac confessor., part. 1, de Sacram. Poenit., cap. 18, v. *Quinto*. — ¹² Tr. 20, cap. 12, n. 44. — *Tapia*, tom. 1, lib. 3, qu. 4, art. 3, n. 9. — ¹³ De Praec. decal., cap. 1, art. 3, sect. 7, punct. 1, § 2, i. f. — ¹⁴ Method. confess., lib. 2, cap. 1, n. 64. — *Lugo*, de Poenit., disp. 16, n. 136, i. f.

46. — a) Bonacina, uti S. Alphonsus supra n. 45 notavit, oppositam sententiam tenet; nihilominus, *disp. 5, de Sacram. Poenit.*, qu. 5, sect. 2, punct. 2, § 3, diff. 3, n. 16, Bonacina docet: « eum qui uno actu plures percussit aut infamavit aut pluribus injuriam intulit, teneri numerum personarum [in confessione] exprimere, non quia pluralitas personarum praecise sit circumstantia mutans speciem, sed quia est objectum terminans et determinans ipsum actum, ut aliquid spectans ad ipsius substantiam quasi individuam ».

b) De Tamburino et Lugo, vide quae notata sunt nota *a*, ad num. praecedentem.

c) Holzmann non de detractione neque de occidendi intentione loquitur, sed de ipso facto (cui desiderium sane aequiparatur in praesenti quaestione). « Si quis, inquit de *Act. hum.*, n. 671, uno actu interimat integrum familiam in qua versantur multi homines..., committit tot numero peccata quot homines in ea familia degunt vel degere non ignorantur invincibiliter ».

d) Roncaglia, *tr. 2, de Peccat.*, qu. 1, cap. 2, qu. 2, resp. 2, fatetur commode sustineri posse unum dumtaxat committi peccatum; sed in probatione melius suam sententiam declarans, sic distinguit: « Cum.... peccator considerare possit vel omnes illos homines in quos expludit scelopatum, vel illam familiam de qua detrahit per modum unius, unicum peccatum poterit com-

mittere, eo tamen gravius quo numerosiores sunt personae offensae. Quod si offendendo vel detrahendo intenderet unamquamque illarum personarum singillatim offendere, tunc tot numero essent peccata quot personae, cum quot essent personae tot intellexisset injurias inferre.

e) Lugo, *de Poenit.*, *disp. 16, n. 141*, ita loquitur: « Qui desideravit peccare cum tribus feminis, non bene explicaret dicendo: desideravi fornicationem.... Quare regulariter existimo explicandum esse in praxi numerum personarum, saltem sub aliqua generalitate confusa significante pluralitatem ». Recte igitur a Tamburino allegatur, qui in sua *Method. confess.*, lib. 2, cap. 1, n. 62, docet satis esse si dicat: « Semel plures feminas liberas concupivi.... ».

f) Azor, quem Salmant. allegant pro hac sententia, in generali tantum, *part. 1, lib. 4, cap. 4, qu. 6*, haec scribit: « Peccata quae opere consummantur.... plura numero fiunt, tametsi sit unus actus, modo respectum et ordinem habeat ad objecta numero differentia, sed contra rectam rationem ».

g) Molina, *de Just. et Jure*, *tr. 3, disp. 41, n. 4*, ita quidem tenet, sed his verbis sententiam suam limitat: « Nisi fur invincibiliter ignoraret id ad multos attinere ».

h) Lugo minus ad rem hic adducitur; nam, *de Poenit.*, *disp. 16, n. 135 et 136*, loquitur

5º. Qui unico actu vult per plures dies Horas canonicas vel jejunium omittere; ut Croix¹, Holzmann²; et Salmant.³, contra Busenbaum, Lugo⁴, etc. — Vide dicta *Lib. IV*, n. 149.

6º. Qui uno actu malum tribus personis desiderat; ut Croix⁴ cum Dicastillo.

47. — Quaeritur autem 1º. *Quot peccata committat qui unico actu blasphemat duodecim Apostolorum?*

[Cont.] Tournely⁵ et Concina⁶ censent committere duodecim peccata, quia uniuscujusque Apostoli honorem laedit; et quidem probabiliter. — Sed non est improbabile id quod sentiunt Anacletus⁷ et Salmant.⁸ cum aliis, nempe quod iste unum committat peccatum. Quia, cum omnes blasphemiae in Sanctos malitiam desument ex una relatione ad Deum; moraliter loquendo unica injuria per talem blasphemiam mediate Deo infertur.

48. — Quaeritur 2º. *An committat diversa peccata qui detrahit alicui in pluribus materiis, vel eum diversis contumelias afficit?*

Negant Salmant.⁹, Lugo¹⁰ cum Cajetano, Sà, Azor¹¹, Reginaldo et Molina; item Bonacina, Dicastillus, Diana, etc., apud Croix¹²: dicentes unum committere

Blasphemare 12 Apostolorum, probabilitate et duodecim peccata.

Probabiliter, unum peccatum.

Detrahere vel conviciari alicui in pluribus materiis, juxta alios, unum peccatum.

¹ Lib. 5, n. 164. — ² De Act. hum., n. 673. — ³ Tr. 20, cap. 12, n. 44. — ⁴ Loc. cit., n. 158. — *Dicast.*, de Poenit., disp. 9, dub. 4, num. 229. — ⁵ De Peccat., part. 1, cap. 3, art. 2, collig. 3. — ⁶ De Peccat., diss. 1, cap. 6, n. 21. — ⁷ Tr. 3, de Peccat., dist. 1, num. 58. — ⁸ Tr. 20, cap. 12, num. 40. — ⁹ Loc. cit., num. 41. — ¹⁰ De Poenit., disp. 16, n. 265. — *Cajetan.*, in 2ma 2ra, qu. 72, art. 1, resp. ad 3. *Sà*, v. *Contumelia*, n. 1. — *Regin.*, lib. 24, n. 102. — *Molina*,

peccatum; quia, licet tales detractiones aut contumeliae materialiter specie distinguantur, moraliter tamen unam famam aut honorem laedunt.

Sed probabiliter censem plura peccata committere [Contin.] Tournely¹³, Holzmann¹⁴, Concina¹⁵; et Croix¹⁶ cum Silvio, Navarro, etc. Ratio, quia laeduntur diversa jura ad famam vel honorem quae alteri competit; per hoc enim quod aliquis es- set diffamatus in uno crimine, non ideo est diffamatus in alio. — Nec obstat quod is qui aufert plures diversas res alicui, unicum committit furtum; nam tunc unicum laeditur jus quod ille habebat ad bona sua. Sed quando aliquis diffamatur in pluribus materiis, plura ejus jura laeduntur, juxta plures respectus quos fama habet ad diversas virtutes; unde plura committuntur pec- cata.

Bene tamen hic advertendum cum Salmant.¹⁷ et Concina¹⁸, quod mulierculae et plebeji, qui simul rixantes eodem im- petu diversis contumelias se onerant, unum peccatum committunt. — Ratio, quia juxta communem aestimationem hi non laedunt famam et honorem; eo quod ex una parte convicia inter hujusmodi personas non apprehenduntur ut gravia; et ex alia au-

Probabi-
lius multi-
plex.

Excipi-
tur mulier-
culae et ple-
beji si mul-
rixanter.

tr. 4, disp. 19, n. 3. — *Bonac.*, disp. 2, de Peccat., qu. 4, punct. 2, num. 12. — *Dicast.*, de Poenit., disp. 9, dub. 2, n. 88; et dub. 8, n. 502. — *Diana*, part. 1, tr. 7, resol. 28. — ¹¹ Lib. 5, n. 161. — ¹² De Peccat., part. 1, cap. 3, art. 2, collig. 7, i. f. — ¹³ De Actib. hum., n. 674. — ¹⁴ De Peccat., diss. 1, cap. 6, n. 21. — ¹⁵ Loc. cit., n. 161. — *Silvius*, in 1ma 2ra, qu. 72, art. 9, concl. 2, i. f. — *Navar.*, Man., cap. 6, n. 18. — ¹⁶ Loc. cit. n. 21.

de bonis pertinentibus ad plures haeredes pro indiviso ante haereditatis divisionem, vel ad aliquam communitatem. Et ita tenet eamdem sententiam quam hic supra S. Alphonsus pro- pugnat.

ⁱ) Lugo, loc. cit., n. 546, haec scribit: « Volentem non recitare Oficium per totum annum, et id postea exsequenter, committere plura peccata; quia licet voluntas sit una, opus tamen volitum, non est unum, nec una omissione recitationis ordinatur ad aliam, nec connexionem habet cum illa ».

48. — ^{a)} Azor non satis sibi consentit; nam loco citato a cardinali de Lugo, id est, part. 3, lib. 13, cap. 5, dub. 1, v. *Si vero quaeras*, dicit aliquando esse confitandam contumeliae qualitatem, « quia, licet contumeliae specie non differant, est tamen opinio Soti et multorum aliorum valde probabilis, circumstantias pec-

catorum malitiam graviter augentes intra eamdem speciem, esse in confessione exprimendas ». Atvero, part. 1, lib. 4, cap. 4, qu. 5, dicit contumelias in materiis diversis esse specie diversas: « Quinto quaeritur, inquit: Quando et quomodo peccata quae sermone compleuntur numero augeantur? Respondeo specie fieri multa et augeri numero, quando verbum seu sermo dirigitur et refertur ad objecta specie diversa, veluti si Titius contumeliose Cajum compellet haereticum, latronem, adulterum, tria peccata contumeliae committit specie di- stincta ».

^{b)} Salmant, ut supra notavit S. Alphonsus, tenent absolute esse unum peccatum; hic vero, tr. 13 de Restitut., cap. 4, n. 13, addunt excusari posse a peccato mortali et quandoque a veniali contumelias quibus mulierculae, pueri et viri infimae sortis sese solent verberare.

dientes nullam ipsis fidem praestant, putantes illa potius proficisci ex impetu irae quam ex animo et rei veritate. Et ideo tales rixantes ut plurimum excusantur a mortali; nisi forte de aliquo particulari facto adversarium improperent.

49. - Quaeritur 3°. *An qui detrahit aliqui coram pluribus plura peccata committat?*

Affirmant Croix¹ et Holzmann²; quia (ut dicunt) tot jura is laedit quot sunt personae apud quas alter infamatur. Sed unum tantum peccatum committere censem Lugo³, Tamburinius⁴, Azor^{a)} et Molina^{a)}. Ratio, quia detrahere coram pluribus est tantum circumstantia aggravans; cum jus ad famam sit unicum apud omnes, non autem multiplex. Unde, cum satis probabilis sit sententia (juxta dicenda *de Poenit.*, Lib. VI, n. 468) quod non sit obligatio explicandi in confessione circumstantias aggravantes; probabile etiam est in casu proposito non esse obligationem explicandi numerum personarum coram quibus facta est detractio, sed sufficere quod dicatur: *Detraxi coram pluribus.*

50. - Quaeritur 4°. *Quot peccata committat qui plures articulos fidei negat?*

Plura censet Borgia^{a)} apud Croix^{b)}; quia (ut ait) unusquisque articulus est

¹ Lib. 5, n. 162. — ² De Actib. hum., n. 675. — ³ De Poenit., disp. 16, n. 112. — ⁴ Method. conf. lib. 2, cap. 9, n. 2. — ⁵ Lib. 5, n. 156. — *Diana*, part. 3, tr. 4, resol. 165. — *Oviedo*, de Vitii et Pecc., tr. 6, controv. 5, num. 116. — ^{a)} De Poenit., disp. 16, n. 259 et 260. — *Valent.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 8, qu. 11, punct. 2, v. *Quinto dico.* — ^{b)} Disp. 3, de 1° Praec., qu. 4, punct. ult., § 1, n. 10. — ^{c)} Part. 1, tr. 7,

49. - ^{a)} Azor, part. 3, lib. 13, cap. 5, dub. 1; et Molina, *de Justit. et Jure*, tr. 4, disp. 19, n. 3, a Tamburino (a quo S. Alphonsus videtur citationem accepisse) male allegantur pro hac sententia; ipsi enim de ea omnino silent.

50. - ^{a)} Crespinus a Borgia, *Quaest. select. mor.*, qu. 6, n. 18, loquitur de ignorantia vincibili, cui profecto aequiparanda est negotio, et revera scribit: « Qui plures articulos fidei aut decalogi praecepta vincibiliter ignorat, plura peccata committit, quia non componunt aliquid unum. »

^{b)} Turrianus, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 91, de *Cari-*

^{c)} Bañez ac Villalobos male a Salmant. hic allegantur: nam Bañez, loco a Salmant. citato,

distinctum fidei objectum. — Sed verius negant ibid. Diana et Oviedo. Ratio, quia objectum fidei nequit dici multiplex, cum revera unicum tantum sit, nempe veritas Dei revelantis. Idcirco qui unum fidei articulum negat, non minus est infidelis quam qui omnes negat; et ita contra, qui plures negat articulos, non magis est infidelis quam qui negat unum.

Quaeritur 5°. *Quot peccata committat qui diversa mala optat inimico, puta infamiam, mortem, paupertatem, etc.?*

Prima sententia, quam tenent Lugo⁶ Optare ini-
cum Valentia, Turriano^{b)}; Bonacina^{c)}, Diana^{d)}; item Cajetanus^{b)} et Trullench, apud Busenbaum (vide *Lib. II*, n. 30, v. *In confessione*), dicit committere unum specie peccatum (et etiam numero, si mala optentur in eodem impetu). Quia peccata odii non sumunt speciem diversam a diverso malo optato, quando omnia appetuntur sub ratione mali, ut contraria virtuti dilectionis. — Nulli dubium vero explicandas esse species malorum, si desiderium sit efficax.

Secunda sententia, quam tenent Bussenbaum (*loc. cit.*) cum Suarez et Palao; ac Salmant.^{e)} cum Bañez^{c)}, Salon, Prado, Villalobos^{c)}, Soto, Filiuccio et Dicastillo^{c)}, dicit committere plura peccata,

resol. 30. — *Trull.*, lib. 1, cap. 6, dub. 2, num. 5. — *Suar.*, de Carit., disp. 6, sect. 2, n. 2. — *Palaus*, tr. 6, disp. 4, punct. 1, num. 7. — ^{f)} *Tract.* 13, cap. 4, num. 29. — *Salon*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 76, concl. 1, coroll. — *Prado*, Theol. mor., cap. 25, qu. 4, num. 12 et 18. — *Sotus*, de Just., lib. 5, qu. 11, art. 3, concl. 2, v. *Ex his.* — *Fili.*, tr. 40, cap. 5, num. 147.

Negare plures articulos fidei, verius unum peccatum.

*Optare ini-
mico diversa mala, ju-
xta alios, unum spe-
cie pecca-
tum.*

*Juxta a-
lios, multi-
plex si ma-
la specifi-
centur.*

non tenet hanc sententiam: quin immo, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 34, art. 6, dub. 2, concl. 4, oppositam aperte sequitur. « Odium proximi, inquit, formaliter loquendo semper est unius speciei.... Quia omnia mala quae aliquis vult ex odio proximi, quamvis alias differant specie, ut homicidium et rapina, tamen sub unica ratione formalis sunt volita ex odio ». — Villalobos autem, part. 2, tr. 3, diff. 9, n. 2, fatetur gravius esse peccatum si gravius malum alicui imprecetur, proindeque in confessione explicandum; non tamen docet diversa peccata committere eum qui diversa mala alicui exoptat. — Dicastillus vero parum sibi ipse consenit; nam, lib. 2, de *Just. et Jure*, tr. 2, de *Restit.*, disp. 12, n. 532, hanc opinionem affert, quam n. 533 a toto genere sibi placere affirmat, uno tamen excepto, quod nempe si in genere tantum et in communis exoptet quis malum

prout sunt species malorum optatorum, si specificē exprimantur; quia desiderium sumit speciem a diverso objecto desiderato, ut inquit S. Thomas¹, dicens: *Si ille qui maledicit velit malum occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida.* — Secus, si optetur malum in communi, prout si dicat: *Maledictus sis; malum tibi eveniat.*

Probabi-
liter distin-
guendum.

Tertia tamen sententia satis probabilis, quam tenet Croix², distinguit, et dicit committere unum specie peccatum, casu quo mala illa apprehendantur sub uno genere mali, nempe ut media ruinae inimico optatae. — Secus, si voluntas feratur ad optanda ei illa diversa mala specificē considerata; ut dicunt ibid. Silvius, Molina³, Coninck⁴, etc.

Quaeritur 6°. *An plura sacrilegia committat confessarius qui in mortali successive plures absolvit?*

Plures in
mortali ab-
solvere. u-
num sacri-
legium, ju-
xta alios.

Négant Salmant.⁵, Viva⁶; Lugo⁷ cum Rodriguez; item Sporer, Gobat, Diana, etc., apud Croix⁸: dicentes unum peccatum com-

¹ 2° 2°, qu. 76, art. 4, ad 2nd. — ² Lib. 5, n. 159. — ³ *Silvius*, in 2nd 2°, qu. 34, art. 6, quær. 2. — ⁴ Tr. 20, cap. 12, n. 46. — ⁵ *De Sacram. Poenit.*, qu. 5, art. 6, n. 6. — ⁶ *De Poenit.*, disp. 16, n. 135 et 558. — *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 247, n. 27, concl. 26. (*al.*, cap. 244, n. 26). — *Sporer*, part. 3, cap. 8, n. 435. — *Gobat*, tr. 7, num. 199. — *Diana*, part. 1, tr. 7, resol. 43. — ⁷ Lib. 5, n. 171. — ⁸ *De Peccat.*, part. 1, cap. 3, art. 2, diss. 1, cap. 6, n. 27. — ⁹ *De Peccat.*, part. 1, cap. 3, art. 2,

mittere, quia formaliter unam irreverentiam Deo irrogat; sicut qui plura sacra vasa furatur unum sacrilegium committit. — Sed verius Concina⁹, [Contin.] Tournely¹⁰; et Croix¹¹ cum Bonacina, Dicastillo, Escobar et aliis, docent tot sacrilegia committere quot absolutiones impertit; quia singulae absolutiones sunt singula sacramenta.

Verius,
multiplex.

Idem dicit de sacerdote pluribus Eucharistiam successive ministrante Croix¹⁰ cum Coninck, Vasquez¹¹, Palao, etc.; quia singulae Communiones sunt singula convivia completa, respectu communicantium. Sed probabilius Viva; ac Filiuccius, Busenbaum, Diana et alii, apud eundem Croix¹¹, qui etiam id probabile¹² putat, dicunt in hoc unum peccatum committi; cum una sit administratio, et ideo unum convivium. Vide Lib. VI, n. 35, v. *Utrum autem*.

Utrum autem ministrare Eucharistiam in mortali sit mortale? — Vide dicenda dicto n. 35, sub initio.

collig. 4. — ¹⁰ Loc. cit., num. 171. — *Bonac.*, disp. 5, de Sacram. Poenit., qu. 5, sect. 2, punct. 2, § 3, diff. 2, num. 7. — *Dicast.*, de Poenit., disp. 9, dub. 2, n. 86 et seqq. — *Escob.*, lib. 8, n. 232. — ¹¹ Lib. 5, n. 172. — *Coninck*, de Sacram. qu. 64, n. 35. — *Palau*, tr. 2, disp. 3, punct. 3, num. 8. — *Viva*, de Sacr. Poenit., qu. 5, art. 6, n. 6. — *Fili.*, tr. 1, cap. 5, n. 87, i. f. — *Busenb.*, lib. 6, tr. 1, cap. 2, dub. 2, resolv. 6. — *Diana*, part. 1, tr. 7, resol. 41. — ¹² Lib. 5, n. 172.

Secus pro-
babilius,
pluribenda-
re Eucha-
ristiam in
mortali.

alteri, unum tantum odii peccatum committat; istud, inquam, Dicastillo displicet, qui, n. 534, vult in hoc praeter peccatum odii, aliud quoque adesse specie distinctum, proindeque in confessione declarandum. Atvero, *de Sacram.*, tr. 8, *de Poenit.*, disp. 9, dub. 8, n. 496, de eodem casu disputans, scilicet de mero desiderio quo quis ex odio mala aliunde alteri evenire desideret, quatenus mala illius sunt, affert n. 497, opinionem docentem malum sic desideratum esse in confessione declarandum, et hanc quidem satis probabilem vocat; sed n. 498, oppositam probabilitatem putat, quam n. 499, his verbis explicat: « Cum autem in nostro casu agamus de quodam affectu... non efficaci, sed mero odio et desiderio, quo quis desideret ea mala alteri aliunde evenire, quatenus mala illius sunt, et non secundum speciales rationes infamiae, privationis bonorum aut vitae, etc., tantum ille actus desiderii habebit malitiam ex illa ratione formalis quae in omnibus reperitur, sive malum aliquo in par-

ticulari sit hujus vel illius generis aut speciei, ut infamia, paupertas, mors et similia. Unde etiamsi demus quod in genere physico different affectus illi infamiae, paupertatis aut mortis, etc., in genere tamen moris, in peccato et malitia odii omnes convenient, quia sub eadem ratione communi desiderantur, et illa alia diversitas materialis est, et nequit tribuere speciem ut objectum vel ut effectus ». Haec omnia docet Dicastillus.

¹² Molina, tr. 4, disp. 22, n. 3; et Coninck, *de Virt. theol.*, disp. 29, n. 61, etsi simpliciter a Croix, lib. 5, n. 159, allegantur, posteriorem tamen hujus sententiae partem dumtaxat exponunt et tenent.

¹³ Vasquez perperam a Croix allegatur: nam, in 3rd Part., disp. 136, cap. 3, n. 39, id negare censendus est, cum expresse neget esse peccatum mortale ministrare Eucharistiam in mortali.

¹⁴ Seu rectius: Bosco apud Croix hanc sententiam probabilem agnoscit.

CAPUT II.

De Peccatis in specie, Mortali et Veniali.

DUBIUM I.

Quid sit Peccatum mortale, et veniale.

51. *Quid mortale et quid veniale.* — 52. *Quotuplici modo peccatum potest esse mortale. — Notabile advertendum pro iis qui de facili damnant de mortali.*

Peccatum mortale, quid.

51. — « Resp. I^o. *Mortale* est quod ob
« sui gravitatem, gratiam et amicitiam
« cum Deo solvit, poenamque aeternam
« meretur. — Dicitur *mortale*, quia spiri-
« tualis vitae principium, gratiam scilicet
« habitualem, tollit, et mortem animae
« affert.

Veniale, quid.

« *Veniale* est quod ob suam levitatem,
« gratiam et amicitiam non tollit, etsi fer-
« vorem caritatis minuat, et temporalem
« poenam mereatur. — Dicitur *veniale*,
« quia, salvo vitae spiritualis principio,
« scilicet gratia, languorem animae facile
« curabilem infert, veniamque facile con-
« sequitur ».

*Mortale ex genere et per acci-
dentes.*

52. — « Resp. II°. *Mortale* peccatum du-
« plex est: aliud est *mortale ex genere
suo*; aliud, *ex accidente*.

« *Mortale ex genere suo* est quod per
« se laedit caritatem Dei, vel proximi
« quoad personam, res aut jura; vel nos
« ipsos corrumpit graviter. — Ita Azor¹,
« Sanchez².

« Unde resolves:
« 1°. Peccata contra bonum proprium
« commissa ut plurimum sunt *venialia ex
genere suo*: ut v. gr. inutilis et vana con-
« cupiscentia, vana oblectatio, prodigali-
« tas, curiositas, superfluitas cultus et ve-
« stitus, nugae, otium; excessus in cibo,
« potu, somno, risu, usu conjugii, timore,
« tristitia, appetitu pecuniae, laudis, etc.

« 2°. Peccata contra virtutes theologicas
« sunt *mortalia ex genere suo*; quia no-
« cent bono alicui interno Dei, v. gr. ve-
« racitati, misericordiae, caritati. — Item,
« fere omnia quae fiunt contra decalogum:
« quia quae committuntur contra tria pri-
« ma praecepta, nocent similiter deitati,
« scientiae, omnipotentiae divinae, ejusque

« honori externo vel interno; quae vero
« contra reliqua praecepta fiunt, nocent
« personae, bono aut juri proximi.

« 3°. Peccata illa septem quae dicuntur
« *capitalia* non omnia sunt *mortalia ex
genere suo*; quia non omnia graviter
« Deum aut proximum laedunt, vel nos
« ipsos corrumpunt.

« Resp. III°. *Mortale ex accidente* dici-
« tur, cum actus aliquis *venialis* aut in-
« differens fit per accidens *mortalis*: de
« quo infra ».

Bene hic advertendum id quod ait Ron-
caglia³, nempe quod *ubi clarum non est
aliquid esse peccatum mortale, non prae-
ceps sit confessarius in judicando ali-
quam transgressionem gravem esse, et
talis peccati reum suum poenitentem pro-
nuntiare.*

Etenim valde periculosem est confes-
sariis damnare aliquid de culpa gravi, ubi
certitudo non elucet; ut docuit S. Tho-
mas⁴, dicens: *Omnis quaestio in qua de
mortali peccato queritur, nisi expresse
veritas habeatur, periculose determinatur.*
Et rationem de hac doctrina paulo post
adducit, nempe, quia *error quo creditur
esse mortale quod non est mortale, ex con-
scientia ligat ad peccatum mortale*. — Qua-
propter ait S. Antoninus⁵: *Nisi... habeat
auctoritas expressa Scripturae S. aut
canonis seu determinationis Ecclesiae, vel
evidens ratio, non nisi periculosissime (pec-
catum mortale) determinatur. Nam si de-
terminetur quod sit ibi mortale, et non sūt,
mortaliter peccabit contra faciens; quia
omne quod est contra conscientiam aedi-
ficat ad gehennam.*

Hinc animadvertisatur in quale discri-
men se immittant illi qui rigidam doctri-
num. 1. — ⁴ Quodlib. 9, artic. 15, corp. — ⁵ Summa, part. 2,
tit. 1, cap. 11, § 28.

*Mortale ex
accidente.*

*Prudentia
utendum ad
damnam
de pec-
cato.*

¹ Part. 1, lib. 4, cap. 9. — ² Decal., lib. 1, cap. 1, n. 4.
— ³ Tract. 2, qu. 1, de Peccat., cap. 1, reg. in praxi,

nam sectantes, facile damnant homines de peccato mortali in iis in quibus gravis malitia evidenti ratione non appetet, eos sic exponendo periculo damnationis aeter-

nae. Et idem dicendum de iis qui de facili notam laxitatis incurunt sententiis quae aperte improbables non videntur. — Vide dicta *Lib. I*, n. 82, 83 et 89.

DUBIUM II.

Quibus ex causis Peccatum ex genere suo mortale
fiat per accidens veniale.

53. *Quae requirantur ad peccatum mortale.* — 54. *Ex quibus causis mortale potest fieri veniale:* — Et 1°. *Ex imperfecta advertentia.* — 55. 2°. *Ex imperfecto consensu.* — 56. 3°. *Ex parvitate materiae.* — 57. *Vide resolutiones.* — 58. *Quid, si quis vovisset dare ter mille aureos, et tres non solveret.*

Tria re-
quisita ad
mortale.

53. — « Resp. I^o. Tria requiruntur ad ex peccatum mortale, quorum si unum de- sit, fit veniale quod alias ex se est mor- tale: 1°. Ex parte intellectus, plena ad- vertentia et deliberatio. 2°. Ex parte voluntatis, perfectus consensus. 3°. Gra- vitas materiae, saltem ut plurimum. — Ratio primae et secundae partis est, quia, spectata fragilitate humana, non videtur decere divinam bonitatem, aeternis sup- pliciis punire hominem absque plena con- sideratione et consensu. — Ratio tertiae partis, quia ubi materia parvi est mo- menti, ibi moraliter modica offensio esse reputatur ut plurimum ».

Mortale fit
veniale:

54. — « Resp. II°. Peccatum ex genere suo mortale, tribus ex causis fieri potest ve- niale, ut patet ex dictis.

Ex imper-
fecta delibe-
ratione.

« *Prima* est, si ex parte *intellectus* non sit perfecta advertentia malitiae seu de- liberatio. — *Signa autem imperfectae de- liberationis* sunt: 1°. Si tenuiter et quasi semidormiens apprehendisti esse malum. 2°. Si post, ubi melius consideras, judicas te non fuisse facturum si ita appre- hensis. 3°. Si vehementissima passione, apprehensione vel distractione laborasti, vel turbatus fuisti, ita ut fere nesciveris quid ageres ». — [Vide dicta supra, n. 4, v. *His positis*].

Ex imper-
fecto con-
sensu.

55. — « *Secunda* causa est ex parte vo- luntatis, si non sit perfectus consensus ». [Ut docet S. Thomas¹. Vide dicta supra de Consensu, n. 5]. — « *Signa autem im- perfecti consensus* sunt: 1°. Si ita dispo- situs fueris, ut, licet facile potueris ex- sequi peccatum, non tamen sis exsecutus. 2°. Si quis dubitet num consenserit, pre-

« certim si sit vir timoratus. 3°. Si quis so- leat esse ita affectus, ut malit mori quam expresse mortaliter peccare: quia talis non facile consentit. 4°. Si quis valde timide et suspense processisse se memi- nit. 5°. Si semisomnis fuit, non plene sui compos, etc.: judicetque se id non fuisse facturum si plene vigilasset. — Vide San- chez², Baldelli³ ».

Ex parvi-
tate mate-
riae.

56. — « *Tertia* causa ex parte *materiae*: si haec sit parvi momenti. — Quando autem talis sit, discernendum est morali judicio prudentis, cui sequentes regulae servient:

« 1°. Ut de materia judicetur, non tan- tum ipsa secundum se absolute est con- sideranda, sed etiam respective ad finem intentum: ad quem si parum facit, levis est; gravis autem, si multum, ut docet Vasquez⁴. — [Regula sit: Non datur parvitas materiae, ubi ob parvitatem non excusat ratio offensionis; ut accidit in infidelitate, odio Dei, simonia, perjurio et blasphemia].

« 2°. Attendenda sunt circumstantiae: quia saepe fit ut res ex se levis, attentis circumstantiis boni communis, vitandi scandali, etc., fiat gravis.

« 3°. An pars aliqua rei praeceptae sit gravis, ea spectanda est tum absolute et secundum se, tum etiam in ordine ad totum.

« 4°. In transgressionibus repetitis, si plures materiae parvae, vel secundum se vel secundum effectus a se productos, moraliter conjungantur, fit materia gra- vis; quia tunc omnes moraliter repu- tantur pro una. — Contra vero, non cen-

Materie
leves qua-
doque co-
lescant.

¹ Summa theologica, 1^a 2°, qu. 88, art. 6. — ² Decal., lib. 1, cap. 1, n. 5 et seqq. — ³ Disputationes ex morali

theologia, lib. 1, disp. 8. — ⁴ In 1^a 2°, disp. 188, cap. 4, n. 30 et 37.

« setur materia gravis, si parvae materiae,
« nec secundum se, nec secundum effe-
« ctus relictos, inter se uniantur.

« Ex dictis resolves:

57. - « 1º. Peccas mortaliter, ita ut fiat
« materia gravis, si saepe modicum fura-
« ris et non restituis; juxta dicta *Lib. 3.*
« *tract. 5, cap. 1, dub. 3, casu 1.* — Item,
« si interruptim psalmos aliquot ex eodem
« Officio omittas; si eodem die jejunii sae-
« pius parum comedas; eodem festo sae-
« pius parum labores.

« 2º. Non peccas graviter, si diversis
« festis modicum labores; si quotidie in
« quadragesima parum comedas. Quod ve-
« rum est, etiamsi simul haberet propo-
« situm ita faciendi; quia, cum ista mora-
« liter inter se non uniantur, singula sunt
« parva. — Vide Sanchez¹.

« 3º. Non peccat mortaliter qui diversis
« diebus violat votum quotidie aut singu-
« lis diebus modicum quid orandi, vel par-
« vam eleemosynam dandi, si sit onus affi-

Peccata
venialia in
violatione
voti.

« xum diei: quia, cum quotidie cujusque
« diei obligatio extinguatur, materiae illae
« non continuantur. Quod verum est, etsi
« proponat semper omittere; quia illud
« propositum non fertur in rem gravem.
« Immo, contra Sanchez, id quidam verum
« putant, etsi qui centum vota diversae
« speciei, in materiis valde levibus, uno
« die implenda haberet; quia materiae
« illae, cum sint independentes a se, non
« uniuntur. — Si tamen similia vota non
« sint onus affixum diei, sed tantum dies
« praefigatur ut terminus ultra quem exse-
« cutio non differatur; erit peccatum mor-
« tale, postquam ad materiam notabilem
« perventum fuerit ».

58. - « 4º. Probabile est eum qui ter vel
« quater mille aureos in causas pias vo-
« visset, non peccatum mortaliter si tres
« non solveret. Quia, etsi talis pars, absolute
« in se spectata, sit notabilis, comparatione
« tamen totius, morali judicio non valde
« videtur aestimanda. — Vide Laymann².

DUBIUM III.

Quibus modis Peccatum ex genere suo veniale
aut actus indifferens transeat per accidens in mortale.

59. *Quomodo peccatum veniale fit mortale: 1º. Ob finem adjunctum. — 60. 2º. Ob ultimum finem constitutum. — 61. 3º. Ob contemptum. — 62. 4º. Ob scandalum. — 63. 5º. Ob periculum incidendi in mortale. — 64. An sit in statu peccati mortalis, qui proponat committere omnia venialia.*

Veniale
fit mortale:

59. - « Quinque modis id fieri commu-
« niter, docet Sanchez, etc. 1º. Ratione *finis*
« *adjuncti*. 2º. Ratione *finis ultimi*. 3º. Ra-
« tione *contemptus*. 4º. Ratione *scandali*.
« 5º. Ratione *periculi*. — De singulis dicam
« breviter.

« Resp. Iº. Peccatum veniale transit in
« mortale ratione *finis adjuncti*, ut si quis
« leviter mentiatur ad copulam carnalem
« extorquendam: quia, cum *finis mortalium*
« ametur, mortale est. — Non tamen ne-
« cessarium est in confessione exprimere
« illud mendacium, sed solum desiderium
« fornicationis; quia seclusa malitia mor-
« tali *finis manet veniale* ».

60. - « Resp. IIº. Transit item in mortale,
« ratione *nimirum affectus* in rem aliquam: ut,

« si v. gr. ultimum finem in ea constituas.
« Ad quod non sufficit valde intense et ve-
« hementer ferri in objectum; sed requi-
« ritur ut appretiative illud ita aestimes
« saltem virtualiter, ut paratus sis ejus
« causa transgredi praeceptum obligans
« sub mortali: ut si quis ita inordinate affi-
« ciatur ad fabulas, lusum, personam, ut
« malit festo omittere Sacrum, etc., quam
« illis privari ». — [Qui omittit Sacrum
causa lusus, sufficit ut confiteatur omisso
Sacrum. (Vide dicta *n. 10, Not. II*). Si quis
autem amore lusus paratus sit committere
quocumque peccatum mortale, esset pec-
catum temeritatis et quidem gravissimum,
sed sine specie. Salmant^{a)} cum Palao^{a)},
Azor^{a)}, Bonacina^{a)}, Reginaldo^{a)}].

Ratione
*nimirum affec-
ctus*.

¹ Decal., lib. 1, cap. 4, n. 10 et seqq. — Sanchez., loc. cit.,

n. 16. — ² Lib. 1, tr. 3, cap. 5, n. 10. — Sanchez., l. c., cap. 5, n. 6.

60. - ^{a)} Salmant., tr. 20, cap. 11, n. 13, hanc
projecto sententiam tuentur, licet non afferant

exemplum ludentis; et scribunt: • Si autem
[quis] constitutat ultimum finem in objecto pec-

« Notat autem Bonacina, hunc affectum,
 « non tantum habitualem, sed actualem
 « esse debere, ut peccatum contrahatur;
 « quia non imputatur ad culpam id ad
 « quod committendum habitu tantum es
 « paratus ».

Ratione
contemptus
formalis.

61. - « Resp. III°. Peccatum veniale fit
 « mortale ratione *contemptus* absoluti et
 « formalis.

• Dico autem: *contemptum absolutum*
 « *et formalem*, quando nimis ideo for-
 « maliter et absolute praeceptum violatur,
 « quia ipsi aut superiori subjici renuis, quod
 « est peccatum superbiae consummatae;
 « vel quando ideo non vis obedire prae-
 « cepto quia praeceptum est, et est pec-
 « catum inobedientiae formalis: quorum
 « utrumque graviter pugnat cum caritate
 « debita superiori ».

Aliud igitur est contemnere legem seu
 legislatorem, etiam humanum, non qua-
 talem personam, sed qua legislatorem,
 quod est mortale; aliud, contemnere rem
 praeceptam, quod est veniale, si materia
 sit levis. Salmant.¹. — Vide dicta *Lsb. IV*,
n. 161, Qu. 3, v. Quarta.

• Ex quibus resolves:

• 1°. Non est mortale si velis quidem
 « obedire et subjici absolute, nolis tamen
 « hic et nunc in re modica; aut si aucto-
 « ritatem legis vel praecipientis admittas,
 « exsecutionem tamen hic et nunc con-
 « temnas. Ratio, quia non est contemptus
 « absolutus et simpliciter, sed tantum se-
 « cundum quid.

• 2°. Si praecise ex indignatione, mali-
 « tia, prava consuetudine aliave causa
 « praeceptum violetur, et non ex contem-
 « ptu potestatis superioris, non est mor-
 « tale; quia non est contemptus formalis,
 « sed tantum interpretativus.

Bonac., de Peccat., disp. 2, qu. 3, punct. 5, n. 3. —
¹ Tr. 20, cap. 11, n. 18; et tr. 11, de Legib., cap. 2, n. 37 et
 seqq. — ^a Decal., lib. 1, cap. 5. — ^b Disp. 2, de Peccat., qu. 8,

« 3°. Est mortale facere vel omittere ali-
 « quid ex contemptu justae legis humanae.
 « Item, ex contemptu Dei praecipientis
 « vel etiam consulentis (quod propterea
 « tacitam blasphemiam continet, quasi
 « Deus inutilia praeciperet aut consule-
 « ret). Et denique, facere aliquid ex con-
 « temptu praelati ut sic et ut a Deo au-
 « toritatem habentis; non tamen ut talis
 « hominis indocti, imprudentis, imperfecti;
 « quia hoc posterius non est contemnere
 « absolute et simpliciter, sed tantum se-
 « cundum quid. — Vide Sanchez^a, Bona-
 « cina^b.

Contem-
ptus legis
humanae,
Dei, supe-
rioris, le-
thalis.

62. - « Resp. IV°. Peccatum vel opus
 « indifferens, habens mali speciem, tran-
 « sit per accidens in mortale, si *ruina*
 « per illud proximo causanda sit mortalis.
 « Ratio, quia tali operi superadditur ali-
 « quid graviter repugnans caritati. — Vide
 « dicta *de scandalo*, et *Filiuccium*⁴ ».

Veniale
vel indiffe-
rentis mor-
tale ratione
scandali.

63. - « Resp. V^o. Veniale vel opus in-
 « differens transit in mortale ratione *pe-
 « riculi* incidendi in mortale, quando quis
 « sine sufficienti cautela aut necessitate
 « aliquid facit, per quod veniat in morale
 « ac proximum periculum peccandi mor-
 « taliter; quia talis salutem animae con-
 « temnit, cum tam probabili ejus periculo
 « temere se exponat. Unde in confessione
 « explicanda est species peccati, cuius pe-
 « riculo se objectit; quia eodem genere pec-
 « cati peccavit. — Proximum autem peri-
 « culum censemur quod frequenter homines
 « similis conditionis in peccatum mortale
 « inducit ».

Ratione
periculi in-
cidentis
mortale.

Quaeritur hic: *An peccet mortaliter,
 qui se exponit periculo tantum probabili
 mortaliter peccandi?*

Prima sententia negat cum Sporer^a,
 et Gobat, Hozes, Lumbier^b, Murcia, etc.,

punct. 5. — ^a Tr. 21, cap. 6, n. 252. — ^b Gobat, tract. 7, n. 526. —
 Hozes, Explic. prop. 63 Innoc. XI, n. 4. — *Leand. de Murcia*,
 Disquisit. mor. in 1° 2°, lib. 2, disp. 1, resol. 16, n. 8 et 9.

cati venialis ex tali affectu ad illud, ut para-
 tus sit actualiter quocumque peccatum com-
 mittere propter ipsum; tunc constituitur tale
 peccatum vel in specie temeritatis, vel nullum
 erit speciale vitium ad quod pertineat..., sed
 reducetur ad communem defectibilitatem vo-
 luntatis». Auctores vero citant non pro praeci-
 senti asserto, sed pro ejus corollario, scilicet
 quod non sit obligatio eo casu confitendi pec-

catum veniale, sed solum circumstantiam finis
 mortalitatis.

63. — ^a) Sporer, *Sacram.*, part. 3, cap. 2,
 n. 324, hoc quidem aperte docet; sed addit,
 quasi limitans suam sententiam: « Sine nota
 temeritatis, ob rationabilem causam poteris
 te committere huic occasione », in qua scilicet
 probabile est te esse lapsurum in peccatum.

^b) Lumbier, in suis Observationibus ad

Exponere
se periculo
probabili
lethalis,
non lethale
juxta alios.

Omnino
est lethale.

Seclusa
justa causa.

apud Croix¹. — Quia, ut dicunt, cum sit eo casu etiam probabile quod non adsit periculum peccandi, non operatur temere qui tali occasione se committit; ubi enim periculum non est certum, non potest ibi adesse certa obligatio illud effugiendi.

Sed omnino tenendum oppositum cum Busenbaum (ut supra), quem sequitur Croix² cum Cardenas, Elizalde et aliis. Ratio convincens, quia, si est illicitum uti opinione probabili sine justa causa cum periculo damni alieni spiritualis vel temporalis, ut certum est apud omnes cum Busenbaum³, *Lib. I, n. 20, in fine*, v. *Dixi* 2; quanto magis id non licebit ubi periculum imminet propriae animae? — Nec obstat dicere quod ubi periculum est probabile, ibi etiam probabile est non esse periculum. Nam respondetur quod eo casu, licet peccatum sit incertum an sit vel ne commitendum, certum tamen est periculum peccandi.

Diximus sine justa causa; nam ubi justa causa adest, non est obligatio tale periculum vitandi, nisi certo moraliter praevideatur lapsus in peccatum. (Vide dicta *Lib. 2, n. 26, v. Pariter*). — Et sic excusantur chirurgi, si periculo se expoununt in medendis feminis, cum aliquoties in praeteritum ob talem occasionem jam lapsi fuerint. Sicque parochi qui in excipiendis confessionibus eamdem miseriam fuerint experti. Sic etiam excusantur alii qui proprium officium, puta curialis, militis, cauponis aut mercatoris, non possunt deserere sine gravi detimento. Ita Salmant.⁴

¹ Lib. 5, n. 257. — ² Loc. cit. - *Carden., Cris.*, disp. 18, cap. 6; et dissert. 40, cap. 8, art. 3. - *Elizalde*, lib. 8, qu. 15, § 3. — ³ Tr. 26, de 6^a Praec., cap. 2, n. 47. - *Navar., Man.*, cap. 9, n. 13 et 26. - *Thom. Hurtad.*, Resol. mor., tr. 1,

cum Navarro, Hurtado, Antonio a Spiritu S., etc.; item Elbel⁴, Roncaglia⁵, Sporer⁶ et alii passim. Ratio, quia periculum de se proximum tunc fit remotum tam ratione circumstantiae necessitatis, quam ratione simul mediorum praecaventium, quae persona proponit (ut tenetur) adhibere, nempe diligenter avertendo animum a delectatione turpi vel ab alia passione; et insuper se muniendo piis cogitationibus, orationibus ac sacramentorum frequentia. Quae utique media, licet non sufficient ad excusandum ubi non adest justa causa, eo quod Deus non adjuvat temere se periculo exponentes; bene tamen opem suam praestat ei qui ex justa causa occasionem non deserit, dum is eo casu non ex affectu ad peccatum, sed ex quadam necessitate in illa occasione permanet. — Secus vero dicendum de simplicibus confessariis qui pluries lapsi fuerint in audiendis confessionibus: quia hi tenentur a tali exercitio abstinere, si possint sine gravi detimento famae vel facultatum; juxta dicta *Lib. III, n. 438 et n. 483, v. Quid*.

Quid vero, si aliquis in iis occasionibus semper vel fere semper lapsus fuerit et spes non effulgeat emendationis? — Vide dicta eodem n. 438, *in fine*, ubi diximus hunc teneri cum quacumque jactura occasionem deserere, et animam suam salvam facere. Vide etiam dicenda *Lib. VI, n. 457*.

64. — Utrum autem sit in statu peccati mortalis qui propositum habet commitendi omnia venalia. — Vide dicta *Lib. IV, n. 12*.

cap. 5, resol. 7, n. 58 et 60. - *Anton. a Spir. S.*, Director. confess., tr. 5, de Poenit., disp. 3, n. 144. — ⁴ De Poenit., num. 102. — ⁵ Tr. 19, de Sacram. Poenit., qu. 5, cap. 4, qu. 3. — ⁶ Part. 3, cap. 2, n. 326.

propositiones damnatas ab Innocentio XI (quod opus inscripsit tomum 3um Summae dictae *de Arana*), post n. 2010, *initio* § 3, (in edit. lat. n. 596), concedit teneri posse hanc sententiam, tametsi oppositam probabiliorem reputet.

⁴) Locus Hermanni Busenbaum quem S. Alphonsus allegat, in postremis editionibus ideoque etiam in hac nostra desideratur. Sed in 2^a et subsequentibus usque ad 5^{am}, S. Doctor, *Lib. I, n. 19*, referebat Busenbaum dicentem

licitum esse sequi opinionem probabilem et minus tutam reicta probabiliori, « seclusa tamen omni injurya et periculo proximi ». Quod dictum idem Busenbaum, relatus a S. Alphonso n. 21, his verbis explicat: « *Dixi* 2° in responsione: *seclusa injurya*, quia si periculum sit ne proximo fiat damnum aut injurya, locum habet axioma: In dubio tutior via eligenda est ». Haec doctrina habetur hic apud ipsum S. Alphonsum, *lib. I, n. 52, in fine*.

Quid de
simplici
confessario.

CAPUT III.

De Peccatis Capitalibus in specie.

DUBIUM I.

Quid sit Superbia, et quale peccatum.

Superbia
quid, et qua-
le pecca-
tum.

65. - « Resp. I^o. Superbia est appetitus inordinatus propriae excellentiae: mortis talis ex genere suo, si sit consummata et perfecta, id est si quis ita excellere appetat, ut Deo, superioribus eorumque legibus subjici nolit. — Imperfcta tamen, qua quis subjici non renuens iis quibus debet, et in suo tantum affectu sese magnificat, est tantum venialis; ut docet Cajetanus¹, etc.: quia sine Dei et aliorum despectu, plus justo se efferre non est gravis inordinatio. Esset tamen gravis, si fieret cum notabili aliorum contemptu, complacendo in aliorum abjectione ».

66. - « Resp. II°. Filiae superbiae sunt tres:

• 1°. Est *Praesumptio*, quae est appetitus aggrediendi aliquid supra vires. Est communiter veniale tantum. Fit tamen mortale, si damnum Deo aut proximo afferat: v. gr. si praesumas jurisdictionem ecclesiasticam, potestatem Ordinis sacri; item, officium medici, advocati, confessarii, etc., sine debita peritia. — Lessius²; et supra, Lib. IV, cap. 3, dub. 9.

« actus magnanimitatis; ut docet Laymann.

• 3°. Est *Vana gloria*, scilicet cupiditas inanis gloriae, cuius finis est manifestatio inordinata propriae excellentiae, sive verae sive fictae. — Dicitur *vana*, quando quaeritur ex re mala, falsa aut ficta; aut quae non est digna gloria vel non tanta, ut ex opibus, nugis, etc.; aut apud eos qui non bene de re judicant; aut sine debito fine. — Est peccatum per se veniale; mortale saepe per accidens, ut dictum est de ambitione. Immo, ut contra Angelum recte docent Silvester, Navarrus³, etc., est tantum veniale res etiam sacras principaliter facere ob gloriam vanam, v. gr. concionari.

Vanago-
ria.

• Porro per vanam gloriam dupliciter peccatur, juxta D. Thomam⁴: 1°. *Direc-*
« *cte*; idque, vel per *verba*, estque *Jactan-*
« *tia*, quae est venialis per se, si sit de rebus bonis, v. gr. jejunio, oratione, etc.
• Etsi per accidens saepe ratione damni, si sit falsa, fiat mortaliter; ut etiam: 1) Si quid dicat contra gloriam Dei, ut Ezech. xxviii: *Deus ego sum*. 2) Si prorumpat in contumelias: v. gr. *Non sum, sicut caeteri hominum, adulter*, etc. ut et hic.
• 3) Ex fine malo. 4) Si cum notabili damno proximi fiat. 5) Si de re mortaliter mala; quia approbatio operis eamdem cum illo speciem habet (quae proinde in confessione debet exprimi, saltem quando cum jactantia de peccato conjuncta fuit conceptionis placentia ejusdem. Quod addo, quia si absque ea fuit, Navarrus⁴, Palaus et Diana⁵ docent, contra Sanchez, Lopez⁶),

Ex vana
gloria quo-
dupliciter
peccatur.

Filiae su-
perbie:

Praesum-
ptio.

Ambitio.

• 2°. Est *Ambitio*, quae est inordinatus appetitus dignitatis et honoris non debiti, vel debito majoris: ut si ambias beneficium vel officium quo es indignus; vel illico modo et medio, v. gr. per simoniām. Est per se peccatum veniale. Fit autem mortale, vel ratione materiae ex qua, vel ratione medii per quod honor quaeritur, vel ratione damni quod proximo infertur. — Denique si moderate honor appetatur ob honestum finem, erit

¹ V. *Superbia*. — ² De Just. et Jure, lib. 3, cap. 2, num. 18 et 20. — Laym., lib. 3, sect. 3, num. 13. — Angel., v. *Vana gloria*, n. 1. — Silvest., v. *Vana gloria*, n. 2. —

³ Man., cap. 23, n. 13, i. f. — ⁴ 2° 2°, qu. 132, art. 5. — Palaus, tr. 2, disp. 2, punct. 11, num. 6. — ⁶ Part. 3, tr. 4, resol. 161. — Sanchez., Decal. lib. 1, cap. 3, n. 13.

66. — ^{a)} Navarrus, *Man.*, *praelud.* 9, n. 4, (edit. Antwerpian. 1579) scribit: « Sufficit dicere: toties peccavi laudem et gloriam querendo

de peccatis mortalibus, licet non specificet illa peccata mortalia quae forte non fecit, vel jam alias confessus est, vel proponit confiteri cum

• Rodriguez^{a)}, etc., non necessario explicari. Vide card. de Lugo¹⁾. — Vel per facta, quae si vera sunt et aliquid admittentis rationis habent, dicitur *inventio novitatum*: haec enim solet vulgus admirari, ut peregrinas vestes, opiniones, etc.: mortale, si notabiliter corrumpat juventutem vel mores. Si vero facta falsa sint, est *hypocrisis*; v. gr. si quis boni aliud faciat ut videatur bonus, etsi non sit; quae ex se venialis est, nisi sit cum injuria vel contemptu Dei et proximi.

« 2º. *Indirecte*, in quantum quis altero non vult esse minor. — Quod fit quadrupliciter: 1) Per intellectum; et est *pertinacia*, qua quis nimis tenaciter adhaeret suae sententiae: quae est mortalibus, si oppugnetur veritas magni momenti, vel si sit conjuncta cum periculo tertii, v. gr. si medicus cum periculo aegroti maneat in sententia. — 2) Per voluntatem; et est *discordia*, qua peccatur mortaliter, quando est circa bonum Dei vel proximi in quo deberent esse concordes. — 3) Per verba; et est *contentio*, quae est mortalibus, quando animo contradicendi altercaris circa veritatem pertinentem ad fidem vel salutem animae aut corporis. — 4) Per facta, dum quis non vult exequi quod debet; et est *inobedientia*. — Vide Baldelli ».

67. — « Resp. IIIº. His tribus superbiae filiabus respondet *Pusillanimitas*, qua quis nimium sibi diffidens detrectat homines, gloriam, vel officium quo dignus

est. Veniale est ex genere suo; et fit mortale, si detrectes ad quod teneris sub mortali. — Vide Lessium², Laymann³.

« Ex dictis resolvuntur sequentes casus: 1º. Audiens laudem alterius vel suam Corollaria.

de re mortaliter mala, peccat mortaliter si approbet, suscipiat, admiretur ut laude dignam. — Sanchez, Baldelli⁴.

« 2º. Vituperans alium ob vindictam non sumptam, aliudve grave malum vel peccatum omissum, v. gr. fornicationem, peccat mortaliter; quia est species jactantiae, et est cum approbatione peccati et occasio committendi. Ibid.⁵.

« 3º. Inducens in civitatem novos habitus, et praevidens quod suo exemplo moralem necessitatem imponat aliis ut sumptus faciant supra vires, et postea non possint alere quos debent, vel creditoribus non satisfacere, peccat graviter. Baldelli⁶.

« 4º. Exornare se nimium ex animi levitate vel vanitate, per se tantum est veniale. Ibid.⁷.

« 5º. Simulare sanctitatem cum voluntate non habendi, mortale esse dicit Baldelli⁸.

« 6º. Simulare improbitatem est peccatum (quia est mendacium, et quidem scandalosum, potestque esse mortale). Neque id fecerunt Sancti, nisi faciendo id quod ex se est indifferens, et permitendo ab aliis accipi ut signum improbitatis, cum tamen nec ex natura sua nec eorum intentione esset tale ».

¹ De Poenit., disp. 16, n. 267. — Baldelli, lib. 8, disp. 4 et seqq. — ² Lib. 8, cap. 2, num. 28. — ³ Lib. 8, sect. 8, n. 14. — ⁴ Sanchez., Decal., lib. 1, cap. 3, n. 10. — ⁵ Lib. 8,

disp. 5, n. 12. — ⁶ Baldelli, lib. 8, disp. 5, n. 11. — ⁷ Loc. cit., n. 18. — ⁸ Baldelli, loc. cit., n. 19. — ⁹ Lib. 8, disp. 5, num. 23.

pervenerit ad locum proprium eorum .— Ludovicus Lopez autem et Rodriguez male citantur a Busenbaum, qui deceptus est a Sanchez. Lopez enim, *Instruct. consc.*, part. I, cap. 5, qu. 3, requirit specificationem peccati, « quando

quis gloriam et laudem quaerit de peccatis mortalibus cum complacentia eorum ». Rodriguez vero, *Sum.*, part. I, cap. 53, n. 14, (al., n. 15) concl. 13, eamdem omnino sententiam tenet ac Busenbaum, nedum ei contradicit.

DUBIUM II.

Quid sit Avaritia.

68. *Quid est avaritia.* — 69. *Quae sint filiae avaritiae.* — 70. *Quando et quomodo peccent aperientes et legentes litteras alienas.*

Avaritia,
quid, et qua-
le pecca-
tum.

68. — « Resp. I^o. Est inordinatus appetitus temporalium.
« Unde ex hoc, et regula supra tradita de peccato mortali, resolves sequentes casus:
« 1°. Est ipsa ex genere suo venialis.
« 2°. Cum vero eo excrescit, ut ejus causa divinas leges praeavaricari non dubites, fit mortalitis.
« 3°. Prodigalitas, quae opponitur avaritiae, et consistit in defectu conservandi et excessus erogandi, est genere suo venialis: levior quam avaritia, quia minus abit a virtute liberalitatis. Interim mortalitis fit, si liberis et uxori pauperiem crees; si impotentem te reddas ad solvenda debita; si profundas bona ecclesiastica, piis causis obnoxia. — Vide Lessonum¹.

Prodiga-
litas.

69. — « Resp. II°. Filiae avaritiae sunt sequentes:
« 1°. *Obduratio cordis* (contra misericordiam), egenis et pauperibus non compatiendo, eos objurgando, debita dure nimis exigendo quando debitor non est solvendo, etc. Hac aliquando peccari potest mortaliter, quando praeceptum eleemosynae vel caritatis urget, et tandem ex tali duritia non subvenitur. — — Navarrus², Toletus³. Vide dicta de *Caritate proximi*.

Filiae ava-
ritiae:

Obdura-
tio
cordis.

Inquietu-
do cordis.

« 2°. *Inquietudo cordis*, hoc est vehementer mens et inordinata applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani et vano timore ne non acquirantur vel perdantur. — Est mortalitis, quando retrahit a spiritualibus, vel alii ad quae ex praecepto gravi obligamur (v. gr. audizione Missae), vel inducit su-

« perfluum timorem, et ex hoc diffidentiam erga Deum. — Venialis est, si sit de re bona, sed tempore vel loco indebito, v. gr., de familia, messe, vindemia, quando quis est in templo vel vacandum est Deo. — S. Thomas⁴, Reginaldus⁵, Escobar.
« 3°. *Violentia*. — Mortalis est quando est injusta et circa materiam gravem.
« 4°. *Fallacia*, sive dolus in verbis. — Fallacia.
« Potest esse mortalis ratione finis vel mediorum.
« 5°. *Fraus*, sive dolus in facto. — Est mortalis ex genere suo, contingitque multipliciter in contractibus, tam ratione materiae (v. gr. si ea vitium habeat, vel non sit qualis existimatur), quam ratione pretii. — Navarrus⁶, Toletus⁶, Escobar.
« 6°. *Proditio*, quae est deceptio contra fidem datam aut debitam, in damnum alicujus. Mortalis est ex genere suo. — Contingit fere tripliciter:
« 1) Circa *personas*, quo modo Judas Christum, Dalila Samsonem prodidit.
« 2) Circa *res*, vel immobiles (ut si miles manifestet hosti modum capienda arcem); vel mobiles (ut si pecuniam vestem, etc., cuiuspiam absconditam, praedoni ostendas).
« 3) Circa *secretum*: vel sibi commisum revelando (quod est contra fidelitatem et justitiam, si quidem promissum fuit; quia est pactum onerosum, ut docet card. de Lugo⁷; et quidem mortale, si praevide possum inde secuturum notabile aliorum damnum vel discordiam: alias, veniale); — vel alienas litteras aperiendo et legendu. Quod postremum, si fiat ideo ut scias secreta alterius, est

¹ Lib. 2, cap. 47, n. 61. — ² Man., cap. 23, n. 76. — ³ Lib. 8, cap. 26 et 34. — ⁴ Lib. 23, num. 29. — Escob., tract. 2, exam. 2, cap. 2, num. 21, edit. Lugdnn. a. d.

(al., n. 17). — ⁵ Man., cap. 23, n. 77. — ⁶ Lib. 8, cap. 47 et seqq. — Escob., loc. cit., n. 25, (al., n. 17). — ⁷ De Just. et Jure, disp. 14, n. 139.

⁸ S. Thomas, 2^a 2^{ae}, qu. 55, art. 6 et 7, dicit quidem istiusmodi sollicitudinem

de temporalibus esse peccatum, sed quale sit non explicat.

Prodicio
personae
rei, secret.

« curiositas; et si sit in re gravi, per se
« est mortale: quod quia communiter ante
« aperitionem nescitur, communiter esse
« mortale docent Toletus¹, Baldelli², Na-
« varrus³, Molina, Laymann⁴ (qui addit
« eum qui dolose alienas litteras aperit et
« legit cum alterius injuria vel damno,
« crimen falsitatis committere). — Dixi,
« *per se esse mortale*; quia per accidens
« potest esse veniale vel nullum, si legi-
« tima auctoritate justa ex causa fiat.

« Unde resolvuntur casus sequentes:

70. — « 1º. Litteras alienas aperire et
« legere saepe non est peccatum, si pro-
« babiliter scias scriptas esse in tuum in-
« justum damnum, vel in injuriam tuam
« cedere, quam intendas avertere: quia
« potes tibi consulere. Sic princeps potest
« aperire litteras non tantum hostium, sed
« etiam aliorum, quae tempore belli ex
« locis finitimis hostium veniunt. Item, mi-
« nistri publici, quoties bono publico ne-
« cessarium esse judicant. — Navarrus⁵,
« Reginaldus⁶, Escobar, card. de Lugo⁷.

Et hoc procedit non solum pro principe et ministris, sed etiam pro privatis; ut Lugo⁸, et Roncaglia⁹ cum Sanchez, Navarro et Bonacina. — Sed vide dicta Lib. III, n. 970, *in fine*.

« 2º. Communiter etiam peccatum non
« est, si consensus expressus habeatur ejus
« a quo vel ad quem mittuntur (neque lex
« specialis vetet¹⁰: card. de Lugo), vel ta-
« citus saltem, ut si facias sub ratihabi-
« tione, confidens rationabiliter habitum
« iri ratum. — Ita Escobar¹¹ ex Navarro,
« Reginaldo, etc.

« 3º. Superior religiosus litteras suorum
« subditorum (dummodo non mittantur ad

« superiorem majorem, vel talem quem
« statuta eximant, nec ab eo veniant) licite
« aperit et legit: sive ex religionis statuto
« aut consuetudine, sive ex suspicione pro-
« bibili quod mali aliquid contineant. —
« Vide Escobar, Peyrinum¹², Diana¹³.

« 4º. Nec est peccatum, si necesse sit
« vel expedit ad injuriam alteri immi-
« nentem avertendam: dummodo non plus
« legatur quam ad eum finem necesse est.
« Card. de Lugo¹⁴.

« 5º. Qui aperit et legit, existimans non
« contineri res magni momenti, venialiter
« tantum peccat. — Card. de Lugo¹⁴.

Ita communiter DD. cum Lugo¹⁵, Ron-
caglia¹⁶. — Dicit autem Bonacina¹⁷ cum
Molina, Navarro¹⁸, Sà¹⁹, etc., quod, etiamsi
materia lectionis sit levis, legens potest
mortaliter peccare, si alter id accipiat ut
gravem injuriam. Bene admittimus hoc
posse esse peccatum mortale; at non con-
tra justitiam, ut videtur sentire Bonacina
(quia gravitas injuria desumenda est ex
ipso objecto sive materia, quae per se apta
sit, juxta communem hominum aestima-
tionem, gravem contristationem afferre,
ut ait Croix²⁰ cum communi): sed contra
caritatem, ratione gravis tristitiae quam
ex illa, etsi levi, injuria alter patitur.

« 6º. Si litteras ab alio dilaceratas, et
« in publicum a domino abjectas, recol-
« ligas, et junctis partibus legas ex sola
« curiositate, peccatum veniale est: nul-
« lum autem (per se), si ut ex illa notitia
« tibi provideas; quia quod pro derelicto
« habetur, in usum suum convertere licet.
« — Baldelli ex S. Antonino et Rosella;
« Silvester²¹, Laymann²², Diana²³.

Ita etiam Lugo²⁴ et Roncaglia²⁵, etiamsi

*Quando ve-
niale aut
mortale.*

*Legere lit-
teras alien-
as, quando
immune a
peccato.*

*Quid de
litteris di-
laceratis et
projectis.*

¹ Lib. 8, cap. 45, n. 8. — ² Lib. 8, disp. 11, num. 4. —
³ In can. pen. *Sacerdos*, de poenit., dist. 6, n. 10 et seqq.
et 21; et Man., cap. 18, n. 58. — *Molina*, tr. 4, disp. 36,
n. 2. — ⁴ Lib. 8, sect. 5, tr. 3, part. 1, cap. 4, num. 2. —
⁵ Man., cap. 18, n. 58. — ⁶ Lib. 24, n. 120. — *Escob.*, lib. 4,
sect. 1, n. 67 et 68. — ⁷ De Just. et Jure, disp. 14, n. 148.
— ⁸ Loc. cit. — ⁹ Tr. 13, de 7º Praec., qu. 4, cap. 4, qu. 5,
resp. 2, v. f. - *Sanch.*, Consil. lib. 6, cap. 6, dub. 8, n. 8. -
Navarr., loc. cit. - *Bonac.*, disp. 2, de Restitut. in part.,
qu. 2, num. 6. — ¹⁰ Loc. cit., num. 68. - *Navar.*, loc. cit.,
n. 58. - *Regin.*, lib. 24, n. 120. — *Escob.*, lib. 4, sect. 1,

n. 68. — ¹¹ Tom. 1, qu. 2, cap. 2, § 18. — ¹² Part. 3, tr. 6,
resol. 55. — ¹³ De Just. et Jure, disp. 14, n. 148. — ¹⁴ Loc.
cit. — ¹⁵ Loc. cit. — ¹⁶ Tr. 18, de 7º Praec., qu. 4, cap. 4,
qu. 5, resp. 2. — ¹⁷ Disp. 2 de Restitut., qu. 2, num. 5. —
Molina, tr. 4, disp. 36, n. 2. — *Bonac.*, loc. cit., n. 5. —
¹⁸ Lib. 8, part. 2, num. 2. — *Baldelli*, lib. 8, disp. 11, num. 8
et 9. — *S. Anton.*, part. 2, tit. 1, cap. 22, § 8, v. *Sed*
quid, si. - *Rosella*, v. *Empatio et venditio*, num. 22. —
¹⁹ V. *Empatio*, quaer. 17. — ²⁰ Lib. 8, sect. 5, tr. 8, part. 1,
cap. 4, n. 4. — ²¹ Part. 8, tr. 6, resol. 55. — ²² Loc. cit.,
qu. 5, resp. 2.

70. — ^{a)} Hanc limitationem, quam Busen-
baum tribuit card. de Lugo, *de Just. et Jure*,
disp. 14, n. 148, hic auctor non habet.

^{b)} *Navarrus*, Man., cap. 18, n. 53; et Sà,

v. *Litterae*, non tenent hanc sententiam quam
Bonacina eis attribuit.

^{c)} Lugo, *de Just. et Jure*, disp. 14, n. 150,
non loquitur de litteris in minutissimas par-

dominus in minutis partes lacerasset; quia tunc videtur cessisse juri suo. — Sed probabilius contradicit Croix¹ cum Rebello et Petschacher. Ratio, quia hoc ipso quod minutum dilaceravit, satis significavit nolle ut legantur, et ideo noluit cedere juri suo.

« Recte tamen notat Laymann², talem ex caritate teneri non manifestare se-cretum iis contentum, si damnum inde cujuspiam provenire possit. Immo (addit) revelans ejusmodi secretum (cujus notitiam etiam juste acquisivit) contra justitiam peccabit, si intelligat audientes ea notitia usuros ad damnum injuste inferendum. — Vide Laymann³.

« Duxi 1º a domino projectas; quia si vel ab alio projectae, domino inscio, vel ab ipsomet casu perditae fuerint, non licet legere.

« Duxi 2º in locum publicum; quia si in ignem vel fornacem v. gr. projectae sint

ut comburantur, peccas si extrahas et legas. — Vide card. de Lugo⁴.
« Duxi 3º per se; quia fieri potest ut ea contineantur quorum lectio sit per-nicosa.

« 7º. Qui furtive scripta alterius secreta, ipso invito legit, peccat. Et 1º quidem peccato curiositatis; etsi faciat animo discendi et sine suspicione damni. 2º In-justitiae; quia quisque habet jus secreti in suis scriptis, quae aliis non vult esse communia. Navarrus⁵, Molina⁶, Reginaldus⁷. — Potestque aliquando esse mortale, si nimirum fiat cum notabili damno; vel alter valde cupiat esse secreta, gravissimeque sit latus. Baldelli⁸. Vide etiam card. de Lugo⁹.

« 8º. Quicumque secretum violat abs-que justa causa cum alterius damno, vel qui litteras alterius injuste aperit, ex quo damnum alteri sequitur, tenetur ad resti-tutionem. — Bonacina¹⁰, Trullench¹¹.

Scripta
secreta le-
gere, quale
et quotu-
plex pecca-tum.

Quando-
que obligat-
ad restitu-tionem.

DUBIUM III.

Quid sit Luxuria.

Luxuria,
quid, et
quale pec-
catum.

71. — « Resp. Iº. Est appetitus inordinatus venereorum: quorum usus, cum ex natura sua institutus sit ad conservationem generis humani, quod est magnum bonum hominum et externum Dei, proinde qui abutitur, laedit Deum et homines. Est mortal is ex genere suo. — Vide supra, Lib. 3, tract. 4, cap. 2; et Lib. 5, cap. 1, dub. 2.

« Resp. IIº. Filiae luxuriae, quae eam plerumque sequuntur, sunt octo: quatuor ex parte intellectus, et quatuor ex parte voluntatis:

« 1º. *Caecitas mentis*: cum quis adeo est addictus turpitudini, ut de coelestibus non cogitet.

« 2º. *Praecipitatio*: qua quis ex eadem causa sine consilio operatur.

¹ Lib. 8, part. 2, num. 1286. — *Rebell.*, part. 2, lib. 9, qu. 7, n. 8. — *Petschach.*, de Restitut., 1 Radix in part., qu. 5, art. 4, seq. iv. — ² Lib. 8, sect. 5, tr. 8, part. 1, cap. 4, n. 4. — ³ De Just. et Jure, disp. 14, n. 150. — ⁴ Man., cap. 18,

« 3º. *Inconsideratio*: quando in modo delinquit, inconsiderate agens quae statum vel personam dedecent.

« 4º. *Inconstancia*: quando quis ex eodem affectu voluptatum a piis propositis mox deficit.

« 5º. *Amor sui*. Talis enim homo ob voluptates seipsum finem suarum actionum facit, non Deum.

« 6º. *Odium Dei*. Lascivus enim solet a rebus divinis abhorrire, immo ab ipso Deo, tamquam peccatorum vindice.

« 7º. *Affectus praesentis saeculi*. Amor enim voluptatum carnalium ita animum afficit, ut subinde etiam beatitudini aeternae paratus esset renuntiare, si praesentibus frui semper permetteretur.

« 8º. *Horror futuri saeculi*: quando vo-

n. 58. — ⁴ Tr. 4, disp. 86, n. 2. — ⁵ Lib. 24, num. 119. — ⁶ Lib. 8, disp. 11, num. 11. — ⁷ Loc. cit., num. 148 et 149. — ⁸ Disp. 2, de Restitut., qu. 2, punct. un., num. 4 et 7. — ⁹ Decal., lib. 7, cap. 10, dub. 82, n. 5 et 8.

tes dilaceratas, sed dumtaxat de litteris laceratis a domino, et per partes in locum publicum projectis; et vere de his tenet sententiam quam tribuit ei S. Alphonsus.

¹⁰ Laymann minus recte a Busenbaum hic allegatur; nec enim de damno cujuspiam, sed dumtaxat de damno litteras abjicientis loquitur.

- « luptatibus immersus mortem inordinate
 « timet, et de ea nolens cogitare, vitam
 « illicitis mediis propagare studet, etc.
 « Piores quatuor sunt mortales, quando
 « finis ultimus in creatura ponitur, vel
 « praeceptum aliquod Dei graviter obli-

- « gans praetermittitur. Postiores qua-
 « tuor, si plenus sit voluntatis consensus,
 « per se sunt mortales; ex indelibera-
 « tione vel alia actuum imperfectione,
 « saepe veniales. — Vide Escobar et Bal-
 « delli¹ ».

DUBIUM IV.

Quid sit Invidia.

Quando
ant morta-
les.Invidia,
quid.

72. — « Resp. Est tristitia de alterius
 « bono, prout illud est diminutivum pro-
 « priae excellentiae, ita ut haec directe
 « sit contra caritatem: haec enim gaudet
 « de bono proximi; quod invidia destru-
 « ctum optat, vel non destructum dolet ». — De hoc peccato cum disputas, animad-
 verte propos. 13, 14, 15, inter damnatas ab Innocentio XI.

« Unde resolves:

- « 1°. Est ex genere suo mortal is, et
 « gravissima quidem; atque in Spiritum
 « Sanctum, si sit de ipsa gratia vel au-
 « xilio Dei.

- « 2°. Filiae similiter ex genere suo mor-
 « tales sunt, ac numerantur hae: 1°. *Oditum*,
 « de quo supra. — 2°. *Detractio*, de qua in
 « Praecepto octavo. — 3°. *Gaudium* in
 « malis proximi. — 4°. *Susurratio*, quae
 « est oblocutio mala de proximo, ad tol-
 « lendam amicitiam ipsius cum aliis: quam
 « proinde susurro restituere tenetur, et
 « iterum reconciliare, non secus ac detra-
 « ctor famam. Vide in Praecepto octavo ».

An citra infamacionem possit quis dis-
 solve amicitiam alicujus, narrando sci-
 licet illius defectus naturales aut similes,
 ut ipse succedat loco expulti?

Negant Azor, Trullench, Filiuccius, etc., apud Salmant.² — Sed affirmant Salmant.³ cum Soto, Bonacina, Aragon, Serra, Prado; quia licet sine vi vel fraude procurare sibi bonum gratuitum alicujus, cum exclusione alterius. — At probabilior est prima

¹ Escob., tr. 2, exam. 2, cap. 3. — ² Lib. 8, disp. 19. — Azor, part. 3, lib. 18, cap. 8, dub. 5. — Trull., Decal., lib. 8, cap. 8, dub. 3, num. 7. — Fill., tr. 40, cap. 5, num. 140. — ³ Tract. 13, de Restitut., cap. 4, num. 22. — ⁴ Loc. cit. — Sotus, de Just., lib. 5, qu. 11, art. 1, v. *An vero*. — Bonac., disp. 2, de Restitut. in part., qu. 6, punct. 2, num. 6. — Aragon, in 2me 2me, qu. 74, art. 2, i. f. — Serra, in 2me 2me,

sententia; dum Lessius⁴, et ipsi Salmant.⁵ cum Petro Navarra, Bonacina, Sayro et Diana, communiter docent quod propa-
 latio defectuum naturalium erit peccatum grave, si inde impediretur alius a consecutione alicujus boni temporalis. Cum igitur hujusmodi propalatio per se sit in-
 justa, fraudulenter expellitur alter ab ami-
 citia acquisita.

« 3°. Si tristitia sit de bono alterius, in
 « quantum ex eo tibi vel aliis times no-
 « cumentum (v. gr. inimicus tuus est eve-
 « ctus ad officium ut tibi facilius possit
 « nocere); non est invidia, sed timor, qui
 « per se non est peccatum, nisi sit inor-
 « dinatus. — Laymann⁶.

« 4°. Si tristitia sit ex eo quod nobis
 « desit bonum quod alter habet, ita tamen
 « ut illud alteri non discipiamus; non est
 « invidia, sed aemulatio seu zelus: qui, si
 « est circa bonum honestum, est lauda-
 « bilis; si autem circa temporalia, inter-
 « dum est venialis, ut si bonum dolenti
 « sit improportionatum, quale esset, si ru-
 « sticus doleret se non esse regem. —
 « Laymann⁷.

« 5°. Si tristitia est ex bono alterius,
 « in quantum ille est indignus, non est
 « invidia, sed indignatio, quae non est
 « peccatum: erit tamen, et quidem mor-
 « tale, si vel Dei providentiam arguat
 « (estque blasphemia); vel si ita afficiat,
 « ut ducat homines ad malum imitandum.
 « — Cajetanus, Laymann⁸.

qu. 74, art. 2, v. f. — Prado, Theol. mor., cap. 25, qu. 8, n. 18. — ⁴ Lib. 2, cap. 11, n. 14. — ⁵ Loc. cit., num. 45. — Petr. Navar., de Restitut., lib. 2, cap. 4, n. 306 et 308. — Bonac., loc. cit., qu. 4, punct. 2, num. 8. — Sayr., Clav., lib. 11, cap. 6, n. 4 et 5. — Diana, part. 5, tr. 5, resol. 69. — ⁶ Lib. 2, tr. 8, cap. 10, num. 2. — ⁷ Loc. cit. — Cajetan., Sum., v. *Nemesis*.

Probabi-
lius illici-
tum.Tristitia
de bono al-
terius, non
semper in-
vidia.Lethalis
ex genere
suo.Filiae invi-
diae : item
lethalies.Narrare
defectus
proximi ut
excludatur
a bono:Non illici-
tum juxta
alios.

Quando
sit invidia.

« 6º. Si doleas quod alter tibi aequalis
« vel non multum inaequalis in excel-
« lenta crescat, ita ut te fiat superior, et
« ipsum incrementum excellentiae appre-
« hendas ut tibi malum, est proprie dicta
« invidia: invidus enim dicitur, quod non
« sit videns, quia bona alterius sine tri-
« stitia videre non potest. — Baldelli ¹.

« Et sic peccare solent: 1º. *Ambitiosi*,
« et qui ex re aliqua querunt gloriam,
« quam cum in eo ponant, ut in illa re
« sint soli ac singulares, dolent et tristan-
« tur si alii accedant. — 2º. *Pusillanimes*,
« quibus cum omnia videantur magna,
« quovis bono alterius putant minui suum.
« Sic mulieres v. gr. facile apprehendunt
« ac dolent se superari bono alterius, v. gr.
« formositate. — 3º. *Senes* respectu juve-

« num; et quicumque aliquid difficulter
« obtinuerunt quod alii facile consequun-
« tur. — Baldelli ².

« 7º. Qui in adversis suis, vel ob alio-
« rum prosperitatem, optat se non fuisse
« natum, vel se brutum animal factum
« fuisse, vel diem esse maledictum quo
« natus est, vel alterum primo vedit, aut
« conjugem accepit: si tantum intendat
« maledicere irrationali creaturae, v. gr.
« diei (sive sit nativitatis sive conjugii)
« qui tot mala culpae vel poenae protulit,
« videtur esse tantum veniale (aliando
« etiam nullum, ut Jobi). Si autem deli-
« berate intendat optare malum homini,
« sive sibi sive alteri, illo die natis vel
« conjugatis, mortale est. — Escobar et
« Marchant ³ ».

Maledicere
nativitati.
diel, etc.,
quale pec-
catum.

DUBIUM V.

De Gula.

ARTICULUS I.

QUID SIT GULA.

Gula, quid.

73. - « Resp. Ea est inordinatus appe-
« titus cibi et potus; opponiturque absti-
« nentiae, et committitur quinque modis:
« 1º. Si edas ante tempus. 2º. Si nimis
« exquisita. 3º. Si plus justo. 4º. Si vora-
« citer. 5º. Si nimis exquisite praeparata.
« — Laymann ⁴.

« Unde resolves:

« 1º. Gula ex genere suo est peccatum
« tantum veniale; quia nullus horum mo-
« dorum repugnat praecise caritati Dei
« vel proximi ». Nota hic prop. 8 damnata-
« tam ab Innocentio XI: *Comedere et bibere*
usque ad satietatem, ob solam voluptatem, non est peccatum. — Licet tamen uti
delectatione ad cibum percipiendum pro
corporis salute, ut Salmant. ⁵ ex S. Au-
gustino.

« 2º. Hinc probabile est quod docent

« Navarrus, Toletus, etc., et non repugnat
« Laymann: secluso scandalo et aliis, ve-
« niale tantum esse usque ad vomitum
« se cibo et potu implere; idque etiam si
« quis vomat ut iterato possit bibere: quod
« tamen Sà ⁶ aliique multi putant mortale.
« — Vide Baldelli, Escobar ⁷ ».

Comedere vel bibere usque ad vomi-
tum probabile est esse tantum veniale ex
genere suo, nisi adsit scandalum vel no-
table nocumentum valetudinis, ut com-
munius dicunt Holzmann ⁸; et Salmant. ⁹
cum Cajetano, Navarro, Henriquez, et
Laymann ¹⁰. — Qui autem sponte evomunt
quod sumpserunt ut iterum edant aut
bibant vix excusantur a mortali; hoc enim
videtur involvere magnam deformitatem.
Ita probabiliter (contra Busenbaum) Holz-
mann ¹¹ et Wigandt ¹².

Quando
lethalis.

¹ Lib. 8, disp. 34, num. 4. — ² Loc. cit., num. 11 et seqq. — ³ Escob., tr. 2, exam. 2, n. 43 et 46 (al., n. 21). — ⁴ Resol. pastor. circa pecc. capit., cap. 3, qu. 6. — ⁵ Lib. 3, sect. 4, num. 2. — ⁶ Tr. 25, de ⁶ Praec., cap. 2, num. 4. — ⁷ S. August., Contra Julian., lib. 4, cap. 14, n. 67; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 44, col. 771. — ⁸ Navar., Man., cap. 23, num. 119 et 120. — ⁹ Joan. Henrig., Compend. de casos moral., cap. 19, n. 9. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Tr. 5, exam. 3, num. 70, resp. 2.

lib. 3, sect. 4, n. 2. — ¹² V. *Comedere*, n. 3. — *Baldelli*, lib. 3, disp. 28, num. 12. — ¹³ Tr. 2, exam. 2, n. 57 (al., n. 28). — ¹⁴ De Actib. hum., n. 780 et 782. — ¹⁵ Tr. 25, cap. 2, num. 6 et 8. — ¹⁶ Cajetan., Sum. v. *Gula*. — ¹⁷ Navar., Man., cap. 23, n. 119 et 120. — ¹⁸ Joan. Henrig., Compend. de casos moral., cap. 19, n. 9. — ¹⁹ Loc. cit. — ²⁰ Tr. 5, exam. 3, num. 70, resp. 2.

73. — ^{a)} Holzmann, *de Act. hum.*, n. 732, non solum vix excusandum a mortali docet,

sed absolute dicit videri magnam deformita-
tem « a gravi culpa... haud excusabilem ».

« 3º. Vix dubium est licere esu aut
« potu, aliterve creare vomitum, si is sa-
« lubris esse judicetur.
« 4º. Mortalis interim censemur crapula
« ex accidente et nimia inordinatione, in
« his casibus: 1º. Si quis gulæ causa violet
« jejunia Ecclesiae. — 2º. Si quis ex gula
« notabiliter ineptus fiat ad functiones ad
« quas sub mortali tenetur. — 3º. Si quis
« valde graviter valetudini noceat, id ad-
« vertens; secus, si leviter tantum, ut v. gr.
« si febricitans haustu aquae morbum au-
« geat. — 4º. Si continuae fiant comessa-
« tiones et compotationes, ita ut venter
« pro Deo habeatur. — 5º. Si quis bibat
« ad perfectam ebrietatem, de qua infra.
« 6º. Si quis ex mera gula vescatur car-
« nibus aut sanguine humano: tum quia
« id repugnat pietati defunctis debitae,
« tum quia est contra instinctum naturae
« abhorrentis. Excusandum autem erit, si
« fiat causa medicinae aliave justa causa,
« v. gr. extremae famis in obsidione; in
« qua tamen sic vitam conservare non
« teneberis. Sanchez¹, Lessius, Laymann²,
« Sá, Bonacina, Baldelli³. Sic etiam excu-
« sant quidam lictores illos qui, ut officium
« suum melius administrent, haustu san-
« guinis humanise animare dicuntur, prae-
« sertim cum sanguis secundum multos
« animatus non fuerit. Vide auctores ci-
« tatos».

74. - « 5º. Ex genere quoque suo venialia
« sunt quae *filiae gulæ* dicuntur; nimirum:

*Filiae gu-
le: ex ge-
nere suo ve-
niales.*

« *Ex parte animae:*
« 1º. *Hebetudo mentis* seu stupiditas
« nata ex crapula, v. gr. ut non possit
« orare, etc. — Quae fit mortalism, quando
« quis, inordinate bibendo vel comedendo
« voluntarie, fit ineptus ad intelligenda
« vel praestanda ea quae ad salutem illi
« sunt necessaria, vel ad quae ex officio
« aut alias sub gravi peccato tenetur. —
« Baldelli⁴.

« 2º. *Inepta laetitia:* per quam intelli-
« gitur, non quaevis inordinata quae omne
« peccatum sequitur, sed quae movet ad
« cantiones obscoenas, actus turpes, saltus,
« vel choreas inhonestas, etc.; fitque mor-
« talis, quando est inductiva alterius ad
« consensum vel delectationem mortalem,
« vel ad eam ordinatur. Ibid.⁵.

« 3º. *Multiloquium.*

« 4º. *Scurrilitas:* quae ab inepta lae-
« titia et multiloquio differt, quod illa
« sit in appetitu, istud in verbis, haec
« in verbis et gestibus: dicitque semper
« aliquam dishonestatem, licet (per se et
« secluso scandalo) veniale: v. gr. scur-
« rilia dicere vel canere, ventum emit-
« tere, etc., ex levitate, ad risum exci-
« tandum. Mortale tamen esset, si fieret
« causa delectationis venereae.—Baldelli⁶,
« Escobar⁷.

« *Ex parte corporis:* Immunditia, vo-
« mitus et semenis effusio. Quae ultima,
« si voluntaria sit, mortale erit. — Vide
« Laymann⁸, Lessium⁹, Baldelli¹⁰ ».

ARTICULUS II.

QUID SIT EBRIETAS.

75. *In quo consistit peccatum ebrietatis. Et quando est mortale.* — 76. *An sit peccatum se-
inebriare ex praescripto medici vel ex metu mortis.* — 77. *An sit semper mortale
alium inebriare.* — 78. *Quando ebrietas excusetur a mortali.* — *An sint peccata omnia
mala commissa in ebrietate.*

*Malitia e-
brietatis, in
quo consi-
dit.*

75. - « Resp. Malitia ebrietatis plenae
« et perfectae in eo consistit, quod quis
« sine justa et gravi causa, tantum ob
« voluptatem aut ingluviem, sciens volens
« privet se usu rationis: non simpliciter,
« id quod fit in somno, modo naturali in-
« stituto ab auctore naturae ad virium et

« imaginis Dei conservationem; sed vio-
« lenter et modo innaturali, rationem per-
« turbando, et Dei imaginem deturpando
« in modum amentis bruti, ac simul insu-
« per privando se proxima potestate utendi
« ratione ad omnem subitam necessitatem.
« — Ita docent communiter doctores.

¹ Decal., lib. 1, cap. 18, n. 12. — *Less.*, lib. 4, cap. 8,
dub. 2. — ² Lib. 8, sect. 4, num. 8. — *Sá*, v. *Comedere*,
num. 1. — *Bonac.*, disp. 2, de Peccat., qu. 8, punct. 2,
num. 13 et 15. — ³ Lib. 8, disp. 29, num. 16 et seqq. —

⁴ Disp. 32, n. 1. — ⁵ *Baldelli*, loc. cit., n. 3. — ⁶ Disp. 33,
n. 1 et 3. — ⁷ Tr. 2, exam. 2, n. 72 (*al.*, n. 25). — ⁸ Loc.
cit., num. 15. — ⁹ Lib. 4, cap. 8, num. 8. — ¹⁰ Loc. cit.,
disp. 33, n. 12. —

Sola ebrietas perfecta, lethalis.

« Unde resolves:

« 1º. Perfecta ebrietas, qua praedicto modo ratio plane sopitur, est ex genere suo mortale; quia censetur Deo injurium ejus imaginem sic deturpare. — Est communis doctorum ».

Certum est apud omnes quod ad hoc ut ebrietas sit peccatum mortale, requiritur ut sit perfecta, nempe quae omnino privet usu rationis. Ut enim docet D. Thomas¹, et cum ipso omnes DD., in hoc consistit malitia ebrietatis, quod *homo volens et sciens privat se usu rationis*. Et idem docet D. Antoninus². — Unde non peccat mortaliter qui ex potu vini non amittit totaliter usum rationis, quamvis mens perturbetur, ita tamen ut discernere valeat inter bonum et malum; ut communiter dicunt Toletus³, Cajetanus⁴, Salmant.⁵, Elbel⁶, Wigandt⁷, Holzmann⁸, Laymann⁹ et alii. Additque Croix¹⁰ cum Angelo¹¹, Tanner, Fagundez, Gobat et communi, ebrietatem non esse mortalem, si per modicum tempus privet ratione. Dicit autem Croix longum tempus videri unam horam.

An autem qui vinum bibit usque ad vomitum, quin se inebriet, peccet mortaliter? — Vide dicta n. 73, v. 2. Hinc.

76. — « 2º. Non est peccatum inebriare se ex praescripto medicorum, si aliter sanitas recuperari non possit. — Silverster, Cajetanus, Laymann ».

Inebriari consilio medici ad sanationem:

¹ 2º 2^a, qu. 150, art. 2. — ² Part. 2, tit. 6, cap. 3, § 2, v. *Tertio modo*. — ³ Lib. 8, cap. 61, num. 1. — ⁴ Sum., v. *Ebrietas*. — ⁵ Tr. 25, cap. 2, n. 21. — ⁶ Part. 1, confer. 28, de *Gula*, etc., n. 668. — ⁷ Tr. 5, exam. 3, n. 70, resp. 1. — ⁸ De *Actib. hum.*, n. 730. — ⁹ Lib. 3, sect. 4, num. 5. — ¹⁰ Lib. 5, n. 317. — *Tanner*, tom. 2, disp. 4, qu. 5, dub. 5, n. 92. — *Fagund.*, in 4 praec. *Eccles.*, lib. 1, cap. 1, n. 11 et 18. — *Gobat*, *Quinar.*, tr. 5, cap. 6, num. 37. — *Croix*, loc. cit., n. 317. — *Silvest.*, v. *Ebrietas*, n. 4, quaer. 3. — *Cajetan.*, Sum., v. *Ebrietas*; et in 2^a 2^a, qu. 150, art. 2,

Quaeritur hic 1º. *An liceat se inebriare ex consilio medicorum, quando inebriatio aestimatur absolute necessaria ad morbum expellendum?* — Valde doctores laborant in hac quaestione, licet videatur casus vix unquam accidere posse.

Prima sententia affirmat: quam tenent cum Busenbaum, Lessius¹², Toleatus¹³, Laymann¹⁴, Palaus¹⁵, Roncaglia¹⁶, Sporer¹⁷, Tamburinius¹⁸; et Salmant.¹⁹ cum Silvio²⁰, Cajetano, Silvestro, Escobar, etc. — Ratio, quia cibus et potus tunc sunt peccata, quando sunt immoderati; e converso, D. Thomas²¹ docet quod *cibus et potus est moderatus, secundum quod competit corporis valetudini*; et ideo... potest contingere ut ille qui est superfluus sano sit moderatus infirmo. Ergo potus vini, etiam inebrians, non est dicendus superfluus respectu infirmi, cui est necessarius ad valetudinem. — Et huic sententiae videtur favere idem S. Thomas²², ubi ait: *Quod enim homo absque necessitate reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur et multa peccata occurreria vitat, ex sola voluptate vini, expresse contrariatur virtuti.* Nota rō *absque necessitate*; ergo si adsit necessitas, virtuti non contrariatur.

Secunda vero sententia negat; et hanc tenent Contin. Tournely²³, Petrocorensis²⁴, Holzmann²⁵, Felix Potestas²⁶, etc. —

resp. ad 3^{am}. — *Laym.*, lib. 3, sect. 4, num. 5. — ¹¹ Lib. 8, cap. 61, n. 1 et 2. — ¹² Loc. cit. — ¹³ Tr. 30, disp. 3, punct. 5, n. 2. — ¹⁴ Tr. 2, qu. 2, cap. 4, qu. 3, resp. 3. — ¹⁵ De praec. *Eccles.*, tr. 4 paragon, cap. 3, n. 31. — ¹⁶ Tr. 25, cap. 2, num. 35 et seqq. - *Cajetan.*, loc. cit. - *Silvest.*, loc. cit. - *Escob.*, lib. 4, num. 114 et 248. — ¹⁷ 2º 2^a, qu. 150, art. 2, ad 3^{am}. — ¹⁸ 1º 2^a, qu. 88, art. 5, ad 1^{am}. — ¹⁹ De Peccat., part. 2, cap. 4, art. 3, qu. 4, n. 8. — ²⁰ Lib. 4, de Temperant., cap. 2, qu. 3. — ²¹ De Actib. hum., num. 736. — ²² Exam. confess., tom. 1, n. 3782.

Juxta a-
lios, lici-
tum.

75. — ^a) Angelus, quem Croix allegat ut asserit S. Alphonsus, hanc sententiam expressis verbis non tenet: colligi tamen potest ex definitione ebrietatis, quam v. *Ebrietas, init.*, his verbis tradit: « Ebrietas est privatio usus intellectus facta ad aliquod tempus ex immoderato potu ».

76. — ^a) Lessius, lib. 4, cap. 3, n. 13, hoc concedit non solum in absoluta necessitate, sed, ut ipse loquitur, « aliis remediis aequo commodis non suppetentibus ». — Item Sporer, tr. 1, cap. 7, n. 69, II, scribit ob finem

honestum v. g. ad recuperandam sanitatem, vel dum ustio, sectio, aliave enormis medicina sustinenda est, licitum esse « forti haustu se inebriare ».

^b) Silvius, in 2^{am} 2^a, qu. 150, art. 2, quidquid dicant Salmant., oppositum tenet, scribens: « Sunt qui existimant B. Thomam sentire illum qui ex medicorum praescripto se propter sanitatem inebriaret, non peccaturum, neque illam ejus potionem futuram ebrietatem formaliter, sed tantum materialiter... Omnino probabiliorem videri sententiam

Juxta a-
lios, illici-
tum.

Ratio, quia voluntaria privatio rationis per ebrietatem est intrinsece mala: unde, sicut fornicatio nunquam permitti potest, ita neque haec.

Verumtamen *prima* sententia satis probabilis, immo probabilius mihi videtur, casu quo potatio vini praebetur ad expellendos sive corrigendos pravos humores. Tunc enim privatio rationis per accidens et indirecte evenit, et ideo licite permitti potest: sicut licitum est matri sumere pharmacum directe tendens ad servandam suam vitam, quamvis indirecte eveniat expulsio fetus (ut diximus *Lb. III.*, n. 394, v. *Quaer. igitur 1.*) — Secus vero dicendum, si potatio daretur directe ad ebrietatem sive ad privationem rationis causandam; hoc enim esset semper intrinsece malum. — Hinc, ut bene advertit *Croix*^{c)} cum *Tanner*^{c)}, *Dicastillo*^{c)} et *Gobat*^{c)}, nunquam licitum est se inepti ad sensus sopiendos, ne cruciatus sentiantur^{d)}.

« 3°. Nec item est peccatum, si quis « cogatur » [ad bibendum] « intento ense. « — Vide *Lessium*¹, *Azor*^{e)}, *Reginaldum*^{c)} et *Baldelli*^{c)}. »

Quaeritur 2°. *An liceat alicui se inebriare ad vitandam mortem, quam alter ei minitatur nisi inebrietur?*

¹ Lib. 4, cap. 8, num. 37. — *Baldelli*, lib. 3, disp. 30, n. 26. — ² Loc. cit., n. 37. — ³ Disp. uit., de praec. Eccles., qu. 1, punct. 1, n. 3. — ⁴ Tr. 30, disp. 8, punct. 6, num. 2. — ⁵ Lib. 3, sect. 4, n. 5. — ⁶ De Actib. hum., n. 736. —

aliorum, qui dicunt ebrietatem sive potationem voluntariam, ex qua fiat quod homo non sit compos rationis, nullo casu esse licitam, quia ejusmodi potatio est vera et perfecta ebrietas, non tantum materialiter, sed etiam formaliter».

^{c)} *Croix*, lib. 5, n. 331, (quem citat S. Alphonsus) de casu speciali loquitur: « Qui reum ad mortem damnatum, inquit, et rite dispositum inebriaret, eo fine ut cruciatus et mortem non sentiret, peccaret graviter, quia hic non est finis potus, neque est ratio sufficiens tollendi rationem tum maxime necessariam ». — Sed idem *Croix*, loc. cit., n. 314, aliud scribit quod plane cum S. Alphonso concordat: « Si alicui pes esset absconditus, inquit, non liceret inebriatio ad avertendum sensum doloris, quia potus est institutus ad vitam et valetudinem tantum ». Et allegat *Gobat*, qui revera, *Quinar.*, tr. 5, cap. 18, n. 17, probat hanc doctrinam, excepto casu quo ex doloris apprehensione et sensu timetur oriturus mor-

Prima sententia affirmat: et hanc teneat cum *Busenbaum*, *Lessius*², *Bonacina*³, *Palaus*⁴; et probabilem putat *Laymann*⁵. — Ratio: tum quia homo, licet non habeat dominium usus rationis, illud tamen habet in ordine ad bonum totius, ac proinde potest de tali usu disponere, prout est necessarium ad totius conservationem; tum quia privatio rationis hic non est intenta, sed solum permissa, unde non tenetur quis eam impedire cum jactura suae vitae.

Secunda vero sententia probabilius negat hoc licitum esse; eamque tenent *Holzmann*⁶, *Wigandt*⁷, *Azor*⁸, [Contin.] *Tournely*⁹; et *Salmant.*¹⁰ cum *Cajetano*. — Ratio, quia (ut diximus) privare se directe usu rationis est intrinsece malum. Neque tunc adest causa excusans, sicut in casu praecedentis quaestione: ibi enim vinum est medium per se ordinatum ad expellendum morbum, non autem hic. — Praeterea, in illo casu periculum vitae est ab intrinseco, nempe a morbo vexante, et ideo licet eum expellere per vini potationem. Hic autem periculum est ab extrinseco; unde illicitum est ab illo se liberare per ebrietatem: sicut licet matri per pharmacum expellere fetum inanimatum ad suam vitam servandam, sed non licet

¹ Tr. 5, exam. 3, n. 71. — ² Part. 1, lib. 7, cap. 22, quaer. 5, i. f. — ³ De Peccat., part. 2, cap. 4, art. 3, qu. 4, n. 8. — ⁴ Tr. 25, cap. 2, num. 45. — *Cajetan.*, in 2nd 2nd, qu. 150, art. 2, ad 3rd.

bus. — *Dicastillus* etiam, *de Just. et Jure*, lib. 1, disp. 3, dub. 11, n. 117, eamdem sententiam tenet ac *Croix*; pariterque *Tanner*, qui, tom. 3, disp. 3, qu. 3, dub. 3, n. 54, haec de utroque casu scribit: « Verum, ob solum dolorem in ferenda sectione alicujus membra aliave graviae aegritudine mitigandum, licitam esse ebrietatem minime existimo, ne pariter etiam fatendum sit licitum esse iis qui ad supplicium ducuntur, postquam aliqui ad bene moriendum satis dispositi sunt, ebrietatem procurare, ad supplicium mortis levandum; quod nemo dixerit, et est a communi sensu et praxi proborum et sapientum viorum prorsus alienum ».

^{d)} Licitus tamen est juxta recentiorum communem opinionem usus opii, aetheris, chloroformii et simillium, ad operationem chirurgicam subeundam, quia horum virtus primaria est soporifera aut nervorum sedativa, non inebriativa; vitanda sunt tamen pericula.

^{e)} *Azor*, quem hic *Busenbaum* allegat,

expellere ut morte effugiat a propinquis (juxta dicta *Lib. III, n. 394. Qu. 1, v. In duobus.*)

Nostra sententia firmatur auctoritate D. Augustini¹, ubi ait: *Etiamsi usque ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: aut bibas aut morieris; melius erat ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur.* Nec valet dicere cum Lessio², hunc textum intelligendum esse, quando quis cogitur ad bibendum in contemptum virtutis. Nam ibi S. Doctor nullum facit verbum de contemptu; sed tantum loquitur de ebriosis, qui solent (ut ait)... *ita se excusare velle, ut dicant: Persona potens me coegerit ut amplius biberem, et in convivio regis non potui aliud facere.* — Instabis: Potest quis licite velle sibi abscindi manum ne occidatur; ergo poterit quis pariter licite velle se inebriari ut mortem vitet. Sed respondeatur cum Holzmann, disparem esse rationem: nam pars per se ordinatur ad conservationem totius corporis; usus tamen rationis non ordinatur ad corporis vitam, sed ad integratatem animae servandam.

Et hic rursus repeto id quod sub initio protestatus sum, nempe quod, cum aliquam opinionem unice probabiliorem appello, non ideo contrariam dicere probabilem intelligo.

Sicut pariter, cum dico de aliqua opinione: *non audeo damnare, sive improbabilem dicere*, non ideo admitto ut probabilem; sed de ejus probabilitate dubito. — Item, cum aliquam sententiam veriorum voco, intelligo oppositam non solida probabilitate mihi pollere, licet omnino non reprobem.

77. — « 4°. Mortale est alium inebriare velle; vel provocare ad aequales haustus, cum intentione inebriandi, aut

Quando
S. Doctor
opinionem
non existi-
met proba-
bilem.

Provocare
ad ebriet-
atem, lethali-

¹ Serm. 296 (*ad. de Tempore 232*), n. 2: inter sermones suppositios S. Augustini, ap. Migne, Patrol. lat., tom. 39, col. 2307 (Baluzius hunc sermonem Caesario restituit.). — ² Lib. 4, cap. 3, n. 38. — *Holsm.*, de Actib. hum., n. 736, i. f. — ³ Loc. cit., n. 32. — ⁴ Lib. 4, cap. 3, n. 38. — ⁵ De

advertentia secuturae ebrietatis in se
« aliove. — Lessius⁶.

« 5° Si justa causa est, ut v. gr. si
• grande malum non possit aliter impe-
• diri, nisi auctor inebrietur; licet eum
• inducere ad ebrietatem, quae saltem
• ipsi non sit voluntaria, ut scilicet prae-
• ter intentionem, ideoque inculpabiliter
• inebrietur, v. gr. vinum fortissimum aut
• medicatum propinando, cuius vi igno-
• rata decipiatur. Unde sic posses ine-
• briare eos qui alioqui essent prodituri
• urbem vel te abducturi. — Lessius⁴ et
• Sanchez⁵.

« An vero hoc casu liceat inducere
• ad ebrietatem ipsi voluntariam? — Du-
• biuum est. Lessius⁶ affirmat, quia, inquit,
• licet suadere et inducere ad minus ma-
• lum, ut impediatur majus. Laymann⁷
• rectius negat; quia nullo casu licet in-
• ducere ad peccatum».

Quaeritur igitur: *an licitum sit ali-
quem ad ebrietatem inducere, ut ille im-
pediat a graviori malo, puta sacrilegio
vel homicidio committendo?* — Adsunt
tres sententiae:

Prima affirmat: hancque tenet Lessius⁸; et probabilem censem Medina, Gobat, Diana et alii, apud Croix⁹. — Ratio, quia licitum est paratum committere majus malum inducere ad minus patrandum.

Secunda sententia, quam tenent Laymann¹⁰, Bonacina¹¹, Palaus¹² et Salmant.¹³, dicit licitum esse alterum inducere ad ebrietatem materialem (id est quando alter se inebriet sine peccato), puta apponendo illi vinum fortissimum aut medicatum; quia tunc ex una parte ille non peccat, et ex altera damnum ebrietatis permitti-
tur ad vitandum gravius damnum aliorum. Non autem licitum esse dicunt eum

Inducere
ad ebriet-
atem ad a-
vertendum
majus ma-
lum:

Licitum.
Juxta alios.

Licitum
sub distin-
ctione. ju-
xta alios.

Matrim., lib. 7, disp. 11, n. 19. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Lib. 3, sect. 4, n. 6. — ⁸ Loc. cit. — *Barthol. Medina*, in 1st 2nd, qu. 14, art. 6, concl. 2. - *Gobat*, *Quinar.*, tr. 5, cap. 18, n. 26. — *Diana*, part. 6, tr. 7, resol. 48. — ⁹ Lib. 2, n. 224. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Tr. 80, disp. 3, punct. 5, n. 4. — ¹² Tr. 25, cap. 2, n. 51.

oppositam sententiam tenet, uti S. Alphonsus infra notabit; Reginaldus vero de hoc casu non tractat.

77. — ^{a)} Bonac., *disp. ult., de praec. Eccl.*, qu. 1, punct. 1, n. 3, non videtur eam sen-

tentiam tenere; scribit enim absolute: « Ego vero censeo non esse licitum intendere ebrietatem, et ad illam directe cooperari, cum sit intrinsece mala, nec sint facienda mala ut eveniant bona».

inducere ad ebrietatem formalem, nempe cum suo peccato; cum haec sit intrinsece mala, ac ideo nunquam permittenda. — Nec obstat (ut ajunt) ratio Lessii: nam hoc valere respondent, quando minus illud malum est inclusum in malo majori, prout si volentem occidere inimicum inducas ad tantum percutiendum; non vero quando malum est disparatum.

Tertia demum sententia, quam tueruntur [Contin.] Tournely¹, et Holzmann² cum Arsdekin, dicit non licere inducere ullum ad ebrietatem, neque formalem neque materialem, ob quodcumque malum effugiendum; quia (et in hoc recte loquuntur) malum, etsi materiale, contra legem naturalem est vere malum, unde nunquam licet ei cooperari.

His tamen non obstantibus, prima sententia satis probabilis videtur mihi et aliis viris doctis a me consultis, sive ebrietas sit materialis sive formalis, ob rationem jam allatam; quia licitum est inducere alterum ad minus malum, ut impediatur a majori, juxta ea quae diximus Lib. II, n. 57. — Nec obstat id quod dicunt Salmant.³ contra Lessium. Nam, licet malum ebrietatis non videatur inclusum in illo malo majori sacrilegii vel occisionis, cum sint mala per se disparata; tamen revera virtualiter jam includitur in illo malo majori spirituali, cum omne malum spirituale includat, immo excedat quodcumque malum temporale, adeo ut quisque teneatur potius pati quodcumque malum temporale ad vitandum quodvis etiam minimum malum spirituale. — Neque etiam officit dicere quod non licet suadere minus malum inferendum tertio, quia tunc suadens esset directe causa damni tertii, quod illi non eveniret nisi ipse suasisset. Hoc enim currit quando malum est inferendum tertio innocentis, qui non tenetur damnum illud sufferre ad vitandum malum spirituale alterius; non vero in casu nostro, ubi ille qui inducitur ad ebrietatem tenetur utique tolerare (ut diximus) quodcumque malum temporale, ad majus malum spirituale effugiendum.

78. — « 6°. Si quis non praevidit periodum ebrietatis, et sic vino captus est,

« aut in auram exiens vento turbatus est, « nec hoc praevidit, vacat culpa. Unde « multi excusantur qui prudenter saepe « judicant adhuc se haustum facere « posse sine noxa; desinent tamen prudenter id judicare, si contrariam de se « experientiam habeant ».

Ita communiter doctores cum D. Thoma⁴, ubi ait: *Contingit esse tripliciter* (ebrietas): *Uno modo sic, quod nesciat potum esse immoderatum et inebriare potentem; et sic ebrietas potest esse sine peccato...* *Alio modo sic, quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tam aetimet potum inebriare potentem; et sic ebrietas potest esse cum peccato veniali.* *Tertio modo potest esse, quod aliquis bene advertat potum esse immoderatum et inebriantem...; et sic ebrietas est peccatum mortale, quia secundum hoc homo volens et sciens privat se usu rationis.* — Addit autem: *Quod assiduitas facit ebrietatem esse peccatum mortale, non propter solam iterationem actus; sed quia non potest esse quod homo assidue inebrietur, quin sciens et volens ebrietatem incurrat, dum multoties experitur fortitudinem vini et suam habilitatem ad ebrietatem.*

Sedulo autem hic notandum quod si quis sumit tantam vini potionem, quae est apta, ut jam advertit, ad inebriandum, nullo modo excusatur a mortali; quamvis, antequam sensibus destituatur, somno se committat quo vini effectum effugiat. Quia potio illa jam de se est intrinsece mala: cum de se apta jam sit ad privandum hominem usu rationis et per accidens se habeat quod ipse vel per somnum vel per inebriationem sensibus privetur.

« 7°. Si quis post potum discernere adhuc possit inter bonum et malum, licet nonnihil phantasia turbata sit, aut sequatur vomitus, lingua titubet, pedes vacillent, oculi cernant duplicita, vel domus gyrari videatur; nondum plena est ebrietas, ideoque tantum peccatum veniale, quamvis ex gravioribus, si liberate sit commissum. — Vide Laymann⁵.

Praevissa,
lethalis, et
si somnus
praeveniat.

Signa non
perfectae e-
brietatis.

Juxta a-
lios, semi-
per illici-
tum.

Prima
sententia
S. Doctori
probabilis.

Ebrietas
non praevi-
sa vacat
culpa.

¹ De Peccat., part. 2, cap. 4, art. 3, qu. 4, n. 9. — ² De Actib. hum., n. 736. — ³ Arsdekin, Theol. pract., tom. 2, tr. 1,

cap. 3, qu. 12. — ⁴ Tr. 25, cap. 2, n. 52. — ⁵ 2^a 2°, qu. 150, art. 2, corp. — S. Thom., loc. cit., ad 1^m. — ⁶ Lib. 3, sect. 4, n. 6, i. f.

Signa plena
ebrietatis.

« 8°. Plena ebrietas notatur ex his si-
gnis quae dat Lessius¹ et Reginaldus:
« 1°. Si quis non meminerit dictorum,
« factorum, quomodo vel quando domum
« deductus. — 2°. Si commisit ea quae
« nunquam alias sana mente solet: v. gr.
« si praeter morem turpia sit locutus,
« turbarit domum, uxorem verberave-
« rit, etc.

« 9°. Mala in ebrietate commissa, si
« praevisa non sunt, aut si adhibita cau-
« tio, culpa vacat».

Quid si mala sint praevisa?

Salmant.² cum Soto^{a)} distinguunt. Et dicunt quod si mala sint operis, ut sunt occisiones, fornicationes, etc., imputantur ad culpam. — Secus vero, si sint mala oris, ut contumeliae, blasphemiae et perjuria: quia, ut ajunt, verba illa prolata ab ebrio non sunt verba formalia actu significativa, quatenus non dicta ab ho-

mine rationis compote; sed sunt simpli-
ces soni seu verba materialia, tamquam
prolata a psittaco vel pica.

Hanc sententiam non audeo improba-
bilem dicere. — Sed magis adhaereo sen-
tentiae oppositae cum Sanchez^{b)}, qui cum
Cajetano^{b)} et Toletu^{b)} docet blasphemias
praevisas esse vera peccata formalia in
causa, cum ipse libere eam posuerit:
verba enim contumeliosa in homines in
ebrietate prolata recte dicit nullam deho-
norationem hominibus irrogare. Secus
autem, si proferantur in Deum, juxta
dicta Lib. III, n. 124, v. Sic quoque, ubi
diximus blasphemias, etiam sine affectu
sive materialiter prolatas, non excusari
a peccato; cum sola prolatio ipsarum
voluntaria vergat in diminutionem divini
honoris. — Et in nostro casu, licet pro-
latio non sit voluntaria in actu, videtur
tamen esse voluntaria in causa.

DUBIUM VI.

Quid sit Ira.

79. *Quando ira sit peccatum.* — 80. *De peccatis quae oriuntur ab ira.* — 81. *An contu-
melia aliquando culpa vacet.* — 82. *Quotuplex est contumelia.* — 83. *Quae requiran-
tur, ut maledictio sive imprecatio contra homines sit mortale.*

Ira, quid.

79. — « Resp. Est inordinatus appetitus
« vindictae. — Quae inordinatio, secun-
« dum D. Thomam, dupliciter fieri potest:
« 1°. Ex parte *modi* irascendi, ut v. gr.
« si nimium interius exardescas, vel ex-
« terius per signa nimis patefacias. 2°. Ex
« parte *objecti*: ut si vindictam appetas
« plane injustam ob causam; vel si justo
« majorem, v. gr. optando inimico mor-
« tem quam non est meritus; vel exse-
« quendam propria auctoritate; vel deni-
« que, licet vindicta justa sit, non tamen

« eam appetas ut justam, sed ut satiati-
« vam animi tui malevoli.

« Unde resolves:

« 1°. Si ordinate appetatur vindicta,
« non est peccatum irae: ut cum superio-
« res irascuntur culpis subditorum, eos
« que puniunt seu vindicant.

« 2°. Ira inordinata primo modo ante-
« dicto, est ex genere suo peccatum ve-
« niale. — Potest tamen fieri mortale ex
« accidente, ut si addatur blasphemia,
« maledictio, scandalum.

¹ De Just. et Jure, lib. 4, cap. 3, num. 30. — *Regin.*, lib. 22, n. 57. — ² Tr. 25, de 6 decal. Praec., cap. 2, n. 30;

et tr. 20, de Princip. moralit., cap. 10, n. 27. — *S. Thom.*, 2° 2°, qu. 158, art. 2.

Ordinatus
appetitus
vindictae,
licitus.

Ira inor-
dinata, qua-
le pecca-
tum.

78. — ^{a)} Sotus, a Salmant. quidem allega-
tus, non tamen loquitur de ebrio, sed scribit
in universum de discrimine quod est inter
peccata oris et operis: « Discrimen est, inquit,
de Just. lib., 5, qu. 9, art. 2, inter peccata
quae in facto consistunt atque ea quae in
verbis posita sunt. In illis namque peccatis,
genus ex solo objecto perpenditur; in verbis
autem, non nisi ex adjuncta simul intentione...
Et ratio est, quod cum verba reipsa non of-

fendant sicut facta, sed significatione; signifi-
cacio autem ex intentione fiat aliquid exprimendi, non censetur formaliter contumelia,
nisi quae ex animo convitiandi procedit».

^{b)} Sanchez, *Decal.*, lib. 1, cap. 16, n. 44,
hanc profecto sententiam tenet; sed allegat
Cajetanum et Toletum pro ea dumtaxat parte
qua docet blasphemias praevisas, in ebrietate
prolatas, esse peccata formalia. — Cajetanus
tamen, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 150, art. 4, v. *Ad*

« 3º. Ira inordinata secundo modo, est ex genere suo mortale; quia est directe contra caritatem. — Baldelli¹ ».

80. — « 4º. De filiabus irae, quae partim sunt ex corde, ut *indignatio et tumor mentis*; partim in ore, ut *clamor, blasphemia, contumelia, maledictio*; partim in opere, ut *rixa, pugnae, seditiones, vulnera*: diversimode loquendum est, secundum regulam supra datam. Nam

« 1º. *Indignatio*, quae est inordinatus affectus ex eo quod quis reputet se indigne a tali tractari, communiter est veniale; immo, si ex justo rationis iudicio procedat, nullum est. — Posset tamen esse mortale, si cresceret usque ad deliberatum odium et contemptum personae gravem.

« 2º. *Tumor mentis*, quo quis morose excogitat diversas vias vindictae, iisque cogitationibus animum tumefacit: quale peccatum sit, judicandum est ex qualitate vindictae quae excogitatur. — Vide Toletum².

« 3º. *Clamor*, cum iratus extollit vocem, multa inordinate et confuse effundens, est veniale communiter, nisi aliud addatur.

« 4º. *Blasphemia* est mortale; de qua supra Lib. 3, tract. 2, cap. 1.

81. — « 5º. *Contumelia*, qua quis proximo malum aliquod objicit, cum intentione illum inhonorandi, est ex genere suo mortale.

« Dixi: *animo inhonorandi*; quia animo corrindi, humiliandi aliave ratione, potest superior verbum aliquod alias contumeliosum objicere: quomodo Christus vocavit Apostolos *stultos*; et Apostolus, Galatas *insensatos*. In quo tamen peccari potest, si modus debitae correctionis excedatur, vel subditus gravius dehonoretur quam per delictum meruit. — Vide Baldelli³. — Item, ut docet Caje-

« tanus, potest contumelia esse venialis tantum, si sit parva tantum; vel si sit tantum materialis, sine intentione dehonorandi: modo non sequatur laesio nobilis honoris proximi. Et sic excusatur, saltem a mortali, multi parentes, dum filios vocant asinos, etc. Item mulieres, pueri et infimae sortis homines conviciis se onerantes: quia cum fides iis non habeatur, non laeditur graviter honor. Vide Bonacina⁴. — Denique, si joci causa, et per convenientem recreationem, leves defectus objiciantur, urbanitas est, secundum S. Thomam⁵: dummodo alter non contristetur nec ad iram moveatur.

82. — « Contumelia etiam fit facto: tum indirecte, ut si imaginem vel litteras alterius conculces, comburas; tum directe, ut si virum honestum fuste casas, ad januam eius cornua, etc. apponas, vel repraesentes aliquid quod honorem alterius laedat. Huc spectat subsannatio, illusio et derisio, quando fit signis, ut naso rugato, labii extensis, etc., intendendo proximi confusio nem: quae si sit gravis, vel saltem proximus ea graviter contristetur, mortalia sunt. — Bonacina, Molina, Baldelli⁶, etc., ex S. Thoma.

« Circa quae nota quod qui per contumeliam laesit alterius honorem, teneatur hunc restituere, etiamsi fama non sit laesa. Hoc autem fieri potest, vel per honorificam et amicam salutationem, vel invitationem ad mensam, vel petitionem veniae (etiam subinde flexis genibus et coram testibus), prout laesio fuit gravis. Vide card. de Lugo⁷. — Adde quod contumeliae mortalis qualitatem in confessione explicare non sit necessarium; ut, contra Filliuccium, docent Azor⁸, Sa, Molina, card. de Lugo⁹. — [Vide dicta Lib. III, n. 984].

Contumelia quando fit facto.

Contumelia, ad qualiter restituitionem obliget.

¹ Lib. 8, disp. 21. — ² Lib. 8, cap. 58. — ³ Lib. 3, disp. 24, num. 16. — *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 72, art. 2. — ⁴ Disp. 2 de Restit. in part., qu. 5, punct. 1, num. 4. — ⁵ 2° 2°, qu. 72, art. 2. — *Bonac.*, loc. cit., num. 9 et seqq. — *Molina*, tr. 4, disp. 18, num. 1; et disp. 19, num. 1. —

⁶ Lib. 3, disp. 38, num. 5. — *S. Thom.*, loc. cit., art. 2; et qu. 75, artic. 2. — ⁷ *De Just. et Jure*, disp. 15, num. 53, 54 et 57. — *Filiu.*, tr. 21, cap. 9, n. 322. — *Sa*, v. *Contumelia*, num. 1. — *Molina*, tr. 4, disp. 19, num. 3. — ⁸ *De Poenit.*, disp. 16, n. 265.

horum evidentiam, loquitur non solum de blasphemia aut turpiloquio, sed de detractione etiam, de contumelia, de irrisione; Toletus vero, lib. 8, cap. 61, v. f., loquitur de sola blas-

phemia, uti citatur a Sanchez et refertur hic a S. Alphonso.

82. — ^a *De Azor*, vide notam a, ad n. 48 supra.

Maledictio, ex genere suo letalis.

83. - « 6º. *Maledictio*, qua quis optat « vel imprecatur alteri malum sub ratione mali, est ex genere suo mortale ».

Docet D. Thomas¹ quod maledictio seu imprecatio contra homines, secundum suum genus est peccatum mortale, et tanto gravius quanto personam cui maledicimus magis amare et revereri tenemur... Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, vel propter parvitudinem mali quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua talia verba profert; quia peccata verborum

maxime ex affectu pensantur. — Ex qua Requisita doctrina S. Doctoris infertur quod, ut maledictio sit mortal, tria requiruntur: 1) Ut malum prolatum vere optetur. 2) Ut optetur cum perfecta deliberatione. 3) Ut malum optatum sit grave. Ita communiter omnes. Vide Salmant.²

Utrum autem omnes maledictiones sint eiusdem speciei? — Vide superius dicta, n. 50, Qu. 5.

« 7º. *Rixae*, si modum non excedant, ut et leviculae pugnae, veniales sunt; secus, si progrediantur ad seditiones, vulnera, caedes. Suntque haec communiter peccata ex parte incipientis rixam; alter enim potest se defendere cum moderatione inculpatae tutelae ». Rixae, quale peccatum.

DUBIUM VII.

Quid sit Acedia.

Acedia, quid.

84. - « Resp. Acedia, sive animi tedium, potest ex D. Thoma³ dupliciter usurpari: 1º. Generaliter pro omni animi remissione in exercitio virtutum, eo quod labor aliquis sit adjunctus. 2º. Particulariter pro tristitia et taedio de divina amicitia, eo quod per virtutum exercititia laboriosa servari debeat; et sic amicitiam illam non curet.

« Unde resolvuntur:

« 1º. Acedia accepta primo modo tum demum est peccatum mortale, cum ideo committitur opus vetitum sub mortali.

« 2º. Acedia accepta secundo modo ex se est mortale; quia repugnat caritati Dei.

Quale peccatum.

« Ex quo de filialibus acediae quoque facile judicari potest, quae sunt sequentes:

« 1º. *Malitia*, qua quis odio habet bona spiritualia, et vellet ea non esse; aut qua ipsum poenitet bene fecisse vel implevisse id ad quod tenebatur; aut qua contemnit Dei beneficium, v. gr. desiderando non fuisse natum aut non agno-

« visse Christum, etc. Est autem ex genere suo mortale.

« 2º. *Pusillanimitas* et *desperatio de salute*; quae mortale quoque est.

« 3º. *Rancor*, quo ii sunt fastidio qui ad spiritualia inducunt.

« 4º. *Torpor*, cum bona fiunt non cum debito fervore.

« 5º. *Evagatio mentis*, qua quis in exercitio spiritualium evagatur circa illicita: sive per cogitationem, et dicitur curiositas; sive per locutionem, et dicitur verbositas; sive per inquietudinem, et dicitur inquietudo: quae communiter sunt venialia. — Vide D. Thomam⁴, Laymann⁵, Toletum⁶.

« Culpabilis autem evagatio mortaliter erit, quando notabilis est, et attentio requiritur ad implendum praeceptum obligans sub mortali: v. gr. in recitationis Horis canonicas, celebranda vel audienda Missa. Reginaldus, Palau⁷, Trulench⁸; — contra Tamburinum⁹, ubi docet, distractum esse voluntarie et per notabile tempus inter sacrificandum,

Evagatio mentis, quando letalis.

Regin., lib. 17, num. 109, in fine. — ¹ Tract. 6, disp. 4, punct. 3, num. 6, i. f. — ² Lib. 1, cap. 6, dub. 1, num. 7, in fine.

¹ 2º 2º, qu. 76, art. 3. — ² Tr. 13, cap. 4, n. 28. — ³ 2º 2º, qu. 85, art. 2. — ⁴ 2º 2º, qu. 85, art. 4, ad 2º et 3º. — ⁵ Lib. 2, tr. 8, cap. 9. — ⁶ Lib. 8, cap. 70. —

84. - ^{a)} Tamburinius nullam distinctionem ponit inter partes quae sunt circa consecrationem et reliquum canonem; scribit enim

in *Method. celebr. Miss.*, lib. 2, cap. 3, n. 7 et 8, esse tantum veniale distractum esse voluntarie inter sacrificandum; subdens n. 9,

« extra canonem esse tantum veniale;
 • licet concedat, sub canone, praesertim
 « circa consecrationem, esse mortale, pro-
 « pter gravem irreverentiam et periculum
 « erroris.

Quando-
que, veniale
vel nullum
peccatum.

« *Dixi: ad implendum praeceptum:*
 « nam in oratione vel non praecepta, vel
 « sub obligatione tantum veniali, est pec-
 « catum veniale tantum (S. Thomas ^{b)}),
 « Navarrus, Suarez, Lessius ¹⁾; immo nul-

• lum, si non tam intendat orare quam
 • verba precum recitando pio exercitio
 • se occupare: quia non formaliter, sed
 • materialiter tantum orat; v. gr. cum
 • quis manibus laborans psalmos aliasve
 • preces recitat aut cantat, non animo
 • orandi, sed cavendi cogitationes vanas
 • vel recreandi se. — Sanchez ², Trul-
 • lenc ³. Vide supra, Lib. 4, cap. 2,
 • dub. 2 ».

Navar., Man., cap. 25, n. 107. - *Suar.*, de Relig., tr. 4,
 lib. 3, cap. 4, num. 4 et 18; et lib. 4, cap. 26, num. 17. —

¹ Lib. 2, cap. 37, n. 62. — ² Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 31,
 n. 8. — ³ Lib. 1, cap. 7, dub. 10, n. 6.

mortale esse si per notabile tempus voluntarie distractus • eas Missae partes quae canonem continent recitet; quod demum *n. 10*, his verbis explicat: « Nam licet hujus [sacrificii] essentia per nos in sola consecratione consistat..., proxime tamen antecedentia et

proxime consequentia, qualia sunt quae toto canone continentur, maxime ad sacrificium, prout Ecclesia ordinavit, pertinere, nemini est dubium ».

^{b)} S. Thomas: rectius dicetur Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 83, art. 13 ad 3um.

INDEX

LIBER TERTIUS DE PRAECEPTIS DECALOGI ET ECCLESIAE

(SEQUITUR)

TRACTATUS QUINTUS DE SEPTIMO PRAECEPTO *NON FURTUM FACIES*

TRACTATUS PRAEAMBULUS De Justitia et Jure.

486. Qualiter dividatur justitia, et qualiter jus. — 487. Quid sit dominium et ususfructus. — 488. Quot sint peculia filiorumfamilias. — 489. Quae sint bona uxorum. — 490. Quot bona clericorum. Et praesertim. 1. Quae sint *patrimonialia*. 2. Quae *industrialia*. 3. Quae *parsimonialia*. 4. Quae *ecclesiastica*. — 491. De his quaer. I. An clericus teneatur necessario pauperibus succurrere. — Qu. 2. Qui veniant nomine pauperum. — Qu. 3. An praefерendi pauperes loci. — Qu. 4. An superflua possint reservari. — Qu. 5. An clericus habens sua possit vivere ex bonis beneficii. — Qu. 6. An etiam pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios. — 492. Qu. 7. An beneficiarii male expendentes redditus, teneantur ad restitutionem. — Qu. 8. An peccent graviter, qui dono accipiunt superflua a beneficiario. — 493. Quot modis acquiratur dominium: *I^o. Occupatione*. — *II°. Nativitate*. — *III°. Alluvione*. — *IV°. Specificatione*. — *V^o. Accessione*. — *VI°. Confusione et Commixtione*. — 499. An idem quod currit in mixtione pecuniae, currat aliarum rerum. — 500. *VII°. Aedificatione*. — 501. *VIII°. Plantatione*. — 502. *IX°. Perceptione fructuum*. — 503. *X^o. Traditione*. — 504. De *Praescriptione* et conditionibus requisitis ad praesribendum. Et 1. De bona fide. — 506. 2. De titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus vel existimat-

tus. — 506. 3. De continuata possessione, et de tempore requisito ad praesribendum (usque ad n. 510). — 511. Quando praescriptio interrumpatur. — 512. An haeres possessor malae fidei possit praescribere. (Sed vide etiam n. 516). — 513. An possit praescribi libertas a solvendo debito aut multa. — 514. Quibus detur restitutio in integrum circa bona praescripta. — 515. 4^a conditio ad praesribendum est, ut res sit apta praescribi. — 516. Decisio quatuor Aularum, facta Neapolitana circa praescriptiones. — 517. An in conscientia res praescripta possit retineri, etiam ubi lex praescriptionis non viget. . p. 3

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

QUID SIT FURTUM, ET QUALE PECCATUM.

518. Quid est furtum. — 519. An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem. — 520. An, ob necessitatem. — Qu. 1. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum a captivitate. — Qu. 2. An pauper extreme indigens possit accipere antequam petat — Qu. 3. An possit accipere rem magni valoris. — Qu. 4. An fur teneatur restituere, si consumperit rem ablatam in extrema necessitate. — Qu. 5. An surripiens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives. Et hic quaeritur an dives satisficiat suaे obligationi, si det mutuo rem pauperi. — Qu. 6. An dives, non subveniens, teneatur postea ad restitutionem. — 521. Quando liceat creditori facere compensationem. — 522. An famuli possint sibi compensare salario pro suis operibus. (Sequitur idem n. 523 et 524). — 525. An christiani possint auferre res Turcarum. . p. 27

DUBIUM II.

QUAE SIT QUANTITAS NOTABILIS
AD MORTALE PECCATUM.

526. Quae sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum vel ad diversas circumstantias. — 527. Id clarius elucidatur. — 528. Conclusio et probabilior sententia. — 529. Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum et lignorum. — 530. Quae quantitas sit gravis in furtis minutis. — 531. Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem completem materiam gravem. — 532. An sit mortale furari parum reliquiae sacrae p. 36

DUBIUM III.

QUANDO GRAVITER PECCET QUI MULTA MINUTA
FURTA COMMITTIT.

533. Quid, si qui furatur non habeat animum descendi. Quid, si habeat. — 534. An furtula facta diversis coalescant. Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus. — 535. Quid, si plures furentur parva, altero alterum ne sciente. — 536. Quid, si mutuo sciant, et eodem tempore furentur. — 537. Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius. — 538. An sit mortale furari quid leve, post completam materiam gravem. p. 45

DUBIUM IV.

QUID SENTIENDUM DE FURTIS DOMESTICORUM
VEL AMICORUM.

539. Quid de furto uxorum et virorum. — 540. An uxor possit dare eleemosynas, etc. — 541. An aliquando possit expendere. — 542. An liceat ipsi subvenire parentibus, etc. — 543. Quale furtum filiorum sit grave. — 544. An filius possit a patre mercatore sub ripere mercedem pro opera sua. — 545. Quid de furtis famulorum in esculentis, etc. — 546. De restitutione facienda ab uxore et filiis p. 48

CAPUT II.

De Restitutione.

DUBIUM I.

QUID SIT RESTITUTIO
ET QUI TENEANTUR AD EAM.

547. Quid est restitutio; et an debeatur tantum ex laesione justitiae commutativa. — 548. Quae sint radices restitutio. — 549. Quaenam est culpa theologica, et quae juridica. — 550. Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi. — 551. Quid, si quis leviter alterum laedat, animo graviter nocendi. — 552. An culpa venialis inducat obligationem restituendi. — 553. An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi. — 554. An ad restitutio in contractibus requiratur culpa theologica. — 555. An idem in officiis. — 556. Quid de injuria materiali et formalis. Et vide ibi resolutions. p. 52

DUBIUM II.

AN QUI COOPERANTUR AD DAMNUM ALTERIUS
TENEANTUR AD RESTITUTIONEM.

557. Quotuplices dicantur cooperantes. — 558. Quid de *mandante*. — 559. Quid de *consulente*. Quaer. 1. An praebens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutio. — 560. Qu. 2. Executo consilio, quisnam primo teneatur. — 561. Qu. 3. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset. — 562. Qu. 4. Quid in dubio an consilium fuerit causa damni. — 563. Qu. 5. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum. — 564. Qu. 6. An teneatur ad restitutio suadens damnum ex ignorantia culpabili. — 565. Qu. 7. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus. — 566. Quando teneatur ad restituendum *dans iniquum suffragium*. — 567. Quando teneatur *palpo*. — 568. Quando *praebens recursum*. — 569. An emptor rei furtivae possit illam reddere furi ad recuperandum pretium. — 570. An idem possit emptor malae fidei. — 571. Quomodo teneatur *participans*. Quid, si cooperetur ob metum. — 572. Quid, si impediatis alium ne reparet damnum alterius. — 573. Quomodo teneantur *causae privatae*. — 574. Vide alios casus apud Busenbaum usque ad n. 578. p. 58

DUBIUM III.

AN SUPRADICTI TENEANTUR SINGULI RESTITUERE
IN SOLIDUM, ET QUO ORDINE.

579. Qui teneantur restituere in solidum. — 580. Qui teneantur primum restituere. — 581. Quid, si damnificatus condonet restitutio. p. 71

DUBIUM IV.

AN TENEANTUR RESTITURRE, QUI ALIUM IMPEDIVIT
A CONSECUCTIONE ALICUJUS BONI.

582. Quid, si quis impedit, sine vi aut fraude, aliquem a consecutione justi boni. — 583. Quid, si quis impedit mendacis, ne fisco applicentur bona, propter gabellam non solutam. — 584. Quid, si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit ne alter aliquod bonum obtineat. — 585. An suadens episcopo conferre beneficium minus digno peccet, et teneatur ad restitutio. Quid, si beneficium debeatur alicui, ratione concursus. (Remissive ad Lib. IV, n. 109). — 586. An teneatur ad restitutio occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur. (Remissive ad n. 636). — 587. An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude, etc. — Quid, si precibus importunissimis aut metu. — 588. Quid, si religiosus suadeat testatori relinquere bona suo monasterio, relictia ecclesia matrice p. 73

DUBIUM V.

CUI VEL QUIBUS RESTITUENDUM.

589. Quid, si creditor sit incertus. — 590. An, tradita re pauperibus, sit restituenda do-

mino comparenti. — 591. Quid notandum circa compositionem in debitibus incertis. (Usque ad n. 594). — 595. Quid, circa furta minuta. — 596. An bona certa sint restituenda domino, vel possessori. — 597. An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno. — 598. Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei. — 599. Quid, si acceperis a possessore bonae fidei rem non suam. — 600. Emptor rei furtivae, an possit eam reddere furi. (Vide etiam dicta n. 569). — 601. An revendens rem emptam bona fide, teneatur premium restituere empori. — 602. Quid notandum circa thesauros inventos. — 603. An inventor rei perditae possit eam sibi retinere. — 604. Quid notandum circa res captas venatione. — 605. Quid, si quis venatur in locis reservatis. — 606. Quae venatio vetetur clericis et religiosis

p. 77

DUBIUM VI.

DE REBUS QUAE DEBENT RESTITUI.

ART. I.

QUID DEBEAT RESTITUI AB INFERENTE INJURIAM
MATERIALEM TANTUM, SIVE POSSESSORE BONAE FIDEI.

607. Ad quid teneatur possessor bonae fidei. — 608. Quid, si accepit a fure, qui potens sit restituere. — 609. Vide alias casus. — 610. Quos fructus tenetur restituere possessor bonae fidei. — 611. Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis. — 612. Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum. — 613. Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem, si illa valebat centum aureos.

p. 89

ART. II.

QUID DEBEAT RESTITUI AB INFERENTE INJURIAM FOR-
MALEM, SEU MALAE FIDEI DAMNIFICATORE SEU POS-
SESSORE.

614. Ad quid teneatur possessor malae fidei. — Vide resolutions. — 615. Circa solutionem gabellarum. Qu. 1. Quis possit tributa imponere. Qu. 2. Quae requirantur ad justi tributi impositionem. — 616. Qu. 3. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem. Qu. 4. An teneantur solvere gabellam subditi, deferentes res ad usum proprium. Et an pauperes. — 617. Qu. 5. An populi, in dubio de justitia tributi, teneantur ad ejus solutionem. Qu. 6. An creditor regis possit fraudare gabellam alteri locatam aut venditam. Qu. 7. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam. — 618. An dominus possit retinere expensis utiles in re factas a fure. Et an fur teneatur ad omnia dama, saltem confuse praewisa. — 619. Cui crescat premium rei ablatae. — 620. Quid, si apud furem pereat res, quae aequae periusset apud dominum. — 621. Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuerit. Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris

erat consumpturus. — 622. Quid, si quis se fingat pauperem. — 623. Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate. — 624. Quid, si consumat rem mutuatam. — 625. Quid, si quis emat rem alienam cum dubio. . . . p. 94

ART. III.

AN ET QUID DEBEAT RESTITUI PRO INJURIA ILLATA
CORPORI, V. GR. PER MUTILATIONEM, OCCISIO-
NEM, ETC.

626. Ad quid teneatur occisor. — 627. An impotens restituere in uno genere, teneatur in alio. — 628. Quid, si quis, occidens Cajum, putarit occidere Titum. Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem canonis. — 629. Quid, si quis incenderit domum Caji, putans Titii. — 630. An valeat remissio patris occisi, in praejudicium filiorum. — 631. Vide alias casus. — Quibus haeredibus facienda restitutio. — 632. An homicida teneatur restituere bona quae occisus aliis dedisset ex liberalitate. — 633. Quid, si damnum istorum intenderit. — 634. Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi. — 635. Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat. — 636. Quid, si hoc etiam intendat. — 637. Ad quid teneatur invasus, excedens moderamen inculpatae tutelae. — 638. Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem. — 639. An detraherendum premium laboris, quem occisus sustinuissest pro lucro amiso.

p. 105

ART. IV.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO ILLATO STUPRO.

640. Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruerit. — Ad quid, si virgo consenserit. — 641. Ad quid tenetur deflorator, si non promittit matrimonium. — 642. Corruptor ficte promittens tenetur ad matrimonium. — 643. Limit. I. Quid, si puella potuit advertere fictionem. Dub. 1. Quid, si vir sit melioris conditionis. Dub. 2. Quid, si puella disparitatem ignoraverit. Dub. 3. An his casibus vir teneatur saltem ad damna. — 644. Limit. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum; et quid, si immineat dedecus familiae. — 645. Limit. III. Quid, si vir extorqueat solos tactus. — 646. Limit. IV. Quid, si femina jam sit corrupta. — 647. Limit. V. Quid, si non stet per virum quod matrimonium fiat. — 648. An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare. — 649. An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii. 650. Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si ficte promisit cum pacto impetrandi dispensationem p. 115

ART. V.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO ADULTERIO.

651. Ad quid tenentur adulteri. — 652. Ad quid tenentur adultera. — 653. An teneatur

manifestare, prolem non esse legitimam.
— 654. An tunc spurius teneatur credere matri. — 655. Ad quid tenetur adulter. — 656. An teneantur adulteri reficere expensas hospitalibus pro exposita prole. — 657. Ad quid tenetur adulter, si dubium sit an proles sit mariti. — 658. Quid, si dubium sit inter duos adulteros. — 659. Ad quid teneatur adulter, si ipse non fuerit causa suppotionis. p. 130

ART. VI.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO FAMA ET BONIS SPIRITALIBUS, UT INDUCTIONE AD PECCATUM, AVOCATIONE A RELIGIONE.

660. An restitutio facienda in alio genere. (De restitutione famae, vide dicenda n. 988). — Vide hic alias resolutiones. — 661. Quid, si quis inducat alterum ad peccandum. — 662. Ad quid teneatur, qui abduxerit novitium vel religiosum a sua religione. — 663. De restitutione ob omissionem Officii divini. — 664. Qu. 1. Quid, si fructus beneficii non percipientur. — 665. Qu. 2. Quid, si omittatur Officium sine culpa. — 666. Qu. 3. An restituendi fructus intra primos sex menses. — 667. Qu. 4. An omittens Officium possit postea supplere altera die. — 668. Qu. 5. Quid, si omittatur pars minor, quam integræ Horæ. — 669. Qu. 6. Quid, si recitentur Horæ sine attentione interna. — 670. Qu. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus. — 671. Qu. 8. An omittens incurrat aliam poenam. — 672. Qu. 9. Cui facienda restitutio. — 673. Qu. 10. An omnes fructus restituendi. Et quid de beneficiario simplici. — 674. Qu. 11. An teneatur ad Officium habens tenué beneficium. — 675. Qu. 12. An canonici non assistentes vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum et praebendarum. — Dub. 1. An peccant graviter canonici qui choro non assistunt. — Dub. 2. Quid teneantur restituere, si choro non intersint. — Dub. 3. An satisfaciant choro qui tantum intersunt, et non recitant. — Dub. 4. An satisfaciant choro qui submisse recitant. p. 136

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ART. I.

QUO TEMPORE, LOCO ET MODO DEBEAT RESTITUI.

676. Quando et ubi facienda restitutio. — 677. An sumptibus furis. — 678. Quando et ubi facienda solutio ex contractu. — 679. Quando peccat differens restitutionem. — 680. Ad quid tenetur debitor, si ex dilatatione creditor patitur damnum. — 681. An absolvendus, qui potens restituere, vult differe restitutionem. — 682. An absolvit possit debitor antequam restituat. — Et an confessarius debeat monere de restitutione poenitentem qui est in bona fide, si praevideat monitionem non profutaram. — 683. Quot peccata committat negligens restituere. p. 151

ART. II.

QUO ORDINE RESTITUI DEBEAT.

684. Cui facienda restitutio, si res extet. — 685. An pretium rei venditae possit solvi creditori venditoris. — 686. An pecunia furtiva, immixta propriae, restituenda sit ante alia debita. — 687. An prius restituenda debita certa quam incerta. — 688. An prius solvenda debita ex delicto quam ex contractu. — 689. Quae alia debita prius solvenda. — 690. An semper preferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita. An autem personales anteriores. — 691. An praeferriri possit creditor pauperior. — 692. An prius exigens. — 693. An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere. — 694. An famuli possint accipere salarium a debitibus gravato. — 695. An uxor et filii, alimenta. p. 155

ART. III.

QUAE A RESTITUTIONE EXCUSENT.

696. Quae excusent ex parte debitoris. — 697. Quid, si non possit restituere, nisi cum gravatori damno. Quid, si dominus aequale damnum sit passurus. Quid, si dominus sit abusurus re restituenda. — 698. Vide alias casus. — 699. Quid, si debitor cedat bonis. — 700. Quando excusetur restitutio ex parte creditoris. — Qu. 1. An liceat rem alienam retinere vel accipere ex praesumpto consensu domini. — Qu. 2. An debitor donans immemor debiti excusetur a restitutione. — 701. Quid, si debitor restituendo se conjiceret deberet in necessitatem extremam. — 702. Quid, si in necessitatem gravem. — 703. Quid, si creditor sit in eadem necessitate. — 704. An debitor differens restitutio ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor. — 705. An haeres rei teneatur ad damna, quando reus cui successit, fuit capite damnatus. — 706. An possessor bona fide in dubio an factus sit ditor teneatur restituere p. 161

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

QUID IN GENERE SIT CONTRACTUS.

707. Quid est contractus, et quotplex? — 708. Quotupliciter contractus perficitur. — 709. Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi. — 710. Quid, si sine animo se obligandi. — 711. An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia. — 712. An oriatur obligatio ex contractu de re turpi. Et cui facienda tunc restitutio. — 713. An quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum. — 714. Quando dolus vel error irritet contractum. — 715. Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui. — 716. An metus gravis injustus reddit irrum contractum ipso facto. — 717. An me-

tum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem aut per preces importunas. — 718. Quid, si per metum levem. — 719. An metum passus possit rem repetere a tertio possessore p. 174

DUBIUM II.

QUID IN SPECIE DE PROMISSIO ET DONATIONE.

720. An simplex promissio obliget sub gravi. — Quid, si promissio reddatur nociva vel si accidat mutatio. — 721. Qui sint inhabiles ad donandum. — 722. An debitibus gravati. — 723. Quid de donatione inter conuges. — 724. Et inter patrem et filium. — 725. An obliget donatio ante acceptationem. — 726. Quid, si donatio sit facta ad pias causas. — 727. An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem. — 728. Quando obliget donatio facta absenti. — 729. An possit acceptari donatio post mortem donantis. — 730. Quid, si donatio fuerit mandata fieri a nuntio, et ipse omiserit. — 731. An mortuo donatario ante acceptationem, possit haeres acceptare. — 732. An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatae. — 733. An donatio ultra summam 500 solidorum teneat. — 734. An sit obligatio impiendi modum sive finem donantis. — 735. An promissio prodiga sit valida. — 736. Quid, si donatio fiat ad alliciendum. — 737. Quid, si ob causam falsam. Et quid, si causa sit secundaria p. 185

DUBIUM III.

QUIBUS CASIBUS DONATIO POSSIT REVOCARI.

738. Quid, si donatarius sit ingratus. — 739. Quid, si donanti nascatur proles post donationem. — 740. Quid, si donatio fuerit inofficiosa. p. 195

DUBIUM IV.

QUID SIT DONATIO MORTIS CAUSA; ET AN POSSIT REVOCARI, QUOMODO ET QUIBUS COMPETAT.

741. Quando donatio causa mortis censeatur revocata. — 742. An valeat haec donatio in absentem. — 743. Qui possint donare causa mortis . p. 197

DUBIUM V.

QUID SIT COMMODATUM,
PRECARIUM ET DEPOSITUM.

744. Quid est commodatum. — 745. Quid, precarium. Et quando cesseret precarium. — 746. Quid, depositum. — 747. Vide casus de commodatario. — 748. Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius, utens re deposita; et quid teneatur restituere. — 749. An isti teneantur ex culpa tantum juridica. — 750. Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur. — 751. An in dubio praesumatur culpa. — 752. Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam. — Vide alia ibidem. — 753. In quibus casibus depositarius possit rem denegare p. 198

DUBIUM VI.

QUID SIT MUTUUM.

754. Quomodo mutuum distinguatur a permutatione, pignore, etc. — 755. Quando restituui debet mutuum, si non est praefixus terminus. — 756. An repeti possit mutuum datum ecclesiae, universitati vel minori. — 757. Quid, si detur filiofamilias p. 201

DUBIUM VII.

QUID SIT USURA.

758. Quando committatur usura. — 759. An usura sit mala de jure naturae. — 760. An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem exspectare per longum tempus. — 761. De usura mentali. — Qu. 1. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis. — Qu. 2. Utrum mutuans possit retinere id de quo dubitatur an gratis sit datum. — 762. An liceat dare mutuum ob spem lucri. — 763. An mutuans possit retinere quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum. — 764. An obligatio *antidoralis* possit in pactum deduci. — Vide alias casus apud Busenbaum. — 765. An possit exigi aliquid ob *periculum sortis*. — Quid de *montibus pietatis*. — 766. An liceat pactum *poenae conventionalis*. — 767. An dicta poena debeatur ante sententiam. — 768. An et quando possit aliquid exigi ob *dannum emergens* vel ob *lucrum cessans*. — 769. Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monere mutuatarium de damno emergenti vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum. — 770. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno vel lucro incerto. — 771. An possit exigi lucrum cessans, si aliam substitutas pecuniam, ad negotium non destinatam. — 772. Quid, si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum pertinentes. — 773. Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium. — 774. Quae pacta liceant in mutatione. — 775. An sit illicitum pactum *legis commissoriae*. — 776. An fructus pignoris debeant restituui. Quid, si pignus datum sit pro dote. — 777. An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia. An, ut desistatur ab injuria. — 778. An valeat pactum, ut injuria condonetur. — 779. An pactum, ut conferatur officium. — 780. An pactum, ut praestentur debita ex gratitudine. — 781. An pactum remutandi. — 782. An pactum, ut res in eadem specie reddatur. — 783. An usurarius acquirat dominium lucri usurarii. — 784. Quid de fructibus rei usu consumptibilis. — 785. Ad quid teneatur praebens consilium aut dans pecuniam pro mutuo usurario. — 786. An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras. — 787. An principes, etc., cooperantes ut solvantur usuras, teneantur ad restitutionem. — 788. An liceat creditori mutuantis exigiere usuras. — 789. An peccent famuli coo-

perantes dominis usurarii. — 790. Quomodo haeredes usurarii teneantur ad restitutio-
nem. — An liceat petere mutuum ab usu-
rario. (Remissive ad Lib. 2, n. 47, v. Se-
cunda; et n. 77, v. 4°. Licitum). — 791. Vide
alios casus apud Busenbaum. — 792. Quae
obligatio et poena usurariorum. p. 203

DUBIUM VIII.

DE EXEMPTIONE ET VENDITIONE.

ART. I.

QUID SIT EXEMPTIO ET VENDITIO.

793. Quando venditio est justa. — 794. An requiratur determinatio pretii. An, data arrha, liceat a contractu resilire. — 795. An requiratur scriptura et traditio. — 796. An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo. — 797. Ad quem spectent fructus, cum completeret conditio exemptionis. — 798. Ad quem spectent fructus rei venditae, sed non traditae. — 799. Cujus sit res empta pecunia aliena. — 800. An valeat contractus, si vendatur res aliena. — 801. In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat. — 802. Quid de merce ultro-
nea. — 803. An taxa obliget in conscientia. — 804. Quotupliciter pretium varietur. Et an res pretiosae habeant majorem latitudinem. — 805. An deceptio semper obliget ad restitutionem. — 806. An liceat pluris vendere rem utilem emptori. — 807. Quid, si adsint alii justi tituli. — 808. An res extraordinae possint vendi quanti plurimi. An communis aestimatio variet pretium. Et an venditio sub hasta, aut per venditrices. — 809. Quid, si res vendatur minutim. — 810. An res possit carius vendi ob dilatam solutionem. An ratione periculi, vel quia res pluris esset valitura. — 811. An res ad creditum carius vendi possit. — 812. An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi. — 813. An licitum sit pactum reemendi ad arbitrium emptoris. Quid de contractu *mohatra*. — 814. De *monopolis*. — 815. Quot modis fit *monopolium*. — 816. An unus vel, pauci, qui annonam emunt ut carius vendant, peccent contra justitiam. — 817. An mercatores inter se conspirantes ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an, facto *monopolio* a mercatoribus, liceat aliis mercedem eodem pretio vendere. — 818. An irritet contractum vitium occultum. — 819. Quid, si vitium sit circa substantiam. — 820. Quid, si venditur ut pura res mixta perfectior alii. Quid de vino mixto cum aqua. — 821. An sit iniustitia vendere quid pro quo. — 822. Quid, si vitium est circa quantitatem. 823. Quid, si circa qualitatem. — 824. An sit illicitum vendere pretio ordinario debitu-
tum cuius debitor non est solvendo; vel mercedem mox minuendam. — 825. An, tra-
dita tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum. Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno. — 826. Quid de sartoribus vilius pannum emen-
tibus. — 827. Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium. — 828. Si res pereat

ante traditionem, cui pereat. — Quid, si post traditionem. — 829. An liceat vilius emere chirographa seu credita. — 830. Vide alia apud Busenbaum p. 232

ART. II.

QUID SIT NEGOTIATIO, ET QUIBUS ILLICITA.

831. Quando clericis negotiatio sit graviter illicta. — 832. Quid, si clericus negotiatur alieno nomine. Et vide ibi sancitum ex bulla Benedicti XIV. — 833. Quid, si negotiatur per alium. — 834. An liceat clero aut religioso emere animalia, ad ea vendenda, saginata in pascuis suis. — 835. An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis. — 836. An liceat emere agrum cum fructibus. An vendere carius ut ematur vi-
lius. An emere lanas ad vendendum pan-
num. — 837. An liceat clero absolute ne-
gotiari pro necessitate sui vel familiae. — 838. An aliquando laicis negotiatio sit illi-
cita. — An liceat clericis gerere negotia-
tive procurations saecularium. p. 261

DUBIUM IX.

QUID SIT CONTRACTUS CENSUS, ET AN LICITUS.

839. Quando census est licitus. — 840. An liceat census super persona. — 841. An pe-
reat census, pereunte re censuata. — 842. An liceat apponere in censu pactum assecurationis. — 843. An sit licitus census redimi-
bilis ex utraque parte. — 844. An et quando liceat census vitalitius. — 845. Quae condi-
tiones requirantur in bulla Nicolai V. — 846. Conditions requisitae in bulla S. Pii V. — Conditio 1^a: Ut census constituantur su-
per re stabili et designata. — 2^a: Ut pecunia numeretur. — 3^a: Ut non fiat pactum de so-
lutione anticipata. — 4^a: Ne obligetur cen-
suarius ad casus fortuitos. — 847. Dub.
hic 1^a. An, pereunte re, extinguatur census.
Dub. 2^a. An re per certum tempus non
dante fructus, debeatur pensio. Dub. 3^a. An
pereunte re specialiter designata, maneant
obligata alia bona hypothecata. — Conditio 5^a:
Ut censuarius non privetur rem alienare.
— 6^a: Ne apponatur poena pro pensione non
soluta. — 7^a: Ne census creetur ex pensio-
nibus non solutis. — 8^a: Ut censitor non
possit pretium repetrere, et ut censuarius
possit redimere. — 9^a: Ut non vendatur alii
census, majori vel minori pretio. — 848. An
bulla S. Pii obliget in conscientia. — 849. Et
an obliget ubi non est recepta. . p. 267

DUBIUM X.

QUID SIT CAMBIUM.

850. Quid sit cambium, et quotplex. — 851. An liceat cambium minutum. — 852. An, cam-
biuum per litteras. — 853. An, cambium reale. — 854. Quid de cambio factio, seu sicco. An liceat *cambium cum recambio*. Quid de cambio Francofurtensi. — 855. An liceat pecuniam adulterinam expendere. — 856. An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini. p. 277

DUBIUM XI.

QUID SIT LOCATIO ET CONDUCTIO.

857. Vide diversos casus apud Busenbaum. —
 858. Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum. — 859. An successor locatoris expellere possit conductorem. — 860. An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis. — 861. An liceat pauperi elocare jus mendicandi. — 862. An nuntius proficiscens ad eundem locum, possit accipere a duobus duplicatam mercem. — 863. An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis. — 864. An debeatur salaryum famulo aegrotanti. Et an expensae curationis. p. 280

DUBIUM XII.

DE CONTRACTU EMPHYTEUSIS, FEUDI ET LIBELLI.

865. Quid de emphyteusi. — 866. An debeatur pensio in gravi jactura fructuum. — 867. Quid de feudo. — 868. Quid de contractu libellatico p. 285

DUBIUM XIII.

QUID SIT SPONSIO ET LUDUS.

869. Quid est sponsio, et an sit licita. — 870. An liceat spondere circa peccatum committendum. — 871. Quid ludus, et quando licitus. — 872. An sit restituendum lucratum a filiosfamilias aut religioso. — 873. Quid, si religiosus ludat illicite, per licentiam generali. — 874. An religiosus possit plus lucrari quam perdere. — 875. An si exponat majorem summam quam possit, teneatur restituere lucratum. — 876. Quantum filiusfamilias possit exponere ludo. — 877. Quando ludens cum deceptione teneatur restituere. — 878. An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam quam alter. — 879. An, si unus rem certo sciat, et manifestet. Vide alia ibidem. — 880. An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum. — 881. An teneatur restituere praesciens se victurum ob suam peritiam. — 882. An, qui utitur astutis licitis. Quid, si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris. — 883. Agitur de ludo vetito. — 884. Quae sint leges hunc ludum prohibentes. — 885. An et quomodo peccent *I^o. Laici*, hoc lusu ludentes. — 886. An peccet graviter ludens ob lucrum. — 887. An victor ludo vetito possit retinere lucratum. — 888. Quid, si impedit judicem ne ipsum condemnet. Et an teneatur fateri veritatem judicii interroganti. — 889. An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi. — 890. An victus teneatur solvere. — 891. Quid, si uterque renuntiaverit legi. — 892. Et an victus poterit petere relaxationem juramenti. — 893. An victus possit sibi compensare solutum. — 894. An possit transigere, si ficte minitetur repetere in judicio. 895. *II°. Quoad clericos*, quinam clericorum comprehendantur. — 896. An certe peccent graviter clericorum ludentes frequenter et in

magna quantitate. — 897. Quid, si solum frequenter. — 898. Quid, si solum in magna quantitate. — 899. Quando non peccent graviter nec leviter. — 900. An haec procedant in omni ludo *chartarum*. — 901. *III°.* Quoad *religiosos*, an et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes. — 902. *IV°.* Quoad *episcopos*, quomodo ipsi peccent. — 903. An peccent graviter clerici et religiosi his lusibus assistentes. p. 286

DUBIUM XIV.

QUID SIT CONTRACTUS SOCIETATIS.

904. Quomodo fit societas. — 905. De conditionibus requisitis ad societatem. — Quid veniat nomine *damnorum*. — 906. Quid, nomine *expensarum*. Et an socius possit sibi deducere expensas itineris. — 907. Qu. 1. An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter labore. — Qu. 2. Quomodo deinde dividendum lucrum. — Qu. 3. An damnum sortis spectet semper ad dominum. — Qu. 4. An liceat pactum, ut dammu sortis sit commune. — Qu. 5. Quando inter fratres censemur facta societas, et quid in ea servandum. — Qu. 6. Quibus modis finiatur societas. — 908. An per *tres contractus* possit exigiri lucrum certum, salvo capitali. — 909. De societate *animalium*. — Qu. 1. Si das rusticu pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere. — Qu. 2. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo. — Qu. 3. An liceat contractus *ad caput salvum*. — 910. Quid de filio negotiante cum patre . p. 305

DUBIUM XV.

QUID SIT ASSECURATIO ET FIDEJUSSIO.

- (911 et 912) . p. 316

DUBIUM XVI.

QUID SIT PIGNUS ET HYPOTHECA.

913. Quid est contractus pignoris. — 914. Quid, si quis utatur pignore. — 915. Quae liceant pignerari. — 916. De contractu antichri-
seos . p. 317

CAPUT IV.

De Tutela et Testamentis.

DUBIUM I.

QUID SIT TUTELA ET CURATELA.

917. Quibus detur tutor, et quibus curator. — 918. Ad quae teneantur tutores et curatores. — An pupilli et minores possint se naturaliter obligare sine consensu tutorum, etc. (Vide infra vers. 6. *Pupillus*). p. 319

DUBIUM II.

QUID ET QUOTUPLEX SIT TESTAMENTUM.

919. Quid sit testamentum. De requisitis ad codicillum, et quid importet *clausula codicillaris*. — 920. Quotuplex est testamentum.

— 921. Ex quibus capitibus testamentum est nullum. — 922. Quid, si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas. — 923. Quid, si constet haeredi voluntas testatoris. — 924. Quid, si non constet; an ipse teneatur credere uni testi. Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia. — 925. Quid, si testamentum factum sit ab hominibus rusticani. — 926. Quid, si tempore pestis. — 927. An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia. — 928. Vide alios casus. — 929. Quid de testamento clericorum, novitiorum et militum. — 930. Dub. 1. An legatum relictum virginis ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa. — Dub. 2. An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis. — Dub. 3. An legatum relictum orphanis possit dari eis qui parentes habent inutiles. — Dub. 4. An legatum relictum pueris ut nubant, possit dari eis quae sine dote jam nupserint. — Dub. 5. An legatum relictum pueris nupturis, possit dari viduis ut iterum nubant. — Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virginis corruptae. — Dub. 7. An legatum relictum pueris ut remaneat virgo, debeatur ei si nubat. — Dub. 8. An legatum relictum pueris ut nubat, transeat ad ejus haeredes si ante nuptias moriatur. — Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica ecclesiae possit expendi in alia divino cultui necessaria. — Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus. — 931. Qu. 1. An ultimae voluntates possint commutari a Papa sine causa. — Qu. 2. An ab episcopis cum justa causa. Dub. 1. An tunc requiratur consensus haeredis et legatarii. Dub. 2. Quae sint causae justae ad commutandum. *p. 322*

DUBIUM III.

DE RENUNTIATIONE HAEREDITATUM.

932. Quando valeat renuntiatio haereditatis. — 933. An haec stricte interpretanda. — Vide ibi resolutiones. — 934. An sint irrita pacta de haereditate viventium — Vide exceptiones. — 935. De constitutione Tridentini irritante renuntiationes ingredientium religionem. *p. 337*

DUBIUM IV.

QUI POSSINT ET DEBENT ESSE
EXSECUTORES TESTAMENTI.

936. Qui possint esse executores. Et qui sint de jure. Et an possint officio fungi per alios. — 937. An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata reicta ad pias causas. — 938. Quomodo reicta incerta sint exequenda. — 939. An legata ad pias causas possint commutari. — 940. Vide resolutiones. — 941. Quomodo exequenda voluntas testatoris. *p. 339*

DUBIUM V.

DE IIS QUI TESTARI
ET HAEREDES INSTITUI POSSUNT.

942. Qui testari possint. — 943. Qui possint haeredes institui. — 944. Vide resolutiones. — 945. Quae sit divisio haeredum. — 946. An

sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus et aliis propinquis indigentibus. — 947. Quantum debeatur haeredibus necessariis. — 948. Quae sint causae justae exhaeredandi filios. — 949. An ob nuptias cum indignis. — Et vide Dubia super hoc puncto (*v. Sed dubitatur*). — 950. Vide alios casus, quando testamenta infirmantur. — 951. Quid possint petere spuri a matre et patre. — 952. Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spuri. — 953. Qui haeredes succedant ab intestato. — 954. Quomodo facienda sit collatio inter fratres. — 955. An debeant conferri sumptus pro studio, doctoretatu, etc. — 956. An patrimonium datum ad suscipiendos ordines. — 957. An bona paterna, quae filius expendit in ludis, etc. — 958. An expensae factae in nuptiis. — 959. An vestes, et similia, data a parentibus. — 960. Quid, si conjuges transeant ad secundas nuptias. — 961. De falcidia et trebellianica debita haeredibus *p. 343*

TRACTATUS SEXTUS

DE PRAECEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO,
ET PRAECEPTIS ECCLESIAE

CAPUT I.

De Praecepto Octavo.

DUBIUM I.

QUID SIT SUSPICIO, JUDICIUM TEMERARIUM
ET DUBITATIO; AC QUALE PECCATUM.

962. De judicio temerario, et quando est mortale. — 963. De suspicione et dubitatione temeraria. — 964. An haec pertingere possit ad mortale. — 965. Quomodo discernatur judicium a suspicione. *p. 355*

DUBIUM II.

QUID SIT, ET QUAM GRAVE PECCATUM DETRACTIO.

966. Quid sit detractio, et quid contumelia. — 967. An excusat a mortali, revelare defectus naturales alicujus, etc. — 968. Quando licet crima prodere. — 969. An id licet ad vitandum damnum proprium vel aliorum. — 970. Quando secretum sit servandum. — 971. Et quando possit manifestari. Et an, ad vitandum damnum proprium. — Quomodo autem peccent alienas litteras legentes. (Remissive, vide Lib. V, n. 70). — 972. An licet famam suam tueri, alterum infamando. — 973. An, alterum infamare apud amicum. — 974. An excusat a mortali, propalare crimen, publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium. — 975. Quando crimen possit dici publicum. — 976. An infamus de uno crimen possit infamari de alio. — 977. Quid, si detrahis ex loquacitate. Et quid, si referas auditu. — 978. Vide alias resolutiones apud Busenbaum. — 979. Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur. — 980. Quid, si sit superior.

— 981. Quid, si sit particularis, et cum possit, non avertit. — 982. An liceat alium infamare ad tormenta vitanda. — 983. An liceat seipsū infamare. — 984. Quomodo restituendus sit honor ablatus. — 985. Quid si dehonorio fuerit secreta. — 986. Quae satisfactio praestanda. — 987. An semper sufficiat petatio veniae. — 988. Quibus casibus expedit confessarium omittere monitionem de hac satisfactione praebenda. — 989. An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia. — 990. Quid, si offensor puniatur a judice, vel damnetur ad satisfaciendum. p. 357

DUBIUM III.

AN ET QUOMODO FAMA RESTITUENDA.

991. Quomodo debet fama restitui. Et an apud auditores etiam mediatos. — 992. Quid, si verum crimen propalaveris. — 993. Quid, si bona fide alterum intamaveris. — 994. An tunc tenearis ad damnum, si advertens famam non restituas. An autem diffiamans injuste de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum. — 995. Quid notandum circa infamantem libello famoso. — 996. An tenearis ad damnum ortum ex infamacione. — 997. Quae excusent a restitutione famae. — 998. Quid, si prudenter judices rem oblicatione deletam. — 999. An et quando restitutio famae possit compensari, si alter renuntiat restituere. — 1000. An tenearis infamiam pecunias compensare. — 1001. An infamatus possit pecunias sibi famam compensare. — 1002. An excuset a restitutione periculum vitae vel propriae infamiae. — 1003. Quid, si infamatus remittat restitucionem. Et an haec liceat remitti p. 375

CAPUT II.

Quid de Praecepto Nono et Decimo.

CAPUT III.

Quid de Praeceptis Ecclesiae.

DUBIUM I.

QUID REQUIRATUR AD JEJUNIUM ECCLESIASTICUM ET QUANTA EJUS OBLIGATIO.

1004. De unica comedione. — 1005. De abstinentia a carnis, ovis et lacticiniis. — 1006. An abstinentia a lacticiniis in quadragesima obliget sub gravi. — 1007. Dub. 1. An haec abstinentia obliget etiam in dominicis quadragesimae. — 1008. Quinam in quadragesima excusentur ad edendas carnes aut lacticinia. — 1009. Dub. 2. An in jejunis extra quadragesimam sit abstinendum a lacticiniis de jure communi. Dub. 3. An, ubi viget consuetudo abstinendi. Dub. 4. An liceat edere biscoctos ovis confectos. — 1010. Dub. 5. An liceat edere lardum, cui permittuntur ova. — 1011. Dub. 6. Quorum animalium carnes veterunt in jejunis. — 1012. Dub. 7. Quibus pueris possint ministrari carnes. — 1013. An dispensati ad car-

nes teneantur ad unicam comedionem et ad abstinendum a piscibus. — 1014. Quid, in mensa privata. — 1015. Sancita circa hoc a nostro SS. P. Benedicto XIV. 1°. De obligatione sub gravi. 2°. De cibis in coenula adhibendis. 3°. De hora prandii. 4°. De epulis vetitis ad carnes dispensatis. 5°. De dominicis quadragesimae. 6°. De bulla Cruciae. 7°. De jejunis extra quadragesimam. — Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium. An dispensatis ad carnes permittantur tantum carnes salubres. — 1016. De hora debita refectionis. — An antevertens notabiliter horam meridianam, graviter peccet. — 1017. De divisione prandii, etc., apud Busenbaum. — 1018. Qu. 1. An liceat in jejunii sumere parum cibi ante potum. — 1019. Qu. 2. An electuaria frangant jejunium. — 1020. Qu. 3. Per quantum temporis prandium non interrumpatur. — Qu. 4. An quis, postquam surrexit a mensa, possit ad eam redire. — Qu. 5. Quantum liceat protrahere prandium. — 1021. An liceat sumere lac, jusculum et similia. — 1022. Qu. 1. An liceat potus vini. — Qu. 2. An potus cervisiae, ac limoniadis dictae *sorbetto*. — 1023. Qu. 3. An liceat potio chocolatis. — 1024. De collatiuncula vespertina. — 1025. Quaenam quantitas permittatur in coenula; et quae in vigilia Nativitatis Domini et Paschatis aut Pentecostes. — 1026. Quaenam qualitas ciborum in coenula permittatur. — 1027. Dub. 1. An liceat sumere ova. Et an parum casei. — 1028. Dub. 2. An pisces. — 1029. Dub. 3. An panem coctum et jusculum ex herbis. An legumina. — 1030. Quae sit parva materia carnium aut aliorum ciborum. Et an sit vetitum saepius in die quid parum edere. Qu. 1. An bis comedens culpabiliter teneat ad jejunium. — Qu. 2. Quid, si inculpabiliter. — Qu. 3. An liceat cauponibus ministrare carnes in die jejunii. p. 384

DUBIUM II.

QUAE CAUSA EXCUSENT A JEJUNIO.

1031. Quatuor sunt causae excusantes a jejunio: 1°. Dispensatio; 2°. Impotentia; 3°. Labor; 4°. Pietas. — Vide omnia quae de his dicit Busenbaum. — 1032. I^o causa est *Dispensatio*. — Possunt enim a jejunio dispensare: 1°. Papa. 2°. Episcopi. 3°. Parochi. 4°. Praelati. — De quibus singulatim agitur. — 1033. II° causa est *Impotentia*. — Quinam excusentur de *impotentia physica*. Resp. 1°. infirmi; 2° pauperes. — 1034. Quinam excusentur de *impotentia morali*. Resp. 1°. Qui laborant dolore capitis; vel qui 2° nequeunt dormire. An autem hi teneantur mane sumere coenulam. — 3°. Milites. — 4°. An uxores, timentes indignationem a viris; et an viri non potentes reddere debitum. — 1035. 5°. Adolescentes. — 1036. 6°. Senes. Dub. 1. An sexagenarii robusti teneantur jejunare. — 1037. Dub. 2. An feminae quinquagenariae. — 1038. Dub. 3. Quid de senibus habentibus votum jejunandi. — 1039. Dub. 4. An religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia regulae. — 1040. Dub. 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obliget sexagenarios.

— 1041. III^a causa est *Labor*. Quae sint artes per se laboriosae. An excusentur tonsores et sartores. An pictores, scribae et horologiarii. An moltores, argentarii et sculptrores. — 1042. Qu. 1. An excusentur artifices divites. — 1043. Qu. 2. An excusentur artifices qui possunt jejunare sine gravi incommmodo. — 1044. Qu. 3. An excusentur ipsi in diebus in quibus non laborant. — 1045. Qu. 4. An excusentur qui assumunt laborem in fraudem jejunii. — 1046. Qu. 5. An, qui laborant sine justa causa. Et an, qui laborant ob rārum lucrum. — 1047. De itinerantibus. —

Dub. 1. Quale iter sufficiat ad excusandum. Dub. 2. An excusentur iter facientes equis vel rhedis. — 1048. IV^a causa est *Pietas*. An ideo opera pietatis possint sponte suscipi. — 1049. 1°. Quando excusentur inserientes infirmis. 2°. Quando peregrinantes ad loca sacra. 3°. Quando concionatores. 4°. Quando cantores. 5°. Quando lectores; 6°. Quando advocati, judices, medici et alii professores. 7°. Quando confessarii. — 1050. An absentes a patria teneantur ad jejunium in illa praeceptum. Et an ad jejunium loci ubi sunt. (Remissive ad Lib. I, n. 156). p. 416

LIBER QUARTUS

DE PRAECEPTIS PARTICULARIBUS

CERTO HOMINUM STATU PROPRIIS

CAPUT I.

De Statu religioso.

DUBIUM I.

QUAE SIT NATURA STATUS RELIGIOSI.

1. Quid status religionis. Et qui sint religiosi.
 — 2. An religiosus promotus ad cardinalatum vel episcopatum maneat obstrictus votis. — 3. An teneatur ad observantiam suae regulae. — 4. An promotus ad parochiam teneatur ad habitum et regulam. p. 443

DUBIUM II.

QUAE REQUIRANTUR AD VALOREM PROFESSIONIS RELIGIOSAE.

5. Quae conditiones requirantur ad professionem religiosam: 1°. Aptitudo voventis. Quid de aetate et exploratione puellarum suscipientium habitum religiosum. — 6. 2°. Requiritur consensus praelati Ordinis. — 7. 3°. Ut professio sit spontanea. — 8. Quomodo et quando professus possit reclamare de nullitate suae professionis. p. 446

DUBIUM III.

AD QUID TENERATUR RELIGIOSUS VI SUAE PROFESSIONIS.

9. De obligatione religiosi tendendi ad perfectionem. — 10. Quando religiosus peccet graviter contra hanc obligationem. — 11. An peccet graviter, si intendat servare sola mandata obligantia sub gravi. — 12. An qui libet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia. — 13. An praelatus aliquando peccet graviter, negligendo corrigerem defectus leves subditum. p. 449

DUBIUM IV.

AD QUID RELIGIOSUS OBLIGETUR VI VOTORUM.

14. Ad quid obligetur religiosus ex voto *paupertatis*. An manuscripta, reliquiae et picturae sint propriae religiosorum. — 15. An possint habere peculium. — 16. Quae non repugnant voto paupertatis. — 17. An et quomodo peccet religiosus accipiens vel absumens sine consensu superioris. — 18. An excusat a mortali licentia praesumpta. — 19. An peccet religiosus absumens bona in alium usum, quam ei sunt data. — 20. An possit renuntiare vel non acceptare sibi debita. — 21. An facere donationes remuneratorias. — 22. An testari. — 23. An aliis largiri quod sibi subtrahere ex rebus datis ad usum. — 24. Quaenam quantitas in religioso sit gravis. — 25. An peccet graviter si accipiat parva usque ad magnam quantitatem. — 26. An impotens restituere teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum. — 27. An peccet mutuans res ad usum concessas. — 28. An abscondens res, ne superior de eis disponat. — 29. Quid, si praelatus det licentiam ad expendendum ad usus turpes aut vanos. — 30. An haec licentia sit de se invalida. — 31. An subditus obtenta licentia generali, peccet contra paupertatem, et teneatur restituere, tam ipse quam accipiens, si expendat in usus turpes. — 32. An superior possit dare licentiam aliquid ludo exponendi. — 33. An excusat licentia petita et injuste negata. — 34. An accipiens aliquid a religioso sine licentia, possit aliquando id retinere. — 35. An voto tum paupertatis possit per consuetudinem abrogari. — 36. An abbatissa possit libere bona monasterii administrare. An instituere beneficia, et ea auferre; necnon conferre capellanias, etc. — 37. De voto *castilatis*. — Hic etiam agitur de *clausura* religiosorum. — 38. Ad quid obligetur religiosus ex voto

obedientiae. Et an teneatur subditus obedire sub gravi, si praelatus non jubeat in virtute obedientiae, vel sub poena gravi. — 39. An teneatur ad ea quae indirecte pertinent ad regulam. — 40. An ad ea quae sunt contra vel supra regulam. An teneatur assistere morbo contagioso infectis. — 41. Quid, si regula obliget sub peccato. — 42. Quid, si non sub peccato. — 43. An obligentur religiosi ad nova statuta capitulo rum. — 44. An teneantur obedire praelatis regulam reformantibus. — 45. An praelati possint praecipere sub peccato actus internos. — 46. An religiousus non obediendo dupli citer peccet. — 47. An teneatur obedire, si dubitat utrum res praecpta sit licita. Quid si habeat opinionem probabilem quod non teneatur. — 48. An religiousus valide voveat sine licentia praelati. — 49. An teneatur obedire praelato jubenti revelare secretum commissum. — 50. An religiousus teneatur ad vota in professione emissa, etiamsi super veniat aliqua notabilis circumstantia non praevisa. An valeat licentia impetrata a praelato inferiori, si a majori fuerit prius denegata. — 51. Moniales quibus superioribus teneantur obedire. — 52. An abbatissa possit ipsis praecipere obligando in conscientia. — 53. An, cum ipsis dispensare in regulis et votis. — 54. An, irritare vota emissa cum suo consensu. — 55. An, vota novitium. — 56. Plura notanda circa obedientiam monialium debitam episcopo. — 57. An moniales in actu visitationis teneantur revelare transgressiones aliarum episcopo interro ganti. — 58. De confessariis monialium remissive. — 59. Plura notanda de electione abbatissae. — 60. De privilegiis regularium et monialium. Et an moniales gaudente pri vilegiis religiousorum ejusdem ordinis. — 61. Et 1°. An abbatissae possint dispensare in jejuniis, Officio, etc. 2°. An moniales possint absvolvi ab episcopo. 3°. An omnes regulares possint divina peragere tempore interdicti. — 62. An laici possint sepeliri in ecclesiis monialium. — 63. De privilegiis regularium circa divinum Officium. — 64. An praelatus possit privilegia limitare. p. 453

DUBIUM V.

QUI POSSINT VEL TENEANTUR INGREDI RELIGIONEM.

65. Quibus non liceat religionem ingredi. — 66. In qua necessitate parentum prohibeatur filii religiousos fieri. — 67. Quando filii jam professi teneantur a religione egredi ad subveniendum parentibus. — 68. An peccent filii religionem ingredientes, invitati aut insciis parentibus. — 69. Quando prohibeatur parentibus religionem intrare ob necessitatem filiorum. — 70. An liceat relinquere fratres aut sorores in necessitate. — 71. An debitis gravati possint religionem ingredi. Quid, si jam sint professi. — 72. Voventes religionem, quando teneantur vel excusen tur ingredi. — 73. Quando liceat ad aliam religionem laxiorem vel strictiorem transire. — 74. An parochi possint religionem ingredi episcopo contradicente. — 75. An episcopus possit impedire clericos a reli-

gione. — 76. An et quando episcopi possint deserere ecclesias suas aut permutare. — 77. An peccent graviter parentes, avertendo filios a religione. — 78. An et quomodo aliquis vocatus ad religionem peccet, si voca tionem suam negligat adimplere. p. 493

DUBIUM VI.

AD QUID TENEANTUR RELIGIOSI EJECTI ET FUGITIVI.

79. Ob quas causas possint religiosi e religione expelli. — 80. Quae possint acquirere ejecti. Quae, apostatae. — 81. Ad quid teneantur ejecti. — 82. Ad quid praelati teneantur erga apostatas vel ejectos. p. 508

CAPUT II.

De Statu Clericorum.

DUBIUM I.

DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

ART. I.

QUID ET QUOTPLEX BENEFICIUM ECCLESIASTICUM.

83. Quid est beneficium. — 84. Quotplex est p. 511

ART. II.

QUOMODO ACQUIRANTUR ET CONFERANTUR BENEFICIA.

85. Quibus modis acquirantur beneficia. — 86. Quinam sint proprii collatores beneficiorum. — 87. Quid et quotplex sit juspatronatus. — 88. Quando patronus teneatur praesentare. — 89. An pendente lite currat tempus praesentationis. — 90. Quid faciem dum si multi praesententur. — 91. An peccent non praesentantes digniores ad beneficia. Certum est de promoventibus ad cardinalatus et episcopatus. — 92. Id certum est etiam de episcopis non eligentibus digniores ad parochias. — 93. Quid, si electio fit ad beneficia simplicia. (Usque ad 96). — 97. An patroni non praesentantes digniores peccent graviter. — 98. An ad idem teneantur resignantes. — 99. Verior sententia. — 100. An eligendi digniores ad praelaturas regulares. — 101. Vera sententia. — 102. An electio digni, omissi digniori, sit valida. — 103. Probabilior sententia. — 104. An episcopi digniores sint transferendi ad majores ecclesias. Et hic, an translatio episcoporum vetetur jure divino. — 105. Quid, si adsit justa causa. — 106. An eligentes minus dignum teneantur ad restitutionem. Et cui. — 107. An sententia negativa sit probabilis. — 108. An teneantur ad restitutionem id suadentes. — 109. Quid, si beneficium conferatur per concursum. — 110. An eo casu minus dignus electus teneatur resarcire dannum ecclesiae vel digniori. — 111. An examinatores teneantur denuntiare digniores. p. 512

ART. III.

QUAE INTENTIO ET QUALITATES REQUIRANTUR
AD BENEFICIUM ACCIPIENDUM.

112. Quaenam qualitas requiratur in eo cui beneficium confertur. — 113. An requiratur in eo voluntas clericandi. — Quomodo peccet recipiens beneficium simplex, cum animo ducendi postea uxorem. — 114. An peccet graviter recipiens beneficium curatum cum animo dubio suscipiendo sacerdotium intra annum. *p. 527*

ART. IV.

AN LICEAT HABERE PLURA BENEFICIA
ET QUINAM BENEFICIARIJ TENEBANTUR AD RESIDENTIAM.

115. An et quando liceat habere plura beneficia. Vide alia apud Busenbaum. — 116. Quotuplia sint beneficia. Et quae sint incompatibilia. Et an, obtento secundo beneficio quomodocumque incompatibili, vacet primum. — 117. An pluralitas beneficiorum sit vetita de jure divino vel positivo. — 118. Quae causae cohonestent pluralitatem beneficiorum. — 119. De obligatione *residentiae*. Vide quae habentur apud Busenbaum. — 120. Quinam beneficiarij ad residentiam obligentur. — 121. Qu. 1°. An curati teneantur residere de jure divino. — 122. Quid notandum circa residentiam episcoporum. — 123. Quid circa residentiam parochorum. — Dub. 1. An parochi indigeant licentia in scriptis. — Dub. 2. An parochi habentes justam causam, possint abesse per duos menses sine licentia. Quid, si urgeat aliqua necessitas. Quid, si absint per modicum tempus. — 124. Qu. 2°. Quo in loco beneficiarii teneantur residere. — Et praesertim ubi episcopi. Et ubi parochi. — 125. Qu. 3°. Quaenam causae excusent pastores a residentia. — Et 1°. De causa *cari-tatis*. 2°. De causa *necessitatibus*. 3°. De causa *obedientiae*. 4°. De causa *utilitatis*. — 126. Qu. 4°. Quando et quomodo pastores non residentes teneantur restituere fructus beneficiorum. — 127. Dub. 1°. Quid, si absint cum justa causa, sed sine licentia. — Dub. 2°. Quid, si eorum absentia sit sine culpa. — Dub. 3°. Quid si resideant inutiliter. Et an parochi teneantur per se exercere munia principaliora. — Dub. 4°. An non residentes teneantur integros fructus restituere. — 128. Qu. 5°. Quibus debent restituvi fructus a non residentibus. — 129. Plura hic de residentia canoniconum. — 130. Quaenam causae excusent canonicos ab assistentia chori. — Et 1°. De causa *infirmitatis*. — Dub. 1°. An per se excusent septuagenarii. — Dub. 2°. An caeci et surdi. — 2°. De causa *necessitatibus*. Quid, si quis abest a choro ob excommunicationem incursum. Quid, si ecclesia sit interdicta. Quid, si polluta. An canonici irregulares amittant distributiones et fructus praebendae. — 3°. De causa *utilitatis*. — 131. Quid de canonico poenitentiario. Quid de theologo, de examinatoribus, visitatoribus, etc. — 132. Quid de canonischis docentibus. An parochi docentes gaudeant eodem privilegio. Quid de canonischis et parochis studentibus *p. 530*

ART. V.

QUIBUS MODIS BENEFICIA AMITTANTUR.

133. Quibus modis amittuntur beneficia. — 134. Quid et quotuplex sit resignatio. — 135. Quid requiritur ut valeat resignatio conditionata. — 136. Quid de permutatione beneficiorum *p. 557*

ART. VI.

QUID ET QUOTUPLEX SIT PENSIO.

137. Quid et quotuplex pensio. — 138. A quo et quanta possit pensio designari. — 139. An pensionarius possit de illa libere disponere. *p. 558*

DUBIUM II.

DE HORIS CANONICIS.

ART. I.

QUI OBLIGENTUR AD HORAS.

140. Quinam clericij teneantur ad Officium. Qualem partem Officij teneantur dicere subdiaconi ea die qua ordinantur. Et an subdiaconus qui Officium recitavit ante ordinationem teneatur repetere. — 141. An teneantur ad Horas canonicas omnes religiosi et moniales. — 142. An religiosi non constituti in sacris et moniales, non dicentes Officium in choro, teneantur recitare privatim. — Dub. 1. An teneantur ad Officium religiosi ejecti. — Dub. 2. An profugi. — Dub. 3. An ad triremes damnati. An degentes extra claustra. — 143. Not. 1°. An et quando religiosi teneantur recitare in choro. Quid, si sint occupati. — Not. 2°. An peccent graviter praelati negligentes Officium recitari in choro. An teneantur episcopi recitare in choro. — Not. 3°. An teneantur supplere omissa, qui plura non percipiunt ut choro inserviant. An ad peccandum graviter sufficiat omissio minoris partis quam in Officio privato. — 144. De obligatione beneficiorum circa Officium. An beneficiarius ordinatus per metum gravem teneatur ad Officium. Vide alia apud Busenbaum. — 145. Qu. 1. Quot peccata committat sacerdos beneficiatus Officium omittens. — Qu. 2. An beneficiarius graviter peccet omittendo Officium, si velit fructus restituere *p. 560*

ART. II.

QUANTA SIT HAEC OBLIGATIO.

146. Quae culpa sit omittere Officium vel partem ejus notabilem. — 147. Quae sit parva materia in omissione Officij. — 148. An omissione Horarum sit unum vel plura peccata. — 149. Quot peccata committit qui Officium in mare projiciens redditur impotens ad recitandum. — 150. Utrum dubitans an aliquid omiserit, teneatur id recitare. — 151. Quando beneficiarii Officium omittentes teneantur restituere fructus. — 152. Quibus sit applicanda fructuum restitutio. — 153. Quando possit beneficiarius a restitutione excusari titulo pecuniae expensae. *p. 570*

ART. III.

QUAE EXCUSENT A RECITATIONE HORARUM.

154. Quomodo excuset *infirmitas*. — Not. 1º. An excuset gravis molestia. — Not. 2º. An excuset convalescentia. — Not. 3º. Quid in dubio an infirmitas sufficiat ad excusandum. — Not. 4º. Quid, si dubites an possis recitare partem. — 155. An excusentur laborantes febri tertiana vel quartana. — 156. Quomodo excuset *justum impedimentum*. Et an ideo excusentur concionatores, confessarii, peragentes necessaria in choro. (Vide de hoc dicta, n. 143, v. Not. IIIº). — 157. Quomodo excuset *caecitas et carentia breviarii*. — 158. An impotens recitare totum Officium teneatur ad partem. Quid, si non habeas Officium proprium. An tenearis recitare cum socio, si nequis solus. An beneficiarius teneatur conducere socium, si non possit solus recitare. — 159. Quomodo excuset *dissensatio*

p. 577

ART. IV.

QUOMODO RECITANDAE SINT HORAE.

160. Requiritur Iº. Ut recitentur juxta *praescriptum breviarii Romani*. — 161. Qu. 1. An sit obligatio recitandi litanias. — Qu. 2. An Officium defunctorum. — Qu. 3. An liceat Officium in brevius permutare. — Qu. 4. An possis te conformare cum clero privilegiato. — Qu. 5. An errans in Officio teneatur repetere. — 162. Requiritur IIº. *Pronuntiatio vocalis*. — 163. Qu. 1. An satisfaciat legens, si se non audiat. An autem satisfaciat submisso recitans in choro. (Remissive ad Lib. III, n. 675, v. Dub. 4). — Qu. 2. An si recites Officium in choro vel cum socio, tenearis repetere quae non percipis. — Qu. 3. An satisfaciat surdus vel surdaster, recitans in choro. — 164. Requiritur IIIº. *Pronuntiatio integrata*. — 165. Quomodo peccet mutilans verba. Quid, si recites cum socio mutilante. — 166. Requiritur IVº. *Pronuntiatio continua*. — 167. An Matutinum possit separari a Laudibus. Et an tunc sit obligatio terminare Horas et Matutinum cum *Pater* et Oratione Officii currentis. Et an nocturni possint invicem separari. — 168. An sit repetenda Hora, si magna intercedat interruptio. Quae sint causae justae interrumpendi. — 169. Requiritur Vº. Ne invertatur *ordo*. — 170. Causae invertendi ordinem. — 171. An in choro sit gravis obligatio recitandi Horas ordine debito et statim horis. — 172. Requiritur VIº. Ut dicantur Horae *tempore suo*. — 173. Quae sint causae justae anticipandi vel postponendi. Quo tempore dicendae sint Horae. — 174. Qu. 1. Quando possit dici Matutinum. — Qu. 2. An Matutinum defunctorum possit pridie recitari. — Qu. 3. An in vespera diei antecedentis possint recitari litaniae. — 175. Requiritur VIIº. Ut Horae recitentur *attente et devote*. — 176. Quae nam *intentio* requiratur. Et quaenam *attentione*. Et 1º de attentione externa. 2º de attentione interna. — 177. An attentio interna sit necessaria ad satisfaciendum. Et an beneficiarius recitans sine attentione interna

teneatur ad restitutionem. (Remissive ad Lib. III, n. 669). Regula ad scrupulos abjiciendos. — 178. An et quomodo peccet recitans Officium existens in peccato mortali. — 179. An liceat Officium dicere in loco indecenti. An extra chorum situs recitandi sit de pracepto.

p. 584

DUBIUM III.

QUID CLERICI POSSINT CIRCA DISPOSITIONEM
FRUCTUUM SUORUM BENEFICIORUM.

180. An beneficiarii sint domini fructuum quoad necessaria sustentationi. — 181. An, quoad non necessaria (Vide etiam Lib. III, ex n. 490). — 182. Quid notandum circa congruam sustentationem clerici. — 183. Quae nam quantitas in vanis expensis censeatur gravis. — 184. Quae teneantur clerici erogare in usus pios. — 185. Quid intelligatur nomine usus pii. — 186. Vide resolutiones. — An clerici possint testari de fructibus beneficiorum. — 187. De alienatione bonorum ecclesiasticorum. — Not. 1. De poenis in alienantes bona Ecclesiae. — Not. 2. An possint alienari, si talis facultas data sit a donante. — Not. 3. Quid veniat nomine bonorum ecclesiasticorum. — Not. 4. Quid, si alienatio vetita sit a donante. Et quae sint causae justae alienandi. — Not. 5. Quae solemnitates requirantur. Et quid, si deficiat causa. — Not. 6. Quae bona possint alienari sine solemnitatibus, et in quibus casibus. — Not. 7. Quid de locatione bonorum ecclesiastico rum.

p. 615

DUBIUM IV.

QUIS SIT HABITUS CLERICORUM; QUAE ARTES,
OFFICIA, ACTIONES IIS PROHIBENTUR.

188. Quinam clerici teneantur ad habitum et tonsuram. — 189. Quae artes prohibentur clericis. — 190. Quae officia. — 191. Quae actions

p. 623

CAPUT III.

De Statu et Officio Personarum saecularium
quarundam, et praesertim judicialium.

DUBIUM I.

QUAE REQUIRANTUR AD LEGITIMUM JUDICIOUM.

- (192, 193 et 194) p. 625

DUBIUM II.

DE POTESTATE ET OFFICIO JUDICIS.

ART. I.

QUID REQUIRATUR IN JUDICE.

- (195 et 196) p. 625

ART. II.

QUID JUDICI SERVANDUM CIRCA INQUISITIONEM.

197. Quibus modis possit procedi contra reos. — 198. In quibus judex possit instituere inquisitionem generalem. Et in hac, ad quid

teneantur subditi. — 199. Quando judex possit procedere sine accusatore. — 200. Quando possit judex inquirere in particulari. — 201. Plura notanda de judice procedente per inquisitionem p. 627

ART. III.

QUID LICEAT JUDICI CIRCA QUAESTIONES
SIVE TORTURAM.

202. Quae requirantur ut possit procedi ad torquendum reum. — 203. Usquequo possit reus torqueri. — 204. An semel tortus possit iterum torqueri p. 630

ART. IV.

QUID SERVANDUM JUDICI CIRCA SENTENTIAM
ET POENAM.

205. Quandonam judex inferior possit poenam relaxare vel minuere. Quid, si judex sit supremus. — 206. An possit judex judicare in causa ubi fuit advocatus. — 207. An possit damnare nocentem qui juridice est innocens. — 208. Quid, si sciat innocentem et probatus sit nocens. — 209. Quid facere debeat judex si utrinque sententiae sint probabiles. — 210. Plura notanda super hac materia. — 211. An liceat judici accipere munera a litigantibus. — 212. An peccent munera dantes judici vel ejus ministris. — 213. Quibus poenis puniendus judex ob munera iniquam ferens sententiam. — 214. Ad quid teneatur judex ferens injustam sententiam. — 215. An sententia iusta obliget in conscientia. — 216. Ad quid teneatur judex qui munera accepit. — 217. Quid possint accipere commissarii sive executores p. 631

DUBIUM III.

QUOD SIT OFFICIIUM ADVOCATI.

218. Quae requirantur in advocato. — 219. Quibus prohibeatur officium advocati exercere. — 220. Quid licitum sit advocato. — 221. Quos pauperes teneatur advocatus tueri. — 222. An possit advocatus tueri causam minus probabilem. — 223. Quando advocatus teneatur ad restitutionem. — 224. An liceat advocato convenire de pretio, incepta lite. An de quota litis. — 225. Plura notanda circa advocati salarium. — 226. Quando peccet advocatus contra suum officium p. 641

DUBIUM IV.

QUAE SIT OBLIGATIO REFERENTIS, SECRETARII,
NOTARII ET PROCURATORIS.

227. Ad quid teneantur referentes, etc. — 228. Quando peccent referentes. — 229. Quando secretarii. — 230. Quando tabelliones sive notarii. — 231. Plura notanda circa notarios et tabelliones. — 232. Quando peccent procuratores. — 233. Plura notanda de stipendio procuratoris p. 647

DUBIUM V.

QUOD SIT OFFICIIUM ACCUSATORIS.

234. Quae sint cavenda ad servandam justitiam accusatoris. — 235. Quae requirantur ad legitimam accusationem. — 236. An et quis teneatur alterum accusare vel denunciare. — 237. An teneantur ad restitutionem poenae obstricti ex officio ad denuntiandum, prout custodes gabellarum, si non denuntiant. — 238. Qui prohibeantur accusare. — 239. Quando illicitum est crimen denuntiare. — 240. An correctio fraterna debeat praecedere accusationem. — 241. Quando vero liceat accusare praevia monitione. — 242. Quid notandum circa denuntiationem evangelicam. — 243. Qu. 1. An liceat deferre praelato ut patri crimen occultum, omissa correctione. — 244. Qu. 2. An crimen possit praelato denuntiari, si reus est emendatus. — 245. Qu. 3. Quid in dubio an correctio melius fiat per praelatum. — Qu. 4. An liceat renuntiare juri fraternae correctionis. — 246. Quid notandum circa denuntiationem judicalem. — 247. An possint cogi a praelato denuntiatores evangelici ad faciendam denuntiationem judicalem. — 248. Quid notandum de monitoriis. — 249. An sit obligatio denuntiandi haereticos cum periculo gravis damni. — 250. An teneamur denuntiare haereticos nobis conjunctos. — 251. Quae crimina denuntianda tamquam de haeresi suspecta. — 252. An et quando denuntiandi blasphemati. — 253. An denuntiandi superstitionis. — 254. An denuntiandi sint negligentes denuntiare p. 650

DUBIUM VI.

DE TESTIBUS.

255. Quomodo debeant esse et testificari testes ad probandum. — 256. Qui rejiciuntur. 1°. Servi. 2°. Mulieres. 3°. Minores. 4°. Inimici. 5°. Conjuncti et domestici. 6°. Infames. 7°. Perjuri. 8°. Socii criminis. 9°. Personae inopes et viles. 10°. Deliri et semifatui. — 257. In quibus casibus sufficit dictum unius testis. — 258. Quid, si unus testis deponat de una propositione haeretica, et alius de altera. — 259. An semper sufficient duo testes ad probandum. — 260. Quales debent esse testes, ut plene probent. — 261. An laici repellantur a testificando contra clericos. Quid e converso. — 262. An testes inepti, ut supra, faciant indicium. — 263. An religiosi probent in causa sui monasterii. — 264. An et quando quis testari teneatur. — 265. An testis teneatur fateri veritatem judici non legitime interroganti. — 266. Quando judex legitime interroget. — 267. An testis teneatur manifestare crimen, si accusator unicum testem afferat. — 268. Non teneris manifestare judici etiam legitime interroganti: 1°. Si scias rem ex confessione. 2°. Sub secreto. 3°. Si tibi immineat damnum. 4°. Si acceperisti a parum fide dignis. 5°. Si rem acceperisti per injuriam. 6°. Si alter probabiliter non peccarit. — 269. Ad quid teneatur falsum testatus. — 270. Quando peccent testes. — Dub. 1. An peccent contra ju-

stitiam, si se abscondant ne citentur. — Dub. 2. An, si fugiant post citationem. — Dub. 3. An, si interrogati veritatem occultent. — 271. Quomodo facienda est depositio testium. p. 664

DUBIUM VII.

DE REO.

ART. I.

AN ET QUOMODO REUS TENEATUR
FATERI VERITATEM.

272. Quid respondere potest reus non legitime interrogatus. — 273. Quando reus non tenebitur crimen fateri. — 274. An teneatur reus crimen fateri cum timore magnae poenae. — 275. An peccet graviter reus qui ad vitanda tormenta falsum crimen sibi imponit. — 276. Quando autem teneatur reus suam confessionem revocare. — 277. An reus ad se tuendum possit revelare crimina occulta testium aut accusatoris. Et an peccet graviter si crimina falsa eis imponat. — 278. An reus teneatur revelare complices p. 673

ART. II.

QUID LICEAT REO CIRCA FUGAM POENAE.

279. An liceat reo injuste damnato vim vi repellere aut positive resistere. — 280. An

reus qui vere deliquit possit fugere a carcere. — 281. An damnatus ad mortem teneatur fugere si possit. — 282. An reo ad fugiendum liceat decipere custodes et effringere carcerem. Et an tunc teneatur ad dannum carceris fracti. — 283. An liceat aliis reum adjuvare ad fugiendum aut ad carcerem effringendum. — 284. An damnatus ut fame pereat teneatur sumere cibum oblatum. — 285. An et quando liceat reo appellare . . . p. 678

DUBIUM VIII.

QUOMODO CONFESSARIO AGENDUM CUM REO.

(286 ad 290).

p. 683

DUBIUM IX.

QUAE OBLIGATIO MEDICORUM, PHARMACOPOEORUM
ET CHIRURGORUM. (291). p. 684

DUBIUM X.

QUAE OBLIGATIONES MERCATORUM, OPIFICUM ET
CAETERORUM SAECULARIUM (292). p. 685

LIBER QUINTUS

DE RATIONE COGNOSCENDI ET DISCERNENDI PECCATA

TRACTATUS PRAEAMBULUS

De Actibus humanis in genere.

ART. I.

DE NATURA ET MULTIPLICI ACTUUM HUMANORUM
DIVISIONE.

(I ad V) p. 689

ART. II.

DE VOLUNTARIO ET INVOLUNTARIO EJUSQUE CAUSIS.

§ I. — Quid et quotplex sit voluntarium. (VI ad XIV). p. 690
§ II. — De violentia et metu (XV ad XXII) p. 692
§ III. — An concupiscentia tollat aut magis augeat voluntarium (XXIII ad XXV). p. 694
§ IV. — Quaenam ignorantia causet involuntarium (XXVI ad XXIX) p. 695

ART. III.

DE LIBERO SEU LIBERTATE ACTUUM HUMANORUM.

(XXX ad XXXIII). p. 696

ART. IV.

DE BONITATE ET MALITIA MORALI ACTUUM HUMANORUM
AC DE PRINCIPIIS MORALITATIS.

§ I. — In quo posita sit malitia vel bonitas actus moralis (XXXIV et XXXV). p. 698
§ II. — Quot et quenaam sint principia moralitatis (XXXVI ad XL) . p. 700

ARTICULUS ULTIMUS.

AN DETUR ACTUS INDIFFERENS IN INDIVIDUO.

(XLI ad XLIV) . p. 702

TRACTATUS

DE PECCATIS.

CAPUT I.

De Peccato in genere.

DUBIUM I.

QUID EST PECCATUM.

1. Quid sit peccatum. — 2. Quae conditiones requirantur ad peccatum. — 3. Quid notandum circa *advertisitiam* requisitam ad pec-